0067368XXXX

VILLANOVA COLLEGE LIBRARY
Villanova, Pennsylvania

This book was donated
3-4-49
by
Rev. M. Sullivan, O.S.A.

ACTA
SANCTORUM

PARISIIS. — EX TYPIS V. GOUPY, VIA GARANCIÈRE, 5

PARISIIS & ROMÆ, APVD VICTOREM PALME. M DCCC LXVII

ACTA SANCTORUM

quotquot toto orbe coluntur, vel a catholicis scriptoribus celebrantur

EX LATINIS ET GRÆCIS, ALIARUMQUE GENTIUM ANTIQUIS MONUMENTIS

COLLECTA, DIGESTA, ILLUSTRATA A

JOANNE PINIO, GUILIELMO CUPERO

E SOCIETATE JESU

EDITIO NOVISSIMA, CURANTE JOANNE CARNANDET

AUGUSTI TOMUS QUARTUS

QUO DIES XX, XXI, XXII, XXIII, XXIV, CONTINENTUR

PARISIIS ET ROMÆ

APUD VICTOREM PALMÉ, BIBLIOPOLAM

1867

CAROLO VI

ROMANORUM IMPERATORI

AUGUSTISSIMO, POTENTISSIMO, INVICTISSIMO,

REGI

GERMANIÆ, HISPANIARUM, HUNGARIÆ, BOHEMIÆ, DALMATIÆ, CROATIÆ, SCLAVONIÆ, Etc.

ARCHIDUCI AUSTRIÆ,

DUCI

BURGUNDIÆ, BRABANTIÆ, STYRIÆ, CARINTHIÆ, CARNIOLÆ Etc.

MARCHIONI MORAVIÆ,

COMITI

HABSBURGI, TYROLIS, GORITIÆ Etc.

TURCARUM DOMITORI

DOMINO, DOMINO NOSTRO CLEMENTISSIMO.

Anni jam circiter duo elapsi sunt, ex quo tertium hujus mensis Augusti Tomum Serenissimæ Archiducis Austriæ Mariæ Teresiæ, primogenitæ Filiæ Tuæ, AUGUSTISSIME IMPERATOR, ET REX CATHOLICE CLEMENTISSIME, ac serenissimi Generi Tui Francisci III, Lotharingiæ ac Barri Ducis, lectissimorum Conjugum, magnæque Hetruriæ Ducum nomini inscripsimus: sed nunc redimus ad Te, CÆSAR AUGUSTISSIME, ac Tomum hunc quartum ejusdem mensis Augusti, tot ac tantis immortalium erga nos beneficiorum titulis Tibi debitum, ad sacræ Majestatis Tuæ pedes venerabundi deponimus, illum etiam ausi apud Te nobis polliceri favorem, ut, etiamsi gravissimis curis et negotiis pro salute communi Reipublicæ Christianæ Romanique Imperii incolumitate distineri Te noverimus, novum tamen hoc observantiæ erga Te nostræ ac grati animi pignus consueta et toties jam nobis perspecta benevolentia admissurus sis.

Jam vero, IMPERATOR AUGUSTISSIME, AC MÆCENAS NOSTER MUNIFICENTISSIME, quando nobis obtigit honor ille, ut per hasce litteras sistere nos possimus demississimo cum affectu, ac profundissima cum veneratione, ad solium tuum augustissimum, absentes tamquam præsentes; nostrarum partium esse duximus, Tibi etiam atque etiam ex animo gratulari felicissimum illum stabilitæ inter Christianos Principes pacis successum. Et pacem quidem in magnam Europæ, bellis ac dissensionibus attritæ, partem reduxerat, Te auctore ac duce, Serenissimus Tuus Gener; sed ita tamen, ut plurima Tibi in hoc gravissimo ac difficillimo negotio pertractanda ac perficienda reliquerit, quæ summa cum prudentia, maturo consilio, ac mirabili rerum gerendarum dexteritate ad optatissimum finem perduxisti; dum pacis amans, et cogitans unice quæ pacis sunt, id apud plures Christianos Principes effecisti, ut ad tractatum pacis, sapientissime a Te conditum et amicissime oblatum, etiam ipsi accederent, et concordi fœdere cum Romano Imperio conjungerentur. Quæ res cum omnino mirabilis sit, et ab hominum memoria vel rarissime, vel numquam hactenus sit audita; materiem præbere poterit Annalibus, dum ad hæc usque tempora pervenerint, vulgandi Tuas laudes, IMPERATOR AUGUSTISSIME, AC MAGNE PACIFICATOR, ut nullus de hoc incomparabili Tuo facto conticescat locus, ætas nulla, nulla obsoletæ vetustis oblivio. Nec vero hic loquemur de magnificis lætitiæ publicæ monumentis, ac signis triumphalibus, quæ in variis Europæ regnis erecta sunt, quando novum hoc et amabile fœdus publicatum est.

SYNOPSIS

TOMI QUARTI

DE ACTIS SANCTORUM

AUGUSTI.

Non sine impigro labore Tomus hic, eo promotus est, ut intra consuetos temporis limites prodeat in lucem, avidam lectorum exspectationem non remoraturus. Continet dies quinque, vigesimum videlicet, et quatuor proxime sequentes: Cælites vero, quorum nomina in Catalogis dierum singulorum exprimuntur, fere ducentos; ac Martyres anonymos longe plures. De nominatis hic potissimum acturi, in varias illos classes dividemus de more. Ex antiquo Testamento hasce præcedit *Samuel,* propheta et dux populi Israëlis; cujus natales, vaticinia, res gestæ, virtutes, scripta, mors, cultus, sepultura, translatio corporis, ac famosa apparitio memorantur, quantum pro nostro instituto est satis. Primam vero Cælicolarum novi Testamenti classem exhibemus, sicuti alias consuevimus.

EX STATU ECCLESIASTICO.

Auctor, Trevirensis episcopus, variis tricis implicitus, translationibus et miraculis celebrior est, quam Actis, quæ apocrypha sunt. Orientem illustrarunt *Paulus* junior, patriarcha Constantinopolitanus; qui subditis, quibus præfuit, magis profuit moriturus ac mortuus, quam vivus, dum in morbum incidens monachum induit, ignaviam suam cum Iconoclastis publice, et non sine lacrymis confessus, ac fidem orthodoxam fructuose professus est. *Athanasius* episcopus et M. colitur apud Græcos et Latinos. De *Zacchæo* vel *Zacharia* præsule Hierosolymitano pauca novimus; *Theonæ* vel *Tennæ,* ep. Alexandrino, probabilius vendicamus epistolam sub ejus nomine scriptam. *Callinici I*, patriarchæ CP., stabilitur cultus, ac datur Vita Græco-Latina. De *Quadratis* episcopis agimus ex Fastis sacris.

In Italia floruerunt *Herbertus* ep. Compsanus; *Euprepus* ac *Moderatus* epp. Veronenses; *Aldrovandus* ep. Balneo-regii colitur; *Quiriacus* ep. et M. signatur apud Ostia Tiberina; *Hippolytus* episcopus item ac M, in Portu Romano. *Ptolomæus* ac *Romanus* in Tuscia, episcopales infulas fuso pro fide sanguine condecorarunt. Inter Præsules Galliæ, celeberrimi nominis est *Sidonius Apollinaris* apud Arvernos, cujus facta et virtutes ex ipsis Sancti lucubrationibus eruuntur, et notationibus sedulo illustrantur. *Privati* in Occitania, varia sunt Acta: tempus martyrii controversum; corpus publice translatum, ac miro modo inventum.

His adjunge alios in Gallia episcopos, *Julianum* Benearnensem seu Lascurrensem; *Leontium* Burdegalensem; *Avitum* Claromontanum, istius nominis primum; *Flavium* Rothomagensem; *Flavianum* Augustodunensem; *Cedonium* vel *Sidonium* Aquisextiensem, ut fertur; *Dadonem* denique vel *Audoënum* Rothomagensem; cujus, præter ea, quæ aliunde de ipso diligenter collecta sunt, dantur Vita duplex, translationes, et miracula post obitum patrata. Hibernos exornat *Eugenius* vel *Eogainus* ep. Ardstrathensis; *Irchadus* seu *Erthanus* Scotos; *Victor Vitensis* Afros. Hunc veræ suæ cathedræ restituimus, ac probabilius existimamus, unicum fuisse, eumque Historiæ Wandalicæ scriptorem.

Ordinis ecclesiastici inferioris sunt *Maximus* presbyter, *Archelaus* diaconus MM. apud Ostia Tiberina. Quatuor item alii presbyteri, *Natalis* Casali in Liguria; *Gildardus* in territorio Nivernensi Galliæ: *Rigomerus* ibidem apud Cenomanos, (qui ab alio distinguitur;) ac *Maurus* M. Remis.

EX STATU MONASTICO.

Apud Hispanos sunt *Leovigildus et Christophorus,* ambo monachi, et inter martyres Cordubenses locum adepti: an S. Fructuosi, an S. Benedicti regulam professi? Laudantur a S. Eulogio. *Bernardi de Alzira* M. in Hispania, conversio a Mahometanismo ad Christi fidem, et ad Ordinem Cisterciensem, satis mira est. Referuntur gesta ejus, magis placitura, si minus essent ornata. Ibidem vixit *Bernardus de Candeleda* ejusdem Ordinis. Quid de Gallia? Apud Cadurcenses claruit *Amator* eremita, non Carmeli incola, ut quidam volunt, et a Zacchæo publicano diversus. *Altigianus* et *Hilarinus* monachi ac MM. in Burgundia. En tibi nunc, lector, in Gallia abbates. *Maximus,* S. Eucherio carus, ad Castrum Cainonem pertinet S. Gregorium Turonensem nactus est præconem. *Filiberti*, Ordinis S. Benedicti, qui insulam Heriensem incoluit, Vita profertur ex auctore subæquali: translationes autem et miracula ex teste oculato. Alia item diligenter de eo eruta sunt. Non mediocrem vero hujus Tomi partem implet magnus *Bernardus,* primus Claravallensis abbas: non autem Ordinis Cisterciensis fundator. *Bernardum* nominavi · dixi satis. Harum pagellarum angustiæ non permittunt, ut narrentur pluribus ea, quæ de hoc Viro laboriose collecta prodibunt in lucem. Nonnulla horum omnium exemplaria typis committere seorsim visum est, iis subservitura, qui vastum Opus nostrum non habent. Superest abbas alter in Gallia, nomine *Patricius*, apud Nivernenses. *Theodericus* vero abbas, hujus nominis primus, Ordinis

Ordinis S. Benedicti, præfuit monasterio Andaginensi, seu S. Huberti, in Arduennensi silva. Acta ejus condidit auctor coævus. Nec prætereundus est *Gobertus,* monachus Ordinis Cisterciensis, Villarii in Brabantia.

In Italiam transeamus. *Bartholomæus a Foresto,* Ordinis Servorum beatæ Mariæ virginis Conversus, seu Commissus, ut vocant, Brixiæ in Insubria, prætermissus non est; nec *Antonius* (cui forte addendus *Nicodemus*) Ord. S. Basilii, Hieracii in Calabria. *Bernardus Ptolomæus,* qui Congregationem S. Mariæ Montis Oliveti instituit, in Italia etiam coruscat. Viri meritis noster, uti speramus, utcumque respondet labor. *Philippus Benitius,* egregius laudati Ordinis Servorum amplificator, ac *Jacobus de Mevania,* Umbriam illustrarunt: hic ex Ordine FF. Prædicatorum, pietate ac doctrina clarus; ille miro modo ad Religiosum institutum vocatus, multisque aliis ornamentis memorabilis. *Balduinum* abbatem ex Ordine Cisterciensi, S. Bernardi discipulum, et amicum, cave, ne cum alio confundas Cisterciensi synonymo. Floruit Reate. Ad Angliam spectat *Sigfridus,* Ordinis S. Benedicti, Wirensis ibidem monasterii abbas.

EX STATU SECULARI.

Lupus vel *Luppus* M. incerti loci ac temporis est, ac laboriosæ inquisitionis materiem præbuit. Plurimorum Martyrum palæstra est Gallia, videlicet *Seronii* apud Santones; *Symphoriani* apud Augustodunenses; anonymorum quinquaginta, nec non *Timothei* et *Apollinaris,* Remis, *Minervii* et *Eleazari,* ac filiorum octo, Lugduni. Italia quoque multorum Christi Pugilum exstitit theatrum. Hi sunt *Leontius* et *Carpophorus* apud Vicentinos; *Paternus* in Latio; *Donatus, Romulus, Sylvanus, Venustus,* et *Hermogenes,* Forojulii; *Martialis, Saturninus, Epictetus, Maprilis* et *Felix* cum sociis, in Portu Romano; *Gunifortus* Ticini, perperam alicubi cum Cucufate confusus; *Timotheus* Romæ, qui probabilius non fuit discipulus S. Pauli apostoli. Supersunt hi MM., qui partim Romæ, partim aliis Italiæ locis tribuuntur: nimirum *Hippolytus, Traianus, Quadratus, Primus;* item *Fortunatus, Hermon, Xistus,* et alii, verosimiliter omnes martyres; *Porphyrius,* cujus tamen martyrium non satis probatur, et quæritur, unusne, an duo sint; *Censorinus, Felix, Maximus,* et MM. alii. *Claudius, Asterius, Neon* Ægis in Cilicia triumpharunt, quorum certamen datur ex Actis proconsularibus. Sed longum esset, singillatim recensere tot alios illustres, ac per varios orbis tractus diffusos fidei Pugiles, quos exhibet Tomus ipse. Tales sunt *Theognis, Agapiu*, ac *Pistus* vel *Fidelis,* S. Bassæ M. filii, quorum Acta Græco-Latina dantur: item Trecenti Martyres, dicti *Massa candida;* anonymi MM. *Boppardienses; Oswinus,* qui regiam Northumbriæ in Anglia coronam perenni laurea martyrii decoravit. Acta ejus brevia dantur ex sancto ac Venerabili Beda; paullo autem longiora, aliunde.

EX SEXU FEMINEO.

Occurrunt in hoc Tomo non paucæ ex hoc sexu heroïdes, quæ vel martyrii rosis, vel virginitatis liliis, vel nexa ex utrisque floribus corona redimitæ, ad Sponsi cælestis nuptias evolarunt. Utraque corona spectabiles fuere tres istæ: *Gratia* et *Maria,* B. Bernardi Alzirani germanæ sorores, in Hispania; *Aurea* item, seu *Chryse,* apud Ostia Tiberina. *Domnina* et *Theonilla* MM. Ægis in Cilicia, memorantur in Actis proconsularibus; *Cyriaca* vidua certavit ac vicit apud Romanos; *Bassa* M., ac felix trium filiorum Athletarum mater, in Halone insula. *Anthusa* fuit solitaria, non martyr: *Theocleta*, Thaumaturga. Nec neglectæ a nobis hæ tres virgines, *Richildis* reclusa Summontorii prope Oenipontum; *Tenestina* apud Cenomanos; *Ascelina,* Ordinis Cisterciensis, quæ S. Bernardi dicitur consanguinea fuisse, in Campania Galliæ.

Atque hi sunt Sancti sat multi e pluribus, de quibus hic meminisse visum est: quorum vero Acta, aut breviora etiam elogia in hoc Tomo illustrentur; quo item die, quibusve paginis quærenda sint singula, docet index alphabeticus eorumdem, toti volumini præfixus; ætatem vero chronologicus. Cætera in subjunctis aliis indicibus quærenda sunt.

FACULTAS

FACULTAS R. P. V-PROVINCIALIS

SOCIETATIS JESU FLANDRO-BELGICÆ, ET SUMMA PRIVILEGII CÆSAREI.

Cum Edictis Philippi II Hispaniarum Regis, deinde Serenissimorum Archiducum Alberti et Isabellæ, Belgii Principum, rursumque Philippi II, ac novissime Caroli II Regum, confirmatis II *Decembris* 1692, *et* XIX *Julii* 1694, *Provincialibus Societatis Jesu, per Flandrobelgicam pro tempore futuris, potestas ieta sit elægendi typographos et bibliopolas, qui, ad aliorum quorumque exclusionem, soli imprimere ac reimprimere, et vendere possint libros et opera quælibet, rite approbata, curantibusque ejusdem Societatis Patribus edita aut porro edenda, sub consueto suæ Majestatis Privilegio, non aliter impetrando, quam in scriptis obtenta et præexhibita licentia prædicti Provincialis; idque sub gravibus pœnis, in contraventores aut aliter impressa importantes statutis, ut latius in ipsis patentibus litteris apparet. Cum etiam sua Cæsarea Majestas idem valere voluerit in ditionibus, S. R. Imperio subjectis;*

Ego infrascriptus Societatis Jesu per Flandrobelgicam Vice-Præpositus Provincialis, potestate ad hoc mihi facta ab Adm. R. P. N. Præposito Generali Francisco Retz, concedo Bernardo Alberto vander Plassche *facultatem sic imprimendi, et per se aliosque vendendi infrascriptum opus, ex more nostræ Societatis (quod hisce attestor) recognitum et approbatum; videlicet, Tomum quartum de Actis Sanctorum Augusti, collectis et illustratis per Joannem Pinium, Guilielmum Cuperum, Societatis nostræ presbyteros Theologos. In quorum fidem hasce, manu propria subscriptas, consuetoque nostri officii sigillo munitas, dedi Bruxellis* XXX *Augusti* MDCCXXXIX

JACOBUS PIRES.

SUMMA PRIVILEGII REGII.

Cæsareæ et Regiæ Catholicæ Majestatis diplomate sancitum est, ne quis, præter voluntatem Joannis Bapt. Sollerii e Societate Jesu, ejusve ad illustranda Sanctorum Acta Adjutorum et Successorum, ullo modo imprimat vel recudi faciat, ex parte vel in totum, Tomos eorumdem, de argumento illo vel jam editos vel porro edendos; aut alibi excusos excudendosve invebat, venalesve habeat: qui secus faxit, confiscatione exemplarium, et aliis gravibus pœnis mulctabitur; ut latius patet ex litteris, Bruxellæ datis die V Octobris anno MDCCXXXV.

Signat: P. VAN CUTSHEM.

Et ego Joannes Bapt. Sollerius Societatis Jesu, permitto Bernardo Alberto vander Plassche, ut Tomum quartum de Actis Sanctorum Augusti, meo permissu apud ipsum impressum, publicet. Datum Antverpiæ XXXI *Augusti* MDCCXXXIX.

INDEX

INDEX SANCTORUM

IN TOMUM IV AUGUSTI.

A

22 Agathonicus, Zoticus, Theoprepius, Acindynus, Severianus, Zeno, ac princeps senator, in Bithynia, et in Thracia. Comm. præv. § i. Annuntiationes e tabulis sacris Græcorum ; elogium ; aliqua super nonnullis ex his Martyribus observationes ; Agathonicus præ reliquis clarus 519. § ii. Veneratio apud Latinos, locus martyrii, Acta 521. Martyrium *auctore anonymo, ex cod. bibliothecæ Cæsareæ Vindobonensis, cum aliis Mss. collatum, interprete J. P.* 522

22 Aldrovandus episc. Balneoregii in Etruria. Sylloge historica. Publicus cultus, cathedra episcopalis, et ætas 549

23 Altigianus et Hilarinus monachi et martyres in Burgundia. Comm. hist. Nova eorum notitia ex Mabillonio, palæstra martyrii, cultus ex veteri Breviario, et ætas assignata 647

20 Amator eremita in Cadurcensi Galliæ provincia. Comm. præv. § i. Notitia loci, in quo Sanctus colitur, et quis qualisque hic Vir fuerit 16. § ii. Publicus cultus, ætas, et nostrum de Actis ejus judicium 19 § iii. Sacræ reliquiæ, et posthuma Sancti gloria 21. Acta *ex schedis posthumis P. Odonis Gissey Societatis Jesu* 24

21 Anastasius vel Attalus M., Salone in Dalmatia. Sylloge historico-critica. Antiquus hujus Sancti cultus, palæstra tempusque martyrii ; distinctio istius Martyris ab alio synonymo, ac verosimillima reliquiarum ejus translatio 407

22 Andreas conf. prope Fæsulas in Etruria. Comm. præv. § i. Publicus cultus ab immemorabili tempore, et posthuma gloria 539. § ii. Scriptor Actorum, varia horum exemplaria, Sancti patria, professio et ætas 540. Acta *ex Ms. Placidi Puccinelli.* Prologus 541 Cap. i. Sancti patria, peregrinatio cum S. Donato populari suo, et mira socii ejus electio ad episcopatum Fæsulanum 542. Cap. ii. Sancti munus in ecclesia Fæsulana, miraculum, et restauratio cujusdam templi 544. Cap. iii. Ultimus Sancti morbus, prodigiosa sororis ejus transportatio ex Scotia in Italiam ; mors illius ; sepultura et ætas 546. Cap. iv. Sacri corporis ejus inventio, gloria posthuma, et biographi epilogus 547

22 Anthusa solitaria. Item Athanasius episc. et mart., ac duo Anthusæ servi Charisius et Neophytus MM. Tarsi in Cicilia. Comm. præv. Cultus, variæ observationes, Acta 499. Acta *auctore Laurentio quodam monacho Rutiensi in Calabria, ex cod. Ambrosiano, interprete J. P.* 502

22 Antonius vel Antoninus M. Romæ. Memoria apud antiquos Martyrologos, et locus sepulturæ 498

23 Antonius, et forsan Nicodemus, Ordinis S. Basilii monachi et confessores Hieracii in Calabria. Sylloge de cultu et ætate 648

23 Ascelina virgo Ord. Cisterciensis in Campania Galliæ. Comm. præv. Situs monasterii, in quo colitur, editores Actorum, et judicium de historica eorum fide 650. Vita, *quæ ex longioribus Gossuini coævi scriptoris Actis contracta dicitur, et ab Henriquezio post Menologium Cisterciense edita est* 653

20 Auctor episcopus Trevirensis. Comm. præv. § i. Cultus duorum Auctorum incertus ; unius certissimus 37. § ii. Actorum examen et castigatio ; vitæ tempus, et dies mortis 39. § iii. Translatio multiplex ; Acta translationis Saxonicæ 41. § iv. Ossa Sancti elevata, et a criminationibus vindicata ; translationes aliæ 43. § v. Obsidio urbis Brunsvicensis ope Auctoris soluta contra heterodoxum probatur 44. Acta apocrypha, *auctore anonymo Trevirensi, ex Bodecensis cœnobii Passionali pergameno Ms.* S. Auctoris parentes, episcopatus, et miracula 45. Translatio et miracula, *auctore anonymo Brunsvicensi, ex Bodecensis cœnobii Ms. pergameno.* Prologus scriptoris. Cap. i. Gertrudis, Saxoniæ princeps, jussu S. Auctoris, corpus ejusdem Treviris furtim aufert 48. Cap. ii. Corpus S. Auctoris a Trevirensibus frustra repetitum ; cœnobium erectum ; templum dedicatum ; Gertrudis mors 50. Cap. iii. Miracula S. Auctoris 52

21 Avitus Claromontensis ep., istius nominis primus, Claromonte in Arvernia. Comment. hist. § i. Annuus hujus Sancti cultus, promotio ad episcopale munus, virtutes, et mira sub ipso plurium Judæorum conversio ad fidem Christianam 444. § ii. Diversa pietatis opera, quæ sanctus Præsul exercuit, obitus illius ac sepultura 446

24 Aurea, seu Chryse virgo, Censorinus, Felix, Maximus, Herculinus, Venerius, Styracinus, Cenas, Commodus, Hermes, Maurus, Eusebius, Rusticus, Monagreus, Amundinus, Olympius, Cyprius, Theodorus tribunus, Sabaïnus MM. apud Ostia Tiberina. Comm. præv. Aliqui ex his Martyribus alias dati, Aureæ cultus apud Græcos et Latinos, Acta corrupta, eorum exemplaria 755. Acta *ex Ms. sancti Maximini apud Treviros* 757. Cap. i. Aureæ certamen ac tormenta, Censurini captivitas, carceris custodes

todes a Maximo conversi 757. CAP. II. Mortuus ad vitam revocatus; Aureæ et aliorum martyrium 759

B

22 Balduinus abb. Ord. Cisterc. Reate in Italia. COMM. HIST. Beati hujus memoria in Hagiologiis recentioribus, et in litteris S. Bernardi; publicus ejus cultus, ac distinctio ab alio Cisterciensi synonymo 450

23 Bartholomæus a Foresto Ordinis Servorum beatæ Mariæ Virginis conversus, Brixiæ in Insubria Italiæ. COMM. PRÆV. Cultus, elogium, Vita, annus mortis 739. VITA *auctore F. Archangelo Gianio, Ordinis Servorum beatæ Mariæ Virginis, ex Annalibus ejusdem Ordinis etc.* 738

21 Bassa, et filii ejus Theognis vel Thengonius, Agapius ac Pistus vel Fidelis; hi Larissæ vel Edessæ in Græcia, illa in Halone insula coronati. COMM. PRÆV. Cultus, martyrii palæstra, Acta 417. MARTYRIUM *auctore Laurentio monacho Rutiensi, ex cod. Ambrosiano f. N. n. 152, interprete J. P.* 419

20 Bernardus conf., primus Claravallensis abbas, Pater ac doctor Ecclesiæ, in territorio Lingonensi Campaniæ in Gallia. COMM. PRÆV. § I. Annus, ac locus natalis, illustre genus 101. § II. Parentes, fratres, soror, vaticinium, educatio, studia 103. § III. Cælestes in Sanctum favores; propositum monastici instituti; superata contra illud obstacula; socii ad idem aggregati; mirabile in humana corda dominium; vita ante ingressum ad Cistercienses 106. § IV. Tirocinium; virtutes in eodem exercitæ; Ordinis habitus; Religiosa professio; animi et corporis exercitationes 108. § V. Ars metendi divinitus Sancto concessa; discessus in monasterium Claravallense e Cisterciensi; variæ de hoc notitiæ; illud quo anno fundatum 110. § VI. Consecratur abbas Clara-vallensis; monasterii hujus angustiæ miraculis sublevatæ; cibus spiritualis a Sancto, per apparitionem monito, Claravallensibus porrectus 113. § VII. Monasterii Claravallensis incrementum a sancto Abbate prævisum; difficultates ob canonicos Victorinos ad illud admissos; rei gestæ tempus; mirabilis cum imperito medico Viri sancti infirmi patientia; patris ejus conversio 115. § VIII. Cœnobium Trium fontium vaticinio ac miraculo a Viro sancto condecoratum: an Christi anno 1119 suos miserit in Lusitaniam; secessu a negotiis ad res magnas exsequendas præparatur 117. § IX. Præmonstrati locus an Præmonstratensibus a S. Bernardo datus; hujus erga illos, ac S. Norbertum affectus; mutua Ordinum Cisterciensis ac Præmonstratensis officia cum elogiis 119. § X. Vacatio a negotiis compensata otio sancto; muscæ miraculo interfectæ; mira sermonis vis in conversione aliorum; apparitio de salute eorum, qui rite perseverarint in Ordine Cisterciensi; peccatores per miraculum a sancto Patre ad frugem adducti 122. § XI. Repentina quorumdam militum conversio; vinea sterilis fœcundata; alia, quæ de hac vinea circumferuntur; mutua inter Claravallenses ac Cartusianos necessitudo; Sanctus Præmonstratensibus beneficus 125. § XII. Defunctorum apparitiones; auxilia eisdem præstita; vaticinium de tirone furtive exituro; archiepiscopus ac populus Remensis reconciliati; reformati in ecclesia Gallicana mali mores 127. § XIII. Annona multiplicata; fugatus dæmon; mulier ad vitam revocata; pluvia depulsa; pristina valetudo, Deipara patrocinante, Sancto reddita; refutatio erroris de proximo Antichristi adventu; communicatio litterarum cum aula Romana 129. § XIV. Acta pro Stephano, episcopo Parisiensi, contra Ludovicum Crassum; impletum de filii ejus morte vaticinium; sancti Abbatis labores favoribus cælestibus recreati; an S. Felix Valesius ad illum ductus; an sub ipso educatus 131. § XV. Opusculum de Gratia et libero arbitrio; consessus et auctoritas in synodo Trecensi; regula Militum Templi an a Sancto condita 133. § XVI. Querelæ curiæ Romanæ a sancto Doctore dilutæ; famosum schisma pseudo-papæ Anacleti ab ipso compressum; annus cædis venerabilis Thomæ, Prioris Victorini 136. § XVII. Iter Leodicnse Innocentii PP. II cum S. Bernardo; qui jus Ecclesiæ defendit contra Lotharium regem; excursio, ut fertur, in Artesiam, Guerrici ac multorum aliorum conversio; Innocentius PP. visit Claravallenses; S. Bernardi in concilio Remensi auctoritas; insulæ Catalaunenses ab eo recusatæ 139. § XVIII. Plurimi a sancto Patre conversi; Januenses pacati; scripta deinde ad illos epistola; gratus eorum animus erga Sanctum; annus, quo Romam advenit; gesta pro re monastica, imperio ac sacerdotio 141. § XIX. Acta in concilio Pisano, ac Mediolani 145. § XX. Cathedræ Mediolanensis regimen recusat; notatio temporis; Ordo Cisterciensis ibidem propagatus; de Humiliatis quam fuerit præclare meritus; beneficia in Mediolanenses collata 148. § XXI. Miraculis coruscat Mediolani; Papiam et Cremonam se confert; a filiis suis absens corpore, præsens spiritu; ipsius ad eosdem litteræ, uti et ad Lotharium imp.; reditus ad suos; acta et tempus 150. § XXII. Guilielmus Aquitaniæ Dux e schismate per S. Bernardum ad unitatem Ecclesiæ conversus; mulier dæmoniaca ab eo Nanneti liberata; variæ de Guilielmo Duce observationes 153. § XXIII. Cantica canticorum a sancto Doctore exposita; notantur varia, quæ illud Opus circumstant, adjuncta; ejusdem elogia 154. § XXIV. Novus Ordo Bernardi consiliis in Anglia institutus; vaticinia; miraculum; iter Romanum contra schismaticos; felix rei successus 157. § XXV. Quæ apud Casinenses gesta dicuntur, præsente S. Bernardo, partim sunt falsa, partim verosimilia; corporis ejus infirmitas, ac desiderium revertendi ad suos 159. § XXVI. S. Bernardus ab Innocentio PP. missus ad compescendum Rogerium; clades a Viro sancto ei prædicta, et cælitus impetrata; mitigatus ejusdem animus; acta in causa schismatis, et eorum adjuncta 161. § XXVII. Sanctus Romam redit; Petrus Pisanus Ecclesiæ unitur, uti et Victor, Anacleti successor; schisma item deserit Rogerius; pignus sacrum Bernardo Roma discedenti datum; tunicam suam ibi relinquit; varia puncta chronologica 164. § XXVIII. Acta pro ecclesia Lingonensi; cura tironum Claravallensium; continuatio sermonum super Canticis; obitus B. Gerardi fratris Germani; Gaufridus cathedræ Lingonensi admotus; S. Hugo

S. Hugo in spiritu et corpore adjutus; iter Dunense; mors S. Malachiæ 167. § XXIX. Petrus Abaëlardus; ingenium ejus ac mores; errores recte impugnati a S. Bernardo; hujus mirus cum illo congressus; Arnaldus de Brixia discipulus Abaëlardi 170. § XXX. Sanctus tesseris lucratur clericum; alium data pecunia, qua pro se ludat; facinorosum a morte liberat, et monachum facit; patienter fert injuriam; mors Humbelinæ sororis; oppressos defendit; gesta in lite sacerdotii cum regno 173. § XXXI. Lis illa vix sopita novis dissidiis recrudescit; Bernardi ad eam componendam novi labores 175. § XXXII. Alia Bernardi tentamina, ut tragicis Galliæ dissensionibus succurreret; Innocentii PP. gratia excidit immerito 176. § XXXIII. Ordo Cisterciensis a sancto Abbate in Suecia propagatus; prodigium, et vaticinium; discordiæ in Gallia ab eo compositæ; honoratur a Patriarcha Hierosolymitano 179. § XXXIV. Arnaldus Brixiensis hæreticus; impletum S. Bernardi vaticinium præsertim tempore Eugenii PP. III; ejus electio, et elogia; Bernardi ad ipsum litteræ 181. § XXXV. Eugenius PP. Viterbumi secedit; eo sacris operante coram Armenis miraculum; scripta S. Bernardi contra episcopum Eboracensem intrusum; domestica quædam negotia; famosi Nicolai Arremarensis ambitio etc. 183. § XXXVI. Opera publico Ecclesiæ bono ac Sedi Apostolicæ navata; synopsis eorum, quæ Vir Dei gessit ac passus est pro bello sacro 187. § XXXVII. Eugenii PP., Ludovici regis, ac S. Bernardi acta pro bello sacro; Viri Dei prædicatio; miracula; summa rei bellicæ præfectura huic uni delata, sed ab eo non admissa; Lingonenses pacificati; controversiæ alteri ejus interposita auctoritas 188. § XXXVIII. Sceleratus contra Judæos prædicator repressus, et ad frugem reductus a sancto Doctore; cautela contra falsarios litterarum ejus 190. § XXXIX. Germaniam peragrat pro militia sacra; linguæ gratia; perorantis vis ac fructus; miracula; colloquium cum S. Hildegarde; conversio Alexandri Coloniensis 192. § XL. Conradus imperator militiæ sacræ adscriptus; excursiones S. Bernardi per Germaniam; reditus in Galliam; miracula; conventus Stampensis; infelix Orientalis expeditionis eventus perperam Sancto imputatus 194. § XLI. Sancti Doctoris concertatio cum Gilberto Porretano 196. § XLII. Henriciani hæretici a Patre Bernardo coërciti; miracula ad destruendos ipsorum errores ab eo facta apud Tolosanos 199. § XLIII. Alii hæretici a Sancto impugnati 200. § XLIV. Hæretici obdurati a Deo puniti; sanctitas Bernardi et miracula in summa sunt veneratione apud Tolosanos: inde non est profectus in Hispaniam 202. § XLV. Sanctus Pater in emendandis ecclesiasticorum, monasticorum, ac secularium moribus fructuose intentus 204. § XLVI. An S. Bernardus ab imagine Deiparæ salutatus Spiræ; an ejusdem virgineo lacte irroratus 206. § XLVII. Salutatio imaginis Deiparæ. in cœnobio Affligeniensi; Jesus Cruci affixus, solutis ab ea brachiis Bernardum amplectens 208. § XLVIII. Conversio Arnulfi, gloria cælestis ei promissa; victoria, ut fertur, regi Lusitaniæ addicta; iter cum Eugenio PP., merita de S. Malachia, quem novit esse in cælo; cura pro rege Galliæ: frater ejus asceta Cisterciensis, uti et alius 211. § XLIX. Imperat feris; dissidentem pacificat; mortuum ad vitam revocat; prodest Aurelianensi episcopo, respondet Præmonstratensi abbati; Henrici regis Galliæ fratris morbus, religiosa professio, episcopatus; Sancti vaticinia; aqua in vinum mutata; obitus Theobaldi Comitis 214. § L. Archiepiscopi Lundensis peregrinatio ad S. Bernardum; hic illum a se discedentem miraculo prosequitur; ratio temporis librorum de Consideratione; variæ prædictiones; turbæ in Lotharingia compositæ; luctus filiorum in ultimo morbo Patris; hujus pro illis cura 217. § LI. Morbus; revelatus obitus: litteræ, ut fertur, Ducissæ Lotharingicæ; virorum illustrium accessus; mors; corpus; miraculis finis impositus per obedientiam 220. § LII. Variæ post beati Patris obitum apparitiones; tumultus; epitaphia; elogia; aqua, qua ejus sacrum corpus fuerat ablutum, prodigiosa; sermo anniversarius; corporis ac morum descriptio 222. § LIII. Effigies; cubiculum; calix, peregrinationes ad Sancti corpus 223. § LIV. S. Bernardi sanctitas, doctrina, et auctoritas in Ecclesia 225. § LV. Varia in laudem S. Bernardi testimonia simul collecta pag. 227. CLASSIS I. Summorum Pontificum 228. CLASSIS II. Cardinalium et Ecclesiæ Doctorum 228. CLASSIS III. Episcoporum 229. CLASSIS IV. Regum et Magnatum 229. CLASSIS V. Abbatum et Generalium 230. CLASSIS VI. Doctorum Theologorum 230. CLASSIS VII. Religiosorum ex diversis Ordinibus 231. CLASSIS VIII. Jurisconsultorum, et Oratorum 232. CLASSIS IX. Illustrium Feminarum 233. CLASSIS X. Heterodoxorum 233. APPENDIX 233 § LVI. Superstitionum calumniæ perperam ab hæreticis in Virum sanctum conjectæ; Horstii Parænesis ad sectarios de S. Bernardo cum fructu ab ipsis legendo 233 § LVII. S. Bernardi Opera an jussu Deiparæ sint collecta; editio Mabilloniana; sancti Doctoris in scribendo characteres 235. § LVIII. Variæ Operum sancti Doctoris editiones; sententia perperam ei attributa; cur et quænam Chronologia Bernardina hic detur 236. § LIX. Chronologiæ Bernardinæ PARS PRIMA, ab anno Christi MXCI, qui fuit Sancto natalis, usque ad MCXXV 237. PARS II, ab anno Christi MCXXVI, usque ad MCXXXIX, 238. PARS III, ab anno Christi MCXL usque ad MCLIII sancti emortualem 241. § LX. S. Bernardus solenni ritu Sanctorum canoni adscriptus 243. § LXI. Orationes pro Missa ab ipso Innocentio PP. III dictatæ; elevationes corporis; altaria; reliquiæ in varias Europæ regiones transmissæ 245. § LXII. Alia sacra lipsana apud Belgas; Officium; lectiones propriæ; an Sanctus antiphonæ SALVE REGINA, sicut in iis dicitur, auctor; honor publicus illi tributus Parisiis, Leodii, ac Romæ 248. § LXIII. Tres primi rerum a Sancto gestarum scriptores 250. § LXIV. Alii biographi post tres priores, alii recentiores; Vitæ apud Surium, Horstium, et Mabillonium; hujus exemplar cur præ aliis prælo a nobis detur 251. § LXV. Illustrissimus Manricus quo apparatu, et qua fide scripserit suos Annales, atque adeo res gestas S. Bernardi eisdem intextas; de auctore Exordii magni Cisterciensis 253. § LXVI. Quænam Vitæ, et cur a nobis non recusæ; alia quædam præterita 255.

Vita, *quam Mabillonius occasione Operum S. Bernardi, anno* 1690 *Parisiis a se vulgatorum, volumine* II, *a columna* 1061 *post Opera supposititia et aliena edidit.* Liber primus, *auctore Guillelmo, olim S. Theoderici prope Remos abbate, tunc monacho Signiacensi.* Præfatio 256. Cap. I. Parentes, eorum liberi, visio matris de Sancto; studia ejus, indoles, pudicitia; mysterium Incarnationis ei revelatum; propositum Religiosæ vitæ 257. Cap. II. In Religiosæ vocationis proposito confirmatur; ejusdem socii; plures alii ad vitam meliorem conversi; unius e sociis, nec non cujusdam Cisterciensis visio 260. Cap. III. Ingressus in Ordinem Cisterciensem; virtutes; naturæ dotes; mirus in sacra Scriptura progressus, ars metendi; præfectura Claravallensis 263. Cap. IV. Magna in rebus angustis, erga Deum fiducia; studium perfectionis; sororis conversio; ordinatio abbatialis; cura valetudinis; disciplinæ Religiosæ apud Claravallenses vigor 265. Cap. V. Vitæ severitas; indefessus in afflicta valetudine labor; miracula; arrogantiæ periculum repressum 268. Cap. VI. Alia miracula; altercatio cum diabolo; valetudo per Deiparam Sancto reddita; Guillelmus biographus per eum sanatus 271. Cap. VII. Fama sanctitatis; mira Claravallensium propagatio; spiritus prophetiæ; beneficia divinitus per Sanctum præstita; dignitatum fuga 274. Liber II, *auctore Ernaldo abbate Bonævallis in agro Carnutensi, ex editione Mabillonii col.* 1091 *et seqq.* Præfatio Auctoris 277. Cap. I. Pontificatus Innocentii II contra Anacletum a Viro sancto vindicatus; Lotharius imperator repressus 278. Cap. II. Præclare gesta in concilio Pisano; Mediolanenses Ecclesiæ reconciliati; miracula apud eosdem facta 280. Cap. III. Dæmoniaci Papiæ et alibi curati; Sanctus in oculis aliorum rebus gestis maximus; in suis minimus; dignitatum despicientia; reditus ad monasterium Claravallense; hoc alio translatum 283. Cap. IV. Schisma Aquitaniæ compositum; mulier ab incubo dæmone mirabiliter liberata; Cantica canticorum explanata 286. Cap. V. Acta feliciter Romæ, et apud regem Siciliæ in schismate; quo tandem per Bernardum exstincto, pax Ecclesiæ restituta; qui ad Claravallenses suos redit 290. Cap. VI. Ecclesiæ præsules e Claravalle creati; Comitis Theobaldi, de S. Bernardo optime meriti elogium, et res adversæ 292. Liber III, *auctore Gaufrido, monacho quondam Claravallensi, et S. Bernardi notario; postea Claravallensi abbate.* Præfatio. Cap. I. Mores ac virtutes summatim; accessus ad Hugonem episcopum Gratianopolitanum, et ad Cartusianos; sensuum custodia, uti et sermonis; modestia simul ac gratia; dignitatum fuga 296. Cap. II. Sanctus calumniis obnoxius ex infelici successu belli sacri; errores Petri Abaëlardi et Gilleberti Porretani ab ipso confutati; hæresis Henriciana repressa; miracula 298. Cap. III. Suavissimi mores, ac præclaræ virtutes 302. Cap IV. S. Bernardi effigies in scriptis suis expressa; mira virtutum et gratiarum omnium in eodem congeries 304. Liber IV, *auctore Gaufrido monacho Claravallensi.* Cap. I. Reditus ex Urbe; Sanctorum reliquiæ inde asportatæ; beneficia in alios collata; spiritus propheticus 305. Cap. II. Alia quædam vaticiniorum specimina 308. Cap. III. Mirabilia, et varia beneficia a Sancto, præsertim in regno Galliæ præstita 311. Cap. IV. Varia Germaniæ loca a S. Bernardo miraculis illustrata; alia in Belgio, et in Hispania 313. Cap. V. Sanctus thaumaturgus in patria sua, et in vicinis Claræ-valli locis prodigiis clarus 315. Cap. VI. Signa et miracula promiscue edita, et a Viro sancto antea prævisa 318. Liber V, *auctore Gaufrido monacho Claravallensi.* Cap. I. Pax inter Metenses, ac vicinos quosdam principes reformata, non sine miraculis ea occasione factis 320. Cap. II. Extremus sancti Patris morbus, et felicissima mors 322. Cap. III. Diversæ post obitum revelationes; Amalrico regi prænuntiata in somno victoria 324. Horstii ad lectorem Præfatio in Librum sequentem de miraculis per S. Bernardum editis, et nostræ in eumdem Librum observationes 328. Liber VI, seu miracula a Sancto per Germaniam, Belgium, Galliamque patrata anno MCXLVI et MCXLVII, in tres partes distributa, quarum singulæ suos præferunt auctores. Narratio Herberti abbatis cœnobii Morensis, de libro Miraculorum S. Bernardi, per insigne miraculum servato 330. Pars I, *auctore Philippo monacho Claravallensi.* Cap. I. Iter Constantiense; miracula, et oculati eorumdem testes 331. Cap. II. Miracula Constantiæ, ac in vicinis locis, nec non Spiræ facta 334. Pars II miraculorum S. Bernardi. Cap. III. Epistola cœnobitarum Claravallensium ac Sancti comitum, ad Clericos Coloniensis ecclesiæ, qua eos ad reformandam vitam dissolutam hortantur. Miracula in itinere Coloniensi 337. Cap. IV. Prodigia varia memorantur, quæ sanctus Thaumaturgus Coloniæ, et inde digressus, Juliaci, Aquisgrani, Trajecti ad Mosam operatus est 339. Pars III, *auctore Gaufrido monacho Claravallensi.* Epistola ejusdem ad Hermannum episcopum Constantiensem. Cap. V. Prodigia, quæ Leodii, ac deinceps in itinere per Gallo-Belgicam, et in Campania edita sunt 342. Cap. VI. Mirabilia alia in Campania usque ad ingressum in monasterium Claravallense; item alia deinde post brevem in eodem moram 344. Cap. VII. Prodigia reliqua in Gallia et Germania 347. Epistola Gaufridi monachi Claravallensis, quædam S. Bernardi miracula recensens 349. Fragmenta *ex Herberti libris de miraculis Cisterciensium monachorum apud Mabillonium typis vulgata.* Herberti auctoritas 351. Gloria posthuma, ac supplementum ad S. Bernardi Vitam, et miracula, nec non ad nostrum Commentarium prævium. Cap. I. Veneratio publica; monasteriorum propagatio; recentissimæ notitiæ de Sancti sepulcro, ac reliquiis. Umbra ejus, et alia sacra lipsana 353. Cap. II. Variæ S. Bernardi apparitiones, ac prædictiones. § I. Apparet monacho Cisterciensi; et Converso, quem consolatus, prosperum negotiorum successum ei prænuntiat 356. § II. Duobus monachis Claravallensibus apparet, et eorum apostasiam impedit; adolescentulum quemdam in proposito monastico confirmat; incendium comprimit; morti proximo se videndum præbet; et alteri ægroto 358. § III. Tribus vicibus se manifestat cuidam fratri; apparet item B. Mariæ Ogniacensi; alteri prædicit cæ-

lestem

testem gloriam; Asceclinæ mortem; mira libri miraculorum inventio, ac monachi litteratura 359. § IV. Aliquot Viri sancti vaticinia. Cap. III. Supplementum miraculorum. § I. Variæ corporis infirmitates sanatæ; præfixus moribundo terminus mortis; miraculum perperam S. Bernardo Claravallensi attributum; epilepticus cur non omnino curatus; mortuus ad vitam revocatus 361. § II. Mortuus ad vitam revocatus 362. § III. Modus mirabilis, quo pater S. Bernardi conversus dicitur, secundis curis expensus; plaustrum fracto axe, longius promotum; caducus Humberti morbus sanatus; alter in spiritu et in corpore adjutus etc. 364. § IV. Synopsis miraculorum S. Bernardi, quæ sunt innumerabilia. Observatio prævia. Sectio I. Infirmi, cæci, surdi, muti, claudi, contracti, fatui, phrenetici, et alii a S. Bernardo sospitati 365. Sectio II. Mortui ad vitam revocati; mors dilata; impetrata proles, parturientes adjutæ; imperium in dæmones, bestias, et elementa; alia stupenda miracula; conversiones; pœnæ obstinatis inflictæ; reconciliationes; prodigia S. Thaumaturgi innumerabilia 367

21 Bernardus de Alzira M. Ord. Cisterc. Item Gratia et Maria sorores ejus VV. et MM., Alziræ apud Valentiam in Hispania. Comm. hist. § I. Alziræ situs; Bernardi natales; frater, ac sorores; officium in seculo; mira ad Christi fidem, atque ad Cisterciensem professionem conversio 452. § II. Sanctus accusatur; sed a Deo honoratur miraculo; materteram Christo lucratur, monasterium Populetanum 454. § III. Insigne miraculum a Sancto patratum: in fratre convertendo irriti labores, sorores duæ ad Christiana sacra ab ipso adductæ; Sanctus per eas a morte ereptus 456. § IV. Bernardi, ac duarum sororum ejus martyrium. An hæ fuerint amplexæ institutum Cisterciense: corporum sepultura, detectio, gloria 458. § V. Cultus publicus; inventiones ac translationes corporum: favores per Bernardi patrocinium impetrati 460. Acta stylo ligato et soluto conscripta, tempus martyrii 462

20 Bernardus monachus Cisterciensis Candeledæ in Hispania. Sylloge. Locus, veneratio publica, tempus mortis 369

21 Bernardus Ptolomæus institutor Congregationis S. Mariæ Montis Oliveti, Senis in Tuscia. Comm. præv. § I. Immemorabilis legitimusque cultus ab Apostolica Sede declaratus et extensus 464. § II. Diversi Actorum scriptores memorantur, et copiosa vitæ synopsis exhibetur 466. § III. Discutiuntur nonnulla, quæ ad vitam, miracula, et corpoream Beati formam spectant 470. § IV. Congregationis Olivetanæ origo, progressus, et privilegia 472. Vita, *collectore anonymo, ex Actis tum Latinis, tum Italicis excerpta*. Cap. I. Gesta Beati in statu seculari, et secessus in eremum 475. Cap. II. Pia Beati exercitia in eremo, ac diversæ tentationes 477. Cap. III. Cœnobitica vita post acceptam S. Benedicti regulam 479. Cap. IV. Præcipuæ virtutes, et varia miracula in vita ac post mortem 482. Cap. V. Posthuma gloria ex Ordine religioso, quem instituit 484

21 Bonosus et Maximilianus vel Maximianus MM. Antiochiæ in Syria. Comm. præv. § I. Immemorabilis eorum cultus, occasio martyrii, et authentica Actorum fides 425. § II. Varius conatus illorum, qui duos hos Martyres Hispaniæ vindicare voluerunt 428. Passio *ex editis apud Ruinartium inter Acta martyrum sincera* 430

C

23 Callinicus I, patriarcha CP. Comment. præv. Stabilitur cultus, Vita 644. Vita, *auctore Laurentio quodam monacho Rutiensi in Calabria, ex codice Ambrosiano etc. interprete J. P.* 645

23 Cedonius vel Sidonius conf. et ep, ut fertur, Aquis-Sextiis in Provincia. Sylloge historico-critica. Publicus cultus, et opposita Aquensium ac Tricastinorum de illo traditio 591

23 Claudius, Asterius, Neon, Domnina et Theonilla MM. Ægis in Cilicia. Comm. præv. § I. Palæstra, patria, et antiqua memoria in Martyrologiis Latinis et Græcis 567. § II. Discrimen inter Acta Græca et Latina, et varia horum exemplaria 569. Acta proconsularia, *ex Parisiensi Ruinartii editione etc., cum Ms. cod. Fuldensi, et aliis apographis collata* 571

21 Cyriaca vidua et M. Romæ. Comm. hist. § I. Legitimus cultus, Acta, et tempus martyrii 403. § II. Prima Sanctæ sepultura, translatio corporis, et dubium circa aliam ejusdem translationem 405

D

24 Dado vel Audoënus ep. Rothomagi in Normannia. Comm. præv. § I. Antiquus Sancti cultus ex vetustis Martyrologiis, et varia ipsius Acta, eorumque scriptores 794. § II. Sancti patria, fratres, vita aulica, electio ad cathedram Rothomagensem, et tempus consecrationis episcopalis 796. § III. Chronologica reliquorum gestorum synopsis, tempus mortis, et quædam Actorum analecta 799. § IV. Posthuma Sancti gloria ex scriptis, et diversis reliquiarum suarum translationibus 801. § V. Reliquiæ in Angliam transvectæ, et miracula per eas patrata 803. Vita prima, *auctore anonymo suppare, ex Ms. Ultrajectino S. Salvatoris, quod numquam antea editum est.* Prologus 805. Cap. I. Sancti patria, fratres, vita aulica, virtutes, et transitus ex aula ad episcopatum 806. Cap. II. Piæ Sancti peregrinationes, et patrata in iis miracula 807. Cap. III. Iter pro conciliando pace, obitus, honorifica cadaveris translatio, sepultura, et miraculum 808. Vita altera, *auctore anonymo, quem tamen aliqui Fridegodum nominant, ex Mss. codicibus monasterii Cornealensis, Vallis Lucentis, et Cartusiæ Divionensis.* Prologus. Cap. I. Sancti patria, parentes, pueritia, fratres, et pia vita in aula regis Francorum 810. Cap. II Sancti zelus pro Catholica fide, iter Hispanicum, et quædam miracula 812. Cap. III. Episcopalis ejus consecratio, virtutes in hoc officio, austerus vivendi modus, et munifica monasteriorum constructio 814. Cap. IV. Romana ejus peregrinatio, pacis conciliandæ studium, prophetia, et felix obitus 817. Cap. V. Funerea pompa, primus sepulturæ locus, honorifica sacri corporis elevatio, et

et miraculum, quod in ea contigit 818. Variæ translationes sacri corporis, *ex Thesauro novo anecdotorum apud Edmundum Martene tom. III, columna 1669 et seqq., quam editionem cum mutilo Ms. Rothomagensi contulimus.* Cap. i. Honorifica sacrarum reliquiarum reductio sub Normannis jam Christianis, et miraculum, quod Sanctus in pueritia patrasse dicitur 820. Cap. ii. Post diversas sacri corporis translationes frustra tentatur illius furtum idemque postea integrum ac incorruptum invenitur 823. Miracula, quæ post obitum Sancti contigerunt, *auctore Fulberto monacho, et plerumque coævo teste, ex Ms. codice Rothomagensi monasterii S. Audoëni, cujus apographum P. Fredericus Flouetus anno 1644 ad Majores nostros misit.* Prologus. Cap. i. Portentosa historia cujusdam civis Romani, qui variis morbis afflictus, apud sepulchrum S. Audoëni in Normannia perfectam sanitatem mirabiliter obtinuisse dicitur 826. Cap. ii. Alii duo peregrini paralytici per intercessionem ejusdem Sancti miro modo sanantur 829. Cap. iii. Cæcæ mulieris illuminatio, corpus Sancti ob præsentiam impiorum immobile, et mira captivi cujusdam liberatio 831. Cap. iv. Puero muto obtenta loquela, mulieri paralyticæ reddita sanitas, et duorum, Sanctum injuria afficientium sanitas 834. Cap. v. Fures ope Sancti deprehenduntur, cæcus illuminatur, et duo muti usum loquelæ obtinent 836. Alia miracula, *auctore anonymo, ex eodem apographo Rothomagensi, quod P. Flouetus anno 1644 ad majores nostros misit* 837

20 Dioscorus M. Alexandriæ, *ex Martyrologiis* 36

23 Donatus, Restitutus, Valerianus, Fructuosa, et duodecim alii MM. Antiochiæ in Syria. Palæstra, memoria in Martyrologiis, et dubium Martyrii tempus 590

21 Donatus, Romulus, Sylvanus, Venustus, et Hermogenes MM., Foro-Julii in Italia. Comm. præv. Cultus, sacra lipsana, Acta 411. Acta *ex Breviario Ms. Foro-Juliensi* 412

E

24 Eptadius presb. et conf. apud Montem-Telonum in territorio Augustodunensi. Comm. præv. § i. Intricata annuntiatio in diversis Martyrologiis, et controversia de vero vitæ instituto 775. § ii. Tempus, quo floruit, conjectura de anno mortis, Acta eorumque scriptor 777. Vita, *auctore anonymo coævo, ex pervetusto codice D. Claudii Jolii etc. cum edito apud Labbeum exemplari collata* 778

23 Eugenius vel Eogainus ep. Ardstrathensis in Hibernia. Comm. præv. Cultus, cathedra, ætas, et Acta 624. Vita, *auctore anonymo, ex membraneo musei nostri codice etc.* 625

21 Euprepus vel Euprepius episc., Veronæ in Italia. Sylloge historico-critica. Sancti hujus memoria in Martyrologiis, cultus, reliquiæ, ætas, et Acta 400

24 Eutyches sive Eutychus, discipulus S. Joannis Euangelistæ et Apostoli Pauli. Disquisitio historico-critica. § i. An hodiernus ille Sanctus sit diversus ab homonymo, de quo Majores nostri olim egerunt 751. § ii. An Sanctus hodiernus sit idem cum illo adolescente, quem ex lapsu mortuum S. Paulus Apostolus Troade ad vitam revocavit 753

F

22 Fabricianus et Philibertus MM. in Hispania. Veneratio eorum publica, gesta ignota 535

20 Filibertus abbas in Herio insula Galliæ. Comment. præv. § i. Nomen Sancti, notitia loci in quo obiit, et antiquus ejusdem abbatis cultus 66. § ii. Scriptor Actorum, et varia eorumdem apographa 97. § iii. Tempus nativitatis, patria sancti, et quædam gesta ipsius discutiuntur 69. § iv. Posthuma Sancti gloria ex variis corporis ejus translationibus, ac miraculis, quæ in iis contigerunt 72. Quædam Sancti ejusdem miracula, diu post translationes illas patrata, et præsens sacrarum reliquiarum ejus status 73. Vita, *auctore monacho Gemeticensi anonymo et subæquali, ex editione Mabillonii inter Acta Sanctorum Ordinis Benedictini, cum Mss. collata.* Prologus 75. Cap. i. Sancti patria, institutum monasticum, virtutes in tirocinio, munus abbatiale, itinera, et ædificatum industria ipsius monasterium Gemmeticense 75. Cap. ii. Providentia Dei erga hunc Sanctum, plura ejus miracula, cœnobia ab ipso exstructa, misericordia erga captivos et pauperes 77. Cap. iii. Sancti zelus, exsilium, revocatio ab exsilio; reditus in insulam Herium; varia miracula ibi patrata; virtutes et pia mors 79. Translationes et miracula, *auctore Ermentario monacho, et teste oculato.* Liber i. Præfatio 81. Cap. i. Translatio sacri corporis ex insula Herio Ampennum, Varennas ac Palum, et miracula, quæ in his stationibus patrata sunt 82. Cap. ii. Miracula, quæ facta sunt, postquam corpus ejusdem Sancti in monasterio Deensi collocatum fuit 84. Cap. iii. Alia miracula, quæ in eodem monasterio coram reliquiis Sancti contigerunt 87. Cap. iv. Reliqua beneficia, quæ ibidem ægris et afflictis per intercessionem hujus Sancti collata sunt 89. Liber ii. Præfatio. Caput unicum. Miracula antiqua, et recentiora, quæ tum in insula Herio, tum in translatione corporis ad Mesciacum acciderunt 93

23 Flavianus ep. Augustoduni in Gallia. Sylloge. Antiquus cultus ex Martyrologiis, ignota Acta, et incerta ætas 643

23 Flavius ep. Rothomagi in Normannia. Sylloge historica. Notitia de immemorabili cultu, et verisimilior aliquorum gestorum ejus chronologia 640

23 Fortunatus, Hermon, Xistus, Martialis, Hermogeratus. Item Laurentius, et tres pueri Habundus, Innocentius ac Merendinus. Aquileiæ in Italia, ac Romæ, *ex Hieronymianis exemplaribus, ac Ferrario.* Annuntiationes, Hermagoræ et Fortunati martyrium: hic à synonymo diversus 587

23 Silvanus, Sabinus ac Pantherius MM. in Thracia 589

G

25 Georgius Limniota M. in tractu montis Olympi. Comm. præv., cultus, cruciatus, ætas, Acta 841. Acta, *auctore anonymo*

nymo synchrono, e codice bibliothecæ Cæsareæ Vindobonensis, interprete J. P. 812

24 Gildardus presb. Luperciaci in territorio Nivernensi Galliæ. SYLLOGE de loco, cultu, ætate, ac mendosis annuntiationibus 840

20 Gobertus conf., Ordinis Cisterciensis, in abbatia Villariensi in Brabantia. COMM. PRÆV. § I. Beati cultus, Acta, biographi unius ætas et fides 370. § II. Alterius biographi ætas investigatur. § III. B. Goberti genealogia, et expeditiones bellicæ. § IV. Alia bellicæ fortitudinis specimina; vitæ cœnobiticæ initium; exercitia; mors. VITA, *auctore anonymo, cœnobii Villariensis asceta, ex codice Ms. ejusdem cœnobii.* PROLOGUS I. 377. PROLOGUS II. PROOEMIUM ad librum sequentem. LIBER I. B. Goberti vita secularis. CAP. I. Nativitas, ætas juvenilis, vita militaris, expeditio in Palæstinam 379. CAP. II. B. Gobertus Christianos contra Friderici Imp. injuriam tuetur, et loca sacra invisit 380. CAP. III. B. Gobertus e Palæstina redux; peregrinationem suscipit ad S. Jacobum; deinde suis subditis et fratri ab hostibus oppressis fert opem 382. PROLOGUS ad librum sequentem 383. LIBER II. CAP. I. B. Goberti vita cœlebs; rerum mundanarum contemptus; ingressus in cœnobium Villariense 384. CAP. II. Variæ B. Goberti virtutes 385. CAP. III. Levem defectum graviter castigat, ejus animi demissio, et in precibus attentio 387. CAP. IV. Abstinentia, et misericordiæ opera 389. CAP. V. Monachum e cœnobio profugum reducit 391. LIBER III, Obitus 393

24 Gregorius, Theodorus, et Leo confessores in insula Samo vel Cephalenia. COMM. PRÆV. Immemorabilis cultus, Acta, ætas, locus mortis, et sacræ quorumdam reliquiæ alio translatæ 768. ACTA, *collectore Petro Calotio Dominicano* 771

22 Gunifortus M. Ticini in Italia. COMM. PRÆV. Temeraria hujus Sancti confusio cum S. Cucufate mart., cultus ex Martyrologiis; patria, frater, sorores, tempus martyrii, et Acta 524. ACTA, *auctore anonymo incertæ ætatis, ex editione Bonini Mombritii.* PROLOGUS. CAP. I. Sancti discessus e Scotia in exteras regiones cum fratre suo, ac duabus sororibus, quæ in Germania pro Christo martyrium subierunt 527. CAP. II. Ulterior Sancti profectio cum fratre in Italiam: ubi hic Novocomi ab ethnicis occiditur, ille autem Mediolani letaliter læsus, paullo post Ticini ex vulneribus pie moritur 529

H

20 Heliodorus ac Dosa martyres. Memoria in Fastis Græcis, tempus martyrii 96

20 Herbertus archiep. Compsæ apud Hirpinos in Italia. SYLLOGE. Loci notitia, cultus publicus, observationes 100

22 Hippolytus ep. et mart. in Portu Romano. COMM. HISTORICO-CRITICUS. § I. Distinctio hujus Sancti ab aliis ejusdem nominis martyribus, et cultus ex antiquis martyrologiis 504. § II. Interpolata Sancti Acta, verosimilis ætas, qua floruit; sed incertum martyrii tempus 506. § III. Incerta cathedra 507. § IV. Elogia, et aliqua scripta 511

21 Hippolytus, Traianus, Quadratus, Primus MM. Romani, *ex apographis Hieron.* 425

I

23 Jacobus Mevanas ex Ord. FF. Prædicatorum, Mevaniæ in umbria. COMMENT. PRÆV. § I Patria, cultus ab immemorabili tempore inceptus, et ab Apostolica Sede postea confirmatus 719. § II. Præcipui gestorum scriptores, fragmentum antiquissimæ vitæ, et notitia de duobus Actorum exemplaribus, quæ post hunc Commentarium edemus 722. § III. Posthuma gloria ex lucubrationibus posteritati relictis, et honorifica corporis incorrupti conservatione 725. § IV. Recentiora nonnulla miracula, quæ R. P. Prior Mevaniensis ad Majores nostros misit 726. VITA *ex Ms. libro Fratris Ambrosii Taëgii Dominicani de Insigniis Ordinis Prædicatorum fol.* 354. CAP. I. Nativitas prodigiis indicata, ingressus in Ordinem PP. Prædicatorum, fundatio cœnobii Mevaniensis, eruditio, variæ virtutes et quædam miracula 728. CAP. II. Prædestinatio ad salutem suam æternam mirabiliter ei indicata, visiones, pius obitus, mira apparitio, corporis integritas et miracula post mortem 731. ACTA BREVIORA, *auctore Bartholomæo Mortario Dominicano, ex Opere Leandri Alberti de Viris illustribus Ordinis Prædicatorum etc.* 734

24 Irchardus, seu Ertbadus, vel Erchardus ep. et conf. in Scotia. SYLLOGE HIST. Memoria in recentioribus Menologiis, legitimus cultus ex Breviario Aberdonensi, et incerta ætas 773

21 Julianus Benearnensis seu Lascurrensis in Gallia episcopus. Cultus, gesta, tempus vitæ, notitia topographica 441

21 Julius, Julianus, Vincentius, Augurius, Eulodius MM. in Hispania. Notitia ex antiquis Martyrologiis: Acta eorum et tempus martyrii incerta 424

23 Justinianus eremita et M. in Lemencia insula Angliæ. COMM. PRÆV. Locus martyrii, ætas Sancti, cultus ab immemorabili tempore, Acta, et quædam discrepantes eorum circumstantiæ 633. ACTA *collectore Joanne Capgravio, ex Legenda Sanctorum Angliæ etc.* 635

L

21 Leontius ep. Burdegalensis in Gallia Aquitanica. Veneratio publica, ætas, episcopatus; an miles sub Childeberto 442

20 Leontius et Carpophorus MM. Vicentiæ in Italia. COMM. PRÆV. § I. Publica veneratio, tempus martyrii, victoria a Vicentinis obtenta; martyres sorores, ut fertur; translationes 32. § II. Expenduntur difficultates de corporum translationibus, ac martyrii palæstra 34. ACTA, *auctore anonymo, ex editis apud Petrum de Natalibus lib.* VII, *cap.* LXXXVII, 35

20 Leovigildus et Christophorus martyres, Cordubæ in Hispania. COMM. PRÆV. Sanctorum cultus, vitæ professio, Acta, et cœnobiorum, quæ incoluerunt, situs. PASSIO *ex Memoriali S. Eulogii* 99

20 Lucius senator martyr. SYLLOGE. Cultus, sepultura, ac tempus martyrii 28

23 Lupus vel Luppus M. incerti loci ac temporis. DISQUISITIO CRITICA. An unus, duo, tres, vel quatuor fuerint hujus nominis Martyres, et quis ex illis hodie colatur 593

21 Luxorius, Cisellus, Camerinus MM. in Sardinia

Sardinia. Comm. præv. Vetustus horum Sanctorum cultus, Acta, reliquiæ, et inepta duorum ex his annuntiatio in Martyrologio Hispanico 414. Acta *ex editione Mombritiana, cum alio Ms. apographo collata* 416

M

22 Martialis, Saturninus, Epictetus, Maprilis, Felix cum sociis MM. in Portu Romano. Antiqua horum Sanctorum memoria in Martyrologiis, et incertus martyrii annus 513

20 Martyres xxxvii. Item Severus ac Memnon centurio martyres Philippopoli ac Bizyæ in Thracia. Comm. præv. Cultus apud Græcos ac Latinos. Acta, *auctore anonymo, e Synaxario Sirmondi, interprete J. P.* 30

23 Martyres anonymi Bodobrigæ, quæ nunc vulgo Boppardia vocatur, in Germania inventi. Comm. præv. § i. Loci notitia; documentum inventionis cum ejusdem historia collatum, ac variis observationibus elucidatum 556. § ii, Tempus martyrii, Sanctorum numerus, sepultura, veneratio publica 558. Historia inventionis *ex Annalibus Trevirensibus Christophori Broweri etc.* 559.

22 Maurus et socii l martyres Remis in Campania Galliæ. Sylloge. § i. Cultus, numerus Martyrum, lipsana eorum sacra 515. § ii. Actorum exemplaria, tempus martyrii, et ejusdem historia e *Flodoardo* 517

20 Maximus abbas et conf. in Castro Cainone in Gallia. Comm. præv. Locus, nomen, cultus, dignitas, Acta; S. Eucherii de Sancto cura; reliquiæ 55. Acta, *auctore S. Gregorio Turonensi lib. de Gloria confessorum* 56

23 Minervius vel Minervus et Eleazarus cum filiis octo MM. Lugduni in Gallia. Sylloge historico-critica § i. Antiqua eorum memoria in Martyrologiis, ætas et palæstra martyrii 561. § ii. Nonnulla, quæ pseudo-scriptores Hispani de his Martyribus finxerunt, et quomodo tempus ac palæstram martyrii mutaverint 563

23 Moderatus ep. et conf. Veronæ in Italia. Publicus cultus, elogium, corpus, ætas 596

N

21 Natalis presb. et conf. Casali in Liguria Italiæ. Comm. præv. Cultus, Acta, ætas 409. Acta *auctore anonymo* 410

22 Nectavus vel Nectarius, et forsan Sevus Neo-Cæsareæ in Ponto. Notitia horum Sanctorum *ex antiquis Martyrologiis* 536

O

20 Oswinus rex Northumbriæ et M. in Anglia. Comm. præv. § i. Northumbriæ descriptio; Sancti regnum; genealogia, biographi, cultus inchoatus 57. § ii. Sancti cultus exstinctus; renovatus deinde et propagatus 59. § iii. Donationes principum, martyrii titulus; annuntiationes; tempus mortis et regni; miracula 60. Acta, *auctore sancto ac Venerabili Beda, ex Historia Anglicana ecclesiastica* 62. Acta altera *ex Joanne Capgravio, seu potius Joanne Tynmuthano* 63

P

21 Paternus M., Fundis in Latio. Sylloge historica. Sancti hujus notitia, et cultus ex Martyrologio Romano, Ferdinando Ughello, et Mss. Actis 402

24 Patricius abb. in territorio Niveruensi Galliæ. Sylloge hist. de antiquo hujus Sancti cultu, Actis, et ætate 781

20 Paulus junior archiep. Constantinopolitanus 96

23 Philippus Benitius conf. Ordinis Servorum beatæ Mariæ virginis, Tuderti in Umbria. Comm. præv. § i. Diversi scriptores, qui tum Latine, tum Italice, Acta hujus Sancti litteris mandarunt 655. § ii. Posthuma gloria ex solenni canonizatione, subsecuto cultus incremento, et declarata primorum sodalium sanctitate 657. Vita, *collectore P. F. Cherubino Maria Dalxo Hiberno, ex editione Oenipontana anni* 1644, *quam annotationibus illustramus* 661. Cap. i. Sancti patria, parentes, nativitas, futuræ sanctitatis indicia, pia educatio, et virtutes in pueritia 662. Cap. ii. Brevis notitia de origine et incremento Ordinis Servorum beatissimæ Virginis Mariæ, quem Sanctus postea ingressus est 664. Cap. iii. Litteraria Sancti studia, dolor ob discordiam popularium suorum, et prodigiosa vocatio ad Ordinem Religiosum 666. Cap. iv. Ingressus in Ordinem, magistri spirituales, humilitas, patientia, et desiderium solitudinis 670. Cap. v. Eremitica Sancti vita in monte Senario, præfectura tirocinii Senensis, et in itinere detecta illius doctrina 672. Cap. vi. Sacerdotium, et publicum in prima Missa miraculum 674. Cap. vii. Electio ad officia honorifica, et ad summam totius Ordinis gubernationem, ejusque pia in hoc munere administrando sedulitas 676. Cap. viii. Miraculum Aretii precibus ejus patratum, et novæ leges Ordini Servitarum ab ipso præscriptæ 679. Cap. ix. Diversus Sancti conatus ad deponendum generalatus officium, publicata leprosi sanatione et cælesti quadam visione impeditus 681. Cap. x. Fuga in aviam solitudinem, ne eligeretur Pontifex Romanus, et ibidem salutifera balnea precibus ejus e saxo producta 683. Cap. xi. Gesta in itinere, quod ex Italia in Galliam et Germaniam instituit, et in reditu mira Dei erga ipsum providentia 686. Cap. xii. Cura in fundandis vel restaurandis Ordinis sui cœnobiis, et labore ejus in concilio Lugdunensi, ad quod evocatus fuerat 690. Cap. xiii. Fuga ad Pistorienses propter oblatam ei cathedram Florentinam, conciliata inter cives illos pax, periculosa tempestas adversus Ordinem Servitarum exorta, et patrocinio Deiparæ discussa 693. Cap. xiv. Florentiæ pax inter Guelfos et Ghibellinos a Sancto confirmata 696. Cap. xv. Iterata profectio in Germaniam, res ibi gestæ, beneficia accepta, reditus in Italiam, et comitia ibidem celebrata 698. Cap. xvi. Pleraque illa, quæ Sanctus mortis suæ præscius Forolivii, Florentiæ, Senis, ac Tuderti egit 701. Cap. xvii. Ultimus morbus, pia monita, felix obitus, et honorifica sacri corporis expositio 704. Cap. xviii. Antiqua miracula, quæ post obitum patrata sunt 707. Cap. xix. Alia miracula, quæ videntur facta seculo xiv, quo sacrum

sacrum illius corpus primo translatum est 710. CAP. XX. Recentiora miracula, quibus immiscentur ea, quæ in tertia corporis ejus translatione contigerunt 712. CAP. XXI. Publica de sanctitate ipsius opinio, antequam catalogo Sanctorum solenniter adscriberetur 716

20 Piricius, Arcus, Maximus conf., Pamphilus, Colonus conf. Item Diomedes, Agaticus, Zelus, Synnadæ in Phrygia, *ex Martyrologiis* 36

20 Porphyrius in Italia. SYLLOGE. Cultus certus; martyrium incertum: præter hunc non fuit alius: S. Venantii pædagogus 26

21 Pristus, Sevus: item Quadratus episc., Sundophagus, Astusus, Diomedes, Zoticus, Zatamgelus, Moyseus MM. Alexandrini, *ex apographis Hieronymianis* 423

21 Privatus ep. M. in Occitania Galliæ provincia. COMM. PRÆV. § I. Antiqua hujus Sancti veneratio, locus cathedræ, et controversum martyrii tempus 433. § II. Varia Sancti Acta, publica sacri corporis translatio, et mira ejusdem inventio 436. ACTA BREVIORA, *ex Speculo historiali Vincentii Bellovacensis, quæ cum editione Mombritiana contulimus* 438. ACTA LONGIORA *ex Ms. apographo, quod in Trevirensi monasterio S. Maximini transcriptum est, et quod cum alio Ms. exemplari Bernardi Guidonis contulimus* 439

24 Ptolomæus et Remanus epp. et MM. in Tuscia. COMM. PRÆV. § I. Legitima veneratio, locus cathedræ, et diversa martyrii Acta 744. § II. Posthuma gloria, ex authenticis instrumentis probata 747. ACTA, *auctore anonymo incerti temporis, ex Ms. codice cathedralis ecclesiæ Sutrinæ, quem cum aliis Mss. contulimus* 749

Q

21 Quadrati episcopi. Cultus ex Martyrologio Romano et aliis Fastis sacris 422

23 Quiriacus ep., Maximus presb., Archelaus diac., et socii MM., apud Ostia Tiberina. Cultus ex Martyrologiis, socii, tempus, Acta, et Archelaï translatio 565

R

23 Richildis virgo reclusa Summontorii prope Oenipontem. SYLLOGE de vitæ instituto, cultu, rebus mirabilibus, ac ætate 649

24 Rigomerus presb. et conf. Subligniaci apud Cenomanos in Gallia. COMM. PRÆV. § I. Memoria in Fastis, Sanctus hic cum alio confusus, tempus mortis 783. § II. Vitæ scriptores, exemplaria, translatio S. Rigomeri 285. VITA, *auctore ignoti nominis ac temporis, ex codice membranaceo antiquo Ms.* 786. HISTORIA TRANSLATIONIS *auctore Petro monacho Malleacensi, edita apud Labbeum in Nova bibliotheca Mss. librorum tomo II a pag.* 234 789

S

20 Samuel Propheta in Palæstina. COMMENT. HIST. § I. Scribendi ratio; Sanctus a Deo matris precibus impetratus; natales, nominis etymon, educatio, ministerium sacrum, prophetiæ, conjugium; an sacerdos 6. § II. Quando judex; exhortatio, victoria per illum obtenta; exercitium judicii, locus habitationis; filii ab eo judices constituti; rex Saül, piæ congregationes 8. § III. Innocentia vitæ, reprehensio populi miraculo confirmata; acta circa Saülem; mors, sepultura, planctus, elogia 10. § IV. Cultus in Oriente et Occidente; translatio corporis, ædes sacræ, monasteria 12. § V. Samuelis scripta, apparitio famosa post ejus mortem Saüli facta 14

20 Seronius vel Serronius martyr apud Santones in Gallia. SYLLOGE de cultu et ætate 26

23 Sidonius Apollinaris ep. Arvernis in Gallia. COMM. HIST. § I. Antiquus cultus, elogia, et Actorum compendium 597. § II. Illustre stemma, patria, tempus nativitatis, multiplex nomen, studia litteraria, et exercitia adolescentiæ 599. § III. Conjugium, liberi, et dignitates, quas ab imperatoribus Romanis impetravit 601. § IV. Indoles ex scriptis ejus potissimum eruta, et improbabilis opinio de monastica ipsius vita 604. § V. Initium episcopatus, responsio ad gratulatoriam S. Lupi Trecensis epistolam, humilitas, et Sancti morbus 606. § VI. Post susceptum episcopatum magna morum mutatio, et variæ virtutes 609. § VII. Paterna solicitudo pro suo grege, et officiosa caritas erga proximum 611. § VIII. Pius magnanimusque zelus pro fide Catholica, et tetricum exsilium 613. § IX. Reliqua gesta post reditum ab exsilio usque ad annum Christi CDLXXXIII 616. § X. Afflictiones, prophetia, obitus, sepultura, epitaphium, reliquiæ 618. § XI. Posthuma gloria ex scriptis, quæ partim supersunt, partim perierunt, vel adhuc latent 621

22 Sigfridus abbas in Anglia. SYLLOGE HIST. Sancti monasterium, ætas, cultus ab immemorabili tempore, biographus, et Acta 536

22 Symphorianus M. Augustoduni in Gallia. COMM. PRÆV. § I. Vetustus cultus, posthuma gloria ex ecclesiis, miraculis et reliquiis 491. § II. Acta, commune eruditorum de iis judicium, verosimile martyrii tempus, et scrupulus Tillemontio exemptus 493. VITA, *ex Actis Martyrum sinceris et selectis, quæ Ruinartius edidit, cum aliis Mss. codicibus collata* 496

T

24 Tation M. Claudiopoli in Honoriade provincia COMM. PRÆV. Notitia loci, publica Sancti veneratio, tempus 766. MARTYRIUM *e codice Cæsareo bibliothecæ Vindobonensis interprete J. P.* 767

24 Tenestina virgo apud Cenomanos in Gallia. SYLLOGE HIST. Cultus, elogium, monasterium, translatio corporis, reliquiæ 791

21 Theocleta Thaumaturga. Cultus e Fastis Græcis, elogium, tempus vitæ 449

24 Theodericus primus istius nominis abbas Andaginensis, in Arduenna silva COMM. PRÆV. § I. Situs monasterii, cui Beatus præfuit, antiquus hujus Abbatis cultus, et coævus Actorum scriptor 843. § II. Aliqua Beati gesta chronologice disposita, et ex alio veteri monimento subinde suppleta, vel distinctius relata 845. VITA, *auctore anonymo coævo, ex Ms. codice monasterii Alnensis, quem cum editione Mabilloniana sæc. VI Benedictino parte*

parte II pag. 559 contulimus 848. Prologus. Cap. I. Beati patria, parentes, pia educatio, et studium litterarum in pueritia ibidem. Cap. II. Monastica ejus professio, magisterium in variis cœnobiis, sacerdotium, et iter Hierosolymitanum frustra susceptum 851. Cap. III. Munus abbatis ei reluctanti impositum, paterna cura tam de spirituali tum de temporali monasterii sui profectu, et alterum iter Romanum 854. Cap. IV. Pia beati Abbatis ædificia, quædam miracula et itinera 858. Cap. V. Ultimus Beati morbus, pius obitus et honorifica sepultura 862

23 Theonas vel Teuna ep. Alexandrinus. Comm. hist. § I. Varium ejus nomen, antiquus cultus ex Martyrologiis, et ecclesia, quæ olim Alexandriæ in Ægypto ad honorem ejus exstructa fuit 579. Chronologicum episcopatus initium, incerta Sancti gesta, et verosimillimus mortis annus 580. § III. An epistola, quæ nomen Theonæ præfert, Sancto nostro adscribenda sit 583. § IV. Exemplar epistolæ istius, quam ab eo probabilius scriptam putamus 585

23 Timotheus et Apollinaris MM. Remis in Campania Galliæ. Comm. præv. § I. Cultus e Fastis sacris; tempus martyrii; venerationis propagatio 573. § II. Canonicorum collegium Remis restitutum, eorum vivendi modus 575. § III. Translatio corporum ac supplicationes publicæ apud Remenses; sacra ibidem lipsana, nec non S. Apollinaris Lutetiæ Parisiorum 577. Acta, *ex Historia Remensis ecclesiæ Flodoardi etc.* 578

21 Timotheus M. Romæ. Comm. præv. § I. Antiquissimus ac celeberrimus Sancti cultus. An fuerit S. Pauli Apostoli discipulus 530. § II. Sancti sepultura ac corpus, Acta et eorum censura 532. Acta apocrypha *auctore anonymo, ex Vita S. Silvestri PP., quam edidit Combefisius etc.* 534

24 Trecenti Martyres, qui passim Massa candida appellantur, Carthagine vel Uticæ in Africa. Comm. hist. § I. Antiquus cultus, numerus, et Acta 761. § II. Disceptatio de palæstra, tempore, modo, et genere hujus martyrii 763

V

20 Valentinianus, et Leontius forte MM. in Lucania Italiæ. Cultus ex Martyrologiis, notitia loci 37

23 Veredemius eremita conf. in territorio Ucetiensi Galliæ. Sylloge § I. Dissertatio de unico an duobus Veredemiis seu Veredemis 636. § II. Cultus S. Veredemii conf. et eremitæ, lectiones propriæ, Vitæ fragmentum, et Sancti ætas 639

23 Victor conf. et Vitensis ep. in Africa. Comm. historico-criticus. § I. Legitimus cultus, et error circa veram ejus cathedram correctus 628. § II. Quis Sanctus ille fuerit, quæ gesserit, quando et ubi obierit 630

Z

23 Zacchæus vel Zacharias episcopus Hierosolymitanus. Antiqua Sancti memoria in Martyrologiis, tempus inchoati episcopatus, et incertus mortis annus 555

24 Zenobius, Capitulinus, Emerita, Italica. Item Juvianus et Julius MM. Antiochiæ. Cultus *ex apographis Hieronymianis* 767

INDEX CHRONOLOGICUS

ANTE CHRISTUM NATUM.

A*nno* 1076, *vel* 1075, *vel ante* S. Samuel Propheta moritur 11 c

SÆCULO I.

SS. Ptolomæus et Romanus epp. et MM. 744 b

Sæculo primo exeunte, aut ineunte secundo vita functus S. Eutyches, SS. Joannis Euangelistæ, et Apostoli Pauli discipulus 751 a

Sæculo I *aut* II floruit S. Euprepus vel Euprepius 401 f

SÆCULO II.

Anno 111 factus est episcopus Hierosolymitanus S. Zacchæus vel Zacharias 555 e, *et non diu post istum annum* obiit ibid. f

142 Martyres anonymi Bodobrigenses 556 b

Anno circiter 180 S. Symphorianus martyrii lauream obtinet 495 d

Sub Commodo imperatore S. Antonius vel Antoninus M. 498

SÆCULO III.

Hoc sæculo SS. Martialis, Saturninus, Epictetus et alii MM. 514 e

Ineunte eodem sæculo SS. Minervius vel Minervus, et Eleazarus cum filiis octo MM. 561 a

Circa medium ejusdem sæculi SS. Quiriacus ep., Maximus presb., Archelaus diac., et socii MM. 565 c. S. Aurea seu Chryse V. et M., et alii MM. 755 b. S. Hippolytus ep. et M. 507 f

258 SS. Martyres trecenti, seu Massa candida 763 d e

Sub

Sub Decio vel Valeriano S. Cyriaca vidua et M. 403 c
Sub Decio S. Paternus M. 402 b
Sub Valeriano S. Anthusa solitaria. Item Athanasius ep., et Charisius ac Neophytus MM. 499
Sub Aureliano S. Anastasius vel Attalus M. 407 a
282 *vel* 283 S. Theouas ad cathedram Alexandrinam evectus 580 f
285 SS. Claudius, Asterius, Neon, Domnina et Theonilla MM. 567 a
Exeunte sæculo III *circiter* SS. Maurus et socii L MM. 515 a. SS. Timotheus et Apollinaris MM. 573 a
300 S. Theonas vel Teuna ep. Alexandrinus supremum vitæ diem claudit 579 c

SÆCULO IV.

Forsan sæculo IV SS. Donatus, Restitutus, et alii MM. 590
Hoc vel præcedente sæculo Martyres sequentes. *Sub Maximiano* S. Agathonicus et plures alii MM. 519
Sub eodem forte S. Gunifortus M. 524 a
Sub Diocletiano et Maximiano SS. Hermogenes ac Fortunatus MM. 589 a
Forte sub Diocletiano S. Tation M. 767 a d
Sub Diocletiano SS. Sylvanus, Sabinus, ac Pantherius MM. 589 c
Sub imperatoribus ethnicis, hoc vel præcedentibus sæculis S. Timotheus M. 530 c
Circa annum 360 SS. Gregorius, Theodorus et Leo conff. defuncti 768 b
363 SS. Bonosus et Maximilianus vel Maximianus martyrio coronati 425 b

SÆCULO V.

Sæculo hoc sedit S. Moderatus ep. conf. 596 a
Sæculo eodem floruit S. Maximus abb. et conf. 55 c
Circa annum 430 nascitur S. Sidonius Apollinaris ep. 600 e d
Ante medium sæculi V S. Auctor ep. Trevirensis vixit 41 a
456 S. Sidonius Apollinaris coram senatu populoque Romano carmen panegyricum recitat in laudem Aviti imperatoris, eo successu, ut Sidonio propterea erecta fuerit statua 603 a
467 S. Sidonius Apollinaris febri correptus in itinere Romam versus, recurrit ad limina Apostolorum et eorum intercessionem experitur 606 b
Eodem anno S. Sidonius Apollinaris Romam redux carmen panegyricum pronuntiat in honorem imperatoris Anthemii 603 c
468 S. Sidonius Apollinaris creatur præfectus urbis Romanæ 603 c
Circa finem anni 471, *vel initium anni* 472 S. Sidonius Apollinaris creatur Arvernensis episcopus 606 e f, 607 a b c
475 Romani Gothis Arverniam concedere coacti 615 f
Eodem anno Sidonius Apollinaris in exsilium relegatur ab Eurico Gothorum rege ibid., et 616 a
Usque ad annum 483 quænam alia fecerit post reditum ab exsilio 616 et seqq.
487 S. Victor Vitensis conscribit Historiam Wandalicæ persecutionis 631 f, 632 a
Anno circiter 488 obiit S. Sidonius Apollinaris ep. 597 a, 620 c

SÆCULO VI.

Sæculo VI floruit S. Ægidius 639 c
Ineunte sæculo VI floruit S. Eptadius presb. et conf. 777 a
Sæculo eodem vixit S. Eugenius vel Eoganius ep. 624 c
Post initium sæculi VI moritur S. Victor Vitensis 628 a
Anno 524 moritur Clodomirus; Childebertus vero et Clotarius dividunt regnum ejus 788 f
529 Probabilius videtur creatus episcopus Rothomagensis S. Flavius 641 d e
Circa annum 530 *aut* 540 S. Justinianus eremita martyrium subit 633 a
533 S. Flavius ep. Rothomagensis subscribit secundæ synodo Aurelianensi 641 e
538 S. Flavius ep. Rothomagensis interest concilio tertio Aurelianensi 642 b
Anno 538 nubit probabilius S. Radegundis regi Clotario 788 f
Forte circa annum 540 obiit S. Veredemius eremita 636 c
Circa an. 540, *sive non diu post obitum S. Eptadii,* Vita ejus conscripta 778 b
541 Concilio quarto Aurelianensi interfuit S. Flavius ep. Rothomagensis 642 c
542 *vel* 543 Vita functus S. Cæsarius Arelatensis 637 f
544 *verosimiliter* S. Flavius ep. Rothomagensis ad Superos migravit 642 d
Ante medium sæculi VI S. Eptadius vita functus 777 c
Circa medium sæculi VI S. Patricius abb. probabilius obit 783 e
Circa medium sæculi ejusdem ex hac vita discedit S. Rigomerus presb. et conf. 783 c
Medio circiter eodem sæculo ad cælum migrat S. Tenestina virgo 791 b
594 *circiter* moritur S. Avitus 448 d. Mira sub ipso Judæorum conversio ad Christi fidem 445 f

SÆCULO VII.

Hoc forsan sæculo floruit S. Flavianus ep. Augustodunensis 644 d
Sæculo forte eodem Gildardus presb. Luperciac in territorio Nivernensi Galliæ 841
Post annum 600 S. Dado vel Audoënus ex probabili conjectura colligitur in lucem esse editus 796 e f
616 *circiter* nascitur S. Philibertus abbas 77 b
Anno 639 S. Dado vel Audoënus eligitur episcopus Rothomagensis 797
Eodem anno 639 in Hispaniam tendit 797 e
Anno 640 probabilius consecratur episc. 797, 798
642 Baptizat Amalbertum filium B. Geremari 799 b
644 Concilium tertium Cabilonense confirmat sua subscriptione 799 b
645 S. Wandregisilus ab eo ordinatur diaconus 799 b
Eodem anno S. Wandregisilum subdiaconum consecrat 799 b
651 B. Geremarus ordinatur sacerdos 799 b
Eodem anno obiit S. Oswinus rex Northumbriæ et M. 57 a

Circa annum 672 Vita S. Eligii conscribitur a S. Dadone vel Audoëno episc. Rothomagensi 799 b
676 Romam discedit, et anno sequente Rothomagum revertitur S. Dado vel Audoënus 799 b
679 Translatio Reliquiarum S. Marculfi 799 b
683 Verosimiliter obit S. Dado vel Audoënus ep. Rothomagensis 799 d e
684 S. Philibertus abbas probabilius e vita migravit 71 f
687 Corpus S. Audoëni ep. elevatur Rothomagi, ibique manet usque ad irruptionem Normannorum 802 b c
689 Moritur S. Sigfridus abbas 537 b, 538 f

SÆCULO VIII.

Hoc sæculo S. Veredemus ep. Avenionensis 636 f
Sub initium ejusdem sæculi mortuus S. Callinicus I, patriarcha CP. 644 b
Anno circiter 730 obiit Georgius Limniota M. 841
Anno 731 *aut* 732 SS. Altigianus et Hilarinus monachi martyrio affecti 648 c
Post medium sæculi VIII sepulcrum SS. Timothei et Apollinaris MM. condecoratum 573 f
784 S. Paulus junior archiep. CP obiit 96 c
Ante sæculum nonum pars corporis S. Flavii ep. Rothomagensis translata ad abbatiam Gemmeticensem 641 a

SÆCULO IX.

Hoc sæculo corpus S. Archelaï Cremonam translatum 566 e
Sæculo eodem vixit S. Theocleta Thaumaturga 449 e
825 Corpus S. Huberti ad monasterium Andaginense translatum a Walcando aut Walcaldo ep. Leodiensi 861 c
836 Corpus S. Philiberti abbatis defertur ad monasterium Deense 72 a
Anno 838 corpus S. Tenestinæ virginis probabilius translatum 793 e
Eodem anno 838 *probabilius* S. Adæ seu Adrechildis corpus translatum 793 e
852 SS. Leovigildus et Christophorus martyrio coronantur Cordubæ 57 a
869 Floruit S. Aldrovandus ep. 549 a
Circa finem sæculi IX vivere desinit S. Andreas conf. 539 a

SÆCULO X.

Circa annum 912 reliquiæ S. Audoëni ep. Rothomagensis revectæ ad ecclesiam ipsius 802 f
Circa annum 950 corpus S. Sidonii Apollinaris erat adhuc in ecclesia S. Saturnini, ubi fuerat sepultum 620 f
Sæculo X *vel* XI S. Antonius monachus, ac beatus forte Nicodemus 648 c

SÆCULO XI.

Sæculo hoc reliquiæ S. Mauri M. ad Florinense monasterium translatæ 516
1007 Nascitur B. Theodericus abbas Andaginensis 845
Anno circiter 1010 S. Rigomeri corpus transfertur ad cœnobium Malleacense 786 c d
1013 Gerardus primus istius nominis antistes Cameracensis creatus 851 c
1021 Poppo monasterium Stabulense cœpit gubernare 854 d
1036 Corpus S. Privati ep. et M. solenniter translatum 437
1048 Theodwinus Leodiensis episcopus usque ad annum 1075 854 e
1053 Hugo abbas Lobiensis obiit 854 d
1055 B. Theodericus creatur abbas monasterii S. Huberti 845
1064 Canonici duodecim ecclesiæ SS. Timothei et Apollinaris MM. restituuntur 575, 576 a b
1073 S. Gregorius VII cathedram S. Petri ascendit 861 f
1076 Henricus ad cathedram Leodiensem evectus 861 f
Eodem anno B. Theodericus abbas Andaginensis Rhemis prodigiose pluviam impetrat 860 b c
Anno 1087 e vita migrat idem Theodericus abbas 847
Eodem anno die XXVII *Augusti* sepelitur 864 b
1091 Nascitur S. Bernardus abb. Claravallensis 101 c

SÆCULO XII.

1100 Vixit B. Richildis virgo reclusa 649 b
1112 S. Bernardus tirocinium incipit in monasterio Cisterciensi sub abbate Stephano 108 b
1115 Fundatur probabilius abbatia Claravallensis 112 f
Eodem anno ejusdem abbatiæ præses consecratur S. Bernardus 113 b c d
Ante annum 1128 idem Sanctus Opusculum de Gratia et libero arbitrio componit 133 e
Anno 1128 interest concilio Trecensi 134
1130 Comprimit famosum schisma pseudopapæ Anacleti II contra Innocentium II 136 et seqq.
1135 Incipit exponere Cantica canticorum 155 a
1140 Obit B. Balduinus abbas, S. Bernardi discipulus, et ei admodum charus 450 a c
1145 et 1146 Acta a S. Bernardo pro bello sacro 188, 192
1149 Canonici regulares Augustiniani cœnobii Bullencuriani admittunt regulam Cisterciensem 650 b c
1152 Coronidem S. Bernardus imponit libris de Consideratione 217 f
1153 E vita migrat 220 e
1166 B. Amatoris corpus reperitur integrum 16 c e
1170 Rex Angliæ Henricus ad Rupem S. Amatoris peregrinatur devotionis gratia 22 b
1174 S. Bernardus solemni ritu adscribitur canoni Sanctorum 243 e
Plurima alia, quæ ad hunc sanctum Patrem spectant, suis temporibus aptantur inferius in longo indice chronologico 237 et seqq.
1180 *circiter* S. Bernardus de Alzira martyrio coronatur cum Gratia et Maria sororibus ejus 463 e. Ipse autem miro modo antea ad Christi fidem et ad professionem Cisterciensem e Mahometanismo conversus 452 c
1186 Vicentini contra Patavinos defensi per SS. Leontium et Carpophorum M. 33 b c
Circa an. 1195 S. Ascelina virgo ad cælestem sponsum migrat 655 e

SÆCULO XIII.

1220 In lucem editur B. Jacobus Mevanas 723 f, 731 b

1225 S. Thomas Aquinas nascitur 731 b
1233 Nascitur S. Philippus Benitius 662 f
Eodem anno mirabilis origo Ordinis Servorum Beatissimæ Virginis Mariæ, qui postmodum propagatus fuit miro etiam modo 664 d et seqq.
1236 Ingreditur Ordinem FF. Prædicatorum B. Jacobus Mevanas 725 d
1253 S. Philippus Beuitius ad perfectiorem vitam incitatur 667 e
1263 Mortuus est B. Gobertus Villariensis 376 c
1267 S. Philippus Benitius Ordinis Servitarum Generalis 677 a
1269 Idem Sanctus a multis Cardinalibus eligitur Pontifex; sed fuga se occultat. Illa occasione Balnea prodigiosa S. Pbilippi producta 686 a b
Anno 1274 In concilio Lugdunensi eloquentissime perorat 692 a b
1280 Inventi Martyres Bodobrigenses 557, 558
Eodem anno inter Guelfos et Ghibellinos S. Philippus Benitius firmat pacem 697, 698
1285 S. Andreæ conf. corpus inventum 547, 548
Eodem anno obit S. Philippus Benitius 706 e, 655 c

SÆCULO XIV.

1301 Moritur B. Jacobus Mevanas 732 e
Sæculo hoc translatum corpus B. Jacobi Mevanatis 726
Eodem sæculo S. Philippi Benitii primo translatum corpus 710
1348 B. Bernardus Ptolomæus, Congregationis S. Mariæ Montis Oliveti fundator moritur 464 a
1350 Translatio corporum SS. Timothei et Apollinaris MM. 577 b c
1351 Supplicationis in honorem S. Timothei M. institutæ confirmatio 577 c d

SÆCULO XV.

Hoc sæculo translatum corpus B. Jacobi Mevanatis 726
1455 SS. Leontii et Carpophori corpora inventa fuisse dicuntur in ecclesia Cathedrali Vicentina 33 d
1465 S. Restituti ep. reliquiæ translatæ 592
1473 Confraternitas seu societas in honorem S. Andreæ conf. restaurata 539 c
1489 Moritur B. Bartholomæus a Foresto 738 a b

SÆCULO XVI.

Sæculo hoc translatum corpus B. Jacobi Mevanatis 726
1540 Inventa corpora SS. Ptolomæi et Romani epp. et MM. 747 a, 748 a
1551 Canon Paschalis, a S. Hippolyto scriptus, invenitur 512 e
1561 S. Restituti ep. reliquiæ succensæ a Calvinistis 592 f
1562 Corpus S. Amatoris ab hæreticis diffractum 21 f
1568 Sacræ reliquiæ B Theoderici abbatis Andaginensis ab hagiomachis combustæ 844
Anno 1579 Secunda S. Philippi Benitii translatio 716 d
1595 Fons prodigiosus S. Philippi Benitii in summa siccitate præbet potum plurimis hominibus, nec deficit 673 b
1599 S. Philippi Benitii translatio tertia 713 a, 716 d
1600 Pia societas in honorem S. Andreæ conf. resuscitata 539 e

SÆCULO XVII.

1606 Translatæ reliquiæ SS. Ptolomæi et Romani epp. et MM. 747 b, 748 e f
1613 *et* 1614 Confraternitas S. Andreæ conf. renovata 540 b
Anno 1664 SS. Ptolomæi et Romani epp. et MM. sepulcrum exornatum 748 f
1671 S. Philippus Benitius solenni ritu adscriptus catalogo Sanctorum 657 e
1694 Cultus ejusdem Sancti per totam Ecclesiam propagatur 660 a b

SÆCULO XVIII.

1724 Litteræ Apostolicæ de canonizatione S. Philippi Benitii conscriptæ 657 e
1725 Cultus immemorabilis ac legitimus sex fundatorum ex septem, Ordinis Servorum Beatæ Mariæ virginis declaratur 660 c d; septimi vero cultus aliunde probatur ibid. d e f, 661 a

NOTITIA FIGURARUM

ornantium hunc tomum.

Præfigitur Operis frontispicium.
Effigies S. Bernardi Claravallensis abbatis pag. 224
Sepulcrum ejusdem Sancti 354
Spulcri istius latera 355
Monumentum B. Goberti conf. 377
Figura labari Constantiniani 426
Figura alia ejusdem labari 427
Effigies S. Bernardi Ptolomæi 472
Figura S. Luppi 593

A D

AUGUSTI.

TOMUS QUARTUS.

VIGESIMA DIES.

SANCTI QUI XIII KAL. SEPTEMBRIS COLUNTUR.

Sanctus Samuel propheta,
B in Palæstina.

S. Amator eremita, in Cadurcensi Galliæ provincia.

S. Seronius vel Serronius martyr, apud Santones in Gallia.

S. Porphyrius in Italia.

S. Lucius senator Mart. in Cypro.

SS. Martyres xxxvii } Philippopoli, ac
S. Severus M. }

S. Memnon centurio M. } Bizyæ in Thracia.

S. Leontius M. } Vicentiæ
C S. Carpophorus M. } in Italia.

S. Piricius }
S. Arcus }
S. Maximus }
S. Pamphilus }
S. Colonus } partim martyres, partim confess. Synnadæ in Phrygia.
Item }
S. Diomedes }
S. Agaticus }
S. Zelus }

S. Dioscorus M. Alexandriæ.

S. Valentinianus } forte MM. in
S. Leontius } Lucania Ital.

S. Auctor episc. Trevirensis.

S. Maximus abbas, in castro E
Cainone in Gallia.

S. Oswinus rex et M. in Anglia.

S. Filibertus abbas in Herio insula Galliæ.

S. Heliodorus } martyres.
S. Dosa }

S. Paulus junior, archiep. Constantinopolitanus.

S. Leovigildus } MM. Cordu-
S. Christophorus } bæ in Hisp.

S. Herbertus archiep. Com- F
psæ apud Hirpinos in Italia.

S. Bernardus, primus abbas Claravallensis, in territorio Lingonensi Campaniæ in Gallia.

S. Bernardus Ordinis Cisterciensis, Candeledæ in Hispania.

B. Gobertus, Ordinis Cisterc., in abbatia Villariensi in Brabantia.

A D

PRÆTERMISSI ET IN ALIOS DIES DILATI.

Sanctus Potitus martyr Pisas translatus : *sed hoc forsan mendosum. Lege, quæ in nostro primo tomo Januarii a pag.* 753 *num.* 7 *jam pridem dicta sunt ad diem ejusdem mensis* XIII Januarii.

Balneis in Æmilia beatæ Joannæ Ordinis Camaldulensis *mentio fit apud Ferrarium in Catalogo novo; qui addit in notis, natalem ejus celebrari die* XVI *Januarii; hac vero die translationem ipsius : qua etiam die cum titulo* sanctæ *hanc referunt Wion et Dorganius. Sed de ista Beata consule dictum diem, quo apud nos habetur,* XVI *Januarii.*

S. Chadoïndus *vel* Haduindus *episcopus Cenomanensis hodie annuntiatur in Martyrologio Castellani; sed obiit die* XX *Januarii, ut patet ex ejus Actis, quæ tomo II Januarii a pag.* 1140 *Bollandus edidit in Appendice ad diem* XX Januarii.

B S. Stolbrandus episcopus et martyr a Danis in Maia insula, *occurrit apud Camerarium. Sed de eo jam pridem actum est apud nos tomo I Martii, die* IV *ejusdem mensis in S. Adriano M. Adisis itaque dictum diem* IV Martii.

Sanctæ martyris Photinæ extra portam Blachernarum *(Constantinopoli)* memoria *exstat in Menæis magnis impressis, ac Menologio Sirleti; cujus nomen etiam notatur in Menæo Chiffletii. Si hæc sit eadem cum martyre synonyma Samaritana*; *actum de illa est cum Martyrologio Romano ad diem* XII Martii.

Segolena V. *occurrit in nostro Ms. catalogo Sanctorum, e variis Fastis sacris accepto; et additur,* hac die alicubi *de ea* agi, ut monuit P. Lahier. *Quo referendum sit illud* alicubi, *non est mihi promptum dicere. Hoc novi, Laherium in suo Magno menologio ad diem* XXIV *Julii meminisse* S. Segolenæ virginis et abbatissæ. *Videsis apud nos eumdem diem* XXIV Jul.

Samuel presbyter ecclesiæ Edissenæ, tempore Anastasii I *refertur apud Maurolycum; in Martyrologio, quod Canisio tribui solet, de illo etiam agitur. Nos de eo tractavimus,*
C *sicut indicavimus in Prætermissis hesternis, ad diem* IX Augusti.

Theodei discipuli et Vulpiani, unius de LXX *meminit Martyrologium nostrum Arabico-Ægyptium.*

Julianæ virginis et martyris, ac aliorum quatuor *memoria occurrit inter Auctaria Usuardina a nobis vulgata. Plures Julianæ synonymæ martyres exstant in Fastis sacris : hæc autem cum quatuor aliis, quo pertineat, non est mihi in promptu.*

Aberdoniæ S. Donortii episcopi *annuntiatio ponitur a Ferrario, qui citat in notis* Martyrol. et Brev., in quo episcopus Murthlacensis et S. Beani successor scribitur. *Eumdem signat Castellanus in Anglia cum titulo Sancti. Die* XIX *hujus habetur in Kalendario quodam Ms., quod habemus, de Sanctis Hibernis. Hector Boëtius in episcoporum Murthlacensium et Aberdonensium Vitis sic eum laudat fol.* 3 : Exinde in demortui *(Beani)* locum suffectus Donortius, quadraginta duos annos egit pontificatum : nec sine sanctitatis opinione mortuus. *Refertur etiam memoria ejus à Demstero hac die; præcedente autem a Camerario. Utinam nobis licuisset inspicere documenta, e quibus illum accepit Ferrarius, vel addidisset ipsemet, cujus temporis ac notæ ea fuerint; quæ siquidem satis antiqua ac bona esse constaret, præsulem hunc aliis Sanctis annumerassemus : verum quia novimus, hagiologos quosdam nimis esse faciles ac profuse liberales in multiplicando titulum* sancti ; *liceat nobis desiderare certiora testimonia, quibus verus, legitimus ac religiosus hujus viri cultus antiquus et immemorabilis stabiliri queat.*

S. Genesius *alicubi notatur inter nostras schedas Mss. Die* XXV *Augusti Martyrologio Romano inscribitur Arelate in Gallia synonymus martyr : qua occasione, vel alia affulgebit forte aliquid lucis pro superiore.*

S. Maximilianus M. Afer, *ejusque* Acta, sed absque die *indicantur in indice nostro Ms., quem ex variis auctoribus compilavit Papebrochius noster. Sed Acta ista non invenio; nec novi, quo iste Sanctus spectet. Si notitia major postmodum de illo occurrerit, poterit alibi de eo agi.* E

Athanasius *aliquis hac die signatur in catalogo nostro Ms., qui e variis Fastis sacris collectus est.*

In Anglia, natalis beati Egberti regis et monachi. *Ita Menardus. Laudatur quidem rex ille a Baronio ad annum Christi* 758, *et ab aliis apud Maihewium in Trophæis suis tomo II ad diem* XX *Augusti; est utinam certum aliquod publicæ venerationis testimonium afferretur. Hoc etiam nobis defuit jam pridem, ut in Prætermissis ad diem* XI *Junii datur videre.*

Burchardi presb. XX Augusti *memoria habetur in nostro Indice Ms. alphabetico Vitarum Sanctorum. Ubi melius instructi de eo fuerimus, poterunt alibi plura de eo dici*

Apud Bethleem S. Amatoris presbyteri, et eremitæ *annuntiatio exstat apud Ferrarium. Commentarium prævium ad Acta Sancti synonymi, et eremitæ in Cadurcensi Galliæ provincia, § 2 consule hac die* XX *Augusti.* F

Incidit obitus Comitis Rognvaldi Kalii in annum MCLVIII, quintum diem post æstivum, idque prius, divæ Mariæ festum ascensioni ejus dicatum, quod decimum octavum Kalendas Septembris occupat, dies ab eo quintus in decimum tertium ejusdem mensis, qui nobis est XX Augusti. Haraldus inde et proceres in Orcades corpus ejus magna pompa detulerunt, quod ad templum divæ Virginis tantisper sepultum jacuit; donec multis magnisque miraculis coruscans, a Biaruio episcopo, permissu Pontificis Romani, cum anno a nato Jesu MCXCII in Divorum numerum relatus esset, sublatum est. Conspicitur, inquit scriptor noster, sanguis ejus in saxo, quem mortui Comitis corpus rorabat, usque in hodiernum diem tam recens clarusque, ac si nuper profluxisset. *Hæc sunt apud Thormodum Torfæum in Orcadum historia lib.* I, *cap.* 36, *sed satis obscure et implexe; ad hæc, certiora documenta desiderare nobis liceat, priusquam hodiernis Sanctis hunc virum Comitem annumeremus.*

Burchardus episcopus Wormatiæ *indicatur cum titulo Beati, et elogio ad hanc diem apud Molanum*

A *lanum in Natalibus Sanctorum Belgii. Ut* Sanctum *ipsum annuntiat Canisius in martyrologio Germanico, et Wion in Ligno vitæ. Insigne pietatis ejusdem et doctrinæ elogium texit tomus V Galliæ Christianæ col.* 668 *et* 669 *editionis novissimæ; ubi et recitantur hæc monachi Kirschgartensis verba :* Obiit anno... MXXIV, XIV Cal. Septemb., prout habetur in antiquo libro in libraria Vormatiensi, sepultus (in æde primaria) sub altare S. Laurentii, tandem exhumatus; cujus ossa in quadam cista antiqua depicta posita sunt, quæ habetur supra altare majus in posteriori parte, et singulis annis in ejus anniversario reliquiæ ejus monstrantur, uti eas (inquit Helwichius in Prodromo Annal. Vormat.) anno... MDCXIV die XXVII Octob. vidi, chartamque appositam legi, his verbis inscriptam : Heu, heu carissimi, magnum festum decens esset obtinere de Burchardo, tertia die ante festum nativitatis Mariæ Virginis : propter passionem præsul Burchardus heu non est canonizatus. *Eruditissimus Schannatus in Historia episcopatus Wormatiensis pag.* 334 *de Burchardo hæc scribit :* Religionem seu cultum innuere videntur non solum B ARDENS olim ANTE SEPULTURAM BURCHARDI EPISCOPI LAMPAS, sed et OSSA ipsius, a nescio quo successorum suorum elevata, ac « in » cista picta, post altare majus posita, quæ » singulis annis in ejus anniversario monstran- » tur » : ut habet vetus Ms. Chronicon. Certe eadem sese adhuc anno MDCXIV SUB ALTARI MAJORIS CHORI, reposita vidisse testatur vir Cl. Georgius. *Quæ omnia, an legitimum cultum nactus esset Burchardus, dubium moverunt. Consultus igitur fuit laudatus Schannatus, qui Reverendissimo domino ab Hohenfeld, Wormatiæ ecclesiæ cathedralis decano, litteris Romæ datis, respondit in hæc fere verba; nimirum* inseruisse se Historiæ Wormatiensi omnia, quæ de Burchardo episcopo invenit ex documentis potissimum et litteris fundationis ecclesiæ *Wormatiensis* ad S. Paulum; Helwichium vixisse quidem ante annos centum: illius tamen librum non sufficere ad asserendum sanctissimo huic episcopo cultum : maxime cum sacræ ejus reliquiæ cum documentis potissimis in incendio Gallico conflagrarint : sufficere C *Wormatiensibus* S. Burchardum episcopum Herbipolensem. *Ita ad nos anno* 1736 *die* XXIX *Decembris Wormatia scripsit noster R. P. Christianus Kirch.*

In monasterio Vallis umbrosæ beati Michaëlis abbatis, et Generalis XXIV Ordinis Vallis umbrosæ, ex cujus corpore odor suavissimus spirabat. *Verba sunt Wionis. De eo etiam agunt Dorganius et Menardus. Loccatellus in Vitis Generalium Vallis umbrosæ cap.* XL *Virum hunc elogio exornat; sed non audemus Beatorum Fastis eum intexere, donec nobis constiterit, publicos illorum honores ipsi deberi.*

Michaëlis Florentini depositio *cum titulo* beati *invenitur hac die apud Bucelinum in Menologio Benedictino; de quo se acturum dicit crastina die; qua et nos poterimus dispicere, quæ ad ipsum spectant.*

Abundus monachus, vir prophetico spiritu, et miraculorum gratia dotatus *est apud Saussayum in additionibus ad Martyrologium Gallicanum hac die. Si idem is sit cum synonymo Villariensi, prout videtur colligi ex antecedentibus apud Saussayum, plura de illo invenies ad diem* XIX *Martii nostri inter Prætermissos.* D

Venerabilis Bernardi monachi *Villariensis meminit Raissius in Auctario, cum elogio.*

Soror Agnes professa in Conventu Columbariensi in Germania *signatur nimis liberaliter cum titulo Beatæ in Anno sancto Ordinis Prædicatorum, qui lingua nostra vernacula excusus est Antverpiæ anno* 1675. *Eumdem titulum ipsi tribuit Fredericus Steil in suo Viridario spirituali ejusdem Ordinis, quod Germanice editum est anno* 1676. *Nos hic ei locum damus inter venerabiles.*

Fulginii beatæ Angelinæ Antonii a Spoleto, virginis Clarissæ *memoriam annuntiat in Gynæceo suo Arturus a Monasterio. Elogium ejus dant Waldingus in Annalibus Minorum ad annum* 1490 *num.* 8; *Jacobillus in Vitis Sanctorum ac Beatorum Fulginiensium pag.* 252, *inter perfectas monachas eam collocans; Lucentius in libro, qui inscribitur Fulgor Fulginii pag.* 176; *sed nullum produnt vestigium publici cultus.*

In monasterio Villariensi dormitio felix Franconis, ibidem monachi *exstat apud Raissium in Auctario ad Natales Sanctorum Belgii, cum elogio.* E *Saussayus etiam de illo meminit. Non scimus, publicos Cælitum honores ei umquam delatos fuisse; quem dumtaxat venerabilem etiam vocat Miræus in Chronico Cisterciensi.*

Adelheidis virginis reclusæ *cum titulo* Sanctæ, *memoria notatur in Gynæceo Arturi Monasterio hoc die. Meminit de ea Cononus in Vitis Patrum Occidentis lib.* II *pag.* 121 *ex Chronico Sponheimensi Trithemii. Probari deberet, titulum sanctitatis, quam solemus requirere, eidem convenire.*

Apparitio sanctæ Crucis *signatur hac die in nostris Mss., quæ ex variis Fastis Sanctorum collecta sunt. Consuli possunt, quæ* XIX *hujus mensis dicta sunt inter Prætermissos.*

Ferrariæ, apud monasterium sanctæ Catharinæ, Ordinis Dominicani, beatæ Perpetuæ Iadry, Priorissæ; *uti legitur apud Arturum in Gynæceo; de qua videri potest Marchesius in Diario Dominicano hac die.*

Daventriæ, obitus beati Gerardi, cognomento Magni, qui initium dedit Fratribus bonæ voluntatis, in communi viventibus. *Ita Molanus in Natalibus Sanctorum Belgii. Deinde elogium* F *ejus subdens,* Hic, *inquit,* etsi Sanctis non sit adscriptus, perpetua tamen memoria dignus est *etc. Hunc laudem nos etiam Viro libenter concedimus, non vero titulum* beati *nedum* sancti, *donec publicus ipsius cultus sufficienter probetur, locum interea temporis ei dantes inter solos venerabiles. Eysengrenius in Catalogo testium veritatis etc. fol.* 147 *satis liberaliter eum sanctum vocat. Plura de illo memorat Revius in Historia Daventriensi lib.* I *pag.* 28 *et sequentibus. Saussayus locum ipsi dat inter eos, quos post annuntiationes suas hodiernas exprimit minoribus litteris; sed refert cum sine titulo beati vel sancti.*

In Calatagirono, obitus * Antonini presbyteri, Ordinis Observantium S. Francisci. *Ast eum ab illis, qui publicis honoribus coluntur, secernendum, indicat appositus astericus apud Caietanum in Martyrologio Siculo, e quo hæc desumpta est annuntiatio.*

Gofridus Coloniensis Benedictinus *(ac deinde monachus Villariensis)* cujus ossa divina revelatione levata atque in sacrario reposita sunt, *annuntiatur*

A *tiatur a Saussayo in additionibus ad hanc diem. Henriquez et Chalemotus cum referunt die* III *Octobris. Angelus Manrique virum laudat in Annalibus Cisterciensibus : quos tu, lector, inspice ad annum* 1170 *cap.* VI ; *et ad annum* 1201 *cap.* V *et* VI. *Raissius in suo Auctario elogium ejus profert die* II *Octobris. Verum ante omnia probari debet legitima ac publica viri veneratio, antequam illum Sanctorum numero adscribamus.*

Burchardus episcopus Viennensis *apud Saussayum in additionibus refertur et laudatur hac die. Consule, quæ habentur inter Prætermissos die* XIX *hujus.*

Conradus abbas nonus Villariensis, Eginonis Comitis Seinensis filius, deinde Claræ vallensis abbas, demumque Cisterciensis, ac Cardinalis legatusque Apostolicus *exstat in mox citatis Additionibus Saussayi. De eo agunt Henriquez et Chalemotus die* XXX *Septembris. Consuli de eo potest Mauricus ad annum* 1208 *cap.* VI, *et* 1227 *cap.* I.

Anniversarium magistri Thomæ, Prioris hujus *(id est, S. Victoris Parisiensis)* ecclesiæ, qui B pro defensione justitiæ ab inimicis justitiæ crudeliter interfectus, et vivens et moriens honestatis et patientiæ dignam atque laudabilem sequacibus suis vitæ formulam dereliquit, tertio decimo Kalendas Septembris, *ex Necrologio Victorino signat Pagius in Critica Baronii ad annum* 1135; *ubi contra ipsum aliosque rem gestam illigat anno* 1133. *S. Bernardus in epistola* 158 martyris *ac* beati Thomæ *titulo illum dignatur. Apud Mabillonium, qui Opera* S. Bernardi *edidit et illustravit, inter notas fusiores ad hanc epistolam, recitantur Hugonis episcopi Gratianopolitani et Cartusiensium litteræ, in quibus* beati Thomæ *nuncupatio ei etiam tribuitur. Innocentii item Papæ secundi jussu corpus ejus honorificentiori loco conditum esse, apud eumdem Pagium ad citatum annum* 1135 *num.* 7 *legitur, idque accidisse septimo Idus Martii, atque ad eumdem diem in ecclesia S. Victoris recitari rei gestæ summam. Chinius in Sanctorum Canonicorum Natalibus, die* XVIII *Novembris, Sancti titulum ipsi tribuit, dum ponit annuntiationem* S. Thomæ Canonici Regularis, et Prioris S. Victoris. C *Sed Castellanus in suo Martyrologio universali, die* XVII *hujus, nomine quidem* martyrii *utitur ; sed* venerabilem *dumtaxat eum vocat; nec in rei gestæ summa ullus ei titulus datur sanctitatis. Sic enim illa habet apud Pagium designatum :* Commemoratio domini Thomæ Prioris hujus ecclesiæ, quando corpus ejus præcepto domini Papæ Innocentii, de claustro translatum, et in ecclesia sepultum est. *Cui additur a Ferrario* B. Erchembaldus, subdecanus Aurelianensis *cum titulo martyris. Videri de hoc viro potest Saussayus hac die in Supplemento, ubi tam hunc, quam Thomam Priorem litteris minoribus tamquam characteristicis adjecit post alios, quos majoribus retulerat.*

Multos viros sacros et justos uno eodemque impetu fuisse ab injustitiæ et perfidiæ asseclis, variis in Franciæ locis interfectos, *ibidem memorat.*

Brunonis, abbatis monasterii Hirsaugiensis *obitum, et præclara elogia describit Trithemius in ejusdem cœnobii Chronico, quod anno* 1690 *auctius prodiit, a pag.* 369. Sepultus.. *inquit*, non sine opinione sanctitatis... Ejus venerabile D corpus per annos CCCXL .. jacuit.. sepultum. Ad cujus tumbam cæcus.. divinitus tandem visum recepit, *occasione sepulcri ejus, quod anno* 1460, *die* XX *Augusti apertum fuit, invento corpore, et suavissimum odorem spirante, prout pluribus ibidem narratur : sed adduntur ista :* Dimittentes igitur fratres sacra viri busta in sarcophago, sicuti jacuerant, sepulcrum cum summa reverentia, et honore clauserunt, scientes, quod sine Romani consensu Pontificis non liceat quemquam honore venerari publicæ sanctitatis. *De isto consensu, siquidem datus umquam fuerit, cupimus certiores fieri : quod si accidat, poterit dari viro locus in Supplemento Operis nostri. Refertur tamquam sanctus a monasticis Wione, Dorganio, Menardo, Bucelino, ad diem* XXIII *Martii ; sed eos hactenus in hoc sequi non audemus. Vide Prætermissos apud nos ad istum diem.*

Jacobus de Rodesheim, in Steinfeldensi Eyfliæ cœnobio, ejusdem ecclesiæ abbas vigesimus primus, Ordinis Præmonstratensis, *ex Joanne Chrysostomo vander Sterre in Natalibus Sanctorum ejusdem Ordinis : ubi cum addat* E beatæ memoriæ, *videtur satis indicare, publicum stricti nominis cultum eidem non convenire.*

Vita et martyrium venerabilis fratris Ludovici Fiore, vel Frerya, et sociorum *exstat apud Marchesium in sacro Diario Dominicano ad hanc diem.*

- Vincentius Senensis, *Capriolæ prope Senas in Tuscia.*
- Bartholomæus de Bassama, *Nuceriæ in Umbria.*
- Arnaldus de Bassacio, *in India occidentali.*
- Franciscus a Vera, *Pinciis in Castella.*
- Bonaventura a Monte regali, *Spoleti.*
- Jacobus de Hita, *Conimbricæ in Lusitania.*
- Thomas a S. Francisco, *Pennerandæ in territorio Salmanticensi.*
- Angelus a Catalagirone *(f.* Calatagirone) *Ennæ in Sicilia.*
- Angelina Antonii a Spoleto virgo, *Fulginii.* F

cum titulo beati *referuntur ab Arturo in Martyrologio Franciscano, et ultima etiam in Gynæceo*

De ultima seorsim hic egimus. Eorum fere omnium annuntiationes seu elogia habentur apud Heuberum in Menologio, sed absque titulo beati ; *quibus ex eo addi possunt.*

Jacobus de Pelkos, et F. Petrus Vasachelii, *in Hungaria ab hæreticis occisi.*

Bonaventura de Girgento, *Palermi in Sicilia.*

Bartholomæus Baro *in Italia.*

Antverpiæ obdormitio pii viri Petri, cognomento Pot, cœnobii sancti Salvatoris, *quod exstat in eadem urbe*, fundatoris munifici : qui cum mira erga pauperes charitate, et liberalitate ferretur, magno quodam miraculo annona, unde egeni alebantur, multiplicata fuit, et Dei Parentem, puerum Jesum inter brachia dulciter stringentem, contemplari meruit. Divum Patrem Bernardum summo colebat affectu, utpote qui in ejus solemnitate natus, et postmodum in eadem solemnitate uxorem duxit ; prima cœnobii Antverpiensis fundamenta jecit, et tandem eadem die inter Cistercienses monachos, cum quibus religiose conversatus fuerat, feliciter obdormivit in Domino. Cœnobium

A nobium vero sancti Salvatoris diu post pii Viri obitum ab hæreticis occupatum et demolitum est ipsa die S. Bernardo sacra, atque iterum, transacto aliquo tempore, eadem superveniente solemnitate, expulsis hæreticis, Cistertiensibus cœnobitis restituitur. *Annuntiatio et laudatio est Chrysostomi Henriquez in Menologio Cisterciensi ad hanc diem* XX *Augusti, qua etiam laudatur apud Bucelinum et Chalemotum; et apud hunc quidem cum titulo* bonæ memoriæ; *apud illum vero cum titulo* ven., *seu venerabilis vel venerandi; ut non immerito inter plures hujusmodi alios hoc loco a nobis detur.*

SS. Reliquiarum Carlsteinensium, quæ a Carolo IV conquisitæ, et in arce regia Carlsteina per duo et amplius secula reconditæ, ac demum anno MDCXLV, die XX Augusti, ex mandato Ferdinandi III, ad S. metropolitanam Pragensem ecclesiam translatæ, *ibidem,* adservantur, catalogus *exstat typis editus; e cujus titulo longiore hæc extracta sunt.*

S. Martyris Bassæ, ac trium filiorum ejus martyrium *assignatur in exemplari Græco, quod habemus*

B *e codice Ambrosiano,* μηνὶ τῷ αὐτῷ κ', *id est,* eodem mense *(videlicet Augusto) die* vigesima. *Coluntur in Martyrologio Romano, cui de more nos conformamus,* XXI Augusti.

Theocletæ *memoria ponitur in Ms. nostro Græco Taurinensi. De S. Synonyma thaumaturga agunt Menæa magna excusa ad diem, quem tu consule, apud nos* XXI Augusti.

S. Bernardi *(de Alzira)* monachi et martyris cum duabus sororibus *memoria habetur hac die apud Ferrarium in Catalogo generali Sanctorum. Nos de iis tractabimus die proxime sequenti* XXI Augusti.

B. Bernardus Ptolomæus, *institutor Congregationis Olivetanæ, Senis in Tuscia obiit hac die; sed annuam ejus memoriam cum Martyrologio Romano distulimus ad diem sequentem* XXI Aug.

Aquis in Provincia Phocensi natalis sancti Chelidonii episcopi, quem cæcigenum illum fuisse tradunt, quem Christus illuminavit. *Annuntiatio est Saussayi in Supplemento: sed mitto lectorem ad S. Cedonium vel Sidonium de quo tractabitur die* XXIII Augusti.

S. Veredemus *eremita in Martyrologio universali*

C *Castellani annuntiatur hac die, tamquam Ucetiæ in Gallia honoratus. Saussayus illum die* XXI *in Supplemento Martyrologii sui Gallicani pag.* 1160 *refert, eumque distinguit a Veredemo episcopo Avenionensi, de quo ad diem* XVII *Junii egimus. Sed ipse Castellanus occasione S. Veredemi præsulis Avenionensis, in litteris suis Gallicis, mense Octobri anni* 1706 *ad Sollerium datis, nos monuit in hunc fere modum:* Videmini die XVII Junii S. Veredemum episcopum Avenionensem distinguere a Veredemo anachoreta, qui die XXIII Augusti in ecclesia Ucetiensi colitur. At D. Sanguin Canonicus Avenionensis mihi significavit, esse unum eumdemque, cujus quædam reliquiæ Ucetiæ conservantur. Hoc si verum sit, die XX, vel XXI, aut XXIII Augusti verosimiliter ejus reliquiæ ab Ucetiensibus receptæ fuerunt, et discipulatus S. Ægidii, qui ei adscribitur, esset fabulosus, aut ætas S. Ægidii ad initium seculi octavi differenda esset. *Nihilominus in novissimo Martyrologio Parisiensi uterque hic Sanctus distinguitur, et anachoreta circa medium sæculi sexti; episcopus autem anno* 722 *collocatur. Si sint solida istius distinc-*

D *tionis argumenta, quæ hactenus ignoramus, de S. Veredemo eremita agi poterit ad diem* XXIII Aug.

S. Archelai martyris Romæ *meminit Ferrarius. Consule, quæ cum Martyrologio Romano dicentur apud nos ad diem* XXIII Augusti.

S. Orontius M. *hac die alicubi notatur. Vide quæ de synonymo martyre dicta sunt apud nos inter Prætermissos ad diem* XVI *Augusti. Poterit autem de illo agi die* XXVI Augusti.

SS. martyres Simplicius, Constantius et Victorinus in Marsis, *sunt hac die in Novo Catalogo apud Ferrarium. Tu vide, quæ cum Martyrologio Romano, ac eodem Ferrario dicemus* XXVI Augusti.

S. Adelindis abbatissa, in Germania, *signatur apud Castellanum in Martyrologio universali. Molanus in Additionibus ad suum Usuardum, nec non monastici Wion, Dorganius, Menardus, Bucelinus; quibus adde Arturum a Monasterio in sacro Gynæceo, Adelindem abbatissam memorant die* XXVIII *hujus mensis; qua etiam die de illa agit Raderus in sua Bavaria sancta. His ductoribus præeuntibus, nos conabimur illi tribuere, quæ invenerimus, ad diem* E XXI Augusti.

Sanctorum confessorum Amati, Romarici, et Adelfi celebritas annua *innovata indicatur inter Auctaria Usuardi a nobis editi, ex codice Montis Sancti. De S. Amato presbytero et abbate in Monte Romarico in Gallia agit Martyrologium Romanum die* XXIII *Septembris: de S. Romarico abbate, die* VIII *Decembris: Castellanus autem in suo Martyrologio universali signat S. Adelphium, Montis Romarici abbatem, die* XI *Septembris. In Romano exstat,* Metis S. Adelphi episcopi et confessoris, *die* XXIX *Augusti. De illa porro celebritate fortasse occurrent plura diebus jam dictis* XXIX Aug., XI et XIII Septembris, ac VIII Decemb.

S. Stephani regis Hungarorum *memoria tamquam natalis signatur in Martyrologio Romano die* XV *hujus mensis, ut diximus ibi in Prætermissis; in alia ejusdem Martyrologii impressione de eo agitur ad diem* XX *ejusdem mensis, uti etiam in aliis Fastis; nunc vero ex constitutione Innocentii PP. XI colitur potissimum die* II Septembris

F S. Richardis V. *alicubi signatur hac die. Synonymam virginem ex Greveno dedimus inter Prætermissos ad diem* XIX *hujus. Si autem hæc, quæ occurrit duobus hisce diebus, eadem sit cum S. Richarda augusta, locum habebit in Opere nostro ad diem* XVIII Septembris.

Commemoratio sancti Malachiæ, episcopi et confessoris *occurrit inter auctaria ad Usuardum a nobis editum. Inscribitur Sanctus Martyrologio Romano* III Novembris.

Translatio S. Gebetrudis *exstat inter Auctaria Usuardi a nobis vulgati, ex codice Montis Sancti signata. Clarius eam exprimit noster Petrus Franciscus Chiffletius in litteris ad Bollandum Dola datis die* XVI *Novembris anno* 1642, *sic scribens:* S. Gebetrudis, cœnobii Habendensis abbatissæ, translatio prima. *Castellanus hanc Sanctam ponit pag.* 785 *inter Ahemeros; in indice autem die* VII *Novembris: quo etiam die obitus ejus notatur in dictis litteris. De illa itaque translatione poterit fieri mentio ad diem* VII Novembris.

S. Renatus XII Novembris, et XX Augusti *notatur a Claudio Roberto in Gallia Christiana inter*

A *ter episcopos Andegavenses octavo loco. Sammarthani eumdem ponunt quinto, et hæc addunt:* Festum ejus tota diœcesis Andegavensis quotannis celebrat XII Novembris sub ritu duplici, atque inter Patronos ecclesiæ cathedralis . . recensetur. Ceterum animadvertendum, historiam miraculosi ortus divi Renati, et Acta ab aliquibus in dubium revocari. *Sed hæc ad veritatis trutinam librare non est hujus loci; erit ad diem, cui cultus ejus affigitur,* XII Novembris.

Anna mater Samuëlis *notatur hac die in Mss. nostris, quæ e variis Martyrologiis collecta sunt. Habetur in Menæis magnis excusis Græcorum* D *die, quo eam remittimus,* IX Decembris.

B. Hugonis monachi Tennebacensis, sive Portæcæli, Ordinis Cisterciensis, in diœcesi Constantiensi *memoriam signatam invenio inter Sanctos, qui in nostris Mss. occurrunt hac die, simul cum ejusdem viri Vita. Sed cum apud Chrysostomum Henriquez in Menologio Cisterciensi annuntietur die* XXVII *Decembris; uti et apud Bucelinum in Benedictino; examinari poterit, an de legitimo ejus cultu sufficienter constet, ad dictum diem* XXVII Decembris.

DE SANCTO SAMUELE PROPHETA

IN PALÆSTINA.

COMMENTARIUS HISTORICUS.

J. P.

B E

§ I. Scribendi ratio; Sanctus a Deo matris precibus impetratus; natales, nominis etymon, educatio, ministerium sacrum, prophetiæ, conjugium; an sacerdos.

AN. MUNDI MMCMLXXIX, ANTE CHRISTUM MLXXXI.

Quem scribendi modum hic tenemus.

Vir hic magnus, propheta ac judex seu gubernator populi Israëlitici, unus est et non infimus ex iis, quos e veteri Testamento depromptos Operi nostro inserimus, Majorum nostrorum exempla secuti, ita tamen ut circa ea, quæ ad diem I *Maii occasione S. Jeremiæ, ac die* I *Julii occasione S. Aaronis, de servanda in veteribus antiqui Fœderis Sanctis brevitate sunt dicta, mediam hic simus inituri viam, ac vitaturi nimiam prolixitatem ac brevitatem; ne ex hac jejunitas, ut ita loquamur; ex illa vero supervacanea, et major, quam ad præsens institutum sit satis, digressio oriatur, ac moles nimium excrescat hujus nostræ historicæ collectionis. Quamobrem partim delibabimus præ-* C *clarissimi Viri gesta e sacris Litteris; partim illa inde petere lectorem jubebimus, aliis præterea scriptoribus, quos consulere possit, eidem assignatis. Nec methodus, qua usi sumus ad diem* XX *Julii in S. Elia, et ad diem* XXI *ejusdem mensis in S. Daniele, abhorret ab hac, qua nunc utemur, nisi quod hic operam daturi simus majori brevitati.*

Samuel precibus sterilis matris a Deo impetratur.

2 S. Samuel *e patre Elcana et Anna matre natus, et hujus obsecrationibus et lacrymis sterilitatem suam coram Heli sacerdote apud Dominum lugentis impetratus est. Rem gestam pluribus describunt sacræ Litteræ lib.* I *Regum cap.* I; *unde delibo ista:* Fuit vir unus de Ramathaimsophim, de monte Ephraim, et nomen ejus Elcana, filius Jeroham.. Ephratæus: et habuit duas uxores, nomen uni Anna, et nomen secundæ Phenenna: fueruntque Phenennæ filii: Annæ autem non erant liberi . . Dominus *enim* concluserat vulvam ejus. Affligebat quoque eam æmula ejus, et vehementer angebat, in tantum, ut exprobraret, quod Dominus conclusisset vulvam ejus . . Porro illa flebat et non capiebat cibum . . Surrexit autem Anna postquam comederat et biberat in Silo. Et Heli sacerdote sedente super sellam ante postes templi Domini, cum esset Anna amaro animo, oravit ad Dominum, flens largiter, et votum vovit, dicens: Domine exercituum, si respiciens videris afflictionem famulæ tuæ . . dederisque servæ tuæ sexum virilem: dabo eum Domino omnibus diebus vitæ ejus, et novacula non ascendet super caput ejus. Factum est autem, cum illa multiplicaret preces coram Domino . . . Et . . post circulum dierum concepit Anna et peperit filium, vocavitque nomen ejus Samuel, eo quod a Domino postulasset eum.

Natalium tempus, nominis etymon.

3 *Ad Sancti parentes quod attinet; mittimus lectorem ad interpretes Scripturæ sacræ, et ad* F *Annales ecclesiasticos veteris Testamenti, a Saliano nostro editos, tom. II ad annum mundi* 2889 *num.* 1 *et seqq., et ad annum mundi* 2894 *num.* 1 *et* 2. *Tomo autem III ad annum mundi* 2900 *num.* 11 *et seqq. explicat locum, quem modo citavimus, Scripturæ sacræ, eodemque anno conceptum putat* S. Samuelem, *et anno proxime sequente ineunte natum. R. P. D. Augustinus Calmet in Commentario, qui agit de tribus libris Regum, pag.* 6 *in tabula chronologica natales ejus affigit anno* 2849. *Nominis etymon ita superius e sacro textu indicatum* vocavitque nomen ejus Samuel, eo quod a Domino postulasset eum, *his verbis explanat Salianus ad annum mundi* 2901 *num.* 1: Θεαίτητον ἄν τις εἴποι, ait Josephus: consentiunt Septuaginta, Chaldæus et Theodoretus. Idque rectius est quam, ut quidam interpretari maluerunt, POSITUS A DEO, aut NOMEN EJUS A DEO. Deducitur enim a verbo, Saal, quod est postulare, sed vocabulo ita corrupto, ait Vatablus, ut sola prima littera remanserit; quoniam id nomen a muliere, non a viro docto impositum fuerit. Recte ille quidem, si lingua Hebræa ei jam tum a libris petenda fuisset,

AUCTORE J. P.

A set, quæ tamen materna erat. *Calmetus pag.* 2 *aliquot litterarum elisionem ibi factam esse agnoscit euphoniæ gratia, addens, in rigore etymologico dici debere* Saulmêel. *At nunc de nostri Sancti educatione.*

Infans ablactatus adducitur ad domum Domini,

4 *Sacræ Paginæ loco citato hæc memorant :* Ascendit autem vir ejus Elcana, et omnis domus ejus, ut immolaret Domino hostiam solemnem, et votum suum, et Anna non ascendit : dixit enim viro suo : Non vadam, donec ablactetur infans, et ducam eum, ut appareat ante conspectum Domini, et maneat ibi jugiter... Mansit ergo mulier, et lactavit filium suum, donec amoveret eum a lacte. Et adduxit eum secum, postquam ablactaverat... et adduxit eum ad dominum Domini in Silo. Puer autem erat adhuc infantulus : et immolaverunt vitulum, et obtulerunt puerum Heli. Et ait Anna... Ego sum illa mulier, quæ steti coram te hic orans Dominum. Pro puero isto oravi, et dedit mihi Dominus petitionem meam... Idcirco et ego commodavi eum Domino, cunctis diebus quibus fuerit commodatus Domino... Et *(ibid. cap.* II) abiit Elcana Ramatha in domum suam : puer autem erat minister in B conspectu Domini ante faciem Heli sacerdotis. *De lactato* Samuele *cum matris gaudio ac veneratione, scribit Salianus ad annum mundi* 2902 *num.* 1 *et* 2. *Ad annum vero* 2903 *agitur de tempore ablactationis et oblationis* Samuelis, *ubi tam hæc quam illa innectitur isti anno, ætatis ejus tertio* ; *verum hæc vel ibi vel alibi apud interpretes pluribus deducta legi possunt. Tomo IV Operum S. Joannis Chrysostomi, quæ Græco-Latine Lutetiæ Parisiorum non ita pridem recusa sunt, a pag.* 721 *habetur sermo* III *de Anna, deque* Samuelis *educatione.*

ubi egregie exornavit sacrum ministerium,

5 *Quam præclaris autem gratiæ ac naturæ dotibus tenellam suam ætatem ac initia ministerii sacri in domo Domini exegerit, videamus.* Ad septimum Samuelis annum, quo infantiæ tempus expletur, non incongrue referre possumus initia ministerii Samuelis : nihil enim in re seria satis commode ab hac teneriori ætate fieri potest ; multo minus in sacro ministerio. Idque Scriptura ipsa innuit, quæ infantulum nominat eum oblatus est ; deinceps autem cum ministerii ejus meminit, puerum vocat : *uti observat Salianus ad annum mundi* 2907 *num.* 1. *Nam* puer erat adhuc infan- C tulus *etc.* Puer autem erat minister in conspectu Domini, ante faciem Heli sacerdotis, *sicut paullo ante diximus. Et eodem cap.* II *Regum lib.* I ℣. 18 : Samuel autem ministrabat ante faciem Domini, puer, accinctus ephod lineo. Et tunicam parvam faciebat ei mater sua, quam afferebat statutis diebus, ascendens cum viro suo, ut immolaret hostiam solemnem. *Et ibidem* ℣. 21, Magnificatus est puer Samuel apud Dominum. *Denique* ℣. 26, Puer autem Samuel proficiebat atque crescebat, et placebat tam Domino quam hominibus. *Deinde laudatus Salianus,* Quibus verbis, *ait,* pueri præclara indoles, et bona educatio, institutioque puerilis, et ejus occupatio significatur, egregio exemplo teneræ ætatis mature Deo consecrandæ, antequam hujus vitæ sordibus inquinentur.

ac ætatem suam tenellam.

6 *Quale autem esset tunc ejus ministerium, et cujusmodi mores ipsius, exponit ibidem Salianus num.* 2. *Breve est illud S. Joannis Chrysostomi in sermone ante designato pag.* 724 : Quamquam enim ætas erat immatura, virtus tamen aderat matura : ascendentibusque in templum omnibus multæ religionis magister factus est. Nam illi dum inquirerent discerentque modum natalium illius, abunde magnum solatium accipiebant spei, quæ est erga Deum. Neque quisquam viso puero tacitus descendebat ; sed omnes glorificabant illum, a quo præter spem datus erat. *Porro* ephod, *de quo supra,* lineum erat amiculum superhumerale, quo levitæ et sacerdotes utebantur, quasi in signum clericatus, *inquit Salianus num.* 4, *ubi plura. Videri etiam potest scholion secundum ad annum* 2903. *An* S. Samuel, *et quo sensu sacerdos fuerit, dicetur inferius num.* 2. *Nos interim pergamus ad ejus vaticinia. Initium eorum in Annalibus supra citatis affigitur anno mundi* 2913, *ætatis* 13 Samuelis. *Ad istum annum num.* 1 *et* 2.

Prophetiæ

7 *Miro autem modo Dominus communicare ei cœpit donum prophetiæ.* Puer autem Samuel (I *Regum cap.* III) ministrabat Domino coram Heli... Factum est ergo in die quadam, Heli jacebat in loco suo, et oculi ejus caligaverant, nec poterat videre. Lucerna Dei antequam extingueretur, Samuel dormiebat in templo Domini, ubi erat arca Dei. Et vocavit Dominus Samuel. Qui respondens ait : Ecce ego. Et cucurrit ad Heli, et dixit : Ecce ego : vocasti enim me. Qui dixit : E Non vocavi : revertere et dormi. Et abiit, et dormivit. Et adjecit Dominus rursum vocare Samuelem. Consurgensque Samuel abiit ad Heli et dixit : Ecce ego : quia vocasti me. Qui respondit : Non vocavi te, fili mi : revertere et dormi. Porro Samuel necdum sciebat Dominum, neque revelatus fuerat ei sermo Domini. Et adjecit Dominus, et vocavit adhuc Samuelem tertio. Qui consurgens abiit ad Heli, et ait : Ecce ego, quia vocasti me. Intellexit ergo Heli, quia Dominus vocaret puerum. Et ait ad Samuelem : Vade et dormi, et si deinceps vocaverit te, dices : Loquere, Domine, quia audit servus tuus.

Sanctus

8. Abiit ergo Samuel et dormivit in loco suo. Et venit Dominus, et stetit, et vocavit, sicut vocaverat secundo, Samuel, Samuel. Et ait Samuel : Loquere Domine, quia audit servus tuus. Et dixit Dominus ad Samuelem : Ecce ego facio verbum in Israël, quod quicumque audierit, tinnient ambæ aures ejus. In die illa suscitabo adversum Heli omnia quæ locutus sum super domum ejus : incipiam et complebo. Prædixi enim ei, quod judicaturus essem domum ejus in æter- F num, propter iniquitatem, eo quod noverat indigne agere filios suos, et non corripuerit eos... Dormivit autem Samuel usque mane, aperuitque ostia domus Domini. Et Samuel timebat indicare visionem Heli... Indicavit itaque ei Samuel universos sermones... Crevit autem Samuel, et Dominus erat cum eo, et non cecidit ex omnibus verbis ejus in terram. Et cognovit universus Israel a Dan usque Bersabee, quod fidelis Samuel propheta esset Domini. *Miremur hic inter alia egregiam* Samuelis *obedientiam, de qua Salianus ad annum* 2913 *num.* 9, Promptitudo, *ait,* adolescentuli eo laude dignior, quo illa ætas somni profundioris est, ejusque amantior ; nocte nihilominus intempesta, nihil sibi in tenebris metuens, sæpius vocatus, semper prompte surrexit, quamvis sæpius spe sua frustratus, et iverit, imo cucurrerit ad Dominum, et quasi parentem suum Heli. *Plura in locum Scripturæ sacræ modo productum interpretes. At de aliis Viri sancti vaticiniis dicendum etiam est, quo nos ducunt verba mox citata :* Crevit autem Samuel *etc.*

dono

9 *Sæpe allegatus Annalium veteris Testamenti auctor*

AUCTORE J. P.

auctor ad annum mundi 2926 *num.* 1 *hæc memorat :* Est hic annus sabbaticus ordine quadragesimus nonus, quo tempore Samuel propheta sextum supra vigesimum agebat annum, demonstrabatque in dies majora virtutis ac divinæ sapientiæ incrementa ; ut vere de eo illud usurpari posset : « Crevit autem Samuel, et Dominus erat » cum eo » præ cæteris videlicet Israëlitis, qui prophetiæ dono carebant : cum iis enim peculiariter esse dicitur, quos singulari aliquo privilegio afficit, ut Isaacum divitiis, Josephum rerum gerendarum prudentia, Gedeonem fortitudine, Samuelem prophetia : idque ea verba confirmant : « Et non cecidit ex omnibus verbis » ejus in terram. » Quod non solum ad prophetiam contra Heli enuntiatam pertinet ; sed plerasque alias particulares, quæ in scripta relatæ non fuerunt, nisi in genere, ut habetur ℣. 21, qua de re paullo post. *Hæc ille. In scholio autem ad prædictum annum,* Quod, *inquit,* verba Samuelis dicuntur NON CECIDISSE IN TERRAM, id est, non irrita fuisse aut periisse, metaphoram habent a rebus liquidis, ut ait Vatablus, quæ si effundentur in terram, pereunt. Sic Latine verba
B in ventos effundere dicimus, quam phrasim Hebræi quoque sæpe usurpant. *Deinde exempla designat.*

mirifice excelluit :

10 *Ad annum vero* 2933 *num.* 2 *et* 3 *Samuelem vaticiniis clarum exhibet sic scribens :* Hoc porro tempore magnis apud universum populum incrementis gloria Samuelis augebatur. Nam divinitus ei multa præmonstrabantur, quæ cum Dei jussu populo enuntiasset, et eventis ipsis Dominus, qui simul illi aditum ad totius reipublicæ gubernacula muniebat, confirmasset, merito eum totus Israël reverebatur. Cum præsertim ad hanc Dei gratiam vitæ integritas moresque inculpati accederent. « Et cognovit, inquit Scri» tura (1 *Reg.* III ℣. 20) universus Israël a Dan » usque Bersabee quod fidelis Samuel propheta esset » Domini. » Cognitum est omnibus Israëlitis, ab oppido Dan, quod situm erat prope Libanum ad fontes Jordanis, et septemtrionalem plagam regionis ipsorum, usque ad Bersabee, urbem ad austrum positam, in extremo tribus Simeonis, Samuelem verum esse ac fidelem Domini prophetam. *Jam vero non paucis eum inclaruisse prædictionibus, ibidem probatur num.* 3 *ex illis*
C *sacræ Scripturæ verbis* 1 *Regum* III ℣ 21. « Et ad» didit Dominus ut appareret in Silo, quoniam reve» latus fuerat Dominus Samueli in Silo. » Perrexit nimirum Dominus sæpius in Silo Samueli apparere, quoniam ibi primum cœperat se illi communicare, aut, ut in Hebræo est, conspiciendum præbere. Non de una sola superveniente visione dicitur, ait Caiet., sed summarie multiplicatæ apparitiones divinæ factæ in Silo scribuntur : et dicitur in Silo, ad differentiam aliarum visionum, quas habuit Samuel quando recessit a Silo. Consentit Abulensis, additque hujusmodi oracula non fuisse in sacros relata codices, quod vel ad Samuelis exaltationem, vel depressionem domus Heli, quæ hoc loco maxime agitur, nihil admodum pertinerent.

Conjugium. An fuerit sacerdos.

11 *His continuo orationis ductu simul conjunctis de gratia ac spiritu prophetiæ* S. Samuelis, *de conjugio ejus breviter hæc superaddo. Identidem allegatus veteris Testamenti Annalista ad annum mundi* 2926 *num.* 1 *præmiserat hæc ad nostrum propositum :* Cæterum sub hoc tempus existimamus ductam a Samuele uxorem, brevique ex ea Joelem primogenitum suum suscepisse, neque ita multo post Abiam. Id ut maturius faciamus, injecta pene manu cogit nos judicis officium, eis a Samuele parente commissum, et aliquamdiu administratum, antequam rex peteretur ab Israëlitis, ut ex cap. 8 libri hujus *Regum* I aperte constat. *Idem auctor ad annum mundi* 2940 *num.* 4 *et sequentibus, relata* Samuelis *ad principatum capacitate, Heli sacerdoti cum suffectum exhibet. Hinc moveri potest quæstio, an et ipse* Samuel *pontifex fuerit vel sacerdos ; quam rem idem Annalista, SS. Augustino et Gregorio aliisque, qui hoc volunt et quos citat, relictis, ita decidit :* Nihilominus Samuelem non fuisse sacerdotem, ex eo certissimum est, quod in lege Mosaïca ea dignitas uni familiæ Aaronicæ alligata erat, ad quam minime dubium est, Samuelem non pertinere. *Cujus rei ibidem probationem affert. Calmetus in Commentario ad libri primi Regum caput* XXV *de hoc argumento disserit ; propositis autem pro sacerdotio rationibus variis, affirmat contrariam opinionem videri hodiedum esse communiorem, nec probationibus, nec auctoritate fultam minus quam illam, de qua egerat. Id quod pluribus ibidem deducit.* D

E

§ II. S. Samuel quando judex ; exhortatio ; victoria per illum obtenta ; exercitium judicii, locus habitationis ; filii ab eo judices constituti ; rex Saul ; piæ congregationes.

Quo ætatis anno cœperit esse judex :

Anni vigesimi commorationis Arcæ in Cariathiarim fit peculiaris in Scriptura mentio in cap. 7 primi Regum. « Et factum est (inquit) » ex qua die mansit Arca Domini in Cariathiarim, » multiplicati sunt dies : erat quippe jam annus vi» gesimus. » *Ita Salianus ad annum mundi* 2960, *ante Christum vero* 1039. *Verum an hoc primum anno* S. Samuel *cœpit esse judex Reipublicæ Israëliticæ?* Cum autem, *ait,* hunc annum Samuelis vigesimum primum statuerimus, nec anarchiam F in republica Hebræorum invehendam duxerimus ; videtur tamen Serario in cap. 7. I Regum verisimilius ex textu, Samuelem post istos annos viginti ad judicandum accessisse, concionem capitis hujus habuisse, ita ut princeps esse cœperit anno ætatis 33. Verum hæc chronologia stare non potest. Quomodo enim anno ætatis 33 Samuel cœperit esse judex, et judicarit eum Saüle 40 annis ante regnum Davidis ; cum ad regnum Davidis 20 anni nec plures supersint ? Quomodo enim Saul post biennium regnarit, potuit Samuel senuisse, et filios populi judices constituere, ut habetur cap. 8 sequenti, si nunc trium et triginta annorum fuit ? Qua probabilitate viginti anni difficillimis Reipublicæ Hebræorum temporibus sine summo magistratu relinquunt ? Vera itaque et communis est sententia Lyrani, Abulensis, Genebrardi, Samuelem statim a morte Heli factum esse in Hebræorum Republica judicem ; in eo munere primum jam ac vigesimum annum esse versatum ; egisse autem nunc ætatis annum sexagesimum, filiosque habuisse fere quadragenarios.

13 *Exhortationem*

exhortatio ejus quibus in locis, 13 *Exhortationem ejus ad populum ita describit Textus sacer lib.* 1 *Regum cap.* VII ℣ 3: Ait autem Samuel ad universam domum Israel, dicens: Si in toto corde vestro revertimini ad Dominum, auferte deos alienos de medio vestri, Baalim et Astaroth: et præparate corda vestra Domino, et servite ei soli, et eruet vos de manu Philisthiim. *Intexitur hæc dictio in Annalibus ecclesiasticis veteris Testamenti anno, quem dicebam, mundi* 2960, *et ibidem num.* 7 *eorumdem auctor,* Quoniam, *ait,* non memoratur in textu sacro, neque apud Josephum, ubi hæc a Samuele dicta fuerint Israelitis, recte intelligere possumus cum Lyrano et Abulensi, hanc fuisse quasi materiam exhortationum et concionum ipsius ad populum in singulis urbibus, quas concionabundus singulis annis obibat, ut significatur inferius, in fine *nimirum ejusdem* capitis 7. *Quisnam vero parænesios, qua de hic agitur, fructus?* Abstulerunt ergo filii Israel Baalim et Astaroth, et servierunt Domino soli. *Populum igitur ita dispositum ad serviendum soli Deo Propheta sanctus accivit in Masphath ad publicam utique idololatriæ detestationem ac pœnitentiam delictorum,* B *reconciliationemque cum Deo.* Dixit *enim* Samuel, *ibidem* ℣. 5, Congregate universum Israël in Masphath, ut orem pro vobis Dominum. Et convenerunt in Masphath: hauseruntque aquam, et effuderunt in conspectu Domini, et jejunaverunt in die illa, atque dixerunt ibi: Peccavimus Domino. Judicavitque Samuel filios Israël in Masphath.

et quo fructu habitu: 14 *Adrichomius inter loca tribus Benjamin, quæ illustrat, pag.* 18 Maspha, *ait,* quæ et Masphar et Masepha et Mesphe, civitas in monte conspicua; et quoniam alibi in Juda, alibi in Benjamin ponitur, fortassis videatur in confinio utriusque tribus ponenda. Erat ibi olim arca Testamenti, eoque conveniebat ad orationem populus Israël: nam et Samuelis erat ibi judicii locus. *De* Masphath *gemina agit Salianus loco supra citato num.* 8; *deinde autem a num.* 10 *de pœnitentia Hebræorum, effusione aquæ, quæ tamen non fuerit sacrificium, ac judicio* Samuelis; *cujus vota ac preces valde gratiosa apud Deum fuisse, ac populo Israël perquam salutifera, nunc videbimus.* C

victoria de Philistæis relata: munus judicis exercitum variis locis; ejus habitatio 15 *Libro* 1 *Regum cap.* VII ℣. 7 *et seqq. narrantur ista:* Et audierunt Philisthiim quod congregati essent filii Israël in Masphath, et ascenderunt satrapæ Philistinorum ad Israël. Quod cum audissent filii Israel, timuerunt a facie Philistinorum. Dixeruntque ad Samuelem: Ne cesses pro nobis clamare ad Dominum Deum nostrum, ut salvet nos de manu Philistinorum. Tulit autem Samuel agnum lactentem unum, et obtulit illum holocaustum integrum Domino: et clamavit Samuel ad Dominum pro Israël, et exaudivit eum Dominus. Factum est autem, cum Samuel offerret holocaustum, Philisthiim inire prælium contra Israël: intonuit autem Dominus fragore magno in die illa super Philisthiim, et exterruit eos, et cæsi sunt a facie Israël. Egressique viri Israël de Masphath, persecuti sunt Philisthæos, et percusserunt eos usque ad locum qui erat subter Bethchar. Tulit autem Samuel lapidem unum, et posuit eum inter Masphath et inter Sen: et vocavit nomen loci illius, Lapis adjutorii. Dixitque: Hucusque auxiliatus est nobis Dominus. Et humiliati sunt Philisthiim, nec apposuerunt ultra ut venirent in terminos Israël. Facta est itaque manus Domini super Philisthæos cunctis diebus Samuelis. Et redditæ sunt urbes, quas tulerant Philisthiim ab Israël, Israëli, ab Accaron usque Geth, et terminos suos: liberavitque Israël de manu Philisthinorum, eratque pax inter Israel et Amorrhæum. *Ibidem autem* ℣. 15 *et sequentibus subditur notitia de exercitio a S. Samuele judicis munere, et ipsius habitatione, his verbis:* Judicabat quoque Samuel Israëlem cunctis diebus vitæ suæ: et ibat per singulos annos circuiens Bethel et Galgala et Masphath, et judicabat Israëlem in supradictis locis. Revertebaturque in Ramatha: ibi enim erat domus ejus, et ibi judicabat Israëlem. Ædificavit etiam ibi altare Domino. *Qui harum rerum elucidationem desiderat, potest convenire interpretes.*

Pro filius ipsius munus judicis male administrantibus. 16 *Filios* Samuelis *judices a patre esse constitutos, ita memorat Scriptura sacra lib.* 1 *Regum cap.* VIII: Factum est autem, cum senuisset Samuel, posuit filios suos judices Israël. Fuitque nomen filii ejus primogeniti Joël, et nomen secundi Abia, judicum in Bersabee. *Rem gestam intexit Salianus anno mundi, quem supra signavi,* 2960, *ante Christum* 1093; *ad quem annum num.* 28 *hæc insuper observat:* Agebat autem ætatis annum sexagesimum, utpote natus anno primo seculi E hujus. Neque vero potest ultra differri isthæc institutio: cum enim ex eorum mala gubernatione populus occasionem acceperit petendi regem; oportet ut populus aliquanto tempore expertus fuerit eorum avaritiam et injustitiam, ut querela probabilis et legitima videretur. Id ergo hoc et sequenti anno experiri potuerunt. Tertio autem anno eorum gubernationis pertæsi, venerunt ad Samuelem, et regem petierunt, ut ibi dicetur. Ne autem citius illos judices Israëlis a patre constitutos dicamus, tum ordo narrandi Scripturæ, quem nulla necessitas mutare cogit, persuadet; cum ætas Samuelis, cujus sublevandæ gratia onus gubernationis in juniores filios ex parte derivatum est. Id autem hoc minus probabile erit, quo minus ætate provectum dixerimus fuisse Samuelem, cum partem administrationis suæ cum filiis communicavit. *In tabula chronologica apud Calmetum ante designatum affigitur præsens factum anno mundi* 2908.

rogatur rex: 17 *De filiorum vero* S. Samuelis *declinatione a via recta, et rege eis ideo substituto, narrantur hæc eodem cap.* VIII: Et non ambulaverunt filii illius in viis ejus, sed declinaverunt post avaritiam, acceperuntque munera, et perverterunt judicium. Congregati ergo universi majores natu Israël venerunt ad Samuelem in Ramatha. Dixeruntque ei: F Ecce tu senuisti, et filii tui non ambulant in viis tuis: constitue nobis regem, ut judicet nos, sicut et universæ habent nationes. Displicuit sermo in oculis Samuelis eo quod dixissent: Da nobis regem ut judicet nos. Et oravit Samuel ad Dominum. Dixit autem Dominus ad Samuelem: Audi vocem populi in omnibus quæ loquuntur tibi. Non enim te abjecerunt, sed me, ne regnem super eos. Nunc ergo vocem eorum audi: verumtamen contestare eos, et prædic eis jus regis, qui regnaturus est super eos. *Paret Domino Propheta: jus regis, et incommoda inde populo eventura prænuntiat; sed ab eo non auditur, sicut pluribus narratur in citato capite* VIII, *ubi hæc adduntur:* Dixit autem Dominus ad Samuelem: Audi vocem eorum, et constitue super eos regem. Et ait Samuel ad viros Israel: Vadat unusquisque in civitatem suam. *Annales veteris Testamenti identidem allegati prævaricationem filiorum* Samuelis *affigunt anno mundi* 2961, *ante Christum* 1092;

AUCTORE J. P.

1092; *quæ autem Deum inter ac* Samuelem *et populum in petitione regis sunt acta, anno proxime sequenti* 2962. *Commentationes vel ibi vel alibi apud interpretes Scripturæ sacræ in hunc locum consuli possunt.*

ad quod officium miro modo

18 *Miro autem modo seu, ut ita dicam, ludo divinæ providentiæ Saul ad* Samuelem *digressus est, ut ab eodem ungeretur rex Israëlis. Rem gestam contraho brevitatis gratia e Textu sacro lib.* I *Regum cap.* IX *et* X: Erat vir de Benjamin nomine Cis... Et erat ei filius vocabulo Saul... Perierant autem asinæ Cis patris Saul. Et dixit Cis ad Saul filium suum: Tolle tecum unum de pueris, et quære asinas... Cum autem venissent in terram Suph, dixit Saul ad puerum... Veni et revertamur, ne forte dimiserit pater meus asinas, et sollicitus sit pro nobis. Qui ait ei: Ecce vir Dei est in civitate hac, vir nobilis: omne quod loquitur, sine ambiguitate venit. Nunc ergo eamus illuc, si forte indicet nobis de via nostra, propter quam venimus. Dixitque Saul ad puerum suum: Ecce ibimus... (Olim in Israël sic loquebatur unusquisque vadens consulere Deum: Venite, eamus ad Videntem; qui enim propheta dicitur hodie, B vocabatur olim Videns)... Et ierunt in civitatem, in qua erat vir Dei... Cumque illi ambularent in medio urbis, apparuit Samuel egrediens obviam eis, ut ascenderet in excelsum. Dominus autem revelaverat auriculam Samuelis ante unum diem quam veniret Saul, dicens: Hac ipsa hora, quæ nunc est, cras mittam virum ad te de terra Benjamin, et unges eum ducem super populum meum Israel...

a Deo designatur, et a Samuele ad illud inungitur.

19 Cumque aspexisset Samuel Saulem, Dominus dixit ei: Ecce vir, quem dixeram tibi... Accessit autem Saul ad Samuelem in medio portæ, et ait: Indica, oro, mihi, ubi est domus Videntis. Et respondit Samuel Sauli, dicens: Ego sum Videns. Ascende ante me in excelsum, ut comedatis mecum hodie, et dimittam te mane, et omnia quæ sunt in corde tuo, indicabo tibi. Et de asinis, quas nudiustertius perdidisti, ne solicitus sis, quia inventæ sunt... Et comedit Saul cum Samuele in die illa... Cumque mane surrexissent, et jam elucesceret, vocavit Samuel Saulem in solario, dicens: Surge, et dimittam te... Cumque descenderent in extrema parte civitatis, Samuel dixit ad Saul: Dic puero ut antecedat C nos et transeat; tu autem subsiste paulisper, ut indicem tibi verbum Domini. Tulit autem Samuel lenticulam olei, et effudit super caput ejus, et deosculatus est eum, et ait: Ecce, unxit te Dominus super hereditatem suam in principem, et liberabis populum suum de manibus inimicorum ejus, qui in circuitu ejus sunt. *Signa vero, quibus Propheta confirmavit ejus electionem, habentur cap.* X *citato.*

Cœtus pii ab eo instituti:

20 *Occasione autem eorum, quæ ibi Sauli a* Samuele *dicuntur* ℣ 5, Et cum ingressus fueris ibi urbem *(Gabaath)*, obvium habebis gregem prophetarum, descendentium de excelso; *id est, loco orationis et sacrificiorum in eadem urbe: qualia multa tum reperiebantur, in* Bethel, *in* Cariathiarim, *in* Ramatha, *in* Gabaa Benjamin etc., *sicut observat Salianus ad dictum annum mundi* 2962 *num.* 100; *religiosos conventus* a Samuele *institutos fuisse refert ibidem num.* 101 *his verbis:* Scribunt aliqui, in quibus Comestor et Lyranus, hujusmodi religiosorum hominum *(de quibus proxime egerat)* conventus Dei laudibus decantandis destinatos, a Samuele fuisse institutos. Et res magnam habet probabilitatem, nec apparet oculos in hæc tempora circumferenti, D cui potius inventum id tribui possit, quam illi, qui a teneris templo innutritus, et spiritu Dei plenus, non exiguam vitæ suæ partem in Dei laudibus ponebat. Et cum plurimum sanctitatis opinione, et prophetiæ laude clareret levita genere, voto Nazaræus, privilegio sacerdos, dignitate judex, Deo consecratus antequam natus; minime dubium est, eum multos habuisse ejusdem vitæ approbatores ac sectatores, qui in ejus se disciplinam darent, quosque ipse postea in varia loca distribueret, qui populis Dei venerationem et amorem, cum religiosi cantus delectatione, instillarent. Hæc ergo hisce temporibus inchoata, magna, Davide et Salomone rerum potientibus, incrementa ceperunt, ut suis dicetur locis.

acta occasione regis Saul.

21 *At nunc, quæ gessit* Samuel *circa regem Saulem, prosequamur cum Scriptura ibidem a* ℣. 17: Et convocavit Samuel populum ad Dominum in Maspha, et ait ad filios Israël: Hæc dicit Dominus Deus Israël: Ego eduxi Israël de Ægypto... Vos autem hodie projecistis Deum vestrum, qui solus salvavit vos de universis malis, et tribulationibus vestris, et dixistis: Nequaquam: sed regem constitue super nos. Nunc ergo state coram Domino per tribus vestras et per E familias. Et applicuit Samuel omnes tribus Israël, et cecidit sors tribus Benjamin. Et applicuit tribum Benjamin et cognationes ejus, et cecidit cognatio Metri, et pervenit usque ad Saul filium Cis. Quæsierunt ergo eum, et non est inventus. Et consuluerunt post hæc Dominum, utrumnam venturus esset illuc. Respounditque Dominus: Ecce absconditus est domi. Cucurrerunt itaque et tulerunt eum inde, stetitque in medio populi... Et ait Samuel ad omnem populum: Certe videtis quem elegit Dominus... Et clamavit omnis populus, et ait: Vivat rex. Locutus est autem Samuel ad populum legem regni, et scripsit in libro, et reposuit coram Domino: et dimisit Samuel omnem populum, singulos in domum suam. *Annales citati ad annum* 2963 *num.* 1 *agunt de illis comitiis; de aliis vero, quibus Saulis regnum est instauratum in Galgala, sic loquitur Textus sacer cap.* XI: Dixit autem Samuel ad populum: Venite, et eamus in Galgala, et innovemus ibi regnum. Et perrexit omnis populus in Galgala, et fecerunt ibi regem Saul coram Domino in Galgala. *Hæc ibi de comitiis populi Israëlis: recensendis autem ad ea commentationibus me non interpono, ne hic Commentarius* F *plus æquo excreseat, et ne agam partes interpretis sacræ Scripturæ potius, quam historici collectoris. Audiamus ergo jam, quidnam fecerit noster sanctus Vates in comitiis, quæ in Galgalis habita sunt.*

§ III. Innocentia vitæ, reprehensio populi miraculo confirmata; acta circa Saulem; mors, sepultura, planctus elogia.

Nihil habet Israel, de quo Samuelem accuset; qui dum hunc reprehendit,

Libro I *Regum cap.* XII ℣. 1 *et seqq. ista memorant divina Eloquia:* Dixit autem Samuel ad universum Israël: Ecce audivi vocem vestram juxta omnia quæ locuti estis ad me, et constitui super vos regem. Et nunc rex graditur ante

A ante vos. Ego autem senui et incanui: porro filii mei vobiscum sunt. Itaque conversatus coram vobis ab adolescentia mea usque ad hanc diem, ecce præsto sum. Loquimini de me coram Domino, et coram Christo ejus, utrum bovem cujusquam tulerim aut asinum: si quempiam calumniatus sum, si oppressi aliquem, si de manu cujusquam munus accepi: et contemnam illud hodie, restituamque vobis. Et dixerunt: Non es calumniatus nos, neque oppressisti, neque tulisti de manu alicujus quippiam. Dixitque ad eos: Testis est Dominus adversum vos, et testis Christus ejus in die hac, quia non inveneritis in manu mea quippiam. Et dixerunt: Testis. *Habemus hic testimonium, confirmatum juramento per Deum ac regem, de innocentia vitæ ac virtute* Samuelis *extra omnem reprehensionem posita. Postea ibidem* ℣. 6 *et sequentibus arguit Israëlem de ingrati animi vitio erga Dominum, cujus beneficia in eum collata recenset. Ad hæc, hortatur ut Domino serviat.*

miraculum

23 *Denique Vir sanctus dicta sua prodigio confirmat, dicens:* Sed et nunc state, et videte rem istam grandem, quam facturus est Dominus B in conspectu vestro. Numquid non messis tritici est hodie? Invocabo Dominum, et dabit voces et pluvias, et scietis et videbitis, quia grande malum feceritis vobis in conspectu Domini, petentes super vos regem. Et clamavit Samuel ad Dominum, et dedit Dominus voces et pluvias in illa die. Et timuit omnis populus nimis Dominum et Samuelem, et dixit universus populus ad Samuelem: Ora pro servis tuis ad Dominum Deum tuum, ut non moriamur. Addidimus enim universis peccatis nostris malum, ut peteremus nobis regem.

patrat.

24 *Brevis observatio videtur hic esse opportuna ad declarandam hujus prodigii magnitudinem.* Si miraculum hoc fuit, ut revera fuit, *inquit Salianus ad annum mundi* 2963 *num.* 72, utpote divinitus impetratum, et datum in signum a Deo toti populo, oportuit ut ratione temporis, quo hæc tonitrua et pluviæ contigerunt, naturæ viribus fieri non possent, licet alioqui pluviæ et tonitrua naturæ vim non superent. Oportuit quoque, ut minime dubium et controversum esset miraculum, aërem tum plane sudum fuisse ac serenum, nullasque pluvias tempore triticeæ mes- C sis solere contingere. In quod Hebræi quidam apud Vatablum asserunt, imo a XVII Martii usque ad mensem Octobrem negant pluere. *Prophetiæ Amos cap.* IV ℣. 7 *hæc dicuntur:* Ego quoque prohibui à vobis imbrem, cum adhuc tres menses superessent usque ad messem. *S. Hieronymus hic,* Numquam, *ait,* in fine mensis Junii sive in mense Julio, in his provinciis *(de omnibus regionibus Orientis sermo est)* maximeque in Judæa pluvias vidimus. Denique in Regum libris pro signo magno atque portento diebus æstatis et messis orante Samuele pluviæ concitatæ sunt.

Breviter perstringuntur nonnulla,

25 *Jam vero ad libri* I *Regum caput* XIII *progrediamur, ubi inveniemus alia, quæ ad* S. Samuelem *spectant. Ea autem huc transcripsisse in compendio sufficiet. Ibidem itaque invenies victos a Saule Philisthæo maximo apparatu adversus Israëlem armari; territos Hebræos in antris latitare; Saulem vero, quia non exspectato Samuelis adventu obtulit holocaustum, reprobari a Domino etc. Et hæc quidem de Saulis reprobatione ita ibi describuntur:* Hebræi autem transierunt Jordanem in terram Gad et Galaad. Cumque adhuc esset Saul in Galgala, universus populus perterritus est, qui sequebatur eum. Et exspectavit septem diebus juxta placitum Samuelis, et non venit Samuel in Galgala, dilapsusque est populus ab eo. Ait ergo Saul: Afferte mihi holocaustum, et pacifica. Et obtulit holocaustum. Cumque complesset offerens holocaustum, ecce Samuel veniebat. Et egressus est Saul obviam ei, ut salutaret eum. Locutusque est ad eum Samuel: Quid fecisti? Respondit Saul: Quia vidi quod populus dilaberetur a me, et tu non veneras juxta placitos dies, porro Philisthiim congregati fuerant in Machmas, dixi: Nunc descendent Philisthiim ad me in Galgala, et faciem Domini non placavi. Necessitate compulsus obtuli holocaustum. Dixitque Samuel ad Saul: Stulte egisti, nec custodisti mandata Domini Dei tui, quæ præcepit tibi *etc.*

AUCTORE J. P.

quæ egit Propheta circa Saulem.

26 *Inter alia, quæ sanctissimo nostro Vati revelata sunt a Domino, fuit peccatum Saulis in præda Amalecitana. Res gesta describitur lib.* I *Regum cap.* XV. *Hæc autem ejus est summa. Postquam Saul fuisset, missus a Domino ad funditus delendos Amalecitas, reservassetque Agag eorum regem ac multam prædam, a Samuele arguitur* E *inobedientiæ, a regno rejicitur, et reprobatus ab eo lugetur. De his Salianus ad annum mundi* 2968, *anno ante Christum* 1085, *aliique Scripturæ interpretes. Anno autem proxime sequenti agit idem scriptor de luctu* Samuelis *super Saule, ac unctione Davidis in regem (Adeat lector librum* I *Regum cap.* XVI.*) De eodem vero rege infestas sibi Saulis manus fugiente, et ad* Samuelem *in Ramatha digresso, amborumque inde discessu in Naioth, cap.* XIX, *et Salianus ad annum mundi* 2973. *His ita hactenus summatim expositis, quæ magnus ille Propheta fecit tempore vitæ suæ, restat, ut de ejus morte, aliisque rebus eamdem subsecutis loquamur.*

Mortis tempus

27 *Textus sacer* I *Regum cap.* XXV ℣. 1 *habet ista:* Mortuus est autem Samuel et congregatus est universus Israël, et planxerunt eum, et sepelierunt eum in domo sua in Ramatha. *De anno mortis ac ætatis ejus non est mihi animus operosam disputationem texere. Calmetus ad caput citatum innectit* Samuelis *mortem anno mundi* 2947, *anno ante Christum* 1057, *anno autem ætatis circiter nonagesimo octavo. Salianus vero illam illigat anno mundi* 2977, *anno ante Chri-* F *stum* 1076; *et ibidem num.* 3 *hanc annorum* Samuelis *rationem signat:* Contigit hæc mors juxta chronologiam, quam initio magistratus Heli constabilivimus, anno ætatis 77, initi magistratus 38, quem iniit annos natus 39. *Labbeus in Compendio chronologico historiæ sacræ et profanæ tomo I eumdem annum mundi* 2977, *ante Christum vero* 1077, *morti ejus assignat, ætati autem annos* 77 *tribuit. Duobus ante Saulem annis e vita excessisse, ibidem dicitur secundum Josephum et Clementem Alexandrinum. Plura de hoc biennio observat Salianus ad annum, quem paullo ante ex ipso citabam, num.* 1 *et* 2. *In scholiis autem quæ post eumdem istum annum ponuntur, Hebræorum refutatur sententia, qui volunt Samuelem vita functum mensibus quatuor ante Saulis obitum, prout ibidem invenies: hæc enim, quæ de ratione chronologica apud alios legenda assignavi, ad præsens institutum sufficiunt. Ratio temporis, quam initio hujus Commentarii præfixi, est Saliani, in ejusque supputatione ibi a me posita.*

28 *Ad mortis causam quod spectat; Salianus*

AUCTORE J. P.

ac causa; sepultur

nus mox allegatus Apparet, *inquit ibidem num.* 4, mortuum sanctissimum Senem, mœrore magis animi quam annorum pondere degravatum, et pertæsum præsentis rerum status, nec parum perturbatæ Reip. in ejus capite vehementer ægrotante, a Deo petiisse, ut auferret animam suam. *Deinde hoc argumentum pluribus prosequitur laudatus auctor ; qui ibidem num. 7 de sepultura ac funere subdit ista :* Cum autem Scriptura dicit sepultum IN DOMO SUA IN RAMATHA, intelligit sepultum in proprio et domestico majorum suorum sepulchro, ut ait Sa. Intelligendum tamen est in spelunca aliqua plura fuisse sepulchra sive conditoria propriis distincta notis.. et in eorum aliquo Samuelem sepultum. Alioqui quomodo ejus reliquiæ secerni ab aliis, et transferri potuissent? Quod mox ab Arcadio imperatore factum fuisse dicemus. Legimus autem in Itinerario Benjamin, quod Arias Montanus Latinum fecit, corpus Samuelis in Ramatha in synagoga custoditum fuisse, inde autem à Christianis translatum in Silo, magnumque illi templum excitatum, positumque Prophetæ sepulchrum, oppido autem datum nomen S. Samuel de Silo. Hæc ibi. *(Sed* B *Rabbini Benjamin dictum improbat Quaresmius Operis inferius num. 36 citandi cap.* V *pag.* 727.*)* Significat quoque Scriptura singularem funeris hujus celebritatem, qualem in funere Mosis, Aaronis, Josue, aliorumque id genus heroum legimus. Neque admodum dubitaverim, regem ipsum funus honorare voluisse, vel ut ne ingratus adversus illum videretur, a quo valde olim dilectus fuerat, et in regium thronum subvectus, vel ut toti populo gratificaretur, cui Samuel fuerat acceptissimus ; idque Lyranus affirmat in cap. XXVIII lib. I Reg. in illa verba: « Et intellexit Saul » etc. Crediderim etiam neque planctus per 30 dies, nec lamenta funebria defuisse, qualia Moysi et Aaroni præstita legimus. *(Vide Numerorum cap.* XX *in fine, et Deuteronomii cap.* XXXIV ℣ *8).* Josephus enim ait populum in longum tempus luctum prorogasse. *Post hæc pergit idem Annalium conditor num.* 8 :

lu tus populi Israëlis

29 CONGREGATUS quoque dicitur UNIVERSUS ISRAEL, vel aliquibus publico nomine de singulis urbibus in Ramatha venientibus, vel pluribus in locis magistratu ei justa persolvente. Itaque luxisse populum ait Josephus, non quasi in C publico funere, sed quasi ad unumquemque proprie hæc orbitas pertineret. Decebat quippe universum Israëlem illius decorare funus, qui universæ vitæ suæ partes a prima infantia ad ultimam senectutem in totius populi salute vel precibus procuranda apud Deum, vel sapientissima integerrimaque gubernatione promovenda posuisset. *Hanc materiam per varias deinde hominum classes deducit. Legi etiam possunt quæ ibidem habet num.* 10 *et sequentibus, ostendens* Samuelem *fuisse Christi figuram ante ortum, in ortu, in vitæ progressu, in fundatione collegiorum propheticorum, in prophetia, in sacerdotio extra ordinem, in reconciliatione populi, in prodigiis, victoria de Philisthæis, filiorum malitia, fletu pro Saule, unctione regum, Dei in ipsum amore. Atque hæc quidem singularem conciliant æstimationem Viri hujus sancti, tot nempe ac tantis gratiarum ornamentis a munificentissima Dei manu in illum congestis, ut typum repræsentarit Domini nostri Jesu Christi, qui est Sanctus Sanctorum. At de* Samuelis *sanctimonia, publicis tum in Ecclesia Latina tum in Græca honoribus condecorata, dicetur inferius. Nunc interea temporis promamus nonnulla elogia, quibus a Spiritu sancto variæ ejus illustrantur dotes.* D

elogia.

30 *Propheta regius psalmo* 98 ℣. 6 *et* 7 *annumerans eum Moysi et Aaroni indicat magni apud Deum valoris fuisse intercessionem ipsius. Sic enim dicit :* Moyses et Aaron in sacerdotibus ejus, et Samuel inter eos, qui invocant nomen ejus. Invocabant Dominum, et ipse exaudiebat eos *etc. Jeremias cap.* XV ℣. 1 *inter potentissimos apud Deum patronos eum ponit, quando significat, ne vel ipsis quidem illius precibus flectendum Dominum : sic enim Propheta loquitur :* Et dixit Dominus ad me : Si steterit Moyses et Samuel coram me, non est anima mea ad populum istum. Ejice illos a facie mea et egrediantur *etc. Longius est elogium ac prorsus singulare, quod* S. Samueli *datur Ecclesiastici cap.* XLVI ℣. 16 : Dilectus a Domino Deo suo Samuel propheta Domini, renovavit imperium, et unxit principes in gente sua. In lege Domini congregationem judicavit, et vidit Deus Jacob, et in fide sua probatus est propheta. Et cognitus est in verbis suis fidelis, quia vidit Deum lucis : et invocavit Dominum omnipotentem, in oppugnando hostes circumstantes undique, in oblatione agni invio- E lati. Et intonuit de cælo Dominus, et in sonitu magno auditam fecit vocem suam, et contrivit principes Tyriorum, et omnes duces Philisthiim : et ante tempus finis vitæ suæ et sæculi, testimonium præbuit in conspectu Domini, et Christi ; pecunias et usque ad calceamenta ab omni carne non accepit, et non accusavit illum homo. Et post hoc dormivit, et notum fecit regi, et ostendit illi finem vitæ suæ, et exaltavit vocem suam de terra in prophetia delere impietatem gentis.

§ IV. Cultus in Oriente et Occidente; translatio corporis; ædes sacræ, monasteria.

Colitur apud Græcos aliosque populos,

Celeberrima S. Samuelis *memoria claruit in Oriente apud Græcos, aliosque populos, qui eorum ritum sequuntur, sicut patet e Fastis sacris, hac die* XX *Augusti illum annuntiantibus, videlicet Typico, quod vocatur S. Sabbæ, Menologio nostro Slavo-Russico Sparwenfeldiano,* F *Kalendario Ruthenorum apud Possevinum, item alio festorum propriorum ecclesiæ Hierosolymitanæ apud Waddingum in Annalibus Minorum tom. III pag.* 499, *Martyrologio nostro Arabico-Ægyptio, ac apographis nostris Græcis. Satis erit in rem nostram, huc transcribere unam alteramve annuntiationem. Menæa magna Græca typis edita sic Sanctum referunt :* Memoria sancti ac gloriosi prophetæ Samuelis. *Annuntiationem sequuntur hi versus :*

Clausis ocellis moritur et Samuel Videns,
Semperque vivam mortuus lucem videt.
Vicena migrat Samuel, cui visa futura.
Μύσας τελευτῇ καὶ Σαμουὴλ ὁ βλέπων,
Τὸ ζῶν ἀεὶ ὡς καὶ τελευτήσας βλέπει.
Βῆ δ' ὁράων μέλλοντα Σαμουὴλ εἰκάδι ἔνθεν.

Allusionem poëtæ sic expono. Samuel, *qui, quod esset propheta,* Videns *est dictus (Vide supra* § II *num.* 18*) videre desiit per mortem corporis, sed per visionem beatificam etiam post mortem videt lumen, quod semper vivit, et numquam deficit. Quæ ibidem deinde leguntur de Propheta nostro in Officio hujus diei, non transcribo. Singularis*

A *gularis est titulus* martyris, *quo annuntiatur in nostro apographo Slavo-Russico Sparwenfeldiano paullo ante allegato, si non exoticus; apud Waddingum citatum signatur cum titulo* confessoris.

Ubi et apud Latinos.

32 *Vetustissima etiam est* S. Samuelis *memoria in Fastis Latinis. Notatur quippe hoc die in Martyrologio, quod apud nos sub nomine Bedæ jam pridem editum est; illum quoque referunt Rabanus, Romanum vetus seu parvum, Ado, Usuardus ac Wandelbertus, qui de eo sic canit:*

Tertia post denam Samuele excellet, ab ipsis
Quem Domino cunis genitrix devota sacravit.

Martyrologium Romanum, quo nunc utitur Ecclesia Dei, his verbis eum memorat: In Judæa sancti Samuelis prophetæ, cujus sacra ossa, ut beatus Hieronymus scribit, Arcadius augustus Constantinopolim transtulit, et prope Septimum collocavit. *De translatione ista illico plura trademus. Sancti nostri festum, tamquam unum e celebrioribus, rubrica notatur a Jobo Ludolfo in Fastis Æthiopicis ad diem* III *Junii: de qua re tunc apud nos in Prætermissis dictum est. In Isagoge chronologica ad Opus chronologicum, auctore Calvisio editum Francofurti ad Oderam anno* 1620, B *pag.* 14 *in Calendario Juliano signatur* Samuel *die* XXIX *Januarii.*

Ossa, teste S. Hieronymo, Chalcedonem delata sunt sub Arcadio imp.

33 *Dubium non est, quin publicæ sancti Prophetæ venerationi summu accesserit propagatio et incrementum e solenni illa ac famosa translatione sacrorum ejus lipsanorum, quæ ineunte sæculo quinto facta, et S. Hieronymi tunc viventis gravissimis contestata est verbis libro Adversus Vigilantium, ubi istius hæretici impietatem castigat, ejusdemque insaniæ asseclas nostri temporis hagiomachos insigni pudore afficere deberet, si non omnem prorsus frontem exuissent:* Dolet, *inquit iste sanctus Doctor,* Martyrum reliquias pretioso operiri velamine, et non vel pannis vel cilicio colligari, vel projici in sterquilinium; ut solus Vigilantius ebrius et dormiens adoretur. Ergo sacrilegi sumus, quando Apostolorum basilicas ingredimur? Sacrilegus fuit Constantius imperator, qui sanctas reliquias Andreæ, Lucæ et Timothei transtulit Constantinopolim, apud quas dæmones rugiunt, et inhabitatores Vigilantii illorum se sentire præsentiam confitentur? Sacrilegus dicendus est et nunc augustus Arcadius, qui ossa beati C Samuelis longo post tempore de Judæa transtulit in Thraciam? Omnes episcopi non solum sacrilegi, sed et fatui judicandi, qui rem vilissimam et cineres dissolutos in serico et vase aureo portaverunt? Stulti omnium ecclesiarum populi, qui occurrerunt sanctis reliquiis, et tanta lætitia, quasi præsentem viventemque Prophetam cernerent, susceperunt: ut de Palæstina usque Chalcedonem jungerentur populorum examina, et in Christi laudes una voce resonarent? Videlicet adorabant Samuelem, et non Christum, cujus Samuel et levita et propheles fuit. Mortuum suspicaris, et idcirco blasphemas. Lege Evangelium: » Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Ja» cob: non est Deus mortuorum, sed vivorum ». *Ex sequentibus discimus tempus et alia, quæ huc pertinent.*

Anno 406, ac Constantinopolim invectæ:

34 *Chronicon Paschale a Cangio editum pag.* 308 *hæc memorat:* Indictione IV Arcadio augusto VI et Probo Coss... Eodem anno, allatæ sunt Constantinopolim reliquiæ S. Samuelis per Scalam Chalcedonensem mense Artemisio, ex a. d.* XIV Kal. Jun. præeuntibus Arcadio augusto, et Anthemio præfecto prætorio et ex-consule, Æmiliano præfecto urbi, ac universo senatu: quæ quidem ad aliquod tempus depositæ sunt in sanctissima Magna ecclesia. *Theodorus lector ab Henrico Valesio vulgatus pag.* 568 Arcadii temporibus, *inquit,* Attico patriarchatum obtinente, allatæ sunt Constantinopolim reliquiæ sancti Samuelis, et depositæ sunt in ecclesia ejusdem Prophetæ prope Septimum, ante diem duodecimum Calendas Julii. *Chronicon Alexandrinum sub eadem Indictione, imperatore, consulibus, at die* XIV *Calendas Junias rem gestam narrat conformiter ad Chronicon Paschale citatum. Characteres isti chronologici denotant annum æræ vulgaris* 406. *At quid de die?*

* i. e. ante diem

Auctor J. P.

Quo die?

35 *Pagius in Critica Baroniana ad dictum annum num.* 15, *citatis auctoris Chronici Alexandrini verbis, observat ista:* Dies XIX mensis Maii incidebat hoc anno in diem Sabbati; ideoque nondum usus ferebat, ut Sanctorum translationes diebus Dominicis fierent, sed tantum annis Quinquennalibus, et id genus festis additis, qualis est præsens, quo Arcadius quinta Quinquennalia exhibuit. Theodorus Lector lib. 2 ait reliquias S. Samuelis depositas esse ANTE DIEM XII KALEND. JUL., ut videre est apud Baronium, id est die XX mensis Junii, in quem hoc anno feria quarta cadebat. Quare quoad diem et mensem E error est in alterutro ex his duobus auctoribus. *Ita ille. Verumenimvero etiamsi videatur credibile, Chronicum Paschale et Alexandrinum, uti et Theodorum lectorem voluisse signare diem prorsus eumdem, cum adeo parva sit discrepantia inter* ιϐ' Ἰουλίων, *et* ιδ' Ἰουνίων, *ut error potuerit irrepere in textum ejusdem Theodori, qui in hoc supposito esset corrigendus ex utroque isto Chronico, quod mensem* Artemisium *seu Maium conjungit cum* XIV *Kalendas Junii; tamen quia in editione Valesiana Theodori Lectoris diserte et expresse scribitur* πρὸ δώδεκα *(non vero litteris Græcis numeralibus* ιϐ') καλανδῶν Ἰουλίων, *id est,* ante diem duodecimum Calendas Julii, *videtur mihi alia ineunda via, ut tres allati textus componi utcumque inter se queant, formando hanc conjecturam. Quid ni ergo fieri possit, ut Theodorus voluerit notare diem, quo reliquiæ delatæ fuerint e magna ecclesia ad ecclesiam* S. Samuelis *eodem fortasse anno* 406, *cum non distinguat tempus, quo res illa acciderit, a tempore quo perlatæ sint Constantinopolim, ubi ecclesia* S. Samuelis *potuit antea fuisse condita. Quidquid sit,* F *rem non accidisse post annum* 407, *illud argumento est, quod eam innectat* Arcadii temporibus, *qui diem clausit extremum Kalendis Maii anno* 408, *prout videre datur apud Pagium in Critica Baroniana ad istum annum num.* 2, *et alios. De S. Attico, cujus supra mentio facta est, agitur apud nos die* VIII *Januarii a pag.* 473, *et in Historia chronologica Patriarcharum Constantinopolitanorum tomo I Augusti mensis prævia, pag.* 32 * *et sequentibus.*

Corrigitur auctor aliquis, qui locum S. Hieronymi non recte intellexit.

36 *Verbulo hic observo, illa, quæ supra retuli ex S. Hieronymo,* Sacrilegus dicendus est et nunc augustus Arcadius, qui ossa beati Samuelis longo post tempore de Judæa transtulit in Thraciam? Omnes episcopi non solum sacrilegi etc.? *a sancto illo Patre scripta esse per antiphrasim, quasi diceret:* Non sumus sacrilegi quando Apostolorum basilicas ingredimur. Sacrilegus non fuit Constantius imperator etc. Sacrilegus dicendus non est et nunc Augustus Arcadius etc. Omnes episcopi non solum non sacrilegi etc., *uti e sensu loquentis manifestissimum est; proin mirari satis non possum, quomodo Quaresmius in Historica*

AUCTORE J. P.

rica Terræ sanctæ elucidatione tomo II pag. 727 agens de sepulcro S Samuelis, non assecutus fuerit melius sensum S. Hieronymi. Sic enim habet: In præsentia locus ille sacro pignore privatus est: ut enim docet S. Hieronymus contra Vigilantium, sacrilegus augustus Arcadius illius ossa longo post tempore ex Judæa transtulit in Thraciam.

E quo loca Sancti ossa sint Constantinopolim transvecta.

37 Quæres quo e loco sacra Prophetæ pignora sint translata Constantinopolim? S. Hieronymus supra dicebat de Judæa; sed locum pluribus non determinat. Corpus post Sancti mortem sepultum in domo sua in Ramatha, sicut ante num. 27 dictum est. Inde autem a Christianis translatum in Silo, magnumque illi templum excitatum, positumque Prophetæ sepulcrum, oppido autem datum nomen S. Samuel de Silo, ex Itinerario Benjamin, num. 28 narratum est. Qui testimonium istius Itinerarii pro vero habet, videtur debere consequenter admittere, reliquias illas e dicto oppido esse Constantinopolim avectas. Verum, inquit Quaresmius loco citato pro sepulcro in Ramatha, et contra dictum istius Benjamini, probabilius quod prius dictum est,
B Scripturæ et adhuc perseveranti traditioni conformius, et docent qui de sanctis locis scripserunt, et in præsentia in partibus istis nulla extat memoria dicti illius Rabbini. Adde, quod non videatur verosimile, hoc a Judæis fuisse permissum. Magnam quippe Judæi habuere curam, ut mortuorum suorum sepulcra inviolata conservarent, cui si eorum adjungas religionem, qua sepulcra Prophetarum prosequi se ostenderant, etiam illorum, quos occiderant patres eorum, secundum illud, quod Christus ipsis exprobrat Matthæi cap. XXIII ỷ 29 et 30: Væ vobis Scribæ et Pharisæi hypocritæ, qui ædificatis sepulchra Prophetarum et ornatis monumenta justorum, et dicitis: Si fuissemus in diebus patrum nostrorum, non essemus socii eorum in sanguine prophetarum. Et Lucæ cap. II ỷ. 47 et 48: Væ vobis, qui ædificatis monumenta prophetarum: patres autem vestri occiderunt illos. Profecto testificamini, quod consentitis operibus patrum vestrorum: quoniam ipsi quidem eos occiderunt, vos autem ædificatis eorum sepulchra. Hæc, inquam, si prædictis adjungas, videtur mihi magis ad verum accedere, quod sancti nostri Vatis reliquiæ sint inventæ in sepul-
C cro ejus in Ramatha, et inde Constantinopolim transvectæ.

38 Ramatha autem vicina Lyddæ seu Diospoli; in via quæ a Joppe fert Hierosolymam, notatur apud Cellarium in Notitia orbis antiqui lib. III cap. XIII, pag. 323. Nostris temporibus, ait Quaresmius pag. 728, cernuntur in illius (proxime egerat de sepulcro Sancti) eminenti situ ingentes ruinæ, signa magni præexistentis ædificii. Locum possident Turcæ, estque illorum mesquita: a cujus ingressu arcentur Christiani: ideo transeuntes ipsum a longe salutant. Ibidem etiam agit de fonte Samuelis; qui forte sic appellatus, uti addit, a loco proximo sancti Samuelis. Ad illum pietatis ergo, et, ut defessi ex itinere peregrini se recreent, divertunt. Quo cum pervenerint, hausta aqua, sub quadam rupe vel arboribus se recipientes, cibum cum benedictione sumunt, et recreati, cœptum versus Jerusalem prosequuntur iter. Hunc fontem illum esse credo, cujus meminit Adrichomius in Ephraim num. 79, dum de Ramatha loquens ait: « Describitur et fons juxta Ramatha » salubris aquæ ».

39 Proximum est, ut jam dictis superaddamus nonnullas ædes sacras et monasticas, Sancti nomine insignitas. De templo Constantinopolitano prope Septimum sive Hebdomum, memini supra num. 34 occasione translationis reliquiarum; de qua etiam ecclesia Cangius lib. IV Constantinopolis Christianæ a pag. 104, et illam observat corruisse eo terræ motu, qui anno 31 Justiniani Magni accidit, ut est apud Theophanem pag. 196 editionis regiæ Parisinæ; id est anno æræ vulgaris 557. Videri potest Baronius et Pagius ad istum annum. Baronius in notis ad Martyrologium Romanum hac die XX Augusti, De templo, ait, in honorem ejusdem Prophetæ Samuelis erecto meminit Procopius lib. V De ædificiis Justiniani imperatoris. Pro qua re idem auctor citatur a Saliano ad annum mundi 2977 num. 18. Sed ego apud istum auctorem lib. V cap. IX pag. 107 impressionis regiæ Parisiensis, ubi agit de instauratis in Palæstina ac in reliquo Oriente monasteriis, templis etc., reperio tantum ad rem nostram in monasterio S. Samuelis puteum ac murum constructum, illo fortasse loco, e quo ejus reliquiæ fuerant extractæ. Cum autem dicatur Sancti fuisse monasterium, fieri potuit, ut templum sub ejusdem nomine ibidem etiam exstiterit, tametsi apud Procopium non inventam illud clare expressum. Duo alia monasteria Constantinopoli commemorat Cangius lib. IV Constantinopolis Christianæ pag. 161, alterum quidem Samuelis κατα τὸν Σκύθην, cujus monasterii abbas Paulus concilio Constantinopolitano sub Mena interfuit cum ceteris urbis abbatibus, anno Christi 536; vide Labbeum tomo V Conciliorum col. 110: alterum vero ibidem signat Cangius Samuelis in Sycis, seu in regione Sycæna, οὗ Σαμουὴλ ἐν Συκαῖς.

Ædes sacræ et monasteria S. Samuelis E

§ V. Samuelis scripta, apparitio famosa post ejus mortem Sauli facta.

Adscribuntur Samueli

Anno 1703 editum est Neapoli opus, quod inscribitur Archivorum veteris Testamenti libri tres, auctore P. Scipione Sgambato Societatis nostræ sacerdote. Libro II titulo 19, qui est Samuel, a pag. 278 scribit auctor ad præsens nostrum institutum sequentia: Hebræi tres sacros F
libros ei tribuunt, Judicum, Samuelis, id est, Regum primum ac secundum, et Ruth. Liber Judicum non modo Hebræis, sed multis nostrorum scriptorum creditur a Samuele scriptus, in quibus est S. Isidorus lib. VI Originum cap. II. Ex Hebræis satis est, quod in Bava Bathra cap. I dicitur, quam Judæi omnes sequi coguntur. Causæ cur id vero proximum censeri possit, hæ sunt. Librum Judicum nemo melius scribere potuit, quam ultimus judex: hic autem Samuel fuit: nam neque aliquis illo prior id opus aggredi debuit, aut facile potuit, tam turbulentis Reipublicæ illius temporibus: neque posterior. Quo pacto enim Samuel Regum historiam scriberet, si nemo priora tempora in annales retulisset? Samuel igitur, qui velut Janus aut Cecrops utrumque Reipublicæ statum vidit, et Regum historiam literis mandavit et Judicum.

liber Judicum.

41 Objicit sibi Sgambatus illud Judicum cap. I: Jebusæum habitatorem Jerusalem non deleverunt..: habitavitque Jebusæus cum filiis Benjamin in Jerusalem usque ad hodiernam * diem. Et mox,

** Vulgata habet præsentem*

A *mox*, Atqui, *inquit*, Jerusalem nomen est multo serius impositum huic urbi, et Jebusæi etiam diutius quam ad usque Samuelis tempora illic habitarunt. Sed neutrum obstat : nam Hierosolymæ quidem nomen quo tempore primum sit impositum non constat; nec quidquam refert, quod Jebusæi diutius ibi sint morati, modo Samuel dicere potuerit : Usque ad hodiernam diem, ut notant R.* Levi Gersonides, et R. David Kimchi. *Alterum quod objicit laudatus auctor, desumitur e cap.* XVIII, *ubi dicuntur ista* : Posueruntque sibi sculptile, et Jonathan filium Gersam filii Moysi, ac filios ejus sacerdotes in tribu Dan, usque ad diem captivitatis suæ : mansitque apud eos idolum Michæ omni tempore, quo fuit domus Dei in Silo. *Vim autem argumenti in eo ponit, quod* captivitas, cujus hic locus meminit, multo post Samuelis tempora accidit. *Et sic ad illud respondet* : Hoc argumentum ut solvant Hebræi quidam, R. Salomonem confutant, qui hoc loco CAPTIVITATEM TERRÆ explicat eam, quæ accidit sub Sennacherib, atque ipsi intelligunt captivitatem arcæ, quæ erat in Silo, quæ accidit tempore Heli pontificis. *Quid autem ad illa reponat,* B *hic non transcribo.* Summa est, *inquit*, si captivitas hoc loco intelligatur ea, quæ sub Sennacherib accidit, aut Samuelem prophetice hoc scripsisse, aut ab aliquo e posterioribus prophetis, vel ab Esdra esse hoc additum, ut quidam opinantur. *At quænam insuper* Samueli *tribuantur scripta, sic pergit recensere Sgambatus* :

* i. e. Rabbinus

Libri duo Regum, ac liber Ruth.

42 Libri duo Regum apud Hebræos Samueli adscribuntur, cujus et nomen ferunt. Ex nostris S. Isidorus loco citato ei tribuit solum primum. Et sane secundus ea continet, quæ post mortem Samuelis acciderunt. Primi quoque libri cap. 25 ℣ 1 narratur Samuelis mors; quare inde ad 31, quo liber absolvitur, non possunt esse Samuelis. Licet enim Samuel propheta fuerit, tamen sacros libros historicos non solemus iis Prophetis tribuere, qui ante res illas gestas vixerunt. Neque idem stylus est, quo Prophetæ narrant præterita, et quo futura prædicunt. Quare licet apud Hebræos nomen duorum librorum e Samuele inditum sit ob viri eximiam gloriam; tamen ab eo nihil aliud scriptum, quam primi libri cap. 25, probabile esse *censet post auctores quos citat.* Libellum Ruth.. scriptum a Samuele, confirmant, C *inquit*, Hebræi hac conjectura, quam verbis Aben Jechiæ initio Comm. in Cantica Cant. *profert pag.* 280; *cui adjungit Driedone n, Genebrardum aliosque. In fine libri* I *Paralipomenon sic legitur* : Gesta autem David regis priora et novissima scripta sunt in libro Samuelis Videntis, et in libro Nathan prophetæ, atque in volumine Gad videntis. *Ad librum Samuelis quod spectat; cum* putat R. Salomon esse Regum primum et secundum; alii Commentarium Samuelis, in quo ea continebantur, quæ usque ad ejus vitæ finem acciderunt; qui deinde translatus est in primum Regum. Et hoc vero similius, quod et Bellarminus in Scriptoribus ecclesiasticis in Samuele existimavit, *prout observat Sgambatus. Libro* I *Regum cap.* X *dicitur scripta fuisse a* Samuele *lex regni;* sed hæc, *inquit*, Bellarminus non videtur extare. *De materia in hoc libro contenta agit Sgambatus pag.* 281.

Variæ sunt de apparitione Samuelis

43 *Famosa* Samuelis *apparitio, quæ post ejus mortem facta est regi Sauli, describitur lib.* I *Regum cap.* XXVIII, *longæque controversæ, distractis super ea re diu multvmque eruditorum scriptorum ingeniis, materiem præbuit, nondum hactenus legitimæ auctoritatis oraculo decisa in Ecclesia Dei. Calmetus Commentario supra citato præmittit a pag.* 23 *Dissertationem de præsenti controversia. Opiniones varias circa eamdem proponit, quosdam esse dicens, qui velint, apparitionem illam fuisse Pythonissæ illusionem, quæ Saulem decipere voluerit, eique persuadere, quod* Samuelem *vidisset, quamvis nihil omnino viderit. Sed hanc opinionem censurat tamquam temerariam, periculosam, et Textui sacro contrariam. Alii tenent,* Samuelem *vere apparuisse Sauli, sed in modo, quo id contigerit, discrepant; illum ibi dictus auctor exponit. Deinde aliam opinionem affert, quæ dicit, dæmonem apparuisse, et Pythonissæ ac Sauli insidias struxisse.*

AUCTORE J. P.

sententiæ

44 *Denique alios esse indicat, qui velint, nec* Samuelem, *nec dæmonem fuisse, sed phantasma vel figuram* Samuelis, *quam Deus ministerio angelorum vel potentia sua immediata spectabilem stiterit. Sententiis illis ita propositis, præcipuas singularum probationes per suæ Dissertationis decursum extendit, eamque amplectitur, quæ censet, non alium nisi verum* Samuelem *apparuisse, prædictionesque ejus esse veras prophetias, hoc* E *nixus axiomate, de quo inter omnes convenit, videlicet in exponendis Scripturis sacris, quantum fieri potest, inhærendum esse sensui, quem primo verba nobis repræsentant, et non recurrendum ad explicationes remotas, quæsitas, improprias et singulares, nisi quid obstet. Jam vero cum nihil in historia, qua de agimus, occurrat, quod ad sensum improprium et alienum cogat recurrere; consequens est, ut Scriptura hic intelligenda sit in sensu proprio ac litterali.*

Quænam

45 *Salianus ad annum mundi* 2979 *postquam num.* 75 *statuisset primo*, Samuelem in hac apparitione non revixisse, neque corpus ejus, quod ante biennium ab anima separatum fuerat, ei rursum per veram resurrectionem fuisse copulatum : id enim nemo, *uti addit*, factum dicit, sive a Deo, cujus unius illa est actio, sive a dæmone, magicis incantationibus provocato, neque id ad veram Samuelis apparitionem necessarium est *etc.* Statuimus, *inquit num.* 76, secundo, animam Samuelis vere ex inferis excitatam fuisse, ac Sauli apparuisse. Hæc est apertissima Scripturæ sententia hoc loco, quæ nisi quid obstet, in simplici ac propria verborum significatione accipienda est. Nihil autem F obstare, ex sequentibus intelligetur. Vocat autem Scriptura sexies eum qui suscitatus est, Samuelem : id cum de integro composito accipi non possit, ut diximus : de anima ejus accipiendam est : nec est ullum verbum, ex quo pro Samuele, imaginem ejus aut figuram accipiendum esse, suspicari possimus, quod tamen necesse erat, ne lectores inducerentur in fraudem. Cum enim Ciceronis aut Salustii aut Romæ imagines pro rebus ipsis accipiuntur, id ex rerum circumstantiis satis intelligitur, alioqui vitiosa, fallax et captiosa esset oratio. *Probationes, quas pro sua sententia affert idem Salianus, legi apud ipsum pluribus deinde possunt. At quid de forma seu specie externa, qua Samuel visibilis Pythonissæ apparuit? Nam si corpus ejus non revixit, quomodo apparuit verus* Samuel?

aliis præferenda.

46 Satis est, *ut idem auctor præmiserat num* 75, ut apparuerit in aereo corpore, ut angeli quondam Abrahamo, et sæpe deinceps : quæ doctrina, *citatis ibidem pro ea auctoribus*, plane communis *ab ipso vocatur.* Neque enim, *uti prosequitur*, de Samuele a mortuis excitato scriptores

AUCTORE J. P.

ptores dissentiunt, sed de anima ejus, verene evocata venerit, an ejus loco dæmon, aut phantasma quodpiam. *Pro vera ac reali hac evocatione videtur sufficere, ac rem omnino conficere vel unicum hoc Spiritus sancti de* Samuele *effatum Ecclesiastici cap.* XLVI ℣ 23 : Post hoc dormivit, et notum fecit regi, et ostendit illi finem vitæ suæ, et exaltavit vocem suam de terra in prophetia delere impietatem gentis. *Quæ verba quo modo, et qua veri specie ad illusoriam, phantasticam vel diabolicam apparitionem detorqueri possunt? Præcipua, si non unica difficultas, quæ reali isti apparitioni saltem in speciem incommodat, in eo consistit, quod diabolo ac incantationibus videatur tribui potestas evocandi animas Sanctorum. Dixi* in speciem : *nam difficultas ista* D *solvi potest primo, dicendo Deum præveniſse artes magicas Pythonissæ, et evocasse* Samuelem *ante, quam easdem mulier illa adhiberet. Secundo,* Samuelem *sola Dei potentia ac voluntate apparuisse, diabolicis superstitionibus ad illam actionem non concurrentibus. Tertio denique, a Deo vel angelis, ipsius jussu formatum esse* Samueli *corpus ex aëre, vel, si vis, imaginem ejus, quæ illum repræsentavit, ac Sauli responsum dederit. Sed hæc pro nostro instituto plus quam satis. Nos itaque etiam nomen profitemur nostrum inter illos auctores, qui veram ac realem Sancti apparitionem tenent.*

DE SANCTO AMATORE EREMITA

IN CADURCENSI GALLIÆ PROVINCIA,

S. C. B

COMMENTARIUS PRÆVIUS. E

§ I. Notitia loci, in quo Sanctus colitur, et quis qualisque hic Vir fuerit.

SÆCULO I AUT III, VEL FORSAN EXEUNTE V. *Assignatur locus in Gallia.*

O*ppidum Galliæ in Cadurcensi provincia, quod Latine* Rupes Amatoris, *et vernacule* Roquemadour *appellatur, situm est prope Duranium fluvium, et quinque leucis a Sarlato in Ortum, et octo a Cadurco in Septemtrionem distat. Huic loco, qui nunc peregrinationibus votivis et miraculis Deiparæ celeberrimus est,* S. Amator *nomen suum indidisse, ex eoque ad cælum migrasse traditur, ut mox infra patebit. Porro Sacellum hujus loci, quod* S. Amator *in honorem Deiparæ Virginis exstruxisse dicitur, anno* 1479 *ab episcopo Tutelensi restauratum est, ut Stephanus Baluzius in Historia sua Tutelensi lib.* III *cap.* XII *pag.* 229 *testatur his verbis :* Anno MCDLXXIX Dionysius episcopus oratorium beatæ Mariæ Rupis Amatoris supereminentis rupis fragmento, ut ait Bertrandus Turrianus, compres- C sum erexit funditus, et quantum potuit ampliavit, et Missam alta voce celebrandam diebus singulis in honorem ipsius Virginis instituit, et congruo redditu stabilivit. Exstat apud Rupem Amatoris vetus lapis, in quo hæc scripta sunt : HOC ORATORIUM SAXI RUINA COLLISUM DOMINUS DIONYSIUS DE BAR, QUEM BITURIX PEPERIT, ANTISTES ET DOMINUS TUTELLENSIS EREXIT FUNDITUS ET AMPLIAVIT ANNO MCDLXXIX. *Nunc videndum, quis iste* S. Amator fuerit.

in quo mortuus est hic Sanctus,

2 *Robertus de Monte, scriptor sæculi duodecimi, in Appendice ad Chronicon Sigeberti, quam Lucas Dacherius anno* 1651 *edidit, ad annum Christi* 1170, *sive pag.* 790 *dictæ editionis de* S. Amatore *habet sequentia :* Henricus rex Anglorum perrexit causa orationis ad Rocam Amatoris, qui locus in Cadurcensi pago montanis et horribili solitudine circumdatur. Dicunt quidam, quod beatus Amator famulus beatæ Mariæ, aliquando bajulus et nutricius Domini fuit, et assumpta piissima Matre Domini ad æthereas mansiones, ipse Amator præmonitus ab ea ad Gallias transfretavit ; et in prædicto loco eremiticam vitam diu transegit. Quo transeunte et in introitu oratorii beatæ Mariæ sepulto, locus ille diu ignobilis fuit, excepto quod vulgo dicebatur, ibi beati Amatoris corpus requiescere, licet ignoraretur, ubi esset. Anno ab Incarnatione Domini millesimo centesimo sexagesimo sexto quidam indigena illius regionis ad extrema veniens, præcepit familiæ suæ, divina forsitan inspiratione, ut in introitu Oratorii corporis sui glebam sepelirent. Effossa itaque terra, corpus beati Amatoris integrum reperitur, et in ecclesia juxta altare positum, integrum peregrinis illud ostenditur, et ibi fiunt miracula multa, et antea inaudita, per beatam Mariam. Ad hunc ergo locum, ut diximus, rex Henricus causa orationis veniens, quia appropinquabat terræ inimicorum suorum, congregata multitudine armatorum, tam equitum, quam peditum, ad orationem perrexit munitus sicut ad prælium, nulli malum inferens, F omnibus, maxime pauperibus, in eleemosynis largiter providens. *Quid acciderit filio hujus regis, qui spoliavit idem sacellum, quod pater ejus veneratus fuerat, postmodum alia occasione referemus.*

cui Bernardus Guidonis adjungit uxorem.

3 *Interim audiamus Bernardum Guidonis Dominicanum, et postea episcopum Lutevensem, qui huic* S. Amatori *uxorem adjungit, et apud Labbeum nostrum in Nova Bibliotheca manuscriptorum librorum tomo I pag.* 629 *et* 630 *adventum utriusque in Galliam sic paucis narrat :* Ex Chronicis quoque antiquis pluribus colligitur et habetur, quod ipse beatus Martialis ad partes Aquitaniæ veniens, de pretioso ac virtuoso sanguine beati proto-martyris Stephani secum tulit, habuitque in comitatu suo virum Dei, nomine Amatorem, et uxorem ejus, nomine Veronicam, quæ familiaris exstiterat ac præcordialis amica beatæ Virginis Matris Dei. Isti duo conjuges, scilicet Amator et Veronica, ordinante Deo, attulerunt secum de lacte beatæ Mariæ Virginis benedictæ, de capillis quoque, ac ejusdem Dominæ sotulares ; quorum unum posuit beatus Martialis

AUCTORE G. C.

A Martialis in civitate Vetula, quæ mutata nunc Anicium Græce, quod Latine dicitur Podium, civitas nominatur, quia divinis revelationibus, sicut legitur in gestis ejusdem ecclesiæ, fuit mutata. Alterum vero sotularem sanctissimæ Virginis posuit in Ruthena; de capillis vero Virginis Matris Dei partem posuit in civitate Alvernia, quæ nunc Clarus-mons dicitur; partem vero aliam in Gabalis civitate, quæ translata modo Mimmas vocatur, his quatuor sedibus in honorem Virginis sacratissimæ dicatis.

quæ obiisse dicitur in vico Solaco.

4 *Deinde Bernardus de felici* S. Amatoris *obitu, diuturnaque corporis ejus incorruptione, quam superius ex Roberto de Monte retulimus, ita breviter meminit:* Amator vero solitariam vitam diligens, in rupe, quæ nunc ab ipso Rupes Amatoris vocatur, diu permansit, altari inibi consecrato a beato Martiale in honorem Virginis Matris Dei, humili quidem loco, sed nunc honorabili universæ terræ, ibique beatus Amator cum corpore, quod adhuc cernitur incorruptum, sanctam resurrectionem exspectat. *Hinc ad gesta et mortem uxoris ipsius ita transit:* Veronica autem uxor sancti Amatoris beatum Martialem prædicantem ubique sequens et devotissime audiens, tandem B confecta senio, in territorio Burdegalensi super mare resedit, capella a beato viro Dei Martiale illic in honorem Virginis Matris Dei ædificata et dedicata, quæ Solac dicitur pro eo, quod Solum lac Virginis Mariæ ibi positum est, aliis reliquiis ejusdem Virginis, quas habebat, alibi distributis. *Idem scriptor apud Labbeum tomo II Novæ Bibliothecæ manuscriptorum librorum pag.* 265 *et sequente similia repetit, atque alia phrasi exponit.*

cujus loci situs indicatur.

5 *Propter rationes paragrapho sequente proferendas nobis non placet etymologia loci, qui ab indigenis* Solac *vocatur, et cujus situm Elias Vinetus in Commentariis suis ad Ausonium Burdigalensem indicat his verbis:* Burdigala autem non fuit unica veterum istorum Biturigum Viviscorum urbs: aliam enim Ptolomæus geographus, Strabone annis plus centum posterior, memorat, quam Noviomagum appellat, facitque Occidentalem magis et Septemtrionalem Burdigala, sub eodem meridiano sitam cum Santonum urbe, et æque ad Occasum vergentem, sed Australem magis quam illam unius partis dimidio. Unde C colligas, versus ostium Garumnæ sitam fuisse hanc Noviomagum; circa quem locum est Solacus vicus nobilis infra Burdigalam ad octoginta minimum passuum millia. *...uic Vineti sententiæ Antonius Dadinus Alteserra lib.* I *Rerum Aquitanicarum cap.* XI, *et alii geographi Galli passim assentiuntur.*

Similia tradit S. Antoninus.

6 *Porro S. Antoninus forsan legit Bernardum Guidonis, dum parte* I *Chronici sui tit.* VI *cap.* XXV § 2 *de* S. Amatore *ejusque conjuge inter gesta S. Martialis habet sequentia:* Venit autem cum beato Petro Apostolo Romam, et per eum missus fuit in Galliam habens in comitatu suo Amatorem et conjugem ejus Veronicam, quæ familiaris et præcordialis amica fuit Virginis Mariæ. Sanctus vero Amator in rupe, quæ modo Amatoris dicitur, solitariam vitam egit, ibique obiit. Veronica autem sanctum Martialem prædicantem secuta est in territorio Burdegalensi, ibique consenuit, et beatus Martialis totius Aquitaniæ primus ibi altare beatæ Virginis Mariæ ædificavit. *Quamvis hic scriptor ex Ordine Dominicano ad cathedram Florentinam evectus doctrina et sanctitate claruerit, tamen apud eruditos non habet magnam auctoritatem in rebus historicis, præsertim antiquis, quia vir iste sincerus et credulus quaslibet narratiunculas, apud alios auctores inventas, bona fide transcripsit.*

de quo Canus severum fert judicium.

7 *Unde Melchior Canus, celebris ex eodem Prædicatorum Ordine scriptor, in Opere de Locis theologicis lib.* XI *cap.* VI *incautos lectores circa historicas Vincentii Bellovacensis, et S. Antonini collectiones ita monet:* De Vincentio Valvacensi, et divo Antonio *(hoc nomen sanctus præsul antea habuit)* liberius judico, quorum uterque non tam dedit operam, ut res veras certasque describeret, quam ne nihil omnino prætermitteret quod scriptum in schedulis quibuslibet reperiretur. Ita ad historiam unamquamque existimandam momentoque suo ponderandam non artificum statera, sed ne populari quidem trutina usi sunt. Quamobrem boni licet ac minime fallaces viri, qui tamen nec auctores eos, ex quibus suos exscripsere libros, diligenter examinarunt, nec res justis libratas ponderibus memoriæ prodiderunt, apud criticos graves atque severos auctoritate carent. *Ex his Cani verbis videmus, hunc sanctum historiarum collectorem noluisse lectoribus fraudulenter imponere, sed simplicitate sua sæpius deceptum* E *fuisse.*

cui narrationi quidam impostores.

8 *Verum non tanta sinceritate usi sunt impostores illi, qui jam fere a sesquisæculo in Hispania sub nomine Dextri, Luitprandi, Juliani, aliorumque veteru, chronica ac similia monumenta confinxerunt, et inventis historiis quibusdam fabulosas circumstantias ex cerebro suo addiderunt. Exemplo sit pseudo-Luitprandus, cujus Chronicon una cum Fragmentis Matriti anno* 1635 *impressum est, ubi num.* 209 *Fragmentorum de* S. Amatore *et ejus conjuge scribit sequentia:* Sanctus Amator, conjux Veronicæ, cui Dominus faciem suam expressam dedit, famulus sanctæ Virginis Mariæ et Joseph, et Domini bajulus ac nutricius, post discessionem ejus ad cælos, ejus hortatu sanctum Martialem cum conjuge secutus est ad Gallias, ubi, sicut viderat prope Nazareth eremitas Montis Carmeli, eam vitam in editissimo monte secutus est. Vixit ibi multos annos agens vitam magis cælestem, quam terrenam; creditur discessisse anno LXXV. Celebratur prima die Novembris. *Nescio, cur hic larvatus fabulator annuam* S. Amatoris *memoriam Calendis Novembris affixerit, cum plerique Martyrologi eamdem hac die* XX F *Augusti consignarint, ut ex infra dicendis apparebit.*

ubique a... decepti

9 *Joannes Baptista de Lezana, fretus auctoritate hujus pseudo-Luitprandi, in Annalibus Carmelitarum tomo I pag.* 675, *et tomo II pag.* 196 *hunc* S. Amatorem *Ordini suo timide adscribit. Sed confidentior Marcus Antonius Alegre de Casanate in Paradiso Carmelitici decoris, Statu* II, *ætate* II, *cap.* XVIII *post recitatum pseudo-Luitprandi testimonium, de* S. Amatore *sic rotunde pronuntiat:* Verba ipsa Luitprandi probant, Carmelitam fuisse ex eremitis Carmeli, qui vitam eremitarum Montis illius ad unguem et exemplar professus est suo modo in Galliis, ut alii multi. *Laudatus Lezana tomo II Annalium pag.* 196 *ex hoc alioque similis farinæ chronographo præterea concludit, uxorem* S. Amatoris *anno quadragesimo octavo e Gallia Romam venisse, ibique vultum Christi sindoni impressum reliquisse; postea vero reversam esse in Galliam, et in territorio Burdigalensi consenuisse. Denique auctor ille Annalium Carmeliticorum ibidem dubitat, an hæc Veronica distincta sit a muliere hæmorrhoissa, quam Christus a fluxu sanguinis*

AUCTORE G. C.

fabellas suas addiderunt.

guinis liberavit, ut Marcus cap. V *et Lucas cap.* VIII *testantur.*

10 *Pseudo-Luitprando suffragatur pseudo-Julianus, et in Chronico suo ad annum Christi nonagesimum intrepide quæstionem illam dirimit his verbis:* Per hoc tempus, sicut Apostolicis diebus, Romæ in magno pretio erat sudarium illud sacratissimum, quod Clementi primo Romano Pontifici reliquit pientissima mulier Beronice, quam alii corrupte vocant Veronicam, quæ neptis ex sorore Salome magni Herodis, nupsit viro nobili Amatori. Vixit aliquando in urbe Cæsarea Palæstinæ, aliquando vero Hierosolymis. Fuit autem illa mulier, quam ex fluxu sanguinis aliquando curavit Christus. Depicta est imago Christi curantis mulierem in pariete, cujus lacinia, ubi tangit hederam, curat ex omnium morborum genere. Quidam volunt, passam martyrium Antiochiæ cum aliis quinquaginta, ut tradit Beda. *At si Beda id tradat de conjuge* S. Amatoris, *quomodo hæc in territorio Burdigalensi consenuit, ut Bernardus Guidonis et S. Antoninus affirmant? Præterea quomodo Veronica vultum Christi sudario impressum Romam detulit anno Christi quadragesimo*
B *octavo, quemadmodum Lezana superius ex fictitio Dextro refert, et eadem mulier illud sudarium Clementi primo Pontifici reliquit, ut pseudo-Julianus hic asserit? Quomodo denique hæc uxor* S. Amatoris *potuit esse neptis magni Herodis, quæ Berenice vocatur; et multo senior est, ut Henschenius noster ad diem* IV *Februarii in Commentario historico de S. Veronica* § 2 *num.* 8 *satis demonstravit? Quare nolo hic operosius refutare istos fraudulentos Chronicorum figulos, qui nunc ab eruditis passim exploduntur, et curiosum lectorem remitto ad memoratum Commentarium historicum Henschenii, et ad alterum, in quo ad diem* XII *Julii de Hæmorrhoïssa evangelica disputatum est.*

Nonnulli putant, sanctum nostrum non esse diversum

11 *Itaque revertor ad* S. Amatorem *nostrum, qui ab aliquibus cum Zacchæo publicano confunditur. Certe nomen* Zacchæi *vel* Amatoris *huic Sancto promiscue tribui, non obscure colligi potest ex eruditissimo Stephano Baluzio, qui in Historia Tutelensi lib.* II. *cap.* II *asserit, abbates Tutelenses, postea vero ejusdem urbis episcopos, ab annis quadringentis ac amplius ecclesiam Rupis Amatoris administratorio nomine possedisse, et ea occasione*
C *adversus imperitum quemdam popularem suum ita scribit:* Ceterum tum primum, cum ecclesia illa data est monasterio nostro, auditum apud nos id nomen; quod observari debere visum est adversus ridiculum ineptumque figmentum cujusdam e civibus nostris, qui mortuus est, me puero, qui primus et solus omnium mortalium ausus est scribere, illam à ZACCHÆO sive AMATORE fuisse fundatam in initiis Christianæ religionis, et ab illo tempore sic semper fuisse subjectam Tutelensi, ut in eam nullum omnino jus unquam fuerit episcopo Cadurcensi, in cujus diœcesi consistit. Peritus videlicet fuit homo ille disciplinæ ecclesiasticæ, exemptiones ecclesiarum a jurisdictione episcopali introductas putans statim ab origine religionis. Quamquam variæ sunt chartæ in chartulario nostro, quæ illum docere poterant, eam ecclesiam ad monachos Tutelenses pervenisse beneficio episcoporum Cadurcensium, uti paulo ante diximus. *Ad propositum nostrum hic audis,* S. Amatorem *verosimiliter ex vulgari opinione aut populari traditione etiam* Zacchæum *appellari.*

12 *Quinimo noster Odo Gisscyus, qui Tolosæ anno* 1632 *libellum Gallicum de sacello Deiparæ constructo in Rupe* S. Amatoris *edidit, cap.* V *istius opusculi probare nititur,* S. Amatorem *esse eumdem cum Zacchæo publicano, et postea tantummodo nomen suum mutasse. Præcipuum vero hujus opinionis suæ argumentum desumit ex Bulla Martini V Pontificis, qui anno Christi* 1427 *concedit indulgentias fidelibus devotionis causa confluentibus* ad capellam gloriosæ Genitricis Dei Mariæ Virginis Rupis Amatoris Caturcensis diœcesis, *et ex aliorum relatione addit, illam ecclesiam ab initio Christianæ religionis exstructam fuisse* per nostri Salvatoris discipulum ZACHÆUM TUNC, NUNC AMATOREM rupis nuncupatum. *At eruditi norunt, Pontifices Romanos pro veritate similium traditionum non spondere, quamvis illas secundum opinionem supplicantium Bullis suis inserant. Hinc plerumque in historiis hujusmodi referendis adhibent has aut similes phrases:* Prout accepimus, ut fertur, ut scribitur. *Talis autem loquendi modus in hac ipsa Martini V bulla caute adhibitus est. Quapropter, salva Romani Pontificis auctoritate, proferemus aliquod argumentum, quo ista* S. Amatoris *et Zachæi identitas destrui videtur.*

a Zachæo publicano,

E *cum tamen hic episcopus*

13 *Rufinus Aquiletensis presbyter et sancto Hieronymo coævus in præfatione ad libros Recognitionum, qui S. Clementi primo Pontifici adscribuntur, apud Cotelerium in editione Antverpiensi anni* 1700, *tomo I, pag.* 486 *diserte asserit, Zachæum ecclesiæ Cæsareensis episcopum ab Apostolo Petro constitutum fuisse. Etiam in Constitutionibus Apostolicis lib.* VII *cap.* XLVI *idem episcopatus ille Zachæo publicano tribuitur, ut in memorata editione Cotelerii tomo I pag.* 382 *videre est. Non ignoro, Constitutiones illas Apostolicas et Recognitiones Clementis primi passim de suppositione argui et convinci. Præterea scio, quod Eusebius Cæsareensis* de *illo Zachæi episcopatu non meminerit, istud ecclesiæ suæ ornamentum non omissurus, si libros illos Clementis Papæ legisset, aut eos genuinos credidisset. At saltem ex dictis liquet, hanc opinionem de Cæsareensi Zachæi episcopatu temporibus Rufini non adeo absonam fuisse. Nolo tamen affirmanter tueri istam Rufini sententiam, quæ forsan originem habet ex confusione Zachæi publicani cum altero ejusdem nominis episcopo Cæsareensi, qui sæculo sequente Valentinianos et Ptolemeïtas hæreticos damnavit, ut in* F
Prædestinato Sirmondi nostri, hæresi XI *et* XIII, *legitur.*

et ille eremita fuisse videatur

14 *Quidquid igitur sit de certo Zachæi publicani episcopatu, saltem propter auctoritatem S. Petri Chrysologi probabilius arbitror, illum alicui ecclesiæ præfuisse, quando quidem sæculo quinto aureus ille concionator ad populum Sermone* 54 *dixit sequentia:* Ne quis tamen putet, Zachæum offerendo dimidium bonorum perfectionis non tenuisse fastigium, qui post omnia sua, et seipsum sic dedit Domino, ut EPISCOPATUS honore fultus, a mensa publicani quæstus ad mensam Dominici Corporis perveniret, et fraudulentas seculi divitias derelinquens, in paupertate Christi veras futuri seculi divitias inveniret. *Si itaque* S. Amator *non sit distinctus a Zachæo publicano, quis episcopale hujus officium conciliabit cum vita eremitica* S. Amatoris; *qui in Cadurcensi Galliæ provincia diu solitarius vixit, et ibidem sepultus est, ut Robertus de Monte supra num.* 2 *narravit? Quis denique vel per levissimam conjecturam reperiet Zachæum publicanum in Actis infra edendis, quæ tamen non*

videntur

A *videntur magnam fidem mereri, sicut paragrapho sequente ostendere conabor, ubi prius publicum* S. Amatoris *cultum stabilivero.*

§ II. Publicus Sancti cultus, ætas, et nostrum de Actis ejus judicium.

Sanctus hic publice in Gallia colitur,

Anno *Christi* 1664 *amplissimus D. Armandus Gerard Canonicus Sarlatensis Henschenio nostro subministravit notitiam de Sanctis Cadurcensibus, quam in supellectile nostra litteraria* ✠ *Ms.* 161 *littera* B 16 *servamus, ubi circa finem testatur, die* XX *Augusti in Officio proprio Sanctorum Cadurcensium festum* S. Amatoris *sub semiduplici ritu celebrari. Sed ibidem monet, in illo non recitari Lectiones proprias, quia forsan Acta ipsius sunt nonnihil apocrypha, qualia etiam sibi ea videri officiosus et candidus iste Canonicus fatetur. In directorio proprio ecclesiæ Cadurcensis invenio, festum ejus usque ad diem*
B XXI *Augusti differri (haud dubie propter aliam festivitatem concurrentem id fit) ac eo die sic assignari :* Amatoris (fuit XX) semiduplex. *Laudatus Gesseyus noster in libello suo Gallico cap.* V *notat, in festo* S. Amatoris *cantari Evangelium de Zachæo publicano, et inde non satis solide concludit, illum cum Zachæo eumdem esse : hoc enim Evangelium præscribi potuit propter vulgarem opinionem incolarum, qui ex populari traditione existimarunt,* S. Amatorem *suum a Zachæo publicano non distingui. Sed undecumque id ortum sit, ex hac publica Cadurcensis ecclesiæ veneratione patet, hunc* S. Amatorem *licite Operi nostro inseri posse, ut etiam ex testimonio Roberti de Monte confirmatur. Etiamsi ex dictis de legitimo hujus Sancti cultu satis constet, tamen more solito unum alterumve Martyrologum adducemus.*

et in Martyrologio Gallicano refertur,

16 *Andreas Saussayus in Supplemento Martyrologii sui Gallicani pag.* 1159, *ad diem* XX *Augusti sanctum Virum exornat hoc elogio :* In agro Caturcensi sancti Amatoris confessoris, qui ex discipulo sancti Martialis doctor euangelicus factus, Caturcenses in fide uberius edocuit, sanctitate-
C que clarus obdormivit in Domino. Hujus corpus post mortem mira integritate refulsit, quod subjectum ignibus a Calvinistis absumi, Deo volente, non potuit. *Vix intelligo, quid sibi velit Philippus Ferrarius, dum in Catalogo suo generali Sanctorum, qui in Martyrologio Romano non sunt, sanctum nostrum Eremitam, ni fallor, hac ipsa die* XX *Augusti sic annuntiat :* Apud Bethleem sancti Amatoris presbyteri et eremitæ. *In notis autem ad hanc annuntiationem monet, sese notitiam illam hausisse ex monumentis ecclesiæ Lucensis, in qua sacræ ejus reliquiæ conservantur, et Cæsarem Franciottum presbyterum Lucensem de Sancto isto meminisse. His lectis, magnopere mirabor, hunc sanctum Eremitam a Ferrario* apud Bethleem *annuntiari, cum ex Roberto de Monte, et Bernardo Guidonis didicissem,* S. Amatorem *nostrum in Cadurcensi Galliæ provincia vitam solitariam duxisse, ac ibi mortuum esse. Quapropter consului Opus Italicum, quod Cæsar Franciottus de Sanctis Lucensibus conscripsit, ibique pag.* 524 *et sequente reperi nonnulla de quodam* S. Amatore, *quæ hic summatim Latine commemorabo.*

AUCTORE G. C. *etsi Ferrarius eum apud Bethleem annuntiet.*

17 *Primo in Italica Franciotti narratione dicitur* S. Amator *iste natus esse Bethleemi, et a teneris annis vitam eremiticam elegisse. Secundo fuit devotissimus erga Deiparam Virginem, per cujus reliquias Hierosolyma acceptas multa miracula patravit, et peccatores ad pœnitentiam commovit. Tertio propter crebra miracula ex uno loco ad alterum migrare coactus est, ut ingentem populi concursum ac plausum vitaret. Quarto obiit die* XX *Augusti, et post ejus obitum varia miracula contigerunt ; sed neque locus neque annus mortis indicatur. Denique Franciottus ibidem monet, hunc* S. Amatorem *fuisse sacerdotem et confessorem, cum alii ejusdem nominis Sancti, qui in Martyrologiis occurrunt, martyres vel episcopi fuerint. Propter hanc primam Franciotti assertionem suspicor, quod Ferrarius* S. Amatorem *hodiernum annuntiaverit* apud Bethleem, *quia ipsum in hoc oppido natum fuisse, apud Franciottum legerat. Insuper ex vita eremitica, Hierosolymitanis Deiparæ reliquiis, migratione ex uno loco ad alterum, eodem mortis die, aliisque similibus adjunctis conjicio,* S. Amatorem *nostrum, et illum, de quo Franciottus meminit, inter se non differre. At nescio, quomodo ad ecclesiam Lucen-* E *sem pervenerint notabiles ejus reliquiæ, de quibus infra agetur.*

Cum inter eruditos disceptetur de tempore,

18 *Numero præcedente observavi, a Franciotto non indicari certum tempus, quo* S. Amator *floruit, aut ex hac vita migravit. At Bernardus Guidonis, et Acta nostra, aliique historici recentiores affirmant,* S. Amatorem *nostrum sæculo primo cum S. Martiale in Galliam venisse, et ibidem eodem sæculo mortuum esse. Si* S. Amator *cum S. Martiale in Galliam venerit, certa ejus ætas in dubium revocari poterit, cum de ipso S. Martialis adventu inter eruditos Gallos disceptetur. Certe Cordesius, Tillemontius, aliique critici huic antiquo S. Martialis adventui opponunt auctoritatem S. Gregorii Turonensis, qui missionem sancti illius Gallorum Apostoli circa annum Christi* 250 *collocat, et in Historia Francorum lib.* I *cap.* XXVIII *apud editorem Ruinartium ita scribit :* Sub Decio vero imperatore multa bella adversum nomen Christianum exoriuntur, et tanta strages de credentibus fuit, ut nec numerari queant... Hujus tempore septem viri episcopi ordinati ad prædicandum in Gallias missi sunt, sicut Historia Passionis sancti martyris Saturnini denarrat. Ait enim, sub F Decio et Grato consulibus, sicut fideli recordatione retinetur, primum ac summum Tolosana civitas sanctum Saturninum habere cœperat sacerdotem. Hi ergo missi sunt ; Turonicis Gratianus episcopus ; Arelatensibus Trophimus episcopus ; Narbonæ Paulus episcopus : Tolosæ Saturninus episcopus ; Parisiacis Dionysius episcopus ; Arvernis Stremonius episcopus ; Lemovicinis Martialis est destinatus episcopus. *Joannes Launoyus in peculiari Dissertatione de septem Galliæ episcopis illud S. Gregorii Turonensis testimonium operose defendit, et ab objectionibus vindicat.*

quo S. Martialis in Galliam venerit.

19 *Attamen alii viri docti hanc veterem patriæ suæ traditionem contra Gregorium variis argumentis tuentur, inter quos illustrissimus Petrus de Marca archiepiscopus Tolosanus in Epistola ad Henricum Valesium num.* 20 *pro antiquiore S. Martialis in Gallias adventu sic breviter respondet :* Quod attinet ad Martialem ; illud unum habetur in Martyrologiis veteribus, cum Lemovicæ fuisse episcopum. Veruntamen antiqua ejus Vitæ Acta, unum fuisse e septuaginta discipulis

AUCTORE G. C.

discipulis Domini, et a Petro Apostolo ad Aquitanos missum docent; quam traditionem amplexa est synodus Lemovicensis anno MXXXIV in disceptatione, quæ de Martialis Apostolatu in Galliis habita est.

alios imitatus,

20 *Sed post hanc illustrissimi viri responsionem novissimi Galliæ Christianæ editores tomo II col.* 499 *de Actis S. Martialis ita rotunde pronuntiant:* Hæc et multa alia recensens vir illustrissimus Franciscus Bosquetus, postea Monspeliensis episcopus, pro fabellis habet, nec immerito. Itaque hic subsistendum, et rejectis spuriis illis Actis, dicendum de S. Martiale, primo Lemovicum episcopo, nihil ad nos pervenisse, nisi solum nomen. Neque nobis objici possunt concilia, Bituricense scilicet et Lemovicense, celebrata anno MXXXI, in quibus assertus est S. Martialis Apostolatus: nam in hujusmodi Actis nihil proprie definitum legimus; neque damnati fuerunt, qui de hoc Apostolatu contra sentiebant. Alioquin ubi de hujusmodi factis agitur, minime ligat concilii provincialis auctoritas. *Ceterum de Actis et duabus epistolis S. Martialis simile judicium fert Tillemontius, qui tomo IV Monument. eccles. pag.* 475 *consuli potest. Ego*
B *in hac controversia nullam partem amplector, imitari volens Papebrochium nostrum, qui die* XXX *Junii in Commentario ad Acta et miracula S. Martialis Dissertationem Joannis Cordesii et contrariam illustrissimi Petri de Marca Epistolam retulit, et litem illam indecisam reliquit.*

nam controversiam non decido.

21 *Quapropter hactenus mihi non displicet opinio R. P. Ambrosii Gardebosc Carmelitæ Appamiensis et in Academia Tolosana sacræ theologiæ professoris, qui in Historia sua ecclesiastica sæculi primi parte* I *lib.* III *Dissert.* I *quæstione* 3 *famosam illam controversiam absolvit hac resolutione:* Certum non est, adventum septem episcoporum in Gallias ad primum Ecclesiæ sæculum revocandum esse, vel ad Decii tempora differendum; solvi enim facile possunt argumenta utriusque opinionis oppositæ. *Cum itaque Bernardus Guidonis et alii recentiores* S. Amatorem *passim sancto Martiali socium adjungant in Apostolica expeditione ad Gallos, et incertum sit tempus hujus expeditionis, in quo figendo viri docti tantopere inter se discrepant, certum sæculum* S. Amatori *assignare nolui, et propterea in principio*
C *Commentarii prævii illum* seculo I aut III *ad marginem collocavi. Quinimo ibidem addidi* forsan exeunte V *propter rationem, quam inferius indicabo.*

In Actis nostris uxor hujus Sancti videtur confundi

22 *Neque tanti facienda sunt Acta* S. Amatoris *(nescio, quo tempore vel a quo scripta) ut vulgari Lemovicensium traditioni auctoritatem conciliare possint. Præter alia in iis mihi displicet, quod uxor* S. Amatoris *cum hæmorrhoissa evangelica confundi videatur. Imo hac in re biographus contradicit Eusebio Cæsareensi, cujus auctoritas ignotis ejus scriptis multum præferenda est: nam initio Actorum affirmat,* S. Amatorem *religione Hebræum vel Israëlitam fuisse, et secundum legem Moysis duxisse uxorem Veronicam,* moribus et fide sibi non disparem. *Igitur hæc mulier etiam erat Judæa vel Hebræa, quam scriptor eorumdem Actorum* ad tactum fimbriæ Dominici vestimenti clementer *gravissima infirmitate liberatam asserit. At Eusebius Cæsareensis in Historia ecclesiastica lib.* VII *cap.* XVIII *non obscure indicat, hanc mulierem gentilibus accensendam esse.*

23 *Vetustus ille scriptor ibidem testatur, sese Cæsareæ Philippi adhuc vidisse statuam, quam mulier ista in memoriam receptæ sanitatis Christo erexerat, et quam Julianus apostata postmodum destruxit. Hinc eminentissimus Baronius in Annalibus ecclesiasticis ad annum Christi* 31 *num.* 74 *adversus illum, qui hanc mulierem hæmorrhoïssam cum Martha Lazari sorore confuderat, argumentatur in hunc modum:* At vero quæcumque illa fuerit mulier nobilissima æque ac ditissima, tanti non immemor beneficii, ne illud aliquando memoria hominum excideret, egregio monumento testatum posteris omnibus cupiens, æneis simulacris tam Jesu quam sui effigiem referentibus, rei gestæ memoriam futuris seculis in perpetuum commendandam voluit. Quamobrem non est, quod dici possit, eam fuisse Martham Mariæ et Lazari sororem Judæam feminam, cum non liceret ullo pacto Judæis simulacrum cujusvis quavis occasione formare. *Ex his concludo, uxorem* S. Amatoris, *quam scriptor Actorum dicit religione Hebræam, non posse confundi cum muliere Evangelico, quam Christus ad tactum fimbriæ suæ a fluxu sanguinis liberavit.*

cum hæmorrhoissa evangelica

E

et dicitur in Galliam detulisse lac Deiparæ

24 *Præterea mihi non satis probabile est, quod uxor* S. Amatoris *lac Deiparæ Virginis in Galliam detulerit, ut in his Actis narratur. Equidem scio, varias ecclesias simili thesauro sacro gloriari. Sed nulla ex his ægre feret, ut spero, si veritatis indagandæ causa proposuero ratiocinium venerabilis Guiberti abbatis de Novigento, qui lib.* III *de Pigneribus Sanctorum cap.* III § 4 *sic disserit:* Quod si objicitur, beatam Virginem Matrem id potuisse servare, et quasi superstitiosa ipsius posterorum cultui voluisse traducere, ita suscipietur, sicut Lauduni apud nos lac ipsius Benedictæ in columba cristallina huc usque retineri dicitur. Quod quantum a vero et etiam a verisimili exorbitet, facili argumento liquet; quia neque ipsa asservarit, præsertim cui numquam in Jesu infantia tantum otii, tantumque securitatis exstitit, ut sui memoriam tanti penderet, quatinus de sui in futura secula lactis productione curaret, cui vix intra natale latere solum, vix vivere tunc liceret. Et quis tantæ arrogantiæ vel signum in ejus benedictis moribus, in ipsius adorando habitu reperire potuerit, in cujus ore nil nisi ancillaris humilitas umquam sonuit? Quæ res quoque tanto minus poterat, non dico in plurimas ætates, sed nec in aliquot annos sub ulla F
constare custodia, quanto magis idem coagulum semper decoquitur naturali inconstantia. Esto autem. Et quæ vetustatis exempla illi maturissimæ ac nullius laudis avaræ menti suppetebant in talium observantia pignerum, ut quod numquam fieri viderat, nec catenus factum audierat, prima quasi imaginem cujusdam ventositatis inciperet? *Hæc et alia Guibertus abbas, qui incunte sæculo duodecimo floruit.*

quod ultimum factum cum Dacherio

25 *Lucas Dacherius eruditus vir ex Ordine S. Benedicti, qui Opera venerabilis abbatis Guiberti Parisiis anno* 1651 *edidit, in Notis et observationibus ad relatum Guiberti textum totus anceps hæret, et a pag.* 575 *ambiguitatem mentis suæ declarat his verbis:* Non abs re utique hic nonnihil annotare absterreor ac detrecto: etenim plurimis in ecclesiis Gallicanum per orbem et alibi guttulas lacti Deiparæ religiose coli audio, legoque. Guibertus econtra constanter B. Virginem usquam e sacris uberibus lac expressisse, quod venerationi foret aliquando, negat. Quam igitur in partem propendeam? Utrobique sane negotium, utrobique scrupulus meum lancinat animum

A animum. Verum enimvero volunt aliqui et quidem gravissimi scriptores, lac illud conservatum, candidissimum esse liquorem, qui a beata Virgine jam in cælo regnante, suis se unice amantibus diffusum est. *Dacherius hanc postremam quarumdam opinionem confirmat exemplo venerabilis Fulberti Carnotensis episcopi, cui tale beneficium obtigisse dicitur, ut in Menelogio Benedictino Bucelini ad diem* x *Aprilis videre est.*

nec negare nec asserere audeo,

26 *Ingenue cum Dacherio fateor, etiam mihi hic aquam hærere, quemadmodum vulgo dici solet, et me utrobique in angustiis versari : si enim sententiam Guiberti abbatis amplectar, repugnabo Italis, Hispanis, Gallis ac Belgis, inter quos variæ ecclesiæ pretiosissimas hujus Virginei lactis guttulas sibi vindicant. Adde, quod in hac re possessioni ecclesiæ Toletanæ faveant litteræ S. Ludovici regis Galliæ, quas Joannes Mariana noster lib.* XIII *Rerum Hispanicarum cap.* VIII *refert, et in quibus sanctus rex ille scribit, sese præter alias sacras reliquias* de lacte gloriosæ virginis Mariæ *clero Toletano donum mittere. Si vero testimoniis hujusmodi ab ætate Deiparæ tam remotis statim fidem adhibeam, severis histo-*B *riarum examinatoribus videbor nimium credulus, et continua miracula sine necessitate multiplicare. Sed malo nimium credulus quam hypercriticus videri. Quamvis autem de veritate similium reliquiarum certum judicium ferre non ausim, procul absum et abesse volo ab impio Calvino et supercilioso Erasmo Roteradamensi, qui traditiones omnium illarum ecclesiarum procaciter explodunt, et quos ob hanc audaciam Joannes Ferrandus noster in Disquisitione Reliquiaria lib.* I *cap.* II *art.* 2 *sectione unica merito reprehendit.*

ac proinde nihil certi statuo

27 *Equidem cum laudato Ferrando libenter admitto, omnipotentem Deum lac istud tot sæculis a corruptione illæsum servare potuisse; sed an re ipsa id fecerit, et continuum illud miraculum tot locis exstare voluerit, ex antiquissimis et fide dignis monumentis discere cupio : oportet enim hæc testimonia ad magnitudinem prodigii esse proportionata, ut iis indubitata fides historica adhibeatur. Nihil itaque certi statuo de veritate hujus rei, et hic mihi magnopere placet sententia Innocentii III Pontificis, qui lib.* IV *de Missæ mysteriis cap.* XXX *circa quasdam Christi reliquias* C *habet sequentia :* Quid de circumcisione præputii, vel umbilici præcisione dicetur ? An in resurrectione Christi similiter rediit ad veritatem humanæ substantiæ? Creditur enim in Lateranensi basilica reservari ; licet a quibusdam dicatur, quod præputium fuit in Jerusalem delatum ab angelo Carolo Magno, qui transtulit illud Aquisgrani ; sed postea a Carolo Calvo positum in ecclesia Salvatoris apud Carolium. MELIUS EST TAMEN DEO TOTUM COMMITTERE, QUAM ALIQUID TEMERE DEFINIRE. *Eamdem Romani Pontificis clausulam, quam litteris majusculis expressi, huic materiæ aptari desidero.*

de particulari hac re, cujus tempus incertum est.

28 *Dum itaque superius dixi, mihi non satis probabile esse, quod uxor* S. Amatoris *lac Deiparæ Virginis in Galliam detulerit, id de singulari ista lactis translatione intelligendum est, sicut ea in Actis infra edendis narratur : hoc enim postmodum alia occasione in Galliam deferri potuit (hic gratis suppano, opinionem Guiberti de Novigento non subsistere) cum minime constet de tempore, quo* S. Amator *in Gallia floruit. Imo propter auctoritatem Martyrologii Parisiensis, quod anno* 1727 *emendatum prodiit, non immerito dubitari posset, an obitus* S. Amatoris *usque ad finem sæculi quinti vel initium sexti non sit differendus : nam postquam die* XX *Augusti Martyrologium istud* in territorio Cadurcensi sancti Amatoris solitarii *memoriam annuntiavit, ætati ejus in margine ibidem assignat annum* circiter quingentesimum, *sicut aliorum quoque Sanctorum tempora indicare consuevit. Ingenue fateor, me nescire, unde correctores et editores Martyrologii Parisiensis hanc epocham hauserint ; at mihi persuadere non possum, eam temere ab ipsis determinatam fuisse. Quapropter ex illa chronologia saltem corruit ista lactis translatio, prout in Actis infra referetur. Interim aliæ ecclesiæ tam pretioso virginei lactis thesauro gaudeant, si singulæ possessionem suam solidis et tantæ antiquitati convenientibus documentis confirmare possint. Nunc ad posthumam* S. Amatoris *gloriam propalandam progredior.*

AUCTORE G. C.

§ III. Sacræ reliquiæ, et posthuma Sancti gloria.

E

Corpus hujus Sancti quod diu integrum permanserat,

P*aragrapho primo hujus Commentarii prævii ex Roberto de Monte retuli, qua occasione corpus* S. Amatoris *anno* 1166 *repertum fuerit, quod ætate illius scriptoris adhuc integrum peregrinis ostendebatur. Bernardus Guidonis ibidem num.* 4 *testatur, quod corpus istud suo tempore, id est ineunte sæculo decimo quarto, adhuc* incorruptum *cerneretur. Videtur illa sacri corporis integritas perseverasse usque usque ad iconomachiam sacrilegorum Calvinistarum, ut facile colligitur ex Guilielmo de la Craix, qui in Isagoge ad seriem episcoporum Cadurcensium num.* 9 *de* S. Amatore *nostro sic scribit :* Cum eo quoque *(nimirum S. Martiale, de quo superius egerat)* Cadurcos commeavit beatus Amator, qui quidem sub rupe ab ejus nomine nuncupata vitam solitariam multis annis egerit ; cujus etiamnum reliquiæ admodum religiose asservatæ exstent in basilica ad fauces antri sub ea patentis, opere vetusto eoque magnificentissimo constructa, post solidi et integri Divi illius a tot seculis corporis frustulatim concisi defectionem impie a segregibus factam : inibi enim erat corpus Amatoris, a cujus compagum soliditate inolevit, et jam pene F vetustate contritum proverbium a Gallis circumfertur ; divique illius partes accisæ, quas ignis iis subjectus absumere non potuit, integræ, ne quidem semiustulatæ, non sine admiratione visuntur.

hæretici sæculo XVI *impie diffregerunt,*

30 *Odo Gisseyus noster in Opusculo Gallico, quod aliquoties supra citavi, cap.* II *distinctius impium Calvinistorum furorem exponit, cujus vernaculam narrationem hic Latine contraham. Mense Septembri anni* 1562, *inquit, hæretici armata manu invaserunt Rupem* Amatoris, *et post confractas imagines furati sunt sacram templi supellectilem, cujus valor ad quindecim millia librarum Gallicarum ascendebat. Præterea corpus* S. Amatoris, *quod tot sæculis integrum permanserat, flammis injecerunt, ut illud in cineres redigerent. Sed cum ignis quantumcumque accensus sacrum corpus non consumeret, sacrilegi milites istud hastis aliisque instrumentis dilacerare nitebantur. Quinimo dux eorum, accepto gravi malleo fabri ferrarii, impie Sanctum alloquens dicebat :* Quandoquidem comburi non vis, ictibus mallei te comminuam. *Gisseyus addit,*

sese

AUCTORE G. C.

sese hæc audivisse ex viro, qui etiamnum firmam tristis istius spectaculi memoriam habebat, et qui simul affirmabat, ante illud tempus in mento Sancti adhuc barbam apparuisse.

cujus partes in Gallia et Italia ostenduntur.

31 *Hæc ossa jam diffracta conservantur in ecclesia parochiali Rupis-Amatoris, quæ sub nomine sancti istius Confessoris erecta est, ut Gisseyus ibidem monet, qui etiam aliqua ex illis vidit integra quidem, sed a flammis denigrata. Denique testis idem oculatus asserit, sibi quoque ibi ostensam esse manum mutilam* S. Amatoris, *quæ brachio annectebatur, et in cujus uno digito discisso sanguis adhuc adeo rubicundus apparebat, acsi vulnus recenter illatum esset. In Lucensi S. Michaëlis monasterio conservatur brachium* S. Amatoris *cum manu ac tribus digitis, ut laudatus Cæsar Franciottus in Opere suo Italico pag.* 524 *testatur. Verum cum videatur iste* S. Amator *idem esse cum nostro, ut propter conjecturas num.* 17 *allatas suspicatus sum, Lucensibus probandum est, quando et unde has reliquias acceperint : non est enim verosimile, has in Italiam translatas fuisse ante annum Christi* 1562, *quo corpus illud adhuc integrum erat, ut ex supradictis colligitur. Quod si*
B *Lucenses, velint istas reliquias post iconomachiam Calvinistarum ad se transmissas esse, tanto facilior iis erit probatio, cum ab illo tempore nondum duo sæcula effluxerint. Si vero contendant, S. Amatorem illum, cujus reliquias ipsi possident, a nostro diversum esse, non graventur diem annuæ commemorationis et immemorabilem istius Sancti cultum nobis assignare. Nunc referam nonnulla, quæ ad posthumam Deiparæ ac* S. Amatoris *gloriam spectant.*

Rex Angliæ ad Rupem Amatoris iter votivum instituit;

32 *Alia occasione ex Roberto de Monte narravi, quomodo rex Angliæ Henricus anno Christi* 1170 *ad Rupem* S. Amatoris *devotionis causa peregrinatus fuerit. Rex autem instituit illud iter, ut solveret votum, quo se obstrinxerat, dum gravissimo morbo laborabat, ut Joannes Bromptonus, inter scriptores Anglos anno* 1652 *Londini editus, col.* 1061 *me docet his verbis :* Rex in Normannia rediit, et circa festum S. Laurentii ad Motam Gerni, quæ parum a Dampnifronte, venit, ubi in tam gravem incidit infirmitatem, quod dicebatur per regnum Galliæ, quod mortuus esset . . . . . Sed paulo post de illa convaluit infirmitate, et quam citius poterat, iter cum festinatione circa
C festum sancti Michaëlis ad sanctam Mariam de Rupe Adamatoris causa peregrinationis arripuit, sicut in illa voverat infirmitate. Qua peregrinatione peracta, in Andegaviam rediit. *Rogerus Hovedenus parte posteriore Annalium ad annum Christi* 1170 *de eadem regis istius peregrinatione breviter meminit.*

sed ejus filius ob violatum Sancti tumulum,

33 *At sicut rex Henricus patrocinium Deiparæ et* S. Amatoris *propter istud votum expertus est, ita filius ejus homonymus vindictam utriusque sensit ob sacrilegium, quod laudatus Rogerus Hovedenus parte Annalium proxime citata ad annum Christi* 1183 *apud nos pag.* 620 *sic narrat :* Rex filius, deficiente sibi pecunia, perrexit ad sanctam Mariam de Rupe Adamatoris, et decorticavit feretrum sancti Adamatoris, et thesauros ecclesiæ asportavit. Paucis post elapsis diebus, rex filius cum vidisset, se non posse multum nocere patri suo, ex indignatione et animi rancore in gravem incidit infirmitatem in villa, quæ dicitur Martel, non longe a civitate Lemovicensi. Primo enim arripuit eum febris, deinde fluxus ventris, et contrivit eum usque ad mortem. *Gaufredus cœnobita in monasterio S. Martialis*
D *Lemovicensis, et scriptor synchronus, in Chronico suo apud Labbeum nostrum tomo II Bibliothecæ novæ manuscriptorum librorum pag.* 336 *num.* 16 *hanc aliasque sacrilegas Henrici junioris rapinas, et brevi subsecutam punitionem testimonio suo forsan oculato confirmat.*

et alius ejusdem loci contemptor divinitus puniuntur.

34 *His adjungo castigationem alterius, qui miracula in* S. Amatoris *fieri solita negaverat, ut post alia Vincentius Bellovacensis in Speculo historiali lib.* XXIX *cap.* V *narrat in hunc modum :* Miles quidam Petragoricensis pagi Hierosolymam peregrinus adiit, ceteraque Sanctorum limina visitavit. Tandem ad ecclesiam beatæ Mariæ de Rochemador, quæ a vicinitate sua parum distabat, venit; vidensque tot imagines cereas et cetera, quæ non viderat in valle Josaphat in Assumptionis ecclesia, nec in aliis etiam quamplurimis et honoratis locis beatæ Virgini dedicatis, non eis fidem adhibuit, nec a peregrinis allata, sed fraudulenter a domesticis imposita asseruit : rediensque ad propria his argumentis falsificare nitebatur quod de basilica illa generaliter ac veraciter dicebatur. Inde factum est, ut ad vindictam malorum, laudem vero bonorum, totis plecteretur artubus, fieretque con- E tractus. Tunc ad se reversus, cum diu amplius quam duobus mensibus de ægritudine multatus esset, pœnitentia ductus, quod in sanctam basilicam blasphemiam protulisset, veniam precabatur, et quod ecclesia de Rochemador per Mariam Matrem Domini virtutibus decorata esset ac sublimata, publice fatebatur. In hac autem confessione ac devotione, solidatis nervis, compage membrorum reformata, surrexit sanus et fortis.

Robertus de Monte narrat prodigiosum miraculum,

35 *Etiam referri meretur prodigium, quod Robertus de Monte in Chronico supradicto ad annum Christi* 1181 *litteris ita consignavit :* Erat quidam prædives burgensis *(id est civis)* in loco, qui dicitur Roca Amatoris, a quo monachi ecclesiæ sanctæ Mariæ et S. Amatoris mutuo acceperant pecuniam, tradentes illi in loco pignoris cortinas ipsius ecclesiæ. Imminente autem festo Genitricis Dei et Virginis Mariæ, rogaverunt prædicti monachi burgensem, ut quas apud se habebat cortinas, ad ornandam ecclesiam, tantæ solennitatis expleto tripudio ei restituendas, accommodaret. Ille vero aurem cordis habens obturatam, nulla quidem prece flexus est; sed responsum eis cum tumore animi dedit dicens, F quod essent cortinæ illæ circa lectum conjugis suæ, quæ nuper ei puerum pepererat, nec aliquatenus inde possent amoveri. Quid multa? Transiit festus dies, et ecclesia præfata ornatum suum festivalem non habuit. Sequenti vero nocte beata Maria Mater Domini nostri apparuit in somnis uxori dicti burgensis et dixit ei : Vir tuus grande peccatum commisit, nec poterit impietatis excessus derelinqui impunitus; tertia enim die infans tuus spiritum exhalabit, et vir tuus debitum morti solvens in die octava mutabit hanc temporalem felicitatem suppliciis æternis. Tu autem proficisceris ad ecclesiam meam, quæ est in Bethleem, et conspectis ibi tribus sepulcris, quorum quidem duo extrema vacua non sunt, medium tibi eliges in sepulcrum. Interim omni quarta feria circa horam nonam deficiet in te spiritus tuus, et decurret ab ore tuo et naribus sanguis multus, et usque ad horam nonam sabbati veluti mortua permanebis. Sabbato hora nona spiritu redeunte duces utrasque manus tuas per faciem tuam, et continuo pristinus color et fortitudo in te remanebunt.

36 Hæc

quod ibidem sua ætate contigit,

36 Hæc locuta est beata Maria, et abscessit. Mulier vero præ timore turbata evigilavit, et ruminans somnium suum cum magna solicitudine illud memoriæ commendavit. Crastina autem illucescente die, cœpit somnium suum conjugi suo per ordinem narrare. Miser sermonibus ejus non adhibuit fidem, nec etiam, cum videret spiritum deficere in puero, de agenda pœnitentia cogitatum habuit; sed morte præventus in die octava juxta præostensam visionem, in supplicium lapsus est gehennale. Perturbatur mulier in alterutrius * nece, et omnia sicut per somnium monstrata fuerant, in se nihilominus intelligens accidisse, Romam sub festinatione proficiscitur, et rem summo revelat Pontifici. Præterea constanter asseruit, quod in quinto anno ab illo maxima fames ingrueret, quod ex corruptione aëris innumerabilis hominum multitudo moritura esset, et quod clerum Romanum gravis animadversio feriret, nisi ab exercitio doli resipiscerent, sub quo a multis retro temporibus usque ad hodiernum diem laboraverunt. At Dominus Papa volens manifestius scire, si sermones mulieris veritati innitereutur, commendat eam duodecim nobilibus matronis, dans illis præceptum, ut cum illa in mortem obdormiret, plantis ejus calentes subulas infigerent, et de sanguine ab illius ore manante vestes suas inficerent. O rem mirabilem! Quarta feria, sicut prædixerat, hora nona mulier expalluit, et mortua est, ita ut nullus in ea remaneret vitalis spiritus, et ab ejus naribus cœpit defluere sanguis copiosus; sed matronæ præceptorum domini Papæ non immemores, pedibus mulieris calentes subulas infigunt, nec ob id illa movetur. Insuper de sanguine ejus vestimenta sua tingunt; sed omnis infectio facta per sanguinem in sabbato nusquam comparuit, cum spiritus vitæ in mulierem remearet.

** id est utriusque*

præter alia multa.

37 *Ignoro, quid huic mulieri postmodum contigerit; at scio, quod eminentissimus Baronius hanc mirabilem historiam censuerit dignam, ut Annalibus ecclesiasticis ad annum Christi* 1180 *num.* I *et sequentibus insereretur, ejusque veritatem confirmaret hac clausula:* Huc usque Robertus, quæ sicut certa, ita veritati inventa sunt consentientia. *Nolo operosius inquirere in alia istius loci miracula, quæ sæpius a multis jam sæculis ibi patrata sunt, et de quibus Ferreolus Locrius in sua Maria Augusta Virgine Deipara lib.* IV *cap.* LXXVI *generalem hanc notitiam suggerit:* Collem hunc et in colle ædem Mariæ votam vicus Caturcensis habet, Gasconibus olim frequentatissimam, prodigiis frequentissimam, quorum prima anno fere MCXL contigerunt; quo tempore Hugo Farsitus in vivis, eorum centum viginti septem stylo delineavit. *Gisseyus noster de hoc Hugone Farsito Canonico Laudunensi in Historia superius laudata cap.* X *mentionem facit; sed ibidem conqueritur, quod manuscriptum hujus auctoris librum nusquam reperire potuerit.*

quæ videntur occasionem dedisse viis peregrinationibus,

38 *Haud dubie celebris illa miraculorum fama excitavit plures viros sanctitate insignes, ut ad Rupem* S. Amatoris *peregrinationes instituerent. Præter alios, quos recensere longum esset, in Historia Tutelensi Stephani Baluzii lib.* II *cap.* XXV *pag.* 168 *de S. Ludovico rege Galliæ hæc invenio:* Anno MCCXLV sanctum Ludovicum regem profectum esse ad ecclesiam beatæ Mariæ Rupis Amatoris reperi in eodem Chronico sancti Martialis. *Præterea in Actis S. Engelberti archiepiscopi Coloniensis et martyris, quæ Ægidius Gelenius anno* 1633 *Coloniæ edidit notisque illustravit, lib.* I *cap.* IX *pag.* 117 *de hoc sancto Præsule lego sequentia:* Quia timor sine dilectione minus placet, beatam Virginem Mariam, quæ mater est pulchræ dilectionis, id est Christi, qui fons est et auctor totius amoris, in tantum dilexit, ut per annos aliquot omnes quartas ferias in ejus honore jejunaret, et quabus vicibus, postquam factus est episcopus, limina ejus in Rupe Amatoris visitaret.

AUCTORE G. C.

ac votivis donis,

39 *Aliæ personæ illustres, quæ hunc sacrum locum adire non poterant, ad eumdem varia dona transmiserunt, ut laudatus Baluzius in Historia Tutelensi lib.* II *cap.* XX *ad hunc modum refert:* Æra MCCXIX, sive anno Christi MCLXXXI Adelphonsus rex Castellæ et Toleti, Stramaturæ et Asturiarum, dedit ecclesiæ beatæ Mariæ Rupis Amatoris, cujus celebritas tum surgebat, et Geraldo abbati monasterii Tutelensis, cui eadem ecclesia subjacet, villas duas in Castella vocatas Fornellos et Orbanellam. Adnotatum est autem in litteris hujus doni, factum illud esse anno quinto, ex quo præfatus Adelphonsus rex serenissimus Concham fidei Christianæ viriliter mancipavit. Quod evenisse anno MCLXXVII, consentiunt scriptores Hispani. Donum hoc confirmavit Ferrandus rex Castellæ et Toleti anno MCCXVII. Item Ferrandus rex Castellæ et Toleti etc. anno MCCIV. *Authenticum hujus donationis instrumentum legi potest in Appendice Historiæ Tutelensis a col.* 493 *apud Baluzium, qui lib.* II *cap.* XXI *pag.* 153 *aliud illustris feminæ donum sic paucis memorat:* Porro circa annum MCLXX Leofas sive Sancia, filia Garsiæ Ranimiri regis Navarræ, amita autem Sancii sapientis, cujus filius fuit Sancius Inclusus, pannum operosum conficiens, ipsum per abbatem G. Rupis Amatoris misit ad ecclesiam, ut dictum est olim a nobis in notis ad Agobardum pag. CIII. Erat autem illa uxor Gastonis IV Vicecomitis Benearnensis.

inter quæ singulare aliquod refertur,

40 *At juverit indagare causam hujus ultimæ oblationis, quam vetus scriptor apud Baluzium in notis ad Agobardum pag.* 103 *prodit his verbis:* Post decessum Guastonis de Baerne, quæ ejus fuerat uxor, soror regis Navarriæ, Leofas nomine, gravida remansit; sed non multo post obitum viri, abortivum emisit. Nobiles, ignobiles, omneque promiscui sexus vulgus planctum nimium super eum fecerunt, et quasi jam factam, futuram populi stragem, ecclesiarum destructionem, totius denique regionis desolationem prænuntiabant. Et sicut exitus probavit acta, conjectura falsa falso mulierem rex Pampiloniæ Sancius, et regis Consilium in causam vocantes, pueri ante tempus natale editi imponebant crimen. Quare diverso tormento affici, vel igne cremari, vel sub undis ligatam mergi decreverunt. Illa vero pro morte instanti, ab hoc immunis facinore, Virginem nostram Dominam Rupis-Amatoris, ut in auxilium suum intenderet, exorabat. Nec petitioni ejus defuit: enimvero in modum subituræ judicium aquæ ligata, ab altissimo ponte Castri, Salvaterra nomine, projecta est in profundum torrentem. Ad spectaculum illud doloris, immo immanitatis, plus quam tria millia virorum ac mulierum, naufragium non naufragantis præstolantium, convenerant; alii insultando, alii compatiendo Dominum pro ea precabantur. Illa vero super undas profundissimi torrentis miseratione Domini, et ejusdem Matris gloriosissimæ subventione, plus quam ter posset arcus jacere, sine mersione delata consedit arenis; unde sui cum gaudio reportaverunt liberatam

AUCTORE G. G.

tam ad propria. Igitur autem ad laudem et gloriam Liberatricis suæ pannum operosum conficiens, ipsum per abbatem G. Rupis-Amatoris misit ad ecclesiam.

et fit mentio de campana, quæ ibidem ultro sonum edit.

41 *Denique non parum ad honorem Deiparæ Virginis ac* S. Amatoris *facit prodigiosa campana, de qua in Hierolexico sive sacro Dictionario utriusque Macri pag.* 106 *sic legitur:* In Collegiali ecclesia Arcis Amatoris Galliarum (ita appellata, quia ibi corpus sancti Amatoris Christi discipuli veneratur, ibique etiam famosus ensis Orlandi Durlindana nominatus conservatur) reperitur campana ex se pulsatrix, quando scilicet navigantes tempestuoso mari agitati intercessionem illius Sancti invocant; et tunc illius ecclesiæ Canonici ad precandum pro incognitis Sanctum invocantibus congregantur, ac simul campanæ pulsationis tempus et horam connotant, ut a redeuntibus postea et voventibus naufragantibus verificetur gratia illius sancti Tutelaris etc. *Quod ad famosum Orlandi vel Rolandi ensem attinet, de eo consule Gisseyum nostrum in Historia jam sæpius citata, ubi cap.* III *hanc vulgarem traditionem verosimilius explicat. Ceterum Claudius Campegius (cognomen ejus Gallicum est* Champier) B *in libello de sanctis Galliæ locis hanc mirabilem Rupis* Amatoris *campanam memorat, ut Ferreolus Locrius lib.* IV *Operis supra citati cap.* LXXVI *testatur. Laudatus vero Gisseyus noster cap.* XII *et sequentibus ultroneam ejusdem campanæ pulsationem variis exemplis confirmat. Cum hæc sint præcipua, quæ ad laudem* S. Amatoris *colligere potui, tantum exhibenda supersunt ejus Acta, quæ ex Officio proprio olim usitato videntur desumpta esse.*

ACTA

Ex schedis posthumis P. Odonis Gissey Societatis Jesu, quarum apographum P. Petrus Possinus noster anno 1643 ad Bollandum Tolosa misit.

C

Dicitur hic Sanctus prædicatione Christi cum uxore sua conversus, a b

Lectio I. Sanctus itaque noster Amator Hebræus vere et Israëlitica fuit religione, qui secundum legem Mosaïcam duxit uxorem, nomine Veronicam, moribus et fide sibi non disparem *a* sociam. Viventes igitur in justificationibus Domini *b* sine querela, et Salvatoris adventum a sanctis Patribus prænuntiatum devotius exspectantes, ab Oriente ex alto visitari misericorditer meruerunt. Lectio II. Prædicante namque Domino Jesu Christo verbi Divini semen, beatus Amator et Veronica, ut terra bona centuplum, vetustate purgata, suis temporibus reddditura, piis in cordibus susceperunt. Propter sanitatem quoque infirmitatis gravissimæ, beatæ Veronicæ ad tactum limbriæ Dominici vestimenti *c* clementer indultam, in fervore fidei et amoris Domini Jesu Christi copiosius prædictus Amator et Veronica exarserunt.

postea in obsequio Deiparæ perseverasse,

2 Lectio III. Beatissimus Amator cum conjuge sua secundum fidem in Christo regenerati, seculo renuntiantes, relictis omnibus, secuti sunt Dominum: uterque enim, disponente Domino, satagebant jussa Christi perficere, et reliquias maxime de beata Virgine recolligere, et cetera D pietatis opera devote complere. Unde per ipsam Veronicam gloriosum lac mamillarum *d* Virginis gloriosæ, cujus servitio se totam conferre meruit, et humilis pedissequa et ancilla fuit, humiliter et utiliter recollectum, vestes etiam ejusdem Virginis et cetera multa talia, necnon mamphoram *e* cum impressione similitudinis faciei Dominicæ, a nomine dictæ mulieris Veronicam nuncupatam, prout Romæ ostenditur, fideliter collegit et salubriter custodivit. Amator quoque noster, devotus Christi servitor et famulus, cum ceteris discipulis Christum sequens, et necessaria sibi, ut bonus hospes præparans, usque ad passionem et assumptionem beatæ Virginis familiariter ipsis adstitit et assidue ministravit.

et ob persecutionem Sauli in Galliam secessisse,

3 Lectio IV. Hoc vero tempore Saulus Christi Ecclesiam persecutus voluit eosdem Sanctos pœnis affligere, et ad legis antiquæ duritiam revocare. Sed Dominus noster misericorditer eos protegens, per angelum suum usque *f* . . . . perduxit. Cumque jussu cælestis nuntii navem casu inventam ascenderent, præcepit eis angelus dicens: In quocumque loco hæc navis appulerit, Deo et Genitrici ejusdem fideliter serviatis. Inde quoque E navigio perveniente ad locum, qui dicitur Paldagrava *g*, in Occiduis partibus, ducente Domino, pervenere. Lectio V. Constructo siquidem in loco prædicto vili schemate parvo tugurio, tam diu ibidem orationi et jejunio se dederunt, donec beatus Martialis *h* a Lemovicinis illuc advenit (qui conjuges prædicti, mare intermedio transmeato, eidem beato Martiali in Mauritania *i* occurrerunt) et beatus vir Martialis familiariter receptis eisdem, et constructa ecclesia Bearniæ *k* in honore proto-martyris Stephani, Lemovicas est regressus. Lectio VI. Veronica vero cum conjuge suo ibidem eremiticam vitam duxit. Sigibertum *l* vero Ducem Burdegalensem et Benedictam ejus conjugem ad fidem Catholicam converterunt, et per intercessionem eorumdem, eodem Duce ab infirmitate gravissima liberato, prædictus Dux et Benedicta conjux ejusdem est * a beato Martiali Lemovicensi apostolo baptizati. Ipse namque sanctus Martialis causa visitationis tunc ad eos redierat, quos speciali dilectione, sicut compatriotas *m* et notos et fideles devotissimo affectu diligebat.

* lege sunt

F

deinde Romæ S. Petrum visitasse,

4 Lectio VII. Relicta itaque conjuge propria apud Solacum *n* orationi et contemplationi, beatissimus noster Amator de præcepto et consilio beatissimi Martialis Romam petiit, et beatissimum Petrum Apostolorum principem visitavit. Audiens igitur Petrus Apostolus mirabilia, quæ Dominus per beatum Martialem Occiduis partibus operatus esset, gratias magnas reddidit Salvatori. Mansit itaque beatus Amator cum beato Petro fere per biennium in urbe Romana, viditque, quomodo crucifixus est Petrus, et Paulus etiam decollatus *o*, reversusque Lemovicas camisiam *p* beatæ Virginis, et de sanguine proto-martyris Stephani, et alias multas reliquias, quas beatus Petrus eidem tradiderat, una cum reliquiis de sanguine beati Petri, quas collegerat; et unum de clavis, et cingulum, quo utebatur, beato obtulit Martiali. Receptis igitur reliquiis multis, quas beatus Amator eidem sancto tradidit Martiali, et defuncta supradicta Veronica, in eremum prope Mauritaniam monasteria *q* duo construxit, unum scilicet in honorem beatæ Virginis, et aliud in honorem Apostoli Petri; ibique Fratres instituit in fide Christiana instructos plenius,

A plenius, moribusque et sacris virtutibus redimitos Domino servituros: patriam quoque illam illuminavit prædicationis verbo et sanctæ conversationis exemplo.

et hunc in Galliam reversum, 5 Lectio viii. De virtute igitur in virtutem proficiens, ut alios alibi populos Domino lucraretur, eremi petiit alterius vastitatem, vallem scilicet quamdam altam rupibus clausam, terribilem et incultam. Vir vero Dei multas reliquias et paucos secum panes deferens, Deo placere cupiens, in prædicta valle Cathurcini r sub quadam concavitate præparavit habitaculum; quam quidem [ex illo tempore] omnipotens Dominus ita per Servi sui meritum ab omni rapacium genere ferarum plene purgavit, quod toti viciniæ gaudium pariter intulit et stuporem. Ipse vero fidelis servus et prudens, referentibus sibi gratias, docebat de hoc dare gloriam Deo, qui potestatem habet non tantum super homines et jumenta, sed etiam super cuncta creata. Informabat igitur populos confluentes in fide Catholica, non solum de propinquis partibus, sed etiam de remotis. Construxit siquidem idem Sanctus sub prædictæ rupis concavitate capellam parvam quidem situ, et ædi-
B ficio pauperem; sed sanctarum reliquiarum pignoribus divitem, et miraculorum fertilitate celebrem et famosam: in qua capella jejuniis, vigiliis, et orationibus vacans, sic totam viciniam illustravit, quod licet illius patriæ populi quadam sint vitiata feritate crudeles, et servitio indomiti, ad eum tamen in suis necessitatibus confluebant, orationem ejus et suffragia lacrymosis suspiriis fideliter implorantes.

transacta vita solitaria, pie obiisse. 6 Lectio ix. Beatus vero Amator in sancto proposito de die in diem provide proficiens, pietate repletus, misericordia præditus, prædicatione cautus, pariter exstitit et facundus dolentium consolator, ecclesiarum constructor, abstinentiæ sectator, corpore castus. In omnibus sobrius erat, et opere bono perfectus; semper in illius ore Christus, et in mente fulgebat Spiritus sanctus. His ergo et aliis virtutibus plenus, acri febrium fuit dolore afflictus, et vocationem suam, Spiritu sancto revelante, cognoscens, portari se in oratorium beatæ Mariæ, quod ipse construxerat, fecit; divinorum quoque Sacramentorum perceptione munitus. de religionis observantia
C ac mutua invicem charitate habenda Fratres suos prudenter instruens, inter ipsorum manus Ave Maria gratia plena devote sæpius repetens, xiii Calendas Septembris feliciter migravit ad Christum.

ANNOTATA.

a *Ex hac religionis paritate in Commentario prævio num. 21 et sequente probavi, uxorem hujus Sancti cum hæmorrhoïssa evangelica non posse confundi.*

b *Hinc tacite refellitur opinio eorum, qui hunc* S. Amatorem *putant esse eumdem cum Zachæo publicano: ut enim alia diversitatis indicia prætermittam, Zachæus publicanus non vixerat antea* in justificationibus Domini sine querela, *cum post* conversionem suam reddiderit quadruplum illis quos defraudaverat. Ex mss.

c *His verbis videtur scriptor Actorum conjugem* S. Amatoris *confundere cum hæmorrhoïssa, quæ* ad tactum fimbriæ Dominici vestimenti *sanitatem obtinuit, adeoque contradicit initio Actorum suorum, ut superius ex assignatis littera* a *colligi potest.*

d *In Commentario prævio num. 24 de lacte Deiparæ sententiam Guiberti abbatis retuli, et numeris sequentibus circa hanc quæstionem cum Luca Dacherio dubius hæsi.*

e *Quamvis hanc vocem* mamphora *in Glossario Cangiano non invenerim, tamen ex sensu satis patet, hic sudarium aut linteum significari.*

f *Hic videtur aliquid deesse, et legi debere* usque ad mare *vel* portum, *aut quid simile, nisi forsan* usque *adverbialiter pro* semper *aut* continuo *accipiatur.*

g *Gisseyus noster in Historia Rupis-*Amatoris *cap.* vi *pro* Paldagrava *legit* Pal de grave, *asseritque, potius legendum esse* Pas de grave, *qui locus in extremitate territorii Medulici vel Medulani (vernacule* au bout de la coste de Medoc) *circa ostium Garumnæ situs est, de quo tractu Valesius in* E *Notitia Galliarum et Baudrandus in Generali Geographia consuli possunt.*

h *De hoc Sancto ejusque in Galliam adventu fusius in Opere nostro ad diem* xxx *Junii disputatum est.*

i *Secundum hanc narrationem navis illa forsan in quodam littore Mauritaniæ moram traxit, ubi conjuges isti sancto Martiali occurrerunt, emensoque mari Mediterraneo, in Oceanum descendit, et tandem ad supradictum Aquitaniæ portum appulit.*

k *Nescio, an hoc loco indicetur vetus Aquitaniæ civitas, quæ a sancto Gregorio Turonensi vocatur* Benarna, *ab aliis* Benearnum, *a qua tractus Bearnensis vel Benearnensis nomen accepit, de quo vide Valesium in Notitia Galliarum pag.* 82.

l *De hoc Duce Burdigalensi et ejus uxore etiam fit mentio in Actis S. Martialis; sed eruditi ea passim pro supposititiis habent.*

m *Scriptores barbari vel mediæ ætatis* compatriotas *dicunt eos, quos Latini* populares *appellant.*

n *Hujus loci situm in Commentario prævio* F *num. 4 assignavi, quamvis ibidem monuerim, etymologiam ejusdem loci mihi non placere.*

o *In systemate biographi nostri oportet,* S. Amatorem *tunc senem fuisse, cum superius initio Actorum dicatur ante adventum Salvatoris uxoratus fuisse, et martyrium SS. Petri et Pauli anno Christi sexagesimo septimo contigerit.*

p Camisia *apud scriptores medii ævi pro indusio usurpatur.*

q *Noli hic per* monasteria *et* Fratres *intelligere congregationes Religiosorum stricte dictorum; sed his nominibus hoc loco significatur cœtus fidelium, quos Christiani primis sæculis generatim fratres appellabant.*

r *Hoc nomine significatur tractus Cadurcensis, ut satis clarum est.*

A D

DE S. SERONIO VEL SERRONIO MARTYRE

APUD SANTONES IN GALLIA.

G. C.

Sylloge de Cultu et ætate.

FORSAN SÆC. III. *Colligitur antiquus cultus hujus Martyris*

Andreas Saussayus *memoriam hujus sancti Martyris, quem Castellanus vernacule* Siroine, *et novissimi Galliæ Christianæ editores* Saloinc *appellant, in Martyrologio suo Gallicano ad diem* xx *Augusti annuntiat his verbis:* Apud Xantonum civitatem natalis sancti Seronii martyris, illic pro Christi gloria sub ethnicorum cæsarum procellis trucidati; ad cujus testimonii acervum, pace Ecclesiæ superno munere demum concessa, ecclesia cum cœnobio a fidelibus exstructa est, ad quam Carolus Magnus B cum aliquando divertisset, gesta ejus perlegit, et eumdem pro fide Christi martyrio coronatum, miraculisque in vita et morte fulgentem reperit ac coluit. *Utinam gesta illa, quæ Carolus Magnus perlegisse dicitur, ad ætatem vel notitiam nostram pervenissent! Cum igitur Acta* S. Seronii *nobis de sint, immemorabilem ejus cultum confirmare conabimur.*

Et ecclesia ei dicata.

2 *Claudius Castellanus, qui in admittendis ignotæ vel dubiæ venerationis Sanctis plerumque cautus esse solet, in suo Martyrologio universali eumdem sanctum Martyrem hodie commemorat. Huic accedit Martyrologium Parisiense anno* 1727 *editum, quod eodem die* xx *Augusti sic habet:* Santonis Sancti Seronii martyris. *His annuntiationibus non exiguum pondus addunt collectores Galliæ Christianæ, qui in novissima istius Operis editione tomo II col.* 1055 *de veteri cultu hujus sancti Martyris scribunt sequentia:* Olim non longe ab hoc monasterio *(nimirum S. Petri, de quo superius egerant)* erat ecclesia et adjunctum cœnobium sancto Seronio (S. Saloine) martyri Santonensi dicatum temporibus Caroli Magni, quem illuc orationis causa venisse. dum Santonis moraretur, legimus. *Vellem, ut editores Galliæ Christianæ assignassent illa monumenta, in quibus hæc legerant, et nos etiam ea consulere potuissemus. Facile tamen propter testimonium talium virorum credimus, hoc antiquæ venerationis indicium in vetustis monumentis reperiri, ac propterea de legitimo* S. Seronii *cultu minime dubitamus* E

3 *Sed omnino ignoramus, cur in proxime laudato Martyrologio Parisiensi ætas aut martyrium hujus Sancti* tertio seculo *affigatur: cum enim in Martyrologio Gallicano Saussayi tantum dicatur* sub ethnicorum Cæsarum procellis, *sive persecutionibus trucidatus, æque potuit* S. Seronius *sæculo secundo, vel ineunte quarto, quam tertio, lauream martyrii obtinere. Cum tamen illud tempus non prorsus temere signatum existimemus, initio hujus sylloges martyrium ipsius sub dubio per adverbium* forsan *ad sæculum tertium retulimus. Libenter interim certiora hujus rei documenta exspectabimus, et defectu ulterioris notitiæ jam compendioso huic commentario finem imponemus.*

Et ætas ipsius ex conjectura.

DE SANCTO PORPHYRIO

C F

IN ITALIA,

P. D.

SYLLOGE.

Cultus certus, martyrium incertum; præter hunc non fuit alius: S. Venantii pædagogus.

CIRCA FINEM SÆCULI III. *Sancti cultus antiquus.*

Sancti Porphyrii *cultus antiquissimus colligitur ex Romano Martyrologio veteri, a Rosweydo typis vulgato, in quo ad hanc diem ita signatur:* Porphyrii hominis Dei. *Annuntiationem hanc auxit Ado, dicens,* Eodem die B. Porphyrii hominis Dei, qui S. martyrem Agapitum erudivit in fide et doctrina Christi. *Adonem secuti sunt tum auctor Plantiniani Bedæ, et Usvardus; tum Baronius in Martyrologio Romano moderno, in notis additis observans,* ejus martyrium descriptum haberi in Actis S. Agapiti, de quo supra, xv Kal. Septembris. *Acta S. Agapiti duplicia dedimus tom. III hujus mensis pag.* 532 *et* 537. *In ambobus* S. Porphyrii *fit mentio; non tamen tolerati ab ipso martyrii: unde ne* mutila sint *veretur illustrissimus Suaresius, pag.* 525 *ejusdem tomi citatus:* Cum, *ut addit,* in ipsis non comperiatur martyrium Porphyrii, quod descriptum in illis Baronius . . asserit.

Martyrium

2 *Verum non satis justus apparet is viri illustrissimi metus: quamquam enim Acta S. Agapiti, a nobis locis mox citatis impressa, non adeo magni momenti sint, ut ibidem pag.* 525 *ostenditur;*

A *ostenditur; ne tamen mutila sint, non magis, imo minus timendum est, quam ne justo auctiora sint ea, quibus usus est eminentissimus Baronius: cum enim ea biographorum communiter sit indoles, ut potius palmas non obtentas Sanctis affingant, quam detrahant veras; facilius omnino fieri potuit, ut palma martyrii apographis Baronii insereretur, quam omitteretur in nostris.*

non satis probatur.

3 *Petrus de Natalibus episcopus Equilius lib.* VII *cap.* CII *ita scribit:* Porphyrius martyr passus est tempore Juliani imperatoris sub Antiocho præside in urbe Roma. Hic vir Dei S. martyrem Agapitum enutrivit, et ad martyrium sua doctrina animavit.... propter quod ab Antiocho præside detentus, post multa sibi illata tormenta emisit spiritum x° Kal. Septembris *Ex quibus consequens est, ut et Petrus de Natalibus habuerit Acta tum ab iis diversa, quæ nos typis vulgavimus, tum ab aliis, in quæ Baronius incidit: nam apud Equilinum* S. Porphyrius *scribitur* martyr, *non in Actis nostris: apud Equilinum scribitur passus* tempore Juliani; *adeoque circa annum 362; juxta apographa autem Baroniana diu ante, si passus est, pati debuit: cum enim (ut eadem* B *affirmant) præceptor fuerit S. Agapiti, sub Aureliano martyrii palmam adepti, verisimile non est, quod ad annum 362 supervixerit. Verum quæcumque fuerint Equilini ecgrapha, minoris certe sunt ponderis, quam ut indubitatam de* Porphyrii *martyrio fidem extorqueant; tum quia Acta nostra illud subticent, tum quia B. Virum* tempore Juliani ab Antiocho præside in urbe Roma detentum *narrant: cum tamen nullus hujus nominis vel præses seu urbis præfectus vel consul sub* Juliano *notetur in catalogis præfectorum urbis et consulum.*

f. XIII.

S. Porphyrius, qui B. Agapiti præceptor fuit.

4 *Gravior jam occurrit difficultas, an ille B. Porphyrius, de quo actum est tom. I. Maii, ad diem IX, pag. 451, quique fertur S. Venantii præceptor, ab eo, quem hodie colimus, sit distinguendus? Eumdem esse suadet ratio non levis: nam cum res gestæ S. Venantii ex antiquioribus Actis S. Agapiti pro magna parte sint desumptæ (ut tom. IV Maii pag. 145 evidenter demonstratur) prudenter opinari licet, sanctum quoque* Porphyrium *ex Actis S. Agapiti in Vitam S. Venantii fuisse translatum, præsertim cum in Actis S. Venantii,* Porphyrio, *Venantii magistro,* C *eadem tribuantur personarum adjuncta quibus in Actis S. Agapiti vestitur Porphyrius Agapiti præceptor: nam Jacobillus citatus tom. I Maii pag. 451 ex manuscriptis Camerinensibus, lectionibus antiquis, aliisque scriptoribus de Porphyrio D. Venantii præceptore narrat sequentia:* Instruxit S. Venantium nobilissimum juvenem, omni vertutum genere, quo valde illustris omnibus apparuit: qui S. Porphyrio obediebat cum magna reverentia, ut vero suo magistro. *En autem plane similia in Actis S. Agapiti pag. 532 tomi præcedentis III Augusti:* Adhæsit nobili genere ortus cuidam religioso viro, nomine Porphyrio, qui eum a puero nutriens, elementis litterarum non mediocriter instruxit, ac spiritualibus documentis fecit eum plenissime esse capacem.

AUCTORE P. D.

S. quoque Venantii pædagogus

5 *Idem etiam eximiæ sanctitatis titulus utrique Beato puerorum præceptori adscribitur: nam ut alter tom. præced. pag. 537, ita alter tom. IV Maii pag. 139* homo Dei *nuncupatur. Hæc actorum confusio nondum detecta erat, cum tom. I Maii de Porphyrio actum est, ut tom. IV ejusdem mensis pag. 139 manifestum est: unde non mirum, si tum Porphyrius quidam creditus sit S. Venantii præceptor: cum tamen probabilius sit, alium hujus nominis, qui sancti alicujus martyris pædagogus fuerit, celebrandum non esse præter eum, de quo veteres martyrologi num. 1 citati scribunt,* quod S. Agapitum erudiverit in fide et doctrina Christi. *Quam exigui sint momenti monumenta Camerinensia, in quibus, et quidem solis, Porphyrius S. Venantii instructor traditur, erudite jam pridem ostendit Papebrochius tom. IV* E *Maii pag. 143 et 144.*

perperam servatur.

6 *Illud interim negare nolim, servari etiam hodiedum Camerini in arca marmorea corpus S. Porphyrii presbyteri: sed hasce exuvias esse illius, qui S. Venantium in fide instruxit, quo ex monumento satis fideli probatur? Multos habuit martyres et confessores Camerinum; quos inter Porphyrius quidam facile fuerit, quem fabulosus biographus non gravate S. Venantii præceptorem commentus est: cum* S. Agapitum, *cujus Acta mutuabatur; pædagogo ejusdem nominis usum legisset. Quidquid sit, huc usque quid aptius divinare non licet, donec ex certioribus documentis certiora discam. Emortualis* S. Porphyrii *annus ignotus est. S. Agapitus, quem sacra doctrina imbuit, sub Aureliano circa annum 272 martyrium consummavit: an supervixerit ipse ad annos multos, plane incertum est. Initium certe sæculi quarti potuit attingere: unde obiisse eum circa finem sæculi tertii superius notavi.*

F *Syllogen hanc, ac nonnullos Commentarios prævios huic tomo IV Augusti inserendos nobis reliquit P. Petrus Dolmans, superius per litteras nominis initiales* P. D. *indicatus; qui debuit museo nostro valedicere propter male affectum pectus, atque adeo ad continuanda nostra studia non satis accommodatum: de qua re juverit deinceps meminisse, quando eædem litteræ* P. D. *recurrent.*

DE

A D

DE S. LUCIO SENATORE MART.

IN CYPRO,

J. P.

SYLLOGE.

Cultus, sepultura, ac tempus martyrii.

TEMPORE PERSECUTIONIS DIOCLETIANI. *Commemorationes in Fastis Græcis,*

Quam verum sit illud, vulgo quod dici solet, verba movent, exempla trahunt, comprobat exemplum S. Lucii, *qui perspecta S. Theodori Cyrenensis pro Christi confessione certantis constantia, ab idolorum cultu ad orthodoxam fidem conversus est, ac pro ea sanguinem fudit. Agunt de eo Græci Fasti hac die. Menæa magna typis edita sic habent :* Sancti martyris Lucii senatoris, *Græce*
B οὖ βουλευοῦ; *ad quem titulum alluditur in his versiculis, qui ibidem subjiciuntur :*

Βουλὰς ὅλας προῆλθε τὰς Ἀχιτόφελ
Βουλῇ μιᾷ Λούκιος ἀθλήσας ξίφει.
Consilia prævenit omnia, Achitopel, tua
Lucii unicum, quando ense decertans cadit.

An vult dicere poëta? Omnes versutias, consilia omnia Achitophelis, id est, dæmonis aut tyranni, prævenit ac eludit Lucius *consiliarius seu* senator *unico hoc suo consilio, quo elegit pro fide Christi certare ac gladio sanguinem pro eo profundere. Nisi fortasse poëta potius sit usus sensu litterali, quam allegorico, innuens melius sibi consuluisse consilio unico* Lucium senatorem *seu consiliarium, quo vitam pro Christo dedit ; quam Achitophelem, qui Davidis regis consiliarius fuit, ac deinde rebellis Absalonis partes secutus : sed dum animadverteret, ultimum suum consilium, quod Absaloni dederat, non fuisse exsecutioni mandatum, præ desperatione interiit suspendio. Vide lib.* II *Regum cap.* XV, XVI *et* XVII, *Menologium Sirleti ac Synaxarium Basilii imperatoris* S. Lucium *etiam memorant ; quibus adde apographum nostrum Græcum e codice bibliothecæ*
C *Cæsareæ Vindobonensis (de quo Lambecius in Commentariis de ista bibliotheca lib.* VIII *pag.* 206) *sed ibi annuntiatur die* XXII *Augusti ; in Basiliano autem die* XXI.

ac Martyrologio Romano : elogium,

2 *Martyrologium Romanum ista de eodem Martyre hodie legenda præscribit :* Eodem die sancti Lucii senatoris, qui perspecta constantia Theodori Cyrenensis episcopi in martyrio positi, ad fidem Christi conversus, ad eam etiam Dignianum præsidem pertraxit : cum quo Cyprum profectus, cum ibi alios Christianos pro confessione Domini coronari videret, ultro se ipsum obtulit, et eamdem martyrii coronam capitis obtruncatione promeruit. *Elogium seu narratio martyrii e Synaxario Basiliano edita est Græce ad finem tomi I mensis nostri Augusti ; Latine vero sic sonat, iis, quæ hoc signo [] comprehenduntur, e codice Ms. Cæsareo Vindobonensi desumptis :* Lucius Christi martyr e Cyrenensi urbe, quæ est in Lybia, oriundus, ejusdem urbis primus, ac assessor præsidis fuit, magnitudine corporis [quasi ad unum palmum magnum] et divitiarum potentia alios omnes supereminens. Erat autem idolorum cultor, et gentilium superstitioni, eorumque errori hactenus valde addictus : sed ex quo vidit sanctum martyrem magnum Theodorum, et ejusdem urbis episcopum, pro Christo decertantem, et coronam victoriæ reportantem, a Christi gratia compunctus divinum accepit baptisma. Postquam vero præsidem [Diognianum] induxisset, ut baptismum susciperet, illum duxit secum atque in Cyprum navigavit : ubi dum comperisset, comprehendi Christianos et interfici propter Christum, clam præside [Diogniano] sese conjunxit E
Martyribus ac tortoribus tradidit : coactusque sacrificare idolis, non obtemperavit ; sed altare calcibus impetens subvertit, et, præside exasperato, truncatus est capite.

3 *Similia de ejus conversione ac martyrio exstant in Menologio Sirleti, Menæis magnis excusis, et apographo nostro Cæsareo Vindobonensi; e quo tamen nonnulla observo ad majorem præcedentium elucidationem. Ac de sepultura quidem hæc ibidem narrantur post martyrium :* Γνοὺς δὲ ὁ Διογνιανὸς, συνεκόμισεν αὐτὸν τῇ ταφῇ, μύροις ἀλείψας, καὶ σινδόνι καθαρᾷ ἐνειλίσας. Μετὰ χρόνον τοίνυν ἀνοίξαντες τὸν τάφον αὐτοῦ, εὗρον τρία ῥόδα ἀναφυέντα παρὰ τὸ στέρνον αὐτου· καὶ θελόντων τινῶν ἆραι αὐτὰ ἕνεκεν ἰάσεων, εὐθὺς ἀφανῆ γεγόνασιν Ὁ δὲ συγγραφεὺς ἱερεὺς ὢν, μετά τινας χρόνους συγγράψας τὸ μαρτύριον του ἁγίου Λουκίου, καὶ ναὸν αὐτῷ οἰκοδομήσας, ἔργῳ καὶ λόγῳ τὸν Ἅγιον πᾶσι καταφανῆ ποιήσας, τετίμηκεν εἰς δόξαν του πάντων Θεοῦ· αὐτῷ γὰρ πρέπει δόξα, τιμὴ, κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τοῦ αἰώνων. Ἀμήν. *Quæ Latine sic sonant :* Diognianus autem rei conscius, sepulturæ eum mandavit, aromatibus conditum et munda sindone involutum. Postea vero ; ejus sepulcro aperto, invenerunt rosas F
tres pullulasse ad pectus ejus : quæ dum nonnulli vellent auferre sanitatum gratia, statim disparuere Scriptor autem, qui erat sacerdos, et qui post annos aliquot sancti Lucii martyrium exaravit, templumque ipsi ædificavit, opere et sermone Sanctum apud omnes illustrem reddidit ac honoravit ad gloriam rerum omnium Dei : ipsum enim decet honor, gloria, potestas in secula seculorum. Amen.

sepultura.

solennitas Constantinopoli.

4 *De S. Theodoro Cyrenensi antistite ac martyre tractavi ad diem* IV *Julii, tom. II ejusdem mensis a pag.* 19. *Quæ vero tunc ibidem allata sunt ejusdem præsulis gratia, suggerunt materiam considerandi ac notandi hæc puncta.* 1°. S. Lucio *solennem delatum fuisse cultum Constantinopoli, eruo e narratione martyrii utriusque dicti pugilis : nam hæc ibi ponitur clausula :* Celebratur autem solennitas eorum in sanctissimo martyrio ipsorum, *seu loco eis sacro* in Rhegio. *Videri possunt ea, quæ habet Cangius lib.* I *Constantinopolis Christianæ pag.* 53 *de* porta Rhegii vel Rhesii, vel Rhusii appellata. 2°. *Ad præsidem, qui a* S. Lucio *conversus supra dicebatur ad finem Christi, spectant ista. S. Theodorus Cyrenensis sub illo passus*

AUCTORE J. P.

A passus est, sicut habes loco mox apud nos citato, ubi cum Martyrologio Romano vocatur non Diognianus, sed Dignianus. Lambecius superius assignatus animadvertit, præsidem, qui in Martyrologio Romano vocatur Dignianus, in ipsis Actis Græcis appellari Διογνιανόν, seu potius Διογενιανόν: eamque lectionem veram ac genuinam esse, existimare se addit.

Tempus martyrii. 5 At quid de tempore martyrii? Fateor imprimis, exploratum mihi prorsus non esse, quo præcise anno illud acciderit: verum quæ modo de S. Theodoro episcopo Cyrenensi præmissa sunt, quandoquidem cum S. Lucii conversione ad Christi fidem cohærent, ansam præbeant, hujus martyrium ex istius laurea præterpropter in ratione temporis definiendi. Ex iis ergo quæ tomo II Julii citato de tempore passionis S. Theodori Cyrenensis allata sunt, videtur posse statui, S. Lucii martyrium fuisse consummatum tunc temporis, quando famosissima illa persecutio, quæ Diocletianea nuncupatur, partes etiamnum agebat suas. Ad hæc, cum Baronius sacros Theodori Cyrenensis triumphos accenseat anno Christi 310, sicut eodem tomo dictum fuit; ex ratione illa temporis apud Baronium signata sequeretur, S. Lucii martyrium ante istum annum poni non posse, cum Theodoro hic supervixerit, prout habemus e supra allegatis documentis. Nos ergo martyrium S. Lucii supra affiximus tempori persecutionis Diocletianeæ, quocumque ejusdem persecutionis anno, vel etiam aliquamdiu post hanc, illud evenerit.

DE SANCTIS MARTYRIBUS XXXVII. ITEM DE SS. SEVERO AC MEMNONE CENTURIONE MM.

B

PHILIPPOPOLI AC BIZYÆ IN THRACIA,

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

J. P.

Cultus apud Græcos ac Latinos, Acta.

SUB DIOCLETIANO AC MAXIMIANO. Signantur in Fastis

Præclarum hunc Martyrum manipulum signat Romanum Martyrologium, cujus infra annuntiationem proferemus, in Thracia: Græci autem Fasti locum in Thracia determinant Byziam, quæ et Bizya dicitur, nec non aliter efformatur, prout videre licet tom. III hujus mensis, die XIII in Annotatis ad Acta S. Maximi cap. V lit. b; ubi plura alia sunt observata de ista urbe, ac de ejusdem situ actum est. His de palæstra martyrii præmonitis, quæ tamen an satis recte sic ponatur, postea inquiremus, subdo Sanctorum memoriam e tabulis Græcis. Menæum

C Chiffletii sic brevissime: Μαρτύρων λς' ἐν Θράκῃ. Martyrum triginta septem in Thracia. Menæa magna impressa paullo plus dicunt: Eodem die (XX Augusti) sanctorum triginta septem Martyrum, qui Byziæ in Thracia martyrium confecere. Sequuntur hi versiculi:

Τρεῖς ἐνδέουσι πρὸς τὸ τοὺς κεκαυμένους
Χάριν, Τριὰς, σου τετράκις τελεῖν δέκα.
Combusti in igne, Trinitas, pro te, quater
Decem ut triumphent Martyres, deest trias.

cum Græcis 2 Ludit poëta in numeris, uti patet. Subditur in dictis Menæis parva narratio martyrii: ea vero, quæ tomo I Augusti pag. 666 e Menologio Basilii imperatoris a nobis Græce est edita: quamque de more exhibebimus hic Latine, plura singillatim memorat. Sic ergo sonat: Eodem mense (Augusto, die) XX. Certamen sanctorum triginta septem Martyrum, qui Byziæ in Thracia martyrium confecere. Severus quidam Christianus, Sida Pamphyliæ oriundus, omnem civitatem ac locum pertransibat Christi sermonem docens. Dum vero Philippopolim Thraciæ venisset, sanctos Martyres, qui erant sex ac triginta, ab Apelliano præside cruciari comperit, ac religionem libere professus comprehenditur et vehementer raditur, candentesque ungulæ ferreæ digitis ejus admoventur: item quatuor in lignis vinctus, ac funibus tensus, serra ferrea sectus est. Deinde cingulo ferreo vehementer candente cinctus est, atque ita capite truncatus. Memnon autem centurio in duobus ligatus columnis et tensus, tribus excarnificatus est loris a capite usque ad pedes. Deinde, manibus pedibusque præcisis, in fornacem injecti, omnes subter terram martyrium consummarunt. Quædam de illa narratione mox observabimus, quando prius egerimus de Martyrum memoria apud Latinos.

F

ac Latinis 3 Annuntiatio in Martyrologio Romano his constat verbis: In Thracia sanctorum trigintaseptem Martyrum, qui sub præside Apelliano pro Christi fide manibus pedibusque præcisis, in caminum ardentem injecti sunt. Galesinius pluribus illos refert, quæ similia sunt iis, quæ habentur in Menæis magnis. Audiatur ipsius textus: In Thracia sanctorum triginta septem Martyrum, qui partim Constantinopolitani, partim Philippopoli nati, fidei Christianæ religionem palam libereque professi, ab Apelliano præside comprehensi, primo variis inauditisque torti cruciamentis, denique extremis pedibus manibusque præcisis, in caminum amplum, humi effossum, exardescentem conjecti, præclara martyrii laude abeunt in cælum.

Observatio nostræ 4 His præmissis subjicio nonnullas observationes. 1°. Vidisti in titulo, qui præfigitur elogio Basiliano, exprimi Martyres triginta septem: in ipso autem elogii textu triginta sex. His si annumeretur Severus, qui in eodem elogio nominatur, erunt quidem tunc triginta septem conformiter ad alias tabulas Græcas supra indicatas; sed si Memnon

AUCTORE J. P.

Memnon centurio, *ibidem pariter nominatus, etiam aliis accenseatur, tunc erunt simul octo supra triginta. Acta vero ponunt quadraginta, sicut postea patebit.* 2°. *Idem elogium in titulo annuntiat Martyres* XXXVI *Bizyæ in Thracia certaminis sui cursum consummasse; sed in ejusdem elogii contextu asseritur, cruciatos illos fuisse Philippopoli in eadem Thracia, nulla facta mentione* Bizyæ; *et illico agitur de cruciatu ac sectione* S. Severi, *nec non de excarnificatione* S. Memnonis, *ac mox dicuntur omnes, manibus pedibusque præcisis, martyrium in fornace confecisse. Hæc ego non satis combino: combinarem facilius, si Bizya ac Philippopolis essent inter se viciniora, quam revera sint: et Philippopolis quidem versus Hæmum montem ad Bessos ac Hebrum fluvium; Bizya autem versus pontum Euxinum in Astica vel forte Canica regione notantur in tabula Thraciæ antiquæ apud Cellarium lib.* II *cap.* XV *ad pag.* 838. *Ratio autem, ob quam superius omnes hosce Martyres non signarim* Byziæ, *sed* Philippopoli ac Bizyæ in Thracia, *est ea, quod Acta sic illos ponant. Vide illa inferius.* 3°. *De duobus Sanctis martyribus paulo ante nominatis*
B *pauca ista accipe.*

De SS. Severo ac Memnone

5 *Martyrologium Romanum hac die illos proxime sic subdit præcedentibus septem ac triginta:* Item sanctorum martyrum Severi et Memnonis centurionis, qui eodem mortis genere consummati, victores abierunt in cælum. *Ex Græcis tabulis habemus ista: Menæum Chiffletii hac die meminit solius* Memnonis centurionis, Μέμνονος οὗ κεντουρίωνος. *Menologium Sirleti post* XXXVII *Martyrum annuntiationem subdit de hisce duobus Athletis sequentem:* Eodem die commemoratio sanctorum martyrum Severi et Memnonis centurionis, qui pro Christi fide verberibus et loris a capite usque ad pedes cæsi, in ligno suspensi, atque in fornacem abscissis pedibus injecti, spiritum Deo commendantes, martyrii coronam acceperunt. *Menæa magna excusa eos referunt, et his versibus prosequuntur:*

Ξιφει παθῶν Σέβηρος εὗ ρεν ἀξίους
Ἔπαθλα λαμπρὰ οὗ διὰ ξιφους πάθους.
Ἔχει τό πῦρ σε πρὸς βροχοὺν, Μέμνον, χρόνον,
Μένει δέ σε στέφανος εἰς ἀεὶ μένων.
Severus ense passus, ense repperit
Dignos, decori lauream certaminis.
C Te flamma, Memnon, tempore excruciat brevi,
Sed te manet corona, quæ semper manet.

ex Fastis.

6 *In primo disticho, quod de S. Severo est, alludit poëta, quantum ego quidem assequor, ad Martyres triginta septem, quos Philippopoli pro Christi fide decertantes invenisse dicitur in elogio dictorum Menæorum, quod subjungitur. In secundo autem disticho de* Memnone, *videtur respicere poëta ad voces fere similiter cadentes* Memnon, manet *et* manens, *quas idcirco etiam sic expressi Latine. In eodem elogio non tantum refertur* S. Severus *e Sida Pamphiliæ oriundus, sicut supra etiam in Basiliano vidimus elogio, verum etiam Petronii Thracis cujusdam, ac Mygdoniæ filius exstitisse. Quæ de re aliisque consule Acta illico a nobis proferenda. Nos interim sequentia de iis lectorem docemus.* D

7 *Primo. Apographa nostra Græca Sirmondo-Chiffletiano, quæ solemus allegare sub nomine Supplementi ad Menæa Græca excusa, die* XXIV *Augusti, prænotato nomine Sirmondi, quod indicio nobis est, hæc Acta transcripta fuisse ex Synaxario Sirmondiano, sic memorant:* Ἄθλησις τοῦ ἁγ. Σεβήρου καὶ Μέμνονος τοῦ ἐν Θράκῃ μαρτυρησάντων σὺν ἑτέροις τριάκοντα ὀκτω. *Id est:* Certamen SS. Severi ac Memnonis, qui in Thracia martyrium confecere cum aliis triginta octo. *Ubi videntur indicari Martyres non triginta septem vel triginta octo, de quo numero supra egimus, sed omnino quadraginta. Idque confirmatur ex Actis numero* 1, *ubi e Græco reddita dicuntur ista:* Et sancti quidem triginta et octo Philippopoli sub Apelliano proconsule... capite truncati sunt die XIV mensis Maii. Sanctus vero Severus etc. *Deinde vero seorsim etiam narratur martyrium* S. Memnonis. *Secundo. Quia affirmant Acta ibidem, Athletas nostros exstitisse* temporibus Diocletiani et Maximiani, *ideo in eorumdem Actorum fide illos etiam superius cum hac nota temporis retulimus; in aliis tamen, uti vidimus, documentis non expressa. Tertio. In illis item narrantur igne martyrium consummasse; hic vero* triginta et octo... capite truncati dicuntur: *at* Memnon, *secundum Acta eadem num.* 4, *fuit* in caminum ignis injectus, *ac ibidem mortuus:* Severus *autem* capite minutus. *Quarto. Supra etiam num.* 1 *et* 2 *vidimus palæstram martyrii assignari* Bizyam *hodiernis nostris Sanctis; sed in Actis* Philippopolis *triginta octo innominatis;* Bizya *autem duobus nominatis datur, ut videre in illis licet num.* 4. *Apage igitur nugas Tamayi, qui in suo Martyrologio Hispano duos hosce Martyres* Deobrigæ in Hispania *annuntiat, more consueto ineptiens. Acta quandoquidem brevia sunt, ac Commentarius etiam brevis, si quid in his observatu erit dignum, poterit hic facile* [illegible], *ut non sit necesse Actis Annotata subjungere*

A ta.

E

F

A C T A

Auctore anonymo,

e Synaxario Sirmondi. Interprete J. P.

Sanctorum patria, S. Severi parentes

Hi e Thracia oriundi exstitere temporibus Diocletiani et Maximiani. Et Sancti quidem triginta et octo Philippopoli sub Apelliano proconsule nomen Christi libere confessi, capite truncati sunt die decima quarta mensis Maii. Sanctus autem Severus ex parte patris erat Thrax, ex parte vero matris Sidites in Pamphilia. Pater ejus voca-

Οὗτοι ἐκ Θράκης ὑπῆρχον κατὰ τοὺς φρόνους Διοκλητιανοῦ καὶ Μαξιμιανοῦ· καὶ οἱ μὲν τριάκοντα ὀκ ὼ Ἅγιοι ἐν Φιλιπωουπόλει ὑπὸ Ἀπελλιανοῦ ἀνθυπάτου ὁμολογήσαντες παρρησίᾳ τό του Χριστοῦ ὄνομα, τὰς κεφαλὰς ἀπετμήθησαν μεν. Μαίῳ τέαυαρες καὶ δεκάτῃ· Σεβῆρος δὲ ὁ ἅγιος πρὸς μὲν πατρὸς ην Θρᾷξ, πρὸς δὲ μητρὸς Σιδίτης ἐκ Παμφιλίας. Ἐκαλεῖτο δὲ

ὁ

A ὁ μὲν πατὴρ αὐτου Πετρώνιος, ἡ δὲ μητὴρ Μυγδωνία· οἱ πρὸς τὸν εἰς Χριστὸν ἐχειραγωγήθησαν πίσιν ὑπὸ του ἐπισκόπου Ξενοφόντος μαθητου του Ἰωάννου Εὐαγγελιστοῦ ἠγαπημένου του θεολόγου. Καὶ οὗτοι μὲν εἰσοικισθέντες ἐν Φιλιππουπόλει αὖτις ἐξῳκίσθησαν διὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν ἐν αὐτῇ εἰδωλολατρείαν.

2 Ὁ δὲ μάρτυς Σεβῆρος ὁ τούτων υἱὸς κατέμεινεν ἐν τῃ πολει. Ὢν δὲ διὰ σώματος καὶ μέγετος καὶ δύναμιν ἀνυπέρβλητον περίβλεπτος καὶ μεγαλυνώμενος παρὰ πάντων, ὅμως μικρὰ ταῦτα ἡγεῖτο, εἰδὼς παρερχόμενα καὶ φθειρόμενα. Ἓν δὲ μόνον ἐθαύμαζε καὶ λίαν τούτων ἐπόθει, τυχεῖν τὸ παθεῖν ὑπὲρ Χριστοῦ, καὶ τὸ τῆς μαρτυρίας κοσμηθῆναι στεφάνῳ. Ὅθεν καὶ θεοφανείας ὄναρ ἠξιώθη καὶ προετράπη ἅμα πρωῒ ἐπὶ τῇ κατὰ ἀνατολὰς πύλῃ ἐλθεῖν, κἀκεῖ τεύξεσθαι του σκοποῦ. Καὶ δὴ γενόμενος ἐν αὐτῇ, συναντᾷ τινι κεντουρίωνι, ὃς ἐκαλεῖτο Μέμνων. Τοῦτον οὖν κατ' ἰδίαν λαβών, καὶ ἐν βραχεῖ της καθ' ἡμᾶς αὐτῷ τὴν οἰκονομίαν ἐκθέμενος πίστεως, καὶ ἀποστηναι παραινέσας τῆς ματαιότητος τῶν εἰδώλων πείθει, καὶ τῇ του Χριστοῦ πίστει προσάγει.

3 Διαβληθεὶς δὲ καὶ προσαχθεὶς Ἀπελλιανῷ ἀνθυπάτῳ, καὶ τὴν εἰς Χριστὸν πιστιν ὁμολογήσας, παραB δίδοτην Μέμνονι τῷ κεντουρίωνι, τὴν τῆς πιστεως ἀγνοουμένῳ μεταβολέν, οἰηθέντος του ἀνθυπάτου δυνηθῆναι τὸν Μέμνονα του Χριστοῦ ἀποστῆναι τὸν Ἅγιον. Οἱ δὲ καθ' ἑαυτοὺς γενόμενοι παρέθηξαν ἀλλήλους, καὶ πρὸς τὴν ὑπὲρ Χριστοῦ συνεστόμωσαν ἄθλησιν. Τῇδε ἑξῆς παραστάντες τῷ ἀντυπάτῳ Χριστιανοὺς ἑαυτοὺς ἀμφότεροι ἀνηγόρευσαν. Τύπτετην οὖν ὁ Μέμνων ἀφηλεῶς, καὶ ὁ Σεβῆρος τὰς σιαγόνας πτρώσκετην.

4 Εἶτα ἐκ Φιλιππουπόλεως ἀπαίροντην τῷ ἀνθυπάτῳ εἰς Ἀδριανούπολιν, κἀκεῖθεν εἰς Βιζύην σιδήρων βάρει πεφορτόμενοι ἀκολουθῆναι ἀναγκάζοντην. Ἔνθα προσαχθέντες καὶ ἐρωτηθέντες ἀμετάθετον ἔχειν τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν ὁμολογήσαντες, ὡς τὸ στεῤῥὸν αὐτων καὶ ἀνένδοτον κατεῖδεν ὁ τύραννος, προσέταξε τὸν ἅγιον Μέμνονα ταθηναι δυσὶ κίοσι προσδεθέντα, καὶ σιδηροῖς ὀγκίνοις τρεῖς λώρους ἐκδαρῆναι ἀπὸ τῆς κεφαλῆς αὐτου διὰ τῆς ψύας διήκοντας μέχρι των ποδῶν. Ὁ ἰδὼν ὁ μακάριος Μέμνων, ἡδὺν εἶπεν εἶναι τον πόνον ὃς προξενεῖ αἰώνιον ἀπόλαυσιν. Ἔσται δέ τουτο πάντως ἐμοί· καὶ γὰρ τῇ τριτμήτῳ δορᾷ τῆς σαρκός μου τὴν ἁγίαν δεξιοῦμαι Τριάδα. Μετὰ δὲ τουτο τμηθεὶς χεῖρας καὶ πόδας εἰς κάμινον πυρὸς ἐνεβλήθη, ἐν ᾗ καὶ τὸ πνεῦμα παρέδωκε τῷ Θεῷ. Ὁ
C δὲ ἅγιος Σεβῆρος ἐξέσθη σιδηραῖς χερσί· εἶτα δακτυλήθρας πεπυρωμένας τοῖς δακτύλοις περιβάλλετην, καὶ ὑπὸ τεος ἀρων στρατιωτοῦ τανυσθεὶς πρίζετην. Τῆς δὲ τοιαύτης βασάνου παραδόξως ῥυσθείς, τοῦ στρατιωτοῦ ἀτονισάντων καὶ ἐκλυθέντων, σιδηρᾶν ζώνην περιζώννυτην πυρωθεῖσαν, καὶ οὕτως τὴν κεφαλὴν ἀποτέμνετην.

AUCTORE ANONYMO.

batur Petronius; mater Mygdonia. Qui ad Christi fidem sunt adducti ab episcopo Xenophonte, sancti Joannis Euangelistæ dilecti Theologi discipulo: et postquam fixissent domicilium Philippopoli, denuo ex ea migrarunt, propterea quod ibidem invalesceret idololatria.

desiderium martyrii, conversio S. Memnonis;

2 Severus autem martyr, eorum filius, in urbe permansit: cumque esset ob eximiam corporis magnitudinem ac vires conspicuus ac famosus apud omnes, parvi hæc ducebat, non ignarus fluxa hæc esse et caduca. Unum vero suspiciebat, et præ illis desiderabat consequi, pati nempe pro Christo, et corona martyrii exornari. Unde divina apparitione in somno dignatus est atque incitatus ut, simul atque lucesceret, ad portam se conferret, quæ jacet ad orientem; futurum deinde, ut consequeretur propositum. Et vero postquam illuc pervenisset, cuidam occurrit centurioni, qui vocabatur Memnon. Huic itaque seorsim prehenso fidei nostræ mysteria breviter exponit; eumque adhortatus, ut ab insano idolorum cultu desistat, obedientem reddit, et ad Christi fidem perducit.

3 Accusatus autem atque ante Apellianum proconsulem productus, Christique fidem professus traditur Memnoni centurioni. Proconsul autem E ignorans eum Christi fidem amplexum fuisse, existimabat fieri posse, ut Memnon a Christo Sanctum separaret. Dum itaque illi seorsim agerent inter se, alter alterum incitarunt, et de certamine pro Christo consusurrarunt. Postero die stantes ante proconsulem ambo Christianos se esse annuntiarunt. Memnon igitur cæditur immisericorditer; Severus autem in maxillis vulneratur.

utriusque tormenta ac mors.

4 Deinde Philippopoli transferuntur proconsuli Adrianopolim, et inde Bizyam versus ferri pondere gravati coguntur sequi. Quo ubi perducti essent et interrogati, immutabilem se habere fidem in Christum professi sunt: quorum firmum ac obstinatum animum ut perspexit tyrannus, sanctum Memnonem duabus columnis alligatum extendi præcepit, et ferreis uncinis tria in lora excoriari, quæ ab ipsius capite per lumbos usque ad pedes pertransibant. Quod beatus Memnon conspicatus, suavem esse laborem dixit, qui æternam conciliat voluptatem. Et hoc, ait, omnino continget mihi. Etenim pelle carnis meæ in tres dissecta partes, sanctam Trinitatem apprehendam. Postea autem, manibus pedibusque truncatis, in caminum ignis injectus est, in quo spiritum etiam Deo tradidit. At vero S. Severus ferreis manibus rasus est: deinde autem F ungulæ ferreæ candentes admoventur ejus digitis, et a quatuor militibus extensus finditur serra. Ab hoc autem cruciatu mirabiliter liberatus, militibus torpentibus ac deficientibus, ferrea zona candente cingitur, et sic capite minutus est.

A D

DE SS. LEONTIO ET CARPOPHORO MARTYRIBUS,

VICENTIÆ IN ITALIA,

J. P.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Publica veneratio, tempus martyrii, victoria a Vicentinis obtenta, Martyres sorores, ut fertur; translationes.

SUB DIOCLETIANO ET MAXIMIANO. *Publica Sanctorum veneratio.*

Vicentini hi Martyres non quidem antiquis seu classicis, quantum novi, Martyrologiis adscripti sunt; sed varia alia exstant documenta, quibus legitimus eorum cultus probetur. Recentioribus Fastis sacris B *annua hoc die memoria ipsorum intexitur. Maurolycus ita habet:* In civitate Aquileia, Diocletiano imperante, sanctorum Leontii et Carpophori martyrum, sub Lysia præside, superatis pluribus tormentis, obtruncatorum. *Ferrarius in utroque Catalogo eosdem signat. Præcesserat Petrus de Natalibus libro* VII *cap.* LXXXVII *in suo item Catalogo, ubi martyrii narrationem habet. Ferrarius e monumentis ecclesiæ Vicentinæ, quæ in codice antiquo pergameno Ms. legisse se indicat, passionis compendium recitat in Catalogo Sanctorum Italiæ; quod cum consimile sit Martyrio, quod habetur apud Petrum de Natalibus, postea a nobis recudendo, supervacaneum est, illud compendium huc transcribere. Hæc de cultu hic paucis: infra autem pluribus.*

varia de iis incerta; uti et tempus martyrii.

2 *Franciscus Barbaranus de Mironi in Historia ecclesiastica Vicentina lib.* IX *cap.* IX *et sequentibus, varia quidem memorat in rem nostram, sed admodum incerta, quia antiquis destituta sunt monumentis, qualia desideraremus legere aliunde confirmata, quam ex Actis apud Petrum de Natalibus, quæ mihi non videntur magni ponderis. Accipe tamen in synopsi, quæ* C *refert Barbaranus, non tam ut discas, quidnam in præsenti argumento dicendum sit fundate, quam quid ab eo saltem dictum sit. Natos itaque memorat Sanctos nostros Vicentiæ, qui propterea quod parentes eorum aut majores ad istos terrarum tractus ex Arabia profecti fuerint, ideo Arabum cognomento eosdem Sanctos appellatos esse affirmat. Tempus nativitatis fatetur Barbaranus sibi esse incompertum: item non sciri exacte, qua occasione se contulerint Aquileiam, ibidem habitandi gratia, cum sororibus suis Euphemia et Innocentia. Deinde exponit nostrorum Pugilum martyrium. At quid de martyrii tempore? Fatetur laudatus Barbaranus, illud non posse inveniri tam facile, quam aliqui cogitent. Varias mox profert opiniones pro annis reparatæ salutis 300. 297, 128 et 119; sed ipse hoc innectit Christi anno circiter 128, nixus Legenda, in qua narratur Lysias dixisse Sanctis nostris:* Juro per Deum meum Adrianum, vos sequi, quocumque iveritis. *Verum cujusnam fidei, vel auctoritatis sit Legenda ista, non addit; immo vero profitetur candide, se nescire, quo fundamento nitatur hæc opinio, in nonnullis dumtaxat Mss., prout indicat, a se visa.*

3 *Quid, quod idem auctor etiam vacillat? Nam postea dicit, martyrium, de quo agimus, accidisse vel anno circiter 128 jam dictum; vel anno circiter 140; atque adeo falsam esse opinionem aliquorum (sed eorum nomina non addit) qui volunt* SS. Leontium *vel* Carpophorum *fuisse fratres SS. Cosmæ et Damiani; verum ex horum nominibus ac loco martyrii id etiam rejicit. Quaram illico ex Barbarano, cur annos modo dictos potius signet, quam tempora Diocletiani et Maximiani, quæ notantur apud Petrum de Natalibus, qui* passos *refert* temporibus Diocletiani et Maximiani imperatorum? *Equidem non video, cur a ratione temporis ibi consignata recedendum sit, et qualiquali sententiæ Barbarani, quam ipsemet non obscure indicat esse debilem, subscribendum propter qualemcumque Legendam, de qua actum est. Quamobrem temporis characterismum eumdem nos superius posuimus, vel intactum reliquimus, quem habet Petrus de Natalibus. Cur autem istum temporis characterismum non admittit Barbaranus? Quia prima opinio aliquam patitur difficultatem ex eo, quod anno trecentesimo, ut dicetur, inquit, in Vita SS. Felicis ac Fortunati (de qua agit. lib.* I *cap.* XX *et sequentibus) præses Aquileiæ vocatus fuerit* Euphemius, *et non* Lysias; *nisi dicere voluerimus, mense Augusto hunc illi successisse, id quod probabile non est, tam cito videlicet Euphemium officio suo finem imposuisse, cum paullo post suum ingressum martyrio affecerit SS. Felicem ac Fortunatum, atque ita aliquot dumtaxat mensibus præses extitisset. Sic argumentatur Barbaranus.* E F

de quo

satis prolixe

4 *Sed respondeo primo. Acta istorum duorum sanctorum Martyrum Aquileiensium apud nos illustrata sunt die* XI *Junii, tomo II ejusdem mensis pag.* 460; *ubi eorum martyrium non anno Christi 300, sed anno* 296 *affixum est. (Vide Annotata ibidem pag.* 462 *lit.* a) *tametsi in fine Actorum annus iste non exprimatur. Sic enim habent:* Martyrizati autem sunt Sancti Dei Felix et Fortunatus martyres sub die quarto decimo mensis Maii, regnante Domino nostro Jesu Christo etc. *Barbaranus vero in Italico suo Martyrio signat annum trecentesimum; de cujus utinam genuina lectione nobis constaret! Annus enimvero ille pugnat cum Actis Martyrii, quæ apud nos edita sunt hoc principio:* Sub Diocletiano et Maximiano imperatoribus, anno duodecimo, exiit edictum etc. Annum *autem hunc* cœpisse a XVII Septembris anni CCXCV, in quo S.

AUCTORE J. P.

A Caius Papa martyr obiit anno CCXCVI, XXII Aprilis, quo dedimus Vitam, *in supra citatis Annotatis observat Henschenius. Diocletianus enim dicto die* XVII *Septembris anno* 284 *imperator electus est, prout apud exactos chronologos licet videre. Si ergo Acta SS. Felicis et Fortunati Latina, quæ modo citabam, cum Italicis a Barbarano vulgatis conferre placuerit; non obscure perspicies, hæc ultima vel Barbarani, vel aliorum studio interpolata fuisse. Quanam ergo securitate nota temporis, qua istorum Pugilum martyrium in illis assignatur anno trecentesimo, a lectore, qui studio partium non ducitur, admitti queat, equidem non satis video : atque adeo prorsus censeo, ne vel ad latum unguem esse deflectendum ab anno* 296, *qui ex Actis Latinis pro eorumdem martyrio designatus jam est. Qua tempor s ratione admissa tamquam probabiliore, videtur factum esse satis difficultati, quam supra movebat Barbaranus ex præside Aquileiæ, uti vult, Euphemio, non Lysia, in nostro temporis systemate inter hunc et illum annis quatuor interjectis.*

hic disseritur.

5 *Respondeo secundo. Dato, non tamen concesso, exiguum dumtaxat tempus intercessisse, quo Lysias successerit Euphemio ;* B *an mox idcirco nomen Lysiæ expungam ex Actis nostrorum Martyrum, quæ edidit Petrus de Natalibus, in quibus illud, clare exprimitur ? An ideo eradam ex isto exemplari* tempora Diocletiani et Maximiani, *quibus dicuntur passi ? Minime gentium. Etenim cum nostræ sint partes Sanctorum Acta tueri, quantum salva veritate possumus, neque in hoc puncto ostendatur aperta falsitas, retinemus, quod antea diximus, martyrium nempe illorum contigisse* temporibus Diocletiani et Maximiani. *Cur enim Euphemius non potuit Aquileiæ munus exercere præsidis, et brevi post tempore vel illud ipse deponere, vel ab alio inde amoveri ? His de causis supra in principio hujus paragraphi, ut antea indicabam, signari* SS. Leontii et Carpophori *martyrium sub dictis imperatoribus, donec melior aliqua temporis notatio mihi assignetur. Nunc alia prosequamur.*

Victoria Sanctorum præsidio a Vicentinis obtenta :

6 *Horum auctorum Pugilum præsidio Vicentinos fuis e defensos contra Patavinos, narrat Barbaranus cap.* XV. *Rei gestæ summam accipe. Anno millesimo centesimo octogesimo sexto Patavini, collecto copioso exercitu, et urbi Vicentinæ* C *admoto, tantum non eamdem interceperant. Pugnatum utrimque acriter : Patavini summa cum strage repelluntur. Inter dimicandum* SS. Leontius et Carpophorus *visi sunt supra muros Vicentinorum, relatæ utique victoriæ præsides. In memoris ac grati animi tesseram instituta ab illis supplicatio, quæ quotannis peragitur die* XX *Augusti, quo celebratur eorum festa lux ; olim vero solebat coli cum octava, uti apparet e Kalendario anni* 1606, *quod ab eminentissimo Joanne Delphino, Vicentinorum episcopo præscriptum est. In Officio autem quando dicuntur preces, fit de illis commemoratio, uti et de S. Vincentio, in hunc modum :* Viri sancti gloriosum sanguinem fuderunt pro Domino, amaverunt Christum in vita sua, imitati sunt eum in morte sua, et ideo coronas triumphales meruerunt. ℣. Clamaverunt justi, et Dominus exaudivit eos. ℟. Et ex omnibus tribulationibus eorum liberavit eos. OREMUS. Auxilium tuum nobis, Domine, quæsumus, placatus impende, et intercedentibus beatis martyribus tuis Vincentio, Leontio, et Carpophoro, dexteram super nos tuæ propitiationis extende. *Hæc historia ex Barbarano extracta est a me, et in compendium redacta ; sicut etiam ea, quæ subdo de inventione ac translationibus corporum, et de quibus tractat cap.* XV.

inventio ac translatio corporum.

7 *Quo tempore ea Vicentiam translata sint, nihil certi haberi affirmat idem historicus documentorum defectu : illud autem certo constare addit, hodiedum (anno videlicet* 1649, *quo suam Historiam in lucem dedit) ea requiescere in cathedrali. Deinde e Ms. antiquo, ut vocat, quod inscribitur* Chronica ad memoriam præteriti temporis, præsentis et futuri, *refert, anno* 1455, *die* X *Augusti, corpora* SS. Leontii et Carpophori MM. *reperta fuisse in ecclesia cathedrali Vicentina : die autem* XX *ejusdem mensis, quo dictorum Sanctorum festum celebratur, habitam fuisse supplicationem solennem : postmodum item anno* 1467, *die* XX *Augusti institutam supplicationem solennissimam ; et sacra illa pignora per civitatem deportata fuisse, totoque isto die mansisse discooperta, ita ut ab unoquoque videri possent : ad hæc, deinde ea collocata fuisse in arca lapidea, et in illo ecclesiæ loco, ubi nunc, ait laudatus auctor, exstat sacellum majus, nomine chorus; ibidemque asservata fuisse, donec ista fabrica sit inchoata, quod accidit* E *anno* 1482 ; *quo tempore iterum ostensa populo, ac transportata ad aliud sacellum commemorat ; ubi permanserint usque ad annum* 1573, *uti dicendum ait cap.* 17 ; *ubi de translationibus nostrorum Sanctorum, et SS. Euphemiæ et Innocentiæ tractat. Sed ibi notatum lego annum* 1563. *Anno autem* 1613 *innectitur ultima corporum istorum transportatio ad sacellum aliud prædictæ ecclesiæ : solennem vero pompam, ornatum, populi frequentiam, supplicationem, ejusdemque comitatum pluribus descriptum videre datur cap.* XVIII. *Non abs re his addidero inscriptionem, quam Papebrochius noster in suo Ms. Itinere Romano, quod in nostro museo asservatur, et signatur* ✠ *Ms.* 146, *notatam sua manu reliquit his verbis :* Latina Montia, proavia Horatii Porti, ex voto pie facto genili, DD. Leontii et Carpophori tabulas hasce pingendas C. MDCXVII : Anna Sessa mater operimentis (limbos intellige lapideos speciosos) ornavit MDCXXXV. *Tabulas autem istas grandes numero quatuor fuisse, hinc Sanctorum martyrium, inde judicium exprimentes, præmittit dictæ inscriptioni laudatus Papebrochius.* F

In SS. Euphemia et Innocentia horum Pugilum sorores germanæ.

8 *Atque hæc quidem, quæ huc usque a nobis exposita sunt, Vicentinorum traditionibus seu relationibus satis favent : non ita tamen, quin nonnullæ supersint difficultates, quas modo proponam. Una ex illis est, si quis quæsierit, an SS. Euphemia et Innocentia fuerint martyrum nostrorum sorores. Affirmat hoc Barbaranus cap.* XVI, *sed non satis probat. Ferrarius in suo Novo catalogo Sanctorum ad diem* XVI *Septembris in notis citat tabulas ecclesiæ Vicentinæ,* in quibus SS. Leontii et Carpophori germanæ feruntur. *Quæ expressio* feruntur *satis debilis est. Nec scio, cujus notæ ac temporis sint illæ tabulæ. Nihil item lego de hac re apud pluries supra citatum episcopum Equilinum ; nihil in compendio martyrii, quod citabam antea. Res enimvero primævæ istarum Sanctarum videntur admodum obscuræ et incertæ : unde igitur, et quanta cum fide in dictis tabulis ferantur nostrorum Martyrum esse germanæ, ignoro. Verum cum annuntientur a Ferrario ad diem* XVI *Septembris, quo apud Vicentinos coluntur, poterit forte pluribus tunc agi de illo puncto, si comparuerint satis apta*

AUCTORE J. P.

Proponuntur quædam difficultates

apta documenta, quæ ad ulteriorem indagationem sternere possint viam.

9 *Secunda ex difficultatibus, contra varias* SS. Leonti et Carpophori *translationes in veri potest ex iis, quæ memorat Spicilegium Dacherianum tomo V, ubi habetur* Iuventio Sanctorum a domno Deoderico pontifice [Metensi] repertorum, atque ad civitatem Metensem translatorum, *in quo documento occurrunt hæc cap.* III *pag.* 145 *ad propositum nostrum :* Civitas Vincentia est non longe a Venetia, ad quam olim Longobardi, dum Italiam invaderent, primam urbium venisse dicuntur. In ea martyr Leontius monasterio celebri venerabatur. Hujus episcopus loci reliquias nostro reverentissimo præsuli, si pro causa sua imperatoriam interpellasset majestatem, repromisit. Mox misso illuc Rothardo diacono, cum episcopus nimium se fecisset difficilem in dando, præter quod dumtaxat promiserat, tandem continua exigentis victus instantia, præter pauca sibi pignora retenta, reliquum corporis totum largitus est. Hunc et beatum Carpoforum Romæ passos, ab eadem civitate non longa ante tempora translatos, incolæ asseverabant : ubi B et nobile quondam monasterium S. Felicis visebatur, ubi et primo reconditi ferebantur; sed eo ab Ungris, qui pene locorum ipsorum vicini sunt, exusto, atque assidua incursione eorum reparationem prohibente, ad sedem episcopalem infra urbem sub altare depositi; unde et præfatus Rothardus diaconus sanctum quidem Leontium totum, sancti vero Carpofori reliquias non modicas ab ipso, quo claudebantur, sumpsit altari, effracto sepulcro. Passionem eorum incendio deperisse dixerunt. Natalis eorum XIII Kal. Augusti celebratur. Teudo eos detulit magna et universali ecclesiæ celebritate.

§ II. Expenduntur difficultates de corporum translationibus, ac martyrii palæstra.

circa eorum translationes

Hujus, *quam modo producebam, narrationis fides ita commendatur apud Acherium citatum, inter ea quæ præfatur ad lectorem pag.* 15: C Historiam Inventionis Sanctorum a Deoderico sive Theoderico Metensi episcopo, dum in comitatu Ottonis imperatoris Italiæ ecclesias et monasteria perlustraret, repertorum, e scripto codice monasterii S. Symphoriani Metensis a se descriptam V. C. Hadrianus Valesius... perhumaniter... mihi concessit edendam. Auctor hujusce narrationis passim sese, cum isthæc Sanctorum corpora transferrentur, præsentem adesse prodit. *Hæc ibi : ut non videam, cur plena fides historica dicto auctori secure non debeat tribui in narratione, quam hic præ manibus habemus. Nunc observationibus nonnullis illam expianemus. Otto I coronam imperii adeptus est anno Christi* 962. *Theodoricus autem hujus nominis primus ab Illustrissimo Meurissio in Historia episcoporum ecclesiæ Metensis lib.* III *pag.* 317 *ad cathedram istam evectus fuisse scribitur anno* 964. *In signando eodem anno præcesserat Sigebertus in Chronico : sed apud Sammarthanos in Gallia Christiana differtur illa dignitas usque ad annum* 966 *ex Alberico his verbis :* Anno CMLXVI Adalberone Metensium episcopo mortuo, Theodoricus consobrinus Ottonis imperatoris episcopus subrogatur. *Jacobus Longueval in Historia ecclesiæ* D *Gallicanæ tomo VI ad annum* 965, *pag.* 552, *successisse eum in cathedra Metensi memorat Adalberoni, die prima Maii anni præcedentis mortuo. Verum non est quod moram nobis injiciat tantilla temporis differentia, quæ forte in Albericum irrepserit ex notis chronologicis transpositis* VI *pro* IV.

apud Vicentinos.

11 *Propius huc spectat factum, quod examinamus, de corpore S. Leontii martyris, et toto quidem, uti ex anonymo scriptore supra vidimus, Vicentia ablato a Theoderico, Sigebertus ad annum* 969 *rem gestam ita narrat :* Theodericus Metensium episcopus, Imperatori sanguine, dilectione, ac familiaritate cæteris devinctior, dum in Italica expeditione per triennium sub eo militaret, multa corpora et pignora Sanctorum de diversis Italiæ locis, quocumque modo potuit, collegit. *(De significato verbi* militare *consule, quæ dixi die* XVI *hujus mensis pag.* 272). *Inter alios autem plures, quos ibidem commemorat,* a Viucentia Leontium episcopum et martyrem *ab eo sublatum dicit, rem ita concludens :* Hæc omnia... cum aliis multis Sanctorum pignoribus præsul Deodericus in Galliam hoc anno transtulit, et in ecclesia S. Vincentii martyris a se in E insula urbis constructa locavit. *Vides, lector, alium hic designari Leontium, episcopum videlicet ac martyrem, quam superius ab auctore anonymo expressus sit.*

ac locum palæstræ:

12 *Unde moveatur controversia necesse est, uter ex hisce duobus a Theoderico episcopo Metensi impetratus, et Vicentia ad urbem Metensem avectus fuerit. Sicut autem, prout antea retuli e Dacherii observatione,* auctor hujusce narrationis *anonymus* passim sese, cum isthæc Sanctorum corpora transferrentur, præsentem adesse prodit; *sic adfuisse se, quando corpus* S. Leontii M. *traditum Theodorico fuit, videtur utcumque insinuare, nam dicit :* Hunc et beatum Carpoforum Romæ passos, ab eadem civitate non longa ante tempora translatos, incolæ asseverabant. *Item :* Passionem eorum incendio deperisse dixerunt. *Hinc etiam oritur difficultas contra locum palæstræ eorum Aquileiam, et contra opinionem eorum, qui inde illorum corpora Vicentiam translata memorant. Sed alia insuper oritur molestia adversus possessionem et translationes corporis* S. Leontii *hodierni apud Vicentinos, post sæculum decimum, de quibus actum est supra :* F *etenim sæculo decimo episcopus Vicentinus* Rothardo diacono... præter pauca sibi pignora retenta, reliquum corpus totum *(S. Leontii)* largitus est, *teste auctore anonymo : qui paullo post subdit ista :* Rothardus diaconus sanctum quidem Leontium totum, sancti vero Carpophori reliquias non modicas, ab ipso, quo claudebantur, sumpsit altari, effracto sepulcro... Teudo eos detulit magna et universali ecclesiæ celebritate. *Hæc si de hodierno Leontio intelligas cum auctore anonymo, nihil vel quasi nihil remansit ex ipsius corpore post sæculum decimum apud Vicentinos. Sin vero Sigebertum sequaris, evanescit difficultas, quia de synonymo martyre et episcopo loquitur. Sed utri probabilius credendum, an dicto anonymo, cujus fides ex loco ac tempore superius commendata est; an Sigeberto potius, qui floruit sæculo duodecimo ineunte, et Gemblaci in Brabantia nostra monachus fuit?*

quam controversiam valde implexam nos aliis extricandam relinquimus

13 *Ego interim intricatam hanc controversiam eruditis Vicentinis considerandam tantisper propono, rejecto in eos onere, ut causam suam defendant ipsimet, atque litem hanc dirimant, si possint.*

A *possint antiquiora eruderare documenta, quibus superiorem anonymi narrationem evertant. Antiquiora, inquam, documenta, quæ ante Sigebertum et eumdem anonymum scripta esse constet a fide digno auctore; non vero Petrum de Natalibus lib.* II *cap.* LXVI; *non eminentissimum Baronium ad annum Christi* 969; *non Ferrarium in Novo catalogo Sanctorum ad diem* XVI *Novembris in notis; non Barbaranum denique cap.* XIX *non Ughellum tomo V Italiæ sacræ col.* 1031 *novissimæ editionis Venetæ; qui ex Sigeberto S. Leontium episcopum et martyrem Vicentia a Theodorico episcopo translatum fuisse scribunt, atque adeo omnes illi et singuli non majoris debent censeri ponderis, quam Sigebertus ipse, quem afferunt. Colitur autem S. Leontius episcopus et martyr in ecclesia Vicentina die* XVI *Novembris, ut videre datur apud Ferrarium, ac Barbaranum locis modo designatis, poniturque ab Ughello citato secundus Vicentinorum episcopus. Atque hæc quidem hactenus. Quandoquidem vero difficultatis jam propositæ arbitrum interponere me nolo, ideo ea, quæ superius* § 1 *de sanctis nostris Martyribus hodiernis e* B *communi opinione præmisi, relinquo in sua possessione, ac malo potius loqui cum multis, quam sapere cum paucis. Dentur interim qualiacumque eorum.*

ACTA

Auctore anonymo,

Ex editis apud Petrum de Natalibus lib. VII *cap.* LXXXVII.

Martyres accusantur.

Leontius et Carpophorus martyres in civitate Aquileia *a* passi sunt temporibus Diocletiani et Maximiani imperatorum, sub Lysia præside *b*. Qui cum essent arte medici, infirmos quoscumque ab omni languore sanabant non tam naturalibus medicaminibus artis suæ, quam Christi nomine invocato: erant enim fidelissimi Christiani. C Audiens autem Lysias præses famam illorum, cum essent ei ab ejus officialibus accusati, et quod cultum deorum suorum destruerent; eos ad se accersiri fecit: et quæ essent eorum nomina, quæ patria, quæ conditio, quæ fortuna, quæsivit. Illi vero ad singula responderunt: quia scilicet nomina eorum erant Leontius et Carpophorus: patria vero eorum erat Arabia *c*, conditio Christiana: fortunam autem Christianos nescire dixerunt. Tunc præses cœpit eis persuadere, ut diis sacrificarent, promittens illos exinde honoribus sublimandos; aut si renuerent, diversis puniendos suppliciis.

eruuntur a morte ac tormentis

2 Cumque illi sacrificia dæmonibus exhibere nullatenus velle responderent, et Christum sibi adjutorem in omnibus dicerent, atque illius comminata tormenta contemnerent; præcepit eos præses in manibus et pedibus graviter torqueri. Et dum illi constantes hoc supplicium deriderent; jussit eos præses catenis vinctos in mare præcipitari. Statimque angelus Domini affuit; et diruptis vinculis illos e pelago ad littus incolumes eduxit. Et cum hoc miraculum præses artibus magicis adscriberet, et econtra illi ei Christi virtutem prædicarent, illeque eos in nomine Dei sui Hadriani *d* sequi velle diceret; continuo duo dæmones affuerunt, et præsidem in faciem alapis ceciderunt gravibus per horam unam. Sed orantibus pro eo Sanctis, statim dæmones abierunt.

liberantur.

3 Tunc præses dicere cœpit, quod dii contra se indignati, quia illos velle relinquere dixerat, talem in eum vindictam exercuerant. Jussitque Sanctos in carcerem trudi: donec, qualiter ipsos perderet, cogitaret. Altera die illos eductos et diis immolare constantius recusantes, in ignem copiosum accensum jactari mandavit. Sed tamen ignis illos in nullo læsit; sed facto terræ motu nimio, erumpens flamma plurimos paganorum circumstantes exussit. Illi vero Sancti de ignis educti medio, nedum in corporibus, E sed etiam in capillis et vestibus penitus apparuerunt intacti. Jubentur ergo in equulo suspendi et ungulis radi: sed angelo illos custodiente fatigatis admodum carnificibus, ante præsidem deponuntur.

ac tandem capite plectuntur.

4 Et cum iterum ac iterum a præside persuasi, cultum diis suis exhibere renuerent, fecit illos Lysias præses in crucibus levari, et a circumstante populo lapidari. Verum lapides in jacientes redibant, et plurimos vulnerabant. Tunc mandavit illos a quatuor ex militibus sagittis configi. Sagittæ vero Martyres non lædebant, sed retroversæ sagittarios configebant. Et non solum illos, sed alios plures astantes occiderunt. Lysias autem se confusum in omnibus cernens, Sanctos Dei gladio cædi jussit: et sic accedentes spiculatores eorum capita gladiis absciderunt Quorum corpora Christiani rapientes juxta muros civitatis Aquileiæ *e* sepelierunt. Passi sunt autem sancti Martyres Leontius et Carpophorus XIII Cal. Septembris.

ANNOTATA.

a *Locus hic palæstræ patitur difficultatem. Vide Commentarium num.* 12.

b *Hiccine an. alius fuerit, ibidem expensum est a num.* 3.

c *Alibi dicuntur Vicentiæ nati; Arabes tamen cur vocentur, vide ibidem num.* 2.

d *Non satis clare percipio, quid hic veniat ad rem deus* Hadrianus *(imperatorem intelligo) ubi antea dicuntur Martyres nostri sub Diocletiano et Maximiano passi. Consuli possunt, quæ in Commentario dicta sunt eodem numero* 2.

e *Romæ passos, et ex eadem urbe Vicentiam translatos, indicat documentum, quod ibidem protuli num.* 9.

A D

DE SS. PARTIM MARTYRIBUS, PARTIM CONF.

PIRICIO, ARCO, MAXIMO CONFESSORE, PAMPHILO, COLOUO CONFESSORE. ITEM DE DIOMEDE, AGATICO, ZELO.

SYNNADÆ IN PHRYGIA.

J. P.

Ex Martyrologiis.

DIE XX AUGUSTI. *Variis modis hi Martyres referuntur : eorum palæstra :*

Rabanus *priorum Sanctorum memoriam Martyrologio suo hac die inscripsit, ita de eis loquens :* In Sinnada civitate natale sanctorum Piricii, Arci, Maximi confessoris, Pamphili, Coloui confessoris. *In Beda* B *Plantiniano habentur ista :* In Sinnada civitate sanctorum Valenti, Piricii, Arci, Maximi, Pamphili, et Coloui confessoris. *Facile autem observatu est, aliam ab alia lectionem differre. Major est discrepantia apud Florentinium :* In Sinnada civitate sanctorum Pisti, Arcii, Diomedis, Agatini, Zeli, Pamphili, Coloui confessoris. *Consuli potest idem auctor in notis : in quibus sic scribit e laterculo Antverpiensi :* In Sinnada civitate Pisti, Acari, Diomedis, Agathini, Zeli, Pampi. *Hæc ibi. Sed quis ad veram ac genuinam lectionem reducturum satis tuto se speret apographa ista corrupta et luxata tot locis ? Vide interim Florentinium in dictis notis, uti et ea, quæ mox dicam. Locum palæstræ ita describit Ferrarius in Topographia ad Martyrologium Romanum :* Synnada civitas archiepiscopalis Asiæ Phrygiæ, quondam nobilissimus conventus, et metropolis, ampla, ad montes Dibymorum radices, magna subsequente ante illam planitie, apud Docimæum olim vicum lapidicina nobilem, inde enim Romam usque lapides vehebantur ex agro Synnadensi. Ea inter Eucar- C piam ad occidentem et Juliopolim ad orientem sita est, hoc tempore nomen quidem retinens, sed obscura effecta, ut cæteræ fere omnes sub Turcarum imperio.

2 *Nunc varias alias lectiones de Martyribus, quos supra in titulo expressi, expendere juvat, et videre, unane an duplex eorumdem classis poni possit, vel debeat. In catalogo nostro Sanctorum Ms., qui ex variis Fastis sacris concinnatus est, hac die signantur hi tres seorsim :* Diomedes, Agathicus, Zelus ; *quos supra simul* E *cum aliis conjunctos vidimus ; sicut etiam simul eos hac die ita legit Holstenius in Animadversis ad Martyrologium Romanum :* In Sinna civitate natalis SS. Pisti, Arcii, Diomedis, Agatini, Zeli ; Pamphili, Colitii confessoris. *Inter Martyrologia Hieronymiana contracta, et a nobis edita post indicem Sanctorum in sex primos Operis nostri menses, in Richenoviensi sic notantur :* In Sinnada civitate, Pisti, Arcii, Diomedis, Agateni, Pamphili. *Ex dictis deduco corollaria tria. Primum sit, non constare certo, an duplex, an unus tantum Sanctorum supra nominatorum manipulus statui debeat. Secundum, quia tamen tres istos, de quibus dixi, in nostro catalogo seorsim ab aliis notatos inveni ; hunc secutus, duplicem in classem eos dispesci posse censui, etiamsi non sit certum, an ita dispesci debeant. Tertium, Sanctos partim martyribus, partim confessoribus in titulo superiore accensui, Rabani præsertim exemplo, qui duos ex illis confessoris nomine expresse nuncupat. An vero hi fuerint simul martyres ; et an confessores vocati, quia suo martyrio publicam quamdam, singula-* F *rem, et heroicam fidei professionem præmiserint, non divino. Quibus autem non datur titulus confessoris, illi videntur mihi fuisse martyres eo modo, quo annuntiantur.*

an una, an duplex illorum classis

DE SANCTO DIOSCORO MART.

ALEXANDRIÆ.

J. P.

Ex Martyrologiis.

XX AUG.

In Alexandia natale Dioscori. *Annuntiatio est Rabani, quam etiam habet Beda Plantinianus. Eadem habetur apud Florentinium. Castellanus in suo Martyrologio universali eum refert cum titulo martyris. Et vero etsi hunc nec in citatis Martyrologiis, nec in apographis, quæ affert Florentinius in notis ; nec in Martyrologiis Hieronymianis contractis, quæ apud nos excusa sunt, Richenoviensi, Labbeano, Corbeiensi breviore, ut vocatur, ac reginæ Sueciæ, expresse adjectum lego ; illum tamen supra etiam apposui, qui per τὸ* natale *videtur indicari. Porro quæ ad ætatem, ac gesta hujus Sancti pertinent, ignota mihi prorsus sunt.*

DE

A D

DE SS. VALENTINIANO ET LEONTIO FORTE MM.

IN LUCANIA ITALIÆ.

Cultus ex Martyrologiis, notitia loci.

J. P.

XX AUG. *Signantur a Rabano, in auctariis Usuardinis, ac Martyrologio Rhinoviensi etc.*

De antiquo horum Sanctorum cultu constat e variis Fastis sacris. *Rabanus ita eos annuntiat:* In Lucania SS. Valentiniani, Leontii. *Inter auctaria Usuardina a nobis vulgata referuntur etiam brevissime ex Greveno, mutato tamen aliquantulum unius nomine:* In Lucania, sanctorum Valentiani, et Leontii. *(Ibidem ex exemplari Vaticano,* In Lucania, S. Leoncii.) *Adde Martyrologium contractum Hieronymianum Rhinoviense, apud nos editum mensis Junii tomo VII, ubi hæc sunt:* Et in Lucania, Valentia [Valentiniani] et Leontii. *Deinde autem die* XXI *hujus mensis:* Et in Lucania, Valentini, et Leonti. *Inter hos autem et illos nimis magna videtur mihi similitudo, quam ut eos in duas dividam classes diversas, tametsi diversis diebus annuntientur; sive per confusionem bis huc sint intrusi, sive duobus istis diebus colantur. Corbeiense Martyrologium brevius eos quidem non ponit bis; sed die tantum* XX *sic habet:* In Lucania, natalis sanctorum Valentiani, Leonti. *Castellanus in suo Martyrologio universali solum* in Lucania S. Valentinianum martyrem *signat hoc die.* B

Lucaniæ provinciæ situs.

2 *De ista autem Italiæ regione valde multa collegit Leander Albertus in Descriptione totius Italiæ, quæ nimis longum esset huc transcribere. Delibo tamen hæc breviter e Baudrando:* Ejus termini fuere a septemtrione Silarus fluvius, quo separabatur a Picentinis, et Bradanus fluvius, quo dividebatur ab Apulis Peucetiis: a meridie Laus fluvius, quo a Brutiis distincta erat: ab oriente vero sinu Tarentino, et ab occidente mari Tyrrheno terminabatur; eratque in ea parte, in qua nunc Basilicata provincia regni Neapolitani, cum maxima parte provinciæ Principatus citerioris C versus meridiem, et minuta parte Calabriæ citerioris, teste Cluverio. *Consuli etiam de Lucania potest Ferrarius in Typographia ad Martyrologium Romanum.*

An ad hanc, an ad Lucanam urbem Sancti spectent.

3 *Porro annuntiato ista apud Florentinium,* In Lucana, natalis sancti Valentiani, Leonti, *ansam viro præbuit disputandi an spectent hi Sancti ad* Lucanam *urbem, an ad* Lucaniam *regionem. Sed post varias exemplarium lectiones, quas producit in utramque partem, eo redactum se fatetur candide, ut uni magis quam alteri suffragari non possit, ita concludens disputationem præsentem:* Nihil ergo certi decernere mihi fas est. *Et vero quisnam non dicam certo, sed probabiliter saltem decernere aliquid hic queat ex vitiatis, luxatis ac corruptis lectionibus, quæ tum in Martyrologium a Florentinio vulgatum, tum in alia exemplaria irrepsere? Quid, quod in ipso Martyrologio Florentinii die proxime sequenti habeatur:* In Lucania provincia natalis sanctorum Valentini, Leonti. *Hos vero, qui* XXI *Augusti ibi extant,* In Lucania provincia, *memorati, esse diversos ab illis, qui pridie signabantur in Florentinii textu* In Lucana, *creditu difficile videtur. Adi Florentinium in notis ad diem* XX *hujus mensis. Non satis itaque sibi constans apparet utraque ista lectio, ut prorsus non perspiciam, necesse esse sive ob hanc sive ob alias, discedere a Lucania provincia ad Lucanam urbem in annuntiandis prædictis nostris Sanctis: qui mihi videntur fuisse martyres, si genuina sit lectio, in qua eis apponitur vox* natalis: *quia tamen illa in aliis Martyrologiis, quæ citavimus, non extat, ideo martyribus* forte *illos accensendos diximus.* E F

DE S. AUCTORE EPISCOPO

TREVIRENSI,

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

P. D.

§ I. Cultus duorum Auctorum incertus; unius certissimus.

ANTE MEDIUM SÆCULI V. *Nec Auctoris duplicis*

Nonnulli scriptores duos sanctos Auctores *vel* Autores *celebrant, urbis Trevirensis episcopos: et unum quidem eorum publicum habuisse et legitimum cultum, indubitatum est; an uterque, ambigitur. Browerus in Annalibus Trevirensibus ad annum 409 ita scribit:* Primi Autoris diem depositionis antiqui statuerunt XIII Kal. Septembris, et corpus narrant Brunsvigam translatum in Saxoniam... Trevericus secundus Autor in San-maximiano martyrologio ad XV Kal. Septembris exprimitur, qui de isto cœnobio... translatus dicitur et quiescere apud Tabenam S. Quiriaco associatus. *Quæ si certa sunt, certus est amborum cultus, verum qui sunt illi antiqui,*

qui

AUCTORE P. D.

qui PRIMI Autoris diem depositionis statuerunt XIII Kal. Septembris, et corpus narrant Brunsvigam translatum? *Ego certe hactenus nullum reperire potui: imo et memoratum diem obitus et translationem Saxonicam* Auctori II *magis propria dixerunt scriptores per decursum citandi; qui licet plerique adeo antiqui non sint, iis tamen antiquiores, qui contrarium asserant, non reperiuntur.*

cultus

2 *Neque obstat, quod* S. Autor II *in Tavanam translatus fuerit: nam qui prima translatione ad Tavanenses transierat, potuit translatione altera in Saxoniam efferri: idque revera factum testatur Petrus Mersæus in libro de Electoribus et episcopis Germaniæ pag.* 250, *dicens:* Auctor II... in ecclesia D. Maximini tumulatur. Inde translatus post aliquot annos, in Thabenam super Sarram fluvium repositus est. Reliquiæ S. Auctoris per quamdam nobilem fœminam, Gertrudis nomine... Treviri translatæ sunt Brunsvicum. *Quæ Mersæum ex traditione communiori hausisse, ostendunt sequentia.*

legitimus

3 *Primo Acta translationis tum nostra, tum ea, quæ affert Leibnitius, Saxoniam illius reliquiis* B *decoratam narrant, qui obiit* XIII *Kal. Septembris: obiit autem* Auctor II *(ut dicam num.* 22, *) alterius dies emortualis ignoratur.* 2° *Grevenus et fasti Lubeco-Colonienses illum* in Brunswich per translationem requiescere tradunt, *qui colitur* XX *Augusti: colitur autem* Antor II, *ut dicam num. citato.* 3°. *Biographus* S. Auctoris, *de quo infra, successorem S. Legontii tradit in Saxoniam elatum: successit autem* Auctor II, *ut scribunt omnes. Hallucinatur quidem biographus hic quamplurimum cum res a sua ætate remotissimas narrat: attamen traditionis suo tempore de translatione hac vigentis, testis est non omnino inidoneus.*

satis probatur.

4 *At, inquiet nonnemo, translatio Saxonica incidit in annum* MCXIII: *atqui* litteræ San-maximianæ sequentibus annis meminere S. Auctoris velut adhuc in Tabena existentis, *ut anno* 1646, XXIX *Decembris ad Bollandum nostrum Luxemburgo scripsit R. P. Alexander Wilthemius: ergo qui in cœnobio Tabanensi seu Tavanensi depositus est, in Saxoniam non est translatus. Respondeo, in litteris illis facile locum habere, quod et alibi sæpe usuvenit, ut Sancti Tavanæ* C *quiescentis fiat mentio, quia ipsius reliquias notabiles locus ille adhuc servabat: est enim credibile, sacra lipsana non ita a possessoribus Tavanensibus fuisse dimissa, ut nihil eorum sibi retinuerint.*

nec martyrium illius, qui dicitur primus:

5 *Verum, inquies,* Auctorem II *venerationem publicam nactum, dicetur infra: atqui et Auctor I, Sanctus est: martyrium enim subiit; et apud Marianum Scotum ad annum Christi* 100 *testatur Methodius, de sexdecim primis S. Materni successoribus, quos inter et hic Auctor, aliisque plurimis ita enuntians:* Non solum in propria provincia, sed et in extremis et ultimis industrii et illustres, non solum confessione sed et martyrio existentes, regna etiam tyrannorum vicerunt. *Respondeo, Methodii hujus testimonium non sufficere. Qui scriptorem hunc cum Methodio Patarensi confundunt, falluntur: nam Patarensis antistes circa annum* 300 *martyrium consummavit: alter autem tempore posteriorem ipse se insinuat, quando apud Marianum ad annum* 480 *ait S. Augustinum* obiisse anno VIII imperii Theodosii junioris. *Imo sæculo octavo, si recentior non sit, certe antiquior non videtur: nam temporum intervalla metitur ab Incarnatione Christi: qui mos computandi octavo tantum sæculo usu receptus est. Cum autem Auctor I sæculo secundo vel tertio vixisse perhibeatur, liquet sine scrupulo non admitti ea, quæ de ipso Methodius affert.* D

quem tamen numquam vixisse

6 *Multo longius, quam ego hactenus, progreditur Calmetus qui in Dissertatione de archiepiscopatu Trevirensi, præfixa tomo I Historiæ Lotharingiæ, pag.* VII *contendit, Auctorem I, omnesque episcopos alios, qui S. Maternum inter et S. Agricium a Trevirensibus collocantur medii, etiam e numero vivorum eradendos. Duplex hanc in rem argumentum idiomate Gallico ita proponit:* Antiquum Ms. S. Matthiæ, quod in ea abbatia vidimus, de his S. Materni successoribus non loquitur. Præterea scriptor, qui gesta Trevirorum sub initium seculi duodecimi composuit, asserit diserte, B. Agricium quartum esse Trevirensium episcopum, quorum nomina habebantur cognita. *Unde concludit Calmetus, ante S. Agricium, qui floruit anno* 314, *nullos Treviris sedisse episcopos, præter SS. Valerium, Eucharium et Maternum.*

E

non evincit Calmetus

7 *Verum quos allegat scriptores Calmetus, tantæ non sunt auctoritatis vel ætatis, ut iis alii non possint opponi. Nam ut incipiam a scriptore, qui sub initium sæculi* XII asseruit diserte, B. Agricium quartum esse Trevirensium episcopum, quorum nomina habebantur cognita, *ei opponuntur Marianus Scotus anno* 1086 *defunctus, et Mariano antiquior Methodius, qui quindecim episcopos, inter S. Maternum et Agricium medios enumerant, ut Marianum ad annum Christi* 100 *legenti manifestum est. Ad hæc, præter SS. Valerium, Eucharium, Maternum, et Agricium, alios sæculo undecimo antistites fuisse cognitos ostendit catalogus, de quo Bollandus tom. III Feb. pag.* 393 *ita loquitur:* S. Materno S. Auspicius successit... Huic S. Celsus, ut constat ex catalogis, quos *cum alii, tum nominatim* exhibet Ms. codex serenissimæ reginæ Sueciæ, in quo nomina pontificum Trevericæ urbis ad Egilbertum usque enumerantur, ut sub eo proinde liber exaratus videatur. Fertur autem Udoni successisse Egilbertus anno MLXXIX. *Ex dictis responsio quoque habetur ad allegatum a Calmeto Ms. S. Matthiæ. Hoc enim licet antiquum monumentis tamen citatis antiquius non* F *ostenditur. Aliud præterea argumentum Calmetus petit a fidei lumine, Galliis illato serius, quam ut locus sit episcopis pluribus, qui S. Maternum inter et Agricium medii scribuntur. Verum illud jam pluries ab aliis solutum est, quam ut morari nos debeat.*

quamvis forsitan cum alio sit confusus.

8 *Placet interim conjectura Calmeti, arbitrantis nonnullos aliarum ecclesiarum præsules confusos cum Trevirensibus, hosque inter* Auctorem I *eumdem esse cum episcopo Metensi synonymo, de quo actum est ad diem* X *hujus mensis. Etenim ex episcopis viginti et uno, quos S. Maternum inter et Agricium Trevirenses collocant, octo aliunde accersitos, verosimillimum ostendit Henschenius in Exegesi de episcopatu Tungrensi. An non sit sors eadem nonnullorum ex quindecim qui supersunt, quis dixerit? Mors S. Materni a Trevirensibus innectitur anno æræ vulgaris* 128; *a quo usque ad annum* 314, *quo S. Agricius Trevirensibus præfuit, fluxerunt anni* 185, *quibus implendis episcopi duodecim et etiam pauciores sufficiunt. Atque hac forte de causa Ms. S. Matthiæ et gesta Trevirensium a Calmeto allegata,*

AUCTORE P. D.

A *gatu, vel omittunt vel ignota tradunt eorum nomina, qui S. Materno usque ad S. Agricium successerunt: quia, licet antistites intermedios fuisse constaret, non tamen perinde scriptoribus constabat, quinam successissent: unde parcentes labori, quem exactius requirebat examen, tam eos præteriere, qui Treviris revera rexerant, quam alios, qui aliunde fuerant in catalogos intrusi.*

Auctoris II cultus fuit celebris.

9 *Cæterum ut satis certus non est cultus gemini Auctoris Trevirensis; ita alterutrius longe certissimus est et celeberrimus: ostendent id per decursum translationes creberrimæ, dies festi indicti, supplicationes habitæ, templa extructa, munera oblata. Nunc pauca ex Martyrologiis delibo. Hagenoyense ad hanc diem ita habet:* Treviris S. Auctoris episcopi et confessoris. *Antverpiense, Ultrajectense, Leydense, Lovaniense:* Ipso die S. Auctoris Trevirorum episcopi. *Editio Lubeco-Coloniensis paullo est auctior:* Treviris B. Auctoris episcopi et confessoris, qui in Brunswich per translationem requiescit. *Idem quoad rem est textus Greveni et aliorum. Quamvis autem hæ annuntiationes distincte non exprimant* B Auctorem II, *ei tamen ipsas esse applicandas, ostendunt sequentia.* 1°. *Joannes Enen recensens* nomina Sanctorum diœcesis Trevirensis, *ait:* Auctor II XIII Kal. Septembris. 2° *Florarium nostrum ad eum diem:* Apud Trevirim S. Auctoris episcopi et confessoris, hujus nominis secundi. 3° *Scriptor Actorum, de quibus infra,* XIII Kal. Septembris *illum coli testatur, qui S. Legontio successit: successit autem* Auctor II. *Errat quidem, ut supra dixi, biographus ille, cum res sæculo quinto gestas litteris mandat: attamen cultus, quem visu percipiebat et auditu, testis est idoneus.* 4° *Acta translationis illum celebrant, qui obiit* XIII Cal. Septembris: *obiit autem* Auctor II: *alter quo die obierit, prorsus ignoratur. Igitur* Auctoris II *hic solum meminero, ad illum translationes crebras aliaque cultus indicia relaturus: ex quibus, si quæ forsitan spectent ad alterum, poterunt confusa secerni, ubi ex melioribus monumentis veritas eluxerit.*

C

§ II. Actorum examen et castigatio; vitæ tempus, et dies mortis.

Acta ipsius rebus gestis diu posteriora.

Sancti Auctoris *Acta submisit majoribus nostris anno* 1641 *R. P. Joannes Gamans, Societatis nostræ, excerpta, ut addit,* ex Bodecensis cœnobii ordinis Regularium S Augustini Passionali pergameno Ms. insigni, fol. CLXXXVI, pag. A. *Titulus ipsis præfixus ita sonat:* Incipit Vita B. Auctoris archiepiscopi Trevirensis, quæ est XIII Kalendas Septembris *Narrandi exordium ducitur ab his vocibus:* Ad illuminandum genus humanum multas in hoc mundo spirituales lucernas Dominus dignatus est accendere. *Acta autem scripta esse post annum* 1112, *sub finem biographus indicat, cum translationis anno* 1113 *factæ meminit, dicens,* B. Auctorem *cuidam viro religioso apparuisse,* eique, translationem sui corporis de hoc loco in Saxoniam imminere, indicasse, sicut ibi usque hodie collocatum magno honore veneratur. *Imo voces illæ* usque hodie *innuunt, tempus jam aliquod a translatione fuisse lapsum, cum Vita scriberetur. Cum autem* S. Auctor, *ut ostendam infra, vixerit ante medium sæculi* V, *patet biographum immani annorum intervallo ab ipso fuisse disjunctum, ut mirum non sit, Actorum valorem esse perexiguum, aut potius nullum: cujus aliquot specimina accipe.*

personarum confusione.

11 *Primo Sanctum nostrum cum Auctore episcopo Metensi, de quo actum diximus ad diem* X *hujus mensis, confundit; eumque putat, Metis per Attilam eversis, a Metensi cathedra migrasse ad Trevirensem: at alterum ab altero distingui longe est verisimilius: nam Auctor Metensis sæculo nono in Alsatiam elatus est, quiescitque in Mauri monasterio, ubi etiam hodiedum colitur religiose et honoratur; ut in ipsius Vita testatur Meurissius in libro de Episcopis Metensibus, et Calmetus tom.* I *Historiæ Lotharingiæ col.* 662, *ubi et Judocum Coccium, Mabillonium, necnon Chronicon Metense citari reperies. Proinde hic Sanctus alius est a Trevirensi, anno* MCCXXIII *in Saxoniam translato. Ad hæc,* S. Auctor *Trevirensis in Actis notatur mortuus* XIII Kal. Sept.; *atqui Metensem* IV Idus Augusti, *quo et colitur, obiisse tradunt varii catalogi Mss., ut apud Calmetum tom.* I *Historiæ Lotharingiæ, sub finem operis pag.* 79 *videre* E *est, et maxime pag.* 80, *ubi adducit catalogum desumptum ex pontificali et canone Missæ, et conditum tempore Caroli M.*

antilogia,

12 *Præterea erroris plena sunt sequentia:* Eodem tempore Martinus Turonensis, Maximinus Treverensis, Trebedus Wormaciensis apud Coloniam Effrata *seu* Euphratam Coloniorum præsidem... deposuerunt... inter quos præsules Christi clarissimos B. Auctor velut aureum emicuit fidus. Tempore *Concilii Agrippinensis, in quo Euphratas depositus traditur, S. Martinus tantum erat catechumenus: quomodo ergo in causa fidei judex sedit? Eidem synodo* Victor Vangionum *seu Vormatiensium subscriptus legitur; cur ergo obtruditur* Trebedus; *cujus ne nomen quidem inter episcopos Vormatienses notum est? His erroribus mox miscetur antilogia; dum Attilæ anno* 451 *Gallias vastanti ille scribitur synchronus;* qui jam anno 346 inter præsules Christi clarissimos velut aureum sidus emicabat, *atque adeo ætatem tum attigerat aliquanto provectiorem.*

aliisque fabulis

13 *De ipso Attila quas fabulas secutus est?* Attilas, *inquit,* rex Hunnorum, devictis Galliis, Theodosio imperatore defuncto, Trevirim F ecclesiam devastaturus pugnabat ad portam. Desuper B. Auctor hostem redarguens, Quisnam tu es, inquit, qui terras demoliris nostras, gentemque perturbas? Cui rex... furiis exagitatus respondit: Ego sum Attilas flagellum Ecclesiæ, Domino sic volente. Hoc audito B. Auctor, suum confortans populum, aperiri portas jussit ei: ille autem cum omni exercitu suo a porta in portam transivit, habens ex utraque parte quasi murum, et tenebras adeo densas, ut neminem videret, nec cuiquam noceret. *At auctor de gestis Francorum a Pagio in Critica ad annum* 451 *num.* 17 *citatus, de Hunnis, quorum dux erat Attila, scribit:* Chuni Rhenum transierunt, Mettis succenderunt, Treviris destruunt, Tuncrus pervadunt, usque Aurelianis pervenientes. *Non ergo* Attila cum omni exercitu suo a porta in portam transivit, neminem videns, nemini nocens.

sunt fœdata.

14 *Insuper, habitum cum Attila sermonem, secutumque prodigium, personis et loco mutatis, scriptor mutuatus est ex Actis S. Lupi, in quibus tom.* VII *Julii pag* 79 *num.* 45, *ea Trecis S. Lupum inter et Attilam accidisse narrantur, quæ*

AUCTORE P. B.

quæ ad portas ipse Trevirenses transtulit. Fabulis quidem fœdata sunt et hæc ipsa S. Lupi Acta; sed tamen nostris multo antiquiora: ut facile judicatu sit, uter biographus furti sit reus: cujus en specimen aliud: Ejusdem corpus *(ita sub finem Actorum legitur)* cum in monasterio B. Maximini . . . esset humatum, vir quidam religiosus . . . accessit juxta . . . cumque versum illum Psalmographi diceret: Exultabunt Sancti in gloria; mox ab intus vocem subjungentis audivit: Lætabuntur in cubilibus suis. *Metis contigisse omnia hæc circa ædem S. Felicis, narrat Paulus diaconus in libello de episcopis Metensibus: et quamquam fieri possit, ut res eadem locis accidat et personis diversis, merito tamen oppositum suspicamur, dum in scriptores incidimus, quorum popularis traditio dux est et auctor.*

An S. Servatius Attilæ fuerit synchronus.

15 *Gravior hic moveri posset difficultas, erretne biographus noster, dum non tantum Auctorem Metensem Attilæ contemporaneum statuit, sed et S. Servatium Tungrensem episcopum: verum ad finem in hoc Commentario præfixum quæstio hæc parum confert: cum ex dictis manifestum sit satis, Acta nostra nullius esse momenti. Operæ* B *tamen pretium duxi, obiter unum alterumve argumentum attingere, quo Pagius in Critica ad annum* 451 *eorum sententiam confirmat, qui duos SS. Servatios distinguunt, et alterum horum eum B. Auctore Metensi, tempore Attilæ, floruisse contendunt. Num.* 47 *Pagius pro sua hac opinione adducit Paulum Diaconum in libello de episcopis Metensibus, et ab eo quidem sententiam Pagii aperte tradi, nefas est inficias ire. At quid si Paulus tempora Attilana cum aliis perperam confuderit?*

obiter

16 *Certe cladis Attilanæ circumstantias cum aliis confudit, cum dixit, murum civitatis Metensis S. Servatio ex ea egresso,* corruisse, ingressumque hostibus, *Attilæ scilicet ejusque militibus,* divina dispositione patefecisse. *Nam prodigiosum hunc lapsum murorum scriptores antiquiores ad tempora alia retulerunt, ut insinuat Aimoinus de gestis Francorum lib.* III *cap.* I; *ubi agens de divisione regnorum, facta inter filios Clotharii, ait:* Sigeberto Mediomatricum (quæ et Metis) cessit . . . urbs famosa et inclyta . . . de qua quid in VETERUM reperimus libris, paululum intermissa re cœpta, in medium proferamus. C Cum gens Wandalorum, junctis sibi Suevis et Alanis, Gallias populatum ire destinasset, Chrocus rex ipsorum . . . cursum itineris ad Metensem urbem deflexit, cujus muri, nocte, quæ diem adventus ejus præcedebat, DIVINO NUTU SPONTE RUENTES, viam irrupturis aperuerunt. *Adde quod Fredegarius Scholasticus in fragmentis a Ruinartio collectis pag.* 711, *ex Idacii Chronico aliisve monumentis proferat sequentia:* Chrocus rex Wandalorum cum Suevis et Alanis egressus de sedibus. . . Mettis pervenit, ubi murus civitatis DIVINO NUTU PER NOCTEM RUENS, capta est civitas a Wandalis.

attingitur,

17 *Potuerunt, fateor, urbis Metensis mœnia bis corruere: ut verius est, locum hic habere illud, quod Meurissius lib.* I, *de Episcopis Metensibus pag.* 46 *recte scribit:* Nostri historici in eumdem, *in quem et multi alii,* inciderunt errorem: ad unam e multis persecutionibus retulerunt omnia, quæ sub diversis evenere, et tempore diverso: et Attilanæ quidem, præ reliquis notabili, clades omnes adscripsere urbis Mettensis: *quod quam in Paulo Diacono verum sit, colligi potest ex Chronico Idacii, de Hunnis,* D *quos Attila ducebat, dicentis:* Gens Hunnorum, pace rupta, deprædatur provincias Galliarum, plurimæ civitates effractæ: in campis Catalaunicis . . . haud longe de civitate, quam EFFREGERANT, Mettis . . . aperto marte confligens, divino cæsa superatur auxilio. *Non igitur sua sponte corruerunt muri Mettenses tempore Attilæ, sed, non aliter ac mœnia alia, effracti sunt.*

soluto duplex

18 *Num.* 11 *Pagius pro sua opinione ita loquitur:* Ipsemet Harigerus in Actis S. Servatii hos versus in eam inseruit, qui duos Servatios eum in unum confundere, manifestissime demonstrant:

» Talibus ecclesiæ fautoribus undique firmæ,
» Obstant imbriferis vento quatiente procellis,
» Desuper et petram nequeunt trepidare ruinam.
» Et de hoc » inquit Harigerus »
» Specialiter beato viro inter alia:
» Servatius, servando fidem, servat pereuntem
» Orando populum, confortans forte Trajectum.
» Et beatus Lupus » subdit Harigerus »
» Tricassinæ urbis episcopus
» Dum bella cuncta perderent
» Orando Trecas muniit.

Quare ex ipsomet Harigero habemus, distinguen- E dos duos Servatios; cum qui S. Lupo, hoc tempore episcopo, æqualis fuit, non possit is esse, qui anno CCCXLIII concilio Coloniensi subscripsit. *Ita ille.*

Pagii argumento,

19 *At quid si poëta, cujus verba recitat Harigerus, non illos solos canat heroas, qui tempore Attilæ Ecclesiam tutati sunt; sed agat universim de omnibus, qui pro Ecclesia pugnarunt longo illo annorum intervallo, quo Gallia barbaris patuit? Tum sane nullatenus consequens erit, SS. Lupum et Servatium fuisse tempore æquales. Rem illustremus exemplo. Si quis, commemoratis hæresibus, quæ diversis sæculis pullularunt, subdat, illis se opposuisse Ambrosium, Augustinum, Leonem I, et Gregorium magnum, non eo ipso significatum volet, hos omnes pugiles, ita ætate fuisse vicinos, sicut susceptis pro fide certaminibus pares erant. Præterea versus hi,* dum bella cuncta perderent, orando Trecas muniit, *diversi a reliquis sunt metri, et proinde vel non ejusdem poetæ, vel saltem non eodem ex contextu excerpti: unde verisimile sit, inter Ecclesiæ fautores, qui versu heroico canuntur* F *imbriferis procellis obstitisse, S. Lupum non comprehendi, neque adeo ætate S. Servatio æqualem statui ab antiquo poëta. Æqualem autem putaverit Harigerus parum refert: cum eumdem dissociata sociasse, Pagius ipse sæpius affirmat.*

quo Henschenium oppugnat

20 *Sed hæc plus quam satis, quæ latius disputata possunt videri apud Cointium, Valesium, Tillemontium et Henschenium nostrum, qui ad diem* XIII *Maii pro uno Servatio pugnat, cujus mortem innectit anno* 384: *circa quem Hunnos in Gallias irrupisse, probat ex verbis Maximi, qui cum in Galliis tum tyrannum ageret, apud S. Ambrosium, legatione pro Valentiniano fungentem, conquestus est, quod* Bauto comes barbaros sibi immisisset. *Conatus est quidem S. Ambrosius factum hoc extenuare, ostendendo Hunnos in partes Galliæ interiores non irrupisse: non tamen ipsius limites cladem passos, inficias ivit ut proinde credibile sit, initium tum habuisse strages, quibus Gallias aliquando affligendas S. Servatius Romæ intellexerat. Atque hæc Henschenii sententia si vera sit, consequens est, et in eo quoque aberrasse biographum, quod* S. Auctorem *et*

A et Servatium Attilæ scripserit synchronos. Verum ut aliter se res habeat, nihilominus, ut supra ostendi, nullius Acta sunt valoris. Cum tamen alia ad manum non sint, imprimere eadem cogimur, aliunde interim de S. Auctore nonnulla certiora collecturi.

Vixit S. Auctor ante medium sæculi v;

21 *Ad ætatem ipsius quod spectat, in catalogis quibusdam episcoporum Trevirensium numeratur secundus, in aliis tertius a S. Felice; quem anno* 398 *episcopatum abdicasse, dictum est tomo III Martii pag.* 621 *: ut proinde initium episcopatus sæculo quinto innectendum sit. Duratio ultra annum* 447 *nequit extendi : nam tum S. Severus,* B. Auctoris *successor, munus episcopale Treviris administrabat; ut colligitur ex tom. III Julii pag.* 197; *ubi anno* 447 *innectitur secunda S. Germani in Britanniam expeditio; adeoque et S. Severi episcopatus : cum is S. Germano iverit comes,* tunc Treviris ordinatus episcopus, *ut Constantius in Vita S. Germani lib.* II *cap.* I *loquitur. Recenter tum consecratum fuisse S. Severum insinuant forsan voces illæ,* tunc ordinatus : *quæ conjectura si locum habet, mortem* S. Auctoris *anno* 447 *aut proxime præce-* B *denti licet alligare.*

obiit

22 *Diem obitus Joannes Enen lib.* II, *cap.* VIII *ita docet :* Posito ad patres B. Felice, felicissimo Trevirorum archiepiscopo..., Mauritius XXXIII cathedram episcopalem conscendit : post quem Legontius subiit ministerium sacerdotale XXXIV .. Huic succedit B. Auctor XXXV, qui ex episcopo Metensi in archiepiscopum Trevirensem electus et constitutus fuit, vir per omnia honestæ vitæ atque laudabilis, augens merito, quod in nomine habebat. S. Servatius Tungrensis episcopus jussu B. Petri Apostoli huic Auctori adventum Hunnorum in Gallias patefecit, dum adhuc præsideret ecclesiæ Metensi, in qua plura miracula operatus est : demum aucturus ruinam Angelicam ad XIII Kal. Septembris carnis debitum solvens, tumulatur in ecclesia B. Joannis Apostoli et Euangelistæ in campo Martis, quam beatissimus Agritius fabricaverat et monachorum agmine adornaverat. Tandem emensis pluribus annis, translatus est ad Thabenam villagium supra Sarram fluvium ad ditionem pertinens ejusdem cœnobii. Post hunc episcopus XXXVI ordinatur sanctus Se- C verus.

die XX Augusti

23 *Eumdem mortis diem signant Acta translationis tum nostra tum Leibnitiana, convenitque cultus eodem die notatus ab omnibus, si auctorem martyrologii San-Maximiani exceperis, a quo, ut Browerus supra num.* 1 *citatus testatur, signatur* XV Kal. Septembris : *quæ varietas an ex translatione tum peracta, an aliunde nata sit, ignoro. Attamen Mersæus aliud mortis tempus videtur indicare.* S. Auctor II, *inquit pag.* 250, ex episcopo Metensi archiepiscopus Trevirensis constitutus est, vir honestæ atque prorsus laudabilis vitæ. Carnis debitum... solvens XIII Septembris in ecclesia D. Maximini tumulatur. *Verum arbitror per inadvertentiam scriptum* XIII Septembris *pro* XIII Kal. Septembris : *quæ enim scribit Mersæus, mutuatus est, ut patebit verba conferenti, ex Joanne Enen, apud quem legitur* XIII Kal. Septembris, *non* XIII Septembris. *In Actis translationis, quæ Masenius apud Browerum ad annum* 1113 *num.* 41 *in compendium redegit, Sanctus noster* V Iduum Decembris *obiisse traditur : at et hic error est ex confusione, ut apparet, natus, qua S.* Auctori *affingitur dies emortualis Gertrudi, Saxoniæ duci, proprius, quæ* V Iduum Decembris *defuncta in Actis nostris notatur. Cæterum quæ de episcopatu Metensi Joannes Enen et Mersæus scribunt, corrige ex num.* 11, *quos tamen ne dissensionis arguas, quod alter in ecclesia S. Joannis Apostoli Sanctum tumulatum scribat; alter in ecclesia S. Maximini : nam idem utriusque est sensus : cum quæ olim S. Joannis, dein S. Maximini ecclesia appellari cœperit.*

AUCTORE P. D.

§ III. Translatio multiplex; Acta translationis Saxonicæ.

Ex translationibus

Ex *ecclesia S. Maximini translatum in* Tavanam *S. Episcopum testantur scriptores citati num. præcedenti, et num.* 1. *De Tavana Mabillonius in Annalibus ad annum* 966 *num.* 6 *hæc commemorat :* Florebat eo tempore in Trevirensi S. Maximini monasterio Wiggerus abbas, qui hoc anno... CMLXVI supremum diem absolvit... Illud inter ejus gesta præcipuum, quod monasterium apud Tavanam, haud procul a Saræ fluminis ripa, undecim fere supra Treviros passuum millibus E excitavit, viginti cœnobitis eo deductis, ubi hactenus S. Maximini præpositura est. *Ex quibus duo colligas : primum, ex S. Maximini monasterio sacras reliquias potuisse facile ob professionis agnationem in Tavanense efferri. Alterum, translationem hanc sæculo nono non esse anteriorem : cum Tavanensi cœnobio tunc initium tantum datum sit. Deposita novo in loco lipsana singulariter coluit, colique testatus est Henricus V imperator in diplomate, dato anno* 1112, *in quo* firmiter interdicit, ut nullus auferre præsumat bona famulis Dei in cellula, quæ Tavana dicitur, Deo sanctisque Christi confessoribus Aucthori et Quiriaco servientibus. *Qua ratione corpus S. Quiriaci Tavanam elatum sit, videri potest tom. I Martii pag.* 425.

variis reliquiarum

25 *Cæterum non ita Sancti nostri reliquiæ omnes ex S. Maximini ecclesia eductæ sunt, ut earum nihil remanserit : nam anno* 1105 *Tietmarus abbas Hemelsverdhusensis* brachium *ipsius ibidem impetravit, in suum cœnobium deferendum, et biennio elapso rursus obtinuit* testam superiorem capitis, *ac* duo de majoribus membris, *ut legitur tom. III Maii in Actis S. Modoaldi; quibus hujus* F *translationis historia, cum miraculis, eam vel comitatis vel subsecutis, inserta est. Porro cum æditui S. Maximini, qui Tietmaro* testam superiorem capitis..., *ac* duo de majoribus membris *anno* 1107 assignavit, contestatus *sit,* ejus apud se, excepta modica portione, NIHIL amplius haberi, *ut in Actis mox citatis pag.* 72 *habetur, consequens est, ut translatio corporis in Tavanam annum proxime citatum præcesserit (quamquam quo contigerit, prorsus maneat incertum). Quo enim alias ratione æditui,* ejus apud se nihil haberi, *contestatus foret? Quo thesaurus reliquiarum, a Tietmaro obtentus, postea pervenerit, Schatenus in Annalibus Paderbornensibus pag.* 670 *explicat his verbis :*

in diversa loca.

26 Largus... fuit Thietmarus in cœnobium Abdinghovianum, et ecclesiam Paderhornensem, magnamque sacrorum pignorum partem Gumberto Abdinghoviano abbati donatam transmisit. Hoc nimirum illud ex Abdinghoviano tabulario scriptum docet. « Thietmarus Helmwardeshusanus abbas... concessit abbati Gumberto... et universæ Paderbornensium ecclesiæ ex sacrario B. Petri Apostoli

AUCTORE P. D.

Apostoli pretiosissimas Sanctorum reliquias, quæ sibi divina dispositione... collatæ sunt ab ecclesia Trevirensi atque Coloniensi, auctoritate... archiepiscoporum atque abbatum... ad laudem et gloriam omnipotentis Dei, et augendum atque dilatandum honorem.. eorumdem Sanctorum.. Integrum corpus unius SS. Virginum..., de corpore S. Auctoris archiepiscopi, Bonosii, atque Abrunculi archiepiscoporum. » Demum *(subdit Schatenus)* omnis ille sacrorum thesaurus, postquam... Lutheri ætate postremus Helmwardeshusanus abbas cum monachis ducta uxore transiit ad hæresim, Erici episcopi Paderbornensis *(qui obiit anno* 1532) industria subtractus servatusque cessit Paderbornensi ecclesiæ.

celebrior ea est,

27 *Anno* 1113 *successit translatio celeberrima in Saxoniam, de qua Trithemius in Chronico Hirsaugiensi ad annum eumdem ita habet :* Prænotato anno Gertrudis comitissa de Northeim relicta Heinrici comitis, qui Bursfeldiam, ut supra diximus, fundavit, vidua, mulier dives, potens, et Christo devotissima corpus S. Auctoris a Brunone Trevirorum archiepiscopo suis precibus impetravit. Quod cum honore maximo B transferens in Saxoniam extra muros oppidi Brunschwicensis, in eo loco reposuit, ubi postea monasterium S. Ægidii constructum fuit. Cum enim pervenisset memorata Christo devota mulier cum sacris reliquiis in prædictum locum, repente immobiliter fixæ hæserunt, ita ut nulla arte, vel ingenio deportari ulterius ab aliquo potuissent. Comitissa igitur stupefacta miraculo, et accepto prudentium virorum consilio, cœnobium Ordinis nostri permagnificum in eodem loco, adjuvante Lothario Duce postea Imperatore, qui filiam ejus habuit uxorem, construxit, in quo monachos sub regula D. P. Benedicti militantes et abbatem collocans, multa eis bona pro sustentatione hujus vitæ assignavit : ecclesiamque sub honore S. Ægidii consecrari fecit, et corpus S. Auctoris in eadem collocari.

quæ in Saxoniam facta est :

28 *Eamdem translationem paucioribus narrat Paulus Langius in Chronico Citizensi ad annum* 1123 : uxor ejus, *nempe Henrici comitis de Northeim, de quo egerat,* matrona devotissima ædificavit cœnobium illustre et exemplum* S. Ægidii in Brunswig, in quo corpus S. Auctoris ep. Metensis *(imo Trevirensis ob dicta num.* 11) per C ipsam impetratum requiescit. *Vide etiam Mersæum citatum num.* 1. *Sed testes his antiquiores producamus. Arnoldus abbas Lubecensis, qui floruit sub finem sæculi duodecimi, lib* VI, *cap.* IV *ita habet :* Auctoris archiepiscopi Trevirensis... corpus ibi *(Brunsvici)* requiescit, quod Gertrudis marchionissa, Ecberti Marchionis conjux, cum tempore viduitatis suæ ipsum monasterium *S. Ægidii* fundasset, a Trevirensibus multis supplicationibus obtinuit, et in eodem monasterio cum aliis corporibus Thebeorum martyrum, ut nunc cernitur, in sarcophago honorifice collocavit.

* l. templum

cujus Acta plura

29 *Accedit historia translationis, quam habemus quadruplicem. Primam accepimus ex Bodecensi cœnobio, quæ licet Actis* S. Auctoris, *quæ supra fabulosa diximus, annexa sit, scriptorem tamen habet distinctum a biographo : hic enim Treviris scripsit, ut sub finem ipse insinuat, cum ait, S. Episcopum indicasse cuidam religioso viro translationem sui corporis imminere* de hoc loco in Saxoniam. *Alter Brunsvici translationem litteris mandavit : dicit enim in prologo, decrevisse clementiam divinam, ut corpus* S. Authoris *destinaretur ad basilicam* præsentis D *cœnobii, id est, S. Ægidii, quod conditum olim prope Brunsvicum, dein mœnibus inclusum est. Plura his similia occurrunt per decursum; ex quibus et illud suspicor, scriptorem in S. Ægidii monasterio vitam fuisse religiosam professum. Leibnitius tom. I, pag.* 701 *exhibet Acta altera ex Ms. bibliothecæ Juliæ; altera Masenius apud Browerum in Annalibus ad annum* 1113 *num.* 41 ; *ubi asserit eadem se in compendium redegisse ex codice Ms. Hildeneshemio submisso, quem, ut liber indicabat, Ludulfus Assis anno* MCCC *conscripserat.*

recensentur.

30 *Memoratæ tres historiæ tam sibi sunt similes quoad rerum substantiam, ordinem, sententias, voces, ut non dubitem, quin ab eodem auctore sint natæ; quamvis Leibnitiana, prout nunc extat, sit Bodecensi contractior.* Relatio prisca *vel* veridica traditio *scribenti dux fuit, ut ipse sub initium testatur. De ætate ipsius antequam quid definiam, notandum est, eum qui Acta translationis conscripsit, scripsisse quoque miracula* S. Auctoris, *ut colligitur ex epilogo miraculis subnexo, in quo num.* 24 *auctor Brunsvicenses monet,* quatenus ea, quæ prælibavit... de TRANSDUCTIONE et ADVENTU, necnon de aliquantula E SIGNORUM ostentatione beatissimi... Auctoris, concorditer lectitent. *Hisce præmissis, auctoris ætatem licet colligere ex num.* 18, *ubi, narrato sermone, habito inter archiepiscopum Trevirensem et custodem seu ædituum S. Ægidii, qui ambo obsidioni urbis Brunsvicensis anno* 1199 *præsentes aderant, auctor ita prosequitur :* Custos... gratissimum nuntium *ex archiepiscopo intellectum,* retulit fratribus suis et nobis contradidit describendum. *Unde sequitur* 1°., *scriptorem anno* 1199 *non esse anteriorem; cum, quæ facta tum sunt, narret. Sequitur* 2°., *ipsum ab anno* 1199 *non fuisse omnino ætate remotum : cum res anno eodem gestas ei* contradiderit describendas *vir, qui tum erat* custos *seu æditüus, atque adeo ætatis saltem mediocriter provectæ. Sequitur* 3°., *Ludulfum Assis, quam, teste Masenio, anno* 1300 *scripsit translationis narrationem, hanc ex historiographo anteriore esse mutuatum : cum satis verisimile non sit, custodem, qui anno* 1199 *ætate florebat, Ludulfo Assis quidpiam* contradidisse describendum *anno* 1300. F

et scriptorum ætas explicatur

31 *Quartam translationis historiam legere est in Ms. bibliothecæ Guelferbytanæ, rhythmis Saxonicis exarato, quod* Chronicon principum Brunsvicensium *inscribitur, impressumque est a Leibnitio tom. III pag.* 1. *Auctor opusculi floruit tempore Alberti I, ducis Brunsvicensis, quem ad annum* 1279 *tamquam recenter mortuum deplorat. Placet multum tum brevitate sua, tum fide scriptoris, qui ex antiquioribus monumentis sua passim depromit, et ab incertis discernit certiora : unde, quidquid affert, ab Arnoldo, Trithemio et Paulo Langio supra allegatis, fere videas confirmatum*

Tria actorum apographa

32 *Non ita se res habet in relationibus aliis, ut patet ex mirabili illo modo, quo corpus* S. Auctoris *a Gertrude narrant translatum. En tibi illum ex Ms. bibliothecæ Juliæ; quod, ubi Gertrudis narravit adventum in urbem Trevirensem, ita pergit :* Hora quasi sexta celebratis Missarum solemniis, monasterium *(Ordinis S. Benedicti)* ingreditur. Custos vero ejusdem loci consueto more angulos monasterii perlustrat, ut caveret, ne forte quispiam furti anxius alicubi lateret. Invenit reverendam Gertrudim, in orationibus

A tionibus prostratam, qui eam surgentem excepit lætanter, et ipsi ductæ de ambitu ad ambitum, inter alias tumbas multorum, tumulum S. Auctoris, loco sibi per revelationem ostenso *(monstravit)* asserens; XIII Kal. Septembris migravit ad Christum. Interea secundo signo dato, ad mensam custos pransum ivit, non habens ipsam suspectam (simulabat enim velle orationi vacare) eam custodem pro se reliquit. Statim ad exitum ipsius, foribus ecclesiæ pessulo seratis, matrona virum induens, palla deposita, cum sequacibus suis lapidem grandem cum instrumentis aptis secum deportatis de tumulo amoverunt, et sarcophagum B. Auctoris cum reliquiis BB. Bartholomæi, Thaddæi, Mauricii, Cosmæ, duorum Thebæorum, Florinæ virginis ac martyris, et aliorum Sanctorum ibi reconditis sustulerunt, et lapidem, ut melius poterant, accelerantes reaptaverunt, et baptillis * demtis de universis campanis, ut confusionem præcaverent, reliquias fortibus et admissis equitaturis sarcinatas cursu concito asportabant.

** i. e. clavis ferreis æris Campani*

translationis modo.

33 Conventu equidem pranso, cum gratiarum debita actione properant ad monasterium, B laudes Domino reddituri: et custos præcurrens primo leviter digito ostium tangit, secundo manus impulsu, tandem toto pugno pulsat; et cum non proficeret, conscius conventus malum evenisse, ostium securibus et contis confringunt, .. comperientes per lapidem inordinate repositum, se ipsis reliquiis spoliatos, tacti dolore accelerant compulsare a confusione, ut cives insequerentur. Æramenta autem mota nullum sonitum dederunt: unde magis moti baptillos... sparsim repertos campanis reimponunt: quibus compulsatis, et Trevirensibus convocatis... tam sacros sacrilegos insequuntur. Et cum jam ad spatium unius leucæ appropinquassent, ipsis accidit mira res, et sequentes a fugientibus nutu Dei per spatiosum intervallum convenienter sunt avulsi: quod accidit tribus vicibus.

a scriptoribus aliis dissentire ostenditur.

34 *Ita bibliothecæ Juliæ apographum; cui quoad substantiam consonant codex Bodecensis, et Hildeshemensis, præterquam quod hic taceat prodigium illud,* quo fugientes a persequentibus tribus vicibus sunt avulsi, videntes autem persequentes, se frustra contra stimulum calcitrare, ad propria sunt reversi. *Verum seu hæc addantur,* C *seu prætermittantur, narratio tota dissentit a scriptoribus citatis num.* 17: *ubi Paulus Langius testatur* corpus S. Auctoris a Gertrude impetratum, *Trithemius* suis precibus impetratum, *Arnoldus abbas Lubecensis, Actorum nostrorum scriptoribus antiquior;* multis supplicationibus obtentum, *ac proinde non furtive et clam elatum. Gertrudem dolo usam etiam Chronicum principum Brunsvicensium affirmat: at qualis fraus fuerit, tacet: unde cum aliis scriptoribus facilius conciliatur: quia dolus potuit preces comitari, ut facilius superaretur difficultas, quæ in consequendis Sanctorum corporibus tum Treviris erat maxima, ut patet legenti Acta S. Modoaldi tom. III Maii a pag.* 63.

Unum tamen eorum imprimitur.

35 *Cæterum licet Acta translationis Bodecensia cum aliis in modo translationis vacillent, ea tamen cum miraculis annexis cum nondum impressa sint, imprimemus, addituri interim in annotationibus vel correctionis vel confirmationis gratia ea, quæ de translatione habet Chronicon principum Brunsvicensium: ita tamen ut, dum hæc Latine reddimus, sensum liberalius sequamur, minusque astringamur vocibus; quibus vel non satis aptis vel superfluis usus est poëta Saxo, ita cogente necessitate explendi rhythmi. Sed antequam eo progrediamur, nonnulla quæ ad Sancti cultum et miracula spectant, necesse præmittere.*

§ IV. Ossa Sancti elevata, et a criminationibus vindicata; translationes aliæ.

Translationem subsecuta est singularis veneratio et ossium elevatio;

Translationem Saxonicam consecuta est singularis apud Brunsvicenses veneratio, ut testatur Leibnitius Introductionis in tomum I, num. 42. Magna, *inquit,* Autoris episcopi Trevirensis apud Brunsvicenses veneratio fuit, et nunc quoque multi hoc nomen in baptismate accipiunt. *Præter cultum, etiam ossium elevationem testatur Henricus Meibomius in Chronico Riddagshusensi, sed adjunctis contumeliis variis. En ipsius verba:* Biennio post *(anno* 1458) sæculo isto infelici in urbe etiam Brunsvicensi cultus idololatrici accumulati sunt: colebatur ibi ab E annis plus minus CCCXL tamquam numen tutelare S. Auctor, olim, dum in vivis esset, Trevirensium antistes, ejusque λείψανα sive reliquiæ, in arca cuprea reconditæ in æde divo Ægidio sacra, religiose asservabantur. Huic suo idolo, abbas ejus loci Johannes, ex oblationibus et eleemosynis opulentior factus, plus honoris, quam ab antecessoribus factum esset, tributurus, ossa cariosa viliori exempta in sarcophagum argenteum reposuit. Addidit et diem festum, quo et hujus et aliorum Patronorum memoria quotannis perageretur. Interfuit superstitioso huic actui Riddagshusanus abbas *(Matthias)* ratus debere se hoc religioni et viciniæ. Credibile est, Deum gravissime isti idolomaniæ irascentem, mala, quæ subsecuta sunt, his regionibus immisisse.

quam Meibomius idolomaniæ insimulat;

37 *Quæ impudens Lutheri assecla scribit de S. Auctoris cultu ejusque ossium elevatione, ut vera admitto: nec enim ipse rei hujus testimonium redderet, nisi certis eam monumentis consignatam reperisset, cum antiqua hæc reliquiarum veneratio Lutheranismum, tali cultui inimicum, novitatis accuset. Quas adjungit contumelias, sufficienter diluit ipsa impudentia, qua* F *dum Brunsvicenses idolomaniæ accusat, etiam accusat, quotquot prioribus Ecclesiæ sæculis floruere, Patres, et vixere Christiani; apud quos et frequens fuit reliquiarum Veneratio et fructus venerationis multiplex; cujus testes innumeros Bellarminus aliique theologi polemici adducunt. Pauca delibemus ex S. Hieronymo, qui epist.* 53 *ad Riparium tam accommodate ad rem nostram scribit, ut Meibomio omnia aptari possint, unum si nomen Vigilantii, quem S. Doctor ibidem pro merito exagitat, immutaveris.*

merito castigandus

38 Ais, *inquit,* Vigilantium... os fœtidum rursus aperire, et putorem spurcissimum contra SS. Martyrum proferre reliquias; et nos, qui eas suscipimus, appellare cinerarios et idololatras, qui mortuorum hominum ossa veneremur. O infelicem hominem et omni lacrymarum fonte plangendum! qui hæc dicens, non se intelligit esse Samaritanum et Judæum, qui corpora mortuorum pro immundis habent... Honoramus... reliquias Martyrum, ut eum, cujus sunt martyres, adoremus: honoramus servos, ut honor servorum redundet ad Dominum.

39 *Et*

AUCTORE P. D.

Item verbis D. Hieronymi,

39 *Et S. Doctor postea prosequitur :* Dolet *(Vigilantius)* reliquias pretioso operiri velamine : et non vel pannis vel cilicio colligari et projici in sterquilinium... Ergo sacrilegi sumus, quando Apostolorum basilicas ingredimur ? Sacrilegus fuit Constantinus Imperator, qui sanctas reliquias Andreæ, Lucæ et Timothei Constantinopolim transtulit, apud quas dæmones rugiunt et inhabitatores Vigilantii illorum se sentire præsentiam confitentur ? Sacrilegus et nunc dicendus est Augustus Arcadius, qui ossa B. Samuelis longo post tempore de Judæa transtulit in Thraciam ? Omnes episcopi non solum sacrilegi, sed et fatui judicandi, qui rem vilissimam et cineres dissolutos in serico et vase aureo portaverunt ? stulti omnium ecclesiarum populi, qui occurrerunt sanctis reliquiis : et tanta lætitia, quasi præsentem, viventemque prophetam cernerent, susceperunt, ut de Palæstina usque ad Chalcedonem jungerentur populorum examina, et in Christi laudes una voce resonarent ?

Item a sacrarum Litterarum auctoritate.

40 *Quid ad hæc Meibomius ? An et D. Hieronymo, iisque, quos ipse laudat, idolomaniæ crimen impinget ? An et primis Christianis,* B *quos umbra Petri recreabat, Actor.* V ℣ 15 ; *quique a sudariis et semicinctiis, quæ Pauli corpus contigerant, sibi salutem quærebant, Act.* XIX ℣. 12 ? *Angelus (Josue* V. ℣. 16) *exegit, ut Josue in signum venerationis calceos exueret, quia terra, in qua stabat, sancta erat : cur autem sancta, nisi quod in ea præsens adesset angelus? Si autem terra ex angeli præsentia sanctitatem veneratione dignam mutuata est, quid de lipsanis Sanctorum dicendum, quorum corpora fuerunt* templum Dei vivi, 2 *ad Cor.* VI, ℣ 16, *atque adeo non ab angelo, sed ab inhabitante Deo sanctitatem suam hauserunt ? Cæterum quod ominatur Meibomius,* Deum gravissime isti idolomaniæ irascentem, mala, quæ subsecuta sunt, his regionibus immisisse, *in eo ethnicos habet duces, qui religionem Christianam calamitatum omnium arbitrabantur originem. Quorum figmentum dum operose refutat Arnobius lib.* I *Adversus gentes, inanem esse Meibomii conjecturam et futilem eadem opera ostendit. Sed redeamus ad rem nostram.*

Reliquiæ S. Auctoris post alteram translationem

41 *Reliquiæ* S. Auctoris *ex templo S. Ægidii, in quo prope Brunsvicum primum depositæ sunt, dein translatæ fuerunt (an omnes, an aliquæ, incertum est) in ecclesiam S. Blasii, Brunsvici sitam, et quondam extructam ab Henrico* C *Bavariæ et Saxoniæ duce, cui cognomen* Leo. *Fidem facit indiculus chronologicus ejusdem ecclesiæ, ex duabus pervetustis membranis excerptus a Leibnitio tom. II pag.* 59 ; *ubi leguntur ista :* Hæc sunt nomina reliquiarum, quæ sunt reconditæ in cruce, quæ stat in media ecclesia ante chorum, quam dux Henricus Leo fieri jussit pro remedio animæ suæ : de ligno Domini, de spinea corona. *Dein aliquibus interjectis,* Istæ reliquiæ sunt positæ in novum plenarium *(seu thecam lipsanis plenam)* an. Domini MCCCXI. De ligno Domini.. S. Antoris episcopi. *Pro anno Domini* MCCCXI *legendum* MCCCXXXIX *contendit Leibnitius Introductionis in tomum II pag.* 11. *Res est minoris momenti, nec longiori discussione digna.*

Hannoveram transierunt.

42 *Sed neque in ecclesia S. Blasii illa lipsana perpetuo manserunt : nam, teste Leibnitio mox citata, plenarium illud jam visitur Hannoveræ, cujus rei rationem reddens ait:* Cum... urbs Brunsvicensis, diu ducibus suis refractaria, anno D. MDCLXXI deditionem fecisset, Johannes Fredericus dux, qui Calenbergicum, Gottingensem et Grubenhagicum ducatus tenebat, et cum fratribus D Georgio Wilhelmo duce Cellensi et Ernesto Augusto episcopo Osnabruggensi, auxilium agnolo Rudolpho Augusto duci Weltebytano tulerat, operæ navatæ pretium sibi Sanctorum reliquias petiit, antiquitatis argumentis et ornatu sane spectabiles.

§ V. Obsidio urbis Brunsvicensis ope S. Auctoris soluta contra heterodoxum probatur.

Obsidio urbis Brunsvicensis

Inter beneficia hominibus a S. Auctore *collata celebrius illud est, quo (ut in Actis miraculorum num.* 1 *et seqq. legitur) Brunsvicum tutatus est, coëgitque Philippum ducem Sueviæ, ut urbis obsidionem solveret. Henricus Meibomius in Chronico Riddagshusensi rem hanc fabulæ loco habet :* Insequenti anno, *(nempe* 1199) *inquit,* Philippus designatus Rom. rex *(Ottonem, Henrici Leonis filium)* oppugnaturus in Saxo- E niam descendit... Congregato universo exercitu Brunsviga obsidetur, oppugnatur, sed frustra, oppidanis cum præsidiario milite fortiter pro patria dimicantibus. Erat in urbe Henricus comes Palatinus, Ottonis frater, virtute bellica præstans princeps, quem quod amplius oppugnare nollent quidam ex Imperii ordinibus, Cæsarem in Saxoniam secuti, ex castris discesserunt. Inde nata fabula de divo Auctore Brunsvicensium Patrono, cujus ope pene divina hostis ab urbis obsidione abductus commemoratur. *Hæc Meibomius.*

ope S. Auctoris soluta

44 *At non ita antiquiora monumenta : inter quæ Chronicon Hildesheimense ita narrat,* Sigfredus,... auxilium laturus Philippo in obsidione Brunsvicensi, cives eduxit suos. At Philippus mirabili visione territus, mox obsidione soluta discessit. Auctor quippe, cujus corpus ibi requiescit, ensem dextra vibrans, in vallo et muris toti agmini Philippæo tantum injecit terrorem, ut ocius abiret. *Albertus Krantzius lib.* V. *Saxoniæ cap.* XXXV : Gertrudis... corpus S. Authoris.. Brunsvicum advehit... cujus patrocinium sæpe experti cives, præcipue in oppugnatione urbis a Philippo, qui de Romanorum regno cum Otto- F ne IV contenderat. *Pluribus idem prosequitur lib.* VII *cap.* XVI.

45 *Bothon in Chronico Brunsvicensium picturato ad an.* 1199 *jam dicta confirmat et addit, suburbium, in cujus monasterio corpus* S. Auctoris *erat repositum, tum ab Otthone mœnibus fuisse inclusum, urbique sociatum. Verum testes prædicamus, quorum alter vixit sæculo rem gestam prox me sequenti ; alter ætate æqualis fuit. Primus est auctor Chronici principum Brunsvicensium, qui cap.* LII *diserte ait,* S. Auctorem *videndum se exhibuisse archiepiscopo Trevirensi, qui castra Philippi sequebatur ; eique injunxisse, ut referret regi, obsidionem urbis, sui cultus studiosissimæ, mox solvendam ; futurum alioquin, ut ipse ipsiusque exercitus periret ; re autem intellecta, Philippum mox cum suis se ab urbe recepisse : atque ita patrocinio S. Auctoris liberatam esse urbem ; in cujus beneficii memoriam candelas plures, festo ipsius die offerendas, vovisse cives, quorum urbem toties fuerat tutatus.*

contra Meibomium

46 *Testis alter est Arnoldus Lubecensis, mortuus*

A *tuus decennio ab obsidione elapso, et rerum Brunsvicensium peritissimus, lib.* VI, *cap.* IV, *narrato regis Philippi discessu, ejus hanc reddit causam :* Est enim non parva spes civitati illi de suffragiis S. Auctoris, archiepiscopi Trevirensis, cujus corpus ibi requiescit... et quia idem pontifex, cum terra sua ab Hunnis vastaretur... civitatem Trevirorum, quam tunc regebat, orationibus suis illæsam protegebat, ipsam adhuc virtutem habere apud Dominum creditur, ut civitatem, in qua nunc requiescit, suis orationibus ab hostium incursu protegat et defendat. Unde mos inolevit Brunsvicensibus, ut cum timore obsidionis arctantur, reliquias memoratas circa ambitum suæ civitatis cum litaniis et laudibus et eleemosynarum largitionibus devote circumferant, et infra ipsum ambitum nullos hostium incursus perferant. Res est probata et in liberatione eorum sæpius experta.

ostenditur. 47 *Hisce testimoniis vim addit manuscriptum, cui, apud Leibnitium tom. III pag.* 446, *titulus est* Ordinarius senatus Brunsvicensis, jussu ipsius anno MCDVIII conscriptus. *In eo num.* 124 *lingua vernacula decernitur,* ut die Veneris B ante festum S. Joannis Baptistæ sarcophagus S. Auctoris circumferatur per urbem, *et additur,* hoc sancitum fuisse communi cleri et senatus consensu, ratione singularis auxilii, quod S. Auctor, urbis patronus, in variis necessitatibus a Deo impetravit, prout divinis indiciis olim manifeste innotuit. *Ibidem num.* 128 declaratur jam dudum a senatu et civibus singulare Deo et S. Auctori obsequium fuisse promissum, quod Deus patrocinio S. Auctoris variis illos calamitatibus subduxerit : propterea conclusum fuit... ut dies S. Auctori sacer celebretur ut summum festum... promisitque senatus, se quotannis quinque candelas in templo S. Ægidii oblaturum, accendendas in honorem S. Auctoris ante reliquias ejusdem. *Hæc dicta sufficiant, ut fabulari credatur Meibomius, dum fabulæ loco habet patrocinium* S. Auctoris.

S. Auctoris apparitio explicatur. 48 *Superest, ut agamus de modo, quo* S. Auctor *Brunsvicum tutatus fuit. Duplex a scriptoribus refertur. Chronologus Hildeshemensis, allegatus superius, tradit,* S. Auctorem, *cum* ensem dextra vibrans *apparuisset* in vallo et muris, toti agmini Philippæo tantum injecisse terrorem, ut C ocyus abiret. *Similia habet Krantzius lib.* VII *Saxoniæ cap.* XVI. *At tum apographum Bodecense, tum Chronicon principum Brunsvicensium cap.* LII *meminerunt apparitionis non publice factæ, sed privatim soli archiepiscopo Trevirensi, qui castra Philippi regis sequebatur. Relationes in speciem diversas conciliat Bothon in Chronico picturato ad annum* 1199 *scribens, Sanctum nostrum videndum se primo exhibuisse Trevirensi archipræsuli, deinde apparuisse* in mœnibus gladium manu vibrantem.

An Treviros, cum viveret, servaverit incolumes, incertum est. 49 *Inter miracula* S. Auctoris *infra num.* 5 *alterum ipsius beneficium commemoratur, quo, cum adhuc in vivis esset, urbem Trevirensem dicitur Attilæ furori subduxisse. Hujus rei falsitatem ostendit parachronismus; nam* S. Auctor *ante annum* 448 *e vita excessit : Attila anno tantum* 451 *in Gallias irrupit. Quod si per errorem, multis scriptoribus antiquis familiarem, Attila cum alio quodam rege barbaro fuerit confusus, supererit adhuc difficultas, ut ex veteribus monumentis rei veritas probetur : nam Arnoldus Lubecensis, qui lib.* VI, *cap.* IV, *et Krantzius, qui lib.* VII *Saxoniæ cap.* XVI S. Auctorem ab Hunnis civitatem Trevirorum orationibus suis illæsam protexisse, *scribunt, a primis illis sæculis sunt remotiores, quam ut ipsorum testimoniis securi acquiescamus. Restat, ut qualiacumque* S. Auctoris *Acta subjungamus.* AUCTORE P. D.

ACTA APOCRYPHA

auctore anonymo Trevirensi.

Ex Bodecensis cœnobii Passionali pergameno Ms., mensis Augusti fol. CLXXXVI, *pag. A.*

S. Auctoris parentes, episcopatus, et miracula.

E

Natus e nobili prosapia Ad illuminandum genus humanum multas in hoc mundo spirituales lucernas Dominus dignatus est accendere; de quibus sanctæ memoriæ beatum Auctorem urbi Metensium pietas divina concessit. Hic namque, ut quorumdam fidelium relatione agnovimus, ex præclara Græcorum prosapia originem duxit *a* : pater ejus Licius *a* chiliarcha militiæ seculi strenuus; nil minus virtuosis operibus et sedulus insistebat; cumque famam beati Pauli atque doctrinam, variosque labores, quos in Græcia fidem Christi prædicando perpessus est, intellexit; amore religionis fidei repletus contra infideles frequenter pugnabat. Egenos suis, quibus abundavit, facultatibus, quotidie recreavit. Uxorem juvenem multum decoram, religioni et progeniei suis æqualem habuit. Multis annis laudabilem ducunt vitam, unicum procreant heredem, de quo gratias agentes Deo, filium suum sacri baptismatis fonti obtulerunt. Divina quoque inspiratione nomen sibi Auctor, non quidem sui generis, sed fidei Christianæ imposuerunt : quem juxta suorum magnificentiam caro nutriebant affectu. Puer autem F cum literarum studiis traditus fuisset, secundum nominis sui interpretationem, multum in spiritualibus, scientias et virtutes augendo, profecit; et tanta morum pollebat honestate, quod seniorum vitam anticipare videretur.

S. Auctor 2 Cum vero tempus adolescentiæ accessisset, iteratis vicibus pater filium suum allocutus est Auctorem, ut more suorum progenitorum arma reciperet, militiæ vires exerceret, pro fide patria pugnando certaret. Qui tandem post multa patris sui monita humiliter respondebat : Dominus Jesus exemptum vagina Apostoli gladium propriæ vocis jussione recondidit, docens majorem armis omnibus Christianæ confidentiæ esse virtutem. Quamobrem futuras, Deo largiente, victorias non carnali providentia, aut quavis armatura, sed magis orationibus devotis obtinere valemus; sicut antiquis bellorum ducibus contigisse experimur. Egressi filii Israël ad præliandum contra inimicos suos, Moyses ascendebat in montem, ut oraret Dominum, et cum levasset manus, vincebat Israël; cum autem ab oratione cessasset, inimici prævaluerunt. Non etiam in

AUCTORE ANONYMO.

in robore militari David contra Goliam, nec multitudine populari Gedeon adversus Madian triumphabat; sed ambobus in conspectu * durantibus, Dominus victoriam contulit, et congregatum exercitum eorum imperio subjugavit. Ita et nos in Dominum confidentes, divino præsidio et fidelium orationibus vincere poterimus nostros inimicos.

* f. conflictu

patriam deserit

3 Post hæc beatus Auctor fortius mundanam spernens gloriam, quotidie euangelicam cupiens assequi perfectionem, ut videlicet omnibus, quæ habebat, relictis crucem suam tolleret, et egenus Dominum sequeretur, capta temporis occasione, modico contentus viatico, patriam parentesque deseruit, et secrete discessit. Ad mare ascendens, navim Deo prosperante, pervenit ad Romam, et ibi permansit cum aliis Dei famulis divino cultui mancipatis donec propter vitæ sanctitatem sacerdos est ordinatus. Scientia quoque clericali uberrime repletus, factus est prædicator egregius. Deinde per aspera et indirecta montium atque vallium, multa patiens adversa, profectus est ad partes Gallicanas: gratia siquidem euangelizandi verbum Dei et fidem augendi catholicam ad tam longinquas vocatus est a Domino B regiones.

Metensis electus episcopus

4 In urbe Metensi elegit mansionem, ubi celebrem ducens vitam cum regni cælorum annuntiatione exemplis pariter et doctrinis credentium numerum multiplicavit. Porro eadem plebs suo viduata pastore, ut sibi dignus a Deo daretur pontifex, prece continua precabatur. Divinitus itaque a primoribus cleri et populi aspiratur, ut prædictus venerandus in Episcopum eligeretur. Mane igitur sequentis diei illucente, tam clerus quam populus beatum Auctorem concorditer sibi statuerunt episcopum, et laudibus impositis solemni cum tripudio procedentes * usque ad cellam, in qua lectioni et orationi assiduus vacabat, eum renitentem duxeri ad præsulatum. Quo audito Vir Dei illico in lacrymas prorupit, Dominum prostratus oravit, ut summum se sacerdotium meruisse daret signum. Mox expleta oratione, dum graphio terram tetigit, fons aquæ salientis copiosus emanavit: per cujus aquam usque hodie miracula coruscant infinita *b*, videntibus populorum catervis, quanta secum operata sit Dei clementia, cum spiritualis apparatus gloria venerandum C hunc pontificem beatum Auctorem ad oratorium beati Stephani introducentes, supplices Deo omnium auctori gratias referebant.

* processerunt

Euphratam condemnat.

5 Successit itaque beatus Auctor duodecimus episcopus post beatum Clementem primum pontificem in episcopatu Metensi, per plures annos digne regens ecclesiam et populum Dei; quodque ad salutem pertinere posset æternam, non minus Beatissimus operis studio, quam sermonis prædicatione docebat. Eodem tempore beatus Martinus Boroënsis, Maximinus Treverensis, Trebedius Wormaciensis apud Coloniam *c*, Effratam Coloniorum præsulem, judicio fidelium deposuerunt, et Severinum virum catholicum in locum ejus ordinaverunt. Inter quos præsules Christi clarissimos beatus Auctor episcopus velut aureum emicuit sidus, totius sanctitatis et doctrinæ splendore gloriosus.

Metis

6 De quo Præsule insignia hæc duo miracula ad nostram memoriam traduxit relatio prisca. Eo igitur tempore, dum grandine barbarorum seges dominica premeretur, Attilas rex Hunorum, suscepto domini gladio, ad resecandum Gallicorum lasciviæ abundantiam, fidelium persecutor, habens multas barbaras nationes dominio suo D subjectas, in omnem Galliam suæ crudelitatis relaxarat habenas. Hujus adventu beatus Servacius præcognito Romam proficiscitur, per merita beatorum Petri et Pauli Apostolorum sublimia, tremendum Deum imploraturus. Veniens autem Metis a sancto Auctore honorifice susceptus et tractatus, interpellatur, ut Metis denuo desideratus venire dignetur. Spopondit, et commendatus suis precibus, pergere cœpit, Deo duce, urbemque attingit Romam: cui divinitus, dum ad ecclesiam Principis Apostolorum, quasi victimam se Deo offerret pro ira Domini a populo suspendenda, per beatum Petrum Apostolum revelatum est, divino permittente judicio, totam fere Galliam tradi incendio, præter oratorium beati Stephani proto-martyris, quod Metis est constructum: quæ et beato Auctori in responsum habet proferre.

per Attilam eversis,

7 Sanctus accepto Servatius oraculo, veloci regreditur gradu, festinus ad Gallias repedavit, cunctis pœnitentiam euangelizando. Iter in Metis * deducens, feliciter pervenit ad urbem, ubi dum inter Missarum solemnia beato Auctori episcopo, et universo populo omnia, sicut revelatione didicerat et in responsum acceperat, retulisset, ad civitatem propriam Tungris reversus est: quo abeunte tunc et barbari, subversis multis Galliæ urbibus, in ipsa sacra vigilia Paschæ urbem Metensem cinxerant obsidione. Mox vero beatus Auctor civitatem traditam inimicorum gladiis advertens, cives advocat, peccata confiteri hortatur, pœnitentiam injungit, infantes, qui nondum perceperunt sacri fontis ablutionem, baptizari præcepit. Cumque propius furentes barbari accederent, et civitatem inexpugnabilem ob murorum fortitudinem aspicerent, tractareque de reditu cœpissent, murus civitatis ultro corruit, et ingressum hostibus superna dispositione patefecit *d*.

* Metas

E

d

captivos

8 His civitatem sine cunctatione ingressis, rapinis et incendiis universa vastantes, plures ex civibus cum eis, qui baptizati fuerant, parvulis interfecerunt. Totam urbem incendio tradebant, excepto beati Stephani oratorio, quod videbatur ipsis a quodam splendidissimo super illud stante viro defendi. Reliquos vero utriusque sexus populos, qui excidio superesse poterant, similiter cum beato Auctore episcopo captivos abducunt. F Jam procul ab urbe dum ad locum, qui Decempagos appellatur, hostes pervenissent, cæcitate, quasi olim Ægyptii, multantur. Quoniam Domino Deo semper cura est de suis famulis, in ira misericordiam, sicut ait Psalmista, non continet. Subito Hunos et barbaros tenebræ circumvallarunt, ut quid agerent, et quo se diverterent, nescirent. Tunc causam tantæ calamitatis, ut in tali re opus erat, solicite a Christianis, quos abducebant, inquirentes, aut quo præstigio hoc eis accidisset sciscitantes. Quibus illi: Non hoc suspicamini maleficium; sed credite iram Dei vobis imminere: quia cælestis Domini famulum beatum Auctorem Metensem episcopum abducitis impie.

liberat.

9 Confestim venerandus ille Præsul in captivorum numero quæritur, invenitur et rogatur, ut quidque vellet, sumeret, et eos a tali periculo lucis subtractæ liberaret. Ad hoc cum ingemuisset, respondit, nullum sibi gratius posse munus offerri, quam illos, quos ducebat captivos, sinerent ad propria remeare. Id illi si facerent, procul dubio a Domino Deo impetrarent,

ut

A ut quibus tenebris tenebantur, eruerentur. Statimque de universo exercitu dum captivos beato Auctori reddiderunt, a suis, ut promiserat, cessantibus tenebris, luce reddita, angustiis sunt liberati, sicque venerandus Christi famulus, dum in captivorum forte deputatus est, multos secum a captivitate resolvit, ut, captivato pastore,
e grex captivorum libertate potiretur *e*. O quantum potiori gloria de reductis iste civibus triumphavit, quam crudeles barbari, qui eos antea quasi victores abduxerant, triumphare potuissent. Proinde tamquam angelus ab universo clero venerabatur, et ab ipsis civibus veluti pater amabatur: quia non defuit pupillo et inopi pius consolator, in eleemosynis largus, in orationibus sedulus, omni virtute plenus, et totius ecclesiæ decus. Omnia omnibus factus erat Christi fidelibus.

et Treverensibus præficitur.

10 His ergo præmissis aliisque multis, quas enumerare longum est, eo flagrante virtutibus, omnipotens Dominus famulum suum Auctorem majoribus et dignioribus proponi voluit rectorem. Sane metropolitana sede Treverensi vacan-
f te per obitum beatissimi viri Legoncii *f*, ejusdem
B sedis archiepiscopi, sanctæque ecclesiæ Treverorum, quæ privilegio principatur singulari omnibus ecclesiis Galliarum, eo quod fundata a beato Petro Apostolo sit ordine prima et dignitate præcipua, multorumque Sanctorum corporibus gloriosa, quadam Dei Spiritus sancti gratia præordinante, convenerunt clerus et populus civitatis ipsius in ecclesia magna, majori beati Petri de episcopi subrogatione tractaturi. Visum est utile, Auctorem magnæ devotionis virum a regimine ipsius ecclesiæ [avocare] sibique in episcopum postulare pro totius provinciæ profectu et honore. Insignes miserunt legatos et epistolas deprecatorias ad flectendam sancti Viri clementiam super effectum hujus negotii desiderati. Susceptis igitur et lectis epistolis, venerabilis Pontifex magnitudinem inauditæ rei expavit. Induciis acceptis, responsum distulit septem diebus: dulciflua usus excusatione, se indignum hominem, tumultibus seculi hactenus implicitum fatebatur. Sed tandem ratione convictus et legatorum orationibus flexus, imo Dei dilectione compulsus,
C particeps passionum Christi factus, suscepit gregis dominici pastorum * pondus. Ita archiepiscopali sublimatus fastigio, accepit benedictionem a Domino, diuque desideratus, expectante Clero et populo, ad sacrosancta processit officia, tamquam
g sponsus de thalamo suo *g*.

* pastoritium

quos servat incolumes.

11 Refertur et aliud miraculum ejus meritis cælesti cum virtute patratum. Attilas rex Hunorum, de quo supra retulimus, devictis Galliis, Theodosio imperatore defuncto, Treverim ecclesiam devastaturus pugnabat ad portas. Desuper beatus Auctor hostem redarguens, Quisnam tu es, inquit, qui terras demoliris nostras gentemque perturbas? Cui rex sceleratus, furiis exagitatus, ait: Ego sum Attilas flagellum Ecclesiæ, Domino sic volente. Hoc audito beatus Auctor, suum confortans populum, aperiri portas jussit ei. Ille autem cum omni exercitu suo a porta in portam transivit, habens ex utraque parte quasi murum, tenebras adeo densas, quod neminem
h videret nec cuiquam noceret *h* confusus discessit: tantum enim beati pontificis valuit grata et fidelium devotio, ut nullis afficerentur adversis, pro tanto beneficio immensis laudibus Deum glorificantes. Deinde beatus Auctor ipsam Treverensem ecclesiam populumque cunctum sibi subjectum paterna solicitudine in pacis et concordiæ tranquillitate ad ultimam pene hominis ætatem prospere rexit. Decimo tertio Calendarum Septembrium feliciter migravit ad Dominum.

AUCTORE ANONYMO.

Defunctus apparet

12 Magno absque dubio coram Deo fulget merito, quod tali etiam post obitum declaravit miraculo. Ejusdem corpus cum in monasterio beati Maximini in crypta ad australem partem inter corpora Thebæorum esset humatum, vir quidam religiosus ac de suæ animæ solicitus cura, nocturno tempore ut privatis orationibus se Deo commendaret, universi ejusdem loci oratoria indesinenti studio circuire solebat, beato Auctori et aliis in crypta sepultis [ut] devotus esset. Nec tamen ingrediendi [erat] concessa facultas: accessit juxta murum, ibi se in orationem tota suæ mentis intentione prostravit, versumque istum Psalmigraphi [cum] diceret, Exultabunt Sancti in gloria, mox ab intus vocem subjungentis audivit; Lætabuntur in cubilibus suis *i*. Cumque ab oratione i
surgeret, beatus Auctor, gloriæ circumdatus habitu, illi apparuit, translationem *k* sui corporis k
imminere de hoc loco in Saxoniam indicavit, sicut usque hodie ibi collocatum, magno honore veneratur ad laudem et gloriam ejus, qui est in B
secula seculorum benedictus. Amen.

ANNOTATA.

a *Meurissius de episcopis Metensibus in vita hujus* S. Auctoris *pag.* 42, *eumdem et humili genere natum scribit, et primum fuisse, qui e Latinis Metensem cathedram occupavit.*

b *Fontem morbis pellendis salutarem scaturiisse in translatione corporis hujus* S. Auctoris, *scribit Judocus Coccius in Dagoberto cap.* VI. *Prope fontem similem ipsum habitasse tradit Meurissius citatus pag.* 55.

c *Multiplices circa concilium hoc Coloniense errores notatos vide in Commentario num.* 12.

d *Eadem hæc narrat Paulus diaconus in libello de Episcopis Metensibus: an autem nulla hic correctione sit opus, vide in Commentario num.* 16 *et* 17.

e *Idem hoc prodigium narrat Paulus mox allegatus.*

f *Colitur S. Legontius* XVIII *Februarii, qua de ipso actum est pag.* 66.

g *S. Auctorem Metensem a Treverensi distinximus in Commentario num.* 11. F

h *Hujus rei falsitas patet ex Commentario num.* 13 *et* 14.

i *Alibi et aliter hoc accidisse dictum est num.* 14 *proxime citato.*

k *Translatio hæc incidit in annum* 1113*: unde in Commentario num.* 10 *collegimus, biographum rebus gestis multo fuisse posteriorem.*

TRANSLATIO

AUCTORE ANONYMO

TRANSLATIO ET MIRACULA, auctore anonymo Brunsvicensi.

Ex Bodecensis cœnobii Ms. pergameno.

PROLOGUS SCRIPTORIS.

Deus Sanctos illustrat.

Benedictus Deus: qui suas antiquas misericordias de tempore in tempus renovans, a progenie in progenies, de loco in locum consolationes et opitulationes suis dilectoribus advehit, erogat et protelat. Gloriosus enim Deus et mirabilis in Sanctis suis merito prædicatur, quos triumphantes B duplici decore dignos judicans, in uranica * aula, gloria et honore coronari, et in terrestri concione vult extolli celebriter et condigne. Corpora etiam Sanctorum adhuc in imis habita prout uniuscujusque loci exigit dignitas et fidelium exquirit devotio, per sanctarum ecclesiarum oracula sequestrantur. Divina quippe providentia per quamdam prædestinativæ dispositionis spem (ut ita dicam) sic ordinare dignata est, ut hæc ecclesia suorum glorietur suffragiis patronorum; altera aliorum gaudeat patrociniis sanctissimorum, quatenus ecclesia adhuc militans triumphali fulcimine reliquiarum Sanctorum suorum domesticorum roborata respiret, et profectum recipiat salutarem. Hinc est quod Regis regum et Domini dominantium largiflua clementia decrevit corpus sacratissimum beati Auctoris, quondam sanctæ Treverensis ecclesiæ archiepiscopi *a*, ad præsentis basilicam cœnobii destinare. Gaudeamus itaque, fratres charissimi, et medullitus exultemus, concrepantes et laudes alternantes in jubilo intimæ affectionis, Creatori ac gubernatori omnium, in honore sancti C Auctoris reverendissimi pontificis nostri propitii patroni, de quo nobis sermo.

* i. e. cælesti

ANNOTATIO

a *Hinc in Commentario num.* 28 *collegimus, translationis auctorem Brunsvici scripsisse, et esse distinctum a biographo.*

ANTIQUA DIVISIO.

Incipit prologus de adventu sanctissimi confessoris Auctoris archiepiscopi ad monasterium S. Ægidii Brunsvicensis civitatis.
Explicit prologus; incipit tractatus, *nempe de apparitione S. Auctoris.*
Ubi facta visione cœpit cogitare, *scilicet Gertrudis.*
Ubi rebus dispositis profecta.
Quomodo venit ad sacrum locum.
Quomodo processit in itinere reversionis.
Ubi omnibus dispositis moritur.
Incipit prologus in quædam miracula S. Auctoris archiepiscopi: et primo de obsidione civitatis Brunswick, quæ fuit causa voti candelarum.
Explicit prologus: incipit miraculum D
Quomodo B. Auctor quemdam colaphizavit.
De miraculo quod S. Auctor fecit adhuc vivens.
Quomodo S. Auctor et S. Ægidius præfatam civitatem protexerunt.
Quomodo S. Auctor cuidam monacho apparuit.
De obsidione civitatis Brunswick, et miraculis ibidem factis.
De translatione brachii S. Auctoris in Helmvardeshusen.
Ubi locatum sit brachium.
De quadam muliere a paralysi curata.
De quodam sanato, qui se proprietarium fecit.
De muliere surda, sed sanata.
Miraculum de quodam juvene.
De granario ab igne servato.
De muliere a surditate liberata.
De parvulo graviter patiente curato.
De quadam puella morbida et curata.
De quadam infantula in ægritudine curata.
De furto restituto.
De quadam a cæcitate et cancro liberata.
Hic tendis ad finem.

E

CAPUT I. *Gertrudis, Saxoniæ princeps, jussu S. Auctoris, corpus ejusdem Treviris furtim aufert.*

S. Auctor Gertrudi apparet,

Veridica igitur patrum traditione cognovimus, quod Gertrudis *a* marchionissa Saxoniæ, filia Erkenberti illustris marchionis, nobilis Ottonis mater, cujus filia præclara Rickena *b* uxor extitit Domini Lotarii, invictissimi imperatoris felicissimæ memoriæ, et altera ejusdem filia Gertrudis palatina comitissa: prædicta, inquam, domina Gertrudis tam devotæ mentis professione benignissima, quam nobilis prosapiæ jubare serenissima, cum die noctuque meditaretur in lege Domini, ex nutu Dei firmam habens voluntatem plantandi secus decursus aquarum fructiferam vineam, salutiferam videlicet congregationem, ob reverentiam et honorem intemeratæ Dei Genitricis et semper virginis Mariæ, intempestæ noctis F silentio vidit sibi assistere virum provectæ ætatis, vultu decentem, corpore elegantem, et juxta nominis sui significationem, auctorizabilem et acceptum, canitie reverendum: qui et dixit præfatæ viduæ semisoporatæ: Animadverte, inquiens, Deo dicata matrona, quæ tibi propono, et tenaci memoriæ singula commenda, ita ut, quæ perceperis aure, retineas mente, amplectaris voluntate, et explere matures in opere. Ego sum Auctor, qui archipræsul fueram Treverorum; nunc autem anima mea in cælestibus infulatur, corpus meum vero Treveris requiescit: sed juxta sententiam Domini mei Jesu Christi, asserentis prophetam non esse sine honore, nisi in patria sua, modicum vel nihil ibidem reverentiæ mihi impenditur et honoris.

et corpus suum transferri jubet:

3 Decrevi igitur divinæ dispositionis instinctu, quod corpus meum, Treveris tam incurate reconditum, huc ad nos terminos, ubi monasterium, sacro Pneumate * inspirante, fundare disponis, honorifice transferatur. At illa pavefacta more Abakuc respondentis angelo, se de prandio Danieli deferendo alloquenti, Babylonem

* i. e. Spiritu

AUCTORE ANONYMO.

A nem non vidi et lacum nescio: locum, inquit, cujus mentionem facis, ignoro, et qualiter illuc perveniam, dubito. Senex autem attonitam consolatur, dicens: Non turbetur cor tuum, neque formidet, sed confide, filia, et constanter age; et Dominus desiderium tuum effectui mancipabit. Qui enim, stella duce, Magos ad divinam progeniem adorandam perduxit, ipse sua gratia et meo ducatu diriget gressus tuos ad prædicti corporis mei reliquias exquirendas, et transferendas. Quæ igitur tibi depromo signa, verba, et nota indicia [adverte.] Cum Deo prosperante Treverim perveneris, et monasterium monasticæ religionis Ordinis beati Benedicti tibi designandum ingressa fueris, diversas sanctorum corporum ibi conditorum tumbas inveniens, inter quas ad australem partem penes murum angularem unam editiorem cæteris comperies, quam notabis. In eadem enim tumba, quondam opinione seditionis ingruente, timoris causa, ne forte surriperentur meæ reliquiæ, sunt retrusæ, et postmodum oblivioni traditæ negligenter. Petitura itaque provida cautela et vigili solertia loculum meum levabis, et de loco B tolles sollicite prænotato, et thecam subtiliter deducendam, ad partes dominii tui transferes reverenter, ubi secundum firmum cordis tui propositum basilicam construes, et in ea ejusdem corporis mei reliquias honorabiliter repones, et veneraberis condecenter *c*.

c

illa imperio parens, Treverim proficiscitur,

4 Venerandus itaque Pontifex, qui apparuit, cum hujusmodi distincte expressisset, et seriatim designasset, extemplo disparuit, et ab oculis venerabilis matronæ obstupescentis evanuit. At illa, quasi de extasi expergefacta, contemplativo corde versans, quem viderat, et memori mente recolens, quæ audierat, et hæc sollicito pectore volutans, ardentique desiderio attentius complexans, ad ea celerius et efficacius pertingere vehementer æstuat et anhelat. Nec mora, mane facto, suos discretiores consiliarios secretius in unum accersit, quæ miraculose acciderant, exponit. Consulte super his eos convenit, quid facto opus sit perquiritur, et quid tam celebri negotio convenientibus competat expetit. Super quo illi reverendam dominam suam sano animantes consilio ad salutiferum iter carpendum salubri promotione satagunt informare. Quorum præ- C monitoria stillicidia sagax marchionissa bibulis hauriens auribus, et sitibundis infundens præcordiis, in congruente tanto itinere sibi providet apparatis. Unde pomposa militum se munit caterva, venustarum pedissequarum se ornat sequela, quia præpotens præcellentes equitaturas, et pretiosos ac copiosos viæ sumptus sibi præparat, quia prædives. Talibus ac tantis utens insignibus, revera non ambitiose, nec causa inanis gloriæ, sive superbiæ, sed piæ industriæ, secundum quod per quemdam sapientem dicitur: O princeps, utere gloria non pro te, sed pro regno: melius est enim quod adsit palatiis tumor, quam timor, quia moris usitati est, et apud veteres et apud modernos, hominem haberi, pro ut videtur, et multo reverentius deferri dominationi Quamobrem devotissima femina necessarium duxit in hujusmodi operoso cultu procedere, ut eo facilius et expeditius compos sui efficeretur voti.

Profecta est itaque gloriosa marchionissa sumptuose procurata, et hilariter accurata, cui merito omnia succedunt ad votum, quia quod intendit, ad Dei cultum adaugendum, et ad ejus gloriam magnificandam, et ad Sanctorum memoriam venerandam pertinet totum. Justam igitur matronam, justis occupatam negotiis, et piissimis intentam studiis, justus Dominus et justitiam diligens, deducit per vias rectas, et ab inimicis custodit, honestat in laboribus, fructuosorum laborum ejus exercitia completurus. Longa quidem et intricata restat via, sed, sicut Jacob prolixitatem et acerbitatem diutini servitii, quo suo astrictus erat avunculo, intima dilectione, quam ad præpulchram sibi desponsandam Rachel habuit, mitigavit; sic et hæc præpotens hera si quid fastidii scrupulis viæ sibi generasset, dulcissima spe sacrosancti corporis beatissimi Auctoris obtinendi, pro quo perrexit, leviter duxit, donec sine omni penitus obstaculo, offendiculo et impedimento Treverim feliciter pervenit; ubi percunctanter sciscitata, vel potius divinitus perscrutata monasterium monasticæ religionis perquisivit, et introiit prænotatum.

et docta locum,

5 Erat autem hora quasi sexta, cum celebratis Missarum mysteriis, post recreationem spiritus, ad refectionem corporis jam tenderent cœnobitæ. Custos vero ejusdem loci consueto more exierat sanctuarium, perlustrare angulos ecclesiæ, ut caveret, ne quisquam forte furti anxius E alicubi latitaret. Et ecce, ingenua turba furum inopinabilium, videlicet venerabilis Gertrudis marchionissa cum pompa sequacium ejus apparuit gloriosa, in cujus ille aspectu hærens, et quasi prænominare * cujusdam prodigiosæ rei admirans stabat, et defectiva voce, præ stupore ac gaudio adventantem excipiens, et ab ea disciplinata *d* inclinatione, et allocutione resalutatus quasi in deliciis insolitæ gloriæ. Delicata marchionissa vero prosternens se inter vestibulum et altare, et devote gratias agens adorabat Dominum, et suffragia Sanctorum suppliciter implorabat, desiderium animæ ejus efflagitans posse quantocius adimpleri. Deinde surgens, adjuncto sibi prædicto custode, perlustrabat monasterium, et de ambitu ad ambitum, et angulo ad angulum passim procedens, de diversis ibi apparentibus sepulchris, quorum essent, sollicite perquirebat:

* præ novitate

d

in quo corpus quiescebat,

6 Cui custos: Ecce, inquit, Domina mi, omnes istæ, quas vides, tumbæ sunt Sanctorum hic quiescentium, qui in hoc confinio meruerunt martyrio coronari: festivitates peragere deberemus per singulos dies totius anni, novis canticis et præconiis quotidie innovatis in memoriam F et honorem novorum familiarium et domesticorum Sanctorum solemnisare possemus. Deinde progrediens venerabilis domina venit ad tumulum præeminentem in australi parte, sicut in visione intellexerat, quærens sagaciter, quis in eo requiescat. Cui custos respondens ait; Beatus Auctor, quondam hujus civitatis archiepiscopus, felici transmigratione cælis invectus spiritualiter, in hoc loculo reconditus est corporaliter. Quod illa diligenter notans, sed pia calliditate dissimulans, O quam mirabile [inquiebat] est nomen illud Auctor: et attentius rogabat eum, intitulare * sibi illud sacrosancti archipræsulis venerabile nomen, quod dicitur Auctor: et in quo die beatus Auctor depositus fuerit, annotare, ut aliquid novæ salubritatis experta et adepta, valeat hilariter ad propria remeare. Qui parens instantiæ petitionis ejus, descripsit ipsi quod tertio decimo Kalendas Septembris migrarit ad Christum.

* explicare

illud auxilio suorum

7 Interim auditus est sonitus tintinnabuli, et quæsivit hera, quid hoc designaret. Qui dixit: Signum datur Fratribus nostris, ut unusquisque, in

AUCTORE ANONYMO.

in quocumque loco extiterit, officinm suum deserat, et ad mensam festinet. Ad quod illa respondens, Eia, inquit, frater charissime, accelera, et consortio sodalium tuorum aggregare, ne temporis negligentiæ arguaris. Cui ille ait: Adhuc mihi mora est satis libera. Quo dicto, interim gradatim deambulare cœperunt, et confabulando varia tractaverunt. Marchionissa autem secundo audiens tinnitum cymbali, perquirit quid insinuat. Cui ille; Inde, inquit, datur intelligi, quicumque fratrum remoratus, hanc horam ad refectorium veniendi neglexerit, quod subtracta ipsius præbendula *e* suspendatur. Quem tunc imperiosa matrona instanter exhortans angariavit pransum celerrime ire. Qui nullatenus suspectam illam habens, tamquam principem generosam et militari cœtu gloriosam et famosam, et miro stemmate radiosam (Quia sicut poëta dicit; auferimur cultu) et bona simplicitate eam pro se custodem ecclesiæ reliquit, simulautem se interim velle orationi vacare, et nesciens, quod de periculo et damno suo hæc agere intenderet, cucurrit festinanter ad refectorium una cum consodalibus suis, pitantiæ * capiens portionem. B

* i. e. cibi vel refectionis furtim aufert.

8 Statim ergo ad exitum illius pessulo foribus monasterii obfirmato, marchionissa, feminea pelle deposita, quasi strenua virgo, et omnes sequaces et vernaculi ejus, accipientes fustes et apta instrumenta, quæ sibi procuraverant, lapidem grandem, prædicto tumulo suppositum, revolventes amoverunt, et sarcophagum beatissimi Auctoris cum gloriosis plurium Sanctorum, videlicet beatissimi martyris Mauricii, et beati Bartholomæi, et Thaddæi, et Cosmæ et duorum Thebæorum, et beatæ Florinæ virginis ac martyris, et aliorum, ut asseritur, Sanctorum in maxima quantitate reliquiis inibi reconditis, sustulerunt. Tunc primum beato Auctore annuente * meritis venerabilis marchionissæ et honestæ familiæ ejus, ad transferendum sacrosanctum corpus suum; quod antea a nemine penitus vel moveri permiserat, præsentis ecclesiæ decori et honori, et hujus urbis speciali saluti ac patrocinio (præordinante sic Domino) id reservans: depositum lapidem loco busti, prout aptius et melius potuerunt, cum acceleratione rursum coaptaverunt, et baptillis de universis campanis et nolis ejusdem ecclesiæ, ut confusionem præcaverent, ad cautelam demptis, et fortibus equitaturis nobilissimo ac pretiosissimo hujusmodi thesauro sarcinatis, et omnibus attinentiis habiliter ordinatis, insignissimi fures *f* cum pro furto et sacro sacrilegio furtive nec nocive, sed utiliter et honeste, velociores aquilis, subterfugium capientes terga dedere. C

* B. Auctor annuit

ANNOTATA.

a *Leibnitius in Introductione ad tomum primum num. 42 de Gertrude hæc commemorat:* Fuit Gertrudis filia Ecberti, soror Ecberti anticæsaris, Brunsvici domina, vidua Henrici comitis de Nordheim, Ottone duce nati, mater Rixæ imperatricis, Lothario Saxoni nuptæ; avia Gertrudis, quæ Henrico ex Guelfis duci Bajoariorum dotales Brunsvicenses terras attulit.

b *Alias* Rixa, Rikysa et Richensa.

c *Hanc S. Auctoris apparitionem Chronicon principum Brunsvicensium brevius et melius ita fere exponit:* Henrico Northeimo anno MCIII defuncto, Gertrudis viduam vitam agebat caste et pudice; unice intenta divinæ adimplendæ voluntati. Animo quoque volvebat, qua potissimum ratione cœnobium extrueret, iis temperatum legibus, quibus in dies Dei laus magis efflorescere et honor. His curis distracta vidit noctu apparentem sibi virum, qui specie et vultu decorus, hunc fere in modum ipsam est allocutus: Auctor ego sum Trevirorum quondam archipræsul, eoque munere honorifice perfunctus. Nunc anima mea in cælis multiplici gaudet honore. Porro hæc mea est (Deo ita decernente) voluntas, ut in cœnobium, quod extruere meditaris, corpus meum ex urbe Trevirensi transferatur; in qua quondam sepultum, multo jam tempore venerationis jacet expers Ubi Treviros adveneris, cœnobium monachorum, qui nigro vestiuntur amictu, ingredere. Ad plagam australem sarcophagum invenies cæteris eminentiorem, in quo ossa mea sunt recondita. Mulier pro sui sexus conditione hærebat aliquamdiu metu attonita et formidine: cui Auctor: Metum depone: prosperum iter præstabit Deus. D

d *Id est, decenti, et ex moribus honestis profecta. Vide de hac voce Cangium in Glossario.*

e Præbendæ dictæ cibi, ac potus portiones diurnæ, quæ monachis, canonicis, aliisve quibusvis dantur ac præbentur, *inquit Cangius citatus. Hinc* præbendula *derivatur.* E

f *Masenius in Annalibus Trevirensibus ad annum* 1113 *num.* 42 *ita scribit:* Autoris et quidquid exportatum fuit reliquiarum, inscio Brunone, possessoribus invitis, religiosius quam justius detractum; ita ut vetus ipse scriptor sacrum hoc sacrilegium, et usitato more, pium furtum appellet. *Verum non video, qua ratione in auferendis reliquiis* S. Auctoris *Gertrudis rea sit; cum eas,* jubente Domino, *cui supremum est in res omnes dominium, abstulerit; ut ex Ludulfo Assis ipse Masenius narrat.*

CAPUT II. *Corpus S. Auctoris a Trevirensibus frustra repetitum; cœnobium erectum; templum dedicatum; Gertrudis mors.* F

Trevirenses

Interea supradicti cœnobitæ, implentes comestionis officium, permiserunt incauti suum evacuari templum: sed neque iniquitas, neque peccatum eorum hoc est: quia si sagacissimi viri per mulierem dementati et seducti, et fortissimi quique ab ea dejecti et interfecti esse creduntur: quid mirum si talis ac tanta, tam vafra quam prævalida femina hos claustrales simplices et ignaros supplantando sic despoliavit. Conventu equidem pranso et nola in signum religiosæ consuetudinis tinniente, fratres disciplinate surgunt ab accubitu, et directo per lagamam * gradiuntur in ordine, sanctuarium intraturi, et gratiarum actiones Deo et Sanctis ejus pro impensis beneficiis relaturi, Miserere mei Deus sedulo laboriosum studio et devoto mentium jubilo lectitando.

* f. lagham, i. e. per legem seu consuetudinem.

Gertrudem

10 Cumque perveniunt ad fores monasterii custos accedens primo leviter unius digiti articulo vel ungue palpitando ostium tangit; hinc omnium digitorum attactu strepitum incutit; deinde idem

A idem ostium manus impulsu concutit; tandem toto pugno durius pulsat: sed cum contra dominicam promissionem petens, non accipit, orationis domo præpedita, et quærens non invenit; gaza incomparabili sacerrimi corporis ablata, et pulsanti non aperitur; quia, qui aperiat et respondeat, intus non invenitur, tam juniores quam seniores malum, sicut evenerat, conjicientes irruunt, postesque sub ipsos nituntur gradibus, et ostium securibus et contis confringunt, irrumpentesque singula loca perspiciunt, ad ornatum ecclesiæ quæritando concurrunt, et adhuc nihil subtractum comperiunt, sperantes se indemnes existere. Postremo autem omnibus perlustratis, ad editiorem tumbam australis partis pervestigando et perscrutando conveniunt, et per lapidem inordinate repositum venerandum sarcophagum sanctissimi Auctoris cum pretiosissimis plurimorum Sanctorum reliquiis surreptum esse deprehendunt. Tacti igitur dolore cordis intrinsecus, lamentantur et confuse vociferantur, et tantum patronum, quem præsentem minus attenderant, absentem ardenter diligunt, diligenter concupiscunt, scienter requirunt, et sublatum vehementer B querulantur.

frustra persequuntur

11 Accelerant ergo pulsare in signum confusionis; quatenus eorum miseria civitatensibus innotescat, ut perpetratores tanti damni ocius insequantur. Cum autem registra * campanarum impetuose attrectant, æramenta quidem [de] more permoventur. Sed quia cessante causa, cessat et effectus, nullo penitus crepitantia sono præbent damnificatis et confusis incitamenta majoris pavoris, et stuporis ac furoris. Qui ambigentes, quid incant, huc illucque, quasi delirent, discurrunt, baptillos sparsim reperiunt, quibus appensis, et campanis sonore compulsatis, omnes Treverenses incolæ accurrunt. Causam tantæ confusionis sollicite perquirunt, qua cognita, supra modum dolentes se tanto patre orbari, et filialis dilectionis moti pietate, cum maxima diligentia et immoderata festinatione insignes raptores præsignis ornamenti fugitantes, (scilicet adhuc non longe digressos) satagunt, admissis quadrupedibus, insectari. Qui concito cursu peragrato spatio quasi ad modum unius leucæ, cum jam contigue fugientibus incumberent insistendo, accidit quoddam notabile miracu- C lum; videlicet quod rectores dulcifluì corporis sacrosancti Auctoris, et aliarum plurimarum venerabilium reliquiarum, nutu Dei et gratia ductoris ducti, ab insequentibus et persequentibus per spatiosum intervallum communiter sunt avulsi: et hoc tribus contigit vicibus, ita ut ab insectantium et subsequentium hostium obtutibus auferrentur. Qui videntes se frustra conari, et in vanum bacchari, viam inaniter terere et tempus inutiliter expendere, delusi et confusi ad propria sunt reversi *a*.

* funes

a
in loco, ex quo corpus moveri non poterat

12 At vero marchionissa cum universo comitatu suo, sinceræ fidei et pulchritudinem sanctæ spei intendens, prospere procedit, amore regni cælestis illecta, et ubicumque recipiebantur hospitio, quicumque ibi inventi, scilicet ægroti, salvi fiebant a quacumque detinebantur infirmitate, quia virtus de illo almifluo corpore exibat, et sanabat omnes: et sic per hoc salubre iter largiflua et salvifica gratia de beatissimi Auctoris sacrosancto corpore emanans, quasi fluminis impetus lætificans civitatem Dei, plurimis corporea beneficia conferebat; donec fortunato processu et felici successu ad hunc præsentem locum, qui tunc temporis nemorosus et solitarius fuit, pervenerunt quarto nonas Augusti; et cum ulterius procedere decrevissent, in hoc ipso loco sacer et gratiosus sarcophagus tantæ gravedinis mole figitur et constipatur, ut inde abduci nullatenus valeat, nec avelli. Ipsi etiam jugales ultro fatiscentes immobiliter substiterunt.

AUCTORE ANONYMO.

cœnobium conditur.

13 Quo viso devota matrona primitus obstupuit: sed citius ad cor rediens et perpendens hoc divinitus accidisse, ultra quod credi potest, spiritu exultavit, et gratias agens in cælum, benedicendo confitebatur Domino, quoniam in seculum misericordia ejus; eo quod prosperum fecerit iter ejus, et dignatus sit arcanum voluntatis suæ ipse cælitus declarare. Quemadmodum ergo devote voverat, et apud se diffinierat propter quædam præludia et conspicua prognostica sibi visa, pro tempore et pro loco domino Deo et illibatæ Matri ejus templum exstruere, solidum fundamentum ibidem hoc in præsenti loco absque dilatione jubet constituere et opus excellentis structuræ superædificari, et amplum honestumque monasterium fundari efficiens per largas impensas, decentem basilicam, septa claustri, immunitates, diversa habitacula, distinctas officinas, ecclesiæ sarta tecta, laudabiliter architypo dictante instrui, animo consummari, et congruis utensilibus instrui ac pretiosis ornatibus *b* insigniri.

b

ecclesia consecratur

14 His itaque gestis et omnibus rite peractis, anno dominicæ Incarnationis millesimo centesimo quinto decimo, Indictione octava, Kalendas Septembris solemniter invitatis reverendo apostolicæ Sedis Theodorico *c* tunc legato, ac venerabili Halberstadensi antistite Reinardo *d*, et collecta *e* numerosa cleri concione, cum imperiosa procerum turba et pompa gloriosa, infinite tumultuantis vulgi circumstante conora, facta est celeberrima ac famosissima dedicatio, et spirituali gaudio ac speciali tripudio intime celebrata in memoriam, honorem et reverentiam sanctæ et individuæ Trinitatis, et sacrosanctæ crucis, et intactæ Dei Genitricis semperque virginis Mariæ, et beati Joannis Euangelistæ, necnon jam sanctissimorum confessorum Ægidii et Auctoris, ac aliorum plurimorum Sanctorum.

c
d *e*

quæ et S. Ægydii lypsanis decoratur

15 Sed et beatissimus confessor Ægidius *f* casu, vel potius, ut ita dicam, ex quadam prædestinatione, et Dei providentia, et frequentium signorum prærogativa per sæpe dictam primiceriam nihilominus mirificentissime quæsitus, F inventus et adductus primatum quodammodo nominetentus monasterio obtinuit in præfato. Hanc autem ecclesiam benedicta Gertrudis decore dotavit, et competenter dicavit, et ad monasticæ vitæ regulam ducendam et observandam cum benevolo hæredum suorum consensu rationabiliter delegavit, et laudabilem et religiosam congregationem, ad inæstabilem Dei laudem excolendam, et ad Sanctorum præconia concinnanda et concinenda, apto et idoneo studio maxime congruentem, in jam dicta ecclesia constitutam et coadunatam, secundum Ordinem beati Benedicti super omnes Ordines authenticum et probatum, honorabili domino Henrico *g* abbati de Bursveldia provida, jussa et timorata domina commendavit, cujus auctoritate, quæ jam præmissa sunt singula, regulariter ordinarat.

f

g

Gertrudis tumulo post

16 Porro itidem reverenda matrona de longe advectum venerandum honorifice collocans depositum; scilicet memoratum miræ sanctitatis corpus beatissimi Auctoris, reliquasque reverendissimas reliquias prætaxatas in honorificentissima parte

AUCTORE ANONYMO

parte sanctuarii præsentis ecclesiæ sepæ dictæ, cum intima diligentia ac summa devotione hymnizante populo et reverenter tripudiante, polito recondidit in locello, et cum hæc omnia tam effectuose quam affectuose consummasset, curriculo *h* duorum annorum tantundem decurso, emerita marchionissa Gertrudis viam universæ carnis feliciter ingressa, quinto Idus Decembris toti Saxoniæ regioni, et præcipuæ huic plantationi memorabile nomen reliquit, et insigne memoriale quæsi hæreditario jure perrennavit: unde hæc intempestiva morte heri præoccupata, merito in memoria æterna et refrigerio erit, et hujusmodi opibus justitiæ, quæ fecit, in quantum nobilitatis ejus excellentia sinebat, justorum numero deputata: cujus commemoratio in benedictione digne consistit, et jure immortalis est memoria: illius enimvero pia recordatio benignorum gestorum ejus, quasi mel, imo super species aromaticas, et super confectiones pigmentarias, indulcatur apud homines, et utinam apud Deum, non ex eo tantum, quod in supradicto conventu gratia beneficiorum ejusdem jam nunc visu perspicitur et usu percipitur, verum B etiam ex eo, quod adhuc ibidem construendum et decorandum disposuerat, si supervixisset, et uberius dotandum duxerit et patrandum. *Sequitur hæc* oratio:

moritur. 17 Quapropter obnixius obsecramus te, domine Jesu Christe, cum non sit de alicujus mortalis perfectione sive in vita, sive post vitam præsumendum, quatenus per misericordiam tuæ clementissimæ bonitatis, talis ac tanta primiceria defuncta seculo, [nniatur] cælo, et decedens mundo renascatur Deo, et potestas ditionis ejus in terris terminata, sit in regnis supercælestibus inchoata; cujus largarum eleemosynarum et solemnium hostiarum, præsenti cœnobio inpensarum, et beneficentiæ et communicationis ejus, pie Christe, non obliviscaris; sed gratanter reminiscaris et meritæ retributionis donativo eam remunereris in secula seculorum. Amen.

ANNOTATA.

a *Ab aliis aliter narrari hanc translationis circumstantiam, dictum est in Commentario num.* 34. C *Quod si res ita se habuerit, ut hic refertur, consequens est, ut corpus* S. Auctoris *Tavana, ubi primum quieverat, reductum fuerit Treviros: nec enim adjuncta rerum patiuntur, ut in ea hypothesi aliunde corpus opinemur elatum, quam ex urbe Trevirensi. Aliter loqui licet, si Gertrudis sacra lipsana a Trevirensibus supplex impetraverit, ut scriptores num. proxime citato tradunt: potuit enim Gertrudis, facultate Treviris obtenta, Tavanæ corpus quærere.*

b *Reditum Gertrudis, et quæ subsequuntur, Chronicon principum Brunsvicensium ita brevibus exponit:* Quocumque in loco S. Hospes excipiebatur, redditus ipsi honor salutem et sanitatem afferebat. Ita ipsum Gertrudis adduxit in locum vastum, qui tunc nemorosus erat, nunc autem Brunsvicum dicitur: hic autem accidit (pro ut ex scripto testimonio didici) ut pretiosum thesaurum, quem Gertrudis longius ferre decreverat, nulla vis aut manus alterius loco movere posset. Equi, qui S. corpus vehebant immoti hærebant, quamquam a suis ductoribus non leviter flagello percussi. Quo viso, mulier Deo gratias egit, multoque cum honore et gaudio corpus longe quæsitum ibi collocavit. Bene venerit dignissimus hospes, quocum tanta nobis utilitas et salus D advenit. Lætare Brunsviga, et de hospite tam insigni exulta, qui terram tuam, in quam diverteret, elegit. Gaude propter ejus præsentiam, quia Iubensque volensque ad te pervenit, teque elegit in locum quietis . . . . Porro quod Gertrudis animo conceperat, ad finem perduxit. Eodem in loco, juxta Spiritus S. monitum, incepit multo cum ornatu cœnobium condere in Dei ejusque Matris honorem, electis in patronos SS. Ægidio et Auctore. *Dein enumerantur bona, quibus cœnobium fuit dotatum.*

c *Theodoricus, alias Dietericus* cardinalis Romanus, legatione in Pannonias functus *anno* 1115 *a Saxonibus* adscitus fuit; *ut Urspergensis ad annum eumdem scribit.*

d *Electus fuit anno* 1107, *obiit* 1122.

e *Dedicationi adfuisse quoque Lotharium imperatorem, Chronicon principum Brunsvicensium cap.* XXIII *tradit.* Jamque Gertrudis, *inquit,* multo cum ornatu absolverat cœnobium in honorem SS. Ægidii et Auctoris ædificatum, quare generum suum Luderum, *seu Lotharium,* Reynardum episcopum Halberstadiensem, et Dietericum Apostolicæ Sedis legatum, ut eo venirent, rogavit; E factaque magna solennitate, Reynhardus episcopus Halberstadiensis templum consecravit, anno, ut refertur, MCXV.

f *De S. Ægidio agetur* 1 *Septembris, inquireturque, an et quæ ejus reliquiæ huc allatæ sunt.*

g *Bursfeldense* cœnobium conditum est intra Wernæ et Fuldæ confluentes in finibus Patherbrunnensis ecclesiæ, ubi archiepiscopi Moguntini jurisdictio desinit, *inquit Mabillonius in Annalibus ad annum* 1093, *num.* 80. *Henricum, Gertrudis maritum, hoc monasterium et ædificasse et dotasse, tradit Chronicon Brunsvicense cap.* XXI. *confirmatque Ruthardus archiepiscopus Moguntinus apud Schatenum tom. I pag.* 634, *ubi etiam ipsa Gertrudis huic fundationi cooperata dicitur.*

h *Hoc idem mortis tempus signat Chronicon principum Brunsvicensium.*

CAPUT III. *Miracula S. Auctoris.* F

Ad fidem hominibus firmius ædificandam et spem securius excitandam, et ad ardorem dilectionis et reverentiæ circa suffragia ac patrocinia sanctissimi Auctoris fiducialius provocandum de signis ac miraculis ab eodem Sancto gloriose peractis et evidenter ostensis, prout verius indagare valuimus, quiddam duximus ordiendum. Huic civitati, quæ Brunswick dicitur et famose divulgatur, olim gravissimæ persecutionis periculum imminebat. Jam rex Philippus cum principibus, magnatibus, baronibus, castellanis, et cum Treverensi archiepiscopo *a* tunc dominante, qui post regem primus nominandus est, et cum validissimo exercitu jam dictam civitatem strenue vallaverat et potenter: unde inhabitatores ejusdem civitatis metu perculsi coangustabantur; et quid inirent, vel quo deverterent, ambigebant: sed ad Deum vel beatissimum confessorem atque pontificem prædictum Auctorem tam juvenes quam senes utriusque sexus unicum et speciale refugium habebant, cui celebria obsequia

Urbis Brunsvicensis obsidio

A quia exhibenda, et solemnes ceremonias cum condigna veneratione spoponderant perenniter observandas. Eodem autem tempore occurrit annua solemnitas ejusdem beatissimi Auctoris, cujus corpus mirifice transvectum est, sicut prædictum est, in ecclesia beatissimæ Dei genitricis Mariæ, sanctique Ægidii confessoris in Brunswick honorifice requiescit.

ope S. Auctoris solvitur.

19 Æramentis ergo campanarum festivo more resonantibus, prædictus archiepiscopus Treverensis sciscitatus est a custode ejusdem ecclesiæ a se * misso, pro Missa in die sancta celebranda *b*, quid innueret talis compulsatio. Quem ille taliter est affatus: Adest festivitas sacrosancti Auctoris, quondam Treverensis archipræsulis, cujus sanctissimum corpus mirabiliter huc adductum in ecclesia venerabiliter collocatum ex devoto arbitrio et unanimi consensu universorum Brunswicensium, civium totius hujus civitatis obtinuit patronatum. Igitur memoratus archiepiscopus per eumdem custodem de causa hujus festivitatis rationabiliter expeditus, admirando in hæc verba prorupit: Si corpus beati Auctoris, sicut asseritis, ad vestram ecclesiam est delatum, B profecto noveritis vos dignissimas præcipuorum Sanctorum, videlicet Mauritii, Bartholomæi, Thaddæi, Cosmæ et Thebæorum, et Florinæ virginis et martyris, aliorumque Sanctorum recepisse pariter in loculo ejusdem sancti Auctoris, in maxima quantitate; super quo custos, Helias nomine, medullitus gavisus gratissimum retulit nuntium fratribus suis, et veritate per experientiam comperta nobis contradidit describendum.

* *forsitan ad se*

b

Nocte vero subsecuta, beatus Auctor prædicto apparuit archiepiscopo, dicens ei: Ego ex voluntate Dei mei Brunsvicensis civitatis mihi mœnia præelegi, in quibus quam diu debito modo honoratus fuero, ea nullatenus derelinquam: propterea quæ vidisti et audisti, expone quantocius regi; ne moram ulteriorem aliquatenus facere præsumat in obsidione meæ charissimæ civitatis: alioquin ipsi et tibi atque universo exercitui vestro interitus supervenit repentinus. Quod idem archiepiscopus evigilans mane per ordinem intimavit regi superius memorato. Qui impatiens, more solito castra cieri mandavit, et citissime obsessam postponens urbem aufugit cum universis suis complicibus et vasallis *c*. Prius autem C quam discessissent, præfatus archiepiscopus exutus lineis et discalceatus ad persolvendum votum pro hujusmodi delicto factum, limina oraculi beatissimi Auctoris humiliter petierat ac devote.

c

Irreverens punitur:

20 Accidit præterea quod quidam peregrinus [cum] inito voto, suffragia sancti Auctoris imploraret, in celebri nocte festivitatis ejusdem, somno subrepente, in monasterio ipsius, irreverenter cooperto capite, obdormiret. Adveniens autem beatus Auctor cum palliolo abstracto de capite rustici alaphisando et collaphisando eum impetivit fortiter et percussit: ita quod de sedili, in quo cubuerat, corrueret insensatus, cui et dixit: Enarra cuicumque volueris, quod sanctus Auctor te pro tua irreverentia sic allixit. Quandocumque ergo huc iterum peregrinari volueris, rusticitatem domi dimitte, in conspectu meo compareas reverens et devotus *d*.

d

Attilæ furor comprimitur: aliud beneficium:

21 Attilas rex, devictis Galliis, Treverim devastaturus cum venisset ante portas illius civitatis cum validissima militia et exercitu infinito, beatus Auctor tunc temporis ejusdem civitatis archiepiscopus, ipse muros ascenderat præparatus et infulatus: et quid tanta multitudo intenderet suscitanti Attilas sic respondit: Sicut destruximus pleraque cathedralium urbium mœnia harum regionum, sic etiam ad tuam civitatem venimus funditus subvertendam: sumus enim flagellum ecclesiarum, domino sic volente. Quo audito, beatus Auctor ultro reseratis valvis illius civitatis, aditum et introitum exercitui pandi liberrimum imperavit. Turbisque hostilibus spontanee intromissis et irruentibus, mirum in modum duplex murus densissimus et durissimus, cujus altitudo intuitum fallebat, hinc inde porrectus et indirectus, distentus et attingens a fine usque ad finem extremarum portarum, per mediæ ductum plateæ, utrimque visibiliter et sensibiliter apparuit versus meditullium civitatis. Nec erat barbaris grassantibus declinare ad dextram neque ad sinistram; sed per medium, incolis in omnibus suis illæsis, innocue pertransire. Qui aberrantes huc atque illuc, cum furiose redirent, ut alios aditus attentarent, turbulenta nebula obvolvuntur. Unde confutati abscedere sunt compulsi *e*. Item eisdem castris egregiis quondam in tribulatione et in maxima angustia positis, castrenses mittentes ad beatissimum Auctorem superius memoratum, E tunc forte absentem, solatium soliti juvaminis implorabant. Ad quos ille miseratus baculum et codicellum suum quantocius destinabat. Quæ duo veneranda insignia illi alacriter suscipientes cum munimento fidei, spei et caritatis, et cum intima devotione ac reverentia orantes et psallentes circumferebant, jam dicta mœnia studiose, religiose ac sollicite circinantes. Quo facto meritis sancti Auctoris incontinenti ab hostibus et ab omnibus malis imminentibus per divinam misericordiam sunt erepti *f*.

AUCTORE ANONYMO.

e

f

tempestas sedata, Sancti apparitio.

22 Item aliud signum tam salvificum quam stupendum. Oborta olim periculosa tempestate ex horrifica et procellosa nubium collisione, ita quod omnium hominum vita nutaret, gloriosissimi patroni Brunswicensis cœnobii sancti Ægidius et beatus Auctor in fastigio ipsius monasterii stantes, splendide apparuerunt duobus, et innocenter et pie viventibus et juste conjugatis, Reynero scilicet et Elilemiæ in eadem urbe degentibus, dignitate et tam raræ intuitu claritatis. Illi nimirum tantos Sanctos oculata fide inspicere meruerunt, qualiter in decoro cultu assistentes, et duo candidissima manutergia in manibus tenentes, F et ventilantes contra turbinem effrenem et atrocem, præsentem benedicebant et protegebant civitatem sibi famulantem: et continuo sedata est tempestas, et facta est tranquillitas magna, et aeri mira serenitas est exorta *g*. Nuper nihilominus contigit, religiosis viris et fide dignis attestantem *, custodem Treverensis cœnobii in crepusculo monasterium introire, et quemdam senem honorabilem, canum et suppelliciatum sub turri ejusdem ecclesiæ introrsum in reverendo habitu invenire; qui eidem custodi stupefacto sic aiebat: Ne verearis: ego sum Auctor, quondam hujus civitatis antistes: scias autem indubitanter, me modo non mansitare, sed in Brunswick requiem elegisse, ubi mihi specialis honor, summa reverentia, sedula laus, mera devotio, juge obsequium famulatusque placitus exhibetur.

g

* *al. attestantibus*

hostium fuga:

23 Quidam potentissimus regum obsidens olim civitatem Brunswicensem, cum quadam nocte, de strato suo forte surrexisset propter excubias explorandas, et intueretur ejusdem civitatis mœnia, vidit clara speculatione in singulis propugnaculis, quæ Teutonice tynnen vocantur, singulos angelos

AUCTORE ANONYMO

gelos stantes, et penes unumquemque duas aureas cruces fixas hinc inde collaterales: quo insigni signo et horrido portento prospectato jam dictus rex, quasi in extasim raptus, supra modum expavit; et mane facto, excitatis exercitibus et castris submotis, præcepit omnibus abire quantocius, ne perirent. Adscribitur nihilominus et hoc meritis et patrociniis beatissimi Auctoris, quod sic iterum prodigiose et propitiose hæc civitas est salvata *h*.

h

In epilogo scriptor

24 *Hic in apographo nostro sequitur translatio brachii* S. Auctoris *in Hemelsvardhusense cœnobium, cum miraculis, quorum tituli post prologum cum aliis titulis indicati sunt; sed ea omittimus: quoniam tom. III Maii a pag.* 66 *impressa sunt, et quidem exarata ab auctore melioris notæ, utpote rebus gestis ætate pari. Igitur epilogum solum subjungimus.* Hæc de miraculis beati Auctoris quasi paucula poma de onusta arbore decerpsimus, et ad posteros nostros transmittere decrevimus sancienda. Persuadendo itaque obsecramus et exhortamur tam præsentes quam futuros, et præcipue tam clerum quam plebem Brunschwicensem universam, quatenus ea, quæ
B prælibavimus pro parvitate ingenioli nostri de transductione et adventu, nec non et de aliquantula signorum ostentatione beatissimi confessoris atque pontificis Auctoris, concorditer lectitent et auscultent, et memoriter retentent et indesinenter recitantes pronuntient, et venerabiliter attollere non recusent. Nec quisquam præsumat suspicione temeraria et ausu præcipiti diffidenter hujusmodi apocrypha æstimare, seu invertere, quæ non solum secularium, verum etiam rationabilius spiritualium, religiosarum et devotissimarum, imo et sanctarum personarum evidenti testimonio arbitramur certius approbari.

Brunsvicenses

25 Lætare igitur Brunswick urbs fidelis, quia gloriosa dicta sunt de tanto patrono tuo, urbs, inquam, fidelis intus gaude, foris plaude, quoniam complacuit Domino in te: ita ut te dignam censeret, quod te sic a longe transmissi talis ac tanti patroni suffragantibus meritis et patrocinantibus suffragiis visitaret. Qua saluberrima de causa omnes gentes Brunsvicenses plaudite manibus, jubilate Deo in voce exultationis, quia conditor universorum per venerandi Auctoris, vestri signiferi et specialis protectoris, corrobora-
C tionem subjecit populos vobis et gentes sub pedibus vestris: quibus subjugatis hactenus dominati estis et ammodo dominabimini, si in latria * ipsius profeceritis, et obsequiosum cultum memorati patroni vestri beati Auctoris antiquitus celebriter institutum, moderno tempore et imposterum D
non diminueritis, sed potius adauxeritis incessanter. Quod si fideliter feceritis, beatus Auctor seculi et beatus Auctor servus illius fidelis augebunt vobis incrementa frugum, et omnium necessariorum præsentis temporis et futuri.

* i. e. cultu

ad cultum S. Auctoris excitat.

26 Augete igitur beato Auctori vestro authentico et auctorizabili patrono laudes, honores, celebritates et officiosa servitia: et ipse beatus Auctor dono beati Auctoris seculi, devotionem vobis augeat et salutem, Augete beato Auctori modum et ritum venerationis, et ipse beatus Auctor precando, tutelam beati Auctoris seculi, ab hostibus et a malis omnibus vos liberabit et pacis vobis præsidium adaugebit. Augete beato Auctori vestro authentico et autorizabili patrono bonæ voluntatis affectum, et pro possibilitate ac facultate vestra sedulæ operationis effectum: et ipse beatus Auctor vester authenticus et auctorizabilis et dominus et patronus, beatum Auctorem seculi exorando, vobis fidem, spem et charitatem et incrementum gratiæ supremi judicis augmentabit. Adornate thalamum spiritualem, condecorate templum materiale, et suscipite beatum Auctorem, qui de longinquis finibus terræ vo- E
catus et advectus, vobis datus a Deo est patronus. Amplectimini vestrum tutorem; veneramini vestrum primatem, ut vos et locum vestrum supplicatu suo coram Deo jugiter fuso conservet incolumes et indemnes. Quod ipse præstare dignetur, qui cum Patre et Spiritu sancto regnat Deus per omnia secula seculorum. Amen.

ANNOTATA.

a *Erat is Joannes I, defunctus anno* 1213.

b *Monasterium S. Ægidii hoc tempore mœnibus nondum erat inclusum, ut dictum est in Commentario num.* 45. *Unde patet ad hoc templum patuisse obsidentibus aditum.*

c *De hac obsidione vide dicta in Commentario* § V.

d *Narrat hoc ipsum apographum Leibnitianum.*

e *De his videri possunt dicta in Commentario.*

f *Scriptor hic a tempore* S. Auctoris *fuit remotior, quam ut res ab illo gestas certo scire potuerit.*

g *Idem, uti et quod mox sequitur, habet apographum Leibnitii.* F

h *Civitatem Brunsvicensem ope* S. Auctoris *fuisse liberatam, testantur varii, citati in Commentario* § V

DE S. MAXIMO ABB. ET CONF.

IN CASTRO CAINONE IN GALLIA,

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

J. P.

Locus, nomen, cultus, dignitas, Acta; S. Eucherii de Sancto cura; reliquiæ.

SÆCULO V. Situs castri Cainonis: nomen Sancti:

Caino, seu Chinonium, *vulgo* Chinon, olim vicus, nunc oppidum lepidum Turonensis provinciæ in Gallia, cum castro in colle, ad Vigennam fluvium versus Pictaviensem agrum, septem leucis distat a Salmuro in ortum, et quinque a Ludono in septemtrionem, *teste Baudrando, cujus verba retuli. Consuli etiam de hoc loco possunt Ferrarius in Topographia ad Martyrologium Romanum, et Adrianus Valesius in Notitia Galliarum. Ut vero hic obiter aliquid notetur de Sancti nomine; longe diversa efformatione illud Galli proferunt, quando pro* S. Maximo *substituunt* S. Mème, *seu* S. Mesme, *pro quo etiam lego* S. Meisme; *proximius ad Latinum ejus nomen accedit* saint Maxe, *quo alicubi ipsum nuncupari dicitur inferius. Ejus* monasterium hodieque subsistere apud Cainonem. . sed in collegiatam ecclesiam jam pridem conversum, *observat Ruinartius postea citandus.*

memoria in sacris Fastis:

2 *Etiamsi autem publica ejus veneratio tam sit antiqua et certa, ut Fastorum sacrorum testimoniis probari neutiquam debeat; nonnullos tamen producam, hoc die ipsum annuntiantes. Inter auctaria nostra Usuardina sic refertur:* Cainone castro, sancti Maximi confessoris. *Adde Belinum, Molanum, Maurolycum ac Galesinium; hic tamen plusculum adjungit, sic illum memorans:* In vico Cainone, sancti Maximi confessoris. Is beati Martini episcopi discipulus, in vita religiosa cælestibus floruit virtutibus. *In Martyrologio Romano ita signatur:* In castro Cainone sancti Maximi confessoris, discipuli beati Martini episcopi. *Saussayum prætereo; uti et Castellanum in Supplemento. Martyrologium novum Parisinum non tantum a virtutibus, sed etiam a miraculis Sanctum laudat, cum titulo abbatis, his verbis:* Cainone, in pago Turonensi, sancti Maximi abbatis, virtutibus et miraculis ante et post obitum clari. *De ætate ipsius, ac nonnullis aliis ad ipsum attinentibus, dicendum restat.*

tempus:

3 *Inter auctores convenit, vixisse eum sæculo quinto; non item, quo istius sæculi anno vivere desierit. Castellanus nimium quantum ab aliis discrepat, et hallucinatur, quando Sanctum ponit versus annum 900; nisi forte velit quis suspicari, id factum esse vitio typothetæ, et legendum versus an. 500. Apud Ruinartium in margine ad caput* XXII *S. Gregorii Turonensis in libro de Gloria confessorum, in quo exponuntur gesta* S. Maximi, *signatur an.* CD. . . : *ubi indicatur quidem sæculum* V; *sed vacuus relinquitur ejusdem annus. Martyrologium Parisinum novum annuntiationi suæ apponit* post annum CDLXIII, *eo, ut suspicor, fundamento nixum, quod narret Gregorius Turonensis castrum Cainonem ab Ægidio obsessum, uti inferius num. 2 licet videre; quod notante hic Ruinartio,* circa annum CDLXIII contigisse putant: quo Ægidius seu Gillo, Romanæ militiæ præfectus, Cainonis obsidionem solvere coactus fuit.

abbatialis præfectura. Acta.

4 *Quia vero de Sancto nostro dicit Præsul Turonensis* Ad castrum Cainonense urbis Turonicæ veniens, monasterium conlocavit, *non videtur nobis dubium, quin ejusdem monasterii fuerit præfectus seu abbas; et ideo hoc eum titulo supra insignivimus; qui confirmatur ex epistola S. Eucherii, de qua mox. Præconem autem egregium nactus est laudatum jam sæpius Gregorium Turonensem; qui his verbis,* Ut liber vitæ ejus docet, quam versu conscriptam legimus, *diserte testatur, res ipsius gestas ab alio ad posteros transmissas fuisse; quod utinam pretiosum monumentum non invidisset nobis annosa vetustas!* Hanc vitam nusquam vidimus, *inquit Ruinartius in notis;* aliam vero habemus ex cod. Ms. Majoris monasterii, a quodam monacho, seu clerico Cainonensi collectam; sed pauca habet, præter ea, quæ hic a Gregorio proferuntur.

Quanta curam fecerit S. Eucherius ep. Lugd.

5 *Ad ea vero, quæ indicat Gregorius de discessu* S. Maximi *ex Insula Barbara, observare omnino convenit paternam curam S. Eucherii Lugdunensis episcopi, qua, subministratis ad victum necessariis, eumdem Sanctum ibidem loci conatus fuit retinere. Audiatur S. Eucherius in epistola ad Philonem presbyterum suum, quæ edita legitur apud Balusium in Appendice ad Opera S. Agobardi, Lugdunensis antistitis, quamque hic integram transcribo:* Domino sancto ac venerabili fratri, et compresbytero nostro Philoni Eucherius episcopus salutem in Domino dicit. Quæso caritatem et dilectionem tuam, quam habes perfectam in Domino, ut digneris te fatigare usque ad monasterium Insulæ Barbaræ; et videas et exhorteris fratrem nostrum Maximum abbatem, qui præest ipsi monasterio; quia pervenit ad nos, quod velit ex eo discedere, et fratres suos deserere, eo quod multi propter metum gentium oblationes suas subtraxerint, quas pro Dei intuitu dare consuerant. Sed si nos vivimus, et sani revertimur, tantum illi vel monachis suis in Dei nomine disponimus ministrare, ut nihil egere videantur.

patet ex epistola ad Philonem de ipso scripta.

6 Hoc tamen specialius peto ab ipso fratre nostro, ut domum pensilem, quam jussimus fieri, nobis præparet, et membranas. Quia si Deus annuit, Quadragesimam in Insula cum ipso tenere disponimus, ut opus cœptum ibidem pariter residentes expediamus. Interim trecentos modios annonæ, et ducentos modios vini, ducentas libras casei, et centum libras olei ordina ipsi dari; ut cum per nostram oblatiunculam ipse una

AUCTORE J. P.

una cum congregatione sua reficitur, nobis reditus cum sospitate, ipsis orantibus, a Domino tribuatur. *Hæc ibi. Per* domum pensilem *verosimiliter hic significatur domus constructa opere fistucato. De reliquiis* S. Maximi, *et cultu ejus apud Barrum-Ducis dicam in Annotatis. Subdo itaque nunc*

ACTA

Auctore S. Gregorio Turonensi libro de Gloria confessorum cap. XXII *editionis Ruinartianæ col.* 912 *et* 913.

Sanctus a morte divinitus servatur

Fuit autem quidam religiosus et virtutibus et nomine Maximus, et, ut liber vitæ ejus docet, quam versu conscriptam legimus, nostri fuit Martini discipulus. Qui occulere, quod erat, cupiens, apud Insulam Barbaram *a* monasterii Lugdunensis peregrinari expetiit: manifestatus autem et ibi, ad patriam redire disposuit. Denique dum Ararim fluvium transire cuperet, nave impleta demergitur, ac ipse sacerdos pelago operitur, habens ad collum cum Euangeliorum libro ministerium quotidianum *b*, id est, patenulam parvam cum calice. Sed pietas divina non perferens perire quod suum est, ita de hoc periculo, Domino jubente, restitutus est litori, ut nec vitæ damna perferret, nec rerum detrimenta lugeret. Impletumque est illud, quod Psalmographus, Spiritu sancto influente, cantavit, Cum ceciderit justus, non conlidetur, quia Dominus firmat manum ejus. Et iterum: Non necabit Dominus animam justi.

Condit monasterium, precibus aquam impetrat

2 Deinde ad castrum Cainonense urbis Turonicæ veniens, monasterium conlocavit: quod castrum cum ab Ægidio obsideretur, et populus pagi illius ibidem esset inclusus, hostis adversus effossum a latere montis puteum, quem obsessi ad usum habebant bibendi, obturat. Quod cum antedictus Dei famulus, qui tunc cum reliquis infra castri munitionem conclusus erat, cerneret, videretque populum consumi sitis injuria; orationem nocte tota fudit ad Dominum, ut respiciens populum, hostes improbos effugaret, et non pateretur eos sitis ardore consumi. Tunc revelante sibi Spiritu sancto, ait ad plebem: Quisquis habet vasculum, ejiciat foras in plateam, et deprecetur Dominum. Dabit enim vobis hodie largitas ejus aquas in abundantia, ut non deficiatis vos et parvuli vestri. Hæc eo dicente, nubes subito texerunt cœlum, et descendit imber magnus de cælo, cum tonitruis et coruscationibus, super castrum, duplum populis beneficium præbens, pluvia arcens sitim, fragoribus effugans hostem. Completaque sunt vasa omnium, et satiati sunt cuncti. Sicque obtentu Sacerdotis, fugatis adversariis, populus salvatus a castro discessit.

Sepulcrum ejus miraculis honoratur.

3 In monasterio *c* autem loci illius plenus dierum transiit, ibique sepultus est: ad cujus sepulcrum sæpius infirmi sanantur. Puerulus autem unus ex familia ecclesiæ Turonicæ in valetudinem *d* conruit. Is cum anhelus occumberet, ac in extremis positus putaretur spiritum exhalare, ad ejus basilicam deportatus, protinus exstincta febre sanitati est redditus. Sed et puella de his mancipiis *e* simili sorte febricitans, cum ante cancellos monumenti fuisset exposita, in ipsa die incolumitati est restituta. Ad nos vero cum horum notitia devenisset, puerum humilitatis capillis huic monasterio cessimus: puellam vero, mutata veste, cœtui sanctimonialium conjungi præcepimus, ad serviendum Deo.

ANNOTATA.

a Insula barbara vetustissimum est agri Lugdunensis monasterium, in ipso Araris fluvii meditullio supra Lugdunum urbem situm: quod cum per complura secula Benedictino Ordini fuisset addictum, ad seculares canonicos transiit anno MDXLIX. Ejus loci historiam Gallice scripsit D. le Laboureur, sub titulo Ruderum Insulæ-Barbaræ. *Ita Ruinartius in notis. Longuevallius noster in Historia ecclesiæ Gallicanæ tomo II, lib.* IV, *pag.* 105 *refert, monasterium illud in honorem S. Andreæ ibidem exstitisse.*

b Clara est hic, *inquit Ruinartius,* vocis hujus significatio, de qua passim jam diximus. Vide Menardi nostri notas in Sacramentarium Gregorianum pag. 155.

c *De hoc monasterio nonnulla superius observata sunt; adde ex Ruinartio in notis hic de Sancti reliquiis: postquam enim dixerat, illud* in collegiatam ecclesiam jam pridem conversum, *mox addit,* ubi servatæ sunt S. Maximi, vulgo S. Meisme, reliquiæ ad annum MDLXIII, quo a Calvinianis hæreticis combustæ fuerunt. Aiunt tamen canonici S. Maximi (S. Maxe) apud Barrum-Ducis (Bar le-Duc) in diœcesi Tullensi, corpus S. Maximi nescio quo modo ab hæreticorum furore Cainone ereptum, ad se delatum fuisse, eumdemque Sanctum patronum agnoscunt.

d Valetudinem *accipi tam pro sanitate, quam pro imbecillitate seu morbo, notissimum est e lexicis Latinis.*

e De his mancipiis, *id est, ut mihi quidem videtur, ex his villis (intellige secundum mox dictis) Turonicis. Quod apparet conforme alteri textui S. Gregorii Turonensis lib.* V *Historiæ Francorum cap.* XXIX *col.* 238, *ubi hæc sunt:* Chilpericus rex descriptiones novas et graves in omni regno suo fieri jussit.. Statutum enim fuerat, ut possessor de propria terra etc. Sed et aliæ functiones infligebantur multæ tam de reliquis terris, quam de mancipiis. *Nisi forte mavis, per* mancipia *designari familias.*

A D

DE S. OSWINO REGE NORTHUMBRIÆ

ET MARTYRE IN ANGLIA,

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

P. D.

§ I. Northumbriæ descriptio; Sancti regnum; genealogia, biographi, cultus inchoatus.

AN. DCLI

Amplissimo Northumbriæ regno

Northumbrorum imperii magnitudo ea fuit, quæ nunc est Eboracensis, Dunelmensis, Northumbriæ, Cumbriæ, et Westmorlandiæ Comitatuum; atque reliquam prætere Lancastrensis comitatus partem complectebatur. Hoc porro regnum, Northumbriæ nomen est sortitum non ab umbra, ut quidam oscitans hallucinatus est, sed quod ad septentrionem Humbri fluminis sit situm: veteres enim, Northanymbrarice, id est, regnum ad septentrionem Humbri B situm, appellabant. *Hæc scriptores, qui Bedam Cantabrigiæ anno* 1643 *edi curarunt.*

in partes secto,

2 *Quando, et quo auctore hoc fundatum sit regnum, tradit Beda lib.* V *Historiæ ecclesiast. cap.* XXV. Anno DXLVII *inquit*, Ida regnare cœpit, a quo regalis Nordanhymbrorum prosapia originem tenet. *Joannes Wallingfordus in Chronicis idem regni Northumbrici tradit initium; additque (quod et Capgravius in vita* S. Oswini *atque scriptores a Radulpho Higdeno in polychronicis citati asserunt) Northumbricum imperium, cum Ida fatis cessisset, in partes ita sectum, ut rex alter Bernicios, alter Deiros regeret. At hanc regni divisionem tum Alfordus ad annum* 559 *num.* 6, *tum Bollandus tom. II Februarii pag.* 178 *in tempora ulteriora differunt; quibus ad annum* 560 *favet Chronicon Saxonicum: quod esse perantiquum, in præfatione ostendit Edmundus Gibson, a quo typis vulgatum est.*

Deiros rexit S. Oswinus;

3 *Quidquid sit, constat ex Beda lib.* II *cap.* XX, *et lib.* III *cap.* I, *duobus Northumbriam regibus paruisse anno* DCXXXIII, *quo S. Eduinus ad* C *Superos emigravit. Constat item ex lib.* III *cap.* XIV *ejusdem historiographi*, S. Oswinum *illis præfuisse Northumbriæ incolis, qui* Deiri *nuncupabantur, et quorum majores S. Gregorio magno (ut in ejus Vita ad diem* XII *Martii scribitur) occasionem dederant exclamandi*, Bene Deiri, de ira eruti, et ad misericordiam Christi vocati; *qui ad veram conversi fidem sanctissimos utriusque sexus habuere principes, Eduinum, Oswaldum, Edilbergam, Eanfledam, Elfledam, Hildam, Ethelbergam, Trumberum, aliosque a Beda variis locis celebratos: qui cum* S. Oswino *omnes sanguine fuerunt juncti, unam Edilbergam si exceperis, quam sola affinitate attigit.*

cujus genealogia

4 *Ceterum S. Regis genealogiæ alioquin satis apertæ, tenebras offundunt pleræque Bedæ editiones, dum lib.* III *cap.* I, *Ostricum vel Osricum, qui Sancti nostri parens fuit, nunc ex Elfrico mox ex Edelfrido natum videntur tradere. En tibi editionis Chiffletianæ verba, cui aliæ pleræque congruunt* Interfecto in pugna Eduino suscepit pro illo regnum Deirorum... filius patrui ejus Elfrici, vocabulo Ostric. *Clarius certe Ostricus dici nequibat ex Elfrico genitus. Nihilominus nativitatis ordo alius mox ita insinuatur:* Regnum Berniciorum... suscepit filius Edilfridi,... nomine Eanfridus. Si quidem tempore toto, quo regnavit Eduinus, filii præfati regis Edilfridi... apud Scottos sive Pictos exulabant... qui ut, mortuo rege inimico, patriam sunt redire permissi, accepit primus eorum (quem diximus) Ofricus regnum Deirorum; secundus vero Eanfridus regnum Berniciorum. *Hic Edilfridi liberis Ostricus non aliter accenseri videtur,* E *ac illos inter exules numeratur*, qui... mortuo rege inimico, patriam sunt redire permissi.

explicatur

5 *Quæ antilogia ut tollatur, notandum in Cantabrigiensi Bedæ editione textum proxime citatum aliter legi, atque ita haberi?* Accepit [primus *seu natu major* eorum, quem diximus] Eanfrid regnum Berniciorum: *quam lectionem cæteris præferendam, ostendunt vetera monumenta, quæ, ex purioribus Bedæ codicibus contracta, Ostricum ex Elfrico natum, affirmant constanter. Chronicon Saxonicum, cujus supra memini, ad annum* DCXXXIV *ita habet:* Hoc anno suscepit Deirorum regnum Osricus, quem Paulinus antea baptizarat. Is fuit filius Ælfrici, patrui Edwini. *Joannes Wallingfordus in Chronicis concinnatis circa initium sæculi decimi tertii, ita loquitur:* Eadwino interfecto, suscepit pro illo regnum Deirorum... Ostricus filius patrui sui, qui Ealfricus vocabatur. *Ranulphus Higdenus sæculo decimo ex Beda collegit sequentia:* Mortuo Edwino, suscepit regnum Deirorum filius patrui sui Elfrici nomine Osricus. *Mitto scriptores alios; cum dicta sufficiant, ut credamus vel alias Bedæ editiones interpolatas esse, vel saltem in sensu minus obvio accipiendas, et aliquantum contorto.* F

proavique numerantur.

6 *Atque hinc strata jam quoque via est ad* S. Oswini *genealogiam latius repetendam.* Elfricus, *quem Oswini avum ostendimus*, patruus *S. Eduini scribitur ubique: proin Elle seu Elle vel Alla, S. Eduini pater, frater erat Elfrici: de Alla autem Chronicon Saxonicum, cujus supra memini, ad annum* DLX *profert sequentia (an satis recta, viderint alii.)* Hoc anno... Ælla suscepit Northanhymbrorum regnum (Ida defuncto) ac illud tenuit annis XXX, Ælla fuit filius Yffi, Yffius Usefreæ, Usefrea Wilgisi, Wilgisus Westerfaleni, Westerfalena Sæfugli, Sæfuglus Sæbaldi, Sæbaldus Sigegeati, Sigegeatus Swæfdægi, Swæfdægus Sigegeari, Sigearus * Wægdæi, Wægdægus * Wodeni, *a quo (ut ad annum* CDXLIX *chronologus scribit)* originem ducebat omne nostrum genus regale, itemque Suthymbrorum. *Nunc ad eos sermonem convertamus, qui de* S. Oswino *scripsere.*

* f. Sigegoar * f. Wægdæus

7 *Primus actorum epitomen ad posteros transmisit*

AUCTORE P. D.

Biographorum ætas.

misit S. Beda lib. III *Historiæ ecclesiasticæ cap.* XIV; *cujus fides, doctrina et integritas notior est, quam in probari debeat. Attamen ex Commentario vitæ ipsius ad diem* XXVI *Maii pag.* 718 *præfixo, duo observaveris non immerito: primum est, quod Beda natus sit anno* DCLXXVII, *id est, annis tantum* 26 *ab obitu* S. Oswini *elapsis. Alterum est, quod non tantum primam in Northumbria lucem Beda hauserit, sed et ibidem vitam sit monasticam professus: unde consequens est, ut quæ ad Sanctum Northumbriæ regem, tantillo ætatis spatio superiorem, spectant, vir amantiss mus veri et optime scire potuerit et scribere.*

aliaque ipsorum adjuncta

8 *Præter Vitam, etiam miracula Martyris ejusdem narrat Capgravius, seu potius Joannes Tinmuthanus, qui anno* 1360 *floruit; quemque Capgravius expilavit: quod hic specialiter observasse, ab re non fuerit: cum inde sit consequens, miraculorum veritati fidem nasci debere firmiorem: ut enim scriptor uterque fide et eruditione par sit, sunt tamen quæ Tinmuthensem præ altero commendent. Fuit enim* Joannes de Tynmouth Tinemutha oriundus, atque etiam B sacerdos ac vicarius ejusdem ecclesiæ, *ut Balæus de Scriptoribus Britanniæ pag.* 466 *tradit. Fuit et* ordinis S. Benedicti monachus ad S. Albanum, *cui cœnobio ecclesia Tinmuthensis erat subjecta, ut Pitseus lib. de Angliæ scriptoribus cum Oudino, to . cit. pag.* 1090 *testatur. Potuit proinde Tinmuthensis commodius, quam Capgravius, lustrare monumenta omnia cum Tinmuthensia, tum ea, quæ servabat abbatia S. Albani, atque ita prodigia, quæ hisce fere in locis contigere, summa cum certitudine posteritatis memoriæ commendare; ea usus diligentia, eo judicio,* quæ plerique procul dubio, quoties hujus libros in manus sumunt, admirari coguntur: diligentiam, quod passim ostendat se ingentem bonorum auctorum numerum legisse: judicium quoque, quod multa ab aliis temere scripta ad incudem revocet, revocataque luci et veritati restituat, *ut fere Balæus citatus loquitur.*

expenduntur

9 *Acta quoque, translationes, et cultum* S. Oswini, *aliaque ad ipsius ecclesiam spectantia ordine chronologico digessit monachus S. Albani anonymus, cujus libellus impressus est tom. I Monasti ci Anglicani a pag.* 333. *Fuisse scripto-* C *rem hunc fidei bonæ et accuratum, fiet palam ipsius historiam conferenti cum aliis: de ætate non perinde constat. Sub finem ita scribit:* Robertus de Gorham abbas S. Albani: *neque dein præsulum posteriorum meminit: unde, num circa tempora Roberti anno* 1166 *defuncti vixerit, dijudicent alii. Opinioni huic illud favere videtur, quod* Gervasium Stephani regis Angliæ filium *vocet* abbatem Westmonasteriensem. *Hic enim jam ante annum* 1166 *amplius abbas non erat; ut continuator Historiæ Simeonis Dunelmensis ad annum* 1154 *insinuat, dicens:* Laurentius... apud S. Albanum monachorum se contradidit institutis; post paucos annos a rege Henrico monachis Westmonasterii sublimiter prælatus, AMOTO ABBATE GENASIO, filio regis Stephani, qui res illius loci juveniliter dissipavit. *Quidquid sit, chronologicam hanc monachi Historiam hic non recudemus; quia aut nihil in psa ad S. Oswinum spectat, quod non a Beda referatur et Capgravio, quorum narrationem dabimus, aut, si quid sit, illud Commentario inseretur et annotatis.*

annus aliquot ab obitu elapsi

10 *Non statim ab obitu, honore Oswinum sacro fuisse affectum, discimus ex Beda, qui lib.* III *capp.* XIV *et* XXIV *preces pro ipsius anima ad Deum fusas tradit.* Proditum *Oswinum inquit cap.* XIV, Osuiu... interfecit.... in loco, qui dicitur Ingetlingum, ubi postmodum castigandi hujus facinoris gratia, monasterium constructum est: in quo pro utriusque regis (et occisi scilicet, et ejus qui occidere jussit) animæ redemptione quotidie Domino preces offerri deberent. *Cap. autem* XXIV *ita loquitur:* Triumheri... erat abbas in monasterio, quod dicitur Ingetlingum: ipse est locus in quo occisus est rex Osuin *, ut supra meminimus: nam regina Eanfled propinqua illius, ob castigationem necis ejus injustæ, postulavit a rege Osui conjuge suo, ut donaret ibi locum monasterium construendi præfato Dei famulo Triumheri, quia propinquus et ipse erat regis occisi: in quo videlicet monasterio orationes assiduæ pro utriusque regis, id est, et occisi et ejus, qui occidere jussit, æterna salute fierent.

* *al. Oswinus*

S. Oswinus

11 *Hinc Alfordus ad annum* 651 *num.* 8 *ita monet:* Cum audis oratum pro Martyre, puta necdum probatam fuisse, ut postea, miraculorum gloria et Ecclesiæ suffragio ejus sanctitatem: E *quo autem præcise tempore miraculorum gloria sanctitatem beati Regis reddiderit manifestam, manet incertum. Id non factum crediderim, antequam Historiæ ecclesiasticæ finem Beda imposuit: hic enim inter alias Sancti laudes, quas celebrat, non siluisset patrata miracula, si qua accidissent; præsertim cum in iis recensendis parcus non sit; ubi principum aliorum, quos sanctitas commendavit, elogium ad posteros transmittit.*

miraculis cœpit clarescere

12 *Natam tamen venerationem, eamque percelebrem diu ante medium sæculi noni, insinuat Westmonasteriensis lib.* I, *ad annum* MLXV *ita scribens:* Post passionem regis Oswini præclarissimi... corpus ipsius ad monasterium B. Dei Genitricis Mariæ, in Ostio Tinæ fluminis ad aquilonem situm, delatum est, et in eo regio more sepultum: ubi propter miraculorum ejus frequentiam, per innumera annorum curricula a populo regionis locus sepulturæ illius in tanta reverentia est habitus, ut Regem penes eos sepultum, dominum et patronum in terris, et defensorem reputarent in cælis: unde processu temporis ad majorem Martyris gloriam sanctimoniales F virgines de cœnobio S. Hildæ abbatissæ ad corpus ejus introductæ, usque ad persecutionem Danicam, rabie Hinguaris et Hubbæ excitatam, in ecclesia B. Dei Genitricis in supremo religionis culmine permanserunt.

coli

13 *Hinguar et Hubba circa annum* 866 *in Angliam irrupere. Cum ergo Westmonasteriensis asserat, B. Oswini cultum* multis annorum circulis *fuisse priorem crudeli hac Danorum persecutione; consequens est, eumdem vel sæculo incepisse octavo, vel sub initium proxime sequentis. Cæterum S. Hilda, quæ anno* DCLXXX *e vivis excessit, primum præfuit monasterio, cui* nomen Heruteu: *dein aliud in* Strenaneshalch *condidit ipsa et gubernavit. Tertium in* Hacanos *ædificavit, non rexit. Ita Beda lib.* IV *cap.* XXIV. *Ex Strenaneshalch virgines ad* S. Oswini *corpus adductas apparet verisimilius: nam hujus loci parthenonem, non alios,* Hildæ monasterium *nuncupatum reperio apud Harpsfeldium sæculo* IX *cap.* XIV.

maxime a ... gressis

14 *Ne quis vero Westmonasteriensem accuset erroris, quod cœnobium Tinmuthense religiosis*

A *sis virginibus attribuat, quod a viris habitatum tradunt Capgravius et monachus S. Albani anonymus; observandum est, olim usu non infrequenti receptum fuisse, ut viri feminæque in eodem degerent monasterio, solis ædibus disjuncti: ita tum ex aliis, tum ex Beda nominatim colligere fas est, qui lib.* IV *cap.* VII. *ait:* Cum tempestas sæpe dictæ cladis late cuncta depopulans, etiam partem monasterii hujus illam, qua viri tenebantur, invasisset . . . sollicita mater congregationis, qua hora etiam eam monasterii partem, qua ancillarum Dei caterva a virorum erat secreta contubernio, eadem plaga tangeret etc. *Quibus affinia leguntur lib.* III *cap.* VIII, *et lib.* IV *cap.* XXIV.

utriusque sexus personis.

15 *Atque hinc Westmonasteriensem cum scriptoribus aliis conciliaveris facillime, dicendo, idem monasterium, non tamen eamdem partem, et viros incoluisse, et virgines Deo sacras. Ipse Westmonasteriensis rem hanc indicare videtur: ait enim primo,* corpus S. Oswini delatum ad monasterium B. Dei Genitricis: *Dein subdit,* ad majorem Martyris gloriam virgines sanctimoniales ad corpus ejus introductas; *utique insinuans, sub initium viros solos Tynemuthanum* B *cœnobium inhabitasse; dein virgines, viris non substitutas, sed adjunctas: sic enim* major Martyris gloria *exsurgebat; si ipsum colebat sexus uterque: non vero si alter cum altero expulso permutabatur. Et hic quidem honor S. Oswino in ea est ecclesia delatus, quæ corpus servabat sepultum. Cultus omnis expertem non jacuisse in loco, in quo erat occisus, testatur Cambdenus in Britannia sacra, pag.* 593, *ubi agens de villa Gilling, ita scribit:* Erat villa illa Gilling religione magis sacra, quam munitione firma; ex quo in hac (quam Beda Getling vel Ingetlingum vocavit) Oswius seu Oswinus, Nordanhumbrorum rex, hospitis insidiis interfectus fuerat, cujus ad cædem expiandam ædificatum erat monasterium, quod in summo honore est a majoribus nostris habitum.

§ II. Sancti cultus exstinctus; renovatus deinde, et propagatus.

C

Exstincta vi persecutionis veneratio

Exstinctam dein per annos plures B. Oswini venerationem Westmonasteriensis citatus scribit, temporibus demum melioribus renascituram. In hac persecutionis *(Danorum)* rabie, *inquit,* cœnobium illud *Tynemuthanum* creditur *(immo ab Harpsfeldio ad sæculum 9 cap.* XIV *asseritur)* cum cæteris regionis cœnobiis demolitum. . . . Post hæc autem per multa tempora sub potestate Danorum infidelium regione illa devoluta, S. Martyris memoria penitus a mentibus provincialium est deleta. Tandem paulatim redeunte fidelium devotione, et fidei crescente puritate, episcopus loci in ecclesia Dei Genitricis presbyteros statuit et clericos, qui provincialibus parochianis divina ministeria celebrarent. Jacuit interea Martyr beatissimus cespite abjectiori tumulatus usque in tempora Ægelwini Dunelmensis præsulis, et Tostonis Nortanhumbrorum comitis, qui post Siwardum non hæreditaria successione, sed regis Edwardi donatione obtinuit Comitatum.

reviviscit, ipso ad corporis sui elevationem hortante.

17 Placuit igitur divinæ pietati, prædicto pontifice vivente, beati Martyris reliquias in lucem, ad totius Ecclesiæ proventum, efferre, ut lucerna diu sub modio constituta, super candelabrum accensa, infidelitatis tenebras illustraret. Erat autem æditnus quidam prædictæ ecclesiæ, in qua corpus beati Martyris humatum fuerat, nomine Eadmundus, vir quidem religiosus, et beato Martyri devotus: qui licet non corpori alicujus monasterii, titulo professionis, esset astrictus, habitu tamen religionis fuerat insignitus. Hic nocte quadam, cum post nocturnas vigilias in ecclesia membra sopori dedisset, astitit ei vir quidam statura procerus, et cælesti fulgore præclarus, qui viri nomen exprimens ait: Frater Eadmunde, frater Eadmunde, ego sum rex Oswinus, qui in hac ecclesia jaceo, omnibus incognitus. Surgens ergo dic pontifici Ægelwino, ut in hujus pavimento oratorii corpus meum quærat, et inventum decentius solito in eodem oratorio componere non omittat.

AUCTORE P. D.

18 Expergefactus itaque Eadmundus, et de visione lætificatus, summo diluculo pontificem adiit, et seriem visionis illi reverenter expressit. Pontifex autem, his auditis, incessabili gaudio exultavit, et gratanter ad locum veniens, populum multum de partibus remotis ibidem congregatum invenit, et ad præsulis mandatum, facta ab omnibus oratione, oratorii pavimentum fodere incipientes, multo diei spatio evoluto, nihil quærendo proficiunt. Porro confusus Eadmundus de injuria Sancti, accepto ligone, in loco, ubi omnes diu foderant, animose terram percussit, et ictu iterato laminam sepulturæ offendit. Et lapide revulso, pretiosas reliquias gaudens invenit. *quam* E

miracula illustrant

19 Levatur igitur a præsule corpus sanctissimum, et ejusdem præsulis manibus lotum, et syndone munda involutum, in loco eminentiori ecclesiæ honorifice collocatur. Lotura quoque sanctissimi corporis in angulo oratorii, episcopo jubente, effusa, multis postea non solum hominibus, sed etiam animalibus profuit ad sanitatem: cujus pulvis in aqua fusus, et potatus, a variis languoribus liberatos, pristinæ restituit sanitati. Acta autem sunt hæc a passionis ejus anno CDXIV quinto idus Martii.

errores chronologici

20 *Passus fuit S. Oswinus anno æræ vulgaris* 651: *cui additi anni* 414 *deducunt nos in annum* 1065: *quam temporis notam, totiusque rei jam narratæ substantiam confirmat monachus S. Albani tom. I. Monastici Anglicani pag.* 334. F *Agelwinus, qui sacra ossa elevavit, episcopatum adiit anno* 1056; *post annum* 1069 *bis coactus fugere, demum captivus obiit anno* 1071. *Ita ex variis scriptoribus auctor Britanniæ sacræ pag.* 702 *Unde convincitur erroris Capgravius, qui in Vita S. Oswini scribit, quod* anno gratiæ MLX Agelwinus episcopus *corpus sanctum de terra elevavit. Wigorniensis et Hovedenus apparitionem S. Oswini tacent, cultum vero ad annum* 1065 *confirmant:* Reverendus vir Agelwinus, Dunelmensis episcopus, S. Oswini quondam regis Berniciorum *(immo Deirorum)* ossa in monasterio, quod juxta ostium Tinæ fluminis situm est, de tumulo levavit, transactis a sepultura ejus CDXV annis, et in scrinio cum magno honore locavit.

corriguntur

21 *In cyfras, quibus lapsum a sepultura tempus apud auctores exprimitur, error irrepsit, legendumque,* transactis a sepultura annis CDXIV: *nam alioquin ad annum* 1066 *ossium elevatio referenda foret, non ad* 1065; *quo tamen facta ab utroque historiographo notatur. Cæterum diem translationis a Wigorniensi signatum etiam Majores*

AUCTORE P. D.

jores nostri ad diem v Idus Martii, *seu ad diem* xi *ejusdem mensis in catalogo prætermissorum ita observarunt:* Oswini Northumbriæ et Martyris translatio contigit hoc die, et inscripta est martyrol. Anglicano et Calendario Ferrarii. Natalis ejus celebratur xx Augusti.

Renovatus cultus magnum mox accipit incrementum

22 *Renovatus* B. Oswini *cultus mox non mediocriter excrevit. Nam et lipsana ter translata sunt, et ecclesia B. Dei Genitricis Tinmuthana, ecclesia quoque* B. Oswini, *aucto nomine, dici cœpit, eumdemque ad locum adducti sunt monachi Deo et* B. Oswino *servituri: quæ omnia eruantur ex testimoniis ordine chronologico jam recitandis. Simeon Dunelmensis, qui floruit circa medium sæculi duodecimi, in Historia Dunelmensis ecclesiæ lib.* IV *cap.* XIV *ita loquitur:* Ecclesiam S. Oswini in Tinemuthe, jam dudum donantibus Northymbriæ comitibus, monachi *S. Cuthberti*, cum adhuc essent in Gyruum, *unde Dunelmum anno* 1083 *evocati fuerant*, possederant, unde etiam ipsius Sancti ossa ad se transferentes in ecclesia S. Pauli secum non parvo tempore habuerunt, quæ postmodum ad priorem locum retulerunt.

B

ex duplici translatione,

23 *Monasterium* Gyruum *sive* Ingyruum *olim, nunc Jarrow nuncupatum, situm erat prope ostium Tynæ fluminis, vocabaturque etiam* monasterium S. Pauli, *cui ecclesia erat sacra; ut videri latius potest ad diem* XXIX *Maii pag.* 718 *num.* 19. *Diploma, quo hujus loci incolis Tinmuthana ecclesia fuit concessa, exhibet Monasticon Anglicanum tom. I, pag.* 42. *Ratio, cur monachi ex Gyruum evocati fuerunt Dunelmum, erat restauratio cultus divini, qui ibidem in ecclesia B. Cuthberti prolapsus jacebat, ut pluribus exponit Simeon citatus lib.* IV *capp. variis.*

ex cœnobio ecclesiæ adjuncto,

24 *Mansit ecclesia Tinmuthensis sub cura monachorum S. Cuthberti usque ad annum* 1090, *quo ad monachos S. Albani transiit cum novo cultus* S. Oswini *augmento; de quo Matthæus Parisiensis in Historia Anglicana ad annum citatum hæc habet:* Robertus de Molbraio Northumbrensis Comes, divina inspiratione tactus, volens ecclesiam B. Oswini de Tenemutha jam dudum desolatam restaurare, atque ibi Deo et S. martyri Oswino monachos servituros constituere, consilio amicorum suorum, Paulum ecclesiæ S. Albani abbatem convenit, petens obnixius

C

et devote, ut ex monachis suis aliquos illuc transmittere dignaretur, promittens omnia, quæ ad victum et vestitum necessaria sunt, se eis affatim suppeditaturum. Petitioni quidem abbas prædictus non defuit: nam quosdam illuc ex S. Albani monachis mitti curavit etc. *Rem eamdem brevibus complectitur Westmonasteriensis lib.* II *ad annum* 1091 *ita scribens:* In confinio autem hujus et præteriti anni, utrumque contingenti, instaurata est monachis ecclesia S. Oswini de Tynemuthe, et informati regulari vita S. Benedicti, sub Paulo abbate S. Benedicti, *cujus electio incidit in annum* 1077, *obitus in* 1093, *ut Matthæus Parisiensis in Vitis abbatum notavit.*

ex translatione, tertia.

25 *De tertia reliquiarum translatione idem auctor in Historia Anglicana ad annum* 1110 *ita loquitur:* Eodem anno Richardus abbas S. Albani, pretiosas beatissimi regis et martyris Oswini reliquias cum magno cleri et populi tripudio in novam Dei Genitricis Mariæ transtulit basilicam apud Tinemutham ab antiquo ejusdem Dei Genitricis oratorio, in quo corpus ejus sanctissimum fuerat prius inventum et collocatum. Facta est autem hæc translatio in die passionis ejusdem martyris x * Kal. Sept. secundum rotulam cancellarii. *Hujus translationis fit quoque mentio a monacho S. Albani in Monastico Anglicano tom. I, pag.* 334: *sed tempus vitiose exprimitur, cum dicitur accidisse* anno millesimo: *quo neque ecclesia* S. Oswini *subjecta erat monasterio S. Albani, neque repertum Sancti corpus; ut exploratum fit ea legenti; quæ monachus idem pag. citata recte scribit. Ceterum Richardus, quo auctore translatio facta est, in præsulem electus est anno* 1097, *obiit* 1119; *ut in Vitis abbatum notat Parisiensis; qui et affirmat ibidem,* datas ipsius tempore possessiones . . . ecclesiæ S. Oswini de Tinemuthe multas. * f. XIII

§ III. Donationes principum, martyrii titulus; annuntiationes; tempus mortis et regni; miracula.

E

Ex insigni

Aliis *quoque temporibus ex pio in* S. Oswinum *affectu claruisse fidelium, etiam principum liberalitatem, tomus I Monastici Anglicani locis variis ostendit: nam pag.* 42 *Waltheofus Comes Northumbriæ, cujus violenta mors apud Alfordum ad annum* 1075 *illustratur, factas jam pridem plures in honorem* S. Oswini *supponit. Pag.* 334 *Guilielmus II, qui ab anno* 1087 *usque ad* 1100 *Angliæ thronum occupavit, meminit* terrarum, decimarum, aquarum, consuetudinum, quas Robertus *(de Mulbraio)* Comes Northumbriæ, et sui homines dederant S Oswino, antequam *(anno* 1095*)* ipsi forisfactus esset *seu rebellis, atque ita rerum suarum dominio exutus. Pag.* 335 *factas per eumdem Robertum donationes confirmat Henricus, Guilielmi in regno successor. Pagina eadem David rex Scotiæ, cum in Northumbria anno* 1138 *bellum gereret, sui suorumque in* S. Oswinum *affectus hoc edit testimonium:*

principum

27 Sciatis, *inquit*, me concessisse et dedisse ecclesiæ S. Mariæ, et S. Oswini martyris de Tynemutha, et fratribus ejusdem loci et dominicis hominibus *(id est, famulis aliisque similibus, qui sub dominio erant Tinmuthanorum fratrum* F
et rebus ad prædictam ecclesiam pertinentibus, et omnibus illis hominibus, qui in pace S. Mariæ, et Sancti ejusdem loci in die S. Barnabæ Apostoli in anno MCXXXVIII ab Incarnatione Domini fuerunt, meam pacem *(seu regiam protectionem)* in perpetuum de me et omnibus hominibus meis pro anima patris et matris meæ, et regis Alexandri fratris mei, qui pacem Dei et suam firmiter prædictæ ecclesiæ concessit, et pro anima Matildæ reginæ Angliæ sororis meæ . . . Henrico filio meo hanc pacem annuente. *Alexander, qui hic commemoratur, ab anno* 1107 *usque ad* 1124 *regnum Scotiæ tenuerat. Matilda seu Mathildis Henrico primo regi Angliæ anno* 1102 *nupta obiit* 1118. *Henricus Davidis filius morte præmatura anno* 1142 *sublatus est, futurus alioquin regni paterni heres.*

observantia.

28 *Denique pag.* 336 *rex Angliæ Eduardus monachis S. Albani aliisque gratiam specialem facit* ob specialem devotionem, quam erga gloriosos martyres BB. Albanum et Oswinum, cujus quidem Oswyni corpus in quodam feretro infra ecclesiam de Tynmuth requiescit, gerimus

A mus et habemus, necnon ob salutem animæ nostræ, et animæ celebris memoriæ Alianoræ, quondam reginæ Angliæ consortis nostræ. *Obiit hæc Alianora seu Elionora anno* 1298; *Eduardus* 1307, *solus suæ conjugi superstes e regibus Angliæ tribus, qui uxorem, cui nomen Eleonora, duxerunt. Porro quid* feretri *nomine tum temporis intelligeretur, explicat Parisiensis in Vitis abbatum, de Richardo abbate XV dicens:* Iste... fecit THECAM unam, quam feretrum appellamus. *Plura observantiæ in S. Oswinum indicia videri possunt paginis ex Anglicano Monastico mox citatis: quamquam quæ ibidem profertur charta regis Joannis, discussione nonnulla egeat, cum in ea* rex Richardus Joannis avunculus *dicatur, qui frater fuit, cui anno* 1199 *in Angliæ regno successit.*

et martyrologiorum annuntiationibus.

29 *Post tot tamque insignis venerationis indicia (quibus aliud addam infra) ab anno* 1065 *usque ad initium circiter sæculi decimi quarti deducta, merito auctor martyrologii Hagenoyensis, ineunte fere sæculo decimo quinto, suis hæc Fastis inseruit:* In Anglia S. Oswini regis et martyris: *merito et Grevenus (quem Molanus aliquot post annos exscripsit) ad hanc diem ita an-*B *nuntiavit:* Oswini, regis provinciæ Deirorum et martyris, cujus instantem obitum (ut scribit Beda lib. III, *cap.* XIV) cum S. Aidanus episcopus præficeret, Non est, inquit, digna hæc gens talem habere rectorem.

Martyr dictus, quia causa piæ mortis fuit occasio,

30 *At, inquies, cur* martyris *titulo insignitur* S. Oswinus, *quem Oswius non ex fidei odio, alteriusve virtutis Christianæ occidit, sed abreptus, ut apparet, cupiditate dominandi latius? Alfordus ad annum* 651 *num.* 7 *respondet,* Martyrem *dici,* quia mortem pro justitia, pro civium et reipublicæ incolumitate innocenter patienterque sustinuit. *Et sane B. Regem incolumitati subditorum pacique conservandæ studuisse unice, satis patebit ex Actis, in quibus* provinciæ Deirorum septem annis in maxima rerum omnium affluentia, amabilis omnibus, *dicitur* præfuisse; *bellum vero contra Oswium suscepisse, quia* pacem habere non potuit: *unde mors, quæ profugo, inermi nec reluctanti illata est, merito primam traxisse originem censetur ex paterno in subditos amore; qui natus ex motivo supernaturali, cum non modo honestus sit, sed et virtutis Christianæ* C *actus; consequens est, ut si cui causa mortis fuerit, is non minus inter Martyres numerari possit, quam nonnulli alii; de quibus Majores nostri egerunt tom. I Januarii pag.* 331 *et* 502; *item tom. III Junii pag.* 938.

annus regni ipsius

31 *Dies emortualis* S. Oswini *anno* 651 *affigitur ab omnibus. At cui alligandum sit regni exordium, non liquet. Wigorniensis (consentit in re Westmonasteriensis) ad annum* 645 *ita scribit:* Hoc etiam anno rex Oswinus... in Deirorum provincia regnare cœpit, et VII annis eidem præfuit. *Verum hic error est manifestus: nam regnum inchoatum anno* 645, *et continuatum per septennium, Sancti nostri obitum differt in annum* 652: *quo fuisse priorem Wigorniensis ipse cum Westmonasteriensi testatur. In ipsis quoque Bedæ editionibus, prout nunc extant impressæ, difficultas est; in quibus sanctus Rex* provinciæ Deirorum SEPTEM ANNIS in maxima omnium rerum affluentia *dicitur* præfuisse, *et paulo post* anno regni sui NONO *narratur occisus. Nodum solvit monachus S. Albani tom. I. Monastici Anglicani pag.* 333 *dicens:* Oswinus regno Deirorum VII annis maxima rerum omnium affluentia præfuit... Exactis in regno VII annis, quietis duos, postremos inquietos habuit: *ut proinde varietas annorum a Beda notata respiciat variam regnantis fortunam, atque adeo sublata sit omnis antilogia.*

auctori P. D. ?

examinantur.

32 *Quid si suspicemur corruptas hic esse Bedæ editiones? legendumque* Oswinus provinciæ Deirorum novem (*non* septem) annis in maxima omnium rerum affluentia et ipse amabilis omnibus præfuit. *Ita sane legit Joannes Tinmuthanus qui ex Beda excerpsit sequentia:* Provinciæ Deirorum NOVEM annis in maxima omnium rerum affluentia et ipse amabilis omnibus præfuit. *Alterutra ex allatis responsio est admittenda, ne secum ipse Beda committatur. Auctor quidem Chronici Saxonici ad annum* 644 *ita scribit:* Hoc item anno capessivit regnum Oswini... filius Ostrici et regnavit SEPTEM annis; *non novem. Verum quid si is chronologus vel Bedæ sensum minus assecutus sit, quam mox laudatus monachus S. Albani, vel in apographum inciderit illo mendosius, quo usus est Joannes Tinmuthanus?*

Prodigium stupendum

33 *Miracula vel beneficia,* S. Oswini *patrocinio facta, Actis subnectit Joannes Tinmuthanus:* E *quibus ex scriptoribus aliis duo alia superaddo. Walsinghamus in Richardo II ad annum* 1384 *hoc narrat prodigium:* Prope dies istos, id est, vicesima die mensis Augusti, quo die videlicet celebratur passio S. Oswini regis et martyris, in novo castro, super Tinam, apparuit novum et inauditum nostris diebus prodigium. Duo nempe nautæ, ad resarciendum navem suam, quoddam lignum dolare satagentes, die prædicto, dum alter illorum, securi dictum lignum percussisset, sanguinem repente de ligno prædicto, tamquam de pecude ubertim stupuit emasse. Perculsus ergo formidine magna, de tanta rei novitate, diu hæsit. Tandem recordatus diei S. Oswini, cujus solennitatem infestaverat, vovit se nihil ulterius eo die in æternum facturum operis manualis.

narratur

34 Quod audiens ejus socius, et miraculum parvipendens, jurat se dolaturum dictum lignum, et, eo die, loco præordinato positurum. Cumque et ipse lignum percussisset, vidit sanguinem abundantius effluentem in parte percussa. Induratus tamen lignum vertit, et insistit operi, alia parte F ligni. Sed nec ibi defuit miraculum præostensum. Nam et ibi sanguis tamquam e bove, vel vacca decurrit. Giratur lignum ad quatuor partes, omni parte percutitur, omni parte defluit cruor. Quod cernens, qui prius improbe lignum contempsit, ad devotionem se convertit, et deinceps eo die, ab omni opere manuali spondet se cessaturum. Istud miraculum a multis visum, et, quibus incumbebat, approbatum, testimonium magnum reddit sanctitati, et excellentiæ Martyris supradicti.

ex scriptore idoneo.

35 *Hæc eadem Walsinghamus repetit in Hypodigmate Neustriæ ad annum* 1384, *ubi et addit:* Res defertur in cœtum clericorum, qui omnes cum laicis miraculum approbant. Lignum defertur Tinemutham, ubi prædicti Sancti corpus quiescit, in testimonium miraculi præmonstrati. *Porro hic scriptor, qui teste Pitsæo,* verax semper habetur, *floruit anno* 1440, *id est, annis* 56, *postquam evenere quæ narrat prodigia: quorum exploratam ut haberet veritatem, favebat et ipse, in quo habitabat locus: erat enim monachus in abbatia S. Albani, cui ecclesia Tynemuthana et subjecta erat, et vicina. Ex dictis*

AUCTORE P. D.

dictis itaque colligitur, quod supra asserui, novum celebris venerationis indicium: cum ex Walsinghami Historia consequens sit, ut sacra B. Oswini *dies Tinemuthæ celebranda fuerit cessatione ab opere omni servili.*

Additur aliud S. noti beneficium.

37 *Aliud beneficium* S. Oswini *ope impertitum refertur, quamvis obscure satis, a monacho S. Albani in Monastico Anglicano tom. I, pag.* 334, *his verbis:* Leowricus puer, regnante Stephano, piscator in monasterio S. Oswini in * piscandum Scardeburge captus, quo tempore Ranulphus comes Cestrensis summo mane superveniens die quadam, villam ipsam de Scardeburg armata manu confregit, et rapinis vastavit, ac inter ceteros captivos Leowricus Maltonam in vinculis ducitur etc., ut Leowricus opere S. Owini liberatus sit. *Regnavit Stephanus in Anglia ab anno* 1135 *usque ad* 1154. *Ranulphus Comes Cestrensis anno* 1140 *bellum cum eodem Stephano gessit, e carcere, cui quinquennio post fuerat commissus, liberatus,* fecit plura mala quam oportuit, *inquit auctor Chronici Saxonici, quem vide pag.* 241 *et* 242 *editionis factæ anno* 1692: *superest, ut Acta Sancti nostri primum ex* B *Beda, dein ex Joanne Tinmuthano recudamus, numeris pro more nostro distincta, et notis illustrata.*

* f. inter

ACTA

Auctore sancto ac venerabili Beda,

Ex Historiæ Anglicanæ ecclesiasticæ Parisiis anno 1684 editæ lib. III, *cap.* XIV.

Oswinus post auspicatissimum regnum provocatur ad bellum.

Translato ergo ad cælestia regna *a* Osualdo, suscepit regni terrestris sedem pro eo frater ejus *b* Osuiu, juvenis triginta circiter annorum; et per annos viginti octo laboriosissime, tenuit... Habuit autem Osuiu primis regni temporibus consortem regiæ dignitatis, vocabulo Osuini, de stirpe *c* regis Eduini, hoc est, filium *d* Osrici C de quo supra retulimus, virum eximiæ pietatis et religionis: qui provinciæ Deirorum septem *e* annis in maxima omnium rerum affluentia, et ipse amabilis omnibus præfuit. Sed nec cum eo ille, qui cæteram Transhumbranæ gentis partem ab Aquilone, id est, Berniciorum provinciam regebat, habere pacem potuit; quin potius ingravescentibus causis dissensionum miserrima hunc cœde peremit.

Hosti viribus impar fugit et occiditur.

2 Siquidem congregato contra invicem exercitu, cum videret se Osuinus cum illo, qui plures haberet auxiliarios, non posse bello confligere, ratus est, utilius tunc dimissa intentione bellandi, servare se ad tempora meliora. Remisit ergo exercitum quem congregaverat, ac singulos domum redire præcepit a loco: qui vocatur Wilfaresdun, id est, Mons Wilfari, et est a vico *f* Cataractone decem ferme millibus passuum contra solstitialem occasum secretus: divertitque ipse cum uno tantum milite sibi fidelissimo, nomine Condheri, celandus in domo Comitis Hunvaldi, quem etiam ipsum sibi amicissimum autumabat. Sed, heu, proh dolor! longe D aliter erat: nam ab eodem Comite proditum cum *g* Osuiu, cum præfato ipsius milite, per præfectum suum Ediluinum detestanda omnibus morte interfecit. Quod factum est die decima tertia Kalendarum Septembrium, anno regni ejus nono, in loco qui dicitur Ingetlingum *h*; ubi postmodum castigandi hujus facinoris gratia monasterium constructum est: in quo pro utriusque Regis (et occisi videlicet, et ejus, qui occidere jussit) animæ redemptione quotidie Domino preces offerri deberent.

Inter cæteras ejus virtutes

3 Erat autem rex Osuinus et aspectu venustus, et statura sublimis, et affatu jocundus, et moribus civilis, et manu omnibus, id est, nobilibus simul atque ignobilibus largus: unde contigit, ut ob regiam ejus et animi, et vultus, et meritorum dignitatem ab omnibus diligeretur, et undique ad ejus ministerium de cunctis prope provinciis viri etiam nobilissimi concurrerent. Cujus inter cæteras virtutis et modestiæ, et (ut ita dicam) specialis benedictionis glorias, etiam maxima fuisse fertur humilitas, ut uno probare sat erit exemplo.

maxime eminuit animi demissio

E 4 Donaverat equum optimum antistiti Aidano, in quo ille, quamvis ambulare solitus, vel amnium fluenta transire, vel si alia quælibet necessitas insisteret, viam peragere posset: cui cum parvo interjecto tempore pauper quidam occurreret eleemosynam petens, desiliens ille præcepit, equum, ita ut erat stratus regaliter, pauperi dari: erat enim multum misericors, et cultor pauperum, ac velut pater miserorum. Hoc cum Regi esset relatum, dicebat episcopo, cum forte ingressuri essent ad prandium, Quid voluisti, domine antistes, equum regium, quem te conveniebat habere, pauperi dare? Numquid non habuimus equos viliores plurimos, vel alias species, quæ ad pauperum dona sufficerent, quamvis illum eis equum non dares, quem tibi specialiter possidendum elegi? Cui statim episcopus: Quid loqueris, inquit, Rex? Num tibi carior est ille filius equæ, quam ille filius Dei? Quibus dictis intrabant ad prandendum.

cujus insigne refertur exemplum.

5 Et Episcopus quidem residebat in suo loco. Porro Rex (venerat enim de venatu) cœpit consistens ad focum calefieri cum ministris: et repente inter calefaciendum recordans verbum quod dixerat illi antistes, discinxit se gladio suo, F et dedit illum ministro, festinusque accedens ante pedes episcopi corruit, postulans ut sibi placatus esset, Quia numquam (inquit) deinceps aliquid loquar de hoc, aut judicabo, quid vel quantum de pecunia nostra filiis Dei tribuas. Quod videns episcopus, multum pertimuit, ac statim exsurgens levavit eum, promittens se multum illi esse placatum, dummodo ille residens ad epulas tristitiam deponeret.

Proxime ejus mortem vaticinatur S. Aidanus

6 Dumque Rex jubente ac postulante episcopo, lætitiam reciperet, cœpit e contra episcopus tristis usque ad lacrymarum profusionem effici. Quem dum presbyter suus lingua sua patria *i*, quam Rex et domestici ejus non noverant, quare lacrymaretur, interrogasset: Scio, inquit, quia non multo tempore victurus est Rex: numquam enim ante hac vidi tam humilem Regem. Animadverto illum citius ex hac vita rapiendum. Non enim digna est hæc gens talem habere Rectorem. Nec multo post, dira antistitis præsagia tristi Regis funere, de quo supra diximus, impleta sunt. Sed et ipse antistes Aidan non plus quam duodecimo post occisionem Regis, quem amabat,

k amabat, die, id est, pridie Kalendarum *k* Septembrium, de seculo ablatus, perpetua laborum suorum a Domino præmia recepit.

ANNOTATA.

a *Obiit S. Oswaldus anno* 642. *die* v *Augusti, ut Beda lib.* III *cap* IX, *et lib.* V *cap.* XXV *testatur. Ipsius vita illustrata est tom. II Augusti a pag.* 83.

b Osuin, *qui et* Oswi *vel* Oswius, *aut etiam* Oswinus *appellatur, habuit eumdem cum S. Oswaldo patrem Ethelfridum regem : an vero uterini fratres fuerint, non ita certum ; cum nonnulli Osuinum ex concubina natum scribant, non ex Acca legitima Ethelfridi conjuge, et S. Eduini sorore, ex qua genitum S. Oswaldum testatur Beda lib.* III *cap.* VI.

c S. Osuini, *vel* Oswinus *S. Eduinum in tertio consanguinitatis gradu attigit : nam Ostricus* Oswini *parens, et Eduinus patrueles erant : ut constat ex Commentario num.* 6. *Cæterum de S. Eduino agemus ad diem* IV *Octobris.*

d *De Ostrico Beda lib.* III *cap.* I *hæc scripserat :*
B Interfecto in pugna Eduino *(anno* 633) suscepit pro illo regnum Deirorum (de qua provincia illa generis prosapiam et primordia regni habuerat) filius patrui ejus Elfrici, vocabulo Ostric, qui ad prædicationem Paulini, *a quo et S. Eduinus (anno* 627) *baptismum suscepit*, fidei erat sacramentis imbutus...: ut terreni regni infulas sortitus est, Sacramenta regni cælestis, quibus initiatus erat, anathematizando prodidit, ac se priscis idololatriæ sordibus polluendum perdendumque restituit : nec mora ; utrumque rex Britonum Ceduallla impia manu, sed justa ultione peremit : *nempe* proxima æstate Osricum, dum se in oppido municipio temerarie obsedisset, erumpens subito cum suis omnibus imparatum cum suo exercitu delevit : *unde apparet genitum ex patre pessimo filium sanctissimum.*

e *De annis regni vide in Commentario num.* 31. *Ibidem num.* 2 *et* 3 *actum est de divisione imperii Northumbrici.*

f *De* Cataractone *Camdenus in Britannia a pag.* 593 *scribit sequentia :* Tribus infra Richmondiam millibus passuum Swala vetustam illam urbem præterfluit, quam Ptolomæus et Antoninus
C Caturactonium et Catarracton dicunt, Beda autem Catarracton, et alibi vicum juxta cataractam. . Urbem illis temporibus celeberrimam fuisse, ex Ptolomæo colligitur, quod ibi cælestis observatio facta fuerit : nam et magnæ constructionis lib. XI cap. VI parallelum quartum et vigesimum per Britanniæ Cataractonium describit ; distareque ab æquatore partibus LVII facit : at in geographicis longissimum diem horis XVIII æquinoctialibus definit, ut juxta suum ipsius ἐπιλογισμὸν LXIII partibus distet.

g *De Osuio vide quæ dicta sunt tom. II Februarii, ubi pag.* 804 *inter prætermissos relatus est.*

h *Locus* Ingetlingum, *qui et* Gedlingum, *nunc vero Gilling dicitur, distat non procul Richemondia, urbe comitatus Eboracensis, ducali titulo insignita. Ita colligitur ex Camdeno citato pag.* 593, *et Capgravio infra in Vita* S. Oswini.

i *Utebatur S. Aidanus lingua Scotica, quæ erat diversa ab ea, qua loquebantur Northumbri, ut colligitur ex Beda lib.* III *cap.* III : *ubi S. Eduinus dicitur idiomate Anglico ea interpretatus, quæ Scotice Aidanus proferebat.*

k *S. Aïdani Acta ad diem eumdem illustrabuntur.* D

ACTA ALTERA

ex Joanne Capgravio seu potius Joanne Tynmuthano

In Legenda Angliæ a folio 256 verso.

Beatus etiam Oswinus ex antiquorum clarissima regum *a* prosapia Anglurum oriundus extitit. Post mortem siquidem regis Northanhumbrorum *b* Edwini, primis ejus successoribus, Osrico videlicet rege Deirorum et Eanfcido * Berniciorum, apostatis *c* a Cedwalla rege Brittonum justo Dei judicio deletis, filius Osrici Oswinus, ne a Cedwalla perimeretur, non parvo E tempore apud occidentales Saxones *d* exulavit ; regnumque Deirorum et Berniciorum Oswaldus *e*, Edwini regis nepos, ex sorore Acta *f* progenitus, obtinuit : quo tandem a paganis martyrizato, successit frater suus Oswi *g*, et viginti octo annis laboriose regnavit. *[Ab exsilio]* *[* Eanfrido.]*

2 Audiens igitur Oswinus exulans, filius scilicet Osrici, quod, defuncto Oswaldo regnaret Oswi pro fratre suo, inito cum suis consilio, ad regnum Deirorum regressus, ab omni plebe lætanter recipitur : et in regem, nemine contradicente, sublimatur anno Domini sexcentesimo quadragesimo secundo, et provinciæ Deirorum novem annis in maxima omnium rerum affluentia et ipse amabilis omnibus præfuit. Erat enim oculus cæco, pes claudo, baculus tremulo, orphanorum et viduarum omniumque indigentium pius pater. Pauperes et maxime peregrinos benigne recipiebat, esurientes alebat, nudos vestiebat : et omnibus ejus beneficia postulantibus hilariter impendebat. *[reductus S. Oswinus pie regit.]*

3 Cum igitur Vir Dei pietatis vacaret operibus, humanæ salutis inimicus Oswi regem Berniciorum magis ac magis adversus eum excitavit, F et, donec congregatis exercitibus ad præliandum in loco, qui Wilfaresdoun *h* dicitur, occurrerent, inflammavit. Piissimus autem rex Oswinus videns suos, licet multo pauciores, cum hostibus volentes contendere, et pro rege suo paratos occumbere, dixit ad eos : Congratulor, o principes, et fideles milites, vestræ probitati et militiæ, et gratias ago bonæ voluntati vestræ : sed absit a me, ut mei solius causa belli discrimen omnes incurratis, qui me, quamquam jure Dominum, pauperem tamen et exulem vobis regem constituistis. Malo itaque cum paucis solus exulare, immo potius diligo mori, quam vos mei solius causa contingat quoquo modo periclitari *i* : impius enim et inhumanus est, qui cum Dei judicium nullo modo possit evertere ; plures sui ipsius causa conatur evertere. Quare divinam super me sententiam pacificus, non belligerando libenter amplectans * : præsertim cum per os *k* sancti Aidani per martyrii palmam ad cælestis regni gaudia me transiturum ignosco *. Quo ordine et tempore Christus voluerit vitam temporalem finire, non recuso. *[Coactus ad bellum.]* *[* amplector]* *[* agnosco]*

4 Ilis

EX IMPRESSIS. *post fugam interimitur.*

4 His dictis, exercitum domum remisit et cum uno tantum milite Tondehere *l* nomine in Gedlingum *m* in domum Hunewaldi comitis, cui vicum illum et multa contulerat prædia, se recipit. Hunewaldus autem cum in conclavi quasi decentius habitaturum introduxit, Deique timore postposito, regi Berniciorum, quod regem Oswinum sibi traderet jugulandum, scelestus innotuit. Audiens enim * hoc rex Oswi Ethelwinum domus suæ præpositum illic direxit, et ut regem Edwinum * interimeret, imperavit : quo cum pervenisset, et Oswinus ab Hunewaldo sibi traditus fuisset, ait rex : Quia nequiter traditus, innocens a vobis jussus sum occidi, precor hunc militem libere permittatis abire, nec mei causa faciatis eum mortem subire. Maluit tamen miles morti succumbere, quam mortuo domino, etiamsi copia daretur, supervivere. Excepit itaque rex Oswinus una cum milite suo mortis sententiam, et effuso sanguine suo, perpetuam in cælo adepti sunt mansionem tertio decimo Kal. Septembris, anno regni ejus nono.

* autem
* Oswinum

Inter alias virtutes

5 Erat enim rex Oswinus et aspectu venustus, et statura sublimis, affatu jocundus, moribus civilis et manu omnibus nobilibus simul et ignobilibus largus. Unde ob regiam animi ejus et vultus et meritorum dignitatem ab omnibus diligebatur, et undique ad ejus ministerium de cunctis prope provinciis viri etiam nobiles concurrebant. Donaverat autem rex Oswinus equum suum optimum Aidano episcopo, eo quod magis pedibus pergere, quam equo vehi consueverat. Qui cito postmodum equum illum, cum nil aliud ad manum haberet, cuidam pauperi eleemosynam petenti donavit. Hoc cum didicisset rex, plurimum indignatus ait episcopo Aidano secum ad mensam *n* consedenti : Quid fecisti, Domine præsul? Num viliores equos habuimus, qui sufficerent ad eleemosynam? Cui Episcopus : Quid loqueris, Domine rex? Num charius erit tibi filius equæ, quam filius Mariæ *o*?

rarum edit animi demissi exemplum.

6 Continuo rex procidens ad pedes episcopi, veniam rogavit, promittens fideliter, quod numquam oldoqueretur, quidquid de rebus suis Dei filiis erogaret. Dum igitur pacati simul ad mensam sederent : episcopus subito in lachrymas est resolutus. Cujus rei causa a circumstantibus requisita, præsul ait : Non multo tempore victurus est rex iste : ante modo non vidi regem [tam] humilem : nec digna est hæc gens nequam talem diu habere regem. Unde contigit cito post hæc ipsum occidi, ut præfatum est, anno Domini sexcentesimo quinquagesimo primo, et regni ejus nono. Sed et ipse antistes Aidanus post regis occisionem duodecim solummodo supervixit diebus. In Gedlingo, modo Gilling vocato, non procul ab urbe Richemundiæ *p* sito, regina Eanfleda *q* Oswi regis uxor, et regis Oswini propinqua, in expiationes necis ejus, impetrata a rege Oswi licentia, monasterium construxit : in quo orationes assiduæ pro regis occisi et ejus, qui occidere jussit, animæ salute quotidie Domino deberent offerri; et virum quemdam devotum nomine Trumhere, natione Anglum, a Scotis ordinatum et edoctum, regis occisi propinquum, constituit abbatem. Quique postea sub rege Merciorum Wulfero in provincia Merciorum et Mediterraneorum Anglorum episcopus effectus, gentium multitudinem ad fidem convertit *r*.

Corpus ipsius.

7 Corpus autem sancti Regis ab eis, qui cum occiderant, ad ostium Tynæ fluminis versus aquilonem delatum est, et in oratorio sanctæ Mariæ Virginis sepultum, in quo loco religiosorum multitudo congregata *s* jugiter Deo serviebat. In tantam autem honoris eminentiam excreverat locus ille, ut per totam provinciam pro reverentia loci et religione defunctorum corpora ibidem tumulanda deferrentur. Elapsis post hæc multis annis Yngnar *t* et Hubba, iniquitatis filii, Danorum principes, ad ostium Tynæ fluminis applicantes, ipsum monasterium et omnem circa regionem gravi depopulatione vastarunt : monachos in quadam ecclesiola, omnium Sanctorum honori a sancto Cuthberto *u* dedicata, combusserunt : et cuncta cœnobii ædificia in planitiem redegerunt.

8 Anno autem gratiæ millesimo centesimo decimo *w*, cum monachus quidam, nomine Edmundus, loci æditnus, nocte quadam, post orationes more solito fusas, sopore depressus esset, apparuit *x* ei quidam ætate canus, vultu decorus, statura procerus, et verbis jocundus atque benignus. Quem cum diligenter intuens aspiceret, et quis esset, interrogare non auderet : is qui ei apparuit, dixit : Edmunde frater Edmunde. At ille securior redditus ait : Quis es Domine? Ego sum, ait, Oswinus rex, qui ab Hunewaldo comite nequiter traditus, ab Oswio rege morte detestanda peremptus, hac in ecclesia, cunctis incognitus, jaceo tumulatus. Surge, et dic pontifici Egelwino *y* quatinus corpus meum elevet et decentiori loco illud collocare non tardet.

ipso hortante

9 Quod cum illo * episcopo nuntiasset, et ille corpus sanctum de terra elevasset, tanta odoris fragrantia egressa est, ut omnium aromatum genera diffusa putarentur, et omnes, qui aderant, inæstimabili suavitate replerentur. Sicque sacrum ejus corpus in aquilonari oratorii parte cum honore reconditum est. Inditha Tostii comitis uxor cum magna instantia partem reliquiarum sancti Martyris ab episcopo petiit, et partem capillorum capitis Sancti accepit. Ignis autem adustione pilos probare voluit, non ut in aliquo de Sancti diffideret meritis : sed ut Martyris merita circumquaque per hoc extollere posset. Accenso itaque igne copioso et capillis injectis, post unius horæ spatium capillus ab igne intactus omnino et incombustus permansit *z*.

elevatur.
* f. illico

Heu

10 Cum enim sacerdos quidam vanus et lubricus, comitis Tostii consiliarius, occupatis circumquaque hospitiis, in ecclesia parari sibi lectum jussisset, meretricem secreto ad se introduci fecit : et cum iniquitatem perpetrare cum illa vellet, cœpit omnis ecclesiæ fabrica motu subitaneo a summis usque deorsum, quasi ventorum flatibus parietes ecclesiæ hac et illac impellendo *, agitari suique ruinam et omnium interitum comminari. Perterritus sacerdos et reatum suum intelligens, meretricem de ecclesia exire coegit, et omnis illa commotio cessavit. Cum naves quinquaginta regis Willelmi *aa* apud Tynemutham applicarent, bona loci, Sancto nequaquam parcentes, spoliarunt : telamque cujusdam mulieris abstulerunt. Mulier autem ecclesiam intrans, cum lachrymis Sanctum deprecabatur, quatinus ei telam redderet, et de prædonibus vindictam faceret. Nautæ vero navigantes subito in scopulos absque turbine ventorum, quasi remige carerent, offendentes, sese collidere mutuisque congressibus sibimet occurrere : et fluctus sævientes nautas, præter paucos, submerserunt, et ad littus ecclesiæ, quam molaverant *, spolia ejecerunt, et universi cum vetula concurrentes.

* impellendo
* spoliaverant

A rentes, bona sua juxta littora reperta receperunt.

ipsius gloriosis meritis miraculis 11 Sanctus enim * Oswinus mulierem omnium membrorum officio destitutam sanavit: militem, qui cum equo suo de rupe altissima corruit, incolumem reddidit. Equus de scopulo in scopulum lapsus non solum de præcipitio salvatur: verum subito, multis intuentibus, mirabiliter revocatur. Cuidam incarcerato apparens præcepit, ut velociter surgens ad Tynemutham properaret. Qui manus et pedes solutos aspiciens, surrexit, et seram ostii leviter excutiens, jussa
** etiam*

bb Martyris cum festinatione implevit *bb*. Auriga cum bobus ad quadrigam junctis de supercilio montis corruens, a periculo liberatur. Quidam pro columba, quam sub secreto præsumptuose occidit, infirmitate correptus, cum se promitteret pro delicto satisfacturum, sanatur. Sed cum votum implere negligeret, recidua infirmitate decessit.

manifestat 12 Duas mulieres cæcas illuminavit, paralyticam curavit, surdis duobus auditum reddidit, puellam a dæmone vexatam liberavit. Mulier quædam a dæmonibus per annum vexata, cum ad ecclesiam Martyris adducta sanaretur, cum B lachrymis narravit, quod tempore dormitionis suæ circumdederunt eam dæmones infiniti, aspectu terribiles et horribiles valde. Quorum septem majores erant et terribiliores, cornuti, hispidi, et caudati, oculos habentes teterrimos, et eam undique circumstantes dilacerare nitebantur. Cumque magnis vocibus exclamasset; quidam indutus superpellicio, candorem lilii habens in facie, apparens dixit: Ego sum, inquit, rex
cc et martyr Oswinus, sub cujus feretro *cc* requiescis, et cum manica superpellicii multitudinem dæmonum effugavit, et cum omni mansuetudine, cum loco et tempore peccata, quæ fecerat, et numquam confessa fuerat, et transgressionem cujusdam voti distincte revelavit; hortans, ut peccata confiteretur, et votum suum im-
dd pleret, et de cætero officium pandocinandi *dd* venaliter non exerceret, pro quibus, ut asseruit, potestati dæmonum tradita fuit.

ANNOTATA.

a *Genealogiam dedimus in Commentario num.* 4, 5 *et* 6

C b Occisus est Edwinus *(ut Beda lib.* II *cap.* II *scribit)* die quarta Iduum Octobris, *qua et colitur,* anno Dominicæ Incarnationis sexcentesimo trigesimo tertio.

c *De apostasia utriusque et interitu agit latius Beda lib.* III *cap* I: *ex quo, quæ ad Ostricum spectant, in annotatis superioribus dedimus lit.* d.

d Occidnorum Saxonum regnum eisdem terminabatur finibus, atque hac nostra memoria Satamptona, Bercheria, Wilcoria, Dorsetus et Somersetus provinciæ, sive, ut vocant, Comitatus: nisi quod præterea Suriæ, Sloncestriæ et Devoniæ partes aliquot in se continebat *Ita post operis sui dedicationem loquitur auctor, qui Bedam Cantabrigiæ edidit. Cæterum fidem Christianam hi Saxones susceperant, regnante Oswaldo, ut Beda lib.* III *cap.* VII *auctor est.*

e *Regnavit S. Oswaldus ab anno* 634, *usque ad annum* 642: *scribitur tamen regnasse annis novem: quia, ut habet Beda lib.* III *cap.* I: Cunctis placuit, regum tempora computantibus, ut ablata de medio regum perfidorum *Ostrici et Eanfridi* memoria, idem annus sequentis regis, id est, Oswaldi, viri Deo dilecti, regno assignaretur. *Cætera ad S. Oswaldum spectantia videri possunt tom. II Augusti a pag.* 83. *xx Iunii ms.*

f Acta *aliter* Acca *appellatur. Vide ulterius dicta in annotatis ad Bedam lit.* b.

g *Vide ibidem quæ ad Oswium spectant litt.* h *et h.*

h *A Beda* Wilfaresdun *scribitur, diciturque* decem ferme millium passibus secretus vico Cataractone, *cujus situm supra lit.* f *dedimus.*

i *Hæc oratio non congruit cum iis, quæ Beda ita scribit:* Ratus est utilius, tunc dimissa intentione bellandi, servare se ad tempora meliora.

k *Incertum est, an S. Oswinus sciverit factam de sua proxime instanti morte prophetiam: nam cum S. Aidanus eam ederet, usus est, ut Beda lib* III, *cap.* XIV *testatur,* lingua sua patria, quam rex et domestici ejus non noverant. *Voluit proinde, ut* S. Oswinum *res ista lateret.*

l *A Beda* Condheri *vocatur.*

m *De* Getlingum.

n *Idem Beda scribit hoc dictum,* cum forte ingressuri essent ad prandium.

o Quam filius Dei *legitur apud eumdem Bedam.*

p *De* Richemundia *diximus in annotatis superioribus lit.* g. E

q *S. Edwini filia fuit Eanfleda. Martyrologio Anglicano anni* 1608 *ad diem* XXIV *Novembris inscribitur. An cultu publico aliquando honorata fuerit, ad diem eumdem examinabitur. Elogium ipsius dat Alfordus ad annum* 690 *num.* 15.

r *Hæc eadem habet Beda lib.* III, *cap.* XXIV; *qui autem hic commemoratur rex Wulferus, vel* Wlferi anno DCLXXV, postquam septemdecim annis regnaverat, defunctus est, *ut Beda lib.* V *cap.* XXV *testatur.*

f *De religiosis ibidem congregatis actum est in Commentario a num.* 12.

t Hingnar *et* Hubba *quo anno in Angliam venerint, aliaque hoc spectantia, vide ibidem numero* 13.

u *De* S. Cuthberto *ad diem* XX *Martii pag.* 93

w *Legendum,* anno 1065, *ut dictum est in Commentario num.* 20.

x *Hanc apparitionem narrat quoque Westmonasteriensis ad annum* 1065. *Verba dedi in Commentario num.* 17; *ubi num.* 20 *monachus quoque S Albani allegatus est.* F

y *De Egelwino episcopatu dictum est ibidem.*

z *Idem hoc Judithæ factum Westmonasteriensis ad annum proxime citatum narrat. Erat autem Juditha filia Balduini comitis Flandriæ, ad quem cum marito suo Tostone vel Tostio, sedibus expulsa, confugit anno* 1065 *mense Novembri, id est, acto circiter mensibus ab inventione corporis* S. Oswini *elapsis: cum illa inciderit in* V Idus Martii, *ut in Commentario num.* 19 *et* 21 *notatum est. De Juditha plura apud Alfordum ad annum* 1075 *num.* 13, *et ad annum* 1125 *num.* 25.

aa *Quis hic fuerit ex regibus Angliæ pluribus, qui Willelmi seu Guilielmi nomen gesserunt, divinare non est in promptu.*

bb *Idem hoc beneficium narrat forsitan monachus S. Albani, cujus verba habet Commentarius num.* 37.

cc Feretri *nomine* thecam *intelligi, dictum est ibidem num.* 28.

dd Pandocinare *non aliud, credo, significat, quam vox* pandoxare, *quæ apud auctores mediæ ætatis*

EX IMPRESSIS.

ætatis idem sonabat quod cauponam exercere, cerevisiam venum exponere atque adeo conficere, *ut apud Cangium in Glossario videre est. Hæc sunt, quæ de S. Oswino colligere nobis visum est.* D

DE S. FILIBERTO ABBATE

IN HERIO INSULA GALLIÆ

C. C.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Nomen Sancti, notitia loci in quo obiit, et antiquus ejusdem abbatis cultus.

ANNO DCLXXIV.

Mabillonius agit de proprio sancti nomine,

M*abillonius sæculo* II *Ordinis Benedictini in observationibus præviis ad Vitam* S. Filiberti *pag.* 816 *de nominis hujus expressione et etymologia sic disserit :* Sancti Filiberti nomen duobus modis pingitur, aliis FILIBERTUM, aliis PHILI-
B BERTUM præferentibus. At certe veterrimi quique libri FILIBERTUM unico digammate exprimunt : recentiores quandoque PHILIBERTUM, quod hocce vocabulum Græcæ originis esse a nonnullis existimaretur, cum potius sit Gallicæ veteris aut Germanicæ. Certe BERTUS Germanorum lingua CLARUM, FULGENTEM, SPLENDIDUMQUE significat ; quid vero FILI (quod nomen Filibertus a Filibaudo patre traxit) nondum adsequi potuimus. Non placet Claudii Roberti sententia, qui ad calcem Galliæ Christianæ PHILIBERTUS interpretatur AMANS BARBAM (nam et BERT Germanis BARBAM sonat :) si enim hybrida ejusmodi compositio hic admittenda esset, præferremus utique eam, qua FILIBERTUS Latino ac Germanico idiomate FILIUS CLARUS diceretur.

cujus etymologia explicatur,

2 *Eruditissimus Mabillonius merito rejicit etymologiam Claudii Roberti, qui hoc nomen ex origine Græca et Germanica perperam deducit : ut enim nihil dicam de arbitraria ac longe quæsita radice linguæ Græcæ, Germani barbam non* bert, *sed* bart *appellant. Recte quidem Mabillonius asserit, voce* bertus *in Germanica lingua* clarum, *seu proprie* dignum *significari ; sed cum*
C *fateatur, se nondum assequi potuisse, quid vox* Fili *significet, originem hujus Germanicam probabiliter explicare conabimur. Adverbium* viel *apud Germanos* multum *sonat ; cum vero Germani litteram consonantem* V *in pronuntiatione cum littera* F *confundant, vox ea* viel *ab ipsis pronuntiatur, acsi* Fiel *scriberetur. Porro nomen* bert *deducitur ab adjectivo Germanico* werth, *quod* dignum *Latine dicitur : nam littera* W *Germanica, quæ variis aliis nationibus ignota est, in* B *Latinum mutatur a scriptoribus, ut Meibomius et Shottelius ex nomine* Sigebertus, *Germanice* Siegewert, *id est,* victoria dignus, *aliisque plurimis ostendunt. Ex his omnibus non improbabiliter concludo, quod totum nomen* Filibertus *ex origine Germanica deducatur, et eo designetur* multum dignus, *ut apud Schottelium lib.* V *de Lingua Germanica tractatu secundo fusius videre est. Nunc etiam ex alio scriptore Gallo referemus situm insulæ, ex qua Sanctus noster ad cælum migravit.*

et Herius insula,

3 *Hadrianus Valesius Herium insulam, commoratione et obitu* S. Filiberti *præcipue celebrem, in Notitia Galliarum pag.* 245 *et sequente sic describit :* Adjutus liberalitate Ansoaldi Pictavorum episcopi Filibertus, genere clarus et nobilis, in Herio insula maris Pictonici nobilissimum monasterium virorum statuit, evocatisque e Gemetico monachis illud implevit ; quod ab Ansoaldo opibus magnis prædiisque ditatum est : quod pullatorum atrorumve monachorum, statuta E
Columbani primum, deinde Benedicti sequentium fuit, Nigrumque monasterium ob id dictum est, et majori insulæ vico, in quo erat, nomen suum dedit. Postea translatis alio metu Nortmannorum plerisque monachis cum opibus ac reliquiis, in cellam mutatum est, quem hodieque vulgo Prioratum Nigrum a colore vestium monachorum appellitant LE PRIEURE NOIR. *Hoc loquendi modo Valesius innuit, monachos Herienses, qui primo statuta S. Columbani sequebantur, ut supponit, habitu nigro indutos fuisse. Sed Longuevallius noster in Historia ecclesiæ Gallicanæ ad annum Christi* 678 *tomo* IV *pag.* 126 *notat, discipulos S. Columbani initio vestes albas gestasse, quamvis concedat, eos postea colorem nigrum assumpsisse.*

in qua monasterium ... exstructum

4 *Haud dubie Longuevallius in hac annotatione secutus est Mabillonium, qui in Annalibus Benedictinis ad annum Christi* 590 *num.* 3 *de SS. Patricio et Columba vel seniore Columbano scribit sequentia :* Cuculla candida super cetera indumenta utebatur Patricius, testante Probo in libro de ejus gestis ; et Cummeneus Albus in Vita Sancti Columbæ abbatis Hiiensis tradit, F
ejusdem Columbæ tunicam candidam fuisse. Ex quo fit verisimile id, quod de discipulis sancti Columbani *(hic junior appellatur)* abbatis Luxoviensis scribit Ordericus Vitalis, quos a beati Mauri discipulis nigredinem vestium, abjecto scilicet albo colore, cum regula sancti Benedicti accepisse memorat. *Quidquid sit de mutato vestium colore, cujus mutationis certum tempus ignoramus, laudatus Ordericus Vitalis, qui circa medium sæculi duodecimi obiit, lib.* VIII *Historiæ ecclesiasticæ non procul a fine* S. Filibertum *nostrum inter discipulos S. Columbani recenset, ubi de hoc egregio vitæ spiritualis magistro præter alia sic scribit :* Hic admirandæ sanctitatis Pater inter præcipuos laboravit, signis et prodigiose inter terrigenas effulsit, et Spiritu Sancto edoctus, monachilem regulam edidit, primusque Gallis tradidit. Florentissimi de schola ejus monachi prodierunt, et in mundo, velut astra in firmamento, virtutibus micuerunt : Eustasius enim Luxoviensis, Agitus * Resbacensis, Faro Meldensis, Audomarus Bononiensis, Philipertus Gemmeticensis *(id est* Filibertus, *ut in præfatione*

* al. Agilus

AUCTORE G. C.

A *tione ad sæculum secundum Ordinis Benedictini part.* I *ex eodem Orderici loco pag.* 7 *num.* 12 *nomen istud ab eruditissimo Mabillonio exprimitur,* aliique plures episcopi et abbates excellentissimæ processere religionis, quorum sanctitas evidentibus miraculis cælitus ostensa est.

ab Hadriano Valesio describitur.

5 *Porro Valesius cœptam memoratæ insulæ descriptionem prosequitur his verbis:* Herius igitur vel Herus insula, vulgo Heis, deposita veteri appellatione, a nigro monasterio isto insula Nigri-Monasterii dici cœpta est, L'ISLE DE NERMOUSTIER vel NERMONSTIER in Pictavensi diœcesi. Ibi est et abbatia alba, L'ABBAYE BLANCHE, quam monachi Bernardi regulæ subjecti albatique incolunt. Errat Petrus Franciscus Chiffletius, qui in Tinurtio suo abbatiam albam a nigro monasterio sancti Filiberti differre non putat, sed unum idemque esse cœnobium existimat; dictam autem abbatiam albam a nautis, quoniam inter proceras populos, quarum folium ex parte album est, navigantibus alba appareat. Papirius Massonus asserit, Herium patere circuitu leugas quatuor, latitudine unam implere, oppidulum habere octingentarum domorum. Fides sit penes B auctorem

et forsan a pseudo-Juliano in aliam fictitiam mutatur.

6 *Vix intelligo, quid sibi velit Pseudo-Julianus, dum in Adversariis suis num.* 267 *ita scribit:* Sanctus Philibertus in Hispania solitarius in insula Scione prope Carthaginem Spartariam, quod verius est; alii prope fretum Herculeum aliam ponunt, et ibi sanctum eremitam, accepta nominum similitudine: nam Ebuso per Mediterraneum illo venit. *Nicolaus Antonius suspicatur, Pseudo-Julianum hæc finxisse, ut incautos lectores falleret. Unde hic eruditissimus Hispanus in manuscriptis posthumis, quæ reverendus admodum atque amplissimus D. Adrianus Coninck proximus ipsius consanguineus anno* 1721 *Matriti nobis perhumaniter communicavit, hac de re mentem suam exponit his verbis:* Credimus, ludere Julianum voluisse in nomine Herii insulæ, dum Adversario 267 Philibertum solitarium Scionæ (ita editio habet) Hispaniæ insulæ adjudicat: hunc enim non alium esse credimus a Philiberto abbate Gemeticensi prius, deinde monasterii alterius in Herio insula Pictonici maris fundatore, cujus vita apud Surium, Sigebertum, Vincentium Bello- C vacensem, Trithemium, Equilinum, nuperque inter Acta Sanctorum Ordinis Benedictini a Joanne Mabilione edita, mentio apud Bedam, Usuardum, Adonem, et in Martyrologio Romano XX die Augusti habetur. Scriptum existimo a Juliano non SFIONE, quæ nusquam in nostro mari insula est, sed HERONÆ: quamvis enim neque de hac audivimus, propioris est nominis, ut cum HERIO vel HERO Aquitanici maris, quam nunc vulgo HEIS vocari Hadrianus Valesius in Notitia Galliarum ait, posset in æquivocum trahi. Filibertum ergo, nobis auctoribus, Gallis suis restitui æquum et fas est. *Justa enimvero restitutio, si Pseudo Julianus hodiernum S. Filibertum Gallis fraudulenter eripere intenderit.*

Antiquus hujus Sancti cultus.

7 *Jam breviter ostendemus immemorabilem ac legitimum Sancti nostri cultum, qui ab octavo sæculo videtur usitatus et publicus fuisse: nam Alcuinus, qui illo sæculo floruit, in Epigrammate* 235 *de ipso scribit:*

Hanc Pater egregius aram Filibertus habebit,
Plurima construxit qui loca sancta Deo.

Non est dubium, quin Alcuinus hic agat de altari in honorem S. Filiberti *erigendo, quandoquidem præcedenti carmini disticho statim additur sequens:*

Huic quoque conjuncta est clarissima martyr [Agatha;
Venerat in thalamum sanguine virgo poli.

Huic antiquæ venerationis testimonio certatim accedunt veteres Martyrologi, ex quibus unum alterumve sufficiet retulisse, cum aliunde de legitimo hujus Sancti cultu satis constet.

qui ex Martyrologio Usuardi confirmatur.

8 *Usuardus hac die illum ita annuntiat:* Herio insula, sancti Philiberti abbatis, qui post militiam temporalem, Christi tyrocinio mancipatus, monasteriorum exstitit fundator devotus. *Non sat clare intelligo, quid hic sibi velit militia temporalis, cum* S. Filibertus *anno ætatis suæ vigesimo institutum monasticum amplexus fuerit, ut ex infra dicendis patebit. Attamen suspicor, Usuardum per* militiam temporalem *intellexisse vitam aulicam, quam in palatio Dagoberti regis Francorum aliquamdiu duxit. Hodiernum Martyrologium Romanum de militia temporali non meminit, et hac eadem die festivitatem ejus breviter memorat his verbis:* In Herio insula sancti Philiberti abbatis. *Quamvis hæc et alia Martyrologia memoriam* S. Filiberti *decimo tertio Kalendas Septembris passim celebrent, tamen Wandelbertus decimo tertio Kalendas Augusti festum ipsius annuntiat hoc versiculo:* E

Et ternam denam Filibertus sanctus adornat.

Forte Sanctus oscitantia librarii a die XX *Augusti ad diem* XX *Julii transpositus fuit.*

etiamnum perseverat.

9 *Quidquid sit de hac Wandelberti annuntiatione, nos cum plerisque Martyrologis* S. Filibertum *collocavimus die* XX *Augusti, quo ad Superos migravit, et quo Trenorcii festivitas ejus quotannis etiamnum celebratur. Equidem scio, olim in abbatia Trenorciensi annuam* S. Filiberti *commemorationem fieri consuevisse die* VII *Junii, quo corpus ejus ex insula Herio translatum est. Manuscriptum quoddam Cartusiæ Bruxellensis alteri reliquiarum translationi diem* XIV *Februarii adscribit, ut in prætermissis ad illam diem diximus. Sed nescio, qua occasione dies decimus quintus Octobris alicui festivitati sit assignatus, ut lego parte* I *cap.* IV *Historiæ Trenorciensis, quæ anno* 1733 *Divione impressa est. Peculiare est, dum quædam parochia in diœcesi Matisconensi festum* S. Filiberti *patroni sui die* XXII *Maii celebrat, ut ibidem in Historia Trenorciensi Gallice refertur. Ex his omnibus concludo,* F S. Filibertum *ab immemorabili tempore publicum cultum obtinuisse. Nunc indagandus est verus antiquæ Vitæ scriptor, de quo recentiores historici inter se disceptant.*

§ II. Scriptor Actorum et varia eorumdem apographa.

Quid ... hanc Vitam scriptam esse ab Ermentario.

Petrus *Franciscus Chiffletius noster in Probationibus Historiæ Trenorciensis pag.* 70 *de biographo* S. Filiberti *hæc habet:* Ermentarius primum in Gemmetico monachus, adhuc tirunculus (ut ipse ait) sub Coschino abbate, ejus jussu Vitam scripsit sancti Philiberti abbatis haud procul anno DCCCXV, per initia Ludovici pii imperantis. Ea primo hujus Operis libro continetur ab illis verbis: INCLYTUS ILLE ARBITER. Cum deinde ad Herum insulam se transtulisset, in eo Religiosorum comitatu fuit, a quibus sancti Philiberti

AUCTORE G. C.

liberti subductum inde corpus et per stationes ac mansiones varias circumvectum est. Per ea tempora librum alterum adjecit, qui est de sancti Philiberti translationibus et miraculis primus; quem Vitæ jam olim a se conscriptæ adjunctum, Hilduino abbati Caroli regis adolescentiæ moderatori regioque archi-capellano nuncupavit anno Christi (ut videtur) DCCCXLIII. Tandem vagæ sancti Philiberti monachorum familiæ abbas datus, quinquennio illis præfuit; ac tum librum tertium conscripsit anno Christi octingentesimo sexagesimo tertio, qui erat a primo piorum bajulorum ex Hero insula egressu septimus et vigesimus; quo libro simul sequentis temporis historiam complexus est, et in eumdem superioris ætatis prætermissa congessit.

qui translationes et miracula hujus Sancti collegit,

11 *Satis certum est, quod Ermentarius duos libros de translationibus reliquiarum* S. Filiberti *conscripserit, et eorum primum Hilduino abbati San Dionysiano nuncupaverit, etiam alterum ei dedicaturus, nisi mors Hilduinum præripuisset, ut colligitur ex prologo, quem ad eumdem abbatem San-Dionysianum sic dirigit:*

Hilduino abbatum summo sit vita salusque,
B Sit felix vita, gloria perpes, Amen.
Tu meritis almi fultus valeas Filiberti,
Vitam et virtutes cujus habenda cape.
Sis memor oro sui, nostri quoque sis misere[scens,
Utque tui ille memor sit, memor esto sui.
Ille preces pro te Dominum fundendo precetur,
Ut felix vivas et jugiter vigeas.
Tu quoque posce pium regem Carolum reve[reuter,
Quo nobis tandem det miserendo locum.
Vive diu felix, gaudens per tempora multa:
ERMEN enim vester-TARIUS ista cupit.

ut patet ex Ermentarii ipsius præfatione:

12 *Scriptor ille translationum* S. Filiberti *metro coactus nomen suum per tmesim hic satis aperte indicat, et deinde præfationem suam stylo soluto sic prosequitur:* Vitam beati Filiberti atque miracula, in ejus translatione declarata, quæ ego tunc temporis tirunculus minus culto composui stilo, claritudini vestræ mittere curavi; quatenus talia recolentes, de ejus iterum transpositione consideretis. Quia, sicut optime nostis, propter Nortmannorum infestationem a nullo C ei præbetur officium; præsertim cum nec ibi consistere, nec alicubi locum, quo transferri possit, obtinere valeamus. Si vero hoc negotium vestro peractum fuerit adjutorio (potestis namque id facillime perficere, si posse comitatum fuerit; secundum quippe post regem locum in omnibus tenetis) vobis quammaxime non modo inpræsentiarum, verum etiam in futurum prospicietis. Nomen denique Caroli gloriosissimi regis nostri idcirco in miraculorum præfatiuncula inter Fratres tacetur, quia quando hæc gesta fuerunt, in aula regia puer nutriebatur, erudiebatur, instruebatur. Igitur si vestra beniguissima suggestione ejus liberalissima largitione admonita effectum obtinuerint, sequens libellus, qui jam dicti Confessoris miracula, quæ supersunt, vel quæ adhuc (ut creditur) pandentur, continebit, vestro adsignabitur nomini. Gratum sane judicavi sagacissimum vestrum petitum ire ingenium, ut, si secus ac decet, perspicacissimus in his vester inspexerit intuitus, non mordaci, sed leni poliatur pumice.

Ut valeas jugiter, Dominum deposco frequenter.
Supplicio suppliciter, ut valeas jugiter.

Ex his Chiffletius et Cointius concludunt, Vitam S. Filiberti *ab Ermentario conscriptam fuisse.*

sed probabilius argumentis contendere

13 *Sed alii probabilius censent, ab Ermentario antiquiorem* S. Filiberti *Vitam additione vel præmissam esse libro primo translationis et miraculorum, quem ipse composuerat. Forsan Ermentarius hanc veterem alterius auctoris lucubrationem recentiori suæ adjunxit, et utramque Hilduino nuncupavit in eum finem, ut hic potens S. Dionysii abbas non tantum miraculorum* S. Filiberti, *verum etiam ejusdem Vitæ lectione moveretur, et palabundis monachis Heriensibus impetraret a Carolo Calvo stabilem tutumque locum, in quo sacrum corpus sui Fundatoris reponerent, quemadmodum ex jam relata Ermentarii præfatione non obscure colligitur. Certe in prologo ad vitam S. Austrebertæ, quam in Opere nostro ad diem* X *Februarii illustravimus, biographus huic Sanctæ coævus apud nos tomo II istius mensis pag.* 419 *de antiquioribus* S. Filiberti *Actis ita meminit:* Vereor, ne mihi contingat, quod cuidam contigisse audivi, qui rogatus a quibusdam viri reverentissimi Filiberti monasterii Gemeticensis quondam abbatis Vitam atque conversationem stilo diligentius exarare, illico E scribere conatus est. Cumque ad manus cujusdam legendi gratia pervenisset, despexit et irrisit, et longe aliter textum et ordinem multo melius dissimiliter immutavit.

veterem hujus Vitæ scriptorem.

14 *Cum S. Austreberta anno Christi* 704 *obierit, et hic scriptor ei synchronus vixerit, haud difficulter colligimus, primam illam* S. Filiberti *Vitam diu conscriptam fuisse ante tirocinium Ermentarii, qui circa medium sæculi noni præcipue floruit. Unde Mabillonius in observationibus præviis ad Acta* S. Filiberti *num.* 1 *ex proxime relatis antiqui scriptoris anonymi verbis ita ratiocinatur:* Hinc discimus, sancti Filiberti Vitam primo quidem rudi minerva ab imperito quopiam homine exaratam, dein ab alio expolitam. Unicam exhibent veteres membranæ a nobis hic editam, quæ sane haud alia, quam secundaria illa esse videtur, Coschini abbatis Gemeticensis jussu composita. *Coschinus autem ille fuit discipulus* S. Filiberti, *et tribus annis post ejus mortem Aicadro abbati Gemeticensi successit, ut laudatus Mabillonius in Annalibus Benedictinis ad annum Christi* 687 *num.* 60, *sive tomo I præclari istius Operis pag.* 583 *tradit his paucis verbis:* F Aicadro abbati suffectus est Coschinus, cui librum de Vita sancti Filiberti abbatis anonymus monachus Gemeticensis inscripsit. Coschinum excepit Ducteganguus, de quo nos suo loco. *Deinde ad annum Christi* 730 *num.* 85, *sive tomo II pag.* 82 *de Ductegango tunc abbate Gemeticensi meminit. Cum itaque Coschinus abbas Gemeticensis facile centum annis ante Ermentarium floruerit, non potuit hic jussu illius, ut in prologo auctoris anonymi dicitur, Vitam* S. Filiberti *conscribere.*

adversus opinionem Cointii

15 *Vidit hanc difficultatem Cointius, ac ideo in Annalibus Francorum ad annum Christi* 684 *num.* 15 *Clotinum pro Coschino substituit, et operose contendit, hos esse duos abbates diversos, et ætate multum inter se differre. Quare fretus catalogo Claudii Roberti in Gallia Christiana de Clotino ibidem sic scribit:* Inter discipulos, quos Philibertus abbas apud Gemmeticum erudivit, annumerandus est Clotinus, qui per hæc tempora post Ocioaldum factus est abbas Centulensis, et in abbatum Centulensium catalogo, quem Jacobo Sirmondo missum Claudius Robertus in

Gallia

A Gallia Christiana primus publicavit, post sanctum Richarium ipsius monasterii conditorem, et Ocialdum sancti Richarii successorem sic proxime commendatur: CLOTINUS DISCIPULUS S. PHILIBERTI. Auctor Chronici Centulensis Clotinum in Coschinum deflexit, multaque de Coschino, qui nono seculo floruit, commentus invenitur. *Verum ignoto ac vitioso catalogo prævalet auctor Chronici Centulensis, qui sæculo undecimo vixit, et diserte asserit, eumdem Coschinum monasterio Centulensi et Gemeticensi præfuisse, ejusque jussu Vitam* S. Filiberti *conscriptam esse.*

cui frustra aliquod effugium quærit.

16 *Præterea eruditissimus Cointius non advertit, ab ipso Claudio Roberto in Gallia Christiana Coschinum inter abbates Gemeticenses tertio loco collocari, adeoque ibidem num. 16 de ætate istius Coschini non satis consequenter ita disserit:* Porro Coschinus abbas Gemmeticense monasterium Ludovico pio Augusto rexit, nec eruditus est a sancto Philiberto, nec Ocioaldi Centulensis abbatis ætati proximus vixit; quia præter integrum seculum effluxerunt anni non pauci ab obitu cum Ocioaldi, tum sancti Philiberti, donec Ludovicus pius habenas imperii capesseret. Atque B inde obiter observa, Coschinum procul summovendum e tertio loco, quem in multis Gemmeticensium abbatum catalogis obtinet. Nihil autem vetat, quo minus discipulis sancti Philiberti Gemmeticensis tunc abbatis accenseamus Clotinum, quem Coschini loco reponendum inter abbates Centulenses docet prælaudatus index eorumdem abbatum Jacobo Sirmondo quondam transmissus, et a Roberto primum in Centula, deinde ab Ignatio Josepho a Jesu Maria in Historia ecclesiastica Abbavillensi, novissime a Sammarthanis in sancto Richario publicatus. *Hæc et plura ibi apud Cointium legi possunt.*

et hunc in re Mabillonium secutu

17 *Suspicor, novissimos Galliæ Christianæ editores, qui jam adhuc Opere isto corrigendo et augendo occupantur, secuturos opinionem Mabillonii, qui in Annalibus Benedictinis ad annum Christi 684 num. 39 ratiocinium Cointii refellit his verbis:* Sub idem tempus sanctus Filibertus abbas in Herensi monasterio ad cælum migravit XIII Kalendas septembris, quo die in vetustis Martyrologiis laudatur. Quid in ejus morte acciderit, non prodit ejus Vitæ scriptor monachus Gemeticensis anonymus subæqualis, qui libel- C lum hac de re scripsit jussu Coschini abbatis post Aicadrum Gemeticensis, atque etiam Centulensis post Ocioaldum sancti Richarii successorem. Ermentarius monachus Gemeticensis, dein vagæ Herensis congregationis seculo nono * abbas, hanc ipsam lucubrationem Hilduino abbati nuncupavit, cum duobus libris miraculorum ab se conditis; non quod ejus auctor haberi vellet, sed ut antiquioris illius vitæ, uti et miraculorum lectione Hilduinus moveretur ad impetrandum a Carolo Calvo refugii locum Herensibus monachis, qui tum palabundi per Gallias cum sancti Philiberti corpore ob tempestatem Normannorum vagabantur. Non audiendus itaque sive Petrus Franciscus Chiffletius, qui Coschinum ad seculum nonum remittit; sive Carolus Cointius, qui Clotinum Centulensem abbatem pro Coschino supponit, ut Coschinum ad idem tempus differat. Utrique præponderare debet Hariulfus chronographus Centulensis, qui Coschinum abbatem, non Clotinum, habet Ocioaldi successorem, eumdemque sancti Filiberti discipulum fuisse, ex majorum relatu tradit. *Chiffletius et Cointius verosimiliter in errorem inducti sunt, eo*

* *vitiose impressum est nono pro nono.*

quod putarent, Vitam S. Filiberti, *quam Ermentarius lucubrationibus suis præfixit, etiam ab ipso compositam fuisse. Quapropter amplectimur sententiam Mabillonii, quam multo probabiliorem existimamus, et nunc varia Mss. Actorum apographa recensebimus.*

[illegible]

18 *Primo habemus apographum ex veteri Ms. codice S. Bertini, quod est celebre Ordinis Benedictini in Belgio monasterium. Prologus hujus exemplaris ab omnibus aliis plane discrepat, et si auctor etiam in eo asserat, se imperio Coschini abbatis Gemeticensis hanc* S. Filiberti *Vitam litteris mandasse. Reliqua Actorum narratio cum aliis exemplaribus concenit. Anno 1641 P. Joannes Gamans, in Opere nostro sæpe pro meritis laudatus, ad majores nostros misit alterum eorumdem Actorum apographum descriptum ex Passionali pergameno Bodecensis monasterii, quod in diœcesi Paderbornensi situm est. Hoc ecgraphum prologo caret, licet ipsa Acta ab aliis vix differant. Tertium apographum desumptum est ex Trevirensi S. Maximini cœnobio, in quo prologus nonnihil ab aliis diversus est; quamvis in eo scriptor quoque diserte dicat, sese Vitam hujus Sancti concinnasse,* imperante domino ac venerabili Choschino sancti B agminis Gemeticensium patre. *Denique duo alia ejusdem Vitæ exemplaria olim accepimus a Petro Francisco Chiffletio nostro, qui ea transcripsit ex variis Mss. codicibus, quos in Historia sua Trenorciensi recenset. Ex his aliisque manuscriptis Mabillonius Sæculo secundo Benedictino pag. 818 et sequentibus edidit* Vitam S. Filiberti, *quam post hunc Commentarium præviam ex ipso recudemus. Si tamen aliquod majoris momenti discrimen inter hanc editionem et apographa nostra occurrat, illud in margine vel in Annotatis observabimus. Ceterum paragrapho sequente ceram Sancti nostri patriam discutiemus, et probabiliorem nativitatis ac mortis ejus epocham assignare conabimur.*

diversa Actorum exempla ria recensemus.

§ III. Tempus nativitatis, patria Sancti, et quædam gesta ipsius discutiuntur.

Cum S. Filibertus *anno Christi 636 monasticam vitam in cœnobio Resbacensi sit amplexus, quemadmodum Cointius aliique chronologi passim tendunt, et tunc* quaternis annorum pollere lustris, *id est, viginti annos ætatis haberet, ut ex Actis infra edendis constabit, cum supradicto scriptore Gallo novissimæ Trenorciensis Historiæ part. 1 cap.* IV *seu pag. 16 conjicimus, hunc Sanctum circiter anno Christi 616 natum esse. Sed nativitatem ejus et consequenter initium monasticæ vitæ ad annos aliquot differre oportebit, si credimus Arturo du Monstier, qui in sua Neustria Pia pag. 260 sic scribit:* Inter aulicos S. Philibertus vitam agebat anno DCXLII. Mansit autem S. Philibertus in curia prædicti Dagoberti regis usque ad annum suæ ætatis vigesimum, quo se contulit ad Resbacense cœnobium in Brya, diœcesis Meldensis a præfato S. Audoeno recens fundatum; ubi comam deposuit; et monachum professus est sub B. Aglio seu Agilo abbate. *Hinc sequeretur,* S. Filibertum *post annum Christi 620 natum fuisse. At videtur Arturus hic institisse vestigiis Petri a sancto Juliano, qui in Historia Trenorciensi conscribenda nequaquam accuratus fuit,*

F *Sanctus circa annum Christi 616 natus est*

AUCTORE G. C.

Elusæ in Aquitania

fuit, ut novissimus ejusdem Historiæ editor in præfatione sua testatur.

20 *Certe Arturus eumdem Petrum errantem sequitur, dum pagina mox citata Neustriæ Piæ de loco natali ejusdem Sancti nostri tradit sequentia :* Fuit igitur S. Philibertus, Neustrius origine, patria Lexoviensis ; nobili genere ortus, patrem habuit Philibaudum, postea Juliæ-Bonæ antistitem expetitum, ad Sequanam fluvium. *In his paucis lineis duplex Arturi error occurrit. Imprimis non intelligimus, quo fundamento Petrus a sancto Juliano vel Arturus* S. Filibertum *origine Neustrium sive Normannum, et patria Lexoviensem fecerit : nam in antiquis monumentis hic Sanctus diserte* Elisano territorio ortus *dicitur. Hic autem locus longe a Normannia et Lexovio distat, ut patet ex ejus situ, quem Baudrantius in sua Geographia tomo I pag.* 359 *describit hoc modo :* Elusa, urbs Galliæ Aquitanicæ Sulpitio, Eluza Ammiano, Helusa Sidonio, Elusatium caput, et archiepiscopalis alias, nunc Euse, oppidum Galliæ tenue et obscurum in Armeniaco tractu Vasconiæ, quod Eause etiam dicitur a quibusdam ; situm est ad
B Gelisam amnem, et antiquitate tantum celebris, ejus archiepiscopatu ad Auscios translato. Caput est Elusani tractus parvi ab eo dicti l'Eusan, teste Petro de Marca ; novem leucis distans a Vasate in Meridiem, Tarbam versus duodecim, à Condomo quinque in Occasum, et octo ab Ausciis in Occasum æstivum. *Consuli possunt illustrissimus Petrus a Marca in Historia Bearniæ lib.* I *cap* VI, *eruditissimus Hadrianus Valesius in Notitia Galliarum pag.* 187, *et Chiffletius noster in Historia Trenorciensi cap.* VII, *qui de hoc loco fusius disserunt, cumque S. Filiberto natalem assignant.*

et pater ejus fuit episcopus Vico Juliensis in Vasconia

21 *Ex dictis etiam patet error poëtæ istius, qui apud Arturum in Neustria Pia pag.* 363 *monasterium Gemeticense metro describit, et ibidem de patria* S. Filiberti *sic perperam canit :*

Secula sex Phœbus cum lustris volverat octo
Virginis a partu, dum sanctus vir Philibertus
(Celtica quem genuit claro Burgundia partu)
Hos petiit lines, tanto stipante caterva,
Quanta Jacob Gessen, ipsam culturus eremum.

Recte quidem Arturus rejicit opinionem illius
C *poëtæ, qui Burgundiam S. Filiberto patriam adscribit. Sed ipse in alterum errorem lapsus est, dum patrem ejusdem Sancti constituit antistitem* Juliæ-Bonæ ad Sequanam fluvium : *nam Acta nostra urbem, cui pater S. Filiberti episcopus præfuit, clare* Vicum Julii *appellant, quæ etiam a vicino flumine* Aturum *vel* Atura *vocatur, ut post Hadrianum Valesium novissimi editores Galliæ Christianæ tomo I col.* 1147 *docent his verbis :* Adura vulgo Aire, olim et quidem melius Atura ab Aturo fluvio, qui pagum Aturensem alluit, sic dicta, urbs est episcopalis in Vasconia seu provincia Novempopulana sub senatu Burdigalensi et archiepiscopo Ausciensi. In Notitia provinciarum Galliæ, Honorii Augusti ætate, ut plerique sentiunt, condita, civitas Aturensium octava est provinciæ Novempopulaniæ. Verum civitas hæc non Atura tunc, sed vicus-Julii appellabatur. Sane priores episcopi, quorum nomina memoriamque posteris transmiserunt conciliorum subscriptiones : non Adurenses aut Aturenses appellati sunt, sed Vico-Julienses, ut infra ostendemus. Nomenque Vico-Juliensis urbis adhuc celebre erat septimo seculo, ut probant Acta S. Philiberti primi abbatis D
Gemeticensis.

ut probatur adversus Arturum du Monstier.

22 *Deinde laudati editores ibidem col.* 1149 *patrem* S. Filiberti *inter episcopos Vico-Julienses numerant, et occasionem tempusque electionis ipsius indicant hoc modo :* Philibaudus pater beati Philiberti primi Gemeticensis abbatis, cum summa moderatione Vico-Juliensibus regia auctoritate præfuisset juraque dedisset, ab iis summo consensu expetitus est ad sacerdotium, regeque annuente, cathedræ est impositus. De qua ordinatione ita loquitur scriptor Vitæ sancti Philiberti quam habes Seculo secundo Benedictino : » Sanctus Philibertus Elusano territorio ortus, » seculari prudentia non indoctus, undique » juxta morem gentis strenuus, urbe Vico-» Julii est nutritus : ea de causa maxime, quod » genitorem ipsius Philibaudum obtentu regio, » munere laïcali administratione cessante, cives » loci illius expetissent pontificem. » Ceterum ignoro, qua ratione J. Columbi in suis Noctibus Blancalandanis episcopum hunc, quem Philibaudrum appellat, velit esse Elosensem episcopum, laudetque pro hac sententia sancti
Philiberti Vitam, quæ Vico-Juliensem ejus patri E
sedem assignat. Forte Philibaudus patria erat Elusanus, at non cathedra. Ut propius accedamus ad tempus, quo Philibaudus episcopus fuit, observandum est in Vita S. Philiberti, Philibaudum filium suum Dagoberto regi I, qui regnare cœpit anno DCXXVIII, obtulisse ac commendasse; qui in ejus aula consortium indeptus est Audoëni optimatis, qui sub aureo baltheo Deo magis quam regi militabat. Hinc recte conjicies, Vico-Julienses Philibaudum episcopum habuisse circa annos DCXX et DCXXX, potuisseque esse Rustici successorem : nihil enim vetat Rustici vitam usque ad annum DCXX producere.

qui ei alium sedem in Normannia perperam assignant.

23 *Arturus itaque perperam Vico-Julii in Novempopulania sito substituit Julio-Bonam vel Juliam-Bonam, de qua Baudrantius tomo I Geographiæ pag.* 539 *ex variis geographis hæc habet :* Julio-Bona, oppidum Caletorum in Gallia Celtica Ptolomæo et ex Itinerario Antonini, nunc Petro Divæo est Honfleur, urbs Normaniæ provinciæ ad Sequanæ æstuarium ; sed aliis est Lillebonne, oppidum ejusdem provinciæ prope
Sequanæ æstuarium, sex leucis distans a Portu F
Gratiæ in Ortum , Calidobeccum versus duabus, et Rothomagum octo circiter : quamquam Cluverius interpretetur Deppam Dieppe urbem et emporium ejusdem provinciæ in ora maris Britannici. *Laudatus Valesius in Notitia Galliarum pag.* 256 *de nomine et situ Julio-Bonæ fusius disputat, et pagina sequente contra Sirmondum nostrum contendit, urbem illam nunquam episcopali sede ornatam fuisse. Quidquid sit de diversis istis opinionibus, ex jam relatis liquet, Arturum gratis Elusam in Lexovium, et Vicum-Julii in Juliam-Bonam commutasse, ut* S. Filibertum *ex Aquitano in Neustrium seu Normannum transfiguraret.*

S. noster multos monast. transact

24 *Porro* S. Filibertus *in monasterio Resbacensi monasticam vitam amplexus, et variis diaboli tentationibus vexatus, fortiter in via Domini perrexit, et propter eximias virtutes unanimi Fratrum consensu abbas ejusdem monasterii eligitur post mortem S. Agili, quam Cointius in Annalibus Francorum ad annum Christi* 660, *Mabillonius aliique ad annum* 650 *referunt. Postea Gemeticense aliaque cœnobia fundavit, et multis miraculis claruit, ut infra in Actis*

A *Actis ejus narrabitur. Denique sanctus Vir post plures annos in Gemeticensi monasterio transactos incurrit odium crudelis Ebroïni, qui quosdam sanctos antistites aliosque pios viros morte vel exsilio mulctavit, ut ex historia Galliæ passim notum est.*

et a prolensum Ebroinum exilio mulctatur;

25 *Mabillonius in Annalibus Benedictinis ad annum Christi* 674 *num.* 39 *causam hujus odii adversus Sanctum nostrum post alia Ebroini tyranni scelera exponit hoc modo:* Eamdem martyrii sortem pie ambiens Filibertus, Gemeticensis monasterii conditor atque abbas sanctitate eximius, pestilerum Ebroïnum adiisse dicitur, hominemque apostatam appellavisse, ac prorsus indignum, quicum ullus Christianus communicaret; quippe qui Luxovium, ubi coma detonsa clericum seu monachum egerat, per summum nefas egressus, in sacerdotes et nobiles Francos continue fureret. Qua libertate Vir sanctus Ebroïnum in se concitatum iri, seque martyrii palmam consecuturum non dubitabat. Sed contra, quam speraverat, accidit, inviolatusque ab Ebroïno dimissus est. Id forte ab eo concessum necessitudini amici sui Audoëni episcopi Rotomagensis, qui Filibertum magnopere diligebat. Ast B Audoenus ipse paulo post a quibusdam ecclesiæ suæ clericis, ut fertur, impulsus, Filibertum in carcerem detrusit, quam Vir Dei injuriam cum gaudio excepit, et obscurum fœtidumque ergastulum splendore et odore sanctitatis suæ illustravit, expurgavitque. Verum brevi agnita ejus innocentia, acceptis ab ipso Audoeno litteris commendatariis, Ansoaldum Pictavorum in Aquitania episcopum, virum nobilem ac potentem, cœnobii exstruendi causa adiit, quod omnes ad se confluentes monasterium capere non posset. Perspecta Filiberti sanctitate Ansoaldus, qui ab eo secrete correptus, multa sibi eventura didicerat, ejus se consiliis totum permisit, et cum sub religionis norma episcopalem potentiam inclinasset, et Filibertum eremi vastitatem quærentem secum in urbe retinere non valeret, in insula maris Pictonici Herio seu Hero monasterium ejus causa exstruxit, magnisque opibus ac prædiis ditavit, illudque Filibertus evocatis e Gemetico monachis implevit, ac religione, doctrina et opere illustravit, Heriense seu Herense a posteris C appellatum.

sed post hujus tyranni cædem in Neustriam reversus,

26 *Post mortem Ebroini Sanctus noster ex insula Herio in Neustriam sive Normanniam rediit, datoque monachis Gemeticensibus abbate, non diu post in insulam Heriensem reversus est, ut Mabillonius in Annalibus Benedictinis ad annum Christi* 682 *num.* 28 *narrat his verbis:* Ebroïnus post fusos prælio Austrasios longe impotentior ac ferocior, dum Francos insolenter ac crudeliter opprimit, ipse sibi exitium maturavit. Cum enim uni eorum, quem Ermenfridum vocant, multa minitaretur, eumque bonis spoliare statuisset; ille, coacta suorum manu, Dominica die ante lucem irruit in Ebroïnum, qui tum pro more laicorum fidelium ad matutinam synaxim domo egrediebatur, eumque nec opinantem obtruncat. Hoc facto, Ermenfridus fuga in Austriam evasit incolumis, et ad Pippinum ducem cum opibus suis pervenit. Interfecto Ebroïno, Audoënus mitigatus Filibertum abbatem missis nuntiis in cœnobium Gemeticum revocavit anno nono ineunte, quam illud reliquerat, et cum eo in concordiam rediit. Neustria tota de tanti Viri reditu gratulatur, et monachorum turba cum canticis et Sanctorum reliquiis obviam effusa, revertentem in monasterium cum triumpho recepit.

[illegible]

G. C.

reversus ultro se redit in Heriensem insulam.

27 Mox duo illi sacerdotes, veluti totidem patriæ, ne dicam mundi, luminaria una conveniunt, et venia invicem postulata et accepta, post mutuos amplexus ita vinculo caritatis connexi sunt, ut nulla deinceps cordium scissura in eis remanserit. Deinde inter sese convenit, ut, quia Filibertus duo simul monasteria, multis locorum spatiis disjuncta, Gemeticense videlicet ac Herense, regere non valebat; alterutrum sibi ad manendum eligeret, et alteri unum ex suis rectorem præficeret. Fluctuanti Viro Dei intervenit Ansoaldus Pictavorum antistes, idque apud eum evicit, ut, præposito Gemeticensibus Aicadro, ipse in Herense monasterium reverteretur. Id gravate admodum tulerunt Gemeticenses; sed tandem obedientiam Aicadro promiserunt secundum decretum optimi Patris, cujus abscessum inconsolabiliter luxere. Postquam itaque eos hortatus esset, ut semper in monasticæ disciplinæ accurata observatione perseverarent, Deo commendatos benedixit, atque in Herum insulam reversurus, primo quidem in Quinciacum monasterium venit, ubi cum ingenti omnium gaudio acceptus est; tum, Gemetici præfectura Aicadro commissa, ejus loco Probum Quinciacensis E monasterii rectorem instituit. Ragertramnus archidiaconus, quem Audoënus absenti Filiberto post Chrodobertum subrogaverat, locum Aicadro haud ægre admodum cessit, utpote meliori sorte in sedem Abrincatensem tunc vacantem promotus. Reversus demum in Herensem insulam Filibertus, ibidem usque ad supremum exitum perseveravit. *Nunc breviter referemus, usque ad quem Christi annum* S. Filibertus *in hac insula verosimilius vixisse videatur.*

ubi videtur anno Christi 684 obiisse

28 *Carolus Cointius in Annalibus Francorum ad annum Christi* 690 *num.* 11 *de tempore hujus obitus sententiam suam ita profert:* Nobis autem haud parum probabile videtur, Philibertum hoc anno Christi sexcentesimo nonagesimo in cælum migrasse tertio decimo Calendas Septembris, quo die celebris ejus memoria recolitur in tabulis ecclesiasticis. Vitam clausit in Herio insula, ubi monasterium ab Ansoaldo episcopo Pictaviensi fundatum regebat. Vixit annos plus minus septuaginta. *Postquam Petrus Franciscus Chiffletius noster in Dissertatione de annis Dagoberti cap.* XIX *systema quoddam chronologicum de postremis* S. Filiberti *gestis proposuisset, in fine* F *ejusdem capitis ingenue fatetur, de Sancti hujus ætate, ac de anno felicis ejus ad Superos transitus nihil hactenus certi sibi compertum esse. Mabillonius vero in notis ad Acta* S. Filiberti *Sæculo secundo Benedictino pag.* 825 *annum emortualem ipsius ex probabili conjectura sic assignat:* Beatus Filibertus post Ebroïni necem ab exsilio revocatus, non longo tempore superstes fuit. Anno regni Theodorici IX Ebroïnum occisum esse, tradit Sigebertus, hoc est anno Christi DCXXCI aut insequenti. Proinde sancti Filiberti obitus anno circa DCXXCIV collocandus videtur. *Huic Mabillonii chronologiæ auctor novissimæ Historiæ Trenorciensis et alii quidam subscribunt. Omnibus mature expensis, nos eamdem Mabillonii conjecturam ceteris probabiliorem arbitramur, et propterea initio ejus Commentarii prævii annum* 684 *in margine notavimus.*

§ IV.

AUCTORE G. C.

§ IV. Posthuma Sancti gloria ex variis corporis ejus translationibus ac miraculis, quæ in iis contigerunt.

Corpus Sancti ex Herio insula

Corpus S. Filiberti *in Herio insula quievit usque ad irruptionem Normannorum, qui ante medium sæculi noni varia Galliæ littora infestare cœperunt. Cum autem Normanni huic insulæ exitium minitarentur, monachi Herienses anno Christi* 836 *cum corpore sancti sui Fundatoris ac Patroni ad monasterium Deense fugerunt, ut Mabillonius in Annalibus Benedictinis ad annum Christi* 836 *num.* 62 *narrat his paucis verbis :* Interea Herensi apud Pictones monasterio imminebant in dies Nortmanni, nec monachis illic tutis consistere licebat. Re ad Pippinum delata, tutius visum est perfugium in cellam Deensem, quam paucis ante annis Arnulfus Herensis abbas in pago Herbadilico juxta Namnetas ad Bedoniam B fluviolum ædificaverat. Ex Hero itaque insula egressi cum Hilboldo abbate monachi Herenses, corpus sancti Filiberti abbatis ac patroni sui secum extulerunt, et, factis in itinere tribus stationibus, in vicis scilicet Ampenno, Varinnis, et Palo, Deas tandem appulerunt. Varia in itinere facta miracula, quæ Ermentarius monachus scripsit, testis rerum oculatus.

ob irruptiones Normannorum ad varia loca translatum fuit,

30 *Quamvis anno Christi* 847 *monasterium Deense fuerit a Normannis incensum, tamen in eo corpus* S. Filiberti *perstitit usque ad annum* 857, *quo rursus alio translatum est, ut laudatus Mabillonius Sæculo* IV *Benedictino, parte* I *in observationibus præviis ad Historiam Translationis* S. Filiberti *pag.* 537 *breviter ita exponit :* Postea incenso per Nortmannos Deensi monasterio, quæ conflagratio anno DCCCXLVII accidit, nihilominus eo in loco remansit corpus sacrum usque ad annum DCCCLVII, quo in Conaldum monasteriolum agri Andecavensis translatum est. Inde ad recuperanda prædia quædam evectum est Mesciacum apud Pictones, ubi restitit in annum DCCCLXXV, quo in Trenorchiensem abbatiam delatum est. *Mabillonius hoc loco prætermisit aliam* C *translationem, quando monachi Herienses una cum corpore* S. Filiberti *Mesciaco ad monasterium S. Porciani in Alvernia transmigrarunt, antequam in abbatia Trenorciensi stabilem sedem figerent, ut mox infra ex Chronico Trenorciensi discemus. Attamen in Annalibus Benedictinis de translatione illa obiter et implicite meminit, dum ibi ad annum Christi* 857 *num.* 33 *ita scribit :* Perstiterat ad id tempus sancti Filiberti corpus ad solatium accolarum in monasterio Deensi, licet a Nortmannis incenso. Verum Herenses palabundi tanto Patrono se orbatos esse non ferentes, primum hoc anno illud Conaldum secum detulerunt ; dein Mesciacum, quæ villa est pagi Pictaviensis, Herensibus a Carolo rege concessa. Quam diu illic substiterint, incertum. Eisdem palabundis post aliquot annos idem princeps abbatiolam sancti Porciani contulit, ac demum abbatiam sancti Valeriani apud Trenorchium, ubi deinceps constiterunt.

ut Ermentarius narrat duobus libris.

31 *Ermentarius monachus Heriensis jussu Hilbodi abbatis sui primam sacri corporis translationem, anno* 836 *ex Herio insula ad monasterium Deense factam, libro uno conscripsit. Postea vero electus abbas vagæ congregationis Heriensis,* D *alias translationes ex Deensi monasterio Conaldum et Mesciacum factas altero libro narrat. Hunc secundum librum scripsit viginti septem annis post primam translationem anni* 836, *ut ipse testatur, adeoque anno Christi* 863, *ut intervallum temporis supputanti manifestum fiet. Utramque hanc Ermentarii lucubrationem post Acta* S. Filiberti *ex editione Mabillonii recudemus, et cum Mss. nostris conferemus. Cum autem Ermentarius circa annum Christi* 860 *Axenio abbati successerit, et tantum per quinque annos monachis Heriensibus præfuerit, non potuit meminisse de duabus posterioribus ejusdem sacri corporis translationibus, quæ post obitum ipsius contigerunt.*

quibus e Falcone monacho Trenorciensi

32 *Sed hunc historiæ defectum jam supplebimus ex Falcone monacho Trenorciensi, qui sæculo undecimo Chronicon ejusdem monasterii sub Petro primo hujus nominis abbate contexuit et usque ad annum* 1087 *deduxit. Scriptor ille apud Chiffletium nostrum in Probationibus Historiæ Trenorciensis a pag.* 15 *de duobus hisce postremis* S. Filiberti *translationibus habet sequentia :* Per idem tempus Axenius abba diem clausit E extremum, et Ermentarius ejus successit in locum. Quo post annos quinque defuncto, Berno efficitur abba. Herus autem insula licet a perfidis post discessum beati Philiberti igne fuerit concremata, non tamen usquequaque a quantocumque cœtu habitari desiit monachorum ; sed prænominatis ibidem Patribus competenti successione subrogatis, futurum, cassum tamen, restaurationis præstolantur eventum ; quocirca solerter loci sui profectibus assidue invigilabant. Præfato denique abbate loco commissoque gregi pro viribus utilia procurante, Geilonis cujusdam Comitis filius, patris sui vocabulo nuncupatus, eidem sub regulari norma sese Deo serviturum commisit, qui pernecessariis admodum multisque prædictum locum honoribus amplificavit. Hic itaque post annos aliquot, quo dignus erat, abbatis officio sublimatus, pio super exulantium Fratrum inquietudine cœpit sollicitari molimine : cernens quippe malis assidue passimque grassantibus, Hero insulæ omnem restaurationis aditum penitus denegari, nititur vigilanter operam dare quieti.

addamus harrans duarum translationum.

33 Quocirca supra nominatum regem, Ca- F rolum videlicet, rogaturus expetiit, quatenus beato Philiberto adhuc in terra corpore peregrinanti sibique adhærentibus locum præbere refugii dignaretur ; cujus petitioni rex libenter annuens, tribuit, quod poposcit ; abbatiolam scilicet sancti Portiani ; quod donum idem Pater Geilo postmodum per Adalgarium Æduorum antistitem venerabilem Johannis Papæ fecit auctoritate firmari. Adepta igitur ex integro, et auctoritate regali præmunita concessione, sæpe dictus abba sacra jussit de territorio Pictavensi pignora removeri, et ad locum tendere superius nominatum. Imponunt igitur sacra vectigalia bigis præcedentibus, quorum erat officii, congruum venturæ mansionis habitaculum prævidere et tentoria figere, prout singularum ordo competens officinarum exsequi præmonstrabat. Et ut evidenter huic negotio Christi præsentia non deesse monstraretur, conferebatur optata subinde salus ægrotis. Unde factum est, ut crebro miraculorum beneficio, fama hujus rei se longius diffundente, fieret ingens utriusque sexus concurrentium simulque pergentium multitudo, rerumque venalium non

AUCTORE G. C.

A non minus, quam in populoso foro, ibidem copia redundaret. Taliter quippe servorum suorum ditabat inopiam, ut nihil deesset timentibus eum: idem quippe, qui quondam Israëliticæ plebis animos per columnam ignis confortabat et nubis, ipse nihilominus utriusque commodi beneficia largiendo, huic pompæ adhærentibus pro voto gaudia conferebat. Peracto itaque itinere, tandem perveniunt ad sanctum Portianum, et velut fluctuantis maris turbine superato, littora tuta capessunt. Parti vero sociorum illius devotissimi comitatus in vicini telluris ruris ad habitandum est collata possessio; qui vicus in brevi, constructis multiplicatisque domibus, ab eventu hodieque Britannia vocitatur.

quarum ultima contigit anno 875.

34 Inde polita quiete, venerabilis Geilo liberius regum diversorumque principum ac episcoporum cœpit conventibus interesse, eorumque sui causas infortunii manifestando captare benevolentiam. Hic dum diversas perlustrando provincias circuiens, Trenorcium devenisset ad oppidum, cernens locum multiplici rerum ubertate gratissimum, diligentiori studio magnum incrementi sumere posse provectum, ac permodicam B cellam raro monachorum agmine ibidem possideri, sciscitatur ab ipsis et ab incolis provinciæ qualitatem, quanam libertate gauderent, quove servitio premerentur. Cumque didicisset, ab ipsis locum quieta prorsus libertate foveri, nullisque subditum, nisi regiæ ditioni; sciscitatur iterum, exposito suæ modo peregrinationis, utrum sub eadem libertate talium frui vellent contubernio. Quibus gratanter hæc ita se velle respondentibus, ille, maturato negotio, Carolum sæpe dictum regem adiit Francorum; a quo solita clementia locum superius nominatum, Trenorchium scilicet, cum suis appendiciis beato Philiberto dari poposcit et impetravit. Quid moror in multis? Redit, et sacra pignora secum tollens, cum regalibus traditionum munimentis, pridie Idus Maii præfatum venit ad Trenorchium, sanctumque illud ibidem patrocinium devotione debita collocavit; qui dies non immerito annuatim festive summoque cum gaudio celebratur; ubi etiam suæ peregrinationis omnino finem imposuit, quod Dominicæ Incarnationis anno octingentesimo septuagesimo quinto factum esse C dignoscitur.

quo tandem transferri desiit, ac Trenorchii quievit.

35 *Itaque S.* Filibertus *crebris sui corporis translationibus finem imposuit anno Christi* 875, *quo ad monasterium Trenorciense cum aliis Sanctorum reliquiis delatus est, et ubi postea usque ad præsentem diem quievit. Præcedens autem translatio ad abbatiolam S. Portiani contigit anno* 871, *quemadmodum novissimus Historiæ Trenorciensis editor parte* I *cap.* V *pag.* 38 *contendit. Certe corrigenda est assertio Mabillonii, qui in Observationibus præviis ad historiam harum translationum scripsit, corpus* S. Filiberti *Conaldo evectum fuisse* Masciacum apud Pictones, ubi restitit in annum DCCCLXXV, quo in Trenorchiensem abbatiam delatum est. *At forsan ipse Mabillonius postea in Annalibus Benedictinis hunc errorem suum aliquo modo agnovit, dum agens de corpore* S. Filiberti *Mesciacum delato, affirmat, incertum esse, quam diu monachi Herienses illic cum sacris istis reliquiis substiterint. Nunc aliquid dicendum est de miraculis, quæ post obitum hujus sancti Viri contigerunt.*

§ V. Quædam Sancti ejusdem miracula, diu post translationes illas patrata, et præsens sacrarum reliquiarum ejus status.

Præter miracula, ab Ermentario conscripta,

E*rmentarius duplici suæ lucubrationi inseruit diversa miracula, quæ in prioribus tribus translationibus intercessione* S. Filiberti *patrata sunt, et quæ vel ipse vidit, vel ex fide dignis testibus audivit. Sed diu post mortem Ermentarii acciderunt tria alia prodigia, quæ in Officio infra Octavam* S. Filiberti *recitanda præscribuntur, et quibus in apographo nostro monasterii Gemeticensis hoc monitum præfigitur:* Tria, quæ sequuntur beati Philiberti miracula, Bernardi de sancto Romano venerabilis viri tum Prioris Laudunensis, postea Trenorchiensis abbatis, narratione et scripto didicimus. *Mabillonius Sæculo* IV *Benedictino part.* I *pag.* 563 *et sequente eam-* E *dem præviam monitionem ac deinde tria ista miracula edidit. Ceterum Bernardus de sancto Romano, qui hæc scriptis mandarit, circa finem sæculi duodecimi abbatiam Trenorciensem gubernavit, ut in novissima Gallica ejusdem abbatiæ Historia part.* II *pag.* 139 *videre est.*

ex apographo Gemeticensi

37 *Hæc autem miracula in codice Gemeticensi sic narrantur:* Est civitas famosissima, quæ ab antiquis Annicium, a modernis vero podium beatæ Mariæ nuncupatur. In hujus diœcesi civitatis juxta Ligerim fluvium exstat quidam Prioratus Trenorchiensis fundatus in honore sanctæ Dei Genetricis et beati Philiberti, Godetum nomine, quod multa oppida sibi respicit adjacentia, inter quæ est oppidum, quod Phara appellatur, cujus domini soliti sunt semper vivere de rapina. Quadam autem die dominus Pharæ oppidi, militibus suis congregatis, hostes suos aggressurus, et eadem die reversurus, servientem suum sic interpellavit: Præpara, inquit, nobis refectionem, ut cum reversi fuerimus, statim comedamus. Et ille ad dominum suum: Unde, ait, hoc faciam, cum nulla nobis remanserint alimenta? Ad quem dominus: Est, inquit, F vacca pinguissima cujusdam vetulæ manentis sub jurisdictione Prioris sancti Philiberti de Godeto, in vico, qui dicitur Floriacus; hanc tu citissime raptam nobis præpara, ut cum ab hac expeditione redierimus, continuo comedamus. Hoc igitur accepto mandato, serviens ille cum suis similibus ad rapinam egreditur, vaccam rapit, raptam mactat, et carnes ejus ignibus supponit. Vetula vero illa pro vacca sibi per manus raptorum subtracta inopinabili mota dolore, Godetum illeu continuo accedens, ecclesiam beati Philiberti intravit, et ante Crucifixum se prosternens, quasi cum homine vivente loqueretur, vocibusque querulis hæc verba dolentis effudit: O sancte Philiberte, redde mihi vaccam meam; sin autem, non amplius habebo te dominum; imo cum colo mea utrumque latus tuum percutiens et assiduis insistens verberibus te perimam, te damnabo. His et aliis multoties repetitis, tandem ipsa domum reversa est.

damus tria prodigia,

38 Factum est autem, quod dominus rediens ab expeditione sua valde cibos appeteret; et cum de carnibus illis sibi præsentatis primus gustaret, multis

AUCTORE G. C.

multis aliis circa se discumbentibus, primo morsello carnis, divinæ ultionis animadversione strangulatus, exspiravit. Discumbentes itaque sic videntes; sic admirati sunt, conturbati sunt, commoti sunt, stupor et tremor apprehendit eos, projectoque ciborum apparatu, convivium vertitur in luctum; nec de carnibus illis ausus est amplius gustare aliquis eorumdem. Dum igitur milites, et qui cum eis discubuerant, essent (nec mirum) hoc eventu perterriti; nec mora, venter divitis mortui sonum dedit terribilem quasi vaccæ mugientis. Cum vero corpus mortui ad ecclesiam Godeti, cujus parrochianus exstiterat, ibi sepeliendum deferretur, per totam viam fere quinque millibus * distentam mugire non cessavit. In ecclesia etiam positum mugiit assidue, audiente multitudine populorum, qui ad hoc audiendum convenerant. Et quid moror? Mugire non desiit, donec damnum vaccæ, viduæ vetulæ antea a malefactoribus supradictis illatum, congrua satisfactione vetulæ fuit restauratum. Facta autem satisfactione, cessavit ventris mortui mugitus, et defunctus competenti mausoleo honorifice, prout expedit, est sepultus. *Mabillonius injuriosa hujus mulierculæ verba, et prodigiosum vaccæ mugitum in editione sua omisit, eo quod hæc forsan fabulosa crederet. Nos hoc prodigium fideliter integrum transcripsimus, prout in apographo nostro invenimus, et de illo judicium lectori ac fidem penes auctorem relinquimus.*

* *Id est* milliariis

B

39 *Alterum miraculum in apographo nostro et in editione Mabillonii ita refertur:* In Portinensi * diœcesi contigit, quod, cum quidam sacerdos parochianis suis indiceret instans festum beati Philiberti solemniter et summa devotione, sicut festum Apostoli, celebrandum, quidam rusticus et præpotens aliis in sermone dixit, quod pro festo S. Philiberti non dimitteret in eodem festo garbas * suas domi adducere. Factum est enim, quod cum illa die rusticus ille ad garbas suas afferendas tria plaustra præsumptuose misisset, et cum illa tria plaustra, quorum unicuique sex boves suppositi erant, et juga portabant, garbis ad cumulum essent onerata, et præ difficultate montium unicuique plaustrorum regendorum tres famuli adhiberentur; cum jam aër esset serenissimus, quidam turbo subito emergens ita plaustra onerata arripuit et dispersit, quod numquam postea boves nec plaustra comparuerunt, præterquam duo boves et duæ rotæ plaustrorum, qui inventi sunt ultra montem maximum, qui dicitur Palus.

Cui post varias corporis translationes patrata.

* *Mab.* Podiensi

* *Id est* segetis manipulos

C

40 *Mabillonius etiam mutilavit tertium miraculum, quod apud nos integrum sic sonat:* Apud quemdam vicum, qui ad Trenorcyensem abbatiam pertinere dignoscitur, videlicet Lovincum nomine, habet abbatia Trenorcyensis portum, qui maximum ei confert emolumentum: dat enim ei singulis annis sal, quod laudabili consuetudine pauperibus ibi confluentibus dari oportet in principio Quadragesimæ. Girardus siquidem Comes Viennensis et Matisconensis, tactus invidia super portum Lovincensem, alium portum instituit, scilicet portum de Bronayco, qui redditus Trenorcyensis ecclesiæ de portu Lovincensi provenientes fere omnino abstulit. Abbas vero Trenorcyensis cum suis monachis Girardum Comitem multoties oravit et citavit, ne abbatiæ Trenorcyensi tantum damnum irrogaret. Sed Comes precibus abbatis noluit assentire. Post multum vero temporis cum idem Comes cum multo comitatu Trenorcyum veniret, ecclesiam beati Philiberti intravit orandi gratia. Cumque ipse per ecclesiam, nunc huc, nunc illuc orans procederet, forte ante altare S. Philiberti solus relictus oravit. Dumque in conspectu Domini coram altare staret, ecce quidam monachus de post altare descendit tenens in manu baculum pastoralem, et stetit coram Comite dicens ei: Quomodo ausus es intrare monasterium meum, qui mihi meum jus auferre non pavescis? His dictis, crinibus arreptum stravit humi Comitem, duris affligens illum verberibus.

Quæ etiam edidit Mabillonius,

D

41 *Huc usque Mabillonius, addens quatuor aut quinque ultimas lineas, quæ Comitis istius pœnitentiam declarant, omissis reliquis, quæ in apographo nostro sic exprimuntur:* Comes vero stratus afflictus nequiens resurgere, ad suos socios clamitabat dicens: O socii mei, nonne videtis monachum istum, qui me ita affligit? Succurrite mihi, me ejus sævitiæ subtrahentes. Oculi autem astantium tenebantur, nec poterant videre monachum, qui eum affligebat. Quid moror? Comes tam diu verberibus est afflictus, quod fere ad exitum hominis est coactus. Postea domum suam delatus, coram se jussit et fecit venire abbatem Trenorcyensem, et eum inquisivit arroganter: Abba, quo delicto fecisti tanta verbera mihi a monacho tuo turpiter inferri? Trade mihi monachum tuum illum, qui me ita turpiter afflixit; et pro certo noveris, quia, nisi illum tradideris, vel de eo dignam acceperis vindictam, abbatiam vestram tradam penitus incendio et quibuscumque malis potero, vos affligam. Abbas hæc admirans et facti nescius respondit: Domine, quid dicis? Te non feci verberari: scias enim, quod nec etiam aliquis monachorum nostrorum nullatenus auderet te in aliquo molestare.

sed quæ subinde mutilavit,

E

42 Dixit Comes: Imo monachus vester, ille inquam, quem videre volo, meipsum instanter duris verberibus molestavit. Respondit abbas: Si aliquis ex monachis nostris hoc ausus fuerit, veni in Capitulum nostrum, et faciam ibi convenire omnes monachos nostros tam sanos quam infirmos; et tu ostende mihi illum, qui tibi hanc intulit molestiam, et faciam tibi congrue satisfieri. Factumque est ita. Venerunt Comes et abbas in Capitulum, et convocati sunt omnes monachi tam sani, quam infirmi, et convenerunt omnes, nullo remanente. Nec tamen inventus est monachus, qui malum hoc præfato Comiti perpetraverit. Requisitus autem Comes, unde venerit monachus ille, de quo fiebat quæstio, dixit: De post altare sancti Philiberti venit. Erat autem magnus, canus, facie reverendus, indutus albis vestibus, tenens in manu baculum pastoralem, cum quo male me afflixit. Et cum nullus talis monachus inveniretur in ecclesia, compertum est, quod sanctus Philibertus hoc fecerit in ultionem injuriæ sibi illatæ. Comes autem ob hoc commotus, sacramento confirmavit, quod amplius non faceret [portum] apud Bronaycum: portum Trenorcyensem de Lovinco liberum dimisit et quietum. Et non tantummodo portum illum liberavit, sed pro reverentia beati Philiberti in ecclesia Trenorcyensi pannum sericum auro textum ditissimum transmisit, et multis aliis beneficiis prælibatam ecclesiam decoravit. *Nunc ad majorem S. Filiberti gloriam de sacris ejus reliquiis breviter disserendum est.*

eaque hic exhibemus integra.

F

43 *Corpus hujus Sancti in abbatia Trenorciensi, quæ anno 1627 ex monasterio in ecclesiam Canonicorum*

et præsentem reliquiarum statum breviter indicamus.

Canonicorum secularium mutata est, majori ex parte adhuc hodiedum honorifice conservatur, et anno 1562 *furorem Calvinistarum feliciter evasit. Diximus* majori ex parte, *quia ossa quædam ad dilatandam* S. Filiberti *venerationem alio translata sunt: nam mense Maio anni* 1493 *monachi Trenorcienses costam Sancti et partem maxillæ cœnobio Gemmeticensi dederunt. Præterea anno* 1630 *Anna Austriaca regina Franciæ, et Maria de Medicis mater Ludovici XIII regis Francorum duo notabilia ejusdem Sancti ossa acceperunt. Denique anno* 1686 *episcopus Cabilonensis ex hierotheca* S. Filiberti *extraxit majorem costam et os brachii, quæ reliquiæ illustribus personis communicatæ fuerunt, ut apud novissimum auctorem Historiæ Trenorciensis part.* I *pag.* 25 *distinctius legi potest. Vix aut ne vix quidem intelligo, quid sibi velit Jacobus Gualla, dum lib.* VI *Sanctuarii Papiensis cap.* VIII *sic scribit:* Sunt et alii sanctitate conspicui; Folipertus scilicet abbas, cujus sacrum corpus in oratorio sacrarum Religiosarum monasterii Annuntiatæ est reconditum *etc. Quis sit ille Folipertus abbas, omnibus Martyrologiis nostris ignotus,* B *ex authenticis Papiensium documentis discere cupimus. Quod si forsan Gualla nostrum* S. Filibertum *abbatem vicino Foliperti nomine designare voluerit, et aliquas illius sancti Abbatis reliquias in Papiensi monialium oratorio quiescere existimaverit, haud dubie totum pro parte accepit, et corpus pro parte corporis nominavit, ut ex dictis patet. Jam tantum superest, ut Acta* S. Filiberti, *ac deinde varias corporis ejus translationes, prælo subjiciamus et consuetis annotationibus illustremus*

VITA

auctore monacho Gemeticensi anonymo et subæquali.

Ex editione Mabillonii inter Acta Sanctorum Ordinis Benedictini Sæculo secundo pagina 818 et sequentibus, quam cum Mss. contulimus.

C

PROLOGUS.

Scriptor Actorum pauca præfatus

Inclytus ille Arbiter, in cujus laude sollemni Sanctorum chorus proclamat luculenter, ita ævi per circulum *a* disposuit sapienter, ut miles ejus signifer non laboraret inaniter; sed in congressu victoriæ adjutus divino munere et sequacibus præberet normam vitæ, et ipse foveretur * cum gaudio palma regni *. Quod cum divino Spiritu rex David prophetico cerneret oraculo, dixit ad Dominum: » Valde honorati » sunt amici tui, Deus; nimis confortatus est » principatus eorum. » Quapropter ego infimus intellectu vel opere, imperante domino Coschino *b*, sancti agminis Gemeticensium patre, quamquam indignus invoco clementiam Christi, ut ad scribendum Vitam beatissimi Filiberti ipse sensum meum erudiat, qui labia asinæ fecit loqui, super quam cordis gressu claudicans propheta sedebat *c*.

* al. frueretur
* al. victoriæ

EX IMPRESSIS.

ANNOTATA

a *In Ms. Gigniacensi sic legitur:* ævi circula disposuit *etc. Id est sæculi tempora, ut conjicio.*

b *Cointius hunc* Coschinum *perperam in* Clotinum *commutavit, ut* § II *Commentarii prævii num.* 14 *et sequentibus ostendimus.*

c *Hoc loco biographus alludit ad asinam, quæ Balaam se percutientem allocuta est, ut in libro Numerorum cap.* XXII *legi potest.*

CAPUT I. *Sancti patria, institutum monasticum, virtutes in tirocinio, munus abbatiale, itinera, et ædificatum industria ipsius monasterium Gemmeticense.*

E

exponit patriam Sancti,

Sanctus igitur Filibertus Helisano *a* territorio ortus, seculari prudentia non indoctus, undique justa morem gentis strenuus, urbe Vico-Julii *b* est nutritus ea de causa maxime, quod genitorem ipsius Filibaudum obtentu regii muneris, laicali administratione cessante, cives loci illius expetissent pontificem. Qui cum prædictum Adolescentem bonæ indolis fore cerneret, cum regi Dagoberto *c* commendare studuit, qui inter reliquos Francorum reges fortissimus fuit. Tunc ille nobilitatis lampade fulgens, consortium indeptus est Audoëni optimatis, qui sub aureo balteo Deum valde diligens, inter reliquos regni proceres valde habebatur illustris, et præfulgentibus vitæ meritis cathedram subiit Rotomagensium civitatis, et nunc virtutum signis fulgurante radio coruscat in terris *d*.

tirocinium monasticum,

3 Cum igitur Filibertus juvenis quaternis annorum polleret lustris *e*, divina præcepta audiens elegit Christi discipulus fieri, propriis omnibus derelictis. Nec tamen suo arbitrio credidit; quia F hoc didicit, ut præesse non audeat, qui subesse non didicerit; nec obedientiam subjectis imperet, quam prælatis exhibere non novit; sed servum Dei inquirendum studuit, cujus vehemens religio probatissima foret. Agnito igitur quodam Dei milite, Agilo *f* nomine, qui præerat cœnobio Resbacensi *g*, quod sanctus Audoenus cum suis consortibus in propria construxerat tellure, et ipsum virum Dei ibi instituerat de monasterio adductum Luxoviensium patrem, quidquid habere potuit, in eleemosynam idem erogavit. Nec quidquam exinde amicis vel parentibus gratis aliquid tribuit; sed totum, acsi regalia negotia sibi credita, caute et fideliter dispensavit. Cumque ad prædictum cœnobium pervenisset, beatus Agilus illum gratanter recepit, ibique vir Domini Filibertus coram deposuit, ac jugum Christi suave et onus ejus leve suscepit, tantæque religionis culmine excrevit, ut viris perfectioribus imitabilis fieret.

narrat dæmonis tentationes,

4 Jussus igitur ad priorem mensam sedere, studuit ipse omnibus ministrare, ut ipsum reficiendi solatium in Fratrum implicaret obsequium, ne

ex ineditis. ne satiatus a mensa consurgeret, peracto convivio. Cumque antiquus hostis ejus invidens abstinentiæ pulsaret animum illius, ut sumeret ampliora edulia, nutu Dei detectus Viro Domini per somnium est ostensus. Nam cum quadam nocte fuisset cibo refectus, ipse ventrem illius palpare h cœpit ac dicere: Modo hic bene; modo hic bene *h*. Tunc Miles Domini cognoscens ignita jacula inimici, crucis se vallans munimine, rigorem abstinentiæ studuit triplicare, et Dei auxilium implorare contra arma tyranni. Cumque noctibus singulis ecclesiam frequentaret, in tribus se contra ipsum tentamentis dirus anguis erexit. Nam cum in ursi specie eum intra ecclesiam tentasset terrere, et ipsum nocte alia ferreo candelabro nisus fuisset transfigere, vel nocte tertia ostium ecclesiæ extensis brachiis vellet prohibere, omnia ejus machinamenta Filibertus expulit virtute divina per sanctæ crucis indagia *.

** al. victricia arma.*

officium ejus abbatiale. 5 Igitur eum beatus Agilus obiisset in Domino, Fratrum concordante consensu, vir Domini Filibertus suscepit regiminis locum. Cœpit namque humilitate pollere, hospitalitatem sectari, abstinentia vigere, prudentiæ lampade radiare, florigera caritate vernare, zelo Dei B succendi, domum sibi traditam strenue gubernare, nullius personam accipere, inventa vitia radicitus exstirpare. Tunc nonnulli e Fratribus malignitatis spiritu inflammati, assumpta rebellione, Sanctum Dei ab ecclesia præsumpserunt extrahere; sed ultrix manus Dei hoc impunitum non pertulit: nam unus ex iis fulminis ictu interiit; alius more Arii in sterquilinium omnia sua intestina deposuit, atque indignam vitam digna morte finivit. Tunc reliqui timore perculsi petentes veniam pro facinore, eum in honorem pristinum studuerunt revocare, atque ei deinceps cum caritatis studio obedire.

diversas cœnobiorum visitationes. 6 Sed quia perfecti viri semper perfectiora sectantur, cœpit Sacerdos Domini Sanctorum cœnobia circuire, ut aliquid emolumenti ex susceptione sanctitatis valeret accipere. Lustrans Luxovium et Bobium vel reliqua cœnobia, sub norma sancti Columbani degentia, atque omnia monasteria, quæ in intra suum gremium Francia et Italia ac tota concludit Burgundia, astuta intentione providens, ut prudentissima apis, quidquid melioribus florere vidit studiis, hoc suis C traxit exemplis. Basilii sancti charismata, Macarii regulam, Benedicti decreta, Columbani instituta sanctissima, lectione frequentabat assidua; sicque onustus virtute aromatum sequacibus sanctum monstrabat exemplum.

et constructum ab ipso monasterium Gemmeticense. 7 Sed cum divina virtus lumen illius super candelabrum vellet constituere, ut lampas sanctitatis illius longe lateque fulgurante virtutum radio deberet splendere, posuit in corde Viri sanctissimi, ut ex proprio labore deberet monasterium fabricare. Tunc a rege Francorum, i Chlodoveo *i* nomine, atque ejus regina, voca- k bulo Baldechilde *k*, locum in pago Rotomagensi, quem vetusto vocabulo Gemeticum antiquitas consueverat nuncupare, obtinens suggestione supplici, nobile ibidem cœnobium visus est construxisse; vere digna etymologia nominis Gemeticum nuncupatum, qui diverso vernat decore, l more gemmarum *l*. Hinc frondium coma sylvestris, hinc multiplices arborum fruges; illinc placet uberrima tellus, illinc virentia prata graminibus, hinc hortorum odoriferi flores, hinc vinearum abundant botriones, qui in turgentibus gemmis lucentes rutilant in falernis.

8 Cinctum undique aquis miratur inclyta cespes, pastui pecorum congrua, fundens frugem *cujus situs* lactiferam, diversis venatibus apta, avium canora melodia. Sequana in parte trina millia gyrat, in quino bisque quaterno stadio, qui non ictu pristino vergit cursum, unum tantummodo commeantibus dans ingressum *m*. Nunc ascendens m mare eructuat, nunc ad sinum rediens aquarum impetus manat, compendia *n* navium, com- n mercia plurimorum, nihil pœne indigens; quidquid ministratur vehiculis pedestribus et equinis plaustris, etiam atque ratibus. Ibidem castrum condiderant antiqui. Ubi adstant in acie nobilia castra Dei, ubi suspirantes præ desiderio paradisi gemunt, qui gementes rorantibus oculis, in flammis ultricibus gemituri non erunt. Ibi sacer Almus, de quo præsens loquitur textus, multiplicibus laudibus est colendus; qui patriarchæ Jacob more vetusto in septuaginta animarum numero istam conscendit in eremum, addito septemplici virorum numero propter gratiam septiformem Spiritus sancti.

9 Ubi ejus providentia construxit per quadrum mœnia turrita mole surgentia, claustra *et commoda,* receptionis mira, adventantibus opportuna. Introrsus domus alma fulget habitantibus digna: ab E Euro surgens ecclesia crucis instar erecta, cujus apicem obtinet alma Virgo Maria: altare ante faciem lectuli condente beatissimo Filiberto pictum gemmarum lumine, comptum auri et argenti congerie, ab utroque latere Johannis et Columbani aræ dant gloriam Deo. Aderat a Borea Dionysii martyris et Germani confessoris ædicula, in dextris nobile permanet sancti Petri oraculum, e latere sancti habens Martini sacrarium. Vergit a Meridie cellula ipsius Sancti Dei, petreo margine florescente. Operosa saxis claustra comitantur arcus, variumque decus oblectans animum, cinctum triumphantibus lymphis. Duplex vergens ad Austrum ducentorum nonaginta pedum longitudine, quinquaginta in latitudine, eminet domus quiescendi oblentu. Singula per lecta lux radiat per fenestras, vitrum penetrans lychnus fovet aspectus legentis. Subter ædes geminæ duobus officiis opportunæ. Hinc falerna servanda conduntur, hinc prandia clara parantur; ibique conveniunt, qui digne Christo deserviunt, nihil habentes proprium, nullo egen- F tes compendio, quia sperantes in Domino non deficient omni bono, ut vere in eis impleatur scriptum: » Pax multa diligentibus legem tuam, » Domine, et non est illis scandalum. » Caritas ibidem fulget mira, abstinentia magna, humilitas summa, castitas per omnia.

10 Sed et illud mirum, quod a seculo non erat *fuse describuntur.* auditum, de belluis marinis invenerunt compendium: nam uncis ibi retibus et ratibus capiuntur pisces marini quinquagenis pedibus longi, qui ob juvamina Fratrum sumpti in escas, etiam expellunt tenebras per lucernas; atque contra naturam sui aqua, quæ ignem consuevit exstinguere, per nutrimenta pinguedinis ignem mittit lucernæ. Agit hoc meritum sancti Filiberti, et Sanctorum multiplices sepulturæ, qui Deo servientes assidue per pacis tempora, confixi cruci propria voluntate, agonem impleverunt martyrii, et corpore Christo commortui exspectant diem Domini, coronam magni certaminis recepturi. Hæc de situ loci breviter diximus. Nunc ad gestorum ordinem redeamus.

ANNOTATA.

A

ANNOTATA.

a *Scribitur etiam* Elisano *sine adspiratione. Ceterum sat multa diximus de hac sancti patria in Commentario prævio num.* 20 *et sequenti, et ibidem rejecimus tum sententiam Arturi du Monstier, qui Sanctum patria Luxoviensem in Neustria facit, tum opinionem poëtæ anonymi, qui natale solum ipsius in Burgundia collocat.*

b *Citatus Arturus* Vico-Julium *mutavit in Julio-bonam, ut hunc sanctum Abbatem origine Neustrium faceret, quemadmodum* § III *Commentarii prævii num.* 21 *et sequentibus observavimus.*

c *Hic est Dagobertus I, qui obiit mense Januario anni* 644, *postquam in Austrasia viginti tribus circiter annis, et in Neustria ac Burgundia quindecim annis et aliquot mensibus regnasset.*

d *Acta S. Audoëni hujus illustranda erunt ad diem* XXIV *Augusti, quo in Martyrologio Romano celebratur.*

e *In Commentario prævio num.* 19 *ex hac* B *Sancti ætate conjecimus, eum anno circiter* 616 *natum fuisse : nam quatuor lustra conficiunt viginti annos.*

f *Mabillonius Sæculo* II *Benedictino a pag.* 315 *Vitam hujus S. Agili cum duobus libris miraculorum edidit, quæ omnia ad diem* XXX *Augusti examinanda erunt.*

g *Monasterium Resbacense, vulgo Rébais, in gratissima tractus Briegii planitie inter duos amnes cognomines una cum oppidulo Resbaco ad torrentem Resbacem vel Rasbacem situm est, ut postea forsan pluribus explicabitur.*

h *Grimlaïcus presbyter in Regula Solitariorum cap.* XLIV *apud Holstenium in Codice Regularum part.* II *pag.* 557 *eamdem historiam de S.* Filiberto *narrat.*

i *Is est Clodoveus II, qui anno Christi* 644 *in regnum patris sui successit, et anno* 662 *ex hac vita migravit.*

k *Quæ hoc loco vocatur* Baldechildis, *est sancta regina* Bathildis, *cujus Acta Majores nostri ad diem* XXVI *Januarii illustrarunt, ubi tomo II istius mensis pag.* 740 *in Actibus hujus Sanctæ etiam fit mentio de fundatione monasterii Gemme-* C *ticensis.*

l *Mabillonius in notis ad Vitam S.* Filiberti *de nomine loci Gemmeticensis hæc habet :* Haud inepta etymologia; siquidem teste Percevallio, Galli veteres materno idiomate efferrebant GEME pro eo quod Latine dicimus GEMMATUS. Unde qui Latinæ linguæ rationem habebant antiqui scriptores, geminata littera GEMMETICUM; qui Gallicæ seu Romaniscæ, neglecta geminatione, GEMETICUM pingebant. *Deinde Mabillonius refellit eos, qui Gemeticum a gemendo derivant, eo quod monachi passim* gementes *vocarentur : nam locus ille prius* Gemmeticum *dicebatur, quam a monachis inhabitaretur.*

m *Hæc loci descriptio in aliis apographis nonnihil diversa est, ut etiam Mabillonius notavit. Sed illa descriptionis obscuræ diversitas parum aut nihil ad Sanctum nostrum spectat.*

n *Vox* compendium, *qua biographus hic sæpe utitur, significat* commodum *vel* emolumentum, *ut ex sensu colligimus.*

EX IMPRESSIS.

CAPUT II. *Providentia Dei erga hunc Sanctum, plura ejus miracula, cœnobia ab ipso exstructa, misericordia in captivos et pauperes.*

Sanctus annonam divinitus accipit,

Cum igitur Vir Domini meritis fulgentibus cresceret in virtute, et quidquid sibi abstinentiæ rigore subtraheret, hoc pauperibus et hospitibus erogaret, quadam die laborantibus Fratribus panis defuit, ita ut etiam unde fieret omnimodis non adesset. Sed cum ipse Fratres semper in studio religionis admoneret, dicens esse promissum, quod Dominus animam justi fame nequaquam affligeret, subito nutu Dei quidam Francus adfuit, qui septem panes et bis terna farinæ sata detulit hora, qua reficiendi corpusculum necessitas poposcisset. Tunc illi fide firmius E confortati, et exinde sufficienter habuerunt, et advenientibus cum gaudio obtulerunt, atque ex illa die in antea numquam defuerunt habitatoribus loci illius opportuna frumenta.

monachi febrim imperio sanat,

12 Addantur paginæ nova Christi miracula. Cum Vir Dei pro causa monasterii ad Ebroïnum Francorum principem *a* vellet quemdam monachum destinare; inveniens illum prostratum valida febre, injunxit ei causam obedientiæ in virtute Christi solo verbo usus imperii; Vade, inquiens, et revertere, et amplius noli febricitare. Statim ergo monachus sanus factus perfecit quantocius, quod a sancto Patre fuerat jussus. Ita viri Dei sermo et causam obtinuit et morbum fugavit.

chirothecas, fure cœlitus punito, recipit,

Quodam vero tempore Parisius *b* civitatem, exigente causa discordiæ, Vir Domini pacem perrexerat reformare. Obtento, quod voluit, latro wantos *c* illius illicita præsumptione furatus est. Ipse dum in crastinum eos non invenisset, more solito patientiam tenuit; sed infelix ille percussus a Domino, furtum, quod fecerat, patefecit; ardere se ejulans inclamabat, et aliud F loqui non poterat, nisi extensis brachiis sinum cum furto abscondito demonstrabat. Illo morte multato, cives loci illius ad Sancti Dei cœnobium prædictos wantos, ejus repræsentaverunt obtutibus.

et in oratione fervidus,

Quadam nocte dum in basilica sancti Petri vigilans psalleret, quidam monachus, qui interius vigilabat, repente conspexit, tamquam duas lampades fulgentes, oculos illius in Spiritu sancto micare prævidit : erat enim ei gratia lacrymarum concessa, ut cum se ad orationem dedisset, subito lacrymarum flumina sancti illius oculi emanarent. Sed et maximum studium erat illi, ut antea cibum non sumeret, quam eum Dominus per compunctionis gratiam visitaret.

moribundo facultatem confitendi peccata obtinet,

13 Cum unus monachus venisset ad extremum mortis, mutus effectus est labiis. Ingressus Dei Sacerdos ad illum, blandiens suadere cœpit, ut, si haberet occultum facinus, unde pœnitentiam non egisset, manum ejus stringeret. Cumque ille ita fecisset, ingressus Vir Dei ecclesiam S. Mariæ, cœpit Dominum exorare, ut ægro dignaretur linguam reddere, ne adversarius animam pro absconso crimine valeret submergere in barathrum

EX IMPRESSIS.

thrum inferni *d*. Cumque Sanctus de oratione consurgeret, ei Frater alius nuntiavit, quod æger loqui valeret, et confessionem ei dare satageret. Quod ita factum est : nam confessione data, et recepta pœnitentia, reddidit animam Domino, ut nec Sanctus de Domino diffideret, nec æger in desperationem transiret.

procellam discutit.

Quadam die dum Fratres messem succiderent, et manipuli sparsim per agrum jacerent, tempestas frendens intonuit, et ventus cum turbine valido se ostendit. Tunc Sanctus, ne Fratres laborem perderent, extensis brachiis dominum Jesum Christum inclamavit. Illo ab oratione surgente, divina virtus tempestatem abstulit, et in duabus divisam partibus effugavit. Mox serenitate reddita, reddiderunt monachi Deo laudis præconia.

equum furto ablatum mirabiliter recuperat,

14 Dies erat Dominica, et Vir Dei peracto itinere festinabat ad cœnobium Missarum celebrare solemnia; perveniensque ad Sequanam, ipse cum Fratribus ascendit naviculam; caballos, quos habuerat, reliquit in pascuis. Quod regius forestarius dum aspexit, equum, cui Vir Dei insederat, furto abduxit. Sed cum se ad dor- B miendum locasset, repente surrexit, et totam domum suam flammis exitialibus ardere conspexit. Sed cum hoc uxor ipsius non videret, et ejus anxietatem conspiceret, subito et ipsa hoc, quod vir ipsius videbat, conspiciens, percunctari cœpit, si aliquid de rebus servorum Dei vir suus haberet in fraude. Quod ubi cognovit, ambo pariter nullam moram fecerunt, donec et direpta redderent, et pœnitentiam cum indulgentia recepissent.

monachum febri liberat.

Die quadam monachus, qui languentibus serviebat ex more, et ipse incommodum visus est incurrisse. Sed hoc Vir Dei cognito, dixit ei : Fidem habe, et ægrotantibus serviens, tu noli amplius ægrotare. Mox monachus, ut audivit, jussionem Patris adimplens, et ægrotis servivit, et ipse sanus permansit.

navem miro modo invenit, e f

15 Dum Vir Dei itineris agens cursum, super fluvium Isaram *e* Romanorum *f* devenisset ad portum, non invento navigio, orationis expetivit præsidium. Quo surgente de tellure, repente invenerunt a Domino missam navim, quam cum Dei laudibus ascendentes, alveum transgressi sunt fluminis.

C

vinum benedicendo auget.

Quædam religiosa femina Pinverno in villa Virum Dei in propriam recepit ædiculam, rogans eum in cellarium ingredi, et vas vinarium, quod tunna *g* dicitur, benedicere, atque in eadem domo refectione peracta dignaretur nocte eadem commanere. Quo obtento, cum in honore Sancti cunctis habitatoribus vel hospitibus domi illius vinum fuisset largiter propinatum, illo maturius discedente, prædicta femina ingressa cellarium, ita vas plenum reperit ipsum, acsi nihil ex eo fuisset expensum.

pincernam suum benedictione sanat. h

Quadam vice cum ipsius pincerna percussus graviter a pustella *h*, jam morte depasceretur acerba, mox ut ipse benedictionem super caput ipsius tradidit, æger vulnus in se mori persensit, et absque aliqua observantia medicinæ recepit pristinam sanitatem. Nec dissimile fuit illud, cum, eo Sequanam transeunte, naves præ nimia tempestate periclitari cœpissent, ipso orationem fundente, navis sola, in qua ipse stabat, remanentibus aliis, ad oram transvecta est littoris.

cœnobium feminarum condit

16 Erat consuetudo Sancti de monasterio circumquaque ad exhortandas animas Fratres transmittere; et confluebant ad eum viri nobiles et D potentes, proprias voluntates respuentes, et Christo Domino servientes. Cum igitur virorum increvisset in monasterio multitudo, aliud construxit cœnobium, nomine Pauliacum, decem millibus * a Gemetico sequestratum, ubi sanctarum congregavit multitudinem feminarum, quas sub Religionis norma pro Viri Dei obedientia gubernabat mater prudentissima, orta nobili parentela, vocabulo Austroberta *i*. Sed et multa monasteria per ejus exemplum sunt constructa in Neustria. Confluebant ad eum sacerdotes Domini cupientes exemplum illius imitari, et de ejus regula sua ornabant cœnobia.

** Id est m[illegible]ribus* i

captivos redimit, et pauperes alit.

17 Cumque et regio munere et fidelium largitate copia ei superveniret argenti, studebat omnes species decimare. Sed cum hoc rotatu anni faceret, semper plus inveniebat additum, quam antea fuerat decimatum. Ipsam igitur decimam in captivorum redemptionem et pauperum alimoniam deputabat in tantum, ut monachos suos propter hoc cum onustis navibus partibus transmarinis transmitteret, et greges captivorum per ipsum redempti laudarent potentiam Christi. Sed et cum pro Fratrum compendiis mandaret E exerceri negotia, amplius dare jubebat, quam dari a secularibus consuetudo poscebat. Et propter hoc, gaudente vicino populo, de labore justo sanctum exuberabat commercium

ANNOTATA.

a *Nimirum Ebroïnus ille fuit in Francia Major-domus, qui in historia Galliæ satis notus est, et de quo infra sermo recurret.*

b *Jam sæpius alibi notavimus, apud scriptores mediæ ætatis nomen* Parisius *per casus non inflecti.*

c Wantos, *id est,* chirothecas, *ut in Glossario Cangii fusius videre est.*

d *Videtur biographus hoc loquendi modo innuere, confessionem per signa et nutus factam non valere, dum quis usum vocis perdidit. At S. Leo Magnus in Epistola* 83 *alias* 91 *ad Theodorum Foro-Juliensem agens de his, qui in extrema necessitate pœnitentiam vel reconciliationem implorant, expresse decernit,* ut et actio illis pœnitentiæ et communionis gratia, si eam, etiam amisso vocis officio, per indicia integri sensus F postulant, non negetur.

e *Fluvius* Isera, *qui ab aliis* Æsia *vel* Oesia, *et vernacule* l'Oyse *vocatur, oritur in Picardia, et post varios flexus in Sequanam se exonerat.*

f *Teste Mabillonio, codex Conchensis pro* Romanorum *habet* Rotomagorum. *Mabillonius hic in notis præfert lectionem* Romanorum, *quia Romania vulgo* le Roman *est tractus quidam Neustriæ seu Normanniæ, quem Sequana a Caletorum pago dirimit. At etiam lectio* Rotomagorum *facile intelligi potest, cum tractus Rotomagensis etiam in Neustria vel Normannia situs sit.*

g Tunna *vel* tonna *est vas aquæ, vini, cerevisiæ vel alterius liquoris capax, quod a Germanis et Belgis vernacule* tonne *dicitur, ut Glossarium Cangii variis exemplis probat.*

h Pustella *vel* pustula *est genus ulceris vel morbi, ut colligitur ex epistola sub Carolo Magno scripta, quam Cangius in Glossario ad vocem* accessio *citat, et ex qua refert sequentia :* Mittam in eis pustellas, accessiones, et languores, et omne genus infirmitates.

i *Majores*

A *i Majores nostri Vitam hujus sanctæ Abbatissæ ad diem* x *Februarii illustrarunt.*

Caput III. *Sancti zelus, exsilium, revocatio ab exsilio, reditus in insulam Herium, varia miracula ibi patrata, virtutes, et pia mors.*

Sanctus ob increpitum Ebroinum *a*

Cum igitur pestifer Ebroïnus *a*, qui a Francorum genere pro nimia crudelitate de palatino honore fuerat pulsus, coma detonsa, clericus Luxovium ingressus, apostata factus, spiritu malignitatis armatus cœpisset rabidis dentibus fremere super nobiles sacerdotes et Francos, atque consentientibus sibi plurimis contra mandatum Dei recepisset locum honoris, sanctus ad eum B Filibertus abiit, et prædicationis verba impendit. Cumque ei ille dare munera magna vellet, Vir Dei cuncta respuens, ait, apostatam esse eum, nec Christianum hominem cum eo participare debere, existimans, quod potuisset hoc facto per acumen ferri palmam martyrii obtinere. Sed servavit illum Dominus ad multorum profectum, qui per eum vocandi erant ad regnum cælorum.

carceri mancipatur;

19 Fremens lupus rabidus animarum greges a suis rapi dentibus, incitans quosdam urbis Rotomagensium clericos, cœpit discordiam ingerere, et malevola verba sancto Audoeno pontifici de Filiberto viro Dei incantare. Et quia dicente Apostolo, corrumpunt mores bonos colloquia mala, credens sanctus Audoenus clericorum colloquiis, virum Dei Filibertum, quem ante dilexerat nimium, retrudi jussit ergastulo, quod ille ingressus est cum gaudio. Dum organum ibidem decantaret Davidicum, multitudo murium, *b* qui volandi retinent usum *b*, et ibidem erant congregati ad cumulum, Dei est fugata imperio, et locum illum sordidum et obscurum divina vir- C tus convertit in odorem nectareum.

sed inde liberatus, in Herio insula cœnobium exstruit, *c*

20 Egressus de carcere per litteras beati Audoëni, adiit Ansoaldum *c* virum nobilem Pictavorum pontificem ob monasterii gratiam construendi, quia multitudo hominum, qui per prædicationem illius ad Dominum confluebant, uno in loco capi non poterant. Illis itaque diebus in seculi potentia nimium fulgebat Ansoaldus, quem Vir Dei secreto corripuit, et multa ei ventura prædixit, quæ postea rei eventus probavit. Cognoscens igitur electus Dei sacer Ansoaldus Virum Dei Spiritu prophetiæ repletum, culmine sanctitatis erectum, in ejus se consilio commendavit ex integro, et sub Religionis norma episcopalem cœpit inclinare potentiam. Cumque eum vellet secum retinere in urbe, et sanctus Filibertus semper desideraret eremi vastitatem, largiente *d* Domino, Herio *d* maris insula locavit cœnobium Ansoaldus opera et eleemosynæ largitate, Filibertus Religione, doctrina, opere et monachorum congerie: in quem locum de gemmato favo Gemetici divina mella perrexerunt cum animarum examine, quem Apostolicus vir Ansoaldus de rebus propriis ditavit muneribus magnis, acta commutatione villarum cum ecclesia Pictavensi.

EX IMPRESSIS. *punitoque divinitus abbatiæ Gemeticensis invasore,*

21 Interim cum sanctus Filibertus nec cum Ebruino communionem jungere, nec in Neustriam redire vellet; sanctus Audoenus cum in loco illius vellet abbatem constituere, et monachi fortissimi absque permissu Rectoris sui nullatenus ad consensum potuissent minis ac terroribus vel blanditiis Recti, ut ei debuissent aliquatenus consentire, et fidem, quam datam habebant, infringere; quidam miser homunculus, vocabulo Chrodobertus, cujus filium in seculo sanctus Filibertus de sacris susceperat fontibus, et ipse postea promissa obedientia, ejus exstiterat monachus, contra justitiæ modulum ipsum monasterium suscepit ad regendum. Eadem namque die damnationis ictu percussus in pede tantum est cruciatus acerbissima peste, ut illo vivente ossa de ipso deciderent, et miserabilem vitam miserrima morte consumeret. Sed cum in loco hujus Ragertrannus * archidiaconus fuisset a beato Audoëno antistite subrogatus, invento loco, Abricantinæ *e* ecclesiæ cathedræ est prælatus, atque Ebroïnus apostata interfectus *f*.

* *al.* Ralientrannus *et* Rabentranus *e* *f*

in Normanniam redit,

22 Cœpit interim Spiritus sanctus beati Audoëni præcordia caritatis lampade inflammare in tantum, ut ipse pro beato Filiberto missos diri- E geret, quatenus in veræ pacis concordia se videre deberent. Quo facto, suum recepit cœnobium. Gratulatur namque tota Neustria de tanti Viri præsentia, obvia monachorum turba cum laudibus et reliquiis est egressa, sicque Sanctum Dei infra proprii receperunt claustra monasterii. Cumque duo pariter sacerdotes inclyti, velut duo luminaria mundi, Audoënus et Filibertus convenissent in unum, veniam mutuo postulantes, invicem colla et manus exosculantes, ita conglutinati sunt in vinculo caritatis, ut numquam fuissent divisi a compage cordis. Ingressus est namque Gemeticum, anno peracto octavo, incipiente nono *g*; quod ita ante futurum a sancto prædictum fuerat Filiberto. Nam cum quidam infelix diaconatus officio fungens, crucem monasterii involutam argento asportasset in furto; cum incipiente die nono facinus fuisset inventum, Vir Dei quibus credidit, verbotenus dixit, quod tot annis ipsum monasterium sine pastore degeret, quod diebus crucis stigmata perdidisset. *g*

et cum S. Audoeno reconciliatus, F

23 Deinde cum firma caritas inter ipsum et dominum Audoënum persisteret, convenit, ut, ubi dominus Filibertus volebat, perseverare deberet, et in alio de suis monasteriis loco deputaret rectoris præsentiam, quia longinqui itineris spatio ipsa cœnobia inter se erant distantia. Conversante igitur illo Gemetico, ad visitandum Dei Famulum contigit advenire præsulem Ansoaldum; cumque simul conversarentur, nuntiatum est eis, quod quemdam monachum spiritus malignus vexaret. Cumque ingressi domum, in qua æger jacebat, pariter orationem fudissent, malignus hostis statim abscessit, et is, qui captus mente tenebatur, sanus remansit.

Eodem igitur tempore princeps palatii, Warratto nomine, in Caltivo territorio oppidum tradidit ad monasterium virginum construendum, vocabulo Villare, ubi usque hodie Religionis norma fulget in loco *h*. *h*

iterum revertitur in insulam Herium, *i*

24 Regressus igitur Pictavo territorio ad supræscriptum pontificem Ansoaldum, magno receptus cum gaudio, perrexit Quinciaco *i* monasterio, quod et ipsum nobili est constructum in loco; unde isdem Sacer, veteribus deturbatis erroribus, ipsum impleverat monachis, ubi Christus jugiter per famulos collaudatur in Sanctis;

EX IMPRESSIS.

ctis; ibique accepto consilio, unum de discipulis suis electum, Aicadrum *k* nomine, virum idoneum direxit Gemeticum, ut ipse pastorali officio subrogaretur in loco. Et licet mœrentes monachi de prioris Patris corporali absentia, tamen præsentes per gratiam Viri sancti impleverunt decreta, et eidem Aicadro promiserunt obedientiam. Sanctus autem Vir Dei eos veniens visitare, commonebat attentius, ut semper Religionis perseverarent in opere. Itaque commendans eos Domino, benedictione data, pace præmissa, Iterum est reversus in insulam, et Quinciacum monasterium alteri de suis monachis tradidit ad regendum.

ubi tres ægros subito sanat,

25 Cumque Herio in insula demoraretur, quidam Frater vasto dolore dentium torquebatur; qui cum petisset ex fide aquam sibi dari, ubi Sancti pedes fuerant loti, mox ut aqua illa locum doloris tetigit, protinus in virtute Christi dentium dirus dolor recessit.

Frater quidam ibidem dum febris incommodum sustineret, ad mensam sancti Patris accessit. Cumque Vir Dei paululum olei cum fragmento panis eidem porrexisset, præcepit verbo, ut B amplius non ægrotaret: qui mox ut comedit buccellam panis cum oleo, repente sensit a Domino se sanum factum.

Sed et alius Frater dum in coquina satageret, casu decidit, et brachium avulsum de suo loco, cum dolore surrexit. Sed cum pene deficeret usque ad mortem, adveniente Viro Dei, petiit, ut supra dolorem brachii crucis signaculum faceret. Tunc ille humilitatis gratia subtus casulam, qua erat indutus, contra brachium ægri vexillum crucis apposuit, et eum saluti pristinæ dicto citius reformavit.

et in variis necessitatibus

26 Dum Vir Dei claustra monasterii deambulans circuiret, cellarius monasterii, Sydonius nomine, ei studuit indicare, quod liquorem olei non haberet, unde in ecclesia lumen consuetum arderet. Interrogatus, si haberet aliquid olei, amplius non habere se dixit, quam mediam libram olei, quam propter hospites vel in usum illius tentaverat reservare. Sed Vir Dei præcipiens illud in lampadibus mitti, cœpit ei a Domino lumen olei ad totius anni spatium venturum promittere. Sed cum dies declinaret ad vesperam, nuntius de portu maris advenit, qui ei adesse navim cum oleo nuntiavit, quæ a Burdegalensi urbe C veniens directa Servo Domini ab amicis, quadraginta modios ipsius deferebat liquoris: atque ita cum prophetiæ spiritu fœcundavit eum Deus oleo lætitiæ [cum] consortibus suis.

Vice denique alia cum egeret pinguedine ad luminaria concinnanda, et a Domino peteret oratione assidua, ut ejus munere eorum suppleretur indigentia, mane facto, monachus veniens nuntiavit, quod magnum piscem mortuum, musculum *l* nomine, unda maris detulisset in littore, ex cujus carne triginta modios pinguedinis Fratres traxerunt in lumine.

singularem Dei providentiam experitur,

27 Sed alio tempore cum territorium Pictavense cœpisset gravis inedia angustiare, et Vir Dei solicitus de necessitate Fratrum attentius incumberet orationis studio, mane facto, multitudinem piscium, quos marsuppas *m* vocant, invenerunt in alveo, quæ ducentæ triginta et septem, recedente mari, remanserunt in sicco. Unde et per totum anni spatium Fratres habuerunt consolationis compendium, et plurima monasteria vel pauperes refectionis auxilium.

Alio quoque tempore adventantes Brittones nautici juvencum monasterii subripuerunt in scelere furti, dumque vellent ad propria remeare, D cœpit mare intumescere et ipsis periculum minari. Tunc quidam de nauticis sensus sani intelligentes, navigium culpa periclitari, solicite perscrutantes invenerunt corium et carnem pariter bovis, et revertentes, impellente vento ad insulam, cum reddidissent direpta, accepta indulgentia, fidelitate promissa, benedictione percepta, reversi sunt cum pace ad propria.

multaque clar[…] signis.

28 Alio quoque tempore cum detinente vento naves Britannicæ morarentur in littore, nauticis periclitantibus fame, cum Vir Dei, pietate cogente, duo animalia et farinam vel panes præcepisset eis tribuere, orationem pro eis cum Fratribus faciens, obtento vento a Domino, in crastinum eis impetravit a Christo prosperum navigii cursum.

Una dierum sedens cum Fratribus, Spiritu prophetiæ repletus ait eis: Vere, Fratres, Deo gratias agamus per omnia, quia cito nobis a partibus marinis advenient opportuna compendia. Nec multo post Scotorum navis diversis mercimoniis plena ad littus maris adfuit, quæ calceamenta ac vestimenta Fratribus larga copia E ministravit.

et virtutibus, quæ hic sum[…]tim indicantur cum de ejus mortis

29 Quid namque primum de eo dicatur, quid ultimum, non est nostræ parvitatis, explicare stylo, nisi illi Opifici summo, qui numerat multitudinem stellarum. Tanta erat in eo sagacitas, ut quidquid aliis prædicaret, ipse prius implere satageret. Erat enim pietate repletus, misericordia præditus, in prædicatione paratus, in intellectu profundus, discretus in jejuniis, colloquio amabilis, vigore fortis, per omnia hospitalis, captivorum redemptor, dolentium consolator, ecclesiarum constructor, abstinentiæ sectator. Non solum autem ille, sed etiam in exemplum illius multi. Ita fugiebat mendacium, tamquam mortale venenum. Castissimus, sobrius, in omni opere bono perfectus. Semper in ore illius Christus, semper in corde illius refulgebat Spiritus sanctus. Nam XIII Kalendas Septembris, flentibus populis, gaudentibus angelis, anima inclyti Sacerdotis de mundi ludibrio migravit ad Christum, perceptura a Domino palmam gloriæ in triumpho. Corpus terra suscepit, anima Christo reddita est, regnante Domino Jesu Christo, cui est honor et F gloria in secula seculorum. Amen.

ANNOTATA.

a *Licet Ebroïnus hoc loco depingatur tetris coloribus, tamen Cointius in Annalibus Francorum ad annum Christi* 670 *num.* 3, *et* 681 *num.* 62 *famam ejus tueri conatur. Nos memoriam istius principis gravare nolumus; sed difficile videtur eum vindicare ab omnibus injustis persecutionibus, quibus sanctos viros afflixit, et quæ apud historicos fide dignos referuntur.*

b *Ex his adjunctis patet, illa animalia fuisse mures alatos, quos Latini vespertiliones vocant, eo quod vespere volare incipiant.*

c *Hujus episcopi Pictaviensis elogium vide in Gallia Christiana novissimæ editionis col.* 1153 *et sequente, ubi dicitur adhuc anno* 696 *in illa cathedra sedisse.*

d *Descriptionem hujus insulæ* § 1 *Commentarii prævii ex Hadriano Valesio retulimus.*

e *Hic indicatur urbs Abrincensis Normanniæ, quæ sub archiepiscopo Rotomagensi cathedram episcopalem habet, et juxta limites Britanniæ Minoris*

A *noris in ora littorali Oceani Britannici sita est.*

f *Pagius hanc Ebroïni cædem anno Christi* 681 *affigit. Mabillonius ex Sigeberto tradit, Ebroïnum anno Christi* 681 *aut insequente interfectum esse.*

g *Nimirum reversus est in Neustriam* anno peracto octavo, incipiente nono, *postquam inde in Herium insulam secesserat.*

h Montis-villare, *vernacule* Montivilliers, *est insigne monialium Benedictinarum cœnobium in* territorio Caltivo, *id est, in tractu Caletensi, vulgo* le pays de Caux, *quod ibidem adhuc floret, ut Mabillonius hic in notis testatur.*

i *Monasterium istud incolis vulgo dictum* saint Benoist de Quincy, *non procul ab urbe Pictaviensi distat, et hactenus subsistit, ut laudatus Mabillonius ibidem notat.*

k *Mabillonius Sæculo* II *Benedictino pag.* 952 *hunc abbatem titulo* sancti *donat, ejusque Vitam ibi edidit, et mortem ejus affigit diei* XV *Septembris, quo Acta ipsius discuti poterunt.*

l *Musculus est genus piscis, qui moderamine caudæ dirigit iter balenæ, ne in scopulos impingat: est enim balena lusciosa et fere exoculata,* B *quæ cum forte aliquo profectura est, indiget hoc pisce prævio, qui eam deducat, ut tradit Calepinus. At non capio, quomodo hic auctor piscem illum parvum vel pisciculum vocet, cum monachi ex ejus carne triginta modios pinguedinis traxerint, ut hoc loco dicitur.*

m *Nescio, quodnam genus piscium istud fuerit, nisi forte* marsuppa *sit idem piscis, qui ab aliquibus vocatur* marzapan, *et cujus figuram Ulysses Aldrovandus in Opere suo de piscibus lib.* I *cap.* V, *sive pag.* 32 *exhibet.*

TRANSLATIONES
ET MIRACULA
Auctore Ermentario monacho, et teste oculato.

C

LIBER PRIMUS.

PRÆFATIO.

CAP. I. *Invocato Dei auxilio,*

Miracula, quæ omnipotens ac piissimus Deus ostendere dignatus est, cum corpus beatissimi Filiberti ab Herio oceani insula illum in locum transferretur, qui antiquo vocabulo Deas nuncupatur, scribere cupiens; necnon et illa, quæ in eodem loco cælitus acta coram positi vidimus, seu quæ a fidelibus veraciter relata cognovimus, pandere satagens; primo totis viribus ipsi omnipotenti ac piissimo supplico Domino, ut, qui tanta mirabiliter Confessoris sui meritis dignatus est demonstrare, dignetur etiam mihi ad ea explicanda sermonem conferre.

auctor in prologo explicat,

2 Sed prinsquam hæc aggrediar, operæ pretium fore credidi, quid causæ exstiterit, ut ab eo loco, quem præ cæteris coluit, ubi etiam Deo animam, terræ corpus reddidit, transferri debuerit, intimarem. Quod quamvis præsentibus pæne omnibus sit notum, propter eos tamen, qui futuri sunt, dicam, quia istius rei impedimentum Nortmannorum subitanei atque improvisi occursus fuere: qui cum ad præfatæ insulæ portum sæpius convolarent, eamque, utpote gens admodum effera, acerrime subinde devastarent; exemplum sui domini insulani secuti, elegerunt magis fugæ subsidium, quam quotidie proprium operiri exterminium; et hoc qualitate temporis exigente. Æstivo quippe tempore, quo navigandi arridet temperies; Deas monasterium, quod ob hoc fuerat constructum, petentes, hiemis tantummodo tempore Herium insulam repetebant. Tali namque discrimine monachis, ipsius videlicet loci incolis, eorumque familia laborantibus, cœperunt pericula addi periculis, et crebris Nortmannorum accessibus prædicti insulani non modo deterreri, verum etiam suorum damna perpeti, ac nimiis tribulationibus affligi.

ex impressis.

quomodo propter incursiones Nortmannorum.

3 Re enim vera, hoc quam maxime pertimescentes erant, ne beati Filiberti sepulcrum perfidi homines effoderent, et quæ intus invenissent, hac illacque dispergerent, vel potius in mare projicerent, quemadmodum in partibus Britanniæ de cujusdam sancti viri cineribus noscuntur egisse, sicut ab illis, qui hoc viderunt, et ab eorum gravissimo dominio fuga elapsi sunt, nobis relatum est. Enimvero quoniam persecutionem E pax solet subsequi (Dominus enim non derelinquit sperantes in se, qui suis ait Discipulis: » Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus » usque ad consummationem seculi ») allegandum est tandem aliquando, quo fine vel tempore jam dicta insula a tanto Patrono exspoliata, et a generali sit habitatione monachorum derelicta. Nolo tamen mireris, cur persecutionem pacem subsequi dixerim. Nimirum non modica pax nobis esse videtur, quia tali in loco collocatum sanctissimum habetur corpus, ubi die noctuque sine barbarica infestatione Domino famulari suis conceditur servulis.

monachi et proceres corpus S. Filiberti

4 Anno igitur Incarnationis Domini ac Redemtoris nostri Jesu Christi octingentesimo trigesimo sexto, Indictione quarta decima, Ludovico vero gloriosissimo Imperatore vicesimo et tertio regni sui anno feliciter imperante, filiisque ejus Lothario Italiam, Pippino Aquitaniam, Ludovico quoque Noricam divina protegente clementia regentibus; Hilbodo etiam venerabili abbate gregem præfati confessoris Christi Filiberti, Domino favente, secundum regulam sancti Benedicti gubernante, cujus jussu ego, non dico F operibus, sed etiam verbis omnium suorum infimus monachorum *a*, hæc narranda suscepi. *a* Cum repentini atque intempestivi, veluti dictum est, Nortmannorum minime cessarent occursus, prædictus Pater Hilbodus, qui propter ipsam perfidam gentem in memorata insula castrum condiderat, una cum consilio Fratrum suorum regem adiit Pippinum, suggerens ejus celsitudini, quid super hoc decernere vellet.

ex insula Herio transferre decreverint

5 Tunc vero gloriosus rex suique optimates (generale siquidem regni sui placitum *b* exsistebat) istiusmodi rem sollerti cura pertractantes, *b* nequaquam ibi auxilium pugnandi assidue administrari posse repererunt; scilicet quia ipsa insula, ledonibus *c* maxime impedientibus, non *c* semper accessibilis esse potest nostratibus, cum Nortmannis cunctis temporibus, quibus mare tranquillatur, inaccessibilis esse minime dignoscatur *d*. Sed elegerunt revera quod salubrius esse *d* judicaverunt. Annuente quippe Pippino serenissimo rege, pari consensu omnes ferme Aquitaniæ provinciæ episcopi, abbates, Comites, cæterique fideles, qui illic adfuerunt, insuper et alii quamplures,

EX IMPRESSIS. quamplures, qui hoc scire potuerunt, decreverunt multo melius fore, beati Filiberti corpus inde transferri debere, quam ibi derelinqui: quod effectum esse constat anno Incarnationis Domini nostri Jesu Christi supra scripto. Sed esto. Nunc ad ejus miracula digerenda stilum vertamus.

ANNOTATA.

a *Mabillonius recte quidem anonymum Vitæ scriptorem ab Ermentario Translationum narratore distinguit; sed miror, quod in Observationibus præviis ad Vitam* S. Filiberti *num.* 2, *et in Annalibus Benedictinis tomo I pag.* 571 *num.* 39 *hunc Ermentarium appellet monachum* Gemeticensem, *cum ipse hoc loquendi modo satis clare innuat, se sub Hilbodo abbate monachum Heriensem fuisse.*

b *Scriptores medii ævi* placita *appellant conventus publicos, quibus ipsi reges sæpius intererant, et ubi de arduis regni negotiis tractabatur, ut Cangius in Glossario suo fusius explicat.*

c Ledo *et* Ledona *est maris æstuatio, ut Mabillonius hoc loco interpretatur, et Cangius pluribus exemplis in Glossario auctiore demonstrat.* B

d *Hæc periodus in Ms. nostro Belfortiano sic legitur:* Quia videlicet ipsa insula Normannis, quoties mare tranquillum est, accessibilis esse dignoscitur.

CAPUT I. *Translatio sacri corporis ex insula Herio Ampennum, Varennas ac Palum, et miracula, quæ in his stationibus patrata sunt.*

II. *Sacro corpore Ampennam delato,* Suffosso igitur septimo die Junii mensis sepulturæ loco cum ipso venerabili tumulo, elevatur cum laudibus * sanctissimum corpus: ponitur in navi, circio a flante, cursu citissimo fertur ad portum, qui Furcæ b vocatur. Inde vero sacerdotum, levitarum, simul ac monachorum humeris elevatum ad Ampennum c suam deferturvillam, atque in ecclesia collocatur. C Interim fit populi concursus non modicus, gaudent omnes, vel scalam d, qua vehebatur, seu etiam linteum, quo tegebatur, se posse contingere. Credunt namque a qualibet infirmitate vexatos hujus Sancti meritis posse salvari: quos tamen expletio operis postea demonstravit spe sua non fuisse fraudatos. Rarus siquidem ad hujus Sancti suffragia plenus fide venit, et opem ex corde petivit, qui non sanus redierit.

* al. gaudio

III. *quartana febri laborans,* 7 Dominicus quippe ipsius Sancti servulus, cujus vires quartana febris ita extenuaverat, ut vix baculo innitens incedere valeret, (laboraverat enim tali incommodo anno et dimidio) fideliter veniens ante sepulcrum procidit, precesque, prout potuit, fudit. Ibi quoque aliquantulum jacens surrexit, ac se sanitati restitutum confessus est. Statim enim, sicut ipse fatebatur, ut scalam, in qua cum sacratissimo pignore sepulcrum positum erat, attigit, sibi medicinam adesse omnimodis persensit; sicque incolumis remeavit ad propria, ut baculi adminiculo nullatenus indigeret.

8 Accessit quoque quædam puella, Aigrada nomine, ejusdem Sancti famula, quæ dextri lateris pariter et cruris officio ita debilitata erat, ut nec iter rectum conficere, nec quidquam utilitatis agere posset. Sed non diutius dilata sanitate incolumitati restituitur pristinæ, lætaque recedit, gratias omnipotenti referens Domino ac sancto Filiberto, cujus interventu sospitatem meruisset. IV. *duæ puellæ paralyticæ*

Cum etiam ad locum præfatum quædam quinquennis puella, quæ nec sedere, nec ambulare, veluti ejus ætas deposcebat, umquam poterat, humeris fuisset matris advecta, et ante sepulcrum projecta, oratione facta, sanitati est reddita. Primo etenim die hæc gesta sunt. V.

9 Sequenti vero die curritur illuc undique ab omnibus, coacervatur utriusque sexus vulgus in numerum. Adest inter reliquos cæcus quidam, Galdradus nomine, ex vico Gaurantio, annos fere quadraginta gerens ætatis, cui diuturna ægritudo et molestissima lippitudo per viginti spatia annorum lucis hujus subtraxerat visum. Is vero plenus fide veniens, ante sepulcrum sese prosternens, talia conquestus est: Scio me, piissime Deus, peccatis impedientibus, oculorum meorum lumine caruisse: quod tamen, Domine, tua virtute per hujus Sancti meritum credo iterum me posse recipere. Cumque hæc verba inter jacendum, cunctis audientibus, protulisset, atque subinde repeteret, baculum, quem gestare solebat, respicere cœpit, dicens: Gratias tibi ago, Domine, quia jam intueor baculum, cui solitus sum inniti, et qui me prior viam solet ingredi: ac paullatim putridus ab ejus oculis cruor effluens, clarum meruit recipere visum. VI. *vir cæcus,* E

10 Eadem namque die Baldoënus quidam nomine, dextri oculi lumine privatus, illuc adveniens, dixit, se in somnis vidisse virum sibi splendidissimum adsistere, ac se taliter commonere: Vade, ait, oratum ad beati Filiberti sepulcrum, et vino, quo tinctus fuerit ejus baculus, lava oculum tenebrosum; et statim visum recipies. Qui evigilans, gaudio repletus, mane facto, surgit quantocius, et illuc puerulo præeunte (non enim clare sinistro intuebatur ocello) cursim ducitur, atque ostiario, quod viderat, pandit. Nec mora; tingitur vino baculus, lavatur ex ipso oculus, redditur visus, glorificatur Deus in talibus. VII. *aliique ægri* F

Sed dum hæc celebrantur, Andrudis quædam femina, annos circiter nata triginta, quæ dextrum brachium ita gerebat inutiliter, ut plus sibi esset oneri, quam honori; (non enim manum ad os mittere, nec se Crucis valebat munire signaculo; patiebatur quidem hoc multo exsisteute tempore) accessit prope tumulum, prosternitur in orationem, perseverat diutissime in precibus; nec prius discedit, quam sospitate donetur. Lætatur ipsa pro reddita sanitate, gaudent omnes de tanti Viri meritis et Dei beneficio. VIII.

11 Parvo siquidem temporis spatio decurso, (tertius namque advenerat dies) adfuit istic Dumnericus quidam nomine, febre laborans valida. Is cum orationem fudisset, et de vino, in quo ablutus beati Confessoris baculus fuerat, hausisset, statim febre fugata salus prosequitur expetita. Liberantur denique ab eodem typo * sub unius momenti articulo simili medicamine Morilona quædam femina, Siclitrudis et Sicliberta: liberatur ab eadem gravitudine Dominica quædam femina. Sed ut quid de frigoreticis paginam repleam, cum nullus febricitans accesserit, mox ut IX. *mirabiliter curantur.*

* id est febri

A ut de supradicto vino bibit, qui non sospitatem meruerit? O immensa Dei bonitas, et gratuita pietas mirabilis in Sanctis, in te quoque multo magis mirabilis permanens! Præstas utique tam præclara beneficia, piissime Domine, non ut tibi aliquid addas, qui summe et solus bonus es, cum omnis plenitudo divinitatis in te habitet corporaliter; sed ut cunctis innotescat, quanti penes te sit meriti, qui tot in terris declaratur miraculis, et fiducialiter pro animæ erratibus ejus interventio flagitetur, cujus suffragio tot corporum ægrimoniæ curantur. Hæc in Ampenno coram omni qui aderat populo, divinitus sunt acta miracula.

X. *Dum corpus inde Varennas transfertur,* e

12 Interea elevatur gratissimum onus humeris sacerdotum, levitarum simul atque monachorum. Egreditur inde cum magnis laudibus, tenditur ad locum, qui Varennæ *e* vocatur, juxta quem fixis tentoriis noctem illam transegimus: sed antequam illuc perventum esset, quid in itinere actum sit, narrabo.

XI. Cum ergo a prædicta villa Ampenno longius discessum esset a nobis, atque scalam cum tumulo humi deponentes, Officium sextæ horæ B persolveremus; allatus est paternis humeris puerulus quinquennis, qui ex utero matris mutus profusus, sine voce quoque perseverabat: in quem cum omnes sub uno intenderent adspectu, Dei credentes precibus Confessoris almi auxilium advenire; vir venerabilis Hilbodus abbas manum apprehendens, interrogavit eum, utrum sciret, quis esset, qui in scala deferretur? Tunc ille respondens dixit: Scio. Et ille: Quis est? Ait et puer: Hic est dominus meus sanctus Filibertus. Sicque lingua soluta, quæ auditu didicerat, prout potuit, loqui cœpit; alia quoque, quibus imbuebatur, deinceps fari non desiit verba.

XII. *muti et surdi,*

13 Necdum miraculi hujus dignitas sparsim se vulgus per omne diffuderat, cum mutus quidam triginta fere annorum se obtulit, qui ab ortu nativitatis sine voce permanens, tamen quæ alii loquebantur, intelligebat. Hic cum plus in aliorum precibus quam in suis fideret, sicut indiciis, quibus poterat, demonstrabat; suadetur ei, ut ante venerabile sepulcrum procidens, Dei misericordiam precibus sancti Confessoris sibi adfuturam deposceret. Tunc ille prosternens se humi, totisque viribus Domini pietatem, C quia ore nequibat, corde, quod Deus magis approbat, aliquantisper flagitans, surrexit loquens et magnificans Deum.

XIII. Hinc progressi cum jam iter maxima ex parte transmissum haberemus, iterum parumper requievimus. Sed non defuit illic Dei miraculum, quod meritis manifestaretur Confessoris sancti. Homunculus quidam rusticus septennem filium mutum ad manum trahebat, nomine Petrum. Timebat enim, ne in tam copiosa multitudine populi amitteret, quem sciebat, licet paternis clamoribus vocaretur, audire quidem et intelligere, respondere autem nequaquam posse. Hic cum oblatus fuisset coram omnibus, mox ut pallium, quo tegebatur sepulcrum, tetigit, locutionem meruit, quam numquam expertus fuerat. Hoc celebrato miraculo, abhinc quoque recedimus, et ad locum memoratum accedimus. Sed quæ ibi gesta ante solis occasum fuerunt, silenda non erunt.

XIV. *aliisque morbis afflicti sanantur.*

14 Populis enim hinc inde ubertim confluentibus, atque catervatim ad celebritatem tantæ lætitiæ currentibus, quædam puella, nomine Mantia, manum gerens aridam, cum illuc venisset, et orationem fecisset, directis digitis, venis salubri humore adimpletis, vigore recuperato sospitati reddita est. EX IMPRESSIS.

XV. *f*

Advecta est deinde in vase, quod vannus *f* vulgo dicitur, quædam femina duplici damnata incommodo: incedere quippe non poterat, quia pede utroque contracta erat; jacere vero vel sedere, non sine magno ei concedebatur dolore, quia ulceribus plena exsistebat. Sed non frustrata recessit: Officium quidem gressuum recipere meruit, quamquam ulcera non statim omnia exsiccata fuerint; quam tamen non multo post tempore sanitatem plenissimam adeptam fuisse cognovimus.

XVI. Adducitur post hæc puer decennis a matre sua miserabili sorte damnatus: morbum siquidem comitialem patiebatur. Hunc cum mater ante sepulcrum collocasset, volutari cœpit miserabiliter ac spumare, nimiisque angustiis discruciari; sed tamen non discessit, priusquam Dei bonitas sancti Confessoris interventu eum sanitati restituisset.

XVII. *et in loco qui Palus dicitur,*

15 His ita patratis, noctem, ut supra dictum est, transmittentes, cum aurora tenebras cælo depulisset, sole jam altius adscendente, choris E psallentium præeuntibus, atque universo agmine subsequente, tendimus ire ad locum receptioni præparatum, qui Palus *g* nuncupatur: ibi namque tentoria fixa erant. *g* Cumque illuc pervenissemus, deponitur ibidem tumulus cum gratissimo pignore. Verumtamen antea se sol oceani mergere nequivit in undas, quoad hæc miracula, quæ subduntur, ostensa fuissent. Puer namque quidam, nomine Ebrefanius, sinistram manum otiose gestans (quippe cum nullum sibi præstaret servitium; erat enim debilitate multata) huc adductus cum fuisset, prope venerandum recubans diu tumulum, manu restaurata, gaudens discessit.

XVIII. Necnon et alius puer annos natus quatuor, cujus sinistrum genu natura contractum ediderat, statim ut parentum fide ibi fuit projectus, gressum promeruit, et ut tali concedebatur ætati, insciæ utpote incedendi, ambulare cœpit.

XIX Simili modo puella quædam tertium adimplens ætatis annum, fide parentum, eadem exuitur debilitate. Et quia ipsa gratias Deo agere nescit, glorificatur ab omnibus Dei omnipotentis pietas, quia in sexu atque ætate parvula, talia Confessoris sui patescunt insignia. F

XX. *ægrotis opem Sancti implorantibus* *h* *i*

16 Inter hæc advehitur humeris hominum in quodam vasculo, quod corbes *h* dicitur, quædam femina Hiltrudis nomine, annorum circiter triginta, cujus genua ita retro concussis calcaneis obriguerant, suffraginibus *i* conclusis, ut nullum posset conficere vestigium. Ponitur nihilominus ipsa in loco; sed citius opem meritis obtinuit Confessoris. Cum magno siquidem dolore et plurimo ejulatu directa, corbem egrediens, non tardat propriis actutum incedere plantis, quæ aliorum advecta fuerat humeris.

XXI. Ponitur ergo præfato in loco a suis necessariis Bernefredus quidam nomine, annos natus triginta et novem, qui longo tempore duobus privabatur corporis sensibus: sermonem quippe loqui non valebat, et elocutum non audiebat. Hic vero diu prope venerabilem recubans tumulum, meritis Sancti, ac fide propinquorum vel necessariorum surgit, tandem locutione recepta, glorificans Deum: qui interrogatus, an audiret, optime se audire professus est.

17 Dadenus quidam nomine dextrum genu ita

EX IMPRESSIS. XXII. *similia beneficia conferuntur.* ita habens subtractum, ut pes ejus terram non posset contingere, duobus in ascellis baculis suppositis, Confessoris almi petivit auxilium. Qui mox ut scalam tetigit, poplite directo, sine baculi subsidio inde remeavit cum gaudio.

XXIII. Quædam etiam femina dirum sustinens dentium dolorem, accessit ad eumdem locum, atque scalam, ut aliquid doloris recederet, osculari cœpit, furtoque fideli inter osculandum excidit sibi ex ipsa aliquam particulam. Cumque ex ea dentes, in quibus ampliorem sedem dolor sibi viudicabat, tetigisset, confestim omnis dolor deficiens recessit ab ea.

XXIV. Ista incolumitate donata, alia perinde femina affatim avida salutis se ingerit, annorum ferme quinquaginta, quæ, ut dicebatur, numquam erecta solem adspicere quiverat; sed ut tunc, sic semper inclinata incesserat; sed hæc procul dubio Dei pietate non est fraudata. Meritis quippe Confessoris almi illico, ut scalam tetigit, erigitur, et discussa deformitate, exoptatam adepta est incolumitatem.

ANNOTATA.

B

a Circius *est ventus occidentalis, qui Galliam Narbonensem maxime infestat, ut veteres Latini scriptores testantur. Sed apud auctores mediæ ætatis interdum pro alio vento usurpatur, ut in Glossario Cangiano fusius videre est.*

b *Novissimus auctor Gallus Historiæ Trenorciensis part.* 1 *pag.* 32 *fatetur, portum Furcæ jam nobis esse ignotum; sed ibidem pag.* 35 *in notis suspicatur, portum illum non longe distare ab oppido, quod nunc vernacule* Beauvoir *vocatur, et quod in mappis geographicis non procul ab insula Herio apparet.*

c *Laudatus auctor ibidem in notis putat, villam* Ampennum *hodiedum esse ipsum oppidum vulgo dictum* Beauvoir, *ubi est Prioratus* S. Filiberti *pertinens ad abbatiam Trenorciensem.*

d *Ermentarius hic et deinceps per* scalam *intelligit feretrum, quo sacrum corpus ferebatur, ut notavit Mabillonius, et ex sensu patet.*

e Varinnæ *vel* Varennæ *fuit secunda sacri corporis statio, qui locus inter Ampennam et Palum situs est, ita tamen, ut huic ultimo sit propinquior. Unde memoratus Historiæ Trenor-*
C *ciensis editor conjicit, hanc stationem convenire pago, qui nunc vernacule* Bois de Cene *appellatur, et qui sex milliaribus ab Ampenno sive* Beauvoir, *et tribus aut quatuor a Palo distat.*

f Vannus, *Gallice* van, *est ventilabrum seu instrumentum passim notum, quo rustici frumentum a paleis purgant.*

g *Supradictus auctor novissimæ Historiæ Trenorciensis contendit, hunc locum* Paulus *non* Palus *appellandum esse. Quidquid sit de hoc nomine Latino, quod etiam* Palus *in apographo nostro Belfortii scribitur, pagus iste nunc vernacule dictus* Paux *sex milliaribus a Deensi monasterio distat.*

h Corbes *hoc loco significat vas ex viminibus textum, quod Galli vernacule* corbeille *appellant.*

i Suffraginibus *hic significantur nervi vel articuli, ut Mabillonius in margine notavit.*

CAPUT II. *Miracula, quæ facta sunt, postquam corpus ejusdem Sancti in monasterio Deensi collocatum fuit.*

Tum denique sole Oceano ruente, nocte decursa, aurora diem porrigente, discessum est istinc, et ad Deas *a* monasterium properatum est. Igitur cum monasterium ingressi fuissemus, atque in medio ecclesiæ, quæ est instar crucis constructa, scalam cum sacro tumulo, in quo sanctissimum corpus habebatur, deposuissemus; turbis undique confluentibus, atque ingredi cupientibus, inseruit se illis quidam latrunculus, qui præterita nocte fasciolam *b* cujusdam furto subducens, in sinu gestabat absconditam. Is vero mixtim cum cæteris ingredi tentans ecclesiam, fit turbis mirabile spectaculum. In ipso siquidem introitu ecclesiæ ita immobilis constitit, acsi fixus humi exsisteret. Qui tamen nihil loqui valens, adstantibus cunctis et mirantibus, absconditum in sinu furtum cœpit ostendere, quo mox abstracto, loquendi usum et introeundi ecclesiam officium recepit; confessione quoque data, ac voto facto, ut numquam furtim aliquid deinceps adquireret, remeavit ad propria. XXV. *Cum corpus sancti hujus abbatis* a b E

19 Missarum denique officiis celebratis, orationibus Fidelium ex voto adimpletis, cum gratiarum actione partim ad sua pergunt, partim usque in crastinum ibidem permanent. Inter quos quidam cæcus, Andreas nomine, remanens, sancti Confessoris petivit suffragium: petivit, non dubitavit, et spes sua non eum fefellit. Ipso quippe die illuminari meruit, et jucundus inde recedit. XXVI. *in monasterio Deensi collocatum esset.*

Detinebatur quoque istic a parentibus quidam puerulus, cujus pes dexter usu gradiendi carebat: poplite namque contracto, pes a terra alius suspendebatur. Sed diutius ante sepulcrum jacens, sine parentum adjutorio vel baculi supplemento, qui venerat contractus, abscessit directus. XXVII. F

20 Hæc ita dum aguntur, et Herbidilica *c* tellus tanto se gaudet illustrari patrono, sparsim se longe lateque talis fama diffundit, et multorum incolas locorum ad sancti Filiberti suffragia expetenda sollicitat. Quibus nec sufficit, ut sani tantummodo pro animarum commissis intercessionem hujus Sancti flagitent; sed quicumque corporis infirmitate aliquem prægravatum habet, illuc studet quolibet perducere ingenio. Videres namque quosdam uno pede, duobus in aliis * fustibus appositis, illuc tendere; quosdam scamella *d* manibus tenentes quibusdam saltibus festinare; aliquos carrucis, corbeculis, sellis gestatoriis atque scalis advehi; equis quoque nonnullos deferri mutos, surdos, cæcos, variisque oppressos languoribus simul concurrere; qui tamen fideliter expetentes sospitatem, celeriter sanabantur, sicuti cum ad eorum ordinem ventum fuerit, narratum ire curabimus. XXVIII. *eo accurrunt plures pro sanitate* c * *forsan aliis, id est, axillis* d

Interdum *e* venerandum sepulcrum cum sacratissimo pignore de scala deponitur, et in dextro cornu ecclesiæ, quæ (sicut diximus) in modum crucis constructa est, collocatur, atque in sinistro XXIX. e

A sinistro latere ecclesiæ scala ipsa appenditur. Non enim ad sepulturam capiendam fundamenta ipsius ecclesiæ apprime jacta fuerant; sed postea a prædicto Hilbodo venerabili abbate, pariete primæ frontis disjecto, et quidquid altitudinis est crucis funditus everso atque copiose extenso, locus sepulturæ mirifice est transvolutus, tribus perinde absidis *f* circumcirca adjectis. Hæc de ecclesiæ adjectione dicta sint. Sed redeamus, parumper, unde dicessimus.

XXX. *utriusque sexus,* 21 Non magno quoque evoluto temporis curriculo, curritur undique versum ab omnibus; curritur, inquam, certatim ad hujus Sancti limina ab omni sexu, omni gradu, omnique ætate. Dubitatur, utrum femineus sexus cum ceteris Fidelibus admitti debeat, necne, utpote cujus frequentatio, postquam monachi ibi habitare cœperant, nulla omnino exstitisset. Decerniturque saniori consilio, quatenus accessus eis communis tribuatur usque ad expletionem unius anni, id est, a festivitate ipsius Sancti, quæ vigesimo mensis Augusti die celebratur, usque ad eamdem vertente anno festivitatem; atque ita B contributum est.

XXXI. Cumque a diversis partibus veniens copiosa adfuisset populi multitudo, delatus est a parentibus quidam puer mutus, et claudus annorum circiter quatuor, qui meritis Confessoris almi ipso, quo advectus est, die ambulare cœpit; sequenti vero die locutionem promeruit.

XXXII. Nec imparem eadem die consecutus est medelam quidam vir, Deodatus nomine: hic nempe vigesimum ætatis complens annum, claudus omnimodis perseverabat; sed aliquamdiu orationi precibusque vacans gressum recepit, sanusque regreditur.

XXXIII. *quæ variis morbis* 22 His etenim diebus quædam femina multis cæca ac debili manu permanens annis, cum ad limina sancti Confessoris se deduci a domesticis expetisset, atque illuc pervenisset, diebus quatuor vel quinque orationibus incumbens, non est a suo privata desiderio: lumine quippe recepto, debilitate fugata, incolumis domum reversa est.

XXXIV. Alia quoque nobilis femina, quantum sæculi dignitas postulat, sanguinis fluxum patiens, Sancti hujus suffragia cum magno quæsivit desiderio, non satis longe a fide illus euangelicæ mu- C lieris (sicut credimus) distans: Illa enim, Si tetigero tantum vestimenti Christi fimbriam, intra se, salva ero, dicebat; ista vero tantæ fidei ardore flagrabat, ut si scalam, in qua sanctissimum corpus vectum, vel linteum, quo tectum fuerat, contingere potuisset, e vestigio sanitas sequeretur. Quæ simul ut ecclesiam introivit, longius a sepulcro in orationem sese prosternens, ac diutissime meritis sancti Confessoris Domini misericordiam sibi opitulari implorans, humore restricto superfluo, sospitatem adepta est.

XXXV. Duæ quoque mulieres ob difficultatem partus letaliter periclitantes, petierunt a viris suis se ad Sancti hujus limina deferri; qui vota mulierum complentes, tendunt una cum illis illuc pergere; quarum una, antequam monasterium intrasset, partu absolvitur; altera vero cum basilicam intrasset, et orationem fudisset, surgit quantocius, et celeriter egreditur; vixque forinsecam monasterii potuit contingere portam, usquequo enixa esset puerulum. Sicque officium humanæ naturæ complentes, et in dolore parturientes, periculo tamen ereptæ, reddunt Deo gratiarum actiones, magnificantes merita sancti Confessoris.

25 Quidam etiam Hildebrannus nomine, annorum fere viginti, graviter claudicans, plaustro se imponi jussit, ac sancti Confessoris auxilium expetere studuit; ad cujus cum pervenisset limina, ibique duobus vel tribus diebus in precibus perseverans, Domini misericordiam exoraret, gressum recepit, domumque actutum reversus, gravius claudicare cœpit (quippe qui utrinsque pedis gressu caruit) iterumque allatus sanitati restituitur; qui celeriter regrediens privatur pedum officio, domumque revectus sanatur. Incolumitate vero donatus, jam non audet discedere, permanet procuildubio in sancti Confessoris servitio. Et quia ex ingenuis procreatus erat parentibus, tradit se ex toto atque devotat tam egregio Patrono, cujus se credidit meritis salvatum. Tum denique post aliquot dies licentia a Patre monasterii ad propria remeandi accepta, sanus deinceps permansit. Ex depressis. XXXVI. *et incommodis laborantes.*

Ex Durio namque vico quædam mulier adoratum veniens ad sancti basilicam Confessoris, filiam suam, quæ cæcitate damnata erat, secum adducere curavit, excubansque ibi aliquamdiu, remeavit cum filia ita, ut venerat, cæca. Cumque iter ageret, horaque cibum capiendi advenisset, in acceptione potus, et invocatione Domini, meritis sancti Filiberti illuminata est. Sicque cum magno revertitur gaudio, gratias omnipotentis Dei misericordiæ referens, meritaque beatissimi Confessoris collaudans. XXXVII.

Alia vero femina ex villa Borginno, asello advecta, pluribus nota, multo tempore incedere non valens, cum precem suam ante venerandum fudisset tumulum, incolumitate recepta, propriis reversa est pedibus. XXXVIII.

Necnon anus quædam duodecim annis paralytica degens ex vico Ansionno *g* advehitur, et oratione facta illico sanitati redditur. XXXIX.

24 Infra terminum denique Ratinsim *h* quidam vir triennio gravi ægritudine laborans, ita viribus exhaustus erat, ut nec cum baculo aliorsum incedere posset. Hic autem cum de ligno scalæ jam dictæ aliquid accepisset (quicumque enim aliquam sibi particulam ex ea excidere poterat, ob reverentiam et amorem ipsius Sancti secum ferebat) idque cum summo honore et reverentia osculatus fuisset, mox se, omni depulsa infirmitate, convaluisse persensit. Crastina die quippe adveniente, lecto spreto, indutus vestimentis, pedetentim ad sacra limina visitanda ocius ire acceleravit. XL. *implorata Sancti ope,*

Nec minori deprimebatur valetudine infra præfatum terminum quædam sancti Martini femina, cui cum istius scalæ lignum a fidelibus deferentibus oblatum fuisset, ut saltem exemplo supradicti hominis aliquid meritis Confessoris convalesceret, eique suasum esset, ut cum maximo honore illud veneraretur; tunc illa tantam Confessoris almi reverentiam parvipendens, ipsam particulam ligni accepit, atque in ignem projecit. Non tamen quod contemtim vel potius despective gessit, sine divina ultione pertulit. Neque enim citius illud lignum in ignem cecidit, quam ipsius miserabilis feminæ oculus dexter in eumdem ignem, naturalem locum relinquens, prosiliret. Quod cum ab iterum venientibus illius loci hominibus relatum fuisset, non admodum credebatur, quousque tandem ipse, de cujus beneficio ipsa erat femina, venit, vir valde nobilis, veritatique studens potius, quam vanæ verbositati, et ita factum fuisse confirmavit. XLI.

25 Sed

EX IMPRESSIS. XLII. *per intercessionem ipsius*

25 Sed neque silentio comprimi debet, quin palam fiat illud præclarum miraculum, quod per hujus scalæ lignum declaratum constat fuisse. Est namque villa quædam non nimia a monasterio distans longitudine, quam cum ob incuriam cujusdam succendere ignis cœpisset, et spatiantibus flammis huc illucque diffunderetur incendium; ventum est ad quamdam mansiunculam, in qua aliquid de ipsu habebatur ligno, sed cum pars ipsius ædiculæ combusta esset, continuo ut ad columnam, in qua appensum erat, flamma vorax pervenit; ita in sese retorquens, totum incendium obtorpuit, ut nec scintilla quidem deinceps appareret. Hoc denique cum longius personnisset, omnes qui de ipso scalæ ligno aliquid habebant, ad monasterium detulerunt, sciscitantes, quid de ipso facere deberent: non enim audebant tam venerabile lignum sine sui veneratione habere. Quibus responsum est, ut vel in ecclesiis sibi propinquis, in quibus die noctuque Dei Officium celebratur, collocarent; vel etiam unde acceperant, restituerent: quod
B ita factum est.

XLIII. *sanitati restituuntur.*

26 Nec multo post contigit sane venisse ex villa Longado ad suffragia sancti Confessoris poscenda, quamdam feminam cæcam, sancti ac beatissimi Hilarii famulam, quæ loca Sanctorum subinde visitans, quatuor (sicut ipsa fatebatur) vicibus fuerat illuminata, et totidem cæcata. Venit nempe ea, ut dictum est, de causa, ut lumen mereretur accipere; Accepit tamen miseratione Christi, sed inter redeundum cæcatur in via. Iterum revertitur et illuminatur. Suadetur interim ei a nonnullis, ut confessionem ex toto corde cuilibet daret sacerdoti, ne forte lumen oculorum tenebræ impedirent animæ. Illa vero miserabilis, hoc consilio spreto saluberrimo, in hæc verba ultra quam decuerat, stomachando prorupit dicens, quod sanctus Filibertus sibi illuderet, ac jocunde se exerceret. Hoc dicto obmutuit, sicque sine sermone triduo vivens, propter fores monasterii vitam finivit.

XLIV. *famaque miraculorum percrebrescente*

27 Jam quidem aliquod temporis spatium intercesserat, et ecce diversarum urbium diversorumque locorum populus ad istius Sancti patrocinia flagitanda catervatim confluens, effecerat pæne innumerabilem utriusque sexus turbam. Ingrediuntur ecclesiam vicissim, ingerit se
C cum primum introeuntibus quædam paralytica femina, utpote cui summa incumbebat necessitas (septem denique annis hujusmodi patiebatur incommoditatem) quæ mox ut ante non incassum procidit sepulcrum, Domini supplicans pietati, quidquid infirmitatis erat, discessit, et cunctis, qui aderant, mirantibus, incolumis recessit.

XLV.

Egreditur prorsus ex tanta multitudine post paullulum quidam non modicæ fidei homo, cui iter biennium loquendi usus denegabatur, manusque ejus dextera vel pes arefacti erant, ac ei, qui cuncta novit, qui etiam corda respicit universorum, suppliciter non supervacue supplicans, meritis sancti Viri sibi opitulatum iri profusa deposcebat ex corde intimo prece; cujus fidem et devotionem respiciens Dei pietas, Confessoris almi meritis opem tribuit indigenti, sermonem reddens, manum gressumque restaurans.

XLVI. *i*

Isto incolumitati restituto, oblata est ex Namnetico *i* territorio quædam femina, cujus dextra pars corporis ita omnino debilitabatur, ut nec incedere, vel aliquid utilitatis posset gerere. Quæ Domini largissimam miserationem supplici corde implorans, sospitatem adepta, læta regressa est. D

XLVII. *etiam ex remotioribus locis adducuntur*

28 Advehitur interim equo quidam utroque pede claudus, qui decimum annum sine gressu transigens, undecimum identidem attingebat. Hic cum ecclesiam sancti Confessoris a longe vidisset, equum quantocius descendit, ac partim pedibus, partim quoque manibus humo repens, prout tali concessum erat cursori, cursim ante sepulcrum veniens, totis viribus Dei omnipotentis interventu sancti Viri petebat adjutorium. Denique cum ab oratione surgere vellet, manuque dextera cancellos apprehendisset, quibus sustentatus levius surgeret, statim Confessoris obtentu erigitur sanus, lætusque de ecclesia egreditur.

XLVIII.

Dum vero tam præclaris miraculis sancti Confessoris merita mundo panduntur, et largissima Dei bonitas in talibus veneratur, colitur, adoratur, magnificatur; Namnetis civitas ostendit se non esse usquequaque ab omni labe immunem. Mittit quippe ad hujus Sancti limina quemdam virum vinculis devinctum, gravi onere depressum, dæmonio plenum: sed nec ab hujusmodi peste fuganda merita almi Confessoris cessare noverunt. Custodiunt namque miserabilem E virum propinqui et noti, qui eum adduxerant: velit, nolit, studet parsimoniæ: legitur super eum exorcismus, fit oratio ad Deum pro illo. facessunt insidiæ inimici, liberatur a diabolico furore; redditur ecclesiæ, sociatur fideli catervæ: refert Deo laudes, agit gratias sancto Confessori, cujus prece se credit liberatum: permanet ibi aliquot diebus, discedit sanus.

XLIX. *energumeni aliique male affecti.*

29 Adducuntur postmodum pari modo energumeni nonnulli, quorum nomina vel loca, quæ memoriæ occurrunt, submittere maluimus. Horum namque primus ex Ansionno Pictaviensi vico adducitur; secundus ex sancti Martini Vertavensis *k* monasterio; tertius ex monasteriolo *k*
Verna *l*, Datbertus nomine: quinto ordinis loco *l*
duæ viduæ mulieres ex Namnetico adducuntur territorio, quarum una Dominica vocabatur; alterius nomen excidit. Sexto quoque quædam femina ex villa Cavannis. Isti denique multis modis furentes, utpote qui malignis agitabantur spiritibus, atque prope sepulcrum vel limina ecclesiæ excubantes, jejuniis atque abstinentiæ licet inviti operam dantes; tandem meritis sancti Confessoris Dei pietate respecti, omni F infestatione immundorum spirituum expulsa, pristinum sensum recipientes, incolumes ad propria omnes laudantes Deum redierunt.

L.

Qualiter etiam infra memoratum terminum Ratinsim quædam mulier amentiam incurrerit, pandendum est. Quadam namque die domum suum egrediens, intus remansit solus filius suus parvulus: cui ne forte, quemadmodum facile tali solet accidere ætati, ploratus insurgeret, datum est ei, nescio ovum fuerit, an pomum. Eratque in eadem domo vas capiens modium, vel eo amplius, aqua plenum. Quod cum adiisset puerulus, cecidit intro quod manu tenebat. At ille ingerens se, nescius periculi, plus quam debuisset, laxante gressu evolvitur in aquam, et moritur. Mater vero post paullulum reversa, puerum sæpius inclamans, hac illacque discurrens, mox ut exanime curpusculum invenit, corruit; et impos mentis effecta, sensu excessit. Sed ad limina hujus Sancti, viro suo faciente, perducta, pietate Dei meritisque sancti Confessoris recuperationem meruit.

LI. *m*

30 Pictavis *m* denique, populosa civitas, non patitur

et optatam salutem impetrant. patitur esse libera, quin se profiteatur habere, quod non sit sanitatis. Transmittit quoque et ipsa virum insanum Martinum nomine, impotem mentis effectum, omni sanitate destitutum, dæmone repletum. Sed nec in hunc Dei bonitas tarda fuit. Tertio quippe, postquam illuc venit, die expleto, sanus effectus est, lætusque rediit glorificans Deus.

LII. Sed et illud memorabor *, quemadmodum istud adductus ex propinquo loco quidam hujus gravissimæ pestis plenus, cum litteras non didicerit, in basilica sancti Confessoris laudes cecinerit. Dominica namque aderat dies, et signum ad officium primæ diei horæ persolvendum fuerat pulsatum. Tunc ille miser in ecclesiam ductus, cœpit miserabiliter furere; sed paulisper quiescens, cum hymnus ejusdem horæ caneretur; ita ceteris altius ipsum hymnum canere cœpit, acsi ab ineunte ætate litteras vel hymnum didicisset. Necnon et quosdam versus psalmorum similiter cantabat, quasi litteras sciret. Qui vero hæc legerit, propter quod immundus spiritus talia per eos ejus protulerit, facile perpendere poterit. Nimirum non ideo cecinit, quod Dei B officium curaret, sed Dei officio intentos impediret; suatim * *n* agens semper bonos impedire, et a veritatis via avertere cupiens.

* *Ms. Belfort* memorabo

* *Chiffl.* satagens

n

ANNOTATA.

a *Monasterium Deense situm est in regione Herbidilica, de qua postmodum agemus, illudque recentiores* monasterium S. Filiberti *dixerunt, et a grandi lacu vicino vernacule* saint Filibert de Grand-lieu *cognominarunt, ut Valesius in Notitia Galliarum pag.* 245 *testatur.*

b *Quid sit proprie* fasciola, *disputatur in Glossario Cangiano, quod consuli potest, cum parum hic ad rem nostram faciat, qualem rem fur ille subduxerit.*

c Herbidilica *tertia, quæ etiam vocatur pagus vel Comitatus* Herbatilicus, *et interdum* Herbatilicensis, *vernacule* le comté d'Herbauge *aut* Arbauge *in confinio Nannetensi et Pictaviensi jacet, ut apud Valesium in Notitia Galliarum pag.* 245 *fusius refertur.*

d Scamellum *vel* Scamnellum *plerumque usurpatur pro instrumento, cui manibus innituntur* C *ii, qui facultate gradiendi destituti genibus reptant, ut variis exemplis ad hanc vocem in Glossario Cangiano ostenditur.*

e Interdum *hic sumitur pro* interea, *ut sensus indicat, et Mabillonius in margine exponit.*

f Absis *vel* absida, *Græce* ἀψίς, *apud veteres auctores proprie fornicem vel quamlibet structuram arcuatam et concameratam significat. Sed apud scriptores medii ævi accipitur pro parte interiori ædis sacræ, in qua altare collocari solet, et alias habet significationes, quæ in auctiore Cangii Glossario ad hanc vocem videri possunt.*

g *Teste Mabillonio, alibi scribitur* Ansinono; *sed ille præfert lectionem* Ansionno; *quo quidem nomine significatur locus, in quo situm est monasterium sancti Jovini in provincia Pictaviensi, quod antiquitus* Ansion *dicebatur, ut ex infra dicendis confirmabitur.*

h *Pagus* Ratinsis *vel Ratiatensis situs est in finibus Pictaviensis territorii, Ligeri amne distinctus a Britannia Armorica, cui tamen tribuitur. Nunc titulo Ducatus gaudet, et vernacule* le Duché de Raiz *vel* Retz *appellatur, ut apud Valesium in Notitia Galliarum pag.* 465 *et sequente legi potest.* EX IMPRESSIS.

i Namneticum *vel Nannetense territorium, vulgo* le Nantois, *in Britannia Armorica seu Minori situm ac satis notum est.*

k *Monasterium Vertavense, vulgo* Vertou, *in diœcesi Nannetensi conditum est a sancto Martino abbate, cujus Vitam et miracula Mabillonius Sæculo primo Benedictino pag.* 371 *et sequentibus edidit. Nunc est Præpositura subjecta cœnobio Ansionnensi S. Jovini, de quo superius littera g egimus.*

l *In apographo nostro Belfortiano pro mo*nasteriolo Verna *legitur* monasterio Louverne. *Nescio, utra lectio sit præferenda: nam neque Vernense neque Louvernense cœnobium hactenus invenire potui.*

m Pictavis, Pictavia, Pictavium, *vulgo* Poictiers, *est urbs Galliæ et Pictaviensis provinciæ caput, episcopalis sub archiepiscopo Burdegalensi. Sed imposterum tam notas et celebres Galliæ civitates et regiones non explicabo.*

n Suatim *agere, ut hic legitur, apud veteres quosdam scriptores significat* more suis *agere. Sed videtur præferenda lectio Chiffletii nostri, quæ* E *pro* suatim agens *habet* satagens, *ut in margine notatum est.*

CAPUT III. *Alia miracula, quæ in eodem monasterio coram reliquiis Sancti contigerunt.*

Advenerat nempe alma dies, in qua annua festivitas beatissimi Confessoris de ejus depositione tertio-decimo Kalendarum Septembrium celebratur, et se ad ejus sollemnitatem populus congregaverat copiosus. Sed ut tanta festivitas gloriosior fieret, adornatur etiam miraculis, quæ breviter annotata subduntur. Dumfrada namque quædam femina in scala delata, antequam ad ecclesiam usque esset advecta, de scala prosiliens, non clauda, sicut prius erat ex utero materno, sed libero gressu sanctum adiit sepulcrum, fusisque orationibus, populo mirante, F sana rediit domum. LIII. *In annua Sancti festivitate*

Anus quædam de Quavasio * Pictaviensi vico, debilis manibus multis vivens temporibus, damna manuum eadem die meruit recuperare. LIV.

* *Chiffl.* Cueviaco

Necnon claudus quidam in vicinio commanens monasterii, annorum fere duodecim, ambulandi officium percepit. LV.

Alius vero claudus ex Andegavæ *a* regione, suras cruribus a nativitate appositas habens, vixque duobus scamellis quibusdam repens saltibus, eodem fere momento incolumitati redditur, cunctisque stupentibus in tantis sancti Confessoris meritis, ab omnibus Deus glorificatur. LVI. *a*

Similiter quidam Betto nomine, de Namnetico advectus ex villa Provingaria, pede contractus utroque, coram omni plebe directus sanus abscessit. LVII.

32 Peractis siquidem Missarum sollemniis, quædam femina Britanniæ oriunda in partibus, nomine Romeda *, quæ triginta annos sine luce transegerat, non parva exspectante populi multitudine, lumen recipere meruit. LVIII. *cæci, muti.*

* *Chiffl.* Romedo

Dicatur insuper, quod femina quædam sancti Martini LIX.

EX IMPRESSIS. Martini allata fuerit, nomine Resta, omni compage membrorum debilitata, atque contractione nervorum obligata, quæ tamen optatis potita est votis, sana denique rediit, licet valde miserrima venerit.

LX. Ad hanc quoque festivitatem Dodolenis femina a nativitate muta, (annorum quippe erat triginta) cum dominam suam ire conspexisset, in hujusmodi post eam verba prorupit : Domina, domina, clamans, exspecta me, dixit : tecum enim ibo ad festivitatem domni ac sanctissimi Filiberti. In talibus etenim verbis sermonis officium accipiens, ad jam dictam festivitatem lætanter properare sategit, et quo modo loquelam accepisset, omnibus innotuit.

LXI. Quid vero in quodam puero istius Sancti meritis factum sit, non est silendum. In Marga namque ipsius Sancti villula, femina quædam filium pariens, in hujus mundi lucem sine [illegible] profuderat oculorum. Sed cum ad hanc festivitatem eum cœpisset deferre, continuo ut domum suam exivit, pueruli oculi aperti sunt, vidensque ad sacra limina delatus est, præbuitque omnibus se contuentibus de tali facto non modicum B tripudium.

LXII. *mulier contracta* 33 Non post multos autem dies festivitatis transactæ, quemadmodum advecta atque sanata fuerit ex Cenomannico territorio quædam femina, Rainildis nomine, cui diuturna ægritudo facultatem recte ambulandi subtraxerat, manumque debilitaverat, gibbusque prævalidus dorsum ejus occupans infeliciter incurvaverat, ita ut cælum respicere non posset, sed in modum quadrupedis animantis, sicut pedibus, ita quoque in eundo manibus utebatur, narrare gratum habui. Hæc namque Sanctorum loca sæpius frequentaverat, ut sanari mereretur : sed tamen adipisci sanitatem nondum merita fuerat. Admonita est tandem aliquando in somnis, sicut ipsa testata est, ut si sospes vellet fieri, beati Filiberti patrocinia expetere satageret. Evigilans vero illa valde gavisa de tam optato responso, una cum filio suo, Rainario nomine, annorum fere undecim, qui de matre debili debilis processerat, *b* navim conscendit, cursuque veloci, Sarta *b* fluvio *c* agente, Meduanæ *c* amnem ingreditur, qui *d* graviore impetu currente Ligeris *d* descendit in C alveum, et usque ad optatum portum, qui *e* Reliatus *e* dicitur, distans a monasterio octo milliariis, celeriter decucurrit. Tum mater cum filio navim relinquens, plaustrum adscendit, et ad desiderata limina se perduci exposcit. Sed cum a monasterio non plus quam milliario distaret et dimidio, præfatus filius ejus de plaustro se projiciens, qui utroque pede contractus erat, tramite nititur recto incedere, et sine ullius adjutorio cœptum perficit iter.

vel paralytica. 34 Mater vero hæc cernens plus fit avida salutis, creditque se non esse a Domini misericordia destituendam. Perducta vero ad limina desiderata, ingreditur sancti Confessoris basilicam ; fusisque precibus, collocat se sub supradicta scala, atque sopore imminente obdormit. Cumque somnum caperet, visum est ei, quod sanctus ad se venisset Filibertus, et percutiens gibbum ejus excitasset eam. In hac denique visione expergefacta, cœpit ab ore et naribus ejus sanguis non guttatim tantum, sed copiose profluere : quæ nihil aliud inter hæc, nisi, Sancte Filiberte, clamabat, adjuva. Celebrabatur namque tunc vespertinum officium, quo expleto, sciscitatur ab ea, quid sibi esset, vel cur ita basilicam clamoribus repleret. Illa vero hanc se visionem D intuitam fuisse, adserens surrexit, non absque magno dolore ab illo, in quo jacebat, loco directa, et ad venerandum ducitur sepulcrum : omnique ademta deformitate, incolumitatem consecuta est. Permansit denique postmodum propter forinsecam monasterii portam aliquot diebus cum filio suo, nolens locum relinquere, in quo a Domini fuerat misericordia visitata, et precibus sancti Confessoris sanitati restituta.

35 His etiam diebus ex Redonico *f* populi maxima veniens multitudo, adduxit ad Sancti limina puellam quamdam, quam uterus matris mutam protulerat. Sed ut merita hujus sancti viri declararentur, ac devotio comitantis populi magis magisque exardesceret, inter veniendum soluta est lingua puellæ, et recte loqui cœpit. Cumque ecclesiam ingressa fuisset, orationem dominicam, quam numquam loquendo dixerat, ordinatim dixit glorificans Deum. LXIII *aliquo tempore morbis oppressi sanantur.* *f*

Nec taceri debet, quod ex eodem loco quædam femina, Salatia nomine, contracta fuit advecta, et sanitatem recepit. LXIV.

Pandi quoque debet, quia puella quædam officio utriusque manus carens, hujus Sancti meritis recuperationem meruerit. LXV. E

Per idem vero tempus Aldetrudis quædam femina de Constantino adveniens, annos nata triginta, incola loci, qui Duo-Gemelli *g* vocitatur, ante sanctum sepulcrum crebis precibus Domini deposcebat auxilium : erat quippe cæca, et a transeuntibus alimoniæ stipendium accipiens, exinde victitabat. Hæc nempe ostiatim excubans, ac die noctuque interventionem hujus Sancti implorans, illuminari meruit, quia pulsare non cessavit ; quæ postea atrium ecclesiæ scopis crebrius emundans, aliquibus diebus ibidem permansit, ac demum gaudens discessit. LXVI. *g*

Sed cur taceam, quod plurimis notum esse constat ? Quædam namque femina hydropica hujus Sancti quæsivit patrocinia. Sed cum de vino, in quo beati viri baculus dilutus fuerat, bibisset, omni tumore represso sana efficitur. LXVII.

Expertus est pari modo hanc medicinam quidam puer hydropicus, cujusdam viri nobilis filius, qui ex ipso potatus vino, a patre quoque vocatus, ab eodem liberatus est humore mortifero. LXVIII. F

36 Volvitur interea annus, et populi pæne innumeri ad hujus Sancti confluunt festivitatem. Adest copiosus sexus femineus, gaudens de tanto Patrono, dolensque de sui ingressus prohibitione. Celebrantur interim Missarum solemnia, ostenduntur Dei miracula. Ratbertus quidam nomine, pede claudus utroque, interventu sancti Confessoris coram omni dirigitur populi frequentia, et suis gratulatur pedibus incedere, qui remigio brachiorum duo manibus gerens scamella, illuc advenerat admodum confectus. LXIX. *et duo reperti furtum*

Dominicus perinde quidam nomine, dextro claudicans genu, contractione enodata, plurimo exspectante populo, gressum recepit. LXX.

Est quoque eadem die tertium sancti viri meritis ostensum miraculum, quod silentio haud tegi nequaquam debet. Currentibus namque, sicut dictum est, ad basilicam Confessoris viris et mulieribus, nocte antequam ad monasterium perventum esset, furata est quædam femina fasciam sociæ suæ : sed nihil inde timoris habens, cum ceteris ecclesiam petivit. Missarum laudibus expletis, duobus etiam supradictis miraculis patratis, reverti parant omnes ad propria. Jungitur quoque ista suo comitatui, ac tentat regredi. Quæ, LXXI.

A Quæ, cum ad pontem, qui ad monasterium venientibus super fluvium Bedoniam *h* transitum præbet, pervenisset, retro corruit. Stupentibus qui aderant, surrexit; iterumque incedere volens, retrorsum cecidit. Tunc interrogata a suis domesticis, ne forte aliquod facinus absconditum haberet, unde Deum implacatum contra se faceret; confessa est, penes se furtum haberi. At viri magis hinc solliciti revertuntur, ducentes eam ad monasterium. Innotescit hoc apud omnes, redduntur ab omnibus Deo laudes, qui meritis Confessoris almi occulta ita facit esse manifesta. Post hæc illa, confessione ex corde data, pœnitentia accepta, remeavit ad propria.

LXXII. *et irreverentium puniuntur.*

37 Accessu vero feminarum prohibito, figitur crux in signum longiuscule a foriesecа monasterii porta, quousque uterque sexus admitti debeat, causa scilicet negotii, quia ibidem nundinæ exercentur, in quibus quid quadam die acciderit, dicam. Plebeia namque multitudo oratum ad sacrum venerat sepulcrum, votisque completis, reverti cupiebat. Tunc unus e turba tabernam ingressus est, ut sibi vinum emeret. Venumdabatur enim, nisi fallor, illis diebus sextarius vini uno denario. B Emptor vero nonnisi dimidium sextarium emere volebat: sed integrum, non dimidium habebat denarium. Convenit autem inter illos, ut venditor integrum acciperet denarium, et daret emptori unum dimidium denarium, et vini dimidium sextarium. Sed qui vendebat, non bene suo intendens negotio, sextarium vini, et dimidium dedit denarium. Emptor namque hæc considerans, noluit innotescere venditori; sed abiens ad prandium, vinum cum suis ebibit. At ille, qui damnum patiebatur, in semet reversus, intellexit, se plus vini quam debuerat, dedisse, insuper et pretium reddidisse: qui parumper exspectans, revertitur idem vir cum ipso dimidio denario, postulans pro eo iterum sibi vinum dari. Tunc ille, qui proximo in negotio deceptus fuerat; Bene, ait, tibi jocaris, amice; non enim tuum, sed meum adfers: tulisti quippe meum et vinum et pretium. At ille cœpit cum juramento affirmare, non nisi suum detulisse, atque ad ultimum tali se vinculo nullo cogente devinxit: Non placeat, ait, beatissimo Filiberto, si verum est, quod C in me dicis, ut hinc mecum vinum, quod bibi, deferam. Nec mora, vix citius hoc dicere potuit, quam cum dedecore, quod injuste potaverat, coram omnibus rejiceret; potu siquidem vacuatus, dimidium reddidit denarium, et confusus abscessit. Perpendant hinc, qui nomen omnipotentis Dei in vanum assumunt, quid mereantur, cum sancti Confessoris nomen tanti valuerit.

ANNOTATA.

a *Andegavensis vel Andegava regio, vulgo l'Anjou, quæ sæpius Andecava appellatur, a septemtrione Cenomanensi provincia, ab Occidente Britannia Minori, a Meridie Pictaviensi, et ab Oriente Turonensi provincia terminatur.*

b Sartha *est fluvius, qui in limite Normanniæ oritur, et per Andegavensem provinciam fluens, ibi Lædum amnem recipit, et paulo post exonerat se in aliud flumen, quod jam indicabimus.*

c Meduana, *Gallice* la Mayenne, *vel* la Mayne, *post varios cursus paulo supra Andegavum auctus Sarta et Lædo, una leuca infra urbem in Ligerim se exonerat.*

d Ligeris *est famosus Galliæ fluvius, qui post cursum ducentarum leucarum, ex quibus per centum sexaginta sex navigabilis est, tandem se in mare Aquitanicum exonerat.* EX IMPRES. a.

e *Valesius in Notitia Galliarum pag.* 466 *suspicatur, portum* Retiatus *hic sumi pro* Ratiatus, *ac denominari a vico Ratiatensi, de quo supra dictum est*

f Redones *vel* Rheodones *est urbs nota Britanniæ Minoris, vernacule* Rennes, *a quo verosimiliter hic territorium Redonicum denominatur.*

g *Hoc loco S. Martinus Vertavensis Monasterium condidit, ut Mabillonius in Annalibus Benedictinis ad annum Christi* 562 *num.* 13 *et sequente tradit.*

h Bedonia *vulgo* la Baulogne *est fluvius ille, ex quo Ludovicus imperator anno* 819 *aquam deducere permisit Arnulfo abbati, ut patet ex diplomate istius imperatoris, quod apud Chiffletium nostrum in Probationibus Historiæ Trenorciensis pag.* 191 *legitur.*

CAPUT IV. *Reliqua beneficia, quæ ibidem ægris et afflictis per intercessionem hujus Sancti collata sunt.* E

Tempore quoque currente, ac populis, qui jam hujus Sancti limina visitaverant, iterum ea frequentantibus, aliisque, qui nondum illuc venerant, convenientibus, quæ digna memoratu gesta sunt, non videntur sileri. Ex territorio namque Turonensi Theodoricus quidam nomine, genua contractus, ut Dei opem, beato Filiberto patrocinante, mereretur, ad ejus basilicam in carruca devehitur; qui aliquantisper propter ostium excubans basilicæ, non frustra præstolatus est auxilium. Genibus quidem restauratis, vehiculo contempto, sanus recessit. LXXIII. *Patrocinio hujus Sancti invocato.*

Puer etiam quidam septennis, Ragambertus nomine, lippitudinem oculorum cum nimio perferens dolore, istius Sancti obtentu gavisus est, F se et dolore caruisse luminum, et clarissimum recepisse visum. LXXIV

39 Quidam denique cæcus per idem tempus, Genocher nomine, Britannia oriundus, quemadmodum illuminatus sit, dicam. Cum enim ejus visus aggravari et quadam crassitudinis albugine obtegi cœpisset, petivit a domino suo, ut sibi liceret sancti Confessoris expetere suffragium, nec tamen impetravit. Detinetur in servitio solito, denegatur ei aditus: cæcatur interim uno oculo. Supplicat iterum crudeli domino, deprecaturque eum humillime, quatenus sibi licentiam eundi ad jam dicta limina daret; eoque negante, sicut unum, ita quoque oculum amisit alterum, fitque omnino cæcus. Tunc dominus ejus, cum nil servitii ex eo posset extorquere, (non enim quid gereret, videre poterat) dedit ei licentiam. At ille quoquo modo potuit, exoptata adivit limina. Qui Domini misericordiam meritis almi Confessoris diutius præstolans, tertio postquam illuc venit die illuminari meruit, et nihil læsionis habens oculorum, qui cæcus venerat, videns abscessit. LXXV. *cæcus illuminatur,*

EX IMPRESSIS. LXXVI. *et plures viri ac feminæ*

40 Ex Blesensi prorsus confinio quidam vir, mutus pariter et claudus, tantarum fama virtutum longius volitante, devehitur ad tam eximii Patroni limina, fide tantam habens constantiam, sicut ipse postea confessus est, ut si ad venerandum deferri mereretur sepulcrum, claudicatione actutum careret, locutionemque reciperet; quod ita rei probavit eventus: delatus namque illuc cum fuisset, quia verbis non poterat, Deum corde, ac fide implorans, intercessionemque hujus Sancti medullitus flagitans, gressum simul et loquelam recipere meruit.

LXXVII. Quidam namque rusticus quadam in villa quinto decimo a monasterio distante milliario commanens, suum perdiderat bovem. Quem per diversa requirens loca, et minime reperiens, candelam fecit, eamque ad Sancti referens sepulcrum accendit, ac questu lacrymabili sanctum cœpit Filibertum deprecari, ut amissum sibi restitueret bovem. Agit hoc diutius, et ut frustratus non discederet, imponit etiam super sepulcrum cuppam *a* argenti fusilem pondo viginti denariorum *b*. *a b* Post hæc inde egreditur, et ante forinsecam monasterii portam invenit bovem, quem quærebat, erroneum, gerentem in cornibus funem, cum quo B subductus fuerat. Tunc Deo gratias agens, sanctoque Confessori supplicans, recepit animal suum, reduxitque ad nota præsepia.

LXXVIII. *in diversis necessitatibus*

41 Homuncio quidam ex confinio Namnetici territorii, basilicam sancti Viri invisere cupiens, pervenit usque ad ripam Ligeris: navi quoque inventa, quæ flumen transitura erat, petivit a gubernatore, ut sibi transitum præberet. Gubernator vero, quia pauperculus, unde naulum daret, non habebat; spretis ejus precibus fune soluto, cum ultra tendere certat, jam jamque medium fluminis transmissus esset; subito obstupefactus, gubernaculo amisso obtorpuit; navisque ita immobilis, remige inaniter laborante, perstitit, acsi in arida, non in flumine, posita videretur. Tunc viri, qui in navi erant, in semet reversi, arbitrati sunt, se propter adspernationem pauperis talia pati. Quocirca celeriter quasi navi sponte currente, unde digressi fuerant, revertentes, jubent homunculum navim conscendere, atque cursu citissimo supradictum transeunt fluvium. Assumens autem pauperculum gubernator ipsius navis, ad optatum deduxit locum, et quod sibi C propter ipsius pauperis adspernationem accidisset, innotuit. Iste est sanitati redditus, typo quippe laborabat quartano *c*: ille vero orationibus peractis, quem exhaustum gravi adduxerat morbo, sanum reduxit, transque ripam posuit jam dicti fluminis.

LXXIX. *et infirmitatibus*

42 Quomodo quidam Marinus nomine, vel quali commercio gressum recepit, celandum non est. Quindecim siquidem annis absque incessu recubans, sextum decimum perinde adoriebatur. Audiens vero tardius quam oportuerat; vel si audierat, surda, ut dici solet, aure transierat tot Confessoris præclara insignia; cereum jubet fieri, atque ad sanctum sepulcrum deferri mandat. Sed gestator cerei vix dimidium * confecerat milliarium, cum iste levius se sensit habere; paullatimque vigore redeunte, omni debilitate vel contractione explosa, incolumitatem adeptus est. Postea vero Dominum adoraturus, suoque Interventori gratias redditurus, ad monasterium sanus venit, notum faciens, qualiter virtus divina meritis Confessoris almi ei sanitatem attribuerat.

* al. unum

LXXX. Quadam autem die quædam femina in supra memorata villa Boginoo, quæ parvo a monasterio separatur spatio, ignem domi accendens, D suam occupavit flamma ædiculam: quæ cum nullum virorum haberet adjutorium; ut se adjuvaret, sanctum Filibertum cœpit invocare. Tunc flamma ab ejus convulsa ædicula, vicinas apprehendit arbores, atque in sese, materiei non nocens, reflectitur moribunda, domusque inusta permansit. Egit hoc nimirum invocatio nominis tam gloriosissimi Viri, et fides pauperculæ mulieris.

LXXXI. *auxilium ... experiuntur*

43 Ex plebeia namque manu vir quidam diuturno ægrotans tempore, jussit se suo imponi plaustro, et ad hujus Sancti limina devehi; qui cum allatus fuisset, et aliquibus diebus in precibus perseveraret, atque ostiatim die noctuque excubaret, nocte quadam, cum se sopori dedisset, vidit sibi quasi sanctum adsistere Filibertum, duos boves aurea habentes cornua sibi porrigentem ac dicentem: Accipe, ô homo, istos boves, et jungens eos ad plaustrum tuum; vade sanus in domum tuam. Cumque intuitus esset visum, post paullulum sopore discusso evigilans, sanum se, sicut multis exoptaverat diebus, invenit, Deoque gratias agens narravit, qualiter visionem cernens sanus effectus fuerat. E

LXXXII. *Nautæ Britanni.*

44 Eodem vero tempore contigit a partibus Britanniæ, naves ad jam dictum portum, qui Furce vocatur, negotiandi gratia devenisse. Sed inter negotiandum viri tantum unius navis, gubernatore nesciente, partim furando, partim emendo, et hoc cleptim *, ex plumbo beati Confessoris, quod in ipso portu custodiebatur, quodque etiam propter Nortmannos a sæpe dicta insula elatum fuerat, non modicam subripuerunt partem. Negotio quippe expleto, cupiunt reverti; sed vento cessante secundo, detinentur quinque diebus. Sexto denique adveniente die, subsolano * leniter flante, funibus solutis parant iter aggredi, navibusque in altum deductis adveniunt, velint, nolint, ad nostræ insulæ portum, qui Concha nuncupatur; jactisque anchoris vento quiescente consistunt. Demorantur nihilominus istic novem dies. Dantur vero eis ab insulanis, quæ necessaria erant ad comedendum vel bibendum, veluti alienigenis. Non enim ex suo comedere poterant commercio: annonam quippe non attulerant; sed sal tantum deferebant. F

* id est furtim

* id est vento orientali

qui plumbum ad Sanctum spectans furati fuerant.

45 Decimo autem die, sole oriente, subsolanus pariter consurgit. Nautæ vero gaudentes sublevant cornua antennarum, dantque carbasa vento. Cumque longius a terra separati fuissent, subsolano cessante, ab austro africo ad quamdam Britanniæ insulam, cui Bafus nomen inditum est, deportantur: ibique, quia prosperum flatum non merentur, diebus septem detinentur, et hoc merito. Si enim recordati fuissent, quid illi Britanni, qui adhuc beato Filiberto in carne vivente juvencum furati sunt, fuerunt perpessi, numquam eum, qui cum Christo modo in cælis (beatum dico Filibertum) regnat, minus posse, vel minoris meriti esse putassent. Et si hoc verecundiæ fuit, vel furti impudentia prohibuit, seu etiam (quod verisimile esse potest) numquam istud miraculum referri audierant, saltem memorari debuerant, qualiter quadam vice aliis Britannis, qui nimiæ famis tabescebant inopia, oratione sua ac Fratrum suorum ventum redeundi ad propria a Domino impetraverit.

l. impetr...

46 Morantur præterea, sicut dictum est, in Bafo insula septem diebus. Octavo autem die, flatu

A flatu surgente secundo, credunt se mari, cumque vento uberiore impellente, cursu celerrimo spumigeros montes sulcante carina, altius naves sese extollerent, ostenditur eis non tantum mirabile, quantum terribile signum. Proreta namque, qui in prima erat navi, iter subsequentium observans navium, ne in arenas inciderent; cernit repente equitem adversum se tria gerentem spicula, cum tanto impetu ac tanta potentia equo emisso currere, ut omnes perimendi vel etiam demergendi habere videretur potestatem: quem nullum alium, nisi Sanctum credidit esse Filibertum. Hoc quoque impetu facto, proreta tantum, qui furti erat conscius, intuente, disparuit eques, atque subsolano compresso, circio spirante revertuntur ad littus Bafi insulæ, unde discesserant. Nautis vero animo consternatis, et quid agerent nescientibus; (nullus quippe furtum, nisi tantum, qui illud perpetraverant, sciebant) eadem nocte beatus Filibertus cuidam viro in ipsa insula, qui multo contractus permanebat tempore, apparens in somnis; Surge, ait, o juvenis, in nomine Domini sanus esto, et vade; dic illis Britannis, B quia meum plumbum, quod furati sunt, deferre secum non debent: et hoc illis in veritate dixeris, quia quousque reddatur illud, flatum prosperum habere, patriamque adire non poterunt.

donec ablata restituunt;

47 Dato denique die surgere homo a lectulo festinat, sed veluti inscius ambulandi, gressu titubante, baculo tamen suffultus, pergit ad ecclesiam ipsius insulæ, et visum, quod viderat, presbytero illic commanenti innotescit. Aufertur omnis scrupuli dubitatio, ut nihil obstet ita credi, præsertim cum claudus sanus effectus talia referret. Pergit itaque cum presbytero, qui sanus effectus fuerat, ad naves Britannorum: dat sacerdos eis sermonem prædicationis, intimatur de furto in eorum navibus abscondo. Mora posthabita, scrutantur omnium naves, inveniuntur apud unam quam plures plumbi crustæ: redduntur presbytero, dant Britones confessionem, agentes facti pœnitudinem. Redditur eis ventus, redeunt ad diu optata litora. Presbyter vero ille crustas plumbi in fusiles vertens massas, ab ipsa insula navibus portum nostrum adeuntibus transmittere curavit, et qualiter sancti Confessoris merita in contracto ostensa fuerint, C narrari jussit. De Britannis vero ita se res habet.

et aliis ipsius clientibus,

48 Per idem denique tempus Gertrannus quidam nomine, superius memoratæ atque directæ Hiltrudis germanus nativitate, germanusque debilitate, diutius circa hujus Sancti basilicæ ostia excubans, nihil sospitatis apprehendere quiverat. Cum autem dies majoris immineret Litaniæ, et se strato collocasset; calore irruente prævalido, ita totis cœpit ardere membris, acsi propemodum in frixorio detineretur: transegit quocumque potuit modo noctem taliter cruciatus, sed cum solis jubar mundum reddidisset cunctis conspicuum, surrexit a lectulo directus, et eadem die, sicuti Ecclesiæ mos est, crucis vexilla prosecutus fuit, atque deinceps incolumis permansit.

LXXXIII. *qui hunc Sanctum pie invocaverant,*

49 Nec ab re fore reor, si referam, qualiter infra sæpe dictum terminum Ratinsim quidam vir commanens, periculum evaserit mortis. Fuerat igitur ab amicis vocatus ad prandium. Cumque grande convivium esset paratum, et diversi deliciarum cibi fuissent allati, non defuit etiam piscium copia. Et quia oceani littus inhabitabant, allata sunt multorum genera piscium, inter quæ offertur lupus marinus; quem cum avidius sumit, utpote piscem, licet nomine abhorreat, allatim delectabilem; una aristarum *d*, quæ ejus eminent dorsu, gutturi inhæsit vorantis, qui ob nimium pudorem veluti homo grandævæ ætatis noluit suæ gravitudinis quemquam esse conscium. Surgens denique gutture a mensa vulneratus, suam properat ad domum: quod non dicam alieni, sed nunc suæ innotescit conjugi. Transeunt dies quatuor vel quinque, intumescit guttur. Appropinquat septimus, denegatur cibo potuique aditus, sed nec sic cuiquam, quid sibi inesset mali, pandit.

EX IMPRESSIS. *d*

conferuntur mira beneficia,

50 Octava vero die equum festinus adscendit, et se ad hujus Sancti confert suffragium. Sed quia vesperi ad monasterium pervenit, hospitatur nocte illa juxta primam monasterii portam. Cumque signum ac nocturnum sonuisset officium, evigilans ille, sine ullo excreationis strepitu vel tussis impulsu, aristam super suam jacere persensit linguam; quam accipiens, omnibus qui aderant ostendit, et qualiter ejus gutturi hæserat, vel quot diebus ibi fuerat, gratulabundus innotuit. Cujus acutissima productio tantum longitudinis habebat, quantum medius medici *e* articulis in virili potest manu prætendi. Concessit procul dubio divina pietas tali in facto suo glorioso militi, quod se per Prophetam facturum esse pollicitus fuerat, ut antequam invocaretur, adforet non deprecanti. E *e*

quæ etiam narrator ipse percepit.

51 His itaque breviter digestis, non quod miracula defecerint, finem facimus loquendi, sed quia multiplicia exstant, et beatissimi Filiberti nondum transpositum est corpus. Ideo sequenti adnectenda sunt operi, sive quæ nostris diebus, exceptis suprascriptis, seu etiam nonnulla, quæ olim sicut ab antiquis, quæ nullo tenentur scripto, referuntur miracula; necnon insuper ea, quæ in ejus transpositione Domini pietas dignabitur, sicut credimus, operari. Supplico præterea omnibus, qui hæc forsitan, non propter almi Confessoris amorem lecturi sunt, ut ejus precibus apud piissimi Domini misericordiam peccaminum meorum veniam impetraturi precentur, cujus meritis me novi tertio tertianis et semel quartanis liberatum typis, Domino Jesu Christo pro nobis nato atque in carne passo præstante, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat Deus per infinita secula seculorum. Amen. F

ANNOTATA.

a *Per* cupam *vel* cuppam argenti fusilem *hoc loco videtur intelligi* calix argenteus, *ut Mabillonius in indice suo onomastico explicat, quamvis eadem vox in Glossario Cangiano etiam alias significationes habeat.*

b *Denarius est genus monetæ, cujus valorem hic determinare non possumus, cum propter multiplicem denariorum speciem ac crebram mutationem non fuerit fixus, ut in auctiore Cangii Glossario explicatur.*

c *Ex hac phrasi liquet, typum pro febri usurpari, cum hic homo dicatur* typo quartano, *id est febri quartana laborasse.*

d Arista *pro ossiculo vel spina piscium usurpatur in auctiore Cangii Glossario, et forte deducitur a voce Gallica* areste, *quæ camdem rem significat.*

e *Chiffletius et ultimus editor Historiæ Trenorciensis pro* medici *legunt* impudici. *Verum utraque*

EX IMPRESSIS. *utraque hæc lectio conciliari non potest, nisi pro articulo digiti* medici *legendum sit* medii : *nam medius digitus etiam* infamis et impudicus *appellatur, ut in Calepino videre est. Digitus autem medicus, qui minimo vel articulari proximus est, differt a digito medio, quemadmodum claro exemplo in Actis S. Arnulfi Suessionensis episcopi tomo III Augusti pag.* 256 *et* 257 *demonstratur.*

LIBER SECUNDUS.

PRÆFATIO.

Auctor in prologo monet, corpus S. Filiberti

Qui virtutum insignia, præclaraque miracula in præcedente libello, quem de beati Filiberti virtutibus, etsi minus digne, ut debui, prout tamen tunc temporis poteram, composui, et in sequenti pollicitus fueram ea, quæ supererant, seu etiam quæ divina dedisset virtus, me scripturum; cogor non tam miracula, (prô dolor!) quam pæne cunctorum occidentalium regnorum pandere ærumnosa discrimina. Non
B enim seriem rationis rite conservare poterit oratio, nisi temporum fuerint protelationes relatæ. Neque vero Hildoino *a*, qui dudum obiit *b*, sicut pollicitus fueram; sed cuilibet scire cupienti ista scribuntur. Cum enim Redemptoris omnium Christi Incarnationis DCCC et tricesimus sextus volveretur annus, paxque Ludovico imperante aliquantula arrideret, atque immensis populorum gaudiis translatio jam dicti Confessoris, secuti digestum est, celeberrime ab omnibus honoraretur, veneraretur, glorificaretur: non multo post, duobus scilicet semis annis decursis, præfatus moritur Imperator *c*, parique emenso spatio, Nortmannorum naves sexag. * sept. *d* repentino Ligeris ingrediuntur alveum cursu. Namnetum capiunt civitatem : episcopum, clerumque cum maxima populi multitudine in ore gladii trucidant; quod vero restat, captivitati dedunt.

* *Chiffl. sexa sept*

propter iteratas Normannorum incursiones.

53 Porro successor regni Ludovici imperatoris Carolus exstiterat, qui aula in regia nutriebatur, quando supra scripti ejus fratres, suo quisque (Lotharius videlicet et Ludovicus, Pippino ante patrem mortuo) potiebantur regno.
C Sed quia brevitati in talibus studendum est, (non enim idcirco id aggressi sumus, ut gesta potius silenda vel dellenda, quam miracula sancti Confessoris referantur) fit primo inter supra scriptos discordia fratres, tunc demum inter regni primores. Deinde insurgunt fratres juniores, Ludovicus et Carolus in Lotharium seniorem fratrem. Conglobantur horribilia bella veluti intestina : cedit victoria lugubris atque miserabilis junioribus fratribus; illorum discordia addit vires extraneis. Relinquitur fas, pergitur per nefas; deseritur custodia littorum maris Oceani : cessant bella extrinsecus, grassantur intrinsecus; augetur numerus navium, crescit innumerabilis numerus Nortmannorum : fiunt passim Christianorum strages, deprædationes, vastationes, incensiones, sicuti, quamdiu seculum stabit, manifestis patebit indiciis. Capiuntur, quascumque adeunt, civitates, nemine resistente : capitur Burdegalensium, Petrocorium, Santonum, Lemovicensium, Egolisma, atque Tolosa civitas : Andecavensium, Turonensium perinde, et Aurelianensium civitates pessumdantur. Asportantur Sanctorum cineres quamplurimum, fit pæne illud, quod per Prophetam Dominus minatur : Ab D Aquilone pandetur malum super omnes habitatores terræ. Fugimus et nos in locum, qui Conaldus *e* vocatur, in territorio Andecavensi, super alveum Ligeris, quem Carolus jam dictus rex gloriosus, propter imminens periculum, antequam Andecavis caperetur, nobis dederat ob causam refugii, corpore beati Filiberti adhuc in monasterio, quod Deas dicitur, relicto, quamvis a Nortmannis incenso. Non enim adhuc Herbidilica tellus, a tanto exspoliari patiebatur patrono, quamdiu pars aliqua ibi commorari poterat monachorum.

quæ ex dissidio principum Francorum in dies augebantur.

54 Deinde post aliquantulos annos innumerabilis pæne multitudo navium Nortmannorum ingreditur Sequanam fluvium. Nihil enim illis in partibus minus grassatur malum. Invadunt Rotomagensium civitatem, populantur, incendunt: Parisiorum perinde, Belvacensium, atque Melduorum capiunt civitates, necnon Melidunensium devastant castellum : capitur Carnotis : Ebroïcas populantur; atque Bajocas, reliquasque undique secus civitates invadunt. Nullus pæne locus, nullum intactum remanet monasterium : omnes fugam arripiunt. Rarus est, qui dicat : E State, state, resistite, pugnate pro patria, liberis et gente. Sicque torpentes, atque invicem dissidentes, quod defendere debuerant armis, tributis redimunt, ac Christianorum pessumdatur regnum. Hispanias insuper adeunt, Rhodanum intrant fluvium, Italiam populantur.

tandem ex monasterio Deas Conaldum translatum fuisse

55 Dum vero tanta ubique domestica et peregrina desæviunt bella, Incarnationis Christi octingentesimus et quinquagesimus septimus defluxerat annus. Et quia spes aliqua remeandi ad propria, quæ tamen cassa probatur adhuc esse, nobis inerat, cum huc atque illuc diversis hospitaremur fugitando in locis, corpus beati, sicut dictum est, Filiberti in proprio derelictum erat solo : quia malis ubique grassantibus, nullum certum obtinere poteramus securitatis locum. Sed cum nullum alicubi vel aliunde præberetur refugium, non ferentes, quin nobiscum quaquaversum circumferretur sanctissimum corpus, de ipsis prope Nortmannorum manibus rapitur potius cleptim, quam transfertur festivis cum laudibus, atque in memorato, qui Conaldus dicitur, collocatur loco; ita tamen, ut cum necessitas incumberet, transferri aliorsum potuisset. F Quod factum esse constat anno dominicæ Incarnationis octingentesimo sexagesimo secundo; quando de Conaldo motum, ad Mesciacum *f* suam est villam translatum. Ubi quanta gloriosis ejus meritis miracula claruerunt, cum ea, quæ in fine præcedentis libelli superesse diximus, scripta fuerint, subsequenter adnotata clarescent. Sed quia nec persecutio cessat paganorum, nec volubilitas stare novit temporis, mihique momentaneis minuuntur soles decursibus, jam tempus resque exigit, ut pandantur.

ANNOTATA.

a *De hoc abbate San-Dionysiano, cui Ermentarius priorem suum librum dedicavit, in Commentario prævio* § 11 *egimus.*

b *Quidam mortem hujus abbatis anno Christi* 840 *affigunt; alii vero ea usque ad annum* 842 *differunt, ut refertur in Historia Gallica abbatiæ San-Dionysianæ pag.* 80, *quæ Parisiis anno* 1706 *impressa est. Cum igitur Ermentarius hunc secundum librum scripserit anno Christi*

A *sti 863, quemadmodum* § IV *Commentarii prævii probavimus, vere dicere potuit, Hilduinum abbatem jam* dudum *obiisse.*

c *Ludovicus imperator mense Junio anni* 840 *mortuus est, adeoque hic auctor uno saltem anno a vera chronologia aberrat, ut Cointius in Annalibus Francorum ad hunc annum num.* 17 *et sequentibus ostendit.*

d *Chiffletius noster in Historia Trenorciensi cap.* XV *fatetur, se primo putasse* naves sex aut septem *hac lacuna indicari, cum in suo exemplari tantum* naves sexa sept. *legeret. Sed cum in alio Chronico invenisset, Nortmannos* numerosa classe *in fluvium Ligerim advectos esse, recte priorem opinionem mutavit, et potius hac litura* naves *sexaginta septem *significari credidit.*

e *Hoc monasteriolum vulgo dictum* Cunaud *Comes Vivianus anno Christi* 844 *vel potius* 845 *dedit Hilbodo abbati, ut patet ex diplomate, quod Chiffletius in Probationibus Historiæ Trenorciensis pag.* 201 *et sequente exhibet. Hactenus est Prioratus ab abbatia Trenorciensi dependens, ut Mabillonius hoc loco notat.*

B f *Est locus in territorio Pictaviensi, quem anno* 854 *Carolus Calvus rex Francorum concessit Hilbodo abbati, ut patet ex illius diplomate apud Chiffletium in Probationibus Historiæ Trenorciensis pag.* 207 *et sequente.*

CAPUT UNICUM. *Miracula antiqua et recentiora, quæ tum in insula Herio, tum in translatione corporis ad Mesciacum acciderunt.*

CAP. I *Deinde narrat nonnulla miracula.*

Cum vero de Hero Oceani insula ad Ampennum villam, indeque per Varinnas, ad locum, qui Palus dicitur, ventum esset, atque hinc Deas monasterium cum sancto fuissemus, sicuti relatum est, pignore ingressi; tanta utriC usque sexus adfuit populi multitudo, ut innumerabilis esse penitus censeretur. Interfuit etiam illic quædam ejusdem Sancti famula ex Celensi villula, habens secum filium oris officio damnatum, suo mutum ex utero profusum. Sed cum, uti fieri in tanta populi densitate solet, inter matrem filiumque aliquanti interpositi essent, puerque matrem cœpisset non videre; clara eam voce cœpit proprio inclamare nomine. Mater vero nomen agnoscens, cujus vocem audiret ignorans, revertitur, puerumque loquentem inveniens, stupefacta miratur: sicque ad laudem sancti Confessoris mutus loquitur, mater gratulatur, populus lætatur, Deus, cujus est quidquid boni est, ab omnibus glorificatur.

II. *in prioribus translationibus facta;*

57 Qualiter quidam ex plebeia multitudine sospitatem adipisci meruerit, inserendum videtur. Venerat quadam die ad limina Confessoris almi non parvus populi cuneus, votisque completis, regrediebatur, obviamque habuit, quæ adoratum veniebat, turbam hominum plurimam; inter quos unus validissima laborabat febri depressus. Tunc unus revertentium dixit, se particulam habere scalæ superius dictæ; adfirmans, quod si tingeretur vino, et inde fiducialiter nihil hæsitans hauriret, statim sanari mereretur. Credidit ille sibi talia dicenti: ligni particula vino tingitur, vinum ebibitur, febris fugatur, sospitas consequitur, lætus sanusque ad sancti Confessoris limina graditur, lætiorque domum revertitur. EX IMPRESSIS.

Delatus est etiam quidam puerulus mutus, ut meritis almi locutionem accipere possit Confessoris; divinaque solatiante * clementia, recepit, post aliquantum vero temporis amisit; iterumque advectus recipit, retinet, loquitur, gratulansque recedit. III.

* *Id est consolante*

58 Non multo temporis cursu emenso, adducitur quidam vir horribili peste contritus, dæmonicaque glomeratione invasus. Is cum propter sancti fuisset adductus Viri sepulcrum, diversis cœpit insanire modis: qui inter diversos corporis motus, protensis sursum brachiis, tanta in circuitu ferebatur volubilitate, voces emittens truculentas, ut nullus dubitare posset, quin ab immundis discruciaretur spiritibus. Sed non diu in eum pestis, precibus sancti interpositis Confessoris, prævalere potuit: expulsa quippe citius infestatione dæmoniaca, sanitati redditus, E cum gratiarum actione sospes domum reversus est ad propriam. IV.

Vir quidam pedis officio, orisque ratione carens, venit die quadam ad Lucionnum *a* vicum nostrum, in quo reliquiæ beatissimæ virginis Mariæ nimis præcipuæ habebantur. Insistit orationibus, dirigitur lætus, exsiliensque incedit. Deprimitur nocte sopore, multo quam solitus erat graviore; admonetur in somnis, ut qui jam directus erat, si loqui vellet, sancti peteret limina Filiberti. Nec mora, venit directus atque mutus, stat illic duobus vel tribus diebus; solvitur lingua, innotescit qualiter primo directus, ac postmodum loqui meruisset; permanet nobiscum aliquot dies, recedit sanus. V. *a*

59 Tantorum taliumque miraculorum celebritate longe lateque pervolante, Bituricas quam dicunt, civitas admirata stupescit. Mittit denique et ipsa ad sancti Confessoris patrocinia virum nobilissimum, dignitate seculi pollentem, sed tamen febri vexatum quartana, qui tali, anno et medio, laborabat bili. Cumque ante sepulcrum aliquamdiu orationi incubuisset, surrexit, seque sitire dixit; bibensque vinum, quo baculus F fuerat sancti Confessoris ablutus, solo tapetibus projectis, dormivit pauxillum. Cum vero somno sederet discusso, tantam χολερῶν *b* evomuit abundantiam, ut confestim (sicut revera erat) sanum se confiteretur esse: talique modo sospes effectus, muneribus collocatis, gaudens remeat ad propria. VI. *sed ibidem prætermissa,* *b*

Deprimebatur quoque vir quidam valde nobilis longiuscule a nobis positus, gravitudine valida; admonitusque est in somnis, ut sancti peteret Filiberti suffragia. Sed cum paullulum aliquid sanitatis sensisset, obliviscitur illuc ire; iterumque infirmatur, iterumque illuc ire admonetur. Venit tandem, velit, nolit, ad limina sancta: innotescit passionem, propalat visum; redditur sanitati, regreditur sospes. Nolo quemquam mirari, si paria referuntur paribus miracula verbis; quia nec stili adeo esse potest dissimilitudo, ubi miraculorum constat fore similitudo. VII.

60 Jam vero quia quæ recordari potuimus, (multa quippe per septem et viginti annos *c* a memoria recesserunt) retulimus; restat ut illa, quæ VIII. *quibus ex testimonio alterum* *c*

EX IMPRESSIS quæ veterum relatione in Hero insula gesta fuisse didicimus, innotescant. Fertur, quod quadam die ingressus est monachus quidam ecclesiæ custos basilicam, in qua beati Filiberti corpus tumulatum quiescebat; respiciensque ad lectuli caput, ubi semper non modo noctu, sed etiam interdiu tres solitæ erant ardere lampades, vidit eas exstinctas. Subito candelam arripiens, cum concitus in alteram vellet ire ecclesiam, ut lumen sibi inde mutuaret, medio itinere in ejus manu accenditur candela; citiusque revertens lampades accendit, talique facto admonitus, cavit deinceps, ne absque debitis basilica luminaribus aliquando foret.

IX. Dicitur etiam vera relatione, quod Britannorum classis numerosior ad nostræ insulæ portum, qui Conca dicitur, venerit causa prædationis. Cumque armati de navibus prosilivissent, tanta inter se mutua cæde bacchati sunt, ut nullus præter unum evaderet, qui hæc insulanis nuntiaret: sicque Christi miseratione ac sancti meritis Confessoris, qui prædari atque devastare ceteros cupiebant, invicem dimicantes perierunt. B

X. *addit antiquiora* 61 Narratur insuper, quod navis Saracenorum, cujus tanta æstimabatur magnitudo, ut murus pæne ab intuentibus putaretur, ad Oiam *d* venerit insulam: quæ cum in ea quidquid voluisset, explesset, voluit devertire ad nostræ insulæ portum: et cum jam medium esset iter emensum, tanta avium multitudo in nostro consedit litore, quanta numquam (ut fertur) alicubi visa fuit aliquando: quas Saraceni intuentes, nihil aliud quam innumerabilem crediderunt esse bellatorum exercitum, talique territi visione, retrorsum abeuntes, non ausi sunt nostram adire insulam. Hæc tria, quæ relatione veterum miracula didicimus, hunc habeant in nostro opere locum.

XI. *et recentiora.* 62 Nec inconveniens esse reor, si narrem, qualiter duobus antequam ab Hero insula sanctissimum transferretur corpus annis, a nostratibus contra Nortmannos in ipsa pugnatum est insula; vel quomodo cuidam in Corbeïa *e* monasterio per visum revelatum esse dignoscitur. Accidit ut quidam ex nostris illuc pergeret monachus. Cumque sancti Filiberti festivitatem, quæ decimo tertio Calendarum Septembrium celebratur die, nocte eadem celebriter coluissent monachi, mane jam facto, venit ejusdem monasterii monachus ad illum, qui nostra de parte illuc venerat, monachum, illique ait: Volo unanimis scire te, Frater, quia hac fui in vestra insula per visionem nocte. Tunc demum retulit illi situm insulæ, monasterii positionem, sicut ei per somnum ostensum fuerat, et sicut revera sese res habebat, addiditque: Et ut vere scias, quia vera sunt, quæ dico; vidi hac nocte nuntium de portu advenisse maris, qui novem Normannorum adesse nuntiaret naves. C

quæ in Hero insula contigerunt 63 Tunc sanctus Filibertus de proprio consurgens tumulo, sicut mihi videbatur, vestibus indutus candidissimis, aureum ferens dextera evaginatum manu mucronem, multitudine dealbatorum subsequente, exiit per occidentalem monasterii atque castelli portam, et cum ad portum, qui Concha dicitur, quantocius properaret, invenit multitudinem Nortmannorum, qui armati ad monasterium festinique pergebant. Nec mora, sub unius horæ curriculo, omnes sanctus perimit Filibertus, ac deinde monasterium revertitur, atque in suo se collocat tumulo. Et mihi indubitanter crede, quia hodie in vestra insula contra Nortmannos pugna peracta, victoriaque est a vestris consecuta. Quod ita contigit evenisse. D Ipsa denique festivitatis ejus die, de novem navibus, hora etiam nona pugna inchoatur, quæ vespere finitur, in qua quadringenti octoginta et quatuor ceciderunt Nortmanni, uno tantum ex nostris corruente, equis quampluribus interfectis, equitibus nonnullis vulneratis. Hæc ita esse, qui interfuit, narratum iri censuit *f*.

64 Ab hinc quæ in Mesciaco seu in itinere, cum illuc iretur, ostensa sunt miracula, ordinatim breviterque adnotata subsequantur. Gratum tamen esse credo, si primitus, cur illuc corpus almi Confessoris translatum fuerit, dicatur. XII. *Denique ... diversis ... fictis*. Nortmannorum siquidem quatuor continuis annis in Ligere fluvio hiemantium, subitaneos non valentes sustinere occursus, prædictus pater noster Hilbodus abbas regem adiit Carolum, atque ab eo partem aliquarum in pago Pictavo meruit obtinere villarum *g*; in Matronis videlicet, atque Mesciaco, in Apciaco, et Estivali, in Crusaco, et Maximiaco ac Prisciaco partem, necnon et villam, quam Asinarias vocant, in territorio Briossensi *h* super Vultonnam *i* fluvium, cum omni integritate accipiens. Has utique villas filii Belial regi non pleniter obtemperantes, mo- E nachorum gregem odio gratis habentes invaserant. Sed cum diu multumque in illis adquirendis laboratum, nihilque esset adquisitum; tandem muneribus non paucis datis, vix eas de invasorum manibus recipere potuimus, Maximiaco atque Asinarias villis sibi injuste ad tempus retentis.

quæ Deus in translatione corporis ad Mesciacum 65 Tunc visum est et propter paganorum infestationem, et Christianorum persecutionem, ut illuc sanctum deferretur corpus, quo saltem ob illius reverentiam mitius a perversis ageretur hominibus. Hac igitur necessitate urgente, ipso Kalendarum Maiarum die, de Conaldo egredientes cum sacro pignore et laudibus, ac populi plurima multitudine, venimus ad Fabricas *k*, ipsius Sancti villam; in qua vigiliis, ac debitis obsequiis cum nox decursa esset, solisque ortus advenisset, cum immensis laudibus exitur inde, atque ad Taisacum tenditur. Cumque ad Toarum *l* flumen ventum, pausatumque esset; advecta est in quodam gestatorio quædam femina, debilitate membrorum contracta, quæ interventione sancti Confessoris, et Christi miseratione citius dirigitur, atque cum ceteris cœptum iter insequitur. F

XIII. Oblatus est etiam in ipso itinere puer duodennis, nomine Madalbertus, qui in enudo genibus utebatur pro pedibus; in quo divina non fuit tarda pietas: subito quippe poplitibus directis erigitur, atque subsequentium ad laudem sancti Confessoris comes efficitur.

XIV. Cum vero in Taisacum intraretur villam, puer quidam Gontrannus nomine, similiter contractus, sed non dissimiliter directus, gressum recepit, ac turbæ subsequentis numerum auget.

XV. *et in hoc ... loco* 66 Inde ad Mesciacum venientes, inter Missarum solemnia quatuor sunt ostensa miracula. Duo quippe lumen, ac duo gressum recipere meruerunt. Virtus divina in talibus admiratur, ac merita almi Confessoris ab omnibus venerantur. Tantus vero illic creditur utriusque sexus populus adfuisse, ut decem millia hominum esse putarentur.

XVI. Cum vero tanti viri has in partes adventus, ac miraculorum longe lateque rumor personuisset, diversorum accolas locorum ad hujus Sancti limina properare compellit, scilicet ut et pro se ejus

A ejus gloriosa merita flagitent, vel si quos habent corporis incommoditate gravatos, incolumitati restitui ejus intercessione mereantur.

XVII. Adductus est in carruca vir quidam, Mainframnus nomine, ad hujus Sancti limina, pedum carens officio, manumque habens aridam. Is cum aliquamdiu orationibus incubuisset, quo advectus fuerat spreto, sanus lætusque recessit.

XVIII. Venerat etiam quædam femina de Lemovicensi territorio, ab infantia dæmonum patiens incursus, quæ per multa Sanctorum loca, ut sanari mereretur, deducta, sed tamen adhuc liberari non merita fuerat. Hæc cum ibi aliquibus excubuisset diebus, dæmonum rabie depulsa, sanitati est ex integro restituta.

XIX. *ægris conferre dignatus est.* 67 Quædam femina, cui nomen erat Gisla, longo tempore membris omnibus dissoluta, plaustro illuc perducta est; permanensque inibi aliquot dies in orationibus, nihil sanitatis adquirens revertitur. Cum autem ad propria remeasset, vidit in somnis sanctum Filibertum se admonentem, ut, si vellet sanari, iterum illuc oratum veniret. Venit festinanter, innotescit somnium,
B incumbit orationibus, recedit sana.

XX. Puer quidam, Gulframaus nomine, ex pago Biturico ad hujus Sancti limina a parentibus adducitur, decem fere annorum, cujus nullum umquam lingua sermonem protulerat; parentum vero precibus interpositis, accipit puer loquelam, ac loquens gaudensque discedit.

XXI. Anus quædam ex villa Boionno, sancti Hilarii femina, Godultrudis nomine, manum habens aridam, sanitatem accipiens revertitur.

XXII. Femina quoque Berta nomine, ex Villa-nova veniens illuc, quæ per annum integrum lumen amiserat, recipere meruit. Si vero omnium, quæ in Mesciaco gesta sunt, et frequenter fiunt miracula, claudorum, debilium, cæcorum, aridorum, febricitantium, adnotare voluero, ante me dies, quam miracula deficient.

Sed jam claudatur noster hoc fine libellus,
Plurima cum restent, quæ memoranda forent.

ANNOTATA.

a *Opinor hic indicari locum illum, in quo monasterium Lucionense conditum est, et de quo Mabillonius in Annalibus Benedictinis ad annum*
C *Christi* 682 *num.* 29 *inter alia sic scribit :* Plura alia virorum monasteria informavit Filibertus : nam præter Gemeticense, Herense et Quinciacense, etiam cœnobium Lucionense sanctæ Mariæ in Pictonibus, cujus originem Lucio cuidam imperiali tribuit chronographus Malliacensis, rexisse fertur.

b *Hoc loco vox Græca* χολερῶν *est genitivus numeri pluralis deductus a nominativo singulari* χολέρα, *id est latine* bilis, *ita ut Ermentarius significet, hunc virum magnam biliosorum humorum copiam evomuisse, atque sic subito sanitati restitutum esse.* x impressio

c *Hinc confirmatur, quod inter primam* S. Filiberti *translationem et hanc lucubrationem viginti septem anni intercesserint, adeoque Ermentarius anno* 863 *hunc secundum libellum scripserit, ut in Commentario prævio monuimus.*

d *Valesius in Notitia Galliarum pag.* 390 *et sequentibus fuse disserit de vero hujus insulæ situ, quam nonnulli scriptores propter nominis similitudinem cum aliis confuderunt. Opinamur, hic sermonem esse de insula istius nominis, quæ ab insula Herio non admodum remota est.*

e Corbeia *est urbecula Galliæ in Picardia ad Somonam fluvium sita, quæ habet celebre cænobium, quod anno* 660 *S. Bathildis regina Franciæ fundavit. Haud dubie illud monasterium hoc loco indicatur.*

f *Hæc victoria de Normannis anno Christi* 834 *relata est ; sed anno sequente Rainaldus Comes Arbatilicensis in eadem insula cum Normannis infeliciter pugnavit ac fugatus est, ut* E
Ademarus et Chronicon Lemovicense apud Chiffletium in Probationibus Historiæ Trenorciensis pag. 185 *et* 187 *testantur.*

g *Diploma hujus donationis apud laudatum Chiffletium pag.* 207 *et sequente legi potest.*

h Briossium, *quod Braudrantius* Brigiosum *vulgo* Briou *appellat, in Pictaviensi provincia situm est, ut patet ex vicino fluvio, de quo jam aliquid dicemus.*

i Vultonna, *aliis* Voltumna, *vel* Vultonia, *et Papirio Massono* Vultranus, *vernacule* la Boutonne, *oritur in Pictaviensi provincia sex leucis a fano sancti Maxentii in meridiem juxta pagum* chef Boutonne *ab eo dictum. Hinc in Occasum fluens per Santoniam provinciam, Angeriacum urbem rigat, et quinque leucis infra Carantono fluvio miscetur.*

k *Novissimus auctor Historiæ Trenorciensis part.* I *pag.* 36 *in notis opinatur* Fabricas *esse pagum, nunc dictum vulgo* Forges, *qui inter Cunaldum et Mesciacum situs est.*

l *Fluvius, quem Ermentarius hoc loco* Toarum *vocat, ab aliis* Toëdus, Toadus, *vel affinibus hujusmodi nominibus appellatur, et a* F
Baudrantio in Geographia tomo II pag. 311 *sic describitur :* Thoëda, LA TOUE, fluvius Galliæ oritur in Pictavensi provincia, ubi Perteniacum et Thoarcium rigat; deinde per Andegavensem Ducatum fluens, auctus Argentone et Diva fluviis minoribus, tandem in Ligerim labitur paulo infra Salmurium.

DE

A D

DE SS. HELIODORO AC DOSA MARTYRIBUS.

J. P.

FORTE SUB CONSTANTINO COPRONYMO.

Cultus ex Fastis.

Memoria in Fastis Græcis, tempus martyrii.

Varii Græcorum Fasti Sanctos hosce consignant hodierna die. Menæa quippe magna typo vulgata hæc scribunt : Eadem die memoria sancti martyris Heliodori ac Dosæ. *Accedunt Menæum Chiffletii, Menologium Sirleti, et apographa nostra Sirmondo-Chiffletiana; quæ ultima elogio illos prosequuntur. En tibi textum ejusdem Græcum latine hic redditum :* Πεντηκοστῷ τρίτῳ... του βασιλέως ἀπελθόντος μετὰ στρατου οὐκ ὀλίγου ἐν τῷ Ῥωμαϊκῷ κάστρῳ, εφ' ᾧ τάστε ἐκκλησίας καθαιρεῖν, τάστε ἱερὰς εἰκόνας ἀνατρέπειν, καὶ τὰ λείψανα τῶν Ἁγίων πυρὶ κατακαίειν, οἱ ἅγιοι Ἡλιόδωρος καὶ Δοσᾶς παῤῥησιάμενοι, καὶ τὴν του τυράννου διελέγξαντες ἀθεότητα, καὶ τὴν ἀληθῆ πίστιν ἀνακηρύξαντες

B ἐν βαρυτάτῳ γήρᾳ ἦν γὰρ ὁ Ἡλιόδωρος ἐτῶν τέ, πολλὰς καὶ πολυτρόπους βασάνων ἰδέας ὑπέμειναν, καὶ τελευταῖον τὰς ῥῖνας τμηθέντες, καὶ τὰς κεφαλὰς καταφλεχθέντες, εὐχαριστοῦντες καὶ προσευχόμενοι, παρέδωκαν τῷ Κυρίῳ τὰ πνεύματα. Quinquagesimo tertio... postquam discessisset imperator modico cum exercitu ad castrum Romanum, ut ecclesias destrueret, sacrasque imagines everteret, ac Sanctorum reliquias igne combureret; SS. Heliodorus et Dosas libera voce utentes, tyrannique impietatem redarguentes, ac veram fidem annuntiantes, in devexissima senectute (Heliodorus enim agebat annum quintum ac nonagesimum) multa ac varia tormentorum genera sustinuerunt, et demum, naribus amputatis capitibusque perustis, gratias agentes et orantes, Domino spiritum tradidere. *Castellanus ambos etiam hos Martyres signat in suo Martyrologio universali.*

2 *Vides in principio hujus narrationis lacunam esse. Quisnam ergo annus intelligi hic debeat, me latet. De imperatore autem tametsi nihil certæ affulget lucis, eversio tamen imaginum, de qua ibidem fit mentio, videtur innuere, rem gestam esse tempore Iconomachorum; et quia præterea meminit scriptor de ecclesiarum destructione, ac reliquiarum Sanctorum combustione, incidit mihi suspicio forte hic tacite designari Constantinum Copronymum, cui utpote dicti impietatis characteres conveniunt. Theophanes enim in Chronographia pag.* 370 *editionis regiæ Parisinæ anni* 1655, *ita in rem nostram illum imperatorem depingens,* Sanctorum, *ait,* reliquias... ipse e sacris loculis effodit, et ne uspiam amplius extarent, penitus abolevit. In eos itaque, qui venerarentur, velut in impios, bonorum proscriptiones, exilia, supplicia comminabatur. Ubicumque reliquiæ Dei quam maxime favorem conciliantes... habebantur, eas quam citius de reliquo non videndas e medio tollebat. Quippiam hujusmodi in pretiosissimum celeberrimæ martyris Euphemiæ corpus irreligiosus imperator exercuit, ubi nimirum illud in maris profundum cum ipso loculo demersit... Iste quidem communis ecclesiarum hostis æde *ejusdem martyris* sacra profanata, armamentum fecerat, et stercoribus excipiendis male dicaverat. *Unde conficitur, in nefarium illum imaginum sacrarum hostem convenire duos etiam alios impietatis characteres, de quibus dicebam, videlicet templorum ac sanctarum reliquiarum profanationem : unde factum est, ut duorum nostrorum Pugilum martyrium forte accidisse sub Constantino eodem Copronymo superius posuerim : tametsi sub alio imperatore iconomacho illud etiam accidere potuerit.*

Cur suspicer accidisse martyrium illud Constantino Copronymo

E

C

DE SANCTO PAULO JUNIORE

F

ARCHIEPISCOPO CONSTANTINOPOLITANO.

J. P.

ANNO DCCLXXXIV.

Synopsis de hoc Sancto aliunde extracta

In Historia chronologica Patriarcharum Constantinopolitanorum, tomo primo hujus mensis præmissa, sanctus iste Paulus, hujus nominis quartus, ordine autem inter eosdem præsules quinquagesimus secundus exhibetur pag. * 101 *et seq. Fuit natione Cyprius, officio lector. Cathedræ Constantinopolitanæ præfuit ab anno* 780 *usque ad* 784 ; *palam quidem damnare non ausus hæresim Iconoclastarum, sed in morbum incidens solio Constantinopolitano nuntium remisit, et assumpto monastico habitu in Flori monasterio ignaviam suam publice et non sine lacrymis confessus est, et orthodoxam fidem utiliter professus : ita ut moriens ac jam mortuus plus profuerit suæ ecclesiæ quam vivus. De die emortuali, memoria in Fastis Græcis, loco venerationis publicæ, epitheto* junioris, *ac nomine ejus sacris tabulis inscripto consuli potest citata Historia, ubi et alia, quæ paullo ante ex eadem extraximus, videre licet. Damus autem illum hoc die, quo notatur in Menæis magnis impressis. Menologio Sirleti, Menæo Chiffletii, ac in alio nostro apographo Græco; tametsi in citatis Menæis magnis et alibi etiam annuntietur aliis diebus. Vide eamdem Historiam. Paucula ista de hoc sancto Patriarcha æqui bonique, lector, consule.*

A D

DE SANCTIS MARTYRIBUS
LEOVIGILDO ET CHRISTOPHORO
CORDUBÆ IN HISPANIA,
COMMENTARIUS PRÆVIUS.

P. D.

Sanctorum cultus, vitæ professio, Acta ; et cœnobiorum, quæ incoluerunt, situs.

ANNO DCCCLII. *Inter martyres, qui sub Arabibus passi sunt.*

In *Commentario prævio sancti Eulogii presbyteri et martyris, apud nos ad diem* XI *Martii edito,* § 1 *pag.* 88 *dicuntur ista :* Occupata ab Saracenis Hispania, sedes regni, quæ Hispali paucis annis constiterat, Cordubam B per Abdalazim translata fuit, quam barbari sublimi undique magnitudine et majestate attollere sunt conati, relicto etiam Christianis suæ religionis cultu, et templis plerisque ac monasteriis intactis. Paulatim tamen prævalentibus impiis Saracenis, oppressa et afflicta Christianorum libertas est, et cæde martyrum irrigata Corduba, potissimum ultimis annis regni Haldarahmani, ejusque filii Mahemadi. Qualia tunc fuerint Cordubæ Martyrum certamina et trophæa, declarat S. Eulogius libris tribus Memorialis Sanctorum, in quibus ab Æra DCCCLXXXVIII, sive anno Christi DCCCL, regni Habdarrahgmani XXIX, usque ad Æram DCCCXCIV, sive annum Christi DCCCLVI, singulorum martyrum Acta describit.

S. Leovigildus et Christophorus

2 *Hos inter numerantur* SS. Leovigildus et Christophorus, *quos Martyrologium Romanum ad hanc diem ita annuntiat :* Cordubæ Sanctorum martyrum Leovigildi et Christophori monachorum, qui in Arabum persecutione pro Christianæ fidei defensione in carcerem conjecti, ac mox, cervicibus abscissis, igni traditi, martyrii palmam adepti sunt. *Præiverat episcopus Equilinus lib.* VII *cap.* LXXXVI *ita scribens :* Christophorus et Leovigildus martyres apud civitatem C Hispaniæ Cordubam passi sunt : qui tempore persecutionis ab infidelibus comprehensi, cum Christum confessi essent, gladio cædente, martyrium consummaverunt : quorum corpora post abscissionem capitum igni tradita sunt. Qui passi sunt XIII Kal. Septembris ; ut Ado tradit in Sanctorum Martyrologio ex dictis Hieronymi sumpto. *Locum, ubi Ado hos Sanctos commemoret, in genuinis ipsius Fastis nondum reperire licuit, nec reperiendum arbitror ; cum et tot alii Christi pugiles, Martyribus nostris circa annum* 852 *synchroni, vel ad Adonis notitiam non pervenerint, vel pervenerint tantum, cum ipse circa annum* 859 *Martyrologio suo finem imposuerat. Igitur vel interpolatis usus Fastis est Equilinus, vel Adoni ea attribuit, quæ sunt Usuardi, ad hanc diem ita enuntiantis :* Civitate Corduba Sanctorum monachorum Leovigildi et Christophori, quorum corpora post abscisionem capitis igni tradita sunt.

Honorantur et coluntur.

3 *Martyrum horum cultum ea quoque commendant, quæ P. Martinus de Roa de Martyribus Cordubensibus cap.* II *universim disserit de illis, qui sub Saracenis passi sunt.* Martyres, *inquit,* qui sub Arabum tyrannide, testimonium fidei reddiderunt, antiquitate... se sua tuentur ; cujus auctoritate commendati, ante septingentos annos, et eo amplius, Fidelium cultu et veneratione celebrantur. Vix enim cæsi pro Christo E sunt ; cum pro Martyribus haberi, et coli cœpti sunt, tanta certe religione, ut ejus extinguendæ causa, in occisorum cineres desævirent : quos cum lapillis interdum cruore Martyrum illitis in flumen jactabant, ne recepti a Christianis in honore haberentur. Tanta sub eorum etiam necem pietas in Martyres, tam alte inhærens veri et proprii martyrii persuasio. Docet id sepulturæ genus a reliqua gente discretum. Nempe intra templa, atque adeo intra Martyrum tumulos, et sub ipsis etiam aris inhumati. Qui honos ea tempestate solis Martyribus, aut paucis aliis (quod ad templa tantum attinet qui proxime ad eorum merita accessissent, habitus est. Idoneos habetis testes Historias, *(præsertim S. Eulogii)* et lapides.

Certum non est, quod professi fuerint

4 *Tamayus in Martyrologio Hispano alios citat hagiologos, qui* SS. Leovigildi *et* Christophori *meminere. Inter alios affert Bedam, et Hugonem Menardum, circa quos nonnihil est observandum. Primo, cum Bedæ mors passionem nostrorum Martyrum annis plus centum præcesserit, perspicuum est, in genuinis ipsius Fastis hos Pugiles non fuisse notatos. Secundo, Menardus* F *Sanctos nostros retulit in Martyrologium Ordinis S. Benedicti, utique insinuans, eosdem memorati Ordinis leges fuisse professos. Menardo assentire videtur Mabillonius parte* II *Sæculi quarti Sanctorum Ordinis pag.* 584. *Hanc doctissimorum virorum opinionem verisimilem reddit conjectura valde probabilis, quod S. Benedicti regula per Hispaniam sæculo nono præ cæteris floruerit : non tamen res est omnino certa. Cum etenim et leges monasticas scripserit S. Fructuosus, vir sanctitate et prodigiis in tota Hispania celebratissimus, ut tomo II Aprilis a pag.* 431 *patet ; improbabile non est, sæculo nono superfuisse cœnobitas, qui S. Fructuosi regulam vel recenter amplectebantur, vel, cum eam majores sui essent amplexi, ad aliam deflectere nolebant, annis præsertim ducentis nondum elapsis a sanctissimi Hispani legislatoris obitu.*

regulam

5 *Verum, inquies, in monasteriis a S. Fructuoso conditis Benedictinas leges fuisse observatas, ostendit S. Fructuosi regula* 8, *in qua (ut Mabillonius in Præfatione ad Sæculum* I, § 6, *pag.* XXXVI, *Sanctorum Ordinis observat) hæc habentur :*

AUCTORE P. D.

habentur : Obedientia (PRÆCEPTUM EST REGULÆ) ut in impossibilibus quoque rebus opere atque affectu ostentetur, et teneatur usque ad mortem : *ubi illis vocibus*, præceptum est regulæ, *lex quædam alia et antiquior cituri videtur, vi cujus obedientia tam ardua sit amplectenda. Quæ vero (ita pergit Mabillonius loco citato)* alia regula nisi Benedictina hic intelligenda est, cujus in cap. 68 præceptum est, ut « si cui fratri » impossibilia injunguntur, suscipiat jubentis imperium ? »

S. Benedicti.

6 *At notandum est, in regulis S. Fructuosi a Luca Holstenio editis, illas voces* præceptum est regulæ, *legi absque parenthesi, et sensu planiore ita haberi* ; Obedientia præceptum est regulæ *etc.* : *quibus verbis obedientia mere definitur; non vero citatur regula ulla distincta, quæ obedientiam tam sublimem exigat. Nihil proinde pro Benedictinis legibus a S. Fructuoso receptis hinc fas est colligere : neque enim ad eam rem quidquam facit utriusque regulæ conformitas : nam uti S. Fructuosus in regula citata, ita et S. Columbanus in regula, obedientiam usque ad mortem exigit* : Obedientia autem, *inquit*, B usque ad quem modum definitur ? Usque ad mortem certe præcepta est, quia Christus usque ad mortem obedivit Patri pro nobis. *Atqui tamen ad hanc conformitatem suspicabitur, ut puto, nullus, S. Columbani leges a S. Fructuoso fuisse adoptatas. Ergo.*

a qua regula S. Fructuosi

7 *Imo si S. Fructuosi regula, impossibilia præcipientis, cum Benedictina accuratius conferatur: potius disparitas, quam conformitas inter utramque est apparitura. S. Benedicti regula ita habet :* Si cui fratri aliqua forte gravia aut impossibilia injunguntur, suscipiat quidem jubentis imperium cum omni mansuetudine et obedientia. Quodsi omnino virium suarum mensuram viderit pondus excedere, impossibilitatis suæ causas ei, qui sibi præest, patienter et opportune suggerat, non superbiendo aut resistendo vel contradicendo. Quodsi post suggestionem suam in sua sententia Prioris imperium perduraverit, sciat junior ita sibi expedire, et ex caritate confidens de adjutorio Dei, obediat. *Quæ regula certe lenior est et humano agendi modo attemperatior, quam illa S. Fructuosi lex* : Obedientia præceptum est regulæ, ut in impossibilibus quoque ostentetur C et teneatur usque ad mortem.

distinguitur.

8 *Erit fortasse nonnemo, qui regulam S. Benedicti in cœnobiis a S. Fructuoso institutis viguisse ea de causa contendat, quod ibidem floruerit* regulæ SANCTÆ constitutio, *ut colligi potest ex privilegio Cindasuindi regis Gothi ; relato apud Yepesium in Appendice ad tom. II Chronici generalis, scriptura* 13, *fol.* 10. *Cum enim* regulæ SANCTÆ *nomine Benedictinæ constitutiones olim solerent intelligi, eædem illis vocibus,* regulæ SANCTÆ constitutio, *designatæ possunt videri. Verum ut in Galliis sola Benedictina regula* sancta *dicta sit (quod hic disputare non vacat) in Hispania certe etiam aliorum Ordinum leges nuncupatas fuisse* sanctas, *manifestum est ex epistola apologetica Eutropii, qui regulam a Donato ex Africa in Hispanias illatam vocat* SANCTÆ regulæ institutionem, *ut videre est apud Mabillonium in Præfatione ad Sæculum primum Actorum Benedictinorum,* § 6, *pag.* XXXV. *Non enim* sancta regula, *quam Donatus attulit, fuit Benedictina ; sed ab ea distincta ; ut Mabillonius loco proxime citato ostendit. Cæterum an privilegium Cindasuindi regis mox allegatum sine scrupulo admitti possit ut sincerum, vide, si placet,* D *apud Ferreras in Historia Hispaniæ ad annum* 646 *num.* 14.

Biographi scriptoris aetas...

9 *Vitæ scriptorem nactus est uterque Martyr, ut dictum est supra, S. Eulogium, quo melior alter desiderari non poterat; ut manifestissime colligitur ex tom. II Martii a pag.* 88, *ubi ipsius vita et martyrium, quod anno* 859 *consummavit, illustrata sunt. Adde, quæ de eodem sancto biographo dicta tom. VI Julii, pag.* 451, *num.* 5. *Accedit singularis, quæ inter Martyres et S. Eulogium intercessit amicitia et conjunctio. Sanctus vero* Christophorus *non tantum popularis, contribulis, sed et a pueritia S. Eulogii auditor et discipulus fuit. Hæc videsis in Passione nostrorum duorum Pugilum, quam mox ex ipso S. Eulogio daturi sumus. Consummati per* SS. Chrystophorum *et* Leovigildum *martyrii testis etiam perquam idoneus est Usuardus ; cujus annuntiatio supra recitata est : ipse enim ea, quæ anno* 852 *Cordubæ contigerant pro fide certamina, facile anno* 858 *potuit discere ; cum tunc Cordubæ versatus fuerit ; ut liquet ex Aimoino in Historia translationis SS. Georgii et Aurelii, impressa tom. VI Julii pag.* 460. E

monasterio.

10 *Unum illud in Actis obscurum est, quo in loco sita fuerint monasteria, ex quibus Sancti nostri prodierunt. Scriptorum diversas ea de re opiniones affero. Mabillonius Sæculo* II *Actorum Ordinis S. Benedicti pag.* 582 *ad hunc locum, qui ibidem habetur in Vita S. Fructuosi,* Pater ejus cum secum habens inter montium convallia Bergendensis territorii, *observat ista :* Pagus seu tractus Bergendensis seu Vergendensis ac Vergidensis... situs inter legionis montes et Callæciam, teste Antonio Yepezo, S. Fructuoso ortum dedisse, a nonnullis creditur. *Deinde vero pag.* 583 *in eadem Vita dicitur* ad locum illum solitudinis supramemoratum *rediisse, ac* cœnobium Complutense *exstruxisse. Locum autem illum ita exponit in notis Mabillonius :* Cœnobium Compluticum seu Complutense, MONASTERIUM SS. JUSTI ET PASTORIS ab S. Eulogio Cordubensi dicitur, describiturque in Memor. Sanctor. lib. 2 cap. II ; *verba, quæ subdit, habentur in Passione nostrorum Martyrum, quam mox dabimus, num.* 2. *Illud vero* quinque milliarios lustros, *exponit Mabillonius,* viginti quinque milliaribus, *atque hæc addit :* quo in loco Cordubam interpretare, non civitatem, sed montem F Cordubam in Lusitania et regno Portugallico, pago Portuensi, quem incolæ CORVAN vocant. *Hæc ille.*

quæ incoluerunt.

11 *Verum in hac eruditissimi viri sententia sunt non pauca, quæ displiceant : nam primo, si* S. Leovigildus *prodiit ex cœnobio a S. Fructuoso condito, probabilius non Benedictinam, ut vult Mabillonius, sed S. Fructuosi regulam est professus ; cum enim in eodem monasterio aliquando viguisse, non est dubium : quod autem sanctissimi fundatoris regula tam cito vel mutata vel abolita non sit, est credibilius. Secundo S. Fructuosus cœnobium suum extruxit* inter convallia montium Vergidensis territorii, *quod regni Legionensis pars est : quomodo ergo confunditur cum monasterio sito in* monte Corduba in Lusitania et Portugallico pago Portuensi ? *Tertio, asceterium, quod* S. Leovigildus *incoluit* in interiori montana Cordubensi, *fuit* in loco, confini vici Lejulensis, qui a Corduba distat quinque milliarios lustros, *id est, interprete Mabillonio,* viginti quinque *tantum* milliaribus : *atqui*

A *atqui distantia ab urbe Cordubensi tam exigua non convenit cœnobio sito in monte pagi Portuensis in regno Portugallico. Quarto eadem* montana Cordubensis *cap.* XI *videtur a S. Eulogio designari, quam cap.* VIII *ejusdem libri* II *designaverat, de patre S. Mariæ virginis et martyris ita loquens :* Ad oppidum Froniano pervenit, qui in montana Cordubensi in parte occidentali duodecim ab urbe *(Cordubensi, ut patet ex contextu)* miliaribus distat. *Atqui hæc* montana Cordubensis *collocanda non est in pago Portuensi ; alioquin enim oppidum ipsi inædificatum plus quam* 12 milliaribus *ab urbe Cordubensi abfuisset.*

ubi sita fuerint. 12 *Henschenius noster tom. II Aprilis in notis ad Vitam S. Fructuosi pag.* 432 *cœnobium SS. Justi et Pastoris, in quo* B. Leovigildus *vixit,* in Bætica *collocat : et illi assentiendum videtur, dicendumque* montanæ Cordubensis *nomine illos a S. Eulogio montes intelligi, de quibus Mariana lib.* I, *cap.* III *ita memorat :* Ex Orospeda prope Alcarassum Mariani montes (nostris Serramorena) surgunt, quorum radices perpetuo ferme usque ad Oceanum Bætis ad lævam alluit. *Cur vero montes a S. Eulogio* Cordubenses *dicantur, ratio reddi potest, quia* qua parte septentrionem Corduba spectat, posita est *(ut Ambrosius Morales in illius urbis descriptione testatur)* ad ipsas Marianorum montium radices, *quibus proinde nomen suum facile indiderit.*

B

explicatur. 13 *Hisce in montibus non infrequentia stetisse cœnobitarum domicilia ex variis S. Eulogii locis potest colligi : varia nominatim enumerat Mariana lib.* VII, *cap.* XV, *eaque inter alterum* Martini, *ex quo* B. Christophorus ; *alterum* Justi et Pastoris, *ex quo* B. Leovigildus *ad martyrium processit. Et vero quæcumque S. Eulogius narrat locorum adjuncta, cum tali cœnobiorum situ cohærent optime, ut attentius consideranti patebit. Cæterum, quo anno uterque Martyr coronatus sit, dicam in annotatis littera* i. *Partem maxillæ* B. Christophori *servari in Cartusia Florentina, notavit Papebrochius in itinere suo Italico Ms. Verum an ad nostrum Sanctum illa lipsana pertineant, an ad alium, non liquet.*

C

PASSIO

Ex Memoriali S. Eulogii lib. II *cap.* XI.

sancti Martyres a Deinde Christophorus monachus contribulis *a* noster, ephebus adolescens Cordubæ natus et a pueritia nostri auditor, qui post nostrum magisterium *b* cœnobium S. Martini *c*, quod est in montana *d* Cordubensi ; loco, qui appellatur Roiana *e*, ingressus, magnum pie volentibus conversari specimen sanctitatis ostendit. Hic, agnita præcedentium nece Sanctorum, concito gressu in urbem descendens, mox obviare judici non extimuit *f* : et reddens coram eo testimonium veritatis, adnuntiat Euangelium, sancta Domini prædicat, prophanationibus deditum vulgus exhortatur, arguit male credulos, ituros cum authore falsario æternum profert incendium. Quem continuo judex sævo commotus furore carceri deputat : arctioribus macerandum vinculis commendat.

2 Tunc etiam Leovigildus monachus Eliberi *g* progenitus, plenæ juventutis, vir sanctus, justus, et timoratus ex cœnobio sanctorum Justi et Pastoris *h*, quod est in interiori montana Cordubensi, loco qui dicitur Fraga inter clivosa montium et condensa sylvarum, confini viculi Leuulensis, qui a Corduba distat quinque milliarios lustros, quo se nuper moraturus contulerat, martyrio potiturus advenit. Et priusquam forum intraret, instituendi se gratia nos inquirens, obsecratur, precatur, exoptat, ut conatus suos nos precibus juvaremus, eique benedictionem consummandi agonem traderemus, promittens se nostri curam gerere ante Dominum. *ex impressis præmissis veræ sanctitatis signis.*

3 Cumque a nobis firmatus in pace discederet, mox coram judice suam relaturus professionem adsistens, dat testimonium fidei secundum cæterorum constantiam ; qui cæsus alapis, convitiisque distentus illico apud sævos carceres traditur alligandus. Ibi se Famuli Dei alterno fovent consultu, roborantur in invicem ; sicque pari voto connexi, cum jam mactationis hora instaret, præire S. Christophorus B. Leovigildum reverentia ætatis exoptat, postmodum ipse ruiturus. Et ita hoc ordine uterque interiit XIII Kal. Septemb., era qua supra *i*. Quorum corpora suppositis adusta incendiis, antequam penitus urerentur, fidelium cura erepta apud basilicam sancti Zoili *k* sepulta sunt. *pro Christo mactantur.*

E

ANNOTATA.

a *Ad hanc vocem* contribulis, *Morales in scholiis ita notat :* Tum hic tum superius hac voce usus Eulogius, indicat plane habitationis tantummodo vicinitatem. *Verum cum eadem vox cap.* VI *ejusdem libri* cognationem sanguinis *significet ; non video cur ad alium sensum hic debeat transferri.*

b S. Eulogius magistris ordine et vitæ moribus sociatus... doctrina oris Ecclesiam ornavit, *ut in ipsius Vita scribit Alvarus.*

c *S. Martinus, cui cœnobium hoc sacrum fuit, verosimiliter ille est Braccarensis episcopus, qui anno* DLXXX *post vitam sanctissime actam, et multa condita monasteria ad Superos evolavit, coliturque ad diem* XX *Martii, ad quem tom. III ejusdem mensis pag.* 86 *de ipso fuit actum.*

d Montanæ Cordubensis *nomine hic, uti et infra intelligo montes Cordubæ vicinos, ut dixi in Commentario num.* 12. F

e *Ad vocem* Rojana, *cum Ambrosio Morales in scholiis, fateor, quod,* quid dicam, tametsi exquisierim, non reperiam ; eodem quoque silentio Fraga locum et Leuulensem vicum, qui paulo post memorantur, præteriturus.

f *Temere nequaquam S. Christophorus tyranno se obtulit : nam cum non pauci (ut ex Vita S. Eulogii constat) in fide vacillarent, licuit ipsi mortis periculo se objicere, ut nutantes animos confirmaret.*

g *Eliberi, alias Illiberis vel Illiberris dicta, Concilio Illiberritano ibidem celebrato nomen dedit. Cardinalis de Aguirre in Collectione conciliorum Hispaniæ tom. I, pag.* 242 *ita scribit : Ab urbe Granatensi* Illiberrim antiquam septimo lapide distare, publica mihi fide constat regii in eadem civitate mensoris. Extat etiam nunc... antiquæ Bæticæ Illiberris, et magnæ quondam urbis tenue vestigium : rudera enim dirutæ vel cadavera potius defunctæ civitatis, et parietinarum ecclesiæ, in qua concilium hoc habitum est, visuntur in colle, qui vulgo Mons Elbiræ appellatur.

h *De*

A h *De monasterio SS. Justi et Pastoris, ejusque situ actum est in Commentario a num.* 10.

i *Notarat S. Eulogius cap.* x *æram* DCCCXC, *quæ respondet anno æræ vulgaris* 852.

k *De S. Zoïlo actum est tom. V Junii pag.* 253. D *In ejus basilica, intra mœnia Cordubensia inclusa, plures Martyres sepulturam nacti sunt : ut ibidem pag.* 254 *videre est.*

DE S. HERBERTO ARCHIEPISCOPO

COMPSÆ APUD HIRPINOS IN ITALIA,

SYLLOGE.

J. P.

Loci notitia, cultus publicus, observationes.

ANNO CIRCITER MCLXXX.

Civitatis Compsanæ situs :

Compsa (vulgo Conza) antiquissima Hirpinorum civitas ad Aufidum amnem, haud procul fontibus ejus, situata est, quam hodie provinciæ Ulterioris Principatus metropolim statuerunt. *Ita scribit Ughellus tomo VI Italiæ sacræ col.* 797 *novissimæ editionis Venetæ : ubi plura deinde, in additione præsertim a col.* 799, B *de hac civitate memorantur, uti et de ejusdem ecclesia metropolitana ; quæ ibidem legi possunt. Satis est nobis loci situm ostendisse, qui apud Ferrarium hac die in Novo catalogo Sanctorum, sive eorum qui in Martyrologio Romano non sunt, breviter in notis sic describitur :* Urbs est Hirpinorum pervetus et metropolis a Benevento 50 M. P. circiter distans ; Melphiæ in ortum distanti S. M. propinqua, vulgo Consa et Basilicata. *Hæc ille. Baudrandus vero dicit esse* in confinio Capitanatæ provinciæ et Principatus Citerioris ; sedere in tumulo, sed parvi esse admodum circuitus, et vix 70 focularia, et 120 animas continere ; ita ut fere in castrum redacta sit ; et ejus archiepiscopum commorari in terra S. Mennæ ; 18 milliaribus distare a Melphi in occasum Neapolim versus 56 et Salernum 28, a Benevento autem 25 in ortum hybernum.

cultus publicus sancti Præsulis nostri;

2 *Ughellus tomo VI Italiæ sacræ agens de Compsana metropoli a col.* 797 *editionis citatæ, hæc de cultu Sancti nostri col.* 799 *scribit :* Hic requiescit corpus S. Herberti archiepiscopi marmoreo tumulo inclusum, et præclarissimo decori habetur. Ejus natalis dies xx Augusti magna C finitimorum populorum frequentia colitur, indulgentiis Pontificum privilegio eo accedentibus concessis. *In Additione col.* 801 *habentur ista :* Requiescit in eadem basilica corpus B. Herberti archiepiscopi, quod anno MDCLXXXIV a Caietano archiepiscopo Caracciolo palam fuit recognitum cum infulis pontificalibus, annulo, et pallio archiepiscopali indutum, et ab angulari capella ad aram majorem translatum, et marmoreo sepulcro honorifice reconditum. *In eadem Additione col.* 802 *agitur de argentea statua S. Herberti nostri, qua modo laudatus Caietanus Caracciolus, archiepiscopus Compsanus, ecclesiam S. Caietani Tienæi a se constructam ditavit.* S. Herbertum *annuntiant Ferrarius et Castellanus.*

ejusdem patria, et hallucinationes hac occasione

3 *Joannes Pitsæus de illustribus Angliæ scriptoribus in Appendice centuria* 2 *pag.* 864 *hæc de patria ejus memorat :* Herebertus Hoscamus... natione Anglus, patria Mercius, vir pius et eruditus. In Italiam profectus, factus est archiepiscopus Cusentinus in Apulia. Hunc ferunt quædam ingenii sui litteraria monimenta posteris reliquisse, vel relinquere voluisse, et ea jam in lucem emisisse ; sed una cum auctore perierunt omnia. Nam eo ipso anno, quo præsulatum accepit, et suam archiepiscopalem cathedram conscendit, ipse cum domo sua, imo vero cum tota fere civitate, dehiscente terra, absorptus est. Fuit ille annus a Nativitate Christi MCLXXXV, regnante in Anglia Henrico secundo. Atque hæc pleraque ex Henrico Triveto. *Sic ibi ; quibus Ughellus supra citatus sequentem inurit censu-* E *ram a col.* 811 : Sed longe Pitseum aberrasse crediderim, ac sursum deorsumque confudisse, quæ de Herberto scripsit : siquidem Cosentia urbs archiepiscopalis est Calabriæ, non Apuliæ : archiepiscopus ille Cosentinus, qui ex terræ motu occubuit, Ruffus vocatur, non Herbertus, ut Anonymus Casinensis habet apud Caraccioli Chronic. ; *quod Neapoli excusum est anno* 1626 *inter antiquos Chronologos quatuor, e quo hæc do, correctione usus, ut locus corruptus melius intelligatur.*

a Pitseo re-missæ

4 MCLXXXIV nono Kal. Junii terræmotus adeo magnus et terribilis fuit per totam Calabriam [ut] in valle de Grati, et valle de Sinu ecclesiæ omnes, et omnia ædificia murorum corruerint, et Rufus Cusentinus archiepiscopus, et multi alii sub murorum præcipitio suffocati sint. *Pergamus cum Ughello :* Rufo Cusentino archiepiscopo successit Petrus eodem anno MCLXXXIV. Concilio Lateranensi interfuerat Rufus anno MCLXXIX, in quo assederat Herebertus Compsanus archiepiscopus præsul cum suis suffraganeis, ut Joannes Picardus in notis ad Guilielmi Neubrigensis Historiam narrat *(Videsis dictas notas in libri tertii caput secundum.) His subnectit lau-* F *datus Ughellus observationes nonnullas de* S. Herberto, *quas ex eo huc transcribo.*

Illo quædam de Sancto nostro notitia

5 Quamobrem Herbertus Compsanæ ecclesiæ fuit longo tempore archiepiscopus, Anglus natione, sanctitate et gloria miraculorum illustris ; cujus Acta perierunt : cujus tamen memoria habetur in monumentis Compsanæ ecclesiæ ab anno MCLXIX ad annum usque MCLXXX. Fortasse ab eo anno, vel paulo post in pace quievit, habuitque successorem Gervasium, ut mox dicemus. *Deinde ex Compsana memoria, signans annum* 1169, *hæc superaddit :* Herbertus nunc sanctus, miraculis clarus, accessit ad regem Siciliæ, et recuperavit ecclesiæ sanctæ Mariæ de Auletta cum juribus suis, obtinuitque a Roberto Comite Lorotelli et Cupersani, ac domino civitatis Lavelli, pro animalibus ecclesiæ Compsanæ, jus aquandi et pasculandi in territorio Lavelli in perpetuum, pro animabus Rogerii et Guillelmi regum, et Aluciæ reginæ : et post laudabilia virtutum opera ornata in tumba lapidea in sua mœnia Compsana, quam rexerat ecclesiam in Domino, magna cum populi devotione quievit.

DE

A D

DE SANCTO BERNARDO CONFESSORE,

PRIMO CLARAVALLENSI ABBATE, PATRE AC DOCTORE ECCLESIÆ,

IN TERRITORIO LINGONENSI CAMPANIÆ IN GALLIA,

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

J. P.

§ I. Annus ac locus natalis; illustre genus.

B E

ANNO MCLIII. Vir sanctus, apud scriptores celebratissimus,

Magnos inter viros, qui, tamquam lucidissima Ecclesiæ Dei sidera, doctrina, virtutibus ac miraculis orbem terrarum illustrarunt, nomen meretur et obtinet S. Bernardus *plane singulare, ita videlicet quaquaversus propagatum ac celebratum, ut vix quisquam Sanctorum esse videatur, qui tot rerum suarum præcones, tamque egregios ac tam probatæ fidei spectatæque auctoritatis scriptores nactus sit. Perspicuum id fiet tum e tribus potissimum clarissimis biographis, qui præstantissima ejus facta continuato sermone, et quasi ex condicto, ad posteros transmisere, inferius a nobis laudandi; tum ex aliorum documentis, de quibus postea erit sermo. Quæ autem nos per hujus Commentarii decursum præter ea, quæ ab aliis dicta sunt prius, dicemus, subservient vitæ ac miraculis Doctoris Melliflui vel confirmandis, vel elucidandis, amplificandisve, incipiendo a natalibus ejus, circa quos varia se nobis offerunt expendenda.*

C

in lucem prodiit anno 1091

2 *Ac de anno imprimis natali ipsius ita convenit inter auctores, ut extra omnem controversiam positus sit. Illustrissimus enim Angelus Maurique, Pacensis episcopus, Annalium Cistercicusium tomo I ad annum Christi* 1105, *Cistercii octavum, cap.* 1, *num.* 3, De tempore, *ait,* omnino certum est, natum anno millesimo nonagesimo primo, eo nimirum, quo beatus Petrus Cavensis, Cluniacensis cœnobii olim alumnus, oblatum sibi ab Urbano II in concilio Beneventano usum mitræ, reverenter quidem, sed magnifice contempsit: quod in actis Vitæ ipsius (apud Baronium hoc anno) scriptum videas. Quo videlicet Bernardo offerendarum, contemnendarumque jam tunc in illo præsagia ostenderentur. Natum hoc anno facile convinces, si a millesimo centesimo decimo tertio, quo Cistercium ingressus est, duos et viginti demas, quos tunc habebat; in quo omnes historici conveniunt. *Adde scriptores recentiores, qui Sancti natales anno jam dicto* 1091 *affigunt. Hæc de tempore; de loco autem, in quo vivere cœpit noster Sanctus, ita scribit memoratus Annalium conditor Manricus num.* 2 *:*

Fontanis in Burgundia: qui locus

3 Fontanis *(alibi locus hic vocatur* Fontes, *vulgo Fontaines)* oppido, a fontibus sic dicto, patris sui domicilio dominioque Bernardum natum testantur omnes, qui ejus Vitam scribunt, dimidio fere lapide à Divione, nobili et notissima curia Burgundiæ Ducum. Talentum inter *(vulgo Talen)*, arcem munitissimam, et Fontanum castellum ea sita: *quod e Guilielmo Parudino lib. de antiquo statu Burgundiæ fol. sibi* 140 *Manricus ibidem describit: in nostra autem editione Basileensi a pag.* 165 *leguntur ista:* Planities est amœnissima, duobus fluminibus Suzione atque Oscara utrimque muros alluentibus... Urbi imminet Talentum, arx et natura loci, et arte munitissima... E regione hujus situm est castellum, cui a fontibus nomen; quod Bernardus, abbas sanctissimus, suis illustravit clarissimis crepundiis: olim Castellionensium equitum dominis *, hodie Christo ædes sacra. *Mabillonius Operum* S. Bernardi *editor, ad calcem voluminis secundi varias ejusdem Sancti Vitas attexit a columna* 1061, *aliaque de eo subnectit* F *postmodum documenta. Dicta autem columna postquam in notula de Tescelino, Sancti patre, hæc citasset e Vita tertia, quod nempe ibi vocetur* dominus minoris castri, cui Fontanæ nomen est *etc., observat, ibidem* paternas (ut creditur) Bernardi ædes conversas esse in Fuliensium Patrum conventum. *Factum hoc magis expresse affirmat, quam confirmat R. P. Chrysostomus Henriquez in Menologio Cisterciensi hac die, sic de Sancto scribens:* Feliciter in lucem prodiit Fontanis in domo paterna, quæ ob tanti Viri reverentiam, utpote in qua primordia vitæ et sanctitatis suæ habuit, in cœnobium pro Cisterciensibus reformatis congregationis Fuliensis mutata est: in cujus sacræ ædis lapidibus initialibus sanctissimi Patris Bernardi encomia, et præclara elogia pulchris characteribus exarata fuerunt: quæ, ne sub terra lateant, hic describenda censui. *Sed nos ea huc transcribere supersedemus, cum ibidem legi possint. Res gesta innectitur anno* 1619, *quo* Ludovici XIII Francorum et Navarræ regis Christianissimi mandato et nomine, serenissimæque ejus conjugis Annæ Austriacæ *primus lapis positus*

* *l. domus*

AUCTORE J. P.

positus fuisse indicatur in ejusdem inscriptione, die VI Januarii.

variis notitiis

4 *Verum, quod rursus ad castrum seu oppidum,* S. Bernardi *natalitium, Fontanas spectat, cavendum monet Manricus num.* 2 *citato, ne ultra meritum nobilitetur, et locis aliis eidem annexis locupletetur.* Recentiores, *inquit,* dum oppidum patris legunt, Comitatum confingunt, et plures alios pagos illi adjungunt, queis e Fontanis Tescelinus jura daret *(Citatur ab ipso Brito, qui Chronicon Cisterciense idiomate Lusitano vulgavit, lib.* I *cap.* XIV.) Sed nullo prorsus producto testimonio; imo ipsa reclamante antiquitate, qua potius MILITEM SUIS STIPENDIIS CONTENTUM lego lib. I cap. I in Vita S. Bernardi, QUIBUS AD OMNE OPUS BONUM ABUNDA FAT. Nec detraxisset Tescelino Bernardi patri, si quos haberet titulos ampliores, qui paulo inferius in avunculo Galdrico minores etiam ample numeravit. « Vir (inquit) sanctus, » et potens in sæculo, et in sæcularis militiæ » gloria nominatus, dominus castri in territorio » Eduensi, quod Ticilium * dicitur. » Non ergo Comitatus, alteriusve ditionis pingues redditus; cui præcipui proventus, si non unici, militaria stipendia designantur. Sat magnum est, si curiæ suburbanum, alterius, quam ipsius Ducis, juris foret. *Ita ratiocinatur Manricus, et recte, mea quidem sententia.*

* *Al.* Tuillium, *vulgo* Touillon.

B

etu idatur.

5 *Illis autem, quæ addebat,* cui præcipui proventus, SI NON UNICI, militaria stipendia designantur, *non satis consentiunt* Fragmenta *apud Mabillonium supra allegatum, columna* 1275, ex tertia Vita S. Bernardi, auctore, ut videtur, Gaufrido, monacho Claræ-vallensi *(Fragmenta Gaufridi nos deinceps ea vocabimus) ubi dicuntur ista:* Erat autem vir iste genere nobilis, possessionibus dives. *Ex ante dictis convincitur erroris Vita* S. Bernardi, *quæ exstat in codice nostro signato* P. Ms. 13, *dum hæc scribit:* Bernardus... Castellione Burgundiæ oppido oriundus fuit. *Tametsi autem de nobili stirpe Sancti nostri ita certo constat, ut prudens adversus eam controversia moveri neutiquam possit, non abs re tamen egerimus, si hoc argumentum confirmemus ac illustremus.*

Illustris splendor generis

C

6 Parentes habuit, *ut scribit Manricus num.* 4, dictum Tescelinum, Alcidemque, e quibus illum Ducibus Burgundiæ propinquum genere, adeoque regum Galliæ progeniem claram; hanc ex Corneliensium Comitum familia, alta origine regum Lusitaniæ, atque Henrico Lusitano primo Comite, Alfonsi regis patre, in tertio consanguinitatis gradu conjunctum, nostrates referunt: quo Bernardo cunctos Christianos principes arcto sanguinis fœdere devinciant. Ego in Guillermo sancti Theodorici lib. I cap. I, atque Alano Altisiodorensi, quondam illo abbate, isto episcopo, atque utroque Bernardo coætaneo solum invenio « Parentes claros secundum » sæculi dignitatem (et Tescelinum, qui) sic » consilio et armis serviebat temporalibus domi» nis suis, ut etiam domino Deo suo non ne» gligeret reddere quod debebat. » *Quibus addi possunt sequentia e Vita quarta, a Joanne eremita scripta, apud Mabillonium col.* 1281, Beatissimus igitur Bernardus... digna propagine oriundus fuit, carnis quidem prosapia nobilis, sed culmine mentis nobilior. Genitor ejus Tescelinus nomine; genitrix vero Aalays, filia Bernardi Montis-barri domini, viri potentis et magni secundum seculi dignitatem, et ex antiquorum (sicut asserunt multi) Burgundiæ Ducum generositate trahens originem. *At redeamus ad Manricum.* D

7 Sed et in Guillermo, *ait,* Paradino, auctore Burgundo, et de Burgundiæ Ducibus tractante, Castellionensem Safrensemque familias, queis uterque insignis, inter illustres illius quondam regni (nam reges olim fuerunt, qui post Duces) numeratas agnosco: regiam progeniem aut originem non lego. Illius verba fol. mihi, *inquit,* 93, placet hic describere: « Sunt et aliæ » familiæ pleræque illustres, quales Cornejorum, » ex qua Godefredus flammulæ signifer. » Et post non paucas alias numeratas, hæc de utraque familia Doctoris sancti: « Deinde Castellionen» sium, ex qua divus ille Bernardus Claræ-vallis » abbas sanctissimus, nec minus ingenii monu» mentis clarissimus... Habetis ergo Castellionen» ses atque Safrenses, quo jure gloriari possitis, » qui tam rutilum religionis solem e vestro cor» pore edidistis reipublicæ Christianæ: de quo » dici solet, quod olim de Nestore cecinit Ho» merus, melle dulciorem ab ejus ore orationem » fluere. » Hactenus Paradinus, qui Safrensibus, ut credo, Alcidam matrem; Castellionensibus Tescelinum ortos tradit, illustribus quidem familiis Burgundionum, sed regium splendorem non æquantibus. Quamvis non abnuam Castellionenses Comites, ex quorum familia Tescelinus, sanguine forte conjunctos Burgundiæ Ducibus, et per eos Bernardum, licet remote. Honor regis judicium diligit; honor Sanctorum certam veritatem. Nec ea nobilitas Bernardi patris est, quæ egeat addititia commendari. Nos hæc ex auctore fide digno illius provinciæ, atque antiquorum dictis concordante, tamquam certa scribimus, scripturi majora, si dignis fide testibus fulciantur. *Hæc illustrissimus Manricus candide ac sincere.*

tam poten... quam nob...

E

asseritur,

8 *Unde sequitur, ut plus aliquid in Breviario Romano dici potuerit, ne dicam, debuerit, de* S. Bernardi *natalibus, quam* τὸ honesto loco natus. *P. Petrus Franciscus Chiffletius noster anno* 1660 *edidit Divione* Diatribam de illustri genere S. Bernardi abbatis Clarevallensis, *cui appendicem cum probationibus variisque documentis subjecit. In ejusdem Diatribæ præfatione de mox dicta Breviarii expressione merito conqueritur, quæ utique sit nimis humilis, et infra Sancti dignitatem.* Etenim, *inquit,* qui hæc legens, de Bernardi natalibus aliud nihil norit, facile illum opinetur plebeis ortum parentibus, puta agricolis aut opificibus, aliisve ejusdem notæ: cum tamen illum utroque parente fuisse constet perquam nobilem... Adde *præter alia, quæ ibi observat,* et hac Bernardi natalium depressione nonnullam Viro sanctissimo, et de Ecclesia quam optime merito injuriam fieri, dum ejus virtuti suus quidam splendor ac sua veluti basis detrahitur, si vere prudens quisque existimat, virtutem nobilitati impositam insitamque, et altius eminere, et fulgere illustrius. *Hujus autem sui operis seriem ita dividit.* Primum illud *sibi* demonstrandum *suscipit,* nobilem fuisse Bernardum: deinde equestris ordinis, quem illis temporibus MILITIAM vulgo nuncupabant; adhæc, antiquæ in eo gradu originis: denique et per matrem Aalydem (quæ Bernardi Montisbarri dynastæ filia erat) ex antiquis Burgundiæ Ducibus prognatum. F

ac exsu... mentis

9 *Rem in pauca contraxit Mabillonius ante Vitam primam* S. Bernardi, *auctore Guillelmo abbate conscriptam, et a se editam a col.* 1061. *de*

A *de linea paterna sic loquens pag.* 1059 : Tecelinus, Bernardi pater, vir antiquæ et legitimæ militiæ, id est probatæ nobilitatis, quam equestrem vocamus, fuisse perhibetur a Guillelmo abbate cap. 1. Huic agnomen erat Sorus, id est, subrufus, a colore scilicet capillitii, in diplomate Hugonis secundi Burgundiæ Ducis pro Cabilonensi S. Marcelli monasterio : cui diplomati primo loco post Raimerium Ducis dapiferum subscribit Tecelinus ante Bernardum de Monte-forti, Warnerium de Sumbernone, aliosque nobilissimos viros *(Vide Chiffletium in Probationibus ad memoratam Diatribam pag.* 426.) Guido de Acromonte, testante Alberico Trium-fontium monacho, fuit ex parte matris frater Thesselini Sori de Fontanis, qui fuit pater Bernardi Clarevallensis abbatis ; fuitque ex alia parte frater Ulrici, sub quo fundata est abbatia Morimundi. *(Adi Chiffletium in Diatriba sectione* 7, *pag.* 416 *et* 417.) Guidonis nobilitas probatur ex hujus conjunctione cum Hescelina domina de Mulleio, Holdoini filia, qui Holdoinus, Gaufridum Jonæ-villæ do- B minum habuit fratrem. Hæc de linea paterna.

e Chiffletio

10 Ad maternam, *inquit,* quod attinet, Bernardi mater Aleth seu Alaysia, quam tertiæ Vitæ scriptor unus Elizabeth, forte librarii errore, appellat, fuit filia Bernardi Montis-barri domini, *etc. quæ supra nos jam præmisimus,* ut ex Joanne Eremita, quartæ Vitæ scriptore discimus. In Necrologio Divionensis monasterii S. Benigni, ubi primum sepulta fuit, simpliciter laïca dicitur, effertur que hoc modo ejus memoria : » Kalendis Septembris obiit », Alaysa laïca » : quo nomine distingui solent in illo Necrologio etiam illustres personæ a sanctimonialibus. In hunc diem incidit festum S. Ambrosii seu Ambrosiniani confessoris, teste Joanne Eremita, apud Fontanas celebrari solitum : quem nonnulli cum S. Ambrosio Mediolanensi antistite perperam hic confundant. *(Pluribus ista narrat Chiffletius sectione* vi.) Rainardus Montis-barri dominus ; Bernardi avunculus, et Alaysiæ germanus fuit. Tam illustre cum fuerit ex utroque parente Bernardi genus, non mirum si Guido, ejus primogenitus frater vir magnus a Guil- C lelmo appellatur in cap. 3 ; uxor ejus nobilis juvencula ; soror vero ejus Humbelina adolescentula nobilis, quæ cum comitatu superbo et apparatu incedebat, ex cap. 6. Hæc ex Chiffletio. Quibus adde Galdricum, Bernardi avunculum, a Guillelmo vocari num. 10, potentem in seculo *etc. (ut antea dictum à nobis est.)* Et Josbertus de Firmitate, quæ super Albam sita est, vir nobilis et secundum carnem Bernardi propinquus erat ; ex eodem Guillelmo num 43. Denique Rainerius miles erat frater Godefridi, ex Priore Claræ vallensi episcopi Lingonensis, qui Bernardum consanguinitate attinebat.

comprobatur.

11 Porro Chiffletius probat, S. Bernardi paternum genus, quod a Fontanis appellationem habet, per Bartholomæum Sombernionensem (quæ familia in veterum Burgundiæ Ducum regium sanguinem e nubentis filiæ heredis affinitate transfusa est) ad nostra usque tempora propagatum fuisse. *(Adisis Chiffletium sectione* vii *pag.* 418.) Cætera, quæ de illustri Bernardi genere apud eumdem Chiffletium vel minus certa, vel minus necessaria videntur, consulto præterimus : hoc tantum addito, monasterii Claræ-vallensis stemma, quod in scuto nigro balteum auri sive argenti, minii ductu gemino tessellatum præfert, non esse derivatum (ut quidam volunt) a S. Bernardi insigni gentilitio ; sed a Campaniæ Ducum familia, ex quibus Hugo Claram vallem fundavit ; senas vero fascias ex auro et cyano dextrorsus obliquatas in margine purpureo, quod Cisterciensis Ordinis symbolum est, petitum a Burgundiæ Ducum familia, quorum maxime beneficiis et auctoritate Ordo Cisterciensis fundatus est : *de qua re Chiffletius sectione* 1.

auctore J. P.

12 *Audiendi itaque non sunt scriptores, quos ibidem Chiffletius enumerat,* Barnabas de Montalvo, Mariana lib. 10 Historiæ Hispaniæ cap. 12, Bonifacius Simonetta lib. 1 Historiæ suæ, et alii nonnulli e recentioribus, *qui ortum Sanctum* volunt ex ea Ducum Burgundiæ gente, cui caput fuit rex Francorum Robertus ; adeoque non Galliæ tantum, sed et Hispaniæ et Lusitaniæ regum consanguineum prædicant « quo Bernardo, *uti addit Chiffletius ex Manrico, quem et nos supra citavimus,* cunctos Christianos principes arcto sanguinis fœdere devinciant ». Id vero probare se putant ex Ordinis Cisterciensis E antiquis insignibus, *sed perperam, sicut mox indicatum est. Hinc Tamayus, toties in nostro Opere castigatus, castigari hic denuo meretur, quando in suo Martyrologio Hispano ad diem* xx *Augusti in notis, primam* S. Bernardi *causam cultus in Hispania assignat,* quia fuit sanguine conjunctissimus Alphonso, cognomento imperatori, Castellæ regi, *ex Alfonso Sanctio, quem citat Verum hæc satis et abunde dicta sunto de illustrissimo genere, e quo* S. Bernardus *originem traxit. Nec vero paternæ ac maternæ dumtaxat familiæ splendor, sed etiam magna vitæ integritas, et vera erga Deum pietas, quæ in utraque Sancti parente emicuit, non exigua ei laudum decora conciliant, ut jam visuri sumus.*

Cave tamen ne illius nobilitatem extendas ad reges Hispaniæ et Lusitaniæ.

§ II. Parentes, fratres, soror, vaticinium, educatio, studia.

Maurirus *hæc refert in rem nostram ad dictum annum* 1105 *num.* 5 : Claros parentes secundum dignitatem sæculi, virtus et pietas fecerant clariores ; sive quod hæ rariores in nobilibus, eoque pretiosiores, si inveniantur : F sive quod superfluorum abstinentiam, utilium abundantia cumulata, non sibi solis, sed aliis sufficientes, claritudinem munificentia comparaverant. Mater præcipue in pauperes benefica, atque operibus misericordiæ incessanter insistens, non solum clara, sed chara omnibus erat. Matrimonium auxere septem filii, [magis] Cisterciensi familiæ, quam suæ nati, Guido, Gerardus, Bernardus (nam tertius ordine) Andreas, Bartholomæus, Nivardus, et Humbelina : sex viri, omnes monachi futuri ; femina una, eaque sanctimonialis. *Vide de illis Annotata apud nos ad libri primi Vitæ* S. Bernardi *caput* 11, *litero e. Felicissimis tam numerosa pariter ac pia prole parentibus apponere hic juvat elogia, quibus a scriptoribus Vitæ Doctoris Mellifui celebrantur. De Tescelino, ipsius patre, in secunda Vita, auctore seu compilatore Alano cap.* 1 *apud Mabillonium col.* 1235 *dicitur* vir antiquæ et legitimæ militiæ.., cultor Dei, justitiæ tenax. *Ibidem col.* 1275 *inter Fragmenta Gaufridi de*

Parentes filios sex, a filia una felices.

AUCTORE J. P.

de quibus supra, *laudatur*, *quod esset* suavis moribus, amator pauperum maximus, summus pietatis cultor, et incredibilem habens justitiæ zelum.. *Ad hæc*, Numquam armis usus est, nisi aut pro defensione terræ propriæ, aut cum domino suo, Duce scilicet Burgundiæ, cui plurimum familiaris et intimus erat : nec aliquando fuit cum eo in bello, quin victoria ei proveniret.

egregius

14 *Vir idem summo, quo fervebat, justitiæ studio adjunxit singularem clementiam, teste Joanne eremita apud eumdem Mabillonium col.* 1282. *Nam* cum quodam tempore vir memoratus.. cum quodam sibi adversante, multo inferiori genere, et substantiæ minoris, monomachia firmaverat decertare; adest statuta dies, et præfixa certamini. Conveniunt utrimque. Recordatus autem vir venerabilis Tescelinus timoris Dei, et judiciorum divinorum..., quamvis fortior et potentior esset, et hostem superare, et de victoria lucrum maximum reportare valeret; ultro tamen se pacavit cum adversario; quidquid erat in controversia, sine disceptatione resignans et relinquens. O magna pietas, magna viri clementia! *Multis illum justitiæ Chri-* B *stianæ officiis conspicuum fuisse, eruitur e brevi illo, sed nervoso elogio, quod præmisi antea num.* 4 : *Facultatibus suis* ad omne opus bonum abundabat. *Quid deinde? Monitis* S. Bernardi *sæculo nuntium remisit, et obiit cum odore sanctitatis.*

etiam virtutibus

15 *Porro Guillelmus libro* I *Vitæ sancti nostri cap.* I *num.* 1, *de illius matre sic memorat :* Mater Aleth ex castro, cui nomen Mons-Barrus, et ipsa in ordine suo Apostolicam regulam tenens, subdita viro, sub eo secundum timorem Dei domum suam regebat, operibus misericordiæ insistens, filios enutriens in omni disciplina... Cum autem crevissent, quamdiu sub manu ejus erant, eremo magis quam curiæ nutriebat, non patiens delicatioribus assuescere cibis, sed grossioribus et communibus pascens *Inter Fragmenta Gaufridi col.* 1275 *insignis hæc mulier dicitur* digna tanto genere, et tanto viro, immo et gloria utriusque... Elizabeth filium hunc, divino edocta oraculo, tenerius omnibus dilexit : unde et patris sui ei nomen imposuit, Bernardum eum vocans. *Joannes eremita a col.* 1282 Venerabilis, *ait*, Alays... consueverat inter cetera C virtutum insignia, circuire domos, exquirere pauperes infirmos et egenos, eisque de suo proprio erogare, quod necessarium erat. Claudorum etiam atque debilium maximam habebat curam; non servis, non aliis utens ministris ad hæc officia peragenda, sed per semetipsam hoc agens, ad eorum habitacula veniebat, et unicuique quod opus erat præbens, per ecclesiarum xenodochia devotissime discretis infirmis ministrabat, ollas eorum extergens, cibos porrigens; calices diluens, et alia cuncta faciens, quæ servis et ministris mos est serviliter operari. Quid plura? Volumus omnes virtutes ejus narrare? Minime, quia nobis non crederetur. Unum tamen relatu dignissimum proferemus in medium, rem videlicet plenam miraculo, nec sine admiratione a nobis auditam, referente quodam abbate religiosissimo, nomine Roberto, qui magis quam sexaginta septem annis in monasterio sub jugo Regularis disciplinæ vixit : nepos siquidem ejusdem matronæ, de qua volumus pertractare; filius autem sororis suæ, ad quem etiam beatus Bernardus primam epistolarum suarum dirigit.

spectatissimi

16 *Summa rei, pluribus in prædicta Vita relatæ, in eo posita est, quod integerrima illa femina obitum suum prænuntiarit, et religiosissime supremis Ecclesiæ subsidiis ad eumdem comparata*, in manus Domini commendans spiritum suum, elevata manu signans se signaculo sanctæ crucis, in pace reddiderit spiritum... In hunc modum sancta illa anima de templo sancti corporis egressa, manus, sicut erat erecta ad indicandum signum crucis, videntibus et admirantibus cunctis, qui aderant, sic remansit. O feminam igne divini amoris incensam, fide robustam, spe patientissimam, caritate devotam! *Sed nunc vela contrahamus. De ingenti concursu in felice ejus obitu; corpore a monachis S. Benigni petito ac impetrato, nec non ibidem honorifice deposito; de apparitione item filiis facta, translatione in Claramvallem, et anno mortis tractat illustrissimus Manricus ad annum* 1105 *num.* 8 *et sequentibus. Documenta quoque de ejusdem vita et obitu, atque epitaphium inserta sunt Probationibus Diatribæ Chiffletianæ a pag.* 431. *Eam memorari cum titulo* Beatæ *in Menologiis Chrysostomi Henriquez, Bucelini et Chalemoti, indicavimus jam pridem in Prætermissis ad diem* E IV *Aprilis, tomo I ejusdem mensis pag.* 320 : *de quo item in libro sepulchrorum Claræ-vallis ista legi diximus :* Item ibidem jacet piæ recordationis nobilis domina et Deo devotissima Aleydis, mater Doctoris egregii, et patris nostri B. Bernardi, primi Claræ-vallis abbatis. *Mortem ejus ex Manrico affiximus anno* 1105, *ut videsis apud nos in Annotatis ad Vitæ* S. Bernardi *caput* I *littera* I. *Nos interim* Beatæ *titulum piissimæ illi mulieri tribuere non audemus, donec nobis aliunde constiterit e certis documentis, publico ac legitimo cultu eam fuisse honoratam. Habes, lector, quæ hoc loco memoranda censuimus de Sancti parentibus.*

Futura S. Bernardi

17 *Ex hac itaque fortunatissima conjugii radice prodiere septem illi flosculi formosissimi, de quibus paullo ante dicebamus. Progredi nunc placet ad* S. Bernardi *ortum, educationem, rarasque tum divinorum charismatum, tum alias indolis atque ingenii dotes, quibus vel ab ineunte ætate ita emicuit, ut majoribus deinde a se gerendis rebus non obscure præludere videretur. Ac primo quidem illud Vir magnus habuit cum aliis viris magnis commune, quod signa præcesserint* F *ortum ejus. Matri quippe prægnanti visus in somnis catulus pulcher candidus : sed in dorso subrufus, et vel in ipso etiam utero non conticescens. Rem defert ad virum quemdam religiosum :* Continuo ille spiritum prophetiæ concipiens, quod David de sanctis prædicatoribus Domino dicit, Lingua canum tuorum ex inimicis, trepidanti et anxiæ respondit : Ne timeas, bene res agitur : optimi catuli mater eris, qui domus Dei custos futurus, magnas pro ea contra inimicos fidei editurus est latratus. Erit enim egregius prædicator, et tamquam bonus canis, gratia linguæ medicinalis, in multis multos morbos curaturus est animarum, *teste Guillelmo in Vita cap.* I.

necdum nati magnitudo

18 *Audiatur etiam Gaufridus, abbas Claravallensis IV, sermone in anniversario obitus* S. Bernardi *apud Mabillonium col.* 1309 *et sequentibus, qui sermo habitus anno* 1163, *ut colligitur ab ipso ex num.* 5. *In isto itaque sermone num.* 15 *hæc sunt de eodem Sancto :* Cum... alios in pueritia, alios in juventute, alios in senectute vocaverit; nonnullos tamen, sed paucos, velut quodam privilegio gratiæ specialis in benedictione præveniens,

AUCTORE J. P.

A præveniens, imo præripiens, needum natos, quales essent, quibus voluit signis et indiciis declaravit. Sic electi sui et prædilecti hanc venerabilem matrem, adhuc felicissimo onere gravidam, insolita visione perterruit, sed interpretatione ejusdem consolatus est visionis... Sic nimirum Bernardus noster ex quo cœpit uteumque vivere, cœpit mirabilis apparere : needum parturiebatur, et jam prædicabatur, vel magis jam ipse prædicabat : et nec lactens quidem adhuc erat, jam tamen laudans Dominum apparebat. Nec immerito sic commendatur antequam natus est : non immerito, inquam, divino magnificabitur oraculo, dum adhuc materno parvulus gestaretur in utero.

vaticinio prænuntiatur;

19 *Hinc Burchardus abbas Balernensis in* Subscriptione, *quam libro* I *Vitæ, Guillelmo ejusdem scriptore defuncto, apposuit.* Qui, *ait*, et in utero matris significationem * visus est accepisse, de qua concepta sunt præsagia futuræ sanctitatis illius vitæ pariter et doctrinæ. *At vero mater ejus tali præsagio læta, et jam tum prægustans gaudia sibi obventura ex hujusmodi filio,* in amorem nondum nati, *ut dicit Guillelmus* B *cap.* I, tota transfunditur, cogitans sacris eum litteris erudiendum tradere *(quantumvis alii pro more patriæ, uti cogitare licet, ad militiam designarentur) et obnixe agere, quidquid eo conducere posset*, secundum modum visionis et interpretationis, qua ei de illo tam sublimia promittebantur, *prout adjungit idem auctor*, quod et factum est.

* *al.* sanctificationem

natus autem Deo offertur a matre, et educatur.

20 *Interea temporis*, Enixæ Alcidi, *sicut memorat illustrissimus Manricus num.* 7, in more semper fuerat, recens natos infantes offerre Deo, oblatos proprio lacte nutriendos reassumere, sive quod mater integra existens (nam quæ non lactant, dimidiare videntur officia matris) plus sibi juris in oblatos vendicaret, adeoque etiam plus in illis Deo offerret ; sive quod ipsa oblatio, utroque illo materno clausa munere, innata potius quam adventitia omnibus esset : quam causam paullo aliter designant Guillermus (Guillelmum *posthac in textibus e Manrico afferendis nos illum vocabimus)* Alanusque, dum ita scribunt *lib.* I *cap.* I : Quali * cum lacte materno materni quodammodo boni eis naturam infunderet. In Bernardo speciale aliquid lego. Nam primo C quod ad oblationem attinet. « Mox ut illum » felici partu ediderat, non modo obtulit [eum] » Deo, sicut de aliis agere consueverat ; sed » sicut legitur de sancta Anna matre Samuelis, » quæ petitum a Domino, et acceptum filium, » in tabernaculo ejus dedicavit * perpetuo serviturum ; sic et ipsa [eum] in Ecclesia Dei » acceptabile obtulit munus » *ex duobus biographis modo citatis.* Præsentatus in templo Bernardus est, ut vel sic ab exordio vitæ inciperet Virginis Matris filius apparere. Deinde quod attinet ad lac ; Burchardus addit, non umquam aliud sugere voluisse. « Nam, ut referunt de illo, » numquam suxit ubera nutricis, nisi solius ma» tris ». Quippe jam tunc votorum illius socius antequam conscius, et needum jussus per omnia obtemperabat, cooperarius maternæ pietatis atque oblationis ab ea semel conceptæ, ipse non tantum hostia, sed consacerdos. *Ita Manricus : qui verba Subscriptionis Burchardi*, Nam, ut referunt de illo, numquam suxit *etc. (Vide Surium hac die* XX *Augusti post librum primum Vitæ ; de hac enim re nihil lego in Subscriptione Burchardi a nobis edenda) satis oratorie amplificat. Reliqua, quæ ad lactentis tempus pertinent, idem Burchardus apud Surium prosequitur his verbis* : De matris utero exierunt cum illo indicia bonitatis, facies gratiosa, vultus placabilis, oculi columbini. Quidquid fuit illi ad indicium bonitatis ex dono naturæ, per donum gratiæ transiit in virtutem. Infans, nondum fans lingua, fari videbatur gratia jam accepta.

* *l.* quasi

* *al.* destinavit

Singularibus naturæ et gratiæ

21 *Verum de eximiis naturæ ac gratiæ prærogativis nonnulla singillatim his addenda veniunt ex Guillelmo et Alano cap.* I. *Ac de litterarum quidem studio ingeniique præstantia hæc narrant :* Quam citius potuit *Pueri mater*, in ecclesia Castellionis (quæ postmodum ipsius Bernardi opera a seculari conversatione in Ordinem Regularium Canonicorum promota cognoscitur) magistris litterarum tradens erudiendum, egit, quidquid potuit, ut in eis proficeret. Puer autem et gratia plenus et ingenio naturali pollens, cito in hoc desiderium matris implevit. Nam in litterarum quidem studio supra ætatem, et præ coætaneis suis proficiebat. *Nec mirum, cum præter ingenii vim, qua valebat, declinaret sedulo alia ineuntis ætatis diverticula, quæ mentem longe alio distrahunt.* Erat namque simplicissimus E in secularibus, amans habitare secum, publicum fugitans, mire cogitativus... foris rarus. *His adde nostrum apographum e Ms. Aureæ vallis, submisso a R. P. Alexandro Wiltheim, collegii Societatis Jesu Luxemburgensis Rectore, in quo apographo leguntur ista :* Fuit autem Puer in his, quæ ad litteras pertinebant, perspicacissimi ingenii, facilius disceus quæcumque a magistris tradebantur, super omnes coætaneos suos.

dotibus excellit

22 *Subscriptio autem Burchardi apud Surium ita habet :* Avulsus a lacte, et transiens jam in puerum, jam aliquid maturum prætendebat, puerilia jura transcendens. *Nec vero studiis dumtaxat illis, quibus puerilis ætas ad humanitatem informari solet, sese excoluit ; sed* litterarum etiam studio *fuit* deditus, per quas in Scripturis Deum disceret, et cognosceret, *ex Guillelmo et Alano cap.* I. Hinc videas, *inquit Manricus ad annum Christi* 1105, *cap.* II, *num.* 6 *et* 7, quod de ipso dici solet, theologiam infusam a Deo fuisse sortitum ; quodque ipse etiam dicere solebat, se inter fagos et quercus didicisse ; ad incrementa potius referendum, quam ad F initia, atque ad superiorem rerum contemplationem, certioremque quam in scholis haberetur. Alias rudimentis theologiæ imbutus fuit, rudibus sane pro qualitate illius temporis ; sed imbutus tamen, atque in sacra Scriptura versatus non mediocriter.

An etiam

23 *Poësi eum etiam operam navasse vult Manricus, ibidem num.* 7 *et* 8 *hæc memorans :* Non me latet, scriptum de illo quondam, a primis fere rudimentis adolescentiæ suæ exercuisse poësim, editis versibus vernaculo sermone, qui longe et late vulgati per totam Galliam, neque post multos annos exoleverant : tum etiam fratres, alias sibi charissimos, nedum cæteros studiorum commilitones, rhythmico certamine, acutasque inventionis experimentis non solum exercuisse, sed superasse. Quæ tamen, ut nullius fidei digna, quippe ab auctore damnato (Berengario Abailardi discipulo in Apologia contra beatum Bernardum excusa Parisiis anno MDCXVI ; quam tamen hoc anno MDCXXXII sacrum Inquisitionis tribunal in Hispania penitus censuit abolendam, *uti idem Manricus ad marginem notat)* et tunc furenti, per convicium objecta, ita vera fortasse esse

AUCTORE J. P.

esse potuerunt. Certe Bernardi rhythmicæ orationes ad singula Salvatoris patientis membra, ad Christum Dominum, et ejus Matrem Virginem, et id genus aliæ, lumen ingenii pandunt. Legitur hodieque libellus ejus, cui nomen FLORETUS, heroïco, neque ineleganti carmine conscriptus, in quo de vitiis, virtutibusque, de Sacramentis, deque cunctis mysteriis nostræ fidei luculenter exacteque pertractat.

in poeticis se exercuerit

24 Nec suppositus partus, ut apparet; quippe a Joanne Gersone, antiquo et gravi theologo, non solum ut Bernardi opus admissum vulgatumque, sed commento illustratum satis prolixo, quod Lugduni in folio apud Joannem Marion anno MDXX, sed et alibi etiam excusum lector inveniet. Ergo Bernardus poësim satis calluit, exercuitque in materiis sacratioribus. Nec multum fuit,' si, mutata olim materia, et loco et tempori indulgens et ætati, aliquam ejus speciem præ se tulerit. *Ita censet Manrieus. Verum huic rei arbitrum me non interpono, tum quia in antiquissimis biographis nihil de ea lego, tum quia sive ea sic se habeat, sive aliter; nihil magnopere confert ad laudem sancti Doctoris, qui* B *aliis tot lucubrationibus eam obtinuit gloriam, ut ex hujusmodi poëticis scriptiunculis illa quæri minime debeat. Præterea consuli potest Admonitio Mabillonii in versus et rhythmos,* S. Bernardo *adscriptos, quæ Admonitio habetur volumine secundo col.* 891; *in qua refert, se non existimare,* versus et rhythmos, *quos subdit,* Bernardo esse tribuendos. *At de Viri sancti scriptis inferius etiam agemus, quantum fuerit satis pro nostro instituto.*

§ III. Cælestes in Sanctum favores; propositum monastici instituti; superata contra illud obstacula; socii ad idem aggregati; mirabile in humana corda dominium; vita ante ingressum ad Cistercienses.

C

Vitæ integritas S. Bernardi

P*rætei ingenii ac litterarum ornamenta, quibus Sanctus supra, quam fert puerilis ætas, emicabat, mores egregios, ac peculiares in eo divinæ gratiæ favores suspicere merito debemus. Audiatur itaque Guillelmus in Vitæ ejus apud nos cap.* I, *num.* 5: In rebus secularibus jam mortificationem futuræ perfectionis velut naturaliter inchoabat. Erat parentibus obediens et subditus; omnibus benignus et gratus... et ultra, quam credi posset, verecundus; nusquam multum loqui amans, Deo devotus, ut puram sibi pueritiam suam conservaret. *Hanc innocentem vivendi normam divina misericordia benedictionibus prævenit. Etenim, uti refert Guillelmus cap.* I, *num.* 6: Cum adhuc puerulus gravi capitis dolore vexaretur, decidit in lectum. Adducta autem ad eum est muliercula, quasi dolorem mitigatura carminibus, *seu præstigiis*: quam cum ille appropinquantem sentiret cum carminalibus instrumentis, quibus hominibus de vulgo illudere consueverat, cum indignatione magna exclamans a se repulit, et abjecit. Nec defuit misericordia divina bono zelo sancti Pueri; sed continuo sensit virtutem, et in ipso impetu spiritus surgens, D ab omni dolore liberatum se esse cognovit.

apparitione nascentis pueri Jesu honoratur.

26 *Quid, quod præter hanc corporis sanitatem data ei fuerit a Domino gratia animæ plane singularis, quando ipsi Puero puer Jesus* apparuit... velut denuo procedens sponsus e thalamo suo. Apparuit ei quasi iterum ante oculos suos nascens ex utero Matris Virginis Verbum infans, *uti ibidem scribitur. Quantis autem divinæ gratiæ fluentis, quanto unctionis melle, futurus postea Mellifluus Doctor, fuerit delibutus ex illa apparitione, intelligi facile potest cum ex ipsa rei natura, tum e fructu inde postmodum consecuto. Nam statim biographus idem,* Facile est, *ait,* advertere iis, qui ejus auditorium frequentaverunt, in quanta benedictione ea hora prævenerit eum Dominus: cum usque hodie in iis, quæ ad illud pertinent sacramentum, et sensus ei profundior, et sermo copiosior suppetere videatur. Unde et postmodum in laudem Genitricis et Geniti, et sanctæ ejus Nativitatis, insigne edidit opusculum, *de quo ibidem agitur. Ex his itaque conficitur, favores cælestes meritis, merita autem favoribus in* Bernardo *respondisse ab ipsa ejus puerili ætate, et, ut dicebam superius* E *ex Burchardo,* Quidquid fuit illi ad indicium bonitatis ex dono naturæ, per donum gratiæ transiisse in virtutem. *Quo non mediocriter conduxerit innata quodammodo ei etiam tunc, ac mirifica illa erga pauperes misericordia, referente Guillelmo ibidem num.* 7: Neque illud tacendum, quod ab ipsis jam puerilibus annis, si quos poterat nummos habere, clandestinas faciens eleemosynas, et verecundiæ suæ morem gerebat, et pro ætate, imo supra ætatem, pietatis opera sectabatur. *Verum hæc, quæ relata jam sunt, sive rerum longe majorum, quæ de Sancto sunt memorandæ, exordia, sive præludia nuncupare lubet, cum ita se habeant; videndum nunc est, quam egregie cum crescente paulatim ejus ætate accreverint simul virtutum et gratiarum cælestium ornamenta.*

contemptu sæculo.

27 Cum autem, *uti habet Guillelmus loco citato,* aliquanto tempore evoluto, proficiens ætate et gratia apud Deum et homines puer Bernardus de pueritia transiret in adolescentiam, mater ejus... feliciter migravit ad Dominum. *Post hæc Bernardus, mortua matre, in sæculo relictus magnam de se concitabat exspectationem propter* F *gratias singulares, quibus erat præditus. Spes magnæ ipsi arrident; obsident amicitiæ, expugnandæ ipsius castitati horribiles struuntur insidiæ; sed in tam lubrica ætate, tamque periculoso conflictu triumphat integerrimus, interque medios illos ignes perstat illæsus. At vero cum graphice de his rebus agat Guillelmus cap.* I, *satis est, eas obiter hoc loco designasse.* Non tamen hæ victoriæ, *sicut testatur illustrissimus Manrieus ad annum* 1110, *cap.* II, *num.* 6, sine mercede, quam etiam in hac vita reportavit. Tradit Anonymus Gallus lib. 7, cap. 9 in ejus Actis (quod ex Joanne eremita Bernardo subæquali acceptum, ut ipse ait, certiorem adhuc fidem sibi vendicat) post multos annos Claramvallem regenti sancto Viro, mulieres quasdam a dæmonibus obsessas, per ipsum liberandas fuisse adductas. Ab altera ante adventum Sancti fugatum dæmonem, vel potius ultro abeuntem proclamasse, Bernardo se resistere non posse, quippe cui adhuc in sæculo manenti, atque ejus opera contra castitatem tentato graviter, sed omnino invicto, per omnia obsequuturus fuerit traditus.

A ditus. Hæc et similia trophæa Vir sanctus referens, de communi hoste, ex gratia Dei, gloriosus triumphabat. *Vidimus paullo ante Bernardum in sæculo degentem; nunc vero eum a sæculo ad perfectiorem vitam conversum prosequamur Manrici verbis ad annum prædictum num.* 7.

Cistercium meditatur.

28 Tunc vero, *ait*, in ipso flore adolescentiæ, ætatis suæ anno vigesimo, quo cæteri plus solent retardari, fervore appetitus altius æstuante atque obruente spiritus fervorem; ipse econtra, prævalente eadem gratia, ac motus omnes rebelles coërcente, primas eremi vocationes sentire, sæculi fugam tunc primum meditari, atque Cistercium altius infixum cordi, periclitanti salutare refugium, infirmo remedium, præservativum valenti meditabatur. Cælestem orbem in terra tunc fulgentem, quem jam luna et stellis, hoc est Stephano et sociis illustratum, ejus, ut solis radii, quod minime præsumebat, præstolabantur. *Qui primæ hujus conversionis descriptionem apud biographos desiderat legere; adeat Guillelmum cap.* II; *ubi etiam inveniet conatus fratrum, et amicorum, modis omnibus id agentium,* ut animum ejus ad studium possent divertere B litterarum, et amore scientiæ secularis seculo arctius implicare.

ac frustra obnitentibus fratribus suis.

29 *Hæc ibi brevissime; sed illustrissimus Manricus ad annum* 1111, *capite unico, num.* 4 *illa amplificans, addidisse fratres memorat,* homines non solis sibi natos, sed reipublicæ, imo orbi profuturos: monachos in eremo latentes, et mundo profugos: neque doctrina alios juvare neque exemplis: quin sub honesto contemplationis nomine palliantes otium, segnitiei potius et desidiæ operam dare, et sustentandos aliorum eleemosynis, quod olim Tiberius imperator de aliis dixerat, sibi ignavos existere, aliis graves. Tum ut otium excutiant laborantes, ac de proprio sudore quærentes victum, aliorum etiam redimant gravamen; quod de novo illo monachorum genere, in agro Belnensi recens instituto, fama vulgaverat: haud tamen tantæ spei Adolescentem indole, moribus, ingenioque præstantem, atque in suæ familiæ gloriam, ut credebant, vel magis in communem usum concessum orbi, ruri et aratro fore mancipandum: colendis agris multos superesse, quibus non alia munia injungi possent; ipsum se debere publicis C rebus, ne, si talentum sibi a Deo creditum in terra deserta inviaque absconderit, damnationme incurrat *etc.*

moram tamen aliquam injicientibus.

30 *Quamquam vero fratrum et amicorum molimina Juvenem pium, ac propositi sui tenacem non permutarint; moræ tamen aliquid ei injecerunt. Etenim, referente Guillelmo cap.* II, *num.* 11, *hac* nimirum suggestione, sicut fateri solet, propemodum retardati fuerant gressus ejus. *Plus dicit Ms. Aureæ vallis:* Hortantur eum ad studia litterarum, qua maxime via facilius eum detinere posse sperarent. Placuit sermo in oculis ejus, et constituta est dies, qua providerent fratres itineri ejus necessaria, et sic in Alemanniam proficisceretur. *Sed non est consilium contra Dominum. Vicit enim* Bernardus *obstacula omnia, Spiritu sancto operante, et in ejus animum revocante piissimæ matris memoriam, spemque et exspectationem melioris et altioris fortunæ, quam de charissimo sibi filio conceperat, ac jam prægustaverat. Audiamus Guillelmum de hac re loco citato:* Matris sanctæ memoria importune animo ejus instabat, ita ut sæpius sibi occurrentem videre videretur, conquerentem et improperantem, quia non ad hujusmodi nugacitatem tam tenere educaverat, non in hac spe erudierat eum.

propositum exsequi statuit, et fratres ad illud inducit

31 *Guillelmo adstipulatur Ms. Aureæ vallis:* Festinans autem ad constitutum diem et locum, cœpit subito maternam in animo suo imaginem volvere, et confundi, quod frustraret spem, quam de eo ipsa conceperat, et nihil pro ea ageret, a qua tam tenere fuerat educatus. *Sic itaque* Bernardus *in priorem cælestis vocationis orbitam reducitur, victusque tandem est, seu potius sui ac fratrum victor laureatus evasit, dum divinis maternisque monitis obtemperans, Dei se famulatui, cui servire, regnare est, penitus addixit, et ita quidem, ut eosdem fratres, quos antea habuerat in piissimo melioris vitæ decreto maxime sibi adversarios, tandem in suam ipse deduxerit sententiam, ac monastici ejusdem instituti contubernio feliciter aggregarit, ac genuerit in Christo Jesu, factus e germano fratre, eorumdem in spiritu pater. Pergamus cum Guillelmo:* Primus omnium Galdricus, avunculus ejus absque dilatione aut hæsitatione, pedibus (ut aiunt) ivit in sententiam nepotis, et consensum conversionis; *secuti deinde fratres. Quonam autem* E *ordine, quo modo illa acciderint, quam fervido Sancti spiritu, et quam insigni etiam alicubi cum vaticinio, refert singillatim simul ac pathetice idem Guillelmus biographus. Manricus vero ea innectit anno Christi* 1112, *Cistercii* 15; *ubi etiam satis prolixam rerum gestarum narrationem exposuit.*

Mira pollet sermonis vi ad hominum corda ad Deum trahenda:

32 *Mira autem ac omnino cælestis agebat* Bernardum *vis, quando verbum Dei intonans pusillum Domini gregem a se collectum novis augere incrementis satagebat. Etenim, auctore Guillelmo,* eo publice et privatim prædicante, matres filios abscondebant, uxores detinebant maritos, amici amicos avertebant: quia voci ejus Spiritus sanctus tantæ dabat vocem virtutis, ut vix aliquis aliquem teneret affectus. *Tam potens acceperat novus ac juvenis hic Præco a Spiritu, quo intus agebatur, in humana corda dominium. Verum plures inter mirabiles conversiones non infimo censenda loco est illa, quæ accidit in Hugone Matisconensi, qui a Guillelmo laudatur num.* 15 *tamquam* nobilitate et probitate morum, possessionibus et divitiis seculi ampliatus; qui hodie merito religionis et sanctitatis suæ, raptus a F Pontiniacensi cœnobio, quod ipse ædificavit, Autissiodorensi ecclesiæ præest merito et honore pontificis. *Deinde laudatus biographus subdit vocationem ejus ad perfectiorem vitam. Quandoquidem vero relatio hujus facti, quæ exstat apud Guillelmum, differt ab ea, quæ habetur in nostro exemplari e Ms. Aureæ vallis, ideo lectorem ea frustrandum non putavimus. En itaque textum ejus.*

inter quorum conversiones illa est mirabilis.

33 Ait quadam die ad fratres suos: Habeo amicum Masticoni Hugonem de Vitreio; et ipsum oportet adducere, ut sit et ipse unus ex nobis. Erat autem Clericus nobilis, et jam maturioris ætatis, secularibus pariter et ecclesiasticis possessionibus affluens. Cœperunt ergo qui noverant, eum temeritatis arguere: sed nihilominus ille confidens, sine omnium hæsitatione festinavit ad ipsum. Erat autem fama in regione quod Hierosolymam esset iturus: sic enim ipse fingebat; non in eam, in qua fuit, sed, in qua est Deus, Hierosolymam profecturus. Videns ergo eum prædictus Hugo, flens et ejulans in amplexus ejus ruit. Sed Vir Dei lacrymas ejus penitus non

AUCTORE J. P.

non attendebat. Ubi vero paululum respiravit, revelat ei propositum suum : et, ecce, innovatus est dolor, et fons lacrymarum fluxit uberior, ita ut tota die illa non quiesceret pupilla ejus. Sequenti nocte pariter accubuerunt in angustissimo strato, ita ut vix caperet alterum : nec tunc ergo cessabat a lacrymis Hugo, ita ut argueret eum Vir sanctus, quod dormire eum non pateretur. Ubi vero obdormivit, videbatur sibi ex more invucato Spiritu sancto habere ad eum de conversatione sermonem, et non deesse voci suæ vocem virtutis.

quæ facta est

34 Mane autem facto, cum rursum fleret Hugo, moleste jam accipiens, cœpit durius objurgare eum. At ille, Non mihi, inquit, eadem hudie lugendi causa, quæ fuit heri : heri enim super vos flebam ; hodie super me ipsum. Novi enim vestram conversationem, et mihi, quam vobis, conversionem esse necessariam, non ignoro. Ad quem Bernardus exultans, Flete, inquit, nunc satis : quoniam optimæ sunt lacrymæ istæ : nolite cessare. Exhinc cum vidissent eos Clerici ambulantes pariter et exultantes simul, nec ad momentum ab invicem separari ; conati
B sunt Hugonem avellere a Bernardo, timentes imo jam aperte cognoscentes, quoniam uno spiritu agerentur. Tenentes ergo Hugonem, jam nulla ratione pati voluerunt, ut Vir Dei cum eo de cetero loqueretur. Abiit ergo tristis : sed nihilominus erat adhuc cor ejus fiduciam habens in Domino. Post aliquot dies sane conventum audiens episcoporum, festinavit illuc, ut Hugonem videret. Clerici vero cum vidissent eum, præter morem torvo ocello respicere, et stipare Hugonem undique, ne quis pateret accessus. Sedentibus ergo in campo et colloquentibus episcopis in medio Clericorum juxta Hugonem sedens, loqui ei non poterat propter adstantes : sed tamen flebat uberrime super collum ejus : et, ecce, inundaverunt aquæ et cælum dedit pluvias, ita ut dispersi cum omni festinatione ad proximum vicum currerent ; sed Beatus Hugonem manu tenens, Mecum, inquit, in pluvia stabis : statimque serenitate reddita, soli stabant in campo.

in Hugone Matisconensi.

35 Et confessus est Hugo juramentum, quod fecerat, minime se [monachum] fore usque ad annum. Hoc autem fecerat, ut deciperet Clericos ; annuam quippe probationem non ignoC rans. Ibi confirmato ex integro sodalitio spiritali, redierunt, manu sese tenentes alterutrum : et jam desperati omnes, nemo deinceps Hugonem detinere tentavit. *Ex hac itaque nova* Bernardi *victoria, novus in laudes ejus excrevit triumphus, idemque plane singularis, ob virum tam magnum, quem monastico adjunxit instituto. Lubet his attexere clausulam Manrici, quam conversioni Hugonis, ad annum Christi* 1112, *cap.* II. *a num.* 3 *in hunc subnectit modum :* Quibus videas, vel in ipso suæ conversionis initio Bernardi potestatem pene immensam, cælum nimirum nubibus claudentis, et rursus aperientis portas ejus pro suo libito, obediente nimirum Domino, etiam ante prolatam vocem, menti hominis, ut Bernardi non solum lingua, sed cor etiam clavis cæli jam tunc comprobaretur. Videas præterea renovata primitivæ Ecclesiæ felicia tempora, et primas illas Christi vocatiunes, non consanguineis parcentes, non extraneis, renovata miracula et prodigia, queis homines trahebantur ad Euangelium.

36 *Quænam interea temporis, antequam Cisterciense monasterium ingrederetur sacer ille grex, acta sint, legi possunt apud Guillelmum, e quo delibo ista num.* 17 : Crescente... numero eorum, qui in hanc conversionis unanimitatem consenserant, sicut de primitivis Ecclesiæ filiis legitur : « Multitudinis eorum erat cor unum, » et anima una Domino » et habitabant unanimiter simul, nec quisquam aliorum audebat se conjungere eis. Erat enim Castellioni domus una propria et communis omnium, ubi conveniebant, et cohabitabant, et colloquebantur ; quam ingredi vix aliquis audebat, qui non esset de cœtu eorum... Ipsi vero quasi mensibus sex post primum propositum in seculari habitu stabant, ut proinde plures congregarentur, dum quorumdam negotia per id temporis expediebantur. *Atque hæc quidem initia fuere magnarum rerum, quas* S. Bernardus *postmodum per se aliosque pro gloria Dei, Ecclesiæ Catholicæ bono, ac monastici instituti propagatione egregie ac feliciter gessit. Nos itaque nunc eum cum sodalitio suo cœnobii Cisterciensis tecta subeuntem comitemur.*

Describitur vita S. Bernardi et sociorum, antequam Cistercium ingrederentur.

§ IV. Tirocinium; virtutes in eodem exercitæ; Ordinis habitus; religiosa professio; animi et corporis exercitationes. E

S. Stephano abbate, Bernardus cum sociis

Anno ab Incarnatione Domini MCXIII a constitutione domus Cisterciensis XV, servus Dei Bernardus annos natus circiter XXXIII *, Cistercium ingressus, cum sociis amplius quam triginta sub abbate Stephano, suavi jugo Christi collum submisit. *Ita Guillelmus cap.* III *Vitæ. Manricus ad istum annum cap.* II, *num.* I, *nonnulla observat de numero sociorum :* Nec, *inquit*, omnes admissi sine delectu : Robertus juvenis repulsus, quia nimium tener ; si revertatur maturior, recipiendus... Interim adnoto, hinc forte factum fuisse, ut quidam triginta tantum viros ; alii Bernardum cum triginta venisse tradant, nempe Roberto inter eos annumerato, quem dilata probatio, non ablata, utrique parti reliquit velut in dubio. *Nec vero libellus, cui titulus,* Exordium Cisterciensis cœnobii *(quod opusculum ad distinctionem* Exordii magni Cisterciensis, *parvum vocamus) numerum Sociorum auget ultra triginta, uti patet e verbis ejusdem Exordii parvi cap.* XVII *apud Bertrandum Tissier, pluribus postea memorandum,* authore sancto Stephano, *quæ sic habent :* Ergo istis temporibus visitavit Dominus locum illum... Nam tot Clericos literatos, et nobiles laïcos, et in sæculo potentes, et æque nobiles, uno tempore ad illam Dei gratia transmisit ecclesiam, ut triginta insimul in cella novitiorum alacriter intrarent, ac bene contra propria vitia, et incitamenta malignorum spirituum, fortiterque decertando cursum suum consummarent. F

* al. XXII

Claramvallem ingreditur.

38 *Et mox,* Eadem, *inquit Manricus num.* 2, sed paulo altius repetito principio, pangit carmen antiquum, quod hodie etiam Cistercii dicitur permanere, ipsius columnis ecclesiæ appensa tabula. *Carmen autem illud ibidem recitat in hæc verba :*

Anno milleno nonageno simul uno
Fontanum castrum Bernardo contulit ortum.

Postea

A Postea dumtaxat septem labentibus annis
Hoc in cœnobio cœpit Cistercius Ordo :
Qui dum quindenos tandem crevisset in annos,
Intus suscepit Vir sanctus religiosam
Sub Stephano vestem, socios triginta trahendo.

Quod ibi dicitur de religiosa veste, tamquam spongia indigum paullo post corrigit laudatus Annalium Cisterciensium auctor, ut statim videbimus. Ibidem autem num. 3 *et* 4 *ita pergit :*

Roberto fratre tunc in illam non admisso ob immaturam ætatem.

39 Cæterum Stephanus divinitus præmonitus, oraculis superius jam relatis, et de exhibitione præsentium firmiorem spem concipiens futurorum, uno Roberto repulsu quia parvulo, sed admittendo, si perseveraret, ut notabamus; cæteros omnes alacris admisit, non quidem statim religionis habitu donandos, quod ante annum probationis expletum tunc non in usu : sed probandos in veste seculari, anno tandem transacto deponenda. Utrumque colligo ex epistola Bernardi ad eumdem Robertum, inter omnes ejusdem Sancti prima si non tempore, dignitate miraculi patrati, dum scriberetur, anno, quo contigit, a nobis referendo. Primum ex his verbis : « De seculo, te teste, Roberte, venisti Ci-
B » stercium. Quæsiisti, petiisti, pulsasti : sed tui » adhuc teneritudine, te licet invito, dilatus es » per biennium ». Secundum vero ex subjunctis paulo inferius : « Post hæc per annum juxta re- » gulam in omni patientia probatus, perseveran- » ter et sine querela conversatus, post annum » sponte professus, tunc primum sæculari veste » rejecta, religionis habitum suscepisti ».

Virtutes

40 *Quanta vero donorum cælestium affluentia, ac Ordinis propagatione novorum istorum ascetarum ac* Bernardi *imprimis adventum cumulaverit Dominus, habemus e Guillelmo in principio capitis* III : Ab illa autem die dedit Dominus benedictionem, et vinea illa Domini Sabaoth dedit fructum suum, extendens palmites suos usque ad mare, et ultra mare propagines suas. *His adde quæ paullo ante præmiserat sub finem capitis* II. *Et vero* S. Bernardi, *aliorumque sociorum ejus exemplo plurimos jam tum adventasse Cistercium, humanas utique res pertæsos, Exordium parvum Cisterciense loco supra citato testatur his verbis :* Quorum exemplo senes et juvenes, diversæque ætatis homines, in diversis mundi partibus animati, videntes scili-
C cet in istis possibile fore, quod antea impossibile in custodienda regula formidabant; illuc concurrere, superba colla jugo Christi suavi subdere, dura et aspera regulæ præcepta ardenter amare, ecclesiam illam mirabiliter lætificare, et corroborare cœperunt.

in tirocinio

41 *Ferventem spiritum, quem secum* Bernardus *e sæculo in monasticum tirocinium invexerat, obnixe conatus est conservare, magisque ac magis novo cælestium flammarum pabulo accendere, et solidarum virtutum ornamentis condecorare. Enimvero Guillelmus cap.* III *de ipsius tirocinio loquens, magnum aperit campum in modum ejus vivendi, ac laudes debitas excurrendi, sicut pluribus ibidem videri potest. En tibi tamen, benigne lector, pauca e multis, quæ ibi dicuntur, extracta specimina :* Quomodo vitam angelicam gerens in terris vixit, neminem enarrare posse puto, qui non vivat de spiritu, de quo ille vixit. *Et mox :* Ingressus... est domum illam... intentione ibi moriendi a cordibus et memoria hominum, et spe delitescendi et latendi tamquam vas perditum, Deo aliter disponente, et cum sibi in vas electionis præparante, non solum ad ordinem monasticum confortandum ac dilatandum; sed etiam ad nomen suum portandum coram regibus, et gentibus, et usque ad extremum terræ. *Sanctus autem Tiro parvulus omnino erat in oculis suis,* nil tale de se æstimans aut cogitans, potius ad custodiam sui cordis, et propositi constantiam, hoc semper in corde, sæpe etiam in ore habebat : Bernarde, Bernarde, ad quid venisti?

a Sancto

42 *Denique et illa ibidem num.* 23 *sequuntur :* Cum novitius esset, in nullo sibi parcens, instabat omnimodis mortificare non solum concupiscentias carnis, quæ per sensus corporis fiunt, sed et sensus ipsos, per quos fiunt... Vix tantum eis permittebat, quantum sufficeret ad exterioris cum hominibus conversationis societatem. Quod cum continui usus instantia in consuetudinem mitteret, consuetudo ei ipsa quodammodo vertebatur in naturam : totusque absorptus in spiritum, spe tota in Deum directa intentione seu meditatione spirituali tota occupata memoria, videns non videbat, audiens non audiebat; nihil sapiebat gustanti, vix aliquid sensu aliquo corporis sentiebat. Jam quippe annum integrum exegerat in cella novitiorum, cum exiens inde ignoraret E adhuc, an haberet domus ipsa testudinem, quam solemus dicere cælaturam. *Plura ibidem Guillelmus narrat cum insigni commendatione tirocinii a Sancto nostro decursi, et præclarissimis virtutibus ab eodem exornati.*

exercitæ

43 *Vita quarta apud Mabillonium edita, et a Joanne eremita conscripta, lib.* II *a col.* 1284 *exemplum commemorat, e quo perspicuum redditur, quanta cum severitate sanctus Tiro in culpas etiam levissimas animadverteret.* Igitur cum esset Juvenis sanctissimus in cella novitiorum, quidam de parentibus suis venerunt, ut visitarent eum, et locuti sunt cum eo. Post signum vero horæ nonæ, reversi sunt unusquisque ad sua, et religiosissimus Juvenis ad opus Dei in ecclesiam. Tunc secundum consuetudinem elevans oculos ad cælum, putans se invenire gratiam Dei, sicut et prius, non invenit. Excogitavit itaque in se ipso, hoc sibi pro qualicumque delicto seu peccato contigisse, et non comperit nisi vanas fabulationes, quibus paullo ante per imprudentiam se exposuerat. Qua de causa cum se culpabilem intellexisset, prostravit totum corpus suum juxta altare, dicens cum Propheta : F « Domine, ne in furore tuo arguas me » etc. Et cum hoc fecisset per viginti et quinque dies, apparuit ei gloria Domini, et replevit eum, et dedit ei scientiam Sanctorum, ut in bonum consummarentur opera ejus.

commemorantur; uti et habitus monasticus.

44 Sed et alii venerunt visitare eum, et acceperunt licentiam ab abbate Stephano, ut ad eum loquerentur. Et cum ad eos duceretur, accepit stupas, et misit sub capucio in aures suas : ita ut hoc artificio ab inani confabulatione se conservare posset immunem : sicque venit ad hospites, et fuit cum eis per totam horam, et nihil audivit : non locutus est, nisi pauca verba de ædificatione. Tunc pulsata campana, gaudens et relinquens eos, venit in ecclesiam, gratia sua sibi taliter a Deo conservata. O virum præcipuæ sanctitatis, et dignum memoria! qui sibi in hunc modum providendo, audientes adhuc ædificat, et ædificabit usque in finem, non sibi solummodo, sed infinitis proficuus existens. *Quod dicit biographus ille in secundo exemplo de* capucio, *si velit hoc intelligi de Sancto tunc adhuc novitio, atque adeo, secundum mox dicenda, monastica*

veste

AUCTORE J. P.

veste nondum tunc induto, non videtur satis conforme alteri narrationi, quam illico proferam. Hinc interim colligere licet, quanto studio religiosissimus Juvenis in solidam perfectionem incumberet, cum adeo accurate in se castigaret tenuissimos quoque nævos, qui vel tantillum eidem officere videbantur. De professione ipsius solenni ac sociorum nonnulla observat Manricus ad annum Christi 1114, *cap.* 1, *num.* 1 *et sequentibus, ita scribens :*

Vota religiosa

45 Sequens annus, videlicet Christi millesimus centesimus decimus quartus, Cistercii decimus septimus, Bernardi et sociorum ejus votis solemnibus... faustus fuit... Bernardum et socios post annum professos regulam, auctores magis supponunt, quam affirmant; quod non crediderim factum sine mysterio; quippe cum habitus non monachum faciat, sed professio; imo cum neque habitum novitii tunc gestarent, ut præcedenti anno jam ostendimus; satis profecto mirabile apparet, quorum ingressus ab omnibus describitur, professionem a nemine referri. Delatum forte constantiæ virorum Dei, quos semel ad aratrum admota manu haud dubium foret peracturos, quod inchoaverant. Professi nihilominus sunt regulam beati Patris Benedicti juxta B rigorem conventus Cisterciensis, tuncque primum monachali habitu induti, tonsuratique, quod etiam ultimum placuit adnotare. Nam sicut sine habitu, ita et sine tonsura probationem exigi consuetam illis temporibus, testem habeo Cæsarium Heisterbacensem, post centum adhuc annos scribentem de novitio tunc sibi coætaneo, lib. 4 Dialogorum cap. 51 :

et tonsura.

46 « Novitius quidam cum in Hemmenrode » *abbatia Ordinis Cisterciensis, diœcesis Trevi-* » *rensis)* satis tranquille annum probationis per- » egisset, et voluntate stabilitatis expressa in » Capitulo, radendus esset in monachum, is, » qui cum rasurus erat, rasorium * ad corrigiam » acuens, in eadem hora sic eum contristavit » *etc.* Quibus videas, ante voluntatem stabilitatis expressam neminem radi solitum. Quod magis mirum tempore Cæsarii, quo novitii jam cappam capntiumque, religionis insigne, præferebant. Forte ne eo signo notandi retinerentur, si medio probationis anno egredi vellent. Primis ergo illis Ordinis temporibus probandi in habitu C et tonsura seculari : post, tonsura dilata, concessus habitus, quantumvis monachali valde dissimilis : quod hodie etiam videmus permanere. Tandem decursu temporis effectum est, ut simul habitum tonsuramque suscipiant, quod forte a mendicantibus inceptum recens exortis, paulatim etiam ad nostros extensum fuit.

* i. e. novaculam

An hæc primus emiserit Bernardus.

47 *At, relicto brevi hoc diverticulo, revertamur cum Manrico ad solennem professionem, num. 4 de ejusdem ordine ista notantem :* Bernardum primum emisisse vota, sunt qui affirmant; quod mihi, *ait,* dubium. Tenerior ætas, et profundior humilitas vetabant, quo minus aliis præferretur magister omnium. Alias neque Hugo prior missus fuisset, Pontigniacum in Campania fundaturus, neque Bernardo in abbatem præfecto Claræ-vallis, cæteros omnes occupasset admiratio, quam Guillelmus abbas descripsit in ejus Vita lib. 1 cap. 3 : « Mirantibus » sane illis, tamquam maturis, tam in religio- » ne quam in sæculo viris, et timentibus ei tum » pro tenerioris ætate juventutis, tum pro cor- » poris infirmitate, et minori usu exterioris oc- » cupationis ». Crediderim ætatis suæ ordine, sive nihil sive parum immutatæ, et ante annum D admissos, et tunc professos; nisi quod forte conjugatos Clericí, solutos conjugati antecesserunt. Atque hæc de professione ab antiquis omissa brevissime sufficiat prælibasse.

Exercitationes animi et corporis

48 *Huc etiam pertinet continuatus Sancti fervor, et ars metendi divinitus ei infusa. De his Manricus loco citato a num.* 8 *hæc memorat :* Interim Bernardus Pater, sociique, quo erant in novo statu ferventes spiritu, instare orationibus, vigiliis, jejuniisque corpus atterere, laudes divinas in choro devote canere, et nihilominus operari manibus, tenere silentium, insistere lectioni, ac reliquis observantiis religionis sine intermissione exerceri, sine querela, Stephano, ut olim docente, tunc mirante, ac vere jam experiente strenuos duces, quos paulo ante tirones nominaverat. Et quidem de virtutibus Bernardi Guillelmus multa, et quotquot scripsere Vitam beati Viri, quæ nimis longum esset huc transcribere. Cæterum quod de peritia metendi tradunt, Servo Deo per miraculum collata, quia peculiarem continet doctrinam, forte minus probatam, saltem minus in usu nostris temporibus, non putamus silentio prætereundum : *præsertim* E *cum hinc pateat ad oculum modus mirabilis, quo divina providentia cum nostro Sancto egit, quando Virum tam magnum, et ad res quaslibet summas exsequendas natum, a vili ac tenui metendi labore ad altiora tot tantaque facta exordium sumere voluit, prout jam visuri sumus.*

§ V. Ars metendi divinitus Sancto concessa; discessus in monasterium Claravallense e Cisterciensi; variæ de hoc notitiæ; illud quo anno fundatum.

S. Bernardus ad summum promovendus exercet artem metendi

Redemerat *Vir sanctus metendi* inscitiam, *uti narrat Manricus num.* 9, anno proximo aliis operibus substitutis messionis loco : quorum etsi non minor labor, facilior usus, et quotidianis operibus promptiores artus, quam non nisi F post annum repetendo. Sed a cæteris solus separari, et metentibus fratribus non metere angebat animum ardentem vitæ communis : et neque semper quid aliud faciendum suberat; neque, si subesset, ei permittebatur, debili quippe ac præ nimia abstinentia et vigiliis defecto viribus. Audiant, qui putant opera hæc externa minoris apud Deum esse valoris. Audiant, qui totum negotium menti deputant, corpore adeo a laboribus immuni, ut minus aptum contemplationi censeant, si fatigetur. Bernardus, egregius futurus Ecclesiæ Doctor, imo oraculum, fidei columna; quo principe, quo duce, schismaticorum colla subigenda, hæreticorum calcanda parabantur : Bernardus Catholicis omnibus firmandis, atque ipsius Pontificis Romani stabiliendo solio concessus orbi : Bernardus Pater, qui reges, regnaque, qui denique universum Christianum axem ad sui imperium erat commoturus; cujus verba concilia mutuabantur, dum adhuc viveret, et cui, ut clavigero cælestium arcanorum, vel ipsa sacra Scriptura erat subdenda *(hoc intelligendum accommode, ne nimium dicat Manricus;)* Bernardus, inquam, ad hæc omnia gradum

A dum faciens, a peritia metendi exorsus est, eamque a Deo per lacrymas obtentam, atque collatam non sine miraculo, lacrymæ simul et miraculum commendant utilem etiam acquirendo in Ecclesia Doctoris apici.

divinitus sibi concessam

50 *Factum narrat Guillelmus cap.* III, *num.* 27 : Messis tempore Fratribus ad secandum cum fervore et gaudio sancti Spiritus occupatis, cum ipse quasi impotens et nescius laboris ipsius, sedere sibi et requiescere juberetur, admodum contristatus ad orationem confugit, cum magnis lacrymis postulans a Deo donari sibi gratiam metendi. Nec fefellit simplicitas fidei desiderium Religiosi. Continuo namque, quod petiit, impetravit. Et ex illo die in labore illo præ cæteris peritum se esse, cum quadam jucunditate gratulatur ; tanto in hoc opere devotior, quanto se in hoc ipso facultatem ex solo Dei dono reminiscitur accepisse. *Ideo autem gratiam hanc* Bernardo *datam ad annum Christi* 1114 *censet pertinere Manricus ;* quia, *ait,* Vir Dei post emissam professionem, his tantum frugibus Cistercii adfuit colligendis ; quippe mense Junio sequentis anni Claramvallem, ut dicemus, trans- B ferendus. *Nobis nunc dispiciendum restat, quomodo illuc translatus, seu Cistercio cum aliis eo profectus, cœnobii Claravallensis, quod primus abbas rexit, præfecturam inchoarit. Annus, quo ad dignitatem abbatialem promotus est, confirmatur e versibus antiquis, quos multi codices, uti observat Manricus ad annum* 1115, *cap.* I, *num.* 6, *subjungunt operibus ejus, quosque ibidem subdit.*

Annus millenus ter quinis commemoratur *,
Nec non centenus, Vir sanctus quando creatur
Abbas, et Patrum sequitur decreta priorum.
Fit doctor Fratrum, fidei lux, regula morum.

* l. connumeratur

Mittitur ad Claramvallem

51 Bernardi *Fratres ad fundandum Claravallense monasterium missi cum eo sunt, sicut testatur Guillelmus biographus lib.* I *cap.* III *num.* 28 : Cum autem complacuit ei, qui eum segregavit a seculo, et vocavit, ut ampliore gratia revelaret in eo gloriam suam... ; misit in cor abbatis Stephani ad ædificandum domum Claræ-vallis mittere fratres ejus. Quibus abeuntibus ipsum etiam domnum Bernardum præfecit abbatem. *Manricus alios insuper ei adjunctos memorat num.* 5 ; *ac deinde num.* 6. Tantis, *inquit,* C viris ab Stephano Bernardum præfici, ætate juvenem, quippe vigesimum quartum annum vixdum egressum, infirmum corpore, verecundia implicatum, aut impeditum, atque omni experientia destitutum, mirabile in oculis omnium visum fuit, et ob hoc forsan serius pronuntiatum. Certe Guillelmus innuere videtur, nequaquam nominatum ante discessum, *ex iis, quæ modo recitabam ex ipso,* Quibus abeuntibus, etiam ipsum domnum Bernardum præfecit abbatem, *et quæ statim ab eodem biographo subnectuntur :* Mirantibus sane illis, tamquam maturis et strenuis tam in religione quam in seculo viris, et timentibus ei tum pro tenerioris ætate juventutis, tum pro corporis infirmitate, et minori usu exterioris occupationis. *Sed non est novum, divinam providentiam infirmis uti instrumentis ad maxima quæque perficienda, prout eventus tot ac tanti in* Bernardo *id comprobarunt : de cujus e monasterio Cisterciensi egressu quædam hoc loco cum Manrico observare visum est.*

cum sociis,

52 Porro, *ait ad annum proxime citatum num.* 7, egressum novi Conventus, prout in Ordine fieri solebat, a Cæsario Heisterbacensi descriptum, quia gravitatem devotioni mixtam præfert, non pigebit ad litteram transcribere *e dicti scriptoris* homilia in Dominicam tertiam post Octavam Epiphaniæ, *quam citat ad marginem, his verbis :* Duodecim monachi, loco duodecim Apostolorum, cum tertio decimo Abbate, qui loco Christi eis præponitur, ad novam abbatiam fundandam emittuntur. Crux enim Dominicam habens imaginem, a Patre abbate datur ei in manus, quem de oratorio cum eadem cruce exeuntem, duodecim ad hoc ordinati sequuntur, quasi Christum Apostoli. *Ita ille ex Cæsario ; ubi vides novæ hujus coloniæ numerum definiri.* Cruce itaque, *sicut addit idem Manricus,* Bernardo ab Stephano Patre in manus data, ipse prior, quasi pater et dux omnium, mox fratres ejus et filii egressi sunt, locum sibi inter Lingonenses quæsituri. Videres, cum jam essent recessuri, in profundo silentio cadentes lacrymas omnium monachorum, et solas voces cantantium resonantes inter singultus : quippe modestia membris exterius imperans, vix in affectus internos prævalebat ; nec discerneres remansuros a discedentibus, quoadusque ad portam domus illos stantes a progredientibus cunctatio ipsa divisit. Hæc, Bernardo atque sociis abeuntibus, devota quidem, sed tristis facies Cistercii fuit. E

e monasterio Cisterciensi; quod hic a nobis

53 *Prius autem quam cum sancto nostro Abbate a Cisterciensibus ad Claram-vallem discedamus, quandoquidem Vir sanctus prima apud illos perfectioris vitæ rudimenta posuit, ac per se aliosque, quos eisdem ascetis adjunxit ; varium illum deinde magnifice illustravit ac propagavit ; quia item de Cisterciensibus toties jam a nobis mentio facta est, ac porro fiet ; videmur non abs re facturi, si de piissima juxta ac celeberrima hac vitæ asceticæ palæstra notitias quasdam hic subjiciamus, plures tamen designaturi apud auctores, qui de ea scripsere, quam prolixe ac singillatim huc coacervaturi, ne nimium excurrat oratio. Fundator ejus fuit S. Robertus, primus abbas Molismensis, cujus Acta apud nos jam pridem illustrata sunt tomo III Aprilis, die* XXIX *ejusdem mensis a pag.* 662. *Ibidem vero* § II *Commentarii prævii ad ipsius Vitam pag.* 664 *et sequentibus agitur de initiis cœnobii et Ordinis Cisterciensis, et de S. Roberti ad eumdem transitu, qui accidit anno Christi* 1098. *Primus quoque Cistercio abbas præfuit ; sed non diu post, abdicata apud Cistercienses præfectura, ad Molismenses revertitur, ejusdem reditum apud summum Pontificem Urbanum II urgentes ; prout in dicto Commentario* § III *pluribus licet videre, uti et alia, quæ ad laudatum Sanctum fundatorem istum spectant.* F

illustratur

54 *Loci situm Gaspar Jongelinus in Notitia abbatiarum Ordinis Cisterciensis describit pag.* 6 : Cistertium (Cisteaux) archi-cœnobium et caput Ordinis, sub regula S. Benedicti, situm in diœcesi Cabilonensi (Chalon sur Saone) quinque circiter leucis ab urbe Divione (Dijon)... distans, in Ducatu Burgundiæ. *Ceterum primæ Cistercii filiæ, nomine Firmitati (vulgo la Ferté) in diœcesi Cabilonensi ad Gronam fluvium cœnobio ; ac filiæ secundæ, cui nomen Pontigniacum (Pontigni) in territorio Autissiodorensi sitæ, ut videsis apud Jongelinum a pag.* 16, *successit tertia ejusdem Cistercii filia Clara-vallis ; ubi sanctissimum Abbatem nostrum, quem eo proficiscentem Cistercio tantisper reliquimus, iterum conveniemus. Meretur autem locus etiam ille,* *Sancti*

AUCTORE J. P.

Sancti regimine, virtutibus ac prodigiis adeo longe lateque nobilitatus, ut de ejus situ, fundatione ac elogiis, antequam progrediamur ad alia, præmittamus sequentia documenta.

varii

55 *Guillelmus biographus cap.* III, *num.* 28 : Erat, *inquit*, Clara-vallis locus in territorio Lingonensi, non longe a fluvio Abba *(l' Aube)* antiqua spelunca latronum, quæ antiquitus dicebatur Vallis absinthialis, seu propter abundantis ibi absinthii copiam, seu propter amaritudinem doloris incidentium ibi in manus latronum. *Et cap.* IV *num.* 40 *auctor idem de eodem loco hæc narrat :* Loci vero ipsius solitudo inter opaca silvarum, et vicinorum hinc inde montium angustias, in quo servi Dei latebant, speluncam illam sancti Benedicti patris nostri quodammodo repræsentabat, in qua aliquando a pastoribus inventus est : ut cujus imitabantur vitam, habitationem ejus ac solitudinis formam aliquam habere viderentur. *Nicolaus Hacqueville, senatus Parisiensis præses, vallem non solum montibus circumdatam, sed etiam fonte perenni, præter interfluentis Albæ aquas, scatentem memorat in carmine de laudibus* S. Bernardi, *et situ* B *Claræ vallis, quod apud Mabillonium, Operum ejusdem sancti Patris editorem, recusum est volumine II, col.* 1305 :

Abdita vallis erat, mediis in montibus, alto
Et nemore, et viridi tunc adoperta rubo...
Hanc Alba irriguus mediam perlabitur amnis,
Fons tibi perpetuo munere donat aquam.

notitiis.

56 *Apud laudatum Operum* S. Bernardi *editorem a col.* 1306 *habetur* Descriptio positionis seu situationis monasterii Claræ vallensis, *ubi præter alia plura, quæ legi possunt in eadem Descriptione*, (quæ incerto auctore, monacho tamen, ut apparet *Manrico ad annum* 1115, *cap.* II, *num.* 1, Claræ-vallensi, inter Opera Bernardi circumfertur, nec sine sale) *notantur ista in editione Mabillonii col.* 1309: Hic ergo fons... ex opposito solis orientis oritur, ita ut æstivo solstitio roseam rutilantis auroræ faciem ex adverso salutet... Ubi cum mons evomit, vallis deglutit : et in loco, quo oritur, eodem quasi moritur, quin et sepelitur. Sed ne expectes signum Jonæ prophetæ, ut tribus diebus, et tribus noctibus delitescat absconditus. Statim ad mille passus intra claustrum monasterii, quasi C de corde terræ resuscitatus progreditur, et quodammodo redivivus apparet, visui tantum et usui Fratrum se offerens, ne cum aliis, quam cum Sanctis sors illius amodo sit futura. *Ita ille alludit ad dictum fontem. Jam vero domus etymon Manricus citatus ita describit num.* 5 : Monasterio Clarævallis nomen inditum in claritatem pro modo occupationis et exercitii, veteri commutata amaritudine. Unde versus :

In Vallem claram vallem convertit amaram.

Guillelmus cap. III, *num.* 28 *de sancto Abbate ac sociis, primis loci incolis, hæc refert :* Ibi ergo in loco horroris et vastæ solitudinis consederunt viri illi virtutis, facturi de spelunca latronum templum Dei et domum orationis.

Ejusdem

57 *Manricus ad annum* 1115 *supra designatum, cap.* II, *num.* 1 *non videtur exploratam satis habuisse laudati jam sæpe loci fundationem, quando de primis eodem loci advenis ita statuit :* Casu invenerint, an admoniti quæsierint, incertum : constat pervenisse ad locum satis horridum, latronum, ut ferebant, receptaculum. . . Crediderim omni ope destitutos elegisse hunc locum, nulli incolarum usui proficientem ; noxium potius, eoque longe facilius obtinendum. D *De prima itaque loci donatione seu fundatione dicendum etiam nobis est. Volumine* I *editionis Mabillonianæ, ubi sunt Opera sancti Patris genuina, col.* 45 *exstat epistola* 31 ad Hugonem Comitem Campaniæ *ab ipso scripta, in qua sic loquitur :* Possumusne oblivisci antiqui amoris, et beneficiorum, quæ domui nostræ tam largiter contulisti ? *Sanctus itaque Pater his verbis profitetur gratam animi memoriam erga Hugonem, primum sui Claravallensis cœnobii fundatorem, prout conficitur e sequente instrumento, quod Petrus Franciscus Chiffletius inter probationes suæ de illustri genere* S. Bernardi *Diatribæ pag.* 513 *ex autographo Claravallensi acceptum primus vulgavit in hæc verba :*

58 In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis incipit charta Comitis Hugonis. Notum sit omnibus præsentibus et futuris, quod ego Hugo Comes Trecensis do Deo, et beatæ Mariæ, et fratribus Clarævallis, locum ipsum, qui vocatur Claravallis, cum pertinentiis, agris, pratis, vineis, silvis, et aquis : nihil omnino mihi aut heredibus meis retinens. Unde testes Acardus Remensis, et Petrus, et Robertus Aurelianensis, milites mei. Et sciendum, quod Gaufridus Felonia dat pasturas suas in finagio * de Juvencurt, tam in bosco * quam in plano, omni tempore. Et si aliquod damnum intulerint animalia dictorum fratrum, solum capitale restituetur, sine emenda *. Hæc autem omnia dedi in præsentia supradictorum testium. Sciendum quoque est, quod dominus Josbertus de Firmitate, cognomine Rufus, et dominus Rainaudus de Perceris, dederunt eisdem fratribus pasturam, et usuarium per totam terram suam; et præcipue in aquis, silvis, pratis, in finagio de Perrecin. Hujus rei testes sunt Acardus Remensis, et Robertus, milites mei. Item sciendum quoque est, quod ego Hugo Comes Trecensis laudo et concedo eisdem fratribus libere et quiete possidere terram et silvam de Artela. Has donationes confirmamus, ego Joscerannus Lingonensis episcopus, et ego Hugo Comes Trecensis, de sigillo et anulo meo. *De tribus Hugonis profectionibus Hierosolymitanis, ac titulis ejus pro tempore diversis agit Chiffletius cap.* XXI *Appendicis proxime citandæ.* E

fundatio

* i. e. confinio
* i. e. silva
* i. e. multa pecuniaria

F

quo anno

59 *Apud Mabillonium in notatione ad supra dictam epistolam* S. Bernardi, *quæ notatio habetur inter alias ad tomum I ejusdem sancti Patris, et ad calcem voluminis* I, *de quo dicebam paullo ante, observantur ista in rem nostram post tabulas fundationis modo datas e Chiffletio, col.* XIX : Quod spectat ad annum fundationis, qui non exprimitur in his tabulis ; idem *(Chiffletius videlicet, quem tu consule in Appendice ad Diatribam cap.* XX) auctoris sancti Mariani Antissiodorensis Chronographum seculus, refert ad annum Christi MCXIV, mense Junio. Et quidem de mense conveniunt omnes : quoad annum vero, cum tam externa quam domestica instrumenta refragari videantur ; inter alia vero Exordium Cisterc. dist. 2 cap. I, tabella sancti Bernardi tumulo appensa, quæ disertis verbis annum MCXV exprimunt ; receptæ jam dudum sententiæ adhærere satius videtur : cum alioqui vix Bernardus professionem emisisset mense Junio ann. MCXIV, et Hugo ipse, qui locum concessit, adhuc in Oriente versaretur. Clara vallis itaque primo quidem ab Hugone Campaniæ Duce fundata ; postea vero anno MCXXXV in ampliorem locum

A cum translata, opitulante Theobaldo ipsius successore, nova fabrica donata est: unde primi fundatoris nomen obtinuit apud aliquos, translationem cum fundatione confundentes, ut bene monet Manricus in Annalibus ad annum MCXV cap. I. *Sententiam hanc, quæ mihi magis arridet, quem Chiffletiana, ita declaro et confirmo:*

accidit.

60 *Chiffletii ratio alia, quam primo loco ponit pro anno* MCXIV, *illo nititur fundamento, quia* cœpit anni ejusdem mense Julio, undecima die mensis, Morimundus, minor natu filia, quippe inter Cistercii filias numero quarta; cum tertia ex ordine natalium censeatur Claravallis. *Verum Morimundi fundatio a Jongelino innectitur anno* 1115; *idem fit a Manrico ad istum annum cap.* I; *idem a Sammarthanis tomo IV Galliæ Christianæ pag.* 673. *Monumenta autem Claravallensia, quæ Chiffletius in Appendice designata sibi objicit contra annum* 1114 *fundotæ Claræ vallis, sunt* 1°. *antiqui versus:*

Annus millenus ter quinis connumeratur,
Nec non centenus, Vir sanctus quando creatur
Abbas.

Deinde tabella S. Bernardi tumulo appensa, *in*
B *qua legitur:* « Anno Domini millesimo centesimo decimo quinto, in mense Junio, missus fuit (S. Bernardus) cum fratribus germanis, et conventu suo, ad locum istum, qui nunc vocatur Clara-vallis: antea autem Vallis absinthialis dicebatur ». *Ad versus ita respondet Chiffletius:* Nisi me conjectura fallit, indicant versus illi consecrationem S. Bernardi in abbatem... quæ ante annum Christi MCXV facta esse vix potuit. Quare a primo eorum in Claramvallem adventu, quod in anni MCXIV Junium incidit, monasterii fundationem adnotarunt Morimundensis, et Autissiodorensis Chronographi: Claravallenses ab inauguratione abbatis. *Sed contra est, quod in dictis versibus τὸ* creatur *videatur melius referri posse ad præfecturam Claravallensis cœnobii, quam S. Stephanus* Bernardo, *e Cisterciensi monasterio cum suis discedenti, commisit (de qua re actum est supra) conformiter ad verba tabellæ, ad quæ nihil ibi apud Chiffletium responsi invenio, cum in ea clare ac distincte dicatur:* Anno Domini millesimo centesimo decimo quinto, in mense Junio, MISSUS *noster Sanctus cum potestate utique abbatis, tunc*
C *quidem a suo Superiore constitutus seu creatus, sed dicto mense nondum consecratus ab episcopo. At de ista consecratione dicentur plura § proximo.*

§ VI. Consecratur abbas Claravallensis; monasterii hujus angustiæ miraculis sublevatæ; cibus spiritualis a Sancto, per apparitionem monito, Claravallensibus porrectus.

Consecratio istius facta ab episcopo Catalaunensi.

G*uillelmus libro* I, *cap.* IV *de Sancti consecratione hæc memoriæ prodidit:* Cum autem missus noviter Claram-vallem Bernardus, ordinandus esset in ministerium, ad quod assumptus erat; et sedes Lingonensis vacaret; ad quam ordinatio ipsa respiciebat; quærentibus fratribus, quo eum ducerent ordinandum, cito de proximo se obtulit bona fama venerabilis Catalaunensium episcopi, opinatissimi illius magistri Guillelmi de Campellis, illucque eum transmittendum esse, diffinitum est. Sicque factum est. *Chiffletius in Appendice ad Diatribam superius allegata cap.* XX *a pag.* 676 *e textu Guillelmi, quem modo protuli, hanc proponit et solvit difficultatem:* Quomodo, *inquit,* vacabat sedes Lingonensis anno MCXV, cum loceramnum constet, ex anno MCXII in MCXXV Lingonensem fuisse episcopum, ut ex Chronico Benigniano retulimus pag. 505? Sed responsio in promptu est, vacasse tum sedem Lingonensem improprie; non quod nullus tunc esset Lingonensis episcopus; sed quod anno illo MCXV abesset ab episcopatu suo; fortasse in itinere ad limina Apostolorum, vel ad synodos aliquas, quæ frequentes illis ipsis temporibus a Guidone Viennensi, Apostolico per Gallias Legato cogebantur. *Ita Chiffletius. Qualiter autem Sanctus noster,* Catalaunum, assumpto secum Elboldone * monacho quodam Cisterciensi, *ut laudatus Guillelmus ibidem narrat, profectus,* et prædicti episcopi domum *ingressus, ob exteraam corporis speciem contemptui fuerit nonnullis, ad irrisionem usque; sed episcopo summa in veneratione habitus; quantaque e primo amborum congressu orta inter eos fuerit familiaritas non sine summa Bernardini nominis per Galliam universam propagatione, apud Guillelmum eumdem invenies.* E

AUCTORE J. P.

* al. Elbodone

Claravallensis cœnobii

62 *Nec his attexam alia, quæ biographus iste præmiserat de angustiis Claravallensis cœnobii temporibus primis, earumque per varios sublevatione; item de immenso ejusdem cœnobii incremento, quod sancto Abbati in quadam visione exhibitum est, rei deinde eventu veritatem comprobante; ac denique de studio perfectionis, et conversione sororis ejus: cum idem Vitæ scriptor consuli de his possit cap.* III *et* IV. *Quia tamen Joannes eremita de arctissima inopia, qua visum est divinæ providentiæ, Abbatem sanctum ac subditos ejus exercere ac probare, diversa narrat, variisque deinde probat exemplis, ad ejusdem Sancti gloriam omnino illustribus, divinitus fuisse prospectum maximis illis rerum temporalium apud Claravallenses angustiis, idcirco Guillelmum abbatem e laudato Joanne supplendum censeo, qui libro* II, *col.* 1285, *num.* 2 *apud Mabillonium de penuria victus locutus, de vestitu ista subdit:* Indumenta vero eorum tam in æstate, quam in hieme, cuculla et tunica, quæ rarissime innovabantur. Caligis quoque utebantur vilibus, et calceamentis frequenter diuque diruptis manentibus et dissutis, antequam repararentur, quæ præ nimia corii paupertate ligabant funiculis. O viri generosi et magni in seculo! Quis ad hæc loca arida et periculosa vos adduxit, nisi ille, qui dives erat in cælis, et pauper humilisque in terris in præsepio recubuit? *En tibi nunc erectum Abbatis animum, et summam fiduciam de auxilio Dei opportuno in tot tantisper malis.* F

penuria

63 *Idem quippe scriptor Vitæ a col.* 1285 *num.* 3 *ita pergit:* In illa tanta penuria, de qua supra diximus, inter cæteras necessitates, sal die quadam defuit eis. Et vocavit sanctus Abbas unum de fratribus suis, Guibertum nomine, dixitque ei: Fili Guiberte, accipe asinum, et vade ad nundinas, et eme nobis salem. At ille respondit: Ubi est pretium? Ad quem Homo Dei: Crede mihi, fili, quia nescio tempus, quod aurum vel argentum habuerim. Sursum est enim, qui habet peram meam, et thesauros meos in

A VICTORE J. P.

in manibus suis. Tunc frater ille quasi subridens ait : Si vacuus perrexero, vacuus redibo. Cui ait Sanctus : Noli timere, fili mi, sed vade securus. Ille enim, qui habet thesauros nostros, sicut jam dixi tibi, erit tecum in itinere, et præbebit omnia, propter quæ mitto te. Ad hæc verba, sumpta pii Patris benedictione, perrexit cum asino ad nundinas, ad castrum, cui nomen Risnellum, plusquam oportet incredulus. Sed pius et clemens Dominus non respexit suam incredulitatem ; sed consideravit Servi sui fidem, et tribuit ei omnem rem, pro qua missus fuerat. Itaque cum castro appropinquasset, et venisset ad quamdam villam, obvium habuit quemdam presbyterum, qui salutavit eum, dicens : Unde es, frater, aut quo pergis ? At ille respondens exposuit ei diligenter itineris sui causam, et paupertatem loci, in quo habitabat Pater sanctus cum filiis suis.

divinam providentiam subvenisse

64 Quæ cum audisset presbyter, vehementissime compunctus est : et duxit fratrem in domum suam, deditque illi medietatem modii salis, et quinquaginta solidos vel amplius, sicut sæpe narrare consueverat idem Guibertus. Qui- B bus acceptis, cœpit gratias agere Deo immensas, et dicere in animo suo : Procul dubio verus est sermo, quem audivi a Patre meo : sed in hoc peccavi erga eum peccato magno, quia ei non credidi, sed incredulus veni huc. Et valefaciens presbytero, reversus est ad monasterium. Quod cum ingressus fuisset, encurrit ad Hominem Dei, et retulit ei omnia, quæ sibi in via contigerant. Cum dixit Pater sanctus : Dico tibi, fili, quia nulla res tam necessaria est omni Christiano, quam fides. Habe ergo fidem, et bene tibi erit omnibus diebus vitæ tuæ. A die illa et deinceps tam frater ille, quam alii verba sancti Patris in majore habuerunt reverentia. O bone Jesu, fidem, quam habuit iste Sanctus, quis enarrare potest? *Aliud deinde Joannes biographus exemplum producit num.* 4 :

per miracula,

65 Quidam de Clementini-prati fratribus adveniens, visitandi gratia novellam Christi plantationem, honorifice susceptus est, prout fieri potuit : cui, qui in promptu erat, oblatus est dimidius panis avenaceus. Quo suscepto, et cum magna admiratione, quia de tali viverent, reportato ad Clementinum-pratum, omnibus inibi C habitantibus annuntiavit servorum Christi voluntariam in maxima paupertate abstinentiam, in abstinentia patientiam, in egestate liberalitatem munificam. Statimque vehementer compuncti, et compatientes Clementini-prati fratres, in eorum subsidium communiter assenserunt. Tunc magister loci illius, Odo nomine, vir venerabilis, dilectus a Deo et hominibus, oneratis equis et asinis, panes et cibaria in quadrigis detulit. Tunc vero a die illo usque ad hodiernum diem tanta fuit fraternitatis communio inter Claram-vallem et Clementinum-pratum, quod quando fratres Clementini prati Claram-vallem adveniebant, ita eis deferebatur, sicut uni Claræ-vallensium in spiritualibus et humanis. Defunctis etiam vicissim reddebatur obsequium. In hunc modum pius Jesus magis ac magis providebat servis suis. *His adduntur ista num.* 5 : Advenit etiam mulier quædam centum solidos afferens, quibus contecta est pedum eorum nuditas. *Sequuntur deinde facta duo alia, quæ Manricus refert ad annum proxime sequentem* 1116. *Nos tamen, seriem narrationis biographi Joannis prosequentes, utrumque ex ipso prioribus hic subjungimus.*

Et primo quidem loco quod narrat, sic habet : D

e verus f. cto

66 Cunctis animalibus carebant, excepto asino, quo Abbas ad visitationes suas deferebatur, lignaque ad necessitates comportabantur. Coacti vero fame, frigore, et aliis indigentiis, Abbati suo conquesti sunt, quod pro nimia paupertate discedere cogerentur. Quo audito, Abbas blande ac leniter consolans eos, Dei timorem et amorem, spem quoque vitæ æternæ et remunerationis divinæ, quantum potuit, insinuavit. Illi vero maxime angustiati, et angustiati dolore multiplici, nullatenus volebant consentire; sed magis volebant Cistercium reverti. Cumque Vir Dei desperationem illorum vidisset, demum convertit se ad orationem. Quo facto, audivit vocem de cælo dicentem sibi coram omnibus : Surge, Bernarde, exaudita est oratio tua. Quod cum audissent fratres, glorificaverunt Deum et sanctum suum Bernardum ; dixeruntque ad eum: Dic nobis, Pater, quid petisti a Domino ? At ille respondit : Quid vultis scire, modicæ fidei ? State hic, et scietis postea. Et cum fabularentur ad invicem, modicum temporis indulgentes fabulis, non fabulis, sed sermonibus sanctis, venit quidam, et obtulit sancto Patri decem libras. E

probatur.

67 *Alterum vero ita memorat prædictus Vitæ scriptor a col.* 1286 : Nec mora, Barrensis quidam, cujus filius usque ad desperationem vitæ præ nimia ægritudine cogebatur, attulit ei tredecim libras, suppliciter postulans, ut misereretur filii sui. Quem sanctus Abbas hilarem dimisit, pollicens filium suum sospitem ab eo inveniendum. Revertens homo invenit filium suum sanitati restitutum, sicut promiserat Vir Dei. Qua de causa postmodum Servo Dei uberes gratias exsolvit. Modico tempore interjecto, copiose ac benigne misericordia Dei super hos respexit, ut abundantes æternis et temporalibus subsidiis, nihil eis deesset in ulla gratia, secundum illud : Nihil deest timentibus Deum. *Eventibus hisce miris ac seriis subjungamus miraculum spurium et apocryphum ex Manrico ad annum* 1116, *cap.* 1, *num.* 5, *ubi illud his verbis exponit ac rejicit :*

Miraculum apocryphum rejicitur.

68 Equos sine rectore vagari solitos, et convicinos populos discurrere colligendis fidelium eleemosynis, quas iluco ad cœnobium reportarent, ab oppidanis cujusdam villæ proximæ per ludibrium an per rapinam spoliatos, et pro panibus saxis onustos immensi ponderis, traditio F est ab incolis recepta. Porro Bernardo patre flagitii conscio (equis quippe sub pondere gementibus, eoque citius rem ipsam publicantibus) atque execrante aggressores impietatis, terram repente scissam in duas partes locum cum incolis simul absorbuisse, ecclesia sola immota permanente, pro certo habent. Et sunt qui credant in memoriam tanti miraculi, eam etiam paulatim absorberi, nempe ad unius argentei grossitiem per annos singulos, ecclesia, loco, saxisque monstratis, queis major fabulæ fides adstruatur. Adeo nulla omnino terra est, quæ non laboret fabellis incolarum, a quibus ne sancti Viri [quidem] omnino immunes. Utrum autem ejusdem rationis sit similis alia quædam maledictio, qua idem Sanctus Aquitaniæ prædicans dicitur impetiisse Viride folium, illius provinciæ locum non exiguum, suo tempore dabimus. Nunc sufficit hæc seriis permiscuisse quasi per otium; *potuisset addere Manricus* nec sine fructu : *cum utile admodum sit, traditiones hujusmodi mere populares convellere, ac discernere miracula falsa a veris. Idque locum habet potissimum in* S. Bernardo;

Auctore J. P.

A nardo; *qui quoniam pene innumerabilibus abundat veris, palliari nec debet nec potest falsis, ne his illorum fidei quidquam detrahatur.*

Bernardus apparitione confirmatus cibum verbi Dei subditis porrigit.

69 Supererat secunda, et major fames spiritualis cibi, verbi nimirum Dei, Bernardo Patre aut timidius prædicante, aut omnino silente, ne nimio zelo et rerum inexperto læderet, ut putabat, conscientias fratrum, sive, ut Guillelmi abbatis verbis utar « ne prædicatione ejus scandalizarentur potius, quam aliquid perciperent » ædificationis ». Sed qui priorem miraculo compescuit, posteriorem grassari non permisit, majori Ecclesiæ bono reprimendam; quippe Bernardo assumpto ab ipso Deo in ministerium verbi, prædicationis officio illi injuncto, eoque ad tantum opus adaptato virtute divina; *ut loquitur Manricus ad annum* 1116 *cap.* I, *num.* 6. *Res ista plenius tractatur a Guillelmo in Vita Sancti lib.* I *cap.* IV; *unde delibo ista :* Nec tardavit misericordia Dei auxilium in tempore opportuno. Paucis siquidem evolutis diebus, vidit in visu noctis puerum caritate * quadam divina adstantem sibi, et magna auctoritate præcipientem fiducialiter loqui quidquid ei suggereretur in

** al. claritate*

B apertione oris sui, quoniam non ipse esset qui loqueretur, sed Spiritus qui loqueretur in eo. Et ex tunc manifestius in eo et per eum loquens Spiritus sanctus... apud auditores quoque ei gratiam addidit, et auctoritatem et intellectum super egenum et pauperem, peccatorem pœnitentem, et veniam postulantem. *Manricus mox citatus superaddit num.* 7 *ex Cæsario in Octava Nativitatis Domini,* Cum tempore quodam nescio quid dictaret, et testimonium haberet in promptu, quod præsenti loco congruebat, velletque reservare in finem, timens ibi defectum, audivisse de cælo dicentem vocem : Si istud reservaveris, aliud non dabitur tibi. *Ipse itaque Sanctus loquens jam non loquebatur, sed Spiritus sanctus, qui erat in eo. Rebus ergo temporalibus ac spiritualibus novi cœtus Claravallensis ita prospere ac feliciter divino favore compositis, alia quædam videamus, ad ejusdem cœnobii, atque adeo ad primi Abbatis ipsius laudem perquam accommodata.*

C § VII. Monasterii Claravallensis incrementum a sancto Abbate prævisum; difficultates ob canonicos Victorinos ad illud admissos; rei gestæ tempus; mirabilis cum imperito medico Viri sancti infirmi patientia; patris ejus conversio.

Recensentur secundum S. Bernardi prævisionem.

Prævisio *Abbatis nostri de ingenti secularium ac Regularium hominum ad Claravallenses cœnobitas accessu* (Vidit enim undique, *ut refert Guillelmus cap.* III, *num.* 29, tantam diversi habitus et diversæ conditionis hominum multitudinem in inferiorem vallem descendere, ut vallis ipsa capere non posset) *prævisio, inquam, illa quomodo per hæc tempora impleta sit, accipe. Enimvero* celebri ejusdem domus fama, *inquit Manricus ad annum* 1116. *cap.* II, *num.* I, per totam Galliam, multi Religiosi, relictis propriis sedibus, atque ex veteranis, imo et emeritis in probata militia ducibus tirones efficiendi in Claravalle, Bernardi Patris ductum perquirebant. *Et mox apud laudatum Annalium conditorem hæc probantur auctoritate Exordii magni lib.* I, *cap.* IV; *sed quia illa non lego ibi in editione Tissieriana, in fide Manrici ea referentis, huc transcribo :* Postquam gratia et misericordia Domini nostri Jesu Christi domus Claravallis fundata est, ut fragrantissima sacræ religionis ejus opinio multis fieret odor vitæ in vitam; inter cæteros, quos divinæ bonitatis arcanum consilium de diversis mundi partibus vocavit, plures Religiosi viri, qui suis in locis perfecti in religionis observantia videbantur, audientes quod tam specialiter et excellenter magnificasset misericordiam suam Dominus cum domo eadem, et ejus sanctissimo Abbate, tamquam novi tirones ex eremitæ * militiæ laboribus venientes, tantæ sanctitatis collegio sociari ferventissima spiritus devotione cupiebant.

** f. eremiticæ*

viri aliquot insignes,

71 Inter quos primi vel inter primos præcipui extiterunt Humbertus, Igniacensis cœnobii postea primus abbas, Raynaldus, et Petrus cognomento Tolosanus, Guillelmus, et Gerardus Farfensis, qui non quidem uno in loco, sed E diversis et multum inter se distantibus provinciis habitantes, ita se ab ipsis infantiæ rudimentis divinis obsequiis mancipaverunt, ut in omni virtutum gratia florentes, alienis quasi perfectioribus exemplis institui minus necessarium habere viderentur. *De ratione autem temporis sic Manricus monet :* Porro ex his, qui ibidem numerantur, etsi non omnes, nam id prorsus incertum; aliqui tamen ad hunc annum referendi, præcipue Humbertus, ingentis sanctitatis vir, de quo plura in sequentibus dicemus. Nam ipso Claravallis initio Claramvallem venisse, ipse etiam Bernardus Pater testis est in Sermone speciali de ejus obitu, *qui habetur vulgatus in editione Mabilloniana Operum* S. Bernardi *a col.* 1066, *et in quo idem sanctus Pater.* Nobiscum, *ait,* triginta annis ab ipso pæne principio monasterii hujus conversatus est. *Mabillonius in notis ad istum sermonem col.* 1067 *observat, dignissimum hunc virum* in monasterio Casæ-Dei *(sub regula S. Benedicti)* viginti a prima ætate annos monachum vixisse, antequam ad Claramvallem se reciperet. Quod factum sub annum MCXVIII : *Sermo* F *vero innectitur apud ipsum annum* 1148.

qui ad Claravallense institutum accessere

72 *Qualis vero quantusque, et quam dignus* Bernardi *Patris filius extiterit Humbertus, liquidissime constat primo ex eleganti ac pathetico illo, quem indicabam, sermone, summis utique ipsius elogiis, ac tenerrimis ergo eum amoris affectibus ab eodem Sancto respersus. Secundo, quia idem ipse* S. Bernardus, *referente Manrico num.* 3 *ex auctore Exordii Cisterciensis,* Humbertum Dei famulum ad imitandum perfectionis exemplum, sibi proposuerat, ipsius virtutes admirari satagens, et merita ejus magna et sublimia æstimare, ipsum sanctitatis exemplar, religionis formam, monasticæ puritatis speculum reputare *etc. De ejus obitu tractat Manricus tomo II ad annum Christi* 1145 *cap.* VIII; *de* Igniaco *autem (Igny en Tardenois) in diœcesi Remensi, ubi eum abbatem fuisse diximus, Jongelinus antea designatus, pag.* 41.

Difficultates ob quosdam Canonicos S. Victoris Parisiensis,

73 Hoc eodem anno, certe non multo post, additos censeo, *ait Manricus num.* 6, (quo magis impleretur visio sancti Patris) quosdam sancti Victoris Parisiensis Regulares Canonicos domus

AUCTORE J. P.

domus fundatæ a Guilielmo de Campellis, antequam Catalauno præficeretur, atque per eum sanctitatis Bernardi præ aliis consciæ, ipsumque venerantis etiam nondum visum. Ili... crebris epistolis sui fundatoris... Claram-vallem visitant, atque ad Bernardi genua provoluti, suscipi se probandos enixe postulant; si approbentur, perpetuo permansuros. ille, ut erat maturus in negotiis, atque juris alieni summe observans, neque omnino admittens neque repellens, Guilelmum ipsum duxit consulendum, ut fundatorem illius Congregationis, ut virum æque sanctum doctumque, et, quod aditum fiduciamque præstabat, ut sibi charum. Direxerat devotus Præsul viros in Claramvallem, eisque mutandæ vitæ auctor exstiterat. Quare a Bernardo consultus, sibi conformis, tale fertur responsum tradidisse, Canonicos ejus judicio debere suscipi *(propter rationes, quæ apud Mauricum legi possunt.)* Addidit tamen, se supplicem rogare, amicum intercedere, quin et episcopum, qua poterat, injungere, neque id pro extraneis, sed pro filiis. Hæc sanctus præsul sine æmulatione: neque quia deesset zelus propriæ fundationis, imo et
B Ordinis (nam et ipse, archidiaconatu dimisso, Canonici Regularis habitum induerat) sed quia zelus Dei prævalebat in viro sancto. Bernardus Pater tali consilio fretus, vel magis pressus tanta auctoritate (et quosdam alios ad idem consuluerat) Canonicos admisit ad probationem.

qui ad Claravallenses transierant, exortis

74 Sed Gelduinus S. Victoris abbas... acerbe ferens suis se filiis orbum etiam ignarum..., convocatis suis Canonicis, ad Bernardum scribere decrevit humilem sane, ac veneratione Viri Dei, et totius Conventus Claræ-vallis plenam epistolam, sed minacem tamen, et excommunicationis gladium aut exerentem, aut, ni resiliant, exerere parantem contra novitios. His susceptis Bernardus Pater, quo erat adversus convitia laudesque æquali semper atque in bonum firmato animo, tale constat responsum tradidisse, *quod, si quis integrum videre voluerit, inveniet illud in epistola tertia inter Bernardinas, quæ exstat apud Mabillonium volumine primo col.* 13 *et* 14; *ubi eadem innectitur anno* 1120; *de quo mox dicam. Interim quid in hoc negotio egerit Vir sanctus, satis aperte indicat epistolæ clausula his verbis:* Talibus itaque taliter susce-
C ptis, absit ut sinceritatem vestram, aut in suscipiendo læsam, aut in retinendo lædendam esse credamus: dum tamen illos, si forte intra annum probationis... cœpta deserere, et ad vos redire velle contigerit, invitos non detineamus. Alioquin, sanctissimi fratres, vestra non refert, ut spiritum libertatis, qui in eis est, anathemate inconsulto frustra impedire nitamini: nisi forte (quod Deus avertat) quæ vestra, non quæ Jesu Christi sunt, quærere studeatis.

Sanctus occurrit.

75 *Quid postea circa illos sit actum, si quæras; Manricus num.* 10 *asserit, se non dubitare, quin retenti fuerint,* quorum non ulla memoria ulterius extat; sive id auctoritate Guilelmi delatum sit, sive Bernardi Patris, sive utriusque. *Nec vero prima hæc controversia in hac materia fuit postrema.* Hanc *quippe* primam litem, *teste Manrico*, agitatam super personis, multæ aliæ; et pleræque graves sequutæ sunt: et imminebant plures, si non Bernardus et juris sui retinens, neque alieni invasor, obviasset, multis repulsis, nec dilatis paucis, sed constanter retentis semel admissis: quod ipsa historiæ series demonstrabit. *Atque hæc de primis flosculis in amœnissimo Claravallensi horto plantatis* D
sub Patre Bernardo, *ejusque cura excultis: qui, ut subdit Manricus num.* 2, *cœnobium ingredientibus illud monitum dabat:* Si ad ea, quæ intus sunt, festinatis, hic foris dimittite corpora, quæ de seculo attulistis. Soli spiritu ingrediantur: caro non prodest quidquam. *Quæ dictus auctor exponens*, Absterruisset, *ait*, multos verbum hoc, si non teneris parcens, exposuisset de concupiscentia et affectibus carnalibus, quos foris relinquerent, nequaquam ultra ab ipsis resumendos.

Hujus controversiæ

76 *Quod paullo ante promiseram de anno epistolæ tertiæ* S. Bernardi, *nunc solvo, præsertim cum hujus annus sit characteristicus ad figendum tempus controversiæ inter Claravallenses et Victorinos Parisienses exortæ, de qua modo agebemus. Manricus num.* 10 *citati antea anni* 1116, *quod res illæ eo referendæ, aut saltem non sint differendæ per longum tempus*, ipsa Guillelmi acta, cujus hortatu et consilio Bernardus usus, manifeste *ait* convincere; quippe qui vivere desiit mense Januario anni millesimi centesimi decimi noni; quod, *uti addit*, ex Necrologio S. Agulphi Corboliensis idem Joannes Picardus E
(quem paulo ante citaverat in notis ad epistolam D. Bernardi) adnotavit. Ut ergo epistola post hunc annum (1116) scripta sit, procedente negotio; at hoc, aut ad summum sequenti inceptum, admissis viris, minus potest in dubium revocari.

annus determinatur.

77 *Sed non videtur Manricus satis firmum pedem hic figere. Laudatur Guillelmus de Campellis (de Champeaux) etiam cum* cognomento venerabilis *apud Sammarthanos in episcopis Catalaunensibus;* et excessisse e vivis anno MCXXI, VIII Calendas Februarii, sicuti docent tabulæ S. Stephani, et Albericus, *ibidem asseritur. Idem annus habetur apud Mabillonium in notis ad epistolam tertiam* S. Bernardi. *Et vero eumdem præsulem vita functum non fuisse anno* 1119, *ut volebat Manricus, suadetur in notis ibidem his terminis:* Conon Cardinalis et legatus in Mauriniacense prope Stampas cœnobium accessit anno MCXX « habens secum velut auxiliatorem magnum » Willelmum Catalaunensem episcopum, qui » sublimes scholas *(id est* theologicas) rexerat; » et tunc zelum Dei habens, super omnes epi- F
» scopos totius Galliæ divinarum Scripturarum » scientia fulgebat » ex Chronico Mauriniacensi. Unde redarguas eos, qui ejus obitum reponunt anno MCXIX. *Non itaque secundum præmissa, debuit necessario accessus Canonicorum Regularium ad Claravallenses accidisse anno Christi* 1116 *aut proxime sequenti; non item epistola Bernardiana fuisse conscripta ante annum* 1120. *Dicamus ergo, nihil incommodi nobis videri in eo, si utrumque hoc factum ponamus anno Christi* 1119 *vel* 1120.

Imperitus medicus summo Viro sancto incommoda creat: visio angelica

78 *Manricus ad dictum annum* 1116, *cap.* III *exhibet sanctum Patrem gravi infirmitate laborantem ex nimia vitæ austeritate; Guillielmum Campellensem mirifice solicitum de restituenda ei valetudine; præparatumque in hunc finem tuguriolum. Deinde ad annum* 1117 *cap.* I, *num.* 4 *memorat Viri salutem imperitissimo rustico commissam, et gravissima incommoda, quæ sustinuit. Nos gesta illa huc non transcribimus; sed assignamus Guillelmum biographum cap.* IV, *ubi narrat ea, quæ vidit. Ibidem etiam invenies Sanctum visione angelica recreatum; capite autem* V *resumptum a Viro sancto pristinum vivendi rigorem,*

A *gorem, cumque valde severum. Quæ vero idem Vitæ auctor cap.* IV *num.* 34 *præmiserat de Sancti patre ad institutum monasticum converso, illigat Manricus prædicto anno* 1117; *ut videre ibidem licet cap.* III, *num.* 8. *Conversionem hanc brevissime perstringit citatus Guillelmus; sed alibi longior est narratio, variis, quæ rem circumstant, ac* Bernardo *in hac re tribuuntur, adjunctis vestita; sed quæ aliquo examine indigent.*

circumstantiæ, quæ dicuntur

79 *Capitis tertii modo notati num.* 9 *Manricus ea recitat e Vincentio Bellovacensi in Speculo morali lib.* III, *p.* 3, *distin.* 22 *in fine:* Cum beatus Bernardus convertisset omnes suos, et sequuti fuissent eum: pater ejus inobediens erat ei, in sua duritia perseverans. Cum autem semel in villa sua prædicaret, nec vellet ei pater suus obedire, præcepit, quod apportaretur ignis. Quo facto, applicavit eum ad quemdam truncum veterem, qui erat ante portam ecclesiæ: et cum laboraret ad eum succendendum, non poterat accendi, sed fumabat. Tunc injunxit omnibus, ut post comestionem illuc convenirent ad sermonem, et quod quilibet apportaret secum unum B fasciculum de malleolis sarmentorum, et projiceret super illum truncum. Quo facto, præcepit ignem apponi, et, succensis fasciculis, etiam truncus succensus est, maximum ignem emittens et flammantem. Tunc beatus Bernardus cœpit sermonem de tormentis et igne inferni, quomodo inobedientes, fasciculis peccatorum suorum super eos projectis, torquerentur in inferno. Et de hoc ita excellenter prædicavit, quod ipsum pater suus durus et inobediens ad claustralem obedientiam sequutus est. *Hæc Annalium Cisterciensium auctor e Vincentio; qui tamen eum alibi ipse secum non conveniat, vereor ne non conveniat cum vero.*

de conversione patris ejus, expenduntur: figitur ejusdem obitus.

80 *Id quod ita exprimit Manricus:* Dum eumdem eventum in eodem opere morali diversimode accidisse testatur; fidem dictis demere videtur sibi contrarius. Certe lignis ad truncum applicatis atque succensis, in quo utrobique convenit, reliqua longe aliter narraverat lib. II, p. 3, dist. 4: « Quo facto, ligna sicca cito succensa sunt, et truncus tarde circa medium ab extremis emittens humorem fœtidum et fumum teterrimum, diu ignem servavit. Tunc incepit C Sanctus loqui de pœnis inferni, dixitque patri, quod ipse esset similis illi trunco, qui hic non poterat igne divino succendi; sed in inferno, nisi pœnitentiam ageret, in æternum arderet, et fœtentem fumum emitteret. Ad quæ verba pater cumpunctus, eum sequutus est, et monachus effectus ». Ita Vincentius discordans a se ipso, *nec concordans cum biographo Guillelmo, qui omni exceptione est major, et sine loco conversionis, sine persona, per quam ea sit facta, sine modo, quo acciderit, simpliciter de eo dicit cap.* IV, *num.* 34: Pater quoque, qui solus domi remanserat, veniens ad filios suos, appositus est ad eos. *Breve autem tempus videtur in monachatu exegisse; nam cum* aliquantum tempus ibi fecisset, *ut illico addit Guillelmus,* obiit in senectute bona. *Chrysostomus Henriquez illum inscripsit suo Menologio Cisterciensi ad diem* XXIII *Maii. Mabillonius in notula ad librum primum Guillelmi biographi, hæc breviter de ipsius morte ac monastico instituto observat e Necrologio S. Benigni:* III Idus Aprilis obiit Tecelinus monachus, pater domni Bernardi, abbatis Claræ-vallis.

§ VIII. Cœnobium Trium fontium vaticinio ac miraculo a Viro sancto condecoratum; an Christi anno 1119 suos miserit in Lusitaniam; secessu a negotiis ad res magnas exsequendas præparatur.

Vaticinium ac miraculum ad Tres fontes patratum

Manricus *ad annum* 1118, *cap.* III, *num.* 1 *narrat, aliud cœnobium a Guilielmo Campellensi, de quo antea diximus, constructum esse in sua diœcesi Catalaunensi, ut se* Bernardo *arctius devinciret, colonia illuc e monasterio Claravallensi transmittenda, quam Abbas sanctus designaret; loco nomen inditum Trium fontium (Trois fontaines) forte a fontibus ibidem scaturientibus, ac* Bernardi *Patris filiam fuisse primogenitam. De hoc monasterio agit Jongelinus pag.* 38. *Mentionem porro ejus hic facimus, propterea quod Vir sanctus insigni vaticinio, ac postmodum etiam illustri miraculo illud condecoravit. Vaticinium habemus e Guillelmo biographo cap.* VII, *ubi illud legi potest. Miraculum vero ita breviter refert Gaufridus monachus Claravallensis lib.* IV *Vitæ cap.* VII *editionis Mabillonianæ, num.* 41: Cum venisset aliquando Pater E sanctus ad monasterium Trium fontium, oblatus est ei clericus quidam ex his qui Regulares nominantur, homo grandævus et cæcus. Imposuit ei manum, et brevem ex more fecit orationem: et eadem hora videntem illum remisit ad ecclesiam suam.

Proponitur controversia

82 *Annus proxime sequens* 1119 *apud allegatum identidem Annalistam cap.* III *narrationem continet controversiæ historicæ, an videlicet* S. Bernardus *ascetas a se lectos miserit tum temporis in Lusitaniam, vitæ monasticæ institutum ibidem propagaturos. Affirmat Brito lib.* I *cap.* II; *sed eidem varia argumenta opponit Manricus: factum ex illo sic exponens cap.* III *citato num.* 1: Bernardo Patri post laudes matutinas in sacro Præcursoris festo præsentis anni, eumdem Præcursorem apparuisse, jussisseque ut in ulti- F mas Hispaniæ oras, quæ Occidentem respiciunt, monachos mitteret, exigendo * cœnobio, et sacrando sub ejus nomine. Bernardus Brito constanter asseverat lib. I cap. 2: neque id ubilibet, sed loco prius e cœlo designando, quo succedentia miraculis miracula, et priora posteriorum spem augerent, et posteriora firmarent priorum fidem. Mittendos rursus eremitam inventuros in illis partibus, cujus consilio et auxilio si uterentur, feliciter negotium consummarent. Tunc Bernardum selegisse monachos octo, Bœmundum, Aldebertumque; illum abbatem futurum, hunc Priorem; Joannem, Bernardum, Sisinandum, Rolandum, et Alanum (nam octavum anonymum reliquit) atque eos omnes Lusitaniam transmisisse post breve tempus, addita epistola scripta ad eremitam Joannem Ziritam nomine (nam et nomen Baptista revelaverat) breviter rem perstringens, *cujus verba recitat ex Brito Manricus; qui deinde subdit ista num.* 3 *et seqq.*

* *l. erigendo*

an sanctus Pater anno 1119

83 Quo tempore Bernardo in Claravalle Præcursor Christi gloriosus apparuerat, Joanni Ziritæ

AUCTORE J. P.

ritæ visum in Lusitania eremiticam vitam agenti juxta Barosum fluvium, idem auctor affirmat, auditumque de adventu monachorum, et monasterio per eos ædificando: quo nimirum non quærerent ignarum, aut rogarent invitum, sed expectantem. Hæc fusius Brito concernentia præsentem annum: nam cetera sub initium sequentis gesta. Verum nos, ne lectorem distrahamus, consequutiva serie hic subjiciemus. Igitur monachi a Bernardo parente missi, superato Pyrenæ ad medium hyemis et tota fere Hispania peragrata, Lamacæ terminos (Lamego hodie appellant) applicuere. Ibi Joannes Ziritus obvius factus, ipsa comprobatione vaticinii confirmavit hærentes, et jam jamque pertæsis longum iter, pretium fecit apparere supra laborem. Lusitanis imperabat Alphonsus primus, Henrici Comitis filius, tunc ipse Comes, post regio titulo etiam insigniendus. Hic oriundus ex Ducibus Burgundiæ, eoque Bernardo Burgundo jam fama celebri, carne simul et spiritu conjunctus, facile potuit a Joanne persuaderi, ut terram, quam eligerent, daret Bernardi filiis, donatione firmata privilegio, quod non post multos ab adventu
B virorum dies, apud Araducam (vulgo Guimaranes) idem rex expedivit in hæc verba, *quæ ibidem proferuntur e Brito. Signatur autem:* Facta charta... Kalendas Martii, æra millesima centesima quinquagesima octava, *quæ coincidit cum anno æræ vulgaris* 1120. Pyrenem vero subjugatum, *uti subdit Manricus,* in ipsa hyeme, dies ostendit, quippe prima Martii, seu melius dixerim, prima post tempus hyemis, ut vel totos tres menses otiosos fateri necesse sit, si ante ipsos appulsi nihil fecerint; vel intra ipsos Pyrenem transmeasse, brumali nive et frigore rigentem.

filios suos misit in Lusitaniam:

84 *Porro quæ deinde idem Manricus num. 6 et 7 enarrat e Brito,* Boemundum *nempe* parvas cellas construxisse sibi et suis;... inde fulgente in media nocte luce signatum locum..., felix auspicium construendo cœnobio; atque horum testes epistolas Boëmundi ad Joannem, *et hujus ad illum, quorum exempla ibi producuntur;* Lusitanum illustrem principem... et cunctos proceres (inter quos Bracharensis archiepiscopus) miraculorum conscios contulisse subsidia in opus fabricæ, atque in divini cultus celebrationem;
C illum marcas argenti septuaginta, ex quibus cruces et alia vasa conficerentur; hunc vestes sacras, quibus utebatur, ad Missarum solemnia peragenda; *hæc, inquam, ex iis, quæ ibi pluribus deducuntur, hic compendio contraxisse, sufficiat. Quibus ita expositis, operæ pretium est audire argumenta, quibus in dubium revocat Manricus modeste quidem, sed tamen apposite, historiam superius memoratam. Hæc itaque adversus illam affert:*

sed rationes [illegible]

85 Primo, *inquit num.* 8, et quod caput omnium est, difficultatem ingerit Bernardus Pater, qui paulo post hunc annum, sed revera post ipsum, ut mox ostendam, contemporaneo, et eo abbati suo Artando * abbati Pruliacensi *(Ordinis Cisterciensis in diœcesi Senonensi, vulgo Prully)* fundationes Hispaniæ dissuadet; quippe in longinquo positas, quo non expediat filios relegare. Habes epistolam Sancti satis apertam, ad eumdem scribentis in hæc verba epistola 75: « Audivi... ego de te, quod de sancto Conventu » tuo abbatiam in Hispania construere velis. Quod » mihi nimirum in magnam admirationem venit, » quid causæ videlicet sit, quid consilii, quid-

* *al.* Artaldo. Artaudo

» ve utilitatis, quod filios tuos exsulare cupis, D » in locum utique tam longinquum, tanto sumptu et labore et quærendum et ædificandum ». Hæc Pater sanctus: qui si jam in Hispaniam misisset filios, numquam ab alio mittendos condemnaret. Siccine enim dissuaderet, quod ipse fecerat? Porro epistolam post hunc annum scriptam vel inde constat, quod Pruliacum (cujus abbas Artandus erat) præcedenti, nempe millesimo centesimo decimo octavo fundata domus, non potuerit de edenda prole tractare, vixdum professis filiis, quos admisisset, et quos fundatum esset transmissum *. Certe neque Claravallis, quæ fœcundissima, ante tres annos, nec Bonavallis, ut minus ante quatuor, nec reliquæ ante plures parturierunt.

* *f.* transmissurum

86 Ergo epistola scripta post hunc annum, sed ante MCXXII, quo dilatatus Ordo per Germaniam sine ullo periculo, minus patebat ejusmodi timoribus. Unde non mirum, si annis subsequentibus, Christi nimirum MCXXX idem Sanctus, mutato jam consilio pro modo temporis, et eventuum experimento, monachis suis Hispaniam nobilitaverit, primum Morerolense *(Moreruela in diœcesi Zamorensi)* de quo inferius, E mox plura alia cœnobia fundaturis, sive reformaturis, quod ipsa historiæ series demonstrabit. *His Manricus rationibus, ex dicta Sancti* Bernardi *epistola, ac tempore petitis convenit Lusitanam historiam. Verum ad tempus epistolæ quod spectat; longe a Manrico dissentit editio Mabilloniana Operum sancti Patris* Bernardi *col.* 76, *ubi ea innectitur anno Christi* 1127; *in qua chronologica ratione quanto magis receditur a tempore, quo Brito alligat miram illam Cisterciensium coloniam Lusitanam, tanto magis ostenditur, seclusis etiam aliis argumentis, illam non satis subsistere.*

illam rem

Præter argumentum vero, quod ex dicta epistola desumpserat Manricus, aliud promit ex ipsa historia rei gestæ, num. 9 ita loquens: Ipsa historia ex se nobis suspecta, quædam neque pauca involvit, quæ minus redolent antiquitatem *illius* temporis, quod eo anno Lusitaniam Alphonsus regeret; quem tamen vel ætate imparem tunc, quippe decennem tantum; vel matre retinente sibi dotalia bona, adeoque Lusitaniæ principatum, non ante annum vigesimum octavum evectum solio, producto etiam ejusdem Alphonsi testimonio, probat 3 p. Monarch. Lusit., lib. 8 cap. 26 F late Brandaonius regius scriptor, et longe callens Lusitanas antiquitates, quod princeps conficiendis ex eis crucibus, septuaginta, et eis amplius, argenti marcas; quod vestes sacras Bracharensis archiepiscopus, quibus ipse utebatur, monachis dederint; quos tamen constat, nec crucibus argenteis illis temporibus, nec ex serico vestibus, quales decebant magnum Ecclesiæ præsulem, juxta propria instituta uti potuisse; quod Bernardus filiorum amantissimus, hyemis medio algentes et pene nudos, quippe duabus tantum laxis indutos vestibus, Pyrenæi nivibus improvidus objecerit, nec tempus opportunius, cum potuisset, sive præveneril, sive etiam expectaverit. *Hæc Manricus. Adde, quod Alphonsi cum* Bernardo *consanguinitas nimis longe quæsita sit, atque adeo non satis apte præsenti historiæ assuta, ex supra allegatis § 1, num.* 12.

87 *Alterum Manrico num.* 10 *adversus Briti coloniam argumentum præbet* Morerolæ cœnobium, sanctissimis Froilano et Atilano quondam, illo abbate, hoc Priore, præ aliis celebre, quod,

ostenditur

A quod, ipsa etiam historia fatente, quam hausit Brito, neque ipso id audente denegare, Cisterciense institutum in Hispania primum suscepit. Et tamen constat, nondum suscepisse post annos decem. Certe ut maxime Cistercium ei præluxerit, expectavit quinquennium, quod suo loco videbimus: sed et huic lustro lustrum aliud additum, ne ipsi [quidem] negant auctores Morerolenses, ea nimirum contenti antiquitate, cui ex instrumentis antiquis certa fides, concordantibus præcipue ClaræVallis atque Cistercii tabulis, nec reclamante aliquo instrumento sive auctore, quem ego viderim.

non subsistere.

88 *Extremum denique argumentum sæpe dictæ transmigrationi Lusitanæ a Manrico oppositum desumitur a conglobata variarum rationum congerie. En tibi illam ipsius verbis num.* 11; Quid, quod epistola, quæ ex Bernardo Patre profertur, Bernardum minus sapit? Quid, quod in ea revelationem refert, quod nusquam alibi ab eo videmus factum? Quid, quod cæteri auctores eamdem sileant, et tot apparitionum, miraculorumque velut congeriem inveniuntur tacuisse, qui narrant minima? Quid, quod omnes B antiquæ memoriæ Ordinis monasterium S. Joannis de Taronca in Lusitania post plures annos affirmant fuisse constructum, anno videlicet MCXXXI. Quid, quod cœnobia ab eo anno frequentia, et crebris fundationibus prolifica, etiam per longum tempus ante eum annum aut prorsus inaudita, aut, si quod fuit, sterile permansit? Nam quod de S. Christophoro vulgo de la Foens, Brito subjungit, eamdem prorsus difficultatem patitur, ut suo loco videbimus. *Tandem Manricus, præsentem controversiam concludens,* Hæc, *inquit,* dubitandi magis quam decernendi fine a me proposita, lectori perpendenda relinquo, judicii anceps, et neque omnino affirmans, nec plane negans. *Sic ille pro sua modestia. Nos vero, quorum nihil interest, seriusne an citius vinea Cisterciensis seu Claravallensis palmites suos extenderit usque ad mare, in Lusitaniam, inquam; longe potiores partes deferimus Manrico, qui nobis videtur adeo plene ac plane controversiæ præsentis causam evicisse, ut Briti historia, quam hic refutat, valde suspecta censeri debeat. Unde etiam sequitur, ut duæ epistolæ de monachorum Claravallensium per* Bernardum *in Lusi-*C *taniam missione, quarum altera ad Alfonsum regem Portugalliæ; altera ad Joannem Ciritam, utraque sub nomine* Bernardi *antea editæ, non immerito videantur rejectæ in Appendicem epistolarum ejusdem sancti Patris, quæ in editione Mabillonii col.* 371 *et* 372, *post genuinas ipsius epistolas, habetur. At de his plus quam satis. Nunc in Galliam, et ad gesta sancti Abbatis nostri in Claravalle reverta mur; de quibus Manricus varia edocet ad annum proximum* 1120.

Otium propter corporis infirmitatem

89 *Postquam igitur ibi cap.* III *num.* 1 *auctor ille tractasset de claris in sæculo viris, qui sancti Abbatis aut magisterio allecti, aut jugi prædicatione solicitati, Claravallense contubernium amplectebantur, ac de subsidiis ad illud promovendum necessariis; successisse ejusdem familiæ lætis tristia subdit. Nam* inter prospera, *ait Annalista idem num.* 2, quo minus sibi fiderent, dura alia et adversa passi sunt, Bernardo Patre a filiis separato, dubium suo, an suorum majori luctu. Causa ex ipso; quippe dum nimio rigori, quem supra diximus, corpore prius quam spiritu succumbit; ac supra vires actæ pœnitentiæ, quantumvis serio, sero tamen pœnitet; Conventum fratrum, quem diutius retinuerat, tandem deserere, et seorsim habitare, coactus est, Deo, ut apparuit, ita disponente, quo a communibus illis expeditus, ex tunc jam non aut sibi, aut suis tantum, sed aliis, imo universæ Ecclesiæ viveret magno totius Christiani orbis profectu, ejus opera in omnibus usuri. *Factum narrat Guillelmus in Vita lib.* I *cap.* V. *Porro de nimio illo austeritatis excessu ipsemet Pater sanctus sese incusabat; sicut ibidem licet videre.*

AUCTORE J. P.

præparat Sanctum ad magna negotia.

90 Sed, *ut recte observat Manricus num.* 4, qui ab initio nascentis Ecclesiæ infirma mundi eligere consuevit, ut fortia confundat, per hanc ipsius inutilitatem copiosissimum fructum præparavit. Quippe feriato a Conventu, ut dicebamus, ipsa ægritudo ex vacatione tempus ad negotia, ex pallore gravitatem in vultu, ex imbecillitate pondus in verbis, atque ex dissolutione velut instante cunctorum æstimationem conciliabat: et erat velut fugitivæ vitæ major usura, timore, ut solet, urgente desiderium, commendante pretium metu jacturae. *Consule Vitam capite mox citato sub finem. Otia itaque illa Virum sanctum ad summi momenti negotia, quæ deinde sunt subsecuta, egregie compararunt.* E

§ IX. Præmonstrati locus an Præmonstratensibus a S. Bernardo datus; hujus erga illos, ac S. Norbertum affectus; mutua Ordinum Cisterciensis ac Præmonstratensis officia cum elogiis.

Epistolæ, in qua S. Bernardus asserit Præmonstratum a se datum Præmonstratensibus.

S*anctos* Bernardum *ac Norbertum, nobile amicorum par, hoc loco proponere est animus. Manrici exemplo; qui tametsi de illis agat ante* Bernardi *a suis separatione, de qua jam dictum est; argumentum tamen præsens intexit eidem anno* 1120, *in quo et nos modo una cum ipso versamur. Ad hunc itaque annum cap.* II *num.* 1 *laudatus Annalium Cisterciensium collector in* F *rem nostram congerit sequentia:* Sub idem tempus magnum Ecclesiæ lumen Norbertus... Regularium Canonicorum illustrem Ordinem, Præmonstratensem a primo loco dictum, magno totius Ecclesiæ bono instituit... Hunc beatissimi Patris Bernardi, cui prius traditus, largitate obtentum, multis aliis spretis, Norbertus prætulit, aptum ex se, et commendatum ex donante, jaciendis fundamentis suæ familiæ. Rem quia concernit Ordinem illustrem, et Cisterciensi non solum coævum, sed familiarem, paulo altius repetito principio declarabo. *Narrationem itaque hujus facti prosequitur num.* 2 *et* 3, *quæ apud ipsum legi potest. Sufficit ad nostrum propositum, quod locus Præmonstrati ante fuerit Cisterciensium, quam transierit ad Præmonstratenses,* Bernardi *videlicet munere. Id quod ipsemet sanctus Doctor expresse affirmat in epistola,* ad abbatem de Præmonstrato *post obitum S. Norberti scripta, quæ est ducentesima quinquagesima tertia apud Mabillonium col.* 250, *hoc inter alia beneficia recensens Præmonstratensibus a se collata:* Primo quidem locus ipse Præmonstrati, in quo degitis,

AUCTORE J. P.

gitis, noster fuit, et nostro munere habuistis. Nam nobis frater Wido (hoc nomen primi incolæ loci) per manum episcopi ante donaverat.

difficultates exponuntur.

92 *Locus hujus epistolæ non caret difficultate, cui occurritur in notis apud Mabillonium hic :* Nonnulli hic hærent in explicando Bernardo, quod certum sit, Præmonstrati primam ecclesiam, sancto Joanni Baptistæ sacram, a Bartholomæo Laudunensi episcopo concessam fuisse Norberto ex commutatione facta cum monachis S. Vicentii Laudunensibus *(vulgo S. Vincent de Laon)* ad quos pertinebat, teste Hermanno *(monacho Laudunensi)* mox laudato in lib. 3 cap. 4. At in cap. 10 tradit idem auctor, testis oculatus « ex altera montis parte majorem ecclesiam » postea ædificatam ab Hugone abbate, cum adjuncto insigni monasterio : cujus locus, aut certe ejus portio, a Bernardo seu Cisterciensibus, qui eam a Widone eremita acceperant, indubie Præmonstratensibus obvenerat. Quid Bartholomæus ipse contulerit, docet ejus epistola in Appendice hujus tomi *col.* 385. *Vide notas fusiores apud Mabillonium ad supra dictam epistolam* 253, *col.* LXXIV, *ubi citatur* Hermannus monachus lib. 3 B de Mirac. beatæ Mariæ Laudun. cap. 4 *hæc dicens :* « Venientes itaque ad præfatum locum » Præmonstratum, ingrediuntur orandi gratia » quamdam ecclesiam in honore S. Johannis Ba- » ptistæ ibidem constructam. Hæc erat de jure » cœnobii S. Vincentii Laudunensis » etc. Ex quibus quidam nuperus scriptor in notat. ad Vitam S. Norberti cap. 19, *(Vide quæ dicam paullo post)* hærere se testatur in explicanda Bernardi concessione, quam a monachis Vincentianis per manum Bartholomæi episcopi factam legit.

et solvuntur :

93 At quanvis sexcenta id generis in contrarium argumenta starent, Bernardi verbum ineluctabilem obtinere debet auctoritatem : et siquidem rem paulo diligentius consideraveris, pugnantia facile conciliabis. Certum enim est, Præmonstrati cœnobium, in prima sui conditione non eo in loco situm fuisse, quo primum a S. Norberto fuerat institutum ; sed in altera montis parte, ad quam Hugo Norberti successor, cui hæc epistola dirigitur, illud transtulerat. Cujus rei meminit idem Hermannus tum loco citato, ubi prævisionem sancti Norberti de cœnobii translatione refert ; tum ibidem cap. 10, ubi Præ- C monstrati mutationem sic describit : « Videns au- » tem Hugo ecclesiam illam parvam » (nimirum S. Johannis Baptistæ, quam monachi Vincentiani concesserant, uti præmiserat cap. 4) « jam » non posse sufficere tantæ multitudini, quæ » convenerat, et per Dei gratiam quotidie aug- » mentabatur ; sciens etiam dominum Nor- » bertum, ut superius dictum est, in spiritu præ- » vidisse, quod ex altera montis parte major » ecclesia foret ædificanda, inito cum fratribus suis » consilio, D. Bartholomæum episcopum, utpote loci fundatorem et patrem, advenire ro- » gavit, quatenus dispositis omnibus officinis, » ipse primum lapidem in ecclesiæ fundamento » poneret ». Fuerit ergo prima illa sedes seu ecclesia a nostris *(id est Benedictinis monachis)* Vincentianis concessa : sed quid prohibet secundam hanc a S. Bernardo, qui eam a Widone eremita prius acceperat, Præmonstratensibus concessam ? Legantur epistolæ duæ Philippi abbatis Bonæ spei, quibus hæc respondere videtur.

neque litteris fundationis Præmonstrati

94 *Locus itaque Præmonstratensibus a* S. Bernardo *concessus, et ita explicatus, neutiquam repugnat litteris fundationis Præmonstrati, quæ* *confectæ fuere nomine Bartholomæi episcopi Laudunensis, et in quibus locus ille dicitur pertinuisse ad Vincentianos monachos, nec non S. Norberto traditus ab ipso Bartholomæo, cui primum ab Adalberone, S. Vincentii abbate, rem postea confirmante Seifrido ejus successore, fuerat concessus ; uti in citatis fusioribus notis licet videre, ubi citantur litteræ jam dictæ. Adisis nostrum tomum I Junii, die* VI *ejusdem mensis pag.* 862 *et sequentibus, ubi inter Analecta Norbertina cap.* II *profertur triplex Bartholomæi episcopi Laudunensis diploma, et expenditur difficultas superius proposita et soluta ; sed modus illam extricandi, qui ibi apud nos pag.* 864 *datur, non adeo mihi arridet, quam ille, quem paullo ante e laudatis notis protuli. Quidquid vero ratiuncularum contra donationem hic controversam protuleris ;* Bernardi verbum, *ut supra recte dicebatur,* ineluctabilem obtinere debet auctoritatem ; *qui videlicet optime scire poterat ac debebat, nec non in recentis ima memoria habebat, quid dedisset et quibus ; item a quo, quo tempore ac modo id, quod postea dedit, antea accepisset. Neque porro satis perspicio, qui hoc negari possit, nisi Viro sanctissimo macula inuratur imprudentiæ simul ac impudentiæ, nec non apertæ falsitatis, ne dicam mendacii. Quod absit. Miror itaque, veritatem hujus donationis ab auctore quodam Præmonstratensi non satis cognitam, atque adeo non satis secure approbatam fuisse ; quam alius Cisterciensis defendendam suscepit labore, ut mihi quidem apparet, minime necessario, imo supervacaneo ; quia standum est* Bernardi *verbo ; si Præmonstratensis hanc quæstionem non sparsisset in publicam lucem. Rem intellige ex sequentibus.* D E

95 *Exstat inter notitias, quas apud me habeo de* S. Bernardo, *manuscripta* Dissertatiuncula, qua breviter demonstratur, quomodo sanctus Pater Bernardus in epistola sua 252 *(al.* 253) vere dicat, DD. Præmonstratenses ipsum locum de Præmonstrato habere munere suo. *Accipe Dissertatiunculæ exordium :* R. D. Polycarpus de Hertoghe, religiosus S. Michaëlis Antverpiæ, Ordinis Præmonstratensis, in notationibus suis in Vitam S. Norberti (Prodiit hæc Vita cum notationibus anno MDCLVI typis Plantinianis Antverpiæ) ad cap. 19, foliis 346, et 348 scripsit, se non videre, quomodo S. Bernardus, epistola 252 dicat, Præmonstratenses ipsum locum de Præmonstrato habere munere suo : cum ex diplomatibus Bartholomæi episcopi Laudunensis (quorum partes producit) clare pateat, dictum locum, qui prius erat monachorum sancti Vincentii Laudunensis, ab ipso episcopo datum S. Norberto et Fratribus ejus, facta commutatione utiliori ipsis monachis : nisi forte idem S. Bernardus seipsum adnumeret Benedictinis monachis S. Vincentii, ratione ejusdem regulæ ; vel, cum dicitur monachos S. Vincentii antea diu locum illum incoluisse, illud DIU longe in anterius tempus extendendum sit, quo eorum locus iste fuerit. Quæ rationes frivolæ nimis sunt ; in tantum, ut operæ pretium duxerim illas breviter hic refutare, aliasque solidiores producere. *Supersedeo illas huc transcribere. Sufficiunt enim, quæ jam dictæ sunt. Post Dissertatiunculæ finem auctor* Carolus de Visch, religiosus Dunensis, componebam, *inquit,* anno MDCLXIII, mense Junio. *His itaque frivolis argutiis relictis, priorem semitam relegamus, et sancti Doctoris erga S. Norbertum venerationem atque adeo amorem comprobemus.* F

hunc resolvunt.

96 *Epistola*

Varia proferuntur specimina, e quibus suadetur

96 *Epistola* 8 *ad Brunonem Coloniensem clericum, postquam* S. Bernardus *ab eo fuisset consultus de acceptando episcopatu Coloniensi, inter alia sic scribit in ejusdem fine :* Habetis autem dominum Norbertum, quem melius præsentem præsens de talibus interrogare potestis. Nam tanto vir ille in divinis aperiendis mysteriis nobis promptior, quanto et Deo propior esse cognoscitur. *Epistola hæc notatur apud Mabillonium scripta anno* 1131 ; *apud nos vero tomo I Junii, quem paulo ante citabam, pag.* 815 *aptatur anno* 1132, *vitæ S. Norberti antepenultimo. Brevissimum quidem est illud, sed illustre tamen elogium, epistolæ* 56, *quæ est ad Gaufridum Carnotensem episcopum, insertum :* Quod a me de domino Norberto sciscitamini, si videlicet iturus sit Jerosolymam, ego nescio. Nam cum ante hos paucos dies ejus faciem videre, et de CÆLESTI FISTULA, ore videlicet ipsius, plurima haurire meruerim *etc. Honorifica prorsus ista expressio est in calamo Sancti, cum de Diversis sermone* 22 *apud Mabillonium col.* 1129 *ab eodem Doctore* cælestis fistula Ambrosius *vocetur. Epistola autem illa* 56 *apud Mabillonium alligatur* B *anno circiter* 1128. *His addi potest fragmentum sequens, quod subdo ex epistola* 253 *superius memorata, ubi sanctus Doctor ad abbatem Præmonstratensem, mortuo jam pridem S. Norberto, scribens, anno videlicet* 1150, *cui in Mabilloniana editione affigitur ipsa epistola,* Vestrum, *inquit,* Ordinem fovi et promovi semper, quod in me fuit ; *id quod deinde luculentis argumentis probat ; ac denique excusatis omnibus, quæ ansam dederant querelis (et vero querelas non raro inter amicos optimos intercedere, quis ignorat ?) arctum amicitiæ nexum cum illis et esse sibi, et fuisse, et futurum profitetur, ita loquens col.* 253 :

Adhærebo vobis, etsi nolitis : adhærebo, etsi nolim ipse. Olim me alligavi forti vinculo, caritate non ficta, illa quæ numquam excidit. Cum turbatis ero pacificus, conturbantibus quoque dabo locum iræ, ne diabolo dem. Vincar jurgiis, vincam obsequiis. Invitis præstabo, ingratis adjiciam, honorabo et contemnentes me. Et nunc tristis est anima mea, quod quacumque occasione offenderim vos ; eritque tristis, usque dum vestra indulgentia relevetur. Si tardaveritis, C ibo et excubabo pro foribus ; perseverabo pulsans, instabo opportune, importune, donec vel merear, vel extorqueam benedictionem. *Tam altas egerat in intimo Sancti nostri pectore radices contracta jam pridem cum S. Norberto amicitia, ut ea tanto cum affectu postea erga Ordinem ejus perseveraverit.*

S. Bernardum intime fuisse affectum erga S. Norbertum,

97 *Hinc mirum non sit, immo vero ecquis sat prudenter non cogitet, S. Norbertum Sancto nostro, adeo intime erga se affecto, mutuis æstimationis ac benevolentiæ significationibus respondisse, amica ambos inter se habuisse non raro commercia, firmatumque inter eos fuisse necessitudinis vinculum ex eo potissimum tempore, quo conjunctis sacræ prædicationis suæ armis errores Petri Abaëlardi oppugnarunt ? Nam de utroque veritatis pugile intelligendum censeo illud, quod ipse dicit in epistola prima, quæ suo et Heloïsæ nomine inscribitur, cap.* XII : Quosdam adversum me novos Apostolos, quibus mundus plurimum credebat, excitaverunt : quorum alter Regularium Canonicorum vitam ; alter monachorum se resuscitasse gloriabatur. Hi prædicando *etc. Ita ille, veris eorum laudibus falsam inanis gloriæ maculam inverecunde adspergens. Quibus autem modis Regularium Canonicorum fundator* S. Bernardo *pares favoris vices reddiderit singillatim, non habeo in promptu documenta, quibus id edoceam, præter illa, quæ Manricus allegat a num.* 6 : Quod vero, *ait,* Bernardum Norbertus pater, nec solus solum, sed omnes ejus filii Cisterciensem familiam monachosque non minore coluerint reverentia, duo mihi argumenta persuadent, utrumque efficax, alterum pro Norberto, pro suis alterum.

AUCTORE J. P.

et ab hoc illum

98 Certe in Norberto satis mirum est, quod post acceptum Præmonstrati locum, et in loco cæleste illud oraculum ; post discipulos plures congregatos, per quos visio ex parte jam impleta, in cæteris adimplenda comprobatur ; de assumendo nihilominus Cisterciensi instituto, nec ullo alio edendo consultum ierit, quod Acta vitæ ejus satis indicant, dum tradunt, multos Religiosos, tam episcopos quam prælatos (haud dubium, quin a viro Dei consultos) respondisse diverse, *e Vita apud Surium die* VI *Junii cap.* XXII, *ubi hæc sunt :* Cum autem multi Religiosi tam episcopi quam abbates, diversa consilia darent, alius eremeticam, alius anachoreticam vitam, E alius Cisterciensem Ordinem assumendum suadentes. *Sancto itaque Norberto cogitanti de Ordine instituendo cecidit in deliberationem Cisterciensis, sive ex* S. Bernardo, *mirifico ejusdem propagatore, sive ex florentissimæ familiæ Cisterciensis propagatione, sive ex utraque simul hac re ortum duxerit proposita deliberatio.*

magna in veneratione fuisse habitum ;

99 Verum, *ut recte subdit Manricus num.* 7, qui novi instituti novum decorem Ecclesiæ suæ parabat per sanctum virum, in eodem vestitu deaurato, varietate Religionum circumvallandæ, ne Cistercium Norberto cariturum nullam in ipsius familia partem haberet, imminentem occasum vix orti solis imitatione Cistercii reparavit. Nam cum Norberto promoto in archiepiscopum, instaret jam excidium deserto gregi, ea una cunctis concepta spes salutis, si Cisterciensis Ordinis statuta, si Capitula annua, si rerum omnium superfluarum contemptum ac rejectionem æmularentur. *Adisis Vitam S. Norberti apud Surium cap.* XLVI, *e quo delibo ista :* Positus et consecratus est ille pater *(quem videlicet Norbertus sibi substituerat successorem)* in Præmonstratensi ecclesia, et illi duo (de quibus, *ut paullo ante ibi erat dictum,* præceperat vir Dei, ut alterum F in Antverpiensi ecclesia patrem, alterum in Floreffiensi constitueret) in duabus aliis supradictis. Sed et duo jam alii consecrati erant in duabus aliis ecclesiis, Laudunensi S. Martini et Vivariensi. Isti quinque et sextus, quem ad locum, qui dicitur Bona spes, statim post introitum suum abbas Præmonstratensis ablegarat, imminentem dissolutionem Ordinis in plerisque locis videntes, et majorem futuram metuentes, ad diem statutum in loco determinato convenerunt, et quidquid ad præsens in domibus suis superfluum videbatur esse, recidentes, deinceps ad exemplum Cisterciensis Ordinis, annuatim se reversuros simul ad Ordinis sui sinistra corrigenda firmaverunt. Quod cum in locis aliis divulgatum fuisset, si in primo anno sex, et in secundo novem fuissent, in tertio duodecim, in quarto decem et octo fuere ; et ita deinceps multiplicati sunt ubique terrarum, sicut voces et actus eorum et opera usque in præsentem diem testantur. *Superiora confirmantur e Vita S. Norberti apud nos tomo citato cap.* XVI, *pag.* 852 ; *in notis autem*

AUCTORE J. P.

tem ad illud caput indicatur, S. Norberto successisse Hugonem primum ejus socium, *de quo supra ibi actum erat ad cap.* V; *Antverpiæ* Waltmannum, *Floreffiæ* Richardum *datos etc. Item in ecclesia Laudunensi ac Vivariensi consecratos* Gualterum *et* Henricum, *de quibus, uti et de eorum monasteriis dictum fuerat ad cap.* XIII. Sextus *ille supra anonymus, est* Odo, *primus cœnobii bonæspei in Hannonia prope Binchium oppidum; ut videre datur in mox assignatis notis. Observa denique ista obiter de tempore Capituli jam dicti:* Ordinavit ac præcepit vir sanctus, ut ex omnibus ecclesiis, quæ vel in vita sua, vel post obitum institutionis ac regulæ suæ normam sequerentur, universi abbates ac præpositi singulis annis in festo S. Dionysii ad Præmonstratensem ecclesiam... convenirent, simulque congregati Capitulum generale eodem loco celebrarent, *teste Joanne le Paige in Bibliotheca Præmonstratensis Ordinis parte* I, *lib.* II, *cap.* XXXIV; *e quo hæc retuli.*

sacra, utriusque familia amoris mutui vinculis laudabiliter unita

100 Porro hæc et similia, *uti num.* 8 *concludit Manricus,* similitudinis atque item amoris mutui vincula adeo utramque familiam devinxerunt, ut auctores antiqui de utraque, ct vix B de una loquantur, alia omissa. Audi Robertum Sigeberti continuatorem: « His temporibus Ordo » Canonicus Præmonstratensis, et monasticus » Cisterciensis, quasi duæ olivæ in conspectu » Domini, pietatis lumen et devotionis pinguedinem mundo ministrabant, et quasi vites » fructiferæ Religionis palmites circumquaque » propagabant » *etc. Audiatur etiam Laurentius de Leodio in Historia episcoporum Virdunensium, qui tomo XII Spicilegii Acheriani, editionis prioris pag.* 325; *posterioris autem tomo II, pag.* 255, *utrumque Ordinem conjungens charitate, meritis, et laudibus,* Subsequuta sunt, *inquit,* deinde illa duo Cherubim expandentia alas suas in medio Ecclesiæ, et versis vultibus in propitiatorium se mutuo respicientia, id est, duo præclarissimi Ordines devotione sua Ecclesiam protegentes, et conversis ad Deum cordibus se mutua charitate æmulantes, quorum unus Cisterciensis, duce Bernardo sanctissimi nominis abbate, monasticum Ordinem jam pene lapsum ad primam Apostolicæ vitæ normam reparavit: alter merito et nomine a Deo Præmonstratus, C duce Norberto Parthenopolitano archipræsule inceptus, ecclesiasticum ordinem de luto mundanæ vanitatis excussit. Credas hos duos Ordines esse de libro Apocalypsis duos prophetas circa finem mundi a Deo missos, et sacco pœnitentiæ amictos, duas olivas clementiæ cælestis, divinæque duo candelabra gratiæ. Ita se in omnibus cruciant, ita verbo fidei mundum irrigant, ita meritorum luce illuminant *etc. His de nobili et sancto amicorum pari, et de præclarissima utriusque familia tractatis, vocamur ad res Bernardinas, prout exigit instituti nostri finis, ulterius prosequendas.*

D

§ X. Vacatio a negotiis compensata otio sancto; muscæ miraculo interfectæ; mira sermonis vis in conversione aliorum; apparitio de salute eorum, qui rite perseveraverint in Ordine Cisterciensi; peccatores per miraculum a sancto Patre ad frugem adducti.

Sanctus a suis sejunctus Deo vacat, eo illustratur

Annum *proxime sequentem* 1121 *auspicatur Manricus a* S. Bernardo, *qui* sejunctus a suis filiis, quo negotiis aliorum magis vacabat, eo magis a Deo illustrabatur tam per sapientiam cælitus infusam, quam per miracula. *De utroque hoc divinæ erga Virum munificentiæ charismate consule Guillelmum in Vita lib.* I *cap.* V. *Et vero tempus, quo vacabat a negotiis, otio* E *sancto compensabat. Nam, referente Alano cap.* X, *num.* 32, *col.* 1248 *apud Mabillonium,* feriatus a labore vel opere exteriori, jugiter aut orabat, aut legebat, aut meditabatur. *Quænam vero per hæc tempora scripserit, narrat Manricus num.* 6 *et* 7. *Ad hæc, quæ refert idem Annalium Cisterciensium concinnator cap.* III *et* IV *de dissensionibus e frequenti monachorum nigrorum ad albos transitu, ac epistolis* S. Bernardi *hac occasione exaratis, non video nostra interesse tanti, ut pluribus huc sint transcribenda: uti nec illustre prodigium de muscis Sancti verbo interfectis; cum illud exponat Guillelmus lib.* I *Vitæ cap.* VI, *num.* 58. *At quid de sancti Abbatis prædicationibus?*

conatu ipsius in conversione animarum.

102 Vigebat *(utor verbis Manrici ad annum* 1122 *cap.* VI*)* Bernardi Patris zelus, et multos litteratos, multos nobiles, multos potentes de seculo trahebat. Quippe vix umquam Claramvallem aggrediebatur *, quin agmen novitiorum secum reduceret, implendo apibus cælesti illo alveari, unde examina nova indies prodirent. Guillelmus Alanusque in Actis ipsius Catalaunensi capturæ (nam sic vocant, a piscatione nomine mutuato) Parisiensem subjungunt, F quam ideo suspicor contigisse circa hunc annum *(de fructuosa ipsius prædicatione agunt Guillelmus in Vita lib.* I *cap.* VII, *et Alanus cap.* XV.*)* Cæterum Parisiensis, qualis fuerit, et qualiter conatus primum irritus, mox fructuosus, ac demum accessione facta superabundans, novitiis Claramvallem, angelos gaudio, et totam Galliam admiratione repleverit, auctor Exordii magni memoriæ prodidit, idque a Rainaldo tunc Bernardi socio, post Fusniaci abbate... veritatem edoctus, qui præsens fuit. *Rem narrat Exordium magnum a Tissierio vulgatum, distinctione* 2 *cap.* XIII: Quadam præterea vice, cum vir Domini Bernardus, causa exigente, Parisius adisset, rogatu Clericorum ingressus est de more scholas eorum. Quibus ostendens formam veræ philosophiæ, monebat eos attentius de mundi contemptu, et subeunda pro Christo Domino voluntaria paupertate. Explicito vero sermone cum nemo ex eis converteretur, tristis egressus est, eo quod præter votum, et præter solitum, id ei accidisset.

* Legrediebatur

103 Veniensque

primo irritus Parisiis, 103 Veniensque ad domum cujusdam archidiaconi, qui eum ad hospitium suum traxerat, secessit in oratorium ibidem constitutum. Cumque cœpisset orare in spiritu vehementi, validissima compunctione totus in lacrymas resolutus est, ita ut gemitus et singultus, quos cohibere non poterat, foris audiri contingeret. Quo comperto, præfatus archidiaconus a sociis ejus inquirere cœpit, quænam esset tanti causa mœroris. Respondens autem unus ex eis, vir religiosus, quondam abbas Fusniaci, nomine Renaldus, qui secretorum Famuli Dei magis conscius erat, et cujus etiam relatu ista cognovimus, dixit ad eum: Homo iste mirabilis totus igne caritatis accensus, et totus in Deo absorptus, nil aliud in mundo desiderat, nisi tantummodo, ut valeat errantes ad viam veritatis reducere, et eorum animas Christo acquirere. Et quia modo verbum vitæ seminavit in scholis, et de conversione Clericorum fructum verbi sui non recepit, Deum sibi putat iratum, cujus hodie in sua prædicatione non persensit respectum. Hinc ista procella gemituum; hinc effusio lacrymarum: proinde nunc certissime spero, quod hodiernam sterilitatem crastinæ satisfactionis ubertas grandi fœnore compensabit. B

sed deinde 104 Mane itaque facto, cum scholas repetisset Prædicator egregius, ad nutum Domini navem cogitationis duxit in altum, et sacræ doctrinæ retia laxavit in capturam. Finito vero sermone, plurimi ex eisdem Clericis per manum illius sese Domino reddiderunt. Quos ille protinus de mundi periculo, tamquam de marinis fluctibus extractos, et vehiculis conductis impositos, in salvatorium Clarævallis inferre non distulit. Tandem egressus de civitate cum comitatu suo, usque ad villam sancti Dionysii venit, ibique pernoctavit. Summo vero mane facto, cum eum recto itinere profecturum fratres illius existimarent, dixit: Redeundum est nobis omnimodis Parisius, quia sunt adhuc ibi aliqui ex nostris, quos etiam oportet nos inde adducere, et adjungere huic ovili dominico, ut fiat unus grex, et unus pastor.

admodum fructuosus. 105 Cum ergo cœpissent introire in civitatem, vidit clericos tres a longe in occursum ejus venientes, dixitque ad socios suos: Expedivit nos Dominus, jamque in via nostra proliciscemur. En, isti sunt Clerici, propter quos venimus. Illi vero accedentes cum eum adesse cognoscerent, gavisi sunt gaudio magno, et dixerunt: O quam desideratus advenis, beatissime Pater, quia propositum nostrum erat adire te: vix putabamus abeuntem consequi posse. Qui respondens dixit ad illos: Et ego noveram, dilectissimi; propterea festinabam cum panibus occurrere fugientibus vobis. Gradiamur itaque simul, eroque per gratiam Dei ductor itineris vestri. Adjunctis ergo cæteris supra memoratis, sequuti sunt Hominem sanctum, adhærentes ei, et sub disciplina magisterii ejus spiritualem militiam exercentes cunctis diebus vitæ suæ. *Hæc ibi longiuscula quidem, sed fideli narratione: unde lucescit mirabilis in sancto Patre dicendi vis, qua juniorum hominum corda, adinstar sacri magnetis, fortiter et suaviter attrahebat, ut jugum Domini portarent ab adolescentia sua. Porro accidit etiam, ut* Sanctus in his actionibus *(sic pergit Manricus num. 6)* non præmeditato sermone, sed subitaneo (inspirato *utique* a Deo) atque ex ipsis scholarum materiis quamvis minutis occasione accepta philosophiam Christianam prædicaret, *ex Vincentio Bellovacensi, quem citat in Speculo morali lib.* II, *pag. 2 dist. 6. Textus vero, qui ibidem ab ipso producitur, vel eodem, quem citabam, num. 6, vel in ipso potius fonte videri potest; cum superiora sint satis longa; et longissima in rebus sancti Doctoris illustrandis supersit nobis via.* AUCTORE J. P.

106 *Hinc itaque cum Manrico delabimur ad annum Christi* 1123, *quo multa et mira de Viro sancto a nobis referenda suppeditat. Ibidem cap.* II, *num.* 1 *hoc exemplum recitat ex Cæsario homilia 8 post Epiphaniam:* Tempore quodam cum S. Bernardus abbas Clarævallis adhuc adolescens ad Missam staret, et quædam illic negligentia circa ministerium altaris contigisset, quædam reverenda persona illi tristi vultu apparens, ait: Si scirent monachi, quantum sanctos angelos, qui hic præsentes sunt, contristarent, cum in hoc sacro ministerio tepidi sunt et negligentes, et quantum illos lætificarent, quando illos devotos vident atque ferventes, cautiores efficerentur. Quem cum interrogaret Vir beatus de statu monachorum, respondit ille: Omnes, qui in Ordine Cisterciensi perseveraverint, salvi erunt. *Hæc e Cæsario ibi ad dictum annum num.* 1; *sive ad eumdem annum, sive ad anteriores, cum Sanctus vocetur* abbas adhuc adolescens, *referenda sint. Porro cujusmodi fuerit ista negligentia, quænam persona sancto Patri spectabilis apparuerit, prædictio item illa quibus verbis extensius declarata, subdit Manricus num. 2 ex Exordio Cisterciensi lib.* II *cap.* I, *cujus auctoritate confirmantur supra dicta. Subdo textum ex impressione Tissieriana distinctione 2, cap.* I *Exordii magni:* *Intelligit* E

ex apparitione, 107 Accidit aliquando in Claravalle dum Missa in Conventu celebraretur, eodem venerabili Patre præsente, ut, lecto Euangelio, sacerdotis manibus lavandis aqua negligentiam deesset: quæ cum aliquantulum diutius expectaretur, Conventus interim versis vultibus ad Orientem stabat. Cumque Pater sanctus in stallo * suo ante gradum presbyterii staret, monachus quidam ante paucos dies defunctus ei visibiliter apparuit, et stans contra eum, caput quasi redarguendo movere cœpit. Quem famulus Dei videns agnovit, et quare caput contra se agitaret, quæsivit. Cui ille: O si sciretis, quantos et quales socios haberetis in cælis, profecto caveretis vobis ab omni negligentia. Quod verbum Sanctus gratanter audiens, respondit. Verene putas, quod omnes, qui in hoc monasterio sunt, fratres, salvabuntur? Etiam, inquit, salvabuntur: et non solum ipsi, sed et omnes, qui in Ordine nostro obedienter et humiliter fuerint conversati, salvabuntur. Recordatus vero pius Pater cujusdam fratris, quem pro negligentia et duritia cordis sui frequentius corripi oportebat, et ob hoc super eo multum contristabatur, subintulit dicens: Numquid de salute fratris illius certi aliquid nosti? Respondit: Nec ipsi deerit misericordia Dei. Quo audito, Vir sanctus vehementer gavisus est, et tanto alacrius cum fratribus suis propter verba labiorum Domini custodivit vias duras, quanto certius spem mercedis æternæ sinu suo repositam tenebat. *Hæc ibi.* F

* i. e. sede in choro occlusa

salvos fore omnes, qui in Ordine 108 *Alia quædam subjungit Manricus; sed antequam nos ea referamus, juvat hic expendere, quæ habet num. 5 et sequentibus de æternæ felicitatis eorum omnium, qui in Ordine perseveraverint, vaticinio.* Cæterum, *ait,* quod ad promissionem attinet salutis omnium, qui in Ordine

AUCTORE J. P.

dine permanserint; similem plane aliam accipiat lector, sanctissimo cuidam monacho (dubium an Claraevallis) Gerardo nomine, in extremis agenti, de cælo factam, Bernardo Patre vivente et attestante : si tamen ejus est libellus ille, qui sub titulo Doctrinæ beati Bernardi inter Opera ipsius circumfertur. *Ex illo autem memorantur a Manrico sequentia :* Insuper paratus sis ad obediendum alacri animo et vultu. Cogita monachum illum Gerardum nomine, qui cum de Dei misericordia ultra modum desperaret, infirmatus ad mortem, jacuit per triduum oculis clausis in mentis excessu : et visitatus ab Abbate, oculis apertis ait : Bona est obedientia : ad tribunal Christi sui, animas Sanctorum vidi, ipsumque facie ad faciem dicentem mihi : Ecce locus tuus inter fratres tuos. Nullus tui Ordinis peribit, si Ordinem amaverit, aut in morte purgabitur, aut brevi post mortem. Salvi autem qui de Ordine tuo sunt, aut in Ordine Apostolorum, aut Martyrum, aut Confessorum sortem accipient. Et hæc dicens, communione accepta discessit. *Manricus, his citatis,* Hactenus Bernardus, *inquit,* seu quicumque est auctor illius B libelli, plane antiquus, talisque, qui pro Bernardo Patre haberi meruit. *Opusculum illud, de cujus auctore dubitat Manricus, in editione Operum* S. Bernardi *a Mabillonio vulgata habetur volumine* II, *tomo V, inter Opera et dubia et Bernardo perperam adscripta, col.* 800 *et sequentibus.*

Cistercienses

109 *Sed ad vaticinium illud quod attinet; laudatus Annalista rem ita confirmat num.* 6 : Simile quid sub abbate Pontio in Claravalle, et contigisse legimus, et suo loco inferius referemus, nempe ut in ore non solum duorum, sed trium testium verbum consistens, altius mentibus omnium imprimeretur. Simile, inquam, ut credo, sed non idem. Nam neque gestum sub Pontio retulisset Bernardus, qui obiit ante ejus præfecturam; et, ut dicamus, non Bernardi opus, sed alterius junioris ex Claravalle. At subjectorum adhuc differentiam arguere videtur distinctio nominum : quippe alter Gerardus vocabatur, ut jam vidimus; alter Bernardus, ut ex magno Exordio infra etiam videbimus. *Consule tomum II Annalium Cisterciensium ad annum* 1167, *cap.* VI, *num.* 2 *et sequentibus, ubi illud factum* C *narratur; uti etiam apud Bertrandum Tissierium in Bibliotheca Patrum Cisterciensium tomo I, distinctione* 2 *Exordii magni, cap.* XXVI.

vitæ perseveraverint.

110 *Denique idem Annalium auctor hoc argumentum explicat cap.* II *num.* 7 *ad dictum annum* 1123 : Interim adnoto, *inquit,* has promissiones, et si quæ sunt similes, nostrorum animos ita in spem erigere, ut nihil prorsus possint præsumptionis, nihil securitatis illis afferre; si observantibus, easdem recepturis ex firmiori euangelico sermone; si transgressoribus, jam factis extra Ordinem, atque adeo extra spem præmii repromissi. Audi Cæsarium de hoc ita loquentem homilia 8 post Epiphaniam : « Non nos hæc verba, fratres, seducant. Si aliqui essent inter » nos (quod absit) fures, proprietarii, conspiratores, eisque consimiles, tales de Ordine » non sunt; quia ejusmodi Ordo excommunicat. » Qui autem non communicat, alienus est ». Ita Cæsarius. Quod clarius Exordium dicit, saltem facilius, dum non quibusque in Ordine manentibus, sed si humiliter et obedienter conversantur, futuræ gloriæ præmium repromisit. Observantibus ergo sanctam regulam, adeoque et Euangelium, facta promissio, transgressoribus in D nullo est favorabilis. *Hæc ibi. Prius vero quam hinc alio transeam, obiter monuisse lectorem meum juverit, miras prorsus esse prædictiones, quæ narrantur de morientibus in Societate Jesu; prout videre datur in Gloria posthuma S. Ignatii, ejusdem fundatoris, tomo VII Julii, ad diem* XXXI *ejusdem mensis, pag.* 851 *et sequente.*

Miraculo narratur exemplum de S. Bernardo.

111 *En tibi nunc, lector quæ Manricus præmiserat num.* 3 *et* 4 *de peccatoribus a Sancto Patre per miracula ad pœnitentiam adductis. Exemplum ibi de fratre, quem a sumenda sacra synaxi suspenderat; quinque respectu humano victus, Eucharistiam una cum aliis sumpserat; sed sacram hostiam deglutire non poterat, donec pœnitentem absolvisset Pater sanctus, narrat Guillelmus lib.* I *Vitæ cap.* VI, *num.* 57. *Quid memorem aliud exemplum mirabile pariter et intellectu difficile Manrico, qui numero* 4 *jam citato,* non virtutis, sed doni opus, atque internæ motionis specialissimæ, *nec non* admirandum potius *vocat,* quam imitandum. *Rem gestam narro in fide Exordii magni Cisterciensis, in quo illa exstat his verbis :* Quidam monachus hujus sancti Patris per fallacias dæmonum, et per proprii sensus simplicitatem, in tantam cordis inopiam devenerat, E ut diceret, panem et vinum aqua mixtum, quæ proponuntur in altari, nequaquam transsubstantiari posse in verum corpus et sanguinem Christi. Quapropter eadem vivifica Sacramenta, tamquam nil profutura sibi, sumere despiciebat. Notatus denique a fratribus, quod Sacramentis altaris non participaret, convenitur secreto a senioribus suis.

incredulum probente ad sacram synaxim accedere.

112 Requisitus causam, non negat; dicit se Sacramentis nequaquam fidem adhibere. Quibus dum docentibus et monentibus non acquiesceret, nec sanctarum Scripturarum testimoniis in medium prolatis crederet, ad venerabilem Abbatem res delata est. Cumque vocatus venisset, et Abbas sanctus, secundum datam sibi sapientiam, infidelitatem illius computaret, ille respondit : Ego nullis assertionibus ad hoc potero induci, ut panem et vinum, quæ in altari proponuntur, credam verum esse corpus et sanguinem Christi; et propterea scio, me in infernum descensurum. Quod audiens Vir Dei, sicuti semper rebus in arcto sitis mirabilem solebat auctoritatem ostendere, dixit : Quid? Monachus meus in infernum descendet? Absit. Si tu fidem non habes, per F virtutem obedientiæ præcipio tibi, vade, communica fide mea. O pium Patrem! O vere sapientem medicum gratiarum per unctionem gratiæ docentem se de omnibus, qualiter infirmantium tentationibus mederi deberet. Non dixit : Fuge hæretice, vade damnate, recede perdite; sed confidenter dixit : Vade, communica fide mea, credens indubitanter, parvulum suum, quem sacri desiderii vulva parturiebat, donec Christus in eo formaretur, sicut nequaquam a visceribus caritatis suæ, sic nec a fundamento fidei suæ alienum existere. Constrictus itaque virtute obedientiæ monachus penitus sine fide, ut sibi videbatur, ad altare accessit, communicavit, et per virtutem obedientiæ, sanctique Patris merita confestim illuminatus fidem Sacramentorum recepit : quam etiam intemeratam usque in diem mortis suæ conservavit. *Hæc apud Tissierium in Exordio magno distinctione* 2 *cap.* VI. *Quæ autem in eis prima fronte videri possunt difficilia esse intellectu, Tissierius exponens in notis, quæ habentur ad finem tomi primi Bibliothecæ Patrum Cisterciensium,* Monachus, *inquit,* de quo hic sermo

A sermo, fuit scrupulo, et involuntaria incertitudine vexatus: alioquin non jussisset eum Sanctus communicare, nec se dixisset monachus scire, se in infernum, eo quod non crederet, descensurum. *Fallimur, si hisce non acquieturus est lector, qui rem omnem cum suis adjunctis mature expenderit.*

§ XI. Repentina quorumdam militum conversio; vinea sterilis fœcundata; alia, quæ de hac vinea circumferuntur; mutua inter Claravallenses ac Cartusianos necessitudo; Sanctus Præmonstratensibus beneficus.

Nobiles quidam milites benedicta a Sancto cerevisia subito conversi: vinea primo sterilis,

B Per idem tempus, nam incertus adhuc annus, et sunt qui differant nimium, sed immerito, ex nobilioribus Galliæ non pauci proceres... dum militarem gloriam per orbem ambiunt, facientes sibi pericula hostesque; neque vindictam quærentes, sed offensam, in Claravalle auxere numerum fratrum, genus vitæ amplectentes, quod exhorrebant; *uti scribit Manricus ad dictum annum* 1125, *cap.* III, *num.* 1, *ex Guillelmo: quem vide infra lib.* I *Vitæ cap.* VI, *num.* 61, *ubi* nobilium *illa* cohors militum *(uti appellat Guillelmus) mirabili metamorphosi repente convertitur. Sed mirabilia sunt, quæ laudatus Manricus ad eumdem annum cap.* IV, *num.* 1, 2 *et* 3 *commemorat de vinea Claravallensi;* quam, *inquit,* per hoc tempus satam, ex historiæ ejus serie conjectamur. Sane sterilis primo, mox fœcunda; dein utrumque simul, semper portentum obedientiæ fuit. Hanc quidam frater nomine Christophorus, externis rebus præfectus a sancto Patre..., feriatis, si quæ erant, horis plantaverat, Bernardo inscio: quippe ad quem diximus, multa non deferri, ne animus illius a divinis ad terrena cum minori fructu descenderet. At Gerardus et

C Guido, Bernardi fratres, vinum nimias delicias arbitrantes, eoque dedecens monachorum austeram vitam, aversari opus, inficiari laborem, Christophorum ab incepto dissuadere quibus poterant mediis insistebant. Ille e contra laborantes in agro fratres vix posse sine vino sustentari, et multos esse infirmos debilesque, quibus sumendum vel pro medicina: tum si nulli usui necessarium foret, facile vendi, atque ex pretio ejus emi plura alia, queis procul dubio domus indigebat... Atque hæ Guidoni rationes satis visæ, ne opus illud omnino condemnaret.

deinde autem aqua quam Vir sanctus benedixerat, conspergitur,

114 Sed Gerardus, quo erat fervens zelo..., versus ad eum *(satorem nempe ejusdem vineæ)* prorupit in hæc verba: « Tu, frater, vineam » planta, coleque; numquam tamen de illa gu» staturus, quam infructiferam semper experie» ris ». Res mira, et digna quæ versetur in ore omnium. Sata atque industrio labore exculta vinea, fertili solo et propitio sole et aëre, sterilis nihilominus permansit per multos annos; nec prius terra fructum ex illa protulit, quam satorem susciperet, atque ejus defuncti corpus in se haberet... Verum quæ in eadem vinea sequuta sunt, duo alia prodigia proferamus. Mortuo satore, cum nec tunc fructificaret, Bernardum Patrem monachi adiere, dubium an etiam Gerardo vita functo, et vineam eam sterilem maledictione viri illius sanctissimi in eo statu semper permansuram, si non per ipsum benediceretur, humiles et fideles renuntiarunt. Tunc Pater sanctus aquam in pelvim missam ad se adduci, et benedictam per vineam jussit spargi. Sparsa aqua, quasi rore de cælo misso, germinavit plantatio, et ut sterilis Gerardo fratri olim, ex tunc opima Bernardo obtemperavit, et compensavit abundantia tarditatem, quo nec primum miraculum nocuisset, et secundum gloriosius appareret. Hæc ex Anonymo Gallo lib. 7 cap. 7, quem Silva transtulit, auctore antiquo æque et digno fide.

AUCTORE J. P.

et fit fœcunda.

115 *Factum illud minore cum ornatu, et majore cum simplicitate describitur a Joanne eremita in Vita S. Bernardi apud Mabillonium col.* 1288 *et sequente, num.* 10; *e quo, tamquam e genuino fonte, illud huc transcribo:* Monachus quidam, nomine Christianus, plantavit vineam in vertice montis, qui proximus est Clarævallis. Et venerunt fratres venerabilis Patris, Guido scilicet et Gerardus, et excommunicaverunt eam, dixeruntque ei: Frater Christiane, E ubi est mens tua, et ubi, cor tuum? Quare non considerasti Scripturam dicentem: Quoniam vinum non est monachorum. At ille: Vos fratres spirituales estis, et vinum bibere non vultis: ego peccator sum, et volo bibere vinum. Tunc dixit Gerardus: Dico tibi, frater Christiane, non videbis fructum ejus. Post hæc verba reversi sunt in monasterium. Ille vero vineam suam fodit, et excoluit multis temporibus. Denique mortuus est, et non vidit fructum ejus. Post multum vero temporis venit custos vineæ ad sanctum Bernardum, et dixit ei: Pater, vinea nostra anathema est, nec potest facere fructum. At ille: Quare fili? Respondit: Fratres tui excommunicaverunt eam, et deinceps fructum non fecit. Ait illi: Affer mihi aquam in pelvi. At ille obtulit ei. Tunc Vir sanctus fecit signum crucis, et sanctificavit aquam. Vade, inquit, fili, et sparge per totam vineam. Recessit frater, et fecit juxta præceptum Abbatis; et vinea crevit, et multiplicata est, ita ut videntes mirarentur. *Vides hic narrandi modum a superiore discrepantem, sed utrobique tamen eamdem rei gestæ substantiam.*

F

Quidam objectioni huc spectanti

116 *Ad illud narrationis postremæ,* Et venerunt fratres venerabilis Patris, Guido scilicet et Gerardus, et EXCOMMUNICAVERUNT EAM, *scrupulus moveri potest, et re ipsa is objicitur in notis hic apud Mabillonium contra illam excommunicationem, a col.* 1287, *ubi hæc sunt:* Et tamen ubi actum est de translatione Clarævallis veteris, Bernardo a fratribus expositum est, alium locum esse spatiosum AD VINEAS etc., teste Arnaldo in lib. 2, num. 29 supra col. 1103; qui auctor item num. 48 tradit, monasterium S. Anastasii ad Aquas-salvias Cisterciensibus ab Innocentio assignatum CUM AGRIS ET VINEIS. Quamquam apud Cistercienses tunc rarus vini usus erat. Lege Gaufridum supra 1117 num. 2. *Sed scrupulum hunc conabimur eximere lectori*

respondetur.

117 *Respondemus itaque ad Arnaldi locum primo, distinguendo personas. Nam cum ibi non exprimantur nomina* fratrum, *cur ibidem necessario debeant intelligi* Guido *et* Gerardus; *et cur non possint intelligi duo alii fratres* S. Bernardi, *videlicet* Andreas *et* Nivardus, *qui tunc etiam vivebant? Nam apud Manricum ad annum*

num

AUCTORE J. P.

num 1141, cap. IV, num. 2, Humbelinæ sorori ad mortem usque agrotanti affuisse narrantur cum sancto Patre, Guidone *ac* Gerardo *jam vita functis. Respondemus secundo, distinguendo tempora. Fac enim ambos hosce tunc adfuisse, ac de* vineis *meminisse, quando agebatur de translatione Claræ-vallis veteris, de qua Manricus ad annum 1135, cap. III; si inde retrocedas ad annum circiter 1123, quo excommunicatio vineæ superius accommodabatur, numerabis annos circiter 12 medios inter hanc, et inter translationem illam; ita ut interea ex temporis mutatione facillime mutare potuerint priorem voluntatem vel ipsius Sancti suasione, consensu, aut jussu, ut videlicet Cisterciensis seu Claravallensis familia, quæ mirifice accrescebat, ex proventibus vinearum annuis sustentari posset.* Quaquaversum enim Pater sanctus exibat, semen verbi Dei seminabat super omnes aquas, et vix numquam* absque fœnore spiritualis lucri redibat, implens cellam probationis multitudine novitiorum, quorum numerus aliquando usque ad centum extendebatur: ita ut ad Horas divini Officii novitiis chorum replentibus, exceptis paucis senioribus, B qui disciplinæ providebant, monachi foris stare cogerentur; *de qua re idem Annalista ad annum 1135, cap. III num. 2, ex auctore Exordii magni; cujus textum mox retuli ex editione Tissieriana, distinctione 2 cap. XII. Ex dictis facilis etiam patet responsio ad objectionem petitam ex monasterio S. Anastasii; de quo Manricus ad annum 1140, cap. VIII.*

* l. umquam

Alia quædam mira circumferuntur de dicta vinea.

118 *Ast, ut hinc digressi ad vineam illam prodigiosam, redeamus, supersunt alia nonnulla, quæ de ea circumferuntur, teste Manrico ad annum 1123, cap. IV, num. 4, ubi sic fatur:* Addunt præterea seniores Claræyallis, traditione a patribus accepta, eamdem vineam post aliquorum annorum fertilitatem, turgentibus jam granis et pene maturis, grandine e cælo tactam protritamque adeo, ut vix duos botros retinuerit, qui possent in vindemiam reservari. Porro unum ex his datum prægnanti feminæ, appetenti, aut petenti quasi appeteret. Sed ex altero in ingenti vase ligneo, quod hodie perseverat, expresso Bernardi manibus, in tantum mustum crevisse modico tempore, ut redundante vase diffunderetur. Sic Villalpandus in suo Itinerario; C qui vas vinarium inusitatæ magnitudinis se ibidem vidisse anno Christi MDXCIX, ac senes traditioni facientes fidem adiisse testatur, illuc a reverendissimo Fiteriensi missum, antiquitates lustratum illius domus. Sic vinea illa numquam non mirabilis, numquam non obediens, nec minus sterilitate quam fructu semper illustris, usque in hunc etiam diem, post quingentos et eis amplius annos perseverat, nomine magnæ sortito ab spatio loci, vel ab eventibus. Atque hæc per anticipationem ex parte dicta, quod in his levibus consultius æstimamus. *Verum narrationis hujus tam prodigiosæ fides sit penes auctores.*

Bernardus cum sua familia

119 *Juvat hoc loco etiam non negligere singulare amoris vinculum, quo* S. Bernardus *ejusque familia cum ascetis Cartusianis, mutua familiaritatis necessitudine intercedente, constricti sunt. Quædam de hoc argumento innexa invenio huic, in quo versamur, anno 1123, cap. III; quædam in proxime sequentem dilata. Dicamus hic priora. Ibidem itaque num. 4 et sequentibus auctor laudatus de hac re ita scribit:* Carthusienses monachos, non multo ante Cistercium mundo exortos (magnum Ecclesiæ jubar) sibi devinxit, ut minus nihil Carthusia illius esset quam Claravallis. D Carthusianus hospitio ab eo susceptus, et propriis oculis hauriens, quæ fama prius, suis redditus, excitavit eorum animos, et jam olim affectos amantesque in externa etiam signa fecit erumpere. Ergo Guigo Carthusiæ magnæ Prior, et fratres ejus, comperta sanctitate Patris filiorumque, et multitudine convenientium ad Claramvallem, venerari viros... et, erumpentibus flammis dilectionis, provocare silentes, et de bonis illorum gratulari, litteris ultro scriptis missisque, queis Bernardum ignotum licet adhuc ardentissimo affectu salutabant.

120 *Exstat Viri sancti ad eos epistola responsoria, luculentissima mutui amoris testis, tenerrimi utique erga illos affectus summæque venerationis characteribus respersa, estque inter epistolas undecima; sed quoniam longa est, et ibi legi potest, hic nos eam non transcribimus. Innectitur autem anno circiter 1125 in editione Mabillonii. Exstat item epistola duodecima illis inscripta, ac priore brevior, in qua se excusat, quod plurimis negotiis præpeditus ad partes illas accesserit, et eos non viderit. Hæc absque temporis nota ponitur in eadem editione; sed* E *apud Manricum aptatur anno 1127, et ibidem profertur cap. II, num. 6. De itinere autem, quod alias sanctus Pater ad Cartusiam instituit, consuli potest Gaufridus lib. III Vitæ cap. I, num. 155 editionis nostræ. De Viri affectu erga alias ejusdem instituti domus ac ascetas, nec non erga S. Hugonem episcopum Gratianopolitanum, adiri potest Annalista Cisterciensis ad annum 1123, cap. III, num. 8 et 9.*

amat Carthusianos, et ab illis

121 *Quantum vero idem beatissimus Pater Præmonstratensibus detulerit, ejusdemque Ordinis propagationem promoverit, probat idem scriptor ex beneficiis seu obsequiis, ab ipso in eumdem collatis, quæ congerit in annum 1124 num. 7. His autem adde* locum quemdam in foresta*, quæ dicitur Orta, *a Ludovico Juniore datum* interveniente domno Bernardo piæ memoriæ Claravallensi abbate, *ut S. Mariani abbas Autissiodorensis agnoscit in epistola 282 apud Chesnium, quæ inter Historiæ Francorum scriptores habetur tomo IV, pag. 666. Sancti autem Mariani Autissiodorensis mentio fit in synopsi ecclesiarum seu cœnobiorum Præmonstratensis* F *Ordinis, apud Paigium in ejusdem Ordinis Bibliotheca parte I, lib. II, pag. 326. Tametsi autem superius § IX actum sit de favoribus, quibus sanctus Pater Ordinem Præmonstratensem fuit prosecutus; ratio tamen temporis, cui hanc materiem affigit prædictus Manricus, me induxit, ut breviter ejusdem hic memoriam refricarem.*

bene meretur Præmonstratensibus.

* i. e. silva

§ XII. Defunctorum apparitiones; auxilia eisdem præstita; vaticinium de tirone furtive exituro; archiepiscopus ac populus Remensis reconciliati; reformati in ecclesia Gallicana mali mores.

Galdricus post mortem apparet Sancto in gloria;

Sanctum Bernardum *multis ac miris cœli favoribus illustrem repræsentant iterum Annales Cistercienses ad annum prædictum* 1124, *more suo solito, ac meritis beatissimi Patris digno, cujus utpote vitæ series continua fere miraculorum congeries fuit. Ibidem itaque cap.* II, *num.* 1 *et* 2 *occurrit pretiosa mors Galdrici in Claravalle, qui carne quidem Sancti avunculus, spiritu autem filius ejus ac discipulus exstitit. Felicem ipsius transitum ex hac mortali vita ad immortalem turbare conato generis humani hoste, adstat morienti Princeps Apostolorum, cacodæmonem fugat, animamque Galdrici e periculo eripit: qui post mortem suam* Bernardo *apparens in gloria, rem gestam eidem manifestavit, teste Guillelmo utriusque familiari, qui hoc factum describit fideli narratione lib.* I *Vitæ cap.* V, *num.* 52. Cæterum, *prout ibidem pergit Manricus num.* 3, quod attinet ad filiorum decedentium, absentium, præsentiumve prævias vel subsequutas apparitiones, adeo frequentes tradit idem auctor *(Guillelmus)* ut ægre valeant scriptis commendari. *Audiatur loco citato num.* 53: Longum esset cuncta narrare, quæ super his, qui ex hac vita discesserant, et eorum felicitate, seu etiam necessitate, divina ei gratia revelare ab ipsis initiis consuevit. *Quid, quod Vir mirabilis præsentia et absentia, præsensque sæculum ac futurum, per utriusque, ut ita dicam, limen gradiens, pari cum facilitate, et sine ullo discrimine, inspirante Spiritu divino, nosceret ac suis filiis tam in vita quam in morte paterne provideret. Consule Guillelmum lib.* I *Vitæ, cap.* VII, *a num.* 69; *et cap.* V, *num.* 53.

alios, qui purgabantur in piacularibus flammis, eum succurrisse,

123 *Quemadmodum vero illos e flammis piacularibus, siquid forte ex hac vita in alteram detulissent humani pulveris, quo vel ipsæ Sanctorum mentes sordescunt, Vir potens apud Deum eripuerit, probat factum, quod legi potest apud Guillelmum lib.* I *Vitæ cap.* V, *num.* 53. *Sed gratiam hanc omnino singularem a sancto Patre in filios derivatam esse, qui apparitionum hujusmodi visu illustrati, sicut pœnarum erant conscii, ita etiam ad placandam divinam justitiam impense incubuerunt, votorum suorum simul facti compotes, et liberationis participes purgantibus animabus a se procuratæ; gratiam, inquam, hanc a Patre in filios derivatam esse, eruimus ex scriptore Exordii magni, distinctione* 2 *cap.* II: Defunctus est quadam vice conversus quidam in Claravalle. Cumque, concurrentibus fratribus, commendationis Officium ex more fieret, monachus quidam senior, magnæ religionis vir, audivit turbas dæmonum per centurias suas incedentium, cum magni strepitus vociferatione clamare et dicere: Eia modo bene, eia modo bene: solummodo de hac mala valle unam animam in nostræ sortis partem acquisivimus. Cum vero idem senior per noctis quietem sopori membra dedisset, frater defunctus ei in visu apparuit, tristi et lugubri vultu dicens ad eum: Quia audisti heri dæmones, de meis suppliciis exultantes, veni et vide, quam terribili tormento, Dei omnipotentis justo judicio, traditus sum. Et duxit eum ad puteum quemdam magnæ latitudinis, et horrendæ profunditatis, et dixit ei: Ecce, in hunc puteum frequenter a dæmonibus injicior, quorum tanta est crudelitas, ut, si optio daretur, mallem centies ab hominibus, quam semel a dæmonibus hic immergi.

probatur

124 Mane autem facto, dum, quæ audierat et viderat præfatus senior, beato Patri Bernardo retulisset, licet quoque et ipsa ea per spiritum cognovisset, ingemuit, et ait: Scio, quia nisi gravis causa existeret, numquam dæmones talem ausum præsumpsissent. Itaque Capitulum fratrum ingressus, coram omnibus calamitatem defuncti fratris exponit: dehinc salubri exhortatione singulorum conscientias conveniens monebat, ut cautius in via sanctæ religionis ambularent: multam esse malitiam dæmonum erga omnes Christianos, tum præcipue contra monasticæ religionis professores allirmans. Post hæc animæ fratris in suppliciis constitutæ subvenire eos attentius monens, psalmis et orationibus, Missarum quoque celebrationibus iram Domini placare hortatus: si forte pius pater pulsatus precibus eorum, per singularis Hostiæ immolationem, tyrannicam dæmonum superbiam debellare, et ab eorum nequitia fratris animam dignaretur liberare.

ab exemplo.

125 Quod cum fratres devotissime facerent, paucis evolutis diebus, idem frater defunctus supradicto seniori iterato apparuit, hilaritate vultus statum suum melioratum esse significans. Quærente vero sene, quomodo se haberet; respondit: Deo gratias; bene. Rursus requisitus, quomodo liberatus esset, ait: Veni, et vide. Et continuo introduxit eum in oratorium ejusdem loci, ubi ad singula altaria sacerdotes cum ministris stabant, salutaris Hostiæ immolationem summa cum devotione celebrantes. Ecce, inquit, hæc sunt arma gratiæ Dei, quibus ereptus sum: hæc est virtus misericordiæ Dei, quæ invincibilis permanet: hæc est Hostia illa singularis, quæ totius mundi peccata tollit; et vere dico tibi, quia his armis gratiæ Dei, huic virtuti misericordiæ Dei, huic Hostiæ salutari non est quidquam quod resistere valeat, nisi cor impœnitens. Evigilans autem senex, de liberatione animæ fratris oppido gavisus est: modum quoque visionis ejusdem cæteris fratribus exponens, tanto eos devotiores ad immolationem Hostiæ salutaris reddidit; quanto certius ejus efficaciam in fratris ereptione meruerat experiri. *Conjicit autem historiam istam in annum Christi* 1124 *auctor Annalium Cisterciensium* occasione apparitionis Galdrici dicta, *quæ* ut peccatores a vitiis deterrere, sic pœnitentes valent consolari, quibus talia remedia Deus providit. Ergo quia utilia, quia plane singularia, quia eamdem apparitionum materiam, sed ignoto adhuc anno, concernentia, boni consulat lector; *uti monet ibidem cap.* II *in fine.*

Narratur vaticinium de quodam tirone.

126 *Scriptor idem hinc ad annum* 1124 *reversus, cap.* III, *num.* 7 *et* 8 *commemorat vaticinium sancti Patris de novitio furtive exituro, quod horrendo juxta ac mirabili modo contexit e sæpissime jam citato Exordio. Tragica hæc historia*

AUCTORE J. P.

historia sic narratur apud Tissierium dictinctione 3, *cap.* XX : Senex quidam, Achardus nomine, nobilis genere, sed conversationis dignitate nobilior, novitiorum curam in Claravalle gerebat : vir potens in verbo ædificationis et consolationis : qui etiam in juventutis suæ robore, jubente simul et mittente beato Bernardo abbate suo plurimorum cœnobiorum initiator et extructor devotus extiterat. Hic jam veteranus, et emeritæ militiæ senex instituendis tyronibus deputatus, officium suum strenue adimplebat : et ex eis, quæ longo usu didicerat, rudes adhuc mentes contra triplicem funiculum, carnis, mundi, et diaboli, qui difficile rumpitur, quotidianis exhortationibus informabat : exemplis etiam, tam veteribus, quam recentioribus, adversus vitia cautiores reddebat : unde et nos aliqua, sicut ex ipsius ore audivimus, perstringemus. Cum adhuc novitius esset idem Achardus, venerabilis abbas Bernardus quadam die intravit ad consolandum novitios suos, sicut frequenter facere solebat. Terminato autem sermone, prædictum Achardum cum aliis duobus novitiis traxit in partem, et præmonuit eos, in spiritu prophetico ita loquens :
B Futurum est, inquit, ut novitius ille, designavit autem unum ex nomine, ante diem crastinum furtive recedat. Vos itaque vigilate, et estote parati, et fugientem cum rapinis effugere non sinatis. Et si miser a nobis exit, quia non erat ex nobis, spolia tamen quia nostra sunt, tenebitis vobis. Quo audito, mirati sunt illi, et cum silentio præstolati exitum rei. Profunda vero nocte duo ex illis cum fugitivum in lecto firmiter dormientem aspicerent, tunc et ipsi dormire cœperunt : erant enim oculi eorum gravati, illudente utique eis spiritu erroris. Verumtamen Achardus, quia certissime credidit verbum, a sancto Patre prolatum, haud posse irritum fieri, somnolentiæ spiritum, qui ei molestissimus erat, virili constantia repellebat. Nunc enim frontem, nunc tempora fricando, modo pilos capitis et barbæ vellicando, modo manus et faciem lotitans, nunc de loco ad locum deambulando se excitans, tandem fallaciæ somnum, quo premebatur, evicit.

furtive ex Ordine exituro, ac miserrime punito.

127 Cumque prope esset, ut signum ad vigilias pulsaretur, ecce, duo quasi giganteæi Æthiopes, nigerrimis cappis amicti, per ostium
C domus visibiliter ingrediuntur. Is vero, qui præcedebat, gallinam assatam in spito * portabat. Porro in ipso veru coluber ingens per caput et caudam infixus erat, qui eamdem gallinam hinc inde cingebat. Cum tali itaque ferculo accedunt ad lectum falsi novitii, et gallinam fumantem naribus et manibus dormientis applicant. Quo statim expergefacto, dæmones egrediuntur, et quod intus in corde ejus invisibiliter actitarent, horrendo hoc visibili signo demonstrarunt. Cumque evigilasset miser ille, non sicut Jacob de somno contemplationis, sed sicut apostata vilis de somno deceptionis, continuo surrexit, et vestimentis onustus post dæmones exiit, veniensque ad ostium armarii, quod erat in claustro, machinamentis suis moliebatur firmaturam effringere, ac secum tollere libros. Porro prædictus Achardus celerrime socios excitat, et prophetatam apostatæ fugam signis et nutibus insinuat. Itaque recedentem pariter insequentes, reperiunt illum pessulum ostii concutientem. Quos ubi persensit, ille malignus illico datis saltibus evolat, et præcipiti cursu per ostia pomerii ruens, murorum tandem septis retinetur atque reducitur.

* i. e. veru

Die autem facto, cum malorum impœnitens resipiscere nollet, quia jam datus erat in reprobum D
sensum, dimissus est tandem, ut abiret in locum suum. Eadem vero die arreptus a diabolo dementiam incurrit, et usque ad mortem furere non cessavit.

Vir sanctus edito insigni miraculo pacem conficit inter archiep. Remensem ac populum :

128 *Terribili huic pseudo-tironis miserrime castigati exemplo subjungimus lætius, et ad Sancti gloriam prorsus insigne, quod sic proponit Annalium Cisterciensium scriptor Manricus ad annum eumdem* 1124, *cap.* IV, *num.* 1 : Sub idem tempus archiepiscopo Remensi discordante cum populo, et neutro alteri cedere acquiescente, cum multi alii pacem procurassent, solus Bernardus in Gallia visus est, qui tantum opus posset consummare : quippe potens sermone simul et opere, dum, quæ dicebat, signis confirmabat, confundebantur non parere homines, cui creaturæ etiam irrationales, cui vel dæmones ipsi obtemperabant. Cæcus, surdus et mutus sensibus redditus atque a dæmone simul liberatus, prætulit obedientiæ palmam utrisque partibus. *Illustre hoc miraculum habetur apud Guillelmum lib.* I *Vitæ cap.* VII, *num.* 73; *ubi lego quidem illud accidisse tum temporis, quando* E
contigit... ad conciliandos eos, *archiepiscopum nempe ac populum Remensem*, adesse Virum Dei ; *item* cum in palatio ejusdem civitatis... de pace tractaretur ; *sed pacem tunc ex isto* Bernardi *miraculo, quod ibidem loci*, magna Cleri plebisque frequentia repleta domo,.. coram omnibus *indicatur accidisse, subsecutam non lego in dicto capite; sed videtur tamen vel non imprudenter supponi posse, vel credi, quod laudatus biographus implicite hoc subintelligendum reliquerit, quando* contigisse... ad conciliandos eos adesse Virum Dei, *præmiserat ; Virum enim Dei tot tantisque gratiæ ac naturæ dotibus, nec non summa apud homines auctoritate, miraque eorum animos flectendi facultate præditum adfuisse ad conciliandam concordiam, quid videtur esse aliud, quam vere tunc illam ab eo conciliatam fuisse, patrato præsertim tum temporis miraculo, de quo dicebam? Credibile etiam est, multos alios pacem illam procurasse, sed irrito conatu, sicut referebat Manricus; Guillelmus tamen loco citato id non habet.* F

Prælatorum ecclesiasticorum in Gallia

129 *Ad memoratum etiam annum refert idem historicus Cisterciensis laborem ac fructum* S. Bernardi, *aliorumque Cisterciensium in reformanda ecclesia Gallicana.* Cum Prælati ecclesiastici, *ait num.* 3, per Galliam modestiæ babenas aliquatenus laxarent, ac sæculari et paululum profana conversatione apostolicam vitam minus redderent, Stephanus, et Hugo, Bernardusque ac Joannes cum cæteris selectis Cistercii Patribus verbo et exemplo cœperunt laborare, ut... ad fructuosiorem conversandi normam reducerentur... Porro quantum labore suo profecerint, Senonensis metropolis episcopi, atque ipse etiam Senonensis metropolita, quin et Sugerius S. Dionysii abbas, totusque ejus Conventus testes existuut. *Eminentissimus Baronius ad annum Christi* 1127 *de hac re sic loquitur num.* 13 *editionis anni* 1629 : Profecerant siquidem episcopi provinciæ Senonensis Cisterciensium monachorum exemplo, atque verbis litterisque sancti Bernardi, præcipue vero, quem diximus, Parisiensis episcopus, atque Parisiensis abbas sancti Dionysii Sugerius, qui monasterium illud, monastica penitus disciplina solutum, fibula regularis observantiæ arcte constrinxerat, quo nomine ipsi sanctus

A ctus Bernardus congaudens, gratulatoriam ad eum dedit epistolam, *quæ est septuagesima octava, apud Mabillonium recusa col. 77 et sequentibus, ubi eadem innectitur etiam anno Christi* 1127. *Ratio itaque temporis ista non convenit cum Mauriciana. Ad initium autem epistolæ citatæ* Exiit sermo, *notantur illa*, Nempe de ejus, *id est Sugerii*, conversione, haud dubie Bernardi monitis concepta sub annum MCXXVII: tametsi monasterii S. Dionysii reformatio per Sugerium anno MCXXIII forsan anticipato refertur in Chronico Nangiano.

malos mores reformat

130 *De metropolita autem Senonensi hæc subdit Baronius ad annum paullo ante designatum:* Quod vero etiam et ipse metropolitanus Senonensis archiepiscopus Henricus æque admonitus litteris sancti Bernardi, et quidem prolixioribus, ad meliorem frugem conversus, ea, quæ essent optimi pastoris munera, diligenter expleret; eadem ex causa ejusdem principis *(Ludovici videlicet Galliarum regis)* indignationem incurrit, nec quidem mediocrem, sed plane eam, cujus causa eidem S. Bernardo cum reliquis abbatibus rursus scribendum fuerit eidem Honorio Papæ atque Cancellario Cardinali, et plane exclamandum, quod ob vitam optime institutam per-B secutionem paterentur episcopi *etc. Quænam vero fuerit reformatio ista, regi Christianissimo adeo ingrata, videri ibidem potest. De episcopo Parisiensi, cujus supra incidit mentio, tractabimus cum Historico Cisterciensi ad annum Christi* 1127, *interim cum eodem perrecturi ad annum Christi* 1125 *et proxime sequentem.*

§ XIII. Annona multiplicata; fugatus dæmon; mulier ad vitam revocata; pluvia depulsa; pristina valetudo, Deipara patrocinante, Sancto reddita; refutatio erroris de proximo Antichristi adventu; communicatio litterarum cum aula Romana.

C

Tempore famis horrea Claravallensia per miraculum multiplicantur

A*nnus Christi* 1125 *apud historicum Cisterciensem cap.* III, *num.* 1 *publicum illustris ac primæ notæ miraculo theatrum aperit.* Ingravescebat, *ait*, fames per totam Galliam atque utramque Burgundiam; neque annona ex Flandria illuc adducta quantumvis ingens sufficiebat alendis populis: cum deficientibus hominum subsidiis horrea Claravallis, alias tenuia, Bernardi charitas et divina potentia multiplicarunt. *Quoniam vero prodigium illud describitur a Guillelmo lib.* 1 *Vitæ cap.* V, *sub finem, supervacaneum est, id hoc loco narrare. Nec vero paterna Sancti erga egenos misericordia concludi potuit intra domesticos parietes cœnobii Claravallensis, sed alio sese etiam diffudit; sicut patet ex epistola ad* Ducissam Burgundiæ, *quæ est centesima vigesima prima, et habetur in editione Mabilloniana col.* 127, *quamque sic concludit misericors pauperum Pater:* Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis: erogate vestrum frumentum pauperibus Christi, ut in æternum cum usura recipiatis. *Epistolam hanc sine nota anni ibidem excusam innectit Manricus anno prædicto* 1125.

AUCTORE J. P.

dæmon ex homine fugatur:

132 *Ibidem num.* 3 *subdit aliud miraculum, et rationem assignat, quare ad dictum annum illud memoret. Quia autem id legi potest apud Guillelmum mox assignatum, satis est, rei argumentum ex Manrico hic exhibere. Sic habet:* Impetierat veneficiis virum uxoria fraus..., et cujus adultera torum maculaverat, quia semel læserat, implacabili odio prosequebatur. Cruciabat hominem dæmon implacabiliter. Sed Vir Dei maleficia per orationes, ac dæmonem præsentia corporis Christi dicto citius extinxit ac fugavit. Id quia sub famis tempus, atque adeo hoc anno, contigisse Guillelmus narrat, *tunc illud ex ipso recitare se significat idem historicus Cisterciensis. Duo autem prodigia famis occasione a Viro sancto perpetrata differt ad annum proximum* 1126. *Sed nos modo narratis ea hic annectemus ex Joanne eremita apud Mabillonium col.* 1287, *num.* 6: Fames in partibus Burgundiæ exorta est adeo valida, ut homines membra propria pæne consumerent. Eadem vero necessitate urgente, maxima multitudo pauperum ad portam Claræ vallis devenit. Unde pro tanta multitudine sanctus E Abbas et fratres ejus inierunt consilium, et ex consulto duo millia acceperant sub signaculo, quatenus et aliis eleemosyna daretur, sed minor. Non enim habebant substantiam, unde omnes sustentari possent usque ad messem: quam tamen pius Dominus sic multiplicavit, ut sufficeret eis post messem, trium scilicet mensium spatio.

mulier usa dolo in comparanda eleemosyna, moritur; sed a Sancto ad vitam revocatur; qui et pluviam subito depellit

133 Acceperunt itaque duo pueri signaculum, matre eorum non accipiente. Quæ penitus ignorans, quid faceret, cogitavit tandem quasi puerum pannis involutum formare de musco, ut hac arte se ab imminentis famis periculo redimeret, quod et fecit. Accepit itaque aliquamdiu hoc modo eleemosynam, donec dolus denique deprehensus est. Qua imminuta, cum non sufficeret sibi quod accipiebat, postmodum tam famis angustia, quam morbo periclitans de medio facta est. Qua defuncta, sanctus Abbas prætergradiens audivit pueros ejulantes pro morte matris suæ, et unumquemque ex itinerantibus causam planctus inquirere jussit. Pueri vero ordinem rei exposuerunt. Quo audito, Vir beatus locum subiens, in quo corpus jacebat, ad orationem se prostravit. Quo orante, mulier tam-F quam a somno expergefacta, cunctis videntibus et audientibus, qui præsentes adstabant, vitæ reddita est, gratias agens Deo et Sancto suo, cujus meritis et precibus ad vitam redierat, prænuntians etiam, quanta tormenta pro culpa sua sustinuisset. *En tibi aliud miraculum, occasione et gratia egenorum factum, quod ibidem num.* 7 *sequitur:* Quadam die distribuebatur pauperibus in latere montis eleemosyna, pluvia ingruente; ubi forte Sanctus Dei assistens, manu elevata signum crucis opposuit. Quo facto, visa est pluvia a dextris et a sinistris inopinatum sui ipsius pati discidium, ita ut nec gutta quidem tangeret eos.

Sanatur S. Abbas et visitur a Deipara, et a SS. Laurentio ac Benedicto.

134 *Redeamus cum Manrico ad annum Christi* 1125 *tantisper a nobis intermissum: ubi cap.* III *num.* 4 *et* 5 *sermo est de infirma Sancti valetudine, visionibus, ac pristina sanitate obtenta per Virginis Deiparæ, ac SS. Laurentii et Benedicti visitationem, piissimumque attactum. Factum perhibet Guillelmus abbas lib.* 1 *cap.* VI *num.* 63, *testis omni exceptione major. Prædictæ infirmitatis meminit sanctus Doctor in epistola* 37 *ad Theobaldum Comitem Campaniæ (de qua re no-*

ta:

AUCTORE J. P.

tas ad istam epistolam vide apud Mabillonium) *quando his verbis ad illum scribit :* Quod de nostra infirmitate vos audivi fuisse solicitum, non mediocriter gratum habeo. In hoc quippe dum vestram erga me agnosco dignationem *etc. Epistola illa apud memoratum Mabillonium innectitur anno Christi* 1128 : *unde consequens videtur, ut, si hæc temporis notatio subsistat, serius aliquando differenda sit adversa, de qua dicebam, Viri beati valetudo, atque ad annum circiter* 1127 *removenda. Consuli tamen possunt, quæ conjectat Mauricius loco citato num.* 8 *de tempore istius infirmitatis.*

Quænam egerit, ut opinionem

135 *Idem auctor ad annum* 1126 *progressus, cap.* III, *num.* 1 *scribit de errore, quo credebatur, non longe abesse Antichristi adventum tunc temporis ; opponente se eidem sancto Abbate.* Sparsus, *ait*, interea rumor inter fideles de Antichristi adventu jam imminente creduli vulgi mentes occupabat : et, quod mireris, auctoribus non dubiis, neque vulgaribus ; sed gravissimis sanctissimisque, et inter alios Norberto, rem quasi de cælo acceptam asseverante. Verum oraculo cum Bernardo patre collato, discussoque
B temperavit sententiam. Unde et rumor disjectus Bernardi opera. *Huc spectant, quæ in epistola* 56 *ejusdem sancti Patris ad Gaufridum Carnotensem episcopum, referuntur :* Verum de Antichristo cum inquirerem, quid sentiret *(Norbertus)* durante adhuc ea, quæ nunc est, generatione revelandum illum esse, se certissime scire protestatus est. At cum eamdem certitudinem unde haberet scissitanti mihi exponere vellet ; audito quod respondit, non me illud pro certo credere debere putavi. Ad summam tamen hoc asseruit, non visurum se mortem, nisi prius videat generalem in Ecclesia persequutionem. *De rumore autem tunc temporis sparso super dicto Antichristi adventu hæc narrat Baronius ad annum* 1106, *num.* 27 *editionis anni* 1629 : Quod pertinet ad Antichristum ; fuit quidem opinio non vulgarium virorum, Antichristum hoc fore seculo revelandum, et inter alios Norberti, viri temporis hujus fama celeberrimi ; de quo ista S. Bernardus ad Gaufridum Carnotensem episcopum : *e quibus ea, quæ huc faciunt, modo dedimus. Et Laudatus Baronius ibidem,* Hæc, *inquit*, sanctus Bernardus de oraculo : quod in illud relabi est usitatum,
C quod cum sæpe sancti viri prænovissent ingentes futuras persecutiones Ecclesiæ, putarint rerum magnitudine ipsa affore Antichristi tempora.

de adventu proximo Antichristi infirmaret ;

136 *Annalium Cisterciensium auctor num.* 2 *de S. Norberti oraculo, circa illam persecutionem pronuntiato ita statuit :* Licet autem Baronius non expresserit, quænam ingens Ecclesiæ persequutio innotuerit per revelationem S. Norberto ; facile est conjectari, eam fuisse, quam sub Innocentio secundo passa est a Petro Leone * pertinacissimo antipapa, inceptam circa annum salutis MCXXX, adeoque quatuor ante S. Norberti obitum, et per decennium ferme continuatam... Sic et Bernardi Patris doctrinam solidam, et Norberti non falsam prophetiam, atque utrumque divinitus instructum ipsi etiam eventus comprobarunt. *Nec vero defuisse, qui, capta ex hoc rumore ansa, Christi immo et Antichristi nomen affectarent, argumento sunt illa, quæ in medium producit idem Annalium Cisterciensium auctor num.* 3 ; *ubi etiam observat, futurum fuisse, ut* pullulassent sine dubio plures, si non Bernardus firmius obstitisset, opponens se rumori, qui prævaluerat. *Sed quandoquidem in pervagatum* D *illum juxta ac maxime noxium tunc temporis de propinquo Antichristi adventu sermonem incidimus, non videmur abs re facturi, si in eruditi ac curiosi lectoris gratiam subjiciamus hic sequentes observationes, propterea quod ad argumentum præsens sunt accommodatæ admodum, tametsi jampridem typis vulgatæ.*

* immo Leonis

qua occasione

137 *In editione Operum* S. Bernardi, *accurante Mabillonio publici juris facta, volumine* I *col.* XIII *et sequentibus exstant cum ejusdem eruditissimi Mabillonii, tum Horstii, de Sancti Operibus a se in lucem datis celeberrimi, notæ fusiores in dicta Opera : columna vero* XXIII *apud Mabillonium jamjam citatum occasione epistolæ sancti Doctoris quinquagesimæ sextæ, ad Gaufridum Carnotensem episcopum datæ, varia observantur prolixe quidem sed erudite ex Horstio laudato :* Non Norberto solum, sed multis antiquiorum Patrum (ut de recentioribus taceam) persuasum subinde fuit, præ foribus Antichristum, et extremum mundi diem adesse ; uti videre est apud Hieron., Leonem Papam, Gregor. M., et ipsum S. Augusti. Nempe ex temporum iniquitate, et signis mundi finem præcessuris, a Christo prædictis, quorum pleraque jam E tum apparebant, id sibi haud vane colligere visi sunt. Et ut rem paulo altius repetamus, jam inde ab Apostolorum temporibus varia semper fuerunt multorum de Antichristo et fine mundi judicia, conjecturæ, opiniones, vaticinia. Philosophi plerique et astronomi, complures etiam impostores, ludiones et nugivenduli ; hæretici item fanatici quidam hic vates esse, et ultra ceteros mortalium sapere videri voluerunt : sed quorum vaticinia pleraque jam elusit eventus, et vates istos vanitatis et falsitatis convicit. Reliqua haud dubie, quæ futurum tempus etiamnum respiciunt, similiter sequens eludet ætas ; ut pateat, quam vere dictum sit : « Non est vestrum nosse » tempora vel momenta ». Item : « De Dei au» tem illa nemo scit ». Non erit injucundum lectori, si ex plurimis paucorum exempla referamus. *Verum ne eorum narratio longius, quam par est, nos abducat a præsenti instituto, lectorem eo mittimus.*

varia de eodem argumento notantur

138 Hæc *(ita pergit Horstius col.* XXIV) occasione memorati de Antichristo vaticinii commemorare visum est, non tamen in sugillationem F Norberti, viri sanctissimi, quem alias FISTULAM CÆLESTEM Bernardus appellat. Nec enim solus ipse, sed et plures sanctorum Patrum finem mundi suo tempore haud procul abesse opinati aut ominati sunt ; *quorum catalogus ibidem contexitur.* Sed adverte, longe diversa ratione viros sanctos de fine mundi locutos, quam quos supra meminimus *(astronomos)*. Illi enim vel ex observatione siderum et planetarum (quæ fere in aliis prædictionibus, sed in hac maxime, nimis fallax est) vel ex quibusdam Scripturæ sententiis in falsum sensum detortis, vel sola mentiendi et fallendi libidine, vel studio popularis auræ et venerationis, hujusmodi commenta sparserunt. At sancti viri horrore scelerum et malorum, quæ passim toto orbe inundabant, vix ultra posse mundum consistere putabant, nec aliud superesse, quam ut propediem, mole criminum et iniquitatum impellente, fatisceret, ira scilicet Dei terminum orbi constitutum prævertente. *Hæc sit satis, ex Horstio circa Antichristi adventum delibasse : qui plura de eodem voluerit, ipsum consulat. Nos itaque, hac digressione relicta, interruptum*

AUCTORE J. P.

A *terruptum tantisper de rebus* S. Bernardi *filum pertexere pergamus cum historico Cisterciensi.*

S. Pater

139 Sanctum Virum, *ait num.* 4, fama indies celebrior, et poli et fori principum favoribus, favores populis passim exposuere, quæcumque optabant per eum consequuturis. Et qui hactenus Gallis tantum notus, Romanæ Curiæ ex tunc jam innotescens, apud Pontificem apud Cardinales opportunus mediator assumebatur, pro ecclesiis, pro personis intercessurus. *Res probatur e variis Sancti epistolis tamquam totidem testibus summæ ejus apud viros summos auctoritatis. Exstat ipsius epistola* 13 *ad Honorium Papam, qua Alberici electionem ad episcopatum Catalaunensem ratam haberi petit. De isto autem Alberico consuli possunt notæ apud Mabillonium volumine primo col.* 33; *ubi dicta epistola affigitur anno Christi, in quo nunc versamur etiam nos,* 1126, *contra ac Baronius censuit : de quo sic scribit Manricus num* 6 : Cardinalis Baronius epistolam Bernardi, de qua supra, refert in annum millesimum centesimum vigesimum nonum, sicut et alias, quas statim adducemus; sed immerito : quippe hæc ex suppresso Bernardi nomi-
B ne, imo ex ipso contextu prima ad Honorium scripta comprobatur; cui se tunc aut incognitum putabat, aut saltem notum non habebat, unde præsumeret. Et tamen exstant ante eum annum datæ litteræ ejusdem ad eumdem, quas ipsemet Baronius prius transcripserat, et nos latius reddemus suis temporibus. *An vero Vir sanctus voti sui pro Alberico in hac epistola expositi compos fuerit factus, vide apud eumdem Manricum num.* 5; *qui num.* 7 *agit de alia ad laudatum Honorium data, quæ est decima quarta, ejusdem exemplari præmittens ista :*

in aula Romana gratiosus.

140 Non multo post ecclesia Divionensis sancti Benigni, antiquitate et religione omnibus clara, sed Bernardo adhuc clarior chariorque, Alcidis matris *(adde etiam* patris, *ex notatione apud Mabillonium in hanc epistolam)* exuviis commendata, lite pendente cum monachis Lexovii, ejusdem sancti favorem imploravit. Eæ secundæ litteræ ad Honorium, timido adhuc, nec satis currente calamo, sed jam ut noti exprimentes nomen auctoris. *Ceterum qui loco sanctus Abbas fuerit habitus apud Romanæ Curiæ Cardinales, conficitur ex litteris, quæ eisdem scriptæ ab eo*
C *sunt, nimirum decima quinta,* Haimerico Apostolicæ Sedis Cancellario; *decima sexta,* charissimo domino suo Petro presbytero Cardinali. *Quibus addi possunt epistola* 17 *et sequentes. Quid plura? Dicta itaque hæc sint speciminis gratia, cum tam e Viri litteris, quam aliunde satis superque constet, eum apud summos et imos longe æstimatissimum fuisse. Quam vero fortem ac intrepidum se ostenderit adversus potentes hujus sæculi, dum rei æquitas hoc postulabat, indicio sunt, quæ jam dicturi sumus.*

§ XIV. Acta pro Stephano, episcopo Parisiensi, contra Ludovicum Crassum; impletum de filii ejus morte vaticinium; sancti Abbatis labores favoribus cælestibus recreati; an S. Felix Valesius ad illum ductus, an sub ipso educatus.

Ludovico Crasso, Stephanum episcopum Parisiensem vexanti, scribit

Chronologus Cisterciensis ad annum Christi 1127, *quem nunc cum illo ingredimur, cap.* I *memorat Stephani episcopi Parisiensis genus, potentiam ac mores;* Bernardi *ad eumdem litteras, earumque fructum; violentam item infestationem a Ludovico Francorum rege eidem Stephano illatam; imploratum præterea Capituli Cisterciensis favorem, ac destinatos a Stephano legatos una cum litteris, queis furens regis in-* E
dignatio compesceretur. Deinde laudatus Chronologus cap. II *idem argumentum prosequens tractat de ejusdem Ludovici regis ira per Cistercii legatos, et interdicti, cui erat innodatus, metum coërcita : sed interdicto per Honorium Papam sublato, mox laxatis frenis illa recruduit. Hæc obiter designasse visum est, quia viam sternunt ad ea, quæ de Sancti adversus regem minis ac vaticinio narrabimus. Compendiosa autem illa, quam dedimus, synopsis pluribus apud dictum Chronologum, cujus deducitur narratio, conferri potest cum observationibus Mabillonii, quæ in fusioribus notis habentur, ad epistolam, Ludovico regi (intellige* Crasso) *inscriptam, quæ inter Bernardinas ponitur quadragesima quinta. Inspici etiam possunt ea, quæ habet Pagius in Critica historico-chronologica ad annum Christi* 1127, *num.* 13 *et* 14.

ac minatur S. Bernardus mortem filii ejus, quæ etiam secuta est.

142 *Inter hæc, quid magnanimus et intrepidus justitiæ propugnator* Bernardus? Nihil prorsus, *uti referunt Annales Cistercienses cap.* II, *num.* 3, omisere sancti viri, quod non tentarent... Quin et Bernardum addidisse severas
minas, et cælestem vindictam, ni resipisceret, F
affuturam in brevi, Paulus Æmilius in Ludovico, et alii prodidere. « Episcopos (inquit) deprecantes a genibus suis repulit (scilicet Ludovicus) cui impœnitentiæ Bernardus abbas iram cælestem vindicem instare, denuntiasse fertur ». Addit Gaguinus, non mediocris fidei auctor, eumdem Sanctum expressisse supplicii genus, et primogeniti immaturam mortem furenti patri opportune prænuntiasse. « Hæc, inquit lib. 6 Hist. Franc., tua, rex, pertinacia filii interitu mulctabitur ». *Porro prædictionis istius veritas stabilitur ex iis, quæ aliunde inserta sunt textui biographi Gaufridi lib.* IV *Vitæ apud nos cap.* I *in fine, ubi hæc sunt :* Qua ex re *(obstinata videlicet Ludovici regis repulsa)* Vir Dei religiosa animositate permotus, die altera regem durius increpans, quod Domini sacerdotes sprevisset, libere quoque denuntiavit, quod eadem sibi nocte fuerat revelatum. « Hæc, inquit, obstinatio primogeniti tui Philippi regis morte mulctabitur. Vidi enim te cum minore filio tuo Ludovico ad pedes episcoporum, quos heri contempseras, inclinatum, et protinus intellexi,

AUCTORE J. P.

» lexi, Philippo celeriter facto de medio, pro » Ludovici substitutione Ecclesiam, quam nunc » opprimis, te rogaturum ». Quod quidem non longe post *(anno nimirum Christi* 1131) miserabilis casus implevit. *Nam, sicut ad annum modo dictum num.* 12 *ex Orderico, et pseudo-Roberto de Monte refert Pagius,* Philippus puer, nuper in regem unctus, dum in civitate Parisiis equo vehitur, porcus equi pedibus se forte submittens, equum super ipsum præcipitem dedit, et de ejus subita et miseranda morte Francis luctum induxit tertio Idus Octobris.

dum autem nihil proficeret, ad Honorium PP litteras dat.

143 *An vero tam seria et luctuosa* Bernardi *denuntiatione ad veram resipiscentiam permotus Ludovicus rex? Nequaquam; forte non reputans vindicandum a Deo crimen, quod summus Pontifex inultum reliquisset. Factum sic breviter in notis, quas paulo ante citabam, col.* 21 *exponit Mabillonius, de Sancti vaticinio, ac eventu ejusdem locutus :* Tanta dicendi libertate a proposito princeps aliquanto dimotus, ad Honorii Papæ litteras, quibus interdictum solvebatur, animum refricans, male cœpta ardentius prosecutus est. Quod Bernardus impatienter ferens; tam suo, quam Gaufridi Carnotensis nomine litteras ad Honorium justæ querimoniæ plenas dedit *(Vide* Bernardi *epistolas* 46 *et* 47). Tandem vero, *sicut pergit col.* 22, tam pertinax, tamque concitata dissensio finem accepisse videtur in concilio Trecensi anno MCXXVIII, vel certe non multo post, ipsius Honorii auctoritate : qua de re Bernardus gratias retulit, ad eum denuo scribens, epist. 49 : « Hinc enim, inquit, » gravibus contumeliis et injuriis episcopi Pari» siensis constantia pulsata est, sed non quassata : » quia Dominus supposuit manum suam, cum » vestram opposuit ». *Ad Stephanum vero illum quod attinet; Mabillonius de eo subdit sequentia :* Porro hunc Stephanum Parisiensem, antea cancellarium, distinctum esse a Stephano de Garlanda dapifero, de quo in Annalibus Teulfi, diserte probat Chesnius in notis ad Abaëlardum : nec obscure intelligitur ex epistola quadam Gaufridi Carnotensis, tom. 3 Spicilegii *(Acheriani)* pag. 160, in qua scribit, sanctum Bernardum fuisse electum ad pacem cum Stephano Parisiensi et Stephano de Garlanda componendam. Quod ulterius ad Ludovicum spectat, quem sanctus Bernardus ad Honorium scribens epistola 49 ALTERUM HERODEM appellat *(quæ phrasis mitigatur apud Mabillonium in nota breviore ad istam epistolam col.* 57) memoria certe dignum est, quanta religione et pœnitentia diem clauserit extremum anno scilicet MCXXXVII; *prout in observationibus ad epistolam* 45 *inter notas fusiores citatas licet pluribus videre col.* 22.

Labores ejus

144 *Verum quo pacto magnas illas molestias, a* S. Bernardo *masculo prorsus et invicto pectore exantlatas consolatio cælestis exceperit, quid memorem? Audiantur Annales Cistercienses cap.* III, *num.* 1 : Ergo Bernardus Clarævalli et filiis redditus, atque optata quiete, quo tardius rariusque, eo impensiori affectu fruens, nec ultra amplius, si posset, deserenda, duplicem ejus, inter plures alios, fructum expertus est, duplici a Deo visione confortatus, utraque angelica, atque utraque monasticum stemma, chorum et cantum eximie commendante. In altera cælestibus spiritibus transcribentibus psallentium in choro preces, haud dubium quin præsentandas divino Numini : in altera ad easdem excitantibus, et satagentibus psallentium devotioni : utramque ad monachorum omnium gloriam solatiumque, imo et cunctorum Ecclesiasticorum. *Facta audi ex auctore Exordii magni Cisterciensis apud Tissierium distinctione* 2, *cap.* III : Intererat aliquando nocturnis vigiliis Pater sanctus ea puritate et devotione, qua solebat, Deo tantum nota et sibi. Cumque morosa psalmodiæ modulatio vigilias protelaret, aperuit Dominus oculos ejus *(videlicet Patris sancti)* et ecce, respiciens vidit singulos angelos juxta singulos monachos stantes, et, quod quisque eorum psallebat, in schedulis, more notariorum, tam diligenter excipiebant, ut nec minimam syllabam, quantumcumque negligenter prolatam omitterent.

visis

145 Scribebant vero diverso modo : nam quidam eorum scribebant auro; alii argento; nonnulli atramento; aliqui etiam aqua; quidam vero penitus nil scribebant. Spiritus autem, qui hæc revelabat, intelligentiam quoque diversitatis scripturæ cordi ejus inspirabat. Qui enim auro scribebant, ferventissimum in Domini servitio studium, et absolutam cordis intentionem in iis, quæ psallebantur, significabant. Qui autem argento, minorem quidem fervorem, puram tamen psallentium devotionem declarabant. Qui vero atramento, continuum quorumdam bonæ voluntatis usum in psalmodia, licet non cum multa devotione, notabant. Sed qui aqua scribebant, exprimebant eos, qui somnolentia seu pigritia pressi, vel vanis cogitationibus abducti, videntur quidem aliquid sonare; sed cor eorum longius abstractum prorsus non concordat voci. Et, o mira Dei clementia! Sicut enim nullum malum impunitum, ita nullum bonum, quamcumque modicum, quamcumque negligenter factum, erit irremuneratum.

cœlestibus

146 Cæterum illi, qui nihil scribebant, lamentabilem quorumdam cordis duritiam redarguebant, qui obliti professionis suæ, et timoris Dei immemores, aut lethali somno prona se voluntate immergunt, aut certe vigilantes, clauso ore, vanis et noxiis cogitationibus, non ex infirmitate, sed ex voluntaria intentione occupantur, et in conspectu Domini contra legis præceptum apparere vacui non pertimescunt. Pater itaque sanctus, qui hæc videbat, recordatus sententiæ illius, Quoniam omnes administratorii spiritus sunt, in ministerium missi propter eos, qui hereditatem capiunt salutis; sicut proficientium congratulabatur fervori, sic paterno pietatis affectu, deficientium miserabatur tepiditatem. *Ibidem cap.* IV *ponitur alia beati Viri visio his verbis conscripta :* Celebrabantur aliquando solemnes vigiliæ, et Vir Domini cum cæteris fratribus aderat : cumque hymnus Te Deum laudamus cantaretur, vidit sanctos angelos multa claritate fulgentes, mira etiam vultus alacritate devotos : qui utrumque chorum percurrentes, modo hunc, modo illum excitabant, cantantibus aderant, et quasi congratulantes astabant, et ut divinus ille hymnus cum devotione percantaretur, modis omnibus elaborare satagebant. Intellexit ergo Vir sanctus, hymnum illum vere esse divinum, et angelis sanctis esse familiarem, quos tanta instantia videbat operam dare, quatenus a fratribus ad honorem Dei cum fervore devotionis cantaretur. *Deinde occasione istius hymni sequuntur ista :*

recr.

147 Cuidam etiam fratri spirituali videre concessum est, dum idem hymnus inciperetur, quod ab ore incipientis flamma magni splendoris erumpebat, et sursum conscendebat. *Manricus cap.* III, *num.* 4 *ad præsens argumentum,* Duo, *ait,* invenio

A invenio notata a Fiteriensi, quæ sibi lector facile persuadeat. Alterum est, angelorum excitationem non materialem a somno intelligendam; sed spiritualem ad mentis devotionem, ut, si qui tepidi, in fervidos evaderent; fervidi, ferventiores efficerentur. Alterum, incipientem hymnum Te Deum laudamus, de cujus ore flamma ignea erumpens, et sursum volans, a fratre illo devoto visa dicitur, non alium fuisse, quam Bernardum Patrem, cui ex injuncto munere abbatis eumdem hymnum incipere incumbebat. Quod ab initio Cistercii usu receptum, hodie etiam videmus observari. *Idem historicus num. 10 refert factum aliquod peculiare de* S. Bernardo, *quod sicut ipse recitat ex alio auctore, sic ego illud huc transcribo :*

Inquiritur, an Felix Valesius a sua matre sit Sancto oblatus

148 In Historia, *inquit*, Segoviæ nuper edita de exordio et progressu sanctissimæ familiæ, quam sub invocatione sacræ Triados fidelibus captivis redimendis Deus providit, notatum lego, unum e primis illius institutoribus Hugonem Valesium (Theobaldi Comitis nepotem ex sorore) qui post Felix Valesius dictus est, atque una cum beato Joanne, dicto de Matha, insignis operis B fundamenta felicia jecit; lego, inquam, hunc Sanctum hoc anno natum, et post baptismum, deferente matre, ad Claramvallem ductum, offerendum ibidem per Bernardum omnipotenti Deo, et sancti Patris accepturum benedictionem: quod ab auctore illius Historiæ lib. I cap. 5 traditum omittere non libuit: quamvis nec adhuc sciam, unde hauserit, nec sim ignarus, in his, quæ alias miscet, a veritate nonnihil aberrare. Certe in tempore nulla est repugnantia, et Hugoni aut Felici, si revera Theobaldi nepos fuit, non ullus alius Bernardo parente proprior, quem apud Deum ab ipsis incunabulis intercessorem quæreret. Sed et Bernardo non exigua gloria est, tantum habuisse alumnum sive clientem, illustraturum orbem atque illud seculum miraculis et meritis, sequentia vero repleturum gloriosa prole.

in monasterio Claravallensi :

149 *Hanc rem, uti vides, qua hunc Sanctum a Sancto nostro ad Claramvallem Deo oblatum spectat, subtimide Manricus ex alio refert; et non immerito. Quid enim? Origo et educatio S. Felicis Valesii non videntur hactenus satis solide comperta: scriptor rei gestæ, quam retulimus, nimis est recens, nec auctoritatis sat pro-* C *batæ, quam ut se solo fidem facere possit, cujus ne nomen quidem exprimit Manricus; nec profert monumenta antiqua, quibus factum præsens confirmetur. Quamobrem liceat nobis desiderare probationem melioris notæ, antequam eidem assentiamur. Ne tamen præpropere nimium, re utpote nondum satis matura, quidquam statuamus, eam remittimus ad diem* XX *Novembris, quo agendum erit de S. Felice Valesio, pluscula tunc fortasse suboritura luce nostris successoribus ad improbandum vel confirmandum præsens factum. Idem esto dictum ad illa, quæ habentur in Vita ejusdem Sancti, auctore R. P. M. Fr. Francisco a S. Augustino Macedo, Minorita Lusitano, Romæ latino sermone edita anno 1660, in qua cap.* II *floridulis quidem verbis, sed nullo citato auctore, argumentum præsens hæc verba describitur :* Nato Felici Eleonora lac præbuit; sed melle illud condire studuit. Igitur Claramvallem adiit, et Bernardum quæsivit, quem cælestem favum sciebat. Hic verbis infanti mel instillavit, nec abstinuit amplexu, quod credidit Bernardus in lilia et rosas incidisse. Obtulit ante aram Deo floridum pignus tamquam fasciculum. Apem Bernardum credidit, qui vidit puerum in ulnas gestantem.

AUCTORE J. P.

an idem sub ejus disciplina ibidem vixerit

150 *Sunt, qui plus dicant, prout intelligo e neoterico auctore, qui Vitas Sanctorum vulgavit Gallice tribus tomis. Nam ad diem* XX *Novembris in Vita S. Felicis Valesii, nonnullos esse affirmat, qui velint, eum sacræ instructionis gratia sub disciplina* S. Bernardi, *petiisse Claramvallem: verum sicut historia superior de S. Felice, quem mater ejus ad* Bernardum *detulerit infantem, quemque is obtulerit Deo, parum hactenus mihi videtur credibilis; sic multo minus credibilis mihi apparet ea, quæ vult, eumdem S. Felicem sub Abbatis nostri disciplina vitæ religiosæ instutis imbutum fuisse; quamdiu hoc non video idoneis testimoniis corroborari.*

§ XV. Opusculum de gratia et libero arbitrio; consessus et auctoritas in synodo Trecensi; regula Militum Templi an a Sancto condita. E

Tempus, occasio, ac elogia

Confectio hujus opusculi, quo de Ecclesia Catholica universa sanctus Doctor immortali titulo meritus est, innodatur anno prædicto Christi 1127 ab auctore Annalium Cisterciensium, apud quem ibidem cap. IV *nonnulla circa illud observantur. Habetur apud Mabillonium volumine primo col. 603 et sequentibus, et hac prævia admonitione ibidem pag. 601 illustratur :* Hoc opusculum Bernardus ante annum MCXXVIII composuit, id est, ante annum ætatis suæ Tricesimum octavum. Agit DE GRATIA ET LIBERO ARBITRIO, ex occasione cujusdam collationis cum homine nescio quo, cui sanctus Doctor nimium gratiæ tribuisse visus fuerat, quasi nihil reliqui libero arbitrio faceret in actibus humanis. Præcipuus ergo libri scopus est, quæ sint gratiæ, quæ liberi arbitrii partes in negotio salutis. Huc multa docentur de libero arbitrio Dei, angeli et hominis, integri, lapsi, et beati: item de gratia primi hominis ante et post lapsum. Parvus liber, sed qui plus succi et solidæ doctrinæ contineat, quam magna librorum volumina, quæ de F hoc theologico argumento pertractant. Stilus vegetus, vivaci ingenio et lumine plenus: verba propria et materiæ accommoda; oratio facilis, non arte quæsita, sed quasi naturalis; non obesa et exilis, sed pinguis et nervosa: elegans concinna et jucunda; non trivialibus scolæ verbis languens, non barbara aut inculta. Non ita pressa, ut parce et guttatim fluat; nec tamen ita profusa, ut torrentis instar, quasi rupto aggere, et siccato alveo, erumpat; sed pari tenore et gravi majestate æqualiter profluens, fontem indicat indeficientem, qui non ex alieno plenus sit, sed ex proprio, immo ex Dei dono, atque ex continua Scripturæ meditatione, præsertim Apostoli, num. 48.

istius opusculi.

152 De isto Opusculo Gaufridus in libro tertio de Vita Bernardi capite 8 agens. « Quam non » ingratus, inquit, gratiæ Dei, ex his liquet, » quæ de GRATIA ET LIBERO ARBITRIO tam fide- » liter quam subtiliter disputavit ». Nec prætermittenda verba epistolæ LII ad Haimericum Cardinalem, quæ sub annum MCXXVIII scripta est. « Quæsivit a me præfatus episcopus (Gau- » fridus

AUCTORE J. P.

» fridus Carnotensis) aliqua ex nostris opuscu» lis quæ vobis mitteret : sed non fuit ad ma» num, quod vestro dignum crederem studio. » Libellum tamen DE GRATIA ET LIBERO ARBI» TRIO nuper edidi : illum vobis libenter mit» tam, cum vos velle cognovero » . Directus est libellus Guillelmo sancti Theoderici abbati, singulari Bernardi amico, ad quem Apologia superius *(col.* 525 *et seqq.)* edita, et epistolæ complures. *Sic de laudatissimo hoc sancti Doctoris Opusculo lectorem præmonet eruditissimus Mabillonius, qui illud notationibus etiam explanavit. Jam gradum faciamus cum historico Cisterciensi ad annum Christi* 1128, *sancto Patri valde honorificum, sicut planum fiet ex dicendis occasione concilii Trecensis, quod vel invitus sua præsentia condecoravit.*

Concilio Trecensi, quod anno 1128 est habitum,

153 *Baronius illud intexit anno Christi* 1127 ; *sed a Pagio in Critica ad istum annum num.* 11 *corrigitur his verbis :* Concilium Trecense, cui Matthæus, Albanensis episcopus Cardinalis, legatus Apostolicus, archiepiscopi Remensis et Senonensis, variique episcopi interfuere, anno tantum sequenti celebratum ; cum in ejus præfatione Joannes Michaëlensis concilii scriba dicat, illud habitum « in solemnitate sancti Hilarii » (nempe die XIII mensis Januarii) anno MCXXVIII » ab incarnato Dei Filio, ab inchoatione præ» dictæ Militiæ (nempe Templariorum) IX » qui annus Incarnationis etiam notatus reperitur in codice Ms. bibliothecæ Victorinæ Parisiensis, et in Historia Hierosolymitana Jacobi de Vitriaco. Tyrius quidem ait, concilium istud Ordinem Templariorum jam a novem annis fundatum confirmasse : sed cum is annum Incarnationis vel a die XXV mensis Martii, vel a die Paschatis ibi incipiat, certumque sit, concilium mense Januario congregatum, Tyrius non nisi de mense Januario sequentis Christi anni interpretari potest ; et male aliqui viri docti, cum ad ejus annos Incarnationis numerandi modum animum non advertissent, vel numeros apud Tyrium mendose descriptos esse causati sunt, vel ad vanas interpretationes recurrere. Annus itaque æræ Dionysianæ MCXXVIII, mense Januario erat adhuc annus MCXXVII Tyrio, et nonus exiens a Fundatione Ordinis Templariorum. *Hæc de anno concilii, de actis autem ejus tractatur ex Guilielmo Tyrio lib.* XII *cap.* VII *apud Labbeum tomo X Conciliorum col.* 922.

interesse renuit; sed frustra :

154 *Matthæus itaque Sedis Apostolicæ legatus ac concilii præses, quo negotiis in eodem pertractandis majus etiamnum auctoritatis pondus adjiceret, præter Remensem ac Senonensem præsules, eorumque suffraganeos,* abbates, *ex Guilielmo Tyrio, quem modo citabam,* Cisterciensem, et Clarævallensem, *quibus etiam ab eo additur* Pontiniacensis cum aliis pluribus, *eidem concilio interesse voluit.* Verum Bernardus, *inquit Manricus ad hunc annum cap.* I *num.* 3, qui semel proposuerat monasterio non egredi, ut ad Petrum Leonis, Cardinalem item Legatum, ante duos annos dederat in litteris, ægre sane, nec sine magna difficultate avulsus est, nihil non causans, nihil non excusans, et neque infirmæ, qua detinebatur, valetudini, nec propriæ insufficientiæ parcens. *Exstat de illis rebus* S. Bernardi *epistola* 21 *ad Matthæum Legatum, qua se excusat, quod vocatus ad negotia tractanda, non accesserit. Data indicatur apud Mabillonium col.* 38 sub finem anni MCXXVII. *Quis autem Matthæus iste fuerit, de quo supra recurrit sermo, ibidem observat :* Matthæus, *ait,* ex canonico Remensi monachus Cluniacensis apud S. Martinum de Campis, dein Cardinalis, et episcopus Albanensis, vir miræ sanctitatis, ex Petro Venerabili, is est, ad quem hæc epistola scripta est, instante concilio Trecensi anni MCXXVIII, ex fusioribus Notis *col.* 16. *Porro istius epistolæ characteres sunt hujusmodi, ut mirificam Sancti modestiam inspirent lectori, et luculentissimæ sint testes, Virum in aliorum oculis tam magnum, in suis vere parvulum fuisse : quibus item hac submissæ obedientiæ clausula finem imponit :* Vos tamen (Vobis dico , Pater) noveritis, quia paratus sum, et non sum turbatus, ut custodiam mandata vestra. Vestræ autem indulgentiæ erit, parcere mihi, ubi parcendum decreveritis.

reverentiam erga episcopos in eodem congregatos Theobaldo Comiti commendat :

155 *Ejus ad Theobaldum, Comitem Campaniæ, epistolam quid memorem? Legi ea potest apud Mabillonium col.* 51, *estque numero trigesima nona, anno Christi* 1127 *ibidem illigata ; in qua eum hortatur, ut erga episcopos, concilii causa in ejus civitate Trecensi constitutos, honorifice et reverenter se gerat. Fragmentum ejusdem postquam recitasset Annalista Cisterciensis num.* 5, Hactenus, *ait,* sanctus pater ad Theobaldum ; ut sibi latebras, sic Ecclesiæ honorem appetens, et reverentiam Prælatis exhibendam, quorum se dignum consortio non judicabat. *De litteris, quas a Sancto ad* Petrum Leonis *scriptas citabat paullo ante Manricus, observa nonnulla per transennam, ut ita loquar. Mabillonius in notis ad epistolam* 17 *col.* 35, *quæ Petro diacono Cardinali et legato inscribitur, hæc animadvertit :* Petrus iste alius sine dubio est a Petro Leonis itidem Legato, sed presbytero Cardinale, ut probavimus in Præfatione ad hunc tomum. *Et mox subjicit, quisnam Petrus iste videatur esse. Pagius in Critica Baroniana ad annum Christi* 1125 *agens de Petro Cardinale Legato, quem misit Honorius PP. II contra Pontium, Cluniacensium olim abbatem, ac monasterii eorum invasorem, num.* 3 *statuit, hunc esse* diversum a Petro Leonis ; quia is Cardinalis presbyter erat jam ab anno MCXX juxta Onuphrium, et certo certius anno MCXXI, ut eo, *ait,* anno vidimus. *Deinde* Petrus *hic,* cui causa Pontii ab Honorio II commissa, alius *ipsi* esse non potest, quam Petrus diaconus Cardinalis et Legatus, ad quem divus Bernardus scripsit epistolam ordine XVII, quia legatio ejus nullo alio per hæc tempora anno peracta esse potuit, quam currenti ; *unde deducit,* eam divi Bernardi epistolam, quam Mabillonius circa annum MCXXVII datam notat, ad hunc omnino annum pertinere ; *uti et alias duas, videlicet* 18 *et* 19, *ab eodem ad eumdem Petrum Cardinalem et Legatum datas* ; cum anno sequenti, *sicut addit,* Humbaldus archiepiscopus Lugdunensis , et Gerardus episcopus Engolismensis legatione Gallica functi sint. Mabillonius in Præfatione ad editionem Operum S. Bernardi abbatis § 4 num. 39 jam suspicatus fuerat, Petrum diaconum Cardinalem et Legatum, cui præfatæ Bernardi epistolæ inscriptæ sunt, eum fuisse, qui adversus Pontium abbatem Cluniacensem in Galliam accessit ex mandato Honorii Papæ ; sed id apud me certum et indubitatum. *Hactenus Pagius, qui etiam ad annum Christi* 1127 *num.* 12 *observat, epistolam decimam septimam* S. Bernardi *male a Baronio revocari ad concilium Trecense ; dum enim* sanctus Abbas excusat *in ea,* quod vocatus non venerit... ibi... de alia profectione nobis, *inquit,* ignota, sermonem habet.

156 *Quod*

ejusdem in concilio auctoritas. An regula Templariorum in eo datæ

156 *Quod vero attinet ad concilium Trecense, cui sanctum Doctorem una cum pluribus aliis dicebamus interfuisse; quid referam Viri auctoritatem, qua solis adinstar inter alios ejusdem synodi Patres fulsit? Apud Miræum enim in Chronico Cisterciensi ad annum* 1128 *illorum nomina recensentem, habentur ista :* Supra nominatus abbas Bernardus ClaræVallensis non defuit; cujus sententiam præscripti *Patres* libera voce collaudabant. *Hæc etiam exstant apud Labbeum tomo X Conciliorum col.* 924. *In Prologo autem ad Regulam Templariorum ibidem col.* 923, *et apud Miræum modo citatum, quæ in dicto concilio Trecensi illis est data, ab eodem fuisse commissam sancto Abbati, testatur sæpe memorati concilii scriba :* Ego Joannes Michaëlensis præsentis paginæ, jussu concilii, ac venerabilis abbatis Clarævallensis (*Bernardi*) CUI CREDITUM AC DEBITUM HOC ERAT, humilis scriba esse divina gratia merui. *Quæri autem loco potest, an Sanctus composuerit Regulam Templariis præscriptam. Affirmant Manricus ac Miræus; negat Mabillonius volumine primo in Admonitione ad Opusculum ipsius Sancti sextum tomi II,* B De laude novæ militiæ ad Milites Templi *inscriptum, cui Opusculo, quod exstat col.* 543 *et sequentibus, editor ille in rem præsentem ista præmittit :*

conditor

157 Templariorum Regulam ex codice Victorino typis mandavit Miræus, eamque Chronico Cisterciensi inseruit « utpote a S. Bernar- » do, inquit, abbate Claræ-vallensi (ut ex Pro- » logo patet) dictatam ». Regula hæc totidem capitulis, quot Regula S. Benedicti, ex qua magna ex parte de verbo sumpta est, constat, id est capitulis LXXII. Sic vero inscribitur ante Prologum : « Regula pauperum commilitonum Chri- » sti, Templique Salomonici ». Manricus ad annum MCXXVIII cap. 2 hanc Regulam Bernardo auctori cum Miræo tribuit, ad idque probandum duo loca adducit ex Prologo. Primus locus sic habet : « Sane autem prorsus licet nostri dicta- » minis auctoritatem permaximus numerus reli- » giosorum Patrum, qui in illo concilio divina » ammonitione convenerunt, commendat; non » debemus silenter transire, quibus viden- » tibus, et veras sententias proferentibus, ego » Johannes Michaëlensis præsentis paginæ » *etc.* C *quæ nos paullo ante jam dedimus.* Verum hæc verba non significant ullam Regulam a Bernardo pro Templariis fuisse compositam; sed eum in Johannem Michaelensem rejecisse impositum sibi scribæ officium. Neque quidquam amplius conficitur ex sequentibus verbis, quæ post enumerationem Patrum Trecensis concilii hoc modo referuntur.

fuerit Vir sanctus.

158 « Ipse vero Magister militiæ, Hugo no- » mine, revera non defuit, et quosdam de Fratribus » suis secum habuit, verbi gratia F. Gode- » fridum, F. Rovallum, F. Ganfridum Bisol, » F. Paganum de Monte-desiderii, Archembau- » dum de sancto Aniano. Iste vero Magister Hu- » go cum istis discipulis modum et observantiam » exiguæ inchoationis sui militaris Ordinis, qui » ab illo, qui dicit, Ego principium, qui et » loquor vobis, sumpsit exordium, juxta me- » moriæ suæ notitiam supra nominatis Patribus » intimavit. Placuit itaque Concilio, ut consi- » lium ibi lima et consideratione divinarum Scri- » pturarum diligenter examinatum, tamen cum » providentia Papæ Romanorum ac Patriarchæ » Jerosolymitarum, nec non etiam assensu Ca- » pituli pauperum commilitonum templi, quod » est in Hierusalem, scripto commendaretur, et » inenodabiliter servaretur ». Quibus verbis id tantum a Patribus sancitum fuisse intelligimus, ut Militibus Regula ex eorum consensu, consultis Romano Pontifice et Patriarcha Jerosolymitano, prescriberetur; sed Bernardus ejus auctor nequaquam asseritur. Quinimmo Albericus Ordinis Cisterciensis eisdem Militibus Regulam sancti Augustini impositam scribit. Unde in Monastico Anglicano ad Ordinem sancti Augustini revocantur. Permirum esset, si Albericus Trium-fontium haud longe a Clara-valle monachus Cisterciensis, hanc Bernardi Regulam ignorasset, et pro illa Militibus, qui ejus tempore supererant, aliam tribuisset. *Hasce ob rationes eruditissimus Mabillonius confectionem Regulæ prædictæ abjudicat S. Bernardo : quibus non acquiescens, alias istis ita superaddit :*

AUCTORE J. P.

variis allatis rationibus, examinatur.

159 Guillelmus Tyrensis episcopus in jam dicti libri XII cap. VII tradit, eisdem Militibus, qui ante concilium Trecense « non nisi novem » erant, de mandato domini Honorii Papæ, et » domini Stephani Jerosolymitani Patriarchæ, » fuisse institutam Regulam, et album habitum E » assignatum » cum antea vulgari usi essent. » « Postmodum vero tempore domini Eugenii Pa- » pæ, ut dicitur, cruces de panno rubeo man- » tellis suis cœperunt assuere » tam equites « quam » eorum Fratres, qui dicuntur servientes. Quo- » rum res adeo crevit in immensum, ut hodie (inquit Guillelmus) » trecentos plus minusve in » conventu habeant equites, albis chlamydibus » indutos, exceptis Fratribus ». Ex his postremis verbis conficimus, Regulam illam, quæ Bernardo auctori tribuitur, nonnisi post Guillelmum Tyrensem scriptam fuisse : quandoquidem in cap. XXI notantur quidam « pseudo fratres ex » Ultramontanis partibus, mentientes se esse » de Templo » et quædam apud ipsos Milites » sine discretione ac consilio communis » Capituli succrevisse penitus amputanda » arguuntur, nempe quod « habebant OLIM famuli et » armigeri alba vestimenta, unde veniebant damna » importabilia. »

et asseritur, eum istarum regularum auctorem non extitisse.

160 Nullum vero generale Capitulum Templariorum fuit ante concilium Trecense : nullus antea peculiaris Militum habitus, sed vulgaris. Albus eis concessus est a Patribus concilii, exceptis Servientibus. Plane vel ex his solis verbis F intelligitur, hoc saltem Capitulum longe post tempus concilii fuisse adscriptum. Capitulum VII « stando divinum officium audiri » non solum non laudat, sed etiam vituperat, statuitque audiri sedendo. Quod sane statutum in Bernardi mentem non venisset. In Capitulo LXI statuitur « ut amplius sorores non habeantur ». Quod arguit non fuisse recens institutum. An Johannes Michaelensis istius Regulæ auctor sit, aliis judicandum relinquo. *Quod vero Pater sanctissimus etiamsi non in hac re, alibi tamen bene meritus fuerit de Templariis, narrat Manricus cap.* III, *num.* 5 *et* 6.

§ XVI.

AUCTORE J. P.

§ XVI. Querelæ curiæ Romanæ a sancto Doctore dilutæ; famosum schisma pseudopapæ Anacleti ab ipso compressum; annus cædis venerabilis Thomæ, Prioris Victorini.

Negotia boni publici dum recte administrat.

N*egotia boni publici, ad quæ* Bernardus *vel invitus non raro accersebatur, magnas adversus eum querelas, ne dicam, odia concitarunt. Rei hujus summam, ab historico Cisterciensi ad annum Christi* 1129 *pluribus recensitam, non est necesse huc transcribere; eum satis ea possit intelligi ex epistola Sancti* 48, *quæ est inscripta Haimerico Romanæ sedis Cancellario, et in qua injustas contra se querelas forti ac intrepido calamo diluit. En tibi itaque, lector, excerptum ex eadem epistola fragmentum. Observa* B *autem scriptum illud non dirigi ad solum Cardinalem Haimericum, sed ad alios etiam Cardinales, quos* fraternitatis *nomine appellat; de quo consule Mabillonii notas col.* 55. *Unde consequens est, Romanam Curiam obloquiis contra eum personuisse, ut non obscure e Viri sancti rescripto conficitur, e quo hæc delibo:* Etiamne pauperi et inopi veritas odium parit? Et ne ipsa quidem miseria declinare invidiam potest? Querar, an glorier, quod factus sum et ipse inimicus vera dicens? vera dicens, an recta agens?... Quid in me, ó boni viri, displicuit fraternitati vestræ? Utrumne, quod apud Catalaunum amotus est a villicatione sibi credita homo usquequaque diffamatus, quia in ecclesia Virdunensi, cui præfuerat, dissipasset bona domini sui? An quod in urbe Cameracensi monasterii sui manifestus destructor Fulbertus cedere compulsus est Parvino, qui omnium testimonio fidelis est servus et prudens? An certe quod Lauduni de prostibulo Veneris suum Deo sanctuarium restitutum est? Propter quod horum me, non dico lapidatis, sed laceratis, ut minus aliquid recipiam a domino meo? Et hoc merito, atque cum omni gloria C responderem, si quid in eis meum cognoscerem.

qu relas subit in curia Romana:

162 Nunc autem ut quid judicor ego de factis alienis? aut si meis, cur tamquam de malis? Cum cuncta hæc juste atque præclare gesta fuisse, nulla imprudentia dubitare, nulla negare impudentia possit... Novum genus detractionis, et revera simile aliquid habens operi Balaam, qui ductus et conductus ad maledicendum populo, magis benedictionibus cumulabat... At... nil mea refert de his, quorum auctor non exstiti. Laudent si volunt, vel vituperent, si audent; de primo quidem dominum Albanensem; de secundo vero dominum Remensem; porro de tertio eumdem æque archiepiscopum simul et episcopum Laudunensem, cum rege pariter et multis aliis reverendis personis, qui se utique auctores in his et principes exstitisse minime diffitentur. Si bene egerunt, quid ad me? Si aliter, quid æque ad me? An tota, et sola culpa mea est, quod affui, homo solis latebris dignus?... Affui..., negare non possum: sed vocatus, sed tractus. Utinam non issem ad illa! Utinam non irem ad similia! Utinam et nuper non issem, ubi vidissem adversum Ecclesiam Apostolica (prô dolor!) auctoritate (*Vide epistolam* 46 *et* 47) violen- D tam armari tyrannidem, quasi non satis per se insanisset. Tum demum sensi juxta Prophetam adhærescere linguam meam palato meo *etc.*

sed non ... diluit

163 Propter hujusmodi, etsi aliud non sit, gravor interesse causis, quarum præsertim mea non interesse cognosco. Gravor, sed trahor. At vere ab hac necessitate per quem melius retrahi posse speraverim, quam per vos, vir optime?.. Indicatur, si placet, clamosis et importunis ranis de cavernis non egredi, sed suis contentas esse paludibus. Non audiantur in conciliis, in palatiis non inveniantur: ad causas, ad negotia nulla necessitas, nulla trahere possit auctoritas... Non tamen idcirco etiam me latente et tacente cessare puto murmur ecclesiarum, si non cesset Romania Curia pro voluntate assistentium facere præjudicium in absentes. Valete. *Sic injustas contra se querelas acriter diluit Vir magnus, eo nimirum ad objecta respondens liberius, quo in culpæ nescia et ingenti virtutum comitatu circumsepta conscientia staret securus obloquiorum. Nonnulla quæ in recitato fragmento occurrunt, explanantur apud Mabillonium tum in notis brevioribus ad dictam epistolam col.* 55 *et* 56; *quibus adde fusiores col.* 22. *Manricus annum* E *Christi, quem antea ex ipso signabam,* 1129, *cap.* VII, *num.* 8 *refert* S. Bernardi *vaticinium; sed de eo inferius.*

Nomen imm... tale

164 *Quod scripserat sanctus Doctor in epistola ad Haimericum paullo ante citata,* consilium *sibi* esse et propositum, numquam (*si causa duntaxat* nostri, *inquit*, Ordinis non fuerit) exire de monasterio, nisi aut Apostolicæ Sedis legato, aut certe proprio vocante episcopo, quibus nostræ humilitati, sicut optime nostis, contradicere omnino fas non est, nisi ex quocumque superioris auctoritatis privilegio; *quod, inquam, sanctus Doctor tunc scripserat, suum boni publici causa e monasterio ac amata sibi solitudine egressum æquissimis istis conditionibus restringendo, locum habuit anno Christi* 1130, *occasione famosi schismatis, quod male feriatus ac turbulentus pseudo papa Petrus Leonis, assumpto nomine Anacleti, adversus Innocentium PP. II in Ecclesia Dei concitavit. Argumentum hoc cum unum sit e præcipuis ornamentis, quibus* S. Bernardus *immortale apud posteros nomen promeritus est, et gloriam nulla oblivione delendam,* F *mirari non debemus, illud ab eruditissimo Mabillonio secundis curis ad incudem revocatum, et ex variis veterum monumentorum documentis illustratum in egregia illa Præfatione generali, quam* Bernardi *Operibus a se recusis præfixit,* § IV. *Quam itaque laudato Mabillonio, de republica litteraria tot aliis monumentis, quæ in lucem dedit, adeo præclare merito, debemus lucubrationem, hoc loco non quidem totam, sed quoad in rem nostram fuerit satis, recudere visum est. Ea vero quæ verbis aliorum intexuit de suo idem auctor, parenthesi includam.*

repererunt ... sancto

165 Etsi, *inquit*, Baronius, aliique scriptores ecclesiastici, de schismate, post Honorii II obitum anno MCXXX Innocentium inter et Anacletum conflato, multa scripsere; nonnulla tamen ampliori explicatione egent, quæ ex veterum monumentorum lectione supplere conabimur. *Deinde, paucis interjectis, præsentem materiem laudatus Mabillonius ita deducit et illustrat:* Petrus Leonis, ex gente Leonina Romanus, ex monacho Cluniacensi creatus est primum, si Onuphrio credimus, a Paschali II diaconus

A conus cardinalis tit. sanctorum Cosmæ et Damiani : dein a Callisto II presbyter cardinalis sanctæ Mariæ trans - Tiberim, tit. Callisti, anno MCXX : « Fuit hic Petrus (uti ex Chronico Mauriniacensi discimus) Petri filius, filii Leonis. » Leo vero a Judaïsmo Pascha (id est transitum) » faciens ad Christum, a Leone baptizari, et » ejus nomine meruit insigniri (Leonem IX in» terpretare.) Hic vir (scilicet Leo ex Judæis) » quia scientissimus erat, in Curia Romana ma» gnificus effectus, genuit filium nomine Pe» trum, magnæ famæ, magnæque potentiæ post » futurum.

ea, quæ egit

166 » Ea tempestate inter regem Teutonico» rum, qui ex successione Karoli magni Roma» norum patricius erat, et Ecclesiam Romanam » illa turbulentissima de investituris orta est sedi» tio In qua vir ille in tantum armis strenuus, » consilio providus, et Ecclesiæ Romanæ fide» lis exstitit, ut ei cum cæteris munitionibus, » quæ Romæ sunt, illam quoque, quæ illius » urbis videtur obtinere similitudinem, turrim » dico Crescentii, quæ a parte Galliarum in » parte Tiberini pontis sita est, Papa committeret,
B » et cum præ cæteris familiarem haberet. Hac » occasione mirabiliter accrescens, quotidie sui » melior efficiebatur, et divitiis, possessionibus, » honoribus augmentabatur ». Hæc præmittenda fuerunt, quoniam ex Petri genere, judaïsmo, potentia, turre Crescentii, arcem sancti Angeli appellant, qua Anacletus se tutabatur, pendet rei gestæ notitia. Pergit Chronographus Mauriniacensis. « Inter cæteram sobolem, cujus plu» rima multitudine sexus utriusque a quibusdam » Antichristus gloriabatur, genuit hunc Petrum, » de quo sermo nunc est ; qui litteris traditus, » a quibusdam Antichristi præambulus appella» tur. (Hoc convicium ex consequentibus seu » ex eventu in impositum existimem.) Iste studii » gratia Gallias atque Parisios adiit, et cum re» patriaret, apud Cluniacum, ditissimum atque » sanctissimum cœnobium, monachilem habitum » induit Aliquantisper ibi regularibus institutio» nibus imbutus, a Papa Paschali II patris ad» monitione retrahitur ad curiam, et Cardinalis » effectus tempore Callisti Papæ, cum eodem » Gregorio, qui postea Innocentius II, missus » ad Gallias, Carnoti Belvacique concilia cele-
C » bravit ». Nulla hic mentio de titulo diaconi Cardinalis, quem titulum Petro Leonis a Paschale concessum fuisse Onuphrius tradit. Qua in re potior est auctoritas Chronographi Mauriniacensis, ejus temporis æqualis.

in bonum totius Ecclesiæ Catholicæ,

167 Gregorius diaconus Cardinalis tit. sancti Angeli ab Urbano II creatus dicitur, ac deinde Legatus a Callisto II in Galliam missus cum Petro Leonis anno MCXXIV. Sagiam Neustriæ civitatem cum eo accessit, teste Orderico in libro XII p. 877. De hac legatione ita scribit Vincentius in libro secundo de Vita Stephani Grandimontensis cap. XLIX : « Excellentissimi quoque Cardinales, » Gregorius et Petrus Leonis, inter quos post» modum de papatu schisma fuit, cum in Gal» liam missi, in partibus Lemovicis legatione » sua fungerentur, ad hunc virum Dei (Stepha» num) pariter convenerunt ». Et quidem constitutione Sugerii abbatis anno MCXXV subscripserunt ambo ut Legati, apud Chesnium tomo 4 pag. 547 : « Ego Petrus Sedis Apostolicæ presby» ter Cardinalis et Legatus laudo et confirmo. Ego » Gregorius sancti Angeli diaconus Cardinalis, » et Apostolicæ Sedis Legatus » etc. Eodem tempore Bernardus quasdam epistolas scripsit Petro diacono Cardinali Legato, nimirum epistolas XVII et sequentes, quem ipsum esse Petrum Leonis aliquando cum Manrico opinatus sum. At cum Petrum illum, cui Bernardus scribit, diaconum, non presbyterum Cardinalem fuisse constet ; epistolæ illæ Petro Leonis convenire non possunt...

AUCTORE J. P.

compromissio

168 Interea moritur Honorius Pontifex medio Februario anni MCXXX. Præcedentem assignat Chronographus Mauriniacensis, de more Gallicano, quo novi anni initium a Paschate deducebatur Tum « Cardinales (ait idem Chrono» graphus) qui cum Cancellario (Haimerico) inibi » aderant, et Honorio infirmanti assederant, » Gregorium quemdam (eum scilicet, quem » modo laudabamus) scientia ac religione præ» clarum, sibi præficiunt, et nimis festinanter, » ut a quibusdam dicitur, pontificalibus induunt » insignibus. Id illius gratia dispensationis factum » dicunt, ut Petrum quemdam, qui sæculariter » ad papatum videbatur adspirare, spe sua fru» strarentur. Fuit hic Petrus, Petri filius, filii » Leonis » et cætera, quæ superius de eo retulimus. Factum clarius exprimit Sugerius in libro de vita Ludovici Grossi, *apud Chesnium inter Historiæ Francorum scriptores tomo IV, pag.* 317, E
ubi ait : « Romanæ Ecclesiæ majores et sapien» tiores (exstincto Honorio) ad removendum » Ecclesiæ tumultum (consensisse) apud sanctum » Marcum et non alibi, et non nisi communiter » Romano more celebrem fieri electionem. (At) » qui assiduitate et familiaritate propinquiores » Apostolici fuerant, timore tumultuantium » Romanorum illuc convenire non audentes, an» tequam publicaretur domini Papæ decessus, » personam venerabilem, Cardinalem de sancto » Angelo diaconum Gregorium, summum elegisse » Pontificem. Qui autem Petri Leonis parti fa» vebant, apud sanctum Marcum pro pacto » alios invitantes convenisse, dominique Papæ » morte comperta, ipsum eumdem Petrum Leo» nis, Cardinalem presbyterum, multorum et » episcoporum, et Cardinalium, et clericorum, » et Romanorum consensu votive elegisse » sicque schisma perniciosum conflatum fuisse.

famosum schisma Anacletianum,

169 Prior itaque erat Innocentii electio, sed præpropera, nec ab universo eligentium cœtu facta.) « Cum autem Petri Leonis pars tum pa- F
» rentum suffragio (addit Sugerius) tum Romanæ » nobilitatis præsidio prævaleret (Innocentius » Urbem deserit, et ad partes Galliarum navi» gio descendit) nuntiisque ad regem Ludovi» cum destinatis (ejus opem efflagitat. Quam ob » rem Ludovicus Stampas indicit) concilium » archiepiscoporum, episcoporum, abbatum et » religiosorum virorum, et eorum consilio ma» gis de persona, quam de electione investigans » Innocentio dat manus, auctore Bernardo, in cujus suffragium totius concilii vota convenerant, teste Ernaldo in libro secundo de ejus vita cap. I. Sub hæc Sugerius, uti ipse persequitur, mandato regis obviam Innocentio missus Cluniacum usque, cujus loci abbas Petrus Venerabilis et monachi Anacleto, monacho quondam suo, Innocentium prætulerant, ut postea notabimus ad epistolam CXXVI. Rex ipse usque ad Floriacense S. Benedicti monasterium cum regina et filiis suis Papæ occurrit, et regium verticem « tamquam » ad sepulcrum Petri inclinans, pedibus ejus pro» cumbit. (Ejus exemplo rex Angliæ Henricus, » itidem Innocentio) Carnotum occurrens, devo» tissime pedibus ejus prostratus (suum suorum

AUCTORE J. P.

» que obedientiam ei promittit. Innocentius vero) » visitando Gallicanam ecclesiam, ad partes se » transfert Lotharingorum : cui cum imperator » Lotharius civitate Leodii cum magno archie» piscoporum et episcoporum, et Teutonici re» gni optimatum collegio celeberrime occurrisset, » in platea ante episcopalem ecclesiam humiliter » se ipsum stratorem offerens, pedes per medium » sanctæ processionis ad eum festinat, alia manu » virgam ad defendendum, alia frenum albi equi » accipiens, tamquam dominum deducebat. De» cendente vero tota statione, eum suppodiando » deportans, celsitudinem paternitatis ejus notis » et ignotis clarificavit ». Hæc anno MCXXX gesta : ubi Sugerius silet de Bernardo, quem assiduum Innocentii comitem itineris per Galliam fuisse ex Ernaldo discimus.

cujus historia,

170 *Deinde observat Mabillonius*, quid tunc temporis Leodii actum sit, *citans* Aunales Magdeburgenses seu Saxonicos Mss. ad annum MCXXXI : *quo* « Dominica ante mediam Quadragesi» mam, XI Kal. Aprilis, celeberrimus conven» tus XXXVI episcoporum et principum fit Leodii, » domno Apostolico Innocentio et rege Lothario B » ac regina præsentibus » .. Hoc concilium præcesserat synodus Wirceburgensis, uti habent iidem Annales, ab auctore æquali scripti, *videlicet* « concilium XVI episcoporum, mense Octo» bri a rege *accitum*, cui affuit archiepiscopus » Ravennæ, Apostolicæ Sedis legatus : ubi Gre» gorius, qui et Innocentius... a Lothario rege et » omnibus ibi congregatis eligitur et confirma» tur ». Post conventum Leodiensem Innocentius, teste Sugerio, remeat in Franciam, Paschæ festum apud S. Dionysium transigit, et « transactis tribus post Pascha diebus (Parisios » accedit.) Exinde Galliarum ecclesias visitan» do... cum per terram aliquantisper deambu» lasset, Compendii demorari elegit ». Subinde concilio Remis habito, ut tradit Sugerius, et quidem « XIV Kal. Novembris » testante Dodechino, ibidem Ludovicus Junior regia insignia ab Innocentio accepit VIII Kalendas easdem, prout notavit Robertus Sigeberti continuator. Annales Saxonici Mss. ad annum MCXXXI « Inno» centius Papa, iterum collectis ecclesiasticis viris » (id est post synodum Leodiensem) et fi» delium turbis, apud Remensem urbem in festo C » sancti Lucæ grandi synodo per alquot dies » præsidebat ». Addit Sugerius, Papam « soluto » consilio » Autisiodori moras egisse, ac demum cum Lothario repetiisse Italiam. Autisiodori moram Chronographus concilio Remensi postponit.

secundus viris

171 Ernaldus in libro secundo de Vita Bernardi cap. I concilium Remense ante Leodiense collocat, atque Innocentium Leodio Claramvallem, ac deinde, post brevem in Gallia moram, cum Lothario Romam contendisse scribit. At synodum Remensem Leodiensi posteriorem esse constat tum ex Sugerii narratione, tum ex Annalibus Saxonicis, sed maxime ex Chronico Mauriniacensi, in quo Innocentii iter accurate describitur ; *cujusque mox textus a Mabillonio subjicitur, uti et alia, quæ ibidem, ne abeamus justo longius, videri possunt.* Petrus interea temporis, seu Anacletus, nihil non molitur, ut quoscumque insigniores viros ad partes suas adjungat. Ex episcopis ei adhæsit Girardus Engolismensis, qui cum legati munus sub Pontificibus proximis gessisset, illud idem vel ab Anacleto impetrare in votis habuit. Idem Guillelmum Pictavorum Comitem ad Anacletum pertraxit. D Præter ea, Rogerium Apuliæ Ducem ut sibi conciliaret Anacletus, sororem suam ei tradidit uxorem, eumque Siciliæ regem coronavit, teste Orderico in libro XIII... Tot tantæquo turbæ, quas fusius fortasse quam locus pateretur, hic descripsimus, multum negotii Bernardo facesserunt, qui varias epistolas circumquaque scripsit ad conciliandos Innocentio schismaticos, et continendos in officio fideles : varia item itinera ejusdem rei causa suscepit, ut ex sequentibus epistolis, et ex Vitæ lib. II cap. VI et VII intelligitur.

a Mabillonio elaborata

172 Superest hic agendum de Girardo Engolismensi episcopo, cujus mores egregie descripsit Arnulfus, tum Sagiensis archidiaconus, dein episcopus Lexoviensis, in tractatu adversus eum edito, quem Acherius noster in tomo secundo Spicilegii typis vulgavit. *Indignissima ejus facinora deinde pluribus a Mabillonio depinguntur ex eodem auctore.* Per funesta *porro illa* ac diuturna schismatis illius tempora quantos Bernardus labores sustinuerit, quot itinera confecerit, ex ejus Vita et epistolis, ut jam diximus, intelligitur. Hujus rei causa ter in Italiam profectus est, ejusque tandem opera schisma compressum, E mortuo Anacleto anno MCXXXVIII ; cui schismatici Victorem antipapam substituerunt « non tam per» tinacia schismatis, quam ut opportunius per » aliquam temporis moram Papæ Innocentio re» conciliarentur. (Et re quidem ipsa Victor) ad » Virum sanctum (id est Bernardum) nocte se » contulit, et ille eum, nudatum quidem usur» patis insignibus, ad domini Innocentii pedes » adduxit » *sicut testatur Ernaldus in Vita lib.* II *cap.* V *num.* 137 *apud nos. Atque hic funestissimi ac diuturni schismatis finis, quod curis ac laboribus indefessis sancti nostri heroïs* Bernardi *felicissime ac honorificentissime compressum fuit, res ab illo in hac causa gestas pluribus memorante Ernaldo, quem modo indicabam, a num.* 129, *cujusque narrationi lucem afferent ea, quæ antea præmisi e Præfatione Mabillonii. Verum hisce nonnulla singillatim attexere, præsenti nostro instituto accommodatum censeo.*

cui nonnulla nobis hic adduntur

173 *Illud imprimis memorabile pariter ac Sancto admodum gloriosum, quia* aperuit os suum, et Spiritus sanctus implevit illud, *uti testatur Ernaldus cap.* I *num.* 85, *ab eodem utique Spiritu electus, ut concil i Stampensis in gravissimo hoc* F *negotio unus* Bernardus *Patrum omnium in illo congregatorum os et lingua foret.* Unus *enim* omnium ore locutus, *ex eodem biographo,* suscipiendum ab omnibus summum Pontificem Innocentium nominavit : et ratum esse omnes pariter acclamarunt, et decantatis ex more laudibus Deo, obedientiam deinceps polliciti, electioni Innocentii omnes pariter subscripserunt. *Alia vero, quæ Vir sanctus in hac causa egit, cognoscimus ex ejus epistolis. Etenim in ea, quæ est numero centesima vigesima quarta, hortatur Hildebertum Turonensium archiepiscopum, ut Innocentium agnoscat legitimum Pontificem, et inter alia plura in ipsius favorem ita recenset juris illius prærogativas :* Funiculus triplex difficile rumpitur. Electio meliorum, approbatio plurium, et (quod his efficacius est) morum attestatio, Innocentium apud omnes commendant, summum confirmant Pontificem. *Et in epistola* 125 *ad Gaufridum de Loratorio, de quo consule notam Mabillonii, operam ejus requirit in asserendo pontificatu Innocentii, quem merito, ait,* recipit Ecclesia ; cujus et opinio clarior, et electio

AUCTORE J. P.

A ctio sanior inventa est, nimirum eligentium et numero vincens et merito. *Denique in epistola* 127 *ad episcopos Aquitaniæ, causam eamdem egregie tuetur adversus Gerardum Engolismensem, schismatici partes agentem, cujus mores depingit, et subterfugia eludit.*

Quo anno occisus Thomas Prior Victorinus

174 *Ceterum quæ ad Guilielmum ejusdem Aquitaniæ Comitem, ad Anacleti partes a Girardo Engolismensi episcopo nefarie pertractum pertinent, Manricus quidem narrat ad annum* 1130 *cap.* IV; *sed nos ea uti et alia differimus in aliud tempus, quo agemus de ejus per* S. Bernardum *conversione ad meliorem vitam. Idem auctor ibidem cap.* V *refert, quidnam Vir Sanctus egerit in causa venerabilis Thomæ sancti Victoris Parisiis Prioris, sacrilege trucidati; sed Pagius in Critica Baroniana ad annum Christi* 1135 *num.* V *probat contra varios, quos ibidem allegat, cædem ejus pertinere ad annum* 1133, *quam temporis rationem ante ipsum etiam ostenderat Mabillonius in notis fusioribus ad epistolam* 158 S. Bernardi. *Citatus Annalium Cisterciensium conditor cap.* VI, *num.* 8, S. Bernardum *a Januensibus postulatum fuisse præsulem scribit (Vide* B *Ernaldum lib.* II *Vitæ cap.* III) *sed frustra; observans illi evenisse illud Guillelmi lib.* I *Vitæ cap.* XIV: Cum dignus esset, ut cogeretur, nescio quo judicio Dei, et singularis reverentia sanctitatis jam olim apud omnes obtinuit, ne aliquando ad aliquid contra suam voluntatem cogatur.

§ XVII. Iter Leodiense Innocentii PP. II cum S. Bernardo; qui jus Ecclesiæ defendit contra Lotharium regem; excursio, ut fertur, in Artesiam; Guerrici ac multorum aliorum conversio; Innocentius PP. visit Claravallenses; S. Bernardi in Concilio Remensi auctoritas; insulæ Catalaunenses ab eo recusatæ.

Innocentio II in itinere Leodiensi opportune adjunctus

C*hronographus Cisterciensis, relatis ad annum Christi* 1131 *cap.* I, *Innocentii PP. II cum* S. Bernardo *ad Leodienses itinere, et honorifica post eorum adventum susceptione, quam Lotharius rex Vicario Christi exhibuit submissa admodum erga eumdem reverentia, sicut in antecessum* § XVI *jam diximus; his, inquam, relatis, idem Chronographus factum ibidem exponit a num.* 3, *e quo conficitur, laudatum Pontificem valde congrue et opportune sibi in ista profectione comitem adjunxisse Virum nostrum sanctum. Nam Lotharius in demissa illa sui abjectione in gratiam Innocentii,* in propriam, *ut loquitur Manricus,* utilitatem cuncta convertere, et vel ex ipsa pietate quæstum, ex religione potentiam intentare, ne gratis Innocentio famularetur, investituras usurpatas olim Ecclesiæ, sed a Callisto secundo, ut supra vidimus, vendicatas constanter, inter obsequia repetere ausus est, ratus Pontificem tunc adhuc Roma exulem, imo et profugum, eoque ejus ope indigentem adversus æmulum, nihil sibi petenti negaturum, cui vel tacenti solum et acceptanti omnia indulgenda forent ab Anacleto. Hic major Innocentii conflictus fuit, si concessisset, Ecclesiam pene prodentis, quippe emendis tiaram de Petri juribus, imo de vero Christi patrimonio, eoque jam indigni pontificatu, sed destituendi a Lothario si resiliret, atque ipsa illius regis desertione Ecclesiam diu divisam quassatamque, amplius atque hostilius divisuri. Tunc primum sensit, Bernardum nequaquam casu nec humano consilio illuc venisse, neque rebus pacatis adductum, ut frueretur; sed motibus sedandis, qui jam emergerent, ni reprimantur, violentius grassaturis.

S. Bernardus pro defensione

176 Cæterum qualiter hæc omnia gesta sint, qualiterque imminentem tempestatem Bernardi Patris constantia compescuerit, quo major dictis fides et pondus insit, Bernardi alterius, *quem nos cum Mabillonio* Ernaldum *rectius vocamus,* Bonæ-vallis abbatis verbis præstabit. *In Vita ergo lib.* II *cap.* I, *num.* 87 *editionis nostræ ita loquitur:* Soluto concilio, *Remensi,* Leodium dominus Papa Romanorum regi occurrit. *(Sed Innocentii iter Leodium ante concilium Remense* E *accidisse, demonstratum est e Præfatione Mabilloniana, proxime superiore paragrapho a nobis producta).* Et honorifice quidem susceptus est, sed velociter obnubilata est illa serenitas. Siquidem importune idem rex institit, tempus habere se reputans opportunum, episcoporum sibi restitui investituras, quas ab ejus prædecessore imperatore Henrico per maximos quidem labores et multa pericula Romana Ecclesia vindicarat. Ad quod verbum expavere et expalluere Romani, gravius sese apud Leodium arbitrati periculum offendisse, quam declinaverint Romæ. Nec consilium suppetebat: donec murum se opposuit Abbas sanctus. Audacter enim resistens regi, verbum malignum mira libertate redarguit, mira auctoritate compescuit. *Sic ibi biographus ille omni fide dignissimus. Huc etiam respexit ipsemet sanctus Pater in epistola sua* 150, *quæ dirigitur ad Innocentium PP.; ubi illum laudans ex variis recte factis, ejusque zelum excitans adversus ambitionem Philippi, qui modis illegitimis sedem Turonensem invadere tentabat, hæc ei in memoriam revocat:* Sed nec Leodii cervicibus imminens mucro barbaricus compulit acquiescere importunis improbisque postulationibus iracundi atque irascentis regis. F

juris ecclesiastici contra regem Lotharium

177 *Hinc conficitur primo, præsens factum Lotharii regis non satis vere ac graphice narrari ab Ottone Frisingensi episcopo in Chronico, quod anno Christi* 1585 *Francofurti excusum est, lib.* VII *cap.* XVIII, *p.* 149, *quando de illo sic ibi scribitur:* Nil cunctatus, exposito tamen prius MODESTE, inquantum regnum amore ecclesiarum attenuatum, investituram eorum quanto sibi dispendio remiserit, auxilium Romanæ Ecclesiæ promittit. *Conficitur secundo, quam longissime aberrasse a vero, et redargui, ut Baronius loquitur ad annum Christi* 1131, mendacissimum Petrum Diaconum Cassinensem, dum in gratiam ejusdem Lotharii, cui postea (ut suo loco dicturi sumus) inhæsit, adversus tam apertissimam veritatem de investituris, affirmat eas ab Innocentio Papa in eo conventu Leodiensi Lothario fuisse concessas, sic dicens Chron. Cassin. lib. 4 cap. 99. « Innocentius igitur Germaniam ingressus, » a Lothario rege juxta Leodium excipitur, vir- » gam ei et annulum antiquo ex more confirmans ». *Chronicon*

AUCTORE J. P.

Chronicon Casinense inter Rerum Italicarum scriptores ab aliquot jam annis typis Mediolanensibus editos, tom. IV recusum est ac notis illustratum ; in quo in notis ad libri quarti caput XCVII, *pag.* 555 *terminum mendacii, a Baronio adhibitum, mitigare quidem conatur notarum istarum scriptor ; sed ex eo apertissima Petri falsitas purgari non potest. Porro* INVESTITURA *est* traditio, missio in possessionem, ex verbo VESTIRE, mittere in possessionem, suo loco, *inquit Cangius in Glossario ad scriptores mediæ et infimæ latinitatis tomo III col.* 1520 *novissimæ editionis ; ubi deinde plurima subjungit eruditus auctor de variis modis seu formis vel symbolis, quibus traditiones istæ fiebant, atque exemplis confirmat, quæ legi apud ipsum possunt. Rebus autem tunc temporis in urbe Leodiensi peractis accensenda est coronatio regis Lotharii,* Bernardo *præsente, per Innocentium PP. ibidem facta ; sicut Annales Cistercienses ad annum* 1131, *cap.* I, *num.* 5 *pluribus memorant, et sic pergunt num.* 6 :

Excurrit Atrebatum

178 Dum Innocentius Leodii commoratur, Bernardus Pater Atrebatum, *Gallo-Belgicæ provinciæ urbem in Artesia,* adiit, miraculosum B atque recens e cælo delapsum cereum, *Deipara afferente, visitaturus, prout ibidem asseritur e Ferreolo Locrio, qui in Chronico Belgico ad annum* 1130 *his verbis excursionem illam describit :* S. Bernardus, quum aliorum, tum sacri cerei, recens e superis per Virginem Deiparam allati, videndi et honorandi causa venit Atrebatum. Quo quidem viso et suis laudibus ornato, tanta Mellifluus Doctor spiritus dulcedine repletus est, ut ad perpetuam memoriam in vetere cœnobii Vedastini cœmiterio, et regione Curiæ Comitis * (ut vocant) crucem erigi curaverit. Quippe illic recte locus, in quo stans Bernardus compos fuit votorum : juxtim nimirum sacrum pignus reconditorium suum tum obtinebat, vico cui a Picis * nomen. Duravit id monumenti (crucem intelligo) in annum MCDXLVII ; quo tempore, quia in ruinam desinebat, Vedastinis ascetis instaurare visum est, et augustiore, hodie aliquid cernimus, donare forma. *Ita Locrius* ex monum. D. Pronier, majoris in S. Vedasti Prioris. *Vellem equidem, quæ de sancti Abbatis nostri ad prodigiosum illum cereum itinere* C *narrata sunt, ex aliis videre documentis stabilita.*

* Gal. Cour du comte

* Gal. rue des Agaches

Et cereum prodigiosum Deiparæ veneratur :

179 *Cerei vero istius historiam prædictus Locrius præmiserat ad annum* 1105, *hæc de illo scribens :* Atrebati in cathedrali templo cereus ille, per orbem Belgicum memoratissimus, duobus histrionibus seu citharœdis (joculatores Iperius vocat) Iterio Paulinati, et Normanno Brabantino ab ipsa Deipara cælitus affertur, ardenti igni (de quo ad annum MXCII, et alibi diximus) extinguendo promptissimum et singulare remedium. Ex quo quidem cereo nihil hactenus imminuto *(Florebat Locrius ineunte sæculo* XVII, *et anno Christi* 1614, XI *Kal. Septembris obiit, e Bibliotheca Belgica Valerii Andreæ :)* quin, licet sæpe ardeat, mirifice aucto, multi alii cerei conflati fuerunt ; velut Brugensis, Falcobergensis, Bononiensis, Nigellanus Arkensis, Blendecanus etc. *Agunt de prædicto cereo Molanus in Natalibus Sanctorum Belgii ad diem* VI *Februarii, Meyerus in Annalibus rerum Flandricarum lib.* IV *ad annum* 1095, *Malbrancus de Morinis lib.* IX *cap.* XV. Porro cereus iste Atrebatensis, *uti addit Locrius,* nobilissima pyramide medium fori minoris occupante (erecta D fuit anno MCCXV) reclusus, pompa admodum solenni ad cathedralem ecclesiam annue defertur, ac redditis ibi votis, cereisque duobus pondo quadraginta librarum oblatis, in opidum refertur ad proprium sacellum Dominica die infra Octavam solemnitatis Corporis Dominici. *At nos ab hac digressione denuo in viam redeamus.*

Guerricus, plures alios convertit ad institutum Claravallense

180 Crediderim, *ait Manricus ad annum* 1131, *cap.* I, *num.* 8, hoc eodem anno factum, ut Guerricus, magnum futurum incrementum totius Ordinis, qui dudum ex magistro scholæ Tornacensis in canonicum majoris ecclesiæ, sanctitatis et doctrinæ fragrantia promotus fuerat, relictis omnibus, Bernardum sequeretur, per ipsum erudiendus in Claravalle. Quin et insignem illam conversionem usque ad triginta juvenum litteratorum, divitum, nobilium, inter quos etiam Gaufredus de Perona, et Robertus de Brugis, uterque magnus, quam Leodiensem capturam auctores appellant, ultra hunc annum nequaquam differendam, argumento est, quod Robertus de Brugis, ex eis unus, non multo post Dunensi cœnobio præfectus legitur, saltem nulla interjecta, quam sciamus, alia Ber- E nardi in Leodium profectione. Eam conversionem quia et numero copiosior, et qualitate clarior. . Godefridi Clarævallensis verbis primum, qui non multo post Bernardo Patri adhæsit, atque ab ejus et conversorum ipsorum ore cuncta perdidicit, . declarabo : « Inter cæteros, *ait in* » *Vita lib.* IV, *cap.* II *num.* 204, quos de va- » na conversatione hujus sæculi per ministerium » servi sui Christus eripuit, de partibus Flandriæ » multi aliquando nobiles, multi sapientes et lit- » terati viri ipsius magisterio sacram professi sunt » servitutem. Quorum primus videbatur Gaufri- » dus ille de Perona, qui postmodum in Clara- » valle Prioris officio functus est, et defunctus » in eo » *anno circiter Christi* 1146, *ex Manrico ad istum annum cap.* XI, *num.* 9. *Idem auctor ad annum, de quo agimus,* 1131, *cap.* II *historiam conversionis istorum tamquam singularem ac variis etiam rerum adjunctis vestitam resumit et seorsim tractat. Verum quandoquidem adeo vasta nobis superest in tot tantisque* Bernardi *undequaque maximi rebus percensendis materies ; adeat lector Manricum mox citatum.* F *Bernardi epistolam* 109, *Gaufrido et sociis ejus inscriptam, ac biographum Gaufridum lib.* IV *Vitæ Sancti nostri cap.* II.

expenditur ratio temporis

181 *Rationem vero temporis declarare conatur idem Manricus ibidem num.* 5, *eorum conversionem innectens anno Christi* 1131. *Sed Mabillonius in notis brevibus ad istam epistolam,* De his, *inquit,* intelligendus est Hermannus monachus Tornacensis in Spicilegii *Acheriani* tomo 12 pag. 479, ubi de S. Bernardo, quem « tam ex » ecclesia sanctæ Mariæ Tornacensis, quam ex » ipsa diœcesi clerici (videlicet) multi famosi » Domnum Bernardum abbatem Claræ-vallen- » sem conversionis gratia secuti sunt ». Hoc factum refert Hermannus pag. 476 post annum XXIV pontificatus Simonis Noviomensis, qui sedere cœpit anno MCXXII. Non ergo hæc epistola, ut Manriquez censet, ad annum MCXXXI *(atque adeo nec Gaufridi et sociorum conversio)* referri potest. *Deinde* Bernardus *dicit in ista epistola,* Devolus suppono humeros, etsi jam fessos, sarcinæ huic. *Unde conficit Mabillonius,* Bernardum jam senectæ proximum tunc fuisse.

182 *Sed Manricus ad annum* 1131, *cap.* II, *num.* 5

circa conversionem Gaufridi de Perona, et aliorum.

num. 5 citato objiciens sibi eos, qui propter Bernardi *senectutem censent* Gaufridi conversionem post annos quindecim, aut plures contigisse, Sancto nimirum prædicante crucem Leodii sub Conrado et Eugenio, hoc Pontifice, illo imperatore..., *respondet*, hoc mihi, *inquiens*, probabile appareret, si non obstaret simultanea cum Gaufridi conversione Roberti Bruxellensis (*immo* Brugensis) memorata conversio, quam non potuisse contingere illo anno, compertum est. Quippe Robertus ante annos octo, Christi nimirum MCXXXVIII Dunensi monasterio præfectus, in quo omnes conveniunt, atque eo directus a sancto Patre... nequaquam potuit non antea novitius esse, non professionem emisisse, ac monachum egisse per tempus aliquot. Quod de humeris fessis objicitur, *ad probandam tunc Sancti senectutem*, non urget, præcipue in homine, defectu virium fragili, gravitate morborum pene inutili, et de quo medici longe ante judicassent, vix posse conservari sine miraculo; *quique adeo, secundum Manricum, potuerit ita loqui, etiamsi nondum esset senex. Quod autem asserebat idem auctor, Robertum Brugensem simul cum* B *Gaufrido de Perona conversum fuisse, probarat cap.* II *num.* 3 *ex sepulcris Claravallis, in quibus* scriptum, *ait*, legimus. « Quod cum illustri viro Gaufrido de Perona thesaurario ecclesiæ sancti Quintini, in hac Clara-valle habitum suscepit ». *Non video equidem, nodum hunc chronologicum facile extricari posse, si superius a Manrico et a Mabillonio dicta conversio cadat in easdem personas, et in idem tempus; aliud est, si duplex fuerit, temporeque ac personis diversa. Certe in textu, quem citabat Mabillonius, nullius conversi nomen exprimitur : sed tricarum plus quam satis.*

Innocentius PP. visit Claravallenses; Concilium Remense, cui interest S. Bernardus magna cum auctoritate.

183 *Historicus Cisterciensis ad annum* 1131 *cap.* III *agit de Innocentio PP., qui Leodio redux primo Cluniacum, mox Claramvallem visitavit; de hospitio illic Pontifici exhibito (Rem describit Ernaldus lib.* II *Vitæ* S. Bernardi *cap.* I) *de monachis ibidem a cacodæmone turbatis, sed a* Bernardo *pacatis, ex Ernaldo citato : item de Concilio Remensi, ac ratione temporis (Vide a nobis præmissa* § XVI.) *Quod autem Vir sanctus eidem Concilio interfuerit, narrat Manricus cap.* IV. Interim, *ait ibi num.* 3, Innocentius C perlustrans Franciam, condictæ synodi diem præstolabatur; comitante Bernardo, an sine ipso, minus expressum. Certe quo tempore concilium agebatur, pondus cunctarum rerum penes ipsum fuit, *teste Ernaldo lib.* II *Vitæ cap.* I, *num.* 87; *qui ista memoriæ prodidit de Innocentio :* Perlustrata igitur Francia, Remis convocavit concilium, in quo multis ad honorem Dei dispositis, regem Ludovicum, vivente patre (*Ludovico Crasso*) pro Philippo fratre coronavit in regem. In omnibus his dominus Papa Abbatem a se separari non patiebatur, sed cum Cardinalibus rebus publicis assidebat. Sed et privatim quotquot habebant negotia, Virum Dei secretius consulebant. Ipse vero audita referebat ad curiam, et oppressis patrocinia exhibebat. *Itaque sanctus Doctor Remensi concilio non solum interfuit, sed egregiis etiam auctoritatis splendoribus inter Patres ibidem congregatos fulsit. Sed an ibidem duos sermones recitavit?*

duos sermones, qui sub ejus nomine circumferuntur, ibidem non recitavit.

184 *Uterque habetur apud Mabillonium inter opera supposititia* S. Bernardi *volumine* II, *col.* 735 *et sequentibus. Et primo quidem, qui inscribitur* ad clerum in concilio Remensi congregatum, *sequens inuritur censura :* Non est Bernardi, cui superbum et insolens videretur, episcopos universosque Prælatos FRATRES appellare, quanto minus DIABOLOS, uti hic fit num. 3. Cujuscumque sit, ex Bernardi centonibus totus constat, coram Papa, ejusque jussu habitus, ex num. 1. *Secundo autem* ad Pastores in synodo congregatos *præmittuntur ista :* Cujuscumque sit, nec inelegans est, nec lectu indignus. *Manricus cap.* IV, *num.* 7 *ita de iis statuit :* Crediderim orationes Bernardi in eo concilio, cum aliis ejus opusculis amissas, atque has, quæ circumferuntur sub ejus nomine, ab inferioris eloquentiæ auctore conditas, habitasque in concilio minus gravi.

AUCTORE J. P.

recusat infulas Catalaunenses; duo patrat miracula.

185 *Ad splendorem, qui hoc anno Abbati nostro æstimatissimo delatus est, addi potest primo electio ejus, ut cathedræ Catalaunensi episcopus præesset, ex Chronico Alberici monachi Trium fontium, quod vulgavit Leibnitius Accessionum historicarum tomo II, ubi pag.* 269 *res hæc ita refertur ad annum* 1131 : Cum beatus Bernardus in episcopum Catalaunensem fuisset electus, recusavit, et per ipsum Gaufridus abbas sancti Medardi Suessionensis fit episcopus Catalaunensis. E *Addi potest secundo duplex miraculum, quorum altero mulierem diu claudam erexit et sanavit : altero reddidit saluti puerum sine intermissione plorantem. Primum perhibet Gaufridus monachus Claravallensis in Vita lib.* IV, *cap.* IV, *num.* 232; *secundum vero Guillelmus abbas in Vita lib.* I, *cap.* VI, *num.* 59. *Utrumque occidit in monasterio Cariloci, vulgo Charlieu, in diœcesi Bisuntina, anno* 1131 *fundato; quod inter alias Manricus cap.* VIII *memorat* Bernardi *filias, de quibus ibidem meminit. De eo etiam Sammarthani in Gallia Christiana tomo IV, pag.* 225. S. Bernardus *nominat illud in epistola* 197 *ad Petrum Bisuntinum decanum, et in epistola* 198 *ad Innocentium Papam.*

§ XVIII. Plurimi a sancto Patre conversi; Januenses pacati; scripta deinde ad illos epistola; gratus eorum animus erga Sanctum; annus, quo Romam advenit; gesta pro re monastica, imperio ac sacerdotio. F

Inter alios plures conversos, mira est unius conversio.

Anno 1132 *insigne sancti Patris vaticinium legitur in Annalibus Cisterciensibus cap.* I, *num* 7 *his verbis :* Pater sanctus... tirones, quos adduxerat ex Belgio, pluresque ad eum confluentes ex toto orbe (nam usque ad centum novitios exercuisse, idque non semel, antiquæ memoriæ produnt) verbis pariter et exemplis confirmabat. Ex quibus cum Godefridus de Perona « primo » tempore tirocinii sui pro patre suo viro nobili » et potenti, quem in seculo reliquerat, filiali » pietate sollicitus Patrem sanctum pro ejus con» versione rogare Dominum affectuosius exora» bat; cui Vir Dei, Ne timeas, inquit, ego » illum probatum monachum manibus meis in » hac Clara-valle sepeliam. Utrumque secutum est, *prout narrat Gaufridus lib.* IV *Vitæ cap.* II,

cujus

AUCTORE J. P.

cujus verba produxi, ubi etiam rei eventum refert. Quam impense ac feliciter Vir magnus steterit pro pontificatu Innocentii II in Gallia ac Italia propugnando, patet ex præmissis § XV. *Verum dicamus hoc loco nonnulla magis singillatim de rebus præclare ab ipso gestis in Italia, eum cum laudato Innocentio illuc proficiscentem comitaturi.*

Januenses compescit:

187 *Ernaldus in Vita lib.* II *cap.* II *de Innocentii e Gallia discessu ita scribit* : Longas in Gallia facere moras dominus Papa non potuit, sed, sicut cum Lothario rege condixerat, Romam ei occurrit. *Iter illud in Italiam accidit eodem anno* 1132; *quod pluribus describitur apud Pagium in Critica Baroniana ad dictum annum num.* 1, *et sequentibus; ubi etiam invenies, eos inter se egisse, antequam Romam pervenissent, habito in Longobardia colloquio. Manricus cap.* I, *num.* 8 *ejusdem anni*, Salutato, *ait*, Lothario post colloquia, Innocentius Bernardum Januam mittit, ipse Pisas progreditur, pacem si posset, inter utramque urbem reformaturus, quæ diu turbida, præter continuas cædes stragesque, non parum officiebat rebus
B Pontificis. *Negotium porro gravissimi momenti e voto utriusque successit : cujus eventum ita commemorat idem Annalista cap.* VI, *num.* 1 : Longa dissidia turbabant utramque gentem, Januenses nimirum Pisanosque, et dum vel levium ab utrisque offensionum vindicta quæritur, majores obortæ, primo in querelas et jurgia, mox in odia, demum in publica bella transiere . . . Et Januenses prosperiori tunc fortuna ac majori potentia, eoque tardiores ad pacem sperabantur. Cum, ecce, missus Bernardus ab Innocentio feroces animos in momento compescuit, in instanti sedavit, quæcumque jubeat prompte exequuturos. Nulla ibi cunctatio, nulla mora. Venit, vidit, vicit, et solo aspectu debellavit quæcumque voluit. Delatum Innocentio Papæ est, atque Pisanis pactis interventuris. Quo minus pax ibidem firmaretur, Januensibus Bernardo obtemperantibus, et submittentibus seipsos ejus arbitrio, alterius tantum partis absentia fuit. Hinc factum est, ut qui legatus pro negotio pacis venerat, vix de pace tractaret, impetrata pene ante, quam proposita. Sed breve tempus, quo illic moram fecit, prædicationi verbi potius dedit, eo ferven-
C tius animarum salutem euangelizans, quo avidius a cunctis audiebatur, quo fructuosius.

scripta deinde epistola memorem se eorum fore dicit :

188 Jam qua veneratione susceptus sit, quo in honore, cultum præ se ferente, vel vivus habitus, non aliunde convenientius hauriamus quam ab ejusdem Sancti, post annum licet, ad eos scripta epistola gratulatoria quidem. et confirmatoria in incepto, sed et historica; *quæ est inter Bernardinas ordine centesima vigesima nona. Inde autem excerpo sequentia, quibus confirmentur et jam mox dicta, et inferius dicenda :* Quod adventus noster ad vos anno præterito non fuerit otiosus, Ecclesia paulo post in sua necessitate probavit, a qua missi et fueramus. Honorifice nos et suscepistis, et tenuistis exiguum quod apud vos fuimus . . . Profecto ut non immemores, sic non ingrati sumus : vicem rependat, qui potest, et qui in causa fuit, Deus. Nos enim unde illum recompensemus venerationis cultum, sed obsequium, sed affectum, plenum amoris et gratiæ! Non quod nostro delectemur favore; sed vestræ devotioni collætamur. O mihi dies illos festivos, sed paucos! In æternum non obliviscar tui, plebs devota, honorabilis gens, civitas illustris. Vespere, et mane, et meridie, D
more utique Prophetæ, narrabam et annuntiabam, et erat tanta audiendi aviditas, quanta audientium caritas. Portabamus verbum pacis : cumque invenissemus filios pacis, requievit super eos pax nostra... Mira celeritas, quia magna necessitas. Nec tarditatem passus sum, nec difficultatem, una pæne die et serens et metens, et reportans cum exultatione manipulos pacis. Hæc quippe messis, quam messui. Exulibus, captivis, compeditis et incarceratis evadendi atque repatriandi lætam reportavimus spem, metum hostibus, confusionem schismaticis, gloriam Ecclesiæ, orbi lætitiam *etc.*

quam vero fructuose id postea sunt experti,

189 Id *vero* IN ÆTERNUM NON OBLIVISCAR TUI, experti *revera* sunt Genuenses anno MDCXXV Bernardo in auxilium vocato in bello contra Carolum Emmanuelem Sabaudiæ Ducem, *ex notis brevioribus apud Mobillonium col.* 139. *Factum pluribus exponit Manricus* cap. VI *supra designato, num.* 6 : Januenses, *inquit,* ea verba Patris sancti, IN ÆTERNUM NON OBLIVISCAR TUI, PLEBS FIDELIS, adeo sibi firmasse consueverunt, imo et experti sunt, ut etiam post quingentos fere annos, Christi nimirum millesimo sexcentesimo vigesimo quinto, vix septem elapsis ab eo, E
quo hæc scribimus, cum excellentissimum principem Carolum Emmanuelem Sabaudiæ Ducem... ditionis suæ oppida vastare, et sibi imminere vix quinto ab urbe lapide conspicerent, omni humano auxilio desperato fidem sanctissimi Patris interpellaverint, concepto voto post alia in hunc tenorem : « Post hæc inter Divos Reipublicæ no-
» stræ tutelares, divum Bernardum, qui dum
» in humanis agebat, nostri in æternum non
» [obliturum se] *, suis litteris spopondit, ad-
» scribere et connumerare promittimus, et vo-
» vemus diem ejus festum celebrare, et a popu-
» lis nostris et a clero, accedente illustrissimi
» archiepiscopi, et reverendissimorum episco-
» porum consensu, celebrari curare : in hac ec-
» clesia majori, vel in alia arbitrio nostro, ca-
» pellam eidem dicatam construere : eadem die
» divi Bernardi quotannis in perpetuum solen-
» nem processionem fieri, et Sacrum solenne ad
» ejus altare, nobis pie assistentibus, celebrari
» facere : et demum manu Ducis inter dicti Sa-
» cri solennia singulis annis in perpetuum, et pro F
» hoc anno duodecim puellis, ut vocant, dotes,
» scilicet libras centum unicuique earum persol-
» vere. In cujus rei testimonium has ab infrascri-
» pto nostro secretario publice lectas recipi et
» subscribi, et signo nostro muniri jubemus.
» datas in ecclesia cathedrali, die Dominica vige-
» sima quinta Aprilis anni millesimi sexcentesimi
» vigesimi quinti ».

* in textu impresso barbare non obliviscendum

ostenditur [...] [...]cto, quod [...] narratur

190 Hæc Januenses, instante ruina suæ Reipublicæ. At quam ex voto id votum eis successerit, non multo post eventus demonstravit. Nam Pater sanctus, dilato solum auxilio, quoadusque ipsius esse comprobaretur, in ipsa solennitatis suæ vigilia, Hispana classe auxiliari propitius adfuit, hostiles copias ocyus fugaturus. Nec quisquam in populosa urbe fuit, qui non Bernardi cognosceret tutelam, præsentem Sanctum, cui beneficium acceptum reddendum foret. Hæc obiter epistolæ occasione, suis temporibus latius commemoranda. Quin et addiderim hujus beneficii memoriam recentem adhuc, non tantum Genuæ, sed ubique etiam terrarum Januensibus festivam atque devotam. Certe in Hispania in curia regis Catholici ob negotia frequentes

A quentes anniversariam Sancti festivitatem devoti celebrant simul, et liberales in ipso cœnobii sui templo per annos singulos. Cujus nos etiam oculares testes fuimus, dum pro alma Salmanticensi academia ad potentissimum Hispaniarum regem Legatum ageremus anno præterito. Sed de his satis.

plurimis aliis uris distentus Religiosos promovet.

191 *Nos iterum in viam chronologicam, unde cum Manrico tantisper digressi sumus, reducamus gesta* S. Bernardi. *Ab eodem itaque historico ad annum* 1132, *cap.* VII, *num.* 10 *tractatur de Brunone ad cathedram Coloniensem designato, ac sanctum Patrem consulente, an acceptaret ejusdem regimen ; et subditur* Bernardi *ad illum responsoria, quæ est ordine inter epistolas octava. Cap.* VIII, *num.* 8 *datur Sancti epistola* 96, *quæ dirigitur* ad Richardum Fontanensem *(Diœcesis Eboracensis, vulgo Yorc in Anglia)* abbatem, et socios ejus, qui de alio Ordine ad Cisterciensem transierant, *in qua ab eo laudantur ob renovationem religiosæ disciplinæ. In capite allegato num.* 9 *sequitur epistola* 95 ad Turstinum archiepiscopum Eboracensem, *cujus caritatem et beneficentiam erga Religiosos* B *laudat. Cap.* IX *num.* 3 *occurrit Sancti responsoria epistola* 94, ad abbatem cujusdam monasterii Eboracensis, unde exierat Prior cum aliquantis Fratribus. *Ultimo denique loco ibidem num.* 4 *sequitur ejus* ad Henricum regem Anglorum *epistola, qua monachis a se missis ad construendum monasterium, regis favorem postulat. Epistolas porro sic inscriptas habet Mabillonii editio col.* 98 *et sequentibus. Quem vero in eisdem scopum sibi præfixerit Vir Sanctus, tot quidem occupatus negotiis, sed indefessus pro bono Ecclesiæ, ut supra vidimus, ac Religiosæ suæ familiæ propagatione patronus, uti dicebamus modo, intelliges ex notis brevioribus apud Mabillonium in epistolam* 94. *Nam occasione inscriptionis* ad abbatem cujusdam monasterii Eboracensis, *quam paullo ante retulimus, abbatem illum, uti et monasterium nominat, et alia :* Gaufridum scilicet, abbatem monasterii S. Mariæ in diœcesi Eboracensi Ordinis S. Benedicti, quo ex loco monachi duodecim cum Priore egressi, cum ad Cistercienses convolare eis non liceret, confugium fecerunt ad Turstinum archiepiscopum Eboracensem, quem ob præsidium eis impensum C laudat Bernardus epistola sequente. Confer notas uberiores, et epistolam 313 ad eumdem Gaufridum. *Et in epistolam* 95 *hæc observat :* Quid Turstinus præstiterit in defensionem prædictorum monachorum, qui studio majoris perfectionis ad eum confugerant, docet ipsius epistola Monastico Anglicano referenda post Bernardinas.

et causam Innocentii PP.

192 *Annus Christi* 1133, *in quem incidit Innocentii PP. II ac Lotharii regis adventus ad urbem Romanam, candido calculo notari dignissimus est propter varia facta, quæ sanctus Abbas noster per ejusdem decursum reliquit memoriæ posterorum consignanda. Ad hunc itaque annum cap.* I, *num.* 2 *Manricus ita memorat :* Cum ante Urbis ingressum starent omnes, nec Innocentio suppeterent subsidia, queis tantum posset *eamdem intrandi* negotium pertractari ; ut nullis non periculis, nullis non necessitatibus unus Bernardus per omnia subveniret, talem ad regem Angliæ Henricum, quem ipse ad Innocentii partes traxerat, ab ipso Urbis ingressu scripsit epistolam, brevem quidem, sed vividam, sed acrem, atque eo efficaciorem, quo breviorem. *Habetur ea inter alias Sancti epistolas ordine centesima trigesima octava, qua a dicto rege suppetias petit pro Innocentio Papa. Sic habet :* Velle vos instruere, de his præsertim, quæ spectant ad honestatem, aut insipientis est, aut vos penitus ignorantis. Ea propter rem simpliciter intimare sufficit, et hoc paucis. In ingressu Urbis sumus, salus est in januis, justitia nobiscum est : sed Romanis militibus cibus iste non sapit. Itaque justitia placamus Deum, militia terremus hostes : solis necessariis necessaria non habemus. Quid opus sit facto, ut opus vestrum compleatur, quod de domini Papæ Innocentii magnifica et honorifica illa susceptione fecistis, vos melius nostis, *agnoscendo scilicet Innocentium in conventu Carnotensi, ex notis fusioribus ad istam epistolam, et ex Vita, lib.* II *cap.* I.

AUCTORE J. P.

Quo anno

193 Cardinalis Baronius, *uti observat Manricus num.* 4, anno sequenti supponere videtur, Bernardum Patrem non adiisse hoc anno Romam cum Innocentio, imo neque in Italiam transmeasse, in quam triplicem tantum adventum ejus agnoscit, duplicem eo anno, nempe MCXXXIV ; tertium post duos. Atque en ejus verba *ad annum* 1134, *num.* 14 : Porro ter contigit eumdem sanctum Bernardum venire in Italiam ad E Innocentium Papam, primo hoc anno, cum Pisas ad concilium venit ; secundo, paulo post eodem anno, ut testatur ejus Vitæ auctor his verbis : « Cum secundo per Mediolanum eodem » anno Pater sanctus transiret » etc. Tertius vero fuit adventus, quando Lotharius imperator se contulit in Italiam cum exercitu, et finis est impositus schismati obitu Petri Leonis. *Verba auctoris Vitæ, quæ designabat Baronius, exstant apud nos lib.* II, *cap.* III, *num.* 108. *Eminentissimus autem Annalium ecclesiasticorum conditor ita refutatur a Manrico num.* 5 : Cæterum quidquid sit de illis adventibus, de quibus nos, *ait*, agemus suis temporibus ; hoc etiam anno venisse cum Innocentio, nuper adducta epistola testatur, locuples testis : IN INGRESSU, *inquit*, URBIS SUMUS. Quin et legatio per ipsum ad Januenses, de qua superius, manifestat id ipsum, atque item altera ad Conradum Sueviæ Ducem, quam mox adducam. Adde, quod ex Exordio Cisterciensi compertum est, per tres annos exulasse Sanctum a suis filiis, dum in Italia pro schismate sedando commoraretur, quos tamen nisi ab anno MCXXXII usque ad MCXXXV pensaverimus, vix F aut ne vix *(quidem)* valeamus designare.

Romam adiit

194 Quippe a MCXXXV, quo constat eum in Galliis demoratum, usque ad MCXXXVII, quo iterum e Romana curia reversus legitur ; non tres, sed duo tantum designabimus. Exordii magni verba accipiat lector ; *quæ apud Tissierium distinctione* 2, *cap.* XI *sic habent :* Venerabilis Pater Bernardus, cum aliquando per annos tres moratus fuisset in urbe Romana, atque in partibus Italicis pro sedando schismate Petri Leonis etc. *Subdit Manricus :* Atque hæc una illi causa fuit, tam longo tempore filios deserendi. Ergo Bernardus assistens Innocentio hoc ipso anno, quod non potest in dubium revocari, ad Anacletum missus credendus est simul cum sancto archiepiscopo Norberto, ipsum, si possent, Ecclesiæ reddituri. *De tribus vero S. Bernardi profectionibus in Italiam distinguendis tractat etiam Pagius in Critica Baroniana ad annum* 1134 *num.* 10, *ubi Manricum laudat, quod* triplicem ejus profectionem Italicam recte distinxerit, *et hanc ad objectionem ita respondet :* Nec refert, quod in *Lotharii* imperatoris epistola, anno præcedenti

AUCTORE J. P.

cedenti a nobis recitata, nomen Bernardi non memoretur; licet aliqui episcopi et abbates in eadem nominentur; nam in curia imperatorum et regum, episcopi et abbates præsentes non subscribebant omnes diplomatis, ideoque nec omnes in iis nominabantur.

Si ad Anacletum missus sit,

195 *Quod conjectabat nuperrime Manricus de Sancto ad Anacletum misso una cum S. Norberto, nullum Viri sancti, si ambo missi fuerint, itineris ea gratia suscepti fructum retulere: nam* inflexibilem, *ait num.* 6, invenere Sanctorum verba, neque ullis convenientiis emolliendum, nullis rationibus, *secundum id, quod Ernaldus lib.* II *cap.* II *Vitæ* S. Bernardi *scribit:* Vitavit etiam obstinatissime Imperatoris colluquium, nec minis nec blandimentis flexus est, nec de statu suo consilium cujuslibet personæ admisit. *Ingressus vero Lotharii regis in Urbem, ejusque ibidem coronatio imperatoria, hic pro insertis habeantur: de quibus tamen ista recito ex Chronico Ottonis Frisingensis lib.* VII, *cap.* XVIII: Rex autem plus mente quam milite confidentiam gerens, ad Urbem usque progreditur; ibique qualibus potuit, cum paucis strenue peractis, in B ecclesia sancti Salvatoris, quæ Constantiniana dicitur, a summo Pontifice Innocentio coronatus, imperatoris et augusti adeptus est nomen. Nempe ecclesiam beati Petri, ubi mos coronari erat imperatoribus, Petrus *(Leonis)* eo tempore occupaverat. *Sed promovendo rerum suarum successui minus confidens, atque adeo cunctando melius se eisdem prospecturum sperans, viribus utique inferior, sed locis tutior,* non ponens Deum adjutorem suum, sed confœderatorum stipatus malitia, in editioribus et tutioribus turribus manens, Lotharii ludificavit virtutem, et interdicens suis congressibus publicis, nec sibi securitatis suæ fecit periculum, nec causam conflictus hostibus dedit: sed tamen liberum eorum discursum machinis superioribus et obstaculis variis impedivit, *teste Ernaldo superius allegato.*

nihil apud eum profecit:

196 *Sed Lothario Roma profecto erexit cornua; ut Innocentio etiam visum fuerit, magis e re sua fore, si et ipse deinde Pisas rediret. Audiatur Ernaldus ibidem sic loquens:* Relicto igitur Romæ Innocentio, alias imperatur digreditur. Petrus vero post ejus discessum crebros movens per Urbem excursus, fidelium cædibus C inhiabat. Intelligens ergo Innocentius Romæ sibi infructuosam eo tempore moram, ne præsentia sua illius bestiæ rabiem efferaret, rursus Pisas revertitur: ibique aggregatis totius Occidentis episcopis, aliisque religiosis viris, magnæ gloriæ synodus celebratur; *de qua nobis erit sermo ad annum* 1134, *quo habita est. Interea temporis nonnulla hisce superaddenda occurrunt; de quibus Annales Cistercienses cap.* II:

mittitur in Germaniam, Pisanos absens in officio continet:

197 Innocentius, *inquiunt,* Pisis commoratus Bernardum Patrem ad Germaniam legat, Conrado duci post longum tandem schisma, de quo superius (quippe octo annorum) cum novo imperatore reconciliando, æquis utrimque pactis conditionibus, queis orbitas Lotharii locum dabat. Interim vero Rogerius Siciliæ quondam Dux, tunc pseudo-rex creatus ab Anacleto, comperta sancti Patris profectione, atque ex ea occasionem nactus, ut rebatur, Pisanorum constantiæ demolliendæ, legatis eos et litteris aggreditur, multa pollicitus, si Innocentium deserant, si ad Anacletum transeant; plura, si in fide persistant, comminatus: utraque acriter et impense pro more principum. Nullis cessere pre- D cibus Pisani, nullis terroribus, docti perseverantiam a sancto Patre, atque Innocentio ex animo adhærentes. Quod Bernardo in itinere nuntiatum, æterna laude dignum censuit, tali ad eos epistola conscripta; *quæ legi potest, estque inter alias Bernardinas ordine centesima trigesima.* Has litteras *Baronius ad annum* 1133, *num.* 10, perpetua memoria dignas *vocat. Jam vero* quæ ab eodem Bernardo, *sicut scribit Manricus ad annum* 1133, *cap.* II, *num.* 3, in eodem itinere gesta perhibentur, ex illius temporis auctoribus, paucis, pro mure, quia hunc annum concernunt, prosequamur.

Adelardem ... tharing ... convertit:

198 Et primo quidem convertisse multos, ipsius militaturos auspiciis in Clara-valle, ex quibus vacuæ fundatorum sedes resarcirentur, testis est abbas sancti Theodorici, qui inter capturas (sic ipse eas appellat) a beato Viro factas, celebrem Moguntinam recenset lib. 1 cap. 13 *Vitæ; in nostra autem divisione lib.* I *cap.* VII. *num.* 68. Sed in hac Moguntina captura hominum, Mascelini præ aliis conversionem fecere celebrem, *uti pergit Manricus num.* 4, resistentia ejus, et Bernardi prophetia: quippe nolenti dixit convertendum, et reluctantem E demum ad Deum traxit. *Adisis Gaufridum monachum Claravallensem lib.* IV *Vitæ cap.* II, *num.* 201, *ubi factum hoc pluribus narratur.* Crediderim, *inquit Manricus num.* 5, in hoc etiam itinere Ducissam Lotharingiæ ab eo conversam, insignem feminam, nec minus in statu peccatricis singularem, quam pœnitentis. *Rem gestam habes apud Guillelmum biographum lib.* I *cap.* VII. Cæterum, *uti subdit Manricus num.* 8, quod ad Lotharingiæ Ducissam attinet, constat ex tempore, eamdem fuisse Aleidem *, imperatoris Lotharii sororem, Simonis conjugem, quæ illi Matthæum genuit, in Lotharingiæ ducatu successurum. Qualiter autem eadem Ducissa in sanctitate et justitia perseverans, Viro Dei in deliciis habita fuerit, quem et ergastulo corporis solutum, cælos conscendentem videre meruit, eoque magis in bono confirmari, filia Patrem, discipula magistrum per labores ad gloriam sequutura. *Adisis Annotata ad librum* I *Vitæ, qui est Guillelmi, cap.* VII, *lit. l. Manricus inter illa quæ fecit noster Sanctus in dicto itinere, num,* 9 *hæc narrat:* F

* immo Albe-dem, vel Adeldem

de Tongerlo sibus ... velut.

199 Cum idem Sanctus Romæ, ut dicebamus, Norbertum Patrem denuo convenisset, novis eidem charitatis conjunctus vinculis, nova amoris indicia superaddidit. Hinc factum est, ut in eodem hoc itinere, cum Cameracum parumper divertisset, recens natos Valcellenses visitaturus, nobilissimam locupletemque abbatiam Tongerloënsem a Burchardo Cameracensium antistite impetrandam curaverit, et liberam tradendam Præmonstratensibus. Quod ad ipsius præcipue instantiam factum, testis idoneus (instrumentum donationis) confirmat, quem Aubertus Miræus producit. *Habetur illud instrumentum in ejusdem Chronico Cisterciensi, quod Coloniæ Agrippinæ vulgatum est anno* 1614, *pag.* 90 *et sequentibus. En tibi hoc fragmentum, quod inde huc transcripsisse sufficiat in rem nostram:* Ego itaque Burchardus, Cameracensium episcopus, petitionem religiosorum virorum, Waltmanni videlicet Antverpiensium abbatis, et Bernardi Claravallensis, approbandam æstimavi, supplicantium, ut ecclesiam de Tongerlo libertate donarem, quatenus in ea fratres Præmonstratensis Ordinis, sub regula B. Augustini degentes, libere

A bere et quiete Deo famulari valeant. Quam petitionem bonam judicans, ideoque benigne exaudiens, prædictam ecclesiam B. Dei Genitricis, semperque Virginis Mariæ, ab omni exactione debitisque obsoniis ad sustentandos canonicos, in ea Deo sanctæque ejus Genitrici servientes, liberam facio. Deinde... libens constituo, ut in statuendo abbate sanior pars Conventus liberam potestatem obtineat; electus vero Cameracensi episcopo præsentetur *etc. Inter plures autem, qui sigillum suum subscribunt, habetur* S., *id est, sigillum,* Bernardi Claravallensis. Acta sunt hæc Cameraci anno Dominicæ Incarnationis MCXXXIII, regnante Conrado semper augusto. *Sed Burchardus anno* 1131 *obiisse legitur in nova Galliæ Christianæ editione tom. III, col.* 27.

inter Lotharium ac Conradum pacem conciliat.

200 *De utilitate vero, quam Sanctus Abbas per suam legationem, de qua nuper institutus fuit sermo, attulit communi bono Ecclesiæ ac principum sæcularium, ita loquitur Manricus num.* 10: Jam quod ad legationis fructum attinet; impetrasse Bernardum, compertum est, et, Lothario ac Conrado reconciliatis, pacem imperio firmasse per longum tempus. De his in Historia B Polonica, ex collectione Joannis Pistorii Nidani, *anno* 1582 *typis Basileensibus excusa; in qua tomo II, lib.* v, *pag.* 485 *dicuntur ista ad annum* 1126: In Germania et Italia Conradus Suevus cum fratre Friderico contra Lotharium cæsarem arma sumpserant, donec victi ab eo, Bernardi Clarævallensis abbatis, doctrina, pietate, et sanctimonia vitæ clari opera ipsi reconciliati sunt. *Atque adeo sic factum est, quemadmodum subdit Manricus,* ut in causa plane consimili, nil minus regnum Bernardo Patri deberet quam sacerdotium, et ut, qui Ecclesiæ Pontificem firmaverat, orbi non minus firmaret imperatorem. *Verum illud, quod asserebat modo historicus laudatus Cisterciensis,* Bernardum... pacem imperio firmasse per longum tempus, *non satis combino cum iis, quæ habet Pagius in Critica Baroniana ad annum* 1135 *num.* 12. *Etenim ibidem agens de principibus Imperii cum Lothario imperatore pacem jurantibus, inter alia, quæ recitat ex Chronographo Hildenseimensi ad dictum annum* 1135, *transcribit sequentia:* In festo sancti Michaelis, in loco, qui dicitur Mulenhusen, Conradus frater Friderici C Ducis imperatori reconciliatur. *Et mox hæc observat:* Jam anno MCXXXIII *(annum* 1134 *signat Trithemius in Chronico Hirsaugiensi)* Conradus cum eo in gratiam redierat; sed aliquod postea dissidium inter utrumque exortum esse oportet. *Nisi forte sint intelligenda de actu minus solenni concordiæ, quæ inita ab ipsis prius fuerat; illa vero, quæ in Mulenhusen accidisse dicebantur, de reconciliatione, quæ in publico principum conventu firmata fuerit juramento post primam, forte etiam juratam, sed ritu minus solenni.*

§ XIX. Acta in Concilio Pisano, ac Mediolani.

Concilium Pisanum:

Annus *Christi* 1134, *quem cum historico Cisterciensi hic aggredimur, magni Patris* Bernardi *fama cum summa venerandi nominis ejus commendatione egregie inclaruit tam e rebus ac miraculis apud Mediolanenses atque alibi in Italia peractis, quam e concilio Pisano, quod ibidem hoc anno celebratum est. Quæ omnia nobis præbent nobile de laudibus sanctissimi Viri argumentum.* Condixerat, *inquit Manricus cap.* I, *num.* 1, Innocentius concilium Pisis hoc anno Christi MCXXXIV celebrandum, cui etiam adfuturus erat, magna tunc pars Ecclesiæ, Bernardus Pater, ex ejusdem Pontificis præcepto. Cum ecce, properantem illuc adire interceperunt legati ex Mediolano, secum, si possent, Sanctum reducturi, per quem Pontifici reconciliarentur, per quem Lothario; hoc ultimo per electionem succedente in Henrici imperatoris defuncti locum. Conradum nihilominus Sueviæ Ducem, ejusdem Henrici sororium, jure sanguinis regnum adfectasse, superius dictum. *(Consule annum* 1125, *cap.* I, *num.* 6.) Quin a Mediolanensibus susceptum, Modici, *seu Modiciæ, vel Modoëtiæ,* sede regni Italiæ *(ubi imperatores solebant coronam ferream accipere, sicut notat Baudrandus)* ab Anselmo archiepiscopo inunctum, ac regem Romanorum acclamatum, ex ejusdem Conradi fratre Ottone Frisingensi etiam tradidimus, *ut videre licet loco mox assignato.* Ergo in hac fide constantes, seu pertinaces, dum Conrado adhærent, Lotharium respuunt, propter Conradum Innocentium etiam aversabantur. Quippe E Innocentius hereditaria ab Honorio protectione, dein multis neque exiguis obstrictus meritis, partes Lotharii causamque promoverat.

post cujus finem

202 Cæterum jam Lothario coronato, et Conrado per Bernardum cum illo composito, cum nullo tenerentur juramento præstitæ fidei, et alias vellent Ecclesiæ reuniri, gratiam Pontificis imperatorisque, Anacleto abjurato, per eumdem Bernardum anspicabantur *. Hæc publica legationis occasio fuit: sed præter hanc specialis alia pluribus, qui sanctitatis Bernardi et discipulorum ejus fama perculsi, conversique, et jam tunc seculi delicias spernentes, sancti Patris adventum si non prævenerant, saltem præventi a Deo præstolabantur, ipsius se magisterio tradituri. Ex his, ni fallor, legati delecti sunt, quasi ex ipso conversionis suæ proposito sanctum Patrem efficacius persuasuri. Et divertisset statim ad eos Pater dulcissimus, nisi Pisani concilii tempus instaret, cui, salva Pontificis obedientia, abesse nequaquam posset. Respondit tamen, inducias breves petens, se ipsum post concilium exhibiturus. Et quoniam Mediolanensis Cleri præcipue opera eadem civitas, absterso primo F errore, ad unitatem Ecclesiæ revocabatur, hanc primo ad Clerum epistolam scripsit. *Hæc e Manrico. Sed, sive eadem exarata sit primo, sive non, habetur tamen primo loco, et ante duas alias in earumdem collectione.*

** f. aucupabantur*

Sanctus iter ad Mediolanenses differt:

203 *Epistola autem illa, quæ in dicta collectione habetur ordine centesima trigesima secunda, sanctus Pater gratulatur clero Mediolanensi super jam dicto successu, differtque suum ad ipsos adventum, ita illam incipiens:* Benedicti vos a Domino, quorum studio et industria civitas vestra liberata est ab errore, et, relicto schismate, ad Catholicam rediit unitatem... Et ego, fratres, particeps et socius gaudii vestri fieri cupiens, juxta petitionem vestram ad vos cum dilectis fratribus nostris, nuntiis vestris, veniebam, de quibus mihi scripsistis plenius secundum rationem in beneplacito Dei satisfacturus. Sed quia tempus breve est, quo ad concilium * festinamus, non gravet vos usque ad reditum nostrum sustinere. *Atque hæc quidem ad clerum; in epistola autem* 133 *ad cives Mediolanenses, a quibus invitatus fuerat ad componendam pacem,*

** Pisanum*

AUCTORE J. P.

scribit, lætari se, quod ad hoc negotium sua requiratur opera, ac sperare illos jubet suum reditum post concilium Pisanum. De Epistola 137 *ad imperatricem Romanorum* (Richeram, *uti additur in margine apud Mabillonium) post idem concilium de rebus Mediolanensibus scripta, significat Vir sanctus, Mediolanenses non ante receptos in gratiam a Pontifice, quam ipsi Lotharium imperatorem reciperent. Hinc eos clementiæ imperatricis commendat. Sed de illa epistola dicam etiam infra. Nomina autem legatorum, de quibus paulo ante, ipse sanctus Pater exprimit in epistola* 134 *his verbis:* Ego, fratres, tanta lætitia provocatus, sed et vocatus a vobis per carissimos fratres Ottonem et Ambrosium, quos ad hoc ipsum direxistis, decreveram simul cum ipsis venire ad vos *etc. Epistola porro inscribitur* Ad novitios apud Mediolanum conversos, *quibus gratulatur de conversione, seque, peracto concilio, illos visurum spondet.*

quandonam Cistercienses Mediolanum transmissi.

204 *Quod dicta modo hujus epistolæ inscriptio, seu titulus, in errorem induxerit Baronium ad annum* 1134, *videtur nobis probabilius: nam ubi hæc scribit num.* 8 : Jam autem Mediolani plan- B tata erat Religio Cisterciensis, et fœtu fœcundo propagata; *sed perperam id dici, contra eumdem Baronium notat Manricus cap.* I *num.* 7. *At audiamus Mabillonium in nota breviore ad eamdem epistolam, in qua hæc scribit:* Ex hoc titulo Baronius infert, jam ante Bernardi adventum Mediolanum, id est, ante annum MCXXXIV Cisterciensium familiam eo fuisse transmissam, conditumque aliquod monasterium, cui se novitii isti mancipassent. At Ughellus in tomo 4 Italiæ sacræ *(col.* 197) existimat, primum Cisterciensium in illa urbe cœnobium esse Claramvallem, quam secundo ab urbe lapide non ante annum MCXXXV conditam probat : proindeque hac in epistola novitiorum nomine intelligendos esse eos, qui Bernardi opera, ad concilium Pisanum pergentis, recens conversi, ejus se magisterio ex animo jam devovissent. Ughelli epocha de conditu monasterii constat ex veteri inscriptione, et ex primis loci instrumentis, in quibus constanter Cara-vallis, non Clara-vallis appellatur. Vide epistolam 281. *Sic Mabillonius. Porro hæc epistola, ad quam mittit lectorem,* Abbati Brunoni de Cara-valle *in titulo prænotatur : ad quem ista* C *observat :* Priores editi CLARA-VALLE : at CARA-VALLE præferunt melioris notæ codices : quibus domestica Caræ-vallis instrumenta suffragantur. Est autem Cara-vallis insignis abbatia Cisterciensium prope Mediolanum. *Nunc iterum ad* Bernardum. *Audisti, lector benevole, quænam fecerit Abbas sanctus antequam pervenerit ad Concilium Pisanum ; en tibi nunc exponimus, quanta cum veneratione ad illud sit admissus, quanta cum auctoritate interfuerit ejusdem actis, quanta cum utilitate eidem profuerit.*

S. Bernardus interest Concilio Pisano cum insigni auctoritate.

205 *Ernaldus lib.* II *Vitæ cap.* II *hæc in rem nostram notata reliquit :* Innocentius... rursus Pisas revertitur : ibique aggregatis totis Occidentis episcopis, aliisque religiosis viris, magnæ gloriæ synodus celebratur. Adfuit per omnia et consiliis, et judiciis, et definitionibus omnibus sanctus Abbas, impendebaturque ei reverentia ab omnibus, et excubabant ante ejus limina sacerdotes, non quod fastus, sed multitudo communem prohiberet accessum : et, aliis egredientibus, alii introibant, ita ut videretur Vir humilis, et nihil sibi de his honoribus arrogans, non esse in parte sollicitudinis; sed in plenitudinc potestatis. *Ita Ernaldus, fidelissimus Vitæ* D *scriptor, testisque omni exceptione major. Itaque* hoc jam tertium concilium habitum est, *sicut cap.* II, *num.* 1 *observat Manricus ad hunc textum* (nec Trecense, *ait,* includo) in quo Bernardo per omnia deferretur : unum ad declarandum Innocentium summum Pontificem, duo sub ipso. *Laudatus biographus pergit deinde ad acta concilii, quæ summatim ita perstringit :* Actiones concilii longum est prosequi : summa tamen in excommunicatione Petri *(Leonis)* et in irregressibili fautorum ejus dejectione constitit, et usque hodie hæc sententia perseverat. *Plura de hoc concilio habet Pagius in Critica Baroniana ad annum* 1134, *ubi etiam tractat de ejusdem epocha.*

et interea illud impeditur a rege.

206 *Illud ex ipso delibare convenit ad nostrum propositum, quod ibidem refert num.* 3 *de Ludovico Franciæ rege, dum synodum illam cogitavit impedire.* Inter Innocentium II, et Ludovicum VI Francorum regem aliquod intercedebat dissidium, indeque S. Bernardus epistolam 255 ad Ludovicum regem dedit, monuitque, ne concilium hoc tempore Ecclesiæ et regno tam necessarium, ipsiusque regis honori cessurum, E impediret. « At calor, inquiunt, nimius est. « Quasi nos glacialia corpora habeamus » inquit Bernardus... « Tamen si quid ex Apostolicæ au- » ctoritatis rigore processit, unde se merito esse » turbatam celsitudinis vestræ serenitas arbitre- » tur ; qualiter hoc ipsum revocetur, aut tem- » peretur, prout oportet ad honorem vestrum, » fideles vestri, qui aderunt, totis viribus eni- » tentur. Inter quos nos quoque, si quid possu- » mus. » *Ad illud, quod de caloribus dicebat Sanctus, observat Mabillonius in notis, ad illud concilium :* Rex præsules Gallicanos accedere prohibebat obtentu caloris immodici. *Rebus itaque concilii peractis, sanctus Pater datam ante Mediolanensibus fidem liberavit de sua ad illos profectione. Expeditionem illam, adeo Viro summo illustrem, in varia membra dividere est animus.*

Finus, ob quos missus fuit

207 *Consideremus itaque primo, quos ob fines illuc a summo Pontifice missus fuerit. Pagius nuperrime memoratus eosdem ita exponit num.* 6 : Landulphus Junior cap. 41 apud Puricellum in Monumentis basilicæ Ambrosianæ num. 360 mentionem facit reconciliationis Mediolanensium cum Innocentio II, aitque : « Innocen- F » tius Papa Pisis synodum celebravit, in qua » Robaldo episcopo (Albensi) repræsentante, » Thealdus de Landriano archipresbyter ec- » clesiæ Mediolanensis » (videtur is successor Stephani de Guandeca, qui anno superiori Anselmum archiepiscopum Mediolanensem valde vexavit, ut ibidem diximus) « Amizo de la Sala ar- » chidiaconus, Anselmus de Rhode levita *, et » alii plures ejusdem ecclesiæ ordinarii, et cum » primicerio Decumani sacerdote contra solitum » decus Mediolani et ejus ecclesiæ, Innocentio » Papæ fidelitatem juraverunt » (Mediolanenses enim, qui hactenus antiquam libertatem retinuerant, juramentum fidelitatis à Gregorio VII decretum, quod hodie a præsulibus exigitur, decoro ecclesiæ suæ adversari sibi persuadebant.)

* *al. adeo ordinarius*

Mediolanum

208 « Cremonenses vero propter hanc fidelita- » tem nequaquam milites Mediolanenses, quos » captos habebant, dimiserunt. Sed Papa Inno- » centius depositionem et expulsionem sæpe dicti » Anselmi de Pusterla (ab episcopatu Mediola- » nensi) firmavit. Attamen prænominati, qui fi- » delitatem juraverant, timentes hos casus urbis et

« et ecclesiæ Mediolanensis, differebant redire » Mediolanum, nisi haberent protectorem, qui » coram populo Mediolanensi confirmaret Anselmi expulsionem, et ad nihilum reduceret » Conradi coronationem (anno MCXXVIII factam) » et populum tantæ urbis convocaret, et confirmaret ad Lotharii imperatoris amorem, et » ad ipsius Innocentii unitatem. Ad hæc peragenda Papa a Deo * idoneum angelum habuit, sicut Bernardus abbas Claravallensis fuit ». *Hactenus citatus apud Puricellum Landulphus, cujus verbis nonnulla de suo interserit Pagius, uti ex parenthesibus apparet. Ceterum Landulphi Junioris sive de sancto Paulo Historia Mediolanensis non ita pridem recusa prodiit inter scriptores rerum Italicarum Mediolani editos tomo V istius collectionis, ac notis illustrata est. Textum vero superius e Puricelli editione relatum cum recentissima contuli, uti videsis e variis lectionibus, ad marginem ex ea a me adjectis. In eadem etiam nova editione consuli possunt notæ in caput* XLI *Landulphi, quæ habentur tomo prædicto a pag.* 513.

* Puricel. et al. aliis

Legati.

209 *Consideremus secundo, quinam cum* Bernardo *fuerint a sede Apostolica Mediolanum legati, ut negotium tanti ponderis conficeretur. Illustris hujus legationis comites commemorat Ernaldus biographus lib.* II *cap.* II, *num.* 91, *post ea, quæ præmiserat de Concilio Pisano, ita loquens :* Soluto concilio, ad reconciliandos Mediolanenses dominus Papa Abbatem Claræ-vallis, quem multis supplicationibus expetierant, et Guidonem Pisanum, et Matthæum Albanensem episcopum a latere suo direxit, qui schisma per Anselmum in eadem urbe factum abluerent, et ad unitatem Ecclesiæ devotos revocarent. Abbas igitur cum prædictis viris, quos a domino Papa collegas acceperat, addidit consortio et communi consilio virum venerabilem Gaufredum Carnotensem episcopum, cujus sinceritatem et innocentiam in multis probaverat. Et visum est Cardinalibus bonum, ut tanto adjutore negotium tanti ponderis fulciretur. *Hisce addimus notitias sequentes.* Gaufredus *ille, appellatus* de Lieves, *ab anno* 1116 *usque ad* 1138 *Carnotensis ecclesiæ regimini præfuit, ex Sammarthanis in Gallia Christiana tomo II, ubi pluribus laudatur.* De Guidone Pisano *agitur apud Ciaconium in Vitis Pontificum Romanorum et Cardinalium tomo I, col.* 987; *uti etiam col.* 960 *et sequentibus de* Matthæo Albanensi; *ubi magnificentissimis elogiis condecoratur. Landulphus Junior cap.* XLII *de* Bernardi *ad Mediolanenses ingressu agens, hos tantum comites ei adjungit :* Prænominatus Abbas iste nil moratus, cum Carnotensi episcopo, et Robaldo Albensi Mediolanum intravit; *ex notis hic,* eo videlicet, quem Anselmo deposito, Mediolanenses delegerant vicarium archiepiscopalem obeundis officiis. *Sed majoris nobis est pretii Ernaldus, quam ut vel ad latum unguem ab eo hic recedamus.*

Ingressus.

210 *Consideremus tertio mirabilem Viri sancti ad Mediolanenses ingressum, prodigio similem, et, si omnia simul colligas ejusdem adjuncta, rarissimo et forte nullo hujusmodi susceptionis Sanctorum exemplo. Audi Ernaldum lib.* II *Vitæ cap.* II, *num.* 91 *citato :* Transcenso, *ait,* Apennino, ubi audierunt Mediolanenses Abbatem desideratum suis finibus propinquare, longe a civitate milliaribus septem omnis ei populus obviat : nobiles, ignobiles, equites, pedites, mediocres, pauperes, quasi de civitate migrarent, proprios lares deserunt, et distinctis agminibus incredibili reverentia Virum Dei suscipiunt. Omnes pariter delectantur aspectu : felices se judicant qui frui possent auditu. Deosculantur pedes ejus universi : et licet hoc ille moleste acciperet; nulla potuit pronos et devotos ratione compescere, nulla interdictione repellere. Vellicabant etiam pilos, quos poterant, de indumentis ejus, et ad morborum remedia de pannorum laciniis aliquid detrahebant, omnia sancta, quæ ille tetigisset, judicantes, et se tactu eorum vel usu sanctificari. Præcedentes itaque et subsequentes lætabundis acclamationibus applaudebant Abbati, et diu intra agminum spissamenta detentum, tandem solenni reddidere hospitio, *ad ecclesiam sancti Laurentii, secundum dicenda postmodum § XX in initio. Quibus publicæ venerationis, lætitiæ, acclamationis significationibus adeo effusis quid in Sancti laudem illustrius, quid ardentissimo Mediolanensium erga ipsum affectui convenientius fieri potuit?*

Confluxus et æstimatio populi.

211 *Quid, quod præ multitudine populi ad ipsum circumfusa non pateret ingressus? Auctor Exordii magni Cisterciensis distinctione secunda, cap.* XVI, Cum ergo, *ait,* ibi *(Mediolani videlicet)* sederet in quadam amplissima domo, tanta circa eum erat hominum multitudo, ut nullus ingredi posset. *Quin etiam ibidem tamquam angelus e cælo lapsus,* et homo proximus Deo *fuit habitus. Nam, uti mox subdit idem auctor,* Interea quidam de civibus ejusdem urbis, vestitu et vultu honorabilis, cum Dei Hominem adire omnimodis cuperet, et nusquam aditum reperiret, mediis se turbis ingessit, manibus ac pedibus reptans, et super colla sedentium gradiens, quousque ad ipsum, quem desiderabat, perveniret. Cumque apprehendisset pedes ejus, cœpit eos mira devotione amplecti et deosculari. Quod videns supradictus Renaldus, qui propius assistebat, accessit, ut amoveret eum, sciens utique quia Vir sanctus hujusmodi venerationibus et obsequiis nimis gravabatur. Ille vero conversus dixit ad eum : Dimitte me, obsecro, dimitte me videre et tangere Hominem proximum Deo, et vere apostolicum Virum. Dico enim tibi, et in fide Christiana testificor, quia vidi illum inter Apostolos Christi. Quod audiens monachus ille, miratus est, et cupiens plenius nosse, volebat ab eo inquirere modum visionis hujus; sed præ pudore propter adstantes non præsumpsit. Verumtamen magnam exstitisse revelationem ipsam certissime credidit, pro qua vir ille tam vehementer affectus erat erga Famulum Dei. *De Renaldo, hujus rei teste, dicam infra num.* 215.

Negotii successus.

212 *Consideremus quarto, quam fortiter legationis suæ causam pertractarit, et quam suaviter, sine procerum reluctantia ac vulgi discordia negotium sibi commissum sit exsecutus. Etenim, teste Ernaldo mox allegato,* Cum tractatum esset in publico de negotio, propter quod tam Vir Dei quam Cardinales advenerant, oblita fortitudinis suæ civitas, omni ferocitate deposita, se ita Abbati substravit, ut obedientiæ eorum non incongrue ille posset aptari poëtæ versiculus:

Jussa sequi, tam velle mihi, quam posse necesse est.

Verum quæ generatim laudatus iste biographus, magis singillatim ipsemet Sanctus exprimit in epistola ad imperatricem Romanorum, Lotharii uxorem, antea indicata in hoc paragrapho num. 203. *Ast hic demus ipsa Sancti verba :* Non ante

AUCTORE J. P.

ante sane Mediolanenses in gratiam domini Papæ, et Ecclesiæ unitatem recepti sunt, quousque palam, Conrado refutato et abnegato, dominum nostrum Lotharium in suum regem et dominum receperunt, et Romanorum imperatorem Augustum una cum toto orbe confessi sunt : et de injuria transacta, juxta consilium et mandatum domini Papæ, digne vobis sese satisfacturos esse, tacto sacrosancto Euangelio, spoponderunt. *Epistolam hanc anno* 1134 *ab eo scriptam, quando secundo Mediolanum rediit, habet Pagius ad eumdem annum num.* 9.

reformatio morum summam Viro sancto gloriam pepererunt.

213 *Consideremus quinto, Virum sanctissimum non pœnitendo successu mores Mediolanensium in meliorem transformasse normam. Id quod hisce verbis testatur Landulphus cap* XLII : Interea princeps Conradus altiori consilio potitus, *ex quo videlicet regnum abdicavit, et in gratiam cum Lothario rediit,* imperatoris Lotharii vexillifer est factus, et prænominatus Abbas iste *(de* S. Bernardo *proxime egerat)* Mediolanum intravit, quam civitatem nimirum, prout voluit, formavit. Ad nutum quidem hujus Abbatis omnia ornamenta ecclesiastica, quæ auro, et argento,
B palliisque in ecclesia ipsius civitatis videbantur, quasi ab ipso Abbate despecta in scrineis reclusa sunt, et non solum masculi, sed etiam mulieres tonsæ sunt. et ciliciis et laneis vilissimis induti ad quælibet religiosa convertuntur, aqua in vinum mutatur *etc. At de miraculis, ibidem a Viro sancto factis, postea agetur. Præter hæc ornamenta, quibus condecorabatur Abbas noster, dum apud Mediolanenses legati munere fungeretur, in promptu sunt alia, quæ dabimus paragrapho proximo.*

C

§ XX. Cathedræ Mediolanensis regimen recusat; notatio temporis; Ordo Cisterciensis ibidem propagatus; de Humiliatis quam fuerit præclare meritus; beneficia in Mediolanenses collata.

Sanctus Mediolanensibus adeo est in amoribus, ut eum sibi præsulem velint,

De *rebus a Sancto Mediolani præclarissime gestis ita paullo ante a nobis dictum est, ut non pauca dicenda supersint. Consideremus itaque sexto, tanta in veneratione et in amoribus adeo fuisse Legatum nostrum Apostolicum apud populum Mediolanensem, ut eum sibi præsulem posceret ardentissimis omnium votis. Landulphus Junior cap.* XLII *hoc ita narrat* : Tandem idem populus, ut haberet Abbatem illum in archiepiscopum, ad ecclesiam S. Laurentii, in qua erat hospitatus, cum hymnis et laudibus, et solito suo Kir. *(de quo in notis ad hoc caput)* cucurrit. Quod Abbas ille non tulit : sed ait : Ego in crastinum ascendam palafredum * meum, et, si me extra vos portaverit, non ero vobis, quod petitis, ac sic a Mediolano recessit. *Puricellus in basilicæ Ambrosianæ Monumentis num.* 368 *responsum* Bernardi *exponens*, Quo quidem, *ait*, responso sanctus Abbas, Papiam ipse Ticinumque tendere tunc cupiens, nobis ad illud non obscure videtur allusisse, quod S. Ambrosio contigerat, cum regimen Mediolanensis ecclesiæ sibi

* *i. e. equum gradarium. Gallice palefroi*

oblatum recusans, ab ipsamet etiam urbe tan- D
dem aufugit « egressusque noctis medio civitatem (sicut in ejus Vita Paulinus narrat) cum » Ticinum se pergere putaret; mane ad portam » civitatis Mediolanensis, quæ Romana dicitur, » invenitur ». *Sed incerta hæc omnino est Puricelli conjectura de allusione illa* S. Bernardi. *Divini itaque Hominis modestia honorificentiss mam hanc dignitatem sibi oblatam recusavit consueto in aliis hujusmodi occasionibus sibi more. Factum vero illud confirmatur e biographo Ernaldo lib.* II *Vitæ cap.* III; *unde ista breviter ad rem præsentem delibo num.* 110 : Intra Italiam civitas Januensis, et Mediolanum, metropolis Ligurum, hunc optaverunt pastorem et magistrum. *Sic ibi, inter infulas alias a Viro modestissimo recusatas, de Mediolanensibus id factum asseritur.*

et tantum, uti ... gant ed ... ctum :

215 *Cur vero tacitus prætercam testimonium auctoris Exordii magni Cisterciensis, qui distinctione secunda cap.* XVI *hæc ad posteros transmisit :* Domno Renaldo, cujus supra mentionem fecimus, indicante cognovimus, quod famulus Dei Bernardus, cum venisset aliquando Mediolanum pro reconciliando schismate Petri Leonis, E
cum tanta exultatione universorum susceptus est *etc.* Ita denique sibi in ipso complacuerant, ut cum eum antea non vidissent, ingressum in urbem mox in archiepiscopum unanimi consensu raperent potius quam eligerent. Quod cum ille recusasset, parati erant omnino vim facere, nisi fuga latenter evasisset. *Quisnam autem Renaldus seu Rainaldus iste? Idem is est,* ad quem tres extant epistolæ Bernardi, lacte et melle manantes, ultra consuetum, *ut scribit Manricus ad annum* 1121, *cap.* V, *num.* 9, *quæ inter alias ordine sunt septuagesima secunda, septuagesima tertia, et septuagesima quarta. Fuit item abbas Fusniacensis, vulgo Foigny, diœcesis Laudunensis, et primus quidem, ut Mabillonius in notatione ad epistolam* 72 *affirmat; sed negat Manricus proxime citatus. Fuit etiam fidus* S. Bernardi *socius Parisiis, qui, ut superius* § · X, *num.* 103 *relatum est ex auctore Exordii magni Cisterciensis,* secretorum Famuli Dei magis conscius erat. *Hinc superiori ex hoc viro relatæ narrationi fides conciliatur.* F

quo anno acciderit

216 *Ex præmissis autem nuper de sancti Patris ad urbem Mediolanensem adventu post Pisanum concilium, abunde constat, oblatas ipsi ibidem loci infulas fuisse anno Christi* 1134; *ut mirum sit, in chronologico hujus facti calculo tam crasse hallucinatum fuisse Sigonium, dum illud illigat anno* 1123. *Etenim tomo II Operum ejus novissime editorum Mediolani, de regno Italiæ lib.* X, *col.* 650 *sic lego ad istum annum :* Honorico Mediolanensi antistite III Kal. Junii mortuo, ea dignitas ad Bernardum Clarævallis abbatem ob miram sanctitatis ejus opinionem delata est. Eo vero repudiante *etc. De Honorico nihil hic pono; consuli de eo possunt notæ ad eumdem annum. Apud Panvinium in Chronico ecclesiastico eumdem lapsum temporis reperio ad sæpe jam memoratum annum. Alios,* S. Bernardi *abbatis adventum in urbem Mediolanensem perperam figentes, ad annum Christi* 1119 *refutat Puricellus in Monumentis Ambrosianæ basilicæ num.* 331. *Quia vero adeo sunt misere hallucinati, ut hic non mereantur refutationem, consuli de iis potest idem auctor. Mediolanenses itaque anno* 1134 *frustrati ardentissimo desiderio, quo flagrabant, promovendi ad cathedram archiepiscopalem,*

A *chiepiscopalem, atque hoc pacto apud se retinendi Virum sanctum, volentes tamen possidere Patrem in filiis suis, ac in Patre filios, asseclas Ordinis Cisterciensis petierunt.*

Familiam suam

217 *Consideremus igitur septimo, quam bene* S. Bernardus *fuerit meritus de Mediolanensibus ac de Ordine Cisterciensi, quando hunc apud illos propagavit.* Erat præ manibus, *prout narrat Manricus anno supra designato, cap.* II, *num.* 9, seges copiosa, ut ante adventum Sancti jam conversis, sed multo pluribus per ipsum vocatis, et respondentibus sine ulla cunctatione. Extat rescriptum ejusdem sancti Patris ad Petrum tunc episcopum Papiensem, quo gloriam plurimarum conversionum hoc tempore expertarum, ad se delatam in solum Deum ostendit referendam, *secundum ea, quæ affirmat in epistola ista, ordine centesima trigesima quinta :* Si semen bonum, jactum in terram bonam, fructum attulisse videtur, ipsius est gloria, qui dedit semen serenti, fœcunditatem terræ, semini incrementum. Quid in his nos capimus? Ergo sane gloriam Christi alteri non dabo; multo vero scrupulosius usurpabo mihi. Profecto lex Domini convertit animas, B non ego. Testimonium Domini fidele sapientiam præstat parvulis, et non ego. Laudatur de bona litteræ tornatura manus, non calamus. Fateor, ut multum tribuam mihi, lingua mea calamus scribæ velociter scribentis. *Hinc igitur intelligi perspicue potest ingens conversorum ad perfectiorem vitam multitudo.* Ergo utrorumque, *sicut pergit Manricus num.* 10, devotioni satisfacturus, et pro acceptis redditurus filios pacis, ipse alias pronus dilatandæ suæ familiæ, annuit piæ et devotæ petitioni, ac loco [non] longe ab urbe designato, nativis aquis irriguo amœnoque, fabricam ei consensit superponi, monachis adsciscendis ex Claravalle. Cui ædificio non parum contulisse Widonem capitaneum de porta Orientali, tradit Carolus Sigonius : *quem consulere potest lector lib.* XI *de regno Italiæ, col.* 671 *novissimæ editionis Mediolanensis. Pergamus cum Manrico.*

ibidem propagat :

218 Eumdem locum designatum cælesti lumine, inter tenebras noctis illustrante terminos domus, reperi in quodam Ms. Roberti Ruscæ, nuper ex Urbe ad me, *ait,* transmisso beneficentia reverendi admodum patris domini Hilarionis C Rencati, abbatis sanctæ crucis in Hierusalem, quem hoc nostrum collegium Salmantinum olim alumnum, nos auditorem meruimus, et amicum. Cœnobio Clarævallis, nomen inditum est in memoriam alterius Clarævallis, quasi ipsa voce recreandis Mediolanensibus, quamdiu non dabatur frui sancto Abbate. *At videtur probabilius, in hac formatione ac allusione nominis* Clarævallis *Manricum hallucinari, ex dictis supra* § XIX, *num.* 204, *occasione epistolæ* 134.

recensentur beneficia.

219 *Consideremus octavo, quidnam sanctus Pater egerit in favorem Ordinis fratrum, ut vocant, Humiliatorum, dum Mediolani versaretur. Pagius ad annum* 1134, *num.* 14 *collegit de hoc argumento sequentia :* Quo tempore Bernardus Mediolani versabatur, Tertio Ordini Humiliatorum regulam dedit. Hi quidem jam ab anno MCXIX juxta Tristanum Chalcum, huic Ordini initia dederant; sed ante divum Bernardum Religiosi non erant. Puricellus citatus num. 375 asserit, eos vocatos fuisse Fratres de Convenio, quod et Chalcus etiam in literas misit, additque Puricellus. « Ejusmodi Ordo Fratrum de Con- » venio in hanc usque diem appellatur; quive » in suo ipsius stemmate tutelarem gestat hunc san- » ctum Abbatem ». Subdit Puricellus in bibliotheca basilicæ Mediolanensis asservari codicem Ms. continentem Humiliatorum privilegia, cujus initio habetur « Sanctus Bernardus venit Me- » diolanum, et ibi multis miraculis claruit, et » monasterium construxit (Caram-vallem nem- » pe...) A quo (nempe Bernardo) quidam ma- » gnates et nobiles cives Mediolani, divino spi- » ritu inebriati, formam vivendi in habitu » Religioso cum suis familiis habitando (hoc tunc » illorum institutum fuit) sumpserunt. Fuit ergo » sanctus Bernardus Ordinis hujus primus funda- » tor. Unde Fratres Tertii Ordinis hujus vocan- » tur hodie alicubi fratres sancti Bernardi. Man- » serunt autem sic fratres Ordinis hujus per se in » habitu Religioso per annos LIV, priusquam » concessa eis esset regula ab Ecclesia Romana. » Anno autem MCXCIX, penultimo die Maii, data » fuit eis regula a Domino Papa Innocentio III. » Quare sciendum, quod fratres Tertii Ordinis » hujus fuerunt fundatores primi et secundi Ordinis » Humiliatorum. »

sui... t. P

quæ S. ... constituit Ordinem Humiliatorum E

220 Galvaneus Flamma cap. 255 magnæ suæ Chronicæ apud Puricellum laudatum num. 375 scribit « Nobilis vir Guido et capitaneus portæ » orientalis fuit specialis adjutor beati Bernardi in » fundando monasterio de Charavalle juxta Medio- » lanum, de divitiis ejus anno Domini MCXXXV.., » et iste Guido Tertium Ordinem fratrum » de Convenio sancti Bernardi in porta orien- » tali construxit in die S. Vincentii; quem In- » nocentius III confirmavit, et ab Innocentio III » dictus est Ordo Tertius. Isti fratres de Convenio » fundaverunt Ordinem fratrum Humiliatorum, » et ipsos visitabant ». Quod idem Galvaneus, qui seculo XIV vixit, confirmat in libro cui titulus Manipulus florum, cap. 171 apud Puricellum ibidem; *in novissima autem istius Manipuli editione Mediolanensi, cap.* 169. Licet autem S. Bernardus et Guido fundatores sint Humiliatorum, qui ante utrumque nec regulam nec habitum Religiosum habebant; hæc tamen societas jam ante inceperat, uti Puricellus probat testimonio S. Antonini part. 2 Chronicorum, tit. 15, cap. 23; Raphaële Volaterrano lib. 21, Tristano Chalco et aliis. Fallitur itaque Sigonius, qui hujus Ordinis initium cum anno MXLVI illigat, ut videre est in Historia ejus de regno Italiæ ad annum MXLVI. *Ex his itaque intelligimus, certam vivendi normam a* S. Bernardo *fuisse Mediolani præscriptam dictis fratribus. Quod tametsi in rem nostram sufficiat, breviter tamen huic facto istas subjicimus notationes.* F

apud Mediolanenses degens

221 *Galvaneus Flamma in Manipulo florum cap.* 169 *citato scribit illud contigisse anno* 1135, *cui Sancti reditum ad urbem Mediolanensem innectit. Nam scribens ad annum* 1134, *mox subdit :* Sequenti anno B. Bernardus rediit Mediolanum... Ordinem S. Bernardi ordinavit, qui modo dicuntur fratres de Conegio *etc. Puricellus vero allegatus pag.* 63 *etiam affirmat, hoc esse factum in reditu, de quo dicebam; sed in anno differt, affirmans quidem, rem accidisse* per id tempus, quo S. Bernardus intra hunc annum *(sed annum signat* 1134 *in indice chronologico, qui citato ejus operi præfigitur)* iterato Mediolani fuit. *Verum de illo reditu nos postea agemus. Deinde auctor idem pag.* 632 *non admittit, Ordinem istum* Tertium *appellatum ex nomine Innocentii III,* aliter *enim, inquit,* et melius alii sentiunt. *Hippolytus Helyot tom. VI Historiæ*

AUCTORE J. P.

Historiæ Ordinum monasticorum etc. cap. XIX *tractat pluribus de Religiosis Ordinis Humiliatorum, eorumque suppressione : ubi licet videre varias auctorum de ejusdem origine sententias; etymon, ut fertur, nominis; tres diversos Ordinis status; de quorum primo postquam egisset laudatus scriptor, secundum incepisse affirmat anno* 1134; *amplexum e* S. Bernardi *consilio modum vivendi a priore diversum etc. Dein tertium Ordinem subnectit sub regula S. Benedicti etc., cumque ait substitisse, donec Humiliati fuerint exstincti : id vero cur, quomodo, et a quo sit factum, ibidem legi potest. Placet nunc alia a* S. Bernardo *collata in Mediolanenses beneficia recensere, quæ ipsemet Sanctus commemorat.*

Mediolanensibus præstita memorat

222 *In epistola quippe* 131, *quæ innectitur apud Mabillonium anno Christi* 1135, *hac eidem præfixa synopsi,* Cum Mediolanenses Innocentio reconciliati, tamen titubare in officio et obedientia viderentur, eos ad retinendam constantiam incitat, recentia Romanæ Ecclesiæ erga illos beneficia memorans; *et quippe ni addamus nos etiam sua? Sancto utique suam interponente auctoritatem impetrata vel ex parte vel* B *ex toto, ut æquum videtur credere; in epistola, inquam, illa sic memorat :* Bene vobiscum facit Deus : bene vobiscum facit Romana Ecclesia. Facit ille, quod pater : facit illa, quod mater. Et revera quid vobis debuit facere, et non fecit? Si postulastis mitti vobis de curia honorabiles personas ad honorem Dei et vestrum; factum est. Si postulastis confirmari, quod unanimitas vestra de venerabilis patris vestri electione firmaverat; factum est. Si voluistis licuisse vobis, quod illicitum, nisi pro magna quidem necessitate, sacri canones judicant, translationem episcopii scilicet in achiepiscopatum concessum est. Si rogastis erui cives vestros de vinculis Placentinorum, quod utique ego prætermittere nec volo, nec valeo; et hoc factum est. In quo postremo quæcumque rationabilis petitio filiæ, non dico repulsam, sed vel moram passa est apud piam matrem? En ad complementum, pallium præsto est, plenitudo honoris.

Ipsemet Sanctus in sua ad illos epistola

223 *Ut vero ea, quæ Mediolanenses petierant, et obtinuerant, referente superius* S. Bernardo, *melius intelligantur, observat Mabillo-* C *nius in notis ad prædictam epistolam de missis ad eos venerabilibus personis :* Missi sunt cum Bernardo Guido Pisanus, Matthæus Albanensis, Gaufridus Carnotensis episcopi, *teste Ernaldo biographo cap.* II, *num.* 91 *apud nos,* nempe ad reconciliandos Ecclesiæ Romanæ Mediolanenses, qui schisma conflaverant ob depositum Anselmum archiepiscopum ab ipsis electum. *Ad τὸ* venerabilis patris vestri, *notat,* Ribaldi videlicet, qui ab eis electus est in locum Anselmi rejecti. *Per* translationem *vero* episcopii scilicet in archiepiscopatum, *uti Sanctus Pater dicebat, intellige, ait,* restitutionem dignitatis archiepiscopalis, quæ isti ecclesiæ ob schisma a Pontifice abrogata fuerat. Vide alias Notas. *Illud, quod Vir sanctus* de vinculis Placentinorum *scribebat, sic exponit :* Quippe utriusque bello in sese contendentibus, multi ex Mediolanensibus captivi abducti fuerant a Placentinis. *Ad hæc, de Ribaldo seu Robaldo et Anselmo videri potest Pagius ad annum* 1134, *num.* 11 *et* 12. *Reliquum est, ut de prodigiis tum Mediolani, tum alibi in Italia a magno nostro Thaumaturgo factis tractemus.*

D

§ XXI. Miraculis coruscat Mediolani; Papiam et Cremonam se confert; a filiis suis absens corpore, præsens spiritu; ipsius ad eosdem litteræ, uti et ad Lotharium imp.; reditus ad suos; acta et tempus.

Miraculorum, quæ Mediolani acciderunt,

Miracula, quibus mirabilis Deus in Sanctis suis hunc Famulum suum, in cujus integerrima vita, meritis, ac laboribus apostolicis sibi bene complacebat, apud Mediolanenses degentem illustravit, describuntur ab Ernaldo lib. II *Vitæ cap.* II; *e quo auctore inserta sunt Annalibus Cisterciensibus ad annum Christi* 1134 *cap.* I. *Sed quandoquidem illa prodigia pluribus narrantur in dicta Vita, quam inferius dabimus; ideo ea in compendio hic exhibuisse sit satis* E *ad continuandam Actorum, quæ illustramus,* S. Bernardi *seriem. En tibi itaque laudati biographi verba :* Inaudita est nostris temporibus tanta populi fides, tanta in homine virtus : inter quos religiosa erat contentio, cum signorum gloriam Abbas credulitati eorum; illi vero sanctitati Abbatis adscriberent, et hoc de eo indubitanter sentirent, ut quidquid a Domino peteret, impetraret. *Nec vero illos fefellit sententia. Nam uti illico subdit idem biographus,* Adducunt igitur ad eum nihil hæsitantes mulierem omnibus notam, quam annis septem immundus vexaverat spiritus, et postulant supplices, ut in nomine Domini dæmoni imperet fugam, et mulieri restituat sospitatem.. Et orationi incumbens, cælitus elapsa virtute satanam in spiritu fortitudinis increpat, et fugat, mulieremque reddit incolumem et quietam... Auditum est hoc verbum, et percrebuit fama.. Per ecclesias, per prætoria, et per compita omnia conveniunt undique... Dicunt publice, nihil ei impossibile esse, quod a Domino postulet... Irruunt alii in præsentiam ejus : F alii, donec exeat, pro foribus præstolantur. Cessatum est ab officiis et artibus... Concurrunt, postulant benedici : et tetigisse eum singulis salutare videtur.

synopsis datur

225 Tertia die, *sicut pergit auctor,* ad ecclesiam sancti Ambrosii divina celebraturus mysteria Servus Dei procedit : ubi exspectante innumera populi multitudine, inter ipsa Missarum solemnia, dum clericis canentibus ipse secus altare sederet, puellam ei parvulam offerentes, quam vehementi impetu vexabat diabolus, orant, ut misellæ subveniat.. Audita supplicatione astantium, et intuitus personam frementem dentibus... compassus est ætati.. Patenam igitur calicis, in quo divina celebraturus erat mysteria, accipit, et digitis latice superfuso.. ori puellæ salubrem potum applicat, et corpori ejus stillam medicinalem infundit. Nec mora, quasi ureretur satanas... festinanter egrediens.. erupit. *Idem Vitæ scriptor, locutus de dæmonum licentia per Virum sanctum impedita, agit deinde de expulsione dæmonum e variis obsessis. Verum quia hæc singillatim enarrare, servata energia et phrasi auctoris, qui pluribus ac pathetice illa exponit,* in

in longum nos abduceret sermonem; adeat lector ipsum fontem; ubi etiam inveniet alia curationum prodigia, per Thaumaturgum nostrum patrata. Mediolano itaque tantisper relicto, quod nos præclarissimis ibidem a Sancto gestis referendis intentos jam diu detinuit, alio cum eodem inde discedente proficiscamur, Papiam videlicet et Cremonam.

ad Papienses et Cremonenses cum Mediolanensibus conciliandos frustra laborat:

226 *Sigonius in novissima editione Mediolanensi tomo II, lib.* XI, *col.* 671, *ad dictum annum* 1134 *sic habet :* Inde, *Mediolano videlicet*, jussu Innocentii ad pacificandas ipsas inter se Lombardiæ civitates profectus, Papiam et Cremonam se contulit. Cum autem apud Cremonenses nihil profecisset, eorum Innocentio pertinaciam significavit his verbis : « Cremonenses indurue» runt, et prosperitas eorum perdit eos. Medio» lanenses contemnunt, et confidentia ipsorum » seducit eos. Illi in curribus, et equis spem » suam ponentes, meam frustraverunt, et laborem » meum exinanierunt ». *Hæc Sigonius ex ipsis verbis, quibus exorditur Vir noster apostolicus suam ad Innocentium epistolam, quæ in editione Mabillonii signatur ordine trecentesima decima quarta, alias* 318, *et anno* 1134 *illigatur. Ludovicus Cavitellius in Annalibus Cremonensibus ad eumdem annum hæc memorat :* Divus Bernardus Mediolanensibus, dum eis, quia adhæsissent Corrado Suevo, interdicta essent sacra per summum Pontificem, et mox, dimisso Corrado, Lothario adhæsissent, absolutionem et veniam impetravit : et Cremonam profectus, et Papiam, ut ibi incolas et confœderatos cum Mediolanensibus componeret, re infecta ex Cremona rediit Mediolanum. *De anno istius reditus dicetur paullo inferius. Eo igitur postquam reversus est, mulierem a misera dæmonis vexatione et nervorum contractione in momento liberavit; sicut pluribus refert Ernaldus lib.* II *Vitæ, cap.* III. *Nec vero profectus ad Papienses ac Cremonenses, de quibus dicebam modo, a coërcendo dæmone abstinuit* Bernardus, *teste eodem biographo citato; ubi plura. Quibus hanc coronidem imponens,* Hæc, *ait cap.* III, *num.* 108, et alia multa intra Alpes constitutus operatus est Vir Dei, et diversa loca perlustrans, benefaciebat iis, qui in firmabantur, illuminando cæcos, erigendo debiles, curando febricitantes, maxime oppressos a diabolo... purgans, et quæ malignus fœdaverat spiritus pectora, templa Deo acceptabilia consecrabat.

Vir summus cum rerum, quas gessit, magnitudine, miram animi modestiam conjungit

227 *Et continuo biographus ad Viri laudes digressus,* Præ omnibus, *ait num.* 109, hoc sublimius duco.., quod, cum esset vas electionis, et nomen Christi coram gentibus et regibus ferret intrepidus : cum obedirent ei principes mundi, et ad nutum ejus in omni natione starent episcopi : cum ipsa Romana Ecclesia singulari privilegio ejus veneraretur consilia, et quasi generali legatione concessa subjecisset ei gentes et regna : cum etiam.. facta ejus et verba confirmarentur miraculis.., de se semper humiliter sentiens,., cum esset omnium judicio summus, suo sibi judicio constitit infimus. Soli Deo quidquid fecit adscripsit *etc. Adde infirmitates ac morbos, quibus tamquam aurum in fornace probatus fuit, nec non dignitatum contemptum, quo nulli e pluribus sibi oblatis infulis umquam arrisit. Consule sis laudatum Vitæ ejus scriptorem, qui ea, quæ modo ex ipso libavi, fusius memorat.*

a filiis absens corpore.

228 *Nec vero dum extra dilectissimam sibi Claramvallem vivere eum oportebat, ita erat occupatus gravissimis Ecclesiæ negotiis, ut filiorum suorum ibidem relictorum oblivio eum caperet, vel nesciret, quænam, se procul inde remoto, illic agerentur : sed absens corpore, animo autem ac spiritu præsens, illos conveniebat, visitabat, atque inspiciebat. Factum probatur e Sancti verbis, quæ ad Claravallenses ex Italia redux mox protulit apud eosdem in Capitulo, sicut docet Exordium magnum Ordinis Cisterciensis distinctione 2 cap.* XI, *sic narrans :* Venerabilis Pater Bernardus, cum aliquando per annos tres moratus fuisset in urbe Roma, atque in partibus Italicis, pro sedando schismate Petri Leonis.., tandem reversus Claramvallem, statim post factam orationem Capitulum fratrum introivit. Et quia fatigatus ex itinere diu loqui non poterat, brevem quidem sermonem, sed consolatione plenum protulit, ita dicens : Benedictus Deus! qui vos dilectissimos fratres meos mihi reddidit, et me qualemcumque Patrem vestrum vobis. Et ego quidem, filioli, quamvis per hoc triennium visus fuerim longe remotus a vobis, non tamen putetis, me semper absentem fuisse. Sciatis enim, quod tribus vicibus interim reversus sum ad vos, visitans domum istam, officinasque perambulans, et semper exhilaratus, semper consolatus abscessi, videns unanimitatem atque instantiam vestram in proposito Ordinis nostri.

spiritu præsens ac illos visit, litteris consolatur

229 Innumera sunt illa, quæ iste Dei famulus dixit et fecit; in quibus manifeste apparebat, eum prophetali gratia præditum, multoties ibi præsentem eum esse in spiritu, ubi absens corpore videbatur : multaque abscondita, et etiam longius posita, Domino revelante, cognoscere, quæ ipsum latere putabantur. Hæc autem significavit nobis domnus Gerardus quondam abbas Longipontis : qui unus ex antiquis senioribus Claræ-vallis, dicta et facta sancti Patris studiose rimari satagebat. *Sic ibi : quibus liceat nobis inde etiam hoc addere, tametsi alio spectet, quod ibi sequitur :* Ipso quoque referente audivimus, quod iste Dei Sanctus, dum in quodam monachorum Capitulo verbum Dei prædicaret, duo ex fratribus illis, qui aderant, viderunt eum in subsellio, in quo residebat, in aëre suspensum, et quasi mensura unius pedis a terra sublevatum. *Hæc autem, quæ de Sancti ad suos reversi narratione paullo ante diximus, ignotam eis ac mirabilem ipsius visitationem continente, paterno ejus cordi quasi non sufficerent, litteris insuper illos consolari voluit.* Ex quibus extant duæ ipsius epistolæ; altera cum in Apuliam mitteretur, de qua inferius; altera intra hoc, ut credo, *inquit Manricus ad hunc annum Christi* 1134, *cap.* IV, *num.* 7, triennium, scripta, *quam ibidem profert. Est autem ordine* 143, *et affigitur anno circiter* 1135 *apud Mabillonium, hoc titulo prænotata, e quo scriptionis materiem cognosces. In ea itaque Vir sanctus* diuturnam sui absentiam excusat, sibi non minus, immo magis gravem, quam suis. Interim breviter eos officii admonet. *Porro ad eumdem annum laudatus historicus Cisterciensis toto cap.* VII *scribit de Guillelmo, olim S. Theoderici prope Remos abbate, deinde monacho Signiacensi, qui librum primum Vitæ* S. Bernardi *litteris mandavit, atque identidem a nobis supra citatus fuit; sed nos de eo inferius, quando de Vitæ Bernardinæ scriptoribus agemus. Interea temporis inspiciamus sanctissimi Abbatis facta, quæ sequenti anno Christi* 1135 *intexuntur.*

230 *Ibidem*

Auctori J. P. scribit ad imperatorem, ut succurrat Ecclesiæ:

230 *Ibidem itaque historicus modo memoratus cap.* I *num* 1 *viam sternens ad epistolam a* S. Bernardo *ad Lotharium imperatorem datam, de qua mox agemus, præfatus nonnulla de Rogerio, duce Siciliæ, Italiam infestante etc., hæc subdit* : Ergo Innocentius et sibi et cunctis providens, hoc anno MCXXXV.. Legatos mittit ad Lotharium imperatorem; veniat, Ecclesiam regnumque defendat, armis Italiam muniat.. et male capta recipiat ab invasore. Hæc fere prima in negotiis Ecclesiæ gravis sub Innocentio legatio fuit, quæ non Bernardo Patri demandaretur, sive quia bellum ciere contra Christianos, quantumcumque rebelles aversabatur; sive quia desiderio suorum captus, et jam triennio absens, reditum maturabat ad Claramvallem; seu tandem quia utilior Aquitaniæ, et conversioni Guillelmi deputatus, tanto negotio a Deo reservabatur. Scripsit tamen ad imperatorem pene classicum canens, certe invitans ad Ecclesiæ et imperii defensionem. Quin et eumdem sinistra relatione deceptum, atque ex eadem retardantem Innocentium, a cujusdam ecclesiæ, quæ injuste patiebatur, defensione, qua libertate spiritus pollebat, audentius B arguit, et consulit desistere ab incepto. *Ceterum epistolam ipsam non transcribo, quæ inter alias Bernardinas habetur ordine centesima trigesima nona, et apud supra dictum editorem aptatur anno circiter Christi* 1135.

Redit ad suos Claravallenses; quænam sint acta

231 *His ita hactenus expositis de sancti Abbatis, dum erat in Italia, laboribus apostolicis ac miraculis; reliquum est, ut eum hinc ad suos dicto mox anno revertentem sequamur cum Ernaldo lib.* II *Vitæ, cap.* III, *num.* 112 : Jam Alpes transcenderat, et descendebant in occursum ejus de summis rupibus postores, et armentarii, et agreste hominum genus, et conclamabant a longe benedictionem petentes, et reptabant per fauces montium, regredientes ad caulas suas, colloquentes ad invicem, et gaudentes, quod Sanctum domini vidissent *etc. Quomodo autem a dilectissimis sibi fratribus Claravallensibus susceptus fuerit, laudatus biographus mox subdit. Sancto itaque suis restituto, videndum nobis est, quænam apud eosdem sint acta. Annales Cistercienses ad annum* 1135, *cap.* II, *num.* 1, Primo, *inquiunt*, Claramvallem suam ingressus, et precibus ex more fusis in oratorio, in Capitulum C fertur perrexisse : *et mox ea tribuitur ipsi ad suos oratio, ex auctore Exordii magni Cisterciensis desumpta, quam protuli supra num.* 228. *Deinde Annales iidem num.* 2 *scribunt de florentissima religiosæ disciplinæ observantia, et insigni fratrum concordia. Adisis Ernaldum, quem nuperrime assignabam. Tum subdunt num* 3 *monachos a sancto Patre selectos ad plantandam suam sobolem apud Mediolanenses; num.* 4 *epistolam ejus ad Lotharium imperatorem pro Pisanis, quæ est inter alias ordine centesima quadragesima; item num.* 7 *ad Innocentium Papam, quæ est ordine centesima septuagesima octava, pro Alberone Trevirensi archiepiscopo; sed signatur apud Mabillonium anno Christi* 1139 *ex Browero; capite autem tertio translationem Claravallis; denique legem Mahometicam ex Arabico conversam, et Sancto dicatam.*

Post illum reditum,

232 *Quod postremum ne cuiquam videatur mirum; profero textum Manrici in dictis Annalibus cap.* III, *num.* 11 : Eodem tempore, ut notavit Joannes Picardus in notis ad epist. 227, Petrus Mauricius « remisit Bernardo epistolam » longe prolixiorem, continentem inter cætera » succinctam de Mahumetis vita narrationem, D » quam Petrus licet fabulosissimam, ut ipse fate» tur, curavit in linguam nostram transferri ». Porro tractatum hunc sive transumptum, non solum missum Bernardo, sed dicatum, probat epistola præfixa eidem Operi, cum qua simul vulgatum circumfertur : quam alias gravem, et dignam his Annalibus, quia inter cæteras Petri Cluniacensis nequaquam ponitur, hic non immerito censui transcribendam. *Sed legi illa ibidem potest num.* 12. *Fuit autem Petrus ille abbas Cluniacensis; ex eadem epistola ibidem. Et sic quidem se habebant res,* S. Bernardo *ad charos sibi filios Claravallenses reverse. Quibus coronidis loco subdo nonnulla de anno, quo reversio ista accidit, cum de ea non semel mentio inciderit superius, nec inter scriptores in determinando ejusdem anno videatur convenire.*

Et quo anno contigerit

233 *In Chronologia Bernardina, quæ simul cum Sancti Operibus edita exstat apud Mobillonium ad calcem voluminis primi, col.* 6, *ad annum* 1135 *agitur de* Bernardo ex Italia reduce per urbem Mediolanensem *etc. Calvaneus Flamma, a nobis designatus* § XX, *eidem anno innectit reditum ejus ad Mediolanenses; Puricellus* E *vero, quem ibidem allegavi, anno* 1134. *Ex textu, quem habet Ernaldus lib.* II *Vitæ cap.* III, *colligo, reditum illum Sancti ab ipso connecti cum iis, quæ Papiæ et Cremonæ gessit. De his quippe locutus, subjungit :* Cum secundo per Mediolanum EODEM ANNO Pater sanctus transiret *etc. Manricus ad annum* 1135, *cap.* I, *num.* 4, Id est, INTRA ANNUM, *inquit;* nam sic intelligo : *idque intelligit conformiter quidem Manricus ad ea, quæ dixerat de gestis ejusdem sancti Patris, ad Mediolanenses reversi, illa adaptans dicto anno* 1135; *et satis item consequenter ad ea, quæ a* S. Bernardo *facta narrat apud Papienses et Cremonenses, quæque illigat anno Christi* 1134, *ut videre apud eum licet ad istum annum cap.* IV; *quæ enim geruntur* intra annum *indeterminatum, sive per tempus duodecim mensium, possunt convenire duobus annis determinatis, ita ut partim in uno, partim in altero acciderint. Sed propenderem potius in illam sententiam, quæ acta apud Papienses ac Cremonenses, nec non reditum ad Mediolanenses non in* unum *dumtaxat, sed in* eumdem annum *conjicit, ut opus non sit detorquere illud Ernaldi* F eodem anno *in τὸ* intra annum *cum Manrico. Enimvero* S. Bernardi *iter ad Mediolanenses ac reditus; item legatio ejus ad Papienses ac Cremonenses; nec non discessus* trans Alpes, *ut cum Sigonio loquar, innectuntur eidem anno* 1134 *a dicto Sigonio de regno Italiæ lib.* XI, *quem vide col.* 669 *et sequentibus novissimæ editionis Mediolanensis, ac Pagium in Critica ad eumdem annum.*

§ XXII. Guilielmus Aquitaniæ Dux e schismate per S. Bernardum ad unitatem Ecclesiæ conversus; mulier dæmoniaca ab eo Nanneti liberata; variæ de Guilielmo Duce observationes.

Describitur deplorandus Aquitaniæ status.

Deplorandus *omnino Aquitaniæ status, Guilielmo Duce Catholicis infenso, et in episcopos debacchante, nec non Gerardo Engolismensi pseudo-legato schismaticos intrudente, qui antipapæ Anacleto obedientiam præstabant, satis superque indicatur tum ab ipso* S. Bernardo, *tum ab ejus biographo Ernaldo. Sanctus enim Abbas in epistola* 126, *quæ est ad episcopos Aquitaniæ contra eumdem Gerardum Engolismensem, et in qua Innocentii, ut legitimi Pontificis,* B *causam egregie tuetur, adversus istum episcopum inter alia sic loquitur col.* 134 : Audet (quod et flens dico) inimicus crucis Christi suis pedibus pellere Sanctos, qui nolunt bestiam adorare, quæ aperuit os suum in blasphemias, blasphemare nomen Dei, et tabernaculum ejus. Altare contra altare erigere tentat, confundere fasque nefasque non confunditur. Abbates abbatibus, episcopos episcopis superintrudere nititur : amovere Catholicos, schismaticos promovere. Miseri et miserandi, qui ita promoveri, et ab isto, consentiunt. Siquidem circuit mare et aridam, ut faciat unum episcopum : et cum fecerit, facit eum filium gehennæ duplo quam se. *Invenitur hæc epistola apud Mabillonium anno circiter Christi* 1132. *Nominatus vero paulo ante biographus tragicam Aquitaniæ scenam pathetice repræsentans lib.* II *Vitæ cap.* IV, Laborabat, *inquit,* ea tempestate sub schismaticorum oppressione tota Burdegalensis ecclesia, et non erat in Aquitania qui posset resistere principi, cujus animum induraverat Deus : qui, annuente Gerardo Engolismensi episcopo, et instillante in cor ejus dissensionis semina, factus est schismatis defensor et auctor. C

Guilielmo Aquitaniæ Duce, et Gerardo Engolismensi ep. in Catholicos bacchantibus :

235 Quicumque susceptioni Petri Leonis non subscribebant, persecutionibus expositi, alii damnis, alii proscriptionibus mulctabantur, alii a sedibus propriis pulsi exsulare compellebantur. Sibilabat autem in auribus Comitis illius crebris persuasionibus, quasi serpens antiquus, veterator ille, qui diu in partibus illis Sedis Apostolicæ fuerat legatus, et nunc a magistratu tanto dejectus, non poterat se pati suæ solius ecclesiæ episcopum. *Alia vero istius male feriati ac in maligno positi facinora ibidem scite depingit memoratus Vitæ auctor, quæ videat lector in eadem Vita post hunc Commentarium recudenda : unde fiet certior de luctuosa tragœdiæ præsentis scena, hinc Gerardo, inde Guilielmo Duce mutuam eo operam conferentibus. Nec suam pro bono ecclesiæ passus est desiderari* S. Bernardus. *Adisis epistolam ejus* 125, *anno Christi* 1131 *aptatam. Epistola vero* 127, *quæ ex persona Hugonis Ducis Burgundiæ data notatur anno circiter* 1132 *ad ipsummet Guilielmum Comitem Pictavorum et Aquitaniæ Ducem adversus Anacletum ac pro Innocentio, nonne sancti Abbatis studium erga res Aquitanas indicat?*

Auctore J. P.

malum exterminaturus Bernardus, Nanneti liberat mulierem dæmoniacam :

236 *Verum leviora hæc dicas laborum in bonum istius provinciæ collata a Sancto subsidia, si ea cum sequentibus comparare volueris. Ernaldus modo citatus, post descriptionem malorum, quæ Aquitaniam infestabant, ita pergit num.* 119 : Audiens hæc et hujusmodi vir venerabilis Gaufredus Carnotensis episcopus, cui a Papa Innocentio Aquitaniæ legatio fuerat commendata, vehementer indoluit, et succurrendum periclitanti Ecclesiæ, postpositis aliis negotiis, sine ulla dilatione decrevit. Abbatem igitur Clarævallensem petit et obsecrat, ut sibi ad tanta mala eliminanda succurrat. Assensit Vir Dei.. et promittit... se cum eo in Aquitaniam profecturum. Ibant igitur simul.. et.. simul Nannetum venerunt, *sicut Ernaldus allegatus narrat. Ibidem loci sanctus Pater mulierem, quæ per annos omnino sex cum impurissimo spiritu infame admodum habuerat commercium, baculo suo, tentatis frustra ante remediis aliis, liberat, anathema in dæmonem vibrat, et ipsum eliminat. Factum pluribus describitur ab Ernaldo num.* 119 *et sequentibus. In isto itaque itinere diceres divinam providentiam in* Bernardo *illud miraculum exhibere voluisse, ut esset quasi prodromum ac prognosticum* E *magnæ conversionis Guilielmi Ducis, quæ postea, Deo bene favente, et Sancto impigre annitente, subsecuta est, ac destruendæ diabolicæ fraudis, quæ Aquitaniam infestabat.*

inde digressus in Aquitaniam, miro modo Guilielmum convertit.

237 His itaque *adversus malignum spiritum apud Nannetenses a Viro sancto* patratis, simul Abbas et legatus ingrediuntur Aquitaniam, *ex citato Vitæ scriptore num.* 122, *qui mox narrare pergit, cur Gerardus Engolismensis* moraretur.. in illis locis, in quibus securiorem se putabat, nec jam facile publicis se conventibus præsentaret. *Hinc itaque contigit, ut ex diabolici istius instrumenti secessu facilior ad Guilielmum Ducem patuerit* Bernardo *accessus, ac mollior fundi occasio. Nam* propter hæc, *quæ ibi exposuerat Ernaldus,* et alia hujusmodi, ante homines confundi cœperat Gerardus, et timens opponi sibi, quæ negari non poterant, conventus publicos evitabat, *prout mox subdit idem auctor. Via igitur ad bonum negotii successum ita utcumque magis complanata, quam ante,* significatum est, *inquit Ernaldus num.* 124, Comiti per viros illustres, qui ad eum securius audebant accedere, quod Abbas Claræ-vallensis, et F episcopus Carnotensis, aliique episcopi et religiosi viri colloquium ejus expeterent.. Persuasumque est illi, ne tantorum virorum devitaret colloquium. Itaque apud Partiniacum, *vulgo Partenay, quæ est urbs vel oppidum Galliæ in Pictavensi provincia,* hinc inde convenimt. *Acta autem in isto conventu legi possunt in dicta Vita; ubi pariter describitur, quam mirabili modo sit peracta a* S. Bernardo *Guilielmi Ducis conversio : in qua duo sunt, quæ lectorem merito in stuporem rapere debeant : et alterum quidem, Spiritus sancti vis, et cæleste quoddam æstrum, quo Vir magnus agebatur : alterum, tanta et tam parvo tempore subsecuta superbi et obstinati principis mutatio : utrumque pathetice ab eodem biographo ante oculos positum.*

qua occasione hic versa

238 *P. Godefridus Henschenius noster in Commentario prævio ad Vitam S. Guilielmi Magni, eremitæ in Stabulo-Rodis in Etruria, tomo II Februarii, die* x *ejusdem mensis, a pag.* 433, *gesta istius Sancti, multis fabulis erroribusque involuta, ad veritatis trutinam expendere et extricare conatus est non minus laboriosa opera,* quam

AUCTORE J. P.

quam non pœnitenda. Inde transfero huc breviter, quæ conducunt in rem nostram. Cavendum itaque, ne hic Guilielmus cum superiore confundatur. Hunc quippe ab illo distinguendum monet idem Commentarius ℥ IV. *Præterea ibidem afferuntur alia, quibus illustrantur supra relata de Guilielmo Aquitano, ejusque conversione. Anno* 1130 *agnoscit Innocentium II Papam; sed seductus ab aliis adhæret anno* 1131 *Anacleto antipapæ. Frustra a* S. Bernardo *et Josleno episcopo Suessionensi admonetur eodem anno* 1131; *contra Manricum ad annum* 1130, *quæ anno sequenti arbitratur contigisse laudatus Henschenius, quando* cœpit primum audiri, quid adversus Ecclesiam Dei Gerardus ille machinaretur; *ex libro* II *Vitæ* S. Bernardi, *cap.* VI; *in nostra vero divisione cap.* IV, *num.* 122. *Memorat, hunc Sanctum dein scripsisse illustrem ad episcopos Aquitaniæ de illo schismate epistolam, ordine inter alias* 126; *ac sequentem postea misisse ad Guilielmum Ducem Aquitaniæ ex persona Hugonis Ducis Burgundiæ; de utraque nos nuper. In ista autem, quæ directa est ad Guilielmum Ducem, hæc ponitur clausula :* Per Christianissimum Lotharium

B nuper falsi calumniatores in suo sunt mendacio deprehensi; *unde colligit, eam epistolam esse scriptam, postquam Lotharius anno* 1133 *ab Innocentio in Urbem a se reducto, in Romanum imperatorem coronatus est.*

de eo

239 *Deinde subjicit concilium Pisanum, cui* S. Bernardus *interfuit anno* 1134, *ac Mediolanenses Innocentio per eum conciliatos. De quibus actum est a nobis supra. His addit congressum ejusdem Sancti cum Guilielmo Duce anno* 1135, *atque hunc Apostolicæ Sedis obedientiæ ab illo restitutum. Memoratus commentator recitat mox fragmentum e sancti Doctoris epistola* 128 *eidem Duci inscripta, e qua nos sequentia proferimus :* In eo animo, *inquit,* et in ea voluntate memini me discessisse dudum a te, Princeps eximie, ut totis affectibus bene tibi, tuisque cuperem, totis uisibus salutem vestram et honorem vestrum, ubicumque possem, juvarem; eo quod non redirem fraudatus fructu adventus mei ad vos; sed lætus præter spem multorum reportarem mecum pacem Ecclesiæ, cum exultatione universæ terræ. Miror autem quo, cujusve consilio mira illa mutatio dexteræ Excelsi tam subito in deterius

C est mutata, ut rursum ad injuriam Ecclesiæ clericos S. Hilarii de civitate expelleres, et iram Dei in te gravius, quam primum, excitares. Quis te fascinavit tam cito recedere a via veritatis et salutis? *Hinc habemus novam* Bernardi *curam, novum meritum de rebus Aquitanis, ac de Ecclesia Dei. Quia vero manifestissime patet e verbis epistolæ, quæ citabam, illam non fuisse ante Guilielmi conversionem, nec diu post exaratam; ideo non satis capio, quo pacto eadem innectatur anno Christi* 1132 *apud Mabillonium.*

expenduntur

240 *Nec supervacaneum fuerit, legere in dicto Commentario, Ducem anno* 1136 *cum Comite Andegavensi Normannos bello vastasse, ac multis diarrhœa punitis, ipsum anno* 1137 *instituisse peregrinationem ad S. Jacobum, ibidemque obiisse* IX *Aprilis, ex* Orderico Vitali lib. 3 Historiæ ecclesiasticæ, quam absolvit anno quarto ab obitu Guilielmi, æræ Christianæ MCXLI, quando apud Normannos in cœnobio Uticensi LVI annos vixerat, factus monachus anno MLXXXV, id est, annis XIV, antequam Dux Guilielmus nasceretur, *sicut ibidem datur videre. Quod vero de morte ejus apud Compostellam dicebatur, ibidem probatur ex his Orderici verbis :* D Anno MCXXXVII, tertia septimana Martii, Stephanus rex in Normanniam venit.. Eodem tempore Guilielmus Pictavensium Dux, memor malorum, quæ nuper in Normannia operatus est, pœnitentia motus, ad S. Jacobum peregre profectus est. Deinde feria sexta Parasceue, V Idus Aprilis sacra Communione munitus est, et ante aram beati Apostoli venerabiliter defunctus est. *Ad hæc, in citato sæpe Commentario* ℥ V *proferuntur historici sæculo Christi* XII, XIII *et* XIV, *qui in eadem Ducis Guilielmi apud Compostellam morte consentiunt :* ℥ VI *tractatur de Vita a Theobaldo exornata, et, sicut invenies* ℥ VII, *ad sæculum pene* XVI *incognita : et ibidem varia quoque ejus menda notantur :* ℥ VIII *exploditur figmentum Bucheti et aliorum de simulata morte Guilielmi Ducis; item de adulterinis diplomatibus, et conficto Guilielmi Ducis testamento.*

ad pleniorem istius Ducis notitiam

241 *Atque hæc quidem hactenus summatim e Commentario Henschenii extracta, et alia plura, quæ in eodem laboriose digessit, magnopere conducunt ad vitandam rerum, temporum, ac personarum confusionem, plenioremque notitiam Guilielmi Aquitaniæ Ducis, quem* S. Bernardus E *ad meliorem frugem reduxit cum uberrimo Ecclesiæ Catholicæ fructu, ac immortali apud posteros sui nominis memoria. Verum antequam manum tollam de hac tabula; velim cum designato Commentario conferri, et expendi ea, quæ scribit Manricus ad annum Christi* 1136, *cap.* I : *quæ autem refert cap.* II, *cum Commentario Henschenii historico, qui exstat post S. Guilielmi eremitæ Vitam. Reliquum est, post res hasce, quas uno sermonis tractu narravimus de identidem memorata conversione, quo minus aliunde interrupta, eo magis clara et perspicua, ut* S. Bernardum *ad suos Claravallenses a sacra Aquitaniæ expeditione reducem conveniamus.*

§ XXIII. Cantica canticorum a sancto Doctore exposita; notantur varia, quæ illud Opus circumstant, adjuncta; ejusdem elogia. F

Vir tandem suæ redditur quieti ... ponendis tuis canticorum ... pore.

Ernaldus *lib.* II *Vitæ cap.* IV *sub finem,* Tanto, *inquit,* igitur malo obruto, *quod in Aquitania grassabatur,* et schismate Gerardi redacto in cineres, Vir Dei cum gaudio magno Claramvallem revertitur.. Nactus vero.. aliquod quietis tempus, aliis se negotiis occupavit, et secedens in casulam pisatiis torquibus circumtextam, *(Vide notas nostras ad idem caput)* solus meditationibus divinis vacare disposuit. Et repente occurrunt ei in diversorio humili, quasi ad præsepe Domini consistenti, amatoria Cantica, et spiritualia fercula nuptiarum. *Id quod pluribus ibidem pie prosequitur laudatus biographus, amplam nobis suppeditans vel sola hujus elucubrationis Bernardinæ memoria, ut super ea diffusius commentemur. Argumentum itaque hoc, quo magis ejusdem dignitas lucescat, dispescimus in varias partes. Ac primo quidem dicatur de tempore, quo Doctor sanctissimus ad Opus hoc illustre, ad Sermones, inquam, in Cantica scribendos animum appulerit. Secundo, quo illos incentore scripserit. Tertio, cur manserint imperfecti.*

A *cti. Quarto, quoties, quo modo, quo loco, quo tempore habiti. Quinto, quo anno, et cur interrupti. Sexto, de eorum exemplaribus Mss. Septimo, de eorumdem continuatore. Octavo, de istius Operis dignitate ac elogiis. Eruditissimus Mabillonius in nova sua Operum* S. Bernardi *editione, volumine primo, pag.* 1263 *Præfationem habet in sancti ejusdem Patris tomum IV, Sermones ipsius in Cantica continentem, e qua delibo sequentia. De tempore, quod primo loco proposueram, sic fatur :* Hoc insigne opus Bernardus aggressus est anno MCXXXV post suum ex Aquitania reditum, ut patet ex libro secundo de ipsius Vita cap. 6, *apud nos cap.* IV ; *e quo fragmentum modo dedimus* Id autem Operis tempore Adventus prædicti anni MCXXXV inchoatum fuisse, intelligimus ex Sermonis secundi exordio : « Ecce enim quam multi in hac ejus, quæ proxime celebranda est, Nativitate, gandebunt » etc.

quo impulsore 243 *Quo suasore seu impulsore Opus illud fuerit susceptum, indicatur in laudata Præfatione his verbis :* Bernardum de Portis Cartusianum istius suscepti, si non auctorem, saltem E incentorem fuisse constat ex Bernardi ad ipsum epistola CLIII, in qua Vir sanctus expositionem in Cantica, seu aliquid spirituale obnixe flagitanti suam tenuitatem prætendit : sed tandem instanti obsequitur, sive id de susceptione, sive de publicatione et missione Operis jam inchoati interpretandum sit. Placet secunda interpretatio, præsertim quod Gaufridus in locis modo adductis, *nimirum ex lib.* II, *cap.* VI, *et lib.* III *cap.* VIII, (*sed libri secundi Vitæ auctor est Ernaldus; Gaufridus tertii*) Bernardi de Portis ad istud aggrediendum auctoritatem intervenisse non dicit ; immo Virum sanctum sponte sua huic meditationi applicuisse animum satis innuit. Favent huic sententiæ verba epistolæ CLIV : « Cedo importunitati tuæ, ut vel EXHIBITIO tollat suspicionem. » Res est cum amico. Non parco jam verecundiæ. Prorsus, dum fiat quod tu vis, insipientiæ meæ non memorabor. Sermones paucos » in principio Canticorum Salomonis, recens » dictatos, en facio transcribi, et tibi, cum » necdum ediderim, quam citius mitto. In quo » Opere, cum accepero tempus. Christo impe-C » rante curis, tentabo procedere ».

Opus illud conscripserit : 244 Ex quibus verbis in tantum eruitur, Bernardum Portensem aliquid spiritualis Operis a Bernardo nostro postulasse, eique missos fuisse Sermones primos in Cantica. Nescio an de hoc Bernardo explicandus sit locus in Sermone I num. 2 : « Puto autem quod jam non habebit, unde adversum nos murmuret is, qui nobis de via » venit amicus, cum et tertium istum insumpserit panem ». Quod aliis æstimandum permitto. Denique ad ipsum Bernardum Portensem priores Sermones directi sunt cum epistola CLIV, in qua hæc legimus : « Sermones super principia » Canticorum, quos tu petiisti, et ego promiseram, transmitto tibi : quibus lectis, peto, » ut quam citius opportune poteris, tuo rescripto moneamur vel ad procedendum, vel ad » supersedendum ». Quod de ipsa descriptione et missione Operis itidem interpretari licet.

cur manserit imperfectum 245 *Sermones autem isti cur non fuerint ab auctore perfecti, has affert causas Mabillonius eorumdem editor :* Etsi vero, *ait,* Bernardus continuis fere diebus hos Sermones habebat ad suos Clarævallenses, non potuit tamen intra annos octodecim, quibus supervixit, incœptum Opus perficere, variis subinde Ecclesiæ ac regni negotiis interpellatus, quin etiam adventantium importuna frequentia, de qua non semel conqueritur, ut in fine Sermonis tertii : « Sed ecce » avocat nos diei malitia. Illi siquidem, qui mo» do supervenisse nuntiantur, gratum cogunt » rumpere magis, quam finire sermonem. Ego » exibo ad hospites, ne quid desit officiis ejus, » de qua loquimur, caritatis ». Et in Sermone LII num. 7 : « Rara satis mihi ad feriandum a su» pervenientibus conceditur hora ». Mirum vero est, sanctum Patrem, magnæ familiæ, et irruentium negotiorum curis distractum, parem fuisse meditandis tam altæ sapientiæ Sermonibus, iisque in dies recitandis. *Sic ille.*

AUCTORE J. P.

quoties, quo modo, quo loco ac tempore 246 *Jam vero punctum, quod antea quarto designaram loco, de variis circumstantiis horum Sermonum, quoties nimirum, quo modo, quo loco, quo tempore Vir sanctus illos haberet, statue ex sequentibus. Nam, ut indicabat modo Mabillonius, illos in dies recitabat.* Quod, *inquit,* etiam ipse contestatur Sermone XXII, num. 2 : « Nonnullius profecto fatigationis est atque » laboris, quotidie scilicet exire, et haurire » etiam de manifestis rivulis Scripturarum » etc. E Nam hos Sermones ferialis diebus habebat, et quidem pæne continuis, ut patet ex Sermone LXXXIII ; ubi triduum jam consequenter ad explicandum unum locum se insumsisse dicit. Hos porro Sermones viva voce proferebat. Unde in fine Sermonis XLII hæc loquitur : « Infirmitas » mea, quam nostis, non sinit ulterius progre» di ». Et in fine Sermonis XLIV : « Et de hoc sa» tis. Nam et infirmitas mea pausandum indicit, » sicut et sæpe facit ».

Sermones in Cantica 247 Meditationem quidem Vir sanctus disponendæ Sermonum materiæ cum oratione adhibebat, sed eos ex animi copia et plenitudine nondum scriptos nonnumquam depromebat, ut varia loca probant. Nam et multa in istis sermonibus ex tempore dicuntur, quale est illud, cum in sermone XXXVI somnolentos increpat, aitque : « Putabam me uno Sermone implere quod pro» misi de duplici ignorantia ; et fecissem, nisi » fastidiosis longior videretur. Quosdam siquidem » oscitantes, quosdam et dormientes intueor. » Nec mirum, præcedentis noctis vigiliæ (lon» gissimæ quippe fuerunt) excusant eos ». At extemporanea illa dicta nihil æque probat, quam F locus ex sermone IX, num. 6 : « Occurrit et » alius sensus, quem quidem non proposueram : » sed minime præteribo ». Accedit, quod recitatos Sermones postea a discipulis fuisse descriptos innuit Vir sanctus his verbis. « Scripta sunt, » ut dicta sunt » ait sermone LIV, num. I. « Et » excepta stilo sicut et Sermones ceteri, ut facile » reciperetur, quod forte exciderit ». Huc spectat quod legitur in Sermone LXXVII, num. 2 : « Sed etsi litteris forsitan mandentur ista, quæ » dicimus, dedignabuntur legere ».

a S. Bern. r.to 248 Hos porro Sermones passim declamabat Bernardus in auditorio fratrum, et quidem novitiis præsentibus, ex Sermone LXIII num. 6 ; non vero conversis, qui ejusmodi conventibus non intererant : unde sæpe innuit, auditores suos fuisse in Scripturis sacris peritos, quos ingenio dicendis prævolare testatur in sermonibus XV num 2, XVI num. I, et XXXIX num. 2.

habiti fuerint 249 Ceterum hora, qua Sermones isti habebantur, aliquando matutina, ante Missam, (ut de aliis Sermonibus in superioris tomi præfatione dictum est) aliquando vespertina erat. De matutino

tino tempore interpretare duo loca; in quibus concionem dimittit propter laborem manualem, et Officium divinum. Sic in fine sermonis I: « sed præterit hora (inquit) qua nos exire ur- » get ad opera manuum et paupertas, et institu- » tio Regularis ». At expressior est hanc in rem locus in sermone XLVII, quem interrupit ob instantem horam Officii divini. De vespertino tempore perspicuum est testimonium in Sermone LXXI, num. 15. « Jam enim disputante me longius, » inclinata est dies ». At satis minutiarum, quæ tamen huic loco non male conveniunt.

Quo item anno, et cur fuerint interrupti.

250 *Ad quintum, quod supra attigi, quo videlicet anno et cur sermones illi fuerint interrupti, responsum accipe ex eorum editore :* Sermones, *ait*, omnino quatuor et viginti absolverat Bernardus anno MCXXXVII : quo anno in Italiam ad componendam schisma profectus est. Inde reversus anno sequenti, ad opus intermissum denuo se recepit, Sermone XXIV repetito cum alio exordio et alia clausula : ex quibus nata est illa, de qua suo loco agemus, lectionis diversitas. Sermones autem sexagesimum quintum et sequentem, qui ab expositione istius versus, B Capite nobis vulpes parvulas, incipiunt, composuit Vir sanctus adversus Colonienses hæreticos, occasione epistolæ ad se scriptæ per Evervinum præpositum Steinfeldensem : quam epistolam idcirco duobus illis Sermonibus præfigere visum est. Denique Sermo octogesimus habitus est post concilium Remense, anno MCXLVIII, præsente Eugenio, celebratum, in quo damnatus est error Gilberti Porretani episcopi Pictavensis, prout Bernardus ipse in eo Sermone commemorat.

Eorumdem exemplaria Mss.

251 *Ad sextum quod spectat, de Operis prædicti exemplaribus Mss., uti et ad septimum, de ejusdem continuatore, consuli potest Mabillonius loco citato, in quo agit de numero Sermonum; eademque occasione indicat, in codice Vaticano*, qui signatus est num. 665, haberi Præfationem, quæ nec in editis, nec in scriptis ullis legitur. Ejus exordium *addit : sed illud ibidem legi potest.* Nihil in ea Præfatione ad Bernardi stilum aut genium accedit. Præfationi subjunguntur Sermones tantum LXXXIII, sub hoc titulo : « Incipit expositio beati Bernardi Clarævallensis » abbatis in Cantica Canticorum ». *Titulum hunc* C *aliter in aliis codicibus notari, observat. Deinde* Expositio, *ait*, ista desinit in caput tertium Cantici, ad hunc versum : In lectulo meo quæsivi per noctes, a quo Gillebertus de Hoylandia, et ipse Cisterciensis Hibernus, eam continuavit usque ad quinti capitis hunc versum : Dilectus meus candidus et rubicundus, editis Sermonibus octo et quadraginta, vir sane Bernardo dicendi gravitate et pietate non multum inferior. Conantem vero ulterius explanando progredi mors ex humanis abstulit, veluti huic indignata, si Sixto Senensi credimus, quod interruptum a se Bernardi laborem iterum continuare, et ad finem deducere velle auderet. Fallitur Sixtus, qui Bernardi opus ULTIMO VITÆ SUÆ ANNO incœptum dicit. Gilleberti Sermones in tomo sequenti adducemus. *Ita ille.* Præter hanc, *uti pergit*, expositionem Bernardus aliam breviorem dictavit Guillelmo S. Theoderici abbati, uti Guillelmus ipse testatur in libro primo de ejus Vita cap. XII; *apud nos cap.* VI. Sed commodior erit de hac dicendi locus in tomo quinto, ubi compendiosam in duo priora Cantici capita ex Bernardo commentationem referemus.

Et elogia

252 *Restat octavum hujus materiæ punctum, de quo acturum me spoponderam superius, quodque in laudatissimi hujus Operis dignitate ac elogiis consistit. Ejusdem editor in sæpe dicta Præfatione hisce illud laudibus extollit :* Cum omnia sancti Bernardi opera solidæ pietatis ac doctrinæ succo referta sunt, tum duo præcipue apud omnes in pretio esse debent, nimirum libri de Consideratione, et Sermones in Cantica Canticorum. In illis siquidem libris, quidquid sanctius in sacris Litteris, et in conciliis; quidquid salubrius in scriptis veterum Patrum, et in decretis Pontificum ad regimen Ecclesiæ præscribitur; id omne sub eleganti compendio comprehensum habetur. In his vero Sermonibus, quæcumque per alia sancti Doctoris Opera ad mores informandos, et ad pietatem accendendam; quæcumque de vitiis et virtutibus, atque de tota vita spirituali respersa sunt; in his, inquam, Sermonibus hæc omnia solidius ac sublimius pertractantur, et ex mysticarum allegoriarum involucris ac figuris, totius perfectionis eruuntur arcana, non minus jucundo atque utili, quam sublimi modo : ita ut hi Sermones quasi castæ quædam piorum hominum deliciæ censeudæ sint. E

Operi ... dato

253 Jucundum atque utilem hunc scribendi modum appellamus : hæc enim est, teste ipso Bernardo, « miranda prorsus et miseranda hu- » manarum conditio animarum (ut) licet tam » multa foris ingenii vivacitate percipiant, egeant » omnino figuris et ænigmatibus quibusdam » corporearum similitudinem, ut ex visibilibus » et exterioribus possint vel aliquatenus invisibi- » lia atque interna conjicere ». Quod quidem his in Sermonibus præclare omnino prætatur. *Postea vero Mabillonius coronidem imponens suæ Præfationi in Cantica,* de quibus, *inquit*, quid sentiret Guerricus abbas Igniacensis, et ipse sancti Doctoris discipulus piissimus, aperit in Sermone III de sanctis Petro et Paulo, qui cum aliis habetur in tomo VI : « Magister noster, ille inter- » pres Spiritus sancti, de toto illo carmine nuptiali » loqui instituit, spemque nobis dedit ex iis, quæ » jam edidit, quia si perveniret ad locum, de » quo quæritis, DONEC ADSPIRET DIES, ET » INCLINENTUR UMBRÆ, umbras ipsas ponet in » lucem intelligentiæ; quod dictum est, vel » erit in tenebris, nobis dicet in lumine ». Hæc Guerricus. *Nec prætererim quæ scribit Manricus ad annum Christi* 1135, *cap.* VI, *num.* 10: F Hoc illud Opus Bernardi Patris est, quod, cum aliorum negotiis impeditus, si tamen aliena ab ipso, quæ charitatis, et tandem morte præventus, non perfecisset; vel magnus ille totius Ecclesiæ sol, doctrina pariter et puritate vitæ angelus, atque Angelicus Doctor divus Thomas recusavit perficere, quasi diffidens a se posse adæquari Sancti dulcedinem. Unde et rogatus a Fossæ-novæ fratribus, ubi et extremum Deo spiritum reddidit, respondisse fertur : « Date mihi » spiritum Bernardi, et ego perficiam Opera Ber- » nardi ».

§ XXIV.

A

§ XXIV. Novus Ordo Bernardi consiliis in Anglia institutus; vaticinia; miraculum; iter Romanum contra schismaticos; felix rei successus.

Ordo Sempringhamensis in Anglia, consulto Sancto, instituitur:

Auctor *Annalium Ordinis Cisterciensis ad annum Christi* 1135, *cap.* VIII, *num.* 8, *scribit de novo Ordine in Anglia* S. Bernardi *consiliis instituto, ita memorans:* Per idem tempus consiliis Bernardi Patris, quem consultum adivit ipse, qui condidit, fundatur Ordo Sempringhamensis in Anglia, auctore Gilberto de Sempringham, viro sanctissimo, et quem virginibus maxime instruendis spiritum cælestem accepisse, ipse etiam profectus comprobavit. *His addi possent, quæ ibidem, et num.* 9 *ac seqq. ad pleniorem hujus rei notitiam afferuntur; sed, ne longiores simus, eo lectorem mittimus, atque*
B *hinc transimus cum Manrico ad annum Christi* 1136 *; ubi cap.* III *num.* 1, *nobilem sancti Abbatis prophetiam contexit in hunc modum:* Hic idem annus Clarævallensibus Pontigniacensibusque tristis et lætus majoris inter fratres Bernardi natu morte fuit. His, quia ditati exuviis corporis sancti, illis, quia orbi, quippe morbo præventus Pontigniaci, ne in Claravalle haberet sepulturam, juxta Patris Bernardi prophetiam, præbuit se ipsum obedientem etiam in morte. Verum quæ prophetiæ occasio extiterit, tristis, sed nimium vera simul, cum ipso gloriosi viri transitu auctor Exordii magni scriptum reliquit. *Textum sic recito ex editione Tissierii distinctione* 2, *cap,* X: Cum audisset aliquando Vir Domini, *Abbas videlicet sanctus noster,* quemdam de filiis suis spiritualibus, virum bonum et religiosum, missum ab eo in Normanniam, desperata ibidem ægritudine laborantem; decrevit mittere, et reducere eum ad se, ut devotus frater nidulo suo moreretur, et desiderata sibi sepultura non privaretur. Veruntamen unus de fratribus ejus carnalibus, nomine Wido, nitebatur huic obviare consilio: quia cum esset unus ex provisoribus
C Clarævallis, intendebat, ut credo, parcere sumptui et labori.

Widonem extra Claramvallem, prædicit moriturum: mortuum item dicit, et in gloria esse

255 Qui cum pertinaciter ejusmodi persuasioni insisteret, dixit ad eum beatus Bernardus: Numquid major cura est tibi de pecunia vel jumentis, quam de fratribus tuis? Quia ergo non vis, ut fratres nostri nobiscum requiescant in Valle ista, nec tu ipse requiesces in ea. Et factum est ita. Nam idem Wido, quamquam alias vir bonus et religiosus esset; tamen ut sermo Sancti impleretur, non est consummatus in Claravalle; sed apud Pontiniacum, præventus ægritudine, lecto decubuit, ibique, disponente Deo, terminum vitæ, et locum sepulturæ accepit. *Neque Vir sanctus prænuntiavit dumtaxat morituri extra Claramvallem fratris Widonis seu Guidonis sortem; sed etiam annuntiavit mortuum, si vera sunt, quæ ex Brito narrat Manricus num.* 3: Instantem, *ait,* jam absentis fratris transitum revelatum Bernardo . . . Arnoldus apud Britum testis existit: tum cunctis filiis injunctam orationem, qua animam egredientem prosequerentur: verum et statim ab ea cessare jussos, nec pro Guidone orare; sed Guidonem apud Deum pro ipsis intercessurum. « Fratres (inquit) rogate Guidonem, ut oret pro nobis, » tempus et locum sortitum, ut possit facere » . . . Hæc gesta refert Arnoldus in Claravalle, dum Pontigniaci carnis vincula exuens, mortalem vitam Guido cum morte vitali in melius commutaret. *Hæc e Brito Manricus; quem tu lector, si vis, consulere potes lib.* IV *cap.* VII. *Vellemus enimvero, ut hoc factum ab Ernaldo biographo sæpissime citato perhiberetur, quo certius nobis de eo constaret. Ad prædictum annum cap.* VII *tractat Manricus de Albæripæ, vulgo Auberive, cœnobii initiis, fundatore, ac situ; et eadem occasione transit ad narrationem miraculi, ibidem a sancto Patre facti; quod videbis apud Gaufridum in ejus Vita apud nos lib.* IV *cap.* V.

ut rebus afflictis ob schisma in Italia denuo succurrat

256 *Deplorando Ecclesiæ statui in Italia subvenit sanctus Abbas, et consueta sua dexteritate et auctoritate sedavit grassantem ibidem tempestatem adversus Christi Vicarium. Rerum ab eo gestarum synopsim ob oculos ponit Manricus ad annum* 1137, *cap.* I, *num.* I *ita scribens:* Dulcissimum sponsi epithalamium Bernardus pater per quietem meditabatur, et jam tribus vigintique Sermonibus quatuor primos prioris capitis versus ferme absolverat: cum, ecce, sub E
initium præsentis anni, Christi nimirum MCXXXVII, iterum in Italiam transalpinat, diutino bello finem tandem impositurus. Laborabant Campania et Apulia sub Anacleto, Rogerio Siculo non solum favente; sed eo velut pietatis quæsito titulo (is hominum mos est) Ecclesiæ terras sacrilege occupante. Quin etiam magnum illud, præclarumque occidui monachatus caput, Casinus mons, Romanæ Ecclesiæ pars non contemnenda, unde tot veri Pontifices prodierant, tunc a vero Pontifice deficiens, Rogerii metu an amore quis definiat? ad Anacletum proterve declinaverat, et Senioreto abbate de medio facto, substitutum Rainaldum sibi præfecerat, ordinatum ab ipso, eoque partes ejus promoturum. Denique Romam Anacletus possidebat: cujus ut proceres jam starent pro Innocentio; at vulgus pervicax, seu priorum criminum conscium, seu spe melioris fortunæ sub rebus turbidis, quæ perditissimos quosque manere solet, pertinax magis, quam illum permanere, et ut non pro illo, at contra Innocentium stare cognoscebatur. *Hæc de statu rerum Manricus.*
F

ab Innocentio PP. evocatur

257 *Rationem vero temporis ita probat num.* 2: Ergo rebus afflictis solatium unicum Bernardus nomine omnium vocatus est, idque statim sub initium intrantis anni; quippe ante Pisas desertas ab Innocentio, quem mense Martio inde discessisse Falco Beneventanus memoriæ prodit in suo Chronico: « Anno, *inquit,* MCXXXVII, et » octavo anno Pontificatus Domini Innocentii, » mense Martio, quinta decima Indictione, » prædictus Apostolicus Innocentius, qui tunc » Pisis morabatur, consilio communicato, de ci» vitate Pisana ad civitatem Viterbium advenit, » præfatum imperatorem alloquuturus ». Hæc Falco de Pisis desertis ab Innocentio. Bernardum vero ab eo ante vocatum, quam Viterbium abire deliberasset, argumento est idemmet Innocentius Pisis quæsitus, nec tamen jam inventus, ut mox videbimus. *Virum autem sanctum, ut rebus Ecclesiæ tam calamitosis suppetias ferret, Apostolica auctoritate advocatum fuisse, testatur Ernaldus in ejus Vita lib.* II *cap.* V *in principio:* Interea, *ait,* litteræ Apostolicæ Virum Dei vocant, et, ut adsit laboranti Ecclesiæ, supplicant Cardinales.

AUCTORE J. P.

Cardinales. Intermittuntur studia, et quæ modo continua erant, interpolatis discursibus resumuntur. Nulla vacatio superest: Servus Dei aut orat, aut meditatur, aut legit, aut concionatur.

miræ dæmonis adversus eum machinæ :

258 Videns igitur excusationes frustra expendi * [et necesse esse obedire mandatis,] convocatos a multis partibus fratres, diu profondeque suspirans affatur *paterna oratione, qua felicem suscipiendi itineris successum commendat eorum precibus etc.; prout videre datur loco allegato.* Hæc *itaque* dicens, et benedicens, flentibus universis discessit, et cum multa reverentia ubique susceptus demum Romam pervenit. *Brevissime, ut vides, laudatus biographus Sancti iter perstringit, nihil memorans de comite in via, de mora Viterbii nihil: utrumque supplebitur aliunde, dum nonnulla prius retulero ex Annalibus Cisterciensibus ad dictum caput* I, *num.* 4, *ubi eorumdem conditor*, Interim, *inquit*, adnoto, traditione et frequentibus picturis, quam veterum testimoniis compertius fore, cum sanctus Pater Alpes transiturus currum conscenderet, dæmonem invidentem Ecclesiæ paci, quæ ex ejus adventu sperabatur, confregisse rotam, retar-
B dando, qua posset, cœpto itineri, aut sancto Viro, si posset, præcipitando. Tum vero ipsum prophetiæ spiritu plenum, et nihilominus consilii et fortitudinis, potenter imperasse fractori dæmoni, ut se ipsum in rota substitueret, rotandum pariter, currumque laturum. Sic factum fuisse, ut idem promoveret iter, qui retardabat, et qui ultro euntem impediebat, portaret coactus, irrisui simul exemploque futurus. Extant picturæ antiquæ recentesque typis Romæ mandatæ, ex quibus neoterici Perales lib. II cap. XVI, Montalvo et alii hausere. *Valeat hæc historia quantum potest. De itinere autem hæc subjungit idem Annalista:*

* al. obtendi

quædam an Romæ acta,

259 Avulsus dulcissimus Pater a suis filiis, Pisas primo, unde vocatus fuerat, petiit, reputans se inventurum ibidem summum Pontificem: ubi autem cognovit inde profectum, abeuntem Viterbium usque secutus est, ibique ab eo, et cunctis Cardinalibus honorificentissime susceptus. Porro autem cum convenisset Pontifici cum imperatore rem totam armis agere, et divisis agminibus inde Campaniam hinc Marchiam expugnare, ut tandem Urbis facilius potirentur;
C *Abbas sanctus alia via rem aggrediendam censuit Romæ, ut perhibet Ernaldus; non Viterbii, ut Manricus. Etenim postquam citatus Vitæ scriptor num.* 131 *dixisset, Sanctum* Romam pervenisse, *continuo subdit ista:* In cujus adventu tam dominus Papa quam fratres * lætati sunt, et communicatis cum eo consiliis, secundum rerum proventus, et statum causarum, Abbas alia via aggreditur, nec in curribus, nec in equis spem ponens, sed colloquia quorumdam suscipiens sciscitatur, quæ sit eorum facultas; qui fautorum animi; utrum errore an malitia seducti tantum scelus protrahant et protelent *etc.*; *quæ legi pluribus possunt apud Ernaldum eodem cap.* V. *Manricus, istorum parte recitata,* Placuit, *ait*, sanctum Doctorem Romam mitti, ad Innocentium, quos posset, reducturum. *Superiora itaque Viterbii sunt acta, si audiamus Manricum; Romæ, si Ernaldum. Sed hujus sententia non videtur mihi tam probabilis, quam illius, tum propter ea, quæ de Pontifice Innocentio Pisis Viterbium profecto jam præmissa sunt ex Falconis Chronico, tum propter testimonium ipsiusmet* S. Bernardi, *qui sermone* 26 *in Cantica*

* i. e. Cardinales

volumine I *Operum editionis Mabillonianæ* D
col. 1359 *sic memorat, obitum fratris sui Gerardi lugens:*

260 Recordor, domine, pacti mei, et miserationis tuæ, ut magis justificeris in sermonibus tuis, et vincas, cum judicaris. Cum pro causa Ecclesiæ anno præterito Viterbii essemus, ægrotavit ille, et invalescente languore, cum jam proxima videretur vocatio, ego ægerrime ferens comitem peregrinationis, et illum comitem in terra relinquere aliena, nec resignare his, qui mihi eum commiserant, quoniam amabatur ab omnibus, sicut erat amabilis valde; conversus ad orationem cum fletu et gemitu, Expecta, inquam, Domine usque ad reditum. Restitutum amicis tolle jam eum, si vis, et non causabor. Exaudisti me, Deus: convaluit: opus perfecimus, quod injunxeras: redivimus cum exsultatione reportantes manipulos pacis. *Hinc sequitur primo, ut fuerit Viterbii sanctus Pater, et aliquam ibi moram traxerit; nec unam duntaxat; sed* duplicem *et* primam *quidem* anno MCXXXIII, *teste epistola* 151; *alteram* anno MCXXXVII, *cujus hic mentio, sicut observatur in notis ad dictum Sermonem; qui col.* 1353 *habitus signatur* anno MCXXXVIII; *epistola vero* 151, E
quæ dirigitur ad Philippum Turonensis ecclesiæ invasorem *, anno Christi MCXXXIII, *col.* 154. *Sequitur secundo, ut in itinere Italico posteriore Vir sanctus comitem sibi adjunxerit dilectissimum sibi fratrem Gerardum.*

261 *Iter hoc a priore non secrevit Manricus num.* 6; *unde accidit, ut res diversi temporis, in unum idemque tempus constarit, uti constat ex ejus ibidem verbis:* Dum Bernardus Viterbii morabatur, contigit Philippum Turonensis ecclesiæ pseudo-electum (Decesserat enim Heribertus anno proximo, et Philippus antecessoris ipsius nepos per vim intrusus, eamdem sedem adolescens occupaverat) contigit, inquam, Philippum Romam petere, a pseudo-Papa ordinandum pseudo-episcopum, eoque ab Ecclesia Catholica præcisum, juvenem alias Bernardo familiarem, et multis animi dotibus illustrem: ad quem, cum Romæ esse comperisset, brevem sed acrem scripsit epistolam, nec minus dulcem atque amoris affectu plenam; *cujus exemplum continuo ibidem recitatur, exstatque apud Mabillonium columna* 154 *citata. Quod autem epistola ad Philippum data non spectet ad annum* F
Christi 1137, *sed ad annum* 1132 *retrahi debeat, conficitur e notatione Mabillonii ad epistolam* 150, *Innocentio PP. inscriptam, in qua sanctus Doctor habet ista:* Revixit, ut aiunt, Gisleberti spiritus in Philippo, ipsius plane et nepote carnis, et hærede ambitionis. *Audiatur nunc Mabillonius:* Gislebertus seu Gilbertus decessor *fuit* Hildeberti, qui anno MCXXV ex cathedra Cenomanensi in Turonicam translatus est, eamque tenuit annis sex cum totidem mensibus, ut ad epistolam 122 notavimus. Eo mortuo Philippus, Gisleberti nepos, malis artibus sedem invadens, favente Anacleto, huic epistolæ occasionem dedit, et sequenti, quæ prior scripta est.

262 Philippo cedere coacto Hugo canonice suffectus. Lege Analectorum, *quæ ipse Mabillonius vulgavit,* tom. 3, pag. 338. *In notis autem ad epistolam* 122, *a dicto Hildeberto ad* Bernardum *scriptam, sed hoc ordine inter Bernardinas collocatam, hæc observantur:* Hildebertus, hujus epistolæ auctor, Cenomanensem ecclesiam rexit ab anno MXCVIII, ad annum MCXXV.

A MCXXV, quo in metropolim Turonensem mortuo Gisleberto suffectus est. Id constat tum ex Orderico Vitali in libro 10 ad annum MXCVIII, tum ex Actis episcoporum Cenomanensium, in tomo 3 Analectorum editis : ubi Guido, ejus in sede Cenomanica successor, post longas altercationes anno MCXXVI consecratus memoratur. Turones rexit annos tantum sex cum totidem mensibus. Sic enim habent Acta prædicta, quibus apographum Chesnianum consentit, atque Johannes Maanus in Metropoli Turonensi, immo etiam Ordericus ad annum MCXXV, pag. 882 : ubi Hildeberto fere VII annos archiepiscopatus tribuit. Non ergo pervenit Hildebertus ad annum MCXXXVI, ut in Gallia Christiana legitur : sed mortuus est anno MCXXXII, quo anno utique Johannes Maanus ejus obitum reponit. *Tria itaque ex dictis consectaria sequuntur. Alterum, ut Vir sanctus bis, ac diversis annis moratus fuerit Viterbii : alterum, ut Manricus utramque moram confuderit : tertium denique, ut epistola, quam idem Sanctus scripsit ad Philippum, anno Christi* 1133 *restituenda sit, sicut ostendebat Mabillonius. Ad nos Sanctum Viter-*
B *bio discedentem revisamus.*

qui Romæ comprimit rebelles.

263 Inter hæc, *prout refert Manricus num.* 7, cum Gerardus convaluisset, Bernardus Pater confestim Viterbium deserit, et Romam scandens, convenire singulos, congregare universos, auctorem schismatis Petrum detestandum, Innocentium sequendum cunctis ingerere, unitatem Ecclesiæ prædicare, scindentes arguere, excusationum effugia penitus claudere *etc.* At quæ rebelles velamenta prætexerent, et quas Sanctus rationes illis objiceret ad revelandam debellandamque perfidiam, Bernardus *(immo* Ernaldus) Bonævallis abbas his narrat verbis : *quæ vide apud nos cap.* v. *Verum quanta fuerit in Oratore dicendi vis, quanti in rebellibus ex potenti ipsius sermone motus animorum, quantus obitæ a Viro sancto apud Romanos legationis fructus pro Ecclesia Dei, perspicuum est ex laudato biographo. qui rei eventum sic memorat ibidem num.* 132 : Auditis his aliisque Viri Dei sermonibus, defluebant a Petro, et quotidie partis illius dissociatis agminibus, vincula rumpebantur : ipsius quoque Petri animus tabescebat, quia se quotidie minui, Innocentium vero crescere
C minime dubitabat *etc.*

§ XXV. Quæ apud Casinenses gesta dicuntur, præsente S. Bernardo, partim sunt falsa, partim verosimilia; corporis ejus infirmitas, ac desiderium revertendi ad suos.

Gesta illa

E*minentissimus Cardinalis Baronius ad annum Christi* 1137 *exposito schismaticorum statu in urbe Romana, asserit num.* 5 *Sanctum nostrum ibidem* diu moram magno proventu Catholicorum protraxisse. *At si vera sunt, quæ habentur apud Petrum Diaconum, istius temporis scriptorem, in Chronico Casinensi, fuisse eum in Campania mense Julio, atque in Monte Casino functum munere legati oportet. Scriptor Annalium Cisterciensium ad annum mox signatum, cap.* II, *num* 1 *et* 2 *refert, a Casinatibus, Anacleto et Rogerio ante addictis, vocatum fuisse Lotharium, per quem Ecclesiæ reconciliarentur; addens,* quæ apud Casinum *hic* gesta sint, a Falcone, *cujus Chronicum Beneventanum citarat,* omissa, atque a solo Petro memoriæ prodita, seu vulgata ejus nomine. *Fatetur quidem Manricus, hæc esse,* vera, aut saltem verosimilia, *de quibus legi potest prædictus Petrus in Chronico Casinensi libro* IV, *cap.* CVII, *et seqq., a pag.* 563 *novissimæ editionis, quæ exstat inter Rerum Italicarum scriptores. Mediolani excusos, tomo IV una cum notis, quibus illud Chronicon illustratur.* At quæ in præsentia Lotharii gesta feruntur, *sicut pergit ibidem Manricus,* quia a vero nimium videntur exorbitare, ne qua in parte nobis imputari possint, ejusdem Petri verbis placet scribere. Nisi quod tamen prius animadverto, quicumque fuerit ejus historiæ auctor, ultra alios errores, de quibus infra, annum etiam incertum elegisse; neque solum incertum; sed repugnantem; quippe sequentem MCXXXVIII : in quo Innocentius Romam jam reversus, Lotharius vel a Roma etiam discesserat. E

AUCTORE J. P.

apud Casinenses,

265 *Auctoris autem verba deinde recitat e Chronici Casinensis libro* IV, *cap.* CX, *quæ in designata editione Mediolanensi notantur lib.* IV *cap.* CIX; *sed nos illa hic e textu apud Manricum contrahimus in pauciora, ex eisdem delibantes, quantum in rem nostram sit satis :* In nomine Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi, anno ab Incarnatione ejus MCXXXVIII, Indictione prima, septimo Idus Julii, anno imperii Lotharii cæsaris septimo *, residente eodem invictissimo principe ad Aquas Pensiles, considente etiam Peregrino Patriarcha Aquileiensi, cum archiepiscopis, episcopis, abbatibus quam plurimis, causidicus pro Romana Ecclesia directus est Girardus Cardinalis, tituli sanctæ crucis, et Guido Cardinalis, qui ambo Romani postea fuerunt Pontifices; *atque inter alios, qui ibidem nominantur, signatur* Robertus * Clarævallensis abbas... Ex parte vero Casinensis ecclesiæ auditores fuere Henricus Dux, imperatoris gener, Conradus Dux, *ac plures alii, quorum nomina ibidem exprimuntur.* Facto itaque silentio imperator dixit : non modo præsentium et temporalium, verum futurarum æternarumque rerum in hoc conventu discussio erit. Nos quoque vestigia prædecessorum nostrorum sequentes, dignum duximus huic interesse concilio, et eorum, quæ dicentur, librare momenta. *Hæc ex dicto Chronico apud Manricum : varias autem lectiones, quæ sunt in editione Mediolanensi, non pono, præter dua.* F

* *Edit. Mediol.* sexto

* *Edit. Mediol.* Norbertus

prout circumferuntur,

266 *Acta istius consessus tamquam spuria castigans Manricus num.* 4 *et* 5, Quibus, *ait,* plane videas indignam prorsus Ecclesia Romana, cæterarum omnium capite, cum peculiari membro concertationem, indignum litigantibus tribunal, sæculare ecclesiis et ecclesiasticis. Denique indignum Innocentio Papa factum, qui Cardinales, qui Bernardum legaret ad hoc negotium, ut vel ex his falsitatis arguatur, quicumque scripsit. Quin et Robertus *(sive* Norbertus, *ut habet editio Mediolanensis)* abbas Clarævallis non minus arguit figmenti suppositionem. Subjicit statim disputationis seriem prolixe continuatam per dies quinque, inter Girardum Cardinalem, et ipsum Petrum, hunc defensorem ecclesiæ Casinensis, illum Romanæ. Disputationis præcipuus scopus fuit, an Casinenses, abjurato Anacleto, Innocentio obstringendi forent per sacramentum. Addi a

AUCTOR: J. P. Addita quæstio de electione abbatis, et quid juris haberet in eam Vicarius Christi. Subdit Petrus *sicut pergit Manricus num.* 6. secundam disputatinnem cum monacho Cistellensi (sic ipse vocat) protractam diebus tribus, in qua adversario, ut apparet, sibi ficto, facile potuit voti compos evadere. *Hanc disputationem secundam Annalibus suis inserit Manricus eodem num.* 6, *et sequentibus; sed nos nullam hic damus: utramque acri censura perstringit Baronius ad annum Christi* 1138, *num.* 14. *Proferamus ejus verba:*

laborant 267 Acta de disputatione Cardinalium cum ipso Petro coram Lothario imperatore, ab aliquo pro arbitrio concinnata, cum multipliciter arguantur falsitatis, indigna putamus, quæ Annalibus intexantur. Ita Deus mentienti resistit, ut, quamvis vafer et callidus sit, qui orditur telam mendacii, ejus obscuret veluti fascino intellectum, ut videre non sinat, quæ aliis sunt perspicua, ut sic inde possit redargui falsitatis. *Et mox, recitato istorum actorum exordio, ita prosequitur idem Baronius num.* 15: Locus autem iste, qui dicitur ab auctore ad Aquas pensiles, ubinam fuerit, ab eodem superius asseritur B lib. 4 cap. 109 *(in editione autem novissima Mediolanensi cap.* CVIII) nempe fuisse prope Melphim. Ait enim: « Monachi accelerare fugam » contendentes, Melphim primo, inde ad lacum Pensilem *(in dicta editione pag.* 565 *vulgo* Lago pesole *vocatur in notis)* ubi omnis » imperatoris exercitus cum Innocentio Papa » consederat, advenerunt ». Ibi vero contigit adesse imperatorem non hoc anno, sed superiori, quo descendit cum exercitu in Apuliam, ut suo loco superius est demonstratum auctoritate scriptorum ejusdem temporis. Quomodo ergo a Petro præsens annus, et anni præsentis Indictio ponitur, et certa dies consignatur mensis Julii ejus anni, quo nec imperator, nec Pontifex fuere ad Aquas Pensiles; sed Romæ eo tempore degeret Innocentius, et imperator Lotharius jam ab Urbe recessisset versus Galliam Cisalpinam?

tot rebus 268 Præterea quisnam ibi ponitur Robertus abbas Claravallensis interfuisse una cum Cardinalibus publicæ disputationi: cum non alius, quam sanctus Bernardus fuerit hoc tempore abbas Claravallensis? Insuper quomodo passurus fuisset C Innocentius, Lotharium imperatorem præfuisse judicem inter Cardinales et monachos Cassinenses, qui (ut vidimus) maxime indigno animo tulit, eumdem audisse causam monachorum inter se dissidentium? Hæc sunt, et alia, quæ arguant, eadem illius affixa acta esse penitus commentitia, sicut sunt magni dedecoris schismaticorum monachorum illorum, qui contra Romanam Ecclesiam eo modo disserere tanta procacia proponantur. Sic igitur acta illa non anno Christi signanda erant trigesimo octavo post millesimum centesimum; sed trigesimo septimo: non Indictione prima, sed decima quinta: non anno septimo Lotharii imperatoris, sed quinto, et in aliis castiganda, ut diximus. *Hactenus Baronius: cujus censuræ hæc adjungit inter alia supra indicatus Historiographus Cisterciensis num.* 9 *dicens:* Quibus addi posset, quisnam Cistellensis ille fuit, tantæ tunc apud omnes æstimationis, cui causa publica defendenda committeretur, tam minimæ, ut anonymus existeret, ignotus etiam ei, quem impugnabat? Anne Bernardus, quem, ne iterum falso nominaret, maluit omittere? At Bernardus non eminus adstaret, quem Pontifex, quem imperator venerarentur, quem assidentem inter D Cardinales orbis adspexit. Sed neque vocandus ad conflictum foret, si non conflictus illi committendus *etc.*

269 *Atque hæc quidem sunt gravamina, quibus acta in Monte Casino tamquam spuria ac commentitia traducuntur ab utroque isto scriptore: sed narrationem Petri Diaconi auctor Excursus historico-juridici, qui in editione Mediolanensi intexitur ejus Chronico pag.* 566 *et sequentibus, fuse et operose conatur defendere contra accusationes Baronii ac Laureti; quibus quomodo respondeat, ibidem videri potest. Sed illud argumentum, quod hic addam, quodque nec a Baronio, nec a Manrico, nec ab auctore prædicti Excursus video tactum, videlicet tempus, quo Lotharius imperator e vita excessit, maximum videtur habere pondus adversus acta illa in Monte Casino, de quibus est controversia. Argumentum porro illud, a Pagio in Critica Baroniana ad annum Christi* 1138 *deductum, ego in rem præsentem converto. Sic igitur ibidem memorat num.* 6 *contra Baronium:* Ad num. 12 et seq. Baronius mortem Lotharii imperatoris usque ad mensem Decembrem currentis anni.. E differt. Verum Lotharium superiori anno demortuum.. extra omnem controversiam esse debet. Robertus enim de Monte, Dodechinus abbas, Continuator Lamberti Schafnaburgensis, Chronographus Hildensheimensis, et alii passim, Lotharium anno præcedenti demortuum produnt, et Conradum currenti ei successisse, ejus diplomata invicte demonstrant. Fundamentum Baronii anno sequenti evertemus; *quo etiam diplomata illa memorantur num.* 3. *Pergit Pagius dicto num.* 6:

270 Falco in Chronico ad annum MCXXXVII ait: « Hoc anno prædictus imperator.. mortuus » est in partibus Tusciæ ». *Quæ vero addit Pagius de alio mortis loco, tam non spectant ad præsentem nostram controversiam, quam quo corpus ejus sit delatum, de qua re ibidem agit. De die autem emortuali imperatoris Lotharii scribit ex auctoribus,. quos affert, num.* 7, nocte inter III et II Nonas Decembris media *eum* vivere desiisse. *Cum vero coronatus fuerit imperator anno Christi* 1133, *mense Junio (videsis Baronium, et ejusdem criticum) consequens est, ut* F *e vita excesserit anno imperii sui quinto. Quoniam autem argumentum, quod assumere visum est contra consessum Casinensem, positum est in ratione temporis, Baronius quidem alias notas chronologicas rebus in eodem actis adaptat, ut modo retulimus; sed ex morte imperatoris enervare illa haud potuit, quia eam innectit anno* 1138; *nec potuit Manricus, qui hunc annum eidem assignat cap.* VII *ad annum* 1139. *Sed dispiciamus, quidnam respondeat auctor Excursus historico-juridici pag.* 567 *ad argumentum Baronii, a ratione temporis petitum:* Primum, *inquit,* criminatur errorem anni, et subinde Indictionis. Atqui male actum foret de historicorum fide, si ejusmodi leviora errata cæterorum veritatem infuscarent, ac detererent. Ulterius. Codex noster manu exaratus, unde hæc sumpta sunt, non legit anno septimo imperii Lotharii, ut perperam editio Veneta, quæ fucum fecit Baronio; sed ANNO SEXTO, qui signat Christi trigesimum octavum.

271 *Sed reponere poterunt emunctioris naris critici primo, errata chronologica in documentis historicis infuscare et suspecta reddere reliquorum*

A *rum veritatem, quando aliæ difficultates cisdem inspersæ occurrunt, quæ eodem faciunt. Secundo, correctionem chronologicam in citato Excursu adhibitam, nihil valere, uti liquet ex anno emortuali imperatoris Lotharii, cui Conradus anno* 1138 *successit. Tertio, se non concipere, quo pacto in litigiosam illam scenam Lotharius tamquam ejusdem præses induci a Petro Diacono potuerit* septimo Idus Julii, anno imperii sui septimo, *vel si vis* sexto, *qui sextum imperii sui annum numquam vidit, nedum diem illum, anno videlicet dimidio, et quod excurrit, eisdem præmortuus ; A Petro, inquam, Diacono, rei gestæ non tantum spectatore et teste, sed præcipuo, ut volunt, actore ejusdem ac patrono. Quarto, si altercatio ista vere a Petro scripta, et ei non adscripta ab alio (vide Excursum pag.* 570) *qui concipi possit, ita ab eo scriptam, ut tam crasse impegerit in chronologiam : quomodo item nomini* Bernardi *aliud supposuerit? Verum inter accusationes supra assignatas, et earum apologiam in Excursu, arbitrum me non interpono conferendo simul objecta et responsa omnia, ne longius abeam : hoc dico, mihi non videri certo* B *evinci, Petrum Diaconum concertationis Casinensis sæpenumero jam indicatæ genuinum esse auctorem, eamque hoc modo, quo fertur, vere fuisse habitam, atque adeo* S. Bernardum *eidem interfuisse : cujus causa tam diu a nostro instituto jam deflex imus. At sive ibi, sive alibi tunc moratus fuerit, non in otio vixit, sed in negotiis Ecclesiæ Catholicæ promovendis, urente ipsum igne Spiritus sancti, qui non poterat quiescere. Quidquid itaque sit de dicta altercatione, legitur sanctus Abbas apud Casinenses fuisse alia occasione atque alio tempore.*

Nonnulla, quæ narrantur a Sancto apud eosdem facta, sunt verosimilia :

272 Compertum est, *ait Manricus ad annum* 1137, *cap.* III, *num.* I, Casinates.. Innocentium, abjurato Anacleto, suscepisse, obedientia firmata per juramentum, quod præsentibus utriusque curiæ proceribus, primum omnium abbatem emisisse, *ex Petro refert Diacono, quem citat lib.* IV, *cap.* CXVI. *In novissima vero editione lib.* IV, *cap.* XV *factum narratur : secuti deinde monachi, prout ibidem invenies, et cap.* CXVIII. *Addit Manricus num.* 4 : Quod vero attinebat ad electionem *Rainaldi abbatis*; ne vel ea sine Benedicti filiis agitaretur, Bernardo exa- C minanda commissa est, duobus Cardinalibus adjunctis, Haimerico et Girardo, qui firmandam infirmandamve decernerent, semel decretam aut everterent aut conservarent. Res utrimque discussa diu fuit. Verum cum irritam tandem intellexissent, quo negotium maturiori judicio suaviorique, nec sine integra audientia partis exequerentur, *inquit idem Annalista, memorat ex Petro Diacono, quidnam actum fuerit in hac causa. Editio Mediolanensis lib.* IV, *cap.* CXIX, *pag.* 583 *sic habet :* Illucescente vero diluculo, Aymericus Diaconus Cardinalis, et cancellarius Romanæ Ecclesiæ, et Gerardus Cardinalis sanctæ Crucis, et Abbas Clarevallensis ab eodem Papa transmissi sunt, qui prædictum Raynaldum examinarent, et juxta canonum sanctionem ab abbatiæ regimine sequestrarent. *Et post alia in hoc negotio actitata, quæ deinde narrantur; cap.* CXXII, *pag.* 595 *hæc exstant :* Sequenti autem die iterum ad monasterium ascendentes in capitulo resederunt, in quo post peractum ab Abbate Clarevallensi sermonem, Cardinales auctoritate Apostolica eidem Raynaldo Casinensem abbatiam interdixerunt *etc. Hisce itaque rebus gestis non sine dicendi auctoritate* S. Bernardus *interfuit, si sint genuina prorsus ac sincera, quæ apud Petrum Diaconum leguntur.*

AUCTORE J. P.

Infirma ejus valetudo laboribus indulta, ac desiderium redeundi ad suos.

273 Rebus apud Casinum ita dispositis, *prout narrat Manricus num.* 5, et debellatis per Campaniam urbibus, quas sibi et Anacleto Rogerius per vim subdiderat, cum Innocentius versus Romam iter pararet, infirma alias Bernardi valetudo ultra consuetum viribus defecta, exhausta laboribus, solo spiritu corpus sustentabat. Extat epistola illius hoc anno scripta ad abbates Cistercii congregatos, quæ moribundum hominem depingit. *Argumentum epistolæ intellige ex titulo, qui eidem præmittitur :* Hos *nimirum abbates* laborum et dolorum suorum conscios esse desiderat, excusans forte hoc pacto absentiam suam. Optat sane non peregre, sed inter suos mori. *Est inter alias Bernardinas ordine centesima quadragesima quinta, proferturque in editione Mabillonii a col.* 150, *ubi signatur scripta circa annum, in quo versamur,* 1137.

§ XXVI. S. Bernardus ab Innocentio PP. missus ad compescendum Rogerium; clades a Viro sancto ei prædicta, et cælitus impetrata; mitigatus ejusdem animus; acta in causa schismatis, et eorum adjuncta. E

Novi a Bernardo

Pessima *quidem vel nulla potius erat sancto Patri valetudo corporis,* at non ideo, *sicut perhibet Manricus ad an.* 1137, *cap.* III, *num.* 6, cessatum a laborando, nec induciæ concessæ defectis viribus. Innocentius, Lothariusque Romam profecti, Doctorem sanctum secum assumpsere, quippe quo sine nihil utrique lætum, nihil prosperum putabant posse contingere. Nec fefellit spes viros alioqui providos. Romæ negotia Ecclesiæ sic promovit, ut paulo post ad suos Clarævallenses non dubitaverit scribere *sequentia, quæ sunt in epistola* 144 : Sed et hac vice quam necessaria Ecclesiæ Dei sit vel fuerit præsentia par- F vitatis nostræ, dicerem ad consolationem vestram, si non gloriam redoleret. Nunc autem melius est, ut hoc per alios cognoscatis. *Hinc intelligi potest, a Viro sancto ita rem communem Romæ fuisse peractam, ut parum vel nihil ibi agendum reliquerit. Pergit Manricus :* Sed dum hæc Romæ melius succedebant, iterum in Campania turbata omnia, et civitates Ecclesiæ vendicatæ, rursus amissæ atque expugnatæ, devastatæ, deditæ, ad Anacleti partes revertebantur. Imperatoris discessus Rogerium Ducem, Rogerius cuncta mala secum attulit, solius Bernardi meritis fuganda, quo soli Deo victoria adscriberetur. At quænam mala imperatoris discessum sequuta sint, non aliunde melius, quam ex epistola Guibaldi, novi Casinensis abbatis, ad imperatorem scripta, haurire poterimus. *Fragmentum vero illius delibat Manricus e lib.* IV *Chronici Casinensis cap.* CXXVII ; *in nova autem editione habetur illa epistola lib.* IV, *cap.* CXXVI; *ubi tragica ac pathetica narratione exponitur barbara rerum scena, ac lamentabilis calamitas rabiei plus quam ferinæ, quæ omnem crudelitatis horrendo*

AUCTORE J. P.

rendo modo implevit mensuram, quemadmodum singillatim ibidem legi potest. Quid agitur interea temporis in rebus tam deploratis?

... graves in valetudine debilissima assumpti labores.

275 At pius princeps, *prout pergunt Annales Cistercienses num.* 8, senio et morbis fractus, et morti proximus, non potuit subvenire desertis rebus, et servabatur victoria Bernardo Patri, qua non posset ab alio defraudari. Perfecerat sanctus Doctor in pace multa, et gladio spiritus, quod est verbum Dei, ignea nequissimi adversarii tela extinxerat: at non armato militi oppositus materialem contra Ecclesiæ inimicos ensem vibraverat: non in stragem, non in fugam rebelles egerat, ante conflictum parentes ipsius verbis; sive dimissos post tempus pariturus. Ergo ne vel hoc frustraretur victoriæ genere, divina providentia effectum est, ut solus, humilis, pauper et moribundus exercitui victori objiceretur [et] verbis, si posset, Rogerium compesceret *: sin minus, armis, atque illis ranis, quæ victa fugataque tunc nihil prorsus auderent contra victores. Baronius solius Innocentii consilium memorat. Ego in Bernardo (epistolam mox referam) imperatoris etiam consensum lego.

* in impresso Manricio est barbare compescititurus

B

... dum ab Innocentio PP. adversus furentem Rogerii schismatici rabiem

276 *En tibi, lector, textum Baronii ad annum* 1137, *num.* 28: At quid auditis his Innocentius Papa? Reipsa expertus, quam vana salus hominis, spe contra spem nitens in tanta desperatione rerum, contra furentes tyranni Siculi impetus, adversus ferociam ultoris et victoris exercitus, unum objecit hominem humilem, sed Dei virtute potentem, qui in fugam converteret sanctæ Romanæ Ecclesiæ victores hostes. Ejusmodi plane novit esse opera Dei, nimirum quod infirma mundi eligat, ut confundat fortia. Sic igitur imperio Christi gladium exertum in defensionem Ecclesiæ, in vagina recondens, ad arma spiritualia Deo potentia se convertit, sumens scutum fidei, eoque omnia tela nequissimi securus excipiens, illæsus lædere adversarium festinavit. Quomodo ista? Audi sanctum Bernardum Clarævallensem abbatem, quem Romæ reliquerat ad reducendos schismate devios ad ecclesiam (ut audivimus superius esse narratum) ad Rogerium tyrannum, spirantem minarum et cædis in omnes, qui essent Innocentii Papæ communionis, pacis nuntium mittit *etc.*

C

... misit, imperatore ac Cardinalibus rem etiam promoventibus.

277 *Porro non solius Innocentii PP. mandato, sed etiam Lotharii imperatoris ac Romanæ curiæ impensissimo rogatu actum hoc esse, ipsemet* Bernardus *videtur indicare in epistola* 144 *ad suos Claravallenses*: Instantissima, *ait*, postulatione imperatoris, Apostolicoque mandato, nec non Ecclesiæ, ac principum precibus flexi, dolentes et nolentes, debiles atque infirmi, et, ut verum fatear, pavidæ mortis pallidam circumferentes imaginem, trahimur in Apuliam. *Jam vero quid in hac Viri magni ad Rogerium legatione peractum sit, exponamus*: Primum omnium admonendum putamus, *inquit Baronius nuperrime citatus*, duas simul legationes confundi ab auctore, qui res gestas sancti Bernardi conscripsit, cum videlicet una cum S. Bernardo missum esse Haimericum Cardinalem Cancellarium affirmat, et ex parte Anacleti Petrum Pisanum itidem Cardinalem. Nam ista de missis ex parte utraque Cardinalibus postea contigerunt, ut ex auctore, qui aderat, et ea scriptis mandabat, Falcone Beneventano, satis evidenter apparet. Missus est ergo primum S. Bernardus; postea vero, petente Rogerio, Cardinales, cum videlicet a Deo humiliatus, verba pacis, quæ contemnebat, audire libenter cœpit. *Puncto hoc, quod postea se evolvet, præmisso, rei gestæ historiam enarremus.*

D

Dum frustra Vir sanctus conatur bellum sedare

278 Supererat, *inquiunt Annales Cistercienses cap.* IV, *num.* I, ex parte Lotharii Rainulfus dux, Ecclesiæ simul fidelis, et imperio; sed viribus Rogerio longe impar, sicut fortuna. Quippe ille paucos victosque ducebat, indeque timidos, nec aspernantes fugam, per quam suprema pericula evasissent. Hujus copiis et potentiam obtenta præda, et multitudo robur, et animum victoria ministrabat. Ergo ad Rogerium Bernardus Pater missus, quod primum erat, dissuadere bellum, impedire congressus, instillare concordiam, et pacis fœdera sancire solicitabat. *Verum audiamus Ernaldum abbatem Bonæ vallis lib.* II *Vitæ, cap.* V, *num.* 132 *hæc enuntiantem*: Interea rex Siciliæ Rogerius, qui solus jam ex principibus obedire Papæ Innocentio detrectabat, ad eum mittit, petens ut Aimericum Cancellarium suum, et Abbatem Clarævallensem ad se mitteret; nihilo minus a Petro Leonis idem petens, ut Petrum sibi Pisanum a suo latere delegaret.. Mittebat autem in dolo, quia audierat Petrum Pisanum eloquentissimum esse, et in legum et canonum scientia nulli secundum: putabatque, si eloquentiæ ejus in publico consistorio audientia præberetur, declamationibus rhetoricis simplicitatem Abbatis posse obrui.. Ne diu morer, venit pars utraque Salernum. Sed nuntiaverat ultio, et prævenerat tanti sceleris machinamentum. Parato namque ad bellum innumerabili exercitu adversus Rannulfum Ducem, idem rex.. subito viso Duce audacter obviam procedente, territus fugit, effusumque exercitum prædæ et cædibus exposuit, et innumeris militibus captis et interfectis, invitus Ducem ditavit opibus, et gloria sublimavit. Quæ quidem et juxta Viri Dei verbum omnia contigerunt, *ut statim referemus, postquam ea, quæ per prolepsim hic a biographo recensentur, in meliorem temporis ordinem restituerimus ex laudato Falcone tomo V pag.* 124 *editionis Mediolanensis.*

E

... inter Rainulfum, et Rogerium; huic prædicit et precibus obtinet cladem

279 Interea, *inquit*, Abbas de Claravalle, vir valde mirabilis et discretus, qui ad regem illum venerat pro tanti dissidii infestatione sedanda, inter regem illum et Ducem pacis fœdera alligare conatur. Sed pro multis variisque negotiis, quæ inter eos quærebantur, apud Salvatoris Dei potentiam nondum complacuit concordia alligari. Quid plura? Rex ipse exercitum suum divisit, et ad bellandum illum viriliter stabilivit; similiter et Dux ille suos omnes sapienter ordinavit.. Illico acies illa regis prosternitur. Rex autem,.. Dei adveniente judicio, timore perculsus, ipse primo terga vertens in fugam conversus est: *de cujus clade, ac spoliis a Rainulfo Duce victore reportatis deinde tractat idem scriptor, addens*, Secundo.. die stante, *id est, die* XXX, *secundum dicenda § proxime sequenti*, mensis Octobris bellum hoc actum esse. *Sub idem ergo tempus accidit vaticinium* S. Bernardi, *quo prædicto Rogerio cladem, et Rainulfo Duci victoriam prænuntiavit. Vide Ernaldum capite designato, ubi num.* 133 *ita scribit*: Cum enim primus eorum, qui vocati fuerant *(immo verosimilius postea tantum vocati sunt)* Abbas sanctus adveniens regem in castris positum invenisset, per multos dies vicinas acies, ne committerent, impedivit, denuntians regi, Quia si conflictum inieris, victus et confusus abibis.. At ille Ducem Rannulfum, et Catholicorum aciem verbis potentibus

F

A potentibus adhortatus, sicut regi fugam, sic illis victoriam pollicitus est et triumphum. *Quin immo insignem hanc palmam precibus suis obtinuit cælestis ille Bellator. Nam* cum ad proximam, *teste Ernaldo*, villulam declinasset, et instaret orationi, repente fugientium et insequentium clamor auditur. Siquidem per eumdem locum fugientem regis exercitum Raunulfus persequebatur. Egressus itaque frater quidam ex his, qui cum Abbate erant, uni ex militibus occurrit, et, quid accidisset, interrogabat. At ille.. « Vidi, inquit, impium superexaltatum.. et » transivi, et, ecce non erat ». Nec mora, Dux ipse secutus, ut monachum vidit, sicut erat armatus equo desiliit, et ejus pedibus advolutus; Gratias, inquit, ago Deo, et fideli Servo ejus; quia non nostris viribus, sed ejus fidei collata hæc victoria est; iterumque insiliens equo, hostes insequebatur. *Triumphus itaque ille illustris, victore judice, a Viro sancto apud Deum ac Dominum exercituum oratus, exoratus et datus fuit, armisque cælestibus potius quam militaribus impetratus.*

B

qui, cum ad arma non posset, ad artes convertit animum

280 *Rogerius interim pertinax ingenti cum clade fugatus, dum ad arma non posset, ad artes convertit animum. Rem sic exponit historicus Claravallensis num.* 4 : Rogerius, inopinata plaga accepta, eo timidior, nec ausus ultra progredi, nisi vires potentiamque resumeret, opportunum ad id tempus expectans, vel magis faciens, ne interim a Rainulfo molestaretur, vafrum pro tempore consilium excogitavit, nempe ut Bernardum in suæ conversionis spem conjiceret, et armis ex utraque parte submotis, disputationibus negotium committeretur. *Factum referemus ex Falconis Beneventani Chronico, notata etiam ratione temporis :* Secundo, *ut ex eo diximus*, die stante mensis Octobris bellum hoc actum est, *de quo supra. Deinde* rex nominatus *(ita pergit Falco)* taliter cum sequacibus suis aufugiens noctis tempore, altera quidem die ad castrum Paludis pervenit, deinde Salernum festinavit : diebus autem non multis evolutis, Rossemannus Beneventanus antistes consilio accepto cum judicibus civitatis, et sapientibus quibusdam, ad regem ipsum consolandum, et servitia civitatis offerenda festinavit. Precatur insuper, ut libertatem possessionum Beneventanorum, quam

C supradictus imperator concesserat, populo Beneventano ipse largiretur. *Annuit rex, uti liquet ex instrumento privilegii, quod producit Falco, signati* Dominicæ Incarnationis anno MCXXXVII mense Novembri primæ Indictionis.

Quæ Ernaldus non satis distincte, vel proleptice narrat, exponuntur.

281 *Narratis autem rebus, quæ Rainulfus Dux gessit post relatam victoriam,* Prope castrum Paludis, *inquit idem Chronographus pag.* 125, suorum virtute stipatus castrametatur die quidem Kalendarum Decembris. *Jam vero quæ Ernaldus abbas Bonæ vallis superius vel proleptice vel confuse referebat primo de petitis a Rogerio rege, ac Salernum profectis ad constituendam pacem arbitris, ac dein de victoria Rainulfi, ita tum ex præmissis ordinamus, tum ex sequentibus, ut quæ sunt acta in conventu illo legatorum ex parte Innocentii atque ex parte Anacleti, huc retrahenda videantur, atque adeo non ad primum* Bernardi *cum Rogerio spectare congressum, quo verosimilius hunc sanctus Pater conventum ei suasit, at non persuasit ; sed ad alium, post cladem videlicet ei illatam. Etenim Falco verbis ultimo loco a nobis citatis ista subjicit, e quibus colligo, quæ primo asserit, ea pertinere vel ad primum Sancti cum rege colloquium ante pugnam ; vel in secundo post pugnam, priora fuisse confirmata. Sic itaque loquitur :* Cum præfatus Abbas de Claravalle, vir valde mirabilis et discretus, de fœdere pacis, et Ecclesiæ unitate cum nominato rege confabularetur, assidue rex ipse cum Abbate illo stabilivit, ut tres Cardinales ex parte Innocentii Papæ, qui ejus interfuissent electioni, ad regem ipsum venirent; et tres ex parte Anacleti, et ordinem utriusque electionis regi insinuarent. Deinde rex ipse, ordine audito, utriusque partis sanctiorem et justiorem eligeret electionem. *Nota* stabilivit, *id est, ratum tunc habuit conventum, quo de antea cum eo* Bernardus *egerat, sed irrito conatu, sicut ego quidem interpretor. Nunc igitur convocatio illa, quam antea spreverat Rogerius, executioni mandata est. Nam* continuo ad Innocentium Papam *(ita pergit Falco)* et Anacletum delegatum est, et cursu rapido regis positio destinatur. *Hoc etiam satis clare significat Ernaldus ipse. Etenim, exposito clade Rogerii, scribit ista num.* 134 : Nec tamen hac plaga sibi inflicta cælitus, correctus est animus regis, nec detumuit procella, quam conglomeraverat pravæ mentis elatio : sed E post fugam reversis, qui evaserant, simulans alacritatem, regio se ornatu attollens, stipata militibus curia, utramque partem præcepit accersiri, et prius instructo Petro, et multarum promissionum auctoramentis accenso, de causæ suæ rationibus eloqui jubet. Prior itaque Petrus electionem domini sui canonicam probare contendit *etc.*

considerando personas

282 *Sed quandoquidem non satis distincte ac plene acta præsentis causæ cum suis adjunctis, quæ narrare pergit laudatus Vitæ auctor, pertractat, ipsum ex Falcone supplebimus. Primo itaque in his actis consideremus personas, quæ eisdem interfuere. Quinam eo acciti fuerint, tametsi superius eodem ex Ernaldo viderimus, ex Falcone tamen hic etiam memorare, ac rem confirmare nihil vetat :* Placuit itaque eis, *inquit*, et consilio eorum firmato ex parte Innocentii, Aimericus cancellarius, et Girardus Cardinalis vir valde venerabilis, simul cum prædicto Abbate de Claravalle Salernum super hujusmodi electione ventilanda advenerunt. Ex parte vero Anacleti Matthæus Cancellarius, et Petrus Pisanus Cardinalis, et Cardinalis alius nomine Gregorius F similiter acceleravere. *Cur autem Petrus Pisanus a Rogerio accitus fuerit, præmisimus antea ex dicto biographo.*

rem gestam.

283 *Consideremus secundo acta hujus causæ, Ernaldus cap.* V, *num.* 134 *memorat sancti Patris cum Petro Pisano concertationem; quam vero apposite et potenter Vir sanctus in ea peroravit, conficitur ex verbis ejus, quæ producit idem biographus, et ex auditorum approbatione. Nam* Ad hæc verba, *inquit num.* 136, non se poterant ultra, qui præsentes aderant, continere; sed abominati sunt et vitam Petri Leonis et causam. *Quid, quod adversarius primo conflictu adeo prostratus fuerit, ut rationibus a sancto Antagonista prolatis resistere et contradicere non potuerit, teste eodem biographo, qui mox subdit :* Abbas autem tenens manum Petri Pisani, elevavit eum, et simul ipse surrexit, Tutiorem, inquiens, si mihi credas, intrabimus arcam. Et sicut jam pridem mente conceperat, salutaribus illum aggrediens monitis, cooperante gratia Dei, protinus persuasit, ut ad Urbem rediens Innocentio Papæ reconciliaretur. Soluta concione, rex

AUCTORE J. P.

rex necdum voluit obedire. *Vides, una congressione circumscribi ab isto auctore acta causæ præsentis, quæ longe alter extendit Falco, quando his verbis ea memoriæ prodidit :* Quibus ita congregatis, *paulo ante illos ex ipso nominavimus,* rex ille, ut erat sagacis animi, providique consilii, prius partem Innocentii quatriduo usque ad occasum mirabiliter, et ultra quam credi potest, examinavit, sequenter autem Anacleti partem quatriduo similiter perscrutatus est.

quædamque circumstantias

284 Studiose igitur et diligenter partibus utriusque electionis auditis, rex ipse clerum omnem et populum civitatis Salernitanæ congregari mandavit, et episcopos, et abbates monasteriorum, qui convenerant, et coram eis taliter exorsus est : Domini et fratres, credimus vestram non latere prudentiam, qua de re Cardinales istos.. fecerim convocari.. Sed quia multis quæstionibus, variisque responsionibus animus noster impeditur, solus ego super hoc tanto negotio finem impendere nequeo. Unde, si dominis istis Cardinalibus videtur, ordinem utriusque scribant electionis, et ab utraque parte unus mecum in Siciliam descendat Cardinalis, ubi, favente B Domino, Nativitatis Jesu Christi Salvatoris festivitatem celebraturi sumus, ibique sapientes archiepiscopos, episcopos, aliosque inveniemus prudentis animi viros, quorum consilio Anacleti partem usque modo sectatus sum.. Cardinalis ad hæc Girardus respondit... Cardinalem quidem mittemus Guidonem de Castello.., qui vobiscum, sicut petitis, ad Siciliam veniat.. Et his actis, unusquisque ad propria remeavit. Altera die adveniente prædictus Girardus Cardinalis cum suis reversus est : solus autem Guido præfatus Cardinalis remansit, cum rege profecturus, sicut statutum est. Ex parte vero Anacleti similiter Cardinalis alius destinatur. Quibus patratis, navigio parato, rex ipse ad Siciliam transfretavit.

notando.

285 *Antequam ad alia progrediamur, observet lector, apud Ciaconium in Vitis Romanorum Pontificum et Cardinalium tomo I col. 968 dici, Guidonem illum Beneventanis præfectum urbem illam aliquamdiu rexisse, Innocentio II ex ea Romam versus descedente, (Vide Pagium in Critica ad annum 1137) ac proin nihil obstare, quo minus Salerni adfuerit cum aliis Cardinalibus, tametsi inter eos superius non nominatus.* C *Alterum est, quod moneo, silentium Falconis de oratione* S. Bernardi *ad Petrum Pisanum habita, ejusque per eamdem conversione ad obedientiam legitimi Pontificis, officere neutiquam debere auctoritati Ernaldi biographi. Etenim quamvis ille taceat; hic tamen disertis verbis ista affirmat : cujus potissimum erat scopus, facta* Bernardi *colligere, ac ad posteros transmittere ; Falconis autem non item. Ad hæc, non omnes auctores, qui de eodem tractant argumento, omnia scribunt ; nam quoties necesse est, alium ex alio supplere? Idem statue de aliis rebus Sancti nostri, quas Falco indictas reliquit, Ernaldus vero refert, qui facile eas intelligere potuerit vel ex* fratre quodam ex his, qui cum Abbate erant, *vel aliunde; cum non clam, sed palam contigerint.*

singillatim.

286 *Consideremus tertio locum actorum in hac causa, Salernum videlicet, quo Cardinales convenere cum* S. Bernardo, *laureatæ, quam de Petro Pisano retulit, victoriæ theatrum, ita tamen, ut alius locus in Sicilia ad ulteriorem causæ discussionem a rege Rogerio fuerit petitus et impetratus. Quod vero* Bernardus *illuc etiam se contulerit, non memini me legere; immo vero,* D *non videtur illuc esse profectus, uti argumento est, quod dicam ex Ernaldo de regressu ejus Romam, nec scio an et quid ibidem sit transactum. Enimvero Rogerium tunc necdum Innocentio se submisisse, eruitur ex dicendis infra. Urbs porro Salernitana non modo Sancti præsentia, sed illustri etiam miraculo per eum fuit honorata, de quo scribit Ernaldus cap.* V, *num.* 136; *additque, illud* per totam urbem divulgatum, ad aures regis et procerum ejus pervenisse.

Consideremus quarto tempus hujus causæ. Actitata nimirum illa fuit Salerni anno Christi 1137 *ad finem vergente, mense, ut videtur, Decembri : nam Rogerius dicebat superius :* Ab utraque parte unus mecum in Siciliam descendat Cardinalis, ubi.. Nativitatis Jesu Christi Salvatoris festivitatem celebraturi sumus. *Hic sit finis legationis beatissimi Abbatis, de cujus ad Urbem reditu dicere aggredimur, ea narraturi, quæ anno proximo ab ipso gesta sunt.*

§ XXVII. Sanctus Romam redit; Petrus Pisanus Ecclesiæ unitur, uti et Victor, Anacleti successor; schisma item deserit Rogerius; pignus sacrum Bernardo Roma discedenti datum; tunicam suam ibi relinquit; varia puncta chronologica. E

Pater sanctus Romam redit; Petri Pisani cum Ecclesia reconciliatio; obitu pseudo-papæ Anacleti

Annum *Christi* 1138 *ita exorditur historicus Cisterciensis :* Initium anni auspicetur nobis Bernardus reversus Romam, et, reconciliato Ecclesiæ Petro Pisano, Anacletus deficiens, vix prius a suis desertus, quam a se ipso : quippe semel assuetus pontificalibus, animam maluit perdere, quam nomen pseudo-pontificis. Singula qua ratione gesta sunt, nonnulla etiam per menses, diesque penicillo antiquorum describamus. Regressum * Sancti ad Urbem per hoc tempus, atque item reconciliationem Petri Pisani, auctor Vitæ illius his paucis tradidit *apud nos lib.* II, *cap.* V : Cum omnium igitur populorum favore, solo rege *(scilicet Rogerio)* in malitia permanente, Abbas Romam revertitur : prædictum quoque Petrum Pisanum, et quosdam alios reconciliat Ecclesiæ, et Innocentio Papæ confœderat. *Pergit Manricus :* Verum reconciliationem Petri Pisani quarta die Januarii contigisse, argumento est, quod Anacletus triduo supervivens, obiisse legitur ejusdem mensis septima. Triduo ante mortem Anacleti reconciliatum testatur Antoninus.. parte 2, titulo 17, cap. 1, § 4 : « Abbas sanctus Bernardus ipsum Petrum Pisanum Papæ Innocentio reconciliavit. » Post triduum Petrus Leonis impœnitens mori» tur ». Obiisse autem septimo Januarii, Falco Beneventanus, quem Baronius ad annum MCXXXIV (*immo* MCXXXVIII) adducit, diserte tradit. *Ad annum itaque* 1137, *pag.* 125, Hoc anno, *inquit Falco,* Anacletus, qui sub nomine pontificatus advixit, septimo die STANTE mensis Januarii mortuus est : qui sedit annis septem, et mensibus undecim, et diebus viginti duobus.

F * *in edito male* reversum

288 *Sed*

hic et illa quo die acciderint.

288 *Sed Pagius in Critica Baroniana ad annum Christi* 1138 *num.* 1, *diem emortualem Anacleti perperam a Baronio, et aliis signari animadvertit, serius eumdem differens his argumentis:* Falco, qui annum a Kalendis Martii exorditur, ad annum MCXXXVII ait : Hoc anno Anacletus *etc.* Baronius num. 1, Mabillonius in Notis fusioribus ad epistolam 126 divi Bernardi, Papebrochius in Conatu Chronico-hist., aliique passim viri docti diem illum a Falcone memoratum, diem septimum mensis Januarii interpretantur. Verum Peregrinius in notis ad Falconem, recte hunc loquendi modum a Falcone usurpatum explicat de Januario exeunte, docetque mensem STANTEM, seu INSTANTEM, seu ASTANTEM, esse mensem finientem : quod postea Ducangius in Glossario mediæ et infimæ latinitatis, ad vocem MENSIS STANS, variis exemplis probavit.. Anacletus igitur mortuus est die vicesima quinta mensis Januarii, qui septimus est a die ultimo ejusdem mensis, a quo Falco, et qui eo loquendi modo usi sunt, diem primum stantis alicujus mensis inchoant. Hanc Peregrinii explicationem confirmat Ordericus lib. 13
B pag. 915, dicens : « Petrus Anacletus, qui Sedem » Apostolicam fere septem annis usurpaverat, in » cathedra sedens, VIII Kal. Februarii (seu die » XXV Januarii) subita morte decessit.. » Durationem invasionis ejus, quam Ordericus numero rotundo exprimit, et septem circiter annorum fuisse dicit, Falco definierat; sed librarii numeros corrupere *etc. Ex his itaque Pagii rationibus temporis consequens est, ut mors pseudo-pontificis Anacleti a die septima Januarii, quem alii volunt, ad diem* XXV *ejusdem mensis differenda sit; ac proin Petri Pisani cum Innocentio II reconciliatio ad diem* XXII *istius mensis, secundum dicta ex S. Antonino. Consuli præterea potest notatio ad alium Falconis locum in editione Mediolanensi, quam superius assignavi, pag.* 129.

Anacleto suffectus Victor a schismaticis: sed exiguo post tempore

289 *Funestam Anacleti mortem narrat Ernaldus lib.* II *Vitæ, cap.* V, *num.* 137. *De ea etiam scribit* S. Bernardus *ad Petrum Cluniacensem epistola* 147. *At vero hujus schismaticæ factionis capite amputato aliud succrevit. Factum refert Falco pag.* 125 *et sequente, e quo hæc delibo :* Cum prædictus Anacletus mortuus esset, Cardinales sui.. ad regem miserunt Rogerium, ipsius
C Anacleti mortem significantes, ut, si ei placeret, Papam constituerent. Rex itaque ut Domini Papæ Innocentii partem impediret, voluntati eorum assensit.. Qui Romam reversi, fautoribus eorum congregatis, medio mense Martio Gregorium Cardinalem Papam sibi, et invasorem constituerunt, Victoremque eum vocaverunt. Sed Dei misericordia auxiliante, hæresis illa et invasio pauco tempore regnavit. Diebus autem non multis evolutis, fratres prædicti Anacleti, tantam cognoscentes turbationem, in se reversi, Domino favente, cum prædicto Domino Innocentio Papa pacis firmamentum composuerunt, et ipsi, et omnes ejus adversarii ad ejus fidelitatem conversi sunt, et sceleratus ille, qui sub Victoris nomine apparuit, vestem et mitram deposuit, et ad voluntatem Pontificis Innocentii pervenit. Sicque gaudio magno, et gloria exultationis tota Romana civitas exultavit, et Pontifex ipse Innocentius ad unitatem Ecclesiæ.. perducitur; *sive unicus ipse agnoscitur Ecclesiæ Pontifex. Hæc Falco, rei quidem hujus exoptatissimæ eventum memorans; non vero causam, quæ* S. Bernardo *adscribenda est.*

SECTORE J. P. ad Innocentii obedientiam deducuntur a S. Bernardo:

290 *Hanc quippe sic pandit Ernaldus num.* 137 : Pars ipsius *(videlicet Anacleti)* papam sibi pro illo alterum statuerunt, non tam ex pertinacia schismatis, quam ut opportunius per aliquam temporis moram Papæ Innocentio reconciliarentur. Quod sine mora per manum Servi sui Christus effecit. Nam et ipse ridiculus pontifex, Petri Leonis heres, ad eumdem Virum Dei nocte se contulit, et ille quidem nudatum eum usurpatis insignibus ad Domini Innocentii pedes adduxit. Quo facto, civitas gratulabunda lætatur.. Abbas Claræ-vallis in mira reverentia habetur, ab omnibus auctor pacis, et pater patriæ prædicatur *etc. Elogium de* S. Bernardi *meritis a Christi in terris Vicario pronuntiatum, quo expertus loquitur, ac diserte testatur, quid Vir magnus Ecclesiæ, quid Sedi Petri, quid Pontificatui suo contulerit, habetur in Vita sancti Patris lib.* III, *cap.* II, *num.* 163.

ratio temporis, quo hæc evenerunt:

291 *De tempore ac modo, quo ista evenere, nec non de die, quo Roma discessit Abbas sanctus, quid memorare prætermittam? In epistola* 317 *editionis Mabillonianæ, al.* 320, *a Sancto ad Priorem suum Godefridum data, habentur singula :* In Octavis Pentecostes, ipsa die, comple- E vit Deus desiderium nostrum, Ecclesiæ unitatem, et Urbi dando pacem. Nam illa die filii Petri Leonis omnes simul humiliaverunt se ad pedes Domini Papæ, et facti homines ejus ligii, juraverunt ei ligiam fidelitatem. Clerici quoque, qui in schismate erant simul cum idolo, quod erexerant, *(Victore nimirum anti-papa)* humiliantes se ad pedes Domini Papæ, obedientiam ei juxta morem promiserunt, et facta est lætitia magna in populo. Hanc pacem nisi cum quadam securitate, occultata tamen diu a nobis, exspectavissemus, jam dudum venissemus. De cætero jam nihil est, quod nos hic detineat.. Ecce.. venio cito : etiam et merces mea mecum est, victoria Christi, et pax Ecclesiæ. Sexta feria post diem illum egressus est noster de civitate. Itaque venientes veniemus cum exsultatione, portantes manipulos pacis. *Hactenus Vir sanctus. Quando autem indicat cum usitata animi modestia,* hanc pacem cum quadam securitate *se* exspectasse ; *an nimium tribuerem ei, si dicerem, hanc antea, Deo rem revelante, ipsi præcognitam fuisse? Ne vero vox* ligius *quemquam moretur, eam explicat Mabillonius in notationibus ad hanc epistolam* F *col.* 296, *dicens :* Ligius *est,* qui Domino suo ratione feudi vel subjectionis fidem omnem contra quemvis præstare debet. *De vocis* ligius *origine ac etymo plures scriptorum sententias profert Cangius in Glossario mediæ et infimæ latinitatis.*

Rogerius schismaticus conversus:

292 *Porro laudata* S. Bernardi *epistola præbet nobis materiem duplicis observationis : quarum altera sit, quo mense ac die Romam reliquerit : altera, an inter* manipulos pacis, *de quibus superius scribebat sanctus Pater, fuerit Rogerius, qui primum Siciliæ Dux, deinde a legato antipapæ Anacleti rex coronatus, ac demum ab Innocentio II rex declaratus est? Manipulis hisce eum esse annumerandum negat Baronius ad annum* 1138, *num.* 12, *his verbis :* Porro Rogerius neque extincto Anacleto, et submoto Victore, recognoscere adhuc voluit Innocentium summum Pontificem. *Affirmat Falco pag.* 126, *pseudo-pontificis Victoris, ejusdemque asseclarum obedientiæ erga Christi Vicarium Innocentium II præstitæ adjungens ista :* Diebus autem non multis evolutis, prædictus Apostolicus consilio accepto Albanum venit, disponens exercitu congregato

AUCTORE J. P.

gregato ad Ducem Rainulphum venire; sed infirmitate percussus venire non potuit. Interea rex Rogerius congregato exercitu in finibus venit Apuliæ, cogitans civitates sibi ab imperatore ablatas suæ submittere potestati. Dux igitur Rainulphus regis illius sentiens adventum, totius Apuliæ partes submovit, ut contra ejus rabiem unanimiter insistant. Nec mora, cursu rapido ad Ducem festinant nominatum, et sic contra regis illius ferociam mensibus fere duobus resistunt. Hæc inter, sicut nobis est relatum, prædictus rex Dominum Papam Innocentium in patrem, et dominum accepit, et civitati Beneventanæ, et per totius regni sui partes mandavit, eum patrem, et dominum accepisse. Nos autem litteris ejus acceptis dominum illum et patrem vocavimus. *Rogerius itaque ex obstinato schismatis errore tandem in viam rectam deductus dicitur apud Falconem laudatum: quod sive* Bernardi *precibus, sive verbis, sive aliorum, de quibus locuti modo sumus, legitimo Pontifici sese submittentium exemplo acciderit; non gravate patimur nobis persuaderi, hanc mutationem spectare ad manipulos pacis, ab eo in Italia tam feliciter collectos.* B *Hæc de prima observatione.*

quando S. Bernardus Roma discesserit.

293 *De altera observatione dicendum mihi etiam proposueram, quando videlicet Roma discesserit Sanctus noster.* In Octavis Pentecostes, ipsa die, *ut habemus ex epistola sancti Doctoris, amplecti sunt schismatici* Ecclesiæ *unitatem. Dies autem octava Pentecostes anno* 1138 *incidit in* XXIX *mensis Maii.* Sexta feria post diem illum *discessui ejus ex Urbe assignatur, quæ fuit dies,* III *Junii. Illa igitur die, si nihil interea acciderit impedimenti, quod in mora fuerit sancto Patri, itineri se dedit ad suos Claravallenses profecturus. Hunc tandem famosum illud schisma finem habuit, quod antea a Viro illo magno repressum in sua exordio, impugnatum in decursu, et tandem expugnatum, nunc, eodem agente, radicitus evulsum est. Sed* optata tandem Ecclesiæ pace potitus (*utor verbis Manrici num.* 10) qui tempestatem septennio sustinuerat, vix quinque dies tranquillum passus est; quippe non sibi natus, sed bono publico, ne quem fructum in vita ipse perciperet, semper aliquem faceret, serere quam colligere paratior, segetem omnem aliis reservabat. *Rem sic exprimit Ernaldus* C *abbas Bonæ vallis cap.* V, *num.* 138: Abbas Claræ-vallis in mira reverentia habetur, ab omnibus auctor pacis, et pater patriæ prædicatur... Sed quamdiu ille gloriam toleravit? Quamdiu pace fruitus est post tam diuturnum laborem? Nec diem pro anno recipere acquievit. Sedatis omnibus et compositis, vix quinque dies teneri potuit, qui septem annis et ultra pro resarcienda eadem scissione sudavit.

et quæ egerit antea.

294 *Sed priusquam sanctum Patrem ad suos redeuntem comitemur, supersunt nonnulla memoranda, quæ ante ejus discessum Romæ accidisse observat Annalium Cisterciensium auctor cap.* II. *Ac primo quidem scribit de paterna ejus sollicitudine pro filiis Alpensibus, quando, Garino Alpium abbati ad cathedram Sedunensem promoto, novus ibidem cœnobii moderator erat eligendus. Videatur de hac re* S. Bernardi *epistola* 142, *quæ est ad monachos eosdem Alpenses hoc argumento:* Monachos Alpenses, qui se sub Ordine Cisterciensi Claræ vallensibus aggregaverant, commendat, et consolatur de absentia patris ad altiorem gradum assumpti. Hinc de novo abbate eligendo eos monet. *In hoc monasterio, ut legi potest libro* I *de Vita Sancti nostri, cap.* VII, *num.* 73, D *mulier morbo caduco laborans fuit ab eo sanitati restituta. Dein idem Annalista num.* 3 *agit de Humberto Igniacensi abbate, ad quem data a Viro sancto exstat epistola ordine* 141, *in qua* graviter eum perstringit ob munus prælationis inconsulto ac temere dimissum. *Tertio memorat idem Manricus num.* 4 *coarctatam sedis Lingonensis electionem, et electorum querelas. Verum quænam ab ipsis Romæ, quænam a* S. Bernardo, *nec non ab Innocentio PP. in hac re sint acta, intelligitur ex illius ad hunc epistola ordine* 164. *Quarto post ista subdit num.* 6 *memoratus auctor litem inter cœnobitas Bertinianas ac Cluniacenses a Viro sancto compositam. Quinto denique eximiam Petri Cluniacensis erga* S. Bernardum *venerationem exponit num.* 8. *Hæc in compendio sufficiant.*

Pignora sacra inde secum detulit, et tunicam suam ibi reliquit.

295 *Porro* discessurum ab Urbe Bernardum Patrem, *sicut referunt prædicti Annales cap.* III, *num.* 1, Innocentius muneribus prosequitur, qualia dantem, accipientemque decerent: nam non corruptibilibus auro argentove, neque his, quæ auro et argento comparantur; sed pretioso thesauro sacrorum ossium per miraculum etiam E comprobatorum, atque approbantium Innocentii donationem. Certe in S. Cæsarii martyris dente insigne fuit id, quod Gaufridus Claræ vallensis in Actis Bernardi narrat., lib. 4 cap. 1. *Dens enim ille, qui nulla vi ab aliis prius evelli poterat e Martyris capite, a sancto Abbate, præmissa ab eodem oratione, incredibili facilitate deinde ablatus est, seu auferentis, ut ita loquar, digitis obsecutus. Factum hoc pluribus narratur apud biographum citatum: qui ibidem etiam memoriæ proditum reliquit, per ejusdem* S. Bernardi *tunicam, quæ apud Templarios Romæ remanserat ante ipsius ex urbe discessum, sacerdoti cuidam, apud eosdem gravissima febri usque ad desperationem vitæ laboranti, pristinam valetudinem fuisse restitutam.*

nec non magnum sui desiderium.

296 *Jam vero quantum Vir sanctus Roma discedens sui ibidem desiderium reliquerit, ex his verbis apud Ernaldum biographum lib.* II, *cap.* V, *num.* 138 *colligere quilibet liquido potest:* Excuntem Roma prosequitur, deducit Clerus, occurrit populus, universa nobilitas comitatur: nec poterat sine communi mœrore dimitti, qui F colebatur amore communi. [Lacrymantur post eum, et se ab eo postulant benedici, et orationibus ejus cum omni devotione se commendant.] *Dein* Accepta.. ab Innocentio licentia, confirmata pace Vir Dei regreditur, et maximum domi reportans gaudium, a fratribus cum gratiarum actione devote suscipitur. *Sed nos sanctum Patrem ad Claravallenses suas reducem tunc conveniemus cum Ernaldo, quando antea ipsius suppleverimus silentium de rebus nonnullis, quæ in itinere ad eosdem instituto evenere, illas aliunde collecturi.*

§ XXVIII.

A

§ XXVIII. Acta pro ecclesia Lingonensi; cura tironum Claravallensium; continuatio Sermonum super Canticis; obitus B. Gerardi fratris germani; Gaufridus cathedræ Lingonensi admotus; S. Hugo in spiritu et corpore adjutus; iter Dunense; mors S. Malachiæ.

Operam navat ecclesiæ Lingonensi.

Virum sanctum, pro communi Ecclesiæ bono itinera suscipientem, comitari solebant miracula: nullumne igitur edidit in itinere Italico, quando Claramvallem redibat? Historicus Cisterciensis ad annum 1138, *cap.* III, *num.* 3, *nullum quidem certo determinat, sed credit* B *tamen, etiam non sine miraculis iter illud instituisse, dicens:* Residuum viæ, saltem per Italiam ab antiquis omissum: nec credendum, peractam sine miraculis, quæ tamen a frequentia jam non mira, ut non vilescerent, fere inter leges communes reputabantur. *Hinc itaque Galliam ingrediamur, quo dum pervenisset* S. Bernardus, *nactus est occasionem, qua ecclesiæ Lingonensi fructuosam ac omnino necessariam navaret operam. Etenim* transcensis Alpibus, *sicut perhibet laudatus historicus num.* 4, cum jamjam Claravallis in januis esset, divertere Lugdunum compulsus est, consecrationem Lingonensis electi impediturus. Nam Lingonenses professione tantum monachum, sed vita et moribus hominem degenerem, et opinione fœdum usque ad infamiam, contra fas, contra jus, contra promissa, contra præceptum Innocentii Papæ (Burgundiæ principis filio interveniente) in pontificem sibi nominaverant. Ergo tum primum delatam ad ejus aures horruit Sanctus prævaricationem in tantis viris, maxime in Lugdunensi metropolita, et doluit vicem dilectæ sibi ecclesiæ, si forte vera C essent, quæ dicebantur: quam ne lupo permitteret exponi, relictis filiis, patres adorsus est.. Verum quid tunc Lugduni gestum sit, ex eadem, quam ad Innocentium scripsit, epistola supra a nobis adducta referamus. *Est ordine* 164, *cujus et nos* § XXVII *meminimus; et ad quam lectorem mittimus.*

Claramvallem redux tirones visit: inter quos

298 *Rebus itaque apud Lugdunenses ita dispositis, charissimos sibi filios Claravallenses revisit sanctus Pater,* et maximum domi repurtans gaudium, *ut paullo ante retulimus ex Ernaldo,* a fratribus cum gratiarum actione devote suscipitur; *quanto autem cum affectu, nihil opus est verbis exprimere. Prima vero cura, qua paternum illud pectus coquebat, erat tota in tironibus sui cœnobii Claravallensis: hoc namque ingressum, ad illorum cellam sine mora se contulisse, auctor est historiographus Cisterciensis cap.* IV, *egregiam sancti Patris erga filios charitatem commendans ex hoc Exordii magni textu, qui apud Tissierium distinctione* 2 *cap.* XII *hæc memorat:* Explicitis itaque causarum nexibus, pro quibus exierat, ad monasterium revertitur, quam citius opportunitas datur, cellam novitiorum ingreditur, quatenus novelli et teneri filioli, quos lacte nutriebat, quanto diutius sacræ exhortationis ipsius dulcedine caruerant, tanto copiosius ab uberibus consolationis ejus reficerentur.. Cum ergo, sicut prædiximus, cellam novitiorum intrasset, et in lingua sua illa placabili et ædificatoria cunctos hilares, et ad observantiam sacri propositi ferventiores reddidisset, unum ex eis seorsum revocans dixit ad eum: Fili charissime, unde tibi hæc tristitia, quæ intimos recessus cordis tui tam perniciose depascitur?

AUCTORE J. P.

consolatur et confirmat unum magna tristitia affectum:

299 Novitio autem præ verecundia vix aliquid loqui audente, ait illi vere mitis, et humilis corde, qui se pastorem, et non mercenarium ovibus exhibere noverat: Scio, fili dilectissime, scio ea, quæ circa te aguntur, et propterea paterno pietatis affectu tibi compatior. In hac namque tanta mora absentiæ meæ, cum desideratissima semper mihi fratrum meorum præsentia corporali carere compulsus fuissem, et per Domini gratiam concessum mihi esset, ut quod corporaliter non poteram, spiritualiter supplerem, rediensque in spiritu singulas circuirem officinas, qualiter se fratres haberent, diligentius explorans, etiam ad cellam novitiorum accessi: in qua cum universos in timore Dei exultantes, E et ad pœnitentiæ labores accinctos invenissem, te solum nimia tristitia deperire considerans, ingemui. Cumque blandiendo tibi, te mihi adstringere vellem, tu me aversatus, faciem a me avertens, amarissime flebas: ita ut cuculla nostra lacrymis tuis infunderetur. Hæc dicens Pater sanctus, et salutaribus monitis aggressus captivum, mœrorem fugavit, et ad spiritualis lætitiæ libertatem jam pene tristitia absorptum revocavit. *Hæc ibi; sed ex iis, quæ ibi præcedunt,* Iste fidelis et prudens dispensator annonæ Dominicæ quodam tempore pro causis Ecclesiæ solito diutius foris moratus fuerat: siquidem pro pace facienda, pro schismate resarciendo, pro hæresibus confutandis, frequenter ex mandato summi Pontificis, licet invitissimus, exire cogebatur; *ex his, inquam, non satis est perspicuum, an factum, quod narravi, quodque Manricus prædicto* S. Bernardi *regressui ad Claravallenses innectit, revera tunc acciderit, an alio ex pluribus. Sed quidquid sit de tempore, laudatus Manricus num.* 2 *rem ita confirmat:* Hanc eamdem desolati novitii consolationem antiquior auctore Exordii Godefridus, Bernardo F Patri, dum vixit, a secretis, post mortem in abbatia etiam successor, etsi non immediatus, in quodam, quem de ipso habuit, sermone ad fratres in capitulo, reliquit scriptam; ubi non solis verbis peractam docet, sed etiam osculo. *Et mox rem gestam his verbis confirmat:* Hæc, ait *(sanctus videlicet Pater)* et propius illum accedere jubens, sua illa piissima dignitate osculatus etc. Et post pauca, *ut addit,* sed gemina quædam sacrorum gratia labiorum in verbo veritatis, et in osculo charitatis confestim tristitiam depulit.

resumit Sermones

300 *Verum quibus sacris commentationibus ad suos redux, et jam suus, operam impendit? Ernaldus abbas, exposito ejus reditu, cap.* V, Abbas sanctus ad studia sua reversus, dilectum amplectitur Epithalamium, *inquit cap.* VI *idem biographus. Hoc etiam affirmat, et magis distincte exponit Annalium Cisterciensium concinnator num.* 3: Tunc vero, *ait,* rursum intermissum opus in Cantica, fratrum suorum precibus resumens, tribus supra viginti, quos jam ediderat, vigesimum quartum Sermonem superaddidit.

AUCTORE J. P.

addidit, initium capiens ab ipsa intermissione. *Audiatur ipse sanctus Pater Sermone 24 in Cantica, quem sic orditur :* Hoc demum tertio, fratres, reditum ab Urbe nostrum clementior oculus e cælo respexit, et vultus tandem serenior desuper arrisit nobis. Quievit Leonina rabies, finem accepit malitia, Ecclesia pacem recepit. Ad nihilum deductus est in conspectu ejus malignus, qui eam per hoc ferme octennium diro schismate conturbarat. Num vero ego gratis de tantis periculis ero redditus vobis? Vestris desideriis donatus sum, vestris me profectibus paro : quorum vivo meritis, volo vivere studiis, et saluti. Quodque dudum cœpta in Canticis me exequi vultis, libenter quidem accipio, et dignum arbitror, interruptum potius resarcire Sermonem, quam novi ordiri quippiam *etc.*

super Cantica; qua occasione

301 *Duplex elucidando hujus Sermonis exordio subserviet animadversio. Nam prima est ex Mabillonii in illum notis, ubi col.* 1346 *observat, insignem esse in scriptis diversitatem ab initio sermonis usque ad locum, quem indicat ibidem, et addit ista :* Ex hac varietate nata est magna confusio in plerisque editis, in quibus refertur B utrumque exordium, sed perperam. Hæc enim varietas inde orta est, quod Bernardus bis hunc eumdem Sermonem pronuntiavit : primo quidem cum exordio breviori anno MCXXXVII, antequam Romam tertio proficisceretur : secundo vero, cum inde rediit anno MCXXXVIII, eumdem repetiit cum altero exordio, ut interruptum opus ab ultimo hoc sermone resumeret. Codex unus regius num. 4511 consequenter eumdem Sermonem sub duplici exordio repetit : unus item Thuano-Colbertinus semel hoc loco cum uno exordio, et iterum post sermonem 60 cum altero.

nonnulla observantur.

302 *Altera est animadversio ex Annalibus Cisterciensibus num. 4, videlicet indicare sanctum Patrem in initio ejusdem Sermonis, sese* tertio jam ab Urbe rediisse ; *id vero eorumdem Annalium confector* de curia potius, quam de Roma intelligendum *monet,* a qua citra Alpes existente semel redierat, bis ultra : alias bis tantum transalpinasse hactenus ipsa series historiæ nos edocuit. Sed Curiam ubique existentem, Romam et Urbem dici, non semel vidimus. Sic Bernardus Innocentium Viterbii adiens anno pro- C ximo, Romæ nihilominus ab eo susceptus dicitur. *In majorem hujus rei probationem affertur illud Ernaldi, apud nos lib.* II *cap.* V, *num.* 131 : Hæc dicens, et benedicens flentibus universis, discessit, et cum multa reverentia ubique susceptus, demum Romam pervenit, in cujus adventu tam dominus Papa, quam Fratres * lætati sunt. *Quod vero asseruerat dictus Manricus, probat a simili exemplo :* Sic etiam venerabiles Joannes Ilbodusque, cum Paschalis II Troiæ existeret, Romam iisse, rediisseque dicuntur, atque inde privilegium adportasse : quippe quia Roma Curia vocabatur, nempe a Sede, etiamsi casu alibi consisteret. *Vide Exordium parvum Cisterciense apud Tissierium cap.* X, *et Annales Cistercienses ad annum Christi* 1100, *cap.* III.

* i. e. Cardinales

Mors B. Gerardi, qui fuit frater germanus S. Bernardi :

303 *Eorumdem Annalium scriptor ad annum sæpenumero memoratum* 1138, *cap.* V *et* VI *multa ac varia colligit de beati Gerardi, qui germanus fuit* S. Bernardi *frater, pretiosa morte in conspectu Domini, rebusque hac occasione peractis. Pathetica enimvero sunt, quæ Vir sanctus in charissimi sibi fratris obitu cogitavit, dixit, ac fecit. Merentur omnino legi, quæ Doctor melli*fluus *pronuntiat in Sermone* 26 *in Cantica, ubi* D *nunc doloris, nunc amoris, nunc lacrymarum et luctus suavissima vicissitudine et dulcedine vere Bernardina affectus identidem intermiscet, et cumulatissimis laudibus eum extollit, opemque ipsius implorat tamquam Cælitum contubernio jam donati. Actum de illo apud nos est ad diem* XIII *Junii, tomo II ejusdem mensis pag.* 699. *Laudatus porro Manricus causam Lingonensis ecclesiæ a se intermissam, et male servatæ fidei repetitos conatus prosequitur cap.* VII *et* VIII. *Quæ de ea a nobis sunt præmissa, lege supra ; quæ vero deinde in eadem controversia acciderint difficultates, commemorat citatus auctor : sed eorum quæ singillatim ibidem referuntur, synopsin ex illo exhibebimus.*

304 *Electus itaque Lingonensis suam consecrationem denuo promovere conatur, patronis ejus Lingonensibus novas ad hunc finem machinas adhibentibus. Stat ab ipsius etiam parte electi, qui erat monachus Cluniacensis, venerabilis Petrus Cluniacensis abbas, tamquam pater defendens filium, ac* S. Bernardi *auctoritati opponens suam ; hunc quippe nimia in credendo facilitatis accusat ; illum vero a culpa excusat. Quid multa? Ludovicus Galliæ rex aditur ab eo : a* Bernardo *autem interpellatur Innocentius Papa : varia utrimque in hac causa a litigantibus agitantur, ut videre licet in epistola* 164 *ab eodem Sancto ad eumdem Pontificem data. Porro* S. Bernardus *tam constanti, tam invicto animo rem suam prosequitur, tamque fortiter electum illum, et indignum infulis hominem, seu potius gravamina ejus persequitur, ut nullis precibus a proposito suo dimoveri potuerit. Petrus Cluniacensis litteris etiam convenit Innocentium, quæ proferuntur a Manrico cap.* VII *num.* 7 ; *nec non* S. Bernardum, *quas ibidem legere licet num.* 8 *et sequentibus. Post hæc cap.* VIII *pergit idem historicus dicere de intentata electi Lingonensis consecratione : cujus exsecutionem nec* Bernardi *epistola una ad summum Pontificem, quæ est ordine* 167, *nec altera ad Cardinales* 168, *quas adducit, impediri potuisse memorat Sed Vir sanctus concepti semel pro justitia ac communi bono propositi semper tenacissimus, quidnam reliquit intentatum, ut felicem huic controversiæ exitum procuraret?* E

fortiter se opponit electo contra Lingonensi indigno,

F

qui tandem rejicitur Gaufredo ejus loco suffecto.

305 *Bonæ partis fautores ac patronos laudat ac confirmat in epistola* 165 ; *Innocentii Papæ iterum pulsat aures epistola* 166 ; *cum post tot labores consecutus fructum, ut, quæ in favorem hominis cathedra Lingonensi indignissimi fuerant facta, sint rescissa et abolita. Nam consecratus amovetur a cathedra episcopali : instituitur electio nova : substituitur novus præsul.* Et primo *quidem, ut scribit Manricus sub finem capitis octavi,* Bernardus Pater electus est, quem ipsi etiam victi summe arderent. Sed eo penitus onus recusante, cum plures alii idonei circumferrentur, præter spem, præter omnium intentionem, unus Gaufridus omnibus occurrit Clarævallensis Prior, vir sane magnus, quem omnes vellent, quem omnes postularent, a quo nullus omnino dissentiret. *Sic ille, cap.* IX *subnectens regem novæ electioni infensum,* Bernardi *ad eumdem epistolam ordine* 170, *nec non constantem Petri Cluniacensis amorem erga sanctum Patrem : qui regem eumdem* obsequentem in omnibus expertus, Gaufridum tandem mœrens a se avulsit, *ait prædictus Annalista num.* 6, *eumdem mox laudans. Controversia ista Lingonensis interitur etiam tomo IV*

A *mo IV Galliæ Christianæ a col.* 575 *novissimæ editionis; collectio autem gestorum Godefridi datur ibidem a col.* 577, *in quo dicitur* ejus electio plenum effectum non nisi anno MCXXXIX sortita esse. *Apud Guillelmum lib.* I *Vitæ* S. Bernardi *cap.* V, *num.* 51 *dicitur* sancti Viri et propinquus sanguine, et conversione socius, et ex tunc per omnia individuus comes. *Ernaldus vero in eadem Vita lib.* II, *cap.* III, *num.* 114, Aderat, *inquit,* Godefridus Prior . . propinquus ejus in carne et spiritu, vir sapiens et constans . . et sanctitatis formam retinens *etc. Hunc itaque finem habuere gravissimæ in causa Lingonensi difficultates ac lites, quibus Vir sanctus, constantia summa et impigro labore consuetus alias vincere, insignem pro justitia palmam retulit, triumphalem ac Lingonensi ecclesiæ salutarem coronidem eisdem imponendo. Ad Gaufridum ulterius quod attinet; consule de eo Annotata ad libri secundi Vitæ caput* III *lit.* f. *At nunc alia colligere prosequamur sanctissimi Abbatis gesta.*

S. Hugonem Ordinis Cisterc. ascetam confirmat, ac morbum ejus curat:

306 *Inter ea, quæ referunt Annales Cistercienses cap.* x *de Hugone, monasticum Ordinis Cisterciensis institutum amplexo, huc pertinet epistola sancti Patris ad illum scripta, ordine*
B 351 *alias, nunc apud Mabillonium* 322, *in qua* laudat vitæ religiosæ propositum, præmunitque eum adversus tentationes, et ad constantiam ac perseverantiam excitat. *De hoc sancto Hugone jam pridem tractavimus ad diem* I *Aprilis a pag.* 46; *uti etiam de vita et cultu ejus publico. Chalemotus vero illum annuntiat et laudat in Serie Sanctorum etc. Ordinis Cisterciensis ad diem* XVI *Martii. Nec a proposito deviavero, si cum Manrico num.* 7 *capitis proxime citati retulero,* qualiter a Bernardo Patre curatus sit medicina et industria mixta miraculo, quamvis constet hunc annum non concernere, quia nullus alius certus designatur *etc. Factum refertur apud Vincentium Bellovacensem lib.* XXIX *Speculi historialis cap.* XXXIII: Post hæc cœpit nimiis abstinentiis se affligere, ita ut pene sensum et memoriam perdere videretur. Interea S. Bernardus, qui tunc vivebat, venit ad eum per Dei providentiam, et jussit eum mitti in infirmitorium, et ut ei singulis noctibus vigiliæ cantarentur, priusquam cæteris infirmis, quatenus postea haberet generalem licentiam loquendi ubi vellet;
C et ita per Dei misericordiam in brevi convaluit.

inquiritur,

307 *Historiographus Cisterciensis cap.* XIII *num.* 8 *inquirit an* S. Bernardus *adierit Dunas. Ac primo quidem Ægidium de Roca (immo de Roya) allegat, in Annalibus Belgicis ad hunc annum* 1138 *id affirmantem his verbis:* Beatus Bernardus in Flandriam venit, Dunis Robertum abbatem stabilivit, et privilegia a Theodorico Comite pro Dunensibus impetrat, tantum terrarum scilicet, quantum propriis aratris excolere valuerint *etc. Huic auctori addit idem historiographus Meyerum, qui Annalium Flandriæ lib.* V *ad annum* 1138 *hæc notata reliquit:* Eodem anno D. Bernardus abbas Claræ-vallis in Flandriam venit prædicatum, ubi sanctis concionibus ac salutaribus exemplis permultos ad piam beatamque perduxit vitam. In quibus Arnulphus quidam cognomine a Majorca tanta solicitudine custodivit illius doctrinam, tantaque patientia longos gravesque ante obitum pertulit morbos, ut de ejus conversione ac constantia sæpe Bernardus gratias agens Deo, diceret ipsum fuisse tamquam aurum in fornace probatum. Apud Furnenses autem cum verbo Dei insisteret, Dunensibus cœnobitis Cisterciensium tradidit institutum, ac Robertum monachum suum, ad quem etiam nunc extant ejus epistolæ, patria genteque Brugensem, abbam inibi fecit; qui tam celebri floruit fama sanctitatis, ut ab ipso Bernardo jam animam agente electus sit abbas Claræ-vallis.

AUCTORE J. P.

an S. Pater

308 *Sed adventus ille sancti Patris non placet Manrico, qui loco mox producto hæc scribit:* Ego, ut adventum hoc anno dubium reputo, sic ab auctoribus gravibus notatum prætermittere non debui, imo nec potui. Sed verius censeo, mansisse in Claravalle, longum exilium pertæsum, nec quidquam non Roberto crediturum quantumvis arduum. *Sed duo illa argumenta non videntur esse magni momenti. Non primum, quod a tædio petitur: nam tot aliis Vir fortis non absterrebatur tædiis, indefesso labore communis boni causa susceptis: cur autem hoc? Non secundum: quia tametsi Roberti meritis plurimum deferret; quid obstat, quo minus masculo pectore itineris istius molestias devoraverit, ut majore cum solemnitate ac securitate poneret novæ istius plantationis exordia? Quamvis autem nobis non constet, an rationes peculiares habuerit, quæ eo ipsum evocarint, atque adeo id certo affirmare* E *non possimus; ita etiam illas eum habuisse, certo negare non possumus; præsertim quando præter auctores citatos alii adventum ejus in Flandriam memoriæ prodidere, et quidem distinctius, quam duo præcedentes, quorum verba protulimus. Malbrancus enim noster tomo III De Morinis lib.* x, *cap.* III, *pag.* 188 *ita loquitur:* Porro in Flandriam venit D. Bernardus, et Iserecium pagum, seu Furnense territorium suis salutiferis concionibus excoluit, et excolendo divertit ad Fulconense contubernium, et nardi sui ita illud replevit fragrantia, ut non dubitarit Fulco, omnesque ejus discipuli, se suaque omnia Bernardinæ normæ subjicere, etiam illi, qui ad Ruholtense castrum nemusque agebant. Et ea pariter mens sedebat Theodorico ac Sibyllæ Comitibus, qui nihil adhuc stabilierant seu quoad census, seu quoad fixam structuram . . Igitur Bernardus probavit quidem oblatum munus . . sed ad Clarævallenses præeundum sibi, illicque maturius ea de re agendum. *Hæc Malbrancus, adventum ejus ad Morinos in indice chronologico, qui dicto tomo præfigitur, innectens anno Christi* 1137, *quod improbamus. Et* F *vero pugnantia loqui ibidem videtur, quia dicit illum adventum, schismate superato, accidisse: schisma autem famosum, quod* Bernardus *exstinxit, finem habuit anno Christi* 1138.

Dunas in Flandriam sit profectus.

309 *Antonius Sanderus in Flandria illustrata lib.* IV *rerum Brugensium cap.* I, *pag.* 248 *scribit ista de laudato Roberto ad nostrum propositum conducentia, quæ nos huc transcribimus in ejus fide:* Hujus tempore B. Bernardus venit in Flandriam, et Furnis ad Canonicos S. Walburgis sermonem mellifluum habuit Non. April. anno MCXXXVIII. Erat et tunc temporis prope monasterium Dunense sacellum D. Laurentio sacrum, in quo ipse incruentum Missæ sacrificium obtulit, quod propterea usque ad nostra fere tempora in summa veneratione habitum fuit; sed belli nuperi furiis omnino dirutum est. *R. D. Carolus de Visch, Prior cœnobii B. Mariæ de Dunis, in Bibliotheca Scriptorum sacri Ordinis Cisterciensis ad nomen* Roberti de Brugis, *affirmat, eum* prædicatione, sanctaque conversatione divi Bernardi Flandriam visitantis excitatum *etc. Conferat lector allata jam tot testimonia*

AUCTORE J. P.

cum dubitatiuncula Manrici, et videat, hacne sola potius, an illis probabilius in hac controversia sit standum. De rebus spectantibus ad abbatiam B. Mariæ Virginis de Dunis, quæ olim fuit in agro Furnensi, sed postea ad civitatem Brugensem translata est, consuli potest memoratus supra Sanderus a pag. 246. *Hactenus de gestis Sancti anno* 1138.

Obitus S. Malachiæ archiepiscopi.

310 *Manricus anno proxime sequenti* 1139 *interit multa de S. Malachia archiepiscopo in Hibernia, celeberrimo et apostolico ibidem viro, et Claravallense institutum etiam amplexo, cujus Vitam* S. Bernardus *conscripsit. Martyrologium Romanum annuam ejus memoriam refert ad diem* III *Novembris; quo ejus Acta illustranda erunt. Interim aliis enarrandis nos accingamus* S. Bernardi *factis, ad quorum executionem sicut divina providentia eum modo singulari elegit, ita iisdem honorificentissime perfunctum illustravit summo splendore.*

B

§ XXIX. Petrus Abaëlardus; ingenium ejus ac mores; errores recte impugnati a S. Bernardo; hujus mirus cum illo congressus; Arnaldus de Brixia discipulus Abaëlardi.

Quæ hoc loco referuntur e Gaufrido biographo.

Annus *Christi* 1140, *erroribus a* S. Bernardo *impugnatis atque expugnatis memorabilis, magnam victori laudem, insignem Ecclesiæ utilitatem, amplam scriptoribus materiem subministravit. Primus in scenam prodeat Petrus Abaëlardus seu Abailardus, famosus erro ille a via recta, et in meliorem reductus opera et dexteritate ejusdem Sancti. Quam de hoc negotio meditor collectionem, conducet ad pleniorem declarationem Vitæ sancti Doctoris nostri a Gaufrido continuatæ, lib.* III *cap.* II, *num.* 164, *ubi sic loquitur:* Fuit in diebus illis Petrus Abaelardus, magister insignis, et celeberrimus in opinione scientiæ; sed de fide perfide dogmatizans: cujus cum blasphemiis plena gravissimis

C

volitare undique scripta cœpissent, profanas novitates vocum et sensuum viri eruditi atque fideles ad Dei Hominem retulerunt. *Expendamus hic primo ipsam Petri personam, studiorum, ingenii ac morum ejus imaginem repræsentantes. Pagius in Critica Baroniana ad annum Christi* 1113, *num.* 13, Florebat, *inquit,* hoc tempore in Gallia Petrus Abaëlardus Nannetensis, qui calamitatum suarum historiam composuit in sua prima epistola ad amicum scripta. Natus ad literatoriam disciplinam, ut ipsemet asserit, facile eam didicit, præsertimque dialecticam; cujus discendæ percupidus diversas disputando perambulavit provincias. Parisios venit ad Guillelmum Campellensem, in hoc tunc magisterio re et fama præcipuum: cui primo acceptus, sed postmodum gravissimus fuit, quod nonnullas ejus sententias refelleret, et de suo ingenio nimis præsumens adhuc adolescentulus, Meloduni paucis leucis Parisiis dissiti, et Campello vico, ubi Guillelmus in lucem venit, scholas aperuisset. *Sed audiamus ipsum Abaëlardum in epistola* I *cap.* II: Et ab hoc, *ait,* scholarum nostrarum exordio, ita in arte dialectica nomen meum dilatari cœpit, ut non solum condiscipulorum meorum, verum etiam ipsius magistri fama contracta paulatim extingueretur. D

312 Hinc factum, ut de me amplius ipse [aliunde] præsumens, ad castrum Corbolii, quod Parisiacæ urbi vicinius est, quantocius scholas nostras transferrem, ut inde videlicet crebriores disputationis assultus nostra daret importunitas*. [* opportunitas] *Hæc ille. Pergamus cum Pagio:* Interim Guillelmus Campellensis currenti anno, ut docet Albericus in Chron., episcopus Catalaunensis creatus, a consueto philosophiæ docendæ studio non destitit, et ad ejus scholam Abaëlardus Corbolio Parisios venit. Sed cum rursus magistro gravissimus esset, dialecticæ docendæ ipsemet operam dedit, et post aliquod tempus Melodunum reversus, scholas ibi rursus aperuit. Tandem Parisiis sacram Scripturam legit, et Petrus Lombardus postea episcopus Parisiensis, ejus theologia usus in compositione Sententiarum, ut prodit Joannes Cornubiensis, ipsius Lombardi discipulus, in suo Eulogio ad Alexandrum III Papam. *Habes hic, lector, de ingenio Abaëlardi ac studiis; nunc intellige de moribus, seu potius de amoribus ejus, e Pagio, qui num.* 14 *sic pergit:* E

313 Fulbertus canonicus ecclesiæ cathedralis [*exponuntur*] Parisiensis eum rogavit, ut succisivis horis Heloïssam, nobilem virginem neptem suam, forma præstantem, doctrina præstantiorem, et tota Gallia ob eruditionem, eximias animi dotes, et peritiam Hebraicæ, Græcæ, et Latinæ linguæ postea celebrem, tam linguis, quam philosophicis, aliisque liberalibus artibus imbueret. Verum Abaelardus amoribus ejus illaqueatus, ipsam quoque suis illaqueavit, et ex ea concepit filium nomine Astrolabium: quod scelus honestis nuptiis, consentiente Fulberto, imminuere voluit, et dum interim scholis vacaret, Heloïssam cum Argentoliensibus monialibus reclusit, monitam tamen ne velum indueret. At Fulbertus et Heloissæ consanguinei eum sibi illusisse putantes, qua parte peccaverat, crudeliter mutilarunt, et eunuchum effecerunt; indeque ipse pudore suffusus, monachum in monasterio S. Dionysii juxta Parisios induit; ipsa vero ab episcopo velum accepit in monasterio Argenteolensi Lutetiæ vicino, in quo postmodum priorissa et abbatissa fuit. F

314 *Deinde num.* 15 *nonnullis interjectis de* [*collectione historica,*] *scholæ Abaëlardi celebritate, Adamo abbate S. Dionysii docere eum permittente aliorum rogatu, nec non de spurcitiis tunc temporis apud istius abbatiæ ascetas, ex eodem Abaëlardo; quas* ego, *ait,* frequenter atque vehementer modo privatim, modo publice redarguens, omnibus me supra modum onerosum atque odiosum effeci. Qui ad quotidianam discipulorum nostrorum instantiam maxime gavisi, occasionem nacti sunt, qua me a se removerent; *his, inquam, interjectis subdit ista laudatus Pagius:* Sed dum magnorum et parvorum odiis in eum ardentibus ipse nimis ingenio suo indulget, aliosque despicit, sicut manus ejus contra omnes, sic manus omnium contra eum armantur, et variis erroribus insimulatur, ut anno MCXXI de concilio Suessionensi, annoque MCXL de Senonensi verba facientes videbimus. Quæ paulo fusius nobis tractanda fuere, quia ejus Opera non nisi post mortem Baronii, annoque MDCXVI ab Andrea Duchesnio e tenebris eruta, et notis illustrata. Vide quæ anno MCLXVI de Gosuino abbate Aquicinctensi dicemus. *Hactenus Pagius. Nos ver-*

tam

A *tum superiora huc transcripsimus, tum plura inferius his superaddemus, ut suppleamus, et elucidemus brevitatem Gaufridi biographi; ad cujus verba, de Abaëlardi erroribus, seu, ut cum eodem Gaufrido loquar*, blasphemiis, *colligere sequentia visum est. Non disputo autem, ad vitandos cavillos, de animi ejus sensu, sed de sensu, quem verba scriptoris ipsa præ se ferunt.*

ea præsertim. 315 *Expendamus itaque secundo, in quibus* de fide perfide, *uti dicebat Gaufridus*, dogmatizaverit *Abaëlardus. Opera istius auctoris edidit Franciscus Ambœsius, anno* 1116 *typis Parisiensibus impressa, simul cum Præfatione apologetica pro eodem scriptore, in qua producit septemdecim* capitula, quæ magnus ille D. Bernardus Clarævall abbas misisse dicitur Innocentio II Papæ, reperta, si credere fas est, partim in libro Theologiæ, partim in libro Sententiarum, partim in libro, cui titulus est : SCITO TE IPSUM; quos duos postremos libros Abaëlardus negavit a se scriptos. De his erroribus detestandis quivis potest hoc usurpare : Heu cadit in quemquam tantum scelus! *His præmissis, capitula illa subdit; quæ inde apud Manricum transcri-* B *pta sunt ad annum* 1140, *cap.* IV. *Dein classicum insonat apologiæ auctor contra* S. Bernardum, *et alios in hoc argumento, pro Abaëlardo. At non est hujus loci apologiam istam expendere pluribus vel refellere. Pro* S. Bernardo *loquar inferius, loquar item contra Abaëlardum, quantum in rem nostram erit satis.*

quæ spectant 316 *Ad errores autem Abaëlardi quod attinet; famosa de iisdem exstat Sancti epistola centesima nonagesima hoc titulo :* Ad Innocentium Pontificem de erroribus quibusdam Petri Abaëlardi; *sed in editione Mabillonii ea refertur inter sancti Doctoris Tractatus, Opusculo* XI *a col.* 643, *cum Admonitione eidem prævia Mabillonii a pagina* 635. *Ad ejusdem vero Admonitionis finem*, Posteaquam, *inquit*, hæc scripseram noster Johannes Durandus, qui tunc Romæ versabatur, ex mendoso codice Vaticano num 663 ad me transmisit CAPITULA HÆRESUM PETRI ABAELARDI, sequenti epistolæ præmissa, hæc ipsa sine dubio, quæ Bernardus in fine hujusce epistolæ se collegisse, ac Pontifici transmisisse significat. Ideirco ea hoc loco præmittere visum est ad ipsius epistolæ illustrationem. *Hæc præmonet* C *Mabillonius : sed nos tam ad ista Capitula, quam ad epistolam ipsam lectorem mittimus. Interim ut defendatur æquitas causæ* S. Bernardi, *nonnulla alia de erroribus Petri Abaëlardi observanda sunt ex iis, quæ Mabillonius erudite de hoc argumento collegit.*

ad errores ejus : 317 *In sua Præfatione generali ad novam editionem Operum* S. Bernardi, *num.* 53 *hæc memorat :* In primis observare licet, Abaëlardum longe ante, quam cum Bernardo quidquam commercii habuisset, a Conone, Apostolicæ Sedis Legato, provocatum fuisse ad concilium Suessione anno MCXXI celebratum, atque in eo librum ejus de Theologia, in quo erronea capitula continebantur, flammis traditum fuisse, auctore in monasterium sancti Medardi retruso. Inde vero egressus, per varios hinc inde discursus, prima sua dogmata disseminare pergit. Hinc hæreticus audit apud plerosque. Quod nomen graviter ferens, Bernardum, quem hujusce convicii auctorem existimabat, ad concilium Senonense anno MCXL invitum ac renitentem pertraxit. Hic coram episcopis, et aliis secundi ordinis illustribus viris, iterum auditus Abaëlardus ipse, atque a Bernardo confutatus; examinata, iterumque proscripta ejus doctrina, intacto auctore, qui ad Sedem Apostolicam appellavit. Verum intellecto, synodi sententiam ab Innocentio secundo fuisse approbatam, ab appellatione destitit, atque hortante Petro Venerabili in Cluniacense monasterium se recepit, et tandem apud Cabilonem in cœnobio S. Marcelli laudabili fine quievit. *Hæc paulo altius repetita abunde manifestant erronea ejus dogmata in fide. Ad hæc, dum adversus* Bernardum *deblaterans scribit, ac cornua erigit, perversam suam doctrinam profert in claram lucem; prout videre licet in Admonitione prævia Mabillonii paulo ante laudata ;* Hæc idcirco commemoramus, *inquit col.* 637, ut omnes demum intelligant, quam impie ut de Incarnatione, ita de gratia Christi, si non sensit, saltem scripserit Abaëlardus, et quam merito Bernardus dixerit in epistola 192 : « Cum de Trinitate loquitur, sapit Arium : cum de gratia, sapit Pelagium : cum de persona Christi, sapit Nestorium ». AUCTORE J. P.

quos S. Bernardus 318 *Et paulo inferius recte ista repetit Mabillonius :* Hæc, inquam, ideo commemoramus, ut pudeat eos, qui hos errores detestantur, E quod Abaëlardi causam suscipiant adversus Bernardum, quem præcipitis in Abaelardum judicii, ac nimiæ impetiginis accusare porro non verentur. Eodem fere modo atque Abaelardus, Trinitatis mysterium explicat Guillelmus de Conchis : cujus itidem errores confutat Guillelmus S. Theoderici abbas in epistola ad Bernardum. Adeo nihil infelicius cadere in religionem potest, quam cum philosophi ex sola ratione, fidei nostræ mysteria explicare conantur. *Et mox idem auctor de toto Abaëlardi negotio tractat ex Gaufridis, sancti* Bernardi *notarii, epistola ad Henricum Cardinalem et episcopum Albanensem : cujus epistolæ verba tum ibi, tum in Chesnii notis in Abaëlardum, ibidem citatis legi possunt; ut mittam, quæ de viso Henrici canonici Tornacensis ad Patres synodi Senonensis atque ad* Bernardum *relato, narrantur in Spicilegii Acheriani tomo XII, pag.* 478 *et sequente.*

sapienter 319 *Ut vero luculentius appareat æquitas causæ, ac prudentia sapientissimi Doctoris nostri in persequendis tam ardenti studio Abaëlardi erroribus; quamquam affatim sufficiant, quæ de iis jam præmissa a nobis sunt, quædam præterea* F *hisce superaddimus de hujus contra illum defensoribus.* Primus, *ait Mabillonius in sua Præfatione generali num.* 55, adducitur Abaëlardus ipse, qui in Apologia sua conqueritur, sibi quædam « per malitiam (imposita fuisse ; in primis » quod) Pater sit plena potentia, Filius quædam » potentia, Spiritus sanctus nulla potentia (quæ » verba) non tam hæretica quam diabolica » abhorret, nec in suis scriptis posse reperiri affirmat. Verum de hoc aliisque capitulis agendum in Observationibus ad Bernardi opusculum XI. Interim in eadem Apologia sua fatetur Abaelardus, se aliqua scripsisse « per errorem, quæ non » oportuit, (at) nil per malitiam, aut per superbiam » additque, se, si qua per multiloquium excessit, paratum semper esse « ad satisfactionem de male dictis (suis) corrigendis » sive delendis » ac demum se Ecclesiæ filium » cuncta, quæ recipit, recipere; quæ vero » respuit, respuere ». Bene. Nolumus Abaelardum hæreticum : sufficit pro Bernardi causa, eum fuisse in quibusdam errantem : quod Abaelardus ipse non diffitetur.

320 Quid

AUCTORE J. P.

ac prudenter

320 Quid vero contra sanctum Doctorem, aut pro Abaëlardo Otto Frisingensis lib. I cap. 47? Nimirum Bernardum « ex Christianæ religionis fervore zelotypum, et ex habituali mansuetudine credulum: (adeo) ut magistros, qui humanis rationibus et sæculari sapientiæ confidenter nimium inhærebant, abhorreret, et si quidquam ei Christianæ fidei absonum de talibus diceretur, facile aurem præberet ». Verum hæc ipsa in sancti Doctoris gloriam cedunt: cum nihil magis ad doctorem Catholicum pertineat, quam ejusmodi homines, philosophicis ratiunculis plus justo tribuentes, maxime ubi nova cudunt vocabula, quæ in errorem inducere possunt incautos, quam primum reprimere. « Porro (ut cum Guillelmo loquar Vitæ lib. I num. 41) si nimietas in eo reprehenditur sancti fervoris; habet certe apud pias mentes excessus iste reverentiam suam.. Felix, cui solum reputatur ad culpam, quod ceteri sibi solent præsumere ad gloriam ». Verum Otto ipse, quantumvis Abaëlardo favens, fatetur tamen, ipsum tres sanctissimæ Trinitatis personas « nimis attenuasse, non bonis usum exemplis » B atque ob hoc apud Suessionem in provinciali synodo SABELLIANUM HÆRETICUM JUDICATUM. Quid ergo mirum, si eadem iterum recantans, male audit apud sanæ fidei amatores?

impugnasse

321 De Berengario Pictaviensi, qui Apologiam pro Abaelardo præceptore suo contra synodum Senonensem et Bernardum scripsit, non est quod multum curemus, tum quia homo flocci fuit ac nullius auctoritatis: tum quia idem, ad saniorem mentem reversus, noluit amplius esse « patronus capitulorum objectorum Abaëlardo, quia etsi sanum saperent, non (tamen) sane sonabant »: librum suum suppressurus, si potuisset, ut ipse testatur in epistola ad episcopum Mimatensem. Ceterum etsi Abaëlardi Opera, in quibus errata sua resperserat, modo non habeamus omnia, in iis tamen quæ restant, multa sunt SALEBROSA, ut notarunt theologi Parisienses, qui SINGULIS PERICULOSIORIBUS DICTIS AMULETUM in limine ejus Operum adhibuerunt: ex quibus optandum quidem esset, ut Præfatio apologetica expungeretur. *Sic loquitur Mabillonius, pro* S. Bernardo *nervose, contra Abaëlardum vero ejusque defensores modeste, more sibi consueto, ac erudite.* C

demonstratur.

322 *Quid, quod sancti Doctoris causam egregie tueatur in notis ad epistolam ejus, ordine centesimam octogesimam septimam, in quibus post compendium vitæ Abaëlardi, ac epistolam Innocentii PP. adversus ipsum, et Arnoldum de Brixia, quos tamquam* perversi dogmatis fabricatores, et Catholicæ fidei impugnatores, in religiosis locis... separatim *jubet* includi, et libros erroris eorum.... igne comburi; *post hæc, inquam, respondet ad objectiones, quæ contra* Bernardum, *et pro Petro Abaëlardo sunt. En tibi rerum synopsin. Primo itaque respondet ad objectionem ex Ottone Frisingensi petitam contra sanctum Doctorem: deinde ad testimonium Petri Venerabilis pro Abaëlardo: tum ad machinas pro labefactanda synodi Senonensis auctoritate: denique ad ea, quæ adversus Romanum Pontificem in causa Abaëlardi opponuntur; quæ pluribus ibi deducta sunt. Negotium item* S. Bernardi *contra Abaëlardum, de quo hic hactenus est dictum, intexitur Annalibus Cisterciensibus ad annum Christi* 1140 *cap.* II *et sequentibus. Hæc sunt, quæ de præsenti controversia visum est producere: unde concluditur, Petrum Abaëlardum, e dialectico acuto factum male feriatum theologum, erronea dogmata in fide orthodoxa scripsisse, deque iis convictum fuisse, atque adeo ejus fautores ac defensores esse malæ ac desperatæ litis patronos;* Bernardi *vero auctoritatem manere integram, optime videlicet de bono communi meriti, ac triumphantis de erroribus ejusdem scribillatoris; qui hodiedum etiam adeo fœtet apud probe Catholicos, ut in Indice librorum a Sancta Sede prohibitorum pag.* 390 *editionis Romanæ anni* 1711 *signetur* Abailardus *inter auctores proscriptos* primæ classis. *Post duo præcedentia puncta, quorum alterum erat de moribus ac vita ejus, alterum de doctrinæ erroribus, ambo dilatata in subsidium biographi Gaufridi, cujus illustramus narrationem; addamus etiam aliud.* D

Abaëlardus apud Patres synodi Senonensis cum Bernardo congressus.

323 *Expendamus itaque tertio circumstantiam aliquam, quæ accidit in Sancti cum Petro congressu apud Patres synodi Senonensis, de re autem ipsa legi potest idem biographus. Circumstantiam igitur hanc de Abaëlardo refert apud nos lib.* III, *cap.* II, *num.* 165: Nam et confessus est postea suis, ut aiunt, quod ea hora, maxima quidem ex parte memoria ejus turbata fuerit, ratio caligaverit, et interior fugerit sensus. E *Eventum hunc plane mirabilem tam ex persona Abaëlardi, quam ex persona* Bernardi, *ita accidisse providentia Dei singulari, qui illum quidem, potentem ingenio ac eloquio in oculis suis, deposuit de sede rationis; hunc vero exaltavit humilem, quis inficias ierit? Rem ita exponit Annalista Claravallensis ad annum Christi* 1140, *cap.* III, *num.* 1 *et* 2: Sanctus Pater detrectare pugnam, et certamen omnino disrenuere, nec se in duello æqualem profiteri, rudem magistro, rusticum philosopho inter fagos et quercus enutritum, versatissimo scholarum professori. Quid sibi cum scholasticis quæstionibus? Quid cum disputationibus subtilibus? Quid cum argutiis? In quibus tamen, ut quidquam profecisset, quis pauper monachus, cui causa fidei et Ecclesiæ committeretur? Esse in ipsa magistros insignis nominis; esse et in Parisiensi academia Victorinos Hugonem Richardumque, quibus id posset securius demandari: se orationibus promoturum, qua posset, partem Catholicam, quod monacho familiarius quam disputare. His et similibus humilior, quo sapientior, non se Ecclesiæ negabat, sed sibi gloriam. Verum cum vota omnium F in eum conversa, solum Bernardum pugnæ postularent, ne tam ipsi præsumptio, quam causæ Christi propugnatio deesse videretur, tandem consensit, a Deo ipso accepturus, quod illi redderet. *Hæc Manricus. Huc pertinet* Bernardi *epistola ordine* 187, *quæ dirigitur* Ad episcopos Senonas convocandos contra Petrum Abaëlardum.

cum pudore et ignominia discessit:

324 *In hoc autem illud fuit mirabile,* quod in eadem hora, *quemadmodum Manricus num.* 5 *et* 6 *subdit,* verbosum hominem, et facillimi promptique discursus, adeo ingenium memoriaque reliquerint, adeo verba; ut nihil umquam prorsus a se dictum, nihil scriptum, et nec materiam, nec vocabula rerum recordaretur... Sic divina providentia factum est, ut qui confidens in virtute sua, et in multitudine argutiarum suarum gloriabundus advenerat, confusus abiret, et pro victoria, quam dudum præcecinerat, pudorem et ignominiam reportaret.

Arnaldus ejus discipulus.

325 *Abaëlardi discipulus, assecla, et patronus fuit Arnaldus, vel Arnoldus, sive Arnolphus*

A *phus de Brixia, de quo supra obiter, ac pluribus postea. Versipellis hujus sycophantæ, et hæretici perversa dogmata et damna graphice depingit sanctus Doctor in epistola* 195 *et* 196. *Huc autem faciunt* Bernardi *de eo verba, eidem epistolæ* 195 *inserta :* Videbitis hominem aperte insurgere in clerum, fretum tyrannide militari, insurgere in ipsos episcopos, et in omnem passim ecclesiasticum ordinem desævire. *Baronius ad annum* 1140, *num.* 3, Quod contigit, *ait*, cum post obitum Innocentii Romam se contulit sub Eugenio Papa : *atque adeo* hæc inter alia prophetice *a Sancto* scripta *censet. Vivam porro inferius, quando de isto Pontifice ad Sedem Petri admoto tractabimus, impiissimi hujus profanatoris hierarchiæ ecclesiasticæ imaginem repræsentabimus, ut norit lector, quam exacte* S. Bernardi *prædictio postea impleta, et quam provide antea fuerit in bonum commune ab eo præmonstratum detectumque pestiferum hujus hæretici virus.*

§ XXX. Sanctus tesseris lucratur clericum ; alium data pecunia, qua pro se ludat; facinorosum a morte liberat, et monachum facit; patienter fert injuriam ; mors Humbelinæ sororis ; oppressos defendit ; gesta in lite sacerdotii cum regno.

B

Vagum clericum prodigioso tesserarum jactu superat, et ad Claramvallem aggregat :

Sequitur *annus Christi* 1141, *quo sanctum Abbatem a negotiis externis ad domestica traductum convenicmus, rebusque Claravallensibus intentum contemplabimur.* Evacuato conventu, *ut perhibent Annales Cistercienses ad eumdem annum cap.* III *num.* 1, per annos singulos ad novas fundationes monasteriorum, plures ac plures Bernardus sufficiebat, partim prædicatione conversos, partim miraculis, resistentes vel per propria vitia pertrahebantur. *Exemplo sit celebris*

C *ille clericus lusor, seu illusor, qui, dum capit equum, a Sancto capitur ipsemet jucundo ac mirabili modo. Historia ibidem e Cæsario Heisterbacensi, qui citatur in Homilia* V *in Dominicam* III *post Pentecosten, his describitur verbis :* Cum die quadam per viam equitaret, *sanctus Pater*, eique vagi clerici, quos Eucrandinos vocant, occurrerent, ad conversionem illos monuit. Ad quem unus : Ego ludam vobiscum tesseribus *. Si sors pro me responderit, detis mihi equum vestrum : si pro vobis, sequar vos in monasterium. Respondente Sancto, Fiat voluntas Domini : mox ille taxillos falsatos extrahens, decem et octo puncta jactavit. Monachis turbatis, et Dei consilium ignorantibus, Vir beatus, spem habens in Christo, pro hominis salute tesseras levavit, et deposuit. Et, ecce, in duobus apparuerunt oculi duodecim, tertius vero in duas partes divisus, in uno latere sex, in altero quinque puncta declaravit. Quo viso territus clericus sequutus est Hominem Dei ad Claramvallem, factusque est monachus probatus. Hoc factum usque hodie valde celebre est in scholis magistrorum Parisiensium. *Hæc e Cæsario, qui sæculo decimo tertio floruit.*

* tesseris, *ut paullo post*

327 *Simili modo divina lusit, ut ita loquar, providentia per* S. Bernardum, *quando hic alium quemdam, Ordinis religiosi pertæsum, ac paratum eidem nuntium remittere, ad pristinum vitæ institutum revocavit per lusum. Factum refert ibidem Manricus nu n.* II *ex Vincentio Bellovacensi, quem in speculo morali parte* IV *distinctione* 13 *hæc memorantem citat :* Legitur in Vita S. Bernardi, quod quemdam in monachum acceperat, qui lusor fuerat ; qui cum omnino vellet exire Ordinem, quæsivit Sanctus, quid facere sciret, unde victum suum acquireret. At ille ait, se nihil scire facere, nisi cum talis ludere. Ad hæc S. Bernardus : Et si tibi capitale commisero, volo, ut singulis annis venias computare mihi, et lucrum dividere. Esto, inquit ; et accipiens triginta solidos, lætus abiit. Post modicum tempus perdidit, et confusus ad portam rediit. Quod audiens beatus Bernardus, lætus illuc perrexit, et gremium suum extendit, ut lucrum simul dividerent. At ille ait, Nihil lucratus sum, sed solidos vestros amisi. Sed si vultis me recipere, potestis me habere pro vestro capitali. Ad quem Sanctus : Melius est, ut te recipiam, quam totum simul perdam. Et recepit eum, gaudens de ejus recuperatione. E

AUCTORE J. P.

monachum in eadem retinet data pecunia, ut pro se ludat :

328 *Cæterum quemadmodum Vir sanctus flagitiosum hominem, ac morte plectendum, liberarit ab utroque malo, atque ad optimam frugem reduxerit, intellige ex sequenti historia, quæ exstat in Exordio magno Ordinis Cisterciensis apud Tissierium distinctione* 2 *cap.* XV, *quamque Manricus* per hoc idem tempus *accidisse indicat num.* 3. *Factum audi :* Contigit aliquando eumdem Dei Famulum pro quibusdam negotiis adire Comitem Theobaldum. Cumque appropinquaret oppido, ubi ille tunc erat, obviam habuit turbam hominum copiosam, qui, jubente Comite, latronem quemdam facinorosum atque famosum ad supplicium pertrahebant. Quo viso, clementissimus Pater apprehendens manu sua lorum, quo erat miser astrictus, ait tortoribus ejus : Dimittite mihi sicarium istum : ego enim volo manibus meis suspendere eum. Audiens autem Comes adventum Hominis Dei, festinavit illico occurrere ei. Miro namque devotionis affectu semper eum dilexit, atque eum honoravit. Cumque videret funem in manu ejus, quo latronem post se trahebat, exhorruit vehementer, F et dixit : Heu ! venerabilis Pater, quid est hoc, quod facere voluisti ? Ut quid enim furciferum istum millies condemnatum a porta inferi revocasti ? Numquid eum salvum facere poteris, quia jam totus diabolus * factus est ? Desperata est penitus correptio * ejus : nec umquam bene facere poterit, nisi moriendo. Sine igitur, domine Pater, sine perditionis hominem perditum iri ; quia de pestifera vita ejus multorum [vita] periclitatur.

sceleratι hominis vitam exorat apud Comitem Theobaldum,

* al. diaboli

* al. correctio

329 Respondens autem Pater sanctus dixit : Scio quidem, virorum optime, scio hunc esse latronem sceleratissimum, omniumque tormentorum acerbitate dignissimum. Non me ergo existimes, hujusmodi peccatorem impunitum velle relinquere : quin potius cogito eum tortoribus tradere, et dignam ex eo capere ultionem : quæ utique tanto dignior erit, quanto diuturnior. Tu illum decreveras brevi supplicio et momentaneo interitu consummari ; sed ego eum faciam diuturno cruciatu, et morte longissima mori. Tu furem appensum, per unum aut per plurimos dies mortuum in patibulo manere permitteres ; ego cruci

et e latrone monachum facit.

AUCTORE J. P.

cruci affixum per annos plurimos faciam in pœna jugiter vivere et pendere. Quo audito, princeps Christianissimus siluit : nec ausus est ultra contradicere sermonibus Sancti. Protinus ergo benignissimus Pater, exuta tunica sua, induit ex ea captivum suum, et attonsa coma capitis ejus, sociavit illum nvili dominico, de lupo faciens agnum, de latrone conversum. Qui veniens cum eo ad Claramvallem, factus est deinceps obediens usque ad mortem, pulchre nominis sui etymologiam exprimens in constantia propositi sui : Constantius enim vocabatur. Itaque triginta, ni fallor, aut eo amplius annos in Ordine supervivens, migravit ad Dominum, qui eum per merita beatissimi Patris nostri a duplici morte, corporis videlicet et animæ misericorditer eripere dignatus est. *Hæc auctor Exordii. De Theobaldo autem, qui supra memoratus est, Campaniæ Comite, agunt variis locis Annales Cistercienses, quorum index consuli potest, uti et biographi Ernaldus lib.* II *Vitæ* S. Bernardi *cap.* VI, *et Gaufridus lib.* IV, *cap.* II.

B

pam sibi a clerico impactam patienter sustinet : moritur soror ejus.

330 *Eorumdem Annalium parens tribus hisce factis, quæ modo retulimus, subjungit num.* 6 *unum alterius generis, videlicet* cujusdam Regularis clerici facinus execrandum, a quo alapa inflicta sancto Abbati, in repulsæ vindictam, repellentis judicium comprobavit, extulit patientiam ; quam principes, quam reges venerarentur, dehonestata facie manu sacrilega, nec solum rubore doloreque percussa, verum tumore. *Adisis Gaufridum lib* III *Vitæ cap.* III, *in quo res ista pluribus narratur. Monet autem laudatus Manricus sub finem capitis* III, *se ea, quæ retulerat, cum certus annus singulis non subesset, in unum congessisse : quod et nobis exemplum ipsius secutis faciendum duximus. Idem auctor cap.* IV *scribit de piissimo obitu Humbelinæ, germanæ sororis* S. Bernardi, *quæ tum ibi tum apud alios cum titulo* sanctæ *nominatur ; sed nobis hactenus dumtaxat inter venerabiles reponenda videtur, quamdiu de publico ejus cultu non constat. Adisis Prætermissos ad diem* XXI *Augusti. Manricus itaque ipsi ad mortem usque ægrotanti adfuisse sanctum Patrem commemorat, deinde etiam referens mutua utrimque colloquia, ac* Bernardi, *qui tantisper eam reliquerat, revocationem ministerio angeli tabulam pulsantis. Ad*

C

hæc, corpus, inquit, num. 8, Sanctæ sepulturæ traditum fertur, celebrante Bernardo Officium funeris, atque inter [hæc] congaudentem et lacrymantem : sed prævalente gaudio, maxime cum gloriosa illi apparuit, gratulans de mercede, quam ipsius hortatu promeruisset. *Hæc ille.*

quo anno

331 *Sed habemus aliquid contra rationem temporis, cui idem historiographus venerabilis Humbelinæ, quæ alibi vocatur Humberga, obitum innectit. Apud nos tomo IV Junii, die* XXIII, *a pag.* 608 *edita est Vita S. Petri monachi, Prioris Juliacensis prope Molismum in Campania Galliæ : in cujus Petri Vita cap.* III *dicitur is ab angelo edoctus, Humbergam mox morituram. Vitam hanc antea e tenebris erueral, ac typis vulgaverat noster Petrus Franciscus Chiffletius in Tractatu de* S. Bernardi *abbatis Claravallensis genere illustri, a pag.* 134. *In observatione autem, quam habet de anno et die obitus laudati Juliacensis Prioris, pag.* 155 *et sequentibus statuit eum e vita migrasse anno Christi* 1136. Unde videre est, *uti habet a pag.* 156, longe a scopo aberrasse Angelum Manrique in Annalibus Cisterciensibus anno Christi MCXLI, cap. 4, num. 1, ubi ait vixisse adhuc Humbelinam S. Bernardi sororem anno MCXL, haud procul anno MCXLI pie in Domino obdormivisse. Nam qui ei morienti adfuit Petrus Prior, si obiit Junio anni MCXXXVI, quomodo illa quinto post anno adhuc in vivis fuit? *Hæc breviter ex eo hic indicasse sit satis, pluribus ibidem deducta. Hæc Chiffletii observatio militat etiam contra Bailletum, qui ad diem* XXI *Augusti in Vita Humbelinæ, quam edidit, ejus mortem illigat anno* 1141 ; *item contra alium Gallum in Vita* S. Bernardi *Parisiis vulgato anno* 1704, *lib.* IV, *pag.* 350. D

abbatem Caroloci oppressum defendit, uti & alios

332 *Nonnulla alia litteris mandavit de* S. Bernardo *ad dictum annum* 1141 *cap.* V *Cisterciensis historicus.* Per idem tempus, *ait num.* 1, venerabilis Guido abbas Cariloci Bisuntinensis, cum a vicini Conventus pseudo-Præposito, homine alias perdito et profuso, per omnem injustitiam opprimeretur, summum Ecclesiæ Præsulem appellat, Romam ad illius audientiam perrecturus. Exstat epistola Bernardi ad Innocentium affectuosa pro ipso, in offensorem acris, et quæ ita unius causam commendet, ut describat utriusque qualitates. *Deinde illa epistola ibidem recitatur, quæ est ordine centesima nonagesima* E *octava, atque in ipso fonte legi potest. Negotium illud iterum obnixe commendat eidem Christi Vicario, uti perspicuum fit e proxime sequente epistola ad ipsum data hoc titulo :* Rogat sententiam pro Religiosis inique oppressis latam confirmari, nec ulterius aures præberi calumniis. *De judicibus, qui pro Caroloco sententiam pronuntiarint, et quo modo ejusdem exsecutio retardata fuerit, scribit Manricus ibidem num.* 4 ; *ac num.* 6 *animadvertit,* in Bernardo.. mirum esse non debere, si filios, quos tam arcte persequebatur, non pateretur vexari a potentioribus : cui adeo inopum a natura indita, sed per gratiam perfecta protectio fuit, ut ne animalia [quidem] bruta, se præsente, opprimi pateretur, atque id frustra ab aliis tentari diceret, per se, quamdiu posset, impediendum. *Legi possunt, quæ habet Gaufridus lib.* III *Vitæ cap.* IV.

Ludovicum juniorem Galliæ regem cum Innocentio PP. & Theobaldo Comite dissiden-

F

333 *Verum alia ac majoris periculi tempestas Viri sancti laborem et dexteritatem exercuit. Factum audi ex Annalibus Cisterciensibus allegatis, cap.* VI : Hoc eodem anno Ludovicus Junior, ætate an moribus indisciplinatus, potentia ferox, inobedientiæ in Ecclesiam frena relaxans, Innocentio rebellis, etiam Theobaldum aversatus infestabat antiqua simultate in virum, quantumvis sanctum : an quia Ecclesiæ Innocentioque faventem, adeoque sibi contrarium experiebatur? Ea Bernardi, et totius Cistercii causa duplici titulo : primum, quia Ecclesiæ ; mox, quia Theobaldi, per Bernardum et nostros pertracta.. Vix ulla gravior, vix ulla difficilior aut laboriosior, lubrica semper voluntate regum ; sed lubriciori, quoties ira aut vindicta præcipitantur : Bernardus æque in regem, et pro rege, post longum licet tempus, iris fuit. Prima dissidiorum occasio Petrus, Bituricensi ecclesiæ dudum viduæ, nempe a morte Alberici, a Pontifice datus in pastorem : quem sine assensu suo consecratum, rex indecorum ; si admitteretur, injuriosum reputabat. Nec deerant aulicorum consilia pro more curiæ, non ut dirigerent, sed ut sequerentur, atque ipso obsequio impellentes præcipitarent. Unus Theobaldus Comes constantior cæteris dum contradicit, fidelior inveniebatur ; sed quo fidelior, eo magis invisus, regis in se vindictam solicitabat. De his Robertus (im-

mo

A *mo pseudo-Robertus secundum dicenda § XXXII)* Sigeberti continuator ad hunc annum : *cujus textus in laudatis Annalibus mox subditur :* Hoc eodem anno (scilicet MCXLI) orta est dissensio inter Papam Romanum, et Francorum regem Ludovicum : unde ecclesia Gallicana turbatur. Defuncto enim Alberico, Bituricensi archiepiscopo, missus est Petrus a Papa Innocentio, ejusdem ecclesiæ pastor consecratus ; sed a rege Ludovico repudiatus, eo quod sine ejus assensu fuerit consecratus, in civitate minime recipitur : cujus partes quia propter reverentiam seu voluntatem Papæ Comes Theobaldus fovere crederetur, simultas, quæ sopita videbatur, inter regem et ipsum cœpit repullulare. *His a Manrico recitatis, subduntur ista in ejus Annalibus :* Addidit Ludovicus juramentum ira præcipiti, non, se vivente, inconsulto ipso sacratum ad pontificiam sedem ascensurum : et erat superstitio ea Francigenis, ut, quodcumque firmassent sacramento, non perficere, infamiam reputarent.

magno conatu conciliare satagit

334 His Bernardus permotus, anxiusque, ac majoribus adhuc malis præcavens, integro anno, conatu primum irrito, mox fructuoso, paci B insudavit inter sacerdotium et regnum restituendæ. Id quod anno sequenti ipsemet Sanctus ad Ludovicum scribens fidenter loquitur epistola 221. « Vos scitis, quanto labore, quanta * sollicitu» dine, toto anno præterito, quærendæ paci » vestræ attendi * ». Igitur primum regem, ut resipisceret ; mox Innocentium, ut parceret, aggrediens ; cum neque ille ab inobedientia resiliret, obtendens juramenti religionem ; et hic claves Ecclesiæ contemptas dolens, anathema in regem comminaretur ; quod erat reliquum, ad quatuor episcopos Cardinales curiæ (inter quos Stephanus dilectus ipsius filius) litteras dedit, consulturos reipublicæ Christianæ, atque Innocentium, si possent, emollituros. Indulgeat Pater filio, senex juveni, ecclesiasticus sæculari, demum sacerdos regi, qui vellet quidem, sed neu satis auderet præ verecundia, sacramenti violati probrum incurrere. Atque ecce exemplar litterarum sancti Patris, quæ dictis, obiter etiam, fidem faciant. *Epistola illa, quam mox recitat Manricus, est ordine ducentesima undevigesima, atque in editione Mabillonii hoc titulo prænotata :* Ad tres episcopos curiæ, Albericum C Ostiensem, Stephanum Prænestinum, Igmarum Tusculanum, et Gerardum cancellarium. *In notis vero inter alia observantur ista :* In scriptis nonnullis, QUATUOR. At lectio vulgata melior. Siquidem episcopus non erat Gerardus cancellarius, qui hic quarto loco memoratur, postea Pontifex creatus, dictusque Lucius II. *Accedit eo, quod eadem epistola in dicta edition e inseratur anno Christi* 1143. *Et vero res quidem tunc illa, pro qua Vir sanctus laborabat, bene successit ; sed discordia vix fuit sopita, quin nova dissidia perturbarint pacem, uti memorat Manricus n. num. 6, et illico apud nos ex eo pluribus dicetur.*

* *Mabillon.* quantaque

* *Ibid.* intendi.

§ XXXI. Lis illa vix sopita, novis dissidiis recrudescit; Bernardi ad eam componendam novi labores.

Pacem inter dissidentes via com[illegible]tam

Q*uod sub finem paragraphi proxime præcedentis* Bernardum *intendisse diximus*, obtinuisse, *ut refert Manricus loco ibidem indicato*, compertum est, nec tunc in regem anathema indictum. Quin et eumdem convictum Sancti monitis consensisse Pontifici, ut Petrus in Bituricensi sede collocaretur. Sed et Theobaldo firmata regis gratia certis pactionibus, quibus pro rege selecti duo viri, Joslenus scilicet, Suessionensium pontifex, et Sugerius, abbas S. Dionysii Parisiensis, quem sanctus Doctor ad meliorem frugem dudum converterat, ut suo loco notavimus. Pro Theobaldo item alii duo, episcopus et abbas, Cisterciensis uterque, Hugo nimirum Altissiodorensis, Bernardusque, qui conditiones utrimque diffinirent, utrimque componerent. E Sed inter alias præcipue illud sancitum, quod sanctus Pater, turbata postea pace, ad utrumque advocatum regium commemoravit epistola 222 *hunc in finem*, ut si qua de conventionibus illis controversia aut dissensio nasceretur, nihil mali sibi invicem facerent, aut quærerent, donec coram nobis tribus pariter, et domino Autisiodorensi ventilata res esset, atque discussa, qui et tunc mediatores fuimus, et, si quid emergeret controversiæ, debuimus esse reconciliatores. *Sed quales paci vix stabilitæ difficultates iterum se ingesserint, memorare juvat.*

[illegible] discordiæ evertunt ob repudiatam a Radulfo uxorem,

336 Annus erat millesimus centesimus quadragesimus secundus, *ut referunt Annales Cistercienses ad hunc annum*, cum vix adhuc sopitæ dissensiones inter Pontificem, Theobaldumque, et Ludovicum regem, novis dissidiis denuo recruduere. Et forte, quod non potuit in Innocentium, in Theobaldum irrupit violentior ira. Radulfus Viromandorum comes materiam fecit, repudiata uxore, et Petronilla Guilielmi Ducis filia, ac reginæ sorore superinducta. Divortio consanguinitatis quæsitus color : nec defuere testes regiæ cupidini, et tres episcopi inventi inter F primores, qui pro Radulfo sententiam pronuntiarent, secreto tamen, ac veluti per tenebras, quasi ipsorum conscientia reclamante, nec ferente inter nota flagitia solis aspectum. Tunc Theobaldus pro sorore zelans, zelans pro matrimonio, Bernardum adiit, consilium simul et auxilium imploraturus. At sanctus Pater, comperta veritate, et læsi sacramenti vicem primum, mox amantissimi principis injuriam dolens, Innocentium appellans utriusque vindicem, tales ad eum pro comite Theobaldo litteras dedit : *quæ ibidem recitantur ; habetur vero epistola illa inter alias Bernardinas ordine ducentesima decima sexta. Quænam autem post eam secuta sint, ita enarrare pergunt laudati Annales num.* 3.

et aliam ductam

337 His litteris acceptis Innocentius Ivonem presbyterum Cardinalem in Gallias mittit plenaria (cum) potestate, per quem divortii causa decideretur. Hic veritate indagata, comperta que, Rodulfum comitem percussum anathemate novam nuptam dimittere compellit, inobedientem extra communionem fidelium factum declarat, terram illius interdicto subjicit, ac tres episcopos,

AUCTORE J. P.

episcopos, quorum auctoritate res tota gesta, sacris Ordinibus atque ecclesiæ ingressu suspendit, cuncta ex justitia, et mente sacrorum canonum. De his Robertus Sigeberti continuator, hoc anno : *cujus verba Manricus sic recitat* : Radulfus Viromandorum comes uxorem suam dimittit, et sororem reginæ Petronillam ducit. Propter quod instantia comitis Theobaldi mittitur Romanæ Sedis Ivo legatus, qui et Radulfum comitem excommunicavit, et episcopum Laudunensem Bartholomæum, Noviomensem Simonem, Petrum Silvanectensem, qui divortium illud fecerant, suspendit. *Pergunt Annales :* Legatus interim, viam universæ carnis ingressus, per propriam mortem sententiam confirmavit. Quippe ipso de medio jam sublato, cum forte zelo effervescente, mitigaretur, solus restabat adeundus Romanus Pontifex, qui non de facili posset exorari. *Sic Manricus. Adisis Spicilegium Acherianum tom. XII, pag.* 480. At Ludovicus, *sicut subdunt dicti Annales num.* 4, dum se frustratum videt, atque ignominiam, quam Comiti intulerat ex sororis repulsa, in reginæ sororem recidisse.. ad arma confugiens.. contra fas, contra
B jus, contra pactiones, inexpectatis et inconsultis arbitris, Theobaldum comitem hostiliter infestat, in omnem ejus ditionem grassatus ferro et igne. Et eo usque atrocitas pervenit, ut pius comes vitandis fidelium cædibus, rapinis, stupris, et aliis belli malis, quæ victores et victos æque involvunt, juramentum præstare compulsus sit absolutionis a Pontifice impetrandæ, seu proprium dedecus postponens saluti civium, seu tempus redimens promissa absolutione, quæ vél negari ab Innocentio posset, vel, si concederetur, revocari. *Rem prodit* Bernardus *in epistola ad Innocentium ordine* 217.

quænam Vir sanctus

338 Tum summus Pontifex, *sicut pergit Manricus num.* 6, Theobaldo morem gerens pro suis meritis.. relaxavit anathema, ni resipiscant dividanturque adulteri.. statim *illud* renovaturus. Sensit potentia se iterum delusam, atque iterum evanuisse vindictam, qua se denuo irretitam experiretur. Atque in totum Bernardo acceptum referens (nam quis alius potuisset apud Pontificem?) querulas nimium ad eum litteras dedit, quibus Bernardus libere pro more, sed veneranter respondit, *stans videlicet constanter pro*
C *justitia, dum iniquam regis postulationem in causa Radulfi rejicit, eumdemque regem monet, ut non premat innocentes, neque contra se irritet Regem supremum. Exstat inter alias epistola ista ordine* 220. *Et post illam quidem Patris sanctissimi industria et cura in componendo publico hoc tantique moliminis ac momenti negotio cassæ quidem optato fuere eventu, non tamen eo redactæ, ut ulteriorem eidem operam navare non perrexerint. Videri potest epistola* 221.

pro bono communi, [et quid passus.

339 *Verum quidnam interea rex Ludovicus? Audiantur prædicti Annales cap.* II, *num.* 1 : At non exasperatus Ludovicus, quod satis mirum, atque in juvene indicium melioris animi, nec dedignatus responso Virum Dei : quin potius longam ad eum dedit epistolam, excusationes texens et querimonias, queis Theobaldum de multis, de quibusdam etiam Bernardum insectaretur, quod juramentum per fraudem ludificasset, cum terra adhuc maneret sub interdicto : quod matrimoniis sibi devinciret Flandrensem Comitem, Suessionensemque, quorum auxilio in regem rebellaret : quod Radulfus ab eo solicitatus, Bernardo conscio et complice, ut qui eidem peccatorum veniam polliceretur, si Theobaldo vellet D
adhærere. Hæc et similia rex cum rescripsisset, Bernardus duos ejus consiliarios, pactionum arbitros, Joslenum ac Sugerium interpellavit, per quos, ut conscios totius veritatis, longe efficacius, ut amicos, facilius reduceretur. *Habetur ista epistola inter Bernardinas ordine* 222. *Pergamus ad Manricum num.* 7 : At cum *sanctus Doctor* epistolam aut casu apertam mitteret (ex quo sumpta occasio, velut fecisset per irreverentiam) vel ex conscientia mordaciorem Joslenus reputans, et quo reprehensibilior, impatientior, mordacissimum ei responsum reddidit, adeo ut nequaquam vereretur dicere, Sanctum locutum in spiritu blasphemiæ, quod Godefridus affirmat in ejus Vita, atque ipsius Sancti rescriptum testatur. *Hoc vide in epistola* 223; *illam consule lib.* III *cap.* III, *num.* 175. *Observamus tamen obiter, epistolam illam in editione Mabilloniana non innecti anno Christi* 1142, *in quo sumus cum Annalibus Cisterciensibus, sed anno* 1143. *Ex his interim abunde intelligitur, a* S. Bernardo *tentata fuisse omnia, ut luctuosissimæ huic inter duos discordes principes controversiæ remedium afferret; sed irrito hactenus conatu,* E
sicut planum fiet ex eventibus, qui postmodum subsecuti sunt.

§ XXXII. Alia Bernardi tentamina, ut tragicis Galliæ dissensionibus succurreret; Innocentii PP. gratia excidit immerito.

D*um hinc gradum facimus ad annum Christi* 1143, *funestissima rerum Gallicarum nobis objicitur scena : quam ut mutaret in lætiorem, quot quantosque Vir sanctus non insumpsit labores, eo certe duriores, quod optato fructu frustrarentur.*. Ruebant, *inquit Manricus ad hunc annum cap.* I, *num.* 1, in deterius Galliæ res, et Ludovicus, pietatis vinculis ruptis, quotidie irreligiosus, in Theobaldum atrocius debacchabatur : idque hoc anno MCXLIII. quo F
Bernardus ad curiæ Cardinales, maxime autem ad dilectum sibi filium Stephanum Prænestinum episcopum mœrens et dolens hanc scripsit epistolam, miserum Galliæ statum continentem *Epistola hæc in editione Mabillonii est ordine* 224, *e qua excerpo sequentia :* Vos.. scitis, quomodo ego quoque pro rege steterim in conspectu domini mei, corpore quidem absens, sed præsens spiritu, ut loquerer pro eo bonum. Bona siquidem pollicebatur. Nunc autem ipso reddente pro bono malum, cogor contraria scribere.. Conculcantur apud nos sancta, Ecclesia turpiter ancillatur. Nam et electiones episcoporum prohibentur fieri, et sicubi id præsumptum a clericis fuerit, electus episcopari non sinitur. Denique sedet in tristitia ecclesia Parisiensis, proprio destituta pastore, et nemo est, qui de substituendo alio mutire audeat. Non sufficit spoliari bonis præsentibus domos episcopales, etiam in terras, et in homines manus sacrilega circumquaque desævit, totius insuper anni ex eis sibi reditus vindicando..

Significat Stephano ep. Prænestino

341 Commisit rex germano suo Roberto vices episcopi, et ille in cunctis terris, rebusque Ecclesiæ

deploratum

AUCTORE J. P.

Ecclesiæ potestative versans.. infert cælis quotidianas hostias, non plane pacificas, clamores pauperum, lacrymas viduarum, planctus orphanorum, gemitus compeditorum, sanguinem interfectorum.. Præterea rex, nobis quidem non parum laborantibus, pacem cum Comite Theobaldo fecerat.. ; et, ecce, occasiones quærit, quomodo recedat ab amico. Atque hoc grande crimen, quod impingitur Comiti, quia cum baronibus regis de liberis suis contrahit matrimonia. Suspecta est illi dilatatio caritatis, nec se putat regem, si se amaverint principes.. Propterea ergo pacis conventiones et constitutiones manifeste transgreditur, nec tenet pacta sua, quæ distinxerunt labia sua. Denique revocavit in domum suam, et ad consilium suum virum adulterum, et excommunicatum *, quem ex constituto ejecerat, et pro exercenda majori malitia, aliis multis nequam æque excommunicatis, perjuris, incendiariis, homicidis, rex et advocatus Ecclesiæ, adversus Ecclesiæ (quod non est dubium) amatorem, et defensorem denuo sociatur.. Ad hæc, cogit suo more episcopos ad maledicendum benedicendis, et iterum benedicendum maledicendis.. Qua fronte, obsecro, tantopere aliis præscribere de consanguinitate laborat, homo cum sua (quod palam est) tertio ferme consanguinitatis gradu permanens consobrina ?

* Radulfum. *Vide epist. 216 et seqq.*

Galliæ statum

342 Et quidem inter filium Comitis Theobaldi, et Comitis Flandrensis filiam, et item inter Comitem Suessionensem, et filiam Comitis Theobaldi, si consanguinitas sit, nescio (scienter enim illicita matrimonia nec laudavi unquam, nec laudo :) sed sciatis vos, et sciat dominus meus, prohiberi horum nuptias. *Hæc sunt inter alia plura, quibus* Bernardus *compellat Stephanum : nec dissimilia, ut perhibet Manricus num.* 6, ad cæteros episcopos, quos sciebat Pontifici adhærere, tantis malis, qua possent, obviaturos. Cur autem ad Innocentium tunc non scripserit, hoc ipso anno inferius declarabimus. *De dicto rege Ludovico consuli possunt Horstii notæ apud Mabillonium in epistolam 224 col.* LXX. *Apud quem etiam exponitur* tertius fere consanguinitatis gradus *ille, de quo supra, nec non in notis brevioribus col. 209. De Radulfo Comite Veromanduorum uxorem repudiante, et alium ducente, scribit Pagius ad annum Christi* 1142. *Videmus itaque* S. Bernardum *intendere omnes nervos, ut perditissimis Galliæ rebus succurrat. His breviter ad præcedentem epistolam observatis, argumentum præsens prosequamur cum Annalibus Cisterciensibus allegatis : ubi hæc sunt num.* 7 *et* 8 :

quem Sanctus cum Hugone ante oculos posuit regi Ludovico

343 Interim ipse Sanctus, Hugoque, qui arbitri pactionum pro Theobaldo, quique quærendæ paci ecclesiæ Gallicæ ab Innocentio dati, id quod Bernardus non leviter insinuat in epistola ad ipsum, ne quid omnino intentatum remaneret, convenire regem, interponere proceres, divina humana jura protestari, belli damna proponere, et, quocumque vincente, perire regnum, quo sine neque rex possit consistere. Nam cujus illa terra, quæ vastabatur? Cujus homines, in quos desæviebat? Nonne ex ejus ærario restituenda?.. Atque hæc quidem de lucris temporalibus : nam de fama et honore adhuc majora, maxima de salute declamabant ; *sicut pluribus ibidem exponitur.* His et similibus regem nunc per litteras, nunc coram aggressi, et reverenter constanterque arguere, obsecrare, increpare in omni patientia et doctrina perseverabant. Et jam conventus Corbolii * destinatus promittebat meliora, si non rex, vix auditis Sanctorum placitis, et nihil sibi deferri, quamdiu non omnia, tenaciter contestans pro more principum, indignatus ac furens recessisset, impatiens æqui, nec solum non obediens, verum non audiens. Tunc sancti Viri confusi fœda repulsa, sed nihilominus constantes pro pace regni, per fratrem Andream, sibi inter charissimos, et, ut apparet, regi familiarem, talem ad eum epistolam scripserunt. *Exstat ea apud Mabillonium inter Bernardinas ordine 226. Porro* Andreas iste (de Baldemento, *uti additur in textu epistolæ)* celebris fuit, variisque negotiis adhibitus. Subscribit primariis litteris abbatiæ Caricampi in tomo II Spicilegii pag. 329, et cum Bernardo testis habetur concordiæ inter Ludovicum Juniorem et Algrimum Aurelianensem archidiaconum initæ, tomo 4 Chesnii pag. 764. *Hæc et plura Mabillonius in notis brevioribus ad eamdem epistolam. Hæc per transennam.*

* Corbeil supra Parisios

sed nullo fructu : et in Victoriacenses

344 *Huc etiam, ut alia a sancto et communi Patre gesta pro pace sanciendo prosequamur, pertinet epistola* ad Joslenum Suessionensem episcopum, *quam* Bernardus solus, injuriæ acceptæ immemor, vel potius ideo amantior, quia memor.., *uti loquitur Manricus num.* 10, scripsit. *Est ordine* 225 *apud Mabillonium. Ecquis vero tot conatuum piorum juxta ac strenuorum fructus? Laudatus Annalium concinnator,* Nil obtentum, *inquit num.* II, apud regem per literas.. Ergo hoc anno, piaculo insigni, ad Vitoriacum, Vitriacum alii dicunt, quod oppidum ditionis Theobaldi erat, rex primum muros, mox ecclesiam ipsam, in quam ferme oppidani omnes confugerant, incendio vastat, sacra, profana, viros, fœminas, puberes, et impuberes comburit. Mille et trecentæ animæ interiere, plures alii numerant, quæ sanctitate loci velut munitæ, salutem ex religione præstolabantur. Tunc demum rex pœnitentia sera correptus plorasse dicitur, sed non adhuc peccatum emendaturus. De his Robertus Sigeberti continuator, ad hunc annum : « Ludovicus rex Vitriacum castrum comitis Theobaldi capit : ubi igne admoto ecclesia incensa, et in ea mille trecentæ animæ diversi sexus et ætatis igne consumptæ sunt. Super quo rex Ludovicus misericordia motus plorasse dicitur, et hac de causa peregrinationem Hierosolymitanam aggressus, a quibusdam existimatur »..

dira barbarie saevit : cujus rei gestæ

345 Cujus, ut credo, *ait Manricus num.* 12, verborum occasione Paulus Æmilius tempora confundens, Bernardum Patrem ascitum a rege tradit, clementiam Dei per ipsum, quasi jam pœniteret, imploraturo. *Pauli Æmilii verba in Ludovico Juniore hæc profert :* Qui intromissus, et benignissime a rege susceptus, cum ejus fletum conspiceret, causamque doloris didicisset : Hæ (ait) lacrymæ nisi cito exarescant, extinguere possunt Vitoriacensis incendii memoriam : tantum adde illis constantiam roburque, et, ne sit velut muliebris ploratus, viriles ac vere regios animos gere. Antequam læsi numinis ira in te se armet, quas templo arisque intulisti faces, in templorum hostes, barbaramque religionem converte. *Cetera, quæ pluribus prosequitur Æmilius, non transcribit ex eo Manricus, sed rem ita ab ipso tractari insinuat,* quasi Bernardus Ludovicum hoc ipso anno atque hac occasione ad Hierosolymitanam expeditionem hortatus fuerit. Verum hæc tribus ut minimum annis interjectis

AUCTORE J. P.

interjectis longe distantia, atque alterum sub Innocentio, alterum sub Eugenio, mediis duobus aliis Pontificibus, brevis licet ætatis, contingentia, sine causa in historia confunduntur. Potuit prioris sceleris memoria regem impellere: potuit et a Bernardo commemorari, etiamsi ante biennium patratum foret. Et Ludovicus adhuc Theobaldo discors, nec illi pacandus nisi post annum, ut suo etiam loco.. commemorabimus. *Hactenus Annalista Cisterciensis; qui dum in Paulo Æmilio corrigit rationem temporis, ansam nobis dat notandi aliquid de anno* 1143, *cui barbariem Victoriaci patratam a rege Ludovico Juniore adaptat.*

tempus 346 *Pagius in Critica Baroniana ad annum* 1141 *num.* 3 *scribens de dissidio inter Innocentium II, et Ludovicum VII Francorum regem, hæc narrat num.* 4 *e Guillelmi Nangii Chronico ad annum* 1142: Rex concitavit omnes fere proceres suos, ut una cum eo guerram * inferrent comiti Theobaldo. Tum ad annum MCXLIII, cepit rex Vitriacum, oppidum Comitis Theobaldi, ubi admoto igne incensa est ecclesia, et in ea MCCC homines diversi sexus et ætatis periere. *Sed continuo animadvertit laudatus Pagius,* in Chronicis tamen Gemblacensi et Catalaunensi Vitriacum anno MCXLII dici incensum fuisse: *quorum notationem temporis amplectitur ad annum* 1143 *num.* I; *ubi, relato statu misero ecclesiæ Gallicanæ,* basilica tamen, *inquit,* castri Vitriaci non hoc anno, ut refert Baronius num. 6 ex pseudo-Roberto de Monte, sed anno MCXLII incensa, ut anno MCXLI ostendimus. *Eumdem pseudo-Robertum superius adhibuit Manricus: qui etiamsi Nangium habeat pro se in anno, quem signat,* 1143; *duo tamen alia dicta Chronica contra se habet.*

** i. e. bellum*

B

examinatur. 347 *Alter vero Robertus de Monte, cujus Accessiones atque Appendix germana ad Sigebertum, ab Acherio vulgata sunt post Guiberti abbatis de Novigento Opera, Lutetiæ Parisiorum anno* 1651 *excusa, tradit ista ad annum* 1141, *pag.* 762: Rex Francorum Ludovicus afflixit Comitem Tebaldum, et vastavit terram suam, maxime in Campania, ubi combussit castellum optimum, Vitrenium scilicet: ubi multitudo maxima diversi sexus hominum et ætatis concremati sunt. *Ita alter Robertus, qui vexationibus a Ludovico adversus Theobaldum motis anno* 1141, *quo hunc ab illo infestatum § XXX diximus ex Annalibus Cisterciensibus, Victoriacensis castri combustionem adjunxerit per prolepsin, uti suspicamur; (nisi malis pro anno* 1141 *legere* 1142 *cum alio codice, qui indicatur in notula marginali apud Acherium pag.* 760 *et proxime sequente) alter, ut iterum dicamus, Robertus de Monte, isque genuinus: de quo consulesis observationem apud laudatum Acherium p.* 715. *Oudinus in Commentario de Scriptoribus ecclesiasticis tomo II, a col.* 1625 *varia de isto auctore collegit: inter alia autem est illud in rem nostram:* Chronicon suum ab anno MCXII, ubi Sigebertus desierat, ad annum MCLXXXII produxit. Appendix autem ad Sigebertum, quæ inter illustres Germaniæ scriptores edita est, alterius auctoris maxima ex parte est, ab anno nimirum MCX ad annum MCLV. Germanam autem Appendicem ad Sigeberti Chronicon a Roberto de Torinneio, *uti etiam vocatur,* conscriptam, ex autographo monasterii sancti Michaelis de Monte, et ejusdem accessiones ad Sigebertum *etc.* edidit vir doctissimus Lucas Dacherius, *supra a nobis indicatus. Verum ne notationes hujusmodi nos abducant a filo nostro historico, discordes hosce principes Ludovicum regem et Theobaldum Comitem opera S. Bernardi in gratiam esse reductos, dicemus infra ad annum* 1144; *nunc vero cum Manrico pergimus, qui ita prosequitur suam materiem cap.* II *anni prædicti* 1143:

C

D

348 Mœrebat sanctus Pater hæc mala publica, cum subito privata etiam expertus, unde minus timebat, dolori dolor, et tristitia tristitiæ superadditur. Amissa, ipso ignaro, gratia Innocentii, quam tot laboribus, tot obsequiis promeruisset. Ivonis Cardinalis legati bona in causa, distributa pauperibus, quæ Pontifici forent reservanda, et distributio imputata Bernardo duplici titulo: quod distributor designatus in testamento, et quod pauperum causæ promotor vel ultroneus se ipsum ingessisset. Affuerant extreme laboranti duo abbates, per quos, Bernardo adjuncto, legata bona in pauperum transirent possessionem: et adiere uterque Claramvallem, Bernardum, ut par erat, requisituri; sed Sancto in pacis negotiis occupato, nec invento, ne testamentum diutius morarentur, quæ Ivo jusserat, soli peregerunt. Difficile Innocentio visum est, inconsulto Bernardo patratum quidquam: et erat in ea causa suspectus Sanctus, propria, quia pauperum, aut propriis præferenda. Jam vero gratia utcumque semel amissa, quæ hominum plerumque conditio est, quæ ante placuerant, infensa esse cœperunt. Nihil fere in Ecclesia agi sine Bernardo, atque ejus frequentibus epistolis intercessionibusque vix unicum Pontificem sufficere, qui tamen universæ Ecclesiæ datus non posset uni viro morem gerere: contineret se Abbas intra cœnobium, contineret vel saltem intra Galliam, et esset aliquid, quod non perageretur ejus arbitrio.. Sic qui olim firmandæ sibi tiaræ in omnes mundi plagas Bernardo usus, postquam firmaverat, damnat quod elegit, et, qui pro se rogaturum solicitabat, non patitur rogantem sibi pro aliis.

Refertur qua occasione exciderit gratia Innocentii PP. Vir sanctus.

E

349 Hæc de Pontificis in ipsum indignatione ubi accepit Bernardus, apologeticam, ut ad annum MCXLIII Baronius ait, ad eum scripsit epistolam, qua suam causam defendens, et potenter excusans, ostendit, se nihil in eo peccasse, ut ejus indignationem commereretur. *Novissima hæc est, quam sanctus Pater ad Innocentium PP. scripsit, epistola. ordine* 218, *quæ, tametsi alibi excusa legi possit, hic tamen etiam recusa relegi meretur, nonnullis brevitatis causa rescissis:* Putabam, *inquit sanctus Vir,* me aliquando aliquid vel modicum esse; sed nunc, ut sentio, prorsus ad nihilum redactus sum, dum nescivi. Nec enim me dixerim omnino nihilum tunc fuisse, cum oculi domini mei super puerum suum essent, et aures ejus ad preces meas.. Modo autem me merito non modicum dico, sed nihilum; quoniam ab heri et nudiustertius avertit faciem suam a me. Cur hoc? Quid peccavi? Multum fateor, si pecunia Cardinalis Ivonis * bonæ memoriæ meo arbitrio distributa fuit, et non ad nutum ipsius.. Non sum tam hebes, ut ignorem Ecclesiæ esse, quidquid ille rerum suarum non dederit.

et hujus ad illum

F

** v. ep. 153*

hic datur

350 Sed jam audite simpliciter veritatem... Quando homo exuit hominem, absens eram, immo et valde remotus. Audivi autem ab his, qui affuerunt, quod ipse fecerit suum testamentum; et quod fecit, fecit et scribi: et de rebus suis quæ voluit, quibus voluit, ipse divisit: quod residuum

AUCTORE J. P.

A residuum fuit, duobus abbatibus assistentibus tunc sibi, et mihi pariter, qui absens eram, dividendum commisit, eo quod nobis nota essent loca pauperiora sanctorum. Porro abbates illi domum venientes, et non invenientes me, (detinebar enim tunc temporis ex vestro mandato pacis quærendæ negotiis) nihilominus pecuniam, sicut eis visum est, diviserunt, me non solum non connivente, sed et nesciente, quid fecerint. Cedat jam, si placet, manifestæ indignatio veritati..

epistola apologetica

351 Nam quod item comperi displicuisse me in multis scriptitationibus meis, hoc me jam metuere non oportebit : quoniam facile emendabo. Scio, scio, præsumpsi plusquam oportuit, parum attendens, quis cui scriptitare præsumerem. . Dabo; si potero, zelo meo de cetero temperamentum, scientiam ; et ponam digitum meum super os meum. Tolerabilius enim offendam aliquos amicorum, quam multis precibus defatigem Christum Domini. Et nunc quoque non sum ausus scribere vobis de imminentibus. Ecclesiæ periculis, et gravi schismate, quod timemus, ac plurimis, quæ sustinemus, incommodis. Scripsi autem sanctis episcopis vestro lateri adhærentibus : B ab ipsis audire poteritis, si scire placuerit, quæ scripserim ego. *Juvat his coronidis loco attexere verba Baronii ad annum* 1143, *num.* 5, *quæ epistolæ superiori a se recitatæ sic subdit :* Accidit plane secundum illud Sapientis, Eccles. 7, Calumnia conturbat sapientem, ut S. Bernardus ob calumniatores apud Innocentium Papam æstimatione minueretur, adeoque ut tot tantisque exhibitis per eumdem Sanctum officiis et beneficiis oblivioni traditis, jam nulla eorum habita ratione, exciderit ipse e gratia ejus. An autem acceptis his ab eo litteris Innocentius æquiori erga eum animo fuerit, haud nobis compertum habetur. At si in terra ista aruerunt sata Bernardi, flante vento urente : certe alibi quidem collegit ad vitam ætérnam, quæ non humano, sed divino intuitu ab eo sunt jactata semina in terram viventium. Sic discant homines non sperare in principibus, neque in filiis hominum, in quibus non est salus. *Hæc tam vere quam graviter Baronius occasione hujus epistolæ, quæ, sicut superius indicabam, ultima fuit, quam sanctus Doctor ad Innocentium PP. II scripsit, nunc defensor in tam justa ac propria causa, qui antea fuerat toties* C *in aliena Et Pontifex quidem ille eodem anno* 1143 *e vita excessit die* XXIV *Septembris; cui Cælestinus hujus nominis II postero die suffectus est: hujus breve fuit regimen ; de illius vero mortis causa vide Baronium ac Manricum.*

§ XXXIII. Ordo Cisterciensis a sancto Abbate in Suecia propagatus ; prodigium, et vaticinium ; discordiæ in Gallia ab eo compositæ ; honoratur a Patriarcha Hierosolymitano.

Fratres ægre discedentes a Bernardo ad exteras nationes

C*hronographus Cisterciensis ad annum antea indicatum cap.* VII *inter cœnobiorum propagationem, de qua ibi tractat, occasione Novævallis inchoatæ in regno Sueciæ, ac in diœcesi Lincopensi, tria mira memorat de sancto Patre : quorum alterum est prodigium, in confirmationem fratrum eo mittendorum : alterum vero est vaticinium, quo cuidam fratri prænuntiavit locum mortis : tertium est positum in modo, quo illud vaticinium impletum fuit. En tibi primum ex auctore Exordii magni apud Tissierium distinctione* 4, *cap.* XXVIII : Volens, *ait*, idem venerabilis Pater in populis aquilonarium partium, sicut et in cæteris gentibus, aliquem fructum habere, petente religiosa femina regina Sueciæ, conventum fratrum ad partes illas direxit. Cumque monachi et conversi, qui ad hoc denominati fuerant, ut hominibus rudibus et indomitis formam religionis et disciplinæ traderent, nimio mœrore consternati, precibus, quibus valebant, agerent, ne, tanti Patris præsentia carituri, ad exteras et barbaras mitterentur regiones; sanctus Abbas respondit : Ut quid irrationabilibus fletibus et precibus affligitis animam meam ? Aut numquid voluntatem meam, et non potius voluntatem Dei, cui omnes obtemperare debemus, sequor in hoc negotio ?

miraculo confirmat:

353 Erant autem coram eo posita vestimenta, et vasa sacra, cæteraque ustensilia ad ministerium divini Officii pertinéntia, quæ iidem fratres, qui mittendi erant, secum ferre debebant. Volens E itaque certos eos reddere, quoniam a Domino egressus esset sermo, elevavit pelvim, quæ ad recipiendam aquam sacerdotis manibus fundendam deputata erat, et digitum fundo ejus imprimens, dixit : Ecce hoc vobis erit signum, quod spiritus Domini miserit vos. Mirum in modum rigor et inflexibilitas æris teneritudini digiti ejus cedere visa est : adeo ut cujus quantitatis sacer articulus fuerit, usque hodie liquido valeat dignosci. Quantum autem intus cessisse, tantum foris æqualitatem excessisse videtur. In testimonium enim tanti miraculi eadem pelvis in secretario domus, quam tunc Pater sanctus ordinavit, summa cum reverentia servatur. Porro prædicti fratres videntes perspicuam divinæ gratiæ præsentiam adesse, stimulos edacis tristitiæ reprimentes, gavisi sunt ; et licet remotissimas, et in ultimo climate aquilonaris brumæ abstrusas nationes, non sine quodam horrore spiritus adire possent; tamen eamdem gratiam Dei, meritis et precibus sancti Patris nostri intervenientibus, se comitaturam pia confidentia præsumebant. *Sic ibi de miraculo : de insigni autem* S. Bernardi *vaticinio auctor idem hæc statim subjicit :* F

unus ex illis, qui mori cupiebat

354 Erat vero inter cæteros adolescens quidam honestæ indolis, et columbinæ simplicitatis, Gerardus nomine, oriundus de provincia Germaniæ secundæ, civitate Trajecto : qui impatientius aliis dolens, cum lacrymis dixit ad Virum Dei : Beatissime Pater, ego miserabilis juvenculus, relicta domo paterna, spretisque omnibus, quæ mihi in hoc seculo desiderabilia et amabilia esse poterant, religionis amore paternitatem tuam adii, sperans me tua dulcissima præsentia debere frui, tuis doctrinis et exemplis informari, tuis meritis et precibus adjuvari, subque sanctæ hujus multitudinis umbraculo a turbine tentationum, et ab æstu juvenilium desideriorum tutari : quodque votis omnibus exopto, inter sacra corpora fratrum nostrorum in hoc cœmeterio quiescentium, diem expectare novissimum. Et, ecce, ejicis me hodie a facie tua, sanctique hujus collegii consortium perdo, et insuper desiderata mihi sepultura privabor. Hinc prorsus, hinc vehementer doleo : quia cor meum conturbatum est in me.

355 Compassus adolescenti Vir beatus, afflictam

AUCTORE J. P. *in monasterio Claravallensi,*

ctam mœrore animam ejus affatu blando mulcere curavit, et quæ post annos quinquaginta futura erant, spiritu prophetico prævidens, et prædicens, ait ad eum : Vade, fili carissime, quo te Spiritus sanctus mittere dignatur, et in agro dominico tamquam strenuus operator labora. Ego tibi in nomine Domini polliceor, et securum te facio, quia, sicut desideras, in Claravalle morieris, et cælestis Sponsi gloriosum adventum una nobiscum præstolaberis. Hanc ergo tam lætam pii Patris sponsionem frater ille velut arrham desiderii sui suscipiens, gavisus est valde, sciens utique nec falli posse, nec fallere velle hominem, quem sapientiæ et veritatis sectarium esse, manifesta signorum et prodigiorum declarabant indicia. Ivit itaque, et in domo, quam cum cæteris fratribus initiare mittebatur, Prioris et cellerarii administratione streuue percurrens, divina largiente gratia, nomen pariter et officium abbatis sortitus est ; cujus dignitatis apicem licet invitus conscenderet, malens in humili loco salvari, quam in sublimi periclitari, susceptum tamen religiosissimæ conversationis nitore decoravit. *Hactenus laudatus Exordii magni auctor de* B *vaticinio, quod prædixerat sanctus Pater Gerardo, cujus virtutibus enarratis, quas etiam vide in Annalibus Cisterciensibus tom. II ad an.* 1150, *cap.* X, *pergit referre, quo pacto prædictio isto deinde impleta sit. Sic quippe prosequitur de Gerardo abbate :*

verior fit a sancto, id futurum;

356 Cum autem jam senuisset, et usque ad decrepitam ætatem pervenisset, quadragesimum in prælatione complens annum, variis quoque infirmitatibus corpus ejus quateretur ; cœperunt eum fratres rogare, quatenus, sicut communiter multo tempore cum eis vixerat, ita etiam sepulturæ locum apud ipsos sortiri dignaretur. Quibus vir Domini respondit : Ne, quæso, ita loquamini, filii mei. Oportet modis omnibus, ut in Claravalle moriar : et secundum sponsionem Deo dilecti Patris mei, cum Sanctis, qui ibi pausant, in pace in idipsum dormiam et requiescam. Causantibus illis et dicentibus, Quomodo te, pater, illuc reducere poterimus, cum præter veteranæ senectutis incommoda, tot et tantis infirmitatibus quassatus et debilitatus sis, ut vix ad proximos terminos Danorum spirantem te pervenire posse putemus ? cum multa fiducia respondit : C Verbum Dei validum et forte, vivum et efficax, quod per os reverendissimi Viri auribus meis infusum, penetralibus cordis mei arrham bonæ spei hujus, qua feror, indidit, prosperos in hoc itinere successus præstabit : vos tantum, quod præcipio, festinanter implere curate.

atque hoc miro modo impletum est

357 Itaque gestatorio inter duos equos composito, in eo collocatur : et non sine grandi miraculo a finibus orbis, per tanta terrarum spatia, per tot maris et fluminum pericula, Claramvallem pervenit : ibique in infirmitorio aliquamdiu recubans, in bona confessione spiritum exhalavit. Accepit vero desideratæ sepulturæ locum juxta beatæ memoriæ domni Benedicti nani tumbulam, qui eum familiariter in vita sua dilexerat. Cujus decessum cum rex Sueciæ comperisset, cum gemitu protestatus est, regnum et terram suam dignam non fuisse, ut in ea tanti viri sacra ossa requiescere debuissent. *Porro Gerardi obitum innectit Manricus anno* 1190, *sicut tomo III Annalium Cisterciensium ad dictum annum cap.* IV *datur videre. Jongelinus in Notitia abbatiarum Ordinis Cisterciensis lib.* VIII *pag.* 36 *scribens de abbatiis in regno Sueciæ, allegat nonnulla, e quibus superius jam narrata aliquantulum elucidari possint. Etenim, ut de fundatione Novæ vallis, quam etiam illigat anno* 1143, *uti facit Manricus, dicit primum ejusdem abbatem D. Gerardum*, urbe Trajectensi ad Mosam in Belgio oriundum *fuisse : et sic tollitur æquivocatio auctoris Exordii magni, apud quem dum dicitur* oriundus de provincia Germaniæ secundæ, civitate TRAJECTO ; *incertum relinquitur, an Trajecti ad Rhenum, an Trajecti ad Mosam oriundus sit. Ad hæc, ex iis, quæ loco citato præmiserat laudatus Jongelinus de Alvastro sive Alvastra, quam eodem anno* 1143, *et in eadem diœcesi Lincopensi fundatam, nec non* initia sua debere Suerchero inclyto Sueciæ regi *affirmat, atque ex iis, quæ notat de sepultis in ista abbatia Sueciæ regibus, accedit lux ad illa, quæ de rege Sueciæ innominato referebat Exordium magnum : nam, teste Jongelino*, præter alios hic sepulturam elegit Suercherus Sueciæ rex, qui obiit anno MCL. . Item ejus filius Carolus Sueciæ rex, a Canuto Dano occisus, in hoc cœnobio anno MCLXVIII juxta patrem sepelitur. . . Suercherus rex, cæsus in bello Danico, obiit MCCVIII, aliis MCCX *etc. Ad hunc itaque regem* E *videtur referri illud de Gerardo dictum :* Cujus decessum cum rex Sueciæ comperisset *etc. in sententia Jongelini per superiorem seriem expressa. Regum porro Sueciæ ordinem exhibet noster Riccioliis tomo III suæ Chronologiæ reformatæ catalogo* 41, *in quo signatur* Suercherus II, Caroli VII filius MCXCII.

Ludovicus Galliarum rex, ac Theobaldus Comes, post gravissimas discordias

358 *Rerum itaque a* S. Bernardo *gestarum collectione ad annum Christi* 1143 *a nobis perducta, proxime sequens* 1144 *serenam nobis aperit auram post sedatam opera Viri sancti tempestatem gravissimam discordiarum inter regem Ludovicum et Comitem Theobaldum, quam tantisper interrupimus, Petri cathedram tenente Lucio hujus nominis II. Manricus ad hunc annum cap.* I *sub isto Pontifice rem hanc e pseudo-Roberto de Monte in Appendice ad Chronicon Sigeberti hoc anno peractam sic narrat :* Mediante Abbate Claræ vallis, simultas, quæ inter regem Ludovicum, et Comitem Theobaldum incanduerat, sopitur. *Cui eventui fortunatissimo apprime convenit illud, quod idem Manricus subjungit, epiphonema :* Digna Bernardo mediatore pax, et quam summe exoptarant quicumque F boni. *Quo autem modo res illæ acciderint, memoriæ prodidere duo Vitæ* S. Bernardi *scriptores. Ac primo quidem relatu dignissimum est, quam piis ac sanctis monitis Vir Dei Theobaldum erudierit ad constantes magnosque animos in tot et tam duris adversæ fortunæ casibus. Diffuse ac pathetice ea describit Ernaldus lib.* II, *cap.* VI; *quo, ne longior de his excurrat oratio, lectorem mittimus.*

Viri Dei opera feliciter reconciliati sunt.

359 *Ex his intelligitur, tragicam istam et sanguinolentam inter duos hosce principes controversiam a sacro nostro Pacificatore feliciter quidem fuisse compositam ; sed addendum eodem est, ita fuisse compositam, ut in spem contra spem omnem erectus, et spiritu actus prophetico, optatissimæ enimvero sed vix exspectatæ rei successum prænuntiaverit. Legatur Gaufridus in libro* IV *Vitæ* S. Bernardi *cap.* II, *num.* 198. *Quamquam autem non adjungat, quibus conditionibus, et quo fructu pax illa sancita fuerit ; fructus tamen uberrimus inde consecutus est, hunc referente Annalium Cisterciensium scriptore num.* 7: Pacta conventa, *ait*, silucre antiqui auctores

AUCTORE J. P.

A res, contenti initæ pacis relatione. Quam tamen adeo firmam inconcussamque constat permansisse, ut Ludovicus, post divortium cum Eleonora, Guillelmi Ducis *Aquitaniæ* filia, ut consanguinitatis sibi fœdere juncta, nec dispensata; et post Constantiam, *Alfonsi VIII Castellæ regis filiam*, ex partu vita functam, integro nondum matrimonii anno peracto, Adelam Theobaldi filiam duxerit, ex qua Philippus, cognomento Augustus, natus, qui successit in regno, avum et patrem arctius devincturus. *Talis ergo fuit gravissimæ hujus dissensionis exitus, Theobaldo quidem utilis et honorificus*, Bernardo *autem gloriosus*.

Patriarchæ Hierosolymitani erga Sanctum veneratio.

360 *Sanctus Pater in veneratione etiam fuit Patriarchæ Hierosolymitano, prout suadetur e fragmento Crucis Domini, ab hoc ad illum Hierosolymis transmisso; de quo laudatus Annalista ad annum* 1144 *cap.* IV, *et ea occasione, quod* hoc ipso, *ait*, anno ejusdem salutiferi ligni interventu semel et iterum salus impetrata religiosores Fideles effecisset. *Adisis Baronium ad eumdem annum* 1144. *Exstat* Bernardi *epistola ordine* 175, *in qua istius Patriarchæ litteris præventus, sacroque illo pignore donatus, memo-* B *rem pro utroque isto honore ac gratum se exhibet. Sed epistola illa multum abludit ab anno* 1144, *quæ circa annum* 1135 *data notatur in editione Mabillonii. Patriarcha vero iste* est Willelmus Gallo-Belga, *sicut dicitur ibidem in notis*, ex eremita Turonensi patriarcha Ierosolymitanus ab anno MCXXX ad annum MCXLV. *Plura de illo patriarcha in eisdem notis sequuntur.*

§ XXXIV. Arnaldus Brixiensis hæreticus; impletum S. Bernardi vaticinium præsertim tempore Eugenii PP. III; ejus electio, et elogia; Bernardi ad ipsum litteræ.

Eugenii PP. III præsertim tempore Arnaldus vaticinium Bernardi implet: imago ejus

Superius *in fine paragraphi* XXIX *de isto furioso nebulone nonnulla breviter sunt præmissa: cujus effrenatam rabiem adversus omnem passim ordinem ecclesiasticum* S. Bernardus *prænuntiarat, prout ibidem observatum est occasione Petri* C *Abaëlardi; id quod revera maxime patuit, fuisse impletum sub Pontificatu Eugenii PP. III, ex Ordine Cisterciensi ad Petri Cathedram anno* 1145 *evecti. Imaginem itaque Arnaldi Brixiani citato paragrapho promissam, atque huc transmissam, vivis coloribus depingamus ex Ottone Frisingensi lib.* II *de gestis Frederici I imperatoris cap.* XXI, *col.* 719 *editionis novissimæ Mediolanensis tomo VI inter rerum Italicarum scriptores:* Arnoldus, *ait*, quidem Brixiensis, de quo supra dictum est, sub typo religionis, et, ut evangelicis verbis utar, sub ovina pelle lupum gerens, Urbem ingressus, ad factionem istam rudis populi, *nimirum Romani pro senatu contra Pontificem stantis*, animis præmolli dogmate ad animositatem accensis, innumeram post se duxit imo seduxit multitudinem. Arnaldus iste ex Italia civitate Brixia oriundus, ejusdemque ecclesiæ clericus, ac tantum lector ordinatus, Petrum Abailardum olim præceptorem habuerat: vir quidem naturæ non hebetis, plus tamen verborum profluvio, quam sententiarum pondere copiosus: singularitatis amator, novitatis cupidus: cujusmodi hominum ingenia ad fabricandas hæreses, schismatumque perturbationes sunt prona. Is a studio a Gallis in Italiam revertens, religiosum habitum, quo amplius decipere posset, induit, omnia lacerans, omnia rodens, nemini parcens: clericorum ac episcoporum derogator, monachorum persecutor, laïcis tantum adulans. Dicebat enim nec clericos proprietatem, nec episcopos regalia, nec monachos possessiones habentes, aliqua ratione salvari posse. Cuncta hæc principis esse, ab ejusque beneficentia in usum tantum laïcorum cedere oportere. Præter hæc de Sacramento altaris, baptismo parvulorum non sane dicitur sensisse. His aliisque modis, quos longum est enumerare, dum Brixiensem ecclesiam perturbaret, laïcisque terræ illius, prurientes erga clerum aures habentibus, ecclesiasticas malitiose exponeret paginas *, in magno concilio Romæ *(anno* 1139) sub Innocentio habito, ab episcopo civitatis illius virisque religiosis accusatur. Romanus ergo Pontifex, ne perniciosum dogma ad plures serperet, imponendum viro silentium decernit; sicque factum est. Ita homo ille de Italia fugiens, ad transalpina se contulit, E ibique in oppido Alemanniæ Turego * officium doctoris assumens, perniciosum dogma aliquot diebus seminavit.

* al. personas

* vulgo Zurich in Helvetia

hæc depingitur

362 Comperta vero morte Innocentii, circa principia Pontificatus Eugenii Urbem ingressus, cum eam contra Pontificem suum in seditionem excitatam invenisset.., amplius eam in seditionem excitavit, proponens antiquorum Romanorum exempla, qui ex senatus maturitatis consulto, et ex juvenum animorum fortitudinis ordine et integritate totum orbem terræ suum fecerint. Quare reædificandum Capitolium, renovandam dignitatem senatoriam, reformandum equestrem ordinem docuit. Nihil in dispositione Urbis ad Romanum spectare Pontificem; sufficere sibi ecclesiasticum judicium debere. In tantum vero hujus venenosæ doctrinæ cœpit invalescere malum, ut non solum nobilium Romanorum, seu Cardinalium diruerentur domus, et splendida palatia; verum etiam de Cardinalibus reverendæ personæ, inhoneste sauciatis quibusdam, a furenti plebe tractarentur. Hæc et his similia, cum multis diebus, id est, a morte Cælestini, usque ad hæc ab eo incessanter et irreverenter agerentur F tempora, cumque sententia pastorum juste in eum et canonice prolata, ejus judicio tamquam omnino auctoritatis vacua contemnerentur; tandem in manus quorumdam incidens, in Tusciæ finibus captus, principis examini reservatus est, et ad ultimum a præfecto Urbis ligno adactus, ac rogo in pulverem redacto funere, ne a stolida plebe corpus ejus venerationi haberetur, in Tyberim sparsus. *Habes hic, lector, Arnaldi Brixiani imaginem genuinis coloribus depictam: ut vere et apposite prædixerit* Bernardus, *pessima ac seditiosa ejus molimina quasi e specula prævidens, ac paucis multa complectens, dum in epistola sua ordine* 195 *illa de eo usurpavit:* Videbitis hominem aperte insurgere in clerum, fretum tyrannide militari, insurgere in ipsos episcopos, et in omnem passim ecclesiasticum ordinem desævire.

obiit Lucius PP., et eligitur Eugenius

363 *Enimvero turbulentæ illius Arnaldistarum factionis occasione obiit Lucius PP. II, qui Cælestino II proxime successerat, rem illam pluribus exponente Baronio ad annum* 1145 *in principio. Eadem autem occasio, quæ Lucium e medio sustulit,*

AUCTORE J. P. *stulit, sine mora in defuncti locum extulit novum successorem.* Non vacavit sedes, *sicut ibidem pergit Baronius,* sed REPENTE (ut ait S. Bernardus *in epistola* 237 *editionis Mabillonianæ)* ob periculum imminens fuit successor electus. Etenim post obitum Lucii, ob tumultuantes Romanos Arnaldistas, convenerunt unanimes Cardinales metuentes in ecclesiam monasterii sancti Cæsarii, illicque Dei nutu, haud de gremio ex more aliquem eligendum putarunt ex Cardinalibus in Romanum Pontificem; sed convertentes oculos in abbatem monasterii S. Anastasii Trium fontium, Ordinis Cisterciensis, eidem haud pridem sub Innocentio PP. II a S. Bernardo præfectum, Bernardum itidem nominatum, patria Pisanum, virum probitate insignem, et prudentia in negotiis obeundis locupletem, tempore perditissimo, quo hujuscemodi bello civili Urbs flagraret, putarunt fore aptissimum: quem cum sagacissimum fuissent experti, pari consensu summa concordia elegerunt. *Annalium Cisterciensium scriptor cap.* I *num.* 4. Industriæ viri delatum, an sanctitati, in dubio est. Baronius raro incertos auctores sequens, ad utramque respectum haud B dubie tradit: cæteri solam sanctimoniam hominis, alias simplicis, et ad negotia gerenda minus apti, si non unctione magistra edoceretur. *Hæc ille. Verba Baronii jam statim protulimus.*

elogia ejus. 364 Cæterum alii, *inquit idem Manricus num.* 5, industriam viri enervant, et soli sanctitati cuncta adscribunt. *Inter alios vero, qui ibidem allegantur, ita de illo loquitur S. Antoninus parte* II, *titulo* XVII, *cap.* I, § VII: Hunc, cum antea simplex esset, Deus mirabili gratia perfudit et elegantia. *Sed Manricus utramque, naturæ videlicet et gratiæ, prærogativam ei tribuens,* Crediderim, *ait eodem num.* 5, hominis alias industrii prudentisque columbinum candorem præcelluisse, nec se voluisse extendere ultra monachum, dum intra ejus professionis fines continebatur: Pontificem relaxasse habenas propriæ industriæ, quæ nihilominus divinitus afflata, etiam ultra mortalem prævolaverit: quod multa ejus gesta testificantur. *De consecratione laudati Pontificis scribit Baronius modo citatus.* Animadversione præterea dignum *censet Manricus num.* 7, quod Baronius omisit, et auctor Chronici Belgici, *cujus locum et verba dat,* C adnotavit; cum aliqui Cardinales forte quia electum constantiorem, quam optassent, experiebantur, ejus vellent infringere electionem, sanctum virum nec cecidisse animo, nec sese facile illis concessisse: quin anathemate indicto in novatores, restitisse viriliter, ac irritos conatus evacuasse.. Sic, qui electoribus antea vix acquieverat, refragantibus obstitit; et ut nequaquam eligi ambivit, sic neque electus deponi passus est, humilis æque ac constans, neque minus a pusillanimitate recedens, quam a superbia. *Hæc plusculum de dignissimo Christi Vicario deducere placuit, quia discipulus, quia amicus, quia filius* Bernardi *fuit, atque adeo gloria etiam extitit sanctissimi Patris: qui libros de Consideratione eidem inscripsit. Ejusdem tum abbatis epistolam ad* Bernardum *habes apud Mabillonium ordine* 344: *item ipsius jam Papæ aliam, epistolæ* 273 Bernardinæ *præmissam.*

Bernardi 365 *At quid dicam de* Bernardi *ad eum litteris, quas* plane aureas *vocat Baronius ad annum* 1145, *num.* 4, *atque Annalibus suis ibidem num.* 5 *et seqq. integras inseruit? Nonnulla ex iis in usum meum convertam, postquam præmiscro sequentem de eisdem notitiam ex historico Cisterciensi cap.* II: D Efferata Arnaldistarum rabies quotidie gliscens, et ingruentia negotia Urbis et orbis detinuerunt Pontificem, quo minus suo olim Patri, sed jam tunc filio, et semper amantissimo Bernardo mutationem in se, et de se factam renuntiaret per litteras, ut secum aut doleret, aut gratias ageret. Ast Pater sanctus, qui filii principatum, dudum vulgante fama, rebellionem in ipsum nondum noverat, cum sustinuisset desideratum nuntium, litterasve, quibus Bernardum mutatum in Eugenium.., et se filium vocari grataner legeret, et alias Cantuariensis archiepiscopi adversus Eboracensem litigantis (contra quem etiam pro Henrico Murdacensi discipulo Bernardi adhuc stabat) precibus urgeretur; rupit tandem silentium ipse prior, *novum Pontificem laudata superius epistola compellans, quæ apud Mabillonium est ordine* 238. *En tibi quædam ejusdem fragmenta.*

366 *Tantum itaque sibi filium immo jam patrem gratulatur, de ejusque gubernatione omnia undequaque fortunatissima exspectat:* Quia, *inquit,* semel cœpi, loquar ad dominum meum. *ad ipsum* Jam enim filium dicere non audeo, quia filius E in patrem, pater mutatus est in filium. Qui post me venit, ante me factus est: sed non invideo: quia quod mihi deerat, in eo me habere confido, qui non solum post me, sed etiam per me venit. Nam si dignaris, quodammodo per Euangelium ego te genui. Quæ est ergo spes nostra, et gaudium nostrum, et corona gloriæ? Nonne vos ante Deum? Denique filius sapiens gloria est patris. Amodo tamen non vocaberis filius; sed vocabitur tibi nomen novum, quod os Domini nominavit. Hæc est mutatio dexteræ Excelsi, et multi in mutatione ista gaudebunt. Nam quemadmodum olim Abram in Abraham, Jacob in Israël; et, ut de tuis magis prædecessoribus tibi proponam, sicut Simon in Cepham, Saulus in Paulum: sic filius meus Bernardus in patrem meum Eugenium, læta prorsus et utili, ut speramus, translatione promotus est. Digitus Dei est iste, suscitans de pulvere egenum, et de stercore erigens pauperem, ut sedeat cum principibus, et solium gloriæ teneat.

litteræ 367 *Nec vero S. Bernardus adeo omnem, quam in filium quondam suum habuerat, auctoritatem exuerat, ut, dum ad ipsum hasce daret litteras, præclara quædam monita non adjungeret libere ac paterne gratulationibus suis: nam ita continuo prosequitur:* F Superest, ut facta hac mutatione tui, ipsa quoque, quæ tibi commissa est, Domini tui sponsa mutetur in melius, et jam nequaquam Saraï, sed Sara de cætero nominetur. Intellige, quæ dico: dabit enim tibi Dominus intellectum. Si amicus sponsi es, ne dixeris dilectam ejus principem meam, sed principem, nil tuum in ea vindicans, nisi quod pro ea, si oportuerit, etiam animam dare debes. Si Christus te misit, æstimabis te non ministrari, sed ministrare venisse: et ministrare non solum substantiam, sed ipsam quoque animam, sicut præfatus sum. *Deinde, nonnullis interjectis, varios Vir sanctissimus induit affectus, gaudii videlicet, timoris ac terroris:* Ergo, *inquit,* fiduciam talem habens in te, qualem in nullo prædecessorum tuorum a multis retro temporibus visa est habuisse, exsultat merito ubique et gloriatur in Domino omnis ecclesia Sanctorum: Sed specialiter illa *, cujus uterus te portavit, et cujus ubera tu suxisti. Quid ergo? Nonne et mihi licet

* nempe Claravallensis vel Cisterciensis

A licet gaudere cum gaudentibus? Numquid non ero unus de numero lætantium? Exsultavi, fateor, sed cum tremore: exsultavi, sed in ipso exsultationis meæ articulo timor et tremor venerunt super me. Ego enim etsi nomen patris deposui; sed non timorem, sed non anxietatem, postremo nec affectum, nec viscera patris. Considero gradum, et casum vereor: considero fastigium dignitatis, et intueor faciem abyssi jacentis deorsum. .

vere 368 Et quidem elegeras abjectus esse in domo Dei tui, et recumbere in novissimo loco in convivio ejus; sed placuit dicere ei, qui te invitavit: Amice, ascende superius. Itaque ascendisti in altum, noli altum sapere; sed time, ne forte contingat sero miserabilem illam emittere vocem: A facie iræ et indignationis tuæ, elevans allisisti me. Altiorem quippe locum sortitus es, sed non tutiorem; sublimiorem, non securiorem. Terribilis prorsus, terribilis est locus iste. Locus, inquam, in quo stas, terra sancta est; locus Petri est; locus Principis Apostolorum, ubi steterunt pedes ejus. Locus illius est, quem constituit Dominus dominum domus suæ, et principem omnis possessionis suæ. Si forte de-
B clinaveris a via Domini; sepultus est in eodem loco, ut sit tibi contra te in testimonium . . Hæc hactenus. Cæterum causa, quare ante tempus scripserim vobis, hæc est. *Synopsim ejusdem jam præmisimus huic epistolæ ex Manrico.*

aureæ. 369 *Causa itaque exposita, significat* S. Bernardus, *quidnam optet Ecclesiæ, ac novo ejus Pontifici: ac postremo hortatur illum ad fortes magnosque animos, nec non ad jugem mortis memoriam, his verbis epistolam suam concludens:* Confortare igitur, et esto robustus; manus tuæ in cervicibus inimicorum tuorum. Vindica tibi animi constantia et vigore spiritus partem, quam dedit extra fratres tuos tibi omnipotens Pater, quam et tulit de manu Amorrhæi in gladio et arcu suo. In omnibus tamen operibus tuis memento te esse hominem, et timor ejus, qui aufert spiritum principum, semper sit ante oculos tuos. Quantorum in brevi Romanorum Pontificum mortes tuis oculis aspexisti! Ipsi te prædecessores tui tuæ certissimæ et citissimæ decessionis admoneant; et modicum tempus dominationis eorum paucitatem dierum tuorum nuntiet tibi. Jugi proinde
C meditatione inter hujus transeuntis gloriæ blandimenta, memorare novissima tua: quia quibus successisti in sedem, ipsos sine dubio sequeris ad mortem. *Atque hæc quidem sunt, quæ huc transcribenda putavi ex insigni illa et paternis affectibus plena* Bernardi *ad Eugenium epistola.*

oblata ex iis opportunitate agendi de brevitate vitæ Pontificum Rom. 370 *Illud autem* Quantorum in brevi Romanorum Pontificum mortes tuis oculis aspexisti! *illud, inquam, occasionem dedit Horstio quærendi, cur vitæ Pontificum Romanorum sint adeo breves. Meretur audiri ejus notatio in præsentem epistolam, quæ habetur apud Mabillonium in notis prolixioribus ad epistolas* S. Bernardi *col.* 72: Mirum non immerito videri possit, qui sit, cur tam brevis ævi sint Romani Pontifices, ut solus Petrus putetur annum vigesimum quintum attigisse; plurimos paucis annis, aut paucis mensibus, immo non multis diebus superstites, mors præmatura rapuerit, cum videamus imperatorum et regum plurimos multo longioris ævi fuisse? Res omnino digna disquisitione. Sed quis novit sensum Domini? Video tamen eamdem quæstionem B. Petro Damiani propositam ab Alexandro Pontifice, quam ille diligenter tractat, et edisserit, ut legi omnino digna sint quæ scribit. Vide inter epist. lib. I epist. 17, alias Opusculo 23. « Aliquando, inquit, a me sollicite requisistis, » quæ mihi causa videatur, cur Apostolicæ Se- » dis Antistes numquam diutius vivat, sed intra » breve temporis spatium diem claudat extremum; » adeo ut post divum Petrum Apostolum, qui » per 25 circiter annorum lustra præsedit, nemo » postmodum Romanorum Pontificum hoc spa- » tium præsulatus æquaverit. Modernis immo » temporibus vix quisquam in prædictæ Sedis » culmen evehitur qui metam quatuor, vel, ut » multum, quinque transcendat annorum. Quod » considerantibus nobis, prodigialis, ut ita lo- » quar, stupor oboritur: quoniam hæc brevi- » ter vivendi necessitas in nulla alia totius orbis » ecclesia reperitur. Sed in quantum mortalibus » divinæ dispensationis revelatur arcanum, vi- » detur nobis, quia idcirco hoc judicii cælestis » ordo disponit, ut humano generi metum mor- » tis incutiat, et quam despicienda sit tempo- » ralis vitæ gloria, in ipso gloriæ principatu » evidenter ostendat » *etc.* Angustis quidem limitibus Pontificum Vitas inclusit Damianus, fateor, dum ultra quatuor aut quinque annos non extendit: in breviores tamen mihi videntur coarctatæ, E
si Pontificum historiæ consulantur. Rectissime igitur S. Bernardus hac epistola hortatur Eugenium, ut ex brevissimo suorum prædecessorum dominatu, suum quoque suspectum habere discat. *Ita ibi. Porro epistola, quam* S. Bernardus *scripsit ad Purpuratos Patres, qui Eugenium elegerant, elegans etiam, ac variis affectuum characteribus expressa legi potest in ipso fonte.*

§ XXXV. Eugenius PP. Viterbium secedit; eo sacris operante coram Armenis miraculum; scripta S. Bernardi contra episcopum Eboracensem intrusum; domestica quædam negotia; famosi Nicolai Arremarensis ambitio etc.

F

Eugenio PP. ob turbas Arnaldinas Roma Viterbium secedente. *Annalium Cisterciensium collector cap.* III *tractat de Arnaldi Brixiani in Urbem ingressu, ac plebe ibidem ab ipso concitata. Nos de turbulenti hujus hominis facinoribus jam supra satis diximus.* Ast Eugenius (*ita pergit idem auctor num.* 3) insanientium Romanorum civium furorem devitans, secessit Viterbium: ubi usque ad finem anni commoratus, non tam cedere, quam dare locum iræ visus est, cum efferbuerit *, facilius compescendæ. Percussit tamen prius anathemate Jordanem et socios; ac Tiburtinos, Romanorum antiquos hostes, auxiliares adscivit, per quos vexati facilius resipiscerent. *Videatur Ottonis Frisingensis Chronicum lib.* VII *cap.* XXXI. Sed de his, *inquit Manricus,* suo tempore dicemus. Interim quo tristibus lætiora miscerentur, atque utraque se mutuo temperarent; *mutata scena affertur ab ipso locus ille Annalium ecclesiasticorum apud Baronium ad hunc annum num.* 27: Accidit secundum illud divinum oraculum veritatis ore pronuntiatum de prædestinatione Sanctorum: Venient ab Oriente et Occidente, et recumbent cum Abraham, Isaac.

* *f* deferbuerit

AUCTORE J. P.

Isaac, et Jacob, et filii regni ejicientur in tenebras exteriores; quod, dum Romani resiliunt, accurrant populi e longinquo; cum negant isti, qui prope; profiteantur, qui longe sunt positi, ut ita saltem erubescant omnes, qui oderunt Sion. *Varias porro ad Sedem Apostolicam externarum gentium legationes commemorat idem Annalium ecclesiasticorum parens ad hunc annum, nec non Manricus cap.* III *citato. In rebus autem, quæ accidisse narrantur, hoc miraculum illustre videtur a nobis non prætereundum, quod ex Ottone Frisingensi refert Baronius; sed nos illud in pauciora contrahemus nimiæ prolixitatis vitandæ gratia.*

et ibidem sacris operante.

372 Tunc quoque temporis, *ait Baronius num.* 29, cum Viterbii Eugenius consisteret, Orientales ex Armenia atque Syria legationes accepit, prout ab eo, qui præsens aderat, Ottone, qui et ea, quæ vidit, etiam fidelissime scripsit, refertur. *E libro itaque ipsius Ottonis septimo, cap.* XXXII *delibamus ista :* Ea tempestate legati Armeniorum episcoporum, eorumque metropolitani . . legati ab ultimo pene Oriente summum Pontificem Viterbii . . adeunt, eique ex B parte illius ecclesiæ subjectionem omnimodam offerentes, causas viæ nobis cum aliis multis præsentibus, apud veterem aulam aperiunt . . Inter ipsos et Græcos quædam de ritu Sacrificii habitudo est in quibusdam; in aliis vero discrepantia. Ponunt enim fermentatum panem *(quod refellitur apud Pagium ad annum Christi* 1145 *num.* 8) sicut illi; aquam autem vino non admiscent, sicut nos et illi . . Pro his et aliis dum inter se dissentirent, Romanam Ecclesiam judicem eligentes, consultum veniunt, formamque Sacrificii juxta consuetudinem ejus sibi tradi deposcunt. Quos Romanus Antistes gratanter suscipiens, Missarum solenniis ac Sacrificii secretis adhibuit, diligenterque ea, quæ fiebant ibidem, eos animadvertere monuit.

coram Armenis ad eum legatis miraculum accidit.

373 Quod dum facerent . . unus ex eis pontificali dignitate præditus, sicut postmodum in plena curia retulit, in beati Martini octava, quando dedicatio ecclesiæ beati Petri celebrari solet, Summo Pontifice divina mysteria agente, splendido fulgore radium solis super caput ejus coruscare, et in ipso duas columbas ascendentes et descendentes vidit. Cumque diligentius hac illac C que oculos circumferret, nullumque aditum, per quem lux illa transfunderetur, inveniret, deificum hoc esse cognoscens, ac ad obedientiam Romanæ Sedis amplius accensus, cunctis, quæ viderat, aperuit. At venerabilis Pater non suis hoc meritis attribuens, ipsius potius fide cælitus hoc sibi monstratum affirmabat, ut videlicet ecclesia, a qua ipse missus fuerat, Sacramentorum virtutem veritatis luce perfusam cognosceret, ac deinceps quali ea reverentia et forma tractare deberet, addisceret. *Hactenus Otto Frisingensis, quæ ab ipso descripta eo lubentius huic Commentario nostro intexuimus, quod non modica in Eugenium PP., quo sacris operante insigne illud prodigium accidit, venerationis commendatio, ac proin in ipsum etiam* Bernardum *derivetur; nec non in sacram ejus familiam Claravallensem.*

Eugenius pacem init cum Romanis :

374 *Annalium Cisterciensium conditor ad præsentem annum cap.* IV *num.* 1 *Eugenii PP. pro fidelibus in Oriente solicitudinem exhibet, quæque tum ab eodem Pontifice, tum a Christianis principibus, tum ab ipso potissimum* Bernardo *pro expeditione belli sacri, ac Terræ sanctæ defensione sint peracta, enarrare deinceps pergit. Sed quia* D *idem argumentum intexit annis non unis sequentibus, eisdemque intertexit alias res, quæ ad illam materiem non spectant, videmur melius consulturi rerum tam memorabilium intelligentiæ, ordini eventuum, ac narrationis modo, si, quæ ipse ob rationem temporis disjunxit, atque aliis historiis interrupit, nos eodem sermonis fluxu simul conjungamus, ac facta annis diversis sub uno veluti conspectu repræsentemus ad annum Christi* 1146 *et sequentes : quo lectorem mittimus. De pace cum Romanis inita ab Eugenio PP., deque conditionibus ejusdem, ac gaudio communi, quo idem Pontifex Romæ sit susceptus, consuli potest Manricus cap.* IV *citato, num.* 10 *et* 11. *Pergamus interea temporis ad caput* V *anni* 1145 *laudatorum Annalium ; quod ita auspicatur Manricus :*

S. Bernardus rogatu Theobaldi archiep. Cantuariensis

375 Interea Bernardus, qua pietate in suos, quo zelo in publicum bonum agebatur, cum a Theobaldo archiepiscopo Cantuariæ, cum a primoribus Auglicanæ ecclesiæ viris, contra Willelmum Eboraci intrusum, pro filio Henrico sollicitaretur : cum causam diu cœptam et agitatam, trium Pontificum morte necdum discussam, in E pendenti adhuc esse, nec sine gravi justitiæ detrimento, atque ipsius ecclesiæ, consideraret; secundam epistolam ad Eugenium Papam scripsit, acrem et vividam, ac aperte propalantem, quod in priori latentius insinuarat; succidendos nimirum ramos inutiles, atque arbores infructuosas evellendas. *Et mox ibidem num.* 2 *epistola recitatur. Est ordine* 239 *apud Mabillonium :* Eugenius *vero* Pontifex, *ut dicitur num.* 4 *apud Manricum*, statu causæ cognito, qui integer a morte Innocentii conservabatur, prædecessoris sui sententiæ deferens, juramento Decani Eboracensis, quod Guillelmus instantissime petierat, suis litteris standum confirmavit; ut, nisi ille capitulum intrusionis, quod Guillelmo inter alia opponebatur, juramento amoveret, electio irrita et nulla declararetur. Decanus primum judicio se subtrahere, simulare ignorantiam, colloquia fugere : demum cum per censuras compelleretur, quamvis Guillelmo ex animo faveret, plus tamen veritati et religioni tribuens, quam amicitiæ, tandem virum intrusum iterum pronuntiavit, iterum dixit, atque electionem cassam irritamque electioni Henrici post habendam. F

contra Guillelmum Eboracensem intrusum scribit.

376 Tunc Willelmus jugulatus suo mucrone, et arma propria in se conversa videns, ad posteriores Innocentii litteras, veras aut fictas, censuit confugiendum, et facessit negotium Eugenio nova cautela, ut jam exinde ad Bernardum Patrem scriberet, zelare se pro ecclesia Eboracensi, et velle idolum illud de medio tollere; sed nihilominus dubium adhuc hærere, qua via congruentius dejiceretur. Tunc sanctus Pater constans pro veritate, constans pro filio; sed nihilominus zelans pro Innocentio, qui in suis litteris notaretur duplicitatis, denuo contra Willelmum stylum vibrans, et Pontificem roborans, vel ex his bonis, quæ ab ipso facta audierat, talem ad eum epistolam scripsit. *Habetur apud citatum modo editorem ordine* 240; *sed ibidem aptatur anno Christi* 1146. *Votis Bernardi respondit eventus. Quippe Eugenius* causæ meritis, et Bernardi instantia victus, tandem Guillelmum fore destituendum, substituendum Henricum adjudicavit. Quin et ad se vocatum sacratumque, mox etiam pallio ex more cohonestavit; cohonestatum remisit Eboracum, *inquit Manricus*

A *cus num. 7; qui etiam deinde refert, quænam sint sacrilege acta a depositi fautoribus; de qua re exstat epistola* S. Bernardi *in editione Mabillonii ordine 252, cujus ad illam consulat lector notationem, et signatur anno Christi* 1147.

Domesticis quibusdam negotiis vacat.

377 *Historicus Cisterciensis cap.* VI, *ad privata quædam et domestica Ordinis sui negotia scribenda calamum admovens, sermonem instituit de Petri Bernardi, ad Petri cathedram assumpti, successore in præfectura SS. Vincentii et Anastasii Romæ. Fuit is Rualenus : verum* ægre Bernardus, *sicut ibi narratur num.* 2 *et* 3, charum sibi filium, quem præ aliis tenerius diligebat,.. tulit.. a se avelli, maxime renitentem, orantemque, ut quiescere in paterno sinu permitteretur. Sed vicit tandem obedientia summi Pontificis.. Verum cum Romæ in sententia permaneret *Rualenus*, segnis aut humilis, neque animum mutaret simul cum loco, neque blandimentis sive exterius aulæ.., seu præfecturæ interius se permitteret; quin instanter per litteras, per nuntios, Bernardum Patrem pro missione obtinenda sollicitaret; ipse Sanctus paterno illi affectu de more condolens, sed nihilominus Euge-

B nio Papæ deferens, cujus præcipue electione illuc advenerat, talem ad eum epistolam scripsit, *ordine* 258, *qua illum ad se remitti rogat. Sed accidit, ut Eugenius* non solum petitionem non admiserit; sed severius scripserit Bernardo, quasi nolenti sibi complacere. Tunc Abbas sanctus silentium Rualeno, silentium sibi imponens in hoc negotio; et Rualeno et Eugenio iterum scripsit; huic, ut obedientiam voluntariam fuisse monstraret; illi, ut faceret, *sicut dicit Manricus num.* 5. *Sunt epistolæ* 259 *et* 260.

In psalmum quemdam exponit.

378 *Laudatus historicus cap.* VIII *scribit de felici obitu venerabilis Humberti, monachi Claravallensis, qui in manibus* S. Bernardi *exspiravit, et de quo Vir Sanctus Sermonem habuit ad fratres, meritis laudibus virtutes ejus extollens. Habetur inter alios ipsius Sermones in editione Mabillonii col.* 1066 *et sequentibus; sed illigatur anno Christi* 1148. *Vide notas ibidem. Ejusdem historiæ auctor dicto cap.* VIII, *num.* 10, Hoc ipso anno, *inquit*, quantum ex serie scriptorum, et vitæ ipsius licet colligere, Bernardus Pater, interruptis sermonibus in Cantica, in gratiam monachorum in Quadragesima, expli-

C candum suscepit Psalmum QUI HABITAT; quem decem et septem Sermonibus absolvit. *Exstant aliis Sancti Sermonibus intexti apud laudatum Mabillonium col.* 827 *et sequentibus; sed habiti signantur sub annum* 1140, *ut videre datur in notatione ad Sermonem sextum.*

Famosus Nicolaus Arremarensis cupit admitti in Claram vallem.

379 *Annalium Cisterciensium caput nonum constat e longa admodum narratione, quæ hominis cujusdam hypocritæ subdolas artes, ut in* S. Bernardi *familiaritatem et usum intime se insinuaret, atque hac via magnam sibi nominis gloriam, cujus erat avidissimus, compararet, lectori repræsentat. Tametsi autem non adeo multum nostra intersit, si omittatur a nobis ista historia; quia tamen naturalem quamdam cum rebus gestis sancti Abbatis connexionem habet, aliquam ejusdem partem ex Manrico in compendium cogimus.* Nicolaus Arremarensis ætate juvenis, aspectu decorus, moribus aut compositus aut fictus; sed ingenio et eloquentia pene usque ad miraculum; quem propter hæc Venerabilis Petrus Mauricius in deliciis, reliqui in admiratione etiam haberent,. cum Eugenium in summa Ecclesiæ Sede, Bernardum Patrem in summa æstimatione.. conspexisset, Claramvallem adeundam sibi proposuit.. Bernardum Patrem jam senio et morbis gravem, ac supra vires implicitum negotiis.. indigere notario, qui phrasim gravem, qui sacrorum librorum inversa loca, qui dulcem ejus stylum imitaretur : se, si quem alium, aptum ad hoc munus.. Huic ministerio si semel admittatur, ex quotidiano usu habiliorem, ex majori notitia utiliorem, et pene necessarium, brevi consecuturum, quod exoptabat innotescere orbi per sanctum Patrem.. Hæc Nicolao fingendæ conversionis occasio unica, hic simulandi perfectioris vitæ ardoris scopus fuit. Sed timuit detectorem Bernardum ficta devotio, et melius se putavit posse latere, si ad filios ejus primo, ut simpliciores; dein per ipsos ad Sanctum referretur.

AUCTORE J. P.

quæsito sanctitatis colore conventum illum.

380 Ergo quæsito colore videndi socios.. seu visitandi sanctam illam domum.. illuc advenit, dum Bernardus abesset.. Ibi quasi qui subito incaluisset, sancta servorum Dei conversatione attractus, mirari vitam, collaudare viros.., et se infelicem, qui tanto bono careat. Si admitteretur Sanctorum societati, vel in vita beatum prædicabat. Auderet utinam sperare, utinam pe- E tere!.. Hæc et similia per conventum primo sparsa, dein Priori, senioribusque dicta, adeo grataanter cuncti suscepere, ut, quo minus petentis votis annuerent, sola Bernardi absentia detinerentur.. Illud tandem consilium omnium fuit, ut interim Arremarum reversus, in prima vocatione sua perseveraret, quoadusque per Claravallenses Bernardo reduci, et per Bernardum Venerabili Petro vocatione insinuata, probataque, convenirent suffragia.. Itaque a Claravalle discessit non sine lacrymis, veris an fictis quis audeat judicare? At cum Bernardum negotia detinerent ultra consuetum, quietis impatiens.. homo vafer et callidus, per speciem religionis vitia dissimulans, primum quidem venerabili Theobaldo Arremarensi Priori persuasit, ut idem peteret. Dein cum ipsum et propositi socium, et precum haberet coadjutorem, hanc ad seniores Claravallis scripsit epistolam, captandos ex stylo, sive quia ad ipsos efficax et acer, sive quia levando Parenti utilis foret. *Ejusdem epistolæ exemplar deinde ibi sequitur: qua recitato, aliisque nonnullis enarratis, quæ ibidem legi possunt, memorantur ea, quæ jam voti factus compos in cœnobio Claravallensi egit, ut præfixum sibi scopum obtinendi magni nominis consequeretur.* F

Id e de moribus ac scribendi stylo sanctum Abbatem decepit.

381 Ingressum Claramvallem astutum juvenem.. conciliarunt sancto Abbati probi in speciem mores, modestique, ingenium acre et vividum, stylus dulcis, et se, quacumque vellet, facile flectens, tum.. juge obsequium : quæ omnia ab aliis probata laudataque, maxime a Petro abbate Cluniacensi, cujus judicio multum deferebat, Nicolaum valde Bernardo commendabant. Et latebat fortassis inter hæc ipsa proprii amoris scintillula, dum Vir appetens otii et solitudinis, inveniebat in ipso, cui ardua etiam negotia posset committere. Hinc patuit via ad ejus desiderium, cum sanctus Pater in multis uteretur calamo Nicolai, atque ipsius exemplo etiam alii. Ex quibus brevi innotuit per totum orbem.. Sic Nicolaus, quod adeo concupierat, celebre nomen.. acquisivit in brevi. *Hæc et plura alia de ista hypocrita collegit Manricus ad annum præsentem* 1145, *cap.* IX : *ubi num.* 13 *(et post eum Pagius in Critica ad annum* 1146, *num.* 13) *affirmat, fraudulentam ipsius conversionem innectendum*

ctendam esse anno 1145, *corrigens Baronium,* qui Nicolaum sequenti anno detectum atque delatum ad Eugenium Papam putat; cum tamen multo posterius se prodiderit, ut tota historiæ series palam faciet, *inquit idem historicus Cisterciensis.* Neque credibile, *ut recte scribit Pagius citatus,* Nicolaum tam cito falsarium a S. Bernardo deprehensum, et tamen non statim a suo obsequio dimissum. *Atque hæc quidem de illo impostore hactenus, quorum postea juvabit meminisse, uti et aliorum, quæ hisce attexo, ad pleniorem notitiam historiæ Bernardinæ, in qua partes suas nequiter ac fraudulenter egit, alibi postmodum in eadem recursurus.*

de cujus naturæ dotibus,

382 *Ducem sequor eruditissimum Mabillonium, qui in Præfationis suæ parte altera in tomum III Operum* S. Bernardi, *varia de Nicolao isto famoso curiose notavit a pag.* 712. *Quæ ex Manrico dicebam de moribus ac naturæ dotibus, ita refert Mabillonius :* Erat Nicolaus natione Francus, ab ineunte ætate monachus in monasterio Arremarensi * diœcesis Trecensis, quatuor ab ipsa civitate leucis. Vir fuit ingenii facilis, versatilis, facile in aliorum affectus influens, B litteris pro tempore apprime excultus, aliis erudiendis apud suos Arremarenses præfectus ; carus viris ea ætate præcipuis, Attoni Trecensi episcopo, Petro Venerabili, abbati Cluniacensi, Petro Cellensi, Henrico Ludovici Junioris fratri ; aliisque. *De admissione ejus in Claramvallem mox agit Mabillonius; sed de ea re satis jam supra dictum est. Circa* notarii officium ipsi commissum, *idem Mabillonius,* Plures, *ait,* erant Bernardo notarii, ob varia, quæ subinde ad ipsum referebantur, negotia. Præcipuus erat Gaufridus, cui adjunctus fuit Nicolaus. *Illa vero, quibus ipsemet ibidem describit suum museum, argumento sunt auctori dictæ Præfationis,* Nicolaum etiam sub se notarios habuisse. *Non transcribo autem quæ in eadem Præfatione narrantur de librorum commercio, de recusatione tunicæ, ad amicum, quam is ad ipsum transmiserat, remissæ, quasi parum Ordini suo convenientis ; de epistolis denique, quibus amicos frequentabat ; de his quippe facile patior consuli a lectore Præfationem laudatam Mabillonii ; ita tamen, ut nonnulla ex illa delibem, quæ ad nostrum propositum, atque adeo ad* Bernardi *historiam ma-* C *gis prope conducunt. Sunt autem ista, quæ habentur col.* 715 *et sequente :*

* *vulgo* Montier-Ramey

sigilli Bernardini adulteratione, ac lapsu plura hoc loco memorantur.

383 Petro Venerabili abbati Cluniacensi.. ad delicias usque amicus erat Nicolaus, quem identidem Bernardus ad eum mittebat, ut mutua cordium arcana et reciproci affectus apud hunc sequestrum deponerentur. Qua de re legenda Petri epistola, quæ est ordine 264 inter Bernardinas. Sed tandem accidit, o mortalium infelix conditio! ut Nicolaus Bernardi indulgentia et facilitate abusus, sigillum ejus in malos usus adulteraverit, demum in horrendam prolapsus defectionem, quam dubium est, an umquam serio emendarit. De sigillo vitiato Bernardus, tacito Nicolai nomine, quæ sancti Viri caritas erat, Eugenio significavit epistola 284. « Periclitati » sumus in falsis fratribus, et multæ litteræ fal- » satæ sub falsato sigillo nostro in manus multo- » rum venerunt ; et (quod magis vereor) etiam » usque ad vos dicitur falsitas pervolasse ». Ejusdem funestum casum deplorat in epistola 298 ad eumdem Eugenium, non jam dissimulato (quod publicum crimen erat) auctore. « Nicolaus ille » exiit a nobis, quia non erat ex nobis : exiit » autem fœda post se relinquens vestigia, et ego D » longe ante hominem noveram : sed exspecta- » bam, ut aut Deus eum converteret, aut in- » star Judæ ipse se proderet.. Quod et factum » est. Præter libros, denarios, et aureos mul- » tos, in ipso exitu inventa sunt super eum » sigilla tria, unum ejus proprium, alterum Prio- » ris, tertium nostrum.. De turpitudinibus ejus, » quibus terra sordet, et factæ sunt omnibus in » parabolam, supersedeo pollucre labia mea, et » vestras aures ». Addit Bernardus, eum, si ad curiam Eugenii, uti is jactaverat, pergere audeat, dignum esse, si quis alius, PERPETUA INCLUSIONE. Accidit vero iste lapsus in annum MCLI, ut patet ex memorata Bernardi epistola 298 ad Eugenium eo anno scripta ; et ex epistola 388, quæ est Petri Venerabilis, de electione Gratianopolitana, eodem anno facta, qua in epistola Nicolaus, uti Bernardo et Petro adhuc carus, ac fidelis amborum internuntius laudatur.

Nicolaus ho alio synonymo distinguendus

384 *Nicolaum porro hunc ab alio synonymo Anglo distinguendum esse, observatur in sæpe dicta Præfatione his verbis :* Omnes existimant, ipsum profugisse in Angliam, ac se recepisse in S. Albani monasterium, eumque esse Nicolaum, E qui Bernardi jam demortui de conceptione Deiparæ sententiam traduxit, impugnavitque, atque Petrum Cellensem adversarium habuit. Et Nicolaus quidem vocabatur iste ; sed Anglum fuisse, constat ex duabus ad illum Petri epistolis, quæ sunt libri sexti epistola 23, et noni epistola 10, *quarum verba ibidem producuntur.* Atqui ex superioribus constat, Nicolaum Claræ-vallensem ante suam fugam Petro maxime notum ac familiarem, nec Anglum exstitisse, sed Gallum aut Francum : ac proinde ab illo Anglo distinguendum.

quo se receperit et quæ lapsus ejus causa fuerit.

385 Sed quo ergo, inquis, Nicolaus Francus se recepit ? Post varios hinc inde discursus, constitit tandem in suo Arremarensi monasterio, cum Bernardo e vivis erepto ibi tuto sibi vivere licuit ac securo. *Probationes videri possunt in Præfatione eadem ; in qua etiam asseritur,* quid rei, quamve personam in Arremarensi monasterio ageret, *e Nicolai verbis.* Ita ergo, *inquit Mabillonius*, apud Arremarenses agebat Nicolaus, ut esset sui juris. Misera sane conditio hominis, qui Bernardi discipulus ac notarius fue- F rat ! Sed quis miretur, cum angeli ex cælo ipso deciderint ? In hoc vero maxime vanitatem suam prodit, quod de multitudine amicorum, uti alias etiam solebat, gloriatur. *Epistola autem, quæ ibi affertur ad hoc probandum, etiam indicio est,* Nicolaum ex Campania.. ortum fuisse; sed lapsus ejus causam non aliunde, quam ex gloriola et superbia, quæ plerosque dementat, repetendam.. Ex his omnibus apparet, quis fuerit Nicolai genius, nempe vanus, inconstans, inquietus, de qualibus vix umquam quicquam boni sperare liceat. Ceterum qualis ejus exitus fuerit, ignoramus. *Sed jam tempus est, ut post hanc excursionem revertamur ad propositum.*

§ XXXVI.

AUCTORE J. P.

A

§ XXXVI. Opera publico Ecclesiæ bono ac Sedi Apostolicæ navata; synopsis eorum, quæ Vir Dei gessit ac passus est pro bello sacro.

Abbatem Cluniacensem Eugenio PP. commendat : pro hoc persecutionem patiente scribit ad Romanos, et ad Conradum imp.

V*enerabilem Petrum Mauricium, abbatem Cluniacensem, anno Christi* 1146 *Romam sese contulisse ad Eugenium PP., memorant Annales Cistercienses ad hunc annum cap.* I. *Exstat* S. Bernardi *epistola* 277 *ad eumdem Christi Vicarium, qua summo cum benevolentiæ affectu ipsum commendat.* Romam tandem pervenit venerabilis abbas, *uti scribit Manricus ibidem num.* 6, ubi ab Eugenio non benigue tantum, sed etiam reverenter susceptus est, velut quem de universa Ecclesia bene, de Cistercio ab initio optime meritum, etiam Bernardo tacente, non ignorabat. *At de Petro ibidem plura. Lau-*
B *dati Annales cap.* III, *num.* 1 *referunt secundam Eugenii PP. ex urbe Romana fugam, ejusque adjuncta* : Dum orbem, *inquiunt*, Pontifex ex Urbe moderatur, et nunc per se, nunc per strenuos legatos cunctis providet, Urbem rebellem iterum expertus, iterum cedit ; et qui modo cum ramis atque hymnis susceptus fuerat, vix tribus ex tunc mensibus exactis, lapidibus blasphemiisque impetitus in fugam agitur. *Deinde num.* 3 *ista dicuntur :* Dum hæc secunda Romanæ urbis seditio, vulgante fama et amicorum litteris, Claramvallem ad Bernardi aures venisset (quamvis Baronius ad priorem refert) accensus, quo solebat, justitiæ zelo, et calamum velut gladium vibrans; primum ad eos, arguens, rogans, increpans : sed mox etiam ad Conradum imperatorem scripsit, per quem, si forte obstinati perseverarent, nihilominus armis compescerentur. *Epistola, quam dedit ad Romanos, habetur inter Bernardinas a Mabillonio recusas, ordine* 243 ; *quam proxime ibidem sequitur alia Conrado inscripta ; utraque ibidem aptatur anno Christi* 1146 ; *utraque item præbet incensissimi studii, quo Vir sanctus in publicum Ecclesiæ bo-*
C *num, ac Sedem Petri flagrabat, luculentum argumentum, prout perspicuum erit easdem legenti. Pagius ad præsentem annum Christi* 1146 *ambas illas epistolas spectare, etiam observat ibidem num.* 1 *contra Baronium, qui illas anno præcedente recitat.*

Int. quam singillatim agamus

387 *Promisimus paragrapho proxime prægresso, acturos nos hoc anno et sequentibus de sacra Christianorum principum adversus infideles expeditione in Oriente, idque sub uno, quo res magis eluceat, narrationis tractu : nunc autem fidem solvimus, præmittentes ea, quæ compendiose scribit Mabillonius in sua Præfatione generali* § VII, *quæque adinstar synopseos servire possunt ad longiorem hujus historiæ narrationem, quam* § *proximo inchoabimus, summatim intelligendam.* Inter extremos, *inquit*, Bernardi labores censenda est prædicatio sacræ expeditionis in terram Sanctam : quæ res quantum sudoris, quantam molestiæ ipsi attulerit, ex ejus Vita et scriptis facile intelligere licet. Hujus expeditionis occasio, ut ex Ottone Frisingensi discimus, nata est per Ludovicum Juniorem Francorum regem ; qui ad loca sacra pergendi desiderio pressus, quod germanus suus Philippus, eodem voto adstrictus, morte intercedente exsequi non potuerat, consilium suum regni principibus aperit. Ili Bernardum consulendum decernunt. Accersitus Abbas sanctus, tanti momenti negotium ad Romani Pontificis examen referendum censet. Id magnopere laudavit probavitque Eugenius « auctoritate prædicandi, animosque cun-
» ctorum ad hoc commovendi, prænominato
» Abbati, qui apud omnes Galliæ ac Germaniæ
» populos ut propheta vel apostolus habebatur,
» concessa ». Paret tandem apostolicis litteris Bernardus, et excitatis ad transmarinam expeditionem multorum animis, Ludovicum regem apud Vizeliacum cruce signat, cum Theodorico Flandrensi, et Henrico Theobaldi Blesensis filio, comitibus aliisque Baronibus et nobilibus.

de expeditione orientali

388 Interim Radulfus quidam monachus crucem itidem dum in Germania prædicat, Christianos in Judæorum necem accendit. Hominem litteris repressit Bernardus, atque ipsemet sacræ expeditionis prædicationem aggressus est in orientali Francorum regno, hoc est in ea Germaniæ regione, quæ ad Rhenum sita est. Hinc Conradus imperator generalem conventum Spiræ indi- E
xit : quo Bernardus profectus « principi cum
» Friderico fratris sui filio, aliisque principibus
» et viris illustribus crucem sumere persuasit,
» plurima in publico vel occulto faciendo mira-
» cula ». Fridericum Sueviæ Ducem, qui filium suum cruce signatum indigne ferebat, Bernardus emollivit; Radulfum monachum in claustrum suum retrudi jussit; et loco sui Adamum Eboracensem abbatem Conrado, in Bajoariam pergenti, ad urgendum itineris negotium dedit socium. Exstat Bernardi hac de re epistola ad Francos orientales, quæ modo est ordine 363 ; quam proxime subsequitur alia ad Henricum archiepiscopum Moguntinum ad reprimendum Radulfum :
« Igitur non solum ex Romano imperio (ait
» Otto) sed etiam ex vicinis regnis, id est, occi-
» dentali Francia, Anglia, Pannonia, innume-
» ris populis ac nationibus hæc expeditionis fama
» ad sumendam crucem commotis, repente sic
» totus pæne Occidens siluit, ut non solum bella
» movere, sed et arma quempiam in publico por-
» tare nefas haberetur ». F

adversus infideles.

389 Tanta porro totius Occidentis commotio Bernardi prædicationi tributa est : verum cum hæc expeditio non bene pro votis successisset, tota etiam mali eventus invidia in eum rejecta, pro communi more mortalium, qui ex eventis res æstimare solent. Neque fere ulla alia res fuit, quæ Bernardi animum majori dolore affecerit, quam ista, non tam sui, quam Dei causa. Unde ipse initio libri secundi de Consideratione : « Si
» necesse sit unum fieri e duobus, malo in nos
» murmur hominum, quam in Deum esse. Bo-
» num mihi, si dignetur me uti pro clypeo. Li-
» bens in me recipio detrahentium linguas male-
» dicas » etc. Adeo porro omnium fere animi hoc eventu turbati sunt, ut sanctus Doctor beatum pronuntiet eum, qui non fuisset scandalizatus in eo. Quanta denique fuerit Bernardi super hoc tristitia, patet tum ex epistola 288, quam in lecto, forsan ex animi ægritudine, decumbens hac de re scripsit : tum ex epistola Johannis abbatis Casæ-Marii ad Bernardum ipsum, quæ modo est inter Bernardinas 386 ; in qua Virum sanctum, quem ob sinistrum expeditionis eventum audierat afflictum, consolatur.

pram [illegible]

390 Non defuere tamen, qui Bernardi partes

AUCTORE J. P.

tes defendendas susceperint : quos inter non ultimo loco numerandus est Otto episcopus Frisingensis, Bernardo non admodum favere solitus. Is in libro de Gestis Friderici cap. 60 excursum facit ad excusandum eventum illius expeditionis, cui et ipse interfuit. In fine excursus philosophici potius quam historici, ita concludit in gratiam Bernardi : « Quamvis si dicamus, sanctum illum » Abbatem spiritu Dei ad excitandos nos afflatum fuisse, sed nos ob superbiam lasciviamque » nostram salubria mandata non observantes, » merito rerum personarumque dispendium reportasse, non sit ab antiquis rationibus » vel exemplis dissonum ». Unum tamen addit, nempe « spiritum prophetarum non semper sub» esse prophetis » : ut nempe innuat incertum esse, an Bernardus ex spiritu divino de hac expeditione, ejusque eventu conjecerit.

Synopsis rerum.

391 Attamen Bernardus ipse initio libri secundi de Consideratione ad Eugenium; ubi factum a calumnia tuetur, se ad id divinitus impulsum esse non diffitetur. « Diximus, pax, inquit, et » non est pax : promisimus bona, et ecce turba» tio ». Tum hæc subdit ad sui defensionem :
B « Quasi vero temeritate in opere isto, aut levi» tate usi simus. Cucurrimus plane in eo, non quasi » in incertum, sed jubente te, immo per te » Deo ». Et inferius, objectis sibi hominum improperiis : « Unde scimus quod a Domino sermo » egressus sit? Quæ signa tu facis, ut credamus » tibi » ita reponit, Eugenium alloquens : « Non est quod ad ista ipse respondeam : parcen» dum verecundiæ meæ. Responde tu pro me, » et pro te ipso secundum ea, quæ audisti et vi» disti ». Quibus verbis miracula, ab se in prædicationis confirmationem facta, sine dubio modeste insinuat.

quæ Vir sanctus hac in causa fecit, ac perperam passus est.

392 Verum omnium optime Gaufridus sanctum Parentem suum a calumnia vindicat in lib. 3 de ejus Vita cap. 4 : primo, quod illius expeditionis primum propositum ab eo non sit profectum. « Cum enim multorum jam animos per» movisset audita necessitas, a rege Francorum » semel et iterum propter hoc expetitus, Apo» stolicis etiam litteris monitus, nec sic acquievit » super hoc loqui, vel consilium dare, donec » per ipsius tandem Pontificis generalem epi» stolam jussus ab eo est, tamquam Romanæ Ec-
C » clesiæ lingua, exponere populis atque princi» pibus ». Deinde quod prædicandi officium, ab eo ex obedientia susceptum, divinitus confirmatum sit tot tantisque miraculis ac signis, QUANTA VEL NUMERARE, NEDUM NARRARE DIFFICILE FORET. Denique quod si ex illa profectione Orientalis ecclesia liberari non meruit, certe cælestis meruit impleri et lætari, nempe ob eorum mortem « qui in fructibus pœnitentiæ purgatas » variis tribulationibus Christo animas reddide» runt ». Et quidem hoc ipsum est, quod Johannes, Casæ-Marii abbas sanctus, sibi ex revelatione compertum Bernardo significavit. Sed quid moramur in vindicando Bernardo? Cujus tanta auctoritas id jam dudum obtinuit apud omnes, etiam heterodoxos, ut ejus vita, eximia sanctitas, et doctrina communi omnium suffragio et existimatione sint approbatæ.

D

§ XXXVII. Eugenii PP., Ludovici regis, ac S. Bernardi acta pro bello sacro; Viri Dei prædicatio; miracula; summa rei bellicæ præfectura huic uni delata, sed ab eo non admissa; Lingonenses pacificati; controversiæ alteri ejus interposita auctoritas.

Eugenius PP. pro fidelibus in Oriente curam gerit.

Gaufridus, *cœnobita quondam Claravallensis*, S. Bernardi *notarius*, *ac deinde ibidem abbas, lib.* III *ipsius Vitæ apud nos cap* II *scribens de belli sacri a Christianis in Orientem invecti*, Bernardo *prædicationibus longe lateque classicum insonante, infelici successu, atque de obmurmuratione adversus Virum sanctum exinde orta, amplum nobis reliquit campum ulterio-* E *ris commentationis, qua hoc argumentum, in synopsi c Mabillonio paullo ante generatim propositum, magis singulatim et explicate illustremus. Quædam hujus sacræ expeditionis fundamenta jacta fuisse anno Christi* 1145, *narrat ibidem historicus Cisterciensis cap.* IV : Interea, *ait,* Eugenius in corde suo conferens, atque alta mente volvens, quæ audierat de damnis in Oriente illatis ab infidelibus populo Christiano, Edessa capta, indeque Antiochia, atque ipsis Hierosolymis in discrimen adductis,.. contra Saracenos.. communia arma sumenda esse putavit. A Ludovico præventus, an præveniens, in dubio est. Certum, utrumque in ea convenisse, ut alter expeditionem publicaret, alter subiret : neuter sine Bernardo quidquam faceret. Sed nos Othonem, auctorem ejusdem temporis, et cunctis fere assistentem, qua apud omnes pollebat auctoritate, hæc ipsa referentem audiamus. *Libro* I *de Gestis Friderici I imperatoris cap.* XXXIV *ista memorat, quæ e novissima editione Mediolanensi accipimus, tomo VI a columna* 668 : Ludovicus dum occulte Hierusalem eundi desiderium haberet, eo quod frater suus Philippus F eodem voto astrictus, morte præventus fuerat, diutius protelare nolens propositum, quibusdam ex principibus suis vocatis, quid in mente volveret, aperuit.

Ludovicus rex consulit Bernardum de bello sacro: cui ab Eugenio confirmatur auctoritas prædicandi.

394 Erat illo in tempore in Gallia cœnobii Clarævallensis abbas quidam Bernardus dictus, vita et moribus venerabilis, religionis ordine conspicuus, sapientia literarumque scientia præditus, signis et miraculis clarus. Hunc princeps vocandum, ab eoque, quid de hac re fieri oporteret, tamquam a divino oraculo consulendum decernit. Vocatur præfatus Abbas, consiliumque ipsius super prædicti depositur principis voluntate. Ille de tam grandi negotio, ex propriæ auctoritatis arbitrio responsum dare, frivolum judicans, ut ad Romani Pontificis audientiam et examen deferatur, optimum esse respondit. Itaque missa ad Eugenium legatione, totum illi negotium aperitur. Qui antecessorum suorum exempla revolvens, quod videlicet Urbanus hujusmodi occasione transmarinam ecclesiam, duasque patriarchales sedes, id est, Antiochiam et Hierosolyman, ab obedientia Romanæ Sedis scissas, in

A in pacis unitatem receperit, votis prædicti regis pro dilatando Christianæ religionis ritu annuit, auctoritate prædicandi, animosque cunctorum ad hoc commovendi, prænominato Abbati, qui apud omnes Galliæ ac Germaniæ populos ut propheta vel apostolus habebatur, concessa. Unde ejus scriptum tale ad regem, principesque suos directum invenitur. *Mox illud idem auctor subjicit cap.* XXXV : *sed quia satis longum est, et a Baronio ac Manrico ad annum Christi* 1145 *typis commissum; ideo illud hic iterum non transcribimus.*

Ludovicum quidnam moverit ad illud bellum: præparationes:

395 *Ceterum profectionem orientalem a rege Francorum Ludovico VII, propterea quod compunctus esset ob incensam Vitriacensem basilicam, cum mille ac trecentis, quæ in eam confugerant, capitibus (videsis dicta superius* § XXXII) *ex voto susceptam fuisse, perhibent scriptores apud Pagium ad annum Christi* 1145, *num.* 13. *Longum vero esset singulatim enarrare præparationes, quæ in Gallia ante istam expeditionem sub dicto rege adhibitæ sunt; quales sunt conventus Bituricensis, de quo idem Pagius ad annum mox citatum num.* 12; *item Vezeliacensis, ad annum* 1146,

B *num.* 3. *De priore autem tractans,* Odo, *ait,* de Diogilo monachus S. Dionysii, et in abbatiam ejusdem monasterii Sugerii successor, septem libellos edidit de Ludovici VII Francorum regis profectione in Orientem, a Petro Francisco Chiffletio in Asserto genere illustri S. Bernardi a tenebris erutos, quibus historia ecclesiastica locupletari potest. *Deinde ex istius Odonis libello primo nonnulla recitat de utroque illo congressu : sed de Vezeliacensi laudatus Odo varia scribit in eodem libello primo, quæ ad* S. Bernardum *pertinent. Præter alia vero, quæ apud Chiffletium legi possunt, sequentia inde delibo Odonis verba a pag.* 11 : Anno, *inquit,* Verbi incarnati millesimo centesimo quadragesimo sexto gloriosus rex Francorum. . ut dignus esset Christo, Verzeliaco in Pascha bajulando crucem suam aggressus est eum sequi. . Abbas etiam *(Claravallensis)* Apostolica auctoritate, et propria sanctitate munitus, et convocatorum maxima multitudo. . pariter affuerunt. . Et quoniam in castro locus non erat, qui tantam multitudinem capere posset, extra in campo fixa est Abbati lignea machina, ut de imminenti circumstantibus loqueretur.

C Hanc ascendit cum rege cruce ornato.

incredibilis cruce signatorum multitudo, Bernardo prædicante: miracula

396 Cumque cæleste organum more suo divini verbi rorem fudisset, cœperunt undique conclamando, Cruces, cruces, expetere. Et cum earum fascem præparatum seminasset potius, quam dedisset, coactus est vestes suas in cruces scindere et seminare. In hoc laboravit quamdiu fuit in villa. Supersedeo scribere miracula, quæ tunc ibidem acciderunt, quibus visum est id Domino placuisse : ne, si pauca scripsero, non credantur plura fuisse; vel si multa, materiam videar obmisisse. Tandem edicto, quod post annum progrederentur, omnes ad sua cum gaudio repedarunt. Abbas vero sub tenui corpore, et pene præmortuo robustum tegens spiritum, ubicumque circumvolat prædicando, et multiplicati sunt super numerum in parvo tempore, crucem portantes. *De conventu Vezeliacensi adiri etiam potest Otto Frisingensis, modo designatus, cap.* XXXVI : *de Laudunensi ac Carnotensi Pagius ad annum* 1146 *num.* 6; *insigniores e Cruce signatis num.* 5 *nominat. Colloquio Vezeliacensi coram non præsedit Eugenius Papa : nam, referente Odone pag.* 12, Optabat quidem ipse tam sancto operi manum primam præsens imponere; sed tyrannide Romanorum præpeditus non potuit : sancto vero Claravallensi Abbati Bernardo curam istam delegavit. *Et vero Eugenium anno dumtaxat* 1147 *in Galliam venisse, reperies apud Pagium ibi num.* 5, *contra alios, quos citat pro anno* 1146, *ac corrigit ad istum annum num.* 2. *Conveniri de hac re etiam potest Manricus ad annum* 1145, *cap.* IV, *num.* 9.

AUCTORE J. P.

Vir Dei eligitur supremus belli præfectus:

397 *Nuperrime mentio a nobis facta est conventus Carnotensis, quantum in rem nostram ibi satis; ita tamen, ut officium mirabile, quod in concilio ibidem congregato pro expeditione militiæ sacræ Abbati sancto fuit commissum, novam hic mentionem merito requirat. Baronius ad annum Christi* 1146 *scribit de indictione ac celebratione istius concilii, nec non de insignibus personis in eodem congregatis; deinde vero quærit num.* 3, Quid actum ibi? *Et respondet :* Illud in primis plane mirandum, quod obstupefaciet omnes audientes; dum videlicet ibi totius belli dux ipse sanctus Bernardus omnium consensu deligitur, qui principem militiæ agat, cui milites omnes et principes ipsi subjicerentur. Hoc decretum in concilio consensu omnium. Hæc ne tu putes E fabulam; describendæ hic sunt litteræ S. Bernardi ad Eugenium Papam de his agentis, primumque studium Eugenii ex scriptis ab eo litteris commendantis, eumdemque ad ulteriora hortantis, atque ad postremum, quid actum in Carnotensi concilio enarrantis.

sed munus illud recusat.

398 *Postremum hoc ex epistola Sancti ordine* 256, *in qua legi possunt antecedentia, huc transcribo :* De cætero, *ait,* verbum illud, quod jam, ni fallor, audistis, quomodo videlicet in Carnotensi conventu (quonam judicio satis miror) me quasi in ducem et principem militiæ elegerunt : certum sit vobis, nec consilii mei, nec voluntatis meæ fuisse vel esse, sed nec possibilitatis meæ (quantum metior vires meas) pervenire usque illuc. Quis sum ego, ut disponam castrorum acies, ut egrediar ante facies armatorum? Aut quid tam remotum a professione mea, etiam si vires suppeterent, etiam si peritia non deesset? Sed neque hoc meum est, vestram docere sapientiam. Nostis hæc omnia. Tantum obsecro per illam caritatem, qua mihi specialiter debitores estis, ne me humanis voluntatibus exponatis; sed, sicut singulariter vobis incumbit, F divinum consilium perquiratis, et operam detis, ut sicut fuerit voluntas in cælo, sic fiat. *Mabillonius in notatione ad hanc epistolam monet, de hoc conventu legendas Petri Venerabilis, et Sugerii epistolas.*

quod Eugenius PP. etiam improbat:

399 *Ut* primum Eugenius suscepit Bernardi litteras, *Cisterciensi historica referente ad annum* 1146, *cap.* V, et bellicos cognovit apparatus, qui in Gallia incipientes, si modo promoveantur, facile sperarentur alias late provincias pervagaturi; prosperis ventis laxanda vela ratus, neque alio utendum nauta, quam eo ipso, qui tam feliciter inchoasset navigationem, ad eumdem Bernardum rescribit alacer, non sibi ipsius materiali gladio, non ductu bellico, quamvis id etiam Galli principes poscant, sed spirituali tantum opus esse, id est, gladio spiritus, qui, Apostolo teste, est verbum Dei : sacerdotali tuba cieat bellum, prædicet, arguat, exprobret Christianis, loca nostræ salutis in arcto posita, periclitari fratres, hos trucidandos misere; illa sacrilege et impie profananda, dum ipsi desides per otium luxuriantur, si non succurrant. Ingerat

AUCTORE J. P.

rat populis fidelibus furorem, seu verius zelum adversus infideles, et contra crucis contemptores concitet universum Christianum orbem. Hanc legatiam Eugenii quondam filii, nunc amici, nunc patris, quin et totius Ecclesiæ nomine illi injungi, subeundam ardenter Viro Dei, qui nullis pro ipsius causa laboribus, nullis periculis umquam pepercisset. Hæc et similia ab Eugenio ad Bernardum semel et iterum, qui cunctis aderat Godefridus, mandata narrat. *Ita Manricus. Adeat lector Gaufridum biographum lib.* III, *cap.* II.

vocem Bernardi excitantis populum ad bellum sacrum multa comitantur miracula :

400 Soluta curia, et rege, *uti pergit idem Annalista num.* 3, ac Pontificibus reversis ad propria, ut necessaria ad iter præpararent, Bernardus Pater vicina loca et urbes, prædicans per provincias, non inæquali fructu peragravit. Et addebant voci ejus vocem virtutis miracula frequentia, quibus adeo fideles concitabantur, ut pene vacuas urbes, deserta oppida universi relinquerent, dum Sanctum sequebantur, Christo sub crucis signo militaturi. *Præter Odonem, de miraculis paullo ante locutum, habemus testem irrefragabilem Gaufridum loco jamjam desi-* B *gnato : nam de signis, quibus Dominus sermonem Viri sancti confirmabat,* Sed quantis, *ait*, et quam multiplicibus signis? Quanta vel numerare, nedum narrare difficile foret. Nam et eodem tempore scribi cœperant ; sed ipsa demum scriptorem numerositas scribendorum, et materia superavit auctorem : nimirum cum aliquando una die viginti, seu etiam plures ab incommodis variis sanarentur, nec facile ab ejusmodi dies ulla vacaret. Denique plures eo tempore Christus per Servi sui tactum et orationem, ex ipsis etiam matrum uteris cæcos videre, claudos ambulare, aridos convalescere, surdos fecit audire, et mutos loqui. *De ingenti autem cruce signatorum multitudine juvat audire Sanctum ipsum, hæc de illa Eugenio scribentem in epistola, quæ est ordine* 247 *apud Mabillonium :* Mandastis, et obedivi, et fœcundavit obedientiam præcipientis auctoritas : siquidem annuntiavi et locutus sum, multiplicati sunt super numerum. Vacuantur urbes et castella ; et pene jam non inveniunt, quem apprehendant septem mulieres, virum unum ; adeo ubique viduæ vivis remanent viris.

C

Lingonenses episcopum ac clerum reconciliat: acta in causa Samsonis ep..

401 *Atque hæc quidem* Bernardus *in locis, in quibus erat præsens, effecit viva voce ; a quibus vero aberat, quia ad illa ire, vel tam cito ire non poterat, quantum præstiterit igneis litteris, et ad accendenda fidelium corda accommodatis, quid memorem? Adisis historicum Cisterciensem cap.* V *citato, num.* 8 : Cæterum, *inquit*, inter bellicos apparatus hoc ipso anno Lingonenses episcopum et clerum inter se dissidentes paci reddidit. Et intercessit miraculum prævisum; et in miraculo prophetata pax, cum minus consequenda putabatur. *Res narratur apud Gaufridum lib.* IV *Vitæ, cap.* V, *num.* 239. *In Annalibus Cisterciensibus cap.* VI *exstant Eugenii PP. gesta adversus infideles, ac* Bernardi *ad hunc pro Samsone archiepiscopo Remensi epistola, quæ inter Bernardinas a Mabillonio vulgatas est ordine* 247. *Ex iis autem, quæ laudatus editor ad illam notat :* Solemne quondam erat, ut reges in præcipuis festis coronam acciperent festivo ritu, ut hic apud Bituricas ante Jerosolymitanam expeditionem. Bituricensis archiepiscopus id sibi in sua ecclesia deberi contendebat. Quare cum id Samson præstitisset apud Bituricas, reclamante Petro archiepiscopo, Eugenius usum pallii eidem Samsoni interdixit. Pon- D tificias hac de re litteras habes in Patriarchio Bituricensi, ex aliis notis; *ex iis, inquam, perspicuum fit primo, hanc sententiam, cui regis Ludovici Junioris causa erat immixta, latam fuisse non sine periculo, ne vel omnino refrigesceret vel penitus exstingueretur ardor erga dictam expeditionem. Secundo, suam recte auctoritatem interposuisse Virum sanctum huic controversiæ componendæ, si præsertim ejusdem circumstantias expendas.*

402 *Audiamus Manricum capite* VI, *num.* 7 : Erat Samson. . integræ famæ præsul. . et Ludovico inter charos semper habitus, tunc ab accepta corona charior adhuc. . Turbavit regem, principes, et populum promulgata sententia, quantumvis justa, quantumvis ex Dei zelo profecta fuerit, et universam transmarinam expeditionem, quam adeo omnes ardebant, exasperato rege, a cordibus fidelium pene avulsit. Sed Bernardus . . sive gratia in Samsonem, quem multa charitate prosequebatur, seu reverentia eximiæ religionis, qua præcellebat inter alios Galliæ præsules ; seu tandem regi aut deferens E aut timens ; deferens, inquam, sancto illius zelo, quo per tot sumptus, tot labores proprios, tot pericula terræ marisque, orientalem parabat expeditionem ; sed et timens, ne forte irritaretur contemptus a Pontifice.. a proposito posset revocari ;.. paterna, qua pollebat, auctoritate, et libertate, qua semper utebatur in causis Christi, has ad Eugenium litteras scripsit non vacuas zelo, sed prudentia plenas.

re controversia illa obsecundat [illegible] sacro.

§ XXXVIII. Sceleratus contra Judæos prædicator repressus, et ad frugem reductus a sancto Doctore; cautela contra falsarios litterarum ejus.

Barbarum in Anglia Judæorum facinus in puero

Atrocissimam Christianorum adversus Judæos persecutionem in Gallia et Germania excitatam memorat Annalium Cisterciensium scriptor cap. VII. *Causam dedit perfidæ istius sectæ* F *barbarum facinus, quod apud Nortwicum in Anglia crucifixisset puerum quemdam nomine Willelmum : de quo tamquam martyre jam pridem actum fuit in Opere nostro ad diem* XXV *Martii, tomo III istius mensis, pag.* 588 *et sequentibus. re innexa anno Christi* 1144. *Persecutionis tuba fuit eremita, cui nomen Radulphus, Christianos contra illos commovens prædicationibus suis. Opportunitas accessit ex orientali contra Saracenos expeditione, quam S.* Bernardus *tantopere promovebat. Quia itaque res illa affinitatem quamdam habet cum historia belli sacri, de qua tractamus, eam in compendio referemus e laudato Annalium conditore. Judæis itaque ubique invisis Christiano potissimum populo maxime nocuit ferina illa innocui pueri carnificina.* Hinc quippe odia Christianorum, *ait*, in ipsos aucta, atque zelo in vindictam transeunte, et divitiarum, quibus abundabant, sæva cupiditas, multi in eorum perniciem conspiravere, et iræ excandescentis semel in Sarracenos, tamquam in Christi hostes, facilior ad Judæos transitus fuit. Extat epistola Petri Venerabilis ad regem Galliæ scripta ;

A scripta; severa in gentem, Sarracenorum gente deteriorem perniciosioremque, et quæ, ut non deputet ultimo supplicio, at opibus mulctandos persuadet, quas a Christianis per scelera extorsissent *(dictæ epistolæ fragmentum in eisdem Annalibus recitatur.)* Itaque Petrus, qui mitior, bonis omnibus; cæteri capite plectendos fore clamabant.

ansam dedit Radulfo monacho commovendi populos ad occidendos Judæos

404 Ast inter alios eremita quidam, Radulphus nomine, seu nimio zelo, seu captandæ plebis avidus, et prædicandi, quasi a Bernardo missus, munus usurpans, crucem contra Sarracenos orientales, verum contra domesticos Judæos internecionem et mortem concionabatur. *Loquentem de eo audiamus Ottonem Frisingensem lib.* I *De gestis Friderici I imperatoris cap.* XXXVII: Inter hæc Rudolphus monachus, vir quidem religionis habitum habens, religionisque severitatem solerter imitans, sed literarum notitia sobrie imbutus, eas partes Galliæ, quæ Rhenum attingunt, ingreditur, multaque populorum millia ex Agrippina, Moguntia, Vormatia, Spira, Argentina, aliisque vicinis civitatibus, oppidis seu vicis, ad accipiendam crucem accendit; hoc B tamen doctrinæ suæ non vigilanter interserens, quod Judæi in civitatibus oppidisque passim manentes, tamquam Christianæ religionis hostes trucidarentur. Quod doctrinæ semen in multis Galliæ, Germaniæque civitatibus vel oppidis tam firmiter radicem figens germinavit, ut plurimis ex Judæis hac tumultuosa seditione necatis, multis sub principis Romanorum alas tuitionis causa confugerent. Unde factum est, ut non pauci ex ipsis hujusmodi immanitatem fugientes, in oppido principis, quod Noricum, seu Norenberg appellatur, aliisque municipiis ejus, ad conservandam vitam se reciperent. *Hactenus Otto de pseudo-apostolo illo.*

sub prætextu prædicandi crucem jussu S. Bernardi, qui et contra eum,

405 Doluere episcopi, *uti subjungit Manricus num.* 4, sanguinem effusum, jus gentium violatum, desertas urbes, et se contemptui haberi ab uno monacho, qui sub prætextu prædicandæ crucis, ex injuncto Bernardi, ipsis non solum inconsultis, sed renitentibus, totam fere Germaniam perturbaret. Unde et Henricus, Moguntinus præsul, querulas ad Doctorem sanctum litteras dedit, quod talem hominem sibi substituisset (namque ita credebatur) per quem tam C gravia, tam scandalosa per speciem zeli et justitiæ prædicarentur. Tunc Sanctus Pater purgandæ tali calumniæ, et nihilominus reprimendo serpenti malo, primum ad eumdem Moguntinum, mox ad omnes episcopos Germaniæ scripsit epistolas. *Porro exemplar epistolæ ad Henricum archiepiscopum Moguntinum, quæ in editione Mabilloniana est ordine trecentesima sexagesima quinta, alias* 323, *inter alia sic habet:* Homo ille, de quo agitur in litteris vestris, neque ab homine, neque per hominem, sed neque a Deo missus venit. Quod si se monachum aut eremitam jactat, et ex eo sibi assumit libertatem, vel officium prædicationis; potest scire, et debet, quod monachus non habet docentis, sed plangentis officium: quippe cui oppidum carcer esse debet, et solitudo paradisus. Hic vero a contrariis, et solitudinem pro carcere, et oppidum habet pro paradiso. O hominem sine pectore, o hominem sine fronte! Cujus stultitia elevata est super candelabrum, ut appareat omnibus, qui sunt in domo. Tria sane sunt in eo reprehensione dignissima: usurpatio prædicationis, contemptus episcoporum, homicidii approbati libertas. *Alia, quæ superaddit, et quibus pseudo-doctorem istum arguit, ac vitam Judæo non auferendam defendit; invenies in dicta epistola.*

et pro sacra militia

406 *Legi etiam meretur ibidem epistola* 363, *alias* 322, *qua Vir sanctus, uti habet titulus,* Ad arma contra infideles pro defensione orientalis ecclesiæ suscipienda hortatur. Præterea contra turbulentum quemdam prædicatorem docet, Judæos non esse persequendos, nedum occidendos. *Inscribitur* archiepiscopis, episcopis, et universo clero et populo orientalis Franciæ, et Bajoariæ. *Ceterum hæc epistola veluti classicum est ad sacram expeditionem: de qua Guillelmus Tyrius in belli sacri historia lib.* XVI, *cap.* XVIII, *ista loquitur,* S. Bernardum *laudans, aliis elogiis superius eidem sancto militiæ sacræ Præconi apud nos in præsenti materia datis conformia:* Vir, *ait,* immortalis memoriæ, et honestæ conversationis speculum, dominus Bernardus, Clarevallensis abbas, piæ in Domino, et per omnia amplectendæ recordationis, ad prædicti Deo placiti muneris executionem præcipuus eligitur: qui injunctæ sibi dispensationis sedulus executor, ejusdem operis secum Deo amabiles trahens comministros, impiger, indefessus, licet corporis esset invalidi, tum propter jejunia pene continua, E et subtilem nimis dietam, regna circuit, regiones obambulat, euangelizans ubique regnum Dei *etc.*

scribit, ac pseudo-doctorem illum convertit.

407 *Sed ut ad Judæorum causam redeamus, non abs re fuerit audire Ottonem Frisingensem supra allegatum:* At præfatus Clarævallensis Abbas hujusmodi doctrinam præcavendam docens, ad Galliæ, Germaniæque populos nuntios, seu litteras destinavit, in quibus ex auctoritate sacræ Paginæ luculenter ostendit, Judæos ob scelerum suorum excessus non occidendos, sed dispergendos fore. Unde et Psalmographi testimonium induxit, in LVII *(immo* 58) psalmo dicentis: « Deus ostendit mihi super inimicos meos, ne » occidas eos ». Et item: « Disperge illos in » virtute tua ». *Hactenus historicus ille cap.* XXXVIII. *Præsens de falso ac fallente doctore Radulpho argumentum absolvam, dum duo observanda ostendero. Alterum est, ejusdem Radulphi temeritatem non modo coërcitam fuisse a Viro sancto; sed ipsum etiam ab hoc fuisse conversum ad optimam frugem, teste Ottone Frisingensi lib.* I *citato, cap.* XXXIX, *ubi scribit ista de nostro Abbate:* Moguntiam quoque veniens, Rudolfum in maximo F favore populi morantem invenit. Quo accersito, permonitoque ne contra monachorum regulam, per orbem vagando, propria auctoritate verbum prædicationis assumeret; tandem ad hoc eum, ut, sibi promissa obedientia, in cœnobium suum transiret, induxit. *Tametsi vero hoc sit actum quando* S. Bernardus *in Germaniam se contulerat, ut militiam crucis orientalem ibidem annuntiaret; hoc tamen loco illud cum præcedente Radulphi historia conjungimus, addentes insuper epiphonema Manrici cap.* VIII: Sic Bernardus, quem non Ecclesiæ præsules, non principes, robore suæ potentiæ compescuerant, persuasione compescuit, et citius dictu venit, vidit, vicit, peccata submovens, servans peccatorem. Verum est tamen, Moguntinum populum, qui Radulpho adhæserat, discessum ejus impatienter tolerasse: *lego enim apud Ottonem cap.* XXXIX *supra citato,* rem *illam accidisse* populo graviter indignante, et, nisi ipsius sanctitatis consideratione revocaretur, etiam seditionem movere volente. *Tantam sibi apud seductum populum auctoritatis conciliarat pseudo-apostolus iste.* Sed, *ut subdit*

AUCTORE J. P.

subdit Manricus de sancto Patre, continuit reverentia illius omnes ; et quod semel Bernardus improbasset, approbare non ausis, simplex ipsius verbum pro lege fuit. *Et hoc primum, quod observatum volebam ; cui nunc subjicio alterum.*

addens cautelam contra falsarios suarum litterarum.

408 *Sanctus Pater in epistola* 363, *quam citabam, hæc scribit :* Illud quoque admonitos vos esse, est necesse, fratres dilectissimi, ut, si quis forte amans primatum gerere inter vos, expeditione sua regni voluerit exercitum prævenire, nullatenus audeat : et si a nobis missum se simulet, non est verum : aut si ostendat litteras tamquam a nobis datas ; sed omnino falsas, ne dicam furtivas, esse dicatis *etc. Annalium Cisterciensium confector in hunc epistolæ locum animadvertit ista cap.* VII, *num.* 9 : Cardinalis Baronius dum hæc narrat, in ea sententia est, ut putet, Sanctum, dum contestatur omnes, ne litteras a se missas acciperent, quas scirent esse falsas, a Nicolao sibi præcavisse, illo nimirum, quem præcedenti anno in Clarævallis monachum susceptum ; hoc, scribentem Bernardi patris nomine ad Comitem et proceres Britanniæ superius vidimus ; quin et ejusdem sigillum, stylumque in B grave ipsius et aliorum damnum simulare consuetum, infra dicemus. Sed, *uti recte observat idem Manricus,* non crediderim, *inquit,* tam cito comprehensum a sancto Patre, maxime in ejus obsequio permansurum per annos aliquot. Neque est, cur ad incerta recurramus, cum certa habemus. Radulpho prædicante sub ejus nomine, quæ fuit querela Henrici Moguntini, præcavet sibi a simili fallacia. *In memoriam revoca, quæ de Nicolao Arremarensi antea præmisi : de Radulpho autem nonnulla per prolepsim modo dixi ; nonnulla dicam proxime, oblata opportunitate peregrinationis Germanicæ, quam* S. Bernardus *suscepit, partim ut eum compesceret, partim ut ejusdem regionis principes ad bellum sacrum excitaret.*

§ XXXIX. Germaniam peragrat pro militia sacra ; linguæ gratia ; perorantis vis ac fructus ; miracula ; colloquium cum S. Hildegarde ; conversio Alexandri Coloniensis.

C

Cur S. Bernardus in Germaniam sit profectus.

D*uplex causa Virum sanctum in Germaniam evocavit. Utramque exprimit Otto Frisingensis laudatus, lib.* I *cap.* XXXIX *hæc memorans :* Igitur innumerabilibus in occidentali Gallia ad transmarinam expeditionem excitatis, Bernardus prædicationis nomine movendum orientale Francorum regnum aggredi disponit, tam ob hoc, ut animum principis Romanorum sacræ exhortationis verbo ad accipiendam crucem emolliret, quam ut Rudolfo, occasione Judæorum crebras in civitatibus seditiones populo contra dominos suos moventi silentium imponeret. *Duæ igitur hæ rationes Virum moverunt, ut in Germaniam se conferret : quibus duplex respondit fructus ab ipso intentus, præter alios non tam ab eodem sancto Patre quæsitos, quam sponte oblatos. Sed habenda etiam ratio temporis, quo illuc profectus est.*

et quando

410 *Baronius ad annum Christi* 1146, *num.* 25, Ubi, *inquit,* ad finem præsens inclinaret annus, se contulit in Germaniam. *Sed Manricus ad eumdem annum cap.* VIII, *num.* 2, *longe probabilius esse censet, iter illud accidisse citius. Expendendas proponamus illius rationes :* Cardinalis Baronius sub finem hujus anni profectum putat, motus, ut credo, historia miraculorum ejus in Procœmio, quæ a prima Dominica Adventus exordium sumit. Verum cum in eadem historia scriptum sit cap. 15, sanctum Patrem hujusmodi occasione exulasse a filiis fere per annum ; et alias Claramvallem ingressum non multo post festum Purificationis anni sequentis ; cogimur contra eumdem Baronium dicere, aut adiisse Tolosam contra Henricum, antequam in Germaniam se conferret, aut Germaniam ante finem anni intrasse : quamvis miracula non a primo ejus ingressu, sed ab accessu ad Constantiam scribi cœperint : atque hoc longe probabilius judico, nec non conformius ipsi narrationi. Utcumque fuerit, Germaniam Sanctus intrans utrumque scopum attentius intuebatur, ut et Christianos cieret in Sarracenos, et a Judæis retraheret. E *De his jam diximus, per prolepsim etiam relata conversione Radulphi, quæ proprie hujus erat loci. De illis vero nunc singillatim agendum superest.*

quando item cum fructu

411 Constat in primis, *asserente Manrico cap.* VIII, *num.* 4, sub finem mensis Octobris ad Wormatiam urbem commoratum, multos ad bellum sacrum cruce signasse. De ipso namque, sub initium Januarii anni sequentis eamdem urbem rursus adeunte, Philippus * tunc archidiaconus, post monachus, qui præsens fuit, scribit in hæc verba, *quæ habentur infra libro sexto Vitæ, part.* II *apud nos cap.* III : Transierat per Wormatiam ante duos menses, et sermone habito innumerabilem ibi signaverat populum signaculo militiæ Christianæ. *Quid deinde?* Francfordiæ, *sicut pergit idem Annalista cap.* VIII, *num.* 4, convenit imperatorem, quædam cum eo negotia tracturus, ac velut obiter suggesturus de bello sacro, et semina jacturus, quæ postmodum Spiræ fœcundarentur. Nec virum, quamvis sui reverentissimum obsequentissimumque, facilem invenit in hoc negotio : quin aversantem iter transmarinum ; nec persuasibilem, ut ad illud adduceretur, *non obscure testatur* Philippus auctor, paucis, sed F oculatus testis, cuncta describens, dum gesta Spiræ pandit in hunc tenorem *lib.* VI *Vitæ, parte* I, *cap.* II : Prius enim apud Frankenvoert regem secreto convenerat Vir beatus, admonens, ut ipse saluti propriæ provideret in tempore misericordiæ uberis. Cui cum respondisset, nullum sibi hujus militiæ inesse propositum ; tacuit Vir mansuetissimus, dicens non esse parvitatis suæ importunius instare regiæ majestati. *Hinc planum fit, magna dicendi ac persuadendi vi opus fuisse sancto Patri, ut Conradum ita tunc animo comparatum, postea Spiræ flecteret in quam volebat partem.*

* imno Vuolkmarus clericus Constantiensis, post monachus

412 *At Francofurto discedere in alia Germaniæ loca cum Sancto non possumus, nisi ab ipso ibidem gesta narremus. Helmoldus presbyter in Chronicis Slavorum anno* 1556 *Francofurti editis cap.* LX, *pag.* 128 *et seq. hæc ita memoriæ prodidit :* Circa tempora dierum illorum ortæ sunt res novæ, et toti orbi stupendæ. Præsidente enim sanctissimo Papa Eugenio, Conrado quoque tertio gubernacula regni moderante, claruit Bernardus Clarevallensis abbas, cujus fama tanta signorum fuit opinione celebris, ut de toto orbe

A orbe confluerct ad eum populorum frequentia, cupientium videre, quæ per eum fiebant mirabilia. Hic itaque egressus in Teutonicam terram, venit ad celebrem curiam Franckenvort, quo tunc forte rex Conradus cum omni principum frequentia festivus occurrerat. Cum ergo sanctus Vir in ecclesiis positus curandis ægrotis in nomine Domini propensius instaret, astante rege et summis potestatibus, incertum erat inter tantas populorum catervas, quid quis pateretur, aut cui forte subveniretur. Aderat illic comes noster Adolphus, certius nosse cupiens ex operatione divina virtutem Viri.

ibidem facta, 413 Inter hæc offertur ei puer cæcus et claudus, cujus debilitatis nulla potuit esse dubitatio. Cœpit ergo vir sagacissimus intentare solerter si forte posset in hoc puero, sanctitatis ejus experimentum capere. Cujus incredulitati, veluti divinitus edoctus Vir Dei, remedium providens, puerum præter morem jussit sibi applicari: cæteros enim verbo tantum consignavit; hunc vero exhibitum manibus excepit, oculisque morosa contrectatione visum restituit. Deinde genua contracta corripiens, jussit eum currere ad gra-
B dus, manifesta dans indicia recuperati tam visus quam gressus. *Hæc Francofurti a* Bernardo *gesta refert Helmoldus.*

colloquium cum S. Hildegarde; 414 Inde, *ut dicitur in Chronico Hirsaugiensi Trithemii, anno* 1690 *typis monasterii S. Galli recuso, ad annum* 1147, *pag.* 415, navigio descendens pervenit ad Bingios, ubi Hildegardis monialis virgo Christi devotissima.. in monte S. Ruperti construxit cœnobium, cum qua dulces fertur de futura felicitate miscuisse sermones. Erat namque divo Bernardo sancta Christi famula et scriptis nota, et relatione multorum in Domino comprobata. Ad quam cum pervenisset, post orationes consuetas et salutationis obsequia, præcepit sibi volumina exhiberi, quæ illa divinitus inspirata conscripsit: quibus diligenter ex parte revisis, ultra quam dici potest admirans, dixisse fertur ad socios: « Hæc scripta non sunt » humanitus adinventa, nec potest ea mortalis » homo capere, nisi ad Dei similitudinem intus et » in anima fuerit reformatus per amorem ». *Plura, quæ Sanctus tunc dixisse fertur, ibidem legi possunt. Et hic quidem fructus videtur ab eo non quæsitus dum in Germaniam tenderet, sed*
C *ultro, dum ibi jam degeret, oblatus, ut Hildegardem corroboraret adversus hominum obloquia; si ipsius cum illa collocutio vere subsistat: quod ideo addo, quia nonnulla eidem incommodant.*

cui tamen colloquio aliqua incommodant. 415 *Etenim Manricus, relata cap.* VIII *num.* 6 *et* 7 *ex Trithemio collocutione ista, ibidem num.* 7 *eum ita concludentem recitat:* Sanctus vero Domini famulus Bernardus valedicens virgini Christi Hildegardi, cœptum iter per descensum Rheni, continuat, et in Bopardia paralyticum in medio populi, manu illi imposita curat. Inde per Mosellæ alveum Treverim conscendit, et tres cæcos, claudum unum, et surdam mulierem in eadem civitate, omni inspectanti populo, curavit. *At subdit prædictus historicus Cisterciensis:* Hæc ex Trithemio; quod attinet ad tempus, dubia fide: quippe omissa a Philippo, qui ex colloquio Conradi cum Bernardo ad Francofordiam, gesta Sancti describit per dies singulos. Sed neque Sancta, ut ipse Trithemius ait in Chronico Spanheimensi, ante annum MCXLVIII Bingionum terram * cum conventu suo occupaverat. *De hac Sancta erit agendum ad diem* XVII *Augusti Tomus IV.*

* al. ad Bingos

Septembris cum Martyrologio Romano; de qua etiam inferius recurret sermo. Hic non addimus epistolas duas, quarum unam ab illa ad sanctum Patrem; alteram autem ab hoc ad illam datas recitat num. 8 *et* 9 *idem Manricus: major enim nobis se offert et longe illustrior rerum dicendarum copia in Viro sancto Germaniam peragrante, armaque sacra annuntiante, nec non prodigiis frequentissimis ibidem coruscante. Et itaque illic peregrinanti comites nos adjungamus, ita tamen, ut quæ pertinent ad loca Germanicæ peregrinationis, ejusdemque socios, ac creberrima, testatissima, omnisque generis miracula, tum ibidem, tum in reditu ad suos Claravallenses sunt a magno Thaumaturgo nostra edita, Domino sermonem ejus confirmante tot tantisque sequentibus signis, non simus hic daturi; sed lectorem mittimus ad librum miraculorum istorum, quem infra recudemus, ac notis illustrare conabimur.* AUCTORE J. P.

416 Est tamen pro miraculo habendum, quod sancto Viro prædicante natali lingua, Gallicana nimirum, cujus Theutonici omnino essent expertes, populum nihilominus audientem, sed non intelligentem, usque ad lacrymas provocaret ad compunctionem, *ut observat Manricus cap.* IX, *num.* 5, *rem confirmans e Cæsarii, supparis auctoris Homilia* XVI *De infantia Christi, e qua citat ista:* Tempore Conradi imperatoris cum S. Bernardus in Alemania lingua Gallica prædicaret, ita populum accendit, ut uberrime fleret: et cum tunc ejus verba non intelligeret, postea cum interpres peritissimus Sancti sermonem exponeret, populus non est motus. *Tanta videlicet erat potentissimi Præconis, præsentis, loquentis atque ardentis vis. Hæc fortius confirmantur a Gaufrido lib.* III *Vitæ, cap.* I, *num.* 158, *ubi de mirifica linguæ ejus gratia scribens, ita loquitur ad nostrum propositum:* Inde erat, quod Germanicis etiam populis loquens, miro audiebatur affectu, et ex sermone ejus, quem intelligere, utpote alterius linguæ homines, non valebant, magis quam ex peritissimi cujuslibet post eum loquentis interpretis intellecta locutione, ædificari illorum devotio videbatur, et verborum ejus magis sentire virtutem: cujus rei certa probatio tunsio pectorum erat, et effusio lacrymarum. *Mirum itaque non est, frequentissimo ac constipatissimo concursu ad sanctum hunc Oratorem fuisse viam ab auditoribus affectatam: de qua re vide inter miracula cap.* I, *occasione miraculorum, quæ facta sunt Constantiæ, et quibus etiam nonnulla consignat Trithemius in Chronico Hirsaugiensi ad annum* 1147. *Maxima in Sancto persuadendi vis:* E F

417 *Miram vero atque insignem Alexandri Coloniensis conversionem, Basileæ a Viro sancto impetratam, ita exponit auctor Annalium Cisterciensium eodem cap.* IX, *num.* 11 *et* 12, *quam et nos hoc loco desiderari non patimur:* Hunc, *ait*, cum Romam proficisceretur, Bernardo obviam factum superius vidimus; quin et videntem divinæ virtutis opera, sive magis expertum in se ipso, quod statim dicam, tandem dedisse manus Sancti monitis, et se itineris socium adjunxisse, monachum induiturum in Claravalle. Verum quo loco, et quo ordine hæc acciderint, aliunde nobis venit excipiendum. Et locum quidem habemus ex Godefrido sancti Patris notario, qui virum ad Basileam conversum tradit, quippe Sancto egrediente prædictam urbem, meminit Alexandri, et statim subdit: Iste est Alexander, qui in eisdem diebus ad Viri Dei sacra monita, ostensionemque virtutum, secu- *Alexander Coloniensis:*

 tus

AUCTORE J. P.

tus est eum, *ex lib.* IV *Vitæ* S. Bernardi, *cap.* VI, *num.* 241; *de quo etiam lib.* VI *Vitæ seu miraculorum parte* I, *cap.* I, *num.* 283. *At qualis ille fuerit, et quo modo, ac ordine conversus, edocet Exordium magnum Ordinis Cisterciensis apud Tissierium distinctione* I, *cap.* XXV : Apud Coloniam Agrippinam, quæ est insignis metropolis Germaniæ, fuit magister quidam, Alexander nomine, canonicus (S. Mariæ ad Gradus, *uti habet notula marginalis)* doctorque famosissimus in cadem urbe.

miro modo

418 Accidit autem, ut Dei famulus beatus Bernardus ClaræVallensis abbas, jubente sancto Papa Eugenio Germaniam ingrederetur, Jerosolymitanum iter Conrado imperatori et populo terræ prædicaturus. Cumque ibidem signis et virtutibus innumeris coruscaret, videns imperator mirabilia magna, quæ Dominus per eum ostendebat, compunctus corde, crucis signum de manu ejus accepit, Jerosolymam profecturus. Nec distulit hoc idem facere innumera hominum multitudo: ita ut incredibili fidei ardore succensi, scissuras et fimbrias de vestimentis Famuli Dei, quæ propter hoc ipsum nova frequenter accipe- B re cogebatur, undique certatim diriperent, seque infelices arbitrarentur, quicumque de indumentis ejus cruces habere non mererentur. Multi quoque ex eis nobiles ac sapientes viri, per manum illius sese Domino reddiderunt, qui in Claramvallem ab eo deducti et monachi facti, maximum deinceps in Ecclesia Dei fructum attulerunt.

ad statum monasticum

419 Ex quibus etiam extitit unus supra memoratus vir nobilis Alexander : qui eo tempore juvenis et sæcularis scientiæ typho * turgens, divitiarum quoque et transitorii honoris infulis adornatus, nihil minus quam conversionem cogitabat.: sed Deus, qui comprehendit sapientes in astutia sua, mirabili hoc ordine, sicut sequentia declarabunt, adimplevit. Cum enim beatissimus Pater Bernardus ipsum de conversione monuisset; ille seculari scientia vel opulentia tumens respondit, se ad præsens nil minus cogitare, vel velle, quam habitum sumere monachalem. Eadem igitur nocte cum membra sopori dedisset, apparuit ei in visione idem Homo Dei, erigens eum de grabato, in quo graviter languere videbatur, ac restituens sanitati. Deinde tulit habitum suum, quo erat ipse indutus, et ex eo contexit Alexan- C drum. Qui cum eumdem habitum semel et secundo rejectum ab humeris indignanti animo repulisset; tertia tandem vice collo ejus injectum, et corpori valenter astrictum compulsus est retinere. Deinde Pater sanctus baculum, quem manu tenebat, ipsius manui tradens, futuræ prælationis gratiam denotavit, et ita abire præcepit.

* *i. e.* superbia, vel mentis elatione

conversus est

420 Evigilans autem Alexander nihil adhuc pro hujusmodi revelatione mollescere poterat, sed in eadem animi duritia persistebat. Eodem vero die cum ille beatissimus Abbas ad mensam recumberet, oblatus est ei piscis, qui perca nominatur, ut ex eo reficeret. Quo viso, Vir Domini erectis in cælum oculis, super eumdem piscem diutius oravit : et benedicens illum, præfato Alexandro pro pitantia * transmisit. Quem dum ille gustare inciperet, ad primum illico morsum meruit in semetipso feliciter experiri, quantæ virtutis esset oratio Famuli Dei : nam repente mutatus in alterum virum, compunctus est valde, et cœpit ubertim super eumdem piscem lacrymas fundere. Mirabatur vero seipsum, nesciens, quid haberet, vel cur fleret. Tandem recordatus visionis, quam nocte præterita viderat, intellexit

* *i. e.* portione

a Domino gratuita ejus miseratione se esse præ- D ventum. Unde supernæ vocationi ex intimo corde gratias agens, beato Dei Famulo in continenti se reddidit. A quo benigne susceptus, et in Claravalle monachus factus, et deinceps Grandissilvæ pastor effectus, adeo in sanctitate vitæ profecit, ut postmodum fieret Cisterciensis abbas cœnobii (nonus, *uti habet notula marginalis)* ac totius Ordinis pater universalis. Hæc nos, sicut ab eodem Dei famulo Alexandro audivimus, fideli relatione deprompsimus. *Mabillonius Vitæ* S. Bernardi *libro* VII, *qui excerptus est e magno Cisterciensi Exordio, ad hunc locum* totius Ordinis pater universalis, *observat ista col.* 1209 : Insignis hic locus ad illustrandam dignitatem abbatis Cisterciensis : de quo vide epistolam 4, num. 3, et epistolam 5 num. I.. Idem abbas ORDINIS PATER UNIVERSALIS item ab Herberto appellatur infra num. 17. *Cæterum mirabilis illa Alexandri conversio, unus denuo est e fructibus, ante excursionem Germanicam* a Bernardo *non quæsitus, sed in eadem ultro ipsi oblatus. Dicamus nunc, quam potenter rem gesserit Vir sanctus, ut Conradum induceret ad bellum sacrum.*

E

§ XL. Conradus imperator militiæ sacræ adscriptus; excursiones S. Bernardi per Germaniam; reditus in Galliam; miracula; conventus Stampensis; infelix Orientalis expeditionis eventus perperam Sancto imputatus.

Etiamsi status Germaniæ obesset Bernardi scopo, Conrado tamen imp. persuasit bellum sacrum

Nihil minus cogitabat Conradus, *ut memorant Annales Cistercienses cap.* X, quam crucem sumere, et, deserto imperio occidentali ad remotas Orientis plagas arma convertere : maxime cum Germania flagraret bellis civilibus, quibusdam principum divisis inter se, et, nisi ejus præsentia continerentur, forsitan ab imperio dividendis. Indixerat tamen generalem curiam F Spiræ, cui Bernardus adesset, in die natali Christi congregandam. *Factum videatur in libro* VI *Vitæ, qui est de miraculis, parte* I, *cap.* II; *ubi præterea invenies felicem a sancto Præcone intenti finis successum, Conrado, ac nepote ejus Friderico juniore, nec non innumeris principibus cruce signatis; adde miracula ibidem relata. Nec vero frustratus est* Bernardus *opera sua, dum discordes Germaniæ principes in gratiam reduxit, rem testante Ottone Frisingensi lib.* I *De gestis Friderici cap.* XLII, *cujus verba id non obscure videntur innuere. Sunt autem ista :* Igitur non solum ex Romano imperio, sed etiam ex vicinis regnis, id est, occidentali Francia, Anglia, Pannonia, innumeris populis ac nationibus hac expeditionis fama ad sumendam crucem commotis, repente sic totus pene occidens siluit, ut non solum bella movere, sed et arma quempiam in publico portare nefas haberetur.

Spiræ prædicat summo cum successu.

422 *Illud vero, quod perhibetur inter miracula Spiræ facta, parte* I, *cap.* II, *num.* 302, Ubi... egressi fuimus, et rex ipse cum principibus Sanctum Domini deducebat, ne comprimerent eum

A eum turbæ *etc.*; *illud, inquam, magis clare ac pathetice exprimit S. Antoninus parte* II *Historiarum, titulo* 17, *cap.* I, § VI, *ita de Bernardo loquens:* Apud urbem Spirensium tantus erat concursus, ut Conradus rex seu imperator, ne populus eum comprimeret, deposita chlamyde eum in proprias ulnas suscipiens de basilica asportaret. *Annales Cistercienses paullo ante assignati memorant num.* 6, *iconem Mariæ Virginis ter a sancto Patre salutatam Spiræ, semel eidem salutem reddidisse, cunctis audientibus. Et deinde num.* 8 *sermo est de lacte ejusdem Virginis, quo irroratus fuerit, nec non de salute ei dicta a beatissima Deipara in celebri monasterio Affligeniensi; quod factum differt in annum sequentem. Verum hæc inferius discutiemus. Nunc alia nos vocant, quæ Vir sanctus Spira discedens, atque alia Germaniæ loca peragrans, patravit.*

et lustrat alias Germaniæ urbes miraculis spectatissimus.

423 *Annalium Cisterciensium concinnator ad annum* 1147, *cap.* II, *num.* 1 *et* 2, Soluta, *ait,* curia, et salutato Conrado imperatore, ac Constantiensi episcopo, quem socium viæ, seu potius deductorem hactenus habuisset, Pater sanctus Spira discessurus Campensem sui Ordinis abba-
B tem secum adsumit, et reliquas totius, *quod accommode intelligendum,* Germaniæ urbes velocius peragrans, atque illustrans miraculis, verbum crucis adversus crucis hostes concionabatur. . Verum quas urbes, et quo tempore discurrerit, ex ipsis, quos secum adduxit, viæ sociis, qui cunctis interfuerunt, accipiat lector: *quem nos mittimus ad librum* VI *Vitæ, seu de miraculis, parte* II *cap.* III; *ubi de soluta curia Spirensi, transitu Sancti per civitatem Wormatiensem, ac miraculis. Inde Confluentiam, ac Coloniam Viator sanctus se contulit, signis de more eum comitantibus, prout mox citato capite licet videre. Quid referam alia, quæ Colonia profectus edidit Aquisgrani, Trajecti ad Mosam, Leodii, Gemblaci, Villarii, Cameraci, aliisque in locis, ne ipsa quidem Hispania inde exclusa, quamvis ibidem non esset, immo numquam ibi fuerit, sicut postea pluribus probabitur. At de innumeris Sancti prodigiis exstant luculentissima scriptorum testimonia; de quibus inferius dabitur tractandi locus. Diceres, Deum optimum maximum, qui facit mirabilia magna solus, tantas ex infinito omnipotentiæ suæ thesauro cum incom-*
C *parabili suo Thaumaturgo communicasse divitias miraculorum, ut nec numero, nec locis, nec temporibus, nec personis circumscribere ea voluisse videatur, tunc præsertim quando occidentis populos ad sacra bella ciebat Vir magnus.*

Varii viri illustres crucem admittunt

424 Dum hæc per sanctum Patrem agerentur, *ait Manricus cap.* IV, Conradus, qui vexillum belli sacri ab ejus manu Spiræ ante susceperat, expediturus quæcumque necessaria, conventum generalem indicit in Bajoaria, intrante mense Februario celebrandum. Huic quia Bernardus assistere non potuit, venerabilem Adamum, Ebracensem abbatem, cujus supra meminimus, substituit, litterisque tum Apostolicis tum propriis munitum voluit, per quas subdelegati officio (nam id etiam concessum) perfungeretur. *Porro quæ ibidem acta sint, describit Otto Frisingensis, qui eisdem adfuit, lib.* I *De gestis Friderici cap.* XL, *rem illigans mensi Februario, et inter alia,* Accepere, *ait,* eadem hora crucem tres episcopi, videlicet Henricus Ratisponensis, Otto Frisingensis, Reginbertus Pataviensis, *aliique viri illustres, de quibus ibidem fit mentio. Quidnam interea temporis* S. Bernardus? *Audiamus Gaufridum lib.* VI *Vitæ, seu parte* III *Miraculorum cap.* VI.

AUCTORE J. P.

Vir Dei ad Claravallenses rediturus claret miraculis; acta

425 Dominica die festum erat Purificationis beatæ Mariæ: et Francorum rex Ludovicus.. Catalaunum occurrebat Viro Dei. Plurimi quoque ex principibus utriusque regni convenerant.., ut de via Jerosolymitana communi consilio tractaretur. *Idem auctor plurima deinde recenset miracula, quæ in itinere Claramvallem versus ab ipso facta sunt, quæ alibi a nobis dabuntur. Porro historiæ belli sacri ratio requirit, ut silentio non prætereamus acta conventus Stampensis, in quo postrema Jerosolymitanæ profectionis capta consilia, Dominica Septuagesimæ, anno, in quo versamur,* 1147. *De hoc itaque conventu seu colloquio a pag.* 13 *ita scribit Odo de Diogilo supra laudatus:* Omnes igitur ad CIRCUMDEDERUNT ME * Stampas vocat *(Ludovicus rex),* ut pariter eligerent, quod pariter tolerarent: qui sicut fuerunt in veniendo alacres, sic utinam essent in electione prudentes. Congregata enim loco et termino episcoporum et nobilium multitudine tam gloriosa quam magna, prædictus etiam Abbas (Bernardus) et prædicaudus præsentiam suam obtulit, et rumorem attulit, et utroque E lætabundam reddidit concionem. Nam de Alemannia veniebat, regemque et regni proceres militiæ crucis Christi adjunxerat. Deinde diversarum nationum legnutur litteræ, nuntii audiuntur, et hæc usque ad vesperum protenduntur. In his duxerunt lætam diem, et quod superfuit, in crastinum distulerunt.

* *ita incipit Missa Dominicæ in Septuagesima*

in colloquio Stampensi;

426 Venit dies magis læta quam prospera. Interfuere congregatis, qui Græcos dicerent, sicut lectione et experientia noverant, fraudulentos. Rex autem et sui, qui merito nullarum gentium vires timebant, fraudes utinam timuissent! Sed quia non est consilium, nec prudentia contra Deum, elegerunt viam per Græciam morituri. Sic secunda dies terminata est, non secunda. Tunc viri nobiles, regis Rogerii nuntii confusi abeunt, dolentium habitu domini sui satis expresse monstrantes affectum: de dolis Græcorum prædicentes nobis, quod postea sumus experti. Nec mirum, si Rogerius rex potens et sapiens regem optabat, si Francos diligit, nostrarum partium oriundus. Postremo revolvit diem tertiam gratia Trinitatis, et congregati, gratia prius sancti Spiritus invocata, (quam pridie F utinam similiter invocassent!) deinde a sancto Abbate sermone habito spiritali, de regni custodia prosequuntur.. Inter hæc indicitur dies in Pentecosten profecturis. *Plura ibidem.*

ubi etiam prodigia edidit, uti et in pluribus Belgii locis:

427 *Nec vero Pater sanctus reliquit Stampas miraculis vacuas: unde item profectus, prodigiorum splendore ac multitudine iter suum, quo Claramvallem repetebat, egregie illustravit; quam dum ingrederetur, puerum surdum ac mutum sanavit. Referuntur ea accurate in libro* VI *Vitæ, seu Miraculorum parte* III: *unde etiam nos postea lectori illa legenda exhibebimus. Idem præmonemus de aliis bene multis, quæ Treviris, Metis, Tulli, Rutilæ acciderunt, et quorum ratio habebitur inferius. Addi interim his possunt ea, quæ Arnoldus Raissius in Auctario ad Natales Sanctorum Belgii Joannis Molani ad diem* XX *Augusti annotavit:* In Lutzenburgensi Ducatu adiit etiam aliquando monasterium Clari-fontis, quod a monialibus Ordinis ipsius sancti Bernardi hodierna die incolitur: visiturque in eo fons, qui etiamnum hodie a S. Bernardo, qui eidem bene precatus est, fontis S. Bernardi nomen

AUCTORE J. P.

nomen retinet; et cum fide ac devotione epotus, contra morbos opitulationi esse creditur. In ejusdem Ducatus confinibus situm pagum vocabulo Rutilam pertransiit, ubi ex patrum traditione posteri commemorant, eumdem sanctum Bernardum eodem tempore quasi exultabundum in hæc prophetica verba erupisse: O Rutila, Rutila, tu rutilabis aliquando; quæ Virum Dei de Cartusianis in istum locum post annos fere trecentos introducendis, ac ibidem modo adhuc habitantibus prædixisse, nullus inficias ibit, qui ipsius ardentissimum affectum erga Cartusianos voluerit considerare. *Hæc ibi; vellem apud antiquiores. Quibus adjungi potest vaticinium de cœnobio Bellopratensi, quod narrat citatus Raissius: de cœnobii Alnensis reformatione agit Manrieus ad annum* 1147 *cap.* III *in fine: de Gemblacensi ac Villariensi monasterio dicam* § XLVII. *De Villariensi monasterio vide pag.* 343 a, *de Gemblacensi* 342 f, 344 d, 393 c.

mortuum ad vitam revocat, dum prædicat in Germania:

428 *Sed antequam nos reliqua prosequamur, quæ ad expeditionem Orientis pertinent, prodigiis prope infinitis, quibus incomparabilis noster Thaumaturgus apostolicos peregrinationis suæ Alemannicæ labores illustravit, accenseamus unum primæ* B *notæ. Chronicon Claravallense ab anno Christi* MCXLVII *usque ad annum* MCXCII *perductum, auctore anonymo Claravallensi monacho, ex veteri codice ejusdem monasterii edidit Chiffletius in* S. Bernardi genere illustri asserto *pag.* 81 *et sequentibus; Chronicon autem illud sic incipit:* Anno Domini MCXLVII beatus Bernardus abbas Clarævallis in Alemannia crucem prædicavit: virtutes multas et magnas fecit: inter quas et mortuum illum resuscitavit, de quo habetur in libro Miraculorum domni Herberti. *Jam vero ne plus quam sat est immoremur militiæ sacræ rebus, quæ sunt extra* Bernardum, *congerendis; de discessu Conradi ac Ludovici in Orientem scribit Otto Frisingensis toties ante citatus, lib.* I *cap.* XLIV; *de eorum adventu cap.* LVIII; *de reditu Conradi cap.* LIX; *de infelici sacræ expeditionis eventu cap.* LX. *Quid referam Odonem de Diogilo, quid Baronium, quid Pagium, aliosque?*

infelix expeditionis orientalis eventus perperam ei imputatur.

429 *Porro de lamentabili hac tragœdia, quam submisso silentio mirari ac venerari debemus, scrutari autem non possumus, nedum comprehendere, illud Apostoli effatum ad Romanos cap.* II *repetamus:* O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ C Dei! Quam incomprehensibilia sunt judicia ejus, et investigabiles viæ ejus. Quis enim cognovit sensum Domini, aut quis consiliarius ejus fuit? *Adde illud Vatis regii:* Judicia tua, abyssus multa. *Illud item:* Justus es, Domine, et rectum judicium tuum. *Quid post hæc* S. Bernardus *tot tantisque curis, peregrinationibus, laboribus ac miraculis de sacra illa expeditione immortaliter meritus? Quid inter obloquia, quibus impetebatur Vir integerrimus, non secus ac si ipsemet fuisset in causa hujus funestissimæ ac deploratissimæ catastrophes? Quis illi inter hæc animus, quis sensus? Anne u vero abludere cuiquam videbimur, si dicamus; toto, quantus erat,* Bernardo *opus fuisse, ut bolum tam durum decoqueret? Sed vir ubique maximus, et tum in rebus adversis, quam in prosperis sua se virtute sustentans, animam possedit in patientia, et post casum undequaque acerbissimum, sive Christiani orbis bonum, sive tot animarum salutem, sive divinæ gloriæ amplificationem, si aliter Domino visum fuisset, sive calumnias sancto Patri impactas consideres, sive omnia denique, quæ extra ipsum erant; in magno tamen ipse mentis heroicæ culmine apud se stabat erectus, ita ut more consueto nullibi desiderari pateretur* D *operam suam, quando videbat negotiis publicis utilem illam esse posse. Etenim Manricus ad hunc ipsum annum* 1149, *quo Ludovicus VII Francorum rex, et Conradus imperator redierunt ex infelici expeditione Hierosolymitana,* S. Bernardus *exhibet bonis operibus intentum; prout ibidem legi potest. Vide quæ postea dicemus* § XLVIII *sub finem; item* § XLIX *ac* § L. *Ad annum autem* 1150 *cap.* I *profert justissimam ejus apologiam ex lib.* II *de Consideratione ad Eugenium PP. In memoriam revoca, quæ superius a nobis præmissa sunt* § XXXVI; *ubi ipsemet Otto Frisingensis episcopus,* Bernardo *alioquin non admodum favere solitus, Virum Dei excusat, et peccata Christianorum incusat. Quibus ad majorem rei confirmationem, ex Chronico Gaufredi cœnobitæ monasterii S. Martialis Lemovicensis, ac deinde Prioris Vosiensis in eadem diœcesi cœnobii, qui eodem sæculo floruit, addi possunt ista apud Labbeum tom. II Novæ bibliothecæ manuscriptorum librorum, ubi laudatus chronologus cap.* LII *hæc scribit de exercitu Christianorum:* Exercitus ille nihil omnino proficit, quia indisciplinate habuerunt: quapropter multi defecerunt, innumera- E bilesque perierunt propter iniquitatem suam: thesauros ecclesiarum, falsa promittentes vadimonia, ante iter auferebant: infimam plebem diris exactionibus affligebant, pompatice sequuti sunt et superbi humilem Christum, et erraverunt frustra a justo humillimo. *Hæc ille.*

§ XLI. Sancti Doctoris concertatio cum Gilberto Porretano.

Quis fuerit iste Gilbertus,

Quemadmodum perversa Abaëlardi dogmata, per S. Bernardum *repressa, sic errores Gilberti Porretani, episcopi Pictaviensis, ab eodem Viro sancto debellati, magnam ipsi invidiam conflarunt. Facta hujus negotii gravissimi, in quo tanta cum laude versatus est sanctus Doctor, referuntur a Manrico ad annum Christi* 1146, 1147, *et* 1148: *ad illos ergo redeamus, ac explanemus locum, quem de hac re notatum reliquit Gaufridus lib.* III *Vitæ* S. Bernardi *cap* II, *num.* 166: Fuit, *inquit,* Gillebertus, quem cognominavere Porretanum, Pictavorum episco- F pus, in sacris litteris plurimum exercitatus, sed sublimiora se etiam ipse scrutatus ad insipientiam sibi. *Erat* hic ex eadem civitate oriundus, *sicut affirmat Otto Frisingensis in Friderico lib.* I *cap.* XLVI *editionis supra citatæ, et ex discipulo magister, ex magistro tandem ibidem episcopus evasit.* Ab Adolescentia magnorum virorum disciplinæ se subjiciens, magisque illorum ponderi, quam suo credens ingenio; qualis primo fuit Hilarius Pictaviensis, post Bernardus Carnotensis, ad ultimum Anshelmus et Radulphus Laudunenses, germani fratres, non levem ab eis, sed gravem doctrinam hauserat, manu non subito ferulæ subducta, a scientia haud censura morum, vitæque gravitate discordante, non jocis vel ludicris, sed seriis rebus mentem applicarat. Hinc erat, ut tam gestu, quam voce pondus servans, sicut in factis, sic in dictis se ostenderet difficilem, ut numquam puerilibus, vix autem eruditis et exercitatis, quæ ab eo dicebantur, paterent animis, *teste eodem Ottone cap.* L.

et quos errores

431 *Mabillonius in Præfatione generali ad novam suam Operum* S. Bernardi *editionem* § V *num.* 58,

A *num.* 58, Hilarium hunc, *ait*, non alium esse existimo ab illo magno Hilario Pictaviensi episcopo, cujus auctoritate Gilbertus abutebatur, teste Gaufrido. Bernardus Carnotensis non aliunde, quam ex Ottonis testimonio mihi notus. Radulphus Laudunensis ex Guiberto et Hermanno Laudunensi monacho, et ex Gaufrido S. Bernardi notario notissimus (Vide hic tomum VI col. 1338, *id est, Gaufridi libellum adversus Gilbertum Porretanum sub finem*) uti et Anselmus ejus frater, Laudunensis ecclesiæ decanus. Commentarios in Psalmos, et in Pauli epistolas, atque in Boëtium dum condit Gilbertus, nonnulla secus, quam licebat, de divinitate, aliisque religionis capitibus philosophatur. *De ejus autem erroribus sic memorat Otto eodem capite* L: Erant inter cætera, quæ illi objiciebantur de divina majestate quatuor capitula: Quod videlicet assereret, divinam essentiam non esse Deum. Quod proprietates Personarum non essent ipsæ personæ. Quod theologicæ Personæ in nulla prædicarentur propositione. Quod divina natura non esset incarnata. Et præter hæc, alia minora *capitula jactabat*, id est: Quod meritum humanum at-B tenuando nullum mereri diceret præter Christum. Quod Ecclesiæ Sacramenta evacuando, diceret nullum baptizari, nisi salvandum; et cætera in hunc modum. *Adisis libellum Gaufridi.*

apud alios disseminarit; quorum item

432 *Errores item suos disseminavit, infectum blasphemiis toxicum aliis propinans. Etenim, referente Gaufrido in libro* III *Vitæ* S. Bernardi *cap.* II, *num.* 166, discipulis suis panes proponebat absconditos, furtivas propinabat aquas, nec facile quid saperet, immo quantum desiperet, personis authenticis fatebatur. *Orthodoxis vero id cordi fuit, ut veneno ejus opponerent antidotum. Facta describit Mabillonius a num.* 59 *his verbis:* Cum vero in frequenti suorum clericorum conventu sermonem habuisset episcopus, eosdemque errores disseminasset; duo ejus archidiaconi, Arnaldus et Calo, rem ad Eugenium tertium, tunc ad Gallias venientem, apud Senas in Tuscia deferunt. Pontifex causæ examen in Gallias remittit. Archidiaconi interim Bernardum in partes suas pertrahunt. Examen factum Autisiodori et Parisiis, judicium prolatum in concilio Remensi anni MCXLVIII. Quid in singulis conventibus actum sit, paucis Otto commemo-C rat, pluribus Gaufridus Bernardi notarius, qui et opusculum de rebus in concilio Remensi hac de re gestis, et post annos inde quadraginta epistolam scripsit ad Henricum Cardinalem episcopum Albanensem. Utramque scriptionem hic habes in fine tomi sexti.

ipse eidem opposuerint

433 De conventu Autisiodorensi, qui ab uno memoratur Ottone, nihil singulare comperimus: sed contra non pauca de Parisiensi. Habitum fuisse in SOLLEMNITATE PASCHALI tradit Gaufridus, ac proinde anno MCXLVII, quandoquidem concilium Remense MEDIANA QUADRAGESIMA anni sequentis fuit celebratum, ex Ottone, et quidem XI KAL. APRILIS, ex Appendice ad Sigebertum. Itaque coram Pontifice apud Parisios coram cardinalibus, episcopis, aliisque venerabilibus et eruditis viris sistitur Gilbertus, DE HIS CAPITULIS responsurus. Id actum PER ALIQUOT DIES. Producuntur contra eum duo magistri, Adam de Parvo-ponte, vir subtilis et Parisiensis ecclesiæ canonicus recenter factus, et Hugo DE CAMPO-FLORIDO, CANCELLARIUS REGIS, sancte affirmantes, se aliqua eorum ex proprio ejus ore audisse. Interim dum hinc inde multa sibi objicerentur, inter cætera dixisse traditur: « Confi- » teor Patrem alio esse Patrem, alio Deum; » nec tamen esse hoc, et hoc ». Dictum indigne tulit Joslenus Suessionensis episcopus. Hæc prima die contigerunt. Alia die accusatus, quod in prosa de Trinitate TRES PERSONAS TRIA SINGULARIA vocasset, Rotomagensis archiepiscopus (Hugo tertius is erat) CAUSAM AGGRAVAVIT dicens, DEUM POTIUS DEBERE DICI UNUM SINGULARE. Ita fere Otto episcopus Frisingensis de conventu Parisiensi.

AUCTORE J. P.

viri insignes,

434 Paulo aliter Gaufridus de eo agit, cui synodum Viterbiensem in eadem causa habitam præmittit. Gilberti ad Pontificem delatorem unum memorat archidiaconum Arnaldum, cui cognomen tribuit QUI-NON-RIDET. In conventu vero Parisiensi unum Gilberto adversarium opponit Bernardum « cui omne negotium Christi, » ubicumque eum contigisset adesse, tamquam » omnino proprium, protinus incumbebat ». Requisitus episcopus, ut suam ipsius in Boëtium expositionem, in qua suspecta continebantur capitula, proferret; AD MANUS SE NON HABERE respondit. Negabat autem episcopus docuisse vel credidisse aliquando se, vel litteris commendas- E se, QUOD DIVINITAS NON ESSET DEUS etc. Huc testes producebat e discipulis suis potissimum duos; Retoldum scilicet, Ebroïcensem episcopum, postea Rotomagensem, et magistrum Ivonem Carnotensem, alium sine dubio ab illustri illo Ivone episcopo Carnotensi. Existimo hunc esse magistrum Ivonem, canonicum Regularem abbatiæ S. Victoris apud Parisios, deinde Cardinalem ab Innocentio II creatum, ad quem Bernardi epistola 193. In his altercationibus Pontifex jubet prædictum librum afferri ad futurum concilium, QUOD EODEM ANNO IN CIVITATE REMORUM CELEBRARE PROPONEBAT: tametsi dilatum est in medianam Quadragesimam anni insequentis, sed intra unum annum a conventu Parisiensi, quem in festo Paschali præcedente habitum diximus.

ac doctrinam ipsius dis uoerant:

435 Interim missam ab auctore expositionem in Boëtium Godescalcus, tunc in Monte sancti Eligii prope Atrebatos abbas, postmodum ejusdem urbis episcopus, Eugenii mandato examinat, et ex ea capitula suspecta elicit, atque ex libris sanctorum Patrum auctoritates ipsis contrarias notat. Plura in Gilberti vitam et doctrinam F attulisset Albericus Ostiensis episcopus et Aquitaniæ legatus, nisi eum paullo ante mors prœmatura e medio sustulisset. Demum in concilio Remensi « ventum est ad discussionem capitulorum, » quæ prædictus abbas Godescalcus notaverat. » Sed quia ipse nimis erat elinguis, liber ille cum » Sanctorum testimoniis ei contrariis a domino » Papa traditus est sancto Bernardo ». Concilium constabat ex quatuor regnorum episcopis, Galliæ, Germaniæ, Angliæ et Hispaniæ. In his aderant viri magni, nec mediocriter litterati, Gaufredus de Oratorio Burdigalensis archiepiscopus, cujus suffraganeus erat Gilbertus; Milo Morinorum episcopus, Joslenus Suessionensis, et Sugerius abbas S. Dionysii: cui Francorum rex Ludovicus Jerosolymam proficiscens totius regni commiserat administrationem, et quidem addit Otto, JUXTA ILLIUS COENOBII PRÆROGATIVAM. Gaufredus de Oratorio, etsi Gilberti doctrinam non probabat, sed homini favebat.

436 Prima die consistorium ingressis, Gilbertus MAGNORUM VOLUMINUM CORPORA per clericos suos afferri curavit, causatus, decurtata

tata

AUCTORE J. P.

quos inter S. Bernardus, qui in conventu Remensi Gilbertum egregie ursit.

tata tantum testimonia ab adversariis proferri. Et « Quid necesse est, ait Bernardus, circa hujusmodi verba diutius immorari ? Non aliunde procedit scandali hujus origo, nisi quod plures credere vos credunt et docere, quod divina essentia vel natura, divinitas ejus, sapientia, bonitas, magnitudo, non est Deus, sed forma, qua est Deus. Hoc si creditis, palam dicite, aut negate ». Ille ausus est dicere, formam hanc Deum non esse. Tum Bernardus « Ecce *(ait)* tenemus, quod quærebamus : scribatur ista confessio ». Ita præcepit summus Pontifex, et domnus Henricus Pisanus, tunc Romanæ Ecclesiæ subdiaconus, futurus postea Clara-vallensis monachus, et ex abbate sancti Anastasii sanctorum Nerei et Achillei presbyter Cardinalis, ad ejus mandatum perrexit, et attulit chartam, calamum et incaustum *. Cum autem scriberet istam confessionem, ET VOS, infit ad Bernardum Gilbertus, SCRIBITE QUOD DIVINITAS EST DEUS. Ad hoc Bernardus, SCRIBATUR, inquit, STILO FERREO IN UNGUE ADAMANTINO. Cum multis ultro citroque disputatum esset, dixerunt Cardinales, se deinceps
B rem definituros. Commoti hoc dicto episcopi, quod Cardinales sibi solis causæ definitionem reservarent, Bernardum interpellant, ut Gilberti capitulis alia contraria cum symbolo fidei conderentur, ne (quod Gilberti plurimi ex Cardinalibus fautores volebant) re infecta concilium solveretur.

** i. e. atramentum*

et erroneis capitulis renuntiare coegit.

437 Itaque Bernardus id præstitit : tumque episcopi confessionem ab se subscriptam per Hugonem Autissiodorensem, Milonem Morinensem episcopos, ac Sugerium abbatem Pontifici obtulerunt confirmandam. Id quod facile obtinuerunt. Vocatus demum in conventum Gilbertus, in INSIGNI PALATIO, CUI NOMEN EST TAU (sic Remensis archiepiscopi ædes appellabantur ob formam Græci elementi) CAPITULIS SINGULIS a se prolatis LIBERE RENUNTIAVIT; eademque Pontifex damnavit cum libro auctoris, districte præcipiens, ne eumdem librum legere, vel transcribere quis auderet, NISI PRIUS EUM ROMANA ECCLESIA CORREXISSET. Dicente Gilberto, se ad nutum Pontificis correcturum ; Pontifex
C negavit. Hæc carptim ex Gaufrido.

Singularia quædam

438 Quædam singularia habet Otto cap. 56, quædam item a Gaufrido discrepantia. Et primo quidem tradit Gilberti examen FINITA SYNODO, ET PROMULGATIS DECRETIS initum fuisse : tum DECURSA MEDIANÆ QUADRAGESIMÆ HEBDOMADA, SACROQUE DOMINICÆ PASSIONIS TEMPORE INCHOANTE, Gilbertum in medium vocatum ad judicium. Deinde lectis ab eo orthodoxorum Patrum libris in sui defensionem, Eugenium tædio affectum intulisse, quod Gaufridus Bernardo tribuit, simpliciter diceret Gilbertus, ANNE ILLAM SUMMAM ESSENTIAM CREDERET ESSE DEUM? Hunc vero diutina collatione fatigatum, inconsiderate respondisse, NON. Quod dictum mox ab ejus ore raptum notarius exceperit. Sub hæc conventu dimisso, totum, quod superfuit, illius diei spatium, cum nocte sequente, amicis suis Cardinalibus, quos habuit non paucos, prensandis Gilbertum adhibuisse. Die subsequente recitatum ipsius scriptum, ejusque rationem ab episcopo exactam : eum vero ita demum sententiam suam exposuisse, ut, si Dei nomen pro natura ipsa sumatur, Deum quidem esse concederet; secus si pro persona, ne, si id INDETERMINATE profiteretur, eo adduceretur, ut quid- quid de qualibet persona dicitur, et de essentia D pariter esset asserendum ; atque adeo SICUT PERSONAM FILII, ITA DIVINAM ESSENTIAM INDETERMINATE INCARNATAM, PASSAMQUE confiteri cogeretur.

refert in hac materia Otto Frisingensis

439 Hanc porro distinctionem ab eo assertam testimoniis Patrum, Theodoriti, et Hilarii, atque auctoritate concilii Toletani « quam auctoritatem cum determinare vellet Clara-vallensis Abbas, et aliqua verba protulisset, quæ Cardinalibus displicerent » Gilbertum petiisse, ut id scriberetur : Bernardum vero, quod Gaufridus notat, respondisse, SCRIBATUR STILO FERREO, UNGUE ADAMANTINO. Demum Abbatem sanctum episcopos convenisse, simulque cum eis fidem suam contra Gilberti capitula exposuisse. Quod Gallicanæ ecclesiæ factum tam graviter sacer Cardinalium senatus acceperit, ut hac de re ad Pontificem conquesti sint, tum contra episcopos, tum contra Bernardum ipsum, quod TAMQUAM FINITURÆ SENTENTIÆ ULTIMAM MANUM APPONENDO, ipsis inconsultis, fidem suam scribere ausi fuissent; quæ res ad Romanam Sedem pertineret. Tandem Bernardum jussu Pontificis, ut Cardinales placaret, accersitum, humiliter et E cum reverentia respondisse « se, vel dominos episcopos nihil de prælatis capitulis diffinisse : sed quia ab eodem episcopo Pictavino audierat, ut fides sua scriberetur ; idcirco quia solus nollet, illorum auctoritate ac testimonio simpliciter se, quod sentiret, exposuisse ».

qui Gilberto Porretano

440 Quo humili ac modesto responso accepto, prædicta Cardinalium indignatio conquieverit « ita tamen, ut præfatum scriptum, tamquam inconsulta curia prolatum, velut auctoritatis pondere carens, pro symbolo in Ecclesia non haberetur. (Atque ita) de tribus capitulis propter præmissam tumultuationem nihil diffiniri potuerit ». Quod mirum non esse, ait Otto; qui et addit, Gilbertum in quarto ab aliis discordasse episcopis « cum illi profiterentur naturam incarnatam, sed in Filio (Gilbertus vero) personam Filii incarnatam non sine sua natura. De primo tantum Romanus Pontifex diffinivit, ne aliqua ratio in theologia inter naturam et Personam divideret, neve Deus divina essentia diceretur ex sensu ablativi tantum, sed etiam nominativi ». Quam summi Pontifices sententiam Gilbertus reverenter exceperit, atque F archidiaconis suis in gratiam receptis cum Ordinis integritate, et honoris plenitudine ad propriam diœcesim remeaverit.

admodum favisse, sed ante mortem huic errori remedium adhibuit.

441 In his omnibus apparet, Ottonem Gilberto admodum favisse, nec proinde mirandum, quod in consequentibus addubitet « Utrum prædictus Abbas Claræ-vallensis in hoc negotio ex humanæ infirmitatis fragilitate, tamquam homo, deceptus fuerit : vel episcopus tamquam vir litteratissimus propositum astute celando, Ecclesiæ judicium evaserit ». Verum Otto morti proximus, teste Radevico lib. 2 cap. 11, librum suum, in quo hæc scripserat, sibi afferri præcepit, et religiosis viris tradidit « ut si quid pro sententia magistri Gilleberti dixisse visus esset, quod quempiam posset offendere, ad ipsorum arbitrium corrigeretur ». De tota hac disputatione merito Gaufridus lectores ad Bernardi Sermones in Cantica remittit, nempe ad sermonem 80, in quo Vir sanctus eos, qui Gilberti sententiam propugnare pergebant, hæreticos pronuntiare non dubitat : tametsi auctoris nomini ob resipiscentiam parcit. *Atque hæc quidem sunt,*

A *sunt, quæ de causa Gilberti Porretani, cujus sanctus Doctor antagonista sublectus fuit, erudite collegit Mabillonius, satis in ea ad rem nostram historice versatus, ut necesse nobis non videatur recurrere ad Baronium ac Manricum. Dictis tamen hactenus superaddi potest narratio Gaufridi biographi lib.* III *Vitæ nostri Sancti cap.* II, *in cujus loci gratiam superiora huc sunt transcripta. De his denique, quæ ex Ottone identidem proferebat supra Mabillonius, videri potest Otto ipse in Friderico, libro* I *cap.* XLVI, *cap.* XLVII, *cap.* L, LI, LII, LV *et sequentibus.*

§ XLII. Henriciani hæretici a Patre Bernardo coërciti; miracula ad destruendos ipsorum errores ab eo facta apud Tolosanos.

Henrici mores et errores.

P*rogredienti mihi in capite secundo Gaufridi* B *proxime jam citati offert se num.* 168 *et seqq. apud nos locus alter elucidandus de hæresi Henriciana in partibus Tolosanis repressa, et patratis ibidem miraculis in confirmationem fidei orthodoxæ, quam magnus Ecclesiæ athleta* Bernardus *adversus perniciosissimam illam sectam tum verbis tum scriptis egregie ac feliciter defendebat. Quod spectat ad rationem temporis; res in hac causa gestæ affiguntur anno Christi* 1147 *apud Baronium, Manricum, et Pagium. Fuit autem* Henricus *ille* olim monachus, tunc, *ait, Gaufridus*, apostata vilis, pessimæ vitæ, perniciosæ doctrinæ; *hanc vero idem biographus mox recenset ex ipsis Sancti verbis, afferens fragmentum epistolæ, quæ est ordine ducentesima quadragesima prima, ad principem Tolosanum, de qua mox plura dicemus. Errores etiam hominis impiissimi e Petro Cluniacensi ad dictum annum recenset Baronius, atque ex hoc Manricus ad eumdem annum cap.* XII *his verbis signat :* Quod infantibus baptismus sit negandus. Quod templa, et ecclesiæ superflue fabricantur. Quod crux Dominica honoranda, vel adoranda non sit. Quod corpus Domini in Sacramento altaris non existat. C Quod vanum sit pro defunctis orare. Quod canticis et hymnis ecclesiasticis Deus irrideatur. *Ita ille de blasphemis Henrici dogmatibus.*

contra quos Eugenius PP. Albericum Cardinalem misit : cui additur S. Bernardus;

443 *Et continuo sic progreditur idem historicus Cisterciensis :* Hos contra errores succensus Eugenius Papa, legationem decernit, atque Albericum sacræ Romanæ Ecclesiæ Cardinalem, episcopum Ostiensem, quo non præstantiorem in sacro Collegio noverat, legatum instituit, serpenti malo efficaciter obviaturum. Is Bernardum legatiæ socium efflagitat, quo sine nihil magnum in toto orbe; per quem prospere cuncta peragerentur; defessum hominem et fractum tot itineribus, sed necessarium adhuc, talemque, qui se indigenti Ecclesiæ non negaret : exponendam salutem ejus quantumvis utilem, exponendam et vitam, ne, pereunte gente Tolosana, lues in confines provincias grassaretur. Ergo Bernardus in socium datus viro, post longam quamvis peregrinationem jam tertio hoc anno avulsus a suis filiis. « Hac necessitate (inquit Gaufridus) iter « arripuit, ab ecclesia regionis illius (Tolosa- « næ) sæpius jam ante rogatus, et tum demum » a reverendissimo Alberico, Ostiensi episcopo, « et legato Sedis Apostolicæ persuasus, et redu- » ctus ». Prius autem episcopum Carnotum * Godefridum vocavit in partem sollicitudinis, virum utique ingentem opinione, nec minus sapientia pollentem, quam sanctitate. Inde ad Alfonsum, sancti Ægidii comitem, has sui adventus prænuntias litteras dedit, *quas historiæ suæ inserit Manricus. Præter fragmentum earum, quod exstare apud Gaufridum modo indicabam, alia nonnulla ex istis litteris visum non est excerpere, quia obviæ sunt lectoribus.*

AUCTORE J. P.

** Carnotensem*

qui insignem epistolam adversus istum hæreticum præmittit;

444 *Non prætermiserim tamen proferre earumdem elogium, quod Baronius ad annum Christi* 1147, *priusquam illas Annalibus suis inserat, in hæc concinnatum verba reliquit num.* 20 : Quæ quidem epistola Dei beneficio adhuc extat tamquam gladius in sanctuario asservatus, quo Goliath præcisum est caput : quæ et simul ad conficiendos reliquos Dei hostes sit potens. *Dum vero illam reddiderat laudatus Annalium auctor, sequentia duxit eidem subscribenda num.* 23 : Audisti, lector, pseudo-apostolus unde venerit, et ad quid venerit : nempe ex religione apostata, ut solutis quibuslibet, quibus tenebatur adstrictus, ne difflueret in carnis opera, vinculis, et E ad perficienda mala cuncta, quæ vellet, liber ut esset, hanc carnis libertatem docebat filios hominum. At dum sanctus Bernardus describit Henricum, plane iisdem coloribus pingere visus est nostri temporis infelices hæresiarchas, ex apostasia pariter prodeuntes, et in luxuriæ gurgitem, ut in lutum porcos, sese præcipites dantes. *Hactenus Baronius, et sapienter.*

ac deinde Tolosæ dictis et factis se ei opponit.

445 *Porro Viri sancti in urbem Tolosanam adventum, irruentes in eum præ avidissimo affectu populorum turbas, ingentemque fructum memorat Gaufridus antea allegatus. His deinde subnectit miracula, quibus Deo placuit orthodoxæ fidei Præconis, errorumque eidem adversantium expugnatoris sermonem confirmare. At de prodigiis erit mihi sermo § proximo; ubi prius addidero antecedentibus, quæ jam retuli, peculiares notitias, quæ virus Henricianum, ac sancti Patris adversus illud labores illustrent. In hanc rem diligenter ac erudite jam pridem incubuit Mabillonius in sua Præfatione generali ad Opera* S. Bernardi § VI; *unde ista huc transferre placet :*

F

Quæ ad perversos Henrici mores, patriam, hypocrisin.

446 Bernardi in rem Christianam studium exercuit in primis Henriciana hæresis, quam factis et scriptis strenue exagitavit.. Henricus, quem Vir sanctus monachum apostatam, et post eum Gaufridus appellat, pseudo-eremita vocatur in Actis episcoporum Cenomanensium, tomo tertio Analectorum *(a laudato Mabillonio vulgatorum)* ubi ejus mores et perversi actus accurate describuntur. Quo ex loco ortus sit, non satis indicant hæc verba : « Per idem fere tempus, » nempe sub Hildeberto episcopo, in adjacen- « tium finibus regionum, surrexit quidam hypo- » crita, quem propria actio, mores perversi, » dogma detestabile scorpionibus et parricidali- » bus dignum protestantur suppliciis ». Is sub ementito sanctitatis et scientiæ nomine, turpia flagitia exercens, omnium mortalium excessus, ceteris incognitos, ex solo aspectu se cognoscere jactitabat. Missi ad Cenomannos duo ejus discipuli die Cineris suburbia civitatis attigerunt. « Gerebant ex sui doctoris consuetudine baculos » ac vexillum crucis, colore et exteriori conver- » satione habitum prætendentes pœnitentium ». Hac specie delusi Cenomanni eos tamquam angelos

AUCTORE J. P.

gelos susceperunt. Eosdem etiam blande excepit Hildebertus episcopus, qui « Romanum iter (aggressurus,) inter cetera suis injunxit archidiaconis, ut illi pseudo-eremitæ Henrico pacificum » ingressum et licentiam sermocinandi ad populum » permitterent ». Cujus rei postmodum ipsum abunde pœnituit.

prædicationem.

447 Ex his forte quis inferat, Henricum fuisse ortum ex proxima Cenomannis regione, quibus primam suæ perversæ doctrinæ virus propinavit. Si enim jam aliunde notus fuisset, eum in suam civitatem non tam facile admisisset Hildebertus antistes doctus et oculatus. Verum ex longinqua regione istuc accedere potuit, et fortasse ex Italia, ut postea dicturi sumus. Henrico civitatem ingresso « vulgus solito more applausit » novitati. (Quin etiam) plerique clericorum » eidem alimenta ministrabant, tribunalque præ» parabant, unde concionator ille turbas allo» queretur (qui) mirum ad modum facundus » erat. (Eo audito) plebs in clericos versa est » in furorem, (eos habens) sicut ethnicos et » publicanos: (adeo ut) famulis eorum mina» rentur cruciatus, nec eis aliquid vendere, vel
B » ab eis emere vellent. (Immo) non tantum » eorum ædes obruere et bona dissipare, sed » illos lapidare, aut affigere patibulo decreve» rant, nisi princeps et optimales nefandis ausibus » restitissent ».

fugam, ut alios regiones inficeret, spectant.

448 Hoc serius licet comperto, clerus Cenomannensis Henrico, ejusque sociis prædicationem edito libello interdixit. Quare Henricus, Hildeberti reditu intellecto, secessit in castrum sancti Carilefi, nequaquam ab incœptis desistens, sed ad pejora prorumpens in dies. Interim cum Hildebertus, ex Romano itinere reversus, populo benedictionem impertiri vellet, indigne habitus est a populo, hæretici sermonibus corrupto. Tum ille seductorem adiit, sciscitatus, cujus Ordinis fungeretur officio. Hic vero se diaconum esse respondit: qui ex illa provincia discedere jussus « clam aufugit, ceteras regiones, » nisi ocior esset fama, simili modo perturbatu» rus » et viperino flatu suo infecturus. Hactenus ex actis Hildeberti.

Duo e discipulis ejus resipiscunt.

449 Inter hæc duo Henrici discipuli, Cyprianus et Petrus, ab ejus præstigiis resipuerunt, ut fidem facit encyclica Hildeberti epistola 78:
C in qua ita eorum magister depingitur: « Henricus » is erat, magnus diaboli laqueus, et celebris » armiger antichristi. Huic et habitu religionem, » et verbis litteraturam simulanti, tam diu præ» scripti fratres adhæserunt, donec eis et turpi» tudo in vita, et error innotuit in doctrina. » Ubi enim cognoverunt vias ejus vias esse non » rectas, prius ad se reversi sunt; dehinc ad nos » transierunt, cujus diœcesim sic infecerat, ut » renitens ei clerus vix inter parietes ecclesiæ » suam tueretur libertatem ». Ita Hildebertus serius agnovit, quantum periculi immineat ex incauta approbatione novorum doctorum, qui sub specie pietatis animos auditorum corrumpunt.

Prius infecit Cenomanos, quam Tolosanos:

450 Ex his patet, Henricum illum longe prius Cenomannos infecisse, quam ad partes Tolosanas, unde eum expulit Bernardus, subiret: quippe cum Romanum iter, quod Hildebertus adhuc Cenomannensis episcopus aggressus est, quo tempore infamis ille præstigiator zizania sua seminavit apud Cenomannos, contigerit ante annum MCXXV: quo anno Hildebertus in metropolim Turonicam migravit. At vero Bernardus non nisi anno MCXLVII ad Tolosanas partes profectus est. Et certe in epistola 241, quam in partibus Tolosanis constitutus scripsit ad Hildefonsum Comitem, id satis innuit Vir sanctus his verbis: « Inquire, si placet, quomodo de Lausana civitate exierit, quomodo de Cenomannis, quo » modo de Pictavi, quomodo de Burdegali ». Hæc quippe videtur esse series itineris illius apostatæ, qui a Lausana, deinde a Cenomannis prædicandi exordium sumsit.

sectæ isti nomen et errores communiunt Manichæorum.

451 Et fortasse Lausanam venerat ex Italia, ex qua ejusmodi fæces in partes Gallicanas transmigrarunt, reliquiæ Manichæorum, uti et illi Cameracenses hæretici ex Italia advecti, qui anno MCXXV damnati sunt in synodo Atrebatensi, quo etiam tempore similes ejusmodi pestes apud Aurelianos igni perierunt. Et quidem Henricianos appellat Manichæos Exordium Cisterciense in libro 7, de Vita S. Bernardi cap. 17, ubi legatus Papæ, aliique episcopi, pro confutanda hæresi Manichæorum, ad partes Tolosanas cum Viro sancto accessisse memorantur. Jam vero quo pacto ejusmodi hæreticis, eorumque sequacibus, Manichæorum nomen et errores competant, illustrissimus Meldorum episcopus in eximio Opere suo, quod de variationibus hæreticorum E scripsit, luculenter ostendit libro XI.

eamdem fugat S. Bernardus.

452 Iidem Henriciani hæretici in Petrocorios effusi, Pontio duce et antesignano, uti docet Heriberti epistola in tomo tertio nostrorum Analectorum: ubi peculiaria Pontianorum illorum commenta referuntur. Inde est, quod Bernardus ad Petrocorios seu Petragoricos populos se contulit, ut patet ex tertia parte libri 6, qui est de ejus miraculis, num. 4: ubi Arianos plurimos apud Tolosates invenisse, eosque, uti et Henricum hæreticum, fugasse memoratur. Quin etiam idem Henricus, in Pisano Concilio antea damnatus, et Bernardo ut monachus in Claravalle fieret, commissus dicitur. Verum ille acceptis a Bernardo ad Clarævallenses litteris, in suscepto semel errore obfirmate persistere maluit, quam ad salutis viam hoc compendio redire.

qui Henricum vivis coloribus depingit

453 Henricum vivis coloribus depingit Bernardus in prædicta epistola 241, ubi eum litteratum, speciem habentem pietatis, sed aleis et meretricibus deditum scribit. Impia ejus dogmata hæc fere commemorat: Sacerdotum et clericorum respectus nullus; Sacramentorum atque F festorum abolitio; baptismus parvulis negatus. Alterius classis erat apud Hildebertum in epistola 51 hæreticus ille, qui Sanctorum intercessiones rejiciebat, ipsum Hildebertum in suæ sectæ patrocinium traducere perperam conatus.

§ XLIII. Alii hæretici a Sancto impugnati.

Colonienses hæretici

Quærit *Mabillonius citatus,* an iidem cum Henricianis fuerint hæretici illi, quos Bernardus in Sermonibus 65, et 66 super Cantica impugnat. Et quidem non alios fuisse, aliquando mihi fuit persuasum: at reperta Evervini abbatis Steinfeldensis epistola, quæ prædictis Sermonibus occasionem dedit, mutanda est sententia. Colonienses quippe fuerunt isti hæretici, in nonnullis quidem consentientes cum Henricianis, sed ab his in multis discrepantes. Colonienses in duas classes distinguit Evervinus. Uni dicebant, Ecclesiam apud se tantum esse, quasi ipsi soli vestigiis

A stigiis Christi inhærerent. In cibis vetabant lactis usum, et quidquid inde conficitur. In sacramentis suis velo se tegebant, et quotidie cibum et potum suum in Christi corpus et sanguinem se consecrare asserebant: ceteros in sacramentis procul a veritate abesse. Præter baptismum aquæ, alium admittebant in igne et spiritu per solam manuum impositionem. Baptismum vero nostrum cum nuptiis respuebant. Denique aiebant, quemlibet e suis electum seu baptizatum habere potestatem, alios, qui digni fuissent, baptizandi; et in mensa sua corpus Christi et sanguinem conficiendi.

Qui ejusdem fuere generis cum Henricianis, Vir sanctus impugnat.

455 Alii vero sacerdotibus Ecclesiæ, utpote sæculari more viventibus, consecrandi potestatem abjudicabant, aliaque sacramenta conferendi, excepto baptismo, quem solis adultis, non parvulis conferebant. Omne conjugium, præter illud, quod inter virgines masculum et feminam contrahitur, fornicationem reputabant. Postremo suffragia Sanctorum, jejunia, ceterasque corporis macerationes respuebant, uti et purgatorium, et suffragia pro mortuis. Itaque Henricianis et Coloniensibus hæreticis communis fuit B genius, odium in Ecclesiæ ministros, Sacramenta, baptismum parvulorum et nuptias: pauca peculiaria, quæ non sectæ genus, sed quædam tantum capitum diversitatem arguunt. Uno verbo, diversi fuerunt rami, sed ex eadem radice prodeuntes. Nec dubitem Colonienses illos hæreticos ex Tanchelmi officina prodiisse.

Adversus hæreticos Apostolicos.

456 *A superiore hæreticorum colluvie distincti nomine saltem fuere Apostolici, uti se vocabant: de quibus historicus Cisterciensis ad annum* 1147 *cap.* XIV *hæc litteris consignat:* Henricianis hæreticis compressis, et magna ex parte Ecclesiæ reconciliatis, jam Pater sanctus ad suos revertebatur. Cum, ecce, incidit in aliam sectam hominum, qui se Apostolicos volebant appellari. Rusticum quidem genus agresteque, et sine præceptore aut duce, quem sequerentur; sed eo difficilius dissuadendum; quippe singulis seorsim adeundis, et quibuscum nec Scriptura utendum, nec ratione. De his Sanctus reversus jam ad filios, cum toties pro Ecclesia, hoc est, pro sponsa Canticum interruptum reassumpsisset, Sermone (66:) « Rusticani homines sunt, et » idiotæ, et prorsus contemptibiles. Sed non est C » (dico vobis) cum eis negligenter agendum. » Multum enim proficiunt ad impietatem, et » sermo eorum ut cancer serpit ». *Et paucis interjectis.* Quære, *inquit sanctus Doctor,* ab illis suæ sectæ auctorem; neminem dabunt. Quæ hæresis non ex hominibus habuit proprium hæresiarcham? Manichæi Manem habuere principem et præceptorem; Sabelliani Sabellium; Ariani Arium; Eunomiani Eunomium; Nestoriani Nestorium. Ita omnes ceteræ hujusmodi pestes, singulæ singulos magistros homines habuisse noscuntur, a quibus originem simul duxere et nomen. Quo nomine istos titulove censebis? Nullo. Quoniam non est ab homine illorum hæresis, neque per hominem illam acceperunt *etc.*

Uti se vocabant, calamum etiam strinxit.

457 *Jam vero quia nec habebant auctorem, nec nomen, Apostolos se nuncupari voluisse, testatur Sanctus in eadem epistola his verbis:* Non ignoro, quod se et solos corpus Christi esse gloriantur. Sed sibi hoc persuadeant, qui illud quoque persuasum habent, potestatem se habere quotidie in mensa sua corpus Christi et sanguinem consecrandi ad nutriendum se in corpus Christi et membra. Nempe jactant se esse successores Apostolorum, et Apostolicos nominant, nullum tamen apostolatus sui signum valentes ostendere. *Habes verba S. Bernardi de istis hæreticis: cujus si dictum consideres,* Quo nomine istos titulove censebis? Nullo; *probabilius est, eos nomine et auctore ab Henricianis fuisse diversos. Coloniensibus tamen eos annumerat Mabillonius in notatione ad mox productum locum, hæc observans:* Nescio, an id dicturus fuisset Bernardus, si Colonienses isti Henricum, a quo Henriciani hæretici, auctorem habuissent. Quamquam similia utrorumque dogmata erant, ut patet conferenti epistolam 240. Coloniensium duas classes notat Evervinus, quas Bernardus non nisi obscure distinguit in fine Sermonis 65.

Laudatus a Baronio.

458 *Adversus impurissima itaque ac perversissima hujusmodi sectariorum dogmata calamum strinxit sanctus Doctor. Videsis Sermones ejus* 65 *et* 66 *jam allegatos, nec non Eminentissimum Baronium ad annum Christi* 1147, *hoc Viri sancti elogio rem concludens:* Quem scientia divinitus illustratum, in virtute miraculorum multiplicium a Deo missum et probatum, atque egregia vitæ sanctitate imbutum, Dei amicum fuisse cum certo sciam; ipsi penitissime inhærendo, qui in- E hæsit Deo, securus existo, deplorans ex Christiana charitate perditissimos novatores, qui hos nefandissimos sectantes brutos hæreticos, iisdem plane immensa cæcitate percussi, plus deferant, quam Bernardo: ut jure cum Jeremia sit exclamandum: Obstupescite cæli super hoc.

Præter alia miracula apud Tolosanos in confirmationem fidei facta.

459 *Quæ de sancti Doctoris miraculis apud Tolosanos factis in confirmationem fidei orthodoxæ adversus colluviem Henricianam, refert Gaufridus supra assignatus, tam parca sunt, ut mereantur ex aliis documentis suppleri. Ac primo quidem loco prodeat illud, quod legitur in Exordio magno Ordinis Cisterciensis apud Tissierium distinctione* 2 *cap.* XVIII: Dum adhuc in eadem regione (*Tolosana*) reverendissimus Pater moraretur, et tamquam ex Apostolis unus circuiret per castella et civitates, euangelizando et curando omnes languores, hæreticorum quoque turpissima deliramenta redarguendo, convincendo, confutando; accidit, ut cæcus quidam in vicinia eadem, comperta fama virtutum atque signorum, quæ per manus Hominis Dei multiplicabantur per dies, spe recuperandæ sanitatis F animatus, eumdem Dei Famulum adire decrevit *, si forte beneficio cælestis gratiæ, quæ per ipsum miseris mortalibus copiose tribuebatur, sibi quoque, cæcitatis caligine detersa, lumen dulce restitueretur. Accelerans itaque, et ubinam Sanctum Dei reperire posset, solicitus inquirens, audivit, eum in quodam celebri conventu in medio magnæ multitudinis consistere, verbumque vitæ disseminare.

* decreverat

460 Quo, cum pedibus offendens, et anhelus currens, pervenisset, tristi rumore percellitur, quoniam Vir Domini jam inde recesserat, et ad alia loca transmigraverat. Quid tamen ageret, siquidem desiderium recipiendæ sanitatis eum eum ulterius currere compelleret, densissimæ tenebræ, quæ oculos ipsius obsederant, pigrum et minus expeditum reddebant. Cumque in defectione mentis constitutus multa tristitia contabesceret, subito divina gratia inspiratus, et de meritis beatissimi Viri spem toto corde concipiens, circumstantibus ait: Rogo per misericordiam Dei, ducite me ad locum illum, in quo Hominem Dei stetisse, vel sedisse, certissime scitis. Quod cum benevolentia eorum, qui aderant,

AUCTORE J. P.

rant, continuo consecutus fuisset, veniens ad locum, toto corpore in terram prosternitur, miraque devotione pulverem ipsum, in quo sacra Viri Dei vestigia steterant, deosculando, Domini quoque misericordiam per merita Servi sui enixius implorando. Quod dum faceret, et de ipso pulvere, fide plenus, oculos suos confricaret, repente, miserante Domino, qui sanctitatem Famuli sui, licet absentis, etiam in hac gratia declarare dignatus est, lumen oculorum recepit. Quod factum non solum Catholicis orthodoxæ fidei firmamentum contulit; verum etiam maligloriis hæreticis confusionis et opprobrii notam adauxit. *Hactenus Exordium.*

B

§ XLIV. Hæretici obdurati a Deo puniti; sanctitas Bernardi et miracula in summa sunt veneratione apud Tolosanos : inde non est profectus in Hispaniam.

reluctantes hæretici.

V*erum non divinis dumtaxat favoribus causam Dei ac veræ fidei promovit sanctus noster Thaumaturgus apud Tolosanos ; sed etiam eos, qui audientes vocem Domini per* Bernardum, *obdurabant corda sua, pœnis coërcuit, ex Chronico mox citando :* Ægrotantem ergo terram tantæ infidelitatis disgratia * vir religiosus beatus Bernardus Claravallensis abbas, vita et litteratura conspicuus, zelo fidei accensus, aliquando visitavit, et ad castrum Viridisfolii, quod eo tempore vernabat militari multitudine, et vulgari, duxit ocius accedendum, intendens quod, si posset, ibi extinguere hæreticam pravitatem, quæ locum ipsum multum infecerat, facilius contra eam in aliis prævaleret. Cumque cœpisset sermonem in ecclesia proponere contra eos, qui majores erant ibi, illi ecclesiam exierunt : quos et populus est secutus : quos Vir beatus sequens, in platea cœpit proponere verbum Dei. Illi autem per domos undique latuerunt. Eo tamen plebeculæ circumstanti nihilominus prædicante ; sed eis perstrepentibus, et fores percutientibus, ut

* i. e. infortunio Gall. disgrace.

C

et nec plebs posset percipere vocem ejus, et allegantibus verbum Dei, excusso pedum pulvere in testimonium illis, ut esse pulverem, et reversuros in pulverem declararet, exivit ab eis, et ipsum castrum respiciens, maledixit dicens : Viridefolium, desiccet te Deus.

puniuntur a Deo :

462 Quod quidem manifestis indiciis perseverat. Nam eo tempore, sicut antiqua tenet relatio, erant in eodem castro centum hospitia militum, equos cum intersignibus, et arma habentium, ad avenam alienam non revenientium, sed ad suam ; ex tunc vera pauperies, sicut vir armatus, cœpit occurrere eis frequenter ; quos aut grando frequens, aut sterilitas, aut seditio, aut guerra * etiam parum quiescere non permisit. Nam et ipse, cum infans essem, vidi nobilem virum dominum Isarnum Nebulatum, qui fuerat major dominus Viridisfolii, qui bene dicebatur ætate centenarius, Tholosæ contentum uno roncino pauperrime commorantem. Qualiter autem et quantum animadversum est, Dei judicio, in plures, qui defecerunt, ejusdem castri dominos, ipsa rerum declarat evidentia : dum quod Vir sanctus maledixerat, nequiverit repa-

* i. e. bellum

rari, donec dante ipsum castrum Comite Montis-fortis venerabili patri domino Fulconi, episcopo Tholosano, ex tunc cœpit paulatim, expulsis inde dominis reformari ; sicut suo loco sequentia declarabunt. *Hæc narrantur in Chronico magistri Guillelmi de Podio-Laurentii, quod Catellus vulgavit ad calcem suæ Historiæ Comitum Tolosanorum, capitulo* I. *Terminos duos in textu occurrentes expono.* Viride folium, *vernacule Ver feuil, castrum est in diœcesi Tolosana, apud quod S. Dominicus postea congressus est cum hæreticis Albigensibus, ut datur videre tomo primo hujus mensis Augusti, die* IV, *pag.* 400. Roncinus *autem mihi hic est equus minor, gregarius, Gallis roncin, roucin, vel rossin. Consule Glossarium Cangii. His itaque supplentur, quæ Gaufridus memorat de miraculis* S. Bernardi *apud Tolosanos.*

D

463 *Miracula porro ac prædicatio, nec non fama eximiæ sanctitatis mirabilem ibidem erga illum concitavere venerationem ; uti patet ex eo, quod in ipso etiam ad Tolosanos adventu, atque adeo priusquam ullum forte signum apud ipsos patrasset, adeo jam tum in amoribus ibi fuerit, ut nihil supra. Audiatur Gaufridus lib.* III *cap.* II : E

fama sanctitatis et miracula mirabilem Sancto conciliant æstimationem.

Veniens autem cum incredibili devotione susceptus est a populo terræ, ac si de cælo angelus advenisset. Nec moram facere potuit apud eos, quod irruentium turbas reprimere nemo posset etc. *Quid, quod* tanta fuerit multitudo irruentium populorum, benedictionem poscentium, ac sacras manus deosculantium, ut, tenerrima prorsusque attenuata carne ipsius compressionem et impetum crebro deosculantium ferre non valente, manus et brachia sacra in modum pugnorum intumescerent, et unde alii benedictionem sibi per virtutem, quæ de illo exibat, procurabant ; inde ipse debilitatus, et penitus conquassatus, graves corporis molestias sustineret ; *ex magno Exordio distinctione* 2, *cap.* XVIII *post relata signa Viri sancti, quæ in regione Tolosanorum facta sunt.*

464 *Adeo autem insignis ibidem veneratio de ipso concepta atque hominum animis penitus insita erat, et palam inclaruerat, ut a quodam malevolo et hæretico sycophanta evelli vel obscurari non tantum non potuerit, sed etiam magis fulserit, dicaculi istius loquacitate, qua Virum Dei impetebat, prudenti hujus responso retusa. Factum narrat Exordium magnum distinctione* 2, F

quam Henricus hæreticus vocare quidam

cap. XVII : Quodam tempore, *ait,* cum legatus Domini Papæ, aliique episcopi, pro confutanda hæresi Manichæorum ad partes Tolosanas sanctum Domini Bernardum secum traherent, paraverunt ei fratres equitaturam solito meliorem, quæ tam longo itineri sufficere posset. Qui cum ad illas partes, comitantibus episcopis, devenisset, Henricus quidam monachus niger, tunc autem apostata vilis, et eorumdem hæreticorum princeps, cognito adventu Famuli Dei, veritus est a facie ejus, sciens, quia non posset resistere sapientiæ et spiritui, qui in eo loquebatur. Proinde maturata fuga delituit, et minime potuit usquam eo tempore reperiri.

465 Ibi quoque glorificavit Dominus Servum suum in conspectu totius populi, et principum terræ, faciens quotidie per manus illius, signa et prodigia magna in plebe. Nec facile credi potest, quanta turbarum infinitas apostolicum Virum tota die prosequebatur : dum alii eruditionem, alii curationem, universi benedictionem ab eo postularent. Quadam igitur die, præsente innumerabili hominum multitudine, cum eos copiosius

protervo sarcasmate

piosius de fide Catholica conservanda, et de immunda hæreticorum societate vitanda commovisset, contigit adesse quemdam de hereticis illis, qui potentior cæteris atque prudentior videbatur. Qui cum amaro oculo cerneret venerationem, quam Dei Famulo populus impendebat, moliebatur aliquid agere, unde claritatem opinionis ejus aliquatenus obnubilaret, et daret maculam in gloria illius. Jamque expletis omnibus, quæ ad præsens necessaria videbantur, Vir Dei equum suum ascenderat, ut abiret. Et, ecce, prædictus hæreticus, quasi coluber tortuosus erecto capite venit ante Hominem Dei, et clamans coram omnibus ait: Domine abbas, sciatis, quia caballus magistri nostri, qui tam malus vobis apparet, non ita cervicosus, et pinguis est, sicut iste sonipes vester.

auxit potius, quam minuit.

466 Quo audito Vir mitis et patiens respondit ei mox tranquillo vultu et animo dicens: Non diffiteor, amice, quod astruis. Verumtamen scire te convenit, quia jumentum istud, de quo mihi insultas, brutum est animal, unum utique ex illis, quæ natura prona atque obedientia ventri finxit. Quod si pro libitu suo comedit, atque pinguescit, nihil inde justitia læditur, quia jumentum, quod suum est, facit. Proinde non erimus arguendi in judicio Dei, ego et magister tuus, de cervicibus jumentorum: sed unusquisque de collo suo judicabitur. Nunc igitur, si placet, respice collum meum, et vide: et si grossius est collo magistri tui, inde me forsitan juste reprehendes. Hoc itaque dicto caputium exuit, et capite denudato usque ad humeros, apparuit ipsius collum, ut erat, productum et gracile: quod quamvis esset carnibus exesum et tenue, erat tamen ex dono cælesti pulchrum et candidum nimis, sicut collum oloris. Quod cum viderent universi, qui aderant, lætati sunt lætitia magna, benedicentes Dominum, qui dedit in ore Famuli sui tam paratum et conveniens responsum, unde confunderetur, et obstrueretur os loquentium iniqua.

Sunt, qui volunt Virum sanctum e partibus Tolosanis in Hispaniam profectum;

467 *Annalista Cisterciensis cum ad annum* 1147, *cap* XIII *edocuisset, quam se gesserit egregie* S. Bernardus *in prædicatione Tolosana, refert ac refellit sententiam illorum, qui volunt Virum Dei in Hispaniam fuisse profectum. Opinio hæc si vera foret, huic anno iter illud innectendum, observat duabus de causis,* tum quia in eo monasterium de Spina fundatum est, ut suo, *ait,* loco dicemus: tum quia ex Tolosa transitus facilior, quippe provincia Hispaniæ convicina. *Ita ille, subjiciens argumenta adversus hanc sententiam male fundatam; sed nos illa aliunde promemus. Dum anno Christi* 1721 *essemus Matriti, manuscripta posthuma Nicolai Antonii V. Cl., et Bibliotheca Hispana a se in lucem data reipublicæ litterariæ notissimi, nobiscum communicavit perhumaniter reverendus admodum et amplissimus dominus Adrianus de Coninck, propinquus laudati auctoris consanguineus. In istis vero Mss. totus est clarissimus hic Hispanus scriptor in impugnandis et convellendis figmentis fabulosis, ac commentis apocryphis pseudo-chronographorum famosorum, immo vero, loquamur aperte, infamium. Proferamus itaque hic, quæ ex ejus Mss. deprompsimus ad præsens institutum. Confutat autem personati Juliani Petri, archipresbyteri S. Justæ, typis editi, locum, qui est in ejus* Adversariis *pag.* 96 *num.* 418:

468 Novum quoque et inauditum hactenus, imo falsissimum est, S. Bernardum, Claravallensem abbatem sanctissimum in Hispaniis fuisse, et quidquid *loco mox citato* mendaciorum et ineptiarum continetur. *Hæc igitur ibi lego in Adversariis:* Ex quo imperator Adefonsus cepit Toletanam civitatem, et Christianis restituit, jussit, ut vocaretur civitas imperatoria, caput imperii Toletani et Hispani; et imperator, ut dictum est, auctoritate Anastasii PP. IV coronatus est: et ideo Bernardus Claravallensis vocat eum sic. Hic sanctus Vir venit in Hispaniam cum fratre Bernardo, et invisit monasteria Toleti S. Clementis, et S. Dominici Exiliensis, et postea ad moniales S. Clementis scripsit. Fundavit in Hispania monasterium dictum de Spina. *Fabulatorem hunc ita castigat laudatus Nicolaus Antonius:* In primis duos Alfonsos VI et VII pueriliter confundit: nam sextus Toletum cepit a Mauris; septimus vero, prioris nepos, ex Urraca filia ille fuit, quem coronatum imperatorem Anastasii PP. auctoritate nos jam docuerat in Chronico . . , quamvis uterque eorum imperator ab eo audiat, quod revera appellati sunt.

auctoris J. P. sed illorum

469 Deinde quod dicitur, S. Bernardum scripsisse ad hunc Alfonsum VII, imperatoris nomen ei attribuendo; æque falsum est, aut certe nusquam rei indicium reperias inter epistolas sancti Abbatis. Duæ editæ sunt ad Alfonsum; sed Portugalliæ regem primum; nempe CCCVIII, ac CCCLXVII, quæ nihil ad Julianum. Eumdem autem Bernardum ad Hispanias venisse negat apertis verbis ejus Vitæ cujusdam partis auctor Gaufredus Clarevellensis monachus, sancti Patris alumnus, et qui se ait omnibus, quæ narrat, interfuisse. Is auctor est secundi libri, qui alias tertius, et quartus et quintus dicitur vitæ S. Bernardi; ut constat ex præfatione hujus partis in editionibus studio clarissimi Viri Jacobi Merloni Horstii digestis. (Parisiensem habemus anni MDCLVIII) Apertissime is, ubi de variis et illustribus miraculis Coloniæ, Aquisgrani, Leodii, Cameraci, et in Hispania factis caput sextum libri 4 inscripsisset, de Hispaniensibus miraculis sic præfatur: « Nam et in Hispania, ubi præsens ipse non fuit, » sanctitatis ejus indicia claruerunt ». Quo quidem Gaufridi testimonio utitur doctissimus Benedictinorum Ordinis scriptor F. Antonius Yepesius tom. 7, centuria 7, anno MCXLVI, fol. 370, col. 4, ad arguendum nonneminis errorem (*Hunc commisit noster Joannes Mariana in Historia de rebus Hispaniæ lib.* X, *cap.* XII, *ad annum* 1123) qui deceptus non obscuris sancti Abbatis ad Petrum Venerabilem ex Hispania redeuntem verbis, epistola 227 (*quæ est* 228 *in editione Mabillonii*) locutum de se ipsum Bernardum credidit. Nec minus aliquam epistolæ ad S. Clementis Toletanæ urbis sanctimoniales directa comprobationem, quæ ruinosam asseverantes fidem quoquo modo commendat, invenimus.

opinio

470 Claudit mendaciorum agmen tributa eidem Viro sanctissimo fundatio apud nos monasterii de Spina, quod in [amœno loco] utriusque regni Castellæ et Legionis, a Vallisoleto sex, a Tauro urbe quinque leucis distans, nomenclatura ista propter spinam coronæ Dominicæ in ea servatam, Sanctæque infanti, Alfonsi VII imperatoris sorori, domus fundatrici, a Ludovico juniori dicto, Franciæ rege, Parisiis prætereunti donatam gaudet. Rem narrat idem Yepesius eod. tom. 7, anno MCXLIII, cap. 1, fol. 328, adductis et explanatis iis, quæ significare quodammodo videbantur, præsenti Bernardo oblatum,

ac præsentium

AUCTORE I. P.

tum, et in manus traditum a Sancia monasterium congruenter dotatum; nempe dotationis ipsa charta, qua dono dare se Bernardo, Claræval1ensi abbati, ait pia heroïna, hereditatem S. Petri de Spina, et item privilegio quodam Alfonsi regis, Sanciæ fratris, in ampliationem ejusdem domus similiter concepto: quæ quidem æque ac de præsentibus dici de absentibus, quorum in gratiam donationes et oblationes celebrantur, passim consuevere.

pseudo-Juliani Petri

471 Siquidem S. Bernardum, misso fratre suo Nivardo (Bernardum legimus apud Julianum) in Hispanias, cujus inde et a Sancia ad se reversi Vir sanctissimus meminit in quadam epistola, ad eamdem directa, *quæ est* 301, piæ donationis exceptorem manus et industriam fabricæ admovisse, constans fama ejusdem domus est, confirmata rudibus, sed antiquis his versibus, quos passim veteribus muris inscriptos, et aulæis intextos domestici referunt:

Petit ÆDIFICAT • DITAT
Sancia Bernardus per Nivardum Alfonsus
PROTEGIT APERIT
SPINEA CORONA Petrus.

B Petro enim Apostolorum principi dicata primum fuit ea religiosorum ædes, templumque de S. Maria postea nuncupata. Monasteria S. Clementis Toletani monialium; item S. Dominici Exiliensis virorum, adiisse Bernardum falso dixit Julianus, adventum clarissimi Abbatis ad nos mentitus.

Nic. Nicolai Antonii

472 *Porro de fundatione S. Petri de Spina tractat Manricus ad annum* 1147, *cap.* XVIII; *ubi ex epistola* S. Bernardi 301, *quæ superius citata est,* Nivardi (*fratris natu minimi ex fratribus sancti Doctoris secundum carnem, an alterius?*) adventum in Hispaniam magis, quam finem constare, *fatetur. Si quis autem de pseudo-Juliani Petri, S. Justæ Toletanæ archipresbyteri, uti se nominat, plura nosse desiderat, laudatum Nicolaum Antonium consulat tomo II Bibliothecæ Hispanæ veteris cap.* VIII, *ubi auctor ille eruditus Opera ejus examinat, et uti falsa et commentitia castigat; eorumque inventori personato larvam detrahit. Capite autem* IX *prodvcit duodeviginti locos, ex quibus Juliani Chronicon et Adversaria refelli, cuivis sit exploratum.*

C

refutatur.

473 *Quid, quod ipsemet Tamayus, tam credulus alioqui, tamque misere simplex atque immodicus pseudo-Chronicorum hujusmodi æstimator, in suo Martyrologio Hispano tom. II, ad diem* III *Aprilis, pag.* 469 *pronuntiare coactus fuerit ista:* Videmus passim in hisce Juliani Adversariis tot glossematum ineptias, quod potius ferrum, quam illas deglutire compelleremur. *Verum hæc ex incidenti, ut ita dicam, relata sint de commentitio* S. Bernardi *itinere in Hispaniam. Veris certe et ita multis ad exstinguenda schismata et exstirpandas hæreses abundat et inclarescit peregrinationibus Vir plane apostolicus, ut falsam ipsi affingere, necesse neutiquam sit. Nunc videtur nobis opportunum, hisce, quæ in isto genere fecisse ipsum antea narravimus in depellendis malis ab Ecclesia Dei, subjungere bona innumera, seu profectum in emendandis moribus Reipublicæ Christianæ.*

D

§ XLV. Sanctus Pater in emendandis ecclesiasticorum, monasticorum, ac secularium moribus fructuose intentus.

Ostenditur sigillatim quantum boni fecerit Sanctus in Ecclesiæ prædibus, ac clericis

A*rgumenti hujus materiem ac formam debemus, et acceptam referimus eruditissimo Mabillonio, qui in sua Præfatione generali in novam suam Operum* S. Bernardi *editionem* § III *sic memorat:* Corruptos sui sæculi mores passim luget ac deplorat Vir sanctus, maxime in Ecclesiæ ministris, quorum plerosque ad meliorem frugem adduxit: adeo ut tota Ecclesiæ ac cleri, in primis Gallicani facies suis monitis ac sermonibus penitus immutata fuerat, et in antiquum decus restituta. Quippe Eugenium, virum sanctissimum, Romanæ Sedi suppeditavit, atque in eo Romanos Pontifices omnes ad rectam et legitimam suæ dignitatis administrationem erudivit, E et accendit libris editis de Consideratione plane divinis. In episcopis Henricum Senonensem, Stephanum Parisiensem, aliosque permultos ab aulico vivendi genere ad mores episcopali ordine dignos revocavit. multos etiam e suis in aliorum exemplum episcopos protulit. Clericis omnibus salutaria monita dedit in Sermone de Conversione ad clericos. Quæ omnia si quis accurate videre cupit, legat librum sextum de Vita sancti Bernardi Gallice edita, cujus Vitæ tres libri posteriores ex ejus scriptis magna cum pietate et cum insigni delectu contexti sunt. De moribus et officio episcoporum legenda in primis epistola 42 ad Henricum Senonensem, quæ in Tractatuum classem modo tomo secundo relata est. Merito itaque in libro de episcopis Virdunensibus dicitur is esse Bernardus, CUJUS CONSILIIS REGNA, ET ECCLESIÆ GALLICANÆ HODIE, inquit auctor *in Spicilegio Acheriano tom. XII, pag.* 311, INNITUNTUR.

ad rectam vitæ normam dirigendo

475 Erat in eo mirifica dicendi « gratia ut » non posset ne ipsius quidem stilus, licet exi» mius, totam illam dulcedinem, totum reti» nere fervorem. (Quippe) placabilem, et per» suasibilem, et eruditam linguam dederat ei F » Deus, ut sciret, quem et quando deberet pro» ferre sermonem: quibus videlicet consolatio » vel obsecratio; quibus exhortatio congrueret » vel increpatio: ut nosse poterunt aliquatenus » qui ejus legerint scripta, etsi longe minus ab » eis, qui verba ejus sæpius audierunt » *ex Vita apud nos num.* 158. Quod si ejus scripta legendo ita accendimur: quanto magis illi, qui loquentem audiebant? Non itaque mirum, quod Deus tot et tanta in sui temporis hominum salutem per eum operatus est.

quam præclare item monachis

476 Quis vero explicet, quæ et quanta ab eodem patrata sint ad monastici instituti primigenium fervorem denuo suscitandum? Testantur hoc eximiæ ejus hac de re epistolæ ac scriptiones, liber De præcepto et dispensatione, Apologia ad Guillelmum abbatem, variique Sermones: in quibus monachos ad retinendum revocandumque veterum Patrum primarium institutum animavit, id est, ad pœnitentiæ labores, austeritates, modestiam et humilitatem, paupertatem, mundi contemtum, amorem solitudinis ac silentii, et ad continuum

A continuum profectum: in quibus totius rei monasticæ cardinem versari intelligebat. Hinc non immerito Petrus Venerabilis in epistola, quæ est inter Bernardinas 228, vocat eum num. 30 « lacteam fortemque columnam, cui innititur » monastici Ordinis ædificium; ac rutilum sidus, » quod exemplo, verboque non solum mona» chis, sed et toti Latinæ Ecclesiæ suo tempore » insigniter lucem donavit ».

monasticum

477 Laurentius de Leodio in libro de Episcopis Virdunensibus, duos Ordines, Cisterciensem et Præmonstratensem, comparat cum duobus Cherubin propitiatorium obumbrantibus « quorum unus Cisterciensis, duce Bernardo san» ctissimi nominis abbate, monasticum Ordinem, » jam pæne lapsum, ad primam apostolicæ vitæ » normam reparavit. (Et) Cisterciensis qui» dem, per istud temporis, inquit, triennium, » jam in ducentas circiter abbatias magni nomi» nis, meriti, et numeri accrevit; et usque in » barbaros Sarmatas et extremos Scythas jam dif» fundi cœpit ». Tantum potuit Bernardi fama et opinio sanctitatis, ejusque discipulorum! Inde factum est, ut Ordinis Cisterciensis, qui B Bernardum alumnum habuit, quasi fundator habitus sit ipse Bernardus, ab ejusque monasterii Clarævallensi dictus Ordo Clarævallensis suo tempore; immo postea et S. Bernardi: etsi id vetuit Innocentius VIII in litteris unionis monasterii Clarævallensis cum Cisterciensi.

fervorem,

478 Hinc in litteris Alberonis episcopi Virdunensis apud Laurentium mox laudatum, abbates Trium-fontium, et de Caladia dicuntur « de » Ordine Clarævallensi ». Et a Petro Cellensi « Cisterciensis, sive Clarævallis Ordo » vocatur in lib. I epistola 24. Sic in epistola Samsonis Remensis antistitis, quæ est ordine 435 inter Bernardinas, Ordinis Clarævallensis mentio non semel habetur. Quamquam dici potest, Ordinis Clarævallensis nomine lineam tantum Clarævallensem, non totum Ordinem, sæpius designari.

Austeram quoque in Cisterciensibus sive Claravallensibus suis

479 Qualis ac quanta fuerit sive Cisterciensium, sive Clarævallensium sub Bernardo districtio, et rigiditas, non est necesse hoc loco exponere, quando id satis superque patet tum ex Bernardi litteris ac scriptis, tum ex ipsius Vita, maxime ex lib. I cap. 5, ubi primi Clarævallis incolæ Deo servisse memorantur « in paupertate C » spiritus, in fame et siti, in frigore et nuditate, » in vigiliis multis. Pulmentaria sæpius ex foliis » fagi conficiebant. Panis ex hordeo, et vicia, » et milio erat ». Ita Guillelmus testis ocalatus. Bernardo in epistola 1 ad Robertum « olus, faba, pultes, panisque cibarius cum aqua » Cisterciensium deliciæ perhibentur. Nec aliæ apud Fastredum in epistola sua inter Bernardinas « Tan» ta in cibo parsimonia, inquit Stephanus Tor» nacensis in epistola 72, ut duobus tantum » pulmentis utantur, quæ aut ager ex legumini» bus, aut ex oleribus hortus affert. Ipsi pisce » tanto rarius utuntur, quanto frequentius apud » eos audiri solet, quam videri ». Plura videsis apud eumdem auctorem, et apud Petrum Cellensem.

vivendi rationem exercuit.
** f. rigor*

480 Perseveravit hic Ordinis vigor * non modo ad finem sæculi XII, quod patet ex Petri Blesensis epistola 82; sed etiam ultra medium sæculum XIII, testante Jacobo a Vitriaco in Historiæ occidentalis cap. 13; « Carnes, inquit, nisi in» gravi infirmitate non manducant. Piscibus, » ovis, lacte, et caseo non vescuntur communi» ter » etc. Eamdem vitæ severitatem nos Galli etiam nunc reflorescere conspicimus in piissimis monachis beatæ Mariæ de Trapa, aliisque nonnullis eorum imitatoribus: qui vitæ suæ puritate, austeritate, solitudinis amore, silentio, labore, aliisque religiosis virtutibus, id facto possibile adstruunt, quod de Bernardo, ejusque discipulis legebamus, nec fere credebamus.

AUCTORE J. P.

muliebri sexu ab eadem etiam non excluso

481 Subjungit idem Jacobus a Vitriaco in capite sequenti, feminarum sexum fragiliorem, a principio Ordinis ad tantæ districtionis severitatem adspirare ausum non fuisse; sed id demum in morem postea venisse. Verumtamen vivente ipso Bernardo non fuit omnino expers istius instituti femineus sexus. Id probat Hermannus Laudunensis monachus in lib. III de miraculis sanctæ Mariæ cap. 17; ubi agit de Monsteriolo Cisterciensium virginum ad Laudunum parthenone, a Bartholomæo episcopo constructo: in quo sanctimoniales sub Guiburge abbatissa « depositis » omnibus lineis indumentis atque pelliceis, solis » tunicis laneis utebantur; et non solum nendo » vel texendo, sed etiam in agris fodiendo, et » cum securi et ligone silvam succisam extir» pando, spinas et vepres evellendo, manibus » propriis assidue laborantes, cum silentio victum E » sibi quærebant, vitamque Clarævallensium mo» nachorum per omnia imitabantur ».

illustres principes ad vitam monasticam traxit

482 Longius progrederetur oratio, si, quotquot Bernardus ad monasticam vitam pertraxit, illustriores utriusque sexus homines, quos scilicet novimus, in medium adduceremus: quales fuere Henricus, Ludovici VI Francorum regis filius, Ermengardis Brittanniæ ducissa, Adelais Lotharingiæ, et alii, aliæque innumeræ. Verum illud paullo minus prædicandum et mirandum, quod hominibus in sæculo remanentibus piissimam et rectissimam vivendi rationem persuasit. « Ad» hæsit ei præ omnibus quidem ex principibus » Comes Theobaldus, et se, et sua in subsidia » Clarævallis exposuit, et in manibus Abbatis » posuit animam suam, deposita altitudine prin» cipali, se inter servos Dei conservum exhi» bens, non dominum, ut obediret ad omnia, » quæcumque domus illius infimi postulassent ». Quid tantus princeps monente et hortante Bernardo præstiterit, tum in construendis, dotandis, juvandisque monasteriis, tum in egenis sublevandis, tum denique in exercendo optimi principis officio, testis est Ernaldus abbas, ex quo F præmissa retulimus: testes etiam Bernardi epistolæ de eodem. Theobaldi pium studium æmulabatur nobilis et illustris femina Beatrix, ut discimus ex epistola 118.

multum valuit Bernardi auctoritas in corrigendis hominum moribus.

483 Denique quantum Bernardi auctoritas in corrigendis hominum moribus valuerit, exemplo est conversio Guillelmi Aquitaniæ ducis, quem ex pertinacissimo schismatico, obsequentissimum et piissimum principem effecit. Ut paucis cum Gaufrido absolvam « quæ scelera non arguit? » quæ odia non exstinxit? quæ scandala non » compescuit? quæ schismata non resarcivit? * » quas hæreses non confutavit »? *Hæc sunt, quæ de morum profectu, in Ecclesia Dei a magno* Bernardo *in omne hominum genus quaquaversum diffuso, collegit Mabillonius. Quæ vero ad hæreses et schismata spectant, Viri dexteritate, ac labore protrita; sat multis alibi a nobis tractata sunt.*

** In editione Mabill. male legitur compescuit?*

§ XLVI

AUCTORE J. P.

§ XLVI. An S. Bernardus ab imagine Deiparæ salutatus Spiræ; an ejusdem virgineo lacte irroratus.

Salutatio Spirensis,

Superius *in nostro Commentario prævio* § XL *tria illustria facta, quæ Patri sanctissimo adscribuntur, in hunc reservata sunt locum. Primum erat de imagine Virginis Deiparæ, quæ Spiræ ter a Viro sancto salutata, semel ei salutem reddidisse*, cunctis audientibus, *memoratur apud Manrieum ad annum* 1146, *cap.* x, *num.* 6. *Alterum erat de lacte virgineo ejusdem Deiparæ, quo irroratus fertur* S. Bernardus, *ex eodem auctore ibidem num.* 8. *Tertium denique in eo erat positum, ut beatissimæ Virginis Mariæ voce salutatus fuerit apud cœnobitas Affligenienses. De singulis dicamus. Primum narrat mox citatus historicus Cisterciensis ex Joanne Nauclero, qui de illa re loquens,* In hoc, *inquit,* B concordant, quod Bernardus Spiram venerit, ubi tum erat tantus populi concursus ad eum venerandum, ut imperator, ne populus eum conculcaret, manibus suis illum exportare sit dignatus. Extant circuli in pavimento ecclesiæ majoris tres, ubi prostratus in terram Vir Dei, ter fertur salutasse virginem Mariam. Ad quem virgo Maria, Salve, inquit, Bernarde. *Hæc scribit Joannes Nauclerus generatione* 39, *inter alia, quæ memorat ad annum Christi* 1142. *Prodigiosam hanc Deiparæ salutationem confirmare conatur idem Manricus sic pergens:* Circulis verba ea sculpta sunt, quæ a fidelibus solent decantari sub antiphonæ finem; quam a principio appellamus Salve Regina. Hanc autem desinentem in illis verbis, et Jesum benedictum fructum ventris tui nobis post hoc exilium ostende, Bernardus Pater recitasse fidenter fertur, et recitatæ trinam illam invocationem addidisse fidentius: ad quam imago Virginis commota, atque acceptans obsequium, audita est simili modo Sanctum resalutasse: Salve Bernarde. *Hæc ibi; super quibus notationes nonnullas lectori, partim studiis vacuo, et veritatis amanti,* C *repræsento.*

quia auctores antiqui de ea non meminerunt,

485 *Notus imprimis abunde est Joannes Nauclerus, quem natione Germanum, patria Suevum, dignitate Præpositum Tubingensem fuisse lego. Edidit hic Chronicon universale, succincte comprehendens res memorabiles sæculorum omnium ac gentium ab orbe condito usque ad annum* 1500. *Floruit autem exeunte sæculo sexto decimo, atque adeo quatuor circiter sæculis post obitum Sancti. Nec vero τὸ* fertur, *quo utitur Nauclerus, parum extenuat rei gestæ fidem. Melioris itaque notæ testimonio videtur opus, ut prædicta Deiparæ ad* Bernardum *salutatio tamquam historice vera admittatur: ideo præsertim, quia in libro* VI *Vitæ* S. Bernardi *seu miraculorum parte* I *cap.* II; *ubi oculati testes summa cum fide et accuratione tot tantaque mirabilia de Viro Dei referunt, quæ Spiræ contigerunt, nullum habent de ista salutatione apicem; ubi tamen hanc silentio non præterire, tantopere conducebat ad Sancti gloriam. Nec concipio, quomodo rem gestam ignorare potuerint, cum,* cunctis audientibus, *uti est apud Manricum supra citatum, evenerit.*

videtur nobis minus probabilis.

486 *Quamquam vero ex antiquorum de hac re silentio definire certo nolimus, salutationem istam esse falsam; priusquam tamen eam admittamus tamquam veram, omnes rerum Bernardinarum apprime gnaros et studiosos rogatos impense volumus, ut accommodata dignentur subministrare documenta reipublicæ litterariæ, quibus factum præsens, quod videtur nobis minus probabile, vere et historice probabile fiat. Nec rem conficit R. A. P. Augustinus Sartorius, sacri Ordinis Cisterciensis asceta, quando in suo Cistercio bis-tertio, Vetero-Pragæ anno* 1700 *typis excuso, titulo* IV, *qui est de* S. Bernardo *Cisterciensium propagatore, pag.* 91 *de statua, quæ Sanctum salutarit, sic scribit:* Hæc ipsa Virginis statua ad hanc usque nostram ætatem eximio Fidelium cultu Deiparæ ac Melliflui clientis memoriam conservat perennem. *Hæc enim qualisqualis memoria seu traditio (utinam non mere popularis!) neutiquam videtur enervare argumenta superius proposita. Audi jam absurdam ineptiam, qua hanc historiam deturpat Guilielmus Eysengreinius, quem mox citabimus, ad annum Christi* 1147: His verbis *a Bernardo* prolatis, vox ab imagine erumpens Bernardum E Deo cunctisque hominibus gratum adventasse indicat; omnibus, qui aderant, audientibus. Perculsus hac voce Bernhardus, admirando, imagini interdicit, mulieres in ecclesia tacere debere. *Quod quidem est nugari in re tam seria. Papebrochius noster in suo Itinere Romano Ms., quod anno* 1660 *suscepit, pag.* 39 *de statua Spirensi, quæ fertur salvere jussisse* S. Bernardum, *inter alia sic scribit*: Ad eam omnes nostri studiosi quotidie sub quintam conveniunt, ac Salve decantant cum litaniis. *Ita ille. Laudanda porro est pia illorum fides, et religiosus erga Virginem Matrem affectus. Jam vero quid dicemus de lacte Deiparæ, quo sanctum Patrem irroratum volunt, si in physico seu reali sensu hoc intelligendum censeant, non autem in mystico?*

Relata

487 *Factum illud, quod secundo loco superius attingebam, jam paullo pluribus examinandum est. Manricus his verbis illud narrat num.* 8: Non desunt item auctores, iique graves, quibus placeat, Virgineum illum favorem, haud satis umquam ab ullo prædicatum, quamvis ab omnibus semper prædicetur, de Bernardo irrorato Mariæ lacte, forte ad hoc idem tempus F referendum. Quod a Guilielmo Eysengreinio in Chron. Spirensi primum traditum *(utinam indicasset annum Manricus!)* a Canisio Costeroque approbatum *(non dicit ubi)* noster Bivarius lib. 2 Bernardi vendicati § 10, et alii, *nimirum* Henriquez in Menologio, Maii XIII, confirmavere. Nobis, ut favor ipse certus sit, quem tamen non defuere qui negaverint *(ponitur ad marginem* Joannes Bertelius Dialogo 8) levi licet et crasso fundamento, locus et tempus dubia adhuc existunt: et de tempore vix aliquid scribi; de loco, si quid certi haberi potest, ad Castellionem censeo referendum. Sed de his aliisque non dissimilibus agendum latius sub Viri Dei obitum, in quem locum consulto reservamus. *Sed nos consulentes hujus rei ordini et perspicuitati, hanc, de qua tractare jam cœpimus, continuato sermone prosequemur, ab anno* 1153, *cap.* XII, *quo Manricus illam transtulit, uberiorem ejusdem narrationem huc revocantes.*

argumentis

488 Insignes Christi, *inquit,* et Virginis favores Bernardo Patri exhibitos, et sub quibus plerumque depingi solet, nunc irroratus lacte Mariæ

AUCTORE J. P.

A Mariæ virginis, nunc strictus brachiis pedentis Redemptoris; atque item alium, etsi minus vulgarem, non minus certum, quo Mater Filium eidem Sancto obtulit; quia fixum tempus concernere non reperi, in hunc locum consulto reservavi. Et quidem eos traditione [potius] quam scripto acceptos, compertum est; constanti illa, atque a patribus ad filios derivata quasi per manus: cujus aut minor fides, aliquando inconvulsior esse solet, hoc in antiquis, fateor, rariori, et picturis expresso magis, quam litteris, non tamen ideo minoris æstimando *etc. Sic præfatur Cisterciensis historicus, moxque incipit a Christo; de quo nos inferius dicemus. Deinde sic pergit num.* 6 *ad rem nostram :* Quod attinet ad lac beatæ Virginis, receptius adhuc et vulgatius sacris iconibus : ut magis varient de tempore auctores, locoque, quam de ipso favore : quem Bernardo concessum, non est, qui ambigat. Unus Joannes Bertelius, quem ego viderim, revocat in dubium Dialogo 8 in Regul. S. Benedicti; sed adeo crasso et supino fundamento, ut nec mereatur a nobis confutari. « Quia » nemo dubitat (ait) super multa secula Mariam
B » ante Bernardum præcessisse ». Quasi vero quis umquam cogitaverit, Virginem sacram, mortalem ac passibilem, sugendum pectus Bernardo propinasse, aut quasi post gloriosum ipsius transitum, tum in cælis gloriosa, tum in suis imaginibus in terris, non maneret æternum duratura. Cæterum his omissis, quia levibus, ex aliis nullum video dubitasse.

variis, 489 Verum est tamen, quod de loco auctores variant, quibusdam referentibus ad Spiram, cum Matrem Virginem, clementem, piam, dulcem, Bernardus Pater devote salutasset. At non Spiræ, sed apud Castellionem Lingonum oppidum, neque in tanta frequentia contigisse, verosimilius est : forte cum sanctus Pater ad unam aliquam ex illis legatiis, ad quas mitti solebat, humilis perrecturus Virginis Matris auxilium imploraret. Porro tunc creditur oblatus a Matre Filius, quem Bernardus susciperet, et cui portando seu manibus exterius, seu interius in corde, se totum daret, et qua auspice nihil timere posset. *Hactenus historicus Cisterciensis : qui cum superius, ut vidimus, candide fateatur, mirabilem hunc Virginei lactis favorem,*
C *a Guilielmo Eysengreinio in Chronico Spirensi* PRIMUM TRADITUM, *neque assignentur antiquiora monumenta, unde chronologus iste traditionem hanc acceperit; quisnam vitio nobis det, si dixerimus novitiam esse traditionem illam favoris* Bernardo *impensi, cum hic obierit anno Christi* 1153; *ille autem scripserit sæculo sexto decimo, utpote qui suum Chronicon perduxerit usque ad annum Christi* 1561. *Confirmatores autem vel approbatores, quos Manricus nominabat, Eysengreinio posteriores seu suppares, an ponderis aliquid vere historici possunt addere primæ traditioni Eysengreinianæ? Adde, quod hic chronologus parum sibi conciliet auctoritatis, dum vel primus procudit, vel ex alio adoptavit ineptiam illam, quam antea num.* 486 *castigavimus.*

quod S. Bernardo 490 *Sed ne dissimulemus alia, quæ congerit Manricus a num.* 7 : Extat, *inquit*, authenticum R. domini Edmundi a Cruce, tunc abbatis Cistercii, ad Fiteriensem Ignatium Firminum transmissum anno MDXCIX (quod ipsum, inter alias ejus schedas, apud me habeo) de hoc favore loquentis in hunc tenorem : « In ecclesia » S. Beroli castri Castellionis super Sequanam, » Lingonensis Diœcesis, quædam imago in veneratione, ei honore beatæ Virginis Mariæ » antiquitus exstitit constructa, quæ quidem » imago S. Bernardo oranti Filium suum obtulit » miraculose in ecclesia dicens : BERNARDE, SU» SCIPE PUERUM MEUM TOTIUS MUNDI REDEM» PTOREM. Deinde quoque ultra omnem huma» næ naturæ virtutem, ac si Christi frater » naturalis fuisset, manu dictæ imaginis suscepta » mammilla, illico beato Bernardo sibi devoto » tres guttas lactis, ab ejusdem imaginis mam» milla profluentes, miraculose distillabat. » Hactenus testimonium venerandi abbatis : quod Antonius Hiepius ad hunc annum c. 5, et Franciscus Bivarius lib. I. Bernardi vendicati, aliique memorant. Quin et Henriquez in suo Menologio, Maii XIII, iconis meminit (ejusdem ut puto) et subscriptionis Gallicæ, quæ in Latinum conversa priorem partem favoris testificatur, sic enim habet :

» Bernarde multum dilecte, mi Capellane,
» Cape, suscipe de mea manu,
» Dulcem Jesum, Servatorem mundi ».

Quasi ea Bernardo adhuc viventi, orantique, E puerum Jesum obtulisse perhibeatur.

491 Idem, qui supra, *subdit Manricus num.* 8, *Deiparæ lacte* Chrysostomus Henriquez aliud recentius adhuc testimonium superinducit ex ipso, ut ait, Castellione Lingonensi ad R. abbatem Castellionis Virdunensis nuper transmissum, a quo et se illud testatur accepisse. Porro in eo, ultra facti traditionem, sacram effigiem hodieque manere, et, quod mireris, conservare adhuc, seu repetere magis memoriam facti, productis testibus, idemmet, qui perhibuit, testificatur : « In Castellione » (ait) imago est B. Virginis, quæ sanctum » Bernardum suo lacte quondam irrorasse fertur. » Cum enim in B. Virginem singulari flagraret » amore; se quoque in eum, coram prædicta » imagine indefesse orantem, matrem esse mon» stravit. In dicto castro sacellum erat, in cujus » parte sinistra beatæ Virginis imago consiste» bat. Ibidem miles quidam demoratur vocatus » Picant, qui suo fungens officio in bellis civi» libus circumeundo castrum, in dicto sacello, » plus quinquagies, voces canentes AVE MARIS » STELLA, audiisse testatur. Dictum enim mira» culum accidisse memoratur, cum, MONSTRA F
» TE ESSE MATREM, a Sancto Bernardo profer» retur. Bellis sopitis, castroque destructo, in » templum tutius conservanda deportata est, ubi » magna cum veneratione, et populi concursu, » maxime vero, ubi temporis necessitas exigit, » in loco celebri, et eminenti asservatur : ex » quo deponitur a tribus sacerdotibus trium » dierum jejunio præparatis, et solemni in pro» cessione. una cum reliquiis sancti Veroli, a » plurimis virginibus, eodem jejunio triduano » præmisso, devotissime circumfertur. Sunt Castel» lione, qui dicant, eamdem imaginem lactis » guttas cum dimittitur, stillare. Nunc quoque » supersunt duo vitæ probatæ presbyteri illic » demorantes, unus Edmundus vocatur; alter Cle» mens, quondam præceptor domini vicetenen» tis Gaillard, qui clare. et palam affirmant, » in manus tertii sacerdotis, qui Jacobus Viandot dicebatur, modo defuncti, lactis copiam » defluxisse, ita ut sacristiam petere, illicque » manus abluere cogeretur ». Hactenus ibi : quæ si certa sunt, ingentem facto concilient, et fere supra humanam fidem, auctoritatem.

492 Philotheus.

AUCTORE J. P.

per influxum physicum asperſus fuerit.

492 Philotheus, *sicut pergit Manricus num.* 9, de favore lactis pressius succinctiusque; verum non semel concessum Bernardo tradit:

« Quid referam quoties summi Regina theatri
» Nectareos illi visa movere sonos?
» Sæpe suum Virgo Famulum venerata solebat
» Visere, et ambrosias sæpe referre dapes ».

In Hiepio lego, traditione item acceptum, apparuisse Bernardo Christum simul cum matre; ac Sancto medio hinc inde velut certatim obtulisse cruorem simul, et lac; illum de Christi vulnere manantem; hoc de Virginis mamma; utrumque cæleste, utrumque irradians, et fœcundans Bernardi ora. Tum vero Sanctum, utrumque veneratum, et neutro se fraudari æque ferentem, tandem in ea verba prorupisse, quæ communiter Augustino tribui solent: « Hinc pascor a vulnere: hinc lactor ab ubere. Positus in medio, » quo me vertam nescio ». Sed hæc, ut credo, piarum mentium devotio, quam rei veritas, aut eventus simultaneus magis conjunxit: et neque video in probato alio auctore traditionis notitiam; neque de facili credenda, nedum asseveranda similia puto. Extant et inter Opera Nicolai Saliceti quædam alia Bernardo patri adscripta, minori digna fide, quam ut locum mereantur in his Annalibus. *Sic ibi. Porro de Philotheo et Saliceto nonnulla observabo in fine paragraphi proxime sequentis.* Ignatius *vero* Firminus, de Hibero, monachus Nucalensis in Hispania.., ac deinde celeberrimo Fiteriensi monasterio, [in] regno Navarræ *datus* abbas, *laudatur in Bibliotheca Cisterciensi pag.* 167.

B

rationibus item expensis, quod non fuerit:

493 *Virgineum hunc, quo de superius est actum, lactis favorem in sensu physico et reali, non autem in mystico dumtaxat intelligi debere, contendit etiam Sartorius supra citatus:* Quod si aliqui asserant, *inquit pag.* 91 *et sequente*, Bernardum lactatum quidem a Virgine fuisse, non tamen in carne, seu labiis carnalibus, neque per lac reale ac physicum, verum dumtaxat in spiritu, et per mysticum quemdam influxum; hoc utique est antiquæ veritati, quæ tot calamis, tot penicillis per quinque et amplius secula firmata est, suspicionem affricare: quasi vero veteres illi scriptores non scivissent æque distinguere, ac nos, inter influxum illum mysticum, ac physicum et realem. Utraque lactatio concedenda Bernardo est, et illa in spiritu, et hæc in carne: non neganda hæc altera, quam utique principalius intenderunt historici veteres et sinceri. *Hactenus Sartorius satis liberaliter. Sed utinam* antiquæ isti veritati, quæ per quinque, *uti vult*, et amplius secula firmata est, *accommodato saltem vel unico documento subsidium attulisset, et suspicionem amovisset, quam rei gestæ affricari dicit. Quinam, amabo, sunt* veteres illi scriptores; *quinam* historici veteres et sinceri, *quos dicit, sed non nominat? Regeri enimvero ei potest illud Mabillonii, viri in rebus* S. Bernardi *longe versatissimi, sinceri item, et de scriptis, virtutibus, ac miraculis ejus optime meriti, quod in fine Fragmentorum ex Herberti libris de miraculis Cisterciensium monachorum, in sua editione sæpius antea laudata notat col.* 1231 *et* 1232: In omnibus, *ait,* S. Bernardi miraculorum libris nulla uspiam mentio de miraculoso illo lacte, a beatissima Virgine in Bernardum expresso: quod tamen miraculum præ aliis certissimis a pictoribus, et ab incautis sancti Doctoris devotis nunc venditari cernimus.

C

494 *Venerabilis Guibertus abbas B. Mariæ de Novigento, quem anno* 1651 *Lutetiæ Parisiorum in lucem dedit ac notis illustravit Acherius, lib.* III *de pignoribus Sanctorum, cap.* III, § IV, *pag.* 355 *lac Virginis Matris, quod* Lauduni.. in columba cristallina huc usque, *ait*, retineri dicitur, *improbat. In quem locum laudatus Cuiberti editor varia animadvertit in notis et observationibus pag.* 575 *et sequentibus: sed unicum, et quod potissimum huc spectat, inde excerpo:* Lac et B. Bernardo Clarevallensi eamdem cælorum Reginam infudisse ferunt scriptores nonnulli: sed quo fulciantur vero, judicent, qui gesta illius a tribus synchronis auctoribus exarata (quibuscum perquam familiariter Bernardus est conversatus) excusserint. Quo enim modo fieri potest, ut, relatis ultra centum miraculis, hoc tam insigne oblivioni tradiderint? Ita Joan. Bertelius lib. 8 in Regulam S. Benedicti: quem Chrysostomus Henriquez confutat in Menologio Cisterciensi ad diem XIII Maii, et Angelus Manrique Annal. Cistereiens. tom. 2 anno MCLIII cap. 12. *Hic qui respondeat Bertelio, nuperrime jam diximus: quænam autem e Chrysostomo Henriquez ab eodem Manrico afferantur pro tuenda veritate præsentis facti, etiam superius indicavimus. Enimvero qui utriusque hujus scriptoris Cisterciensis argumenta, seposito partium studio, mature expenderit, et contulerit cum argumento Bertelii ac Mabillonii, tametsi negativo, ut vocant; multum fallar, si non his potius, quam illis palmam delaturus sit: hujusmodi enim argumenta, tametsi dumtaxat negativa, majoris non raro sunt momenti, spectatis rerum ac scriptorum circumstantiis, quam affirmativa. Rationes denique quæ superius desumebantur a picturis, et a pietate populari, refutationem non merentur operosiorem. Ex his, quæ hactenus in utramque partem de præsenti controversia sunt disputata, concludimus, videri nobis ad verum magis accedere opinionem illorum, qui non admittunt,* S. Bernardum *physice seu realiter Deiparæ lacte fuisse uspersum.*

v de... opinio... verum accedere quæ hoc negat

E

§ XLVII. Salutatio imaginis Deiparæ in cœnobio Affligeniensi; Jesus Cruci affixus, solutis ab ea brachiis Bernardum amplectens.

F

Narratur ... via imagine Deiparæ quæ sanctos salvi... salutem ... dedisse

T*raditio est, Virum sanctum, dum in cœnobio Affligeniensi Ordinis S. Benedicti. quod in Belgio situm est inter Bruxellam et Alostum, ab imagine Deiparæ salutatum fuisse. De altero isto, eoque prorsus singulari Deiparæ Virginis erga* S. Bernardum *favore, de quo superius ad me receperam agere, traduntur ista:* Celebre monasterium Affligemiense, *uti scribit Manricus ad annum* 1147 *cap.* III, *agens de locis in Belgio, quæ Vir Dei adivit,* in transitu visitatum a sancto Patre, traditio constans est ejus ecclesiæ: ubi et monachos ad Cisterciensium normam reformari, repetita oratione, irrito licet conatu, nixus fuerit: sed nihilominus baculum, quo imbecilles artus sustentare consueverat, amici animi pignus, dereliquerit, quem hodieque observant et venerantur. Quin majus quid ibidem contigisse, productis etiam antiquis monumentis Affligemienses affirmant: quod ab Arnaldo *(Ruissio)* ante paucos annos vulgatum, quia multa

AUCTORE J. P.

multa veritatis indicia præsefert, ejusdem verbis placuit hic subjungere. *Laudatus itaque Arnoldus Baissius in Auctario ad Natales Sanctorum Belgii Joannis Molani, ad diem* XX *Augusti hæc notatu posteritati reliquit :* Eodem in cœnobio quondam visebatur sacra beatæ Virginis statua, quæ beatum Bernardum allocuta est, sub Godscalco abbate : cujus rei hi versus, ex Annalibus dicti monasterii excerpti, fidem adstruunt :

Bernardus Mariæ ait, mea ave tu Virgo beata,
Et tibi, Ave, Bernarde, ego imago redico volenter.

traditur. 496 Cui adstipulatur Chronicon Gemblacense, ita dicens : « Ante Belgii desolationem, » atque in ipso Belgio fidei Catholicæ labefac» tationem, in monasterio Affligemiensi Dei Ge» nitricis erat imago, cui valedicens Bernardus, » Vale, inquit, alma Maria. At Bernarde vale, » ait sancta Maria ». Imago hæc beatæ Mariæ in ulnis Christum gestabat, sculpta ex candido et molliori lapide, arena nigra nonnihil inspersa (quam Brabanti lavender-steen* nuncupant) longitudine quinque aut amplius pedum, opere et habitu prorsus antiqua, velo ex capite dependente in humeros. Quæ imago hac ultima tempestate a quodam protervo nebulone ex basi dejecta et confracta fuit, putans * ligneam esse, ut inde ignem construeret. Ex quibus partibus duæ aliæ sculptæ sunt : quarum una Affligemii adservatur; alia vero Patribus Societatis Jesu Bruxellensibus a Priore donata. *Hisce e Raissio de famosa salutatione illa Deiparæ recitatis, audiamus quænam subjiciat Manricus num.* 9 *:* Certant igitur, *inquit,* affligemium, Spiraque de imagine Deiparæ, quæ Bernardum Parentem salutantem resalutaverit, atque utraque monumentis antiquis nixam firmatamque traditionem præsefert, cui vix erit, qui audeat contra ire ; nobis, ut neutra vincatur, vincat utraque, et repetitum favorem, quod solum superest, pia credulitate persuadeat. *Sed dum ita loquitur Manricus, hæret in cortice, et rei medullam non penetrat.*

** l. putante*

et inquiritur 497 *Nam de* pia credulitate *non est hic quæstio : ecquis enim neget, traditionem Affligeniense n, (adde etiam, si vis, Spirensem, de qua superius est actum) pie credi posse? Ast ejusdem veritatem probare ex synchronis rei gestæ testibus vel scriptoribus, vel e documentis historice certis, hoc opus, hic labor est. Inspiciamus itaque tantisper testimonia e Raissio allegata. Antonius Sanderus in Historia rerum Affligeniensium, quæ Brabantiæ ab ipso editæ inserta est, similia iis, quæ modo retulimus, narrat pag.* 8; *uti etiam Continuatio Chronici Affligeniensis, quod ex variis ejusdem abbatiæ monumentis prælo vulgatum legitur in Spicilegio Acheriano tomo X, pag.* 610 *et sequentibus. Historiæ autem, qua de hic est sermo, pag.* 613 *subjicitur, imaginem hanc Deiparæ summa apud laudatos cœnobitas in veneratione habitam fuisse : nam* mos obtinuerat *apud illos,* ut mane nunquam a dormitorio in ecclesiam irent, nisi per salutationem Angelicam hanc imaginem salutassent. *Hanc Continuationem præcedit Historia prædicti monasterii in eodem Spicilegii tomo : cujus editor scribit ista ad lectorem pag.* 23 : Adjecimus Continuationem seu epitomen illius historiæ, ex veteribus monumentis et authenticis conscriptam a D. Odone Cambiero, itidem Afflegemensi, dum in vivis esset, in rebus antiquis apprime versato. *Porro hujus conscriptoris seu collectoris ætas ex his innotescit verbis, quibus opusculum suum claudit :* Novissimus hiis temporibus nostris Benedictus Haeftenus, qui sanctissimum et clarissimum Patrem Benedictum maximis illustravit splendoribus. *In lucem namque dedit Disquisitionum monasticarum libros duodecim, quos illustrissimo D. Jacobo Boonen, archiepiscopo Mechliniensi, et abbatiæ Affligeniensis Prælato dedicavit ibidem Præpositus anno* 1644.

quo fundamento 498 *Exstat apud nos aliud Chronicon Affligemiense, quod notatur* N Ms. 5, *cuique manu propria adscripsit noster Heribertus Rosweydus,* ex Ms. Affligeniensi recentissimo *excerptum illud fuisse. Id quod indicio est, Chronicon illud vel a recentissimo tunc temporis scriptore fuisse aliunde collectum, vel ab hoc ex alio collectore transcriptum. Signatum reperio in ejusdem fine annum* 1514 *: nam tametsi alia deinde sequantur, quæ ad monasterium Affligeniense pertinent, videlicet liber quintus in tres partes divisus; non tamen is chronologiam continet; sed materiem omnino diversam. In dicto autem Chronico ista leguntur :* Anno MCXLVIII *(apud Sanderum pag.* 10 *scribitur* MCXLVI) dominus Petrus sponte sua abbatiæ onus deponit : in cujus loco constituitur Dominus Godscalcus, bonæ spei juvenis, quia de nobili et sancta gente originem duxit. *Postea vero hæc dicuntur :* Anno Domini MCLXIV dominus Godscalcus pastoralis curæ onus deponit *etc. Inter illud autem tempus regiminis Godscalci mentio quidem fit de* S. Bernardo; *sed nihil tunc ibidem invenio de salutatione, qua Deiparæ statua Virum sanctum impertierit, quod tamen accidisse sub* Godscalco abbate, *affirmabat supra Raissius; Continuatio autem Chronici Affligeniensis apud Acherium,* sub initio hujus prælaturæ *factum esse memorat. Quæ res cum debuerit esse valde famosa apud cœnobitas Affligenienses, eorumque monasterio admodum honorifica; mirum videtur, nihil a prædicto collectore vel transcriptore de ea tradi. Ex Chronico autem Gemblacensi, quod supra citabatur, conficitur, miraculosam illam Deiparæ imaginem in monasterio Affligeniensi ante ferales in Belgio tragædias, sæculo Christi decimo sexto ab hæreticis excitatas, fuisse cognitam, atque adeo pro tali honoratam.*

traditio illa 499 *Antiquiora vero istius traditionis monumenta in promptu nobis non sunt. Apud Gaufridum, monachum Claravallensem, et Viri sancti in itinere Belgico comitem, qui singillatim et accurate in parte* III *miraculorum seu lib.* VI *Vitæ cap.* V, *ejusdem itineris ephemeridem contexit : quam ne hic cum fastidio lectoris retexamus, cum loco citato inspici ea possit, satis nobis erit nomina locorum, ad quæ divertit Vir sanctus, annotare. Leodio itaque post prædicationem Germanicam pro bello sacro profectus est ad oppidum* Huy, *seu Huum diœcesis Leodiensis; Huo* Gembolium, *seu Gemblacum ; inde* Villare, *seu Villariense monasterium petiit ; hinc* oppidum Fontanæ ; *Fontana* ad castrum Bins, *id est, Binchium, oppidum Belgii in Hannoniæ Comitatu se contulit ; Binchio cum excepere* Mons castrum, *seu nunc Montes Hannoniæ ; postea* Valencenæ, urbs Cameracensis ; *monasterium* Humbleriæ ; *Laudunum ac Remi etc.; denique suo Claravallensi cœnobio fuit restitutus. Hinc vides, Virum sanctum illuc rediisse per tractum Gallobelgicum ; non vero per Flandrobelgicum, in quo situm est monasterium Affligeniense. Hoc autem iter, quod descripsimus, respicit tempus, quo narratur res prodigiosa sæpe memorata Affligenii accidisse. Eo autem tunc divertisse Sanctum nostrum, e supe-* riore

AUCTORE J. P.

riore peregrinationis ephemeride extundere nos haud possumus; neque meminimus nos id legere apud alium biographum primigenium. Sanderus tamen inter elogia cœnobii Affligeniensis pag. 7 S. Bernardum *ita illud laudasse memorat :* Anno præter propter MCXLVII, quum Affligeniensium sanctam vitam oculis usurpasset, ita pronuntiasse fertur. « Ubique inveni homines ; hic vero an- » gelos. Verum Affligenium, ubi genius affligi- » tur. » Ita habent ejus loci monumenta.

additur.

500 *Etiamsi vero Gaufridus nihil dicat de adventu* S. Bernardi *ad Affligenienses ; inde tamen non sequitur, ipsum ad eos non divertisse; cum contrarium habeatur in Chronico nostro Ms. abbatum Villariensium, quod signatur* N Ms. 9-a, *et transcriptum notatur* ex Ms. Rubeæ-vallis fol. pergam. ex I parte Novalis SS. *Annus Domini* 1333 *ultimus est, quem ibi signate notatum reperio. Post Prooemium vero sic laudatum Chronicum incipit :* Cum aliquando sanctus Bernardus causa prædicationis Brabantiam intrasset, ut fructum aliquem in ea acquireret, sicut et in cæteris gentibus, cœnobium Haffligeniense adiit, duos sermones ibidem faciens : in cujus memoriam B baculum, in quo consueverat sustentare imbecilles artus, Haffligenienses conservare feruntur. Sed cum eos Ordini Cisterciensi adunare voluisset, nec valuisset, cœnobium Gemblacense intravit, et caritative in eo susceptus casulam suam, quæ adhuc ibi est, in eo dimisit. *In Chronico seu Historia Villariensi typis vulgata apud Marteniuum Thesauri novi anecdotorum tomo III, a col.* 1269 *eadem memorantur. Mnemosynon vero a S. Patre relictum Gemblacensibus, ita describit Raissius idem qui supra :* Planetam suam donavit, veteri more undique dependentem, et stolam cum manipulo : in quibus sunt imagines, pulchre per phrysionem acupictæ ; uti mihi videre aliquando contigit. *Ex iis autem, quæ in laudato Chronico postmodum notantur,* Cum autem dominus Gyroldus cessisset, factus est dominus Fastradus tertius abbas Vilariensis, et hii duo fere quinque annis abbatizaverunt. Sed cum anno Domini MCLI sanctus Bernardus hunc locum visitasset, et divina in oratorio celebrasset, facta convocatione multorum abbatum Remis sedavit ibidem controversiam ortam inter nos et ecclesiam sancti Foillani martyris; *ex iis, inquam, colC ligitur,* S. Bernardum *ad suos alumnos Villarienses plus quam semel divertisse. Vult Raissius, sanctum Patrem* prophetico spiritu . . affirmasse, quod plures ex illo loco monachi ad cælum essent migraturi, quam ex quovis alio ejusdem Ordinis monasterio : quemadmodum sequentibus temporibus contigisse, vel ex hoc, *inquit*, meo Auctario apertissime colligi potest : in quo triginta facile ex eo monasterio Religiosos, omnes vitæ sanctitate celebres, descripsimus. *Hæc Raissius. Sed redeamus ad propositum, unde tantisper digressi sumus. Ex iis, quæ proposuimus hactenus de famosa traditione Affligeniensi, tria deducimus corollaria. Alterum est, neutiquam nos velle eam traducere tamquam falsam vel apocrypham. Alterum, dolere nos, propterea quod pro voto nostro non possimus eamdem tamquam historice certam nervosius comprobare. Tertium, per nos non staturum, quo minus religiosissimi ascetæ Affligenienses in suæ traditionis possessione perseverare pergant.*

Quod Jesus cruci affixus, solutis ab ea brachiis

501 *Quandoquidem vero toti hic sumus in colligendis favoribus cælestibus, qui Patri sanctissimo indulti referuntur, eo pede, quo supra, pergemus, et alia in hoc genere charismata ipsius* D *recensebimus. Auctor Annalium Cisterciensium ad annum* 1153, *cap.* XII, *num.* 2 *et sequentibus scribens de prærogativa singulari, qua Christus Dominus dilectissimum sibi Famulum honoravit, sic ait :* Ejus imaginem e cruce ipsa pendentem, cum a Bernardo tenerius salutaretur, solvisse brachia, ruisseque in amplexus salutantis, omni exceptione major auctor Exordii magni memoriæ prodit. *Factum exstat apud Tissierium distinctione* 2 *istius Operis cap.* VII *his verbis descriptum :* Domnus Menardus *, quondam abbas de Moris, quod est monasterium vicinum Claræ-valli, vir religiosus, mirabilem quamdam rem quasi de alio retulit familiaribus suis, quam tamen sibimet evenisse putamus, ita dicens : Notus est mihi monachus quidam, qui beatum Bernardum abbatem aliquando reperit in ecclesia solum orantem : qui cum prostratus esset ante altare, apparebat ibi ei quædam crux cum suo Crucifixo super pavimentum posita coram illo : quam idem Vir beatissimus devotissime adorabat, ac deosculabatur. Porro ipsa majestas separatis brachiis a cornibus crucis, videbatur eumdem Dei Famulum amplecti, atque astringere sibi. Quod E dum monachus ille aliquamdiu cerneret, præ nimia admiratione stupidus hærebat, et quasi extra se erat. Tandem vero metuens, ne Patrem sanctum offenderet, si eum veluti secretorum suorum exploratorem ita sibi de proximo imminere conspiceret, silenter abscessit, intelligens nimirum, ac sciens de illo Homine sancto, quod vere supra hominem esset tota ipsius oratio atque conversatio. *Nos piissimam hanc historiam multa cum admiratione veneramur, testimonio utique fide digno suffultam Exordii magni sæpenumero antea memorati : quæ etiam habetur in libro* II *Herberti, Turrium Sardiniæ archiepiscopi, cap.* XIX *apud Chiffletium supra citatum. pag.* 283. *Apud Tissierium inter notas ad utrumque Exordium Cisterciense, quæ habentur post paginam* 262, *hæc observantur :* Quod de Christo viso amplecti S. Bernardum dicitur, non contigit Moris, ut vulgo creditur : cum hoc cœnobium fuerit fundatum sub mortem sancti Patris.

* al. Medardus et Gerardus

sanctum sit amplexus, testimonio fide digno probatur.

502 *Quis porro fuerit Menardus seu Medardus iste, qui sacras hasce* Bernardi *delicias testatur, juvat hic addere ex Manrico, qui ad annum prædictum cap.* XVII, *oblata sibi opportu-* F *nitate agendi de fundatione monasterii Morarum,* Accepto, *ait*, loco, Bernardus conventum misit, cui præfecit abbatem B. Medardum, illum nimirum, cui sacram Christi effigiem Bernardum amplexantem per visum an reapse conspectam diximus. Porro vir Dei Sancto familiaris, sanctus et ipse, plures alias visiones videre meruit, præcipue de dilecto sibi Parente, e quibus unam . . a Godefrido scriptam transcribamus. *Sed videsis, lector, hoc factum lib.* IV *Vitæ* S. Bernardi *cap.* 1. *Medardum istum posuimus inter Prætermissos ad diem* VIII *Junii ; et inde eum remisimus ad Vitam* S. Bernardi . ., si aliquid certi de cultu ecclesiastico sciatur et indicetur. *Quod hactenus mihi non occurrit. Sed de superiore favore Crucifixa plura alia congerit Manricus cap.* XII, *quorum etiam hoc loco a nobis habenda ratio est.*

Variæ aliæ

503 *Sic itaque pergit :* Consona tabula monasterii Claræ-vallis in claustro refectorii satis antiqua, delineato favore, et subscriptione posita : quæ rem non semel, sed pluries contigisse, neque per visum tantum, sed reipsa, alterum asseverat,

A verat, alterum probabiliter præsumit. « Alibi le-
» gitur (ait) quod, cum beatus Bernardus quam-
» dam devotissimam orationem composuisset, quæ
» incipit,

» Salve mundi salutare,
» Salve salve, Jesu chare :
» Cruci tuæ me aptare
» Vellem vere : tu scis quare.
» Da mihi tui copiam,

al. jam
al. perotaret

» et eam * coram imagine Crucifixi recitaret *, » tunc imago Crucifixi, solutis de cruce bra» chiis amplexabatur (*al. additur* et osculabatur) » eum : et pie credendum est, hoc sibi pluries » contigisse ». Hanc subscriptionem transcripsit ex ipsa tabula Bernardus Villalpandus anno MDXCIX, cum illuc ab abbate Fiteriensi ad hæc et alia lustranda transmissus esset. Meminit et illius Antonius Hiepius centuria septima ad hunc annum (1153) cap. 5 eisdem verbis; *apud quem sunt variæ, quas modo notavi, lectiones.*

nobilia

504 Ad idem faciunt Nicolaus Salicetus, et Philothæus, ante ducentos annos plus minusve; alter prosa oratione, versa alter scribens; et quidem Salicetus adeo constanter, ut producat an-
B tiquam orationem ad Bernardum Parentem, in qua idem Christi amplexus commemoratur. Transcribit primum Bernardi ad Christum verba, sub hoc titulo « in Antidotario animæ : Oratio de» votissima B. Bernardi abbatis Clarævallensis, » quam cum semel diceret ante imaginem Cru» cifixi, ipsa imago de Cruce se inclinans, eum » amplexata est ». Dein subjungit orationem ad Bernardum, in qua per hunc dulcissimum amplexum quasi adjuratus, pro aliis intercedere rogatur ad eum, a quo meruit tantum favorem. Quin, et Henriquez in suo Menologio, Martii XXIII, constanter affirmat, in quodam libro cœnobii Cisterciensis adnotatum amplexum ipsa, qua contigit, die designata, nempe vigesima tertia mensis Martii. « Imago (inquit) Christi in cruce pen» dentis Bernardum amplexatur vigesima tertia » die Martii ». Et in annotationibus. « Et in » Martyrologio Cistercii notatum legitur ». Quod si ita est, non leve pondus addit cæteris omnibus.

de hoc amplexu congeruntur,

505 At Philotheus ejusdem temporis auctor, (nam scripsit recens cusis Bernardi operibus, quæ a nascente in Europa typographia vidisse lucem, ipsa, quæ hodie etiam perseverant, peran-
C tiqua exemplaria, manifestant :) Philotheus, inquam, ejusdem sæculi auctor, hunc ipsum Christi amplexum non minus prodit, cum Sanctum Patrem ante illius effigiem orantem descripsisset his plane versibus :

» O decus, o nostri lenimen Christe doloris!
» O mihi tam duro parta labore salus :
» Fœlix, si tantas in me convertere pœnas,
» Et liceat misero sic mihi posse mori.
» Ipse immaturos ausim decerpere fructus :
» Christe tamen dentes obstupuere tui.
» Sydera, terra, fretum, Domini miseresci- [te vestri :
» Flete meos casus, sydera, terra, fretum.
» Talia dum memorat, Christi pendentis imago,
» Solvit in amplexus brachia nexa suos ».

Hactenus Philothens, et nos de hoc favore Christi Domini, quem tamen in Bernardo non stetisse, sed transisse ad filios, quæ inferius reddemus, declarabunt. *Hæc Cisterciensis Annalista.*

uti et il. auctoribus non allegatis.

506 *His vero, quæ modo retulit, addo pleniorem notitiam de tribus scriptoribus ab ipso nominatis,* Philotheo *videlicet*, Villalpando *ac* Saliceto. *R. D. Carolus de Visch in Bibliotheca scriptorum sacri Ordinis Cisterciensis pag.* 281 *non videtur satis perspectum habuisse tempus Philothei : nam dicit quidem, eum fuisse* monachum Ordinis Cisterciensis, *et scripsisse* carmine docto et fluido Tractatum insignem de vita et moribus S. Bernardi, qui impressus legitur ad calcem Operum ejusdem sancti Patris : *sed de auctoris tempore tacet : quod utcumque colligitur ex Prologo ejus, in quo inductio ponitur Beatæ Virginis Philotheum ad scribendum excitantis exemplo Baptistæ Mantuani, quem lego obiisse anno* 1516. *Post hunc ergo scripsit ille. In eadem Bibliotheca Cisterciensi pag.* 53 *laudatur Villalpandus, cujus etiam ibidem Opera commemorantur.* In vivis adhuc erat anno MDCXXVI, *ut ibidem dicitur. Salicetus* florebat anno MCDLXXX, et deinceps, *teste laudato bibliographo pag.* 251, *ubi etiam de libris ejus agit. Superest modo ut, priusquam ad supremos vitæ sancti Patris* Bernardi *annos illustrandos perveniamus, nonnulla præmittamus, quæ ad anteriores pertinent.*

§ XLVIII. Conversio Arnulfi; gloria cælestis ei promissa; victoria, ut fertur, regi Lusitaniæ addicta; iter cum Eugenio PP.; merita de S. Malachia, quem novit esse in cælo; cura pro rege Galliæ; frater ejus asceta Cisterciensis, uti et alius. E

Arnulfus de Majorica, vir magnus in sæcul., tradit se Bernardo.

Non *infimu* S. Bernardi *gloria fuit conversio illustris viri Arnulfi de Majorica, tum quia illa per se fuit mirabilis, tum quia mirabilis fuit modus, quo Vir sanctus eam promovit. Mauricus illam intexit anno Christi* 1147, *quam et ibidem cap.* VI *refert ex auctore Exordii magni, Arnulphi splendorem, conversionis ordinem ac modum describente. Exstant ea apud Tissierium distinctione* 3 *cap.* XVII. *En tibi verba :* Dum reverendissimus Pater Bernardus aliquando pro- F
vinciam Flandriæ intrasset, et retia verbi Dei in capturam animarum laxaret, et nobiles, et literatos multos de fluctibus seculi ad littus conversionis traheret, inter cæteros illustris vir Arnulfus de Majorica, dives et delicatus, secreto in manibus ejus se reddidit. Fuit autem utriusque consilium, rem silentio tegere, propter quædam impedimenta sæculi, usque ad ultimum diem, quo egressurus esset de terra, et cognatione sua. Erat enim magnus paterfamilias, ornatus filiis et fratribus, tantisque divitiis irretitus, ut absque suorum damno et scandalo gravi abrumpere se non posset, nisi prius domum sapienter et caute disponeret. *His de Arnulfi splendore, ac modo, quo in manus sancti Patris se totum tradidit, ab Exordii scriptore præmissis, pergit auctor idem exponere, quam mirabiliter divina clementia cum eo egerit, ut præstitutum sibi vocationis scopum attingeret.*

et ea tum confirmatur in sua vocatione :

508 Interim vero dum silentium istud tenerent omnia, et arcani hujus negotii causam ipsi duo soli in mundo scirent; factum est verbum Domini ad quemdam rusticum armentarium, cum boves

AUCTORE J. P.

boves minaret ad aratrum, dicens: Vade, dic Arnulfo de Majorica, ut secum ducat te in Claramvallem, quo proxime iturus est ad conversionem: et cum eo convertere. Audivit vero vocem, sed neminem videbat. Facta autem hac voce, cœpit pauper ille attentius orare, ut, si a Domino sermo fuisset egressus, revelaret iterum auriculam ejus. Et adjecit secundo loqui ad ipsum, repetens eumdem sermonem. Accepto itaque secunda jam vice oraculo, venit ad prætaxatum virum, et ait: Verbum mihi ad te dominum meum. A quo cum fuisset ductus in partem, procidit ad genua illius, dicens: Obsecro te per Christum Dominum nostrum, ut ducas me ad Claramvallem tuam, et salves tecum animam meam. Et, si scire desideras, Dominus pius et misericors secreta tua, causa salutis meæ mibi revelare dignatus est. Audiens autem nobilis ille paterfamilias verba ista, miratus et lætatus est valde. Acceptumque hominem conduxit ad se ipsum: quem etiam postmodum individuum comitem itineris pariter et conversionis habuit, habiturus, ut credimus, consortem æternæ retributionis. *Sic itaque visum est divinæ providentiæ*
B *vocationem Arnulfi roborare et promovere edito etiam hunc in finem cœlesti oraculo. Nec vero ille vocem Domini audiens obduravit cor suum.*

quem ad Claramvallem ingressum, et serio pœnitentem

509 *Nam, uti pergit auctor Exordii magni,* Explicitis . . negotiis, pro quibus moram fecerat, venit Claramvallem, tam submissus humilitate, quam sublimis divitiarum affluentia: multaque eidem monasterio de suis facultatibus contulit: sed et aliis nonnullis cœnobiis dona largitus est. Beatus vero Bernardus, de conversione ejus multum exhilaratus, talem de eo in conventu fratrum sententiam protulit: De conversione fratris Arnulphi nec minus admirandus, nec minus glorificandus est Christus, quam de resurrectione Lazari quatriduani; eo videlicet, quod in tantis deliciis clausus atque sepultus, velut in tumulo jacebat, et quasi vivens mortuus erat. *At quam suaviter et paterne Vir sanctus Arnulphum, contractas in vita sæculari peccatorum sordes sacramenti pœnitentiæ lavacro eluentem, tractarit, operæ pretium est audire ex laudato auctore:* Huic, *inquit,* confitenti cum gemitu et lacrymis multis delicta universa, quæ in mundo contraxerat, beatus Bernardus intuens cordis
C ejus amarissimam contritionem, et ad omne opus bonum spontaneam voluntatem, injunxit ei, ut Pater noster tribus vicibus diceret, atque in suo proposito deinceps usque ad mortem perduraret.

Sanctus tractat benignissime, ac promittit ei gloriam æternam.

510 Quo ille audito contristatus respondit: Ne, quæso, irrideas famulum tuum, beatissime Pater. In quo, ait, te irrideo? Ad ille ait: Jejunia septem annorum vel decem non sufficerent mihi etiam humiliato in sacco et cinere: et tu mihi præcipis, Pater noster tertio dicere, et in Ordine perseverare? Et Sanctus ad eum: Ergone tu me melius nosti, quid te oporteat facere, ut salveris? An forte tibi parum videtur, Ordinem tenere, et in ipso usque ad mortem perseverare? Ille vero respondit: Absit ab anima mea tam iniqua præsumptio. Sed propter Deum obsecro, ne mihi parcas in præsenti, ut melius parcas in futuro: et talem nunc impone pœnitentiam, quatenus post mortem carnis ad requiem sine pœna perveniam. Cui beatus Pater ait: Fac, ut locutus sum: et securum te facio, quia deposita mole corporis, mox ad Deum sine molestia pervolabis. Hoc itaque responso quasi divinitus accepto, confortatus est D
nimis, adeo ut deinceps nulla tentationum violentia, nulla infirmitatis molestia, posset a cursu desiderii, quo totus in Deum pergebat, aliquatenus retardari. Erat autem circa observantiam Ordinis, et custodiam cordis solicitus et timoratus nimis: ita ut neminem vidisse me recolam tam studiosum propriæ conscientiæ mundatorem. *E quibus ultimis verbis colligitur, ei, qui ista narrat, Arnulphum non modo synchronum, sed etiam apprime cognitum fuisse. Cætera, quibus deinde religiosissimi istius ascetæ elogium contexitur, apud eumdem auctorem inspici possunt. Conveniens autem omnino fuit, hanc mirabilem non præterire conversionem, cujus utpote gloria in* S. Bernardum *ex Arnulpho, tamquam ex filio in parentem egregie derivatur.*

Fertur Vir sanctus promisisse victoriam Alfonso regi Portugalliæ.

511 *Historicus Cisterciensis ad annum* 1147 *cap.* IX *narrationem exhibet de Alfonso I Portugalliæ rege, qui Scalabim (vulgo Santaren) expugnaturus, votum fecerit Christo in favorem Cisterciensium: additque, Virum sanctum ei promisisse victoriam, prece a se promotam, visamque et annuntiatam in Claravalle. Accedit eo ratio temporis, circa quod difficultatem esse fatetur:* E
datur item epistola regis ad Bernardum, *nec non hujus ad illum. Verum huic facto, quod refertur, securius nos suffragaremur, si probatioris et antiquioris notæ scriptores produxisset Manricus, quam Britum et Brandaonium. Inter ea vero, quæ idem Manricus de hac re memorat, occurrunt nonnulla, ad ejusdem persuadendam veritatem non ex omni parte faventia: etenim dum e* subscriptione recenti, *ut fatetur, nonnulla retulerat; observat,* plura *esse ibidem,* sed tempus prævenientia. *Deinde, exposit*[illegible] *re gesta, subdit:* Hæc Brito ex antiquis exemplaribus; quæ tamen dum Gerardum Bernardi fratrem colloquentem inducunt; quem constat obiisse ante septennium, ut non suspecta, corrupta esse apparent, atque additis quibusdam depravata.

Eugenium PP comitatur Treviros, et ad Claramvallem, ubi optime meritus est

512 *Summatim indicamus, quæ in Historia Cisterciensi ad annum* 1148, *cap.* V *prolixius referuntur, videlicet Eugenium PP. Trevirim profectum, assumpto secum* Bernardo, *celebrasse concilium super revelationibus et scriptis S. Hildegardis virginis; episcopum Virdunensem ad* F
illam misisse; scripta et revelationes approbasse etc.; sed illa ibidem legi possunt. Vide etiam præmissa a nobis de hac virgine § XXXIX. *Eadem Historia Cisterciensis ad annum mox indicatum cap.* VI *ita pergit:* Tres menses Treviri Eugenius PP. fecit: post quos [in] Galliam reversus, Claramvallem (incunabula suæ Religionis) dein Cluniacum, demum Cistercium visitans, utrique se familiæ præsentavit, utramque fovit. Bernardus ejus viæ perpetuus comes, dum ne tunc quidem continuis parcit miraculis, amantissimum sibi filium, patremque, quin totius Ecclesiæ, pene in dispendium vitæ potuit adducere. Tantus enim concursus populorum, quacumque pergeret, Sanctum sequebatur, ut ne Pontifex quidem liber ab oppressione, obrueretur a turba, ægre tandem periculo abducendus. *Factum describit Gaufridus lib.* IV *Vitæ cap.* V: *ubi etiam de miraculis. Manricus cap.* IX *de S. Malachia scribens varia ex præsulis istius dignissimi Vita, a* S. Bernardo *graviter et pathetice ad posteros transmissa, colligit, quæque ab ipso facta sunt extremo, quo inter mortales degebat, tempore. Capite autem* X *scribit de ejusdem Pontificis sanctissimi*

A *sanctissimi a Claravallensibus suscepti morbo, mortisque prædictione, nec non piissima ad eam obeundam præparatione, atque suavissima obdormitione in Domino, miraculo etiam illustrata. Verum hæc et alia mellifluo* Bernardi *calamo expressa videre licet in præclara illa, quam memorabam, Malachiæ Vita, e qua liquidissime apparet, quanti Sanctum hunc Sanctus noster faceret, et quam tenero eumdem affectu complecteretur.*

de S. Malachia, cujus demortui vestem sibi reservat, et quem novit esse in gloria.

513 *Illud autem, quod in ejusdem Vitæ præfatione, Congano abbati inscripta, narrat sibi a Malachia, extremum jam exhalaturo spiritum, fuisse præstitum, notari meretur ipsis sancti Patris verbis. Sic narrat :* Accurri ego, ut benedictio morituri super me veniret. At ille, cum jam membra alia movere non posset, fortis ad dandam benedictionem, elevatis sanctis manibus super caput meum, benedixit mihi, et benedictionem hæreditate possideo. *Sed ulterius etiam progressa est magnitudo amoris et æstimationis. Etenim* cum corpus sepulturæ pararetur, *ut narrat Manricus cap.* XI, dum lavandum exuitur vestibus a lavacro resumendis ; devotus B Abbas (quod supra notabamus) pio et amico furto, certe fideli, tunicam, in qua Sanctus obdormierat, cum propria permutatam latenter abstulit, qua uteretur in festis solemnioribus ad offerendum Missæ sacrificium, et in qua demum, cum obiret, sepeliretur. Rem, quamdiu vixit, omnibus occultam ; sed post obitum ab ipso revelatam, detectamque Godefridus, qui Bernardi Vitam scripsit.., narrat *apud nos libro* V *cap.* III. *In funebri autem S. Malachiæ Officio* offerens pro ejus transitu venerabilis Abbas Hostiam salutarem, gloriam ejus, Domino revelante, cognovit, et, eodem inspirante, Sacrificio jam expleto, formam mutavit orationis, et collectam intulit, quæ ad sanctorum pontificum celebritates, non ad commendationem defunctorum pertinet, ita dicens : Deus, qui beatum Malachiam pontificem Sanctorum tuorum meritis coæquasti *etc. Adisis Gaufridum lib* IV, *cap.* III, *e quo hæc extraxi.*

et alios,

514 *Hoc alias a Viro sancto factum fertur in Annalibus Cisterciensibus cap.* XI *citato, num.* 3, *e quo huc transcribo ista :* Eumdem Sanctum ante annos ut minus sexdecim, cum pro Alberone Virdunensi episcopo celebraret, hoc ipsum C fecisse, Antonius Demochares præcedenti seculo ex libro Antiquitatum magistri Richardi [de] Wassebourg, archidiaconi Virdunensis ; atque hoc nostro, uterque in Catalogo episcoporum Virdunensium, et Joannes Chenu vulgarunt, totidem verbis : « Albero de Chini anno MCXXXI » (supple moritur. *Sed apud Sammarthanos mox citandos scribitur, tunc ad episcopalem dignitatem promotus fuisse.)* Pro isto beatus Bernardus, » cum cantaret Missam, mutasse collectam de» functorum in collectam confessorum traditur. » Hæc illi : nos nec negare audemus, nec asserere : certe ejusmodi actiones semel in gloria ; si repetantur, magna ponderis sui parte carebunt. Quid, quod id ipsum tertio itidem factum pro Alberico Cardinali episcopo Ostiensi, quem anno præcedenti defunctum diximus, Joannes etiam Pistorius adnotavit in Chronico Belgico, anno MCXXXVIII : « Anno (inquit) Conradi deci» mo quarto moritur apud Virdunum Ostiensis » episcopus Cardinalis dominus Albericus, ad » cujus tumulum B. Bernardus Missam pro eo » celebrans, cum venisset ad collectam post * con» cionem pro mortuo, dimisit, et collectam de » confessore dixit. »

** l. post communionem*

AUCTORE J. P.

ut fertur.

515 Verum est tamen, hos duos forte eumdem *(esse)* ex loci identitate, nempe Virduni, nec magna nominum Alberici, Alberonisque distantia, irrepente errore, qui non facile postea discernatur. Nobis certa suis locis adnotantur ; dubia, vel obiter sufficiat tetigisse. *Huc usque auctor Annalium Cisterciensium. Apud Sammarthanos in Gallia Christiana inter episcopos Virdunenses pag.* 1167 *in Alberone de Chiny hæc etiam lego :* Pro quo Missam celebrans B. Bernardus, collectam defunctorum mutasse dicitur in collectam confessorum, cum is, *Albero videlicet,* obdormiisset in Domino anno MCLVIII. *Itane vero, dum* S. Bernardus *jam ab anno* 1153 *obdormierat in Domino ? Sequitur itaque, ut vel illud factum sit apocryphum, vel annus falsus. Manricus* anno præcedenti, *id est,* 1147 defunctum *scribebat supra Albericum ; annus autem* Conradi decimus quartus *incidit in annos Christi* 1151 *et* 1152, *atque adeo illa mutatio collectæ, quæ supra narrabatur, secundum Manricum debuisset accidisse annis circiter quinque post mortem Alberici ; quod cum Pistorio, quem* E *citat, neutiquam cohæret : atque hinc factum videri posset apocryphum ; nisi alia essent, quæ facerent illud magis accedere ad verum. Sunt autem illa.* 1° *Quia hoc habetur apud Gaufridum lib.* IV *Vitæ* S. Bernardi *cap.* III, *etiamsi non sit scriptum ab ipso Gaufrido, sed Gaufrido insertum ex Ms. in editione Horstii, et in Mabilloniana uncinis* [ ] *etiam a Gaufridi textu discretum ; in qua Mabilloniana editione ad ejusdem textus marginem notatur pro* Alberti, *sicut ibi est, nomen* Alberici *legendum.* 2° *Quia ibi dicitur præsens factum contigisse* ad tumulum... noviter ante defuncti, *Alberici videlicet.* 3° *Quia in Alberici Chronico, Trium fontium monachi, Ordinis Cisterciensis, in episcopatu Catalaunensi, quod vulgavit Leibnitius tomo II Accessionum historicarum, et cujus auctor floruit sæculo* XIII, *prædicta mutatio diserte narratur pag.* 320 *his verbis :* Anno MCLI.. moritur apud Virdunum Hostiensis episcopus Cardinalis et legatus dominus Albricus, ad cujus tumulum beatus Bernardus Missam celebrans, cum venisset ad postcommunionem, collectam pro mortuo dimisit, et collectam pro uno sancto Confessore dixit. *Hinc* F *videtur satis confirmari factum* S. Bernardi, *ac refutari annus* 1147, *morti Alberici Cardinalis apud Manricum assignatus, uti et apud Ciaconium in Vitis Pontificum Romanorum et Cardinalium tomo I, col.* 993, *ubi etiam exstat mutatio ista collectæ.*

Hæc occasione S. Malachiæ dicta sunto : de quo etiam consuli potest Manricus cap. XI *superius allegato, num.* 4, *in quo profert epitaphium S. Malachiæ sepulcro inscriptum, quodque* a Bernardo Patre conscriptum, hodieque perseverat, *ut ibi dicitur,* sub ejus nomine. *Alia, quæ soluta oratione de hoc sancto Pontifice litteris mandavit, recensentur in ejusdem capitis decursu : quod ita concludit Manricus :* Cæterum, quod ad Malachiæ adventum *ad Claravallenses* attinet,.. ne vel defunctus frustraretur optatis votis ; non solum pallia ab Eugenio Hiberniæ data, verum et auctas archiepiscopales sedes, adnitente Bernardo, et juxta numerum provinciarum illius insulæ quatuor designatas, anno MCLII, quo evenisse constat, referemus. *At nunc alia nos vocant, quæ refert Manricus ad an.* 1149.

516 *Cap.* I

AUCTORE J. P.

agit contra monomachiam, et pro regno et rege Galliæ

516 *Cap.* I *num.* 5 *occurrit Vir sanctus bono publico iterum intentus, dum datis ad Sugerium abbatem S. Dionysii, et, absente rege Ludovico juniore, monarchiæ Galliarum moderatorem, obnixe conatus est impedire monomachiam execrabilem inter Robertum regis fratrem, atque Henricum Theobaldi Comitis filium, quæ tunc utrimque erat indicta ad tempus præstitutum Consule epistolam* 376 *inter Bernardinas in Mabillonii editione. Epistola autem* 377 *ad eumdem data spirat singularem affectum sancti Patris erga salutem regni Galliarum ac regis, qui nondum tunc redierat ad suos post infelicem successum belli sacri. Ad hæc, epistola in* S. Bernardi *persona a Nicolao scripta ad Emmanuelem imperatorem Constantinopolitanum, qua commendatur ei exercitus Christianorum tempore militiæ transmarinæ istius, nonne indicio est, Virum sanctum egregie invigilasse communi bono reipublicæ Christianæ? Epistola illa profertur in Annalibus Cisterciensibus allegatis, num.* 9.

cujus fratrem inducit ad institutum Claravallense.

517 *Illustris prætcrea non minus sancto Patri exstitit Henrici, qui erat regis Ludovici germanus frater, conversio ad institutum Claraval-* B *lense, quam mundo venerabilis, atque ex rerum circumstantiis spectabilis. Audiamus Manricum cap.* III, *num.* 7: Convenit ille Bernardum in Claravalle, negotia quædam regni tractaturus: sed quæ ipse pro regno temporali, in cæleste Bernardus commutavit, vocato homine, et tracto per efficaciam verbi aut orationis. *Robertus de Monte, qui sub isto nomine vulgatus circumfertur, rem innectit anno Christi* 1149: Henricus, *ait*, Ludovici Francorum regis germanus, contempto mundi schemate, pro Christo in Claravalle indutus monachali schemate. *Quonam autem modo conversio ista acciderit, narrat Gaufridus in Vita* S. Bernardi *lib.* IV, *cap.* II. *Sanctum vero hujusce eventus, priusquam contigerit, præscium fuisse, videtur haud obscure significare biographus idem, dum Henrico ista a Viro sancto prænuntiata testatur:* Confido, ait, in Domino, nequaquam in eo te moriturum, in quo nunc positus es; sed velociter experimento proprio probaturum, quantum tibi istorum *(Fratrum Claravallensium)* prosit oratio, quam expetisti. Quod eodem postmodum die non absque C multorum admiratione completum est.

quem sequitur alius miro modo compunctus.

518 *Sed mirabilis admodum fuit mutatio dexteræ Excelsi per* Bernardum *facta, et præter spem omnem ab eo prænuntiata, in Andrea, qui comitatus fuerat laudatum Henricum, dominum suum, ad Claravallenses. In hunc ille invehebatur tamquam in ebrium et insanum, convitia etiam et blasphemias evomens, sancto Patri nomen falsi prophetæ tacita cogitatione impingens, et die altera monasterium ejus diris devovens. In causa erat domni sui conversio: sed vehementi Spiritus sancti impulsu victus nocte proxima, et ante diluculum surgens, rediit ad monasterium, ac veluti ex altero Saulo in Paulum alterum mutatum se exhibuit, teste biographo mox allegato, qui mirandam hanc mutationem longiore sermone describit.*

D

§ XLIX. Imperat feris; dissidentem pacificat; mortuum ad vitam revocat; prodest Aurelianensi episcopo; respondet Præmonstratensi abbati; Henrici, regis Galliæ fratris, morbus, religiosa professio, episcopatus; Sancti vaticinia; aqua in vinum mutata; obitus Theobaldi Comitis.

Vir sanctus imperat bestiis

Hoc item anno, *nimirum* 1149, quantum ex serie historiæ licet conjicere, cum Comites Viennæ, atque Florestæ * invicem impugnarent.., Bernardus Pater componendis rebus, atque animis pacandis vocatus est.. obviatum ab auctore discurdiæ consiliis pacis, et duo lupi in itinere objecti, supra insitam sævitiam furentes E rabie.. terruere venientes, et pene cunctos a cœpto revocarunt. Consultum de retrocessione est a sociis viæ, ne se, ne Sanctum periculo exponerent in detrimentum reipublicæ Christianæ. At beatus Abbas charitate flagrans, et fide fervidus, nec ab opere pacis dimovendus, angelus pacis, periculum non tam contempsit, quam amovit. *Hæc e Cisterciensi historico ad annum modo designatum cap.* V, *num.* 1. *At rei gestæ seriem accipe, lector, ex Joanne eremita in Vita* S. Bernardi *lib.* II, *num.* 8, *col.* 1288 *editionis Mabillonianæ:* Burgundiam, *inquit*, adibat, Comitem Forensem, et Comitem Viennæ pacificaturus. Transiens autem per quamdam villam, audivit ab incolis loci illius, duas feras immanissimas, quæ vulgo dicuntur varoli *, in nemore proximo desævire. Quod cum audissent socii ejus, rogaverunt eum regredi, quia malebant duabus dictis vel multo amplius divertere, quam se periculose feris objicere. Quibus nolens consentire, respondit, se numquam divertere tali causa. Nec mora, et ecce feræ progredientes in F planum, occurrerunt eis terribili hiatu quasi ad devorandum. Quas ubi vident fratres, præ timore nimio cuncti mox ad sanctum Virum fugerunt, latitantes circa eum, clamaveruntque una voce: Pater sancte, libera nos. At ille, Quid timidi estis modicæ fidei? Ad hanc vocem manu elevata signum crucis feris opposuit: quæ statim factæ sunt tamquam lapides, tamquam nullam penitus habentes nocendi potestatem. Quo signo viso, omnes, qui aderant, gratias exsolverunt Viro Dei immensas. Hoc vero audito, vicini valde lætificati sunt: præ timore enim ferarum egredi non audebant pauciores quam duodecim.

* *f. Forestis, infra dicitur Comes Forensis*

* *f. ob varios colores sic dicti lego.*

unum e duobus Comitibus discordibus pacificat, prælio et victoria ... alium

520 Proficiscens inde sanctus Bernardus venit ad dictos Comites: qui cum pacem ab eis quæsisset, Forensis Comes ei humiliter consensit. Comes autem Viennæ improbe refragatus est, dicens quod numquam esset cum adversario pacem habiturus, donec eum exsulare coëgisset: collectoque exercitu terram illius aggressus est. Tunc Forensis Comes timore perterritus S. Bernardum exoravit, quatinus ab omnipotente Deo victoriam impetraret. Beatus vero Bernardus victoriam ei confidenter promisit. Hac fide confortatus

tus hostes suos invasit, cepitque Comitem, et hostium tantum numerum prostravit, ut vix aliquis vivus evaderet. Hujusque victoriæ gratias reddidit sancto Bernardo. *Hactenus biographus Joannes eremita: qui paullo post num.* 11, *col.* 1289 *aliud illustre prodigium litteris commendavit in hæc verba.*

puerum resuscitat in aquis mortuum:

521 Dum navigaret aliquando per Ligerim, navicula ejus forte concussit ponticulum, cui puer supererat: qui statim in fluvium delapsus est, et necatus. Et excitati occurrerunt vicini, defunctum puerum plangentes: quem sanctus Vir jussit sibi afferri; eoque defuncto oblato, oravit Sanctus. Puer itaque, videntibus cunctis, qui aderant, et Deum una voce collaudantibus, ad orationem Sancti statim suscitatus est. Tunc a die illa et deinceps Hominem Dei, ut patrem filius affectuosissime diligens, postea profectus in Claram-vallem, ibi conversus factus est, dictus Tescelinus Nascardus, quia de aqua fuerat sublatus, et piscatus sicut piscis. *Manricus nuperrime assignatus, num.* 3 *de hoc miraculo etiam tractat; sed dubitat an* in hoc itinere, an in diverso *acciderit; certe tamen* per hoc tempus *censet patratum: cui sequens subdit epiphonema:* Sic Bernardus Martino comparatus, quod in pluribus aliis superius vidimus, in hoc etiam ei similis evadit, trium mortuorum suscitator magnificus: blasphemi hominis, quem Deus morte mulctaverat: mulieris extinctæ ad Claramvallem, et hujus in fluvio submersi adolescentis, quos de faucibus mortis liberaverit. *Sed Annalista idem ostendit, se nomen auctoris non satis hic habuisse perspectum, e quo hæc desumpta sint: nam postquam narraverat eventum duorum Comitum, quem supra dedimus, citatur ab eo* antiquus auctor, quem Sylva transtulit; *miraculo autem de suffocato in aquis, et vitæ redonato per Virum sanctum, subjicit ista:* Hæc idem auctor Gallus, ex quo Sylva; et nos hactenus dicta: quem Joannem eremitam multi putant; alii alium, sed coævum, et fidei integræ: de cujus dictis non liceat dubitare.

cur inditum nomen a rei eventu, quod exponitur.

522 *At quæret curiosus lector, unde deducta sit allusio ista etymologica* dictus Tescelinus Nascardus, QUIA de aqua fuerat sublatus, et piscatus sicut piscis? *Respondeo: Nomen* Tescelinus *puto ei proprium fuisse ante submersionem, nec post illam mutatum: quod confirmatur ex eo, quod pater* S. Bernardi *gesserit idem nomen: unde arguere licet, nomen* Tescelini *fuisse nomen proprium, et hominibus dari solitum aliquando saltem: ita ut videatur hæc quæstio cadere in solum cognomen* Nascardus. *De quo accipe sequentem conjecturam valde probabilem. Menagius in Dictionario etymologico vel originibus linguæ Gallicæ, ad vocem* nasse *colligit ista:* Nasse, instrumentum piscatoris; a Latino nassa. Festus: Nassa, est piscatorii vasis genus, quo cum intravit piscis, exire non potest. Isidorus lib. 9 cap. 5: Nassa, ex viminibus tamquam rete contextum ad capiendos pisces. Plautus: Numquam Hercule ex ista nassa hodie ego escam petam. Silius Italicus:

Haud secus et vitreas solers piscator ad undas
Ore levem patulo texens de vimine nassam.

Quæ mihi videntur propositæ modo quæstioni solvendæ perquam accommodata: quasi dicus Nascardus *appellatum, quia virtute* Bernardi, *sicut nassa pisces solent, ex aqua extractus fuit. Superest, ut paucula alia, quæ de* Bernardo *ad prænotatum annum habet conditor Annalium Cisterciensium, non prætermittamus.*

AUCTORE J. P.

Heliam ep. Aurelianensem

523 *Cap.* VII *refert, Præsulem Aurelianensem* Bernardi *consilio amplexum fuisse institutum Ordinis Cisterciensis: cujus rei circumstantias, satis diu extractæ, uti vult Manricus, paulo ultius repetemus. Idem itaque historicus ad annum Christi* 1146 *cap.* II, *num.* 8, Sub idem, *inquit,* tempus, quantum ex serie epistolarum Bernardi, et earum contextura liquido constat, Eugenii (Papæ) zelus constans pro veritate Aurelianensem episcopum (Manassem tabulæ videntur indicare) infulis abdicatis aut projecit aut traxit ad Claramvallem. Is genere nobilis.. conversatione profanus.., pontificalis dignitatis insignia levitate morum, gravitatem ecclesiæ Gallicanæ perniciosis exemplis dehonestabat.. Ad Eugenium delatus.., quæ per testes defendere non poterat, per intercessores saltem attenuare, atque exponere veniæ deliberabat, et totam fere Galliam commovebat, ut flecterent Eugenium, aut conciliarent.. Scripsit pro eo Ludovicus rex, scripsere et proceres, scripsit et venerabilis Petrus Mauricius. Unus in tota Gallia Bernardus fuit, qui, ut scriberet, adduci numquam potuit. Quin cum Eugenius obduratus adversum preces, virum sisti judicio præcepisset.., propositum firmavit litteris tunc demum datis in hunc tenorem, *quarum fragmentum, quod huc pertinet, subditur, quodque legi potest apud Mabillonium in principio epistolæ* 245. His litteris, *sicut pergit historicus Cisterciensis num.* 9, Bernardi firmatus Pontifex, accusatoribus solemnem diem indixit, quem accusato non minus intimavit.. At quid cum ipso, et in ipso factum sit, qualiterque.. in purgatione facienda per episcopos, cum adhuc lis penderet, nec desperata, nihilominus ipse episcopum ultro exuens, quem solum non propitium expertus esset, Bernardum sibi elegerit magistrum, parentemque humilis monachus factus in Claravalle, anno MCXLIX, quo evasisse * constat, lite eousque protracta.. more nostro commodius referemus.

* *f.* evenisse

consilio juvat, et Cisterciensibus aggregat.

524 *Hanc porro rem gestam prolixo sermone describit ad annum* 1149, *cap.* VII, *quod modo citabam, ubi datur videre, indictam quidem Præsuli Aurelianensi fuisse purgationem; sed post maturam cum* S. Bernardo *deliberationem, consultiusne esset, abdicare infulas, an super illis litigare, Viri sancti consilio exuisse episcopum, atque monachum Cisterciensem induisse. Quænam vero in ipsius favorem deinde fecerit sanctus Pater apud Eugenium PP., patet ex illius epistola* 246 *ad hunc data, quæ apud Mabillonium aptatur anno Christi* 1146, *et sic incipit:* Tempus est, ut et ego scribam, non jam pro episcopo; sed pro paupere et humili monacho *etc. Mabillonius in notis brevioribus ad epistolam* 245, *animadvertit duo, quæ non conveniunt cum narratione jam recitata ex Annalista Ordinis Cisterciensis. Etenim ab eo differt in signando nomine episcopi Aurelianensis, et in tempore abdicati ab eo episcopatus, utrumque breviter ad illas epistolæ voces,* Pro Aurelianensi episcopo, *observans,* Nempe Helia, *inquit,* qui gravium criminum accusatus, cum neque per se, neque per regem aut amicos, Eugenium flectere potuisset, anoo MCXLVI episcopatu sponte cessit, ex aliis Notis, et epistola sequente. *Ex hujus quippe anno, quo notatur scripta, et ex verbis, quæ paullo ante ex eadem protuli. Præsul ille tunc non præsul erat amplius, sed monachus. In Notis autem fusioribus ad eamdem epistolam*

AUCTORE J. P.

epistolam. accusatio ipsius innectitur anno 1144 : ibidem alia videri possunt.

Querelis abbatis Præmonstratensis respondet:

525 *Historicus Cisterciensis ad annum Christi 1150 cap.* III *memorat difficultates, quæ inter duos præclarissimos Ordines, Præmonstratensem videlicet et Cisterciensem, obortæ sunt. Ad hos scriptæ a Præmonstratensi abbate litteræ causam præbuere* S. Bernardo *rescribendi prædicto abbati, condita epistola, quæ est inter Bernardinas ordine quinquagesima tertia supra ducentesimam apud Mabillonium; et in qua expendit objectas a Præmonstratensibus querelas, singulisque earum capitibus respondens, liberam et vividam pro se ac suis apologiam conterit, eamdem concludens terminis apprime exprimentibus summam, qua erga Præmonstratensium familiam afficiebatur, benevolentiam, ac studium procurandæ cum ea pacis.*

Henrici, qui erat frater regis Ludovici, morbus, iter, professio religiosa, episcopatus: mors Gaufridi

526 *Idem, qui supra, historiographus cap.* VI *scribit ista :* Interea Henricus, Ludovici frater, quem anno præcedenti conversum, ac suæ, ut ipse dicebat, desponsationis solemnem diem præstolantem commemoravimus (ante an post professionem non satis constat) ingenti vitæ et victus B mutatione in febrim incidit molestam satis, et periculosam; non sine ingenti dolore Bernardi Patris, qui in regio sanguine generosum contemptum gloriæ.. venerabatur. Medicos medicinasque arte factas in conventum inferre, nequaquam utile; sed ægrotanti Henrico non subvenire, pene inhumanum, visum Bernardo et Fratribus est, ut Parisios curandus deferretur.. Non curru, non lectica vectus discessit, quamvis infirmus, nec equo ornato stramentis decentioribus : rusticanis insedit regius adolescens, qualia decebant monachum, qui se regum et filium et fratrem esse longe minoris faciebat, quam monachatum. *Legi potest de discessu ipsius, ac viæ sociis epistola Nicolai, cujus verba ibidem referuntur. Deinde autem cap.* VII *idem Henricus, votis solennibus Deo nuncupatis, postquam saluti pristinæ ac Claravalli suæ redditus esset, ad cathedram Bellovacensem promotus fuit.* Bernardus *in hac re quomodo se gesserit, quomodo Henricus; quæque adhibita sint media, ut ambo consentirent, legere pluribus ibidem licet. Hæc e diversis duobus capitibus citatis nos hic simul conjunximus. De obitu autem Gaufridi de* C *Amaio apud Claravallenses, prout sanctus Pater prædixerat, adisis Manricum cap.* XI *: qui cap.* VIII *agit de famoso illo ac infami Nicolao : sed nos historiam istius sycophantæ collegimus supra per anticipationem temporis.*

et Rainardi a S. Patre prædicta

527 *Sequitur annus Christi* 1151, *ubi cap.* I *Manricus inter alia tractat de Raynaldi seu Rainardi, viri magni in Ordine Cisterciensi, ejusdemque monasterii abbatis, morte a* S. Bernardo *denuntiata; de qua re consulesis Gaufridum biographum lib.* IV *Vitæ sancti Patris cap.* II, *num.* 207. *Deinde subjungitur in Historia Cisterciensi num.* 8 *mors Sugerii, abbatis S. Dionysii, superius a nobis laudati; ad quem, imminente jam ei morte, exstat epistola* S. Bernardi *ordine* 266, *qua ipsum hortatur ad camdem intrepide excipiendam. Præsenti anno* 1151 *etiam illigatur epistola* 270 *ad Eugenium PP. in causa Prioris Cartusiani contra transgressores quosdam, post suborta inter eos dissidia. Vide Manricum hic cap.* II, *et notas Mabillonii ad istam epistolam.* Hoc ipso anno, *uti vult historiographus Cisterciensis in eodem capite num.* 9, Bernardus pensum solvens, et solitum de Consideratione librum ad Eugenium Pontificem D scribens, multa deplurat in Romana curia, quæ per ipsum corrigenda esse deberent; sed præcipue frequentes legationes in Hispaniam; præsertim quæstuosas legatis, verum Ecclesiæ non inutiles tantum, sed nocivas. *Deinde recitat fragmentum libri* III *ex eodem Opere. Sed rectius illa distulisset historicus ad annum* 1152 *propter rationes, paragrapho proxime sequenti a nobis assignandas. Ex his itaque conficitur, Virum sanctum in postremis quoque vitæ suæ annis, sicut consueverat in prioribus, numquam non fuisse attentum ad captandas occasiones vel studio quæsitas vel sponte oblatas, ut operam conferret in commodum publicum Ecclesiæ, aut particulare alicujus communitatis vel personæ. Accedit eo illud, quod Manricus ad annum* 1151, *cap* VI *observat his verbis :* Hoc ipso anno compilatum Decretum per Gratianum, Benedictinum monachum, ex codice bibliothecæ Vaticanæ, Baronius notat ad hunc annum : « Decretum Gratiani, monachi sancti Felicis Bononiensis, » Ordinis sancti Benedicti, compilatum in dicto monasterio anno Domini MCLI, tempore » Eugenii Papæ III ». Verum neque id sine Ber- E nardo factum lego in notis ad Historiam Joannis Dubravii lib. 9 lit. G : « Sancti Bernardi » (inquiunt) Clarævallensis abbatis hortatu, Gratianus Pontificum decreta compilavit ». *Sic observat Manricus.*

528 *Et mox num.* 7, Claudat, *inquit*, caput miraculum Bernardi satis illustre, per hoc tempus patratum, sed multos adhuc post annos perseverans. Fons aquæ fœtidæ conversus in fontem vini.. Id a Joanne eremita memoriæ proditum, cum eumdem nancisci non potuerim, ex transcriptore Sylva accipiat lector. *Sed cum illud in Vita ab isto Joanne condita, et post Clufflictium nostrum a Mabillonio vulgata, in promptu sit, alioque ibidem modo narretur, ex editione Mabillonii col.* 1289 *et* 1290 *factum damus :* Cum pertransiret die quadam circa horam sextam Vir venerabilis finagium * de villa, cui nomen Columbeium in fossa, invenit fontem in itinere suo a pecoribus conculcatum. Cumque ibi consisteret, jussit sibi et discipulis suis panem ministrari in eodem loco. Illi vero, quia locus ille inhonestus videbatur, volebant potius in alium locum transire : dixeruntque ad F Hominem Dei : Non est, inquiunt, Pater, hic locus idoneus ad manducandum. Transeamus hinc, donec ad locum veniamus, ubi honestius manducare possimus. Locus enim iste coinquinatus est a pecoribus, et juxta viam quotidie tritam ab itinerantibus. Vir autem Domini noluit acquiescere sermonibus eorum. In proximo autem erant viri quidam magni nobilitate et opibus, qui obviam occurrerunt ei de villa prædicta, volentes eum ducere in domos suas.

sordidumque dam locum

* *Gallice finage id est confinium*

529 Qui nullatenus voluit eis assentire, præcipiens magis ac magis, in prædicto loco escas sibi præparari. Tunc vero unus ex discipulis suis, Hemericus nomine, dixit ad eum : Quid est hoc, Pater, quod vis facere? quia hic locus fœtet, et a pecoribus est coinquinatus : et tu vis in eo manducare? Hunc igitur sermonem cum audisset Vir Dei, ultra sustinere non potuit, sed aperuit os suum, et prophetare cœpit, coram omnibus, dicens : Audite me, fratres, et qui mecum estis omnes. Dico vobis in verbo veritatis, quia veniet tempus, in quo multi hunc locum requirent, ut in eo ab infirmitatibus variis

prædixit ... fore salutarem aquam ibi ... tat in venum

A riis curentur. Sanctus est locus, utpote a Domino sanctificatus. Hoc cum audissent discipuli, acceperunt panes et cibaria, comederuntque cum eo, et alii multi; plures namque venerant obviam, ut supra diximus. Tunc vir Dei elevans manum suam, signo crucis super fontem edito, benedixit eum, et sanctificavit, dixitque ministris : Haurite, propinate comedentibus. Ministri autem hauserunt aquam, et impleverunt scyphos; et versa est in vinum : biberuntque omnes qui aderant, et gratias exoluerunt Deo immensas, dicentes cum gaudio magno : Vere homo iste sanctus est, vere Spiritus sanctus habitat in eo.

paupertatem prædicit viro, qui neglexerat purgare dictum locum

530 Igitur Vir beatus post cibum, quemdam virum de prædicta villa, nomine Johannem, vocavit, qui dives et abundans erat valde; præcepitque ei, ut prædictum locum curaret, et a sorde mundaret, et de lapidibus muniret, ne pecora illum coinquinarent. Adjecit etiam dicens : Si hoc, inquit, adimplere nolueris, scias, te ante obitum talem penuriam pati, quod in morte, ubi revolvi possis, panniculum non habebis. Illo autem pigritante, imB mo nolente jussa beati Viri adimplere, res, prout Sanctus ei prædixerat, subsecuta est. Nam in morte de tota possessione sua sudarium habere non potuit, juxta verbum Hominis Dei. Quis hæc sine spiritu prophetiæ Virum sanctum prædixisse dubitet? Multa quoque, dum adhuc viveret, prophetavit, quæ in effectum succedere vidimus longo tempore post gloriosum transitum ejus. Nam de fonte prædicto, sicut prædixerat, multa evenerunt miracula. Nunc etiam, si cujuspiam corporis membrum, quolibet dolore gravatum, ex aquis fontis illius fidei devotione fuerit perfusum, cognitum est a multis, in melius reformari. In potu quoque sumptæ, diversarum infirmitatum incolumitati prosunt. Nam et si quis febris gravi laborans incommodo, inspirante confessore Christi Bernardo, desiderium habuerit hauriendi, protinus ut hauserit, convalescit, et ita exstinguitur vis febrium, ceu si videas super immensum rogum projectis undis universa incendia repente exstingui. Tertianarum, quartanarum febrium ignibus accensis, ut potatæ fueC rint, dolores compescunt.

Mors Theobaldi Comitis

531 *Mortem Theobaldi, Comitis Campaniæ, cujus supra mentio non parca occurrit, in hunc annum* 1151 *incidisse, invenies apud Manricum cap.* VI; *uti et alia plura, videlicet vitæ integritatem ex variis scriptoribus, qui ibidem assignantur; locum sepulturæ; illustrem viri in suis per regia matrimonia cohonestationem; epistolam* S. Bernardi, *sinceræ erga eum amicitiæ testem, ordine* 271; *monachatum denique Theobaldi reprobatum tamquam apocryphum.*

Alii Vos... J. P.

§ L. Archiepiscopi Lundensis peregrinatio ad S. Bernardum; hic illum a se discedentem miraculo prosequitur; ratio temporis librorum de Consideratione; variæ prædictiones; turbæ in Lotharingia compositæ; luctus filiorum in ultimo morbo Patris; hujus pro illis cura.

Eskilus archiep. Lundensis in Dania Sancti visendi desiderio

P*ervenimus ad annum Christi* 1152, *vitæ magni Patris penultimum, ad quem annum cap.* III *ita loquitur Annalista Cisterciensis :* Inter hæc venerabilis Eskyllus *, Lundensis archiepiscopus, Danorum primas, idemque Apostolicæ sedis legatus per totam Daniam . . , Claramvallem adire deliberavit, Parentem sanctum per tot peE ricula terræ marisque, per sumptus, per incommoda viæ visitaturus. De ea peregrinatione Saxo Grammaticus pagina 310 ad medium : « Eodem » tempore Eskyllus domesticis supra vires nego» tiis fatigatus, dum quieti intentius consulit, » proficiscendi licentia a rege difficiliter extorta, » nobile Galliarum cœnobium, quod Claravallis » nuncupatur, petivit, ibique asperum patriæ » convictum voluntariæ peregrinationis lenitate » mutavit, jocundiorem rerum usum apud ex» teros, quam inter cives habiturus ». *Sed quæ hic narrantur ex isto auctore, plenius exstant apud Gaufridum in Vita* S. Bernardi *lib.* IV, *cap.* III, *et in Exordio magno distinctione* III *cap.* XXV.

* *al.* Eskilus, Eschilus

Claramvallem petit, et adaptus in illum cupit sed hoc accidit tantum postea

533 *Addit idem Manricus, in votis fuisse venerabili isti præsuli, privatam in Claravalle vitam ducere, relictis infulis; sed viro multis perutili, immo etiam necessario, id a sancto Patre dissuasum fuisse tunc temporis. Mira quoque sunt, et* S. Bernardo *perquam honorifica, quæ de pane, sola ejus benedictione dudum servato a corruptione; item quæ de dente et capillis* F *Viri sancti (detulerat illa secum Eskilus e Claravalle profectus) memorat Annalista allegatus. Quæ cum in loco postmodum exhibenda sint ex eodem Gaufrido, quem modo designabam, adeat illum lector. Laudatus porro Eskilus, deposita infula, se adjunxit cœnobitis Claravallensibus post mortem sancti Patris, atque in Ordinis Annalibus frequens et honorifica de ipso recurrit memoria. Virum hunc annuntiat et laudat Henriquezius in suo Menologio Cisterciensi ad diem* X *Aprilis.*

Libri de Consideratione diversis annis scripti ac missi

534 *Ad hunc etiam annum pertinet coronis a* S. Bernardo *imposita aureo suo Operi de Consideratione ad Eugenium Papam. Pagius in Critica Baroniana ad annum Christi* 1152, *num.* 2 *de ordine temporis et scriptionis ita disserit :* Loquitur hoc anno Baronius de quinque libris de Consideratione ad Eugenium Papam a divo Bernardo elucubratis, quæ inter ejus Opera præstant; sed sanctus Doctor non eos uno tenore absolvit, ut putavit Baronius; verum diversis intervallis scriptos ad Eugenium transmisit, uti observat Mabillonius in Præfatione ad tomum 2 Operum sancti Bernardi. Et primum quidem anno MCXLIX edidit, cum Nicolaus Clarævallensis monachus,

AUCTORE J. P.

monachus, ejusdem sancti Bernardi notarius, ante suam discessionem scribens Petro venerabili dicat « Mitto vobis librum domni Abbatis » Clarævallis ad Dominum Papam ». Quæ epistola septima est lib. 6. Nicolaus autem paullo post recessit a sancto Doctore, uti suo loco diximus. Præterea Bernardus secundum librum direxit Eugenio anno MCL post infelicem expeditionis Hierosolymitanæ exitum : de quo ab ipso libri exordio apologiam præmittit. Tertium hoc anno post obitum Hugonis Autissiodorensis scripsit : cap. enim 2 num. 11 de eo loquens inquit, DEFUNCTO SANCTO EPISCOPO; quem quidem librum num. 20 declarat a se editum anno quarto a concilio Remensi. Ejus verba Baronius citat. Denique quartum et quintum librum paullo post, si non cum tertio, absolvit.

gravis infirmitas sancti Patris,

535 *Tandem historica de rebus* S. Bernardi *collectio nostra ad annum Christi* 1153 *deducta. Fuit is Viro Dei terminus hujus vitæ mortalis, ac principium beatæ immortalitatis. Observat auctor Annalium Cisterciensium ad hunc annum cap.* I *num.* 2, Initio anni, hoc est, in media hyeme, ægrotasse Bernardum usque ad mortem, B *ex ipsius epistola. Est illa inter alias Bernardinas a Mabillonio vulgatas ordine* 307, *domino Ostiensi scripta, et ibidem notata* anno Christi MCLIII. *Sic autem in rem nostram scribit ad eum sanctus Pater :* Deinde super statu corporis mei cognovi vos esse sollicitum. Verum est, quod audistis : infirmatus sum usque ad mortem; sed interim revocatus ad mortem, atque hoc (ut me sentio) non diu : longe enim sum debilior, quam credi possit. Quod tamen dixerim absque præjudicio divinæ providentiæ, quæ et mortuos suscitare potest. *Ex his itaque patet, Sanctum tunc desperatissima infirmitate affectum fuisse : at quo tempore morbus ingravescens illum tandem ad extrema deduxerit, testatur Gaufridus lib.* V *Vitæ cap.* II, *ubi felicissimum, sed fratribus tristissimum Viri obitum describit, et de ipso, illos alloquente, sic memorat :* Hæc sunt verba, quæ loquebar ad vos, cum præterita hieme ægrotarem, non vobis esse, quod adhuc timeretis : æstate proxima imminere (me mihi credere) hujus corporis dissolutionem. *Porro quemadmodum se Sanctus gesserit, in gravi sua infirmitate, invictum et heroïcum in ardenti fervore* C *et piis occupationibus spiritum exercens, præmiserat idem biographus lib.* V *cap.* I.

ac filiorum de eo cura : variæ preces

536 Interea fratres *(sicut narrat idem Vitæ scriptor cap.* III) instare supplicationibus, et obsecrationibus, quibus poterant apud Deum. Unde etiam Sanctus ipse cognoscens eorum precibus desiderium suum differri, cum aliquanto melius secundum corpus habere cœpisset, congregatis fratribus hæc eadem verba locutus est : Quid tenetis miserum hominem? Fortiores estis, et invaluistis. Parcite, quæso, parcite : sinite me abire. *Quibus subdit ista Manricus num.* 4 : Sed nihilominus prophetiæ spiritu plenus, nec minus interim paterno amore æstuans, consolari lugentes, dilationem promittere, instillare fiduciam, atque in spem cunctos erigere, et se ad æstatem usque differendum, datis dolori induciis, promittebat : « Hæc sunt verba, quæ » loquebar ad vos, cum præterita hieme ægro» tarem » *etc.* Ergo *(uti pergit Manricus num.* 5) dum inter spem et metum fluctuarent ancipites, atque diu imminentem sententiam mortis, vix, aut ne vix [quidem] sperarent posse differri, minus forte fidentes Bernardi verbis confirmavit, visio ; *quæ a Gaufrido exponitur cap.* III *jam indicato.* Hæc tertia, *sicut observat historiographus Cisterciensis*, jam de Bernardi D obitu visio, quam tamen quarta alia sequuta est, qua differendum etsi minus clare ; haud tamen nimis obscure confirmabatur. *Exhibebat ea Odonem, unum e senioribus Claravallensibus, moriturum ante sanctum Patrem. Hanc lege apud designatum modo sæpius biographum ; cui adde auctorem Exordii magni distinctione* 3, *cap.* VI ; *ubi quia sequitur sancti Patris asseveratio vel prædictio de gloria cælesti, statim post mortem Odoni obventura, ex eodem Exordio etiam transcribo ista :*

prædictiones

537 Post prædictam enim visionem idem famulus Dei Odo molestia corporis tractus ad extrema pervenit. Ad quem visitandum cum beatus Bernardus ingressus fuisset, videns eum pavere et anxiari, quasi si minus perfecte vixisset, et ob hoc ancipitem adhuc sententiam judicis expectaret : sic eum allocutus est : Quid trepidas, quid turbaris, o anima beata? A diebus adolescentiæ tuæ devotum Christo famulatum in multis et magnis laboribus exhibuisti : et exire formidas? Perge, perge securus : ego tibi in E veritate dico, quia recto cursu ad Creatorem tuum pervenies, et sanctus coram ipso apparebis. Qua consolatione dilecti Patris sui humilis Odo roboratus . . vitam veraciter apprehendit. Ut autem Pater sanctus sententiam, quam de eo protulerat, piæ humilitatis obsequio veram esse comprobaret, corpore sancto adhuc in area jacente, antequam ad lavandum deferretur, reverenter accedens, funeris Deo digni vestigia sacra devote osculatus est . . Benedicti corporis ejus exuviæ in monumento, quo piæ memoriæ Humbertum locatum diximus, ob reverentiam sanctitatis ipsius reconditæ sunt.

memorantur

538 *Sed mirabile prorsus est aliud Viri sancti vaticinium, quod Manricus cap.* II *credit pertinere ad primos hujus anni* 1153 *menses, ac producit ex scriptore Exordii magni. Sic itaque illud refertur in editione Tissierii distinctione* 3 *cap.* XXVII : Nobilissimus princeps Gunnarus, judex quondam et dominus Sardiniæ detrachalis *, cum aliquando gratia orationis sanctum Martinum Turonensem expetiisset, in reditu transiens per Claramvallem, et a beato Bernardo devote F susceptus, de salute quoque animæ copiose admonitus, conversioni minime consensit : licet Pater sanctus, ipso præsente, et multum garrulante, cæcum quemdam illuminasset. Cui abeunti Vir Domini sic locutus est : Ego quidem instanter pro tua conversione Dominum rogavi : sed ad præsens exaudiri non merui. Et nunc abire te patior, quia retinere non licet invitum : scias tamen, te huc iterum de Sardinia reversurum. Abiit ergo in patriam suam : sed verba, quæ ex ore Viri Dei audierat, incessanter animum ejus stimulabant, Spiritu intus suggerente, prophetiam, quam tantus Propheta sibi de se prædixisset, cassari penitus non posse. Modico post hinc elapso tempore, cum nuntiatum esset ei, beatum Virum transisse de hoc mundo ad Patrem, consternatus est animo vehementer, arguens semetipsum, et pœnitens valde, quod ad illius prædicationem conversus non fuisset. Mox ergo igne illo, quem Dominus mittit in corda electorum suorum, et vult vehementer accendi, totus incanduit : nec omnino moram facere sustinens, primogenitum filium suum pro se in regno suo principari constituit : ipse vero dum

* f. tetrarchalis

A dum adhuc quadragenarius esset, ætate corporis et animi vigore præpollens, relicta Sardinia omnique gloria mundi spreta, pauper et humilis ingressus est in Claramvallem : ibique sub disciplina suscepti Ordinis usque ad decrepitam ætatem, imo usque ad mortem perseveranter militans, regnum terrenum pro cælesti se commutasse gloriabatur.

in tumultibus apud Lotharingos

539 Varii in Lotharingia tumultus, *sicut perhibent Annales Ordinis Cisterciensis cap.* IV, apud Metenses, Bernardum tamquam angelum pacis forte ad hoc reservatum præstolabantur. Quin et Illinus * Trevirorum metropolita, sub quo Metensis sedis, ad Claramvallem veniens, eumdem Sanctum humilis supplexque, ut tantis subveniret malis solicitabat. *Rem narrat Gaufridus lib.* V *Vitæ cap.* I, *addens, vires ad tanti operis successum in hoc casu, sicut in aliis eventibus præteritis contigerat, Viro Dei cælitus fuisse redditas.* Dominus, *inquit*, sicut semper fidelis Servi sui direxerat vias, et in præcipuis quibusque causis aptissimo usus fuerat instrumento, ex paucis ante diebus ægritudinem corporis ejus aliquatenus relevarat. *Et paucis interjectis :* Quod B quidem sæpius erga eum providentia divina disposuit.., ut quoties eum grandis aliqua necessitas evocaret, vincente omnia animo, vires corporis non deessent.. Cui in opere novissimo tam manifeste divina affuit virtus, ut ex laboribus vires capere videretur. *Interim* Jam arma utrimque, *inquiunt num.* 4 *Annales citati*, et clamores audiebantur : et alteri ex ardore vindictæ, alteri ex victoriæ recentis elatione, fremebant utrique. Cum sanctus Pater admonitus per visum nulli repulsæ cedere, tandem quæcumque vellet impetraturus, Trevirensium antistitem secutus, pervenit ad castra, quæ jam jamque in se invicem irruitura, Mosellæ ripas longius occupabant.

** al. Hilinus*

a Viro Dei compositis, mirabilia varia,

540 *Quot et quanta hic mirabilia in Virum sanctum quasi confertim a divina providentia sunt congesta ! Mirabile ad illos tractus iter ejus ; qui puncto vix unico distabat ab itinere ad æternitatem : mirabilis in desperatissimæ pacis negotio tam certa et affirmata de bono ejus eventu prædictio ; mirabilis denique atrocissimarum istarum discordiarum compositio : etenim* partis utriusque primarii.., compositis omnibus, secundum quod fidelis arbiter *(Bernardus)* defini- C vit, datis sibi invicem dextris, reconciliati sunt in osculo pacis, *uti Gaufridus testatur : qui lectorem, totius rei gestæ seriem describens, plenius edocebit.* Premebat *videlicet* homines, *uti recte observat Manricus num.* 6, auctoritatis Bernardi pondus, premebant miracula, cum nefas ducerent utrique non exaudire, quem Deus exaudiebat, et cui ipsa natura obtemperabat. Præter alios illuminati duo cæci ad tactum Viri Dei : claudi item duo donati libero gressu, Deum in Bernardo præsentem manifestabant. *Deinde ex eodem Gaufrido refert celeberrimam mulieris, vehementi tremore ac validis membrorum motibus ab annis octo concussæ sanationem ; uti et alterius paralyticæ curationem. Adisis ipsum Gaufridum loco superius citato : qui postquam narraverat ea, quæ in hoc supremo ac prorsus memorabili Abbatis sanctissimi itinere contigerunt, sic eumdem affatur, prædictum caput primum concludens :*

ac memorabilia : reversus ad suos

541 Cæterum nimis difficile, aut omnimodis impossibile foret, itineris illius magnalia universa complecti. Sed neque propositi nostri est, ejusmodi modo prosequi signa, et narrandis virtutum operibus operam dare. Hic enim viarum tuarum, Pater dulcissime, finis beatus, et hic labor ultimus fuit. In hoc opere non minus utili, quam difficili, nec minus desperatæ quam necessariæ pacis labores tuos gloriose complevit, qui magnifice semper honestavit te in laboribus tuis, te in suo nomine, et nomen suum in te glorificans, rex gloriæ Dominus Deus tuus. *Hæc Gaufridus ; qui cap.* II *tractat de Sancti ad cœnobium Claravallense regressu, ac animi gaudio, quo erat delibutus. En nonnulla e pluribus, quæ scribit :* Ut expleta Metensium reconciliatione, et provinciæ illi pace reddita, Abbas sanctus ad monasterium rediit, gravi admodum jam jamque deficientis incommodo corporis occupatus, in tanta animi suavitate, et dulcedine spiritus quotidie propinquabat ad exitum, ac si in portu navigans paulatim vela deponeret. Evidenter quoque fratribus aiebat : « Hæc sunt verba, quæ » loquebar ad vos, cum præterita hieme ægro- » tarem » *etc. quæ supra præmissa sunt.*

et ad extrema vitæ deductus movet filios ad gravissimum luctum :

542 *Claravallensium filiorum de desperata amantissimi Parentis salute dolorem commemorat Manricus cap.* VII, *his verbis usus :* Jam Pater sanctus morti, jam mors victoriæ, jam E victoria triumpho appropinquabant. Jam beati angeli, jam spiritus cælestes novum civem cum gaudio, quin ipsi dæmones Bernardum abeuntem, per quem tot millia animarum perdidissent, qua poterant, cum tripudio præstolabantur. Soli fratres et filii, destituendi tanti Patris solatio, tanti magistri ductu, mœrebant tristes, ejus vitam vel propriis redempturi. Quippe sub eo discedere, in felicitate ; sine eo vivere, in miseria reponebant. Videres homines pene extra se factos, ipso, quem amittendum deplorabant, ut apparebat, morte propinquiores. *Audiatur unus ex illis Gaufridus lib.* V *Vitæ cap.* II : Nostrum sub tam gravi articulo inconsolabilem luctum aliquatenus illi æstimare, ac sibimet exhibere licebit, pallidasque, si pie senserit, turmas imaginabitur filiorum, exterminatas facies, vultus exsangues, genas lacrymis sordentes, suspiria quoque pectorum ac singultus.

quibus testamentum relinquit.

543 *Deinde idem biographus apostrophen tenerrimi affectus, venerationis profundissimæ, ac cumulatissimæ laudis expressionibus plenam dirigit ad sanctum suum Parentem : sed, ne actum agam, hanc illam non transcribo. Mitto* F *hic etiam alia, quæ subjungit, de filiorum ad Patrem accessu, hujusque et illorum verbis, ac fletu. Item dilectissimam sibi sobolem consolabatur. Ad hæc, monitis eam instruebat dulcis ac solicitus Pater (vide laudatum Gaufridum loco citato) ad religiosam perfectionem, lacrymis præ affectu sermoni vere paterno intermixtis, charissima sibi pignora adhortans. Nec præteribo tria illa monita, quibus testamenti seu ultimæ voluntatis loco dilectos sibi filios benignissimus Pater affatus fuisse dicitur ab Alano apud Mabillonium volumine* II, *col.* 1271 *et* 1272 : Videns itaque suorum finem imminere dierum, quosdam fratres, qui in familiari sibi conversatione diutius adhæserant, seorsum advocans, alloquebatur, talia dicens : Quia non arbitror me magna vobis religionis exempla posse relinquere, tria vobis imitanda commendo, quæ in stadio, quo cucurri, me pro possibilitate mea memini observasse : Minus sensui meo, quam alterius credidi ; læsus de lædente vindictam non expetivi. Nemini scandalum facere volui : et, si quando incidit, sedavi ut potui. *His mereatur adjungit*

adjungi, quæ Mauricus in additis ad Exordium magnum lib. VII *cap.* X *legisse se significat, hisce verbis expressa:* Ut olor dulcissimus, qui canoro et suavi modulo, ad limina mortis ductus, cantare solet; sic et B. P. Bernardus jam in extremo vitæ præsentis ac perituræ constitutus, dulciora multo, magisque melliflua verba sonabat: adeo ut præ gaudio mixto tristitiæ, omnes, qui ibi aderant, ingenti luctu ac gemitibus enarrabilibus, in lacrymas dissolverentur.

§ LI. Morbus; revelatus obitus; litteræ, ut fertur, Ducissæ Lotharingicæ; virorum illustrium accessus; mors; corpus; miraculis finis impositus per obedientiam.

S. Pater ipse suum morbum describit:

Modum autem ægritudinis ejus si quis nosse desiderat, exstat epistola, quam ad amicum
B quemdam paucissimis diebus ante sacram a nobis profectionem suam ipse dictavit, *teste Gaufrido lib.* V *Vitæ cap.* II, *qui eam etiam ibidem recitat. En tibi sequens ex ea fragmentum:* Somnus recessit a me, ne vel beneficio sopiti sensus dolor umquam recedat. Defectus stomachi fere totum quod patior est.. Pedes et crura intumuerunt, quemadmodum hydropicis contingere solet. Et in his omnibus, ne quid lateat amicum de statu amici sollicitum, secundum interiorem hominem (ut minus sapiens dico) spiritus promptus est in carne infirma. *Epistola porro hæc ordine* 310 *signatur, et inscribitur* Ad Arnoldum Carnotensem abbatem Bonæ-vallis, *notante Mabillonio,* Ernaldum passim appellari in vetustis monumentis, ut in Spicilegii tomo 12 pag. 390, et apud Arnulfum episcopum Lexoviensem, qui ejus epistolas laudat. Omnes excidisse summopere dolemus. Ernaldo librum secundum de Vita Bernardi.. tribuendum esse, docent Notæ fusiores.

abbati cuidam prope Claramvallem bis revelatur ejus mors:

545 *Manricus cap.* VII *num.* 7 *et* 8 *scribit de duabus aliis, præter eas, quas diximus revelationibus, quibus Sancti mors prænuntiata fuerit.*
C *Proferamus ejus verba:* Hoc ipso tempore in abbatia Clarævalli proxima, nec satis certum adhuc, in qua fuerit, quarta de Sancti morte revelatio abbatem simul instruxit et invitavit, affuturum, si vellet, obitui sancto, cui curia omnis cælestis præsens assisteret. *Factum narratur ac confirmatur apud Gaufridum lib* V *cap.* III. *Ut sive rem non tam prope adesse existimaret abbas ille, sive non plenam isti revelationi haberet fidem, sive aliis occuparetur negotiis urgentibus; hanc monitionem cælestem subsecuta est alia, de qua Mauricus citato num.* 8, *prædicti monasterii Præposito facta ab ipso* S. Bernardo; *quæ cum sit breviter relata a laudato mox biographo, eam huc ex ipso transfero:* In monasterio prædicti illius abbatis, qui sic ejus natalem prævidcrat ea nocte, quam nobiscum Pater sanctus mane profecturus ultimam fecit, venerabili ejus Præposito apparens, valefecit illi, et ait: Noveris, quia jam migro, nec ulterius hic morabor. Quod ut ille indicavit abbati, accelerans abbas, et Claramvallem veniens, ipso die Abbatem sanctum, sicut dixerat, reperit jam migrasse. *Atque hæc quidem quinta revelatio mortis, uti observat Manricus num.* 8, sanctissimi
D Patris: *et, quantum nos novimus, etiam postrema, quæ utique accidit ultima nocte, post quam proximo matutino diluculo erat migraturus ad Dominum.*

Ipsi fertur scripsisse Ducissa Lotharingiæ; accessus virorum illustrium; tempus mortis

546 *Appetente autem mortis tempore, venisse ad eum fertur nuntius e Lotharingia, ac Ducissæ, a Viro sancto olim conversæ, litteras ad ipsum detulisse. Quid vero in eisdem scripserit, et quid Sanctus responsi dederit, legi potest apud Historicum Cisterciensem cap.* VII *num.* 9, *post cujus rei narrationem addit:* Hæc ex anonymo antiquo, *ut vocat, Ms.,* a quo se Brito hausisse testificatur, *qui inspici potest lib.* III *cap.* XXVIII; *ubi allegatur quidem* codex Ms. fol. 64, *et alii nominantur auctores; sed facti fides sit apud asserentes; cum Gaufridus adeo diligens et accuratus scriptor eorum, quæ sub finem Vitæ* S. Bernardi *acciderunt, nihil horum memoret. Porro de mirabili hujus ducissæ Adeleidis conversione agit Guillelmus in Vita lib.* I *cap.* VII, *et Fragmenta Gaufridi col.* 1277. *Vide quæ supra dixi* § XVIII, *num.* 198. *Postremo Virum sanctum jam morti proximum illustrium personarum consortio cohonestatum fuisse, testis est Gaufridus*
E *lib.* V *Vitæ cap.* II: Novissime, *inquit,* cum exterioris habitaculi undique jam soluta compago,.. magnus ille dies illuxit, quo perpetuus illi ortus est dies: ad cujus exitum vicini episcopi cum abbatum et fratrum copiosa multitudine fuerant congregati. *Tempus vero mortis mox subdens,* Hora, *inquit,* diei pæne tertia.. *(Manricus cap.* VII, *num.* 11, tribus, *ait,* ante meridiem horis, plus minusve) a corpore mortis.. migravit. *Deinde autem alias temporis notas signat:* Annis circiter sexaginta tribus expletis.. decimo tertio Kalendas Septembris inter filiorum manus obdormivit in Christo, *anno videlicet reparatæ salutis* 1153; *quem dictus biographus, nonnullis rebus interjectis, de quibus agetur illico, etiam notat, dicens:* Facta sunt hæc eodem anno, quo beatus Papa noster Eugenius tertius.. ab hac luce.. migravit.

sanctissima ejus anima a Deipara cœlo infertur

547 *Quo autem momento beatissimus Pater animam purissimam suo Creatori reddidit, visio plane singularis condecoravit felicissimum ejus ex hac vita transitum, quam Manricus num.* 13 *sic narrat ex additis ad Exordium magnum lib.* VII *cap.* X: In ipso vero momento, quo ultimum
F exhalavit spiritum, visa est in eodem cubiculo, quo sanctus Vir jacebat, piissima Dei Genitrix, specialis B. Bernardi patrona, largissima suorum remuneratrix, innumeram angelorum ac cælestium spirituum multitudinem, prout reginam cæli ac dominam angelorum decebat, secum in comitatu habens, quæ cernentibus omnibus, qui ad funus venerant, sanctissimam Viri Dei animam quasi ab ore ejus rapiens, usque ad penetralia cæli cum eodem comitatu, lætantibus angelis, hymnosque cælestes per aëra cantantibus perduxit, quo pia sui memorum immemor nequaquam existeret. Similiter et visa est eadem cæli regina illam B. Patris nostri Bernardi animam in cælesti beatitudine ad latus suum collocasse. *Ea autem sic metro illigavit Philotheus in Carmine encomiastico de vita et moribus* S. Bernardi:

Cum niveus, lacrymas inter gemitusque suorum.
Spiritus, abjecto corpore, celsus abit:
Ipsa per aërios Virgo nitidissima tractus,
Visa est cælestes ducere læta choros:
Purpureamque trahens animam super arce locavit.
Empyrea, lateri composuitque suo.

Hæc

A *Hæc ibi de ista apparitione; sed Gaufridus nihil de ea scriptum reliquit, quod miror. Quid de sacro corpore exposito, concursu hominum, et sepultura?*

Corpus expositum, concursus, sepultura,

548 Corpus *defuncti Abbatis* etiam rite paratum, et ornatum sacerdotalibus indumentis, oratorio beatæ Dei Genitricis infertur; *teste Gaufrido lib.* V, *cap.* II, *concurrente ad illud plurima hominum multitudine, vallemque totam ploratu atque ululatu implente; sicut ibidem sequitur.* Biduo mansit in medio gregis Pastor exstinctus, dum pristina illa dulcissimi gratia vultus nil minorata, sed aucta, magis omnium in se figeret oculos, animos traheret, sepeliret affectus. *Quid præterea?* Crescebat autem supra modum ruens undique populi multitudo, et intolerabilis jam fiebat impetus concurrentium, ac desiderabiles tenentium pedes, osculantium manus, applicantium panes, baltheos, nummos, et alia quæque servanda sibi pro benedictione. *Et vero secunda die tam erat importuna corpus venerabile obsidentium multitudo, ac præstolantium sacratissimi istius pignoris sepulturam, die tertia faciendam, ut anticipata ejusdem fuerit hora,* B *ad vitanda, quæ timebantur, incommoda. Consule laudatum mox biographum, qui ista plenius enarrat. Quid, quod unus e fratribus, gravi ac diuturno morbi caduci malo laborans, et, priusquam corpus tumulo conderetur, plena fide ad illud accedens opemque flagitans, perfectam recuperarit sanitatem, prout videre licet apud eumdem scriptorem: quamquam hæc sanatio aliunde ejus textui inserta est. Adisis etiam Exordium magnum distinctione* 2 *cap.* XX.

miracula tot facta sunt,

549 *Neque filio suo ac domestico Pater sanctus dumtaxat fuit benignus; sed externis etiam præbuit se propitium. Audiatur Exordium magnum loco jamjam indicato:* Pridie etiam quam reconderetur pretiosissimus ille thesaurus, puer quidam de proximo viculo advenit, præ siccitate nervorum aridum habens brachium, et manum contractam. Cujus ætati et debilitati qui præsentes aderant compassi, tanto huc fiducialius ad sacri corporis tactum invitavere post horam orationis nonam, quanto id minus innocens ætas per se præsumere audebat. Ubi vero brachium aridum brachio sancto, et manus contracta manui benedictæ applicata est; repente vigore naturæ C redeunte brachium convaluit, et manus libere extendens et reflectens digitos, sub oculis totius multitudinis, quæ sacrum funus quaquaversum circumdederat, perfectæ sanitati restituta est. In cujus curatione tantus illico factus est clamor omnium, qui aderant, vociferantium in laude Dei, ut vix eum potuerit Fratrum disciplina reprimere. Superveniente vero nocte allatus est alius toto corpore debilis, procubuit loculo, et coram psallentibus erectus est, et deductus ad altare. *Ita Exordium magnum Ordinis Cisterciensis.*

ut propter populi tumultum jussus sit Sanctus iis finem imponere:

550 *At magna virtus miraculorum exierit oportet de corpore Abbatis nostri jam vita functi, cum injunctum ei dicatur, ne eadem ulterius continuaret, Gosvino abbate Cisterciensi illud prohibente. Factum audi ex auctore Exordii magni distinctione* II, *cap.* XX: Enimvero domnus * Cisterciensis *, qui cum aliis pluribus abbatibus sui Ordinis ad exequias Viri Dei venerat, considerans tantam importunitatem tumultuantis populi, et ex præsentibus futura conjiciens, vehementer timere cœpit, ne, si crebrescentibus signis tam intolerabilis illuc populorum turba concurreret, earum improbitate disciplina periret Ordinis, et sanctæ religionis fervor in eodem loco tepesceret. Quapropter, habita super hoc deliberatione, reverenter accedens, per virtutem obedientiæ, ne signa ulterius faceret, inhibuit. Sed cum dicat Apostolus de Domino nostro Jesu Christo, quia factus est obediens Patri usque ad mortem, et ipsius exemplo legislator noster sanctus Benedictus obedientiam nobis usque ad mortem in regula proponit, sancta et vere humilis anima Patris nostri mortali homini, etiam post mortem carnis, obediens fuit. Nam signa, quæ tunc jam radiare cœperant, ita cessavere, ut ex illa die et deinceps numquam publica miracula facere visus sit: licet quibusque fidelibus, præcipue sui Ordinis fratribus, pro variis incommoditatibus ad se clamantibus, usque hodie deesse non possit. Namque sola illa signa, quæ disciplinam Ordinis per turbas concurrentium populorum minuerent, domnum Cisterciensem fieri noluisse, manifestum est.

* al. additur Gozuinus
* al. additur abbas

hanc Viri obedientiam objicit

551 *Cæterum, quid occasione hujus mandati acciderit in tartareo spiritu, qui mulierem possidebat, indeque per merita S. Bernardi exire jussus, hanc ipsius jactabat obedientiam, ne* E *occupatam a se sedem deserere cogeretur, non abs re fuerit hoc loco commemorare ex magno Exordio Cisterciensi, quod paullo ante designatum est. Rem itaque gestam ex illo intellige:* Evolutis dehinc post transitum beati Viri pluribus annis, erat in partibus Italiæ matrona quædam, quam correptam spiritus malignus atrociter vexare cœpit. Quo tam lamentabili casu propinqui et amici ejus vehementer consternati, si quid remedii foret, sedula meditatione pensare cœperunt. Erat autem in vicinia cœnobium quoddam Ordinis Cisterciensis; et sicut mentibus in angustia constitutis spes undecumque concepta solet parere fiduciam, ad eamdem domum dæmoniacam illam causa curationis ducere communi consilio decreverunt. Quod et factum est. Sistitur misera ad portam: et aliqui ex simul comitantibus, qui tantum malum abbati et fratribus nuntiarent, opemque flagitarent, mittuntur. Abbas vero quosdam de senioribus, quos magis noverat spirituales, assumens, cum cruce Dominica et Sanctorum reliquiis egreditur ad patientem. Cumque malignus ille spiritus per Domini crucem et per F sacra Sanctorum pignora conjuratus nil moveretur, recordatus est abbas, habere se venerandas reliquias de capillis et barba S. Bernardi: quas eodem, ni fallor, anno ad Capitulum vadens in Claravalle pro benedictione acceperat, et ad tutelam sui continue secum ferebat. Et nil dicens, manus sub cuculla silenter misit, quatenus extractis his reliquiis dæmonem per has urgeret.

spiritus malignus, ne exeat a muliere possessa.

552 Quod pestifer ille lynceis oculis deprehendens, cœpit continuo scabellum pedibus terere, sputa jacere: totius quoque corporis indecenti motu, quid intus pateretur, prodebat invitus. Et erumpens in vocem, Eja, inquit, abbatule, quid vis facere? Quid modo mali contra me sub illa veste tua machinaris? Frustra niteris, incassum laboras: serva Bernardulum tuum, nec enim proficies quidquam. Dicente vero abbate, per Domini gratiam et hujus sanctissimi Viri merita, modo egredieris, respondit: Quid? An excidit tibi, quod prohibitum est ei signa facere? Hoc ergo sciens, securus in hoc meo domicilio requiesco. Audiens autem abbas et fratres, qui cum ipso erant, hæc verba, valde mirati sunt, quod scilicet spiritus nequam interdictum

AUCTORE J. P.

dictum illud in scutum suæ defensionis tam celeriter invenerit.

LII. Variæ post beati Patris obitum apparitiones; tumulus; epitaphia; elogia; aqua, qua ejus sacrum corpus fuerat ablutum, prodigiosa; sermo anniversarius; corporis ac morum descriptio.

S. Bernardi gloria cœlestis

Ascendentem in cælum beatam animam ex variis mundi plagis conspexere viri sanctissimi; sed inter alios duo commemorantur, alter in Anglia, in Vasconia alter existens : hic Montis Pessulani Guillelmus Comes, quem dudum in Grandi silva conversum, inde in Hispaniam missum, sed nunc forte reversum commemoB ravimus : ille anonymus, sed magnæ sanctitatis, nec similibus dissuetus revelationibus : uterque eadem die, qua decessit; sed alter alloquens; alter tantum videns. Et de Anglo hæc auctor Exordii magni lib. I cap. 38 : « Ferunt in » regione Angliæ quemdam Religiosum magnæ » virtutis existere, qui in ipsa die, qua B. Bernardus, abbas in Claravalle, de mundo mi» gravit, cum esset in Anglia, vidit in spiritu » maximum quemdam angelum de cælo trans» missum, maximam nihilominus animam quam» dam de terra assumentem, et eam cum ingenti » gaudio secum ad astra ferentem. » *His exorditur Cisterciensis Annalista suum caput octavum. Apparitionem vero aliam, quæ laudato Guillelmo accidit eadem ipsa nocte, qua Abbas sanctus ex hac vita decessit, idem historiographus subnectit ex Gaufrido lib. v cap. III : ubi lector pluribus illam descriptam inveniet.*

post obitum ejus

554 *Duabus hisce superaddit tertiam Manricus,* quatuor a Claravalle, *uti* refert, dietis factam Regulari Canonico, qui post monachum induit in Claravalle. *Rem vero gestam memorare se dicit ex anonymo Gallo, quem Silva transtuC lit. Sic itaque habet :* Is eadem, qua Sanctus, obiit die, imo et eadem hora, videre sibi per somnum visus est monachos plures in cucullis albis splendidos, binos et binos lente procedentes, ac deducentes corpus beati Viri a cella usque in ecclesiam, ubi funebres ejus exequiæ celebrabantur.. Evigilans, de morte et visione solicitus ac dubius distrahebatur, an sanctus Doctor de mundo jam migrasset, et an pro illo orandum, an ipse potius, quasi qui posset pro aliis intercedere. Repente extra se factus stellam vidit claritatis ingentis et pulchritudinis, atque eam esse amici et Patris animam voce e cælo delapsa clare cognovit, ante Dei thronum æternum micaturam. *Hac visione exposita,* Similem, *inquit,* aliam in Italia factam ibidem habes. *Hactenus Annalium Cisterciensium collector.*

varius est manifestata personis et locis :

555 *Accipe aliam, quæ apud eumdem historicum exstat num. 5, ex additis, quæ citat, ad Exordium magnum lib. VII cap. x :* Refert ergo (ait) doctor Jacobus de Paradiso, qui fuit de Ordine Carthusiensium, quod illa hora, qua B. Bernardus de hoc seculo feliciter migravit, triginta millia hominum e vita decesserunt. Inter quos etiam fuit vir quidam Decanus ecclesiæ Lincolniensis, qui, dum vixit, vir vitæ D laudabilis fuit. Qui mundanos honores fugiens, vitam solitariam elegit in quadam eremo, in qua per viginti quinque annos sanctissime conversatus est. Obiit igitur etiam hic decanus eodem die, quo beatissimus Pater noster Bernardus. Post mortem autem apparuit Lincolniensi episcopo cum magna gloria, pro ipsius episcopi, et omnium audientium admonitione dicens ei : Age pœnitentiam, emenda vitam, corrige conscientiam, dimitte superbiam simul et avaritiam ; aliter numquam habebis cælestem gloriam. Non enim tam facile est, salvari hominem, sicut multi credunt. Quoniam, dum ego præsentarer tremendo Dei judicio, affuerunt ibi triginta millia animarum, de quorum numero vir beatus Bernardus, et ego sumus salvati : tres descenderunt in purgatorium : alii omnes ceciderunt in infernum. His dictis disparuit Decanus. Sed benedictus sit Deus in Sanctis suis, et sanctus in omnibus operibus suis, qui sanctum Patrem nostrum Bernardum ita in omni gente, et natione glorificari dignatus est. *In Bibliotheca Cartusiana, auctore F. Theodoro Petreio, notatur* Jacobus de Clusa, E alias de Paradiso (licet alii diversos fuisse existiment) ante Ordinis ingressum S. Theologiæ doctor ac professor publicus ; postmodum vero Erphordianæ Cartusiæ alumnus, scripsisse tractatum DE APPARITIONIBUS ANIMARUM, post exitum a corporibus.., obiisse *autem* anno.. MCDLXV, aut præter propter.

multæ aliæ & hac re exstiterunt apparitiones :

556 *Plura sunt alia visa, quibus Dominus Deus fidelissimi sui Famuli jam vita functi gloriam manifestavit. Legatur Gaufridus lib.* v *Vitæ cap.* III; *e quo hæc in compendium redigo :* Proxima nocte, postquam sacrum corpus sepulturæ traditum fuerat, quantam adhuc pro filiis solicitudinem gereret Pater sanctus.., evidenter ostendit. Apparens enim cuidam fratri in multa gloria.., et desiderantem tenere, cito pertransiens, aiebat, Quia pro quodam fratre simplice veni.. Circa horam diei tertiam veritas comprobata est visionis. Defunctus est enim quidam fratrer.., et sicut omnino credibile est, animam ejus.. secum tulit. Paucis quoque expletis diebus alteri cuidam fratri magnifice satis apparens.., Hoc etiam scito, ait, et dicito fratriF bus, cujusdam vere Sancti corpus, cujus et ego habeo vestem, in oratorio esse sepultum. Dicebat autem episcopum Malachiam. Ipsius enim tunicam, in qua Sanctus ille feliciter obdormierat, ad Missarum sibi servaverat celebrationem, et moriturus in ea sese jusserat sepeliri, sicut et Sanctum illum in sua sepelierat veste. Quod tamen verbum et ipsi fratri, et quampluribus aliis usque ad hanc visionem prorsus erat ignotum. *Aliæ* S. Bernardi *apparitiones numero bene multæ, ac genere suo singulares dabuntur a nobis post in Gloria Viri posthuma. Liceat nobis interea temporis ad alia pergere.*

sepultura, tumulus, epitaphia

557 *Tertio itaque post mortem die corpus ipsius sepultum est. Superpositas tamen pectori sacratissimo fuisse* B. Thaddæi Apostoli reliquias, *sicut beatus Abbas præceperat,* eodem anno ab Jerosolyma sibi missas, *perhibet Gaufridus lib.* v *cap.* II. *Occasione sepulturæ de epitaphiis etiam aliqua sunt notanda. Manricus cap.* IX *sequens de iis judicium profert :* Bernardi tumulum ab ipso sancto sepulto ornaverunt elogia, seu epitaphia, quæ simul cum Operibus ejus circumferuntur, bonitate quam numero inferiora. Enervia

A via ea pro argumenti qualitate, et nunc dura, nunc frigida, aut, si quando incalescant, inæqualia : certe quæ ideo plura esse videantur, quia nullum satis. Nec tamen sine nutu divino factum credam, ut summa alias ingenia velut in luce Bernardi cæcutirent, et quæ laudandis aliis superessent, in ipso deficerent, quasi qui solus sibi sufficiens foret ; et laureatus spiritu sapientiæ, non aliis coronandus veniret, quam suis scriptis. Adsensisse videtur Baronius ad hunc annum huic conjecturæ, atque ipsam etiam judicio suo approbasse : nam Sancti laudibus cœptis, sed vix libatis, ad Adamum de sancto Victore propere transit, unum præ aliis Bernardi laudatorem, et tandem concludit : « Ista in laudem » laudatoris S. Bernardi redundent ». .

seu elogia :

558 Epitaphium Adami Victorini, quia revera præ aliis dulcius sonat, omissis reliquis hic duxi transcribendum, *quod haberi indicat* inter epitaphia D. Bernardi. *Sic vero expressum est :*

Claræ sunt valles : sed Claris vallibus Abbas
Clarior his clarum nomen in orbe dedit.
Clarus avis, clarus meritis, et clarus honore,
Clarus et eloquio, relligione magis.
B Mors est clara, cinis clarus, clarumque sepulchrum.
Clarior exultat spiritus ante Deum.

Sic Victorinus Adam lusit, adlusitque ad sancti Abbatis, et loci claritudinem Cætera languent, et nec Bernardi operibus digna erant, neque his Annalibus. *Non itaque opus est ad hujusmodi elogia recurrere. Alia gravissimorum omnis status ac conditionis virorum de Sancto testimonia paullo inferius proferemus, ne vel ipsis quidem ex laudatorum istorum agmine exclusis heterodoxis, qui suam quoque symbolam in* Bernardi *præconia contulere. Enimvero si sapientissimorum virorum elogiis addere nostrum de sancto Patre sensum liceat ; tam ex dictis per decursum hujus nostri Commentarii, quam ex dicendis infra in Vita ejus, nec non post illam in Gloria posthuma in ipsius honorem a nobis elucubranda, manifestissime conficitur, sequentes titulos, non adumbratos, sed veros ac genuinos ipsi convenire. Fuit itaque Vir sanctissimus, ac vocari debet meritissimo jure Ecclesiæ Catholicæ lumen et columen, Sedis Apostolicæ fulcrum, hæreticorum malleus, apostolus, propheta, thaumaturgus, Angelus* C *pacis, Dei omnipotentis organum, perfectionis religiosæ norma, Ordinis Cisterciensis propagator et gloria, vas denique electionis, ad agendas res magnas, et ad felicem exitum promovendas non difficillimis dumtaxat, sed desperatissimis etiam temporibus.*

in sermone, qui habitus est in die anniversario, agitur de aqua prodigiosa

559 Edidit . . in anniversaria sacri obitus illius solemnitate perelegantem sermonem Godefridus, ejus notarius, cum postmodum abbas esset in Claravalle. Qui licet mendis plurimis respersus, in posterioribus, quæ circumferuntur, editionibus, simul cum operibus sancti lucem accepit, sub hoc initio : Quam dulcis hodie, dilectissimi filii, paterna debet esse memoria ; *prout observat Manricus cap.* IX, *num.* 6. *Sermo iste pluribus a nobis indicatus est* § I *hujus Commentarii num.* 18, *ubi etiam signatur, quo anno fuerit habitus. De auctore autem consulat lector observationes* § LXIII. *Mirabile autem est, quod dicto num.* 5 *refertur de aqua, qua ablutum fuerat corpus Sancti vita functi, post multos etiam deinde annos salutifera et prodigiosa. Audiantur Sermonis verba :* Nonnullis etiam Pater sanctus, cum in carne eum non viderunt, benignum sese in spiritu exhibuit patrem, tulit opem, abstulit tentationem, attulit consolationem. Nam ex lavacro sacri corporis ejus, cum ex more ei post transitum debitas exhiberemus exsequias, fratres quidam in remotissimas orbis partes deportaverunt, et, sicut eorum certa relatione didicimus, cum jam decimus annus transierit, non tantum aqua illa usque modo manet omnimodis illibata ; sed eamdem obtinet et gratiam, quæcumque fuerit superfusa. Cum enim pluribus jam ad remedia postulantibus de eodem sacro liquore donaverint (nam et cum multis opem tulisse confirmant) impleto tamen sæpius aqua altera vasculo, talis permanet usque hodie, qualis prima fuerat die.

AUCTORE J. P.

accurata S. Bernardi

560 *De singularibus gratiæ dotibus, quibus Vir sanctus erat prædítus, asserit ista scriptor Vitæ Gaufridus lib.* III, *cap.* I : Serenus *erat* vultu, modestus habitu, circumspectus in verbis, in opere timoratus, in sacra meditatione assiduus, in oratione devotus, et . . de omni re magis fidens orationi, quam industriæ propriæ vel labori : magnanimus in fide, longanimis in spe, profusus in charitate *etc.* Apparebat in carne ejus gratia quædam, spiritalis tamen potius quam carnalis. E In vultu claritas præfulgebat, non terrena utique, sed cælestis. In oculis angelica quædam puritas, et columbina simplicitas radiabat. Tanta erat interioris ejus hominis pulchritudo, ut evidentibus quibusdam indiciis foras erumperet, et de cumulo internæ puritatis et gratiæ copiose perfusus homo quoque exterior videretur. *Jam vero externum corporis statum ita pergit exhibere idem biographus loco allegato :* Corpus omne tenuissimum, et sine carnibus erat : ipsa quoque subtilissima cutis in genis modice rubens. . Cæsaries ex flavo colorabatur, et candido. Barba subrufa, circa finem vitæ ejus respersa canis. Statura mediocritatis honestæ, longitudini tamen vicinior apparebat.

repræsentatur descriptio.

561 *Infirmo autem ac plurimis incommodis subjecto Vir sanctus erat corpore. Audiamus denuo Gaufridum citatum :* Alias autem thesaurus iste in vase fictili erat, contrito penitus et undique conquassato. Laborabat siquidem caro ejus multiplicibus infirmitatum incommodis, ut in eis virtus animi perficeretur. Quarum periculosior quidem in meatu arctissimi gutturis, nil penitus siccum, vix solidum aliquid admittentis : molestior erat defectus stomachi, viscerumque corruptio. F Hæ continuæ illi, præter alias sæpius incidentes. *Porro de virtutibus Viri, ac modo vivendi, quæ laudatus biographus ibidem enarrat, non memoro ; sed ea in ipso fonte legenda designo, ne justo longior sim, si omnia singillatim descripsero, quæ ibi scripta sunt. Interea temporis vellem, ut repræsentasset idem auctor, qualis fuerit in ipso vultus conformatio, qualia frontis, oris, oculorum lineamenta. Id vero cum nec ipse fecerit, nec ab alio antiquo biographo factum norim ; conabor, quoad potero, hunc defectum aliunde supplere inferius.*

§ LIII. Effigies ; cubiculum ; calix ; peregrinationes ad Sancti corpus.

Ex tribus Sancti imaginibus

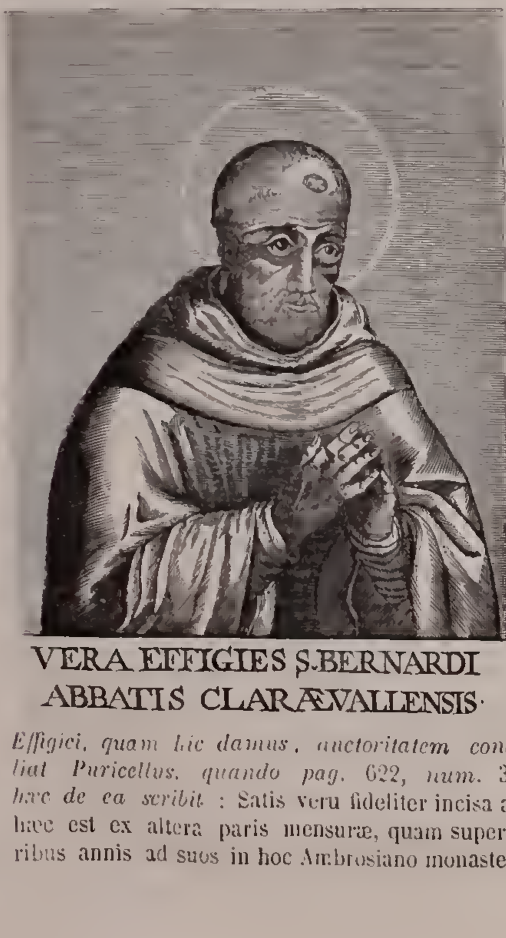
Tria *apud me sunt ectypa, quæ* S. Bernardi *effigiem repræsentant. Unum, hac epigraphe suscriptum :*

AUCTORE J. P.

subscriptum : Vera effigies S. Bernardi, primi abbatis Clarævallensis, sacri Ordinis Cisterciensis amplificatoris. *Sed veritas illa, seu perfecta hujus ectypi cum suo prototypo convenientia asseritur ibi quidem; sed non probatur. Imago alia, et a priore omnino discrepans præfigitur Vitæ Gallicæ* S. Bernardi, *quæ typis edita est Lutetiæ Parisiorum anno* 1704. *Inscriptio asserit, veram hanc Viri sancti effigiem esse, æri videlicet incisam e pictura, quæ Roma sit missa, quæque e vultu ipsius anno* 1152, *dum ageret annum ætatis* 62, *expressa fuerit. Imago illa repræsentat elegantem simul ac venerabilem, et paterna cum suavitate conjunctam vultus conformationem; sed vereor affectatam. Etenim Pater sanctus tam emaciato erat corpore, ut cutis vix tegeret ossa; ossa vero ipsa ægre cohærerent cum reliqua infirmissimi corporis compagine, morti naturali jam tum, ut ita dicam, quasi moraliter præmortuo. Consule, quæ modo præmisi ex Gaufrido sub finem* § LII. *Breve est illud epistolæ* 144 *inter Bernardinas, ubi Vir sanctus*, Pavidæ, *inquit*, mortis pallidam circumferentes imaginem *etc.* B

quænam, et quare una hic detur præ aliis:

563 *A prædictis imaginibus prorsus diversa est Viri sancti forma, quæ exstat apud Puricellum inter* Ambrosianæ Mediolani basilicæ, ac monasterii hodie Cisterciensis monumenta *(Ita inscribitur Opus laudati auctoris) volumine* I, *pag.* 623. *Illa vero mihi magis probatur, quam duæ aliæ præcedentes, quia hæc majorem apud nos habet auctoritatem, quam illæ, prout statim dicam. Ea itaque de causa satius esse duxi, eamdem hic exhibere simul cum sua epigraphe, quæ notatur apud eumdem Puricellum, et in qua affirmatur esse* vera *Sancti nostri* effigies, *præ duabus aliis. Hanc porro effigiem chalcographus noster imitari conatus est, hisce scalpri lineamentis et characteribus, prout in hoc ejus ectypo cernis, vultum Viri sancti præcipue exprimendo secundum exemplar sibi propositum.*

VERA EFFIGIES S. BERNARDI
ABBATIS CLARÆVALLENSIS.

Effigiei, quam hic damus, auctoritatem conciliat Puricellus, quando pag. 622, *num.* 370 *hæc de ea scribit* : Satis vero fideliter incisa æri hæc est ex altera paris mensuræ, quam superioribus annis ad suos in hoc Ambrosiano monasterio monachos jam Cistercienses Pater Generalis e Gallia transmisit, hoc elogio commendatam, quod ex omnibus æri hactenus incisis non alia umquam magis ad veram et nativam sancti Abbatis effigiem congruerit. D

describitur sancti Patris cubiculum etc.

564 *Nec tacite præterierim nonnulla hoc loco, quæ Manricus ad annum* 1153, *cap.* IX *in fine scribit de* S. Bernardi *cubiculo, ac quibusdam aliis.* Interim adnoto, *ait*, extare hodieque felix cubiculum, longitudinis ad quadraginta pedes, latitudinis sex supra viginti, quadrato lapide in parte pavimenti, cui stramineus Sancti lectus imponebatur. In medio lapidis cavitas conspicitur, dubium, cui usui apta : et sunt, qui dicant, reponendo igni effossam, quo caloris naturalis defectus (namque eo præcipue Sanctus ægrotabat) repararetur. Visitur et in eodem cubili ligneus lectus, cui incubabat, cum spiritum emisit; conservatus, ob Sancti reverentiam, integer post annos atque illæsus. Demum inter reliquias Clarævallis, de quibus aliquæ nobis dicendæ erunt, ostenditur ex Inventario Clarævallis, *quod citatur* : « Scrinium parvum ligneum deargentatum, cujus sera est de argento, plenum reliquiis, videlicet de vestimentis sacerdotalibus S. Bernardi abbatis Patris nostri ». E Hoc enim titulo prænotatur in Inventario. Itemque « pulcher quidem, sed parvus calix, cum pede et pomello rotundo per totum, tam intra quam extra, bene deauratus, cum sua patena et cochleari etiam deauratis, ponderis unius marchæ, et quinque unciarum; qui propter reverentiam S. Bernardi, qui eo uti solebat in Sacrificio, in Inventario primum locum obtinet ». *Verum de Sancti reliquiis plura fortasse a nobis proferentur in gloria ejus posthuma, si major illarum ad nos notitia pervenerit.*

Eskilus ordine

565 *Præter illa, quæ sepulturam beatissimi Patris spectant, quæque paullo ante a nobis relata sunt, dicere nunc aggredimur peregrinationes, ad venerabilem ejus tumulum primis post mortem temporibus pie ac religiose a variis susceptas. Historicus Cisterciensis ad annum* 1154 *cap.* I, *num.* 1 : Bernardo, *inquit*, Patre ad Superos translato, vota ad sepulchrum ejus, non secus ac ad alia loca sacra, ex toto pene orbe frequentabantur. Primus vel inter primos Eskylus fuit, illustris Daniæ Primas, de quo superius, hoc anno millesimo centesimo quinquagesimo quarto, qui fuit Cistercii quinquagesimus septimus, ex ultimis finibus terræ veniens ad Claramvallem. F *Et mox rationem reddens, cur innectat huic anno adventum ejus, uti et Sardiniæ reguli (de quo mox)* Ergo . . , *sicut pergit*, sub veris initium, qui ante biennium Bernardum visitaverat, cum Viri transitum gloriosum agnovisset, scribente Gaufrido, sepulchrum ejus veneraturus advenit.

ad sepulchrum ejus peregrinatus:

566 *Porro adventus ille narratur et confirmatur ex verbis Exordii magni, distinctione* 3, *cap.* XXV, *ubi leguntur ista* : Haud multo vero post hæc *(nimirum postquam ex Claravallensi cœnobio redierat)* elapso tempore, tristissimus rumor aures ejus perculit de dormitione beati Viri, specialis amici sui, scribente sibi libellum de transitu ejus domno Gaufrido, monacho Clarævallensi, qui notarius ejusdem sanctissimi Abbatis non parvo tempore fuerat. Tum vero caluit cor ejus intra ipsum, et in meditatione ipsius exarsit ignis : vana transitoria atque caduca reputans universa, quæ hominis intentionem præpedire possunt a recto cursu, quo ad patriæ cælestis beatitudinem

A tudinem tenditur. Itaque commendans ecclesiam, cui laudabiliter præfuerat, Deo et principibus terræ, relictis parentibus et propinquis, notis et amicis, ipsique patrio cespiti valedicens, exul egregius Claramvallem venit : sepulchrum beati Viri, intimi quondam amici sui visitavit, et ad sacratissimam tumbam ipsius vivere et mori delegit : ubi etiam sacræ Religionis habitum, Deo donante, postmodum suscepit. *Hæc ibi : sed memoria repete, quæ de monastica professione apud Claravallenses, vivente* S. Bernardo, *ab eo desiderata, præmisimus* § L, *num.* 532. *Adde, quæ observat allegatus mox Manricus num.* 4.

cui adde regulum Sardiniæ, ac Simonem

567 Eodem anno, et eodem ejus tempore (*sic pergit Manricus num.* 5) quantum licet conjicere, Sardiniæ regulus, cujus superius fecimus mentionem, primogenito in solio substituto, relicto regno, qui hactenus adhærere viventi noluit, adhæsit cineribus, humilis monachus factus in Claravalle. *Hunc itaque ad Sanctum fuisse attractum, et Claravallensium instituto adscriptum fuisse, colligimus ex eodem Exordio magno. Rem exposui* § L, *num.* 537, *alia ibidem oblata opportunitate agendi de ejus ad Claravallenses* B *profectione, quam inter alias ad Viri sancti sepulcrum peregrinationes connumero, uti etiam illam, quæ narratur in laudato Exordio distinctione* 3 *cap.* XXVIII : Vir venerabilis Simon, quondam abbas Caziaci, quod est non ignobile monasterium nigri Ordinis monachorum, magno cordis affectu beatum Bernardum diligebat, adeo ut de consilio et voluntate ejus totus pendere videretur. Huic autem desiderium magnum inerat, curam pastoralem deserere, et fieri monachum in Claravalle. Verumtamen sanctus Pater Bernardus sciens virtutem viri et gratiam, qua commisso cœnobio idoneus valde atque pernecessarius erat, quamdiu vixit in carne, numquam ei super hujusmodi petitione consensum præbere voluit.

abbatem Caziacensem

568 Quadam igitur die dixit ad eum idem abbas : Domine Pater, ego senex, et pene decrepitus, fatiscentibus in corpore membris, et insuper urgentibus morbis, jamjamque resolvi me sentio. Quod si extra Claramvallem defecero, erit mihi dolor inconsolabilis, et irreparabile damnum. Unde necesse est, ut vel nunc abire me jubeas, et satisfacere votis meis, quia mors C accelerans, moram amplius facere me non permittit. Cui Vir Dei respondit : Mane in loco tuo, et noli timere. Ego securum te facio, quia morieris in Claravalle. Credidit homo sermonibus Sancti, et mansit interim in prælatione sua securior pluribus annis. Post transitum vero beati Viri, cum jam desiderii sui stimulos nullo reprimente tolerare nequiret, dimisso regimine Claramvallem se contulit : ubi etiam magno Dei dono, magnoque miraculo septennium supervivens, mirabile prorsus in tali ætate vel infirmitate, fervoris ac devotionis exemplum nobis omnibus in fine reliquit. *Hæc ibi.*

qui duo etiam videntur adiisse Claramvallem, ut sepulcri solatio fruerentur.

569 *Tametsi vero duæ illæ peregrinationes ab auctore, qui illas memorat, clare ac distincte non asserantur peractæ ad visendum atque honorandum pretiosum corporis sacri apud Claravallenses depositum ; cum tamen videatur verosimile, hanc etiam causam vel tamquam primariam, vel saltem tamquam secundariam, ut cum philosophis loquar, influxisse in eorum, qui ad illud monasterium se contulerunt, iter ; non alienum a vero putavimus, si, Manrici exemplum secuti, istas duas profectiones diceremus ab ipsis institutas ad honorandum venerabile pignus illud, quod Claravallenses possidebant, quotidiano illius solatio fruituris, quamdiu viverent, eorum instituto adscripti.* Sic, *inquit Manricus num.* 6, venerati omnes Bernardi cineres ; Religiosi in Simone Caziacensi ; principes in Gumaro (*sive Gunnaro ;*) pontifices in Eskylo, nec sola peregrinatione suscepta ; sed constituta apud eos habitatione, atque ad normam vitæ ejusdem Sancti, quod excellentius, et, ipso absente, arduius judicabatur. *Mabillonius Annalium Ordinis S. Benedicti tomo III, ad annum* 854, *num.* 80 *notionem dat* Caziacensis (*Chesy*) sancti Petri abbatiæ, quæ ad Matronam fluvium infra Castrum-Theoderici in diœcesi Suessionica posita est *etc. Hæc notare placuit, propterea quod de istius abbatiæ præside supra occurrit mentio.*

AUCTORE J. P.

§ LIV. S. Bernardi sanctitas, doctrina, et auctoritas in Ecclesia.

E

Fuit Doctor

Q*uæ hic prænotantur, elogiorum capita illustrat Mabillonius in sua Præfatione generali* § II. *Observet autem lector, citationes, quæ apud ipsum habentur ad marginem textus, a nobis ipsi textui esse insertas ; quas vero designat e biographis, uti sunt fere omnes, conveniunt ejus editioni ; ita tamen ut in nostra etiam inveniri possint : cum in hac signentur ad marginem istius capita. His prænotatis, Mabillonium audiamus :* Antequam ulterius procedamus, juvat expendere duos, qui Bernardo tribui solent, titulos, nempe quod sit INTER DOCTORES MELLIFLUUS ; atque ULTIMUS INTER PATRES, sed primis certe non impar. Doctoris nomen Ecclesia his tribuit, quorum doctrina publico ipsius suffragio approbata est, maxime ubi sanctitatis concentus accedit. Patres vocat eos, quos sanctitas, doctrina, et antiquitas commendat ; doctrina, inquam, Scripturæ et Traditioni potius, quam rationibus philosophicis inhærens. Itaque Doctores appellari possunt statim a morte viri sancti doctrina illustres : Patres vero nonnisi quos recepta jam dudum auctoritas venerabiles fecit, F et modus tractandi res, a philosophica ratione alienus. Utrumque elogium merito sortitus est Bernardus. Et primum quidem in ipsa ejus canonizatione eidem tribuit Alexander tertius in Missa, quam de eo tunc celebravit, dicto Euangelio, quod solis Doctoribus sanctis assignatur; ex Matthæi cap. V, Vos estis sal terræ.

ac Pater Ecclesiæ, Mellifluus etiam titulo appellatus, et divinitus edoctus

571 Diserte vero Innocentius tertius idem elogium confirmavit in collecta a se composita, in qua BEATUS BERNARDUS ABBAS ET DOCTOR EGREGIUS, appellatur. MELLIFLUI adjectivum, quod recentius est, sancto Doctori asseruit Theophilus Raynaudus libello singulari, qui APIS GALLICANA inscribitur. Primi inter editores hoc epitheton in fronte apposuerunt : Lugdunensis quidem anno MDVIII ; tum Jodocus Clichtovæus anno MDXV ; atque etiam duo illi monachi Claræ-vallenses jam superius laudati ; idemque ab aliis subinde postea neglectum restituit Horstius. Verum inter elogia illud referre præstat : cum nudum sancti Bernardi nomen satis ipsius Operum titulum commendet, quod auctoris implet elogium. Sane si quod aliud epitheton Bernardo convenit, maxime Θεοδιδάκτου * ab aliis editoribus eidem

* i. e. divinitus edocti

AUCTORE J. P.

eidem tributum, propterea quod doctrina non tam humanis viribus acquisita, quam cælitus infusa, præditus fuisse videatur.

Theologus fuit insignis,

572 Quamquam ei non defuit labor et industria in legendis versandisque auctoribus, non modo sacris, sed etiam profanis, ut ex horum verbis subinde adductis manifestum est. Verum haud dubie in sæculo hæc didicerat juvenis, quæ etiam seni in memoriam aliquando recurrebant. At rebus theologicis accurate operam dederat monachus: quarum rerum cognitio quam profunda et sublimis in eo esset, docent in primis Sermones duo in Cantica, nempe LXXX, et LXXXI; ubi de imagine Dei, quæ in Verbo et in anima est, et de simplicitate Dei tam alte et apte disserit, ut nemo melius ante vel post eum. Idem etiam dicendum de Christi pro nobis patientis satisfactione, quæ miro sane modo in epistola exc ad Innocentium explicatur. Ad hæc, quid in Canonum scientia eximiis ejus de Consideratione libris comparari potest? Hinc confirmatur istud Leonis Magni effatum: Verus recti amor in semetipso habet et apostolicas auctoritates, et canonicas sanctiones.

B

et in Scripturæ sacræ,

573 Denique Doctor sanctus quantum in Scripturæ sacræ lectione versatus fuerit, ubique clamant ejus scripta, quæ nihil aliud quam centones divinorum voluminum, ut Sixti Senensis verbis utar, dici possunt; quippe undecumque veteris ac novi Testamenti sententiis ita distincta, ceu gemmeis emblematibus, hisque adeo commode et apte insertis, ut ibi nata esse credantur. Qui quidem scribendi modus sicut in quovis argumento promiscue usurpari non decet; ita in rebus sacris non debet improbari. Huc enim adduci potest, quod Apostolus ait: Si quis loquitur, quasi sermones Dei. Quod vero Bernardus quosdam Scripturæ locos in sensum improprium ac minime litteralem quandoque detorquet, adeo ut ludere potius in verbis, quam verba ipsa exponere videatur; id sane ea ratione excusare licet, quod in Scriptura multiplicem sensum, qui ad mores informandos conducat, accommode erui posse crediderit Vir sanctus, præsertim ubi non de fide agitur, sed de pio quodam argumento exornando, ad excitandam scilicet auditorum attentionem ac delectationem.

C

nec non sanctorum Patrum lectione apprime versatus;

574 Jam vero sanctissimum Virum non tantum in Scripturæ sacræ, sed etiam in sanctorum Patrum lectione apprime, quantum ferebant variæ ipsius occupationes, versatum fuisse, nemo inficiabitur, qui ejus scripta diligenter lectitarit. Nam et Patres aliquando, eorumque sententiæ in his laudantur, et doctrina eorum per omnia ejus Opera respersa est. Unde cum quercus et fagos se magistros habuisse dicit Vitæ lib. I num. 23, id eo modo interpretandum est, quem Cardinalibus ipse suggerit in lib. IV de Consideratione num. 12: nempe in omni re orationi plus fidendum, quam propriæ industriæ vel labori. Quod Bernardo re quidem vera Gaufridus aptavit Vitæ lib. 3 num. 1. Ceterum quantum ex lectione Patrum, præsertim sancti Augustini, profecerit, probat in primis liber de Gratia et libero arbitrio, quod Augustinianæ doctrinæ eruditum quoddam summarium est. *Sed cavendum, ne in laudato cum hic, tum supra § XV, sancti Doctoris Opusculo confundatur libertas a coactione cum libertate a simplici necessitate. Hoc si observarent hodierni libertatis humanæ destructores, e Melliflui Doctoris succo venenum non conficerent, ac propinarent incautis lectoribus ac perversis asseclis suis; non dissimiles Juliano Pelagiano, qui verbis S. Joannis Chrysostomi abutebatur ad negandum originale peccatum parvulorum. Sed S. Augustinus lib. I contra eumdem Julianum cap. VI, verba sancti istius Patris explicans, et dans rationem, cur ita fuerit locutus, hæc Juliano respondet:* Quia disputans, *ait,* in Catholica Ecclesia, non se aliter intelligi arbitrabatur, tali quæstione nullus pulsabatur, vobis nondum litigantibus securius loquebatur. *Quod itaque in hoc casu Juliano regerit magnus Augustinus de S. Chrysostomo, omnino etiam obtinet in nostro, de* S. Bernardo, *aliter videlicet locuturo, si ipsius ætas in Lutheri, Calvini, Jansenii, Quesnelli tempora incidisset. Nunc progrediamur cum Mabillonio ad alios Patres,* S. Bernardo *apprime notos.* Ambrosium Augustino adjungit in epistola seu Opusculo XI ad Hugonem Victorinum; additque, ab his duabus Ecclesiæ columnis non facile se avelli. Athanasium item laudat in Opusculo X contra Petrum Abaëlardum aliquando etiam Gregorium Magnum. Denique in clausula Homiliarum de laudibus Virginis, multa a Patribus accepisse se fatetur.

D

E

quod mirum est in Viro aliunde occupatissimo, et infirmo:

575 Mirum vero est, Hominem sanctum, tot morbis et infirmitatibus obnoxium, tot curis distractum, negotiisque non modo domesticis, (quæ sane nec levia, nec pauca erant in tam numeroso monachorum cœtu) sed maxime publicis interpellatum, parem fuisse aut tot libris legendis, aut tam disertis eruditisque scriptis elaborandis: adeo ut præter naturale ingenium, quod in eo excellentissimum et sublimissimum erat, divinam quamdam ipsi loquenti, agenti, docenti, ac scribenti sapientiam adfuisse nemo dubitare possit. Unde « confessus est aliquando, » ait Gaufridus lib. 3 num. 7, sibi meditanti vel » oranti sacram omnem velut sub se positam et » expositam, apparuisse Scripturam ». Etsi vero fateri solitus erat, Vitæ lib. I num. 24, se melius Scripturarum sensum assequi « in primæ ori» ginis suæ fonte, quam in decurrentibus expo» sitionum rivis; sanctos tamen et orthodoxos » earum expositores humiliter legens, nequa» quam eorum sensibus suos sensus æquabat, » sed subjiciebat formandos, et vestigiis eorum » fideliter inhærens, sæpe de fonte, unde illi » hauserant, et ipse bibebat ».

F

quamquam infirmitas corporis multum otii litterariis dederit.

576 Hæc sancti Doctoris erga sanctos Patres reverentia passim elucet in ejus scriptis, ut in epistola XCVIII, num. 1, Sermone V in Cantica, num. 6, et alibi. Ad eos porro legendos otium ipsi concessit diutina illa infirmitas, quæ primis præfecturæ suæ annis ipsum a cœtu fratrum abesse, et quasi privatum seorsim in monasterio degere coëgit, primo quidem ex præcepto Guillelmi episcopi Catalaunensis, et abbatum sui Ordinis, testante altero Guillelmo abbate, ibid. num. 33 et 40: deinde vero ex vi ingravescentis infirmitatis. Vidit illum Guillelmus abbas « feriatum » ab omni sollicitudine domus, tam interiori, » quam exteriori, vacantem Deo et sibi, et » quasi in deliciis paradisi exsultantem ». Tunc Vir sanctus disseruit illi de Cantico canticorum, uti fusius ille prosequitur. Accessit Bernardo convalescenti ad impetrandam in sacra studia feriationem procuratio Gerardi germani sui, qui ejus vices in monasterio ita supplebat, ut Bernardus Sermone XXVI in Cantica ei adscribat spiritualium studiorum suorum profectum. Hæc vero studia erant, orare, legere, scribere, meditari, et similia, ex Sermone LI in Cantica num. 3. Sic beatus

AUCTORE J. P.

A beatus Pater vixit per annos quindecim, id est, a condito monasterio Claræ-vallensi ad schisma Petri Leonis: quo tempore magnis arduisque rebus adhibitus, talis demum evasit, qualem postea tota Europa, ne dicam orbis universus, admirata est.

summam apud omnes reverentiam

577 Non immerito itaque magnus ille Nicolaus Faber, Ludovici Justi præceptor, teste Francisco Balbo in ejus Vita, cum Patres omnes summopere venerari solitus erat, tum maxime divum Augustinum, cujus lectioni assidue inhærebat, et ex recentioribus, DIVUM BERNARDUM, QUEM ULTIMUM PATRUM NOMINABAT. Et certe hoc elogium nullus veterum melius meruerit secundum Augustinum, quam Bernardus, nullus ita post eum: cum nulli aut sanctitas miraculis et factis illustrior, aut doctrina purior, traditionisve tenacior, aut dicendi, scribendive modus divinior, aut denique major fuerit auctoritas. « Cujus enim, ut Guillelmi verbis utar Vitæ lib. 1, » num. 70, voluntati sic detulit, cujus consilio » sic se humiliavit omnis tam sæcularis, quam » ecclesiasticæ dignitatis altitudo? Reges superbi, principes et tyranni, milites et raptores sic B » eum timebant, ut videatur in eis impletum, » quod in Euangelio legitur Dominus dixisse discipulis suis: Ecce, inquit, dedi vobis potestatem calcandi super serpentes etc.

et auctoritatem obtinuit

578 » Porro inter spirituales.. longe ei alia » auctoritas erat. Sicut enim dicitur per Prophetam de sanctis animalibus, quia cum fieret vox » supra firmamentum, quod imminebat capiti eorum, Stabant, et submittebant alas suas: sic » hodie, inquit, ubique terrarum spirituales quique, loquente eo seu tractante, stant cedendo » præcedenti, et sensibus ejus vel intelligentiis » submittunt sensus vel intelligentias suas. Testantur hoc scripta ejus » etc. Merito proinde Cæsarius Heisterbacensis monachus lib. 14 de Mirac. c. 17 ait, tantam fuisse ejus auctoritatem, « ut per unius os Bernardi purpurati Patres, reges, principesque terrarum, quasi per COMMUNE MUNDI ORACULUM loquerentur ». Hæc sancti Doctoris existimatio ad nostram usque ætatem propagata est, ut fidem faciunt illustrium virorum de eo testimonia: in quibus Bartholomæus a Martyribus, piissimus ille Bracarensis antistes, Bernardi cultor et admirator, non inferiorem locum obtinere debet. C

ob profundissimam præsertim humilitatem,

579 Hanc porro auctoritatem cum multa ei viventi conciliabant, tum maxime eximia ejus in honoribus ipsis humilitas, quo nihil, ipsius Bernardi judicio in Homil. 4 de Laud. Virg. num. 9, sublimius. Audi Ernaldum Vitæ lib. 2 num. 25: « Plurima autem in eum probabilia, et laude digna concurrunt. Alii namque doctrinam, alii, » mores, alii mirantur miracula. Ego quidem » (ait ille) his omnibus honorem defero: sed » præ omnibus, quantum in me est, hoc sublimius duco, hoc propensius prædico, quod » cum esset vas electionis, et nomen Christi coram gentibus et regibus ferret intrepidus; cum » obedirent ei principes mundi, et ad nutum » ejus in omni natione starent episcopi; cum ipsa » Romana ecclesia singulari privilegio ejus veneraretur consilia, et quasi generali legatione » concessa, subjecisset ei gentes et regna; cum » etiam, quod gloriosius judicatur, facta ejus et » verba confirmarentur miraculis: numquam excessit, numquam supra se in mirabilibus ambulavit; sed de se semper humiliter sentiens, » venerabilium operum non se auctorem credidit, sed ministrum; et cum esset omnium judicio summus, suo sibi judicio constitit infimus. (Quippe, Vitæ lib. 3, num. 22) vincebat » sublimitatem nominis humilitas cordis: nec » tantum poterat universus eum mundus erigere, quantum se ipse dejicere solus ». Neque vero tanta sui demissio et abjectio profectum ejus apud alios minuebat, immo amplius augebat. Nimirum (ibidem num. 8) quo humilior, eo semper utilior fuit populo Dei in omni doctrina salutari.

Patris sanctitati suam quoque ejus filii adjunxere.

580 Patris sanctitati ex æquo respondebat sanctimonia filiorum, quæ in Patris etiam gloriam redundabat. Testis ipsa Romana Curia, quæ Innocentium ad Claramvallem comitata est. « Flebant episcopi, (Vitæ lib. 2 num. 6) flebat » ipse summus Pontifex; et omnes mirabantur » Congregationis illius gravitatem, quod in tam » solemni gaudio oculi omnium humi defixi, nusquam vagabunda curiositate circumferrentur; » sed complosis palpebris, ipsi neminem viderent, et ab omnibus viderentur. Nihil in ecclesia illa vidit Romanus quod cuperet. Nulla » ibi supellex eorum sollicitavit aspectum; nihil » in oratorio, nisi nudos viderunt parietes. Solis moribus poterat inhiare ambitio, nec damnosa poterat esse fratribus hujusmodi præda, E » cum minui non posset asportata religio ». His columnis ac præsidiis fulta erat Bernardi auctoritas: adeo ut (Vitæ lib. 3, num. 21; lib. 1, num. 28) « austeritatem suavitas morum tolleret, auctoritatem sanctitas conservaret: quasi » de cælo afferens inter homines miraculum quoddam conquisitæ apud Deum plusquam humanæ puritatis ».

Adde ejusdem miracula;

581 Porro sanctitatem illam ac puritatem attestabantur miracula, quæ adeo clara et illustria fuerunt, ut etiam ejus adversarii ea faterentur: tam crebra et frequentia, ut Bernardus ipse obstupesceret (apud Gaufridum lib. 3, num. 20). Non mirum proinde, si tantum potuit ejus auctoritas, primum quidem « circa resuscitandum » (ut Guillelmus loquitur lib. 1, num. 42) in » monastico ordine antiquæ religionis fervorem »: deinde, ex Gaufrido lib. 3, num. 12 « in catholicorum moribus corrigendis, in schismaticorum furoribus comprimendis, in hæreticorum erroribus confutandis ». Quod tum ex ejus Vita, tum ex ejusdem scriptis, maxime ex epistolis, manifestum est. F

§ LV. Varia in laudem S. Bernardi testimonia simul collecta.

Dantur hic de Sancto a Mabillonio elogia.

Immortalia sanctissimi Abbatis nostri præconia, a doctissimo Mabillonio illustrata, ac paragrapho proxime antegresso a nobis ex ipso transcripta, confirmare placet ex multis ac variis de eodem Viro sancto testimoniis. Habentur ea quidem in Introductione ad Opera S. Bernardi, *Coloniæ Agrippinæ per Merlonem Horstium vulgata: verum quia laudatus Mabillonius illa edidit meliore ordine, visum est, eidem nos conformare. In varios itaque personarum ordines distribuit præsens argumentum in fine voluminis secundi col. 1345 et sequentibus. Item totam dividere placuit in tres partes, sua cuique classe attributa.*

PARS

AUCTORE J. P.

D

PARS PRIMA.

CLASSIS I.

Summorum Pontificum.

Innocentii II, Alexandri III,

Innocentius II Epistola ad S. Bernardum; Quam firma, ait, perseverantique constantia causam B. Petri, et sanctæ matris tuæ Romanæ Ecclesiæ, incandescente Petri Leonis schismate, fervor tuæ religionis et discretionis susceperit defendendam, et te murum inexpugnabilem pro domo Dei opponens, animos regum ac principum, et aliarum tam ecclesiasticarum, quam secularium personarum ad catholicæ Ecclesiæ unitatem, et B. Petri ac nostram obedientiam frequentibus argumentis et ratione munitis inducere laboraveris, magna, quæ Ecclesiæ Dei et nobis provenit, utilitas manifestat ». Florebat
B anno MCXL.

Alexander III in litteris Canonizationis ad Ecclesiam Gallicanam: « B. Bernardus, singularis gratiæ prærogativa suffultus, non solum in seipso sanctitate ac religione præfulsit, sed etiam in universa Ecclesia Dei, fidei et doctrinæ lumine radiavit. Fructum vero, quem in domo Domini et verbo operatus est et exemplo, nullus fere terminus sanctæ Christianitatis ignorat, cum usque ad exteras quoque et barbaras nationes sanctæ religionis instituta transmiserit etc ». Florebat anno MCLXX.

Pii V, Gregorii XIV.

584 Pius V In Bulla Ex innumeris, etc., inter alia quæ suggerit media reformandi Ordinis Cisterciensis, lectionem Operum S. Bernardi proponit his verbis: « Ubi sacra lectio juxta Concilii Tridentini dispositionem haberi non poterit, præter eos libros, qui ad divini Officii et chori usum necessarii sunt, saltem Biblia, et Catechismus ad parochos recens editus, item Opera S. Bernardi, et si qui alii ad honestam monachorum occupationem poterunt, habeantur etc ». Florebat anno MDLXX.

His, quæ de S. Pio V ex editione Mabilloniana
C *recitavimus, aliud addimus e Vita laudati Pontificis, auctore Joanne Antonio Gabutio, apud nos edita tomo I Maii, in qua libro* VI, *cap.* XIII *alias, ibi autem cap.* V, *pag.* 708, *num.* 366 *hæc de eo referuntur*: Accumbenti vero sibi cum magnam rerum omnium munditiam, tum in primis sacram perpetuo voluit lectionem adhiberi: ac præcipue S. Bernardi libros de Consideratione ad Eugenium (quibus videlicet, quæ pro honore Dei ac totius Ecclesiæ bono, animarumque salute consideranda sunt, luculenter edocentur) sæpius prælegi curabat: sententiarumque gravitatem attentissime ponderans, quæ suo tempore et loco exequeretur, secum ipse diligenter conferebat. *Pergamus nunc iterum cum Mabillonio:*

Gregorius XIV « Meditabatur mane hora integra, inquit Cicarella in ejus Vita, legens opera Melliflui Bernardi, et si quos ex iis erueret mentis conceptus, eos diligenter annotabat, concinneque scribebat ». Florebat anno MDXC.

CLASSIS II.

Cardinalium et Ecclesiæ Doctorum.

Jacobi de Vitriaco, S. Bonaventuræ.

Jacobus de Vitriaco Tusculanus episcopus et S. R. E. Card. Sedisque Apost. Legatus, lib. de Historia Occident. cap. 14, sic scribit. « Suscitavit Dominus eis a principio novellæ plantationis eorum agricolam peritum, prudentem et sanctum virum, quem invenit Dominus secundum cor suum... sanctum videlicet Bernardum Clarævallis Abbatem, religionis probatissimam margaritam, lucernam Ordinis et stellam in firmamento Ecclesiæ Dei radiantem, qui non ab homine neque per hominem, sed sola Dei inspiratione præeminentem sanctarum Scripturarum accepit intelligentiam, et quasi de ipso Dominici pectoris fonte potavit cælestes aquas, quas diffunderet in plateis multis. Et quoniam potens fuit in opere et sermone, exemplo sanctæ et præe- E
minentis conversationis, et doctrina cælestis prædicationis, sed et virtute miraculorum et mirabilium operum multis factus est odor vitæ in vitam ». Florebat anno MCCXXX.

S. Bonaventura S. R. E. Card. et episcopus Albanens. Ord. Min. in Meditationibus vitæ Christi, quas ubique Bernardi sententiis veluti gemmis insignivit, ita loquitur cap. 36. « Audisti verba pulcherrima altissimi contemplantis, et orationis dulcedinem degustantis Bernardi. Rumines ea, si vis, ut sapiant tibi. Ideo autem libenter ipsius verba in hoc Opusculo intersero, quia non solum spiritualia sunt et cor penetrantia, sed et decore plena, et ad Dei servitium excitantia. Ipse enim fuit eloquentissimus, et spiritu sapientiæ plenus, et sanctitate præclarus, quem te desidero imitari, et ipsius monita et verba opere exercere: propter quod sæpe tibi propono eumdem ». Florebat anno MCCLX.

S. Thomæ Aquinatis, Augustini Valerii, Baronii, Bellarmini.

585 S. Thomas Aquinas Serm. de S. Bernardo sic ait. « Fuit ergo os ejus vas pretiosum, os aureum, os gemmeum.... Vino dulcedinis inebriavit totum mundum..... Aurum fuit Bernardus per voluntatis sanctitatem, multi- F
tudo gemmarum per morum honestatem et virtutum multiplicitatem, vas pretiosum per virginitatis puritatem.... Fuerunt autem in hoc novem gemmæ, de quibus dicitur Ezechielis 28. Lapides isti significant novem ordines Angelorum: quibus fuit dotatus Bernardus, quia in se habuit virtutes et officia omnium ordinum Angelorum, sicut dicitur in libro, ubi scribuntur acta ejus ». Florebat anno MCCLX.

Augustinus Valerius S. R. E. Cardin. episcopus Veronensis. lib. de Rhet. Eccl. cap. 41. « In S. Bernardi libris, inquit, inest admirabilis quædam suavitas, ita ut cum sancta animi voluptate semper legantur ». Florebat anno MDLXXX.

Cæsar Baronius S. R. E. Cardin. tomo XII Annal. anno MCXXX. Bernardum Tubam cælestem appellat: anno vero MCXLIII Alterum Eliam. Sic autem de eo scribit anno MCLIII. « Bernardus, vir vere apostolicus, immo verus Apostolus missus a Deo, potens opere et sermone, illustrans ubique et in omnibus suum apostolatum sequentibus signis, ut plane nihil minus habuerit a magnis Apostolis... dicendus totius Ecclesiæ Catholicæ

A tholicæ ornamentum simul ac fulcimentum: Gallicanæ vero in primis Ecclesiæ prædicandus summum decus, summa gloria, summa felicitas. Cujus memoria felicissima in benedictione et sanctificatione ad morum informationem et disciplinam, et in condemnationem hæreticorum in sancta Ecclesia jugiter perseveret ». Florebat anno MDC.

Robertus Bellarminus S. R. E. Cardin. lib. de Script. Eccl. ait « S. Bernardus abbas Clarævallensis, vir plane apostolicus, et non minus gloria miraculorum, quam sapientiæ splendore illustris ». Item tomo 2. Controv. lib. 4 cap. 14: « Idem beatus Bernardus pluribus miraculis claruit quam ullus Sanctorum, quorum vitæ scriptæ exstant. Nam, etc. ». Florebat anno MDCXX.

CLASSIS III.

Episcoporum.

Hildeberti, Othonis Frising.

Hildebertus episcop. Cenomanensis, demum Turonensis archiepiscop., epist. 24 ad Bernard. scripta « Maximum duco, inquit, atque habeo, quod mihi sacrarium familiaritatis aperuistis. In eo susceptus, multis et magnis expertus sum periculis, quantum valeat deprecatio justi assidua ». Et paulo post: « Habeo igitur atque ago vestræ gratias religioni, cujus sinum, quasi reus aram, jamdudum complexus essem, si consultus Papa Pontificis munus amoliri permisisset. Ille dum me remisit ad laborem, invidit gloriam: non imputet ei Dominus. Interim in umbra alarum tuarum sperabo, donec educar de lacu miseriæ et de luto fæcis. » V. ejusdem epist. 72, quæ est 122 inter Epistolas Bernardi. Florebat anno MCXXV.

Otho Frisingensis episcopus lib. 1 de Gest. Frid. cap. 34 ita habet. « Erat eo tempore in Gallia cœnobii Clarævallensis abbas, Bernardus dictus, vita et moribus venerabilis, religionis ordine conspicuus, sapientia litterarumque scientia præditus, signis et miraculis clarus. Hunc principes vocandum, ab eoque quid de hac re (n. expeditione transmarina) fieri oporteret, tamquam a divino oraculo consulendum decernunt ». Et infra: « Qui apud omnes Galliæ ac Germaniæ populos ut Propheta vel Apostolus habebatur ». Florebat anno MCL.

Petri Cellensis, Anselmi Havelberg.

587 Petrus Cellensis abbas, postea S. Remigii Remensis, demum episcopus Carnotensis, lib. 6. epist. ult. scribens contra Nicolaum quemdam Anglum (non vero Notarium S. Bernardi, ut probatum est ad epist. 284) qui S. Doctoris pectori maculam post ejus mortem affingebat, quod B. Virginis Conceptionem impugnasset, sic in Bernardi laudes excurrit. « Quæ, inquiens, hujus Bernardi sanctitas, quæ religio, quæ meritorum prærogativa? Nullus sum ego ad illius sancta præconia referenda. Vita ejus, fama ejus, opera, scripta, miracula, fides, spes, caritas, castitas, abstinentia, mortificatio demum in membris ejus, sermo, vultus, habitus et gestus ejus, et his similia; ipsa sunt, quæ testimonium perhibent de eo..... Alumnus familiarissimus fuit Dominæ nostræ, cui non unam tantum basilicam, sed totius Ordinis Cisterciensis basilicas dedicavit, ad cujus laudem politissimos tractatus et facundos composuit. Si ergo potes tangere pupillam oculi Dominæ nostræ, scribe contra Bernardum suum, cui loquitur ipsa: Qui tangit te, quasi qui tangit pupillam oculi mei ». Florebat anno MCLX.

AUCTORE J. P.

Anselmus Havelbergensis in dialogo contra Græcos lib. 2. « Nostris temporibus apparuit quidam abbas in loco, qui dicitur Claravallis, nomine Bernardus, vir religiosissimus, virtute miraculorum insignis, ab Occidente usque in Orientem pro sui sanctitate famosissimus: quem venerabilis Papa Eugenius, quondam sui monasterii monachus, in conciliis multorum episcoporum condigna reverentia plerumque honoravit. » Floruit tempore Eugenii III.

Guillelmi Tyrensis, et Parisiensis.

588 Guillelmus Tyri archiepiscopus lib. 16 Belli sacri cap. 18: « D. Eugenius Papa viros religiosos potentes in opere et sermone ad diversas Occidentis partes dirigit... Inter quos vir immortalis memoriæ et honestæ conversationis D. Bernardus Clarævallensis abbas, piæ in Domino et per omnia amplectendæ recordationis, ad prædicti Deo placiti muneris exsecutionem præcipuus eligitur. Qui injunctæ sibi dispensationis sedulus exsecutor, ejusdem operis secum Deo amabilis trahens comministros, impiger, indefessus, licet corporis esset invalidi, tum propter jejunia pæne continua et subtilem nimis dietam, regna E circuit, regiones obambulat; euangelizans ubique regnum Dei ». Florebat anno MCC.

Guillelmus Parisiensis episcopus, Serm. de S. Bernardo sic eum prædicat: « Excellentissime vixit, gratiosissime docuit, manifestissimis miraculis fulsit: cum non humana instructio, sed divina inspiratio sapientem fecit, quod in Scripturis specialiter sensit ». Et infra: « Sicut Deus Moisi recitavit sua mysteria, et vultus ejus claritate resplenduit radiorum, ut non possent in eum respicere filii Israël: sic B. Bernardo secreta multa revelavit, ut cælesti luce illuminatus multum Ecclesiam illuminarit ». Florebat anno MCCXXX.

ac Theobaldi.

589 Theobaldus episcopus, seu quisquis est auctor Vitæ Guillelmi Aquitaniæ Ducis, cap. 2: « Eo tempore, inquit, fundatum est monasterium Clarævallis, et ibi Spiritus sancti consilio ad regimen abbas est Bernardus ordinatus, qui in tantum vita, virtutibus et doctrina clarus effulsit, ut nullus ei in orbe secundus exsisteret ingenio, moribus, ore, stilo et virtutibus. Hic est, qui in diebus suis hæreses exstirpabat, hæreticos confundebat, schismaticos revocabat, erroneos instruebat, et principes arguebat ». Et paulo post: « O virtutem viri, o animi puritatem, nec affectantis publicum, nec formidantis tyrannum (Guillelmum) pro ejus salute! Qui fugiebat publicum, quomodo allectasset cathedræ fastigium? Deus meus, quot et quantæ Ecclesiæ cathedrales propriis orbatæ pastoribus eum in pontificem elegerunt? Sed non plus delectabat eum mitra et anulus, quam rastrum et sarculus ».

PARS SECUNDA.

CLASSIS IV.

Regum et Magnatum.

Caroli V imperatoris.

Carolus V Imperator, teste Thuano Histor. lib. 21: « Toto biennio, quod mortem præcessit, in Hieronymianorum fratrum sodalitio, monitore usus Constantino quodam, qui ei a sacris

AUCTORE J. P.

cris confessionibus erat, præcipue B. Bernardi abbatis lectione se solabatur ». Claruit anno MDXL.

Ludovici XIII Gallorum regis. Pici Mirandulani.

591 Ludovicus XIII Galliarum et Navarræ rex Christianissimus, cognomento Justus, in Diplomate Congregationi Fuliensi pro erectione Fontanensis monasterii a se concesso anno MDCXVIII, S. Bernardum appellat « magnum et celeberrimum Confessorem, Ecclesiæ Patrem et Doctorem, populorum reformatorem, schismatum et dissidiorum conciliatorem, Religiosorum Patriarcham, mirabilium patratorem, ac Deiparæ Virginis cultorem eximium ». Regnabat feliciter anno MDCXXX. Videsis apud Henriq. Menolog. Cisterc. ad diem XX Aug. præclara omnium pæne regnorum et Christianorum, diversorumque statuum elogia, initialibus prædicti monasterii Fontanensis lapidibus inscripta in honorem sanctissimi abbatis Bernardi, in primis vero Serenissimæ Reginæ Mariæ Medices, matris ipsius Christianissimi regis, quæ B. Bernardi meritis divinitus concessam sibi fuisse fœcunditatem, sollemni testificatione declarat.

Johannes Franciscus Picus Mirandulæ Comes, B lib. 2 de morte Christi, cap. 8, « Sed et audiamus, inquit, Bernardum devotissimum atque doctissimum, sed hoc ultimo titulo vulgo fraudatum, nulla certe sua culpa, nullo demerito, quando et ob ejus scripta, quæ doctrina solida atque salubri undique scaturiunt, et ob validissimas disputationes in Gilbertum et Petrum Abaelardum (quarum ope ab distorto calle erroris atque mendacii ad veritatis semitam redière) Docti sibi nomen vindicavit ». Florebat anno MD.

CLASSIS V.

Abbatum et Generalium.

Petri Mauricii. Burchardi.

Petrus Mauricius, cognomento venerabilis, epist. 29, lib. 6 sic scribit: « Forti ac splendidæ monastici Ordinis, immo totius Ecclesiæ Dei columnæ D. Bernardo Clarævallis abbati F. Petrus humilis Cluniacensium abbas, etc. Si liceret, si Dei dispositio non obstaret, si in hominis potestate esset vita ejus, maluissem, caris- C sime, beatitudini tuæ nexu indissolubili adhærere, quam vel principari inter mortales alicubi, vel regnare. Quid enim? Nonne regnis omnibus terrenis præferri a me deberet grata non solum hominibus, sed et Angelis ipsis cohabitatio tua? Concivem te illorum si dixero, licet nondum spes in rem transierit, per misericordis Dei gratiam mendax non ero, etc. ». Florebat anno MCXL.

Burchardus abbas Balernensis, in Subscriptione lib. I Vitæ S. Bernardi, sic de eo loquitur: « In utero matris sanctificationem visus est accepisse, de qua concepta sunt præsagia futuræ sanctitatis et doctrinæ ». Florebat anno MCXL.

B. Guerrici. Gaufridi. Roberti, Aquavivæ.

593 B. Guerricus abbas Igniacensis, S. Bernardi discipulus, Serm. 3 in Natali Apost. Petri et Pauli: « Magister noster, S. Bernardus, ille interpres Spiritus sancti, de toto illo Carmine nuptiali (Cantico cant.) loqui instituit, spemque nobis dedit ex eis, quæ jam edidit, quia si pervenerit ad locum de quo quæritis, Donec adspiret dies et inclinentur umbræ, umbras ipsas ponet in lucem intelligentiæ: quod dictum est vel erit in tenebris, nobis dicet in lumine ». Florebat anno MCXLV.

Gaufridus, primum S. Bernardi notarius, D deinde Igniacensis, postmodum Clarævallensis abbas, lib. 3 Vitæ S. Bernardi seu primo a se conscripto, cap. 7: « Ceterum, inquit, longe eminentius in suis ille libris apparet et ex litteris propriis innotescit; in quibus ita suam videtur expressisse imaginem, et exhibuisse speculum quoddam sui, ut illud quoque Ambrosianum merito illi posse videatur aptari: Laude ipse se signet, et laureatus spiritu scriptis coronetur suis ». V. Sermonem ejusdem de S. Bernardo in fine tomi 6. Florebat anno MCLX.

Robertus abbas S. Michaelis in Periculo maris, Ord. S. P. Bened. in Append. ad Sigebert. anno MCLIII: « Venerabilis Bernardus primus abbas Clarævallis, vir admirandæ religionis et doctrinæ efficacis, humanæ vitæ satisfecit moriendo XIV Calend. Sept. relinquens sapientiæ suæ plurima documenta, maxime in Commentariis in Cantica cant. ». Florebat anno MCLXXX.

P. Claudius Aquaviva, V Præpositus generalis Societ. Jesu, scribente Johanne Bourhesio, in lib., cui titul. Societas Jesu Mariæ Deiparæ sacra, cap. 4: « Coluit certe B. Virginem et S. Bernardum præcipuo cultu, eosque in omni re E dubia sensit adjutores ». Florebat anno MDCX.

CLASSIS VI.

Doctorum Theologorum.

Henrici de Hassia

Henricus de Hassia, doctor Parisiens., postea Cartusianus, in Tractatu ad Jacobum abbatem Eberbacensem, contra S. Bernardi maculatores ita scribit parte 1, cap. 3. « Ubi quæso talis devotionis igniculus reperitur, talis compunctionis rivulus infunditur; ubi talis amoris stimulus injicitur, sicut in vita et doctrina beatissimi Patris Bernardi abbatis Clarævallensis, sideris Ecclesiæ, principalis Cisterciensis Ordinis ampliatoris, et monasticæ vitæ inflammatoris ardentissimi? Et quis penetrabilior virtutum hortator occurrit, quis efficacior vitiorum eliminator decorrit, humanum excitans torporem ad cælestia, ardorem elidens ad terrestria, somnum mortis impediens, divinæ lucis radios, fugatis F tenebris inclarescere satagens? Cujus insuper fœcondis ac decoris Sermonibus Virgo Christi Mater tam gloriosis extollitur laudum præconiis, pretiosissimis ornatur puritatis encomiis, integerrimis prædicatur virginitatis signaculis. Et nedum hoc, sed et ejus doctrinis universalis Ecclesiæ fabrica ut gemmis vernantibus rutilat, et verborum elegantia singulari gloriosius coruscat. Et fœcunda facundia cælestis irrigui, gratia influente, Scripturarum ænigmata reserat, solvit nodos, dilucidat obscura, declarat dubia, sicuti beati Bernardi Doctoris Ecclesiæ eximii, qui in gloriam patriæ abiens, sic saluberrimis omnis sanctitatis monitis doctrinæ et exemplis vitæ totam subcælestem fœcundans irrigavit ecclesiasticam hierarchiam. Quem ideo alma mater Ecclesia exuberantis testimonii plenitudine, in Sanctorum canonizatione requisiti, in miraculis, doctrinis, virtutum exercitiis, luce clarius reperta ejus cælesti vita testimonium afferente, pro laboribus multis, pro moribus castis, pro actibus strenuissimis titulo eximium Confessorem et Doctorem studiis honorari, sollicitis et sonoris efferri præconiis

niis instituit, et honoribus disponit sollemnibus venerari, et Sanctorum catalogo gloriosius annotari ». Florebat anno MCD.

Gersonis.

595. Johannes Gerson, doctor et cancellarius Parisiensis in quodam Serm. de S. Bernardo, sic eum affatur : « Te vero beatissimum Bernardum unum esse ex consortio ignitorum illorum spirituum, quos Seraphim Scriptura nominat, ego fide pia teneus, obsecro jam, et obsecro per amorem tuum, quatenus sumpto calculo ardenti de altari illius, cujus ignis est in Sion, et caminus in Jerusalem... tu labia mea tangens purges, etc. ». Et circa finem : « Consideranti mihi in ea quæ per accidens et velut ab extrinseco juverunt S. Bernardum ad amorem Dei capessendum, reperio illa esse quatuor inter cetera, quæ sunt, matris devotio, apta complexio, debita educatio, et solitudinis affectio ». Et infra : « Denique dici potest, omnia ista quatuor juvisse de per accidens Bernardum, ut propheta et miraculorum esset patrator, inter quæ præcipua ego illa deputo, quæ egit in conversione illorum, qui etiam converti toto nisu fugiebant ». Florebat anno MCD.

Clichtovæi.

596 Jodocus Clichtovæus Neoportuensis, doctor theol. et Canonicus Carnotensis, Serm. I de S. Bernardo sic eum Johanni Baptistæ comparat : « Tertio, inquit, lucerna nostra, Bernardus, fuit, lucens multiplici sacrorum operum compositione, quæ non solum sui temporis hominibus, sed et posteritati prodessent ad ædificationem fidei et morum. . . . Illuxit certe omnibus non solum tunc præsentibus, sed et futuris usque ad consummationem sæculi, per multorum librorum elaborationem, ad profectum aliquem spiritualem semper tendentium, in quibus tanta est dictionis suavitas, ut melle dulcior illi fluat oratio, unde et Mellifluus Doctor merito nuncupatus est ». Item in Præfat. quadam Operibus S. Bernardi prælixa : « Inter opera, ait, a probatissimis auctoribus elucubrata, beatissimi Bernardi volumina non postremo loco collocanda sunt. Si enim auctorem spectare libet ; et vitæ sanctimonia, et præclara eruditione præstantissimus occurret. Si characterem ipsum rationemque scribendi ; comperietur suavissima, et sine asperitatis offendiculo cum summa facilitate elegantiaque decurrens, ut melle dulcior videatur ex ejus ore fluxisse oratio. Si denique materia quam pertractat, exquiritur ; aliud invenietur nihil, nisi quod involucra sacræ Scripturæ in lucem proferat, aut vitia gravi verborum tonitruo effulminet, aut ad virtutem studiosius invitet ». Florebat anno MDXXX.

Ludovici Granat.,

597 Ludovicus Granatensis lib. 2 de Relig, Christi cap. 27 : « Non erit, inquit, consentaneum inter tot gravissimos Doctores dulcissimum et sanctissimum Bernardum non inserere, qui quo fuit humilior et a vana gloria alienior, hoc majorem gratiam et virtutem ad facienda miracula consecutus est ». Et cap. XI : « De S. Bernardo etiam legitur, quod initio gloriosi sui noviliatus ita in spiritu raptus et extra se positus ibat, quod sensuum usum amisisset . . . . Vis enim spiritus et divinæ suavitatis gustus, quem secum trahit caritas, ita animæ vires suxerat et secum traxerat, ut ad nihil aliud, nisi ad id, ullam virtutem haberet ». Florebat anno MDLX.

Sacci,

598 Carolus Sacci, doctor theolog. Parisiensis in Serm. de S. Bernardo, qui manuscriptus exstat in monasterio nostro de Lyra diœc. Ebroicensis, hæc inter alia commemorat : « Exstinxit profecto, ne longius serperent, universi schismatis faces, et quidem tot tamque diuturnis peregrinationibus et vigiliis, ut mirum sit in mortali adhuc viro tantas perferendarum rerum, peregrinationum, lucubrationumque vires fuisse, immo vero superfuisse. Non unam, sed in multas et longas noctes continentes interdum vigilavit. Ægrotationes graves secutæ, quas ille non patienter modo, sed jocundo quoque animo tulit, easdemque vitæ beatæ et cælestis imitatrices appellare solebat. Interea non temperavit aut intermisit sacrarum Litterarum studium, quas, velut æquissimam planiciem quamdam, oculis suis propositas videre se dicere solebat. Conciones infinitas habuit, libros elegantissimo verborum cultu expeditissime scripsit » : De Contemptu mundi librum unum, Meditationum librum unum, De Passione Christi et resurrectione librum unum, De diligendo Deum, De gradibus humilitatis, De Gratia et lib. Arb., De Præcepto et dispensatione, Ad Innocent. Papam de Petri Abaëlardi hæresibus, ad Eugenium Papam de Considerat. Ad Templarios de laude militiæ novæ, Ad Cluniacenses Apologeticum, Super Psalmum XC homilias duas de viginti. Super Cantica cantic. homilias tres et octoginta. Super Euangelium Lucæ homilias quatuor. Super Canticum Mariæ librum unum, In Vitam Malachiæ episcopi librum unum, Epistolas « quidem innumerabiles, quæ tamen in manibus adhuc versantur, ducentas quinque et quadraginta etc ». Florebat anno MCDLXX.

AUCTORE J. P.

PARS TERTIA.

CLASSIS VII.

Religiosorum ex diversis Ordinibus.

Hugonis Metelli Hugonis monachi, Andreæ Silvii.

Hugo Metellus, canonicus regularis cœnobii S. Leonis apud Tullum Leucorum, in epistola ad ipsum S. Bernardum hic edita tomo I col. 378 : « Oleum effusum, inquit, nomen tuum, fragrans more contritorum aromatum. Fama nominis tui clarissimi usque ad fines terræ pertransiit » etc. Vixit anno MCXXX.

Hugo monachus sancti Mariani Autissiodorensis, in Chronico ad annum MCXIV : « Eodem anno, inquit, Claravallis fundata est, cujus primus abbas exstitit servus Dei Bernardus, vir opinatissima sanctitate præclarus, per quem sui temporis Ecclesia in antiquum religionis decus refloruit ». Scribebat anno MCC.

Andreas Silvius Benedictinus Marchianensis in Synopsi Historiæ Franco-Méroviugicæ, sic scribit ad anno MCXXVI : « D. Bernardus abbas Claræval-lensis quasi stella matutina monachicum Ordinem illustrat, et sanctitate, doctrina, miraculis claret in Gallia (immo Germania, Italia, Anglia) cujus vita in tantum excellit, ut parum sit omne quod in ejus laudem dictum, vel scriptum fuerit etc ». Florebat anno MCC.

Helinandi, Cæsarii Heisterbac., Henrici Susonis.

600 Helinandus Frigidi-montis in Gallia Ordinis Cisterc. monachus, lib. de Reparat. lapsi, cap. 8 sic de S. Bernardo loquitur : « Lege pulcherrimum librum de Consideratione ad Eugenium, ex cujus nobilissimo stilo poteris intelligere, auctorem libri sapientiorem fuisse Apolline, eloquentiorem Demosthene, subtiliorem Aristotele ; moderatiorem

AUCTORE J. P.

moderatiorem Socrate, discretiorem Platone ». Florebat anno MCC.

Cæsarius Heisterbacensis monachus Ordinis Cisterc. lib. 14. Mirac. cap. 17 : « Bernardus in illa formidolosi schismatis flamma, qua Christianus orbis flagrare cœperat, lustravit provincias, infectum reddidit quidquid factum non oportuit, et gladio verbi divini succinctus fregit terrorem armorum. Vir tantæ auctoritatis, ut per unius os Bernardi, purpurati Patres, reges, principesque terrarum, quasi per commune mundi oraculum loquerentur ». Claruit anno MCCXXX.

Henricus Suso, Ord. Præd. in Dialog. de æterna Sap. cap. 14 ita S. Bernardum affatur : « Et tu quoque inter omnes Ecclesiæ Doctores benedictus sis, Bernarde Mellifiue, cujus anima sempiterni Verbi mirifice fuit illustrata splendoribus, qui mellito eloquio tuo, ex cordis manante redundantia, humanitatis Christi Passionem dulcissime deprædicans evehensque ita ais, etc. Merito sane, Pater sanctissime Bernarde, lingua tua dulcissima manat eloquia, quando cor tuum Christi mellitlua passio adeo indulcarat ». Florebat B anno MCCCXL.

Dionysii Cartusiani.

601 Dionysius Cartusianus Serm. 1 in Festo S. Bernardi sic eum commendat : « Beatissimum virum S. P. Bernardum Deus omnipotens et benignissimus tam copiosa atque multiplici gratia decoravit, ut vere de ipso dici posset, quod de Paulo apostolo dixit Salvator, Vas electionis est mihi iste, etc. Et quod in Ecclesiastico legitur : Non est inventus similis illi. Non enim tempore suo habuit æqualem in mundo, sed vere Apostolus fuit temporis sui ». Et Serm. 2 : « Electissimus Dei Bernardus, omnium religiosorum excellentissimus Doctor, lumen et gloria monachorum, exemplar ac species devotorum, tot et tantis desuper præventus est gratiis, tot excellentiis decoratus, tot privilegiis sublimatus, ut non sint ingenia quæ valeant penetrare, nec loquelæ, neque sermones, qui possint exprimere, tantumque Virum sufficienter laudare ». Florebat anno MCDLX.

Sixti Senensis.

602 Sixtus Senensis Ord. Præd. Biblioth. S. lib. 4 : « Bernardus, inquit, vitæ sanctimonia et præclara eruditione præstantissimus, sic ab infantia sacras litteras imbibit, et per omnem ætatem memoria retinuit, ut quoties aut aliquid scribere, C aut loqui tentaret, toties in verba et sententias sanctarum Scripturarum prorumpere cogeretur. Unde et diversa Scripta ejus, quæ nihil aliud quam centones divinorum voluminum dici queunt, undecumque veteris ac novi Testamenti sententiis distincta sunt, ceu gemmeis emblematibus, hisque adeo commode et apte insertis, ut ibi nata esse credantur. Modus docendi ejus in sensibus mysticis indagandis et in moribus formandis fere semper versatur. Oratio ubique dulcis et ardens ita delectat et ardenter incendit, ut suavissima lingua ejus mel et lac verborum fluere, et ex ardentissimo ejus pectore ignitorum affectuum incendia erumpere videantur ». Florebat anno MDLXVI.

Hieron. Plati, Petri Canisii, S. Aloysii Gonzagæ.

603 Hieronymus Platus Societatis Jesu, lib. 3 de bono statu Relig. cap. XI hæc inter alia scribit : « Quid de Bernardo dicemus? quem vere appellare possumus plane mellitum, qui spiritualibus documentis scatens, iisque optimis ac perfectissimis, id etiam præcipuum habet, ut ita Scripturas sacras in suum stilum immisceat, et contexat, ut vel ipse Scripturæ verbis loqui, vel Scriptura ipsius ore sonare videatur. Quæ res una cum lepore gravitatem quoque ac vim habet mirabilem ». Florebat anno MDXC. D

Petrus Canisius ejusdem Societatis, Marial. lib. 5, cap. 28 : « Florebat sub Lothario II et Conrado III Bernardus Clarævallensis ; vir in Gallia, Germania, Italiaque perecelebris, quem omnes non solum ob doctrinam divinitus inspiratam, sed etiam propter vitæ sanctimoniam, clarissimis sæpe miraculis demonstratam, merito suspicerent ac revererentur, quo uno melius nec scripsit, nec vixit quisquam in universo cœtu monachorum, si Lutheri quidem calculum admittamus ». Florebat anno MDXCVII.

Aloysius Gonzaga ejusdem Societatis, ut legitur in Vita ipsius, lib. 2, cap. 32 « Lectionem Bernardi, tam sibi in vita jucundam neque morti vicinus omisit. Nam in morbo qui illi postremus fuit, Bernardum adeo carum habuit, ut quotidie aliquid ex ejus in Cant. Sermonibus sibi prælegi curaret ».

CLASSIS VIII.

Jurisconsultorum, et Oratorum.

E

Francisci Petrarchæ, Nicolai Pithœi.

Franciscus Petrarcha, lib. 2 de vita solit. cap. 14 : « Solebat, inquit, dicere Bernardus, omnes se, quas sciret, litteras, quarum nescio an alius sua ætate copiosior fuerit, in silvis et in agris didicisse, non hominum disciplinis, sed meditando et orando, nec se ullos umquam magistros habuisse præter quercus et fagos ». Florebat anno MCCCLXX.

Nicolaus Pithœus in epistola præmissa Thesauro suo ex Operibus S. Bernardi : « Magna mihi cum D. Karolo Perroto amicitia et familiaritas est. Eum igitur die quodam cum, uti soleo, adiissem, ac variis de rebus multa ultro citroque essemus collocuti ; injecta mentio est divi Bernardi Clarævallensis cœnobii abbatis primi : quem tantis ille laudibus extollebat, tantique scripta ejus faciebat, ut ad ea evolvenda animum induxerit meum... Atque ita, quod futurum ille prædixerat, verum esse comperi. Tanta enim ex ejus me lectione voluptas cepit, ut omnes pæne illas, quæ animum meum tam misere cruciabant, molestias absterserit ». Idem inferius F « Bernardum quoddam quasi Ecclesiæ ruentis columen atque sustentaculum » appellat. Scribebat anno MDLXXXIX.

Justi Lipsii, Renati Choppini.

605 Justus Lipsius, Lovanii regius professor et historicus, rogatus ab Auberto Miræo, quosnam e Patribus legendos formandis concionibus judicaret, hoc responsi dedit Epist. 49 Centur. 3 : « Mihi inter omnes Græcos placet Chrysostomus... Inter Latinos Bernardus me capit, et usum habet excitandi, ob acrimoniam ubique et calorem ; tum etiam docendi atque imprimendi, ob sententiarum acumen quas crebro et salubriter miscet ». Florebat anno MDCX.

Renatus Choppinus, in supremo Paris senatu advocatus, lib. 2 de sacra Politia : « Eadem tempestate, inquit, D. Bernardus emicuit, cœnobita quercuumque discipulus, et nullo præeunte magistro doctissimus, qui e solitudine in celebritatem, ex umbra in solem, sanctitatem eruditionemque importavit. Is tam πολύγραφος, quam αὐτοδίδακτος ; quod paucis admodum id genus scriptoribus cernimus contigisse ». Florebat anno MDCXX.

CLASSIS

A

CLASSIS IX.

Illustrium Feminarum.

S. Hildegardis, S. Gertrudis, B. Mechtildis,

Sancta Hildegardis, Montis S. Roberti prope Bingen abbatissa, in quadam Epistola ad sanctum Bernardum, sic illum exprimit: « Ego ante duos annos te in hac visione vidi sicut hominem in solem aspicere, et non timere .... Tu aquila es aspiciens in solem etc ». Florebat anno MCL.

S. Gertrudis, abbatissa monasterii Elpedani, in Comitatu Mansfeld., describit modum quo sibi apparuit S. Bernardus, lib. 4. Insin. cap. 51. Inter cetera vero sic ait: « Pectus quoque ejus sanctissimum, collum et manus videbantur aureis quibusdam laminis, gemmisque rosei coloris valde rutilantibus intextis honorabiliter circumamicta. Unde et per laminas aureas notabatur præcipua elegantia doctrinæ ejus salutaris, quam corde devoto sedulo retractans, per gutturis sacri B ministerium ore sacrato edidit, et manibus sanctis fideliter conscripsit omnibus in eis proficere volentibus ad salutem. Per gemmas vero figurabantur illa dicta, quæ specialius redolent divinum amorem ». Florebat anno MCCC.

B. Mechtildis, ejusdem B. Gertrudis in eodem cœnobio comes, sic scribit in lib. Gratiæ spir. cap. 91: « In medio Ecclesiæ S. Bernardi, singulariter à Deo in benedictionibus dulcedinis præventi, Dominus aperuit os, quia Spiritus sanctus eum tam affluenter et superabundanter influendo repleverat, ut velut cum ventus rapidissimo impetu januam aperit, ita Spiritus sanctus impulsu, ea quæ sibi divinitus inspirabantur, caritate accensus infudit, et Ecclesiam sua doctrina multum illuminavit, et implevit eum Dominus Spiritu sapientiæ et intellectus, et supra quam dici potest mente illustratus, licet multa effuderit, multo tamen plura intellectu reservavit ». Florebat circa annum MCCC

CLASSIS X.

C

Heterodoxorum.

Lutheri, Neandri, Buceri, Oecolampadii, Calvini, Heinsii.

Martinus Lutherus, in Colloq. convivial. cap. de Patrib. Eccl.: « Bernardus, inquit, omnes Ecclesiæ Doctores vincit: sed cum disputat, in alium virum mutatur, ibi nimium tribuit libero arbitrio ».

Michael Neander, de eodem ita scribit Præfat. ad Gnomolog. Græcorum: « Plus spiritus vitæ, doctrinæ et fidei in paucis aliquot paginis D Bernardi reperitur, qui philosophiam non attigit, sola Scriptura contentus, quam adeo familiarem sibi fecerat, ut mera Scripturæ verba loqueretur; quam in toto Hieronymo, qui linguarum, artium, philosophiæ, antiquæ sapientiæ cognitione cunctis præstabat ».

Martinus Bucerus, lib. de Concord. art. de Justif. « Bernardum virum Dei nominat ».

Johannes Oecolampadius, citatus à Guthberto Tonstallo lib. de verit. Corp. Christi in Euch. « Excellebat, ait, Bernardus exactiore judicio omnes suæ ætatis viros ».

Johannes Calvinus, lib. 4. Inst. cap. 11 § 10 hæc testatur: « Bernardus abbas in libris de Consideratione ita loquitur, ut Veritas ipsa loqui videatur ». Item. cap. 10 § 17: « Bernardum vocat pium et sanctum Scriptorem ». AUCTORE J. P.

Daniel Heinsius Orat. 3: « Quis, inquit, suavius Bernardo scribit? cujus ego Meditationes rivum paradisi, ambrosiam animarum, pabulum angelicum, medullam pietatis vocare soleo ».

APPENDIX.

Superioribus adduntur Evervinus, et Laurentius de Leodio.

S*uperioribus magni Viri præconibus annumerare nobis liceat duos alios epimetri loco. Primus sit Evervinus Steinfeldensis prope Coloniam Præpositus, in epistola ad ipsum data, quam vulgavit Mabillonius Veterum Analectorum tom. III, pag.* 452, *ubi sic loquitur:* Lætabor ego super eloquia tua, sicut qui invenit spolia multa, qui nobis memoriam abundantis suavitatis Dei eructare in omnibus dictis et scriptis vestris soletis, maxime in Cantico amoris sponsi et sponsæ, hoc est Christi et Ecclesiæ, ita ut eidem sponso dicere veraciter possimus: « Servasti bonum vi» num usque adhuc ». Hujus vini tam pretiosi pincernam te nobis ipse constituit: non cesses propinare, non hæsites, hydrias non poteris E evacuare.. O bone Pater, satis interim propinasti de quarta hydria omnibus nobis ad correctionem, ad ædificationem, ad consummationem, incipientibus, proficientibus atque perfectis; usque in finem sæculi profuturus contra teporem ac pravitatem, quæ est in falsis fratribus. *Hæc Evervinus. Alter, qui sanctum Patrem laudat, est Laurentius de Leodio in Historia episcoporum Virdunensium apud Acherium in Spicilegio tom. II novissimæ editionis Parisiensis pag.* 251 *de Henrico sic loquens:* Henricus primo capit consilium Bernardo sanctæ memoriæ abbate Claravallensi, cujus consiliis regna et ecclesiæ Galliarum hodieque innituntur.

§ LVI. Superstitionum calumniæ perperam ab hæreticis in Virum sanctum conjectæ; Horstii Parænesis ad sectarios de S. Bernardo cum fructu ab ipsis legendo. F

Iniquæ et erroneæ Centuriatorum Magdeburgensium censuræ.

O*bservatio sequens habetur post elogia, quæ proxime jam dedimus, apud laudatum Mabillonium à col.* 1354, *qua impudentissimæ heterodoxorum adversus* S. Bernardum *criminationes confutantur. His itaque verbis expressa est:* Horstius hoc in loco refert iniquas et erroneas Centuriatorum Magdeburgensium censuras, ex eorum Centuria XII excerptas, quibus in S. Bernardi gesta et dicta nonnulla superstitionis nomine impie aut inique cavillantur. Has vero censuras, quas in XXII articulos distinxit idem Auctor, brevitatis ergo in decem capita præcipua revocavimus, ne aliquid prætermisisse videamur. Et quidem primo S. Bernardum notant Magdeburgenses, « quod Hostiæ in Missa oblatæ et con» secratæ cultum adhibuerit, eaque usus sit ad » dæmones expellendos. 2. Quod Sanctorum » reliquias veneratus sit. 3. Quod rebus benedic» tione sacra munitis quamdam crediderit ines» se

AUCTORE J. P.

» se virtutem. 4. Quod Romanum Pontificem » adversus impugnatores defenderit, eique jus » investiturarum asseruerit contra Lotharium imperatorem. 5. Quod extra Ecclesiam catholicam sperandam esse salutem negaverit. 6. Quod » expeditionem sacram, quam Crucem vocant, » prædicaverit. 6. Quod veritatem à mortuis ex» piscatus sit, iisque prodesse crediderit Missæ » sacrificium. 8. Quod miracula ad errores, ut » ipsi loquuntur, confirmandos perpetraverit. 9. » Quod vitam monasticam propagaverit, et ad » illam induxerit plurimos; in primisque sorori » suæ licet conjugatæ interdixerit omni vestium » pompa, ejusque à viro separationem probaverit, ut ipsa claustrum ingrederetur. 10. Quod » ipse Bernardus in stagnum rigens se injecerit » studio castitatis, ac in summa corpus suum » iniquius torserit ».

sancto Doctori imputatæ refelluntur.

610 Et hæc quidem sunt superstitiosa illa, quæ in sancto Doctore hæretici calumniantur, opera, quibus singulis acres potius invectiones, quam refutationes Horstius apposuit. Verum cum illa non tam ipsum Bernardum, quam communem Catholicæ religionis causam impugnent, iisque copiose et erudite sit responsum a multis, B non visum est illis diutius immorandum. Certe hæc, quæ tamquam superstitiosa criminantur hæretici, longe validius in eos regeri possunt pro Bernardo: quem cum Virum Dei appellet Bucerus, Calvinus pium et sanctum; eum superstitiosis ad mortem usque factis addictum fuisse nefas est opinari. Ac proinde ea nequaquam superstitionis nomine in Catholicis notanda sunt, quæ, quo minus Bernardus sanctus, et miraculis à Deo illustratus fuerit, efficere non potuerunt. Ceterum consulat lector, si lubet, Confessionem Bernardinam, ex S. Doctoris operibus expressam à P. Theodoro Petreio Cartusiano Coloniensi, ubi loca doctrinæ Catholicæ in certas classes digesta reperiet.

Sectarios e S. Bernardi auctoritate,

611 *Hisce in editione Mabilloniana subjicitur* Horstii Parænesis ad sectarios, de S. Bernardo cum fructu ab ipsis legendo: *quam utinam, si non omnino sint excordes et obdurati, alte in animum demittant! Accipe textum:* Diversas Sectariorum de Bernardo censuras audivimus. Alii laudant, alii vituperant: nisi forte in eo conveniunt omnes, quod adversantem suis C ipsorum placitis et moribus omnes æque damnant ac rejiciunt. Hæc tamen quæ ipsi tamquam doctrinæ suæ contraria improbant, nos Catholici vel ideo probanda et amplectenda ducimus, quia Bernardum, aliosque illi similes viros sanctissimos, talia docuisse et fecisse, adeoque diversa ab illis via incessisse novimus. Sanctitas nimirum vitæ doctrinæ adstipulatur, et falsa nobis doctrina, aut erronea fides videri nequit, quam Viri tanta sanctitate illustres tenuerunt. Cur sibi plus credi volunt, nullo sanctitatis suffragio nixi, quam sanctissimo Bernardo, aliisque orthodoxis Patribus, quorum doctrina et fides tot sanctitatis argumentis, immo tot signis et miraculis comprobatur? Sane non potest arbor bona malos fructus facere, nec arbor mala bonos. Quis enim sanæ mentis sibi persuadeat, hominem impia, falsa, absurda, erronea docentem; idololatriæ, superstitioni, vanis observantiis deditum, qualia atri isti censores, Centuriatores, Bernardo impingunt; inter hæc nihilo minus continuis gratiæ incrementis apud Deum et homines proficere, et ad tantam divini amoris, omnisque virtutis perfectionem emergere potuisse?

fide,

612 Porro quid de præcipuis orthodoxæ fidei capitibus Bernardus senserit, scripta ejus abunde testantur. Sed etsi nihil litteris commendasset, ipso vitæ tenore satis ostendisset, cui Ecclesiæ adhæserit, quam a vobis doctrina et moribus alienus fuerit. Nam vos modo paulisper affari libet, o sectarii, quibus etiam Bernardum subinde legere lubet: si forte detur et aliquando intelligere, et resipiscere. Missa vobis mera et horrenda idolomania est: at quoties Bernardus Missam, verum Deo sacrificium obtulit? Non facile illam intermisisse ad extremum usque spiritum, testatur Vita; et vos ipsi, etsi non sine calumnia. Nonne ipsa Missæ oblatione dæmones sæpe terruit et profligavit? Nonne Guillelmum Ducem Aquitaniæ, pertinacem illum schismatis fautorem, nullis cedentem minis ac monitis, post oblatum Sacrificium ab altari veniens, dextra, non ferro, sed sacra Dominici corporis hostia, armata perculit, et expugnavit? Legite et intelligite, si forte et tandem expugnetur duritia cordis vestri etc.

exemplo.

613 Sed longius progredior, quam ferat instituti ratio: paucis dumtaxat vos commovere ferebat animus, ne præ Bernardo vos sapere arbitremini. Cur enim novitatem à veteribus damnatam, veteres damnantem inducitis? cur non E tenetis viam, qua Bernardus, sanctique illi Viri et Confessores, totaque antiquitas cælum petiit? Si errare vos non creditis; qua isti pergant via videte: si agnoscitis, cur peritos viæ duces non sequimini? cur non vel tandem eo reditis, unde discedere numquam oportuit?

sanctitate et miraculis confutat Horstius.

614 Ego quidem, ut ingenue de me fatear, si vel ab ineunte ætate vestris imbutus essem erroribus; vel si quocumque casu à tramite veritatis et orthodoxæ religionis ad sectas vestras deflectere contigisset, solus mihi Bernardus sufficeret, qui vestra mihi dogmata suspecta redderet: immo qui devium reduceret in viam veritatis. Sic quippe ratiocinarer mecum: Si vera non sunt, quæ vir tam eximiæ et irrefragabilis sanctitatis tenuit et docuit, quomodo tanta sanctitas cum tanta falsitate consistere potuit? Sanctitatem ejus inficiari non possum, quam video a tot viris gravissimis, et scriptoribus omni exceptione majoribus, quin et ab ipsis ejus æmulis contestatam. Miracula quoque innumera in ejus F confirmationem edita conspicio, quæ negare velle, non videtur esse hominis prudentis; calumniari autem tamquam præstigias et opera satanæ, id prorsus videtur hominis male sani, nedum maligni, cum talia non nisi divina virtute fieri potuerint. At vero in confirmationem errorum talia patrata credere, id vere foret hominis prorsus impii, et in Deum blasphemi, ac in Sanctos ejus injurii. Liceat hic merito illud sancti cujusdam Doctoris insigne dictum usurpare *(citatur ad marginem* Richardus a S. Victore lib. 1 de Trinit. cap. 2.) « Domine, si error est, à te » decepti sumus. Nam ista in nobis tantis signis » et prodigiis confirmata sunt, et talibus, quæ » non nisi per te ipsum fieri possunt; certe a sum» mæ sanctitatis viris nobis tradita, et cum summa, » et authentica attestatione probata, teipso coo» perante, et sermonem confirmante sequentibus » signis ».

ejusque Opera ut legant, ipsos hortatur

615 Hæc in gratiam vestri, o sectarii, quia sapientibus et insipientibus me debitorem agnosco: quamvis vobis super docentes vos intelligere et sapere videamini. Sed miror tamen quid vobis sit animi, dum Bernardum legitis, toto a vobis

A vobis cælo dissidentem: conscientia haud dubie præjudicatis opinionibus reclamante. Legite deinceps; hoc unice precor, et suadeo; legite, inquam, et si ulla vobis cura salutis; intelligite. En lucem sanctitatis et ducem veritatis Bernardum vobis exhibeo: aut si mavultis, ipsum vobis apprecor, qui est lux vera, immo via, veritas, et vita. *Quandoquidem vero de S. Bernardi operibus cum fructu legendis institutus est a nobis sermo; non abs re videmur facturi, si nunc agamus de Viri sancti lucubrationibus, quas in bonum publicum ad posteros transmisit.*

§ LVII. S. Bernardi Opera an jussu Deiparæ sint collecta; editio Mabilloniana; sancti Doctoris in scribendo characteres.

Datur ratio, cur de genuinis ac spuriis Sancti Operibus non agimus.

B *Ad prælum paraveram ea, quæ illustrissimus Mauricus ad annum Christi* 1153, *cap.* x *de sancti Doctoris scriptis genuinis, dubiis atque alienis collegit, opera usus tum aliorum auctorum, tum præcipue Cardinalis Bellarmini in libro de Scriptoribus ecclesiasticis; verum, re deinde expensa, mutavi consilium, et, ne falcem, quod dicitur, mitterem in alienam messem, operose tractando de materia, quæ proprie ad bibliographos, non vero ad hagiographos pertinet, visum est hoc labore supersedere, atque lectores mittere super illo argumento ad Mabillonii editionem propter rationes statim assignandas. In memoriam tamen revocare juvat, quasdam* S. Bernardi *lucubrationes in hoc Commentario laudatas esse, videlicet* § xv *et* § liv *de gratia et libero arbitrio;* § xxiii *et* xxviii *Sermones in Cantica canticorum;* § l *librum de Consideratione. Adde, quod Gaufridus biographus genuina quædam sancti Patris Opera enumeret in libro* iii *Vitæ ejus, apud nos cap.* v. *Sed occasione præsentis argumenti discutiendum breviter est factum quoddam, de quo Manricus paullo ante allegatus. Rem expono.*

Quod Opera ejusdem Sancti sint collecta jussu Deiparæ

617 *Vult itaque historicus ille,* S. Bernardi *Opera jussu Deiparæ collecta fuisse; pro qua re affert testimonium Philothei:* Sequuntur, *inquit,* C ordine libri, quos *sanctus Doctor* reliquit, ingens volumen Operum, sed pondere quam mole longe præcellens: nempe genuina omnia, seu verius aurea, et de quibus inter laudes Bernardi Philotheus.., cum collecta et vulgata recens fuissent, pia quidam licentia, sed poëtica, non aliud majus donum (hujus generis) a Virgine accepisse genus humanum, quam quod scriptis Bernardi frueretur, fidenter ait *ista, quæ in editione Mabilloniana habentur volumine* ii, *cap.* vii, *col.* 1304:

Hoc tamen audenti liceat dixisse camœna,
   Atque animi sensus exseruisse mei,
Humano numquam generi, nostroque decori
   Parthenice tantum muneris alma dedit;
Quantum grata suo nuper cum munere nobis
   Protulit hæc brevibus scripta legenda notis.

non satis probatur.

618 *Hisce Philothei versibus recitatis superaddit ista de eodem Manricus:* Attribuit autem Virgini hoc munus, quia ejus jussu collecta Sancti opuscula, atque in volumen unum conglobata usui publico lucem aspexere. *Ita ille; qui mox recitat sequens ex eodem poëta distichon, quo rem confirmat:*

AUCTORE J. P.

Protulit ipsa quidem, proprio nam Diva clienti
   Jussit, ut egregii quæreret orsa senis.

Factum illud memoria dignum esset, si de ejusdem veritate sufficienter constaret. At vero nonnulla sunt, quæ huic rei officiunt. Nam contra est primo, quod jussum illud confuse admodum referatur. Quæro enim, quisnam fuerit cliens *iste* proprius: *item quo loco, quo modo, quo tempore id acciderit: quibus tabulis confirmetur. Contra est secundo, quod pictoribus atque poëtis proprius sit ac frequens episodiorum usus. Unde consequens est, ut imperata illa Operum collectio probari debeat testimonio melioris notæ, antequam nos ei suffragemur. Jam vero, quandoquidem paullo ante lectorem misimus ad Operum* S. Bernardi *editionem Mabillonianam, non abs re fuerit brevem de eadem notitiam dare.*

Editio Mabillonii præ aliis laudatur;

619 *Clarissimus hic editor* S. Bernardi *Opera omnia cum genuina, tum spuria, tum dubia, tomis sex comprehensa vulgavit in volumine duplici. Et in primo quidem refert quatuor priores tomos, seu genuina Sancti Opera omnia; in secundo autem, quod continet duos posteriores* E *tomos, quintum videlicet et sextum, exhibet alia. Utrumque vero volumen, secundis curis ad limam revocatum, Lutetiæ Parisiorum typis commisit anno* 1690, *post editionem primam, quæ ibidem loci prodierat anno* 1667. *Socios, qui operam suam in hac editione anni* 1690 *strenue posuerunt, nominat Mabillonium in fine Præfationis generalis. Hunc tamen, non illos, tamquam auctorem primarium nos semper allegamus. Dicebam superius, Mabillonium* Opera omnia *sancti Doctoris vulgasse, etiamsi scriptæ nonnullæ epistolæ ad ipsius manum non pervenerint.* Sane, *inquit in Præfatione generali* § i, nulla superesse Bernardi Opuscula, saltem alicujus momenti, haud edita existimo, præter nonnullas epistolas, quæ hactenus desiderantur, *et quas ibidem assignat. Quænam vero in editione anni* 1719 *sint addita, disces ex Præfatione generali in fine ejusdem. In Admonitionibus autem, quæ opusculis, in secundum volumen ab erudito isto editore rejectis, præfiguntur, spuria, dubia vel incerta a genuinis secernit, eo successu, ut aliis omnibus, qui in hoc studiorum genere ipsum præcesserant, palmam eripuerit, teste Caveo hete-* F *rodoxo, atque adeo neutiquam hic adulationis, vel falsæ laudis suspecto, qui hoc ei dat elogium:* Opera supposititia a genuinis optime discrevit, quæ nemo umquam certius distinxit, vel de iis doctius judicavit. *Hæc ille in sua Scriptorum ecclesiasticorum historia literaria.*

qui elucent in S. Bernardo in genio, stylo.

620 *Ceterum Doctoris Melliflui singulares, et non facile imitabiles in scribendo characteres, peculiari nimirum Spiritus sancti, qui per eum loquebatur, unctione delibutas, ita exprimit idem Mabillonius in sua generali Præfatione, volumini primo præfixa, paragrapho primo num.* 3, *diserte juxta ac graviter ista scribens:* In ejus enim scriptis elucet ingenium natura nobile, generosum, excelsum: sed humanum, civile et honestum. Eloquentia quasi congenita, sine fuco, non sine ornamento, sed nativo. Stilus pressus, oratio vivax, dictio propria, cogitatus sublimes, affectus pii, lepores sponte nascentes, totus sermo unum Deum ac cælestia spirans. Ardet, non urens, sed inflammans. Pungit et stimulat, non ut irritet, sed ut moveat. Corripit, increpat, non ut detrahat, sed ut attrahat. Arguit, minatur,

AUCTORE J. P.

tur, terret; sed amando, non indignando. Blanditur, sed non adulatur: laudat, sed non extollit. Urget blande, præstringit absque molestia: delectat, recreat, placet. Quippe « oratio ejus, » inquit Sixtus Senensis, ubique dulcis et ardens, » ita delectat, et ardenter incendit, ut ex suavissima lingua ejus mel et lac verborum fluere; » et ex ardentissimo ejus pectore ignitorum affe» ctuum incendia erumpere videantur ».

ac doctrinæ sacræ characteres describit.

621 Jam vero doctrinam habet minime vulgarem, Scripturæ sacræ verbis ac succo refertam; sic autem Patrum sententiis inhærentem, ut tamen propria ejus esse sentiatur. Ita quippe scribit de rebus divinis, de gratia et libero arbitrio, de moribus et officio Pontificum, clericorum, monachorum, laïcorum, ut fontem hæc indicent, non rivum aut canalem. Et miramur, si vir tantus amatur? Si ejus scripta comparantur, leguntur, teruntur ab omnibus? Si editiones eorum sine numero fiant? Si viri docti et eruditi illis augendis, illustrandis, et ad nativam integritatem revocandis operam adhibeant suam? Si Roma ipsa, orbis domina et magistra, quæ Bernardum quondam docentem, immo et B redarguentem venerata est; si Roma, inquam, ipsa libros de Consideratione, Eugenio III primum oblatos, tum Nicolai V jussu elegantissime descriptos, deinum Pontificum typis sub Clemente VIII publicari passa est, totum Bernardum editura in lucem, si Gerardus Vossius (*Præpositus Tungrensis*) operam itidem suam in totum Bernardum contulisset. Quo minus mirandum est, si in metropoli Galliarum tantum Galliæ lumen regiis typis meruit honorari. *Hactenus Mabillonius.*

§ LVIII. Variæ Operum sancti Doctoris editiones; sententia perperam ei attributa; cur et quænam Chronologia Bernardina hic detur.

Designantur alia

In primis nihil magis Bernardi meritum et pretium arguit, quam adeo frequentes, et toties C repetitæ ejus Operum editiones, sive ante, seu post inventam artem typographicam. Quippe multiplex illa editio argumento est, quam comparetur Bernardus a multis, quam avide legatur, quam denique ab omnibus ametur, *ut Mabillonii utar verbis in Præfatione generali* § I: *ubi de tot ac tam variis earumdem Operum editionibus longum mox ac curiosum sermonem subnectit, incipiendo a Moguntina, quam Petrus Schoyfferus fecit anno* 1475, *quæ ei videtur fuisse prima. Quantum vero diligentiæ, accurationis, ac laboris insumpserit editor ille Benedictinus, ut sua impressio prodiret in lucem, quam posset emendatissima: perspicuum omnino fit, si quis legat, quæ in allegata Præfatione de hoc argumento subdit. In illa autem, quæ in Operum editione anni* 1719 *recusa est, hæc de illo lego addita priori:* Toto vitæ tempore eruendis expoliendisque Bernardi Operibus, aliis licet iisque gravissimis studiis distractus, omnem curam, diligentiam omnem impendit.

exemplaria recusa.

623 *Ad varias, de quibus dicebam, impressiones addi obiter potest, R. A. dominum Godefridum Bouvart, Ordinis Cisterciensis, in celeberrimo ac florentissimo cœnobio* S. Bernardi, *quod* D *in territorio Antverpiensi ad Schaldim jacet, ascetam, observatione non indiligenti usum esse, ut impressorum Operum ejusdem Sancti exemplaria bene multa ac varia cognosceret et annotaret. Inter alia quippe, quæ de eodem Sancto huc scripsit die* XV *Martii anno* 1737, Addo, *inquit,* hic seriem editionum Operum ejusdem Sancti, quas in bibliothecarum, auctionum, et officinarum catalogis, præfationibus Operum, et alibi reperire licuit. *Earum autem catalogus, quem subtexit, incipit ab editione Moguntina anni* 1475, *ac desinit in Mabilloniana, anno* 1719 *recusa Lutetiæ Parisiorum, ita ut editiones omnino quadraginta diversas designet.*

Sententia quædam

624 *Verum priusquam hinc discedamus ad alia, conveniendus mihi est scriptor quidam Catholicus, qui sancto Doctori nostro sententiam quamdam imputavit a sana doctrina alienam. De heterodoxis, qui e mellito* Bernardo *succo venenum conficiunt, jam egimus* § LIV, *num.* 574. *An vero inter Catholicos auctores inveniantur, qui alia quædam in ejus Operibus vel minus recte intelligunt, vel perperam carpunt, sicut non est mihi promptum dicere, sic operose inquirere supersedeo: cum illud argumentum non sit proprie* E *fori nostri, sed theologorum; quibus incumbit sanctum Patrem recte intellectum explicare, non secus atque alios Ecclesiæ Catholicæ Doctores. Res itaque hic mihi est cum auctore quodam Catholico, qui in* Bernardo *invenisse se putavit, quod in* Bernardo *non est. Factum intellige.*

perperam S. Bernardo imputata.

625 *Lucas Castellinus in Tractatu de certitudine gloriæ Sanctorum canonizatorum cap.* I, *puncto* 23, § III *convenit eos, qui asserunt,* S. Bernardum sequutum fuisse errorem illorum, qui negabant animas justorum ante extremi judicii diem, frui gloria sempiterna, quemadmodum de illo scribit Alphonsus de Castro lib. 3 adversus hæreses tit. BEATITUDO, post sextam hæresim, § BEATUS BERNARDUS. *Quæ vero deinde affert idem Castellinus pro defensione sancti Doctoris, legi possunt loco mox allegato. Sed pluribus hoc argumentum pertractat Mabillonius volumine primo pag.* 709, *ubi expendit sententiam* S. Bernardi *de medio animarum statu. Sanctum Doctorem etiam defendit Natalis Alexander tom. VI Historiæ ecclesiasticæ, anno* 1714 *Parisiis editæ, agens de hac re pag.* 527 *et* 528. *Si* F *quis porro plura desiderat de Alfonso a Castro, qui natione Hispanus, professione Franciscanus fuit, adeat Waddingi scriptores Ordinis Minorum, et Nicolai Antonii Bibliothecam Hispanam.*

nonnullæ de Chronologia Bernardina observationes.

626 *Etiamsi me non lateat, in Introductione ad Opera* S. Bernardi, *a præstantissimo viro Jacobo Merlono Horstio Coloniæ publicata, exstare chronologiam vitæ et scriptorum ejusdem sancti Patris, cum Præfatione ad lectorem; chronotaxeos tamen Bernardinæ hoc etiam loco rationem esse habendam duxi, ut rebus videlicet ab isto magno Doctore gestis, atque in meo hoc Commentario prævio ad determinatos annorum calculos revocatis e conditore Annalium Cisterciensium, nova vel melior etiam lux accedat, si eæ sub uno veluti aspectu hic ita repræsententur, ut cum temporis ratione Manriciana, quam in dicto Commentario secutus sum, conferri, atque hæc ex illa vel confirmari, vel emendari, sicubi forte aberret, merito possit ac debeat. Et vero quisnam inficias ierit, chronologiam esse lucidam historiæ facem? Produco autem Chronologiam illam, quam Mabillonius ad calcem sui voluminis primi vulgavit, non vero Horstianam. Etenim*

A *nium cum post hanc ordinata sit ista, et in lucem data; mirari non debemus, ultimam istam melioris esse notæ, ab eo videlicet ordinatam, qui post Horstium, aliosque Operum ac scriptorum S. Bernardi editores, in eamdem recudendam et illustrandam graviter ac sapienter incubuit. Istius itaque Chronologiæ, in tres a nobis partes divisæ, quibus adjecti hic etiam ad marginem a nobis sunt numeri Arabici, et additiones, ut vocant, en tibi, lector.*

§ LIX. Chronologiæ Bernardinæ

PARS PRIMA.

Ab anno Christi MXCI, *qui fuit Sancto natalis, usque ad* MCXXV.

S. Bernardi natales, initium Ordinis Cisterciensis,

B Anno Christi MXCI, Urbani Papæ II 4, Henrici IV imper. 35, Philippi I Gall. regis 31, natus est Bernardus in castro Fontanis appellato, prope Divionem in Burgundia, patre Tescelino Soro, domino de Fontanis, matre Aletha Bernardi domini Montisbarrensis filia. Paternæ ejus ædes recens, beneficio Ludovici XIII Galliarum regis, RR. Patribus Congregationis Fuliensis concessæ, in monasterium conversæ sunt. De genere sancti Bernardi lege Admonitionem præmissam initio Vitæ S. Bernardi, et Johannem Eremitam in Vita quarta, ubi viri sancti genus paternum ex veteri Burgundiæ Ducum familia originem duxisse fertur.

S. Robertus ejusdem abbas:

628 MXCVIII B. Robertus abbas Molismensis, assumtis secum ex eodem monasterio 21 monachis, in eremum Cistercii secedit, ibique novum monasterium exstruit, in diœcesi scilicet Cabilonensi, quinque circiter leucis a Divione, opitulantibus simul et probantibus Gualtero Cabilunensi et Hugone Lugdunensi præsulibus; prædia vero largiente Odone Burgundiæ Duce, quo ibi cum sociis strictius ad amussim observaret Regulam S. P. Benedicti, cujus die sacro in Do- C minicam Palmarum hoc anno incidente, opus illud tum primum exordium sumpsit. Ex primis B. Roberti sociis fuere Albericus, Odo, Johannes, Stephanus, Letaldus, et Petrus.

Ordinis confirmatio;

629 MXCIX Henrici IV imp. 43, Philippi Gall. regis 39, Urbano II decimo nono anno pontificatus, IV Calend. Aug. defuncto succedit Paschalis II ex monacho Cluniacensi.

Beatus Robertus Molismensium interpellationibus in concilio Romano ac Pontificis jussu Molismum redit, eique Albericus ex Priore substituitur apud Cistercium, ecclesia in honorem beatæ Virginis hoc anno dedicatur.

MC Hoc anno Johannes, et Ilbodus monachi Romam mittuntur ab Alberico Cistercii abbate, cum litteris commendatitiis Johannis et Benedicti Cardinalium, Hugonis archiepiscopi Lugdunensis, atque Walteri Præsulis Cabilonensis, quorum precibus Paschalis II institutum Cisterciense confirmat peculiari privilegio dato Troiæ XIV Cal. Maii, Indict. 8, pontificatus anno 2. Exstat apud Baron. et Manriq.

630 MCI Albericus abbas arctissimam Regulæ S. Benedicti observationem instituit in novo monasterio, abjiciens quicquid Regulæ adversaretur.

AUCTORE J. P. observatio regulæ S. Benedicti; fundator: mutatio habitus: mors matris S. Bernardi etc:

Obiit B. Bruno institutor Ordinis Cartusiensis, (qui anno MLXXXVI exordium sumpsit) patria Coloniensis, sanctitate ac scientia illustris.

MCII Odo Burgundiæ Dux, Cistercii fundator, moritur, et sepelitur in ecclesia Cisterciensi; eodemque anno Henricus ejus filius habitum monasticum ibidem induit.

MCIII Cistercienses nigrum habitum in album commutasse creduntur, et B. Virginis Officium quotidie recitandum sibi proposuisse.

MCV Obiisse putatur Aletha, S. Bernardi mater, calendis Septembris, ex Necrologio S. Benigni Divionensis, ubi sepulta est: cujus corpus post 145 annos translatum est Claram-vallem. Ejus obitum describit Guillelmus lib. 1 Vitæ S. Bernardi cap. 2.

MCVI Paschalis II 7, Philippi I Galliarum regis 46, Henricus IV infeliciter vitam clausit anno imperii 49. Huic successit Henricus V hostili in Ecclesiam animo patri non degener filius: qui Romam pergens, Paschali Pontifici manus injecit, ab eoque per vim ecclesiarum investituras extorsit; sed et coronam imperatoriam anno MCXI.

E regis Francorum: Alberici, ac S. Roberti Molism. mors: S. Bernardi conversio: Firmitas fundata:

631 MCVIII Paschalis II 9, Henrici V 2, 3 Cal. Aug. Philippus rex Francorum obiit apud Milidunum: cui Ludovicus ejus filius, cognomento Grossus, successit.

MCIX B. Albericus, secundus Cistercii abbas, obiit VII Cal. Februarii, anno regiminis nono et dimidio: cui substitutus B. Stephanus Hardingus, nobili apud Anglos stemmate oriundus, Prioris antea vice functus, qui et ipse cum aliis, Molismo vitæ arctioris desiderio egressus fuerat.

MCX Hoc anno ad superos migravit III cal. Maii B. Robertus abbas Molismensis, Cistercii primus institutor, non anno MXCVIII, ut vulgo creditur.

MCXIII Paschalis II 14, Henrici V 8, Ludovici VI 6, B. Bernardi conversione celeberrimus est. Qui annos natus circiter viginti tres, Cisterciensium familiæ sub Stephano abbate una cum 30 sociis nomen dedit. Ex quo tempore Cisterciensis Ordo mirifice propagari et florere cœpit.

Eodem anno Firmitas, *la Ferté*, prima Cistercii filia, fundatur in diœc. Cabilonensi ad Gronam fluvium, *la Grone*, a dominis Vergiacensibus, Savarico et Guillelmo ejus filio, Comitibus Cabilonensibus. Primus abbas Bertrandus. F

632 MCXIV S. Bernardus metendi artem et facultatem, cum per corporis imbecillitatem alias non valeret, divinitus impetravit, Vitæ lib. 1, cap. 1.

S. Bernardo divinitus data ars metendi; Pontiniacum, et Claravallis fundata;

Fundatur Pontiniacum, *Pontigny*, secunda Cistercii filia, quatuor ab Antisiodoro leucis distans, in allodio Heriberti canonici Antisiodorensis, concurrente Herveo Comite Nivernensi, sub Humbaldo episcopo: cujus cœnobii basilica a Theobaldo Campaniæ Comite postmodum ædificata, fundatoris nomen ipsi obtinuit. Primus abbas Hugo Matisconensis, postea episcopus Antisiodorensis, ad quem plures Bernardi epistolæ.

MCXV Fundantur hoc anno Claravallis et Morimundus, tertia et quarta Cistercii filiæ. Claravallis quidem, *Clairvaux*, ad fluvium Albam in Comitatu Campaniæ et diœc. Lingonensi VII Cal. Julii, non a Theobaldo (ut quidam opinantur, cœnobii Clarævallensis translationem, de qua anno MCXXXV, cum fundatione confundentes,) sed ab Hugone Trecensi Comite, ut probabitur in Notis ad epist. 31. Clarævallensi monasterio præficitur Bernardus, et a Guillelmo de Campellis Catalaunensi

AUCTORE J. P.

Catalaunensi episcopo, absente scilicet Josceranno episcopo Lingonensi, consecratur, quatuor et viginti agens annos, Vitæ lib. I, cap. 7. Morimundus vero, *Morimond*, in eadem diœc. ab Odolrico de Agri-monte et Adelina ejus uxore, dominis *de Choiseul*. Primus abbas Arnoldus, ad quem epist. 4. Et hæ sunt quatuor abbatiæ, quasi totidem Cistercii filiæ primigeniæ, ex quibus inde ceteræ omnes sunt exortæ.

Eodem anno obiit Ivo Carnotensis episcopus, vir doctissimus, qui successorem habuit Gaufridum, Legati in Gallia honore perfunctum, S. Bernardo carissimum, de quo Epist. 15, 47 et 55, et lib. 4 de Consid. cap. 5, tum etiam Vitæ S. Bernardi lib. 2, cap. I et 6, et lib. 4, cap. 4.

primum Capitulum Cisterc.; S. Bernardi infirmitas: patris ejus conversio etc.

633 MCXVI Primum Cistercii Capitulum generale a B. Stephano convocatum, quotannis in posterum frequentandum Idibus Septembris, ut habet Johan. a Vitriaco, Historiæ Occidentalis cap. 14.

MCXVII B. Bernardus gravi infirmitate detentus, medico rustico curandus committitur, procurante Guillelmo episcopo Catalaunensi, Vitæ lib. I, cap. 7. Quo quidem anno vel circiter B accidisse fertur conversio Tescelini S. Bernardi parentis, qui non multo post sanctitatis fama celebris decessit undecima die Aprilis, ut habet Necrologium S. Benigni Divionensis.

MCXVIII Henrici V 12, Ludovici VI 10, Paschali II post annos pontificatus octodecim et menses quinque vita functo, successit Gelasius itidem II ex monacho itidem Cassinensi, cui Henricus imperator Mauricium Burdinum, archiepiscopum Bracarensem, Gregorii nomine opposuit.

Ordinis Militum Templi. Trium fontium, Fontaneti, ac Fusniaci fundatio;

634 Hoc item anno cœpit Ordo Militum Templi, cujus primi auctores Hugo de Paganis et Gaufredus de S. Aldemaro, ut testis est Tyrius lib. 12 belli sacri: quo etiam auctore idem Ordo confirmatur in concilio Trecensi, anno MCXXVIII, ut diserte habet Michaëlensis scriba concilii, postea exstinguendus a Clemente V sub Philippo IV, Galliarum rege, anno Christi MCCCXII in concilio Viennensi.

Fundatur monasterium Trium-fontium, *Trois-fontaines*, prima filia Clarævallis, in diœc. Catalaunensi. Primus abbas Rogerius: 2. Guido, ad quem epist. 69 et 70. Item Fontanetum, C *Fontenay*, secunda Clarævallis filia, in diœc. Æduensi, *Autun*. Primus abbas Godefridus, Bernardi consanguineus, qui fundato loco regulariterque ordinato, refert liber sepulcrorum Clarævallis, ad suam Claramvallem rediit, ubi tertius Prior fuit, deinumque episcopus Lingonensis.

synodus Remensis ac Suessionensis etc.

635 MCXIX Henrici V 13, Ludovici VI 11, Gelasio II Cluniaci e vivis sublato suffectus est Callistus II Viennensis antea episcopus, Guido appellatus, qui hoc anno Remis concilium celebravit XII Cal. Novemb., et Burdini schisma feliciter compressit.

Eodem anno conficitur charta Caritatis vulgo appellata, triginta constans articulis seu capitulis, agente B. Stephano abbate Cisterciensi, assentientibusque ceteris coabbatibus, ad providendum paci et tranquillitati Ordinis Cisterciensis, quæ a summo Pontifice Callisto II approbata est. Exstat apud Manrique.

MCXX Sanctus Norbertus, quem Bernardus *Spiritus sancti fistulam* vocat epist. 56, Ordinem Præmonstratensem instituit in loco territorii Laudunensis, Præmonstrato vulgo nuncupato. V Epist. 255 et Notas ad eamdem.

MCXXI Celebratur Synodus Suessionensis adversus Petrum Abaëlardum, præsidente Conano episcopo Prænestino, apostolicæ Sedis legato, in quo ipse Petrus librum suum de Trinitate flammis tradere compulsus est. Guillelmus Campellensis episcopus Catalaunensis eodem anno ineunte obiit: de quo vide Notas ad epist. 3. D

Fundatur Fusniacum, *Foigny*, in diœc. Laudunensi, cujus abbati Rainaldo Bernardus scripsit epist. 72, 73 et 74.

MCXXII Petrus Mauricius, natione Arvernus, dictus Venerabilis, carissimus Bernardi amicus, fit abbas Cluniacensis in Octavis Assumptionis. Notæ ad epist. I S. Bernardi.

Primus e Cisterc. episcopus; Sugerius abbas, Honorius Pp.

636 MCXXIII Hoc circiter anno eligitur episcopus Tarentasiensis, Petrus Firmitatis abbas, primus e familia Cisterciensi episcopus, substituto in ejus locum Bartholomæo Bernardi fratre.

Item Adamo S. Dionysii prope Parisios abbate defuncto, communibus eligentium votis successor renuntiatus est Sugerius. Exstant Bernardi complures ad eum epistolæ.

MCXXIV Henrici V imper. 18, Ludovici VI Galliarum regis 16, Callistus Papa obiit pontificatus anno VI, Sedemque apostolicam Honorius II E antea dictus Lambertus, episcopus Ostiensis, eodem anno conscendit.

Bernardi reconciliationes; caritas erga egenos; sanatio miraculosa:

637 MCXXV Henricus V imperator moritur Trajecti ad Rhenum, cum annos 19 imperasset, ac nullis post se liberis relictis, funestum diuturnumque ortum est discidium, Bernardi opera aliquando componendum, inter Lotharium Saxonum Ducem et Conradum Henrici decessoris sororium, qui a Friderico fratre et aliis rex proclamatus, conscensis Alpibus, a Mediolanensibus suscipitur, ac ab eorum archiepiscopo Anselmo, inquit Otto Frisingensis, qui ista narrat Chronic. lib. 7, cap. 17, Modoyci, sede Italici regni, in regem ungitur. Pro Mediolanensium reconciliatione cum Innocentio atque Lothario hujus nominis II (in cujus gratiam electionis jure Imperii summa cessit) multum fuit Bernardo insudandum, ut postea dicetur.

Eodem anno gravis fames, in Gallia maxime et Burgundia sæviens, Bernardi caritatem exercet, lib. I. Vitæ cap. 10, quo anno ipse etiam gravi morbo conflictatus incidit in vitæ discrimen, ope tandem B. Virginis et SS. Benedicti F atque Laurentii sanitati restitutus, ibidem: ac postmodum singularis ejus sanctitatis et doctrinæ cælestis fama per Urbem et orbem volavit.

PARS SECUNDA.

Ab anno Christi MCXXVI *usque ad* MCXXXIX.

S. Bernardus epp. Parisiensi ac Senonensi patronus: Igniaci fundatio:

Anno MCXXVI Otto, postea Frisingensis episcopus, celebris historiographus, monachum induit in cœnobio Morimundi. Is, ut scribit familiaris ejus Radevicus, imperatorum Henrici IV nepos, Henrici V sororius, Conradi frater uterinus, et Friderici patruus fuit, ex patre clarissimo et pio Principe Leopoldo Austriæ marchione, et matre Agnete, filia Henrici IV.

MCXXVII. Hoc circiter anno Stephanus, ex Cancellario episcopus Parisiensis, a curiæ frequentia ad meliorem frugem Bernardi monitis revocatus,

AUCTORE J. P.

A vocatus, graviter a Ludovico rege exagitatur, tandemque post multas infestationes, Cisterciensium, maxime vero Bernardi opera in gratiam restituitur. Quod etiam Henricus Senonensis archipræsul non multo post, eademque de causa expertus, eumdem habuit causæ patronum ac defensorem. Consule epist. 45 et Notas.

Fundatur Igniacum, *Igny*, quarta Claræ-vallis filia, diœc. Remensis, a Raynaldo de Pratis Remorum archiep. Primus abbas Humbertus, ex Casæ-Dei monacho Clarævallensis factus, qui non multo post amore quietis, dimissa præfectura, Claramvallem rediit; qua de re a Bernardo in Italia tunc propter schisma detento acriter correptus epist. 141, nihilo minus hoc in sancto otio perstitit ad diem usque mortis, in quo S. Bernardus de eximiis ejus virtutibus sermonem habuit. Abbas secundus Guerricus pietate juxta ac scriptis percelebris, cujus Sermones hic in tomo VI.

interest Concilio Trec., fundantur Regniacum et Ursicampus: Concilium Catalaunense:

639 MCXXVIII Concilium Trecense celebratur (non vero MCXXVII, teste Michaelensi scriba concilii) in sollemnitate S. Hilarii, præsidente Matthæo Albanensi, Apostolicæ Sedis legato: eique interfuere Stephanus Cisterciensis, Bernar- B dus Clarævallensis, aliique ejusdem Ordinis abbates. In ipso Patres Templariis Regulam vestesque candidas (quibus Eugenius III postea rubeam crucem attexi curavit) perscripsere.

Fundatur Regniacum, *Regny*, in diœc. Autisiodorensi.

MCXXIX Matthæus Albanensis (verba sunt Alberici in Chronico) Legatus ex Ordine Cluniacensi, concilium tenuit apud Catalaunum in Purificatione beatæ Mariæ Virginis: ubi de consilio S. Bernardi abbatis, Henricus Virdunensis episcopus episcopatum dimisit, et factus est episcopus per biennium, quidam Ursio abbas S. Dionysii Remensis.

Fundatur Ursi-campus, *Ours-camps*, in diœc. Noviomensi a Simone episcopo.

schisma Anacleti oppugnat;

640 MCXXX Lotharii II imperator. 5, Ludovici VI Galliar. regis 22, mortuo Honorio Papa XVI Cal. Februarii, pontificatus sui sexto, gravissimum schisma in Ecclesia Dei oritur, Innocentio II canonice electo XIII Cal. Martii, qui Gregorius antea vocabatur; sed Petro Petri Leonis filio, violentia amicorum suorum, qui po- C tentissimi in Urbe erant, favente sibi Rogerio Siculo, intruso. Innocentii causam Bernardus per octo annos strenue propugnavit. Vide epist. 124 et seqq. Nam et inter alia hoc ipso anno a Patribus concilii, Stampis ea de re habiti, arbiter una voce constitutus, Innocentium Anacleto præferendum declaravit, et Henricum Angliæ regem ad eum suscipiendum induxit, Vitæ lib. 2, cap. 1. Vide Præfationem nostram generalem, articulo IV.

recusat infulas Genuenses:

641 Eodem anno ipse Bernardus summa animi demissione episcopatum Genuensem, Sigefridi anno superiori ad Superos translati morte destitutum, recusavit. Balduinus vero in concilio apud Clarum-montem in Gallia habito, primus ex Cisterciensibus sacro Cardinalium collegio adscriptus est. Cui adjunctus putatur Martinus vir ille integerrimus, cujus meminit Bernardus lib. 4, de Consid. cap. 5. De Balduino in epist. 144 et 244.

reprimit Lotharium imp.; episcopatum Catalaun. non vult: varia monasteria.

642 MCXXXI Innocentio Leodii magnifice recepto, cum prius sub finem anni superioris in Galliam se recepisset, Bernardus repressit Lotharium imperatorem, episcopales investituras repetentem; cumque summus Pontifex ibidem in Germaniæ regem coronavit, Romæ post duos annos imperatorio diademate donandum. Peracta vero Leodii Quadragesima præsentis anni, Innocentius in Gallias redux, ad Concilium contra Anacletum mense Octobri Remis indictum profectus, Ludovicum juniorem in locum Philippi fratris, ex equi lapsu infeliciter necati, regem consecravit. Quo quidem concilio soluto, inquit Sugerius in Vita Ludovici Grossi, dominus Papa Autisiodori delegit demorari, reliquo nempe tempore labentis anni, cum prius Cluniacum, cujus ecclesiam dedicavit, deinde Claramvallem aliasque ecclesias visitasset, comitante ipsum ubique Bernardo. Leodii conventum post Concilium Remense narrat Ernaldus in lib. 2, de Vita Bernardi cap. 1 contra expressam Sugerii auctoritatem.

Hoc etiam anno Bernardus, ut habet magnum Chronicum Belgicum, episcopatum Catalaunensem electus recusavit, et per ipsum Gaufredus abbas sancti Medardi Suession. fit episcopus Catalaunensis. Idem refert Albericus, qui et addit, Innocentium sancti Medardi ecclesiam consecrasse, Idibus nimirum Octobris, ante Conci- E lium Remense, ut habet Chronicum ejusdem monasterii.

Hoc itidem anno, Thomas prior S. Victoris Parisiensis, vir integerrimus, pro justitia crudeliter perimitur a nepotibus Theobaldi Neoterii archidiaconi Parisiensis, cui ob exprobratas in ecclesiasticos exactiones invisus erat. Nec multo post Archembaldus subdiaconus Aurelianensis idem mortis genus eademque de causa subiit, Johanne auctore ecclesiæ S. Crucis itidem archidiacono. Pro Priore S. Victoris scripsit Bernardus epist. 158, 159, 160 et 162. Et pro subdiacono epist. 61. Suscepta autem est et agitata utriusque causa in concilio Jotrensi, *Joüarre*, diœcesis Meldensis.

Fundatur Morerola, *Moreruela*, in Castella et territorio Zamorensi. Monasterium S. Johannis de Torouca in Lusitania, diœcesis Lamecensis. Longuspons, *Long-pont*, in diœcesi Suessionensi. Carus-locus, *Charlieu*, in diœcesi Bisuntinensi. Bonus-mons, *Bonnemont*, in Sabaudia, diœcesis Gebennensis. Rievallis, *Ridal*, in Anglia, diœcesis Eboracensis. F

Iter Italicum; reconciliat Pisanos et Genuenses; monasteria; iter Germanicum:

643 MCXXXII discedentem e Galliis Innocentium Bernardus in Italiam prosecutus, Pisanos et Genuenses reconciliavit, oblatumque denuo Genuensem pontificatum, Syro vel deferente, vel in sedem necdum evecto, modeste constanterque rejecit.

Exorta item est Cluniacenses inter et Cistercienses magna controversia, occasione videlicet privilegii, quo istos Innocentius a decimarum solutione exemit. V epist. 228 et 283.

Fundantur monasterium Valcellense, *Vaucelles*, in diœc. Camerac. V epist. 186: ac Trium-Fontium, *Trois-Fonts*, in Anglia, diœces. Eborac. V epist. 92, 94 et seqq.

MCXXXIII S. Bernardus, in Italiam anno superiori profectus, cum vires Innocentio non sufficerent ad Romam expugnandam (Lothario quippe armatorum dumtaxat duo millia ministrante) Henrico majoris Britanniæ regi scripsit epistol. 138 ad ferendum suppetias. Sed tandem Innocentius Urbem ingressus, in basilica Lateranensi Lotharium coronavit imperatorem: quo abeunte, Anacleto per Urbem grassanti cedere coactus, Pisas se contulit. Unde Bernardus mittitur in Germaniam,

AUCTORE J. P.

maniam, Conradum cum imperatore Lothario reconciliaturus. Qua occasione captata, Rogerius Siciliæ tyrannus, ab Anacleto regis nomine donatus, Pisanos ab Innocentii obedientia retrahere conatur: quibus in fide constanter persistentibus, S. Abbas congratulatoriam hoc anno dedit epistolam 130. Porro in illo ejus itinere contigit Mascelini conversio, de qua lib. 4. Vitæ, cap. 3, necnon et Ducissæ Lotharingiæ, ibid.

redux in Italiam, interest Concilio Pisano: pax Mediolanensium facta; recusatæ infulæ;

644 MCXXXIV Concilium Pisanum celebratur, ad quod cum Bernardus Innocentii jussu facta pace cum Lothario et Conrado accedens per Lombardiam iter ageret, Mediolanenses sacrorum communione et metropolitana dignitate privati, quod Anselmum archiepiscopum secuti, Conrado et Anacleto adhæsissent, litteris illum interpellant, de restituenda sibi Pontificis et imperatoris Lotharii gratia, quibus peracto Concilio adfuturum se promisit, datis epist. 132 et 133. Nec mora, concilio ejus potissimum prudentia absoluto, cum Matthæo Albanensi et Guidone episcopo Pisano Cardinalibus, necnon et Ganfrido Carnotensi, delegatur ad componendam Mediolanensium pacem: a quibus ingenti plausu
B et summa veneratione acceptus, archiepiscopalem honorem sibi pertinaciter delatum vix effugere potuit. Multis vero ibidem conversis, de quibus epistola 135, primam eodem loci Ordinis sui coloniam, scilicet Caramvallem, aliis mendose Claramvallem, excitavit. Inde jussu Innocentii, ut habet Sigonius de regno Italiæ lib. 11 ad pacificandas ipsas inter se Lombardiæ civitates profectus, Papiam et Cremonam se contulit. Cum autem apud Cremonenses nihil profecisset, eorum Innocentio pertinaciam significavit epist. 318.

mors S. Norberti, monasteria fundata:

645 Interim post Concilium ad Superos migrat Norbertus Ordinis Præmonstratensis fundator. Sed et Stephanus abbas Cisterciensis v Cal. Aprilis: cui post rejectum Widonem, qui Stephano adhuc superstite electus, sex menses pedum gessit pastorale, substitutus est Rainaldus, filius Milonis Comitis Barri super Sequanam, inquit Ordericus lib. 8 monachus Clarævallensis. Is præclara instituta 87 capitibus comprehensa in Capitulo generali ordinavit, quæ videre licet in Annal. Manrique.

Fundantur præter Caramvallem Mediolanen-
C sem, Hemmerodium, *Hemmerode*, in diœc. Trevirensi; Vallis-clara, *Vau-clair*, in diœc. Laudunensi. Primus abbas Henricus de Murdach, ad quem epist. 321.

transfertur Claravallis: convertitur Guilielmus Comes; explanantur Cantica: fundationes; mors Guidonis;

646 MCXXXV Bernardo ex Italia reduce per urbem Mediolanensem, lib. 2. Vitæ, cap. 4, transfertur Claravallis in commodiorem locum, lib. 2. Vitæ cap. 5: ubi cum vix tantisper consedisset, jussus est in Aquitaniam se conferre cum Gaufrido Carnotensi, ad revocandum Guillelmum Comitem Pictavensem, aliosque schismaticos a Gerardo Engolismensi episcopo seductos, ibidem cap. 6. Postea aliquamdiu sibi redditus, insignem illam in Cantica explanationem, hortante altero Bernardo Portarum priore Cartusiano, aggressus est. V epist. 153 et 154.

Fundantur Busaium, *Buzay*, in diœc. Namnetensi, ab Ermengarde Britanniæ Comitissa, quam in prædicto itinere a sæculi vanitate revocavit. V epist. 116 et 117. Primus abbas Johannes, ad quem epist. 232. Altacumba, *Hautecombe*, in diœc. Gebennensi. Gratia Dei, *la Grace-Dieu*, in Santonensi. Eberbachum, *Eberbach*, in Moguntina.

MCXXXVI Guido, inter Bernardi fratres natu D
major, extra Claramvallem, juxta fratris vaticinium, lib. 2. Vitæ cap. 12, moritur, nimirum Pontiniaci.

fundata monasteria.

647 Fundantur Balerna, *Balerne*, in diœc. Bisuntinensi. Primus abbas Burchardus, ad quem epist. 146. Domus Dei, *la Maison-Dieu*, ad Carum fluv. in diœc. Bituricensi, cujus abbas fuit Robertus Bernardi consanguineus, ad quem epist. 1. Alba-ripa, *Auberive*, in diœc. Lingonensi. Denique adoptatur Monasterium Alpense, *l'Abbaye des Alpes*, diœc. Gebennensis, tradente Guarino abbate, postea episcopo Sedunensi. V epist. 253.

mors Ludovici VI: tertium iter Italicum; Rainulfus Siculus superatus; monasteria:

648 MCXXXVII Innocentii II 8, Lotharii II imperat. 12, Ludovicus VI regni sui anno 29 Parisiis mortuus est Cal. Aug., cui successit filius Ludovicus VII Junior appellatus, quod vivente patre regnare cœpisset.

Hoc ipso anno Bernardus ab Innocentio accitus, tertio in Italiam progreditur, sub Anacleto laborantem vexatione Rogerii Siculi, qui a Rainulfo duce Bernardi precibus superatus, cum armis prævalere non posset, ad verba se convertit, atque Anacleti causam in ore Petri Pisani E
viri eloquentissimi reponere se simulans, cum ipsum a Bernardo convictum et reductum vidisset, ne sic quidem ad meliora potuit emolliri.

Fundantur monasterium Columbæ, *di Columba*, in Italia, diœc. Placentinæ; Bochia, *Boccon*, in Hungaria, diœc. Vespriniensis, *Vesprin*, quamvis a nonnullis ad annum MCLIII referatur. Item adoptatur monasterium Bellifontis, nunc Vallis-Paradisi, *Val-Parayso* nuncupatum, in Hispania diœc. Zamorensi, *Zamora*.

schismati finem imponit; resumit Cantica: mitram Remensem recusat: monasteria etc.

649 MCXXXVIII Lotharius II imperii 13 regnare desiit III Nonas Decemb. succedente Conrado Franconiæ duce, quondam ejus æmulo. Quo etiam anno misere interiit Anacletus pseudo-pontifex, cui suffectus ex Rogerii factione Gregorius Cardinalis, Victor vocitatus, qui supremæ dignitatis insignia Bernardo resignans, schismati tandem, post septem annos S. Doctoris studio ac prudentia compresso, finem optatum imposuit. V epist. 317. Abbas vero sanctus Romanam Curiam, nulla mora interposita, deserens, nihil inde in Gallias referre voluit pro xeniis, præter dentem S. Cæsarii, aliasque Sanctorum reli- F
quias, lib. 4. Vitæ cap. 1. Qui de statu electionis Lingonensis a Lugdunensi metropolita contra sponsionem Romæ initam celebratæ certior factus, varias scripsit epistolas 165 et seqq., cui quidem dolori accessit alius longe gravior, nempe de Gerardi fratris obitu, cujus inducias in Italia, ubi comitem eum habuerat in extrema sua peregrinatione, a Deo impetrarat, quem multis lacrymis prosecutus est Sermone 26 in Cantica, a quo resumpsit aureum hoc opus a se interruptum.

Ipso anno Rainaldus Remensis archiepiscopus obiit, ut refert Auctarium Gemblacense: post biennium vero, scilicet anno MCXL, Samson Carnotensis ecclesiæ Præpositus Remorum ordinatur archiepiscopus, cum ipse Bernardus hanc dignitatem recusasset.

Fundatur monasterium Benedictionis Dei, *Benisson-Dieu*, in diœc. Lugdun., cui præfectus Albericus, ad quem epist. 173. Adoptatur etiam monasterium Dunense, *Dunes*, diœc. Brugensis. Primus abbas Robertus, cui scribitur epist. 324, Bernardo apud Claramvallem aliquando successurus.

650 MCXXXIX

Petrus Card. Pisanus Innocentio PP. reconciliatus: iter Romanum S. Malachiæ

650 MCXXXIX Convocatum est Romæ concil. Later. mille circiter episcoporum, in quo iterato damnati Petri Leonis fautores, infirmatæ ab eo factæ ordinationes, torneamenta interdicta, Arnaldus Brixianus, tamquam hæreticus Italia excedere jussus. A qua quidem sententia adversus Anacleti fautores severitate Bernardus vindicare laboravit Petrum Pisanum Cardinalem, Innocentio prius a se reconciliatum, ut patet ex epist. 213. Nec multo post Innocentius ipse a Rogerio Siciliæ duce dolose captus est, quod pacis diu exoptatæ inter utrumque componendæ fuit occasio.

Hoc item anno Malachias archiepiscopus, Hiberniæ Primas, Romam iter aggressus est, non vero, ut vult Baronius anno MCXXXVII; cum constet ex Bernardo, Vitæ S. Malachiæ cap. 10, Malachiam ab hac peregrinatione novem dumtaxat annos supervixisse, itemque ex cap. ult., anno MCXLVIII decessisse. Malachias vero in hoc itinere Claramvallem adiens, ibi sex socios reliquit, qui Cisterciense institutum edocti, illud postea in Hiberniam transtulerunt.

E

PARS TERTIA.

Ab anno Christi MCXL *usque ad* MCLIII *Sancti emortualem.*

Concilium Senonense contra Abælardum: monasteria:

Anno MCXL habetur concilium Senonense adversus Abælardum, qui condemnatis errorum capitulis Sedem Romanam appellavit quidem, sed Petri Venerabilis persuasione cedens appellatione, Cluniaci remansit: ac ejusdem opera Ecclesiæ reconciliatus, cum per biennium ibi laudabiliter vixisset, in monasterio S. Marcelli Cabilonensi, quo morbi curandi causa se contulerat, cessit e vita. Vide epist. 197 et seqq. et ibidem Notas.

Fundantur hoc anno Clarus-mariscus, *Clairmarets*, in diœc. Audomarensi. Blancha-landa, *Blanckelant*, in Wallia Angliæ provincia, diœc. Menevensi; Ursaria, *l'Oursiere*, in regno Callæciæ, diœc. Auriensi, *Orense*. Aripatorium, aliis Ripatorium, *Larivoir*, in diœc. Trecensi, C cui præfectus Alanus, postea episcopus Antisiodorensis, Vitæ S. Bernardi compilator. Item Innocentius monasterium S. Anastasii ad Aquas-Salvias reparatum Clarævallensibus attribuit, præfecto Bernardo Pisano, S. Bernardi discipulo, qui subinde Eugenii III nomine in Sedem Romanam assumptus est. Denique adoptantur monasterium Benchorense, *Benchor*, a Malachia Hiberniæ Primate Bernardo concessum; necnon et Casæmarium, *Casamario*, in civitate Verulana, *Verulo*, in Italia.

terra Ludovici regis interdicta; vexatus ab eo Theobaldus Comes, Humbelinæ S. Bernardi sororis mors; monasteria; Eugenius PP.

652 MCXLI Innocentius Papa, ait Robert. de Monte, interdixit terram Dominicam regis Ludovici, quia nolebat recipere archiepiscopum Bituricensem, quem tamen postea recepit, et absolvit eum de sacramento, quod irrationabiliter fecerat. V epist. 218 et seqq.

Quo etiam anno idem rex Franc. Ludovicus, ut habet idem auctor, afflixit Comitem Theobaldum, et vastavit terram ejus, maxime in Campania, ubi combussit castellum Vitreuvium, seu Vitriacum, *Vitry*, ubi multitudo diversi sexus hominum et ætatis, nimirum mille trecentæ animæ, teste Roberto de Monte in Supplem. ad Sigibertum, qui hoc refert ad annum MCXLIII, cremata est. Consule epist. 217, 220, 222, 223.

Hoc tempore contigit obitus Humbelinæ sororis sancti Bernardi, de qua lib. 1 Vitæ, cap. 6.

Fundatur cœnobium Mellifontis, *Mellifont*, in Hibernia, diœc. Armachanæ, *Armach*, Malachia procurante, adscitis ex Claravalle Christiano ac sociis, quos prædictus episcopus instituendos ibi reliquerat. V epist. 356 et 357.

Alfonsus rex Lusitaniæ in Claramvallem beneficus etc.:

653 MCXLII Ivo presbyter Card. ex Canonico regulari S. Victoris apud Parisios, mittitur in Gallias ad ferendam sententiam in Radulfum Viromanduorum Comitem, qui repudiata priori uxore Petronilla, Theobaldi Comitis sorore, Guillelmi Aquitaniæ Ducis filiam, reginæ sororem, superinduxerat. Quo etiam anathemate involuti Bartholomæus Laudunensis, Simon Noviomensis, Petrus Silvanectensis episcopi, divortii auctores. V epist. 216, 217, 220, 221.

Item Alfonsus Lusitaniæ rex se suumque regnum Clarævalli vectigale fecit, assignatis 50 marabitinis sive dipondiis auri probati.

Quo etiam anno, teste Roberto de Monte, vel proxime evoluto, ut tradit Ortelius in Anselmo Gemblac. apud Miræum, animam cælo E reddidit magnus ille Hugo Victorinus, S. Bernardi amicus et cultor præcipuus, alter sui sæculi Augustinus. V epist. 70.

Fundantur monasteria Melonis, *Melon*, in Callæcia, diœc. Tudensis, *Tuy*, et Superadi, *Sobrado*, circa hæc tempora, in diœc. Compostellana. Item Alta-crista, *Haute-creste*, in Sabaudia, diœc. Lausanensis.

obit Innocentius PP., monasteria.

654 MCXLIII Conradi III imper. 5, Ludovici VII Franc. reg. 6, Innocentius Papa moritur VIII Cal. Octob., cum sedisset annos fere 14, cui succedit Guido de Castello, dictus Cælestinus II, ad quem epist. 234, 235.

Fundantur Alvastrum, *Alvastern*, in Suecia, diœc. Lincopensi. Nova-vallis, (aliis post quadriennium) *Ni-dal*, ibidem. Bella Pertica, *Belle-perche*, in diœc. Montisalbani; Meyra, *de Meyra*, in Callæcia, diœces. Lucensis, *Lugo*.

pax inter Ludovicum regem, et Theobaldum a S. Bernardo composita: fratris ejus mors etc.:

MCXLIV Cælestinus Papa, semestri necdum exacto, decessit: cui subrogatur Gerardus Camerarius ex Canonico reg. presbyter Card. tit. S. Crucis in Jerusalem, Lucius II nuncupatus. Quo tempore Bernardus inter Ludovicum regem et Theobaldum Comitem pacem composuit. Legendæ epist. 220 et seqq. F

Hoc item anno moritur Bartholomæus Firmitatis abbas, frater S. Bernardi. Item Stephanus Catalaunensis Cardin., episcopus Prænestinus ex Ordine Cisterciensi, vir magnæ sanctitatis, cui Bernardus varias inscripsit epistolas.

Fundatur Bellilocus, *Beaulieu*, in diœc. Rutenensi, *de Rodez*.

MCXLV Conradi III imperat. 7, Ludovici VII Francor. reg. 8, Lucio Papæ, V Cal. Martii defuncto, substituitur Eugenius III ex abbate S. Anastasii ad Aquas-Salvias, Bernardus antea vocatus, de quo supra anno MCXL. V epist. 237 et seqq. Quo tempore S. Bernardus a Ludovico rege de sacra expeditione consultus, rem ad summi Pontificis sententiam remittit, ex nostra Præfatione generali art. VII.

Fundatur Pratea, *la Prée*, in diœc. Bituricensi.

655 MCXLVI. In concilio Carnotensi pro expeditione sacra indicto hoc anno, ad quod Petrus Venerabilis invitatus, epist. 364, venire non potuit, ut colligitur ex ejus responsione epist. 18 lib. 6,

AUCTORE J. P.

S. Bernardus in primarium belli sacri ducem electus: prædicationes; miracula: fundatum Villarium:

lib. 6, S. Bernardus in primarium militiæ ducem electus, ex mandato Eugenii, Germaniæ populos, Francos Orientales, Bajoarios, Anglos, etc. ad capessendam Crucem tum litteris, tum viva voce cohortatus est, multis suffragantibus miraculis, epist. 363, 365, et lib. de Mirac. Bern.

Hoc itidem anno Tornacensis ecclesia, quæ per 500 et amplius annos episcopis Noviomensis ecclesiæ commendata fuerat, proprium episcopum, Anselmum nomine, ex abbate S. Vincentii Laudunensis, ab Eugenio Papa III recepit, Bernardo abbate Clarævallensi inter alios procurante.

Fundantur Boxelona, *Boxley*, in Anglia, diœc. Cantuariens.; Villarium, *Villers*, in Brabantia diœc. Namurcensis. Hujus fundationem Auctarium Gemblacense apud Miræum reponit anno sequenti, his verbis: Monachi duodecim cum Laurentio abbate, et quinque Conversis a B. Bernardo ex Claravalle in Brabantiam missi, Villariense monasterium ædificarunt. B

Eugenius PP. in Gallia: synodi: Sanctus in Aquitaniam contra Henricum hæret. tendit: Scalabis ejus meritis victa: monasteria:

656 MCXLVII Eugenius anno superiori, Romanis Arnaldi factione, de qua epist. 242, infestantibus, in Galliam confugiens, hoc anno Parisiis honorifice excipitur a Ludovicu rege, qui cum anno præcedenti, ut refert Robertus de Monte in Append. ad Sigibert., apud Vezeliacum, *Vezelay*, die Dominica in Ramis palmarum crucem assumpsisset, simulque Robertus frater ejus, et Gaufridus Comes Mellenti, et alii multi, hoc anno Parisius recesserunt, nimirum die XIV Junii, ut habet Chronologia Cluniacensis, in Syriam contra Saracenos profecturi.

Hoc eodem anno plures variis in locis habitæ Synodi. Prima Stampis, in qua de negotio Jerosolymitano et regni dispositione, Bernardo præsente, actum est, Galliæ administratione Sugerio S. Dionysii abbati commissa. Vide Chronic. S. Dionysii tom. 2. Spicil., et lib. Mirac. S. Bernardi cap. 16. Secunda Autisiodori, præsidente Eugenio. Tertia Parisiis, teste Ottone Frising. in Frid. lib. 1, cap. 50: in quibus causa Gilberti Porretani proposita, ad concilium Remense anno proximo celebrandum remissa est. V Præfationem generalem.

Præterea Bernardus cum Alberico Cardinali Ostiensi et legato, Gaufridoque Carnotensi, pergit in Aquitaniam contra Henricum hæreticum, C de quo in nostra Præfatione generali et in epist. 241. Quo etiam anno Alfonsus Lusitaniæ rex, urbe Scalabi meritis S. Bernardi expugnata, datis litteris monachos petit ad instituendum Ordinis Cisterciensis in suo regno monasterium.

Fundantur Alcobatia, *Alcobaza*, a prædicto rege in Lusitania, diœc. Ulissiponensi; Wallis richerii, *Vauricher*, in diœc. Bajocensi; Morganium, *Morgan*, in Wallia. Monasterium de Spina, in diœc. Palentina in Castella, a Sancia Alfonsi regis sorore. Vide epist. 301. Item adoptatur Grandis-silva, *Grandselve*, Ord. S. Bened., in diœc. Tolosana, Bernardo ejus abbate se et domum suam tradente. V epist. 242.

Gilbertus Porretanus ab eo convictus: mors Malachiæ: monasteria:

657 MCXLVIII, inito concilio Remensi XIV Cal. Aprilis, Eugenio præsidente, carcere damnatur Eon fatuus hæreticus: Gilbertus vero Porretanus Pictaveusis episcopus, a Bernardo convictus, suos retractat errores. Nec multo post Eugenius, agente sancto Abbate, scripta Hildegardis approbavit in concilio Trevirensi, cum prius Tullensis ecclesiæ dedicationem, cui et Bernardus interfuit, peregisset. Quo eodem anno præfatus Eugenius, cum Capitulo Cisterciensi adfuisset, novumque cœmeterium sacrasset, fratribus non sine lacrymis valedicens, in Italiam remeavit.

Post Eugenii e Gallia discessum, S. Malachias Hiberniæ Primas, Romam denuo ad summum Pontificem Pallii causa profecturus, optato die et loco apud Claramvallem diem feliciter clausit ipso die sollemnis commemorationis omnium defunctorum, cujus memoria statim ab ipsius morte celebris haberi cœpit. Vide epistolam 374 consolatoriam ad Hibernienses; item Vitam ejus tomo 2, et duos Sermones in ejus depositione habitos tomo 3. Porro cum S. Malachias in extremis jam fere ageret, consummato ædificio novæ Claræavallis, ossa venerabilium Patrum, qui in priori cœnobio obdormierant, e veteri cœmeterio in novum translata sunt in festo omnium Sanctorum, ex Serm. 1 de S. Malach. num. 2. Ejus canonizatio in Chronico Claræval. apud Franc. Chifflet. refertur ad annum MCXCII.

Eodem anno obiit beatus Humbertus abbas Igniacensis, non anno MCXLV, ut putat Manricus. Probationes vide in Notatione ad Sermonem de ejus obitu a Bernardo habitum, qui exstat in tomo 3.

Fundatur Camberona, *Cambron*, in diœc. E Camerac. Primus abbas Fastradus ex Claravalle, cui etiam post Robertum præfuit. Adoptatur etiam Alna, *Alne*, prius Benedictinorum, deinde Canonic. regul. in diœces. Leodiensi. Item in Capitulo Cisterciensi hoc anno Serlo abbas Saviniacensis se ac 30 monasteria, quæ a Saviniaco Benedictiuorum monasterio diœcesis Abrincensis pendebant, Claræavalli subdidit: quatuor vero Stephanus, congregationis Obazinensis in diœc. Lemovicensi nascentis Pater et institutor.

Henricus, regis Galliæ frater, fit monach. Claraval., ac dein ep.: monasteria: Sancti apologia:

658 MCXLIX. Hoc anno cum infelicem exitum habuisset transmarina expeditio, Ludovicus in Galliam reversus est. V epist. 386, lib. 2 de Consid. cap. 1, et Vitam S. Bernardi lib. 3 cap. 4. Qui quidem ad novam iterum se accingens, a Cisterciensibus retardatur, ut tradit Robertus abbas in Chronico ad annum MCL.

Eodem anno Henricus, Ludovici regis Franciæ frater (verba sunt Chronici Turonensis) prius thesaurarius beati Martini Turonis, post apud Claramvallem monachi veste indutus, provehitur ad episcopatum Belvagicæ civitatis: quod quidem Chronicon sancti Petri Vivi Senonensis anno seqq. reponit. Lege epist. 307 et Notas. F

Fundatur Fons-moriniacus, *Font-morigny*, in diœcesi Bituricensi; Albæ petræ, *Aubepierre*, in Lemovic.; Longum-vadum, *Longuay*, in Lingonensi; Laus B. Virginis, *Loz*, in Tornacensi. Adoptatur Bullencuria, *Boullancour*, Canonic. reg. in Trecensi.

MCL Eugenio Romæ ad S. Petrum post multos conflictus restituto, Bernardus librum 2 de Consideratione transmittens, apologiam de Jerosolymitanæ expeditionis consilio prætexit, recipitque epistolam consolatoriam a Johanne Casæ-marii in civitate Verulana abbate, quæ est modo 386 inter Bernardinas.

epistola ad Sugerium moribundum ab eo scripta: monasteria:

659 MCLI Rainaldo abbati sub finem anni superioris defuncto, nimirum XVII Cal. Januarii, suffectus est Gosevinus ex abbate Bonæ-vallis Viennensis. Vide epist. 270.

Item moritur Hugo Autisiodorensis episcopus, vir bonæ memoriæ dictus in Chronico S. Petri Vivi. De successoris electione vide epistolas 261, 274 et sequentes. Obiit item Sugerius abbas sancti Dionysii, vir integerrimus, cui in extremis posito Bernardus scripsit epist. 266.

Ludovicus

A Ludovicus et Alienora, inquit Robertus de Monte, in Quadragesima apud Balgenceium, dato sacramento coram archiepiscopis et episcopis quod consanguinei essent, separati sunt auctoritate Christianitatis.

Fundatur monasterium Esronense, *Esron*, in Dania, diœc. Roskildensi, *Roschilt*.

MCLII Eugenii III 8, Ludovici VII Franc. reg. 15, Conradus imperii anno 13 purpuram morte resignat Friderico cognomento Ænobarbæ, Sueviæ duci, Conradi ex fratre nepoti. Sed et Theobaldus Campaniæ Comes, vir insignis pietatis, VI Id. Januar. defunctus, in monasterio Latiniacensi, *Logny*, ad Matronam, cujus fuerat advocatus, sepelitur, ad quem non longe ante obitum Bernardus scripsit epist. 271.

Adoptatur abbatia de Moroliis, *de Morolles*, in diœc. Malleacensi, *Mallezés* : fundatur abbatia Clarimontis, *Clermont*, in diœc. Cenomannensi. Circa hoc tempus adoptatur Armentaria, B *Armentera*, in Callæcia, diœc. Compostellanæ.

composita pace inter Metenses obit Sanctus; ejus promissio de capienda Ascalone, et successor

660 MCLIII Friderici I imper. 2, Ludovici VII Franciæ reg. 16, Eugenius diem clausit VI Idus Julii, cum sedisset annos 8, menses 4, dies 13 : cui successit Conradus, ex Canonico regulari episcopus Sabinensis, dictus Anastasius IV. Nec longe post sanctissimus Doctor Bernardus, multis pro Deo et Ecclesia defunctus laboribus, cum a media hiemis tempestate gravi morbo correptus, ut scribit epist. 288, 307 et 308, pacem nihilo minus inter Metenses composuisset, in pace tandem ipse quievit XIII Cal. Septemb., tribus ante meridiem horis, anno ætatis 63, monasticæ professionis 40, præfecturæ 38. Qua etiam hebdomada Ascalon, munitissima civitas in Palæstina, juxta Sancti promissionem frequentius repetitam, a Christianis capta est, ut testatur Gaufrid. lib. 3 Vitæ S. Bern. cap. 4. Bernardus apud Claramvallem successorem habuit Robertum ex abbate Dunensi.

Fundantur monasteria Petrosæ, *la Perouse*, diœc. Petragoricens.; De Moris, *de Mores*, diœc. Lingonens., et adoptatur abbatia Montis-rami, de *Monte-ramo*, diœc. Auriensis in Callæcia.

§ LX. S. Bernardus solenni ritu Sanctorum canoni adscriptus.

C

Canonizatio S. Bernardi dilata fuit.

S*icut magni Patris in Sanctorum numerum relati dignitas tum ipsi Viro, tum sacro Ordini Cisterciensi universo fuit honorifica propter modum ac rerum adjuncta, quibus actus ille sacer ac solennis peractus est ; sic de anno, quo accidit, inter eruditos non convenit.* Non est, *inquit Mabillonius volumine* II, *col.* 1341, inter Bernardi elogia ultimo loco reponendum, quod primus ex Ordine Cisterciensi in Sanctorum album sollemni ritu referri meruerit. Poscebant hoc B. Viri sanctitas singularis, immensi pro Ecclesia suscepti labores, cælestes denique insignium miraculorum attestationes, queis serius subscribere nefas esse videretur. Vix a sacro ipsius obitu anni decem effluxerant, cum in concilio Turonensi, anno MCLXIII celebrato, sedente et præsidente Alexandro III, ea res primum agitari cœpit. At summus Pontifex, quamvis alioqui pro sua erga Bernardum veneratione libentissime annuisset, tantisper nihilo minus differendam censuit ob eas rationes, quas ipse in litteris canonizationis postea exposuit.

AUCTORE J. P.

et qua de causa :

662 « Cum enim, inquit, eidem negotio » (scilicet de canonizando Bernardo) favorabili » satis intenderemus affectu, supervenit multi- » tudo et frequentia petitorum, qui in diversis » provinciis rem similem postulabant. Unde cum » nos videremus, non posse congruenter omnibus » satisfieri, statutum fuit pro scandalo devitando » etiam in hoc differri, quod oportebat pro tem- » pore ceteris denegari ». Demum vero ipsemet Alexander, rogatu Gerardi abbatis et Conventus Claræyallensis, piorum votis filiorum facturus satis, Bernardum Patrem Sanctorum fastis adscribi voluit. *Ita Mabillonius. Quod vero, ut supra indicabam, sancto Abbati nostro, nec non sacro Ordini Cisterciensi universo, ac præsertim ascetis Claravallensibus, maxime honorifica fuerit res ista, perspicuum fiet e litteris Apostolicis, quas paullo post referemus.*

alii alium annum eidem assignant :

663 *Nunc interea dispiciendum etiam est, cuinam anno innecti debeat canonizatio illa. Idem, qui supra, Operum Bernardinorum editor de hoc facto ita disserit columna* 1341 *citata* : Quo autem anno hoc contigerit, cum in litteris Apostolicis diserte non exprimatur, non una est auctorum sententia, aliis ad annum MCLXIV, ut E Horstio et Henriquez ; aliis vero ad annum MCLXVI referentibus : sed utrisque, ut videtur, contra temporis rationem ; cum Gerardus Claræyallensis abbas, cui Alexandri litteræ inscribuntur, anno dumtaxat MCLXXII præfecturam inierit. Melius omnium Ciaconius in Alexandro III, cui ex Romanarum antiquitatum, litterarumque Pontificiarum notitia tutior fides ; reponit ad annum MCLXXIV, cumque secutus doctissimus Sirmondus in Notis ad Petrum Cellensem ad epist. 9, lib. 9, et Manricus in Annalibus : quibus adstipulatur Albericus in Chronico. Accedit omni exceptione majus testimonium Chronici Claræyallensis apud Chiffletium Societatis Jesu, ab auctore anonymo, sed æquali conscripti.

sed accidit an. 1174.

664 *In dicto itaque Chronico, quod vulgavit idem Chiffletius in libro, quem composuit de* S. Bernardi *Claravallensis genere illustri asserto, pag.* 84 *notantur ista ad annum Domini* 1174 : Eodem anno facta est dedicatio ecclesiæ Clarevallensis, et canonizatio beati Bernardi, et elevatio ejus : ubi adfuit domnus Wichardus Lugdunensis archiepiscopus, abbas quondam Pontiniaci. Et sequenti anno, in capitulo generali F receperunt cantum B. Bernardi, et cantum de Trinitate. *Hinc conficitur, sacram hanc actionem, qua* Bernardus *Cælitum contubernio adscriptus est solenni ritu, restituendam esse anno* 1174, *et incidisse in diem* XVIII *Januarii, in litteris Apostolicis distincte notatum ; atque adeo* ab ejus obitu, *sicut computat Mabillonius,* viginti annis exactis, mensibus quatuor, et diebus viginti novem, *uti clarum est retrogradienti a dictis anno ac die mensis, ad diem* XX *Augusti, et ad annum Christi* 1153, *Sancti emortualem. De elevatione ipsius, de qua fiebat mentio apud Chiffletium mox memoratum, redibit inferius sermo, postquam protulerimus documenta antiqua, etiamsi alibi una cum* S. Bernardi *Operibus vulgata exstent, quæ sacram Viri inter Sanctos relati inaugurationem illustrant. In editione autem quæ anno* 1719 *in lucem prodiit, litteris Apostolicis præmittitur epistola Traimundi seu Tromundi, monachi Claravallensis, ad Gerardum abbatem, a quo Romam missus fuerat, ut beati Doctoris canonizationem urgeret. Verum cum nihil magnopere intersit lectoris legere, quæ in ista epistola*

AUCTORE J. P.

epistola memorantur, eamdem huc transcribendam non judico. Primo itaque proferantur

Alexandri PP. III Litteræ apostolicæ ad Ecclesiam Gallicanam, de B. Bernardo in numerum Sanctorum relato, ejusque festivitate deinceps sollemniter in Ecclesia celebranda.

Alexander Episcopus servus servorum Dei, venerabilibus fratribus universis archiepiscopis, episcopis, et dilectis filiis abbatibus, aliisque ecclesiarum Prælatis in regno Franciæ constitutis, salutem, et Apostolicam benedictionem.

B

ationem reddit Pontifex, cur dilata fuerit S. Bernardi canonizatio;

Contigit olim, dum essemus Parisius constituti, ut magni quidam ac venerabiles viri de canonizando sanctæ recordationis Bernardo quondam Clarævallensi abbate facerent mentionem, optantes utique et piis nobis precibus suggerentes, ut in concilio, quod de proximo erat Turonis celebrandum, digno huic et laudabili voto celerem daremus effectum. Cumque nos eidem negotio favorabili satis intenderemus affectu, supervenit multitudo et frequentia petitorum, qui in diversis provinciis rem similem postulabant. Unde cum videremus non posse congruenter omnibus satisfieri, statutum fuit pro scandalo devitando etiam in hoc differri, quod oportebat pro tempore ceteris denegari. Nuper autem ex instantia et devotione Claræyallis fratrum, et aliarum sublimium personarum, eisdem apud nos precibus innovatis, reduximus ad memoriam nostram ejusdem beati Viri sanctam ac venerabilem vitam: qualiter ipse singularis gratiæ prærogativa suffultus, non solum in seipso sanctitate ac religione præfulserit, sed etiam in C universa Ecclesia Dei fidei et doctrinæ lumine radiarit. Fructum vero, quem in domo Domini et verbo operatus est et exemplo, nullus fere terminus sanctæ Christianitatis ignorat: cum usque ad exteras quoque et barbaras nationes sanctæ religionis instituta transmiserit, atque monasteriorum fundationem extenderit, et infinitam multitudinem peccatorum per viæ sæcularis latitudinem incedentem, ad spiritualis vitæ rectitudinem revocarit.

et cur deinde concessa.

666 Specialiter autem sacrosanctam Romanam Ecclesiam, cui auctore Deo præsidemus, ita quondam sub gravis persecutionis turbine laborantem, tam vitæ merito, quam datæ sibi cælitus sapientiæ studio sustentavit, ut digne quidem et nobis, et omnibus ejusdem Ecclesiæ filiis in memoria habendus sit, et devotione perpetua venerandus. In afflictione vero corporis sui usque adeo sibi mundum, seque mundo reddidit crucifixum, ut confidamus Martyrum quoque eum merita obtinere sanctorum, quem confessionis ordine, et parsimonia vitæ, tam longum constat duxisse martyrium. Quibus omnibus pia consideratione pensatis, et in concilio Fratrum nostrorum expositis, confisi de misericordia Dei, D cui perseveranter et fideliter militavit, necnon et de beatorum Petri et Pauli Apostolorum, et ejusdem beatissimi Confessoris meritis præsumentes, eum Apostolicæ Sedis auctoritate catalogo Sanctorum adscribi mandavimus, et commemorationis suæ festum decrevimus amodo publice celebrandum. Vos ergo, qui et ejusdem Sedis Apostolicæ instituta suscipere, et Deum in Sanctis suis consuevistis gloriosius honorare, sic memoriam Sancti hujus celebretis in terris, ut precibus ejus et meritis digna præmia recipiatis in cœlis. Datum Anagniæ xv Kalend. Febr.

Ejusdem Alexandri Pontificis Apostolicæ Litteræ ad Regem Franciæ.

Alexander Episcopus servus servorum Dei, illustri Francorum Regi Ludovico, salutem et Apostolicam benedictionem. E

Eam significat regi Franciæ,

Novit (ut credimus) regalis tuæ magnificentiæ celsitudo, quod ea, quæ cum honore Dei grata tibi acceptaque cognovimus, ad utilem semper effectum magno et volenti animo promovemus. Maxime autem hoc in illis operibus observamus, in quibus specialiter et honor Dei, et suorum gloria Sanctorum declaratur: scientes quoque tibi fore gratissimum, quidquid ad decorem Ecclesiæ, et superni Regis honorem auctoritate fuerit Apostolica constitutum. Unde, quoniam sanctæ recordationis Bernardus quondam abbas Claræyallis, et Deo semper carus, et tam tibi, quam universo regno tuo gratus exstitit et acceptus, eum ad gloriam Dei et exaltationem Ecclesiæ ac totius regni tui, canonizandum decrevimus, et inter beatissimos Confessores festiva celebritate colendum, tam de misericordia Dei, et beatorum Petri et Pauli Apostolorum ejus confisi meritis, quam suæ conversationis et sanctimoniæ non ignari.

F

cui etiam officium ergo Sanctum ac Claravallenses commendat.

668 Monemus igitur Christianissimæ Serenitatis tuæ regiam pietatem, ut hoc cælestis gratiæ donum, regno tuo te regnante collatum, lætæ devotionis brachiis amplectaris, eique jam cælesti beatitudine perfruenti solita pietate devotus exsistas, quem pro sua venerabili sanctitate adhuc in tenebris positum diligebas. Clarævallense vero monasterium, quod fundavit, in quo etiam corpus ejus venerabile requiescit, ita te ob reverentiam ejus habere volumus commendatum, ut eum semper merearis habere patronum. Datum Anagniæ xv Kal. Febr.

Ejusdem

A

Ejusdem Alexandri Pontificis Litteræ apostolicæ ad omnes abbates Cisterciensis Ordinis.

Alexander Episcopus servus servorum Dei, dilectis filiis Cistercii, de Firmitate, et Pontigniaci, et Clarævallis, et Morimundi, atque universis abbatibus Cisterciensis Ordinis, salutem et Apostolicam benedictionem.

Abbatibus Ordinis Cisterciensis

Quoties honesta nobis opportunitas exhibetur, ut fidei et devotioni, quam circa Ecclesiam Dei nostris temporibus habuistis, possimus in aliquo pro meritis respondere opportunitatem ipsam libenter amplectimur; et in his maxime, quæ specialem noscuntur redolere virtutem, vestris occurrere profectibus non moramur. Contigit autem hoc tempore, ut verbum, quod ab olim fuerat de beati Bernardi quondam Claræ- B vallis abbatis canonizatione propositum, et pro quorumdam similia postulantium scandalo, a Turonensis concilii celebratione dilatum, ad nostram reduceretur Deo volente memoriam; et faciente nobiscum signum in bonum, qui hoc pietatis opus nostris servavit manibus consummandum. Nos enim vitam et sanctitatem ejusdem beatissimi Confessoris recordatione sollicita memorantes, quomodo scilicet et in seipso religionis et sanctimoniæ prærogativa magnificus, et universæ Ecclesiæ Dei, specialiter autem Ordini vestro fide et doctrina utilis exstiterit, et copiosissime fructuosus: confisi de misericordia Dei, et beatorum Apostolorum Petri et Pauli, necnon de ejusdem sancti Confessoris meritis præsumentes, eum, Fratrum nostrorum communicato consilio, auctoritate Apostolicæ Sedis Sanctorum catalogo duximus adscribendum, et diem depositionis ipsius in Ecclesia publice celebrandum.

de ea scribit:

670 Unde, quoniam hoc ita in gloriam et honorem summi Conditoris exuberat, ut in vestram quoque ædificationem consolationemque redundet; vestra potissimum interest, omnipotenti Deo C gratias agere, qui modernis temporibus Virum perfectæ et prædicabilis sanctitatis in vestro Ordine voluit suscitare. Vos igitur munificentiæ donum speciali devotione suscipite, et Deum in Sanctorum suorum glorificatione mirabilem, in ejus celebratione specialiter honorate. Datum Anagniæ xv Kal. Febr.

Ejusdem Alexandri Pontificis Litteræ apostolicæ ad Clarævallenses.

Alexander Episcopus servus servorum Dei, dilectis filiis Gerardo abbati, et universo conventui Clarævallis, salutem et Apostolicam benedictionem.

nec non abbati Claravallensi,

Sicut de religione et pietate, quam circa Deum geritis, nihil nobis restat ambiguum: sic exhibitæ circa robur devotionis et fidei clara semper est certitudine manifestum. Non enim poteratis, sed nec deinceps Deo auctore poteritis a gratia sanctitatis apparere degeneres, quos sancti Patris constat esse heredes: cui et gratia spiritualis abundavit ad meritum, et operum efficacia non defuit ad exemplum. Scitis namque et pia veneratione recolitis, qualiter beatæ memoriæ Bernardus, cœnobii vestri primus abbas, præcipuusque fundator, Deo quidem pro virtute religionis acceptus, et Ecclesiæ Dei pro plenitudine devotionis et fidei exstiterit gratiosus, ita ut merito deberetis haberi culpabiles, si imitationis et venerationis ipsius essetis in aliquo negligentes. Placuit ergo nobis, quod pro eo, tamquam pro pio Patre, sollicitudinem habuistis, et canonizationem ipsius voto laudabili postulastis. Nos, quibus cordi semper est pro multis, fili abba, tuæ devotionis obsequiis, et totius domus vestræ studiis religiosis et piis, vestris jugiter obtemperare precibus, et profectibus adspirare: voto huic clementer annuimus, ut nostram circa vos et gratiam et benevolentiam comprobemus.

commendans et gratiarum actionem.

672 Vita igitur ejusdem beatissimi Confessoris ad memoriam revocata, quomodo scilicet fide et religione atque doctrina præfulserit, quantoque in Ecclesia Dei perspicuæ claritatis lumine radiarit: eum, Fratrum nostrorum consilio E habito, confisi de misericordia Dei, et beatorum Apostolorum Petri et Pauli, atque de ejusdem Sancti meritis præsumentes, catalogo Sanctorum duximus adscribendum, diemque depositionis ejus festivum de cetero et celebrem observandum. Unde quia vestra potissimum interest, et ejus imitari vitam, et gloriam venerari, satagite in omnibus et studete ipsius sancti Patris et inhærere vestigiis, et festum excolere sanctitatis, ut cujus conversationis meruistis esse participes, digni habeamini ejusdem beatitudinis fore consortes. Datum Anagniæ xv Kal. Febr. *Ex his omnibus summæ erga beatum Virum venerationis testificationibus et argumentis, a Sede Apostolica ad publicos eidem decernendos Cælitum honores exhibitis, concludere debemus, vix ullam ad illud usque tempus in Ecclesia Dei majore cum solennitate celebratam fuisse canonizationem, quam* S. Bernardi, *atque adeo hanc et Viro ipsi, et Ordini Cisterciensi universo, et ascetis præsertim Claravallensibus maxime honorificam extitisse.*

§ LXI. Orationes pro Missa ab ipso Innocentio PP. III dictatæ; elevationes corporis; altaria; reliquiæ in varias Europæ regiones transmissæ.

Innocentius PP III

Præter alia, de quibus modo egimus, eaque prorsus singularia ornamenta, a Christi Vicario Alexandro III, dum S. Bernardum *Cælitum cœtui aggregavit, litteris commendata; illud etiam accidit singulare, quod postea alius Summus Pontifex Officium ejus in sacrificio Missæ recitandum non modo præscripserit, verum etiam ore proprio dictaverit. Factum accipe e Mabillonio antea designato, qui illud sic narrat a columna* 1344: Non erant satis ad Bernardi memoriam et ingentia merita tantæ commendationis monumenta, nisi etiam supremus Ecclesiæ Antistes ore proprio ejus Officium dictaret. Hoc

AUCTORE J. P.

Hoc præstitit Innocentius III ad supplicationem Johannis, ex metropolita Lugdunensi monachi Claræuallensis, simulque Raineri monachi Heisterbacensis Innocentio a confessionibus, litteris ad Johannem datis anno MCCI; *quas dictus auctor mox ibidem recitat in hæc verba :*

ore proprio dictat collectas Missæ :

674 Johanni quondam Lugdunensi archiepiscopo. Negare noluimus, quod petere voluisti, cum ex eo tam nobis, quam tibi fructus æternæ retributionis accrescat. Petisti namque rogatus a fratribus, ut ad honorem beati Bernardi primi Claræuallensis abbatis, quem Apostolica Sedes Sanctorum adscripserat catalogo venerandum, nos ipsi Collectam et alias orationes ore proprio dictaremus, tum propter auctoritatem dictantis, tum propter stilum dictaminis cum majore devotione dicendas. Et ecce sicut potuimus, ad instantiam dilecti filii fratris Raineri, petitionem tuam curavimus exaudire. COLLECTA. Perfice, quæsumus Domine, pium in nobis sanctæ religionis effectum, et ad obtinendam tuæ gratiæ largitatem, B. Bernardus Abbas et Doctor egregius suis apud te semper pro nobis meritis et precibus intercedat. Per Dominum etc. SECRETA. Grata tibi sit, Deus, hujus oblatio Sacramenti, quod in memoriam Dominicæ Passionis B tuæ offerimus majestati. POSTCOMMUNIO. Suum in nobis omnipotens Deus, cibus, quem sumpsimus, operetur effectum, ut incorporet nos sibi esus edentes. Qui tecum etc. Datum Laterani VI Idus Julii.

et Doctoris nomine Sanctum honorat.

675 *Hisce productis superaddit ista Mabillonius :* Ubi vides S. Bernardum Doctoris nomine a summo Ecclesiæ Præsule fuisse insignitum : quod quidem ab ipso etiam Alexandro III in Missa canonizationis usurpatum testatur vetus codex Corbeiensis, in quo Sancti vita continetur, ubi præmissis Collectis, ADESTO SUPPLICATIONIBUS NOSTRIS etc. de communi, epistola, HÆC DICIT DOMINUS, EGO MISI AD VOS MANDATUM ISTUD etc., nec non Euangelio de Doctoribus, VOS ESTIS SAL TERRÆ, hæc subjiciuntur : Hæc Missa suprascripta de S. Bernardo a D. Papa Alexandro III in primis est celebrata.

Elevatio corporis

676 *Regrediamur nunc ad sancti Doctoris elevationem, quæ paragrapho proxime antegresso obiter a nobis est indicata ex Chronico Claravallensi apud Chiffletium ; ubi vidimus, ecclesiæ* C *Claravallensis dedicationem, canonizationem* S. Bernardi, *et elevationem ejus alligari anno* 1174. *Manricus ad istum annum cap.* II, *num.* 2 *elevationem differt, ita loquens :* Dedicationem ecclesiæ Claræuallis, et canonizationis sancti Bernardi meminit magnum Chronicum Belgicum ad hunc eumdem annum ; quamvis confundat cum elevatione corporis Sancti, quam tamen constat contigisse post quadriennium. *Sed quia auctor Chonici Claravallensis synchronus, et omni exceptione major, quidquid sit de Magno Chronico Belgico, istam elevationem affigit dicto anno* 1174; *non videtur nobis accusandus de errore, si alia via excusari possit. Et quippe ni possit, si duas elevationes tempore diversas accidisse admittamus, præeunte Mabillonio, qui columna* 1341 *observat sequentia ?*

duplex

677 Quod spectat ad elevationem de qua mentio in citata auctoritate *(Chronici videlicet Claravallensis apud Chiffletium ;)* in libro sepulchrorum Claræuallis facta esse dicitur ab ipso Guicardo quidem Lugdunensi, et Henrico abbate Claræuallensi post aliquot annos a canonizatione : sed hoc de alia solenniori translatione intelligendum esse, satis ipsa verba declarant ; dum præ- D dictum Henricum abbatem insinuant per G archiepiscopum Lugdunensem curasse *elevationem istam. Verba libri sepulcrorum Claravallensium apud Manricum, quem allegatus Mabillonius citat ad annum* 1178, *sic ibidem cap.* III, *num.* 1 *referuntur, oblata opportunitate Godefridi Soritani, qui præsens aderat inter cæteros :* Audiens autem *(Godefridus)* canonizationem beati Bernardi per felicis memoriæ Alexandrum Papam III factam, et translationem corporis ejusdem beati Bernardi sub domino Henrico abbate septimo Claræuallis faciendam, ad capitulum generale veniens, exinde Claramvallem festinavit : ubi cum archiepiscopo Lugdunensi, et coëpiscopis officiosissime studuit interesse.

admittenda

678 *Deinde ex eodem libro in epitaphio Henrici*, Duo, *inquit Manricus num.* 2, in Claravalle bona opera et magnifica, exemptis aliis innumeris bonis, gloriose consummavit. Nam beatum Bernardum, quem jam dominus Alexander Papa III canonizaverat, et diem depositionis ejus ab universa Ecclesia cum gaudio celebrari præceperat, commotis hinc inde venerabilibus episcopis, aliisque reverendis personis, per ve- E nerabilem patrem nostrum dominum Guicardum, archiepiscopum Lugdunensem, quondam abbatem Pontigniacensem, fecit cum magno gaudio, et exultatione totius ecclesiæ Gallicanæ elevari, et relevari, et in tabernaculo marmoreo retro altare beatæ Mariæ Virginis, sicut hodie apparet, religiose et honorifice collocari. *Nonne igitur ex hisce testimoniis videtur omnino verisimile, et veritati consentaneum, duas accidisse corporis* S. Bernardi *elevationes ; alteram quidem anno* 1174, *quæ minus fuerit solennis ; alteram vero anno* 1178 *solenniorem ?*

De secunda scribit Henricus abb. Claravall. ad Stephanum Angliæ regem.

679 *Ceterum Henrici Claravallensis abbatis litteræ de hac posteriore elevatione, notis tamen chronologicis non signatæ, ad regem Anglorum Stephanum, exstant apud Mabillonium columna* 1345 *et* 1346, *et continent ista :* Celebratus est apud nos dies honorabilis et sollemnis, nova festivitate jucundus, et ampla jucunditate festivus ; utpote quem nobis relevatio sacratissimi corporis beati Bernardi celeberrimum reddidit, et lumine clariore perfudit. O quam voluimus gaudiis illis, plus utique cælestibus, quam terrenis, vestræ majestatis interesse præsentiam ! qua- F tenus et nobis de gloria principali decor tantæ festivitatis excresceret, et vobis de meritis illustrissimi Confessoris, miro quodam irriguo uberioris benedictionis largitas emanaret. Verum quia id nobis ampla distantia remotissimæ regionis invidit, ad spirituale remedium vota transtulimus, fecimusque, Deo propitio, quod vestra ibi, etsi præsentia defuit, memoria non vacavit. Sollemniter etenim nomen vestrum cum suæ pietatis insignibus, vestrorum, ut oportuit, et affectionibus fratrum, et cordibus impressimus filiorum : qui ampla illud devotione susceptum, aspectui quodam modo sancti Patris offerrent, et cælestis aulæ secretario præsentarent.

ac S. Bernardi digitum ad eum mittit :

680 Præterea ne absentiæ corporalis occasio regias apothecas inventi muneris participatione fraudaret, mittimus vobis de thesauro reliquiarum ejus honorabilem portionem : indignum penitus reputantes, si pietas tanti principis, tantæ sanctitatis participio fraudaretur. Suscipite igitur digitum sacræ illius manus, quam pro eo, quod vir justus ab omni munere terreni quæstus excussit, Deus eam, ut dignum fuit, affluentissima

A ma copia cælestis benedictionis implevit : illius, inquam, manus, cujus tactus sanabat ægros, roborabat invalidos, firmabat homines, dæmones effugabat : illius manus, quæ Claraevalli nostræ, cui vos dare tecta disponitis, primum injecit lapidem fundamentis. Fuit autem studii nostri diligenter in vasculo consignare quod mittitur, ne vel thesaurus ibi reconditus per frequentes apertiones injuriæ pateat, vel devotæ surreptionis instinctu dolus aliquis piæ fraudis irrepat.

dedicata in Sancti honorem altaria :

681 *Jam vero quid dicemus de aliis honorum insignium ornamentis, quæ Viro in Sanctorum canonem relato honorifice impensa sunt? Auctor Annalium Cisterciensium ad annum* 1174, *cap.* II, *num.* 2 *scribens de illa solennitate*, Crediderim, *ait,* in eodem etiam festo sacratum Sancto altare; qualia plurima in honorem ejus, in aliis etiam ecclesiis erigebantur. *Et ibidem num.* 3 *subdit idem historiographus Cisterciensis :* Certe hoc anno Tarentasiensis præsul, senio jam fractus, sed ad bona omnia promptus proclivisque, ad ejusdem Lingonensis episcopi *(de Gualtero erat actum)* et Fratrum Longivadi petitionem, Longumvadum adveniens, novum, in honorem B sancti Patris, dedicavit altare, cœmeteriumque, coëuntibus populis, atque inter se certantibus, quis propior nova sacra lustrare posset. *Videsis Vitam S. Petri Tarentasiensis in tomo nostro II Maii impressam, die* VIII *ejusdem mensis*, *cap.* IV, *pag.* 331. *In Annotatis autem ad illud caput lit.* a *dicitur* Longum-Vadum Ordinis Cisterciensis in diœcesi Lingonensi, filiam Claraevallis, constructum anno MCXLIX.

reliquiæ ipsius

682 *Honorem Sancti nostri non mediocriter amplificarunt pignora sacra, quæ in varias Europæ regiones migrarunt. Ponam hic illa, quæ pervenere ad meam notitiam, etiamsi mihi plane persuadeam, plurima alia vel apud Cistercienses, vel alibi asservari. In Kalendario Cisterciensi, quod Divione impressum est anno* 1617 *signatur ad diem* XVII *Maii* Translatio S. P. N. Bernardi ad Avinionem : *de qua apud nos in Prætermissis ad istum diem tomo IV ejusdem mensis pag.* 3 *mentio facta est. Id quod de aliqua sacrarum reliquiarum parte forsan intelligi debet. De pretiosissimo pignore, digito videlicet* S. Bernardi, *quem Henricus abbas ad Stephanum Anglorum regem misit, modo diximus. In Historia* C *regiæ abbatiæ Deiparæ Virginis Suessionensis, anno* 1675 *Parisiis excusa, lib.* IV, *cap.* II, *pag.* 398 *narratur dominus d'Honecourt anno circiter* 1400 *filiæ suæ Agneti dedisse hierothecam argenteam, in qua reliquiæ* S. Bernardi, *S. Guilielmi, et aliorum viginti. Sed in catalogo reliquiarum pag.* 403 *invenio de vestibus agi* S. Bernardi, *non autem de aliqua parte corporis ejus. Mabillonius volumine primo col.* 362 *in notis ad epistolam* 410 *antea* 366, *sancti Patris, occasione* abbatiæ sancti Victoris extra muros Parisienses, Canonicorum regularium Ord. S. Augustini . . , *refert*, ejusdem Sancti cucullam in thesauro ejusdem abbatiæ servari, perenne ejus in illam amoris monumentum, cum charta, ex qua dependet S. Bernardi sigillum, de quo supra, *ait,* ad epistolam 284.

in variis

683 *Ad Hispaniam spectant pars costæ quinque digitis longa, et quinque aliæ reliquiæ minores, sicut notatur in nostro Ms., quod ex Inventario reliquiarum, seu lipsanologio, uti apud nos indicari solet alibi, regii monasterii S. Laurentii Scorialensis desumptum est. Quid de Italia? Tomo IV Italiæ sacræ apud Ughellum inter ea, quæ narrantur de episcopis Januensibus, in Othone, columna* 850 *novissimæ editionis Venetæ, agitur de amore ac veneratione* S. Bernardi *viventis erga Januenses; nec non de eorum ad eumdem Sanctum vita functum perfugio, dum anno* 1625 *exorto in Italia bello (Adisis Commentarium hunc nostrum* § XVIII) *timebant libertati suæ : et vero non modo eum Januenses tutelarem elegere patronum ; sed oratorem etiam in Gallias destinarunt Augustinum Centurionem, ut Abbatis nostri sepulcrum publico honore lampadis argenteæ continenter arsuræ condecoraret, prout ibidem invenies apud Ughellum. Quæ vero mox sequuntur columna* 851, *huc pertinent :* Centurionem autem abbas Claraevallensis Claudius Argenterius cum monachis ita honorifice excepit, ut ex consensu eorumdem monachorum, adaperto S. Bernardi sepulchro, legatum cum Januensi populo costa ex Sancti corpore detracta donandum censuerit, tanto gratius Januensi populo donum futurum, quanto constabat, nemini hactenus contigisse, vel sublato lapide a monumento S. Bernardi corpus oculis usurpare, vel ejusdem reliquias a cæteris membris divulsas secum auferre.

E

Europæ regiones

684 Cæterum delatam Januam sancti corporis costam tantus populi concursus excepit, ut illis supplicationibus nil fieri potuerit magnificentius : inclusamque argenteo vase ad Sancti promerendam tutelam perpetuam, in metropolim intulere. Inde collige, lector, alicujus alterius S. Bernardi fuisse oportet illa duo brachia, quorum alterum Cassinenses monachi S. Catharinæ Januæ; alterum Fratres Prædicatores apud S. Mariam Novellam Florentiæ se gloriantur habere. Siquidem spectante legato Centurione, Claudioque abbate, numerosaque Claraevallensis cœnobii monachorum multitudine, constat ita integrum illibatumque S. Bernardi corpus fuisse repertum, ut ne minima quidem pars cætero corpori excidisse videatur. *At digitus tunc saltem aberat a reliquo corpore, secundum dicta paullo ante. Ughellus citatus tomo IX exhibens Cosentinam metropolim, col.* 185 *inter alia sacra lipsana, quæ refert in basilica metropolitana asservari, ponit* brachium Bernardi abbatis; *non utique Claravallensis, sicut sequitur ex iis, quæ mox præmisimus ex eodem auctore ; nisi post annum* 1625 *eo esset missum, quod deberet probari.* F *Hinc collige, quid sit dicendum de* brachio S. Bernardi, *quod Musinius in Bononia perlustrata, ad diem* XX *Augusti affirmat esse apud moniales S. Leonardi.*

transmissæ.

685 *Raissius in Auctario ad Natales Sanctorum Belgii Joannis Molani, signat has* S. Bernardi *in eodem Belgio reliquias; fol.* 170 *verso* Camberone, *inquit,* vidi aliquando . . hujus melliflui Doctoris planetam unam. Sancti Bernardi ascetæ in Brabantia ad Schaldim fluvium, secundo lapide ab Antverpia, etiam unam planetam Patris ac patroni sui sese habere gaudent, simul cum junctura una integra ejus sacræ manus. *Sed die* XIV *Februarii anni, quo hæc scribo*, 1737, *dum essem in hospitio seu refugio, ut vocant, quod dicti ascetæ in hac urbe Antverpiensi habent, relatum mihi fuit, illam juncturam furto esse ablatam. Ibid. fol.* 170 *agitur de fonte* S. Bernardi *in Luxemburgensis Ducatus monasterio Clari-fontis ; qui cum fide ac devotione epotus*, contra morbos opitulationi esse creditur. *Supersunt alia sacra lipsana indicanda paragrapho proximo.*

§ LXII.

AUCTORE J. P.

§ LXII. Alia sacra lipsana apud Belgas; Officium; lectiones propriæ; an Sanctus antiphonæ Salve Regina, sicut in iis dicitur, auctor; honor publicus illi tributus Parisiis, Leodii, ac Romæ.

Sancti planeta, calix.

Raissius in *Hierogazophylacio Belgico alias bene multas* S. Bernardi *reliquias commemorat, nimirum pag.* 314 duo egregia ossa *in cathedrali ecclesia S. Mariæ Tornaci : pag.* 82 *in elencho* De ossibus Sanctorum *apud S. Auberti Canonicorum Regularium S. Augustini cœnobium Cameraci, ponitur nomen* Bernardi; *pag.* 218 *os in Floreffiensi cœnobio Ordinis Præmonstratensis in territorio Namurcensi; pag.* 227 planeta cum stola et manipulo *in Gemblacensi cœnobio* B *Ordinis S. Benedicti, inter Bruxellas et Namurcum sita in Brabantia Gallo-Belgica.* Ipsa autem illa planeta, a me, *ait idem Raissius,* haud semel conspecta (cum qua etiam sæpius Missæ sacrificium Deo Patri indignus obtuli) antiquitatem mire redolet. Non enim sicuti modo nostræ planetæ, hinc et inde a lateribus aperta est, et bifida, sed undequaque clausa in rotundum, ad mediam usque tibiam descendit. Hinc celebrans utramque illius oram lateralem inferne collectam super brachia sustinet : nec enim manicas, vel foramina habet, per quæ brachia sacerdotis exerantur.

cuculla, indusium etc.

687 *His accedunt exuviæ aliæ in eodem Hierogazophylacio notatæ. Pag.* 298 de cilicio et sudario S. Bernardi abbatis *in Maricolensi Ord. S. Benedicti in Landresiensi territorio Hannoniæ cœnobio; pag.* 459 de ossibus et cuculla S. Bernardi Clarævallensis antistitis, *in parthenone Salsiniensi Ord. Cisterciensis prope Namurcum; pag.* 80 *inter reliquias abbatiæ Cisterciensis Aureævallis in Ducatu Luxemburgensi,* deauratum ibidem, *ait citati Hierogazophylacii auctor,* prætera vidimus beati Bernardi Clarævallensis cali- C cem, quo in Missæ sacrificio utebatur, quem Constantini primi Aureæ-vallensis abbatis tempore ibidem reliquit; *pag.* 515 Vidimus, *inquit idem reliquiarum collector, agens de Valcellis sive Vallis-cella Ord. Cisterciensis in agro Cameracensi,* ibidem indusium S. Bernardi, prægnantibus mulieribus contra partus pericula remedium singulare : *pag.* 3 *signatur ab eodem* baculus . . quo imbecilles artus sustentare consueverat; quem monachis hujus loci, *nimirum Affligeniensibus Ord. S. Benedicti in territorio Alostano,* mnemosyni loco reliquit.

Officium :

688 *Nec a proposito nostro fuerit alienum, aliqua etiam observare de Sancti cultu, quo in Ecclesia honoratus fuit, postquam in Sanctorum album erat relatus. Officium ejus deinde stabilitum fuisse ritu semiduplici; sed S. Pium PP. V illum evexisse ad duplicem, mutata tamen in eodem oratione, et homilia, quæ hodiedum legitur, apponi jussa, notat Bailletus sub finem Vitæ* S. Bernardi, *ex Gavanto : qui de hac re videri potest in Thesauro sacrorum rituum tom. II, pag.* 160. *Habemus apud nos apographum lectionum propriarum, quæ hoc titulo prænotantur :* Ex Breviario ecclesiæ Fontanensis parochiæ D desumptæ sunt hæ novem lectiones, quæ in festo S. Bernardi ac Nocturnos solent legi, nonnulla in ejus Vita omissa continentes. *Supra hunc titulum adscribitur* Dono Reverendissimi P. Generalis Feullant *: *(id est,* Fuliensis) *et apponitur nomen* Joannis Bona, *cujus merita satis nota sunt, laudaturque apud Ciaconium inter Vitas Pontificum Romanorum et Cardinalium tomo IV, col.* 793. *De Religiosis reformatis Ordinis Cisterciensis, qui in Gallia Fuliensium, in Italia autem Reformatorum* S. Bernardi *nomen habent, agit Hippolytus Helyot in Historia Ordinum monasticorum etc. tomo V, parte* IV, *cap.* XXXVIII, *a pag.* 401. *His animadversis, en tibi nunc, lector, prædictas lectiones.*

* Feuillant

dantur e Breviario Fontanensi

689 Lectio i. Beatissimus Bernardus in pago Lingonensi Fontanis oppido patris sui digna propagine oriundus fuit. Carnis quidem prosapia nobilis; sed culmine mentis nobilior. Genitor ejus Tesquilinus nomine, genitrix vero ejus Alet, filia Bernardi Montis Barri domini, viri potentis, et de antiquorum Burgundiæ Ducum generositate originem trahens. Sex namque filios, et unam filiam Dei providentia genuerunt. Sed E quia de ejus genere historiam in præsenti explicandam non suscepimus, saltem pauca miracula de vita ipsius, Domino largiente, referamus.

Lectio ii. Igitur quadam nocte B. Bernardus vigilans, monachis circumquaque dormientibus, audivit angelos in ecclesia voce clara et delectabili Deum collaudantes, et B. Virginem : quos cum audisset, occulte surrexit, et perrexit protinus ad ecclesiam, ut in proximo constitutus videret manifestius, quidnam hoc esset.

Lectio iii. Vidit namque sanctam Dei Genitricem in medio angelorum, quorum unus manu sua thuribulum aureum; alius incensum tenebat. Horum altero deducente, sanctus Vir quasi a dextris gloriosæ Virginis incedens ad altare usque pervenit. Ubi voce angelica audivit decantari hanc antiphonam : Salve Regina, ex integro usque ad finem, quam corde tenus retinens, postea scripsisse, et Domino Papæ Eugenio transmisisse fertur, ut ex præcepto auctoritatis Apostolicæ per ecclesias solemnis haberetur, in honorem Virginis Matris Dei. Quod et factum est, ut adhuc plerique testantur. F

propriæ

690 Lectio iv. Cum navigaret beatus Vir aliquando per Ligerim, navicula ejus forte concussit pontilium, cui pontilio puer supererat : qui statim in fluvium dilapsus est, et negatus. Excitata fama occurrerunt vicini defunctum plangentes; quem jussit sibi afferri : eoque defuncto oblato, oravit Sanctus : puer, cunctis videntibus, ad orationem Sancti suscitatus est.

Lectio v. Fuit vir quidam religiosus nomine Odo; cujus pars corporis per aliquantum tempus pene mansit emortua, adjacens incommoda contractionis. Is post mortem B. Viri pervenit. Cumque ex eo, infirmitatis loco [se] perfudisset ex aqua, a B. Viro sanctificata, sanus et incolumis reversus est.

Lectio vi. Alius vero dolore capitis immaniter vexatus, et omnino sensu privatus, fonte a sancto Bernardo sanctificato irrigatus, sanatus est. Alius per septennium languerat, a parentibus ad sacrum fontem ductus, sospes factus est. Alius quidam longo tempore de febre quartana laboraverat, qui potu fontis ejusdem sanitatem recepit.

lectiones.

691 Lectio vii. Igitur apud Barni * super Albam

* f. Barrum

A Albam erant duæ feminæ, quas dæmones vexaverant. Deinde parentes earum adduxerunt eas ad Hominem Dei, ut ab eo curarentur. Et cum portæ Clarævallis appropinquassent, dixit unus ex diabolis per os mulieris ad alterum diabolum, Oportet exire de hac muliere. Quare, inquit dæmon, oportet hæc fieri? Qui respondit: Bernardum non possum videre, nec vocem ejus audire. Et confestim egressus est de muliere, et sanata est ex illa hora.

Lectio viii. Qui præsentes huic miraculo aderant, laudantes Deum dicebant: Vere Sanctus est homo ille, et Spiritus Sanctus habitat in eo. Et cum hæc dicerent, venit Servus Dei, et gratias agens oravit.

Lectio ix. Post orationem vero conversus est ad alteram mulierem dicens: O dæmon pessime, inimice Dei, exi de hac femina; ad quam vocem egressus est dæmon de muliere, et sanata est ex illa hora.

in quibus nonnulla exponuntur: cultus Parisiis Romæ

692 *Expono voces quasdam superius occurrentes.* Negatus, *id est,* submersus, vel in aquis suffocatus. *Vide Glossarium Cangii tom. IV, col.* 1165 *editionis novissimæ.* Incommota contra-B ctionis *(in nostro Ms. vel mendose, vel modo non satis intelligibili scribitur* in commota) *ita explico ex sensu, ut significet* sine motu contractionis. *Utrum* S. Bernardus *composuerit antiphonam* Salve Regina, *sicut indicabatur supra in lectione* iii, *statim discutietur. Si* Barrum *in lectione septima* super Albam, *vel* Barri, *subintelligendo oppidum, sit legendum, est illud in Campania Galliæ provincia. Hæc tot tamque varia publicæ erga sanctum Doctorem venerationis signa, quæ in hoc paragrapho ac proxime præcedente colligere visum fuit, argumento sunt, eum, uti promeritum, ita et nactum fuisse communem omnium æstimationem tam publicis quam privatis dotibus suis parem. Adde, quod Facultas, ut vocant, theologica Parisiensis in memoris animi tesseram pro beneficiis, a Sancto nostro præstitis huic corpori contra Abaëlardum, Gilbertum Porretanum, et alios quosdam e membris ejus morbidis; annis singulis, ut celebret solenni ritu Sacrum, quod comitatur dictio ad concionem, adeat Bernardinos die* xx *Augusti, sicut Bailletus ad calcem Vitæ sanctissimi Doctoris testatur. Populus Romanus in memoriam benefi-*C *ciorum a Viro sancto acceptorum, quando in magnis admodum angustiis versabatur Roma, calicem ei offert cum quatuor facibus, teste Piazza in Hemerologio sacro ad diem* xx *Augusti.*

ac Leodii peculiaris.

693 *Apud Edmundum Martene in Veterum scriptorum et monumentorum amplissima collectione tomo VIII, a col.* 1486, *inter* statuta ecclesiæ Leodiensis, facta anno Domini mcccxxxvi et mcccxxxvii, *notantur ista:* Insuper pia consideratione et rationabili debito excitati, statuimus et ordinamus, ut bono confessori et Doctori egregio beato Bernardo abbati, qui sua præsentia, dum viveret, sanctam ecclesiam, urbem et patriam Leodiensem in Missarum solemniis, et crebris prædicationibus, divinis ac admirandis signis et miraculis illustravit, sicut in historiis nostris dignoscimus contineri, specialis devotio, et aliqualis pro tantis donis recompensatio eidem Confessori glorioso singulis annis in ejus festivitate reddantur, videlicet ut festum ipsius cum tribus lectionibus de propria ejus Legenda, et collecta speciali cum Te Deum, et Horis ac Missa de communi unius confessoris non pontificis, in hac ecclesia celebretur.

Auctore J. P.

An S. Bernardus

694 *Controversia quædam paullo ante huc remissa, an videlicet* S. Bernardus *composuerit antiphonam* Salve Regina, *nunc examinabitur. Imprimis non videtur certo constare, quod Vir sanctus istius antiphonæ primus exstiterit auctor: deinde non satis liquet, si alius fuerit, quisnam ille sit. Utrumque patebit ex rationibus, in quibus varii varios ejusdem antiphonæ designant auctores. Inter Opera supposititia et aliena* S. Bernardi, *quæ in suum volumen secundum conjecit Mabillonius, exstant Sermones quatuor in illam antiphonam; quos cur abjudicet isti Sancto, indicat ibidem columna* 721 *ante Sermonem primum. Illius auctor loco citato dicens,* Canticum istud.. a Sanctis compositum, *rem involvit potius, quam decidit, dum nullum ex iis nominat, et plures videtur indicare. Enimvero locus ille prædicto Mabillonio in notis, quæ habentur in fine voluminis primi, col.* cxvii *et* cxviii, *occasionem quidem dedit disserendi de præsenti controversia, ac varia proponendi et discutiendi; sed exitu tamen dubio et incerto, prout patet ex verbis ejus, quæ subdimus:*

composuerit

695 Hujus antiphonæ auctorem fuisse Hermannum Contractum monachum Benedictinum E pluribus probat Wion Ligni Vitæ lib. 5, cap. 105, variis recentiorum adductis testimoniis, quibus hic contextus nonnihil adversari videtur. Nam Hermannum Sancti nomine insignitum nullibi lego. Præterea Johannes Eremita lib. 2 Vitæ S. Bernardi num. 7 refert, S. Bernardum « voce an» gelica audivisse decantari antiphonam Salve » Regina, ex integro usque ad finem: quam » corde tenus et postea scripsisse, atque D. Pa» pæ Eugenio transmisisse refertur (inquit) ut » ex præcepto auctoritatis Apostolicæ per eccle» sias sollemnis haberetur.. Quod et factum est » etc. ». Quo ex loco angeli istius orationis auctores dicendi essent. Ad quod alludere videntur alia hujus sermonis verba, superius relatis proxima: « A summis labiis canticum istud effusum » venit ». Paulo aliter hanc historiam refert Albericus in Chronico ad annum mcxxx, ubi commemorat, S. Bernardum Divione apud S. Benignum aliquando hospitio exceptum « quam » (inquit) abbatiam semper dilexit, eo quod » mater sua ibi sit sepulta; audivisse ante horo» logium circa altare ab angelis antiphonam Salve F » Regina dulci modulamine decantari, primo» que credidisse, fuisse conventum, ac dixisse » abbati die sequenti: Optime decantastis » antiphonam de Podio hac nocte circa al» tare B. Ving.

antiphonam Salve Regina

696 « Dicebatur autem antiphona de Po» dio, eo quod Haimerus episcopus Podiensis » eam fecerit... Unde in quodam capitulo ge» nerali Cisterc. veniam suam accepit, qualiter » hæc antiphona ab omni Ordine reciperetur, » quod et factum est ». Haimerus seu Aimarus, Ademarusve, fuit episcopus Aniciensis, beatæ Virginis in primis cultor, tempore Urbani PP. II. Verum a Guillelmo Durando in Rationalis libro 4, cap. 22 Petrus Compostellanus episcopus hanc antiphonam composuisse perhibetur: quod etiam asserit Claudius a Rota in Notis ad pseudo-Luitprandum. *His, quæ hactenus ex Mabillonio produxi, nulla alia superaddenda mihi suppetunt, quibus primus famosæ antiphonæ auctor ex incerto et ignoto fiat perspicuus.*

AUCTORE J. P.

§ LXIII. Tres primi rerum a Sancto gestarum scriptores.

S. Pater insignes habet biographos.

Superius *de Bernardi pro aliis vel ad alios scriptis diximus; nunc autem de Bernardo ipso ab aliis descripto, seu de vitæ ipsius historicis tractabimus. Egregie imprimis eos laudat Mabillonius in Admonitione ad libros de vita et gestis sancti Patris, quæ habetur volumine secundo pag.* 1057, *his verbis usus* : Vix quisquam Sanctorum est, qui tot rerum suarum gestarum præcones, tamque eximios, et probatæ fidei scriptores habuerit, quam beatus Bernardus : cujus vitam et præclara facta tres auctores clarissimi, continuato sermone, quasi ex condicto sunt persecuti; nempe Guillelmus, olim sancti Theoderici prope Remos abbas; sed tunc monachus Signiacensis; Ernaldus Bonæ-vallis in agro Carnotensi abbas, et Gaufridus, ipsius Bernardi notarius; omnes quasi testes rerum oculati. His accesserunt alii post eos, Alanus episcopus Autisiodorensis, et, ut alios posteriores prætermittam, B Johannes Eremita, et multi alii recentiores : quos inter Philotheus, verum an fictum nomen, monachus Clarævallensis, Bernardi gesta carmine cecinit.

Auctorem libri primi Vitæ

698 *Mabillonius de biographis ista præfatus, tres primos, eosque præcipuos gestorum sancti Doctoris scriptores hisce observationibus illustrat* : Librum primum de vita S. Bernardi, vivente ipso Bernardo, sed nesciente scriptum fuisse, diserte asserit in Præfatione ejus auctor Guillelmus, pridem sancti Theoderici abbas, sed tunc jam monachus Signiacensis cœnobii, in pago Regitestensi diœcesis Remensis, ad quod desiderio solitudinis et quietis sese contulerat, testante Burchardo abbate Balernensi in Subscriptione ejusdem libri primi. *De tempore, quo vitam quietiorem amplexus sit Guillelmus, magis determinate constat, quam quo suum de Vita* S. *Bernardi librum inchoarit. De utroque hoc puncto ita memorat citatus Mabillonius* : Tempus Guillelmi secessus Signiacum intelligitur ex chartaceo S. Theoderici libro, in quo Helinus abbas, ejus apud S. Theodericum successor, anno MCXXXV C primum nominatur. Quo anno inchoatus sit a Guillelmo liber iste, non constat. Certe post translationem monasterii Clarævallensis in capaciorem locum, novamque ædium fabricationem, ex num. 34 et 62 *(in nostra autem divisione lib.* I *cap.* IV, *num.* 39; *et ibidem cap.* VII, *num.* 68) itemque post schismata Ecclesiæ sedata, et confutatas hæreses, ex num. 40 *(apud nos autem lib.* I, *cap.* V, *num.* 45) adeoque post annum MCXL, et forte post MCXLV. Porro ante Bernardum obiit Guillelmus; de quo plura in tomo 5, in Admonitione præfixa epistolæ ad Fratres de Monte Dei, et in Notis fusioribus ad epistolam 85.

qui morte præventus opus imperfectum reliquit,

699 *Hæc de biographo, qui librum primum de gestis* S. *Bernardi conscripsit, observanda censuit Mabillonius. Quousque vero Vitam ejus perduxerit, et quænam in eadem pertractarit, intellige ex Manrico ad annum Christi* 1153, *cap.* II, *num.* 1 : Scripsit primordia, genus, patriam, parentes, adolescentiam, conversionem, monachatum, et præfecturam nascentis tunc cœnobii Clarævallis cum reliquis, usque ad schisma Petri Leonis. *Celerum aureo hoc auctore* D *continuando opere per mortem avulso, non defuit alter aureus, qui illud prosequeretur : de quo audire supra designatum Mabillonium juvat* :

excepit Ernaldus, qui operi etiam suo immortuus est.

700 Vitam, *inquit*, a Guillelmo inchoatam, mortuo Bernardo, persecutus est secundo libro Ernaldus seu Arnaldus abbas Bonæ-vallis, non ejus, quæ in diœcesi Vesontionensi; neque alterius, quæ in Rutinensi Ordinis Cisterciensis; sed illius, quæ est in agro Carnutensi Nigrorum monachorum; ad quem Arnoldum extrema Bernardi epistola 310 scripta est, quidquid alii in contrarium sentiant. Vide Notas fusiores ad epistolam 310. Hunc librum adortus est Ernaldus rogatu Clarævallensium, qui præ modestia hanc provinciam in ipsum rejecerunt, ut in Præfatione libri secundi auctor testatur, qui opus imperfectum moriens reliquit. *Quo autem circiter tempore occupatus fuerit scribenda* S. *Bernardi Vita, disces ex Annotatis ad libri* II *ejusdem Vitæ caput* III, *lit.* g. *Duobus hisce Actorum* S. *Bernardi scriptoribus successit tertius : quæ autem interest lectoris de eo discere, tradit idem, qui supra, Mabillonius. Proferantur hujus de illo verba* : E

Duobus horum duorum libris tres alios adjecit Gaufridus

701 Superioribus duobus libris tres adjecit Gaufridus, non alius sine dubio, quam ipsius Bernardi notarius; distinguendus utique a Gaufrido de Perona, cujus mentio in libro 4 num. 16 *(apud nos lib.* IV, *cap.* II, *num.* 204) itemque a Godefrido Bernardi consanguineo, et conversionis socio, postmodum Priore Clarævallensi, ac demum episcopo Lingonensi, qui tandem ad privatam Clarævallensium vitam sese recepit, ibidemque mortuus est VI Id. Novemb. anni MCLXIV. Gaufridus vero in Præfatione trium sequentium librorum lugens scribit, post annos a sua ipsius conversione CIRCITER TREDECIM acerba morte ab se avulsum fuisse Bernardum, atque adeo Gaufridi conversio anno MCXL accidisse dicenda est.

patria Autisiodorensis, Sancti notarius, ac dein abbas Claravallensis: cujus

702 Is patria Autisiodorensis, ante suam conversionem Petri Abaëlardi discipulus fuit, et quidem clericus, ut patet ex libro Declamationum, cujus et ipse auctor est, num. 13 : POSTREMO ET NOS IN CLERO FUIMUS. Post conversionem Bernardi, una cum Nicolao Clarævallensi notarius, ac peregrinationum socius, dein, Bernardo mortuo, Igniaci primum, tum Clarævallis F post Fastredum abbas anno MCLXII : cui loco QUADRIENNIO CIRCITER PRÆFUIT, ex Chronico Clarævallensi apud Chiffletium; sed postmodum a suis vexatus, ABBATIAM DIMISIT ANNO MCLXV, et ad Fossam-novam in Italia se recepit : ubi et abbas postmodum fuit, ac demum Altacumbæ, ut fusius in eodem Chronico legitur. Ibidem quædam ejus Opera recensentur; nempe opus insigne super CANTICA CANTICORUM, VITA S. PETRI ARCHIEPISCOPI TARENTASIENSIS, ET PLURES ALII LIBRI ET SERMONES.

alia scripta commemorantur.

703 Exstat apud Baronium ejus epistola ad Henricum Cardinalem, et episcopum Albanensem, atque Domini Papæ Vicarium seu legatum scripta de quadam nova controversia, quam rescriptam versus in Galliam comperit, scilicet « de substantia aquæ, quæ vino mixta in calice offer» tur, an et ipsa similiter cum eodem vino in » sanguinem Domini convertatur ». Item ejusdem est LIBELLUS CONTRA CAPITULA GILLEBERTI Porretani, Pictaviensis episcopi, quem libellum post libros de Vita Bernardi cum aliis ejus opusculis referemus. Denique scripsit etiam contra

A contra Abaëlardum, ut mox dicemus, et Sermonem edidit de S. Bernardo, inferius edendum cum commentariolo in Orationem Dominicam. An autem Bernardi Vitam, cujus fragmenta tertio loco proferemus; secundamque partem libri sexti de miraculis Bernardi, præter libros tres jam memoratos, composuerit, nunc dispiciendum.

Miraculorum libros duos,

704 Quinque libris de vita Bernardi mox dictis subjicimus libros duos de miraculis ejusdem: unum a variis auctoribus scriptum: alterum ex Magno Exordio Cisterciensi collectum, atque ex fragmentis Herberti, ex monacho Clarævallensi archiepiscopi Turritani in Sardinia: qui libros tres de miraculis suorum Cisterciensium composuit, editos apud Chiffletium. Prior liber miraculorum dividitur in tres partes; quarum prima scripta est a Philippo monacho Claravallensi ad Samsonem Remorum archiepiscopum: altera ab aliis Clarævallensibus, quibus Philippus ipse hanc curam injunxit. Ex his unus est Gaufridus tertiæ partis item scriptor in epistola ad Hermannum episcopum Constantiensem, de miraculis scilicet, quæ a Spira usque Leodium a Bernardo facta
B viderat. Huic alia ejusdem argumenti succedit epistola Gaufridi monachi « magistro suo carissi» mo Archenfredo, et utrique Capitulo fratribus » suis uterinis ». Hunc porro Gaufridum eumdem esse, qui tres posteriores vitæ libros scripsit, non dubito.

quinam scripserint.

705 Neque enim assentior Carolo de Visch, qui hos libros Gaufrido notario tribuit; illam vero partem libri de miraculis Gaufrido Autisiodorensi: quem a Gaufrido notario minime distinguendum esse probat Helinandus monachus in Chronico his verbis: « Hujus Petri (scilicet » Abaelardi) aliquando fuerat discipulus Gaufre» dus Autisiodorensis, qui multo tempore fue» rat notarius sancti Bernardi: qui inter cetera » de eodem Petro dixit: Ego mihi aliquando » recolo magistrum fuisse illum, qui pretium » redemptionis nostræ evacuans, nihil aliud in » sacrificio Dominicæ passionis commendabat, nisi » virtutis exemplum, et amoris incentivum etc. » Benedictus Deus, qui mihi simul et vobis ma» gistrum dedit meliorem (Bernardum,) per » quem prioris redarguit ignorantiam, et inso» lentiam confutavit: secundum quem tria spe-
C » cialia in passione sua Christus nobis exhibuit, » exemplum virtutis, incentivum amoris, et sa» crificium redemptionis » apud Bernardum tomi 2 Opusculo XI, num. 25. « Hæc et alia multa (addit Helinandus) dictus Gaufredus contra Pe» trum magistrum suum fortiter et Catholice scri» psit ». Ad Gaufridum Nicolaus Clarævallensis scripsit epistolam 42 pro episcopo Aletensi. Hæc de Gaufrido, aliisque Vitæ prioris, et miraculorum scriptoribus sufficiant: de aliis scriptoribus post ipsa miracula agendum; *sed nos paullo post huic nostro Commentario illos intexemus.*

Fides, ac scriptionis tempus

706 *Porro de tribus jam laudatis biographis consuli etiam potest historiographus Cisterciensis ad annum Christi* 1153, *cap.* XI, *num.* 4, *ubi inter alia, quæ de illis memorat, eorum sic laudat fidem, ac scriptionis tempus definit:* Ergo Bernardus hos tres scriptores habuit suorum operum, insignes religione et scientia viros; nec minus omnes testes oculares, ut neque falli possent, nec fallere voluisse credendi sint. Porro Guillelmus, ut dixi, vivente Sancto; Arnoldus abbas, statim ab ejus obitu: Godefridus biennio post scripsit. Ideo enim de pane benedicto, atque ab Eskyllo in Daniam asportato loquens, ait, tertium tunc annum esse, et nihilominus incorruptum conservari: tertium, inquam, ab Eskili adventu in Claramvallem, vivente Sancto, quem anno Christi MCLII, uno, ut minimum, ante Bernardi Patris obitum contigisse, Exordio magno auctore commemoravimus.

AUCTORE J. P.

trium biographorum ex Manrico.

707 Unde obiter corrigendus venit Trithemius in libro de Scriptoribus ecclesiasticis, ubi non solum Arnoldum Cisterciensem (quasi uno homine ex suis, nostris adscripto, innumeros, quos aufert, compensaret) sed circa annum MCLX floruisse tradit, non minus in hoc errans, quam in illo. Quippe Godefridus nequaquam assumpsit opus, ipso vivente; qui sine dubio argumentum implebat pro dignitate. Quare assumptum, ut ex liquido patet, circa annum Domini MCLV, Arnoldum ante obiisse plane convincit, ideoque Godefridum continuasse, quod jam Arnoldus, qui cœpit, nequaquam posset.

§ LXIV. Alii biographi post tres priores; alii recentiores; Vitæ apud Surium, Horstium, et Mabillonium; hujus exemplar cur præ aliis prælo a nobis detur.

E

Alanus priores quinque libros Vitæ in meliorem utcumque ordinem reduxit;

Distuli huc paullo ante reliquos Vitæ Bernardinæ scriptores, qui post alios § LXIII *recensitos sancti Doctoris gesta et prodigia ad posteros transmiserunt. Mabillonius non prætermisit operam suam desiderari in notandis rebus variis, quæ ad notionem hujus argumenti conducunt. En tibi, lector, quæ apud ipsum lego volumine* II, *pag.* 1233: Primus, *ait*, est Alanus, ex abbate Aripatorii episcopus Autissiodorensis ab anno MCLIII ad MCLXI, quo anno ad Claramvallem denuo se recepit, ibidem mortuus anno MCLXXXI. Is ex quinque prioribus libris præmissis continuam rerum a Bernardo gestarum seriem contexuit, adhibitis propriis auctorum verbis, quos ad temporum ordinem utcumque reduxit. Nam ubi Gaufridus in libro 3 cap. 4 infelicem expeditionis
F Jerosolymitanæ exitum præponit synodo Senonensi contra Abaëlardum habitæ, quæ decem annis præcessit; Alanus contra expeditioni synodum præponit. Item idem Gaufridus ex ejusdem libri 1 cap. 6 Gilberti Porretani confutationem in concilio Remensi factam refert ante Bernardi prædicationem contra Henricum hæreticum, et post ea omnia Bernardi reditum ex Urbe lib. 4 cap. 1. Hæc autem omnia recto ordine describuntur ab Alano, qui etiam sancti Doctoris testamentum, ab aliis scriptoribus omissum, primus commemorat.

quo circiter anno scripserit:

709 Sane Gaufridus ipse in Præfatione libri 3 fatetur in sua narratione « cohærentiam magis si» militudinis rerum gestarum, quam temporis » observari ». Quin etiam ex eodem Alano Gaufridi Carnotensis episcopi vulgatum annorum calculum emendare licet. Cum enim is Alberico Cardinali Ostiensi episcopo et legato, in Tolosanas partes adversus Henricum hæreticum, DIEBUS, inquit Alanus, EUGENII EXORTUM, et quidem anno MCXLVII proficiscenti, una cum Bernardo comes Gaufridus adhæsisse dicatur, extrema Vitæ Gaufridi periodus non quidem ad annum

AUCTORE J. P.

annum MCXXXVIII, ut præfert Gallia Christiana, referenda est, sed post annum MCXLVII differenda, id est, in annum sequentem, tum quia Gaufridus legationis munere, quod Innocentius Papa II post annum MCXXXI ipsi commisit, functus est PER QUINDECIM ANNOS, ex Actis episcoporum Carnutensium editis Analectorum tomo 2; tum quia Goslenus, ejus nepos, et in sede Carnutensi successor, in litteris monasterio Josaphatensi anno MCLI concessis, annum sui episcopatus tertium dicit. Quid in reliquis Alanus præstiterit, docet ejus Præfatio ad Pontium Clarævallensem abbatem quintum, qui anno MCLVIII Gaufrido successit; post annos quatuor ad sedem Claromontensem promotus. Ac proinde ad annum circiter MCLXX revocanda hæc Alani scriptio: de quo vide plura in fusioribus notis ad epistolam 280.

Excerpta Gaufridi

710 Secundus auctor, qui Alanum subsequitur, ab erudito Petro Francisco Chiffletio Parisiis editus anno MDCLXXIX inter quatuor Opuscula, videtur ipsi esse Gaufridus ille, cujus tres posteriores de S. Bernardi Vita libros cum parte altera miraculorum superius retulimus. Nec levis
B de auctore conjectura. Is quippe in cap. 6 testatur, se IN CORPORE Bernardi EPISTOLARUM PRIMAM eam constituisse, quæ ad Robertum scripta est, ob miraculum, quod AB IPSIUS ORE, QUI SCRIPSIT EAM IN PLUVIA SINE PLUVIA, acceperat. Quod quidem videtur fuisse notarii officium, quo Gaufridus fungebatur. Idem auctor de se addit cap. 9, conversionem suam contigisse ex sermone, quem IN SCHOLIS PARISIENSIBUS Vir sanctus habuit. Id si Gaufrido aptari potest, Sermo ille de Conversione ad clericos, qui inter Opuscula tomo 2 habetur, anno MCXL assignandus est. Siquidem Gaufridus ipso anno ad conversionem venit, nempe anno tertio-decimo ante Bernardi obitum, ut ipse in Præfatione ad librum tertium de Vita ejus testatur. Certe eodem fere modo loquitur Gaufridus tum in Præfatione ad librum tertium, tum in Sermone de S. Bernardo, ubi de sua ipsius conversione, atque auctor in Vitæ sequentis cap. 6.

e Chiffletio edita :

711 Porro ex hoc auctore tantum Excerpta quædam retulit Chiffletius, quod cetera cum aliis auctoribus convenirent, et quidem de verbo cum ea parte libri sexti miraculorum, quæ ipsum
C Gaufridum habet auctorem. Hæc porro censet vir doctus quædam collectanea fuisse de vita et rebus gestis Bernardi, ac veluti materiem scribendæ ejus historiæ præparatam: cujus historiæ primum et secundum librum cum elaborassent duo viri eruditi et graves, Guillelmus et Ernaldus; noluerit Gaufridus pios illorum labores opere suo obscurare: sed intactis, quæ illi tractaverant, reliquam sancti Bernardi vitam tribus libris prosecutus sit, ad priores duos adnectendis. Hæc sunt veri similia.

Joannes Eremita quando Sancti Vitam exararit.

712 Excerptis Gaufridi (sic eum postmodum appellabimus) succedent libri duo Johannis Eremitæ de vita itidem sancti Bernardi, sed imperfecti, quos Chiffletius mox laudatus vulgavit eo in Opusculo, quod Diatribæ de illustri S. Bernardi genere præmisit. Johannes ex nomine Eremita dictus videtur, non ex vitæ professione. Nec fortasse monachus fuit; sed APUD QUOSDAM DISCIPULORUM EJUS, scilicet Bernardi, OLIM ASSIDUUS, ADHUC PUER, ut de se ipse testatur in Præfatione secunda ad Herbertum Turritanum in Sardinia episcopum. Nam prima ad Petrum Tusculanum episcopum scripta est. Ex hac duplici Præfatione tempus, quo Petrus hos D
libros scribebat, colligi potest. Herbertus quippe libros suos scribebat anno MCLXXXVIII, quo anno Petrus ab Alexandro III creatus est Cardinalis episcopus Tusculanus. Adde quæ habet Johannes de Roberto abbate, Bernardi consanguineo, QUI MAGIS, inquit lib. 1 num. 5, QUAM SEXAGINTA SEPTEM ANNIS IN MONASTERIO SUB JUGO DISCIPLINÆ REGULARIS VIXIT. Ergo post annum MCLXXX scribebat Johannes, cum Robertus non ante annum MCXIII Bernardo se adjunxerit, ante oblatus in monasterio Cluniacensi. *Hæc sunt, quæ supra memoratus Mabillonius de istis biographis a se editis observavit.*

Datur catalogus recentiorum Vitæ scriptorum; quæ Sinice etiam prodiit

713 *Porro in animum induco meum, lectori non displicituras alias de biographis recentioribus notitias, quorum catalogum contexuit, atque huc misit R. D. Godefridus Bouvartus, quem supra laudabam* § LVIII, *num.* 623. *Philotheum, Gilbertum de Hoylandia, Cæsarem Baronium, Laurentium Surium, Zachariam Lippeloum ibidem ille memorat; sed suffecerit, si sequentes ex eodem catalogo huc transcripsero: sunt autem hi, et hoc ordine referuntur :*

Franciscus Cæsar monachus de Dunis. MCDLXXXIII. E
Bernardus de Rosergio archiep. Tolosanus. MCDLXXIV.
Guillelmus Flameng Canon. Lingon. MDXX.
Congregatio Regularis observantiæ Romæ. MDLXXXVII.
Joannes Alvarez Arragonius. MDXCV. Hispanice.
Christoph. Gonzales, MDCI. Hispan. et Latie.
Chichere Bailly de Citeaux. MDCI. Gallice.
Philipp. Malabayla. MDCXXXIV. Italice.
Antonius Le Maitre, sub nomine Lamy. Gallice. MDCXLIV, LVI, LXIII, LXXIV, LXXXIV, etc.
Theophilus Raynaudus Soc. J. MDCLVII, LXV.
Anonymus. Gallice. Divione MDCLIII.
Nicolaus Hacqueville Parisiis MDCLXVII.
714. Lucas Bartolottus abbas carmine. MDCLXXXII.
Josephus Almonazid Hispanice. MDCLXXXII.
Franciscus Giry. Gallice.
Petrus Ribadeneira. Hispanice.
P. Viel. Gallice. MDCIII.
Petrus Lenain. Gallice. MDCXCVII.
Franc. Jos. Bourgoin. Gallice. MDCCIV.
Gaspar Verstockt. Flandrice. MDCL. F
Religiosi de Baudeloo Latine et Fland. MDCLIII.

Quid, quod etiam Chinice scripta *fuerit* Vita S. Bernardi, quam habet Dominus Abbas Sambernardinus ad Scaldim, *prout superiori catalogo subjungit laudatus Bouvartus. Biographis autem jam nominatis adjici possunt alii neoterici Galli duo, videlicet Adrianus Baillet in Vitis Sanctorum, quæ Lutetiæ Parisiorum anno* 1701 *impressæ sunt; et Villefore, qui Sancti Vitam ibidem eodem anno vulgavit.*

Vitæ apud Surium,

715 *Sed quandoquidem Vita apud Surium, de quo mentio facta est supra, omnium passim manibus teritur, censeo lectoris interesse, ut non ignoret, quæ de Vita ista animadvertit Horstius in Admonitione ad lectorem, quam præfixit Vitis a se editis, et ibidem observat,* Vitam *istam* collatam cum ea, quæ hactenus, *inquit,* una cum Operibus S. Bernardi edi solet, deprehensam a me non parum verbis et reipsa variantem. Mirabar initio sane (jam tum necdum Ms. Vitæ nactus eram) cur, vel quomodo id factum. Suspicabar, an forte Surius aliquid solitæ et familiaris sibi licentiæ, qua in plerisque aliis SS. Vitis usus erat, hic quoque usurpasset. Sed suspicionem

A nem vix admisit oratio horum authorum non egens lima, utpote per se, ac pro instituto tersa satis et elegans: ut taceam, quod stylus sanctis illis Viris pariter ac eruditis, illo præsertim ævo, familiaris, habeat peculiare quiddam ac patheticum, et nescio quid latentis energiæ ad commovendos lectoris affectus, quod nostri non ita facile assequantur.

et apud Horstium editæ.

716 Esto itaque notetur alias ab eruditis velut intempestiva Surii diligentia; ego hic culpa illum vacare credebam: neque enim verborum dumtaxat, licet rarius; sed et rerum discrimen inter utrasque editiones notabam, et tale quidem, quod Surianam recentis alicujus mutationis nota facile liberaret, utpote quæ vulgata plenior et uberior, fide alicujus Ms. exemplaris haud dubie niti videretur. Attamen dum hic anceps fluctuo, tandem offertur mihi, quod hactenus anxius quæsieram, antiquum Vitæ S. P. exemplar Ms. e bibliotheca celeberrimi monasterii Campensis Ord. Cisterc., id quod inspectum mox omni suspicione Surium absolvit, utpote Surianæ editioni respondens; sed in multis tamen longe correctius et auctius: nam librum B quoque miraculorum adjunctum habebat. Ex hoc itaque Vitam S. Bernardi tibi, benigne lector, repræsentamus.. Quæ his notis [ ] inclusa vides, scito in hactenus editis desiderari; et nunc recens ex Ms. inserta esse. *Atque hæc sunt, quæ Horstius inter alia præfatur ad lectorem de sua editione; in qua accuranda etiamsi vir eruditus ac sedulus insignem prorsus atque utilem insumpsit laborem; non hanc tamen, sed Mabillonianam potius a nobis recudendam censuimus.*

Cur a nobis recudatur Vita, quam vulgavit Mabillonius;

717 *Movit nos primo, quia Mabillonius Horstiano labori secundas curas adjecit, dum illum editorem præ oculis habuit. Secundo, quia eumdem auxit, uti patebit e Vitæ, quam vulgavit, decursu, ac indicat ipsemet in Admonitione ante librum primum ejusdem Vitæ, dicens:* In fine hic monemus, ea quæ ansulis in consequentibus offendes, ab Horstio ex codice Campensi, vel à nobis addita fuisse. *Tertio, quia exemplar Mabillonianum, quod prælo dabimus, est magis emendatum, quam Horstianum, uti perspicere nobis licuit, quando hoc cum illo contulimus. Quarto, quia illud novis ac doctis notis illustratum, ut nihil dicam de variis lectionibus.* C *Utimur autem hic impressione, quæ apud nos est, quæque in lucem prodiit Parisiis anno* 1690. *Noverit interim lector, non omnes Vitas, quæ apud dictum editorem exstant, typis commissum iri à nobis, ob rationes proxime designandas.*

et quo modo detur.

718 *Nova autem a nobis fiet capitum partitio, novos capita ipsa dividentur in numeros. Antiqua tamen librorum quinque dabimus post Præfationem libri primi: quæ deinde etiam assignabuntur ad marginem nostræ impressionis. Tituli item miraculorum sive libri sexti Vitæ, dabuntur post ejusdem Præfationem. Præter Annotata, quibus hunc librum conabimur elucidare, ratio etiam habebitur observationum, quas mense Septembri anno 1672 huc misit Tornaco R. P. F. Josephus Ignatius à S. Antonio Carmelita Excalceatus. Miraculorum etiam synopsim proferemus in Gloria posthumo* S. Bernardi, *eorum commodo consulentes, quibus vel non vacat longiores ac numerosas eorumdem miraculorum narrationes perlegere, vel quibus selecta quædam placent, atque ad concionem accommodata, quæ convenienter ad suæ dictionis materiem proponant auditoribus, magisque ad manum hoc modo illa habere possint.*

§ LXV. Illustrissimus Manricus quo apparatu, et qua fide scripserit suos Annales, atque adeo res gestas S. Bernardi eisdem intextas; de auctore Exordii magni Cisterciensis.

Manrici elogium;

R. *D. Carolus de Visch in Bibliotheca scriptorum sacri Ordinis Cisterciensis Angelum Manricum laudat a nobilissima familia, acuto ac facili ingenio, atque ad omnia prompto; nec non a singulari adeo in studiis philosophicis ac theologicis progressu, ut professoribus admirationi esset. Addit idem bibliographus, eum magna ad concionem dicendi, suosque auditores ad quemcumque vellet affectum inclinandi, verborum copia et elegantia præditum fuisse,* E *idque munus summo cum concursu et plausu exercuisse, undequaque ad illud invitatus: virum itam summi in rebus gravissimis consilii fuisse; cathedræ autem theologicæ in academia Salmanticensi præfectum, summa cum nominis celebritate spartam hanc per annos plurimos egregie exornasse. Varia ejus Opera allegatus bibliographus etiam recenset. Ad cathedram episcopalem Pacis Juliæ vel Augustæ (vulgo Badajos) a Philippo IV Hispaniarum rege provectus est anno Christi 1644 (Nicolaus Antonius mox citandus signat proxime sequentem) prout ibidem invenies. Insignia denique elogia, quibus olii viri docti Manricum prosecuti sunt, habentur ante tomum primum Annalium Ordinis Cisterciensis. De laudato auctore etiam tractat Nicolaus Antonius in Bibliotheca Hispana, ubi scribit, eum in urbe Pacensi obiisse anno 1649. Hunc itaque virum Annales Ordinis Cisterciensis nacti sunt auctorem.*

apparatus litterarius ad contexendos Annales.

720 *Cæterum egregia documentorum supellectile Manricum fuisse instructum, antequam eosdem Annales conderet; abunde liquet e Præfatione ejus, tomo primo istius Operis præfixa,* F *ubi hæc memorat num.* 4: Affuerunt.. quatuor bibliothecæ, queis refertissimis Salmantica illustratur, domestica Cisterciensis collegii, nulli inferior, Ludovici Bernardi de Quiros, sacræ olim Bibliæ primarii professoris conquisita industria. Nec minus nobis perviæ, benificio suorum, tres externæ: altera ex Regali collegio Societatis Jesu; duo ex his, quæ Majora vulgo appellant, Sant-Bartholomæano nimirum, et Ovetensi. Atque hæc ultima (magni quondam viri Didaci Covarruvias gloriosa cura) fere præ cunctis aliis in usu fuit. Cetera supplevere Mss. undecumque quæsita ex Gallia, Italia, Belgio, Germaniaque, et quæ reliquit Ignatius Firminus Iberus, Fiteriensis abbas, ipsa autographa: quin per triennium patens Vaticanum insignis eruditionis viro Leandro Vadillo, ad hoc transmisso Romam, cum primum hos Annales meditaremur.

ratio scribendi, amor veritatis

721 *Quandoquidem autem, prima genuini historici dos est veritas; hanc se unice præ oculis habuisse, gravissimis verbis, quin immo interposito etiam ad firmiorem rei confirmationem sacramento, testatum reliquit loco citato num.* 8: Non

AUCTORE J. P.

Non dubitamus, *inquit*, à nobis multa omissa: quis cuncta colligat? multa aliter narrata, quam evenerint. Quis in tam varia rerum multitudine non quandoque cæcutiat, aut dormitet? Illud adseveramus cum sacramento, nihil a nobis scienter immutatum; nihil consulto auctum, detractumve, quod facere ad historiam putaremus. Sed neque nostris quidquam attributum, quod alienum censeamus, veræ quam falsæ gloriæ appetentiores. Non sumus hi, qui aliorum dispendio quæramus laudem: non indiget Cistercium furtivis bonis. *Hæc illustrissimus Manricus, candide professus, se, si non semper et ubique veritatem fuerit assecutus, semper tamen et ubique eam fuisse secutum in suo Opere, cujus gratia hæc a nobis indicata sunt.*

et correctionis, sicubi erravit.

722 *Et vero quemadmodum sese veritatis tenacissimum esse testatur, sic etiam correctionis, sicubi a veritate aberravit, cupidissimum, non obscure scribit, loco mox citato concludens suam Præfationem in hæc verba:* Utinam sint, qui corrigant, qui deleant! Utinam et qui addant, ostendantque, quam parum fecerimus, dum, quæ non fecimus, plura in lucem edant. Bernardus
B Parens volumen cum cultello Matthæo Cardinali legato misit « quatenus imposturam, quam » avulsione dignam judicaret, proprio ipsius au» ctoris gladio succideret »: nostros Annales cum cultello et calamo vellemus eruditis cunctis transmittere, succidendis, quæ irrepserunt per errorem, sed non minus addendis, quæ desunt per ignorantiam: quod o t utinam Deus multis inspiret.

Exordii magni titulus.

723 *Jam vero quandoquidem creberrime superius usi sumus libro, qui inscribitur* Exordium magnum Ordinis Cisterciensis, *quod in distinctiones et capitula dispertitum exstat apud F. Bertrandum Tissier, doctorem theologum Bonifontis in Therassia ejusdem Ordinis Priorem, in Bibliotheca Patrum Cisterciensium pag.* 13 *et sequentibus; videtur instituti nostri ratio exigere, ut Operis istius notitia lectorem imbuamus, iis usuri, quæ dictus Tissierius ad illud præfatur. Ac de titulo quidem monet ista:* In codice manuscripto cœnobii Fusniacensis, quo utor, habetur hic titulus: « Incipit narratio de initio Cister» ciensis Ordinis; qualiter Patres nostri de » Molismensi cœnobio propter puritatem Ordi-
C » nis secundum tenorem regulæ sancti Bene» dicti recuperandam, egressi, fœcundam Cis» terciensem ecclesiam fundaverunt, quæ est » mater omnium nostrum: quoniam ex ipsa » tamquam de fonte purissimo rivuli cunctarum » ecclesiarum Ordinis nostri derivati sunt: et de » nonnullis reverendis, atque in omni religione » conspicuis personis, quæ in Cistercio et Clara» valle claruerunt ». Quia tamen hic liber Exordium magnum Ordinis Cisterciensis solet appellari, sicut et præcedens (*ibidem a pag.* 1) ex opposito Parvum exordium; ideirco titulum prædictum prælegi.

auctor.

724 *De auctore autem sic pergit:* Hujus Magni Exordii authorem ignorari, ait Angelus Manrique in Annalibus: verum Fusniacensis codex hæc habet verba: « Istum librum composuit » quidam abbas, Conradus nomine, Everbacensis » cœnobii, qui fuit monachus Claræ-vallis. » Et monasticen quidem in Clara-valle se professum, non obscure indicat in fine hujus Operis; ubi temporibus B. Petri et D. Garnerii postea Lingonensis episcopi, quorum ille octavus, hic nonus Claravallensis abbas extitit, se Clara-valle disciplinis claustralibus eruditum fuisse D
asserit, videlicet circa annum MCLXXX. Est autem Eberbac, cui Conradus iste dicitur præfuisse, monasterium de linea Claræ-vallis in Moguntina diœcesi: cujus ipse author summa cum laude meminit in distinctione 5 cap. 17, et alibi: ubi tamen non indicat ejusdem loci se abbatem esse. Sed quisquis sit libri author, hunc lectu dignissimum, et utilissimum in Bibliothecæ Patrum nostrorum capite locandum judicavi.

exemplaria ac tituli;

725 *Opus porro istud laudat etiam Horstius in Introductione ad Opera* S. Bernardi *pag.* 70, *hæc præmittens libro septimo Vitæ* S. Bernardi, *quem e laudato Exordio typis edidit:* Hunc, *inquit*, librum verbotenus decerpsimus EX LIBRO VIRORUM ILLUSTRIUM ORD. CISTERC., quem quidem Ms. Confluentiæ accepimus e Collegio Soc. Jesu. Aliud ejusdem exemplar e Carthusia Wesaliensi PP. Carthusiani Colonienses nobis curarunt. Sed et tertium pater N. Societ. Jesu, Embricæ propria manu descriptum exhibuit: qui et variarum Lectionum notas adjecerat: cujus industria magno nobis subsidio fuit. Porro de eo Libro lector monendus, ne forte fallatur, dum hosce titulos alicubi legit, EXORDIUM ORD. CI- E
STERCIENSIS, LIBER DE VIRIS ILLUSTRIBUS ORD. CISTERC., item LIB. DE INITIO ORD. CISTERC.; quos Henriquez tamquam diversos libros non raro allegat, cum unus idemque sit, (etsi alibi aliam forte sortitus epigraphen) uti facile deprehendet, dum quæ ille, quasi ex diversis adfert, in uno DE VIRIS ILLUSTRIBUS CISTERC. (nam hunc solum titulum tria, quæ ego vidi, Mss. præferunt) reperies. Id te monitum volui confusionis vitandæ causa, cui occasionem præbuit dictus author eo magis, quod EXORDIUM in libros; illum vero DE VIRIS ILLUSTRIBUS, in distinctiones dispertiat. Sed ejusdem nihilominus scriptoris de hoc libro censuram audiamus:

fides et auctoritas

726 « Omnium nostri Ordinis historiarum » (inquit) quasi lapis fundamenti, et scriptum » maxime authenticum est liber ille, quem EXOR» DIUM Ord. Cisterc. NOMINAMUS ». Et paulo post: « Quantum ad me, inquit, quoties» cumque hunc librum evolvo, non possum satis » pietatem, styli gravitatem, sententiarum » pondus, et mirandos eventus, qui ibidem re- F
» feruntur, non mirari: idque ausim dicere; » hunc in suo genere esse ex majoribus et pre» tiosioribus thesauris, quo gaudet Ecclesia, ta» lemque a fidelibus habendum ». Ita Henriq. Appar. ad Menol. Cist. cap. 4. Cui et ego libens adsentior; dignum scilicet esse librum, qui totus edatur in lucem.

hujus Operis, quod Tissierius vulgavit.

727 Quod etiam Aubertum Miræum bene de Historia monastica meritum optasse video. Miror e Cisterciensi familia neminem hoc sibi operis sumere. Ego ipse admoverem manum; nisi vererer in messem alienam mittere falcem. Porro author hujus libri vicinus fuit temporibus S. Bernardi; nam hiscum familiariter egit, qui simul cum Bernardo vixerunt: et ex eorum ore fere refert, quæ hic narrantur: ut videas, qua fide et authoritate nitantur. *Hæc ille. Porro doctorum istorum virorum desiderio factum est satis, quando Opus illud edidit Tissierius. Specimina vero, quæ ejusdem Operis meritum commendant, suggerit noster Commentarius prævius. Mabillonius librum septimum Vitæ* S. Bernardi *ex eodem Exordio excerptum, post Horstium etiam vulgavit volumine II, col.* 1195 *et sequentibus; quod in-*

dicio

A *dicio est, ei etiam in pretio fuisse illud Opus. Additis autem hoc accrevisse, habemus ex Manrico, qui illo allegat, ut videre licet in Commentario nostro prævio* § I. *in fine;* § LI, *num.* 547; § LII, *num.* 555. *Postremo, sive Exordii auctor collegerit vel scripserit ipsemet, quæ se vivente accidere; sive alia postmodum accesserint; nos et Exordium ipsum, et ejusdem auctorem in Commentario prævio identidem citavimus.*

§ LXVI. Quænam Vitæ, et cur a nobis non recusæ; alia quædam præterita.

Fragmenta Herberti a nobis recuduntur; non vero liber septimus Vitæ;

Libros sex *de vita ac rebus gestis* S. Bernardi, *qui jam pridem excusi exstant apud Horstium ac Mabillonium recudemus ac illustrabimus, sicut supra indicatum est. Vitis hisce adjiciemus cum Mabillonio* Fragmenta, *non tamen omnia*, ex Herberti libris de miraculis Cister-B ciensium monachorum : *non vero librum septimum de vita ejusdem Sancti, qui* excerptus ex libro, cui titulus Exordium magnum Cisterciense, distinctione secunda, *notatur in editione Mabilloniana; de Horstiana autem consule, quæ præmisi* § LXV, *num.* 725. *Ratio, cur libros istos a nostra editione secludamus, est, quia ex eisdem libavimus, et huic Commentario intexuimus varia facta, quæ in illis ibidem de sancto Patre referuntur. Si quæ tamen notabilia supersint, poterit illorum etiam haberi ratio in Gloria posthuma. Nec vero* Vita, *ab* auctore seu compilatore Alano, quondam episcopo Autisiodorensi *conscripta, quæ est apud Mabillonium, iteratis typis exhibebitur.*

nec Vita,

729 *Etenim biographus ille* ex quinque prioribus libris præmissis continuam rerum a Bernardo gestarum seriem contexuit, et adbibitis *quidem* propriis auctorum verbis : quos ad temporum ordinem utcumque reduxit ; *uti observabat Mabillonius* § LXIV *a me citatus ; ad hæc*, sancti Doctoris testamentum, ab aliis scriptoribus omissum, primus commemorat, *sicut ibidem est dictum : verum cum ordini temporis, præeunte* C *Manrico, prospexerimus in Commentario nostro prævio, et Chronologiam Bernardinam in eodem dederimus; cumque biographos priores, e quibus suam Vitam compilavit ac contraxit Alanus, producturi simus; quid opus est illam denuo typis committere, et tam grandem aliunde rerum* S. Bernardi *molem sine necessitate augere!*

quam Alanus contraxit; nec Fragmenta Gaufridi;

730 *Sed audiatur Alanus ipse in Prologo ad eamdem Vitam :* Nos, *inquit*, ex eadem *plurium, qui jam tum Acta Viri sancti, et miracula conscripserant, auctorum* narratione nonnulla omittentes, et apponentes perpauca, breviori perstringimus schedula. *Quod modo dicebat Mabillonius de testamento,* quod . . primus ipse commemorat ; *videtur pertinere ad tria illa monita, quæ Pater sanctus filiis suis imitanda reliquit jam morti proximus; de quibus Alanus cap.* XXX, *quæque nos supra ex eo dedimus* § L. *Post istam Vitam subjungit Mabillonius* Fragmenta ex tertia Vita S. Bernardi, auctore, ut videtur, Gaufrido monacho Clarævallensi, *capitibus octo comprehensa. Consule dicta* § LXIV. *Fragmenta ista non semel nobis usui fuere in Commentario prævio, et forte erunt postea, si quæ restant digna notatu. His ibidem proxima datur* Vita quarta . . duobus libris scripta a Johanne eremita. *Quæ ad istum biographum attinent, habes mox indicato* § LXIV : *cujus Vita bis jam recusa supersedendum nobis duximus; cum persuasum habeamus, biographos primigenios abunde suffecturos tum lectorum utilitati, tum Sancti gloriæ, tum denique muneri nostro. Quod si nonnulla referat singularia, quæ novisse lectoris intersit, poterit etiam eorum haberi ratio.*

Auctore J. P.

nec quædam alia.

731 *Idem, quem modo nominabam, Vitarum* S. Bernardi *editor col.* 1292 *profert* Prætermissa apud Chifflettium ex Gaufrido superius, *inquit*, col. 1278 post articulum 10, et postea reperta : *quæ excipit carmen panegyricum Philothei monachi de vita et moribus ejusdem Sancti, quem inter scriptores Ordinis Cisterciensis ponit Carolus de Visch in sua Bibliotheca. Carmen illud etiam exstat in editione Horstiana. Adde duo alia de laudibus sancti Patris; alterum, cui auctor præmotatur* Nicolaus Hacqueville, sacri senatus Parisiensis præses æquissimus ; *alterum* Baptistæ Mantuani ex VIII Fastorum. *Sed facile patimur abesse ab editione nostra rivulos hosce poëticos, ubi genuinis antiquissimorum biographorum fontibus abundamus. Meminisse interim hoc loco non pigeat illud, quod habetur apud* E *Mabillonium col.* 1306 : In Ms. cod. Aquicinctensi legitur carmen sic inscriptum : « Venerabili abbati Claræallensi Bernardo Anselmus in laudem Claræallis » sub hoc initio :

Vallis devexa, quam mons devexus opacat.

Post brevem hanc observationem datur ibidem Descriptio positionis seu situationis monasterii Claræallensis ; *quæ apud Horstium etiam exstat, et quam supra allegavi* § v, *num.* 56.

732 *Hæc habui, de quibus lectorem meum præmonerem. Si vero in Vitis, ab hac nostra impressione seclusis, præter illa, quæ in antecessum a nobis inserta ex iis sunt huic Commentario prævio, alia se offerant documenta, quæ vel ad Sancti gloriam, vel ad lectoris instructionem conducere admodum comperero, locum illis dabo post Vitas, in Gloria posthuma* S. Bernardi, *in qua colligentur de Viro res bene multæ atque insignes, quas eo differre visum est. Tandem itaque longum maris, ut ita dicam, iter emensus vela contraho, ac subdo Acta; in quorum impressione quænam a nobis sint servata, superius lectorem monui* § LXIV *in fine.* F

VITA

AUCTORE J. P.

VITA

Quam Mabillonius occasione Operum S. Bernardi, anno MDCXC *Parisiis a se vulgatorum, volumine* II, *a columna 1061 post Opera supposititia et aliena edidit.*

LIBER PRIMUS.

a

Auctore Guillelmo *a*, olim S. Theoderici prope Remos abbate, tunc monacho Signiacensi.

B

PRÆFATIO.

Auctor dignitatem argumenti,

Scripturus vitam Servi tui, ad honorem nominis tui, prout tu dederis Domine Deus ipsius, per quem Ecclesiam temporis nostri in antiquum apostolicæ gratiæ et virtutis decus voluisti reflorere, eum invoco adjutorem, quem jam olim habeo incentorem, amorem tuum. Quis enim de amore tuo quantulumcumque spiraculum vitæ habens, et videns testimonium gloriæ, et honoris tui tam præclarum et tam fidele mundo insolitum effulsisse, non det operam quantamcumque potuerit, ne lumen a te accensum, tuorum quempiam lateat, sed quantum humano fieri stilo potest (quod melius ipse tamen per virtutem operum facis) manifestatum et exaltatum luceat omnibus qui sunt in domo tua? In quo cum ego jam olim vellem qualecumque ministerium agere vicis meæ, seu timore, seu verecundia prohibitus sum usque adhuc, modo quidem supra me judicans esse dignitatem materiæ, et dignioribus opificibus reservandam; modo etiam post obitum ejus quasi supervicturus ei melius hoc
C et competentius deliberans actitandum, cum jam homo non gravaretur laudibus suis, et tutius id fieret a conturbatione hominum, et contradictione linguarum. At ille vigens et valens quanto infirmior corpore, tanto fortior fit et potens, non cessans agere digna memoriæ, et magna majoribus semper accumulans, quæ ipso tacente scriptorem requirant. Ego vero jam delibor urgentibus infirmitatibus corporis mortis hujus, et membris omnibus incipientibus habere responsum vicinæ mortis, sentio instare tempus resolutionis meæ; plurimumque timeo ne sero me pœniteat tamdiu distulisse, quod, priusquam pereffluam, velim omnimodis peregisse.

ac ejusdem fidem commendat.

2 Sed et me fratrum quorumdam pia benevolentia plurimum ad hoc impellit et cohortatur, qui cum Viro Dei jugiter assistant, omnia ejus noverunt, ingerentes quædam diligenti inquisitione vestigata: plura etiam, quibus, cum fierent, ipsi interfuerunt, et viderunt, et audierunt. Qui cum multa suggerant et præclara, quæ per Servum suum Deus ipsis præsentibus operatur, et nota eorum religio et schola magisterii ab omni me liberet suspicione falsi, adhuc etiam ad testimonium sibi adsciscunt probabilium auctoritatem D personarum, episcoporum, clericorum et monachorum, quibus fidem non habere nulli fidelium licet. Quamquam id superfluo dixerim, cum totus ea noverit mundus, et virtutes ejus narret omnis Ecclesia Sanctorum. Quapropter attendens divinæ laudis mirificam materiam omnibus se offerentem, neminem vero suscipientem, dissimulantibus eis, qui melius hoc ac dignius poterant, suscepi in ea agere ipse, quæ potero, non vanitate præsumentis, sed fiducia diligentis. [Metiens tamen memet ipsum in memet ipso, et me ipsum comparans mihi, nequaquam totam vitam Viri Dei suscepi digerendam, sed ex parte, experimenta scilicet aliqua viventis et loquentis in eo Christi, opera quædam exterioris cum hominibus conversationis ejus, quæ de ipso viderunt, quibus hoc datum est, et nos quoque ex parte vidimus et audivimus, et manus nostræ contrectaverunt. Cum enim hoc ipsum ex parte magna de seipso sentiendum sit, quod de eo, qui dicit: Vivo autem jam non ego, vivit vero in me Christus: et alibi: An, inquit, experimentum quæritis ejus, qui in me loquitur Christus? non invisibilem illam vitam viventis et loquentis E in eo Christi enarrare proposui: sed exteriora quædam vitæ ipsius experimenta, de puritate interioris sanctitatis et invisibilis conscientiæ, per opera exterioris hominis, ad sensus hominis exteriores micantia: quæ sicut omnibus scire, sic etiam quibuslibet utcumque scribere in promptu est.] Præsertim cum nec ipsa quasi accuratius digerenda, sed saltem in unum congerenda et reponenda susceperim: nec edenda vivente ipso, sicut nec scribuntur ipso sciente. Confido autem in Domino, quoniam post nos et post obitum ejus exsurgent, qui melius ac dignius perficient, quod nos conati sumus: qui etiam exteriora interioribus comparare poterunt, et pretiosam in conspectu Domini mortem ejus, vitæ similem, continuare scribendo, et de vita mortem, et de morte vitam commendare. Jam ergo, adjuvante Domino, propositum aggrediamur.

ANNOTATIO

a *De hujus libri primi auctore consule Commentarium nostrum prævium* § LXIII, *ac Subscriptionem Burchardi abbatis Balernensis eidem libro inferius subjunctam.* F

PRIOR CAPITUM PARTITIO.

LIBER PRIMUS. PRÆFATIO.

Caput I. De parentibus B. Bernardi, eorumque insigni pietate in educandis liberis; deque Bernardi jam tum pueri indole, et præclaris moribus.

Cap. II. De integritate Bernardi pueri, curam feminæ præstigiatricis detestantis; de visione nati Salvatoris ei facta, et de matris obitu.

Cap. III. De studio tuendæ castitatis, deque vitæ religiosæ proposito, et allectis in eamdem sententiam fratribus suis, aliisque sociis.

Cap. IV. De ingressu Ordinis, et fervore novitiatus. Quam parcus cibi et somni; cupidus quoque laboris externi; deque ejus miro in sacra Scriptura profectu.

Cap. V. De initio Claraevallis, et vili victu primorum ibidem monachorum; deque ostenso divinitus ejus incremento.

Cap. VI.

A Cap. vi. De magna ejus in angustiis erga Deum fiducia : deque zelo perfectionis, et conversione sororis.

Cap. vii. De Ordinatione S. Bernardi in abbatem, deque cura valetudinis ejus : item de laude disciplinæ religiosæ jam tum in Clara-valle vigentis.

Cap. viii. De magna vitæ ejus severitate, et indefesso inter continua fractæ valetudinis incommoda laborandi studio.

Cap. ix. De miraculis per eum patratis, et periculo arrogantiæ in eo mire per propinquos represso.

Cap. x. De aliis sanitatum beneficiis erga diversos præstitis.

Cap. xi. De miraculo epistolæ in imbre scriptæ, nec madefactæ, et aliis quibusdam stupendis.

Cap. xii. De altercatione Bernardi cum diabolo ; de sanitate per B. Virginem ipsi reddita. Item de abbate Guillelmo ab eo sanato.

Cap. xiii. De fama sanctitatis ejus ubique divulgata ; et ipsius Claræ-vallis mirabili propagatione. Item de spiritu prophetiæ ipsi concesso.

Cap. xiv. De aliis quibusdam beneficiis divi-
B nitus per eum præstitis, et honorum seu dignitatum fuga.

LIBER SECUNDUS. PRÆFATIO.

Cap. i. De pontificatu Innocentii II, opera S. Bernardi fortiter et feliciter vindicati. Item de profectione Pontificis in Gallias, et repressione Imperatoris.

Cap. ii. De Synodo Pisis per Innocentium celebrata. Item de Mediolanensibus opera Bernardi Ecclesiæ reconciliatis, et energumenis ibidem curatis.

Cap. iii. De expulsione dæmonum a variis obsessis, tum virtute Eucharistiæ, tum panis et aquæ benedictæ, tum signi crucis. Item de aliis curationum beneficiis.

Cap. iv. De dæmoniacis curatis, et mira humilitate Bernardi, inter tot illustria opera æque semper de se modeste sentientis.

Cap. v. De reditu Bernardi ex Italia, et de monasterii Claræ-vallis in locum capaciorem translatione.

Cap. vi. De schismate Aquitaniæ opera Ber-
C nardi composito ; et femina ab incubo dæmone mirabiliter liberata.

Cap. vii. De causa schismatis Romæ et apud Rogerium regem Siciliæ feliciter acta.

Cap. viii. De Præsulibus Ecclesiæ e Clara-valle progenitis. De insigni pietate Comitis Theobaldi, ejusque gravi tribulatione. *Liber* ii *est Ernaldi.*

LIBER TERTIUS. PRÆFATIO.

Cap. i. De moribus et virtutibus S. Bernardi summatim.

Cap. ii. De visitatione Hugonis Gratianopolitani episcopi, et Cartusianorum ; deque mira in Bernardo sensuum custodia.

Cap. iii. De rara in eo sermonis cura, modestia, simul et gratia ; deque dignitatum fuga.

Cap. iv. De infelici expeditionis in Orientem successu, et nato hinc contra Virum sanctum murmure.

Cap. v. De erroribus Petri Abaëlardi, et Gilleberti Porretani opera S. Bernardi confutatis.

Cap. vi. De hæresi Henriciana in partibus Tolosanis repressa, et patratis ibidem miraculis.

Cap. vii. De suavissimis beati Viri moribus, et præclaris virtutibus, et quid de suis miraculis sentiret. A. GUILLELMO.

Cap. viii. De scriptis S. Bernardi, et animi ejus effigie in ipsis expressa.

LIBER QUARTUS.

Cap. i. De reditu ejus ab Urbe, et asportatis inde Sanctorum reliquiis. Item de beneficiis diversis, ejus merito, sed ipso inscio, in alios collatis.

Cap. ii. De spiritu prophetiæ, et revelatione futurorum, qua claruit.

Cap. iii. De variis futuris eventibus spiritu prophetico ab eo prædictis.

Cap. iv. De mirabilibus et variis beneficiis ab eo, præsertim in regno Galliæ, præstitis.

Cap. v. De variis miraculis a beato Bernardo per Germaniam, Constantiæ, Basileæ, Francofurti, Treviris etc. patratis.

Cap. vi. De variis et illustribus miraculis Coloniæ, Aquisgrani, Leodii, Cameraci, et in Hispania factis.

Cap. vii. De miraculis in patria et vicinia Cla- E
ræ-vallis per beatum Bernardum factis.

Cap. viii. De variis signis et miraculis promiscue editis, de quorum eventu prius in visu edoctus fuerat.

LIBER QUINTUS.

Cap. i. De pace inter civitatem Metensem et vicinos quosdam principes opera B. Bernardi reformata ; editisque ea occasione miraculis.

Cap. ii. De felicissima, sed fratribus tristissima, beati Viri morte.

Cap. iii. De revelationibus diversis post S. Patris obitum factis. *Hi 3 libri sunt Gaufridi.*

Caput i. *Parentes, eorum liberi, visio matris de Sancto ; studia ejus, indoles, pudicitia ; mysterium Incarnationis ei revelatum ; propositum Religiosæ vitæ.* F

Bernardus Burgundiæ partibus, Fontanis *a*, oppido patris sui oriundus fuit, parentibus claris secundum dignitatem seculi ; sed dignioribus ac nobilioribus secundum Christianæ religionis pietatem *b*. Pater ejus Tecelinus *, vir antiquæ et legitimæ militiæ fuit, cultor Dei, justitiæ tenax. Euangelicam namque secundum instituta Præcursoris Domini militiam agens, neminem concutiebat, nemini faciebat calumniam, contentus stipendiis suis, quibus ad omne opus bonum abundabat. Sic consilio et armis serviebat temporalibus dominis suis, ut etiam Domino Deo suo non negligeret reddere quod debebat. Mater Aleth *c*, ex castro cui nomen Mons-Barrus *d* ; et ipsa in ordine suo apostolicam regulam tenens, subdita viro, sub eo secundum timorem Dei domum suam regebat, operibus misericordiæ insistens, filios enutriens in omni disciplina. Septem quippe liberos *e* genuit non tam viro suo, quam

Cap. i. *Sanctus parentes habuit nobilitate, virtutibus, ac sobole insignes*

a

b

* *al.* Thesselinus

c *d*

e

A. GUILLELMO.

quam Deo, sex mares, feminam unam: mares omnes monachos futuros, feminam sanctimonialem: Deo namque (ut dictum est) non sæculo generans, singulos mox ut partu ediderat, ipsa manibus propriis Domino offerebat. Propter quod etiam alienis uberibus nutriendos committere illustris femina refugiebat, quasi cum lacte materno materni quodammodo boni infundens eis naturam. Cum autem crevissent, quamdiu sub manu ejus erant, eremo magis quam curiæ nutriebat, non patiens delicatioribus assuescere cibis, sed grossioribus et communibus pascens; et sic eos præparans et instituens, Domino inspirante, quasi continuo ad eremum transmittendos.

Futura ejus magnitudo matri prænuntiatur:

4 Hæc cum in ordine filiorum tertium Bernardum haberet in utero, somnium vidit præsagium futurorum, catellum *f* scilicet totum candidum, in dorso subrufum, et latrantem in utero se habere. Super quo territa vehementer, cum religiosum quemdam virum consuluisset, continuo ille spiritum prophetiæ concipiens, quo David de sanctis prædicatoribus Domino dicit; Lingua canum tuorum ex inimicis: trepidanti et anxiæ respondit: Ne timeas, bene res agitur: B optimi catuli mater eris, qui domus Dei custos futurus, magnos pro ea contra inimicos fidei editurus est latratus. Erit enim egregius prædicator, et tamquam bonus canis, gratia linguæ medicinalis in multis multos morbos curaturus est animarum. Quo responso mulier pia et fidelis quasi a Deo suscepto, læta efficitur, et jam tunc in amorem nondum nati tota transfunditur, cogitans sacris eum litteris erudiendum tradere secundum modum visionis et interpretationis, qua ei de illo tam sublimia promittebantur. Quod et factum est. Mox enim ut felici partu edidit, non modo obtulit eum Deo, sicut de aliis agere consueverat, sed sicut legitur de sancta Anna matre Samuelis *g*, quæ petitum a Domino et acceptum filium in tabernaculo ejus destinavit perpetuo serviturum; sic et ipsa eum in Ecclesia Dei acceptabile obtulit munus.

ad studia mittitur, et præclaris naturæ et gratiæ dotibus fulget.

5 Unde et quam citius potuit in ecclesia Castellionis *h* (quæ postmodum ipsius Bernardi opera a sæculari conversatione in Ordinem regularium Canonicorum promota cognoscitur) magistris litterarum tradens erudiendum, egit quidquid potuit, ut in eis proficeret. Puer autem et C gratia plenus, et ingenio naturali pollens, cito in hoc desiderium matris implevit. Nam in litterarum quidem studio supra ætatem, et præ coætaneis suis proficiebat; sed in rebus sæcularibus jam mortificationem futuræ perfectionis velut naturaliter inchoabat. Erat namque simplicissimus in sæcularibus, amans habitare secum, publicum fugitans, mire cogitativus, parentibus obediens et subditus; omnibus benignus et gratus; domi simplex et quietus; foris rarus, et ultra quam credi posset verecundus; nusquam multum loqui amans; Deo devotus, ut puram sibi pueritiam suam conservaret: litterarum etiam studio deditus, per quas in Scripturis Deum disceret et cognosceret: in quo quantum in brevi et profecerit, et quam perspicacem in discernendo induerit sensum, ex eo, quod subjungimus, adverti potest.

II. *Repulsis mulierculæ præstigiis, tuetur visu nativitatis Dominicæ:*

6 Cum adhuc puerulus gravi capitis dolore vexaretur, decidit in lectum. Adducta autem ad eum est muliercula quasi dolorem mitigatura carminibus. Quam cum ille appropinquantem sentiret cum carminalibus instrumentis, quibus hominibus de vulgo illudere consueverat, cum indignatione magna exclamans a se repulit et abjecit. D Nec defuit misericordia divina bono zelo sancti Pueri: sed continuo sensit virtutem, et in ipso impetu spiritus surgens, ab omni dolore liberatum se esse cognovit. Ex quo cum non parum in fide proficeret, adjecit ei Dominus apparere, sicut olim puero Samueli in Silo, et manifestare ei gloriam suam. Aderat namque solennis illa nox Nativitatis Dominicæ, et ad solennes vigilias omnes, ut moris est, parabantur. Cumque celebrandi nocturni Officii hora aliquantisper protelaretur, contigit sedentem expectantemque Bernardum cum ceteris inclinato capite paululum soporari. Affuit illico Puero suo se revelans pueri Jesu sancta nativitas, teneræ fidei suggerens incrementa, et divinæ in eo inchoans mysteria contemplationis. Apparuit enim velut denuo procedens sponsus e thalamo suo. Apparuit ei quasi iterum ante oculos suos nascens ex utero Matris Virginis Verbum infans, speciosus forma præ filiis hominum, et Puerulі sancti in se rapiens minime jam pueriles affectus. Persuasum autem est animo ejus, et nunc usque fatetur, quod eam credat horam fuisse Dominicæ nativitatis. Sed et facile est advertere iis, qui ejus auditorium fre- E quentaverunt, in quanta benedictione ea hora prævenerit eum Dominus; cum usque hodie in iis, quæ ad illud pertinent sacramentum, et sensus ei profundior, et sermo copiosior suppetere videatur. Unde et postmodum in laudem Genitricis et Geniti, et sanctæ ejus Nativitatis, insigne edidit opusculum inter initia Operum suorum seu tractatuum, sumpta materia ex eo Euangelii loco, ubi legitur, Missus est Gabriel Angelus a Deo in civitatem Galilææ, et cætera quæ ibi sequuntur.

mira ejus misericordia in pauperes: mors matris, et eloquium

7 Neque illud tacendum, quod ab ipsis jam puerilibus annis si quos poterat nummos habere, clandestinas faciens eleemosynas, et verecundiæ suæ morem gerebat, et pro ætate, immo supra ætatem, pietatis opera sectabatur Cum autem aliquanto tempore evoluto, proficiens ætate et gratia apud Deum et homines puer Bernardus de pueritia transiret in adolescentiam, mater ejus liberis fideliter educatis, et vias seculi ingredientibus, quasi peractis omnibus, quæ sua erant, feliciter migravit ad Dominum *i*. De qua nequaquam prætereundum est, quod, cum multo tempore vixisset cum viro suo honeste et juste secun- F dum justitias et honestates seculi hujus, et legem fidemque conjugii, per aliquot ante obitum suum annos, in eo, ad quod nutrire filios videbatur, prout potuit et licuit mulieri sub potestate viri constitutæ, nec habenti proprii corporis potestatem, omnes ipsa prævenit. Etenim in domo sua et in professione conjugali, et in medio seculi, eremiticam seu monasticam vitam non parvo tempore visa est æmulari, in victus parcitate, in vilitate vestitus, delicias et pompas sæculi a se abdicando: ab actibus et curis sæcularibus, in quantum poterat, se subtrahendo, insistendo jejuniis, vigiliis, et orationibus: et quod minus assumptæ professionis habebat, eleemosynis et diversis operibus misericordiæ redimendo. In quo de die in diem proficiens ad extrema devenit, perficienda in futuro in eo, in quo proficiens de hoc seculo migravit. Obdormivit autem psallentibus clericis qui convenerant, et ipsa pariter psallens, ut in extremis quoque cum jam vox ejus audiri non posset, adhuc moveri labia viderentur, et lingua palpitans Dominum confiteri. Demum inter litaniæ supplicationes, cum diceretur

A retur, Per passionem et crucem tuam libera eam, Domine, elevans manum signavit se, et emisit *k* spiritum, ita ut manum non posset deponere, quam levaverat.

III. *Sanctus inter mundi blanditias*

8 Ex hoc Bernardus suo jam more, suo jure victitare incipiens, eleganti corpore, grata facie præeminens, suavissimis ornatus moribus, acri ingenio præditus, acceptabili pollens eloquio, magnæ spei adolescens prædicabatur. Cui tamquam ingrediens * sæculum, plures se viæ sæculi ipsius offerre cœperunt, et in omnibus assurgere prosperitates vitæ hujus, et magnæ spes undique arridere. Obsidebant autem benignum Juvenis animum, sodalium dissimiles mores, et amicitiæ procellosæ, similem sibi efficere gestientes. Quæ si ei dulcescere perstitissent, necesse erat amarescere illi, quod in hac vita dulcius cordi ejus insederat, castitatis amorem. Cui præcipue invidens coluber tortuosus, spargebat laqueos tentationum, ac variis occursibus calcaneo ejus insidiabatur. Cum enim aliquando curiosius aspiciendo defixos in quamdam oculos aliquamdiu tenuisset, continuo ad se reversus, et de semetipso erubescens apud semetipsum, in seipsum ultor B severissimus exarsit. Stagno quippe gelidarum aquarum, quod in proximo erat, collo tenus insiliens, tamdiu inibi permansit, donec pene exsanguis effectus, per virtutem gratiæ cooperantis etiam a calore carnalis concupiscentiæ totus refriguit, induens illum castitatis affectum, quem induerat, qui dicebat : Pepigi fœdus cum oculis meis, ut ne cogitarem quidem de virgine.

*al. ingredienti

NOT. I. *et impudicæ mulieris irritamenta, eximiam exercet castitatem*

9 Circa idem tempus instinctu dæmonis in lectum dormientis injecta est puella nuda. Quam ille sentiens, cum omni pace et silentio partem ei lectuli, quam occupaverat, cessit, et in latus alterum se convertit, atque dormivit. Misera vero illa aliquamdiu jacuit sustinens et exspectans, deinde palpans et stimulans. Novissime cum immobilis ille persisteret, illa, licet impudentissima esset, erubuit, et horrore ingenti atque admiratione perfusa, relicto eo surgens aufugit. Contigit item, ut cum sociis aliquantis apud matronam aliquam Bernardus hospitaretur. Considerans autem mulier Adolescentem decorum aspectu, capta est laqueo oculorum suorum, et in concupiscentiam ejus exarsit. Cumque tamquam honoratiori omnium, seorsum ei fecisset lectu- C lum præparari, surgens ipsa de nocte impudenter accessit ad eum. Quam Bernardus sentiens, nec consilii inops, clamare cœpit, Latrones, latrones. Ad quam vocem fugit mulier, familia omnis exsurgit, lucerna accenditur, latro quæritur, sed minime invenitur. Ad lectulos singuli redeunt, fit silentium, fiunt tenebræ sicut prius, pausant ceteri, sed non illa misera requiescit. Exsurgit denuo, et Bernardi lectulum petit : sed denuo ille proclamat, Latrones, latrones. Quæritur iterum latro, latet iterum, nec ab eo, qui solus noverat, publicatur. Usque tertio improba mulier sic repulsa, vix tandem seu metu seu desperatione victa cessavit. Cum autem die sequenti iter agerent, arguentes Bernardum socii, quosnam toties ea nocte latrones somniaverit, perquirebant. Quibus ille, Veraciter, inquit, aderat latro, et quod mihi pretiosius est in hac vita, castitatem videlicet hospita nitebatur auferre, incomparabilemque thesaurum.

NOT. II.

animum adjicit ad Ordinem Cisterciensem

10 Inter hæc tamen cogitans et perpendens, quod vulgo dicitur, non esse tutum diu cohabitare serpenti; fugam meditari cœpit. Videbat enim mundum et principem ejus exterius sibi multa offerentem, magnas res, spes majores, sed fallaces omnes, et vanitates vanitatum, et vanitatem omnia. Veritatem vero ipsam interius jugiter audiebat clamantem ac dicentem : Venite ad me omnes, qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos. Tollite jugum meum super vos, et invenietis requiem animabus vestris. Perfectius vero relinquere mundum deliberans, cœpit inquirere et investigare ubi certius ac purius inveniret requiem animæ suæ sub jugo Christi. Inquirenti autem occurrit Cistercii *l* innovatæ monasticæ religionis nova plantatio : messis multa, sed operariis indigens, cum vix adhuc aliquis conversionis gratia illuc declinaret, ob nimiam vitæ ipsius et paupertatis austeritatem. Quæ tamen eum animum vere Deum quærentem minime terrerent, posthabita omni hæsitatione ac timore, illuc vertit intentionem, posse se æstimans omnino ibi delitescere et abscondi in abscondito faciei Dei ab omni conturbatione hominum, maximeque ad effugium vanitatis, seu de sæculari generositate, seu de acrioris ingenii gratia, seu etiam forte de alicujus nomine sanctitatis.

A GUILLELMO.

ANNOTATA.

E

a *Locum Sancti natalem variis notitiis exponit Commentarius noster prævius* § I, *num.* 3.

b *De nobili eorum genere, ac virtutibus plura diximus in eodem* § I, *item in* § II.

c *Alibi vocatur* Alaysa, Alaysia, Elisabeth; *est qui* Aalydem *scribit. Vide eumdem Commentarium ibidem num.* 8 *et* 10; *ita ut plane ignorem, unde Manricus in Annalibus Cisterciensibus aliam hujus nominis, qua utitur, efformationem hauserit : nisi forte per errorem* Alcidis *nomen pro* Aleydis, *quo alicubi ipsam vocari diximus in eodem Commentario* § II *num.* 16, *exaratum sit.*

d Mons-Barrus, *Mont-bar*, oppidum Galliæ in Burgundia, et in Alexiensi tractu, ad amnem Breme, 3 leucis a Semurio in septemtrionem, Castellionem ad Sequanam versus; *prout observat Baudrandus.*

e *De iis nonnulla præmissa sunt in Commentario* § II.

f Huc referri potest id, quod ait Bernardus in epistola 78 num. 7 : « Malis audacter, cum » vidimus, oblatravimus » Confer epistolam 230 : F « Demonstro lupum, instigo canes ». Et Sermonem Gaufridi de S. Bernardo inferius num. 17 *Observatio est Mabillonii hic.*

g *Acta ejus illustravimus in Commentario nostro historico ad diem* XIX *hujus mensis, tomo III, pag.* 6 *et sequentibus.*

h Castellionis *videlicet ad Sequanam, vulgo Chastillon sur Seine; estque* urbs Galliæ satis culta et oblonga, cum abbatia, in Ducatu Burgundiæ..., montani tractus caput, 16 leucis a Divione in septemtrionem, et 13 a Lingonibus in occasum, *sicut habet Baudrandus. Dixit* ad Sequanam : *sic quippe distinguitur ab aliis Castellionibus synonymis,* qui in Gallia etiam exstant, et quarum aliæ ab aliis secernuntur per notas topographicas sibi proprias, uti apud eumdem auctorem licet videre. Ibi studuit Sanctus; non autem inde fuit oriundus. Vide Commentarium huic Vitæ prævium* § I, *num.* 5.

i *Manricus ad annum* 1105, *cap.* III *num.* 10 *affirmat mortem ejus incidisse in istum annum : obiit enim cum* puer Bernardus de pueritia transiret in adolescentiam, *atque adeo anno*

ætatis

A. GUILLELMO. *ætatis quarto decimo expleto, cui succedit initium adolescentiæ. Anno autem* 1091 *Sanctum in lucem prodiisse constat; a quo si pergas ad annum* 1105, *numerabis annum ætatis ejus decimum quartum. Hoc argumento idem Manricus convenit Chrysostomum Henriquez in Menologio suo, in quo ad diem* IV *Aprilis obitum matris* S. Bernardi *affigit annum circiter* 1110.

k *Piissimam hanc feminam pluribus nos laudavimus in Commentario* § II *a num.* 15. *Adde ex Mabillonio in notis hic :* Herbertus in lib. 2 cap. 23 tradit, Bernardum novitium quotidie pro anima matris suæ septem psalmos pœnitentiales recitare solitum, iis semel ex parte omissis, ad Stephano abbate increpitum fuisse. *Verba Herberti habentur apud Chiffletium in* S. Bernardi *Genere illustri asserto pag.* 291. *Adjungit mox citatus Mabillonius :* Matris obitus contigit Kal. Septemb. Corpus in Divionensi S. Benigni ecclesia sepultum, postea in Claram-vallem translatum est.

l *Aliquas de hoc celeberrimo loco notitias suggerit Commentarius noster prævius* § V, *a numero* 53.

B

CAPUT II. *In Religiosæ vocationis proposito confirmatur; ejusdem socii; plures alii ad vitam meliorem conversi; unius e sociis, nec non cujusdam Cisterciensis visio.*

Amici nituntur eum ab illo divertere: sed oratione confirmatur; avunculum, et fratres

Ubi vero de conversione tractantem fratres ejus, et qui carnaliter eum diligebant, perseserunt, omnimodis agere cœperunt, ut animum ejus ad studium possent divertere litterarum, et amore scientiæ sæcularis sæculo arctius implicare. Qua nimirum suggestione, sicut fateri solet, propemodum retardati fuerant gressus ejus: sed matris sanctæ memoria importune animo ejus instabat, ita ut sæpius sibi occurrentem C videre videretur, conquerentem et improperantem, quia non ad hujusmodi nugacitatem tam tenere educaverat, non in hac spe erudierat eum. Demum cum aliquando ad fratres pergeret in obsidione castri, quod Granceium *a* dicitur, *a* cum Duce Burgundiæ constitutos, cœpit in hujusmodi cogitatione vehementius anxiari. Inventaque in itinere medio ecclesia quadam, divertit, et ingressus oravit cum multo imbre lacrymarum expandens manus in cælum, et effundens sicut aquam cor suum ante conspectum Domini Dei sui. Ea igitur die firmatum est propositum cordis ejus. Nec vero surda aure percepit vocem dicentis: Qui audit, dicat, veni. Siquidem ab illa hora sicut ignis, qui comburit silvam, et sicut flamma comburens montes, hinc inde prius viciniora quæque corripiens, postmodum in ulteriora progrediens: sic ignis, quem miserat Dominus in cor Servi sui volens ut arderet, primo fratres ejus aggreditur, solo minimo, ad conversionem adhuc minus habili, seniori patri ad solatium derelicto, deinde cognatos et socios et amicos, de quibuscumque poterat esse spes conversionis. Primus omnium Galdricus avunculus ejus, absque dilatione aut hæsitatione, pedibus D (ut aiunt) ivit in sententiam nepotis, et consensum conversionis vir honestus et potens in sæculo, et in sæcularis militiæ gloria nominatus, dominus castri in territorio Æduensi *b*, quod *b* Tuillium *c* dicitur. Continuo etiam Bartholomæus *c* occurrens, junior cæteris fratribus, et necdum miles, sine difficultate eadem hora salutaribus monitis dedit assensum. Porro Andreas Bernardo etiam ipse junior, et novus eo tempore miles, verbum Fratris difficilius admittebat, donec subito exclamavit, Video, inquit, matrem meam. Visibiliter siquidem ei apparuit, serena facie subridens, et congratulans proposito filiorum. Itaque et ipse continuo manus dedit, et de tirone sæculi factus est miles Christi.

12 Nec solus vidit Andreas tantorum matrem *lucratur.* filiorum lætantem, sed confessus est et Bernardus eamdem similiter se vidisse. Guido primogenitus fratrum, conjugio jam alligatus erat, vir magnus, et præ aliis jam in sæculo radicatus. Hic primo paululum hæsitans, sed continuo rem perpendens et recogitans, conversioni consensit, si tamen conjux annueret. Verum id quidem de juvencula nobili et parvulas filias nutriente pene E impossibile videbatur. At Bernardus de misericordia Domini spem concipiens certiorem, incunctanter ei spopondit aut consensuram feminam, aut celeriter morituram. Demum cum omnimodis illa renueret, vir ejus magnanimus, immo ea jam præventus fidei virtute, in qua postmodum excellenter enituit, virile consilium, Domino inspirante, concepit, ut abjiciens quidquid habere videbatur in sæculo, vitam institueret agere rusticanam, laborare scilicet manibus propriis, unde suam sustentaret et uxoris vitam, quam invitam dimittere non licebat. Interim supervenit Bernardus, qui undique alios atque alios colligens discurrebat. Nec mora, flagellabatur prædicta Guidonis uxor infirmitate gravi. Et cognoscens quia durum sibi esset contra stimulum calcitrare, accersito Bernardo, veniam deprecatur, et prior ipsa conversionis petit assensum. Denique juxta morem ecclesiasticum separata a viro, interveniente parili voto castitatis, in cœtum sanctimonialium transiit feminarum, religiose *d* *d* usque hodie serviens Deo.

13 Secundus natu post Guidonem Gerardus *et Gerardum quidem secundo-genitum* erat, miles in armis strenuus, magnæ prudentiæ, benignitatis eximiæ, et qui ab omnibus diF ligeretur. Qui ceteris, ut dictum est, primo auditu et primo die acquiescentibus, ut mos est sapientiæ sæcularis, levitatem reputans, obstinato animo salubre consilium, et fratris monita repellebat. Tum Bernardus fide jam igneus, et fraternæ caritatis zelo mirum in modum exasperatus, Scio, inquit, scio, sola vexatio intellectum dabit auditui: digitumque lateri ejus apponens; Veniet, inquit, dies, et cito veniet, cum lancea lateri huic infixa pervium iter ad cor tuum faciet consilio salutis tuæ, quod aspernaris, et timebis quidem, sed minime morieris. Sic dictum, sicque factum est. Paucissimis interpositis diebus circumvallatus ab inimicis, captus et vulneratus juxta verbum Fratris, lanceam gestans ipsi lateri, eidemque infixam loco, cui ille digitum applicuerat, trahebatur, et mortem quasi jam præsentem metuens clamabat, Monachus sum, monachus sum Cisterciensis. Nihilo minus tamen captus et reclusus in custodia est. Vocatus est Bernardus per celerem nuntium, sed non venit. Sciebam, inquit, et prædixeram, quod durum

A rum esset ei contra stimulum calcitrare, nec tamen ad mortem ei vulnus hoc, sed ad vitam. Et factum est ita. Siquidem de vulnere præter spem cito convaluit, propositum vero seu votum, quod voverat, non mutavit. Cumque jam liber ab amore sæculi hostilibus adhuc vinculis teneretur, et hoc solum esset, quod conversionis ejus propositum retardaret, in hoc etiam cito affuit ei misericordia Dei. Venit frater ejus laborans, ut erui posset, sed non profecit. Et cum nec loqui ei permitteretur, accedens ad carcerem clamavit: Scito, frater Gerarde, quia ituri sumus in proximo, et monasterium introituri. Tu vero quandoquidem exire non licet, hic monachus esto, sciens quod vis, et non potes, pro facto reputari.

non sine miraculo.

14 Cumque Gerardus magis ac magis anxiaretur, paucis interpositis diebus audivit vocem in somnis dicentem sibi, Hodie liberaberis. Erat autem sacrum Quadragesimæ tempus. Circa vespertinam itaque diei horam cogitans quod audierat, compedes suas tetigit, et, ecce, ex parte crepuit in manu ejus ferrum, ut minus jam teneretur, et aliquatenus incedere posset. Sed quid
B ageret? Erat ostium obseratum, et pro foribus pauperum multitudo. Surrexit tamen, et non tam spe evadendi quam tædio jacendi, seu curiositate tentandi, accedens ad ostium subterraneæ domus, in qua vinctus et clausus erat, mox ut pessulum tetigit, sera tota inter manus ejus collapsa est, et ostium domus apertum. Exiensque pedetentim, sicut homo compeditus, ad ecclesiam, ubi adhuc vespertina celebrabantur Officia, pertendebat. Porro mendici, qui pro foribus domus astabant, videntes quod fiebat, et divinitus exterriti, in fugam versi sunt, nihil clamantes. Cumque jam ecclesiæ propinquaret, egrediens quidam de familia domus captivitatis suæ, germanus illius, a quo custodiebatur, vidensque eum ad ecclesiam properantem, Tarde, inquit, Gerarde venisti Expavescente illo, Festina, ait, adhuc superest quod audias. Oculi quippe ejus tenebantur, nec prorsus, quid ageretur, intelligebat. Demum ad altiores gradus ecclesiæ cum adhuc compeditum data manu Gerardum sublevasset, introeunte illo ecclesiam, tunc primum quid ageretur agnovit, et conatus eum retinere non potuit. Hoc modo Gerardus a captivitate
C amoris sæculi hujus, et captivitate filiorum sæculi liberatus, votum, quod voverat, fideliter exsolvit. In quo potissimum notum fecit Dominus, a quanta perfectione sanctæ conversationis gratiam iste Dei Famulus cœperit, qui in ejus spiritu, qui fecit, quæ futura sunt, quod erat futurum videre potuit quasi jam factum. Præsentialiter quippe in latere fratris ei lancea apparebat, quando digitum applicuit loco vulneris mox futuri, sicut postmodum ipse confessus est, cum ab his interrogaretur, quibus celare non poterat *e*.

e

Inter alios, quibus persuadet conversionem, fuit Hugo Matisconensis:

15 Cum autem ceteri, ut diximus, prima die in eodem essent cum Bernardo spiritu congregati, mane intrantibus eis ad ecclesiam, Apostolicum illud capitulum legebatur: Fidelis est Deus: quia cœpit in vobis opus bonum, ipse perficiet usque in diem Jesu Christi. Quod devotus Juvenis haud secus accepit, quam si de cælo sonuisset. Exultans itaque spiritualis jam Pater regeneratorum in Christo fratrum suorum, et manum Domini intelligens secum operantem, cœpit ex hoc prædicationi insistere, et quoscumque poterat aggregare. Cœpit novum induere hominem, et cum quibus de literis sæculi, seu de sæculo ipso agere solebat de seriis et conversione tractare; ostendens gaudia mundi fugitiva, vitæ miserias, celerem mortem, vitam post mortem seu in bonis, seu in malis, perpetuam fore. Quid multa? Quotquot ad hoc præordinati erant, operante in eis gratia Dei, et verbo virtutis ejus, et oratione et instantia Servi ejus, primo cunctati, deinde compuncti, alter post alterum credebant et consentiebant. Inter quos adjunctus est ei etiam dominus Hugo Matisconensis, nobilitate et probitate morum, possessionibus et divitiis seculi ampliatus. Qui hodie merito religionis et sanctitatis suæ raptus a Pontiniacensi *f* cœnobio, quod ipse ædificavit, Autissiodorensi ecclesiæ præest merito et honore pontificis *g*. Hic audiens de conversione socii et amici carissimi, flebat quasi perditum, quem sæculo mortuum audiebat. Ubi autem primo data est utrique facultas mutui colloquii, post dissimiles lacrymas, et gemitus dissimilium dolorum, verba verbis cæperunt conferri, et res rebus comparari. Cumque inter ipsa verba familiaris amicitiæ Hugoni infunderetur spiritus veritatis, aliam jam faciem habere cœperunt verba mutuæ E
collocutionis. Datis itaque dextris in sodalitium novæ vitæ, longe dignius veriusque facti sunt cor unum et anima una in Christo, quam in sæculo ante fuissent.

f

g

qui postquam resiliisset a proposito, Sancti colloquio resipiscit.

16 Post paucos autem dies nunciatur Bernardo, subversum ab aliis sociis Hugonem a proposito resilire. Qui opportunitate inventa, quod magnus quidam episcoporum conventus illis in partibus haberetur, festinat ut revocet pereuntem, iterumque parturiat. Observantes autem prædicti sodales et subversores Hugonis, viso eo, prædam ambiunt suam, et omnem ei loquendi adimunt facultatem, omnem aditum intercludunt. At ille cum ei loqui non posset, clamabat pro eo ad Dominum. Quo orante cum lacrymis subita et vehemens inundatio pluviæ mox erupit. Consederant autem in campo, quod aër serenus esset, et nil tale sperarent. Dispersi igitur omnes ad repentinum imbrem, vicum proximum petunt. At Bernardus Hugonem tenens, Mecum, ait, sustinebis hujus pluviæ guttas. Cumque soli remansissent, non fuerunt soli; sed Dominus fuit cum eis, reddens eis continuo et aëris et animi serenitatem. Ibi renovatum est fœdus F
et propositum confirmatum, quod non potuit deinceps violari *h*.

h

Mira in Bernardo vis trahendi animos

17 Videbat ista peccator et irascebatur, dentibus suis fremebat et tabescebat; justus autem confidens in Domino gloriose de sæculo triumphabat. Jamque eo publice et privatim prædicante, matres filios abscondebant, uxores detinebant maritos, amici amicos avertebant: quia voci ejus Spiritus sanctus tantæ dabat vocem virtutis, ut vix aliquis aliquem teneret affectus. Crescente siquidem numero eorum, qui in hanc conversionis unanimitatem consenserant, sicut de primitivis Ecclesiæ filiis legitur, Multitudinis eorum erat cor unum et anima una in Domino, et habitabant unanimiter simul, nec quisquam aliorum audebat se conjungere eis. Erat enim eis Castellioni domus una propria, et communis omnium, ubi conveniebant, et cohabitabant, et colloquebantur; quam ingredi vix aliquis audebat, qui non esset de cœtu eorum. Sed et si quis intrabat, videns et audiens, quæ ibi gerebantur et dicebantur, sicut de Christianis Corinthiis Apostolus dicit, omnibus quodammodo prophetantibus

S. GUILLELMO.

tantibus convincebatur ab omnibus, dijudicabatur ab omnibus; et adorans Dominum, et confitens quod vere Deus esset in eis, aut ipse unanimitati eorum adhærebat, aut recedens flebat semetipsum, illos autem beatificabat. Hoc enim illis temporibus, et in illis erat partibus inauditum, ut alicujus adhuc in sæculo commorantis conversio præsciretur. Ipsi vero quasi mensibus sex post primum propositum in seculari habitu stabant, ut proinde plures congregarentur, dum quorumdam negotia per id temporis expediebantur.

Visio unius e sociis S. Bernardi de perseverantia sociorum.

18 Cum autem jam suspecta inciperet esse multitudo, ne quem de numero eorum surriperet is, qui tentat, placuit Deo super hoc revelare, quid futurum esset. Aspiciebat enim quidam eorum in visu noctis, et videbat quasi eos omnes consedisse in domo una, et per ordinem singulos quasi communicare de cibo quodam miri candoris et saporis. Quem ceteris omnibus optime suscipientibus, et cum gaudio magno, duos ex omni numero illo notabat a cibi illius salutaris participatione vacuos remansisse. Alter namque eorum nec sumebat; alter sumere quidem vide-
B batur, sed tamquam minus caute sumeret, spargebatur. Utrumque vero postea probavit eventus. Alter enim, priusquam ventum esset ad rem, conversus retrorsum in seculum rediit; alter cum ceteris cœpit quidem opus bonum, sed non perfecit. Vidi ego eum in sæculo postea vagum et profugum a facie Domini, sicut Caïn, quantum animadvertere potui, hominem humillimum, et miserabilis confusionis; sed nimiæ pusillanimitatis. Qui tamen in ultimis Claram-vallem rediit infirmitate corporis et inopia cogente, cum homo bene natus ab omnibus cognatis et amicis projiceretur: ibique proprietati renuntians, sed non omnino propriæ voluntati, obiit non quidem intus sicut frater et domesticus, sed foris misericordiam postulans, sicut pauper et mendicus.

Fratrum natu minimus S. Bernardi postea eos sequitur.

19 Jam vero adveniente die reddendi voti, et complendi desiderii, egressus est de domo paterna Bernardus pater fratrum suorum cum fratribus suis, filiis suis spiritualibus, quos verbo vitæ Christo genuerat. Videns autem Guido primogenitus fratrum suorum Nivardum fratrem suum minimum, puerum cum pueris aliis in platea, Eja, inquit, frater Nivarde, ad te solum
C respicit omnis terra possessionis nostræ. Ad quod puer non pueriliter motus, Vobis ergo, inquit, cælum, et mihi terra? Non ex æquo divisio hæc facta est. Quo dicto abeuntibus illis, tunc quidem domi cum patre remansit, sed modico post evoluto tempore fratres secutus, nec a patre, nec a propinquis seu amicis potuit retineri. Supererat de Deo dicata domo illa pater senior cum filia, de quibus etiam suo loco dicemus.

Paucitas Cisterciensis monasterii augenda prænuntiatur per apparitionem.

20 Eo tempore novellus et pusillus grex Cisterciensis *i* sub abbate degens viro venerabili Stephano *k*, cum jam graviter ei tædio esse inciperet paucitas sua, et omnis spes posteritatis decideret, in quam sanctæ illius paupertatis hereditas transfunderetur, venerantibus omnibus in eis vitæ sanctitatem, sed refugientibus austeritatem; repente divina hac visitatione tam læta, tam insperata, tam subita lætificatus est, ut in die illa responsum hoc a Spiritu sancto accepisse sibi domus illa videretur: Lætare sterilis, quæ non pariebas, erumpe et clama, quæ non parturiebas: quia multi filii desertæ magis quam ejus quæ habet virum, de quibus postmodum visura es filios filiorum usque in multas generationes. [Nam anno priore uni ex eisdem Cisterciensibus primis fratribus in extremo jam posito apparuit innumera hominum multitudo prope basilicam, ad fontem lavans vestimenta sua: et in ipsa visione dictum est ei, quia fons Ennon vocaretur. Quod cum indicasset abbati, intellexit protinus vir magnificus divinam consolationem: et multum quidem jam tunc de promissione, sed plurimum postea de exhibitione lætatus, egit gratias Deo per Jesum Christum: qui cum eo et Spiritu sancto vivit et regnat in sæcula seculorum. Amen.] D

ANNOTATA.

a Granceium, quod et Granciacum, *Grançay (apud Mabillonium hic Grancey scribitur)* castrum Galliæ in Campania provincia, et in ipso limite Burgundiæ Ducatus, 8 leucis distans a Castellione ad Sequanam in ortum hybernum, et totidem a Lingonibus in occasum hibernum etiam. *Baudrandus.*

b Territorium Æduense *antiquum, et hodiernum valde sunt diversa: utrumque e mox dicto Baudrando accipe:* Horum ditio continebat alias majorem partem Ducatus Burgundiæ, E ubi hodie tractus Augustodunensis, Carolegium, Alexiensis, et Cabillonensis: nunc vero multo minor est, continetque tantum agrum Augustodunensem, l'Autunois. Horum primaria urbs fuit Augustodunum, Autun, quæ et Hedua dicta fuit, ad Arotium fluvium, episcopalis sub archiepiscopo Lugdunensi. Erant autem Ædui divisi a Sequanis Arari fluvio in ortum; a septemtrione habebant Lingones; ab occasu Vadicasses, et a meridie Segusianos.

c Tuillium, *vulgo Touillon: de quo Hadrianus Valesius in Notitia Galliarum hæc observat.* Toullon in plerisque tabulis reperio ad flumen Arotium infra Augustodunum. Alanus Autissiodorensis episcopus in vita Bernardi Claravallensis abbatis.. castrum Tuillum vocat. quod castrum Chiffletius a Tilio (Til) pagi Alesiensis castro duabus leugis, a Monte Barro 5 distare asserit. In chartulario Augustodunensis ecclesiæ, quod scriptum vidi, nunc castrum Tullonum, et Tollonum; nunc castrum Tullinum; item passim Tullionem vocari reperio. In litteris anni MCCLXXII, et in aliis anni MCCLXXIII castrum de Tullione, F et Tullionem; in litteris anni MCCLXX Tolonum, et domum Dei de Tolono invenio; castrum Toilonum alibi.

d Et quidem apud Elariacum seu Lariacum, vulgo Lairé, ad muros Divionenses, ex tertia Vita, et ex tabulis Lariacensibus: qui locus nunc prioratus est monasterii S. Benigni: cui cum istæ sanctimoniales subjectæ erant, uti et Jullia censes Molismensibus, Guntramnus rex locum S. Benigno concessit; *sicut notatur apud Mabillonium hic.*

e *Fratres S. Bernardi hactenus memoratos ita refert ac laudat Joannes Eremita in ejus Vita a Mabillonio recusa, col.* 1282: In ordine filiorum primogenitus fuit Guido, homo disciplinatus, et a Deo dilectus, sapiens in verbis simul et opere: secundus Girardus, vir vitæ venerabilis, honestus moribus, sapientia clarus, consilio providus: tertius Bernardus, lux et speculum fratrum suorum, et sanctæ Ecclesiæ columna sublimis: quartus Andreas, vir simplex et rectus, ac timens Deum, et recedens a malo: quintus Bartholomæus, qui primævæ indolis florentibus annis senum anticipans vitas, ætatem immaculatam

A immaculatam mentis sinceritate decoravit sextus Nivardus, qui terrena hereditate contempta, cælestia prælegit. Femina vero beatum Bernardum nascendi ordine subsecuta, in sacro baptismate Humbelina nomen accepit.

f Pontiniacensis, *vulgo Pontigny : de quo Commentarius noster* § v, *num.* 54.

g Hugo III ex primo abbate Pontiniacensi creatur antistes *anno* MCXXXV, *aiunt Sammarthani tomo II Galliæ Christianæ pag.* 273; *ac varia de illo viro insigni colligunt deinceps.*

h *Conversio Hugonis aliter narratur apud nos e Ms. Aureæ vallis in Commentario huic Vitæ prævio* § III, *a num.* 33.

i *Hoc monasterium* fundat Odo Burgundiæ Dux, anno Domini MXCVIII, XII Kal. April. ipso sancti Benedicti festo, in Dominicam Palmarum tunc occurrente. *Hæc Gaspar Jongelinus in Notitiis abbatiarum ejusdem Ordinis lib.* I, *pag.* 6, *apud quem plura, uti et apud Manricum in Annalibus cap.* II *anni jam dicti, ubi inter alia agit num.* 3 *de nominis etymo. De situ loci vide Commentarium prævium nostrum* § v, *num.* 54.

B k *Gesta S. Stephani hujus, qui fuit tertius abbas Cisterciensis, illustrata sunt ad diem* XVII *Aprilis, tom. II ejusdem mensis, a pag.* 496. *Hic vero Cisterciensis Ordinis præfectus cum* S. Bernardum *admiserit; manifestum est, errare eos, si qui putant eumdem sanctum Patrem Ordinis Cisterciensis fundatorem fuisse.*

CAPUT III. *Ingressus in Ordinem Cisterciensem; virtutes; naturæ dotes; mirus in sacra Scriptura progressus; ars metendi; præfectura Claravallensis.*

IV. *Fit monachus Cisterc. cum sociis, quorum uxoribus conditur parthenon:* * *a* XXII

Anno ab Incarnatione Domini MCXIII, a constitutione domus Cisterciensis XV, servus Dei Bernardus annos natus circiter XXIII *, Cistercium ingressus, cum sociis amplius quam XXX, sub abbate Stephano, suavi jugo Christi collum submisit. C Ab illa autem die dedit Dominus benedictionem, et vinea illa Domini Sabaoth dedit fructum suum, extendens palmites suos usque ad mare, et ultra mare propagines suas. [Quia vero ex prædictis sociis ejus, uxorati aliqui fuerant, et uxores quoque cum viris idem votum sacræ conversationis inierant : per ipsius sollicitudinem ædificatum eis cœnobium sanctimonialium feminarum, quod Julleium *a* dicitur, in Lingonensi parochia, Domino cooperante, magnifice satis excrevit, usque hodie religionis opinione celeberrimum, et personis ac possessionibus dilatatum : sed et propagatum jam per loca alia, et non cessans adhuc ampliorem facere fructum.] Hæc quidem fuere viri Dei conversionis sancta principia. Conversationis autem ejus insignia, quomodo vitam angelicam gerens in terris vixit, neminem enarrare posse puto, qui non vivat de spiritu, de quo ille vixit. Solius quippe donantis et accipientis est, nosse quantum ab ipso mox conversionis exordio prævenerit eum Dominus in benedictionibus dulcedinis suæ; quanta repleverit gratia electionis; quomodo ab ubertate domus suæ inebriaverit eum.

S. GUILLELMO

22 Ingressus est autem domum illam pauperem spiritu, et eo adhuc tempore absconditam ac pene nullam, intentione ibi moriendi a cordibus et memoria hominum, et spe delitescendi et latendi tamquam vas perditum, Deo aliter disponente, et eum sibi in vas electionis præparante, non solum ad ordinem monasticum confortandum ac dilatandum, sed etiam ad nomen suum portandum coram regibus et gentibus, et usque ad extremum terræ. Ipse vero nil tale de se æstimans aut cogitans, potius ad custodiam sui cordis, et propositi constantiam, hoc semper in corde, sæpe etiam in ore habebat : Bernarde, Bernarde, ad quid venisti? Et sicut de Domino legitur, quia cœpit Jesus facere et docere : a prima die ingressus sui in cellam noviliorum, ipse cœpit agere in semetipso, quod alios erat docturus.

modestia animi

23 Postmodum enim cum Claræ-vallis *b* abbas esset ordinatus, adventantibus noviliis et festinantibus ingredi, audire eum soliti sumus prædicantem ac dicentem : Si ad ea, quæ intus sunt festinatis, hic foris dimittite corpora, quæ de sæculo attulistis. Soli spiritus ingrediantur, caro non prodest quidquam. E Quod tamen novitiis ad novitatem verbi perterritis, parcens teneritudini eorum, clementius exponendo, carnalem concupiscentiam prædicare solebat foris dimittendam. Ipse cum novitius esset, in nullo sibi parcens, instabat omnimodis mortificare non solum concupiscentias carnis, quæ per sensus corporis fiunt, sed et sensus ipsos, per quos fiunt. Cum enim jam interiore sensu illuminati amoris dulcius ac frequentius sentire inciperet desursum spirantem sibi suavitatem, sensui illi interiori timens a sensibus corporis, vix tantum eis permittebat, quantum sufficeret ad exterioris cum hominibus conversationis societatem. Quod cum continui usus instantia in consuetudinem mitteret, consuetudo ei ipsa quodammodo vertebatur in naturam : totusque absorptus in spiritum, spe tota in Deum directa, intentione seu meditatione spiritnali tota occupata memoria, videns non videbat, audiens non audiebat : nihil sapiebat gustanti, vix aliquid sensu aliquo corporis sentiebat. Jam quippe annum integrum exegerat in cella novitiorum, cum exiens inde ignoraret adhuc, an haberet domus ipsa testudinem, quam solemus dicere cælaturam. F Multo tempore frequentaverat intrans et exiens domum ecclesiæ, cum in ejus capite, ubi tres erant, unam tantum fenestram esse arbitraretur. Curiositatis enim sensu mortificato, nil hujusmodi sentiebat; vel si forte aliquando eum contingebat videre, memoria, ut dictum est, alibi occupata non advertebat. Sine memoria quippe sensus sentientis nullus est.

studium mortificationis, custodia sensuum, b

24 Natura quoque in eo non dissentiebat a gratia, ut in eo quoque quodammodo impletum videretur esse, quod legitur, Puer eram ingeniosus, et sortitus sum animam bonam : et cum magis essem bonus, veni ad corpus incoinquinatum. Ad contemplanda quippe spiritualia quæque seu divina, cum gratia spirituali, naturali quadam virtute pollebat ingenii, sortitusque etiam in hoc erat animam bonam, sensualitatem non curiose lascivam, nec superbe rebellem, sed congaudentem spiritualibus studiis, et in eis, quæ ad Deum sunt, sponte subditam spiritui et servientem : corpus etiam nullius umquam contaminatum consensu flagitii : etsi neglectum minus *, sicut oportebat, curaretur, ad serviendum spiritui

naturæ dotes

* *al.* non minus neglectum

A. GUILLELMO.

spiritui in servitio Dei aptissimum instrumentum. Sed cum caro in eo ex dono prævenientis gratiæ, et adjutorio subsequentis naturæ, et usu bono spiritualis disciplinæ vix jam aliquid concupisceret adversus spiritum, hoc est, quod spiritum læderet, spiritus supra vires, supra virtutem carnis ac sanguinis, tanta adversus carnem concupiscebat, ut infirmum animal cadens sub onere usque in hanc diem non adjiciat ut resurgat. Quid enim dicam de somno, qui in ceteris hominibus solet esse refectio laborum et sensuum, aut mentium recreatio?

somni ac cibi parcitas:

25 Extunc usque hodie vigilat ultra possibilitatem humanam. Nullum enim tempus magis se perdere conqueri solet, quam quo dormit, idoneam satis reputans comparationem mortis et somni: ut sic dormientes videantur mortui apud homines, quomodo apud Deum mortui dormientes. Unde etiam si quem forte religiosum in dormiendo seu durius * stertentem audierit, seu minus composite jacentem viderit, patienter ferre vix potest, sed carnaliter eum seu sæculariter dormire causatur. In ipso namque tenuem victum tenuis somnus comitatur. In neutro enim ullam

** f. diutius*

B indulget corpori suo satietatem, nisi quod in utroque sumpsisse aliquid sat ei est. Quantum enim ad vigilias, vigiliarum ei modus est, non totam noctem ducere insomnem. Porro ad comedendum usque hodie vix aliquando voluptate trahitur appetitus, sed solo timore defectus. Etenim comesturus, priusquam comedat, sola cibi memoria satiatus est. Sic accedit ad sumendum cibum, quasi ad tormentum. A primo siquidem conversionis suæ anno, seu egressionis de cella novitiorum, natura ejus cum teneræ nimis semper et delicatæ complexionis fuisset, jejuniis multis et vigiliis, frigore et labore, durioribus et continuis exercitiis attrita, corrupto stomacho, crudum continuo per os solet rejicere, quod ingeritur. Quod si quid naturali decoctione digestum transfunditur ad inferiora, ibi nihilo minus partibus illis corporis non minoribus infirmitatum incommodis obsessis, non nisi cum gravi tormento egeritur. Si quid autem residuum est, ipsum est alimentum corporis ejus qualecumque, non tam ad vitam sustentandam, quam ad differendam mortem. Semper autem post cibum quasi pensare solitus est, quantum comederit. Si

C quando vel ad modicum mensuram solitam excessisse se deprehenderit, impune abire non patitur. Sed et usus parsimoniæ sic ei in naturam versus est, ut, etsi aliquando corporalis sibi cujuslibet refectionis plus aliquid solito velit indulgere, vix possit.

spiritus robur in corpore debili, labores, scientia Scripturæ.

26 Sic autem ab initio fuit inter novitios novitius, monachus inter monachos, spiritu validus, corpore infirmus, nil indulgentiæ circa corporis quietem seu refectionem, nil remissionis de communi labore vel opere fieri sibi aliquando acquiescens. Ceteros namque sanctos esse arbitrabatur et perfectos; se vero sicut novitium et incipientem, nequaquam emeritorum perfectorumque indulgentiis et remissionibus indigere, sed fervore novitio, et Ordinis districtione, et rigore disciplinæ. Propter quod communis vitæ seu conversationis ferventissimus æmulator, cum opus aliquod manuum fratres actitarent, quod seu minor usus ei, seu imperitia denegabat, fodiendo, seu ligna cædendo, propriis humeris deportando, vel quibuslibet laboribus æque laboriosis illud redimebat. Ubi vero vires deficiebant, ad viliora quæque opera confugiens, laborem humilitate compensabat. Et D mirum in modum is, qui tantam contemplatione rerum spiritualium ac divinarum acceperat gratiam, circa talia non solum occupari patiebatur, sed et plurimum delectabatur. Sed mortificata, ut dictum est, sensualitate, cujus seu curiositate, seu infirmitate in hujusmodi laborum corporalium distractionibus, perfectorum etiam quorumcumque mentes sæpe necesse est, etsi non intentione, certe memoria et cogitatione ab interiore unitate spiritus aliquam pati dissolutionem; ipse privilegio majoris gratiæ in virtute spiritus simul et totus quodammodo exterius laborabat, et totus interius Deo vacabat: in altero pascens conscientiam, in altero devotionem. Laboris ergo tempore et intus orabat seu meditabatur absque intermissione exterioris laboris, et exterius laborabat absque jactura interioris suavitatis. Nam usque hodie quidquid in Scripturis valet, quidquid in eis spiritualiter sentit, maxime in sylvis et in agris meditando et orando se confitetur accepisse, et in hoc nullos aliquando se magistros habuisse, nisi quercus et fagos, joco illo suo gratioso inter amicos dicere solet. E

peritia metendi cælitus obtenta.

27 Messis tempore fratribus ad secandum cum fervore et gaudio sancti Spiritus occupatis, cum ipse quasi impotens et nescius laboris ipsius, sedere sibi et requiescere juberetur, admodum contristatus, ad orationem confugit, cum magnis lacrymis postulans a Deo donari sibi gratiam metendi. Nec fefellit simplicitas fidei desiderium Religiosi. Continuo namque quod petiit, impetravit. Et ex illo die in labore illo præ ceteris peritum se esse cum quadam jucunditate gratulatur, tanto in hoc opere devotior, quanto se in hoc ipso facultatem ex solo Dei dono reminiscitur accepisse. Feriatus autem ab hujusmodi labore vel opere, jugiter aut orabat, aut legebat, aut meditabatur. Ad orandum si se solitudo offerret, ea utebatur: sin autem, ubicumque, seu apud se, seu in turba esset, solitudinem cordis ipse sibi efficiens, ubique solus erat. Canonicas autem Scripturas simpliciter et seriatim libentius ac sæpius legebat; nec ullis magis quam ipsarum verbis eas intelligere se dicebat: et quidquid in eis divinæ sibi elucebat veritatis aut virtutis, in primæ sibi originis suæ fonte magis quam in decurrentibus expositionum rivis sapere testabatur. Sanctos tamen et orthodoxos earum expositores F humiliter legens, nequaquam eorum sensibus suos sensus æquabat, sed subjiciebat formandos: et vestigiis eorum fideliter inhærens, sæpe de fonte, unde illi hauserant, et ipse bibebat. Inde est quod plenus Spiritu, quo omnis sancta Scriptura divinitus est inspirata, tam confidenter et utiliter ea usque hodie, sicut Apostolus dicit, utitur ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum. Et dum prædicat verbum Dei, quidquid de ea affert in medium, sic patens et placens efficit, et circa id, unde agitur, efficax ad movendum, ut mirentur omnes tam sæculari quam spirituali præditi doctrina, in verbis gratiæ, quæ procedunt de ore ejus *c*. *c*

v.

Mittitur ad Claramvallem: loci situs, ac paupertas.

28 Cum autem complacuit ei, qui eum segregavit a sæculo et vocavit, ut ampliore gratia revelaret in eo gloriam suam, et multos filios Dei, qui erant dispersi, per eum congregaret in unum; misit in cor abbatis Stephani ad ædificandam *d* domum Claræ-vallis mittere fratres ejus *e*. Quibus abeuntibus ipsum etiam domnum Bernardum præfecit abbatem, mirantibus sane illis tamquam maturis et strenuis tam in religione *d* *e*

quam

A quam in seculo viris, et timentibus ei tum pro tenerioris ætate juventutis, tum pro corporis infirmitate, et minori usu exterioris occupationis. Erat autem Claravallis locus in territorio Lingonensi, non longe a fluvio Alba *f*, antiqua spelunca latronum : quæ antiquitus dicebatur Vallis absinthialis, seu propter abundantis ibi absinthii copiam, seu propter amaritudinem doloris incidentium ibi in manus latronum. Ibi ergo in loco horroris et vastæ solitudinis consederunt viri illi virtutis, facturi de spelunca latronum templum Dei, et domum orationis. Ubi simpliciter aliquanto tempore Deo servierunt in paupertate spiritus, in fame et siti, in frigore et nuditate, in vigiliis multis. Pulmentaria sæpius ex foliis fagi conficiebant. Panis instar prophetici illius ex hordeo, et milio, et vicia erat, ita ut aliquando religiosus vir quidam appositum sibi in hospitio, ubertim plorans clam asportaverit, quasi pro miraculo omnibus ostendendum, quod inde viverent homines, et tales homines.

virtutes Sancti, ac visio de Claravallis incremento.

29 At Virum Dei minus ista movebant. Summa ei sollicitudo de salute multorum, quæ a prima die conversionis suæ usque ad hoc tempus tam B singulariter sacrum illud pectus noscitur possidere, ut erga omnes animas maternum gerere videatur affectum. Erat ergo vehemens in præcordiis ejus, sancti desiderii, et sanctæ humilitatis conflictus. Modo enim seipsum dejiciens, fatebatur indignum, per quem fructus aliquis proveniret : modo oblitus sui, æstuabat flagrantissimo ardore, ut nullam nisi ex multorum salute consolationem posse admittere videretur. Sane fiduciam caritas pariebat, sed eamdem castigabat humilitas. Contigit autem inter hæc, ut aliquando temperius solito surgeret ad vigilias. Quibus peractis cum usque ad matutinas laudes aliquanto longius superesset noctis intervallum, egressus foras, et loca vicina circumiens, orabat Deum, ut acceptum haberet obsequium suum, et fratrum suorum : et in eo, quod diximus, spiritualis fructus desiderio constitutus, subito stans in ipsa oratione modice interclusis oculis, vidit undique ex vicinis montibus tantam diversi habitus et diversæ conditionis hominum multitudinem in inferiorem vallem descendere, ut vallis ipsa capere non posset. Quod quid significaverit, jam omnibus manifestum est. Hac igitur Vir C Domini visione magnifice consolatus, exhortatus est etiam fratres suos, commonens eos de misericordia Dei numquam desperare.

ANNOTATA.

a *Mabillonius*, Aliis, *inquit*, Juliacum, vulgo Juilly, quem locum Milo Barri Comes cœnobio Molismensi concessit « ut religiosis de-» serviret feminis sub ordinatione Molismensis » abbatis : quibus ad regimen sui, tam cor-» porum, quam animarum, quatuor deputati » erant monachi per abbatem Molismensem ». Hæc acta sub Guidone abbate sub annum MCXV; ad quem Bernardi epistola 80, ex charta apud Chiffletium.

b *Monasterium hoc pluribus elucidatum est in Commentario nostro* § v, *num.* 55 *et seqq.*

c *De Sancti doctrina adisis ibidem paragraphum* LIV.

d *A quo, et quando hoc monasterium fuerit fundatum, ibidem dicitur* § v, *a num.* 57.

e *Non hos tantum ; sed alios etiam Claramvallem missos, dictum est ibidem num.* 51.

f Alba (l'Aube) fluvius Galliæ, qui oritur in limite Burgundiæ, deinde per Campaniam provinciam fluens, Barrum rigat ; hinc auctus aliquot fluviis, in Sequanam se exonerat supra oppidum Pontem ad Sequanam dictum ; diciturque etiam et melius Albula, *ut scribit Baudrandus. Ceterum ulteriorem Claravallensis monasterii notionem jam designabam supra lit.* b. A. GUILLELMO.

CAPUT IV. *Magna in rebus angustis erga Deum fiducia ; studium perfectionis ; sororis conversio ; ordinatio abbatialis ; cura valetudinis ; disciplinæ Religiosæ apud Claravallenses vigor.*

VI. Inopiæ Claravallensi succurrit Deus : sanatur ægrotus

E Cum vero ante instantem hiemem Gerardus frater ejus, cellarius domus, apud eum durius quereretur, ad necessaria domus et fratrum multa deesse, nec habere se unde ea coëmeret, et urgente necessitate jam nullam verborum reciperet consolationem ; res autem in promptu non esset, quæ daretur : Vir Dei, quantum interim ad præsentes angustias sufficere posset, inquisivit : ille vero undecim * libras respondit. Tunc dimittens eum, ad orationem confugit. Post paululum vero rediens Gerardus, mulierem quamdam de Castellione foris esse, et velle ei loqui nuntiavit. Ad quam cum egrederetur, procidens ad pedes ejus eadem mulier duodecim librarum benedictionem ei obtulit, orationum suffragia implorans viro suo periculose ægrotanti. Quam breviter allocutus dimisit a se, Vade, inquiens, sanum invenies virum tuum. Illa vero abiens in domum suam, sicut audierat, sic invenit. Abbas vero consolans pusillanimitatem cellarii sui, ad sustinendum Dominum de cetero reddidit fortiorem. Nec tantum semel hoc ei contigisse certum est, sed sæpe, cum hujusmodi necessitas instaret, repente, unde non sperabatur, auxilium F ei a Domino affuisse *a*. Propter quod viri prudentes, intelligentes manum Domini esse cum eo, teneritudinem mentis ejus a deliciis paradisi nuper egressi, rerum exteriorum sollicitudine gravare cavebant, eas ipsi intra semetipsos, ut poterant, digerentes, et tantummodo de interioribus conscientiis suis, et causa animarum suarum eum consulentes.

* al. duodecim

sermo Sancti angelicus summo cum perfectionis studio conjunctus ;

31 In quo tamen pene hoc eis contigit, quod filiis Israël legimus olim de Moyse contigisse, cum diu conversatus cum Domino in monte Sina, et de caligine nubis egrederetur et descenderet ad populum, ex colloquio Domini facies ejus cornuta appareret, et terribilis, adeo ut fugeret populus ab eo. Egressus enim Vir sanctus a facie Domini, qua in solitudine Cistercii, et sublimioris altitudine contemplationis in silentio aliquamdiu fruitus erat, quasi de cælo afferens inter homines miraculum quoddam conquisitæ sibi apud Deum plusquam humanæ puritatis, homines, quos regere, et inter quos conversari veniebat, pene omnes a se absterruit. Si quando namque de spiritualibus, et ædificatione animarum sermonem ad eos habebat, loquebatur hominibus

A. GUILLELMO.

lingua angelorum, et vix intelligebatur. Maxime autem in his, quæ ad mores hominum pertinebant, ex abundatia cordis sui tam sublimia eis proponebat, tam perfecta exigebat ab eis, ut durus videretur sermo, in tantum non capiebant, quæ dicebantur. Rursum cum sigillatim eos audiret confitentes sibi, et semetipsos accusantes super diversis illusionibus cogitationum communium humanarum, quas nullus in carne vivens homo penitus vitare potest, hoc potissimum fuit, in quo luci illi ad tenebras illas conventio esse non potuit; scilicet quod homines inveniebat, quos in hac parte angelos æstimabat. Angelicam enim magna ex parte degustans puritatem, et ex conscientia jam olim acceptæ a Deo gratiæ singularis, simpliciter præjudicans universæ conditioni humanæ fragilitatis, in tentationes seu inquinationes cogitationum harum nullum religiosum posse incidere, vel si incideret, vere religiosum non esse æstimabat.

quod moderatur ex submissione fratrum :

32 Sed viri vere religiosi et pie prudentes, et in prædicatione sermonum ejus venerabantur etiam, quæ non capiebant, et in confessionibus suis licet ad novum stuperent auditum, eo quod
B seminarium quoddam desperationis præferre videretur infirmis : tamen juxta sententiam sancti Job, nefas putabant contradicere sermonibus Sancti, non excusantes, sed accusantes infirmitatem suam in conspectu Hominis Dei, in quo nemo vivens justificari potest in conspectu Dei. Unde factum est, ut fieret magistra magistri pia humilitas discipulorum. Cum enim ad nutum arguentis humiliarentur qui arguebantur, cœpit etiam spirituali magistro adversus fratres humiles et subjectos zelus suus esse suspectus : in tantum, ut ipse jam potius accusaret ignorantiam suam, et defleret necessitatem, quod silere non liceret, cum nesciret loqui : quod non tam alta ad homines, quam indigna hominibus loquendo læderet conscientias auditorum : quod tam scrupulose perfectionem a fratribus simplicibus exigebat, in quo se nundum inveniret ipse perfectum. Cogitabat namque eos multo meliora et viciniora saluti suæ in silentio suo meditari, quam ab ipso audirent : devotius et efficacius salutem suam operari, quam ex ejus exemplo acciperent : ex prædicatione vero ejus scandalizari potius, quam
C aliquid concipere ædificationis.

visione divina excitatur ad docendum :

33 Cumque super hoc vehementius turbaretur et contristaretur, et diversæ cogitationes ascenderent in cor ejus : post multos cogitationum flexus, et cruciatus cordis, decrevit ab exterioribus omnibus ad interiora sua recolligere se, ibique in solitudine cordis et secreto silentii continere, et præstolari Dominum, donec quocumque modo misericordiæ suæ super hoc ei suam revelaret voluntatem. Nec tardavit misericordia Dei auxilium in tempore opportuno. Paucis siquidem evolutis diebus vidit in visu noctis puerum caritate quadam divina astantem sibi, et magna auctoritate præcipientem fiducialiter loqui quidquid ei suggereretur in apertione oris sui : quoniam non ipse esset, qui loqueretur, sed Spiritus, qui loqueretur in eo. Et ex tunc manifestius in eo et per eum loquens Spiritus sanctus, et sermonem ei potentiorem et sensum in Scripturis abundantius suggerens in apertione oris ejus, apud auditores quoque ei gratiam addidit et auctoritatem, et intellectum super egenum et pauperem, peccatorem pœnitentem, et veniam postulantem.

34 Cumque jam aliquatenus didicisset inter homines conversari, et humana agere et tolerare, jamque inter fratres suos et cum eis inciperet frui fructibus conversionis suæ, pater quoque, qui solus domi remanserat, veniens ad filios suos, appositus est ad eos. Qui cum aliquantum tempus ibi fecisset, obiit in senectute bona *b*. Soror *c* quoque eorum in seculo nupta, et seculo dedita, cum in divitiis seculi periclitaretur, tandem aliquando inspiravit ei Deus, ut fratres suos visitaret. Cumque venisset quasi visura venerabilem Fratrem suum, et adesset cum comitatu superbo et apparatu, ille detestans et execrans eam, tamquam rete diaboli ad capiendas animas, nullatenus acquievit exire ad videndum eam. Quod audiens illa, confusa et compuncta vehementer, cum ei nullus fratrum suorum occurrere dignaretur, cum a fratre suo Andrea, quem ad portam invenerat monasterii, ob vestium apparatum stercus involutum argueretur, tota in lacrymas resoluta, Etsi peccatrix sum, inquit, pro talibus Christus mortuus est. Quia enim peccatrix sum, idcirco consilium et colloquium bonorum requiro. Et si despicit Frater meus carnem meam, ne despiciat Servus Dei animam meam. Veniat, præcipiat : quidquid præceperit, facere parata sum. E

pater ejus in Claravalle suscipitur: non item soror ad visitandos fratres :

b

c

35 Hanc ergo promissionem tenens exiit ad eam cum fratribus suis Frater ejus. Et quia eam separare a viro non poterat, primo verbo omnem ei mundi gloriam in cultu vestium, et in omnibus seculi pompis et curiositatibus interdixit; formam vitæ matris suæ, in qua multo tempore vixit cum viro, ei indixit, et sic eam a se dimisit. Illa vero obedientissime parens præcepto, rediit ad propria, mutata repente secundum omnipotentiam dexteræ Excelsi. Stupebant omnes, adolescentulam nobilem, delicatam, subita mutatione in habitu et victu, in medio seculi vitam ducere eremiticam : instare vigiliis et jejuniis, et continuis orationibus, et ab omni seculo prorsus se facere alienam. Biennio postea sic vixit cum viro suo : illo sane, secundo maxime anno, dante Deo honorem, nec temerare ulterius præsumente templum Spiritus sancti. Qui etiam tandem virtute ejus perseverantiæ victus, liberamque a se dimittens juxta ritum Ecclesiæ, facultatem ei concessit serviendi Deo, cui se probavit. Illa vero optata libertate potita, monasterium Julleïum F adiens, cum sanctimonialibus inibi Deo servientibus reliquum vitæ suæ Deo vovit : ubi tantam ei Dominus gratiam contulit sanctitatis, ut, non minus animo quam carne, illorum probaretur virorum Dei esse germana.

vivendi formam a S. Bernardo accipit, et mire convertitur ab eo.

VII.

Consecratur abbas ab episcopo Catalaunensi:

d

36 Cum autem missus noviter Claram-vallem Bernardus ordinandus *d* esset in ministerium, ad quod assumptus erat, et sedes Lingonensis vacaret, ad quam ordinatio ipsa respiciebat : quærentibus fratribus, quo eum ducerent ordinandum, cito de proximo se obtulit bona fama venerabilis Catalaunensium episcopi opinatissimi illius magistri Guillelmi de Campellis *e*, illucque eum transmittendum esse diffinitum est. Sicque factum est. Abiit autem Catalaunum, assumpto secum Elboldone monacho quodam Cisterciensi. Intravit ergo prædicti episcopi domum juvenis excsi corporis et moribundi, habitu quoque despicabilis, subsequente monacho seniore, et magnitudine et robore corporis eleganti, aliis ridentibus, aliis irridentibus, aliis rem, sicut erat, interpretando venerantibus. Cum autem quæreretur, quis eorum esset abbas, episcopus primus oculos in eum apertos habens agnovit Servum

e

A vum Dei, et suscepit eum sicut servus Dei. Cum enim primo in privato colloquio omni melius locutione prudentiam juvenis magis magisque proderet verecundia loquendi, intellexit vir sapiens divinam visitationem in adventu hospitis sui. Nec defuit hospitalitatis pia instantia, donec usque ad familiarem fiduciam et libertatem loquendi producto colloquio ad alterutrum, jam melius eum commendaret conscientia sua, quam verba. Quid multa?

qui intima cum eo conjungitur amicitia.

37 Ex illa die, et ex illa hora facti sunt cor unum, et anima una in Domino; in tantum, ut sæpe alter alterum hospitem deinceps haberet, et propria esset domus episcopi Clara-vallis: Claræ-vallensium vero efficeretur non sola domus episcopi, sed et per ipsum tota civitas Catalaunensis. Quin etiam et Remensis provincia et Gallia tota per eum in devotionem excitata est ad reverentiam Viri Dei. Ab illo siquidem tanto episcopo ceteri didicerunt suscipere eum, et revereri tamquam angelum Dei, ita ut hujus temporis præsensisse in eo gratiam videatur homo tantæ auctoritatis, sic affectus erga ignotum monachum, et monachum tantæ humilitatis. Modico B vero post tempore transacto, cum eousque infirmitas Abbatis ingravesceret, ut jam non nisi mors ejus, aut omni morte gravior vita speraretur, ab episcopo visitatus est. Cumque viso eo episcopus se non solum vitæ ejus, sed et sanitatis spem habere diceret, si consilio ejus acquiescens, secundum infirmitatis suæ modum aliquam corpori suo curam pateretur impendi: ille vero a rigore vel usu consuetudinis suæ minus facile flecti posset, profectus episcopus ad capitulum Cisterciense, ibi coram pauculis abbatibus, qui convenerant, pontificali humilitate, et sacerdotali caritate toto corpore in terram prostratus, petiit et obtinuit, ut tantum anno uno in obedientiam sibi traderetur. Quid enim tantæ humilitati in tanta posset auctoritate negari? Reversus itaque Claram-vallem, extra claustra et terminos monasterii domunculam unam ei fieri præcepit, ordinans et mandans in cibo vel potu, sive in aliquo ejusmodi circa eum nullam ibi teneri Ordinis districtionem, nullam de tota cura domus ad eum referri sollicitudinem; sed sini * eum vivere secundum modum ab eo præstitutum.

*al. sibi

C

A. Guillelmo abbate S. Theoderici invisitur, dum ægrotaret;

38 Eodem tempore et ego Claram-vallem, ipsumque frequentare cœpi. Quem cum ibi cum quodam abbate altero visitarem, inveni eum in suo illo tugurio, quale leprosis in compitis publicis fieri solet. Inveni autem ex præcepto, ut dictum est, episcopi et abbatum feriatum ab omni sollicitudine domus tam interiori quam exteriori, vacantem Deo et sibi, et quasi in deliciis paradisi exsultantem. Ingressusque regium illud cubiculum, cum considerarem habitationem et habitatorem, tantam mihi, Deum testor, domus ipsa incutiebat reverentiam sui, ac si ingrederer ad altare Dei. Tantaque affectus sum suavitate circa hominem illum, tantoque desiderio in paupertate illa et simplicitate cohabitandi ei, ut, si optio illa die mihi data fuisset, nil tam optassem, quam ibi cum eo semper manere ad serviendum ei. Cumque et ipse vicissim nos cum gaudio suscepisset, et quæreremus, quid ageret, quomodo ibi viveret, modo illo suo generoso arridens nobis, Optime, inquit. Ego, cui hactenus homines rationabiles obediebant, justo Dei judicio irrationali cuidam bestiæ datus sum ad obediendum. Dicebat autem de quodam homine rusticano et vano, nihil prorsus sciente, ipsumque ab infirmitate, qua laborat, curaturum se jactitante, cui ad obediendum ab episcopo et abbatibus et fratribus suis traditus erat. Ibique cum eo manducantes, cum arbitraremur hominem tam infirmum, tantæque providentiæ commissum, sicut oportebat, procurandum, et videremus ei, agente medico illo suo, offerri cibos, quos sanus quis vix præ augustia famis attingeret, videbamus et tabescebamus, vix regulari silentio nos cohibente, quin in illum quasi sacrilegum et homicidam ira et contumeliis insurgeremus.

*A. GUILLELMO.

et egregia patientiæ exempla præbet, ac videt transferendum monasterium.

39 Ipse autem, in quem hæc fiebant, indifferenter cuncta sumens, æque omnia approbabat, sicut qui sensu ipso corrupto, et pene emortuo sapore, vix aliquid discernebat. Nam et sanguinem crudum per errorem sibi oblatum pro butyro multis diebus noscitur comedisse; oleum bibisse tamquam aquam: et multa talia contingebant ei. Solam quippe aquam sibi sapere dicebat, eo quod, dum sumeret, fauces et guttur ei refrigerabat. Sic ergo tunc eum inveni, et sic habitabat in illa solitudine sua Vir ille Dei. Sed non erat solus, cum quo erat Deus, et custodia et consolatio sanctorum angelorum: quod etiam manifestis indiciis demonstratum est. Nocte enim E quadam solito attentius orando effuderat super se animam suam, cum tenuiter soporatus voces audivit tamquam transeuntis multitudinis copiosæ. Evigilans autem, et easdem voces plenius audiens, cellam quoque, in qua jacebat, egreditur, et prosequitur abeuntes. Haud procul aberat locus densis adhuc spinarum vepriumque frutetis abundans, sed nunc longe mutatus ab illo. Super hunc aliquamdiu stabant velut alternantes chori hinc inde dispositi, et Vir sanctus audiebat et delectabatur. Cujus tamen mysterium visionis non prius agnovit, quam translatis post aliquot annos ædificiis monasterii, eodem loco positum oratorium cerneret, ubi voces illas audisset. Mansi autem indignus ego cum eo paucis diebus, quocumque oculos vertebam mirans, quasi cælos me videre novos, et terram novam, et antiquorum Ægyptiorum monachorum patrum nostrorum antiquas semitas, et in eis nostri temporis hominum recentia vestigia.

Claræ-vallis aurea sæcula, religiosa vita, silentium, solitudo,

40 Erat enim tunc temporis videre Claræ-vallis aurea sæcula, cum viri divites in sæculo et honorati, tunc in paupertate Christi gloriantes, Ecclesiam Dei plantarent in sanguine suo, in labore et ærumna, in fame et siti, in F frigore et nuditate, in persecutionibus, et contumeliis, et angustiis multis, præparantes Claræ-valli eam, quam hodie habet sufficientiam et pacem. Neque enim se tam sibi quam Christo et fratribus inibi Deo servituris vivere æstimantes, pro nihilo habebant quidquid sibi deesset: dum relinquerent post se, quod illis sufficeret et ad subsidium necessitatis, et ad aliquam conscientiam voluntariæ pro Christo paupertatis. Primaque facie ab introeuntibus Claram-vallem per descensum montis Deus in domibus ejus cognoscebatur, cum in simplicitate et humilitate ædificiorum, simplicitatem et humilitatem inhabitantium pauperum Christi vallis muta loqueretur. Denique in valle illa plena hominum, in qua nemini otiosum esse licebat, omnibus laborantibus, et singulis circa injuncta occupatis: media die mediæ noctis silentium a supervenientibus inveniebatur, præter laborum sonitus, vel si fratres in laudibus Dei occuparentur. Porro silentii ipsius ordo et fama tantam etiam apud seculares homines supervenientes sui faciebat reverentiam, ut et

A. GUILLELMO.

et ipsi non dicam prava vel otiosa, sed aliquid etiam, quod ad rem non attineret, ibi loqui vererentur. Loci vero ipsius solitudo inter opaca silvarum, et vicinorum hinc inde montium angustias, in quo servi Dei latebant, speluncam illam sancti Benedicti patris nostri quodammodo repræsentabat, in qua aliquando a pastoribus inventus est : ut cujus imitabantur vitam, habitationem ejus ac solitudinis formam aliquam habere viderentur. Omnes quippe etiam in multitudine solitarii ibi erant. Vallem namque illam plenam hominibus ordinis ratione caritas ordinata singulis solitariam faciebat : quia sicut unus homo inordinatus, etiam cum solus est, ipse sibi turba est : sic ibi unitate spiritus et regularis lege silentii in multitudine hominum ordinata, solitudinem cordis sui singulis ordo ipse defendebat.

Victus pertenuis

41 Dominus vero et habitaculis simplicibus victus inhabitantium persimilis erat. Panis non tam furfureus, quam terreus videbatur, duris fratrum laboribus vix de terra deserti illius sterili productus : cetera quoque cibaria quæque vix erant aliquid saporis habentia, præterquam quod fames seu amor Dei faciebat : sed et ipsum novi- B tii fervoris simplicitas sibi tollebat, cum quasi venenum arbitrantes quidquid comedentem utcumque delectaret, recusarent dona Dei propter gratiam, quam in eis sentiebant. Cum enim circa omne genus carnalis tolerantiæ cum adjutorio gratiæ Dei, studium spiritualis Patris hoc in eis effecisset, ut plurima, quæ homini in carne constituto impossibilia prius videbantur, jam non solum constanter peragerent et sine murmuratione, sed etiam cum ingenti delectatione : ipsa delectatio aliam in eis pepererat murmurationem, eo periculosiorem, quo eam æstimabant quasi remotiorem a carne, spiritui propinquiorem. Persuasum quippe habentes, et quasi cum testimonio conscientiæ suæ memoriæ fideliter commendatum, inimicam esse animæ omnem delectationem carnis, quidquid carnem cum qualibet delectatione nutrire videretur, fugiendum arbitrabantur. Quasi enim per aliam viam reduci se putabant in regionem suam, cum præ dulcedine amoris interioris, amara æque ac dulcia delectabiliter edendo, delectabilius vivere sibi viderentur in C eremo, quam prius vixissent in sæculo.

Episc. Catalaun. indiscretum fratrum zelum redarguit. *f*

42 Cumque in hoc suspectam aliquatenus haberent spiritualis Patris quotidianam correptionem *f*, quasi carni eorum plusquam spiritui deferentem, aliquando ad judicium prædicti Catalaunensis episcopi, qui tunc forte aderat, res delata est. Super quo vir ille potens in verbo, sermonem ad eos aggressus, ad eum finem perduxit, ut omnem hominem, quicumque dona Dei recusaverit propter gratiam Dei, inimicum esse gratiæ Dei, et Spiritui sancto resistere pronuntiaret. *g* Adducta siquidem historia *g* de Elisæo Propheta et filiis Prophetarum, cum eo in desertis locis vitam eremiticam ducentibus, quomodo cum aliquando ad horam refectionis ventum esset, amaritudo quædam mortis in olla decoctionis eorum inventa, per virtutem Dei, et ministerium Prophetæ, per infusionem farinulæ dulcorata est : Olla, inquit, illa prophetica, olla vestra est, nil in se nisi amaritudinem habens : farina vero amaritudinem in dulcedinem convertens, gratia Dei operans est in vobis. Sumite ergo securi, et cum gratiarum actione, quod cum naturaliter minus aptum fuerit usibus humanis, ad hoc per gratiam Dei vestris est usibus aptatum, ut utamini et comedatis. In quo si inobedientes et increduli permanetis, resistitis Spiritui sancto, D et gratiæ ejus ingrati estis.

ANNOTATA.

a *Hoc patet ex Commentario prævio, quem vide* § VI, *a num.* 63.

b *Laudavimus eum ibidem* § II : *de conversione ipsius ac die mortis adisis* § VII.

c Humbelina *nomine ; de qua noster Commentarius supra* § II *sub initium ;* § XXX *ibidem, et* § LIX *in parte* III *Chronologiæ Bernardinæ ad an.* 1141.

d *Quo anno ad dignitatem abbatialem Sanctus sit promotus, indicatum est supra* § V, *num.* 50 : *cur vero ab episcopo Lingonensi consecratus,* § VI *in principio.*

e *Plura de hoc præsule notantur ibidem* § VII.

f *Sermone* I *in Epiphania Domini sanctus Pater super illis Apostoli verbis ad Titum cap.* III ℣. 4, Apparuit benignitas et humanitas Salvatoris nostri Dei, *ita loquitur :* Gratias Deo, per quem sic abundat consolatio nostra in hac peregrinatione, in hoc exsilio, in hac miseria. Super his namque SÆPIUS VOS ADMONERE curamus, ut numquam mente excidat, peregrinos E nos esse *etc.*

g *Vide librum* IV *Regum cap.* IV.

CAPUT V. *Vitæ severitas ; indefessus in afflicta valetudine labor ; miracula ; arrogantiæ periculum repressum.*

VIII. Magno vitæ rigori, adjungit Sanctus

Hæc ergo fuit in tempore illo sub abbate Bernardo et magisterio ejus in clarissima et carissima valle illa spiritualium schola studiorum : hic fervor regularis disciplinæ, omnia eo faciente et ordinante, et tabernaculum Deo in terris ædificante secundum exemplar, quod ei in monte ostensum est, cum in solitudine Cisterciensi cum Deo in nube habitaret. Et utinam post rudimenta primæ conversationis, postquam didicit aliquatenus et consuevit homo cum hominibus esse, et F intelligere super egenum et pauperem, compatiendo infirmitatibus hominum ; utinam se circa semetipsum talem exhibuisset ; qualem erga ceteros, tam benignum, tam discretum, tam sollicitum ! Sed continuo cum ab annuæ illius obedientiæ vinculo solutus, et sui juris effectus est, velut arcus distentus ad pristinum rigorem, et sicut torrens detentus et dimissus, ad prioris cursus consuetudinem reversus est, quasi repetens à semetipso pœnas diutinæ * illius quietis, et damna laboris intermissi. Videres hominem imbecillem et languidum conari et aggredi quæcumque vellet, minus considerare quid posset, sollicitum pro omnibus ; circa seipsum negligentem ; omnibus in omnibus aliis obedientissimum ; sed de seipso vix aliquando seu caritati, seu potestati obedientem. Semper enim priora sua nulla reputans, majora moliebatur ad non parcendum corpori, ad studiis spiritualibus robur addendum, corpus suum variis infirmitatibus per se attenuatum, jejuniis insuper et vigiliis sine intermissione atterendo.

** al. diusculæ*

44 Orabat

assiduam orationem, usum cilicii, ac tenuissimos cibos: unde corruptio stomachi:

44 Orabat stans die noctuque, donec genua ejus infirmata a jejunio, et pedes ejus a labore inflati, corpus sustinere non possent multo tempore: et quamdiu occultum esse potuit, cilicio ad carnem usus est. Ubi vero sciri advertit, continuo illud abjiciens, ad communia se convertit. Cibus ejus cum pane lac, vel aqua decoctionis leguminum, vel pultes, quales infantibus fieri solent. Cetera vel ejus infirmitas non recipiebat, vel parsimoniæ studio ipse recusabat. Vino si quando utebatur, raro et nimis modico, cum magis aquam et infirmitati suæ et appetitui competere testaretur. Sic autem affectus et confectus, a communi fratrum labore, seu diurno, seu nocturno, vix se aliquando patiebatur esse excusatum, seu ab occupationibus et laboribus ministerii sui. Videbant eum et conversationem ejus homines medici et mirabantur, tantamque vim eum in se ipso causabantur inferre naturæ, ac si agnus ad aratrum alligatus arare cogeretur. Nam cum crebra illa ex corruptione stomachi per os ejus indigestæ cruditatis eruptio aliis inciperet esse molestior, maxime autem in choro psallentium, non tamen illico collectas fratrum deseruit; B sed juxta locum stationis suæ procurato ac effosso in terra receptaculo, doloris illius sic aliquamdiu, prout potuit, necessitatem illam transegit. At ubi ne hoc quidem permisit intolerantia rei, tunc demum collectas deserere, et seorsum secum habitare compulsus est, nisi quantum sive collocutionis, sive consolationis gratia, sive disciplinæ claustralis necessitate, conventui eum fratrum aliquando oportebat interesse.

separatur a suis subditis; infirmus quidem, sed ad magna quælibet a Deo electus.

45 Et hæc fuit tristis illa necessitas, qua primo sancta illa fraternitas, sanctæ illius paternitatis jugi consortio carere posse coacta est. In quo dolemus quidem et plangimus infirmitatis ejus tristem effectum, sed sancti desiderii et spiritualis fervoris affectum veneramur. Quamquam nec infirmitatis ejus effectus usquequaque plangendus sit et dolendus. Quid enim si voluit sapientia Dei per infirma potius hominis illius tot tantaque confundere fortia mundi hujus? Quid vero aliquando pro qualibet infirmitate ejus remansit infectum, quod per eum, secundum datam sibi gratiam, fieri oporteret? Quis enim nostra ætate, quantumvis robusti corporis, et accuratæ valetudinis, tanta aliquando fecit, quanta iste fecit, et facit C moribundus et languidus ad honorem Dei, et sanctæ Ecclesiæ utilitatem? Quantum postea numerum hominum verbo et exemplo traxit de sæculo, non solum ad conversionem, sed ad perfectionem? Quantas ex eis per totum Christianum orbem constituit domos seu civitates refugii, ut quicumque peccaverint ad mortem, et æternæ mortis rei judicati fuerint, reminiscantur et convertantur ad Dominum, et confugiant ad eas, et salventur in eis? Quæ schismata Ecclesiæ *a* non sedavit? Quas non confudit hæreses? Quam pacem inter dissidentes ecclesias et populos non restituit? Et hæc quidem communia sunt. Ceterum quæ bona innumeris hominibus sigillatim præstitit pro causa, pro persona, pro loco, pro tempore, quis enumeret?

Etiamsi ejus fervor aliorum exemplo possit excusari, eum tamen ipsemet incusat.

46 Porro si nimietas in eo reprehenditur sancti fervoris, habet certe apud pias mentes excessus iste reverentiam suam: quia quicumque Spiritu Dei aguntur, multum verentur in Servo Dei reprehendere nimium * istam nimietatem. Habet et facilem apud homines excusationem, cum vix audeat quisque eum condemnare, quem Deus justificat, tam multa, tam sublimia eum eo et per eum operando. Felix, cui solum reputatur ad culpam, quod ceteri præsumere sibi solent ad gloriam. Fuerit autem bono Juveni suspecta juventus sua, beatus quippe, qui semper est pavidus; fuerit ei studium tantam virtutum plenitudinem, quam habebat ex gratia, aliqua etiam laboris sui conscientia cumulare. Sed et vita ejus, quæ omnibus proponebatur imitanda, frugalis continentiæ exemplo carere non debuit. In quo Servus Dei etsi nimietate forsitan excessit, piis certe mentibus non de nimietate, sed de fervore exemplum reliquit. Quid autem eum nitimur excusare, in quo ipse, qui veretur omnia opera sua, non confunditur usque hodie se accusare, sacrilegii arguens semetipsum, quod servitio Dei et fratrum abstulerit corpus suum, dum indiscreto fervore imbecille illud reddiderit ac pene inutile? Sed convaluit de infirmitate, et infirmus fortior et potens factus est. Virtus namque Dei vehementius in infirmitate ejus refulgens, ex tunc usque hodie digniorem quamdam apud homines ei efficit reverentiam, et in reverentia auctoritatem, et in auctoritate obedientiam.

* al. nimiam

A GUILLELMO.

Ad bonum publicum ordinatur a Deo.

E 47 Jam tunc enim ad opus prædicationis divinitus aptabatur, ad quod, ut supra dictum est *, ex utero matris suæ cum testimonio divinæ revelationis olim fuerat præsignatus. Nec tunc tantummodo, sed omni tempore conversionis, et subjectionis, et prælationis suæ, ipso ordinante, quo et agente, congruo ordine ad hoc instituebatur, et ignorans quid de se fieret, non solum monastico, sed et omni ecclesiastico ordini in hoc præparabatur. Et primum quidem circa resuscitandum in monastico Ordine antiquæ religionis fervorem, primitias juventutis suæ dedicavit, exemplo et verbo in conventu fratrum intra septa monasterii ad hoc omni studio vacans. Postmodum autem cum ad alium vitæ et conversationis ordinem infirmitate corporis cogeretur, et, sicut dictum est, necessitas infirmitatis, et ordo necessitatis a communi cum conversatione conventus plus solito sequestraret: hæc prima cœpit esse occasio, ut quasi hominibus de sæculo expositus, quorum jam ad eum multitudo magna confluebat, ipse etiam præsentiam suam liberius eis ac liberalius commodans, verbum vitæ prædicaret. Cumque et longius aliquando a monasterio pro causis Ecclesiæ communibus obedientia traheretur, et quocumque veniret, undecumque F locuturus, de Deo silere non posset, et agere quæ Dei sunt non cessaret: sic in brevi apud homines innotuit, ut Ecclesia Dei tam utili membro in corpore suo reperto uti ad quodcumque oportebat non dissimularet. Sed et licet a primo flore ineuntis ætatis, fructibus Spiritus semper abundaverit; ab hoc tamen tempore copiosius ei addita est, sicut Apostolus dicit, manifestatio Spiritus ad utilitatem, sermo scilicet fœcundior sapientiæ ac scientiæ cum gratia prophetiæ, operationes virtutum, et diversarum opitulationes sanitatum. Quorum quædam, quæ certa narratione didici, qua fide a fidelibus mihi viris assignata sunt, eadem et ipse legentibus resigno.

* cap. 1.

IX. *Varia*

48 Primum ergo signum hoc fuit, quod in manu Servi sui mundo celebre Christus effecit. Cum aliquantos jam in Claravalle explesset annos, contigit virum nobilem, et ipsius quoque secundum carnem propinquum, Josbertum de Firmitate *b*, quod est oppidum proximum monasterio *c*, graviter infirmari. Qui subito præoccupatus, amisit penitus intellectum pariter et loquelam. Unde et filius ejus Josbertus junior, et omnes simul amici,

A. GUILLELMO.

amici, eo magis affligebantur dolore, quod sine confessione et viatico vir magnificus, et magnifice honoratus obiret. Cucurrit nuntius ad Abbatem; neque enim tunc in monasterio erat. Venit, et invenit eum jam triduo sic jacentem. Compassus autem homini, sed et motus lacrymis filii simul et lugentium ceterorum, confisus est de misericordia Dei, et sermonem magnificum protulit, dicens eis: Notum vobis est, quod in pluribus homo iste gravavit ecclesias, oppressit pauperes, offendit Deum. Si mihi creditis, ut ecclesiis restituantur ablata, et usurpatæ in gravamen pauperum consuetudines dimittantur, loquetur adhuc, et suorum confessionem faciet delictorum, divina quoque suscipiet Sacramenta devotus.

miracula

49 Mirantur omnes, lætatur filius, familia omnis exsultat: quidquid præcipit Homo Dei, firmiter ei promittitur et impletur. Cæterum frater ejus Gerardus, et Galdricus avunculus, non parum territi et turbati, secretius cum super tali promissione conveniunt, durius arguunt, acrius invehuntur. Quibus breviter simpliciterque respondens, Facile, inquit, facere potest Deus,
B quod difficile credere vos potestis. Itaque post secretam orationem, ad oblationem Sacrificii immortalis accedit. Quo offerente nuntius supervenit, qui indicaret præfatum Josbertum libere jam loquentem rogare obnixius, ut Vir Dei festinaret ad eum. Cui etiam post oblatum Sacrificium venienti, cum lacrymis et gemitu peccata confessus, divina Sacramenta suscepit: et duobus post hæc aut tribus diebus vivens, et loquens, ea maxime, quæ præceperat Abbas sanctus, constituit sine ulla retractatione servari. Sed et disposuit domui suæ, et eleemosynas dedit, et sic demum Christiano more in bona spe misericordiæ Dei animam exhalavit.

quæ fecit.

50 Revertebatur aliquando Pater sanctus a pratis, et obviam habuit mulierem, parvulum filium in brachiis deportantem, quem de longe attulerat ad eum, ab utero matris habentem manum aridam et brachium tortum. Motus autem lacrymis matris et precibus jussit puerum deponi, factaque oratione continuo signans puerum, et brachium, et manum ejus, dixit mulieri, ut vocaret filium suum. Vocavit illa infantem, et ille accurrit, et utroque brachio amplexatus ma-
C trem suam, sanus factus est ex ea hora.

elationis periculum ab eo arcentibus amicis,

51 Erant autem hujus beati Viri fratres et filii spirituales mirantes super his, quæ audiebant et videbant de eo. Nec tamen more carnalium in gloriam elevabantur humanam, sed juvenili ejus ætati, et novæ adhuc conversationi, spirituali sollicitudine metuebant. In quo nimirum zelo Galdricus avunculus ejus, et Guido primogenitus fratrum, ceteros anteibant, ut ipsos tamquam geminos quosdam stimulos carnis suæ, ne gratiarum magnitudo eum extolleret, accepisse divinitus videretur. Neque enim parcebant, verbis durioribus exagitantes teneram verecundiam ejus, calumniantes etiam bene gesta, signa omnia annihilantes, et hominem mansuetissimum nihilque contradicentem, frequenter usque ad lacrymas improperiis et opprobriis affligentes. Narrare solet venerabilis episcopus Lingonensis Godefridus, sancti Viri et propinquus sanguine, et conversione socius, et ex tunc per omnia individuus comes, primo miraculo, quod per manus ejus fieri vidit, prædictum germanum ejus affuisse Guidonem. Erat enim eis transitus per castrum
d Nantonis *d* in territorio Senonum, et juvenis quidam, cujus pedem fistula occupaverat, prædicti D
Patris tactum, et benedictionem cum multa supplicatione petebat. Signatus autem statim convaluit: et post paucissimos dies regressi per idem oppidum, sanum eum atque incolumem invenerunt. Cæterum sæpedictus beati Viri frater ne ipso quidem poterat compesci miraculo, quo minus increparet eum, et præsumptionis argueret, quod acquieverit tangere hominem: tanta siquidem caritate pro eo sollicitus erat.

X. commemorantur: quibus adde notitiam

52 Circa idem tempus accidit, ut avunculus ejus Galdricus, qui et ipse zelo simili ejus mansuetudinem (sicut prædiximus) duris increpationibus obruebat, gravissimis febribus laboraret. Demum, ingravescente morbo, ipsa doloris magnitudine superatus Abbatem humili obsecratione compellat, ut sui misereatur, et opem sibi ferat, quam ceteris consuevit. At ille, cujus spiritus super mel dulcis, primum leniter breviterque commemorans crebras super hujusmodi objurgationes ipsius, et imponens ei, ne forte hæc diceret tentans eum, persistenti tandem * manum imponit, et febrem abscedere jubet. Nec mora, ad imperium ejus reliquit eum febris, expertum in semetipso, quod in ceteris arguebat. Idem E
quoque Galdricus cum in Clara-valle aliquantos jam perageret annos fervens spiritu et totius boni æmulator, ex hac luce migravit *e*. Qui ante unam fere horam mortis turbatus ad momentum, et toto corpore terribiliter motus infremuit: sed ad pristinam serenitatem reversus, vultu deinceps placidissimo exspiravit. Noluit autem Dominus sollicitum Abbatis animum hujus rei cognitione fraudari. Siquidem post aliquot dies idem Galdricus apparens ei in visu noctis, cum omnia erga sese prospera esse sciscitanti responderet, et in magna sese gratularetur felicitate locatum, demum interrogatus est, quidnam sibi voluerit tam acerba illa in morte tamque repentina commotio. Dicebat autem, quod ea hora duo spiritus nequam velut in puteum horrendæ profunditatis eum præcipitare parassent: unde territus ita contremuit, sed beato Petro accurrente ereptus nihil sensit deinceps læsionis.

* al. tamen

status mortuorum, et opem eis latam.

53 Longum esset cuncta narrare, quæ super his, qui ex hac vita discesserant, et eorum felicitate seu etiam necessitate, divina ei gratia revelare ab ipsis initiis consuevit *f*. Unum tamen
F dixerim, quod ob fratrum commonitionem aliquoties etiam ipse commemorat. Frater quidam bonæ intentionis, sed durioris erga ceteros fratres conversationis, et minus compatiens, quam deberet, in monasterio defunctus est. Post paucos autem dies Viro Dei apparuit vultu lugubri, et habitu miserabili, significans non ad votum sibi cuncta succedere. Interrogatus autem, quid sibi esset, quatuor lacertis * sese traditum querebatur. Ad quod verbum continuo impulsus est, et quasi præcipitanter expulsus a facie Viri Dei. Qui gravius ingemiscens post tergum ejus clamavit: Præcipio tibi in nomine Domini, ut qualiter tecum agatur, in proximo mihi iterum innotescas. Et conversus ad orationem pro eo, et oblationem Hostiæ salutaris, aliquos etiam fratrum, quorum ampliorem noverat sanctitatem, eidem similiter subvenire monebat. Nec vero destitit, donec post paucos dies, sicut præceperat, per aliam revelationem cognita ejus liberatione meruit consolari.

* al. dilaceratis

et alia

54 [Vir reverendissimus Humbertus, Igniacensis *g* postea cœnobii ædificator, et primus pater, in Claravalle tam acriter morbo epilepsiæ laborabat,

A laborabat, ut septies corruens una die, demum etiam cerebro turbato, vix multorum manibus fratrum colligatus in lectulo teneretur. Adveniens autem venerabilis Abbas, et sic inveniens virum, quem pro sua sanctitate speciali venerabatur affectu, repletus est zelo et ait : Quid facimus? Eamus : oremus. Ut autem ingressus oratorium genua flexit, prædictus vir inter manus tenentium obdormivit. Qui sequenti die Dominica, de manu ejus Sacramenta suscipiens, perfectam adeptus est sospitatem, ut nihil umquam deinceps tale pateretur.]

erga vivos prodigia. h

55 Circa hoc tempus *h* in regno Galliæ, et finitimis regionibus fames invaluit : servorum autem suorum horrea Domini benedictio cumulavit. Siquidem usque ad annum illum numquam eis laboris sui annona sufficerat. Sed et tunc quoque post messem collectam, diligenter omnibus supputatis, vix usque ad Pascha sibi eam posse sufficere æstimabant. Cum autem emere vellent, sumptus non invenerunt, quod longe carius solito venderetur. Itaque ipso tempore quadragesimali, pauperum ad eos maxima multitudo confluxit. Quibus erogantes fideliter quod habebant, B Domino benedicente, ex modica illa annona usque ad messem ipsi pariter, et qui superveniebant pauperes, alacriter sustentabantur. Virum pauperem non longe a monasterio habitantem uxor adultera maleficiis cruciabat. Sicut enim ei in ira et furore fuerat comminata, egerat per malignas incantationes, ut miser homo consumptis carnibus nec posset mori, nec vivere sineretur. Sæpius denique et vocis usum, et sensum omnem corporis amittebat, iterumque redibat non ad vitam, sed ad mortem prolixiorem crudeliter revocatus. Adducitur tandem homo ad Virum Dei in monasterio demorantem, et ei tragœdia miserabilis explicatur. Qui vehementer indignans, antiqui hostis malitiam tantum sibi in Christianum hominem usurpasse, vocans duos e fratribus, ante sanctum altare hominem deportari, ibique superposito capiti ejus vasculo Eucharistiam continente, in ipsius Sacramenti virtute, a læsione Christiani jubet dæmonem prohiberi. Factum est, ut præcepit : et miserum hominem post tantos cruciatus fides perfecta perfectæ reddidit sanitati.

C

ANNOTATA.

a *Hinc in Commentario nostro prævio* § LXIII, *num.* 698 *determinatum circiter est tempus, quo Guillelmus, hujus libri auctor, scribere cum cœperit ; ibidem etiam videri potest alia temporis notatio.*

b Josbertum de Firmitate *nominavimus superius ex hoc biographo, quando* § I, *num.* 10 *egimus de nobilitate* S. Bernardi *ex linea materna.*

c Quod est oppidum proximum monasterio *Claravallensi, vulgo* la Ferté sur Aube, *id est,* Firmitas ad Albulam, *et sic distinguitur ab aliis locis synonymis in Gallia.*

d *Locum hunc ita describit Baudrandus* : Castrum Nantonis, Chasteau Landon, urbecula Galliæ in Insula Franciæ et Vastinio agro, prope Fusinum amnem, in colle 2 leucis a Nemosio in meridiem, versus Montargium 4, et 20 a Parisiis etiam in meridiem : crevit autem ex ruinis Vellauduni in viciniis, et a quibusdam recentioribus Castrum Landonis vocatur.

e *In Annalibus Cisterciensibus apud Manriquum obitus ejus innectitur anno Christi* 1124, *ut ibidem cap.* II *licet videre. Locum Viro dedimus inter Prætermissos ad diem* XVII *Februarii.*

A. GUILLELMO.

f *Locum hunc alio supplevimus exemplo in nostro Commentario, quem lector consulat* § XII *a num.* 123 ; *et diximus, gratiam subveniendi defunctis, a sancto Patre in filios derivatam fuisse.*

g *Vir ille insignis pluribus illustratur in Commentario nostro* § VII.

h *In Supplemento seu continuatione Chronici Sigeberti, sub nomine Roberti de Monte edit a, ad annum Domini* 1125 *lego ista* : Fames permaxima grassatur in Gallia, in qua Caroli inclyti marchionis Flandriæ liberalis enituit munificentia, qui innumerabilibus diversis in locis pauperibus quotidiana ministrabat victus stipendia. *Hæccine sit fames illa, de qua loquitur noster biographus, an alia, etiamsi certo mihi non constat; ratio tamen temporis præbet fundamentum suspicandi, non esse opus, ut aliam inquiram. His tamen addi possunt, quæ narrantur in dicto Supplemento ad annum* 1126 : Fames valida ubique, magna multitudine utriusque sexus pereunte.

CAPUT VI. *Alia miracula ; altercatio cum diabolo ; valetudo per Deiparam Sancto reddita ; Guillelmus biographus per eum sanatus.* E

Frater Robertus, ejusdem sancti Viri monachus, et secundum carnem propinquus *a*, in adolescentia sua quorumdam persuasione deceptus, Cluniacum *b* sese contulerat. Venerabilis autem Pater posteaquam aliquamdiu dissimulavit, eumdem fratrem statuit per epistolam revocare *c*. Quo dictante, venerabilis Guilielmus, Rievallis postea monasterii primus abbas *d*, in membrana scribens, eamdem excipiebat epistolam. Erant autem ambo pariter sub dio sedentes : ad dictandum quippe secretius septa monasterii egressi fuerant *e*. Subito autem inopinatus imber erupit, et is qui scribebat (sicut ipso referente didicimus) chartam reponere voluit. Ad quem Pater sanctus, Opus, inquit, Dei est : scribe, ne timeas. Scripsit ergo epistolam in medio imbre sine imbre. Cum enim undique plueret, chartam expositam virtus operuit caritatis, et quæ dictabat epistolam, schedulam quoque pariter conservabat. Et hæc quidem epistola ob tam grande miraculum, in codice epistolarum ejus a fratribus *f* non immerito prima est ordinata.

XI. *Epistola non madefacta ab imbre :* a b c d F f

indigne communicans punitus :

57 Agebatur solennitas quædam præcipua, et frater aliquis, quem pro secreta culpa ab altaris sacri communione suspenderat, notari timens et ruborem non sustinens, ad manum ejus cum ceteris nimium præsumptuosus accessit. Intuitus autem eum, quoniam causa latens erat, repellere hominem noluit, sed intimo corde orabat Deum, ut de tanta præsumptione melius aliquid ordinaret. Itaque sumens homo Eucharistiam, non poterat ad interiora trajicere, et diu multumque conatus cum nullo modo prævaleret, anxius et tremebundus clausam ore servabat. Expleta denique hora orationis sexta, Patrem sanctum traxit in partem, cujus pedibus advolutus, cum multis ei lacrymis quod patiebatur aperuit, et aperto

ore

A. GUILLELMO.

ore ipsam quoque Eucharistiam ostendebat. Increpans autem eum confitentem absolvit, et ex eo sine difficultate recepit Dominica Sacramenta *g*.

muscæ miro modo exstinctæ:

58 In minimis etiam rebus magna per eum novimus contigisse. Venerat aliquando Fusniacum *h*, quæ est abbatia una de primis, quam ipse ædificavit, in Laudunensi territorio. Cumque novi ibidem oratorii dedicatio pararetur, ita illud occupaverat muscarum incredibilis multitudo, ut earum sonitus, improbusque discursus, gravem nimis introeuntibus molestiam generaret. Nullo igitur occurrente remedio, dixit Sanctus, Excommunico eas, et mane omnes pariter mortuas invenerunt. Cumque pavimentum omne operuissent, palis ejicientes eas, ita demum basilicam mundaverunt. Hoc autem tam notum et tam celebre fuit, ut inter vicinos quoque, quorum ad dedicationem maxima multitudo convenit, muscarum Fusniacarum maledictio in parabolam verteretur.

puer osculo sanatus:

59 In eo quoque monasterio, cui Charuslocus *i* nomen est, puerum quemdam, qui incessanter flebat et ejulabat, Vir sanctus osculo sanavit. Cum enim per multos dies sine intermissione plorans, nullam reciperet consolationem, B quod genus morbi medici non ignorant, miserabiliter deficiens tabescebat. Quem seorsum alloquens Pater sanctus monebat, ut suorum confessionem faceret delictorum. Facta autem confessione, subito vultum serenans, petiit a beato Patre sibi osculum dari. Acceptoque osculo pacis ex ore Sancti, in omni protinus pace quievit, et lacrymarum fonte siccato lætus et incolumis est regressus ad propria.

claudus item puer curatus

60 Exeunte aliquando Abbate post fratres reliquos ad laborem, filium claudum ei pater obtulit, supplicans, ut ei manum imponere dignaretur. Excusabat autem se Vir Dei dicens, non se esse illius meriti, a quo talia deberent beneficia postulari : claudis reddere gressum, Apostolicæ esse, non suæ virtutis. Victus tamen patris instantia, signavit puerum, ac dimisit. Qui ex ea hora convaluit, et intra paucos dies ab eodem iterum patre cum multa gratiarum actione reductus, incolumis oblatus est Viro Dei.

milites repente mutati et conversi.

61 Divertit aliquando nobilium cohors militum ad Claram-vallem, ut viderent locum, ac sanctum ejus Abbatem. Prope autem erat sacrum C Quadragesimæ tempus, et illi omnes fere juvenes dediti militiæ seculari, circumibant quærentes execrabiles illas nundinas, quas vulgo tornetas *k* vocant. Cœpit itaque ab eis petere, paucos illos, qui ante Quadragesimam supererant, dies, ne armis interim uterentur. Quibus obstinato animo ejus acquiescere monitis renuentibus, Confido, ait, in Domino, quod ipse mihi dabit inducias, quas negastis. Et accersito fratre, jubet eis cerevisiam propinari, benedicens eam et dicens, ut potionem biberent animarum. Biberunt ergo pariter, quidam tamen inviti præ amore sæculi, metuentes eum, quem postea sunt experti, divinæ virtutis effectum. Ut enim egressi sunt monasterii fores, mutuis sese cœperunt inflammare sermonibus, quia cor eorum ardens erat in eis. Inspirante igitur Deo, et currente velociter verbo ejus, eadem hora reversi, et conversi a viis suis, spirituali militiæ dextras dederunt. Quorum quidam adhuc militant Deo; quidam autem cum eo jam regnant, carnis vinculis absoluti *l*.

ab infantulo apprehensa manus, et osculum eidem datum.

62 Quid autem mirum, quod devotis hunc hominem colit obsequiis major ætas, in cujus devotionem divina virtus ipsam quoque infantiam excitat expertem adhuc rationis, et devotionis ignaram? Norunt multi illustrem juvenem Waltherum de Monte-mirabili *m*, cujus patruus frater Waltherus *n* inter eos, quos prædiximus, milites, sacram in Clara-valle militiam est professus. Hunc ergo Waltherum juniorem, cum adhuc infantulus esset *, et necdum ab ortu suo mensem tertium explevisset, mater sua benedicendum obtulit Viro Dei, gratulabunda et exultans, quod in domo sua hospitem mereretur habere tam sanctum Virum. Cumque Vir Dei, sicut semper et in omni loco facere consueverat, de salute et ædificatione animarum ad circumpositos loqueretur, prædicti mater infantis tenens eum in gremio, sedebat secus pedes ipsius. Accidit autem, ut inter loquendum aliquando manum protenderet : et apprehendere eam conabatur infantulus. Advertitur tandem conatus parvuli, cum sæpius id fecisset : et mirantibus universis datur ei facultas, ut manum possit apprehendere, quam optavit. Tum vero mira admodum reverentia, alteram manum suam supponens, altera tenens eam, tulit ad os suum, et osculatus est eam. Neque id semel tantum, sed toties faciebat, quoties beatam manum tenere permissus est. E

* al. esset, adhuc anniculus sola posse cognoscere ubera cognosceretur mater, etc.

XII. Bernardus ad mortem usque infirmatur; diabolum confundit:

63 Infirmabatur aliquando Homo Dei, et velut rivulus quidam phlegmatis incessanter ab ejus ore fluebat. Unde exhausto corpore usquequaque deficiens, paulo minus ad extrema devenit. Convenerunt itaque filii et amici ejus velut ad exsequias tanti Patris : et ego ipse inter ceteros adfui, quod me quoque ejus dignatio in amicorum numero reputaret. Cumque extremum jam trahere spiritum videretur, in excessu mentis suæ ante tribunal Domini sibi visus est præsentari. Adfuit autem et satan ex adverso improbis eum accusationibus pulsans. Ubi vero ille omnia fuerat prosecutus, et Viro Dei esset pro sua parte dicendum, nil territus aut turbatus, ait : Fateor, non sum dignus ego, nec propriis possum meritis regnum obtinere cælorum. Ceterum duplici jure illud obtinens Dominus meus, hereditate scilicet Patris, et merito passionis; altero ipse contentus, alterum mihi donat, ex cujus dono jure illud mihi vindicans, non confundor. In hoc verbo confusus inimicus, conventus ille solutus, et Homo Dei in se reversus est. Cumque ex hoc magis dissolutionem sui corporis iminere speraret, visio altera longe dissimilis est secuta. F

ex visione discit nondum adesse tempus mortis, et a Deipara sanatur:

64 Siquidem velut in littore quodam positus videbatur sibi navem, quæ se transveheret, exspectare, cumque applicuisset navis ad littus, festinabat ingredi, et illa cedens impingebat in aquam. Usque tertio ita faciens, tandem relicto eo navis ibat, et non revertebatur. Intellexit autem protinus, necdum tempus suæ migrationis adesse. Adhuc tamen crescebat dolor, eo ubique magis molestus, quo minus jam eum spes imminentis exitus solabatur. Contigit autem, advesperascente jam die, ut ceteris fratribus juxta consuetudinem accedentibus ad lectionem collationum, solus Abbas cum duobus fratribus sibi assistentibus remaneret in diversorio, in quo jacebat. Cumque vehementius affligeretur, et supra vires dolor excresceret, advocans alterum e duobus, jubet citius oratum ire. Excusantem denique et dicentem, Non sum ego talis orator; obedientiæ auctoritate compellit. Itum est et oratum ad altaria, quæ in eadem basilica erant tria. Primum

A Primum in honore beatæ Dei Genitricis: duo circumposita in honore beati Laurentii martyris, et beati Benedicti abbatis. Eadem igitur hora adfuit Viro Dei prædicta beata Virgo, duobus illis stipata ministris, beato scilicet Laurentio, et beato Benedicto. Aderant autem in ea serenitate et suavitate, quæ eos decebat, et tam manifeste, ut ex ipso introitu cellulæ, personas quoque discerneret singulorum. Imponentesque ei manus, et loca doloris attactu piissimo lenientes, omnem protinus ægritudinem depulerunt. Siccatus est enim illico phlegmatis rivus, et dolor omnis abscessit.

sicut etiam Guillelmus, hujus Vitæ auctor,

65 Cum autem et ego ægrotarem aliquando in domo nostra, et jam me nimium fatigasset, et attrivisset in longum, nimium se protendens ægritudo; audiens hoc, misit ad me fratrem suum, o virum bonæ memoriæ Gerardum *o*, mandans me venire ad Claram-vallem, spondens me ibi cito aut curandum, aut moriturum. Ego vero quasi divinitus accepta, vel oblata facultate, seu apud eum moriendi, seu aliquamdiu cum eo vivendi, (quorum quid maluerim tunc, ignoro) profectus statim sum illuc, quamvis cum nimio B labore ac dolore. Ubi factum est mihi quod promissum fuerat, et fateor sicut volui. Reddita quippe mihi sanitas est a magna et periculosa infirmitate; sed paulatim vires corporis redierunt. Deus bone, quid mihi boni contulit illa infirmitas, feriæ illæ, vacatio illa, ex parte ad quod * volebam. Nam et cooperabatur necessitati meæ toto illo tempore infirmitatis meæ apud eum infirmitas ejus, qua et ipse tunc temporis detinebatur. Infirmi ergo ambo, tota die de spirituali physica animæ conferebamus; de medicamentis virtutum contra languores vitiorum. Itaque tunc disseruit mihi de Cantico canticorum *p*, p quantum tempus illud infirmitatis meæ permisit, moraliter tantum, intermissis mysteriis Scripturæ illius, quia sic volebam, et sic petieram ab eo, singulisque diebus quæcumque super hoc audiebam, ne mihi effugerent, scripto alligabam, in quantum mihi Deus donabat, et memoria me juvabat. In quo cum benigne, et sine invidia exponeret mihi, et communicaret sententias intelligentiæ, et sensus experientiæ suæ, et multa docere niteretur inexpertum, quæ non nisi experiendo discuntur, etsi intelligere non poteram C adhuc, quæ apponebantur mihi, plus tamen solito intelligere me faciebat, quid ad ea intelligenda deesset mihi. Sed de his huc usque dixisse sufficiat.

** Apud Horstium id quod*

a S. Bernardo.

66 Cum autem instante Dominica, quæ Septuagesima denominatur, vespere sabbati Dominicam ipsam præcedentis, jam tantum convaluissem, ut valerem de lecto per me surgere, et solus exire, et intrare possem, cœpi disponere q de reditu nostro ad fratres nostros *q*. Quod ipse auditum omnino prohibuit, et usque ad Dominicam Quinquagesimæ omnem mihi spem reditus, et conatum interdixit. Acquievi facile, cum, quod præcipiebatur, et voluntas non abnueret, et infirmitas requirere videretur. Cum autem ultra Dominicam illam Septuagesimæ a carnibus, quibus usque ad diem illam, ipso præcipiente et necessitate cogente, vescebar, vellem abstinere; et hoc ipsum prohibuit. Super quo cum nec monenti acquiescerem, nec rogantem audirem, nec obedirem præcipienti, sic vespera illa sabbati ab invicem discessimus, ille tacitus ad Completorium; ego ad lectum. Et, ecce, infirmitatis meæ rabies rediviva, quasi resumptis omnibus viribus pristinis, cum tanta me vehementia et ferocitate invadens corripuit, tantaque malignitate tota nocte illa devastando cruciavit, supra vires, supra virtutem, ut de vita desperans, vix saltem usque ad diem, ut vel semel adhuc loquerer Viro Dei, crederem me victurum. Cumque in dolore illo totam noctem duxissem, summo mane accersitus ille advenit, non tamen afferens mihi, quem solebat, vultum compatientis, sed quasi arguentis. Subridens tamen, Quid, inquit, hodie comeditis? Ego vero, qui jam ipso tacente, hesternam inobedientiam certissime interpretabar causam esse illius afflictionis meæ, Quidquid, inquam, præcipietis. Quiescite ergo, ait, non moriemini modo. Et abiit. Et quid dicam? Confestim et omnis dolor abiit, nisi quod fatigatus nocturno illo dolore meo, tota ipsa die vix de lecto surgere prævalui. Quis enim aut qualis fuit ille dolor? Non recolo similem me aliquando fuisse perpessum. In crastino autem sanus factus sum, et vires recepi. Et paucis interpositis diebus, cum benedictione et gratia bona boni hospitis mei ad propria reversus sum.

A. GUILLELMO.

ANNOTATA. E

a *Sic etiam eum compellat* S. Bernardus *in epistola prima, quæ ipsi est inscripta, num.* 9: Tua tibi conscientia respondeat, cur abieris.., cur me, qui et tibi propinquus carne, et propinquior spiritu sum, deserueris. *Fuit autem Alaydis, Bernardi matris, ex sorore nepos. Vide nostrum Commentarium prævium* § II, *num.* 15.

b Cluniacum, *vulgo Clugny*, pagus *est* Galliæ in Burgundiæ Ducatu, et in agro Matisconensi, cum abbatia percelebri, quæ caput est Ordinis Cluniacensis ab ea dicti, sedet ad fluvium parvum Crosne dictum, 4 leucis distans a Matiscone in occasum Carolias versus sex *etc., sicut observat Baudrandus.*

c *Prima ponitur, ut modo dicebam, inter Bernardinas, et innectitur apud Mabillonium anno circiter* 1119.

d *Manricus ad annum* 1131 *cap.* VII, *num.* 1, *monasterio Rievallensi præfectum fuisse, ac primum invexisse in Angliam, quæ ipsi erat patria, Cisterciense institutum memorat. Et vero natione Anglum exstitisse probat ex epigrammate* F *Nicolai Rievallensis, quod affert. Plura de hoc monasterio apud ipsum legi possunt. Videri etiam potest Chronologia Bernardina mox assignanda, ad dictum annum.*

e *Epistola itaque ista fuit dictata extra* septa monasterii, *notante ad eamdem Mabillonio,* locum, ubi id contigit, prope Claram-vallem, oratoriolo spectabilem esse, ob facti memoriam.

f Et quidem, *sicut notat hic Mabillonius*, ab auctore tertiæ Vitæ, *seu in Fragmentis, quæ vocavimus, Gaufridi, ubi hæc sunt apud eumdem editorem col.* 1277: Exstat adhuc epistola: et ego ipse primam eam constitui in corpore epistolarum, cum audissem tam grande miraculum ab ipsius ore, qui scripsit eam in pluvia sine pluvia.

g *Aliud de SS. Eucharistia exemplum dedimus in Commentario prævio* § X. *a num.* 111.

h *Vide Chronologiam Bernardinam in Commentario prævio* § LIX, *parte* I, *ad an.* 1121. *Manricus ad dictum annum cap.* V *agit de hoc cœnobio, ac de primo ejusdem abbate. Exordium magnum distinctione* 6, *cap.* I *meminit* Fusniacensis

A GUILLELMO. censis ecclesiæ, quæ est una de dignioribus, et magis religione conspicuis filiabus Claraevallis. *Hanc, uti refert Manricus citatus,* Bernardus Præmonstrato substituit, Norberto Patri non multo ante concesso: *de qua re consuli potest Commentarius noster prævius* § IX.

i *Consule Chronologiam Bernardinam ad annum* 1131.

k Tornetas, *Gallice Tournois, quo nomine significantur ludi militares, militaria exercitia, imaginariæ bellorum prolusiones, quæ non ex odio, sed solius exercitii gratia atque virium ostentatione fiebant, sicut videre licet apud Cangium Dissertatione* VI *super Historia S. Ludovici, Galliæ regis, in qua eruditus auctor tractat de origine et usu istarum exercitationum. Quamquam vero cautio adhiberetur, ne ex armis, quibus prolusiones illæ peragebantur, incommoda orirentur, magna tamen sæpe accidisse ostendit e funestis eventibus plurimis, quos refert. Hinc exercitationes istæ sub severissimis pœnis prohibitæ fuerunt a summis Pontificibus; quæ nonnumquam etiam a principibus secularibus interdicebantur, sicut pluribus narrat Cangius: ut* B *mirum non sit, ludos illos hic a nostro biographo nuncupari* execrabiles nundinas, *et a concilio Lateranensi, quod anno* 1179 *habitum fuit,* detestabiles.. nundinas vel ferias, quas vulgo torneamenta vocant, in quibus milites ex condicto venire solent, et ad ostentationem virium suarum et audaciæ temere congrediuntur: unde mortes hominum et animarum pericula sæpe proveniunt.

l *Hujus historiæ meminit Commentarius prævius* § XI *in principio; ubi de tempore; quo accidit; annum vero incertum esse, ibidem dicitur.*

m *Gallice* de Montmirail: *quem Menologio Cisterciensi inserit Manriquez ad diem* XV *Junii: quo videri possunt Prætermissi apud nos. De* Monte mirabili *scribit Hadrianus Valesius in Notitia Galliarum.*

n *Laudatur apud nos inter Prætermissos ad diem* VI *Junii, a mox dicto Manriquez, Buccelino, et Saussayo.*

o *De B. Gerardo, qui Sancti nostri germanus fuit frater, locuti sumus supra* § XXVIII, *num.* 303.

p *De Canticis canticorum a S. Doctore expositis agitur supra* § XXIII.

C q Signiacenses *intelligo: nam olim quidem* S. Theoderici prope Remos *fuerat* abbas; *sed* tunc, *quando ista scribebat, erat* monachus Signiacensis, *ex titulo Vitæ, quam hic damus, præfixo.*

CAPUT VII. *Fama sanctitatis; mira Claravallensium propagatio; spiritus prophetiæ; beneficia divinitus per Sanctum præstita; dignitatum fuga.*

XIII. *Fama sanctitatis, vis trahendi animas. Claravallis celebris ubique.*

Cumque dilectus Deo et hominibus Bernardus in illa valle sua et vicinis civitatibus, et regionibus, quas aliquoties eum invisere domesticæ curæ ratio cogebat, tantis floreret virtutibus et miraculis, cœpit etiam seu communibus Ecclesiæ necessitatibus, seu caritate fratrum, seu obedientia majorum, ad remotas pertrahi regiones, paces desperatas inter dissidentes ecclesias D et principes sæculi reformare; causas humano sensui et consilio interminabiles auxilio Dei pacifice terminare; et virtute potius fidei quam spiritu hujus mundi de multis hujusmodi impossibilibus possibilia faciendo, quasi montes transferendo, magis ac magis in oculis omnium mirabilis et venerabilis apparere. Maxime vero in tantum in eo enitescere cœpit virtus prædicationis, ut dura etiam corda auditorum ad conversionem emolliret, et vix aliquando vacuus domum rediret. Postmodum vero feliciter proficiente et usu sermonis, et exemplo conversationis, rete verbi Dei in manu piscatoris Dei tam copiosas piscium rationalium multitudines cœpit concludere, ut de singulis ejus capturis, navicula domus illius impleri posse videretur. Unde factum est, ut in brevi majori miraculo præ omnibus, quæ in hac vita gessit, miraculis, per unum hominem languidum et seminecem, et tantummodo loqui valentem, obscura usque ad illud tempus illa vallis, et re et nomine Claravallis efficeretur, divinæ cujusdam claritatis lumen quasi de summo quodam apice virtutum diffundens in devexa terrarum. Et ex tunc apud vallem E illam, quæ prius dicebatur Vallis Absinthialis et amara, cœperunt montes stillare dulcedinem. Quæ vacua fuerat et sterilis ab omni bono, cœpit abundare spirituali frumento, et de rore cæli et benedictione Dei in tantum pinguescere omnia deserta ejus, et multiplicata gente magnificare lætitiam, ut impletum in ea videatur, quod olim per Prophetam dictum est ad civitatem Hierusalem: Adhuc, inquit, dicent in auribus tuis filii sterilitatis tuæ: Augustus est locus, fac locum ut habitemus. Et dices in corde tuo: Quis genuit mihi istos? Ego sterilis et non parturiens, et istos quis enutrivit?

68 Jam enim de locis angustioribus Vallis illius, domus claustralis habitationis non sine divinis quibusdam revelationibus translata *a* in locum planiorem et spatiosum, magnificatæ ibi et amplificatæ sunt, et adhuc multitudini inhabitantium ipse locus angustus est. Jam domus Ordinis illius, filiæ domus ipsius citra et ultra alpes et maria, deserta plurima impleverunt, et adhuc sunt et quotidie confluunt, quibus locus quærendus est. Et petuntur undique fratres et mittuntur, cum beatos se æstiment reges gentium et F præsules ecclesiarum, civitates et regiones, quæcumque de domo illa et disciplina Viri Dei meruerint contubernium aliquod adipisci. Quid dico? Ultra homines usque ad barbaras nationes, in quibus naturalis feritas naturam quodammodo exuit humanam, religio hæc profecta est, ubi per eam bestiæ silvæ homines fiunt, et cum hominibus assuetæ conversari, discunt cantare Domino canticum novum. Quapropter piscator Dei, præcipiente Domino, non cessat laxare retia in capturam, et aliis abeuntibus, aliis succedentibus in locum eorum, numquam sanctæ illius congregationis minuitur plenitudo. Hoc usque nunc egerunt, et quotidie agunt mirificæ ejus capturæ Catalaunensis, Remensis, * Maguntinensis, Leodiensis, et aliarum nonnullarum civitatum: Flandriæ quoque et Germaniæ, Italiæ, Aquitaniæ, et aliarum regionum quascumque, quacumque necessitate, contigit aliquando, seu adhuc usque hodie contingit Virum Dei visitare. Cooperante siquidem gratia Spiritus sancti, quocumque vadit, plenus redit, et sua cum plenitudo ubique comitatur *b*.

et in varias regiones propagata. *a*

* *Apud Horstium additur* Parisiacensis *b*

69 Nec

Novit absentia.

69 Nec dimittit suos, quos a se transmittit, sed ubicumque sunt, et ipse semper paterna sollicitudine cum eis est. Et sicut ad locum unde exeunt flumina revertuntur, sic ad ipsum quotidie seu læta seu tristia filiorum suorum. Sæpe etiam sine omni revelatione carnis ac sanguinis, paternæ ejus sollicitudini divinitus innotescit, quid circa aliquos eorum longe a se distantes agatur, si quid eis providendum, si quid in eis emendandum sit, tentationes et excessus eorum, infirmitates et obitus, et quarumlibet sæcularium tribulationum incursus. Nam et pro absentium fratrum certis necessitatibus, præsentibus circa se fratribus sæpe orationem indicit. Nonnumquam etiam morientes in locis aliis ad ipsum per visionem accessisse noscuntur, benedictionem ejus et licentiam postulantes: nimirum hoc agente et obedientia missorum, et caritate mittentis. Veneram aliquando ad eum, et dum loquerer ei, vidi et audivi, quod silere non debeo. Aderat monachus quidam Fusniacensis, continuo ad suos rediturus. Cumque accepto responso super his, pro quibus venerat, jam ab eo egrederetur, in spiritu et virtute Eliæ revocans eum Propheta B Dei, et nomine fratris cujusdam de domo illa præmissa, de occultis quibusdam me audiente mandavit illi, ut ea corrigeret : sin autem, super se judicium Dei in proximo exspectaret. Stupefactus ille, quis hoc ei dixerit, requisivit. Quisquis, inquit, dixerit mihi, tu vade, et dic, quæ ego dico tibi, ne, si dissimulaveris, te quoque involvat par pœna peccati. Mirabar super hoc, sed miranti mihi, in simili penitus causa multo mirabiliora de eo narrata sunt *c*.

Pater sanctus futura prænoscit.

70 Guido namque frater ejus, major natu inter fratres suos, cujus gravitatis et veritatis fuerit vir, omnes sciunt, qui eum scire potuerunt *d*. Hic cum simul aliquando * essemus, et de hujusmodi loqueremur, et quærerem ego ab eo, sicut jucundæ ad amicos collocutionis esse solebat, Fabulæ, inquit, sunt quæ auditis. Cumque suo more et solito studio fraternas virtutes deprimeret, mihi tamen nollet esse molestus. Quæ, inquit, nescio, non dico vobis, sed unum scio et expertus sum, multa ei in oratione revelari. Deinde narravit mihi, quo modo cum primo mellitlua illa spiritualium apum alvearia nova de se examina circumquaque proferre, novasque ex C eis domos Ordinis sui ædificare cœpissent, petente et agente Domino Guillelmo *e* episcopo, in episcopatu Catalaunensi eam, quæ Trium fontium dicitur, construxerunt *f*. Ad quam cum abbatem cum monachis emisissent dominum Rogerium, virum nobilem secundum seculum, sed nobiliorem sanctitate *g*, et viros quosdam similis formæ cum eo, spiritualis Pater filios, quos emisit, non dimisit, sed paterna sollicitudine et pia affectione cum eis erat. Unde cum die quadam soli simul essent Abbas et ipse, cujus hoc relatione didici, et de fratribus ipsis ad alterutrum loquerentur, subito altius suspirans, durius aliquid solito de eis corde suo sibi respondente, Vade, ait fratri suo, ora pro eis : et quidquid de eis ostenderit tibi Deus, refer ad me. Ipse enim gravissima valetudine * ea hora laborans, in lectulo tenebatur. At ille vehementer expavescens, Absit, inquit, non sum qui hoc modo noverim orare, qui hoc merear impetrare. Perseverante tamen eo in sententia, itum est et oratum. Orans ergo quantum prævaluit, pro singulis effudit animam suam : tantaque per singulos in orando perfusus est suavitate conscientiæ, tantaque impetrandi fiducia, et omni gratia spiritualis consolationis, ut in omnibus certa fide exauditum se exsultaret spiritus ejus, exceptis duobus, in quibus oratio titubavit, hæsitavit devotio, fiducia defecit. Quod cum retulisset ad eum, a quo missus erat, ille statim pronuntiavit de illis duobus, quod postea probavit eventus.

* al. alicubi

* i. e. morbo

quemdam mali spiritus instinctu Ordinem petere testatur :

71 Abbas autem Rogerius, et aliqui, qui cum eo erant, ipsi fuerunt, quos Vir Dei aliquando de Catalaunensi traxerat civitate, de quibus, vel in quibus etiam tunc simile quid fuerat factum. Cum enim episcopi gratia Catalaunum frequentaret, rediens aliquando traxit secum multitudinem nobilium et litteratorum, clericorum et laïcorum. Quibus adhuc in domo hospitum demorantibus, dum novellas plantationes cœlestibus rigaret eloquiis, supervenit portarius monachus, nuntians Stephanum de Vitreio magistrum eorum adesse ad renuntiandum seculo, et cum eis commorandum. Quis alius de talis viri adventu non exsultasset, præsertim cum vallis illa hujusmodi frumento non multum adhuc abundaret? Ipse vero, revelante sibi Spiritu sancto, insidias spiritualis nequitiæ, tacitus aliquantulum ingemiscens, erupit in vocem audientibus univer- E sis : Malignus, ait, spiritus huc eum adduxit. Solus venit, solus revertetur *h*. Obstupuere omnes, qui prius audito ejus adventu non se capere poterant præ lætitia. Verumtamen ne pusillos adhuc scandalizaret filios, suscepit hominem ; de perseverantia, aliisque virtutum studiis studiose commonuit; et sciens et prævidens omnia promittentem nihil acturum, cum vere Deum quærentibus et perseveraturis, in cellam novitiorum probandum intromisit. Sed de omnibus, quæ prædixerat, nihil cecidit in terram. Vidit idem Stephanus, sicut confessus est, cum in cella novitiorum adhuc demoraretur, Maurulum quemdam puerum ab oratorio se extrahentem. Ubi novem ferme mensibus degens, novissime tamen defecit, et ut de eo prædictum fuerat, sicut solus venerat, sic solus recessit. Frustrata autem est et versutia inimici, et quem novitiorum paraverat in ruinam, de ipsius potius ruina illi confirmati sunt.

equum fugitivum orando reducit.

72 Priusquam a Catalauno recedamus, cum aliquando Pater sanctus inde rediret, frigore et F vento tam ipse, quam qui cum eo erant, graviter laborabant. Cumque præcedentibus multis, qui tunc forte in comitatu ejus erant, nec præ angustia frigoris ad eum attendentibus, pene solus ipse sequeretur, contigit equum unius de duobus, qui cum eo erant, incaute dimissum evadere, et excurrere per planitiem late patentem. Quem cum apprehendere non possent, et intemperies aëris ad hoc non permitteret vacare diutius, Oremus, inquit. Flexisque genibus in oratione cum fratre, qui cum eo erat, vix adhuc Dominicam poterant orationem explevisse, cum, ecce, equus ille cum omni mansuetudine rediens substitit ante pedes ipsius, et redditus est sessori suo.

XIV. *Discordes conciliat : furibundum sanat, et epilepticam :*

73 Et ut a Catalauno ad Remensem civitatem pertranseamus, contigit aliquando dissentientibus, archiepiscopo, et populo Remensi, ad conciliandos eos adesse Virum Dei. Cumque in palatio ejusdem civitatis cum Josleno Suessionensi episcopo consedisset, et magna Cleri plebisque frequentia repleta domo, de pace tractaretur ; ecce coram omnibus misera mulier filium suum plenum (ut putabatur) dæmone, ei offerens, misericordiam

A. GUILLELMO.

ricordiam precabatur. Siquidem jam ea ipsa die insurgens in ipsam matrem suam, pene eam occiderat, et mutus effectus, et cæcus, et surdus, apertis oculis non videbat, et stupentibus in eo sensibus omnibus, etiam sine intellectu permanebat. Compassus vero miseræ matri, quam maxime sensus doloris illius excruciabat, misero adolescenti blandiens, et piis manibus caput ejus et faciem demulcens, alloqui eum cœpit, et quomodo in matrem suam mittere manus præsumpserit, seiscitari. Ille vero ad se reversus, continuo peccatum suum recognovit, et deinceps emendationem promittens, incolumis restitutus est matri suæ *i*. In monasterio quoque, quod Alpense *k* dicitur, inter ceteros, qui curam requirebant, infirmos, venit ad eum mulier, quæ caduco morbo laborabat. Hæc in ipsa hora cum staret coram eo, a repentino impetu mali illius corruit. Sed apprehensa Vir Domini manu ejus, continuo erexit eam, nec tantum in illa hora, sed perfecte omnino curata est ab infirmitate sua.

ducissam Lotharingiæ convertit; gratiam compunctionis monacho impetrat.

74 Ducissa Lotharingiæ, femina nobilis, sed non tam nobiliter victitans, cum vidisset aliquando in somnis Hominem illum Dei serpentes septem horribiles de utero suo manibus propriis extrahentem: postmodum ad religiose vivendum *l* ejus admonitione conversa, usque hodie se esse, de qua septem dæmonia ejecerit, gloriatur. Novi ego clericum quemdam, Nicolaum nomine, seculo pene desperabiliter deditum, sed per eum de seculo liberatum. Qui cum in Clara-valle monasticæ conversationis habitum et ordinem suscepisset, videns eos, qui de sæculi naufragio illuc confugerant, naufragii sui damna continuis redimere lacrymis, idem ipse facere volens, nec valens præ duritia cordis sui, rogabat eum cum magno cordis dolore, ut impetraret sibi a Deo gratiam lacrymarum. Oravit, tantamque ei et tam continuam impetravit compunctionem cordis cum gratia lacrymarum, ut vix aliquando ultra invenirentur vultus ejus in diversa mutati vel oculi ejus sine lacrymis, etiam cum comederet, cum iret per viam, vel dum cum quolibet loqueretur.

Miracula ejus pene fidem superant: dignitates ecclesiasticas recusat:

75 Tot sunt et tantæ, quas in hunc modum de eo audivimus et vidimus, virtutes, et circa diversas hominum necessitates diversæ opitulationes, ut si quis omnia velit vel verbo pronuntiare vel scripto, fastidiosis incredulitatem, vel incredulis possit generare fastidium. In omnibus autem operibus suis quam purus ei sit oculus intentionis, manifeste denuntiat corpus lucidæ operationis. Summos quippe honores ecclesiasticos, et sæcularium principum favores, quasi dignum eum jugiter persequentes, non jactanter respuendo, sed religiose et rationabiliter declinando, quid in omni operatione sua quæsierit, quid ambierit, manifeste declarat. [Mediolani, Remis, Clero eligente, populo acclamante, in archiepiscopum nominatus est. Catalauni, Lingonis in episcopum; et idipsum in multis jam aliis civitatibus actum fuisset, si consensus ejus aliqua spes esse potuisset *m*.] Cumque dignus esset, ut cogeretur, nescio quo judicio Dei, et singularis reverentia sanctitatis, jam olim apud omnes obtinuit, ne aliquando ad aliquid contra voluntatem suam cogatur. Sed cum hoc modo mundi hujus fugit honorem, omnium honorum non effugit auctoritatem, dignus in conscientiis omnium, qui in timore et amore Dei timeatur et ametur: quo præsente, ubicumque fuerit, nihil contra justitiam audeatur: cui, ubicumque aliquid loquitur, vel agit pro justitia, obediatur.

mira apud omnes valet auctoritate

76 Ejusmodi fultus auctoritate in Ecclesia Dei, cum obedientiæ vel caritatis urget necessitas, nullam refugit incommoditatem laboris sui. Cujus enim voluntati sic detulit, cujus consilio sic se humiliavit omnis tam sæcularis, quam ecclesiasticæ dignitatis altitudo? Reges superbi, principes et tyranni, milites et raptores sic eum timent et reverentur, ut videatur in eis impletum, quod in Euangelio legitur Dominus dixisse discipulis suis: Ecce, inquit, dedi vobis potestatem calcandi super serpentes et scorpiones, et super omnem virtutem inimici, et nihil vobis nocebit. Porro inter spirituales, et ubi spiritualia spiritualiter examinantur, longe ei alia auctoritas est. Sicut enim dicitur per Prophetam de sanctis animalibus, quia cum fieret vox supra firmamentum, quod imminebat capiti eorum, stabant, et submittebant alas suas: sic hodie ubique terrarum spirituales quique, loquente eo seu tractante, stant, cedendo præcedenti, et sensibus ejus vel intelligentiis submittunt sensus, et intelligentias suas. [Testantur hoc scripta ejus, quæ vel ipse scripsit, vel alii scripserunt, sicut ex ore ejus exceperunt.] Tanta ergo Virum illum sanctum usque hodie apud Deum et apud homines, commendant sacrarum insignia virtutum, testimonia circumvallant sanctitatis, charismata sancti Spiritus illustrant; quodque majus his omnibus et difficillimum est in rebus humanis, hæc ei omnia sine invidia adesse videntur. Compescit autem ab eo invidiam, quod omni invidia major est, in quantum nequitia cordis humani hoc sæpe cessat homini invidere, quo non potest adspirare.

etiam sine invidia.

77 Sed et ipse omnem invidiam aut mortificat exemplo humilitatis, aut mutat in melius provocatione caritatis, aut si nequior, aut durior est, obruit pondere auctoritatis. Quis enim tam efficacis et affectuosæ prudentiæ hodie invenitur ad fovendam caritatem, ubi est; ad provocandam, ubi non est? tam, ad quoscumque potest, beneficus, ad omnes benevolus, tantam habens gratiam ad amicos, patientiam ad inimicos? Si tamen ullum aliquando potuit habere inimicum, qui nulli aliquando voluit inimicari. Sicut enim amicitia non nisi duorum est, nec nisi inter duos amicos haberi potest: sic nec inimicitia nisi duorum forsitan inimicorum. Qui enim odit, vel non diligit diligentem se, non tam inimicus, quam iniquus est. Sed qui omnem hominem diligens, nullum aliquaodo inimicum habet virtute sua, nonnumquam tamen est quod patiatur, inimicante sibi gratis iniquitate aliena. Caritas autem, quæ totum eum possidet, patiens est, benigna est; sapientia vincens malitiam, patientia impatientiam, superbiam humilitate.

Finis libri primi.

ANNOTATA.

a *Hujus translationis meminit Commentarius prævius* § XXI, *numero* 231; *et* § LIX, *numero* 646: *ante illam vero non videtur hic Vitæ liber scribi cœpisse. Vide ibidem* § LXIII, *numero* 698.

b *A sancto Patre Ordo Cisterciensis in Suecia fuit propagatus. Consule Commentarium prævium* § XXXIII. *Longum esset commemorare numerosissimam Patris Claravallensis sobolem, et non necessarium; cum hoc argumentum singillatim pertractarint Gaspar Jongelinus in Notitia abbatiarum*

A *rum Ord. Cisterc., et Manricus in Annal.*

c *Quæ hic narrata sunt, tractantur in Commentario prævio* § XII.

d *Notatur in Menologio Cisterciensi apud Henriquez die* XI *Maii.*

e *De hoc præsule plura dedimus in Commentario prævio* § VII, *num.* 77.

f *Monasterium hoc non vaticinio duntaxat, quod mox hic sequitur, sed etiam miraculo fuisse honoratum a* S. Bernardo, *ibidem invenies* § VIII *in principio. Apud Mabillonium in notula marginali hic annectitur fundatio ejus anno* 1118; *situs autem ducatui Barrensi; et apud Jongelinum diœcesi Catalaunensi. Exstat Chronicon Alberici monachi Trium fontium: de quo Commentarius noster prævius meminit* § XV, *num.* 158.

g *Hic fuit primus abbas hujus monasterii, ex Manrico ad annum* 1118, *cap.* III. *Laudatur apud Henriquezium die* XXIII *Aprilis. Videri etiam possunt apud nos Prætermissi ad eumdem diem*

h *Quo tempore exierit e tirocinio vide apud Manricum ad an.* 1115 *in fine.*

i *De Pace inter Remenses composita, et miraculo ea occasione facto legi potest Commentarius prævius* § XII, *num.* 128.

B

k Monasterium Alpense *fuisse aggregatum Cisterciensibus anno* 1136, *ac situm esse in diœcesi Gebennensi, habetur e notula marginali apud Mabillonium hic. Plura de illo Manricus ad eumdem annum cap.* VI, *num.* 3 *et seqq.*

l Nempe in parthenone Tartensi Ord. Cisterc. (tunc prope, nunc intra Divionem) ut patet tum ex tertiæ Vitæ cap. 7, tum ex litteris Matthæi Lotharingiæ ducis, ejus filii, pro eodem parthenone apud Chiffletium *(in Probationibus Diatribæ, supra in Commentario nostro citatæ, pag.* 446, *)* ubi hæc Ducissa ATHELAIDIS *(immo* Atheleidis) appellatur. Vide epistolam 119. *Hæc e Mabillonio hic.*

m *Recusatio infularum, quæ hic aliunde determinate inseritur, confirmatur ex libro* II *Vitæ apud Ernaldum cap.* III, *num.* 110; *ubi additur* Januensis. *Vide etiam Commentarium nostrum prævium* § XVII *et* XX.

præcipue usque modo prodit ad manifestationem: quia plures epistolas idem Sanctus scripsit ad illum, in quibus, quid de eo sentiat, manifeste liquet legentibus illas. Scripsit etiam ad ipsum librum Apologeticum, et alterum de Gratia et Libero arbitrio. Fuit tamen eidem Guillelmo, speciali valentior, generalis causa scribendi; videlicet utilitas totius Ecclesiæ Dei, ne cum absconditur vas plenum thesauro desiradebili, ipse quoque thesaurus pariter abscondatur: unde non immerito conqueritur, qui exponi desiderat, dicens: Thesaurus invisus, et sapientia abscondita, quæ utilitas in utrisque? Exponit iste divitias salutis, thesaurum desiderabilem, ne lateat cum gleba, quod gleba non est, sed pretiosissima margarita. Accidit tamen ei contra desiderium suum, quia sicut ipse in præfatione sua vereri se denuntiarat, præoccupatus morte non explevit quantum animo conceperat stilo mandandum. Itaque qui accedit ad lectionem Operis hujus, facile satis intelliget, a quanta perfectione pius puer et religiosus Bernardus, velut alter Benedictus, primordia conversionis fuerit aggressus, qui et in utero matris significationem * visus est accepisse, de qua concepta sunt præsagia futuræ sanctitatis illius vitæ pariter et doctrinæ. Quid etiam adolescens factus agere cœperit, in præscripto narratur Opere, ac deinceps usque ad virum perfectionis depingitur diligenter, quantum (sicut jam dictum est) licuit optimo pictori, sed præoccupato.

A. GUILLELMO

* *al.* sanctificationem

E

ANNOTATA.

a *Data ad ipsum est epistola* 146 *inter Bernardinas, post quam notantur ista apud Mabillonium de loco, cui Burchardus præfuit:* Balerna Ord. Cisterciensis in diœcesi Vesontionensi condita anno MCXXXVI. Abbas primus Burchardus, cujus censuram habes in fine lib. I de Vita S. Bernardi.

b *Subscriptionem hanc, prout superius edita est, in omnibus non convenire cum ea, quæ exstat apud Surium, colligitur e Commentario nostro prævio* § II, *num.* 20.

C

SUBSCRIPTIO

Operis præcedentis, quam, auctore defuncto, Burchardus abbas Balernensis a *apposuit* b.

Auctoritas et fides Guillelmi laudantur

Præscriptum Opus, quod de vita sanctissimi viri Bernardi Claræ-vallis abbatis conscriptum est a venerabili Guillelmo, pridem sancti Theoderici abbate, sed tunc jam monacho Signiacensis cœnobii (ad quod desiderio solitudinis et quietis sese contulerat) usque ad tempus schismatis adversus Innocentium Papam a Petro Leonis conflati, digestum esse cognoscitur. Fuit autem præfato fideli viro specialis causa scribendi, amicitia et familiaritas, quibus Viro Dei multo tempore conjunctus erat. Unde et tantam apud illum invenerat gratiam, ut vix alter magis intimus inveniretur ad secreta mutuæ dilectionis communicanda, ad spiritualium mysteriorum conferenda colloquia. Cujus familiaritatis gratia ex eo

LIBER SECUNDUS.

F

Auctore Ernaldo * abbate Bonævallis in agro Carnutensi, ex editione Mabillonii col. 1091 et seqq.

* *al.* Arnaldo

PRÆFATIO AUCTORIS.

Biographus suam profitetur tenuitatem ad res tanti Sancti scribendas,

Virorum illustrium gesta nonnulli scriptorum laudibus attollentes, verbis ea solemnibus celebrarunt, quantum excellentis ingenii, et disertæ linguæ potuere conamina. Cumque tractator et Opus junctis complexibus pari sunt fœdere conjugati, et ad propositum thema ordinandum ingenium et eloquentia convenerunt, prospere actum est, et ad quietum tranquillumque portum directo gressu materia digne ordinateque disposita appulit. Ubi vero sublimitas negotii sub imperito artifice naufraga illiditur scopulis, et, succumbente sensus hebetudine, tractatoris lassatur præsumptio, sero de correctione initur consilium: quia

S. BERNARDO.

quia quæ in multos effusa sunt, nec revocari possunt, nec corrigi, et dissonantiam scripti et Operum venustius esset abradi quam emendari. Hæc ergo mecum reputans et revolvens, omnino timeo, ne, sicut ipse multorum imprudentiæ soleo indignari, qui, cum scientia et facundia careant, ad scribendum præcipites, cum se vehementer emunxerint, eliciunt sanguinem: ita et ego, si, quod supra me est aggrediar, meipsum derisioni exponam. Quis enim ego sum, qui ad scribenda gesta sanctissimi viri Bernardi Claræ-vallis abbatis adspirem, qui nostris temporibus singulari religione floruit et doctrina: cujus odor exinanitus universam replevit Ecclesiam: cujus gratia, operante Domino, signis et miraculis declaratur?

ubi præsertim sunt Claravallenses, qui eas possent scribere.

80 Quot in monasterium ejus litteratos viros, quot rhetores, quot philosophos sæculi hujus scholæ miserunt ad conversationem theoricam, et mores divinos? Quæ non ibi floruit disciplina, ubi erant examina magistrorum, et egregii viri exercitato intellectu insignes, qui divinis studiis inhærentes, multis gratiarum auctoramentis invicem seipsos edocent et accendunt? [Quorum B unanimis universitas cantat canticum graduum; et ascendens cum Jacob in summitate scalæ, in decore suo Deum videt radianti corona perspicuum.] Debuerant utique viri illi, quibus nihil in aliqua gratia deest, hunc laborem assumere, et venerabilis Patris insculpere monimenta, ut esset eorum studio delectabilis pagina, quam quasi viventem traderent legendam discipulis et perpes fieret consolatio secus positis reliquiis sacri corporis et sermonis. Sed extrema æmulari, et quæ homines lateant, Claræ-vallis consuevit humilitas, et proferre in publicum aliqua sui indicia viri illi nobiles erubescunt, et quietiores facit eos contemptus et abjectio, quam quælibet oblatio dignitatis, in qua sibi professio humilitatis periclitari videtur. Ob hujusmodi causas sese intra silentii cardines retinentes, magis in sacco eremi, quam in socco * palatii delectantur: nec jam in stilo, sed in cruce gloriam quærunt. In hoc ergo, sicut et in cæteris ejusmodi, negotiorum suorum sarcinas aliis libenter imponunt. Et nunc sublato venerabilis memoriæ Domno Guillelmo, qui ejusdem Viri sancti gloriosa primordia fideliter et devote conscripsit, C ad meam exiguitatem hujus Operis devenit petitio, et imposuit mihi dilectæ Ecclesiæ caritas, ut coquam pulmentum filiis prophetarum. In quo si colocynthidas misenero negligens, superjecta (ut confido) farinula * condiet Elisæus, et excessus insipientiæ, obedientiæ excusabit affectus.

* al. serico

* *Apud Horstium additur* amaritudinem

Caput I. *Pontificatus Innocentii II contra Anacletum a Viro sancto vindicatus; Lotharius imperator repressus.*

Liber II. Cap. I. *Honorio PP. substituitur ab aliis Innocentius; ab aliis Anacletus:* a

Ea tempestate Honorius Papa viam universæ carnis ingressus est *a*. Nec mora, in electione dissidentibus Cardinalibus, et divisa Ecclesia, plures numero, et saniores consilio, vita probabiles, viri virtutum, presbyteri, diaconi, episcopi Innocentium elegerunt, cujus vita et D fama et ætas et scientia digna summo sacerdotio habebatur. At vero pars altera, infames ausus violentia, non ratione, corrobnrans, Petrum Leonis ad hunc apicem adspirantem, fraudulentis machinationibus scorsum et præcipitanter nominavit Anacletum, et ceteris renitentibus ordinavit. Qui vero in parte Catholica erant, electum suum solenniter ordinatum collocarunt in cathedra, et per loca illa, in quibus sessiones habent ex antiqua consuetudine Romani Pontifices, circumduxere, et pro tempore honor debitus Apostolicæ affuit dignitati. Et tunc sane circa Lateranense palatium morabantur, nec erat jam eis tuta in domibus propriis mansio, cum eos acerrime Petri satellites infestarent. Ibi etiam diu resistere non valentes, per confœderatos sibi quosdam ex nobilibus Romanis ad tempus in turribus eorum receptacula habuerunt. Sed nec in eis perseveravit fidelitas. Nam in brevi aut vi, aut formidine temerariæ multitudinis, aut pretio corrupti sunt. Nam Petro tam propria generis virtute, quam adhærentium sibi affinitate multitudo tanta erat, ut fere tota cum civitas sequeretur, vel pecunia, vel commodis obligata. E

hujus potentia, barbaries sacrilega; illius perfugium

82 Congregaverat sane opes innumeras, tam in exactionibus curiæ, quam in legationum negotiationibus, quas ad exspectandas nundinas reservarat. Insuper et paterni census ampla congeries catenus sigillata, modo distributa in populum, ad fas et nefas venalem plebem armaverat. Quibus erogatis, donaria regum in ornamentis Ecclesiæ, ab ipsis evulsit altaribus. Et cum calices frangere, et crucifixos aureos membratim dividere ipsi profani Christiani vel timerent vel erubescerent, Judæos aiunt esse quæsitos, qui sacra vasa et imagines Deo dicatas audacter comminuerent. Igitur quisque pro modo suo secundum majus et minus conducti ad scelus, sacramentis generalibus publice Petro vendiderunt assensum, et in omnem sanguinem manus exposuerunt et arma, et quotidianis congressibus partem, quæ cum Innocentio erat, maledictis insectabantur et gladiis *b*. Habuere igitur servi Dei consilium, et quia vi humana se tueri non poterant, cedere elegerunt. Et procuratis clam navigiis, de ore Leonis, et de manu bestiæ, per Tiberim in Thyrrhenum mare elapsi, prosperis ventis carbasa impellentibus, in portum Pisanum feliciter appulerunt. F [Audito tantorum virorum adventu, et cognita causa, propter quam de Urbe exierant, gratulata est Pisa, quod ad se Romani nominis gloria transferretur, et, illis perpetuæ sibi infamiæ insculpentibus notam, sibi nominis æterni et perennis famæ inscriptio pararetur. Occurrunt ergo honorati et consules, et domini Papæ pedibus advoluti, gratias agunt, quod eos tanto dignos judicasset honore, ut eorum eligeret urbem, quam propria dignaretur illustrare præsentia.

ad Pisanos.

83 Tua est, inquiunt, civitas: nos populus tuus: nostris stipendiis famulamur tibi: immo in usus tuos respublica, quidquid apud se repositum habet, exponet. Nihil duplicitatis invenies in Pisanis: non modo adhærebunt, modo resilient: modo jurabunt, modo juramenta dissolvent. Non inhiat populus iste rapinis domesticis et cædibus intestinis. Non est gens nostra domi audax; nec extra meticulosa Nos nec servi sumus, nec domini: sed concives et fratres, honore invicem prævenientes, non seditiosis ausibus alterutrum provocantes. Domi mansuetudine utimur: fortitudinem

titudinem nostram sæpe extranei experiuntur. Nos, Pœnis subactis, et Balearibus insulis subjugatis, terra marique de piratis et dyscolis triumphantes, reges eorum captivos in vinculis Pisam induximus: de quorum spoliis et varia supellectile in adventu tuo ornantur compita et plateæ; et lætabunda civitas coronatur *c*. Post hujusmodi verba populo obviam procedente, præ innumerabili multitudine vix patebat advenientibus via: sed pedetentim procedentes, desideratam sui copiam prospicientibus per fenestras matronis et virginibus et parvulis Cardinales præbebant, et porrectis hinc inde benedictionibus, usque ad beatæ Mariæ canonicam, dominus Papa cum comitatu suo gloriose deductus, et honorifice susceptus est.]

In synodo Stampensi

84 Præmissi, antequam de urbe egrederetur, a domino Papa in Gallias fuerant nuntii, qui dissensionis et schismatis a Petro facti ordinem Gallicanæ intimarent ecclesiæ, et hortarentur episcopos, ut in ultionem præsumptionis hujus accingerentur, et, damnata parte schismatica, subscriberent unitati. Necdum vero ad plenum tenor operis innotuerat episcopis, nec privatim quisquam commodare præsumpsit consensum, donec collecto Stampis *d* generali conventu, in commune decernerent, quid reciperent, quid damnarent. Neque enim Francia, ceteris regionibus proclivibus ad schismata, aliquando tali factione * fœdata est, nec malignorum acquievit erroribus: nec fabricata est idolum in Ecclesia, venerata in Petri cathedra monstrum. Nec enim talibus in causis principalia aliquando eos terruerunt edicta, aut generalibus utilitatibus privata commoda prætulerunt: nec declinantes in partem, personis detulere, sed causis. Sed si quid oportuit, fortiter persecutionibus obviarunt, nec damna, nec exilia formidarunt. Convocato igitur apud Stampas concilio, abbas sanctus Claravallensis Bernardus, specialiter ab ipso rege Francorum, et præcipuis quibusque pontificibus accersitus, sicut postea fatebatur, non mediocriter pavidus et tremebundus advenit, periculum quippe et pondus negotii non ignorans.

** al. Guiberti vel Burdini susceptione*

summa cum auctoritate Bernardus causam agit Innocentii:

85 In itinere tamen consolatus est eum Deus, ostendens ei in visu noctis ecclesiam magnam concorditer in Dei laudibus concinentem, unde speravit pacem sine dubio proventuram. Ubi vero ad locum ventum est, celebrato prius jejunio, et precibus ad Deum fusis, cum de eodem verbo tractaturi rex et episcopi cum principibus consedissent, unum omnium consilium fuit, una sententia, ut negotium Dei, Dei famulo imponeretur, et ex ore ejus causa tota penderet. Quod ille timens licet et tremens, monitis tamen virorum fidelium acquiescens suscepit, et diligenter prosecutus electionis ordinem, electorum merita, vitam et famam prioris electi, aperuit os suum, et Spiritus sanctus implevit illud. Unus ergo omnium ore locutus, suscipiendum ab omnibus summum Pontificem Innocentium nominavit: et ratum esse omnes pariter acclamarunt *e*. Et decantatis ex more laudibus Deo, obedientiam deinceps polliciti, electioni Innocentii omnes pariter subscripserunt.

honorifice in suscipitur in Galliis et a rege Angliæ:

86 Interea Dominus Papa multis in Pisis, et in Tuscia, et in aliis provinciis potestative dispositis, valefaciens Pisanis, et gratias agens, in Provinciam navigio delatus est: et Burgundiam transiens Aurelianum pervenit: ubi, occurrentibus episcopis, a rege piissimo Francorum Ludovico *f* alacriter et honorifice susceptus est. Inde a Gaufrido Carnotensi episcopo, magnarum virtutum viro, Carnotum deducitur, ubi etiam gloriosus Anglorum rex Henricus *g* ei cum maximo episcoporum et procerum comitatu occurrit. Hunc quoque regem venerabilis Abbas ad eum præmissus adduxit, quem vix persuasit Innocentium recipere, ab episcopis Angliæ penitus dissuasum. Cum enim omnimodis recalcitraret et detractaret, Quid times ait? times peccatum incurrere, si obedias Innocentio? Cogita, inquit, quomodo de aliis peccatis tuis respondeas Deo; istud mihi relinque, in me sit hoc peccatum. Ad quod verbum persuasus rex ille tam potens, extra terram suam Domino Papæ occurrit usque Carnotum. [Multa ibi dicta et facta sunt; multaque ibi sæcularia et ecclesiastica negotia definita.]

expelitur a Germanis; concilium Remense celebrat: defenditur a Sancto contra Lotharium:

87 Reversi interim de Germania Legati Domini Papæ tam episcoporum quam regis assensum et litteras detulerunt, et deprecationem publicam, ut ad eos transiens, suam eis desideratam exhiberet præsentiam. Facile enim persuasi sunt recipere eum, quem jam ceteri recepissent. Sed detinuit eum dilectio et devotio ecclesiæ Gallicanæ; et singuli et omnes visitationem Apostolicam expetebant. Perlustrata igitur Francia, Remis convocavit *h* concilium, in quo multis ad honorem Dei dispositis, regem Ludovicum, vivente Patre, pro Philippo fratre *i* coronavit in regem. In omnibus his Dominus Papa Abbatem a se separari non patiebatur, sed cum Cardinalibus rebus publicis assidebat. Sed et privatim quotquot habebant negotia, Virum Dei secretius consulebant. Ipse vero audita referebat ad Curiam, et oppressis patrocinia exhibebat. Igitur soluto *k* concilio, Leodium Dominus Papa Romanorum regi occurrit. Et honorifice quidem susceptus est, sed velociter obnubilata est illa serenitas. Siquidem importune idem rex institit, tempus habere se reputans opportunum, episcoporum sibi restitui investituras, quas ab ejus prædecessore imperatore Henrico per maximos quidem labores, et multa pericula Romana Ecclesia vendicarat. Ad quod verbum expavere et expalluere Romani, gravius sese apud Leodium arbitrati periculum offendisse, quam declinaverint Romæ. Nec consilium suppetebat: donec murum se opposuit Abbas sanctus. Audacter enim resistens regi, verbum malignum mira libertate redarguit, mira auctoritate compescuit *l*.

Innocentius Claramvallem visitat.

88 Rediens autem Leodio *m*, Claram-vallem Dominus Papa per seipsum voluit visitare. Ubi a pauperibus Christi, non purpura et bysso ornatis, nec cum deauratis Evangeliis occurrentibus, sed pannosis agminibus scopulosam bajulantibus crucem, non tumultuantium classicorum tonitruo, non clamosa jubilatione; sed suppressa modulatione affectuosissime susceptus est. Flebant episcopi, flebat ipse summus Pontifex: et omnes mirabantur congregationis illius gravitatem, quod in tam solemni gaudio oculi omnium humi defixi, nusquam vagabunda curiositate circumferrentur; sed complosis palpebris ipsi neminem viderent, et ab omnibus viderentur. Nihil in ecclesia illa vidit Romanus, quod caperet, nulla ibi supellex eorum sollicitavit aspectum; nihil in oratorio nisi nudos viderunt parietes. Solis moribus poterat inhiare ambitio, nec damnosa poterat esse fratribus hujusmodi præda, cum minui non posset asportata religio. Gaudebant omnes in Domino, et solemnitas non cibis, sed virtutibus agebatur. Panis ibi autopyrus *n* pro simila: pro

careno

A BERNALDO.

careno sapa, pro rhombis olera: pro quibuslibet deliciis legumina ponebantur. Si forte piscis inventus est, Domino Papæ appositus est, et aspectu, non usu in commune profecit.

diaboli turbæ apud Claravallenses elusæ.

89 Invidit diabolus, et servorum Dei gloriam, quos tanti hospitis nobilitabat præsentia, ferre non valens, dum in choro alacriter psallerent et devote, præsentibus etiam nonnullis ex Cardinalibus, qui in auditu et aspectu eorum delectabantur, aliquantos fratrum horribili pavore turbavit. Nam et unus præ ceteris occupatus blasphema quædam verba locutus est, Dicite, inquiens, ego sum Christus; et alii plures territi et tremebundi, ad beati Patris vestigia confugerunt. At ille conversus ad ceteros, Orate, inquit: ac deinceps sub silentio eos, qui turbati videbantur, eduxit, atque compescuit: ut nequissimus ille, qui conventum pietatis transferre conabatur in theatrum, et scholam innocentiæ in derisum, non, ut putabat, existimationem religiosorum hominum corrumpere posset, sed se proderet, et conatus suos experiretur infirmos. Tanta siquidem celeritate omnia sunt sedata, ut personas illas, quæ prope astabant, omnino latuerit, quod acciderat, et malignus hostis B velociter increpatus, non modo scandalum eis, quod parabat, inferre nequiverit, sed nec ad illorum notitiam rem perferre. Factumque est ex eo, ut ampliori sese custodia fratres munirent, et merito et numero, et possessionibus deinceps cresceret Clara-vallis, et multiplicatis Conventibus, fere per omnem latitudinem loci illius dilataretur religio, ipse etiam Abbas sanctus ex tunc amplius solito miraculis clareret et signis.

ANNOTATA.

a *Anno videlicet Christi* 1130, *medio Februario, uti præmissum est in nostro Commentario* § XVI, *num.* 168.

b *Hisce, quæ modo retulit biographus de famoso hoc schismate, elucidandis subserviunt dicta in Commentario prævio* § XVI.

c *Baudrandus de Pisa scribens, Italiæ urbe archiepiscopali*, Sardiniam, *inquit*, insulam e manibus Saracenorum vindicavit, Carthaginem domuit, et Baleares insulas, egregiamque Chri- C stianis orientalibus navavit operam. *Plura elogia de Pisanis exstant apud Leandrum Albertum in Descriptione Italiæ, quæ Coloniæ Agrippinæ edita est anno* 1566, *pag.* 42.

d Stampæ (Estampes) urbs Galliæ oblonga in Belsia.., 14 leucis distans a Lutetia Parisiorum in meridiem Aurelianum versus 20 circiter.., estque partim in Belsia propria, et partim in Hurepœsio tractu, *ex Baudrando.*

e *De auctoritate* S. Bernardi *in concilio Stampensi agit Commentarius* § XVI, *num.* 173.

f *Consuli possunt, quæ de hoc rege ibidem dicuntur* § XIV.

g *Fuit is Henricus, hujus nominis primus, qui suo germano Willelmo II, S. Anselmi persecutori successit anno Christi* 1100.

h *Hujus acta e variis auctoribus habentur apud Labbeum tomo X Conciliorum, non col.* 989, *sicut male impressum est, sed col.* 979 *et seqq.*

i *Videatur noster Commentarius prævius* § XIV.

k *Innocentium PP. ivisse Leodium ante concilium Remense, liquet e Commentario nostro prævio* § XVI, *num.* 171. *Quod autem sanctus Abbas duos in Remensi concilio Sermones recitarit, qui exstant sub ejus nomine, rejicitur ibidem* § XVII, *num.* 184. D

l *De gestis a Viro sancto contra Henricum regem pro jure ecclesiastico, consuli potest idem Commentarius* § XVII. *Quænam acta fuerint pro investituris ab Henrico V, Germaniæ rege, Henrici III imperatoris filio, narrat Baronius ad annum* 1111; *contra illas autem quænam sint gesta, ad annum* 1112. *Henrico prædicto Lotharius successit anno Christi* 1125; *quo videri possunt Baronius et Pagius.*

m *Urbs est episcopalis sub archiepiscopo Coloniensi ad Mosam fluvium, in Belgio fere inserta, sed tamen in Germania, et in Circulo Westphaliæ.*

n PANIS AUTOPYROS, *sicut hic observatur apud Mabillonium,* dicitur is, ex quo nihil neque pollinis, neque furfuris excretum est, quasi totum in se triticum non imminutum habens. Vide Cels. lib. 2, cap. 17. Differt a pane cibario: nam huic bona pars pollinis adempta est, et magna ex parte furfuraceus est. A simila autem differt: nam hæc est medulla farinæ triticeæ; hoc est, ea pars, quæ media est inter pollinem, et secundarium. CARENUM, ex Vincentio Lu- E censi, est vini dulcis cocti genus. SAPA vero (alias vinum ad tertiam decoctum significans) est succus herbarum: unde fortasse Gallice SOUPPE pro jusculo: hic opinor, positum pro zyto seu cervisia vel ptisanna. RHOMBUS, Gallice TURBOS, piscis plani genus. *Quæ autem primo loco notantur de* pane autopyro, *habentur etiam in editione Horstiana.*

CAPUT II. *Præclare gesta in Concilio Pisano; Mediolanenses Ecclesiæ reconciliati; miracula apud eosdem facta.*

II.
Concilio Pisano, quod Innocentius contra Anacletum indixit, Bernardus interest cum honore:

Longas in Galliis facere moras Dominus Papa non potuit, sed sicut cum Lothario rege condixerat, Romam ei occurrit: et vi exercitus in Lateranense palatium deductus est. Multi etiam ex nobilibus Romanis fideles Ecclesiæ, eum honorifice susceperunt. Verum Petrus Leonis non ponens Deum adjutorem suum, sed confœdera- F torum stipatus malitia, in editioribus et tutioribus turribus manens, Lotharii ludificavit virtutem, et interdicens suis congressus publicos, nec sibi securitatis suæ fecit periculum, nec causam conflictus hostibus dedit; sed tamen liberum eorum discursum machinis superioribus et obstaculis variis impedivit. Vitavit etiam obstinatissime Imperatoris colloquium, nec minis nec blandimentis flexus est, nec de statu suo consilium cujuslibet personæ admisit. Relicto igitur Romæ Innocentio, alias Imperator digreditur. Petrus vero post ejus discessum crebros movens per Urbem excursus, fidelium cædibus inhiabat. Intelligens ergo Innocentius Romæ sibi infructuosam eo tempore moram, ne præsentia sua illius bestiæ rabiem efferaret, rursus Pisas revertitur, ibique aggregatis totius Occidentis episcopis, aliisque religiosis viris, magnæ gloriæ synodus celebratur *a*. Adfuit per omnia et consiliis, et judiciis, et definitionibus omnibus sanctus Abbas, impendebaturque ei reverentia ab omnibus, et

A et excubabant ante ejus limina sacerdotes; non quod fastus, sed multitudo communem prohiberet accessum: et aliis egredientibus, alii introibant, ita ut videretur Vir humilis, et nihil sibi de his honoribus arrogans, non esse in parte sollicitudinis, sed in plenitudine potestatis. Actiones concilii longum est prosequi: summa tamen in excommunicatione Petri, et irregressibili fautorum ejus dejectione constitit, et usque hodie hæc sententia perseverat.

quem deinde Mediolanenses studiosissime excipiunt, et ab eo Ecclesiæ reconciliantur: b

91 Soluto concilio, ad reconciliandos Mediolanenses Dominus Papa Abbatem Claræ-vallis, quem multis supplicationibus expetierant, et Guidonem Pisanum, et Matthæum Albanensem *b* episcopum a latere suo direxit, qui schisma per Anselmum in eadem urbe factum abluerent, et ad unitatem Ecclesiæ devios revocarent. Abbas igitur cum prædictis viris, quos a Domino Papa collegas acceperat, addidit consortio et communi consilio virum venerabilem Gaufredum Carnotensem episcopum, cujus innocentiam et sinceritatem in multis probaverat. Etenim visum est Cardinalibus bonum, ut tanto adjutore negotium tanti ponderis fulciretur. Transcenso itaque Apennino, ubi audierunt Mediolanenses Abbatem de- B sideratum suis finibus propinquare, longe a civitate milliaribus septem omnis ei populus obviat: nobiles, ignobiles, equites, pedites, mediocres, pauperes, quasi de civitate migrarent, proprios lares deserunt, et distinctis agminibus incredibili reverentia Virum Dei suscipiunt. Omnes pariter delectantur aspectu, felices se judicant qui possunt frui auditu. Deosculantur pedes ejus universi: et licet hoc ille moleste acciperet, nulla potuit pronos et devotos ratione compescere; nulla interdictione repellere. Vellicabant etiam pilos, quos poterant, de indumentis ejus, et ad morborum remedia, de pannorum laciniis aliquid detrahebant, omnia sancta, quæ ille tetigisset, judicantes, et se tractu eorum vel usu sanctificari. Præcedentes itaque et subsequentes lætabundis acclamationibus applaudebant Abbati, et diu intra agminum spissamenta detentum, tandem solenni reddidere hospitio. Et cum tractatum esset in publico de negotio, propter quod tam Vir Dei, quam Cardinales advenerant, oblita fortitudinis suæ civitas, omni ferocitate deposita, se ita Abbati substravit, ut obedientiæ C eorum non incongrue ille posset aptari Poëtæ versiculus:

Jussa sequi, tam velle mihi, quam posse necesse est.

ibidem dæmones ab obsessis fugat,

92 Pacatis omnibus, reconciliata ecclesia, firmatis inter plebes concordiæ pactionibus, alia cœperunt nasci negotia, et insanienti diabolo, et in quibusdam obsessis corporibus debacchanti, oppositum est Christi vexillum, et, increpante Viro Dei, de possessis atriis, superveniente eminentiori virtute, territa et tremebunda diffugere dæmonia. Ecce nova legatio, non Romanum pragma circumferens, sed divinis legibus fidei pragma allegans, prolatis in medium litteris sanguine Christi conscriptis, et bulla Crucis impressis, quæ figura auctoritate sua terrestria et inferna sibi subdit et curvat. Inaudita est nostris temporibus tanta populi fides, tanta in homine virtus, inter quos religiosa erat contentio, cum signorum gloriam Abbas credulitati eorum, illi vero sanctitati Abbatis adscriberent, et hoc de eo indubitanter sentirent, ut, quidquid a Domino peteret, impetraret. Adducunt igitur ad eum nihil hæsitantes mulierem omnibus notam, quam annis septem immundus vexaverat spiritus: A ERNALDO. et postulant supplices, ut in nomine Domini dæmoni imperet fugam, et mulieri restituat sospitatem. Quæ populi fides non minimam verecundiam Viro Dei ingerebat, et, humilitate magistra, inconsueta experiri non præsumebat, et instante petitione populi erubescebat, si caritati postulantium obstinatius resisteret: et videbatur ei, quod offenderet Deum, et omnipotentiam ejus diffidentia obnubilare videretur, si a fide populi fides propria dissentiret.

et energumenam liberat miro cum populi applausu:

93 Æstuabat igitur secum, et licet signa non fidelibus, sed infidelibus fieri oportere assereret; ausus suos Spiritui sancto committit, et orationi incumbens, cælitus illapsa virtute satanam in spiritu fortitudinis increpat, et fugat, mulieremque reddit incolumem et quietam. Lætantur qui aderant, et levantes manus ad sidera, Deo, qui de excelso eos visitavit, gratias agunt. Auditum est hoc verbum, et percrebuit fama, et repente totam perculit urbem; per ecclesias, per prætoria, et per compita omnia conveniunt undique: de Viro Dei sermo habetur ubique: dicunt publice, nihil ei impossibile esse quod a Domino postulet, et ad preces ejus apertas Dei aures dicunt et credunt, prædicant et affirmant. E Nec possunt aspectu ejus, vel auditu ullo modo satiari. Irruunt alii in præsentiam ejus: alii, donec exeat, pro foribus præstolantur. Cessatum est ab officiis et artibus, tota civitas in hoc spectaculum suspensa manet: concurrunt, postulant benedici: et tetigisse eum, singulis salutare videtur.

celebrans divina mysteria, puellam curat vexatam a diabolo,

94 Tertia die ad ecclesiam S. Ambrosii divina celebraturus mysteria Servus Dei procedit: ubi, exspectante innumera populi multitudine, inter ipsa Missarum solennia, dum clericis canentibus ipse secus altare sederet, puellam ei parvulam offerentes, quam vehementi impetu vexabat diabolus, orant ut misellæ subveniat, et diabolum in ea debacchantem elidat. Audita supplicatione adstantium, et intuitus personam frendentem dentibus et stridentem, ut etiam intuentibus esset horrori, compassus est ætati, et vehementiæ anxietatis ejus condoluit. Patenam igitur calicis, in quo divina celebraturus erat mysteria, accipit, et digitis latice superfuso, orans intra se, et de Domini virtute confidens, ori puellæ salubrem potum applicat, et corpori F ejus stillam medicinalem infundit. Nec mora, quasi ureretur satanas, infusionis illius virtutem ferre non potuit, sed urgente intrinsecus crucis antidoto, festinanter egrediens, vomitu sordidissimo tremebundus erupit. Sic purgata persona, diabolo profugo et confuso, laudes debitas Deo canit ecclesia, et post acclamationes lætabundas alacer populus ibidem, donec divina compleantur mysteria, immobilis perseverat. Sub aspectu itaque omnium incolumis puella a suis domum reducitur, et vix tandem a populo dimissus ad hospitium Vir Dei revertitur.

cujus licentiam apud Mediolanenses etiam reprimit

95 Divino judicio ea tempestate in Mediolano, juxta Esaiæ verbum, pilosi clamabant alter ad alterum, et occurrebant onocentauris dæmonia, et effrenatis decursibus plurimos infestabant: nec erat qui insolentiæ eorum resisteret, cum diu sub Anselmi schismate c, qui Petri fautor C Mediolanensem occupaverat cathedram, sacerdotes gementes, virgines squalidæ, sanctificationes maledictæ, altare pollutum, iram Dei in populum provocassent. At vero in adventu Viri Dei, abdicatis Anselmi præstigiis, et in Sedis Apostolicæ

A. ERNALDO.

Apostolicæ obedientiam sub Innocentio revocata ecclesia, impedita est illa dæmonum licentia, et quotidie dabat locum; et ad preces Viri Dei diffugiebat diabolus: et si quando resistere conabatur, in ipso conflictu succumbens gloriosus vincebatur.

III. *contra malignos spiritus signo crucis.*

96 Inter eos igitur qui vexabantur, mulier grandæva civis Mediolanensis, et honorata quondam matrona, usque ad ecclesiam beati Ambrosii post beatum Virum a multis tracta est: in cujus pectore pluribus annis diabolus sederat, et jam ita suffocaverat eam, ut visu et auditu et verbo privata, frendens dentibus, et linguam in modum promuscidis elephantinæ protendens, monstrum non femina videretur. Sordida ei facies, vultus terribilis, flatus fœtidus, inhabitatoris satanæ colluvia testabantur. Hanc cum aspexisset Vir Dei, novit inhærentem ei et inviscatum * diabolum, nec facile egressurum de domo, quam tanto possederat tempore. Conversus ad populum, cujus innumera aderat multitudo, orare jubet attentius, et clericis et monachis secum juxta altare consistentibus, mulierem ibidem jubet constitui et teneri. Illa vero reluctans, B et vi diabolica, non naturali virtute recalcitrans, non sine aliorum injuria, ipsum Abbatem pede percussit. Quem diaboli ausum mansuete ille contempsit, et ad expulsionem non indignatione iræ, sed pacifica et humili supplicatione Deum invocat adjutorem, et ad immolationem hostiæ salutaris accedit. Quoties tamen eamdem sacram hostiam signat, toties ad mulierem quoque conversus, eodem signo crucis edito spiritum nequam Athleta fortis impugnat.

* *al.* invisceratum

corpore Christi, et sacrificio Missæ mira operatur.

97 Nam et ille malignus, quoties adversus eum signum crucis intenditur, percussum se indicans, acrius sævit, et recalcitrans contra stimulum, quidnam toleret, prodit invitus. Expleta autem oratione Dominica, efficacius hostem aggreditur Vir beatus. Patenæ siquidem calicis sacrum Domini Corpus imponens, et mulieris capiti superponens, talia loquebatur: Adest, inique spiritus, judex tuus, adest summa potestas: jam resiste, si potes. Adest ille, qui pro nostra salute passurus, Nunc, inquit, princeps hujus mundi ejicietur foras. Hoc illud Corpus, quod de corpore Virginis sumptum est, quod in stipite crucis extensum est; quod in tumulo jacuit; quod C de morte surrexit; quod videntibus discipulis ascendit in cælum. In hujus ergo majestatis terribili potestate, tibi, spiritus maligne, præcipio, ut ab hac ancilla ejus egrediens, contingere eam deinceps non præsumas. Cumque eam invitus deserens, et manere ultra non valens, atrocius afflictaret, tam magnam iram, quam modicum tempus habens, rediens Pater sanctus ad altare, fractionem hostiæ salutaris rite complevit, diffundendamque in populum pacem ministro dedit: et confestim pax et salus integra reddita est mulieri. Sic ille nequam, divina mysteria quantæ sint efficientiæ et virtutis, non confessione, sed fuga coactus ostendit. Fugato diabolo mulier, quam in tantorum sartagine tormentorum carnifex pestilens tanto tempore frixerat, mentis suæ compos effecta, redditis cum ratione sensibus, revoluta intra fauces lingua, Deum confessa gratias egit, et intuita curatorem suum, pedibus ejus advoluta est. Ingens per ecclesiam attollitur clamor, omnis ætas jubilat Deo, personant æramenta, benedicitur ab omnibus Deus, excedit venerationem modum, et Servum Dei supra hominem, si dici fas est, liquefacta caritate civitas veneratur.

98 Audiebantur hæc, quæ Mediolani fiebant, et per totam Italiam Viri Dei discurrebat opinio, et divulgabatur ubique, quod surrexisset Propheta magnus, potens in opere et sermone, qui, invocato Christi nomine, et infirmos curaret, et obsessos a dæmonibus liberaret. Maxima quidem ei in curationibus ægritudinum gratia, sed in dæmonibus eliminandis frequentior operatio erat: quia copiosior vexatorum numerus ad experta subsidia concurrebat, et majorum operatio virtutum minores obscurabat effectus. Jam vero præ frequentia populi, qui a mane usque ad vesperam foribus assidebat, oppressionem vulgi præ corporis imbecillitate non ferens, ad fenestras domus procedens, se eis conspiciendum præbebat, et elevata manu benedicebat eis. Panes quoque et aquam devehebant secum, quibus benedictioni ejus suppositis, pro beneficiis ea sacramentalibus referebant. Ex vicinis sane castellis et vicis et urbibus multi confluxerant; et communia tam advenarum quam civium in Mediolano studia erant prosequi Sanctum, expetere beneficium, audire verbum, videre signum: et doctrina et miraculis ultra, quam credibile est, delectabantur.

Nominis, qui celebritas per totam Italiam.

E

Præter puerum dæmoniacum.

99 Aderat inter eos quidam ex suburbanis, qui puerum dæmoniacum illuc advexerat. Qui repente coram omnibus ad signum crucis, quod Vir sanctus edidit, de bajuli sui brachiis ruit, et elisus humi quasi mortuus sine ullo sensu immobilis visus est, neque vox neque halitus erat in eo: tantum circa præcordia exiguus ei supererat vapor. Dant igitur ceteri locum, ut posset procedere, et admitti ad Virum Dei semineeis pueri bajulus; et attonita multitudo tam miserabilis casus præstolabatur eventum. Ingressus igitur ad Virum Dei homo est, et puerum stupidum, nec aliquid sentientem, ante pedes Abbatis exposuit: et ait: Puer iste, Domine Pater, quem ante tuos posui pedes, jam per triennium a dæmonio acerrime vexatus est: et quoties vel ecclesiam ingreditur, et salibus exorcizatis aspergitur, vel signum ei crucis imponitur, vel Euangelium audire compellitur, vel divinis interest sacramentis, offenditur habitator ejus diabolus, et torquetur atrocius. Dumque modo cum ceteris ego pro foribus exspectarem, signum sanctæ crucis figurante te, et extendente in populos manum, sacramentalium signorum virtute exacerbatus diabolus, vehementius solito totus ad pueri vexationem se contulit, et, sicut vides, totum corpus ejus occupans, fere ei etiam vitalem spiritum intercludit. Sed et ipse puer, cum audita esset apud nos gratiæ, quam a Deo accepisti, opinio, ex aliorum curationibus suam sperans salutem, rogavit me, ut eum ad te adducerem. F Obsecro igitur per misericordiam Dei, ut et laboribus meis, qui in ejus custodia operam damnosam et periculosam impendo, et illius miseriæ, quæ tanta est, quantam ipse oculis probas, pio et consueto affectu subvenias, et rabiem dæmonis non usquequaque procedere patiaris. Flebat igitur, et lacrymis ora perfusus præsentes quosque commovit, ut omnes pariter supplicarent.

quem reddit sospitem.

100 Tunc Vir Dei confidere eos in Dei misericordia jubens, baculo, cui innitebatur, collum pueri leniter tangit. Sed et frater ejus Gerardus, volens experiri quæ ab homine dicta fuerant, latenter dorso ejus signum crucis impressit. Cumque prius sine motu et sensu, nec videns, nec audiens, ante pedes Abbatis diu extensus pavimento hæsisset, ad tactum baculi et ad signum crucis infremuit, et turbatus ingemuit. Jubet igitur

A igitur Abbas super proprium lectulum eum poni. At ille quasi ex injuria offensus rejecit se in pavimentum, et stridebat dentibus, et mordebat procuratorem suum, et capillis eorum, qui aderant, manus injiciens, quo poterat conatu se ab eorum manibus abstrahebat, et ab eis vix teneri poterat. Eia, inquit Abbas, ad lectum nostrum eum reducite. Orante itaque Abbate, et fratribus in oratione prostratis, quasi ardentibus paleis, quæ in lecto continebantur, diabolus ureretur, tormenti æstuantis, vi divina propinquante, passionem clamoribus testabatur. Jubet igitur Vir sanctus aquam benedictam in os patientis infundi. Quam ille pressis labiis et dentibus non admittens, vix tandem, cuneo infixo dissolvente pressuram, vellet, nollet, intra fauces et guttur recepit. Confestimque ut penetrans santificatio ad interiora descendit, quasi infuso antidoto vis maligna erupit, et vomitu sordidissimo quasi torrentis impulsu, festina præcipitatione rotatus cum ingenti contumelia dæmon exivit. Repente, qui videbatur mortuus, vivit, et de lecto Abbatis quietus et incolumis surgens, patronumque * suum amplexatus, Deo gratias; Sanus sum, inquit, Gratias agunt omnes communiter Deo, et qui modo flebant, lætantur. Foras clamor effunditur; res intus gesta super tecta solemniter prædicatur; tota ad spectaculum convenit civitas; benedicitur Deus, gaudet populus, in Abbate tanti operis patratore totius plebis requiescit affectus.

al. patratum

varia sanitatum beneficia

101 Febricitantibus multis idem Sanctus manus imponens, et aquam benedictam porrigens ad bibendum, sanitatem obtinuit: aridas manus et membra paralysi dissoluta tangens incolumitati restituit: cæci etiam sub multorum testimonio in eadem civitate ut viderent, imposito signo crucis, a Patre luminum potenter obtinuit. Per idem tempus hospitium Albanensis episcopi *, quem Dominus Papa in eadem legatione sibi collegam dederat, gratia tractandorum negotiorum intraverat: et de his, quæ injuncta fuerant, conferebant: cum repente irruit super eos adolescens, cujus manus arida erat, et retorta ad brachium: et advolutus pedibus ejus suppliciter postulat sanitatem. Ille alias occupatus, benedixit quidem, et abire præcepit, et ne amplius sibi molestiam faceret verbis solito severioribus interdixit. Recedebat ille non consecutus quod quæsierat: cum venerabilis episcopus sub omni celeritate eum regredi jubet, et manu arreptum tradit Abbati. Huic, inquit, qui minime beneficium consecutus, tibi, ut discederet, obedivit, tu ne claudas viscera misericordiæ: quin potius tu obedi, et virtute obedientiæ, me jubente, adstrictus fac quod postulat, largire quod petit; et confidens in ejus virtute, per quem expetit sanitatem, postula et impetrabis, ut et nos de Dei munere, et ille de optata glorietur salute.

* Matthæi

in alios

102 Ad præceptum episcopi Abbas apprehensa pueri manu invocavit Dominum, et exaudivit eum: et signo crucis edito, nervi, qui obriguerant, extensi sunt, et caro, quam assiduus * congelaverat morbus, redeunte sospitate ingenita, mobilis facta est et flexibilis, et dicto citius languidum diu membrum convaluit. Obstupuit episcopus, tam repentinæ virtutis admirans effectum, et ampliori etiam extunc veneratione Virum Dei coluit, et miraculorum illius ipse testis extitit et relator. Compulit autem eum, ut ibidem ea nocte cœnaret. Cujus rei assensum cum magna difficultate obtinuit, ea dumtaxat ratione suasum, quod intolerabilis undique populus exspectaret; nec sine periculo posse egredi videretur. Inter cœnandum vero, paropsidem, in qua Abbas comederat, episcopus ministro familiari servandam tradidit, et præcepit, ut seorsum reconditam, cum omni diligentia custodiret. Elapsis exinde aliquot diebus, episcopus idem febrium vehementi ardore corripitur. Et recordatus Hominis Dei, familiarem jubet accersire ministrum. Discum, inquit, Abbatis, quem tibi nuper tradidi conservandum, huc afferre ne cuncteris. Cumque ille obtulisset allatum, Infunde, inquit, aquam in eo, et panis exiguas buccellas conscinde. Quod cum factum esset, confidens in Domino, et Abbatis precibus se commendans, comedit et bibit, et absque ulla dilatione convaluit.

* al. assidens

a ERNALDO.

confert.

103 Augebatur adventantium numerus, et mirificata opera ad se populos invitabant: nec usquam Viro Dei dabatur requies, dum ex ejus lassitudine alii sibi requiem procurarent. Abeuntibus occurrebant advenientes, et succedebant sibi beneficia mendicantes. Inter quos miles quidam in ulnis suis puellulam ad Virum Dei attulit, quæ ita exosam lucem habebat, ut semper clausis palpebris etiam brachium opponeret oculis, ne aliquo modo aliqua lucis particula se ei ingereret. Avellebantur aliquando opposita brachia violenter, et cum se ei lumen infunderet, clamabat et flebat, et erat ei claritas pro cruciatu, et lux visa quasi aculeos ejus cerebro infigebat. Benedicit infantulæ Vir Dei, et signaculum crucis faciens super eam, tranquilliorem dimittit: et dum domum referretur, ultro aperit oculos, et pedes sine vectore ipsa revertitur. Et ipso in loco mulieri a dæmonio vexatæ multis adstantibus a Patre misericordiarum idem Sanctus obtinuit sanitatem.

ANNOTATA.

a *Quæ in hoc capite dicuntur de hac synodo, et de actis in eadem a Viro sancto, uti et apud Mediolanenses, illustrat noster Commentarius prævius* § XIX. *Legi etiam potest epistola* S. Bernardi *ordine centesima trigesima, in qua Pisanos egregie laudat.*

b *De viris hisce, ac de Gaufredo Carnotensi episcopo, qui statim hic nominatur, breviter quædam notavimus ibidem num.* 209.

c *Consule ibidem dicta* § XX, *num.* 223.

d *Miraculorum, quæ Sanctus fecit, multitudinem quis enumeret? Eorum compendium dabimus in Gloria ejus posthuma.*

CAPUT III. *Dæmoniaci Papiæ et alibi curati; Sanctus in oculis aliorum rebus gestis maximus; in suis minimus; dignitatum despicientia; reditus ad monasterium Claravallense; hoc alio translatum.*

IV. *a*

Jam Papiam *a* advenerat, et fama virtutum adventum ejus præcesserat, et cum debito gaudio

A Ernaldo. Papiam venit S. Bernardus;

dio et apparatu tantæ gloriæ Virum civitas lætabunda suscepit. Et ne diu populi desiderium dilatio suspenderet, qui, sicut Mediolani miracula facta audierat, signum ab eo optabat videre; advenit repente post eum rusticus quidam, qui de Mediolano secutus eum fuerat, uxorem dæmoniacam secum adducens, quam ante pedes ejus, lacrymabili voce intrinsecas protestans anxietates, deposuit. Nec mora, in contumeliam Abbatis, per os miseræ mulieris diabolus locutus est, et irridens Servum Dei, Non, inquit, me de canicula mea hic porrulos edens et brassicas devorans pellet. Multa in hunc modum in Virum Dei jaculabatur convicia, ut blasphemiis provocatus, impatienter ferret opprobria, et confunderetur in præsentia populi, cum indignis se audiret sermonibus lacessiri. Sed Vir Dei astutias ejus intelligens, irrisorem irrisit, et ultionem non ipse expetens, sed ad Deum remittens, ad ecclesiam sancti Syri dæmoniacam duci præcepit. Voluit quippe curationis illius gloriam dare Martyri, et primitias operationum virtuti ejus adscribi. At vero sanctus Syrus ad hospitem suum remisit negotium, nec in ecclesia sua quidpiam sibi deferens, intactum opus reduci voluit ad Abbatem.
B Reducitur igitur mulier ad Abbatis hospitium, garriente per os ejus diabolo, et dicente: Non me Syrulus ejiciet, non expellet Bernardulus. Ad hæc Servus Dei respondit: Nec Syrus, nec te Bernardus ejiciet, sed Dominus Jesus Christus. Et conversus ad orationem, pro salute mulieris Domino supplicabat.

ubi mirum al- versus dæmones

105 Tum vero spiritus nequam, velut priori improbitate mutata, Quam libens, inquit, egrederer ab hac canicula, graviter molestatus in ea, quam libens egrederer! sed non possum. Interrogatus causam; Quia necdum vult magnus Dominus, ait. Cui Sanctus: Et quis est magnus Dominus? Et ille: Jesus Nazarenus. Ad quem rursum Vir Dei: Unde enim Jesum nosti, aut si umquam vidisti eum? Vidi, inquit. Ubinam eum vidisti? In gloria. Et tu in gloria fuisti? Fui quidem. Et quomodo inde existi? Cum Lucifero, inquit, multi cecidimus. Hæc autem omnia voce lugubri per os vetulæ, audientibus omnibus, loquebatur. Respondente autem Abbate sancto, Numquid non in illam redire gloriam velles, et restitui in gaudium pristinum? Rursum
C voce mutata, et miro modo cachinnans, Hoc, inquit, tardatum * est. Et nihil ultra locutus, orante attentius Viro Dei, nequissimus ille victus abscessit, et mulier sibi reddita, quantas potuit gratias egit. Revertitur igitur vir cum muliere, et per totam viam incolumitati ejus congaudens, exspectantibus amicis domui suæ redditur. Lætabantur omnes qui ordinem rei gestæ audierunt: sed repente gaudium vertitur in mœrorem: quia ubi domus suæ limina mulier attigit, rursus eam intrat diabolus, et infestior solito miseram discerpit atrocius.

** al. tardum*

imperium

106 Quid faceret miser maritus, quo se verteret, nesciebat. Cohabitare cum dæmoniaca molestissimum, relinquere impium videbatur. Surgit igitur, et assumpta secum muliere rursum Papiam revertitur. Ubi cum Virum Dei non invenisset, usque Cremonam *b* prosequitur abeuntem. Indicat quid factum sit, et ut gratiam inveniat, lacrymabiliter deprecatur. Nec deest piæ petitioni Abbatis clementia; sed præcipit, ut ecclesiam civitatis illius ingrediatur, [et ante Confessorum corpora] orans exspectet donec ipse sequatur. Itaque memor promissi, circa noctis crepusculum ceteris dormitum euntibus, ipse, D
uno tantum prosequente, ecclesiam ingreditur, et tota nocte illa orationi vacans, obtinuit a Domino quod petebat; et, impetrata mulieri sanitate, jubet eam securam reverti ad propria. Sed cum illa reditum ad se diaboli, sicut jam experta fuerat, formidaret, collo ejus alligari chartulam, hæc verba continentem, præcepit: In nomine Domini nostri Jesu Christi præcipio tibi, dæmon, ne hanc amodo mulierem præsumas contingere. Quod mandatum sic expavit diabolus, ut mulieri regressæ ad propria, numquam deinceps appropinquare præsumpserit.

b

exercet:

107 Erat etiam in eadem civitate dæmoniacus quidam, cujus passio multos ad risum movebat, cum alii, qui severioris animi erant, clementissimo ei compaterentur affectu. Hic ita latrabat, ut, si audires, nec videres personam, canem crederes. Quem sibi exhibitum Vir Dei cum latrantem audisset, ingemuit: qui eo modo latrabat, quo solent percussi vel obruti canes irasci, et ringere * in percussores. Sed et in præsentia Viri Dei anhelans et latrans, acrius solito turbabatur. Increpato itaque diabolo, et in virtute Christi expulso, homini imperat, ut E
loquatur. Purgatus homo intrat ecclesiam, interest sacramentis, crucis signo se munit, audit Euangelia, confitetur et orat, et cetera sanæ mentis officia Deo reddit et consecrat.

** al. fremere*

sicut etiam Mediolani.

108 Cum secundo per Mediolanum eodem anno Pater sanctus transiret, oblata est ei dæmoniaca mulier. Nam eo tempore aberat, quo primum Vir Dei civitatem prædictam sua illustravit præsentia. Hanc possidebat dæmonium, quod modo Italica, modo Ibera * lingua loquebatur; nec satis certum, utrum unus esset bilinguis, an duo, sui quisque sermonis idiomate utens; sed tam proprie modo hæc, modo illa sonabat, ut diceres, hic qui loquitur, Ligur * est; hic Hispanus. Hæc etiam genuum passione, et poplitis timore perturbabatur. Quæ cum ad Virum Dei adducta fuisset, saltu concito scamnum, in quo sedebat, inopinata celeritate transiliit. Reducta et interrogata, quid sibi vellet et saltus, et fuga, et unde ægrotanti et vetulæ tanta virtus et velocitas advenisset; respondit, hanc sibi agilitatem ex præsentia inesse diaboli, ut currentes comprehenderet equos, et eorum dorso sine ullo adminiculo insiliret. Hæc sequenti die dum in F
ecclesia divinis, quæ ille celebrabat, Officiis interesset, crudelissime et durissime coram omnibus vexata est. Compassus Abbas mulieri, jam sæpe in talibus expertus Dei clementiam, imperat diabolo ut recedat. Ille ad imperium Servi Dei tremebundus evanuit: mulier vero non solum a vexatione, sed etiam a nervorum contractione in momento convaluit. Hæc et alia multa intra Alpes constitutus operatus est Vir Dei, et diversa loca perlustrans, benefaciebat iis, qui infirmabantur, illuminando cæcos, erigendo debiles, curando febricitantes, maxime oppressos a diabolo diligentiori studio purgans: et quæ maliguus fœdaverat spiritus pectora, templa Deo acceptabilia consecrabat.

** i. e. Hispanica*

** i. e. Longobardus, vel Insuber*

In rebus tantis demississime se gerit:

109 Plurima autem in eum probabilia et laude digna concurrunt. Alii namque doctrinam, alii mores; alii mirantur miracula. Ego quidem congruum his omnibus honorem defero; sed præ omnibus, quantum in me est, hoc sublimius duco, hoc propensius prædico, quod, cum esset vas electionis, et nomen Christi coram gentibus et regibus ferret intrepidus, cum obedirent ei principes

A principes mundi, et ad nutum ejus in omni natione starent episcopi; cum ipsa Romana Ecclesia singulari privilegio ejus veneraretur consilia, et quasi generali legatione concessa subjecisset ei gentes et regna; cum etiam, quod gloriosius judicatur, facta ejus et verba confirmarentur miraculis : numquam excessit, numquam supra se in mirabilibus ambulavit; sed de se semper humiliter sentiens, venerabilium operum non se auctorem credidit, sed ministrum : et cum esset omnium judicio summus, suo sibi judicio constitit infimus. Soli Deo quidquid fecit adscripsit : immo se nihil boni aut velle aut posse, nisi inspirante et operante Deo, et sensit et dixit. Sed aderat vis divina in tempore accepto, et in die salutis, segregans in Euangelium suum Servum suum, cujus humilitatem respexerat, cujus animam Spiritus sanctus ornaverat : et quia sinceritatem ejus nulla maculabat duplicitas, nec interrumpebat bonum ejus quælibet conspersio falsitatis, in loco suo idem spiritus manebat B immobilis.

carne infirmus, spiritu promptus est, et dignitates respuit:

110 Qui, ut semper splendidior esset et purior, quotidie in fornace probabatur, et, ne quid ei rubiginis obreperet, crebris malleorum ictibus in incude tundebatur, flagellabatur, et arguebatur, non ad pœnam pro crimine, sed ad gloriam pro virtute. Numquam ei defuit stimulus ægritudinis. Et cum sciret virtutem in infirmitate perfici, sufficientem sibi in hoc experiebatur gratiam, quod videret suos omnes quantulumcumque extraordinarios motus lima illius quotidianæ afflictionis abradi. Erat quidem caro infirma, sed spiritus promptus : et quo minus in corpore poterat delectari, amplius delectabatur in Domino; nec aliqua seculi hujus ambitione pulsabatur, qui solis cælestibus inhiabat. Quot ecclesiæ destitutæ pastoribus, eum sibi in episcopum elegerunt? Elegit eum domestica Lingonensis ecclesia, elegit Catalaunensis. Intra Italiam civitas Januensis, et Mediolanum metropolis Ligurum, hunc optaverunt pastorem et magistrum. Remi, nobilissima Franciæ civitas, secundæ Belgicæ provinciæ caput, ejus dominationem ambivit. Omnibus his vocationibus postpositis, non sollicitavit animam ejus honor oblatus; nec motus est pes ejus, ut inclinaret se ad gloriam, nec magis eum delectabat tiara et annulus; quam rastrum et C sarculus.

Claravallensium studium in Patre suo secum retinendo.

111 Petentibus se nec annuens aliquando, nec insolenter aut improbe renuens, dicebat se non esse suum, sed aliorum servitio deputatum. Quæ res cum referretur ad fratres, respondebant : Nos omnibus, quæ possidebamus, venditis, inventam pretiosam margaritam comparavimus, ad patrimonia distracta redire non possumus. Quod si et pretium et appretiatum nobis perierit, et substantiis, et margarita privati fuerimus, exspectationi nostræ male provisum est, si oleo nostro effuso, clausis januis sicut fatui mendicemus. Providerant etiam sibi ex consilio sanctissimi fratres, et Domini Papæ auctoritate muniti erant, ne quis gaudium suum tollere posset ab eis, et aliorum consolatio eis fieret tribulatio, et eorum inopia aliorum plenitudinem cumularet. His aliisque rationibus Servi Dei expugnaverant petitores, et jam divulgatum erat ubique, Abbatem sic statutum in Ecclesia a Deo, sicut in Hebræorum populo Moyses fuit, qui cum non esset pontifex, Aaron tamen unxit et sacravit pontificem; et dispositionibus ejus tota Levitica omni tempore successio paruit.

A ERNALDO V. Ex Italia redux a Claravallensibus suscipitur:

112 Jam Alpes transcenderat c; et descendebant in occursum ejus de summis rupibus pastores, et armentarii, et agreste hominum genus, et conclamabant a longe, benedictionem petentes, et reptabant per fauces montium, regredientes ad caulas suas, colloquentes ad invicem C et gaudentes, quod Sanctum Domini vidissent, et manu ejus super se extensa optatæ benedictionis gratiam accepissent. Tandem Chrysopolin d veniens, usque Lingonas e solenniter deducitur, circa quos fines fratres ei Claravallenses occurrunt : provoluti genibus, surgunt ad oscula, et vicissim ei colloquentes, Claramvallem eum deducunt alacriter. Adsunt fratres congregati in unum, et mira devotione dilectum Patrem suscipiunt. Agitur sine tumultu cum omni gravitate lætitia. Facies quidem purior hilaritatem dissimulare non poterat, sed castigatus actionum et locutionum modus, metas proprias non transgrediebatur, et cohibebant se affectiones ipsæ, ne quid agerent, in quo dissolutionis nota religionis maturitatem offenderet. In tanta Abbatis mora nihil in Claravalle potuit diabolus texere, nihil interim rubiginis sinceris affricuit mentibus; nec in aliqua parte domus Dei, supra petram fundata, E mota est. Ita opus suum Servus Dei absens corpore, præsens spiritu, orationum instantia munierat et solidarat, ut nec rima aliqua in tantis constructionibus hiscere videretur.

apud quos, ipso absente vigebat religiosa disciplina:

113 Nullæ in adventum ejus lites servatæ sunt : non odia nutrita in præsentia judicis eruperunt. Nihil juniores adversus priores de austeritate vel duritia, nihil priores adversus juniores de dissolutione aliqua vel remissione causati sunt. Integer universorum status, concors societas, vera unitas; omnes unius moris in domo Dei, in pace et sanctimonia inventi sunt, ascendentes scalam Jacob, et festinantes ad intuitum Dei, cujus delectabilis aspectus in superioribus eminebat. Abbas itaque non immemor ejus, qui ait : Videbam satanam sicut fulgur cadentem de cælo; eo humilior erat, et subjectior Deo, quo intelligebat desideriis suis Deum adesse propitium. Nec de hoc in se gloriabatur, quod subjiciebantur ei dæmonia, quin potius in Domino gaudebat, quod nomina fratrum suorum scripta videbat in cælo, quorum unanimitas immaculatam se ab hoc sæculo custodiret. F

consilium de monasterio in locum ampliorem transferendo non probat:

114 Aderant ei in consiliis venerabiles fratres sui; aderat Godefridus Prior ejusdem loci, propinquus ejus in carne et spiritu, vir sapiens et constans, qui etiam religionis et prudentiæ merito postea f in ecclesia Lingonensi factus episcopus, et sanctitatis formam retinens, et dignitatis, in qua est honorem non minuens, usque hodie g ingrediens et egrediens laudabiliter perseverat. Hic ergo atque alii plures viri providi, et de communi utilitate solliciti, Virum Dei, cujus conversatio in cælis erat, aliquando descendere compellebant, et indicabant ei quæ domus necessitas exigebat. Insinuant itaque ei, locum angustum et incommodum, in quo consederant, nec capacem tantæ multitudinis : et cum quotidie catervatim adventantium numerus augeretur, non posse eos intra constructas recipi officinas, et vix oratorium solis sufficere monachis. Addunt etiam, se considerasse inferius aptam planitiem, et opportunitatem fluminis, quod infra illabitur, ibique locum esse spatiosum ad omnes monasterii necessitates, ad prata, ad colonias, ad virgulta et vineas : et, si sylvæ videatur deesse clausura, facile hoc parietibus lapideis, quorum

A. ERNALDO

rum ingens ibi copia est, posse suppleri. In primis Vir Dei non acquievit consilio. Videtis, inquit, quia multis expensis et sudoribus jam domus lapideæ *h* consummatæ sunt, aquæductus cum maximis sumptibus per singulas officinas traducti. Si hæc omnia confregerimus, poterunt homines sæculi male de nobis sentire, quod aut leves sumus et mutabiles, aut nimiæ, quas tamen non habemus, divitiæ nos faciunt insanire. Cumque certissimum vobis sit, penes nos non esse pecunias, verbo euangelico vobis dico, quia ædificaturo turrim, futuri operis necesse est supputare expensas : alioquin cum cœperit, et defecerit, dicetur : Hic homo fatuus cœpit ædificare, et non potuit consummare.

sed eidem deinde consentit.

115 Ad hæc fratres respondent : Si consummatis iis, quæ ad monasterium pertinent, habitatores cessasset mittere Deus, stare posset sententia, et cessandum ab operibus rationabilis esset censura. Nunc vero cum quotidie gregem suum Deus multiplicet, aut repellendi sunt quos mittit, aut providenda mansio, in qua suscipiantur. Nec dubium est, qui parat mansores, quin præparet mansiones. Absit autem, ut pro diffi-
B dentia sumptuum confusionis hujus incurramus discrimina. Audiens hæc Abbas, fide et caritate eorum delectatus est, et aliquando tandem consiliis acquievit; plurimis tamen prius super hoc ad Deum precibus fusis, nonnullis quoque revelationibus præostensis. Gavisi sunt fratres, ubi effusum est verbum in publicum.

Theobaldo et aliis sumptus suppeditantibus.

116 Audivit hoc sanctæ memoriæ *i* nobilissimus princeps Theobaldus, et multa in sumptus dedit, et ampliora spopondit subsidia. Audierunt episcopi regionum, et viri inclyti, et negotiatores terræ, et hilari animo sine exactore ultro ad opus Dei copiosa contulere suffragia. Abundantibus sumptibus, conductis festinanter operariis, ipsi fratres per omnia incumbebant operibus : alii cædebant ligna [alii lapides conquadrabant, alii muros struebant] *k* alii diffusis limitibus partiebantur fluvium, et extollebant saltus aquarum ad molas : sed et fullones, et pistores, et coriarii, et fabri, aliique artifices, congruas aptabant suis operibus machinas, ut scaturiret et prodiret, ubicumque opportunum esset, in omni domo subterraneis canalibus deductus rivus ultro ebulliens : et demum congruis ministeriis
C per omnes officinas expletis, purgata domo, ad cardinalem alveum reverterentur, quæ diffusæ fuerant aquæ, et flumini propriam redderent quantitatem. Inopinata celeritate consummati sunt muri, totum monasterii ambitum spatiosissime complectentes. Surrexit domus, et quasi animam viventem atque motabilem haberet, nuper nata ecclesia, in brevi profecit et crevit.

ANNOTATA.

a Papia, *al.* Ticinum, *urbs est Longobardiæ præclara in Ducatu Mediolanensi.*

b Cremona, *notissima Italiæ urbs est in eodem Ducatu Mediolanensi.*

c *De anno, quo Sanctus ad suos Claravallenses rediit ex Italia, consule Commentarium prævium* § XXI.

d Chrysopolis, *quæ aliter* Vesontio *dicitur, vulgo Besançon, urbs est Galliæ archiepiscopalis in Ducatu Burgundiæ.*

e *Urbs est Galliæ, vulgo Langres, in Campania provincia, ad fontes Matronæ fluvii.*

f *Ad infulas fuit evectus anno* 1139; *eas dimisit, ac suam Claramvallem repetiit anno* 1161, D *vel* 1163 : *obiit anno* 1164, *vel, ut alibi notatur,* circa annum Domini MCLXV, *ex Gallia Christiana tom. IV, col.* 581 *editionis novissimæ. Consule etiam Commentarium prævium* § XXVIII.

g *Ex notis characteristicis chronologicis, ad litteram* f *proxime præcedentem signatis, eruimus, Ernaldum hæc non scripsisse ante annum* 1139, *nec post annum circiter* 1165.

h *Al.* domus ista parata est, sublimis est ecclesia, domus lapideæ etc. *ex Codice Corbeiensi apud Mabillonium hic.*

i *Adisis Commentarium nostrum prævium* § XLIX *in fine.*

k Hæc, *uti habet notula marginalis apud Mabillonium,* ex Ms. Corb.

CAPUT IV. *Schisma Aquitaniæ compositum; mulier ab incubo dæmone mirabiliter liberata; Cantica Canticorum explanata.* E

VI. Gulielmus princeps Aquit. fovet schisma, ut et Engolismensis ep.

Laborabat ea tempestate *a* sub schismaticorum oppressione tota Burdegalensis *b* ecclesia : et non erat in Aquitania, qui posset resistere principi, cujus animum induraverat Deus : qui, annuente Gerardo Engolismensi episcopo *c*, et instillante in cor ejus dissensionis semina, factus est schismatis defensor et auctor. Quicumque susceptioni Petri Leonis non subscribebant, persecutionibus expositi, alii damnis, alii proscriptionibus mulctabantur : alii a sedibus propriis pulsi exsulare compellebantur. Sibilabat in auribus Comitis illius crebris persuasionibus * quasi serpens antiquus veterator ille, quo diu in partibus illis Sedis Apostolicæ fuerat Legatus, et nunc a magistratu tanto dejectus, non poterat se pati suæ solius ecclesiæ episcopum, qui se viderat totius Aquitaniæ principem et magistrum. Erubescebat enim ad primam domum redire, cujus potentatui et Turonica, et Burdegalensis, et Auxiensis provinciæ subjectæ fuerant, et quid- F quid a collibus Iberorum *d* usque ad Ligerim *e* complectitur et claudit Oceanus, paruerat ejus imperio. Consuetus igitur prædari provincias, et sub titulo justitiæ de causis emergentibus facere quæstum, infinitas aggregavit pecunias, quæ sibi erant in idolum, et in apostasiæ simulacrum. Videns itaque periisse sibi exactionum auctoritatem, et solam domum, quæ nuper multis stipata clamoribus, jam carebat ærariis; impatienter ferens, quod manus ejus non implerentur muneribus; homo serpentinæ astutiæ, festinato ad Petrum Leonis misit, ut ei legationem concederet, et ipse ei fidelitate jurata obediret; insuper et principem terræ, et quoscumque posset, ad ejus imperium inclinaret. Gavisus homo perditionis, quia locum, in quo dilataret malitiam suam, se invenisse putavit, cito annuit; et libenter ei etiam in adstipulationem erroris Gilonem Tusculanum Cardinalem episcopum *f*, qui solus de Romanis cum Petro Portuensi episcopo *g* ei adhæserat, celeriter delegavit.

* *al.* suggestionibus

qui illum corrumpit, et sibi concilial.

118 Porro Gerardus ipse, qui prius se mutilatum dolebat, resumpsit cornua, et deinceps cœpit securior et audacior apparere. Nam et quod ante

ante non fecerat, publice procedebat mitratus, ut ipsa sacri officii insignia ampliorem ei reverentiam in populos vindicarent. Aggreditur ergo Comitem multis pecuniis, invadit animam ejus rationibus venenatis, et hominem promptum seducit facile et corrumpit. In primis ab urbe Pictavensi Guilielmus episcopus *h*, vir honestus, homo Catholicus, in societate et defensione universalis Ecclesiæ stabilis, violenter expellitur, et a Gerardo et Cardinale adjutore suo *i*, quia Petrum abdicabat, damnatur. Erant et aliæ familiares causæ, pro quibus ei a multo tempore Comes infensus, data occasione, libentissime eum persequitur et abjurat. Visum est autem tam Gerardo quam Comiti, ut ad confirmationem partis suæ, sine mora Pictavi crearent episcopum. Et iuvenerunt hominem ambitiosum *k*, nobilem quidem genere, sed degenerem fide : quem, ut genus suum cum eo in causa ponerent, quibusdam ex clericis consentientibus, elegerunt : et profanas ei imponentes manus, execrabile caput ejus non tam unxerunt, quam contaminaverunt. Simile huic monstrum in Lemovicensi ecclesia instruxerunt Ramnulfum quemdam Doratensem abbatem *l*, quem non multo post ultio divina secuta est : cadens enim resupinus de equo in via plana, uno tantum lapide ultore, qui ad hoc ibi erat relictus, infixu capiti ejus, et quassato cerebro exspiravit.

Carnotensis ep. Ecclesiæ succurrit, assumpto Bernardo : qui mulierem,

119 Audiens hæc et hujusmodi vir venerabilis Gaufredus Carnotensis episcopus, cui a Papa Innocentio Aquitaniæ legatio fuerat commendata, vehementer indoluit, et succurrendum periclitanti Ecclesiæ postpositis aliis negotiis, sine ulla dilatione decrevit. Abbatem igitur Claræ-vallensem petit et obsecrat, ut sibi ad tanta mala eliminanda succurrat. Assensit Vir Dei, et se in proximo congregationem monachorum in Britanniam, in locum, quem juxta Nannetum *m* Comitissa Ermengardis *n* paraverat, ducturum intimat; et promittit, disposita illa domo secundum genus et species suas, se cum eo in Aquitaniam profecturum. Ibant igitur simul, et, ne multis ambagibus utar, simul Nannetum venerunt. Erat autem in regione illa misera mulier, quæ a quodam petulante diabolo vexabatur. [Apparuit autem ei lascivus ille diabolus in specie militis, valde pulcri aspectu, et in amorem suum intus suggestione latenti, extra locutione blandienti animum ejus fallaciter inclinavit. Cumque mulieris assensum obtinuisset, expansis brachiis, pedes ejus super una manuum suarum posuit; altera vero manu caput ejus operuit, sibique eam fœderis hujus signo dotavit. *] Habebat autem illa virum strenuum militem; sed hujus tam execrabilis commercii prorsus ignarum. Abutebatur ergo ea, etiam in eodem lecto cubante marito, invisibiliter impurissimus ille adulter, et incredibili vexabat libidine.

** al. desponsavit*

fœdum habentem cum diabolo commercium,

120 Sex annis tantum latuit malum, nec detexit mulier perdita tanti criminis probrum. Septimo vero anno confusa est in scipsa, et expavit, tum propter colluvionem tam continuæ turpitudinis, tum propter timorem Dei, cujus judicio singulis momentis timebat intercipi et damnari. Confugit ad sacerdotes, et piaculum confitetur. Peragrat loca sancta, et Sanctorum implorat suffragia : sed nulla ei confessio, nulla oratio, nulla eleemosynarum largitio suffragatur. Quotidie, ut prius, et importunius a dæmone infestatur. Denique in publicum tantum scelus effusum est. Quo audito et cognito, maritus ejus contubernium execratur. Interea ad locum prædictum Vir Dei cum comitatu suo advenerat : cujus ut audivit adventum infelix mulier, se ad pedes ejus tremebunda projecit. Aperit ei lacrymis perfusa passionem horribilem, et ludificationem inveteratam; et quod nihil ei profecissent, quæcumque fecisset sibi a presbyteris imperata. Addidit, sibi ab oppressore suo adventum ejus prædictum, et minaciter ei interdictum, ne ante ejus veniret præsentiam, quia nihil ei prodesset, et ipse, recedente Abbate, qui fuerat amator, crudelissimus ei fieret persecutor. Audiens hæc Vir Dei, blandis verbis consolatur mulierem; et de cælo promittens auxilium, præcipit, ut die altera, jam enim nox instabat, confidens in Domino revertatur. Reversa mane, cum Viro Dei blasphemias et minas, quas eadem nocte ab incubo suo audierat, retulisset; Ne cures, inquit Vir Dei, minas ejus; sed tolle baculum hunc nostrum; et pone in lectulo tuo; et, si quid potest, agat.

S. ERNALDO

liberat.

121 Egit mulier quod jussum fuerat, et recubans in lectulo suo, signo crucis munita, juxta se baculum ponit. Adest ille continuo; sed nec ad consuetum opus, nec ad ipsum cubile præsumit accedere : minatur tamen acerrime, quod, discedente Viro Dei, ipse in ejus supplicia reverteretur. Instabat dies Dominica, et voluit Vir Dei per edictum episcopi populum in ecclesiam accersiri. Cumque ipsa die maximus populus ad ecclesiam convenisset, inter Missarum solemnia comitantibus episcopis, Gaufredo Carnotensi, et Brictio *o* Nannetensi, ipse ad ambonem conscendit, et, ut omnes, qui in ecclesia erant, accensas candelas in manibus teneant, locuturus edicit. Quod et ipse cum episcopis et clericis faciens, inauditos diaboli ausus publice aperit, et fornicatorem spiritum, qui in tam horrenda inquinamenta, etiam contra naturam suam, exarserat, cum omnium fidelium, qui aderant, subscriptione anathematizat, et auctoritate Christi tam ad illam, quam ad omnes mulieres deinceps interdicit accessum. Extinctis itaque sacramentalibus illis luminibus, extincta est deinceps tota virtus diaboli, et mulieri post confessionem communicanti, numquam postea apparuit inimicus, sed irregressibiliter eliminatus aufugit.

Intrat Aquitaniam cum Suessionensi episcopo ad componendum schisma.

122 His itaque patratis, simul Abbas et Legatus ingrediuntur Aquitaniam. Interim Gerardus assensu Comitis, Burdegalensem archiepiscopatum occupaverat, et simul Burdegalensem et Engolismensem detinebat ecclesiam. Sed effluentibus pecuniis, quas in assentatorum manus injecerat, et magis ac magis cognita veritate; jam defluebant ab eo subsidia principum, et perfidiæ ejus timebant existere defensores. Morabatur itaque in locis illis, in quibus securiorem se putabat, nec jam facile publicis sese conventibus præsentabat. Ut enim prius gesta breviter repetamus, ubi primum cœpit audiri, quid adversus Ecclesiam Dei Gerardus ille machinaretur, ab Innocentio Papa adhuc in Galliis demorante missi sunt Abbas noster Claravallensis, et Joslenus venerabilis episcopus Suessionensis, et Pictavim usque venerunt, ut tam ipsum quam prædictum principem convenirent. At ille, jam eodem principe persuaso, impudenter in Ecclesiam Catholicam, a qua se præcidebat, convicia cœpit jaculari, et pollicitam prius Innocentio subtrahere obedientiam. Anacletum suum electum digniorem *; et quicumque ei non obedirent, erroneos et acephalos nominare.

** al. dignius*

123 Unde-

A ERNALDO. Impietas Decani punitur terribili vindicta.

123 Unde factum est, ut animati et armati in insaniam clerici, publice ex ea die persecutionem Catholicis intentarent. Prius tamen, quam ab unitate seipsus taliter præcidissent, obtulerat Abbas sanctus in eorum ecclesia Sacrificium Deo. Post cujus discessum, Decanus ejusdem ecclesiæ altare, in quo divina mysteria celebrarat, impie quidem, sed non impune confregit. Siquidem post breve tempus percussus a Deo, cum spiritum exhalaret, domum, in qua moriebatur, plenam vidit dæmonibus, et se a dæmonio jugulari clamitans, cultellum a circumstantibus postulabat, quem immergeret gutturi suo, ut extracto dæmone viveret. Sed diabolus, cui datus erat, cum inter hæc verba exstinxit, et pestilentem animam in infernum demersit. Archipresbyter quoque, qui Petri invasoris Pictavensis ecclesiæ synodum denuntiabat, coram ipsis, quos ad conventum perfidiæ invitabat, a diabolo correptus est. Sed et in alios multos, qui in schismate illo ferventiores extiterant, manus divina manifestam exercuerat ultionem. Propter hæc et alia hujusmodi, ante homines confundi cœperat Gerardus, et timens opponi sibi,
B quæ negari non poterant, conventus publicos evitabat.

Comitem Aquitaniæ episcopis acerrime infensum.

124 Significatum est interim Comiti per viros illustres, qui ad eum securius audebant accedere, quod Abbas Claræ-vallensis, et episcopus Carnotensis, aliique episcopi, et religiosi viri colloquium ejus expeterent, quorum etiam studium esset, ut secum de pace Ecclesiæ, et de malo removendo tractarent. Persuasumque est illi, ne tantorum virorum devitaret colloquium: quia poterat fieri, ut, communicato cum eis consilio, facile esset, quod modo putabatur difficile: et quod videbatur impossibile, repentino proventu possibile redderetur. Itaque apud Partiniacum *p* hinc inde conveniunt, et in primis de divisione Ecclesiæ, et de scissuræ obstinatione, quæ infra Alpes in sola Aquitania, quasi nebulæ corruptela consederat, multis modis et rationibus a servis Dei Comiti intimatum est, quod Ecclesia una est, et quidquid extra eam est, quasi extra arcam, judicio Dei necesse est interire et dilui. Adducta quoque exempla Dathan et Abiron, quos pro reatu schismatis terra vivos absorbuit, nec tanto malo vindictam Dei
C aliquando defuisse monstratum est. His auditis Comes ex parte sano usus consilio, respondit, se in obedientiam Innocentii Papæ posse dare consensum, sed in restitutionem episcoporum, quos de sedibus suis expulerat, nulla ratione induci, quoniam implacabiliter eum offenderant: et juraverat, se eorum pacem nullo tempore suscepturum. Diu per internuntios protractus est sermo, et dum vicissim verbis se mutuo occupant, Vir Dei efficaciora arma corripiens, ad altare sanctum oblaturus et supplicaturus accedit. Intraverant ecclesiam, quibus licebat divinis interesse mysteriis, Comes sustinebat pro foribus.

mirabiliter Vir sanctus

125 Peractis igitur consecrationibus, et pace data et diffusa in populum, Vir Dei jam non se agens ut hominem, Corpus Domini super patenam ponit, et secum tollit, atque ignea facie, et flammeis oculis, non supplicans, sed minax foras egreditur, et verbis terribilibus aggreditur Ducem: Rogavimus te, inquit, et sprevisti nos: supplicavit tibi in altero, quem jam tecum habuimus, conventu, servorum Dei ante te adunata multitudo, et contempsisti. Ecce, ad te processit Filius Virginis, qui est caput et Dominus Ecclesiæ, quam tu persequeris. Adest judex D
tuus, in cujus nomine omne genu curvatur, cælestium, terrestrium, et infernorum. Adest judex tuus, in cujus manus illa anima tua deveniet. Numquid et ipsum spernes? Numquid et ipsum, sicut servos ejus contemnes? Lacrymabantur universi, qui aderant, et orationibus intenti præstolabantur exitum rei: et omnium suspensa exspectatio, nescio quid divinum fieri cælitus exspectabat. Videns Comes abbatem in spiritu vehementi procedentem, et sacratissimum Domini Corpus ferentem in manibus, expavit et diriguit, membrisque tremebundis metu, et dissolutis, quasi amens solo provolvitur. Elevatus a militibus rursum in faciem ruit, ne quippiam alicui loquens, aut intendens in aliquem, salivis in barbam defluentibus, cum profundis efflans gemitibus, epilepticus videbatur.

a schismate avertit:

126 Tum Vir Dei ad eum propius accedit, et pede pulsans acclivem, surgere jubet, et stare supra pedes, et Dei audire sententiam. Præsens est, inquit, Pictavensis episcopus, quem ab Ecclesia sua expulisti, vade et reconciliare ei, et in osculo sancto pacis cum eo jungito fœdera, et ipse ad Sedem suam eum reducito: et satisfa- E
ciens Deo, redde pro contumelia gloriam, et in universo principatu tuo divisos et discordes ad caritatis revoca unitatem. Subdere Innocentio Papæ, et sicut ei omnis obedit Ecclesia, tu quoque electo a Deo tanto pare Pontifici. Audiens hæc Comes, auctoritate Spiritus sancti, et sanctorum Sacramentorum præsentia victus, nec audebat respondere, nec poterat: sed statim occurrit, et in pacis osculo recepit episcopum, et eadem, qua eum abjuraverat, manu, cum totius exsultatione civitatis ad propriam sedem reduxit. Sed deinceps Abbas cum Comite jam familiarius, et suavius loquens, paterne eum monuit, ne ad tam impios, et tam temerarios ausus ultra exsurgeret, ne Dei patientiam tantis irritaret flagitiis, ne pacem factam in aliquo violaret.

in quo dum perseverat Gerardus ep. Engolismensis, funesta morte punitur.

127 Pace itaque omni Aquitanicæ ecclesiæ reddita, solus Gerardus perseverat in malis: sed non multo post adveniente die iræ in domo sua miserabiliter exstinctus est. Et cum dicat Scriptura: Est peccatum ad mortem; pro eo non dico, ut roget quis: impœnitens et subito mortuus, F
sine confessione et Viatico, de corpore egredientem spiritum ei reddidit, cujus minister usque in finem exstiterat. Corpus ejus a nepotibus suis, quos in ecclesia illa honoribus sublimaverat, inventum in lectulo suo exanime, et enormiter tumidum, in basilica quadam humatum est; sed postea a Gaufrido Carnotensi episcopo Sedis Apostolicæ Legato inde extractum, alioque projectum est *q*. Nepotes quoque ejus ab eadem ecclesia postea eliminati sunt, et omnis progenies et plantatio a radice avulsa, per extera regna, tanti judicii circumferens querimonias, exsulavit. Tanto igitur malo obruto, et schismate Gerardi redacto in cineres, Vir Dei cum gaudio magno Claram-vallem revertitur. Adsunt fratres circumfusi pedibus ejus, gratias agunt Deo, qui bonis initiis feliciores proventus accumulat, et Servi sui humilitatem ubique glorificat et exaltat.

Otio suo redditus Canticum Canticorum exponit S. Bernardus.

128 Nactus vero Vir Dei aliquod quietis tempus, aliis se negotiis occupavit, et secedens in casulam pisatiis *r* torquibus circumtextam, solus meditationibus divinis vacare disponit. Et repente occurrunt ei in diversorio humili quasi ad præsepe Domini consistenti, amatoria Cantica,

e

A et spiritualium fercula nuptiarum. Considerat et expavescit, quod sponsus ille speciusus forma præ filiis hominum, in quem etiam angeli prospicere desiderant, fuscam adamaverit sponsam, et decoloratam a sole, tanto extollat præconio, ut dicat eam totam formosam, nec ullam in ea maculam esse. Ipsam quoque sponsam dilectione languere miratur, et inquirit diligenter, quæ sit illa caritas, cujus oscula * dulciora sunt vino, ad quorum delibationem tanto affectu anima impatienter anhelat. Cumque sponsus multis laudibus sponsam attollat, non tamen in omnibus plenam ei sui copiam præbeat, nec usque ad plenitudinem satietatis, se sponsæ desideranti concedat; quæsitus aliquando non inveniatur, et post longos circuitus repertus teneatur, ne fugiat. Multo tempore * in harum meditatione rerum animam suam effudit; et multipliciter hæc exponens, quantum in se profecerit, qui quotidie in illis epulabatur deliciis, quantum nobis, profuerit, quibus ejusdem benedictionis reliquias in scriptura servavit, manifestum est legentibus eam.

* al. ubera

* al. aliquamdiu

B

ANNOTATA.

a *Consule Commentarium prævium* § XXII, *et Chronologiam Bernardinam ibid.* § LIX, *parte* II, *ad dictum annum.*

b *Burdigala, urbs est metropolis Galliæ Aquitanicæ ad Garumnam fluvium celeberrima, habetque nunc ecclesias sibi suffraganeas Aginnensem, Condomiensem, Engolismensem, Santonensem, Pictaviensem, Malleacensem, nunc Rupellensem, Lucionensem, Petrocoriensem, Sarlutensem. Dicebam* nunc *istas ecclesias suffraganeas esse Metropoli Burdigalæ : neque enim erant omnes sæculo* XII. *Consuli potest Gallia Christiana tom. II impressionis novissimæ. Verum an* tota Burdegalensis ecclesia *ita tunc laborabat, ut omnes eidem suffraganeæ simul etiam schismate essent infectæ? Sic videtur ex iis, quæ proxime subdit biographus.*

c *Est hic Gerardus II, dictus de Blaye, de quo agitur in Gallia Christiana mox citata col.* 995 *et seqq. Præesse cæpit anno* 1101; *obiit* 1136, *sicut ibidem licet videre : ubi et laudes ejus ac vituperia.*

C d *Id est, a limitibus Hispanorum.*

e *Fluvius est Galliæ percelebris, et satis notus.*

f *De ejus obstinatione scribit Baronius ad annum* 1138.

g *Qui antipapam Petrum Leonis schismatice pronuntiavit, et pro eodem scripsit ad quatuor episcopos Cardinales,* totius *utique* illius factionis antesignatus, *ex Baronio ad an.* 1130.

h *Hujus nominis secundus : de quo plura invenies in Gallia Christiana tom II, a col.* 1171 *editionis novissimæ.*

i *In editione Mabilloniana legitur,* et a Gerardo cardinale et adjutore suo; *sed mendose, ut colligo ex antecedentibus de Gerardo episcopo et Gilone Cardinale; atque adeo textum restituo ex impressione Horstiana.*

k *Petrum videlicet III. Inspice Galliam Christianam mox assignatam col.* 1173.

l *In Gallia Christiana, quam allegabam modo, col.* 548 *ita describitur hæc abbatia :* Doratum seu Scotorium, S. Petri in Marchia inferiori ad Separim, seu Severum (la Sevre) amnem vetus ecclesia, cujus archimandrita dicebatur abbas Scutoriensium, teste Ademaro Cabanensi, ut aiunt Sammarthani fratres : nunc autem seculare capitulum, cui præest abbas. *De Ramnulfo autem agitur col.* 549.

A. ERNALDO.

m *Al.* Nannetes, *vulgo Nantes, urbs Britanniæ Armoricæ notissima.*

n *Exstat epistola* 116 *inter Bernardinas ad illam scripta.* Fuit hæc Alani Comitis conjux, in Claræ-vallenses maxime benefica, quibus monasterium, juxta urbem Namnetum construxit. Monasterio vocabulum est Buzeium, *sicut dicitur in fusioribus Notis col.* XLIII *apud Mabillonium.* Testatur dux Conanus, Alani ex Armengarde filius, *sicut ibidem subditur e litteris cœnobii hujus conditi,*se una cum matre sua abbatiam *illam* ædificare statuisse; sed quorumdam sinistro deceptos consilio ab incœpto destitisse : dum veniens in illas partes Bernardus abbas Claræ-vallis « ad » cujus abbatiam Buzense cœnobium spectabat »... vehementer doluit, *et Conano severissime increpito* « abbati ac fratribus, qui ibidem mo- » rabantur, ut locum relinquerent, et ad » Claram-vallem redirent, imperavit ». Intercessit Alanus, et restitutis, quas abstulerat, monasterii rebus, ædificia perfici curavit. Ad Armengar- E dem ut revertamur, Goffridus abbas Vindocinensis in lib. 5 epist. 23 eam hortatur ad resumendum vitæ religiosæ propositum, a quo deflexisse visa erat.

o *Habetur apud Sammarthanos tom. III, pag.* 768.

p *Est urbs Galliæ in Pictavensi provincia, vulgo Parthenay.*

q *In Nova bibliotheca manuscriptorum librorum apud Labbeum tomo II, ubi exstat Historia Pontificum et Comitum Engolismensium, cap.* III, *pag.* 261, *longe aliter Gerardi mors narratur, his verbis descripta :* Die autem proxima mortis suæ accepimus, quod in confessione sua sacerdotibus dixerit : Si partem Petri Leonis contra voluntatem Dei ignorans manu tenuerit, se confiteri et pœnitere . . . Sabbato autem Missam celebrans maxima devotione et effusione lacrymarum, sequenti die Dominica migravit a seculo MCXXXVI anno ab Incarnat. Domini . . , et illud magnificum sidus, quod claritate sui partes occiduas illustraverat, proh dolor! extra ecclesiam, quam ædificavit, sub vili latet lapide. *Prædictus Labbeus in Syllabo scriptorum, qui præmittitur huic* F *tomo, observat, Historiam supra memoratam* incertu auctore scriptam, quem canonicum Engolismensem fuisse, et vixisse anno MCLIX certum est. *Sed auctor ille, quisquis fuerit, videtur tam immodicus in supprimendis vel tacendis vituperiis Gerardi, quam effusus in ipsius laudes : nam postquam retulisset multa ejusdem elogia, unicum hoc dictum jejune, frigide ac brevissime illis subnectit :* Tamen circa finem ad Petri Leonis schismatici partes divertit, errori illius favens. *Æqui ergo lectoris judicium requiro, an vel ad latum unguem hic ab Ernaldo sit deflectendum.*

r Feüillages de pois *Gallice redditur in notula marginali apud Mabillonium; id est,* foliis pisorum coopertam.

A. ERNALDO.

CAPUT V. *Acta feliciter Romæ, et apud regem Siciliæ in schismate; quo tandem per Bernardum exstincto, pax Ecclesiæ restituta; qui ad Claravallenses suos redit.*

Pontificis litteris evocatur ad Urbem, ut opem laboranti Ecclesiæ adferat :

Interea litteræ Apostolicæ Virum Dei vocant, et ut adsit laboranti Ecclesiæ, supplicant Cardinales. Intermittuntur studia, et quæ modo continua erant, interpolatis discursibus resumuntur. Nulla vacatio superest; Servus Dei aut orat, aut meditatur, aut legit, aut concionatur. Videns igitur excusationes frustra expendi *, [et necesse esse obedire mandatis,] convocatos a multis partibus fratres, diu profundeque suspi- B rans, affatur : Videtis, fratres, in quantis tribulationibus laboret Ecclesia : pars quidem Petri et in Italia, et in Aquitania, auctore Deo, elisa, jam non parturit, sed abortit. Evasati sunt iu his regionibus schismatis defensores : Romæ magna pars nobilium Innocentium sequitur, et favent ei multi fidelium : qui tamen temerariæ multitudinis impetum formidantes, non audent publice confiteri, quem Innocentio firmavere, consensum. Conjuratores habet Petrus homines perditos, quos corrupit pecunia : et munitionibus eorum occupatis, non Simonis Petri fidem, sed Simonis Magi repræsentat præstigias. Contra unam gentem, Occidente edomito, superest lucta. Orantibus vobis et jubilantibus Jericho ruet; et cum extenderitis ad Deum cum Moyse manus, Amalech victus aufugiet. Josue pugnat, et ut ad consummationem victoriæ dies sufficiat protelata, soli, ut stet, non tam orat, quam imperat : et meretur fides tam solis obedientiam, quam de hoste prostrato victoriam.

* al. obtendi

exhortatur suos Claravallenses in discessu.

130 Nobis igitur pugnantibus, vos ferte præsidium, et auxilium de cælo supplicibus animis implorate. Agite quæ agitis, et state in gradu, C quo statis : et licet nihil vobis conscii sitis, judicio tamen vestro non æstimetis vos justos : quia solus Deus, quos justificat, judicat, et perfectissimus quisque judicii divini districtum examen ignorat. Judicari autem ab humano die non multum curetis, neque vestra propria, neque aliena judicia approbantes, sub timore Dei sic state, ut nec vos quempiam judicantes aliquando extollamini; nec aliorum curantes judicia, excidatis in nugas : singula vero prosequentes, vos servos inutiles reputetis. Eundum est autem, quo nos obedientia vocat, et hujus domus fraternitatem *, et vestri custodiam Deo, pro quo hunc assumimus laborem, confidentes de ejus clementia, tradimus et commendamus.

* Hor.t. paternitatem

Romæ intelligit, quænam schismaticos ab Ecclesiæ unitate removerentur :

131 Hæc dicens, et benedicens, flentibus universis discessit : et cum multa reverentia ubique susceptus, demum Romam pervenit. In ejus adventu tam Dominus Papa, quam Fratres * lætati sunt; et communicatis cum eo consiliis, secundum rerum proventus, et statum causarum, Abbas alia via aggreditur; nec in curribus, nec in equis spem ponens, sed colloquia quorumdam suscipiens, sciscitatur, quæ sit eorum facultas, qui fautorum animi, utrum errore, an D malitia seducti, tantum scelus protrahant, et protelent. Intelligit ex secretis Clerum, qui cum Petro erat, de statu suo sollicitum, scire quidem peccatum, sed non audere reverti, ne perpetua notatus infamia, vilis inter ceteros haberetur, et malle sub umbra honestatis interim sic esse, quam expelli a sedibus suis, et publicæ mendicitati exponi. Eorum, qui de Petri prosapia erant, hæc erat responsio, quia jam credi eis a nemine posset, si demembrarent genus suum, et eum relinquerent, qui cognationis suæ caput esset et dominus. Ceteri juramento fidelitatis excusabant perfidiam, nec aliquis ex sana conscientia parti illi conferebat suffragia. Denuntiabat itaque eis Abbas colligationes impietatis esse sacrilegas, et profanas conspirationes, legibus et canonibus condemnatas, juramentis non posse muniri, non posse, nec debere veritatis sacramenta mendacio suffragari : insanire autem eos, qui rem illicitam sacramenti patrocinio constare existimant; cum oporteat extraordinarias pactiones, quocumque religionis obtentu sancitas, revocari * in irritum, et auctoritate divina dissolvi.

* Cardinales.

* al. evacuari

qui Sancti sermonibus mitescunt; non tamen Rogerius rex : sed subdole agit :

E

132 Auditis his aliisque Viri Dei sermonibus defluebant a Petro, et quotidie partis illius dissociatis agminibus, vincula rumpebantur : ipsius quoque Petri animus tabescebat, quia se quotidie minui, Innocentium vero crescere, minime dubitabat. Defecerant pecuniæ, contabuerat curiæ amplitudo, aruerant ministeria domus, rarus mensam ejus frequentabat conviva, deliciæ in plebeia cibaria commutatæ, cultus obsequentium vetustate obscurus, [macri et acuti] stipendiarii ære alieno oppressi, et tota domus effigies pallida, dissolutionem proximam indicabat. Interea rex Siciliæ Rogerius, qui solus jam ex principibus obedire Papæ Innocentio detrectabat, ad eum mittit petens, ut Aimericum cancellarium suum, et Abbatem Claræ-vallis ad se mitteret : nihilominus a Petro Leonis idem petens, ut Petrum sibi Pisanum a suo latere delegaret. Aiebat autem, se dissensionis hujus, quæ jamdiu induruerat, velle scire originem, et cognita veritate, aut corrigere errorem, aut sancire sententiam. Mittebat autem in dolo; quia audierat, Petrum Pisanum eloquentissimum esse, et in Legum et Canonum scientia nulli secundum, F putabatque, si eloquentiæ ejus in publico consistorio audientia præberetur, declamationibus rhetoricis simplicitatem Abbatis posse obrui, et silentium ei, vi verborum, et pondere rationum imponi.

cui Bernardus fugam et cladem prædicit : et adversario ejus victoriam.

133 Ne diu morer, venit pars utraque Salernum. Sed militaverat ultio, et prævenerat tanti sceleris machinamentum. Parato namque ad bellum innumerabili exercitu adversus Rannulfum ducem, idem rex in campum armatas produxerat acies : cum subito, viso Duce audacter obviam procedente, territus fugit, effusumque exercitum prædæ et cædibus exposuit, et innumeris militibus captis et interfectis, invitus Ducem ditavit opibus, gloria sublimavit. Quæ quidem ei juxta verbum Viri Dei omnia contigerunt : cum enim primus eorum, qui vocati fuerant, Abbas sanctus adveniens regem in castris positum invenisset, per multos dies vicinas acies, ne committerent, impedivit, denuntians regi, Quia si conflictum inieris, victus et confusus abibis. Novissime vero cum ejusdem regis plurimum crevisset exercitus, ignorans, quod non in multitudine foret eventus belli : Virum sanctum quærentem,

A tem ea, quæ pacis erant, ulterius audire contempsit. At ille Ducem Rannulfum et Catholicorum aciem verbis potentibus adhortatus, sicut regi fugam, sic illis victoriam pollicitus est et triumphum. Cumque ad proximam villulam declinasset, et instaret orationi, repente fugientium et insequentium clamor auditur. Siquidem per eumdem locum fugientem regis exercitum Rannulfus persequebatur. Egressus itaque frater quidam ex his, qui cum Abbate erant, uni ex militibus occurrit, et, quid accidisset, interrogabat. At ille, siquidem litteras noverat, Vidi, inquit, impium superexaltatum et elevatum sicut cedros Libani: et transivi, et ecce non erat. Nec mora, Dux ipse secutus, ut monachum vidit, sicut erat armatus, equo desiliit: et ejus pedibus advolutus, Gratias, inquit, ago Deo, et fideli Servo ejus, quia non nostris viribus, sed ejus fidei collata hæc victoria est. Iterumque insiliens equo, hostes insequebatur.

S. Bernardi oratio in conventu per regem Siciliæ indicto

134 Nec tamen hac plaga sibi inflicta cælitus, correctus est animus regis, nec detumuit procella, quam conglomeraverat pravæ mentis elatio: sed post fugam reversis, qui evaserant, B simulans alacritatem, regio se ornatu attollens, stipata militibus curia, utramque partem præcipit accersiri: et prius instructo Petro, et multarum promissionum authoramentis accenso, de causæ suæ rationibus eloqui jubet. Prior itaque Petrus electionem domini sui canonicam probare contendit *; et verba sua multis legum et canonum assertionibus munit. At vero Vir Dei non in sermone, sed in virtute regnum Dei esse intelligens, Scio, inquit, Petre, te virum sapientem et litteratum esse, et utinam sanior pars, et honestiora to occupassent negotia! Utinam te patronum causa justior et felicior obtineret! et sine dubio rationabilia allegantem, nulla posset impedire facundia. Et nos quidem agrestes, sæpius ligonibus quam pragmaticis advocationibus * assueti, si causa fidei non urgeret, institutum silentium teneremus. Nunc autem cogit nos caritas eloqui, quia tunicam Domini, quam in tempore passionis nec ethnicus præsumpsit scindere, nec Judæus, fautore hoc domino, Petrus Leonis lacerat et disrumpit. Una est fides, unus Dominus, unum baptisma. Nos neque duos dominos, nec C geminam fidem, nec duo baptismata novimus.

* Horst. canonicam asserit

* al. declamationibus

simplex quidem sed efficax

135 Ut ab antiquis ordiar, una arca tempore diluvii fuit. In hac octo animæ, ceteris omnibus pereuntibus, evaserunt; et quotquot extra arcam inventi sunt, perierunt. Arcam hanc typum tenere Ecclesiæ, nemo est qui ambigat. Arca alia nuper fabricata est, et cum duæ sint, alteram necesse est esse adulteram, et in profundum demergi. Arca, quam regit Petrus, si ex Deo est, necesse est, ut arca, quam regit Innocentius, obruatur. Peribit ergo orientalis Ecclesia, peribit occidens totus: peribit Francia: peribit Germania: Iberi et Angli, et barbara regna in profundum pelagi demergentur. Religio Camaldrensis *, et Cartusiensis, et Cluniacensis, et Grandimontensis *a*, et Cisterciensis, et Præmonstratensis, aliaque innumerabilia servorum, et ancillarum Dei collegia, necesse est, ut sub uno turbine corruant in abyssum. Episcopos et abbates, et reliquos Ecclesiæ principes collo præcipiti mola asinaria alligata pelagus vorax excipiet. Solus ex principibus mundi arcam Petri intravit iste Rogerius, et ceteris omnibus enecatis, solus ipse salvabitur? Absit, ut totius mundi religio pereat, et ambitio Petri, cujus

* al. Camaldulensis.

a

vita palam est qualis extiterit, regnum cælorum obtineat.

A. ERNALDUS.

Petrum Pisanum aliosque convertit, Rogerio manente in obstinatione.

136 Ad hæc verba non se poterant ultra, qui præsentes aderant, continere, sed abominati sunt et vitam Petri Leonis, et causam. Abbas autem tenens manum Petri Pisani, elevavit eum, et simul ipse surrexit, Tutiorem, inquiens, si mihi credas, intrabimus arcam. Et sicut jam pridem mente conceperat, salutaribus illum aggrediens monitis, cooperante gratia Dei, protinus persuasit, ut ad Urbem rediens, Innocentio Papæ reconciliaretur. Soluta concione, rex necdum voluit obedire *b*, quia sancti Petri patrimonium, quod in Cassinensi et Beneventana provincia amplissimum est, cupidus occupaverat, putabatque hujusmodi suspensionibus aliqua a Romanis extorquere privilegia, per quæ in jus proprium deinceps sibi stabiliretur hereditas. Sic Herodes visum Salvatorem contempsit, et quem desideravit absentem, contempsit præsentem. Sic omnipotens Deus claritatem, quam accepit a Patre, dedit hominibus, et contemnentes se facit inglorios, et erigit in sublime humiliatos. Igitur circa curationem cujusdam viri nobilis, et in urbe Salernitana notissimi, succumbentibus medicis, quorum ibi præcipue ars viget et studium *c*, eidem viro de medicorum auxilio desperanti, noctu quidam per somnium apparens intimavit advenisse Salernum Virum sanctum, et in curationibus efficacem. Hunc inquirere jubetur, et de lavacro manuum ejus bibere. Quæsivit, invenit, aquam petiit, bibit, convaluit. Hoc verbum per totam urbem divulgatum, ad aures regis et procerum ejus pervenit. Cum omnium igitur populorum favore, solo rege in malitia permanente, Abbas Romam revertitur, prædictum quoque Petrum Pisanum, et quosdam alios reconciliat Ecclesiæ, et Innocentio Papæ confœderat.

b

E

c

Petro Leonis misere exstincto, et pace reddita Ecclesiæ

137 Advenerat tempus, in quo, completa Amorrhæi malitia, angelus percutiens gladium jam vibrabat, et pertransiens domos, quarum superliminaria sanguis Agni imbuerat, ad domum Petri Leonis veniens, salutare in ea non reperit signum. Percussit igitur miserum, nec tamen illico defungitur, sed datur per triduum pœnitentiæ locus. Ille patientia Dei abutitur, et in peccato suo moritur desperatus. Miserabili pompa corpus ejus effertur, cadaver ejus in latebris sepelitur, et usque hodie fovea illa a Catholicis ignoratur. F Attamen pars ipsius Papam sibi pro illo alterum statuerunt *: non tam ex pertinacia schismatis, quam ut opportunius per aliquam temporis moram Papæ Innocentio reconciliarentur. Quod sine mora per manum Servi sui Christus effecit. Nam et ipse ridiculus Pontifex, Petri Leonis heres, ad eumdem Virum Dei nocte se contulit: et ille quidem nudatum eum usurpatis insignibus, ad Domini Innocentii pedes adduxit.

* nomine Victorem

sanctus Pater summo cum plausu Roma discedit.

138 Quo facto civitas gratulabunda lætatur, Innocentio Ecclesia redditur, Romanus populus ut pastorem et Dominum Innocentium veneratur: Abbas Claræ-vallis in mira reverentia habetur, ab omnibus auctor pacis, et pater patriæ prædicatur. Procedentem viri nobiles prosequuntur, acclamat populus, matronæ sequuntur, et omnes ei prompto animo obsequuntur. Sed quamdiu ille gloriam toleravit? Quamdiu pace fruitus est post tam diuturnum laborem? nec diem pro anno recipere acquievit. Sedatis omnibus et compositis vix quinque dies teneri potuit, qui septem annis et ultra, pro resarcienda eadem scissione

A. ERNALDO. scissione sudavit. Exeuntem Roma prosequitur, deducit Clerus, occurrit populus, universa nobilitas comitatur. Nec poterat sine communi mœrore dimitti, qui colebatur amore communi. [Lacrymantur post eum, et se ab eo postulant benedici, et orationibus ejus cum omni devotione se commendant.] Accepta ergo ab Innocentio licentia, confirmata pace, Vir *d* Dei regreditur; et maximum domi reportans gaudium, a fratribus cum gratiarum actione devote suscipitur *e*.

revehiturque ad Monasterium suum, alio Romæ ipsi assignato.

139 Interea Romæ Innocentius potestative agenda disponit, undique visitatores occurrunt. Alii cum negotiis, alii tantum gratia congaudendi adveniunt, processiones per ecclesias solenniter celebrantur, depositis armis ad audiendum verbum Domini plebes accurrunt. Post multifarias egestates in brevi civitas opulenta refloret; quæ discordiæ tempore distracta fuerant, pax solidata reducit et revocat. Arantur solitudines, et deserta pinguescunt: requiescunt singuli sub vite et ficulnea sua: nocturnæ silent excubiæ, et apertis januis, omnis timor excluditur. Dato tempore Innocentius Ecclesiæ ruinas restaurat, B recolligit exsules, ecclesiis antiqua servitia, depopulatas colonias expulsis restituit, insuper et congrua dona largitur. Monasterium etiam apud Aquas Salvias *f* in sancti Anastasii martyris honore constituit; quod quidem ibi prius fuerat; sed hoc tempore sola ecclesia: deerat habitator. Constructis itaque cœnobialibus mansionibus, et reformata ecclesia, assignatis etiam ad alimonias domibus, agris, et vineis, a Clara-valle abbatem et conventum fratrum sibi mitti Dominus Papa petiit et obtinuit. Mittitur ergo Bernardus *, Pisanæ olim ecclesiæ vice-dominus, et religiosi cum eo fratres, qui secundum beati Benedicti regulam in eodem loco Domino deservirent. Cito profecit illa plantatio, et associatis sibi viris indigenis, servorum Dei multiplicatus est numerus; et pascua * congrua nutrimentis, incolume et multiplex in brevi produxere peculium.

* cognomento de Paganellis

* Horst. add. pinguia ac

ANNOTATA.

a *De abbatia Grandimontensi, ejusque abbatibus tractatur in Gallia Christiana tomo II, a* C *col. 645 editionis novissimæ. Sita est in diœcesi Lemovicensi. Historia brevis Priorum Grandimontensium edita est apud Edmundum Martenium in Veterum scriptorum etc. amplissima collectione, tomo VI, a columna* 113. *Historia autem eorumdem Priorum prolixior, a col.* 123.

b *Quod ei rex se submiserit, relatum sibi scribit Falco, Vide Comm. præv.* § XXVII, *num.* 292.

c *Leander Albertus in Descriptione Italiæ, inter ea, quæ memorat de Campania felice, pag.* 295 *editionis, quæ anno* 1566 *Coloniæ Agrippinæ vulgata est, hæc narrat, ab urbertate ingeniorum urbem hanc laudans :* Præter alios Salerno ortos inclyti fuere memoria patrum nostrorum Jacobus Solimenius excellens medicus cum Antonio filio : item Bartholomæus Salvanius Pandectarum medicinalium congestor, aliique summi viri permulti, quorum nos peculiarem cognitionem non habemus.

d Vir Dei domum revertitur, et duplex exhibens gaudium cum exsultatione universæ terræ suscipitur etc., *sicut notatur hic apud Mabill.*

e *Quæ in hoc capite sunt, elucidantur, et supplentur in Comm. præv., quam vide* § XXVII *et* XXVIII.

f *Vocatur etiam* Tres fontes. *Plura Manri-* D *cus ad annum* 1140, *cap.* VIII, *et Jongelinus lib.* VII *pag.* 4 *et seqq.* Ibi cœnobium monachorum Honorius I instituerat anno DCXXVI, *ex notula apud Mabillonium hic.*

CAPUT VI. *Ecclesiæ præsules e Claravalle creati; Comitis Theobaldi, de S. Bernardo optime meriti elogium, et res adversæ.*

Abbas sanctus ad studia sua reversus, dilectum amplectitur Epithalamium. E diversis etiam regionibus, odore religionis illius ubique diffuso, fratres ad fundanda monasteria invitantur. Fundata quoque et statuta ditioni ejus sese subjiciunt, et arctioris ineunt regulas disciplinæ. Sed et diversarum regionum civitates ex hoc col- E legio meruere episcopos. In primis Roma summo ornatur Pontifice *a*. Prænestе Stephanum *b* habuit totius modestiæ * virum. Ostia virum magnum Hugonem *c*. In ipsa quoque Romana curia Henricus *d*, et Bernardus *e*, alter presbyter, alter diaconus ordinati sunt Cardinales. Prope urbem Romam Nepa *f* quoque sub Huberto *g* refloruit. In Tuscia Pisis natalis soli gloria, et magnum Ecclesiæ lumen Balduinus *h* effulsit. Citra Alpes Lausannæ datus est Amedeus *i*; Seduno Garinus *k*, Lingonis Godefridus *l*, Autisiodori Alanus *m*, Nannetis Bernardus *n*, Belvaco Henricus *o*, Tornaco Giraldus *p*, Eboraco Henricus *q*. In Hibernia duo episcopi, re et nomine Christiani *r*. In Alemannia civitate Curia Algotus *s*, sapientia, ætate et gratia reverendus. Hæc luminaria de Clara-valle assumpta fulgore puro prædictas urbes sua illustravere præsentia, et pastoralis officii elucidantes gloriam, exemplum ceteris episcopis facti sunt doctrinæ et vitæ, et in altitudine sua semper humiles constiterunt.

VIII. *Viri illustres Claravallenses:* · * al. gloriæ

141 Defuncto siquidem Innocentio Papa, et successoribus ejus, Cælestino, et Lucio *t*, quam velociter consummatis, Bernardus, quem prius F apud sanctum Anastasium abbatem diximus ordinatum, Papa Urbis efficitur *u*, et Eugenius tertius appellatur. Hic seditione orta in populo *x*, pulverem pedum in litigantes excussit, et, relictis eis, in Franciam venit. Cumque se comederent ac morderent, et se invicem consumerent, exspectavit in pace, donec fatigati conflictibus et damnis afflicti, ejus præsentiam cuperent et optarent. Qui interim, celebrato Remis concilio *y*, Claram-vallem humiliter visitat, et gloriam pontificatus Romani, pauperum repræsentat aspectibus. Mirantur omnes in tanta altitudine humilitatem immobilem, et in tam excellenti culmine propositi sancti permanere virtutem; ut altitudini sociata humilitas pro officio exterius splendeat, et pro virtute nequaquam interius inanescat.

inter quos Eugenius

142 Adhærebat carni ejus lanea *z* tunica, et diebus ac noctibus cuculla vestitus sic ibat, et sic cubabat. Intus monachi habitum retinens, extra se Pontificem et moribus, et vestibus exhibebat: rem difficilem agens, diversarum in uno homine proprietatem exprimens personarum. Segmentata *aa*

Claramvallem visit.

aa A *aa* ei circumferebantur pulvinaria. Lectus ejus palliis opertus, cortina ambiebatur purpurea; sed si revolveres operimenta, invenires superjectis laneis complosa stramina, et paleas conglobatas. Homo in facie, Deus videt in corde: ipse vero bona coram Deo, et hominibus providebat. Alloquitur fratres non sine lacrymis, miscens sermonibus avulsa a corde suspiria, hortatur et consolatur, et se inter eos fratrem et socium, non Dominum exhibet, vel magistrum. Cumque * ibi morari diutius non pateretur magna cum prosequens comitantium multitudo, salutatis fratribus iter in Italiam dirigens abscessit, et ad Urbem pervenit *bb*.

* Hoost. add. cum

bb

Huic inscripsit S. Bernardus libros de Consideratione.

* al. utilitatis

* i. e. libros quinque

143 Scripsit ad eumdem Papam Vir sanctus multæ subtilitatis * Librum *: in quo acutissima indagatione tam ea, quæ circa eum, quam quæ infra sunt, prosequens, etiam ad ea, quæ supra ipsum sunt, ascendens, tanta de natura divina disseruit, ut videatur in tertium cælum assumptus audisse quædam verba, quæ non licet homini loqui, et Regem in decore suo vidisse. In his quæ infra, et quæ circa ipsum sunt; morum societas, naturæ æqualitas, officiorum B distantia, consideratio meritorum, dijudicatio provectuum subtilissime distinguitur, et singulis in suo genere sui cognitio intimatur. In his quæ supra hominem sunt, speculatur cælestia *cc*, non eo modo, quo angeli, qui semper adhærent Deo, considerant; sed eo modo, quo potest homo puri animi, et mentis sinceræ divina contingere, et conformari hierarchiæ cælesti sacerdotium temporale. Cum enim in cælesti militia constet alios aliis principari, et ministeriales spiritus, ad nutum superiorum potestatum, ad diversa officia delegari; quidam vicinius assistentes, ab ipso accipiunt, quæ aliis vel agenda, vel intelligenda insinuent. Cumque exigat homo præpositturæ suæ reverentiam exhiberi, ad honorem summæ potestatis cuncta referri necesse est: quia cum sit subditus homini homo, vel spiritui spiritus, subdi maxime oportet Deo, de cujus munere datur ista prælatio, et, quo docente, sit, ut pateat homini tam cognitio sui, quam per fidem et spem ad divinam contemplationem pro modo data et indulta accessio. Dictabat Vir Dei, et nonnumquam scribebat in tabulis cereis, [mella restituens, et quidem gratiora prioribus] *dd* non C patiebatur perire inspirata sibi divinitus. Sedabat lites ecclesiarum, et appellationes importunas, quas inter se discordes clerici concitabant, blando spiramine componebat. Interdum etiam durius increpante eo, redibat tranquillitas, et detumescentibus procellis, qui seditiosi ante eum venerant, et bile diffusa scaturientes declamationibus, pacifici revertebantur.

cc

dd

Theobaldi Comitis Campaniæ erga Virum S. ingens studium et liberalitas;

144 Adhæsit ei præ ceteris quidem principibus Comes Theobaldus, et dilectionem opere prosecutus, et se, et sua in subsidia Claræ-vallis exposuit, et in manibus Abbatis posuit animam suam, deposita altitudine principali, se inter servos Dei conservum exhibens, non Dominum; ut obediret ad omnia, quæcumque domus illius infimi postulassent *. Emebat igitur fundos, construebat domos, abbatiis novis præbebat impensas, et ubicumque servi Dei extendissent propagines, delegabat pecunias, non unam domum sicut Salomon Hierosolymis statuens, sed ubicumque hujus schematis * consedissent personæ, satagebat eis ministrare necessaria, quasi Christo in terris præsenti propriam faceret mansionem. Sed et hoc in arbitrio Viri Dei posuit, ut quibuscumque egentibus, eo mandante, ad opus Dei sumptus præberet. Videns igitur Abbas promptum principis animum, pietatem accendit, et maxime quidem domesticis fidei voluit eum esse obnoxium; et immortalia templa fundare consuluit, et eleemosynas ea sagacitate disponere, ut semper fructificantes redivivis et renascentibus accessionibus novas semper eleemosynas parturirent. Deinde egenis, quos hac atque illac quasi vespæ pungentes stimuli paupertatis exagitant, omnimodis docuit misereri: aliis indumenta, aliis alimenta largiri monuit: et suggessit, ut per seipsum xenodochia visitaret, nec horreret aspectus * languentium: quia in hoc duplicaretur clementiæ bonum, si et videret, et foveret: si consolaretur, et reficeret.

* al. imperassent.

* i. e. hujus religiosi vestitus, vel instituti

A. ERNALDO

* al. aspectu

insigne ejusdem Comitis

145 Humiliare pauperum oppressores, defendere pupillum et viduam, misereri et commodare, sermones in judicio disponere, providere quieti Ecclesiæ, rationem gladii intelligere, quasi elementarium instruxit, summam principalis officii ei intimans, et hoc a principe requiri ex debito, ut laudi bonorum, et vindictæ malorum intendat. Hæc et alia hujusmodi salubria monita homo rationabilis reverenter accipiens, E luxum curiæ, et fastum altitudinis in humilitatem et honestatem convertit: nec erat, qui in præsentia ejus auderet aliquid indecens vel agere, vel loqui: sed in hoc etiam ei placere studentes, sive licto, sive puro animo, ea, in quibus dominum suum delectari videbant, ipsi quoque sæpius factitabant. Introducebant igitur ad eum, qui familiarius ei assistebant, pauperes patientes calumniam; nuntiabant languentes in plateis jacentes, et quoscumque in amaritudine et miseria constitutos: et ipse oblata sibi occasione clementiæ lætabatur, et altiori gratia amplectebatur, quos de hujusmodi rebus videbat magis esse sollicitos. [Et quia suorum neminem vel in illa curia, vel pro causa illa Vir Dei passus est demorari;] *ee* duos religiosos Viros, de Præmonstratensi ordine evocatos, eleemosynæ suæ præposuit, ad quorum curam spectaret circumire castella et vicos, in quibus ipse maneret: et de propria mensa languentes et leprosos, qui ibi manebant, quamdiu in illis locis esset, abundanter refici jussit.

ee

elogium contexit biographus.

146 Sed et aliis pauperibus largas, et congruas personis eleemosynas, sive in cibis, sive in F vestibus, eorum ministerio donari instituit. Et illis quidem tantum in domo sua voluit esse dominium, ut potestative pincernis, et pistoribus, et coquis, et reliquis ministerialibus, quæ vellent, juberent: quæ placeret, tollerent; nec esset, qui aliquid prohibere auderet, vel referret ad Comitem, si in aliquo prodigi viderentur. Sed et viri illi timentes Deum, et tam ei placere, quam Comiti cupientes, nec magnificentiam principis minuebant, qui caritatis plenitudinem de suis impleri præceperat; nec Deo ingrati esse volebant, si invenirentur desides et avari, ubi eos promptos et expeditos dispensatores esse, tam voluntas Dei, quam principis sufficiens bonitas injunxisset. Erat præterea horum officio deputatum, ut monachis et religiosis viris, quos ad curiam diversa mittebant negotia; hospitia providerent, et de penu, et horreo Comitis necessaria ministrarent. Circumferebant etiam rigente bruma, aptatis sarcinis, pauperum indumenta, et pelles, et birros *ff*, et calceamenta, in quibus nec axungia deerat, quæ per vicos indigis erogabant. Nullum in Comitatu illo clementiæ deerat,

ff

A ERNALDO.

deerat opus : ad portum illum naufragi omnes tutum habebant refugium. Temporibus famis non sicut Pharao frumenta venundedit populo, nec in servitutem sibi erogatis annonis subjecit Ægyptum : sed Abbate sancto, quasi altero Joseph, diviniore usus consiliario, gratis egenis aperuit horrea, nec exhausit pecunia populum, nec astu circumvenit afflictos, nec re publica ad se translata, privatos in terra cumulavit thesauros, sed in cælo potius thesaurizans, infatigabilis distributor cum magna alacritate et pecunias distribuit, et annonas.

S. Bernardus in rebus adversis Comitem consolatur

147 Nec defuit viro inhianti cælestibus, magni ponderis et horrenda tentatio : sed aggressus est eum tam rex, quam principes, et commota est et contremuit terra : et quasi iratus esset ei Deus, rapinis et incendiis fere omnia ad eum pertinentia depopulatoribus exposita erant : et operuit faciem terræ regis exercitus, et passim omnia vastabantur. Nec erat ei tutum resistere, vel obviare persecutoribus : quia et sui deseruerant eum, manifeste infestantes : et qui remanserant, in insidiis, non ad subsidia erant : undique angustiæ graves, quia nec domi sibi cavere,
B nec extra poterat congrua providere, cum omnino qui sui essent, nesciret; et tam de perfidia refugarum, quam de duplicitate suorum prorsus diffideret. Inter has autem angustias conversus ad Dominum, et de cælo quæsivit auxilium, et accito Viro Dei, cujus consilio maxime utebatur, nec desperans de misericordia Dei, hoc ex ejus responsione accepit, ut intelligeret, quia flagellat Deus omnem filium quem recipit : et hujusmodi correptiones vel purgant, vel probant animam, et gloriosiorem fuisse Job, cum sederet in sterquilinio, quam fuisset, cum circumstante exercitu sedisset illæsus in solio. Ostendit ei Vir sanctus Salomonem peccasse in otio, et abusum bono pacis defluxisse in vitia : cum David pater ejus, Absalon filio persequente, et universo Israël adversus eum armato, permansisset in gratia. Intimavit etiam, quomodo ipsum satanas colaphizarit Apostolum, in qua tribulatione immobiliter perseverans illud meruit audire, quia Virtus in infirmitate perficitur, et quia in præsenti vita segniores nos faciunt prospera, et circum-
C spectiores adversa.

magno cum fructu

148 Audiens hæc venerabilis Comes, magnifice animatus, duo immensi ponderis et miri operis vasa aurea (in quibus pretiosissimæ gem-
gg mæ *gg* habebantur inclusæ, quæ in solennitate coronæ suæ rex Anglorum Henricus avunculus
hh ejus *hh* ad ostentationem divitiarum suarum et gloriæ suæ, in mensa coram se habere consueverat) sub omni celeritate proferri jussit in medium; et a corde suo delectationem hujusmodi avellens, gemmas a retinaculis suis jussit abstrahi, et aurum confringi præcepit, ut venderetur, et de pretio eorum dilecta Domino super aurum et topazion tabernacula fundarentur. Nec desistebat Amalech ab infestatione Israël, sed Moyses elevatis in cælum manibus potitus est victoria, et, retrahentibus se hostibus, Abbas sanctus sequester sollicitus, clamantibus ad Deum et domi plorantibus fratribus, irrupit in acies; et in tempore iracundiæ factus est reconciliatio, et allegationibus divinis intercurrentibus detumuere procellæ, et reversa est inter regem et principem tranquillitas, et pacis desiderata sere-
ii nitas *ii*.

Finis libri secundi.

D

ANNOTATA.

a *Eugenio videlicet tertio, Trium Fontium antea primo abbate. Vide Manricum ad annum* 1140, *num.* 10.

b *De Stephani, discipuli* S. Bernardi *in Claravalle, Cardinalis deinde episcopi Prænestini creatione, patria, egregiis animi dotibus, agit Manricus ad an.* 1140, *cap.* IX, *num.* 4. *Exstat ejusdem sancti Patris epistola* 224 *ad ipsum scripta : cujus occasione Mabillonius volumine* I, *col.* 207 *et* 208 *notat sequentia :* Stephanus Prænestinus, ad quem etiam epistola 219, ex Ordine Cisterciensi Cardinalis ab anno MCXL, mortuus MCXLIV.. Eumdem laudat præter alios Johannes Saresberiensis in Polycratici lib. 6, cap. 24.

c *Sanctus Abbas in epistola* 273 *ad Eugenium PP. de eo scribit. Mabillonius ad illam notat ista :* Hugo scilicet Trium-fontium in Campania Galliæ provincia abbas, Romam ab Eugenio accitus anno MCL, ut crearetur Cardinalis, ut in Notis fusioribus, ad quem epistola sequens.

d De eo Ernaldus in lib. I *(immo* 2) de E vita Bernardi, cujus apud Claram-vallem monachus fuerat Henricus, tunc Cardinalis tit. sanctorum Nerei et Achillei. Epistola ejus exstat in tomo 3 Bibliothecæ Cisterciensis pag. 239 de legitima electione Alexandri III, *sicut observatur apud Mabillonium post epistolam* 295, *quæ notatur data circa an.* 1150.

e *Cum titulo* beati *refertur in Menologio Cisterciensi apud Henriquez ad diem* I *Maii, ubi plura de illo proferuntur, quæ ibidem legi possunt. Apud nos autem locus ei datur inter Prætermissos ad dictum diem.*

f *Al.* Nepet, Nepete, Nepeta *etc.*, *nunc etiam* Nepi, *urbs parva et episcopalis ditionis Ecclesiæ, in provincia Patrimonii, inter Romam fere et Viterbium.*

g *Al. vocatur* Humbertus. *Inscribitur Menologio mox citato cum titulo* beati *ad diem* XXII *Aprilis; quo a nobis signatur inter Prætermissos. Ughellus Italiæ sacræ tomo I in episcopis Nepesinis col.* 1028 *novissimæ editionis Venetæ de eo agit.*

h *Balduini Pisani initia, ac progressus legi possunt apud Manricum ad annum* 1130, F *cap.* VI : *cui anno dignitas ejus cardinalitia ibidem intexitur. In Menologio Cisterciensi habetur die* VI *Octobris.*

i *Al.* Amadeus; *laudatur in Menologio Cisterciensi ad diem* VII *Januarii, quo in Prætermissis diximus, nos de eo acturos ad diem* XXVII *Septembris. Plura interim de isto digno præsule suggerunt Annales Cistercienses ad annum* 1144, *cap.* VI, *ac Sammarthani in episcopis Lausannensibus. Est autem Lausanna urbs apud Helvetos ad lacum Lemanum : e qua sedes episcopalis propter hæresim translata est Friburgum.*

k *Al.* Guarinus : *qui Operi nostro insertus est die* VI *Januarii.*

l *De eo Comm. præv.* § XXVIII. *Adiri etiam potest Galliæ Christianæ tomus IV, col.* 575 *et seqq. novissimæ editionis. Habetur apud nos inter Prætermissos die* XXII *Julii.*

m *Annuntiatur cum titulo* beati *in Menol. Cist. ad diem* XIV *Octobris : de quo insuper Sammarthani inter episcopos Autissiodorenses, et Manricus ad an.* 1140, *cap.* X. *Alanus porro hic Vitam* S. Bernardi *compilavit. Plura de illo*

A illo præmissa sunt in Commentario prævio § LXIV.

n Locum habet apud nos inter Prætermissos die XXII Martii, et in Gallia Christinna apud Sammarthnnos inter episcopos Nannetenses.

o Fuit is Ludovici VII Francorum regis germanus frater. Consule Commentarium prævium § XLVIII et XLIX, et Galliam Christianam. Sed annum suscepti habitus in Ordine Cisterciensi corrige ex observationibus, quæ habentur infra ad lib. VI Vitæ S. Bernardi, seu De miraculis.

p Al. Geraldus. Videsis Galliam Christianam tom. III, a col. 212 editionis novissimæ, et Monologium Cisterciense ad XXII Septembris.

q Lege Manricum tomo I ad annum 1132 cap. VIII, num. 8; et ad an. 1143, cap. II, cap. III, cap. VI. Item tomo II, ad annum 1145, cap. II et V; ad an. 1153, cap. XIV.

r De illis Menologium Cisterciense ad diem III Novembris.

s Idem Menologium de illo agit ad diem XVII Januarii, et in nddendis, quæ habentur ad calcem ejusdem Menologii. Præsul iste Curiensis in Rhetia locum habet apud nos inter Prætermissos jam dicto die. Quæ de viris illustribus, e Clara-B valle ad infulas assumptis, superius dicta sunt, suppleri possunt e catalogo, qui habetur ad finem Menologii Cisterciensis apud Henriquezium, et ejusdem Ordinis personas utriusque sexus dignitate conspicuas designat.

t Consule Chronologiam, quam in Commentario præmisimus § LXIX, parte III.

u Ibidem § XXXIV habes Viri electionem et elogia; ubi etiam agitur de sancti Abbatis nostri litteris ad eumdem datis.

x De Eugenii PP. ob turbas Arnaldianas Roma Viterbium discedente egimus in dicto Commentario § XXXV; uti de miraculo, quod eo sacris ibidem operante contigit.

y Concilium hoc elucidatur ibidem § XLI. Adiri etiam potest Chronologia Bernardina § LXIX, parte III; ubi præter concilium Re-nense indicantur alia in Gallis habita.

z Vide religionem in Summo Pontifice, qui non lanea interula, sed tunica corpori adhærente utebatur, nec cucullam de nocte etiam in lecto abjiciebat; non scapulari, quod tunc non licebat, teste Herberto in libro 2 de Miraculis Cisterciensium cap. 35. Bernardo ob infirmitates C permissus lanei indusii usus cum pileo simili, infra lib. 3, num. 5; apud nos vero num. 156. Prædicta in notatione apud Mabillonium hic leguntur.

aa Segmentata, exponitur Gallice apud Mabillonium in notula marginali, carreaux de broderie, id est, pulvinaria acu picta.

bb Anno videlicet Christi 1148, ex Chonologia paullo ante designata.

cc Præter elogium, quod hic datur de isto Opere; alia de eodem habentur apud Mabillonium volumine primo, pag. 406, in Monito ad lectorem, quod ex Joanne Merlone Horstio ibi præfigitur laudato Operi. Adi Annot. ad lib. III, cap. IV lit. b.

dd In notula marginali editionis Horstianæ, quam habemus, dicitur, Hæc non leg. Ms.

ee Hæc ex cod. Corbeiensi, uti est in notula marginali apud Mabillonium.

ff Birrus præter alias significationes accipitur pro vili et crassiori veste, sicut videre licet apud Cangium in Glossario; quæ significatio videtur hic convenire isti voci.

gg Fortasse hæ erant gemmæ, quas a duobus abbatibus ORDINIS CISTELLENSIS emit Sugerius, ex libro de ejus administratione cap. 32. Idem auctor Theobaldum Comitem HYACINTHOS RUBEOS ad ecclesiæ S. Dionysii dedicationem donasse tradit apud Chesnium tom. 4, pag. 356. Mabillonius hic. *A RNALDO.*

hh Fuit enim Theobaldus Adelæ Henrici Angliæ regis sororis filius, teste Willielmo Malmesburiensi De gestis regum Anglorum lib. V in Henrico I, pag. 159; nam ibidem agens de simultate inter Ludovicum Crassum, et Henricum pro Theobaldo Comite, inquit, Blesensi (et Campaniæ,) filio Stephani, qui apud Ramulam occubuit, quod Theobaldus, susceptus erat Stephano ex Adala filia Willielmi Magni. Legi etiam possunt quæ habet Pagius ad an. 1116, a num. 14.

ii De illatis Theobaldo a Ludovico VII Galliarum rege vexationibus, ac pace a Sancto inter eos composita, diximus in Commentario, quem inspice § XXX et sequentibus.

LIBER TERTIUS,

Auctore Gaufrido, Monacho quondam Claravallensi, et S. Bernardi notario; postea Claravallensi abbate. E

PRÆFATIO.

Clarissimi Patris nostri Bernardi Claræ-vallensis abbatis memoriam, viri insignes, ad laudem Christi, et multorum ædificationem litteris commendarunt. Inventa sane materia uberi, prout cuique licuit, et certior ei gestorum innotuit veritas, non eam totam, sed partes aliquas digessere. Videtur autem nonnullis, quod multo minus eum silere debuerat * puer sanctitatis ipsius, dignationis filius, benignitatis alumnus. Quem ab ejus uberibus post annos circiter tredecim (quod sine singultu nec meminisse debeo, nec proferre queo) sola tandem, quæ sola potuit, mors avulsit. In quo tibi utinam sibi * com placeat etiam nunc, Pater sancte, sicut aliquando videbatur, et aliquamdiu complacere. Et quis F alter tibi tam debitor, quis tam obnoxius, quis tam tuus? Momordit, fateor, et dure momordit mors improba; sed non totum pariter deglutivit. Amputavit, non exstirpavit; sine misericordia, portionem, quæ se contingebat, accepit. Tulit aspectum, tulit eloquium, corporale etiam tulit obsequium; sed non rapuit fidem præsentis etiam nunc opitulationis; non absorbuit spem futuræ aliquando visionis: non denique in præteritorum memoria altius radicatum filialis assumpsit devotionis affectum. Cæterum mihi quidem, ut optime novi, præsertim tanto idonea operi, nec scientia, nec eloquentia suppetit. Sed tua sane magnalia, et tuas digne eloqui laudes, non Origenis ingenium, non Ciceronis lingua sufficeret. Nec desperandum tamen, quod tuorum magis operum fructus carpere, prudens lector, quam verborum nostrorum folia indigna debebit: ut illorum magis suavitate gustata, quam istorum ariditate culpata, non tam nequiter ista mordeat, quam illos delectabiliter edat. Nam et securius, et sincerius visa solent, quam audita narrari: et in tertium vas transfusa, facilius

Gaufridus per annos circiter 13 Sancti discipulus

* *al. debeat*

* *Horst. sic*

A GAUFRIDO. lius coacescunt. Sed et dulcius ea bibitur aqua, quæ ab exiguo licet alveo fontis hauritur, quem confestim repleverit vena scaturiens, quam quæ ex rivo tollitur longius jam progresso, vel ex flumine etiam copioso.

Fidem suam in scribendo commendat, et Operis partitionem indicat.

150 Inde est, quod intactis eorum libris, qui de ejusdem beatissimi Patris nostri initiis, seu etiam mediis conscripserunt, ne tamquam super alienum ædificasse videar fundamentum, circa ea potissimum noster sermo versatur, quibus pene omnibus præsens affui : interdum etiam licet pauca interserens, quæ fidelissima fratrum, qui aderant, relatione cognovi. Veruntamen opus istud libellis tribus partitum lector inveniet. Quorum primus quidem ea maxime, quæ ad habitum, mores, atque doctrinam hujus beati Patris videntur pertinere, prosequitur. Secundus autem virtutes multas per eum factas eloquitur. Tertius in ejusdem bono fine completur. Illud etiam admonendum, in rerum narratione gestarum cohærentiam similitudinis magis, quam temporis observari : siquidem nec signa ipsa, nec opera quædam eo ordine scripta, quo facta sunt : sed interdum aliqua, prout occurrere locis op-
B portunioribus videbantur, inserta. Firmior enim videtur, et haberi acceptior solet oratio, quæ suis innititur et illustratur exemplis : velut fabrica quædam idoneis fulta columnis. Nonnulla quoque transposita sunt, ut similibus aliis jungerentur, et quæ erant ejusdem generis, sibi aptius cohærerent. Verum hæc in duobus quidem libellis prioribus : nam in tertio pene per omnia ordini ipsi ipsius temporis, series narrationis obsequitur *a*. *a*

ANNOTATIO.

a *Prioris editionis capita inveniet lector post præfationem libri primi Vitæ.*

C CAPUT I. *Mores ac virtutes summatim ; accessus ad Hugonem episcopum Gratianopolitanum, et ad Cartusianos ; sensuum custodia, uti et sermonis ; modestia simul ac gratia ; dignitatum fuga.*

LIB. III. CAP. I. *Virtutum enumeratio ; corporis dotes*

Innumeris quidem signis atque miraculis, ut orbis comperit universus, fidelem famulum suum Bernardum Claræ-vallensem Deus glorificavit abbatem, sicut gloriosus semper in Sanctis suis, et in sua mirabilis est majestate. Ceterum, sicut Malachiam sanctum idem ipse commendat, primum maximumque miraculum, quod exhibuit, ipse fuit : serenus vultu, modestus habitu, circumspectus in verbis, in opere timoratus, in sacra meditatione assiduus, in oratione devotus : et, (sicut alios ipse monebat, crebra siquidem experientia persuasus) de omni re magis fidens orationi, quam industriæ propriæ vel labori. Magnanimus in fide, longanimis in spe, profusus in caritate, summus * in humilitate, præcipuus in pietate. In consiliis providus, in negotiis efficax ; numquam tamen minus, quam

* *al.* profundus

D in otio otiosus : jucundus ad opprobria, ad obsequia verecundus : suavis moribus, meritis sanctus, miraculis gloriosus ; affluens denique sapientia, et virtute, et gratia apud Deum, et homines. Cujus sanctæ animæ adjutorium simile sibi fecerat Deus, et speciali præventum benedictione corpus aptaverat. Apparebat in carne ejus gratia quædam, spiritualis tamen potius quam carnalis : in vultu claritas præfulgebat, non terrena utique, sed cœlestis : in oculis angelica quædam puritas, et columbina simplicitas radiabat. Tanta erat interioris ejus hominis pulcritudo, ut evidentibus quibusdam indiciis foras erumperet, et de cumulo internæ puritatis et gratiæ, copiose perfusus homo quoque exterior videretur.

Et habitudo, nec non infirmitates.

152 Corpus omne tenuissimum, et sine carnibus erat, ipsa quoque subtilissima cutis in genis modice rubens. In illo nimirum quidquid caloris inerat naturalis, assidua meditatio, et studium compunctionis attraxerat. Cæsaries ex flavo colorabatur et candido. Barba subrufa, circa finem vitæ ejus respersa canis *a* : statura *a* mediocritatis honestæ, longitudini tamen vicinior apparebat. Alias autem thesaurus iste in vase E fictili erat, contrito penitus et undique conquassato. Laborabat siquidem caro ejus multiplicibus infirmitatum incommodis, ut in eis virtus animi perficeretur. Quarum periculosior quidem in meatu arctissimi gutturis, nil penitus siccum, vix solidum aliquid admittentis : molestior erat defectus stomachi, viscerumque corruptio. Hæ continuæ illi, præter alias sæpius incidentes. Summum ejus studium fugere admirationem, et tamquam unum sese agere ceterorum. At prosequebatur gloria fugientem, sicut a regione captantes sese alios fugere consuevit. Proverbium illud in ore ei frequenter, semper in corde : Qui hoc facit quod nemo, mirantur omnes. Quo nimirum intuitu vitam regulamque communem amplius æmulabatur, nil in suis actibus præferens observantiæ singularis. Ob hoc denique et cilicium, quod pluribus annis occulte gestaverat, ponere maluit, quam ut ferre sciretur, minus illum latere velle contestans, qui cum cæteris ejusdem professionis sibi communia non sectatur. In ipsis tamen communibus erat illi singularis puritas, et devotio non communis. Nihil negligens, et minima quæque cum studio et inten- F tione tractabat ; ex propria siquidem experientia definire solitus sapientem, cui quæque res sapiunt prout sunt.

Gulæ odium, parcitas cibi et potus, piæ exercitationes.

153 A primis fere annis sic evasit illecebras gulæ, ut ipsam quoque saporum discretionem ex magna parte perdiderit. Quoties pia sibi ministrantium fraude deceptus, liquores pro aliis alios sumpsit ! Nam et oleum sibi per errorem aliquando propinatum bibit, et penitus ignoravit. Nec prius id cognitum, quam superveniens quidam, labia ejus miraretur inuncta. Cibus ejus buccella panis in aqua calida penitus emolliti cum exiguis sorbitiunculis erat. Modicus ille quidem, sed non modicam ejus partem crudam rejiciebat stomachus, ne qua illi foret in cibo voluptas, quem sumere periculum : sumptum tenere, dolor ; rejicere miseria. Sic nimirum fideli Servo juxta desiderium cordis sui dispensatio superna providerat, ut nec fructus ei deesset abstinentiæ singularis, et odiosam semper admirationem declinaret sub umbra necessitatis. De vino quidem sæpius nobis ipse dicebat, decere monachum, quando sumere oporteret, sic gustare

A. GAUFRIDO.

A stare illud, ne exinanisse calicem notaretur. Quod sic ipse servabat, quoties sibi vinum patiebatur apponi, ut non modo post unum potum, sed post totum qualecumque prandium, suum vasculum, in quo ei propinabatur, vix aliquando videretur minus plenum a mensula reportari. Minus quidem stare poterat, sed erat sedens pene jugiter, et rarissime movebatur. Quoties subtrahere se negotiis poterat, aut orans, aut legens, aut scribens, aut insistens doctrinæ, et fratrum ædificationi; aut in sacra meditatione persistens. In quo nimirum studio spirituali obtinuerat gratiam singularem, ut non tædium in illo, non difficultatem aliquam sustineret, libere secum habitans, et deambulans in latitudine cordis sui, et ibidem exhibens Christo (ut monere alios ipse solebat) cœnaculum grande stratum. Omnis ei ad meditandum hora brevis, locus omnis congruus erat. Frequenter tamen, licet sic affectus, divino urgente metu, imo regente spiritu, studium hoc lucris uberioribus postponebat, doctus quærere non quod sibi erat utile, sed quod multis. Alioquin in quolibet cœtu hominum vel tumultu, nisi ejus intentio-B nem causa deposceret, tota facilitate animum colligens, interiori quadam, quam ubique ipse sibi circumferebat, solitudine fruebatur, nihil prorsus attendens, quod sonaret vel appareret exterius.

II. Invisit B. Hugonem Gratianopol. episcopum: b

154 Cum jam Dei famulus annos aliquot in Clara-valle peregisset, subiit animum ejus ut sanctum Hugonem Gratianopolitanum episcopum *b*, et Cartusienses fratres devotionis gratia visitaret. Quem prædictus episcopus tam gratanter, et tam reverenter suscepit, divinam intelligens in ejusdem hospitis visitatione præsentiam, ut prostratus solo tenus adoraret. Videns autem Servus Christi episcopum ætate grandævum, celebrem opinione, sanctitate conspicuum, coram se procidentem, vehementer expavit, et ipse quoque pariter corruens ante eum, ita demum susceptus in osculo pacis, humilitatem suam tanti viri veneratione confusam, non sine gravi gemitu causabatur. In cujus pectore singularem obtinuit ex eo tempore locum, ut fierent deinceps duo illi filii splendoris, cor unum, et anima una, et se invicem fruerentur in Christo. Sicut enim regina Saba de Salomone testatur, uterque sese in altero longe amplius, quam fama C vulgasset, invenisse gratulabatur.

item Cartusianos: miratur in S. Bernardo oculorum custodiam: c

155 Cartusiæ *c* quoque a viro reverendissimo Guigone *d* Priore, et a ceteris fratribus eodem affectu et eadem veneratione susceptus est Servus Christi, exsultantibus illis in gaudio, quia qualem eum per epistolam prius noverant, talem invenerunt et præsentem. Ceterum cum in reliquis omnibus ædificarentur, unum fuit, quod prædictum Priorem Cartusiensem aliquatenus movit, stratura videlicet animalis, cui idem Vir venerabilis insidebat, minus neglecta, minus præferens paupertatem. Nec silentio pressit æmulator virtutis, quod mente conceperat; sed locutus uni e fratribus, aliquatenus super hoc moveri sese confessus est, et mirari. Cumque ille ad Patrem sanctum, quod audierat, retulisset; non minus ipse miratus, quale illud esset stramentum quærebat, quod ita scilicet a Clara-valle Cartusiam usque venisset, ut numquam illud vidisset, numquam considerasset, et usque in horam illam, quale esset, omnino nesciret. Neque enim suum erat animal illud, sed a quodam monacho Cluniacensi avunculo suo, et in sua vicinia demorante, fuerat commodatum: et erat, sicut sibi sternere ille solebat. Quod verbum sæpe dictus Prior audiens, in eo potissimum mirabatur; quod sic ille Dei Famulus foris oculos circumcidisset, intus animum occupasset, ut quod ipse primo offenderat visu, hoc ille tanti itineris spatio non vidisset. Juxta lacum etiam Lausannensem *e* totius diei itinere pergens, penitus eum non vidit, aut se videre non vidit. Cum enim vespere facto, de eodem lacu socii colloquerentur, interrogabat eos, ubi ille lacus esset: et mirati sunt universi. *e*

amor solitudinis et silentii religiosi, ac modestia:

156 Desideraverat tamen ab initio omni modo subtrahere se negotiis, et nusquam egredi, sed in monasterio residere. Quod et postmodum, ex defectu corporis occasionem invenisse se reputans opportunam, aliquando statuit, et aliquamdiu tenuit, donec illum exire coëgit necessitas gravis Ecclesiæ Dei, et summi Pontificis, atque omnium abbatum sui Ordinis jussio *f*, quibus per omnia tamquam patribus deferebat ipse omnium pater. Ex quorum etiam mandato, novissimis quidem annis, præter cucullam et tunicam, laneo panno in modum chlamydis decurtatæ, et pileo simili utebatur, inter tantos E languores corporis et labores, nullis umquam uti pellibus acquiescens. In vestibus ei paupertas semper placuit, sordes numquam. Nimirum animi fore * indices, aiebat, aut negligentis, aut inaniter apud se gloriantis, aut gloriolam foris affectantis humanam. Incessus ejus et habitus omnis modestus et disciplinatus, præferens humilitatem, redolens pietatem, exhibens gratiam, exigens reverentiam, solo visu lætificans et ædificans intuentes. De risu dicimus, quod ex ore ejus frequenter audivimus, dum cachinnos religiosorum hominum miraretur, non meminisse, se a primis annis suæ conversionis aliquando sic risisse, ut non potius ad ridendum, quam ad reprimendum sibi vim facere oporteret; et risui suo stimulum magis adhibere, quam frenum.

** i. e. esse*

III. sermo captui auditorum accommodatus, et a nugis alienus:

157 Vocem illi in invalido corpore validam satis intelligibilemque contulerat, qui in opus prædicationis segregaverat illum ex utero matris suæ. Sermo ei, quoties opportuna inveniebatur occasio, ad quascumque personas, de ædificatione animarum, prout tamen singulorum intelligentiam, mores et studia noverat, quibusque congruens auditoribus erat. Sic rusticanis plebi- F bus loquebatur, ac si semper in rure nutritus: sic ceteris quibusque generibus hominum, velut si omnem investigandis eorum operibus operam impendisset. Litteratus apud eruditos; apud simplices simplex; apud spirituales viros, perfectionis et sapientiæ affluens documentis: omnibus se coaptabat, omnes cupiens lucrifacere Christo. Cautus erat artificiosissime observare quod ad Papam Eugenium scribens *g*, de sui cordis plenitudine eructavit: Nugæ si incidant, interdum, inquit, ferendæ fortassis; referendæ numquam. Interveniendum caute et prudenter nugacitati. Prorumpendum sane in serium quid, quod non modo utiliter, sed et libenter audiant, ut supersedeant otiosis. *g*

mira ejus facundia et gratia sermonis: intelligentia Scripturarum divinitus concessa.

158 Quam vero placabilem et persuasibilem, quamque eruditam linguam dederit ei Deus, ut sciret, quem et quando deberet proferre sermonem, quibus videlicet consolatio vel obsecratio, quibus exhortatio congrueret vel increpatio; nosse poterunt aliquatenus qui ipsius legerint scripta, etsi longe minus ab eis, qui verba ejus sæpius audierunt. Siquidem diffusa era gratia in labiis

A. GAUFRIDO.

labiis ejus, et ignitum eloquium ejus vehementer, ut non posset ne ipsius quidem stilus, licet eximius, totam illam dulcedinem, totum retinere fervorem. Mel et lac sub lingua ejus, et nihilo minus in ore ejus ignea lex : juxta illud Cantici canticorum : Sicut vitta coccinea labia tua, et eloquium tuum dulce. Inde erat, quod Germanicis etiam populis loquens, miro audiebatur affectu, et ex sermone ejus, quem intelligere, utpote alterius linguæ homines, non valebant, magis quam ex peritissimi cujuslibet post eum loquentis interpretis intellecta locutione, ædificari illorum devotio videbatur, et verborum ejus magis sentire virtutem. Cujus rei certa probatio tunsio pectorum erat, et effusio lacrymarum *h*. Utebatur sane Scripturis tam libere commodeque, ut non tam sequi illas, quam præcedere crederetur : et ducere ipse quo vellet, auctorem earum ducem Spiritum sequens. Quem nimirum ut in medio Ecclesiæ aperiret os ejus sic impleverat Deus spiritu sapientiæ et intellectus, ut secundum quod in libro Job legitur, profunda quoque fluviorum scrutaretur, et abscondita proferret in lucem. Nam et confessus B est aliquando, sibi meditanti vel oranti, sacram omnem velut sub se positam et expositam apparuisse Scripturam.

Gratis evangelizat, dignitates respuit.

159 Cæterum quam gratis euangelizarit, quis digne prædicet, quis digne miretur? Minus fore * credidit, nullas sibi ab auditoribus transitorias petere facultates, nisi oblatas sæpius refutaret ecclesiasticas dignitates : Parum illi fuit nulla quærere stipendia militantem : ne insignia quidem recipere acquievit. Denique velut alter David processurus ad bellum, bellica arma sibi graviora causatus est, quibus multos suo præsertim tempore cerneret prægravari : et in simplicitate sua gloriosius triumphabat. Tantam enim gratiam virtus ei divina contulerat, ut licet abjectus esse elegisset in domo Dei, uberius tamen fructificaret in ea, quam alii quilibet in sublime porrecti, et lucens amplius illustraret Ecclesiam velut de sub modio humilitatis suæ, quam ceteri super candelabra constituti. Nimirum quo humilior, eo semper utilior fuit populo Dei in omni doctrina salutari, in quo tamen numquam voluit locum tenere doctoris. Beatus plane, qui sicut ipse de quodam Sanctorum ait *i*, legem C dilexit, et cathedram non affectavit. Quam felicius siquidem in virtutum cathedra sedere meruit, dum noluit præsidere in cathedris dignitatum ! Denique sicut justus et fortis in prædicatione euangelica laboravit, sicut prudens et temperans cavit sibi semper ab ecclesiastica prælatione. Nec enim contumaciter umquam renuit, sed frequenter, et ad maximos electus honores, prudenter egit, divina sibi cooperante gratia, ne aliquando cogeretur. Moyses quidem sanctus cessit Aaron fratri suo pontificium ; sed linguæ erat impeditioris. Bernardum nostrum non ab opere Euangelistæ necessitas aliqua, sed ab honore solo sola humilitas revocavit. Merito proinde apud Deum et homines obtinuit gratiam singularem, qui non modo sine sumptu temporalis facultatis, verum etiam sine gradu ecclesiasticæ dignitatis, non autem sine fructu fraternæ salutis, Euangelium posuit ; et populo Dei semper prodesse studuit, numquam præesse sustinuit. Raro tamen nisi forte ad loca proxima, ut prædicaret, exivit. Sed quoties eum necessitas aliqua traheret, seminabat super omnes aquas, publice et privatim annuntians verbum Dei. Quod tamen ipsum ex mandato summi Pontificis actitabat : ad nutum D quoque præsulum ceterorum, ubicumque eorum aliquem contigisset adesse, Nimirum quanto magnus erat, humilians se in omnibus, eo magis sacerdotibus deferebat, quo plenius intellexerat, quæ ministris Christi reverentia deberetur.

* esse

ANNOTATA.

a *His adde Sancti effigiem ex nostro Commentario prævio* § LIII.

b *Habetur in Opere nostro ad diem* I *Aprilis.*

c Cartusiæ. *Notissima est ascetarum eremus in Delphinatu Galliæ, et in tractu Gratianopolitano, sic dicta a vico* Chartrons *ei adjacente, ut observat Baudrandus.*

d *Guigo ille conscripsit Vitam Hugonis episcopi Gratianopolitani, quæ a nobis edita est ad diem* I *Aprilis. De eodem Guigone, ac Cartusianis, quos impense amavit* S. Bernardus, *consule dictum nostrum Commentarium prævium* § XI, *a num.* 119. *His subjungo fragmentum epistolæ, quam Fr. Gaspar van Craesbeeck Cartusianus, Lira (parva civitas est paucis leucis distans Antverpia) ad nostrum Papebrochium dedit die* VI *Decembris anno* 1685 : Certissimum E est, *inquit*, et præter omne dubium, quod S. Bernardus Clarevallensis in domo nostra Montis Dei sæpissime hospitatus sit devotionis causa: imo tam frequenter, ut ei fuerit assignata cella singularis, quæ fuit vocata cella S. Bernardi. Hanc non semel trivit R. P. Pecquius, ut habeo ex ore ejus. Hæc jam a paucis annis est diruta ob ampliationem ambitus. *Hæc quia nec possum negare, nec confirmare*; *ideo intra simplicis relationis limites me contineo.*

e *Consule Annotata ad lib.* II *cap.* VI, *lit.* I.

f *Meretur legi epistola* XXI, *item* XLVIII *in fine.*

g *Vide librum* II *de Consideratione cap.* XIII.

h *De summa persuadendi gratia, qua Vir sanctus excelluit, agit Commentarius prævius* § XXXIX, num. 416.

i Nimirum de S. Malachia in ejus Officio, Antiphona I ad Matut., *ex Mabillonio hic.*

CAPUT II. *Sanctus calumniis obnoxius ex infelici successu belli sacri ; errores Petri Abaëlardi et Gilleberti Porretani ab ipso confutati ; hæresis Henriciana repressa ; miracula.* F

IV. *Calumniis impetitur ob sinistrum successum ex; editionis in Orientem : innumera miracula.*

Nec tacendum, quod ex prædicatione itineris Hierosolymitani grave contra eum quorumdam hominum vel simplicitas, vel malignitas scandalum sumpsit, cum tristior sequeretur effectus. Quod tamen verbum * dicere possumus ab eo quidem initium non sumpsisse. Cum enim multorum jam animos permovisset audita necessitas, a rege Francorum semel et iterum propter hoc expetitus, Apostolicis etiam litteris monitus, nec sic acquievit super hoc loqui, vel consilium dare, donec per ipsius tandem summi Pontificis

* *i. e.* negotium

A Pontificis generalem epistolam jussus ab eo est tamquam Romanæ Ecclesiæ lingua exponere populis atque principibus. Cujus epistolæ *a* tenor fuit, ut in pœnitentiam et remissionem peccatorum iter arriperent, aut liberaturi fratres, aut suas pro illis animas posituri. Hæc et hujusmodi super hoc poterant veraciter dici: sed dicendum potius id, quod potius fuit. Evidenter enim verbum hoc prædicavit; Domino cooperante, et sermonem confirmante sequentibus signis. Sed quantis, et quam multiplicibus signis? Quanta vel numerare, nedum narrare difficile foret. Nam et eodem tempore scribi cœperant, sed ipsa demum scriptorem numerositas scribendorum, et materia superavit auctorem: nimirum cum aliquando una die viginti seu etiam plures ab incommodis variis sanarentur, nec facile ab hujusmodi dies ulla vacaret. Denique plures eo tempore Christus per Servi sui tactum et orationem, ex ipsis etiam matrum uteris cæcos videre, claudos ambulare, aridos convalescere, surdos fecit audire, et mutos loqui: mirabilius restituente B gratia, quod minus præstitum fuerat a natura.

Utilis expeditio illa, quamvis frustrata fructu.

161 Nec tamen ex illa profectione Orientalis ecclesia liberari, sed cælestis meruit impleri et lætari. Quod si placuit Deo tali occasione plurimorum eripere, si non Orientalium corpora a paganis, Occidentalium animas a peccatis: quis audeat dicere illi, Quid fecisti sic? Aut quis recte sapiens, illorum magis non doleat, qui ad priora, vel pejora forte prioribus scelera redierunt, quam eorum mortem, qui in fructibus pœnitentiæ purgatas variis tribulationibus Christo animas reddiderunt? Alioquin quamlibet dicant Ægyptii, dicant filii tenebrarum, qui veritatem nec videre valeant, nec proferre: Callide eduxit eos, ut interficeret in deserto: patienter tolerat Christus Salvator opprobrium, quod tantarum animarum salute compensat. Meminit hujus verbi ipse quoque venerabilis Pater, inter cætera dicens: Si necesse sit unum fieri e duobus, malo in nos murmur hominum, quam in Deum esse. Bonum mihi, si dignetur me uti pro clypeo, libens excipio in me detrahentium linguas maledicas, et venenata spicula blasphemorum, ut non ad ipsum perveniant. Non recuso inglorius fieri, ut non irruatur in Dei gloriam. Hæc quidem ille in libro de Consideratione secundo. C Accidit autem, ubi primum de ejusdem exercitus dissipatione lamentabilis intra Gallias insonuerat rumor, ut illuminandum Dei Famulo filium cæcum offerens pater, multis precibus vinceret excusantem. Et imponens Sanctus puero manum, orabat ad dominum quatenus, si ab eo verbum prædicationis illius exierat, si prædicanti Spiritus ejus affuerat, in illius illuminatione ostendere dignaretur. Dum vero post orationem, orationis præstolaretur effectum, Quid facturus sum? ait puer: video enim. Attollitur illico clamor adstantium, plures enim non modo e fratribus, verum etiam e secularibus aderant, qui, ut puerum videre videntem, multipliciter consolati, Deo gratias referebant.

Ascalon capitur divina potius quam humana virtute.

162 [Illud etiam jucunde satis credimus considerasse nonnullos, quod eadem hebdomada, qua felicissima anima ejus carne soluta est, ecclesia Hierosolymitana magnifice satis fuerit divino munere consolata, sicut sæpius noverant illum promisisse. Siquidem capta *b* est Ascalon illa munitissima, paucis a sancta civitate milliariis distans, et periculose instans calcaneo ejus. Adversus hanc quinquaginta annis et eo amplius nihil profecerant Christiani laborantes: nam et tunc non humana virtute capta est, sed divina. Nec incongruum nunc ipsius interserere verba, quæ eodem scripserat anno ad virum optimum Militem Templi, tunc ministrum, nunc etiam, Magistrum Militiæ Templi, qui ipsius secundum carnem avunculus erat *c*. Væ principibus nostris, ait. In terra Domini nihil boni fecerunt: in suis, ad quas velociter redierunt, incredibilem exercent malitiam, et non compatiuntur super contritione Joseph. Confidimus autem, quia non repellet Dominus plebem suam, et hereditatem suam non derelinquet. Porro dextera Domini faciet virtutem, et brachium suum auxiliabitur ei: ut cognoscant omnes, quia bonum est sperare in Domino, quam sperare in principibus.] Sed de his hactenus *d*.

Quæ fecit Sanctus pro Ecclesia Dei, insigni elogio Innocentii PP. prædicantur.

163 Jam et illud propter posteros memorandum, quam multipliciter Ecclesiæ sanctæ Viri Dei doctrina profuerit in Catholicorum moribus corrigendis *e*, in schismaticorum furoribus comprimendis *f*, in hæreticorum erroribus confutandis *g*. Siquidem præter eos, quos docuit sobrie, et juste, et pie vivere in sæculo, quantos etiam perfectius valedicere seculo persuasit, vel ex hoc E liquet, quod non cessavit, quamdiu vixit, deserta sæculi, sæculi desertoribus implens. Cujus ministerio videtur propheticum illud etiam corporaliter exhiberi: Posuit desertum in stagna aquarum, et terram sine aqua in exitus aquarum. Et collocavit illic esurientes, et constituerunt civitatem habitationis. Et seminaverunt agros, et plantaverunt vineas, et fecerunt fructum nativitatis: et benedixit eis, et multiplicati sunt, et jumenta eorum non minoravit. Sane in diebus schismatis generalis, quam fideliter Servus Domini stetit in confractione in conspectu ejus, ut averteret iram ejus; quam efficaciter stetit et placavit, et cessavit quassatio; quam denique evidenter in tempore iræ factus est reconciliatio, non modo latius prosequendum. Sufficere interim potest, si ipsius super hoc scribentis ad eum Innocentii Papæ verba *h* ponamus: « Quam firma, ait, perseverantique constantia causam beati Petri et sanctæ matris tuæ Romanæ Ecclesiæ, incandescente Petri Leonis schismate, fervor tuæ religionis et discretionis susceperit defendendam, et se murum inexpugnabilem pro domo Dei opponens, animos regum ac principum, et F aliarum tam ecclesiasticarum quam sæcularium personarum ad Catholicæ Ecclesiæ unitatem, et beati Petri, ac nostram obedientiam, frequentibus argumentis, et ratione munitis reducere laboraverit, magna, quæ Ecclesiæ Dei, et nobis provenit, utilitas manifestat ». In quibus autem pro fide quoque quam magnifice egerit Servus fidelis et prudens, breviter intimandum.

Petrus Abaelardus provocat eum ad disputationem in Concilio Senonensi;

164 Fuit in diebus illis Petrus Abaelardus *i* magister insignis, et celeberrimus in opinione scientiæ; sed de fide perfide dogmatizans. Cujus cum blasphemiis plena gravissimis volitare undique scripta cœpissent, profanas novitates vocum et sensuum viri eruditi atque fideles ad Dei Hominem retulerunt. Qui nimirum solita bonitate et benignitate desiderans errorem corrigi, non hominem confundi, secreta illum admonitione convenit. Cum quo etiam tam modeste tamque rationabiliter egit, ut ille quoque compunctus ad ipsius arbitrium correcturum se promitteret universa. Ceterum cum recessisset ab eo Petrus idem, consiliis stimulatus iniquis, et ingenii sui viribus, plurimoque exercitio disputandi infeliciter

citer fidens, resiliit a proposito saniori. Expetens denique Senonensem metropolitanum, quod in ejus ecclesia celebrandum foret in proximo grande concilium, Claræ-vallensem causatur Abbatem suis in occulto detrahere libris. Addit quoque, paratum se esse in publico sua defendere scripta, rogans ut prædictus Abbas dicturus, si quid haberet, ad concilium vocaretur. Factum est ut postulavit. Sed vocatus Abbas venire penitus recusavit, suum hoc non esse renuntians *k*. Postea tamen magnorum virorum monitis flexus, ne videlicet ex ipsius absentia et scandalum populo, et cornua crescerent adversario, demum pergere acquievit, tristis quidem, nec sine lacrymis annuens, sicut in epistola *l* ad Papam Innocentium ipse testatur, in qua plenius lucidiusque negotium omne prosequitur.

sed a summo Pontifice damnatur.

165 Affuit dies, et ecclesia copiosa convenit: ubi a Dei Famulo Petri illius in medium scripta prolata sunt, et erroris capitula designata *m*. Demum illi optio data est, aut sua esse negandi; aut errorem humiliter corrigendi; aut respondendi, si posset, objiciendis sibi rationibus pariter et sanctorum testimoniis Patrum. At ille nec volens resipiscere, nec valens resistere sapientiæ B et spiritui, qui loquebatur, ut tempus redimeret, Sedem Apostolicam appellavit *n*. Sed et postea ab egregio illo Catholicæ fidei Advocato monitus, ut vel jam sciens in personam suam nihil agendum, responderet tam libere, quam secure, audiendus tantum et ferendus in omni patientia, non sententia aliqua feriendus: hoc quoque omnimodis recusavit. Nam et confessus est postea suis, ut aiunt, quod ea hora maxima quidem ex parte memoria ejus turbata fuerit, ratio caligaverit, et interior fugerit sensus. Nihilo minus tamen ecclesia, quæ convenerat, dimisit hominem, mulctavit abominationem, a persona abstinens, sed dogmata prava condemnans. Quando vero Petrus ille refugium inveniret in Sede Petri, tam longe dissidens a fide Petri? Et ipsum ergo auctorem eadem sententia cum erroribus suis Apostolicus Præsul involvens, scripta incendio, scriptorem silentio condemnavit.

Gilleberti Porretani errores condemnantur in Concilio Remensi, præsente Eugenio Pontifice;

166 Fuit item Gillebertus *o*, quem cognominavere Porretanum, Pictavorum episcopus, in sacris Litteris plurimum exercitatus, sed sublimiora se etiam ipse scrutatus, ad insipientiam sibi. Siquidem de sanctæ Trinitatis unitate et Divinitatis simplicitate non simpliciter sentiens, nec C fideliter scribens, discipulis suis panes proponebat absconditos, furtivas propinabat aquas, nec facile quid saperet, imo quantum desiperet, personis authenticis fatebatur. Timebat enim, quod apud Senonas Petrum ei dixisse ferunt:

> Tunc tua res agitur, paries cum proximus ardet.

Novissime tamen, cum jam fidelium super hoc invalesceret scandalum, cresceret murmur, vocatus ad medium est, et librum tradere jussus, in quo blasphemias evomuerat graves quidem, sed verborum quodam involucro circumseptas. Igitur in concilio, quod in urbe Remorum Papa venerabilis Eugenius celebravit, egit cominus adversus hunc Gillebertum, Ecclesiæ sanctæ suo tempore singularis athleta Bernardus: primo quidem totum, quod ille verborum cavillationibus occultare nitebatur, eliciens: deinde vero tam suis ratiociniis, quam Sanctorum testimoniis biduana disputatione redarguens, considerans sane nonnullos ex his, qui præsidebant, jam quidem animadvertentes blasphemiam in doctrina, adhue tamen avertentes injuriam a persona, accensus D est zelo, et domesticam sibi ecclesiam seorsum convocat Gallicanam.

novorum symbolum conditur et Gillebertus resipiscit

167 Communi denique consilio, a patribus decem provinciarum, aliis autem episcopis et abbatibus plurimis, dictante Viro Dei, novis dogmatibus opponitur symbolum novum. Cui etiam subscribuntur nomina singulorum, ut eorum videlicet omnium, sicut irreprehensibilis fides, sic irreprehensibilis zelus ceteris innotescat. Ita demum Apostolico judicio et auctoritate universalis Ecclesiæ, error ille damnatur, episcopus Gillebertus, an eidem damnationi consentiat, interrogatur. Consentiens, et publice refutans *p* quæ prius scripserat et affirmaverat, indulgentiam ipse consequitur, maxime quod ab initio cautus fuisset ea lege eamdem ingredi disceptationem, ut promitteret sine ulla sese obstinatione, pro Ecclesiæ sanctæ arbitrio, correcturum libere suam opinionem.

VI.

Henricus monachus apostata hæreses disseminat in partibus Tolosanis.

168 In partibus Tolosanis Henricus *q* quidam, olim monachus, tunc apostata vilis, pessimæ vitæ, perniciosæ doctrinæ, verbis persuasibilibus gentis illius occupaverat levitatem, et, ut prædixit Apostolus, de quibusdam, in hypocrisi loquens mendacium, fictis verbis de eis E negotiabatur. Erat autem hostis Ecclesiæ manifestus, irreverenter ecclesiasticis derogans Sacramentis pariter et ministris. Nec mediocriter in ea jam malignitate profecerat. Sic enim de eo scribens *r* Pater venerabilis ad principem Tolosanum, inter cetera ait: Passim inveniebantur jam ecclesiæ sine plebibus, plebes sine sacerdotibus, sacerdotes sine debita reverentia, sine Christo denique Christiani. Parvulis Christianorum Christi vita intercludebatur, dum baptismi gratia negabatur. Ridebantur orationes oblationesque pro mortuis, Sanctorum invocationes, sacerdotum excommunicationes, fidelium peregrinationes, basilicarum ædificationes, dierum solemnium vacationes, chrismatis et olei consecrationes, et omnes denique institutiones ecclesiasticæ spernebantur.

Bern. cum Alberico Ostiensi episc. Tolosam petit, in itinere multa edens miracula;

169 Hæc necessitate Vir sanctus iter arripuit, ab ecclesia regionis illius sæpius jam ante rogatus, et tunc demum a reverendissimo Alberico Ostiensi episcopo et Legato Sedis Apostolicæ persuasus pariter et deductus. Veniens autem, cum F incredibili devotione susceptus est a populo terræ, ac si de cælo angelus advenisset. Nec moram facere potuit apud eos, quod irruentium turbas reprimere nemo posset: tanta erat frequentia diebus ac noctibus adventantium, benedictionem expetentium, flagitantium opem. Prædicavit tamen in civitate Tolosa per aliquot dies, et in ceteris locis, quæ miser ille frequentasset amplius, et gravius infecisset, multos in fide simplices instruens, nutantes roborans, errantes revocans, subversos reparans, subversores et obstinatos auctoritate sua premens et opprimens, ut non dico resistere, sed ne assistere quidem et apparere præsumerent. Ceterum, etsi tunc fugit hæreticus ille et latuit *s*, ita tamen impeditæ sunt viæ ejus et semitæ circumseptæ, ut vix alicubi postea tutus, tandem captus et catenatus episcopo traderetur. In quo itinere plurimis etiam signis in servo suo glorificatus est Deus, aliorum corda ab erroribus impiis revocans; aliorum corpora a languoribus variis sanans.

ac prædicationem suam confirmans.

170 Est locus in regione eadem, cui Sarlatum *t* nomen est, ubi sermone completo plurimos ad benedicendum panes, sicut ubique fiebat,

Dei

A Dei Famulo nfferebant. Quos ille elevata manu et signo crucis edito in Dei nomine benedicens, In hoc, inquit, scietis vera esse, quæ à nobis, falsa, quæ ab hæreticis suadentur, si infirmi vestri, gustatis panibus istis, adepti fuerint sospitatem. Timens autem venerabilis episcopus Carnotensium, magnus ille Gaufridus, (siquidem præsens erat et proximus Viro Dei). Si bona, inquit, fide sumpserint, sanabuntur. Cui Pater sanctus de Domini virtute nil hæsitans, Non hoc ego dixerim, ait, sed vere, qui gustaverint, sanabuntur : ut proinde veros nos, et veraces Dei nuntios esse cognoscant. Tam ingens multitudo languentium gustato eodem pane convaluit, ut per totam provinciam verbum hoc divulgaretur, et Vir sanctus per vicina loca regrediens, ob concursus intolerabiles declinaverit, et timuerit illo ire.

Tolosæ paralyticus moribundus repente curatur.

* *al.* primum u

17! Præcipuum * sane miraculum, quod per Famulum suum in urbe Tolosa Christus exhibuit, paralytici cujusdam clerici curatio fuit. Hunc in domo Regularium Clericorum sancti Saturnini *u*; quorum unus ipse erat, ad petitionem abbatis et fratrum, circa noctis crepusculum visitans Homo Dei, B moribundum invenit hominem, qui extremum spiritum trahere videretur. Consolatus itaque miserum, et data benedictione egrediens, sicut postea confessus est, loquebatur in corde suo fidelis Servus ad Dominum tam fiducialiter, quam fideliter, dicens : Quid exspectas Domine Deus? Generatio hæc signa quærit. Alioquin minus apud eos nostris proficimus verbis, nisi abs te fuerint confirmata sequentibus signis. Eadem hora exsiliit paralyticus de grabato, et accurrens, secutus et consecutus est eum, sacra vestigia devotione, qua debuit, amplexatus. Cui subito procedenti obvians ex concanonicis unus expavit et exclamavit, siquidem phantasma putabat. Quando enim de lectulo eum crederet surgere potuisse? Egressam magis a corpore ejus animam phantasſice sibi apparuisse arbitratus aufugit. Sed ipſa demum tam ei quam ceteris rei veritas fidem fecit. Egreditur exinde sermo inter fratres, curritur ad spectaculum tam jucundum : ipse etiam inter primos accurrit episcopus et Legatus, inde pergitur ad ecclesiam, eo ipso, qui convaluerat, præeunte, conclamatur in laudes Dei, eodem pariter concinente; ruit undique C populus, benedicitur Christus, triumphat fides, infidelis quisque confunditur, exsultat pietas, et impietas contabescit. Porro Vir Dei cellam, ubi manebat, ingressus, diligenter omnes observari aditus, obserari januas jubet; ne quis pateat introitus populo concurrenti. [Sane is quidem Bernardus (hoc enim Clerico nomen erat, qui sanus factus est) corporali beneficio non ingratus; magisque sollicitus pro remedio spirituali, secutus est Servum Christi, monasticum in Claravalle Ordinem profitens, et habitum sumens. A quo etiam missus ad partes iterum Tolosanas, et abbas illic constitutus, hodieque monasterio præest, quod Vallis-Aquæ dicitur *x*.]

ANNOTATA.

a *Epistola prima Eugenii PP. III, quæ data est ad Ludovicum Galliarum regem, de expeditione in Terram sanctam, habetur apud Labbeum tomo X Conciliorum col.* 1046 *et seqq.*

b Captam esse *Ascalonam* anno ab Incarnatione Domini millesimo centesimo quinquagesimo quarto .. mense Augusto, die mensis duodecima, *auctor est Guillelmus Tyrius in sua rerum in partibus transmarinis gestarum Historia, lib.* XVII, *cap.* XXX *in fine : sed Pagius in Critica Baroniana ad annum Christi* 1153, *num.* 19 *scribit, hoc anno rem accidisse, die* XIV *Kal. Septembris; et allegatis auctoribus,* Quare, *ait,* Tyrius, qui, cum res ab aliis acceptas, non vero a se visas narrat, sæpe fallitur, hanc Balduini III Hierosolymorum regis victoriam... perperam in annum sequentem differt. *Si quis autem de ista expeditione cupit plura novisse, adeat eumdem Guillelmum in dicto libro.*

c Andreas *videlicet : ad quem* S. Bernardus *scripsit epistolam, ordine* 288 *apud Mabillonium, de infelici exitu sacræ expeditionis.*

d *Nullo pacto imputari posse Viro sancto infelicem militiæ Orientalis eventum, liquet tum e superiore Gaufridi pro eo apologia, tum e Commentario nostro prævio ; quem videsis* § XL.

e *Quid Sanctus præstiterit in reformandis ecclesiasticorum, monasticorum, ac secularium moribus,* § XLV *expositum est in Commentario.*

f *Vide eumdem Commentarium varii locis.*

g *Concertationes ejus dedimus ibidem* § XLI, *et sequentibus.*

E

h *In epistola Innocentii PP. II, quæ inter Bernardinas in editione Mabillonii ponitur ordine trecentesima quinquagesima secunda, et innectitur anno Christi* 1131.

i *De Abaëlardi erroribus a Sancto Viro impugnatis, ac de rebus, quæ huc spectant, pluribus agit idem Commentarius* § XXIX.

k *Legi potest epistola* S. Bernardi 187.

l *Ordine* 190; *quæ ob prolixitatem refertur alibi apud Mabillonium, nimirum volumine primo, a col.* 643.

m *Adi Commentarium prævium* § XXIX, *num.* 316.

n *Vide epistolam sancti Patris* 189 *ad Innocentium PP. II de erroribus Abaëlardi; et* 188 *ad episcopos et Cardinales curiæ.*

o S. Bernardi *concertationem cum Gilleberto Porretano dedimus in Commentario prævio* § XLI.

p Hæc fusius refert hujus libri auctor Gaufridus, qui et ipse concilio interfuit, in epistola ad episcopum Albanensem Henricum. Ad hæc, idem Gaufridus disputationem edidit adversus Gilbertum, quam habes in fine hujusce tomi cum prædicta epistola. *Ita Mabillonius hic.*

F

q *Henricianos hæreticos a sancto Doctore coërcitos, ac miracula ad destruendos illorum errores ab eo facta apud Tolosanos, exhibet Commentarius prævius* § XLII.

r *Vide epistolam* 241.

s *Consuli potest Gaufridi de hoc Henrico epistola, quæ dabitur infra apud nos, a num.* 351.

t *Vulgo* Sarlat, *urbs Galliæ in Aquitania, et in Petrocoriensi provincia.*

u *Gallice* S. Sernin de Tolose *vocatur apud Sammarthanos tomo IV Galliæ Christianæ, pag.* 811, *ubi plura. Consuli etiam possunt Annales Benedictini a Mabillonio editi tomo V, ad annum* 1083, *num.* 49.

x Vallis-aquæ *(Valdeau :) de quo monasterio non reperi plures notitias.*

A GAUFRIDO.

CAPUT III.

A. GAUFRIDO.

Caput III. *Suavissimi mores, ac præclaræ virtutes.*

VII. *Vir sanctus de se sentiat inter tot miracula.*

Cum autem per totum ab eadem provincia reditum Viri sancti magis magisque signa crebrescerent, et multiplicarentur indices, non prætereundum, quidnam ipse inter hæc animi gereret, qui a Christo humilitatem cordis et mansuetudinem didicisset. Disputans enim secum in cogitationibus suis, et ex ipsa demum locutus abundantia cordis sui, domesticis sibi religiosis quibusdam fratribus aiebat : Plurimum miror, quidnam sibi hæc miracula velint, aut quid visum sit Deo talia actitare per talem. Nil mihi videor in sacris Paginis super hoc genere legisse signorum. Siquidem facta sunt aliquando signa per sanctos homines et perfectos : facta sunt et per fictos. Ego mihi nec perfectionis conscius sum, nec
B fictionis. Scio enim Sanctorum mihi non suppetere merita, quæ miraculis illustrentur : confido autem nec ad eorum sortem me pertinere, qui virtutes multas in nomine Domini operantur, et a Domino ignorantur. Hæc et hujusmodi crebrius secretiusque cum viris spiritualibus conferebat. Novissime vero opportunum sibimet visus exitum reperisse, Scio, inquit, hujusmodi signa non ad sanctitatem unius, sed ad multorum spectare salutem, et Deum in homine, per quem talia operetur, non tam perfectionem considerare, quam opinionem, ut in eo commendet hominibus, quæ illi credidur inesse, virtutem. Neque enim pro eis fiunt hæc, per quos fiunt; sed pro eis magis, qui vident illa, vel sciunt. Nec eo fine per eos ista Dominus operatur, ut ipsos probet ceteris sanctiores, sed ut ceteros magis amatores et æmulatores faciat sanctitatis. Nihil ergo mihi et signis istis, quandoquidem meæ illa famæ magis, quam vitæ noverim exhiberi, nec ad meam fieri commendationem, sed ad commonitionem potius aliorum. Satis, ni fallimur, hujus Viri mirabitur animum, quisquis hoc diligenti consideratione pensaverit, nec præ-
C stantius reputabit æstimator quisque fidelis, signa atque prodigia mirabiliter operari, quam perpetrata taliter interpretari.

Mira in eo integritas morum, ac moderatio affectuum :

173 Sibi quoque non minus utile judicabit, imitandos ejus affectus, quam mirandos actus; et morum insignia, quam operum signa cognoscere. Sed ad hæc quis idoneus? In hujus siquidem pectore Viri Dei, pari fœdere puritas suavitasque consederant : satis quidem utraque mirabilis; sed mirabilior utriusque complexus. Inde nimirum tam singulariter in unum hominem totius orbis vota pariter concurrebant, quod puritatem suavitas amabilem faceret; suavitatem puritas acceptabilem : ut difficile fuerit æstimare, gratiæ an reverentiæ amplius obtineret. Quis enim tam rigidæ conversationis, qui Claræ-vallensem non sublimiter revereretur Abbatem? Quis tam dissolutæ, qui non erga eumdem dulciter afficeretur? Dulcissimis enim affectibus plenum pectus ipse gerebat, sed quam libere eos, quoties causa deposceret, coercebat : humanissimus in affectione, magis tamen fortis in fide. Et ut breve aliquod hujus rei proferamus exemplum, sicut ipse quoque testatur in Sermone super Cantica canticorum vicesimo sexto; siccis D
oculis germani sui, et germani tam necessarii, tam dilecti, Gerardi videlicet, celebravit exsequias siccis oculis corpus ejus tradidit sepulturæ, ne allectus fidem vincere videretur. Nam extraneum quemlibet vix aut numquam sine lacrymis sepelivit. Talem sibi illum, uberius proinde fructificaturum, manus divina formaverat, ut austeritatem suavitas morum tolleret, auctoritatem sanctitas conservaret. Cui enim vel tanta benignitas esset oneri, vel tanta bonitas non esset honori? Legimus de Salomone, quod omnis terra desideravit videre vultum illius. Grande præconium, sed forsitan in hac parte non minus quam Salomon hic. Neque enim satis credibile est, Salomonem illum in omni gloria sua tam universalem orbis obtinuisse favorem, quam hunc in sua humilitate. Imo vero difficile omnino videretur ex historiis aliquibus invenire hominem unum conversantem adhuc cum hominibus in universa terra, tam celebre et amabile obtinuisse nomen a solis ortu et occasu, ab aquilone et mari. E

celeberrima Viri fama cum summa sui despicientia : verecundia :

174 Ut enim illas memoremus provincias, ex quibus usque hodie monumenta certiora superesse noscuntur, et in ecclesia orientali et apud soles occiduos Hibernorum, et a meridie in remotis finibus Hispaniarum, et ab aquilone in insulis, quæ procul sunt, Daciæ Sueciæque, celeberrima ejus opinio fuit. Crebras undique recipiebat epistolas, et reddebat. Undique ei xenia mittebantur, undique ejus benedictio petebatur. Postremo quasi vitis abundantissima suos undique palmites propagavit, excepto quod in terram Hierosolymitanam, quamvis locus esset a rege paratus, ob incursus paganorum, et aëris intemperiem, non acquievit mittere fratres suos. Neque vero episcopus ille incongruum aliquid usurpasse videtur, qui post sacrum ejus obitum, dum fratres consolaretur, inter cetera hoc quoque in ipsius prosecutus est laudem, quia in omnem terram exivit sonus ejus, et in fines orbis terræ verba illius. Vincebat tamen sublimitatem nominis, humilitas cordis, nec tantum poterat universus eum mundus erigere, quantum seipse dejicere solus. Summus reputabatur ab omnibus, infimum ipse se reputans : et quem sibi omnes, ipse se nemini præferebat. Denique F
sicut nobis sæpius fatebatur, inter summos quosque honores et favores populorum, vel sublimium personarum, alterum sibi mutuatus hominem videbatur, seque potius reputabat absentem, velut quoddam somnium suspicatus. Ubi vero simpliciores ei fratres, ut assolet, fiducialius loquerentur, et amica semper liceret humilitate frui, ibi se invenisse gaudebat et in propriam rediisse personam. Innata ei a puero verecundia usque ad diem perseveravit extremum. Inde erat quod, licet tam magnus esset et excelsus in verbo gloriæ, numquam tamen (sicut sæpe eum audivimus protestantem) in quamlibet humili cœtu sine metu et reverentia verbum fecit, tacere magis desiderans, nisi conscientiæ propriæ stimulis urgeretur, timore Dei, caritate fraterna.

patientia in morbis eximia et in aliis eventibus.

175 Patientiam ejus maxime quidem flagellis dominicis exercitatam novimus et probatam : qui nimirum ab ipso suæ conversionis initio usque ad diem sacræ depositionis tanta sustinuit, ut vita ejus his, qui noverant, non nisi quædam mortis protelatio videretur. Cæterum erga homines quoque, etsi rarior ei occasio minora forsitan

A sitan patientiæ potuit experimenta præstare, dicendum tamen vel breviter, ne hujus quidem apparuisse eum virtutis immunem. Et quia genus hoc patientiæ solitus erat dicere tripartitum, videlicet ad verborum injurias, ad damna rerum, ad corporis læsionem : de singulis saltem singula proponamus exempla, quæ interim nobis occurrunt. Scripserat aliquando Dei Famulus ad episcopum aliquem *a* de curia et consilio regis, monens eum super quibusdam verbis regi suadere et consulere meliora. At ille vehementer exacerbatus, amarissimam ei reddidit epistolam, dicens in ipsa salutatione prima, Salutem, et non spiritum blasphemiæ, tamquam videlicet Vir sanctus (quod horror est dicere) ex blasphemiæ spiritu illa scripsisset. Ad quod verbum mansuetissimus Christi Servus, memor Dominicæ responsionis : Ego dæmonium non habeo (sicut hodieque exstans ejus epistola continet ;) Minime quidem, ait, spiritum blasphemiæ habere me credo, sed nec maledixisse cuiquam, aut maledicere velle me scio, præsertim principi B populi mei.

quorum exempla

176 Nec minus postea carum, nec minus familiarem eumdem episcopum habuit; sed elogium illud prædictum, apud eum sic fuit quasi non dictum. Abbas Farfensis *b* conventum fratrum a Clara-valle vocaverat, monasterium eis ædificaturus : sed Romanus impedivit Antistes, et sibi tollens eos in loco altero ordinavit. Unde plurimum dolens prædictus ille vir magnus, et magnæ devotionis, collectam pecuniam sexcentarum fere marcarum argenti deposuit sub chirographo, quam ad Dei Hominem veniens obtulit ei, rogans ut, quod non meruerat in partibus suis, vel citra Alpes novum exinde cœnobium conderetur. Missum est pro argento, et totum prorsus amissum. Nec respondit aliud Homo Dei cum ei nuntiaretur, quam, Benedictus Deus, qui nobis pepercit ab onere. Nam et illis, inquit, qui abstulere, levius indulgendum. Sunt enim Romani : et pecunia videbatur immanis, ac vehemens fuit ista tentatio. Gratulari etiam consueverat, decem circiter monasteria, vel ædificandis monasteriis loca congrua numerans, fraudulenter et violenter sibi ablata, dum contendere nollet, et magis cum vinci, quam C alios vincere delectaret.

referuntur.

177 Veniens aliquando Claram-vallem clericus quidam ex his, quos Regulares vocant, importune satis instabat, ut in monachum reciperetur. Suadente Patre sancto, ut ad suam reverteretur ecclesiam, nec acquiescente recipere eum : Ut quid ergo, ait ille, in libris tuis tantopere perfectionem commendasti, si eam desideranti opem renuis exhibere? Et maligno spiritu iracundiæ vehementius instigatus, sicut postmodum evidenter apparuit, Jam, inquit, si illos tenerem, discerperem libros. Cui Vir Domini, Puto, ait, in nullo eorum legisti, non posse te in tuo claustro esse perfectum. Morum correctionem, non locorum mutationem, si bene memini, in libris omnibus commendavi. Tum vero impetum faciens homo velut insanus in eum, percussit maxillam ejus, idque tam graviter, ut succederet statim rubor ictui, tumor rubori. Jam qui aderant in sacrilegum involabant : sed prævenit eos Servus Domini clamans, et adjurans per nomen Christi, nullatenus eum tangere, sed educere caute, et curam ejus habere, ne ab aliquo ei vel in aliquo noceretur. Quod tam districte præcepit, ut miser ille timens et tremens, absque omni injuria eductus sit et deductus.

A. GAUFRIDO.

Raro increpat delinquentes, potius monens ac obsecrans :

178 Et quidem in libertate spiritus, Dei Famulus excellenter enituit cum humilitate et mansuetudine tamen, ut quodam modo videretur et vereri neminem, et omnem hominem revereri. Increpatione rarius utebatur, monitis potius et obsecrationibus agens. Quam vero invitus, et non ex cordis amaritudine verbum proferret amarum, ex eo maxime animadvertebatur, quod perfacile hujusmodi impetum cohiberet. Siquidem mirabatur hominum improbitatem, quos aliquando forte turbatos, excusationem quamlibet rationabilem, satisfactionem quamlibet humilem admittere gravat, quod ipsa suæ turbationis passio miseros sic delectet, ut oderint omne remedium, ut contineant aures, claudant oculos, objiciant manus, et omnimodis satagant, ne semel orta commotio sedari valeat et sanari. Ejus tamen objurgationem non minus facile aliquando compescebat gravis et turbulenta responsio, quam humilis et modesta; ut ab aliquibus proinde diceretur cedenti insistere, cedere resistenti.

E

utile dat monitum de correptione moderanda.

179 Dicebat enim, ubi resonat utrimque modestia, dulce esse colloquium : ubi vel ex parte altera, utile : ubi ex neutra, perniciosum. Ubi enim hinc inde duritia sonat, jurgium est, non correctio, nec disciplina, sed rixa, ut deceat magis interim dissimulare Prælatum, et, commotione sanata, utilius castigare subjectos : aut certe, si ita res exigit, observare consilium Sapientis, quia Stultus non corrigitur verbis. Loquitur ipse de increpationibus minus utiliter, minus patienter acceptis, in sermone super Canticum canticorum quadragesimo secundo, inter cetera dicens : Utinam neminem objurgare necesse sit! Hoc enim melius. Sed quoniam in multis offendimus omnes, mihi tacere non licet, cui ex officio incumbit peccantes arguere, magis autem urget caritas. Quod si arguero, et fecero quod meum est, illa autem procedens increpatio minime, quod suum est, faciat, neque ad quod misi illam, sed revertatur ad me vacua, tamquam jaculum feriens et resiliens, quid me animi tunc habere putatis, fratres? Nonne angor? nonne torqueor? Et ut mihi usurpem aliquid ex verbis magistri, quia de sapientia non possum, prorsus coarctor e duobus, et quid eligam nescio, placerene mihi in eo, quod F locutus sum, quoniam quod debui, feci : an pœnitentiam agere super verbo meo, quia, quod volui, non recepi. Et infra : Dicas forsitan mihi quod bonum meum ad me revertatur, et quia liberavi animam meam, et mundus sum a sanguine hominis, cui annuntiavi et locutus sum, ut averteretur a via sua mala, et viveret. Sed etsi innumera talia addas, me tamen minime ista consolabuntur, mortem filii intuentem. Quasi vero meam illa reprehensione liberationem quæsierim, et non magis illius. Quæ enim mater, etiamsi omnem, quam potui, curam et diligentiam ægrotanti filio adhibuisse se sciat, si demum se frustratam viderit, et omnes labores suos esse penitus inefficaces, illo nihilo minus moriente, propterea umquam a fletibus temperabit? Et hæc hactenus.

mansuetudo ejus et charitas eximia;

180 De cetero tantus æmulator erat mansuetudinis et pacis, ut si forte improbus quisque petitor durius extorsisset a negante responsum, haud facile deinceps cum eadem repulsa dimitteretur inanis. Siquidem velut naturaliter (ut fatebatur) oderat omne scandalum; et gravamen cujuslibet

A. GAUFRIDO.

cujuslibet hominis sustinere, ei admodum grave; non sentire, impossibile erat. Adeo neminem sprevit, nullius hominis scandalum parvi pendit : etsi veritatem Dei, justitiamque prætulerit. Nam et quoties oporteret noxios aliquorum vel reprehendere actus, vel impedire conatus, tam considerate fiebat, ut abundanter ipsi quoque, qui læsi viderentur, haberent, unde sibi pro eo satisfacerent in cogitationibus suis. Sane vidimus ex ipsis quoque nonnullos, et de quibus minus id videbatur posse sperari, ampliori devotione ejus postmodum vel obsequiis deservisse, vel etiam adhæsisse vestigiis. Dicitur tamen et invidos habuisse, ut haberet meritum et ex eis. Ceterum tam singulariter eminebat gloria nominis ejus, ut pestis illa magis desperatione, quam livore tabesceret, et timeret agnosci. Quin etiam humilitate ejus et mansuetudine vincebatur, beneficiis suffocabatur, obruebatur obsequiis; nimirum doctus erat vincere in bono malum, sicut ad quosdam fratres scribens *c*, inter cætera ait : Adhærebo vobis, etsi nolitis : adhærebo, etsi nolim ipse. Invitis præstabo, ingratis adjiciam, honorabo et contemnentes me.

Horror scandali, gaudium de fructu animarum, misericordia etiam in feras.

181 Usque adeo siquidem omnes homines germano amplectebatur affectu, ut eorum scandalo (sicut ipse fateri solebat) gravius ureretur, quibus nullam videretur occasionem scandali præbuisse. Plus enim piissimum pectus, gratuitum affligebat alterius scandalum, quam propriæ immunitas conscientiæ solabatur. Siquidem minus sperabat posse sanari, quod, unde procederet, non videbat; magnum sibi e regione solatium fore perhibens, quoties inveniret unde satisfacere posset vel homini pro se, vel Deo pro homine non sine occasione turbato. Erga omnium quidem hominum spirituale commodum incommodumve amplius afficiebatur : et summum ei desiderium, summum gaudium erat animarum fructus, conversio peccatorum. Et corporeas tamen necessitates piissimo miserebatur affectu. Cujus tanta erat humanitas, ut non modo hominibus, sed irrationabilibus etiam animantibus, avibus compateretur et feris : nec compatienti deerat virtutis effectus. Contigit enim aliquoties, ut iter agens, fugientem, et (ut videbatur) protinus capiendum vel lepusculum a canibus, vel aviculam ab accipitribus, signo crucis edito mirabiliter liberaret, diceretque sequentibus, frustra sese conari, nec ullatenus, se præsente, ejusmodi exercere posse rapinam.

ANNOTATA.

a *Joslenum nempe, episcopum Suessionensem. Lege epistolam* 223.

b Id accidit tempore Innocentii secundi, qui monachos a Farfensi abbate petitos, Romæ ad Aquas-salvias locavit. Farfæ, quod monasterium est perillustre in Sabinis, tunc præerat Adenulfus loci abbas ab anno MCXXV ad MCXLIV, laudatus in Chronico Mauriniacensi tomo 4 Chesnii, pag. 377; ubi dedicationi Mauriniacensis ecclesiæ ab Innocentio factæ una cum Bernardo anno MCXXX interfuisse perhibetur. Gerardus ex monacho Farfensi Claræ-vallensis laudatur ab Herberto in lib. 2 de miraculis cap. 29, *sicut notatur hic apud Mabillonium. Sed in citato textu apud Chesnium lego, à prædicto Pontifice* in ecclesia Mauriniacensis cœnobii consecratum esse altare ante Crucifixum ; *non vero ecclesiam ipsam.*

c *Ad Præmonstratenses videlicet in epistola* 253 *sub finem. Quam vero egregie sanctus Pater de illis fuerit meritus, diximus in Commentario prævio, quem vide* § IX *et* XI.

CAPUT IV. *S. Bernardi effigies in scriptis suis expressa; mira virtutum et gratiarum omnium in eodem congeries.*

VIII. *Ex scriptis suis qui possit cognosci.*

Hæc nos quidem de sacris moribus Patris nostri, pro modulo nostro sub brevitate perstrinximus. Ceterum longe eminentius in suis ille libris apparet, et ex litteris propriis innotescit, in quibus ita suam videtur expressisse imaginem, et exhibuisse speculum quoddam sui, ut illud quoque Ambrosianum merito illi posse videatur aptari : Laude sua ipse se sonet, et laureatus spiritu, scriptis coronetur suis. Si quis enim nosse desiderat, quam sollicitus ab initio sui ipsius dijudicator et scrutator exstiterit, primum opus illius de Gradibus humilitatis inspiciat. Inde, si quæritur piæ mentis religiosa devotio, transeundum ad Homilias in laudibus Virginis Matris; et illum, quem de diligendo Deo edidit, librum. Si fervens contra suorum vel aliorum vitia zelus, legatur is, quem Apologeticum vocat. Si vigil eodem in zelo et circumspecta discretio, de Præcepto et Dispensatione disserens audiatur. Quam vero fidelis cujuslibet piæ conversationis commendator extiterit et adjutor, Exhortatorius ad Milites Templi Sermo declarat. Quam non ingratus gratiæ Dei, ex his liquet, quæ de Gratia et libero arbitrio *a* tam fideliter, quam subtiliter disputavit. Quam liber in voce, quam disertus, et in rerum superiorum pariter inferiorumque scientia locuples, in his, quæ ad Papam Eugenium de Consideratione *b* scripsit, diligens considerator agnoscet. Quam devotissimus prædicator alienæ sanctitatis, tam diligenter episcopi sancti Malachiæ vitam prosecutus ostendit. Nam et in Sermonibus super Cantica *c* et investigator mysteriorum, et morum ædificator magnificus innotescit. In Epistolis, quas ad diversas personas ob negotia diversa dictavit, prudens lector advertet, quo fervore spiritus justitiam omnem dilexerit, omnem æque oderit injustitiam.

Utique bonis promovendis et malis exterminandis dat operam.

183 Fidelis etenim Servus Christi non quærebat aliquid suum : quidquid tamen erat Christi, sic curabat ut suum. Quæ enim scelera non arguit, quæ odia non exstinxit, quæ scandala non compescuit, quæ schismata non resarcivit, quas hæreses non confutavit? Quid vero sanctum, quid honestum, quid pudicum, quid amabile, quid bonæ famæ, quid virtutis aut laudabilis disciplinæ, suis ortum in qualibet regione diebus, non roboravit ejus auctoritas, non fovit caritas, diligentia non promovit? Quid ante promotum dilatari amplius non optavit? Quid forte collapsum non totis pro loco et tempore viribus egit ut repararetur? Quis malitiam quamcumque disponens, ejus zelum et auctoritatem non timuit? Quis proponens quodcumque bonum, ejus, si potuit, non consuluit sanctitatem, non desideravit favorem, opem non flagitavit? Quis ad sacrum in ejus pectore habitantis templum divinitatis,

A tatis, de quacumque tribulatione fideliter clamaturus accessit, et inefficaciter laboravit? Mœstus ab eo solatium, afflictus auxilium, consilium anxius, æger remedium, pauper subsidium reportabat. Ita sese omnium fecerat servum, ac si toti genitus orbi: ita tamen liber ex omnibus conscientiæ suæ curam gerens, tamquam soli deditus curæ et custodiæ cordis sui.

Diversa Sanctorum hominum charismata.

184 [Et quidem divisiones gratiarum commendat Apostolus: et si quis diligenter quærat, inveniet diversos ab initio Dei famulos in diversis enituisse muneribus. Legimus enim viros in fide magnificos, multiplicibus claruisse miraculis: alios spiritum habuisse propheticum, et futura quasi præsentia, occulta velut sub oculis posita mirabiliter cognovisse. Alios nihilo minus antiquorum litteræ protestantur graviori abstinentiæ deditos, parsimoniam coluisse: alios in humilitatis proposito, spretis dignitatibus hujus seculi, auctori seculi plurimum placuisse: alius in doctrina verbi ad salutis scientiam plurimos erudisse, ut secundum promissionem Scripturæ sanctæ, luceant quasi stellæ in perpetuas æternitates. Alii quoque in ædificandis cœnobiis laborantes, amplificaverunt nomen sanctitatis: alii B in sedandis scandalis et turbinibus hujus seculi, promovendisque Ecclesiæ Dei negotiis efficaciter occupati, utiles in actione: alii in sacris meditationibus spiritualiter feriati, sublimes in contemplatione fuerunt.

S. Bernardus vero omnibus videtur dotatus gratiis.

185 Quid horum nostro videbitur defuisse Bernardo? Immo quid horum tam insigne in eo non fuit, ut ad commendationem satis esset, etiamsi ceterorum aliquid non adesset? Nam etsi multiplicibus Ecclesia sui temporis, tam in supra memoratis negotiis, quam in aliis pluribus, actionis ejus utilitatem meruit experiri; magnifice tamen etiam gratia contemplationis in eo tam ex visionibus et revelationibus Domini, quam ex scriptis suis, quæ spiritualibus exuberant sensibus, elucescit. Porro monasteriorum fructus, quæ per eum Dominus ordinavit, tam copiosus et evidens, humanis sese ingerit oculis, ut nullis egeat litteris commendari. Magis autem et ex ipsa quoque eorumdem multitudine cœnobiorum, omnis deinceps generatio certum capere poterit documentum, quantos collegerit ad servitium Christi, qui tam multos undique propagavit. C Quod ad reliqua spectat, de humilitate ejus, et dignitatibus refutatis, sed et de tenuissimo victu, superius prosecuti, ex his, quæ ad prophetiam pertinent, ostensionemque virtutum, sub alio quidem principio curabimus annotare perpauca de multis.] *d* Et nunc igitur jam super his, quæ in signis exterioribus, et multiplici virtutum exhibitione consistunt, secundus *e*, ut præmissum est in præfatione, libellus aliquanta narrabit.

Finis libri tertii.

ANNOTATA.

a *Laudatur in Commentario nostro prævio* § XV *et* LIV.

b *Inspice Commentarium eumdem* § L; *et* § LV, *ubi inter* S. Bernardi *elogia, classe* X, *vel ipse hæresiarcha Calvinus libros illos egregie laudat. Consuli etiam possunt, quæ ibidem exstant in classe* I, *et* VII. *Ernaldus lib.* II *Vitæ, cap.* VI, *num.* 143, *insigni præconio hanc Sancti lucubrationem condecorat. Vide etiam Annotata ad lib.* II. *cap.* VI, *litt.* ec.

c *Varia de illis prænotantur ibidem* § XXIII, *et* XXVIII.

d *Gaufridi textum aliunde suppletum esse, indicant ansulæ, quibus satis multa hic includuntur, notante Mabillonio ad marginem:* Hæc inserta ex mss. variant in edit. et quibusdam mss.

e Secundus *est Gaufridi; sed hic ordine* IV.

A GAUFRIDO.

LIBER QUARTUS,

Auctore Gaufrido monacho Claræ-vallensi.

Caput I. *Reditus ex Urbe; Sanctorum reliquiæ inde asportatæ; beneficia in alios collata; spiritus propheticus.*

Cap. I. Pax Ecclesiæ redditur, mortuo Petro Leonis antipapa: Sanctus reliquias ex Urbe fert secum: a

E Sicut Sermone super Cantica canticorum vicesimo quarto servus Domini Bernardus Claræ-vallensis gratulatur, et gratias agit illi: tertio quidem reditum *a* ab Urbe suum clementior e cælo respexit oculus, et serenior tandem vultus arrisit, quod quievisset rabies Leonina, accepisset finem malitia, recepisset Ecclesia pacem. Tanta vero exsultatione ecclesia illum Gallicana recepit, ut non minorem videretur de suo reditu exhibere, quam de pace reddita nuntiare lætitiam. Unde etiam mirari ipse sæpiusque causari, quod, dum sibi post tam graves frequentias hominum, et tumultus velut ab exordio valefaciendum sæculo judicaret, et tamquam de novo adoriendum sacræ propositum conversationis, tunc potissimum uberioribus acciperetur gaudiis, obsequiis coleretur. Rediens autem Pater sanctus ab Urbe, ex sanctorum Apostolorum Martyrumque corporibus xenia secum attulit pretiosa, haud modicum hunc sibi reputans fructum esse laboris. Inter quæ beati Cæsarii dentem quonam modo receperit, memorandum. Cum enim integrum ei prædicti Martyris caput exhiberetur, ut tolleret inde, quod vellet, dari petiit dentem unum. Frustra vero aliquamdiu fratres, qui cum F eo venerant, laborantes, concessum sibi trahere penitus non valebant. Fractis enim cultellis duobus aut tribus, quos applicuerant, nihilominus adhuc dens immobilis permanebat. Tum ille, Orandum nobis, ait: nec enim habere possumus, nisi Martyr ipse concedat. Facta denique oratione, reverenter accedens, incredibili facilitate duobus tulit digitis, quod ferreis ante moveri non poterat instrumentis.

tunica ejus Romæ servata moribundum sanat: b

287 Fratres autem Hierosolymitani Templi, fidelis militiæ professores, cum novam habere eo tempore domum in Urbe cœpissent, redeunte prædicto Patre, specialique patrono suo *b*, tunicam ejus pro eximia benedictione servabant: apud quos eodem anno sacerdos quidam gravissima febre correptus desperabiliter ægrotabat. Ut autem omnino deficiens devenisse visus est ad extrema, portari sese in oratorium, et prædictam beati Viri tunicam supponi sibi fecit, in sola positus exspectatione exitus mortis: cum subito raptus in quemdam mentis excessum, ac veluti jam carne solutus, videre sibi visus est corpus suum eodem, quo jacebat, in loco exanime, jam circumdatum multitudine sacerdotum, apertos te-

A. GAUFRIDO.

nentium libros, et celebrantium exsequias ex more solemnes. Nec mora, in vultu habituque prædicti Patris sancti, reverenda quædam persona prodiens ex altari, manu illis innuit, ut tacerent, voce pariter prohibens, ne mortuum reputarent cujus vitam Claræ-vallensi Abbati donaverat Deus. Confestim denique ad se rediens, sanum se reperit, et, quod viderat, fratribus indicavit. Qui quidem, ut a fidelibus viris nuper accepimus, hodieque superstes, et in partibus Aquitaniæ degens, beneficium, quod accepit, sedulo confitetur, ipsius præconio, cujus merito vivens. Si quis hoc minus miratur, animadvertat de beato Nicolao ex innumeris, quibus est decoratus miraculis, in natalis ejus annua commemoratione tamquam eximium commendari, quod imperatorem Constantinum ab interitu quorumdam longe constitutus per visum deflexit.

absens corpore, spiritu præsens excitat, torpentes in choro. c

188 Nec illud dissimile est, quod annectimus. Abbas Gerardus de Moris *c*, quod est monasterium proximum Claræ-valli, testatus est nobis, vidisse se cum aliquando psallentium fratrum circuire choros, et sicut frequenter agebat, excitare torpentes, ita ut affectuosius et virilius psalleretur quod reliquum fuit vigiliarum. B Cumque die sequenti apud eum familiariter causaretur, tardius illum quam oportuerat, ea nocte visitasse psallentes, Ego, ait, nocturnis horis corporeo occupabar incommodo: sed quo non potuit corpus, spiritus venit *d*. Expavit ille audiens non adfuisse in corpore, quem tamdiu ipse corporeo spectasset obtuitu, circumeuntem utrumque chorum, et dormitantes quosque, ut consueverat, excitantem, et manum singulis imponentem.

Apud Urbem degens sanat in Claravalle moribundum:

189 [Tempore, quo Pater sanctus apud Urbem morabatur, contigit fratrem quemdam, Robertum nomine, in Clara-valle graviter infirmari. Huic apparuit juvenis quidam, similis fratri infirmario, præcipiens, ut sequeretur se. Visum est, quod sequeretur præeuntem; venitque ad montem excelsum, in quo Dominum invenit Jesum cum angelis suis, audivitque eum illi ductori suo dicentem: Custodi mihi istum. Jamque misit etiam Dominus in cor ipsius infirmi quædam verba, quæ suæ Claræ-valli per illum mandavit. Facto ergo mane, resedit, qui moriturus illico putabatur, mirantibusque omnibus, C dominum Godefridum, tunc Priorem, nunc Lingonensem Episcopum, vocari fecit. Cui præsenti inter cetera dixit: Mandat vobis Dominus, ut domos amplas faciatis, quæ gentem possint capere, quam ipse multam missurus est vobis: fratribusque grangiarum * mandate, ut honeste se habeant, formamque boni exempli hominibus sæcularibus præbeant: quia væ ei, per quem unus retro abierit. Post dies ferme viginti, cum eadem adhuc valetudine desperabiliter laboraret, admirabilis Pater Bernardus corpore absens, sed spiritu præsens, Clara-vallem advenit, languentem visitavit, matutinos hymnos circa eum cum ingenti fratum multitudine decantavit, noctemque illam ibidem juxta illum fecit, et mane facto, idem frater sanus apparuit, modum etiam suæ liberationis fratribus indicavit.]

* i. e. prædiorum, vel villarum rusticarum

vir nobilis miro modo redit ad sanitatem:

190 Ad multorum aures famam credimus pervenisse viri venerabilis Guilielmi, qui olim Montis-Pessulani dominus, nunc verus Christi pauper et humilis monachus, degit in cœnobio, quod Grandissilva vocatur. Ipsius relatione didicimus, quod dicturi sumus, sicut ab ejus ore, cui contigerat, se accepisse dicebat. In civitate Auxitanorum, quæ metropolis est Vasconiæ, D miles quidam infirmabatur Cujus cum inferiores corporis partes a renibus et deorsum morbus sæviens occupasset, erat diebus multis lecto decubans, non modica parte præmortuus. Compunctus denique et confisus de misericordia Dei, ad Servum ejus, cujus circumquaque tam celebris sese virtutum fama diffuderat, quocumque labore se præcipit deportari Jam per dies aliquot processerat, profeceratque non minus in fide et devotione, quam in itinere ipso: cum miseratus hominem Deus, mirabiliter satis et infirmitati ejus subvenire dignatus est, et parcere fatigationi. Occurrens enim quidam in via, quisnam esset, aut quo tenderet, inquisivit: acceptaque itineris ejus necessitate, Ego, ait, ex parte illius Sancti præcipio tibi, ut revertaris, sciens quod, ubi domum veneris, sanus eris. Persuasit illi Deus, ut crederet, cujus nimirum dispositione omnia gerebantur. Rediit, rediensque, paulatim recepit eam, quæ sibi promissa fuerat, misericordiam, ut non prius domum pertingeret, quam plenariæ donum perciperet sospitatis. E

Regina Angliæ in summo periculo absentem virum Dei invocans, mox liberatur: e f

191 [Anglorum quoque regina Mathildis *e*, tantum huic Famulo Dei exhibuit aliquando devotionis affectum, ut venienti Boloniam *f*, extra urbem cum populo pedes occurreret, gravida tamen ipsa, multumque jam gravis. Quæ post dies aliquot, ut pariendi tempus advenit, tam graviter est afflicta, ut tam ipsa, quam domus omnis, de vita ejus penitus desperarent: jamque omni reliqua supellectili pauperibus et ecclesiis delegata, vestis etiam regia pararetur, in qua sepeliretur, tamquam protinus moritura. Tum subito recordata Hominis Dei, et nomen illius invocans plena fide, in ipsa protinus invocatione sine periculo partum edidit desperatum. Nec distulit legatum destinare fidelem, per quem gratias ageret celebri Subventori, ipsum sic natum, non immerito natum *g* ejus appellans.] Verum ille, quoties tale aliquid contigisset audire, non minus humiliter, quam jucunde refutans, dicere consueverat: Hoc certe mihi sic est imputandum, sicut ei, qui conscius omnino non fuit. F

stola ejus, qua in sacrificio usus, pellitur dæmon ab obsesso:

* Vesontionem. Besonçon

192 In monasterio, cui nomen est Bella-vallis *h*, prope urbem Chrysopolim *, homo quidam a dæmone vexabatur, mira eo instigante faciens, mira loquens. Post multas igitur orationes fratrum, cum improbe persisteret illa nequitia spiritualis, recordatus est venerabilis Abbas loci illius Pontius *i* hodieque superstes, habere se stolam, qua beatus Pater aliquamdiu usus fuerat in oblatione Hostiæ salutaris. Nec cunctatus tulit protinus arma potentia Deo, et fiducialiter aggressus est inimicum. Vix limen attigerat cellulæ, in qua miser homo jacebat, cum subito ille malignus horrendis vocibus victum se profitens; En, inquit, egredior, recedo protinus: manere ultra non possum. Respondente autem abbate: Per nomen Domini, et ipsius beati Viri meritum, cujus hæc stola fuit, tibi præcipio, exi citius, ne moreris: continuo dæmon fugatur ab homine, homo liberatur a dæmone. Quis alter non periculose forsitan exsultasset, usque adeo sibi spiritus esse subjectos, ut cederent et absenti? Verum ille, abbate ipso nuntiante, nil motus, magisque subsannans eos, quos videbat magna super hoc admiratione moveri, hæc eadem verba respondit: Quidni facile nos duo prævaluissemus in unum? Leviter illum ejicere potuit Deus, præsertim cum ego, ut dicitis, ei *k* socius

A socius datus sim et adjutor. Hujusmodi nempe responsis, in hujusmodi rebus sæpius utebatur. Noverat siquidem verus et verax non ostentator, sed æmulator humilitatis, efficacius dissuaderi posse hominibus, quod stupebant, obliqua quadam et artificiosa objectione, quam aperta excusatione, quæ humilitatem magis prædicabilem præferendo, existimationem non minueret hominum, sed augeret. Unde quodam loco * ex propria loquens experientia : Verus, inquit, humilis, vilis vult reputari, non humilis prædicari.

* Serm. 16 in Cant.

II. novitius mortis suæ diem

193 Illud quoque notissimum fuit, quod adhuc in carne degens, apparens autem in spiritu, fratri cuidam obitus sui prænuntiaverit diem. Infirmabatur novitius quidam frater in Clara-valle, bonæ conversationis, et bonæ indolis adolescens. Nec longe aberat dies, qua, post annuam ex more probationem, novum indueret hominem, si non prius hominem exuisset. Siquidem consummatus in brevi., explevit tempora multa : placita enim erat Deo anima illius. Quinto igitur die ante ultimum diem suum, visitante se fratre quodam [Gerardo *l*, qui hodie abbas est monasterii Longipontis, *m*] idem novitius exhilaratus plurimum, inter alia spiritualis gratiæ verba, Ecce, inquit, quinta moriar die. Hodie enim mihi Pater noster dominus Abbas apparuit cum multitudine monachorum, et blanda consolatione refovens, quinto die moriturum me esse dicebat. Exiit sermo inter fratres, et, antequam impleretur, divulgatum est verbum. Expectabatur ab omnibus dies illa, sed præ omnibus ille beatus in exspectatione sua fuit. Jam dies quinta inclinabatur ad vesperam, illius autem spiritus magis ac magis elevabatur ad Dominum.

ex apparitione Sancti discit :

194 Demum circa undecimam horam in ipso mortis agone positus, obducto prorsus, ut assolet, lumine oculorum, et nemini jam intendens, ad exitum festinabat. Interim visitans eum Pater sanctus velut ab alto somno revocat, et quasi retrahit commeantem, nec insalutatum abire permittit. Ad cujus vocem aperiens oculos, et mirum in modum facie serenata, aliquamdiu intendebat in eum. Mirabamur omnes mortalem hominem, imo jam morientem eatenus triumphare de morte, ut in ipso mortis articulo exsultaret in gaudio, pulcherrime nobis exhibens C illud Poëtæ :

Incipe parve puer risu cognoscere matrem.

Tum vero consolans eum Pater sanctus nihil timere jubet, sed recto protinus cursu pertingere ad Dominum Jesum Christum, et offerre ei humilem pauperis suæ familiæ salutationem. Ad hanc vocem qua potuit capitis inclinatione et motu annuens labiorum, iterum clausit oculos, et eadem hora in pace quievit.

Herveium nobilem puerum prædicit fore monachum :

195 Multa quidem huic Famulo Dei revelata per spiritum, multa sine præcedenti revelatione mirabiliter ab eo prædicta cognovimus : ex quibus exempli gratia pauca subnectimus. Cum esset aliquando Pater sanctus in Urbe Noviomensium *n* in domo episcopi Simonis *o*, adductus est ad eum Herveius de Baugenceio *p*, puer admodum gratiosus, ortus ex regio sanguine, et ipsius episcopi nepos. De quo sequenti nocte Famulo suo Christus ostendit, quod erat post tempora longa futurum : siquidem videbatur sibi tamquam in Missarum celebratione angelo cuidam pacis osculum dare, quod ad puerum deferretur. Nec dubius de revelatione, eumdem Herveium renuntiaturum sæculo, et futurum aliquando devotum Christi famulum promittebat. Quæ promissio tam celebris exstitit et vulgata, ut ipse quoque Herveius nobis postea fateretur, adolescenti sibi ad omnes arguentis conscientiæ stimulos semper occurrere, impossibile esse, ut post Viri sancti tale promissum, in sæculari habitu moreretur ; nec fraudatus est spe sua. Siquidem venerabilis Waleramus *q*, Ursi-campi *r* cœnobii primus abbas, monachum illum fecit, et angelico functus officio, pacem, quam ex ore Patris sancti ipse susceperat, communicavit Herveio. Cujus talis postmodum apparuit conversatio, ut tali dignus oraculo videretur. Nam et prædicto Waleranno in regimine monasterii Ursi-campi ille successit ; et novissime obitum suum imminentem sanus adhuc et incolumis, eodem Waleranno per revelationem sibi annuntiante, præscivit atque prædixit.

A. GAUFRIDO.

Parisiis tres Clerici ejus prædicatione compuncti eumque sequuti sunt :

196 Et quod addimus, huic simile fuit : Patrem sanctum fines Parisiorum aliquando peragrantem, ut ad ipsam diverteret civitatem, episcopus Stephanus, et ceteri omnes, qui pariter aderant, obnixe rogantes non poterant obtinere. Magno siquidem zelo, nisi causa gravis urgeret, conventus publicos declinabat. Cumque vespere E iter suum alias ordinasset, mane, ubi primum locutus est fratribus, dicere jubet episcopo, quia Parisius ibimus, ut rogasti. Conveniente igitur clero admodum copioso, sicut semper ab eo solebant expetere verbum Dei, continuo tres ex illis compuncti sunt, et conversi ab inanibus studiis ad veræ sapientiæ cultum, abrenuntiantes sæculo, et Dei Famulo adhærentes. Quorum ille primum intuens, cum subito inter loquendum surgeret, peteretque vestigia ejus, inclinavit se modice, et fratri cuidam propius assidenti in aure locutus est, dicens : Istum ego sicut nunc video venientem nocturna visione prævidi, propter quem etiam Dominus nos adduxit. Qui nimirum novitius in multa postmodum puritate et devotione conversatus, plurimumque acceptus Deo et hominibus, in Clara-valle post annos aliquot beato fine quievit. Apparuerunt aliquando Viro Dei in Trecensium urbe posito venerabiles ejus filii jam quidem carne soluti, Galdricus et Gerardus : quorum etiam secundum carnem alter germanus, alter avunculus ejus exstiterat. Cumque velut accelerantes ocius pertransirent, revocanti et retinere volenti respondebant, eundum F sibi pro fratre Gaufrido monacho, qui eorumdem a prima conversione socius strenue satis in multis cœnobiis exstruendis militaverat Deo. Continuo Pater sanctus excitatis Fratribus accelerari jubet, et ad monasterium veniens, ipso die, sicut eis prædixerat, eumdem Gaufridum jam positum reperit in extremis.

divinitus punitur rex ob contemptos sacerdotes.

197 [Infensus aliquando rex Francorum senior Ludovicus quibusdam sui regni episcopis, suis eos sedibus et civitatibus exturbavit. Unde etiam hic Vir reverendus plures scripsit epistolas, pro eorum pace laborans, quarum hodieque exemplaria perseverant. Accidit autem, ut, præsente eodem Patre sancto, episcopi multi, indignationem regis flectere cupientes, tota humilitate prostrati solo tenus, ejus tenerent vestigia, et nec sic gratiam obtinerent. Qua ex re Vir Dei religiosa animositate permotus, die altera regem durius increpans, quod Domini sacerdotes sprevisset, libere quoque denuntiavit, quod eadem sibi nocte fuerat revelatum. Hæc, inquit, obstinatio primogeniti tui Philippi regis morte multabitur. Vidi enim te cum minore filio tuo Ludovico

A. GAUFRIDO. Ludovico ad pedes episcoporum, quos heri contempseras, inclinatum, et protinus intellexi, Philippo celeriter facto de medio, pro Ludovici substitutione ecclesiam, quam nunc opprimis, te rogaturum. Quod quidem non longe post miserabilis casus implevit, et, decedente Philippo, egit pater, ut is, qui feliciter hodie regnat, Ludovicus junior ungeretur] *s*. s

ANNOTATA.

a *De reditu ex Urbe ad Claravallenses, et quæ eadem occasione acciderunt, tractat Commentarius prævius* § XXVII.

b *De illis bene meritus est sanctus Pater, ex eodem Commentario* § XV : *non tamen regulam eorum, quæ ipsis data est in concilio Trecensi, condidit, ut ibidem licet videre.*

c Ord. Cisterc. in D. Ling. fund. anno MCLIII a Samsone Rem. arch., *ex notula marginali apud Mabillonium hic, vulgo* de Mores. *Ibidem non accidit prodigium Crucifixi, qui* S. Bernardum *amplexus est; sicut observatur in Commentario prævio* § XLVII ; *ubi etiam laudatur Gerardus seu Medardus ejusdem abbas.* B

d *His adde quæ ibidem sunt præmissa* § XXI.

e *Scripta est ad eam epistola nunc* 315, *quam hac nota elucidat Mabillonius :* Mathildis filia Malcolmi III Scotiæ regis, Henrici V imperatoris, dein Henrici I Anglorum regis uxor : ex eo genuit Henricum II, de quo Bernardus in fine epistolæ, quæ ante annum MCXXXV Henrici I mortalem, scripta est. Alia fuit Mathildis, Fulconis V Comitis Andegavensis filia, Guillelmo ejusdem Henrici I filio desponsa : sed eo Oceani aquis absorpto Fontis-Ebraldi religiosa et abbatissa ; ad quam Petrus Cellensis lib. I, ep. 10.

f *Urbs est Galliæ in Picardia provincia.*

g *Sanctus Pater in epistola ad Mathildem lit. e citata*, De cetero, *inquit*, bene servate mihi filium, quem nunc peperistis : quia et ego quoque (si regi non displicet) in eo mihi vindico portionem.

h Ordinis Cisterciensis, fundat. anno MCXIX, *ex notula marginali Mabillonii;* filia Morimundi *vocatur apud Sammarthanos tomo IV Galliæ Christianæ pag.* 144.

C i *Primum hujus monasterii abbatem Manricus ad annum* 1119, *cap.* VIII *fatetur sibi esse ignotum ; inter primos tamen hunc Pontium ponit.*

k Manricus *modo citatus, num.* 5, legendum vult HUIC, id est Pontio, superbum esse putans, si diceret Bernardus, se socio et adjutore Deum facilius ejicere dæmonem potuisse. Sed hic ironia est, *sicut notatur hic apud Mabillonium, anno* 1719 *editum.*

l *Hunc primum istius cœnobii abbatem fuisse scribit Manricus ad an.* 1131, *cap.* VI, *num.* 5. *Henriquezius eum annuntiat cum titulo* beati *ad diem* XXVI *Aprilis. Hunc etiam dicta et facta* S. Bernardi *studiose observare solitum, habes in Commentario prævio* § XXI, *num.* 229.

m *Vide Chronologiam Bernardinam ad annum* 1131 : *cui addi potest Manricus mox allegatus.*

n Noviomum, *vulgo Noyon, urbs Galliæ in Insula Franciæ.*

o Simon de Vermandois... regiæ prosapiæ princeps, e ramo Comitum Viromandensium prognatus *laudatur pluribus apud Sammarthanos in Gallia Christiana tomo III, pag.* 817.

p *Al.* Balgentiacum, *seu* Baugentiacum, *vulgo Baugency, urbs est Galliæ ad Ligerim fluvium inter Aurelianum et Blesas.* D

q *De eo agit Manricus ad annum* 1129, *cap.* VII, *et ad annum* 1142, *cap.* X. *Henriquezius cum refert cum titulo* beati *die* XII *Septembris.*

r *Adisis Chronologiam Bernardinam ad annum* 1129, *et Manricum ad eumdem annum, cap* VII.

ſ *Consuli potest Commentarius prævius* § XIV, *num.* 142.

CAPUT II. *Alia quædam vaticiniorum specimina.*

Fidelissimum principem Theobaldum Comitem in magna tribulatione probatum non minus mirabiliter quam misericorditer Dominus liberavit. Is nimirum potentissimus in regno, et secundus a rege, totus tamen eleemosynis deditus, et studio pietatis intentus, omniumque servorum Dei, sed specialiter Bernardi Claræ- E vallensis amator devotissimus erat. Quem eatenus impugnari et affligi passus est Deus, ut, rege pariter et vicinis potentibus fere cunctis adversus eum conjurantibus, usque adeo de ejus evasione desperaretur, ut publice quoque jam insultaretur religioni, pietati detraheretur, eleemosynis derogaretur. Monachi et conversi, inutiles ejus milites et ballistarii dicebantur. Nec modo apud extraneos, sed in ipsis quoque ejus civitatibus et castellis ejusmodi jam blasphemiæ personabant. Denique congregatis aliquando episcopis pluribus, aliisque personis, præsente etiam Viro Dei, dum super his agerent et colloquerentur, episcopus quidam eo tempore, auctoritate et opinione prudentiæ celeberrimus aiebat : In manu regis est Comes Theobaldus, non est qui possit eum eruere. Respondente alio quodam antistite : Est qui possit liberare eum : multum ille miratus, quisnam crederetur posse, quærebat. Demum audiens, quia potest eum eripere, qui omnia potest, Deus : non parum substomachans, Potest, inquit, si manifestus appareat, si clavam teneat, hinc inde percutiat; sed hactenus ista non fecit. In tanta igitur desperatione, F eum prædictum principem vehementer urgerent extranei, gravius tamen impugnarent, qui ab eo defecerant, universi pene potentes homines sui; nec minus illum affligerent pauci, qui residui videbantur, ex aliorum defectu ipsi quoque suspecti, Lingonensis episcopus Godefridus frequenter et familiariter Dei Hominem consulebat, quidnam sibi Dominus super his revelaret. Cui ille, cum jam sæpius respondisset, nihil sibi apparere nisi tribulationem super tribulationem, demum aliquando sciscitanti, ait, Quia quinto mense pax erit. Sane ultima die quinti mensis reformata est pax, ipso quidem et orante, et operante : ut non esset ambiguum, ejus potissimum studio et merito piissimum illum principem a tam gravibus imminentibusque periculis liberatum.

III. *Theobaldus Comes mire vexatur a rege Galliæ; sed eum liberandum prædicit S. Pater*

199 [Post annos aliquot, inter eumdem regem Francorum et Gaufridum *a* Comitem Andegavensium, exercebantur inimicitiæ graves. Causa erat, quod virum nobilem Gerardum de Monasteriolo, rege prohibente, in munitissimo oppido suo Comes obsidens, comprehenderat eum

uti et cuidam nobili consolationem: a

A cum uxore ac liberis et propinquis, ipsamque diruerat munitionem. Tractabat ergo Vir sanctus de reformanda pace, multis ad hoc ipsum episcopis et principibus congregatis : cum subito Comes ille, amaritudinis felle commotus, insalutatos omnes relinquens, equo insiliit, et recessit. Confusis denique omnibus, jam conventus in desperatione pacis solvebatur : et prædictus Gerardus accedens ad Hominem Dei, licentiam postulabat, velut in mortem et carcerem rediturus. Sub obsidibus enim ad colloquium illud erat adductus. Cumque Vir Domini consolaretur eum, gravius ille flens et ejulans, Meam, inquit, minus doleo sortem : meos omnes lugeo pariter morituros. Compassus itaque Vir beatus, Ne timeas, ait : certus esto, quia Deus tibi tuisque subveniet, idque celerius, quam valeas vel sperare. Siquidem recordatus visionis, quam veniens ad id colloquium viderat, tamquam lecturum se Euangelium, a sancto episcopo Malachia petere benedictionem, confisus est pacem sine dubio proventuram. Necdum Gerardus ille limen domus attigerat, a facie ejus egrediens, cum subito quidam occurrens, redire Comitem nuntiavit.
B Mirati sunt omnes, tam celerem audientes promissionis effectum. Eadem etenim hora Comes rediit, et pariter pax desiderata provenit.

ac Comiti Andegavensi, qui contemnebat anathema, divinam ultionem.

200 Erat autem idem Comes pro eodem negotio ex mandato summi Pontificis anathematis vinculis innodatus, sed absolvendus : humiliari, ut debuit, vel culpam super hoc fateri suam, penitus recusavit : magis autem, ut erat plurimum animosus, Deum sibi culpam hujusmodi numquam remittere imprecabatur, innocentem se reputans et injuste ligatum. Quamobrem discessit Pater sanctus non parum tristis ab illo, dicens ei, siquidem literas noverat : In qua mensura mensus fueris, remetietur tibi. Eadem autem die, causantibus super hac improbitate personis quibusdam, et principem illum graviter errasse dicentibus, accensus zelo Dei Famulus, aiebat : Graviter satis hæc temeritas punietur. Fieri omnino non potest, quin hoc eodem anno Comes ipse aut moriatur, aut evidentem aliam divinæ indignationis sentiat ultionem. Hoc verbum et ex ipsis et ex aliis audiere non pauci. Quod tam celeriter est impletum, ut Comes idem infra
C diem quintum decimum moreretur.]

Clerico nihil minus cogitanti prædicit, ipsum monachum futurum :

201 Ingressus aliquando Servus Christi Germaniæ regnum, festinabat ad partes Moguntinorum, pacem reformaturus inter regem Lotharium, et prædecessoris ejus imperatoris Henrici nepotes, Conradum scilicet, qui Lothario postea successit in regnum, et Fridericum patrem hujus Friderici, qui post Conradum electus obtinet hodie principatum. Venerabilis autem Metropolitanus Moguntinorum Albertus honorabilem quemdam clericum nomine Mascelinum Viro Dei obviam misit. Hic igitur Mascelinus cum a Domino suo missum se esse diceret ad serviendum ei, paulisper intuitus illum Vir Dei, Alius, inquit, Dominus ad sibi serviendum te misit. Expavit Teutonicus, et miratus quid dicere vellet, firmius asserebat, a domino suo Moguntino sese archiepiscopo destinatum. Econtra Servus Christi, Falleris, ait, major Dominus est, qui misit te, Christus. Tunc demum intelligens homo, quorsum vellet vibrare sermonem, Putas, inquit, quod monachus fieri velim? Absit a me, non cogitavi, nec ascendit super cor meum. Nihilo minus tamen, renuente illo, Dei Famulus affirmabat, omnimodis fieri oportere non quod ipse de se cogitaverat, sed quod de eo disposuerat Deus. In eodem denique itinere conversus ad Dominum sæculo valefecit, et cum aliis pluribus litteratis, honoratisque personis, quas collegit eo tempore Servus Christi, ipse quoque, sicut sibi prædictum fuerat, secutus est eum. A. GAUFRID.

Henricus regis Francorum frater inopinato fit monachus in Claravalle : Andreas quidam.

202 Henricum quoque germanum regis Francorum, qui Belvacensem hodie cathedram ornat, non dissimili Dominus conversione mutavit. Accidit enim, ut veniens idem Henricus ad Hominem Dei super quodam sæculari negotio locuturus, conventum etiam fratrum visitans, eorum sese orationibus commendaret. Cui Pater sanctus inter verba sanctæ exhortationis, Confido, ait, in Domino, nequaquam in eo te moriturum, in quo nunc positus es, sed velociter experimento proprio probaturum, quantum tibi istorum prosit oratio, quam expetisti. Quod eodem postmodum die non absque multorum admiratione completum est, et de tanti juvenis conversione cœnobium omni exsultatione repletum. Lugentibus autem sociis, et familia tota, ac si mortuum illum cernerent, ejulante, præ ceteris Andreas quidam Parisiensis Henricum ebrium, Henricum vociferabatur insanum, nec convi- E
ciis, nec blasphemiis parcens. Econtra sane idem Henricus pro illius potissimum conversione Dei Hominem dare operam precabatur. Cui Vir sanctus, audientibus multis, Dimitte, ait, hominem : modo anima ejus in amaritudine est, nec pro eo multum sollicitus sis, quia tuus est ille. Cumque amplius spe concepta Henricus instaret, ut loqueretur Andreæ, severius intuitus eum Vir Dei, Quid hoc est? ait : Numquid non jam dixi tibi, Tuus est ille?

id indignissime ferens, deinde idem institutum amplectitur

203 Audiens hæc Andreas, astabat enim et ipse, sicut plurimum improbus erat, et a sacra conversatione vehementer abhorrens, talia secum, ut hodieque fatetur, tacita cogitatione volvebat : In hoc nunc scio falsum te esse prophetam : hoc enim certus sum, quia locutus es verbum, et non fiet. Hoc tibi ego coram rege et principibus, in celebri quocumque conventu improperare non parcam, ut tua omnibus falsitas innotescat. Ceterum quam mirabilis Deus in consiliis super filios hominum, ridens eorum vana conamina, ut propositum suum, quando et quomodo ipse voluerit, impleatur! Siquidem F
die altera ibat Andreas mala omnia imprecans monasterio, ubi dominum dimittebat, ipsam quoque desiderans Vallem funditus subrui cum habitatoribus suis. Nec parum moti sunt et mirati, qui prædictum Viri sancti de ipso audierunt verbum, cum taliter videretur abire. Sed non diu pusillanimitatem eorum et fidem modicam tentari passus est Deus. Illa tantum die procedens et repellens quodammodo gratiam Dei, nocte proxima victus et quasi vinctus, trahente se et vim faciente Spiritu Dei, diem exspectare non potuit, sed exsurgens ante diluculum, velociterque rediens ad monasterium, alterum nobis Saulum, vel magis de Saulo altero Paulum alterum exhibebat.

Multi ex Flandria sequuntur Bernardum : inter quos Gaufridus de Perona :

204 Inter ceteros, quos de vana conversatione hujus sæculi per ministerium Servi sui Christus eripuit, de partibus Flandriæ multi aliquando nobiles, multi sapientes et litterati Viri sub ipsius magisterio sacram professi sunt servitutem : quorum primus videbatur Gaufridus ille de Perona, qui postmodum in Clara-valle Prioris officio functus est, et defunctus in eo. In quibus evidenter satis euangelicum illud impletum est : Multi

a Gaufrido. Multi dicent vobis, Ecce hic est Christus, ecce illic. Plurimis enim persuasionibus actum est cum eis, ut aliam magis eligere professionem, et loca alia debuissent, donec occurrit Dei Famulus jam prope dispersis, et in verbis gratiæ, quæ procedebant de ore ejus, pristina omnis hæsitatio facta de medio, et omnium pariter in ipsius consilio irrefragabiliter est firmata voluntas. Quod quidem non sine subita et penitus insperata quorumdam ex ipsis mutatione factum est animorum. Denique cum jam Dei Hominem ad monasterium sequeretur prædictus ille Gaufridus, gravissima cœpit tentatione pulsari. Intuitus autem illum unus e fratribus, Quid est, inquit, quod facies tua exterminata, et tristitiæ quodam nubilo graviter obvoluta videtur? Cui Gaufridus : Scio, inquit, quod numquam amplius lætus ero. Quod verbum cum ad Dei Famulum idem frater satis anxius retulisset, videns ille sacram basilicam prope viam, per quam gradiebantur, in eam divertit, et ingressus orabat. Ceteris autem deforis præstolantibus, Gaufridus ille gravatus tædio super lapidem obdormivit. Demum cum ambo pariter surrexissent, ille de oratione, iste de somno, apparuit idem
B Gaufridus tantum jucundior et hilarior ceteris, quantum tristior prius. Cumque ei prædictus frater verbum mœstitiæ, quod locutus fuerat, amicabiliter improperaret : Etsi tunc, inquit, dixi, Numquam amplius lætus ero ; sed nunc dico, Numquam amplius tristis ero.

de patris ejus conversione edit Sanctus vaticinium : 205 Idem quoque Gaufridus primo tempore tirocinii sui pro patre suo viro nobili et potenti, quem in sæculo reliquerat, filiali pietate sollicitus, Patrem sanctum pro ejus conversione rogare Dominum, affectuosius exorabat. Cui Vir Dei : Ne timeas, inquit, ego illum probatum monachum manibus meis in hac Clara-valle sepeliam. Utrumque secutum est : et perfectus monachus factus est, et a Patre sancto, sicut ipse prædixerat, in Clara-valle sepultus. Tamquam enim mori illo absente non posset, quinque mensibus infirmatus, et creberrimum imo continuum responsum mortis in seipso habens, sustinuit, donec Pater sanctus rediret, qui, ut olim promiserat, eum traderet sepulturæ.

aliud de partu reginæ Francorum ; b 206 [Regina Franciæ, supradicti Ludovici junioris uxor *b*, plures cum eo fecerat annos, et sobolem non habebat. Erat autem Vir sanctus apud
C regem pro quadam pace laborans, et regina in contrarium nitebatur. Cumque eam moneret desistere cœptis, et regi suggerere meliora ; inter loquendum illa cœpit conqueri super sterilitate sua, humiliter rogans, ut sibi partum obtineret a Deo. At ille : Si feceris, inquit, quod moneo, ego quoque pro verbo, quod postulas, Dominum exorabo. Annuit illa, et pacis non tardavit effectus. Qua reformata, prædictus rex, nam verbum ei regina suggesserat, a Viro Dei promissum humiliter exigebat. Hoc autem tam celeriter est impletum, ut circa idem tempus anno altero eadem regina pepererit.]

de morte abbatis Cisterciensis denuntiata : 207 Dominus abbas Rainardus Cisterciensis, quem ex Clara-valle assumptum Pater sanctus et ut filium amplectebatur, et reverebatur ut patrem, ob quorumdam monasteriorum ordinationem, Provinciæ partes intravit. De quo Vir Dei in Clara-valle consistens, dum fratri cuidam loqueretur, subita inspiratione permotus, Dominus, ait, Cisterciensis aut mortuus est, aut in proximo moriturus. Nec parum ille frater miratus est, audiens verbum : magis tamen obstupuit, cum ejusdem abbatis post dies paucos audiret obitum nuntiari.

208 [Eodem anno, quo de hac vita Pater sanctus fuerat exiturus, tres adolescentes de proximo oppido, quod Barrum dicitur super Albam, monasterium Claræ-vallis gratia conversionis intraverant, quorum tertius, suadente maligno, ad vomitum est reversus. Qua ex re pro duobus aliis magis solliciti fratres, ipsis quoque præsentibus, Patri sancto super hoc loquebantur. At ille intuens in eos, Hic, inquit, nulla umquam tentatione laborabit : iste vero multa, sed tamen prævalebit. Utrumque, sicut audivimus, sic vidimus, adeo ut frequentius alteri objiceremus, cum aliquoties in tentatione pene deficeret, et inciperet jam abire, impossibile esse, ut vinceretur, quem Vir sanctus dixerat nulla tentatione vincendum.] Pernoctabat aliquando Dei Famulus in oratione, in suo Claræ-vallensi cœnobio constitutus, et solita intentione Dominum deprecabatur. Contigit autem eadem hora pauperem quemdam, et vere pauperem spiritu, in cella hospitum mori ; cujus animam cum vocibus canoris in cælum deferri Pater sanctus audivit : et interrogatis mane fratribus, qui adfuerant, illam fuisse horam obitus ejus comperit, qua prædictas audierat in sublime E
tendentium voces *c*. *Item de alio.*

ANNOTATA.

a *In Chronico Normanniæ, quod inter historiæ Normannorum scriptores antiquos edidit Andreas Chesnius, hæc lego ad annum* 1148 : Dux Gaufridus castellum Monasteriolum in pago Pictavensi obsedit.., et duravit illa obsidio per tres annos, usque quo Berlai dominus castelli reddidit se Comiti. Tunc etiam Comes turrem et castellum funditus evertit. *Et inferius ad annum* 1150 : Rex Ludovicus in civitate Parisius acuta febre interceptus lecto prosternitur. Hac de causa sapientibus viris religiosis intercurrentibus, ex utraque parte dantur et accipiuntur induciæ, donec rex convalesceret. Quo convalescente, Dei misericordia serenitas pacis refulsit, reddito Girardo Berlai, pro quo in maxima parte discordia erat.

b *Tres Ludovico VII seu juniori fuerunt conjuges, quarum primam, cui nomen* Alienordis *vel* Elionora, *repudiavit, postquam duas ex ea* F
habuisset filias : de qua re legi potest Chronicon Normanniæ, quod modo citabam, ad annum 1151. *Ad annum vero* 1153, *ibidem hæc sunt :* Ludovicus rex Francorum duxit uxorem filiam Alfonsi regis Hispaniarum. *Hæc fuit* Constantia. *Altera fuit* Adela. *Vide Baronium ad annum* 1151, *Pagium ad annum* 1160, *num.* 9, *et dicta in nostro Commentario prævio* § xxxiii, *num.* 359. *Hanc vero prædictionem* Bernardi *ad Alienordem pertinere, Fragmenta Gaufridi, de quibus in dicto Commentario* § i, *num.* 5, *docent apud Mabillonium col.* 1277, *ubi hæc sunt, e quibus hoc vaticinium, quod aliunde textui biographi est insertum, confirmatur :* Et præcipuus hujus incentor odii [inter regem Ludovicum Juniorem, et Campaniæ Comitem Theobaldum] Comes Viromandensium fuit, Radulfus de Perona, sororem reginæ tenens, dimissa quadam affini Comitis Theobaldi. Factum est in festivitate beati Dionysii, regina Alienordis in ecclesia ipsius martyris cum Patre nostro loquebatur, conquerens, quod conclusisset Dominus vulvam ejus, ne pareret. Jam enim annis fere novem vixerat

A vixerat cum rege: et a primis quidem annis conceperat; sed fecerat abortivum: et exinde sterilis permanebat, jam de fœcunditate desperans. Cui miserabiliter conquerenti Pater venerabilis ait: Sollicite quære, quæ ad pacem sunt, et ego tibi, confisus de divina miseratione, partum promitto. Hoc et ipse rex, reginæ verbum cognoscens, ubi perfecta est reconciliatio, secretius alloquens beatum Virum, quod reginæ promiserat, exigebat etc. Ipso denique anno regina concepit, et peperit.

c *Occurrunt superius nonnulla alia, de quibus videri potest Commentarius prævius.*

Caput III. *Mirabilia, et varia beneficia a Sancto, præsertim in regno Galliæ præstita.*

B

IV. *Malachiæ recens defuncti felix status ei revelatur: item Alberici ep. Ostiensis.*

Cum beatus episcopus Malachias, cujus vitam virtutibus plenam Vir sanctus studiose descripsit, juxta desiderium cordis sui in Clara-valle beatam cælo animam reddidisset; offerens pro ejus transitu venerabilis abbas Hostiam salutarem, gloriam ejus Domino revelante cognovit, et, eodem inspirante, Sacrificio jam expleto, formam mutavit orationis, et collectam intulit, quæ ad sanctorum Pontificum celebritates, non ad commendationes defunctorum pertinet, ita dicens: Deus qui beatum Malachiam pontificem Sanctorum tuorum meritis coæquasti, tribue quæsumus, ut qui pretiosæ mortis ejus festa agimus, vitæ quoque imitemur exempla. Deinde reverenter accedens, sacra ejus vestigia devotissime osculabatur. Modum tamen et seriem visionis nec cuiquam aperire, nec in ejusdem episcopi vita scribere acquievit: hoc tantum respondens, cum plurimum rogaretur, nimis ad propriam sui ipsius pertinuisse personam. [Nec sane dubium, plura eum similia occultasse similiter, quæcumque videlicet passus est Dominus occultari. Nam et Virduni aliquando, quæ est civitas Lotharingiorum, cum ad tumulum reverendissimi viri Alberti * episcopi Ostiensis, noviter ante defuncti, pro commendatione ejus Sacrificium laudis offerret, collectam similiter in fine mutavit: de quo tamen quid vidisset, nec interrogatus est, nec confessus, cum sine certa revelatione id fecisse minime videatur *a*.]

* l. Alberici

C

a Mulieri ultra tempus prægnanti facilem impetrat partum:

210 Super his, quæ ad gratiam pertinent sanitatum, tam multa insignia per hunc Famulum suum operatus est Christus, ut in eo quoque videretur exhiberi, quod de ipso Joannes Euangelista testatur: Si omnia scriberentur, ne ipsum quidem mundum capere eos, qui scribendi fuerant, libros. Ceterum nos saltem pauca de pluribus exempli gratia proferamus. Castrum Villanum accolæ vocant, quod a Clara-valle, ut aiunt, sex milliariis distat: ubi mulier prægnans tempus omne transierat pariendi, et aliquantis mensibus jam decursis, cum necdum pareret, amplius mirabatur. Cujus eo usque dilatus est partus, ut morbus potius videretur, nec jam crederetur esse prægnans, sed tumens. Quis enim credere posset, infantulum anno integro intra viscera posse materna teneri? Desperata igitur mulier ad monasterium Viri Dei ducitur, sic se habens. Sistitur ad portam misera, et portario fratri causa tam miserabilis intimatur. Rogatus ille, et inaudito compassus incommodo, supplex adiit Patrem sanctum, fideliter ei necessitatem indicans mulieris, fideliter explens negotium susceptæ legationis. Et, o mira divinæ virtutis operatio, mirabilius accelerantis, quod mirabiliter tardabatur. Tamquam enim hoc solum tanto tempore nasciturus infans exspectaverit, hora eadem femina peperit, et, præcurrente remedio, ad portam rediens frater ille, incommodum, quod nuntiaverat, non invenit.

A. GAUFRIDO.

p ne benedicto

211 Alio tempore in territorio Autissiodorensi apud oppidum, quod Cona *c* vocatur, mulier quædam periclitabatur multis diebus, quod venisset filius usque ad partum, et vires non haberet parturiens. Cumque supervenisset interim Servus Christi, postulanti benedictionem, aquam benedictam misit. Gustavit mulier, et confestim natus est puer: quem venerabilis episcopus Carnotensis Gaufridus baptizavit, Bernardi ei nomen imponens. In eodem itinere et in territorio eodem, dum febricitantium multitudo, sicut ubique solebant, a Dei Homine panem peterent benedictum, Girardus quidam clericus ex castro, cui nomen est Clamiceium *d*, male sciolus et subsannans fidem populi blasphemabat. In ipsis autem verbis blasphemiæ gravissima febre correptus, usque Autissiodorum abeuntem sequi coactus est Virum Dei, et pœnitentiam agens apud eum, ipsam, cui detraxerat, multis obtinuit precibus benedictionem. Tam multis vero gustata ejusmodi benedictio reddidit sanitatem, ut solius Dei, cujus hæc virtute fiebant, posset nutitia comprehendi.

c

d

E

mira patrat; qui diu servatur incorruptus.

222 Vidimus in Meldensi territorio militem devotissimas referentem gratias Viro Dei, quod ad primum gustum panis ab eo benedicti, plenam receperit sospitatem a febre quartana, qua sic graviter laboraverat mensibus ferme decem et octo, ut in hora accessionis, quasi phreneticus, nec matrem agosceret suam. Virum quoque venerabilem Gerardum *e* Lemovicensem episcopum testantem audivimus, juvenem quemdam de familia sua letaliter in capite saucium, cum jaceret spumans et impos mentis, immissa sibi in os buccellula panis, quem benedixerat Homo Dei, tam celerem sensisse virtutem, ut incolumis surgeret ipsa hora. Neque illud tacendum, quod ipsam quoque substantiam panis ab omni corruptionis injuria eadem benedictio vindicabat, adeo ut plures viderimus, qui per septennium et ultra, eosdem servaverint panes, nec colore, nec sapore mutato. Ante hos paucos dies, venerabiles abbates Girardus et Henricus de Sueciæ partibus venientes, dum super his conferremus, testati sunt nobis, panem ante annos undecim ejus benedictione signatum, manere adhuc apud se penitus incorruptum. Nec dissimilem apud aliquos nostrum usque hodie novimus, et apud alios multos credimus esse repositum. Et nunc idoneum satis et evidens hujus rei testimonium proferamus.

e

F

Eskilus archiepis. visitat S. Bernardum, qui miræ virtutis panem ei dat:

213 Vir magnus et magnifice honorandus Danorum archiepiscopus Eskilus Patrem sanctum unico venerabatur affectu, unica devotione colebat. Nec contentus est in filiis eum videre, cum novum cœnobium extruxisset, et impetrasset ab eo desideratum sacræ congregationis examen. Prævaluit apud eum desiderium vehemens, ut homo tantæ auctoritatis, et in insulis illis tam ecclesiastica quam sæculari auctoritate singulariter potens, expositis suis omnibus, etiam semetipsum

psum

A GAUFRIDO.

psum periculis multis traderet et labori. Nam de expensis dicere non est magnum, quamvis eumdem audierimus protestantem, quod expenderit in itinere ipso argenti marcas amplius quam sexcentas. Venit ergo ad Claram-vallem tam humilis et sublimis, quem a finibus terræ non curiositas audiendæ sapientiæ, sed fidei zelus, et plenitudo devotionis attraxerat. Ubi quantum fleverit; qualem sese non modo erga eum, quem tam unice suspiciebat, sed etiam erga minimos quoslibet fratrum exhibuerit, non est facile dictu: demum rediturus ad propria, ut benedictum a Dei Famulo panem referre possit, et diutius conservare, humano sensu præcipit, ut in clibano recoquatur, sicut solent, qui maria transeunt, panem ferre biscoctum. Audiens autem Sanctus, non est passus errare hominem tam devotum; sed amicabiliter arguens in hac parte, fidem ejus modicam inveniri, Itane, inquit, non poterit panem ipsum benedictio magis, quam recoctio conservare? Et non acquievit benedicere illum, sed communem sibi panem præcipiens exhiberi, benedixit, et dixit: Ecce hunc tolle tecum, nihil deinceps de corruptione sollicitus.
B Tulit, et ad suos rediens, usque hodie gloriatur, fidei suæ defectum evidentisssima rei veritate convinci. Nec enim passus est Patris sancti non
f visitare sepulcrum *f*, nec minus erga eum nunc afficitur, nec minus quam olim in vivente confidit, nimirum quem verius vivere omnino non ambigit. Confessus est etiam nobis de pane, quem retulit, quod nunc usque, cum jam tertius annus transierit, illæsum eum beati Viri fides et benedictio custodivit.

spiritus malignus ob conversionem cujusdam adolescentis

214 Narraverunt etiam nobis viri religiosi, qui cum eodem archiepiscopo venerant, miraculum dignum memoria nuper factum in cœnobio *g*, quod, ut supra meminimus, in terra sua
g ipse fundavit. Erat enim, inquit, in regione eadem adolescens nobilis, ipsius quoque archiepiscopi secundum carnem propinquus; sed ob multa sua flagitia minus carus. Correptus autem gravissima valetudine, visitationem ejus vix impetravit, et per manum ejus ad monasterium, quod fundaverat, ille se contulit. Ubi et cum maxima cordis compunctione renuntians sæculo, per dies aliquot in humili et fidelissima confessione persistens, magis ac magis eadem ægritudine
C laborabat. Qua demum invalescente exitum sibi imminere cognoscens, abbatis et fratrum præsentiam miro amplectebatur affectu, mira eos devotione monebat, ut spiritualia arma corriperent, egressuram protinus animam sibi commendatam efficaciter protecturi, et exhibituri fideliter necessarium prorsus, inter imminentium hostium crudelissima tela, conductum. Cumque in hujusmodi supplicatione divinis jam Sacramentis munitus, et de eorumdem servorum Dei patrocinio, et Domini miseratione piissima devotione præsumens, ac proinde circumstantibus omnibus multam suæ salutis relinquens fiduciam, exspirasset; offerebant fratres pro commendatione animæ ejus, quam devotissime poterant, Dominici Corporis Hostiam salutarem.

in monachum furens.

215 Tum subito inimicus humanæ salutis, ex ejusdem, sicut indubitabile esse videtur, liberatione animæ, quam ex multis diebus irreparabiliter sese occupasse credebat, iram magnam concipiens, et eamdem, permittente Deo, crudeliter satis exercens, unum e fratribus repentino furore pervasit. Clamabat igitur horrendis vocibus miserabilis homo, et vix multorum manibus tenebatur. Demum cum maximo quidem labore D
asportatus, et in lectulo religatus, tam sua quam adstantium membra dentibus appetens, dirissime vexabatur. Nec illa, quam prius nosset, lingua, sed nova quadam, quam nec astantium quisquam noverat, loquebatur. Et cum nihil, quod diceret, intelligerent, tam libere tamen et sine offendiculo non inconcinnas eum audiebant edere voces, ut indubitanter crederent, quod lingua aliqua loqueretur. Post aliquantas igitur horas, cum vehementer confusi fratres, quid agere possent, anxie cogitarent, et studiose conquirerent, unus ex eis salubre consilium, Domino inspirante, concipiens, sacra pignora ab ipso archiepiscopo eodem anno istic deposita, videlicet de capillis et barba, et dentem unum beati Patris nostri Bernardi afferri monet, et ejus pectori superponi.

torquetur et fugatur reliquiis S. Bernardi

216 Quod ut factum est, Germanica lingua per os ejus cœpit horrendis vocibus nequam spiritus exclamare, Tollite, tollite, amovete Bernardum: et dicebat: Heu, quam ponderosus factus es, Bernarde, quam gravis, quam intolerabilis factus es mihi! Cumque hæc et similia aliquamdiu clamitans loqueretur, factum est breve E
silentium, et subito frater idem, Domino miserante, purgatus, aperuit oculos, ac velut de gravi somno evigilans, circumstantes fratres, et sua plurimum vincula mirabatur, verecunde satis, quidnam sibi vellent hæc, vel quid accidisset, interrogans. Ea igitur hora pristinam sanitatem mentis et corporis per beati Patris merita sancta recepit, nil penitus, quod in illo tam gravi casu fecerit aut locutus fuerit, recordatus. Hæc quidem a nobis de testimonio viri reverendissimi Eskili Danorum archiepiscopi, ex occasione panis a Dei Homine benedicti, non sine quadam anticipatione sunt dicta. [De cetero jam ex ordine reliqua prosequamur.]

qui pecora, juvenem claudum, mulierem phreneticam.

217 Non modo autem hominibus, sed pecoribus etiam et armentis tam frequenter ejus benedictio profuit, ut monasterii sui cellarium dure aliquando increparit, quod sibi non indicans, mori animalia permisisset, unde fuerant pauperes sustentandi. Dehinc, ut solitus erat, benedixit sal, et animalibus jussit apponi, et protinus lues orta cessavit. Quod in aliis quoque monasteriis vidimus et cognovimus, ut audiens F
fratrum animalia mori, interdum etiam non rogatus, sed ipse prior admonens eos, eodem remedio subveniret. Gaudum dicitur locus quidam
Caziacensium *h* monachorum, ubi Vir sanctus h
cum aliquando pernoctaret, exhibitum sibi juvenem claudum oratione et benedictione sanavit, ita ut post dies paucissimos per eumdem locum redeunti, incolumis et devotus adstaret. In eisdem partibus vico, cui nomen Algorrium, mulierem phreneticam populus obtulit transeunti; cui manus imponens et orans, sanam dimisit et abiit. Hanc in eodem vico postea vidimus Viro Dei cum gratiarum actionibus occurrentem.

manum invalidam pueri, et alterius oculum, ac brachii contractionem signo crucis sanat.

228 In remotis etiam regionibus, quocumque eum ecclesiæ sanctæ necessitas traxit, virtus est prosecuta signorum. Apud Viride-folium (sic enim dicitur castrum territorii Tolosani, quod, ut superiore libro meminimus, aliquando Pater sanctus introiens, multis ibidem virtutibus claruit) puer mancus et claudus ex utero matris suæ, ad cujusdam memoriam Martyris, utriusque pedis et alterius manus receperat sospitatem. Illius alteram manum adhuc invalidam tamquam divinitus servatam sibi Pater sanctus benedicendo sanavit.

A sanavit, ut Sanctorum innotesceret particeps esse virtutis. Caturcium *i* dicitur civitas Aquitaniæ, per quam Viro Dei ipso tempore transitus fuit. Ibi præter alia beneficia, quæ præstitit infirmantibus multis, unus de pueris episcopi civitatis ipsius, qui ex vulnere gravi alterius oculi lumen amiserat, sub manu ejus visum recepit. In pago quoque Engolismensi, loco cui nomen est Castellare, post oblationem Hostiæ salutaris, adstantibus venerabilibus episcopis, Lamberto *k* Engolismensi, et Gerardo Lemovicensi, puerum ex matris utero claudum et mancum, cujus, in modum pilæ, cubiti cum genibus umbilico; pedes autem natibus adhæsissent, Dei Famulo offerebant. At ille singula membra edito prius signo crucis attrectans, mira facilitate extendit protinus et sanavit. Apprehendens denique manum ejus erexit illum, et dimisit libere gradientem. Populus autem pro tantis nimirum virtutibus, magnis vocibus Dominum collaudabat. Nam et die sequenti in pago Lemovicensi, in vico, quem sancti Geniani * nomine vocant, signa per eum plurima claruerunt. Undique enim confluebant, qui incommodis variis laborabant, et virtus erat B Domini ad sanandum eos. Ubi inter ceteros puer ferme decennis, cæcus ex utero matris suæ, coram omni populo oblatus est Viro Dei. Qui in digitos suos exspuens, et liniens oculos ejus, brevem fecit orationem, et in nomine Christi aperuit oculos cæci nati.

* Al. Germani, S. Germain Laval.

ANNOTATA.

a *Adisis Commentarium prævium* § XLVIII.

b Chasteau Vilain nuncupatur, locus Comitatus titulo insignis in finibus Lingonum, *ex Hadriano Valesio in Notitia Galliarum.*

c Cona *hic; al.* Condate Senonum *apud eumdem Valesium*, ad ripam Ligeris in finibus Senonum positum, vulgo Cosne sur Loire, ad confluentes Ligeris, et Noiani, amnis ignobilis. Condate autem vetus est nomen Gallicum, confluentes designans: quod nos patria lingua nunc Condé, et Conde, nunc Cande; modo Cosne, et Conesque; modo Condat et Condac; interdum et Cuniac, ac Cognat dicimus. *Oppidum autem, quod hic a Gaufrido vocatur* C Cona, *alibi, mutato ordine litterarum, aliter scribitur, sicut ibidem datur videre.*

d Opidum est in agro Nivernensi ad flumen Icaunam Clinicicacum, *vulgo* Clamecy, *ex Valesio mox citato: ubi plura.*

e Geraldus de Cher *nuncupatur in Gallia Christiana apud Sammarthanos.*

f Eskilus demum in Clara-valle monachus anno MCLXXVIII, ibidem decessit anno MCLXXXI, *sicut* ex Chronico Claræ-vallensi *notatur hic apud Mabillonium. Consule etiam Commentarium nostrum* § LIII.

g Is duo monasteria Ordinis Cisterciensis fundavit in Dania, unum vocabulo Granadium in diœcesi Lundensi; alterum Esconense in Roskildensi, de quo hic sermo, *ex Mabillonio.*

h *Vide Comm. præv.* § LIII *in fine, et Hadrianum Valesium.*

i *Al.* Cadurcum, *vulgo* Cahors, *de qua urbe idem Valesius plurima collegit.*

k *De eo in epistola* 168.

A. Gaufrido

CAPUT IV. *Varia Germaniæ loca a S. Bernardo miraculis illustrata; alia in Belgio, et in Hispania.*

V. *Uno die sanat homines 39, ac inde alios multos:*

Regnum quoque Germaniæ cum introisset aliquando Vir beatus, tam excellenter enituit in gratia sanitatum, ut nec verbis exprimi, nec credi valeat si dicatur. Nam et testati sunt qui affuere in territorio Constantiensi, circa vicum, quem Doniguem * nominant, ex iis qui diligentius vestigarunt et viderunt oculis suis, una die illuminatos ad ejus impositionem manus, cæcos undecim; sanatos etiam mancos decem, et claudos erectos decem et octo. Cæterum ne fecisse nos inopes copia videatur, ex innumera multitudine saltem pauca memoriæ commendamus, quæ in locis celebrioribus facta noscuntur. Cum venisset Constantiam *a* Homo Dei, et undique se E virtutum ejus fama diffunderet, abbas Augiensis *b* (quod intra lacum Lemanum antiquum extat et nobile monasterium) hominem, quem suis eleemosynis sustentabat, cæcum misit ad eum, et confestim videntem illum recepit. Heyteresem dicitur locus ad ejusdem diœcesim pertinens civitatis, sed plurimum civitate remotus. Ibi quoque, sicut et in ceteris illius provinciæ, per quæ transiit, locis, multis in Servo suo miraculis glorificatus est Deus. Ubi etiam cæcus natus sub manu ejus visum recepit. Item alteri a nativitate surdo et muto auditus redditus est et loquela. In civitate etiam Basilea cum ex more sermonem habuisset ad populum, ut impleretur in eo, quod de sanctis Apostolis legitur; qui videlicet profecti prædicaverunt ubique, Domino cooperante, et sermonem confirmante sequentibus signis, oblata est ei femina muta, et confestim orante eo locuta est. Oblatus est claudus et ambulavit, oblatus est cæcus et vidit.

* Doningen.

Spiræ complura edit miracula: item Francofurti,

220 Apud Spirensium civitatem, præsente Romanorum rege Conrado, qui Dei Hominem ab ecclesia ad hospitium devotissime deducebat, offerebant puerum claudum, rogantes, ut ei F manum imponere dignaretur. Quem signatum protinus erigens, super pedes statuit, et libere gradiebatur, in Dei laudem acclamantibus universis. In capella episcopi civitatis ipsius, rege ipso vidente, visum reddidit cæcæ cuidam mulieri, et claudo nato gressum donavit. Multa quidem et alia in manu ejus ibidem Christus effecit, sed ad exemplum pauca sufficiant. Nonnullos etiam pauperculos pueros rex ipse devotus suis illi manibus offerens, de multorum curatione meruit gratulari. Nec modo apud prædictam Spirensium urbem, sed apud Francovadum *c*, Moguntinæ diœcesis locum, innumeris virtutibus idem Dei Servus effulsit. De tota siquidem regione quotquot patiebantur, afferebant ad eum, et tantus erat concursus, ut prædictus rex, cum aliquando populum comprimentem coercere non posset, deposita chlamyde Virum sanctum in proprias ulnas suscipiens, de basilica exportarit. Inter plurimos sane, qui ibidem adepti sunt sanitatem, senex quidam paralyticus de vicinia illa, homo notus et honoratus, multis suorum precibus, non sine multo labore introductus est ad Hominem

A. GALFRIDO.

Hominem Dei : a quo post brevissimam, ut solebat, orationem erectus protinus et sanatus, non modo incolumis, sed et fortis apparuit, ut posses credere, si videres, non tam alteratum hominem esse, quam alterum.

et in diœcesi Moguntina :

221 Jamque eo viriliter procedente, parabant alii tollere lectum ejus, in quo advectus erat, cum revocans eum unus ex circumstantibus Hugo Tullensis ecclesiæ archidiaconus, Evangelici illius paralytici memor, Non sic, ait, non sic vacuus reverteris, tolle grabatum tuum, et ambula. Et imponens in humeros ejus dimisit eum libere procedentem : et omnis plebs, ut vidit, dedit laudem Deo. Ibidem etiam puer surdus et mutus ex utero matris suæ, sublevatus per scalam, et in fenestra accedens ad Virum Dei, sub manu ejus auditum recepit pariter et loquelam. Sed et paralytica quædam mulier de eadem regione dives et honorata, ibidem recepit amissam ex multo tempore sospitatem. Dumque exsiliens ambularet, omnes quidem lætati sunt qui videbant, sed præ ceteris exsultavere milites, qui attulerant et obtulerant eam. Nam et ipsius sibi particeps esse virtutis religiosa devotio videbatur. B Per idem tempus transeunte Sancto prope vicum in littore Rheni positum, quem Bobardum *d* vocant, et varios per universam provinciam curante languores, oblatus est paralyticus in grabato. Audita siquidem fama virtutum, à prædicto vico in occursum ejus se fecerat apportari. Cui in medio populi manus imponens erexit hominem, incolumemque remisit ad propria.

Treveris plurimos sanat : *e*

222 Eodem anno *e* ingredienti urbem Trevorensium Servo Christi, ex more obviam ruit populus universus. Offerunt autem et sorores duas, quæ ab annis quatuor, amborum lumen amiserant oculorum. Quarum ille utrique imprimens signum crucis, visum reddidit lucis : et videntes Virum Dei cum ceteris sequebantur. In ejusdem basilica civitatis cum ad altare beati Petri Apostoli, Vir Apostolicæ gratiæ immortalem Hostiam immolasset, oblatus est ei claudus, et ambulavit : oblatus est cæcus, et vidit : oblata est surda mulier, et audivit. Hæc in sommis admonitam se esse dicebat, ut Dei Hominem peteret, cujus beneficio receptura esset auditum. Apud Confluentiam Trevirensis diœcesis nobile castrum ad Mosellam fluvium, qui ibidem in Rhe- C num labitur, Dei Famulus pertransibat : cumque paululum processisset, oblatum sibi et signatum hominem claudum deponi jussit et ambulare ; sed non fuit qui obediret. Nec mora, claudus idem retractum femoris nervum clamat sponte laxari, et dum nescit, extendi velut ab altero genu suum, quod quamlibet ante conatus, nullo modo potuisset. Mirantur omnes, probatur sub omni velocitate quod dicitur : deponitur illico, illico graditur, illico sanus et incolumis innotescit.

VI.
Coloniæ claudum, phreneticam, et surdam puellam ;

223 Non est nobis Colonia transeunda. Magna est civitas : magna illic Dei Famulo virtus affuit : magna illum devotio coluit populorum. Ostenditur usque hodie in claustro beati Petri, sicut a personis veridicis nuper accepimus, adolescens olim claudus, nunc libere gradiens, qui oblatus Viro Dei, ad impositionem manus ejus gressum recepit, unde etiam filius ejus publice cognominatur. Abbas Henricus de Succia, cujus nos supra * fecimus mentionem, nuper retulit nobis, feminam nobilem germani sui olim uxorem, cum post obitum viri sui præ dolore phrenesim incurrisset, et multo tempore sic se habens in vinculis teneretur, eidem Patri sancto in D præfata urbe oblatam, et vix tenuiter in turba circumstrepente signatam ; dum ex more ligata revehitur, mentem pristinam atque integram recepisse salutem. In eadem etiam civitate filiam surdam eidem Patri sancto parentes nobiles obtulerunt. Hanc aiebant a pueritia traditam sanctimonialium monasterio feminarum, ibidem amisisse prorsus auditum, et annos plures in eodem incommodo peregisse. Cujus aures signo crucis edito Pater sanctus attrectans, protinus et auditum ei, et parentibus eam reddidit audientem.

* *Vid. supra n. 212*

item cæcam in uno oculo, contractam, atque alios plures curat :

224 Accedens inter hæc mulier honorata Coloniensis itidem civis, quæ alterius oculi lumen amiserat, plurima jam per quinquennium inutiliter sese in medicos expendisse dicebat. Et ipsam quoque continuo per signum crucis illuminans Vir beatus, quod gratis acceperat, gratis dedit. Sed et matronam alteram in beati Petri basilica oblatam in lectulo, idem Christi Servus erexit protinus, et incolumem suis pedibus abire præcepit. Hujus ex multo tempore nervi femorum fuerant sic retracti, ut nec erigi ullatenus posset, nec consistere pedibus suis. Nam ex personis aliis perhibebant, qui studiosius observarunt, ad ejusdem Viri sancti orationem et manus imposi- E tionem, in civitate prædicta intra triduum, quod ibi fecit, duodecim claudos erectos, mancos duos sanatos, quinque cæcos illuminatos, loquelam redditam mutis tribus, et decem surdis auditum.

Aquisgrani, et Leodii, et Cameraci multis sospitatem restituit.

225 Aquisgrani sede regia, dum in illa famosissima toto Romanorum orbe capella Vir beatus Missarum solemnia celebraret, claudo homini gressum, et cæcis quatuor visum sub manu ejusdem Servi sui, Rex regum et Dominus dominantium reparavit, et potenti virtute restituit. Eodem etiam tempore intra Leodiensium fines, præter innumera alia, quæ brevitatis studio præterimus, juxta oppidum, quod Fontanas vocant, orante eo aperuit Dominus oculos cæci nati. Hujus non modo oculi cæci, sed etiam ipsæ quoque palpebræ clausæ et emortuæ erant, quas sacratissimis digitis suis aperiens Vir beatus, divino munere et vigorem palpebris, et pupillis præstitit claritatem. Confestim denique idem puer lucem miratus ignotam, maxima cum exsultatione clamabat : Video diem, video omnes homines, video capillatos. Plaudens quoque manibus et tri- F pudians, Deus, inquit, ex hoc jam non offendam ad lapides pedes meos. In urbe etiam Cameraco, celebranti Missarum solemnia Viro Dei surdum et mutum a nativitate puerum offerebant. Quem audientem protinus et loquentem, qui propius aderant, super gradum ligneum statuere, ut de eo loco eminentiori novo sermone populum salutaret. Nec mirum, quod mira plebis devotio, mira protinus vociferatio sit secuta. Et hæc quidem super iis, quæ in regno Germaniæ in manu Servi sui mirabiliter operatus est Deus, e pluribus pauca sufficiant.

Sanctitatis ejus fama claret in Hispaniis : ubi absens sanat paralyticum : *f*

226 Nam et in Hispaniis, ubi præsens ipse non fuit *f*, sanctitatis ejus indicia claruerunt. Cum enim fidelis Servus et prudens et pretiosum Dominicæ crucis fructum undique colligeret, atque iterum propagaret ubique, contigit, ut de filiis suis in Hispanias mitteret, in illis quoque, sicut in ceteris gentibus, fructum aliquem habere desiderans. De quorum numero Albertus quidam faber in loco, cui nomen est Superadum *g*, gravissima valetudine occupatus per multum jam tempus jacebat paralyticus in grabato. Interim per abbatem suum incommodum suum nuntiat

g

A nuntiat Patri sancto, et ut sui misereatur exorat. Eadem autem die, qua Vir beatus in Claravalle pro eodem paralytico ad petitionem sui illius abbatis oravit, currente velociter verbo virtutis, et virtute orationis, ille in Hispaniis repente convaluit, tamquam vas plenum aqua suo sentiens capiti superfundi. Regressus quidem abbas cum prædictum fratrem incolumem reperisset, diligenter sciscitatus ab eo modum et tempus suæ liberationis, certissime comperit, orante in Galliis Dei Famulo, illum in Hispaniis esse curatum.

misso illuc pileo suo sanat acerrimos capitis dolores.

227 Et quia semel ad Hispanias vertimus stilum; illud quoque, quod contigit de Viro Dei reverendissimo Petro *h* Asturiensi * episcopo, prosequamur. Is quidem Petrus nobilis genere, monachus professione, pietate devotus, in cœnobio quodam, quod eo tempore ipse regebat, tam vehementi dolore capitis laborabat, ut nec regulam observare jejunii, nec sine pelliceis *i* posset pileis stare. Audiens autem celeberrimam virtutum famam, quæ per Dei Hominem efficiebantur, per quemdam fratrem legationem mittit suæ supplicationis, et opem flagitat suæ in-B tercessionis. Cui Vir sanctus laneum, quo ipse utebatur, pileum misit, et promisit ægro capiti de Domini virtute remedium. Suscepit ille missam sibi benedictionem maxima cum reverentia et devotione. Confitens enim, quam sollicite potuit, delicta sua, et stola sese induens sacerdotali, ita demum velut Christi fimbriam tangens, servi Christi pileum sumpsit, et imposuit capiti suo. Nec tardavit fidei fructus, et benedictionis effectus: sed miratus et ipse est, celerem protinus sentiens medicinam, et ex tunc usque hodie ab hujusmodi languore sanus et incolumis annuntiat omnibus, quam experiri meruerit ipse virtutem. Nam et episcopus factus xenia * illa divisit, partem mediam suis secum in scriniis honorificentissime ferens; mediam in monasterio sub eadem veneratione deponens; nec locum scilicet, unde vocatus, nec sedem, cui prælatus est, volens tanta benedictione fraudari.

* Asturicensi

* i. e. dona, munera.

ANNOTATA.

a Constantia, *urbs est Germaniæ in Circulo Sueviæ, et in ipso Helvetiæ confinio, ob conci-C lium Constantiense œcumenicum ibidem celebratum memorabilis.*

b *Mabillonius in Annalibus Benedictinis tomo II ad annum Christi* 724, *num.* 65 *Augiam describens.* Duplicem, *inquit*, illius nominis insulam efficit Rhenus, superiorem et inferiorem: unam supra Constantiam ad lacum Potamicum, quæ Major dicta: alteram duabus infra eamdem urbem leucis, quæ Cellensis dicta est ab opido Cella, sive Augia simpliciter, aliis Ouva, seu Auva, quæ vox Germanice pratum seu agrum significat; a fundi domino Sintlacis-Ouva; denique ab opibus Augia-dives, seu Richenaw appellata.

c *Id est*, Francofurtum, *civitas ad Mœnum, binis in anno nundinis celeberrima.*

d Boppardia, *urbs parva Germaniæ est ad Rhenum fluvium, in ditione Electoris Trevirensis, infra fanum S. Goaris; quam hic censeo designari a biographo, etiamsi paulo aliter ab ipso scribatur.*

e *Videlicet* 1146, *secundum ea, quæ postea de aliis Viri prodigiis, per Germaniam factis, referentur. Adisis etiam Comm. præv.* § XXXIX *et* XL.

f *Sanctum Patrem ibidem numquam fuisse, pluribus dictum in Commentario prævio* § XLV. A GAUFRIDO.

g *Vide Chronologiam Bernardinam parte* III, *ad an.* 1142. *Manricus ad annum* 1142, *cap.* XII *plura de eo scribit, situm distinctius determinans, antiquitatem laudans etc. Videri etiam potest cap.* XIII.

h *Manricus ad annum* 1151, *cui mortem ejus affigit, cap.* IX *hæc de viro memorat:* E Claravalle missus in Hispaniam, Superadi cœnobium, a centum fere annis sub seculari potestate positum, et ab eisdem recepit, et sancto Patri Benedicto restitutum, Cisterciensibus imbuit disciplinis. *Alias ejus laudes ibidem videre licet. Ægidius Gonsalvus Davila in suo Theatro ecclesiastico de illo agit in episcopis Asturicensibus, vulgo de Astorga.*

i *Vide libri* III, *cap.* I. *num.* 156. *Mabillonius* Agnina caputia vel capellos *vocari observat a Petro Venerabili, allegans scriptum ineditum de vestimentis fratrum, in quo præscribi affirmat Priori Cluniacensi, ut det singulis* tunicas, hoc est vulgari nomine frocos, cucullas pellicias, agnina caputia vel capellos, stamineas; femoralia, flumas, hoc est opertoria pulvina- E rium. *Deinde indicat lectori, ut conferat notas ad* Bernardi *epistolam* I. *Hæc e nota Mabillonii in hunc Gaufridi locum*

CAPUT V. *Sanctus thaumaturgus in patria sua, et in vicinis Claræ-valli locis prodigiis clarus.*

VII. *Medetur cujusdam viri gravissimo incommodo:*

Ex hoc nobis ad ea quoque, quæ mirabiliter egit in regione propria, redeundum. Nam in eo forte etiam plusquam propheta dici posse videtur, quod propheticus ei non defuerit honor, ne in patria sua quidem. [Henricus quidam, vir magnus et potens in domo et familia Ducis Bavarorum, ex multo jam tempore, misero penitus et miserabili quodam incommodo desperabiliter laborabat. Siquidem tamquam vivum aliquid et motabile intra præcordia sentiens, et ex magna parte phreneticus, nec consolari F poterat, aut securus esse: nec, quid timeret aut pateretur, agnoscere, nisi quod dæmonium esse suspicabatur. Talis ad Dei Hominem de Bavaria Clara-vallem usque perductus, ejus oratione perfectam meruit sospitatem. Cui etiam formam vitæ, et mandata, quæ deinceps observaret, idem Sanctus imponens, incolumem remisit ad propria. Nam et usque in præsentem diem, sicut certa relatione didicimus, tam obediens perseverat, ut non modo suis contentus sit stipendiis, sed operibus etiam pietatis intentus: ita ut mirabilior ejus morum conversio, quam curatio videatur.]

hydropicum item, paralyticum surdum quoque et mutum.

* Mussy l'Evesque

229 Musseium * dicitur villa super Sequanam fluvium paucis a Clara-valle milliaribus distans. Ex hac virum hydropicum ad Dei Hominem adduxerunt: cui manus imponens et orans, proprio quoque cingulo tumentem enormiter uterum ejus accinxit, præcipiens ut, incolumitate recepta, præstitutum sibi cingulum reportaret. Nec tardavit sanitas, sed paulatim tumor abscessit. Denique circa vicesimum diem gracilis incolumisque reversus, cingulum simul et gratias

multas

A. GAUFRIDO.

multas suo retulit Curatori. Exeunti alio tempore monasterii claustra, senem paralyticum ex proximo viculo, qui Mundivilla * dicitur, obtulerunt. Subsistens autem, modice et breviter orans, tetigit hominem, et incolumem suis precibus abire præcepit. Quo abeunte, populus multus, qui in occursum Viri Dei confluxerat, non sine lacrymis Dominum collaudabat. Item redeunti aliquando de via, præ foribus monasterii oblatus est puer surdus et mutus. Exspuens igitur tetigit linguam ejus, et digitos immisit in aures. Protinus autem aurium ejus obstacula facta de medio, et solutum est vinculum oris ejus.

* Meurville

et mancam puellam : iterum surdum et mutum, et multos alios incolumitati restituit.

230 Malenvilla * dicitur vicus, tribus circiter milliariis a monasterio distans. Hunc quandoque pertransiens Vir beatus, mancam puellam tetigit et curavit, quam nunc usque superstitem et incolumem esse nuper accepimus. Per idem tempus in finibus illis apud castrum, quod nominant Burdemontem *a*, duo milites de beati Patris virtutibus conferebant: sed minus credulus alter, Si hunc, inquit, sanaverit puerum, ex tunc firmius credam. Dicebat autem surdum quemdam et mutum, qui apud eos nutritus, nec locutus fuisset aliquando, nec audisset. Post dies
B paucos transeunte propius Patre sancto, ambo pariter puerum tollunt et offerunt ei. Imposita igitur manu puero, et signans os illius et aures, allocutus est eum, et loquentem protinus et audientem dimisit. Apud Risnelmum, oppidum regionis ejusdem, usque modo cernere est adolescentem Simonem nomine satis notum, qui præfato Dei Famulo claudus oblatus est, et sub ejus manu gressum recepit. Barrum super Albam dicitur oppidum, tribus (ut aiunt) leucis distans a monasterio Claræ-vallis. Ibi quoque sæpius per hunc Hominem Dei divinæ virtutis opera claruerunt. Siquidem præter ea, quæ minus diligenter curavimus vestigare, quod omnis nostra curiositas signorum multitudine vinceretur, quatuor illic claudos ad ipsius orationem et manus impositionem diversis temporibus Christus erexit, cæcos duos illuminavit, duobus æque surdis et mutis auditum præstitit et loquelam. Sed et juxta alterum Barrum super Sequanam *b*, ad ejus tactum illuminatus est cæcus, convaluit etiam paralyticus: gressum recepit puer claudus
C ex utero matris suæ.

* Marenville

Mirabilis morborum ad Virum Dei concursus : puer paralyticus curatur :

231 Cum reverendissimus Papa noster Eugenius tertius ex monacho Clara-vallensi, et abbate sancti Anastasii in urbe Roma, ad Apostolicam assumptus Cathedram, Gallias introisset, ibat cum eo Vir sanctus, nec minus Apostolica virtus in illo, quam in illo dignitas præeminebat. Tantus enim ad beatum Virum concursus erat incommodis variis laborantium, ut cum aliquando Summus Pontifex basilicam, ubi ille Missarum solemnia celebrabat, devotus intrasset, expleto Sacrificio ex more accedentibus eis, qui curam desiderabant, paulo minus idem Papa comprimeretur a turbis, et vix potuerit per ministrorum manus educi. E plurimis sane, quæ in ejusdem Apostolici Viri facta sunt comitatu, duo scribimus, quæ nos oblivisci ipsa, quam vidimus, magnitudo lætitiæ non permittit. Chaleta * dicitur vicus inter Provignum *c* castrum, et Sequanam fluvium constitutus, ubi puer ferme decennis ab anno priore paralyticus sic jacebat, ut nec ipsum caput flecteret, nisi ab altero moveretur. Quem afferentes in culcitra mater ejus, ceterique propinqui offerebant Viro sancto prope eumdem locum per stratam * publicam transeunti. At ille signatum erigens statuit supra pedes suos, et ire præcepit. Nec mora, exsiliit puer, et ambulabat magnificans Deum: qui tamdiu Sanctum prosecutus est abeuntem, donec ille invitum licet et renitentem redire præcepit. Ubi non immerito quidem magna admodum facta est admiratio, magna exsultatio omnium, qui videbant: sed præ ceteris frater junior in ipsius tamquam redivivi oscula ruens, multos eorum ad lacrymas usque permovit. Hunc quidem puerum et post annos quatuor in eodem vico beato Viro mater ejus offerens, sacros monebat osculari pedes. Hic est, inquiens, qui tibi vitam reddidit, et te mihi.

* Charletre

* Provins

* i. e. per viam, vel per viam lapide aut silice stratam.

quibus adde surdum puerum,

* MCXLVIII.

232 Eodem anno * apud Cistercium juxta morem abbatibus congregatis, prædictus Papa venerabilis adfuit, non tam auctoritate Apostolica præsidens, quam fraterna caritate residens inter eos quasi unus ex eis. Ubi cum ad cellulam, in qua jacebat, facto vespere et conventu soluto, Dei Famulus divertisset, surdum ei puerum obtulerunt. Erat autem puer ille de vicinia eadem, et sicut postea didicimus, ex longo ante tempore vigilans in custodia gregis sui subito terrore percussus, amiserat prorsus auditum. Orans itaque Pater sanctus, et puero manus impo- E
nens, utrum audiat, sciscitatur. At ille mira devotione proclamans, Audio, Domine, audio : tam firmiter amplexatus est eum, ut vix ab eo posset avelli. Auditum est verbum, oblatus est puer Summo Pontifici, aliisque personis, celeberrimumque hoc miraculum fuit. Venerat Pater sanctus ad monasterium in diœcesi Bisuntina, cui nomen est Carus-locus *d*, et erant cum eo ex abbatibus sui Ordinis multi, ubi matrona quædam de finibus illis ex multo jam tempore clauda, in carro allata, et oblata est ei. Orans vero breviter, et signans eam in nomine Domini erexit et sanavit, ut eadem hora incolumis remearet ad propria.

mulierem claudam, monachum paralyticum, adolescentem sine voce, febri laborantem.

233 Eodem tempore in monasterio Morimundo, quæ est Cisterciensis Ordinis abbatia una de primis *e*, monachus quidam jacebat usque adeo paralysi dissolutus, ut, omnibus pene membris officio proprio destitutis, non manum posset movere, non pedem. Interea superveniens Vir beatus paralyticum visitat, manum postulatus imponit, et continuo opem sensit ægrotus. Ut tamen gratius esset miraculum, velut gradatim prius F
alteram manum, secundo alteram recuperavit. Exinde profecturus palliolo suo operuit postulantem, et subito in brevi obtinuit etiam reliqui corporis sospitatem. In monasterio Albæripæ *f* monachus quidam adolescens usum vocis amiserat, ut nec psallere inter fratres, nec a quoquam, nisi multum proximo sibi, intelligi posset, quid loqueretur. Cui Vir sanctus dum idem monasterium visitaret, aquam cum vino benedicens potum dedit, et post paululum frigidus ex ejus pectore mira cum suavitate sudor erupit. Deinde ipsa die ab eodem incommodo liberatus, psallere cœpit quasi unus de ceteris fratribus, et hoc illi beneficium usque hodie perseverat. [Norunt multi devotum juvenem, qui Lugdunensis olim ecclesiæ filius, modo monachus Cisterciensis, patrui sui sancti Hugonis episcopi Gratianopolitani, cujus et nomen meruit, mores imitatur. Hujus conversione Vir sanctus audita, gavisus est, quia patruo ejus singulari fuerat caritate devinctus, et consolatorias illi litteras misit *g*. Contigit autem, ut eodem tempore idem juvenis febre correptus, graviter laboraret. Susceptam igitur debita veneratione epistolam, fideli

A deli devotione collo suo ob remedium salutis appendit, et usque modo gratulatur, perfectam se protinus obtinuisse sospitatem.]

cæcum, puellam curvam, multosque alios *h*

234 Cum venisset aliquando Pater sanctus ad monasterium Trium Fontium *h*, oblatus est ei clericus quidam ex his, qui Regulares nominantur, homo grandævus et cæcus. Imposuit ei manum, et brevem ex more fecit orationem, et eadem hora videntem illum remisit ad ecclesiam suam. In Trecensium urbe multa per hunc Dei Famulum miracula claruerunt. E quibus duo, quæ præsentibus episcopis Godefrido Lingonensi, et Henrico Trecensi facta sunt, memoramus. Puellam curvam in prædicti Trecensis episcopi domo, propinqui et noti cum multis ei precibus offerebant. Tantus vero concursus erat, ut cum eam signatam Dei Famulus, ac si molle lutum intra sacras manus mirabiliter formans erexisset, et erectam incedere præcepisset, locus non potuerit inveniri. Demum super mensam magnam, quæ prope posita erat, statuerunt illam, et erecta libere gradiebatur, magnifice Dominum collaudantibus universis. Hanc quoque adhuc superstitem ab his, qui eam novere,
B nuper audivimus. In eadem urbe filiam mutam Patri sancto obtulit mater, cui morbus [epilepsiæ loquendi ademerat facultatem. Nec mora, Servo Christi imponente ei manum, solutum est vinculum oris ejus, et loquebatur recte. In ejusdem urbis diœcesi, loco cui nomen Domnamant, cum Vir sanctus Missarum sollemnia celebrasset, cæcum illi filium obtulit pater. Exspuens autem in digitos suos, et palpebras ejus liniens, eadem hora videntem illum reddidit patri suo. Nec longe ab eodem vico apud oppidum Argillerias *i*, post Missarum similiter celebrationem, feminam claudam, quæ ibidem multo tempore mendica vivebat, cum basilicam egrederetur, signans et sanans, populum multum, qui undique fuerat congregatus, admiratione et exsultatione replevit. In exitu quoque oppidi, quod Rosnaium *k* vocant, paralyticum hominem sic exstenuatum corpore, ut solam circumferre videretur pallidæ mortis imaginem, impositum plaustro transeunti Viro Dei offerunt. Is quoque ubi signatus est, deponi et incedere jussus, plaustrum suum suis pedibus incolumis sequebatur, vehementer stupentibus,
C et in Dei laudem acclamantibus universis.

utriusque sexus.

235 Alio tempore proximum castrum Brenam *l* transiens, obvium habuit populum multum, sicut ubique semper et undique in ipsius occursum confluebat innumera multitudo. Ubi, cernentibus cunctis, feminam claudam ex eodem oppido tetigit et erexit, quam et ibidem postea vidimus occurrentem ei cum ceteris, et præ ceteris, gratias referentem. In pago Senonico apud castrum quod Triangulum *m* vocant, inter Missarum sacra sollemnia, femina, cujus ibidem per annos decem cæcitas omnibus innotuerat, sub manu Viri Dei mirantibus omnibus visum recepit. Apud Monasteriolum *n* quoque, ubi Yona et Sequana confluunt *o*, præsente piissimo principe Comite Theobaldo, aliisque adstantibus non paucis potentibus viris, offerenti divina Sacrificia Viro Dei paralyticam feminam obtulerunt, quam, expletis sollemnibus, tangens et erigens, ipsa hora sanam remisit ad propria, ita ut suis illa pedibus abeunte, grabatum, in quo fuerat apportata, in eadem basilica vacuum viderimus. Ejusdem quoque diœcesis castrum Joviniacum *p* transeunti eidem Famulo Christi, in strata publica cæcam feminam offerebant: substitit, et breviter orans eidem feminæ manus imposuit, et Dominus aperuit oculos ejus. Ut autem videre visa est, et exsultatio magna secuta est omnium, qui aderant, et clamantes alter ad alterum, Anna videt, Anna videt (hoc enim eidem feminæ nomen erat) copiosius undique confluebant.

A. GAUFRIDO.

a variis incommodis liberat.

236 Interea Vir sanctus accelerans declinabat turbas, et egrediebatur, cum juvenis quidam altero oculo cæcus ab utero matris suæ, secutus est, et consecutus est eum. Qui quidem et ipse continuo ad ejus benedictionem visum recepit, et geminata est lætitia populi prosequentis. [Autisiodorum aliquando veniens Vir beatus, orationis causa monachorum basilicam introivit, ubi confessor Domini gloriosus Germanus *q* episcopus requiescit. Cui post orationem regredienti mulier clauda, genibus repens et manibus, ut sui misereretur, supplicabat. At ille, signo crucis edito, apprehendit manum ejus, et erexit eam: exiensque dimisit incolumem, et Deo gratias reddituram, ad prædicti confessoris memoriam misit, suis pedibus gradientem.] Chahleia *r* nomen est vico, qui insignem beati Martini basilicam habet. Nam et fundus ipse ad E possessionem spectat ecclesiæ Turonensis, ubi corpus jacet ejusdem gloriosissimi confessoris. Hunc vero vicum Dei Famulo transeunti, claudum adolescentem populus offerebat. Quem ad ejus orationem erectum protinus et libere gradientem, ad prædictam beati Martini basilicam deduxerunt, magnifice Dominum collaudantes, qui Martini sui spiritum suscitaverat in Bernardo.

ANNOTATA.

a Vulgo dicitur *Bourlemont*, d in l mutato, ut cicada nostris est *cigale; cauda* Hispanis *cola*. Hoc castrum nobili familiæ Burdemontiorum originem ac nomen suum dedit, *ut dicit Hadrianus Valesius in Notitia Galliarum*.

b Barrum ad Sequanam in Lingonibus non ignobile est oppidum, *Bar sur Seine;* ita cognominatum, ut distinguatur a Barro ad Albam, *Bar sur Aube;* et a Barro Ducis, *Bar le Duc. Hæc et plura apud eumdem Valesium.*

c Galliæ urbs *est* in Bria provincia, 4 leucis distans a Sequana in septemtrionem . . . Hinc rosæ laudatissimæ, *uti scribit Baudrandus.* F

d *Consule Chronologiam Bernardinam ad an.* 1131.

e *Vide eamdem Chronologiam ad an.* 1115.

f *De eo ibidem, ad annum* 1136.

g *Est illa epistola in editione Mabilloniana ordine* 322.

h *Consule Commentarium prævium* § VIII, *et Chronologiam Bernardinam ad an.* 1132.

i *Vulgo* Argilly, *ex notula Mabillonii hic.*

k *Vulgo* Rosnay, in Campania, *ex citato Mabillonio.*

l *Vulgo* Brienne, in Campania, *ex eodem Mabillonio.*

m Hic locus in Tricassibus, *inquit Hadrianus Valesius*, a re nomen habet, ita dictus a triangula specie, delta referente . . Vulgo dicitur Trainel aut Treynel.

n *Vulgo* Montereau *vocatur in notula marginali apud Mabillonium. Baudrandus,* Oppidum, *ait,* Galliæ in Campania provincia cum castro antiquo, in ipso limite Vastinii.

o Cum ponte, *sicut observat Baudrandus*, lapideo, in quo interfectus fuit Joannes Dux Burgundiæ,

A. GAUFRIDO

Burgundiæ, die x Septembris anno MCDXIX.

p Joviniacum, Joigny, urbs Galliæ cum ponte lapideo ad Icaunam fluvium, in Campania provincia, et in Senonensi agro.. Ab aliis Juiniacum dicitur et Jogniacum. *Baudrandus.*

q *Actum de eo est apud nos die* XXXI *Julii, tomo VII ejusdem mensis, pag.* 184 *et seqq.*

r *Hadrianus Valesius hæc scribit :* Capleiam olim vocatum esse aiunt locum aut vicum pagi Ternodorensis, vino inclytum, qui nunc Chablie aut Chablis *(apud Mabillonium in notula marginali* Chably) nuncupatur. *De* Ternodoro *autem (Tonnerre) in Lingonibus ad Hormentionem fluvium, uti et de pago Ternodorensi agit idem auctor.*

Caput VI. *Signa et miracula promiscue edita, et a Viro sancto antea prævisa.*

B

VIII. *Magnam signorum gratiam Deus ei contulit,*

Nonnullas etiam sanitates, quas in manu fidelis Servi sui mirabiliter Christus effecit, per visum ei mirabilius præostendit, multas ipse cum fierent, animi virtute persensit : ad aliquas etiam spiritu suggerente non rogatus accessit. E quibus, ne videatur in immensum processisse narratio, exempla pauca subjicimus, illud etiam e regione monentes, ne quis forte tam breviter scribi opera tanta miretur. Siquidem multa ex his in tam brevi fieri vidimus, ut tam celeriter ea proloqui nequeamus. Et cum dici soleat, nihil esse facilius dicto; huic tamen Dei Famulo per gratiam, quam acceperat, signa facere magis facile videbatur, quam nobis facta narrare. Egredienti aliquando monasterium Patri sancto, homo quidam de finibus illis occurrens, sanandum filium offerebat. Nam intra monasterium quidem infirmis imponere manum difficilius acquiescebat, ne videlicet, si concursus illuc hominum fieret, quies cœnobii turbaretur, et disciplina periret. Erat autem prædictus puer ille fatuus, et mentis inops; claudus quoque et surdus et mutus. Qui eadem hora per ipsius orationem et manus impositionem, ab omni simul incommodo liberatus C audiebat, loquebatur, et ambulabat, et sanæ mentis effectus a priori penitus inquietudine et furore cessabat. Cumque eumdem jam incolumem filium Pater devotus ad oratorium beatæ Dei Genitricis cum gratiarum actione deduceret, loquebantur mutuo fratres, de tam multiplici unius incommodo pueri conquirentes.

prævidetque in spiritu futura miracula,

238 Ad quos Pater sanctus, Flagellum, inquit, Dei erat, et maligni spiritus dira vexatio. Vidi enim nocte præterita hoc eodem in loco (erat autem juxta fluvium Albam, ubi sanatus est puer) hic, inquit, vidi oblatum mihi puerum talem, exeunte ab eo spiritu nequam, omnem protinus recipere sospitatem, usumque membrorum. Addit etiam Vir beatus, de eadem scilicet visione, Cumque paululum processissem in eodem itinere, quo nunc pergimus, juxta proximum vicum (dicebat autem de eo, quem nominant Longum-campum) offerebatur mihi puella clauda, et Dominus ei gressum reddebat. Audierunt et mirati sunt fratres, futuri magis attoniti exspectatione miraculi, quam recordatione præteriti. Quid enim umquam simile mundus audivit? Ventum est ad locum, inventa est ibi protinus puella clauda, exspectans Dei Hominem D transiturum, et a simul transeuntibus, juxta verbum, quod ipse dixerat, exspectata. Oblata igitur ab eis, qui attulerunt eam, signata ab Homine Dei, ex Dei munere gressum recepit, et ibat gratias agens.

239 Anno altero causa exstitit ut Vir sanctus Lingonas peteret, inter episcopum et clerum civitatis illius orta gravi admodum simultate. Ubi cum prima die inefficaciter laborasset, et mane facto pararet abire, dicebat fratribus, Quia vidi per visum noctis introëunti mihi ecclesiam, offerri claudam feminam, et sanari. Post unam fere horam cum iterum clerici convenissent, præter spem omnium reformata pace, multis precibus coëgerunt illum beati Mammerti martyris intrare basilicam, et, quia fames invaluerat, populum ad eleemosynam exhortari. Ubi inter loquendum (sicut prædixerat) oblata est ei clauda mulier, et erecta, mirantibus quidem omnibus, sed eis amplius, qui, sicut videbant factum, ita sese recordabantur audisse futurum.

quæ hi-

a biographo

240 In pago Treverensi antiquum exstat cœnobium, quod Rutinense *a* vocatur : ubi, ce- E *a* lebrante aliquando Missarum sollemnia Viro Dei, innumerabilis aderat multitudo. Interea Guntranus de Sura, quod est oppidum eidem proximum monasterio, claudam feminam fecit afferri. Hæc ex multo jam tempore repens humi erigi penitus non valebat, sed scabellula tenens manibus, renes emortuos post se trahere consueverat. Cum autem præ multitudine populi ad Dei Hominem introduci femina non valeret, in basilica media repente convaluit, et exsiliens ambulabat, non sine lacrymis agens gratias Deo. Cujus scabellula populus jubilans tulit protinus ad altare, ut sisterent ea Domino, et Bernardo servo ejus. De cujus nobis curatione confessus est Pater sanctus, quod præcedenti nocte sibi præostensa fuisset. Videbatur enim sibi in eadem basilica in medio populi circumstantis clandestinus et ignotus ejusmodi feminam tangere et transire, ac protinus eamdem videre sanatam, plurimum sibi ipse congratulans et exsultans, quod agnitus non fuisset. Eadem etiam die rutilavit Rutinæ in beati Viri præsentia lux cælestis, cujus benedictio aliis quoque claudis duabus feminis gressum, visum reddidit cæcis æque duabus. Sæpissime vero contigit, ut inter orandum indubitanter Dei Servus F agnosceret virtutem adesse divinam. Cujus tamen modum cognitionis, nullis se posse verbis exprimere fatebatur.

pluribus

241 Nonnumquam vero cum signasset aliquos et transisset, sanatos esse dixit, et regressus aliquis ex his, qui audierant, sicut dictum erat, invenit. Egressus aliquando Basileam urbem, surdum quemdam signaverat et transierat. Cumque paululum processisset, vocans Alexandrum Coloniensem, Revertere, ait, quære utrum audiat homo : rediit ille, et illum reperit audientem. Similiter ipso die cum signasset alium cæcum altero oculo, et abiret, Deus, inquit, aperuit oculum ejus. Hoc etiam prædictus Alexander, cum ad inquirendum reflexisset iter, ita esse cognovit. Iste est Alexander, qui in eisdem diebus ad Viri Dei sacra monita, ostensionemque virtutum cum aliis ferme triginta seculo valefecit, et secutus est eum. A quo etiam post modicum tempus abbas est ordinatus in monasterio Tolosanæ diœcesis, quod Grandissilva *b* vocatur. In Constantiensi quoque diœcesi prope castrum *b*

A strum Frieborg, cum homini cæco in via manum imposuisset, remisit, qui videret eum, et inventus est videns. Quod de duobus aliis cæcis in pago Coloniensi prope monasterium, quod c Brumvillare *c* dicitur, similiter fecit; et cum videre renuntiarentur, confessus est, se quoque sensisse virtutem. »

et sugillatam 242 In territorio etiam Senonensi, in oppido, d quod sancti Florentini *d* nomine vocant, oblata est Viro Dei mulier surda, cui manus imponens, per spiritum sensit virtutis effectum, cum illa adhuc stupida et tumultuosa (ut est genus istud) et ut ipsa ante solebat, nihil se audire clamaret. Mane autem facto, cum nec illa rediret, nec alter aliquid indicaret de ea, sciens Sanctus divinam illi misericordiam adfuisse, accersiri feminam jubet. Inventa igitur auditum recepisse, venit glorificans Deum, et Dei Famulo gratias agens. Egrediebatur idem pater Metensium civitatem, et ex more devotus eum populus e deducebat, cum episcopo eorum Stephano *e*, et f fratre ejus Rainaldo Barrensi comite *f*, aliisque personis tam clericali, quam ex militari ordine multis. Interim causa exstitit, ut rogaret nobi-B lem virum Henricum de Salmis super verbo quodam, quod ipse ei episcopus et alii, qui convenerant, suggerebant, ut videlicet Metensi civitati et populo pacem daret, cui graviter inimicabatur. Ille vero renuere penitus et abjurare, nec ullis precibus flecti. Inter hæc supervenientes alii offerebant beato Viro hominem surdum, obsecrantes, ut ei manum imponere dignaretur. At ille fidei zelo succensus, sicut interdum ob causas necessarias terror quidam et auctoritas supra hominem in ejus facie rutilabat, conversus ad militem, Tu nos, inquit, audire contemnis, quos continuo coram te audiet surdus? Et imponens manus homini, signavit eum, et in aures ejus digitos misit. Quo protinus audiente, pavens Henricus et tremens ruit ad pedes Hominis Dei, humiliter satisfaciens, et libere annuens quidquid fuerat postulatus.

cæca curata 243 Transiens aliquando Servus Christi Brenam oppidum, mendicantem in platea vidit feminam cæcam, quam aliquantisper intuitus, cum ex more a transeuntibus eleemosynam flagitaret, Tu, inquit, petis argentum, et Deus tibi visum donabit. Accedens ergo tetigit eam, et C oculos ejus aperuit. Quæ beneficium sentiens insperatum, non minus misericordiæ magnitudinem, quam lucem insolitam mirabatur. Inter primas propagines, quas hæc abundantissima vitis emisit, in Remorum parœcia monasterium Igniag cense *g* plantatum feliciter radicavit. Quod ali-** la Marne* quando visitans idem Sanctus, vicum Maternæ * fluvio proximum, quem Rivolium nominant, pertransibat. Vir quoque magnificus et devotissimus ejus amator Samson Remorum archiepiscoh pus *h* comitabatur illum, solita veneratione deducens. Senex autem claudus ad mendicandum positus erat in via, cui unus e fratribus eleemosynam dedit. Secutus Abbas sanctus, eum jam hominem pertransisset, convertit se; et paulisper intendens in eum, quid patiatur, interrogat circumstantes, et sibi illum præcipit exhiberi. Suspicati homines, quod esset ei amplius aliquid ipse daturus, Domine, inquiunt, claudus est, nec moveri potest, nos ad eum feremus, quod volueris dare. Quo respondente verbum et dicente, Tollite eum et afferte ad me: primo quidem præ admiratione mutuo sese intuebantur, ignorantes, quid esset facturus. Demum agnoscentes eum, clamabant ad invicem, Abbas *A. GAUFRIDO* est Claræ-vallis, et protinus illum sanabit.

244 Nimirum solitus erat, quoties poterat, *proferuntur* operam dare, ne in vicis agnosceretur, et interdicere sociis, ne cui ex occurrentibus manifestarent eum, aut de eo aliquid loquerentur, sed quærentibus, quis transiret, dicerent, monachos esse, aut aliquem de personis simul euntibus nominarent. Igitur agnito Dei Famulo ruunt undique, et levantes hominem ferunt et offerunt ei. Qui imponens utramque manum capiti ejus, et in cælum suspiciens, ac breviter orans, deponi illum jubet, et ambulare. Excusante eo et dicente, Non possum; Ego tibi, ait, in nomine Domini et ejus virtute præcipio, vade, et sanus esto jam ab hac hora. Quid plura? Statim depositus, statim sanatus est, statim libere gradiebatur repletus stupore et extasi in eo, quod contigerat sibi. Sed et vicini ejus et noti pariter congratulantes Dominum collaudabant, qui miserabilis hominis et meritum simul et votum abundantia suæ pietatis excessit. Unde etiam usque hodie locus ab incolis demonstratur, ubi signum tam evidens divinæ virtutis effulsit, ubi senex claudus ex multis annis, tota inferiori corporis sui E parte præmortuus, et a renibus deorsum omni prorsus membrorum destitutus officio, dum stipem postulat, sanitatem recepit. Hic fuit Viri sancti novissimus in Remorum partes ingressus: siquidem factum est hoc ante sacram ejus depositionem corporis anno uno. De qua felicium ejus actuum felicissima consummatione erit nobis jam, sed sub alia narratione dicendum. Nimis enim fallitur, si quis arbitratur, hujus sanctissimi Viri facta mirifica posse cuncta narrari: et tam necesse est multa sileri, quam impossibile omnia comprehendi.

Finis libri quarti.

ANNOTATA.

a *Apud nostra Mss. de miraculis S.* Bernardi *invenio sequentem de hoc loco observationem* ex litteris, *uti adscribit noster Bollandus*, P. Alexandri Wiltheim, Luxemburgo datis XXIX Novembris MDCXLIII, *quæ his constat verbis*: Monebam alias quædam de monasterio Rutilensi, de quo mentio in Vita D. Bernardi; nempe mendose ibi legi RUTINA pro RUTILA. Ad- F verterit R^a^. V^a^., idem nomen Rutilæ mendose scriptum in Reginone ad annum DCCCXCII; « Mense Septembri Megingaudus Comes nepos supradicti Ottonis regis, dolo interfectus est ab Alberico et sociis ejus, in monasterio S. Xysti, quod vocatur Sotila: cujus corpus Treverim deportatum, apud S. Maximinum est sepultum ». Nam pro SOTILA legendum ROTILA vel RUTILA, quæ vere est, et fuit semper S. Xysti, et tribus aut quatuor circiter milliaribus distat Treviris, hodie KETTEL. *Censeo, scribendum* Rettel, *et ab eo, qui hoc fragmentum transcripsit, errorem hic esse commissum. Apud Raissium in Auctario ad Natales Sanctorum Belgii Joannis Molani, vocatur* Rutelle.

b *Consule Chronologiam Bernardinam ad an.* 1147.

c *Monasterium est Ordinis S. Benedicti*, unius horæ itinere distans a Colonia-Agrippina, *sicut scribit Mabillonius in Annalibus ejusdem Ordinis tomo IV ad annum* 1024, *num.* 48.

d Ad flumen Ormentionem, quo Icauna augetur,

A. GAUFRIDO.

getur, positum *esse, et* a patrono suo dictum oppidum S. Florentini, vulgo S. Florentin, cujus vetus nomen ignoratur, *affirmat Hadrianus Valesius, et hunc biographi locum citat.*

e *Cognomento* de Bar *vocatur apud Sammarthanos in episcopis Metensibus*, Theodorici I Barri Comitis, Montisbelicardi, et Moncionis, ex Hermintrude Burgunda, sorore Callisti II summi Pontificis natus. *Eidem, tamquam Metensis ecclesiæ strenuo ministro, inscribitur epistola, quæ est inter Bernardinas* ordine *vigesima nona. De exordio episcopatus ejus, ac morte consuli potest notatio Mabillonii ad eamdem epistolam; ubi et de gravibus contra eum* S. Bernardi *querelis mentio fit.*

f Fratres habuit *Stephanus* Ludovicum Moncionis, Theodoricum Montisbelicardi, Rainaldum Barri, Fredericum Ferreti Comites, *ut aiunt Sammarthani, quos proxime citabam.*

g *De quo Chronologia Bernardina ad annum* 1127.

h *Ad eum est Præfatio Philippi de Claravalle in librum miraculorum* S. Bernardi, *quæ postea dabuntur. Adisis, quæ ad dictam Præfationem* B *notabimus.*

LIBER QUINTUS,

Auctore Gaufrido monacho Claravallensi.

Caput I. *Pax inter Metenses, ac vicinos quosdam principes reformata, non sine miraculis ea occasione factis.*

Cap. I. *Corpore languente, spiritus æque ad sua munia robustus.*

Cum post tantos et tam multos jam labores ac sudores Dominus dilecto suo Bernardo Claræ-vallensi abbati diu desideratum pretiosæ mortis somnum dare disponeret, et fidelem servum in requiem introducere suam, cœpit magis C ac magis promptus in ipso proficere spiritus, et caro infirma deficere. Cognoscens enim Vir sanctus prope esse jam bravium, solito currebat alacrius, et terrestris suæ habitationis dissolutionem sentiens imminere, votis uberioribus adspirabat ad habitationem ex Deo, domum non manu factam æternam in cælis. In cujus purissimo pectore sacri sese desiderii flamma non capiens, crebris erumpebat indiciis, et ignitum eloquium vehementer fervoris interni vehementiam declarabat : sicut in sanctis animalibus per Prophetam inter cetera describuntur scintillæ quasi aspectus æris candentis. Corpus lectulo decubans variis exercebatur incommodis : animus tamen nihilo minus liber et potens, quæ Dei erant exercebat invictus, non cessans in mediis quoque doloribus meditari sacrum aliquid aut dictare, orare affectuosius, fratres studiosius exhortari. In oblatione Hostiæ salutaris, quam usque ad defectum ultimum vix aliquando intermisit, artus sibi vix cohærentes vigore spiritus sustentabat, semetipsum pariter offerens acceptabilem hostiam Deo in odorem suavitatis. Quo tempore ad avunculum suum Andream Militem Templi, qui et D regionis Hierosolymitanæ maxima columna habebatur, epistolam scribens *a*, inter cætera ait : a Ego enim delibor, nec puto me longum facere super terram.

246 [In illis diebus causa exstitit, ut fratrum aliquis in remotas Germaniæ partes pro quibusdam mitteretur agendis. Et missus est frater Henricus monachus, quem ante sex annos de Constantiensis diœcesis partibus cum pluribus aliis idem Pater sanctus adduxerat. Hic ergo dum mitteretur, longioris itineris pericula timens, (nimirum hiems erat) illud tamen maxime verebatur, ne contingeret, ut idem Pater sanctus, priusquam ipse rediret, ab hac vita migraret, et absens ipse benedictionis extremæ participio fraudaretur. At ille benedicens ei, et dicens, Ne timeas, et incolumis reverteris, et me quoque, sicut desideras, invenies, consolatum illum emisit. Profectus idem frater, in territorio Argentinensium adstrictum glacie fluvium pertransibat. Tum subito fracta glacie sub pedibus muli, quo vehebatur, corruit, et sub glaciem vehemens illum unda trahebat. Quid faceret mersus flumine, glacie clausus? Recordatus est Patris sui, E recordatus est promissionis ejus, quæ inanis esse non potuit. Continuo siquidem, ut hodie quoque fatetur, Patrem sanctum sibi visus est habere præsentem : tantaque suavitate perfusus est, ut nec impetum amnis, nec molestiam frigoris, nec spirandi difficultatem, nec ullum denique incommodum sentiret aut metum. Nec mora : contra fluminis impetum sine suo conatu divina virtute reductus, ad ipsum, per quod ante ceciderat, foramen se reperit, marginem arripit, exit intrepidus, illæsus evadit, expleto negotio redit incolumis, et fideli promissione, sicut ipse promisit, inventa, multiplices gratias agit, ad sacrum cujus tumulum tam devotus hodieque persistit, quam certus est, ejus sese meritis, velut de tumulo, et quidem satis horribili, revocatum. Sed non est nobis super hoc declamandum. Alii antiqua miracula conferant : nec minus hunc mirabiliter, quam beati Benedicti puerum Placidum *b*, nec minori asserent a periculo liberatum : qui etiam, si viderent, quem adstrictus b glacie reddidit fluvius, ei compararent, quem evomuit cetus : nobis sufficit brevis et pura F narratio.]

Monachus mirabili modo a mortis periculo liberatur

247 Cum adhuc Pater sanctus in suo Claræ-vallensi cœnobio, licet lectulo decubans, cursum vitæ viriliter consummaret, gravis admodum plaga Metensi *c* populo supervenit. Egressi c enim in multitudine gravi adversus vicinos principes, a quibus præter morem lacessitam se esse tanta civitas indignabatur, traditi sunt multi in manus paucissimorum. Conclusi denique inter Frigidi-montis * (sic enim eum appellant) et Mosellæ amnis angustias, ac mutuo sese impetu collidentes, una hora (sicut dicebatur) plusquam duo millia corruerunt, quidam gladiis trucidati, plures amne submersi. Vehementi igitur indignatione concepta, nobilis illa civitas totis ad ultionem viribus parabatur, cum e regione adversarios quoque et fortiores præda copiosa, et audaciores fecisset eventus. Imminebat totius provinciæ certa vastatio, cum venerabilis eorum metropolitanus Illinus * archiepiscopus Treverensis *d*, dolens anxie de præteritis, sed adhuc d graviora formidans, et dignam gerens suorum sollicitudinem filiorum, unicum in tanta necessitate petiit refugium, et expetiit Virum Dei. Venieus

Exortam inter Metenses ac quosdam principes discordiam.

* Froidmont

* Hillinus

A niens ergo Claram-vallem, ipsius atque omnium fratrum vestigiis tota humilitate prostratus, rogabat et obsecrabat, ut se tantis dignaretur opponere malis, quibus alter nemo posse modum ponere videretur. Dominus autem, sicut semper fidelis Servi sui direxerat vias, et in præcipuis quibusque causis aptissimo usus fuerat instrumento, ex paucis ante diebus ægritudinem corporis ejus aliquatenus relevarat. Quibus diebus cum ad litteras venerabilis Hugonis Ostiensis episcopi rescriberet, ait *: Verum est quod audistis. Infirmatus sum usque ad mortem; sed interim, ut sentio, revocatus ad mortem, atque hoc, ut me sentio, non diu. Vitam quippe mortalem, mortem magis, quam vitam reputans, non a morte, sed ad mortem revocatum se sentiebat, cum ab exitu revocaretur, licet sentiens haud diutius differendum.

** epist. 307*

Deo mirifice imbecillitatem corporis ejus roborante.

248 Quod quidem sæpius erga eum providentia divina disposuit, in cujus manu placita erat anima illius, ut quoties eum grandis aliqua necessitas evocaret, vincente omnia animo, vires corporis non deessent, mirantibus, qui videbant eum, et robustos homines in tolerantia superare. B Expletis namque negotiis, velut in se rediens, multiplicibus infirmitatibus laborabat, ut vix viveret feriatus, qui occupatus deficere nesciebat. Cui in opere novissimo tam manifeste, tamque magnifice divina adfuit virtus, ut ex laboribus vires capere videretur. Accidit autem cum in prædicti Mosellæ fluvii littore residentibus hinc inde partibus mediator fidelis rogaret, quæ ad pacem erant, ut pars altera, ex tanta siquidem hostium strage ferocior, quod exigebatur, obstinata animositate renueret. Subito denique tamquam agitati furiis discesserunt, Virum Dei insalutatum, solam vero ceteris omnibus relinquentes desperationem pacis. Nec sane ex contemptu aliquo, sed ex metu reverentiæ ejus iniere fugam: siquidem verebantur, ne præsentium mentes quamlibet improbas facile flecteret: minus considerantes quid ille per spiritum nusquam absentem posset etiam in absentes.

componit, uti prædixerat, præter exspectationem,

249 Jam conventus in magno turbine solvebatur, sola utrinque meditabantur arma, sola inibant consilia malignandi: cum Vir sanctus eos, qui secum venerant, consolatus fratres, Ne turbemini, inquit, licet enim per multas diffi- C cultates, omnino tamen pax desiderata proveniet. Quibus etiam unde id nosset innotuit, dicens: Videbar mihi per nocturnum soporem Missam celebrare solennem: cumque expleta paulominus oratione prima, recordarer Angelicum ex more canticum, id est, Gloria in excelsis Deo, præcedere debuisse; erubui, et quod oblitus omiseram canticum inchoans, vobiscum pariter ad finem usque complevi. Jam medium noctis transierat, cum Vir sanctus de prædictorum pœnitudine principum legatione suscepta, jucunde satis conversus ad suos, Agnoscite, ait, promissæ nobis canendæ gloriæ et cantici pacis præparationem. Interim ergo partibus convocatis, per dies aliquot de pace tractatum est, et ob maximas difficultates occurrentes utrimque sæpius desperatum, nisi quod omnes jam consolabatur, quæ omnibus innotuerat, Abbatis sancti tam certa de reformanda pace promissio. Nec parum ipsa dilatio profuit, his præsertim, qui variis incommodis laborantes, remedia consequebantur in carne, seu etiam qui videntes ædificabantur in fide. Tantus enim concursus erat, ut multitudine pariter atque importunitate sua ipsum quoque negotium componendæ pacis pene desperabiliter impedirent, donec quæsita tandem in medio flumine insula, partis utriusque primarii in naviculis accesserunt. Ubi compositis omnibus, secundum quod fidelis arbiter diffinivit, datis sibi invicem dextris reconciliati sunt in osculo pacis.

A. GALFRIDO.

illustri miraculo dissidentium corda compungens.

250 Inter omnes sane, quas per manum Servi sui ibidem præstitit Dominus, sanitates, celeberrima fuit cujusdam curatio mulieris. Hæc ab annis octo pessima ægritudine laborabat, vehementi tremore et validis motibus universa pariter membra concutiens. Cum autem videretur gravioribus ortis difficultatibus propemodum excidisse spes pacis, Domino disponente venit mulier ita tremens, nec minus horribilis, quam miserabilis, et omnes pariter ad spectaculum convenerunt. Orante denique Dei Famulo, sub oculis omnium paulatim concussione sedata, perfectam adepta est protinus sospitatem. Quæ res in tantam admirationem etiam durissimos quosque permovit, ut percutientes pectora sua, per horam fere dimidiam cum lacrymis acclamarent. Tantus denique factus est impetus et concursus procidentium et deosculantium Viri Dei sacra vestigia, ut prupemodum comprimeretur, donec tollentes eum fratres, et imponentes in naviculam a terra modice subduxerunt. Cumque accedentes ad se principes, ut cœperat, pro pace rogaret, suspirantes dicebant: Oportet nos libenter eum audire, quem, ut ipsi cernimus, Deus diligit et exaudit: et audito eo multa facere, pro quo tanta faciat Deus in oculis nostris. Quibus ille (ut semper cautus erat competenter hujusmodi gloriam declinare,) Non propter me, inquit, sed propter vos facit. E

Metis paralyticam sanat; cæco visum dat.

251 Simili quoque miraculo et in simili opportunitate, ipsa etiam die Metensium animos Dominus inclinavit ad pacem. Ingressus enim Sanctus Metensium civitatem, episcopum simul et populum ad ea, quæ pacis erant, vehementer urgebat. Graviter autem urebat illos vulnus acceptum: quibus enim valide satis reponere gitaverant, secus, quam vellent, remittere cogebantur. In ipsa hora oblata est ei mulier paralytica, de civitate eadem: cui manus imponens, et orans, dignatus est palliolum quoque proprium, quo utebatur ipse, superextendere ei, tenendumque episcopo tradere prope adstanti, et sub F eodem velamine debilia tangere membra. Expleta autem oratione, et benedictione data erexit illam: omnibusque mirantibus per medium illorum incolumis ibat, quam attulerant in grabato. In flumine quoque Mosella dum ob intolerabilem concurrentium multitudinem Vir beatus navicula veheretur, unus ex his, qui curari desiderabant, cæcus clamabat in littore, obsecrans, ut duceretur ad eum. Cumque ille jam pertransiret, audiens homo navigantem post eum in navicula altera piscatorem, diffibulatam protinus chlamydem, qua erat opertus, porrigens daba' illi, ut in navicula reciperetur. Factum est, et ut pervenit ad Sanctum, juxta suæ fidei magnitudinem magna velocitate sub manu ejus visu recepto miratus clamabat videre se colles, videre homines, videre arbores, et cetera universa.

claudo gressum.

252 Paucis ab eodem loco milliariis distat cœnobium, quod sancti Benedicti nomine vocant: ubi puer claudus, et a renibus infra omni prorsus membrorum destitutus officio, solis ad movendum manibus utebatur, et renibus, pedes emortuos post se trahens. Quem ex Burgundiæ partibus

S. GAUFRIDO.

partibus pater advectum ante annos quatuor ibi reliquerat, et ex tunc fratrum eleemosynis alebatur. Itaque cum beati Patris adventum, et virtutes, quas Dominus operabatur in ipso, per omnem circa provinciam celebris fama vulgaret, impositum plaustro eumdem puerum fratres prædicti cœnobii adduxerunt ad eum, rogantes ut solita pietate misero subveniret. Acquievit, imposuit manus, oravit, et eadem hora sanum reddidit, firmiter stantem, firmiter ambulantem. Denique sicut ab ejusdem loci abbate nuper accepimus, usque hodie fratrum pecora idem puer incolumis sequitur et custodit; et, si quis desiderat scire, Joannes est nomen ejus. Alter etiam claudus, in ejusdem monasterii vicinia degens, eodem tempore ad prædicti Patris sancti benedictionem sanatus est, et gressum recepit. Sed et prope Leucorum urbem *e*, loco cui nomen est Gundervilla, idem Vir Dei feminam cæcam illuminavit sub oculis plurimorum, qui de tota confluxerant regione. Ceterum nimis difficile, aut omnimodis impossibile foret, itineris illius magnalia universa complecti. Sed neque propositi nostri est, ejusmodi modo prosequi signa, et narrandis virtutum operibus operam dare. Hic B enim viarum tuarum, Pater dulcissime, finis beatus, et hic labor ultimus fuit. In hoc opere non minus utili, quam difficili, nec minus desperatæ, quam necessariæ pacis, labores tuos gloriose complevit, qui magnifice semper honestavit te in laboribus tuis, te in suo nomine, et nomen suum in te glorificans, rex gloriæ Dominus Deus tuus.

ANNOTATA.

a *In epistola* 288.

b *De eo agetur cum Martyrologio Romano ad diem* V *Octobris.*

c *Metensium discordia a Viro sancto composita habetur in Commentario prævio* § L.

d *Sedit ab anno* 1152, *usque ad* 1170, *quo obiit, sicut habent Sammarthani.*

e *Al.* Tullum, *vulgo Toul, urbs est ad Mosellam fluvium satis nota: de qua Hadrianus Valesius varia collegit.*

C

CAPUT II. *Extremus sancti Patris morbus, et felicissima mors.*

II. *Vir sanctus gravius morbo corripitur, et ad extrema tendit.*

Ut expleta Metensium reconciliatione, et provinciæ illi pace reddita, Abbas sanctus ad monasterium rediit, gravi admodum jamjamque deficientis incommodo corporis occupatus, in tanta animi suavitate, et dulcedine spiritus quotidie propinquabat ad exitum, ac si in portu navigans paulatim vela deponeret. Evidenter quoque fratribus aiebat: Hæc sunt verba, quæ loquebar ad vos, cum præterita hieme ægrotarem, non vobis esse, quod adhuc timeretis: æstate proxima imminere (me mihi credere) hujus corporis dissolutionem. At quam evidenter, proprio didicimus experimento, quod de sanctis Apostolis Euangelia sacra testantur, quod, dum suam illis prædiceret Dominus passionem, erat verbum absconditum ab eis, et capere non valebant. Nimirum quod tam vehementer horrebat animus, minus facile persuadebatur, ut crederet, præ- D sertim cum et ipse compatiens filiis ejusmodi verba supprimeret. Ceterum factis quodammodo clamans, Opera consummavi, quæ dedit mihi Pater ut facerem, magis ac magis actus omittere, affectus retrahere, et, sacrorum funibus desideriorum sedula intentione præjactis, vicino jam littori hærere firmius, et commodius applicare. Denique cum venerabilis antistes sedis Lingonicæ Godefridus de quibusdam cum sollicitaret agendis, et minus apponere animum miraretur, Ne mireris, inquit, ego enim jam non sum de hoc mundo.

254 Videns autem Pater sanctus, compassionis et misericordiæ visceribus affluens, carissimos sibi fratres, et filios miserabiliter admodum tabescentes, et arescentes præ timore et exspectatione supervenientis desolationis gravissimæ, et lamentabilis orbitatis, dulcissimis eos consolationibus refovebat. Et monens eos in tuto divinæ clementiæ sinu spei fideique suæ anchoram per inconvulsibilem caritatem firmius radicare, se quoque promittebat nec post mortem aliquando defuturum. Propensius autem, quam noster queat exprimere sermo, rogans obsecransque per multas lacrymas, timorem Dei et sacræ puritatis, E ac totius perfectionis amorem nostris imprimere animis conabatur. Sed et monebat, et cum lacrymis obtestabatur, ut, si quid forte virtutis, aut exemplo nobis aliquando commendasset aut verbo, id æmularemur, id firmiter teneremus, et proficeremus in eo; aliis quidem verbis, sed eodem spiritu illud Apostolicum loquens: Rogamus vos et obsecramus in Domino Jesu, ut, quemadmodum accepistis a nobis, quomodo vos oporteat ambulare et placere Deo per omnia, sic et ambuletis, ut abundetis magis. Atque utinam tam efficaciter persuaserit, quam affectuose suasit! Modum autem ægritudinis ejus si quis nosse desiderat, extat epistola *a*, quam ad amicum quemdam paucissimis diebus ante sacram a nobis profectionem suam ipse dictavit:; quam nimirum huic nostræ narrationi duximus inserendam, quod videlicet etsi aliena quoque de ipso, amplius tamen nos ipsius de se verba delectent: *a*

consolatur suos, et adhortatur ad perfectionem.

Ad Arnoldum Bonæ-vallis abbatem scribit de suo statu

255 « Suscepimus caritatem vestram in caritate, et non in voluptate. Quæ enim voluptas, ubi sibi totum vindicat amaritudo? Nisi quod solum nihil comedere, utcumque delectabile est. F Somnus recessit a me, ne vel beneficio sopiti sensus dolor umquam recedat. Defectus stomachi, fere totum quod patior est. Frequenter in die et nocte exigit confortari modico admodum qualicumque liquore. Nam ad solidum omne inexorabiliter indignatur. Hoc parum quod dignatur admittere, non sine gravi molestia sumit, sed timet graviorem, si sese vacuum omnino dimiserit. Quod si plusculum quid interdum admittere acquiescat, id gravissimum. Pedes et crura intumuerunt, quemadmodum hydropicis contingere solet. Et in his omnibus, ne quid lateat amicum de statu amici solicitum, secundum interiorem hominem (ut minus sapiens dico) spiritus promptus est in carne infirma. Orate Salvatorem, qui non vult mortem peccatoris, ut tempestivum jam exitum non differat, sed custodiat. Curate munire votis calcaneum nudum meritis, ut is qui insidiatur, invenire non possit unde figat dentem, et vulnus infligat. Hæc ipse dictavi *, sic me habens, ut per notam vobis manum agnoscatis affectum ». * *Al.* scripsi

256 Hoc exemplar epistolæ, quam, ut nos diximus,

Sancti in extrema infirmitate serenitas, fratrum dolor et lamenta de ejus decessu : illustre

diximus, et ipsa quoque ejus verba declarant, Pater sanctus exitu jam imminente dictavit. Ex cujus tenore posset nimirum diligens lector sacrum illius vel ex parte aliqua pectus agnoscere, quanta illi in ipsa sui ruina corporis tranquillitas mentis, serenitas animi, suavitas spiritus; quanta sub fiduciæ culmine radix humilitatis. Sed nostrum sub tam gravi articulo inconsolabilem luctum aliquatenus illi æstimare ac sibimet exhibere licebit, pallidasque, si pie senserit turmas imaginabitur filiorum, exterminatas facies, vultus exsangues, genas lacrymis sordentes, suspiria quoque pectorum ac singultus. [Quis enim apud nos erat tumultus cogitationum, quod naufragium animorum, cum thesaurus tam amabilis raperetur a nobis et præsentibus et cernentibus, quia nec spes esset retinendi, nec facultas aliqua commeandi? Pater erat, sed qualis Pater, qui videbatur abire? Nobis quodammodo proprius, verius tamen toti mundo communis. Erat enim omnium et bonorum gloriatio, et malignantium metus : ut de eo non incongrue videretur esse psallendum : Videbunt recti et lætabuntur, et omnis iniquitas oppilabit os suum. Quo præsente, sanctitas omnis jucundabatur, præsumptio B frenabatur, duritia compungebatur. Quo præsente, celebris quisque conventus velut quodam sole resplenduit : absente, caliginosus et quodammodo mutus apparuit. Quam devote, quam pie singulis nostrum et tunc hodieque clamandum, Pater mi, pater mi : currus Israel, et auriga ejus! Tu fluctuantium portus, clypeus oppressorum, et, ut de scipso beatus Job loquitur, cæco fuisti oculus, et pes claudo. Tu perfectionis exemplar, virtutis forma, speculum sanctitatis. Tu gloria Israel, tu lætitia Jerusalem, tu deliciæ tui seculi, et unicum tui temporis decus, oliva fructifera, vitis abundans, palma florida, cedrus multiplicata, platanus exaltata. Vas electionis, et vas honoris in domo Dei : vas auri solidum, ornatum omni lapide pretioso, fide et sanctitate solidum, et variis charismatibus tamquam gemmis ornatum.

ejusdem elogium :

257 Tu Ecclesiæ sanctæ fortissima splendidissimaque columna, tu vehemens tuba Dei, tu dulcissimum sancti Spiritus organum, pios oblectans, desides excitans, debiles portans. Cujus medicinalis manus et lingua, morbos utraque C curabat, illa corporum, ista animorum. Cujus erat simplex habitus, simplex vultus, dulcis facies, gratiosus adspectus. Cujus denique vita fructuosa, cujus mors pretiosa : quia tibi quoque Christus vivere fuit et mori lucrum. Quod si nobis alterum fortassis utilius, sed alterum multo melius tibi. Et quod tibi tam commodum, nobis, si pie sapimus, non potest non esse jucundum. Ceterum etsi pium est congaudere tibi, Pater bone, qui in gaudium Domini tui feliciter introisti : non tamen impium super nos ipsos flere, quos nimirum, abeunte te, solito gravius horror geminus circumsepsit, dum nobis est vita tædio, mors timori. Et si pium congaudere tibi, qui beato transitu mortis, ad torrentem voluptatis, quem ardenter sitiebas, accessisti : nostram tamen vicem dolere non impium, quibus et vivendi omnis pariter est sublata suavitas, et moriendi necdum collata securitas. Et si pia tibi impenditur gratulatio, felix anima, quæ in plenitudine lucis exsultas : non tamen impia super nos assumitur lamentatio, qui relicti sumus post mirificam, in qua hactenus exsultavimus, claritatem, horrere magis tenebras subintrantes; post aurea, quæ paulo ante vidimus, secula, gravius ferre hoc plane ferreum, quod successit. Sed reflectamus stilum ad ordinem narrationis, et patroni, quibus possumus, votis exitum prosequamur, exitum nobis lugubrem : nam illi potius triumphalem.]

pulchra verba filiorum ad Patrem, et Patris ad filios

258 Igitur ante Patris hujus excessum accedentes ad eum filii, quos per Euangelium ipse genuerat, piissimum ejus animum lacrymabili supplicatione pulsabant, et hæc atque hujusmodi loquebantur : Numquid non misereris huic monasterio Pater? Numquid non compateris nobis, quos tanto pietatis affectu maternis lactasti uberibus, paterna consolatione fovisti? Quomodo sic exponis labores tuos, quos in loco hoc laborasti? Quomodo tam dilectos hactenus filios sic relinquis? Tunc vero flens ipse cum flentibus, et columbinos oculos in cælum porrigens, ac mente tota Apostolicum illum concipiens spiritum, testabatur coarctatum se e duobus, et quid eligeret ignorantem, et divinæ totum tribuere arbitrio pietatis. Nam et hinc paterna illum urgebat caritas, filiorum votis annuere, ut maneret : et inde trahebat Christi desiderium, ut migraret. Cui tamen ab olim jam atque altius E radicata in pectore ejus humilitas persuaserat, ut ex intimo cordis affectu servum inutilem se esse diceret, et arborem sterilem reputaret : ex cujus vita nullus sibi fructus, nullus alteri cuiquam proveniret. Nam et solitus erat in familiari collocutione fateri, vix credere se hominibus, quod sic eum sibi utilem crederent, ut dicebant. Sed nec parvum sese in suis super hoc cogitationibus perhibebat aliquando sustinuisse conflictum, quod nec tam veraces homines fallere velle, nec tam prudentes falli posse, verisimile videretur, cum alterutrum excusare non posset. Quem enim totus mirabatur orbis, solus ipse (quod erat mirabilius) non videbat, suæ videlicet operationis opinionisve splendorem, sicut ille quondam vir simplex et rectus, nec solem cum fulgeret, nec lunam incedentem clare vidisse se memorabat.

beatissimus viri obitus, crebræ apparitiones :

259 Novissime cum exterioris habitaculi undique jam soluta compago, desideranti animæ liberum præstaret egressum, magnus ille dies illuxit, quo perpetuus illi ortus est dies, ad cujus exitum vicini episcopi cum abbatum et fratrum copiosa multitudine fuerant congregati. F Hora autem diei pene tertia singularis lucerna suæ generationis sanctus ac vere beatus abbas Bernardus a corpore mortis in terram viventium feliciter Christo duce migravit, ex filiorum circumstantium, et inter graves singultus ac lacrymas uberes utcumque psallentium choro, ad multorum, quos ipse præmiserat, cœtus transiens lætabundos; ad Sanctorum cuneos gratulantes, ad obvia agmina angelorum. Felix anima, quam sic levabant excelsa suorum privilegia meritorum; quam sic pia filiorum prosequebantur inferiorum vota, sic quoque superiorum desideria sacra trahebant! Felix illi et vere serenus dies, quo plenus ei meridies Christus illuxit! Dies cunctis vitæ suæ diebus, tantis ab eo exspectatus desideriis, expetitus suspiriis, frequentatus meditationibus, orationibus præmunitus! Felix transitus de labore ad refrigerium, de exspectatione ad præmium, de agone ad bravium, de morte ad vitam, de fide ad notitiam, de peregrinatione ad patriam, de mundo ad patrem! De quo etiam transitu ejus multa novimus apparuisse quam multis, et quidem non indigna relatu, sed difficile

a Gaufrido. cile nimis singula vestigare, et scribere omnia nimis longum. Nam et usque modo multifarie multisque modis paternus erga filios amor, vere etiam nunc, immo nunc verius vivens et vigens crebris revelationibus eorum dignatur solari lacrymas, relevare mœstitiam, ut quo dulcius ei congaudent, minus anxie doleant sibi. Si qua tamen ex his minus prolixam desiderantia narrationem lector scire desiderat, proprio magis et novissimo credimus reservanda capitulo.

corpus expositum, et magnus ad illud videndum et honorandum

260 Interim cetera prosequentes, quanta possumus violentia animos avertamus ab illo tam gravi gemitu et rugitu, quo nimirum grex miserabilis, pastore migrante, personuit. Parcamus paginæ, et, quantum possumus, stringamus oculos, palpebras complodamus adversus lacrymas, quibus in illo suæ claritatis abscessu Vallis nostra fluebat, Ecclesiæ protinus universæ calicem sui propinatura mœroris, cui hactenus consueverat stillare dulcedinem, gaudia fundere, fluere consolationes. Dum fidelis Minister et sacerdos Altissimi feliciter ingreditur in locum tabernaculi admirabilis, ad altare Dei, sacram ei et acceptabilem hostiam sui spiritus oblaturus; corpus B etiam rite paratum et ornatum sacerdotalibus indumentis, oratorio beatæ Dei Genitricis infertur. Plurima quoque nobilium et ignobilium de vicinis quibusque locis gemebunda protinus turba convenit, et Vallem totam ploratus et ululatus multus implebat. Amarius tamen pro foribus monasterii lamentabatur sexus miserabilior mulierum, quod accedentibus ad beata vestigia viris, monastici Ordinis disciplinâ inexorabiliter eis etiam tunc negaret ingressum. Biduo mansit in medio gregis pastor exstinctus, dum pristina illa dulcissimi gratia vultus nil minorata, sed aucta magis, omnium in se figeret oculos, animos traheret, sepeliret affectus.

populi confluxus:

261 Crescebat autem supra modum ruens undique populi multitudo, et intolerabilis jam fiebat impetus concurrentium, ac desiderabiles tenentium pedes, osculantium manus, applicantium panes, baltheos, nummos, et alia quæque servanda sibi pro benedictione, et variis necessitatibus profutura. Maxime tamen parati in diem tertium solemnem per loca proxima præstolabantur reponendi sacri corporis ejus horam, copiosius undique conventuri. Nam et secunda die tan- C tus circa meridiem populus fuerat congregatus, et tanto pietatis zelo stipati undique sacrum corpus obsederant, ut nulla pene episcopis reverentia, nulla fratribus haberetur. Unde veriti, ne quid simile aut forte gravius accideret die tertia, præoccupantes horam, et mane divina ex more Sacrificia consummantes, sicut et biduum jam in celebratione Missarum et jugi fecerant psalmodia, purissimum illud balsamum suo vasculo commisere, in lapide reponentes lapidem pretiosum, optimam margaritam.

Sancti ætas, corona ab eo condita, sepultura, miraculum.

262 Consummatis ergo feliciter vitæ suæ diebus, et annis circiter sexaginta tribus expletis, dilectus Domini Bernardus, Claræ-vallensis cœnobii primus abbas, aliorum quoque amplius quam centum sexaginta *b* monasteriorum pater, decimo tertio Kalendas Septembris inter filiorum manus obdormivit in Christo. Sepultus est autem undecimo Kalendas ejusdem mensis ante sanctum altare beatæ Virginis Matris, cujus fuerat devotissimus ipse sacerdos. Sed et pectori ejus ipso tumulo capsula superposita est, in qua beati Thaddæi Apostoli reliquiæ continentur, quas eodem anno ab Jerosolyma sibi missas, suo jusserat corpori superponi, eo utique fidei et devotionis D intuitu, ut eidem Apostolo in die communis resurrectionis adhæreat. [Prius tamen, quam sacratissimum illud corpus tumulo redderetur, unus e fratribus, qui ex multis annis caduco morbo graviter laboravit, plena fide opem flagitaturus accessit. Quem nunc usque superstitem novimus, et nihil umquam ex ea hora prædictæ infelicitatis expertum.] Facta sunt hæc eodem anno, quo beatus Papa noster Eugenius tertius ejusdem Patris sancti in conversatione sancta filius, ab hac luce, vel ab hac magis caligine migravit ad lucem, cujus merita in ipsa, cui insigniter præfuit, Urbe, miraculis pluribus illustrata *c* coruscant : successore ejus Anastasio Romanæ Ecclesiæ præsidente, regnantibus autem in Romanorum imperio Friderico illustri ; in Francorum regno, piissimo rege Ludovico filio Ludovici *d* : principatum Ecclesiæ universæ ac totius creaturæ visibilis et invisibilis monarchiam tenente Dei Filio Jesu Christo, anno ab Incarnatione sua millesimo centesimo quinquagesimo tertio. Qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat Deus in secula seculorum. Amen.

E

ANNOTATA.

a *Epistola hæc ordine* 310, *ut Mabillonius notat hic,* in quibusdam Mss. ita inscribitur : » Epistola ad Arnoldum Bonæ-vallis abbatem, » qui ei quædam xenia mittens, de ejus valetu- » dine sollicite fuerat sciscitatus. »

b *Hoc quomodo sit intelligendum, dicetur in Gloria Sancti posthuma.*

c *Præter hoc gravissimi auctoris de Eugenii miraculis in genere testimonium, consuli possunt quæ scribit Manricus ad an. Christi* 1153, *cap.* v, *num.* 9; *qui cap.* VI *agit de miraculis in specie. Ceterum de venerando hoc Pontifice agitur in nostro Comm. prævio, in Menologio Cisterciensi ad diem* VIII *Julii, et apud nos in Prætermissis ad eumdem diem.*

d *Consule Chronologiam Bernardinam in fine.*

CAPUT III. *Diversæ post obitum revelationes; Amalrico regi prænuntiata in somno victoria.* F

III. Mors ejus 7 annis ante prædicta: successor ipsius:

Jam de supra memoratis revelationibus pauca dicturi, ab eo sumamus initium, quod prædictum est anno septimo antequam fieret. Erant duo fratres in monasterio, de sacra beati Patris vita et felicibus ejus actibus colloquentes : quorum alter ab ineunte adolescentia educatus ibidem, ad alterum ait : Nosti quot annos sit victurus hic beatissimus Pater noster? Cui ille : Nescio, inquit. Et alter : Ego, ait, novi eum sex aut septem annos adhuc in carne victurum. Hoc autem unde sciret, minime jam scire possumus, quia nec tum indicavit, et ante Patrem sanctum ipse decessit. Porro alterius hodieque superstitis relatione hoc verbum nobis innotuit, qui tunc magis miratus est, se audisse, quando, ut ab olim audierat, ita vidit. Talis vero ille est, de cujus testimonio nec nos ambiginus, nec cuilibet alteri, qui eum noverit, credimus dubitandum. Neque id solum, sed, quod non minori

A mori dignum admiratione videtur, nomen quoque et personam successoris ipsius, indicante sibi eodem fratre, ex tunc innotuisse testatur. Manifeste enim eadem hora frater ille prædixit : Quia dominus Robertus *a*, qui hodie abbas est de Dunis *b*, post hunc beatum Patrem abbas futurus est Claræ-vallis. Nam quod disjunctive sex vel septem annos victurum dicebat, ad hoc pertinuisse videtur, quod inventus sit terminus idem ultra sextum annum, intra septimum tamen.

mortuus relinetur in vita precibus fratrum : cujusdam de ejus morte visio:

264 Prope erat jam tempus, et festinabat Pater sanctus ad metam. Infirmabatur enim, sicut in hujus libelli principio memoravimus, adeo ut illa jam infirmitate ipsius perfici virtus, jam imminere exitus videretur. Interea fratres instare supplicationibus et obsecrationibus, quibus poterant, apud Deum. Unde etiam Sanctus ipse cognoscens eorum precibus desiderium suum differri, cum aliquanto melius secundum corpus habere cœpisset, congregatis fratribus hæc eadem verba locutus est : Quid tenetis miserum hominem? Fortiores estis, et invaluistis. Parcite, quæso, parcite, sinite me abire. Prius tamen cum in summo periculo et timore fratres B omnes in orationibus humiliarent animas suas, uni eorum visio talis apparuit. Occurrebat cum multa exsultatione Viro Dei extra monasterii claustra innumerabilis multitudo : in qua tamen processione, solos quatuor præeuntes idem frater, qui videbat, agnovit, magnum illum dilectorem ejus atque dilectum, cujus et ipse in libro quarto De consideratione cum laude meminit, Gaufridum episcopum Carnotensem, Humbertum quoque, qui Igniacensis cœnobii fuerat primus abbas, et duos ejus fratres germanos, Guidonem scilicet et Gerardum. Exceptus itaque reverenter et post osculum pacis amica diu colloquia miscens Pater sanctus ac beatus, cum his quatuor stabat, exspectante seorsum multitudine ceterorum. Novissime salutantes eum prædicti viri, ex hoc sibi jam redeundum esse dicebant. Tum vero expalluit ille, et circumfusa sibi mœstitia internum declarans animi dolorem, Quid ergo ait, sine me vultis abire? Et illi : Non potest adhuc tuo et nostro satisfieri desiderio, donec veniat tempus novorum. Dicebant autem tempus novorum, quo fruges novæ colligerentur, sicut evidenter postmodum probavit C eventus, dum in Augusto mense decessit. Mane ergo frater ille, cui hoc ostensum fuerat, consolatus est ceteros velut jam imminentem Patris obitum formidantes, et quod viderat et audierat indicavit. Adhuc autem hiems erat.

item alterius fratris visio, et cujusdam abbatis.

265 Eodem tempore altera quoque visio prioris confirmatio fuit : nisi quod evidentius jam utriusque completa veritas probat, quam evidenter in utraque quod futurum erat, Dominus revelavit. Videbat enim frater quidam, et, ecce, parabat Vir beatissimus ascendere Jerosolymam, jamque ipso in procinctu itineris erat. Ad quem venerabilis Odo, qui a primis fere annis strenue satis et laudabiliter conversatus in monasterio, absentium consueverat præpositorum supplere vices, reverenter accedens, dicebat se præcessurum. Cujus visionis sic ostensa est veritas, ut prædictus Vir Deo dignus ad cælestem Jerusalem, ubi vere visio pacis, parantem jam egredi, et paulo post secuturum Patrem sanctum, felici functus legatione præiret. Sed et abbas quidam satis ei habitatione vicinus, nec minus affectione devotus, paucis diebus ante felicissimum Patris hujus excessum, videbat eum pretiosissimis ornatum sacerdotalibus indumentis, et excellenti perfusum gloria, cum ingenti solemnitate ad altare deduci. Ad cujus introitum ecclesia magna resultans vocibus clamabat : Puer natus est nobis. Vere etenim per ipse erat, mitis et humilis corde, et sicut parvulus accipiens regnum Dei : in cujus merito gratulabunda natali angelica multitudo, et omnis pariter Sanctorum ecclesia, dum nobis videretur mori, sibi illum nasci, dum hic consummaretur, ibi incipere, non tam sonoris vocibus, quam votis paribus concinens exsultabat. A. SAUFRIDO

frequentia monachorum in Claravalle sub obitum S. Patris.

266 Si enim ad unius pœnitentiam peccatoris tota illa cælestis regio in lætitiam suscitatur ; quænam illi gaudia exhibuisse credendus est, per quem gaudia tanta receperat de tam multorum conversione et pœnitentia peccatorum? Quis enim valeat æstimare, quantis in sæculari habitu et conversatione manentibus ; quantis etiam ad alias virorum seu feminarum congregationes transeuntibus, per hujus fidelis Famuli ministerium dedit Dominus pœnitentiam ad salutem? Aut quis numeret eos, qui sub ejus cura in centum sexaginta monasteriis per Dei benignitatem ad pœnitentiam sunt adducti? Nam ex his solis, E qui speciales ejus filii videbantur, præter eos, qui jam cursum vitæ feliciter consummaverant ; præter eos, qui per alia loca fuerant propagati, ea die, qua felicissimus Pater ex Clara-valle montem ascendere meruit clariorem, reliquit habitantes in ea septingentas *c* ferme animas, Domino servientes. Quid igitur mirum, si gratus curiæ, si acceptus Regi, si exceptus cum lætitia et exultatione credatur : in quo gratia Dei usque adeo vacua non fuit, qui tam feliciter, tam efficaciter, plus omnibus sui temporis et multarum retro generationum laboravit : qui talentum sibi traditum tam copiose multiplicavit ; tanta denique lucra retulit de negotio?

Apparet cuidam præposito, ac Guillelmo de Monte Pessulano.

267 Sed de his hactenus, ne quis nos arguat ejus, quam polliciti sumus, metas excedere brevitatis. Sane in monasterio prædicti illius abbatis, qui sic ejus natalem præviderat, ea nocte, quam nobiscum Pater sanctus mane profecturus ultimam fecit, venerabili ejus Præposito apparens, valefecit illi, et ait : Noveris quia jam migro, nec ulterius hic morabor. Quod ut ille indicavit abbati, accelerans abbas, et Claramvallem veniens, ipso die Abbatem sanctum, sicut F dixerat, reperit jam migrasse. Frater Guillelmus de Monte Pessulano, cujus et supra fecimus mentionem, vir magnificus olim in sæculo fuit, sed magnificentior in sæculi fuga. Hic in monasterio Grandis-silvæ monachus factus, Patrem sanctum devotissime visitavit. Rediturus autem lacrymabiliter querebatur, quod non esset eum ultra visurus. Cui vir Dei, Ne timeas, ait, adhuc sine dubio me videbis. Hujus effectum promissionis devotissimus ille Guillelmus exspectans, ipsa nocte, cum beatus Pater ex hac vita decessit, in monasterio Grandis-silvæ apparentem sibi videre meruit et dicentem : Frater Guillelme. Et ille, Ecce ego Domine. Veni, inquit, mecum. Ibant igitur pariter, et ad montem quemdam altissimum pervenerunt. Interrogabat autem Sanctus, an sciret quo venissent. Ille vero se nescire professus est. Cui ipse : Ad radices, inquit, montis Libani venimus. Et nunc manebis hic, ego autem ascendam in montem. Interrogatus qua de causa vellet ascendere ; Discere volo, inquit. Miratus ille, Quid, inquit, vis discere Pater, quem nulli hodie in scientia credimus esse

A. GAUFRIDO.

esse secundum? Ad quem Sanctus : Nulla, ait, hic scientia, nulla veri cognitio : sursum scientiæ plenitudo, sursum vera notitia veritatis : et in hoc verbo dimittens eum, in montem altissimum subiit coram illo.

Cui S. Bernardus hoc pronuserat.

268 Cumque intueretur euntem illum, expergefactus est, et occurrit protinus ei verbum illud, quod ad Joannem olim de cælo sonuit : Beati mortui, qui in domino moriuntur. Ut ergo mane locutus est abbati suo et fratribus, Patrem sanctum ex hac vita migrasse dicebat. Et notantes diem ac diligentius inquirentes, ut audierant invenerunt. Euge Pater sancte, qui ascensiones in corde disposuisti in valle lacrymarum, feliciter jam ascendisti de Clara-valle in montem Libani, montem candidationis, plenitudinem lucis, celsitudinem claritatis. Innocens manibus et mundo corde ascendisti in montem Domini, ad divitias salutis : ad thesauros sapientiæ et scientiæ pervenisti, ubi pure puram videas veritatem, ubi unus tibi cum omnibus sanctis magister est Christus : ubi omnes jam docibiles Dei. Trahe nos post te, quæsumus, et de monte excelso misericorditer respice Vallem tuam. Adesto laborantibus, subveni periclitantibus, ascendentibus B manum porrige. Dat fiduciam tua nobis ab olim experta, nec exinanita modo sed amplius cumulata benignitas. Quin etiam visio, quam subnectimus, ob eadem nostra præsumptione non discrepat.

Apparet iterum in magna gloria cuidam fratri; item alteri, cui indicat ubi sit vestis S. Malachiæ.

269 Proxima nocte postquam sacrum corpus sepulturæ traditum fuerat, quantam adhuc pro filiis sollicitudinem gereret Pater sanctus, et quomodo suos, quos in mundo dilexerat, in finem quoque diligeret, evidenter ostendit. Apparens enim cuidam fratri in multa gloria, et fulgore magno vestis ac vultus, et desiderantem tenere, cito pertransiens, aiebat, Quia pro quodam fratre simplice veni. Audierunt hoc fratres et mirabantur : sed circa horam diei tertiam veritas comprobata est visionis. Defunctus est enim quidam frater laudabilis admodum simplicitatis, et, sicut omnino credibile est, animam ejus tanto duce felicem, qui pro eo se venire dixerat, secum tulit. Paucis quoque expletis diebus, alteri cuidam fratri magnifice satis apparens, et arguens de suo nos doluisse discessu, post verba multæ consolationis, et promissionem felicitatis C æternæ in sua perseverantibus obedientia et doctrina, Hoc etiam scito, ait, et dicito fratribus, cujusdam vere Sancti corpus, cujus et ego habeo vestem, in oratorio esse sepultum. Dicebat autem episcopum Malachiam, ipsius enim tunicam, in qua Sanctus ille feliciter obdormierat, ad Missarum sibi servaverat celebrationem et moriturus in ea sese jusserat sepeliri, sicut et Sanctum illum in sua sepelierat veste. Quod tamen verbum et ipsi fratri, et quam pluribus aliis usque ad hanc visionem prorsus erat ignotum. Felix pontifex, cujus merita Pater sanctus et vivens prædicaverat et defunctus? Felix caritas, quæ in morte non excidit! Felix societas, quam nec illud divortium tam crudele diremit! Gloriosi siquidem Patres quemadmodum in vita sua dilexerunt se, ita et in morte non sunt separati.

Abbas ex Anglia venit Claramvallem, et sanatur ad sepulchra SS. Bern. et Malachiæ.

270 Nam et post dies circiter quadraginta abbas quidam ex majoris Britanniæ insula, sacræ illius societatis virtutem feliciter experiri meruit in seipso. Qui eodem tempore cum ceteris coabbatibus suis ex more Cistercium petens, in Clara-valle remanserat gemino quodam desperabiliter occupatus incommodo, pleuresis scilicet, et febris quotidianæ. Jamque eatenus longa vexatione defecerat, ut solum animæ ejus exitum fratres, qui ei numquam deerant, observarent. D Cumque animum ejus angeret non tam desiderium vitæ præsentis, quam absentium desolatio filiorum, quod peregre moreretur, obnixe petiit, ut ad tumulum sancti deportaretur Abbatis. Ubi cum orasset tota devotione, qua potuit, beati quoque episcopi Malachiæ in aquilonari ipsius oratorii latere positum cogitavit visitare sepulcrum, auxilium flagitare : sed fatigationem veritus, et quasi jam securus de incolumitate, quod cogitaverat non implevit. Die altera iterum fratres advocans, ut ad oratorium veniat, opem sibi postulat exhiberi. Causantibus illis (periculum siquidem verebantur) Omnimodis, inquit, oportet, ut sancti Malachiæ tumulum petam. Cum enim nocte præterita vix tenuiter obdormissem, expergefactus subito audiebam vocem dicentem mihi : Sanatus jam ab altera ægritudine tua, si ab altera vis sanari, episcopum pete. Fecerunt illi, ut ille voluit, et continuo factum est, sicut dictum erat ad illum. Eadem die sanus factus, post paucissimos dies iter arripuit, et incolumis reversus est ad suos. Tuum in hoc E opere spiritum, tuum agnoscimus, Pater dulcissime, zelum, tuam considerationem : tuum hoc opus, sic deferre collegæ tuo, ut hunc quoque ei communicares honorem et amorem, cum quo verius et felicius honorificaris in cælis. Immo vero tui sunt hæc omnia operis, tui muneris, Deus noster. Tu enim omnem replesti ab initio temporis terram præsentia tuæ divinitatis, omnem aliquando repleturus gloria majestatis : cujus tamen partes interim quasdam, et æterno præelecta loca consilio excellentius visitans, reples speciali gratia sanctitatis. Fac Domine spirituali semper abundare frumento Vallem, quam ut faceres re quam nomine clariorem, dignatus es tam eximiæ claritatis sideribus illustrare duobus. Custodi domum, in qua tibi geminum hoc tam pretiosum depositum custoditur. Fiat nobis denique juxta verbum tuum, ut, ubi est thesaurus tuus, ibi sit et cor tuum : ibi gratia et misericordia, et respectus assiduæ pietatis omnibus adsit in tuo ibidem nomine congregatis, quod est super omne nomen, sicut et tu super omnia Deus benedictus in sæcula. Amen. F

Duci Turcorum invadere Egyptum meditanti

271 *Huc usque Liber quintus Vitæ; post quem Mabillonius,* In codice, *ait*, Vaticano n. 676 hic Liber constat capitulis XXIII; quorum ultimum deest in vulgatis. *His vero verbis illud mox de Sancto recitat :* In memoria æterna justus Domino constitutus, et suorum non negligit memoriam filiorum, agens post mortem peragensque miraculis, quod suis adhuc vivens oraculis prædicebat. Cernitur in operibus virtutis ejus sermo ille vivus et efficax, et testamentum fidele, quod disposuit dilectis suis : Agam, inquit, assidue Claræ-vallensis familiæ curam, et plantationem meam continue favens benedictionis irriguo, sic me præsentem beneficiis exhibebo, ut inde non videar aliquando recessisse. Undique nobis materiam consolationis exquirit : ita ut nuper in ipsis partibus transmarinis, nostris inventus sit inhiare subsidiis. Factum enim post annos plurimos ab obitu Sancti hujus, ut sanctitatis suæ signa de crucis signaculo radiarent, et quam pia cupiditate virtutem vivificæ crucis ambiret, ipse crucis consecrator ostenderet. Cum enim Sarracon *d* dux Turcorum urbem Alexandriam, et adjacentem Ægypti provinciam disposuisset d

A posuisset invadere, suæque subjicere ditioni; et rex Jerusalem Christianissimus Amalricus *e* requisitus a Saracenis Ægypti, repentino impetu in præsidia subvectionis accingitur, timens videlicet et præcavens in futurum, ne si forte Turcos in Ægypto dominari contingeret, et majorem in Christianos agerent pro locorum vicinitate perniciem, et ipse interim ex Ægypto tributariam perderet functionem.

Amalricus sese [illegible]:

272 Electis igitur militibus, et instructo progressus exercitu, in occursum properat Sarraconis, vadens et progrediens usque ad alveum Nili fluminis, quod de paradisi fonte dissiliens, aridas Ægyptiorum irrigat regiones. Cumque venisset ad flumen, fecit illud navium potestate meabile, et relinquens in custodia pontis ex utraque parte fluminis milites peditesque non paucos, et ipse cum trecentis equitibus fugientem Sarraconem insequitur, persequens eum et exercitum ejus grandem, quatuordecim millia Turcorum, et tria millia pugnatorum Arabum contrahentem. Illis autem itinere diei unius ante regis impetum fugientibus, non deerant hinc inde nuntii de medio concurrentes, quorum alii suggerebant regi, B ut multitudinem illam contritam, et fame et lassitudine dissolutam jamjam consumpturus invaderet : et alii e contrario Turcos hortabantur, ut starent; facile admodum fore, concludi paucos in manu tantæ multitudinis affirmantes.

cui apparet S. Bernardus, et victoriam ei prædicit.

273 Convertitur ergo Sarraconis exercitus, et exspectato rege instruuntur ad pugnam, qui prius præcipites ferebantur in fugam. Adveniente autem nocte castrametati sunt juxta aquas, quæ utrumque exercitum stricto satis alveo dirimebant. Cumque obdormisset rex, in ipso clypei sui concavo requiescens, confestim sibi in somnis beatus Bernardus apparuit, exprobrans et improperans ei peccata sua, et quod non esset dignus vivificæ crucis lignum (quod de consuetudine appensum collo gestabat) in illo certamine circumferre. Statimque rex territus et turbatus veniam petit, et Sancto, qui loquebatur ad eum, peccata sua flebiliter confitetur. Tunc beatus Bernardus admota propius manu crucem sanctam, quæ collo regis pendebat, accepit; et benedicens ei trino signaculo sanctæ crucis, consolabatur eum dicens : Confide rex, in hoc signo vinces, et in periculo timoris magni, quaC le numquam hactenus expertus es, sine læsione tui hostes evades. Cumque hoc dixisset, visus est velle discedere, crucem, quam a collo regis acceperat, portans secum.

274 Rex autem apprehendens eum ait : Non dimittam te, nisi crucem dimiseris mihi. Ad quem Sanctus, Noli, inquit, noli rex, alios filios habeo, quos oportet crucis hujus signaculo benedici. Et his dictis somnus abiit, et fulgor matutinus illuxit, factaque copia splendoris et lucis, uterque exercitus sibi invicem in ineunda certamina propinquavit. Aggreditur regis cuneus multitudinem copiosam, et in medio ejus, qui in pelago maris absorptus inimicos crucis Christi sub crucis vexillo prostravit. Cadunt a latere suo mille, et multa millia a dextris ejus, et discurrunt undique triumphantes in Christi nomine Christiani : ita ut, dum illi diversis pugnæ partibus dividuntur, rex ipse solus in quodam congesti sabuli tumulo remaneret tam morti et internecioni proximus, quam longe erat suorum omnium solatio destitutus. Cernebat ex eminenti stationis suæ loco Turcos undique concursantes. Nam jamque imminentem sibi exspectabat interitum, nisi quia in eo quodammodo confidebat, quod se illis non ignorabat ignotum.

A. GAUFRIDO

quæ deinde secuta est.

275 Recordatus ilico præteritæ visionis, et pia intra se vota conficiens, pollicitus est Deo et beato Bernardo, quod, si de manu inimicorum vivus evaderet, crucem, quam Sanctus petierat, filiis ejus Clara-vallensibus *f* destinaret. Continuo igitur triginta de militibus suis regem ipsum a longe cognoscentes, acri in se certamine Turcos provocant ad pugnandum, ut, vergente in illos fortitudine tota conflictus, rex iterum ab hostibus et ignotus persisteret et securus. Quod cum quindecim milites de sacra Christi militia conspexissent, per confertissimos hostes violenter irrumpunt, persequentes, juxta quod scriptum est, unus mille, et duo fugantes decem millia in millibus suis. Associati ergo aliis triginta militibus, divisis et cæsis occurrentibus inimicis, ad regem suum cum lætitia et victoria pervenerunt. Sicque factum est, quod et rex juxta verbum sancti Patris nostri de beneficio sanctæ crucis donum ejusdem sancti Patris meritis apprehendit. Porro supradictæ ordinem visionis idem ipse rex Richero abbati Salvationis *g* ore proprio diligenter exposuit, qui eam postE modum in Gallicanis partibus fideliter nuntiavit, vir utique testimonii boni et conversationis honestæ, tam a mendacii suspicione remotus, quam a vitæ corruptionibus alienus. Deo gratias. Amen.

ANNOTATA.

a *Alias de illo notitias dat Commentarius prævius* § XXXVIII; *de quo consuli possunt Prætermissi apud nos die* XXIX *Aprilis, et Annales Cistercienses tomo I et II, quorum indices vide.*

b *Tunc apud Furnenses in Flandria erat monasterium illud; sed postea ad urbem Brugensem fuit translatum, ex eodem Commentario* § XXVIII. *Quod vero* S. Bernardus *Dunas Furnenses adierit, varia ibidem proferuntur testimonia.*

c *De numero autem novitiorum hæc dicuntur in Exordio magno Ordinis Cisterciensis distinctione* 6 *in Recapitulatione finali :* Sanctæ recordationis domnus Henricus, Vitæ-scholæ, quod est cœnobium in Dacia de linea Claræ-vallis, primus abbas, referre solebat, quia cum esset novitius in Clara-valle, et nonaginta tirones in F cella probatoria sub disciplina beati Bernardi instituerentur, quadam vice discumbentibus eis intravit ad visitandos filios suos idem piissimus pater *etc.*

d *Apud Guillelmum Tyrium lib.* XIX, *cap.* XXIV *vocatur* Siraconus : *de quo ibidem plura legi possunt.*

e *Amalricum Balduino III in regnum Hierosolymorum successisse anno Christi* 1162, *tradit Pagius ad annum* 1163, *num.* 8, *contra Baronium, qui huic anno rem gestam innectit. Sententiam suam confirmat Pagius ad annum* 1173, *num.* 6, *cui anno Almarici mortem affigit.*

f *Manricus ad annum* 1173, *cap.* VI, *num.* 8, *ex Inventario reliquiarum Claravallis hæc in rem nostram recitat :* Secundo loco est tabula argentea, continens novem marchas argenti, et unam auri, quam fieri fecit Dominus Hugo prædictus : in cujus tabulæ medio, tamen eminentiori parte, posita est crux, quam miraculose misit Amalricus rex Hierosolymitanus in Claramvallem, post plurimos annos a transitu D. Bernardi; ab eoque in somnis admonitus, sicut in tractatu

A. GAUFRIDO. tractatu de eadem plenius continetur. Eidem cruci adjunctæ sunt circumquaque portiones ligni Domini, quas attulit Nonus Artandus, frater Militiæ templi, postea monachus, et cellerarius Claravallis.

g Credo in Syria, *inquit Manricus ad annum* 1161, *cap.* VI, *num.* 1.

HORSTII AD LECTOREM

PRÆFATIO

in Librum sequentem de miraculis per S. Bernardum editis, et nostræ in eumdem Librum observationes.

Hæretici Miraculorum calumniatores. Inter Sanctos miraculorum gloria celebres, eminere mihi Bernardus videtur, aut paucos sibi habere pares. Ut vel hinc facile sit obstruere B loquentium iniqua, et miracula posterioris ævi cavillantium ora. Nimirum non desunt etiam nunc Pharaones, qui obdurant corda sua ad visa vel audita tot prodigia; ne cogantur agnoscere Deum mirabilem in Sanctis suis: sunt quoque nunc serpentes et aspides surdæ obturantes aures suas, ne audiant vocem incantantis sapienter. Quin etiam hodie reperire est cæcos et contumaces Pharisæos, aut pejores, qui potestati satanæ isthæc ausint adscribere. Nempe otiosa censent miracula post claram Euangelii lucem toto orbe diffusam, et quæ postmodum facta etiam a viris fide dignissimis accepimus, etsi toto orbe spectante et attestante; hæc ipsi inter fabulas et figmenta, immo inter præstigias deputant. O cæcum et miserum hominum genus, qui videntes non vident, et audientes non intelligunt. Sed non est abbreviata manus Domini etiam hodie facere per fideles servos suos, quæ sensum, et naturam superent; cum ita necessum fuerit. Hoc vero definire, nostrum non est, sed ejus, qui omnia in pondere et mensura facit, cujus sapientia attingit a fine usque ad finem fortiter, et disponit omnia suaviter. Temera- C rium et impium foret, hic leges ac limites divinæ potentiæ seu providentiæ præfigere. Hanc ipsam tantummodo S. Bernardi Vitam inspicite, vos, inquam, Sanctorum gloriæ mastiges; cujus sanctitatem prorsus eximiam, præterquam quod scripta ejus, nedum gesta, ad vivum exprimunt; tot ac tanta irrefragabilis fidei testimonia comprobant, ut vel ipsa calumnia eam inficiari non audeat; sed et invitis, ac quantumvis invitis venerationem extorqueat. Miracula vero, etsi alias indubia, ac infallibilia sanctitatis argumenta non sint; in Bernardo tamen vitæ sanctimonia, et miraculorum gratia, tam arcto sibi fœdere connexa fuere, ut aut stolidos, aut impios esse necesse sit, qui vel alterutram, vel utramque Viro sancto detrahere ausint.

S. Bern. miraculorum gratia excellit: miraculorum quis finis: 277 Quocirca alii aliis cum ornent elogiis; ego libens omnibus applando, quia nullum par ejus meritis invenio. Attamen Thaumaturgum per excellentiam non possum non appellare; visis scilicet tot ejus miraculis, et operantis tam familiariter, nec minus mirabiliter, in eo virtutis divinæ testimoniis. Esto, sit nonnemo Sanctorum, qui hunc sibi titulum longi temporis præscriptione vindicet: non ægre tamen is Ber- D nardum in hujus tituli et honoris consortium recipiet. Quamvis vindicandæ sibi ipsis hac in parte laudis et gloriæ nulla viris Sanctis æmulatio esse soleat. Bernardus certe studiose eam semper a se amoliri solitus est, sciens illi omnem deberi gloriam, qui operatur omnia in omnibus, et facit mirabilia magna solus. Nostrum nihilo minus est, Deum laudare in Sanctis suis: eoque diligentius recolere miracula, quæ divina virtute, cum Dei gloria, aut fidei ac religionis confirmandæ causa, aut Christiani populi salus id exigeret, sancti homines fecerunt, ne sine suo frustrentur, si a nobis neglecta, aut inofficioso, seu potius irreligioso silentio prætérita fuerint. Præcipuus autem finis est, divinam asserere gloriam, ostendere potentiam, et orthodoxam potissimum fidei veritatem, seu ad confutandos incredulos, seu ad confirmandos fideles adstruere. Ut vero jam alia infinita præteream; per unum certe Bernardum tam frequentia et illustria adstruendæ fidei argumenta edita video; ut illis Richardi de S. Victore verbis Christiano cuivis, si quando infidelitatis tentatione quatitur, cum Deo agere liceat: « Domine, si error est, a te E » ipso decepti sumus. Nam ista in nobis tantis » signis et prodigiis confirmata sunt, et talibus, » quæ non nisi per teipsum fieri possunt. Certe » a summæ sanctitatis viris sunt nobis tradita, » et cum summa et authentica attestatione pro- » bata, teipso cooperante, et sermonem confir- » mante sequentibus signis ». Ita ille.

278 Vereor ne excursus sit longior: non possum tamen quin S. Gregorii M. verba valde hic opportuna recenseam. *miracula fidei propugnacula* Ille, postquam miracula Sanctorum comparasset propugnaculis, virtutes eorumdem clypeis, quibus utrisque etiam nunc Christiani sese muniant, ac defendant, sic ait: « Hi itaque (Viri sancti) quam vera de Deo » dixerint, testantur miracula, quia talia per il- » lum non facerent, nisi de illo vera narrarent: » et quam pii, quam humiles, quam benigni » extiterint, eorum testantur operationes. Si igi- » tur de fide tentamur, quam ex illorum prædi- » catione concepimus, loquentium miracula » conspiciamus, et in fide, quam ab eis accepi- » mus, confirmamur. Quid ergo illorum mira- » cula, nisi nostra sunt propugnacula? quia et F » muniri per illa possumus, et tamen hæc in manu » arbitrii nostri non tenemus. Nam talia facere » non valemus etc. » Hæc paulo prolixius adferre visum in gratiam eorum, qui parum tribuunt aut fidunt miraculis; et Sanctorum gloriam calumniis lacerant: nec honorant, quos Deus sic voluit honorare. Spero hæc non ingrata, aut inutilia lectori fore: certe ingenuus Bernardi cultor non improbabit. *Quibus hæc subnectit Mabillonius:*

Ea, quæ fecit Sanctus, relique laudat Berengarius 279 His ab Horstio dictis addere licet, alia Bernardi miracula illustria, et omnibus, ipso vivente, immo ante prædicationem crucis seu sacræ expeditionis, de qua in Libro sequenti, comperta fuisse, ut Berengarius, ille Abaelardi discipulus et defensor, in Apologia pro magistro suo, quantumvis Bernardo infensus, ea ut indubitata agnoscat. « Jam dudum, inquit Bernardum alloquens, sanctitudinis tuæ odorem » ales per orbem fama dispersit, præconizavit » merita, MIRACULA DECLAMAVIT. Felicia jactabamus moderna secula, tam corusci sideris » venustata nitore; mundumque, jam debitum » perditioni, tuis meritis subsistere putabamus. » Sperabamus

A » Sperabamus in linguæ tuæ arbitrio cæli sitam » clementiam, aeris temperiem, ubertatem ter» ræ, fructuum benedictionem. Caput tuum » nubes tangebat: Et, juxta vulgare prover» bium, rami tui umbras montium transcende» bant. Sic diu vixisti, sic Ecclesiam castis insti» tutionibus informasti, ut ad semicinctia tua » rugire dæmones autumaremus, et beatulos nos » tanto gloriaremur patrono. » Hæc ille, testimonium vel invitus veritati perhibens: etsi in consequentibus Bernardum traducat, quod Abaëlardum impugnaverit. *Quibus ego hasce superaddo observationes.*

Animadversiones variæ

280 *In manibus habeo epistolam F. Josephi Ignatii a S. Antonio, Carmelitæ Excalceati, de quo mentio facta est a me superius in Commentario prævio* § LXIV, *num.* 718, *anno* 1672, *die* X *Septembris, Tornaci signatam, et Papebrochio nostro inscriptam, in qua rationem ei reddit de exemplari Ms., Sancti miracula continente, quæ ab illo facta sunt* in Alemannia. *Præter epistolam istam invenio etiam folium laudati Josephi manu scriptum, cui prænotatur sequens titulus:* Miracula a S. Bernardo edita in Germa- B nia, duobus libris comprehensa, ex Ms. C. S. Martini Tornac. *Deinde subdit ea, quæ ex illo extraxit, et notas, quas adjecit. Inscriptio in codice isto est:* Ad Henricum novitium Clarevallensem. Domino desiderantissimo et totis visceribus caritatis amplectendo Fratri Henrico, vere regio pauperi, salutem optant qui cum Abbate sunt fratres.

e codice Ms.

281 *Post hæc sequitur epistola his verbis:* Tibi specialiter destinandum credimus descriptionis hujus breviculum, ut et tibi sit consolatio, et per te cæteris innotescat, quibus judicaveris expedire. Molesta tibi, molesta eis est Patris mora, et ipsius animam gladius iste pertransiit, sicut nos scimus. Quid ni desideret ipse filios tales? Quid ni desideretur talis Pater a filiis? Verumtamen ubicumque ille sit; apud vos est spiritus ejus, et corpus ipsum, si vobiscum non est, pro vobis est. Pater enim filiis thesaurizat. Accipite igitur gratum munus, et nobis, qui versamur in seculi fluctibus, beneficium rependite orationis. Agnoscite quid a Deo datum sit vobis, cum animabus vestris tantum Patrem pastoremque providit. *Hæc e laudato codice Ms.* C *Josephus.*

Tornacensi.

282 *Quibus mox subditur:* Explicit epistola, incipit Proœmium, *in hæc verba:* Cum in regno Theutonicorum verus crucis Servus verbum crucis annuntiaret, necesse fuit, ut regi Cunrado pro quodam pacis negotio loqueretur: occurit autem ei Franckene vurt; qui in territorio Moguntinæ urbis viculus est, situs super Mogum, et a Francorum vado nomen accepit. Ibidem quoque Constantiensis episcopus Herimannus * nomine, vir religiosus, affuit, obnixius supplicans, ut ad partes suas ascendere dignaretur etc. *Ex hoc specimine, atque ex aliis, quæ dabuntur postea in nostris Annotatis, non obscure colligitur, Ms. Tornacense convenire cum miraculis antea excusis: quænam autem in eo non sint, postea notabimus: epistola vero seu Præfatio, quam Philippus monachus Claravallensis in editione Horstii ac Mabillonii dirigit ad Samsonem archiepiscopum Remensem, a superiore codicis Tornacensis, quæ Henrico laudato inscribitur, omnino diversa est. In notis, quas folio suo huc misso intexuit P. Josephus, quasque nos deinceps Tornacenses vocitabimus, observat ad inscriptionem e codice Tornacensi, Henrici, cui illa dirigitur, tirocinium in Claravalle, esse retrahendum ad annum Christi* 1146, *contra autores alios, qui illud differunt in annum* 1149.

* al. Hermannus

EX EDITIS ET MSS

283 Henricus, *ait, hic,* qui REGIUS PAUPER vocatur, est indubie Henricus filius Ludovici VI Francorum regis, ac Aleydis, a Sabaudia, frater autem Ludovici VII, qui monachum in Claravalle induit anno MCXLIX, ut habet Sigebertus *(immo vero Sigeberti continuator,)* et ex eo Baronius ad eumdem annum in Annal. eccl. Sed ex hac epistola nuncupatoria corrigendi. Nam epistola hæc scripta fuit Spiræ (ubi imperialis conventus in natali Domini an. MCXLVI habitus fuerat) mense Januario, ut colligitur ex fine libri primi miraculorum S. Bernardi, ubi hæc verba leguntur. « Sed eundum est nobis, et qui » deportaturus est ista (scilicet miracula ad Hen» ricum novitium Claravall., *prout interserit no» tarum Tornacensium auctor*) nuntius jam festi» nat. » Quod confirmatur ex verbis Proœmii libri II horum miraculorum, quæ sic se habent: « Multi ex vobis curiose legerunt exemplar li» belli, quod ad illustrem Henricum, regium E » spiritu magis quam sanguine, misimus de sig» nis, quæ vidimus a prima Dominica Adven» tus (nempe an. MCXLVI, in quo Dominica » prima Adventus fuit prima Decembris) usque » ad discessum nostrum a curia, quæ nuper Spi» ræ habita est. » Ex quibus, *inquit,* evidenter colligitur, Henricum sumpsisse habitum Religionis anno MCXLVI, antequam S. Bernardus e Claravalle discederet ad conventum Spirensem. *Ad hunc itaque annum revoca, quæ superius in Commentario prævio* § XLVIII, *num.* 517, *ex Manrico, post Robertum de Monte, qui sub isto nomine vulgatus circumfertur, et Sigeberti Chronicon supplevit seu continuavit, præmissa sunt de habitu Cisterciensi assumpto ab Henrico; atque adeo videsis etiam, quæ* § XLIX, *num.* 526 *de eodem Henrico referuntur e dicto Manrico. Quandoquidem autem innumera pene in decursu sequentium miraculorum signantur loca, in quibus ea contigerunt; non est, quod lector exspectet nostras ad singula notationes. Nam prætorquam quod nimis hoc longum esset, accedit etiam illud, quod eorum notitia suppleri utcumque possit e tractu terrarum, provinciis satis ob-* F *viis, uti etiam et fluminibus et urbibus, ne dicam de nostris Annotatis ad libros quinque de* S. Bernardi *Vita, quæ de variorum locorum situ tractant.*

S. Bernardi

miracula referente.

284 *Porro miraculorum historiæ, quam proxime daturi sumus, fides ac meritum non indiget nostra commendatione, cum tot tantique in eadem clare reluceant auctoritatis genuinæ ac sinceræ characteres, quibus se ipsam cumulatissime commendat, ut plenissimam fidem legentibus facere debeat. Notæ autem, quæ ad marginem ponentur, ex editione Mabilloniana, Horstiana; ex codice item Ms. Tornacensi; adde varia, quæ Henschenius noster observata reliquit, huc sunt transcriptæ, ac partim variantes continent lectiones, partim loca explanant. Præfatio et pars prima miraculorum, in dicta editione præferunt* auctorem Philippum monachum Claræ-vallensem: *parti secundæ Philippi nomen eodem modo, quo ponitur in prima, non additur; sed in exordio epistolæ, quæ eidem parti secundæ præfixa est, ac deinde per narrationis decursum nominantur* Everhardus, Gerardus,

Ex editis et MSS

rardus, et Gaufridus monachi *Claravallenses; quibus adduntur* Philippus Leodicensis, Volmarus *(al.* Vuolvemarus) Constantiensis . . , quos Vir sanctus eripuit de medio Babylonis. *Pars autem tertia est* Gaufridi monachi Claræ-vallensis. *In epistola vero P. Josephi, de qua agebam supra, circa codicem Tornacensem, miracula Sancti referentem, ea dicuntur* descripta, non a Philippo de Claravalle; sed contenta libro I, ab Herimanno episcopo Constantiensi: contenta libro 2, a Wolkemaro, ante dicti Herimanni clerico, et postea monacho Clarevallensi. Liber primus mei Ms., *uti pergit P. Josephus*, continet miracula facta singulis diebus a Dominica prima Adventus anni MCXLVI.. usque ad III Januarii anni sequentis MCXLVII, et quibus in locis. Liber vero secundus continet ea, quæ facta sunt ab illa die III Januarii, usque ad diem V Februarii, quo S. Bernardus Claramvallem ingressus est, et etiam quibus in locis. *Verum illa diversitas nominum, quæ est in codice Tornacensi, non evincit, esse nobis recedendum a nominibus auctorum, qui in editione Mabillonii sunt. Nam quid vetat, ab his miracula primo fuisse scripta,* B *vel collecta, ac deinde ab aliis* descripta? *Favet jam dictis Horstiana impressio, in qua miraculorum, per Germaniam, Galliam, ac Belgium a* S. Bernardo *editorum,* auctores præcipui *nominatur* Philippus monachus Clara-vall., quondam archidiac. Leodiens., et Gaufridus monachus itidem Clara-vall. *Et tamen Philippus, se ea* non scripsisse, sed collegisse, *indicat in sua Præfat.*

LIBER SEXTUS,

Seu miracula a Sancto per Germaniam, Belgium, Galliamque patrata anno MCXLVI et MCXLVII, in tres partes distributa, quarum singulæ suos præferunt auctores.

a C

Narratio Herberti a *abbatis cœnobii Morensis, de libro Miraculorum S. Bernardi, per insigne miraculum servato.*

Narrat Herbertus, qua occasione

Visitante nuper venerabili abbate Claræ-vallensi Petro *b* monasteria sua *c*, quæ in Remensi provincia, flante Spiritu Dei, venustissime florent, nos quoque cum illo profecti venimus die quadam una cum ipso ad monasterium Vallis-Regis *d*. Invenimus autem ibidem miraculorum S. Bernardi multitudinem copiosam, quæ propter legentium tædium in codice vitæ ejus inseri non potuerunt. Nam si prolixius scriberentur, plurima inde volumina conficerentur. Hunc ergo Miraculorum Librum, quem in Clara-valle non haberi comperimus, acceptum mutuo nobiscum ferre curavimus, ut eum transcribi faceremus. Portabatur autem in mantica cum aliis septem libris tam majoris quam minoris voluminis. Venientibus itaque nobis ad monasterium Longi-pontis, contigit, ut eorumdem D Librorum portitor equus cum ceteris ad aquam duceretur. Qui dum incaute dimissis habenis vadum excederet, lapsus in profundum stagni fluctuando et natando ferme unius horæ spatio, huc et illuc anxie pervagabatur. Exclamantibus autem, qui aderant, quod equus ille librorum atque vestimentorum sarcinam habens cum puero superposito mergeretur; accuritur undique, ut ei succurratur. Interim autem quadrupes, et ipse puer sub aqua latebant, nisi quod ora protensa modice superius apparebant. Quidam vero juvenis indumentis exutus, et natando diutius insecutus percuntes, eripere voluit, sed fugiente caballo minime potuit.

286 Tandem vero quæsita et de longe adducta navicula, miserante Domino, reducti et liberati sunt simul adolescentulus, et caballus, non modo viventes, verum etiam salvi et alacres. Mantica vero continens ipsos libros, inventa est aquis in modum utris plena atque distenta. Quæ dum postmodum incuria ministrorum clausa diutissime permaneret, tandem ea reserata inventi sunt libri a minimo usque ad maximum, ita madefacti atque deleti, ac si in profundo stagni E diutius jacuissent. Verumtamen solus ille Miraculorum Liber, cum tamen ceteris aqua imbutis atque submersis esset immixtus, ita repertus est incorruptus et siccus, ita pulcher ac floridus, ut minime tunc extractum de vivario crederes, sed potius assumptum de armario diceres. Nam quemadmodum usque hodie cernitur, ne unam quidem in eo literulam magnam vel modicam aquæ stilla delevit, aut tetigit; cum ceteri, sicut dictum est, libri ita fluctibus obliterati, et pellium more confecti viderentur, ut nullis deinceps usibus judicarentur apti. Unde mirati, et magna jucunditate repleti, gratias egere multimodis divinæ clementiæ, qui dilecti sui Bernardi merita veneranda voluit etiam nunc hujusmodi signo glorificare. Nos quoque magnifice consolati, proprium damnum de submersione librorum non modo levissime, verum etiam lætissime tulimus: quippe qui in ejus restitutione, jucunda vere piscatione, tantum et tale miraculum de immensitate aquarum cum libris extulimus. Et quidem duplex nobis incubuit exsultandi materia, tum pro ipsa miraculorum gloria commendata, de quorum certitudine præsenti miraculo F certiores existimus: tum pro ipsa pueri vita donata, cujus liberationem sanctissimi Confessoris hujus precibus et meritis attribuendam esse non dubitamus.

et modo liber ille fuerit non tactus ab aqua

ANNOTATA.

a *Fuit* Herbertus *monachus Claravallensis, dein abbas de Moris, ac demum archiepiscopus Turritanus in Sardinia. De singulis vide tomum II Augusti, die* VI *ejusdem mensis, in Commentario prævio ad Vitam B. Schetzelonis confessoris; et Annotata ad eamdem Vitam. Consuli etiam potest Henriquezius in Apparatu ad Menologium Cisterciense cap.* III.

b *Fuisse hunc octavum abbatem Claravallensem, ac obiisse anno* 1186, *scribitur in serie istorum abbatum apud Jongelinum lib.* I, *pag.* 25. *Dictus etiam fuit* Monoculus, *de quo Manricus ad an.* 1183, *cap.* IV; *cui præsens miraculum innectit. In Prætermissis apud nos ad diem* XVIII *Maii refertur idem Petrus.*

c Fusniacum *videlicet*, Bonum-fontem, et Signiacum,

A Signiacum, *teste Mabillonio hic in notula marginali.*

d Vallis-regia *(la Val-Roy)* in diœcesi Remensi, filia Igniaci, de linea Claræ-vallis, fundatur anno Domini MCXLVIII, *ex Jongelino.*

Philippi de Clara-valle Præfatio in Librum miraculorum S. Bernardi, ad Samsonem a archiepiscopum Remensem.

a

Carissimo patri et Domino S., Dei gratia Remorum archiepiscopo, frater Philippus *b* de Clara-valle, ambulare a claritate in claritatem tamquam a Domini Spiritu.

b

Philippus dat rationem cur agat de miraculis Sancti:

Multa esset præsumptio, si non multa esset dilectio, quod vestræ præsumo scribere sublimitati. Quid enim servus ad dominum, discipulus ad magistrum, ad episcopum monachus?
B Nihil mihi et illi, cum illum summa dignitas, me vilitas alta componat. Sepultus inter homines, non est revocandus ad homines, nec revocari debet ad phaleras gloriamque verborum, qui silentium imposuit ori suo. Scitis et vos, domine pater, quia scribere nec monacho in usu, nec indocto in promptu, nec pœnitenti esse debeat in affectu. Durum quoque est, ut cum alii vacent et videant, quoniam ipse est Dominus, ego stilum tabulasque involvam, quem non ignoratis durioris pœnitentiæ martyrio confringendum. In veritate didici, nihil esse efficacius ad promerendum divitias gratiæ Domini, quam sedere et tacere, et semper humilibus consentire. Humilitas virtutum regina, primogenitum filium suum silentium parit, in quo, et de quo cultus justitiæ pendet, justo attestante, qui ait : Cultus justitiæ silentium. Sed nimis progredior, et interrumpendus est cursus sermonis, quia fortassis incommoda prælibatio est, si, quos pluribus debetis oculos, detineam pagina longiori. Idipsum autem quando præsumpsisset pusil-
C litas, vel pusillanimitas mei, servi vestri : nisi prævenisset vel intervenisset vestra humilis sublimitas, immo sublimis humilitas, amantissime pater? Rogatis igitur, ut scribam vobis, quæ comperta habeo de miraculis Patris nostri, amici vestri, qui vos diligit non verbo, neque lingua, sed opere et veritate. Et illa quidem egebant diligentiori disputatione, et doctiori disputatore, cum illa tamen ego non scripserim, sed collegerim : certus autem quod auribus meis audierim, et perspexerim oculis universa : ipsa tamen, quæ in itu et reditu Stampensis collocutionis effecit, ego nec vidi, nec audivi : sed viderunt et audierunt, qui ministri fuerunt sermonis, et quibus credo sicut oculis meis. Ego enim tunc intravi scholam Jesu, et valedixi seculo in seculum, et in seculum seculi. Decrevimus autem et hæc et alia, quæ fideli stilo a principio itinerarii ipsius excerpta sunt, alicui de linguis insignibus et religiosis commendare, qui potenti virtute verborum facta lucida perducat in lucem. Vos quoque, cum hanc epistolam susceperitis, orate pro Philippo vestro, qui vester ero, quamdiu fuero, in visceribus Jesu Christi.

ANNOTATA.

a *Apud Sammarthanos Rainaldo a Pratis, anno* 1137 *vita functo, successisse ponitur; ac diem ultimum clausisse anno* 1161, *apud Alberici Chronicon; ex cænotaphio autem anno* 1160. *Laudatur a* S. Bernardo *in epistola* 210, *et* 247.

b *Adisis supra observationes nostras num.* 284.

PRIOR CAPITUM LIBRI VI, SEU MIRACULORUM DIVISIO

Caput I. De profectione Bernardi Constantiam versus; item de personis et nominibus eorum, qui miraculorum oculati testes fuerunt.

Cap. II. De miraculis per beatum Bernardum factis Friburgi, Basilicæ locisque vicinis.

Cap. III. De miraculis Constantiæ, et per viciniam a Beato Bernardo editis.

Cap. IV. Beatus Bernardus venit Spiram in vigilia Natalis Domini ad conventum imperatoris et principum, et de miraculis ibidem patratis.

Cap. V. De aliis miraculis Spiræ factis. E

Cap. VI. Epistola monachorum Claræ-vallensium, et comitum S. Bernardi ad Clericos ecclesiæ Coloniensis.

Cap. VII. De miraculis a Spira Coloniam usque per beatum Bernardum editis.

Cap. VIII. De variis miraculis Coloniæ Agrippinæ factis.

Cap. IX. De miraculis in itinere, Colonia Leodium usque, id est, Juliaci, Aquisgrani, Trajecti, factis.

Cap. X. Epistola Gaufridi monachi Clara-vallensis ad Hermannum episcopum Constantiensem.

Cap. XI. De miraculis Leodii, Gemblaci, Villarii, Montibus, Valencenis, etc. factis.

Cap. XIII. De miraculis Cameraci, etc. patratis.

Cap. XII. De miraculis in itinere versus Claram-vallem editis.

Cap. XIV. De miraculis Claræ-valli, Trecis, Stampis, Senonis et vicinis locis per Bernardum patratis.

Cap. XV. De miraculis Autisiodori, Molismi, etc. factis.

Cap. XVI. De miraculis quibusdam Treviri, F Rutilæ, et Francofurti per Bernardum editis.

Cap. XVII. De miraculis, quæ Tulli per B. Bernardum contigerunt.

PARS PRIMA,

Auctore Philippo monacho Claræ-vallensi.

CAPUT I. *Iter Constantiense; miracula, et oculati eorumdem testes.*

Cap. I. qui episc. Constantiensem adit.

Cum in regno Teutonicorum verus crucis servus Bernardus verbum crucis annuntiaret *a*; necesse fuit ut regi Conrado pro quodam pacis negotio loqueretur. Occurrit autem Franc- a

kevoert,

A. PHILIPPO. kevoert *, quod in territorio Moguntino super Mogum * situm est castrum, et a Francorum vado nomen accepit. Ibidem quoque Constantiensis episcopus Hermannus *b* nomine, vir religiosus adfuit, obnixius supplicans, ut ad partes suas ascendere dignaretur. Cujus petitioni multa quidem negotia resistebant; maxime tamen Claræ-vallensium suorum intima sollicitudo, et præcordialis affectus, ad quos redire omnimodo festinabat : neque enim filiorum uteri sui mater poterat oblivisci, sed toto fere anno avelli a se viscera sua gravissime querebatur, Vicit tamen constantia domini Constantiensis, cum opportune, importune, modo per se, modo per regem et episcopos supplicaret. Sic nimirum intolerabile sibi indicat Vir benignissimus pro se anxios contristari. Magis autem prævaluit timor Domini, et spiritus ejus, suggerens apertum sibi esse ostium magnum. Hoc enim studium ejus, hæc consuetudo est, ut licet animum habeat affectione plenissimum, nullum tamen apud eum propria obtineat affectio locum in deliberatione faciendorum, sed totum sibi vindicet divinæ inquisitio voluntatis. Acquievit ergo venire cum episcopo. Et dominica prima Adventus Domini ingressi sumus fines episcopatus Constantiensis, et in villa cui nomen est Kentingen *, maxima populi devotione suscepti. Multa ex hoc divinæ miracula virtutis claruerunt : quæ etsi nos taceremus, lapides clamabunt. Propterea qui præsentes fuimus, dignum duximus annotare ea vitandæ gratia confusionis, et dubitationis abigendæ. Singulorum enim prescripsimus nomina ; et singuli quod vidimus et audivimus, certa veritate testatur. Eramus autem cum eo ego Hermannus Constantiensis episcopus ; et Eberhardus * capellanus ejus * : abbates duo Baldowinus et Frowinus *c* : monachi quoque duo, Gerardus et Gaufridus : clerici tres, Philippus Leodiensis archidiaconus, Otto et Franco : quibus additus est in ipso itinere Alexander Coloniensis *d* : Romam enim proficiscebatur, sed videns opera divinæ virtutis, et audiens crebram Patris exhortationem, compunctus est et conversus. Singulorum nomina ex præscriptione primarum invenies litterarum *e*.

* Francfort
* Mœnum
b
B
* *al.* Kenizigen *prope Friburgum Brisgoiæ.*
* *al.* Everardus.
* *al.* meus
c
e
II. *Miracula*
C
f

289 *Hermannus episcopus.* Mihi sacerdos villæ Herenheim, ob hoc ipsum vocatus, indicavit, hominem cæcum jam annis decem, qui de domo sua erat, Dominica prima *f* Adventus signatum in transitu, ubi domum rediit, statim illuminatum esse. Hoc ab alio prius audieram, et in tota regione certissimum est. *Eberhardus.* Ego a duobus honestis viris, quorum alter sacerdos, alter monachus erat, audivi duos in villa Lapenheim * ipsa die signatos similiter illuminatos. *Philippus.* Secunda feria, me præsente, cæcus senex adductus est in ecclesiam, et post manus impositionem, sicut omnes audistis, illuminatum cum populus acclamavit. *Frowinus abbas.* Ego hominem illum videntem vidi, et frater Gaufridus mecum. *Franco.* Tertia feria in Frienburg * puerum cæcum mater obtulit mane in hospitio : dumque reportaret eum post manus impositionem, jussit pater inquiri a puero an videret : et ego ipse secutus sum, et cum interrogassem puerum, clare se videre respondit : quod et in multis probatum est argumentis. *Gaufridus.* Statim ut ingressi sumus ecclesiam, adolescens claudus per signum vitæ gressum accepit. *Episcopus.* Omnes vidimus eum ante altare, cum populus in Dei laudibus acclamaret. *Eberhardus.* Ego illa ipsa die tres alios claudos erectos vidi. *Franco.* Mulierem cæcam, quæ in ingressu ecclesiæ illuminata est, et populo præsentata, omnes vidistis. *Gaufridus.* Et puellam, cujus arida manus restituta est sanitati, de qua inter oblationes cantatum est. *Gerardus.* Ego ipsa die puerum illuminatum vidi. *Otto.* Quarta feria, cum post Missarum celebrationem Pater egrederetur ecclesiam, mulieris manus aridas tetigit, quæ post paululum incolumitatem recepit : cantum omnes audistis : ego et Franco vidimus ipsas manus. *Gaufridus.* Sic et puero, cum egrederetur vicum, manus reddita est coram omnibus nobis. Sed et mulier clauda, quam Patris jussu, dum consequi nos non valeret, reversus Henricus noster super equum suum attulerat, nobis videntibus, gressum recepit in ipso loco, ubi puella clauda ex utero cœperat ambulare, et simul duæ currebant. *Franco.* In ipso itinere puellæ cuidam manus arida restituta est. Et ego ei baculum Abbatis tradidi, et fortiter eum tenebat. D

* *al.* Iapenheim.
* Friburg.

290 *Episcopus.* Quid illud omisistis, quod prima die in Frienburg pro divitibus jussit fieri orationem, ut auferret Deus velamen de cordibus ipsorum, quia pauperibus accedentibus, ipsi crucem suscipere cunctarentur. Neque enim otiosa fuit oratio : sed, ut scitis, ditissimi quique, etiam pessimi, vici illius signati sunt. *Philippus.* Meministis etiam cæci illius senis, qui in via signatus est, et quemadmodum sensit Pater sanctus exisse virtutem non a se quidem, sed a verbo virtutis et signaculo vitæ ; remisit enim cum paululum processissemus, qui inquirerent, an videret, et inventus est videns. *Gaufridus.* Ipse nobis secreto confessus est, quod sæpius futura erga eos, quos signabat, beneficia præsentiret, et de surdis illis mulieribus, quæ eadem illa die, in villa Crocingen, per quam transivimus, videntibus nobis auditum receperunt, ad tactum prioris, sicut ex ipsius ore audivi, locutus est Deo, quod nullum adhuc surdum hac vice beneficium sensisse cognovisset, et sine hæsitatione tetigit eas. *Eberhardus.* Ego cum duabus illis etiam adolescentem vidi, qui in ipsa hora fuerat illuminatus. *Episcopus.* Herzeretheim * quarta feria *g* mane, post Missarum solemnia, puellam, cui restituta manus est, ego obtuli. *Philippus.* Et ego puerum surdum, et mutum ab utero, quem protinus audistis recte loquentem et audientem clare. E F

frequentissima
* *al.* Heyretesheim.
g

291 *Episcopus.* Ego ipse allocutus sum puerum, ubi signatus est, et libere statim respondit, et omnes audistis populi vociferationem. *Gaufridus.* Unde ei verba, quæ numquam audierat ? *Episcopus.* Ab eo, qui linguas infantium facit disertas. *Gerardus.* Hoc erat quod præcedente vespera secreto colloquentibus Pater dixerat, neminem adhuc mutum in hac vita se vidisse loquentem : et post paululum, Cum soleant, inquit, qui muti sunt a nativitate, etiam surdi esse, mirum valde est an aliquando sic curentur, ut linguam, quam penitus ante non noverant, subito intelligant, et loquantur. *Philippus.* Puellam claudam, quæ ibidem erecta est, et gressum recepit, et puerum illuminatum omnes vidimus. *Frowinus abbas.* Infantulum cæcum mater attulerat, et signatus receperat visum : sed illa adhuc nesciebat, donec ego puero pomum obtuli, et extensa manu apprehendit illud. Et ex hoc probatus est videre. *Eberhardus.* Cum educeretur Vir sanctus de ecclesia, immo deportaretur magis ante ostium, me præsente et vidente claudum

et varia.

A claudum signavit, et tulit baculos ejus, et ille exsiliens ambulabat. *Philippus.* Cæcum a nativitate puerum, cujus dum egrederemur, Pater beatus aperuit oculos, et ego vidi, et populus multus qui aderat; et nos fere omnes. Similiter ex media parte corporis paralyticum, cui etiam osculum dedit post signaculum, et statim sanus factus est coram nobis; nam et manum ejus aridam ante curaverat. In villa Stieng * cæca ab annis quatuor mulier in aquæ transitu illuminata est coram populo, et omnes fere vidimus eam. *Gerardus.* Ego in eadem via puellam vidi, cujus manus arida sanata est, videntibus et acclamantibus multis. *Episcopus.* Sexta feria, Basileæ post sermonem habitum et datas cruces, mulier muta oblata est Viro Domini, cujus cum tetigisset linguam, statim solutum est vinculum oris ejus, et loquebatur recte. Haoc ego vidi, et ei locutus sum: sed claudum, qui antea gressum receperat, de quo sic acclamavit populus, quis vestrum vidit? *Otto.* Omnes vidimus eum. *Eberhardus.* Ego et milites Domini mei ipsa die, id est, sexta feria puerum vidimus, quem ad hospitium sancti Viri cæcum mater adduxerat, B et reducebat videntem. *Gerardus.* Multa eo maxime die facta sunt, quæ præ tumultu scire nequivimus. Audivi enim ipsum dicentem, quod cæcos eo die tetigisset, quos credebat omnino illuminatos esse aut cito illuminandos. *Episcopus.* Sabbato juxta castrum Rinvel * puer claudus erectus est, et ego cum audivissem vociferationem, præcedebam enim, redii et inveni ambulantem claudum in medio populi exsultantis. *Eberhardus.* Secking *, vespere Sabbati, dum egrederetur ecclesiam Homo Dei, puer, cujus erant nervi cervicis indurati, et caput erigere, aut circumducere non valebat, oblatus est, et, ubi signatus est, rediit, solutis nervis, erexit caput et libere circumspexit. Serviens meus, qui in ipso hospitio pernoctavit, et puerum vidit, mihi hoc indicavit, cum aliis sociis meis.

* *Nol. Torn* Elieng
* Reinfeld
* Seckingen

in aliis terrarum tractibus h

292 *Gaufridus.* Ipsa est villa, ubi mane die Dominica *h*, puero manus restituta est, et alter claudus a nativitate gressum recepit; et duo claudi, alter vir, et altera mulier in egressu villæ erecti sunt, et baculis, quibus sustentabantur abjectis, libere incedebant magnificantes Dominum. Nec longe processeramus, et, ecce, mu- C lieris manus invalida signata est et sanata. Omnes hoc vidimus, et ad singula clamor factus est, et exsultatio magna. Hominem etiam mente captum, quem in eadem villa Pater signaverat, et statim quietum ac sane loquentem et agentem gratias vidimus, et ex hoc sanum permansisse audivimus. Redeuntes juxta eamdem villam, sacerdoti locuti sumus; et dixit ex his, de quibus certi erant, ipsa die ibi aut erectos aut illuminatos. Vesperi quoque, ut Dux Conradus occurrit, claudus puer coram eo, et militibus gressum recepit, videntibus etiam nobis. *Episcopus.* Ibidem contigit, quod modo sileo, sed suo loco a vobis velim commemorari. *Eberhardus.* Ipso die in ingressu ecclesiæ Doningen *, alterum claudum erectum vidimus et ambulantem. Mane secunda feria, ex utero claudus in ingressu ejusdem ecclesiæ, me præsente et vidente, gressum recepit. Puer quoque, quem in hospitio nostro mane mutum videramus, coram nobis locutus est. Sed et hospita nostra nobis testabatur, neptem suam, quæ quadraginta annis cæca fuerat, a quarto anno ætatis suæ, ipsa die illuminatam. *Gerardus.* Ego in hospitio die ipsa puerum cæcum illuminatum vidi. *Philippus.* Et ego adolescentulam cæcam, quæ prope villam illuminata est, quam et ex nostris, et ex populo multi viderunt.

* Doningen vel Dangen.

A. PHILIPPO.

ab eo edita.

293 *Gaufridus.* Multa eo die vidimus, quorum jam non possumus recordari. Unum tamen occurrit, ipsa, quam, vidi lætitiæ magnitudine ad memoriam revocante. Dico autem de muliere, quam diu claudam in villa quadam, per quam transivimus, erectam vidimus omnes. *Eberhardus.* Ego cum militibus Domini mei contuli, et ex his, quæ tam illi viderunt, quam ego ipse, numeravimus triginta sex miracula, quæ facta sunt ipsa die. Cæci undecim illuminati sunt; claudis decem et octo gressus redditus est. Mancis undecim manus restitutæ, surdus unus audivit. Si plus in summa veniunt quam triginta sex, inde est, quod prius personas numeraveram, modo signa. Nam erga puellam unam multa sunt facta, quæ cæca, clauda utroque pede, et muta erat, et alteram manum aridam habens: ad multa etiam alia cantantem audivimus populum qui sequebatur nos, sed quia reverti nequivimus, non vidimus ea.

E *Philippus.* Tertia feria Scafhusen * multa amisimus, quia tumultus intolerabilis erat, et omnino abstinere oportuit Patrem a benedictione infirmorum, et fugere, adeo se populus invicem comprimebat. *Eberhardus.* Ego ipse ante altare rogabam obnixius, ne cui manus imponeret, prorsus ignorans, qua ratione posset educi. *Philippus.* In ingressu tamen ecclesiæ clauda gressum receperat, me præsente: et populi cantum omnes audistis. Vidimus et alteram claudam, quæ egredientibus nobis de villa supra montem signata est, et confestim solutis nervis libere ambulavit. *Eberhardus.* Me vidente, in eadem villa surdus recepit auditum, et mulier gressum, quæ clauda fuerat utroque pede. Audivi etiam a milite quodam domini mei, qui in ipsa turba Sanctum Domini defendebat, et præsens erat omni hora, quod aridum brachium cujusdam sanatum sit, et claudus ambulaverit. *Episcopus.* Feria quarta mane in ingressu ecclesiæ, me præsente, et vidente cum populo, et fratribus nostris, claudus utroque pede, et manum habens unam aridam ab utroque incommodo liberatus est, et libere ambulabat et movebat manum. *Philippus.* Cæcum puerum, qui ibidem illuminatus est, ego F vidi.

* Schaffhausen

ANNOTATA.

a *Cur, quando, et quanto cum fructu Pater sanctus Germaniam peragraverit, præmittitur in Commentario prævio* § XXXIX; *ubi et de miraculis.*

b *De eo breviter agunt Sammarthani inter episcopos Constantienses ad Rhenum. Gaufridus ei dedicat miracula* S. Bernardi, *ut postea videbimus.*

c Frowinus ex monacho Einsidlensi factus est abbas in Monte-Angelorum apud Helvetiæ Subsilvanos, idemque nonnulla Opuscula erudite scripsit, quæ vidimus, *inquit Mabillonius in nota hic*, in bibliotheca Einsidlensi.

d *Miro modo Alexander ad Cisterciense institutum fuit conversus, sicut narratur in Commentario prævio* § XXXIX. *Habetur in Menologio Cisterciensi apud Henriquezium die* XXIX *Julii, cum titulo* beati, *et insigni elogio: apud nos autem*

A. PHILIPPO

autem locus ei datur inter Prætermissos ad eumdem diem.

e *In Ms. Tornacensi subditur hic* : Explicit Prœmium. Incipiunt signa, quæ in Alemannia per servum suum B. Abbatem Clarævallensem operatus est Deus.

f *Dominica illa anno Christi* 1146, *quo hæc miracula evenerunt, incidit in diem primam Decembris, concurrentibus littera Dominicali, ac prima mensis Decembris die F. Hinc feriæ, quæ deinceps occurrunt, uti et Dominici dies, ac festi, facile suis quæque mensium diebus aptantur.*

g *In notis Tornacensibus signatur* feria v, id est, v Decembris. *Et vero in lectionem* feria quinta, *satis propendeo, quia ephemerides illæ distribuuntur in ferias hebdomadæ singulas, uti licet videre in sequentibus; in Mabilloniano autem exemplari ac Horstiano* feria quinta *vacat, et bis ponitur* feria quarta.

h *Dominica videlicet secunda Adventus*, VIII *Decembris*.

B

Caput II. *Miracula Constantiæ, ac in vicinis locis, nec non Spiræ facta.*

III. *Miracula alia:*

Baldowinus abbas. Ubi Rhenum transivimus, cantus ille, quem audistis, omnes enim in altera parte remanseratis, populo præoccupante naves, fuit pro erectione claudi cujusdam pueri, quem ego vidi. *Gaufridus.* Cæcum senem, qui in eodem itinere, dum transiremus villam, lumen recepit, ego vidi, et mulierem claudam longo jam tempore, quæ sub manu benedicentis exsiliit: cui sic congratulabantur omnes, qui noverant eam prius: curru enim venerat, et pedibus revertebatur. *Philippus* Puerum utroque brachio impotentem Pater signaverat, cujus dum alterum brachium extendisset, unus ex militibus, alterum dum ei offerre vellet, coram omnibus nobis extendit. *Gaufridus.* Omnes vidistis, quantum exsultavit mulier insolitam lucem mirata, quæ juxta lacum illuminata est. *Episcopus.* Puerum
C paralyticum parte media signatum atque sanatum milites nostri se vidisse testantur. Filium quoque militis cujusdam, cujus erat manus arida, ut videbatur, fere duodennem, cum adduceretur, ego vidi, statim vero cantantes audivi et inquisivi, quid accidisset. Miles autem quidam respondit, sanatam manum filii domini sui. *Alexander.* Ego hunc sanatum vidi. *Gaufridus.* Ego alterum vidi pauperem adolescentulum, cui manus arida restituta est in villa proxima Constantiæ.

Constantiæ facta, fere incognita

295 *Frowinus abbas.* Quæ Constantiæ facta sunt, præ tumultu pauci viderunt: ego tamen cæcum illum, qui feria quinta ante altare illuminatus est, vidi. Abbas Augiensis adduci præceperat eum, cujus mendicus erat. Puer quoque de hospitio nostro, quem ego ipse adduci feceram, ipsa die signatus, claudus enim erat, gressum recepit. Sed et pro tribus aliis signis in ecclesia cantatum est, et campanæ pulsatæ sunt, licet nemo nostrum viderit, quid ageretur. *Gaufridus.* Nulla sic ignoravimus, sicut ea, quæ Constantiæ facta sunt, quia nemo nostrum se turbis immiscere audebat: et nos hæc, quæ vidimus, loqui proposuimus. Ex eis, quæ feria sexta facta sunt, nihil vos vidisse arbitror ipsa die. Nam D
Sabbato mane inter oblationes puerum vidimus cum multa devotione gratias agentem Patri, cujus oratione ipsa feria sexta amissum recepit gressum. Cujus devotionem Vir sanctus intuens, ad meipsum conversus, ait: Non est inventus, qui rediret et daret gloriam Deo, nisi puer iste. Prius autem in ipsa oblatione, adolescens surdus jam duodecim annis, sicut ipse confessus est, sub manu signantis beneficium sentiens exclamaverat in gaudio et exsultatione, quod recepisset auditum. Omnes eum vidimus, aliqui etiam ex nostris locuti sunt ei. Sic et mulierem claudam, quæ ibidem gressum recepit, vidimus, et puellam claudam, quæ similiter est erecta. Altera quoque puella, quæ surda erat, ibidem recepit auditum. Hæc, ut scitis, Constantiæ, in capella domini episcopi facta sunt sabbato.

296 *Philippus.* In solio, cum jam pararet exire, *Alia alibi patrata,*
mulieris manus invalida sanata est, et hanc ego vidi. *Baldowinus abbas.* Ego adolescenti illi, qui in exitu civitatis auditum receperat, locutus sum, cum populus exsultans vociferaretur. *Philippus.* Vespere sabbati in hospitio apud Winterthur, puellam mutam vidistis, cum eam mater E
adduceret, et quomodo postea redierit loquens; ipsi scitis: de multis enim interrogata libere respondit. Nam mane Dominica *a* die præ tumultu a
omnes existis ecclesiam, nec vidistis, quæ fiebant, licet clamorem populi vociferantis audiretis. Ego autem vidi puerum media parte corporis paralyticum, cui et brachium, et manum, et tibiam simul, et pedem, quæ omnia invalida erant, virtus divina restituit ad Patris benedictionem. Duabus quoque, claudæ alteri quidem pede uno; alteri vero utroque, gressus redditus est, et has præsens vidi. *Alexander.* Ipsa die in via, nobis videntibus, puer claudus gressum, et mulier surda auditum recepit: sed prope Turegum *b* coram multis, qui occurrerant, claudus b
erectus est. *Gaufridus.* Turegi secunda feria mane in ecclesia cæca mulier illuminata est. Hanc ego vidi cæcam cum adduceretur, et cum manus ei imponeretur, præsens adfui, et protinus illuminatam vidimus universi. *Franco.* In eadem ecclesia, puella clauda gressum recepit, et mutus loquelam, præsentibus et videntibus nobis. *Philippus.* Similiter et puella cæca, visum. Multa F
quoque ibidem facta sunt, quæ nemo ex nobis videre potuit præ tumultu.

297 *Gerardus.* Ubi fluvium Lindemach *c* transivimus, cui superpositus est vicus ille, infra *et distincte cognita* c
dimidium milliare duo pueri manci manus, mutus unus loquelam, surdus unus auditum, senex cæcus visum, coram omnibus receperunt. Hæc nos omnia vidimus, et certissime ac diligentissime probavimus, acclamante ad singula multitudine, quæ Sanctum Domini deducebat in lætitia et exsultatione. *Philippus.* In ipso itinere clauda erecta est, quam in humeris deportatam obi signavit Pater, deponi jussit et ambulare; hæc erat, cui sic congratulabantur vicinæ mulieres, et omnes qui noverant eam: sed et surdus quidam, ipsa die juxta viculum, per quem transivimus, coram nobis recepit auditum. *Gerardus.* Feria tertia profecti mane a viculo, cui nomen Birbovermesdorf *, priusquam fluvium Rufam transivimus, duas mulieres claudas vidimus in itinere erectas, utriusque directionem Pater, dum eas agitaret, sine ulla hæsitatione cognovit. Substitit enim, et utramque deponi fecit, et libere ambulabant magnificantes Deum. *Alexander.* Ipso

* al. Bibomeidorf

A Ipso die juxta viculum puer intorto et rigido collo sanatus est coram nobis, et libere caput movebat. *Eberhardus.* Unum omisistis, quod ego vidi, et populus multus villæ, quæ dicitur Frichen *; omnes enim præcedebatis. Ibi clericus quidam de villa, quæ dicitur Seckingen, obnixius rogavit Sanctum Domini, dum ingrederetur villam, ut aliquod faceret signum, quia populus durissimus erat : et, ecce, mulierem claudam ab annis viginti offerebant, quam ubi signavit Pater, jussit deponi, et libere ambulavit.

* al. Fricken, et Frichem

sanantur.

298 *Alexander.* Mane quarta feria apud castrum Rinvelt *, ubi pernoctaverimus, priusquam intravit Vir sanctus ecclesiam, in atrio exteriori intortum collum pueri sanavit, et puellæ manum invalidam reddidit sospitati. *Gaufridus.* In ecclesia post Missæ celebrationem, puellam ei obtulimus, quæ ex utero matris suæ cæca, vix lucem solis videre poterat, nec aliud discernere. Cujus oculos sputo linivit Pater beatus, et continuo clare vidit, et omnia discernebat. Ibidem quoque surdus auditum, et cæcus quidam visum recepit. *Alexander.* Puer etiam alter, cujus nervi cervicis obdurati et retracti caput circumducere non sinebant, in ecclesia sanatus est B ipsa hora. In via quoque, contracta mulier et omnino impotens, quam in ventilabro deportaverant in occursum sancti Viri, ut signata est, exsiluit clamitans ; et facta est lætitia magna in populo. Sed et prope Basileam vir quidam, qui graviter audiebat, clarum recepit auditum.

* al. Rheinfeld

Quinta feria ante lucem egressi festinavimus Ronascle. In ipso autem itinere surdus quidam recepit auditum, et puer altero oculo cæcus, vidit utroque : nec latuit Patrem, sed cum paululum pertransisset eos, misit qui scrutarentur, et inventum est ita. *Eberhardus.* Cum misisset te, inquit ad Alexandrum, ut videres, an puer illuminatus esset, conversus ad me, qui propius incedebam, ait : Deus aperuit oculum pueri illius. Sexta feria in ecclesia Ronascle, ubi intravir, puer allatus est, altero oculo parum, altero nihil videns, et continuo clare vidit utroque : omnes vidimus eum. Nam continuo etiam alio signo conclamatum est, et dicebant, cæcum illuminatum esse : sed videre eum nequivimus præ tumultu. *Franco.* Puerum quemdam claudum, qui post sermonem habitum ad plebem, erectus C est in ipsa ecclesia, de quo etiam vociferati sunt, ego ambulantem vidi in medio populi acclamantis. *Episcopus.* Sabbato in ecclesia Berche post Missarum celebrationem, clericus altero oculo cæcus jam per quinquennium, visum recepit. Et ego cum vidi agentem gratias et exsultantem. *Otto.* Prius ibidem convaluerat puer intortum habens collum, cujus, sub manu Patris, nervi crepuerunt et relaxati sunt, et pueri pater, et puer ipse incredibiliter lætabantur. Omnes audistis cantantem populum : ego puerum vidi. *Gerardus.* Adolescentem, cujus arida erat manus cum brachio toto, et ibidem curatus est, omnes vidimus. Et puellam, quæ Dominica quarta Adventus *d* Argentinæ in ecclesia post Missarum celebrationem erecta est : de qua sic exsultabat pater, sic populus acclamabat. *Philippus.* Ipsa die priusquam navem ingrederemur, puer claudus erectus est, et coram populo libere ambulabat, et, qui aderant, vociferabantur cum gaudio, sicut omnes audistis. Secunda feria in navi proficiscebamur, et non poterant accedere qui infirmabantur, vespere tamen Bagenbach in hospitio mulier clauda gressum recepit. *Gerardus.* Ipsa hora, qua mulier supervenit, querebamur invicem, nihil nos ea die vidisse, et illa statim sine baculo ambulare cœpit gratulabunda et laudans.

d

S. PHILIPPO.

299 Tertia feria, vigilia fuit Dominicæ Nativitatis, et navi venimus Spiram : ibi enim diem festum celebravit rex Conradus, ibi coronatus est : ibi adfuit episcoporum principumque conventus. Illuc Pater sanctus advenit, inter principes quosdam pacem cupiens reformare ; quorum inimicitiis ab exercitu crucis Christi multi detinebantur : verumtamen non crebra solent in illis conventibus apparere miracula, nec dignatur Deus, ubi tantus est concursus multitudinis curiosæ, revelare gloriam suam : sed non fuit otiosus Patris adventus, ibi enim factum est, ut ipsius verbis utar, miraculum miraculorum. Siquidem rex signatus est præter spem omnium, qui convenerant : cucurrit velociter sermo vivus et efficax : vere ibi probatum est, quod cor regis in manu Dei est. Prius enim apud Frankenvoort regem secreto convenerat Vir beatus, admonens, ut ipse saluti propriæ provideret in tempore misericordiæ uberis. Cui cum respondisset, nullum sibi hujus militiæ inesse propositum : tacuit Vir mansuetissimus dicens, non esse parvitatis suæ importunius instare regiæ majestati. Sic E et Spiræ, cum in sermone publice jam secundo regem, sicut prius, peregrinationis admonuisset ex nomine, die tertia cum beati Joannis festivitas ageretur, secreto aggressus cum * solita mansuetudine, suggerens providendum omnino, ne sic præteriret eum pœnitentia levis, brevis, honorabilis, salutaris, quam ad salvandos peccatores divina pietas excogitaverat. A quo hoc tandem responsum obtinuit, quod deliberaret secum et consuleret suos, sequenti die super hoc responsurus.

IV. *Conradus rex, primo a sacra militia abhorrens:*

* *Hoc* enim

300 Exinde intra Missarum solemnia, beati Patris animum cœpit spiritus stimulare divinus, ut præter morem, nullo rogante, diceret, non oportere sine sermone præterire diem. Quid multa? locutus est, et in fine sermonis regem, non ut regem, sed ut hominem tota libertate convenit. Proponebat enim futurum judicium, hominem ante tribunal Christi adstantem, imperantem Christum et dicentem : O homo, quid debui tibi facere, et non feci? Ex hoc autem numerans regni culmen, divitias, consilia, virilem animum et corporis robur. His et hujusmodi verbis F commovit hominem, ut in medio sermone non sine lacrymis exclamaret : Agnosco prorsus divina munera gratiæ, nec deinceps, ipso præstante, ingratus inveniar : paratus sum servire ei, quandoquidem ex parte ejus submoneor. Dixit : et ecce populus rapiens verbum de ore loquentis exclamat in laudem Dei, et resonabat terra in voces eorum. Continuo signatus est rex *e*, et vexillum ab altari per manum Patris suscepit, quod ipse in exercitu Domini manu propria deportaret. Signatus cum eo nepos ejus Dux Fridericus junior, signati alii principes, quorum non est numerus. Ipsa autem die juxta capellam, ubi Pater sanctus Missam celebravit, puer claudus, me præsente, gressum recepit.

sed deinde a S. Bernardo compunctus cruce signatur cum aliis innumeris.

e

301 *Eberhardus.* Sabbato mane cum Innocentum festus ageretur dies, exeunti de bospitio Patri sancto occurrebam, adducens mecum militem, qui signari volebat, et, ecce, in media turba puerum cæcum intuens ; Quid vult, inquit, puer iste? cujus verba cum minus intellexissem, quod Romana lingua loqueretur ; Adduc, inquit, puerum ad me : factum est, ut imperavit,

Alia miracula

A Philippo.

imperavit, et confestim signatus puer visum recepit. Ego ipse in multis probavi quod clare videret. *Gerardus.* Post Missæ celebrationem in capellam, quæ dormitorio *f* Canonicorum adjacet, inductus Vir Dei virum signavit uno cæcum oculo, et visum statim recepit, cujus et cæcitas prima, et illuminatio secunda diligentissime probata est. Sic et surdum, dum ab ecclesia rediret, impresso crucis signaculo fecit audire, immittens digitos in aures ejus : et hoc vidimus et probavimus. *Episcopus.* Sic et cæcum illum, qui Dominica *g* ante altare illuminatus est, dum graduale cantaretur, quem ego ipse obtuleram. *Eberhardus.* Multa ibidem facta arbitror, quæ non vidimus; sæpe enim cantantem audivimus populum, et nemo ex nobis irrumpere potuit, ut videret, quid ageretur : unum tamen surdum, qui ibidem recepit auditum, ego vidi, et ego obtuli eum.

V. *Spiræ*

302 *Philippus.* Ipso die conventus factus est; ubi manifeste Spiritus adfuit : neque hinc cuiquam dubitare licebit. Convocavit enim rex omnes principes, et milites, qui signati erant, simulque residentibus universis exhortatus est eos B Pater sanctus non humanis sermonibus, sed divinis. Ubi vero egressi fuimus, et rex ipse cum principibus Sanctum Domini deducebat, ne comprimerent eum turbæ, puer claudus oblatus est ei coram rege. At ille signo crucis edito puerum erigit, et jubet coram omnibus ambulare. Quanta lætitia, quanta exsultatione puer deductus sit, quis loquatur? Conversus autem Pater sanctus ad regem, Propter vos, inquit, factum est hoc, ut noveritis quia Deus vere vobiscum est, et acceptum est ei, quod cœpistis. Ipsa hora, priusquam egrederemur hospitium, puella erecta est, et cæca mulier illuminata. *Eberhardus.* Mane secunda feria cum ad ecclesiam Vir sanctus proficisceretur, multitudo languentium impediebat nos, et omnes præcedere jussimus. Nec mora : claudus quidam ante altare erectus est : utrum esset signatus, ignoro. Ambulantem tamen vidi et ligni pedem in ecclesia pendentem. *Otto.* In capella regis, ipso præsente, puer claudus ex utero gressum recepit. *Eberhardus.* Eadem die alii duo, claudus alter, et alter curvus erecti, et, me præsente, ad majorem ecclesiam ab universo populo sunt deducti. Nam vociferationem et sonantes campanas omnes audistis. Vix C redieram domum ; et, ecce, iterum clamor, iterum compulsatio. Festinavi ad ecclesiam, et duos iterum claudos adduxerant, qui ipsa hora receperant gressum.

facta

303 *Gerardus.* Vespere dum rediret Pater a curia regis, multitudo languentium hospitii januas obsidebat, quos in ordinem fecimus residere, et singulos tetigit ac sanavit. Ibi puer claudus ex utero gressum recepit. Alter cæcus uno oculo illuminatus, et vir claudus ab annis decem erectus. Hos ego vidi statim sanatos sub manu benedicentis. Unus e fratribus nostris, unum adhuc surdum, qui auditum recepit, se vidisse testatur, et mulierem gratias referentem, quod a dolore capitis convaluisset. *Eberhardus* : Feria tertia puer cæcus illuminatus est, quem ego vidi. *Philippus.* Item vir quidam in præsentia regis et principum, unius oculi visum recepit. In ipso loco factum est, unde plurimum congratulabamur, eo quod præsens esset Dux quidam Græcus, missus a rege Constantinopolitano. Hic in capella regis loquebatur Patri nostro, cum mulier cæca oblata est : ubi vero signata est coram eo, statim illuminata est ; et homo ille compunctus est plurimum in hoc verbo. Sic et circa D vesperam adstante rege, et ipso Duce, et principibus multis, puer claudus offerebatur. Protinus autem fiducialiter loquens Vir fidelis, audientibus omnibus, ait : In nomine Jesu Christi tibi præcipio, surge et ambula. Sonuit vox virtutis, et secuta est virtus : surgensque puer, libere ambulabat, et prius quidem trementibus membris vel tibiis ibat, sed paulatim sub oculis omnium roborabatur.

Sanatus etiam est Anselmus ep. Havelbergensis, et beneficium plurimis aliis concessum. *h*

304 *Gerardus.* Anselmus *h* episcopus Havenbergensis in fronte et faucibus gravissime patiebatur, ut vix aliquid gustare posset, aut loqui. Hic ergo rogabat beatum Virum dicens, Quia deberes etiam me curare. Cui jucunde respondens, Si eamdem, inquit, haberes fidem, quam habent mulierculæ, posset tibi forte prodesse. At ille : Et si ego, ait, fidem non habeo, salvum me faciat fides tua. Tandem signavit eum Pater et tetigit : et continuo dolor, omnisque tumor abscessit. *Philippus.* Victa est curiositas nostra, quia crebra miracula quotidie coruscant. In octavis Nativitatis Mariæ *i*, dum ad ecclesiam proficisceremur, in claustro Canonicorum puer E claudus gressum recepit, et coram ipso Patre nostro ambulabat exsultans. *Gerardus.* Inter Missarum solemnia curvus puer erectus est : et hunc vidi, cum ad altare deduceret mater, incolumem, ut offerret pro adepta salute candelam. *Otto.* Post Missarum celebrationem mulier clauda gressum recepit, quam nos vidimus omnes ambulantem. *Gerardus.* Multa quidem et hac die et sequente collata beneficia languentibus vidit rex ipse, vidit curia, vidit universa civitas Spirensis, a cujus memoria deleri non poterunt in æternum. Nostra quidem schedula, ubi hæc annotaveramus, negligentia cujusdam fratris amissa est : parcat ei Deus. Tria tamen occurrunt memoriæ, nam cetera investigare non vacat. Feria quinta pueri duo, quorum uterque oculi unius lumen amiserat, in hospitio illuminati sunt, et paralyticus curatus est, quem deportaverant in grabato. *Philippus.* In capella regis dum perficeretur reconciliatio, pro qua nominatim venerat Pater beatus; signavit hominem, cujus caput sine intermissione tremebat, et sanatus est ipsa hora. Puer etiam claudus ibidem erectus est. F *Gerardus.* Vespere in hospitiis duo cæci illuminati sunt coram nobis. Mane sexta feria coram nobis cæcus visum recepit.

Miraculorum detractor punitur, et sanatur *k*

305 Sed eundum est nobis, et qui hæc deportaturus est *k*, nuntius jam festinat. Quærimus proinde, quid Dominus episcopus reservavit. *Episcopus.* Optime factum est, ut me commoneres : nam mihi, fateor, prorsus memoria exciderant. Sagittarius quidam serviens Ducis Conradi, cum nobis Dux occurrisset, detrahebat verbo crucis, et sanctum Dominum * blasphemabat, dicens, Quia non plus ille signa facit, quam ego. Ubi ergo ad imponendam manum infirmis Pater substitit, accessit homo, et vidit cui derogaverat : statim cecidit exanimis, et diu jacuit sine sensu. *Alexander.* Ego illi proximus eram, quando cecidit, et equus quidem immobilis stabat. Iniquus autem ille impulsus, subito virtute divina cecidit retro. Obstupuimus omnes, et advocavimus Patrem, nec prius ille miser surrexit, quam descendens et orans erigeret eum. Sic in se ipso cognita virtute, cui prius detrahebat incredulus, sequenti die signatus est ad præceptum Patris nostri, in exercitum Domini profecturus.

* *Hoc est Dominum*

A fecturus. *Episcopus.* Per omnia benedicta miseratio Domini, qui novissimæ huic generationi unum saltem ex antiquis Sanctis reservavit, ut tamquam lucerna ardentissima temporis hujus tenebras vita, doctrina, miraculis consecraret *. Felices vos, qui sub pennis ejus speratis, et satiamini ab uberibus consolationis ejus: felix congregatio, quæ tanto Patre lætatur; cujus nos miseri seculares tenui saltem notitia gloriamur.

* *cod. Tornacen.* illustraret

ANNOTATA.

a Dominica, *tertia nempe Adventus, die* XV *dicti mensis.*

b *Zuric, al.* Tigurum. Prius nomen mediæ ætatis scriptoribus usitatum fuisse, testatur Bertius in Germania sua; *ita in notula marginali apud Mabill. hic.*

c Lindemacus, aliis Limagus, amnis *est*, qui Tigurum secat: cujus utraque pars tribus pontibus jungitur. *Ex Horstio et Mabillonio.*

d *Decembris* XXII. *In notis Tornacensibus observantur sequentia:* Dominica IV Adventus,
B et in omnibus feriis illius hebdomadæ, usque ad sabbatum, id est a XXI * die Decembris usque ad XXVIII Decembris, quo celebratur festum, [SS. Innocentium,] nihil est in Ms. codice: unde [collige,] illa, quæ illis diebus facta fuere miracula, esse omissa, ut et adventus S. Bernardi Spiram: ubi omnibus illis diebus moratus est, ut assisteret dietæ imperiali.

* *leg.* XXII

e *Consuli de hac re potest Otto Frisingensis De gestis Friderici I imperatoris lib.* I, *cap.* XXXIX: *qui, tametsi* Bernardo *alias nequaquam soleat favere, cum tamen tunc* plurima in publico, vel occulto fecisse miracula *testatur. Adisis etiam caput* XL *et* XLI, *ubi invenies Sancti epistolam, in conventu Ratisponensi lectam, innumerabilibus hominibus persuasisse, ut cruce-signatis annumerarentur. Vide denique Commentarium nostrum prævium §* XL.

f *Hinc colligo, canonicos istos vixisse in communi. Fuit hoc olim usitatum, et a sacris canonibus præscriptum: nam in concilio Moguntino, quod anno Christi* 813 *celebratum est, tomo VII Conciliorum apud Labbeum col.* 1244, *canone* 9 *hæc sunt:* In omnibus igitur, quan-
C tum humana permittit fragilitas, decrevimus, ut canonici clerici canonice vivant.., et ut simul manducent, et dormiant, ubi his facultas id faciendi suppetit, vel qui de rebus ecclesiasticis stipendia accipiunt, et in suo claustro maneant. *In concilio item Turonensi, quod eodem anno est habitum, apud eumdem conciliographum col.* 1264, *canone* 23 *hæc leguntur:* Canonici et clerici civitatum, qui in episcopiis conversantur, consideravimus, ut in claustris habitantes simul omnes in uno dormitorio dormiant, simulque in uno reficiantur refectorio, quo facilius possint ad horas canonicas celebrandas occurrere *etc. His adde synodum Romanam eodem sæculo celebratam, quæ apud eumdem auctorem tomo VIII, col.* 107, *canone* 7, Necessaria, *inquit,* res existit, ut juxta ecclesiam claustra constituantur, in quibus clerici disciplinis ecclesiasticis vacent. Itaque omnibus unum sit refectorium, ac dormitorium. *Anno* 1698 *Leodii prodiit* Compendium instituti clericatus secularis in communi viventis *etc., ex Italico Jacobi Antonii Velauri Gallice redditum.*

g Dominica *post natalem Christi, quæ erat dies* XXIX *Decembris, et in qua habitus est conventus imperialis, ut proxime hic indicatur.*

A. PHILIPPO

h Hic est Anselmus episcopus Havenbergensis, seu Havelbergensis, *sicut notat hic Mabillonius,* cujus Dialogi tres adversus Græcos editi sunt in Spicilegii *(Acheriani)* tomo 13, *a pag.* 88 *prioris editionis; ubi incipit Prologus ad Eugenium PP. III: qui de eo meminit apud Ottonem in Friderico lib.* I, *cap.* LXI, *col* 694 *novissimæ editionis Mediolanensis.*

i *Id est,* partus Mariæ, *seu Nativitatis Domini, sicut patet ex sensu; die videlicet prima Januarii, anni* 1147, *quæ fuit feria quarta.*

k *Miracula videlicet, ad Henricum novitium in Claravalle, ex observationibus, quas supra dedimus ante hanc partem primam miraculorum, num.* 283.

PARS SECUNDA

Miraculorum S. Bernardi.

E

CAPUT III. *Epistola cœnobitarum Claravallensium ac Sancti comitum, ad Clericos Coloniensis ecclesiæ, qua eos, ad reformandam vitam dissolutam hortantur. Miracula in itinere Coloniensi.*

Dominis et amicis suis Clericis ecclesiæ Coloniensis salutem dicunt fratres et amici eorum, Everardus, Gerardus, et Gaufridus monachi qualescumque; Philippus Leodicensis; Volmarus * Constantiensis, et ceteri tirones spiritualis militiæ, quos Vir sanctus eripuit de medio Babylonis.

* *al* Wolvemarus

F

VI. *Actis Deo gratiis, qui tot charismatibus cumulavit S. Bernardum.*

Ante omnia decet nos ex ipsis medullis cordium tibi gratias agere, Domine Deus noster. Multiplicasti enim super nos misericordiam tuam, et magnificasti facere nobiscum, immemor omnium iniquitatum nostrarum, quibus digne puniendis nec ipsa quidem gehenna sufficeret. Et unde hoc nobis peccatoribus utique pessimis omnium, quos, tua ordinante patientia, tellus in vita cogitur sustinere? Unde hoc nobis ut sub tantæ sanctitatis patrocinio respiremus? O vere inæstimabilis cumulus miserationis! o incomprehensibilis divinæ pietatis abyssus! Accumulavit gratiæ suæ munera super Virum, quem elegit, ut ad eum colligat undique desperatissimos peccatores, in quo securius habeant sibi repositam sanctitatem. Vos autem, carissimi, usquequo gravi corde? Nonne si in Tyro et Sydone factæ essent virtutes, quæ in vobis factæ sunt in diebus, egissent pœnitentiam in cinere et cilicio? Ad signum unum aliquando conversa legimus de populo, utique duræ cervicis, hominum tria millia, cum in porta templi mendicantem claudum de ore Petri prolata vox virtutis ambulare fecisset. Quantos in brevi civitas Coloniensis

EX EDITIS.

Coloniensis vidit erectos? Et multi quidem de populo, ad quod vocabantur, conversi sunt, et oblatam sibi a summo Pontifice indulgentiam, et indictam pœnitentiam devotissime susceperunt.

Corripiuntur mores cleri Coloniensis, ac divitiæ.

307 Sed certe nisi abundaverit justitia vestra plusquam eorum, non intrabitis in regnum cælorum. Laïci de mundo sunt, licite cogitant, quæ mundi sunt. Apostolis dictum est: Vos de mundo non estis, sed ego vos elegi de mundo: quorum vos hodie occupatis loca, quorum stipendiis vivitis, quorum potestatem tenetis, quorum auctoritate polletis, quorum vobis vindicatis honorem, cum quibus, ut pace vestra dixerimus, communia vobis sunt omnia, præter conversionem et conversationem, præter opera et voluntatem, præter vitam denique et opinionem. Si in terra pasci gregem viderit, quis miratur? Pastorem autem similiter incurvari deorsum, similiter inhiare terrenis, et quæ inferius sunt quærere, numquid non ridiculum est, et abusio magna? At nunc erubesce Sydon, ait mare. Publicani et peccatores præcedunt vos in regnum Dei. Desperata est plaga cleri hujus, a planta pedis usque ad verticem non est in eo B sanitas. Ditata est ecclesia terrenis possessionibus, sed virtutibus spoliata. Neque enim longa eis esse potuit cohabitatio, ex quo pauper factus propter nos Rex gloriæ, ita paupertatem elegit, ut diceret, Nisi quis renuntiaverit omnibus, quæ possidet, non potest meus esse discipulus. Heu! heu! videmus venenum additum Ecclesiæ, sicut dictum est Ludovico, quem nominatis Pium, qui præcipue ditavit ecclesias. Legimus enim in historia ejus, quod audierit vocem dicentem sibi: a Venenum Ecclesiæ addidisti *a*.

quæ sunt venenum Ecclesiæ.

308 An forte vobis videtur absonum, venenum interpretari divitias? Christus etiam in Euangelio spinas vocat: et Apostolus eas laqueum definit esse diaboli. Quicumque, inquit, divites volunt fieri in hoc sæculo, incidunt in tentationem et laqueum diaboli. Evadant ergo, qui volunt fieri pauperes et secure decantent, quia Laqueus contritus est, et nos liberati sumus. Agnoscite vocem jucundam, qui laqueum hunc transilistis (fratres vestros loquimur, qui adhuc inter vos solo tantum corpore detinentur.) Neque enim otiosus fuit, videlicet ad clerum, sermo Domini, ut magis inexcusabiles sint, qui adhuc C in perditione persistunt: immo facilius trahat ceteros funiculus triplex, qui difficile rumpitur: cum verbo et signis, etiam proximorum accedat exemplum. Protrahunt epistolam, ut videtis, ubertas materiæ et desiderium fervens, quo vos omnes habere cupimus socios in visceribus Jesu Christi. Verumtamen supersedendum est nobis, præsertim quod copiosius hæc et efficacius ab ipso Patre nostro annuntiata sunt vobis, Domino cooperante, et sermonem confirmante sequentibus signis.

Miracula sequentia scribuntur in gratiam ecclesiæ Coloniensis: eorum fides. b

309 Multi ex vobis curiose legerunt exemplar libelli, quod ad illustrem Henricum, regium *b* spiritu magis quam sanguine, misimus de signis quæ vidimus a prima Dominica Adventus usque ad discessum nostrum a curia, quæ nuper Spiræ habita est. Multi adhuc petunt, ut, quæ facta sunt apud vos, non negligamus adjungere: quod hæc vobis dulcius sapiant, quæ præsentes ipsi vidistis. Quod triplex nobis consideratio persuasit, ut et novi fratres, dum sæcularibus adhuc terminandis negotiis detinentur, in lectione hac recalescant; et ceteri cogitent, quale sit, quod admittunt, qui tanto Patri, quem profecto ubi Deus sustulerit, multi lacrymabiliter plangent, D quod cum dissimulaverint, dum vocaret, animas suas committere, aut illecti voluptatibus noluit; aut trepidant cordis pusillanimitate retracti. Sed et habeat, ut dignum est, nobilis ecclesia Coloniensis memoriale sempiternum earum rerum, quarum præsentia meruit exaltari. Non quidem ut nostrum hoc scriptum reservandum sit: sed ut luculentius hæc et dignius scribant, qui scientiam habent, et possunt diligentiam adhibere. Nec dubitamus multo plura et apud vos, et in itinere miracula claruisse, quam tunc potuerimus nosse, aut possimus nunc recordari. Sed certissima tantum et probatissima scripsimus: ea quoque addere proposuimus, quæ singulis adhuc diebus per fidelem Servum et devotum Famulum virtus Omnipotentis mirabiliter operatur. Sed et pauca ex his, quæ vidimus a Spira usque ad Coloniam, huic annotationi præmittenda credidimus, ut priori narrationi ista cohæreant. Nonnulla quoque ex his, quæ præsentes viderunt venerabiles abbates Theodoricus Campensis *c*, et c Herwinus *d* Steinveldensis, sicut ab eis accepimus, d sub eorum nominibus sunt descripta. E

VII. Referuntur illa, quæ Spiræ decedens

310 Jam quia reverendus episcopus Constantiensis abest, locum ejus, clericus ipsius, noster jam frater Vuolkemarus suppleat in hac relatione, et primus ipse loquatur *e*. *Vuolkemarus*. Utinam inter nomina electorum nomen meum jubeat e Deus adscribi! Utinam in libro vitæ vel ultimum inveniatur ipsius oratione et meritis, in cujus laude præsenti, primum id fieri vestræ placuit sanctitati! Sexta igitur feria, sicut prioris libri finis declarat, soluta est curia Spiræ: et nos Vuormaciam festinavimus; ubi Pater sanctus, licet obnixius rogaretur, moram facere noluit, dicens, Quia oportet me et aliis civitatibus euangelizare. Transierat enim per Vuormaciam ante duos menses, et sermone habito innumerabilem ibi signaverat populum signaculo militiæ Christianæ. Prius tamen quam egrederemur die Sabbati, infirmos tetigit, qui convenerunt; ubi inter manus meas surdi duo, quos offerebam, adstante populo et acclamante, auditum sibi redditum fatebantur cum multa exsultatione. *Philippus*. In itinere *f* puer claudus erectus est, quem f omnes vere vidistis. *Gaufridus*. Secunda feria, die festo Epiphaniæ, apud castrum Gruzenach * regrediens ab ecclesia Pater beatus, puerum tetigit et erexit, quem sex annis penitus claudum fuisse parentes sui, et alii plures de populo circumstante, qui eum noverant, testabantur. Hunc nos ipsi statim vidimus ambulantem, dum ad ecclesiam duceretur, in laudem Dei acclamantibus universis. *Vuolkemarus*. Tertia feria Pichenbach * (sic enim nominant viculum, ubi pernoctavimus) die Apparitionis mane tria apparuerunt miracula, quæ præsens vidi oculis meis. Siquidem in ingressu ecclesiæ surdus oblatus est, a quo statim Vir Domini sacratis digitis suis surditatem repulit, et immisit auditum. In ingressu *g* quoque gressum puella altero pede clauda g recepit. Necdum exierat villam Pater beatus: et ecce offerunt ei paralyticum in grabato, qui, audita fama virtutum ejus, a vico magno, qui supra Rhenum situs est, et nominatur Bobardus *, plaustro sese fecerat deportari: et hunc quoque signavit, tetigit et erexit, et ad propria misit incolumem.

* Cruzenach.

* Pickenbach.

* Bobbart.

Coloniam versus patrand.

311 *Gaufridus*. In parochia Treverensi situs est famosissimus vicus, ubi Rhenus et Mosella confluunt, unde et Confluentia nominatur. Ibi multa

EX EDITIS.

A multa coram omni populo ostensa sunt signa, quæ nostram notitiam aut memoriam effugerunt. Claudum tamen puerum, qui in ecclesia sancti Florini post Missarum celebrationem erectus est, memini me vidisse. Sed et cæcum ibidem illuminatum asserit Fredericus noster, qui ab eodem vico secutus est Sanctum Domini una cum Adulpho optimo adolescente. Hic ignorantibus propinquis et amicis nobiscum transiit Mosellam, indutus tantum superpelliceo, sicut venerat ab ecclesia sancti Castoris, in qua canonicus erat. Reliquit alter Joseph pallium cum adultera, fugitque Ægyptios, et effugit. In eodem itinere cum paululum processissemus, claudus quidam, notissimus in terra illa, equo advehebatur. Hujus ita nervus femoris aruerat, ut replicato genu, quantum mensura est palmi unius, tibia illa brevior altera videretur. Signavit autem eum Vir sanctus, et nihil hæsitans de virtutis effectu deponi jussit et ambulare: sed non fuit, qui obediret, forte quia minus speraverunt id, qui adstabant, aut quia minus intellexerunt verbum. Siluit ergo Pater, sed non siluit vox virtutis: subito siquidem exclamavit homo laxari sentiens B nervum, et extendi genu super equum, quo vehebatur. Statim vero depositus libere ambulabat, magnificans Deum, et tota illa die suum secutus est curatorem. Alter quoque, cujus similiter femoris nervus aruerat, ut vix summis digitis pedis unius terram tangeret, sanatus est in via eadem, ita ut libere talum deponeret et sine baculo graderetur *h. Volkem.* Feria quinta apud viculum Riegemach *, mane priusquam egrederemur, me præsente puer quidam gressum recepit, qui sex annis claudus exstiterat, sicut ab ipsis parentibus ejus accepi. Ibidem etiam mulier surda audivit, et vir cæcus illuminatus est, cui unus tantum oculus erat, et hic quoque ad nihilum valens.

h

* *f.* Remagem.

Coloniam ubi venit, Missam celebrat, ac clericos objurgat.

312 *Gaufridus.* Memor sit in æternum diei hujus civitas Coloniensis, qua suscipere meruit Hominem sanctum, quem semper optaverat. Quia tamen insperatus advenit, minor eo die fuit frequentia populorum. Sic nimirum gloriæ calcator humanæ solemnes semper exceptiones, quoad in se est, fugere consuevit, et elegit magis occulte ingredi civitates. Raro tamen id potest, quia sequitur major gloria repellentem. Mane sexta C feria, priusquam ingrederemur ecclesiam, in hospitio nostro mulier cæca oculo uno ab annis decem, ad tactum beatæ manus coram nobis visum recepit. Hæc in ecclesia statim præsentata est clero, et diu jacuit ante altare gratias agens Deo. Interea puer quoque cæcus in ipso hospitio est illuminatus. Ex quo ingressus ecclesiam Pater sanctus ad altare beatæ Mariæ, quod in orientali parte locatum est, Missam celebravit: ubi vero complevit, coram omni populo puella cæca illuminata est, et matrona dives et nota in civitate, cujus crura arida ab annis tribus extendi penitus non valebant, resolutis nervis ad signum vitæ sine dilatione stetit erecta. In pulpito quoque dum sermonem habiturus ad populum ascendisset, cæcus senex visum recepit. Multa quidem et alia signa facta sunt in ipsa die, et sæpius acclamabant. Sed nemo nostrum inquirendi exstitit curiosus. Sabbato quoque multa in hospitio vidimus et cognovimus ea, sed quia annotare neglexímus; superveniente multitudine ceterorum, nobis jam penitus exciderunt: verba tamen quæ ad clerum habuit (neque enim exire voluit ad populum ea die) et quomodo formam hanc clericorum, immo vitam prorsus informem omnibus divinarum testimoniis Scripturarum probaverit esse contrariam, non omnibus eis arbitror excidisse: Vos, inquit, Propheta notabat, cum diceret: In laboribus hominum non sunt, et cum hominibus non flagellabuntur, ideo tenuit eos superbia. Et Isaïas eodem spiritu, immo Deus per Isaïam: Misereamur, inquit, impio, et non discet facere justitiam, in terra Sanctorum iniqua gessit, et non videbit gloriam Domini. Et expressius ac nominatim in alio Propheta: Principes populi mei, inquit, ejicientur de domibus deliciarum propter pessimas voluntates suas, et cleri eorum non proderunt eis. Sed hæc alias. Jam ad narrationis ordinem revertamur.

ANNOTATA.

a Alii id Constantino M. tribuunt, post factam donationem Ecclesiæ. Vide Bessæum fer. 4 Domin. 1 Quadr., *sicut observat Horstius.*

b *Fuit hic frater Ludovici VII Francorum regis. Vide quæ supra diximus num.* 283.

c Theodoricus electus est abbas Campensis E anno MCXXXVI, *ex Mabillonio post Horstium.*

d Herwinus ipse est præpositus, post abbas Steinveldensis, *qui redit infra in principio capitis* IV. *De eo agit Commentarius prævius in Appendice ad* S. Bernardi *elogia, quæ habetur in fine paragraphi* LV, *ubi vocatur* Evervinus Steinfeldensis.

e *Inter excerpta, quæ habemus e cod. Ms. Tornacensi, hoc loco ponuntur ista:* Incipit liber II de signis, quæ a Spira usque ad Leodium claruerunt. *Et tunc pergit* Wolkemarus: Utinam inter nomina *etc.*

f *Hic legendum videtur* die Dominica, *quam signatam lego in proxime dictis excerptis, post sabbatum, et ponendum ante* τὸ in itinere, *ne alioqui Dominica dies omittatur hic præter morem, quæ incidit in diem* V *Januarii.*

g *In diversis lectionibus, quas ante me habeo manu Henschenii scriptas, lego* egressu: *alias ex eisdem deinceps textui apponendas, ejusdem Henschenii nomine vocabimus.*

h *In notis Tornacensibus ista ponuntur:* Feria quarta, *et additur* VIII Januarii Confluentiæ: *unde colligo, Sanctum ista feria, quam* F *tamen non lego apud Horstium, vel Mabillonium, Confluentiæ fuisse.*

CAPUT IV. *Prodigia varia memorantur, quæ sanctus Thaumaturgus Coloniæ, et inde digressus, Juliaci, Aquisgrani, Trajecti ad Mosam operatus est.*

VIII. *Urbem hanc...*

Dominica *a*, priusquam Missa celebraretur, cæcus quidam per signaculum lucis et vitæ illuminatus et adductus est ad altare: ea siquidem die ad promissum sermonem convenerat populus inæstimabilis quantum nemo clericorum sese aliquando in ecclesia illa vidisse dicebat. Celebravit autem Missam Pater sanctus ad altare beati Petri, quod in occidentali parte situm, obtinet in

(in primis.) in ecclesia principatum. Ibi post Missæ celebrationem, innumera coram omnibus miracula contigerunt. Honorata mulier et notissima in civitate, quæ per quinquennium uno oculo cæca, multa sese in medicos fatebatur inutiliter expendisse, sub manu signantis visum recepit. Altera quoque similiter illuminata est. *Abbas Campensis.* De multis, quæ ibidem vidi, duo tantum occurrunt memoriæ. Dico autem de puella surda et muta, quæ confestim audivit et locuta est: et de juvene claudo, quem ad Servi sui orationem divina virtus erexit. *Hervinus abbas Steinveldensis.* In platea, ubi sermonem habuit Vir beatus, eo quod ecclesia populum capere non sustineret, nobis adstantibus cæcus quidam visum; et mancus aridæ manus simul et brachii adeptus est sanitatem. *Abbas Campensis.* Ubi finito sermone domum regressi sumus, ex quo januam iotravit exteriorem priusquam hospitii limen attingeret, me præsente, curvum erexit puerum: mulieri insanæ reddidit mentem: claudam ambulare fecit, et cæcam uno oculo matronam Pater beatus illuminavit. *Gerardus.* Hæc fuit, de qua sic mirabatur unus e fratribus nostris, quod et diviti beneficium B tam facile præstaretur; et vere digoa fuit omni admiratione celeritas. Prius enim quam signata videretur, illuminatam se esse clamavit.

314 *Eberhardus.* Ex quo pransi sumus, numquam nobis illa die miracula defueruut. Et hæc quidem certius novimus, et diligenter probavimus ea. Stabat enim Vir sanctus in fenestra, et per scalam offerebantur infirmi: siquidem ostium domus aperire nullus audebat, tantus erat impetus et tumultus: ibi quoque filia divitis cujusdam viri notissimi in civitate auditum recepit, quem ex multis (multos) annis prorsus amiserat: hanc in claustro quodam parentes ante locaverant: sed remiserant eam sanctimoniales, eo quod penitus amisisset auditum. Diu quoque sic manserat nihil audiens, donec ad tactum sacratæ manus Deus aperuit aures ejus. Post paululum quoque contracta mulier erecta est, et ambulabat. *Gerardus.* Puerum curvum qui erectus est ipsa die, et cæcos multos, qui illuminati sunt, omnes vidistis. *Vuolkemarus.* Ego ex iis, quos vidi et quorum memini, numeravi quinque, quosdam uno oculo cæcos, quosdam utroque. *Abbas Campensis.* Circa vesperam illuminata est mulier, quæ post C manus impositionem duabus aut tribus horis residebat cæca. Tandem abire volens, nec habens a quo deduceretur, palpabat miserabiliter ad parietem cum fletu et ejulatu. Omnes miserabamur eam, sed statim congratulati sumus: acclamavit enim subito, quia videret, et festinantes ad eam multis hoc probavimus argumentis.

315 *Gerardus.* Dum hæc intus agerentur, (prodigiis) ego foris adstabam, nec ullatenus poteram introire: ab hora nona, usque ad vesperam sic permansi cum quibusdam fratribus nostris, nec accedere quidem valens ad ostium, vel ad scalam: tanta erat undique multitudo. Vix tandem nocte secedentibus turbis ingressus vidi confestim hominem surdum qui recepit auditum. Ubi cœnavimus, quia languentium convenerat multitudo, rogavimus Patrem, ut ad signandos * eos egrederetur. Protinus autem puellis duabus surdis et mutis ad tactum sacratæ manus coram nobis Deus auditum reddidit et loquelam. *Eberhardus.* Ibidem puer quidam et matrona de civitate ipsa ambo claudi, ambo erecti sunt. *Philippus.* Secunda feria summo mane, vir surdus auditum, et cæca puella visum recepit. Post paululum quoque mulier cæca illuminata est, et tantus ibi D tumultus factus est et concursus, ut vix potuerit in hospitium retrahi Vir beatus: et nescio, an fuerit ibi majus miraculum, quam quod evaserit incolumis. *Gerardus.* Circa horam tertiam exiturum Virum Dei exoptabat languentium multitudo, eo importunius instantes, quo modicum jam tempus viderentur habere. Egressus igitur in plateam signavit ex ordine residentes, et sub oculis omnium ipsa hora quatuordecim sunt sanati, claudi septem, surdi quinque, puer mancus, et mulier cæca, optatum quique beneficium perceperunt. Ad singula populus acclamabat, et in laudes Dei voces tonant per nubila: Christ uns genade, Kyrie-eleison. Die Heiligen alle helffen uus *.

* Hensch. sanandos.

(i. e. Christe miserere nobis Kyrie-eleison Sancti omnes adjuvent nos.)

316 Porro archiepiscopus civitatis in ipso (illustrat:) residebat hospitio, et coram eo quoque Pater sanctus ubi egressus est, puerum cæcum illuminavit. *Abbas Campensis.* Ex hoc jam turba erat intolerabilis, ut nemini prorsus egredi domum ingredive liceret. Consilium ergo fuit, ut in domum archiepiscopi deduceretur, liberius exinde profecturus. Ibi vero nobilis puer, filius sororis advocati Coloniensis, ex longo jam surdus et E mutus, coram omnibus nobis per manus impositionem recepit auditum pariter et loquelam. Ibidem quoque cæcus quidam visum, et alter, cujus erat crus aridum et inutile, adeptus est sanitatem. Sed et puella quædam, cujus adhæserat lingua faucibus, et vix poterat loqui, curata est ipsa hora soluto vinculo oris: horum omnium testes sumus: testis est civitas Coloniensis. Neque in angulo facta sunt, sed in publico, ut ab omnibus Deus glorificetur, qui in Sanctis suis gloriosus est. Si quis forte aut incredulus aut curiosus exstiterit, multa ex his facile ei probare licebit, præsertim quæ in personis facta sunt non infimis, nec ignotis.

317 Vix tandem egressi Coloniam, venimus IX. Brunvilare *b*, quod est monasterium duobus a (quibus adde, quæ in territorio Coloniensi *b*) civitate millibus distans. In via quoque, præsente populo Coloniensi, qui devotione debita Sanctum prosequebatur, surdi duo oblati sunt, quorum Deus aperuit aures, cum injecisset Pater beatus digitos, et ore sacrato inspirasset auditum. *Eberhardus.* Tertia feria, mane in ecclesia beati Nicolai, in ipsius siquidem honore dedicatum est monasterium Brunvuiler, quod Nigrum-Villare F interpretatur, coram altari puer cæcus illuminatus est, quem offerebat dominus abbas Campensis. Vix adhuc exsultantis populi siluerat vociferatio, et, ecce, surdus et mutus auditu donatus est, et loquela. *Vuolkem.* Alter etiam surdus adstantibus nobis recepit auditum. *Abbas Campensis.* Primum, quod in via ipso die vidimus miraculum, aridi cujusdam brachii et manus restitutio fuit. *Gerardus.* Crebra vidimus in ipso die miracula: plena siquidem erat populis, et campus omnis nobis civitas erat. Secundum, nisi fallor, miraculum fuit cæcus uno oculo, qui confestim illuminatus est: in ipso autem loco contigit, unde magis constupuimus universi: obtulit enim mulier filiam jam adultam, quam ex utero surdam et mutam esse dicebat, et id ipsum multi ex circumstantibus, qui eam noverant, testabantur. Hæc autem per manus impositionem curata est ipsa hora, et audivit, et locuta est libere coram nobis. Nec longius adhuc processeramus, quando vir surdus recepit auditum. *Gaufridus.* Usque ad hæc miracula ego turbas præcedebam: audieos autem tam crebros populi cantus.

A cantus, substiti, et quæ deinceps facta sunt in itinere diligentissime probavi. Surda et cæca mulier audivit et vidit : surdi tres audierunt, clauda una ambulavit : illuminati sunt quinque cæci : alii quidem uno oculo : alii vero utroque : et unius quidem pueri, qui omnino cæcus erat, illuminationem certi sumus Patrem sanctum in spiritu cognovisse. Substitit enim, et ad eum conversus, inquiri fecit utrum videret.

Juliaci, Aquisgrani.

318 *Abbas Campensis.* Sic et de cæco alio fecerat prius, et meipsum, cum pertransissem, remiserat ad inquirendum : cumque redirem et illuminatum eum nuntiassem : Et ego senseram, inquit. Vespera venimus Juliacum, quod a Julio Cæsare castrum ædificatum, et ejus nomine est insignitum. Ingressus autem ecclesiam Pater beatus, et intuitus mulierem claudam jacentem coram altari, novo quodam fervore spiritus, ita ut omnes miraremur, apprehendit manum ejus et elevavit eam quanta fide, tanta etiam facilitate. Sic et in atrio ecclesiæ, cum ingrederetur, coram nobis et omni populo cæcum illuminavit. *Gerard.* Mane c in ecclesia post Missæ celebrationem cæcus puer visum recepit, et vir surdus B auditum. Honorata quædam mulier, neptis Comitis Juliaci, ab annis quinque altero oculo nihil, altero tam parum videns, ut vix posset sine duce tenere viam, ubi signata est, clare vidit utroque. Advocatus etiam castri illius viginti annis vixerat cæcus, et illuminatus est ipsa die. Multa quidem et alia facta sunt, sæpiusque clamabat populus suum illud, Christ uns genade, et in castro et in itinere, sed nobis e plurimis pauca sufficiant. *Eberhardus.* In via, quorum ego memini, surdus puer auditum recepit, mulier cæca visum, altera quoque clauda gressum coram omnibus nobis. Est autem Aquisgranum sedes, celeberrimus et amœnissimus locus, voluptati corporum accommodatior, quam animarum saluti. Siquidem prosperitas stultorum occidit illos, et væ domui indisciplinatæ. Non ad destructionem loquor, sed utinam legat qui corrigat : utinam et aliquis ipsorum recogitet et convertatur et vivat ! Illic ergo in capella regia ad altare beatæ Mariæ, feria quinta, puella cæca visum recepit : ego ipse Patri adstabam, sed tantus illico tumultus, ut cedere oporteret. *Philippus.* Claudus quidam senex ibidem erectus est, C cujus baculos in ipsa statim ecclesia ad testimonium suspenderunt : hunc ego ipse diu repuleram, ad quid vellet accedere, aut quid expeteret ignorans. *Eberhardus.* Mulieres duæ, quarum manus omnino aruerant, ibidem sanatæ sunt ipsa hora.

Trajecti ad Mosam.

319 *Abbas Campensis.* Alterius quidem manum Pater sanctus sua extendit manu, sed altera sanata est velut in fimbria vestimenti. Stabat enim post tergum ejus, et conquerebatur, quod ad manum accedere non valeret. Cui ego, Applica, inquam, vestimento ejus manum, si forte palpare possis. Fecit, ut ei consului, subitoque cœpit tenere cucullam, et dum traheret eam, digiti extendebantur, et sanata est statim. *Gerardus.* Nusquam in itinere illo sic compressus * est Pater, ut in capella illa, quia locus angustus erat, et turba impellebat turbam, sicut unda solet undam præcipitare. Propter hoc multa ex his, quæ facta sunt, ignoramus. Gerardus noster, tunc canonicus ipsius ecclesiæ, qui eadem die præbendam seculumque pariter reliquit, illuminatos ibidem asserit cæcos quinque. *Vuolkem.* Trajectum vocatur locus, ubi quondam sedes Leodiensis erat, a beatissimo confessore Servatio a Tungrensi civitate translata. Illic feria quarta * pernoctavimus in ecclesia beatæ Mariæ. Mane vero feria quinta * post Missæ celebrationem, in eminentem locum Patrem deduximus, ut sine oppressione sanaret infirmos. Ego illi proximus eram, et, quæ fiebant, novi plenius, et diligentius universa probavi. Ibi cæci illuminati sunt quinque, vir surdus audivit, mutus locutus est. Item surdus alter auditum et * manci manuum incolumitatem receperunt. *Gerardus* *. Ipso die in hospitio surdus et mutus puer oblatus est : cumque signaret eum Pater sanctus; honestus quidam juvenis Conradus, Coloniensis canonicus, abrenuntians seculo sese reddebat in manus ejus. Elevavit se, ut susciperet eum, et continuo puer locutus est et audivit. Populus autem præstolabatur foris ; et, ecce, puer audiens et loquens parentibus redditur, et sequitur exsultatio copiosa. Notus enim erat in civitate puer : et hoc famosissimum fuit in populo. Nec mora, etiam clauda mulier gressum recepit, tres quoque cæci illuminati sunt, et singuli quique deducti in populum cum lætitia et exsultatione.

** al. comprehensus.*

EX EDITIS

** Hensch. quinta*

** Hensch. sexta*

** Hensch. add. duo*

** Hensch. Gauf*

E *ac Leodii accesserunt.*

320 *Philippus.* Cum egrederetur Vir sanctus Trajectum, causa exstitit, ut ad ecclesiam beati Servatii declinaret pro negotio fratris Norberti, qui Canonicus erat ejusdem ecclesiæ : sed is continuo et præbendæ abrenuntiavit et sæculo. In ipso autem itinere puer claudus erectus est coram nobis. In ecclesia quoque beati Servatii offerentes claudum hominem Patri nostro, rogabant, ut ei manum imponeret. At ille : Nescio, inquit, si displicebit beato Servatio, si id in domo ejus præsumimus. Acclamantibus omnibus et dicentibus, Domine non displicebit : In nomine, inquit, Domini nostri Jesu Christi et beati Servatii, surge et sta super pedes tuos. Surrexit igitur sine mora et cunctatione, et facta est lætitia magna in populo. Heri facta sunt hæc apud Trajectum. Hodie Leodii clerus convenerat universus, qui in civitate illa copiosissimus est, et in camera episcopi Patrem præstolabantur, ut sermonem haberet ad eos, et, ecce, prævenit eos Dominus sermone virtutis, et claudus quidam Clericus ab renibus deorsum sic dissolutus, ut omnino non posset stare super pedes suos, oblatus est Viro Dei. At ille debilia membra signans et attrectans, Ambula, inquit, in nomine Jesu F Christi. Protinus autem confortatus ambulare cœpit. Et egressus est sermo in clerum, et exclamaverunt, Tua sunt hæc Christi opera, qui Sanctos tuos ita glorificas. Ipsi gloria et imperium nunc, et in omnia sæcula seculorum. Amen d.

ANNOTATA.

a *Die* XII *Januarii, quo Colonia egressus est*

b *Al. lego* Brouwyler, Brawiler. *Monasterium est Ordinis S. Benedicti : de cujus etymo ac situ Gelenius in sua Colonia Agrippina lib.* III, *syntagmate* XV, § I, *pag.* 385 : Brunovillare, *inquit*, pagus cum insigni abbatia, leucæ itinere abest a Colonia Agrippinensi ad occasum, in clivo silvæ ac montium, qui vulgo VILLA appellantur. Nomen accepit a quodam Brunone, qui, ut fama est, per dumeta secutus suculam, in densissima silva reperit vetus sacellum, in quo illa fœcundo partu multum fœtum enixa erat. Ego ab hoc, vel alio nobili, quia novalia hoc loci orsus sit, nihil dubito nomen accepisse.

c *Feria videlicet quarta, die* XV *Januarii, quo*

IX EDITIS.

quo Juliaci, et Aquisgrani fuit; vespere autem Trajectum ad Mosam venit, ut patet e sequenti textu Mabilloniano, consentiente etiam Horstiano.

d *Notæ Tornacenses indicant*, in Mss. nihil aliud haberi de eis, quæ egit Leodii; nec quot diebus ibi manserit; nec quo discesserit die: sed sine ullo titulo sequi miracula, quæ fecit a Leodio usque ad Claramvallem. *Verum, quæ a Viro sancto Leodii acta sint, statim referetur ex Gaufrido.*

PARS TERTIA.

Auctore Gaufrido monacho Claravallensi.

Epistola ejusdem ad Hermannum episcopum Constantiensem.

B

Domino dilectissimo, et reverendissimo patri Hermanno, Dei gratia Constantiensi episcopo, puer sanctitatis ejus Gaufridus Claræ-vallis monachus qualiscumque, in orationibus suis filiorum meminisse suorum.

X. Præfatur Gaufridus, quænam miracula, et qua fide scribat.

Ea quidem miracula, quæ a Spira usque Leodium facta vidimus et cognovimus, ad Clerum Coloniensem eo descripsimus modo, quo priora fuerant ante descripta, ut ad instar collationis, vicissim ea, quibus adfuimus, singuli loqueremur. Quia ergo libelli illius exemplar, vestram, pater beatissime, diligentiam effugere non poterit, ut confido: reliqua describere et sanctitati vestræ dirigere non neglexi. Multa quidem nos et ex prioribus ignorasse, certissimum est. Nemo quippe in transcursu prosequi poterit universa. Maxime tamen nocuit, ubi Teutonicorum exivimus regionem, quod cessaverat vestrum illud, Christ uns genade: et non erat qui C vociferaretur. Neque enim secundum vestrates propria habet Cantica populus Romanæ linguæ, quibus ad singula quæque miracula referrent gratias Deo. Multa proinde tecta silentio ad nostram non pervenere notitiam: licet ex his quoque, quæ certissime novi, omiserim non pauca scienter, veritus equidem, ne forte quamlibet curioso pareret copia tanta fastidium. Illud sane non tam vobis loquor, de cujus credulitate non dubito, quam ceteris, in quorum manus hæc poterunt devenire, nil me scripsisse, nisi quod aut vidi oculis meis, aut fratrum nostrorum, qui præsentes fuerunt, certissima relatione cognovi.

CAPUT V. *Prodigia Leodii, ac deinceps in itinere per Gallo-Belgicam, et in Campania edita sunt.*

XI. Prodigia facta Leodii

Igitur Dominica post octavas Epiphaniæ *a*, et secunda feria, Leodii mansimus, dum Philippus noster ea, quibus tenebatur implicitus, a sæcularia negotia consummaret. Factum est autem Dominica die, cum ad altare beatæ Mariæ in majori ecclesia Pater sanctus Missarum solemnia celebrasset coram universo populo, puer oblatus est, quem ex utero claudum esse dicebant: ubi vero signavit tibias ejus et renes tetigit, apprehendens manum ipsius erexit eum protinus, et deduxit. Conclamatum est etiam a clero: Te Deum laudamus: sed mugitus fletuum et singultus vociferationem laudis evicit. Dabat pro cantu E lacrymas plebs ignara canendi. Duas quoque aridas manus ibidem tetigit et curavit, ut sensum pariter motumque reciperent. Necdum ab altari dimotus, senem cæcum per signum crucis illuminavit: et alterum claudum ambulare fecit in facie totius ecclesiæ, quæ convenerat. Feria secunda in domo episcopi *b* mane, post Missa- b rum celebrationem cæcus uno oculo juvenis ad tactum sacræ manus illuminatus est, et sub manu signantis exsiliit clamitans, quia visum recepit. Nec mora afferebatur alter utroque oculo cæcus, et hic quoque ibidem illuminatus est ipsa hora. Aderat autem episcopus civitatis explorator diligens omnium quæ fecerat. Audiens igitur adolescentem illuminatum se esse gratulabundis vocibus acclamantem, ut probaret, an verum esset, de multis interrogabat eum, et incunctanter ille ad singula respondebat.

319 Ipsa die circa horam sextam exiit Pater *memorandum* sanctus ut signaret ægrotos, et ibi statim claudus quidam gressum recepit. Audientes autem quia semel exiisset ad infirmos in spatiosiorem domum, multo plures prioribus pervenerunt. Post horam igitur nonam egressus ad eos signavit ex ordine F residentes. Et continuo ex his, de quibus certi sumus, illuminati sunt cæci quinque, et claudi tres receperunt gressum, digne admirantibus universis; vespere quoque in capella episcopi surdus quidam recepit auditum. Tertia feria priusquam egrederemur, tres in ipsa episcopi domo claudi erecti sunt, mulieres duæ et puer unus. Multa quidem et alia signa Leodii, et in itinere facta sunt: sed e multis pauca sufficiant.

item Gemblaci, ac Valcen.

320 Feria quarta profecti ab oppido, cui nomen Huy, festinavimus ad monasterium quod Gembolium *c* * vocant. In ipso autem itinere c senex cæcus uno oculo, et adolescens eodem ** f. Gembloium* laborans incommodo, ambo simul illuminati sunt. Feria quinta *d* mane in monasterio prædicto Gem- d bolin, puer claudus oblatus est Viro Dei, et confestim signatus ab eo gressum recepit, et coram omnibus ambulabat. Post paululum quoque in ingressu * ejusdem vici, puer alter pedibus ** Hensch egressu.* manibusque contractus sub oculis omnium, utrorumque membrorum adeptus est sanitatem. Nec longe processerat, et, ecce, puer mutus ex utero offerebatur in via, et hunc quoque signavit et

A et sanavit, statimque solutum est vinculum oris ejus, et loquebatur recte. In ipso itinere oblati sunt surdi duo, et qui mutum fecerat loqui, surdos fecit etiam audire. Novum in partibus illis ædificatur monasterium, cui Villare *e* nomen est, et ante paucos menses illuc Pater sanctus congregationem miserat monachorum. Voluit ergo plantationem novellam, vel in transitu visitare, et peregrinantes filios consolari. Factum est autem cum monasterio appropinquare cœperat, claudam mulierem tetigit, signavit, erexit, et præcepit libere ambulare. Duabus quoque claudis in ipso loco gressum, et juveni cuidam amissum unius oculi visum reddidit coram fratribus ipsis, et aliis plurimis, qui convenerant.

apud opp. Fontanas.

321 Exinde festinabat ad oppidum, cui Fontanæ nomen est, ubi Philippus noster apud propinquos suos eum rogaverat hospitari In eodem vero itinere offerebant ei cæcum a nativitate puerum, qui nec ipsas quidem poterat aperire palpebras oculorum. Desperarant omnes, etiam qui plurima viderant maximaque miracula. At ille nihil cunctatus manum imposuit puero, factaque oratione brevissima (ut solebat) digitis suis B palpebras ejus aperuit et sciscitatus est an videret. Cui puer : Video, inquit, Domine, video vos : et omnes homines video capillatos. Plaudensque et vehementer exsultans aiebat : Deus, Deus, ultra non offendam ad lapidem pedes meos. Feria sexta Fontanis priusquam egrederemur ; puellæ contracta et arida manus sanata est et extensa. In via quoque juxta vicum quemdam, puer claudus gressum recepit.

Bin hu. Montibus Hannoniæ.

322 Ex hoc accessimus ad castrum, quod nominant Bins, unde tanta occurrit hominum multitudo, ut totam camporum planitiem populus operiret. Illic puerum claudum humeris offerebant ; quem Vir Domini signans deponi jussit, ut ambularet : vix potuit novis gressibus via parari, tantus erat concursus, tantusque tumultus : depositus tamen ambulare cœpit in medio populi, et deducentes eum in liberum campum plurimi successerunt : aderat enim mater, aderant propinqui ejus, et multi, qui noverant eum, ipsa sua exsultatione fidem miraculo facientes. Interim sane dum secessisset cum puero pars non modica populi, geminata lætitia est, C et alter quoque puer similiter claudus, similiter gressum recepit. Tertius in eadem planitie claudus vir erectus est, et coram omnibus ambulabat et currebat gratulabundus et laudans. Prope idem castrum cæcus unus illuminatus est, et surdi duo receperunt auditum ipso loco, ubi substiterat, ut populo benediceret et dimitteret eos. Mons vocatur castrum primum in provincia Haynonensium, ubi sexta feria pernoctavimus. Illic mane sabbato priusquam proficisceremur, senex quidam de proxima villa multis eorum, qui aderant, et Philippo nostro non incognitus, quod a multis jam annis amiserat oculorum lumen, recepit. Sed et puer quidam scholaris cæcus altero oculo illuminatur tanta celeritate, ut non prius amoveret Pater beatus manum, quam puer clamaret : Video Domine, stupentibus universis.

*... in territorio ...orum, et Va... ...sis **

f

323 Hæc in hospitio facta sunt coram venerabili episcopo Cameracensi Nicolao *f*, et clericis ejus etiam, et multis religiosis viris, qui de tota provincia occurrerant Viro Dei. Iisdem quoque adstantibus, cum egrederetur castrum, mulieris aridam manum sanavit, et gressum reddidit claudo. Plurima ipso die miracula coruscaverunt, adeo ut multa ex ipsis a memoria elaberentur : horum tamen certissime recordamur. Surdæ duæ auditum receperunt in via, et puer quidam unius oculi visum. Nec longe processeramus, et, ecce, in campo mulier amissum ex longo unius oculi lumen recepit. In eadem strata, capellula quædam est, duobus a prædicto castro millibus distans, illuc in occursum Viri Dei venerabilis * convenerat multitudo, ut faciem ejus videret, et susciperet benedictionem. Nec fraudavit Dominus populi sui devotionem, quin desiderata eis virtutis suæ magnalia demonstraret. Ibidem enim coram omnibus senex quidam, qui viginti, ut dicebatur, annis cæcus manserat, factus est videns, et mulier surda audivit non sine multa ipsorum et populi exsultatione. Alio quoque in loco cum substitisset, oblati sunt pueri duo, quorum uterque uno tantum videbat oculo, et mulier surda. Nec ante dimotus est quam et pueris visum, et mulieri reddidisset auditum. Adhuc autem in eodem itinere prope torrentem Iluns, ante transitum, puer cæcus illuminatus est : post transitum duæ surdæ receperunt auditum. Jam appropinquabamus hospitio, et, ecce, clauda mulier per ma- E nus impositionem gressum recepit coram multitudine copiosa plebis : quæ in occursum beati Viri de tota venerat regione. Alii quoque debiles et ægroti desiderata adepti sunt beneficia. Sed longum est singula quæque referre. Valencenas nominant oppidum, ubi ea nocte mansimus, oppidum grande et populosum. Illic sane priusquam ingrederemur hospitium, mulierem claudam notissimam populo signans et erigens Pater sanctus fecit coram omnibus ambulare. Inde profecti, Dominica die *g* venimus Cameracum.

* *f.* innumerabilis

324 Plurima autem et in castro ipso, et in itinere miracula contigerunt : sed e pluribus pauca collegimus. In ecclesia beati Joannis post Missæ celebrationem puer surdus et mutus ex utero matris suæ audivit et locutus est, et admiratæ sunt turbæ. Hic juxta me resederat mutus et surdus, et coram me præsentatus audivit et locutus est ipsa hora. Vix cessaverat cleri jubilatio, et, ecce, senex claudus erectus est, et ambulabat. Ibidem contigit *, unde præ ceteris miraculis obstupuimus. Puer enim cæcus a nativitate opertis albugine oculis (si tamen oculi dicendi erant, quibus nec color, nec officium, F nec ipsa saltem cavitas inerat oculorum) ad impositionem beatæ manus visum recepit. Multis hoc indiciis probavimus, vix credentes oculis nostris, quod talibus oculis visus posset inesse. In ipso loco etiam arida mulieris manus adepta est sanitatem. Ex hoc cum beatum Virum turbæ comprimerent, vix deductus est in domum Regularium Canonicorum. Ibi quoque plurima languentium beneficia contulit : sed hæc sunt, quorum certissime recordamur. Claudi duo ibi erecti sunt, puer cæcus et mulier cæca visum receperunt.

* *g* XII. *ubi etiam*

* *Henschen. add.* unum

Cameraci.

325 Secunda feria in urbe Cameracensi in ecclesia beatæ Mariæ ad altare sublimius Pater sanctus Missarum solemnia celebravit, ut in eminentiori loco positum videre posset populus et non comprimeret. Accedentibus ergo ceteris ad oblationem, puer adductus est surdus et mutus ex utero matris suæ : hic in proximo vico natus, multis eorum, qui adstabant, non incognitus erat : cœperat autem, qui adduxerat, obsecrare Hominem Dei, ut puero manum imponere dignaretur : sed nos concursum populi metuentes, prohibuimus

A GAUFRIDO

prohibuimus dicentes, ut finita Missa adduceret eum. Prævenit tamen exspectationem, virtutis effectus. Offerens enim puer, sacratam manum ex more osculatus est, et pertransiit. Nec mora, accedens unus ex militibus prædicti fratris * episcopi, interrogavit puerum dicens : Oz tu *? quod latine interpretatur, Audis tu? Protinus autem ad * ipsum puer quoque respondit dicens : Oz tu. Surdus nimirum ex utero ea tantum loquebatur, quæ ex ore interrogantis audivisset. Addidit ergo miles loqui ad eum, et docebat invocare Deum et beatam Virginem nominare etc. Singula vero incunctanter puero respondente, qui propius adstabant clerici convenerunt : cognitaque miraculi veritate, levaverunt vocem magnificantes et laudantes Deum, qui dedit potestatem talem hominibus. Elevatus puer salutat populum, et exsultat in gaudio civitas Cameracensis, loquentem audiens puerum, qui ex utero matris suæ nec locutus est aliquando, nec audivit. Ipsa die in domo * episcopi, ubi Virum sanctum magna cum devotione susceperat, puellæ manus invalida ad tactum ejus sanata est et extensa. Vespere quoque claudam longo tempore B filiam pater obtulit, et recepto gressu lætus reduxit ad propria. Tertia feria aridas manus duas sanavit, et mulier clauda experta est, quia efficax in Bernardi manu gratia curationum. Puerum quoque cæcum, cum jam egrederetur, illuminavit in porta, et in campo adolescentem surdum fecit audire, et mutum loqui coram universo clero et populo civitatis.

* Hensch. frater

* al. Hoerst du

* Hensch. id

* Hensch. in hospitio

326 Valcellam *h* vocant monasterium tribus ab ipsa civitate millibus distans, quod idem Pater noster missis olim a Clara-valle fratribus ædificaverat. Illic feria tertia pernoctavit, nolens fraudare filios visitatione et consolatione paterna. In ipso sane monasterio mane feria quarta priusquam egrederetur, militem quemdam de regione eadem, qui a diebus multis debilis pedibus simul et cruribus ambulare non poterat, benedictionis virtute sanavit, referentem gratias, ad sua remisit incolumem. In via quoque surdus vir aure altera, recepit auditum. In oppido cui nomen Gom *, juxta monasterium Canonicorum Regularium, quod Montem sancti Martini vocant, novo temporis nostri Martino claudam puellam offerebant. At ille signo crucis edito, C Vade, inquit, in nomine Jesu Christi. Statim vero deposita exsiliit et ambulabat, currens et laudans Deum. Feria quinta in monasterio, quod Humblerias *i* vocant, paralyticam media parte corporis filiam pater obtulit Viro Dei. Hæc et manus et brachii, et tibiæ simul, et pedis etiam et linguæ officium, morbo invalescente, perdiderat : ubi vero signavit eam Pater beatus, sanata est, evidentissime loquens et ambulans, et libere movens manus. Ipsa die Laudunum venimus, ubi sexta feria in monasterio beati Joannis (illic enim hospitabatur) coram omnibus vir surdus auditum recepit *. Sabbato quoque Remis, cum jam pararetur iter, cæcum uno oculo puerum per signum crucis Pater sanctus illuminavit, adstante clericorum et civium multitudine.

Valcellæ Lauduni, Remis. h

* al. Gouy

i

* Hensch. add. per manus impositionem

ANNOTATA.

a *Incidit ista Dominica anno* 1147 *in diem* XIX *Januarii.*

b *Fuit is Henricus II; de quo plura in Historia Leodiensi a nostro P. Foullon deducta, atque anno* 1735 *Leodii edita, tomo I, parte* II, *ad* D *an.* 1145 *et seqq.*

c *Id est,* Gemblacense, *Ordinis S. Benedicti : quod* vulgo Gemblours incolis, Giblou Gallis, *ut notat Baudrandus.*

d *Die* XXIII *Januarii. Hic iterum incipit narratio miraculorum in codice Tornacensi, ut in notis ad eumdem lego.*

e *Videri potest Chronologia Bernardina parte* III, *ad an.* 1146. *Cœnobium hoc incoluit B. Gobertus, ex Comite Asperimontensi ibidem monachus : cujus Vita illustrabitur apud nos hac die.*

f *Hujus nominis primo : de quo in Gallia Christiana tomo III, a col.* 28 *novissimæ editionis.*

g *Die* XXVI *Januarii.*

h *Vide Chronologiam Bernardinam ad an.* 1132.

i Humblieres, *Ordinis S. Benedicti.*

CAPUT VI. *Mirabilia alia in Campania usque ad ingressum in monasterium Claravallense ; item alia deinde post brevem in eodem moram.* E

Dominica die *a* festum erat Purificationis beatæ Mariæ : et Francorum rex Ludovicus, devotissimus et Christianissimus princeps, Catalaunum occurrebat Viro Dei. Plurimi quoque ex principibus utriusque regni convenerant, et legati regis Romanorum, et Vuolfonis *b* inclyti Ducis, ut de via Jerosolymitana communi consilio tractaretur. Quo Vir Domini colloquio sic detentus est per biduum illud, ut ad populum exire nequiverit : licet vehementissime desideraretur. Oportebat enim generale bonum votis anteferre privatis. Egredienti vero feria tertia, mulier quædam occurrit, aridæ manus postulans curationem : et juxta fidem ejus factum est ei, ut fieret ipsa hora sana. Et hoc quidem miraculum jam inter vicinos et notos factum est, ne quis objiceret illud de Euangelio : Quanta audivimus facta in Capharnaum, fac et hic in patria tua. F Aderat enim venerabilis episcopus Lingonensis Godefridus, beati Viri quondam filius professione, nunc pater officii dignitate. Aderant et principes quidam, et milites terræ nostræ non pauci. Quarta feria, cum jam desideratæ Valli magis appropinquaret desideratus et ipse ; multiplicata sunt miracula manifesta, ut plusquam Propheta probaretur, * propheticus honor non deerat, ne ipsa quidem in patria sua. Ipsa siquidem die in vico Campaniæ, cui nomen Davamant, in honore beatæ Agathæ, cujus festivitas agebatur, Missarum solemnia celebravit. Necdum secesserat ab altari, et, ecce, vir quidam cæcum filium offerebat, cujus oculos sputo liniens tetigit, et illuminatus est ipsa hora.

XIII. *Catalauni eur nulla miracula tunc edita ea continuantur a b*

* *Hensch. add cui*

328 In oppido, cui nomen Rosnay, languidum et penitus debilem virum plaustro deportabant, cui solum videbatur superesse sepulcrum : et huic quoque coram omni populo et militibus multis manum imponens, ambulare cum fecit sine dilatione : et stupentibus universis, quo prius fuerat deportatus, plaustrum sequebatur incolumis. Similiter et puerum, qui et ipse a diebus multis ne unum quidem passum poterat ambulare, signavit, ubi castrum, est egressus : et statim libere

Vir sanctus

A bere ambulavit. In eadem strata, aliud itum est castrum, quod Brena ad indigenis nominatur. Illic transeunte Viro Dei, per orationem et benedictionem ejus, puella clauda gressum recepit. Ubi vero egressus est, stipem quærebat ab eo cæca mulier et mendica. Intuens autem Vir in eam misericorditer, Tu, inquit, argentum quæris, sed Deus tibi visum restituet : accedensque signavit eam, et coram omnibus illuminata est ipsa hora. Interrogata vero quamdiu cæca fuisset, ab his undecim annis nihil penitus se vidisse respondit.

n alius

329 Sic Apostolicus Vir Apostolicum imitatus exemplum, et petitionem mendicantis, et spem liberalitate sanctissima superavit. Nec longe processerat, et, ecce, puer uno oculo cæcus benedictionem flagitat, tactum requirit. Quid ei negaret, qui dederat non petenti? Nihil cunctatus signavit oculum cæcum, et eum, quo videre solebat, manu claudens movit digitum coram eo, et quid ageret inquisivit *. Audientes peregrini quidam, quod Homo Dei transiret, socium suum surdum ei cum precibus obtulerunt, cujus aures sputo liniens, et immittens digitos B suos, auditum reddidit ei ipsa hora. Exinde cum paululum processisset, secutus homo eum, gratias egit, et signum crucis ab eo accepit, ut in exercitum Domini proficisceretur.

* *Hensch. add.* statimque ille respondit, quod digitum suum moveret.

Campaniæ locis donec rediit, ad Claramvallem

330 Ipsa die venimus Barrum super Albam, quod nominatissimum oppidum est, tribus a Clara-valle millibus distans. Quinta igitur feria Vir sanctus Missarum solemnia celebravit in ecclesia sancti Nicolai. Illic ad nova divinæ virtutis magnalia obstupuere Barrenses c. Addidit adhuc magnificare Famulum suum Dominus, et oculos pueri cæci nati sub manu ejus aperuit. In eadem basilica post Missarum celebrationem, puella contracta, cujus tali adhæserant renibus, erecta est et libere ambulabat. Altera quoque puella, quæ stare omnino non poterat, ibidem adepta est sanitatem. Item mulier clauda gressum recepit, et quam cito signata est, virtutem sentiens, jussit pulsari campanas, sicut ad singula quæque miracula faciebant. In eodem loco, duo surdi et muti a nativitate * receperunt auditum, pariter et loquelam. Alter quidam puer, alter adolescens erat * notissimus in oppido illo; ¹adhuc autem surdus unus auditum recepit, et puella ex utero C matris suæ impos manibus, sanata est ipsa hora. Alteri quoque manum aridam ante domum eleemosynariam, cum jam proficisceretur, restituit sanitati. Ipsa die Dispensator bonus multiformis gratiæ Dei fuit redditus Claræ-valli, reportans manipulos pretiosos, instar patriarchæ Jacob cum duabus turmis regrediens. Nam et triginta secum adduxit, et totidem fere facto jam voto et constituta die venturos præstolabatur. Quid ergo dicemus ad hæc? Felix nimirum, cujus oratio tam accepta, tam salubris tactus, sermo tam vivus et efficax invenitur! Felix anima, quam implevit Dominus oleo gratiæ præ participibus suis : felix lingua tot animarum medens vulneribus desperatis : felix manus gratia sanitatum, et tot virtutum affluens signis!

* *Hensch* duo surdi et muti receperunt
* *Hensch add.* uterque

XIV.
Hic attexuntur prodigia

331 Paucos dies Claræ-valli faciens Pater sanctus, ne intromitterentur infirmi, fratrum quieti providens interdixit. Ipsa tamen die, qua exiturus erat, juvenem Lingonensem, cujus auris altera ab annis multis penitus obsurduerat, venerabilis episcopus noster obtulit, et confestim audivit homo, et gratias egit celeri medicinæ. Egrediens autem Pater monasterii januam, invenit languentium multitudinem, cæcorum, claudorum, aridorum : plurimique in tumultu illo sub manu signantis desideratam adepti sunt sanitatem. Ubi vero montem ascendit, obvium habuit puerum surdum et mutum, qui diebus multis inter fratres nostros Fontarciæ manserat, tantum innuens eis. Hujus linguam sputo liniens, et auribus ejus immittens digitos suos, Deum nominare jussit, cœpitque puer paulatim loqui : sed adhuc vox in gutture laborabat. Quod advertens unus ex fratribus nostris rursum obtulit eum rogans, ut gutturi ejus manum imponeret. Statimque locutus est libere, cum multis lacrymis gratias agens Deo. Tamdiu siquidem surdus et mutus exstiterat, ut ei nomen proprium penitus excidisset, et nesciret, quis vocaretur. Vix recordatus civitatis nomen, unde fuerat oriundus, Parisiensem se esse dicebat.

A GAUFR. D.

332 In eodem itinere surdus alter audivit : pueri duo claudi gressum receperunt; et prope Mundivillam (sic enim vocatur viculus duobus ferme a monasterio millibus distans) curatus est paralyticus senex nobis adstantibus, turbis acclamantibus vehementer. Villa super Arnam nominatur, ubi pernoctavimus ipsa die. Mane vero E in basilica post Missæ celebrationem adolescens altero crure contractus, ubi a Viro Dei signatus est, extendit nervum, et coram omni populo gradiebatur exsultans. In eodem vico, ingressus hospitium et irruentibus multis, cæcum uno oculo puerum, et puellam mutam a nativitate, consueta benedictione sanavit. Siquidem et puer illuminatus, et puella locuta est, audientibus et admirantibus universis. In platea quoque cum detineret eum populus egredientem, sanati sunt manci duo : quorum alter etiam unius oculi lumen recepit amissum, duplicique liberatus incommodo, duplex gaudium reportavit.

plurima;

333 Eadem die juxta castrum Barrum, quod alluit Sequana fluvius, coram multitudine copiosa plebis, quæ de tota regione convenerat, curati sunt puer cæcus, et vir cæcus, puella manca et paralyticus senex : hunc in plaustro detulerant, et ab annis sex sic elanguisse dicebant, ut nec sedere quidem, nec sine alio posset mutare latus. In ingressu villæ, quam Pargonium vocant, erectus est puer claudus ex utero matris suæ : in ingressu quoque mulier quædam amissum ab annis quatuor gressum recepit. Nec longe F progressi eramus, et, ecce, currebat post nos mulier cæca uno oculo : et hæc quoque ubi pervenit ad Virum Dei, ab eo signata est continuo, et visum recepit. Et revertebatur gratulabunda et laudans. In ingressu diœcesis Tricassinæ, in vico, cui Fulceriæ nomen est, oblatus a populo puer a nativitate surdus et mutus, ab utroque morbo sanatus est ipsa hora. In via quoque, cum egrederemur, puellæ manum a nativitate aridam et contractam benedicta Bernardi manus extendit, quasi esset cerea; et sanata est statim, ita ut teneret fortiter baculum, quem tradidimus ei. Mirabantur omnes, qui deducebant Sanctum Dei, viri de eadem regione nobiles et potentes. Magis autem mirati sunt juxta vicum, qui Wanda vocatur, puellam claudam mutam ex utero matris suæ, benedictione percepta, ambulantem videntes, audientesque loquentem.

quæ e Claravallensi

334 Altera autem die in majori ecclesia Trecensi congregatus est populus innumerabilis, ut audiret a Dei Homine verbum ejus. Factus est ergo tumultus intolerabilis comprimentium sese turbarum; et periculum metuens, egressus est Vir

cœnobio

A. GAUFRIDO

Vir beatus; cumque in hospitium episcopi se recepisset, sequebatur eum languentium multitudo et pro foribus exspectabat. Ingressa est autem puella clauda, et sub oculis omnium, signante Viro Dei, adepta est sanitatem, et libere ambulavit. Erat autem nota in civitate puella, et ex propinquis ejus aderant eadem hora nonnulli. Post paululum quoque cæcus uno oculo puer illuminatus est, et alii duo, quorum erant aridæ manus, sanati sunt, admirantibus et exsultantibus universis. Vespere quoque exspectantes infirmos, juxta cancellum ecclesiæ seorsum poni præcipiens, exivit ad eos, et signavit ex ordine residentes. Aderant autem venerabiles episcopi Godefridus Lingonensis, qui fere omnia, quæ scribimus, præsens vidit; et Henricus Trecensis: aderant clerici et laici de civitate non pauci: coram his omnibus puella clauda et muta oblata est Viro Dei. Cumque signatam apprehensa manu deduceret, loqui cœpit et ait: Non possum, Domine, ambulare, non possum. Obstupuimus omnes: iterum signari rogavimus eam, et gressum quoque recepit. Ibidem quoque cæcum oculum pueri sputo liniens illuminavit. Mulierem
B claudam ab annis quindecim, quæ in ecclesia beatæ Mariæ a sanctimonialibus alebatur, signans et attrectans curavit protinus: ita ut, quod ante non poterat, et sederet et libere graderetur. Exsultans igitur vehementer tulit baculos, quibus antea utebatur, in beati Petri ecclesia suspendendos. Item juvenis quidam ejusdem ecclesiæ servus, amissum ab annis quinque ibidem recepit auditum. In eadem civitate facta sunt, quæ sequuntur. Faber quidam longa ægritudine claudicans, ut sine baculo incedere omnino non posset, ubi a beato Patre signatus est, lætus rediit, gradiens pedibus suis. Deinde mulier epilepticam ei obtulit filiam, cui morbus ille loquendi prorsus ademerat facultatem; cui Vir beatus manus imponens signavit eam, statimque locuta est coram nobis.

profectus

335 Mane egressus Trecas, dum transiret Vir sanctus villam, quam Prunetum vocant, oblatus est ei puer, cujus pedem retracti nervi torserant in perversum, ita ut ambulare omnino non posset: acclamabant autem, qui convenerant, levantes manus in cælum, dum Vir Domini puerum attrectaret. Nec mora: signatum pedem
C omni facilitate detorquens, deponi jubet, et coram omnibus ambulare cœpit incolumis. In oppido quoque quod Romana lingua Triangulum vocant, post Missarum celebrationem feria sexta coram omnibus ad altare adducta est mulier cæca ejusdem indigena castri; cumque ei Vir beatus imposuisset manum, interrogata a circumstantibus, Jam cito videbo, inquit: et post paululum, Video, ait, clare, omnes vos video: benedictus Deus, qui fecit mecum misericordiam. Altera quoque illuminata est, quam ab annis decem cæcam fuisse testabantur. Ibidem clauda mulier gressum recepit, et mutus loquelam, acclamantibus omnibus, maximeque illius castri, qui nulla prius similia viderant. Ipsa die transeunti prope castrum Braium (quod lutum interpretatur) occurrit vir quidam filiam portans in humeris, quæ nec loqui umquam potuerat, nec stare supra pedes suos: statimque sub omnium oculis ab utroque est incommodo liberata.

pulvinar t

336 Apud Monasteriolum, ubi Jona fluvius in Sequanam influit, præsente Comite Theobaldo, et multis aliis nobilibus pariter et ignobilibus, mulieres tres, prima auditum recepit; secunda amissum ab annis septem unius oculi visum; tertia paralytica sanitatem: hæc in grabato in ecclesiam fuerat deportata, et ubi signata est, et jussa stare supra pedes suos, in medio populi stetit incolumis, et, relicto grabato suo, gratulabunda repetiit domum suam. Ipso die apud D
Moretum * *d* oppidum, juxta leprosorum domos, surdum et mutum a nativitate puerum offerebant, cujus statim aures apertæ sunt, et solutum vinculum oris ejus. Ubi vero castrum egressi, flumen transivimus, quod Luten *e* vocant, occurrit Viro Dei populus innumerabilis, et ibi quoque puer, quem bene noverant circumstantes, amissam loquelam ejus benedictione recepit.

* Moret *d*

e

337 Stampis negotio Jerosolymitanæ expeditionis, et regni Franciæ tam ipse, quam ceteri, qui convenerant, intendebant. Reddidit tamen illic auditum surdo; phrenetico, quem ligatum attulerant, mentem; mulieribus duabus visum; alteri quidem unius oculi, alteri utriusque. Exiens quoque finito concilio, cæcam puellam per signum crucis illuminavit. Apud viculum Messam, qui tribus a Stampis milliaribus distat, coram universo populo, qui convenerat, surdis duobus, viro et vetulæ mulieri restituit auditum. Milliacum * oppidum transiens E
ipsa die mulierem languidam, et viribus corporis adeo destitutam, ut nec ambulare, nec stare posset, signavit atque sanavit, propriisque pedibus est reversa, quæ fuerat apportata pedibus alienis. Illic etiam clericus quidam amissum unius oculi lumen adeptus est, et puer claudus incessum: sic et Moreti vir cæcus uno oculo, qui Viro Dei occurrebat ingredienti, confestim illuminatus est ad ejus benedictionem. Senonis, quæ Galliæ olim maxima civitas erat, in conspectu cleri, qui ad eum fuerat congregatus, mulierem surdam et cæcam per manus impositionem auditu donavit: et præter alia, quæ scribere supersedimus, vitantes prolixitatem; ingredienti oppidum, cui, Joviniacum * *f* nomen est, oblata est mulier cæca, confestim in habitum versa privatione; de cæca facta est videns, exiitque sermo in populum: et undique acclamabant, Anna videt *: quia omnes noverant eam: ubi vero egressi sumus, geminata est populi lætitia, et sub oculis omnium puer a nativitate cæcus uno oculo, negatum a natura munus adeptus est gratiæ beneficio. F

Stampis, et alibi facta.

* Milly

Joigny *f*

* *Horst. bis* Anna videt

ANNOTATA.

a II *Februarii, et* III, *quia* per biduum *ibi fuit, ut colligitur ex iis, quæ statim sequuntur.*

b *Apud Baronium ad annum Christi* 1152 Vulpho Dux *interest tractatui concordiæ inter Eugenium III PP., et Fridericum novum regem Romanorum.*

c Siquidem inter oblationes claudi quatuor erecti sunt, et puer cæcus illuminatus est coram eis; *quantum ex varia lectione ab Henschenio notata conficio, quæ ex incauta abscissione aliquid passa est.*

d Quod veteres Murittum, et Muritum; recentiores Moretum dixere. Legi concilium Muritense Ms., anno Christi DCCCL habitum, *inquit Hadrianus Valesius ad nomen* Murittum. *Vide notam proxime sequentem.*

e *Mabillonius* legendum, *ait*, Luen, Latine Lupa, vulgo Loin, amnis agri Wastinensis, in Sequanam influens infra Moretum.

f *De hoc loco, ac de alio synonymo consuli potest Hadrianus Valesius.*

CAPUT VII.

A

Caput VII. *Prodigia reliqua in Gallia et Germania.*

XV. *Item Autissiodori, Cableïæ, Tornodori.* Adveniens igitur Autisiodorum Vir beatissimus, orationis causa monachorum basilicam introivit, ubi pretiosus ille thesaurus jacet; ubi Germani gloriosi corpus sacratissimum requiescit. Regredienti vero mulier clauda, quæ genibus tantum et manibus gradiebatur, occurrit in porta, tenensque vestigia ejus, misericordiæ viscera miserabili supplicatione pulsabat : cujus renes et genua signo crucis edito Vir beatus attrectans elevavit eam in nomine Domini : et ad sanctissimi confessoris altare misit suis pedibus gradientem : ipsius etenim nomen, dum mulier elevaretur, universus, qui convenerat populus, invocabat. Hoc in civitate illa notissimum celeberrimumque miraculum fuit. Omnibus siquidem nota erat mulier illa, et tribus ferme annis in B grabato viderant eam deportari. Hospitatus est autem Vir sanctus in domo episcopi, et illic quoque, videntibus multis, aridam manum mulieris extendit libere et sanavit. Sic et mane, cum egrederetur, simili incommodo laboranti beneficium simile contulit manus benedicta. Ipsa die Cableïam pertranseunti claudum puerum offerebant, quem sanatum protinus, et erectum in beati Martini ecclesiam deduxerunt. Ad eum siquidem et illa ecclesia pertinet, et vicus ipse, quem in Bernardo revixisse mirabantur. Adhuc enim presequentibus eum turbis, puella clauda et alteram manum invalidam habens, ab utroque incommodo liberata est coram eis. In castro Tornodorensi eadem die, videntibus nobis, in hospitio mulier cæca uno oculo, per signum crucis illuminata est : et exiit magnificans Deum. In ecclesia etiam beati Aniani feria quarta, dum ad oblationem inter Missarum solemnia resedisset, obtulerunt puerum cæcum : cujus statim oculos sub manu fidelis Servi, divina virtus aperuit. Similiter et puella cæca, cum jam egrederemur castrum, coram omnibus, qui prosequebantur beatum Virum, amissum ab annis multis, signan- C te eo, visum recepit, et altera cæca uno oculo illuminata est prope fluvium, qui Armancia * nominatur.

* l'Armençon

in monasterio Molismensi. 339 Ipsa die Molismum venimus, quod est monasterium, unde egressi sunt olim Patres nostri, a quibus Cisterciensis ecclesia sumpsit exordium. Extat liber usuum Cisterciensium, ubi plenius id scriptum diligens lector inveniet *a*. Illic ergo (ut dictum est) quarta feria Virum Domini magna cum devotione susceperunt; cumque in hospitio resedisset, vir quidam cæcus uno oculo ingressus est, et genu flexo misericordiam precabatur : ubi vero signavit eum sacris digitis, cæcum tetigit oculum, et confestim illuminatus est, et gratias egit Deo. Factum est autem post unam horam, cum advesperasceret, essetque inclinata jam dies, egressus est Vir beatus, ut signaret infirmos, qui pro foribus exspectabant. Primus illic convaluit puer cæcus oculo dextro, qui signatus sinistrum claudebat oculum, quo prius videre solebat, et clare discernens omnia, sciscitantibus nobis, quidquid ostenderetur continuo respondebat. Id ipsum tribus aliis eodem laborantibus incommodo, per manum Bernardi sui beneficium præstitit Deus; puellæ videlicet, et seniori viro et mulieri, similique et in eis probatum est diligentia. Adhuc autem in ipso loco puellula debilis pedibus et clauda ex utero matris, sanata est per manus impositionem, et exsultabat in gaudio mater, quod tunc primo stantem eam et ambulantem cernere mereretur. A GAUFRIDO

340 Feria quinta egredientem Molismense cœnobium Hominem Dei, devotione debita prosequens innumerabilis multitudo, quæ de tota convenerat regione, mulierem claudam, quæ plaustro subvecta fuerat, ubi signata est, ab eo suis gradientem pedibus gratulabunda reduxit. In eodem itinere dum silvam ingrederemur, adolescens surdus auditum, et mulier quædam amissum ab annis duodecim alterius oculi visum, per manus Hominis Dei impositionem receperunt, præsentibus et videntibus multis. Occurrentes deinde viri duo, et ipsi quoque, quod amiserant, singulorum lumen adepti sunt oculorum. Nec longe processeramus, et, ecce, concurrentibus turbis undique, puer claudus, quem attulerant, ad tactum beati Viri sanatus est, et libere gradiebatur exsultans. Confinium dicitur villa nostris proxima finibus, per quam transivimus ipsa die. E Ibi quoque sub oculis omnium, qui convenerant, puerum claudum et mulierem claudam ex utero matris suæ signans Vir Domini et attrectans, amissum reddidit alteri visum, alteri novum contulit gressum. *et dum inde*

341 Ingredienti denique Claram-vallem unus de nostris occurrit, adducens surdum et mutum puerum, qui in monasterio diebus jam quindecim Sancti præstolabatur adventum. Nec fraudatus est a desiderio suo puer fidelis; sed continuo, ut signatus est, recepit auditum pariter et loquelam. Et primo quidem vix potuit nominare Deum, ac deinde præcipientibus nobis, invocare cœpit beatæ Virginis nomen : tandemque, soluto penitus oris vinculo, omnia loquebatur, ubertim gaudii lacrymas fundens. Multi etiam fratrum, qui eum noverant prius, nec audientem penitus nec loquentem, locuti sunt in auribus ejus, et audierunt eum ad plenum verba omnia formantem. Interrogatus autem quamdiu mutus et surdus permansisset : Tertius, inquit, annus transivit, ex quo obsurdui et obmutui, et eram innuens tantum. Et hæc dicens cum lacrymis benedicebat Dominum, qui fecerat cum eo misericordiam. Ipsi et nos pro tanto Patre et patrono quantas possumus gratias referimus, glorificantes semper et laudantes Deum, qui est super omnia benedictus in sæcula. *rediret Claram vallem.* F

342 Sexto Calendas Aprilis, ingrediente Viro Dei Treverim, obviam ruit ex more populus universus : et, ecce, offerebant ei puellulas sorores duas ex eadem civitate, alteram quinque, alteram quatuor annis miserabili cæcitatis incommodo laborantes : ubi vero signavit eas Vir sanctus, ambæ illuminatæ sunt, et in ecclesiam beati Petri deductæ, ubi eadem hora Missarum solennia celebravit. Illic eas vidit clerus et populus : illic probavimus diligenter miraculi veritatem. Consummato demum Sacrificio, Vir Domini juxta altare resedit, ut super ægros manus imponeret et bene haberent. Protinus autem claudus oblatus est, et ambulavit; oblatus est cæcus et vidit; oblata est mulier surda et audivit. Et hæc quidem in somnis admonitam se esse dicebat, ut festinaret ad eum : cujus benedictione receptura esset auditum. Non dubito quin et alia multa diligens inveniat investigator : sed hæc ad memoriam *XVI. Plurima etiam*

a Galfrido memoriam arbitror posse sufficere. Adhuc tamen in domo archiepiscopi puerum cæcum uno oculo coram nobis illuminatum certissime recordamur. Veritus autem molestam vobis esse brevitatem, ex his quoque quæ Rutilæ facta sunt, nonnulla subjunxi. Viderat Pater sanctus in somnis, quod nobis secretius intimavit, mulierem claudam in ecclesia quærentem se, cum nec ab ea, nec a populo cognosceretur. Gloriabatur autem quod ignotus esset, et accedens clanculo signabat eam, et pertransibat : subitoque admirans illa erigebatur. Hujus autem visionis effectus apparuit manifestus. Siquidem dum in ecclesia illa Missarum solemnia celebraret et Vir beatus, allata est contracta mulier, quæ a diebus multis per terram repens erigi penitus non valebat, sed genibus et scabellulis, quæ gestabat manibus, utcumque gradiebatur.

apud Trevirenses 343 Guntrannus de Sirco, quod super Mosellam situm est castrum, a prædicto monasterio paululum distans, mulierem illam in ecclesia fecerat deportari. Necdum ad beati Patris manum accesserat, et, ecce, accessit ad eam spiritus ejus occulte sicut præviderat : subitoque curata exsi-
B liit, et ambulabat laudans et magnificans Deum. Videns autem populus, qui claudam prius noverat eam, exclamavit in laude Dei, tollentesque scabellula, ad altare protinus detulerunt, ut sisterent eam Domino et Bernardo servo ejus. Ibidem sane ad tactum ejus mulier de eodem vico, clauda ab annis septem, et puellula contracta, cujus obstupuerant nervi femoris utriusque, ut extendere genua, aut erecta stare non posset, desideratum gressum coram omnibus receperunt. Oblati sunt ei vir quoque cæcus et mulier cæca, et confestim, edito signaculo crucis, ab utroque repulit tenebras, et utrisque lucem restituit. Sed forte hæc nostra descriptio, licet studiosis brevior, obliviosis prolixior videatur. Et ipsis itaque providentes, instar proverbii, quæ dicta sunt, perstringamus. Resultabat canoris vocibus ecclesia Treverensis ad Bernardi tactum ambulante claudo, audiente surda, cæco vidente. Duas quoque sorores cæcas idem Vir Domini in ingressu civitatis illuminavit, et in domo puerum
b cæcum uno oculo. Rutilavit Rutilæ *b* in Bernardi præsentia lux cælestis, cujus benedictio claudis duabus gressum, visum reddidit cæcis
C æque duobus : in eadem ecclesia, mulier clauda, quæ genibus et scabellulis ferebatur, erecta est, priusquam perveniret ad Hominem Dei.

Francofurtenses 344 Residebat aliquando Frankenvoert in solio Pater sanctus, et per fenestram ad manum ejus admittebantur infirmi, quorum innumerabilis multitudo undique fuerat congregata. Et, ecce, oblatus est inter ceteros adolescens quidam surdus et mutus ex utero matris suæ : cui Vir beatus manum imponens confestim curavit eum, et libere audiebat et loquebatur. Nullam tamen noverat linguam, sed ea tantum proferebat verba, quæ ex colloquentis ore audivisset. Hoc fuit, quod maxime nostrum movit Hugonem, ut describi hoc miraculum postularet : sed nos multa similia videramus. In ipso quoque solio matrona quædam dives et honorata de regione eadem deportata est, quæ ex longo tempore jacuerat paralytica. Et hanc quoque signans Homo Dei tenuit manum ejus et erexit eam, præcipiens ut libere ambularet in nomine Domini nostri Jesu Christi, et in virtute Spiritus sancti. Dixit, et factum est : exsiliensque ambulabat. Tunc vero acclamabant omnes ; sed specialiter exsultabant milites, qui propriis humeris deportaverant, quam videbant regredientem pedibus D
suis. Nimirum videbatur sibi quodammodo miraculi particeps pia devotio. Et hæc quoque excitavit amicum nostrum, ut sileri miraculum hoc, nefarium judicaret.

345 Tertium autem simile est huic. Erat siquidem in proximo vico vir paralyticus ab annis octo, notus omnibus et omnium dignus miseratione. Neque enim movere poterat membra, nec, si domus, in qua jacebat, undique flagrare cœpisset incendio. Hic ergo coram nobis et aliis quampluribus, qui beato Patri tunc assistebant, subvectus in culcitra depositus est coram eo : cujus debilia membra edito signaculo salutis attrectans, confestim erexit eum, et tam perfecte curatus est, ut ad exercitum Domini profecturus illico susciperet signum crucis ; nimirum, cujus virtutem tantam, et tam celerem esset expertus. Cumque tollerent alii lectum ejus, Non sic, ait venerabilis Hugo, sed magis ipse portabit, et imponens in humeros ejus dimisit eum, et tam viriliter ambulabat, ac si nihil prius sustinuisset incommodi. Quartum, quod describi Hugo miraculum postulabat, puel- E
læ cujusdam erectio fuit : hanc in hospitium vespere obtulerunt humeris deportantes. Cujus cum signaret genua Vir beatus, contractos et obduratos quasi in modum virgæ ligneæ nervos sentiens ; Heu, inquit, hujus ex toto retracti sunt nervi, et flectere genua, immo flexa extendere omnino non potuit. Et certe sic erat, nec poterat a diebus multis gradi pedibus, sed manibus et pedibus reptabat utcumque. Igitur ad Patris benedictionem laxatus est statim nervus uterque, et elevavit eam unus e fratribus : ipse vero tenebat tibias, et paulatim extendebantur : cumque ambulare cœpisset incolumis, obstupuimus vehementer omnes, sed et Sanctus ipse præ admiratione se signans, Domino virtutum gratias referebat.

346 Jam ad ea, quæ Tulli facta sunt, veniamus. Quater siquidem hoc in anno Vir sanctus illam ingressus est civitatem ; nec umquam transiit absque miraculis. Primum siquidem Dominica ante Pentecosten in ecclesia beati Stephani ad altare majus Missas celebranti oblatus est puer cæcus, notus in civitate eadem, qui per manus impositionem visum recepit ; et hunc usque F
hodie Tullensis habet ecclesia virtutum beati Bernardi speculum, testimoniumque fidele. Secundo quoque accedens civitati proximam villulam, quam Calmas nominant, pertransibat. Et, ecce, ruit obvia plebs devota, aquam afferens signandam atque benedicendam, quam protinus, Evangelici instar miraculi, sapore pariter et odore vini benedictione ipsa donavit : et qui gustaverunt, omnibus perhibent testimonium. Unde et nunc in tota regione illa certissimum est celeberrimumque miraculum, apud villam Calmas sub Bernardi manu aquam in vinum esse mutatam. Nam super vestem cujusdam sparsum est vinum novum, dum undique concurrentes certatim traherent vasculum, et multis diebus vini pretiosissimi servavit odorem.

347 Tertio deinde prædictam Tullensium civitatem ingressus timuit turbas, et quia grandis ei restabat via, nocte egredi festinavit. Id ipsum autem suspicati nonnulli de populo, observabant eum, nec exire vel nocte potuit sine turba : inter quos oblata est paralytica mulier in grabato, quam protinus elevatus Vir beatus in nomine Domini

A mini signavit atque sanavit. Hujus quoque curatio universæ innotuit civitati, quam nimirum adhuc hodie incolumis mulier inhabitat, quæ in ea diu jacuerat paralytica. Similiter autem et altera mulier cæca uno oculo, quæ ad eum deducta est extra civitatem, signante eo, visum recepit, quod in hoc adventu verissime certissimeque probavimus. Nuper sane apud beatum Aprum Vir Domini susceptus hospitio, monasterium illud plurimis miraculis illustravit, claudum erigens puerum, auditum surdo reddens adolescenti. Tres quoque cæcos, uno visionis munere donans in ipsius nomine qui, Trinus adoratur et Unus: ubi plurima quoque miracula claruisse non dubito: sed hæc coram me facta novi certius, fiducialiusque descripsi.

ANNOTATA.

a *Videri potest Exordium parvum Cisterciense.*
b *Ex his confirmantur, quæ de vero hujus loci nomine præmissa sunt ad libri* IV *Vitæ caput* VI, *lit.* a.

B
Epistola Gaufridi monachi Claravallensis, quædam S. Bernardi miracula recensens.

Magistro suo carissimo Archenfredo, et utrique Capitulo, fratribus suis uterinis *a*, frater Gaufridus memores ejus esse, qui diligit vos in veritate.

a

Scribit auctor, quæ comperta habuit

Nullis mihi ad te, magister, verborum blanditiis utendum esse, certis experimentis cognovi: latere enim non potuit familiarem filium, quem præ ceteris fovere solebas tenerius, et amplecti carius, non quod dignum, sed quia indignum esse sentires; adhærentem, inquam, lateri tuo latere non potuit, quam parum acceptes eos, qui verba venantur, sentiens plane cum Apostolo, regnum Dei non esse in sermone, sed in virtute. Ut quid ergo verba multiplicantur? Tu scis, Domine, quia amo te; tu scis, quia C tuis et tuorum orationibus egeo, et quantum diligam, et quantum egeam, non ignoras. Sileo proinde de meipso, sciens quod scienti me scribam. Ceterum, cum * memor sum, in quanta sollicitudine reliquerim vos, et totam pariter Claram-vallem, eo quod dubia videretur Domini abbatis de itinere isto voluntas; scribo vobis de quo magis præsumo, quæ in eo vidimus et audivimus, ut habeatis consolationem, et vestris eam nihilominus præbeatis. Hoc autem scitote, nihil me scribere, nisi veritate compertum.

*al. quoniam

[illegible] res [illegible], quæ Sancto contigerunt apud Pictavenses

349 Dum appropinquaremus Pictavim, cœpit dominus Abbas infirmari, ita ut paulo minus eum pœnitere inciperet oneris, nos itineris hujus. Ibi ad nostram et ipsius consolationem facta vox ad eum in visione cantans, Et domus impleta est ex odore unguenti. Erat autem cantus ut versiculi, et tantummodo punctum ultimum deerat in hunc modum *b*. Et domus impleta est ex odore unguenti. Quo defectu quid significatum credamus, sequentia manifestant *. Altera die cum iterum decubaret, sic in os ejus missum * est canticum novum, Lætabitur justus in Domino, ut evigilans sæpius nil aliud posset cogitare. Pictavi, dum nocte sederemus, et ipse cum candela solus deambularet, exstincta est candela, et abbas Cari-loci vidit eum sine lumine ambulantem. Proinde autem cum sonitu quodam, ut ipse confessus est, candela reaccensa est, et ardentem eam usque ad nos deportavit.

b

* *Vide infra num. 352.*
* al. immissum

A. GAUFRIDO

Burdegalæ clericos cum archiepiscopo conciliat: alibi sanat infirmos

350 In urbe Burdegali res facta est digna miraculo, quod obstinatissimos animos clericorum convertit, ut concederent in sede episcopali Regulares ordinari Canonicos, pro qua re per septem annos excommunicati, parvi pendebant omnino; ita ut quinquennium exsularet archiepiscopus, vacaret ecclesia; redditus illi violenter diriperent, et tam exosus esset omni populo archiepiscopus, ut in ingressu etiam omnibus nostris exprobrarent, dicentes: Quoniam isti sunt de patronis archiepiscopi; sed mutavit animos eorum sermo Dei vivus et efficax, præter spem universorum, qui noverant negotii difficultatem et obligationes pessimas nimis *c*. In castro, quod dicitur Brageracb * allatus est ad eum vir nobilis gravissima infirmitate laborans, et ex illa hora convaluit, ut postea didicimus *d*. Homo civitatis illius pauper et inops laudat hodie nomen Domini, qui longa infirmitate fractus * viribus, laborare non poterat, aut operari quidquam; sed benedicto pane vescens, cum per aliquot dies sequeretur nos, fortis et incolumis est reversus. In Caturcensi urbe quidam serviens episcopi percussus in capite, oculi unius lumen amiserat. Sed signante eo visum recepit. Ibidem burgensis quidam bibit aquam ab eo benedictam, et visum est ei, ac si projiceretur super caput plenum vas aquæ, et ex hora convaluit a febre, qua per septem annos laboraverat. Jam vero Petragorici populi devotionem quis explicet? Paulo minus suffocabant eum; adeo ut necesse habuerit clam discedere ab eis.

c
* al. Bragerach
d
E
* al. fractis

Tolosæ magnos fructus facit

351 In Tolosana urbe satis devote susceptus est, sed per paucos dies plusquam satis, et etiam plusquam nimis fuere devoti. Paucos quidem habebat civitas illa, qui hæretico faverent; de textoribus, quos Arrianos ipsi nominant, nonnullos. Ex his vero, qui favebant hæresi illi, plurimi erant, et maximi civitatis illius. Denique non longe ante adventum nostrum, unum e ditioribus civitatis illius cum uxore ejus seduxerant, ut, relicta substantia sua, et parvulo filio in villam secederent, quæ hæreticis plena est, et nullis deinceps propinquorum persuasionibus reduci poterant. Vocatus est ergo Henricus, vocati F sunt Arriani, et pollicitus est populus, quod nemo eos deinceps susciperet de cetero, nisi venirent et palam loquerentur. Fugas Henrici, et Arrianorum latibula, longum est enarrare. Fugerunt siquidem, qui in civitate erant Arriani, audientes signa et mirabilia, quæ fiebant. Fautores eorum abnegaverunt eos, et credimus omnino perfecte liberatam civitatem ab omni hæreticæ contagio pravitatis. De militibus promisere nonnulli, quod deinceps expellerent, et non manu-tenerent eos. Si qui vero cupidi fuerint, et aliter voluerint agere, hæreticorum munera diligentes, data est sententia in hæreticos et in fautores eorum, atque in omnes, qui manutenuerunt eos, ut neque in testimonio, neque in judicio suscipiantur, nemo communicet in convivio, neque in commercio. Henricum fugientem secuti et persecuti sumus; sed ille eo amplius fugiebat *e*.

e

contra Henricum hæreticum

352 In ipsis sane castellis, quæ seduxerat, locutus est dominus Abbas, et libenter audiente populo

A. GAUFRIDO.

populo crediderunt, qui erant præordinati ad vitam. Milites quidem nonnullos invenimus obstinatos. Sed non tam errore, ut nobis videtur, quam cupiditate et voluntate mala; oderunt enim clericos; et gaudent facetiis Henrici, et quia id loquitur eis, unde occasionem habeant et excusationem malitiæ suæ. Omnes tamen affirmabant, quod deineeps non manu-tenerent eum, siquidem domini Abbatis colloquium refugisset. Data proinde sententia est in hæreticum, et in fautores ejus, et patefacta est omni populo pessima ejus vita, et quomodo in Pisano concilio, omnes, quas nunc prædicat, hæreses abjuraverit, et redditus domino Abbati litteras acceperit ab eo in Clara-valle, ut ibi monachus fieret. Credimus, annuente Domino, malitiam ejus finiendam brevi. Terra tam multiplicibus errorum doctrinis seducta, opus haberet longa prædicatione; sed dominus Abbas nec tanto labori sufficere * videtur, et multo magis timet molestus esse fratribus suis; et hic est, ni fallimur, ejus, quem prædiximus, puncti defectus in cantu versiculi, quem audivit.

* al. tanto labori non sufficere posse

B

Vir sanctus, et summa æstimatione dignus.

353 Acceptis ergo a Clara-valle multis hiue inde litteris, cum omni festinatione revertitur: et credimus, annuente Deo, quod non longe post octavam Assumptionis beatæ Mariæ visuri sitis desiderium *, merito desiderabilem Virum. Utinam enim nossemus, quantum et quam inæstimabile donum dederit nobis Deus Patrem sanctum, advocatum fidelem, patronum potentem, pastorem bonum, plenum gratia et virtutibus eoram Deo et omni sæculo. Denique quod in certis locis virtutes occultet humilitate, certis didicimus experimentis; quando per ejus discessum continuo sanabantur infirmi; uti sic esset illis bene, ut ipsum nemo magnificaret. Ubi vero necesse fuit, maluit, ut ipse confessus est, sustinere proprium periculum, quam saluti eorum non providere.

* al. add. desideratum et

* *Infirmos multos*

354 Erat in ecclesia sancti Saturnini, in qua hospitabamur, Canonicus quidam Regularis Joannes nomine, peritissimus medicæ artis. Is ergo septem, ut dicebatur, mensibus decubans, a sancto Pascha ita languebat, ut quotidie solum ejus obitum exspectarent. Defecerant tibiæ ejus ita, ut nequaquam viderentur puerilibus brachiis grossiores. Specialiter sane dextri femoris nervus aruerat, ut a sancto Pascha ad * modicum quidem posset extendere genu. Languebat miser semivivus, et quotidie responsum mortis habens in seipso, et ne ad urinam quidem, aut egestionem surgere omnino valebat. Ob fœtorem denique et languorem extra monasterium factus, erat in burgo collocatus, non sustinentibus canonicis præsentiam ejus. Rogat ergo obnixius, ut prope dominum Abbatem deferatur; et portant sex viri in grabato in cameram, quæ proxima erat hospitio nostro. Ibi visitatus a domino Abbate, confessus est ei peccata sua, et pro sua liberatione et sanitate obnixius obsecrabat. Ubi ergo benedixit ei dominus Abbas, exivit de camera, et ivimus nos quoque cum eo. Ibat autem secum cogitans et dicens tamquam servus fidelis, En, Domine, signa quærunt: et nihil proficimus aliter, quousque dissimulaveris *. Et continuo exsiliens ille cucurrit post nos, ita ut vix ingressi essemus hospitium, quando sequentem nos vidimus, et ambulantem, ut ipse dicebat, non viribus, sed virtute divina. Exinde pergit ad ecclesiam, gratias agens Deo, et fratres cantantes cum eo, Te Deum laudamus. Quanta devotione domini Abbatis oscularetur pedes, scire potest nemo, nisi qui vidit.

C

* al. ne ad modicum

* al. dissimulas

D

Pater sanctus

355 Puer quidam septennis, ut dicebatur, languens inter brachia matris ignorantis, quænam esset passio, cum benedictus a domino Abbate reverteretur, continuo vomuit lapidem, quem multi quoque viderunt, et sanus factus est ex illa hora. In ipsa civitate hominem jam senem, qui unius oculi lumen amiserat, per signum crucis illuminavit. Sic et puerum, qui utroque oculo cæcus erat; alterum vero jam majoris ætatis cæcum similiter illuminavit. Fuit in ipsa urbe mulier quædam, quæ subitum in capite dolorem sentiens dixit, Quia non comedam, donec veniam ad Virum Dei; dehinc cum cogeret eam vir ejus, ut comederet, ubi primum gustavit panem, paulo minus suffocata, et aretata gutture, pervasa est a dæmonio. Exinde per triduum non poterat comedere aut bibere quidquam, donec præsentata domino Abbati, benedictum panem et aquam sumpsit de manu ejus. Præcepit deinde dominus abbas, ut juxta nos in capella pernoctaret, volens ad eam sine turba venire secretius. In nocte vero conqueri * cœpit vehementius, ita ut nunc quidem dæmon, nunc femina loqueretur: et modo in sinistram, modo in dextram partem vertebatur lingua, secundum quod mutabatur loquentis persona. Dicebat dæmon, audientibus universis, qui adstabant: Quia non egrediar, donec veniat Abbas, donec veniat Abbaticulus. Admonitus interim dominus Abbas in somnis venit ad eam; et quam in tanto cruciatu invenerat, quietam omnino dimisit. Et protinus, mane facto, celebrans Missarum solemnia, dedit ei communionem sanctam, et incolumem remisit in domum suam.

* al. torqueri

E

356 Ex his, qui manus habebant intortas in partem alteram, et digitos in partem replicatos, tres sanavit Tolosæ, tres in confiniis ejus. Allata est enim ad eum puella quædam, dum oblationem susciperet, et signans manum atque apprehendens digitos cum omni facilitate aperuit. Idipsum quoque de duobus aliis fecit, nisi quod alterius, cujus erat manus contracta utraque, erubescens propter episcopos, qui præsentes erant, parumper aperuit, et sic tradidit Militi cuidam de Templo, qui præsens erat, ut ipse perficeret. Quartum, ab hoc incommodo liberavit infantem quemdam apud Dameyseriam, vidente domino Engolismensi episcopo, et stupente, quod, ubi signavit manum et dimisit, ipsa quasi esset chorda quædam, in bonum statum conversa est, et digiti aperiri cœperunt. Ibidem sane in hora eadem et surdum fecit audire et mutum loqui. Quintum, mancum sanavit in castro quod dicitur Viride-folium, ubi sedes est satanæ *, et ipse pessimi (ni fallor) hæretici puer erat. Sextum, sanavit in castro, quod dicitur Sanctus-Paulus, quos ex servientibus Domini legati remanere in terra aliena febris gravissima coegisset, nisi subvenisset eis cælestis medicina panis benedicti.

reddit

F

* f

sospites

357 In Albigensi civitate factum est, quod ceteris non immerito miraculis credimus præferendum. Erat enim populus civitatis illius super omnes, qui in circuitu ejus sunt, hæretica pravitate contaminatus, ut audivimus; ita ut domino legato, qui per biduum ante nos venerat, cum asinis et tympanis exierint obviam; et cum signa pulsarent ad populum convocandum, ad Missarum solemnia celebranda vix convenere xxx. Tertia die dominus Abbas cum multa populi lætitia

A titia susceptus est. Sed tanta mala de illis audierat, ut penitus non acceptaret devotionem eorum. Sequenti vero die, cum beati Petri solemnitas esset, tanta ad audiendum verbum Dei multitudo convenit, ut non caperet eos grandis ecclesia. Quos allocutus dominus Abbas, Seminare, inquit, veneram, sed præoccupatum a semine pessimo agrum iuveni. Verumtamen, quia rationalis est ager, Dei enim agricultura vos estis, ecce ostendo vobis semen utrumque, ut sciatis, quid eligere debeatis. Et incipiens a Sacramento altaris, per singula capitula, quid hæreticus prædicaret, quæve esset fidei veritas diligentius exponebat. Demum interrogavit eos, quid eligerent, et respondens omnis populus cœpit abominari et detestari hæreticam pravitatem, et cum gaudio suscipere verbum Dei, et Catholicam veritatem. Pœnitemini, inquit, igitur quicumque contaminati estis; redite ad Ecclesiæ unitatem. Et, ut sciamus, quis pœnitentiam agat et suscipiat verbum vitæ, levate in cælum dextras in signum Catholicæ unitatis. Factum est ergo, ut, levantibus omnibus dextras in cælum cum exsultatione, ipse sermoni finem imponeret. Et B nos quoque epistolam terminemus *g*. Valete.

Finis libri sexti.

ANNOTATA.

a *Scribit igitur Gaufridus ad unius ejusdemque matris, id est, monasterii Claravallensis filios, atque adeo fratres suos in Christo : idque confirmatur, quando proxime subdit :* Ceterum, cum memor sum, in quanta sollicitudine reliquerim vos, et totam pariter Claram-vallem *etc. Quid autem sibi vellit* τὸ utrique Capitulo, *non satis equidem intelligo : nisi fortassis hæc epistola etiam directa fuerit ad cœnobitas abbatiæ Trium-fontium, primam matris Claravallensis filiam, vel ad aliam ex primis; de quibus in Chronologia Bernardina.*

b *In apographo nostro statim nominando sequitur series punctorum : unde suspicor, aliqua esse omissa.*

c *Facta sunt hæc sub Gaufrido seu Goffredo de Loratorio, archiepiscopo Burdegalensi; de quo plura legi possunt in Gallia Christiana to-* C *mo II, a col.* 811 *novissimæ editionis. Ad hunc nondum tunc præsulem data est epistola* S. Bernardi 125. *Pro ipso etiam scripsit epistolam ordine* 342 *apud Mabillonium. De discordia autem, quæ hic refertur, ac de pace composita exstat instrumentum in citata Gallia Christiana a col.* 814, *e quo ista delibo :* Actum hoc atque firmatum in præsentia et in manu D. Legati, et D. Claræ-vallis. *Et paullo inferius :* Fuit vero facta hæc concordia Burdigalæ in domo D. archiepiscopi, anno ab Inc. Dom. MCXLV, VI Non. Julii *etc.*

d *In apographo nostro, quod signatur* ex Ms. Marchianensi vetusto. *Post miracula* B. Mariæ, *quo usus sum ad notandas varias lectiones in miracula, quæ Gaufridus in hac sua epistola narrat, sequitur hic proxime :* Jam vero Petragorici populi devotionem *etc. Et mox :* Homo civitatis illius pauper et inops *etc.*

e *Conferri hæc possunt cum dictis in libro* III *Vitæ apud nos cap.* II.

f *De hoc loco, et ejusdem incolis, quia erant hæretici obdurati, punitis, consule Commentarium prævium* § XLIV.

g *In nostro apographo, quod modo allegabam, additur :* Apud sanctum Anthonium sanavit puellam, cujus brachium totum aridum erat. A. GAUFRIDO

FRAGMENTA

Ex Herberti libris de miraculis Cisterciensium monachorum, apud Mabillonium typis vulgata. Herberti auctoritas.

In *Commentario prævio cap.* LXVI *diximus, nos hæc Fragmenta, non tamen omnia, daturos cum Mabillonio, qui ea profert a columna* 1223 *Voluminis sui secundi. In istis itaque Fragmentis primo loco ponitur vaticinium* S. Bernardi *de tirone furtim exituro e monasterio, et observari jusso, ne quidquam ex illo auferret secum. Sed illud vaticinium antea a nobis e magno Exordio Cisterciensi narratum est in Commentario prævio* § XII, *atque adeo hic pro inserto haberi debet. Secundo loco memoratur apud eumdem Mabillonium historia longa de Schocelino, agri Trevirensis eremita, qui egregia vitæ sanctitate, et mira rerum humanarum despicientia excelluit; quemque etiam Pater sanctus invisit per suos, ac muneribus est prosecutus. Sed nos de illo, tamquam beato, non ita pridem tractavimus ad diem* VI *Augusti, tomo II ejusdem mensis, pag.* 175 *et sequentibus, ubi etiam dedimus ejus Vitam ex Herberto prædicto, in qua legi pos unt, quæ apud Mabillonium de eo exstant.* Fragmenta hæc pleraque E

359 *Sequitur narratio de fratre quodam Laïco et Converso Claræ-vallis, pro inimicis orare consueto, divina visione testimonium perhibente de pretiosa ejus morte. Verum, quæ isti visioni subnectuntur, ad sancti nostri Abbatis personam unice spectant, his verbis expressa :* Beatus vero Bernardus, cum quidam de fratribus suis hanc visionem coram eo grandi admiratione referrent, ita respondit : Et vos, fratres, ista miramini? Ego vero magis admiror in vobis incredulitatem et duritiam cordis, qui adhuc minime creditis, F aut minime forte advertitis ad vocem illam, quæ de cælo clamatur : « Beati mortui, qui in Domino moriuntur : amodo jam dicit Spiritus, ut requiescant a laboribus suis, opera enim eorum sequuntur illos ». Mihi siquidem luce clarius, et vita, qua vivo, certius constat, omnes qui in cordis hujus puritate obedientes et humiles perseveraverint, mox ut carnem exuerint, ab omni miseria protinus exuendos, et immortalitatis gloria vestiendos. sunt prætermissa

360 *Quarto loco in editione Mabillonii refertur prædictio* S. Bernardi *de Simone abbate Caziacensi : cui ille, quamdiu vixit, transitum quidem e nigro Ordine Benedictinorum recusavit ad Claramvallem; sed tamen addidit, Simonem ibidem moriturum, sicut postea accidit. Rem pluribus memoravimus in Commentario prævio* § LIII, *a num.* 567, *ex magno Exordio Cisterciensi. Quintum locum obtinet Gunnarius Sardiniæ tetrarcha, quem Sanctus prænuntiavit futurum monachum Claravallensem; vaticinio respondit eventus post ejusdem Sancti mortem : de quo lege Commentarium prævium* § L, *num.* 538, *ubi* in nostro Commentario prævio:

EX HERBERTO

ubi usi sumus verbis Exordii magni. Sexto loco occurrit S. Bernardus, *qui, dum abesset a suis Claravallensibus, ac Romæ versaretur, eos subinde invisit tamquam præsens; et spectatus ibidem est in aëre suspensus et a terra elevatus. De his idem Commentarius* § XXI, *ex dicto Exordio. Verum ea, quæ statim septimo loco sequuntur apud Mabillonium, ex lib.* II, *cap.* XIV *Herberti, alia quædam de Sancto mira continent, hoc loco neutiquam prætereunda:* Hic ergo venerabilis Pater, cum esset aliquando in itinere, haud longe a castro Pruvinensi, revelatum est ei divinitus, quemdam de filiis suis Clarevallensibus tunc migrasse; statimque de vehiculo descendens, fecit obsequium pro defuncto, commendans animam ejus Deo. *De hoc castro consule Annotata superius ad libri* IV *Vitæ caput* V, *lit.* c. *Pergamus cum Herberto:*

quibus additur sanatio a S. Bernardo prædicta, et surdæ ac mutæ curata:

361 Cumque vespere divertisset ad oppidum, quod Cantamerula * nominatur, domina ipsius loci, quæ illum in hospitio suo devote susceperat, obtulit ei filiam suam, quartano incommodo jamdiu laborantem, ut ei benedicendo manum imponeret, et bene haberet. Ipse vero B benedicens eam, atque consignans, ait: Adhuc unam accessionem passura es, filia, et liberaberis. Atque ita contigit ei. Alia autem vice cum isdem vir beatissimus de Laviniaco *, nobili villa in episcopatu Meldis posita, egrederetur, oblata est ei grandinscula puella quædam surda et muta. Quam cum imposuissent super collum jumenti sui, respiciens in cælum breviter oravit. Cumque saliva sua linisset labia ejus atque auriculas, benedixit illam; præcipiens, ut vocaret sanctam Mariam. Mox ergo puella, quæ numquam fuerat locuta, aperiens os suum clamavit, et dixit: Sancta Maria. Rogerius ergo quidam, vir religiosus et monachus Claræ-vallensis, cum adhuc esset in sæculo, videns miraculum istud factum in oculis suis, compunctus est valde; et hæc erat, ut nobis asseruit, maxima causa, pro qua seipsum reddidit in Claramvallem.

* Chantemerle

* f. La'niaco

omittitur hic elogium Fastradi abbatis.

362 *Octavo denique ac postremo loco texitur apud Mabillonium ex Herberti libro* II, *cap.* XXV, *laudatio Fastradi, qui primo abbas Camberonensis, deinde Claravallensis, postremo Cisterciensis fuit: vir sane egregius ac præclarus.* C *Sed elogia, quæ ibidem legere licet, nihil attinent ad personam* S. Bernardi; *si visionem excipias cujusdam Religiosi in Anglia, quæ refertur accidisse ipsa die, qua Vir sanctus e vita migravit. Verum illa præmissa est in Commentario prævio sub initium paragraphi* LII, *e Maurico; ubi citat Exordium magnum lib.* I, *cap.* XXXVIII; *sed in editione Tissieriana habetur Distinctione, seu libro,* I, *cap.* XXIV. *Quæ itaque ex* D *dictis Fragmentis dedimus in antecessum locis superius designatis, accipiat lector, tamquam hic ex eisdem Fragmentis producta; ita tamen ut ex editione libri Chiffletiani, qui est de* S. Bernardi *genere illustri asserto, et cui sunt inserti libri Herberti de Miraculis, varia suppleturi simus, quæ a Mabillonio sunt omissa. His igitur locus infra erit in Gloria Sancti posthuma ac Supplemento. Verum priusquam eo progrediamur, conducit in rem nostram, ut, præter ea, quæ breviter de Herberto præmisimus antea in principio libri sexti lit.* a, *commendemus ejus antiquitatem ac fidem.*

Herberti de eo libris

363 *Laudatus Chiffletius in Præfatione ad tres istos libros, primo a se typis vulgatos, pag.* 159, Scripsit, *inquit,* de Miraculis libros tres anno Christi MCLXXVIII, annis quinque et viginti post S. Bernardi obitum, ut colligitur ex libro 1, cap. 31, et lib. 2, cap. 13. Quare, ut monet auctor Chronici Clarevallensis, ex hoc anno reliqui investigandi sunt, si quando ante tres annos, vel ante septem aut plures hoc vel illud contigisse memorat. Promotus est haud E multo post archiepiscopum Turrium Sardiniæ: moxque Johannes Eremita quædam illi obtulit de Vita et rebus gestis S. Bernardi, prætermissa a senioribus, quæ ex nonnullorum ejus discipulorum ore accepta, illius hortatu ediderat. Apud Chrysostomum Henriquez in Menologio, et in Fasciculo Sanctorum Cistercii; itemque apud Angelum Manrique in Annalibus Cisterciensibus, permulta occurrunt citata ex libro Exordii Ordinis Cisterciensis, ejusque Appendice, vel ex libro de Viris illustribus Ordinis Cisterciensis, vel ex Johanne Eremita in Vita S. Bernardi, quæ ex his Herberti libris descripta sunt.

commendatur

364 Unde est, quod Vitæ S. Bernardi per Johannem Eremitam longe plura capita ab his auctoribus laudata reperies, quam quæ nos ex autographo veteri hic protulimus: quia scilicet Herberti opus ἀνεπίγραφον, quod Johannis Eremitæ lucubrationi proxime subjectum erat, ipsi Johanni ab incautis attributum est, ac pro Vitæ S. Bernardi quadam continuatione habitum. Fontem ipsum damus; quem mirabitur lector tamdiu latuisse in membranis Claræ-vallis, cum et ad F fidem auctoris, et ad ejus narrationum gravitatem utilitatemque animum adjecerit. *Ex his confirmantur ea, quæ paullo ante dicebamus inserta Commentario nostro prævio. Reliquum nunc est, ut sequentem rebus gestis ac miraculis* S. Bernardi *coronidem imponamus.*

GLORIA

A

D

GLORIA POSTHUMA,

Ac supplementum ad S. Bernardi Vitam, et miracula, nec non ad nostrum Commentarium prævium.

CAPUT I.

Veneratio publica; monasteriorum propagatio; recentissimæ notitiæ de Sancti sepulcro, ac reliquiis. Umbra ejus, et alia sacra lipsana.

Officium apud Cluniacenses: invocatur contra pestem.

Quæ *in Commentario prævio* § LXII *dicta sunt de Officio* S. Bernardi, *ac de veneratione publica ipsi tributa, hisce suppleri possunt. Inter* Statuta selecta capitulorum generalium Ordinis Cisterciensis, *quæ ex* B variis codicibus manuscriptis *habentur apud Martenium in Thesauro novo Anecdotorum tom. IV, lego ista ad annum* 1321, *col.* 1506, *num.* 3: Item, cum ad mutuam caritatis gratitudinem ex debito professionis monasticæ teneamur, servitium pro sancto Hugone primo abbate Cluniacensi, eo quod in dicta domo et suo Ordine universo sancti Bernardi patris nostri solemne servitium celebratur; in hunc modum salubriter statuit generale capitulum *etc. Unde liquet, Officium de* S. Bernardo *tunc celebratum fuisse apud Cluniacenses omnes ritu solemni. Ad venerationem publicam etiam spectat, quod Viri sancti patrocinium imploratum fuerit contra morbum contagiosum. Etenim post Vitam et miracula S. Adriani, luis pestiferæ patroni peculiaris, quæ, auctore P. Guilielmo Hardigny e Societate Jesu, anno* 1636 *Luxemburgi Gallice sunt impressa, una cum parvis aliquot tractatibus aliis, pag.* 260 S. Bernardum *annumerat cælitibus aliis, qui morbo isti sunt propitii, et addit anno* 1625 *opem Viri contra eum imploratam fuisse Liræ, prope Antverpiam, in sacello ejus. Immo forte in æde sacra monialium Cisterciensium B. Mariæ de* C *Nazareth extra muros Liranos: ubi frequens et utilis, ut audio, ad Sanctum quotannis est concursus die* XX *Augusti, et per octavam.*

Singularis item erga Sanctum memoria apud Rutilenses.

2 *Superius parte tertia miraculorum, cap.* VII, *num.* 343 *referuntur ea, quæ Rutilæ patrata sunt. Locus autem iste scriptoris ex grata Rutilensium memoria commendatur, qui magnum Sospitatorem singulari cultu prosecuti sunt, teste Raissio in Auctario ad Natales Sanctorum Belgii Joannis Molani, ad diem* XX *Augusti, fol.* 170, *ubi hæc scribit:* Hunc etiam locum, Rutilensem scilicet vicum miraculis illustravit, quando tres mulieres claudas, et duos cæcos restituit sanitati. In cujus rei perpetuam memoriam, imago sancto Bernardo erecta est in ipsa ecclesia, quam vidi: fiuntque ad eam annuæ processiones feria sexta post Pentecosten, quando illa miracula facta ibidem fuisse, ex veteri traditione, devotus populus arbitratur. Hæc autem mihi ibidem exsistenti, monasterii dicti Prior, Petrus Haymam communicavit.

Tornacensis et Aquicinctinos.

3 *Joannes Cognatus, vulgo Cousin, libro* III *Historiæ Tornacensis cap.* L, *affirmat,* S. Bernardo *obstrictos admodum esse Tornacenses, ac jure merito eum tamquam patronum et protectorem episcopatus Tornacensis haberi ab ipsis posse, propterea quod ejus apud Eugenium Papam auctoritate interposita obtinuerint antistitem particularem, cum antea subessent episcopo Noviomensi; atque hac de causa Viri effigiem in vitro* E *fenestræ ad latus septemtrionale, in circuitu chori ecclesiæ cathedralis, depictam esse supra historiam itidem in pictura repræsentatam restaurati episcopatus. Favor autem ille novi ac proprii episcopi Tornacensibus concessi, suffragante* Bernardo *contigit, sicut testatur Albericus in Chronica ad annum* 1148: Apud civitatem, *inquit*, Tornacum, cum per quadringentos annos circiter fuit ista civitas sub episcopis Noviomensibus, tandem sancto mediante Bernardo positus est per Eugenium Papam novus episcopus, et recepit ecclesia privilegium antiquum. Primus episcopus dictus est Anselmus, secundus Geraldus, tertius Galterus. *Nec vero religiosum* S. Bernardi *cultum apud cœnobitas Aquicinctinos, in Gallobelgica prope Duacum, indictum relinquam, quando ipsius reliquiæ eo dilatæ sunt ab istius monasterii abbate. Quippe Ferreolus Locrius in Chronico Belgico ad annum* 1179 *e Chronico Aquicinctino hæc narrat:* Anno MCLXXIX Simon, nonus Aquicinctini monasterii antistes, in reditu ex concilio Romano, Claravallem divertit, et reliquias beati Bernardi ab ejusdem cœnobii abbate, precibus impetrat: quas Aquicinctum F delatas, magnis honoribus affecit. *In Gallia Christiana tomo III editionis novissimæ, col.* 412, *res etiam narratur sub Simone I, abbate nono Aquicinctino. Adde ex Manrico, quod Paulus abbas Palaciolensis in Castella veteri Hispaniæ, singulare aliquid in honorem Sancti excogitarit, quando præscripsit*, ut in confessione, quæ in Missarum initio proferri solet, sanctus Bernardus Parens post B. Virginem immediate invocaretur: « Confiteor Deo, beatæ Mariæ, et beato Bernardo ». *Hæc e dicti historici Cisterciensis libavimus Appendice ad tomum IV Annalium Cisterciensium pag.* 629, *et habentur inter alia, quæ intexuntur anno* 1550.

Not. III.

Laudatur ob singularem

4 *Sancti nostri gloria maxime inclaruit apud posteros ex mirifica sobolis suæ Claravallensis propagatione: de qua re scribit Guillelmus libro* I *Vitæ apud nos supra cap.* VII: *et quamvis in meis ad illud Annotatis hoc argumentum singillatim non tractare statueram; sequentia tamen ad illum biographi locum illustrandum subjungere hoc loco visum est. Apud Gaufridum libro* V *Vitæ cap.* II, *num* 262, *dicitur* Claræ-vallensis cœnobii primus

ex variis. primus abbas, aliorum quoque amplius quam centum sexaginta monasteriorum pater. *Quod sic est intelligendum, ut magnam tot fundatorum monasteriorum partem sanctus Pater non immediate per se, sed per suam sobolem excitarit; ita tamen, ut, quod filii ejus fecerunt per se*, Bernardus *Pater in filiis fecisse merito dici possit, atque adeo felix ac fœcunda illa propagatio ad gloriam ipsius Sancti posthumam pertineat; observante Mabillonio ad locum Gaufridi, quem proxime indicabam*, nempe tam per se, quam per abbatias Claræ-valli subjectas *Abbatem sanctum fundasse ista monasteria.* Nam Bernardus, *ait*, per se tantum septuaginta duo circiter monasteria excitavit vel adoptavit; nempe in Gallia 35, in Hispania XI, in Belgio 6, in Anglia 5, totidem in Sabaudia, et in Hibernia: in Italia 4, in Germania duo; duo item in Suecia, ac demum unum et alterum in Hungaria et Dania, ex Chronologia nostra: *quam lector etiam inveniet in nostro Commentario prævio* § LIX. *Innocentius itaque PP. III in litteris Apostolicis ad ecclesiam Gallicanam, quas Commentario nostro prævio intexuimus* § LX, *hanc singularem Viri*
B *prærogativam inter alios merito suspicit, quando illum laudat*, *quod* usque ad exteras quoque et barbaras nationes sanctæ religionis instituta transmiserit, atque monasteriorum fundationem extenderit.

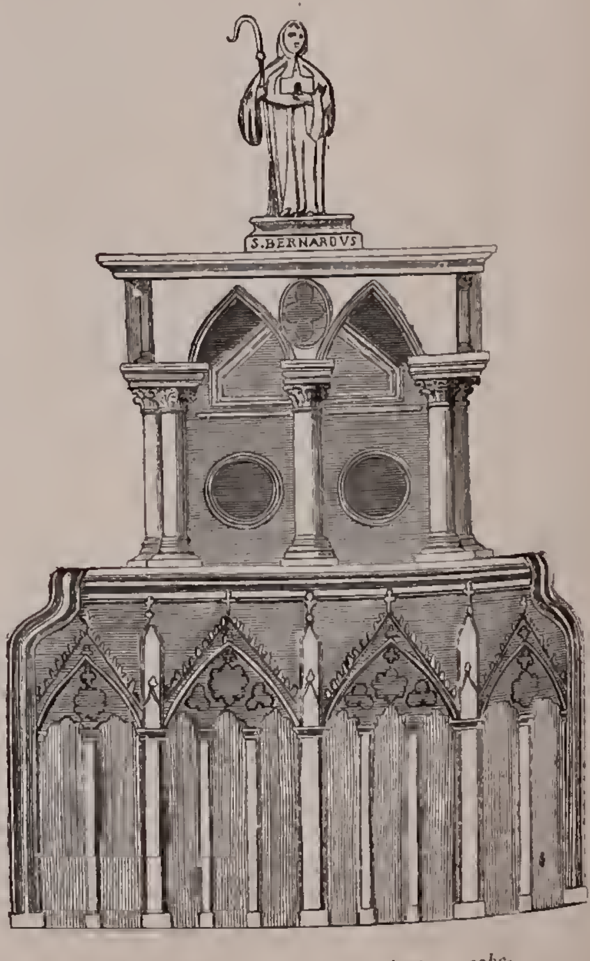
vitæ monasticæ propagationem. 5 *Alter vero Christi in terris Vicarius Gregorius IX, insigne ad perpetuam Viri sancti memoriam in simili materia adjunxit decus, dum in bulla, qua S. Dominicum, Ordinis FF. Prædicatorum fundatorem, Sanctorum Fastis adscripsit, hæc de* S. Bernardo *enuntiat apud nos tomo primo mensis Augusti, pag.* 624: Post quos, *primos videlicet novæ legis prædicatores, ac S. Benedicti filios, de quibus egerat, Christus Dominus* quasi lassum renovaturus exercitum, et redditurus jubilum post lamentum, applicitis ad quadrigam tertiam equis albis, fratribus Cisterciensis Ordinis, et Florensis, velut tonsarum greges, geminæ caritatis fœtibus uberes, de pœnitentiæ lavacro fecit ascendere, sancto Bernardo, ariete ovium in virtute spiritus, qua ex alto indutus exstitit, et in abundantia frumenti vallium præeunte, ut transeuntes liberati per eum, in fortitudine clament ad Dominum, dicant
C hymnum, et ponant castra Dei exercituum super mare. *Supersunt quædam notanda de statu hodierno corporis* S. Bernardi, *ac sepulcro*

Unde nobiscum sint communicatæ 6 *De hac re subjungo ista, uti etiam alia nonnulla, quæ ad idem fere argumentum pertinent; quæque omnia supplementum erunt ad dicta in Commentario nostro prævio* § L, *de Sancti corpore, ac testamento ejus seu ultima voluntate;* § LI *de tumulo;* § LIII *de cubiculo etc. Hisce autem ibidem præmissis novæ postea ad nos submissæ sunt notitiæ, quas cum grati animi memoria debemus R. A. et Eximio D. Candido Briger, Ord. Cisterc., in Valle B. V. M. de Campo liliorum, vulgo* Lilienfeld, *in Austria inferiore, ac in diœcesi Pataviensi, Priori meritissimo, ac sacræ theologiæ Doctori. Etenim postquam Viro, ad capitulum generale, quod sub initia mensis Maii anno hoc* 1738 *Cistercii inchoatum fuit, proficiscenti, ac sua nostrum museum præsentia in transitu honoranti, exposuissem meum desiderium discendi plura de statu præsente corporis* S. Bernardi; *id sibi futurum curæ addixit. Nec minus fecit, quam addixit; prout patet ex humanissimis ejus litteris, quas huc direxit* e

Cistercio in Burgundia, octavo Idus Maii, anno D
MDCCXXXVIII, actu sedente Capitulo generali. *Ex iis autem delibo sequentia, quæ potuit Brigerus in rem nostram comperire in monasterio Claravallensi:*

7 Corpus . . sub terra conditum quiescit. Caput vero pelle et carne nudum (quod calvariam vulgo dicimus) argenteæ inclusum thecæ, eo loco asservatur, quo loco ecclesiæ thesaurus reponitur: ubi etiam prostat argentea tumba; at præter Viri sancti cucullam, nihil omnino condens. Tumulus ejus retro aram majorem in Claræ vallensi templo, octo circiter pedes supra terram attollitur, et marmoreis columnulis vestitur: cui statua sancti Viri desuper insistit. Ad pedes tumuli erectum cernitur altare: super quo Missarum sacrificia Deo offeruntur. Facies et latera sepulchri ea figura sunt, quam acclusa schedula exhibet, rudi licet penicillo depictam. Dominus nihilominus Abbas Claræ vallensis, quem ea super re hodie hic loci conveni, accuratiorem se missurum spopondit. *Promisso respondit eventus: nam nomine Reverendissimi Domini sui Abbatis Claravallensis meliorem mausolei* S. Bernardi *delineationem huc misit e Claravalle, die* E
XXIX *Julii anni* 1738, *R. A. D. Joannes Antonius Macuson, Sedis Apostolicæ protonotarius, et magister novitiorum ejusdem abbatiæ. Delineatio autem, quam accepi, e majore forma ad minorem hic contracta est a nostro chalcographo, qui faciem sepulcri, secundum exemplar sibi propositum, accurate imitari conatus est, prout in hoc ejus ectypo cernis.*

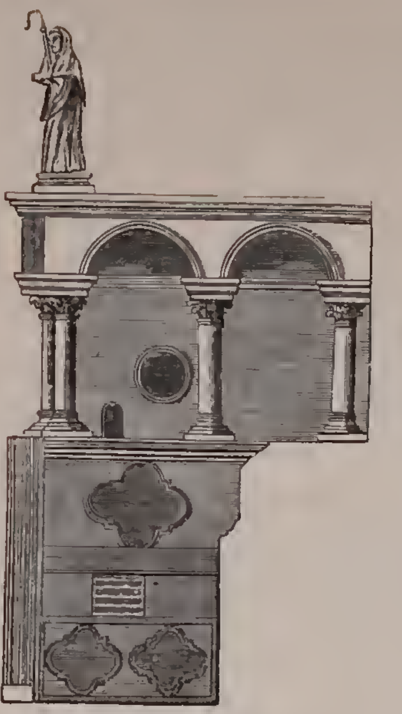
novissimæ de sepulcro, ac reliquiis Viri sancti notitiæ:

Quæ vero sint latera mausolei, discet lector e schemate secundo. *Utrique, prout huc est missum, supereminet Sanctus; sed manu adscribitur, in* 1°, *non in* 2°, *esse verum ejus vestitum. En illud:*

8 *Alia.*

A

B

quibus 8 *Alia, quæ huc spectant, his verbis describere pergit laudatus Brigerus:* Tumulo antrorsum gemina tabula ferreis catenis affixa visitur, quarum prior sic habet:

Hic requiescit sanctus Bernardus primus abbas sacri monasterii Claræ-vallis.

In altera tabula leguntur sequentia: Testamentum beatissimi Bernardi, Abbatis: Tria vobis observanda relinquo *etc., videsis nostrum Commentarium prævium* ⁋ L, *num.* 543; *ubi non adduntur ista verba:* Ecce, charitatem, humilitatem, patientiam vobis relinquo. *Post quæ sequitur in epistola laudati Brigeri, testamentum sancti Patris metro alligatum: ac de tabulis istis locutus.* Præterea, *inquit*, domus, seu cella potius, tota pene lignea, et grabatus, in quo spiritum emisit, hodiedum supersunt in Claravalle.

alia adduntur. 9 *Porro si quis plura desiderat de ipso Claravallensi monasterio; Gallicum adeat Hodœporicon,*
C *seu Itinerarium litterarium duorum Religiosorum Ordinis S. Benedicti, e congregatione S. Mauri, auctore Edmundo Martene, parte* I; *ubi pag* 99 *leget, in cœmeterio, de quo ibi agitur, sepulcra fratrum* S. Bernardi *spectari, uti etiam ejusdem Sancti cellulam, quam Guillelmus de Campellis, episcopus Catalaunensis, exstrui pro eo jussit, ut infirmitatibus corporis laboranti solatium afferret. Vide Commentarium nostrum prævium* ⁋ VII, *num.* 78, *et librum primum Vitæ, cap.* IV, *num.* 37. *In dicto Itinerario etiam hæc narrantur pag.* 100, *videlicet, caminum non esse in ista cellula; adeo quippe* S. Bernardum *fuisse mortificatum, ut ignem pro se strui noluerit; verum sub Viri lecto magnum lapidem exstitisse, in pluribus locis perforatum, sub quo accendebatur foculus, ut cubiculum calefieret, ipso id non observante: ad hæc, cubiculo isto, ac* S. Bernardi *lecto, qui ibidem hodieque conservatur, nihil magis simplex videri posse; cellæ item huic contiguum esse parvum sacellum, quod verosimiliter fuerit constructum, ut ad aram faceret; vita ibi functum esse, affirmari; legique ibidem inscriptionem, quæ satis perspicue hoc enuntiet.*

Ex his, quæ isto Itinerario libavi, magis lucescunt paullo ante præmissa, et ea, quæ habentur in Commentario prævio ⁋ LIII, *num.* 564. *ex variis.*

10 *Præter ea, quæ jam memorata sunt e Martenio, mentio etiam fit apud eum de calice* S. Bernardi, *pag.* 99; *de casula autem pag.* 104; *ubi etiam tractat de magna capsa argentea, quam episcopus aliquis Santonensis fieri curavit ad imponendas in eadem reliquias* S. Bernardi; *sed addit, Religiosos, timentes ne, si ossa ejus extraherentur e sepulcro, principes plurimi, quibus id negari haud posset, aliquid ex illis peterent, maluisse, ut ea ibi relinquerentur. Fertur etiam apud Claravallenses spectari umbra Sancti supra lapidem, in quo corpus ejus lotum fuit post mortem; at nescire se asserit Martenius, an hoc tam sit prodigiosum, quam creditur: nam umbra, ait, illa non spectatur ab omni parte: sed oportet esse in certo quodam situ, ut illa deprehendatur; idque fieri posse judicat naturaliter per reflexionem luminis. Hæc ille. At quidquid sit; mirabilis quidem ista luminis reflexio est: an vero fiat per stricti nominis miraculum, in medio relinquo. Audiamus interim de hac re Chrysostomum Henriquez in Fasciculo Ordinis* E *Cisterciensis lib.* I, *distinctione* IV, *cap.* LI: In sacro, *inquit*, cœnobio Claravallensi, stupendum, idque continuum extat miraculum, quod non parum sancti Abbatis commendavit virtutem. In lapide enim, ubi corpus ipsius, secundum consuetudinem Ordinis, fuit ablutum, ejusdem corporis umbra in hodiernum usque diem perseverat, ab omnibusque clare et manifeste videtur. Cumque hæretici tanti miraculi memoriam abolere niterentur, et variis instrumentis lapidem ipsum cavarent, umbra descendit, nec aliquo modo deleri potuit, ut a R. D. Adriano Cancellier, abbate Dunensi accepi.

Sancti umbra spectatur in quodam lapide:

11 *Laudatus supra Martenius in Itinerario alio, quod in lucem prodiit Lutetiæ Parisiorum anno* 1724, *agens de celebri abbatia Camberonensi, Ordinis Cisterciensis, in territorio Montensi Hannoniæ, pag.* 108 *scribit, casulam* S. Bernardi, *quæ ibi ostenditur, inspirare pietatem: nec esse illam e panno aureo, nec argenteo, nec serico; sed ex simplici gossipio contextam: usui eam esse in die festo Sancti, et in primitiis Religiosorum. Idem auctor pag.* 40, *inter alia, quæ refert de Valle-clara, quæque* F *signatur supernus in Chronologia Bernardina apud nos parte prima, ad annum* 1134, *mentionem facit de* S. Bernardi *pallio, quod Gallice vocat* la coule, *dicitque illud ibidem conservari. Nec piget, hic observare, quod duplex sit apud Bernardinos palliorum genus; unum nempe candidum, quod est vestimentum valde amplum, et quo ascetæ Bernardini utuntur in cæremoniis, et quando assistunt Officio: alterum vero nigrum, estque etiam vestimentum admodum amplum, et quo Bernardini utuntur dumtaxat in urbibus, et quando incedunt per plateas; ex Dictionario Gallico-Latino, quod anno* 1704 *Trevoltii editum est, in voce* coule.

sacra quædam

12 *Apud eumdem Martenium in Veterum scriptorum et monumentorum etc. amplissima collectione, tomo VI producitur fundatio monasterii B. Mariæ de Alta-ripa, Ordinis Cisterciensis, filiæ Chari-loci, lineæ Claræ-vallis, et col.* 317 *ponitur inter reliquias sacras præcipuas ejusdem cœnobii,* stola sanctissimi P. N. Bernardi ex grossiori panno coloris grisei obscuri, qua sanctus hic Pater sacrarium nostrum decoravit, dum

ejusdem lipsana referuntur.

eundo

EX VARIIS. eundo et redeundo ex Germania, per hoc monasterium transiret. *In libello reliquiarum, quæ Aquisgrani asservantur, anno* 1734 *ibidem typis edito, inter ornamenta ecclesiæ Virginis Matris, pag.* 46 *ponitur casula, quæ more Græcorum facta, et ex serico cæruleo terso ac denso contexta est, acu eidem appicta cruce ex margaritis. Hanc casulam Mellifluus Doctor* Bernardus D *in ista ecclesia ad Sacrificium Missæ adhibuisse anno* 1146, *ac post illud dedisse visum cæcis quatuor, et paralytico uni gressum, in eodem libello dicitur.*

CAPUT II.

Variæ S. Bernardi apparitiones, ac prædictiones.

§ I. Apparet monacho Cisterciensi; et Converso, quem consolatus, prosperum negotiorum successum ei prænuntiat.

S. Bernardus cum S. Malachia. In *Commentario prævio* § LII *retuli varias post Viri sancti obitum apparitiones; de aliis me acturum dixi in Gloria ejus posthuma. Harum igitur primum hic obtineat locum illa, quæ exstat apud Tissierium in Exordio magno Ordinis Cisterciensis, distinctione* III, *cap.* XIV : Factum B est autem in una dierum, cum prima cantaretur in choro, et ipse *(videlicet Guillelmus, quem mox pluribus describam)* conjunctus psallentibus stabat in ordine suo, vitulos labiorum suorum in voce exultationis Domino reddens. Et, ecce, apparuit ei vigilanti atque psallenti S. Malachias, Hiberniensis quondam episcopus, qui in eadem basilica jacet honorifice tumulatus. Residebat vero in cathedra juxta altare, annulo, baculo, mitra, cæterisque Pontificalibus ornamentis mirifice decoratus: tamquam Missarum solemnia post finem illius horæ celebraturus. Erat autem tunc anniversaria dies depositionis ejusdem beatissimi præsulis: quæ etiam omnium fidelium defunctorum memoria est solemnis. Apparuit quoque cum eo B. Bernardus, ejusdem ecclesiæ felicissimus pastor atque patronus: qui et ipse erat vestibus pretiosis et candidis micans, a atque mitratus, minime tamen infulatus *a*. Et merito quidem.

apparet Guillelmo Cisterciensi; 14 Erat enim paterfamilias in propria domo, deferens atque congratulans venerando ac speciali hospiti suo: dignoque honore præveniens amantissimum, cedebat ei libentissime solemnia C Missarum, ea potissimum die, qua sanctus ille pontifex curiam supernam ingressus, et cælestibus hymnis primo fuerat honoratus. Unde etiam ipse beatus Pater officiosum ac sedulum sese circa eumdem sanctum episcopum, et circa ipsius altaris ministerium, exhibuit. Porro beatus antistes baculo pastorali innixus, defixa lumina versus chorum assidue tenebat. Sanctus vero Bernardus modo episcopum, modo Conventum, modo ipsum altare, tamquam solicitus omnium, respiciebat. Hæc visio tam manifesta eidem famulo Dei vigilanti, et corporeis oculis intuenti, visibiliter apparuit, quamdiu psalmus unus in eadem hora a Conventu percantaretur. Finito itaque psalmo, finita est visio, sed in corde videntis deinceps finiri non potuit visionis illius pia devotio. *Hactenus Exordium magnum de una sancti Patris apparitione. Alia, quæ ibidem mox sequitur, his verbis conscripta est, et eidem Guillelmo exhibita :*

qui deinde etiam videt sanctum Patrem, et loquitur cum eo. 15 Altero quoque die apparuit ei nihilominus idem beatus Bernardus, vultu et habitu gloriosus. Quem cum ille vidisset, procidit ad pedes ejus, orans et petens aliquid ab eo. Cui Sanctus ait: Quid tibi vis faciam? Et ille: Domine mi pater, si inveni gratiam in oculis tuis, indica mihi, utrum salvus fieri debeam. Et Sanctus ad eum: Numquid parva res est ista, quam postulas? Hodie cum egrederer de paradiso, quam multa millia hominum foris ad januam reliqui, qui utique istiusmodi timore torquentur: igno- E rantes utique, utrum amore, an odio digni habeantur. His itaque præmissis, dedit ei responsum super verbo, quod imploraverat. Sed quid ei definite responderit, incertum est nobis: quia vanæ gloriæ pestem vitans, hoc nobis indicare noluit. Erat enim vir ille circumspectus, et gravis in locutione: multumque cavebat, ne quid diceret, quod suam ipsius gloriam redoleret. Verumtamen ex fiducia sermonis, et vultus illius hilaritate, satis dabatur intelligi, quia jucundum a sancto Patre super tali verbo responsum acceperit.

16 Iste est Guillelmus, quem supra *(distinctione* II, *cap.* XXII) memoravimus, spiritum fornicationis in specie phantasticæ meretricis vidisse infirmitorium curiose circumeuntem, et ex iis, quæ ab ea audierat, et viderat, D. Roberto abbati Clarævallis apostasiam duorum adolescentium prædixisse: quod etiam verum fuisse, fœda eorum fuga incontinenti subsecuta demonstravit. *Porro Guillelmus iste*, priusquam Cisterciensium Ordini se contulisset, multo tempore vixit in monasterio sancti Albini Andegavensis, *ut dicitur in principio citati capitis* XIV; *in quo plura alia de eodem legi possunt. In Menologio Cisterciensi apud Manriquez refertur cum titulo* beati *ad diem* XIX. *Novembris, et vocatur* S. Bernardi discipulus. *De duabus autem, quæ modo sunt datæ, apparitionibus legi potest Herbertus lib.* I *de Miraculis cap.* IV. — Quis fuerit iste Guillelmus. F

17 *Laudatum Exordium distinctione* IV, *cap.* XXXIII *aliam commemorat apparitionem: Erat, inquit,* in Claravalle conversus quidam religiosus, nomine Laurentius, . . vir. . spiritualis et devotus in omni conversatione sua, orationi atque compunctioni mirabili pertinacia jugiter insistens: ita ut per plurimos annos, cum sanctorum confessorum Bernardi et Malachiæ corpora in secretario diu noctuque servaret, vix umquam aliqua hora posset ibidem aliter inveniri, nisi semper orationi incumbens, et diuturnis fletibus pavimentum rigans. . Post transitum autem B. Bernardi contigit, ut idem frater a domno Philippo, venerabili Clarævallis priore, ad regem Siciliæ Rogerum mitteretur, pro negotio ejusdem ecclesiæ. Qui cum Romam fuisset ingressus, comperto, quod idem rex nuperrime mortuus fuisset, — Conversus quidam in Claravalle, Laurentius nomine, mittitur ad regem Siciliæ.

A fuisset, consternatus est animo : et, quid in tali articulo facere deberet, prorsus ignorabat. Et recordatus sancti patris sui Bernardi, sub quo pro diversis negotiis frequenter missus prospere ibat et redibat, cum gemitu et lacrymis multis conversus ad orationem, eumdem Sanctum Dei invocabat, dicens : Pater mi, pater mi, currus Israël et auriga ejus, ut quid dereliquisti nos? Heu me, Pater sancte, quid dicam, vel quid faciam ego pauperculus et misellus : ego omni consilio et auxilio destitutus?

et Sanctum invocans in via super eventu dubio negotii sui:

18 Te vivente, et te jubente securus procedebam ad terras et ad nationes diversas, et ubique recipiebar ob gratiam tui, nimirum deferens salutationes et litteras tuas : quas reges et præsules cum cæteris omnibus tamquam cælitus missam benedictionem suscipiebant : et eulogiis tuis nobiliores quique se nobilitari gaudebant. Nunc autem, te defuncto, defuncta est tecum pariter et gratia mea : nec erit jam, qui peregrino et inopi manum porrigat adjutorii. Et, ecce, mortuus est rex, qui te sincero diligebat affectu : surrexitque filius pro eo, puer qui te forsitan ignorat. Quem adhuc tam longe remotum si adire B voluero, et repulsam ab eo pati contigerit, inconsolabilis mihi erit dolor, post tanti laboris et longissimi itineris defatigationem, infecto redire negotio : qui, te vivente, bonis omnibus cumulatus in Claramvallem tuam redire solebam.

audit ex eo, omnia sibi

19 Si vero incontinenti reversus negotium intentatum reliquero, torporis et insipientiæ argui pertimesco. Porrige, precor, auxilium, præbe consilium indigenti : et ne despicias gemitum servuli miserandi. Eadem itaque nocte apparuit ei idem beatissimus Pater, et magnifice consolatus est eum, dicens : Quid tibi visum est, frater, ita de Dei misericordia et mea interventione diffidere? Quando enim, vel ubi sensisti, defuisse tibi adminiculum meum in necessitatibus tuis? An forte impotentiorem me modo autumas, quando jam introductus sum in potentias Domini, quam olim fuerim, dum in carne vixi? Vade ergo securus, quia prospera cuncta evenient : et in hoc ipso scies, quia ego te miserim. Hæc et alia plurima Sancto loquente, frater ille præ nimio pietatis ardore totus in anima liquescebat : et corde ejus immensam parturiente C lætitiam, foris quoque devotionis lacrymæ erumpebant.

prospere successura : qui Roma revertens

20 Cumque evigilasset, madentibus oculis atque maxillis, etiam pulvillum, in quo caput reclinarat, eodem lacrymarum profluvio undique perfusum esse cognovit. Summo igitur mane iter arripiens, cum de Urbe fuisset egressus, reperit cuneum institorum, mercimonii gratia Siciliam adeuntium. Qui cognoscentes eum esse de Claravalle, mox eum in suo conductu atque convictu gratanti animo receperunt, et quæque necessaria gratis quotidie ministrabant. Tandem ingressus ad regem Siciliæ, invenit gratiam magnam in oculis ejus. Et non solum de negotio, pro quo fuerat ad patrem destinatus, prosperum eventum obtinuit : verum etiam rex apertis thesauris suis ad ædificationem novæ basilicæ Claræ-vallis, pro ejusdem patris sui anima non modicam auri summam per eumdem fratrem magna devotione transmisit.

redit in Claramvallem a latronibus liberatus.

21 Reversus itaque Romam prædictus frater, talem nihilominus ibidem gratiam reperit, ut de donariis Cardinalium, aliorumque Romanorum, plurimam acciperet benedictionem, ita ut etiam, largientibus eis, ex Urbe usque ad decem bubalos educeret : quos non sine ingenti omnium stupore, Deo se protegente, sanctique Patris sui meritis patrocinantibus, Claramvallem usque perduxit. Factum est autem, ut transire cogeretur per quoddam municipium, cujus principatum latronum principes obtinebant : quorum manus nullus immunis evadere poterat, nisi forte, qui viribus prævalebat. Mane vero jam rutilante aurora, cum de aliquo prato, in quo cum animalibus pernoctarat, egrederetur, rogavit attentius Dominum, sanctumque Bernardum, ut ab imminenti periculo erueretur. Et, ecce, apparuerunt ei procul quasi duo viri obviam venientes, et singulos cereos accensos in manibus ferentes. Qui paulatim appropinquantes, cum jam pene ad ipsum pervenissent, subito ab oculis ejus evanuerunt, multamque fiduciam evadendi Dei famulo contulerunt. Ingressus itaque illum diaboli nidum, illico sistitur, atque ad prædam diripiendam undique accurritur. Nutu vero Dei supervenientes eadem hora quidam honesti viri, cum eum Clarævallensem esse cognovissent, de manibus irruentium liberarunt, et cum suis omnibus abire fecerunt *etc.*

EX VARIIS.

Quædam de ista historia observationes.

E 22 *Quænam sint gesta* Bernardum *inter ac Rogerium supra memoratum, narrat noster Commentarius prævius* § XXVII. *Verum, quæ modo relata sunt de itinere, quod Laurentius suscepit, ut cum eodem Rogerio ageret, non cohærent cum chronologia. Nam in sententia Baronii, qui mortem Rogerii affigit anno Christi* 1152, *quomodo fieri potuit, ut* S. Bernardus *isti fratri religioso appareret tamquam vita functus, qui anno proximo dumtaxat fuit mortuus? Quomodo item conversus ille* per plurimos annos, cum sanctorum confessorum Bernardi et Malachiæ corpora in secretario diu noctuque servaret *etc.? Si autem cum Pagio Rogerii mortem differas ad annum* 1154, *ubi num.* 4 *de eadem ex professo tractat; sic quidem tollitur difficultas prima; sed manet secunda. Hinc tamen non sequitur, ut superioris apparitionis historia sit falsa : cui medela affertur, si* τὸ per plures annos *expungas, quæ circumstantia intrudi huc facile potuit ab incauto aliquo, vel imperito descriptore aut interpolatore. Quod attinet ad* ædificationem novæ basilicæ Claræ-vallis, *de qua supra; tomo IV Galliæ Christianæ, col.* 129, *in Guichardo archiepiscopo Lugdunensi, hæc de eo exstant :* Præsens F fuit ecclesiæ Claræ-vallensis dedicationi anno MCLXXIV. *Sed de illius dedicationis anno videri etiam potest noster Commentarius prævius* § LXI, *num.* 676.

ANNOTATIO.

a Mitratus *et* infulatus *nonne passim sunt synonyma? Quomodo igitur hic distinguuntur? Suspicor, scriptorem indicare voluisse, S. Malachiam apparuisse tectum mitra, e qua deorsum vittæ utrinque dependerint;* Bernardum *vero mitra, sine istis vittis. Sunt enim, qui ab* inferus *vel* infra, *vocem* infulæ *derivari putarunt,* propter vittas, quæ inferius ex ea pendent; *sicut indicatur in Etymologico linguæ Latinæ apud Vossium.*

§ II.

EX VARIIS

§ II. Duobus monachis Claravallensibus apparet, et eorum apostasiam impedit; adolescentulum quemdam in proposito monasticò confirmat; incendium comprimit; morti proximo se videndum præbet; et alteri ægroto.

Monachus Claravallensis a diabolo corruptus apostasiam decernit :

Herbertus *lib.* I, *cap.* XXVIII *narrat, monachum Claravallensem, qui a proposito resilire cogitabat, visis per quietem S. Malachia, et* S. Bernardo, *cujus baculo contundebatur, ad sanam mentem rediisse. Proferamus Herberti verba :* Quidam de fratribus Clarevallensibus, cum instinctu diabolico in mente corruptus esset, ut jam ad sæculum apostatare disponeret; vidit B in visu noctis B. Bernardum, sanctumque Malachiam in dormitorio deambulantes, et eos, qui ibi pausabant, visitando benedicentes. Qui cum in ordine visitationis, ad ejus lectulum devenissent, ait sanctus Malachias, Homo iste perversus nihil omnino boni in corde versat; sed diabolo suadenti jam dedit assensum, ut ad vomitum seculi proxime revertatur. Quo audito, B. Bernardus dixit ei : Tu ergo fugere quæris? Et quo fugies, miser, a facie Domini? Crede mihi, quia malo tuo talia cogitasti. Neque enim delectabit te amplius fuga, quando jam evaseris de manu mea.

sed a Sancto vapulans resipiscit

24 Et his dictis, cœpit eum crebris ictibus tundere baculo, quem tenebat, et ait : Ecce stipendia, quæ mereris. Surge nunc, et fuge, si poteris. Evigilans itaque frater, invenit se tunsionibus illis ita dolentem atque confractum, ut in infirmitorium ductus lecto detineretur. Qui, accersito Priore, confessus est malitiam, quam intenderat, et pœnam, quam inde pertulerat : acceptaque pœnitentia perfecte resipuit, et non apprehendit eum ultra desiderium fugiendi. *Ibidem cap.* XXXI *consimilis argumenti apparitio* C *refertur in hæc verba :*

alius reverti ad sæculum statuens, ab eo confirmatur

25 Alius quidam ejusdem cœnobii frater, vir honestus et religiosus, mihi de seipso narravit, cum verecundia tamen, quod scilicet in primordio conversionis, cum anxie stimularetur a spiritu fornicationis, deliberavit animo, cedere tentatori, et, projecto religionis habitu, ad sæculum reverti. Qui dum jam opportunitatem recedendi sollicite aucuparetur, astitit ei per visionem B. Bernardus, paulo ante defunctus; increpans illius socordiam, et arguens super iniquitate, quam mente conceperat, et actu perficere satagebat. Cui cum ille respondisset, sese diutius reluctasse *, et jam tentationis violentiam ferre non posse, ait Sanctus ad illum : Scito prænoscens, quoniam adhuc multa certamina te manent. Sed age viriliter, et noli deficere : quia Dominus aderit tibi, tamquam adjutor in opportunitatibus, ut eruat te.

* immo reluctatum esse

in vita religiosa :

26 Unde polliceor tibi, quod, si in Ordine usque in finem perseveraveris, salvus eris. Quod si forsitan aliquis tibi nocere tentaverit, in die novissimo ego respondebo pro te, et animam meam pro anima tua ponam. Hac ergo pollicitatione frater ille corroboratus, deinceps a stabilitate sua moveri non potuit : qui etiam nunc in D Ordine complens annum quinquies quinum, viriliter usque hodie decertat, multaque victoria jam potitus, salutem repromissam certius opperitur.

alia sancti Patris viventis

27 *Idem auctor lib.* II, *cap.* IX *agens de quodam adolescentulo Alemanno, qui in Claravalle ad vitam monasticam mirabiliter conversus, egregia sanctitate, et divinis manifestationibus claruit, factum refert in rem nostram, quod vivente sancto Patre accidit. Excerpo sequentia :* Egregius quidam adolescentulus de partibus Alemanniæ oriundus, studiorum gratia, comitante didascalo * suo Parisius adibat. Qui cum transitum haberet per domum Clarevallensem, magister ille videns loci conventum et ordinem, nescio quo Dei judicio compunctus ad horam, petiit et obtinuit, ut susciperetur ad conversionem. Cumque rogaret adolescentulum, ut secum remaneret, penitus non acquievit : multum siquidem abhorrebat a consortio, etiam et colloquio Cisterciensium monachorum; sæpiusque rogaverat Dominum, numquam sibi dari ad Ordinem illum velle converti. Proinde roganti magistro et fratribus monasterii adhortantibus eum, dura E cervice resistens, nullis prædicationum machinis poterat expugnari. Eadem igitur nocte, dum eorum monita mente revolveret, facta est vox divinitus ad eum, dicens : Si hinc recesseris, et Parisius veneris, usque ad Pentecosten morieris, et sine dubio morieris. Ad hanc itaque vocem juvenculus ille multum obstupuit : necdum tamen potuit duritia cordis illius emolliri.

* i. e. magistro

apparitio.

28 Porro sequenti nocte, cum sopori membra dedisset, videbatur sibi esse demersus in limo putei profundi. Cumque desperatus ibidem jaceret, subito apparuit desuper ad horam * putei beatus Johannes Euangelista, in vultu et habitu beati Bernardi, cum alio quodam Sancto, cujus nomen excidit mihi : qui et ipse simillimus erat cuidam religiosissimo viro, nomine Gerardo, portario Clarevallensi. Quos cum ille vidisset, rogabat obnixius, ut sui misererentur. Cui B. Johannes respondit : Tu sano consilio acquiescere contemnens, opem flagitas a nobis? Cumque ille promitteret, se esse facturum, quidquid ei placeret; Vis ergo, inquit, fieri monachus in monasterio Clarevallensi? Etiam, F domine mi; libentissime volo. Quod cum firmiter pollicitus esset, sese citius impleturum; protinus eductum de profundo liberum abire permiserunt.

* l. oram

qua adolescentulus instituto Claravallensi se dicat :

29 Mane igitur facto, postulavit præsentari quantocius B. Bernardo : quem cum antea non vidisset, continuo illum in vultu et habitu deprehendit, ipsum esse pro certo recognoscens, quem in nocte transacta, sub conditione convertendi, liberatorem habere meruerat. Proinde miratus vehementer atque compunctus, protinus eidem sancto Viro se reddidit, a quo benigne receptus, mox in ætate teneriori, gravitatis et sapientiæ canos, cunctis mirantibus induit. *Alia, quæ ibidem de illo exstant, manifestationum charismata, non sunt hujus loci. Ad majorem tamen historiæ, quam modo referebamus, fidem conducit allegati capitis clausula, qua Herbertus rem confirmat :* Hæc, *inquit*, omnia, quæ superius retuli, aliaque quamplurima, quæ licet magna existimem, tamen brevitatis amore reticui, ab eodem Dei famulo arcana relatione cognovi : ea videlicet conditione, ut usque ad obitum ejus, apud me secreta tenerentur. Sed quia jam,

jam, vocante se Domino, expletis in Ordine annis XXVI quam sinceriter vixit, tam feliciter obiit, ego solutus a nodo polliciti hujus, præfatas revelationes, in quibus non modice consolatum fuisse me memini, ad aliorum æque solamen præsenti paginæ intuli.

alia, qua incendii grassationem compressisse dicitur :

30 *Apud Manricum tomo IV Annalium Cisterciensium in Appendice, inter ea, quæ pag. 659, num. 13, exstant ad annum 1592, habetur sequens apparitio :* Mense Augusto, in die Parentis Bernardi, Saltus novalis miserabiliter conflagravit, præsentibus abbate, et majori parte conventus sancti Petri de Eslonza Benedictinis, qui venerant cum nostris, sancti Patris solemnia celebraturi. Vulgavit fama, apparuisse cuidam ex ipsis utrumque Parentem, nimirum Benedictum, Bernardumque, atque flammas grassantes compressisse, ne ultra procederent : cum, aëre in contrarium impellente, nihil non absumpturæ timeri possent. *Nota, quod* Saltus novalis *in ista Appendice pag. 602, num. 18,* in regno Legionensi, diœcesique *signetur.*

apparet Gerardo Farfensi morti proximo, et alteri ex gutture laboranti.

31 *Herbertus lib.* II, *cap.* XXIX, *mira quædam narrat de Gerardo de Farfa, admirandæ pietatis, et sanctitatis eximiæ sene; quibus subdit ista :* Huic autem viro jam posito in extremis beatus Bernardus angelico vultu et vestibus albis decoratus apparuit, in ea tamen consistentia et habitudine corporis, qua ante obitum fuit. Quem cum ille inspiceret ad se ingredientem, et veteranos ac venerandos artus baculo sustentantem, manu ac voce, qua poterat, suis servientibus innuit, ut Sancto venienti assurgerent, et locum sedendi citius præpararent. Illis vero mirantibus ac quærentibus de quonam Sancto ille loqueretur, premente se ægritudine non poterat respondere. Postmodum vero recepta virtute loquendi, cum idipsum denuo sciscitarentur, confessus est se vidisse beatum Bernardum blando ipsum alloquio consolantem. Qui cum benedixisset eum, benedixit etiam totam domum, subjungens hæc eadem verba, et dicens; Hæc est domus mea, quam ædificavi. Dominus custodiat eam in æternum, et in sæculum sæculi. *De Gaufrido Sorensi episcopo, qui, dum gravi ac pene a medicis desperata gutturis molestia laborabat, a Viro sancto sibi apparente sanatus est, legi potest Herbertus lib.* III, *cap.* X.

§ III. Tribus vicibus se manifestat cuidam fratri; apparet item B. Mariæ Ogniacensi; alteri prædicit cælestem gloriam; Ascelinæ mortem; mira libri miraculorum inventio, ac monachi litteratura.

Post Sancti apparitionem transit frater quidam ad Claravallenses.

Prædictis apparitionibus *addi possunt aliæ tres, quæ narrantur in Exordio magno Cisterciensi, distinctione* IV, *cap.* VII, *his verbis :* Frater quidam de Ordine Regularium canonicorum, cum esset proficiendi avidus atque charismatum meliorum æmulator, desiderabat desiderio magno beati Bernardi magisterio subjici, et Claræ-vallensium collegio sociari; licet hoc, ipso sancto Patre vivente, consequi minime potuerit. Quo decedente, audita fama pretiosæ mortis ejus, consternatus est animo vehementer; miserum se, atque indignum clamitans, quod voti sui compos fieri non meruisset. Post autem paucos dies apparuit ei in visu idem venerabilis Pater, quasi strenuus operator, præcinctus ad laborandum in agro latissimo, in quo manipuli triticeæ messis innumerabiles esse videbantur : ex quibus multitudinem magnam in acervum grandem congesserat : reliquis vero, qui supererant, qui etiam multo plures erant, comportandis et coacervandis pertinaciter insistebat. Quod cum vidisset, intellexit illico, congeriem illam manipulorum figuram tenere multitudinis fratrum, quam idem egregius prædicator, quamdiu vixit in carne, Christo Domino eggregarat : adhuc autem restare innumeros, qui ejus meritis et exemplis ad salvationis gratiam essent perducendi. Unde multum exultans, seque unum ex illis fore non desperans, Claramvallem, quam citius potuit, adiit, postulans et impetrans, se ad probationem admitti.

EX VARIIS.

cui, dum esset in tirocinio, iterum,

33 *Hac itaque sancti Viri apparitione frater ille ad tirocinium Claravallense vocatus est : quem vero favorem in eodem acceperit ab eodem Sancto, pandit altera illius apparitio, fratri isti facta :* Qui dum adhuc ibidem novitius esset, et beati Viri memoriam pene incessanter atque insatiabiliter animo volveret; quadam die Dominica circa finem vigiliarum fatigato illi, et modis pluribus afflicto, cœpit obrepere sopor. Et, ecce, apparuit ei reverendissimus Pater, cujus amore flagrabat, dignanter alloquens eum, et monens de dirigenda ad Deum jugiter intentione, cum quotidiana lacrymarum effusione. Quod si faceret, divinam miserationem, et suam ipsius visitationem securus expectaret. Et cum ista dixisset, recepit se in tumbam suam, quæ ibidem coram altari beatæ Virginis Matris posita erat. Quæ videlicet receptio tam evidens fuit, ut frater ille nesciret, utrum dormitans, an vigilans hoc vidisset.

ac tertio se videndum præbuit.

34 Cumque aperuisset oculos, et piissimi Patris admonitionem dulci recordatione pensaret, subito iterum apparuit illi jam plene vigilanti, et corporeis oculis intuendum se obtulit. Stabat igitur cominus coram ipso, ita ut manu tangi facile posset : diligenter eum considerans, et quasi explorans, utrum dormiret, an vigilaret; more eorum, qui excitant ad vigilias dormientes. Quem cum novitius stupidus et attonitus intueretur, protinus ille, qui videbatur, evanuit : et quod mirum dictu est, visum est illi, quod quasi sensibiliter præcordiis ejus illapsus fuisset. Unde vehementer accensus in amorem Dei et ejusdem beatissimi Viri, ad susceptionem novæ vitæ in gaudio et exultatione spirituali de die in diem instituebatur. Denique sequenti nocte cum vigiliis fratrum similiter interesset, talem ac tantam divinæ visitationis gratiam ibidem expertus est, qualem ac quantam in vita sua nunquam antea senserat : quod totum utique meritis ejus, quem diligebat, se obtinuisse, gratulatus est. Cumque per dies plurimos memoriam abundantiæ suavitatis hujus recolendo frequentius eructaret, fundebat ubertim dulces et pias lacrymas, quibus die noctuque satiari non poterat. *Hactenus Exordium magnum Cisterciense; quod de laudati fratris, vestigiis S. Bernardi jugiter insistentis, vita ac morte etiam agit.*

Spectatur a B. Mariæ Ogniacensi,

35 *Apud nos tomo IV Junii, die* XXIII *ejusdem mensis, pag.* 660 *narrat Jacobus de Vitriaco, scriptor Vitæ B. Mariæ Ogniacensis, ei accidisse*

Ex variis.

accidisse S. Bernardi apparitionem, quam his verbis refert : Apparuit ei aliquando B. Bernardus, Cisterciensis Ordinis Pater, et lucerna, quasi alatus, et alas suas circa eam expandebat. Cumque diu cum eo in cantello ecclesiæ sedisset, et illa, cujusmodi essent hæ alæ, quæreret; respundit, quod ipse velut aquila sublimi volatu sublimia et subtilia divinæ Scripturæ attigerat, et multa de arcanis cælestibus ei Dominus reseraverat.

et a monacho, eadem die cum moriturum, et in cœlo futurum prædicens: Ascelinæ obitum prænuntiat.

36 *Herbertus in libris de Miraculis, lib.* II, *cap.* XXVIII *refert sequentem Viri sancti apparitionem :* Defunctus est ibi *(actum erat antea de abbatia Domus Dei, filia Claravallensi)* monachus, ætate quidem juvenis, sed religionis maturitate provectus : de quo etiam asserunt, quod florem virginitatis usque ad mortem, Domino largiente, servaverit. Hic vero spe mirabili confortatus, ita cupiebat dissolvi, et cum Christo esse, ut nihil timere videretur, nisi adhuc a morte differri, et in corpore remanere, multumque doleret, si aliquis ei commeatum vel promitteret, vel optaret. In ipsa vero die migrationis suæ apparuit ei beatus Bernardus cum supradicto abbate F. *, qui dixit ad eum : Frater Bernarde, (sic enim juvenis vocabatur,) ecce, adduco tibi sanctum Patrem nostrum Bernardum, ut te in manibus illius reddam. Beatus vero Pater clementi dextera suscipiens eum, ait illi : Hodie mecum eris in paradiso. Et his dictis evanuerunt. Tunc monachus ille, quæ viderat, et audierat, fratribus indicavit, atque subjunxit : Si usque in crastinum vixero, non sum vera loquutus : quod si hodie migravero, fidem faciat dictis ipsa migratio. Defunctus est itaque frater in ipsa die, ut perficerentur in eo omnia, quæ dicta fuerant illi a sancto Patre. *Historiographus Cisterciensis ad annum* 1195, *cap.* III, *num.* 7, *Virum sanctum* transitus sui nocte *apparuisse Ascelinæ, ac mortem ei suam denuntiasse commemorat. Porro* Ascelina virgo in Gallia, S. P. Bernardi secundum sanguinem neptis, secundum spiritum discipula, cum titulo beatæ memorari ab Henriquez in Appendice Menologii Cisterciensis, *diximus inter Prætermissos ad diem* XVIII *Maii : cujus cultus examinari poterit ad diem* XXIII *hujus mensis Augusti.*

* i. e. Francone

B

C

Liber miraculorum S. Bernardi perditus

37 *Joannes Eremita, qui S. Bernardi Vitam conscripsit, in epistola, quæ primo loco Vitæ eidem præfixa est, et apud Mabillonium recusa volumine* II, *mirabilem hanc refert apparitionem col.* 1279 : Monachus quidam, venerandi Abbatis verax dilector et sincerus, forte cum quodam laïco fratre, Humberto nomine, per virgultum adjacens monasterio Claræ-vallensi deambulabat, librum miraculorum sancti Patris tenens in manibus; exponens ea secundum idioma Romanæ linguæ, tam suæ quam illius ædificationis causa. Contigit ergo eos, modicæ pausationis gratia, consedere sub arbore piro, secus viam, per quam quotidie vadunt et veniunt laborantes in horto. Cumque non post modicum tempus consurgerent, supradictus monachus, oblivione subripiente, sicut multotiens fieri solet, librum, quem paulo ante in manu tenuerat, humi per improvidentiam depositum reliquit.

miro modo

38 Abiit itaque, et regularis disciplinæ studiis occupatus, cum tandem reduceret ad memoriam, quomodo, ubi, et quando perdidisset illum; nullam omnino spem recuperandi concipiens, (tum quia prope viam dimiserat, tum quia interim tanta fuerat facta inundatio pluviarum, ut etiamsi reperiretur, nihil amplius quam perditum valere crederetur) post aliquantum tempus ab illius inquisitione cessavit : immo etiam penitus desistere visus est; maxime tamen constrictus, quod per negligentiam suam miraculorum sancti Viri volumen amisisset.

D

invenitur conservatus.

39 In hunc modum transigens unum circiter mensem, cum post mudicam per hortum deambulationem, sub arbore prædicta resedisset, non tamen proposito quærendi, vel spe recuperandi, quod perdiderat; miro et inaudito modo librum, tamquam ab aliquo conservatum, et tunc de recenti, et ex industria juxta se positum, subitu in medium proferri miratus est. Et ut mirabilius esse credatur, quod contigit, tam charta, quam scriptura adeo sana et incorrupta permanserat (nisi quod pauculis guttis exterius operimentum respergi videbatur) ac si cum ceteris libris in bibliotheca liber idem fuisset repositus. Quid super hoc audientibus visum fuerit, nescio : ego autem pru parte mea asseverare non dubito, rem talem, tamque insolitam, nequaquam sine miraculo contigisse : quod siquidem beati Viri meritis adscribere et ratio persuadet, et veritas compellit. E

qua occasione fratrem idiotam

40 Nocturni temporis silentio, cum post fatigationem diurni laboris, modicæ repausationis gratia recubuisset in lectulo, apparuit ei vigilanti vir venerabilis, amictus stola nivea, et staturæ medioeris, ætate grandævus, crine candidus, angelica facie reverendus. Is in manibus suis duos libros tenere videbatur. Accedens itaque ad fratrem supra memoratum, porrexit ei utrumque, dicens : Accipe, vide, et lege. Qui repentinæ visionis horrore (sicut fieri solet) attonitus, securitatem tamen ex affatu benigno, aspectu tranquillo, vultu quoque angelico sumens, respondit : Domine Pater, nescio litteras. Simplex et illiteratus quomodo legam? At ille : Fili, noli timere. Ecce Dominus tecum est, et docebit te, et, me intercedente, bene erit tibi. Hujusmodi pia admonitione confortatus frater, utrumque volumen accepit, evolvit, et legit; mirans et obstupescens in semetipso, quonam modo id fieret. Persona deinceps assistens, quasi alterum volumen secum deferens, alterum fratri relinquens, vale faciens ei data benedictione disparuit.

F

docet litteraturam.

41 Quid igitur? Mirabile quidem dictu est, quod dicemus. Quid enim mirabili hoc mirabilius? Fratrem novimus omnes quotquot sumus. Laïcus quidem erat paulo ante, nec etiam alphabetum noverat. Deo tamen illuminante ejus intelligentiam, et quibusdam fratrum suffragantibus, in brevi ad hoc profecit, ut non solum legere, verum etiam cantare satis decenter et convenienter sciret. Exinde tam usu, quam gratia cooperante, dictionum significationes aliquantum intelligere cœpit, et in hujusmodi scientia paulatim proficere. Visionem itaque supradictam scripsit in spe adjutorii divini, et subventionis beati Viri, quem credimus ei apparuisse. Nonnulla miraculorum ipsius, quæ vel scriptoribus ignota, vel per negligentiam fuerant prætermissa, tam decenter, tam bene, tamque eleganter litteris commendavit, ut subinde rapti in admirationem, dicamus cum Propheta David : A Domino factum est istud? et est mirabile in oculis nostris. Quis ergo neget, hoc miraculose factum esse? Quod apertius, quod evidentius miraculum? Adscribimus igitur in primis gratiæ Dei; illud

A illud attribuimus deinde meritis Sancti, assignamus denique fidei et obedientiæ fratris.

§ IV. Aliquot Viri sancti vaticinia.

Multos in monasterio Villariensi fore salvos prædicit.

Tametsi *in nostro Commentario prævio ad* S. Bernardi *Vitam, ac in Vita ipsa contineantur tot et tanta vaticinia, quibus liquidissime probatur, Virum sanctum, præter alias eximias prærogativas, in hoc genere summum mereri nomen: non ita tamen hæc materia ibidem exhausta est, ut non supersint exempla nonnulla, quorum notitia lectorem meum privari nolim. In Itinere litterario, de quo superius cap.* 1 *num* 9 *actum fuit, parte* II, *pag.* 201 *narratur sancti Abbatis nostri prophetia, qua, dum Villarium venisset, ut ibidem monasterium fundaret, et in monte esset (monasterium quippe duos inter montes situm est) baculum suum plantasse dicitur in terra, et prænuntiasse:* In hoc loco salvabuntur multorum animæ: *baculum* B *vero illum, jacta radice, excrevisse in arborem, quæ superstes fuerit in annum usque* 1697; *eodemque tempore, quo Thomas abbas, emortuam esse. Quæ res materiem dedit quatuor hisce pangendis versibus:*

Villaria quondam tellure recondita phœnix
Emorior pariter, commoriente Thoma.
Quinque et dimidium lustravi sæcula, et annum
Quo Bernardi me dextera sacra sevit *.

Nor. IV. * *f.* ferit

novitio Claravallensi mortem;

43 *Vir sanctus tironi cuidam prænuntiasse diem mortis perhibetur in Exordio magno Ordinis Cisterciensis distinctione* II *cap.* XII: Invenitur etiam in gestis hujus beati Viri, quod adhuc in carne degens novitio cuidam in Claravalle graviter ægrotanti, cum multitudine monachorum in spiritu apparuit: prædicens ei, quod quinta die foret moriturus: et quod in ipsa quinta die, sole jam ad occasum vergente, visitans eum, jussit considere et nihil timere: sed recto protinus cursu pertingere ad Dominum Jesum Christum, et offerre ei humilem suæ Claræ-vallensis familiæ salutationem. Ad quam vocem novitius, qua potuit capitis inclinatione, et motu annuens labiorum, clausis oculis eadem hora obdormivit C in Domino. *Et sane observatu digna sunt, quæ memorantur ibidem in eodem Exordio cap.* 14 *de tironibus quibusdam, ad abbatialem dignitatem, ne vel uno quidem eorum excepto, sicut prædixerat Sanctus Pater, evectis. Factum audi.*

ET VARIIS. Alius autem novitiis suis

44 Ad benedictionem hujus sancti Patris quidam aliquando novitii ejus, veterem hominem cum actibus suis exuentes, novum, qui secundum Deum creatus est in justitia et sanctitate veritatis induerunt: de quibus Vir beatus in spiritu Dei loquens prædixit, omnes eos gratiam spiritualis dignitatis adepturos, et nomen et officium abbatis sortituros. Cumque, succedentibus annis, temporibus opportunis, in singulis eorum verbum prophetiæ hujus effectui manciparetur; unus ex eis, nomine Petrus, quem in Suecia ad domum Novævallis Abbas sanctus direxerat, post obitum ipsius per annos quamplures usque ad senectam, imo pene decrepitam ætatem, absque hoc munere gratiæ vixit, eo quod simplicioris esset naturæ, et ad tantum officium administrandum minus idoneus existimaretur. Sed quid? Numquid vel in extremis finibus mundi latens, vel gravioris ætatis incommoda sustinens, omnipotentiam sancti Spiritus effugere potuit, quo minus impleretur de eo, quod per os prophetæ sui Bernardi idem Spiritus tanto ante prædixerat?

E *abbatialem dignitatem vaticinatur.*

45 Denique post tanti temporis spatium, cum jam fere in oblivionem venisset, quod de hoc columbinæ simplicitatis homine Pater reverendissimus prædixerat; accidit, ut fratres de quadam domo Novævallis * in insula, quæ Godandia * dicitur, sita, destituti pastore, secundum generalem consuetudinem Ordinis, ad matrem suam recurrerent, quatenus per providentiam et solicitudinem patris abbatis, domui ipsorum dignus dispensator constitueretur. Et, volente Domino, sine cujus nutu nec folium arboris, nec unus passer in terram cadit, tam patri abbati, quam cæteris, qui electioni intererant, placuit, prædictum senem in hanc partem solicitudinis assumere, ut tanto fiducialius de pietate Dei, sanctissimique Patris sui meritis confideret, quanto humilius de sua insufficientia diffideret. Quod ubi factum est, et verbum, quod olim Sanctus prædixerat, ad memoriam revocatum, ubique divulgatum est; mirati sunt universi, qui audierunt, dicentes, promotionem tam senis et simplicis hominis, ad hoc tantum divina dispensatione fuisse provisam, ne ex omnibus, quæ per spiritum prophetiæ locutus est Homo Dei, unum saltem iota, vel unus apex incassum prolata viderentur. *De laudato Petro agitur apud nos* F *in Prætermissis ad diem* X *Junii.* Gotlandia *autem insula in mari Baltico satis nota est; ita ut non indigeat ulteriore explicatione.*

* *i. e.* de domo Novævalli subjecta.
* Gotlandia.

CAPUT III.

Supplementum miraculorum.

§ I. Variæ corporis infirmitates sanatæ; præfixus moribundo terminus mortis; miraculum perperam S. Bernardo Claravallensi attributum; epilepticus cur non omnino curatus; mortuus ad vitam revocatus.

Podagra laborans, ac spina piscis suffocandus sanantur:

Chrysostomus *Henriquez in Fasciculo Sanctorum Ordinis Cisterc. lib.* I, *dist.* IV, *cap.* LI, Non multis, *ait,* elapsis annis post obitum pii Patris, Gundisalvus abbas Morerolæ, quod est cœnobium Ordinis Cisterciensis in Legionensi regno, podagra oppressus, vix doloris acerbitatem sustinere valebat. Summa tamen reverentia et devotione partem aliquam habitus sancti Bernardi,

IX V.BIIS

nardi, quæ in eodem monasterio inter cæteras reliquias servabatur, membris languentibus applicavit, et subito dolor omnis discessit, et integram obtinuit sanitatem. Suerus abbas Nucalensis in Hispania, spina piscis, quam incaute deglutierat, fere strangulatus, et tandem, ingravescente morbo, jam in extremis constitutus, et a medicis derelictus, lecto jacebat. Tunc Prior Morerolæ corrigia, qua præcingebatur, quamque devotionis causa sepulchro sancti Abbatis Bernardi, cum Claramvallem visitasset, imposuerat, guttur inflatum infirmi abbatis tetigit, et statim spina descendit, et ab omni prorsus infirmitatis incommodo liberatus fuit, ac proinde a periculo mortis. Narrat hæc duo miracula Bernardus Britto, lib. 3, cap. 29

uti et pars corporis pene emortua, dolor capitis. febris. infirmitas, mutus per fontem prodigiosum.

47 *Mirabilia prorsus sunt, quæ in Commentario prævio* § XLIX *narravimus de prodigioso fonte. His vero, quæ ibidem de illo legenda præmisimus, adjunge sequentia ex Joanne Eremita apud Mabillonium col.* 1290: Fuit vir quidam religiosus, Odo nomine, cujus pars corporis per aliquantum tempus pæne mansit emortua, adjacentis incommodi contractione. Is post mortem

B

beati Viri ad eumdem fontem perrexit. Cumque eo infirmitatis locum perfudisset, sanus et incolumis rediit. Alius dolore capitis immaniter vexatus et omnino sensu privatus, fonte irrigatus, sanatus est. Alius per septennium langueral, qui a parentibus ad sanctum fontem ductus, sospes factus est. Alius quidam, Suynus nomine, longo tempore febre quartana laboraverat, qui potu fontis ejusdem sanitatem recepit. Quidam vero maxima infirmitate gravatus, cum gustasset de eadem aqua, vermiculus quidam similis locustæ, per os illius, omnibus videntibus egressus est, et statim convaluit. Mutus etiam, ut aiunt, qui viderunt, ad fontem venit, et loquelam recepit. Hæc et multa alia tam a nobis, quam ab aliis visa, quibus non credere impium est, ne forte narrationis prolixitate audientibus fastidium generetur, perstrinxisse sufficiat.

Fratri cuidam Claravallensi moribundo

48 *Viri sancti miraculis etiam accenseri potest mandatum ejus singulare, quo obitus cujusdam monachi Claravallensis differtur. Res gesta exstat apud Mabillonium inter Excerpta e magno Exordio Cisterciensis Ordinis col.* 1200, *et apud Herbertum lib.* I *De miraculis cap.* XIII, *e*

C

quo eam transcribo: Quidam de fratribus ejusdem loci, *cœnobii videlicet Claravallensis*, cum esset positus in extremis, ingressus ad eum visitandum beatus Bernardus post Completorium, et videns hominem morti proximum, jamjamque migraturum, ait: Nosti (carissime frater) quia conventus noster modo fatigatus est de labore, et jam postmodum habet ad vigilias surgere. Quod si te iterum * obdormiente, oporteat illum suam interrumpere dormitionem, nimium vexabitur, et prægrandes vigilias minus celebriter exsequetur. Ut ergo bene sit tibi, et longo vivas tempore super terram, ad quam ingrederis possidendam, in nomine Christi præcipio, quod usque ad horam divini Officii exspectes nos. Cui ille respondit: Faciam, Domine, ut imperasti, si tamen voto meo tuis precibus suffrageris. Quid multa?

* l. interim

terminum mortis præscribit:

49 Abiit Pater in dormitorium, et frater non obiit ante terminum constitutum. Moxque, ut signum ad vigilias pulsari cœpit, pulsata est tabula, et ille decessit. Quod non modo de illo fratre, verum etiam de pluribus aliis pluries accidit, ut uno, pluribusve diebus protelaretur finis eorum ad ipsius Patris imperium et votum. Porro *ut lector norit, quid sibi velit* pulsata est tabula; *Manricus ad annum Christi* 1141, *cap.* IV, D

num. 6, usitatissimum, *ait*, in omni Ecclesia olim, in Cisterciensi etiam hodie perseverat, significato decedentium exitu per crebros raucosque tabulæ ictus. *Alia deinde subdit. Sed nos cetera magni nostri Thaumaturgi prodigia prosequamur.*

50 *Inter hæc perperam recensetur apud Mabillonium col.* 1109 mira sacerdotis concubinarii, et monachi quondam Claræ-vallensis, conversio, *quæ datur* ex cod. Barbelliano Ord. Cist. in diœc. Senonensi. *Neque enim ullam in ista conversione partem habuit* S. Bernardus *noster; secundum ea, quæ dicentur ad diem* XXI *hujus mensis Augusti, in commentario historico S. Bernardi de Alzira* § III. *Ceterum miram illam conversionem S. Abbati Claravallensi etiam tributam invenio apud Horstium lib.* VII *Vitæ, pag.* 77, *ex editione Parisiensi, quam allegat.*

miraculum aliud huic nostro Sancto perperam adscriptum:

E

epileptico impetrat, ut morbum suum præsentiens, caveat improvisum lapsum,

51 *Herbertus lib.* II, *cap.* XX *rem miram memoriæ proditam reliquit de monacho, qui, dum laboraret morbo epileptico, per merita* S. Bernardi *obtinuit, ut morbum præsentiens, lecto decumbere, et repentini casus elisionem vitare posset. Recito ejusdem Herberti textum:* Exiit aliquando Pater sanctus ad visitandum fratres suos metentes in agro. Qui quoniam infirmus erat, et pedes ire non poterat, perrexit in asello. Porro monachus quidam cum eo tunc ambulans atque asinum minans, cum ab olim pateretur caducum morbum, subito coram eo in ipso itinere corruit, et cœpit ab eadem epilepsia graviter torqueri. Quo viso, Vir sanctus condoluit ei; unde et deprecatus est pro eo Dominum, ut passio illa non apprehenderet amplius improvisum. Igitur æger ex eo tempore usque ad diem mortis, per viginti et eo amplius annos, quibus postea supervixit, datum est ei, quod antea non habebat, quodque cæteris epilepticis vix aliquando contingit, quotiens ex eodem morbo cadere debebat, per aliquantum temporis spatium præsentire, ita ut opportune posset lecto decumbere, et repentini casus elisionem jugiter præcavere.

F

et cur ipsum integre non sanaverit.

52 Et quidem Vir sanctus, qui hoc ei a Domino minus impetravit, credimus, quia perfectam illi sanitatem obtinere potuisset, si saluti animæ ejus expedire cognosceret. Sed quoniam ille homo gravis moribus ad portandum, et duri admodum cordis erat, cui salvando et virga correctionis, et baculus consolationis semper necessaria videbantur; concessum est ei misericorditer ut subitanei casus periculum præsciendo jugiter declinaret, et salutiferi morbi stimulo non careret.

§ II. Mortuus ad vitam revocatus.

Dum S. Bernardus esset in Germania,

Tissierius *in Exordio magno Ordinis Cisterciensis distinctione* II, *cap.* XIX *narrat miraculum, quod inter alia primæ notæ merito annumerari debet. Factum audi, his verbis descriptum ibidem:* Terram Jerosolymorum tempore quodam occupantibus Saracenis, beatus Bernardus, cujus animam Christianæ desolationis gladius acerbitate singulari perfoderat, circumquaque discurrens, ad ulciscendam Salvatoris injuriam

A riam, et ad expugnationem gentis incredulæ, turbas fidelium non verbis tantum, sed signis et virtutibus hortabatur. Accidit autem, eum in Alemanniam devenire, et egredientem die quadam de Friburc, oppido memorabili in partibus Brisgandiæ constituto, a quodam Henrico viro nobili, et adhuc juvenculo, ad quamdam mansionem ipsius, ubi erat, in vespera pernoctandum deduci, copiosa multitudine eum sequente.

famulus quidam

53 Cum autem idem Henricus, accepto jam crucis signaculo, non equitare, sed pedes proposuisset incedere, donec, expensarum apparatu collecto, propositæ peregrinationis iter arriperet *a*. Ascenso igitur equo, secutus est eum protinus abeuntem. Videns hoc et invidens quidam vir belial, serviens ejusdem Henrici, homo totius pravitatis amator, et boni totius incredulus, in Servum Dei ait: Ite modo, et diabolum illum sequimini, et ipse vos diabolus apprehendat. A latere vero duæ mulierculæ venientes, inter se deportabant tertiam, pedum et quorumdam membrorum destitutam officio, et contractam: Virumque Dei rogare volebant, ut calamitatem infirmæ, et bajulatum angustias, B curationis optatæ remedio relevaret. Porro Henricus hanc intuens, et misertus, Ægram, inquit, super collum equi mei mihi porrigite: et vos ad Servum Domini properantes subsidium implorate.

nefandas evomens

54 Præfatus ergo serviens ad hoc pietatis opus domini sui indignans et impatiens usquequaque, ipsum invectione arguit acriore: quasi ad incantatorem et maleficum, et mentium eversorem, esset miseram delaturus. Cui Henricus, Non, inquit, sed defero, ut ad benedictionem Viri Dei recuperet sospitatem: et ex certissima salutis ejus fiducia tibi polliceor, quod si eam non sanaverit, equum, cui insideo, tibi dabo. Verbum igitur hoc ille gratulanter et gratanter accipiens, tota diffidentia faciendæ virtutis risit pariter et irrisit, tam de curatione diffidens, quam de adeptione equi prægaudens. Illa vero dum ad Sanctum Domini delata fuisset, et desideratam sibi benedictionem illius adepta, illico surrexit incolumis, alieno jam, sicut hactenus, C ministerio non gestanda.

adversus ejus miracula blasphemias, morte punitur subita:

55 Viso hoc serviens sæpefatus in impetu spiritus maligni, quem gerebat in pectore, festinavit, et conversus in faciem Viri Dei, quidquid nequius vel turpius, aspirante satana, concepisset interius, in ipsum, toto conamine maledicens et convitians, jactitabat. Verum, ultione Domini protinus occurrente, ipse retro corruit resupinus, et cervice collisa spiritum exhalavit. Unde subito lamentandæ mortis ejus dolore percussus Henricus, casum hunc lugubrem, et occasum nuntiavit Abbati, supplicans, cum paululum processisset, ut ad tam triste spectaculum remearet. Dicente quoque eodem Henrico, Hoc ei propter vos accidit, quoniam in vos blasphemus esse, et contumeliosus, non timuit; Heu, inquit, Dominus, ut propter me quispiam moriatur.

sed Viri sancti precibus

56 Retrogressus igitur ad orationem, in qua sola in omni difficultate fidebat, se contulit: et ad longitudinem unius Pater noster, super eum silenter oravit: et mox præcepit astantibus, illum erigere; qui erectus, utpote jam defunctus, caput carens cervicis suffragio quaquaversum agebat miserabili circumflexu. Rursusque ait: Tenete, tenete firmiter ei caput. Demum appropians, et saliva sua, cujus medicinali unctione persæpius utebatur, loca læsuræ deliniens, et consignans, In nomine Domini, ait, surge. Et iterum: In nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, Deus tibi spiritum tuum reddat.

EX VARIIS

ad vitam revocatur, addiscens ei meliores posthac mores

57 Ille vero, recepto mox spiritu, factus est in animam viventem, vel potius redivivam: mirantibus præ gaudio, et in cælum voces ac laudes attollentibus universis, qui aderant, et viderant, tam manifeste quam miraculose mortuum revixisse. Interrogatus denique ab eodem Sancto Dei, quomodo victurus, quid acturus esset in reliquum: Domine, ait, modo, quo jusseris, vivam, faciamque quidquid præcipies, quidquid voles. Ab astantibus etiam requisitus, utrum esset jam mortuus, Mortuus, inquit, eram, et sententiam damnationis acceperam: ac nisi Abbas sanctus festinasset accurrere, irrevocabiliter eram ad inferna decendus. Ad exhortationem quoque quorumdam astantium, crucis accepit signaculum, et cum cæteris Jerosolymam est profectus. Henricus iste in eodem itinere Deo et beato Bernardo se reddidit, et in Claravalle postmodum monachus ejus fuit. Hoc ipse miraculum cum fidelibus oculis esset intuitus, crederetque scriptoribus Vitæ sancti Patris esse E notissimum; deprehenso, tandem fuisse silenter omissum, indoluit: et ad gloriam Dei et Sancti sui, juxta quod præsentaneæ fuerat contemplatus, narravit: ut in quanta gloria sit habendus, quem ita glorificavit Altissimus, audiat et intelligat omnis generatio in sæculum sæculi sequutura. *Hæc ibi. Historia ista etiam exstat apud Horstium ac Mabillonium lib.* VII *Vitæ, cap.* XIX.

Aliud hujus miraculi apographum.

58 *Habemus apographum, quod* ex Ms. S. Matthiæ prope Treviros, post libros de Vita S. Bernardi *desumptum notatur, cui etiam sequens præfigitur titulus:* Gloriosum miraculum a quodam monacho Claravallensi cum sequentibus conscriptum, quomodo S. Bernardus mortuum resuscitavit, quæ in Vita omissa sunt. *Quæ in isto ecgrapho sequuntur post hoc miraculum, prætermittimus; sed notamus, superiorem historiam ibi etiam notatam esse. Miramur interim, adeo illustre ac primæ classis miraculum non inveniri inter alia innumera, quæ summa cum fide ac diligentia scriptores omni exceptione majores annotarunt, ut supra vidimus, quando sanctum Thaumaturgum, populos Germaniæ classico sacro cientem ad expeditionem orientalem, comitabantur, et, quæ patrabat miracula, accuratissime observabant. Consuli interim possunt, quæ habentur in Commentario prævio* § XL., *num.* 428 F *de mortuo ad vitam revocato per Sanctum, in Germania prædicantem, ex* libro Miraculorum domni Herberti: *apud quem tamen in editione Chiffletii hoc miraculum non invenio; ac proinde non est mihi exploratum, idemne cum superiore, an aliud sit.*

ANNOTATIO.

a *In notula marginali apud Tissierium dicitur sensus hoc loco esse imperfectus. Forte desiderantur illa, quæ proxime sequuntur in nostro apographo e Ms. S. Matthiæ:* Sanctus Abbas nihilominus in equo secum comitari præcepit.

§ III.

EX VARIIS.

§ III. Modus mirabilis, quo pater S. Bernardi conversus dicitur, secundis curis expensus; plaustrum, fracto axe, longius promotum; caducus Humberti morbus sanatus; alter in spiritu et in corpore adjutus etc.

Mira illa conversio

Patrem S. Bernardi *ad monasticum institutum, relicto sæculo, transiisse, retulimus in Commentario prævio § VIII. Modus autem mirus, quo illa res accidisse, ibidem narrabatur e Vincentio Bellovacensi, et cujus locum unum non convenire cum altero, observabatur; modus, inquam, mirus ille habebat aliquid, unde Manrico et mihi displiceret. Notabam etiam, quod nihil de eo scriptum reliquisset Guillelmus biographus. At modum hunc magis probabilem fa-* B *ciunt ea, quæ leguntur apud P. Jacobum Echard in Scriptoribus Ordinis Prædicatorum tomo I, pagg.* 188 *et* 189, *inter scripta F. Stephani de Borbone, vel de Bellavilla, qui floruit proximo post* Bernardum *sæculo, Christi decimo tertio. Quamquam autem in dicto Commentario prolati sunt loci duo ejusdem, qui supra, Vincentii de hac conversione, quorum uterque est fere consimilis ei, quem Stephanus memoratus de illa refert; ejusdem tamen Stephani narrationem, ut cum Vincentiana conferri possit, præsertim quia brevis est, huc etiam transcribendam duxi. Stephanus itaque rem gestam, ejusque adjuncta sic memorat:*

videtur esse probabilis:

60 Audivi, *inquit*, quod, cum B. Bernardus Clarevallensis convertisset omnes fratres suos, et fecisset eos monachos, solo patre magis indurato in seculo manente, venit ad villam suam, et prædicans ibi juxta truncum antiquissimum in præsentia patris sui, cum videret ejus duritiam, præcepit hominibus, qui in circuitu trunci sicca ligna apportaverant, ut ipse eis mandaverat, C ignem succenderent: quo facto, ligna sicca cito succensa sunt, et truncus tarde circa medium, ab extremis emittens humorem fœdum et fumum teterrimum, diu ignem servavit. Tunc incepit Sanctus loqui de pœnis inferni. Patri dixit, quod ipse esset similis illi trunco, qui non poterat igne divino succendi, nec flere peccata sua, nec suspirare ad Deum, sed ipse in inferno, nisi pœnitentiam ageret, in æternum arderet, fleret, et fœtentem fumum emitteret. Ad quæ vèrba pater dictus compunctus, eum secutus est, et monachus factus est. *Et ad majorem facti confirmationem, subdit Stephanus:* Hæc audivi in loco ipso, ubi prædicatio facta est, a D. Calone, domino de Fontanis, pronepote B. Bernardi, in loco nativitatis suæ, Fontanis dicto.

vectura, fracto axe, ad imperium Sancti tendit ulterius

61 *In nostro apographo e Ms. Aureæ vallis, de quo meminit Commentarius prævius § II, num.* 21, *et cujus exemplar, sicut colligo ex ejusdem principio ac decursu, idem illud est, vel simile cum eo, e quo desumpta sunt Excerpta, quæ sub nomine Gaufridi exstant apud Mabillonium; in nostro, inquam, apographo,* auctore, *prout eidem prænotatur*, disciplo, Parisiis a S. Bernardo ad Ordinem converso, *res mira narratur in hunc modum:* Factum est in D primis annis, messis tempore; venerabilis Bernardus loquens cum fratre quodam, sedebat in descensu nemoris, quod monasterio illi *(factum erat proxime de Claravallensi,)* quod nunc est, in excelso supereminet monte: ecce vero coram ipso fractum est plaustrum, quod oneratum manipulis fratres laïci, bobus trahentibus, deducebant. Fractus est autem axis; ita ut vix transversi digiti spatio cohæreret. Turbati itaque fratres conqueruntur Abbati super gravi damno, quoniam manipulos jamjamque cadentes quomodo in grangiam possent deducere, non habebant. At ille, facto eminus signo crucis, In nomine, inquit, Domini ite usque in aream. Erat autem grangia longius posita a loco isto, ut vix posset abinde vox clamantis audiri. Cumque in aream pervenisset carrus, tamquam completo jam obedientiæ ministerio, qui prius cadere prohibebatur, confracto axe, cecidit in ipsa hora. Quo facto valde consolati sunt fratres.

sanatio Humberti abb. Igniacensis confirmatur.

62 *In laudato mox Ms. referuntur ista:* Illud quoque, quod de viro reverendissimo Humberto, postmodum abbate Igniacum *, factum est, non silebo: erat enim, cum ad Claramvallem venit, jam provectioris ætatis, et caduco morbo laborare solebat. Arreptus ergo E solita infirmitate, sed multo acrius. solito, una in die septies cecidit: ita ut in insaniam versus, dentibus appeteret eos, a quibus tenebatur in lecto. Videns autem Vir Domini, fidei zelo accensus; Quid agimus, inquit: eamus ad orationem. Cumque ingressus oratorium inclinasset se, sine mora penetrans cælos oratio justi, desideratum reportavit effectum. Protinus enim inter manus fratrum dormivit Humbertus, sequentique die accipiens Sacramenta divina de manu sancti et beati Viri, sanus factus est: et plurimis postea vivens annis, numquam deinceps hujusmodi infirmitate laboravit. *Factum hoc aliis verbis refertur superius apud nos lib.* I *Vitæ, cap.* V, *num.* 54; *quod tamen cum non sit in ipso textu Guillelmi, sed aliunde eidem interjectum; rei gestæ veritas ex citato optimæ notæ apographo confirmatur.*

* *f.* ad Igniacum vel Igniacensi

discipulus S. Bernardi mirifice curatus

63 *Ignoscat mihi lector, quod hic subdam ex eodem Ms. Aureæ Vallis sanitatem animæ, quam auctor inter miracula a se relata, a* S. Bernardo F *se accepisse ingenue et grataner agnoscit, quando Vir sanctus oculos ejus, in tenebris hujus sæculi, et quasi in umbra mortis sedentis illuminavit, et pedes ejus direxit in viam pacis.* Non debeo, *inquit*, qui de ceteris loquor, mei ipsius oblivisci, ne forte ingratus inveniar. *Deinde, exposito insigni fructu, quem Sanctus retulit* in scholaribus Parisiensibus, *ita de se ipso loquitur idem auctor:* Sit benedicta dies illa a Domino, qua sedenti in tenebris, et umbra mortis, lux orta est mihi! Sit benedicta dies, qua sol justitiæ, imo misericordiæ Oriens visitavit ex alto miseram animam meam! Adversum et perversum nimis hominem, in verbo uno, in momento, in ictu oculi, inæstimabili mutatione dexteræ Excelsi prorsus in alium hominem recreans, ut sim initium aliquod creaturæ ejus. In æternum non obliviscar miserationis hujus, qua tam copiose præventus, tam subito mutatus, multorum super me animos obstupescere feci. Multi vero in illa captura Dominicis retibus irretiti sunt pisces, multi et in itinere adjuncti nobis, ita ut, transacto probationis anno, ex hoc collegio monachi facti simus viginti et unus. *Ex his*

his supplentur et confirmantur ea, quæ in Commentario prævio § x præmissa sunt de captura apud Parisienses : deinde commendatur antiquitas et auctoritas scriptoris istius, e quo tam hæc, quam superiora, quæ modo ex eo recitabamus, sunt extracta.

in corporis ac mentis infirmitate

64 *Proxime subjungit idem scriptor, se ab eodem Viro sancto curatum fuisse, dum infirmo erat corpore, et afflicta mente.* Eodem sane, *ait*, tirocinii nostri tempore, absente aliquando Patre nostro, cœpi corpore infirmari, et affligi mente. (Scio quia sathanas expetivit me, ut cribraret sicut triticum ;) sed non latuere Patrem, quæ circa me agebantur, et perfecte omnia cognoscens per spiritum, quæ versabantur in corde meo, sicut post reditum ejus comperi ; oravit pro me, ne deficeret fides mea. Ibi, ibi, supra quam essem, impressisti me mirabiliter cordi ejus, Domine Deus meus ! Gratias tibi ! gratias tibi ! Unde enim tali animæ, in tali pectore talis locus ? Simile quiddam sibi venerabilis Albericus, qui hodie abbas est in loco, cui nomen est Benedictio Dei, de se, cum novitius esset, accidisse testatur : subita siquidem et vehementissima tentatione impulsus; paulominus B cessit, cum venerabilis Bernardus, qui itinere diei unius aberat, hoc ipsum, Domino revelante, cognoscens, surgensque de nocte eadem hora festinavit ad consolandum eum.

favores alii a Sancto præstiti.

65 *Alia nonnulla, quæ apud laudatum scriptorem lego, in compendium redigo.* In villa proxima Castellioni, sanguinis fluxum patiebatur homo per multos dies : *quem Sanctus, dum illac forte transibat,* signavit, *ac sanguinem stitit*, videntibus atque stupentibus universis. Sequenti vero nocte *malum rediit ; at Vir sanctus librum suum mitti ad eum, et ad caput ipsius deponi jussit : et convaluit.* Hominem pauperem de Campania mulier adultera maleficiis appetens, ut dicebatur comminata fuisse ei, ita tractaverat, ut miser homo, consumptis carnibus, nec mori posset, nec vivere permitteretur . . . Hic cum ad Dei Hominem esset adductus, . . *per duos fratres* languentem hominem ante altare deportari jubet ; et supposito capiti ejus vasculo, *in quo Corpus Christi* continebatur . . , in brevi convaluit homo. *Potuisset intexi huic paragrapho* C *conversio monachi, qui tertio defecerat ab Ordine, monitis ac precibus* S. P. Bernardi *obtenta, nec non pœnitentia ejus, ac patientia in paterna Dei castigatione ;* de cujus felici consummatione, *prout narratur locis statim allegandis,* beatus Bernardus * hilaratus, sermonem devotissimum ad fratres in capitulo fecit, commendans in eo dignum pœnitentiæ fructum, et admirabilem patientiam ejus, omnibus proponens exemplum ; *sed quia hujus rei gestæ narratio satis longa est; legi ea potest apud Horstium, ac Mabillonium, lib.* VII *Vitæ* S. Bernardi *cap.* XXV : *apud Tissierium vero in Exordio magno Ordinis Cisterciensis distinctione* IV, *cap.* XVI.

* *Tissierius add.* multum

§ IV. Synopsis miraculorum S. Bernardi, quæ sunt innumerabilia.

OBSERVATIO PRÆVIA.

Collector hujus synopseos, ac nostra ejusdem partitio.

Q*uam in Commentario prævio* § LXIV, *num.* 718 *promisi miraculorum synopsim, huc distuli. Rationes, quæ me moverunt, ut illam dare , ibidem exposui. Ejusdem exemplar Ms. perhumaniter mecum communicavit Reverendus admodum ac Amplissimus Dominus Alexander Adriaenssens, celeberrimi cœnobii* S. Bernardi *in territorio Antverpiensi ad Schaldim abbas meritissimus. Synopsim porro hanc collegit R. A. D. Bernardus Timmermans, pastor in Capella S. Jacobi, quondam supprior, et novitiorum magister in ista abbatia. Citationes, quas designat, procedunt secundum ordinem anterioris editionis, libros quinque Vitæ, ac sextum, qui est de miraculis, complectentis, prout etiam fit in editione nostra ; ita tamen ut in hac capitum ac numerorum nova facta sit divisio. Verum quia signantur in editione nostra ad marginem antiquiora etiam capita, poterit inde juvari lector, ut inveniat, quæ designantur in dicta synopsi ex impressione priore. De locis, qui occurrent ex libro septimo, consulat lector Commentarium nostrum libris Vitæ prævium* § LXVI, *et quæ post librum sextum a pag.* 351 *dicuntur de Fragmentis ex Herberto apud Mabillonium vulgatis. His adde ea, quæ relata sunt superius in Gloria posthuma. Cæterum hanc nos synopsin in sectiones* E *duas, appositis etiam utrique ad marginem numeris ac notationibus, partimur. Hæc habuit, de quibus monerem meum lectorem ; ut nihil jam supersit, quam producere ipsam synopsim, verbis laudati Domini collectoris huc transcriptam.*

EX VARIIS.

SECTIO I. *Infirmi, cæci, surdi, muti, claudi, contracti, fatui, phrenetici, et alii a S. Bernardo sospitati.*

Tres supra viginti

Primum miraculum a S. Bernardo factum narrat Guillelmus lib. 1, cap. 9, num. 43. Josbertum scilicet in extremis positum, et extra sensus, fecit libere loquentem. Confitetur homo sua peccata, cæterisque bene dispositis juxta sancti Patris consilium, duobus aut tribus diebus post moritur.

Absens periculose quemdam ægrotantem sanat, dicens ejusdem uxori : Vade, sanum invenies F virum tuum. Illa vero sic invenit. Cap. 6, num. 27.

Avunculum Galdricum a febri subito sanat. Cap. 10, num. 46.

Ipsum Guillelmum libri auctorem, eo quod sancto Patri in comedenda carne non obediret, reincidentem et usque ad mortem afflictum, jam acquiescentem comedere, subito sanat. Cap. 12, num. 60.

Mulierem a caduco morbo sanat. Cap. 14, num. 67.

Episcopus Mediolanensis discum, ex quo sanctus Pater comederat, adferri jubet : jubetque infundi aquam, et panis exiguas buccellas apponi. Comedit et bibit, et absque ulla dilatione a febrium vehementi ardore convaluit. Lib. 2, cap. 3, num. 19.

Nobilis quidam de medicorum auxilio desperans, bibit de lavacro manuum ejus, et convaluit. Cap. 7, num. 46.

Sacerdos desperabiliter ægrotans, et ad extrema devenisse visus, per tunicam S. Bernardi subito sanatur. Lib. 4, cap. 1, num. 2.

Fratrem

... variis

Fratrem Robertum Clarevallensem positum in extremis absens sanat, num. 4.

Militem quoque in via, ut quocumque modo deportaretur ad Virum sanctum, num. 5.

a variis morbis sanat :

68 Miles ad primum gustum panis ab eo benedicti, plenam recipit sospitatem a febre quartana, qua graviter laboraverat mensibus fere octodecim, usque ad phrenesim. Cap. 4, num. 24.

Ibidem num. 23 indicat auctor multitudinem febricitantium curatam, et inter ceteros clericum quemdam gravissima febri correptum, in pœnam, quod subsannans fidem populi blasphemasset : sed compunctum sanavit sanctus Bernardus.

Juvenis quidam correptus febri, epistolam susceptam a S. Patre collo suo appendens sanatur protinus. Cap. 7, num. 40.

Mulierem ab annis octo pessima ægritudine laborantem, vehementi tremore et validis motibus universa pariter membra concutientem sanat. Lib. 4, cap. 1, num. 5.

Morti proximum manus impositione facit subito ambulare. Lib. 6, cap. 13, num. 44.

Item puerum a multis diebus ne unum quidem passum potentem ambulare, ibidem.

B Item mulierem viribus corporis adeo destitutam, ut nec ambulare, nec stare posset. Cap. 14, num. 50.

In eodem lib. 6 alius a febri sanatus narratur, num. 3 Epist. Gaufridi, post lib. 6.

Virum nobilem gravissima infirmitate laborantem curat Ibid.

Item ibidem virum pauperem longa infirmitate viribus fractum.

Item Canonicum Regularem semivivum curat. Ibid. num. 7.

Item ibidem puerum morbo incognito laborantem, et post benedictionem lapidem evomentem ibid.

Fratrem suum Girardum, ipso teste, sanat a morbo. S. 26, n. ult. in Cant.

item varios alios :

69 Multos alios a variis morbis ab ipso sanatos, præter dictos viginti tres, manifestum est ex cap. 3, num. 15, lib. 2, ubi dicitur « maxi- » ma ei in curationibus ægritudinum gratia » fuisse « Febricitantibus, inquit idem auctor » n. 18, multis manus imponens, et aquam be- » nedictam porrigens ad bibendum, sanitatem » obtinuit » et diversa loca perlustrans benefacie- C bat iis, qui infirmabantur . . . curando febricitantes. Lib. 3, cap. 6, num. 18, narrat, ingentem multitudinem languentium, gustato pane ab eo benedicto convaluisse, omnes, qui gustaverunt juxta promissionem a S. Patre factam. Manifestum est ergo, paucos, respectu eorum, quos a variis morbis curavit, ab auctoribus in particulari annotatos, quod et confirmabitur ex art. 3 sequenti.

tres sanat ab epilepsia, a paralysi quatuordecim;

70 Reverendissimum Humbertum, Igniacensis postea cœnobii ædificatorem, et primum patrem, in Claravalle ab acri morbo epilepsiæ sanat. Lib. 1, cap. 10, num. 48.

Item mulierem præ hoc morbo impotentem ad loquendum, manus impositione. Lib. 6, cap. 14, num. 47.

Item monachum quemdam, sed pro parte; ita ut casum præsentiret ad elisionem præcavendam, eo quod sic magis saluti animæ ejus expedire cognovisset. Lib. 7, cap. 8.

Absens sanat paralyticum, Albertum nomine, in Hispania. Lib. 4, cap. 6, num. 35.

Item mulierem paralyticam, tangens eam sub suo palliolo. Lib. 5, num. 6.

Lib. 6 memorat duodecim alios a paralysi sa- D natos : ex quibus, ni fallor, sunt decem, quos lib. 4, cap. 5, et 7 memorat.

hydropicum, laborantem ex faucibus, fere exanimem, puerum flentem, quatuor, quibus male affectum caput.

71 Virum hydropicum cingulo suo accingens sanat. Lib. 4, cap. 7, num. 37.

Anselmum episc. Havenbergensium, in fronte et faucibus gravissime patientem, ita ut vix aliquid gustare posset, aut loqui, sanat. Lib. 5, cap. 5, num. 19.

Exanimem, et diu sine sensu jacentem, ac quod detraxisset miraculis S. Patris, sanat. Ibidem num. 20.

Puerum incessanter flentem osculo sanat. Lib. 1, cap. 11, num. 23.

Petrum, Asturicensem episc. in Hispania, pileo suo, ipsi transmisso, et imposito, sanat a dolore capitis. Lib. 4. cap. 6, num. 36.

Alterum a dolore capitis sanatum memorat Lib. 6.

In capite saucium curat. Lib. 4, cap. 4, num. 24.

Unum a tremore capitis sanat. Lib. 6.

Illuminat cæcos 191,

72 Veniamus ad cæcos, surdos, claudos, mancos etc. Transeo modum curationis, nisi circumstantia occurrat notabilis, contentus etiam E solum Lib. 6 sine cap. et n. citare, quia neglexi ea notare, eo quod non judicarem esse opus.

Puellam lucis impatientem sanat. Lib. 2, cap 3, num. ult.

Illuminat puerum cæcum in testimonium, quod expeditionem in Orientem, Deo inspirante, prædicaverat. Lib. 3, cap. 4, num. 29.

Puerum in uno oculo cæcum sanat. Lib. 4, cap. 1, num. 6.

Alterum ibidem utroque oculo orbatum ex utero matris, num. 7.

Omitto multos alios, quos idem Lib. 4 illuminatos memorat; cum Lib. 6 eosdem videatur memorare.

Lib. 5 cæcum et cæcam illuminatos memorat.

Lib. 6 memorat illuminatos centum octoginta quatuor, ex quibus pro majori parte utroque oculo cæcos, quosdam uno, multos ex utero matris invenies.

Lib. 7, cap. 18, memorat unum illuminatum osculando terram, et eadem oculos confricando, quam audierat S. Patrem tetigisse transeundo. Itaque habes centum nonaginta unum in parti- F culari cæcos illuminatos.

surdos 86, mutos 32, mancos seu manus aridas habentes 61, brachia arida 3

73 Surdos auditum percepisse octoginta sex memorat Lib. 6.

Mutos triginta et unum loquelam recepisse memorat idem Lib. 6.

De uno vero mentionem facit Lib. 7, cap. 21.

Lib. 1, cap. 9, num. 44, puerum ab utero matris habentem manum aridam, et brachium tortum, sanatum memorat.

Lib. 2, cap. 3, num. 18, memorat aridas manus, et membra paralysi dissoluta incolumitati restituta, et inter alia manum adolescentis aridam et retortam ad brachium.

Lib. 4, cap. 4, num. 29 memorat pueros mancos duos curatos : quos vero in sequentibus memorat mancos curatos, memorat etiam Lib. 6 : memorat autem hic mancos et habentes manus aridas curatos quinquaginta septem. Plures alios a simili infirmitate sanatos indicat cap. 9, num. 32. Habentes brachia arida, seu impotentia ad motum, curat tres. Lib. 6.

74 A fistula pedis sanat juvenem. Lib. 1, cap. 9,

Fistulam pedis; claudos 164, contractos 12, caput erigere non valentes,

cap. 9, num. ult. Huc spectant claudi, qui gressum per Virum sanctum acceperunt.

Lib. 1, cap. 11, num. 54 memorat unum.

Lib. 4, cap. 4, num. 28 et 29 memorat duos, quos in sequentibus memorat, citat etiam Lib. 6.

Lib. 5, num. 7 memorat etiam duos..

Lib. 6 memorat centum quinquaginta septem claudos erectos, ex quibus pauci curvi fuerunt.

Ibidem cap. 15, num. 51, gradiens genibus et manibus curatur.

Lib. 6 memorat undecim contractos, et omnino impotentes curatos. Lib. 7, cap. 19, unam.

Caput erigere non valentes memorat Lib. 6: curatos 5.

fatuos tres, phreneticos 4 Sanctus sospites reddit, uti et submergendum.

75 Puerum fatuum et mentis inopem, claudum quoque surdum et mutum sanat. Lib. 4, cap. 8, num. 44.

Lib. 6 fatuos duos menti restitutos memorat.

Henricum virum magnum et potentem in domo et familia Ducis Bavarorum, magna ex parte phreneticum, et aliis incommodis laborantem desperabiliter, sanat. Lib. 4, cap. 7, num. 37.

B Item phreneticam idem Lib. 4, cap. 4 sanatam commemorat.

Item alteram ibidem. Cap. 6.

Lib. 6 etiam phreneticum sanatum memorat.

Absens corpore, sed præsens spiritu, submergendum salvat.

Sectio II. *Mortui ad vitam revocati; mors dilata; impetrata proles; parturientes adjutæ; imperium in dæmones, bestias, et elementa; alia stupenda miracula; conversiones; pœnæ obstinatis inflictæ; reconciliationes; prodigia S. Thaumaturgi innumerabilia.*

C

Mortuos resuscitat 3; mortem jubet differre duos: sterili prolem impetrat; bis et in partu periclitantes juvat.

Mortuos resuscitavit tres: unum memorat Lib. 7, cap. 19: idque mortuum subito in pœnam blasphemiæ adversus S. Patrem. Alterum resuscitatum memorat Lib. 2 Vitæ ejus a Joanne Eremita editus: tertium, mulierem scilicet resuscitatam memorat Barnabas de Montalbo Hist. Cisterc. Lib. 3, cap. 63. Vide cap. 30 Medullæ Vitæ S. Bernardi.

In agone positum revocat, et quasi retrahit commeantem, nec insalutatum abire permittit. Lib. 4, cap. 2, num. 8.

Quidam moribundus ex mandato S. Patris mortem differt ad magis opportunum tempus. Lib. 7, cap. 9.

Reginæ Galliæ sterili partum prædicit et impetrat. Lib. 4, cap. 3, num. 18.

Mathildis Anglorum regina invocat absentem, et partum edit desperatum ipsa pariter desperata. Lib. 4, cap. 1, num. 6.

Mulierem anno integro gravidam mirabiliter facit parere. Cap. 4, num. 22.

Alteram ibidem periclitantem in partu, aqua benedicta potata liberat.

EX VARIIS. Curat dæmoniacos, feminam ab incubo, alium a maleficiis etc.

77 Nunc dicendum de virtute miraculosa, quam habuit in dæmones. Lib. 2, cap. 3. « In dæmonibus eliminandis, ait Arnaldus lib. 2, » cap. 3, num. 15, frequentior operatio » erat. » Item: « Maxime oppressos a diabolo » diligentiori studio purgabat. » Cap. 4, num. 24.

Inter alios, de quibus particulariter fit mentio, Lib. 1 memorat dæmoniacum, surdum, cæcum, et mutum curatum, cap. 14, num. 67.

Lib. 2, cap. 2, num. 10 mulierem; num. 11, puellam: cap. 3, num. 13 mulierem; num. 17 puerum; et mulierem, in fine num. 20. Cap. 4 rursus mulierem, num. scilicet 21 et 22; num. 23 virum; num. 24 mulierem; ac dæmoniacos liberatos memorat.

Lib. 4, cap. 1, num. 7 memorat dæmoniacum curatum per stolam, qua S. Pater in Missa usus fuerat. Alterum. Lib. 6.

Monachum a diabolo agitatum adinstar dæmoniaci, liberat. Lib. 2, num. 7.

Feminam ab incubo dæmone mirabiliter liberatam memorat Lib. 2, cap. 6, num. 34 et 35.

A maleficiis virum liberat. Lib. 1, cap. 10 in fine. E

His adde, quod narrat Lib. 2 Exordii Ordinis Cisterciensis cap. 7: item traditio. Vocatus S. Pater ab Innocentio II Romam, in fine schismatis dæmonem, cujus insidiis rotam curru vectus fregerat, ejusdem rotæ fractioni miraculo substituit.

Bestiis, et elementis imperat: ac mira patrat generis diversi:

78 Sequuntur quædam miracula, ad gratiam sanitatum non pertinentia, ex quibus constabit, Bernardum et elementis, sed bestiis etc. per miraculum imperasse.

Pluviam procurat miraculose nondum Religiosus. Lib. 1, cap. 3, num. 14.

Miraculose vires obtinet ad laborandum, cap. 4, num. 14.

Subvenit penuriæ suorum per miraculum, cap. 6, num. 27.

Annonam multiplicat. Cap. 10, num. 49.

Epistolam scribit in imbre sine imbre. Cap. 11, num. 50.

Indignus non potest deglutire Eucharistiam, orante S. Patre, qui eum indignum noverat: sed confessus ipsi, sine difficultate deglutivit. num. 51. F

A multitudine muscarum oratorium purgat, eas excommunicando (improprie scilicet, juxta alibi dicta,) num. 52.

Equum indomitum ante suos pedes facit stare. Cap. 13 in fine.

Donum lacrymarum subito impetrat cuidam Nicolao. Cap. 14, num 68.

Gaufrido de Perona nimia tristitia afflicto impetrat subito spirituales consolationes. Lib. 4, cap. 3, num. 16.

Victoriam impetrat Duci Raynulpho. Lib. 2, cap. 7, num. 44.

Item Duci Theobaldo, ibidem in fine Lib. 2.

Item Portugallensibus contra Saracenos. Ita habet Medulla Vitæ ejus.

Dentem ex capite B. Cæsarii miraculose extrahit. Lib. 4, cap. 1, num. 1.

bruta sanat per salem benedictum: alia edit stupenda miracula:

79 Cum lues grassaretur in animalia bruta, benedixit sal, et apponi ipsis jussit, et protinus lues cessavit. Quod in aliis, *ait*, quoque monasteriis vidimus et cognovimus etc. Cap. 4, num. 28.

Aliquoties fugientem, et, ut videbatur, protinus capiendum vel lepusculum a canibus, vel aviculam

ex variis

aviculam ab accipitribus, signo crucis edito, mirabiliter liberavit; dicebatque sequentibus, frustra sese conari, nec ullatenus, se præsente, ejusmodi exercere posse rapinam: nempe abhorrebat ab ea Vir mansuetus. Lib. 3, cap. 7, num. 27.

Aquam mutat in vinum. Lib. 6, cap. 17.

Candelam sine igne miraculose accendit; num. 2 Epistolæ, in fine lib. 6.

Rigor et inflexibilitas æris, teneritudini digiti ejus cedit. Lib. 7, cap. 27.

Benedictio ejus panem ab omni corruptione multis annis vendicat, quod et ipse Eskilo Danorum archiepisc. minus confidenti promittit. Lib. 4, cap. 4, num. 24 et 25.

conversiones innumerabiles

80 Sequuntur quædam conversiones non sine miraculo factæ. Cæteræ, teste etiam Alexandro III in bulla canonizationis S. Patris, sunt innumerabiles.

Non dubito quin miraculosa fuerit conversio illorum amplius quam triginta sociorum, cum quibus Cistercium est ingressus, certe aliquorum. Lib. 1, cap. 3.

Huic adde conversionem suæ sororis. Cap. 6, num. 30.

B Nobilium cohortem militum per potum benedictum convertit, facitque omnes monachos. Cap. 11, num. 55.

Ducissam Lotharingiæ convertit. Viderat illa in somnis Bernardum serpentes septem horribiles de utero suo manibus propriis extrahentem etc. Cap. 14, num. 68.

Convertit miro modo Guillelmum Aquitaniæ Ducem, postea sancte mortuum. Lib. 2, cap. 6, num. 38. Item Petrum Pisanum, cap. 7, num. 45 et 46. Victorem Antipapam, num. 47.

Item venerabilem quemdam Clericum Malcelinum. Lib. 4, cap. 3, num. 14.

Item Henricum Germanum regis Galliæ. Lib. 4, cap. 3, num. 15.

mirabili cum successu

81 Item Andream quemdam miro modo præ cæteris jam dictis contra nitentem. Ibid.

Item Gaufridum de Perona cum variis aliis, num. 16. Item illius patrem, virum nobilem et potentem, num. 17.

Item nobilem virum Henricum de Salinis. Cap. 8, num. 49.

Clericos obstinatissimos convertit; num. 3 Epist. post Lib. 6.

C Item populum Albigensem obstinatissimum in hæresi Henriciana. Ibid. num. 10.

Item monachum dubium circa veritatem Eucharistiæ, in sua fide jubet communicare, et convertit. Lib. 7, cap. 6. *Vide Comm. præv. num.* 3.

Varios Clericos Parisienses ad Religionem convertit. Cap. 13.

Latronem a crucis supplicio liberat, et sanctum facit. Cap. 15.

Blasphemum suum a morte suscitatum convertit. Cap. 19.

a Viro sancto factæ.

82 Alexandrum canonicum et doctorem Coloniensem per piscem ipsi oblatum, et prius benedictum, Religiosum facit. Cap. 20.

Sacerdotem concubinarium et monachum apostatam convertit. Cap. 21. *At vide supra numero* 50.

Item monachum tertio apostatantem Cap 25. D

Hæc breviter de conversis a S. Patre, quorum conversio non tam exemplum, quam miraculum venit reputandum, ut videre est suis locis: unde merito Gerson, doctor et cancell. Parisiensis « Inter miracula, ait Serm. de S. Bern., præcipua ego illa deputo, quæ egit in conversione illorum, qui etiam converti toto nisu fugiebant ». Sed tales pro maxima parte jam allati erant.

Obstinati divinitus puniti: miracula reconciliationis

83 Constat, et nonnullos Viro Sancto obstinate resistentes divinitus fuisse punitos. Inter alios Rannulphum quemdam Doratensem abbatem. Lib. 2, cap. 6, num. 33.

Varios a dæmone possessos, num. 36;

Petrum Leonis antipapam cap. 7, num. 47;

Hujus fautorem, Gerardum Engolismensem cap. 6, num. 39;

Gaufridum Comitem Andegavensium. Lib. 4, cap. 3, num. 13;

Girardum quemdam Clericum. Lib. 4, cap. 4, num. 23.

Item Thomam de Beverla, quem ipse S. Pater testatur, subita et horrenda morte præreptum. Epist. 108, num. 3. E

Transeo reconciliationes varias, ab eo non sine miraculo factas inter privatos et publicos, inter reges et principes, inter civitates et civitates: inter hos, et Ecclesiam, inter episcopos et clerum: ita ut merito vocetur Angelus pacis.

Miracula sancti hujus Thaumaturgi

84 Numera nunc miracula in particulari recensita, et invenies sexcenta septuaginta sex. Verum hæc esse pauca respectu eorum, quæ in particulari non sunt recensita, modo ex dictis constat et confirmabitur articulo sequenti; *in quo R. D. Pastor antea laudatus ostendit, miracula* S. Bernardi *esse innumerabilia. Manricus autem ad annum Christi* 1183, *cap.* IV, *hæc scribit in rem nostram, oblata sibi opportunitate agendi de libro Miraculorum invento a Petro Monoculo abbate, de qua re exstat Narratio Herberti superius in principio libri sexti, et quam allegatus Manricus ex eodem auctore etiam recitat:*

sunt innumerabilia.

85 Invenio, *inquit num.* 5, notatione dignum circa hunc librum, id quod Ignatius Firminus Fiteriensis observatum reliquit, postquam cum aliis quinque contulisset, et cum Joanne F Eremita, simulque cum Exordio atque Cæsario, quibus ex parte argumentum haud dissimile, ultra patrata quasi catervatim, et in confuso, velut cum cunctis gustaturis panem, cui benedixit (et erat panum ingens multitudo) repromisit salutem, ex singularibus atque specialioribus, centum et septuaginta supra mille miracula referri, quæ Sanctus fecerit. *Verba ejus, quæ sunt apud Manricum, ita sonant:* Nam cæcos a nativitate inveni illuminatos CCXXI; mutos locutos, et surdos auditui redditos CLXXX; claudos gressui donatos CXXVI; mancos, et debiles viribus et manibus CLXXXIV; contractos libero suorum membrorum usui CXXV; amentes XI; denium tres mortuos luci, et vitæ redditos, et sexaginta sanatos ab aliis morbis.

DE S. BERNARDO MON. CISTERC.

CANDELEDÆ IN HISPANIA,

SYLLOGE.

J. P.

Locus, veneratio publica, tempus mortis.

Sæculo XII vel XIII.

Notitia loci, ubi vixit Sanctus, et colitur:

Illustrissimus *Angelus Manrique tomo III Annalium Cisterciensium ad annum Christi* 1177 *cap.* IX *hæc memorat*: Illustre et perantiquum monasterium in regno Toletano ad ripas Alberchæ, a situ loci et ecclesiis, quas continebat Vallis Ecclesiarum, cognominatum, hoc anno fundationum initia consecrat, quo creditur suscepisse Cistercii jugum. *Plura deinde de illo monasterio prosecutus, subdit ista in rem nostram num.* 8: Fertur cœnobium Vallis Ecclesiarum genuisse filiam, Grandi-sylvam nomine, in extremis utriusque Castellæ finibus, qua parte aspiciunt Bæticam; unde et Estremadura (olim pars Lusitaniæ) nuncupatur: porro abbatia generali peste destructa, solum conventum atque monachos matri restitutos cum instrumentis donationis filiæ, quorum hodie notitia perseverat. Hujus domus abbatem sive monachum exstitisse conjector S. Bernardum, dictum de Candeleda ex loco, ubi requiescit ipsius corpus, quem Cisterciensem et Sanctum fuisse constat; cum tamen reliqua lateant notitiam hominum. *His de loci situ ita recensitis, cultum Viri publicum ita exponit et confirmat laudatus Annalium conditor:*

stabilitur

2 Candeledenses ut patronum colunt; sed ignorato etiam obitus die, dum Bernardum audierunt, sacro magni Bernardi Claraval. festo venerantur sepulcrum, frequentantque celebri anniversaria solennitate. Erat olim in altari ecclesiæ tabula ante centum triginta annos depicta, in qua Sancti effigies, sine cuculla, cum alba tunica, et nigro scapulari, quasi qui operi manuum accingeretur. Subtus aram in fronte iterum pictus jam cucullatus, lectoque decumbens, unde anima cælos penetraret, corpus terræ, ex qua factum, restitueretur. Ferunt miraculis in vita, post mortemque usque ad hæc nostra tempora claruisse: inter quæ illud in eadem tabula pictum, quod fluvium monasterio suo proximum, manto ut navigio utens, dum viveret, transibat sicco vestigio. Chrysostomus Henriquez in Menologio auctor est, exstitisse in ecclesia Candeledensi libellum manuscriptum deputatum miraculis, quæ frequentia a Deo ad sacram Sancti tumbam perpetrabantur.

publica ejusdem veneratio:

3 Pretiosa gleba cum ante sexaginta quinque annos, Christi nimirum MDLXXII, digno concursu et cultu detegeretur, cælesti odore fragrans inventa est, qui in hunc diem continuus perseverat. Tum ad capellam dicatam ejus nomini religiose translata, et sub altari posita in arca, atque arca ipsa inclusa cratibus ferreis, custodiæ simul et religiosæ venerationi: clavibus tribus crates obserantur, quarum una plebani; altera œconomi fidei velut commissis; tertiam consistoriales ministri servant, gratulantibus cunctis tanto se ministerio deputari. Calvariæ frustum minori custodiæ subest, tangendis infirmis, qui plurimi experiuntur virtutem Sancti. Super altare tabula recentior effigiem ejus reddens, et distincta miraculis, ex quibus quædam ipsius, quædam magni Bernardi esse probantur, nempe ut alterutrum gloriam sibi præstent: hic dum diem partitur; ille dum aram. *Ex his omnibus videmus, satis tuto deduci posse, nostrum Bernardum ita esse in possessione publici ac religiosi cultus, ut, salvo famoso Urbani PP. VIII decreto, ex ea nec possit, nedum debeat amoveri.*

annuntiationes, et elogia:

4 *Venerationi itaque* S. Bernardi *nostri legitimæ ac publicæ in fide Manrici hactenus stabilitæ, non abs re adjunxerimus sequentes annuntiationes et elogia. Chrysostomus Henriquez in Menologio Cisterciensi hodie sic eum refert*: S. Bernardus monachus Cisterciensis in monasterio Vallis-Ecclesiarum, in vita et post mortem admirandis signis illustris; cujus corpus in templo sibi consecrato Candeledæ quiescit, et magno populi concursu honorifice colitur. *Addit in notis, quod* Candeledæ (oppidum est in ea parte Hispaniæ, quæ Estremadura vocatur, situm) Vir sanctus obierit. *Et mox hæc addit e Seguino*: Candeledæ in Estremadura sanctus Bernardus monachus Vallis-Ecclesiarum, qui, dum viveret, magnis miraculis coruscavit, ita ut super undas magni fluminis illæsus, et sicco pede transierit. Obiit autem virtutibus plenus, et quiescit in loco, qui Candeleda dicitur, ad quem magnus est populi concursus, ibidemque in sui nominis basilica Officio colitur ecclesiastico. *Annuntiatur etiam a Chalemoto cum elogio, qui citat Calendaria Ordinis, et Seguinum. De Philippo Seguino, monacho et Priore Chalisii seu Caroliloci in diœcesi Silvanectensi, agit Carolus de Visch in Bibliotheca scriptorum Ordinis Cisterciensis, ac refert scripta ejus, nondum tunc impressa, inter quæ ponit* Catalogum.. Sanctorum ac Beatorum universi Ordinis Cisterciensis. *Videri etiam de nostro Sancto potest Miræus in Auctario, sive lib.* V *Originum monasticarum cap.* XIV.

annus mortis incertus

5 *Jam vero etiamsi hujus Viri præclari vita, virtutes ac miracula, uti et dies obitus et annus nos latent, prout conficitur ex historiographo Cisterciensi supra laudato; mortem tamen ipsius affiximus sæculo* XII *vel* XIII, *idque per conjecturam non improbabilem ex iis, quæ ex eodem historiographo antea narravimus, volentes potius aliquod assignare tempus, quam nullum. Hæc pauca habuimus dicenda de* S. Bernardo *Candeledensi: utinam plura monumenta antiqua, eodem Viro, uti et memoria posterorum digna, nancisci nobis licuisset!*

DE B. GOBERTO CONFESSORE,

ORDINIS CISTERCIENSIS,

IN ABBATIA VILLARIENSI IN BRABANTIA,

P. D.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Beati cultus, Acta, biographi unius ætas et fides.

ANNO MCCLXIII. *B. Gobertus*

Beatum Gobertum, *quem abbatia Villariensis, tom. V Junii pag.* 606 *descripta, cælo peperit; venerationem publicam a tempore longissimo nactum, varia suadent indicia, si non singula et separatim accepta, saltem conjuncta, et in unum conglomerata. Henriquez in Menologio Cisterciensi, anno* 1639 *typis vulgato, ad diem* XX *Augusti in notis ita scribit :* In antiquo libro manuscripto, qui ante trecentos annos renovatus fuit, sequens antiphona cum oratione legitur. ANTIPHONA. O Sanctorum consors, pie monachorum Goberte, nos tua prece Christi junge gratiæ, ut peracto vitæ cursu sociemur gloriæ. ℣. Ora pro nobis miles inclyte : ℟. Ut digni efficiamur Christi promissione. OREMUS. Deus retributor omnium bonorum, adesto invocationibus nostris et præsta, ut, sicut de venerabilis confessoris tui pii Gobert gloriosis virtutibus jucundamur in terris, ita meritis ejus et precibus æternæ vitæ gloriam assequi mereamur in cælis, per Christum Dominum nostrum. Amen. *Antiphonam allegatam in Alnensi cœnobio initium sumpsisse suspicor ex iis, quæ Claudius Chalemot in Serie Sanctorum ac Beatorum Ordinis Citerciensis ad diem* XXI *Augusti, pag.* 275 *scribit :* B. Gobertus... habet.. propriam antiphonam ex Alnensi cœnobio mutuatam. *Cum autem dicat* mutuatam, *innuit, eamdem et in cœnobiis aliis usitatam fuisse, et Beati cultum propagatum.*

a multo jam tempore

2 *Occurrit et invocationis plusquam privatæ vestigium in* B. Goberti *epitaphio, quod si non citius, saltem sæculo decimo quarto exaratum est, et* usque in hodiernum diem, *inquit Henriquez ad diem* XX *Augusti,* ad ipsius sancti Viri tumulum pendet, *versiculos complexum sequentes :*

Inclyte Confessor Domini, speculum monachorum,
Nunc intercessor sis pro culpa populorum.

Et paulo infra ponuntur versiculi isti :

Per te salvemur, Confessor, mortis in hora :
Ne condemnemur, pro nobis omnibus ora. Amen.

publicum cultum

3 *Posterioribus quoque sæculis ita viguit* B. Goberti *veneratio, ut, cum recentius inchoata non reperiatur, merito ab antiquioribus ad posteros censeatur transmissa. Rayssius in Gazophylacio Belgico pag.* 531, *inter* religiosos in Villariensi cœnobio sanctitate conspicuos *numerato* Goberto *(ita Beatus nostri ibi appellatur)* comite Asperi-montis, *subdit :* Cujus nomen in publicis invocatur litaniis. *Gazetus in Tabulis sacris Gallo belgicæ pag.* 71 *accenset illum* Sanctis, qui in diœcesi Namurcensi coluntur. *Religiosi, sepulchrum, sepulchroque impositam Beati effigiem transituri, eam corpore inclinato reverentiam exhibent, quam imaginibus sacris Catholica religio impertit, ut Joannes d'Assignies in libro Gallico de Viris illustribus Ordinis Cisterciensis fol.* 140 *verso testatur.*

4 *Denique poëta Gallicus, des Hayons nuncupatus, in libello anno* 1657 *Leodii impresso sub hoc titulo* Les visions de Melinte, *post pag.* 78 *testatur, marmoreo* B. Goberti *monumento affixam hanc epigraphen, laminæ argenteæ incisam :* ANNO reparatæ salutis MDCXLVIII, tempore paschali, DD. Ferdinandus comes ex Aspremont, Lynden et Recheim, una cum illustrissima domina Elizabetha, comitissa in Furstenberg, Wertenberg, Heyligenberg, Lantgravia in Bar, B. Goberti comitis ex Aspremont oriundi reliquias in abbatia Villariensi pie visitantes, ejus intercessione eodem anno desideratum post quinque filias filium a D. O. M. impetrarunt, cui et Goberti nomen imposuerunt. obtinuit.

Chronicon anni beneficii accepti.

gobertI preCIbUs frater post qUInqUe sorores
gIgnItUr * Is MeDIUs, postqUe
neqUe ante fUIt.

* *Credimus sic legi in dicto libello, qui, dum hæc typis dantur, in promptu non est.*

Anno igitur MDCLI, mensis Junii ultimo, illustrissimi præfati conjuges una cum filio eo profecti in gratiarum actionem, perpetuamque rei memoriam, hoc beato Goberto monumentum posuerunt. *Tum paucis interjectis, huc non spectantibus, subditur hoc*

Chronicon

hoMo orat et Dant CæLItes.

Hæc omnium oculis inspicienda leguntur, quæ ab ipso anno 1651, *quo exarata sunt, potius cradenda fuissent, si ascetis Villariensibus non constitisset de cultu immemorabili, quem Urbanus VIII anno* 1625 *exegerat, ut quis publice vel* Beati *titulo insigniretur, vel alia quadam sacra afficeretur veneratione.*

et merito titulo Beati condecoratur.

5 *His adde, si placet, qui ipsius, tamquam Viri beati, memoriam suis in libris celebrarunt. Ut omittam Manrique in Annalibus Cisterciensibus ad annum Christi* 1229, *cap.* I, *aliosque ejusdem Ordinis scriptores plurimos; suis illum Fastis cum titulo* Beati *inseruerunt Canisius, Fisen, et Rosweydus : ad quos accedunt Rayssius et Gazetus citati num.* 3 : *accedit et Molanus in Additionibus ad Usuardum; quamquam suam ille sententiam postea mutasse videatur : nam in Natalibus Sanctorum Belgii,* ex informatione, quam Villaria acceperat, *ita scribit :* Villariæ obitus Goberti *(omittitur titulus* Beati) comitis Asperi-montis : *dein subjicit typis minoribus :* qui, contempta nobilitate, in Villaria professus est monasticam

A monasticam religionem, ubi et honorificam habet sepulturam, et vitæ historiam libris tribus conscriptam: sed non est ab ecclesia Sanctis ascriptus; ut nec aliquot alii, qui in eodem monasterio sanctitate claruerunt, quorum veneranda ossa simul sunt collocata: Gobertus tamen cubat seorsim in tumba. *At licet informatio Villaria accepta docuerit Molanum, non esse Sanctis adscriptum Gobertum ritu illo solenni, qui hodie in usu est; non perinde docuit, cultum illum legitimum non esse nactum, neque* Beati *titulo condecorandum.*

B. Goberti vita duplex est:

6 *Vitam* B. Goberti *nacti sumus duplicem, alteram prolixam, contractiorem alteram. Priorem, litteris satis antiquis in membrana exaratam, tribusque distinctam libris, summa cum humanitate nobis anno* 1736 *commodarunt exscribendam reverendi abbatiæ Villariensis ascetæ. Integra, quod sciam, typis vulgata nondum fuit. Citant tamen ipsam scriptores multi, Miræus, Fisen, Molanus, Henriquez, Manrique, et alii. Sanderus in Bibliotheca Belgica manuscripta, monumenta Villarii asservata enumerans, pag.* 272 *ait:* In membrana adservatur Vita B B. Goberti quondam Comitis Asperi-montis in Lotharingia, postea humilis monachi Villariensis, Ordinis Cisterciensis in Brabantia, tribus distincta libris. *In Gallicum idioma translata prodiit, sed non integra, opera rev. Domini Joannis d'Assignies, in libro de Viris illustribus Ordinis Cisterciensis.*

prolixior ex testibus idoneis

7 *Quo sit tempore conscripta, exacte determinari nequit. Scriptam ante annum* 1355, *manifeste colligimus ex num. 7, ubi auctor ait:* Anno.. MCCXXXVII, primo tempore principis potentissimi Henrici *secundi*, Lotharingiæ et Brabantiæ ducis robustissimi, illius scilicet, qui, primo jubente, dum suum naturæ irrevocabile solveret debitum, in obitu suo, [in] Villariensi cœnobio Ordinis Cisterciensis præelegit intumulari: et licet antea fuerat inauditum, ducem Brabantiæ extra Lovanium sepeliri, neque etiam postea CASUM SIMILEM venturum de facili speramus, tamen hic Henricus in dicto cœnobio... concupivit incinerari, *et revera sepultus est anno* 1247. *Hæc ut scriberet auctor post annum* 1355, *locus non erat: cum tum casus similis evenerit,* C *Joanne, Lotharingiæ et Brabantiæ Duce, in Villariensi quoque ecclesia sepulto.*

et synchronis

8 *Immo anno* 1312 *Antiquiora se esse, Acta insinuant, dum, ut videtur, supponunt, vix accidere, ut Brabantiæ Dux extra Lovanium terræ mandetur: nam anno* 1312 *casus is non erat infrequens, quando Joannes I et II, uterque Brabantiæ Dux, Bruxellis tumulum fuerunt nacti, alter apud RR. PP. Franciscanos sepultus; alter in choro D. Gudulæ. Accedit, quod eo tempore biographus scripserit, quo erant in vivis, saltem multi, quibus* B. Gobertus, *anno* 1263 *ad Superos translatus, convixerat: ait enim num. 7, religiosos, quibus scribebat, a B. Asceta* ad mortem usque dilectos, *supponens utique, eosdem tempore morti prævio et cognitos fuisse a* B. Goberto, *et in amore habitos.*

bona fide est hausta,

9 *Quod spectat ad fidem auctoris, eam commendat 1°. facilis rerum notitia: nam et* B. Goberto *vicinus fuit tempore; et cum iis versabatur, qui B. virum in terris viventem noverant. Commendat 2°. ascetarum Villariensium, quibus scribebat, abhorrens maxime a fabulis mendaciisque sanctitas: cujus testis est Villariensis, (de quo mox plura) chronologus in præfatione libri* II *dicens:* Cum hi religiosi patres ad commune colloquium accederent, et referrent gesta sanctorum patrum, valde erant scrupulosi, ne excederent plus vel minus dicendo: unde, soluto colloquio, trahentes priorem in auditorium, confitebantur de delicto præterito, cautiores facti de reliquo. *Talibus autem coram viris quomodo mendacia cudisset biographus, præsertim falsitatis mox convincendus ab iis, qui* B. Goberto *convixerant? 3°. Fidem commendat idem Villariensis chronologus, qui licet rerum a* B. Goberto *gestarum peritus aliunde; maluit tamen epitomen texere vitæ prolixioris, ratus utique fontem magis illimem non reperiendum. Fidem denique commendat affixum tumulo epitaphium, quod rerum earum succincta est epitome, quas multis biographus prosequitur.*

AUCTORE P. D.

10 *Cæterum vitam cœnobiticam inter ascetas* Villarienses *videtur professus: nam eosdem* fratres *frequenter appellat. An inter illos adscitus sit, vivo* B. Goberto, *an defuncto, incertum: non enim ullum occurrit utramvis in partem argumentum. In ætate minus provecta operi se manum admovisse, innuit num. 1, cum ait,* E ætatem suam necdum tempus implevisse. *Amplificationibus res suas frequentibus ornat, usus facto, quod junioribus est commune. Non omnia, quæ litteris mandare decreverat, ad posteros transmissa sunt: non enim scripta reperiuntur* miracula, quæ post mortem ejus Dominus meritis ipsius.. operatus est; *sed ea a se annuntiata* in tertio libello, *ipse testatur in Actis num.* 4. *Præterea clausula illa,* explicit liber, *sub finem tertiæ partis desideratur: cum tamen non tantum reliquos libros claudat, sed et ipsos prologos ac prœmium. Igitur liber tertius vel ad finem perductus non est, vel certe jam non exstat integer. Ex dictis obiter colliges, laudatum supra Joannem d'Assignies, cum* B. Goberti *Vitam ex nostro hoc biographo Gallice ederet, non satis prudenter eos omisisse, qui libris præfiguntur prologi: ex iis enim discimus, cujus fuerit ætatis biographus, cujus fidei et professionis. Discimus item Beatum nostrum claruisse miraculis, quamvis distinctam eorum notitiam casus inviderit adversus.*

non tamen jam exstat integra, nonnullis item a quodam neoterico male omissis.

F

§ II. Alterius biographi ætas investigatur.

Vita brevior B. Goberti continetur in Villariensi Chronico.

V*itam* B. Goberti *contractiorem complectitur nostrum Ms. Chronicon monasterii Villariensis, ex manuscripto Rubeæ-vallis folio pergameno ex prima parte* Novalis Sanctorum. *Distinguitur Chronicon illud in libros tres. Primus complectitur seriem et vitam abbatum triginta; secundus monachos virtute illustres, tertius fratres (ut vocant,) conversos, quos singularis pietas commendavit. Monumentum hoc idem typis vulgavit Martene tom. III Anecdotorum a col.* 1270; *sed in prima sui parte, qua complectitur abbates quadraginta et unum, auctius, in reliquis etiam a nostro aliquando diversum. Dubium non est, quin Chronicon illud, prout a Martenio est editum, plures habuerit auctores. Vitam Franconis, qui anno* 1459 *in præsulem XLI electus fuit, obiitque anno* 1485, *conscripsit auctor anonymus. Franco ipse decessorum suorum seriem texuerat, initio ducto ab anno* 1334 *usque*

AUCTORE P. D.

usque ad annum 1459, quo abbas quadragesimus e vita excessit. *Hæc omnia incurrunt in oculos legenti procuratam a Martenio editionem tom. cit. col.* 1302 *et* 1308. *Verum ea ad rem nostram faciunt parum, cum a Francone compositam* B. Goberti *vitam, nullatenus sit probabile : ipse enim tantum id sibi proposuit, ut* aliqua *rerum earum* haberetur memoria, *quæ* secutæ *sunt mortem Joannis, anno* 1333 *in abbatem electi : ac proin complexus non est vitam* B. Goberti, *qui anno* 1263 *ad Superos migravit. Videri potest editio Martenii proxime citata.*

cujus ... ætatem

12 *Laborandum ergo unice de accuratiori notitia illius, qui Chronicon usque ad annum* 1333 *perduxit ; et in primis quærendum, hiccine Villariensem historiam a principio inchoarit, an continuaverit ab altero inceptam : hoc enim scire lectoris interest, inde collecturi, an* B. Gobertus *habuerit biographum hunc ætate parem, an suppurem tantum. Martenius tom. cit. col.* 1267 *præter eum chronologum, qui vixit anno* 1333, *statuit alium, eumque arbitratur* vixisse tempore Willelmi abbatis, qui anno MCCXXI pedum
B pastorale suscepit, gestavitque *Villarii* ad annum MCCXXXVI, *quo in abbatem Claravallensem electus est. Ita colligit ex his ejus verbis de Conrado abbate :* De hoc viro excellentissimo illud dictu mirabile ab abbate Villariensi Willelmo COGNOVI, quod digiti manuum ejus, quos in consecratione corporis Christi extendebat, ad studium et inspectionem librorum, nocte instar candelarum in tenebris relucebat. *At hæc ratio nulla est : nam non narrat chronologus, quæ ipse* cognoverat, *sed quæ* cognoverat *Cantipratanus, quem loquentem inducit, ipsius verbis ex lib.* I *De apibus cap.* IX, *num.* 3 *allegatis.*

circa annum 1236

13 *Haud aliter hallucinatur Martenius, dum* Roberto abbati, *qui* Vallis cellense monasterium regebat anno MCCXXXVI, *historicum nostrum synchronum concludit; quia in Walteri, abbatis Villariensis X, vita leguntur sequentia :* De eo venerabilis Robertus abbas Valcellensis, ME CORAM POSITO, referebat, quod ab illius ore audisset, frequenter eum per dimidiam vel totam fere diem, dum meditaretur aut oraret, in tanta mentis sinceritate et tranquillitate fuisse, ut nec una saltem tenuissima cogitatione ejus
C animus . . pulsaretur. *Voces illas* me coram posito *male ita accipit Martenius, ac si prolatæ fuissent* coram posito *Villariensi chronologo, cum prolatæ sint* coram posito Cantipratano, *cujus verba, ex lib.* II, *De apibus, cap.* XXVI, *num.* 6 *excerpta, referuntur. Quid plura? Cum in Willelmi abbatis supra memorati actis scribitur,* hunc specialissime deditum lacrymis VIDIMUS, *non id chronologus* vidisse *traditur, ut opinatur Martenius, sed idem Cantipratanus, cujus textus hic, sicut supra, ex lib.* II *De apibus cap.* XXV, *num.* 6, *exscriptus adoptatur.*

floruisse, non recte

14 *Argumenti alterius magisque speciosi materiam arripit Martenius ex his, quæ historicus de Willelmo abbate jam sæpius laudato ita enuntiat .* Hic postea factus abbas Claræ-vallis PERMISSIONE NOSTRA visitavit abbatiam de Camera. *Ubi, inquit Martenius,* hæc verba PERMISSIONE NOSTRA indicare videntur, auctorem non simplicem fuisse monachum, sed abbatem, cujus est hujusmodi permissionem concedere. Forte Arnulphus is est, qui ex subpriore anno MCCXL abbas Villariensis factus legitur. *Verum attentius temporum rationem ineunti novus hic error* apparet, *quem sic ostendo. Willelmus anno* 1236 D
ex præfectura Villariensi ad Claravallensem translatus, obiit anno 1243 *aut proxime sequenti, ut tom. IV novæ Galliæ Christianæ pag.* 805 *traditur. Willelmo abeunti, in abbatiæ Villariensis regimine successit Nicolaus anno* 1240 *defunctus ; Nicolao Arnulphus, anno* 1250 *e vivis sublatus. Chronographus autem, qui de Willelmo scripsit,* permissione nostra abbatiam de Camera visitavit, *in vivis erat, si non serius, saltem anno* 1260 : *nam citat librum Cantipratani De apibus, quem post annum* 1260 *in lucem emissum ostendunt Echardus in Bibliotheca Dominicanorum, et Colvenerius in Cantipratani Vita. Ex quibus hoc fluit argumentum : Willelmus facultatem inspiciendi Camerensis cœnobii vel a Nicolao impetravit vel ab Arnulpho : atqui Chronologus ab utroque distinguitur : ergo ex illis verbis* permissione nostra *nec Willelmo synchronus ostenditur, nec abbas.*

concludit Martene.

15 *Quis ergo vocum illarum* permissione nostra *sensus erit? Respondeo, non aliud sonare, quam* permissione cœtus Villariensis. *Sane inusitatum non est in hac Villariensi historia, ut sibi suisque ea obtigisse, dicat scriptor, quæ cœnobio suo obtigere etiam tum, quando illius pars* E
nondum erat. Exemplum se offert in Vita Joannis abbatis XXV, in qua hæc leguntur : Joannes . . abbatizavit anno Domini MCCCXV . . . Eo tempore dignum duximus scripto commendare fundatores capellarum nostrarum . . . Noscat ergo generatio ventura, quod . . Domnus Henricus Leodiensis episcopus, compatiens inopiæ NOSTRÆ dedit NOBIS decimam de Diepenbeke. *Hic voces* nostræ, nobis, *Villariensem cœtum designant, personam vero scribentis non comprehendunt : nam quando Henricus decimas illas concessit, primam nondum lucem iste aspexerat historicus : obiit enim Leodiensis ille antistes anno* 1164 *juxta Chronicon Lamberti parvi, aut* 1165, *ut habet Albericus ad annum eumdem : historiographus autem sæculo decimo quarto vivebat superstes, ut patet ex citatis proxime verbis, ubi abbatis creati anno* 1315 *meminit. Tam fallax vocis* nobis *significatio efficit, ut de Villariensis chronographi ætate nihil audeam definire ex iis, quæ apud Martenium col.* 1294 *ita scribit :* Domnus Almericus monachus Fusniacensis XVIII
abbas Villariensis a domno Claræ-vallis NOBIS F
datus, abbatizavit anno MCCLXVIII. *Mitto alia his similia, quæ apud Martenium col.* 1296, *et alibi occurrunt.*

Omisso indicio ætatis

16 *Crediderim tamen, cum lib.* II *Chronici cap.* III, *Vitam Franconis metrice descripsit, illum innuere eidem se Franconi contemporaneum vixisse. Agens quippe de supremo ipsius morbo, ita loquitur :*

Nam NOBIS PRÆSENTIBUS dicere solebat
Quod statuta Ordinis valde diligebat
Et cunctis deliciis mundi præferebat.

Et paulo infra :

Dum in suo lectulo Franco recubaret,
Et oblatum sumere cibum recusaret,
DIXIMUS aliquando, ut se elevaret,
Et ad Missæ sonitum ire festinaret.
Hæc autem fallaciter illi DICEBAMUS :
Nam quod ipse sumeret cibum VOLEBAMUS,
Quia nimis debilem ipsum VIDEBAMUS,
Cujus ægritudini nos CONDOLEBAMUS.

non satis certo.

17 *Hic voces plurimæ, nisi aperta ipsis vis inferatur, biographum hunc Franconi synchronum demonstrant. Franco autem post annum* 1270 non

A *non erat superstes, si fides sit Bartholomæo Fisen, qui in Floribus Leodiensibus pag.* 381 *tradit, eundem* anno circiter MCXC *rem Christianam multis in Palæstina præliis propugnasse, duobus suis adjutum filiis Qui enim anno circiter* 1190 *duos habebat filios, bellis gerendis idoneos, verosimiliter jam tum attigerat annum ætatis circiter quadragesimum, neque adeo usque ad annum* 1270 *erat supervicturus. Vellem tamen testimonium habere antiquius, ex quo constaret, expeditionem, quam Franco contra Saracenos suscepit,* anno circiter MCXC *factam : quod cum hactenus reperire non licuerit, indicium aliud temporis, quo floruit hic* B. Goberti *biographus, superest quærendum.*

ex certiori colligitur hic scriptor 18 *Chron. Villar., ubi lib.* II, *cap.* II *narravit vitam* B. Goberti, *mox res gestas Franconis, Godefridi, Cæsarii, et Gillæ exponit, hicque sæculo se vixisse* 13 *prodit cap.* V, *dicens :* SANCTIMONIALIS quædam Bruxellensis, Gilla nomine, sub regula S. Benedicti habitus nigri . . arctioris vitæ desiderio ad ordinem Cisterciensem ascendere modis omnibus aspirabat, nullum habens desiderii sui adjutorem præter domnum B Carolum TUNC TEMPORIS Villariensem abbatem.. AUDIVI AB EADEM, quod ad tactum illius vestis, *quæ fuerat Godefridi,* multis infirmis et languentibus desiderata restituta sit sanitas. *Carolus, qui Gillam* tunc temporis *adjuvit, quo* Villariensis *erat* abbas, *anno* 1209 *ut præfectura exueretur, petiit obtinuitque ; proin Gilla ante annum eumdem maturæ fuit ætatis, utpote statum religiosum professa; neque adeo supervixit sæculo decimo tertio elapso. Igitur et Villariensis chronographus, qui cum Gilla sermonem habuit, sin minus sæculo illo vitæ finem imposuit, illo certe vixisse dicendus est.*

vixisse sæculo decimo tertio, 19 *Efficacius hanc ad rem faciunt, quæ verbis mox relatis subjiciuntur :* Profecit itaque Gilla in desiderio suo et adjutorio egregiæ memoriæ domni Caroli domum de Bernebeke juxta Bruxellam, quæ nunc Camera appellatur, fundavit et ædificavit, *fundamentis locatis jam ab anno* 1201, *ut liquet in diplomate anno eodem in Gillæ favorem edito; in quo apud Miræum in Notitia ecclesiarum Belgii pag.* 512, *Henricus Lotharingiæ dux ita loquitur :* Contuli religiosæ sorori Gislæ locum juxta Bruxellam, C qui vocatur Pennebeke ad construendum . . cœnobium sanctimonialium. *Proin Gilla, de qua scriptor ait,* audivi ab eadem, *anno Christi* 1201 *ætatis fuit tam provectæ, ut condendo cœnobio foret idonea, neque adeo sæculi decimi tertii finem attigit. Cæterum locus, qui hic* Pennebeke, *supra* Bernebeke, *alibi* Bunnebeke *appellatur, in recentiori Henrici mox memorati diplomate apud Miræum citatum pag.* 570, *mutato nomine,* Camera *vocatur.*

quot an superavit, et quantum, incertum est: qui etsi rerum gestarum fuerit gnarus, 20 *Vixit ergo hic* B. Goberti *biographus sæculo decimo tertio : at qua ævi illius parte, determinare non licet, cum assequi nullatenus potuerim, quo anno Gilla e vita migraverit. Incertum manet et illud, an unus idemque auctor Villariensem historiam ab initio inchoatam, usque ad annum* 1333 *perduxerit; an, quam alter inchoarat, alter continuarit. Quidquid sit, habuit* B. Gobertus *hunc biographum, sin minus ætate parem, saltem supparem. Habuit et rerum gestarum apprime peritum : nam lib.* II *cap.* II *Vitam* B. Goberti *scripturus, in libri limine hoc præfatur :* In primis lectorem nosse volumus, quod interrogavimus aliquoties patres nostros, quanta fuerit olim religio in Villari; et annuntiaverunt nobis; inquisivimus a majoribus nostris; et dixerunt nobis. *Et infra :* Cum hi religiosi patres ad commune colloquium accederent, . . valde erant scrupulosi, ne excederent, plus vel minus dicendo. Unde, soluto colloquio, trahentes priorem in auditorium, confitebantur de delicto præterito, cautiores facti de reliquo. AUCTORE P. D.

21 *Porro quamvis chronologus in verbis mox allatis aperte profiteatur, ea se scribere, quæ ex aliorum sermone hauserat; id tamen ita accipiendum, ut pleraque, ex aliorum colloquio intellecta, litteris mandaverit, non omnia : nam Beati nostri vitam ex Actis prolixioribus, procul dubio mutuatus est; cujus manifestum indicium præbet perpetua fere ordinis, verborum et crebrarum sententiarum consensus. Atque hinc plurimum prolixioris Vitæ crescit auctoritas : ut quid enim eam contrahendam suscepisset chronologus, aliunde de rebus gestis abunde instructus, si fabulis mendaciisve conspersam credidisset?* *vitam tamen B. Goberti ex Actis prolixioribus est mutuatus.*

22 *Superest, ut pauca dicamus de epitaphio* B. Goberti. *Rerum gestarum brevis est epitome, miraculorum testis, et cultus indicium eo verisimiliter tempore tumulo affixum, quo* B. Goberti *marmorea tumba primum erecta stetit. Compositum certe est, antequam biographus, qui suo id Chronico inseruit, operi finem imponeret, ac proin saltem ante annum* 1333. *Epitaphium B. Goberti paucis multa complectitur.* E

§ III. B. Goberti genealogia, et expeditiones bellicæ.

EX *nobilissima oriundus familia Gaufridus seu Godefridus, comes Asperi-montis,* B. Goberti *parens fuit. Ita testantur Acta, aliique scriptores passim. Imhoffius in Notitia Imperii Romani, illustrissimam genealogiam latius explicat. Lib.* IX, *cap.* VIII *ita fere scribit :* Gobertus, primus hujus nominis Asperi-montis dominus, ex Hedwige Luxemburgica, pater fuit Goberti II; ex quo et ex Ida, Alberti comitis de Chiny filia, natus est præter alios Godefridus primus : qui ex Isabella, comite de Dampierre et Flandre, genuit Joannem et Gobertum III : quorum ille episcopus Virdunensis et Metensis fuit : hic autem, a bellica sub regibus Galliæ expeditione F redux, regimen patruo cessit; et monasterium Villers ingressus est : ubi, cum sanctimoniæ fama, vita functus est anno MCCLXIII. *Quamquam error manifestus in hac genealogica serie non occurrat, ut tamen tamquam genuina approbetur, operosius requiritur examen, quam patiatur finis a nobis intentus; quibus satis est,* tanta domum Asperimontanam nobilitate illustrari, ut *(teste Calmeto tom. I Historiæ Lotharingicæ col.* CCXVII) cum pluribus præclarissimisque Europæ familiis de ea merito contendat. *Obiter noto, male ab Imhofio supponi* B. Gobertum expeditionem in Palæstinam sub regibus Galliæ suscepisse; *cum soli Friderico II imperatori comitem se junxerit.* *Ex nobilissima familia*

24 *Quo præcise anno Beatus noster in lucem sit editus, nullibi diserte expressum reperio. Natum anno* 1187 *elapso, consequens est ex Chronico episcoporum Metensium, juxta quod ipsius frater Joannes, anno* 1217 *in episcopum Virdunensem eligendus,* erat in flore juventutis constitutus citra annos triginta, *qui in electionibus episcoporum requiruntur. Proin et* B. Gobertus, *episcopo* *natus est B. Gobertus anno 1187 elapso;*

AUCTORE P. D.

episcopo Virdunensi ætate junior, anno 1217, *annis triginta erat minor, neque adeo natus ante annum* 1187 *elapsam. Apud Calmetum citatum col.* CCXX, *Beati nostri ætas terminatur sæculo duodecimo. At minus recte : cum constet, ipsius mortem incidisse in annum* 1263. *Gravius errat Mussey a Calmeto allegatus col.* CCXVIII, *dum* Gobertum, *Joannis Virdunensis et Metensis episcopi fratrem, nuptias cum Juliana de Roscy celebrasse tradit : nam exploratum est quam maxime, hunc episcopi Metensis fratrem, vitam duxisse cælibem, conjugio numquam inito.*

anno 1228 ad bellum sacrum profectus est,

25 B. Gobertus, *in primæva ætate religionem, patriam, et amicos armis propugnans, varia edidit bellicæ fortitudinis indicia. Specimina aliquot Vitæ auctores narrant, quorum adjuncta uberius explicanda sunt. Initium duco ab expeditione in Palæstinam contra Saracenos susceptà. Contigit hæc anno* 1228. *Verno tempore iter aggressus, in Terram sanctam pervenit anno eodem, mense Augusto, aut paulo post. Ita colligitur ex Chronicis Mutii, abbatis Urspergensis, et Matthæi Parisiensis, qui has signant circumstantias itineris ab imperatore Friderico II* B *instituti, cui Beatus noster ibat comes. Eadem susceptæ a Friderico expeditionis epocha ex variis epistolis, apud Raynaldum in Annalibus ecclesiasticis ad annum* 1228 *et* 1229 *impressis, tam liquido confirmari potest, ut tum Nangius in Chronico, tum historiographi mox citandi aberraverint, cum ipsius iter ad annos posteriores distulerunt.*

Pontificis præcepto nequaquam contrarius.

26 *At numquid minus reverens in Pontificem Maximum fuit* Goberti *animus, Fridericum ducem sequentis; cui (ut Marinus Sanutus lib.* III *De secretis fidelium crucis parte* II, *cap.* XI *scribit)* Papa Gregorius . . per solennes nuntios mandat, ut mare non transeat tamquam cruce signatus; donec a sententia esset, quam inciderat, absolutus; esseique per eum de perjurio, quod incurrerat, *bello contra Saracenos ultra terminum promissum differendo,* integre satisfactum . . imperator vero denuntiata parum attendens, iter assumit. *Respondeo, hoc Vicarii Christi præceptum, vel non omnibus innotuisse, vel colorata interpretatione in sensum alienum fuisse detortum : nam varii historiographi imperatorem ex Pontificis voluntate* C *profectum scribunt. Monachus Patavinus Friderico coævus tom. VIII Scriptorum rerum Italicarum col.* 672. Ne præceptum Apostolicum, *inquit,* omnino spernere videretur . . . in Syriam navigavit. *Abbas Urspergensis eum viæ se dedisse tradit,* quia volebat pacatum sibi reddere Papam ; *Platina, quia* Pontificis minis fessus *erat. Quæ indicia sunt Pontificii beneplaciti de expeditione Syriaca omittenda non satis divulgati, aut falsa expositione adulterati.*

Heroicum B. Goberti facinus

27 *Ubi ad Terram sanctam Beatus venit,* quia, *teste Vita a num.* 18, Fridericus properabat Templicolas debellare, *ac* Goberti *adventus iis innotuerat :* magister Hospitalis Jerusalem, et præceptor Templicolarum . . Gobertum cum Latinis cœperunt rogare . . ut . . eos contra prophanum imperatorem dignaretur defendere. . . Vir Dei. . . zelo Dei perfusus, cum suis militibus et quibuscumque potuit sibi confœderare, ab exercitu Frederici segregatur, et in adjutorium Templicolarum properavit. . . vexilla et signa sua in altum super cancellos levari atque figi præcepit . . . Fridericus vero navigans in profundo maris, videns vexilla et signa tremenda super altitudinem muri erecta, quid hoc esset, admirans inquisivit. D Cui quidam respondens ait . . Hæc sunt vexilla . . potentissimi militis Goberti . . Asperi-montis. Hoc audito Fridericus . . cœpit dicere : Vertamus ergo vela . . ut . . possimus fugam capere.

in propugnandis Templariis

28 *Circa quæ Manrique in Annalibus Cisterciensibus ad annum Christi* 1229, *cap.* I, *num.* 10, *ita scribit :* Hoc ingens facinus comitis Goberti, quia singulare, quia a nullo hactenus editum, quia Annales ecclesiasticos atque hujus temporis historiam illustraturum, præterire non licuit : *nec adeo mirum, hoc facinus* B. Goberti a nullo hactenus editum : *quia historiographi in hac Friderici expeditione narranda, plerumque perbreves sunt, et multa silentio passim prætereunt. Illud fortasse mirabitur quispiam, nullum illatæ hujus a Friderico Templariis injuriæ vestigium exstare in litteris Geroldi Patriarchæ Hierosolymitani, quibus, tum apud Gregorium Papam IX, tum apud universos fideles, frequentissimas de eodem imperatore querelas deposuit; ut apud Raynaldum in Annalibus ecclesiasticis ad annum Christi* 1229, *et apud Matthæum Parisiensem in Historia majore ad annum eumdem videre licet. Sed advertat lector, ex ipsius Geroldi testimonio constare, omissa ab ipso* multa, *quæ Fridericus male gessit.* Hæc et multa alia, *inquit in litteris, apud Matthæum citatum impressis,* quæ relinquimus aliis enarranda, quæ mundus novit, commisit imperator in Terræ sanctæ et animæ suæ detrimentum. E

contra Fridericum Imp

29 *Inter ea, quæ Geroldus aliis enarranda reliquit, merito censetur relata a biographo nostro Templariorum aggressio, aliorum præsertim scriptorum testimonio etiam confirmata : nam S. Antoninus* III *parte Summæ historialis, tit.* IX, *cap.* IV, § I, *ita scribit :* Post hæc anno MCCXXXIV Fredericus præfatus, præparatis magnis copiis, iter arripuit per se ad Terram sanctam sine requisitione Papæ vel licentia ejus, et magis, ut creditur, ad capiendum regnum Hierosolymitanum sibi promissum a Soldano, quam ob zelum fidei vel utilitatem Christianorum : cujus rei signum fuit, quod, postquam applicuit Acram, præmisit seneschallum suum cum parte exercitus sui, qui non attendit ad pugnandum contra Saracenos, sed contra Christianos . . . et in civitate Acra voluit destruere templum Templariis, F et plura castra fecit eis auferri.

pluribus confirmatur.

30 *Ne vero cui scrupulum forsitan moveat minor hac in parte S. Antonini auctoritas, scribentis res gestas a sua ætate remotiores, observandum est, Sanctum hunc historiologum totam hanc narrationem mutuatum esse vel ex Malaspina, Friderici coævo, vel ex Villano, qui totum Malaspinæ textum exscripsit. Ita deprehendet, qui vel cum S. Antonino, vel inter se contulerit citatos mox scriptores, quorum libri Italice tom. VIII et XV inter scriptores rerum Italicarum typis vulgati sunt. At, inquies, cur facinus tam illustre chronologus Villariensis in Vita breviori præteriit, illud solum commemorans, quod* B. Gobertus cognita *Friderici* perfidia, *ipsum declinavit? Respondeo, non quia fictum credidit, sed quia brevitati studebat : nam quod in Vita omisit, tacite confirmavit, cum Vitæ subjunxit epitaphium, in quo dicitur :* ipsum Cæsar metuebat : *occasio enim, qua Cæsar* B. Gobertum *metuit, assignari nequit alia præter eam, quam Vita prolixior indicavit. Cæterum locus, in quo Templarios aggressus est Fridericus,*

A *dericus, fuit urbs Acconensis; ad quam (ut habet Matthæus Parisiensis) anno 1228 mense Septembri pervenit. Vocatur quidem ea civitas* Acra *a S. Antonino et aliis; at inde ortum id habet, quod, teste Baudrando, Italice appelletur* Acri, *Gallice* Acre. *Acconis situs tom. III Anecdotorum col. 283 apud Martenium ita describitur :* Civitas Accon in littore maris, quæ antiquitus Ptolemaïda vocabatur, et est ipso mari et meridie et occidente præclusa, ab oriente et Septentrione tota patet.

§ IV. Alia bellicæ fortitudinis specimina; vitæ cœnobiticæ initium; exercitia; mors; Acta.

Subditos quoque suos

Compresso *Friderici furore,* B. Gobertus *(ut Acta num. 24 et seqq. tradunt) sacra loca invisit, moxque reversus in Europam, Compostellam abiit, S. Jacobi veneraturus reliquias.* B *Redux in patriam subditos suos vindicavit a ducis Barrensis injuria, eumque ad pacis compositionem adegit anno verisimiliter 1230, quando (ut Albericus ad annum eumdem habet)* comes Barri super nepotem suum Matthæum Lotharingiæ ducem combussit villas septuaginta... dux vero cum comite Campaniæ et Simone de Joveville ET MULTIS ALIIS vel tantum mali vel amplius operati sunt super comitem Barri.

et fratrem defendit

32 *Qua animi fortitudine subditos tutatus est beatus Miles, eadem liberavit et fratrem suum episcopum Metensem;* qui *(ut habet Vita num. 29)* a comite de Barro, multisque aliis principibus sic infestabatur, ut ab eis civitas Metensis ex uno latere fuisset obsessa. *Accidit hoc anno 1231, ut opinari licet ex Chronico Metensi apud Labbeum tom. I Bibliothecæ Mss. impresso, in quo ad annum citatum de comite Barrensi aliisque principibus hæc leguntur :* Suburbium Metense a comite Campaniæ, et comite Barrensi, et comite Lucemburgensi cum omni potestate C eorum obsessum est, et confusi recesserunt.

B. Vir militum peritissimus.

33 *Nec tantum ex biographo, sed ex aliis quoque licet discere, quantum in armis valuerit* B. Gobertus. *Nam in Chronico episcoporum Metensium apud Dacherium tom. VI Spicilegii impresso, inter casus adversos, qui Joanni episcopo Metensi, anno 1234 a civibus suis undique oppresso, obtigerunt, in primis narratur ille, quod* secum non haberet fratrem suum, *beatum nempe* Gobertum, *præter quem non habuit alterum; quique proinde vir fuit, a quo ob bellicam indolem et militiæ peritiam subsidium non modicum erat exspectandum. Causa vero, cur abfuerit tum Beatus noster, ibidem hæc redditur :* In Franciam se transtulerat, ut cum armatorum potentia rediturus fratri suo subveniret : *ex quo obiter et colligas,* B. Gobertum *non minus amicitiæ vinculo quam sanguinis conjunctum fuisse cum episcopo Metensi, cujus probitatis, ut cætera omittam, testimonium amplum complectitur breve ipsius epitaphium :*

Hujus enim fuerat, quod habent hæc tempora [raro,
Mitis vita, manus munda, pudica caro.

Error Wasseburgii

34 *Richardus de Wassebourg lib. V antiquitatum Galliæ Belgicæ fol. 360 verso alium Beati nostri canit triumphum : nam rediturus causam, cur fratri suo, ab inimicis jam pene obruto, non tulerit opem, ita fere idiomate Gallico loquitur :* Episcopi Metensis frater, Dominus Asperi-montis, ex præcepto S. Ludovici regis tum temporis abierat in Galliam, ut cum Joanne, domino de Bello-monte exercitum duceret contra hæreticos Albigenses et Tholosanos, qui in catholicos patriæ incolas recentius insurrexerant. Porro opera horum ducum et industria rebelles profligati sunt, coactique sunt clementiam implorare regis, ejusque imperio subjicere Arcem Regalem.

AUCTORE P. D.

ostenditur.

35 *At narrationis hujus falsitatem detegit eversa temporum ratio : nam memorata comitis de Bellomonte expeditio incidit in annum 1239, ut habet Nangius in Chronico, vel in annum 1240, ut apud Dacherium tom. II Spicilegii innuit Chronicon Suessionense collatum cum historiis apud Chesnium tom. V, pag. 696 et 779 impressis : bellum autem, in quo* B. Gobertus *non potuit succurrere fratri suo, jam anno 1234 fuit absolutum.* Metenses cum comite Barri, *inquit Albericus, res anno 1234 gestas enumerans,* cum episcopo . . reconciliati sunt, mediante episcopo Tullensi Rogero : *bellum autem,* E *quod episcopi Tullensis terminavit industria, aliud ab eo non est, in quo* B. Goberti *præsentia fuit desiderata, vel ipso Wasseburgio teste. Præterea Joannes, Metensium antistes, antequam hoc bellum contra Albigenses moveretur, jam e vivis excesserat, anno 1238 defunctus; prout ad annum eumdem notant Albericus, Chronicon Metense apud Labbeum tom. I Bibliothecæ Mss., et Meurissius in libro De episcopis Metensibus pag. 456.*

Monasterium videtur ingressus B. Gobertus

36 *Quo anno* B. Gobertus *pio Villariensium cœtui associatus sit, biographi diserte non exprimunt. Accidit procul dubio mensibus tribus nondum elapsis ab initio anni 1239, si tempus recte signet manuscriptum, quod a Joanne d'Assignies, in libro de viris illustribus ordinis Cisterciensis pag. 106, idiomate Gallico vulgatum est, traditque Abundum, piissimum cœnobii Villariensis ascetam, mortali vita exutum* anno MCCXXXIX, quæ tum erat postridie Dominicæ Palmarum : *cum enim religiosissimum hunc virum* B. Gobertus *consuluerit, moxque, ipso auctore, vitam sit cœnobiticam amplexus, consequens est, ut anni mox dicti initio ingressus in monasterium* F *debeat illigari.*

circa annum 1239.

37 *At scrupulum movet error, quo traditur* anno MCCXXXIX dies XIX martii fuisse postridie Dominicæ Palmarum : *nam ea Dominica tum incidit in XX Martii, adeoque dies XIX tum fuit* pridie *illius, non* postridie : *quia tamen in talibus ob rerum cognationem obvius est amanuensium error, nihilque aliunde suppetit certius, vitæ religiosæ initium ultra tempus assignatum non differemus : immo anno 1237* B. Gobertum *in Villariense se cœnobium recepisse, suspicari quis posset ex illis biographi verbis num. 7 :* Anno igitur Domini MCCXXXVII, primo tempore principis potentissimi Henrici Lotharingiæ *etc.; hæc enim temporis nota ut ad religiosæ ipsius vitæ tirocinium recte potest referri, ita perperam ad quidvis aliud, ut contextum totum legendi fiet manifestum. Atque hinc jam rursus patet, vacillare illa, quæ supra Wasseburgius narrat de bello contra Albigenses anno 1239 vel proxime sequenti gesto : cum militiam* B. Gobertum *jam tum abdicasse ex citato Ms. Joannis d'Assignies sit consequens. Non negaverim tamen, aliis eum*

temporibus

AUCTORE P. D.

temporibus contra eosdem hæreticos militasse: *id enim non tantum suadent conjunctæ excelso animo pietas, religio, mosque nobilium virorum tum usitasissimus, sed vel maxime epitaphium, in quo appellatvr* alter Machabæus, *utique a pluribus bellis pro fidei incolumitate præclare gestis.*

verba obscura

38 *Cæterum expositione nonnulla indigent, quæ Christophorus Butkens in Annalibus familiæ de Lynden libro* I, *Gallice editis, testatur a Chesnio referri: nimirum Gobertum Asperi-montis Dominum, quem ait vixisse anno* 1223, *et sancto Ludovico in Terram Sanctam comitem ivisse* 1249, *quemque a Joanne de Joinville cognatum vocari asserit, Julianæ de Rosoy matrimonio junctum fuisse. Hæc enim de Beato nostro intelligi nequeunt, licet ipse anno* 1223 *fuerit Asperi-montis dominus: nam* 1°. B. Gobertus *vitam duxit cælibem, ut insinuant Acta num.* 33 *et* 46. 2°. *S. Ludovicum non videtur comitatus, tum quia biographi hoc iter tacent, tum quia vitam religiosam anno* 1239 *verosimiliter erat professus. Quo autem sensu Chesnii verba recte intelligantur, explicat laudatus* B *Butkenius: Credo, inquit,* Gobertum, *qui anno* 1229 *vixisse dicitur, et Julianam de Rosoy uxorem duxisse,* Asperi-montis appellari Dominum, quia postea patrueli suo successit, *et comitatum Asperimontanum obtinuit anno* 1247; hocque insignitus titulo S. Ludovico comes ire potuit.

Chesnii

39 *Quæ explicatio confirmatur ex antiquo Ms., quod apud eumdem Butkenium complectitur fere sequentia: Gobertus, Asperi-montis Dominus, duos post se reliquit filios Godefridum et Gobertum: horum natu major Godefridus dominium, terras et comitatum Asperi-montis obtinuit, duosque etiam genuit filios, nimirum Joannem, qui fuit episcopus Virdunensis et dein Metensis, et Gobertum, qui postea fuit monachus Villariensis. Gobertus natu minor frater Godefridi comitis Asperi-montis, et patruus* B. Goberti, *obtinuit toparchiam Dunensem, habuitque filium etiam nomine Gobertum, qui postea in dominium Asperi-montanum successit.*

et vitæ religiosæ conditio explicatur:

40 *Varias in religioso vitæ stadio exercitas virtutes enumerat biographus: quem vero in eo dignitatis ordinem tenuerit, restat quærendum.* C *Sacerdotali charactere non fuisse insignitum, colligitur ex Actis num.* 61, *ubi dicitur* intellectum clericalem non habuisse, *et idiomatis Latini fuisse ignarus. Neque tamen illis fuit annumeratus, qui destinantur ad opera obeunda domestica et servilia: nam* 1°. *Chronicon Villariense ipsius vitam inseruit libro* secundo, *qui, ut præfert titulus, agit* de viris illustribus, *non* tertio, *qui agit de* conversis *domestica curantibus, et cæterorum quasi famulis.* 2°. *Chronicon idem* B. Gubertum *frequenter appellat* nonnum: *quod nomen laïcis, opere servili occupandis tribuitur numquam: iis vero debebatur, qui reverentia majore censebantur digni, ut apud Cangium in glossario videre est.* 3°. B. Gobertus *vocatur* monachus: *monachum autem a* conversis, *ut vocant, Chronicon Villariense lib.* III, *cap.* V *distinguit; nam de fratre quodam Joanne agens ait;* quod indignum se judicans habitu monachorum . . in conversum redactus sit.

anno 1263 defunctus est:

41 *Annum et diem emortualem Beati nostri biographus ita signat:* Anno Domini MCCLXIII in die S. Bernardi, quæ tunc fuit in feria quarta mensis Augusti, hora matutina, scilicet in secundo nocturno vigiliarum ejusdem festivitatis D pius Gobertus . . suo Creatori spiritum . . . reddidit. *Tempus idem paucioribus Chronicon Villariense his verbis notat:* Anno Domini MCCLXIII in festo S. Bernardi, quod tunc fuit feria quarta mensis Augusti, hora matutina pius Gobertus ... Creatori spiritum ... reddidit. *Anno* 1263, *quo littera dominicalis erat* G, *dies* XX *Augusti incidit in feriam secundam. Proinde vel festum S. Bernardi tunc non, ut jam, celebrabatur Villarii* XX *Augusti, vel erronee scribitur* B. Gobertus *obiisse* festo S. Bernardi, quod tunc fuit feria quarta, *scribendumque est,* quod tunc fuit feria secunda.

a biographo omissa

42 *Cætera, quæ in Actis* B. Goberti *narrantur, aut clariora sunt, quam ut illustrari debeant, aut si obscura, commodius explicabuntur in annotationibus. Interim hic pauca subjicio, quæ in Actis ipsis non reperiuntur conscripta. Lib.* I *Chronici Villariensis cap.* XIV *in Joanne abbate* XXV *hæc leguntur:* Vinum, quod habemus in minutionibus, *id est, statis illis temporibus, quibus fas erat sanguinem minuere, seu pati sectionem venæ,* acquisierunt nonnus Gobertus de Aspero-monte, et frater Theobaldus E quondam miles et Castellanus de Courtray. *Libro autem tertio cap.* VI *editionis Martenii, hoc zeli ipsius narratur specimen:*

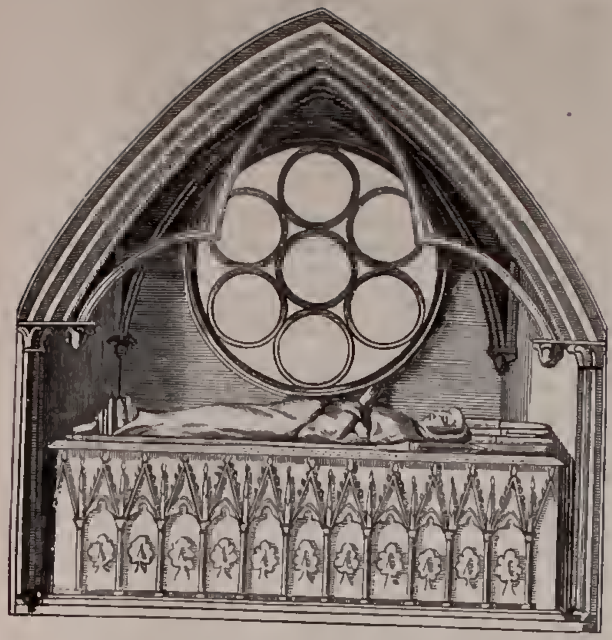
suppleantur

43 Fuit in monasterio Villariensi conversus quidam Henricus nomine ex Bruxella originem ducens. Hic . . . cum . . . teneritudinem pristinæ conversationis ægre dedisceret, et asperitatem vigiliarum, jejuniorum, et subjectionis, et aliarum institutionum gravem valde sentiret, Ægyptum repetere volens, mortem in olla religionis esse clamabat: quippe farinam veri Helisei nondum gustaverat: quod audiens nonnus Gobertus de Aspero-monte, cum per mensem unum in Ordine permanere rogavit et ordinavit: mense vero ille peracto, cum doleret tristitia, moræ impatiens, pondus Ordinis diutius ferre non prævalens, abire disponit: sed homo Dei nonnus Gobertus adhuc inducias unius quindenæ ab eo extorsit. Interim oratio fiebat a Conventu ad Deum pro eo: et exaudivit Dominus preces clamantium ad se: et in se reversus novitius instinctu Spiritus S. mox elegit potius in domo Dei subjici, quam cum hoc sæculo inaniter gloriari; et deinceps tanta charismatum eminentia enituit, ut F vitæ ejus elegantia vehementer fratres ejus affecti gratularentur. *Dein pluribus exponitur vita morsque pia ejusdem Henrici, cujus saluti tanto studio consuluerat Beatus noster.*

et nominatim honorifica sepultura describitur.

44 *Denique Joannes d'Assignies jam sæpe allegatus locum sepulturæ Beati nostri idiomate Gallico ita exponit:* Corpus ejus terræ mandatum est ante gradus, quibus e monasterio itur ad templum, ad latus dexterum: ubi erectum stat monumentum ex marmore, cui effigies incumbit, repræsentans Gobertum veste monachali indutum. Transituri hac cœnobitæ, corpus inclinant, eam exhibentes venerationem, quæ imagini sacræ defertur. *Marmorei illius monumenti imaginem æri incisam affert Christophorus Butkens in Annalibus familiæ de Lynden pag.* 23: *cujus typum, sicut ibidem repræsentatur, contractum tamen hic ad formam minorem, in subjecto, quod vides, ectypo imitari conatus est chalcographus. Hanc etiam indicati mausolei imaginem exhibet poëta Gallicus, qui supra citatus est num.* 4: *quam tamen huc iterum transferre visum est ad* beati Goberti *gloriam.*

45 *Restat,*

B

Acta

45 *Restat, ut Acta subjiciam. Præ cæteris autem ea placet imprimere, quæ typis nondum esse vulgata dixi num.* 6, *omissurus alia, quæ jam esse excusa notavi num.* 11. *Cæterum antiquam Actorum divisionem in prologos tres, libros tres et proœmium unum, relinquo intactam, et solum libros in capita subdivido, rerum narrandarum titulis prænotatis. Ne autem hæreat lector ad participia, quæ occurrent per decursum Vitæ, a biographo adhibita loco verborum, subservient ea, quæ ansulis inclusa sunt, ut sensus, qui alioqui obscurus esset, clarius intelligi possit per voces eisdem interjectas: quibus alia etiam inclusa sunt, ut exemplar Ms. juvetur. His præmissis, en tibi nunc, lector, qualiscumque ista* B. Goberti *confessoris repræsentatur.*

VITA

C

Auctore anonymo cœnobii Villariensis asceta,

Ex codice Ms. ejusdem cœnobii.

PROLOGUS PRIMUS.

Biographus suam ineptitudinem

Si propheta Jeremias, qui, antequam formaretur in utero, a Domino electus est; et priusquam exiret de ventre, sanctificatus est, dum eum Dominus, spiritu suo illustrans, verbi officio manciparet, de ætatis infirmitate et ignorantia conquestus est, dicens, Ah, ah, ah Domine Deus: ecce nescio loqui, quia puer ego sum: quid ego peccator acturus sum, qui in iniquitate conceptus sum et in delicto profusus, propter sordes vitæ incircumcisus sum corde et auribus; quia videlicet nec scienda digne percipio, nec audita devote conservo: quomodo justitias Domini enarrabo et assumam testamentum ejus per os meum? cujus ætatem nec tempus adhuc implevit, nec scientia commendavit: cujus dicta nec doctrina corroborat, nec vita confirmat. Præsertim cum ea scribere jubeatis, fratres *a* carissimi et ordinare, quorum dignitatem vix animo torpente conjicio.

A. MONACHO VILLARIENSI ANONYMO

a

et divini auxilio

2 Hac tamen de causa audendi talia viam invenio. Scilicet, quod credo me a Domino sublevandum, et quod me confido pii Fratris Goberti intercessione vestrisque precibus adjuvari: pro quorum veneratione et amore grande onus humeris aptavi debilibus. Nunc ergo constituendis tam præclaræ materiei verborum ornatibus, quis saltem peritorum, sufficiet conatus? Vestris tamen, ut dictum est, o domini et fratres mei, orationibus adjutus, ipsiusque venerandi ac pii fratris Goberti confessoris patrocinio suffultus, quod minus est virium, ea spe et fide constanter proveho, et provectum dilectioni vestræ decernendum salubriter impendo. Annuit etiam ipsa divinitas; quæcumque in laude ipsius mortalium præsumit voluntas: nam nihil dignum Deo dicitur sine eo: neque etiam ipse sine se invocatur, cujus nimirum dona sunt, si quis mereatur omnipotentis opera denuntiare. Et cum magnum et valde bonum sit, Sanctorum merita prædicare et extollere virtutes; ipsas utique virtutes ambire, atque imitando acquirere, revera optimum est et excellens. Utramque tamen et cælitus datur et inspiratur. E

necessitatem prædicat.

3 Virtutum omnium cooperatorem Spiritum sanctum tota mentis intentione collaudemus, atque ad summam Dei gloriam de venerabilis ac pii Goberti vita laudabili, et sancta conversione, et conversatione tractaturi, ejusdem Spiritus sancti gratiam, quæ etiam in rebus minimis imploranda est, invocemus: ut qui eum per gratiam suam in contemptu seculi, et in sui ipsius abnegatione prævenit atque secutus est, ipse nos quoque in hac retractatione prævenire dignetur ac subsequi, et efficiat idoneos tantæ historiæ relatores: quosdam enim Deus beatificat passione martyrii, quosdam gloria castitatis et integritate meritorum, quosdam vero fide et misericordiæ operibus remunerat. Nunc igitur quæ ad communem ædificationem pertinent, quæque devotis auditorum animis prodesse ad imitationem possunt, de vita et miraculis tanti militis Christi, tamque gloriosi tyronis, aggrediamur: F

opusculi divisionem instituit.

4 Nec non et ea, quæ mundi fuerant, gesta videlicet fortia, ad terrenam dignitatem atque sæcularem militiam pertinentia; quæ inclyta ac relatu digna sunt in memoria æterna, nos non præterire silentio decrevimus, sed primo libello inseruimus. Gesta vero spiritualia, scilicet ea, quæ sibi contigerant, posquam instinctu Spiritus sancti ad Ordinem Cistertiensem se transferre decreverat; et quomodo receptus in Ordinem fuerat; et quæ sibi contigerant, postquam monachalem habitum assumpserat, usque ad infirmitatem, qua mortuus est, in secundo libello ex parte explicuimus. In tertio vero libello, infirmitatem, qua obiit, et obitum simul etiam, et miracula *b*, quæ post mortem ejus Dominus meritis ipsius, ut credimus, operatus est, annuntiavimus. Deprecantes autem [sumus] eos, qui hoc ad legendum sumpserint, ne rustico incultoque conscripta stylo fastidiant, sed potius nobis veniam tribuant. Jam ergo cælestis auxilii invocata clementia, accelerabimus pii Goberti acta præcellentia, ut quantis in Christo gratiarum

b

A MONACHO VILLARIENSI ANONYMO.

rum donis sit prælitus, perspicua luce palam extet fidelibus.

ANNOTATA.

a *Hæ similesque voces infra occursuræ, cum ad Villarienses ascetas dirigantur, innuunt biographum religiosam illos inter vitam fuisse professum.*

b *Hinc patet 1° miracula mortem Beati nostri esse subsecuta. 2° Librum tertium non esse integrum: cum nulla in eo miracula reperiantur.*

PROLOGUS SECUNDUS.

Allatis similitudinibus

Credo nonnullos esse meum miraturos opusculum, quod coram tanta doctissimorum virorum copia, qui varie diligenterque in diversarum scientiarum facultate sunt edocti, ausus sum temerario ac pene sacrilego conatu de gestis arduissimis inclyti viri pii Goberti tractare libellum: sed cum illic sciam viros doctissimos, me autem ad tam grande opus suscipiendum esse sciam inutilem et ineptum, in hoc tamen me puto B excusandum: quod non est considerandum, quis loquitur, sed quid: non enim in spineto consideranda est spinæ asperitas, sed rosæ amœnitas; et in fragili calamo mel recipitur, et viles ungulæ *a* pretiosa desudant balsama; et ex lapide flamma excutitur. Non igitur idcirco hoc arripui opusculum, quod mei cordis sapientia et honestæ vitæ conversatio tali respondeat materiæ, de qua tractare propono; sed quia, si aliquando majores silent, non est mirum, si minores balbutiunt; et, si littera silet, lapides clamant.

ostendit capacitatis

6 Igitur si divina clementia aliquam guttam mellis sapientiæ in ariditatem mei pectoris dignaretur distillare, illam ego juxta consuetudinem mellificæ apiculæ in scripturam trifariam de vita pii Goberti sollicite studerem exercere. Et bene dico in scripturam trifariam: quia pii Goberti vita in tres libellos dividitur. Primus narrat libellus de ejus sæculari militia: secundus de ejus vita spirituali usque ad infirmitatem, qua obiit. Tertius liber loquitur de ejus infirmitate, qua mortuus est, et morte, et de miraculis, quæ fecit Deus per ipsum. Vos igitur, viri reli- C giosi fratres Villarienses, non humilis personæ meæ ineptitudinem respicientes moneo humiliter ac devote in Christo Jesu Domino nostro, ut vestri fratris pii Goberti titulos recipiatis unanimiter et benigne: sicut unanimiter et benigne vos usque ad mortem *b* in firma caritate dilexit.

tenuitatem excusandam.

7 Non despiciatis, inquam, personam mei scribentis; nec miremini si in fragili calamo mel reperiatur, et vilis ungula pretiosa desudet balsama; sed recolatis quæ et quanta Nabuchodonosor, licet indignus, de Christo prophetavit *c*: et sic re licet sim indignus, qui de pio Goberto scribere proposui, benigne recipere dignemini: ut dignis meritis pii Goberti intercedentibus, angelus ille, qui stetit juxta aram templi, Michaël cognomine, pro vobis de manu sua offerat incensa multa in conspectu Altissimi. Anno igitur Domini MCCXXXVII, primo tempore principis potentissimi Henrici Lotharingiæ *d* et Brabantiæ ducis robustissimi, illius scilicet, qui, primo jubente, dum suum naturæ irrevocabile solveret debitum in obitu suo [in] Villariensi cœnobio ordinis Cisterciensis præelegit intumulari: et licet antea fuerat inauditum, Ducem Brabantiæ extra Lovanium sepeliri; neque etiam D postea casum similem venturum de facili speramus: tamen hic Henricus in dicto cœnobio præ cunctis locis orbis terræ in naturali corruptionis dissolutione concupivit incinerari.

ANNOTATA.

a *Videtur auctor respexisse ad cap.* XXIV *Eccli.* ℣ 21, *ubi* ungula *inter odorifera ponitur. Ad quem locum notat a lapide:* Ungula . . . est aroma colore unguis humani.

b *Hæc innuunt, tempore biographi monachos non paucos, qui cum* B. Goberto *vixerant, fuisse superstites.*

c *Dan.* I ℣. 34. *Videbat Nabuchodonosor statuam, quam* abscissus.. lapis de monte sine manibus.. percussit.. in pedibus ejus ferreis et fictilibus, et comminuit eos. Lapis.. autem, qui percusserat statuam, factus est mons magnus, et implevit universam terram. *Cum autem lapis iste Christum figuraverit (ut apud interpretes passim videre est) hinc ait biographus, sensu tamen improprio, Nabuchodonosorem de Christo prophetasse.* E

d *Agit de Henrico II, qui principatum tenuit ab anno* 1237 *usque ad* 1247. *Vide de hac periodo imperfecta commentarium prævium numero* 7.

PROŒMIUM AD LIBRUM SEQUENTEM.

Vita Sanctorum a Deo ordinata

Piissimus ac summe bonus Dominus Deus noster, qui omnes homines vult salvos fieri, et neminem perire, sed ad agnitionem veritatis venire, ipse sibi ab æterno prævidit vasa electa, homines scilicet secundum cor suum, atque quondam reges futuros, qui scirent semet ipsos regere corde, ore et opere. Corde, recte credendo; ore, pure confitendo; opere, satisfaciendo, atque quæ justa sunt operando: qui scirent etiam per Dei notitiam vivere, et per sanctum servitium, quod Deo exhibituri erant, secundum quod dicitur, regnare: quem nosse vivere, cui servire regnare est. Unde et B. Johannes Apostolus dicit: Hæc est vita æterna, ut cognoscant te solum verum Deum, et, quem misisti, Jesum Christum: qui scirent nihilominus quam perfec- F tissima atque plenissima, ut ait B. Augustinus, sic justitia Deum toto corde amare, illique tota voluntate adhærere, horum ipse Deus prævidit originem, unde erant processuri; vitam, qua erant victuri; viam, per quam erant ambulaturi; finem et mortem, qua erant ab hoc sæculo migraturi. Præterea quia consilio sanctæ Trinitatis creati et opere divinæ majestatis sunt renati, ideo non immerito ex instinctu Spiritus sancti, quantum debeot conditori suo gratiarum actionis et amoris, intellexerunt, et sancti effecti sunt: Dei enim beatitudine digni sunt, qui se ipsos probabiles servaverunt. Hi itaque justi spernentes mundum cum actibus ejus, qui boòa voluntate et pietate et spe meliore acquiescentes mandatis Dei, fruuntur deliciis paradisi, Christum solum diligentes, super omnia corruptibilia [eum] prætulerunt, idcirco singuli in Deo lætantur, in Christo illuminantur, et in Spiritu sancto renovantur.

Cœlitibus est gaudio.

9 Indesinenter etiam super eos Trinitas sancta exultat: lætantur super eos angeli et archangeli: lætatur super eos paradisus cum deliciis

A ciis. Vere isti laudabiles et gloriosi, et per omnia sunt beati : hos namque Dominus tales prævideral, quales per gratiam suam futuros esse noverat. Angeli enim et homines beatificant eos; eo quod universo mundo caritatem Domini prætulerunt, et Dominus sanctus, justus et verus donavit eis regnum suum, et gloriam et majorem gratiam, ut videant eum cum angelis sanctis semper in gaudio. Illorum utique Sanctorum glorioso collegio hunc venerabilem Deo, et hominibus dilectum, pium scilicet Gobertum, non immerito speramus conjunctum speciali privilegio : cujus origo quamvis nobilis secundum sæculi dignitatem, tamen nobilior in Christo effecta est secundum fidei meritum et virtutem. Clarus extitit quidem parentibus, sed pretiosior virtutibus. Qualis ergo ejus fuit origo, pandamus sermone compendioso.

LIBER I.

B
B. Goberti vita sæcularis.

Caput i. *Nativitas, ætas juvenilis, vita militaris, expeditio in Palæstinam.*

Liber i. *B. Gobertus, nobilissimi parentis heres,* Reverendus igitur ac inclytus piusque Gobertus, vir virilis corde et opere, in finibus erat Lotharingiæ *a*, parentibus et cognatis, avisque et proavis, ex vetustissimo *b* tempore nobilissimis, trabeatus *c* : secundum etiam mundi probitatem et morum nobilitatem ex reverenda prosapia procreatus, ex firmissimo erat oppido Aspero-monte *d* oriundus. Erant enim parentes ejus locupletes valde. Pater autem ejus, Gaufridus nomine, duos habuit filios. Primogenitus vocabatur Joannes et alter Gobertus. Erant enim * ambo pueri elegantes, pulchri et robusti inter omnes suæ pubertatis coætaneos. Quadam ergo die respiciens pater filios suos, et diligenter considerans, perpendit juniorem filium scilicet Gobertum secundum morem sæculi probiorem et magis aptum esse militiæ : dedit ei, quod tamen contra morem est sæculi, omnia bona sua possidenda hæreditario jure. De fratre vero ejus Joanne primogenito, qui minus videbatur aptus militiæ sæculari, fecit clericum : qui primum Virdunensis *e* ac postea Metensis factus est episcopus.

* autem

C

11 Hinc cœpit Gobertus, sicut rivus originalis fontibus æmulus, moribus et opere suæ progeniei ab annis teneris mundanam probitatem imitari : nam cujus prudentiæ, cujus fuerit intelligentiæ, rei exitus probavit. Erat autem talis ac tantus vigor in eo, quod ætas tenera hunc stuperet corpore prævalidum ac robustum, moribus edoctum, audacia cordis elatum, nobilissimo affatu instructum, in omni magnanimo opere comprobatum, contra hostes superbos atrocissimum, parvis et humilibus mansuetum, in verbo sapientem et modestum, in testimonio ac consilio firmum, in judicio peritum, et in omni facetia præparatum. Et quamvis tunc temporis de terrenis fastigiis in ætate juvenili aliquantulum ambiret, tamen mentis ejus aciem in Creatoris omnium timore simul et amore fixam tenebat.

cum in ætate juvenili

A. MONACHO VILLARIENSI ANONYMO *et vita militari ad sæculum nonnihil deflexit.*

12 Cum processu temporis Gobertus noster miles, quamvis juvenis, fuisset effectus, tempore suæ juventutis in quibusdam actibus sæculi exercebat voluntates : nam constans erat in bellis exercendis, ac incensus obscœnis laterum flexionibus : sed, Christo auxiliante, hoc vitium cito versum est in bonitatem : nam excepit Spiritus sancti doctrinam, et invenit sapientiam : non enim ei expedivit ad animæ salutem, sæcularem exercere militiam : et quia scriptum est; Nemo potest quidquam accipere, nisi ei datum fuerit desuper (nam omnes peccaverunt et egent gloria Dei; et non est volentis neque currentis, sed Dei est miserentis) accepit a Domino felicitatem, quia Deus erat spes ejus; et desideria dignanter inflammavit, et ad perfectionem postmodum roboravit : quia sicut non potest dissolvi, quando a Deo est : sic quando a Deo non est, diu stare non potest : ut ipse Dominus ait : Vos amici estis, si feceritis, quæ ego præcipio vobis.

ad sanctiora convertitur, E

13 Sic dum præfatus miles, pius scilicet Gobertus, mundanæ militiæ adhuc vacaret, et præ cunctis coætaneis nomen famosum usurparet; cœpit in corde præponderare, quod fama mundanæ gloriæ non poterat in cælo perennare. Cœpit ergo timere Deum et personas ecclesiasticas venerari, beatamque Dei Genitricem Mariam magno amplecti desiderio; et intra mundanæ militiæ rubiginem, sic jam esse devotus, ut posset quodammodo dici perfectus; unamquamque virtutum opere, si fas est, alicui Sanctorum penitus æquiparari. Ab illo ergo tempore legis judicia non contempsit : sed et omnium materiam scelerum evitare cœpit. Affinibus suis non nocuit, sed etiam pauperibus latius erogavit. Erat autem in eo tanta largitatis industria, ut plurima postmodum pauperibus et egenis erogaret, quæ antea *f* ab eis rapuerat. Amicitiæ fidem non minus retinuit quam appetivit : nec tam fortunam excoluit, quam virtutes imitatus est. Misericordia sublevavit etiam oppressos, indesinenter recolens in omni cultu pietatis maxime Deum in hoc sibi fore propitium peccatorum suorum, si omnes injuste oppressos sublevandos esse satageret ab eo cui dicit propheta : Cum ceciderit justus, non collidetur : F quia Dominus supponit manum.

variasque virtutes exercet

14 Cæterum miles Dei pius Gobertus, in turbine mundanæ militiæ sublimatus, cœpit omne negotium Dei et Ecclesiæ sibi appropiare, ut, si posset, vellet illud solus perficere, et sicut membrum caput voluntarium sublevare. Cœpit etiam proximus sic propter Deum diligere, ut omnibus vellet, si posset, subvenire, nec etiam inimicum quoquo vellet modo defraudare; imbecilles contra potentes, ab eis injuste pressos, defendere; viduas et orphanos sustentare, homines sibi subjectos illæsos custodire, ab omni injuria propria manu defendere, suisque stipendiis contentus esse; inimicis propter Deum parcere, proximis, ut dictum est, subvenire; Deum super omnia et præ omnibus diligere et timere : sic ut jam videatur obedire Domino dicenti in Euangelio : Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex omnibus viribus tuis, et in tota mente tua : et, Diliges proximum tuum sicut teipsum.

15 Quadam autem die vir Dei pius Gobertus, divina sibi gratia cooperante, sic fuit inspiratus, ut verecundiam *g*, quæ in sancta terra Jerusalem

A monacho Villariensi anonymo.

Ad bellum sacrum contra Saracenos proficiscens.

lem ab infidis contra Dominum opponitur, vellet vindicare, idolorum ab infidis cultus opprimere, idola *h* manu facta, lignea et lapidea, et quolibet fusa genere metallorum, surda, vana, cæca et muta, si poterit destruere, et ibidem divinum officium exaltare. Talia viro Dei in corde cogitante, hocque propositum cum discreta deliberatione in animo confirmante, quidam nefandissimus Romanorum imperator, nomine Fridericus, qui latenter erat infidelis *i*, ut multis postmodum manifestus apparuit experimentis, terram sanctam Jerusalem adire proponebat, ut falsa boni simulatione iniquitas ejus velaretur. Hic itaque perversus imperator, habitans cum multa fortitudine in littore maris *k*, Dei militem præfatum, scilicet pium Gobertum, nunc verbis fallacibus, nunc promissis, nunc precibus, nunc muneribus subtiliter sibi fœderavit, ac sibi suum commilitem in dicta peregrinatione acquisivit. Et quia miles fidelis dictum imperatorem credebat fida peregrinatione Terram sanctam visitaturum, in dicta peregrinatione suo subditus est imperio. Assumpto quippe Christi signaculo *l*, in Dei nomine cum gratia et prosperitate usque B ad sanctam terram pacifice transfretavit.

Salutis propriæ

16 Ac miles Dei omni famosissimo mundi favore stipatus, quod tamen parvipendit ut nihilum, necnon etiam Dei gratia circumfultus, curam mundanæ gloriæ projiciens, semper est servitio Dei deditus; sciens non esse utile, simul et semel duobus dominis servire : ideoque se suo Creatori et B. Mariæ Dei Genitrici in omnibus servire præoptavit, omnemque mundanam servitutem postponens *, ac si illud consideraret, quod Dominus ait in Euangelio : Omnis homo ponens manum ad aratrum et respiciens retro, non est aptus regno Dei. Quapropter Deo altissimo volens appropinquare, et B. Virgini Mariæ devote servire, cursum Horarum ejusdem gloriosæ Dei Genitricis et Virginis Mariæ in via dicit, non aleas aut calculos arripiens; ne per vanas delectationes ejus servitium vituperaret. Quaqua siquidem die dicebat Horas B. Virginis Mariæ, Horasque canonicas in suo aspectu ad laudem et honorem Dei cum summa voluptate ex causa devotionis quotidie faciebat celebrari. Ita erat devotus, ut jam monachalem religionem videretur imitari.

* *l. postponere*

C

et multorum curam gerit.

17 Insuper vir Domini pius Gobertus non suam tantum, sed etiam proximorum salutem cœpit desiderare, secundum illud euangelicum : Diliges proximum tuum sicut teipsum. Suis ergo commilitibus et clientibus verba salutis prædicabat, ut per cibos spirituales et per panem quotidianum eorum animæ sustentarentur. Loquens etiam [erat] eis de vano mundi defectu, de carnis festina marcescibilitate, de diaboli astutissima tentatione, de Dei gratissima bonitate et de perennis gloriæ æternalitate. Singulis igitur diebus hortabatur eos, ut omnia sibi adversantia pro occasione voti crucis propter Deum libenter sustinerent : et hortatur eos, ut recolant, qualiter, quæ et quanta Deus est remuneraturus illis, quos fide et opere suos esse prænoscit. Quando rependet pro vanis vera, pro sophisticis manifesta, pro inutilibus utilia, pro amaris dulcia, pro odiosis amabilia, pro fastidiosis placentia, pro vilibus pretiosa, pro fœtidis redolentia, pro transitoriis in æternum duratura, pro terrenis cælestia, pro momentaneis in sæcula sæculorum mansura. Hæc et his similia hortabatur : nec pœnam terrenam æternæ remunerationi comparabat, recolens illud, quod Scriptura alibi ait : D Non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis. Monstravitque talibus et multis aliis rationibus pœnas hujus vitæ non timere, commemorans eis, quanto majora Deus pro suis electis sustinuit : quæ non aliquis mortalium sustinere queat per unius horæ spatium. Quod patet per verbum prophetæ in persona Christi dicentis : O vos omnes, qui transitis per viam, attendite et videte; si est dolor, sicut dolor meus. Tali siquidem militi et quodammodo principi bonum est servire, qui suis commilitibus corporalem cibum et spiritualem inolita bonitate satagit rependere.

ANNOTATA.

a *Ducatus Lotharingiæ notior est, quam ut hic describi debeat.*

b *De genealogia Beati nostri actum est in Comment. num.* 23 *et* 41.

c Trabeatus *idem quod* natus : *sic* trabeatio *olim idem quod* nativitas, *ut in recuso Cangii Glossario videre est.*

d Asper-mons *olim (nam jam belli cladibus* E *corruit) arx erat constructa in monte, sito inter oppidum S. Michaëlis et Nanceium, quod olim ducum Lotharingiæ sedes.*

e *Episcopus Virdunensis creatus est anno* 1217; *Metensis, teste Alberico,* 1224.

f *Joannes d'Assignies in Commentario sæpe allegatus, verba hæc ita interpretatur :* Perquam studiose veris Dominis heredibusque ea reddebat, quæ, ne forte injuste acquisivisset vel usurpasset, timebat.

g Verecundia *idem quod* contumelia *vel* injuria. *Vide Cangium ad vocem* verecundus.

h *Destruenda non erant idola, sed Terra sancta a Turcarum imperio vindicanda. At auctor minus doctus Turcas cum paganis confundit.*

i *De hæretica infidelitate Imp. Friderici II, de quo hic sermo, testimonia exstant apud Raynaldum ad annos* 1230, 1237, 1242, *et alibi : hic tamen vox* infidelis, *ut opinor, eam significat in promissis fallaciam, qua opem Terræ sanctæ ex juramento debitam nolebat ferre.*

k *Id est, in loco mari vicino, Brundusii forsitan, unde in Terram sanctam vela fecit.* F

l *Id est,* cruce signatus.

Caput II. *B. Gobertus Christianos contra Friderici Imp. injuriam tuetur, et loca sacra invisit.*

Fridericum in Christianos arma vertentem

Igitur Friderico memorato et pio Goberto per maris devia nocte dieque navigantibus, et nautis per astrorum notitiam viam conservantibus, in terram sanctam Jerusalem pervenerunt. Omnibus siquidem a maris littore ad aridam ascendentibus, tentoria quamplurima et signa statuerunt : quia Fridericus properabat Templicolas debellare. Quo peracto, fama hujus rei usque ad Templarios evolavit. Igitur iste Fridericus imperator, apostata nefandissimus, eos urgebat a ponti latere, multas habens carinas armis et militibus *a* munitas in maris littore, ut Hospitalarii, Templarii *b*, aliique diversarum mansionum Christiani non poterant nec audebant Friderico apparere.

A rere. Revera igitur nuntiatum est summo magistro Hospitalis Jerusalem, et Templicolarum summo præceptori, quod illic ex transmarinis partibus venerat miles quidam illustrissimus, qui miles probissimus esset et potens, Asperi-montis [comes] Gobertus nomine: qui fama in finibus Francorum præfulgebat, ejusque nomen, quod tremendum esset in universis eisdem regionibus, numquam ad arma sibi reperit parem in omnibus partibus transmarinis. Ex cujus etiam adjutorio eorum penuria, Deo propitio, poterit relevari. Quo audito, cœperunt gaudere et dicere: Benedictus Dominus, qui habitat in Sion, qui misertus est nobis. Vere misertus Dominus, quia respexit plebem suam, non derelinquens sperantes in se. Quis enim speravit in eo, et derelictus est ab eo?

B. Gobertus de sent. et Christianis se adjungit.

19 Tunc magister Hospitalis Jerusalem, et præceptor Templicolarum, atque Templarii militem Christi Gobertum cum Latinis cœperunt rogare, ac multis precibus exhortari; ut eis contra hostes Ecclesiæ subvenire, ac eos contra prophanum imperatorem dignaretur defendere. Ejus etiam fraudem viro Dei detexerunt. Hoc audiens B inclytus miles Christi Gobertus, admirans cœpit inquirere, si hoc ita posset evenisse. At vero, multis testibus idoneis et viris religiosis, Templarii pio Goberto ea esse vera asserebant. Vir vero Dei mundi spernens inanem gloriam et omnis jactantiæ favorabilem gratiam, non se verbis attollens, dicit se pauca posse, imo nihil posse sine Domino: tamen prout Deus bonum sibi dederit eventum, inimicos Terræ sanctæ desiderat calcare, et fidem tueri Catholicam: quia paratus est propter Deum in laborem et in mortem ire. Ut autem vidit vir Dei Fridericum contra Templarios talia præparare, et ut vidit in ejus mente, verbo et opere talia signa apparere, quæ testimonium perhibent de ejus infidelitate; quia non est tutum viros Catholicos cum infidelibus habitare (ne tangens picem coinquinetur ab ea) zelo Dei perfusus, cum suis militibus et quibuscumque potuit sibi confœderare, ab exercitu Friderici segregatur, et in adjutorium Templicolarum properavit.

totumque, maxime afflictorum.

20 Veniens ergo Christi tyro in Terram benedictam, cum magno cordis affectu cœpit orare, gratias referens Deo altissimo, quod de fluctiC bus et periculis maris eum eruerat, et in sanctam Terram famulum suum incolumem perduxerat. Est tamen vir Dei angustia et rubore perfusus; eo quod Terram sanctam Jerusalem ab omni officio divinæ majestatis repperit desolatam, ministrorumque Dei habentem paupertatem, et in ea cultores idolorum repperit habitantes, paucosque ibi repperit Christianos: quotquot autem erant, arcto metu mortis opprimebantur, sic ut non auderent propter metum paganorum a vallo castrorum et civitatum elongari: nam ex latere muri a paganis arctabantur, ex Oceani latere ab apostata Friderico gravissime infestabantur. Ibi aspexit quosdam metu mortis quasi semivivos, quosdam quasi exanimatos: Qui metu mortis non videbantur apti bella gerere; qui potuerunt quasi querulosо gemitu vocis et cordis dicere: Parce, Domine, parce populo tuo: quem redemisti, Christe, pretioso sanguine tuo.

animos erigens,

21 Magister Hospitalis, et Templicolarum summus præceptor, atque cæteri Christiani virum Dei pium Gobertum in suum adjutorium suscipientes, gavisi sunt gaudio magno nimis. Similiter et illi, qui metu mortis primo fuerant imbecilles, arma magnanimo corde arripuere. Fit tumultus magnus per totam Christianorum provinciam: cum armis animo ferventi curritur ad naves. Sed Gobertus cum suis commilitonibus et populo sibi adhærenti in auxilium Hospitalariorum et Templicolarum cucurrit. Reliqui vero Christiani sua castra custodiebant, ut, in firma fide Ecclesiæ et Christiana religione, servi Dei, licet pauci, Fridericum perfidum et apostatam imperatorem possint debellare: scientes, quod in paucis et in multis non pendeat victoria; sed sicut fuerit voluntas in cælo: recolentes illud propheticum Psalmistæ dicentis: Non in fortitudine equi voluntatem habebit, nec in tibiis viri beneplacitum erit ei. Beneplacitum enim Domino super timentes eum, et in eis, qui sperant super misericordia ejus. Et alibi: Hi in curribus, et hi in equis: nos autem in nomine Domini Dei nostri invocabimus.

A. MONACHO VILLARIENSI ANONYMO.

Fridericum ab incepto desistere cogit.

22 Igitur vir Dei pius Gobertus in nomine sanctæ Trinitatis cum suis militibus et clientibus (armatis in adjutorium, ut superius dictum Hospitalariorum, et Templicolarum fratribus) ascenso *, vexilla, et signa sua in altum super cancellos levari *c*, atque figi præcipit; ut visa * vel sic Fridericus, et inimici Christianorum confutarentur; atque in fugam verterentur. Fridericus vero navigans in profundo maris, videns vexilla, et signa tremenda super altitudinem muri erecta, quid hoc esset, admirans inquisivit. Cui quidam respondens ait: Domine mi; hæc sunt vexilla et signa illius probissimi, et potentissimi militis Godeberti Domini Asperi montis. Hoc audito, Fridericus cœpit valde contristari; quod sic eum dereliquisset. Et, mente confusa, gemens cœpit dicere: Non est mihi tutum me tali opponere, ne forte manus ejus non possim evadere. Vertamus ergo vela obliquo quam citius latere, ut, tramite transverso, possimus fugam capere. Sic suos servos misericors Deus per manus sui militis liberavit. Hæc, et alia multa opera exercuit Deus per manum servi sui Goberti; cujus vitam, si velimus in omnibus perscrutari, ante scribenti penna deficiet, quam sulcorum *d* finis hæreat, ante studenti deficerent tempora, quam sulcis tota percurratur historia. Sed quia ponderosum est et longum, singula perquirere, et ne fastidium in animo auditoris generetur, stylo brevitatis me decet in omnibus percurrere.

** f. accensus* E *c* ** sic visis* *d* F

Votum, quod conceperat, expleturus

23 Cæterum in tam districto periculo præfatæ audaciæ miles Dei voverat Domino, si Dei misericordia sibi et suis coadjutoribus propitia concederet hoc levamen, ut sani et incolumes Fridericum possent debellare, sepulchrum Domini et crucem in sancta civitate Jerusalem vellet visitare. Unde Friderico fugato, cœperunt Templarii cordetenus fremere, dicentes: Proh dolor, cur sic evasit iste seductor? Cur sic evanuit justitiæ persecutor? Cur sic a nobis latenter evolavit impunitus fraudis et iniquitatis amator? Quibus Christi miles pius Gobertus ait: In hoc tanto miraculo debetis Domino laudes mirandas reddere, redditas iterare, iteratas replicare, quia tam potentissimum principem, in omni bellica militia nimis astutum, et armatis militibus, turmis innumerabilibus præmunitum, sic a facie servorum Domini imbecillem defugisse, multo magis est, quam armis calcandum vicisse et victum fugasse.

invisit loca sacra, ubi crucibus laborat.

24 Fugato ergo Friderico, vir Dei pius Gobertus pro voto solvendo ascendit in Jerusalem: quia melius est non vovere, quam post votum, illud

A MONACHO VILLARIENSI ANONYMO.

illud non solvere : recolens hoc quod Scriptura ait : Vovete et reddite Domino Deo vestro. Ascendit ergo venerabilis et fidelis servus Dei, sicut voverat, in Jerusalem, non in lineis, sed in laneis vestibus; nudus pedibus; non eques, sed pedes, ut mereretur Domino peregrinari. Ille enim ascendit in sanctam Jerusalem, sedens super pullum asinæ; iste propriis pedibus carnis suæ. Ille domandi carnem exemplum dedit in ænigmate; iste Dei exemplo propriam carnem Dei calvavit in virtute. Cum ascendisset ergo vir Deo plenus in sanctam civitatem, cœpit Deo gratias agere et dicere : Gratias tibi ago, tibi, Domine Deus rex cæli et terræ : quod non pepercisti Filio tuo unigenito, Domino meo Jesu Christo propter me; sed misisti hunc in terram hanc redimere me; et me peregrinantem in hanc sanctam Terram perducere dignatus es. Viro siquidem Dei in hac ascensione in Jerusalem morbus est validus annexus, ei adhærens crucibus, ut numquam in vita mortali potuit ab eo liberari. Quem morbum scimus signum amoris præcipuum fuisse. Dicit enim scriptura : Quem amo, arguo
B et castigo. Et alibi Scriptura ait : Qui accipiuntur * a numero flagellorum, accipiuntur * a numero filiorum. Et alibi : Flagellat Deus omnem filium, quem recipit.

** excipiuntur*

et redit in patriam.

25 Gobertus vero hilari animo suscepit virgam Dei, quasi gaudens prospiceret illud : Sicut aurum purgatur in fornace, sic anxietas tribulationum fortes examinat. Gaude, Goberte, quia morbi tale recepisti signum in tam sancta peregrinatione, quod in æterna renumeratione coram summo judice tuæ peregrinationis tibi erit testimonium grande. Siquidem vir Dei, in Terra sancta voto crucis cum devotione maxima peracto, per maris semitas et terræ devia sanus et incolumis (excepta crurium infirmitate, ut dictum est) cum magna prosperitate reversus est ad propria.

ANNOTATA.

a *Si velit biographus, multas a Friderico copias ductas in Asiam, aberrat, prout constat ex certis monumentis apud Raynaldum in Annalibus ad annum* 1228 *et* 1229, *et apud Maimbourg in libro de bellis sacris, ad annum* 1228.
C *Verum non erit hic error solius biographi : nam ut alios omittam, Mutius in Chronico Germanico scribit Fridericum in Palæstinam* cum MULTIS armatorum millibus navigasse. *At forsan biographus non loquitur absolute, sed respective ad copias, quas Templarii et Hospitalarii habebant, quasque Friderici exercitus numero longe superabat.*

b *Militares hi ordines satis noti sunt. Videri de iis possunt Guilielmus Tyrius, Jacobus de Vitriaco, Barbosa, Tamburinus de jure abbatum, et Hippolytus Helyot in Hist. Ord. monast. etc.*

c *De heroïco hoc facinore vide Commentarium prævium num.* 28.

d *Id est*, linearum, *quæ* fulcorum *instar ducuntur.*

D

CAPUT III. *B. Gobertus e Palæstina redux, peregrinationem suscipit ad S. Jacobum; deinde suis subditis et fratri ab hostibus oppressis fert opem.*

Goberto pio famulo Dei ad propria reverso ut exercuerat in via peregrinationis Terræ sanctæ, Horas B. Virginis et Dei Genitricis Mariæ, et Horas canonicas audire; sic non recedens a bono, sed sanctæ vitæ firmiter adhærens, Deo et B. Virgini Mariæ servire cum maxima devotione satagebat, ut non computaretur inter illos, de quibus Scriptura ait : Ad tempus credunt, et in tempore tentationis recedunt. Dum etiam audiret divinum Officium, et dum Horas B. Virginis Mariæ diceret, semper corde erat intentus ad Deum, ut non de eo dicatur illud, E
quod de negligentibus Dominus ait : Populus hic labiis me honorat; cor autem eorum longe est a me. Multotiens accidit viro Dei, ut dum ante diem iret ad matutinas Horas, propter metum hostium inermis *a* ire non audebat : et tamen plus a
diligebat cum magno timore ad Dei cultum ire, quam sine metu illa hora in cubili suo lascive requiescere, quasi cernens illud evangelicum : Qui amat animam suam, scilicet in hoc mundo, perdet eam : et qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam. Sæpe ante diem fuit cum armis ad divinum Officium. Ante diem dico, propter illud, quod in sancta Ecclesia canitur : Non sit vobis vanum mane surgere ante lucem. Contra duplicem quippe hostem, visibilem scilicet et invisibilem, arma arripuit, quasi considerans illud, quod dicit Dominus in Euangelio : Cum fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt omnia, quæ possidet.

Divinis officiis interest etiam summo cum periculo.

27 Præterea miles Christi pius Gobertus omnem fructum militiæ volens in bonum convertere, ad S. Jacobum Apostolum peregre proficiscens, servitium B. Mariæ Virginis non F
postponebat : sed ei semper servire paratus, quotidie in prima diei hora quærebat ecclesiam, ubi videret et audiret sanctæ Eucharistiæ divinum Officium celebrari, ut ejus anima corpore divino quotidie posset sustentari. In talibus operibus omni die miles Dei vires suæ militiæ primitus explicabat, secundum illud Euangelicum : Quærite primum regnum Dei, et justitiam ejus, et omnia adjicientur vobis. Sic perfectus [erat] eundo et redeundo, semperque de bono in melius operabatur, ut in eo hoc, quod Scriptura dicit, impleri videatur : Ibunt de virtute in virtutem, donec videant Deum deorum in Sion.

Pium ad S. Jacobum peregrinationem instituit.

28 Præterea dum Dei miles pius Gobertus ad terram, quæ sibi hæreditario jure spectabat, remeasset, comes de Barro terram suam et gentem atrociter cœpit infestare *b*; sic ut terræ habita- b
tores metu mortis in consuetis locis vel domibus non audebant habitare. Tunc accedebant ad Gobertum ejus patriæ milites, ruricolæ et clientes, magno gemitu conquerendo dicentes : Domine, quid agis? Quis umquam terram tuam et gentes molestavit juste et injuste, te præsente? Quid nos pateris a tanto comite molestari? Resume

Inde reversus subditos suos armis tuetur.

A me arma bellica; nec ulterius sinas nos tam atrociter infestari, nec hæredes tuos exhæreditari. Si quidem vir Dei jam in corde suo proposuerat sterilem mundi militiam non amplius velle imitari: sed visum est ei in corde non esse acceptabile Deo et hominibus, si suam plebeculam pro defectu principis pateretur deperire. Accensus ira ferventissima arripuit arma, suosque milites et clientes et agricolas adunavit. Contra dictum comitem ad bellum properavit, et in terram sui adversarii cum armis, et igne singula comburens, introivit, cui ejus adversarii non poterant, nec resistere audebant: Deus enim pugnabat pro eo, et nomen ejus posuerat super omne nomen militiæ. Videns hoc comes de Barro non audebat ei obviam venire: sed promittebat eum sansurum * ad omnimodam voluntatem dicti Goberti [et] pro bono pacis cum eo composuit. Sic vir Dei a tam gravi infestatione suam patriam et gentem liberavit.

* sanciturum

mutato habitu & fas ingressus,

29 Huic viro nobilissimo, pio scilicet Goberto, corde, mente, verbo et opere carnalis frater erat Joannes Metensis episcopus: qui B quodam tempore a comite de Barro, multisque aliis principibus *c* sic infestabatur, ut ab eis Metensis civitas ex uno latere fuisset obsessa; sic quod Metenses quærerent vix viribus enses. Hanc adversitatem Metensium episcopus nuntiavit fratri suo pio Goberto, multis precibus exorans, ut ei in tam districto periculo non differat subvenire: quo audito pius Gobertus non audebat gentem suam Metas ducere, ne terra sua plebibus viduata, sua castra subvertantur. Siquidem vir Dei cœpit mirabilia proponere, quæ postea complevit opere: sed tamen non esset facile cuiquam talia excogitare. Se ipsum dissimulando proponit Metas ire, sciens famam sui nominis adversarios sui fratris posse deterrere. Assumens ergo sibi ornamenta aurigæ, nobilitati militiæ dissona, videlicet tabarum * dilaniatum, ex limo et terra varias maculas habentem, [et] tunicam horribilem, quæ ex grossis pilis asini et cameli potius, quam ex lana Angliæ subtili contexta esse videbatur; ocreas duras habens, tam longo tempore dissiccatas, ut pro defectu uncturæ in latere rimulæ lato hiatu in eis apparerent extensæ: quibus ocreis more aurigarum erant calcaria consuta. Ascendit et in equum, qui adeo C erat maceratus, ut potius videretur assereus, quam carneus. Ex ejus utroque latere pili ceciderant pro assidua temonis delimatione. Ideo pius Gobertus sic se adaptavit, ut Asperi-montis Dominum se esse dissimularet. Assumptis secum duobus rusticis in habitu consimili, multis est obvius in via, sed a nemine cognitus, cum suis rusticis in habitu consimili, usque Metas pacifice pervenit, et in eadem civitate cum magno gaudio est receptus.

* i. e. supparum vel quid simile

urbem obsidione liberat.

30 Igitur fama velocissima volante per totam patriam et civitatem Metensem, advenas armiferos perterruit: quia ipsa per castra et tentoria exercitus velociter evolavit, ex cjus adventu cœperunt episcopus et cives Metenses attolli, et gaudere; eorum adversarii dejecti et timere: quasi recolentes quomodo Philistiim de filiis Israël quasi perterriti dicebant: Venit Deus in castra: væ nobis. Sic illi Metenses metuerunt in adventu pii Goberti, ac si dicerent: Nemo contra eos: Deus enim pugnat pro eis. Quia venusta consolatio et maxima fortitudo venit in castra eorum, fugiamus a facie eorum, vel pacem cum eis componamus. Sic itaque Metensium adversarii per adventum viri Dei robustissimi Goberti tanto sunt stupore perterrriti, quod cum Metensi episcopo pace sibi gratuita composuerunt. Qua pace composita, pius Gobertus a fratre suo, scilicet Metensi episcopo, licentia accepta, reversus est ad propria, laudans et glorificans pro obtenta victoria Dominum nostrum Jesum Christum, qui vivit et regnat per immortalia sæcula sæculorum. Amen.

A MONACHO VILLARIENSI ANONYMO.

ANNOTATA.

a *Potius hoc locum habuit in Palestina: unde ordo temporis hic non videtur servatus.*

b *Anno verisimiliter* 1230; *ut dictum est in Commentario prævio num.* 31.

c *Anno, ut apparet*, 1231, *ut dictum est loco proxime citato.*

PROLOGUS AD LIBRUM SEQUENTEM.

E

Non sectatur scriptor fabulas, aut voces phaleratas et ineptas;

Igitur viri Dei pii Goberti sæcularis militiæ, lineis brevitatis, historia peragrata, et de his, quæ contigerant ei in Terra sancta Jerusalem, compagine memorata; sanctissimæ ejus conversionis atque conversationis multa * sub compendio proponemus. Nos siquidem ejusdem pii Goberti vitam celeberrimam, firmamque conversationem, Deo et hominibus acceptabilem, brevibus undisque verbis evidenter proponimus enucleare; non vulgi favorabilem gratiam præoptantes (propter illud, quod Scriptura ait: Qui vult amicus hujus sæculi esse, inimicus Dei constituitur) non Picridum favillis * inhærentes, non metaphoras aut verborum picturas sequentes, non elegi, tragœdiæ, comæ * vel satyræ sophisticis pedibus gradientes, verba scurrilia et risum moventia, atque puerilia, rhythmorum melodias et metrorum consonantias excludimus.

* subintellige specimina vel quid simile

* f. fabellis

* comœdiæ

sed legentium utilitatem intendit.

32 Verba scurrilia et risum moventia dicimus, propter illud, quod B. Petrus Apostolus ait: Si quis loquitur, quasi sermones Dei loquatur. Puerilia verba dicimus propter illud Salomonis: Væ terræ, cujus rex puer est. Rhythmorum melodias et metrorum consonantias excludimus; quia scimus ea non animabus cibum spiritualem, sed auribus adulationis funesta pascua largiri. Et quia F prolixa congeries verborum, quasi noverca favoris, non tantum aures, sed etiam corda audientium avertit, præsentem historiam succincta compagine coagulavimus. Non ludibria poëtarum, quasi fistula delectando, prosequimur; sed quia si parvuli forte panem petierint, ne querantur, qui frangerent eis panem scripturæ, non reperisse, nos placet in actibus pii Goberti desudare, ut ejus exempla sint parvulis panis animæ. Insuper pium est, pii Goberti piis exemplis pie vacare: cum præceptum sit a Domino, fragmenta, ne pereant, recolligere: id est, exempla Sanctorum ad cordis memoriam reducere, et, ne pereant, id est, ne oblivioni tradantur, ea per scripturæ memoriam perennare. Quibus fragmentis si cophini, id est, corda parvulorum impleantur, de nobis non poterunt conqueri, cum panem petierint, quod non fuerit, qui frangeret eis. Præsertim qui coëgit Nabuchodonosor *a*, et Caypham *b* de Filio Dei prophetare, nos coegit pii Goberti exempla ad parvulorum memoriam per scripturæ chirographum reducere. Et si quid utilitatis in eo fuit inventum, plasma præbet ministerium; sed divina pietas propinat incrementum.

ANNOTATA.

ANNOTATA.

a *Qua ratione Nabuchodonosor de Christo prophetaverit, dictum est in annotatis ad prologum secundum cap. 1, lit. c.*

b *Caiphas de Christo prophetavit Joan.* 11, 50: Expedit vobis, ut unus homo moriatur pro populo.

LIBER II.

CAPUT I. *B. Goberti vita cœlebs; rerum mundanarum contemptus; ingressus in cœnobium Villariense.*

B *Lib. II. B. Gobertus castitatis cultor,* Pius Gobertus, licet [emineret]... præpotens in omnibus bonis temporalibus, cuncta tamen relinquens [fuit]... propter Deum, secundum quod Dominus ait: Qui non reliquerit patrem et matrem et uxorem et filios et agros, et omnia, quæ possidet, non potest meus esse discipulus. Cum autem vir Dei propter Deum cuncta reliquit, non iterum post hæc oculo mentis vel carnis respexit, propter illud, quod dominus ait: Omnis homo ponens manum ad aratrum, et respiciens retro, non est aptus regno Dei. Famulo suo promisit Deus, quod, [quia] cum a carnali commercio subtraxerat in terris, perenni matrimonio cum cum angelis jungeret in cælis. Erubescant ergo soluti matrimoniali conjugio, sese commixtionibus infelicibus, non matrimonio protecti, polluentes: cum vir Dei potens in omni virtute, non tantum miles simplex, sed et vir nobilissimus antiqua propagine, robustus corpore, aspectu tremebundus, verbo terribilis, præpotens corpore, quasi comes potens famosissima virtute, illicitis amplexibus se subtrahens *.

* subtraxerit.

divitiarum, 34 Divitias multas, quibus utebatur, [fuit] C postponens, non eas tantum quasi nihilum et inane vilipendens, sed quasi vilia stercora propter Deum contemnens: quasi cordi suo insculptum esset illud Euangelicum Domini dicentis: Facilius est camelum per foramen acus transire, quam divitem intrare in regnum cælorum. Recolens et illud Hieronymi: Omnis dives aut est iniquus, aut hæres iniqui. Et ne in carnali lascivia perseveret *, recolebat illud Johelis prophetæ dicentis: Putruerunt jumenta in stercore suo; hoc est, homines carnales in fœtore luxuriæ vitam finire. Itaque vir Dei oleo pœnitentiæ, oleo eleemosynæ, oleo misericordiæ, et trifario oleo caritatis, ignem sæcularium desideriorum extinxit: et sic, misericordia Dei præeunte, coronam æternæ remunerationis meruit triumphalem.

* perseveraret

nobilitatis, et mundi contemptor, 35 A principio itaque conversionis venerabilis et Deo dilecti pii Goberti, illuminator omnium gentium ita ejus cor sua benignissima misericordia illuminavit, et gratia sancti Spiritus replevit, quod lineam suæ præclarissimæ nobilitatis, quam * omnibus retro avis et proavis sanguis in eo transfuderat, in tanta haberet vilitate, ut, spreta omni celsitudine, quasi pauper ipse D ad pauperum Christi Villariensium castra hoc modo evolaret. Erat aliquando vir Dei electus in corde cogitans et per rationem præponderans, mundanam militiam et omnem mundi gloriam esse ut pulverem ante faciem venti: [atque hinc] quæ mundi sunt et carnis despiciens [evasit:] quasi sibi scriptum esset in corde hoc, quod ait Augustinus: Mundus ait, deficiam: caro clamat, tradam: diabolus clamat, destruam: Dominus clamat, reficiam. Quem sequeris homo, quem sequeris?

* et

36 Gobertus vero Deum volens imitari, sicut exercuerat militiam sæcularem, sic etiam militiam clericalem et spiritualem firmiter amplecti: *vitæ sanctioris propositum cepit.* ut sicut cum delectatione militaverat mundo, sic cum delectatione militaret etiam Deo, secundum dictum Apostoli: Sicut exhibuistis membra vestra servire iniquitati ad iniquitatem; ita exhibete servire Deo in sanctificationem. Si ergo victoria militis laus est imperatoris; laudi Creatoris quædam quasi damna facit, qui, unde in electis suis laudetur, reticescit. Neque tamen aut Creator laudari, aut electi humano ore egent celebrari: sed nos ut laudemus, magnopere indigemus: E qui enim solus nullius eget (ut scriptum est: Quoniam bonorum meorum non eges) necesse est, ut omnes ejus indigeant. Hanc tantam in laudando Deo nostram indigentiam Propheta intuens, Laudate, ait, Dominum in Sanctis ejus.

37 Omnipotens Deus in fortissimo athleta suo *Ordini Cisterciensi cupiens aggregari,* triplicem militiam exercuit, ut militando tres hostes devinceret, mundum scilicet, carnem et diabolum,.. et ut hæc triplex militia ejus in uno milite sanctæ deserviret Trinitati, in una substantia existenti. Unde et miles Christi [ut] militiæ clericali et spirituali firmius et magis devote vacare posset, in consortio monachorum Ordinis Cistertiensium concupivit collocari, quærendo sibi utile cœnobium. Peragrata itaque multa provincia, multisque cœnobiis, usque Nivellam *a* perrexit, pro eo quod bonos rumores audierat de religiosis mulieribus, scilicet Beghinis *b* ibidem commorantibus. Inter ceteras ibidem reperit quamdam virginem, quæ propter honestæ vitæ conversationem Deo erat acceptabilis: cui virgini nomen erat Emmeloth: quod nomen etymologice potest dici ab e (quod est extra) F et melos (quod est carmen) quasi extra mundi carmen.

38 Huic virgini pius ac devotissimus Gobertus sui secreta cordis de conversione revelavit. *virginis Nivellensis consilio adit* Confitebatur etiam ei, quomodo, multis locis peragratis, quærebat locum, ubi cum sanctis viris posset ut monachus collocari. Rogans ergo eam [erat] desiderantissimus tyrunculus, ut pro suo negotio Deum oraret: quia non invento sibi apto cœnobio, in suam patriam remeare proponebat. Cui divino perfusa flamine venerabilis virgo Emmeloth respondit: Rogo te, mi Domine, et tremendis precibus exoro, ut vadas usque Villarium, antequam recedas retrorsum: ibi procul dubio invenies virum, perfectissimum monachum, nomine Abundum. Ille tibi dicet per omnia, quæ te oporteat facere.

39 Hoc audito, vir benignissimus pius Gobertus gavisus est gaudio magno nimis. Perrexit *Abundum Villariensem adit.* ergo Vir Deo plenus, et pertransiit usque Villarium, ibique humilem invenit Abundum. Cui invento omnia sua secreta detexit, et omne negotium suum sibi agendum tradidit. Abundus igitur religiosus et pius monachus, negotio venerabilis

A rabilis ac devoti militis pii Goberti cum multa devotione suscepto, adorans beatam et gloriosam Virginem ac Dei Genitricem Mariam, quam privilegio singulari [et] amoris prærogativa post Deum dilexit, super dicto negotio consuluit.

cujus impulsu cœnobium Villariense eligit.

40 Quo negotio a famulo Dei Abundo consulto, et a B. Virgine Maria, unica sua amica c, divina permissione responso accepto, dixit : Hic te Deus et B. Virgo Maria volunt manere : quia hæc est terra quasi repromissionis tuæ : per quam ad patriam remunerationis poteris pervenire. Gobertus ergo interius mox divino igne accensus, venerabilis Abundi consilio penitus est fretus. Gaudeamus ergo; quia quod Ananias fuit Apostolo Paulo, hoc fuit venerabilis Abundus pio Goberto. Ille Paulum in Christianos atrociter furentem in fide Catholica præstruxit : iste Gobertum contra hostes, iniquum militem, superbum mundi amatorem, mundum despicere, superbiam humilitate frangere, inimicum propter Deum diligere, et omnem monachalem religionem edocuit custodire. Gaudeat propterea caula, cujus agnus lupi sævientis factus est B doctor. Gaudet nihilominus Villariensis caula, quæ suos vocat electos, et ex longinquis regionibus congregat in unum, quasi gallina, quæ congregat pullos sub alas : unde canit Ecclesia; Congregavit nos Christus ad glorificandum se ipsum : item, Congregavit nos in unum Christi amor. Timeamus et amemus Christum Deum. Ubi caritas et amor, ibi Deus.

cui proin merito gaudendum.

41 Gobertus itaque venerabilis Abundi usus consilio, ex providentia Dei Villarium in Brabantia Cystereiensis Ordinis præelegit : quasi scriptum esset in corde suo illud propheticum Psalmistæ dicentis : Hæc requies mea in sæculum sæculi. Hic habitabo, quoniam elegi eam. Ibique non ex abrupto, non impetuose, sed cum sanctissima deliberatione monachus fieri præoptavit; quasi illud recolat in corde suo, quod Dominus ait per Psalmistam dicentem; Cum sancto sanctus eris, et cum viro innocente innocens eris. Quia vero visum est ei, multam ibi innocentiam atque religionem d reperisse, præelegit ibi monachari : quod et factum est. Gaudeat ergo chorus Villariensium monachorum, in cujus consortio miles potens et rigidus, pauper et hu- C milis factus est monachus. Rigidus factus est flectens, et potens frater humilis usque ad minimum, quasi viola fragrans odorem optimum. Nam ibi vita illius circumquaque exempla eximiæ conversationis dedit. Et sicut flos placens est in flore, sic Pius Gobertus factus est placens in sua pia conversatione; præsertim cum in eo floreret fervor et religio, dum tali conjunctus fuisset collegio.

ANNOTATA.

a *Nivella, olim Nivigella et Nivalis dicta, oppidum Belgii in Brabantia prope fines Hannoniæ, distat Bruxellis leucas 5, Namurco 8. Ita fere Ferrarius in Lexico geographico.*

b *Beghinæ, in solo fere Belgio commorantes,* medium vitæ genus agunt inter monasticum et sæculare. Certis legibus omnes vivunt, de suo victitant; a votis *perpetuis* liberæ sunt; si nubere visum *est*, migrant et nubunt, *solutæ voto obedientiæ et castitatis, quo obstringuntur, quamdiu Beghinarum statum profitentur. Ita Lindanus apud Cangium in Glossario, ubi et plura possunt legi ad ipsas spectantia, ac præsertim quomodo Joannes XXII suo eas diplomate declaret distinctas a Beguinis in Concilio Viennensi damnatis. Porro jam ab anno 1226 plures Nivellæ floruisse Beghinas pietate conspicuas, testatur Cantipratanus lib.* II. *De apibus cap.* LI.

A. MONACHO VILLARIENSI ANONYMO

c *Piam Abundi Vitam, ejusque amorem erga sanctissimam Deiparam, memorat Chronicon Villariense apud Martenium tom. III Anecdotorum col. 1350. Item Joannes d'Assignies in libro de viris illustribus Ordinis Cisterciensis fol. 87 verso. De ejus obitu dixi in Commentario prævio num. 36 et 37.*

d *Cantipratanus, qui eodem, quo B. Gobertus, anno e vivis excessit, lib.* II *De apibus cap.* XXVI, *num.* 6 *agens* de sanctis fratribus monasterii Villariensis, *ait :* In hoc monasterio multos vidimus Sanctos, et plerosque qui prophetiæ spiritu et miraculis claruerunt.

CAPUT II. *Variæ B. Goberti virtutes.*

E

In Religiosa B. Goberti vita conspicuæ sunt virtutes variæ.

Hinc accedenti tempore cum in annis floreret pii Goberti religio suæ sanctæ ac novæ militiæ, tamquam plus aliquid adeptus libertatis, toto spiritus impetu viam currebat sanctitatis : unde cum monachus fuisset factus, cœpit omnes fratres in Deo et propter Deum simpliciter firmiterque diligere, et humiliter venerari, ac eis obedire, juvenibus, senibus et mediocribus pro suo posse gratum honorem impendere. Mandata Dei et Ordinis sciens non transgrediebatur : minores se non contemnebat, se sibi paribus non præponebat, majoribusque non conabatur adæquari. Quatinus hæc non faciebat, quasi sciret, ea esse radices superbiæ : quam ut posset effugere, factus est mitis et humilis corde, ut in eo inveniatur, quod Dominus ait ad discipulos suos : Discite a me, quia mitis sum et humilis corde. Multiplicabatur ergo et crescebat pius Gobertus in proficiendo de virtute in virtutem in domo Domini (ut palma et cedrus Libani; in cujus ramis pupillus suffugium, et vidua cum affligeretur, protectionis invenit umbraculum) in qua domo sæpius ingrediebatur et toto corpusculo F prostratus in conspectu Domini exercituum, quod potissimum habebat, imposuit sacrificium, cor scilicet contritum et humiliatum.

erga Deum

43 Præterea sapiens dissimulator, quidquid in se virtutis nasceretur quotidie, summe studuit occultare, timens quasi deprædari, si thesaurum piæ actionis non absconderet. Hic ab anno suæ probationis egregia futuræ sanctitatis dedit indicia : præsentia scilicet fastidire, nihil in mundo appetere, Conditoris amori nihil præponere, sola, quæ fructum veræ virtutis pariant, ambire. Et, quod omnibus utile est, a primo scilicet instinctu Spiritus sancti, quamvis in juvenili ætatis suæ tyrocinio, tamen ita in Conditoris sui amorem exarsit, ut cuncta, quibus mortalium vita fovetur, despiceret, atque in immortalis vitæ appetitu desudaret. Cunctis enim virtutibus, quibus cæleste regnum adipiscitur, pii viri nutriebatur spiritualis militia : despexit enim mundum, quia certus erat deficere mundum : factusque est pauper pro Christo, ut dives fieret in Christo. Hunc rigidum flexit pietas; superbum inclinavit humilitas; de leone factus est

A MONACHO VILLARIENSI ANONYMO.

est agnus, quia pacis tulit actus per virtutem fidei, spei, et caritatis. Ergo iste qui videbatur leo, hoc quodammodo triplici fune virtutum nunc jungitur Deo.

et proximum,

44 Hinc etiam inter tristes contristabatur, desolatos consolabatur, bona bonis exhortabatur : et quia corde erat lenis, gestabat pia viscera, ac dedit egenis pietatis ubera. Non lasciviebat in prosperitate, sed ridebat in adversitate : et licet peste plena, tamen huic sapiebat, ut dulcia, pœna : sciens quod a servis Christi non est cassa tribulatio pro Domino passa ; quia virtus in infirmitate perficitur. Apostolum hac imitabatur, et, ut dictum est, desolatos solabatur : ad omnes quoque bonum operabatur : sed magis domesticis fidei et peregrinis inclinabatur, tribuens eis solamen majusque juvamen. Hic Gobertus pro pœnitentia suam carnem maceravit ; qui etiam in luce, quæ Christus est, ambulavit : ac omni tempore tam opere et veritate, quam verborum oratione Deum invocavit : quia pœnitentiam non devovit, propterea bonus pastor suus ovem suam recognovit. Hunc ergo Deus exaudivit, quem veste munda scilicet caritatis
a B vestivit. Hic etiam Jerusalem *a* introïvit, spernens, ut dictum est, mundum, Deum forti corde concupivit. Et quia corde sequendo Christum, annexus est Christo, propterea non fidebat in isto mundo.

præsertim afflictos :

45 Hic etiam vir justus justis consiliis Dei acquievit, et in bonis operibus crevit : quia quamdiu vixit, mortalem reatum hic purgans, se Deo gratum dedit. Nemini quippe [erat] dans offensionem pius Gobertus, arridens tribulationibus, assistens proximi necessitatibus, gaudens angustiis et laboribus, sollicitus in orationibus, exultans in vigiliis, hilaris in jejuniis, fervens in divinis officiis, gratus castitate, mitis suavitate, plenus fuit Dei et proximi caritate : et propterea terrenum fœnus non captavit. Hic etiam sæpius infirmos visitabat, miseros confortabat, egenos pro posse sustentabat, schismata terminabat, discordantes omni, quo potuit, studio pacificabat, probra proximorum arguebat, in membris suis Deum diligebat, nudos vestiebat, laudibus Dei lætus astabat, et dogmata juris alebat, ideoque cum Christo sedem sibi præparabat : non autem cum fatuis virginibus gressus retardavit,
C sed cum doctis virginibus prudentibus ad nuptias properavit. Oleum misericordiæ in lampade exempli portavit : chlamyde exempli totum corpus adaptavit, tenebras exteriores sapienter evitavit, et ad portam nuptiarum sponsum exspectavit : quem sponsus etiam ad nuptias collocavit. Atque sic ad æterna gaudia pertransivit, ideoque nunc in sempiternis tabernaculis cum Sanctis omnibus gloriose vivit.

alios ad sui admirationem et imitationem rapit :

46 His et hujusmodi indiciis ac præclaris virtutibus monachi in novum militem Christi advertentes superna visitatione illustratum, plane nec sine divino consilio et auxilio hoc existimant factum : in quo facto tantæ humilitatis exemplo se exhibuit cunctis, ut illum omnes caritatis affectu venerarentur. Vere namque erat castitatis amator, hospitalitatis indulgentissimus cultor, erga Deum et proximum nectareo flagrans incendio, Oleo pœnitentiæ sæcularia desideria calcavit. Dum factus monachus, cœpit mente, verbo et opere doctores juris, religionis et honestatis videlicet monachos Villarienses, suos confratres, in omni bonitate non tantum imitari, sed etiam in bonis virtutibus superare, sicut carbunculus inter calles, et sol inter stellas. Interea vir Dei in D
brevi tempore, moribus mutatis in melius, in omni opere bono transcendit suos doctores : ita ut extendens radios suos, videretur stellas confines obnubilare : sic ut posset dici lux lucens in tenebris ; quia in ejus respectu confratres, licet boni, tenebræ tamen quodammodo possent appellari : cum non possent claritatem bonitatis ejus comprehendere. His igitur sanctis virtutibus atque actibus pollens vir cælebs, dum in præfata cœnobii ecclesia supra coævos et senes, ceu sydus egregium radiaret, multi fratrum ejus exemplo animati, vivere beatius elegerunt.

mortificationi

47 Nil etiam erat Viro Dei magis ingratum, quam per pœnitentiam non punire peccatum ; quasi recolens illud Apostoli : Castigo corpus meum et in servitutem redigo. Modicus somnus, vestis aspera, modicus cibus, lectus durus de conversatione viri Dei testimonium perhibebant. Mira res! qui in omni lascivia mundanæ delectationis [fuit,] sic consuevit corpus lascivum aspera pœnitentia perdomare. Insuper vir Dei pius Gobertus carnem lascivam cœpit divinæ servituti subjugare : et in his pœnitentiæ tormentis si lingua fessa aliquando tacebat, tamen mens E
cordis solita devotione Christo psallebat, quasi recolens illud Apostolicum : Orate sine intermissione ; et illud B. Andreæ pendentis in cruce : Orate sine cessatione, ut diabolus, qui circuit quærens aliquem devorare, elisus et prostratus a servis Domini superetur.

et humilitati studet :

48 Tot ergo tantisque virtutum formulis cum vir Dei fuisset adornatus, ab omnibus honorabatur, et contemnebat; ab omnibus amabatur, et solus se oderat. Hæc tua est, Christe, in servis tuis glorificatio. Hæc illorum pro tui nominis amore suimet abjectio : nam mens, quæ divino spiritu impletur, habet evidentissime signa sua, virtutes scilicet et humilitatem : quæ si utraque in una mente perfecte conveniunt, liquet, quod de præsentia sancti Spiritus testimonium ferunt : nam in magna Dei custodia sunt, qui se ipsos in hac vita despicere noverunt. Et sicut lege non astringitur Spiritus sancti donum, sic vera existimatio vitæ est in virtute operum, non in ostentatione signorum : nam opus ex dono est, non donum ex opere. Accepit ergo pius Gobertus Spiritus S. donum, et operatus est bonum. Ditaverat namque eum Deus gratia Spiritus sancti in homine F
interiori et exteriori, scilicet spiritu sapientiæ et intellectus, spiritu consilii et fortitudinis, spiritu scientiæ et pietatis : nec etiam deerat ei spiritus timoris Domini.

donis cælestibus repletur :

49 Amantissimo Domini pio Goberto congruere videtur hoc, quod per Salomonem dicitur in persona Ecclesiæ : Læva ejus, id est, Christi, sub capite meo, et dextera ipsius amplexabitur me. Ad lævam sponsæ pertinent bona temporalia et terrena : ad dexteram vero bona spiritualia atque cælestia. Bona corporalia sunt generis et morum nobilitas, valetudo corporis et pulchritudo. Bona dexteræ sunt sanctæ virtutes, quibus in præsenti anima illuminatur, et vita æterna, quæ virtutibus promeretur. Utraque bona dexteræ scilicet et sinistræ Salomon alibi exponit, cum dicit : Longitudo dierum in dextera ejus ; divitiæ autem et gloria in sinistra illius. Pius Gobertus quam diu vixit in seculari habitu, gloria et divitiæ in domo illius fuerunt, cujus justitia, quam per sanctam conversationem postea promeruit, permanet in sæculum sæculi.

50 Quæ justitia talis in eo fuit, quia unicuique,

sacerdotes reveretur, et B. Virginem Deiparam plurimum diligit :

que, quod suum erat, tribuit : nam religiosos, imo in religiosis Christum honorare studuit. Sacerdotes etiam tam Ordinis quam sæculares, quamvis fuissent pauperes, et viderentur esse despicabiles, in tantum honoravit, quod numquam prius, quam illi manus abluissent, suas, dum simul ad mensam accedere deberent, abluere voluit, et personis illustribus, secularibus tamen, illos præferre studuit. Et quia timor Domini sine dilectione minus placet, Deum præ omnibus et super omnia dilexit atque reverenter timuit. Beatam etiam et benedictam atque gloriosam Virginem Mariam, quæ mater est pulchræ dilectionis, id est, Christi, qui fons est et origo atque auctor totius sancti amoris, super omnia post Deum dilexit.

prædestinationis divinæ effectus habuit.

51 Unde beatissimus Apostolus Paulus, qui vas est electionis, gloriam electorum, et circa illos divinam intelligens dispensationem, sic ait : Quos autem prædestinavit, hos et vocavit : et quos vocavit, hos et justificavit : quos autem justificavit, illos et magnificavit. Quatuor hic enumerat gloriosus Apostolus, prædestinationem, vocationem, justificationem, magnificationem. B Primum æternum est, et est causa trium subsequentium. Quos autem Deus ab æterno prædestinat, hos in tempore vocat, justificat et magnificat. Pium Gobertum, ab æterno prædestinatum, prædestinantis gratia ad sanctæ conversationis locum tempore et occasione, quibus voluit, ut prædictum est, vocavit : vocatum contritione, confessione, satisfactione et proprietatis renuntiatione justificavit : justificatum autem signis et virtutibus post mortem magnificavit. De magnificatione autem ejus cælesti dicere non sufficimus, quia qualis vel quanta sit, nescimus.

ANNOTATIO.

a *Id est, ut arbitror,* animi pacem invenit : *nam* Jerusalem *Hebraice* visionem pacis *significat : ut late videri potest apud Serrarium in cap.* x *Josue, Q.* 2.

C

Caput III. *Beatus Gobertus levem defectum graviter castigat ; ejus animi demissio, et in precibus attentio.*

B. Gobertus sibi visus cum socio

Nil fuit magis gratum viro Dei pio Goberto, quam membra sua non cibo delicioso, sed aspero et modico foveri. Unde quadam die pro quodam negotio in regionem peregrinam proficiscens * cum quodam suo confratre et monacho Petro, non ficto sed vero nomine dicto ; siquidem per iter pervenissent quorumdam dierum itinere, quodam in oppido ceperunt hospitium sub quodam vespere, ubi necesse habebant pernoctare. Ipsis longo et gravi itinere vexatis, et diei et æstus fervore et labore fatigatis, requiem gratanter acceptabant (quamvis semper promptus ad laborem esset) ne caro infirma deperiret. Erat quidem idem monachus, Petrus nomine, loculos habens, quibus viatica gestaret, fecitque in mensa multa dapinari, et pocula ministrari : his etenim quam plurimum indigebant ; quippe post laborem requies fit gravissima, post absinthium degustatum bonus cibus et pocula videntur esse melliflua. In tantum [erant] edentes et bibentes, ut carnis infirmæ acciperent necessaria. Sed visum est pio Goberto, hæc ad sobrietatem non accepisse ; sed ultra modestiam visum est et cibos et pocula absorbuisse. Se ipsum super his tacite in cordis thalamo accusabat conscientia. Ipsis siquidem cibis et potu refectis, non audebat fratri suo, quæ in monte sua sunt abscondita, detegere ; donec in crastino videret cordis jejunia remeasse. Sciebat enim, quod Bacchus veniens in pectore, nescit verba correctionis patienter sustinere.

* cum proficisceretur

A. MONACHO VILLARIENSI ANONYMO.

temperantiæ limites excessisse;

53 Mane autem facto in die crastina, dum vir Dei pius Gobertus cum dicto Petro confratre suo per quamdam viam perrexisset, cœpit in secreto dicto fratri suo humiliter et benigne, quæ in corde conceperat, super dictis expensis detegere ; ei quomodo conscientia sua super his eum accusabat, cœpit ei declarare, prorumpens in hæc verba : O frater mi, domine Petre, super expensis, quæ sero fecimus, multum me mea perturbat conscientia : non enim expendimus ad sobrietatem, sed ultra vitæ necessaria, E bona temporalia absorbuimus ad superfluitatem, parvipendentes illud Sapientis, dicentis ; Victui meo tantum tribue necessaria ; et illud Apostoli ; Nihil intulimus in hunc mundum, sed et nihil efferemus : habentes autem victum et amictum, his contenti simus. Non etiam licet nobis patrimonium Crucifixi expendere ad superfluitatem, sed inde possumus nobis et archifamiliæ nostræ sumere necessaria : residuum vero pauperibus reddere [debemus.] Propterea dico, reddere, quoniam patrimonia Christi proprie sunt pauperum.

se et ipsum accusat.

54 Hæc et his similia, opera pii Goberti plus quam verba afferebant, ac si scriptum esset in corde suo illud, Clerici beneficiati in ecclesia dispensatores sunt, non veri domini, quia dispensatio est tantum illis credita. Et [erat] quasi considerans illud Ambrosii : Cum pauperibus subvenimus, non nostra, sed sua eis largimur, et quasi considerans super Ezechiam Hieronymum in fine dicentem ; Quæ sanctificata sunt Domino, non sunt eorum proprie, quibus data sunt, sed ejus, cujus nomine possidentur. Ego bona ecclesiastica non proprie sunt clericorum, sed F Christi et pauperum. Itaque vir Dei velut cernens prælibata, sciens * ecclesiastica non histrionibus esse danda, ne dæmonibus immoletur ; nec in usus superfluos expendenda, ne Christi pauperibus, quæ sua sunt, furentur. Videtur etiam vir Dei considerare *, quod alibi dicit auctoritas, Aliena rapere convincitur, qui ultra necessaria sibi retinere comprobatur. Nihil siquidem ultra necessaria, sed neque necessaria retinens, quidquid poterat, pauperibus erogabat. Nihil ad crastinos usus retinebat, sed penitus B. Martino æmulus fiebat, qui de crastino non cogitabat. His et multis aliis sese et suum fratrem reprehendens pius Gobertus, intra cordis hospitium deplangebat, quod de Christi patrimonio lasciviverat, ut posses putare ipsum illud Augustini considerare dicentis ; Sub spinato capite non decet membrum esse delicatum.

* sciebat

* considerasse

Socium reprehensione offensum lenire conatur.

55 Siquidem frater Petrus hanc increpationem pii Goberti non suscipiebat animo reverenti ; neque pacifice viri Dei dictis acquiescebat ; sed contra in virum Dei acriter visu defixo, ira perfusus cœpit stomachari, sic ut præ nimia iracundiæ

A. MONACHO VILLARIENSI ANONYMO

cundiæ intemperantia æstuans per omnia viscera, non poterat ei verbum respondere : sed, ut fera sylvestris jugum dissuetum ferre dedignatur, similiter hic contra verbum piæ correctionis calcitrabat. Sic incedebant fere quasi diei illus trium horarum itinere ; sed nec Petrus piu Goberto dabat responsa : quem videns pius Gobertus suis justis increpationibus sine causa ad iracundiam promovisse, super hoc cœpit contristari et dolere ; et ut fratrem prælibatum posset sibi placare, sæpe eum dulcibus verbis allabatur et leniebat, quasi considerans illud Salomonis : Verbum dulce multiplicat amicos et mitigat inimicos.

a in terram prostratus

56 Videns autem pius Gobertus præfatum monachum quoquo modo non posse deflecti, nec ejus animum pacificari, dixit ei : Frater mi, solvamus Horarum servitutem nostro Creatori. Quibus monitis ille favit, sed tacendo. Et quia mos est in Ordine Cisterciensi *a* in introitu Horarum privatis diebus genua flectere ; ut Ordini pareant, ab equis descenderunt, in terra genua reflectentes. Cum igitur pius Gobertus vidisset fratrem Petrum in terra prostratum, conjunctis manibus, positis in terra cubitibus et genibus, et velut B parumper prorumpens in lacrymas, humiliter et benigne veniam postulabat ; super eo quod visum est ei pro sua correctione dictum fratrem ad iracundiam provocasse. Sed viri Dei preces illum penitus non tangebant : obduratum quippe fuit cor Pharaonis. Siquidem vir Dei verbis humilibus, et assiduis precibus magis ac magis instabat, et se numquam erexisse * constanter affirmabat, donec super prælibatis veniam impetrasset. Hoc viso, frater Petrus eum cum indulgentia erexit, iram submittendo.

** erecturum*

demisso animo

57 Mira res ! Quis umquam audivit vel vidit talia ? O nimia et miranda humilitas! ut vir dilectus Deo et hominibus, vita et moribus præordinatus, venustate præcellentissimus, moribus et natu ab origine vetustissima venustissimus (ubi venia non indigebat, quia culpa carebat) sic veniam postularet, et ante pedes crudelis belluæ sic genua procurvaret. Hæc sinceræ caritatis et mirandæ humilitatis operatio lapideo deberet epigraphu perennari, ne fumoso livoris ardore comburatur, [et] ut cophini impleantur, hoc est, ut corda legentium et audientium hoc exemplo roborentur et ædificentur, ne fragmenta de- C pereant, hoc est, ne patrum memoria tradatur oblivioni : siquidem istud opus misericordiæ fuisse patet manifeste : si enim vir Dei Dominum Deum suum non dilexisset, nequaquam ante pedes fratris sui sic procubuisset.

veniam petit.

58 Siquidem et hæc operatio potest virtus maxima, admirandæ necnon et inauditæ humilitatis appellari ; ut ante pedes pauperis monachi vir talis ac tantus, insignia suæ nobilitatis prætermittens, conjunctis manibus genua deflecteret, veniam postulando super eo, ubi culpa pœnam non promeruerat Siquidem quanto gloria mundanæ delectationis inter ipsa mundi exercitia pio Guberto plus arriserat, tanto plus in habitu monachali, parvipendens mundi proludia, ad omnes, et intus omnia se humi inclinans humiliabat. Ideo hæc humilitatis virtus in eo perfecta fuit : cum humilis dicatur, quasi humi acclivus. Itaque vir Dei videbatur illud respicere, de quo Scriptura ait : Non prodest virtutes cumulare, nisi quis studeat humilitatem custodire : quia, sicut ait B. Gregorius, qui sine humilitate virtutes congregat, quasi pulverem in vento portat.

59 Quoniam Scriptura dicit ; Ubi Spiritus Domini, ibi libertas ; plane dignoscitur in hoc venerabili viro pio Goberto Spiritum Domini fuisse : nam tanta fuit prædictus libertate animi et spiritus, quod non solum ex bona voluntate, et ex voluntaria bonitate Domino Deo deserviebat, et mala facere contemnebat ; verum etiam quidquid sibi diceretur, vel fieret, totum ex animi libertate pro Deo parvipendebat. Et sic veraciter utebatur libertate animi : in qua voluntas ejus bene vivendi permansit, atque secum usque in finem vitæ suæ perseveravit : ita ut bene vivendi, et numquam peccandi voluntatem gratia Dei augeret. Unde quadam die contigit, quod vir sanctus, pius scilicet Gobertus, pro quodam arduo negotio, et cum eo quidam monachus nomine Radulphus cantor Villariensis proficisci deberet. Factum est autem cum in via essent, et tempus Horarum persolvendarum advenisset, dixit monacho, socio scilicet suu, vir devotus ; Frater carissime, tempus est et appropinquavit jam hora, ut persolvamus Domino Deo Creatori nostro Horarum nostrarum debita. Radulphus vero solus, quamdiu cum eo erat, Horas canere coram ipso consueverat.

Litterarum ignarus.

Horarum canonicarum lectionem

60 Cumque Horam canonicam perdixissent, E et Horam de B. Maria post Horam canonicam incepissent, contigit, ut in quamdam villam intrare debuissent. Et ecce ejusdem villæ canes veniebant, et magnos latratus contra ipsos dabant : quos cum vir Dei per manicam cucullæ suæ a se et a socio suo abigere vellet, et * quanto magis eos equitando abigebat, tanto minus proficiebat ; quia eos magis sequebantur et magis latrabant. Cum ergo hoc vir devotus perspiceret, quod latratus canum ad ascoltandum Horas divinas eum impediret, dixit monacho socio suo ; Dimittite nunc hanc dicere Horam, donec pertranseamus villam ; quia tumultus istorum latrantium canum non permittit me recipere sonum sanctorum verborum.

** redundat et*

attente ut audiat, sedulo conatur:

61 In his verbis percutiuntur et redarguuntur clerici ; qui, dum ad ea, quæ cantant et legunt, cor habere deberent ut intelligerent, a semetipsis per suam negligentiam deviant, et cor suum perdunt, et propterea, quæ cantant, non intelligunt, vel quæ legunt ; hic autem Vir sanctus, quia laïcus erat, et quæ cantando vel legendo dicebantur, non intelligebat, ideo dixit ; Tumultus istorum latrantium canum non permittit F me recipere sonum sanctorum verborum. Væ nobis erit, qui scientiam intelligendi, quæ cantamus vel legimus, habemus, si non intendimus, vel cor apponimus : cum vir iste, qui intellectum clericalem non habebat, tantam dulcedinem cordis de sonitu sanctorum verborum sentiebat. Et propterea voluit in hoc Deum honorare, quia sciebat tanto Deum ab hominibus merito dignius honorandum, quanto et pro hominibus memineral indigna suscepisse. Sed nunc ad ordinem revertamur.

detractiones non esse curandas, docet :

62 Cum ergo pertransissent villam, dixit monacho pius Gobertus : Solvamus modo beatæ Virginis Horam, quam propter latratus canum solvere dimisimus. Qua persoluta, iterum dixit monacho vir sanctus : Frater Radulphe, dic mihi aliquod verbum consolatorium, carissime. Qui respondit ; quod verbum vobis dicere potero, qui ad præsens in memoria, quod dicam, non habeo ? Cui Vir pius dixit ; Dic mihi, quid significet latratus canum, et quid nobis innuat. Respondit Radulphus : Quid aliud portenderet latratus iste canum, nisi quia hoc faciunt, quod

a

A a natura acceperunt. Cui dixit vir Sanctus: Audi ergo me, docebo te. Et dixit: Sicut non curamus de latratu canum istorum, sic nec curare debemus de detractionibus hominum garrulorum. Hic possumus notare in Viro Dei nobilitatem cordis atque stabilitatem animi: nam quodammodo stetit inflexibilis status ipsius mitis; et quia detractio eum ad iram non provocavit, ideo consequenter dici potest, quod enim ad remissionem inutilis guerræ * nullus favor inclinavit.

i. e. inutilium gerrarum seu nugarum.

ANNOTATIO.

a *Martene tom. III Anecdotorum col.* 1325 *ita scribit: Hic mos (sub initium Horarum flectendi genua)* non Cisterciensium solum fuit, sed aliorum insuper monachorum, qui in itinere constituti, canonicas statuto tempore Horas recitaturi, ex equo descendebant, flectebant genua, tum incepta hora, iter prosequebantur. Ita videre est in regula Magistri cap. 56, in statutis Lanfranci cap. 25 apud Udalricum lib. 3, cap. 3, et in Mss. S Pauli Romani monasterii consuetudinibus.

B

CAPUT IV. *B. Goberti abstinentia et misericordiæ opera.*

Carnes, quas æger desideravit.

Quadam die vir Dei pius Gobertus corporali quadam infirmitate vexabatur atrociter, sic ut ipsum in accubitu lectuli sui, velit nolitque, ex angusta necessitate oportebat procubuisse. Cæterum cum sic aculeo districtæ infirmitatis infestaretur, velut infirmitas naturalis et accidentalis suppetebat, cœpit carnes pullinas ardenter sitire: sed talium carnium tempora non prætendebant abundantiam: cum vero carnes prædictas vir Dei [non haberet;] cujus ne humana fragilitas præ nimia infirmitate magis ac magis debilitaretur, [volebat Deus] quia Dominus in tempore necessitatis et angustiæ non dereliquit sperantes in se, ut servi sui desiderium adimpleret, duo pulli quasi ex divina provisione C viro Dei transmittuntur.

respuit.

64 Quibus allatis, et ad usus esus præparatis, pioque Goberto præsentatis, ut, quæ sua infirmitas appetebat, comederet, ne caro infirma in via deficeret *a*; quasi contra infirmitatis suæ ingluviem loquendo, cœpit murmurare et dicere: O pestifera et intolerabilis ingluvies, quæ, velut corvus cadavera semper inhias, ut voles * singula, quæ me tua sterili voracitate conaris fraudulenter debellare, quæ me tanto tempore telo gulæ reverberasti: sed in me non prævalebunt tuæ lascivæ cupiditatis inquinamenta. Recede a me: non tibi pareo: non, inquam, ex cibo, tam æstuanti desiderio mihi præoptato, meæ carnis cupidinem placabo: non ex his pullis gula vorax comedes; sed te copia faciet inopem; ut non mihi dominetur gulæ iniquitas, et ut mihi faveat Dominus, quod petiit David dicens: Pone, Domine, custodiam ori meo. Tunc cœpit sciscitari, qui inter fratres essent infirmiores, volens eis pullos comedendos præsentari, ut eis quantulumcumque infirmitatis suæ facerent levamen, dicens et asserens, se ex iis numquam esse refecturum. O ros admiranda! quis umquam

a

** vores*

vidit militem laïcum, qui nil nisi mundana consueverat, sic eruditum? qui sic sciret omnibus modis virtutum rebellem carnis asellam perdomare, quasi considerans genus humanum per ingluviei cupidinem corruisse, et per gulæ appetitum ventre saginato, corpus humanum (vas fictile de vili schemate plasmatum) ad omnes carnales, et illecebres delicias, pronum se inclinasse.

A MONACHO VILLARIENSI ANONYMO.

65 Quia, sicut prædictum est, pio Goberto tanta erat cura de pauperibus, ut bona temporalia vix possent ad hoc sibi sufficere, propterea fuit ei mensura dandi et portio præordinata, ut non posset amplius dare pauperibus, quam sibi fuerat constitutum. Non equidem volebat mensuram dandi a suis superioribus sibi constitutam excedere. Licet namque voluntas fervens et ordinata pauperibus propter Deum dandi eleemosynam sit maxima, plus tamen acquiescebat suorum prælatorum et Ordinis mandatis obedire; quasi recolens illud quod Scriptura ait; Melior est obedientia quam victima: et velut æmulus Christo Domino, de quo dicitur: Factus est obediens usque ad mortem. Sicut pio Goberto dum mundanis uteretur, cura fuit superbiæ et E vanæ gloriæ vacare; sic dum monachali uteretur officio, sanctis animæ virtutibus cura fuit intendere secundum illud Apostoli: Sicut exhibuistis membra vestra servire iniquitati ad iniquitatem, ita nunc exhibete servire justitiæ in sanctificationem. Vir Dei pius Gobertus mundi et carnis desideria postponens, cœpit bona diligere secundum illud Prophetæ: Diverte a malo et fac bonum, inquire pacem et persequere eam. A malo divertebat se, quasi sciens [quod] peccatum, quod non aboletur per pœnitentiam, pondere trahit ad alia. Quodcumque poterat bonum, faciebat; ut de ipso dici [possit] illud Scripturæ, Ibunt Sancti de virtute in virtutem.

Eleemosynis modum præscribunt superiores, quibus obedit

66 Inter cæteras ergo virtutes, quibus Dominus Jesus Christus suum militem, pium scilicet Gobertum, armaverat, præcipue duplici misericordia, corporali scilicet et spirituali ipsum adornaverat. Corporalem quippe patet ipsum misericordiam habuisse, sicut per opera manifeste patet: opera enim firmum perhibent testimonium de homine: porro esurienti cibum tribuebat, sitientes potabat, nudos vestiebat, hospites suscipiebat, infirmos visitabat, et F cætera his similia pietatis opera, prout poterat, Christi pauperibus impendebat. Cum eleemosynam manualem dare non poterat, se ipsum pauperibus compatientem exhibebat, secundum illud, quod Dominus ait in Euangelio; Omni petenti te tribue: te, dicit, ut nullus excusetur: quia quilibet potest se ipsum pauperi compatientem exhibere propter Deum: unde B. Augustinus ait: Numquam deest justo quod det. Quodlibet genus eleemosynæ videlicet mentalis, vocalis et manualis lucet in ipso. Sic patet, ipsum misericordiam corporalem habuisse, cum ad eam opera prædicta pertinere dignoscantur.

Opera misericordiæ corporalis,

67 Siquidem et spiritualem misericordiam, prout poterat, impendebat: dolentes enim consolabatur, bene agentes exhortabatur, negligentes corripiebat, quocumque in crimine superbientes ad emendationem et satisfactionem provocabat, et in omni opere bono fideles Christi perseverare admonebat; peccatores ab errore viæ suæ revocabat, et eos verbo et operis exemplo ad bene agendum incitabat. Sed cum hæc ad misericordiam spiritualem pertineant, hanc ipsum habuisse

et spiritualem exercet.

habuisse per prædicta manifestum est. Et quia humiliter et benigne in perfecta Dei suique ipsius et proximi caritate utramque misericordiam, prout poterat, fideliter proximis impendebat, sicut evidenter patet per præmissa, mihi procul dubio Domini nostri Jesu Christi discipulus esse videtur. Quotiescumque sibi licitum erat et poterat pauperibus subvenire, sic ferventi desiderio propter Deum, quibuscumque modis poterat, ipsis subveniebat: nec eis subvenire vel ministrare erubescebat: sed adeo sollicite Creatori suo in suis membris ministrare satagebat, ut per frequens ministerium Marthæ comparari posset. Similiter cum theologiæ verba salutifera ab aliquo sapiente audiebat proclamari, ardenter in tantum audiebat, ut Maria sedens secus pedes Domini, quæ audiebat verbum illius, poterat appellari, cum qua optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea.

Beghinæ pauperi *b*

68 Quadam die pius Gobertus invenit ante Villariensem portam quamdam Beghinam *b* in divitiis mundanis penitus imminutam: sed ob caritatem sui Creatoris onus paupertatis patienter sustentabat, seque in pio Goberto fiduciam habere fatebatur. B Inter cæteras nimirum paupertates, quas dicta muliercula habebat, viro Dei intulit querimoniam super eo, quod non habebat sotulares * a tanto tempore, ut ab illæsione lapidum et durarum viarum repercutione *, tribulorumque et spinarum instimulatione pedes haberet prægravatos. Quo audito pius Gobertus cœpit dolere et contristari, ad multas officinas *c* cœpit percurrere, perquirendo si posset ab aliquo sotulares impetrare, unde posset dictæ mulierculæ inediam alleviare: sed quia non potuit novos sotulares sibi acquirere, tamen veteres sotulares acquisivit, quos dictæ Beghinæ in eleemosynam contulit. Et quia veteres et duri erant quam plurimum, de quorum * duritia Beghina conqueritur, eo quod non poterit in eis durare, quia eorum duritia pedes suos excoriabit. Quo audito, vir Dei cœpit ab ea sciscitari, unde eorum duritia possit emolliri, quod penitus tunc ignorabat; quia super talibus numquam, antequam intraret Ordinem, didicerat: cum tamen sæpius sibi ipsi suos sotulares, postquam monachalem habitum assumpserat, unxisset. Cui illa respondit: Domine mi, uncto sagino vel oleo C posset eorum duritia temperari.

* i. e. calceos

* i. e. repercussione

c

* i. e. eorum

calceamenta sollicite procurat. *d*

69 Mox igitur vir Dei cucurrit ad locum, ubi in talibus utebatur, ut ibi ab aliquo ministrorum posset hujusmodi uncturam impetrare, portans secum pottulum *d* de luto fictilem, quem attulerat secum sæpe dicta Beghina: quo in pottulo datur ei oleum liquidum. Reversus ad portam, ubi pauperem mulierculam sedentem dimiserat, cui oleum, quod in manu sua gestabat, in eleemosynam conferre cupiebat. Cum igitur locum portæ appropinquasset, ubi mulieribus sedere licitum erat, vidit quemdam virum obviam sibi venientem, quem vana adulatio humani favoris nobilem asserebat. Sed talis nobilitas pro nulla reputatur; cum hæc secundum philosophum nihil aliud sit nisi divitiæ inveteratæ; et cum non sit personarum acceptor Dominus, cui servire regnare est. Cum vidisset hunc, quem mundi fallax adulatio nobilem esse opinabatur, pottulum, in quo liquidus liquor olei latitabat, abscondit in sinu suo: non ut servitus sibi Dei, vel pauperum sibi sit oneri, vel vertatur in verecundiam vel ridiculum; sed ne cor Pharaonis pro humana indignatione sit induratum.

Irrisionem patienter sustinet

70 Cum ergo se ad invicem amplecterentur, pius scilicet Gobertus et ille nobilis, oleum diffusum in sinu suo, per vestes totumque corpus pii Goberti discurrens, usque ad terram emanabat: sic ut quidam dicerent, ipsum ita præ quadam infirmitate prægravatum, ut non posset urinam retinere: alii dicebant eum sanguinare. Hoc servi mundi cernentes in ejus opprobrium cachinnabant; virque Dei sic illusus ab hominibus poterat cum Christo dicere; Factus sum opprobrium hominum et abjectio plebis. Sed quia de marcescibilibus mundi floribus non curabat, cum Paulo Apostolo dicere poterat: Mihi mundus crucifixus est et ego mundo. Non hic vacabat in veste pretiosa, non in capillis tortis auro et margaritis, sed in veste sordida, in exemplum B. Joannis Baptistæ, quem Euangelista laudavit de sordida vestis asperitate; et ut in aliquo protoplasto assimiletur, cui Dominus fecit tunicam pelliceam.

Vestes exuit, frigus passurus cum paupere, cui non poterat subvenire.

71 Vir Dei pius Gobertus peregrinabatur quodam tempore de loco ad locum, ubi negotium habebat agendum: et quia * nulla gaza sibi sufficiebat ad pauperibus distribuendum: a suis quippe prælatis fuerat ei, ut dictum est superius, portio quædam ordinata, ultra quam nil erat E sibi licitum vel concessum pauperibus impertire. In universam [autem] regionem illam percurrebat tempestas valida; eo quod nive, grandine, et glacie horrida hiems tanta sæviebat, ut fere vis algoris et gelu asperitas viatorum viscera transmearet. Igitur eleemosynarum portione sibi licita in usus pauperum pene tota distributa, obvium habuit pauperem quemdam paucis et vilibus vestibus involutum, cujus frigoris asperitas viscera transecarat; qui pio Goberto, ut sibi daret eleemosynam, exorabat. Qua data, rogavit etiam aliquod vestimentum ad cooperiendam corporis sui nuditatem, et fugandam frigoris asperitatem. Et quia Gobertus non habebat, unde posset illi pauperi subvenire, et nuditatem suam tegere (nam vestes, quibus indutus erat, licitum non erat ei dare) exuit sibi, cum paululum a paupere processisset, omnes fere vestes suas, ut ex compassione, frigore et inedia participaret cum dicto paupere: cui servi et confratres dicebant: Quid agis, mi Domine? tanto posses frigore leviter deperire. Qui dixit: Non possum sufferre, ut videam membra patris mei Crucifixi tantos defectus sustinere: sed quia non F est licitum mihi de vestibus meis illi aliquod vestimentum tribuere, me decet cum eo similiter compati, ut in membris suis possim meo Creatori deservire. Sic pius Gobertus, licet illitteratus, tamen divina gratia inspiratus secundum S. Scripturas operabatur, ut posset cum Paulo dicere: Quis infirmatur, et ego non infirmor? Quis scandalizatur, et ego non uror?

* quia redundat.

ANNOTATA.

a *Cisterciensibus ægris carnes, saltem plerumque, fuisse permissas colligitur ex statuto tertio capituli generalis, anno* 1185 *celebrati, ubi tantum cavetur, ne diebus sabbati absque dispensatione iisdem utantur.*

b *Beghinarum status explicatus est in Annotatis ad cap.* I, *lib.* II, *lit.* b.

c Officinæ *in monasteriis erant ædiculæ, in quibus asservabantur necessaria ad usus monachorum. Ex Cangio in Glossario.*

d Pottulus *pro* vasculo, *diminutivum est a* pottus, potti. *De quo plura Glossarium citatum.*

CAPUT V.

A

CAPUT V. *Monachum e cœnobio profugum reducit.*

Monachum profugum e cœnobio.

Præter hæc omnia, quidam monachus, Jacobus nomine, fuit in quadam abbatia, quæ Vallis *a* B. Lamberti nuncupatur : qui secundum carnem frater fuit venerabilis Abundi *b* Villariensis monachi : qui etiam frater Jacobus a suis superioribus Villari fuit missus, culpis suis exigentibus, ut ibi pœnitentiam pro quodam excessu, tempore statuto, perageret. Qui cum quodam tempore mansionem prædicta fecisset in Villariensi abbatia, cœpit tædere, sic ut fere lapsus esset in accdia : et diabolo tentante, cogitabat, quod a monachali vellet elongari religione. Cum vero hæc firmans in corde suo sæpissime cogitaret, et ejus infirma caro diabolicæ tentationi subsedisset, velut obstinatus et totus fere desperatus a Villariensium monachorum sancto grege separa- B tus, ad sæculares usus repedavit. Quo audito, pius Gobertus super his rumoribus contristatus est, [et] pergens post monachum præfatum, currens per devia sollicite perquirebat quonam remeasset.

hortatur, ut redeat :

73 Qui cum multis in locis per camporum sylvarumque devia prædictum monachum pius Gobertus inquisisset, et tandem ipsum fugientem juxta quamdam villam, quæ Meleni *c* rivus appellatur, reperisset, eum precibus assiduis exorando monebat, dicens : Ne facias hoc, frater carissime, tam perversam rem ne facias, ne præponas securis timida, pretiosis vilia, cælestibus mundana, æternis temporalia, spiritualibus carnalia; ne repellas a te gratiam tibi oblatam, non acquiescas tentationi : sed illud sapientis recole ; In omnibus operibus recordare novissima tua, et in æternum non peccabis : memorare, frater carissime, et illud Propheticum; Derelinquat impius viam suam, et vir iniquus cogitationes suas, et revertatur ad Dominum, et miserebitur ejus; et ad Deum nostrum; quia multus est ad C ignoscendum.

reluctantem imponit humeris et reducit.

74 Cui frater Jacobus respondit : Sustine, pater carissime : desine jam talia monere; quia verba tuæ monitionis in me fructum non patiuntur salutis : quia ulterius non in habitu monachali conversabor. Cui pius Gobertus ait : Tu tamen usque ad abbatiam mecum revertere, quatenus resciam meis precibus acquievisse. Respondens frater Jacobus ait : In vanum laboras, pater mitissime : nam si tecum reverterer hodie, cras ad usus sæculares reverterer celeri itinere. Cum pius hoc audisset Gobertus, videns, induratum cor monachi non posse flecti precibus vel monitis, ferventissima caritate succensus, sic ut ne lacrymas quidem contineret, amore sincero Dei et proximi perfusus, præfatum monachum per utrumque latus arripuit, et eum in humeris suis sublevavit, quemque, voluisset aut non, usque ad abbatiam Villariensem reportavit.

Caritatis elogium

75 Sed neque viro Dei tantus labor fuit oneri, et bonum ejus desiderium asperitas tanti laboris immutavit. Siquidem vir Dei, quæ non potuit impetrare monitis vel precibus, tandem ardentissimis perpetravit viribus. Sic miles Christi proximum suum ab errore viæ suæ revocavit, quasi recolens illud Scripturæ; Qui converti fecerit proximum ab errore viæ suæ, salvabit animam ejus a morte, et operit multitudinem peccatorum. Mira res! quis umquam audivit talia? quis umquam vidit militem tanta caritatis fortitudine circumfultum? tanta misericordiæ compassione commotum? tanta humilitatis dulcedine stipatum? Quippe talis miles sic desudans et pro salute proximi sui vitam suam consumens, sic in humeris suis ad gregem reportans ovem perditam, bono pastori fuit æmulus, qui animam suam dedit pro ovibus suis. Cum hic miles corporalem et spiritualem misericordiam fortiter amplecteretur, perfectus potuit dici discipulus.

A. MONACHO VILLARIENSI ANONYMO.

Insuper hic frater Jacobus a Villariensium monachorum consortio segregatus, illi viro potuit comparari, qui peregrinabatur a Jerusalem in Jericho. A visione pacis quippe elongabatur, a tam dulci consortio dum separabatur : in Jericho properavit, dum profugus ad mundana vitia repedavit : in latrones incidit, dum mundanis delectationibus affectum cordis applicavit : et quia non fuit, qui adjuvaret, cum nec sacerdos nec levita subveniret, necesse fuit, ut verus Samaritanus adveniret, qui cum semivivum jugo E corporis sui imponeret, et ad stabulum pœnitentiæ subintroduceret. Quid plura? cui nisi vero Samaritano pius Gobertus potest comparari? qui sic sui proximi misericorditer misertus est, ut in humeris suis ad consortia servorum Christi reportaret. Etiam cum Samaritanus, custos interpretetur; hic Samaritanus bene potest appellari, qui sic custodivit proximum suum. Hic plus Gobertus ut fidens athletha Christi, non ut Cain, locutus est : Cain quippe Dominum interrogavit, non proprie velut interrogando, sed quasi ironice per contrarium negando, dicens; Domine, numquid custos fratris mei sum ego? Sed hujus militis opera testimonium perhibent de se ipso, qui quasi per sua potest opera dicere : Domine custos ego fratris mei Jacobi.

texitur a biographo.

76 Hic videtur prudentissime considerasse hoc, quod Apostolus ait : Alter alterius onera portate, et sic adimplebitis legem Christi. Hic non tantum portavit onus alterius in corde, sed etiam proximi sui totum portavit corpus in corpore. Amen, amen dico vobis, fratres carissimi, non inveni in temporibus meis filium in Israël, qui diligeret proximum suum sicut seipsum ultra, quam pius F Gobertus dilexit, qui super asinam corporis sui proximum suum, non semivivum, sed fere pravis cogitationibus totum exstinctum, etiam nolentem, ad locum pœnitentiæ reportavit. Hic est, de quo Scriptura ait. Non est inventus similis illi, qui conservaret legem Excelsi. Non ei Abrahæ patriarchæ, non Chatini, non carmentis grammatica *d* doctrinæ viatica contulerunt : sed Spiritus sanctus docuit eum sapientiam vitæ et intellectus : illam, inquam, sapientiam, quæ dicitur sapore virtutum condita scientia. Quid amplius referre potero? Ex quo pius Gobertus factus est domesticus servorum Domini, mundanas delicias, quasi quamdam pestem mortiferam, cœpit despicere, suumque Creatorem super omnia diligere, et ei in suis creaturis deservire, sciens, quod Domino servire, regnare est.

NOT. V.

ANNOTATA.

a Vallis S. Lamberti, *incolis vulgo* Vau sainct Lambert, *cœnobium celebre Ordinis Cisterciensis,*

A MONACHO VILLARIENSI ANONYMO.

sis, situm secundo ab urbe Leodiensi lapide, initium sumpsit MCCII.

b *De* Abundo *dictum est in Annotatis ad caput* II, *lib.* II, *litt.* c.

c *Villam seu pagum designari arbitror, qui in tabulis Blavianis scribitur* Meling, *in aliis* Mela, *a cœnobio Villariensi hora circiter media dissitus.*

d *Hæc adeo sunt obscura, ut, quid velit dicere biographus, non sit facile divinare.*

Caput VI. *Devota B. Goberti oratio; cæcitas; misericordia.*

Somnum obrepentem, pipere masticato depellit Beatus: * *consitus seu sociatus.*

Postquam pius Gobertus monachali consortio fuit consutus *, inanem mundi militiam, quæ nil parit conducibile ad vitam æternam, cœpit non tantum vilipendere, sed etiam detestari: monachalem vero militiam sic amplectebatur, ut, B in quibuscumque poterat, fratrum suorum religionem imitabatur: jejuniis insistebat; nocturnis vigiliis et matutinalibus orationibus invigilabat, secundum illud Euangelistæ dicentis; Vigilate, quia qua non putatis hora, filius hominis veniet; et illud, Si sciret pater familias, qua hora fur veniret, vigilaret utique et non sineret perfodi domum suam. Item canit Ecclesia; Non sit vobis vanum, mane surgere ante lucem. Non igitur vanum reputabat suo Creatori matutinale servitium ante lucem ministrare: sed caro ejus infirma, quam longo tempore lascivia nutriverat, in somnum sæpe decidebat: nec mirum, si caro repetebat, quod per sceleratam naturam consuetudinis amplecti solebat. Ergo vir Dei piper assidue secum deportabat, unde carnem somnis vacantem concitabat: qui, quotiens ad officium matutinale somnum caro repetebat, piper inter dentes masticabat, per cujus ardorem totum corpus evigilabat. Sic vir Dei carnem suam domabat, et modis talibus suæ carni cultum sui Creatoris imprimebat.

amissum oculorum usum

78 In quadragesimali tempore, in die scilicet Parasceves, id est passionis Domini, qua Christus C redemit electos *a*, quos suos fide et opere futuros esse præscivit; qua die conventus Villariensis in oratione devotissima existebat, omnisque populus Christianus plus solito debet religioni vacare, accidit, ut in illa die sanctissima ad quamdam curiam Villariensi cœnobio pertinentem miles quidam nefandissimus adveniret: nomen siquidem militis Godefridus de Winze *b* male dicitur: nomen vero curiæ, cum ad Villariensem abbatiam duo gerat, scilicet panes et pisces, ideo etymologice Villarii Gerundium *c* appellatur. Hanc itaque curiam dictus miles sathanæ cum suis complicibus deprædavit atrociter in ipsa eademque die: eos vero, quos ibi repperat, cum cæteris brutis animalibus deduxit, multaque mobilia, necnon et altaris ornamenta violenter cum suis complicibus rapuit et asportavit. Fratres quoque, quos ibi repperit, crudelibus verberibus affecit. Sic ille tyrannus dictam curiam violavit. Quo audito in abbatia Villariensi, magnus fit tumultus inter fratres, qui multis cum abbate precibus rogaverunt pium Gobertum, quod ad locum iret præfatum, ut videret, quid hoc esset. Cumque pius Gobertus devotis precibus abbatis et conventus fratrum D suorum paruisset, et cum ad curiam sæpe dictam properare debuisset super eo quod miles sathanæ in hac die sanctissima tantam violentiam fecisset, adeo mirabiliter cœpit contristari, ut cum de abbatia debuit exire, præ nimia cordis anxietate atque admiratione carnali sive corporali privaretur lumine.

die tertia recepit:

79 Nempe quia pius Gobertus sanctissimo tempore Dominicæ passionis enormem ignominiam tyrannicæ deprædationis non potuit aspicere, divina provisione corporeo lumine privatur triduo, sicut corpus Dominicum triduo latuit in sepulchro. Igitur hoc, quod pius Gobertus in aspectu tantæ enormitatis lumen amisit oculorum carnalium, atque in eo fuit exstinctum lumen mundale, significat tria tempora persecutorum Ecclesiæ, scilicet præsens, præteritum et futurum, in quibus vero lumine privatur, quia omnia sua tempora expendunt in usus malitiæ Non etiam voluerunt in illa sanctissima die redemptionis electorum malevoli una hora suam malitiam reprimere. Et sicut Deitas beata Dominicum corpus ad vitam die tertia resuscitavit, ita et in pio Goberto die tertia lumen corporale reparavit. E

misericordiæ in pauperes

80 Tempore quodam accidit, ut vir Domini pius Gobertus pro quodam negotio, et cum eo monachus quidam Villariensis, Radulphus nomine, cantor videlicet ejusdem domus, in partibus Namurcensium *d* proficiscerentur. Qui venientes ad locum quemdam ejusdem provinciæ Gemblacum *e* nomine, loquebantur ad invicem de multis ædificatoriis *: cumque sic simul pergerent, et incedentes per viam sermocinarentur ad invicem, inter cætera, quæ loquebantur, hoc quoque vir Domini, motus pietate ad pauperes [a] monacho interrogare cœpit, dicens; Frater Radulphe, habesne aliquas eleemosynas pauperibus erogandas? Cui monachus Radulphus respondit: Habeo quidem, sed eas omnibus dare nolo, quia amplius indigentibus impertiri studebo. Sic confabulantibus et procedentibus, venerunt ad quemdam locum, ubi obviam habuerunt quamdam mulierculam, caseos super caput suum in sporta portantem: quam videns vir misericors, misericordia motus, percussoque equo calcaribus, antecessit monachum, ut monachus non audiret, quæ cum muliere loqui vellet. F

* *i. e. spectantibus ad virtutem*

edit specimen,

81 Cumque elongatus fuisset a monacho, et ad mulierem pervenisset, salutavit eam humiliter, et dixit ei: O bona mulier, indigesne eleemosyna? Admirans autem [erat] mulier, quare proposuisset talia: erat enim talis, quod non eleemosynam ab aliquo petisset, nisi prius vir Domini pius Gobertus ad hoc eam incitasset. Deposita ergo mulier de capite suo sporta cum caseis, humiliter petere cœpit eleemosynam, dicens eis: Vere, Domini mei, valde bona eleemosyna, vel aliquid indigeo boni. Dixit propterea ei pius Gobertus: Pete ergo citius; quia tibi daturus eleemosynam hic sequens monachus. Hæc omnia erant dicta, antequam propius appropinquabat idem monachus. Pius Gobertus cernens monachum venientem, dixit mulieri: Modo pete eleemosynam in præsentia istius monachi: qua petita, dixit monacho pius Gobertus: Frater Radulphe, numquid audis, quod ista paupercula mulier nimium indiget eleemosyna? Da ergo ei. Cui monachus respondit: Numquid non consideras in hac muliere, quod dives sit, et non indiget eleemosyna? Videte, quod caseos et ova portat super caput suum in sporta: quæ

A quæ si pauper esset, antequam eam ad petendum incitassetis, a nobis forsitan eleemosynam petisset. Cui vir inclitus respondit: Non, non, carissime, sed date ei eleemosynam, et permittite abire. Cui Radulphus monachus dixit: Domine, ego volo eleemosynam meam melius quam in hac muliere stabilire. Cui dixit pius Gobertus: Ey, carissime, numquid jam audisti quod dixit; Vere paupercula sum, et bene indigeo eleemosyna: da ergo ei, ne ulterius tardes. Quid plura? vellet, nollet monachus, oportebat, quod ei daret: qua data, recessit mulier, et ipsi processerunt ad negotia sua.

vere pater egenorum

82 Vere, pie Goberte, pater pauperum et sublevator orphanorum potes appellari atque viduarum. Tu cum muliere paupercula loquebaris in itinere, compassus inediæ atque miseriæ. Tu imitaris Christum, qui cum muliere loquebatur super puteum. Ille petivit ab ea potum: tu imperasti mulieri, ut a te et a sociis tuis aliquod peteret subsidium. Pete ergo et tu pro nobis ad Dominum, ut meritis tuis donet nobis indulgentiam omnium peccatorum, et pervenire mereamur ad regna cælorum, ipso præmiante, qui B vivit et regnat Deus in sæcula sæculorum.

Explicit liber secundus Vitæ pii Goberti militis.

ANNOTATA.

a *Biographus in Actis num.* 8 *affirmat, quod* Deus.. omnes homines vult salvos fieri, et neminem perire. *Censuit proinde Christum esse mortuum pro omnibus: quamloquidem salvetur nemo independenter a meritis ipsius. Cum ergo hic ait, quod* Christus redemerit electos, *non negat mortuum quoque ipsum pro reprobis; vel si neget, non ita negat, quasi media ad salutem sufficientia Christus eisdem non promeruerit; sed illo sensu; quod, qui media ad salutem ordinata negligunt, illis salutem non promeruerit efficaciter.*

b *Alludit forsitan scriptor ad vocem Belgicam* winnen, *quæ* lucrari *significat, sensusque est, militem illum male dictum* Winze, *quia ruinæ auctor erat, non lucri.*

c Gerundium *compositum ex vocibus* gerit duo; *ut innuit contextus.*

d *Comitatus Namurcensis, cujus caput est* C *urbs synonyma, provincia est Belgii, ditioni Leodiensi confinis.*

e Gemblacum, *incolis* Gemblours, *Gallis* Giblou, *oppidum in Gallo-brabantia Namurcum inter et Lovanium, diœcesis est Leodiensis: ubi insignis est abbatia Ordinis S. Benedicti, anno 922 exstructa. Videri potest Sanderus tom. I Chorographiæ sacræ pag.* 1.

LIBER III.

Beati Goberti obitus.

Lib. III. In defensionem cœnobii Gemblacensis iter suscipit:

Appropinquante tempore victoriæ viri Dei pii Goberti, quo ipse contra omnia mundana vitia palmam triumphalem detineret: quo Dominus Jesus ipse servum suum ad vitam remunerationis æternæ convocaret, et in ejus capite lauream perpetuæ beatitudinis imprimeret, subtili necnon et admiranda nimis occasione Dominus Deus, sicut pater piissimus, filium dilectissimum pium Gobertum ab omni charybdi et tentatione maris hujus mundi liberavit, et de carcere carnalis ergastuli eum triumphalibus canticis et hymnis angelicis hoc ordine eduxit. Imminente quippe tempore, quo pius Gobertus ad nuptias superni regis convocatus, omni occasione spreta, nec juga boum *a*, nec villas emens, sine plica *b* et scrupulo, simplex et rectus ad cœnam paschalis agni pervolaret, eodem tempore contigit, ut ducissa Brabantiæ Aleydis *c* nomine, maritali patrocinio viduata *d* ecclesiam B. Petri *e* Gemblacensis *f* deprimeret, et ejus jura quorumdam malevolorum consilio defalcaret, jura monachorum loci prælibati sibi appropiaret *g*, et dictam ecclesiam adeo molestaret, ut infamia tantæ persecutionis aures pii Goberti perculeret. Hoc viso abbas *h* et conventus Gemblacensis cœperunt contristari super eo, quod ducissa jura sua crudeliter defalcabat: et quia tantam pestem non poterant evadere, precibus quam plurimis unanimiter pium Gobertum flagitabant, ut ipse precibus ducissam interpellans *; adeo quod ipsa precibus pii Goberti mollita dictum abbatem Gemblacensem et conventum suo jure pateretur E gratulari *. Igitur pius Gobertus, videns eorum justas esse querimonias, angustiis eorum et querimoniis turbatus est, sic ut se vix a lacrymis contineret: [et] ipsorum negotium, prout melius posset, suscepit agendum.

A. MONACHO VILLARIENSI ANONYMO.

** i. e. interpellaret*

** i. e. gaudere*

in quo graviter vulneratus,

** i. e. ut*

84 Perrexerunt itaque virum Dei pium Gobertum secum ducentes ad ducissam, quod * a corde suo sentes et tribulos possent monitis salutaribus evellere. Cumque perrexissent, equus pii Goberti, [qui] nimia esus et otii lascivia fuerat indocilis et effrænus, contra calcaria calcitrabat, veniensque ad locum, ubi transitus non erat expeditus, cum impetu procurrens, se ipsum suumque sessorem obruit in terram: sic ut pius Gobertus sub equo ruit in faciem suam, ut fere fuisse videretur extinctus. Videntibus et stupentibus pii Goberti consortibus, eruerunt eum cum Christi signaculo et dixerunt ei: Revertere ad locum Villariensem, pater piissime, quia sanguis a facie tua non cessat emanare: non posses ad locum propositum nobiscum venire: sed pius Gobertus, desiderans dictum negotium cum pietate promovere, respondens ait: Non revertar F imperfecto negotio, quod ferventi suscepi peragendum desiderio, a quo nullus labor me poterit avertere; quia pro Ecclesiæ negotio sum paratus in laborem et in mortem ire: nec mihi poterit asperitas cujuslibet rei desiderium fervens immutare.

Aleydem Brabantiæ ducem permovet

85 Sic Gobertus vir piissimus, per singula membra totius corporis sanguinolentus, usque ad ducissam perrexit: quo viso ducissa cœpit contristari et tædere, admiransque inquisivit, quid hoc esset, et quis viro Dei tantam molestiam intulisset: qui respondens ait: Domina *i* mea ducissa hæc mihi fecisti vulnera, nec alius nisi tu sanguinem meum diffudit a corpore meo. Cui ducissa; Quid dicis, pater piissime: pro totius mundi pecunia nollem tibi talia fecisse. Ad quam pius Gobertus ait: Si non opprimisses * jura B. Petri Gemblacensis, hoc mihi non accidisset. Cui ducissa dixit: Quomodo tibi hæc evenerunt, audire desidero. Ad quam pius Gobertus ait: Audito in rumore nubilo, quo, quantis et quibus suppliciis jura jam sæpe dictæ ecclesiæ molestares; ut pro dicto negotio preces humiles tibi diffunderem, ad te veniens * nimia festinatione,

** i. e. oppressisses*

** i. e. v.*

A. MONACHO VILLARIENSI ANONYMO.

tione, sicut dicit philosophus: Omnis impetus habet sæpe difficiles aditus: hinc est quod ex abrupto, non prævisus ego sub equo, et equus meus sub me, necnon et supra me penitus et impetuose cecidit. Ego si quidem ruens * in faciem meam, sic ut nimia læsione tantum sanguinis emanaret, ut roseo cruore meæ vestes et membra singula tingantur.

* i. e. rui

ut jura Gemblacensium relinquat intacta.

86 Cum hæc et multa alia ducissa percepisset viro Dei evenisse, doluit acriter super eo, quod viro Dei talia contigerunt ipsius occasione, cœpitque a pio Goberto siscitari, si posset aliqua medicina convalescere. Cui pius Gobertus respondit: Si vis, Domina mea, me potes ab hac corporis læsione mundare. Ad hæc ducissa festinanti voce respondens exclamavit: Si te potero quocumque modo curare, pœna, labor, et expensæ me non poterunt a tua sospitate retrahere. Cui pius Gobertus respendens, ait: Si bono Petro Gemblacensi sua jura pacifica reliqueris et quieta, sic ut ea non amplius defalcaveris, mihi videberis totum corpus meum curasse, et animum meum jucunditati reliquisse. Dico tibi siquidem; Non est tutum jura cælestis janitoris dissipare.
B Quoniam, velut Apostolus dicit, opera singulorum sive bona sive mala sint, sequuntur illos. Ad hæc verba ducissa, juris et rationis aculeo stimulata, respondens coram multis viris fide dignis, prorupit in hæc verba: Ex hoc nunc in sempiternum jura B. Petri Gemblacensis in firma libertate relinquo, et ab omni infestatione remitto.

Redux domum ex vulnere ægrotat.

87 Sic pius Gobertus dictam ecclesiam in ecclesiasticam libertatem reduxit, et pro sponsa Christi sanguinem suum fudit, atque mortis ergastulum subiit, sicque imitator Christi effectus est, sicut patet in præmissis. Hoc ergo negotio peracto pius Gobertus arduissimis et gravibus læsionibus afflictus, in locum suæ conversationis reversus est. Cumque fratres Villarienses eum vidissent tantis læsionibus afflictum, per totius abbatiæ officinas fit tumultus fratrum plangentium, videntesque eum doloribus oppressum dixerunt: Decet te, frater piissime, te decet in infirmatorio requiescere, donec possis sanitatem recuperare. Qui respondens ait: Sic me placet cum fratribus meis habitare, quia mihi tam jucundum videtur esse, quod in vita mea semper eis cupio conjungi,
C et in morte non vellem ab eis separari. Dixerunt ergo ei: Non posses, frater piissime, læsus et imbecillis claustri laborem sustinere. Vir pius Gobertus tandem monitis salutaribus fratrum confractus, eorum precibus præbuit assensum. Ergo pia pompa monachorum pium Gobertum duxit ad infirmatorium.

S. Eucharistia solatio est menti

88 Ibidem vir pius jacens in grabato, suoque corpore præ nimia vexatione læsionis inflato, de die in diem magis ac magis ægrotabat: et quia virtus in infirmitate perficitur, velut aurum in fornace comprobatur, et sicut ferrum scrupulosum lima mordaci planatur et decoratur; sic vir Dei quanto magis exterius infirmitate corporis flagellatur, tanto magis fide fultus et confessione, cæterisque virtutibus suo Creatori firmius junctus copulatur. Miro modo totus in Dei servitium consutus, circa pauperum negotia sollicitabatur; semperque suo meditans Creatori circa fidem Catholicæ religionis et altaris mysteria in corporalis infirmitatis agonia vacabat. Hoc videntes fratres ejus in aspectu suo statuerunt altare Domino, volentes in eo pii Goberti desideria complere, ut ibi quotidie posset Eucharistiæ confectionem divinam videre. Illuc quotidie plures monachi D venientes, gratam et immaculatam et acceptabilem hostiam Dominici Corporis cum sacerdote offerente per fidem consecrantes, spiritum pii Goberti consolabantur: quam Eucharistiam vir Dei animo fideli amplectebatur, sic ut corporis infirmitatem traderet oblivioni, nec ab ea vellet erui, sciens, quos Deus amat, arguit et castigat; et illud; qui eripiuntur a numero flagellorum, eripiuntur a numero filiorum.

vera et humili fide illustratur.

89 Siquidem vir Dei hæretica temeritate non vacillabat, sed fidem, Apostolica veritate fundatam, in corde firmabat. Si vero fides Catholica quædam continebat, quæ ratio humana nequit comprehendere, tamen hoc pius Gobertus fideliter credebat et devote, secundum illud Scripturæ *k*: Divina operatio si ratione comprehendatur, non est admirabilis; nec fides habet meritum, cui humana ratio præbet fundamentum: k
et quia de facili a gloria mundanæ militiæ feliciter absolutus erat, omnis vana superstitio mundanæ militæ suis felicibus actibus invidebat. Suis fratribus, in quibuscumque poterat, ministrabat: majoribus et paribus sincera mente, simplici pietate, robusta caritate verbi, mentis et E
operis ministrabat: minoribus propter Deum sic obediebat, ut non sibi pares eos adaptaret: sed, si liceret, eis calceamenta detraheret et tergeret: quia miro affectu domesticos fidei venerabatur; quos et in extremis erudiebat, ne deciperet eos ille callidus insidiator, qui non cessat insipientes insidiari, ut incautos decipiat, devoret deceptos, tamen devorans nequit [esse] satur.

Acquiescens voluntati divinæ

90 Propter dilectionem proximorum vir Domini pius Gobertus præsentem vitam diligebat: spes et consolatio vitæ æternæ præsentem vitam se spernere cogebat. Sic mens ejus erat diversis concussa desideriis, quia inter fratres conversari desiderabat, et ad Christum sublimari præoptabat: nihil tamen in corde nisi Christi voluntatem confirmabat, ejusque desiderium mandato sui Creatoris ardebat * cum jam premeret ipsum infirmitas et læsio morti vicina, numquam tamen recedebat a cultu sui Creatoris ejus * spiritus multis articidiis pœnitentiæ *

* hæc legi non poterant

pie moritur.

91 Igitur vir Dei pius Gobertus corporis sui læsione, carnalisque languoris decoctione defæcatus, in vera fide et sincera religione proximis suis
F salutare reliquit exemplum, anno Domini MCCLXIII in die S. Bernardi, quæ tunc fuit in feria quarta *l* mensis Augusti, hora matutina, scilicet l
in secundo nocturno vigiliarum ejusdem festivitatis, pius Gobertus toto corpore contremuit, et suo Creatori spiritum in conspectu conventus monachorum ac cæterorum fratrum plangentium atque canentium, in summa pace reddidit: cujus beatam animam non tantum unus deportat chorus angelorum; sed innumerabilium multitudo legionum, tribusque et hierachiæ spirituum beatorum gratulantes, eam deportant perenniter laureandam. Ipsam et deportat chorus angelorum cantantium et laudem Deo dicentium. Corpus exanime prosequitur pompa monachorum, ac cæterorum fratrum deplangentium.

ANNOTATA.

a *Alludit ad parabolam propositam Lucæ* XIV, ỳ XVI, *ubi invitati ad cœnam excusationem petunt a bobus agrisve coëmptis.*

b *Id est, nulli se* implicans *excusationi, nullam ostendens difficultatem. Sensu hoc vocem* scrupulus

A pulus *usitatam ostendit Glossarium Cangii.*

c *Nata est Aleydis ex Hugone seu Odone IV Burgundiæ duce, nupta Henrico III Lotharingiæ et Brabantiæ duci, cui cognomen* magnanimus. *Obiit anno* 1273.

d *Obiit Aleydis maritus biennio vel triennio ante* S. Gobertum.

e *Cœnobium Gemblacense primariam circa annum* 950 *patronam habuit sanctissimam Dei Matrem. Dein a S. Petro, suo quoque patrono, communiter* Gemblacum S. Petri *cœpit appellari. Latius hæc Sanderus tom. I Chorographiæ sacræ, pag.* 7.

f *De Gemblacensis abbatiæ initio diximus in annotatis ad caput proxime præcedens lit.* e.

g *Aliorum consilio, non suopte ingenio Aleydis hæc patravit; ut testatur chronologus Villariensis apud Martenium col.* 1329. *Et vero Aleydem cum suo conjuge affectu benigno et liberali religiosos viros complexam, testatur ipsius epitaphium, tumbæ marmoreæ Lovanii in templo RR. PP. Dominicanorum incisum, et relatum tom. I Diplomatum Belgicorum pag.* 207.

A. MONACHO VILLARIENSI ANONYMO.

h *Abbatem Gemblaci agebat Radulphus ex Hasbanica nobilitate oriundus. Obiit anno* 1268. *Ita colligitur ex Sandero tom. cit. pag.* 14.

i *In eodem Sanderi tomo, pag.* 24 *schedæ Gemblacenses tradunt, has a* B. Goberto *querelas contra Aleydem depositas apud Henricum, maritum Aleydis : verum hoc cum biographis nostris non cohæret; qui non modo rem apud Aleydem ipsam tradunt peractam, verum etiam Henricum tum temporis fuisse defunctum, et* Aleydem maritali fuisse patrocinio viduatam.

k Scriptura *sumitur latius, prout complectitur libros quosvis pios : non enim verba a biographo allegata leguntur in Litteris sacris, sed in homilia S. Gregorii super cap.* xx *Joannis.*

l *De die obitus dictum est in Commentario num.* 43.

B

DIES VIGESIMA PRIMA AUGUSTI.

E

SANCTI, QUI XII KAL. SEPTEMBRIS COLUNTUR.

Sanctus Euprepus vel Euprepius ep. Veronæ in Italia.

S. Paternus M. Fundis in Latio.

S. Cyriaca vidua et mart. Romæ.

S. Anastasius vel Attalus M. Salone in Dalmatia.

S. Natalis conf. presb. Casali in Liguria.

C

S. Donatus, S. Romulus, S. Sylvanus, S. Venustus, S. Hermogenes — MM. Foro-Julii in Italia.

S. Luxorius, S. Cisellus, S. Camerinus — MM. in Sardinia.

S. Bassa, S. Theognis vel Theogonius, S. Agapius, S. Pistus vel Fidelis, ejus filii — MM. hæc in Halone insula; illi Larissæ vel Edessæ in Græcia.

SS. Quadrati episcopi.

S. Pristus, S. Sevus, S. Quadratus ep., S. Sundophagus, S. Astusus, S. Diomedes, S. Zoticus, S. Zatangelus, S. Moyseus — Martyres Alexandrini.

S. Julius, S. Julianus, S. Vincentius, S. Augurius, S. Eulodius — MM. in Hispania.

F

S. Hippolytus, S. Traianus, S. Quadratus, S. Primus — MM. Romani.

S. Bonosus, S. Maximilianus vel Maximianus — MM. Antiochiæ in Syria.

S. Privatus epic. et mart. in Occitania Galliæ provincia.

S. Julianus episc. Benearnensis in Gallia.

S. Leontius episc. Burdegalensis

lensis in Gallia Aquitanica.

S. Avitus episc. Claromonte in Arvernia.

S. Theocleta Thaumaturga.

B. Balduinus abbas Ordinis Cisterciensis, Reate in Italia.

S. Bernardus de Alzira martyr, Ordinis Cisterciensis. Item de SS. Gratia et Maria, Sororibus ejus, Virginibus ac Martyribus Alziræ apud Valentiam in Hispania.

B. Bernardus Ptolomæus, fundator congregationis S. Mariæ Montis Oliveti.

PRÆTERMISSI ET IN ALIOS DIES DILATI.

In Italia, depositio B. Michaëlis Florentini, congregationis . . Camaldulensium monachi, *occurrit hodie in Menologio Bucelini, ubi etiam hic laudatur. Castellanus in Additionibus ad suum Martyrologium universale pag.* 941 *cum ponit cum titulo* venerabilis, *die* XXIII *Januarii : apud nos vero ad diem* XXI *ejusdem mensis ex aliis quidem hagiologis signatur; sed, quia de publico ejus cultu non satis constabat, inter Prætermissos tantum ponitur; uti videre licet in Prætermissis ad dictum diem* XXI Januarii.

Duorum fratrum ac martyrum, qui Arwaldi sunt vocati, ac regio sanguine orti, passio in Vecta insula *(vulgo Wight.) Annuntiatio hæc extracta est ex secunda editione Martyrologii Anglicani Wilsoni. Quæ autem huc spectant, cum exposita jam pridem fuerint in Prætermissis ad diem* XXVIII *Januarii; item ad diem* XX *Februarii, occasione Cymberti abbatis; adeat lector* XXVIII Januarii, et XX Febr.

In Alexandria Conchæ martyris *annuntiatio ponitur hac die in nostro Florario Ms.; qua etiam notatur ex Greveno inter auctaria ad Usuardum a nobis editum; sed paulo aliter :* In Alexandria, Contæ nobilis. *Vide quæ jam pridem a nobis dicta sunt de* S. Cointa *seu* Quinta *ad diem* VIII Februarii.

S. Renoberti translatio Varziacum *(a Varzy) habetur in Catalogo Ms. Sanctorum urbis Autissiodorensis, quem asservamus sub involucro* SS. 19. *De S. Renoberto episcopo Bajocensi in Gallia, mentio fit in Prætermissis ad diem* XXIII *Aprilis, ubi remissus est ad diem* XVI *Maii. Castellanus in Additionibus ad eumdem diem* XVI *Maii pag.* 957 *ponit collegiatam S. Eugeniæ Varziacensis in provincia Nivernensi ecclesiam, in qua videri asserit ejus sepulcrum cum hac inscriptione :* Hic jacet Regnobertus præsul, Bajocensis episcopus; *et ubi* S. Renobertum *appellari ipsum observat, sicut etiam Autissiodori, sub ejus nomine ecclesiam paræcialem ibidem esse addens, ac festum ejus celebrari die* XXI *Augusti, qua una e translationibus illius accidit. Plura de hoc præsule jam pridem dicta sunt in Opere nostro ad diem* XVI Maii.

In Macedonia sancti Quadrati, qui Publio Athenarum episcopo successit, imperante Hadriano, *annuntiatio habetur apud Maurolycum hac die. Ad* XXVI *Maii ponit istam :* Apud Athenas B. Quadrati episcopi, qui Publio successit, et pro defensione fidei librum.. Hadriano tradidit. *Sunt, qui hunc ab illo distinguunt; sed adjuncta utrobique tam similia non credimus convenire personis numero inter se diversis. Consule, quæ jam pridem a nobis dicta sunt die, quam modo memorabam,* XXVI Maii.

S. Richardus episcopus Andriensis in Apulia, *occurrit apud Ferrarium in utroque Catalogo, et in Martyrologio Anglicano typis edito. Actum de illo est tomo II Junii ad diem* IX *istius mensis. Adeat itaque lector eumdem diem* IX Junii.

Certamen S. Argenteæ et filiorum ejus *notatur in Martyrologio Arabico-Ægyptio. Apud nos ad diem* XIII *Junii, tomo II istius mensis, pag.* 679 *actum est de Martyribus, qui ibidem dicuntur in Ægypto passi; et inter illos de* Argenide, *quam magis suspicarer, eamdem forte esse cum superiore, mutato licet aliquantulum nomine, si ei filios in martyrio ibidem adjunctos viderem, sicut supra fit. Vide interim, quæ dicta sunt ad diem, quem memorabam,* XIII Junii.

S. Palladius episcopus Ebredunensis *est apud Ferrarium : de quo etiam Tamoyus. Vide apud nos diem* XXI Junii.

S. Euprepia, ancilla et martyr *annuntiatur* Augustæ Vindelicorum *hac die a Castellano. Ibidem loci in suo textu Gallico Martyrologii Romani ad diem* XII *Augusti retulerat* Euprepiam *martyrem, et unam ex ancillis S. Hilariæ, matris B. Afræ martyris. Locus, nomen, officium ancillæ, et titulus martyris cum utrobique conveniant, omnino mihi persuadeo, unam eamdemque Sanctam annuntiari; præsertim quia idem martyrologus in suo indice nominum Sanctorum, unicam dumtaxat assignat die* XII *Augusti : de qua egimus cum Martyrologio Romano ad eumdem diem* XII Augusti.

Beneventi, SS. Leontii, Valentii, atque Ypolyti, *commemoratio notatur in additionibus Mss. Cortusiæ Bruxellensis ad Usuardum Greveni. In nostra collectione Sanctorum, quam Bollandus sua manu scriptam nobis reliquit, dicuntur* episcopi. *Catalogus istorum episcoporum apud Ughellum adeo mutilus est, ut a primo procedat ad decimum tertium; ita ut nihil ex eo lucis invenerim. Nec plus reperire-*

A *rire mihi licuit apud Viperam in episcopis Beneventanis, et in ejus Catalogo Sanctorum, quos ista ecclesia colit. Apud Florentinium annuntiatur :* In Lucania provincia natalis sanctorum Valentini, Leonti; *additque in notis :* Quæ de Lucanis Martyribus adnotare potuimus, jam præterita die dicta sunt; *qua etiam nos de illis egimus; ut compertum non habeam, an et qualis facta hic sit confusio. Videri interim possunt, quæ de Lucanis forte Martyribus dicta sunt hesterno die* xx Augusti.

S. Mochteus abbas in Hibernia *invenitur apud Wilfordum. Acta ejus illustravimus in tomo III hujus mensis* xix Augusti.

S. Lucius M. *ponitur in Synaxario, quod e Menologio, jussu Basilii imperatoris collectum notatur; sed vide, quæ de eo diximus* xx Aug.

Romæ, S. Attali militis et martyris *meminit Ferrarius in suo Catalogo generali; Castellanus autem hæc habet :* Palestrinæ, S. Attalus martyr. *Plura, quæ addamus, in promptu non sunt, præter ea, quæ hoc die dicentur de S. Anastasio vel Attalo martyre. Eo itaque lectorem mittimus.*

B Cordubæ in Hispania S. Sampsonis abbatis. *Annuntiatio est Ferrarii. De eo etiam agunt Tamayus, ac monastici, Wion, Dorganius, et Menardus; et hic ultimus cum refert cum titulo* episcopi; *quo fundamento? In notula vero marginali*, an, *inquit*, Sanctus sit habendus, non satis liquet. *Scribit de illo Ambrosius de Morales in suo Chronico lib.* XIV, *cap.* III, *et lib.* XV, *cap.* XXI; *item in scholiis ad librum primum Memorialis Sanctorum divi Eulogii pag.* 255. *Sed hactenus publica hujus abbatis veneratio neutiquam nobis suadetur : cui etiam nullo modo favet epitaphium, quod idem auctor recitat ex Cypriano archipresbytero, ubi inter Viri elogium sunt ista :*

Flecte Deum precibus, lector, nunc flecte, [paroro,
Æthera uti culpis valeat conscendere tersis.

Hæc non cohærere cum cultu publico tunc temporis, quis non videat?

S. Artosus et socii ejus martyres *ponuntur a Castellano; qui aliunde nobis ignoti sunt : nisi forte spectent ad Alexandrinos, de quibus* C *agetur hac die.*

Flori abbatis, discipuli sancti Mauri abbatis, *commemoratio habetur inter Auctaria ad tertium Usuardi nostri impressi et illustrati, hac die cum titulo* beati; *qua etiam refertur a Ferrario in Catalogo Sanctorum, qui in Martyrologio Romano non sunt, et eodem titulo honoratur. Actum est de* Floro *apud nos tomo I Januarii in Vita S. Mauri abbatis; ubi cap.* IX, *p.* 1049 *dicitur* Cum . . . sanctissime . . in omni vixisset religione, duodecimo Kalendarum Septembrium feliciter migrans ad Dominum, diem clausisse extremum : *et observatur in notula,* eo die in multis Martyrologiis ejus inscriptum esse nomen. *Mabillonius in Annalibus Benedictinis tomo I, ad annum Christi* 547 *refert, eum* piissime vixisse, *et dicto die obiisse; et in Actis Sanctorum istius Ordinis tomo I, pag.* 295 *observat ex Bollando id quod jam indicabam. Cum tamen nec ibi, nec in Fastis monasticis Wionis, Dorganii, Menardi,* Florum *Sanctis annumeratum inveniam, alioquin in hac materia satis liberalium; suspicor, ipsi deesse publicum ac legitimum cultum; de quo si interea sufficienter nobis constiterit, locus ipsi dabitur inter Sanctos in supplemento Operis nostri.* D

Verdæ S. Sevilonis episcopi *commemoratio habetur in Ferrario* ex Kal., *sicut asserit in notis,* et Brev. Scotico : in quo unus ex iis, qui sub Karolo Magno Saxones convertit, narratur. *Eum quoque memorat Demsterus. Plura de eo quæsita, sed reperta non sunt hactenus.*

Vliæ in Bætica Hispaniæ S. Quadrati, ipsius urbis episcopi, *memoriam ex pseudo-Dextro consignat Tamayus, eumdem hunc esse volens, qui hodie sine titulo loci episcopatus annuntiatur in Martyrologio Romano; sed perperam. Varii Quadrati episcopi dantur hac die; quibus antequam synonymus adjungatur in Hispania, necesse est hoc probari testimoniis melioribus quam pseudo-Dextri, ac Bivarii ad eumdem notis apud Tamayum : de quorum ineptiis nihil hic dicam, cum toties in Opere nostro eorumdem nugæ jam refutatæ sint. Adeat interea lector quæ hodierna die de sanctis Quadratis episcopis dicentur.*

Servatus *aliquis est in nostra collectione Sanctorum, quam noster Bollandus sua manu scriptam reliquit ex variis Kalendariis seu Fastis sacris. Plura de eo in promptu non habemus.* E

SS. Timotheus ep. Alexandrinus, et Proterius presbyter MM. *indicantur apud Wilfordum. De Timotheo consule Prætermissos ad diem* VII *Februarii, et Historiam Patriarcharum Alexandrinorum chronologicam, quæ habetur ante tomum V Sanctorum Junii nostri, ubi pag.* * 51 *datur elogium ejus; e quo nondum hactenus videtur sufficiens nobis præberi fundamentum, ut eum annumeremus Sanctis, qui titulus ibidem a pag.* 50 * *ipsi apud nos etiam tributus non fuit; nec apud Renaudotium in Historia patriarchar. Alexandr. a pag.* 120 *de eo agentem. Certiora itaque antiqui ejus cultus desideramus documenta. S. Proterius martyr et patriarcha Alexandrinus habetur tomo III Februarii, die* XXVIII *ejusdem mensis, a pag.* 729; *qui* primo ecclesiæ Alexandrinæ presbyter, dein archipresbyter, postea episcopus seu patriarcha *fuit, sicut ibidem dictum.*

Natalis sanctorum Valentii et Leoncii in sancta Sophia, *notatur inter Auctaria Usuardi a nobis illustrati. De Martyribus synonymis mentio fit inter hodiernos Prætermissos. Hi autem quales sint, compertum non habemus.* F

Heyndenricus abbas beatæ Mariæ de Zedelitz in Germania, *exstat apud Henriquezium hac die; sed proxime sequenti apud Chalemotum, utrobique honoratus* beati *titulo.* Henricum *vocat Manricus in Annalibus Cisterciensibus ad annum Christi* 1133, *cap.* VIII, *num.* 1 : *ubi dum nomini ejus addit vocem* quidam, *satis indicat, illum sibi non satis cognitum fuisse. Nec vero nobis cognitus est publicus ejusdem abbatis cultus, atque adeo hic ipsi locum damus.*

S. Mazota virgo in Scotia *ponitur a Castellano; de qua Demsterus meminit die* XXII *et* XXIII *Decembris. Vide quæ hac die inter Prætermissos dicimus de Fincana.*

Octogesæ in Hispania S. Vildefridi ipsius urbis presbyteri, qui gloria confessoris admirabilis, et miraculorum munificentia celebris, in Domino quievit; *ex Tamayo, qui indicat in notis, memoriam ejus signari hac die,* quia Luitprandus . . illam conjungit cum SS. Martyribus

A tyribus Juvenali, Bonoso, et Maximiano. *Addit ista : Prorsus ejus res gestas obliteravit temporum colluvies, quæ nec diem, nec annum obitus S. Præsulis nobis patefecit. Affirmat denique,* cum floruisse ante tempora Constantini. *Ut hunc presbyterum, cujus res gestæ, vel ipsomet Tamayo fatente, in tanta sunt obscuritate; inter alios hujus diei Sanctos recenseremus, melioris notæ testimonio opus erat, quam pseudo-Luitprandi, vel aliorum hujusmodi fabulatorum. Consule, quæ hac die dicuntur in SS. Bonosi et Maximiliani, vel Maximiani MM. Commentario prævio* § II.

Bassus monachus in Clara-valle *notatur in Kalendario Cisterciensi, quod anno* 1617 *Divione excusum est. Non invenio illum hac die in Menologio apud Henriquez : qua Chalemotus eum annuntiat eum titulo* beati, *et laudat, dicens inter alia, fuisse eum* de primis S. Bernardi discipulis, qui Clarævallensem eremum coluerunt, piisque operibus illustrarunt. *Sed mirum est, nihil a me inventum de eo fuisse in Annalibus Cisterciensibus Manrici; ut omnino censeam, sufficere solam, quam* B *de illo hic facimus, memoriam.*

Gitmara de Rosario, in monasterio Averiensi Lusitaniæ, *exstat in Viridario Germanico P. Friderici Steil.*

Philippus eremita *notus est in Martyrologio Siculo Octavii Caietani nostri, sed apposito asterisco, ut secernatur a Sanctis, qui publicis honoribus coluntur.*

Vincentius Vernedus *cum titulo* venerabilis *exstat apud Marchesium in sacro Diario Dominicano, ubi etiam datur ejus Vita.*

Helinus Floreffiensis primum abbas septimus, deinde abbas S. Abacuc Jerosolymitanæ diœcesis *legitur in Bibliotheca Ordinis Præmonstratensis apud Joannem le Paige, partis primæ libro primo, cap.* XVIII, *pag.* 348, *et quidem cum* beati *titulo; sine quo refertur in Floribus ecclesiæ Leodiensis apud nostrum Fisenum hoc die pag.* 382, *quem signat in elogio Viri, quod pag.* 383 *subdit e Bibliotheca Cisterciensi.*

Valentianæ, depositio beati Gilberti, secundi sancti Joannis conventus abbatis. *Ita Raissius in Auctario ad Natales Sanctorum Belgii Joannis Molani. Elogium ejus, quod subditur,* C *in fine refert,* animam Deo cum sanctitatis opinione eum reddidisse, *recitatque versum, qui ad ipsius sepulcrum fuerit appositus, et in quo* sanctus *vocatur. Si constaret, eum cultu publico et Sanctis debito honoratum fuisse, inter hujus diei Cælites locum illi daremus.*

Julianus episcopus *annuntiatur in* Vasconia *apud Saussayum in Supplemento, et titulo* Sancti *donatur :* quem, *ait,* nonnulli censent eum esse, qui primus præfuit hierarcha ecclesiæ Lescarensi in Bearnia provincia. *Si hic sit, paucula, quæ de eo reperta sunt, invenies inter alios hujus diei Sanctos; sin vero diversus, majorem de eo notitiam suggeri desideramus.*

Depositio beatissimæ matris nostræ Humbelinæ, beati Bernardi sororis, quæ ab ipso mirabiliter conversa, sæculi deliciis contemptis, rigidissimam vitam instituit . . *nec non* post multa pietatis oprea, miris præcedentibus signis . . ad æternam patriam transivit. *Annuntiatio est Chrysostomi Henriquez in Monologio Cisterciensi hac die; qua etiam Saussayus ac Menardus eam referunt, et quidem cum* D *titulo* Sanctæ. *At Chalemoto in sua Serie Sanctorum et Beatorum etc. Ordinis Cisterciensis, die proxime sequente sufficit titulus* Beatæ. *Inter alias vero illius laudes,* Ejus festum, *inquit,* celebratur per omnia congregationis Hispaniæ cœnobia tamquam patronæ sanctimonialium Ordinis Cisterciensis *etc.; sed memoria, ut suspicamur, privata, vel saltem non satis accommodata ad cultum publicum ei concedendum, atque adeo ad eam collocandam in Opere nostro inter Cælites, qui talem cultum habere probantur. Et confirmamur in suspicione nostra ex eo, quod Manricus, Annalium Cisterciensium diligens ac fidelis collector, et Hispanus quidem, ad annum Christi* 1141, *cap.* IV, *ubi scribit de piissimo ejus obitu, ac mirabilibus, quæ ista occasione acciderunt, ac ibidem videri possunt, tametsi* Sanctæ *prærogativa eam dignetur, in fine tamen dicti capitis nulla alia proferat in rem præsentem, publicam, inquam, venerationem, monumenta, quam* Martyrologium Menologiumque, *quæ eam* Sanctis annumerant, Cisterciense et monasticum, utrumque E vigesima prima die mensis Augusti. *Additur* Miræus item in suo Kalendario die sequenti. *In vita ejus, quæ anno* 1633 *Lovanii edita est Gallice, auctore R. P. D. Bonaventura Waustru Ordinis Cisterciensis, cap.* VIII, *quo agitur de obitu ipsius, nullum etiam publici cultus vestigium expressum invenimus. Ut itaque in hac re procedamus debita cum cautela, rogatos volumus eruditos Cistercienses, ut, si fortasse inciderint in alia documenta, quæ publicum Humbelinæ cultum certius nobis comprobent; ea subministrare nobis non graventur, honoratiorem piissimæ mulieri daturis locum in hoc Opere nostro vel in ejusdem supplemento, si petitioni nostræ faciant satis.*

Guillelmus Beriachus, *Vauri in Aquitania.*
Stephanus Regnacus, *ibidem*
Jacobus Lambertus, *ibidem*
Conradus Probus episcopus, *Tulli Leucorum*
Simon confessor, *Messanæ in Sicilia*
Petrus a Colle conf. Tertiarius, *in Hetruria*
Anonyma virgo, *Casseliæ in territorio Hispalensi*

} *cum titulo* beatorum martyrum *referuntur tres primi ab Arturo in Martyrologio Franciscano : quibus adduntur alii,* beatorum *titulo donati.* F

Hæc etiam notatur in Gynæceo, et in Menologio Hueberi; sed ab hoc sine titulo beatæ. *Ex eo addimus sequentes : sunt autem isti :*

Julianus Guliacco, *Rossi in Languedocia ab hæreticis occisus.*

Anonymus, *Erfurthi in Thuringia.*

Simon Aimonis, *Messanæ in Sicilia.*

Anastasius, *prope Alconellium opp. in finibus Castellæ.*

Bonaventura de Monte regali, *Spoleti in Umbria.*

Thomas Calaritanus, *in Sicilia.*

Johanna de Jesu Maria, *Burgi in veteri Castella.*

Romæ, S. Antonii martyris *etc., annuntiatio est in Auctariis ad nostrum Usuardum. Vide* XXII Augusti.

S. Veredemi confessoris in pago Uzetico *mentionem facit Saussayus in Supplemento : sed die* XX *hujus inter Prætermissos etiam occurrit Sanctus iste, ubi remissus est ad diem* XXIII Augusti.

S. Sibonii

A S. Sidonii Apollinaris episcopi *meminerunt hac die Ferrarius, Castellanus, et Martyrologium Parisiense anno* 1727 *vulgatum. De eo agemus cum Martyrologio Romano* xxiii Augusti.

S. Aredii *mentio fit in Gallia Christiana apud Sammarthanos tom. IV in Attano monasterio pag.* 99, *cujus fuisse dicitur fundator ac primus abbas. Sed Molanus in additionibus, Galesinius, Ferrarius, Wion, Dorganius, Menardus, et Bucelinus agunt de illo ad diem, quo nos quoque eum differimus,* xxv Augusti.

Florentiæ, beatæ Villanæ Nazarenæ, tertii Ordinis Dominicani *annuntiatio signatur ab Arturo in Gynæceo hac die, qua etiam ponitur a Marchesio in Diario Dominicano, ubi Arturum citat; ad cujus annuntiationem Janningus noster hanc sua manu adscripsit observationem :* Villanam hoc die xxi posuerit fortasse Arturus e suo cerebro : potest tamen tunc obiisse, utpote non diu post festum S. Laurentii mortua, uti innuit Vita. At festum ejus colitur ultima Dominica Januarii; atque ideo posset ad ultimum diem istius mensis referri. Referri quoque posset ad xxvi Augusti, qua

B corpus translatum fuit anno MDLXIX. *De illa itaque nos agemus ad dictum modo diem* xxvi Augusti.

S. Adelindis abbatissa, in Germania, *signatur apud Castellanum in Martyrologio universali. Molanus in additionibus ad suum usuardum, nec non monastici Wion, Dorganius, Menardus, Bucelinus; quibus adde Arturum a Monasterio in sacro Gynæceo, Adelindem abbatissimam memorant die* xxviii *hujus mensis; qua etiam die de illa agit Raderus in sua Bavoria sancta. His Duobus præeuntibus, nos conabimur illi tribuere, quæ invenerimus ad diem dictum* xxviii Augusti.

SS. confessorum Aristidis et Optati *annuntiatio signatur in nostro Florario Ms. Eorum nomina invenio in Martyrologio Romano ad diem, quo de illis plura dici poterunt,* xxxi Augusti.

Commemoratio martyrum Sergii et Bacchi; Abraham, Isaac et Jacob *signatur in quodam Kalendario, quod simul ligatum est cum collectaneis nostris ex Fastis Sanctorum Græcis. De primis duobus agetur cum Martyrologio Romano ad diem* vii *Octobris; de Abraham*

C *patriarcha, ad diem* ix *ejusdem mensis; de duobus aliis vide Prætermissos ad diem* v *Februarii. Tribus itaque jam dictis Sanctis locus dabitur apud nos cum Martyrologio Romano* vii et ix Octobris.

Fineana virgo *annuntiatur a Camerario.* Fintana *vocatur apud nos in Prætermissis ad diem* xxvii *Maii : sed Ferrarius in Catalogo generali, et Arturus in Gynæceo referunt eam die* xiii *Octobris una cum Otha, illius, uti ex eodem Arturo habemus, sorore. Dispici poterit, quænam de iis sint dicenda, ad dictum diem* xiii Octobris.

Spiræ in Germania Reginbaldi episcopi *cum titulo* Sancti, *et insigni cum elogio exstat in Menologio Bucelini; apud Menardum vero annuntiatur cum eodem titulo ad diem* xiii *Octobris; quo etiam refertur a Castellano, et vocatur* Reginobaldus; *sed tantum cum titulo* venerabilis. *Isto itaque die inquiri poterit, an publicum cultum habeat, videlicet* xiii Octobris.

Natalis B. Apostoli Thaddæi, qui et Lebæus dictus est, *annuntiatur in Menologio Græcorum, quod Cardinalis Sirletus Latine reddidit, et Canisius vulgavit. Consentiunt Menæa magna excusa :* Memoria S. Apostoli Thaddæi, qui et Lebbæus. *Typicum vero, quod vocatur sancti Sabbæ, dicit :* Sancti Apostoli Thaddæi, *isto alio cognomento omisso; sicut etiam fit in Calendario Græcorum, quod Genebrardus edidit. Omnino autem ab istis differt Menologium Sparwenfeldianum in sua annuntiatione, quam his verbis exprimit :* S. Ap. Thaddæi Letviensis, filii Josephi, genere Cyrenii, in urbe Berito in Phœnicia ab infidelibus suspensi et sagittis perfossi. *Raderus noster in observationibus Mss., quas habemus, ad Menæa magna Græca, hac die* xxi *Augusti in rem nostram notat, tria nomina fuisse isti Apostolo :* Nam apud Lucam, *inquit*, 6, et Act. 1, JUDAS JACOBI vocatur; apud Matth. cap. 10. Λεββαῖος ὁ ἐπικληθεὶς Θαδδαῖος, LEBBÆUS, COGNOMENTO THADDÆUS. Disputat Baronius de duobus Thaddæis ad xxviii Octobris; quo die apud Latinos colitur Thaddæus cum Simone; sed vere tradit, non nisi unum esse Thad- E dæum, unumque ab Ecclesia coli, hunc ipsum, nostrum, inquam, Græcis xxi Augusti celebrari solitum. *Hæc Raderus. Sed Baronius non omnino affirmate illud* tradit; *sed quando allegat S. Hieronymum, et cæteros Latinorum,* utitur *verbo* videri. *Apud nos ad diem* xix *Junii, tomo III ejusdem mensis, a pag.* 802 *edita est* de S. Juda Apostolo ex LXXII discipulis, martyre Araræ in Armenia, dissertatio conjecturalis, dijudicandum proponens ejus a Juda Thaddæi differentiam, cultumque et genus, et locum mortis diversum. *Vides hic, lector, locum aperiri ulteriori indagationi circa unum vel plures Thaddæos : huic autem controversiæ pluribus discutiendæ jam non est locus; sed eam remittimus ad diem modo designatum* xxviii Octobris.

Georgii sancti Aniciensis ac Velaunensis episcopi conf. *mentio fit in Additionibus Mss. Cartusiæ Bruxellensis ad Grevenum. Saussayus eum refert die* ix *Novembris; sed Castellanus, ac Martyrologium Parisiense anno* 1727 *editum, die proxime sequenti, ad quem nos etiam illum differimus,* x Novembris. F

S. Alberici episcopi Ultrajecteni et conf. *memoria occurrit apud hagiologos monasticos Benedictinos, videlicet Wionem, Dorganium, ac Menardum; quibus adde Ferrarium. Ms. Florarium nostrum cum titulo* venerabilis *illum memorat. Verum a Saussayo in Supplemento, et a Molano in Natalibus Sanctorum Belgii, refertur ad diem, quo nos etiam illum differimus,* xiv *Novembris, quo in Batavia sacra parte* i, *pag.* 96 *asseritur coli; obiisse autem hac die* xxi *Augusti. De illo itaque agetur die* xiv Novembris.

Consecratio altaris beati Andreæ Apostoli *habetur inter Auctoria ad Usuardum a nobis editum. Colitur iste Sanctus* xxx Novemb.

S. Birini episcopi Dorcestriæ translatio *legitur in additionibus Mss. Cartusiæ Bruxellensis ad Usuardum Greveni. Habetur hic Sanctus in Martyrologio Romano* iii Decembr.

A D

DE SANCTO EUPREPO VEL EUPREPIO EPISCOPO,

VERONÆ IN ITALIA,

SYLLOGE HISTORICO-CRITICA.

§. I.

Sancti hujus memoria in Martyrologiis, cultus, reliquiæ, ætas, et Acta.

Sæculo I aut II. Ex Martyrologiis

Memoria hujus sancti Præsulis, qui ab aliquibus Euprepus, ab aliis Euprepius nominatur, apud recentiores Martyrologos occurrit, inter quos Galesinius die XXI Augusti sic habet : Veronæ, sancti Euprepii episcopi. Is primus est, qui B episcopali munere ecclesiam Veronensem gessit, sancteque instituit ad Christi pietatem. *Huic annuntiationi Ghinius in Natalibus sanctorum Canonicorum ad eamdem diem ex traditione Veronensium ætatem* S. Euprepii *præterpropter addidit hoc modo :* Veronæ sancti Euprepii episcopi et confessoris, quem ferunt sancti Petri Apostoli discipulum, ibidem primum episcopum, eamdem ecclesiam sancte instituisse ad Christi fidem et pietatem. *Castellano aliisque omissis, hic adjungo breviorem hodierni Martyrologii Romani annuntiationem, quæ sic sonat :* Veronæ sancti Euprepii episcopi et confessoris. *Eminentissimus Baronius ibidem in Notis indicat, sese hanc publicæ venerationis notitiam hausisse ex monumentis Veronensibus, quæ ad confirmandum immemorabilem hujus Sancti cultum jam consulemus.*

honore sacris reliquiis exhibito.

2 *Illustrissimus Augustinus Valerius episcopus Veronensis in Antiquis ecclesiæ suæ monumentis, quæ Venetiis anno* 1576 *edita sunt, fol.* 1 *et sequentibus ex veteri Martyrologio scriptoribusque sæculi decimi quinti probat, ab immemorabili tempore triginta sex primos urbis Veronensis* C *episcopos publico cultu honoratos fuisse. Deinde ex quodam M. Chronico et litteris Hieronymi Segalæ, mense Martio anni* 1492 *ad Joannem Bevilaquam Comitem datis, de inventione* S. Euprepii *et aliquot ejus successorum, refert, sequentia :* Anno Domini MCDXCII mense Martii in crypta seu confessione ipsius ecclesiæ sub altari majori, sex sive septem pedibus in terra defossa, inventa sunt cum multis Sanctorum reliquiis corpora quatuor sanctorum episcoporum Veronæ, Euprepii primi episcopi, a sancto Petro creati, sancti Agapii, sancti Cricini sive Crichini et sancti Proculi; super cujus corpore erat lapis ophites, hoc est serpentinus, ducatis trecentis tunc æstimatus; subter quo lapide erat effigies S. Proculi in alio lapide marmoreo (mirabile visu) nulla arte incisa seu depicta : et in feriam quintam sequentem hac de causa decretæ fuerunt publicæ supplicationes ac universo clero indictæ.

et concessis indulgentiis

3 *Laudatus Augustinus Valerius fol.* 3 *verso post relatam inscriptionem anni* 1502 *(hæc eadem lib.* IV *Antiquitatum Veronensium cap.* III *etiam ab Onuphrio Panvinio refertur) de ætate et cultu* S. Euprepii *sic disserit :* Hæc sunt corpora Sanctorum sepulta in ecclesia S. Proculi; et primo in altari inferiori ejusdem jacet corpus S. Proculi episcopi Veronensis, et fuit quartus episcopus Veronensis; et corpora sanctorum martyrum Cosmæ et Damiani, Cerboni, Valentii, Luperii, Probi episcoporum Veronensium, et E brachium sancti Martini episcopi et confessoris. In alio altari ad dextrum latus præfati altaris jacet corpus S. Agabii episcopi, et fuit tertius episcopus Veronensis. In alio altari ad sinistrum latus præfati altaris jacent corpora sanctorum Euprepii et Cricini; qui quidem Euprepius fuit primus episcopus Veronensis, missus et consecratus a beato Petro Apostolo, et similiter Cricinus secundus episcopus Veronensis. Item die XXII Martii MCDXCIX concessum fuit indultum per R. D. Baptistam Cardinalem sanctæ Mariæ in Porticu, omnibus et singulis Christi fidelibus, qui dictam ecclesiam sancti Proculi Veronæ in singulis annuntiationibus gloriosæ Virginis Mariæ, et S. Proculi, et S. Euprepii, S. Cricini, S. Agabii, et SS. Cosmæ et Damiani visitaverint, centum dierum indulgentiarum, ut in bulla authentica in sacristia societatis S. Mariæ, S. Sebastiani, et S. Rochi.

probatur legitimus cultus hujus Sancti

4 *Denique illustrissimus ille scriptor de sacris* S. Euprepii *reliquiis fol.* 6 *hæc habet :* Corpus venerandum beati patris Euprepii, sepultum extra muros Veronensis civitatis, in ecclesia beati F Proculi episcopi Veronensis in arca sita in crypta ejusdem ecclesiæ a latere meridiano post altare ipsius requiescit. *His duas inscriptiones ibidem ita subjungit :* In crypta seu confessione ecclesiæ sancti Proculi in altari SS. Euprepii et Crichini : EUPREPIO VERONÆ A CHRISTI ANNO LXXII PRÆSULI PRIMO ET CRICINO LABORUM SOCIO ET COMITI LOCUS RESTITUTUS. In dicta crypta in marmore strato pavimenti apud columnam ad meridiem : HIC REQUIESCUNT IN PACE CORPORA SANCTORUM EUPREPII ET CRICINI EPISCOPI. *Etiam ibi de aliis* S. Euprepii *reliquiis, et quadam ejusdem Præsulis effigie sic meminit :* In ecclesia seu monasterio sancti Joannis inter reliquias, quæ ibi asservantur, sunt etiam reliquiæ sancti Euprepii episcopi Veronensis. In palla capellæ S. Mariæ Virginis in ecclesia cathedrali est effigies sancti Euprepii cum pastorali et ecclesia in manu, ut ostendatur fundator ecclesiæ Veronensis. *Quamvis hæc epitaphia aliaque monumenta judicio nobilissimi Scipionis Maffei non videantur admodum antiqua, tamen ad demonstrandum immemorabilem* S. Euprepii *cultum sufficiunt.*

5 *Quod*

quæ in serie præsulum Veronensium.

5 *Quod vero ad seriem primorum episcoporum Veronensium attinet, ea apud diversos scriptores diversa est, ut Onuphrius Panvinius lib.* IV *Antiquitatum Veronensium cap.* III *testatur, et Ughellus in novissima editione Italiæ sacræ tomo V col.* 678 *clarius exponit his verbis*: Cœpit igitur sedere Veronæ Euprepius anno Domini LXXII, ut innuit lapis superius allatus, Lini Pontificis anno tertio, Vespasiani primo. Quot annis sederit, incertum est; neque ulla habenda est fides Tinti chronologiæ aliorumque, qui de primis Veronæ præsulibus scripserunt, cum erroribus multis scateant, et pro libito post Euprepium et Cricinum ceteros enumerant episcopos, ut infra in Proculo, qui quartus episcopus ab iis recensetur, cum certum sit, post sanctum Zenonem, qui octavus dicitur, hanc sedem tenuisse. *Quamvis Ughellus id certum putaverit, tamen hic a veritate aberravit, ut ex infra dicendis patebit.*

quamvis hæc inter se discrepet,

6 *Deinde varius auctorum opiniones ibidem ita proponit :* Imo inconstans est illorum sententia; nam Joannes Diaconus, qui a Julio Cæsare ad Henricum septimum imperatorem scripsit B historiam, recensens primos Veronensium præsules, primo loco Euprepium, II Dimidrianum, III Simplicium, IV Proculum, V Saturninum, VI Lucillum, VII Cricinum, VIII Zenonem statuit, a ceteris historicis Veronensium dissentiens, qui primum Euprepium, II Cricinum, III Agapium, IV Proculum, V Saturninum, VI Lucillum, VII Dimidianum, VIII Zenonem enumerant, alios præponunt, postponunt, omittunt. Neque annorum ratio eadem omnibus constat; plures, pauciores, his, illis contribuunt. Et sane magnam partem habeo suspectos manifeste errasse. Est mihi sane compertum, Panvinium valde mirari Joannem Diaconum, qui hanc seriem inverterit. Ceterum ego quoque nequeo non mirari Panvinium, qui plus quam Diacono, ceteris fidei præstet: nam æque in incerto laboramus, sive Diaconum sive ceteros sequamur, usque ad certiora monumenta, de quibus dubitari non licet. Unde enim Diaconus et reliqui hæc hauserint, ut ultro eorum dictis credulitatem deferamus, nescio.

et in instrumento sæculi octavi.

7 *Verum antiquiora et saltem certiora monumenta postmodum detecta sunt, de quibus nobi-* C *lissimus Scipio Maffeius ad Nicolaum Coletum tomo V Italiæ sacræ, nuper Venetiis recusæ, col.* 672 *sic scribit :* Intellexi ex tuis litteris, te momentis rationum mearum, quibus ab Ughelliana episcoporum Veronensium historia universe expendenda, documentisque exagitandis abstinere decrevi, tandem acquiescere, ac postulationes tuas eo redigere, ut si quid habeam de vetustioribus tantum episcopis, quod neque ab Ughello, neque ab historicis nostris allatum sit, pariterque si quem umquam cujuscumque temporis præsulem forte detexerim, qui nondum innotescat, et a dypticis nostris adhuc exulet, tecum statim communicem; quæ quidem paucis præstabo. Nullum extat ea de re monumentum antiquius rhythmica quadam Veronæ descriptione, regnante Pippino Caroli magni filio, ab anonymo auctore elucubrata. Priorem illius partem edidit Hieronymus a Curte in Historia Veronensi lib. I ex Ms. Chronica apud Jesnatos; reliquæ, in qua octo primi episcopi recensentur, ex antiquissimo libro apud Cælestinos cœnobii Ariminensis aliquot verba allegat Perettus; frustra quædam occurrerunt mihi multis abhinc annis in Zenoniano codice.

AUCTORE G. C.

quod tum illa pridem vulgatum est,

8 Verum perierat prorsus insignis documenti præstantior pars et expetibilior, nisi P. Mabillonius ex Lobiensi bibliotheca integrum demum absolutumque emisisset. Ratherius multis scriptis clarus, ex eo monasterio ad sedem Veronensem anno CMXXVIII, ut Sigebertus docet, translatus fuerat; qui cum deinde Veronæ valedicere et monastica aliquando claustra repetere cogeretur, descriptionem illam simul cum ichnographia civitatis nostræ minio depicta, Lobiam pertulit. Ea quidem membrana, necnon ichnographia, quæ historiæ Veronensi maximo adjumento esset, anno MDCCXIII per fratrem meum, Namurcensi tunc provinciæ præfectum, operam dedi, ut summa diligentia perquirerentur; abbatia siquidem Lobiensis vix decem aut duodecim horarum iter ab Namurco abest; verum irrito conatu, multumque conquerentibus Patribus, plures codices vel surreptos fuisse, vel ab iis, qui utendos acceperunt, minime redditos. Cum Mabillonii Analecta vetera, quorum tomo primo rhythmicum id monumentum insertum est, in Italia perquam raro occurrant, ejus exemplar, quod fideliter olim exscripsi, ad te mitto. *Tum refert istud antiquum instrumentum, quod Ma-* E *billonius inter Analecta vetera tom. I pag.* 371 *et sequentibus edidit, quodque nuper inter Scriptores Rerum Italicarum tomo II part.* II *col.* 1095 *recusum est.*

semper primo loco collocatur.

9 *In hoc venerando sæculi octavi documento series octo primorum præsulum Veronensium ita exprimitur :* Primum Verona prædicavit Euprepus episcopus, secundus Dimidrianus, tertius Simplicius, quartus Proculus confessor, pastor egregius. Quintus fuit Saturninus, et sextus Lucilius; septimus fuit Gricinus doctor et episcopus; octavus pastor et confessor Zeno martyr inclytus. *Proxime laudatus Maffeius de hac serie, quæ ab Ughello aliisque rerum Veronensium scriptoribus non parum discrepat, in iisdem litteris ad Coletum datis tale fert judicium :* At cum Ughellus, tum historici nostri, elenchorumque consarcinatores, ubi pedem figant, non habent, nec antiquum testem proferunt, nec monumento nituntur ullo. Qui ante annos aliquot Ordini Veronensi episcoporum historiam adjecit, Dimidrianum sextum decimum statuit, Saturninum decimum quartum, Lucilium seu F Lucillum decimum octavum; quo fundamento, si exquiras, nihil est quod afferatur. De Agapio inscriptionem proferunt, quam proximis seculis compactam quis primo intuitu non agnoscat? Mihi ergo nec vetustius, nec sincerius documentum usque in hanc diem reperienti piaculum videretur, ab anonymi traditione recedere: præcipue cum et secundus testis adsit, qui annis plus quam ducentis hujus argumenti scriptores ceteros antecessit; nempe Joannes ecclesiæ Veronensis Diaconus, qui in imperiali, quam exaravit, historia nunc deperdita primos octo Veronensium præsules iisdem nominibus ac eodem prorsus ordine recitabat, ut ex Panvinio Antiquitatum Veronensium lib. 4 cap. 3 discimus, qui eam chronicam legerat.

Sed de ætate hujus episcopi dubitatur.

10 *Quamvis S.* Euprepius *ubique in catalogis primus Veronæ episcopus assignetur, tamen inter eruditissimum Maffeium et alios scriptores Veronenses de certa illius primi Antistitis ætate non convenit : nam Panvinius, Ughellus, aliique auctores passim tradunt,* S. Euprepium *ab Apostolorum principe Petro Veronam missum esse*

AUCTORE G. C. *esse, et anno Christi septuagesimo circiter episcopalem istius urbis cathedram ascendisse vel potius instituisse. Sed hanc traditionem non admittit nobilissimus marchio Maffeius; quinimo ex certiore S. Proculi ætate colligit, prædicationem sive cathedram* S. Euprepii *ad posteriora tempora differendam esse, cum non sit satis probabile, quatuor primos urbis Veronensis episcopos tam diu isti ecclesiæ præfuisse, ut tria fere sæcula impleverint. Non repetimus hic verba eruditissimi marchionis, quæ in Commentario prævio ad Acta SS. Firmi et Rustici martyrum die* IX *Augusti, sive tomo II istius mensis pag.* 416 *dedimus, ubi etiam Veronenses ad solida traditionis suæ monumenta proferenda humaniter invitavimus. Cum interim nihil nobis communicatum fuerit, ætatem* S. Euprepii *circa initium hujus sylloges ambigue sæculo primo vel secundo affiximus.*

et breviter ejus Acta exhibentur

11 *Jam tantum superest, ut aliqua dicamus de gestis hujus sancti Præsulis, quæ reverendissimus Augustinus Valerius in Monumentis antiquis ecclesiæ Veronensis fol. 38 verso ex communi Veronensium traditione breviter exhibet hoc modo :* Cum Petrus Apostolus, Apostolorum princeps Hierosolymis profectus, Antiochiæ primum D sedisset, deinde post annos septem Romam venisset, ubi Pontificatum gessit annos viginti quinque, discipulos viros apostolicos in diversa loca et provincias ad sanctissimam Christi fidem propagandam misit; in quorum numero fuit Euprepius, vir admirabili sapientia et sanctissimis moribus præditus, cujus fidei Veronam nobilissimam Italiæ civitatem credidit, eique episcopum præfecit. Euprepius zelo Dei incensus, ut illa tempora patiebantur, simulacrorum cultu ejecto, primus religionis Christianæ semina sua doctrina et pietate Veronæ jecit : quo in munere cum multos annos magno cum labore Vir Dei esset versatus, extrema senectute confectus, intrepide ubique Christum prædicans, Magistrum imitatus, pro grege sibi commisso pastor bonus migravit in cælum duodecimo Calendas Septembris. Sepultus est extra urbem, quo loco nunc est sita ecclesia sancti Proculi, in cryptæ ejus latere, quod est ad meridiem. *Utinam hæc omnia et singula, præsertim quæ ad ætatem istius sancti Antistitis spectant, ex antiquioribus documentis probari possent!*

B E

DE SANCTO PATERNO MARTYRE,

FUNDIS IN LATIO,

SYLLOGE HISTORICA.

G. C.

Sancti hujus notitia et cultus ex Martyrologio Romano, Ferdinando Ughello, et Mss. Actis.

SUB DECIO. *In Martyrologio Romano,*

Hodie *Martyrologium Romanum memoriam hujus Martyris ita celebrat :* Fundis in Latio sancti Paterni martyris, qui ab Alexandria Romam veniens ad Apostolorum memorias, et inde in agrum Fundanum secedens, cum martyrum corpora sepeliret, a tribuno comprehensus, in vinculis exspiravit. *Ughellus in novissima editione Veneta Italiæ sacræ* C *tomo I col.* 719 *testatur, Fundis in Latio festum ipsius die* XXI *Augusti quotannis coli, et de gestis ejus hæc breviter indicat :* Fundis sanctus Paternus Ægyptius martyrio coronatus est : hic enim cum ad limina Apostolorum institutum iter haberet, Fundosque divertisset, ibique pietate cogente, insepulta martyrum corpora sedulo traderet sepulturæ, demum Christianæ religionis apud judicem expostulatus, martyrum curator, martyr et ipse effectus est, quo pii exantlati laboris præmium amplissimum reportaret. In Fundana ecclesia ejus Martyris profestus dies die XXI mensis Augusti recurrit.

et ab aliis paucis scriptoribus

2 *Pauca admodum de hoc sancto Martyre superesse documenta, satis declarat Antonius Caracciolus, dum in Sacris ecclesiæ Neapolitanæ monumentis cap.* II *sect.* II *sic scribit :* In Romano item Martyrologio ad diem XXI Augusti, de Paterno martyre tantum legitur, illum ab Ægypti Alexandria in Italiam et Campaniam advenisse, atque in agro Fundano occisorum pro Christo martyrum curasse sepulturam. Manuscriptus autem codex Fundanæ ecclesiæ, e quo excerpta aliquot, illustrissimo episcopo Belmosto mandante, nuper ad me missa sunt, paulo sane latius hæc digerit, traditque, necatos per ea loca fuisse, Decio et Valeriano imperatoribus, Christianos bis mille quingentos nonaginta septem. Quo autem anno, quo præside, quove mortis genere interempti fuerint, nulla adsunt monumenta, quæ tradant. At ejusmodi tamen et merito et numero hi sunt, de quibus certa distinctaque F memoria et cognitio Fundis exstare deberet. Vah, quam multa tempus atrox falce metit!

memoratur hic Sanctus.

3 *Quod hic de bis mille quingentis nonaginta septem martyribus dicitur, et in Actis infra dandis repetetur, verosimiliter desumptum est ex Actis S. Magni martyris in Cappadocia, vel Andreæ Ducis in angustiis montis Tauri ab Antiocho cum multis aliis interfecti, quæ cum Actis S. Magni Tranensis episcopi confusa sunt, ut ad diem* XIX *hujus mensis operose probavimus. Porro quod ad tempus attinet, quo* S. Paternus *lauream martyrii obtinuit, illud imperio Decii alligavimus, quandoquidem tribus diebus post S. Magnum Tranensem præsulem obiit, et hunc sub Decio collocavimus. Cum tamen in Actis mox edendis dicatur fama* S. Paterni *et S. Magni ad aures* Decii et Valeriani *pervenisse, et hic sub Decio passus tradatur, non magnopere repugnabo, si quis alterutrum vel utrumque Martyrem sub Decio aut Valeriano collocaverit ob rationes, quas in Commentario historico de S. Cyriaca vidua fusius hac ipsa die allegabimus.*

cujus Acta ex Ms. Fundano

4 *Nunc tantum restat, ut referamus qualiacumque* S. Paterni *Acta ex manuscripto codice ecclesiæ*

Auctore G. C.

A *ecclesiæ Fundanæ, cujus apographum Papebrochius noster olim ex collectione Antonii Caraccioli accepit, quod ita sonat :* Divus Paternus Alexandrino genere ortus est. Omissis multis, quæ in pueritia et in ejus patria, Deo adjuvante, fecit, Alexandria ejus patria derelicta, in Italiam se contulit Apostolorum sepulcra visitaturus. Primo in Campaniam venit, et diu in villa, quæ Fregellanus dicitur, alias Ceperanus, commoratus est, quæ prope fluenta Cornilli fluminis posita, ibique ad honorem S. Petri principis Apostolorum fabricavit ecclesiam. His peractis, sicut Domino placuit, ad Fundanam civitatem applicuit, et non procul a civitate reperit fontem in campo Demetriano, apud quem cryptas invenit, ac in eodem loco ecclesiam Deiparæ Virginis dedicavit. Et cum tristis existeret pro sibi sacerdote non assistente, Dominum deprecatus est, et in somnio apparuit ei angelus Domini dicens : Paterne, serve Dei, Dominus exaudivit te, quoniam tibi emittet sacerdotem fidelem.

hic exhibemus,

5 Excitatus a somno de angelica apparitione lætus divinoque favore accensus, multos viros B Deum timentes congregavit, qui illis in locis Christianam vitam ducebant. Transactis igitur nonnullis diebus, dum festum beatæ Virginis ab ipsis solenniter celebratur, ante ostium præfatæ ecclesiæ beatus Magnus Tranensis episcopus apparuit, expulsus ab ecclesia sua, prout in ejus Legenda latius ejus Vitæ descripta apparet, et cognitus a beato Paterno exclamavit : Tunc es ille, quem Dominus in sacerdotem misit? Cui respondens, ait: Ego certissime ipse sum. Sed quia longum esset, ut omnia recenserem, multa omittuntur, et præter ea, miracula, quæ per intercessionem tam sancti Paterni, quam sancti Magni Dominus demonstravit.

quamvis ex Actis S. Magni excerpta sint,

6 His gestis pervenit rumor ad aures Decii et Valeriani, et directis satellitibus et apparitoribus, Magnus et duo millia quingenti nonaginta septem Christianorum ad Dei honorem congregati, ab ipsis interfecti sunt, martyriique coronam adepti sunt die XIX mensis Augusti, in qua celebratur festivitas sancti Magni. Quapropter vallis illa illustris effecta est et cruore Sanctorum perfusa, ac corporibus Sanctorum plena. Divus autem Paternus timore correptus ad montem arcanum aufugit : die tertio ex monte descendens, ut corpora sanctorum Magni et aliorum sepeliret, corpus beati Magni exanime vidit, et invenit capite a corpore abscisso; et sepultis Sanctorum corporibus, cum ad propria rediret, a prædictis apparitoribus captus, compellebatur dæmonibus sacrificare.

7 At noctis silentio adveniente, custodibus sopore oppressis, divus Magnus adfuit dicens : Paterne veni, et epulemur simul, quia triduo corpore disjuncti fuimus. Eadem hora in vinculis exspiravit sub duodecimo Kalendas Septembris, cujus corpus nunc conditum sub altari majori cathedralis ecclesiæ cum corpore sanctissimi Libertini abbatis. *Etiam in Additione quadam ad Italiam sacram novissimæ editionis Venetæ tomo I col. 720 legimus sequentia:* In cathedrali quiescunt corpora sanctorum Paterni martyris Libertini abbatis, et sancti Mauri martyris, aliæque insignes reliquiæ. *Majores nostri S. Libertinum abbatem die XIII Januarii in Opere nostro collocassent, si tempestive notitia de hoc sancto abbate ipsis subministrata fuisset. Cum illa postmodum ad nos pervenerit, et in scriniis ad dictum diem XIII Januarii conservetur, in supplemento duorum primorum mensium locum poterit invenire. Quis sit autem ille Maurus martyr inter tot homonymos, et quo die colatur, Fundani nos edocere non graventur. Ceterum hæc breviora S. Paterni Acta lucem aliquam accipient ex Actis S. Magni, quæ die XIX hujus mensi utcumque illustravimus, quamvis ambo non videantur magnam antiquitatem præ se ferre.*

et magnam auctoritatem habere non videntur

DE S. CYRIACA VIDUA ET MART.

ROMÆ,

C F

COMMENTARIUS HISTORICUS.

G. C.

§ I. Legitimus hujus Sanctæ cultus, Acta, et tempus martyrii.

SUB DECIO VEL VALERIANO.

Refertur hæc Sancta in Martyrologio Romano,

Martyrologium Romanum hodie memoriam hujus sanctæ Matronæ sic annuntiat : Romæ in agro Verano sanctæ Cyriacæ viduæ et martyris, quæ in persecutione Valeriani, cum se suaque omnia in Sanctorum ministeria impendisset, demum pro Christo martyrium subiens, vitam quoque ipsam libenter impendit. *Bartholomæus Piazza in Hemorologio Romano parte II pag. 186 asserit, hac die festivitatem istius sanctæ Martyris in variis ecclesiis Romæ celebrari, et notabiles ejusdem reliquias ibidem conservari. Hæc et alia, quæ inferius dicentur, ad immemorabilem illius Sanctæ cultum demonstrandum sufficiunt, quamvis in antiquissimis Martyrologiis mentionem ejus non invenerimus.*

2 *Etiamsi Martyrologium Romanum tradat,* S. Cyriacam *in persecutione Valeriani passam esse, tamen Acta hic statim subjungenda martyrium ipsius sub imperio Decii et præfectura Valeriani collocant. Brevis historia Actorum ejus, quam ex collectione Baroniana transcriptam accepimus, tomo VII fol. 87 sic sonat :* Temporibus Decii Cæsaris et Valeriani præfecti erat quædam Matrona nobilissima genere, virtutibus Christianissima, Cyriace nomine, nominis sui dignitate pollens : Cyriace namque Græce, Latine Dominica interpretatur. Hæc fuerat cum viro suo annis undecim, et in viduitate sincerissima permanserat annis triginta duobus; et de facultatibus suis pauperibus Christi quotidie solatium exhibebat. Cum autem fervor persecutionis instaret, hæc Matrona domum suam, quæ erat in Celio-Monte militibus Christi, sanctis videlicet, ad

et ex collectione quadam Baronii

AUCTORE G. C.

dantur ejus Acta.

ad conveniendum et Sacramenta Dominica insinuanda obtulit nullo timore perterrita.

3 Multitudine vero Christi militum ad siderea regna migrante, beatissimoque Xisto episcopo per gloriosam martyrii coronam cum Christo gloriante, beatus Laurentius archilevita, super thesauris Ecclesiæ pauperibus erogandis potestate accepta, cœpit quærere per regiones, ubicumque sancti pauperes essent absconsi. Veniens autem in Celium-Montem invenit in domo beatæ Cyriacæ multos Christianos presbyteros et clericos, ibique Domini mandato peracto, pauperibus Christi, prout cuique opus erat, de facultatibus Ecclesiæ obtulit; Cyriacam quoque viduam capitis infirmitate liberavit. Post gloriosam autem sancti Laurentii passionem jusserunt Decius et Valerianus Cyriacam sanctissimam præsentari, a qua Decius multis injuriis auditis, fecit os beatæ Cyriacæ diutissime tundi, deinde in arctissimam custodiam recludi.

in quibus dicitur passa sub Decio.

4 Mane autem facto, jussit eam Decius ante suam præsentiam adduci, cui et dixit: Si mente sana tecum hac nocte cogitasti diis nostris libamina offerre? Sancta Cyriace respondit: Non B diis, sed Domino nostro Jesu Christo, qui vivus et verus Deus est, me ipsam in sacrificium offero. Tunc Valerianus dixit ad Decium: Hujus impietas multimode ferienda est: deorum enim culturam pro nihilo computat. Decius autem jussit eam diutissime fustibus cædi; quæ cum gratias Deo retulisset, ita sanata est, ut nec etiam signum percussionis in ejus membris inveniri potuisset. Unde irati Decius et Valerianus receperunt se in palatium angustiando *, eo quod a muliere superarentur. Post hæc fecerunt eam plumbatis atque scorpionibus affligi usque dum Domino reddidit spiritum. Corpus vero ejus Christiani in prædio ejusdem sanctissimæ Martyris sepelierunt in agro Verano non longe a corpore beati Laurentii a parte occidentali (ibi in cœmeterio sursum prima est Cyriace sancta vidua) decimo Kalendas Septembris. *Etsi hæc sancta Vidua lauream martyrii obtinuerit die* XXI *Augusti, ut auctores passim consentiunt, potuit tamen* XXIII *ejusdem mensis, sive* decimo Kalendas C Septembris, *ut hic legitur, sepeliri.*

* *forsan augusti ambo*

etsi Martyrologium Romanum eam collocet sub Valeriano;

5 *Cæterum eruditus lector videt, in his Actis martyrium* S. Cyriacæ *sub Decio collocari. At quomodo, inquiet aliquis, hæc cohærent cum Martyrologio Romano, quod eam* in persecutione Valeriani *passam affirmat? Certe dici non possunt Decius et Valerianus simul imperasse, quandoquidem Decio mortuo successit Gallus, et post hunc tribus mensibus regnavit Æmilianus, antequam Valerianus ad culmen imperii Romani eveheretur. Si quis ad hæc inter se conciliando ex Actis respondeat, Valerianum sub Decio urbis præfectum fuisse, et hinc persecutionem utrique imputari, Tillemontius tomo III Monument. eccles. pag. 327. et alii severi critici negant, eo tempore præfecturam Valeriani in antiquis et fide dignis monumentis inveniri.*

quod utrumque Baronius

6 *At saltem Valerianus ex senatus-consulto electus est censor Romæ sub Decio imperatore, ut testatur Trebellius Pollio historicus antiquus, cujus verba eminentissimus Baronius in Annalibus ecclesiasticis ad annum Christi* 253 *num.* 140 *et sequentibus refert, et quibus ad rem nostram hæc subnectit:* Hucusque Pollio ex ejusmodi senatus-consulto laudes texens Valeriani, quo magistratum illum coactus accepit, ac strenue exercuit; utinam pie atque juste: quippe qui gentilitiam patriam superstitionem, quam ab ineunte D ætate excoluerat, restituere ex officio censuræ laborans, in Christianos illius desertores se iniquissimum præbuit ac severissimum. Quamobrem actum est, ut suo etiam nomine inscriberentur leges, et in Christianos promulgarentur edicta, adeo ut eadem persecutio utriusque nomine, nempe Decii et Valeriani, censeretur, eoque nomine perseveraret in posterum; quod eo semel eorum, qui justissimi atque sanctissimi haberentur, persecutio nobilitata nominum titulo, quo religiosior ac justior haberetur, eo licentius grassaretur in Ecclesiam Christi.

conciliantur,

7 Ex his igitur complures tricæ atque ambages solvuntur, dum plerique martyres in persecutione Decii et Valeriani una passi leguntur, quos constat, non simul eodem, sed diverso tempore imperasse; et quod nonnulli, quos perspicuum est passos esse sub Decio, iidem sub Valeriano martyrium pariter exegisse tradantur; et quos sustulit Valeriani persecutio, iidem sub Decio et Valeriano passi legantur. Hæc qui non considerat, innumeris se ac plane insolubilibus implicet erroribus necesse est, feraturque per devia, atque multiplicibus viarum anfractibus E distineatur. *Licet hæc Actorum conciliatio cum Martyrologio Romano subtiliter ab eminentissimo Baronio excogitata sit, tamen legi meretur Antonius Pagius, qui in Critica ad Annales ecclesiasticos Baronii anno Christi* 251 *num.* 9 *huic opinioni quamdam difficultatem opponit.*

et quod modo junctæ ponendum putamus

8 *Attamen S. Hieronymus in Vita S. Pauli eremitæ persecutionem Decii et Valeriani non distinguit, dum tomo IV parte* II *novissimæ editionis Parisiensis col.* 69 *sic scribit:* Sub Decio et Valeriano persecutoribus, quo tempore Cornelius Romæ, Cyprianus Carthagine, felici cruore martyrium pertulerunt, multas apud Ægyptum et Thebaidem ecclesias tempestas sæva populata est. *Præterea sanctus ille doctor loco proxime citato ejusdem editionis Parisiensis in Catalogo scriptorum ecclesiasticorum col.* 122 *de hac persecutione rursus ita meminit:* Methodius Olympi Lyciæ et postea Tyri episcopus, nitidi compositique sermonis adversum Porphyrium confecit libros, ... et ad extremum novissimæ persecutionis *(hoc loquendi modo indicatur persecutio Diocletiani, quæ ultima fuit)* sive ut F alii affirmant, sub Decio et Valeriano in Chalcide Græciæ martyrio coronatus est. *Posset hæc postrema S. Hieronymi assertio secundum mentem Cardinalis Baronii explicari. Sed potius credimus, scriptores Actorum post unum alterumve sæculum elapsum non satis distincte novisse, sub quo imperatore martyres coronati essent, et illos propterea utramque persecutionem assignasse, vel unam cum altera confudisse. Hinc ipso S. Hieronymi tempore quidam affirmabant, S. Methodium in novissima persecutione Diocletiani passum esse, aliis martyrium ejusdem sub Decio et Valeriano collocantibus, ut ex hoc ultimo sancti doctoris testimonio liquet. Cum igitur Acta martyrium* S. Cyriacæ *sub Decio statuant, et Martyrologium Romanum in persecutione Valeriani, nos defectu certioris notitiæ illud disjunctive* sub Decio vel Valeriano *collocandum censuimus.*

§ II

A

§ II. Prima Sanctæ sepultura, translatio corporis, et dubium circa aliam ejusdem translationem.

Corpus hujus Sanctæ, quod in prædio suo sepultum fuerat,

In *Actis supra relatis sub finem legimus, hanc sanctam Matronam post consummatum martyrium a Christianis sepultam fuisse in prædio suo, quod deinde cœmeterium* S. Cyriacæ *appellatum est, et de quo Paulus Aringhus lib.* IV *Romæ subterraneæ cap.* XVI *habet sequentia :* Celeberrimum Cyriacæ cœmeterium Tiburtina via, eo potissimum loco, ubi nunc insignis B. Laurentii martyris basilica, in ejusdem Cyriacæ Romanas inter feminas nobilissimæ agro exstructum olim fuit, quam et sub Valeriano imperatore illustri martyrio coronatam fuisse, Romano ex Martyrologio didicimus, XII nimirum Kalendas Septembris. *Tum exhibet aliqua Actorum* S. Cyriacæ *fragmenta, et recenset quosdam Sanctos in hoc cœmeterio sepultos, quibus hæc addit :* Eodem pariter loco ad agrum Veranum ipsammet Cyriacam eximiæ pietatis matronam, quæ prima cœmeterii hujus fundamenta jecerat, haud longe ab ipso beati Laurentii corpore, post nobile consummatum pro fide martyrium depositam fuisse, in Mss. ejusdem Actis Cod. Vallic. his verbis exponitur. *His subdit ultimas Actorum lineas, nostris supra relatis omnino similes. Unde conjicimus, Acta superius repræsentata ex codem Ms. Codice Vallicellensi prodiisse.*

B

translatum est in ecclesiam S. Martini Romæ,

10 *Denique Aringhus circa finem citati capitis* XVI *memorat, ex cœmeterio* S. Cyriacæ *varias inscriptiones in ecclesiam S. Martini translatas fuisse, et simul de translatione corporis* S. Cyriacæ *mentionem fecit his verbis :* Porro complures inscriptionum harum in ecclesiam sancti Martini seu in Equitii titulum delatas fuisse idem Bosius, vel hoc uno argumento permotus conjicit, quod ibi in dimidiatis nonnullis, quæ adhuc exstant in ejusdem ecclesiæ pavimento, lapidibus nomen divi Laurentii expressum legatur : cui plane sententiæ tum illud commode argumentum suffragari videtur, quod jam probe sacras recolendo antiquitates, in eumdem Equitii titulum a Sergio Papa secundo beatæ Cyriacæ corpus delatum et in eo perhonorifice conditum fuisse didicerimus, uti inscriptio, quæ ad hanc usque diem ibidem legitur, satis aperte testatur.

C

ut ex antiqua tabula marmorea.

11 *Cardinalis Baronius in Annalibus ecclesiasticis ad annum Christi* 847 *num.* 4 *exhibet hanc veterem inscriptionem, quæ marmoreæ tabulæ incisa sic sonat :* Temporibus Domini Sergii Junioris Papæ recondita sunt in hoc sacro altari beati Silvestri præsulis corpora et beati Martini. Item corpora beatissimorum Fabiani atque Stephani cum Sotere mart. ac Pont., simulque Asterio cum sanctissima filia ejus, sanctoque Cyriaco, Papia, Mauro, Largo et Smaragdo et sociis; Sisinio atque Anastasio et Innocentio Pontificibus, una cum sancto Quirino ac Leone; pariterque Artemio, Sisiano, Pollione, Theodoro, Nicandro, Crescentiano martyribus; cumque beata Sotere atque Paulina, nec non Memmia, Juliana, et Quirilla, Theophiste, Sophia virginibus atque martyribus; beata Quiriaca vidua *(etiam Sancta nostra hoc nomine pro* Cyriaca *in vetustis monumentis appellatur)* et beata Justa cum aliis multis, quorum nomina Deo soli sunt cognita, omnesque sub sacro altare dedicans collocavit. Hæc Sanctorum corpora translata sunt de cœmeterio Priscillæ via Salaria : statuens omni anno in festivitatibus eorum indulgentiam trium annorum et trium quadragenarum omnibus ad ea devote venientibus.

AUCTORE G. C.

et ex Anastasio Bibliothecario discimus.

12 *Anastasius Bibliothecarius in editione Fabroti pag.* 173 *et sequente similia habet; sed non meminit de cœmeterio Priscillæ via Salaria, nec ullum verbum facit de indulgentiis, quæ in hac tabula memorantur, et omittit aliquos Sanctos ibidem expressos, inter quos tamen* S. Quiriacam *sive* Cyriacam viduam *recenset. Etiam Baronius in notis ad Martyrologium Romanum hac die monet, corpus* S. Cyriacæ *viduæ a Sergio II Pontifice in titulum Equitii, sive in ecclesiam S. Martini translatum fuisse ; sed eminentissimus ille scriptor de posteriore aliqua hujus sacri corporis translatione altum silet, ita ut* S. Cyriaca *adhuc in eodem templo S. Martini quiescere videatur. Attamen Carolus Bartholomæus Piazza, qui Romæ anno* 1675 *Sanctuarium sive Menologium Romanum Italice edidit, ad diem* XXI *Augusti, seu pag.* 283 *partis primæ affirmat, corpus hujus* S. Cyriacæ *in ecclesia S. Mariæ de Campitello conservari, et in templo S. Mariæ Majoris partem brachii ex eodem sacro corpore assignat. Nescimus, an forsan hæc corporis translatio post ætatem Cardinalis Baronii facta sit, et ideo ulteriorem hujus rei notitiam ab eruditis Romanis exspectabimus. Verum restat alia difficultas, eaque non minor, quam nunc proponemus.* E

Dicuntur illud habere Carmelitæ Vesalienses in Germania,

13 *Joannes Molanus in Additionibus ad Martyrologium Usuardi hac die annuntiat annuam festivitatem* Quiriacæ matronæ Romanæ et martyris, in Wesalia superiori quiescentis apud Carmelitas, de qua in passione beati Laurentii. *Venerabilis Petrus Canisius noster in Martyrologio suo Germanico eumdem quietis locum, quem vernacule* obern-Wesel, *id est,* superiorem Wesaliam *vocat, huic sanctæ Martyri assignat. Hæc autem urbs Germaniæ, quæ in limite Palatinatus inferioris ad Rhenum sita est, et nunc Electori Trevirensi paret, Wesalia vel Vesalia* superior *dicitur, ut distinguatur ab alia ejusdem nominis urbe, quam exactiores geographi in Ducatu Clivensi collocant, et discriminis gratia Vesaliam* inferiorem *cognominant. Cum Romæ PP. Carmelitæ ecclesiam S. Martini jam diu possederint, facile fieri potuit, ut Vesalienses eorum sodales corpus* S. Cyriacæ *aut saltem notabiles ejus reliquias ex illa ecclesia Romana acceperint. Nihilominus de ista sacri corporis translatione dubitamus ob aliquot scrupulos non omnino contemnendos, quos nobis eximi cupimus, priusquam opinionem Molani et Canisii pro certa habeamus.* F

de qua translatione dubitamus,

14 *Eminentissimus Baronius haud dubie legit Martyrologium Usuardi, quod Molanus anno* 1568 *vel* 1573 *cum additionibus edidit, quandoquidem in Præcapitulatione de Martyrologio Romano cap.* IX *illum ipsum editorem laudat his verbis :* Habet, si quis plura quærat, ejus argumenti luculentam piamque valde ac eruditam lucubrationem R. D. Joannis Molani theologi Lovaniensis, quam in secunda sui Usuardi editione posuit, Appendicis de Martyrologiis titulo prænotatam; de qua illud, quod dignum admiratione videtur, lectorem commonendum putamus : cur nempe ille de cunctis Martyrologiis eruditam

AUCTORE G. C.

eruditam instituens tractationem, de Romano tamen Martyrologio agere prætermiserit. Id quidem non injuria, vel (quod procul abest a viro pientissimo) dolo malo factum noveris; sed quod existimavit, Romanam Ecclesiam non alio quam Usuardi uti Martyrologio : id enim ipse testatur eodem libello cap. 4; sicque agens de Martyrologio Usuardi, ea ratione et Romano satisfactum putavit : credidit enim, nullum aliud reperiri Romanum Martyrologium ab eo, quod typis excusum Venetiis, scriptum, emendatum, editumque habetur, auctore Alexandro de Peregrinis presbytero Brixiensi. Præterierunt enim Molanum quamplurima antiqua manuscripta Romani Martyrologii exemplaria, ex quibus, quodnam qualeve esset germanum ipsum Romanum Martyrologium, intelligere certius potuisset. Tolerabilis quidem et venia dignus error, cum ipse tam longe positus ea nesciverit, quæ illis, qui Romæ agunt, vix magno labore, pervigili diligentia et summa sunt industria consecuti. *Cur ergo Baronius de hac Vesaliensi* S. Cyriacæ *translatione tacuit, cum varias aliorum Sanctorum translationes in Martyrologio vel notis suis commemorare consueverit?* B

eique opponimus silentium Baronii.

15 *Forte postmodum Molanus, visa nova Martyrologii Romani editione, etiam hac in re sententiam mutavisset, nisi eum mors præoccupasset, ut aliqua ratione colligimus ex eodem eminentissimo scriptore, qui verbis suis proxime relatis hæc immediate subdit :* Gavisus vero non mediocriter sui, cum nuper opportune admodum, accincto jam ad secundam editionem typographo, conjecturam suspionemque hanc meam ex litteris R. D. Henrici Gravii theologi Lovaniensis minime vanam aut inanem fuisse cognovi. Scribit is enim ad me, R. D. Molanum, accepto jam recens edito Romano Martyrologio, notationes mox suas, quas in Usuardum jam pridem scripserat, probe recognitas auctasque eidem Martyrologio attemperasse atque accommodasse; sed eo præmatura morte subtracto, minus facere licuisse. Quæ proinde mihi causa fuit, ut apud prædictum D. Gravium per litteras agere cœperim, ut eruditissimi viri monumentum edere non prætermitteret : ita enim futurum, ut duorum vel trium concurrente testimonio, veritati possit firmius esse consultum. Equidem tanti viri, de C Ecclesia Dei et veritate Catholica optime meriti, nec brevem scedulam deperire æquanimiter patior; cui (dicam ingenue) istæc omnia hac ex parte accepta fero, quod in densissimam silvam primus ipse ingressus, mihi aliisque aditum patefecit, quo etiam nomine cum ego, tum eruditi omnes plurimum ei debere, lubenter agnoscimus et confitemur. *Candide fatemur, hoc argumento nostro, quod conjecturale est, rem nondum evinci. Quare huic addimus aliud, quod dissolvi desideramus.*

Annales Joannis Baptistæ de Lezana,

16 *Joannes Baptista de Lezana in Annalibus Carmelitarum tomo III pag.* 402 *et sequentibus ex Anastasio Bibliothecario et ex marmorea tabula recenset Sanctos, quorum corpora Sergius II Pontifex in ecclesiam S. Martini transtulit, et inter quos* S. Quiriacam *vel* Cyriacam *nostram superius invenimus. Deinde hic Annalista in Appendice ad tomum tertium ejusdem Operis fuse narrat, quomodo reverendissimus Carmelitarum Generalis Joannes Antonius Philippinus anno* 1642 *eamdem ecclesiam S. Martini exornaverit, et ibidem pag.* 573 *sedulum industriumque illum virum laudans, jure meritissimo dicit, quod hæc templi instauratio vel exornatio fuerit* conformis sane auctoris pietati ac devotioni erga tot ac tam insignes Sanctos, quales ii, quorum memoriæ sub eo altari sitæ sunt; Silvester nempe, Martinus, Fabianus, Sother, Stephanus, Anastasius, et Innocentius Romani Pontifices; Asterius, Cyriacus, Maurus, Largus, et Smaragdus, et alii utriusque sexus, quos longa serie in præcedentibus retulimus. *At inter illos ex antiquis monumentis nominatim retulerat* S. Quiriacam *vel* Cyriacam *viduam, de cujus translatione hic agimus.* D

et testimonium Carmelitarum Romanorum.

17 *Porro laudatus Annalista Carmelitanus ad propositum nostrum eodem loco sic pergit :* Quamvis autem pretiosissimas has reliquiarum et Sanctorum ac Sanctarum corporum gazas eo loco reconditas esse, nullum esse dubium possit, nec de hoc certiores fieri Fratres nostri desiderarent; cum tamen pro fornicum, graduum, murorum, E et aliorum ornamentorum dicti cœmeterii, altaris et odei fabrica terræ pars magna eruta et effossa esset, casu contigit, ut arca marmorea, in qua cælestis hic thesaurus reconditus creditur, pariete quodam lateritio inclusa, obscure cerneretur; sed candela accensa, et pro posse approximata, clarius compertum est, eum esse locum sanctarum reliquiarum. Istum igitur pie venerati Fratres INTEMERATUM omnino reliquerunt; etsi pro perpetua rei memoria hoc instrumentum seu testificationem fecerint, cujus originale in archivio ejusdem conventus reservatur.

qui ecclesiam S. Martini possident.

18 *Tum denique exhibet authenticum hujus rei instrumentum, cui subscribunt testes omni exceptione majores, et in cujus fine leguntur sequentia :* Hæc cum dictus Generalis cum aliis Patribus sedulo observasset, et religiose veneratus esset, NULLA RE MOTA VEL MUTATA, jussit, ut fornix superexstrueretur. Voluit autem testimonium hoc authenticum et ab iis, qui testes præmissorum fuerunt oculati, subscriptum ad posteros pervenire, quo certiores essent, condita ibi esse plurimorum Sanctorum corpora, prout F fert antiqua traditio, constatque ex veteri tabula marmorea, quæ in prædicta ecclesia hodieque asservatur. *Jam discere cupimus, quomodo PP. Carmelitæ Vesalienses sæculo decimo sexto habuerint corpus* S. Cyriacæ *viduæ, cum PP. Carmelitæ Romani circa medium sæculi decimi septimi casu invenerint sacrum thesaurum reliquiarum, inter quas olim corpus istius sanctæ viduæ fuit, eumque,* nulla re mota mutata, *intemeratum reliquerint, ut ex Annalibus et authentico testimonio constat. Si hic a veritate aberramus aut scrupulus noster est inanis, dignentur PP. Carmelitæ Germani solidis argumentis nos edocere, quando et quomodo corpus* S. Cyriacæ *viduæ vel notabiles ejusdem reliquias Roma acceperint. Atque hæc sunt, quæ de sancta illa Vidua et Martyre reperire potuimus.*

DE S. ANASTASIO VEL ATTALO MARTYRE,

SALONÆ IN DALMATIA,

SYLLOGE HISTORICO-CRITICA.

G. C.

Antiquus hujus Sancti cultus, palæstra tempusque martyrii, distinctio istius Martyris ab alio synonymo, ac verosimillima reliquiarum ejus translatio.

SUB AURELIANO. Hic sanctus Martyr.

Franciscus Maria Florentinius die XXVI Augusti profert quædam Martyrologii Hieronymiani exemplaria, in quibus hic sanctus Martyr XII Kal. Septembris seu die XXVI Augusti memoratur. Verum hodie in veteri apographo Corbeiensi annuntiatur his verbis : XII Kal. B Sept. civitate Salona nat. S. Anastasii martyris. Martyrologium Romanum Parvum seu vetus, quod Rosweydus noster edidit, eodem die habet hæc pauca : Salone Anastasii martyris. Quis autem fuerit hic S. Anastasius, ab Adone clarius eadem die in Martyrologio explicatur in hunc modum : In civitate Salona natalis Anastasii martyris; qui cum videret S. Agapitum inter tormenta fortius Christum confitentem, exclamavit : Magnus est Deus, et non est alius præter eum. Erat autem cornicularius miles. Ad quem præses; Sicut video, inquit, seductus es. De quo præses imperatori Aureliano renuntiavit; qui mox perire illum jubet; et ita martyr factus, migravit ad Dominum.

qui ab aliquibus Attalus,

2 In Actis S. Agapiti, quæ die XVIII Augusti illustravimus, miles ille cornicularius passim Attalus appellatur, quamvis in aliis exemplaribus Anastasius vocetur, ut tomo III Augusti pag. 537 in Annotatis monuimus. Hinc Maurolycus et Galesinius Attalum ab Anastasio distinguunt, et hac die primum Romæ, alterum Salonæ annuntiant. Nos absque evidentibus argumentis Sanctos multiplicare non audemus. Quid C si cornicularius ille binominis fuerit, ut Petrus de Natalibus episcopus Equilinus infra citandus innuere videtur? Ex prioribus S. Agapiti Actis ibidem conjecimus, forsan hodiernum S. Anastasium post publicam Christianæ fidei professionem ex Italia in Dalmatiam discessisse, ut imminentem persecutionis procellam evitaret, ac postea Salonæ ab ethnicis pro fide interfectum esse. Quidquid sit de hac conjectura nostra, Usuardus illum etiam Salonæ collocat hoc modo : In civitate Salona sancti Anastasii martyris, qui pro confessione nominis Christi, jubente Aurelio imperatore, interemptus est. Vides, hic nullam mentionem fieri de Actis S. Agapiti, et pro Aureliano imperatore Aurelium assignari.

ab aliis Anastasius cornicularius appellatur,

3 Tamen hodiernum Martyrologium Romanum vestigiis Adonis insistit, et simul ex Usuardo annuntiationem suam ita proponit : Salone sancti Anastasii cornicularii, qui cum videret beatum Agapitum constanter tormenta perferentem, conversus est ad fidem, et pro confessione nominis Christi, jubente Aureliano imperatore, interemptus, martyr migravit ad Dominum. Eminentissimus Baronius hac die in notis ad Martyrologium Romanum appellationem cornicularii sic explicat : Quod autem ad cornicularii nomen spectat; erant in castrensi militia nobilis ordinis equites, merentes corniculo, quod erat ornamentum militare, a quo dicti E cornicularii. Deinde eminentissimus Cardinalis hanc nominis explicationem ex Livio, Plinio, aliisque auctoribus confirmat. Glossarium Cangii ad vocem cornicularius etiam varias hujus nominis significationes suggeret, si quis illud consulere voluerit. Ceterum ex his veterum Martyrologiorum annuntiationibus abunde constat de immemorabili hujus sancti Martyris veneratione, quæ tamen ex mox dicendis etiam robur accipiet.

4 Quod vero ad palæstram martyrii attinet, hic ubique designari Salonam in Dalmatia, præter quam non novimus aliam, colligi potest ex Joanne Lucio, qui in Inscriptionibus Dalmaticis pag. 67 ad Opus suum de Regno Dalmatiæ et Croatiæ, occasione Bernardi præsulis Salonitani seu potius Spalatini addenda monet sequentia : Hic consecravit altare S. Anastasii, ut constat ex inscriptione sculpta in capite argenteo ejusdem Sancti, quæ talis est : A. D. N. J. CHRISTI MCCX, IND. XIII, TEMPORE D. INNOCENTII PAPÆ III, ET ANDREÆ REGIS UNG., ET D. BERNARDI ARCHIEPISCOPI, ET DOMALDI COMITIS, X KAL. JUNII, HOC OPUS FACTUM EST, ET ALTARE F CONSECRATUM AD HONOREM DEI ET SANCTI ANASTASII, IN QUO CORPUS REQUIESCIT, CUJUS CAPUT HOC EST. Id intellige de civitate Spalatina, ad quam reliquiæ S. Anastasii post exeidium Salonæ et diu ante hanc inscriptionem translatæ fuerunt, ut in fine hujus silloges ex veteri scriptore referemus.

passus est Salonæ in Dalmatia,

5 Thomas archidiaconus Spalatensis, qui anno Christi 1268 ex hac vita migravit, in Historia Salonitana cap. III agens de persecutione Diocletiani et Maximiani, in qua S. Domnionem martyrio coronatum asserit, de nostro sancto Martyre hodierno, ni fallor, hæc subjungit : Eodem tempore Anastasius Aquileiensis apud Salonam martyrium pro Christi nomine suscepit At si sub Aurelio vel Aureliano imperatore passus fuerit S. Anastasius, ut Ado et Usuardus testantur, quomodo martyrium ejus usque ad persecutionem Diocletiani et Maximiani differri potest? Maurolycus tamen hanc Thomæ archidiaconi sententiam sequi videtur, dum die XXVI Augusti eumdem Martyrem annuntiat hoc modo : Salonæ in Dalmatia, sub Diocletiano sancti Anastasii martyris in mare demersi, de quo supra

non sub Diocletiano imperatore,

AUCTORE G. C.

vel Alexandro, ut quidam volunt:

supra duodecimo Calendas, *nimirum Septembris, id est die* XXI *Augusti.*

6 *Sed Martyrologus iste secum pugnat, quandoquidem illa ipsa die* XXI *Augusti, ad quam lector hic remittitur, eumdem Martyrem sub Aurelio imperatore sic collocat :* In civitate Salona sancti Anastasii martyris sub Aurelio imperatore. *Quomodo igitur idem Martyr ille sub Diocletiano et Aurelio lauream martyrii adeptus est? Galesinius vero alium imperatorem assignat, dum hac die in suo Martyrologio* S. Anastasium *sic annuntiat :* Salonæ sancti Anastasii martyris, qui, Alexandro imperatore, varie cruciatus, pro Christi gloria demum necatus est. *Deinde Galesinius fol.* 151 *in natationibus rationem hujus suæ annuntiationis ita reddit :* Equilinus Romæ, non Salonæ, cum martyrio coronatum esse scribit. At Salonæ Usuardus, Ado, ceterique affirmant, Aureliano scilicet imperatore. Nos ALEXANDRO IMPERATORE scripsimus ex auctoritate solum Martyrologii, quod a Paulo IV Pontifice emendatum esse fertur.

sed sub imperio Aureliani, ut Ado tradit.

7 *At saltem Petrus Equilinus hunc sanctum Martyrem sub imperatore Aureliano collocavit, dum lib.* VII *sui Catalogi cap.* LXXXVIII *gesta ejus ex Actis S. Agapiti contraxit hoc modo :* Anastasius sive Attalus martyr passus est sub Aureliano Augusto et præside Antiocho Romæ. Qui cum esset cornicularius, Agapitum martyrem in custodia habuit mandato præsidis; et audiens ab eo verba vitæ fere conversus est. Cum autem Agapitus versis pedibus superius esset suspensus, et fumo de subter facto, sic quatuor diebus esset dimissus, ut supra dictum est in passione ejus XV Calendas Septembris, et post dies quatuor Anastasius illuc vadens invenisset eum solutum, ambulantem et psallentem, fidem Christi omnino suscepit et baptizatus est. Et dum hæc omnia, quæ viderat, præsidi nuntiasset, et Christum constanter confessus esset, jussu Aureliani decollatus est XII Calendas Septembris. *Nos initio hujus sylloges in margine martyrium hodierni* S. Anastasii *affiximus imperio Aureliani, hac in re secuti Adonem et Petrum Equilinum, qui verosimiliter istud imperatoris nomen in vetustioribus monumentis invenerunt.*

Nonnulli illum confuderunt cum alio synonymo.

8 *Forsan hæc palæstræ ac temporis diversitas, quæ apud varios auctores reperitur, originem habet ex errore, quo nonnulli Martyrologi duos ejusdem nominis Martyres confuderunt : nam in Martyrologio Romano ad diem* VII *Septembris quidam Anastasius martyr* Aquileiæ *collocatur, ac eminentissimus Baronius ibidem in notis circa illum monet sequentia :* Fuit hic fullo, et pro fidei merito in numerum martyrum cooptatus est; idque ex veteribus manuscriptis Molanus in additionibus ad Usuardum hac die. *Galesinius eodem die de Martyre illo meminit, eique eamdem martyrii palæstram assignat his verbis :* Aquileiæ sancti Anastasii martyris; hic infimo genere natus, fidei confessione nobilitatus, præclaram martyrii coronam tulit. *At Petrus Equilinus in Catalogo lib.* VII *cap.* CXXIV *hunc ipsum S. Anastasium fullonem Salonæ passum scribit, ut patet ex initio Actorum, quod ita sonat :* Anastasius martyr passus est in Salone Dalmatiæ civitate sub persecutione Diocletiani imperatoris. Hic ex Aquileia ortus civitate, cum artem fullonis exerceret, quidquid ex ipsa consequi poterat, præter parcum quotidianum victum, pauperibus erogabat. Tandem amore animatus martyrii ad Salonitarum civitatem devenit *etc. Petro Equilino favet supra laudatus Thomas archidiaconus Spalatensis, dum S. Anastasium cognominat Aquileiensem, eumdemque apud* Salonam *martyrio coronatum esse asserit.*

ac ipsi Dalmatæ videntur ignorare,

9 *Dubito, an ipsi Dalmatæ* S. Anastasium *martyrem, qui apud eos ab immemorabili tempore colitur, satis distincte noverint, nisi forte duos synonymos sibi vindicent : Sponius enim in suo Itinerario Orientis tomulo I pag.* 82 *testatur, sibi inter ruinas urbis Salonitanæ monstratum fuisse sepulcrum S. Anastasii præsulis, qui illic cathedram habuisse dicebatur. Verum hæc Dalmatarum opinio neque* S. Anastasio *corniculario neque fulloni convenit, cum neuter in antiquis monumentis episcopus fuisse perhibeatur. Præterea corpus S. Anastasii, cujus sepulcrum præcedente sæculo inter rudera Salonitana Sponio monstrabatur, jam ab aliquot sæculis post ruinam Salonæ ad urbem Spalatensem translatum est, ibique deinceps quievit, ut supra indicavimus, et infra repetemus.*

quem S. Anastasium colunt,

10 *Etiam nescio, utrum Græci in Menologio Sirleti die* XXV *Octobris, ac* V *Decembris duplicem S. Anastasium, an bis eumdem vel alium martyrem celebrent : nam nec locum certaminis, nec conditionem sui athletæ exprimunt. Posset tamen S. Anastasius, cujus Acta in Menologio Sirletiano ad diem* V *Decembris referuntur, facile idem esse cum illo, quem Martyrologium Romanum die* VII *Septembris memorat. Quare ad dictam diem* VII *Septembris oportebit Acta S. Anastasii fullonis accuratius discutere, et ex Petro Equilino gesta ejus narrare, eaque cum Menologio Sirletiano vel Menæis Græcorum conferre. Nos interim adhæremus vetustiori omnium Adoni, dum hodierna die* in civitate Salona *annuntiat martyrium* S. Anastasii *cornicularii, qui in Passione S. Agapiti ad fidem Christianam conversus est, et quem ab altero* S. Anastasio *Aquileiensi diversum existimamus.*

et cujus sacras reliquias possident.

11 *Nunc aliquid dicendum superest de translatione reliquiarum* S. Anastasii *in Dalmatia sepulti, quam laudatus Thomas archidiaconus Spalatensis in Historia Salonitana cap.* XII, *sive apud Joannem Lucium in Opere de Regno Dalmatiæ et Croatiæ pag.* 120 *narrat his verbis :* Eodem tempore reverendus antistes *(nimirum Joannes I præsul Salonitanus, qui sæculo septimo floruit)* cœpit tractare cum civibus, ut corpus B. Domnii pontificis, quod Salonæ remanserat, levaretur, translatumque in ecclesia, quæ nuper dedicata fuerat, locaretur; et valde placuit omnibus. Explorata itaque temporum vice, quando possent hoc commode attentare, abierunt Salonam, ingredientesque basilicam episcopii, confusa et dissipata omnia repererunt; repletus enim erat locus ille ruinosis tectis, congestique incendiorum cineres vepres jam et virgulta produxerunt, ita ut quamvis ad huc aliqui superessent, qui locum sciebant, tamen quia tumba ipsius subterraneis fornicibus absconsa latuerat, non facile discerni poterat, unde corpus B. Domnii tolleretur.

quæ Salona Spalatum translatæ sunt.

12 Effodientes autem terram, locumque discooperientes, arcam, quæ primo apparuit, levaverunt; et metuentes, ne forte impedirentur a Sclavis, cum celeritate magna Spalatum detulerunt; quam aperientes, non corpus B. Domnii, sed corpus B. Anastasii martyris invenerunt. Protinus ergo die sequenti revertentes Salonam, de eodem loco sarcophagum B. Domnii effoderunt, et cum summa festinatione Spalatum transferentes, devotione nimia amborum martyrum pignora

A nora pretiosa locaverunt in prænominata Dei Genitricis ecclesia, ubi dante Domino usque hodie requiescunt. *Etiam Constantinus Porphyrogenitus in lucubratione sua de administrando imperio ad Romanum filium cap.* XXIX *testatur, suo tempore sive sæculo decimo* S. Anastasium *quievisse in urbe Spalatensi, quam ipse Aspalathum appellat. Hinc sequitur, errasse Dalmatas illos, qui post medium præteriti sæculi inter ruinas Salonitanas ostenderunt Sponio tumulum* S. Anastasii, *si hac monstratione indicare voluerint, ibi corpus istius Sancti adhuc depositum esse.*

13 *Si quis autem contendat, ibi alium S. Anastasium præsulem quiescere, is meminerit, ab eruditissimo Dalmata Joanne Lucio in notis ad Historiam Salonitanam Thomæ archidiaconi Spalatensis, ubi hic scriptor cap.* III *de* S. Anastasio *martyre Salonitano breviter agit, pag.* 469 *citari annuntiationem hodierni Martyrologii Romani, adeoque solum* S. Anastasium *cornicularium Salonæ in Dalmatia assignari. Hæc sunt præcipua, quæ de hodierno* S. Anastasio *martyre colligere potuimus. Si vero curiosus lector in hac sylloge certiora quædam circa hunc sanctum Martyrem requirat, ea ab eruditis Dalmatis exspectabimus.*

auctore G. C. etsi probabiliora hodiernum venerentur.

DE S. NATALE PRESB. ET CONF.

CASALI IN LIGURIA ITALIÆ,

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

J. P.

B E

Cultus, Acta, ætas.

SÆCULO CIRCITER III, VEL SÆC. VIII

Notitia topographica

Casale, *civitas Liguriæ in Italia, multis illustratur notitiis apud Ughellum tomo IV Italiæ sacræ col.* 768 *et sequentibus, occasione Casalensium episcoporum, de quibus ibi tractat. Suffecerit in rem nostram, nonnulla hic in compendium contrahere e pluribus, quæ de hoc loco scribit Baudrandus:* Casale, *inquit,* et Casalensis urbs.. permunita Italiæ, dicitur aliquando ad aliorum Casalium *(de quibus etiam agit idem geographus)* Casale S. Evasii.. a S. Evasio ejus patrono.. Sedet ad padum fluvium, estque caput Ducatus Montisferrati, sub Duce Mantuano.., 4 milliaribus distans a Tridino in ortum Valentiam versus 12, et 15 ab Asta in Boream Novariam versus 10, et 40 a Taurino. *Hinc abunde dignoscitur istius loci situs; ut necesse non sit plura superaddere. Pergamus itaque ad publicum cultum, qui ibidem* S. Natali *potissimum exhibetur: cujus nomen tametsi Martyrologiis antiquis inscriptum non norim, eadem tamen civitas sub-* C *ministrabit materiam, ut hodiernis apud nos Sanctis merito jure annumerari possit.*

probatur publica Sancti veneratio.

2 *Franciscus Augustinus ab Ecclesia in Chronologica historia Cardinalium, episcoporum, et abbatum Pedemontanæ regionis cap.* XIV, *pag.* 189 *agens de statu civitatis Casalis,* Ejus, *inquit,* cathedralis.. S. Evasium protectorem habet, cujus, et SS. Projecti. Natalis, et sociorum sanctissimas reliquias veneratur. *Ughellus laudatus eodem fere modo rem exprimit col.* 769: Cathedralis pulchra est, veneraturque pro divo tutelari S. Evasium, ubi requiescunt corpora sanctorum Projecti, Natalis, et sociorum. *Acta, inferius a nobis producenda, quamquam aliunde exigui, vel nullius sint valoris, in hoc tamen eorumdem auctor meretur fidem, quando loquens de suo tempore,* S. Natalis *cultum, ei solennem quidem, tunc confirmat exstitisse hodierna die, dicens* vigesima prima Augusti.. ipsius festum solemne haberi in Casalensi eclesia: in qua ipsius corpus prope corpus S Evasii olim conditum, etiamnum ibidem quiescit. *Recte igitur* S. Natalis *memoriam intexuit Ferrarius utrique suo Catalogo ad hunc diem, uti etiam Castellanus Martyrologio suo universali. Ex dictis hactenus habemus quantum sufficit ad publicam hujus sancti venerationem, ut illæso famoso Urbani PP. VIII decreto, inter alios hujus diei cælites, quos damus, locum merito nanciscatur.*

3 *Porro ejus acta exiguæ sunt auctoritatis, quia conflata sunt ex Actis S. Evasii, quæ tam misere et crasse sunt composita, ut non cohæreant, sed secum pugnent. Verum quidem est, Acta* S. Natalis, *quæ infra proferentur, non continere crassum illum errorem, quo imperitus Actorum S. Evasii M. scriptor res, personas ac tempora confundit, ut mox dicetur. Cum tamen ex his accepta sint ista; merito suspecta haberi posse videntur. Qualis enim fons, talis rivulus ex eo dimanans. Audire nunc juvat censuras, quibus Acta S. Evasii impetuntur. Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ, hac die narrationem brevem gestorum* S. Natalis *profert* ex Vita S. Evasii, Tridinii, *uti addit,* anno D. MDLXVI edita; *quam illico in annotatione ista castigat:* In ea Vita (in F quâ plura de Casalensi civitate notantur) nonnulla videntur emendatione indigere, quemadmodum in Vita S. Projecti monuimus, *die videlicet* XXV *Januarii, ubi determinate castigat* illud quod Atubalus, quem Arianum fuisse ex *Casalensi, quam memoraverat,* historia apparet, Evasium ad idolorum cultum perducere conabatur. Non enim erant idola eo tempore in Italia, nec ea Ariani venerabantur. Sunt et alia in historia prædicta inverisimilia, seu etiam falsa.

castigantur Acta,

4 *Idem auctor ad diem* I *Decembris postquam res gestas S. Evasii narraverat* ex libello, in quo multa de Casalensi civitate tractantur, Tridinii excuso anno D. MDLXVI, *sequenti eumdem censura ferit in annotatione:* Multa accurataque indiget is liber censura, cum quædam minime verisimilia contineat. *Legi etiam possunt, quæ habet Ughellus tomo IV Italiæ sacræ anno* 1719 *Venetiis recusæ col.* 335, *ubi in S. Evasio primo cathedræ Astensis episcopo,* Joannes, *ait,* Maria Ballainus Casalensis vulgari sermone Evasii Vitam emisit in lucem, quæ nec temporum, nec rerum veritati ex parte consulit. Confundit enim nunc

e quibus Vita ejus desumpta est:

AUCTORE I. P.

hunc primum Evasium .. martyrem cum alio Evasio confessore ejusdem ecclesiæ Astensis episcopo, qui sub Luitprando Catholico rege claruit sanctitate. Hanc noster Philippus Malabayla in Apologia, et doctissimus Paulus Brizius nobilis Albensis ecclesiæ episcopus, nuper in Historia occidentalis ecclesiæ seculo septimo eruditissimis rationibus sugillarunt. *Conspirarunt itaque, uti vides, jam pridem auctores in censurandis S. Evasii Actis; quæ cum sint notæ tam malæ; quidnam ex eis conficias pro Vita* S. Natalis *nostri ex eisdem accepta, quod suspectum non sit?*

Observationes de ætate,

5 *Dispiciamus interim, an aliquid de ætate, qua is vixit, statui queat probabili fundamento nixum. Decidenda porro esset hæc controversia e tempore, quo floruit S. Evasius, magister et comes individuus* S. Natalis, *quia pro hujus Actis, atque adeo pro figenda temporis ratione, non habemus nisi Acta illius; qui cum e duobus, tempore omnino discrepantibus, in unum confusus dicatur, ratio etiam temporis ut sit confusa, ac vacillet, necesse est. Nimis prœmaturum est hanc rem pluribus ac funditus hic examinare,* B *quæ a nostris successoribus expendi poterit ad diem* I *Decembris, ubi S. Evasius ep. cum titulo martyris signatur in Martyrologio Romano, et quo in Prætermissis ad diem* XV *Maii apud nos dilatus est. Notemus tamen aliqua, ne nihil dicamus, de tempore* S. Natalis. *Galesinius in suo Martyrologio die* I *Decembris* S. Evasii episcopi, *non martyris, sed confessoris meminit: de quo, sicut observatur in Notationibus,* et in monimentis ecclesiæ Casalensis, et in codicibus pervetustis ecclesiæ tum Vercellensis tum Bergomensis, scriptum est, prout nos etiam vidimus.

qua vixerit,

6 *Si hic itaque sit Evasius, qui secundus istius nominis Astensis episcopus ponitur apud Ughellum citatum col.* 336, *et dicitur vixisse tempore Luitprandi regis; tunc* S. Natalis *spectabit ad sæculum octavum, quo S. Projectus, superius memoratus, innectitur apud nos die* XXV *Januarii, pag.* 636. *Sin vero alium Evasium, hujus nominis primum, ac martyrem admittas sub idololatris, quem Ughellus electum ponit* circa annum Domini CCLXV; *et cujus discipulus fertur exstitisse* S. Natalis; *eo casu ad quodnam tempus pertineat, manifestum est. Sed quando-* C *quidem pleraque, vel omnia, quæ in Actis antea castigatis habentur, adeo sunt intricata ac perturbata, ut ex eisdem velle aliquid eruere, quod historice probari queat, sit in tenebris palpare, ideo superius signavi* sec. circiter III, vel sec. VIII; *etiamsi, sequendo nostrum exemplar Actorum, circiter sæculi tertii finem illigari deberet.*

et de Actis, quæ hic dantur.

7 *Desumptum illud exemplar notatur* ex Actis S. Euasii.. episcopi Astensis et M., et monumentis eccl. Casalensis. *Bollandus vero eidem Ms. prænotavit nomen* R. P. D. Philippi Malabayla visitatoris generalis congregationis S. Bernardi, Ord. Cisterciensis. *Laudatus Malabayla, vel alius forte, quisquis fuerit, illud exemplar correxerit et expurgaverit, a crassa saltem illa hallucinatione, de qua supra conquesti sumus, allatis variorum scriptorum censuris; cum in eadem aperta hujusmodi falsitas non reperiatur. Qualecumque igitur illud Actorum exemplar lectori exhibemus, etiamsi non sit tanti valoris, ut in eventibus mirabilibus, quæ narrat, magnam fidem mereatur, cum aliud non sit nobis in promptu, quod mereatur majorem. Annotata dabuntur pauca: nam cum parvus sit Commentarius, facile legi potest, ita ut assignari identidem non debeat. Locorum quorumdam obscurorum, si non suspectorum, situs intelligetur ex ipso narrationis contextu.* D

ACTA

Auctore anonymo,

S. Natalis, individuus S. Evasii comes, a

Sanctus Natalis Beneventi *a* in lucem editus, a S. Evasio ad pietatem, et omnem virtutem institutus, ipsi Sancto assidua verbi Dei prædicatione, ac miraculorum ostensione, Christiana fide jam imbutos confirmanti; et idololatras ad illam in dies pertrahenti, sedulum præbebat obsequium. Cumque S. Evasio angelus significasset, Deum illum in Astensem episcopum præelegisse; ideoque ut Romam se conferret monuisset; Natalis se illi in comitem adjunxit. In ipsa Urbe, dum sanctorum Apostolorum, ac Martyrum templis, ac memoriis visitandis intenti commorantur, legati ad summum Pontificem missi ab Astensibus, ut proprium episcopum illis concederet, quantæ sanctitatis, ac doctrinæ vir esset sanctus Evasius, opportune edocti, eidem Romano Pontifici, ut sibi in episcopum concederetur, supplicarunt. Et voti compotes facti, illum ab eodem Papa consecratum, secum Astam *b* ducunt, et Natalis simul profectus, Astensis ecclesiæ presbyter ordinatur. Ibi sancto episcopo, optimi pastoris officia, et munera omnia sollicite exequenti, præcipuum ministrum se exhibuit, maximo cum suo merito: et non tantum civium, sed totius diœcesis, tum quidem amplissimæ utilitate. E b

conversioni infidelium incumbunt: locis

2 Exorta deinde nova in Christianos persecutione, cum hi ipsi S. Evasium a civitate abscedere, quo se suo gregi diutius servaret incolumem, cogerent; ipse Natalem, Projectum diaconum, et Malianum *c* subdiaconum secum habere voluit: ut sacra facienti adjumento; conversioni infidelium operam danti subsidio; laboranti essent solatio. Itaque ex urbe egressi, ad fontem circiter mille passus ab ea distantem, et ab hoc eventu Fontana sancta deinde dictum, deveniunt. Et, quoniam jejuni iter arripuerant, sancto episcopo ætate et inedia debilitato, ut ibidem considat, et cibo se reficiat, suadent. Inde transversis itineribus progredientibus se illis objecit rivulus, Rupta dictus: quem vado transiturus sanctus Evasius, recordatur, episcopale pedum apud fontem humi defixum, se reliquisse. Ad eum afferendum tum properans Natalis, purpureis floribus, velut e turgentibus gemmis erumpentibus, illud ornatum conspicatur. Quo miraculo a S. Evasio in omen futuri martyrii accepto, itineri rursum se committunt: et sub noctem oppidum ingrediuntur, tunc Volusianum *d* dictum. Ibi quieti membra dant cæteri. At Natalis, de sui sancti patris salute, magis quam de sua, sollicitus ne incauti a persecutoribus opprimerentur, invigilabat. Nec id frustra. Etenim, multa jam nocte, illos appropinquare præsentit. c F d

in quæ profugere coguntur, dat operam.

3 Excitatis igitur sociis, de via rursus deflectunt, ac versus Padum iter convertunt. Erat tunc is locus, ubi nunc Casale, ab hoc sancto episcopo Astensi sancti Evasii dictum, consistere

A re cernitur, vasta sylva Cornea dicta : fluminis Padi vadoso brachio a continenti divisa. Hanc ingressi, ad persequentium sollicitudinem fallendam, atque ad viciniorum incolarum salutem procurandam, opportunam experti, in ea sedem figunt : et ad rem divinam faciendam, Natalis, ac socii ecclesiam ædificare aggrediuntur : quæ deinde eleemosynis, eorum, quos ad fidem Christianam perducebant, et præcipue consulis illius regionis, perfecta fuit. Brevi siquidem sanctus episcopus, miraculis Christi fidem, quam prædicabat, confirmando, circumstantes populos ad illam perduxit. Sed muneris sui esse intelligens, ita his novis lucris intendere, ut cæterarum ovium sibi commissarum curam non negligeret : ea, quæ tam in urbe Astensi, quam per commissam diœcesim, essent providenda, sancto Natali exequenda committebat.

S. Evasio martyrio palmam adepto.

4 Accidit porro, ut hac de causa absente Natali, Antubalus prætor Sedulæ urbis, haud multum a sylva Cornea distantis, de iis, quæ ibi, ac in viciniori regione in suorum deorum contemptum, et Christianæ religionis augmentum, acciderant, certior fieret : et sanctum B Evasium comprehendi, et in carcerem trudi juberet. Cumque deinde nec pollicitationibus, nec minis, a Christi fide ad idolorum cultum eum abducere potuisset ; illum, ac Projectum, et Malianum, cum centum quadraginta quinque aliis Christi fidelibus, capite damnavit : quemadmodum in Vita sancti Evasii fusius explicabitur. Ad harum rerum primum nuntium sanctus Natalis Sedulam ire festinavit, sperans eorum coronæ participem fieri. Ast ubi sententiam in eos latam jam executioni mandatam comperit, sui sancti magistri, ac sociorum, itemque aliorum martyrum sacra corpora, sepulturæ maudare curavit.

AUCTORE ANONYMO

Ipse post uberes fructus in pace obdormit.

5 Deinde vero, tum ejusdem sancti Evasii memoriæ impensius recolendæ affectu, tum studio confirmandi, ac perfecte instituendi noviter iis in locis ad Christi fidem pertractos, cum maxime Austubalus ipse, juxta sancti Evasii prædictionem, ad fidem conversus, ac cum omnibus suis baptizatus, magno illi in deducendis aliis ad Christianam religionem esset adjumento, apud eamdem ecclesiam reliquum vitæ exigere decrevit. Ibi magis ac magis semper et virtutum studio, propriæ, et prædicationibus, alienæ saluti intentus ; quod socii sanguinis effusione, ipse ejusmodi exercitationibus tandem consecutus, in æterna gloria illis junctus fuit die vigesima prima Augusti : qua ipsius festum solemne habetur in Casalensi ecclesia : in qua ipsius corpus prope corpus S. Evasii olim conditum, etiamnum ibidem quiescit.

ANNOTATA.

a *Urbs est archiepiscopalis in regno Neapolitano satis nota.* E

b *Ad Tanarum fluvium in Liguria.*

c *Britius supra allegatus, pag.* 710 *ex* antiquo, *uti vocat*, Martyrologio Sedulensi, *nomen* Malliani subdiaconi *recitat, nobis e Fastis sacris antiquis ignotum.*

d Oppidum Volusianum, *et inferius* Sedulam urbem, *qua auctoritate nominent Acta, non satis intelligo.*

DE SS. DONATO, ROMULO, SYLVANO, VENUSTO, ET HERMOGENE MARTYRIBUS,

FORO-JULII IN ITALIA,

C

COMMENTARIUS PRÆVIUS. F

J. P.

Cultus, sacra lipsana, Acta.

SUB DIOCLETIANO

Loci notitia :

Forum Julii civitas in ea Italiæ regione sita est, quæ olim Carnorum, nunc provincia Forojuliensis, quæsita ab urbe principe apellatione, nuncupatur. Mediam secat Natiso fluvius, priscis scriptoribus memoratus : tergum Alpes Juliæ claudunt, frontem ingens planities, uberi solo nobilis, expandit. *Ita Philippus a Turre in Dissertatione de colonia Forojuliensi, quæ habetur post Monumenta veteris Antii, Romæ ab eo vulgata anno* 1700, *a pag.* 322. *Loci etymon Paulus Diaconus De gestis Langobardorum lib.* II, *cap.* XIV *his verbis exponit* : Hujus Venetiæ Aquileia civitas extitit caput, pro quo nunc Forum-Julii, ita dictum, quod Julius Cæsar negotiationis forum ibi statuerat, habetur. *Plura de hoc loco inveniet curiosus lector apud laudatum Philippum a Turre.*

Sanctorum eidem cultus

2 *Hanc itaque urbem hodierni nostri Martyres nacti sunt sedem publicæ suæ venerationis, qua ibidem honorantur ab immemorabili tempore, prout testatur prædictus Philippus a Turre, quem lego in scripto quodam nostro, dum anno* 1692 *Eminentissimi Cardinalis Imperialis, Ferrariæ legati, auditor esset, litteris die* X *Junii tunc huc datis, docuisse de eorum cultu sequentia :* Acta S. Donati, et sociorum, *quæ litteris addiderat Vir Cl., quæque nos infra daturi sumus*, descripta sunt ex breviariis vetustissimis, quibus olim nostra ecclesia utebatur, disposita secundum lectiones. . In sacrarum reliquiarum cemelio ejusdem ecclesiæ asservatur caput S. Donati, theca argentea reconditum, quod, recurrente die festivitatis XXI Augusti, publico cultui exponitur,

AUCTORE J. P.

exponitur una cum aliis sociorum reliquiis. Quomodo ex Pannonia ad Forum-Julium translata fuerint hæc sacra pignora, et quando in patronos adsciti S. Donatus, et socii; nil memoriæ proditum inveni, nec traditione compertum. At certe monumenta antiquissimi temporis S. Donatum hujus civitatis patronum memorant, et in Fastis sacrorum codicum adnotatur.

...ne. non Aquileiæ:

3 *Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ ad hunc diem*, ex monum. ecclesiæ Civitatensis, *id est, Forojuliensis*, et ex breviario antiq. Aquileien., *refert martyrium, in quo memorantur dumtaxat* S. Donatus, *anonymus* presbyter, et Venustus; *sed insigniores eo delatas vult illorum reliquias, quam modo narravimus e Philippi Turrii testimonio, sic scribens :* Quorum Martyrum corpora.. Forum Julium translata, ibi præcipuo honore coluntur : Civitatenses enim SS. Martyres suæ urbis tutelares sibi ascivere. *Sed idem auctor forte accipit partem corporis pro toto, ut non raro fit. Certe Turrius non signabat* S. Donati *corpus, sed* caput; *nec sociorum corpora, sed eorum* reliquias; *plura verosimiliter dicturus, si plura de sacris hisce pignoribus ei* B *comperta fuissent. Ad cultum autem* S. Donati *et sociorum ejus accedit illud, quod is non apud solos Foro-Julienses, sed etiam apud Aquileienses fuerit propagatus, uti patet e* Kalendario Aquileginsi ex bibliotheca Vallicell. Cod. N., *cujus apographum apud nos est in involucro, quod signatur* S 19, *et in quo ad diem* XXI *Augusti notatur :* Donati, et sociorum ejus.

Acta unde desumpta

4 *Acta eorum, sicut antea indicatum est, huc misit Philippus Turrius, qui, unde fuerint desumpta, ibidem notabat. Testimonium vero, quod eisdem erat additum, his verbis constat :* Hæc Acta SS. martyrum Donati, et sociorum extraxi, et exemplavi ex antiquo breviario Ms. existente in archivio reverendissimi capituli civitatis Fori-Julii, ego Thomas Minisinus, ejusdem capituli canonicus et archivista, et meo sigillo munivi. *Cujus autem antiquitatis sit tam hoc breviarium, quam illa, quæ superius* vetustissima *vocabat Turrius, nos latet. Porro voces quasdam in nostro apographo, quæ legi non potuere, omissas videbit lector; quasdam etiam uncinis inclusas, ut earum defectus ex conjectura utcumque suppleatur. Reliqua huc spectantia dicentur* C *in Annotatis, dum unicum hic addidero, videlicet, synonymum S. Donatum, de quo egimus tomo III Februarii, die* XVII *ejusdem mensis, Concordiæ in Italia tributum, non esse confundendum cum hodierno : de qua re consuli potest sylloge historica ad istum diem* § I. *num.* 5.

ACTA

Ex Breviario Ms. Foro-Juliensi.

S. Donatus diaconus in fide constans, jussu Victoriani præsidis interimitur

In diebus illis regnantibus Diocletiano et Maximiano imperatoribus, decreverunt, ut immensis persecutionibus *a* Christianos persequerentur de civitatibus eorum et castellis qui essent, qui diligenter Christo deservirent, ut eos a fide Christi facerent deviare. Et, ecce, adveniens Victorianus præses ex præcepto Diocletiani, in partibus Sirmiensibus *b* ad Christianos torquendos, ita a clericis sumpsit exordium. Apprehensum S. Donatum, diaconum S. ecclesiæ Singidonensis *c*, ... misit in carcerem. Alia autem die, primo diluculo exurgente, dixit Victorianus præses : Donate, quis te persuasit, ut non colas deos nostros, sicut et nos, et judices nostri? Dixit ei S. Donatus : Deos tuos surdos et mutos non colo : colo autem Dominum meum Jesum Christum, Filium Dei vivi, qui est verus et omnipotens Deus. Iratus autem Victorianus præses dixit ei : Recede ab hac stultitia. Dixit ei B. Donatus : Stultus tu es, et judices tui. Audiens autem hæc præses, furore accensus, jussit eum apprehendi, et statuit eum capitalem subire sententiam.

Accedunt S. Romulus presbyter, et S. Sylvanus diaconus, cum S. Venusto B. Donati fratre.

2 Presbyterum quoque, Romulum nomine, Sirmiensis ecclesiæ, qui cum S. Donato diacono et martyre Christi, pro fidei constantia, et commissa sibi plebe fortiter dimicabat, ad cælestem palmam simili sententia [prædamnatum] provexit immitis. Item et alium diaconum, S. Sylvanum nomine, ejusdem ecclesiæ, idolis renuntiantem, et impia præcepta contemnentem, per varia tormentorum genera confectum temporali morte tradidit in æternitate victurum. Sed cum in eis ejus satiata crudelitas non fuisset, vicinas civitates peragrandas decrevit, et eum specie publicæ necessitatis in civitatem Civalitanam *d* devenisset, de qua ... Christianissimus esse cognoscitur, contigit .... apprehensum esse S. Venustum, germanum S. Donati martyris, a ministris ipsius impiissimi Victoriani, et præcepit eum sisti suis apparitoribus : qui dum eum intuitus fuisset, Victorianus præses dixit ei : Venuste, recordaris, quomodo germano tuo Donato caput feci amputari? consule ... tu.. tibi, veni et sacrifica diis nostris, quos et nos, et principes nostri veneramur, ne tibi similiter fieri præcipiam. S. Venustus subridens dixit : Vivit Dominus meus Jesus Christus : quia nescio plures deos esse, quos tu dicis; sed scio unum Deum vivum et verum, Patrem, et Filium et Spiritum sanctum, qui et trinus et unus Deus. Dixit ei Victorianus, præses : Quid plura? Sacrifica. Dixit ei S. Venustus : Non sacrifico diis tuis vanis, sed sacrifico Deo Patri sacrificium laudis, qui regnat in cælis. Tunc furore repletus Victorianus præses jussit ministris suis eum apprehendi et foras civitatem adduci, et ibi decollari; et dum diutius orasset ad Dominum, decollatus est in eodem loco.

Demum apprehenditur S. Hermogenes lector.

3 Et, ecce, appropinquavit B. Hermogenes, quem cum cognovissent, eum adduxerunt ad præsidem : et dum sibi præsentari fecisset, dixit ei præses : Dic mihi, Hermogenes, et tu vis seduci? dixit ei B. Hermogenes : Tu seduceris, miser. Dixit ei Victorianus : Fortassis et tu Christianus vocaris? Dixit ei B. Hermogenes : Christianus vocor. Victorianus præses dixit : Quod officium geris Christi? S. Hermogenes dixit : Qui scientiam populis legere consueverunt *e*. Dixit ei præses : Quæ mandata legis, vel cujus salutis gaudia doces? S. Hermogenes dixit : De Domino meo Jesu Christo rege sæculorum pia et sancta mandata. Præses dixit : Et quem Deum adoras? B. Hermogenes dixit : Unum Deum verum, qui fecit cælum et terram, mare et omnia, quæ in eis sunt. Dixit ei præses : Numquid dii nostri veri dii non sunt. Dixit ei B. Hermogenes : Dii tui lignei et lapidei sunt; nec aliquid in se divinum habent, nec tibi, nec alicui præstare possunt salutem. Dixit ei præses : Hermogenes, consule tibi : veni et sacrifica

A crifica diis nostris : nam faciam te celerius puniri. Respondit S. Hermogenes : Jam pridem tibi dixi : non sacrifico diis tuis vanis, mutis et surdis. Tunc iratus præses jussit eum in carcerem trudi. Apprehendentes custodes, vinctis manibus, trahebant ad carcerem.

quem dum ad carcerem ducitur, corruit idolum et pars templi, ac dæmon filiam præsidis occupat :

4 Et dum [trahebatur,] conspiciens idolum, facto signaculo Christi, comminatus est spiritui, qui in eo latitabat : et statim cecidit maxima pars templi ; et, ecce, exiens dæmon ab eo, clamabat dicens : Quid nobis et tibi, vir Dei : venisti ante tempus torquere nos ; et introivit in filiam præsidis, et clamabat per os ejus dicens : Si non venit vir Dei, quem in carcerem misisti, non exeo hinc. Audiens autem hæc præses, jussit eum silentio ad se perduci : et cum venisset B. Hermogenes ad præsidem, dixit ei præses : Hermogenes, potes filiam meam salvam facere. Dixit ei B Hermogenes : Non ego ; sed Dominus meus Jesus Christus : in ipsius nomine possum eam salvam facere. Dixit ei præses : Si potes, fac, quod dicis.

quem S. Hermogenes expellit.

5 Dixit ei vir Dei : Si credis in Deum meum Jesum Christum Filium Dei vivi, qui tertia die B resurrexit a mortuis, ego faciam quod promisi. Præses dixit : Si jam sanam video filiam meam, credam in Deum tuum. S. Hermogenes dixit : Scio, quod falles, et non credes ; quia obduratum est cor tuum : sed propter populum adstantem faciam eam salvam. Et posuit genua sua in terram, et rogavit Dominum, dicens : Domine Deus omnipotens, qui cognitor es omnium, præsta, ut tua virtute exeat dæmon de puella hac. Et hæc dicens, erexit se, et posuit manum super caput puellæ, et facto signaculo Christi dixit : Præcipio tibi, immunde spiritus, in nomine Domini nostri Jesu Christi, recede ab hac puella, et non amplius eam fatigare audeas. Et statim exiit ab ea, et facta est quasi mortua. Et elevavit vocem suam laudans et glorificans Deum, qui eam salvam fecit.

Nihil hoc miraculo commotus Victorianus

6 Et videns pater ejus, quod ipsa Dominum Deum cæli benediceret, obdurato corde dixit ei : Filia, dii tui te salvam fecerunt. Audiens hæc vir Dei subridens ait : Dii tui vani sunt, sicut et tu factus esse cognosceris ; et nihil tibi nec aliis præstare possunt. Victorianus iniquus præses dixit : Hermogenes, noli tam vana et tam C inutilia verba proloqui ; sed veni et sacrifica diis, qui filiam meam salvam fecerunt. S. Hermogenes dixit ei : Vivit Dominus Deus meus, qui filiam tuam salvam fecit : quia ipsum adoro, et ei sacrificare non desisto. Victorianus præses dixit : Hermogenes, doleo de pulchritudine tua, et, nisi celerius mihi acquieveris, diutissimis pœnis te affici præcipiam. Post hæc jussit eum apprehendi, et iterum in carcerem recludi : et non diu, iterum jussit eum ante suum tribunal consisti *. Et dum staret ante tribunal, dixit ei præses : Jusserunt Domini mei imperatores ceremoniari f. Dixit ei S. Hermogenes : Neque imperatorum præceptis obedio, neque [sermonibus] tuis acquiesco. Tunc repletus furore Victorianus jussit frænum in os ejus immitti, et foras civitatem duci, et ibidem decollari præcepit. Et dum ad loca damnatorum pervenisset, posuit genua sua in terram, et Dominum Jesum Christum rogavit, ut ejus spiritum acciperet : et statim decollatus est in eodem loco. Venientes autem viri religiosi, et tollentes corpus ejus, sepelierunt eum prope corpora SS. Martyrum. Passi sunt autem beatissimi Christi Donatus, Venustus, et Hermogenes sub die duodecimo Kal. Septembris, imperantibus Diocletiano et Maximiano imperatoribus ; regnante Domino nostro Jesu Christo ; cui est honor, et gloria, laus et potestas per infinita sæcula sæculorum. Amen.

EX BREVIARIO MS.

* *sisti*

jubet et caput amputari.

ANNOTATA.

a *Videtur hic designari famosa persecutio* E *decima, quæ anno æræ vulgaris* 303, *die* XXIII *Februarii inchoata fuit, publicato postridie edicto destruendi templa, libros sacros comburendi etc. De hac persecutione omnium crudelissima legi potest Lactantius De mortibus persecutorum a cap* XII.

b Sirmium *urbs est Pannoniæ inferioris, tribus fidei formulis ibidem editis notissima : de quibus Labbeus tomo II Conciliorum col.* 733.

c Singidonum. *Cellarius in Notitia orbis antiqui lib.* II, *cap.* VIII, *pag.* 363, *inter ea, quæ collegit de Mæsia superiore*, Post confluentem, *inquit*, et Taurunum, qui finis erat Pannoniæ, primum oppidum superioris Mæsiæ Singidunum est, ut Latini scribunt. *Observat autem, alibi scribi* Singidonum, *ac* Pannoniæ tribui vel propter vicinitatem, vel quia vere quidam post Singidunum limitem constituerunt. . Quod oppidum hodie sit, aut quo loco, *dicit* non plane constare. *De eo mentio facta est apud nos die* XIII *Januarii, tomo I, pag.* 768.

d *Inter Mursam et Sirmium jacet, ut videre est in tabula geographica apud Cellarium allegatum, quæ datur ad paginam* 346. Urbes F *has* regionis illius olim primarias *vocat Ferrarius in Nova topographia ad Martyrologium Romanum, de* Cibale *agens.*

e *Indicat se lectoris officio fungi, qui libros sacros populo in ecclesia congregato prælegebat.*

f *Id est*, diis sacra offerri, *e Glossario Cangii.*

DE

A D

DE SS. LUXORIO, CISELLO, ET CAMERINO MARTYRIBUS

IN SARDINIA

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

G. C.

Vetustus horum Sanctorum cultus, Acta, reliquiæ, et inepta duorum ex his annuntiatio in Martyrologio Hispanico.

Sub Diocletiano.
In veteribus Martyrologiis

Primus *ex tribus hisce Martyrologio Hieronymiano aliisque antiquis Calendariis ad hanc diem sic annuntiatur :* In Sardinia natalis sanctorum Luxuri, Trajani, Quadrati episcopi, Primi. *Vetustissimum Hieronymiani Martyrologii apographum Antverpiense eidem* S. Luxorio *addit alios socios hoc modo :* In Sardinia Luxorii, Augeri, Eulodi. *Propter illos diversos* S. Luxorii *comites dubitari posset, utrum nullo confusio in laterculos Hieronymianos irrepserit, et an tota hæc Martyrum classis ad Sardiniam spectet. Florentinius tamen in notis ad priorem hujus Martyrologii annuntiationem existimat, contingere potuisse, ut sodales ibi adjuncti in Sardinia cum* S. Luxorio *martyrium subierint. Quidquid sit de hac Florentinii opinione, quæ alibi examinanda erit, Appendix ad Martyrologium Adonis die* XXVI *Septembris* S. Luxorium *sine sociis ita memorat :* In Sardinia natalis sancti Luxurii. *Certe oportet antiquam esse* S. Luxorii *venerationem in Sardinia, cum S. Gregorius Magnus Pontifex in epistola ad Januarium præsulem Calaritanum meminerit de monasterio, quod ibidem sub nomine* sanctorum Gavini atque Luxorii *constructum erat, ut in novissima Parisiensi Operum ejus editione tomo II col.* 931 *videre est.*

celebrantur hi Martyres,

2 *Die* XXI *Augusti in Auctariis Usuardinis, quæ Solerius noster in Martyrologio Usuardi illustrato edidit, tres Sancti in titulo propositi luxatis nominibus ex codice Florentino ita referuntur :* Apud Sardiniam, civitate Carilitana passio sanctorum martyrum Russoris *(in codice Mediceo* Ruxoris *et alibi* Lusorii *pro* Luxorii *legitur)* Caselli et Camerini, sub Diocletiano et Maximiano imperatoribus, præsidente Dalasio præside. *Codex Strozzianus annuntiationi simili adjungit sequentia, quorum juverit inferius meminisse :* Caput autem sancti Russoris inde translatum, Florentiæ positum est in ecclesia omnium Sanctorum. *Hinc patet, etiam de immemorabili* SS. Ciselli *et* Camerini *cultu non esse dubitandum. Accedit, quod Seraphinus Esquirrus in Sanctuario Calaritano pag. 94 et sequentibus adducat plures fide dignos testes, qui jurati affirmant, se semper vidisse et a majoribus audivisse, quod die* XXI *Augusti festivitas istorum Martyrum solenniter in Sardinia quotannis celebraretur. Porro nos in exprimendis horum trium Martyrum nominibus secuti sumus Martyrologium Romanum, quod hodie sic habet :* In Sardinia natalis sanctorum martyrum Luxorii, Ciselli et Camerini, qui in persecutione Diocletiani sub Delphio præside gladio cæsi sunt.

3 *Eminentissimus Baronius ad præcedentem Martyrologii Romani annuntiationem notat sequentia :* Horum Acta recitat Mombritius tomo secundo Vitarum Sanctorum. Accepimus eadem sinceriora ex Sardinia insula. Hujus Luxorii nomine dictum est monasterium, de quo S. Gregorius in Registro lib. 7 ad Januarium episcopum Calaritanum. *Nescio, qualia Acta Cardinalis Baronius ex Sardinia acceperit ; sed suspicor, hæc non differre ab apographo Antonii Gallonii, quocum Papebrochius noster contulit aliud exemplar, quod ex codice bibliothecæ Vaticanæ num. 6453 transcriptum fuerat. Quamvis autem exemplaria illa subinde stylo discrepent, tamen in substantia concordant. Porro Vaticanum istud apographum ab imperito amanuensi tam misere luxatum est, ut plures periodi vix intelligantur. Quare post hunc Commentarium prævium recudemus Acta horum Martyrum ex editione Mombritii, quæ cum apographo Antonii Gallonii fere convenit, et in qua unum alterumve manifestum typothetæ errorem ex aliis apographis emendavimus. Si quæ tamen notatu digna discrepantia in illis exemplaribus occurrerit, hæc in margine vel in Annotatis observabitur.*

quorum habemus Acta,

4 *Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ hoc die satis exactam Actorum synopsin contexuit hoc modo :* Luxorius miles Sardus, Diocletiano et Maximiano imperatoribus, Christum colens, cum sacras Litteras legere cœpisset, relicta vita militari, pietatis officia colere cœpit. Quapropter M. Delasio præsidi Calari accusatus, ab eoque, cur militiæ renuntiasset, et deos non coleret, interrogatus, respondit, quia longe præstantiorem Christum invenisset, quam deos et imperatores. Data autem ei optione, aut deos venerandi aut mortem subeundi, cum se mori pro Christo paratum diceret, vinculis ferreis constrictus, in tetrum carcerem truditur. Post aliquot dies eductus, cum præsidis consiliis non acquiesceret, verberibus acerbissime cæditur, ac, tortoribus jam defatigatis, fustibus crudeliter mactatur. Cumque in suppliciis divinas laudes caneret, extra urbem ductus capite plectitur XII Kalendas Septembris, et a Christianis ibidem, ubi postea templum suo nomini excitatum est, sepelitur. Eodem tempore passi sunt Cesellus et Camerinus impuberes, qui Calari nati et enutriti, ac a teneris Christi fidem edocti, et ipsi apud Delasium accusati ; licet nondum verbis accommodatis respondere scirent, quod essent adhuc pueri, firmo tamen animo fidem ita retinebant, ut nullo pacto diis honorem habere adduci possent. Quare in carcerem traditi sunt, donec Luxorius expediretur. Eo in cælos transmisso,

quæ Ferrarius contraxit

A misso, Ceselium et Camerinum eductos, ubi se frustra illis minis et blanditiis suadere animadvertit, gladio eodem die percuti jubet; quorum corpora a Christianis eo loco sepulta sunt, ubi postea beato Lucifero episcopo Calaritano templum ædificatum fuit.

Corpora eorum Pisis,

5 *Verum Sardis non placebit annotatio, quam Ferrarius huic Actorum compendio sic ibidem subjungit :* Horum corpora Pisis, eo translata, quo tempore Saraceni Sardiniam depopulati sunt, sive quo Pisani classe eam insulam sibi subegerunt, ut aliis videtur, habentur; quorum dies festus ibi die XXVI hujus agitur, uti ex tabulis ecclesiæ Pisanæ apparet. Corpora etiam Papiæ esse feruntur, eo una cum corpore S. Augustini translata. *Sane tertio m lliari ab urbe Pisana est locus mari imminens, ut Papebrochius tomo IV Maii pag. 17 scribit, qui* nomen hodie obtinet a sancto Luxorio martyre, ac vulgo dicitur San-Rossore. Colitur hic XXI Augusti cum sociis Cesello et Camerino, Calari in Sardinia martyrium passus sub Diocletiano et Maximiano; cujus sacra lipsana huc esse devecta a Pisanis, cum eam ipsi insulam sub suo tenerent domi- B natu, aliter sentientibus aliis, aliorum est opinio, teste Ferrario. Tenuerunt autem Pisani insulam Saracenis ereptam ab anno MXVI usque ad MCCCXXII, quando inde sunt ab Aragoniis pulsi. *Nihil hic repeto de capite* S. Luxorii, *quod supra in codice Strozziano dicitur Florentiæ collocatum esse.*

Ticinenses et Sardi sibi vindicant,

6 *At Papienses sive Ticinenses contendunt, hæc Martyrum corpora multo prius ad urbem suam translata fuisse, quandoquidem Jacobus Gualla in Sanctuario Papiæ lib.* IV *cap.* XIII *de Luitprando Longobardorum rege in hanc rem ita scribit :* Locat quoque ea in sacra æde beatorum martyrum corpora Luxorii, Ciselii, Camerini, Robustani, Marci, Appianique episcopi, cum divo patre Augustino similiter translata, anno salutis septingentesimo et vigesimo secundo. *Sed Pisanis æque ac Ticinensibus incumbit possessionem suam solidis documentis probare, cum Sardi hanc rotunde negent. Inter eos Antiochus Strada Calaritanus opinionem Ticinensium multis argumentis refutasse dicitur in libro, cui titulus est* Spongia Sardorum, *de quo judicium ferre non possumus, cum istud Opus ad manus nostras numquam pervenerit. Quinimo* C *Seraphinus Esquirrus lib.* II *Sanctuarii Calaritani cap.* X *et sequentibus narrat, quomodo sacra horum trium Martyrum corpora circa annum Christi* 1615 *in Sardinia coram multis testibus inventa fuerint. Nolumus hic severius examinare varias inscriptiones, quas tunc Sardi lapidibus insculptas invenerunt, et de quibus Papebrochius noster die* XX *Maii in Commentario historico ad Acta S. Luciferi Calaritani sat fuse disputavit. Etiam non audemus certam sententiam ferre de sacris eorumdem Martyrum reliquiis, quas Pisani, Ticinenses, et Sardi sibi vindicant, et unicuique parti liberam et ulteriorem suæ possessionis defensionem relinquimus : nobis enim sufficit, Sanctos illos in Sardinia passos esse, et ibidem ab immemorabili tempore publicam venerationem habuisse.*

duo pseudo-scriptores quidam duos ex illis

7 *Cum fraudes Tamayi jam passim notæ sint, et hac ipsa die rursus occurrant, decreveramus illas obiter dumtaxat indicare, nisi Cardinalis Aguirrius in Collectione maxima conciliorum Hispaniæ tomo I pag.* 322 *voluisset occasione horum Martyrum crassam istius Martyrologi Hispani imposturam fusius detegere his verbis :* Sed et hoc ipso loco similes fabulæ eorumdem Higueræ et Tamayi occurrunt circa alios huic concilio intervenientes, veluti Luxurium de Drona et Camerinum, quos Martyribus accensent ad diem XXI Augusti in Martyrologio Hispano, eo quod illorum eadem die in Romano fiat commemoratio. Sed nulla vel levissima umbra fundamenti est, non dico ad censendum, sed ne ad suspicandum quidem, Luxurium presbyterum hoc loco memoratum, esse illum Luxorium (ita nominatur, non autem Luxurius) martyrem, qui colitur ab Ecclesia universali die XXI Augusti. Quia vero ii duo pseudo-historici legerunt ibidem Camerinum Luxorio adjungi comitem martyrii, ne dolus detegeretur, sive potius ut dolus duplicaretur, addiderunt Camerinum episcopum Tuccitanum, qui huic concilio subscribit quarto loco, esse ipsissimum illum Camerinum, qui comes Luxorii in martyrio fuit apud Sardiniam; cum tamen neuter eorum reipsa fuerit presbyter aut episcopus, nec id memoretur a Mombritio tomo secundo Vitarum Sanctorum, vel a sancto Gregorio Papa libro VII Registri in epistola ad Januarium Calaritanum, unde eorum commemoratio in Martyrologium Romanum emanavit. Immo et Mombritii E Acta testantur, Camerinum illum apud Sardiniam passum fuisse ac coronatum martyrio, cum puerulus esset, adeo ut verba nesciret accommodare præsidi. Quomodo ergo is tenera ætate occisus potuit esse postea episcopus Tuccitanus, ac tandem (quod novum figmentum est) Toletanus?

AUCTORE G. C.

fraudulenter in Hispaniam pertraxerunt

8 Tot hæc commenta circa Camerinum adeo aperta et probrosa sunt, ut postquam ad diem XXI Augusti pag. 529 ea protulerat littera I, postea quasi religione perculsus pag. 541 agnoverit, narrationes Juliani nomine editas ea in parte erroribus scatere; sed melius diceret plenas fabulis et probrosis mendaciis ubique fere. Porro ex iis aliisque plurimis, inter alia damna, id malum secutum vereor, ut in multis ecclesiis et populis Hispaniæ nimia simplicitate ac credulitate delusis, celebrentur plura festa eorum Sanctorum, qui nullo prorsus titulo ad illas spectant, nisi fictitio; immo et eorum, qui Hispani quidem fuerunt, verum numquam ab Ecclesia inter Sanctos relati. Dignum censeo supremo illa Hispaniarum Inquisitione, immo et hac sancta F Sede, in ea omnia inquirere, et gravissimos quibusdam lectissimisque viris injungere onus examinandi omni studio ac ingenuitate sex illa volumina Martyrologii Hispani, et resecandi innumeras fabulas similes, quibus scatent in materia adeo gravi et sacra. *Eminentissimus iste scriptor ibidem profert plura, quæ observari merentur, et quorum juvabit meminisse, quando paulo inferius illustrabimus Acta SS. Bonosi et Maximiani martyrum Orientalium, quos iidem pseudo-scriptores in Hispaniam rapuerunt. Interim jam dabimus promissa horum trium Martyrum Acta, et ea cum apographo Vaticano conferemus.*

ACTA

EX IMPRESSIS.

ACTA

Ex editione Mombritiana tomo II, fol. LXIII, *quam cum alio Ms. apographo contulimus.*

Luxorius sub imperio Diocletiani

Temporibus suis Diocletianus et Maximianus imperatores a diabolo tanta sævitia accensi sunt in Christianos, ut basilicas everterent, et libros incenderent: nam et multos credentes in fide Christi diversis pœnis affligebant, sperantes sua crudelitate devincere, quos Dominus sua misericordia ad palmam martyrii evocavit. Igitur cum rabies eorum mentis idolothytæ in loco, quo degebant, non sufficeret in Christianum sævire, per totum orbem judices cum suis præceptis miserunt ad persequendos Christianos, ut ad culturam deorum suorum converterentur *a*, aut diversis pœnis interficerentur. Eodem tempore Delphium *b* quemdam præsidem ad Sardiniam miserant, ut eadem præcepta impleret in provincia sibi commissa. Cumque hic diversis locis perscrutaretur, si posset aliquos fideles invenire, qui ei consentire possent, contigit, ut Luxorius paganissimus apparitor *c* ad Dominum vocaretur, et ex ipsius adspiratione animum haberet.

legens psalmos Davidicos

2 Ipse autem apud se Psalterium retinebat, cum vellet legere; et dum ordinem psalmorum legendo percurreret, venit ad octuagesimum quintum psalmum, ubi dicit David propheta: Omnes gentes, quascumque fecisti, venient, et adorabunt coram te, Domine, et honorificabunt nomen tuum, quoniam magnus es tu et faciens mirabilia; tu es solus Deus. Quo psalmo valde perscrutato, apertus est sensus Luxorii, et festinavit esse Christianus. Cumque cruce Christi signaretur, factus est catechumenus. Ingressus deinde ecclesiam audivit psallentes: Retribue servo tuo; vivam, et custodiam sermones tuos. Quo audito, confortatus est in fide Christi, animo gaudens et eum laudans. Quare cœpit exsecrari jam vana et inania simulacra, cœpitque, intermissis diebus, judicem observare *d*, et sine intermissione Scripturis animum impendere. Intra paucum tempus Psalterium et aliquot ex prophetis memoriæ commendavit.

ad fidem Christianam convertitur:

3 Perlectis itaque Scripturis divinis ex parte, scrutatus est legem divinam, et cum toto desiderio percepit sanctum baptismum. Deinde Apostolum et sancta Euangelia commendavit memoriæ. Animo vivens factus est, et dum militiam* seculi negligenter sectaretur, et latenter ageret, rem proferre nolebat. Cum ad innocentiam Christi pervenisset, subito ille adversarius et inimicus animarum innocentium per satellites præsidi insinuavit, Luxorium apparitorem contemptui *e* habere judicii sui potestatem, et illam, nescio quam, superstitionem Christianorum velle sequi. Quo audito, præses iracundia motus jussit aliis* apparitoribus Luxorium sibi vinctum præsentari, ut haberet, in quem fræna malitiæ suæ laxaret.

* al. militiam

* al. suis

quem cum præses Sardiniæ nullo modo posset

4 Quem conspiciens, ita ad eum locutus est: Luxori, quæ te dementia a bono cursu vitæ tuæ deduxit? Ego te summa dilectione habui, et cogitaveram inter primates officii mei tibi bonorem dare; tu vero in contemptum imperatorum et injuriam deorum *f* putasti latenter de potestate judicii mei te subtrahere. Ad quem Luxorius ait: Si adhuc in illo errore idolorum versatus essem, numquam bonum honorem adeptus essem. Sed nunc per Deum vivum Jesum Christum, præclarum honorem credo me accepturum esse. Cui præses: Ergo melior est ille, quem dicis, quam imperatores nostri, aut dii immortales? Ait Luxorius: Illi imperatores terreni sunt; Dominus meus Jesus Christus rex est cælestis, qui passus et mortuus est, et resurrexit, et nunc vivit, et in æternum permanet; dii autem vestri numquam vixerunt *g*. Præses dixit: Si vis potestatem gladii mei effugere, diis sacrifica. Et Luxorius: Ego didici sacrificare sacrificium justitiæ, hoc est orare Dominum Jesum Christum, et non dæmoniis vanis obsequi; quoniam qui his consentiunt, cum eisdem peribunt in æternum. Præses dixit: Reducatur Luxorius in carcerem gravissimis vinculis catenarum constrictus, et cogitet secum, quid ei expediat.

ab ea professione avocare,

5 Cumque reclusus fuisset, oblati sunt ei duo parvuli Cissillus et Camerinus neophyti. Tunc præses, cui eos obtulerant, interrogavit, quid in eis cognovissent. At illi dixerunt: Christianos esse audivimus. Et quia non erat ætas eorum ad dandum responsum interrogationi, jussit eos sub officii custodia esse. Post aliquot dies jussit Luxorium suis tribunalibus repræsentari. Cumque affuisset, sic ad eum truculenta voce inquit: Quamdiu te, Luxori, in his tormentis lacerabis? Consule saluti tuæ. Nega Deum tuum, et sacrifica diis. Respondit Luxorius: Ego negare Deum meum Jesum Christum non possum, quem anima Christiana confitetur, sicut et ego. Præses dixit: Adora potestatem deorum, ut tibi vita concedi possit. Dixit Luxorius: Quomodo ego figmenta lapidea aut aurea aut argentea venerari et adorare possum, qui nec palpebras suas ad me cernendum movere possunt, aut os suum ad loquendum mihi non valent aperire?

cum duobus pueris Christianis

6 His commotus in iram præses jussit sanctum Luxorium quatuor quaternionibus *h* flagellari. Famulus autem Dei securus in Christo inter verbera stabat, ut diceretur alius, quam ipse, perpetim cædi. Jussit deinde eum contundi fustibus. Et Electus Dei inter ictus fustium fortis et constans laudes Domino decantabat, ut intelligeres, nullum tormentum corpus illius contingere. Sed cum videret præses iniquissimus, sævissimis pœnis non posse sanctum Luxorium deficere, sed impatientiam suam patientia magis illius superari, tulit sententiam duodecimo Calendas Septembres in illos parvulos Cissillum et Camerinum et sanctum Luxorium. Parvulos tamen jussit extra civitatem Calaritanam gladio animadverti, atque [corpora] inhumata relinqui *i*. Quorum impius ille corpora æstimabat projicienda, Dominus Jesus Christus eorum innocentiæ fidem pretiosam in se suscepit: nam Christiani nocte tulerunt ea, et, ubi nunc est sedes sancti Luciferi confessoris, sepelierunt illos.

jussit cum gladio interfici

7 Sanctum vero Luxorium jussit ubicumque abditum et deserto loco capite plecti, ut non eum Christiani colligerent, et sibi martyrem facerent. Proinde duxerunt eum in territorium Fori-Trajensis *k*, et extra municipium decollaverunt eum. Et cum homines iniquissimi putaverint in eremo sanctum Luxorium perdere posse, Christus pro suo nomine paradisum illi ibidem ostendit: tanta enim multitudo Christianorum ad famam

A famam Martyris hujus ex diversis locis ibidem convenit, ut eam dinumerare nemo posset *l*. Eum cum hymnis et diversis luminaribus, conditum suavibus odoramentis extra oppidum in crypta sepelierunt; cujus fidem Passionis, prout necesse est, si qui habeant, et eum invocaverint, salutaria consequentur beneficia, agentes gratias Jesu Christo Domino nostro, qui tam dignum Martyrem sibi coronavit, cujus est honor et gloria in secula seculorum. Amen.

ANNOTATA.

a *Vaticanum apographum sic hanc periodum exprimit :* Ut a cultura Christi filii Dei diverterentur *etc.*

b *Hic præses in Ms. Vaticano* Dalasius *et in Sanctuario Calaritano lib* II, *cap.* XIII Marcus Delasius *appellatur.*

c *Hic sensus in apographo Vaticano ita legitur :* Ruxurius quidam paganus, apparente ei Domino, *etc. Ubique autem sanctus Martyr ille ibidem* Ruxurius *pro* Luxorio *nominatur, quod hic semel monuisse sufficiat.*

d *Discrepat hic sensus ab apographo Vaticano,* B *in quo sic exprimitur :* Et cœpit cogitare diem judicii, et observare *etc.*

e Luxorius *in apographo Vaticano non apparitor, sed* miles *vocatur.* EX IMPL....

f *In Ms. Vaticano hæc immiscentur :* Tu vero imperatorum jussa contemnens, deorum nostrorum blasphemasti libamina, et cogitasti te latenter *etc.*

g *Post hoc verbum in Ms. Vaticano illa Martyris responsio augetur in hunc modum :* Sed sunt sine sensu et sine anima, et sunt lapides et ligna, in quorum capitibus solent sibi ciconiæ nidos instruere, quos araneæ texunt, et aves stercorant.

h *Id est a quatuor quaternionibus militum cum flagellari jussit, ut ex sensu conjicio.*

i *Martyrium parvulorum in apographo Vaticano sic narratur :* Jussit gladio eos jugulari, atque in platea canibus derelinqui.

k *Ortelius in Thesauro suo geographico meminit de quodam ForoTrajani in Sardinia ; sed hodiernum ejus situm non assignat.*

l *Mirum sane est, eo tempore tot Christianos fuisse in Sardinia, cum sæculo quinto adhuc plures ibi essent gentiles, ut in Opere nostro ad diem* XVIII *Junii, tomo III istius mensis pag.* 597 *obiter ostensum est.* E

DE SANCTIS MARTYRIBUS

BASSA, ET FILIIS EJUS THEOGNIDE VEL THEOGONIO, AGAPIO, AC PISTO VEL FIDELE,

HIS LARISSÆ VEL EDESSÆ IN GRÆCIA; ILLA IN HALONE INSULA CORONATIS,

COMMENTARIUS PRÆVIUS. J. P.

C

Cultus, martyrii palæstra, Acta

F

SUB MAXIMIANO. *Cultus apud Græcos,*

Martyr hæc una cum tribus filiis suis, martyrii etiam lauream consecutis, heri inter Prætermissos memorata est, atque in hunc diem dilata, quo inscribitur Martyrologio Romano, ac variis Græcorum Fastis sacris. Typicum, quod sub nomine S. Sabbæ citari solet, hæc memorat de Martyrum nostrorum matre :* Sanctæ martyris Bassæ. *Menologium Sirleti eamdem etiam solam ponit in annuntiatione sua; sed in elogio, quod eidem subnectit, tres ipsius filios* Theognium, Agapium *et* Fidelem *adjungit. Menæa magna typis edita Pugiles hosce ac illorum Matrem referunt, his eorum triumpho versiculis adaptatis, qui Latine sic sonant :*

Μητρὸς μιᾶς κάλλιστα παιδία τρία
Σὺν Βάσσῃ μητρὶ πρὸς τομὴν ψυχὴ μία.
Βάσσαν σὺν τεκέεσσι τάμε ξίφος εἰκάδι πρώτῃ.
Tres ter-venustos filios Bassa edidit :
Unus sed animus omnibus ad ensem fuit.
Bassam cum natis gladius consumpsit eadem,

videlicet die XXI *Augusti. Allusio autem poëtæ tam clara est, ut non egeat interpretatione, præsertim si addantur, quæ de genere martyrii postea referemus.* SS. Theognium, Agapium et Pistum martyres *e Ms. Synaxario quodam Græco recitavimus inter Prætermissos ad diem* XVI *Maii.*

et Latinos. 2 *Martyrologium Romanum annuam nostrorum Martyrum annuntiationem sic legendam præscribit :* Edessæ in Syria sanctorum martyrum Bassæ, et filiorum ejus Theogonii, Agapii, et Fidelis, quos in persecutione Maximiani pia mater exhortans, martyrio coronatos præmisit ad palmam, et truncato capite gaudens secula est cum victoria. *In Excerptis e Theodori lectoris Historia ecclesiastica apud Henricum Valesium lib.* I, *pag.* 554 *dicitur* Petrus quidam cognomento Fullo fuisse presbyter ecclesiæ S. Bassæ martyris, quæ est Chalcedone, *anno videlicet Christi circiter* 450. *Baronius in notationibus ad hanc diem* XXI *Augusti de nostra Martyre agens, de isto templo etiam meminit. De eodem etiam templo mentionem facit Theophanes in Chronographia, quæ anno* 1655 *Parisiis excusa est, pag.* 97. *Hæc de cultu : nunc de loco martyrii.*

 3 *Baronius*

AUCTORE J. P.

Disseritur de palæstra martyrii

3 *Baronius in Martyrologio Romana ponit illum* Edessæ in Syria, *sicut mox vidimus : sed in Annalibus ad annum Christi* 304 *in fine, solam* Edessam *memorat, dicens* : Edessæ vero martyres, quorum memoria est illustris, sunt Bassa mater, et filii, *quos nominat. Tomo I Maii, ubi exstat Augustus Græco-metricus inter Ephemerides Græco-Moscas, pag.* XXXVIII *corrigitur positio palæstræ, quæ exstat in Martyrologio Romano : nam de Matre cum tribus filiis facta mentione, subduntur ista :* Martyrium.. Edessæ quidem inchoatum, non tamen in Syria consummatum est (sicuti obrepsit Baronio Romanum hodiernum augenti) sed in Macedonia : hoc enim docent aperte Græca Acta, quæ habemus. *Lambecius in Commentariis de bibliotheca Cæsarea Vindobonensi lib.* VIII, *pag.* 203 *et seqq., inter ea, quæ scribit de codice decimo quarto Græco, varia observat de historia martyrii* S. Bassæ, *ac trium filiorum ejus, positionem palæstræ, quam signat Martyrologium Romanum* Edessæ in Syria, *his verbis corrigens e dicto codice :* Verumenimvero ex integra martyrii istius narratione, quæ in præstantissimo hoc
B codice manuscripto Cæsareo exstat, luculentissime apparet, in Menæis Græcorum pro ἐν Ἐδέσσῃ legendum esse ἐν Λαρίσσῃ, et similiter in Martyrologio Romano pro Edessæ in Syria legendum esse Larissæ in Thessalia. Postquam enim auctor istius narrationis statim in principio indicavit, S. Bassam habitasse in urbe Helladis Larissa, quæ quidem videtur esse mediterranea illa Thessaliæ ad Peneum fluvium; mox subjungit, eam a marito suo Valerio, sacerdote idolorum, fuisse propter Christianismum oblatam τῷ ἐκεῖ ἀνθυπάτῳ καὶ βικαρίῳ (nempe τῆς Ἑλλάδος, ut aliquanto post expresse legitur) hoc est, proconsuli Helladis, ejusque vicario, Larissæ degentibus : et tres quidem illius filios ἐν αὐτῶν πόλει, hoc est, in patria sua Larissa, martyrium consummasse, et sepultos esse : ipsam autem S. Bassam e carcere eductam, et vicarium proconsulis, quod is in Macedoniam proficisceretur, jussam sequi.

contra Martyrologium Romanum.

4 Cumque ibidem (nempe in Macedonia) denuo variis modis ad sacrificandum idolis frustra fuisset coacta, tandem quadraginta e conti-
C nenti Macedoniæ milliaribus præcipitatam quidem esse in mare Ægæum, sed singulari auxilio divino pervenisse salvam atque incolumem in insulam Hellesponti Halonem, sive Proconnesum e regione urbis Cyzici; cumque et ibi a Philippo, proconsulis Helladis scriniario, qui ipsius cruciatibus in Macedonia interfuerat, cognita esset, isque ea de causa in Macedoniam profectus, vicarium proconsulis de ejus incolumitate certiorem reddidisset; ac porro vicarius Leontio consulari Cyzici demandasset, ut eam comprehenderet; eoque facto, tertium multis tormentis cruciata esset, sed semper in eadem constantissima fidei Christianæ confessione perseverasset, confractis denique membris, in insula Halone sive Proconneso decollatam esse, ejusque sanctas reliquias a Sophronio quodam presbytero fuisse collocatas in eadem insula, loco adeo edito, ut martyrium, sive ædes sacra, in honorem ejus ibi exstructa, a prænavigantibus dextra lævaque e longinquo potuerit conspici, et prompta ipsius apud Deum intercessio a periclitantibus implorari. Ipsa Actorum Græcorum præcipua eo pertinentia verba *deinde recitat laudatus Lambecius, quæ legi apud ipsum possunt. Tametsi vera apud me sint Acta ista ex* D
eodem codice Vindobonensi transcripta; superiorem tamen narrationem ex ipso referre placuit.

quod perp...

5 *Nec vera inutile fuerit huc transcribere, quæ observat in natis :* Plures, *inquit*, olim in Hellade seu Græcia fuerunt Larissæ : præcipue autem duæ in Thessalia, quarum una in mediterranea ad Peneum fluvium; altera vero maritima ad Maliacum sinum, cognominata Κρεμαστή, sive Pensilis. De reliquis ejusdem nominis urbibus vide Stephanum Byzantinum in Onomastico geographico, ubi etiam Larissæ in Syria meminit, quæ a Syris appellatur Sizara. Hoc loco autem videtur significari prima illa et primaria Larissa Thessaliæ ad Peneum fluvium, quia quasi per excellentiam simpliciter vocatur Λαρίσσα τῆς Ἑλλάδος, simul etiam propter vicinitatem Macedoniæ, cujus in iisdem Actis fit mentio. *His ita e Lambecio propositis de palæstra certaminis nostrorum Martyrum, superest, ut dispiciamus, quidnam in hac materia a nobis dici probabiliter possit.*

Bassæ, ac filiis ejus eamdem palæstram assignat :

6 *Ac primo quidem sequitur ex allegato codice, aliam tribus* Bassæ *filiis, aliam* Bassæ *eorumdem matri obtigisse martyrii palæstram, seu locum mortis : illis videlicet Larissam pa-* E
triam suam; huic vero insulam Halonem, sive Proconnesum, sicut textum supra productum legenti patet. Et in Bassæ *quidem palæstra satis conveniunt alia Græca exemplaria : nam ecgraphum nostrum e codice Ambrosiano, quod prælo damus, eumdem consummati martyrii locum indicat num.* 7 *: eumdem Menologium a Cardinale Sirleto Latine redditum : quibus adde Menæa magna impressa, et Ms. e bibliotheca Vaticana, de quo mox. Itaque secundum ista exemplaria, nostrorum trium Martyrum Mater coronidem certamini suo imposuit in insula Halone, non autem Edessæ in Syria; atque adeo non satis conformiter ad dicta exemplaria annuntiatur ibi in Martyrologio Romano. Jam vero alia superest controversia, quo in loco S. Bassa ac filii ejus martyrium inchoarint.*

quorum omnium certamen Larissæ et Edessæ quidem dicitur inchoatum, sed non consummatum esse :

7 *Ecgraphum nostrum e codice Vaticano hæc memorat :* Ἐπληρώθη δὲ τὸ μαρτύριον τῆς ἁγίας Βάσσης σὺν τοῖς υἱοῖς αὐτῆς· ἡ ἀρχὴ μὲν τῆς ἀθλήσεως ἐν Ἐδέσσῃ· τὸν δὲ τέλος ἐν Ἁλώνῃ τῇ νήσῳ. *Id est :* Impletum vero est martyrium sanctæ Bassæ cum filiis suis : certaminis autem principium Edessæ; finis vero in Halone insula. *Verum ex dictis* F
supra exemplaribus nec S. Bassa, nec filii ejus pati cœperunt Edessæ; nec hi cursum consummarunt in Halone. Id quod auctor ipse istius narrationis aperte asserit; sed secum ipse pugnat, dum neutiquam cohærentia loquitur. Etenim præmiserat ista, dum filiorum trium certamen ac mortem eorum retulerat : Horum vero corpora sublata sunt, et sepulta in civitate Edessa, et martyrium trium filiorum S. Bassæ impletum est. *Apographum nostrum Ambrosianum unam omnibus quatuor certaminis inchoati* civitatem, *quantum e contextu colligo,* Græciæ Edessam *accidisse insinuat, ac tribus filiis etiam consummati. Verum si sequamur codicis Vindobonensis lectionem superius expositam, hi et cœperunt et consummarunt martyrium Larissæ in Græcia; non autem Edessæ in eadem Græcia, ut perhibet Ambrosianum exemplar.*

locus iterum Ferium cur a nobis disjunctus positus.

8 *His itaque hactenus animadversis, superest dicendum, quænam consummati pro Christi fide martyrii palæstra magis videatur ad verum accedere. Duæ inveniuntur Edessæ, quarum una quidem*

A *quidem in Syria seu Mesopotamia; altera vero in Macedonia, quæ etiam Æge dicta. De hac pluribus agit Cellarius in Notitia orbis antiqui tomo I, lib.* II, *cap.* XIII, *quod est de Græcia antiqua, pag.* 665 : *de ista autem tomo II, lib.* III, *cap.* XV, *pag.* 442. *Edessa autem, quæ in exemplari Ambrosiano tribuitur Græciæ, potest dici ad hanc spectare, quia spectat ad Græciam antiquam vel late sumptam, quæ sic Macedoniam complectitur, atque adeo Edessam in illa contentam. Jam vero cum e nostro ecgrapho Vindobonensi habeamus, tres Fratres martyrii lauream consecutos esse Larissæ in Græcia; atque ex Ambrosiano, Edessæ in Græcia; cumque nobis certo non constet, an pro* Larissa *non sit legendum* Edessa, *vel contra; hinc nodum hunc implexum scindere nobis visum est, annuntiando tres dictos Pugiles Larissæ vel Edessæ in Græcia; sicut in titulo ante hunc Commentarium a nobis factum est :* Bassam *vero in Halone insula convenienter ad exemplaria superius designata : de quibus nunc agemus.*

Actorum

9 *Actis Vindobonensibus hoc est exordium :* Ἡ ἁγία μάρτυς Βάσσα ἐν ἡμέραις (?) Μαξιμιανοῦ τοῦ βασιλέως ἐν Λαρίσσῃ πόλει τῆς Ἑλλάδος διακειμένη.
B *Id est :* Sancta martyr Bassa, tempore Maximiani imperatoris, Larissæ, civitate Græciæ, habitabat. *Narratio martyrii quæ sequitur, brevis est, et cognoscitur ex iis, quæ supra retulimus e Lambecio. Menæa magna excusa nostrorum Martyrum acta etiam memorant, uti et Menologium Sirleti; sed hoc magis succincte, quam illa. Exemplar vero e codice Ambrosiano transcriptum hoc prænotatur titulo :* Μαρτύριον τῆς ἁγίας μάρτυρος Βάσσης, καὶ τῶν τριῶν υἱῶν αὐτῆς Θεογνίου, Ἀγαπίου, καὶ Πιστοῦ. Martyrium sanctæ martyris Bassæ, et trium filiorum ejus Theognii, Agapii, et Pisti, *apposito ad marginem die ab aliis Fastis diverso, videlicet* μηνὶ τῷ αὐτῷ κ', eodem mense *die* vigesima. *Tametsi autem exemplar illud, sicut passim accidere assolet in Actis Græcis, non tanti videatur esse meriti, ut a genuina sinceritate multum commendari præ aliis mereatur; quia tamen narrationis scriptor nobis notus est, atque alias eo usi sumus, hic etiam illum non prætereundum putavimus. Quisnam vero auctor ille sit, indicant istæ notæ, quas nostro exemplari a se descripto apposuit Papebrochius :* Ex cod. Ambros. f. N. n. 152. Vide Maximi. *Acta S. Maximi a nobis illustrata sunt tomo III hujus mensis Augusti, ad diem* XIII *ejusdem mensis; ubi in Commentario prævio* § X, *pag.* 116, *num.* 80 *indicavimus codicem illum, mensis Augusti Vitas continentem, ante* annos CD a monacho quodam Laurentio in monasterio Rutiensi, quod est in Calabria, *scriptum fuisse.*

AUCTORE I. P.

10 *Aliud etiam Martyrii apographum præ manibus habeo, cui adscribitur hæc notitia :* Bibliothecæ Vaticanæ ex codice 1671. *Sic autem incipit :* Βασιλεύοντος Μαξιμιανοῦ ἦν χρισμὸς * ἄθεσμος τῶν Ἑλλήνων. Μαξιμιανὸς γὰρ ὁ βασιλεὺς συγκαλεσάμενος μάγους. *Quæ Latine ita reddo :* Imperante Maximiano, impia a diis petebantur responsa per gentiles. Maximianus E enim imperator convocatis magis *etc. Hæc autem narratio sicut superioribus longior est, sic præ illis mihi minus arridet propter sermones seu allocutiones præsertim, quæ eisdem valde liberaliter infartæ sunt more admodum usitato scriptoribus hagiographis Græcis, ut merito exemplar illud a prælo arcendum nobis videatur, ne, si illud exhibeamus impressum, verbis potius detineamus lectorem, quam rebus historicis. Hæc sunt, quæ de martyrii exemplaribus observanda censuimus, illud tamen addentes, similia in eisdem narrari, spectata rerum substantia. Denique ad tempus martyrii quod spectat, posuimus illud supra sub Maximiano, ad quem ab aliis refertur.*

exemplaria.

* χρησμὸς

MARTYRIUM

Auctore Laurentio monacho Rutiensi,

C *Ex codice Ambrosiano f. N. n.* 152, *interprete Joanne Pinio.* F

Τὰ κατὰ τὴν μεγάλην μάρτυρα Βάσσαν δίκαιον ἄρα πρὸς διήγησιν ὑφαπλῶσαι ταῖς φιλοθέοις καὶ φιλομάρτυσιν ἀκοαῖς· ἔσται γὰρ πάντως τοῦτο πολλοῖς ὠφελείας ὑπόθεσις. Ἔφυ μὲν ἡ καλλίπαις αὕτη, καὶ καλλίμαρτυς πόλεως μὲν Ἐδέσσης τῆς καθ' Ἑλλάδα· προγόνων δὲ τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν θερμῶν, καὶ τὸν ζῆλον τὸν ἔνθεον. Συνήφθη δὲ Οὐαλερίῳ τινὶ πρὸς γάμου κοινωνίαν, ἀνδρὶ δυσσεβεῖ καὶ τῶν εἰδώλων θεραπευτῇ· ἱερεὺς γὰρ αὐτῶν ἐχρημάτιζε. Τίκτει τοιγαροῦν ἐξ αὐτοῦ παῖδας ἡ Βάσσα τρεῖς, Θεόγνιν, Ἀγάπιον καὶ Πιστὸν τούτους ἐπονομάσασα, οὓς καὶ καλῶς ἔτρεφε, καὶ καλῶς ἐπαίδευε, καὶ τὴν ἀληθῆ πίστιν ἐδίδασκεν. Ἄρτι δὲ τοῦ παρανόμου καὶ σκαιοῦ Μαξιμιανοῦ τὴν βασίλειον ἀρχὴν διέποντος, καὶ διατάλματα κατὰ πᾶσαν πόλιν καὶ χώραν προθέντος, ἐφ' ᾧ θυσίας οἱ ἄνθρωποι τοῖς δαίμοσι προσφέροιεν, ὁ τῆς Ἑλλάδος ἀνθύπατος Κλαύδιος, δεινὸς ἀνὴρ καὶ μεστὸς ἀσεβείας, εὐθὺς ἐχώρει πρὸς τὰς θυσίας, καὶ πάντας ἠνάγκαζε συνέρχεσθαι τούτῳ, καὶ τῶν μεμολυσμένων ἐκείνων κρεῶν, καὶ τούτου οἴνου μεταλαμβάνειν.

Quæ ad magnam martyrem Bassam spectant, æquum est narratione exponere eorum auribus, qui Deum ac Martyres amant. Hoc quippe argumentum multis omnino erit utile. Insignium hæc liberorum parens, et insignis Martyr primam hausit lucem in civitate Edessa, quæ est in Græcia, parentes nacta, fide in Christum ac divino studio ferventes. Nupta autem fuit cuidam Valerio, viro impio, ac idolorum cultori : horum etenim sacerdos erat. Parit itaque ex ipso Bassa liberos tres, quos Theognim *a*, Agapium, et Pistum *b* nominavit : quosque et educavit recte, ac egregie instituit, nec non vera fide imbuit. Tunc vero temporis impio ac crudeli Maximiano imperii sceptrum administrante, et mandata proponente per omnes civitates ac provincias, ut homines dæmonibus sacrificia offerrent, Claudius, proconsul Græciæ, homo ferox et impietate plenus, statim ad sacrificia se conferebat, omnesque hac de causa convenire, et carnibus illis contaminatis, ac vino communicare cogebat

Sanctæ patria, maritus, filii :

a b

2 Dum

AUCTORE LAURENTIO MONACHO RUTIENSI. quorum primus Theognis pro veri Dei cultu cruciatur, ac moritur.

2 Dum itaque Valerius, Bassæ maritus, ipsam
ac filios ad sacrificia vocaret; hæc vero nequaquam
præberet hac in re aures; nec multos post sermo-
nes posset illos a recto proposito avertere, præ
furore vacillans, ad proconsulem ipsus adducit,
indicans quæ pertinebant ad eos. Hic sine mora ad
tribunal illos sistit. Ac primo quidem sermonibus
eos aggressus, ut suaderet illis ad idola accedere,
ubi non persuasit, unum ex ipsis (erat autem pri-
mus,) matre et aliis inspectantibus, suspensum ra-
dulis excarnificari jubet. Hunc autem rasum mater
corroborabat maternis verbis, et, Modicum, aiebat,
fili, sustine, ut magnam coronam consequaris,
atque immortalium bonorum heres demonstreris.
Corporis igitur illius rasores eo usque pervenerunt,
ut nuda apparerent ejusdem ossa, et terra illa san-
guine repleta fuerit. In isto itaque cruciatu The-
ognis spiritum deposuit in manibus angelorum.

Deinde secundus excarnificatur; tertius autem,

3 Adducitur ergo secundus (pulcher is erat
Agapius,) et ad sacrificium excitatur. Hic vero,
Non mihi contingat, ait, ut veritatem relinquam,
ac dæmonibus sacrificem: non te negabo, rex
Christe; non te negabo, optime et carissime fra-
ter; sed magnis animis te comitabor. Tunc, man-
B dante præside execrando, Martyris generosi caput
(heu!) excoriatur, pelle ad usque pectus detra-
cta: et sic Beatus iste etiam consummatus est. Ter-
tius ordine adducitur, Pistus nomine, Dei etiam
amans. Qui, quo vocaretur nomine, interrogatus;
Pistus, inquit, a genitrice vocatus sum, quæ
et ipsa fidelis revera ac prudens est, prout ex utri-
c usque filii nomine omnino discere licet. Dilectio *c*
d enim, quæ habet fidem cognitionis Dei *d*, fir-
muni comprobatur esse fundamentum. Fac igitur
quod in animo habes: non enim turrim fidei meæ
commovebis.

fractis cruribus, truncatur capite.

4 Tunc ergo aliqui adstantium conati sunt blandis
verbis ipsum a sententia dimovere, dicentes: Noli,
optime juvenis, noli patrias leges, ac deos ipsos
contemnere, qui te paterno sinu, ut ita loquamur,
enutriverunt. Quid tibi cum corrupta matris fide?
Illud igitur age potius, ut fias amicus deorum,
præsertim Jovis, iisque sacrifices, et bene nobis-
cum vivas. Præses enim, et ipse imperator multis
te donis et honoribus dignabitur. Hæc illi. Sed in-
clytus ille Pistus, Abscedite, ait, a me, operarii
iniquitatis: neque enim nostis bonum mihi consi-
lium dare. Ecquis etenim homo mentis compos
C tenebras luci anteponet? Tunc insani illi furore
correpti confringunt crura et brachia ipsius: qui
sublatis ad Deum oculis orans, gratanterque ac for-
titer cruciatus perferens, capite truncatur, et sic
etiam iste martyrium complet.

Eorum mater

5 Generosissima vero eorum mater, ac victoria
insignis Bassa, carceri traditur, in quo, fusis ad
Deum precibus, martyrii cursum ut ipsa quoque
compleret, rogabat. Dies præterierunt septem, et
e Vicentinus *e* vicarius, qui propter negotia quædam
cum Aquilino tunc erat, in Macedoniam profe-
cturus (hanc quippe administrabat) secum ducit
Sanctam: et simul atque suam pervenisset in pro-
vinciam, sistique illam jussisset, Omnino, inquit,
novi, O Bassa, stultitiam filiorum tuorum, qui
per contumaciam attraxerunt sibi mortem: at tu
dementia illorum neutiquam te abduci sinas; sed
accedens sacrifica, et nobiscum vives, suavemque
hanc et amabilem lucem lucraberis. Ac Martyr,
Non sit tibi, ait, impie, laus illa, ut ego verbis
tuis persuasa offeram sacrificium dæmonibus. His
auditis furit impius, ac lebetem quam maximum
et profundissimum afferri jubet, eumque impleri

2 Ἐπεὶ οὖν Οὐαλέριος, ὁ τῆς Βάσσης ἀνὴρ, D
αὐτήν τε καὶ τέκνα πρὸς τὰς θυσίας ἐκάλει, ἡ δε
μηδὲ οὖς παρεῖχε πρὸς τουτο, μεθὰ πολλὰ προτεινά-
μενος οὐκ ἴχυσε τούτους του ὀρθοῦ μεταθεῖναι σκοποῦ,
σφαδάζων τῷ θυμῷ, τῷ ἀνθυπάτῳ τούτους προσ-
άγει, γνωρίσας τὰ κατ' αὐτούς, καὶ ὃς αὐτίκα πα-
ριστησι τούτους τῷ βήματι· καὶ πρότερον μὲν λόγοις
τούτους ἐπιχειρήσας πεῖσαι προσελθεῖν τοῖς εἰδώλοις,
ἐπὶ μὴ ἔπεισε, τὸν ἕνα τούτων (ὁ πρῶτος δέ ἦν)
ἐπ' ὄψεσι τῆς μητρὸς καὶ τῶν ἄλλων ζέεθαι κρεμα-
θέντα κελεύει. Ξεόμενον δὲ τουτον ὑπεστήριζέ πως ἡ
μητὴρ λόγοις μητρικοῖς, καὶ Μικρὸν, ἔλεγε, τέκ-
νον, ὑπόμεινον, ἵνα μέγα στεφανωθῇς, καὶ τῶν ἀθα-
νάτων ἀγαθῶν κληρονόμος ἀναδειχθῇς. Ἐπὶ το-
σοῦτον οὖν οἱ ξυστῆρες καθήκοντο τῶν σαρκῶν αὐτοῦ,
ὡς γυμνὰ τούτων φαίνεσθαι τὰ ὀστᾶ, καὶ τὴν γῆν ἐκεί-
νην πεπληρῶσθαι του ἄιματος. Ἐν ταύτῃ γοῦν τῇ βα-
σάνῳ τὸ πνεῦμα Θεόγνις χερσὶν ἀγγέλων παρέθετο.

3 Ἄγεται τοίνυν ὁ δεύτερος (Ἀγάπιος οὗτος ἦν ὁ
καλός) καὶ πρὸς θυσίαν παρακαλεῖται. Ὁ δὲ Μὴ
μοι γένοιτο, ἔφη, τὴν ἀλήθειαν καθαλιπεῖν, καὶ δαί-
μοσι θῦσαι· οὐκ ἀρνήσομαί σε, Χριστὲ βασιλεῦ, οὐκ
ἀρνήσομαί σε, κάλλιστε καὶ φίλτατε ἀδελφέ· ἀλλά
προθύμως σοι συμπορεύσομαι. Τότε κελεύει ὁ κατά-
ρατος ἄρχων, καὶ ἀπεκδείρεται φεῦ τὴν κεφαλὴν E
ὁ Γενναῖος, ἄχρι καὶ του στήθους αὐτοῦ τὴν δορᾶς
ἐκσπασθείσης· καὶ οὕτω καὶ αὗτος μακαρίως ἐτε-
λειώθη. Ὁ τρίτος κατὰ τάξιν παρίσταται ὁ ἐπονύμως
Πιστὸς κληθεὶς, καὶ φιλόθεος, ὃς ὄνομα διερωτώ-
μένος ὅπως ἆρα καλοῖτο, Πιστὸς, ἔφη, παρὰ τῆς
τεκούσης ὠνόμασμαι, πιστῆς οὔσης καὶ αὐτὴν τῷ ὄντι
καὶ σώφρονος, ὃ δὴ πάντως ἐκ τῆς τῶν ἑκατέρων παι-
δῶν προσωνυμίας ἐστὶ καταμαθεῖν. Η γὰρ ἄγάπη πί-
στιν ἔχουσα θεογνωσίας, ἀρραγὲς θεμέλιον ἀναδείκ-
νυται. Ποίει τοιγαροῦν τό σοι παρεστάμενον. οὐ δὲ
γάρ μου τὸν πύργον διασείσεις τῆς πίστεως.

4 Τινὲς οὖν τῶν παρισταμένων λόγοις ἐπεχείρουν
ἐπαγωγοῖς μεταπείσειν αὐτόν, Μὴ δὴ, λέγοντες, μειρά-
κιον κάλλιστον, μὴ δὴ πατρικοὺς ἀθετήσῃς θεσμοὺς,
καὶ θεοὺς αὐτοὺς, οἵ, σε τοῖς πατρικοῖς κόλποις, ὡς
εἰπεῖν, ἀνετρέψαντο· τί γάρ σοι καὶ τῇ τῆς μητρός
παρεφθαρμένῃ πίστει; Θέλησον τοίνυν γενέσθαι φίλος
θεῶν, καὶ μάλιστα του Διὸς, καὶ θῦσαι τούτοις, καὶ
ζῆσαι καλῶς σὺν ἡμῖν· ἀξιώσει σε γὰρ ὁ ἄρχων, καὶ
βασιλεὺς αὐτὸς πολλῶν δορεῶν καὶ τιμῶν. Ταῦτα εἶ-
πον· καὶ ὁ κλεινὸς οὗτος Πιστὸς, Ἀπόστητε, εἶπεν,
ἀπ' ἐμοῦ οἱ ἐργάται την ἀνομίας· οὐ γὰρ ὅιδατε συμβου-
λεύειν καλῶς· τίς γὰρ νοῦν ἔχων ἄνθρωπος τὸ σκότος F
ἀνθαιρήσεται του φωτός; Τοτε οἱ ματαιόφρονες θυμῷ
λήφθεντες συνθλῶσι τούτου τὰ σκέλη, καὶ τοὺς
βραχίονας. Ὁ δὲ πρὸς Θεὸν ἀνατείνας τὰ ὄμματα
καὶ εὐχόμενος, εὐχαριστῶς τε τὰς βασάνους καὶ στα-
θηρῶς ὑπομενων, τεμνέται τὴν κεφαλὴν, καὶ οὕτω
πληροῖ καὶ αὐτὸς τὸ μαρτύριον.

5 Η τοίνυν εὐγενεστάτη τούτων μητὴρ ἡ καλλινίκος
Βάσσα τῇ φυλακῇ παραδίδοται, ἐν ᾗ τὰς πρὸς Θεὸν
εὐχὰς ποιουμένη, τὸν δρόμον ᾔτειτο του μαρτυρίου
καὶ αὐτὴ τελέσαι. Ἡμέραι διῆλθον ἑπτὰ, καὶ Ἰουκεν-
τῖνος ὁ βικάριος, ὃς συνῆν τότε τῷ Ἀκυλίνῳ διά τινα
πράλματα, μέλλων εὐπὶ Μακεδονίαν ἀπάραι (ταύτης
διεῖπε καὶ γὰρ τὴν ἀρχὲν) λαμβάνει μεθ ἑαυτου την
Ἁγίαν· καὶ ἅμα τὸ καταλαβεῖν τὴν ἐπαρχίαν αὐτοῦ,
παρατησάμενος αὐτὴν, Εγνωκα, εἶπεν, ὦ Βάσσα, πάν-
τως τὴν μωρίαν τῶν σῶν, υἱῶν, ὅπως δι ἀπείθειαν τὸν
θάνατον ἐσπάσαντο· ἀλλὰ σὺ μηδαμῶς θελήσῃς τῇ
ἐκείνων ἀνοίᾳ κατυπαχθῆναι· προσελθοῦσα δὲ θῦσον,
καὶ ζήσεις σὺν ἡμῖν, καὶ τὸ φῶς τουτο κερδήσεις τὸ ἡδὺ
καὶ ἐπέραστον. Καὶ ἡ Μάρτυς, Μή σοι εἴη καλῶς, ἀνό-
σιε, εἶπεν, ἵν' ἐγὼ τοῖς σοῖς λόγοις πεισθεῖσα δαίμασι
προσοίσω θυσίαν. Μαίνεται τούτων ἀκούσας ὁ δυσσε-
βὴς, καὶ λέβητα μέγιστον ὅ τι καὶ βαθύτατον κομισθῆ-
ναι κελεύει, πληρωθῆναί τε τουτον ὕδατος, καὶ ξίφη ἀμ-
φίκοπα

A φίκοπα τούτῳ προσεμπαρῆναι, καὶ ταύτην ῥιφῆναι κατ' αὐτόν, ἵν' ὑπὸ τούτων μὲν τεμνομένη, παρὰ δὲ τοῦ ὕδατος αὐτοῦ συμπνιγνομένη, θᾶττον τὴν ζωὴν ἀποθήσῃ.

6 Γίνεται τοῦτο, καὶ σώζεται παραδόξως ἡ Μάρτυς, καὶ πάλιν τῷ τυράννῳ παρίσταται βήματι. Μαγείαν οὖν ἐκείνου κρίναντος τὸ παράδοξον τοῦτο, καὶ πρὸς θυσίαν αὐτὴν αὖθις ἐκκαλουμένου, τὸ στεῤῥὸν ἐκείνη τῆς ψυχῆς ἀμετάθετον ἔχουσα, τοὺς αὐτοῦ καὶ αὖθις θεοὺς ἐκερτόμει καὶ διεχλεύαζε· τῷ τε θυμῷ ληφθεὶς ἀμέτρῳ ὁ βέβηλος ἄρχων πυρὰν ὅ τι μέγιστον ἀναφθῆναι κελεύει, καὶ τὴν Μάρτυρα ταύτῃ παραδοθῆναι. Καὶ δὴ γέγονε καὶ τοῦτο· καὶ πάλιν ἡ Μάρτυς ἀπαθὴς ἐδείκνυτο, καὶ μέσον τοῦ πυρὸς εὐλογοῦσα Χριστόν. Μερίζει τοίνυν τὸ πῦρ δυνάμει Χριστοῦ τὴν οἰκείαν ἐνέργειαν, καὶ ταύτῃ μὲν δρόσος ἐγένετο, καῦσις δὲ [καὶ] φλόγωσις τοῖς παρεστῶσιν. Ἀνάπλει τὸν θυμὸν ὁ κακοῦργος, καὶ λίθοις ταύτην συγχωσθῆναι προστάττει. Ῥύεται Θεὸς καὶ τούτων αὐτήν, μηδενὸς αὐτῆς ἁψαμένου. Τῷ βήματι τοῦ δυσσεβοῦς προσάγεται πάλιν, καὶ πρὸς θυσίαν τῶν δαιμόνων καλεῖται· τρόπον τινὰ τὸν κολαστὴν ἐπὶ τούτῳ προσαπατᾷ, καὶ τὸν ναὸν τῶν εἰδώλων καταράσσει, καὶ συντρίβει κατὰ λεπτόν· Ἴδε σου, λέγει πρὸς τὸν τύραννον, τὴν δύναμιν τῶν θεῶν· οὐκ ἀσθενεῖς ἄρα οὗτοι, καὶ μὴ δὲ ἑαυτοῖς βοηθῆσαι δυ-
B νάμενοι; Τότε τὸν θυμὸν ὑπεκκαύσας ἐκεῖνος πρὸς τὸ στάδιον αὐτὴν ἀπαχθῆναι κελεύει, καὶ θηρία κατ' αὐτῆς ἀφεθῆναι. Τῶν θηρίων οὖν ἀπολυθέντων, καὶ ταύτης μηδαμῶς ἁψαμένων, ἀνελόντων δὲ μᾶλλον τῶν παρισταμένων τινάς, τῷ βυθῷ τῆς θαλάσσης ταύτην ὁ κακοῦργος ἀποῤῥιφῆναι κελεύει.

7 Ῥίπτεται τοίνυν κατὰ τὸ μεσαίτατον αὐτῆς ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν, καὶ ἄγγελοι φωτὸς δέχονται ταύτην, καὶ σκάφη ἐνθέμενοι διέζωσαν ἀβλαβῆ· καὶ οὗτοι μὲν ἐκπλαγέντες ἀπαγγέλλουσιν ὑποστρέψαντες τῷ Ἰουκεντίνῳ ταῦτα. Μεθ' ἡμέρας δέ τινας κατὰ τὴν νῆσον Ἀλόννην ἡ Μάρτυς ἐξάγεται. Ἦν Φίλιππός τις σκρινιάριος, τοῦ τῆς Ἑλλάδος ἀνθυπάτου κατιδών, καὶ γνωρίσας ἀπαγγέλλει τῷ βικαρίῳ Ἰουκεντίνῳ τὴν Μακεδονίαν καταλαβών, ὡς εἴη παρὰ τοῖς Χριστιανοῖς ἡ Βάσσα κατὰ τὴν νῆσον Ἀλόννην. Γράφει τοίνυν ἐκεῖνος αὐτίκα Φλαβίῳ Λαοδικίῳ, τῷ τῆς Ἑλλησπόντου διοικητῇ, πάντα τὰ κατ' αὐτήν, καὶ ὡς οὐ χρὴ ταύτην ζῶσαν ὁρᾶσθαι τοσαύταις γοητείαις ἁλοῦσαν. Αὐτίκα τοίνυν τὴν Ἀλόννην οὗτος καταλαβών, καὶ τὴν Μάρτυρα ζητήσας, καὶ παραστησάμενος εἰς ἐξέτασιν, καὶ πρὸς θυσίαν ἐκκαλεσάμενος τῶν εἰδώλων, ἐπεὶ μὴ πείθειν εἶχε, συντριβῆναι κελεύει ξύλοις ἁδροῖς ἅπαν αὐτῆς τὸ σῶμα, καὶ
C οὕτω τὴν κεφαλὴν ἐκκοπῆναι. Γέγονε τοῦτο, καὶ τὴν κεφαλήν, ὦ καλλίστη μάρτυς, ξίφει τμηθεῖσα, χερσὶ Θεοῦ τοῦ πλάσαντος παρέθου τὸ πνεῦμα. Σωφρόνιος δέ σου ὁ ἱερὸς τὸ πάντιμον ἀνελόμενος σῶμα φιλοτίμως ἔθαψεν, εἰς δόξαν Πατρός, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος, τῆς ἁγίας καὶ ὁμοουσίας Τριάδος, ᾗ πρέπει ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

aqua, ac gladios utrimque acutos in hunc intromitti, atque illam eo injici, ut his quidem concisa, aqua autem suffocata citius e vita migraret. AUCTORE LAURENTIO MONACHO RUTIENSI.

6 Fit hoc; sed modo mirabili servatur Martyr, et denuo adducitur ad tyranni tribunal. Qui dum miraculum hoc per magiam factum judicaret, iterumque ipsam hortaretur ad sacrificium; Martyr, firmum ac immutabilem animum gerens, deos ejus iterum convitiis et subsannationibus impetebat. Furore supra modum correptus Præses impius, ignem quam maximum accendi jubet, et Martyrem in eum injici. Hoc etiam factum est: sed rursus Martyr illæsa apparuit, et in medio ignis benedicebat Christo: cujus potentia vim suam divisit ignis: et illi quidem factus est ros; adstantibus vero crematio et inflammatio. Furorem accendit vir malignus ac lapidibus eam obrui mandat. Ab his etiam Deus ipsam liberat, nullo eorum illam tangente. Denuo ad hominis impii tribunal adducitur, et ad sacrificandum dæmonibus vocatur: modo quodam tortorem post hæc in errorem inducit, templumque idolorum fortiter percutit, et in frusta conterit. En tuorum, ait tyranno, potentiam deorum. Nonne hi sunt infirmi, qui semetipsos juvare non possint? Tunc ille furore E ardens, ad stadium abduci ipsam jubet, ferasque adversus eam emitti. Feris itaque solutis, eamque nequiquam tangentibus, sed aliquos potius adstantium e medio tollentibus, vir malignus in profundum maris illam projici jubet.

variis cruciatibus frustra afficitur,

7 A militibus itaque projicitur in medium maris; sed angeli lucis eam suscipiunt, scaphæque imponentes illæsam conservant. Milites vero stupore perculsi, ac reversi, Vicentino hæc annuntiant. Aliquot post diebus ad insulam Halonem Martyr educitur. Erat quidam Philippus scriniarius *f*, Græciæ proconsulis inspector, qui, re cognita, in Macedoniam profectus, Vicentino vicario annuntiat, Bassam esse in insula Halone apud Christianos. Statim ergo ille ad Flavium Laodicium, qui Hellespontum administrabat, perscribit omnia, quæ ad illam pertinebant; neque oportere hanc vivam conspici, quæ in tantis deprehensa sit magiis. Sine mora hic in Halonem *g* tendens, postquam Martyrem quæsitam, et ad examen comparere jussam, ad idolorum sacrificium hortatus esset, sed irrito conatu; totum ejus corpus solidis lignis conteri, et sic caput amputari mandat. Dictum factum. Tu vero, o illustrissima Martyr, truncato per gladium capite, in Dei, F qui te formavit, manus tradidisti spiritum. Sophronius autem sacerdos *h* corpus tuum omni honore dignum abstulit, et splendide sepelivit in gloriam Patris, et Filii, et sancti Spiritus, sanctæ et consubstantialis Trinitatis: quam decet gloria in secula seculorum. Amen.

donec tandem, abscisso capite, martyrio coronatur.

f

g

h

ANNOTATA.

a *Alibi aliter scribitur hoc nomen. Vide Comm. prævium.*

b *Latine* Fidelis, *quo nomine utitur Martyrologium Romanum cum Sirletiano.*

c *Alluditur ad nomen* Agapius : ἀγάπη *enim Græcis* dilectionem *significat.*

d *Respicit scriptor ad nomen proprium* Θεόγνις : *nam appellativum* θεογνωσία *denotat* Dei cognitionem.

e *In apographo nostro e bibliotheca Vaticana scribitur* Οὐικεντῖνος, *quam nominis efformationem secutus sum in mea versione Latina.*

f *Vox* σκρινιάριος *Græco-barbara est ex Latina* scriniarius. *Cangius in Glossario ad scriptores mediæ et infimæ latinitatis assignat varia scrinia, quæ ibi videri possunt.* Scriniarii, *inquit,* dicti, qui in hisce scriniis operam suam locabant, et scriptorum vices agebant. *Hic vero videtur non male posse accipi pro scriptore vel notario, qui Acta Martyrum publice excipiebat. Quædam eorum Acta consularia; quædam proconsularia dicta sunt.*

g *De hoc loco, ac de* S. Bassæ, *nec non filiorum ejus palæstra martyrii, agit Comm. prævius.*

h *Malim*

A h *Malim scribere* ἱερεὺς, *id est*, sacerdos : *hoc enim videtur sensus exigere. Certe in exem-* D *plaribus nostris Vindobonensi ac Vaticano est* πρεσβύτερος, presbyter.

DE SS. QUADRATIS EPISCOPIS

J. P.

Cultus ex Martyrologio Romano, et aliis Fastis sacris.

XXI AUG. *Quæritur quisnam sit S. Quadratus;*

Martyrologium Romanum*, hac die annuntians unum* S. Quadratum episcopum, *per alias notas characteristicas non satis distinctum, de pluribus agendi occasionem nobis præbuit. Eminentissimus Baronius in notis,* Hic, *ait*, sine episcopatus loci titulo, tam in veteri Romano Martyrologio (Bellini scilicet, *prout indicat Florentinius ad hodiernum diem in notis)* quam in veteri manuscripto hactenus positus reperitur; nec cuinam ecclesiæ præfectus fuerit, aliquis docet. *Sed producamus alios Fastos sacros, qui* S. Quadratum, *assignato utcumque* B *episcopatus loco, in quo vel vixit ac floruit, vel etiam vivere desiit, ad hanc diem commemorant; in Martyrologio, quod sub nomine D. Hieronymi idem Florentinius vulgavit, hæc sunt :* In Sardinia natalis sanctorum Luxuri, Traiani, Quadrati episcopi, Primi. *Consonant Holstenii Animadversa ad Martyrologium Romanum, ex* 2 Ms. *referentis ista :* In Sardinia natale SS. Luxurii, Traiani, Quarti episcopi, Primi. *(Per* Quartum *Florentinius in notis intelligit* Quadratum, *alios codices secutus.) Addit autem Holstenius :* In Sardinia episcopum fuisse ostendit Ms. uterque Reg. *Sueciæ. Quibus suffragatur exemplar Vaticanum, quod inter Auctaria ad nostrum Usuardum hac die citatur* num. 5949 : In Sardinia, sancti Quadrati episcopi. *Hæc de isto* Quadrato *antistite admodum clara sunt. Dicebam supra* utcumque, *quia, an et ubi sederit in Sardinia, non determinatur.*

qui hodie annuntiatur

2 *Alter vero synonymus episcopus occurrit in textu Martyrologii apud Florentinium, quod supra allegatum est :* In Alexandria, natalis sanctorum Pisti, Semi. Item Quadrati episcopi. *Sed* C *quæstio hic moveri potest, an* Quadratus *iste ibi sit connectendus cum duobus præcedentibus Sanctis, atque adeo cum Alexandria, cui tribuuntur : an vero ponatur seorsim et absolute sine loco. In hac re non satis per se clara, nihil lucis suppeditant Auctaria ad nostrum Usuardum. Etenim in annuntiationibus, quæ ex variis laterculis seu codicibus ibi proferuntur, signatur* Quadratus *episcopus, sed sine loco, si unicum excipias, de quo supra agebam. Quo igitur ille* Quadratus *pertineat, non videtur satis perspicuum; etiamsi Florentinius in notis, ubi occasione synonymi præsulis Atheniensis, a Maurolyco hac etiam die relati, observet sequentia :* Sed duo, hic memorati, diversi *ab eo* sunt, alter Sardus, alter Alexandrinus, qui etiam episcopus constanter dicitur in libris Mss. nostris, et in M. Antverpiensi : quamvis titulus episcopalis in M. Corbeiensi desideretur, tam in schedis nostris, quam in Dacheriano exemplo, et alterius classis videatur, quam Pistus et Sevus. *Verum si Florentinio videatur ab his separandus iste, alterius utpote classis; quærere mihi liceat, cur non sit vel diversi, vel saltem incerti loci? Ne tamen nodum alicui videar quærere in scirpo, si cum cum Florentinio adscribere volueris Alexandriæ, non refragabor.*

E *in Romano Martyrologio.*

3 *An vero, et quem e duobus istis episcopis synonymis, annuntiet Martyrologium Romanum, non est, unde aliquis certo definire ex eo possit; quia annuntiatur sine loco episcopatus; nec scivit ipse Baronius, cujusnam loci episcopus fuerit, sicut ex notis ipsius antea prolatis manifestum est. Castellanus, apposito ad textum Martyrologii Romani, quod Gallice vertit, asterisco, vult* Quadratum, *qui in eodem signatur, fuisse episcopum* de Trani, *id est*, Tranensem *in Apulia. Sed in serie istorum Præsulum apud Ughellum tomo VII Italiæ sacræ non ita pridem recusæ, a col.* 885 *nullum reperio* Quadratum; *et vero etiamsi ibidem exstaret, quo pacto locus iste episcopatus e Romani Martyrologii annuntiatione vel per umbram extundi posset, nequaquam satis intelligo; prout conficitur ex dictis. Reliquum ergo est, ut exacte non possit determinari qua in cathedra sederit* S. Quadratus *hac die in Martyrologio Romano notatus; nisi forte in Sardinia sederit : cui utcumque suffragari videantur exemplaria de eo ante citata, quæ locum Sardiniæ exprimunt : unde nomen ejus forte migrarit ad Martyrologium aliquod Italum, et* F *inde ad Bellinum, ac denique ad Romanum, quo hodiedum utimur. Verum his tribuet lector quantum voluerit, quæ pro mera conjectura accipi volo. Utcumque autem præsens controversia se habeat; quandoquidem illam ulterius promovere non possum; sufficiat, hodierna die colendos signasse* SS. Quadratos episcopos *cum Fastis, quos allegavi; etiamsi gesta, tempusque vitæ ac mortis omnino mihi ignota sint. S. Quadratum episcopum Atheniensem signat hac die Maurolycus; sed adduci non possumus hactenus, ut credamus, hunc esse distinctum ab illo, quem idem Maurolycus annuntiarat die* XXVI *Maii; sicut in hodiernis Prætermissis indicatum est.*

DE SANCTIS MARTYRIBUS ALEXANDRINIS

PRISTO, SEVO, ITEM QUADRATO EPISCOPO, SUNDOPHAGO, ASTUSO, DIOMEDE, ZOTICO, ZATAMGELO, MOYSEO.

J. P.

Ex apographis Hieronymianis.

XXI AUGUSTI. *Annuntiationes,*

Hæc *Martyrum classis* in Alexandria *eodem modo et ordine notatur inter apographa Hieronymiana apud Florentinium edita, excepto* Moyseo, *de quo mox. Annuntiatio autem ista, etiamsi non videatur in omnibus nominibus recte expressa, melius tamen* B *intelligi potest, quam textus ipse Martyrologii, quod sub nomine S. Hieronymi auctor idem vulgavit. Hæc enim habet :* In Alexandria natalis sanctorum Pisti, Semi. Item Quadrati episcopi. Sindophagiæ natalis sanctorum Astosii, Diomedis, Zotici. *Paullo aliter scribitur in dictis apographis hæc Martyrum annuntiatio :* In Alexandria nat. SS. Pisti, Sevi, item Quadrati. Sindophagiæ nat. SS. Artosii, Diomedici, Zotici, Azatangoli, Moysei. *Vides hic utroque loco pro* Pristi *scribi* Pisti : *in ultimo autem addi* Moyseum. *Pro* Azatangoli *forte legendum* Agathangeli. *Sed quid sibi velit* Sindophagia, *plane non intelligo. Hic ponitur pro nomine proprio alicujus loci;* Sundophagus *autem supra (forte scribendum* Syndophagus*) nomen videtur significare proprium hominis, quia uno tractu cum aliis enuntiatur. Hæsit aqua Florentinio in notis, si nomen* Sindofagiæ *sit proprium loci. Nam hæc ibi observat :* Locus geographis, quod sciam, ignotus, suspicionem movet, ne librarii vitio tam in codicibus nostris, quam Corbeiensi et Antverpiensi legi debeat Syndiospago *, pro loco in Authenticis memorato, *quem allegat : ubi, ait,* incolas Syndiospagi populos quosdam C vocat Justinianus. *Sed hæc eruditi viri suspicio non apparet satis fundata; cum incertum prorsus sit, an illud nomen sit proprium hominis, an loci.*

* Syndiospagi

2 *Porro quis modus, veram et genuinam tum huic nomini, tum aliis supra memoratis efformationem, et ordinem assignandi in tanta apographorum Hieronymianorum corruptorum varietate? Nec vero exemplaria Florentinii conveniunt in numero Martyrum, sicut testatur in notis, dicens :* Mancos hic agnoscimus libros nostros : E tres enim tantum Cælites numerantur, Astosius, Diomedes, et Zoticus : Zatangelum addit Martyrol. vetustissimum : Azatangelum, et Moyseum Corbeiense. *Inter Martyrologia vero Hieronymiana contracta, quæ apud nos sunt edita, in Richenoviensi duos Alexandrinos hac die sic lego :* In Alexandria, Pisti, Sevi. *Forte ad superiorem Martyrum manipulum pertinent* Artosus et socii ejus *martyres, quos e Castellano dedimus inter hodiernos Prætermissos. In additionum collectione ad Martyrologium, quod sub nomine Bedæ apud nos editum est, signantur e Barberiniano exemplari tres etiam isti :* Syndophagiæ natale SS. Artosii, Diomedis, Zotici. *Denique de S. Quadrato episcopo, qui in superiore Martyrum Alexandrinorum manipulo signatur, consule, quæ hac die de* SS. Quadratis episcopis *dicuntur. Quamquam mihi non videatur etiam satis exploratum, ob tantam annuntiationum perturbationem, an alii omnes Alexandriæ sint adscribendi. Isto tamen loco tam in titulo superiore, quam in Catalogo Sanctorum, qui huic diei præfigitur, illos annuntiavi, quia apud Florentinium, e quo eos transcripsi, eidem loco attribui* F *utcumque videntur, quidquid sit de nominibus miro modo expressis vel corruptis.*

dantur e variis apographis.

DE

A D

DE SS. JULIO, JULIANO, VINCENTIO, AUGURIO ET EULODIO MARTYRIBUS

IN HISPANIA.

G. C.

Notitia horum Martyrum ex antiquis Martyrologiis; sed Acta eorum et tempus martyrii incerta.

XXI AUG. *Horum Martyrum, qui in veteribus Martyrologiis memorantur,*

H*æc Sanctorum nomina in vetustissimo Martyrologio Hieronymiano, quod Franciscus Maria Florentinius anno* 1668 *Lucæ edidit, annuntiantur in hunc modum :* in Spaniis natalis sanctorum Julii, et Juliani Vincenti, Auguri, et Eulodi. *Alia apographa Hieronymiana contracta, quæ Sollerius noster tomo VI Junii part.* II *vulgavit, duos dumtaxat*
B *ex his quinque Martyribus annuntiant, videlicet* Vincentium *et* Julianum, *quos etiam Rabanus et alii recentiores Martyrologi tantum memorant. Sed Martyrologium reginæ Sueciæ ibidem pag.* 46, *duobus nominatim expressis, tres anonymos addit hoc modo :* XII Kal. Sept. Hispaniis natalis sanctorum Julii et Juliani cum aliis tribus. *Inter Auctaria nostra Usuardina codex Rosweydi Martyres illos hac die sic celebrat :* In Hispaniis sancti Juliani martyris cum aliis quatuor. *Codex vero Vaticanus ibi nomina quinque Martyrum exprimit hoc modo :* In Hispania sanctorum Julii, Juliani, Vincentii, Augurii, Fructuosi. *Nescio, qua metathesi hic nomen* Fructuosi *pro* Eulodio *substitutum fuerit. Nos interim in exprimendis horum Martyrum nominibus antiquum Florentinii Martyrologium secuti sumus.*

gesta

2 *Franciscus Rus-puerta in Historia ecclesiastica diœcesis Giennensis, quam anno* 1634 *Hispanice vulgavit, sæculo* I, *cap.* XVII *varia de natali solo horum Martyrum ac tempore martyrii congerit, quæ ex Luitprando aliisque fictitiis auctoribus probare nititur. At Joannes Tamayus Salazar in notis ad Martyrologium suum*
C *Hispanum hac die contendit, duas diversas Hispanorum martyrum classes ab illo scriptore confusas fuisse. Cum Tamayus etiam pro sua opinione Luitprandum aliosque supposititios auctores citet, non est nostrum componere has frivolas lites, quæ tantum ex cerebro impostorum vel otiosorum hominum prodierunt. Porro sæpius in Opere nostro fraudes aut hallucinationes hujus Martyrologi Hispani detectæ sunt, ac deinceps detegentur. Quare non est operæ pretium exhibere Acta horum Martyrum, quæ Tamayus ipse fabricavit, et quibus tamen confidenter more suo præmittit hæc magnifica verba :* Nos veritatis autographis insistentes, sanctos Martyres apud E
municipium Burginatense passos ex Luitprando concedimus; cetera respuere compellimur. Hinc eorum Acta sic formanda esse (nam alibi haud inventa) contendimus. *Hac expressione satis clare fatetur, sese Acta istorum Martyrum, quæ alibi non sunt inventa, ex genio suo composuisse.*

et ætas [illegible] sunt.

3 *Hinc etiam vereor, ne ipse Tamayus pro arbitrio suo determinaverit tempus martyrii, quod in fine Actorum asseveranter exprimit his verbis :* Ad carceris custodiam adducti Juvenes post varia judicis examina, cum nec diis sacrificia offerre, nec a Christi nomine separari potuissent, diversis tormentis cruciati, tandem martyrii coronis ad cæleste regnum conscenderunt strenui, XII Kalend. Septembris, anno Domini XCV. *Sic quidem ille ex suo Luitprando affirmat. Sed non magis fictitio Luitprando quam ipsi Tamayo fidere audemus, cum Martyrologium ejus Hispanicum ex tot fabulis consutum sit, ut veræ a falsis secerni vix possint : nam homini mendaci interdum verum dicenti, credere non solemus, quemadmodum habet parœmia. Quapropter annum martyrii caute suppressimus, et in mar-* F
gine diem XXI *Augusti tantummodo notavimus, quia ipsum gloriosi certaminis sæculum ignoramus, quamvis hi Martyres verosimillime sub imperatoribus ethnicis in Hispania pass fueri*

DE

A D

DE SANCTIS MARTYRIBUS ROMANIS

HIPPOLYTO, TRAIANO, QUADRATO, PRIMO.

Ex apographis Hieronymianis.

J. P.

XXI AUGUSTI

Quatuor hi Martyres hodierna die sic memorantur inter apographa Hieronymiana apud Florentinium : In portu Romæ Ippolyti, Traiani, Quadrati, Primi. *Ita ibi, et* vetustissimum M. Antverpiense *allegatur. Si Martyres isti eodem loco ac tempore passi sunt, sicut videtur indicare eorum annuntiatio, tollitur difficultas quæ sese alioqui offert ex synonymis qui hac eodem die signantur alibi. Sic enim* Hippolytus *distinguetur o synonymo, qui apud laudatum Florentinium* in portu Romanu *signatur sine sociis;* Quadratus, *ab aliis duobus homonymis, de quibus etiam agimus hac die ;* Traianus, *ab homonymo, qui in Martyralogio Rabani, ac Bedæ Plantiniani conjungitur cum Luxurio vel Luxorio, quem hodie damus ;* Primus *denique a synonymo, qui refertur apud eumdem Florentinium e codice Ms. reginæ Sueciæ,* In Sardinia. *Nos interim Martyres nostros supra dedimus eadem ordine ac modo, quo eos invenimus signatos inter dicta apographa, etiamsi valde dissentiant annuntiationi, quam Florentinius e schedis ad se missis recitat in hæc verba :* In Sardinia nat. Luxurii, Traiani, Quadrati episcopi, Primi.

B E

DE SS. BONOSO ET MAXIMILIANO VEL MAXIMIANO MARTYRIBUS,

ANTIOCHIÆ IN SYRIA,

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

G. C.

§ I. Immemorabilis horum Sanctorum cultus, occasio martyrii, et authentica Actorum fides.

ANNO CCCLXIII. *Hac die Martyres illi memorantur in Martyrologiis,*

Ado *ad diem* XXI *Augusti in suo Martyrologio annuam horum Martyrum memoriam ita celebrat :* Eodem die natalis sanctorum martyrum Bonosi et Maximiani, quorum gesta habentur. *Usuardus Adonem verbum de verbo*
C *transcripsit, et hodiernum Martyrologium Romanum in simili annuntiatione sua dumtaxat omittit, eorum gesta haberi. Quinimo eminentissimus Baronius in notis ad annuntiationem hodiernam Martyrologii Romani monet sequentia :* De his Usuardus, qui et eorum Acta exstare testatur ; sed jam excidisse videntur : nusquam enim reperire potuimus. *Verum summæ debentur gratiæ Theoderico Ruinario, qui genuina horum Pugilum gesta præterito sæculo feliciter eruit ex Ms. codice monasterii Sylvæ-majoris in diœcesi Burdigalensi, et ea anno* 689 *inter Acta primorum martyrum sincera et selecta pag.* 664 *et sequentibus retulit. Nisi hic pretiosus thesaurus, ab aliis frustra quæsitus, diligentia Ruinartii detectus fuisset, cum eminentissimo Baronio et Majoribus nostris præclara horum Martyrum gesta, tempus et locum martyrii hactenus ignoraremus. Facilius etiam nobis imponere potuissent pseudo-scriptores quidam Hispani, de quibus postea agemus.*

etsi forsan alio die martyrium subierint.

2 *Quamvis ex relatis Martyrologiis de immemorabili Martyrum nostrorum cultu satis constet, tamen aliqua difficultas occurrit circa diem, quo coluntur aut martyrium subierunt. Castellanus in suo Martyrologio universali eos refert ad diem* XX *Septembris, haud dubie secutus titulum, qui apud Ruinartium in editione Parisiensi anni* 1689 *Actis ita præfigitur :* Passio sanctorum Bonosi et Maximiliani militum, de F
numero Herculianorum seniorum, sub Juliano imperatore et Juliano Comite ejus, sub die XII Kalendas Octobris. *At ipse Ruinartius hæc de re ante Acta sic ratiocinatur :* Horum Martyrum memoriam Martyrologia Usuardi, Galesinii et Baronii celebrant die XXI Augusti ubi MAXIMILIANUS dicitur MAXIMIANUS, eorumque Acta laudantur ; quæ huc usque incognita, nunc primum proferimus ex codice manuscripto monasterii nostri beatæ Mariæ Silvæ-majoris in diœcesi Burdigalensi. Alius dies in Actorum titulo præfertur, XII KAL. OCTOBRIS. Sed neuter videtur pro vero eorum mortis die assignari posse : siquidem Julianus Comes jam morbum incurrerat, cum fuerunt interrogati. At morbo isto, ut ad Acta sancti Theodoriti vidimus, non nisi post diem XXII Octobris laboravit, et initio anni sequentis, scilicet CCCLXIII, ut refert Ammianus Marcellinus, exstinctus est. Quare satius esset, istorum martyrum mortem ad mensem Decembrem revocare. Hunc autem diem, sicut nec quæ in Actis omissa passim videntur, non nisi ex aliquo codice manuscripto valemus supplere. *Quidquid*

AUCTORE G. C.

sit de vero martyrii die, nos Adonem et Usuardum cum Martyrologio Romano secuti, duos hosce sanctos Athletas hac die XXI *Augusti collocavimus.*

quia noluerunt mutare vexillum militare,

3 *Ceterum ex relato Actorum titulo patet, Sanctos nostros militasse in legionibus Herculianorum, quæ a Maximiano Herculeo olim traxerant nomen, quod postea præstantissimis exercitus copiis impositum est, ut Sextus Aurelius Victor in opusculo de Cæsaribus apud nos pag.* 578 *testatur, et de quibus Ammianus Marcellinus, ejusdem ætatis scriptor, lib.* XX *et* XXII *Rerum gestarum sub imperio Juliani apostatæ meminit. Non omnino temere suspicor, Sanctos nostros aliqua dignitate militari præditos fuisse in his cohortibus : nam præfectus, nomine Secundus, in Actis infra edendis num.* 10 S. Bonosum *appellat* dominum, *quæ honorifica appellatio non videtur gregario militi convenire. Imo forsan hic* Bonosus *idem est cum illo, ad quem Constantius imperator, tamquam* magistrum equitum *vel alias* militum *Hierapoli mense Maio anni* 347 *legem de militia scripsit, ut in Chronologia Codicis Theodosiani apud Jacobum Gothofredum pag.* 47 *videre est. Præterea ad grega-* B *rios milites non pertinebat mutare labarum seu vexillum militare, quod ab his Sanctis exigebatur, et de quo vexilli signo hic nonnulla præmonebimus, ut Acta postmodum edenda clarius intelligantur.*

cujus figura ex Eusebio Cæsariensi

4 *Eusebius Cæsareensis in Vita Constantini lib.* I *cap.* XXVIII *et sequentibus fuse narrat, quomodo signum crucis in cælo huic imperatori apparuerit, sicut ex ipso Constantino jurato audiverat, ex qua historia ad rem nostram excerpimus sequentia :* Tum vero Christus Dei dormienti apparnit cum signo illo, quod in cælo ostensum fuerat; præcepitque, ut, militari signo ad similitudinem ejus, quod in cælo vidisset, fabricato, eo tamquam salutari præsidio in præliis uteretur. Ille primo statim diluculo surgens, arcanum omne amicis exposuit. Convocatis deinde auri ac gemmarum fabris, medius inter eos sedens, speciem signi eis sermone depinxit, jussitque, ut auro ac lapillis similitudinem ejus exprimerent; quod et nos aliquoties videre meminimus. Erat autem ejusmodi. Hasta longior auro contecta transversam habet antennam instar crucis : supra in ipsa hastæ summitate corona C erat affixa, gemmis et auro contexta. In hac salutaris appellationis signum; duæ videlicet litteræ, nomen Christi primis apicibus designabant, littera P. in medio sui decussata. Quas quidem litteras imperator in galea gestare post hæc etiam consuevit.

hic describitur.

5 Porro ex antenna, quæ oblique per hastam trajecta est, velum quoddam dependebat; textum videlicet purpureum pretiosis lapidibus inter se junctis, et luminis sui fulgore oculos perstringentibus, coopertum, multoque intertexo auro inexplicabilem quamdam pulcritudinis speciem intuentibus præbens. Atque hoc velum antennæ affixum latitudinem longitudini æqualem habuit. Ipsa vero recta hasta ab infima sui parte in magnam longitudinem producta, in superiori parte sub ipso crucis signo ad ipsam veli variis coloribus depicti summitatem, auream Deo cari imperatoris et liberorum ejus imaginem depictam pectore tenus sublimem gestabat. Hoc igitur salutari signo, tamquam munimento adversus oppositas quorumvis hostium copias imperator semper est usus; aliaque ad ejus similitudinem expressa signa cunctis exercitibus præferri jussit.

6 *Baronius in Annalibus ecclesiasticis ad annum Christi* 312 *num.* 26 *hanc Eusebianam labari descriptionem expressit in imagine, quam cælatorem nostrum imitari jussimus hoc modo :*

et cui nomen Christi

Vides hic per litteras initiales Græcas XP *nomen Christi expressum. Eminentissimus ille scriptor ibidem numero præcedente aliud mysterium in hoc monogrammate notaverat his verbis :* In hoc vero, *inquit*, et illud observandum, mira concinnitate iisdem elementis exprimi simul Christi nomen et crucis signum, ut crux in Christo et Christus in cruce monstretur : per X enim E crux, licet transversa, notatur. *Tum ibi aliam istius monogrammatis figuram exhibet, quæ etiam in antiquo nummo Constantini imperatoris apud Anselmum Bandurum inter Numismata imperatorum Romanorum tomo II pag.* 213 *invenitur, et pag.* 250 *explicatur.*

variis modis inscriptum erat.

7 *Certe Christiani per litteram Græcam* X *nomen Christi intelligebant, ut ipse Julianus apostata in Misopogone adversus Antiochenos apud Sirmondum nostrum parte* II *Operum suorum indicat, ubi pag.* 88 *et sequentibus Christianum Antiochiæ civem ita loquentem inducit, ac simul explodit :* At enim, inquit, Chi et Cappa nihil civitati nocuerunt. Hoc sapientiæ vestræ ænigma quale sit, difficile est intelligere. Nos tamen quosdam vestrum interpretes nacti, didicimus, his litteris nominum quorumdam initia significari, altera Christum, altera Constantium declarari. Sinite igitur me libere, quod sentio, dicere. Una in re tantum vobis injuriam fecit Constantius, quod me cum Cæsarem fecisset, non vita privavit. Nam quod ad reliqua attinet, utinam vobis solis ex omnibus Romanis F dent dii multos Constantios vel potius amicorum ejus rapinas experiri : nam mihi quidem vir ille patruelis erat et amicus; postea vero quam inimicus esse maluit, nostrumque certamen dii nobis perhumaniter disceptarunt, fidelior ei amicus fui, quam ante inimicitias futurum me speraverat. Quare quid me illius laudes moleste ferre arbitramini, qui iis irascor, qui ei obtrectant? At Christum amatis et quasi numen tutelare colitis pro Jove et Daphnæo et Calliope, quæ vestram captionem explicavit. An vero Emiseni Christum amabant, qui Galilæorum sepulcra incenderunt? An ego Emisenos umquam offendi? Nam e vobis quidem certe plurimos ac fere omnes, senatum, divites, populum offendi : etenim populi maxima pars, imo totus populus, qui impietatis sectam sequitur, mihi succenset, quod me videt patrum religionem amplecti, eique adhærescere. *Ex his impii Apostatæ verbis liquet, cives Antiochenos fere omnes eo tempore Christianos fuisse, et apud ipsos Græca littera* X *nomen Christi designari, quod ad propositum nostrum præcipue spectat.*

ut ap... liber... nium

8 *Laudatus eminentissimus Annalium ecclesiasticorum*

A *siasticorum conditor ad annum supra citatum num. 26 exhibet aliam labari sive vexilli militaris figuram, quam ex veteri numismate delineari jussit, et cui præmisit hanc monitionem :* Ceterum licet semper in eo una eademque servata sit labari forma, ut videlicet ex erecto stipite et ligno transverso compacta crux sit, quæ appenso eo modo velamine ornaretur; in hoc tamen reperitur variata esse figura, dum Christi nomen interdum non in vertice stipitis, sed in ipso velamine intextum, loco imperatoris imaginis et filiorum inscriberetur. *Deinde repræsentat hunc nummum, in cujus una parte cernitur caput Constantini imperatoris diademate redimitum, et in qua per circuitum leguntur hæ voces :* CONSTANTINUS MAX. AVG. *Alteram vero nummi partem exprimit hoc modo :*

B

Curiosus lector facile observat, solum monogramma nominis Christi hic velo inseribi, ubi in altera labari effigie Constantinus imperator cum liberis suis depingebatur, et nomen Christi circa summitatem stipitis corona cingebatur.

et Bandurum ex nummis ostenditur.

9 *Anselmus Bandurus inter Numismata imperatorum Romanorum tomo II pag. 242 similem nummum Constantini imperatoris repræsentat, et pag. 273 illum notis illustrans, ea occasione extraordinariam Harduini nostri opinionem rejicit his verbis :* Nummus hic ob Christi monogramma in labaro cum rarioribus adnumerandus est, nec extat apud Mediobarbum. Christi autem monogramma in labaro vix notandum erat, nisi Harduinus Constantinum hunc Augustum necdum imperatorem (quid illud sit, apud eum vide) ethnicum fuisse scripsisset : cum enim crucem, quæ in aliis nummis conspicitur, negaret crucem esse; sed nihil in illa videret præter merum sculptoris ingenio lineæ duplicis transversum ductum, affirmaretque solum illa ætate Christianitatis indicium Christi monogramma esse, operæ pretium videbatur huic objicere nummos hoc monogrammate insignes, in quibus Constantinus Augustus MAX. dicitur. Sed quid retulerit vide; e duobus hujusmodi nummis unum aureum inscriptum VICTORIA CONSTANTINI AVG. negat Christi monogramma præferre, tametsi effictum sit ea ratione, qua ab Eusebio descriptum est; in hoc vero idem monogramma fidem potius exercitus, quam ipsius Principis testari contendit. Hæc referre, refellere est. *Profecto miramur, hæc ab Harduino nostro in dubium revocata fuisse, cum ex aliis numismatibus apud Bandurum probentur, et maxime confirmentur ex nummo ejusdem Constantini imperatoris, inscripto* SPES PUBLICA, *quem Baronius in Annalibus ecclesiasticis ad annum Christi 325 num. 206 refert, et cujus explicatio in narratione Eusebii Cæsareensis fundamentum habet.*

C

et ex antiquis scriptoribus confirmatur.

10 *Hanc militarem Christianæ fidei tesseram, quæ post conversionem Constantini Magni cohortibus Romanis præferri cœperat, impius apostata Julianus mutare voluit, ut S. Gregorius Nazianzenus coævus in Oratione tertia adversus eumdem Julianum apud nos tomo I Operum suorum pag. 75 testatur his verbis :* Quin jam etiam adversus magnum illud vexillum audacia effertur, quod cum cruce magnifice præcedit, in altumque elatum, exercitum ducit, ærumnarum solvendarum vim habens, hincque apud Latinos nomen trahens, principatumque, ut ita dicam, in reliqua omnia vexilla tenens. *Sozomenus scriptor Constantino subæqualis in Historia sua ecclesiastica lib.* V *cap.* XVII *illud Apostatæ consilium breviter et clare exponit, dum ibi de Juliano imperatore sic scribit :* Omnia excogitavit, quibus subditos, ac præcipue milites, ad gentilium religionem, partim per se, partim per præsides, alliceret. Denique ut omnibus modis eos gentilium superstitioni assuefaceret, in pristinam formam commutare decrevit signum illud nobilissimum exercituum Romanorum, quod Constantinus, Deo jubente, ut superius retulimus, in crucis formam converterat. *Hæc dicta sufficiant de Christianis Romanorum militum vexillis, quale cohortis suæ signum retinere voluerunt* E *Sancti nostri, quæ voluntas eis occasionem martyrii subeundi dedit. Nunc ad authenticam Actorum fidem paucis probandam progredimur.*

Severi critici Acta horum Martyrum

11 *Theodericus Ruinartius, vir eruditus ac minime credulus, de Actis horum Martyrum, quæ in monasterio Silvæ-majoris invenerat, in Opere supra laudato pag. 663 tale fert judicium :* Etsi in Actis sanctorum Bonosi et Maximiliani aliquot loca ex scriptorum forte errore vitiata occurrant, digna tamen nobis visa sunt, quæ inter sincera antiquitatis monumenta reponantur : si enim miracula excipias, quæ in his paullo frequentiora quam in aliis vulgo habentur, nihil in eis est, quod antiquitatem non redoleat, nihil quod probatissimis et Juliano coæqualibus auctoribus consonum non sit; quamvis multa et maxime singularia in eis narrentur, quæ sane in Actis confictis nusquam reperies. Talia sunt, quæ de Secundo præfecto refert, de Hormisda principe Persa, de Constantini Magni baptismo, de Meletio episcopo, de Juliani Comitis uxore et morte, et alia ejusmodi, quæ nunquam, saltem sine errore, a confictoribus referri solent. F

pro sinceris et genuinis habent.

12 Nec etiam contra hæc Acta objicere juvat, Julianum a Christianorum cædibus abstinuisse : hi enim non solum Christiani erant, sed etiam milites, quod ferre Julianus non poterat. Sed præterea labari signum contra speciale imperatoris mandatum mutare noluerunt; imo et alios etiam avertebant, ne Juliani jussa exsequerentur : quæ omnia rebellionis crimen esse reputabant. Iis adde, quod non ab imperatore, sed ab ejus avunculo damnati sunt, qui Christianos usque ad necem, quantum in se erat, persequebatur, teste Sozomeno lib. 5, cap. 7. *Severiores nostræ ætatis critici libenter huic Ruinartii judicio subscribunt. Quinimo Tillemontius tomo VII Monument. eccles. pag. 740 et sequentibus nonnullas difficultates, quæ Actis illis opponi possent, ultro explicat ac dissolvit : nam existimat, Acta ista, quæ Ruinartius detexit, ex aliis genuinis amplioribus contracta esse, et ideo in illis obscuriora quædam occurrere. Nos hæc et alia in Annotatis illustrare conabimur. At prius ostendemus, quomodo scriptores aliqui Hispani hodiernos illos Martyres, antequam*

Acta

AUCTORE G. C.

Acta eorum reperta essent, perperam patriæ suæ vindicare tentaverint.

§ II. Varius conatus illorum, qui duos hos Martyres Hispaniæ vindicare voluerunt.

Hos Martyres patriæ suæ adscribunt Hispani.

Cum impostores quidam advertissent, his duobus Sanctis nullam certaminis palæstram nullumque certum martyrii tempus in antiquis Martyrologiis assignari, et præterea cum Baronio putarent, Acta eorum intercidisse, opportunam fingendi occasionem sese nactos esse existimarunt. Quare duos istos Martyres confidenter Hispaniæ adscripserunt, ac etiam sine ulla veritatis specie multiplicarunt. Hinc pseudo-Dexter in Chronico suo ad annum Christi 156 *sic scribit :* Blandæ in Hispania patiuntur sancti martyres Bonosus et Maximianus. *Pseudo-Luitprandus in insidiis succenturiatus eosdem Martyres alio tempore collocat, ut diversi credantur, et*
B *illis in editione Matritensi Fragmentorum suorum pag.* 17 *num.* 66 *socium adjungit hoc modo :* In Hispania, civitate Octogessa, quam Gothi corrupte vocarunt decurtate ICTOSAM, celebrantur martyres Juvenalis, Bonosus et Maximianus sub Trajano passi. *Denique pseudo-Dexter in Chronico ad annum Christi* 308 *duos ejusdem fere nominis martyres rursus ita commemorat :* Urgabone in Bætica sub præside Daciano Bonosus et Maximinus martyres. *Habes hic ergo in sola Hispania tres Bonosos et totidem Maximianos martyres, vel unum ex iis posterioribus Maximinum, si lubet credere.*

inter quos Bivarius

14 *Sic nempe pseudo-Dexter exercere voluit ingenia interpretum suorum, inter quos Franciscus Bivarius ad primam ipsius annuntiationem notat sequentia :* Hic igitur martyrio coronati sunt sub Antonino principe sancti Christi martyres Bonosus et Maximianus, quorum memoria cum benedictione permanet in Martyrologiis die XXI Augusti, ubi Ado affirmat, etiam Actus martyrii ipsorum extare. Usuardus similiter inquit : EODEM DIE SANCTORUM MARTYRUM BONOSI ET MAXIMIANI, QUORUM ACTUS HA-
C BENTUR. Equilinus lib. XI cap. 138 num. 218 ait : BONOSUS ET MAXIMIANUS MARTYRES PASSI SUNT XII KALENDAS SEPTEMBRIS, QUORUM GESTA ADO DICIT HABERI. Galesinus vero Bedam quoque ipsorum meminisse refert, et ait : HOC IPSO DIE SANCTORUM MARTYRUM BONOSI ET MAXIMIANI, QUORUM RES PRO FIDE FORTITER ACTÆ LEGUNTUR. In Romano Martyrologio nihil de Actis dicitur, quoniam, ut Baronius in Notis animadvertit, jam excidisse (proh dolor !) cum dispendio gloriæ Sanctorum videntur : nusquam enim reperta sunt; sed dabit Deus ipsis Actis aliquando lucem, ut confidimus. *Certe præter exspectationem Bivarii aliorumque Deus postea dedit lucem Actis horum Martyrum, sed non talibus, qualia ipse Bivarius verosimiliter fabricavit, ut infra videbimus.*

et Tamayus triplicem eorum classem distinguunt

15 *Interea curiosus lector observet, hic a Bivario martyres Blandenses ad diem XXXI referri, et postmodum ab Urgabonensibus ejusdem nominis martyribus distingui, dum ad alteram pseudo-Dextri annuntiationem hæc notat :* Diversi quidem sunt martyres, de quibus hic agitur, ab eis, de quibus supra anno CLVI actum est, D tametsi utrique eisdem nominibus nuncupentur : quamquam priores Bonosus et Maximianus; isti autem Bonosus et Maximinus dicantur. Certe urbium et temporum diversitas diversos esse convincit, dum illi Blandæ, hi Urgabonæ, illi anno CLVI, hi vero CCCVIII passi leguntur. *Tamayus his addit martyres Octogesenses, de quibus apud Bivarium nulla fit mentio, eosque in Notis ad Martyrologium Hispanicum ab aliis etiam distinguit ob has rationes :* Nam isti cum Juvenale, *inquit*, apud urbem Octogesam Celtiberiæ tempore Trajani circa annum CX patiuntur; illi primi apud urbem Blandam in Laletania Tarraconensi sub Antonino, ad annum CLVI; postremi apud Urgabonem in Bætica, ulteriori Hispania, sub Diocletiano et Maximiano anno Domini CCCI, quod et notavit P. Bivarius in Commentariis ad Dextrum dicto anno CCCVIII num. 4 fol. 360, licet de his Octogensibus altum apud eum silentium. Qui vero fuerint, nec Luitprandus exponit, nec ullibi eorum Acta comperimus, et ideo illa conscribere haud facile potuimus, hujus anamnesis relatione contenti. Cetera Dominus suo tempore manifestare dignabitur, ut tantorum res E gestas concelebret Ecclesia.

ex auctoritate pseudo-Dextri et Luitprandi

16 *Tamayus autem omnes hos martyres ad diem XXI Augusti refert, et eo die triplicem eorum classem in ipso Martyrologio suo Hispanico magnifice annuntiat his verbis :* Octogesæ in Hispania sanctorum Juvenalis, Bonosi et Maximiani martyrum, qui Trajano imperatore Ecclesiæ persecutionem movente, pro fide tenti, post cruciatuum angustias mucroni guttura, animas Domino deposuere. *Deinde alios ita memorat :* Blandæ in Hispania citeriori sanctorum Bonosi et Maximiani martyrum, qui pro Christi fidei confessione trucidati vitam hanc ærumnosam cum cælesti martyres commutarunt æterna. *Denique postremos ibidem hoc elogio exornat :* Urgabone in Bætica Sanctorum Bonosi et Maximiani martyrum : qui cum essent fratres ex Illiturgitana urbe oriundi, Christo nomina dedere, quo milites facti imperatoribus Romanis in Hispalensi tumultuario bello strenua aviditate servierunt. Sed adveniente Datiani præsidis persecutionis procella, pro fide tenti, cochlæa suspensi, et aliis cruciatibus fatigati, tandem abscissis cervicibus F martyrio coronati, palmam meruere.

quam Cardinalis Aguirrius explodit.

17 *Verum omnes illæ annuntiationes nituntur testimonio Dextri et Luitprandi, quos passim eruditi viri, ac ipsi prudentiores Hispani jam pro supposititiis auctoribus habent, et de quibus eminentissimus Cardinalis Aguirrius in præfatione ad Concilia Hispaniæ tomo I pag.* 7 *num.* 39 *sic judicat :* Tam vero in iis, *ait*, quam in dissertationibus, exiguam aut potius nullam rationem habemus monumentorum quorumdam sublestæ fidei sive Chronicorum, quæ sub nomine Dextri, Maximi, Helecæ, Liberati, Luitprandi, Juliani Perez et Hanberti Hispalensis a fine circiter præcedentis seculi usque modo venditantur, ingenti plane detrimento et injuria veritatis atque historiæ rerum Hispaniæ; intra quam multi homines docti ab eo tempore, aut cum eruditissimo Mariana et aliis exteris scriptoribus rident ea commenta, aut bilem exercent et stylum exacuunt cum D. Nicolao Antonio, celeberrimo scriptore Bibliothecæ Hispanæ, quinque justis voluminibus comprehensæ, quorum tria nondum edita apud me sunt, et σὺν Θεῷ aliquando publicam videbunt lucem. Quin et clarissimus vir

AUCTORE G. C.

A vir D. Emmanuel Gonzalez, qui in Commentariis ad Eliberitanum concilium aliquam iis Chronicis fidem adhibebat, postea ab anno circiter MDCLXX cœpit ea irridere et contemptui habere, me præsente. Itaque quidquid plurimi minus versati in chronologia, historia et critice, dicant et vociferentur in honorem earum farraginum, a male feriatis quorumdam capitibus confictarum, nos ea solum sectabimur et trademus, quæ antiquitati et veritati conformia sunt, aut omnino apparebunt. *Lusitana historiæ Academia, aliique viri eruditi, tam Hispani, tam exteri, prudens istud eminentissimi scriptoris judicium nunc passim sequuntur.*

Invenius ass... ...ıt. corpora ho... ...rum Martyrum

18 *Si quis autem ex Tamayo quærat, quænam ex hac triplici Martyrum classe ad diem* XXI *Augusti ab Adone, Usuardo, et Martyrologio Romano assignetur, in notis ad Martyrologium suum varias Hispanorum sententias recenset. Quinimo Bivarius, qui antea annuntiationem Adonis, et Martyrologii Romani martyribus Blandensibus aptaverat, postea eamdem Urgabonensibus applicavit : cum enim in oppido Urgabonensi, quod nunc vulgo* Arjona *dicitur,* B *anno* 1628 *reperta essent quædam cadavera, Bivarius in Apologetico suo pro Flavio Lucio Dextro* § VI *contendit, tam etiam ibi corpora* SS. Bonosi *et* Maximiani *inventa fuisse. Scimus, ab Urgabonensibus plurimos testes adductos esse, ut ex crebris luminibus apud locum sepulturæ apparentibus aliisque prodigiis sanctitatem istorum corporum probarent. Etiam non ignoramus, eos Romæ laborasse, ut inventos hos martyres, tamquam populares suos ac patronos, Officio duplici quotannis celebrarent. Quid autem Romæ impetraverint, nescimus, et hanc quæstionem Sedi Apostolicæ dijudicandam relinquimus.*

in oppido Urgabonensi inventa esse.

19 *Attamen ex omnibus istis testimoniis, etiamsi verissima supponantur, tantummodo probari potest, ea esse veneranda Sanctorum anonymorum corpora, cum nullam ex propriis illorum nominibus in hac inventione repertum fuerit. Id ipse Bivarius fateri cogitur, dum in memorato Apologetico suo* § VI *num.* 37 *sic scribit :* Forsitan mihi objiciet quis, nullam Urgabone scripturam repertam, quæ nomina Martyrum prodat. Unde ergo habebimus, hos ipsos fuisse, quorum Dexter in Chronico meminit, et non C alios? Fateor, scripturam illic desiderari; sed vero totius negotii notabiles et notissimæ circumstantiæ evidentem veritatis ipsius generant persuasionem : nam quorum, quæso, celebrabantur festa? Quorum desiderabantur reliquiæ? Nec enim casu accidisse putandum est, ut illo potius quam alio tempore cælestia lumina Sanctorum illorum reliquias in lucem emergere fecerint, nisi quis velit, casu Deum tot tamque stupenda miracula perpetrasse. Annuit ergo votis suppliciter martyrum Apollinis et Bonosi ceterorumque exuvias sacratissimas perquirentium; et ea propter numerus integrorum cadaverum divina dispensatione, quasi mutæ linguæ sono, ad propalanda eorumdem martyrum nomina servatus est.

...idque probare ...nititur ex novis ...orum telis.

20 *Postremo Bivarius videns, hanc responsionem suam non satis validam esse, eamque etiam militare pro Apolline, Isacio et Crotate, quorum tamen festum die* XXI *Aprilis in Martyrologiis colitur, argumentatur ex auctoritate Actorum, in quibus nomina* SS. Bonosi *et* Maximiani *diserte expressa sunt, et qui ibidem die* XXI *Augusti martyrium subiisse dicuntur. At qualia, obsecro, sunt hæc Acta? Nimirum ea, quæ ipse Bivarius composuit, vel quæ ab alio recenter composita accepit. Bivarius quidem in præfatione Operis sui, quod sanctis* Bonoso *et sociis Urgabonensibus martyribus nuncupavit, pag.* 2 *asserit, sese Acta* SS. Bonosi *et* Maximiani *ex Ms. codice protulisse. Sed nusquam indicat, ubi codex iste inventus fuerit, vel ubi adhuc conservetur. Etiam Franciscus Rus-Puerta in Historia Giennensi Acta horum Martyrum Latine et Hispanice edidit, et ibidem fol.* 131 *præmonet, Bivarium ea Acta inter schedas amici cujusdam reperisse. At neque amicum istum neque locum nominat.*

...quæ nobis, ut ...alia ejusmodi, suspecta sunt.

21 *Sic etiam Tamayus in Martyrologio Hispanico ad diem* XXI *Aprilis edidit et Hispaniæ aptavit Acta SS. Apollinis, Isacii et Crotatis, de quibus Henschenius noster tomo II Aprilis pag.* 843 *sic rotunde pronuntiat :* Ne interim hi Sancti viderentur derelicti orphani, eos assumpserunt fabricatores pseudo-chronici Dextri, in quo ad annum 300 sic fabulantur : ALUÆ PROPE ACCIM IN HISPANIA BÆTICA SANCTI CHRISTI MARTYRES APOLLO, ISACIUS, CROTATONQUE EORUM SOCIUS GLORIOSUS. Et subscribunt elucidatores Dextri E Bivarius et Rudericus Carus, hos esse in Martyrologio et Menologio Sirleti relatos; imo Tamaius-Salazar allegat aliqua horum martyrum Acta ex Ms. Legendario Asturicensi, sed quod videtur hoc seculo scriptum. Passos ergo dicimus Nicomediæ in Bithynia, ubi tunc erat Diocletianus. *Simile quid suspicamur de hodiernis* SS. Bonosi *et* Maximiani *Actis, quæ Bivarius omnium primus in lucem produxit. Attamen hic ea exhibebimus, ut incautus lector discat, Acta hujusmodi, apud Tamayum aliosque suspectos scriptores occurrentia, severe examinare, antequam illis fidem adhibeat.*

et quæ tamen hic transcripsimus.

22 *Hæc autem apud Franciscum Rus-puerta in Historia Giennensi fol.* 131 *verso et sequentibus ita sonant :* Cum impiissimi imperatores Diocletianus et Maximianus vexarent Dei Ecclesiam, et de eorum mandato Datianus in Hispaniis multos Christianorum exquisitis tormentis trucidaret, degebant Illiturgi Bonosus et Maximianus fratres, ibidem ex liberalioribus parentibus nati et in fide Christiana ac bonis litteris educati; et erant quidem bonæ indolis juvenes, a cunctis vitiosis actionibus abstracti, moribusque suis F erant multis exemplo et solatio. Contigit autem illis diebus tumultuarium bellum, quod Baticam infestavit, eo quod Hispalensis præfectus urbem sibi et provinciam contra jus fasque vellet occupare. Tunc Bonosus et Maximianus militiam amplexi sunt, ut justitiam defenderent; ibique strenue se gesserunt, exemplum pariter bonorum operum ceteris militibus effecti.

ut curiosus e... ...eta videret.

23 Eo autem bello feliciter confecto, domum reversi vehementi desiderio afficiebantur offerendi se Domino per martyrium hostiam gratam et immaculatam; ad quod se invicem exercebant et animabant. Sed cum Datianus Urgabone consisteret in arce militum Romanorum, loco pro suppliciis Christianorum designato, et multa de eis audiret, misit apparitores, qui suis conspectibus eos præsentarent. Quod cum factum fuisset, Datianus eis dixit : Quandoquidem constat, quod vos semel militiam professi estis, necessum est, ut in eadem persistatis, et arcem istam cum reliquis militibus incolatis et defendatis. Bonosus et Maximianus responderunt : Nos quidem milites jam sumus, sed Christi. Datianus dixit : Vultisne

AUCTORE G. C.

tisne magis hujus hominis milites esse, quam imperatorum? Sancti martyres responderunt: Etiam, multoque nobis hoc est jucundius. Præfectus dixit: Ego igitur vobis atrocem mortem inferam, et tunc videbimus, quid vobis prodesse poterit Christus, quem adoratis. Sancti martyres dixerunt: Tunc, o Datiane, feliciores erimus et veriores milites Dei et Domini nostri Jesu Christi, quem cum Patre et Spiritu sancto unum Deum in Trinitate veneramur.

quantum hæc differant a genuinis eorumdem Martyrum Actis.

24 Tunc Datianus jussit eos in cochlea torqueri, sic quod a summa arce præcipitati, sursum et deorsum e fune suspensi agerentur, et cum prope terram descendebant, a satellitibus ibidem præparatis, validis vectibus corpora sanctorum Juvenum collidebantur, et nihilominus acriter ad murum in repentino ascensu et descensu allidebantur. Sed in hoc cruciamine a Domino sustentati sunt, ne deficerent, et quasi in aëre suspensi invisibili gratia detinebantur, ne dirumperentur. Tunc Datianus dixit: Videtis malo vestro, quam fortes sint imperatores nostri, a quorum manibus Deus vester non potest vos eripere. Vultisne jam milites eorum fieri? Sancti martyres responderunt: Imo vero experti sumus debilem illorum fortitudinem, et infinitam Christi potentiam, qui nos, ne deficeremus, animabat. Præses jussit eos per octo dies in arcta custodia arcis detineri, et ibi continua siti, æstate media, et aliis tormentis cruciari. Venerunt quoque parentes eorum pietate moti ad judicem rogantes, ut juventutis illorum misereretur. Quibus ipse facultatem dedit eos, si possent, verbis et lacrymis a proposito removendi. Sed Sancti Dei talibus sunt verbis usi ad suos, ut parentes, visa constantia filiorum et ardenti desiderio martyrii, eos potius ad coronam animarent.

B

quæ jam statim edemus.

25 Itaque jussi sunt tandem a Datiano decollari, et ita pro Christi nomine eorum capita palam amputata sunt XII Kalendas Septembris, hora tertia post meridiem, cum Bonosus vigesimum annum ageret, et Maximianus decimum octavum. Parentes vero accesserunt ad judicem, ut ipsis concederet corpora honesto loco sepelienda; quod tamen ille negavit, volens sic insepulta manere, ut ceteris essent terrori et exemplo: quæ tamen Deus usque ad multam noctem splendore cælesti vestivit, quo usque quidam milites Christiani clam de arce exeuntes ad radicem arcis secreto sepelierunt, præstante Domino nostro Jesu Christo, qui cum Patre et Spiritu sancto gloriatur, Deus per infinita secula seculorum. Amen. *Summus Ecclesiæ Pontifex et sacra Rituum Congregatio judicent, an Urgabonensibus propter hæc Acta, quorum authentica fides non assignatur, proprium Officium de* SS. Bonoso *et* Maximiano *sit concedendum. Si umquam in Hispania martyres hujus nominis fuerint, certe multum differunt ab hodiernis nostris Martyribus, quorum genuina Acta jam ex Ruinartio recudemus, et consuetis Annotatis illustrabimus.*

C

D

PASSIO

Quam Theodericus Ruinartius ex Ms. Codice monasterii B. Mariæ Sylvæ-majoris eruit, et Parisiis anno 1689 inter Acta Martyrum sincera a pag. 664 vulgavit.

Julianus Comes hos milites ad cultum deorum frustra adhortatus,

Julianus Comes *a* dixit ad Bonosum et Maximilianum: Dominus imperator noster *b* jussit, ut signum, quod habetis in labaro *c*, mutare debeatis. Bonosus et Maximilianus dixerunt: Nos signum, quod habemus, mutare nullo modo possumus. Julianus Comes dixit: Dominus imperator jussit, ut deos colatis, quos ipse et ego colimus. Bonosus dixit: Nos deos colere non possumus, qui ab hominibus facti sunt. Julianus Comes dixit: Implete nunc jussionem sacram, priusquam videatis carnes vestras affligi tormentis. Bonosus et Maximilianus dixerunt: Parati sumus pro nomine Christi martyrium sustinere.

a b c

E

primo S. Bonosum,

2 Julianus Comes dixit: Sistatur *d* Bonosus. Cumque sisteretur, Julianus Comes ait ad Bonosum: Adora deos, quos imperator, et nos colimus. Bonosus dixit. Nos legem, quam a parentibus nostris accepimus, et ipsam et tenemus et colimus; istos autem deos nescimus. Julianus Comes dixit: Juste accepi potestatem, ut torqueam vos, et flammis exuram. Bonosus dixit: Terrorem tuum non timemus. Julianus dixit: Aptate illum ad plumbatas *e*. Cumque plumbatis tunderetur, et plusquam trecentas ei imposuisset, Julianus dixit ad Bonosum: Parce suppliciis tuis, et fac quæ tibi jubentur. Bonosus itaque subridens sub plumbatas, nihil respondit. Julianus dixit: Quid dicis, Bonose? Bonosus respondit: Nos Deum vivum colimus, et ipsi soli servimus; deos autem, qui sint, nescimus.

d

e

F

deinde S. Maximilianum

3 Julianus dixit: Sistatur Maximilianus. Cumque sisteretur, Julianus dixit: Colite deos, quos et nos colimus; et mutate signum de labaro, quod habetis. Maximilianus respondit dicens ad Julianum: Prius audiant te isti dii tui, et loquantur tibi: cumque locuti fuerint tecum, sic eos et nos poterimus adorare. Sed quomodo coluntur et adorantur a vobis dii vestri, nullum verbum nec sensum habentes? Noster autem Deus magnam virtutem habet, in quo speramus, et festinamus ad martyrium, ubi etiam spem nostram habere confidimus. Scis enim et ipse, nec ignoras *f*, quia nobis mandatur, ne idola surda et muta adoremus.

f

jubet affligi variis tormentis.

4 Julianus dixit: Aptentur Bonosus et Maximilianus ad equuleum. Cumque aptati fuissent, Julianus dixit: Siste illos. Cumque sisterentur, Julianus dixit: Videtis, vos sævis applicari tormentis. Implete nunc jussionem sacram, et nolite universos contubernales vestros vestra prava exhortatione avertere; sed, sicut decet, facite, quæ jussa sunt; et mutate signum, quod habetis de labaro vestro, et accipite signum deorum immortalium. Bonosus et Maximilianus dixerunt: Non

A Non facimus, quæ jubes fieri contra Deum. Nos Deum vivum, invisibilem et immortalem habemus, in quo speramus. Julianus dixit : Tunde illos. Cumque tertio plumbatis tunderentur, nec sentirent, Julianus dixit : Si usque adeo vestra non potuit flecti pertinacia, habeo adhuc quod suppliciis vestris addam. Afferte mihi picem, quæ ferventissimo igni succensa, piscinæque fornacis sit infusa, ibique eos mersos pœna ignis consumat. Ubi est ille Deus eorum, in quo perniciosa spe credere dicunt? Videamus si poterit eos liberare.

quæ nihil ipsis nocuerunt.

5 Cumque ibi mergerentur, nec timerent, sed hilares ad gloriosum martyrium properarent; subito velut rore *g* adspersi sunt, et flamma mollita est, et picis * frigida facta est, et totum quod in eorum pœnam diaboli crudeles carnifices aptaverant, exstinctum est, ita ut ne ullum quidem dolorem membris sentirent. Sed ne quid forte tantæ confessionis testimonium, in tantum eorum corpora supplicia non sentirent, quædam tormentorum notæ relictæ sunt, quæ veritati perhiberent testimonium. Sed cum securi et intrepidi in eo supplicio orationis persolverent vota, nihilque de tormentis perterriti, dolores *h* fuissent perpessi, Judæi et gentiles, qui ad eorum venerant irridendum exitium, clamare cœperunt : Isti magi et malefici. Sic Christus eorum maleficia faciebat. Et cum hæc Secundo præfecto nuntiata fuissent, stupefactus cum admiratione cucurrit videre, quod factum esset. Et cum vidisset, ait : Da mihi sacerdotes deorum, et faciam eis similiter, et videamus, si possint salvari, sicut isti Et applicati sacerdotes idolorum thurificati sunt, et fecerunt secundum consuetudinem suam, ut solebant in sacrificiis suis. Et cum fecissent omnia secundum ritum suum illi sacerdotes, missi sunt in flammam piceam *i*; ibique carnes eorum remanserunt.

g

* *id est pix*

B

h

i

Postmodum eos mediis

6 Consumptis his, confusus est Julianus Comes; et denuo in carcerem jussit includi Bonosum et Maximilianum, usque dum resideret Præfectus et audiret eos. Septem vero diebus carcere clauso, universis, qui in Christum credebant, vincula ceciderunt. Tunc autem Comes signaculo suo *k* signabat panem et mittebat eis in carcerem, ut vel sic per panem seducerentur. Die autem, quo audiri habebant, Bonosus et Maximilianus dixerunt ad Julianum : Ecce panes, quos misisti, non manducavimus : ipse enim nos saturavit, in quem credimus, et ideo vestros terrores non timemus. Deus autem noster Jesus Christus tormenta nostra a vobis exquirere dignabitur.

k

C

et viva calce

7 Tunc autem iratus *l* Secundus præfectus dixit ad Julianum : Audiamus illos hodie. Cumque resedissent, et audirent eos, nihilque apud illos nequitia eorum valeret, Julianus dixit : Afferte mihi calcinam vivam, et ibi eos includam, et super eos exstinguatur calcina; et ubi erit Deus eorum videamus, si eos poterit liberare. Et missis illis in calcinam vivam, cœperunt desuper exstinguere eam. Et exclamaverunt voce magna, dicentes : Benedictus es, Domine Deus patrum nostrorum, Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Jacob, qui dignatus es liberare nos de manibus inimicorum nostrorum, et laudabilis et gloriosus in sæcula. Cumque exstincta fuisset calcina, et nihil eis omnino nocuisset; iratus Julianus rursus eos inclusit in carcerem, et jussit signari carcerem, et claves in palatio datæ sunt.

l

8 Duodecimo autem die cum aperuissent carcerem, et invenissent eos habentes tamquam candelas nimio fulgore lucentes, quæ exstingui non possent; tunc quasi esurientibus panes sacrificiorum edendos obtulerunt, ut vel sic fame coacti pollnerentur a sacrificiis eorum. Sed illi, qui Domini nostri Jesu Christi sancto spiritu alebantur, impolluti atque incontaminati a sacrificiis eorum perseveraverunt. Sed tum Hormisda Comes, qui credidit, et ipse veniens ad carcerem sua præsentia jussit claustra patefieri. Et cum aperuissent carcerem, et universos salvos vidisset et hilares, et Deo et Christo gratias agentes, ait ad illos Hormisda Comes : Rogate Dominum pro me peccatore, ut salvus sim *m*.

Ex impressis: nequidquam interficere conantur;

m

9 Hæc omnia cum audiret Julianus, sæviebat, quod victus esset potentia Domini, et per ejus servulos videbat se contemni. Sed dum hæc intra se iratus cogitat, ingemuit et ait : Offerantur mihi, inquit, in Balneo-veteri, et ibidem eos audiam. Cumque offerrentur Bonosus et Maximilianus, Julianus Comes dixit ad Bonosum : Quam virtutem Dei tui ostendis, ut Christianus de manibus meis recedas? Bonosus dixit : Potens est Deus noster, in quem credimus, ut martyrium, ad quod nos festinamus, in nos perficiat, ut Christiani de tuis manibus recedamus. Julianus Comes dixit : Ad bestias pugnaturi estis. Bonosus dixit : Potest Deus Christianorum adesse ad liberandum nos; et coronam, quam nobis speramus, ab eo suscipiemus. Nos autem nec bestias timemus, nec ea, quæ nobis promittis, veremur : sed habemus Deum Patrem et Jesum Christum filium ejus, et Spiritum sanctum, per quem hæc omnia superamus.

sed cum nihil proficeret.

10 Julianus Comes dixit : Iterum mittam vos in fornacem ignis ardentis, et tunc complebitis jussionem sacram. Hæc cum audissent omnes, qui fuerant electi, ejus imperio restiterunt, et unanimes dixerunt : Videntes certamen fratrum nostrorum, qui ad martyrium parati sunt, et nos ad hoc properamus, ut adoremus Deum omnium, qui omnes virtutes suas per servos suos fratres nostros Bonosum et Maximilianum ostendit. Ad hæc Secundus præses dixit : Ego non possum tormentis eos interrogare. Tu scis, Juliane, quando videas de ore tuo vermes exire *n*. Et conversus ad Bonosum dixit : Per Deum te adjuro, Domine *o* sancte Bonose, ut in mentem me habeas in orationibus tuis

et Martyres Christum intrepide confiterentur.

n

F

o

11 Tunc Julianus Comes dixit ad Jovianum et Herculianum : Mutate signum, quod habetis in labaro, et accipite signum deorum; et quid defenditis signum Christianorum. Ad hæc Jovianus et Herculianus dixerunt : Nos Christiani sumus sub patre nostro Constantino accipiente Testamentum *p* in Aquilona *q* juxta Nicomediam, quando et ad finem mortis suæ jam properabat, ad juramentum nos constrinxit omnibus mandatis suis, ne quid contra purpuram filiorum ipsius, vel contra Ecclesiam faceremus. Tunc Julianus iratus, universos qui in carcere erant reclusi, una cum Bonoso et Maximiliano sententia sua gladio addixit, atque eo magis hilares et gloriosi processerunt. Melitius *r* episcopus cum fratribus suis et coëpiscopis lætantes eos ad campum usque prosecuti sunt, quæ universa tunc civitas lætata est, quæ sibi Martyres provenire gaudebat. Tamen Bonosus et Maximilianus post martyrium magnum gladio percussi sunt.

illos gladio percuti imperat.

p *q*

r

12 Post triduum vero sine cessatione Juliano de ore cœperunt vermes exire. Tunc Julianus uxori

et brevi meritas sævitiæ suæ pœnas solvit.

EX IMPRESSIS. uxori suæ dicebat : Vade, misera, ad ecclesiam [s], et pete pro me, ne vidua sedeas; et illis Christianis dic, ut pro me petant, ut recedat putor iste intolerabilis de ore meo. Cui respondit uxor sua, et dixit : Numquid non dicebam tibi, Recede a Dei servis, et nolebas me audire? Et modo te vides vexari magnis tormentis. Et respondit Julianus uxori suæ : Curre, misera, celerius ad ecclesiam, ne vidua sedeas. Et respondit illi uxor sua : Ego ab illo die vidua sum, ex quo videbam te Christianos persequi. Meritis ergo tuis cum vermibus morieris [t]. Non sum ausa pro te orare, ne aliqua pressura super me veniat, et ira Dei fulminet me [u]. Ad hæc tacuit Julianus, et ingemuit. Iterum exclamavit : Deus Christianorum miserere mei, quia oblita est misericordiæ tuæ, et non me audit uxor mea. Deus vivorum adjuva me, et celerius recipe spiritum meum [x]. Et sic secundum meritum suum vermibus scatens exspiravit. Sancti vero martyres Bonosus et Maximilianus requiescunt in pace, et gloria Patri et filio, et Spiritui sancto in sæcula sæculorum. Amen.

B

ANNOTATA.

a *Hic Julianus Comes fuit avunculus Juliani imperatoris apostatæ, et Christianis magnopere inimicus, de quo Sozomenus lib.* v *Historiæ ecclesiasticæ cap.* VII *sic scribit :* Vir gentilium superstitioni supra modum addictus, et qui Christianos gravissimo odio prosequebatur; adeo ut quantum quidem in ipso erat, contra imperatoris sententiam persecutio Christianorum ad cædem usque processerit.

b *Nimirum Julianus apostata, qui post breve imperium in bello contra Persas anno* 363 *interfectus est.*

c *Quale fuerit istud labarum seu vexillum, nomine Christi insignitum, ꝫ* 1 *Commentarii prævii sat fuse exposuimus.*

d *Puto, per verbum* sistatur *hoc loco Julianum voluisse indicare, ut propius admoveretur : nam Bonosus præsens erat, et jam Juliano responderat.*

e Erant plumbatæ quoddam flagelli genus ex funiculis aut loris factum, quorum summitatibus glandes plumbeæ alligabantur, quo postea C terga ac collum damnati hominis verberabantur, *ut Antonius Gallonius in Opere de Cruciatibus sanctorum martyrum pag.* 204 *et sequentibus fusius probat.*

f *Acta nostra hoc loquendi modo innuunt, Julianum Comitem etiam fuisse Christianæ fidei desertorem, et hac in re cum genuinis S. Theodoreti martyris Actis concordant, et utrorumque assertio confirmatur ex Philostorgio coævo, qui lib.* VII *Historiæ ecclesiasticæ cap.* X *sic scribit :* Cum multi ex iis, qui adversus Christianos et contra religionem debacchati fuerant, meritas pœnas dederunt; tum manifestissime et sub omnium conspectu præsentes solverunt pœnas Julianus Comes Orientis, avunculus apostatæ Juliani, et Felix comes largitionum, et Elpidius præpositus domus regiæ, quos Romani vocare solent Comites rerum privatarum. Hi porro tres erant ex numero eorum, qui in imperatoris gratiam a religione nostra desciverant.

g *Ne quis propter hæc prodigia de sinceritate Actorum nostrorum dubitet, non gravetur audire S. Gregorium Nazianzenum synchronum, qui simile miraculum sub ipso Juliani imperio contigisse memorat, et in Oratione quarta apud* D *nos tomo I pag.* 133 *adversus eumdem imperatorem Apostatam hæc habet :* Neque enim adolescentibus illis ignaviores sumus, qui in flammis rore perfusi sunt, et belluas per fidem vicerunt, et cum forti matre et fortiori sacerdote alacri animo periculis sese objecerunt, illudque planum ac perspicuum fecerunt, fidem unam ex omnibus rebus esse, quæ nulla vi expugnari queat.

h *Tillemontius tomo VII Monument. eccles. pag.* 742 *luxatum hunc sensum ita legendum esse existimat :* Nihilque de tormentis præteritis doloris fuissent perpessi, *vel* nullosque de tormentis præteritis dolores fuissent perpessi. *Hæc autem periodi restitutio cum antecedentibus melius cohæret.*

i *Hæc gentilium sævities in suos sacerdotes forsan alicui incredibilis videbitur. At is meminerit, ipsos ethnicos aliquando sacerdotibus suis non pepercisse, cum in Historia ecclesiastica Theodoreti apud Valesium lib.* III *cap.* XI *pag.* 134 *Julianus, imperatoris Juliani avunculus, dicatur æditulos post exustum templum Daphniticum tormentis subjecisse, ut incendii auctores nosset. Id ipsum testatur S. Joannes Chrysostomus* E *in Sermone de S. Babyla contra Julianum et gentiles, ubi in novissima Parisiensi Operum suorum editione tomo II pag.* 565 *narrat sequentia :* Hoc ubi accidit *(videlicet incendium fani Daphnitici Antiochiæ, de quo ibi sermo est)* statim dæmonis sacerdos ad tribunal rapitur, et incendii auctorem indicare cogitur. Cum non posset autem, eum distortis antea cubitis, multis plagis afficientes, deinde sublimem agentes, cæsis lateribus, nihil amplius didicerunt. *Forte etiam gentiles illi sacerdotes hanc conditionem ultro acceptaverant, ut cultum deorum contra Christianos tuerentur, sperantes, fore ut arte magica vel ope dæmonis istud mortis periculum evaderent. Sic in sacris Litteris legimus, accusatores Danielis conjectos fuisse in lacum leonum, ex quo ipse incolumis evaserat, et interfectos esse sacerdotes Baal, qui cum Elia propheta de vero religione contenderant.*

k *Haud dubie istud Juliani signaculum aliquam idoli figuram efformabat, aut aliam superstitionis speciem redolebat.*

l *Tillemontius loco proxime citato recte advertit, vocem* iratus *hic corrupte poni, aut* F *aliquid in Actis omissum esse, cum nulla iracundiæ causa præcesserit, aut saltem antea clare exprimatur. Facile crediderim, hæc Acta quantumvis genuina, vitio amanuensis in quibusdam mutila esse : nam postea quoque narrant, quod Jovianus et Herculianus recusaverint mutare signum in labaro, et tamen propter obscuram vel truncatam narrationem ignoramus, an hi quoque cum aliis martyrium subierint.*

m *Ille Comes Hormisda, qui erat natione Persa et frater Saporis regis Persarum, videtur fuisse Christianus, cum in his Actis dicatur* credidisse, *et Christiano more preces Sanctorum flagitet. Neque id incredibile videri debet, eo quod esset in comitatu Juliani apostatæ : nam fere quadraginta annis in aula Constantini Magni et Constantii vixerat, et cum Julianus imperator opera ipsius tunc in bello contra Persas indigeret, verosimiliter eum in materia religionis cogere non audebat.*

n *Præfectus his verbis innuit, se non velle torquendo Christianos similem vindictam experiri, qualem tunc Julianus Comes sentiebat. Ceterum*

A *terum de tali Juliani Comitis supplicio Sozomenus aliique auctores communiter meminerunt.*

o *Ex hoc titulo, quem præfectus* S. Bonoso *tribuit, in Commentario prævio conjecimus, cum militari dignitate præditum fuisse. Porro hæc urbanitas erga Christianos non est magnopere admiranda in homine, qui ex solo timore aut lucri spe gentilis erat, et de quo S. Gregorius Nazianzenus in Oratione tertia apud nos tomo I pag.* 90 *tale testimonium reddit.* Religione gentilis, moribus tamen gentili sublimior erat, ac præclarissimis quibusque et laudatissimis, tam veteris quam nostræ memoriæ, viris comparandus. *Etiam alii scriptores hunc gentilem præfectum ab animi moderatione laudant.*

p *Tillemontius tomo VII Monument. eccles. pag.* 408, *et Ruinartius in notis ad hæc Acta, per* testamentum *intelligunt baptismum Constantini Magni, quem circa finem vitæ suæ suscepit.*

q *Alius* Achyron, *qui est locus circa Nicomediam, ubi imperator ille baptizatus est, ut Eusebius lib.* IV *de Vita Constantini cap.* LXI *et sequente testatur. Hinc manifeste confirmatur sententia Majorum nostrorum de baptismo Con-* B *stantini, quæ tamen olim acriter impugnata fuit, ut ex Responsionibus Papebrochianis patet.*

r *Is est S. Meletius episcopus Antiochenus, cujus Acta Majores nostri ad diem* XII *Februarii illustrarunt, et cujus chronotaxim Boschius noster in Historia de patriarchis Antiochenis ante tomum IV Julii pag.* 52 *et sequentibus ordinavit.*

s *Satis extraordinaria est hæc allocutio. Sed Julianus Comes forte existimabat, uxorem suam fore miseram, si maritum primariæ dignitatis amitteret.*

EX IMPRESSIS.

t *Etiam dura nonnullis videbitur hæc uxoris Christianæ responsio. At mulier illa jam forte sæpius experta fuerat, non esse seriam mariti sui pœnitentiam, eumque dumtaxat expetere sanitatem corporis, qua ad vexandos Christianos abutebatur. Certe Theodoretus lib.* III *Historiæ ecclesiasticæ apud Valesium cap.* XIII *testatur, eam maritum suum Julianum sic allocutam fuisse:* Christum servatorem laudare debes, mi vir, qui hujusmodi castigatione suam sibi potentiam declaraverit: nescires enim, quis sit, contra quem pugnabas, si solita usus patientia, has tibi plagas divinitus infligere noluisset.

u *His verbis mulier illa verosimiliter significat, quod non audeat pro ipso rogare sanitatem corporis, ne rursus ad perpetrandum malum ea abutatur: nam forte tacitis precibus salutem animæ ejus flagitabat, nisi divinitus monita fuerit, maritum suum justo Dei judicio relinquendum esse.*

x *Timendum est, ne hæc Juliani Comitis oratio sit similis orationi regis Antiochi, qui tali* E *morbo afflictus ultionem divinam agnovit, et de quo tamen in libro* II *Machabæorum cap.* IX ✝ 13 *ita legimus:* Orabat autem hic scelestus Dominum, a quo non esset misericordiam consecuturus. *Porro nos de sinceritate pœnitentiæ, quam Julianus his verbis exprimere videtur, supremo cordium Scrutatori judicium relinquimus.*

DE S. PRIVATO EPISC. ET MARTYRE,

IN OCCITANICA GALLIÆ PROVINCIA,

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

G. C.

§ I. Antiqua hujus Sancti veneratio, locus cathedræ, et controversum martyrii tempus.

C F

POST MEDIUM SÆC. III AUT INEUNTE SÆC. V. *In antiquis Martyrologiis memoratur hic Sanctus.*

Hic *sanctus Martyr omnibus antiquis Martyrologis notus est, siquidem in Martyrologio Hieronymiano, quod Franciscus Maria Florentinius edidit, ad diem* XXI *Augusti sic annuntiatur:* In Gavallis vico Mimmatinsi passio sancti Privati Martyris. *Hic omissa dignitas episcopalis in veteri Martyrologio, quod Majores nostri sub nomine Bedæ ante tomum secundum Martii cum Auctario Flori et aliorum vulgarunt, eadem die exprimitur hoc modo:* Passio S. Privati, qui Valeriani et Galieni temporibus, cum esset episcopus Minatensium, ob sanctæ fidei confessionem, a barbaris flagris et ustionibus afflictus tempus terminavit. *Præterea Usuardus die* XXI *Augusti habet sequentem annuntiationem:* In territorio civitatis Gavalitanæ passio sancti Privati episcopi et martyris, qui passus est persecutione Valeriani et Galieni. *Denique Wandelbertus annuam hujus sancti Martyris memoriam exornat hoc versiculo:*

Martyris hinc duodena Privati sanguine fulget.

Non est opus hic plures Martyrologiorum annuntiationes accumulare, cum ex allatis de immemorabili S. Privati cultu satis constet.

2 *Dum autem Usuardus hoc loco asserit,* *ab Alemannis in Galliam irrumpentibus occisus.* *illum Sanctum in* persecutione Valeriani et Galieni *martyrium subiisse, id intelligendum est de tempore Valeriani et Gallieni, quo S. Privatus a barbaris in Galliam irrumpentibus ita percussus est, ut post paucos dies e vivis discesserit, quemadmodum infra dicetur. Hoc breviter monere volumus propter Joannem Columbum nostrum, qui inter varia opuscula historica lib.* II *de Rebus gestis episcoporum Vivarensium apud nos pag.* 192 *asserit,* S. Privatum *non obtinuisse lauream martyrii in irruptione Alemannorum in Gallias, sed jussu Valeriani et Gallieni a Romanis occisum fuisse. Ibidem pro hac assertione sua Adonem aliosque veteres martyrologos allegat. Sed hæc nova illius opinio contradicit Floro, qui numero præcedente claris verbis exprimit, sanctum illum episcopum temporibus Valeriani et Gallieni*

AUCTORE G. C.

S. Gregorius Turonensis agit : nam Fredegarius et reliqui Croco Wandalorum regi eadem adscribunt, quæ Gregorius Turonensis de suo Croco Alemannorum rege narraverat, ut manifestum est.

aut inter se disceptant,

11 *Porro omnia istorum Benedictinorum argumenta talia non sunt, ut nos cogant rejicere auctoritatem S. Gregorii Turonensis aut recedere a communiori opinione, quam illustrissimus Bosquetus in Historia ecclesiæ Gallicanæ lib.* III *cap.* XXXIX *amplectitur et exponit his verbis :* Plures leguntur Alemannorum in Gallias irruptiones, sub quibus Christiani passi sunt. Inter alias illustris est Chroci eorum Ducis depopulatio, cujus tempus apud auctores varium est : nam Sigebertus Chroci, quem Chroscum vocat, vastationem ad annum Christi CDXII, et passos sub eo Florentium, Hilarium, Desiderium Lingonensem, et Antidium Vesuntionensem scribit; cui conveniunt Acta manuscripta Desiderii et Antidii, quæ ad Honorii et Theodosii tempora referunt. At Gregorius et alii plurimi, Valeriano et Galieno imperantibus, Chrocum Gallias ingressum in Privatum Gabalitanum et alios sæviisse scribunt. B Hunc Chroeum Gregorius, Scorconem Privati vulgaria Acta, Herodem eadem Acta apud Mombritium appellant. Constantius tamen est Chroci nomen, quem sub Valeriano et Galieno Gallias pervagatum fuisse amplius dubitandum non videtur, vel ante Valerianum captum, vel capto Valeriano, sub Galieno vel Posthumio demum cæso sub tyrannis : toties enim in Gallias hisce temporibus irruperunt Alemanni, donec a Probo ultra Nicrum fluvium et Albim expulsi sunt. *Illustrissimus Bosquetus capite sequente refert vulgaria Croci gesta, qualia Gregorius Turonensis et Fredegarius aliique passim posteritati reliquerunt, et Acta* S. Privati *in compendium redigit.*

nos hactenus opinionem S. Gregorii Turonensis sequimur.

12 *Dionysius Sammarthanus in Notis ad instrumenta tomi primi novissimæ Galliæ Christianæ pag.* 137 *de hac controversia sic meminit :* Quo tempore Alemanni, Croco duce, irruperint in Gallias, et tot tantaque damna intulerint, hic paulo morosius inquirendum. Qui citius id factum volunt, consignant anno circiter CCLXV, Valeriano et Gallieno imperatoribus; qui vero tardius, differunt hanc Galliarum stragem ad C quinti seculi exordium. *Deinde ibidem proponit opinionem Gregorii Turonensis, eamque defendit hac ratione :* Noster Theodericus Ruinartius in Notis ad Gregorium Turonicum utramque sententiam profert, sed nihil decernit, satisque habet nos remittere ad Tillemontium Hist. Eccles. tomo IV, ubi propensior videtur in secundam opinionem. Ut magis incliner in priorem, præter ea, quæ jam dixi, facit hæc ratio. Si ineunte seculo quinto tot martyres in Gallia facti fuissent, qui seculo sexto potuissent ignorari, ut certissime ignorati sunt ab ipso Gregorio Turonico, qui de omnibus (excepto uno Privato) silet. *Non ignoramus, laudatos duos scriptores Benedictinos in Notis ad Historiam Occitaniæ pag.* 639 *huic Sammarthani argumento utcumque respondisse. Sed ea qualiscumque solutio nondum nos movet, ut opinionem illorum amplectamur, nisi pro hac evidentiora rationum momenta afferantur. Cum tamen hæc et alia istorum auctorum argumenta non sint contemnenda, tantum ponderis iis tribuendum censuimus, ut initio hujus Commentarii prævii in margine martyrium* S. Privati *post medium sæculi tertii, vel* forsitan ineunte sæculo quinto notaverimus. *Nunc* D *de Actis et sacris reliquiis hujus sancti præsulis agendum est.*

§ II. Varia Sancti Acta, publica sacri corporis translatio, et mira ejusdem inventio.

Recensentur varia hujus Sancti Acta.

Acta S. Privati *die* XXI *Augusti leguntur apud Surium; sed hic editor more suo stylum nonnihil mutavit. In supellectile nostra litteraria habemus duo manuscripta eorumdem Actorum apographa, quorum unum Petrus Possinus noster anno* 1643 *ad Henschenium Tolosa misit, et cui præfigitur hic titulus :* Sancti Privati martyris XII Kalendas Septembris. Ex gestis ejus, quæ habet Bernardus Guidonis episcopus Lodovensis in Ms. codice de martyribus. *Alterum apographum nobis transcriptum est ex Trevirensi Ms. Codice sancti Maximini, illudque in substantia narrationis cum priori Ms. Tolosano Bernardi Guidonis concordat. Si quod* E *tamen notatu dignum discrimen inter illa occurrat, id postea in annotatis observabimus. Utrumque autem Ms. exemplar istud cum editione Suriana fere convenit, si mutatum hinc inde stylum excipias.*

de quorum antiquitate

14 *Joannes Columbus noster in Opusculis historicis supra citatis, quæ anno* 1675 *Lugduni Gallorum edita sunt, pag.* 192 *arbitratur, Acta* S. Privati *conscripta esse ante ætatem S. Gregorii Turonensis, et hunc suam narrationem de martyrio* S. Privati *ex illo auctore excerpsisse. Deinde tamen, allegatis quibusdam Actorum fragmentis, tum Gregorium Turonensem, tum is tum Actorum scriptorem confidenter rejicit his verbis :* Sed tam vera de Crosco seu Scorcone attulit ille auctor, quam de eo, qui sanctum Privatum peremit. Neque enim Alemanni Croscum ducem secuti, sed Romani ex edicto Valeriani et Gallieni occidere sanctum Privatum. *Verum hæc nova Columbi sententia non solum contradicit S. Gregorio Turonensi aliisque omnibus historicis, quos superius num.* 1 *recensui, sed etiam venerando antiquitatis monumento, quod Dionysius Sammarthanus inter instrumenta ad tomum* F *primum novissimæ Galliæ Christianæ pag.* 137 *vulgavit : in eo enim legitur S. Amatius, tertius Avenionensis præsul, Avenione ab Alemannis obsessa, subditos suos hortatus esse, ut alacriter ad mortem sese pararent, et imitarentur* episcopos senio, sanctitate, et doctrina claros *(inter hos nominatim* Privatum Gabali *recenset)* *quos* Crocus omnium teterrimus hostium Christianorum nulli parcens gradui, sexui vel ætati . . . percussit et obtruncavit.

inter eruditos disputatur,

15 *Tillemontius tomo IV Monument. Eccles., pag.* 651, *et alii eruditi suspicantur, Acta* S. Privati *post sæculum decimum composita esse, eo quod in iis* S. Privatus *ejusque prædecessores sedem* in Mimatensi viculo *habuisse dicantur. Valesius autem in Notitia Galliarum pag.* 214 *existimat, antiquam præsulum Gabalitanorum cathedram sæculo decimo exeunte ad urbem Mimatensem transiisse, quia ante hoc sæculum episcopi istius diœceseos numquam Mimatenses, sed semper Gabalitani appellabantur. Certe duo supradicti auctores Historiæ Occitanicæ tomo I pag.* 640 *ex diplomate quodam demonstrant, Stephanum circa*

A *ea medium sæculi decimo primo titulum episcopi Mimatensis gessisse. Quidquid sit de antiquitate Actorum* S. Privati, *quam certis argumentis defendere non possumus, curioso lectori videre licet ea, quæ Dionysius Sammarthanus huic difficultati superius apud nos num.* 3 *et sequente respondit.*

et ex quibus hic breviora ac longiora edentur.

16 *At saltem illa novitatis aut recentioris ævi indicia non apparent in brevioribus* S. Privati *Actis, quæ forsan prædictis longioribus antiquiora sunt, et quorum duo exemplaria typis impressa novimus. Primum habetur in Speculo historiali Vincentii Bellovacensis, ubi lib.* XI *cap.* LXXV *gesta* S. Privati *paucis narrantur. Secundum in Collectione Bonini Mombritii apud nos tomo II fol.* 225 *occurrit. Videntur hæc duo exemplaria ex eodem fonte prodiisse: nam ferme iisdem phrasibus expressa sunt, et pro Croco rex Alemannorum utrobique* Herodes *nominatur. Dubitamus, utrum quispiam hæc Acta breviora ex longioribus contraxerit, an vero ex brevioribus longiora adornaverit. Quare post hunc Commentarium prævium primo loco Acta breviora ex Vincentio Bellovacensi recudemus, et cum editione*
B *Mombritiana conferemus. Deinde illis ex Ms. apographo Trevirensi Acta longiora subnectemus, ut eruditus lector facilius de vetustiori alterutrius ætate judicium ferre possit. Interea progredimur ad translationem sacri corporis et posteriorem ejusdem revelationem sive inventionem, circa quas aliquod dubium proponemus.*

Corpus hujus sancti Præsulis anno 1036

17 *In Officiis propriis ecclesiæ Mimatensis, quæ anno* 1619 *Lugduni Gallorum impressa habemus*, Dominica post festum sancti Lucæ celebratur festum translationis sancti Privati, *ut in Rubricis præscribitur, et tunc occasione hujus festivitatis in secundo Nocturno recitantur Lectiones sequentes:* Lectio IV. Circa annum millesimum trigesimum sextum cum apud Anicium populares quidam tumultus graviter pacis publicæ quietem interturbarent, et urbis episcopus Stephanus frustra in eis compescendis laborasset, tandem vir prudens et providens adversus tot mala in dies ingravescentia, hoc salubri consilio usus est. Vicinos omnes episcopos rogat, ut illic cum suorum Sanctorum reliquiis convenire dignarentur, quorum auctoritate, populi levitate repressa tam feri civilium dissensionum fluctus
C sedarentur. Inter plures, qui piis postulationibus faciles aures præbuerunt, adfuit Raymundus Mimatensis episcopus, qui cum suo clero et populo corporis sancti Privati pignus admirabile illam ad urbem deportavit. Quo nuntio accepto, Anicienses omnes, ad quos jam pridem virtutis Sancti fama pervenerat, simul cum episcopis jam præsentibus in sacerdotalibus ornamentis pignora item sua deferentibus, et universo civitatis clero, salutis nostræ vexillis præcedentibus, obviam processerunt.

solenniter Anicium transfertur

18 Lectio V. Cumque paululum extra urbem utraque sibi obviaret processio, toto clero divinas laudes personante et festis vocibus acclamante turba, quæ undique convenerat, gemitibus et orationibus sancti Martyris favorem et intercessionem postulabat. Ex ea unus filium membris omnibus contractum ulnis deportans (inflammantibus etiam nonnullis Martyris potentiam expertis) et facta sibi ab episcopis, maxime a sancto Odilone Cluniacensi abbate, qui ob causam memoratam et ipse huic celebritati intererat, sancti Martyris reliquias vicinius adeundi facultate, maximo cum ejulatu filium profert, cum sæpius in altum ferendo sustentat, fletibus et querelis ad sui memoriam spectantem populum invitat. Lectio VI. Tam tristi spectaculo permoti astantes, precibus suis beatum martyrem Privatum interpellant, ut homini infelici oratione subveniret. Mox vero virtus Sancti apparuit manifesta: nam spiritus vitales per artus et membra juvenis sunt diffusi; dumque ipsius compaginum juncturæ solverentur, sonitus audiebatur, et ad unamquamque corporis partem sanatam gemitum emittebat æger. Demum cunctis ista audientibus martyrem Privatum animo et voce collaudantibus, eum subito debilem resistentem et plena membrorum sospitate recepta, cum ceteris ambulantem, et in gratiarum actionem Medico suo laudes intonantem omnes mirantur. Hinc nonnulli terrore attoniti, alii lætitia gestientes summam Dei in suo Martyre potentiam suspiciunt ac venerantur, eamdemque supplices obtestantur pro pacis inter ipsos unione firmanda et stabilienda; quam, protinus compositis tot dissensionum ac tumultuum fluctibus, pia Martyris interventione feliciter consequuntur.

E

a Ragamundo vel Raimundo episcopo Mimatensi,

19 *Dionysius Sammarthanus tomo* I *novæ Galliæ Christianæ col.* 89 *notat, hunc episcopum Mimatensem, qui reliquias* S. Privati *Anicium transtulit, Ragamundum vel Raimundum nuncupari, eumque fuisse primum, qui ineunte sæculo* XI *titulum Mimatensis episcopi gesserit, cum prædecessores ejus antea Gabalitani præsules appellarentur. Verum Sammarthanus in hac postrema notatione fallitur: nam apud Mabillonium lib.* VI *Operis diplomatici num.* 137 *ex Chartario S. Theofredi profertur diploma anni* 950, *in quo Stephanus primus, hujus Raimundi et alterius Matefredi decessor, se ipsum diserte Mimatensem episcopum vocat, ut superius ex duobus scriptoribus Historiæ Occitanicæ obiter monuimus. Porro circa jam dictam* S. Privati *translationem laudatus Sammarthanus in elogio istius Ragamundi vel Raimundi ibidem hæc habet:* Anno MXXXVI beati Privati corpus Anicium transtulit, miraculorum virtute conspicuum, de quo in Officio Sanctorum Mimatensium. *Juverit hujus anni millesimi trigesimi sexti postmodum meminisse.*

et tamen dicitur postea delituisse,

20 *Saussayus in Martyrologio suo Gallicano ad diem* IX *Junii de annua memoria revelationis* S. Privati *sive inventionis sacri ejus corporis sic mentionem facit:* Ipso die Mimate Gabalorum inventio sancti Privati episcopi et martyris, cujus purpura et laurea claret insignis dies XXI Augusti. *At in Officiis propriis ecclesiæ Mimatensis circa annuam illam festivitatem hæc Rubrica præmittitur:* Dominica tertia post Pascha celebratur festum revelationis sancti Privati, nisi impediatur festo duplici primæ vel secundæ classis; tunc enim transfertur in proximiorem Dominicam. *Sed quocumque die festum istud celebretur, ibidem in Officio ad rem nostram leguntur sequentia:* Mimatenses longo tempore a morte sancti Privati, corpus illius venerandum e subterraneo sepulcro, in quo primo illud post martyrium condiderant, in plumbeo loculo, cum multis aliis sanctorum reliquiis in cryptam basilicæ sanctæ Teclæ magni conventus celebritate intulerunt. Temporum vero injuria, et pietate marcescente factum est, ut hic locus primo sacris destinatus, dirutus et collapsus profanis usibus manciparetur, partim in ædes episcopales, partim in viridarium adoptatus, magnoque aggere terræ super prædictam cryptam [congesto,] plurimis

F

AUCTORE G. C.

plurimis annis sanctissimum corpus humi sepultum et oblivioni mandatum cum variis Sanctorum reliquiis delitescerct; donec anno millesimo centesimo septuagesimo, Alexandro tertio summo Pontifice, Ludovico juniore regnante, Aldeberto episcopo et Gabalorum Comite, qui ædem divæ Teclæ alio in loco construi curaverat, Deo disponente, revelatum est.

an anno 1170 inventum esse

21 Venerabilis Aldebertus in supradicto viridario terram alte in puteum effodi jusserat; cum ecce, humo profundius effossa, inventus est locus subterraneus, quadrato frontatoque lapide mirabilis, longitudinis pedum duodecim, latitudinis decem, novem altitudinis; cujus in summo ab Oriente erat laterale ostiolum, per quod non nisi capite inflexo curvatisque genibus liber erat homini ingressus, solisque in cryptam immittendis et ex ea educendis reliquiis videbatur idoneum. Res antistiti denuntiatur, qui cum beati Privati, quorumdam Innocentium aliorumque Sanctorum ossa vere ibi inexistere comperisset, indictis et celebratis jejuniis, solennibusque processionibus, postridie Exaltationis sanctæ Crucis magno religionis apparatu, Clero et B populo comitante, gaudio palpitans, ex illa subterranea caverna sanctas reliquias beati Privati in præparata capsula honorifice repositas inter ulnas in cryptam majoris ecclesiæ, in qua primo post martyrium conditæ fuerant, asportavit, reservato exterius capite, ut diebus sancto Privato solemnibus populo venerandum et deosculandum exhiberetur. Variis languoribus affectis tunc prospera salus, tanti corporis pignore patrocinante, reddita est.

tempore Aldeberti III Mimatensis episcopi,

22 *Habemus eamdem revelationis sive inventionis historiam, etsi stylo nonnihil diversam, in schedis manuscriptis, quas laudatus Possinus noster Tolosa ad Henschenium misit, et quibus in fine adduntur sequentia:* Caput vero ejus reservatum est exterius, quatenus in die solemnitatis ejus, posset ad videndum et deosculandum fideli populo exhiberi. Prædicti vero corporis S. Privati inventionem et translationem multæ visiones et revelationes factæ divinitus tam ipsi domino Aldeberto quam quibusdam aliis præcesserunt et præostensæ sunt; et multa patrata sunt miracula et virtutes, quæ omnia in libro sigillatim diligentius conscripta habentur et leguntur: C quem librum præfatus vir fidelis et verax dominus Aldebertus episcopus diserto stylo composuit et conscribi fecit, et is liber in archivis Mimatensis ecclesiæ conservatur. Facta fuit prædicta translatio corporis S. Privati, elapso septennio post concilium, quod Alexander Papa tertius convocaverat et celebraverat Turonis in festo Pentecostes anno Domini MCLXIII, et sic concluditur facta fuisse translatio supradicta anno Dominicæ Incarnationis MCLXX. *Vides, in hoc fragmento assignari eumdem annum Christi millesimum centesimum septuagesimum, qui etiam in Officio Mimatensis ecclesiæ exprimitur.*

quam inventionem clarius explicari cupimus.

23 *At ex utraque illa historia translationis et inventionis dubium quoddam mihi suboritur: nam in Lectionibus propriis traditur, sacrum S. Privati corpus anno 1036 sub episcopatu Ragamundi vel Raimundi ad Aniciensem civitatem solenniter translatum fuisse; postmodum vero in historia revelationis vel inventionis proxime relata dicitur idem corpus anno 1170 sub episcopatu Aldeberti III fortuito casu repertum esse. Quis autem facile credat, sacrum hunc thesaurum post solennem translationem et patrata miracula anni 1036 statim adeo neglectum et* D *oblivioni traditum fuisse, ut usque ad annum 1170 omnibus ignotus delituerit, et tunc primum detectus fuerit? An forsan Anicii remansit, et usque ad annum 1170 delituit? Hoc innuere videtur Dionysius Sammarthanus, dum in Gallia Christiana novissimæ editionis tomo I col. 90 de Aldeberto III Mimatensi episcopo inter alia sic scribit:* Corpus sancti Privati relatum fuit ab eodem præsule Aldeberto. *Verum huic opinioni repugnat historia, quæ ex omnibus circumstantiis indicat, illam sacri corporis inventionem in urbe Mimatensi contigisse. Dignentur itaque eruditi Mimatenses hunc scrupulum nobis eximere, et probabilem tam miræ occultationis causam distinctius explicare.*

ACTA BREVIORA

Ex Speculo historiali Vincentii Bellovacensis libro XI *cap.* LXXV, *quæ cum editione Mombritiana contulimus.* E

Sanctus Privatus

Temporibus Valeriani et Gallieni *a*, sæviente in Christianos persecutione, indignatio Domini commota est contra Romanos, ita ut barbaræ nationes ab Oriente et Occidente adversus Rempublicam proruerent, ut populos trucidarent. Tunc Alemanni cum Herode *b* rege suo, transmisso Rheno, Gallias petierunt, et in Ganalitanæ * *c* regionis excidio animos armaque converterunt. Tunc incolæ loci ad montem Gredonæ *d* quasi ad præsidium confugerunt, cui regioni vel ecclesiæ Privatus episcopus præsidebat: qui cavernam sibi in montis cujusdam supercilio fecit, in quo omni tempore stetit, nisi cum ad agenda solemnia procedebat. Ubique positus, licet Gredonensibus præsentia non adesset, oratione non deerat; et quos corpore consolari non poterat, spiritu confortabat.

* *Mombrit.* Gavalitanæ

ab Alemannis captus.

2 Interea barbari regionem vastantes, et ad Gredonensem montem confluunt, et quos oppugnatione capere non poterant, duobus annis *e* conclusos tenuerunt, ut eos vel famis ingluvie * vincerent. F Igitur dum in hac intentione persistunt, fama detulit, Episcopum regionis non esse cum clausis; sed intra receptaculum, quod sibi tempore pacis paraverat, commorari. Illico ad rapiendum eum convolant, sperantes per eum totius populi animos continuo frangi, et ad illam conditionem sponte descendere, in qua vidissent episcopum retineri. Cumque Vir sanctus a barbaris per interpretem compellatus fuisset, compperissetque ad hoc se perniciter * captum, ut suorum animos ad deditionis persuasionem molliret *f*, respondit, nequaquam se hoc facturum; meliusque sibi esse quælibet subire discrimina, quam ad tale facinus præbere consensum.

* *Mombrit.* fame

* *al.* perniciter

verberibus aliisque tormentis affligitur

3 Tali itaque barbari responsione permoti, statim eum fustibus cædunt, multisque actum verberibus ad vicum usque perducunt, credentes vel post illata supplicia ejus sententiam esse mutandam. At ipso in eadem voce persistente, illi sacrificia funesta cum ingenti honore obtulerunt dicentes, aut quod idolis immolaret, aut in tormentis deficeret. At ille; Melius est, inquit, mihi præsentes pœnas experiri, quam vobis et dæmonibus

A monibus vestris stultissime humiliari. Cumque hæc et alia plura proclamaret, sic in eum cœpit sævire barbaries, ut majoribus flagris ardentioribusque flammis, et novis pœnarum generibus excruciatus, exanimis relinqueretur.

ut post aliquot dies ex cruciatu obierit.

4 Post hæc barbari cum viderent, se nihil posse proficere, ad Gredonem redierunt, ut ab inclusis pacem postularent; versaque vice rerum, præstiterunt obsessi, quod rogare debuerant *g*. Plebs ergo, egrediendi libertate concessa, illico ad episcopum congratulans universa cucurrit; alii genibus ejus advoluti, alii ore proprio sancto corpori ulcera inflicta lambentes. At vero sanctus martyr Privatus ex ipsa cruciatione quassatus *, non multo post migravit ad Dominum. Et quia tunc tanta in Christianos persecutorum fervebat rabies, ut nec Sanctorum cineribus parcerent, crypta in subterraneo facta est, in qua sanctum corpus cum honore collocatum est. Hujus passio celebratur duodecimo Calendas Septembris.

* *Mombrit.* cassatus

ANNOTATA.

B a *Valerianus et Gallienus ab anno* 254 *simul imperarunt usque ad annum* 259, *vel ut alii volunt* 261, *quo Valerianus a Persis captus est; Gallienus autem anno* 268 *Mediolani interfectus est.*

b *Rex aut dux iste Alemannorum in Actis Mombritii etiam pro Croco vocatur Herodes. Unde conjicio, Vincentium Bellovacensem et Mombritum hæc Acta breviora ex eodem fonte hausisse; quod etiam ex similitudine narrationis confirmatur.*

c *Legendum est* Gavalitanæ *vel* Gabalitanæ *regionis, quæ provincia Galliæ nunc vulgo* le Givaudan, *vel* Gevaudan *appellatur.*

d Gredo *vel Gredonense castrum, de quo Valesius in Notitia Galliarum pag.* 237 *hæc habet:* Gredonem vel Gredonensis castri munitionem olim existimavi esse MONNEDON, qui locus Gabalis attribuitur; sed postea accessi Catello, qui Gredonem GREZE interpretatur. Est autem Greze nunc ex castro vicus, radicibus montis adpositus, ab urbe ac monte Memmate vel Mimate non multum distans.

e *Vix credibile videtur, Alemannos illos Gal-* C *liæ vastatores in obsidione unius castri tam diu hæsisse.*

f *Mombritiana editio hanc periodum ita exprimit:* Ut suorum animos ad deditionem persuaderet, molliter respondit.

g *Tillemontius tomo IV Monument. Eccles. pag.* 223 *asserit, Alemannos a Gredonensibus pacem petiisse, eo quod alimentis carerent. Fateor, id ex illo loquendi modo colligi posse, quamvis clare non exprimatur.*

Ex Mss.

ACTA LONGIORA

Ex Ms. apographo, quod in Trevirensi monasterio sancti Maximini transcriptum est, et quod cum alio Ms. exemplari Bernardi Guidonis contulimus.

Valeriani et Galieni temporibus, qui tunc Romanæ Reipublicæ præerant, gravis adversus Christianos persequutio sæviebat, adeo ut innumeris eorum edictis compulsi judices cum Officio ac militari manu ubique discurrerent, captosque Dei cultores custodiis manciparent, et ad judicium pertractos verberibus agerent, bestiis lacerarent, igne torrerent, et tam diverso affligerent genere tormentorum, ut posset etiam ab his mortis remedium desiderari, quos constabat gratulatione torqueri. Ea namque tempestate Romæ Cornelius, Cyprianus Carthagine, summi E antistites pro Christi nomine glorioso martyrio coronati *a* sunt. Unde factum est, ut per tot ac tanta mala Domini indignatio tandem commota procederet. Nam cum diebus illis Romani nominis status, pacatis hostibus, incolumis haberetur, repente omnes pene barbaræ nationes, quæ in suis sedibus continebantur, adversus rempublicam unita intentione prorumpunt, adeo ut Orientem Occidentemque vastantes, cuncta prosternerent, populos trucidarent, et, omni regione populatione evacuata, solitudines relinquerent vastitate horribiles.

Romanis imperatoribus Christianos persequentibus.

2 E quibus Alemanni, tunc transmisso Rheno, Gallias petierunt numero quoque potius, quam virtute prævalidi; quibus Crocon regem illo tempore præfuisse confirmat antiquitas. Hæc itaque gens multitudine innumerabilis cum locustarum more non solum Gallia pervagata, universa perterreret vel deleret (quod etiam magnarum urbium protestantur ruinæ) in Gavaldanæ *b* regionis excidium animum atque arma convertit. Quod cum loci incolæ comperissent, ad F montem, cui Gredone nomen est, pro rei necessitate confugiunt, et expetentes præsidium montis excelsi, quem adhuc non cura munierat, sed natura, adeo ut ad tutelam loci illius etiam peregrini populi concurrentes, intolerandæ hostilitatis malum se evasisse gratulati sint.

Alemanni in Gallias irrumpunt,

3 Tunc regioni sive ecclesiæ illi sanctus Privatus præsidebat, sedem in Mimatensi *c* habens viculo, propterea quod, qui ante ipsum episcopatus ordinem tenuerant, in eo loco et commorati fuerant et sepulti *d*. Tunc Vir sanctitate præcipuus, tam religione flagrans, quam de quiete sollicitus, caunam *e* sibi, ut dici moris est, in montis supercilio, quod vico ipsi supereminet, grandi studio et eleganti opere perfecit; in qua omni tempore consistens, non usquam ferme prodiit, nisi ad agenda tantum ex ritu sollempnia procedebat. Ergo cum se præfatæ regionis populi in Gredonensis montis munitione clausissent, sanctum vero Privatum episcopum in supradictæ caunæ suæ receptaculo hostilis terror invenit, in qua positus, licet Gredonensibus præsentialiter non adesset, oratione non defuit: nam quos corpore consolari non poterat, spiritu confovebat.

et episcopum Gabalitanum capiunt.

4 Interea

ex Mss. quem Fidelibus suis

4 Interea ingressi barbari regionem, universa vastando ad Gredonensem locum confluunt, in ea incolas obsessuri : nam cum plurimos et primarios viros ex aliis regionibus concurrentes, eadem obsidione inclusissent, non solum expugnationis spem, sed nec aditum expugnationis habere potuerunt. Quibus incertis merito desperatis, ad id factum feroces animos conferunt, ut quos grandi pernicitate vallaverunt, diuturno tempore clausos tenerent, et qui capi expugnatione non poterant, vel famis ingluvie vincerentur. Hinc fuit, ut ipsa confusio per duorum annorum spatia traheretur. Ergo dum in hac intentione persisterent, fama detulit episcopum regionis ipsius non esse cum clausis ; sed in receptaculo, ut sibi pacis tempore paraverat, commorari. Quo comperto, illico ad rapiendum eum hostium pervolat multitudo ; ea vel maxime spe, quia eum ipse fuisset exhibitus vel suorum obtutibus præsentatus, continuo totius populi animi frangerentur, atque ad illam conditionem sponte descenderent, in qua viderent Antistitem retineri.

deditionem castri suadere

5 Continuo igitur ad caunam deponitur Sanctus ad collem, inter montem ipsum et ecclesiam B constitutum, in quo munimen est, cui tutoris nomen conditor vetustus inposuit. Et cum ibi, ut barbaris aut necessitas aut moris est, sanctus Privatus episcopus* fuisset compellatus, comperissetque ad hoc se perniciter capiendum, et ob id perducendum, ut suorum animos ad deditionem persuasione molliret ; plebemque Dei et loci beneficio liberandam ad spontaneam captivitatem captus persuasor adduceret ; nequaquam se hoc ille facturum respondit, confirmans, nec sacerdotem debere tale plebi suæ præbere consilium ; nec populum in loco tutissimo commorantem deditionis comientiam * præstaturum ; melius sibi esse quælibet subire discrimina, quam ad tale facinus præbere consensum. Tali igitur barbari responsione permoti, statim eum fustibus cædunt, multisque actum verberibus ad vicum usque perducunt, credentes, vel post illata supplicia ejus sententiam esse mutandam. At ille in eadem voce persistens, hoc solum addidit, potuisse illis semel dicta sufficere, si quidquam prudentiæ aut humanitatis habuissent ; sibi vero, quod ab illo C poscerent, non licere.

* *al.* conniventiam

ac idolis sacrificare

6 Tunc illi majore indignatione succensi, utpote rationis expertes, ad multo acriora prosiliunt, ut tantæ sanctitatis virum ad idolorum compellerent immolationem ; quatinus, qui civium suorum male suasus hostis esse noluerat, vel animæ suæ efficeretur inimicus. Sacrificia ergo funesta componunt, exhibita offerre cum ingenti interminatione cœperunt dicentes, ut aut eorum more immolaret idolis, aut in tormentis deficeret. Sanctus vero Privatus episcopus hæc absque cunctatione respondit : Miror, vos qualemcumque antistitem ad talia et tam execranda compellere. Si aliquid vel humanæ providentiæ gereretis, posset apud vos absque mea assertione constare, multo esse rectius loci mei hominem quemlibet atrocissimæ mortis subire cruciatus, quam plebem sibi creditam amittere, et ipse dum perit, auctorem persistere perditionis.

constanter recusantem

7 His auditis, illi moderationem tamen utcumque fingentes aiunt : Numquid te ad inclyta et barbaris observata compellimus ? Nonne et imperatores vestri et judices eorum idola colunt, et Christianos omnes sacrificare compellunt ? Sanctus vero Privatus episcopus respondit : Agnosco, quod est gravissimum, vera esse, quæ dicitis : apparent enim principes Romanorum in profanatione gentili non tam peccata, quam crimina. D Nam nisi ita esset, in conquassatione Romanæ reipublicæ potestatem nationes barbaræ non haberent. Quicquid enim in perniciem nostram geritis, non ex virtute vestra, sed ex imperatorum nostrorum gentilitate perficitur ; sed Deus noster, quem vos penitus ignoratis, tantæ potentiæ est, ut ad monumentum temporis et principes, quos vos objicitis, liberet ab errore et idola vestra prosternat ; et nobis, tribulationum præsentium verbere castigatis, solita opitulatione subveniat. Ego tamen spe æternorum bonorum quæcumque mihi nunc intenta fuerint tormenta despicio.

8 Tunc barbari solito sæviora protulere supplicia dicentes : Aut sacrifica sine mora, aut noveris, te diverso tormentorum genere confectum ad exemplum omnium nova et execrabili morte periturum. Sanctus vero Privatus episcopus, nutu Dei constantem habens animum ad omnia toleranda, respondit : Adhibete ergo quodlibet cruciatuum genus, finem vitæ imponite, quem vultis. Ego in nomine Domini Dei mei aliud, quam sum, esse non possum : melius enim mihi E est exspectare pœnas præsentes, quam vobis et dæmonibus vestris stultissime serviendo cruciatus perpetuos non evadam. Et eum hæc et plura alia reclamaret, quasi tunc passio inchoaret, sic in eum sævire cœpit barbaries, et ita, ut majoribus flagris, ardentioribus flammis et novis pænarum vulneribus excruciatus Sacerdos Dei atque confessor exanimis relinqueretur.

affligunt verberibus aliisque tormentis.

9 Post hæc barbari cum viderent, nihil se proficere potuisse, hoc tantum se ad Gredonensem locum, unde profecti fuerant, retulerunt, ut ab inclusis pacem quemadmodum * postularent. Versa autem rerum vice, præstiterunt obsessis, quod rogare debuerant, ut illos magis crederes absolutos ; qui datis multis muneribus obsessis, et pacem et commercia meruerunt. Quod quis dubitet meritis sanctissimi Antistitis et martyris fuisse concessum, adeo ut continuo post illius passionem tota hostilitas ab obsidione discederet. Plebs vero, egrediendi tandem libertate concessa, illico ad Episcopum suum confessorem congratulans universa concurrit ; alii ejus genibus advoluti, alii ore sancto corpori ulcera inflicta lambentes F Ita dono Dei pro tantæ miserationis benificio gratiæ in commune redduntur.

ex quibus post breve tempus moritur.

* *An* quodammodo?

10 Beatus vero Confessor aliquantum temporis deinceps mansit in corpore : ex ipsa tamen cruciatione quassatus, non multo post seculo excedens ad gloriam sibi debitam commigravit. Et quia per id, ut dixi, temporis adversus Christianos ubique persecutio fervebat, et tanta erat in persequutoribus rabies, ut nec Sanctorum cineribus parcerent, quos injustissime puniebant, assistentes sancto Antistiti suo, salubriore consilio cryptam sepulturæ ipsius in subterraneo fecerunt, in qua sanctum corpus cum summa veneratione collocatum est ; in qua Dominus Deus noster virtutum suarum beneficia pene quotidie, Martyris sancti sui meritis astipulantibus, dignatur operari f, ut sit nomen Domini benedictum in secula seculorum.

et a Fidelibus honorifice sepelitur.

f

ANNOTATA.

a *Sanctus Cornelius Papa ante persecutionem Valeriani imperatoris martyrio coronatus est, ut chronologi consentiunt. Unde Tillemontius tomo IV Monument.*

A *Monument. eccles. pag.* 657 *colligit, hæc Acta neque ab accurato, neque ab antiquo auctore conscripta esse. At ille parachronismus in Actis brevioribus non legitur.*

b *Supra monuimus,* Gavalitanæ *vel* Gabalitanæ regionis *legendum esse.*

c *Ex hoc episcopatus epitheto quidam conjiciunt, hæc Acta composita esse post sæculum decimum, quo cathedra Gabalitana ad urbem Mimatensem translata est, ut existimant.*

d *Ex hoc loquendi modo sequeretur, plures ante* S. Privatum *in cathedra Gabalitana sedisse. Attamen Dionysius Sammarthanus, unicum duntaxat præsulem istius ecclesiæ ante* S. Privatum D *assignat.*

e Canma *vel* Cauna *accipitur interdum pro tugurio forsan a voce Gallica* chaume, *ut in novissimo Cangii Glossario fusius videre est.*

f *Eruditus lector facile videt, in his Actis varia referri, quæ in brevioribus supra editis non habentur. Sed ignoro, utrum posterior quispiam scriptor brevioribus Actis hæc ornatus gratia adjecerit, an vero prudentior scriptor alius illa in brevioribus Actis studiose omiserit, ut in Commentario prævio monui.*

DE SANCTO JULIANO

BENEARNENSI SEU LASCURRENSI IN GALLIA EPISCOPO.

J. P.

B Cultus, gesta, tempus vitæ, notitia topographica. E

S. ÆC. V. Inter pauca, quæ de hoc Sancto habemus, agitur de cultu publico.

Hodierna die inter Prætermissos mentio a nobis fit Juliani episcopi in Vasconia ex Saussayo; quem præsulem a nonnullis censeri eumdem esse cum Lascarensi seu Lascurrensi, ibidem ex eodem Martyrologo indicavimus. Hinc data nobis fuit accasio inquirendi, an de Lascurrensi notitiæ aliæ inveniri possent. Inventæ quidem illæ sunt, sed exiguæ admodum, sufficientes tamen, ut* S. Julianus *iste reliquis hujus diei Cælitibus accenseri possit, ecclesia, quæ sub hujus sancti titulo consecrata sit, testimonium perhibente de publica ejus veneratione. Petrus de Marca in Historia Bearnensi lib.* I, *cap.* XV, *pag.* 69 *et* 70 *tractat de nostro sancto Præsule, et post eum Gallia Christiana tomo I, col.* 1285 *novissimæ editionis: quæ autem ibi ex laudato historico Bearnensi extracta sunt, visum est nobis huc transcribere. Sic itaque habent de primo sedis Lascurrensis antistite* S. Juliano:

nonnullis rebus gestis, ac tempore vitæ:

2 In antiquo ecclesiæ Benearnensis breviario legitur, S. Julianum Trevirensis ecclesiæ diaconum, a Leontio Trevirensi præsule ordinatum C episcopum, missum fuisse ad Benearnenses, ut eos ad Christianam fidem, conculcata idololatria, revocaret; quod præstitisse dicitur. Exstat in suburbio ecclesia sub sancti Juliani titulo consecrata. Ut narrationem hanc persuadeat Petrus de Marca, observat 1°. Leontium fuisse Aquitanum, uti hoc in breviario habetur: unde non mirum, si miseratus popularium suorum cæcitatem, qui, relicta fide Christiana, idololatriæ erant dediti, ad eos verbi Dei præconem miserit. Observat 2°. Trevirensem urbem tempore Leontii, hoc est, anno circiter CD, sedem fuisse præfecti prætorio Galliarum, et quasi totius Galliæ metropolim, uti nuncupatur a S. Athanasio in Apologia; unde jure exarchatus in tota Galliarum diœcesi, ad eum pertinebat episcopos in ecclesiis vacantibus ordinare. Anno circiter CDVII Vandali Gallias ingressi Trevirensem urbem diruerunt, et per totam Galliam effusi pervenerunt usque ad Novempopulaniam, cujus urbes tunc gravi clade afflictæ sunt. Neque vero Benearno barbarorum pepercit furor: quo tempore S. Julianum adhuc sedisse credimus. *Nos itaque illud compendium secuti sumus supra in figendo tempore, et quandoquidem aliunde non scimus, quousque postea supervixerit Sanctus, alligavimus eum sæculo* V.

quibus accedit descriptio ecclesiæ, cui Sanctus præfuit,

3 *Reliquum est, ut lectorem tantisper detineam, exponendo ecclesiam Lascurrensem,* olim Benearnensem, *uti nuncupatur in laudata Gallia Christiana, cujus notitiam ponit ante seriem episcoporum istius cathedræ:* Benearnum, *inquit,* quod nomen est hodie provinciæ, fuit olim civitatis, et urbis episcopalis. V. C. Petrus de Marca Historiæ Benearnensis lib. I cap. XI contendit, Plinium in recensione populorum Aquitaniæ, post Bigerros, Tarbellos et Cocosates, meminisse Bearnorum seu Venarnorum, sic enim legendum putat, non Venanorum. Contra vero Hadrianus Valesius censet, nec Strabonem, nec Melam, nec Plinium, aut Ptolemæum de Benearnis locutos esse, ita ut primus, qui Benearni meminerit, sit Æthicus in Itinere a Cæsarea-Augusta Benearnum, sic: « Foro Gallo- F
» rum M. P. XXX. Summo Pyrenæo XLVI. Foro
» ligneo V. Aspalluca VII. Iluronc XII. Benear-
» num M. P. XII. » *Deinde nonnullis interjectis, assignat varia instrumenta, in quibus* Benarna urbs, Benarnum, civitas Benarnum *signata fuerint; unde colligitur ejusdem nominis efformationem nonnihil discrepantem a superiore etiam adhibitam olim fuisse. Nam* Benarnæ *meminit S Gregorius Turonensis episcopus lib.* IX *Historiæ Francorum cap.* VII, *et cap.* XX *in exemplari pactionis Guntramni et Childeberti scribitur:* De civitatibus, .. Burdegala, Lemovica, Cadurco, Benarno *etc. Apud Labbeum tom. IV Conciliorum col.* 1395 *inter eo, qui synodo Agathensi ad annum Christi* 506 *celebratæ, subscribunt, habetur* Galactorius episcopus de Benarno: *in Matisconensi, quæ anno* 585 *habita notatur, apud eumdem conciliographum tom. V, col.* 988 Savinus episcopus ecclesiæ Benarnensium. *Ex his discimus, nomen hujus loci ab antiquissimis temporibus paulo aliter exprimi consuevisse: sed de mutatione ejusdem prorsus diversa aliquid etiam dicendum.*

topographica

4 A longo vero tempore Benearni nomen cessit

AUCTORE J. P.

cessit soli pago, vulgo le Bearn; urbs vero pagi caput, postquam destructa fuisset a Normannis, omisso priori nomine, dicta est Lascuris et Lascurra, propter varios in loco, ubi sita est, amniculi et fonticulorum circuitus, quos populares appellant LAS ESCOURRES, inquit Petrus de Marca loco jam supra laudato. Lascurram esse Benearnam veterum, docet quoque Hadrianus Valesius in Notitia Galliarum, ubi refellit Josephum Scaligerum, qui in notis ad Ausonium probare conatus est, Ortesium in Benearni locum successisse, mutato tantum nomine. Id autem falsi convincitur, tum quod hoc oppidum sit diœcesis Aquensis, tum quod sancti Galactorii Benearnensis episcopi, seculo VI ineunte, corpus semper apud Lascurram fuerit asservatum usque ad annum MDLIX, quo Calvinistæ sacrum hoc pignus combusserunt: quod innuit sedem episcopalem eo in loco usque perseverasse. *Hæc, et plura dicuntur in Gallia Christiana, quam memorabam.* Hos habet terminos, Bigorræ comitatum ab ortu, præfecturas Baionensem et Aquensem ab occasu, a septemtrione pagos Scialocensem (la Chalosse) et Taursanensem, a meridie Pyrenæos et vicecomitatum Solensem, *sicut ibidem scribitur. Habes, lector, quæ de* S. *Juliani cultu, gestis, ac ætate, qua floruit, colligenda nobis reliquit obliviosa vetustas.* D

DE S. LEONTIO EP. BURDEGALENSI

IN GALLIA AQUITANICA.

J. P.

Veneratio publica, ætas, episcopatus; an miles sub Childeberto.

B E

SÆC. VI. *Publicus Sancti cultus*

Etiamsi non habeam multa, quæ de hoc Præsule dicam, sufficere tamen quæ dicam, ut locus ipsi detur inter alios hujusce diei Sanctos, illæso Urbani VIII famoso decreto, persuasum habeo. Saussayus in Supplemento ita eum annuntiat ac laudat hodierna die: Burdigalæ sancti Leontii, metropolis illius episcopi et confessoris, cognomento senioris, qui nobilissimo genere in Aquitania natus temporibus Arcadii imperatoris et filiorum ejus, militari in exercitu claruit: at sedatis Hispaniarum tumultibus, ad vitæ magis Deo hærentis studia conversus, obeunte extremum diem sancto Amando Burdegalensi antistite, coruscus jam virtutum multarum splendoribus, hanc ad sedem (renitens quantumvis) evectus est. Quo officio perfecto cum decore functus, aucto multis incrementis grege dominico, placida morte in Christo, qui vera est vita, obdormivit in territorio Ruthenensi. *Castellanus in Supplemento sui Martyrologii universalis eum refert his verbis:* Burdigalæ, C S. Leontii senioris, episcopi. *Duobus his hagiologis adde nostrum Jacobum Longuevallium, qui in sua Historia ecclesiæ Gallicanæ tomo II, lib.* IV, *ad annum* 541, *ubi de duobus synonymis Leontiis cathedræ Burdegalensis præsulibus agens, utrumque dotibus ac virtutibus suis eamdem illustrasse affirmat, et primum quidem honoratum esse tamquam Sanctum die* XXI *Augusti; secundum vero in sua ecclesia die* XV *Novembris, quem pluribus ibi laudat. Ex his testimoniis videtur satis constare de cultu publico* S. Leontii, *quem hic damus. Ad majorem tamen publicæ venerationis confirmationem adde ista.*

probatur: 2 *Habemus* Supplementum Proprii Sanctorum secundum usum ecclesiæ sancti Victoris Massiliensis, *typis editum, nescimus quo anno, quia primum folium deest; in quo Supplemento assignatur* XXI Augusti *Officium* Leontii episc. et confess. In primo Nocturno Lectiones de Scriptura occurrenti *(et adscribitur manu* semiduplex). In tertio Nocturno Homilia in Euangel.: Homo quidam peregre, ut in communi Conf. Pontif., et cætera omnia dicuntur de com. conf. Pontif.. Sed in suo monasterio, quod est in diœcesi Ruthenensi solenniter celebretur. *Situm hujus monasterii, cujus nomen non exprimitur, eruditis diœceseos Ruthenensis incolis vel accolis distinctius determinandum relinquimus; nisi forte sit Conchense, de quo agitur in Gallia Christiana tomo I, col.* 235 *et sequentibus novissimæ editionis. Ex die autem* XXI *Augusti, qui in dicto Supplemento signatur, colligo indicari* Leontium *primum seu seniorem, quem hic damus.*

quando floruerit, et an Concilio Aurelianensi 3 *Floruit* S. Leontius *sæculo* VI. *Apud Castellanum citatum apponitur ei annus* 545; *apud Cointium in Historia ecclesiastica Francorum tomo I de illo tractatur ad annum* 541. *Etiamsi autem perspectum nobis non est, quo anno obierit; non vixisse tamen post annum Christi* 549, *conficitur ex eo, quod in Gallia Christiana de Leontio II, proximo ipsius successore, dicantur ista tom. II, col.* 793: Hic autem misit ad synodum Aurelianensem V Vincentium presbyterum, qui vice sua interesset, anno DXLIX, *prout videre datur tomo II Conciliorum, col.* 1450 *editionis Harduinianæ. Quia tamen in Gallia Christiana, quam designabam, nec initium vitæ, nec episcopatus, nec utriusque finis ibidem in* S. Leontio II *legitur; non videmus, certo constare vi nominis, quod ambobus Leontiis est commune, in illa subscriptione magis exprimi* Leontium *primum, quam secundum, nisi aliunde hoc probetur. Accedit eo, quo in tomo mox allato col.* 793 *non signetur annus, quo* Leontius II *ad sacras infulas admotus est. Si autem hic subscripserit concilio Aurelianensi quarto, tamquam præsul Burdegalensis, quod anno Christi* 541 *celebratum est, tunc clarum est, eo usque* Leontium I *non supervixisse, etiamsi interim non constet, quo anno vivere desierit. Verum uter e duobus illis præsulibus isti synodo subscripserit, inter auctores non convenit, sicut refert Longuevallius.* F

subscripserit. 4 *In Gallia Christiana col.* 793 *hæc dicuntur in Leontio II:* subscripsisse concilio IV Aurelianensi an. DXLI legitur in Gallia Christiana Sammarthanorum; quod pernegat Cointius, hac fultus ratione, quod anno DXLI, quo habita fuit synodus Aurelianensis IV, Leontio huic non licuerit

A rit per ætatem episcopali officio fungi, et sedere inter episcopos in concilio. Sed non video tunc omnino immaturam episcopatui fuisse Leontii dicti junioris ætatem. In primo juventutis flore, ut ipsius Cointii verbis utar, militavit in castris Childeberti anno DXXXI. Primum juventutis florem appellare possumus ætatem viginti duorum annorum. Quid vetat igitur eum, qui anno DXXXI annos 22 natus erat, anno DXLI episcopum fuisse, scilicet anno ætatis suæ tricesimo secundo? Attamen per nos liceat Leontio seniori tribuere subscriptionem, quæ legitur in concilio IV Aurelianensi anno DXLI: et quidem ei convenire magis videtur quam juniori. *Hæc dicuntur ibi in Leontio II: quibus consentiunt ista, quæ erant ibidem præmissa in* Leontio I *col.* 792: Anno DXLI adfuit concilio IV Aurelianensi secundum opinionem verisimiliorem, et ex quorumdam sententia præfuit. *Ex his sequitur, ut hallucinatus fuerit Saussayus supra, ubi natales ejus affigit* temporibus Arcadii imperatoris.

elogium ipsius 5 *Ponitur inter sedis Burdegalensis antistites ordine nonus, et Amelii vel Æmilii successor.* B *At de hac re inferius. Porro generis claritudine, et eximia vitæ integritate, nec non magna apud populares ac principes auctoritate spectabilem fuisse; quibus adde insignem erga ecclesiam suam et erga pauperes munificentiam: conficitur ex elogio ejus, quod Fortunatus metrice concinnavit sub hoc titulo:* Epitaphium Leontii episcopi anterioris civitatis Burdegalensis. *Habetur in editione Broweri lib.* IV, *carmine* 9, *a pag.* 101:

Ultima sors avido graviter properavit hiatu,
 Pastorem rapiens, qui fuit arma gregis.
Hoc recubant tumulo venerandi membra Leonti,
 Quo stetit eximium pontificale caput.
Quem plebs cuncta gemens confusa voce requirit,
Hinc puer, hinc juvenis deflet, et inde senes.
Defensoris opem hic * omnis perdidit ætas, (* f. sic)
Et quantum coluit, nunc lachrymando docet.
Nemo valet siccis oculis memorare sepultum,
 Qui tamen in populo vivit amore pio.
Egregius nulli de nobilitate secundus,
 Moribus excellens, culmine primus erat.
Hic pietate nova cunctis minor esse volebat,
C Sed magis his meritis et sibi major erat.
Quo præsente viro meruit discordia pacem,
 Expulsa rabie corda ligabat amor.
ex Fortunato: 6 Ecclesiæ totum concessit in ordine censum,
 Et tribuit Christo, quod fuit ante suum.
Ad quem pauper opem, precium captivus habebat,
 Hoc proprium reputans, quod capiebat egens.
Cujus de terris migravit ad astra facultas,
 Et plus iste Deo, quam sibi vixit, homo.
Cordis in amplexu retinens, et pectore plebem,
 Diceret ut populum se generasse patrem.
Namque suos cives placida sic voce monebat,
 Confitereris ut hunc ad sua membra loqui.
Ingenio vigilans, dives quoque dogmate Christi,
 Et meruit studio multiplicare gradum.
Largior in donis absens sibi junxit amantes,
 Et quo non fuerat munere, notus erat.
Principibus carus, hujusque amor unicus urbis,
 Festinans animis omnibus esse parens.
Lustra decem pollens, septem quoque vixit in annos,
 Mox urgente die raptus ab orbe fuit.
Sed quis cuncta canat, cum tot bona solus habebat,
 Nunc uno in tumulo plurima vota jacent.
Hæc tibi parva nimis, cum tu merearis opima,
 Carmina Theodosius * præbet amore tuus.

AUCTORE J. P.

* Theodosius ætas, et gratus apud principes:

7 *Discimus ex hoc carmine tempus vitæ* S. Leontii, *in quo diserte scribitur* lustra decem et septem in annos *vixisse, id est, annos septem et quinquaginta. Deinde, quod inter alia ejus elogia refertur,* Principibus carus, *sic exponit Browerus in notis pag.* 117: Qui inclinante imperio cum Gothis in Gallia dubium certamen habuerunt. Constat enim Valentinianum, Anthemium, Avitum impp. tantum episcopis, quorum aliquod præsertim esset in Gallia nomen, indulsisse, ut, quod Sidonius aperte loquitur, per ipsos plerumque legationes ad barbaros mearent, ipsisque primum non solum tractata pax reseraretur, verum etiam tractanda committeretur. *Addit Browerus:* Hinc ad Basilium episcopum scribens, de Leontio, ejusque collegis *etc.* E *Hæc confirmantur ex Apollinare Sidonio, qui lib.* VII *epistola* VI *ad Basilium, pag.* 184 *editionis Sirmondianæ anno* 1652 *Parisiis vulgatæ, hæc scribit:* Tu sacratissimorum pontificum Leontii, Fausti, Græci, urbe, ordine, caritate, medius inveniris. Per vos mala fœderum currunt, per vos regni utriusque pacta conditionesque portantur. Agite, quatenus hæc sit amicitia, concordia principalis, ut episcopali ordinatione permissa, populos Galliarum, quos limes Gothicæ sortis incluserit, teneamus ex fide, etsi non tenemus ex fœdere. *Observa obiter, Leontium illum, qui a Sidonio nominabatur, non esse Burdegalensis sedis episcopum, sed Arelatensis; vide notas Sirmondi ad dictam epistolam pag.* 73, *et Cointium in Annalibus ecclesiasticis Francorum tomo I ad annum Christi* 541, *num.* 63. *Arelatensem vero cum Burdegalensi videtur confudisse Browerus in notis mox allegatis, si textum ejus consideres.*

ejus decessor 8 *Controversia est, cui succes erit proxime in episcopatu* S. Leontius *noster. Quæ Cointius habet de ordine aliquorum episcoporum, qui spectant ad præsens argumentum, legi possunt ad annum citatum a num.* 58, *ubi observat,* sententiis adeo diversis locum dedisse Sidonium Apollinarem, et Venantium Fortunatum varie explicatos. *In tomo II Galliæ Christianæ antea designatæ col.* 790 *et sequentibus hi ponuntur episcopi, et hoc ordine:* V. S. Amandus. VI S. Gallicinus. VII. Cyprianus. VIII. Amelius. IX Leontius I. *Deinde* X Leontius II. *Sed ordinem hunc non esse perfectum, constat ex Fortunato lib.* I *carmine* 15, *in quo hæc scribit de Leontio II urbis Burdegalensis episcopo:* F

Tertius a decimo huic urbi antistes haberis,
 Sed primus meritis enumerandus eris.

Ibidem col. 791 *dicuntur ista:* Post Gallicini mortem Burdigalensis ecclesia diu pastore caruit, ob illatam orthodoxis bellum ab Aciano rege. Sed eo mortuo circa annum CDLXXXIV ex omnibus pene catalogis, tandem electus est Amelius, al. Æmilius, cujus meminit Fortunatus tamquam antecessoris Leontii, lib I Carm. c. II *(id est* XI,) *quem hæc canentem recitat:*

Qui cupis egregii structorem noscere templi,
 Tam pia non patiar vota latere tibi.

Longius

AUCTORE J. P.

Longius hinc olim sacra cum delubra fuissent,
Et plebs ob spatium sæpe timeret iter;
Exiguam dederat hic præsul Amelius arcem,
Christicolam populum nec capiente loco.
Quo vitæ claudente diem, pro * lege graduque
Venit ad heredem hoc opus, hicque locus.
Fundavitque piam dehinc * papa Leóntius aulam,
Obtulit et Domino splendida dona suo.
Quam venerandus habet propriam Dionysius [ædem,
Nomine sub cujus sanctificata nitet.

* al. dehinc

* al hanc

in episcopatu.

9 *Ex his conficitur,* Leontium *successisse Amelio in episcopatu: verum an huic proxime et immediate ille successit? Negat Cointius; affirmat auctor tomi II Galliæ Christianæ Dionysius Sammarthanus col* 791, *quam citavi, ita scribens:* At quidquid dicat vir doctus, sensus obvius *(hujus nempe, quem protulerat, versus distichi,* Quo vitæ claudente diem *etc.)* significat Leontium, postquam Amelius diem extremum clausisset, episcopum creatum fuisse, et tamquam Amelii heredem, ipsiusque in sede Burdegalensi successorem, curam habuisse perficiendæ ac amplificandæ ecclesiæ, quam inchoaverat
B Amelius. Itaque existimo immediate post Amelium subrogari debere Leontium primum. *Hæc sententia nobis etiam videtur propius ad verum accedere. Unde fit, ut proximus* Leontii *in episcopatu Burdegalensi decessor non fuerit S. Amandus, sicut supra num.* 1 *indicabat Saussayus, cujus gratia hæc dicta sunto.* D

An miles fuerit sub rege Childeberto

10 *Martyrologus idem in alio, uti suspicor, puncto hallucinatus est, quando dicit, nostrum Præsulem* in militari exercitu claruisse : at sedatis Hispaniarum tumultibus ad vitæ magis Deo hærentis studia conversum. *Suspicor, inquam, hic a Saussayo* Leontium *primum cum secundo confusum fuisse : et ratio est, quia huic secundo, non illi militia alibi tribuitur.* Junior, *ait laudatus Cointius num.* 65, cum in primo juventutis flore positus, et annis parvus esset, meruit regiis Childeberti castris anno Christi quingentesimo trigesimo primo, ut suo loco probatum est. *Hunc eodem sub rege in Hispania meruisse, affirmatur etiam in Gallia Christiana in Leontio II, col.* 793; *et in Historia ecclesiæ Gallicanæ, quam supra assignavi, dicitur* gloriam sibi peperisse martio animo in bellis adversus Visigothos Hispaniæ. *Hinc patet, convenire testimonia auctorum contra Saussayum. At cur recurrimus ad recentiores, quando Fortunatum habemus? Nam lib.* I *carmine* 15 *de Leontio episcopo Burdegalensi II hæc scribit:*

Versus ad Hispanas acies cum rege sereno E
Militiæ crevit palma secunda tuæ.

Hæc sunt, quæ de S. Leontio *nostro tempus edax rerum ad nos transmisit cum posteris communicanda.*

DE S. AVITO CLAROMONTENSI EPISCOPO,

ISTIUS NOMINIS PRIMO,

CLAROMONTE IN ARVERNIA,

G. C.

COMMENTARIUS HISTORICUS.

§ I. Annuus hujus Sancti cultus, promotio ad episcopale munus, virtutes, et mira sub ipso plurium Judæorum conversio ad fidem Christianam.

C F

ANNO CIRCITER DXCIV

Varius diebus in Martyrologiis

Bollandus noster Acta* S. Aviti *Junioris, sive secundi, qui sæculo* VII *cathedram Claromontensem tenuit, die* XXI *Januarii breviter illustravit. Hodie in Martyrologio Castellani occurrit alius* S. Avitus, *qui sæculo* VI *eamdem ecclesiam Claromontensem magna cum laude ac pietatis fama gubernavit. Non ignoramus, annuam ejus memoriam etiam aliis diebus assignari, quandoquidem Saussayus ad diem* XX *Septembris in Supplemento Martyrologii sui Gallicani pag.* 1169 *hunc sanctum Præsulem annuntiat sequentibus verbis :* Claromonte Arvernorum sancti Aviti episcopi cognomento senioris. Hic vir Apostolicæ gratiæ et virtutis Judæos illius municipii (reserato ab eorum oculis velamine infidelitatis) ad Christum verum animarum lumen mirabili facinore convertit, inque vigilia Pentecostes conglobatim coram se prostratos et baptismum flagitantes, ex gaudio spirituali pias in lacrymas effusus, salutari aqua abluit, chrismate linivit, atque in sinum matris Ecclesiæ cooptavit, flagrantibus (ut Gregorius Turonensis refert) cereis, lampadibus fulgentibus, totaque civitate nitente de grege noviter candidato : erant enim, qui tum ovili Dominico accesserunt, amplius quingenti. At sanctus Pontifex, tam copiosa Christo progenita prole, aucta Ecclesiæ gloria, multisque editis divinis virtutibus, ovans de lucris Domini, ejus ad conspectum, quem unice semper concupierat, tandem voti compos evolavit. *Ferrarius in Catalogo Sanctorum, qui in Romano Martyrologio non recensentur, eadem die* XX *Septembris de hoc* S. Avito *meminit.*

annuntiatur hic Sanctus,

2 *Etsi recentiores isti Martyrologi non sufficiant ad probandam hujus Episcopi sanctitatem. tamen aliunde de ea certiores reddimur : nam S. Gregorius Turonensis eumdem Præsulem passim* beatum *vel* sanctum *appellat. Huic adde eminentissimum Baronium, qui in Annalibus ecclesiasticis ad annum Christi* 579 *num.* 24 *hunc Antistitem*

A *Antistitem titulo* sancti *ornat, ibidemque num.* 26 *asserit, eum cuncta sua sancti Spiritus arbitrio gessisse, ac miraculis coruscasse. Præterea novissimi Galliæ Christianæ editores testantur, illum quotannis Officio duplici honorari, dum tomo II istius Operis col.* 243 *sic scribunt :* Sancti Aviti festum celebratur una cum festo sancti Sidonii XXIII Augusti; at in novo Breviario, cujus specimen editum est anno MDCCVI, festum sancti Aviti duplex decernitur XXI Augusti. *Nos in eligenda annuæ festivitatis die Martyrologium Castellani, ac ultimum Claromontensis ecclesiæ decretum secuti sumus.*

qui inter multos competitores.

3 *Ruinartius inter addenda et mutanda post editionem suam Gregorii Turonensis aliorumque veterum monumentorum col.* 1392 *testatur, scriptorem quemdam ante sexcentos annos Acta* S. Aviti *collegisse, eaque sic inchoasse :* Arverna igitur civitate secundum seculi dignitatem beatus Avitus, non infimis nobilium natalibus ortus est, qui tempore pueritiæ suæ usque ad archidiaconi arcem, Deo disponente, perductus est. Defuncto itaque Cantino episcopo, plerique intendebant ad episcopatum *etc. Cum scriptor ille po-* B *sterior, cujus collectio nobis ad manum non est, excepta patriæ ac nobilitatis notitia, in aliis passim S. Gregorium Turonensem secutus fuerit, nos hunc ipsum fontem adibimus, et præcipua* S. Aviti *gesta excerpemus ex eodem Gregorio coævo, qui in Historia Francorum lib.* IV *cap.* XXXV *promotionem hujus Sancti ad cathedram Claromontensem, natalibus aliisque prætermissis, ita narrare incipit :* Defuncto igitur, ut diximus, apud Arvernum Cautino episcopo, plerique intendebant propter episcopatum, offerentes multa, plurima promittentes; nam Eufrasius presbyter, filius quondam senatoris Ennodi, susceptas a Judæis species magnas regi per cognatum suum Beregesilum misit, ut scilicet, quod meritis obtinere non poterat, præmiis obtineret. Erat quidem elegans in conversatione, sed non erat castus in opere, et plerumque inebriabat barbaros, sed raro reficiebat egenos. Et credo, hæc causa obstitit, ut non obtineret, quia non per Deum, sed per homines adipisci voluit hos honores. Sed nec illud potuit immutari, quod Dominus per os sancti Quintiani locutus est : Quia non surgit de stirpe Hortinzi, qui regat eccle- C siam Dei.

teste Gregorio Turonensi.
* *Reg. nulla*

4 Congregatis igitur Avitus archidiaconus clericis in ecclesia Arverna multa * quidem promisit, sed tamen accepto consensu ad regem petiit, voluitque ei tunc Firminus, qui in hac civitate Comes positus fuerat, impedire; sed ipse non abiit. Amici autem ejus, qui in hac causa directi fuerant, rogabant regem, ut saltem una dominica præteriret, ut hic non benediceretur. Quod si propalaretur, mille aureos regi darent. Sed rex his non annuit. Factum est ergo, ut congregatis in unum civibus Arvernis, beatus Avitus, qui tunc temporis, ut diximus, erat archidiaconus, a clero et populo electus cathedram pontificatus acciperet; quem rex in tanto honore dilexit, ut parumper rigorem canonicum præteriens, in sua cum præsentia benedici juberet dicens : Merear de manu ejus eulogia accipere. Hæc enim in gratia fecit, ut apud Mettensem urbem benediceretur.

ad cathedram Claromontanam electus,

5 Idem, accepto episcopatu, magnum se hominibus præbuit, justitiam populis tribuens, pauperibus opem, viduis solatium, pupillisque maximum adjumentum. Jam si peregrinus ad eum advenerit, ita diligitur, ut in eodem se habere et patrem recognoscat et patriam, qui cum magnis virtutibus floreat, et omnia, quæ Deo sunt placita, ex toto corde custodiat, iniquam in omnibus exstirpans luxuriam, justam Dei inserit castitatem. *Duo in hac narratione breviter illustranda occurrunt, ac primo quidem dicitur rex parumper rigorem canonicum præteriisse, quia hunc sanctum Antistitem in civitate Metensi consecrari jussit : nam secundum præscripta canonum, consecrationes episcoporum a metropolitano in propria provincia fieri conveniebat. Secundo voluit rex de manu ejus accipere* eulogia, *quæ vox significat aliquando sanctissimum Eucharistiæ sacramentum, et subinde tantum panes benedictos, quos episcopi vel sacerdotes præsentibus in sacrificio Missæ distribuebant. Videtur ea vox hoc loco alterutram significationem habere, quamvis etiam varia alia significet, ut in auctiore Cangii Glossario videre est.*

vultore G. C.

6 *Quomodo autem sanctus hic Antistes multos Judæos ad fidem Christianam converterit, laudatus Gregorius Turonensis in Historia Francorum lib.* V *cap.* XI *exponit his verbis :* Et quia semper Deus noster sacerdotes suos glorificare E dignatur, quid Arverno de Judæis hoc anno *(superius assignat annum, quo Childebertus Sigiberti filius regnare cœpit, id est anno Christi* 576, *ut Ruinartius et novissimi Galliæ Christianæ editores observant)* contigerit, pandam. Cum eosdem plerumque beatus Avitus episcopus commoneret, ut relicto velamine legis Mosaïcæ, spiritaliter lecta intelligerent, et Christum Filium viventis Dei prophetica et regali auctoritate promissum, corde purissimo in sacris Litteris contemplarentur, manebat in pectoribus eorum, jam non dicam, velamen illud, quo facies Moysi obumbrabatur, sed paries. Sacerdote quoque orante, ut conversi ad Dominum velamen ab eis litteræ rumperetur, quidam ex his ad sanctum Pascha ut baptizaretur, expetiit, renatusque Deo per baptismi sacramentum, cum albatis reliquis in albis et ipse procedit. Ingredientibus autem populis portam civitatis, unus Judæorum super caput conversi Judæi oleum fœtidum, diabolo instigante, diffudit. Quod cum cunctus abhorrens populus voluisset eum urgere lapidibus, Pontifex, ut fieret, non permisit. Die autem beato, quo Dominus ad cælos post F redemptum hominem ascendit gloriosus, cum Sacerdos de ecclesia ad basilicam psallendo procederet, irruit super synagogam Judæorum multitudo tota sequentium, destructamque a fundamentis campi planitiei adsimilat.

plurimos Judæos

7 Alia autem die Sacerdos eis legatos mittit dicens : Ut ego vos confiteri Dei filium non impello, sed tamen prædico, et salem scientiæ vestris pectoribus trado : pastor sum enim Dominicis ovibus superpositus, et de vobis ille verus Pastor, qui pro nobis passus est, dixit habere se alias oves, quæ non sunt ex ovili suo, quas eum oporteat adducere, ut fiat unus grex et unus pastor. Ideoque si vultis credere, ut ego, estote unus grex, custode me posito; sin vero aliud, abscedite a loco. Illi autem diu æstuantes atque dubitantes, tertia die, ut credo, obtentu Pontificis conjuncti in unum, ad eum mandata remittunt dicentes : Credimus Jesum Filium Dei vivi, nobis prophetarum vocibus repromissum; et ideo petimus, ut abluamur baptismo, ne in hoc delicto permaneamus. Gavisus autem nuntio Pontifex, nocte sancta Pentecostes, vigiliis celebratis,

ad fidem Christianam adducit.

AUCTORE G. C.

lebratis, ad baptisterium foras-muraneum egressus est, ibique omnis multitudo coram eo prostrata baptismum flagitavit. At ille præ gaudio lacrymans, cunctos aqua abluens, chrismate liniens, in sinu matris Ecclesiæ congregavit. Flagrabant cerei, lampades refulgebant, albicabat tota civitas de grege candido; nec minus fuit urbi gaudium, quam, quondam Spiritu sancto descendente super Apostolos, Hierusalem videre promeruit. Fuerunt autem, qui baptizati sunt, amplius quingenti. Hi vero, qui baptissimum percipere noluerunt, discedentes ab illa urbe, Massiliæ redditi sunt. *Sanctus Venantius Fortunatus jussu Gregorii Turonensis hanc Judæorum conversionem cecinit extemporali et prolixo carmine, quod in editione Browerí nostri lib.* v *carm.* 5 *legi potest.*

quas tamen contra decreta Ecclesiæ

8 *Forte quispiam suspicabitur, hanc* S. Aviti *actionem esse contrariam decreto S. Gregorii Magni Papæ, qui in novissima Parisiensi editione anni* 1705 *inter epistolas lib.* I *epist.* 10, *sive tomo II Operum col.* 497 *et* 498 *ad Bacaudam et Aguellum episcopos ita scribit :* Hebræos gravari vel affligi contra ordinem rationis pro- B hibemus; sed sicut Romanis vivere legibus permittuntur, annuente justitia, actus suos, ut norunt, nullo impediente disponant. *Deinde lib.* I *epist.* 47 *Virgilium Arelatensem et Theodorum Massiliensem monet, Judæos non esse ad baptismum cogendos, sed ad fidem amplectendam suaviter excitandos. Denique idem sanctus Pontifex lib.* XIII *epist.* 12 *ad Paschasium Neapolitanum episcopum de Judæis in diœcesi ejus commorantibus inter alia sic habet :* Agendum ergo est, ut ratione potius et mansuetudine provocati, sequi nos velint, non fugere; ut eis ex eorum codicibus ostendentes, quæ dicimus, ad sinum matris Ecclesiæ, Deo possimus adjuvante, convertere. *Sæpius alibi sanctus ille Papa Judæos, quos Christiani vexabant, prohibet injuria affici, ut facilius ad fidem Christianam adducantur.*

ad infidelitatem deserendam

9 *Verum eminentissimus Baronius in Annalibus ecclesiasticis ad annum* 579 *num.* 26, *post narratam illam Judæorum conversionem, in favorem* S. Aviti *subjungit sequentia :* Huc usque Gregorius *(nimirum Turonensis, ex quo historiam istam retulerat)* de Judæorum conversione a sancto Avito divino Spiritu administrata, C ex Euangelii (ut putavit) præscripto, quo Dominus monuit, compellendos vi aliqua intrare in Ecclesiam remorantes, licet a sancto Gregorio Papa incensio synagogarum minime comprobetur; sed nec a recentioribus scholasticis scriptoribus, qui eamdem quæstionem diffusissime pertractarunt, vi extorquendam conversionem, conceditur; quamvis non desint, qui ex adverso obnixe repugnent, et contrariam sententiam tueri conentur. In Avito autem quis id audeat condemnare, viro præsertim cuncta sua sancti Spiritus arbitrio moderante, itidemque miraculis coruscante?

non coegit.

10 *Præterea Browerus noster in notis ad prædictum Venantii Fortunati carmen pag.* 138 *causam* S. Aviti *defendit hoc modo :* Ceterum, quæ gentis hujus notissima est pervicacia, nisi malo coacta haud mediocri, raro, quibus insuevit, deserere solet; ita et hic usuvenit, ut nisi exstimulata non daret Avito manus : nam concursu turbæ, ob injuriam illatam neophyto, primum lapidibus acta, dein synagogæ excidio multata hanc ab Avito conditionem accipit, ut vel solum verteret, vel sacra. Qui sane cogendi modus, ut probari multis nequeat, hoc tamen sancti D Viri exemplo erunt, qui se defendent, quando illuc res devenerit, ut moderata coactio, quam indirectam vocant, adhiberi possit; modo non interveniat actio palam injuriosa ab eo, qui cogit; siquidem talis coactio non esset ex æquo et bono. Quare Avitus hic recte ac ordine fecisse videtur : quippe usus furore multitudinis, tamquam occasione sua, pœnas et majora damna, quæ manentibus imminerent, ab eorum capite prohibuit, hocque tamquam fræno in gyrum religionis eos adduxit. *Denique, ut hic pluribus argumentis referendis supersedeam, quis temere condemnet Hispanos ac Lusitanos, qui jam sub pœna capitis arcent a suis regionibus Judæos, nisi fidem Christianam amplectantur?*

§ II. Diversa pietatis opera, quæ sanctus Præsul exercuit, obitus illius ac sepultura.

E

Fortunatus Sanctum hunc ornat elogio.

S*upra laudatus Venantius Fortunatus in editione Browerí lib.* III *carm.* 26 *misit* S. Avito *nostro nonnullos versiculos, quibus præfixit hanc inscriptionem :* Domino sancto atque apostolicis actibus prædicando, domino pio, et peculiariter dulci in Christo, patri Avito papæ Fortunatus humilis. *Deinde carmen suum sic exorditur :*

Officiis intente piis, pater orbis, Avite;
Gloria pontificum, noster et altus amor.
Per quem plebs, regio, peregrinus et hospes [aluntur,
In quo cuncta capit, quæ sibi quisque cupit.
Ex opere immeritus merui pia dona patroni,
Ne minimam pascens immemor esses ovem.
Qui trahis ore greges æterna ad pabula Christi,
Qualiter hinc vivant est quoque cura tua.
Semper et absentes præsens tua protegit ala,
Quo pede non curris, munere totus ades.
Muneribus vestris aut Agnes aut Rhadegundes,
Multiplici orantes fomite vocis agunt.
In cælos penetranda seras, Pater alte, talenta, F
Quæ centena suo tempore culta metas.
Per Dominum Regemque bonum precor, aulice [Præsul,
Ut Fortunati sis memor alme tui.

quod explicatur,

12 *Browerus epitheton* aulice *in notis pag.* 105 *sic explicat :* Num quia cælestis Regis aulæ templive cultor assiduus? An vero, ut ἄγραυλον Græci dicunt, sic aulicum hunc Avitum appellat, quasi in grege tuendo pervigilem? Utrumque placet præ ceteris, cum αὐλικὸς interim ab αὐλὸς sit idem etiam, quod celebris et cantatus. *Quantam porro curam* S. Avitus *pro aula vel templo cælestis Regis gesserit, evidenter apparebit ex sacris ædibus, quas tempore episcopatus sui construxit vel instauravit, ut infra referemus. Interea lector meminerit, nos de Agnete et Radegunde, quæ in hoc carmine nominantur, ad diem* XIII *Augusti, sive tomo III istius mensis, in Actis S. Radegundis reginæ ac postea monialis Pictaviensis, sparsim sat multa dixisse.*

et Gregorius Turonensis

13 *Basilica S. Antoliani martyris ruinam minitabatur, ut Gregorius Turonensis lib.* I *de Gloria martyrum cap.* LXV *fuse narrat, ubi ad rem nostram de S. Avito subnectit sequentia :* Quod periculum Avitus pontifex cernens, anticipans futuram

A futuram columnarum stragem, jussit tigna asseresque vel tegulas amoveri; quibus submotis, nec adjutoriis columnis appositis, nutu Dei discedentibus de machina structoribus, ut cibum caperent, recedentibusque et reliquis a basilica, dato columnæ immenso pondere, cum magno sonitu super altare et circa altare diruerunt, completaque est ædes nebula de effracti calcis pulvere. At Sacerdos exsanguis duorum damnorum detrimenta suspirans, ne et marmora confregissent, et aliquis deperisset e populo, scire non poterat, quid damni accessisset: nullus enim propter nebulam pulveris illuc poterat accedere. Post duarum vero horarum spatium, recedente nebula, ingressi sunt vel defunctorum colligere corpora, vel columnarum fragmenta rimari. Nullum hominem periisse cognoscunt; altare quoque mirantur illæsum, in quod e tanta altitudine impactæ columnæ nihil læsionis intulerunt. Quid plura? Invenerunt omnia integra, cuncta contemplantur esse salvata; glorificant Martyrem, conspiciunt Dei virtutem, qui sic altare columnasque servavit illæsas. *Verosimiliter etiam Deus in hac mirabili altaris hominumque conservatione* B *respexit pietatem sancti Præsulis nostri, qui collabentem S. Antoliani martyris ecclesiam tam solicite studebat restaurare.*

laudat pietatem illius

14 *Sic quoque sanctus noster Antistes construxit ecclesiam super tumulum S. Genesii martyris Arverni, qui rustico cuidam locum sepulturæ suæ revelaverat, ut laudatus Gregorius Turonensis in eodem libro de Glor a Martyrum cap.* LXVII *post alia exponit his paucis verbis :* Audiens hæc Avitus episcopus urbis illius, basilicam super tumulum Sancti magnam ædificavit, dedicatamque, festivitatem in ea excoli præcepit, in qua nunc multa frequentia populorum cum votis, ut diximus, veniens, cum sanitate regreditur. Hanc etiam basilicam sancti Genesii Arelatensis reliquiis illustravit. *Ruinartius in notis ad hunc Gregorii Turonensis textum monet, huic basilicæ S. Genesii Arverni adjunctum fuisse monasterium, quod Ordini Cluniacensi postmodum, retento abbatiæ titulo, unitum fuit, illudque in inferiori Arvernia situm esse, ac hodie vulgo* Thiern *seu* Thiers *appellari. Novissimi Galliæ Christianæ editores tomo II col.* 243 *his addunt, in ista ecclesia legi duas inscriptiones, quarum* C *una sic sonat :* Templum hoc anno conditum DLXXV : interiore parte vetustate eversum, restauratum anno MCVII : Calvinistarum flammis deturpatum anno MDLXXVIII. *Altera vero exprimitur his verbis :* Templum hoc a beato Avito conditum Capitulo opibusque auxit Guido a Thierno anno MXVI.

in exstruendis ædibus sacris.

15 *Apud jam laudatos Galliæ Christianæ editores tomo II col.* 225 *et* 243 *dicitur* S. Avitus *monasterium Volvicense fundasse, et eo transtulisse corpus S. Austremonii, qui primus ecclesiæ Arvernæ seu Claromontensi præfuit. Insuper apud Savaronem in Originibus urbis Claromontanæ pag.* 345 *ex anonymo* S. Aviti *biographo referuntur sequentia :* Sanctissimus iterum Avitus post ædificationem Tiernensis ecclesiæ, in urbe Arverna, qua (ut prædiximus) Domino annuente, cathedram pontificalem susceperat, in locum, qui ab antiquis PORTUS vocabatur, in honore sanctæ Dei Genitricis et Virginis Mariæ ecclesiam eleganter construxit, quam et multis Sanctorum reliquiis diligenter adornavit. *Ibidem pag.* 234 *hæc basilica S. Mariæ de Portu, nunc vulgo* nostre Dame du Port *dicta, in veteri Ms. codice sæculi* X *vocatur* ecclesia S. Mariæ principalis, *ubi citatus anonymus Vitæ scriptor talem hujus cognominis rationem reddit :* Atque prædictam basilicam principalem appellari placuit, vel quia inter ceteras, quæ per episcopatum in honorem sanctæ Dei Genitricis constructæ videbantur, principatum teneret; vel quia in eadem civitate tunc temporis ecclesia ad gloriam Matris Dei fabricata inveniri nullo modo poterat. *Cointius in Annalibus Francorum ad annum Christi* 594 *num.* 4 *de isto cognomine, quod ad rem nostram hic parum facit, fusius ratiocinatur. Ceterum* S. Avitus *in hac ecclesia sanctæ Mariæ de Portu sepultus est, ut in fine hujus paragraphi dicemus.*

AUCTORE G. C.

Sanctus Præsul amicitiam colebat

16 *Si amor pares invenit, aut pares facit, ut vulgo dicitur, de sanctitate Præsulis nostri conjecturam facere possumus ex amicitia, quam cum Sanctis adhuc viventibus habuit. In hoc genere apud Gregorium Turonensem in Vitis Patrum cap.* II *primus occurrit S. Caluppanus eremita, cujus horridam habitationem Gregorius ibidem satis indicat hac brevi descriptione :* Locus etenim ille tam difficilis est ad incedendum, ut etiam feris bestiis illuc accedere sit laboris. E *Non obstante hac itineris difficultate,* S. Avitus *hunc Sanctum invisit, ac Gregorium secum duxit, ut hic ibidem num.* 3 *testatur his verbis :* Accessimus autem et nos ad locum cum beato Avito episcopo, et omnia, quæ narravimus *(asperam ejus vitam ac tentationes narraverat)* quædam ab ipso relata cognovimus, quædam oculis propriis inspeximus. A memorato autem Pontifice diaconatus ac presbyterii sortitus est gradum. *Verosimiliter hic sanctus anachoreta* S. Avito *tam familiaris fuit, ut ei suas tentationes et corporis afflictationes patefecerit.*

cum sanctis Viris

17 *Alterum hujus rei exemplum colligitur ex iisdem Vitis Patrum cap.* XII *ubi sanctus Brachio abbas circa finem vitæ cælestes suas visiones sancto Præsuli nostro revelasse sic legitur :* Cumque tempus migrationis appropinquaret, vidit in visu, sicut ipse beato Avito episcopo retulit, ductum se ad æthera in præsentiam Domini, ibique Cherubin ac Seraphin obumbrare majestatem Domini, et Esaïam prophetam extenso volumine verba, quæ vaticinaturus erat, intimare, turbam circumstantem angelorum in laudem Dei sedentis super æthera clamare. F *Huc etiam referri posset amica conversatio Antistitis nostri cum S. Gregorio Turonensi, sive potius paternus ejus affectus erga illum adhuc adolescentem, quem ad virtutem et ecclesiasticam doctrinam excitavit, ut ipse Gregorius in Vitis Patrum cap.* II *ante gesta S. Illidii grato animo fatetur. Si igitur alumnus vel discipulus doctus et sanctus gloriam afferat magistro suo, multum laudis ex felici illa instructione in* S. Avitum *redundare jure merito censebimus.*

sui temporis

18 *Hinc etiam S. Venantius Fortunatus supra assignatum carmen quintum libri quinti, quod jussu S. Gregorii Turonensis in honorem* S. Aviti *de mirabili multorum Judæorum conversione panxerat, ita concludit :*

Novimus affectu potius, quod diligis illum,
Huoc quem corde vides, semper et ore tenes.
Hoc tibi nec satis est, hujus quod es ipse relator,
Compellis reliquos plaudere voce sibi.
Non fuit in vacuum, quod te provexit alumnum,
Si

AUCTORE G. C.

Si cui mente, fide, reddis amore vicem.
Annuat Omnipotens, longo memoraliter ævo
Ut tua laus illi, laus sit et ille tibi.
Me quoque vos humilem pariter memoretis [uterque,
Et pro spe veniæ voce feratis opem.

Istud S. Aviti magisterium in Vita S. Gregorii Turonensis, quæ Operibus ejus apud Ruinartium præfigitur, et quam Cluniacensis abbas Odo composuisse creditur, num. 6 *clarius exprimitur his verbis :* Cum vero sanctus Gallus ad emeritam beatæ vitæ coronam vocaretur, Vir Domini Avitus adolescentem *(videlicet Gregorium postea Turonensem episcopum)* suscepit, qui cum ejus ingenium morumque habitudinem exploravisset, magistrorum diligentiam adhibuit, et quanta vel ipsius industria, vel eorum seduli as velocitate poterat, ad arcem sapientiæ provexit.

et venerabatur alios jam vita functos.

19 *Sicuti S.* Avitus *cum Sanctis adhuc viventibus amicitiam colebat, ita Sanctos jam vita functos et in cælo gloriosos magna veneratione prosequebatur, ac visitandis ornandisque eorum sepulcris diligenter intendebat. Præter illa, quæ superius hac de re protulimus, id iterum discimus ex* B *Vitis Patrum, in quibus S. Gregorius Turonensis cap.* II *gesta S. Illidii episcopi recensens, num.* 4 *sic scribit :* Hujus confessoris beatum corpus ab antiquis in crypta sepultum fuit; sed quia arctum erat ædificium, ac difficilem habebat ingressum, sanctus Avitus pontifex urbis, constructa in circuitu miri operis absida, beatos inquisivit artus, reperitque in capsa tabulis formata ligneis, et juxta morem sarcophago clausit.

quorum propterea patrocinium sensit.

20 *Cum quædam sacræ reliquiæ S. Germani Autissiodorensis in Arverniam delatæ essent,* S. Avitus *illas devote visitans, meruit ex iis cælestem odorem percipere, quemadmodum jam sæpe laudatus Gregorius Turonensis in libro de Gloria confessorum cap.* XLI *testatur in hunc modum :* Quodam autem tempore ad supradictam basilicam, in qua reliquiæ conditæ sunt, cum Avito episcopo accessimus. Quo cum sanctus Pontifex jejunus ingressus fuisset hora quasi decima, omnes, qui cum eo eramus, odorem liliorum et rosarum naribus hausimus, quod nubis beati Pontificis præstitum merito non ambigimus. *Etiam sanctus Antistes expertus est patrocinium S. Mar-* C *tini Turonensis, ut patet ex eodem Gregorio, qui lib.* III *de Miraculis S. Martini cap.* LX *narrans ea, quæ in itinere suo gesta sunt, ad propositum nostrum hæc habet :* Metuens superventuras infirmitates, de hoc pulvere, id est sepulcri beati antistitis *(videlicet Martini)* auferre et mecum deferre præsumpsi, scilicet ut cum quempiam nostrorum morbus aliquis invasisset, virtus Sancti ope consuetudinaria subveniret..... Nos vero ex hoc itinere Arvernum venientes, reperimus Avitum episcopum a tertiano typo ita graviter concuti, ut etiamsi aliquid cibi sumeret, statim rejiceret; sed de hoc pignore potu sumpto, calcata febre, roboratus est.

et variis piis operibus intentus.

21 *Non dubitamus, quin S.* Avitus *exercuerit alia plurima pietatis opera, quæ nos latent, quandoquidem S. Venantius Fortunatus in supra memorato carmine illum depingit, tamquam virum officiosum et omnibus omnia factum,*

Per quem plebs, regio, peregrinus et hospes [aluntur,
In quo cuncta capit, quæ sibi quisque [cupit.

Ex hoc generali scriptoris coævi testimonio be- D *nignitatem sancti Præsulis erga pauperes et afflictos ubunde possumus colligere, quamvis hanc aliasque virtutes singillatim non expresserit Gregorius Turonensis, qui tamen in Historia Francorum lib.* X *num.* 6 *misericordiam ipsius ergo captivos ita declarat :* Apud Arvernos vero vincti carceris, nocte nutu Dei disruptis vinculis, reseratisque aditibus custodiæ egressi, ecclesiam ingressi sunt. Quibus cum Eulalius Comes onera catenarum addi jussisset, ut super eos posita, extemplo ceu vitrum fragile comminuta sunt; et sic, obtinente Avito pontifice, erui, propriæ sunt redditi libertati. *Post hanc qualemcumque virtutum collectionem, nunc assignandum est tempus, quo circiter* S. Avitus *ad æterna meritorum suorum præmia evolavit.*

anno circiter 594 obiit.

22 *Cointius in Annalibus Francorum ad annum Christi* 594, *num.* 4 *de tempore mortis illius tradit sequentia :* Avitus Arvernensis episcopus obiit hoc anno, duodecimo Kalendas Octobris, quo die celebris ejus memoria recolitur. Id Joannes Savaro testatur in Originibus Claromontanis. Certe cum Aviti mortem in Historia ecclesiastica Gregorius Turonensis haud scripserit, ex eo colligere est, Avitum in vivis adhuc E superstitem fuisse post annum Christi quingentesimum nonagesimum primum, quem Gregorianæ Historiæ ultimum esse constat. *Quamvis inde determinatus annus Christi* 594, *qui morti sancti Præsulis nostri affigitur, non invicte probetur, tamen nos Savaronem et Cointium secuti, supra in margine eumdem obitus annum circiter annotuvimus, quia nihil huic epochæ controrium invenimus. Nihil hic dicimus de mortuali ipsius die, quam Savaro vigesimam Septembris fuisse affirmat : licet enim forsan* S. Avitus *eo die mortuus fuerit, tamen annuam ejus memoriam cum Castellano et novissimo Breviario Claromontensi hodie celebramus.*

et in ecclesia Portuensi sepultus est.

23 *Sanctus Antistes post obitum in ecclesia S. Mariæ de Portu sepultus est, ut anonymus Vitæ scriptor apud Savaronem pag.* 345 *testatur his verbis :* Sepultus est autem in ecclesia Portuensi, quæ principalis dicitur, quam ipse, dum adviveret, decenter fundaverat, et diligenter consummaverat. *Hanc ecclesiam Portuensem, quæ postea a Normannis combusta est, S. Sigo Claromontensis episcopus sæculo nono restauravit, ut liquet ex his versiculis, quos Savaro pag.* 344 F *et* 345 *ex Ms. Codice sic refert :*

Hoc templum sanctus primo fundavit Avitus,
Inclytus antistes, nobilis et genere.
Hoc Normannorum flammis gens ussit acerba,
Bacchans, et strages heu! miseras faciens.
Sed Sigo hanc præsul prisco decoravit hono- [re *etc.*

ubi forsan adhuc requiescit.

24 *Corpus S. Aviti verosimiliter huic Normannorum furori subductum fuit, cum auctor anonymus circa medium sæculi decimi de sanctis ecclesiis ac monasteriis Claromontanis apud Savaronem pag.* 344 *scribat hoc modo :* In ecclesia S. Mariæ principalis primum altare S. Mariæ, altare S. Juliani, altare S. Privati, altare S. Sulpitii; ubi requiescunt S. Avitus, et S. Garius, et S. Sigo. *Ruinartius in notis ad Historiam Francorum Gregorii Turonensis col.* 490 *de Sepultura S. Aviti hæc observat :* Sepultus est in ecclesia B. Mariæ principalis, ut habetur in libro de ecclesiis Claromontanis cap. 2, quæ dicitur B. Mariæ de Portu in ejusdem sancti Viri Vita, quam ecclesiam a cathedrali distinguendam esse, monet Savaro. Alius est Avitus, qui in ecclesia

A ecclesia sancti venerandi quiescit, in libro laudato cap. 10, sancti Buniti frater. *Recentiore notitia destituti, de præsenti sacrarum ejus reliquiarum statu nihil certi referre possumus, ac propterea huic commentario historico finem imponimus.* B

DE S. THEOCLETA THAUMATURGA.

J. P.

Cultus e Fastis Græcis, elogium, tempus vitæ.

A.A.C. IX. Annuntiatur in Menologio Sirleti, et alibi; elogium ejus

Menologium Sirleti Sanctam hanc annuntiat ad diem XXI *Augusti his verbis :* Eodem die commemoratio sanctæ Theoclitæ miraculorum effectricis. Hæc fuit sub Theophilo Christi osore, ab infantia Deo gratis moribus educata, divinorum eloquiorum meditatione, et multarum eleemosynarum in pauperes distributione, et opere quotidiano laborans, ut necessitatibus pauperum ministraret. Hæc et diem obitus sui prædixit. Quot vero, et quanta B fuerint per eam edita miracula, difficile admodum foret brevi sermone comprehendere. *Ecgrapha nostra e bibliothecæ Ambrosianæ lib. N.* 178 Theocletæ Thaumaturgæ *memoriam consignant eadem die : sed in Menæi Chiffletiani apographo dumtaxat lego,* Τῆς ἁγ. Θεοκλητοῦς, *id est,* Sanctæ Theocletes, *omisso titulo* Thaumaturgæ ; *quod tamen etiam habetur in Menæis Magnis, hac quoque die XXI eam memorantibus. Elogium, quod in eisdem exstat, noster Matthæus Raderus e Græco Latine vertit. Illud cum textu Græco contuli, atque huc transcribendum censui. Sic itaque sonat :* Vixit hæc imperante Christi hoste Theophilo, patria et stirpe oriunda ex ordine optimatum. Patrem habuit Constantinum, matrem Anastasiam. Ab incunabulis sancte et religiose educta ; juncta dein viro, ipsi moribus simillimo, Zachariæ, ex cujus consuetudine nullum accepit detrimentum. Effusissima enim erat tunc in pauperes, sacrarumque Litterarum meditationi intenta, quidquid boni apprehendit, executa est, et quascumque ex Litteris sacris ad virtutem adhortationes legit, diligenter explevit.

C 2 Toto die occupabatur, et necessitatibus viduarum * ad ipsam concurrentium subveniebat, domesticisque ministrabat. Postquam autem dies ex vita emigrationis appropinquavit, convocatis familiaribus diem obitus sui, quæque illo die eventura erant, prædixit. Quæ porro post mortem ipsius miracula acciderint, litteris a nobis, qui rerum compendia sequimur, tradi non possunt. Unum tamen propter magnitudinem rei, silentio non est transmittendum. Singulis annis tersanctum illius corpus propinqui levare solent, et vestes allatis aliis permutare, canamque comam componere, et ungues a manibus pedibusque præscindere, dictoque Trisagio, suo loco reponere. Corpus autem incorruptum manet. E *Vox* Θρισάγιον, *id est,* ter sanctum *Latine, ut supra notatur ; sed hic significat formulam divinæ laudis, in qua* ἅγιος *ter repetitur, videlicet* ἅγιος ὁ Θεὸς, ἅγιος ἰσχυρὸς, ἅγιος ἀθάνατος ἐλέησον ἡμᾶς, *id est :* Sanctus Deus, Sanctis fortis, Sanctus immortalis miserere nobis. *Consuli potest Hierolexicon Macrorum in voce* Sanctus.

proferitur e Menæis impressis :

** in Græco πτωχοῖς, quod pauperes significat*

3 *Quo tempore* S. Theoclete *floruerit, indicatur superius, dum dicitur vixisse sub imperatore Theophilo, Christi hoste ; qui imperare cœpit loco patris sui anno Christi* 829, *ejusque adversus imagines sacras impietatis heres exstitit, e vita sublatus anno* 842. *Dolendum hujus* Thaumaturgæ *miracula vel intercidisse, vel saltem non pervenisse hactenus ad meam manum ; sicut et plura alia non esse in promptu, quæ de illa referam. Ad diem* III *hujus mensis inter Prætermissos habetur e Menæis impressis S. Theocleta, Græce* Θεοκλητώ, *quam nobis prorsus ignotam esse diximus, nisi forte esset hodierna ; sed hanc ab illa diversam esse, non gravate persuaderi mihi patior, qua hodiernæ apponitur* Thaumaturgæ *titulus, non illi in dictis Menæis. Habes, lector, quæ de hac Sancta discere nobis licuit et docere.* F

vixit sæculo nono.

A D

DE B. BALDUINO ABBATE

ORDINIS CISTERCIENSIS,

REATE IN ITALIA,

COMMENTARIUS HISTORICUS.

G. C.

Beati hujus memoria in hagiologiis recentioribus et in litteris S. Bernardi, publicus ejus cultus ac distinctio ab alio Cisterciensi synonymo.

AN. MCXL.

Hic Beatus, qui in Menologiis

Philippus Ferrarius in Catalogo generali Sanctorum ad diem XI *Augusti ex tabulis Reatinis annuntiat* Reate sancti Balduini abbatis Ordinis Cisterciensis *annuam memoriam, et ibidem in notis de Beato illo monet* B *sequentia :* Is ex genere Comitis Marsorum, fuit S. Bernardi abbatis discipulus, ad quem decimam quintam epistolam scripsit. *At Chrysostomus Henriquezius in Menologio Cisterciensi ad diem* XV *Julii (nos tomo* IV *Julii pag.* 5 *Beatum istum inde huc remisimus) eumdem Abbatem exornat sequenti elogio :* In Gallia beatus Balduinus monachus Claræ-vallis, sanctissimi patris nostri Bernardi discipulus, et ab eo speciali amoris prærogativa dilectus, vir in divinis et humanis rebus sufficienter instructus, et singulari sanctitatis opinione celeberrimus, qui Reatini cœnobii abbas institutus, piissimis moribus et angelicæ conversationis exemplo monachos curæ suæ traditos informavit. *Nescio, cur Henriquezius hunc Beatum* in Gallia *annuntiaverit, cum Reate in Italia mortuus ac sepultus fuerit, ut infra videbimus.*

et epistola sancti Bernardi

2 *Porro singularis amor S. Bernardi erga hunc suum discipulum facile colligitur ex ducentesima prima illius epistola, quæ inter Opera mellifluí Doctoris* ad Balduinum abbatem Reatini monasterii *scribitur, et in editione Mabillóniana* C *anni* 1690 *tomo I col.* 192 *sic sonat :* Epistola, quam misisti, affectum tuum redolet, movet meum. Et doleo quod, prout moveor, non possum scribere. Nec immoror in excusandis excusationibus, sciens, quod scienti me loquor. Nosti, inquam, sub qua sarcina gemo; et gemitus meus non est a te absconditus. Tu vero pro schedulæ brevitate affectum non æstimes, quem nulla sui prolixitate explicare posset oratio. Et malitia quidem occupationum posset facere, ut paucis scribam, sed non ut parum diligam. Actum sane excludat, vel impediat actus; sed numquid affectum?

nobis notus est.

3 Sicut mater unicum amat filium, ita te diligebam hærentem lateri meo, placentem cordi meo. Diligam et absentem, ne solatium meum ex te, et non te videar dilexisse. Eras pernecessarius mihi. Atque hinc vel maxime claret, quam sincere te diligam. Hodie nempe non te carnissem, si quæsivissem, quæ mea sunt. Nunc autem vides, quod spretis utilitatibus meis, tuis compendiis non invidi, ponens te utique ibi, unde aliquando transponaris super omnia bona Domini tui. Tu autem cura inveniri fidelis servus et prudens, conservis tuis cæleste triticum communicare absque invidia et absque desidia erogare. *Deinde sanctus Magister hunc dilectum Discipulum suum pluribus hortatur, ut subditos suos in monasterio Reatino fortiter suaviterque regat,* E *ac eis ipse exemplo virtutum præluceat. Hinc satis patet, quanti S. Bernardus fecerit hunc Virum sibi tam charum ac utilem, quem tamen cœnobio Reatino præficiendum censuit. Etsi magna laus sit a tanto viro æstimari ac diligi, tamen hæ rationes non sufficerent ac asserendam* B. Balduini *sanctitatem, nisi aliunde accederent fide digna publici cultus testimonia, quæ jam proferemus.*

testantibus Ughello.

4 *Ferdinandus Ughellus in ultima editione Veneta Italiæ sacræ tomo I col.* 1199 *occasione Dodonis episcopi Reatini de beato Abbate nostro sic meminit :* Hujus temporibus, aut certe paulo ante, Reatæ B. Balduinus decessit, filius Berardi X Comitis Marsorum, fraterque Raynaldi abbatis montis Casini et Cardinalis. Fuit Balduinus S. Bernardi alumnus, factusque Cisterciensis monachus, adeo exaggeratis effulsit virtutibus, ut, cum Reatini a sancto Bernardo monachorum coloniam expostulassent, Balduinum delegerit, qui SS. Matthæi atque Pastoris cœnobio primus abbas præesset; qui sua prudentia, sanctitateque, exemplis cœnobium illud fortunis cultuque divi o mirabiliter adauxit, sanctisque F operibus plenus decessit ex hoc seculo, sepultusque est in cathedrali Reatina, ubi celebri populorum veneratione ejus memoria recolitur die II mensis Augusti.

Oldoino nostro.

5 *Suspicor, hic in numerum diei, quo beatus iste Abbas obiit, aut colitur; mendum irrepsisse : quidam enim venerationi ejus diem secundam Augusti, nonnulli decimam vel undecimam ejusdem mensis, ac alii denique decimam quintam Julii assignant, ut jam vidimus. Augustinus Oldoinus noster occasione Balduini, qui ex Ordine Cisterciensi ad Romanam purpuram assumptus est, in Additionibus ad Vitas et res gestas Pontificum Romanorum ac S. R. E. Cardinalium tomo I pag.* 982 *de* B. Balduino *abbate sic meminit :* Alium a Balduino abbate agnoscunt ex tabulis et monumentis Reatinæ ecclesiæ Philippus Ferrarius in Catalogo Sanctorum, qui non sunt in Martyrologio Romano, et Ferdinandus Ughellius in additionibus ad Ciaconium : ille enim fuit filius Bernardi Marsorum Comitis, et Rainaldi abbatis Casinensis et Cardinalis frater, obiitque anno MCXL, et in ecclesia Reatina

A Reatina sepultus decima die Augusti colitur.

et aliis scriptoribus

6 *Illustrissimus Angelus Manrique in Annalibus Cisterciensibus ad annum Christi* 1130 *cap.* VI *num.* 6 *ex additionibus Ughelli ad Ciaconium sub Innocentio II Pontifice allegat sequentia illius additoris verba :* Balduinus sancti Pastoris in diœcesi Reatina Cisterciensis Ordinis primus abbas, ex Clarevallensi monacho a sancto Bernardo directus, Bernardi decimi Marsorum Comitis filius et Rainardi Cassinensis abbatis, sacræ Romanæ Ecclesiæ Cardinalis, frater germanus fuit, qui sanctis operibus et miraculis clarus obiit anno MCXL., et in Cathedrali Reatina humatus est, ibique summa cum veneratione, die secunda Augusti colitur. *Vides, hic diem secundam Augusti cultui ejus assignari. At in documentis Reatinis, quæ anno* 1673 *ad decessores nostros missa sunt, post elogium* B. Balduini *superiori simile, circa diem mortis et venerationis in fine legimus sequentia :* Sanctis Operibus plenus ex hoc seculo decessit die XXI Augusti, sepultusque est in ecclesia cathedrali Reatina in capella nunc dicta DELLE GRATIE subter altare, sacratissimæ virgini de Rosario dicatum, ubi celebri populorum B veneratione ejus memoria recolitur die dicta XXI Augusti. *In eligenda annuæ festivitatis die hanc manuscriptam Reatinorum instructionem secuti sumus, et hunc beatum Abbatem hodie in Opere nostro collocavimus.*

in urbe Reatina publice colitur.

7 *Sed quæcunque sit vera mortis aut venerationis dies, his testimoniis certiores reddimur de publico hujus Beati cultu, qui præterea confirmatur ex epistola Petri Possini nostri, qui anno* 1674 *ad Papebrochium Roma scripsit in hunc modum :* Statim atque accepi litteras, ad me a R. V. datas XXVII Aprilis, scribendum curavi ad amicos Reatinos, ut notitiæ inde a vobis desideratæ mitterentur.... De B. Balduino abbate Cisterciensi promittit, qui scribit, amicus Reatinus, exploraturum se cura, ecquid monumentorum de Actis ejus et miraculis illic reperiatur, cunctaque ad me missurum. De cultu hujus Beati affirmat idem, celebrari festum ejus ritu duplici Reate, et corpus ipsius quiescere in uno e sacellis episcopalis ecclesiæ sub altari marmoreo cum aperta fenestella, ex qua lumen lampadis, perpetuo ante ejus ossa ardentis, cernitur ; caput quoque ejusdem in forma argentea conditum C in festis anni præcipuis cum reliquiariis aliis in ara ejus templi principe exponi consuevisse. Hæc sunt, quæ ad vestra quæsita Reatini responderunt. *Hæc ad publicum et immemorabilem* B Balduini *cultum probandum sufficere videntur, licet ulteriorem de peculiaribus ipsius gestis notitiam non acceperimus.*

Etsi gesta ejus distincte non invenimus.

8 *Neque plura de gestis ejus invenit supra laudatus Angelus Manrique, qui in Annalibus Cisterciensibus ad annum Christi* 1140 *cap.* IX *num.* 10 *de obitu ejus hæc scribit :* Hoc item anno miraculis illustris, meritis clarus, sanctus Balduinus ad Superos transfertur, Bernardi filius, quem in primum Reatini monasterii patrem atque pastorem, ante decennium ab eodem sancto Patre promotum diximus..... Nobis aliunde nec Acta scire datum, neque miracula : imo nec qua occasione in cathedrali Reatina, et non in propria sancti Pastoris sepultus jaceat, quamvis urgentem non liceat dubitare. In Menologio die quinta decima Julii commemoratur ; sed nulla majori notitia, quam ea, quæ ex epistola Bernardi hauriri potuit, cujus nos etiam fragmentum supra adduximus. *Manrique fragmentum hujus epistolæ, quod nos etiam supra dedimus, in iisdem Annalibus Cisterciensibus ad annum Christi* 1130 *cap.* VI *num.* 6 *exhibuerat, et eodem anno* 1130 *abbatiale ejus inchoaverat officium, illudque per decem annos usque ad mortem durasse affirmat. Propterea nos initio hujus Commentarii historici obitum hujus Beati anno* 1140 *in margine notavimus, cum probabiliorem ejus annum non invenerimus.*

AUCTORE G. C.

tamen male confunditur cum alio ejusdem nominis

9 *Nonnulli hunc* B. Balduinum *perperam confuderunt eum alio ejusdem Ordinis Cisterciensis homonymo, qui ab Innocentio II Pontifice ad dignitatem cardinalitiam evectus est. Inter hos confusionis assertores numerari potest eminentissimus Baronius, qui in Annalibus ecclesiasticis ad annum Christi* 1137 *num.* 33 *erroneam suam in ea re opinionem post relata quædam Balduini* E *Cardinalis gesta prodit his verbis :* Extat sancti Bernardi epistola officiosissima et affectuosissima *(citat in margine epistolam* CCI, *cujus partem superius exhibuimus)* ad Balduinum abbatem Reatini monasterii, quem eumdem puto cum hoc, qui ad Cardinalatus dignitatem assumptus est. *Chalemotus in Hagiologio Cisterciensi et Sartorius in Cistercio bis-tertio* B. Balduinum *abbatem Reatinum non memorant, et hunc verosimiliter exemplo Baronii cum Balduino Cardinale unum eumdemque fuisse existimarunt.*

ut Pagius recte observavit

10 Porro facile fuit utrumque Balduinum in unum conflare, cum uterque Italus, uterque ex Claravalle, atque uterque Bernardi discipulus fuerit, *ut Pagius in Critica historico-chronologica ad Annales Cæsaris Baronii anno* 1137 *num.* 18 *loquitur, ubi tamen hunc eminentissimi scriptoris errorem ita corrigit :* Baronius Balduinum istum Cardinalem primum ex Ordine Cisterciensi creatum ab Innocentio II anno MCXXX in concilio Claromontano et postea archiepiscopum Pisanum, qui dignabatur esse scriba divi Bernardi, perperam confundit cum altero Bal- F duino Reatini cœnobii primo abbate, itidemque Bernardi discipulo, ad quem est epistola divi Bernardi ducentesima prima, cum Reatinum monasterium regeret. Illud autem monasterium duplex, alterum sancti Matthæi, alterum sancti Pastoris, et huic Balduinus iste præfectus erat, quo tempore alter Balduinus Cardinalitiam dignitatem obtinebat. *Chrysostomus Henriquez in Menologio, Angelus Manrique in Annalibus Cisterciensibus, et Joannes Mabillonius in notis ad ducentesimam primam S. Bernardi epistolam tomo I Operum ejus col.* 192 *eumdem historicum Baronii errorem diu ante Pagium observarunt. Ecce omnia, quæ de beato illo Abbate Cisterciensi reperire potuimus.*

DE

A D

DE S. BERNARDO DE ALZIRA MARTYRE

ORDINIS CISTERCIENSIS,

ITEM DE SS. GRATIA ET MARIA, SORORIBUS EJUS, VIRGINIBUS AC MARTYRIBUS,

ALZIRÆ APUD VALENTIAM IN HISPANIA,

J. P.

COMMENTARIUS HISTORICUS.

§ I. Alziræ situs; S. Bernardi natales; frater ac sorores; officium in sæculo; mira ad Christi fidem, atque ad Cisterciensem professionem conversio.

B E

ANNO CIRCITER MCLXXX

Alziræ notitia :

Alzira, oppidum in diœcesi Valentina in Edetanis olim ignobile, post famigeratum ob horum sanctorum Martyrum agonem, *inquit Tamayus in suo Martyrologio Hispano ad diem* XXII *Augusti post Acta eorum. Plura de hoc loco curiosus lector inveniet apud Gasparem Scolanum in Historia Valentina libro* VIII, *cap.* XXIV *columna* 908; *ubi inter alia indicat, Alziram leucis sex Valentia distare. Illustrissimus Angelus Manrique præcipuus nobis dux et auctor erit in enarrandis Martyrum istorum Actis, tametsi alii plures de illis egerint, sicut postea videbitur, ac dabitur ratio, cur hunc præ aliis potissimum secuti simus. In Annalibus itaque Cisterciensibus tomo II ad annum Christi* 1156 *natales ejus, et alia narrat cap.* 1, *num.* 2 *in hæc verba :*

C

Sancti pater, frater, ac sorores : ejusdem dexteritas in publicis negotiis.

2 Bernardo pater Almanzorius fuit sub rege Sarraceno Valenciæ (nam ei tunc, sicut et magnæ parti Hispaniæ, Sarraceni infideles dominabantur) sub rege, inquam, Zaen, regulus ipse : cui duo, neque exigua oppida suberant, Pintarrafes et Carlete. Frater ætate major, nominis simul ac dominii paterni heres; sorores duæ, Zaida, Zoraidaque : ipse, ut retuli, Ametus vocabatur. Uterque filius in aula Valentina inter regios ministros primæ notæ; filiæ in paterna domo continebantur. Et Almanzorius, quia heres, auctoritate; sed Ametus industria præcellebat; adeo ut negotia regni graviora, subsidia belli, et sumptus, collectæque vix præter ipsum alii crederentur. Redimendis captivis Sarracenis, qui ex continuis congressibus plurimi Barchinone detinebantur; an paciscendis cum Christiano rege induciis, et regulis in obsequio firmandis, in dubio est; certum, missum legatum a Zaëno, qui totius regni negotia pertractaret. Ea juveni virtus, prudentiaque, quam nulla, quamvis ardua, superarent. *Hæc in laudatis Annalibus.*

... monachorum Populetanorum

3 *Sicut autem Deus mirabilis est in Sanctis suis, et in omnibus operibus suis, sic in vocandis iis, quæ non sunt, tamquam ea quæ sunt, inexhaustum misericordiæ suæ thesaurum aperuit et effudit in* S. Bernardum, *quando miro prorsus modo illum a densissimis infidelitatis tenebris ad veræ fidei lucem attraxit, et ad sacratissimi Evangelii legem simul ac religiosæ perfectionis normam. Audiamus itaque mirabilem conversionis ejus œconomiam ex laudato mox Manrico, qui eam ita describit num.* 3 *et sequentibus :* Hæc, *inquit,* Ameto salutis janua fuit. Quippe cum Catalauniam pervenisset, Ilerdam (*urbs est Hispaniæ Tarraconensis, quæ vulgo Lerida dicitur, et in Catalonia sita est*) primum; mox per incerta ductum, abruptaque; cum dies simul, et via deseruissent, medio noctis silentio, in nemus incidit, vel in ipso meridie horrendum exteris; nocte intempesta vel propriis formidandum. Dumeta, et vepres terram, frondes cælum auferebant ab oculis euntium; et solæ tenebræ undequaque patebant visui; trunci, quo minus prævisi, minus declinabiles; atque eo magis nihil metuentes repentino contactu F territuri : ut nec vitare pericula liceret, et vel a tutis semper timendum foret. Placuit quiescere, progredi impotentibus; et quæ major in rebus angustis prudentia est, commodum ab incommodo captare, quæ gradientibus cuncta in offensione, detentis in usu; atque arbusta, et virgulta pro straminibus, pro tectis frondes, pro parietibus trunci : pœnæ ad pabulum equos, equitantes ad requiem invitabant. Virginis sole longe parioris agebatur solemnitas, et Sarracenus medius inter dormientem et vigilantem, sed dormienti propinquior, erroris sui damna, etsi non compensabat, consolabatur. Cum ecce eminus auditæ cantantium voces, dulces, sonoræ, graves; et quæ intervallis modice distinctæ, alternantibus choris ab ipsa varietate mulcebant aures, animum aut rapiebant, aut excitabant. Obstupuit, steteruntque comæ, et vox faucibus hæsit.

4 Quippe nec suetus homines audire catenus *suavi cantu* psallentes, nec doctus angelos : et ut utrosque nosset, hæsisset dubius, nec quinam, qui audiebantur, essent, determinasset. Ultra tres horas

A ras prorogata melodia vocum, quo diuturnior suavior; quippe timore pulso ab assuetudine, solus psallentium concentus percipiebatur. Tum vero musica deficiente simul cum nocte: et succedente harmoniæ lucis crepusculo, qui solem advenientem prænuntiaret, subit animum, conscensis iterum equis, qua vepres permitterent, nemus peragrare: sed illam ante omnes alias plagam, unde voces auditæ, auditorum affectum excitaverant. Crescebat tunc sub Grimaldo patre illustris domus, Raymundi Comitis opus, Populetum, cujus supra meminimus, atque ingentioribus adhuc incrementis ingens vel initio præparabatur. Hæc loco proxima, et adhuc tectis humilis; sed sanctitate, observantiaque sublimis, latitabat in nemore; et terram manibus per ligonem vomeremque, cælum corde, et lingua per Dei laudes alternis vicibus sibi comparabat.

ad monasterium illud se confert.

5 Ergo cum primum surgentes cominus muros, atque hominum conspexit habitacula; ratus, quod erat, voces inde auditas; intentior substitit; et quodnam genus illud humanæ vitæ, qui ritus gentis, qui mores, perscrutari provi- B dus an curiosus deliberavit. Ventum erat ad januam monasterii, cum jam sol oriens nemus irradiaret; et mallei sonitu vocatus qui aperiret, venit, aperuit, hæsit, visis hominibus, cognitis quippe ex veste Sarracenis; ex apparatu, magnis; quos hostes fidei atque adeo et suæ professionis non dubitabat. Vicit tamen timorem Ameti comitas, qui se pacificum, et noscendæ vitæ causa, non lædendi, advenisse, atque inermem ingressurum, si vellet, præstito juramento pollicebatur. Cælesti monitu, an propria magnitudine, animatus Grimaldus, in dubio est; certum, jussisse virum ad se adduci, cui cuncta penetralia novæ domus, qui oratorium, cui chorus monachorum, quod summe ipse exoptabat, ostenderentur: nec detrectasse comites admittere; si pacificos, fortassis convertendos: si cruentos, gloriosam sibi, et aliis per martyrium coronam allaturos.

aliquot moratus, et instructus in Christiana fide :

6 Vix Ametus monasterium ingressus est; vix Grimaldum abbatem alloquutus, vix venerabilis senis verba auribus ausit, cum se interius mutari repente sentit, et aut affici legi Christianorum, quæ tales viros proferre consuevisset, C aut invidere (nec ipse satis noverat) atque similes alios ex suis facere, si vitam probe nosset, meditabatur. Quodcumque fuerit, morari dies aliquot in monasterio petivit, et obtinuit; simulata fortassis ægritudine, qua deluderet socios; atque eis Ilerdam interim transmissis, facile inde evocandis, cum convalesceret. Tum vero solus inter monachos relictus, et singula disquirens, perpendensque, ac mahometicæ Christianam legem conferens; dubitare primum, mox disserere; et de aliquibus rebus judicare: seria omnia, quæ a Christo, graviaque; ludicra, et levia multa a Mahometo; hæc rationi difformia, consona illa: et illa per miracula firmata, qualia hæc nulla pro se valeat adducere. Quid, quod Christi potentiam inermes homines, despecti, et humiles, prævalentes in orbe: Mahometi impotentiam bella, et arma; nec quisquam hactenus aliter persuasus, certis omnino indiciis manifestent? Nostris solam virtutem in pretio esse; apud suos, vel vitia prævalere, utramque religionem nequaquam compati, et, si alterius electio facienda sit, præstare Christianam non solum pietate, sed sapientia; atque in utraque excellentibus hominibus; qui proprio sanguine testimonium perhibuerint, pro veritate usque ad mortem certaturi.

victuma A. C.

illum, nec non professionem monasticam

7 Hæc et similia Ametus revolvens mente, atque unctione magistra altius edoctus, Christianam primum fidem, quod difficilius: quippe abdicandis patria, parente, opibus, propinquis, atque gratia Zaèni regis: et si quæ alia sive hactenus habuerat, sive deinceps sperabat, simul cum lege: dein, quod jam facilius videbatur, Cisterciense institutum, ac vitam illam, quam principium salutis habuit, usque in finem æmulandam sibi decrevit. Non deerat generoso Adolescenti interior lucta, ex aliorum offensione major, quam ex seipso. Laturum ægre patrem apostasiam, quam a vera religione esse putaret: quin despectui habendum ab aliis regulis, quod degenerem filium genuisset: sorores sibi unice dilectas in errore mansuras; quas forsan, si reverteretur, immo et totam familiam lucrari posset. Sed quod magis urgebat, negotia regni sibi commendata, nec deserenda infecta viro nobili, cujus fidei commissa essent abs rege: redeundum saltem rationem redditu ro, nec exponendam famam aulæ rumoribus, quibus mos cuncta in E deterius interpretari: futuros, qui desertum mahometismum levitati adscribant; alios, qui deceptioni: utrosque timendos: sed quanto magis, si violatam fidem, si regnum perditum, si defraudatum patrimonium reginm, seu quæ similia inter causas assignaret. Hoc opus, hic labor Ameti fuit. Quem non parentes, non patria, non propinqui, non regis favor, non opes retardaverant: quem corporis molestias contemnentem non novæ vitæ rigor deterruerat; sola opinionis nota pene retraxit; et, ni Deus auxilians præsto foret, haud dubium quin retineret quamvis invitum.

amplectitur

8 Sed vicit tandem in ipso divina gratia, atque hactenus ignoratam veritatem deplorantem acerbe, sitientem avide, ad abbatis Grimaldi pedes traxit. Adsit et misereatur errantis ovis, pro qua Christus obierit, non deserturus in deserto reliquas, sed ultro ad caulas venientem admissurus. Abluat fœdatum aquis sacri fontis, atque ab ipso levatum, si velit, probet; exequuturum fideliter mandata, atque aspera quæcumque perlaturum. Indignum se consortio Sanctorum hominum, et tunc primum venientem ex paga- F nismo, ministrum imparem, cui majora, cui gravia committi valeant. Obediendo quæcumque parem esse, si modo velit humeros supponere. Sed neque arcendos tirones ab Euangelio, quod non nisi per recens conversos, hoc est Apostolos, vocatos ex Judaïsmo, plantatum fuit. Sensit Grimaldus inflammatæ mentis ardorem, consensitque, ac, magistro assignato, catechumenum voluit mox Christianum ac monachum futurum. Ferunt, intra unius hebdomadæ spatium edoctum legem, fidei articulos, præcepta utriusque Tabulæ, tum etiam ecclesiasticas orationes, Sacramenta, et quæcumque necessaria, non sine ipsius magistri designati, ac cæterorum, qui videbant, admiratione. Quippe in aliquibus etiam supra magistrum; in aliis ipse magister, seu potius Deus in ipso comprobabatur.

baptismum suscepit, nomen commutat.

9 Itaque hoc anno (sed dubium, qua ejus die) lustralibus sacri fontis aquis abluto corpore, atque anima per gratiam renovata, et veterem cum actibus suis exuta hominem, novum induere meruit in Christo genitum, atque ex ipso renatum, per ipsum tandem in cælis regnaturum

AUCTORE J. P.

turum. Nomen Ameti deposuit simul cum secta; atque ex recenti Bernardi sanctitate Bernardus dictus; cui Sancto ab ipsis suæ conversionis initiis, seu fama operum, seu studio professionis, supra alios addictus, in quantum potuit, voluit adhærere. Jam legebantur libri Vitæ ejus, primus præcipue a Guillelmo abbate scriptus, qui et Ameto sacris initiando traditus fuerat. Hunc ergo virum præ aliis imitandum cum catechumenus sibi proposuisset, nominis non minus petivit antesignanum: quo numquam posset ab aliis nominari, quin Bernardum ingererent; sed neque sui ipse sine Bernardo, sic tamen renovati per Christum recordaretur.

ac ad habitum monasticum admittitur.

10 Nescit tarda molimina Spiritus sancti gratia, et Bernardus impatiens totius moræ, vixdum Christianus, vitam perfectiorem, sanctioremque in ea, cui adhæs erat, lege desiderabat. Non ullæ tunc contra recens conversos latæ; nulla infamia ex suscepta religione, atque imitata Christum simplex ætas, ut numquam non venirent ad Euangelium, serius venientes prioribus æquabat. Zelo, an invidia inductum nostris temporibus, ut ab altari, et honoribus arceantur; B quippe affluente ministrorum copia antiquiores censemus præferendos: nec dubitamus firmiores in religione, seu quia aliam non norunt, seu quia semel susceptam numquam mutarunt. Demum recidivum expertos in aliquibus pericula effecerunt cautiores. Atque hæc omnia justa, sanctaque; si modo temperata, et cum debita temporum, quin etiam personarum distinctione. Cæterum obicem conversioni gentium ponere, ac baptizandos, et eorum successores etiam ultro venientes, etiam nobiles, ab ipsa sacri fontis susceptione reddi infames macula numquam amplius abluenda; quod in nostra Hispania usu receptum, ac legibus sancitum; an satis congruat, aliorum linquo judicio discernendum. Utcumque sit, Bernardo regis filio nec nunc obstaret macula, quam regius sanguis censetur absorbere. Ergo ad habitum Religionis susceptus est, monachum induturus post probationem.

virtutum illustris exercitio.

11 Hæc de Viri primordiis, patria, et genere; ac de suscepta utraque religione, ex ejus vita excerpta, quam ex antiquis Populeti tabulis, ac monasterii Patrum sanctæ Triados, in quo nunc corpus Martyris requiescit, ad Algeziram C oppidum, ad compendium redegit modernus author ejusdem Religionis; cui consonant medii omnes scriptores, Miedes, Beuter, Viciana, ex quibus aliqua etiam recentiores. Tironem veteranos anteisse exercitio virtutum, atque operibus totius pietatis, compertum est. Quin charitate in Deum, suosque; his conversionem ad veram Christi fidem, sibi pro Christo martyrium præoptasse: nec quidquam aliud instantius petivisse, quam ut cum suis per martyrium consummaretur. Quod tamen qualiter tandem impetraverit post plures annos exactos in Populeto, sicut et quæ, et qualia mirabilia ante et post mortem per eum Deus patraverit, suis locis fideliter reddemus.

Conversionis tempus.

12 *Beuterus parte* I *Chronici generalis totius Hispaniæ, ac præsertim regni Valentini, lib.* I *cap.* XXXV S. Bernardi *conversionem refert ad annum circiter Domini* 1130. *Verum tempus illud aperte pugnat cum relata jam ex Manrico narratione; cum monasterium Populetanum, de quo dictum est, necdum tunc esset in rerum natura, secundum ea, quæ ex eodem Annalium scriptore referemus* § II. *Unde corruant etiam necesse est, quæ habet Wionus in Appendice ad suum Martyrologium monasticum Benedictinum littera* B, *et Menardus lib.* I *Observationum, ad mensis Augusti diem* XX, *Wionem secutus. Memorant enim, cum in dicto monasterio monachum factum esse circa annum Domini* MXC.

§ II. Sanctus accusatur; sed a Deo honoratur miraculo; materteram Christo lucratur; monasterium Populetanum.

Sanctus in pauperes admodum liberalis traducitur tamquam prodigus;

Illustrissimus Annalium Cisterciensium conditor ad annum Christi 1163, *cap.* V, *num.* 10 *scribit, quo sanctus apud suos functus fuerit officio, quæque illa occasione impactæ adversus eum fuerint accusationes. Rem audiamus e laudati auctoris textu:* In Catalaunia Bernardus Alziranus, reguli Carletensis filius, qui in Populeto monachum induerat, quanto tardius ad fidem E Christi conversus, eo ferventior, ac pietate insigniori decorabatur. Præfecerat cellario monasterii Stephanus abbas, et quam olim Valentini regis fisco, negotiis domus operam impendere homini industrio expertoque præceperat. Et crescebant sub ipso annui fructus: sed qui in pauperes large distributi, sive, ut aliquibus videbatur, prodige, vix putarentur Conventui sufficturi. Crescebat in dies concursus adventantium, nec, numero alendorum multiplicato, panes decrescere, aut minus singulis tribui, animadversum, zelatumque ne domus Dei exhausta, deficiente annona, ad ultimam miseriam redigeretur; esse modum in omnibus virtutibus, quem ultra non sint tales: nec liberalitatem debere dici, quæ omnem liberalitatis materiam de medio tollat. Nam unde postmodum liberales existant, cum nihil habeant? Quin si cogantur præ inopia mendicare, absumpturos aliorum misericordiam, ut imparem utrisque sustentandis, sic permissuram tot pauperes perire, quot alat monachos. Exigendam proinde rationem a cellerario, et computandos cum fructibus perceptis fructus consumptos, atque item necessarios usque ad messem: F tunc eroganda, si quæ forte superfuerint; sed defectura, ut necesse erat, in proximo supplenda potius aliunde, quam exhaurienda, et providendum ministrum prudentiorem, qui liberalitatem parsimonia producat, non profusione impediat, nec petere cogatur, dum dare properat. *Sic Manricus. Verum dum accusaretur minister Sanctus a cœnobitis, quo pacto Deus illum honoravit, videamus.*

sed miraculo honoratur tamquam dispensator fidelis.

14 Hæc et similia, *inquit idem scriptor num.* 11, ad abbatem producta, primum omissa, a magnanimo incertum, an pusillanimi, certe a nolente, quem supplere minus posset, defectum agnoscere: sed mox increbrescentibus rumoribus ad examen delata, et Bernardus ad judicium vocatus est, dati et accepti rationem redditurus. Jam libri ante abbatem positi erant; jam sumptus comparati perceptis fructibus duplo fere excessisse comperiebantur; jam timebatur ingens æs alienum, quod ad excessum Bernardus contraxisset: cum sanctus Homo spiritu Dei plenus, et de exhibitione præcedentium (nam creverat annona, pecuniaque hactenus ab ipso minus advertente)

A vertente) firmam concipiens futurorum expectationem, Ego, ait, ab extraneis nihil accepi, sed neque libros habeo certiores, quam horrea monasterii et officinas: illic acceptum et datum computetur. Nihil de foris advenit; si quid habuerit, ea debiti nostri summa erit, in anni reliquum prudentius distribuenda. Res mira, sed certa, atque eo per multos comprobatior, quo mirabilior! Frumentum, vinum, oleum, pecuniæque, et si quid aliud conventus adquisierat, redundabat in doliis, horreis, thecis, acsi pluribus duplo congregatis nihil omnino ex eis haustum fuisset. Hoc fuit initium signorum beati Viri conversi ex mahometismo, prout narratur ab antiquis scriptoribus (*citatur ad marginem Antonius Beuter lib.* II *cap.* XXXV.) Inde firmatus in fide et charitate, profusior in dies; sed neque monachi experti Dei virtutem, et sancti Hominis merita, alium habere voluerunt dispensatorem. *Scolanus loco superius assignato col.* 914 *et* 915 *alia de Viro sancto, dum officio procuratoris fungeretur, mira memorat; videlicet infirmos, quos invisebat fervide, signo crucis a suis infirmitatibus per eum liberatos fuisse: ad hæc,* B *populos, ad quos se conferebat, operum ipsius mirabilium fama motos, exisse, ut eum reciperent; infirmosque ei suos obtulisse, ut illos tangeret, parvulos potissimum, propterea quod Deus ipsi communicasset virtutem singularem sanandi hernia laborantes.*

Studio salutis consanguineorum accensus

15 *Fidelem hactenus rerum, quæ ad corporis sustentationem spectant, dispensatorem ac Deo placitum fuisse vidimus; superest, ut ostendamus, quam fidelis ac felix exstiterit dispensator verbi Dei. Manricus ad annum Christi* 1178, *cap.* V, *num.* 6 *et seqq. ad propositum nostrum hæc narrat:* In Hispania vergenti jam ad senium Carletensi Bernardo concessa quies, atque otium a monasterii cura indultum, dolentibus monachis, et populis vicinis lacrymantibus, virisque, quod communem patrem amitterent, sub quo neque illis deficere quod darent, nedum quod possiderent; neque his quid acciperent, potuisset. Tum vero Sanctus ad altiora manum extendens, atque hactenus alendorum corporum curam sibi commissam, ad convertendas animas, et ad spretos pro Christo consanguineos, per Euangelii prædicationem illuminandos, transferens, petita ab C abbate Hugone licentia obtentaque, Herdam prius ad materteram pervenit; inde ad sorores, et fratrem perrecturus.

a matertera contemnitur:

16 Illa, ut nepotem, quæ auro et ostro fulgidum juvenem conspexisset, in vili sago atque habitu despecto cognovit marcidum senem, insultans primum, et novos illi ritus, invisum crucifixi Hominis cultum, religionem degenerem objiciens, quæ per speciem virtutis enervet animos, et corpora servituti duræ subjiciat; mox ut Bernardum de Christo disserentem, et Mahometanos errores confutantem attentius audiit; serenior vultu, et jam deliberanti similior, quam objicienti, Quod, inquit, fili, in Christiana lege subsidium, in qua dejectio pro humilitate, patientia pro constantia, et miseriæ pro gloriis usurpantur? Quæ cæcitatem sub honesto nomine fidei aut producit, aut palliat, et rationi ac discursui parum defert, sensibus nihil. Tum si in qualibet lege dubia occurrant, præferendam vitam, quam sive fato, sive providentia divina datam sine culpa retineas, nec possis adimplere nisi cum laude, ut parentes, et patriam, genusque accepta, non quæsita, nec quibuslibet aliis permutanda; sic religionem, quam semel haustam, ad mortem conservare, constantiæ sit; nimium examinare, sacrilegii; deserere, perfidiæ; variare, inconstantiæ et levitatis.

socione J. P

sed auditis ejus doctrinam ... sacra

17 Hæc et similia ad Bernardum annosa mulier. Ille e contra fidei cæcitatem oculatissimam nequidquam e ratione magis, quam multa dari, quæ sint supra rationem. Non fore hominem, si a brutis caperetur; non angelum, si ab homine mortali; et quanto minus Deum, si a creaturis. Quæ de se ipso nobis revelavit, tot ac tantis inniti testimoniis, tot convinci argumentis, ut cæcus sit, qui non videat cæleste Numen. Tum semel cognita divina veritate, quid amabilius nobis, quam Deus homo inter homines conversans, pro hominibus patiens, atque homines ad divinum esse assumens? Æternas animas, æternis dunandas præmiis, præferendas corporibus caducis; quæ si recte deserviant spiritui, neque irremunerata remanebunt, ad immortalitatem surrectura: patriam, parentes, genus neutiquam eligi, quia præveniunt arbitrium: religionem * arbitrio nostro subjici, rem gravissimam omnium, atque adeo consultius eligendam. Hactenus forsan ignorantiæ datum, forsan inadvertentiæ, quod non dissenserit: nunc jam neutram ab ea posse prætendi. Videat, inspiciat, conferat, et eligat æternum, aut damnanda, aut regnatura. E

** l. religionem*

orthodoxam fidem amplectitur, ac votis bus emi ut.

18 Dixit: et mulier, interius tangente Deo, velut si e gravi sumno evigilaret, summum illud principium sine principio, immutabile, immensum, ac totam æternitatem mente revolvens, mahometanas nugas primum spernere, aversari spurcitias, damnare licentiam, quæ sanctis moribus plurimum obsisteret: mox gravitatem Christianæ religionis venerari, amplecti, et nunc timore imminentis sibi gehennæ terreri acrius, nunc spe gloriæ allici: deinde amore immensæ bonitatis, misericordiæque, quæ in opere præcipue redemptionis altius resplenduisset, resoluta in lacrymas, tandem fidem Christianam, imo et, qua licuit, etiam perfectionem amplexa est, in utraque usque ad mortem permansura. Bona majori ex parte adhuc viventis distributa pauperibus: reliqua reservata in usus feminæ, modicos pro qualitate regii sanguinis; sed sibi et suis satis, et, qui supervenirent, adhuc pauperibus. Tum grati animi pignus post ejus obitum F hæc ipsa cedere voluit Populeto, unde illi salus, unde illuxisset Euangelii divina veritas: et manet hodie prædicto monasterio nemus opacum non procul ab Herda, quod inter alia heroinæ legatum fuisse, traditio est, instrumentis, ut ferunt, adstipulantibus, quæ tamen dolet se non invenisse, qui Acta Sancti collegit, unde hæc hausimus. Hæc prima seges Bernardi Carletensis, quam major alia in propria fratris domo, atque eo gloriosior, quo cruentior, præstolabatur. Interim Populetum reversus est, unde constantior animo, et novis a quiete et oratione resumptis viribus, prædicationem efficacius aggrederetur.

Itoeslda.

19 *Cæterum quandoquidem de monasterio Populetano non infrequens recurrit mentio per decursum hujus Commentarii; subdo loci notitiam; cujus juvabit meminisse* § III, *ubi videbimus e loci istius ignorantia magnam hallucinationem fuisse commissam, attribuendo miraculum S. Bernardo Claravallensi abbati, quod a nostro Bernardo Populetano sive Alzirensi patratum est. Manricus ad annum Christi* 1153, *cap.* XVIII, *num.* 1

AUCTORE J. P.

num. 1 *plurima collegit de dicto monasterio, e quibus hæc delibare visum est :* Populetum ad radices montis Pradensis (vulgo de Prades) Tarraconensis diœcesis in Catalonia *(et a Tarracone distans paullo minus quam itinere unius diei, teste Domenecco infra citando)* Raymundus Berengarius fundavit, illustris princeps, qui regnum Aragonum dotali titulo cum Petronilla conjuge; Comitatum Barchinonensem hereditario jure possidebat. Nomen loci ab arborum frequentia, quas populos appellant, sunt qui deducant, quod ejusmodi plantis abundaret. Alii a crescentis domus magnitudine quasi oppidulum dictum, quod vernacula lingua poblet vocant. Melius, qui a S. eremita ejusdem nominis, qui locum illum ab aliquot annis inhabitabat. Hunc a vicinis Sarracenis captum, qui ibidem frequentes ac vinculis compeditum in Sinrana (id arci regiæ nomen) miraculose ereptum, ac suæ restitutum eremo, traditio est; atque hoc ipsum toties contigisse, ut tandem Agareni cedentes Numini, indemnem hominem ibidem conservaverint; quin donaverint loco circumjacente, quem cum sociis, quos vellet, inhabitaret. Denum adjunctos Cistercienses monachos, missos ex Fonte-frigido, eremum B in cœnobium commutasse. Ita fere per omnia Joannes Alvarus, Solsonensis episcopus, in Originibus monasteriorum Aragonensium.

monasterium Populetanum.

20 Yepius ad hunc annum, desumptum nomen ab eremita, et miraculum traditione acceptum quasi per manus, non inficiatur : verum locum donatum a Sarracenis Christiano homini, haud ita facile sibi persuadet; nec credendum, Raymundum Barchinonensem fundaturum cœnobium, quod sibi et suis eligat in sepulturam, extra terminos propriæ ditionis, aut objecisse Cistercienses monachos, ex longinquo vocatos, infidelium perfidiæ, quam toties ipse cum suis esset expertus. Certe locum condendo monasterio non eremitæ a Sarracenis datum, sed Sanctio abbati cœnobii Fontis-frigidi a Comite Raymundo, descriptis terminis, indices rerum Aragoniæ testificantur : *quorum verba ibidem afferuntur. Deinde laudatus Annalista sic concludit :* Sive ergo eremita jam obierit, seu supervixerit cœnobii fundationi; locus jam tunc ereptus a Sarracenis intra fines Christianos continebatur. Sed neque idem monasterio locus, quem eremita incoluit, quamvis non longe distans, et intra C terminos uterque continetur. *Hæc de notitia hujus monasterii in rem nostram protulisse sufficiat. Si vero curiosus lector plura de eo desiderat, consulere potest assignatum supra auctorem; apud quem leget donationem duplicem; alteram, ex Arabico Latine redditam, pagani Almira, Almominiz in favorem Populeti eremitæ; alteram Latinam* Catholici principis Raymundi, factam Sanctio abbati Montis-frigidi anno MCLI : (nam præcessit adventum monachorum;) *sepulcra regum Aragoniæ; insignem eorum munificentiam et liberalitatem; quibus factum sit,* ut Populetum crescens, proficiensque, in eam, quam nunc habet, potentiam dilataretur; *quam ibidem describit idem Manricus.*

D

§ III. Insigne miraculum a Sancto patratum; in fratre convertendo irriti labores; sorores duæ ad Christiana sacra ab ipso adductæ; Sanctus per eas a morte ereptus.

Ex ignorantia loci, miraculum ab hoc Sancto

S*equimur denuo laudatum sæpius Annalium Cisterciensium scriptorem, qui postquam ad annum Christi* 1180, *cap.* IV, *num.* 1 *et* 2 *laudasset Bennonem seu Brunonem episcopum ob ardens fidei orthodoxæ propagandæ, ac Evangelii prædicandi studium, pergit ibidem num.* 3 *referre, quid in eo genere præstiterit Sanctus noster.* In Hispania, *inquit*, Bernardus Carletensis simul prædicandi Euangelii succensus zelo, abbatis sui (Hugonis an Stephani? Nam Stephanus Hugoni successit hoc ipso anno) obtenta licentia, ac Fratrum se orationibus commendans, Carletum E perrexit, fratrem sororesque, et si quos posset alios, ex mahometismo ad veram Christi fidem conversurus. Patrata ab eo in itinere miracula, Acta ejus affirmant; sed quæ aut qualia, minime recensent. Celebre illud de monacho apostata per Virum Dei converso; sed non statim reverso ad monasterium : qui mox decedens, in clericali sepultus habitu, redeunte Sancto, ac sepulchrum scrutante, in monachali cuculla inventus est, non sine ingenti cunctorum admiratione. Atque hoc quidem sive in hoc itinere, sive in alio patratum ab hoc Bernardo : quod manifeste constat ex ejus Actis, Clarævallensi per errorem tributum, maxime ab externis, qui Carletensis minorem notitiam habent, ex Ms. monasterii Barbelliani *(de quo mox dicetur)* Joannes Picardus vulgavit totidem verbis :

patratum in monacho apostata, perperam adscribitur

22 « Tempore B. Bernardi accidit, quod monachus quidam de ejus monasterio et disciplina exiens, relicto habitu, suadente diabolo, ad seculum rediit, et parœciam quamdam regendam suscepit. Erat quippe sacerdos. Et quia sæpe peccatum peccato punitur, desertor Ordinis in vitium labitur libidinis. Concubinam, F sicut multis consuetudinis est, ad sibi cohabitandum accepit : de qua et liberos genuit. Accidit, ut post annos plurimos, miserante Domino, qui neminem vult perire, sanctus Bernardus per villam, in qua morabatur idem monachus, transiret, et ad domum illius hospitandi gratia diverteret. Quem ille cognoscens, et quasi proprium patrem cum multa reverentia excipiens, devote ministravit, et tam ipsi, quam jumentis necessaria procuravit : non tamen cognitus est ab eo. Mane cum Vir sanctus, dictis Matutinis, paratus esset ad eundum, nec posset loqui sacerdoti, eo quod maturius surgens ivit ad ecclesiam, ait filio ipsius sacerdotis : Vade, defer nuntium istud Domino tuo. Erat autem puer idem mutus a nativitate. Qui præcepto obediens, et præcipientis sentiens in se virtutem, ad patrem cucurrit, et sancti Patris verba verbis valde absolutis expressit, dicens : Hæc et hæc mandat tibi abbas.

S. Bernardo abbati Claravallensi

23 » Pater primam filii vocem audiens, et præ gaudio lacrymans, ut secundo, ac tertio

» eadem

A » eadem verba repeteret, admonuit: et quid » sibi abbas fecerit, inquisivit. Cui ille: Nihil » aliud mihi fecit: sed solummodo mihi dixit: » Vade, dic domino tuo verba hæc. Ad tam » evidens miraculum sacerdos compunctus, festinanter ad sanctum virum venit, seque cum » lacrymis ad pedes illius prostravit. Domine (inquit) pater, monachus vester talis, ac talis fui; » et tali tempore a tali monasterio recessi. Rogo » igitur paternitatem vestram, ut liceat mihi » redire vobiscum ad monasterium: quia Deus » in adventu vestro visitavit cor meum. Cui Sanctus: Expecta me hic: et ego, peracto negotio, citius revertens ducam te mecum. » timens ille mortem, quam prius non timebat, » respondit: Domine, timeo interim mori. Ad » hæc ille: Hoc (inquit) pro certo scias: quia, » si in tali conditione, et proposito mortuus fueris, coram Deo monachus inveneris. Recessit, forte præscius: sed mox rediit, illumque » recentem mortuum, ac sepultum audiens, sepulcrum aperiri præcepit. Dicentibus, quid vellet facere, respondit: Volo videre, utrum in » sepulcro jaceat monachus, an clericus? Clericum, inquiunt, in habitu seculari sepelivimus. B » Rejecta terra, non in veste, qua sepultus fuit; » sed in tonsura, et in habitu monachi cunctis apparuit, et magnificatus est ab omnibus Deus ». Hactenus ibi de Bernardo Claravallensi, quod is, qui scripsit, Carletensem ignoraret. Alias miraculum ab hoc secundo factum, authores omnes, qui ejus Vitam scribunt, constanter affirmant. Porro a Bernardo Patre non patratum (etsi his * contigisse, et fieri ab utroque facile potuit) argumento est, quod ab antiquis Guillelmo, Arnoldo, Godefridoque, auctore Exordii *(magni videlicet Ordinis Cisterciensis)* et aliis prætermittatur: et credibile, lecto Bernardi nomine, applicatum Bernardo principaliori, maxime ab his, qui Hispanum minus norunt, eoque omnia ad unicum, quem noverant, referenda putarent: quod passim etiam aliis solet accidere, *uti habet Manricus. Adde, miraculum illud in Hispania a S. Bernardo Claravallensi non esse factum, certissime constare ex eo, quod Vir sanctus in Hispaniam numquam pedem intulerit, prout in Commentario ejus prævio, quem hesterno die dedimus,* § XLIV *a nobis probatum est.* C *Porro de* Barbello, *cujus supra mentio incidit, monasterio Cisterciensis instituti in diœcesi Senonensi, agit Manricus ad annum* 1165, *cap.* IV, *num.* 5. *Sed nunc nostrum* S. Bernardum *revisamus, ac resumamus annum* 1180, *cap.* IV.

* l. bis

Bernardus Alzironus conatur fratrem suum ad Christiana sacra adducere: sed frustra:

24 Utcumque fuerit *(ita pergit ibidem laudatus auctor Annalium num.* 6,) ingressus domum fratris, gratanter primum, velut qui ad vomitum paganismi reversus, atque ad hoc tantum venisse judicaretur, susceptus est; indulta statim apostasiæ venia, et, quando frater orbus permaneret, repromissa corona, conjugeque, ex qua, etsi seros, successores habere posset. At postquam Sanctus diversam sibi mentem, et longe aliam adventus sui ad fratrem, causam aperuit, nec se ad sacrilega deliria Mahometis, quæ semel exhorruisset auctoritate Euangelii, pervertendum; quin fratrem Almanzorium, sororesque Zoraidam, et Zaidam conversurum, si posset, protestaretur, unde salus ad populum descendens veram illis coronam, sublimius regnum, atque præmia cælestia compararet; tum vero regulus terram pede quatiens, atque oculis naribusque flammans et fumans, nec minus ideo in eum dentibus stridens, quasi qui zelo violatæ religionis commotus esset; exprobrare apostasiam, cumulare opprobria, nec se fratrem, sed hostem prædicare desertoris sacrilegi, in quem verbera, crucem, telaque ac graviora supplicia comminaretur: et nisi intercessissent piæ sorores, quæ fratrem * se suasuras pollicebantur, actum fortasse foret de vita Sancti, occidente * Almanzorio, sive ut Mahometem tali sacrificio, sive ut populum sibi, quod principum aliquando consilium est, per speciem religionis conciliaret. Sed Bernardus divina providentia, quas postmodum servaturus erat sorores, tunc servatrices habuit, simul cum ipso exinde coronandas.

AUCTORE J. P.

* fratri

* occisuro eum

convertit duas sorores:

25 Igitur permissus Zoraidæ, Zaidæque, per quas ad leges avitas, et patriam religionem revocaretur, Bernardus magis, qua erat fide præditus, atque zelo Christianæ professionis, utramque aggressus, cum multa illis de cælesti patria, multa de Christo et fide disseruisset, qui sororibus pervertendus traditus fuerat, sorores convertit, ac doctrina Christiana apte instructas, ac vere fideles, sacro baptismatis fonte devotus abluens, alteram Gratiam appellavit, Mariam alteram, utramque commendatam ex Ipso nomine, E illo nimirum, quod gratiam præ se ferat; hoc, quod totius gratiæ Genitricem: utramque item ex virginitate, qua sero licet Agnum sequuturæ, nihilominus sequerentur, quocumque iret. Nec dubium, præservatas sibi a Christo, quas viro dudum maturas nubilesque, sub lege continentiam aspernante, opibus, genere, formaque præstantes, plures jam reguli elegissent sibi uxores, si non ab alio amatore præventæ essent, cui a cunctis vel invitis credendum foret.

quæ a furore fratris Mahometani

26 Interim Sanctus fratrem Almanzorium salutaribus monitis aggressus, et nunc ex mahometanis deliramentis, nunc ex Christianæ legis excellentia aucupium captans, cum nihil se proficere videret, et alias novæ sponsæ Christi Maria et Gratia inter Christianos Sponso deservire, atque inter virgines illi consecratas solenniter, et ipsæ consecrari exoptarent ardentius, communicato inter ipsos consilio, ac singulis, quæ facienda erant, injunctis, placuit per fugam tempus antevertere. Tum Almanzorio, velut desperatæ de revocando fratre, quem suis precibus durum omnino silicem, atque immobilem cantem expertæ essent, Quin, inquiunt, religionis F desertorem, et vilem transfugam, quantocius expellamus de terra nostra; quem neque persuadere pertinacem, neque fratrem occidere, neque apostatam liceat retinere. Eat, et laboriosam ac despectam, quam semel elegisset, resumens vitam, obstinatæ perfidiæ pœnas luat. Cæteris gentibus mortem in supplicio, quia in deliciis vivere consuescunt; Christianis vitam in amaritudine, mortem in gloria: unde in hanc faciles, atque eo atrocius puniantur, quo diutius vivant.

eum la[illegible] liberant.

27 Hæc et similia dicentibus sororibus credidit Almanzorius, et Bernardum severius allocutus, ab aula, ab urbe et regno abire jubet, nequaquam illuc ultra rediturum. Ille, ut erat de salute fratris solicitus, quamvis sorores ob novum Christi vinculum charitate ardentiori complecteretur, obortis lacrymis, Discedam, frater, ait, et tibi terram leviter relinquam, dum cælum non deseram: et qui non tua, sed te quærere veni, facile ab his amovear, quæ non quæsivi. Adveneram te Christo lucraturus, non mihi opes aut regnum temporale. Discedam lætus ab his, quæ lubens fugi, imo ab his, quæ evasi. Sed

AUCTORE J. P.

Sed te, quem fratrem vinculo naturæ, quem dominum jure successionis et amavi et colui, æternæ damnationis vinculis captum, nec eripi patientem, dolebo tristis, lacrymabor amarus, neque umquam capiam de. amisso fratre, quem unice dilexi, consolationem. Dixit, et pene ad lacrymas commovit superbum regulum; sive intra proprias venas sanguis efferbuit cum Bernardo communis; sive de æterna salute aut damnatione memoria potens extorsit vel ab invito. Affuere sorores discedenti siccioribus oculis, qui tunc illis pro lingua, quibus horam et locum condicta commemorabant. Ergo Bernardus sub vesperam egressus, altero ab urbe lapide divertit ad nemus, Mariam et Gratiam, ac reliquam familiam (nam plures sese illis associaverant) in medio noctis silentio præstolaturus. Ibi orationibus et precibus intentus, sacris Virginibus animum virilem, obscuritatem nocti, ostiariis aulæ fratris profundum somnum, demum conatibus piis felicem exitum, et tardam fratri notitiam deprecabatur. Sed nos eumdem intentum orationi, dum Virgines prosequimur, in ipso nemore parumper relinquamus.

B

§ IV. Bernardi, ac duarum Sororum ejus martyrium; an hæ fuerint amplexæ institutum Cisterciense; corporum sepultura, detectio, gloria.

Maria et Gratia ad martyrium anhelantibus,

Prædictus *historiographus Cisterciensis ad annum, quem modo notavimus*, 1180, *cap.* v S. Bernardi, *ac duarum Sororum ejus martyrium narrans*, Jam, *ait*, cælestem sphæram profunda nox, silentium terras, atque homines somnus occupabat: cum recens Christo desponsatæ Virgines Sponso obviam ituræ surrexerunt, ac congregatis, qui erant fidei sociis, assumptisque per sopitos custodes transeuntes, aulam primum, mox urbem deseruere. Nec erat leve spatium unius leucæ peragrandum utrisque; sed præcipue Mariæ Gratiæque feminis regiis, et
C ferri suetis magis quam ambulare, et retinebant obscura caligo noctis, cæca plerumque via, invisi lapides, gliscentesque rupturæ, et si quæ alia passim occurrentia aut offendere solent, aut retardare. Sed quæ cum fide charitatem simul, cum charitate virtutes omnes induerant, novum ad omnia robur in se ipsis, fortitudinem novam supra virilem, nedum supra femineam experiebantur. Ergo albescente aurora nemus primum, dein ante nemus Bernardum fratrem obvium conspicientes, qui jam obviam exiret venienti agmini, resolutæ in lacrymas, Ecquis, inquiunt, nos ultra separabit a charitate Christi? non mors, non vita, non periculum, non gladius. Quærat, si volet, sorores Almanzorius, et inveniat, si potest: aut vita nos manebit inter Christianos, aut mors pro Christo. Occultatas fideles præstolantur, detectas angeli. Itaque sive vivimus, sive morimur, Domini sumus. Interim nemus latentes tueatur, egressuras de latebris, cum fratris inquisitio deferbuerit.

Bernardus incidit in furentem fratrem:

29 Jam biduum in eodem loco peregerant, et ministri Almanzorii, qui omnem circa discurrerant regionem, nulla prorsus vestigia reperientes, spe sua fraudati revertebantur: cum, D ecce, egressus de latebris Bernardus proximam nemori coloniam petiturus, unde aliquid, quo vitam sustentarent, afferret sororibus, in regem (heu!) et servos ejus incidit, agnus in lupum, ovis in carnifices. Tum vero regulus insano furore percitus, irruere in fratrem, et nisi a propriis servis retentus esset, ultro se offerentem, nec recusantem pro Christo trucidari, hasta, quam manu gestabat, transverberasset. Sed obstitere ministri primis conatibus: et, Si hunc, inquiunt, per mortem anteveitas, quis nobis Zaidam, quis Zoraidam deteget, seu medio in nemore, sive alibi relictas, et occultatas; antequam inveniantur, perituras? Vivat potius, et detegat latentes, atque ejus consiliis devias a veritate dedoceat dolos, « fraudesque reponat, quibus imbutas a fraterna domo eduxit. Placuit consilium furenti quamvis regulo, et [apud] semet, captum ad mortem semper adigi, revocari ad vitam numquam posse perpendens animo, propius accedens Bernardum ficte alloquitur:

a quo blandis verbis,

30 Ergone, frater, si te mihi permittas, me ipso charior, quem amicum, quem regni nunc consortem, mox successorem, vel post avitas E leges abjuratas dudum delegeram, fratrem non solum spernis, sed deludis? Ergone etiam sorores mihi aufers (nam deceptas non dicam,) ut ne ex eis quidem adoptandos in proprios suscipiam liberos? Esto in me crimen aliquod invenias, quod majori adhuc pœna plectendum putes; quid in te patres nostri commiserunt? quid tanti meruere viri, quos nepotibus fraudas? quos omnino destituis successione? Esto lex vestra potior, et salubrior: an Christus umquam filiorum in parentes impietatem approbavit, aut docuit? An generis humani conservationi contrarius fuit? An reges orbos præcepit, aut consuluit, ut ipsis mortuis nullus paci locus; sed successores per arma designarentur? Quin Radamirum *, Aragonium regem, ex monacho ad conjugium translatum jussu Pontificis, ex quo orta Petronilla, vestræ ge tis exempla, eaque satis recentia manifestarent, quanto magis, quæ nondum consecratæ, tradendæ nuptiis, conservandæ coronæ quantumvis minimæ? Nil ultra nobis altercandum de religione, quæ cunctis libera; de successione regni, quis prohibeat? F Nubat utraque soror, nubat altera, et dum alicui, nubat Christiano, ac vestræ legis jura pia observet, ut vel in matrimonio perseveret; vel, si maluerit, post susceptam prolem ad cœlibatum redeat, usque ad mortem in ipso permansura. *Pagius in Critica Baroniana ad annum* 1134 *a num.* 31 *de Ramiro seu Ranimiro, qui ex monacho factus est rex Aragoniæ, et ex uxore Mathilde, Willelmi VIII Comitis Pictavensis filia, Petronillam filiam suscepit, varia collegit; quæ ibidem legi possunt. Nos interim ea, quæ Almanzorius adversus* Bernardum *fratrem egit, prosequamur.*

* *al. vocatur Ramirus, or Ranimirus.*

deinde minis tentatus, martyrio coronatur:

31 Hæc Almanzorius in dolo ad Virum Dei, dum ad Sorores simul pervenirent. At postquam præda optata potitus est, in furorem conversus, aut resiliendum a fide Christiana, aut subeundam atrocem mortem proponit. Nihil jam medium in Ameti rebus (sic Bernardum vocabat ex prisco nomine) aut coronam, aut gladium subituri. Illam, si vellet fratri conregnare; hunc, si, ut ipse putabat, suo Christo. Femineos animos per speciem pietatis deceptos hactenus, utrovis modo reducendos ad veritatem; si perseveret, timore similis mortis; si resipiscat, eo ipso magistro,

AUCTORE J. P.

A gistro, quo deceptore. Tum vero Sanctus : Decepisti tu magis volentem decipi, et ultro me offerentem ad sacrificium traxisti per dolos, quos facile potuissem prævidere. Mihi vivere solus Christus est, pro Christo mori lucrum, quod dudum quæro. Nec credam semel Christo desponsatas Mariam, et Gratiam morte mea divellendas ab ejus fide. Quin sanguine fraterno velut irriguæ radicabuntur altius, securis ictus firmius suscepturæ. Dixit, et oculos ad cælum levans prius, mox ad sorores vertens, quasi quas ad passionem invitaret, Christe, ait, quia possibile est, transeat a me ad illas calix iste; compatiantur, conregnent : et quas congenitas mihi carne, et spiritu, tibi in filias per gratiam adoptasti, fac cohæredes. Mox satellitibus vinciendas manus offerens, atque arborem, cui alligabatur, reverenter salutans, quasi quæ ligni Crucis speciem ferret, ferreo tandem, quem miles forte ferebat, clavo ad frontem affixo, majorem ad cruciatum occisus est, videntibus Sororibus, et fratre, nec lacrymantibus; illis, quia gloriæ fratris congaudebant, hoc, quia B propriæ vindictæ gratulabatur

quo deinde ambæ sorores ejus perfunctæ etiam sunt.

32 Coronato Bernardo per martyrium, atque ipsa corona victrici fronti clavo velut infixa, ne cadere, aut avelli facile posset, restabant Sorores, quas inferiores viribus natura, sed gratia subæquales haud dissimilis triumphus præstolabatur. Has primum mitis, promissis, blanditiisque, et qui plerumque femineos animos movent, propositis conjugibus, atque alteri regni successione, alteri pingui dote, et gaza multa, quæ reges ambirent, large oblatis, seducere studuit : per illecebras, luxum, deliciasque impotentiam muliebrem perversurus. Ast ubi blandimenta nihil proficere, atque utramque sororem in fide Christi accepta constantem videt, ad terrores conversus, et nunc subitam mortem intentans gladio; nunc cædem acerbiorem cæde fratris comminatus atrociter; Ille, ait, clavo confossus caput, occubuit : vos membra singula clavis, et uncis dabitis discerpenda per partes, quo diutius torquean:ini, segnius perituræ. An non placabo Deum sanguine vestro, qui vel proprio non parcerem? Aut verebor contemptiones cælestis Numinis, in totius nostræ gentis, imo et ipsius legis confusionem? Natura feminas, generatione sorores, educatione filias (nam C ut tales vos habui) post trucidatum fratrem de medio tollere, impium, fateor, videtur, et inhumanum : sed conservare prævaricatrices, atque apostatas viles, erit sacrilegum : et quanto Deus creaturis omnibus præstat, tanto observantiæ religio anteponenda. Darent fortasse pœnitentiæ locum, (atque ô utinam velitis pœnitere!) si non idem pateret obstinationi : sed cum magis hanc lineam, quam illam sperem, quod ipsæ proclamatis, pereundum est vobis, non tam quia peccavistis, quam ne peccetis. Dixit, et gladio percussas occidi jubet in conspectu cadaveris Bernardi, quod vires eis de terra, roburque non secus ac de cælo triumphans spiritus, auxilia et vitæ æternæ desiderium, temporalis contemptum, atque in morte lætitiam impetrabat. Excepit ictum sancta utraque Virgo constanter et avide : nec serius penetravit anima cælos, quam terram trunco contigit. Regio apparatu utrumque, quippe de cælo ovantibus occurrit cælestis aulæ curia. Terra non prius corpora suscepit, quam proprio sanguine, ut purpura regali, constrata foret. Hæc de martyrio Principio invicti, Sororumque, ex Antonio Beutero, Martino de Viciana, aliisque, nec non et ex archiviis Populeti descripsit fideliter, qui Acta Sancti vulganda compilavit.

Probabilius videntur non fuisse moniales Cistercienses.

33 *Controversia hic moveri potest, an sanctus Pugil noster Sorores suas germanas ita perduxerit ad Christianam fidem, ut institutum Cisterciense etiam sint amplexæ. Affirmat Chrysostomus Henriquez ad diem* XXIII *Augusti, qui post ea, quæ præmiserat de* S. Bernardo *eorumdem fratre, sic pergit* : Maria vero et Gratia ejus sorores, quas ipse in Christo genuerat, et, præmisso castitatis voto, Cistertiensium numero adscripserat *etc. Idem tenet Chalemotus in sua Serie Sanctorum etc., dicens ad eamdem diem, illas,* jam suscepto religionis velamine, *trucidatas fuisse. Adde Bucelinum in Menologio Benedictino ad dictum diem, ubi asserit, Sanctum nostrum,* ut ad professionem vitæ monachicæ admitterentur, impetrasse. *Verum apud Wionem et Menardum de hac re nihil lego. Manricus autem, quem modo allegabam, hoc religionis Cisterciensis institutum videtur habuisse vel suspectum, vel certe non satis probatum, cum illud in medio relinquens, nihil de eo affirmare E vel negare ausus fuerit. Sic enim loquitur in num.* 7 : Mariam et Gratiam multi nostris tribuunt, quasi spiritu et voto moniales, quod in antiquis non potui invenire. Quin potius ad materteram deduci, cum ipsa Herdæ pie conversaturas. Ego a Bernardo conversas, vel seculares, non dubito adscribendas illius gloriæ : cætera neque affirmo, neque nego; sed integra lectori meo relinquo.

De Martyrum corporibus quid actum fuerit

34 *Quid vero de Sanctorum Martyrum corporibus factum fuerit, præmiserat idem historiographus Cisterciensis num.* 6 *in hæc verba* : Sanctorum corpora in nemore relicta, bestiis terræ et volucribus exposita : et pavissent utrasque procul dubio, si non unus de servis minus barbarus, sive forte Christianæ legi addictus, effossa terra, mandasset sepulturæ ipso in loco martyrii non procul ab Alzira, nobili oppido, a quo gloriosus Martyr hodieque sanctus Bernardus de Alzira cognominatur. Mansere ignota sepulcra per multos annos; quoadusque sub Jacobo primo rege (quem post fundatum Ordinem sanctissimum beatæ Mariæ dictæ de Mercede, pro captivis Christianis redimendis, post Majoricam F Valentiamque expugnatas, post plures et illustres victorias partas de Sarracenis tandem Cisterciensis familia præstolabatur) cælestibus signis præcedentibus detecta, atque ab ipso honorifica capella, et tumulo marmoreo donata sunt : quod suo tempore latius referemus. Sic Sanctus Martyr assumptus ex Cistercio, per regem in Cistercio consummandum inceptus coli, extorquentibus cæterorum omnium cultum crebris miraculis, quæ Deus per sacras reliquias operabatur. Qualiter autem, et qua occasione occultata iterum, iterem detecta, et locus sacer in Conventum Fratrum sanctissimæ Trinitatis de Redemptione captivorum transierit, quos Deus posuit custodes sacri thesauri, suo tempore etiam Annales tradent. *Sed quandoquidem quæ tum hic, tum paulo ante, tum denique supra apud nos* § 1, *num.* 11, *de miraculis Manricus suo tempore tradenda dicit, in Annalibus ejus tradita non reperio; aliunde supplere conabor inventionem corporum, publicosque eisdem indictos honores, nec non miracula, quibus inclaruere, producturus ea, quæ ad nostram notitiam pervenerunt, ubi*

primo

AUCTORE J. P.

primo cycro de publico nostrorum Martyrum cultu.

§ V. Cultus publicus; inventiones ac translationes corporum; favores per S. Bernardi patrocinium impetrati.

S. Bernardus Alziræ patronus.

Manricus *ad annum modo dictum* 1180 *num.* 7 *hæc de cultu notata reliquit :* Veneratur Alzira S. Bernardum, velut loci patronum, quem propitium ac potentem ad Deum intercessorem in multis experti frequenter visitant, et celebrant solenniter anniversaria votiva festivitate. Recolunt etiam Bernardum Alziranum Martyrologium monasticum Hugonis Menardi Augusti xx, quamvis in notis annum typographi incuria longe anteponat; Arnoldus Wionius in Appendice littera B., Joannes Vincentius Dominicanus de Sanctis Cataloniæ, Alfonsus de B Villegas de sanctis Hispaniæ, Chrysostomus Henriquez in Menologio, Augusti xxiii, et in Fasciculo. Quin et nos etiam, dum juvenes essemus, concione edita in Sanctorali nostro, beati Martyris laudes declamavimus. *Quibus addi potest Ferrarius, qui in suo Catalogo generali Sanctorum, Martyres nostros ita annuntiat die* xx *Augusti :* Aloricæ in Hispania S. Bernardi monachi, et martyris cum duabus Sororibus.

Alia alia.

36 *Præter publicam eorum venerationem, observare nonnulla juvat de die, quo coluntur. Vidimus modo, non eodem hunc signari tempore. Bollandus in rem nostram sua manu reliquit notatam observationem istam :* Porro, *inquit*, retulit mihi quidam R. P. Ordinis Trinitariorum Hispanus, qui ejusdem Ordinis per Angliam, Scotiam, Hiberniam commissarius generalis erat, coli hunc Sanctum 2 Septembris, et plurimos ejus ope ab hernia sanari. *Joannes de Marieta lib.* III *de Sanctis Hispaniæ Martyribus Religiosis cap.* XXXI *coli cum indicat Aloricæ seu Alziræ, ac de eo legi die* XX *Augusti. Alfonsus del Castillo Solorçano in sacrario Valentino asse-* C *rit ejusdem festum celebrari eodem die, quo colitur festum S. Bernardi*, fundatoris *(immo propagatoris)* sacri ordinis Cisterciensis, quod est die XXI *(voluerit dicere* XX) Augusti. *Tamayus in Martyrologio Hispano tres Martyres nostros refert ad diem* XXI, *ejusdem mensis. Nos Manricum secuti damus illos hac die, cum hactenus certo nobis non constet, quo die martyrium eorum acciderit, vel quo coli debeant : nam idem Tamayus in eorum Actis, quæ vulgavit, parum vel nihil habet firmitatis, quando sic dicit :* Eorum agonem referunt evenisse XI Kalend Septembris. *Addatur illud ex Miræo in Originum monasticarum auctario, sive libro* V, *cap.* XIV. *ubi de nostro* S. Bernardo *agens*, Colitur, *ait*, Officio ecclesiastico in sui nominis basilica Alciræ XX Augusti, ubi pars corporis ejusdem adservatur.

nos illum ac sorores ejus damus hac die cum Manrico.

37 *Sed nos, ut denuo id dicamus, a die, quem signat Manricus, etiamsi alicubi alius notetur, non recedimus : cur autem hac die Martyres referat potius, quam alio, ita edisserit ad annum* 1180, *cap.* V, *num.* 5 : De die mortis nihil certi constat : colitur tamen memoria trium Fratrum *(id est Fratris unius, ac duarum* D *Sororum ejus)* vigesima prima mensis Augusti : sive quia in ea martyrium obierunt; sive quod prima post festum magni Bernardi ClaræVallensis abbatis, cui subjungi [se] voluerunt, ut Patri filias, si non, ut solet, occasione sumpta ex nomine. Haud aliter Bernardum de Candeleda memoratum superius, eadem die colunt, qui Durii fluminis extrema littora incolunt : unde ipsa provincia Extrema Daurii aut Durii, vulgo Estremadura, quæ Lusitaniam inter Bæticamque, atque utramque Castellam late protenditur. *De S. Bernardo Candeledensi egimus nos die* XX *hujus mensis.*

Propagatus cultus ex inventione

38 *Porro quæ præmisimus de publica nostrorum Martyrum veneratione, confirmabuntur ex inventione et honore corporum; quibus addemus miracula. Scolanus supra citatus lib.* VIII, *cap.* XXV, *num.* 8 *et sequentibus varia dat in rem nostram, e quibus ista excerpimus. Indicat igitur auctor ille, corpora ista annis multis post eorum sepulturam, dum sub Mahometanorum servitute totum Valentiæ regnum gemeret, non sepulta dumtaxat mansisse; verum etiam tum eorumdem, tum sepulturæ memoriam delituisse, donec* E *Jacobus rex victorias suas seu regni recuperationem prosequens, quadam nocte misit, qui territorium Alzirense percurrerent. Dumque hac in silva ad somnum se composuissent, somniarunt vel audire se, vel revera audierunt dulcissimam quamdam melodiam. Sequenti autem nocte, rei hujus intenti viderunt inter noctis tenebras descendere de cælo luces sex, quæ in duos choros seu series æqualiter dividebantur. Contulerunt se ad locum timidi, quem designabant luminaria, et invenerunt terram recenti sanguine madentem, divinoque impulsu incitati foderunt ibidem loci, et invenerunt corpora trium Martyrum : cooperuerunt ea modo, quantum poterant, meliore et occultiore; reversique ad regem itinere, rem gestam ipsi retulerunt : cui, adhibita ejusdem inquisitione diligenti ac veritatis testificatione inter Mauros, narratum ab ipsis fuit horum Fratrum Martyrium.*

ac translatione corporum.

39 *Tunc jussit eos magna cum veneratione inde tolli, et collocari in pio quodam eremitorio, quod construi curavit, quodque hodiedum, inquit Scolanus, permanet, et cum monasterio Fratrum sanctissimæ Trinitatis combinatum vi-* F *demus. Similiter regis jussu tumulus lapideus in eremitorio fabricatus est una cum imagine seu statua* S. Bernardi, *sex columellis sustentata. Infra tumulum depositæ sunt Sancti reliquiæ, adjecta ad eremitorii fornicem hac inscriptione :* Hic jacet corpus sancti Bernardi martyris. *Alia insuper habebatur inscriptio Valentino idiomate expressa, quæ sic sonat Latine :* Hic sunt corpora sancti Bernardi martyris, sanctæ Gratiæ ac Mariæ. *Pro corporibus autem istarum duarum Sororum exstrui rex jussit aliud sepulcrum lapideum, sicut prædictus refert historicus, in cujus fide superiora huc transcripsimus, paucioribus ex eodem auctore delibatis, quæ ad corporum translationem ac publici cultus incrementum spectant, quæque pluribus ille enarrat.*

ne, non ex in-[illegible] e duobus filiis regis Valentini

40 *Procedentibus itaque temporibus quasdam in isto regno fuisse turbationes affirmat; dumque in dicto eremitorio degeret solitarius quidam, timorem fuisse, ne illa sacra corpora furto auferrentur, quia locus ille exstabat extra ambitum oppidi : inde vero summa cum taciturnitate ac cautela, uti pluribus idem auctor tradit, eadem*

AUCTORE J. P.

A *dem corpora translata fuisse nec non deposita prope summum altare. Deinde subdit, unum e duobus filiis regis Valentini, quem Zeyte Abuzeyte nominat, Ferdinandum Perez dictum, qui ad Christianam fidem jam conversus et baptismo ablutus erat, dum ultimum testamentum conderet Valentiæ anno 1262, in mandatis dedisse, ut certa quædam summa e suis bonis daretur pro fabrica* S. Bernardi *Alzirensis et S. Felicis Sætabitani (vulgo de Xativa;) utque suis sumptibus dormitorium, uti vocant, domus Valentinæ Fratrum Minorum ædificaretur. Exhinc pium venerationis affectum semper accrevisse memorat; dumque Fratres Trinitarii ad locum sacri depositi accessissent, ut eremitorium converterent in monasterium, ab eremita revelatum clam fuisse locum Provinciali ejusdem Ordinis, in quo sacrum illud depositum reconderetur; eumdem que notitiam cum aliis atque aliis provinciæ præsidibus secreto communicatam: donec anno* 1599, *mense Maio (Solorçanus fol.* 28 *verso signat diem* XXIII *Julii) impetratum est ab eo, qui tunc provinciam moderabatur, ut latentem thesaurum manifestaret, locumque concederet illum effodiendi, ut sumptuoso tumulo* B *cohonestaretur.*

Alia corporum inventio ac translatio solennis: miracula.

41 *Dictum, factum: præmissis operibus piis, Religiosi accinxerunt se investigationi istius depositi sacri: laboratur per noctes duas: tertia vero invenitur os grande admodum et odoriferum: nocte proxima redeunt Religiosi ad suum laborem, et reperiunt sepulcrum, in quo erant Sancti ossa conjuncta; ad latus autem caput cum foramine clavi, nullo apparente corruptionis vestigio: rem intelligit D. Joannes de Ribera, archiepiscopus Valentinus: mittit sine mora visitatorem suum, ut ex eo intelligat factum, ejusque veritatem: hæc discutitur accurate, agiturque de instituenda solennissima translatione reliquiarum ad debitum locum, die* XXIV *Augusti anno* 1610, *cui interesse voluit prædictus dominus archiepiscopus, quæ una rerum celebrium fuit, quæ hoc in regno visæ sunt, ut refert supra laudatus Scolanus, e quo superiora excerpsi: et quamvis nonnullæ in hac relatione occurrant circumstantiæ, quæ mihi non ex omni parte faciunt satis, quasque cuperem aliunde probari; dandam tamen rem censui, quam apud eum-* C *dem auctorem inveni. Addit, de miraculis magis notabilibus trium Martyrum Valentinorum se aliquid dicturum suo loco; verum cum de hoc argumento nihil apud ipsum inveniam in secunda parte Decadis primæ,* quæ tantum Decas vidit lucem ex tribus ab authore promissis, *ut testatur Nicolaus Antonius in Bibliotheca Hispana; aliunde conabimur hanc materiem supplere.*

Genibus capta.

42 *Alfonsus Solorçanus in Sacrario Valentino fol.* 83 *et sequentibus miracula ista recenset, quæ nos ex Hispanico idiomate in Latinum convertimus in hanc sententiam:* Religiosa quædam e monasterio S. Theclæ urbis Valentinæ, nomine Emerentiana Plaça, ab annis duobus capta fuerat genibus, et eorum juncturis, ita ut non posset pedibus consistere sine adjutorio. Dumque valde se affligeret, quia malo isto laborare se videbat, neque posse se una cum aliis monialibus vacare ministeriis Ordinis, plorare solebat, et Dominum nostrum rogabat, ut salutem consequeretur. Sanctos etiam aliquos, erga quos peculiarius erat affecta, invocabat, ut apud Deum sibi essent propitii, sanitatique ab eo redonaretur. In hunc etiam finem venerabatur reliquias Sanctorum, quas habere poterat. Inter illas adduxerunt ei oleum, quod ardebat in una e lampadibus ante sanctum martyrem Bernardum. Asservabat autem illud usque ad festum quemdam diem, quo sedi imposita in choro, (ea quippe illuc erat deducta, quia movere se non poterat) coram sanctissimo Sacramento, amborum genuum juncturas ungebat: et mox in instanti aiebat, comburi partes illas, quas unxerat. Postquam vero accessissent aliæ Religiosæ, uti eam inde tollerent, ac viderent, quidnam ei deesset, ac in pedes erigerent; quo tempore sacerdos Sacrum faciens elevabat Hostiam, viderunt, quomodo illa sola, nullo juvante, se levaret, atque incedere posset, gratiis Domino nostro cum larga lacrymarum copia, nec non S. Bernardo persolutis, quo patrocinante, salutem consecuta fuit.

Fluxu sanguinis periculosissime laborans: pila plumbea e tus.

43 Mulier quædam, ex loco de Castellon, ad supremum vitæ terminum perducta, et extrema unctione jam munita ob fluxum sanguinis, quo laborabat, quique durabat per multos dies; bibens parum aquæ, in quam immissi erant pulveres terrei e sepulcro Sancti, magno cum pietatis affectu, sanam sese comperit, ac liberam E ab infirmitate sua, gratias agens sancto Martyri de favore sibi impenso.

Ex Filio præcipui justitiæ præfecti in Guadaçnar, qui hodie *(editus est liber Solorçani anno* 1635) Religiosus est in Conventu S. Bernardi, eodem die, quo complevit votum amplectendi statum religiosum, exsiliit pila plumbea, quam habebat in gutture ex sclopeti ictu, quem exploserat in eum pater ipsius, facere tamen id nolens.

Item mori proximus;

44 Michaël Valentin, incola loci Castellonis Setabitani *(vel* Setabitanus, *si ad Michaëlem vox illa sit referenda)* graviter admodum infirmabatur, ita ut, omnibus Ecclesiæ Sacramentis munitus non modo fuerit, sed etiam medicus dixerit, eum non posse valetudinem consequi per humana remedia, nisi Deus potenti manu patraret aliquod prodigium. Infirmo autem exspectanti, quandonam terminus adveniret solvendi necessarium naturæ debitum, nocte quadam apparuit S. Bernardus, Religiosis nonnullis eum comitantibus, secundum illud, quod dixit infirmus et affirmavit, ac sine mora inclamare cœpit conjugem suam, quæ in eodem cubiculo F dormierat supra arcam quadam, et dixit: Non vides, domina, gloriosum sanctum Bernardum martyrem, qui invisum me venit? Nunc novi, impertitam mihi ab eo esse salutem propter magnum pietatis affectum, quo per totam meam vitam fui eum prosecutus: atque adeo ab hac die in posterum tempus propono, pro gratia hac, quam in me contulit, non orationibus dumtaxat exhibere me gratum; verum etiam ipsi offero, me excepturum hospitio Religiosos omnes ac familiares sancti ipsius Conventus. Et mox die crastino infirmus convaluisse se sensit, ita ut medicus confiteretur, Deum in illo peculiare miraculum esse operatum, interponente Sancto intercessionem suam.

Infantes duo hernia laborantes, et alii multi alias.

45 Catharina Rastroxo, incola loci Alcoy, duos habebat filios hernia laborantes: unum ætatis annorum duorum cum dimidio: alterum mensium novem: quæ quoniam videbat quantum laboris pateretur utraque ista proles, decrevit ire ad peragendam novendialem pietatis exercitationem in honorem ejus, ac ipsum rogare serio admodum, ut misericordia motus remedium

AUCTORE J. P.

dium præberet duobus filiis suis. Hanc autem bonam voluntatem exsecutioni mandans, ac bonum istud exercitium quotidie prosequens, priusquam isti novem dies complerentur, filios suos vidit recte valere, non applicato eis alio remedio majore, quam unctione ex modico oleo lampadum, quæ ardent ante Sancti altare.

Religiosus quidam e monasterio S. Bernardi hæmorrhoïdibus valde laborabat ; dumque vicibus aliquot magna cum devotione sese unxisset pauxillo olei e Sancti lampadibus, omnino sanus evasit.

Pater magister Frater Honorius Gilbao et de Castro, qui S. Bernardi martyris historiam conscripsit, magno lateris dolore affligi se sensit, nec non malo calculi : dumque nocte quadam curasset, ut novitii recitarent aliquos de Sancto jubilos, seque ipse unxisset oleo lampadum ejus, salutem recuperavit. *Hisce subjungit Solorçanus,* miracula, quæ hic sunt scripta, ad litteram desumpta esse omnia e libro de isto Sancto : præter quæ operatus est, et operatur multa Deus in iis, qui sunt afflicti, ac in necessitate versantur, quique sese illi commendant, in suis afflictionibus et laboribus remedium invenientes.

a S. Bernardo

46 *En tibi, lector, alia quædam mira e Vita metrica Fr. Lucæ Freire de Daguarda, quam proximo paragrapho indicabo pluribus, huc transcripta. Hæc itaque biographus ille metricus posteritati reliquit in rem nostram :*

Nunc Benimuslæi felicia tecta coruscant :
Hæc quoque Bernardi gaudent peperisse favorem.
Antonius Gilbertus erat cognomine dictus :
Hic Benimuslæi terram murosque colebat
Agricola, et vacuum plorabat lumine natum,
Qui Lucas patrio fuerat sermone vocatus.
Hic necdum octavum vitæ compleverat annum,
Cum sortis miseræ proponens mente labores,
Inclyta Bernardi et secum miracula volvens,
Quodque alii large concessit lumina cæco,
Antonius lacrymis patrem exoravit obortis :
Et si Bernardi meritis, precibusque salutem
Impetret, atque oculos solita caligine puros,
Martyris ipse tribus domui deserviat annis.

depelluntur.

47 Et cum fatorum genitrix caligine terram
Cinxerat, et mutuum præbebat Cynthia lumen,
Tum Morphei donum cæcus requiemque petivit ;
Sed postquam roseas monstrans aurora figuras
Lucida flammarum prædixit lumina currus,
In fundum cæcus deducitur ipse paternum,
Martyris hic meritis fulgentia sidera cernit
Lætus, et optatam vidit retinere salutem.
Te quoque Bernardi, præclara, Valentia, tangunt
Munera, dum nimium monstrat nutricis amorem.
Hic Petrus Gonzalvus erat cognomine dictus,
Inguinibus binis hunc hygrocela gravabat :
Martyris ast oleo pellit de corpore morbum.

In Geographia Blaviana volumine nono in mappa geographica regni Valentiæ, locum invenio Benimodo *(forte* Benimolo *) in territorio Alzirensi situm ; an illum metri causa sic mutarit, ac per nomen* Benimuslæi *significare velit poëta, an alium, non est mihi promptum dicere ; erit iis, qui loco hic dubio sunt vicini, et quibus proinde id examinandum relinquo.* Hygrocela, *Græce* ὑγροκήλη *est herniæ species, vel ramex aquosus, uti lego in Lexico Græco-Latino, quod ante me habeo. Mittit etiam lectorem ad vocem* ἐντεροκήλη *: de qua Gorræus in Definitionibus medicis agens,* Est, *inquit,* tumor scroti, delapso in id intestino : *ubi plura de hoc malo licet videre.*

§ VI. Acta stylo ligato et soluto conscripta ; tempus martyrii.

Vitæ metricæ, ex Hispania ad Rosweydum missæ, exordium et finis.

Præter *scriptores illos, qui agunt de Martyribus nostris, quique superius per Commentarii hujus decursum a nobis memorati sunt ; suggeritur alius in Ms. quod asservamus, hoc titulo manu nostri Rosweydi prænotatum :* Vita S. Bernardi de Alzira, sanctarumque virginum Gratiæ et Mariæ sororum ejus martyrum, nec non fundatio monasterii S. Mariæ Populeti, Ordinis Cisterciensis, metrice descripta a F. Luca Freyre de Daguarda; ex regio S. Mariæ de Moreruela cœnobio, sacræ Hispaniæ seu Castellæ reformationis, Ordinis ejusdem *(in diœcesi Zamorensi. Vide Manrici Annales locis variis, et Jongelinum in Notitia abbatiarum Ordinis Cisterciensis lib.* VI *pag.* 4.) *Vitam hane accepi, ait idem Rosweydus ad tituli marginem,* ex Hispania a *nostro* P. Petro Castelarnau. *Sic autem illa incipit :*

Ogdoæ neque nota canam miracula Memphis,
Altos pyramidum, radiantia signa, colossos :
Nec miranda quidem Ninææ mœnia plebis,
Millia quæ decies terræ centena crearunt.
Non Ammoniacum cantet mea musa theatrum
Nobile, quod circum splendentia cornua fulgent,
Altisonum mea musa quidem proscindet hiatum,
Fervidaque exiguam deducet in æquora puppim,
Hesperiæ rutilum fulgenti lumine sidus,
Exemplar meritis ac religione decorum,
Et Populetani decus admirabile tecti.
Bernardum similem Callo referemus Iberum,
Lilia de spinis ortum ducentia duris.

Finis autem metricæ hujus Vitæ ita sonat :

Sed vos ætherei fulgentia sidera regni,
Lucidaque Hispanæ terrarum sidera gentis,
Et Populetani non gloria parva sacelli,
Nos patrocinio semper refovete beato.

de qua nonnulla notantur.

49 *Vocem* Ogdoæ *quia non intellexit Castelarnavius, ideo hanc ei censuram inussit in litteris suis, die* XV *Februarii anno* 1627 *ad Rosweydum Cæsaraugusta datis, ita scribens :* Primum verbum Vitæ D. Bernardi Ogdoæ, ex imperitia interpretum Græcæ linguæ corruptum est. *Sed errat : nam Memphim, urbem Ægypti regiam, ab* Ogdoo *rege conditam, et a nomine filiæ ejus ita appellatam fuisse, perhibent Lexica, quæ vidi. Quippe ni ergo hoc epitheto, desumpto ab hujus urbis conditore, uti potuerit prædictus poëta, et revera usus sit? Ætas ejus colligitur ex epistola memorati Castelarnavii, ad eumdem Rosweydum anno, quem notabam,* 1627, *mense Septembri signata, in qua exstant sequentia :* Accipiat interim Vitam S. Bernardi Alzirensis martyris bis descriptam : prius... exemplar amissum fuit. Invenit illam Benedictinus monachus, cognatus meus, inter libros, qui fuerant episcopi Sancii Barcinonensis, anno hujus sæculi vigesimo demortui. Dicarat illam ipsi ejus author

A author F. Lucas Freyre de Daguarda *etc.* Videtur esse ipsum autographum. *Porro nos Vitam illam typis non committimus, tum quia non habet, unde præ aliis ab antiquitate sua commendari possit; tum quia poëtice adornata est; tum denique quia illustrissimus Manricus, Ordinis Cisterciensis historicus, diligenter ea collegit, et stylo soluto intexuit Annalibus suis, quæ de nostro sancto Martyre, ac Sororibus ejus duabus scripta invenit; quem nos proinde supra secuti sumus, et qualiacumque Acta ex eo transcripsimus.*

Vita apud Ughellum etiam metrica.

50 *Noster P. Carolus a Manderscheidt in litteris die* II *Octobris* 1666 *huc datis,* Initium, *inquit,* Vitæ illius Beati Cisterciensis, quam habet D. Ughellus, hoc est:

« Cæruleo ruerat non intempesta tridenti ».

Et post aliqua carmina, quæ videntur veluti prologus præmitti, incipit serio narrare historiam Martyris, hisce verbis:

« Extat in Hesperia longos celebrata per annos ».

Ultimus versus istius Operis, quod constat 500 versibus, est hic:

« Præmia percipiat nullum interitura per ævum ».

B *Vitam hanc non invenio apud nos: sed non magna est ejusdem jactura: neque enim auctoris nomen et ætas indicantur in dictis litteris. Et vero cur ad poëtas recurramus, quando Martyrum gesta habemus prosaice vulgata?*

De Vitis stylo soluto apud Tamayum ac Manricum vulgatis.

51 *Hæc etiam stylo soluto ac Latino refert Tamayus in suo Martyrologio Hispano ad diem* XXII *Augusti, ita de eisdem præfatus:* Acta scripsit brevi libello, Hispano sermone, Anonymus quidam, quem apud me retineo, ex quo illa dabimus. *Hæc si conferas cum iis, quæ ex Annalibus Cisterciensibus Manrici jam dedimus, comperies utraque sic convenire inter se, ut ad eumdem fontem referenda sint. Ad hæc, talis utrobique est Latina narrationis forma, ut verba unius exemplaris nimis conformia sint verbis alterius, quam ut tribui possint scriptori seu interpreti diverso, non autem uni et eidem. Versio itaque ex Hispanico idiomate in Latinum, quam habet Tamayus, videtur mutuata ex Annalibus Cisterciensibus Manrici, hic enim ante illum de S.* Bernardo *nostro scripsit, et ab illo citatur inter auctores alios, Actis nostrorum* C *Martyrum, quæ modo indicabam ex Tamayo, prænotatos. Porro unde laudatus Manricus eorum Acta hauserit, partim indicat* § I *superioris nostri Commentarii, ita memorans num.* 9: Hæc de Viri primordiis, patria, et genere, ac de suscepta utraque religione, ex ejus Vita excerpta, quam ex antiquis Populeti tabulis, ac monasterii Patrum sanctæ Triados. ad compendium redegit modernus author ejusdem Religionis: cui consonant medii omnes scriptores, Miedes, Beuter, Viciana, ex quibus aliqua etiam recentiores; *partim* § IV *num.* 32, *ubi illa ex Manrico prolata sunt:* Hæc de martyrio Principis invicti, Sororumque, ex Antonio Beutero, Martino de Viciana, aliisque, nec non et ex archiviis Populeti descripsit fideliter, qui Acta Sancti vulganda compilavit. *Hæc etiam vulgavit Hispanice Domenecus in Historia generali Sanctorum, ac virorum illustrium sanctitate, principatus Cataloniæ lib.* II *fol* 10; *ac Scolanus antea allegatus, cap.* XXIV *et* XXV; *quibus adde Solorçanum, de quo supra, fol.* 65 *et sequentibus, nec non Fratrem Honorium Gilbaum de Castro, ex dictis antea num.* 45 *in nostro Commentario.*

Auctor A. P.

Tempus martyrii.

52 *Reliquum est, ut de anno martyrii breviter disseramus. Solorçanus illud affigit anno Domini* 1180, *uti etiam Acta apud Tamayum, ubi hæc sunt:* Eorum agonem referunt evenisse XI Kalend. Septembris anno Domini MCLXXX. E *Manricus, sicut supra vidimus, ad eumdem annum refert illorum palmam, et nos cum illo in principio hujus nostri Commentarii, etiamsi in Actis, quæ ex isto auctore descripsimus, annum hunc expresse signari non invenerimus: qua de causa nos ibidem illum notavimus cum aliqua latitudine, addendo particulam* circiter. *Scolanus, quem supra assignavimus, cap.* XXIV, *col.* 910 *refutat Beuterum et Vicianam, rem accidisse scribentes anno* 1130: *quia, sicut mox, ait, dicemus, accidit valde prope monasterium Populetanum, et scimus ex Historia Carbonelli, illud ædificari cœptum multo post tempore, anno videlicet* 1153 *per Comitem Berengarium, qui reginam Petronillam Aragoniæ duxit uxorem; absolutum autem ab ejus filio Alfonso rege, qui regnare cœpit anno* 1162, *et anno* 1196 *obiit; ita ut historiam S.* Bernardi, *ait Scolanus, ponere non possimus nisi ab anno* 1153, *usque ad annum* 1196, *conformiter ad Gilbaum, qui cap.* III *martyrium ejus ponit anno* 1180. *Hæc ille. Ast haud satis concipimus, cur nostrorum Sanctorum martyrium differri debeat* F *usque ad annum* 1196. *Hoc enimvero Scolani ratiocinatio nequaquam probat, ut consideranti patebit. Consuli possunt etiam, quæ superius paragrapho* II *a nobis præmissa sunt de cœnobio Populetano. His Commentario nostro finem imponimus.*

DE

A

DE B. BERNARDO PTOLOMÆO,

INSTITUTORE CONGREGATIONIS S. MARIÆ MONTIS OLIVETI,

SENIS IN TUSCIA,

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

G. G.

§ I. Immemorabilis legitimusque hujus Beati cultus ab Apostolica Sede declaratus et extensus.

Anno MDCCLVIII Sacra Rituum Congregatio declaravit

B

Sacra Rituum Congregatio immemorabilem hujus Beati cultum approbavit, ut patet ex testimonio juridico, quod post Italicam B. Bernardi Ptolomæi *Vitam, a Gregorio Lombardello Dominicano conscriptam, et a Bernardino Paccinello monacho Montis Oliveti editam, apud nos pag.* 143 *et sequente sic sonat.* In nomine Domini. Amen. Fidem facio per præsentes ego notarius publicus infrascriptus, qualiter die sabbati vigesima sexta Novembris MDCLIV, constitutus in officio mei notarii infrascripti, et coram me eodem notario D. Carolus Mentalis procurator venerabilis Religionis seu Congregationis Olivetanæ, et reverendissimi patris D. Gasparis de Neapoli abbatis Generalis dictæ Congregationis Olivetanæ, repetitis instantiis, alias factis in causa canonizationis servi Dei B. Bernardi Ptolomæi, dictæ Religionis seu Congregationis Olivetanæ fundatoris, instat iterum et de novo, non obstantibus oppositionibus factis, pro parte illustrissimi et reverendissimi D. Promotoris fidei, declarari causam dicti servi Dei B. Bernardi non esse comprehensam in decretis sanctissimæ Inquisitionis sancti Officii in materia non cultus seu venerationis; quinimo stante cultu immemorabili ejusdem servi Dei B. Bernardi, causam, de C qua agitur, esse de casu excepto in decretis, prout ex verbis eorumdem decretorum, ibi videlicet declarantes, quod per suprascripta in aliquo noluimus, neque intendimus præjudicare iis, qui aut per communem Ecclesiæ consensum, vel immemorabilem temporis cursum aut per Patrum virorumque sanctorum scripta, vel longissimi temporis scientia ac tolerantia præfatæ Sedis Apostolicæ vel Ordinarii celebrantur.

immemorabilem hujus Beati cultum,

2 Et ideo stante dicto immemorabili cultu dicti Servi Dei supplicatur fieri decretum, causam præfatam esse in casu excepto in decretis prædictis, et ita fieri et provideri petit et instat, non solum præmisso, sed omni alio meliori modo etc. Item qualiter die Lunæ quinta Decembris ejusdem anni MDCXLIV constitutus in eodem officio notarii infrascripti et coram me eodem notario idem D. Carolus Mentalis in supradicta causa procurator præfatus et ad docendum de decreto favorabili per sacram Rituum congregationem in dicta causa canonizationis dicti servi Dei B. Bernardi Ptolomæi, dictæ congregationis Olivetanæ fundatoris, sub die XXVI Novembris proxime facto, produxit dictum decretum dictæ sacræ congregationis, subscriptum per eminentissimum et reverendissimum D. Petrum Paulum Crescentium dictæ sacræ congregationis præfe- E ctum, suoque solito sigillo impresso munitum, ac per reverendissimum P. D. Carolum Paulutium dictæ sacræ congregationis secretarium pariter subscriptum, tenoris subsequentis, videlicet: « Referente eminentissimo et reverendissimo D. Cardinali Franciotto causam servi Dei » Bernardi de Ptolomæis, monachorum Congre» gationis Olivetanæ fundatoris, die vigesima » sexta Novembris MDCXLIV sacra Rituum con» gregatio censuit constare, causam prædictam » esse in casu excepto in decretis S. Romanæ et » universalis Inquisitionis.

» P. Card. Crescentius..... Loco ✠ sigil. impress.

» Carolus Paulutius S. Congr. Rituum secr. » Omni meliori modo etc., et alias latius, prout in actis meis, ad quæ etc. In quorum fidem has præsentes subscripsi, et meo solito tabellionatus signo signavi. Romæ hac die septima mensis Decembris MDCXLIV

Loco ✠ signi Not.

Ita est Clearchus Buschus S. R. Congr. Not.

In fidem etc.

F

qui prætereà confirmatur

3 *Porro illustrissimus D. Joannes Baptista Raynoldus in oratione, quam coram Innocentio X pontifice ad impetrandam* B. Bernardi Ptolomæi *canonizationem habuit, enumeratis hujus Beati virtutibus ac miraculis, immemorabilem ejus cultum demonstrat his verbis :* Divulgavit horum aliorumque prodigiorum fama Bernardi sanctitatem. Hinc factum (Beatissime Pater) quod immemorabili huc usque cultu, quaqua ubi beati Patris viget cognitio, veneratus, adoratus, et SANCTUS vocatus fuerit. Traditiones immemorandi temporis testimonia maxima sunt. Ludicra commenta, mendaces ritus, impias sanctiones tempus absumit, edax ætas contumulat. At quæ veritatem supra innixa sunt, neque venti persecutionum, neque seculorum voracitas, neque barbaries tyrannorum vertere et absumere valent. Annos trecentos et ultra a Bernardi obitu numeramus, et toto hoc tempore fidelium communio populorumque devotio in ipsis diœcesis principibus templis non lampadas illius tumulo, non vota altari, non thura iconi, non tabellas parietibus, non orationes, non lacrymas, non eleemosynas, destitit accumulare. Viguit semper cum inter Olivetanos tanti parentis filios, tum inter

A inter pios fidelium cœtus erga Bernardum intensa religio et devotio; non potest civitas abscondi supra montem posita, mons Ecclesia pugnatrix est fulminibus adversariorum objectus. Civitates Sancti, qui ex eminentiori loco ceteris integritatis lumina impertiuntur.

ex duplici oratione panegyrica. 4 Piorum fidelium erga beatum Bernardum devotio mirum quantum incrementa sumpsit a testimoniis virorum, et summa probitate et sublimi dignitate et litteratura fulgentium. Qui de Bernardo Ptolomæo meminerint, qui passim sanctum hominem, beatum eremicolam, sanctæ Religionis fundatorem vocitent, auctores viginti quatuor sunt. Non prætercam præcipuos quosdam. Stephanus Coppia Olivetanus referens amplissimum arbitrium viventi Bernardo a generali Capitulo concessum, ter a sanctis iis eremicolis SANCTUM appellatum fuisse testatur. Annalium liber, qui in Monte Oliveti sacrosanctus asservatur, hæc de eo habet: « Ipse Pater sanctus, » suscepto æternæ vitæ viatico, omnibusque » sanctæ Ecclesiæ Sacramentis, redditurus Domino duplicata talenta, inter psallentium filiorum manus simul et mœrentium, et inter B » verba orationis gaudens, in Domino exultans, » beatum spiritum reddidit Creatori ». Pius secundus Pontifex optimus maximus undecimo Commentariorum libro sic laudat: « Nomen viro » Bernardo fuit, qui Deo plenus, Religionis » novellæ fuit auctor et cœnobii fundator, cujus » ossa religiose colunt ».

quarum una coram Innocentio X Pontifice, 5 *Deinde reverendissimus ille advocatus consistorialis, qui postmodum ad cathedram Lucensem evectus fuit, ita perorat, ac summum Pontificem alloquitur :* Quare, Pater beatissime, ut tam pium Virum Sanctorum in numerum cooptes, eique [decernas] Missam Officiumque (ut mos est sanctæ Romanæ Ecclesiæ, cujus in terris fulgidum caput es) humillime supplicamus tibi. Hoc religiosum cœnobium, sanctissimis et doctissimis refertum viris, a Bernardo fundatum; hoc prodigiosæ Bernardi virtutes; hoc insignia ejus miracula; hoc cultus immemorabilis a sacra Rituum congregatione Sedis Apostolicæ delegata approbatus; hoc illustrium virorum de ejus sanctitate testimonia ab integerrima tua justitia expostulant. Hoc Olivetanus Ordo sanctissimi Parentis religiosa proles ad tua genua meo nomine procumbentes a benignitate tua humillime rogant; ut scilicet illum Sanctorum albo exornes, quem Italiæ ac dissitæ oræ devote colunt, quem piorum vota venerantur, quem sanctissimus patriarcha Benedictus, eademque Sanctorum Regina Deipara ad cœlum invitavere, æternæ salutis certum reddidere, et ad divinam gloriam perfruendam secum adduxere.

altera coram Alexandro VII habita est 6 *Cum hæc peroratio desiderato effectu caruisset, causa canonizationis obtinendæ sub Alexandro VII Pontifice resumpta est, coram quo illustrissimus D. Julius Cæsar Fagnanus, sacræ aulæ consistorialis advocatus, orationem suam exorsus est hoc modo :* Jam quartum excurrit seculum, beatissime Pater, cum post exactam laboriose vitam, præclaris virtutibus et rerum gestarum gloria admirabilem, Bernardi Ptolomæi institutoris Olivetanæ familiæ mens cælo reddita, consortio fruitur Beatorum. Et quando exspectatissimus dies aderit, ut Christianæ reipublicæ et nostrorum temporum felicitati hoc additum decus et cumulatum gaudium gratulari possimus, spectatissimæ sanctitatis Viro cælestes honores et publicas aras et sacrorum solemnitates

AUCTORE G. C. tandem esse decretas, ut appellatione SANCTI, rituque et veneratione salutandum colendumque Bernardum habeamus? Sed nimirum diu res agitata consultationibus, inter populorum vota ac Principum preces, numquam tamen ad optatum exitum perducta, arcano Divinitatis consilio, crediderim. Tibi potissimum reservata est, beatissime Pater, ut divinæ tuæ vocis oraculo clarissimus et sanctissimus Popularis tuus, de Catholico nomine egregie promeritus, in Divorum album relatus, et adorandus Ecclesiæ propositus, hoc quoque titulo beatissimi Pontificatus tui famam in dissitas quasque nationes et in omnem posteritatis memoriam felicius extenderet. De quo mihi apud Sanctitatem tuam in hoc amplissimo orbis theatro de more verba facturo, si præfari veniam liceat, pro elaborata et suis absoluta numeris oratione abunde fuerit, quæ sui pompam pulchriorem exhibeat, maximarum rerum simplex et nullis rhetorum ornamentis exculta oratio.

ad impetrandam solennem ipsius canonizationem. 7 *Tandem facundus orator, expositis præcipuis B. Bernardi Ptolomæi virtutibus ac miraculis, orationem suam concludit his verbis :* Quæ E cum ita sint, beatissime Pater, multoque plura atque ampliora, quam ut a me breviter et carptim commemorari dicendo potuerint, tot retro annorum confirmata consensu, toties publicis litterarum tradita monumentis, et hic quoque non semel a summis viris eum summa eloquentiæ laude declamata et repetita feliciter, iterum atque iterum repetit humillimas preces, renovatque calidissimas obtestationes suas apud Sanctitatem tuam, non solum inclyta Senarum urbs, tot Divorum parens fœcundissima, non solum serenissimus magnus Etruriæ Dux, sed Italia omnis, sed omnis Europa, et tota Christianæ reipublicæ, quam late patet, universitas, et sacer Olivetanorum Ordo beatissimus tuis pedibus advolutus, per tuam Te clementiam ac pietatem, beatissime Pater, orat obsecratque suppliciter, ut virum sanctissimum Bernardum Ptolomæum, parentem et conditorem suum, suis tandem cultibus titulisque auctum et decoratum publice velis, ut fulgidissimum illud lumen super aureum Ecclesiæ candelabrum accendas, ut luceat in splendoribus Sanctorum, et glorificetur æterni luminis Pater, qui in sole posuit tabernaculum suum. F

Posteriores Pontifices Romani 8 *Quamvis hæc vota hactenus irrita fuerint apud Sedem Apostolicam, quæ in negotiis hujusmodi caute ac severe solet procedere, tamen toties repetita insignium gestorum miraculorumque testimonia videntur posteriores Pontifices Romanos movisse, ut Congregationi Olivetanæ Lectiones proprias de B. Bernardo Ptolomæo recitandas concederent, ac deinde cultum beati Viri extenderent, quemadmodum liquet ex sequente decreto, quod Lectionibus propriis ita subnectitur :* Pater D. Joannes Franciscus Fossati Mediolanensis abbas, et procurator generalis congregationis Olivetanæ, nec non procurator causæ canonizationis B. Bernardi Ptolomæi abbatis Ordinis S. Benedicti, ob summum pietatis studium, quo ipsi oratores et Religiosi ejusdem congregationis Olivetanæ ipsum B. Bernardum prosequuntur, supplicaverunt nomine totius suæ Religionis sacrorum Rituum Congregationi pro extensione Officii et celebrationis Missæ de eodem Beato per universum Ordinem monasticum cum lectionibus propriis, alias præfatæ Religioni die XIX Aprilis MDCLXXXI sub ritu duplici recitari concessis

AUCTORE G. C.

sis. Et sacra Congregatio, precibus oratorum benigne inclinata, ad relationem eminentissimi et reverendissimi D. Cardinalis de Lauræa, gratiæ petitæ annuendum esse censuit; et in posterum ab omnibus utriusque sexus totius Ordinis monastici Religiosis juxta Rubricas Breviarii et Missalis Romani, Officium et Missam de prædicto Beato sub eodem ritu duplici, ut supra, singulis annis, XXI Augusti die ipsius Beati festo, recitari ac respective celebrari posse benigne concessit, si Sanctissimo D. N. placuerit. Die XXIV Novembris MDCXCI. Et facta de prædictis Sanctissimo D. N. Innocentio Papæ XII relatione per me secretarium, Sanctitas sua annuit, et decretum expediri et publicari mandavit die XXIX ejusdem mensis Novembris et anni MDCXCI.

A. Episc. Ostien. Card. Cybo.

Loco ✠ sigilli.

Joseph Vallemanus sacr. Rit. Congr. secr.

Affi ..ua cum le tionibus pro- ,riis

9 *Ceterum Lectiones istæ propriæ, quæ synopsim Vitæ continent, recitantur hoc ordine :* LECTIO V. Bernardum, qui in seculo Joannes, Senis ex prisco Ptolomæorum genere natum, pia

B genitorum cura apud Religiosos S. Dominici educatum, priusquam nasceretur, sub specie cycni, rostro ramum ex viridi decerptum olea referentis, mater parere sibi visa est; qui e puerperæ sinu postea divulsus, aliis comitantibus, in cælum evolaret : quod Olivetani Ordinis præsagium fuisse creditur. Adolescens equestri dignitati eruditionis præstantiam adjungens, philosophiæ ac jurisprudentiæ professor excelluit. LECTIO VI. Cum aliquando celebrem disputationem instituisset, oculis repente captus; sed a Deipara, quam impensius colebat, voto ei nuncupato, oculorum lumini restitutus, cathedram conscendens, et lectionis vice facundum de vanitate mundi sermonem habens, bonis omnibus statim abdicatis, eisque in pauperes et alia pia opera erogatis, in solitudinem Accona secessit, quo cum plures nobiles cives, ejus voce et exemplo permoti, consectati sunt; ibique assiduis et voluntariis jejuniis et flagellis, ceterisque corporis macerationibus asperrimum, sed divinorum ac cælestium meditationibus suavissimum novus homo novum anachoriticæ vitæ genus exorsus est.

C

Is huc Beato ve- dori permase- rund.

10 LECTIO VII. Tantam lucem princeps tenebrarum ægre cum ferret, de quo Vir Dei plurics divinitus triumphaverat, famam illius falsis criminationibus per improbos homines apud Joannem XXII Avenione tunc sedentem denigrare conatur : quem summus Pontifex ad se accersitum, agnita ejus innocentia aliorumque, qui ad ipsum ex sanctitatis odore confluxerant, laudatum ad Guidonem episcopum Aretinum destinavit; cui instituti sub certa regula approbandi jus et facultatem contulit. Episcopus vero, triduano indicto jejunio, candidum habitum sub regula sancti Benedicti cum insignibus Religionis, quam congregationem sanctæ Mariæ de Monte Oliveto denominavit, prout ipsi antistiti in somnis fuerat a Deipara præmonstratum, Servo Dei ac sociis impertivit. LECTIO VIII. Bernardus subinde ad eum locum reversus, ubi novæ plantationis prima jecerat fundamenta, ædem Deo sacram sub invocatione Nativitatis beatæ Mariæ Virginis ædificat. Porro tanta erat in ipso animi demissio, ut vix tandem suorum votis adduci potuerit ad assumendum Religionis regimen, nisi postquam ternis moderatoribus paruisset. Fervor vero charitatis ejus in proximi salutem emicuit, cum, grassante Senis et in ejus ditionis D ambitu fœda pestilentia, et morbo laborantium tum corporum tum animarum incolumitati se suosque devovit : quo ipse morbo correptus, ætatis suæ septuagesimo sexto, meritis et virtutibus insignis, in monasterio Senensi salutari refectus epulo, inter psallentium pariterque mœrentium manus exultans, immaculatum spiritum Deo reddidit decimo tertio Kalendas Septembris, anno salutis reparatæ supra millesimum trecentesimo quadragesimo octavo, ibique miraculis clarus sepultus est.

11 *His Lectionibus additur oratio propria, quæ sic recitatur :* Deus, qui per beatum Bernardum, novum anachoriticæ vitæ genus in Ecclesia tua exordiri voluisti; concede, quæsumus, ut ejus vestigiis insistentes, æternæ vitæ præmia consequi mereamur. Per Dominum *etc. Hæc oratio sive collecta mense Aprili anni* 1692 *post examen eminentissimi Cardinalis Colloredi a sacra Rituum congregatione et ab Innocentio Papa XII approbata est, ut in peculiari decreto ibidem refertur. Idem Pontifex, ni fallor, nomen hujus beati Viri jussit inseri Martyrologio Romano, in quo hodiedum ita legimus :* Senis in E Tuscia beati Bernardi Ptolomæi abbatis, Congregationis Olivetanæ fundatoris. *Cum hic Commentarius jam prælo paratus esset, R. admodum D. Benedictus Campo-Sampieri Olivetanus sacræ theologiæ lector, Romæ anno* 1737 *dedit ad nos humanissimam epistolam, in qua ex archivo congregationis suæ exhibet instrumenta, quæ jam supra retulimus, iisque in fine notitiam nobis hactenus ignotam subjungit hoc modo :* Tandem die XXI Martii MDCCV per decretum sacræ Congregationis approbatum a Clemente XI sub die IV Aprilis ejusdem anni concessum fuit, ut in tota Congregatione celebraretur festum B. Bernardi sub ritu duplici secundæ classis cum octava, cujus postea lectiones propriæ approbatæ fuerunt, et concessæ die IV Julii MDCCV. *Licet itaque egregius illæ religiosæ familiæ Conditor nondum solenniter canonizatus sit, tamen hæc certa publicæ venerationis testimonia abunde sufficiunt, ut in Opere nostro locum habeat. Nunc de biographis ac gestis ejus agemus.*

ejusque nomen Martyrologio Romano ..is .. p erunt.

§ II. Diversi Actorum scriptores memorantur, et copiosa Vitæ synopsis exhibetur. F

Post Joannem Baptistam de Populonia

P*rimus Vitam* B. Bernardi Ptolomæi *scripsisse dicitur F. Joannes Baptista de Populonia, coævus Ordinis Dominicani scriptor, quemadmodum Petrus Marcellinus Oruffius, abbas Olivetanæ Congregationis mox citandus, ante Italicam Beati Vitam in præfatione ad lectorem testatur. Quinimo Gregorius Lombardellus ex Ordine Prædicatorum, qui Acta ejusdem Beati Italice exaravit, in Appendice ad caput quintum libri primi affirmat, hanc veterem et Latinam sodalis sui lucubrationem sibi ab excellentissimo D. Ludovico Falugio equite S. Stephani commodatam fuisse Plumbini in Hetruria, ubi eam ex antiquo exemplari fideliter transcribi jussit. Lombardellus ibidem addit, Joannem Baptistam de Populonia fuisse amicum* B. Bernardi Ptolomæi, *et sub hujus beati Patris disciplina habuisse fratrem, nomine Guilielmum, ex cujus*

A *jus ore gesta beati Viri potissimum collegit. Videtur hæc ignorasse Jacobus Echardus Dominicanus, qui non ita pridem scriptores Ordinis sui recensuit, et tamen nullam Joannis Baptistæ de Populonia mentionem fecit, nisi forsan sub alio nomine hunc scriptorem citaverit. Quidquid sit hac de re, utinam inveniretur istud authenticum documentum, quod verosimiliter alicubi cum blattis et tineis luctatur! Saltem Patres Olivetani nuper a nobis Romæ per amicum consulti responderunt, sese istud antiquitatis instrumentum non potuisse reperire.*

Varii recentiores tum Latine tum Italice

13 *Varii recentiores gesta Beati nostri litteris mandarunt, ut discimus ex Ms. anonymi ad nos olim misso, in quo præcipui biographi sic enumerantur :* Omnium primus ejus ad posteros transmisit Vitam Joannes de Populonia Ordinis Prædicatorum magister ac doctor, qui et vixit tempore beati Bernardi, et fratrem habuit Guilielmum sub illius magisterio ac disciplina; deinceps ejusdem Ordinis theologus, ac sancti officii Senarum consultor Gregorius Lombardellus opusculo tribus libellis digesto. Et ne sileantur prorsus Olivetani scriptores, Antonius Bargensis in
B sua Congregationis historia; D. Michael Angelus Bonhaverti in Dialogo ad nuperos Olivetanos; abbas D. Secundus Lancellotti in Historia Olivetana libro primo; D. Paulus Carpenterius Neapolitanus libris quinque; D. Petrus Marcellinus Oraffius abbas Laudensis, et D. Dominicus Becoli in libello Italice exarato.

de gestis hujus Beati scripserunt,

14 *His etiam alii addi possent, si recensere vellem omnes illos, qui de B. Bernardo Ptolomæo breviter aut obiter meminerunt. Unde Paulus Carpenterius ante Latinam Beati Vitam, quam quinque libris complexus est, initio præfationis lectorem ita alloquitur :* Beati Bernardi Ptolomæi Senensis Olivetanorum cœnobitarum parentis gesta, virtutes, et mira multi viri graves scripsere, sed carptim (ut verum fatear) potius, saltuatimque magis (si perpaucos exceperis) quam ex professo. *Nos itaque dumtaxat hic lectori notitiam suggeremus de illis Vitæ scriptoribus, qui Acta* B. Bernardi Ptolomæi *ex professo, ut aiunt, posteritati reliquerunt. Ex his autem seligemus eos, quos præ manibus habemus, et de quibus consequenter certius judicium ferre possumus. Etiam rationem reddemus, cur unum alteri ad vulgandum Beati gesta*
C *prætulerimus.*

inter quos potissimum recensemus eos.

15 *Paulus Carpenterius abbas Ordinis Olivetani anno* 1642 *Neapoli vulgavit Latine quinque libros, quibus gesta et miracula beati sui Fundatoris eleganter ac fuse prosecutus est. At hic scriptor floridus sæpe evagatur ad narrationes, ab instituto nostro et Actis Beati alienas, ut ipse circa finem præfationis fatetur his verbis :* Digredimur multoties, et per quædam eruditione digna excurrimus. Profana (ne hilum quidem a veritatis fundamento recedentes) interteximus, et pleraque verosimilia, ut soliloquia, conciones, præcepta, descriptiones, gravissimos seculi auctores, qui et juvare et delectare studuerunt, ne legentes etiam perbreve opusculum tæderet. Quare ea omnia superflua minime putavimus. *Sed nos istas digressiones et verborum phaleras potius rhetori, quam historico convenire censemus, ac propterea illam lucubrationem, quæ jam antea publice prodiit, minime recudendam existimavimus, quamvis iterata ejusdem editio nobis facillima foret.*

16 *Cum Gregorius Lombardellus Dominicanus anno* 1613 *in urbe Senensi moriens Italicam* B. Bernardi Ptolomæi *Vitam prælo paratam reliquisset, Bernardinus Paccinellus monachus Olivetanus eam postea typis vulgavit, absque ulla immutatione, quemadmodum editor in præfatione ad lectorem testatur. Lombardellus autem post hanc lucubrationem suam in Appendice ad caput primum libri tertii apud nos pag.* 130 *asserit, sese omnia, quæ de* B. Bernardo Ptolomæo *scripsit, ex Joanne Baptista de Populonia aliisque antiquis monumentis hausisse. Sed magnam nobis præstitisset gratiam, si vetera illa documenta verbum de verbo expressisset, aut saltem sigillatim assignasset, ut hoc tempore desiderant eruditi critici, inter quos Echardus Dominicanus in Bibliotheca Prædicatorum tomo II pag.* 385 *de similibus Lombardelli scriptis tale fert judicium :* Ego vero Gregorium non parum laudandum judico, ut virum in evolvendis historicis assiduum, deque re litteraria, præsertim hagiographis, optime meritum. Non nego tamen, mihi videri de fide lectoris plus satis præsumere, dum ea, quæ indiscriminatim a variis excepit etiam incerta et dubia, nullo prolato teste authentico narrat, acsi nullatenus narrantis posset vacillare fides. E
Hinc etiam post illum, etiam cum gustu lectum, ipsa tamen a peritis, non absque ratione, primigenia quæruntur adhuc et expetuntur documenta. *Hoc Echardi judicium de suo sodali minime suspectum videri debet.*

auctore G. C. quorum Opera nobis ad manum sunt,

17 *Præterea Petrus Marcellinus Oraffius abbas Olivetanæ Congregationis anno* 1650 *Venetiis edidit Italice Acta beati sui Fundatoris, quæ potissimum ex Lombardello excerpsit, ut in proœmio ad lectorem monet. At ibidem fatetur, sese his Actis inseruisse observationes morales, salutaria monita, et quasdam digressiones, ne Vita illa nimis sicca vel sterilis in lucem prodiret. Etiam ingenue confitetur, quod sermones a* B. Bernardo Ptolomæo *habitos arbitratu suo auxerit, et interdum verosimilia pro veris narraverit. Attamen publice testatur, se id non fecisse ad ostentandum ingenium, sed ad fovendum nutriendamque lectoris pietatem, et sese hac in re varios Sanctorum biographos imitatum esse. Certe nimis multi Vitarum scriptores hac licentia usi sunt, et sua sensa cum veterum documentis ita confuderunt, ut in his ab illis discernendis labor noster assidue et difficulter impendatur.* F
Verum nos istas amplificationes exhortationes, utilia monita, et morales annotationes concionatoribus relinquimus, et indaginem solam historiæ veritatem, quam videmur propius reperisse in brevioribus ac simplicioribus Mss. Actis, de quibus aliqua jam præmonebimus.

et ex omnibus ad prælum seligimus quemdam anonymum,

18 *Olim accepimus a Patribus Olivetanis (ita ex indiciis quibusdam suspicamur) Vitam* B. Bernardi Ptolomæi *recentioribus characteribus exaratam, et in quinque partes divisam, quarum prima Beatum in sæculo, secunda in eremo, tertia in cœnobio repræsentat : in quarta autem parte referuntur ejus miracula, et in quinta laudes Ordinis ab ipso instituti celebrantur. Hanc anonymus quispiam, qui forsan ex animi demissione suppressit nomen suum, collegit ex Carpenterio, Lombardello et Oraffio, quos identidem in margine diligenter assignat. Hæc anonymi collectio propter brevem ac simplicem gestorum narrationem nobis prælo digna visa est, et propterea illam diffusis et exornatis Carpenterii Actis prætulimus. Item itaque post hunc Commentarium prævium typis excudemus, et*

qui Acta Beati simpliciter et historice collegit.

AUCTORE G. C.

et more consueto illustrabimus, ubi quid notatu dignum occurrerit. Dividemus autem collectionem istam in quinque capita, et post singula in annotatis referemus ea, quæ anonymus in margine notavit, si operæ pretium fuerit.

Germanicus Ptolomæus eum exornat centum et pluribus elogiis,

19 *Post omnes istos biographos Germanicus Ptolomæus generalis vicarius illustrissimi Cælii Picolominei Senarum archiepiscopi (hic anno* 1671 *cathedram Senensem ascendit) gesta* B. Bernardi Ptolomæi *centum et duobus elogiis, ut ipse vocat, vel acutis inscriptionibus exornavit. Hoc opus posthumum Marius Ptolomæus, auctoris ex fratre nepos, tandem anno* 1710 *Senis in lucem dedit, et acutum patrui sui ingenium posteritati commendavit. Quamvis ingeniosa sit illa Germanici Ptolomæi lucubratio, tamen ea parum nobis potest prodesse, quia in isto scribendi genere datur nimia ornandi licentia, et auctor interdum œstro quodam poëtico abripitur, ut editor in præfatione non diffitetur. Igitur ex hoc opere excerpemus solos elogiorum vel inscriptionum titulos, qui serie temporis singulare gestorum compendium continent, et posthumam Beati gloriam non parum illustrant.*

B

quorum solos exhibemus titulos

20 Elogium i. Nobilissimis parentibus, Mino Ptolomæo et Fulvia Tancreda sterilibus, eorum vota Deipara obsecundante, beatus Puer concipitur. Elogium ii. Mater, dum Puerum gestaret in utero, sibi visa est in somnis candidum cycnum peperisse, qui virentis olivæ decerpto ramo, densis stipatus cycnis cælum volatu conscenderet. Elogium iii. Nascitur Senis in Hetruria die decima Maii, anno a partu Virginis mcclxxii, seculo Italiæ et universo orbi Christiano Guelphorum ac Ghibellinorum dissidiis funestissimo, et in illius ortu repentino afflata gaudio patria Senensis exultat. Elogium iv. Nato a Fulvia matre imponitur nomen Joannes. Elogium v. Mira in eo, vel a tenera infantia, morum gravitas, et pietatis maturitas. Elogium vi. Formosus ad miraculum adolescens Joannes. Elogium vii. Christophoro Ptolomæo religiosissimo agnato suo nobilis Adolescens educandus committitur in cœnobio divi Dominici Senis. Elogium viii. Annum ætatis agens decimum quintum, summa totius patriæ acclamatione, philosophiæ ac juris utriusque doctor renuntiatur. Elogium ix. Ab imperatore Rodulpho

C

Eques Cæsareus creatur. Elogium x. Delectatur venatione Joannes.

qui copiosam Vitæ synopsim continent.

21 Elogium xi. In sodalitio Virginis Deiparæ, quod sub Senensi nosocomio adhuc religiosissime floret, suæ ponit tyrocinia sanctitatis. Elogium xii. Adhuc ætate minor electus reipublicæ Senensis supremus moderator, illam sanctissime ac prudentissime temperat. Elogium xiii. Seculi sui sapientum facile princeps, patria in academia publice docens, doctrinæ gloria universam implet Italiam. Elogium xiv. Vana doctrinæ gloria male tumescens, a pietate descisit. Elogium xv. Cæcitate improvisa divinitus percussus, resipiscit. Elogium xvi. Solitariam vitam vovens, amissum oculorum usum a Virgine Deipara recuperat. Elogium xvii. Discipulis novas atque curiosas, uti ante cæcitatem promiserat, ab eo theses exspectantibus, de vanitate rerum terrenarum, et seculi contemptu jam in eremum secessurus, in Senensi lycæo religiosissimam concionem habet. Elogium xviii. Universa bona sua pie distribuit in pauperes. Elogium xix. In eremum Acconæ secedit. Elogium. xx Secedentem in eremum sequuntur Ambrosius Picolomineus et Patritius de Patriciis,

D

religione æque ac sanguine præstantissimi.

etsi breviter narrent

22 Elogium xxi. Mutat nomen Joannis in Bernardum. Elogium xxii. Lacero sacco semiamictus fere nudus desertum colit. Elogium xxiii. Bernardi cellulam arboribus in eremo constructam protinus mali dæmones evertunt. Elogium xxiv. Defossam a se specum inhabitat. Elogium xxv. Quam incolit spelunca in speciem sepulchreti humanorum cadaverum exuviis horrenda. Elogium xxvi. Archangelum Michaëlem in patronum assumit, cui in singulas hebdomadas perpetuum ac severissimum jejunium vovet. Elogium xxvii. Vinum ultra non gustaturus, omnes Acconæ vites obtruncat. Elogium xxviii. Perpetuo atque severissimo sibi indicto jejunio, bis tantum in hebdomada pane vescitur. Elogium xxix. Asperum induit cilicium atque ferrea catena se præcingit. Elogium xxx. Ubertim et amarissime plorat.

varias Beati exercitationes in eremo,

23 Elogium xxxi. Sese septies in die horrido fustuario cruentat. Elogium xxxii. Quod religiosis curis superest temporis, terræ in culturam impendit. Elogium xxxiii. Circumspectus suæ custos pudicitiæ, omnium vitat aspectum

E

feminarum. Elogium xxxiv. Duabus vix horis quieti necessarie permissis, traducit noctes insomnes. Elogium xxxv. Integras cujusque feriæ sextæ noctes patientis Dei in fervidas meditationes vigil impendit. Elogium xxxvi Silentium non interruptum religiosissime servat. Elogium xxxvii. Virginem Deiparam tenera dilectione prosequitur. Elogium xxxviii. Sacræ lectioni vacanti sæpius Virgo Deipara sacrarum Scripturarum difficultates enodat. Elogium xxxix. Inferni spiritus, Ambrosii atque Patricii assumpta specie, suadentes Bernardo discessum ab eremo, ab eo divinitus detecti fugantur. Elogium xl. Ambrosius et Patricius, suggestione diabolica adornantes discessum ab eremo, prodigiosa caligine circumfusi, frustra circumgerrantes, exituque ab Accona non invenientes, mire ibi Bernardi prece detinentur.

tentationes dæmonum

24 Elogium xli. Fercula ac pocula infecta veneno a Guelphis, simulata pietate, dono missa, Bernardus, fraude divinitus cognita, illico signo crucis expurgat visibiliter a veneno. Elogium xlii. Sanctorum Innocentium cædi sacrata die a malo dæmone graviter vulneratus, a

F

Christo Crucifixo illi apparente prodigiose sanatur et recreatur. Elogium xliii. Reparatoris tormenta fervide meditanti diabolus tot se daturum verberationes minatur, quod ad columnam passus est Christus Jesus. Elogium xliv. Sathan, assumpta specie feminæ impudicæ, Bernardum impuros ad amores solicitans, signo crucis fugatur. Elogium xlv. Concupiscentiæ motus repressurus, se inter spinas volutat. Elogium xlvi. Sacra Bernardi gloria ex Italia universa multos trahit in eremum. Elogium xlvii. Ostenditur Bernardo scala argentea cælum usque pertingens, in cujus summitate Jesus et Virgo Mater, plurimis in veste candida per illam ascendentibus. Elogium xlviii. Latrante invidia, tamquam suspectus de hæresi cum sociis ad summum Pontificem Joannem XXII defertur, a quo citati Bernardus et Ambrosius calumniam purgaturi, Avenionem in Gallia proficiscuntur. Elogium xlix. Avenionem proficiscenti occurrunt sæpius angeli ductores in via. Elogium l. Esurienti in itinere angeli panem suppeditant.

virtutes

25 Elogium li. Sathan, assumpta forma religiosi

A ligiosi anachoretæ, Bernardo occurrens, perfide insinuat, ut eo temptis imperiis summi Pontificis, Acconam revertatur, et ab eo detectus et derisus fugatur. Elogium lii. Summus Pontifex, deprehensa statim innocentia Bernardi, et illius admiratus sanctitatem, honorifice exceptum et gratiis cumulatum, Hetruscam in eremum dimittit. Elogium liii. Rediens in Italiam Bernardus a nobili viro Taurini hospitio excipitur, cujus servus commissum a se furtum suggestione diabolica perfide impositurus Bernardo, argenteam pateram in ejus pera condit, cujus indicio actus reus furti manifesti Bernardus, et carceri mancipatus, impetrata prius furaci servo venia, furem ac furtum retegit sibi divinitus revelata. Elogium liv. Dum accusatus furti detineretur in vinculis, habuit in carcere angelos consolatores. Elogium lv. Nobilis hospes Bernardi mira hac illius charitate et mira vitæ sanctimonia devinctus, suis bonis omnibus erogatis in pauperes, eum sequitur in eremum. Elogium lvi. Vercellis feminam a malo spiritu obsessam aspectu solo liberat. Elogium lvii. Reversus in eremum instituit Congregationem S. Mariæ B Montis Oliveti, ipsa de cælo Virgine Deipara præbente vestem candidam, et novæ Congregationis insignia, scilicet ternos montes cum cruce purpurea, media inter geminos ramos virentis olivæ. Elogium lviii. Virgo Deipara regulam S. Patris Benedicti de cælo præbet Bernardo, quam novæ suæ Congregationi observandam proponat. Elogium lix. Admirabili demissione Congregationis suæ summam præfecturam recusans, tandem post diuturnum certamen eidem abbas generalis licet invitus prælicitur. Elogium lx. Bernardi in summa moderatione summa modestia.

revelationes, 26 Elonium lxi. Singulari demissione oculorum languorem causans, ut commissum deponat præsulatum, id a filiis amantibus impetrare non valet; sed in eo perpetuo, donec vivit, confirmatur. Elogium lxii. Nova Bernardi Congregatio frequentibus donata cœnobiis per universam Italiam illico propagatur. Elogium lxiii. Celebre templum et cœnobium Montis Oliveti in eremo Acconæ Bernardo ædificante, inferni lemures, assumpta Æthiopum forma, noctu evertentes, quod fuerat constructum interdiu, C Bernardi precibus a Michaele archangelo fugantur. Elogium lxiv. Stephanum de Lugano cæmentarium inter templi ruinas casu lethali exstinctum solo contactu pectoris mire in vitam revocat. Elogium lxv. Auri vis ingens diabolico præstigio in fundamentis novi cœnobii reperta, Bernardo illam signante signo crucis, protinus evanescit. Elogium lxvi. Sæpius visus, dum orat, raptus in extasim in cælum toto corpore ferri. Elogium lxvii. Feria sexta majoris hebdomadæ juxta imaginem Jesu Crucifixi ardentius orans, visus est sursum corpore raptus cruci diutius adhærere. Elogium lxviii. Eadem die Jesus crucifixus amanter cum Bernardo colloquitur. Elogium lxix. A Christo crucifixo multa arcana et futura Bernardo revelantur. Elogium lxx. Cælitus illustratus noscit secreta cordium, et arcanas cogitationes revelans multos in viam salutis revocat.

miracula, 27 Elogium lxxi. Prophetiæ dono illustratur. Elogium lxxii. Fratrem Marinum de Parisiis incurabili morbo claudicantem miraculose sanat. Elogium lxxiii. Fratrem Pacificum lethaliter vulneratum prodigiose curat. Elogium lxxiv. Solæ Bernardi vestes mire sanant febricitantes. Elogium lxx. Imperat febri quartanæ, ut discedat a Fratre, cui nomen Bonus, et illico relinquit eum febris. Elogium lxxvi. A summo Pontifice Joanne XXII Sutrium missus, animos populorum civilibus discordiis æstuantes conciliaturus, statim tumultus sedat. Elogium lxxvii. Dum summi Pontificis jussu Sutrium progrederetur Bernardus, a pia femina Volsinii hospitio recipitur, quæ mali dæmonis arte, ejus impuro amore accensa, noctu dormientem aggressa, ab illo pudica prorsus astutia protinus exclamante sibi furem instare, fugatur. Elogium lxxviii. Fugata impura femina, concupiscentiæ motus sedaturus, horrido fustuario se cruentat. Elogium lxxix. Sutrii Romulum quemdam, prima ab infantia cæcum, Deiparæ ope implorata, protinus liberat a cæcitate. Elogium lxxx. Inferni spiritus, mentita nobiliorum procerum specie, Bernardum ambitionis tentaturi, illi offerentes præcipuas seculi dignitates, ab eo protinus agniti deridentur.

28 Elogium lxxxi. Contempto a diabolo graviter vulneratus, a Michaële archangelo sanatur. *et alia gesta singularia.* Elogium lxxxii. A Deipara Virgine redditur certior æternæ beatitudinis. E Elogium lxxxiii. Prædicit luem pestiferam, quæ anno Domini mcccxlviii Italiam totam funestissime devastavit. Elogium lxxxiv. Communi in contagione languente patria, accurrit ab eremo cum sociis, ægris languentibus suppetiaturus. Elogium lxxxv. Uti Bernardus prædixerat, octoginta ejus filii, dum auxiliantur ægris, victimæ charitatis occumbunt. Elogium lxxxvi. A divo Benedicto vicinæ mortis dies vigesima Augusti Bernardo prænuntiatur. Elogium lxxxvii. Gloriosæ Virginis assumptioni sacrata die, illius in cælum assumptæ triumphus ostenditur Bernardo. Elogium lxxxviii. Dum ferventissima charitate opitulatur ægris, contrahit labem lethalem. Elogium lxxxix. Moriturus exultat et suavissime ridet. Elogium xc. Agens ætatis suæ annum septuagesimum sextum, die vigesima Augusti, anno Domini mcccxlviii, sanctissime moritur, assistentibus morienti Christo Jesu, Virgine Matre, et cum cælesti militia archangelo Michaele.

29 Elogium xci. Circa sacrum cadaver cælestis exandita melodia, et visa beatissima illius anima a Christo Jesu et Virgine Matre gemino diademate coronata, ac veste candida trabeata in specie triumphantis inter divos Benedictum et Bernardum cum cælesti militia cælum conscendere. *quæ in aliis Actis non reperiuntur.* F Elogium xcii. Mortuus ab universa Hetruria lugetur, et fit ad ejus feretrum concursus populorum. Elogium xciii. Sacrum cadaver suavissimum odorem efflat. Elogium xciv. Sacri contactu corporis plurimi contagiosa lue afflati mire curantur, inter quos præcipui Fratres Hieronymus Neapolitanus, Christophorus Bononiensis, Gregorius Pavensis, et Raynerius Romanus. Elogium xcv. Antonii Ghini de Senis arida manus sacri contactu corporis sanatur. Elogium xcvi. Joanna de Bonoconventu energumena, cingulo Bernardi præcincta, a spiritu invasore liberatur. Elogium xcvii. Mulier Faustina de Monte sancti Sabini ab insanabili sanguinis fluxu ad feretrum Bernardi liberatur. Elogium xcviii. Dominica Griffoli de Monterone, hydrope incurabili laborans, ad feretrum Bernardi saluti restituitur. Elogium xcix. Sacrum Bernardi corpus reperiri adhuc non valuit, quod ideo factum creditur, quia id humilis Servus moriens

Auctore G. C.

moriens a Domino postulaverit. Elogium c. A summo Pontifice Innocentio X ob cultum immemorabilem, Bernardum uti Beatum coli decernitur anno salutis MDCXLIV. Elogium ci. A Clemente X summo Pontifice aris admotus atque publico cultu decoratus anno MDCLXXIII. Elogium cii. Ad beatum Bernardum agnatum suum auctoris peroratio, et operis conclusio. *In his elogiorum titulis aliqua narrantur, quæ in Actis inferius edendis non reperientur. Non facile dictu est, quantam auctoritatem habeant illa hic expressa, et alibi prætermissa, cum Germanicus Ptolomæus nullum assertionum testem citet. Idem auctor his elogiis subnectit septemdecim odas, quarum unam paragrapho sequente referemus.*

§ III. Discutiuntur nonnulla, quæ ad Vitam, miracula, et corpoream Beati formam spectant.

Inter alia auctores disputant.

B

Beatus *noster patrem habuit, nomine Minum Ptolomæum, ut omnes biographi consentiunt. Hinc corrigendus Gabriel Bucelinus, qui in Menologio Benedictino ad diem* XXII *Augusti sic perperam scribit :* Senis in Tuscia depositio sancti Bernardi Tolomæi abbatis et primi fundatoris monachorum Ordinis sanctæ Mariæ matris Dei de Monte Oliveto. Bernardus celebri admodum et illustri Tolomæorum familia Senis ortus, Joannis filius, Mini nepos, Joannes et ipse primum in baptismo vocatus est. *Vides, hic Bucelinum errasse, et ex patre* B. Bernardi Ptolomæi *Minum avum temere finxisse, cum contra maternus Beati avus Joannes appellaretur, ut Gregorius Lombardellus in Vita Italico lib.* I *cap.* I *affirmat. Carpenterius hanc Lombardelli sententiam sequitur, dum lib.* I *Vitæ cap.* III, *pag.* 21 *de primo ipsius nomine hæc tradit :* Ortus infantulus, vere filius orationis et voti, sacra baptismatis unda perluitur, abluitur, sancti Spiritus salubri flante aura, ex originaria labe; diciturque primo Joannes : hoc enim nomen pro nato orat et exorat Fulvia mater ex sui genitoris fato

C

jam functi memoria. *Deinde biographus hic Latinus ibidem monet, qua de causa postmodum Beatus nomen Bernardi assumpserit.*

quo tempore Beatus nomen suum mutaverit.

31 *At inter auctores disceptatur, quo tempore nomen istud Joannis in aliud mutatum fuerit : nam Lancellottus lib.* I *Historiæ Olivetanæ putat, huic Beato nomen* Bernardi *ab episcopo Aretino impositum fuisse, quando habitum candidum ei dedit ac regulam S. Benedicti præscripsit, ut abbas Oraffius lib.* I *Vitæ Italicæ cap.* VIII *testatur. Tamen alii Vitæ scriptores contendunt, Beatum istum initio conversionis suæ nomen* Bernardi *ultro assumpsisse, ut S. Bernardum Claravallensem abbatem tanto ferventius imitaretur. Germanicus Ptolomæus supra laudatus in Elogio* XXI *id ingeniose declarat his verbis :* Recessurus a mundo, a quo perfide exceptus, jam non pulverem modo, sed ipso levius pulvere, nomen etiam excussit; jam nova et sublimiori initiandus doctrina, primæ vel prima nomina dediscit; et purgatiori idiomate locuturus, ipsa etiam novat vocum elementa. Reformaturus sese, ipso incipit a nomine; et ut sit totus azymus, vel levissimæ vocis vetus fermentum expurgat. Ad harmonicum decachordum suum sacer sylvarum Orpheus bene modulaturus, requirens modos musicos, D de male modulato discordis seculi choro, nec vocem unam probat. Joannis nomen, utcumque resonans gratiam, adhuc ingratum sonat; seu quod veterem hominem novis graviter auribus resonaret; seu quod anachoretæ cognominis infans anachoresis quadragenario sibi sanctum pudorem incuteret. Bernardi mores induit adeo cum nomine, ut suspicari possis, Claravallensem ascetam in ascetam Acconæ decora metempsychosi demigrasse, nisi in novo Bernardo habeat jam, quod Hetruscæ Gallica anachoresis invideat. *Lombardellus, Oraffius et alii scriptores etiam existimant, hanc nominis mutationem initio conversionis aut vitæ anachoreticæ factam fuisse.*

a quibus et venenum propinatum fuerit.

32 *Inter biographos alia minoris momenti controversia oritur occasione veneni, quod* B. Bernardo Ptolomæo jam eremitæ *propinatum fuit. Carpenterius lib.* II *cap.* V *scelus illud factioni Ghibellinorum imputat in hunc modum :* Ex assectis, seu potius ex diris Gibellinorum furiis quidam Bernardi gloriæ invidentes sanctitatis fama undequaque celeberrimi, et Ptolomæorum nominis novi fulgoris, Bernardum (nihil sanctitate augustius, nihil ad æternandam prosapiæ E memoriam concinnius) perimere moliuntur. Et quid belli parat vobis homo nudus, inermis? Quæ formido, qui terror exspectandus ab eremicola? Instabat lætissima resurgentis Numinis dies, qua Servator noster, subacta morte, triumphale corpus resumpsit. Statuunt in tanta celebri luce vitæ mortem mortis filii Gibellini Patri nostro inferre, rati etiam ceteros eremum relicturos, amoto Bernardo principe. Destinant famulum callidum et in versutiis cunctis versatum, qui venenatas in desertum ferat epulas *etc. Sed anonymus collector noster sceleratas illas insidias contrariæ Guelphorum factioni tribuit, et propterea ad eam narrationem in margine notaverat sequentia :* Ex Oraffio in Vita B. Bernardi lib. I cap. 14, Senensis Ptolomæorum familia Cæsaris et Ghibellinorum parti adhærebat pro more illius durissimæ tempestatis. Suffragatur Oraffio Lombardellus lib. 2 cap. 14. Corrigendus proinde Carpenterius, dum scribit, venenum fuisse a Ghibellinis non vero a Guelphis destinatum. *At undecumque mortiferum hoc venenum allatum fuerit, nobis ad sanctitatem innocui Viri declarandam sufficit, istud ab eo divinitus cognitum* F *ac detectum fuisse.*

utrum ipse Avenionem profectus sit.

33 *Etiam inter scriptores Actorum disputatur, utrum* B. Bernardus Ptolomæus *ipse ex Hetruria Avenionem discesserit, an autem suo loco quosdam ex sociis eo miserit, ut coram Joanne XXII Pontifice impactam sibi hæreseos calumniam refellerent. Plerique censent, ipsum Beatum sese eo contulisse, ut Pontifici sanam suam doctrinam exponeret. Certe Carpenterius lib.* II *Vitæ cap.* X *id confidenter asserit his verbis :* Joannes igitur XXII summus Pontifex Avenionem causam dicturum evocat Bernardum nostrum, qui, nulla interposita mora, ex Hetruriæ deserto ad summi Pastoris pedes, uti obsequentissima ovicula, ascito sibi ex eadem Acconensi eremo, comite et socio Ambrosio Picolomineo, maturat. *Alii tamen cum Lancellotto existimant, Beatum sociis suis istud negotium commisisse. Lancellottum hac in re secutus est Hippolytus Helyotus, dum in Opere Gallico de Ordinibus Religiosis ac militaribus tomo VI pag.* 193 *affirmat,* B. Bernardum Ptolomæum *duos ex*

A *ex sociis suis Avenionem misisse, ut orthodoxa animi sui sensa circa fidem Catholicam Pontifici indicarent. Abbas Oruffius in Vita Italica lib. I cap. XIX dicit, hanc erroneam opinionem ortam esse ex interpolato quodam manuscripto, quod in bibliotheca Montis Oliveti conservatur, et cui nullum auctoris nomen præfigitur.*

ad Joannem XXII Pontificem.

34 *Quidquid sit de origine istius opinionis, eam Carpenterius loco proxime citato impugnat his argumentis:* Scio, a quibusdam non Bernardum, dum, sed socios ab eo missos ad Pontificem Maximum affirmari. Nos firmioribus tamen nixi tabulis, Bernardum ipsum procul dubio ivisse asserimus; sequimurque ea, quæ scripsit doctissimus et fidissimus Joannes Baptista de Populonia Ordinis Prædicatorum, quem secutus est Gregorius Lombardellus ejusdem familiæ, sacræ theologiæ magister, vir celeberrimus et sancti Officii in universa ditione Senensi quisitor. Sed Joannes Baptista Populonensis coætaneus extitit beato Bernardo, et oculatissimus testis, et pro ejusdem sancti Officii munere, nostri Patris vitæ morumque scrutator acerrimus. Accedit, quod sub eadem Patris nostri Bernardi severiori disci-
B plina erat ejus frater, cui nomen Guilielmus.

an autem suo loco

35 Neque simile vero est, Bernardum uti novæ caput sectæ postulatum, accitumque a beatissimo Patre, alios suo loco, tamquam eremi membra destinavisse. Nec constat, Virum gravi aliqua præpeditum cura, aut viribus detentum imbecillis, aut gravescente ætate ineptum itineri. Adde, illum in diluendis sibi objectis ad Pontificium thronum, alterius non indiguisse ministerii atque operis. Quod vero asseritur, ne ejus discessu, qui in eremo remanerent, tristarentur orbati tanto Parente; aut quasi oves, pastore absente, luporum dæmonum insidiis latius paterent; nam in deserto non deerant viri et prudentia et probitate insignes, quos in suum locum Bernardus sufficeret. Nec æternus illius futurus erat discessus, ut, reditu desperato, periclitaretur eremus.

socios eo miserit.

36 Instant hi, missos a Bernardo Avenionem viros omni ex parte sapientes, vitæque integritate spectabiles, Pontificem summum allocuturos. sed quorsum, si omnia per se ipsum præstare poterat, debebat aliorum opera uti? Objicient, ne Accona sine rectore esset. Sed
C liquet, humilem et sapientem Bernardum regimen respuisse, vocarique ducem, verum voluit, ut omnium dux esset una charitas. Denique, ut dicemus cum regulam sancti Benedicti a beatissima Virgine per Guidonem Petramalinum accepisset eremus, primum generalem abbatem exstitisse constat (renuente dignitatem illam Bernardo) Patritium de Patritiis; hæc autem electio fuit omnium eremicolarum vel cœnobitarum, ex quo clare patet, beatum Bernardum sibi semper consimilem aliis in deserto noluisse imperare. Cur ergo ad itinera aliaque peragenda gravia munia, ad ea, quæ ad ipsum peculiari jure spectabant, alios destinet, quæ etiam maximam arguebant auctoritatem? Tandem quia etiam multa admiratione digna in hoc ad Galliam itinere edidit noster Pater, quæ in iisdem tabulis exarata habentur, quibus procul dubio standum. *Ad hanc Carpenterii sententiam prudenter admittendam sufficit solum testimonium Joannis Baptistæ de Populonia, si de illo evidenter constet. An ergo Lancellottus Ordinis Olivetani historicus antiquas istas tabulas ignoravit? Igitur hanc litem decidere poterunt ii, qui genuinam Joannis Baptistæ Dominicani lucubrationem præ manibus habent.*

AUCTORE G. C.

et quo die obierit.

37 *Denique inter biographos et Menologos aliquod discrimen occurrit circa diem, quo* B. Bernardus Ptolomæus *ad Cælites migravit: nam Lombardellus, Oraffius, et alii vigesimam Augusti diem morti ejus assignant. Fasti Senenses eo die de obitu ejus sic habent:* Ab ista victoria decretum in cælo triumphum cælestis Regina Deipara denuntiat; triumphalem vero diem divus legislator Benedictus indicit. Igitur post brevem bidui pugnacem decubitum triumphator in cælum evolavit; decimo tertio Kal. Septembris; ut fatale putes, eodem geminum die Claravallensem ac Senensem triumphare Bernardum. *Hos sequitur Germanicus Ptolomæus, qui in Elogio nonagesimo diem ipsius emortualem diserte et caute exprimit his verbis:* Quæ Gallicum Bernardum rapuerat dies, eadem rapit Hetruscum; ne vel mors eos divideret, quos concors adeo vita sociaverat. *Atqui supra ex Actis S. Bernardi Claravallensis abbatis liquet, eum die XX Augusti obiisse. Tamen Wionus, Menardus Bucelinus, aliique Menologi Benedictini obitum* B. Bernardi Ptolomæi *undecimo Calendas Sep-* E *tembris sive XXII die Augusti collocant. Sed necesse est, ut hi ignoraverint aut rejecerint prædictionem sancti Patris sui Benedicti qui Beato nostro apparens prænuntiavit, illum die XX Augusti moriturum, quemadmodum scriptores Olivetani passim tradunt. Nulla autem ratio nos movet, ut istam S. Benedicti apparitionem et prædictionem negemus, aut hanc in determinando mortis tempore falsam fuisse dicamus. Quare cum biographis Olivetanis et aliis scriptoribus opinamur,* B. Bernardum Ptolomæum *die XX Augusti e vivis excessisse, licet annuum ejus festum cum decreto Sedis Apostolicæ et Martyrologio Romano ad sequentem diem distulerimus.*

Recens Beati miraculum vel beneficium

37 *Actis utcumque discussis, aliquid dicendum est de miraculis, quæ Beatus intercessione sua post obitum patravit. Ex his nonnulla Carpenterius lib. V cap. VII et sequentibus ex Lombardello refert, quæ eadem noster anonymus collector in Vita inferius edenda num. 55 breviter narrabit. Vetustioribus illis miraculis hic adjungimus recentius quoddam beneficium, quod* B. Bernardus Ptolomæus *invocatus præstitit consanguineo suo Germanico Ptolomæo, qui post* F *lethalem e cisio lapsum mirabiliter convaluit, et Ode XII pro collato beneficio gratias agit his versibus.*

Dum rota nuper rapidus volucri
Volvor in præceps; gravidam ruinis,
Dive, tu molem regis, et ruentem
Eripis orco.

Vivimus per te. Digito potenti
Fessa, festinam Lachesim coercens,
Pensa producis, medicaque mulces
Vulnus oliva.

Arbiter vitæ, domitorque mortis,
Jura naturæ facilis refringis:
Tu Stygem frænas, et aliena clemens
Sydera frangis.

Has tibi sospes redivivus auras
Additosque annos dico. Tu expiata
Labibus serva nova prorogatæ
Munera lucis.

ex Germanico Ptolomæo refertur.

39 *Videtur ille Germanicus Ptolomæus sæpius opem ejusdem Beati expertus esse, vel saltem magna cum fiducia patrocinium ipsius implorasse, sicut colligitur ex sequentibus Odis, quarum*

rum solos titulos hic exhibemus. Ode XIII : Diro dolore laterum auctoris laborantis B. Bernardo votum. Ode XIV : Dira pituitæ eluvione prope in phthisim labentis auctoris B. Bernardo votum. Ode XV. Auctoris gravi et molestissima surditate laborantis votum. Ode XVI. Dum eminentissimus dominus Cardinalis Cælius Picolomineus, Senarum archiepiscopus, amantissimus dominus suus, diuturna ac gravi febri tertiana decumberet, auctoris beato Bernardo votum. *Nescimus, an auctor semper a prædictis morbis post facta vota liberatus fuerit. Nobis etiam non indicavit, utrum eminentissimus Cælius Picolomineus statim aut mirabiliter ex febri tertiana convaluerit. At ubique saltem ostendit, sese in patrocinio hujus beati Consanguinei sui magnam spem collocare, et propterea Ode ultima gratulatur* nobilissimis adolescentibus seminarii Ptolomæorum, Senis nuper erecti, quod B. Bernardum in patronum assumpserint.

et corporea illius forma e imagine quidam

40 *Denique nunc paucis examinabimus corpoream* S. Bernardi Ptolomæi *formam, de qua Carpenterius lib.* IV *cap.* IX *sic disserere incipit :* Effigies beati nostri conditoris Bernardi colligi B potest ex iis, quæ antiquiores exprimunt de illo picturæ, ut in cathedrali Senæ templo, ubi inter ceteros illius urbis Divos et patronos spectatur sanctitudinis insignibus honestatus beatus Pater. Itidem in cœnobio Olivetani Ordinis principe. Similiter in vetustissimis divi Bernardi Aretii septis vel ædiculis, passimque aliis in locis. Circumferuntur plurimæ etiam imagines ejusdem typis cusæ. *Decessores nostri (nescimus unde) duplicem hujus Beati imaginem æri incisam acceperunt. Una* B. Bernardum Ptolomæum *lacrymosis oculis in eremo orantem repræsentat. Sed facies illa non satis convenit cum descriptione formæ, quam statim referemus. Quare huic prætulimus alteram imaginem, in qua Beatus coram Deipara et puerulo Jesu librum et insignia Ordinis sui manibus tenens exhibetur, eamque cælatorem nostrum imitari jussimus. En ipsam.*

C

41 *Jam judicet curiosus lector, an hæc figura non satis prope accedat ad graphicam Beati picturam, quam Carpenterius post verba proxime relata describit hoc modo :* Staturæ fuit proceræ et bene compactæ, faciei decoræ et magnæ, et ad proportionem aliquantulum oblongæ, et ex senio rugosæ, coloris subfusci pallilidi, pellis ossi hærentis. Inerat eidem sinciput, decoratum calvitie, frons lata, nasus aliquantulum oblongus, oculi nigri et semper fere flebundi, os mediocre, labia aliquantulum tensa, collum latum. *Fasti Senenses cum hac descriptione consentiunt, et ex forma corporis mentem Beati simul delineant his verbis :* Libet extremo loco speciem corporis nempe imaginem animi calamo pingere. Statura fuit procera, et in cælum instar mentis erecta; compacta etiam et firma, quæque virtutis firmitudinem adumbraret. Vultu prætérea magno et in virilem gravitatem oblongo, subfuscum pallorem ex afflictationibus præferente. Fronte adversus fortunæ captiones recalva et lata, ingentibus videlicet negotiis pari, iisque curis rugosa : Oculis nigrantibus, et Heraclitæis prudentius lacrymosis. Naso in judicii notam decenter producto, nec non ore in verborum parsimoniam modice angusto. Sic in E extimis etiam lineamentis intima legebatur sanctimonia. *Jam solum superest, ut paragrapho sequente demus notitiam de Ordine Olivetano, quem Beatus noster instituit.*

calamoque Carpenterii biographi repræsentatur.

§ IV. Congregationis Olivetanæ origo, progressus, et privilegia.

Bonannius initium Congregationis Olivetanæ

42 *Philippus Bonannius noster in Catalogo Ordinum Religiosorum cap.* CXXVI *brevem Ordinis Olivetani notitiam suggerit his verbis :* Beatus Bernardus, antea Joannes vocatus, natus Senis ex nobili Ptolomæa familia, a prima ætate studiis addictus, legibus operam dedit, quas factus doctor, publice est interpretatus. Cum autem in gravem oculorum ægritudinem incidisset, sanctissimam Virginem precatus est, ut sanitatem sibi restitueret dignaretur, pollicitus sese ipsius famulatui, relicto seculo, perpetuo addicturum. Compos voti factus, promissionis suæ memor, F habita publica de mundi vanitate concione, rudi amictu indutus, se in Montem Olivetum apud Montem Ilcinum contulit, quem Patricius ex Patricia familia et Ambrosius Piccolomineus ambo nobiles Senenses secuti sunt. Ibi Ordinis fundamenta jecit, facultatibus suis ei dicatis, et asperam vitam ducens, vidit scalam ad cælum pertingentem, per quam angeli monachos albo vestitos colore ad Christum et beatam Virginem deducebant.

breviter exponit.

43 Cum autem Joannes XXI *(alii hunc XXII istius nominis numerant)* summus Pontifex Avenione degens vitæ eorum rationem intellexisset, Guidoni episcopo Aretino imperavit, ut eis regulam præscriberet et approbaret sodalitatem. Apparuit deinde Guidoni in somnis beata Virgo albis vestibus induta, et congregationem illam commendavit ; quam ob causam illos inter Missarum solemnia habitu candido monachorum induit die XXI Maii *(Carpenterius lib.* II *cap.* XV, *et Acta inferius edenda num.* 22 *tradunt, id* die septimo ante Calendas Aprilis *contigisse)* anno MCCCXIX, eisque regulam S. Benedicti servandam

AUCTORE G. C.

A vandam tribuit, imposito nomine congregationis sanctæ Mariæ Montis Oliveti. Eam Gregorius XI anno MCCCLXXI auctoritate Apostolica comprobavit, et deinde variis in locis exstructis cœnobiis propagata est. Romæ monasterium habet apud basilicam sanctæ Mariæ novæ dictam in foro boario, in qua corpus S. Franciscæ Romanæ requiescit. Vestis est alba cum caputio supra humeros crispato.

sed fatetur, se ignorare tempus

44 *Laudatus Bonannius parte secunda ejusdem Operis, quæ virgines Deo dicatas continet, cap.* LXXX *de sanctimonialibus Olivetanæ Congregationis ita breviter meminit :* Constitutiones conformes regulæ S. Benedicti servant tam viri, quam virgines eidem Congregationi Olivetanæ adscriptæ, et simili veste alba, ut monachi, indutæ. Quo autem tempore primum earum cœnobium erectum fuerit, apud nullum auctorem potui reperire. P. Secundus Lancellottus in Historia Olivetana lib. 2 cap. 25 narrat, B. Jordanum abbatem Generalem circa annum MCCCLIX duo monasteria exstruxisse Patavii, virginum scilicet et monachorum, simul conjuncta; nec antiquius constructum commemorat. Cuculla alba B utuntur hæ moniales, sicut et tunica : velamine duplici, ut ceteræ, caput exornant.

quo primum moniales Ordini aggregatæ fuerint.

45 *Hippolytus Helyotus in Opere de Ordinibus Religiosis ac militaribus tomo VI pag.* 203 *ad hæc Bonannii verba observat, inter abbates generales Ordinis Olivetani non reperiri nomen Jordani, sed anno* 1359 *Silvium Florentinum per duodecim annos huic Congregationi præfuisse usque ad annum* 1369, *quando Raynerius Senensis ei successit. Porro asserit, primam hujus Ordinis monialem fuisse venerabilem Franciscam Lephantam Panormitanam, quæ prius sub regula S. Claræ vixerat. Cum autem hæc anno* 1515 *ædificasset monasterium, cum quibusdam sociabus ad institutum Olivetanum transiit, impetrata licentia a Leone X Pontifice, qui eam creavit abbatissam perpetuam ejusdem monasterii, ubi in opinione sanctitatis obiit. Anonymus noster Actorum collector de hac venerabili Francisca meminit, eamque infra num.* 67 *Leophantam cognominat. At quocumque tempore moniales Ordinis Olivetani primum exortæ fuerint, de quo certam sententiam ferre non possumus, extat illarum monasterium Butunti in regno* C *Neapolitano, quemadmodum laudatum Helyotus ibidem affirmat. Jam primam monachorum Olivetanorum institutionem, progressionem et prærogativas, quas Bonannius noster obiter proposuit, authenticis documentis sive diplomatibus confirmabimus.*

Guido Petramalus.

46 *Temporis ordine primum diploma circa Congregationem Olivetanam occurrit apud Ughellum in Italia sacra novissimæ editionis Venetæ tomo I col.* 425 *et* 426, *ubi Vido vel Guido præsul Aretinus, cognomine Petra mala, habet sequentia :* Guido misericordia divina episcopus Aretinensis nobilibus et discretis viris Bernardo quondam D. Mini de Ptolomæis, et Patritio quondam Francisci de Patritiis de Senis dilectis nobis salutem in Domino sempiternam. Potentia Dei ex alto prodiens eorum corda illustrat, quos elegit, et mentes eorum gratia superna inducens ad opera charitatis, extollit eas quotidie in virtutes; et ut possint electi quietius in illius contemplatione persistere, qui elegit, Deo se dedicant, et sua exponunt et exhibent servitio Jesu Christi, ut in illis sic expositis et collatis ædificentur ecclesiæ, divina celebrentur mysteria, et ipsum Corpus Christi pro redemptione humani generis traditum passioni, orationibus institutis in altari per sacerdotes Catholicos immoletur.

episcopus Aretinus.

** lege Patritii*

47 Sane percepimus, Bernarde ac Patritii *, dilecti nostri, quod in operibus charitatis sic hactenus insudastis, sic in pœnitentiæ proposito laudabiliter perstitistis, quod divina gratia inflammati, poderia vestra de Accona et Mela nino in præsentia et coram Capitulo ecclesiæ cathedralis Aretinensis Deo contulistis et Virginis * gloriosæ, ad cujus reverentiam monasterium in Accona construatur sub regula B. Benedicti et observantia monachali, et divina in illo celebrentur mysteria ad laudem ipsorum, et animarum vestrarum et Christianorum salutem fidelium ac profectum; postulantes humiliter, ut aliquibus discretis viris super dedicatione personarum vestrarum et sociorum, quam hodie Deo et beatæ Mariæ Matris ejus sub præscripta regula disposuistis facere in monasterio supradicto, et super benedicendis vestibus albis, quas gestare intenditis, et super induendis ipsis juxta morem solitum monachorum, nec non super videndo in Accona et ordinando locum, ibidem construendo E monasterio magis aptum, et super infigendo in illo crucem, benedictionem sive orationem proferendo, ac per nos benedicendum lapidem primarium imponendo, vices nostras committere deberemus : insuper exemptiones ipsius monasterii et alia in petitione vestra contenta per privilegium nostrum de assensu Capituli nostri concedere dignaremur.

** forsan Virgini*

B. Bernardo Ptolomæo et sociis

48 Nos autem considerantes vestræ merita probitatis, et quod ex transactis operibus digne laudis insignia reportatis; considerantes, quod ex dedicatione vestra et erectione monasterii Ecclesia Dei extolletur, augebitur cultus divinus, ipseque Christus et ejus Mater laudabitur multipliciter in chordis et organis plurimorum, petitionem vestram ex certa scientia duximus admittendam, et contenta in petitione ipsa de consensu præscripti Capituli ad hæc præsentis, quanto plenius valeat, approbamus, et per præsens privilegium concedimus et largimur. Et ut petita per vos et in petitione vestra contenta continue fidelibus plenius pateñant, et concessio nostra et largitio petitorum omnibus clarius innotescat, mandamus ipsa præsenti privilegio F describenda : committimus enim vicem et auctoritatem nostram religioso et discreto viro D. Joanni monacho abbatiæ de Saxo nostræ diœcesis, nunc in cathedrali ecclesia nostra residenti ad altare in ecclesia ipsa constructum per Cionem.... quod dedicationem, quam vultis facere vos præscripti Bernardus, Patritius et Ambrosius, Deo et beatæ Mariæ de Oliveto in Accona, in monasterio construendo ibidem sub regula B. Benedicti, et habitu et observantia monachali, recipiat vice nostra, et albas vestes, quas gestare vultis, benedicat et induat illas vobis. Item committimus vicem et auctoritatem nostram discreto viro presbytero Restauro capellano ecclesiæ de Morello, et nunc apud domum fraternitatis sanctissimæ Trinitatis de Aretio commoranti, quod vadat ad podere de Accona, et locum magis aptum monasterio construendo in illo designet, crucem figat ibidem, benedicat illum cum oratione solita in his, et per benedicendum lapidem primarium ibi ponat.

primum monachis locum assignat.

49 Concedimus insuper auctoritate hujus privilegii et largimur de assensu Capituli supradicti, quod

AUCTORE G. C.

forsan plebonatu

quod in prædicto loco de Accona nostræ diœcesis, sito in comitatu Senensi in parochia S. Angeli de Luco, plebata * plebis de Saltu diœcesis supradictæ, monasterium erigatur cum campanili et campanis ad honorem Virginis gloriosæ sub regula B. Benedicti et observantia monachali, et vocetur monasterium S. Mariæ de Oliveto in Accona, prout exstitit postulatum. Item quod locus sive monasterium ipsum per abbatem dumtaxat regatur et gubernetur in perpetuum, et numquam per laicos sive clericos seculares, sed semper per abbates et monachos permansuros ibidem in regula B. Benedicti. Servetur, et observantia monachalis vigeat in eodem. Item ut abbas, monachi, Conversi et alii familiares, qui pro tempore fuerint, in monasterio ipso liberius et quietius valeant Domino famulari, monasterium ipsum liberum facimus et exemptum ab omni solutione decimarum, jure cathedratico, datiis, collectis, imposuistis *, et aliis occurrentibus oneribus et factionibus quibuscumque, et ab omni lege jurisdictionis et diœcesani; decernentes ac mandantes ipsos seu monasterium ipsum in prædictis vel aliquo prædictorum nullo tempore aliqualiter molestandos; confirmatione abbatum dicti monasterii, visitatione ac confirmatione ipsius B et degentium in eodem nobis dumtaxat, nostrisque Catholicis successoribus, reservatis.

** id est impositionibus*

utraque privilegia concedit.

50 Item quod apud ipsum monasterium sit et esse possit cœmeterium, ubi et in quo sepeliantur abbates, monachi, Conversi et familiares omnes monasterii supradicti. Item pro amplianda ipsius monasterii libertate, quod abbas nunc eligendus in ipso, et qui fuerit ibidem pro tempore, per se vel alium, cui commiserit vices suas, possit et liceat sibi confessiones monachorum, Conversorum et familiarium omnium dicti monasterii audire, et eis pro commissis imponere pœnitentiam salutarem, corrigere et absolvere ipsos omnes et singulos, prout fuerit decens. Item quod abbas et monachi monasterii præfati possint in ipso constitutiones facere in iis, quæ spectarent ad ipsum monasterium, quas utiles et exemptas providerint pro eodem. Item quod abbas, qui pro tempore fuerit in monasterio supradicto, possit et liceat sibi confiteri sacerdoti, cui voluerit, et cuncta Sacramenta et absolutionem percipere ab eodem: et ordines C ab episcopo Catholico, quem ad hoc duxerit eligendum, hoc est, licitum sit et possint monachi, Conversi et familiares, qui pro tempore fuerint in eodem, de licentia tamen abbatis monasterii supradicti.

sine præjudicio juris alieni.

51 Præmissa vero concessa et largita per nos et unumquodque ipsorum valere volumus et tenere sine juris præjudicio alieni: non enim per ipsa volumus nec intendimus alicui præjudicium generari; addentes, quod abbas, monachi, Conversi et familiares monasterii præfati, nec possint, nec debeant parochianos aliarum ecclesiarum recipere ad divina, vel iis ecclesiastica conferre sine licentia rectoris expressa illius ecclesiæ, de qua essent parochiani, qui vellent audire prædicta vel ipsa recipere ab iisdem. In cujus rei testimonium præsens privilegium scribi mandavimus per Guadagnum cameræ nostræ scribam, et nostri pendentis sigilli munimine insigniri. Datum et actum in civitate Aretii in sala episcopalis palatii sub anno Domini a Nativitate MCCCXIX, Indictione secunda, tempore S. P. D. Joannis XXII, die Lunæ mensis Martii, præsentibus Bertuldo Mascii de Petra Mala. Ego Guadagnus etc.

quæ Joannes XXII confirmavit.

52 *Deinde Joannes XXII Pontifex anno Christi 1324 Congregationem Olivetanam in clientelam Sedis Apostolicæ suscepit, ut liquet ex peculiari ipsius Constitutione, quæ apud Laërtium Cherubinum in Appendice ad tomum tertium Bullarii Romani pag. 14 et sequente sic sonat :* Joannes episcopus, servus servorum Dei. Dilectis filiis abbati, Conventui monasterii S. Mariæ de Monte Oliveto in Accona, Ordinis S. Benedicti, Aretin. diœcesis, salutem et Apostolicam benedictionem. Cum a nobis petitur, quod justum est et honestum, tam vigor æquitatis quam ordo exigit rationis, ut id per sollicitudinem officii nostri ad debitum perducatur effectum. Eapropter dilecti in Domino filii, vestris justis postulationibus grato concurrentes assensu, personas vestras et locum, in quo divino estis obsequio mancipati, cum omnibus bonis, quæ in præsentiarum rationabiliter possidetis, aut in futurum justis modis, præstante Domino, poteritis adipisci, sub beati Petri et nostra protectione suscipimus, specialiter autem decimas, grancias, curtes, terras, vineas, domos, prata, nemora, possessiones et alia bona vestra, sicut ea omnia juste ac pacifice possidetis, vobis et per vos monasterio vestro auctoritate Apostolica confirmamus et præsentis scripti patrocinio communimus, salva in prædictis decimis moderatione concilii generalis. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostræ protectionis et confirmationis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei ac beatorum Petri et Pauli Apostolorum ejus se noverit incursurum. Datum Avenione XVI Calendas Junii, Pontificatus nostri anno octavo. E

a Clemente VI auxit.

53 *Porro Clemens VI Pontifex anno Christi 1344 eamdem Congregationem augeri permisit, eique varia privilegia concessit, ut patet ex constitutione istius Pontificis, quam tomo I citati Bullarii Romani pag. 212 et 213 legimus in hunc modum :* Clemens episcopus servus servorum Dei. Dilectis filiis abbati et Conventui monasterii sanctæ Mariæ de Monte Oliveti in Accona, Ordinis S. Benedicti, Aretinæ diœcesis, salutem et Apostolicam benedictionem. Sollicitudinis pastoralis officium, quod super omnes orbis ecclesias et monasteria, dispositione divina, licet immeriti gerimus, pulsat et excitat mentem F nostram, ut cunctorum fidelium, et præsertim regularium personarum, quæ mundanis relegatis illecebris, sub arctioris vitæ observantia se perpetuo divinis obsequiis emanciparunt, commodis intendamus, ac in iis, quæ divini cultus, animarum salutem et religionis augmentum concernunt, eos Apostolici favoris præsidio foveamus.

qui hanc congregationem novis monasteriis ...

54 Exhibita siquidem nobis nuper vestra petitio continebat, quod nonnulli Christi fideles, gerentes ad vestrum monasterium specialis devotionis affectum, ac cupientes, ut monasterium ipsum ad divini laudem nominis amplietur, pro animarum ipsorum salute nonnullas domos, terras, possessiones, loca et alia bona ad eos spectantia, vobis ac vestro monasterio liberalitate provida donaverunt, et ea intentione contulerunt, ut in eisdem domibus, terris, possessionibus et locis Prioratus et Oratoria cum officinis necessariis ad opus personarum dicti monasterii construantur, et de novo fundentur, ipsaque constructa et fundata, dicto vestro monasterio

A sterio tamquam membra capiti sint subjecta, et in eis sic constructis et fundatis instituantur, ponantur et deputentur Priores, monachi et Conversi ac familiares, per te, fili abbas, et successores tuos abbates, qui erunt pro tempore, monasterii supradicti; quodque quamplurimi alii Christi fideles similes donationes et concessiones vobis libenter facerent ad similes usus, ut creditis, si vos super his a Sede Apostolica haberetis auctoritatem, licentiam etiam et facultatem. Quare nobis humiliter supplicastis, ut vos in hac parte, prærogativa Sedis Apostolicæ gratia prosequendæ consuetæ ipsius clementia dignaremur.

ac possessionibus donandi per novit. 55 Nos igitur, qui summus almifici confessoris Benedicti Ordinis professores, cupientes Ordinem ipsum ad Dei laudem et gloriam, ipsiusque Confessoris memoriam celebrem dilatari, ac cultum augeri divini nominis, et animarum salutem etiam procurari, et propterea hujusmodi pia desideria devotorum vulentes favoribus Apostolicis confovere, vestris supplicationibus inclinati, recipiendi hujusmodi domos, terras, possessiones, loca et omnia bona prædicta vobis jam concessa et donata, et ea etiam, quæ in posterum vobis donabuntur et concedentur ad usus B prædictos, et in eisdem domibus, terris, possessionibus, locis donatis et concessis, ac donandis et concedendis, prout domorum, terrarum, possessionum, locorum hujusmodi magnitudo seu quantitas, et eorum etiam facultates exposcent, Prioratus vestri Ordinis et oratoria cum officinis necessariis construere et fundare in partibus dumtaxat Italiæ, ac in eis Priores, monachos, Conversos et familiares juxta dictarum facultatum exigentiam instituere, qui secundum ejusdem B. Benedicti regulam et instituta dicti vestri monaterii devotum impendant perpetuo Altissimo famulatum: et quod eisdem Prioribus monachis, et Conversis liceat in eisdem Prioratibus et oratoriis habere altaria, campanilia cum campanis, cœmeteria pro sepultura personarum in illis degentium, ac in oratoriis ipsis Missas et alia divina officia celebrare; quodque Prior cujuslibet loci sic construendi possit monachorum et Conversorum Prioratus seu loci sui confessiones audire, ipsosque absolvere, ac eis pro commissis pœnitentiam injungere salutarem, dummodo talia non fuerint, propter quæ foret Sedes Apo- C stolica merito consulenda.

ut etiam posteriores Romani Pontifices fecerunt. 56 Nec non eisdem cuncta Sacramenta ecclesiastica ministrare, et quod in Prioratibus et oratoriis ipsis erectionem et consecrationem altarium, et cœmeteriorum benedictionem a quocumque malueritis Catholico antistite, gratiam et communionem Apostolicæ Sedis habente (si Prioratuum et locorum ipsorum diœcesani eas vobis et ipsis Prioribus ac monachis gratis et sine pravitate exhibere noluerint) recipere libere valeatis; vobis et eisdem Prioribus et monachis Prioratuum et locorum hujusmodi, sine parochialium ecclesiarum et cujuslibet alterius juris alieni præjudicio, auctoritate Apostolica licentiam et facultatem liberam tenore præsentium de gratia concedimus speciali. Nulli ergo etc. Datum Avenione XII Cal. Februarii, Pontificatus nostri anno secundo. *Laërtius Cherubinus in observatione prævia ad illud Clementis VI diploma assignat alios Pontifices posteriores, qui hanc Congregationem favoribus Apostolicis prosecuti fuerunt. Denique disciplinam ac laudes Ordinis Olivetani curiosus lector etiam intelliget ex capite quinto Actorum, quæ jam prælo subjicimus.*

VITA

collectore anonymo,

quæ ex Actis tum Latinis, tum Italicis excerpta est.

Caput I. *Gesta Beati in statu sæculari, et secessus in eremum.*

Nobilitate, et pietate concordes, sed matrimonii fructus expertes, semota liberorum et posteritatis spe, mæstos in civitate Senarum traducebant annos optimi conjuges Minus Ptolomæus, et Fulvia Tancreda: lacrymas, precesque fundunt diu tenerrimas, ut prolem expetitam a bonorum omnium Largitore consequantur. *Singulari Dei paræ patrocinio* Virginis Matris patrocinium implorant, eique sobolem in obsequium, et cultum mancipatam spondent; si impetrent, reddituri munus, quod accipiant. Precantes benigne audivit, et voti compotes effecit Deus, numquam non invincibilis, nisi cum ex corde rogatur. Fœcundato jam utero, Fulvia fœtum sentit, videturque, oblata sibi in somnis jucunda specie, non puerum enixa, sed cycnum oleæ ramulum ore præferentem, candidissimum plumis, cui plauderent minores cycni conferto agmine circumvolantes. Visum, sopore excusso, Mino *a* narrat, gnara somnii, sed ignara prodigii. Nec non injectam divinitus speciem subsecuta res aperte monstravit. Etenim, quem postea genuit, Bernardus, moribus, habituque nitidissimus, multorum aliorum cycnorum fortunatus parens, illos docuit superna petere, familia instituta, cui ulviferi hinc inde montes purpureæ subjecti cruci tesseram formant. F

Beatus ille Senis in Tuscia nascitur. 2 Parit Fulvia infantulum Senis in Thuscia anno a partu Virginis MCCLXXII, sexto Idus Maii, diciturque Joannes in baptismate, licet postea Bernardus, ipsomet D. Bernardi Clarævallensis expetente nomen, cum monasticas induens vestes, sibi tanti herois proposuit imitanda vestigia. Benefica porro Numinis providentia factum est, ut luctuosa illa ætate donaretur Italiæ infans, novæ sobolis futurus Pater, Benedictini Ordinis subsidium, et pene collapsæ disciplinæ monasticæ reparator insignis. Et quidem hoc ipso impellente fine, plures Olivetanis sacras ædes concessas (nempe ut claustris redderent disciplinam regularem, quæ corruerat) testantur Pontifices summi diplomate non uno.

et in pueritia pie educatus 3 Sic editus Bernardus vix infantiæ fines egreditur, cum maternis abreptus ex ulnis, traditur educandus consanguineo suo Christophoro Ptolomæo Ordinis D. Dominici, scientia, et probitate digno, ut dein episcopali infula decoraretur *b*. Sub magisterio tanti viri ibat de virtute in virtutem (ascensiones quippe disposuerat in corde suo) nocturnæ, diurnæque psalmodiæ assiduus, meditationibus frequens, ovis tenera sui

sui rectoris voci in omnibus parens. Interea literarum studii operam navabat. Rhetoricæ primum præcepta discit, philosophicis postmodum imbuitur disciplinis ea profectus laude, ut non solum collactaneis suis tyronibus, verum ipsis quoque emeritæ militiæ veteranis admirationem excitaret; quam geminabat humilitate prope singulari, quotiescumque in disceptationibus, aut circulis suam jussus exponeret sententiam. Erga institutum D. Dominici amore captus, optabat inter ejus alumnos numerari. Sed certior factus Minus, imperio suo ad paternos lares revocandum curat natum unicum, spem posteritatis. Exciderat forte e memoria votum, quod pridem conceperat suspiria inter et preces, filium Deo consecrandi. Ast insuperabili amantissimi Numinis decreto cessit genitoris consilium fragile.

Varias scientias discit ac docet.

4 Paternam itaque repetit domum Bernardus, sacris tamen claustris animo hærens, ubi fuerat virtutum lacte innutritus. Et quo seculares inter remotius, ut poterat, a seculi scopulis navigaret, in sodalitio D. Ansani c scribi voluit, ubi Senenses electæ nobilitatis adolescentuli, velut in palæstra, ad omnia pietatis officia exercebantur. B In hoc lycæo quantum ipse profecerit, quantum illius exemplo profecerint alii, mirum est. Non propterea a studiorum consuetudine abstinebat. Philosophicis haudquaquam contentus disciplinis, ad mathematicas industriam confert: quin et jus utrumque assequitur *d*. Nec theologiam omnino prætermittit, theologiam illam semper inhians Beatorum, qua scientiarum omnium scaturigo clariori lumine revelatur. Quo dignum se præbuit, ut doctorali præcinctus laurea, indigenis, convenisque plaudentibus, ad nexus difficiliores in patrio gymnasio explicandos destinaretur.

Dum insuper equestri

5 Minus tamen ducens genitor Bernardum togatum, et totius encyclopediæ sublimitate celebrem, a Rodulpho imperatore obtinet, ut inter suæ Cæsareæ majestatis equites cooptetur. Et ecce humanæ mentis vitream inconstantiam. Lucebat undique Bernardus non litterarum modo, sed virtutum radiis. Miser inter vanissimos armorum strepitus frangitur militari luxu. Mundo jam militat, ancillatur mulierculæ, pii sodalitii, virtutum, studiorum, et sui ipsius pene obliviscitur. Haud tamen in ea dementia, ac levitate C demoratus est. Nec enim antiquum ignem adeo extinxerat, quid scintillam aliquam sub Martis insignibus, et armorum pondere servaret Deus, quam Sancti spiritus aura excitavit, ut mendacem hujus seculi imaginem agnosceret, luctuosa deponeret arma, et indueret arma lucis. Ita porro factum est; novusque miles Bernardus adversus mundi fallacias pugnam acrius instaurat; et sodalibus nosocomii Senensis, quod de Scala appellant, ascriptus divino cultui, ac virtutum omnium exercitationibus impensius vacat. Languentes, egenos, morbo, fame, aut carceribus detentos nullo non prosequebatur charitatis officio. Corpus suum jejuniis, flagellisque coercebat, erga cæteros benignus, sed sibi immitis: quippe quem præteritæ vanitatis vindicem statuerat.

et Ducis dignitate fulget.

6 Jam Bernardi nomen omnium in ore erat, jam ejus probitas associata doctrinæ sermonibus omnium circumferebatur. Quamobrem optimates, civesque Senenses, post insigniora ei delata munia populi Ducem, quæ erat primaria reipublicæ dignitas, tum demum suffragiis minime discrepantibus constituunt. Felicem tunc se respublica sensit, cum Bernardus virens quidem annis, at canus sensibus, et morum gravitate maturus supremum regeret clavum. D Dici vix potest, quot, moderatore illo, prodierint sanctiones, quibus templorum reverentiæ; paci patriæ, literarum incremento, indemnitati omnium prospiciebatur. Et minimum erat leges condere, nisi suo firmaret exemplo. Ipsemet indigentes pecuniis et ope juvare, infirmos, et carcere inclusos crebro invisere, puellas a pudicitiæ discrimine sanctis nuptiis vindicare. Propterea miserabilium patronus, patriæ parens celebrabatur undique, omnibus utilis, nemini non clarus, vitiis solis infensus.

Vana gloria effertur.

7 Tam perspicuæ lucis impatiens umbrarum rex elationis ventum laxavit, qui illustriorum virtutum flores arefaceret. Ipso flante, nutat colossus ille, quem universi venerabantur sapientia, et moribus cælo proximum. Reapse Bernardum cepit inanis libido gloriæ. Hinc ab assuetis pietatis studiis feriari, nonnisi frigide, aut raro sacro sodalitio interesse, ad mundanas delicias animo declinare. Leve videbatur, quod coleretur ab aliis ut sapientissimus, si non alios ipse flocci penderet, ut minus sapientes. Divino E tamen obtigisse consilio, ut deficeret Bernardus, creditum est; quatenus fragilitatis, et insipientiæ suæ conscius, fallacemque gloriam serio detestans, unice inhiaret veræ gloriæ sibi numquam defecturæ in cælis. Idque non multo post probavit eventus. Cum enim ad ostentationem ingenij in publica Senarum academia difficilem moliretur proponere disputationem, indicta prius die, ut plures eum audituri ex dissitis quaqua locis convolarent, mirabili ostento fit repente cæcus, et utroque captus oculo, tenebras manu palpat.

Sed cæcitate percussus,

8 Cæcitatem per urbem universam circumgestat rumor. Casum collacrymare cives, mœrere convenæ, stupere omnes. Ipse interim aperiens mentis lumina, beneficam Numinis obcæcantis providentiam agnoscit, cæcitatem transactam recolit, ingemit, ac novit se numquam vidisse melius, quam oculorum officio destitutum. Humillime invocat Deiparam patronam, cui fuerat emisso voto a parentibus mancipatus: precibus fusis, lacrymisque spondet meliorem usum oculorum, si concedatur uti, mundi fugam, novum anachoreticæ vitæ genus. Nec irritæ preces. Absque mora recuperat amissum F lumen, novo miraculo, Tutelaris suæ beneficio. Adeunt Ptolomæas ædes, qui indictam disputationem confluxerant audituri. Gratulantur et illi, et sibi invicem, rogantes, ut fidem liberet.

et ope Deiparæ sanatus, in eremum secedit

9 Bernardus non terrenam, quæ coram Deo stultitia est, sed cælestem meditans in schola humilitatis sapientiam, sponsionem firmat. Quare convocatis undique proceribus, civibus, exterisque, statuta die cathedram conscendens, citra expectationem omnium, profanæ disceptationis vice orationem recitat sacram de contemptu mundi *e*. Ipsa absoluta, amicis, cognatisque mirantibus, mœrentibus valedicit, ac patriæ illecebris firmo pede calcatis, una cum duobus sociis Ambrosio Piccolomineo, et Patritio de Patritiis *f* nobilitate claris, virtute æmulis in eremum contendit.

ANNOTATA.

a *Errat ergo Bucelinus, dum patrem Beati nostri Joannem nominat, ut § 1 Commentarii prævii monuimus.*

b *Ughellus*

A b *Ughellus in novissima editione Veneta Italiæ sacræ tomo III occasione Christophori de Ptolomæis, qui anno* 1637 *ex primicerio ecclesiæ metropolitanæ Senensis ab Urbano VIII Pontifice declaratus est episcopus Suanensis, ibidem col.* 761 *et* 762 *de hoc Christophoro Ptolomæo sic disserit :* Recensetur a Paulo Carpenterio lib. I Vitæ B. Bernardi Ptolomæi, Olivetanæ Congregationis Ordinis S. Benedicti institutoris, Christophorus alter Ordinis Prædicatorum alumnus, scientia et vitæ sanctimonia illustris, ejusdemque divi Bernardi consanguineus et educator, quem ob eximiam apud omnes existimationem ad hanc Suanensem sedem evectum tradit; sed cum nos in Regestis Vaticanis nullam de ipso reperissemus mentionem, illum ex albo Suanensium præsulum expunximus, ne series nostra claudicare apud plerosque videretur. *Cum itaque Christophorus iste non fuerit episcopus Suanensis, ut Lombardellus, Carpenterius et Oraſſius contendunt, et hic collector nullam certam sedem ei tribuat, dignentur PP. Prædicatores assignare aliam hujus sui alumni cathedram, quam saltem in Italia sacra non reperimus.*

B c *Hic S. Ansanus Senis martyrium subiisse dicitur, de quo Fasti Senenses ad diem primam Decembris meminerunt. Carpenterius lib.* I *cap.* VI *pia exercitia hujus sodalitii fuse describit.*

d *Nonnulli negant, Beatum nostrum juris utriusque peritum fuisse. Sed Lombardellus post Italicam* B. Bernardi Ptolomæi *Vitam in Appendice ad caput quintum libri primi apud nos pag.* 127 *et sequente asserit, eum philosophiæ et utriusque juris doctorem fuisse, et sese hac in re sententiam Joannis Baptistæ de Populonia secutum esse.*

e *Carpenterius lib.* I *Vitæ cap.* XV *recitat hanc* B. Bernardi Ptolomæi *orationem, sed stylo suo adornatam. Libenter exhibuissemus istud antiquitatis documentum, si illud genuinum ac primigenia phrasi expressum reperissemus.*

f *Carpenterius lib.* III *cap.* III *laudes horum duorum virorum, qui fuerunt primi Congregationis Generales, pluribus exponit.*

C

CAPUT II. *Pia Beati exercitia in eremo, ac diversæ tentationes.*

Beatus in horrida solitudine

Antequam Bernardus exiret de domo, et cognatione sua, vendidit universa, quæ habuit, et pauperibus erogavit, unico sibi retento agro, cui nomen Accona, quindecim passuum millia dissito ab urbe Sena, et quatuor circiter millia a via Romulea. Terra prorsus deserta, invia, et inaquosa, quam profundæ circumquaque sepiunt valles, pallentes sylvæ, anfractus horribiles, confragosæ rupes. Unus ad eam aditus, isque admodum angustus per pontem pensilem. In hanc solitudinem, in hos recessus ab omni populari strepitu, et hominum consuetudine securos conferunt sese Bernardus, et socii anno ab ortu Christi MCCCXIII, mundanis soluti impedimentis, ut Deo liberius vivant.

austeram vitam ducit.

11 Quis porro edisserat, quam arcta vivendi ratio instituta? Sed reliquorum coryphæus, et dux Bernardus eosdem asperitate vestium, et vitæ duritie antecellebat. Ejus amictus pungens cilicium, nodoso fune præcinctum; cibi herbarum radices, olera agrestia, et interdum incondita legumina; potus pluviales aquæ in cisternis collectæ, pauperies, et egestas individuæ comites; cælestium contemplatio jugis, ejus deliciæ; manuum labores, sacræ preces, divinæ Scripturæ aut sanctorum Patrum lectio illius oblectamenta; cubiculum in latebrosa specu propriis effossa manibus, quam potius cœmeterium dixisses, vel vivi hominis sepulturam, ubi magnificus apparatus arida ossa, mortuales exuviæ. Construxerant eremicolæ ex materia argillacea oratorium, ubi nunc sacellum virgini Scholasticæ divi Benedicti sorori dedicatum, atque illuc ad recitandas horarias preces conveniebant. Bernardus vero septies in die religiosæ psalmodiæ subjiciebat sanguineam flagellationem; neve sopor nocturnus piis exercitationibus eriperet tempus, pro cervicali durum sibi paraverat lapidem vilemque humi stoream, ubi cubans brevem adeo captabat quietem, ut videretur magis pœnitentiam fulcire, quam corpus recreare.

et fama virtutum varios eo attrahit

12 Tantum lumen sub modio latere Deus minime permisit: nam admirabilis sanctimoniæ ubique fama percrebrescens, non modo e vicinis, E sed e dissitis quoque oris ad specus Acconenses complures pertrahebat. Quosdam excitabat studium videndi Bernardum, quem veluti recentem Baptistam pœnitentiæ monstrum in deserto suspiciebant: alii salutaribus documentis instituendi, alii ætatem cum eo, felici consortio, traducturi conflaebant. Omnes vero perhumaniter Bernardus excipiebat, nullum dimittebat non lætum, devinctumque Deo, et sibi. Quos autem noverat in divino famulatu, et disciplinis severioribus profecturos, asciscebat socios.

sed invidus dæmon

13 Excandescens interim dæmon invidus adversus Dei servum insidias molitur, et dolos; sperabat siquidem bella, quæ sibi in eremo parabantur, finem habitura, triumphato Duce. Ebulliebant ferrea illa ætate Ghibellinorum, et Guelphorum discordiæ. Ex his *a* ergo aliquos stimulat, qui mortiferas dapes Ptolomæo mittant. Sese offert famulus vafer in deserto, et ad Bernardi pedes provolutus ait gestare eleemosynam frugalem, piorum virorum munus pro læta, quæ jam instabat, resurgentis Numinis solemnitate. Sed Bernardus suspirio humili præmisso, Non me, inquit, latet, quæ sit donorum F frans, et dona mittentium. Vobis ignosco, et, ut Deus itidem ignoscat obsecro: factoque super cistam crucis signo, nigrantes carnes, ac sufffervens vinum extemplo virus patefaciunt. Tunc muneruum lator confusus ac stupens veniam a sancto Patre poscit, et discedit.

diversis et struit insidias ac tentationes.

14 Aliis artibus Bernardo perniciem struit satanas. Duos ex inferorum sede legat, qui habitum eremiticum ementiti sub gemina Ambrosii Piccolominei, et Patritii de Patritiis eremi principum specie Ptolomæum adeunt. Ejus se ad pedes sistunt; testantes a Deo monitos, ut solitudine posthabita ad seculum remeent, ubi xenodochiis, carceribusque invisendis, ubi egentibus, viduis, pupillis juvandis, et permultis aliis charitatis officiis latus aperitur campus. Dein ad reliquos eremicolas conversi, signo discessui dato, elata voce: « O Acconenses incolæ, si « vestra vobis salus, et beatitas cordi est, otiosa « antra ista deserite: vos uberior meritorum « seges manet in patria. Deus revocat, abite ». Eorum auditis sermonibus, ac conjectis in ipsos oculis Bernardus fallaciam novit, exprobrat invidiam

[illegible]

invidiam, ac facto præpotenti crucis signo, ululantes inter sulphureas flammas cogit recedere. Verum Deus voluit eremicolas nonnullos jam discessui accinctos miraculose percutiendo sanare. Nam primum repente excæcati viam egrediendi minime reperiunt, post a sancto Patre orante, una cum venia, lumen recipiunt, et in suscepto confirmantur instituto.

quibus [illegible] dæmonem superat.

15 Neque hic technarum finis. Lascivas cogitationes, spurca phantasmata, quæ malus spiritus frequenter excitabat, Bernardus flagris, jejuniis, lacrymis pœnitentiæ nunquam non invictus repellebat. Nihilominus ingredienti quadam die ad precandum cellulam suam, en dæmon occurrit venustissimæ sub virginis specie, et amplexibus, blanditiis, suspiriis interruptus, cæterisque muliebribus armis Ptolomæum adoritur; simulat. se unam esse, quæ Senis degentem cum ferventius adamasset, et illuc per umbras, per salebras, per rupes, nec non per ipsas mortis fauces flammis amatoriis percitam advolasse. Substitit aliquamdiu attonitus sanctus Pater; at cælesti lumine illustratus commentum agnoscit, vires colligit, atque inter Jesu tremenda nomina ementitam feminam abarcet, fugat: B
tum demum ut insurgentes fœdæ libidinis motus penitus cohibeat, membra innocua inter spinas volutat.

[illegible] visionem [illegible]

16 Quia vero Dominus mortificat, et vivificat, deducit ad inferos, et reducit, quos paterna regit providentia dilectos suos, triumphum, quem Bernardus reportaverat de carne, et satana, voluit clementissime cælesti favore munerari. Depulso spectro, beatus Pater humilibus Dominum rogabat, oculis ac manibus in astra elevatis, ut sua, suorumque obsequia dignaretur grata habere. Cum ecce suspicienti ipsum sub meridie argentea se objecit scala a terra ad cælum usque pertingens, cujus hærebat vertici Christus a dextris, Virgo Mater a sinistris, nitidissimis stolis exornati. Virgini pectus sidere coruscabat. Per gradus angeli catervatim descendebant, et monachos niveis vestibus amictos benigne juvantes ducebant ad fastigium, ubi immortalis gloriæ compotes efficiebantur. Inter admirationem, et gaudium sanctus Pater cupiens commilitones suos tam jucundi prospectus participes, quos non procul orationi vacare conjicit, festinanter advocat. Accurrunt illi, oculos C
sustollunt, et divino illo spectaculo ad breve tempus recreati, dulces lacrymas una cum eo fundunt, gratias uberes Parenti luminum persolvunt, atque ad conflictus cum mundo, carne, et satana validius imposterum sustinendos, Ptolomæo suasore, disponuntur. Interea mysterii interpretationem nullus attingebat; sed aperuit aliquot post annos ipsamet cælitum Regina, cum eremicolas suis sub auspiciis candidis cucullis jussit amiciri.

De hæresi accusatus, Avenionem tendit.

17 Beatus Pater novis instructus divinæ gratiæ viribus in arenam iterum provocatur. Apud Joannem XXII hierarcham Ecclesiæ summum, Avenione tunc sedentem, hæreseos, aut perniciosæ alicujus molitionis arcessitur. « Latent, monebat accusator, » eremicolæ in valle nulla » peculiari vallata lege: solus Ptolomæus et præ» ceptor, et signifer: ætas periculosa nimis: » hæreses initio scintillæ viles, sed, nisi cele» riter restinguantur, incendiorum grandium pa» rentes: ejiciendi e specu ficti pœnitentes, an» tequam conclusa flamma latius diffundatur ». Fidem monitori non continuo Pontifex adhibuit sed Bernardum evocat, ut Avenione coram ipso D
causam dicat. Obedire absque mora statuit ovicula obsequentissima supremi Pastoris voci. Quare sodales post pacis osculum commendat Deo, et Virgini Matri, ipsis vero sodalibus charitatem, concordiam, perseverentiam; subinde ascito sibi comite Ambrosio Piccolomineo nudis pedibus hyberno tempore longinquam peregrinationem aggreditur *b*, pericula non horret, multa et *b*
gravia incommoda æquo animo suffert; innocentiæ ubique, et pietatis exhibet specimina.

dæmon frustra iter dissuadet.

18 Trium circiter dierum itinere Avenione distabat; et en virum senio gravem, specie spectabilem, habitu eremitam: blandis verbis Ptolomæum alloquitur, et, ne progrediatur ulterius, suadet, asseverans ipsi licet insonti parari flammas suppositilii sceleris ultrices, ubi Pontificem adeat; idque divinitus accepisse. Principio hæsit ad hæc Bernardus; ast Pontificis æquitate, et sapientia fretus, de sua, et sociorum fide, ac moribus securus, ad loquentem conversus; Sed tu quis es? ait, producitque interim metuendum crucis signum. Tum ementiti senis locum fœtidus adeo vapor occupat, ut Bernardum in terram dejiceret. E

et falsam accusationem coram Papa diluit.

19 Avenionem tandem Ptolomæus tenet, ac Pontificis, data copia, se ad pedes sistit, veste pannosus, humilis cultu, incessu verecundus, hilaris tamen animo. Interrogatus, ea constantia, et ordine de sui conversione, de fide, et moribus cum sociorum, tum suis disseruit, ut pontificiam aulam admiratione compleret. Igitur comperiens Hierarcha summus Bernardum virum esse Deo plenum, piam eremicolarum disciplinam laudat, et datis ad antistitem Aretinum litteris, ad cujus ditionem pertinebant Acconenses valles, Pientinæ *c* postmodum diœcesi *c*
adjectæ, mandat, ut eremi curam suspiciat, Ptolomæo ac sodalibus patrocinium impendat, nec non regulari alicui, probatoque subjiciat instituto, quatenus in salutis itinere gressu tutiore progrediantur. Aretinam tunc civitatem moderabatur Guido Petramalius sacra pariter et humana potestate. Huic pontificiam epistolam Bernardus exhibet. Episcopus legit, gratulatur de summi Pastoris erga oves suas tam benigna dilectione. Tum vero jussionem significans, « Gravissima, » inquit, res est, et plena negotio. Ad F
» commilitones redite, et meis verbis triduanum » jejunium cum publicis supplicationibus indicite. Vestris humiliter adjungam meas. Nimirum » a Patre luminum expectandum lumen, et au» xilium, ut secundus sit rei exitus ».

a quo mittitur ad episcopum Aretinum.

20 Itaque cum Ambrosio Acconæ se restituit Ptolomæus, ac Deo O. M. persolutis gratiis, quæ sibi Avenione primum, subinde Aretii contigerant, denarrat; qua humanitate fuerit exceptus a summo Pontifice; quæ ab ipso mandata reportaverit vivendi sub aliqua certa regula, quæve ab Aretino præsule imploranda divini Spiritus lucem; ut, quid agendum, illucescat, et authore Deo feliciter peragatur. Reducem ingenti oblectatione excipit, et auscultat cœtus omnis. Gestiunt certatim mandata perficere, totumque illud triduum jejunantes, et carnem affligentes, precibus ferventissimis implent. Novissima nocte Petramalio inter summa silentia quiescenti adest cælorum Regina pulchrior luna, nitidior sole, magno famulante beatarum mentium agmine, undequaque amplissime circumfulgens. Tacto leniter episcopi animo, sic illum amicis compellat verbis: « Mihi Acconensis eremus

» mus sacra, meis auspiciis surgit recens familia. Divino proinde decreto placet Congregationem meo nomine appellari sanctæ Mariæ a Monte Oliveto. Benedicti Regulam custodiat, candidis vestibus, hisque insignibus utatur » Atque hæc inter, tres albos monticulos virginea manu exporrigit in unum coactos, oleæ surculo hinc inde consurgente; at medio monticulo purpurea infixa cruce.

qui Berto ac sociis

21 Experrectus Antistes, quæ per quietem viderat, animo recolit, stupet, divinum esse negotium non dubitat; unde altiorem de eremicolis, ac eorum præsertim Coryphæo existimationem concepit. Postridie supervenienti cum Ambrosio, et Patritio sociis Bernardo Petramalius obvium se præbet, ruit in amplexus, gratulatur tam solicitam Dei providentiam, ac Deiparæ in ipsos amorem singillatim renuncians, quæ Virgo monstraverit, quæ jussa reliquerit, iisdemque exhauriendis dies constituitur.

regulam S. Benedicti cumcandidis vestibus præscripsit.

22 Quamobrem die septimo ante Calendas Aprilis, hebdomadæ secundo, anno salutis restitutæ supra millesimum trecentesimo decimo nono, a conversione Bernardi sexto, in æde Aretina Sanctissimæ Trinitatis *d* antistes infulatus, peracto solemni ritu incruento Sacrificio, per suum proëpiscopum *e* tribus eremicolis candidum imponit cucullum. Hortatur, ut pene corruptam in Italia, communi eorum temporum calamitate, Benedictini Ordinis disciplinam suis nitantur moribus restaurare, ut niveis vestibus respondeat animi nitor, ac nomini Congregationis videlicet sanctæ Mariæ de Monte Oliveto peculiaris erga ipsam Virginem Matrem cultus; utque in monte tricipiti olivifero cum rubra cruce virentibus conclusa oleis, velut in speculo, servatoris Jesu passionem, cruentam mortem æmulandam jugiter contemplentur. Stupere interim mentes, præ insueta dulcedine solvi in lacrymas oculi non solum novæ soboli, sed clero, et populo fere universo, quem tanti prodigii fama conciverat.

et novam hanc congregationem privilegiis donavit

23 His peractis, Bernardum ac socios jam cucullis amictos albis Guido episcopus pontificio nomine pluribus exornat privilegiis. Nempe facultatem concedit erigendi templum, et monasterium, observantiam instituendi monasticam sub vexillis divi Benedicti, Montolivetensi familiæ alios in posterum adsciscendi: insuper a seculari foro, vectigalibus, decimis, et collectis omnibus immunitatem, aliaque permulta beneficia impertitur, quæ Historiæ Olivetanæ inseruntur, ipsomet Guidonis scripto de verbo ad verbum relato *f*. Postremo secedendi copiam permittit, et bene precatur.

ANNOTATA.

a *Collector hic anonymus illam veneni propinationem Guelphis imputat contra opinionem Carpenterii, ut* § III *Commentarii prævii ostendimus.*

b *Lancellottus existimat*, B. Bernardum Ptolomæum *non ivisse Avenionem ad Pontificem, sed eo socios dumtaxat ab ipso missos esse, de qua controversia in eodem paragrapho tertio Commentarii prævii egimus.*

c *Ughellus tomo I Italiæ sacræ col.* 1174 *situm et originem hujus diœcesis ita describit:* Viginti milliariis procul a Senis ad dextram militaris viæ Romanæ in planitie montis supra Uricæ fluminis vallem, Pientia civitas sita est, quam olim Corsinianum incolæ appellabant de nomine fundatoris. Pientia modo est a Pio II Pontifice maximo, qui ibi e patre exule natus educatusque est. Pius igitur jam Pontifex factus memor loci, ubi primum spiritus hauserat, oppido muros adjecit, atque ædificiis auxit, in eoque Deiparæ Virgini in cælum assumptæ consecratum templum construxit, ut pro cathedrali esset .... Diœcesim viginti duorum oppidorum noviter institutæ ecclesiæ tribuit, quæ partim ab Aretino, partim a Clusino episcopatu disjunxit. *Hinc facile colligitur, quo tempore valles Acconenses ab Aretina diœcesi ad Pientinam translatæ fuerint.*

d *Lombardellus lib.* III *Vitæ Italicæ cap.* II *scribit, id factum esse in ecclesia cathedrali Aretina; sed in Historia Olivetana ostenditur, id Accidisse in ecclesia sanctissimæ Trinitatis contigisse, quam opinionem Carpenterius lib.* II *cap.* XV, *et Oraffius lib.* II *cap* IV *sequuntur.*

e *Carpenterius lib.* II *cap.* XV *inquit, hos tres viros candidis vestibus ab ipso præsule Aretino indutos fuisse. Ab hoc autem collectore dicitur antistes iste id* per suum proëpiscopum *fecisse. Si præsul ille proëpiscopum aut vicarium habuerit monachum Camaldulensem, hæc ultima opinio facile conciliari potest cum Augustino Florentino, qui lib.* II *Historiæ Camaldulensis cap.* LVII *de* B. Bernardo Ptolomæo *ac sociis ex Chronico refert hæc verba:* Venerabilis autem pontifex Aretinus per manus cujusdam religiosi viri Joannis monachi Camaldulensis abbatiæ de Saxo Aretinæ diœcesis induit prælatos Patres purissimum et album habitum. *Vide ipsum fundationis diploma, de quo statim.*

f *Istud Aretini præsulis diploma* § IV *Commentarii prævii ex Ughello transcripsimus.*

CAPUT III. *Cœnobitica Beati vita post acceptam S. Benedicti regulam.*

Reversus cum Congregatione Olivetanæ instituta.

Regreditur ergo Bernardus in candido amictu candidior animo, et cælestibus favoribus dives ad rupes Acconenses, dicamus jam ad Montem Olivetum: hoc enim, ut ante vidimus, nomen fecit Virgo Mater. Quis explicet Fratrum lætitiam? Eos in ædicula coactos singulorum, quæ obvenerant, conscios facit, cœnobitico operit habitu, divina interim mysteria consideranda proponens; magni monachorum parentis Benedicti regulam exhibet, simul ad observantiam inflammans, simul innumera objiciens heroum exempla, qui tanto duce militantes palmam vincentibus promissam sunt asseculi. Cum vero præside esset opus, ad cujus voluntatem quisque suam componeret, curæ omnium in Bernardum unice intendebantur, quem et patrem habebant, et magistrum. Ast ille precibus flecti nullo potuit modo, humillime dictitans se oneri imparem, honore indignum.

Patritius abbas eligitur.

25 Quare ipso hortatore abbas communibus suffragiis renunciatur primum Patritius de Patritiis, deinceps Ambrosius Piccolomineus, uterque Ptolomæi sodalis in seculo, uterque sectator in eremo. Annum exigunt ambo in regimine, grandi novelli cœtus incremento. Denique accumulatis castitatis, et pœnitentiæ laudibus, in cælestem sunt Jerusalem ascripti. Ambrosio sufficitur Simon de Thure Senensis spectatissimæ virtutis,

tutis, qui anno glorioso expleto, provinciam deponit. Interea loci circumsonare fama eorum, quæ in sacra eremo gerebantur. Pervulgat mores castissimos, sedulas meditationes, studiosum, præterquam in concinendis divinis laudibus, silentium, paceio suavissimam, mancipati Deo animi delicias; ut nemo ambigat inter eas rupes revirescere veterum monachorum disciplinam. Quapropter multi, iique spectabiles in seculo viri pessumdatis fallacibus fortunis ad montem oliviferum undique convenire, ut jam non solitudo, sed felix summo Numini militantium civitas videretur.

et post alios ipse Beatus coactus fungi eo munere

26 Bernardus totum illud triennium in contemplatione divinarum rerum insumpsit; sed Simone de Thure mortalitate exuto, cum de implenda suprema sede ageretur, victus tandem, et coactus a suis, anno reparatæ salutis MCCCXXII administrationem Ordinis suscipit; a qua licet quotannis pro illo Congregationis ritu abdicare se satagat, attamen usque ad vigesimum, septimum, hoc est usque ad vitæ extremum, sociis minime acquiescentibus, confirmatur. Anno MCCCXXVII enixius eos rogitat, quatenus a munere absolvant: oculis enim usque adeo laborare, ut nec B assequendo sacerdotio aptus sit: videlicet assidua beneficiorum Dei, et retroactæ vitæ consideratio quemadmodum lacrymas ubertim extrahebat, ita sensim languorem invexerat. Nec adhuc auditur.

quod frustra abdicare conatur.

27 Consuluntur hac super re tum Joannes S. Theodori Diaconus Cardinalis, Apostolicæ Sedis in Hetruria tunc legatus, tum jurisperiti ea tempestate illustres Paulus de Azzariis decretorum doctor, Andreas de Gnantariis, ac Dinus Pisarum archiepiscopus. Horum omnium eadem responsio, Bernardum « regimini idoneum sup» plente nimirum defectionem luminum meri» torum probitate *a* ». Equidem quidquid in *a* optimis præsulibus expeti poterat, in eo uno mirifice elucebat. Ipse in Superos, in proximum studiosissimus, divinis diu noctuque interesse, infirmis et languentibus opem ferre, erigere jacentes, recreare mœstos, accendere frigidos, excitare torpentes, omnibus omnia factus ubique adesse, numquam non vigil, defatigari nescius, exemplo prius, quam verbo adjicere cunctis incitamenta virtutum. Hinc sacri commilitones C ducem æmulati certatim proficere, et sanctitatis fastigio inhiantes, magis magisque in dies conscendere.

Etsi cœnobium Olivetanum contra dæmones

28 Jam suavissimo tam absolutæ religionis odore illecti non solum finitimi populi, sed et principes, et civitatum antistites Olivetanos a Bernardo efflagitant, jam cœnobiis extruendis facultates, et loca suppeditant. Jam numero cœnobitarum Acconæ fines angusti nimis. Jam in Monte Oliveto pia confluentium liberalitate, et monachorum manibus, templum surgit Deiparæ Ordinis patronæ sacrum, nempe munitissimum propugnaculum adversus inferi portas minime prævalituras. Præsentit interim Christianæ charitatis hostis, et furore percitus nihil non molitur, ut religiosos labores irritos reddat. Reapse quod per diem construunt pii cæmentarii, noctu destruunt avernales larvæ. Spectantur mane diruta tecta, disjectæ trabes, profligati parietes. Conqueritur cœnobitarum grex fusos conatus, inexplorata causa.

a S. Michaele defenditur,

29 Bernardus abjectissime de se ipso sentiens, proprias in culpas rejicit, plorat, Deumque obsecrat, ut dignetur ultricem manum amovere; merentium sociorum pietati prospiciat. Distulit D aliquot dies, sed tandem dolore affectum mirabili ostento sanavit divina bonitas. Nam inter ferventius orandum ecstasi correpto Viro Dei apparuit juxta ruinarum acervos militari specie juvenis statura procerus, ore elegans, templum circumiens, districtum gladium hac, illacque vibrans, et dæmones perturbatores sternens, fugans; eumque superne novit esse Michaelem cælestis militiæ principem, loci vindicem, et custodem in posterum futurum. Jam amico spectaculo Bernardus erigitur animo, perfunditur dulcedine. Fratres vero certiores facti, et ad constructionem ædis alacrius incumbunt, et Archangelo tutelari aram inibi exædificant.

et congregatio privilegiis Apostolicæ Sedis ornata cresceret,

30 Cernens itaque Vir sanctus conditæ religionis incrementa, quam Superi ingeminatis prodigiis declaraverant acceptam, curat suprema quoque in terris Papæ authoritate firmari. Atque id primum impetrat anno Christianæ epochæ MCCCXXIV a Joanne XXII *b*, legatis Avenionem monachis aliquot, dein a Clemente VI, *b* anno MCCCXLIV *c*, ipso virginis Agnetis festo, *c* qui proinde Montolivetensibus ad hæc usque tempora solemnis est, et sacris pompis speciatim E celebratur. Videlicet uterque Pontifex Olivetani Ordinis pariter amantissimus, et illum approbat beneficientia non absimili, et privilegia rata faciens, quæ Guido Petramalius concesserat, alia plura et quidem amplissima superaddit.

tamen beatus Institutor variis modis

31 Hisce, et aliis commissi sibi cœtus et tuendi et augendi distento curis bono Præsuli insidiatur via duplici stygius serpens. Modo avaritia tentat, modo ad ambitionem solicitat. Mente interdum agitabat Bernardus, qua ratione inchoatum monasterium promoveretur, quandoquidem multa desiderabantur necessaria, simulque pecunia ipsa, qua possent comparari. Satanas occasione arrepta, Ambrosii Piccolominei habitum et imaginem ementitus, accedit ad solicitum Virum Dei ac ducit, ubi thesaurus ingentis pretii quasi recens effossus in conspectu se dabat. Modicum fuisset hortari, ut in ædificium converteret; stimulat ut exportet, utque imposito tandem præsentis conditionis angustiis fine, una pariter cum illo in urbem ad lætiorem se conferat. Ipsa stimulatio, utpote pietati dissentanea, et professioni suæ Bernardum fraudis admonuit. Quare producto de more crucis signo, F « Apage, inquit, auri et urbis suasor. Nec au» rum habet me, nec urbs. Impostor apage ». Atque sic clamantem e vestigio simul deserunt et tentator, et fictæ divitiæ.

a dæmone tentatus;

32 Die altera dæmon idem toties urgens, numquam victor, nobilem se tabellarium simulat Pontificio nomine missum, ut Bernardo nunciet ecclesiam Avenionensem, defuncto Pastore, sibi præclari nominis cœnobitæ destinatam. Illum adit comitatus famulitio, et perquam humilibus, scilicet ad fallendum compositis, verbis, ac signis honorat, laudibus effert, denique exporrecto ad legendum diplomate allicit, ut Papæ imperanti lubens obsequatur. Inter obedientiam, et modestiam fluctuans Vir Dei supernum exposcit lumen. Nec mora: implanatoris divinitus assequitur technas; unde invocato Jesu nomine minacis instar clamat: « Vade, satana; » adhuc audes contra servos Dei »? Tum qualis esset nuncius, res miranda significavit. Nam ipse, et comites immanium serpentum figuram suscepere, subin repentina mutatione attollentes se in gigantes sævos, ita acerbe illum ceciderunt,

A ruut, ut jaceret prope exanimis. Verum succurrente eremi vindice Michaële archangelo, qui concussa membra cælesti linivit balsamo, mirifice convalescit.

sed post victoriam

33 Bernardus porro animum intendens in studiosissimam Dei providentiam, qua, quos amat, premit, non perimit, imo facit, judice Apostolo, cum tentatione proventum, officiosissimas effundebat lacrymas. Cumque esset in Deum præ amoris magnitudine transformatus, cupiebat dissolvi, et esse cum illo, ac diuturnas ecstases, sociis etiam spectantibus, patiebatur, ubi super aëra pendens, extensis brachiis, confixis in cælum oculis, ridenti ore angelos, Sanctos, et ipsum Sanctorum Regem suaviter delibabat. Ecstases ejusmodi, quas plures memorant, celebriores attingemus.

Deipara illum de æterna salute certiorem reddit

34 Illucescente assumptæ Virginis solemni die, mysterium Vir pius omni mentis studio, et pari itidem affectus erga Deiparam contentione meditabatur, scire interim cupidus, num ea, quæ solvebat, officia, sibi, et Filio essent accepta, quidve de sua post exitum anima esset futurum. Prolixam post orationem ipso oriente sole splen-B didior apparuit ei beatissima Virgo, et veluti linguæ, sensusque expertem bis ultro verbis compellat : « Bernarde, perfice inceptum cursum ; » accipies inter electos paratum tibi bravium a » constitutione mundi ». Atque his prolatis, candidissima nubes eam e conspectu sustulit. Ipse autem de præmio securus et viriliter, plus quam antea, cursum prosequitur, et mortem postea vix explicanda oblectatione degustat.

Christus multa postmodum ventura docet

35 Feria sexta majoris hebdomadæ Dominum pro se crucifixum, ante sacratissimam ejus imaginem, contemplando deperibat. Quam vero sibi placeret amantis illud, et simul compatientis deliquium, ipsemet Christus suo divino ore testari voluit. Nam Servulum allatus, de mercede suorum laborum spem injecit non levem. Multa insuper futura præsignificavit Olivetanæ familiæ profectus, reductionem Apostolicæ Sedis Avenione Romam, universalem luem, et bellicas neces in Italia, hæreses, aliasve ecclesiæ calamitates in Europa; quæ omnia venerabundus Vir Dei excepit, nec umquam, nisi obitu C instante, renunciavit.

in duplici extasi seu colloquio.

36 Die item resurgentis Salvatoris festo, post sacras Dominici ipsius Corporis epulas ecstasi correptus, et in aëre consistens, visus est pluribus crucifixi Domini sui imaginem amplexari, et cum eo suaviter colloqui, tametsi verba, quæ dicebantur, circumstantium nemo perciperet. Ut vero aliquod post tempus cognovit Fratres ecstasis spectatores fuisse, rubore perfusus sese continuo in cellulam suam recepit, ubi triduo clausus neque comedit, neque bibit, cælestibus nimirum deliciis satur.

et S. Benedictus apparens de die mortis præmonet.

37 Anno salutis reparatæ MCCCXLVIII die Martii vigesima prima, quæ est Divo Benedicto sacra, fœdissima grassante lue, Bernardus profusis lacrymis ac fervidis precibus iratum Numen flectere satagebat, ut contineret gladium furoris sui, neve Italiam, regionem cæleroqui florentissimam, accumulatis ærumnis vastitatem faceret Sic oranti adfuit monachorum almus Patriarcha luce perspicua circumfusus, et ad Clientem suum ait : « Bernarde fili, tempus est, ut » tu et Fratres tui impensius orationi vacetis, » quoniam Deus de Italiæ sceleribus pœnas ca» pere dignas statuit. Mors sæviet etiam in cor» pora justorum, impiorum causa. Et quidem » tu ipse efflabis animam die vigesima *d* Augusti : » sed Bernardus Clarævallensis, quem peculia» riter colis, erit tibi patronus, et ad cælum » dux, ubi meritorum fructum uberem asse» quere ». Post quæ tenues in auras evanuit visio. Ast abeuntem augustum Patrem superstes filius oculis, et affectu prosequi. Felicem prænuntiati sibi transitus diem exsuspirat, ac perficiendis monitis adhibet operam, et industriam omnem.

ex MS.

d

Ingruente peste, socios ad auxilium proximi hortatur,

38 Itaque, quotquot supererant mensis Martii dies, oratione, et contemplatione, aliisque religiosis exercitationibus implevit. Post contractos in unum cœnobitas suavi ac forti concione excitat, ut accurrant ad labefactos juvandos. « Fratres, inquit, mei dilectissimi, corona mea, » vos non lateat tristissima horum temporum con» ditio. Lues teterrima in urbes irruit, in » oppida, obvium quemque invadit, illæsum præ» terit neminem. Quis recenseat, quot aut cor» pore, aut spiritu, aut utroque misere peri» clitantur? Ut auxiliemur, invitat charitas, » suadet commiseratio. Sumus Christi membra : » caput æmulemus ipsum Dominum, qui civi» tates, et pagos obambulans nec difficultates » timuit, nec laboribus pepercit; quin mortem E » ipsam sponte subivit, ut homines e morte vin» dicaret. Fratres mei, itote bini, et tabidis quo» libet humili ac pio famulatu succurrite. Mo» neo tamen, ut die ante pervigilium Deiparæ » assumptæ in cœnobium nostrum Senense con» veniatis : nam incolumes interim servandos » spondet mea fides. Inibi præstolabor, corde » vos sequor ». Sed ne verbis deesset exemplum, ipse omnium primus, adjuncto sibi comite, Senas, ubi atrocior pestilentiæ conflictatio, festinus, et alacer concedit Quæ ibi egerit, quæ toleraverit, quot fortitudinis, quot pietatis, quot animi humilis argumenta præbuerit, dici ægre potest. Ipse correptus lue inservire, exhibere medicamina, palpare ulcera, amicis consiliis, salubribus hortamentis, solatium, et opem ferre. Nempe Bernardi charitatem nec incommoda frigefaciunt, nec pericula terrent, nec aspectus mortis cruentissimus remoratur.

et ipse prius charitatis hujus exemplum præbens.

39 Die Augusti decima tertia Senas in cœnobium sancti Benedicti, quod Bernardo parebat, sese contulerunt Fratres. Gratulantur invicem incolumitatem, quam ipse prædixerat, eamque beneficentiæ divinæ munus confitentur soluto gra- F tiarum penso. Luce postera convocatis Vir Dei et suum, et multorum ex iis obitum denunciat : Sic enim, inquit, horum temporum conditio poscit, sic Deus jubet. Hortatur strenue ad Numinis amorem, ad mutuam inter ipsos charitatem, ad custodiam legum sancti patris Benedicti, ad contemptum mundi. Dein verbis humillimis culparum veniam a singulis petens, obsecrat, ut [se] commendent Deo, et Virgini tutelari, ac præsertim imminente Assumptionis festo orationibus una insistant omnes. Atque hæc inter, suspiria miscens, lacrymas ab omnibus præ affectus teneritudine excutiebat.

in illo cœnobio pie moritur.

40 Die sextadecima in monachos sese pestis injecit, quorum aliqui ante, alii post beati Bernardi obitum, juxta ejus prædictionem interiere. Ipse vero sciens instare sibi extremas horas, vilissimo et pauperrimo se lectulo componit, ubi flexis genibus Sacramentis Ecclesiæ confirmatur, et crucifixum Dominum frequenter deosculans, « En, ait, expectatissima adventat dies. » Tu Jesu, amor mi suavissime, suscipe me in» ter hæc viscera tua ». Denique post primam monachos

Ex MS. monachos suprema concione allocutus piis monitis instruit, se iterum, atque iterum eorum precibus committit; ac sydera suspiciens, et cælestem hilaritatem ore præseferens, dives meritis, confectus laboribus, charitatis victima purissimam animam effudit undecimo calendas Septembres *e*, anno ætatis suæ LXXVI, conversionis XXXV, legis acceptæ, et candidi amictus XXIX, abbatiatus XXVII, nondum absoluto, Christi nascentis MCCCXLVIII. De ejus egressu ita refert Arnoldus Wion in Ligno vitæ lib. secundo : « Undecimo Calendas Septembris. Senis in Thuscia » depositio sancti Bernardi Ptolomaei abbatis, et » primi fundatoris monachorum Ordinis sanctæ » Mariæ Montis Oliveti, qui inter psallentium » filiorum manus, simul, et mœrentium, et inter verba orationis gaudens in Domino, et » exultans beatum spiritum reddidit Creatori » suo ».

gloriaque ejus diversimode revelata. 41 Eadem hora, nempe tertia, qua Beatus Bernardus e vita migravit, quinque monachi vitæ austeritate præclari, Pius Tancredus Senensis, Alexander Messanensis, Silvanus Alemanus, Hieronymus a Neapoli, et Christophorus Bononiensis diversis e locis viderunt Christum descendentem inter Virginem Matrem suam, et archangelum Michaelem, comitantibus D. Benedicto, et D. Bernardo Clarævallensi abbate, aliisque beatis mentibus, animam decedentis excipere, et duplici diademate coronare. Frater Alphonsus Ptolomæus Dominicanus cum communi luis morbo laboraret, jam jamque esset diem clausurus, circumstantibus sui Ordinis religiosis asseveravit, se intueri Bernardi Ptolomæi animam superna petentem ingenti lumine, et majestate. Item beata *f* Ginocchia ejusdem Ptolomæi cognominis, et sanguinis, cujus descripsit vitam Gregorius Lombardellus, inter orandum cælesti sono præmonita, ut oculos elevaret, aspexit Bernardi spiritum sydera versus proficiscentem, iis ferme vocibus aures tantisper pulsantibus, quæ in transitu patriarchæ Benedicti auditæ fuerunt : « Hæc est via, qua Bernardus in cælum ascendit ».

decoratur sepulcro, cujus hodie nunc latet. 42 Evulgato Abbatis Montolivetensis obitu, perturbatur civitas Senensis, tristantur universi extinctum patriæ lumen, reliquis calamitatibus hanc recens additam calamitatem Defuncti Parentis cadaver in ecclesiam sancti Benedicti deferunt dolentes filii, ibique contumulant, ingementibus, venerantibus viris, ac mulieribus promiscuæ conditionis, qui confluxerant. Hodie tamen nullum sepulcri monimentum Jacturæ causam referunt in vastitatem, quas tunc temporis invexit sæva pestilentia, adeo ut ex Olivetanis duos abstulerit supra octoginta. Pius quidem secundus Pont. Max. in suis Commentariis libro decimo Bernardum Ptolomæum memorans scribit : « Nomen viro Bernardo fuit, cujus ossa religiose colunt ». Sed forte ad sepulcralem ædem, quæ in ancipiti posita non est, non vero ad particularem tumuli locum, qui adhuc ignoratur, alludere voluit.

ANNOTATA.

a *Quæ hic parvis uncis distinguuntur, sunt ipsa Joannis Cardinalis verba, quemadmodum collector noster in margine ex testimonio Lancellotti in Historia Olivetana notavit.*

b *Diploma Joannis* XXII *Pontificis* § IV *Commentarii prævii exhibuimus.*

c *Etiam hanc Clementis* VI *Papæ constitutionem ibidem transcripsimus.*

d *Aliqui scriptores non adverterunt, falsam fore illam S. Benedicti prædictionem, si* B. Bernardus Ptolomæus *obiisset die* XXI *vel* XXII *Augusti, quem ipsi assignant, ut in Commentario prævio monuimus.*

e *Etiam collector noster non observavit, hunc mortis diem cum prædictione S. Benedicti superius relata non cohærere. Propterea nos* § III *Commentarii prævii ostendimus, Beatum nostrum die* XX *Augusti mortuum esse, quamvis die sequente in Martyrologio Romano celebretur.*

f *Carpenterius lib.* III *cap.* XVIII, *hanc feminam etiam titulo* beatæ *ornat; sed discere cupimus, an titulus ille propter immemorabilem cultum ei legitime tribuatur.*

CAPUT IV. *Præcipuæ virtutes, quas Beatus exercuit, et varia miracula, quibus in vita ac post obitum claruit.*

In Beato profunda animi demissio. Æterni Patris sapientia Christus viri justi argumenta nos edocens, duo speculanda proposuit. « Ab operibus, inquit, eorum cognoscetis eos ». En virtutum mama; et « Signa » eos qui crediderint, hæc sequentur », videlicet quæ ipse indicat prodigiorum dona. De virtutibus beati Bernardi Ptolomæi plura ex dictis colligere fas est, addemus paucula, plurima dici possent Ac in primis ejus humilitatis totidem propemodum exempla fuere, quot gesta. Ipse nobilitate conspicuus, doctrina pollens, sanctitate excellens, se dictitabat omnium infimum, peccatorem miserrimum, in vinea Domini servum inutilem. A sociis enixe rogatus, ut jura sanciret, utque cæteris præesset, pro viribus recusavit; nec, nisi coactus, post triennium acquievit, in eo sane modestior, quod susciperet regimen suorum, ne non vinceretur a suis. Ipse in sarcinis ferendis, fodienda terra, aliisque abjectis exercitiis omnium primus, in ministrando infirmis, tabefactis juvandis nulli secundus. Hæc sunt solidæ humilitatis specimina, quæ Bernardus exhibuit.

austerum jejunium. 43 Jejunium spirituum cælo destinatorum cibum impense coluit : nam Quadragesimæ tempore quater dumtaxat in hebdomada vescebatur, videlicet bis die Dominico, die Martis semel, et semel die Jovis; ceterisque diebus, quemadmodum etiam in pervigiliis Sanctorum, et in quatuor anni temporibus ab omni cibo penitus temperabat. Die Veneris servatori Christo, et die Sabbathi Virgini Matri inediam consecrabat. Vinum degustabat modicissimum, et perquam raro, fortasse iis Apostoli vocibus admonitus : « Bonum est non manducare carnem, et non » bibere vinum ». Utque socios in hujus religiosi propositi custodiam adduceret, ac periculum illius aliquando frangendi removeret, jussit vineas circumcidi, et dolia e monasterio asportari. Ast cum cœnobitæ frigidam haurientes stomacho languerent, et fere omnes decumberent, satius duxit vinum postea permittere, sed bene aqua dilutum, qua ratione Timotheo quoque gentium Doctor illud injunxit scribens; « Noli » adhuc

A « adhuc aquam bibere; sed modico vino utere » propter stomachum ».

... corporis afflictatio.

45 Pœnitentia et austeritas fuit Bernardo assidua vitæ comes. Urticarum fasciculis carnes cædere, flagellis ad copiosam usque sanguinis diffusionem lacerare, vigiliis, et inedia fatigare, insomnes noctes intra speluncæ angustias plorando agere, fuere hujus virtutis officia, quæ Bernardus exercuit. Præsertim tota nocte ante Veneris diem, mente vigilans cum Christo ludibriis et verberibus divexato, nulli prorsus quieti indulgebat. Horrido cilicio, ac ponderosa catena humeros pressit, et lumbos cinxit, neve hypocrisis labe pollueretur, communibus forinsecus integumentis utebatur.

... rerum divinarum meditatio.

46 Divinæ Scripturæ lectio, et supernarum rerum meditatio erant jocundissima illius animi oblectamenta. Ubi sensum sacræ lectionis non assequebatur, orationem et inediam intermiscebat; unde non semel obtinuit, ut Dei Genitrix, et archangelus Michael cælesti magisterio utrinsque Testamenti plura ei reserarent arcana. Hæ Bernardi deliciæ in summam invidentiam traxere infensum satanam. Aliquando cum Innocentum

B cladem ipsa luce, qua memoriam eorum faustissimam celebrat Ecclesia, tota affectus intentione pensitaret, objecit sese dæmon immanis, ore, oculis, manibus minax, omni ex parte terrificus; et flagro in Bernardum irruens, adeo violentis et crebris ictibus percussit, ut præ impetu caderet nec resurgere valeret, sanguine fœdatus, et semimortuus. Verum sic jacenti in conspectum se obtulit affixus Cruci humani generis Reparator, ostendens faciem pollutam sputis, corpus universum purpureo sanguinis amictu coopertum, et membra adeo dilaniata flagellis, ut ossa singula discernerentur. Tum Bernardus agnovit vere solum Jesum esse virum dolorum, suas plagas esse prorsus umbratiles, ubi tanto exemplari conferantur. Proin lacrymas effudit uberes, et verba tenerrima. Ex hac vero visione se oppido indemnem sensit, et viribus confirmatum, ut ad cælestium contemplationem in posterum constanter incumberet, ac stygias molitiones irritas redderet.

... maxime custoditas curvi...

47 Tuendæ castitatis studiosissimus fuit. Cujus quidem virtutis non unum habemus indicium in cursu vitæ hactenus descripto. Sed aliud adjiciamus. Volsinii, quod mediterraneum Hetru-

C riæ oppidum est, itineris gratia apud devotum virum diversabatur. Impudica mulier noctu cubile intrat, et lectum advenæ destinatum aggreditur, libidine æstuans, oscula, et amplexus parans; at vacuum reperit. Per tenebras Bernardum quæritat, et in illum vigilantem offendit. Multis precibus, et qualiter meretricia arte, iterum atque iterum tentat, sed frustra. Nam Vir Dei postquam reprehensam signo crucis ejecit, petulcæ impudentiam miratus, baculum arreptum vibrat, simul Bernardi Clarævallensis exemplo clamans: « Heus, cito accurrite; audacem, qui meas di- » vitias invadit, furem capite ». Quo strepitu et territa mulier de cubiculo sese subducit, et festinantes, quotquot prope cubabant, ac neminem præter hospitem invenientes, somniasse credunt. Victor interim Bernardus extitit, qui castimoniam vigiliis, inedia, carnis maceratione, totque laborum pretio comparatam, divitias jure appellavit suas.

Amor erga Deum

48 Charitas erga Numen, quæ, Apostolo teste, reliquis præstat virtutum donis, fuit in Bernardo ferventissima. Hoc igne sursum elatus, animo, quæ Dei erant, assidue pertractabat; gesta et actus suos in Deum referebat; cupiebat dissolvi, ut Deo frueretur; unde ecstases illæ diuturnæ, et cælestia veluti deliramenta. Ex hoc purissimo fonte manabant alii virtutum rivuli. Hinc Catholicæ religionis ardor, hinc studium salutis animarum, hinc zelus divinæ gloriæ. A Deo ad proximum amore castissimo deflectens, tam pro alienis, quam pro domesticis non timebat incommoda subire, modo alios levaret, seque ac suos exponere periculis, ut vindicaret alios.

et proximum præcipue coluerunt

49 Hac fretus pietate antistes supremus Joannes XXII non dubitavit Bernardum præ cæteris Sutrium delegare, vetustam Thusciæ civitatem, ut populum illum civilibus discordiis tumultuantem componeret, furore et armis ad interitum properantem suum. Et quidem obsequentissimus Filius tanta felicitate injunctam expedivit provinciam, ut celeriter rixas extinguere, fugare odia, animis omnium imperare, et solus potuerit, et sola aspectus ac nominis veneratione. Eamdem beati Viri charitatem exploratam habentes alii principes, et dynastæ, illum frequenter in rebus arduis consulebant, quibus per litteras *a* saltem consiliis, et adhortationibus E *a*
proderat. Denique tam eximiæ charitatis exemplum illud insigne fuit, quod pro bono proximorum, et gloria Dei suam ac suorum vitam objectaverit.

Beatus illum prædictus fuit

50 Tot, ac tantis Famuli sui virtutibus clementissimus Deus adjecit munus, quo penetraret alieni cordis arcana. Dum Avenione regrederetur cum Ambrosio Piccolomineo, Taurini illos hospitio excepit præclarus et pius vir. Occasionem nactus iniquus servus argentea vascula domino suffuratur; unum ex pluribus inter Eremitarum involucra condit, moxque herum admonens pretiosam supellectilem sibi deesse, in advenas furtum traducit. Tunc iratus herus missis lictoribus Eremicolas in via capit, retroductos in carcerem trudi mandat, ubi triduo detinentur. Crimen tantisper objicit, hypocrisim, vitium ingrati animi. Probra e converso Vir Dei æqua mente ferebat, sereno vultu, humiliter affirmans, neque se, neque socium esse furti reum. Tandem domino inquit: « Furem novi, et locum, ubi « supellectilem reposuit tuam; aperiam utrum- « que, si veniam spoponderis ». Illo igitur an- F
nuente, petit sisti accusatorem, quem statim ac vidit, furti materiam, tempus, locum distincte exprobravit suadens, ut pro remissione divinam benignitatem roget. Confusus famulus commentum et noxam fateri cum lacrymis minime dubitavit. Herus autem Bernardi virtutem ac probitatem venerans, haud multo post pessumdato seculo in eremum Acconensem se recepit, ubi cœnobiticam vitam in amictu candido laudabiliter usque ad supremum diem transegit, frater Basilius a Taurino nuncupatus.

intima ... rum cognitione

51 Placidum monachum, natione Sarmatam, nonnullis mensibus a dæmone pulsatum, et pene victum, ut eremo nuncium remitteret, beatus Pater coram duobus sociis increpat, et ad meliorem frugem reducit. Fratrem Damianum de Venetiis turpes inter cogitationes fluctuantem ad se vocat, et verbis gravibus reprehensum hortatur, ut prece, jejunio, flagello, his, inquam, armis adversus ejusmodi phantasmata viriliter pugnam sustineat. Stupuit interim cœnobita uterque Bernardo tam bene perspecta mentis suæ cogitata, quæ ratus fuerat unice Deo nota.

52 Catharinæ

Ex MS. seu cordium perspicientia. 52 Catharinæ de Ptolomæis beati Viri consanguineæ ejus precibus commendanti fœminam nobilem, adversa fortuna divexatam, respondit : « Mulier, quam commendas, ab adolescentia » vovit cælibatum inter religiosa claustra ; nihi » lominus sponsum sibi terrestrem adscivit, et vo» tum infregit : hæc illi infractio fuit infortunio» rum scaturigo. Maritus quamprimum decedet . » ipsa vero abstineat a novis nuptiis, quas » animo volvit, alioquin violento fato interibit ». Reapse fœmina brevi post tempore marito vidua superfuit ; unde et voti conscia, et prædictione territa immortali se Sponso per sacrum connubium dedicavit.

ut exemplis quibusdam probatur. 53 Viri duo, nobilis alter a Mediolano, alter a Luciniano Thusciæ oppidulo, nomine Augustinus, verbis supplicibus seorsim efflagitabant a beato Bernardo monasticam vestem, pretexentes contemptum mundi, religiosum Numinis cultum ; cum tamen unus Guelphicæ partis minister ad explorandos eremi mores, alter seculari vindictæ obnoxius illuc advenisset, ut eam declinaret. Fraudes utrique detexit Vir sanctus, quidve corde agitarent objiciens, et rubore suffusos pariB formiter dimisit, et mirantes, quod abscondita cordis inspexisset.

et variis miraculis. 54 Miraculorum signis Servi sui sanctitatem, cum adhuc viveret, illustrem, et gloriam post beatum exitum voluit Deus perpetuo comprobatam. Pacificus eremicola cædendo ligna vulnus adeo grave ex securi acceperat, ut præ vehementi spasmate *b* prope interiturus jaceret. Tetigit Bernardi animum commiserationis affectus, et dato signo crucis, dolorem, vulnus, et vulneris vestigium extemplo omne delevit. Mulierem a dæmone obsessam, ac dire exagitatam, quæ se illi Vercellis obtulit, benedictione humaniter impertita, illico liberavit. Nimirum ejus benedictioni inerat vis quædam salutifera, qua morbos, et languores mirifice depellebat. Frater Bonus jam pridem quartana detentus decumbebat lectulo, viribus languens, et inhabilis ad labores. Vir Dei cum ejus operam desideraret, adhibito crucis signo ; Surge, ait, in nomine Jesu, qui est salus, vita, et resurrectio nostra. Porro facilius Bernardo non fuit hæc verba proferre, quam jacenti prorsus convalescere, et demandato operi C manus viriliter admovere.

tum in vita, 55 Ejus etiam intercessione tum cæci, tum claudi, tum morbis aliis misere laborantes rectum corporis statum, ac naturales membrorum functiones a Domino impetrarunt. Dum Sutrii Pontificis Maximi legatione fungeretur, vir quidam Romulus nomine ad ejus pedes adducitur oculis captus, et exposcens per illius preces optatum lumen. Quem Bernardus intuens suasit, ut ad Virginem Deiparam confugeret, cujus olim jam ope ipsemet oculorum officium recuperaverat. Ne vero postulationem vacuam relinqueret, tamdiu oravit, donec visus est redditus postulanti, qui et mirabilium Dei, et Bernardi sanctimoniæ evulgator fuit. Oratione itidem Marino Parisiensi cœnobitæ, qui altero pede inconstans, et claudus acerbe discruciabatur, obliquitatem sanavit, et dolorem abegit. Inter alia vero ostenta illud celebre commemoratur, quod in extructione templi Montolivetensis, cum Stephanus cæmentarius e valle Luciniana, dæmonum invidia et arte præceps actus, mortem pariter, ac tumulum inter ruinas habuisset, beatus Bernardus post fervidas preces iis Christi Domini usus verbis, « Non est hic mortuus, sed dormit », ad lucis istius auras extinctum revocaverit. D

tum post mortem claruit 56 Clarissima etiam post Bernardi obitum signa ejus animæ felicitatem sunt testata auctore Deo. Antonius de Chino Senensis dextera jam pridem aridus beati Patris mox tumulandi exosculatus vix humiliter vestes, cum gaudio et admiratione revirescentem manum conspexit. Joanna Petri ex Bonconvento Etruriæ pago, cingulo, quo sanctus Pater utebatur, circumcincta, evadit repente a dæmone, a quo perdiu fuerat obsessa et itidem divexata. Faustina a Monte sancti Savini, quæ sanguinis fluxum quadriennio, adnitentibus incassum medicis, sustinuerat ; et Dominica Griffoli ex Monterone, ditionis Senensis villa, hydrope laborans, magna fide juxta ejus cadaver orant, et sanitatem, mora minime interposita, consequuntur. Cœnobitæ quatuor Montolivetenses, Hieronymus a Neapoli, Christophorus a Bononia, Gregorius Papiensis, et Raynerius Romanus similiter lue tabidi, et fato proximi, excessum Præsulis vehementer indolentes, manuum in feretro expositarum osculo statim ac suprema obsequia solvunt defuncto, sic in pristina valetudine confirmantur, ut nonnisi multos post annos conclusserint in Domino dies suos. His, aliisve pro- E digiis Deus semper mirabilis in Sanctis suis Bernardi Ptolomæi gloriam illustrem et manifestam voluit, ut propterea immemorabili huc usque cultu, ubicumque ejus viget cognitio, adoratus, et appellatus Sanctus fuerit.

ANNOTATA.

a *Collector hic in margine notat, hæc Mss. litterarum exemplaria in archivo Montis Oliveti majoris adhuc conservari, et Lancellottum in Historia Olivetana lib.* I *pag.* 17 *citat.*

b Spasmus *vel* spasma *est contractio, rigor vel distentio nervorum, quam vulgo convulsionem appellant, ut passim notum est. Simile quid hoc loco indicatur.*

Caput V. *Posthuma Beati gloria ex Ordine religioso, quem instituit.* F

Anonymus Actorum collector ex Pio II Papa Pius secundus, qui Pontificatum rexit seculo Christi quintodecimo prope medium, Olivetanam memorans religionem, libro Commentariorum decimo ita loquitur : « Parva ab initio » fundatio, devotione hominum aucta, felices » successus habuit, et in omnem fere Italiam » propagata est ». Sed quot, ac quanta ab eo tempore accessere templa, et monasteria ? Intra Italiæ limites, et adjacentis Siciliæ duo numerat supra octoginta, ex quibus non pauca præseferunt regulari copulatum modestiæ sacrum splendorem et majestatem. Prælatos habent totidem abbates cum jure mitræ, et pontificalium. Archicœnobium Montis Oliveti Majoris, ut vocant, olim Aretinæ, nunc Pientinæ diœcesis in Thuscia, abbatis Generalis sedes, totius Ordinis origo, et caput est. Claustris, officinis, cubiculis, aliisque ædificiis ample adeo patet, ut hospites, habuerit Carolum Quintum imperatorem augustum cum magno principum, et equitum ad bis millenos homines comitatu ;

A mitatu; Pontifices insuper duos, Paulum Tertium, et Pium secundum, qui eo loci venerant, pietatem ac religionem veneraturi.

Situm monasterii Olivetani describit:

58 Pius idem Papa in suo Itinerario monasterium luculenter his verbis describit: « Ventum est ad monasterium, cui Montis Oliveti » nomen indidere, quod non procul ab oppi- » dulo Clausuræ jacet. Situs monasterii in hunc » modum se habet. Collis sublimis est ad Oc- » cidentem respiciens, topho cretaque com- » pactus, stadio uno, vel circiter longus, la- » titudine multo minor. Si formam quæris, » castaneæ folium imitatur. Undique rupes et » barathra pergunt profundissima, in quæ horror » sit inspicere. Qua jungitur reliquæ terræ collis, » dorso modico, turris erecta est lateritia, qua » omnem prohibet accessum non amicum, et » fossa deducta, quæ in utrumque barathrum » emittit aquas: ea ponte conjungitur, quo sub- » lato, nulli patet ad cœnobium aditus. Declivis » est collis, et in medio nobile templum con- » structum, et juxta monachorum cœnacula, » deambulatoria, porticus, et omnia officina- » rum genera, quæ necessaria Religiosi ducunt, B » Nihil non egregium, nihil non nitidum, et » quod cupide non intuearis ». Dein nonnullis interjectis *a*. « Religio eadem fere est, quæ mo- » nachorum sancti Benedicti, ipsius Regulam » observantium. In habitu discrimen invenias, » illi fusca veste utuntur, hi candida et mundis- » sima. Usus carnium utrisque pariter interdictus, » nisi ægritudo requirat. In cæremoniis pleraque » invenies diversa, in substantia una fere est vi- » vendi norma. Et hi quidem usque in hoc tem- » pus sine infamia vitam agunt. Mons ipse » domesticus arboribus consitus plurimas habet » oleas, unde Oliveti nomen ortum. Sunt ilici, » et amygdalæ, pyrorum malorumque multa ge- » nera, adsunt cupressi, nemuscula, in quibus » æstate suaves captare umbras licet, vincta quo- » que et umbracula pampinea, et olerum horti, » lavacra, et fons perennis, et cisternæ, et » putei. In ipsis rupibus quercinæ silvæ, et » arbor iuniperi. Deambulatoria multa, quæ » duos capiunt homines, collem circumquaque » ambiunt, mediumque intersecant, hinc atque » inde rosetis, aut vitibus, aut rore insita ma- » rino. Jucunda monachis solatia, jucundiora his, C » quibus, postquam viderint, licet abire ». Hactenus Pontifex.

et ex aliis testibus refert,

59 Olivetani cœtus incrementa, quæ indicat Pius, et non minus fausta, quæ posteris temporibus evenere, monachorum suorum, ac Conditoris in primis commendatissimi peperit sanctitudo. Hujusmodi enim odore ubique diffuso, confinium Etruriæ primum, subinde etiam dissitarum urbium præsules ac proceres Montolivetensibus ædes certatim deferebant, ut nempe languens ea tempestate, ac propemodum jacens Benedicti Ordinis disciplina per eorum mores ac gesta gloriosa reflorescerct. Fidem perhibent diplomata, ex quibus ista renunciamus. Ranutius episcopus Volaterranus *b* beatum Bernardum ejusque socios suis literis ita compellat: « Et » quia vos Abbatem, Fratres, et monachos, » Capitulum, et Conventum dicti Monasterii » (Montis Oliveti) novimus experientia viros esse » religiosos, et sanctæ conversationis et vitæ, » per quos erudiri populus ad virtutes, et Cle- » rus animari ad sanctitatem poterit, et augeri » verbo pariter et exemplo, ac per vos me- » lius reformari; nec sunt ad præsens alii Reli- » giosi ejusdem (divi Benedicti) aut alterius » Ordinis, nec inveniri potuerunt per nos, per » quos posset reparari et regi, ac salubrius gu- » bernari ullo modo, facta super his inquisi- » tione etc ». Atque idcirco ostendit se cupiditate flagrare, ut ex præfatis cœnobitis eo quispiam proficiscatur.

quomodo ob vitæ integritatem propagata sit hæc Congregatio.

60 Supremus hierarcha Urbanus Quintus suo diplomate Olivetanos appellat « Speculum et » exemplum observantiæ regularis et vitæ ». Gregorius duodecimus ejusdem Congregationis studiosissimus, ut extinctam in vetustissimo et celeberrimo monasterio sanctæ Justinæ de Patavio monasticæ vitæ formam excitaret, in eam sedem Olivetanos destinat. Sic enunciat diploma datum Lucæ x Calendas Junii Pontificatus anno secundo per ea verba: « Nos itaque ex injuncti » nobis pastoralis officii debito ad reformationem » dicti monasterii (sanctæ Justinæ) in spiritua- » libus ac temporalibus, paternis affectibus in- » tendentes, motu proprio et universis vobis » (Olivetanis) ex nunc authoritate Apostolica li- » beraliter donamus etc. ». Anno Christi MCDVIII. Montolivetenses adeunt reformatores, et Pontificis optata cumulate exhauriunt. Verum ali- E quot post annos Venetorum potentia vallati monachi Justinenses, quos et Cassinenses et nigros ex veste atra Itali vocitant, arctioris vitæ specimina spondentes, quae et præstitere, duce Ludovico Balbo *c*, remearunt.

cui Pontifices Romani

61 Eadem ipsa capti sanctimonia morum summi Pontifices, et antistites, erga Olivetanam familiam benevoli juxta et benefici illam copiosis privilegiis locupletarunt. Quædam ejusdem Chronicis inserta, pleraque in unum distinctum volumen collecta, et typis evulgata conspiciuntur. Gregorius undecimus Pontifex maximus Montolivetenses monachos, eorumque monasteria, et loca tam præsentia, quam futura a qualibet episcoporum, archiepiscoporum, et patriarcharum eximit visitatione, reformatione, correctione, jure, ac potestate. Verum is antequam ad Pontificium culmen ascenderet, Petrus Belfortius Cardinalis Diaconus nuncupatus, ardens sanctæ Mariæ Novæ titulum suum, ubi nunc Romanum cœnobium, a Clemente sexto Ordini Olivetano impetraverat, porrecto in eum finem libello supplici, in quo studiosæ adeo petitionis F illam maxime causam exponebat: « Quia tam- » quam nova plantatio ex irrigatione superna, » tam in capite, quam in membris, continuis » proficit spiritualibus et specialibus incrementis, » ex redolentibus monachorum ipsorum exem- » plaris vitæ meritis, et regularibus disciplinis, » quæ notoria fama divulgabat ».

variis privilegiis concesserunt

62 Joannes XXII, et Julius II indulgent, ut Congregationis personæ, loca, et bona omnia sub beati Petri, et Sedis Apostolicæ protectione suscepta intelligantur. Idem Julius sancit, ut Prælati Montolivetenses iisdem beneficiis gaudeant, ac suis fungantur muneribus, æque ac si essent Benedictini. Pius II et Julius item II, ut voventes ingredi aliam religionem, (Carthusiensium excepta) in Olivetanam recipi possint. Urbanus sextus, Gregorius XI, Bonifacius Nonus et Julius prædictus, ut confessor, quem monachus quivis in articulo mortis duxerit eligendum, plenariam omnium peccatorum remissionem Apostolica valeat authoritate impertire. Pius quartus diplomate dato die XXIII Februarii MDLX approbat privilegium, seu pacificam, et quietam possessionem deligendi libere Cardinalem Ordinis protectorem,

Et quam princi-pes Christiani protexerunt

protectorem, eique Pontificiæ firmitatis robur
adjungit. Sed, cæteris longe pluribus præter-
missis, jam pridem Pius secundus privilegia,
immunitates, et exemptiones omnes, quæ per
Eugenium Quartum, et alios prædecessores Pon-
tifices concessa fuerant monachis et monasteriis
Congregationis Cassinensis, alias sanctæ Justinæ
de Padua Ordinis sancti Benedicti, etiam mona-
chis, et monasteriis Congregationis sanctæ Ma-
riæ Montis Oliveti expresse fuerat dilargitus.

63 Romanorum imperator Sigismundus Oli-
vetanos tam singulari est benevolentia prosecutus,
ut cum in Italia unitati Ecclesiæ a celebri illo
trium Pontificum schismate redimendæ religiosis-
simam navaret operam, eorum consuetudine li-
benter et crebro uteretur. Senis in ædibus divi
Benedicti adolescentem monastica veste propriis
manibus operire honoris loco habuit. Exinde
monachos in Pannoniam accitos duobus sponet
monasteriis auxit, ac multis aliis muneribus lar-
gissime cumulavit. Carolus Quintus Cæsar, quem
prænotavimus in cœnobio principe pietatis causa
diversatum, litteris datis apud Villam-francam
Niceæ die Junii XVII anno Domini MDXXXVIII,
Congregationis personas, loca, et familiares sub
sacri Imperii Romani suscipit protectione, tui-
tione, et salva-guardia. Senarum decus divam
Catharinam indignum prorsus est pertransire si-
lentio, quod suum erga Montolivetensem familiam
studium, et obsequium significationibus præclaris
testata sit : nec obscure loquuntur, quæ super-
sunt typicis commissæ notis, inter ejus epistolas
ad plures cœnobitas præfati Ordinis scriptæ.

Post testimonium Antonii Bargensis.

64 Sed quales essent beati Bernardi discipu-
lorum mores, quæ vitæ severitas, ex iis con-
jicere fas est, quæ venerabilis ejusdem Religio-
nis vir divo Bernardino Senensi *d* necessitudine,
et familiaritate conjunctus in sua historia edidit
centesimo circiter ab obitu Institutoris anno An-
tonius Bargensis. « Nunc quidem in præsentia-
» rum (historici verba sunt) quamquam non
» æquali modo ut Patres nostri, tamen Regula-
» ris observantia stricte tenetur. Nam ab Idibus
» Septembris usque ad Domini Resurrectionem
» quotidie jejunamus, nullam penitus violantes
» diem, dumtaxat diem dominici Natalis, in quo
» ob tantæ solemnitatis reverentiam minime con-
» venit abstinere. Porro si quis visitatorum, vel
C » abbas Generalis aliquem vellet necessitatis
» causa, vel recreationis, seu etiam adventus
» peregrinorum fratrum dispensare, eis solum
» liceret ; tamen id raro fit. Tempore namque
» vindemiæ hactenus consuetum fuit dispensare,
» ubi oportet vindemiare. Istis autem prætermis-
» sis diebus, nec Prior potest dispensare Conven-
» tum absque licentia abbatis Generalis, seu
» visitatorum, quæ non leviter conceditur. A
» Pascha usque ad Pentecosten nec unum diem
» jejunamus juxta præceptum regulæ. A Pen-
» tecoste autem usque ad festum Exaltationis
» sanctæ Crucis, quartam, sextamque feriam
» jejunant Fratres, nequaquam hanc normam
» violantes, nisi nimius fervor æstatis incaluerit.
» In Adventu Domini, in Quadragesima, in vigi-
» liis ab Ecclesia statutis, et in omni die Veneris
» lacticinia, nec ova concedimus. Carnes num-
» quam mandimus, nisi gravis intervenerit infir-
» mitatis necessitas ; quod ut infirmatus se melius
» habere cognoverit, oppido dimittit eas, et ad
» proprii Conventus revertitur usum.

Qui regularem victum Olivetanorum observantiam

65 » De vestibus quid dicam? Non enim an-
» tiquis Patribus comparandi sumus, qui modi-
» cis ac Paucis pannis utebantur ; tamen nec
» gyrovagis conformari credimus. Nam tuni-
» chinam penitus sine evidenti necessitate, vi-
» delicet infirmitatis, tenemus. Camisiam autem
» neque lineam, neque laneam portamus, sed
» tantum super nuda carne simplicem tunicam.
» Unusquisque nostrum tres ad usum habet
» tunicas cum cucullа, et scapulare. Singulis
» quoque dantur pedules, et capellinæ necessariæ :
» nam caligæ difficile conceduntur, iis dumta-
» xat, quos infirmitas aut senectus urget, vel
» alia urgentissima causa deposcit. Pelliciis om-
» nino quisquam nostri, quamvis fuerit antiquus
» aut infirmus, non utitur. Balnearum vero
» usus præstatur in necessitate ab abbate, vel
» visitatoribus. Nullus monachus potest mandu-
» care aut bibere sine sui Prioris licentia, et
» hujusmodi licentia haud illis conceditur per
» annum, sed per diem, et horam ; quod si quis
» secus fecerit, mandens aut bibens absque
» licentia, a Priore suo minime valet absolvi,
» ad abbatem reservatur. Qui autem contra ho-
» nestatem quid vel in minimo actu, impudico
» videlicet animo fecerit, eidem subjacet vin-
» dictæ. Nocturnalem nempe synaxim secundum E
» Regulæ decretum tam æstivo tempore, quam
» hyemali, sagaciter celebramus ; nec ullus valet
» post matutinum, nisi cum sui majoris licentia,
» dormire. Unde quidam abbas fecit fieri in
» singulis hostiis cellarum duo foramina, quæ
» clausa in quibusdam monasteriis adhuc videntur,
» ut senior deputatus potuisset videre vigilantes,
» et dormientes. Vota proinde, quæ profitentur ii,
» qui mundialibus curis dorsa verterunt, optime
» hucusque in nostro Ordine communiterque
» servantur.

Et austeritatem vivendi rationem exponit.

66 » Quidnam de obedientia dicturi sumus,
» in qua totius Religionis consistit robur, et fun-
» damentum? Omni quidem anno ab abbate et
» visitatoribus fiunt de novo familiæ, mutantur-
» que Fratres de loco ad locum, ut melius no
» verint saluti animæ singulorum convenire ;
» mittunt schedulas singulis conventibus, in qui-
» bus continentur mutationes, quibus sicut Evan-
» gelio tam Prælati, quam subditi obediunt.
» Transmigrantibus autem de loco ad alium
» locum propter obedientiam, datur a Priore mo-
» nasterii, a quo recedunt, pecunia eorum victui
» necessaria, dum itinerantur, in communi pro- F
» fecto juxta beatissimorum Patrum leges vivi-
» mus, nec ullus quid esse suum dicere audet.
» Fit quidem a visitatoribus temporibus congruis
» magna inquisitio proprietatis : nam post
» triduanum ab eis terminum impositum, ut
» moris est dare, si quis parum, vel multum
» possidens contra majorum voluntatem non
» ultroneus panderit delictum suum, illico excom-
» municatur. Cæterum visitatores de monasterio,
» quod visitaverint, antequam recedant solicite
» scrutantur cellas Fratrum, ne aliquis in tam
» gravi nefandoque delicto jaceat ignotus. At-
» qui ut olim regularis exercitii disciplinam
» custodiunt Fratres. Nocturnum vero, diurnum-
» que divini operis officium cum magna diligen-
» tia celebratur, tam cantando, quam legendo.
» In plerisque monasteriis toto hyeme cantatur
» Matutinum, potissime in monasterio Montis
» Oliveti, in quo tam in hyeme quam in æstate
» pene totum Officium decantant Fratres, ex
» quibus aliqui, tum propter longitudinem can-
» tus, tum propter exercitium, quod nimis pro-
» lixe extenditur, tum propter jejunium et vi-
» gilias

A » giliis lassi aliquoties cantando, seu legendo » ceciderunt in terram ». Hucusque vetustus historicus et spectatissimus vir.

... nonymus nostri personas. doctrina

67 Neque tamen sola rituum ac morum probitate fulsit Olivetanus cœtus, verum etiam eruditione. Quamobrem et scriptores varios inter suos recenset, et episcopos plurimos atque archiepiscopos sedium diversarum : Commendatores insuper duos xenodochii sancti Spiritus Romæ præfectos; nempe Benedictum Senensem, qui etiam præfuit abbatiæ sancti Gregorii de Urbe, et D. Evangelistam Torniolum de Perusio episcopum Tiphernensem : duos item S. R. E. Cardinales, Georgium Martinusium Croatam, et Petrum Tartarum Romanum. His accedit Ardicinus de Porta Novariensis, qui sacro Purpuratorum collegio se abdicavit, ut inter Montolivetenses candidas vestes indueret. Quod autem Petrum Tartarum Cassinensibus quidam ascribant, ab admiratione procul esse debet. Enimvero cum prostratam in monasterio Montis Cassini monasticam observantiam Andreas ejus loci abbas cuperet erectam et instauratam videre, facta sibi per Romanum Pontificem copia, anno B supra millesimum trecentesimo septuagesimo a Raynerio abbate Generali Congregationis Montis Oliveti auxiliares aliquot e suis requisivit. Quibusdam detrectantibus, transmigrarunt alii, quos inter duo abbatis munus in eo cœnobio reliquorum facile principe leguntur obivisse, Andreas Faventinus anno MCCCLXXII, et Tartarus ille, qui antea fuerat Prior Olivetanus sanctæ Mariæ Novæ de Urbe, dehinc in Cardinalem a Gregorio XI cooptatus. Proin Tartarum, et Olivetanum et Cassinensem citra invidiam appellaveris.

et vitæ sancti... illustres.

68 Ad extremum, quod caput est, ne angustissimis hisce finibus claritas sua coërceretur, divos plures Olivetana Religio in cælum transmisit, ubi quasi stellæ mystici illius firmamenti fulgebunt in perpetuas æternitates. Præter Bernardum Ptolomæum omnium parentem, Ambrosium Piccolomineum, et Patritium de Patritiis eidem sanctitate proximos, veneratur *e* sancta Francisca Romana toto orbe celebratissima. Oblatarum domum Ordinis divi Benedicti Congregationis Montis Oliveti, ductore Fratre Antonio, qui sanctæ Mariæ Novæ tunc temporis præerat, integri animi, et magnæ religionis viro, C in Urbe instituit beatus Bernardus Vercellensis, qui Montolivetensibus in Pannonia religiosissime præsedit, ut propterea, Pio secundo Antistite maximo in Commentariis authore, ejus ossa reverenter custodiantur; beatus Hieronymus de Mantua, et beatus Hieronymus de Corsica Conversus; Antonius Bargensis in Pannonia hactenus laudatus abbas, Francisca Leophanta sanctimonialis Panormitana; Jacobus de Carpo, cujus inter divos Benedictinos in suo Menologio meminit Gabriel Bucelinus, Daniel de Fulgineo, et Francisus de Verona ambo Conversi; hi, inquam, omnes et familiæ numquam satis commendatæ filii sunt, et tam ante, quam post obitum opinione sanctitudinis coruscarunt *f*.

... in Congregatione recen... ...

69 Neque hi solum, sed alii numero plures, et doctrina, et morum probitate clarissimi; ut idcirco Andreas Volaterranus alter ejusdem Congregationis scriptor, qui seculo Christi decimo quinto inter medium et finem vitam beati Hieronymi de Corsica exaravit, in Prologo Julianum monachum sic alloquatur: » Jam pridem » rogasti me, Frater Juliane carissime, ut vitam » beati Hieronymi conterranei tui et monachi » nostri Latinam facerem, quo tanti viri ad posterorum eruditionem aliquid extaret monu» menti, exosus veteratam superioribus seculis » in nostra Religione consuetudinem, qua vir» tutes magnam fecere jacturam; dum clarissi» morum virorum, qui in nostra hac Olivetana » Religione innumerabiles prope fuere, nullus » memoriam litteris demandavit ». Nec omittendum, quod memoratus iterum, atque iterum Bargensis in sua Olivetanarum rerum Historia præfationem claudit his verbis : « Nam quæ » scripsimus, partim ex archiviis Montis Oliveti » excepimus, partim ab antiquis audivimus Patri» bus, alia oculis nostris perspeximus, et quidem, » si vita nobis comes fuerit, alio in libro » viros, quos Ordo noster vegetavit, enarrabimus » illustres, et miracula ab ipsis facta, et libros, » quos sagaciter ediderunt ». Quæ cum ita sint, quoniam dicit Scriptura divina, « Gloria patris » est filius sapiens » inferendum cum divo Maximo erit, quantæ Bernardi Ptolomæi sint gloriæ, qui tantorum filiorum sapientia et devotione lætatur. E

ANNOTATA.

a *Nimirum lib.* x *Commentariorum Pii II apud nos pag.* 262 *in editione Francofurtensi anni* 1614 *interjiciuntur sequentia :* Agrum hunc et circumjacentem fuisse tradunt nobilium quorumdam virorum apud Senenses prognatorum, qui Deo pleni et Religionis novellæ fuerint inventores et cœnobii fundatores, cui possessiones suas donaverunt. Nomen viris Bernardo Ptolomæo, Ambrosio Picolomineo, et Patritio ex gente Patricia fuit, quorum ossa religiose colunt. Parva ab initio fundatio devotione hominum aucta felices successus habuit, et in omnem Christianitatem propagata est. Ex familia Picolominea multa huic cœnobio accesserunt incrementa, cujus possessiones in circuitu fuere; Avena et Chiatini, quæ olim non contempsere loca, nunc fere deserta sunt, ad Picolomineos pertinuere, et plures ex ea familia in Monte Oliveto post obitum conditi sunt. *Nescio, cur collector noster ea prætermiserit.*

b *Hic Ranutius vel Raynuccius ab anno* 1321 F *usque ad annum* 1348 *fuit episcopus Volaterranus, ut in editione Veneta Italiæ sacræ col.* 1453 *et* 1454 *traditur.*

c *Jacobus Cavacius in Historia cœnobii Patavini S. Justinæ ab initio libri quinti hanc rem distinctius exponit, et hunc arctoris disciplinæ ducem sive restauratorem appellat Ludovicum Barbum, qui huic cœnobio abbas præfectus est.*

d *Die* xx *Maii, sive tomo V istius mensis pag.* 257 *egimus de S. Bernardino Senensi, qui anno Christi* 1444 *obiit. Hinc ætas Antonii Bargensis facile colligi potest.*

e *Dignentur Olivetani Patres nobis immemorabilem ac legitimum Ambrosii Picolominei ac Patricii de Patriciis cultum solidis argumentis indicare.*

f *Omnibus istis piis Congregationis Olivetanæ alumnis nihil laudis detractum volumus; sed eos Sanctis aut Beatis accensere non audemus, antequam de publico vel immemorabili illorum cultu certiores reddamur.*

DIES

DIES VIGESIMA SECUNDA AUGUSTI.

SANCTI, QUI XI KAL. SEPTEMBRIS COLUNTUR.

Sanctus Symphorianus M. Augustoduni in Gallia.
S. Antonius vel Antoninus M. Romæ.
S. Anthusa solitaria
S. Athanasius ep. et M.
S. Charisius M.
S. Neophytus M. duo hi S. Anthusæ famuli
— Tarsi in Cilicia.
S. Hippolytus ep. et M. in Portu Romano.
S. Martialis
S. Saturninus
S. Epictetus
S. Maprilis
S. Felix
SS. Socii.
— martyres in Portu Romano.
S. Maurus
SS. Socii quinquaginta
— martyres Remis in Campania Galliæ.
S. Agathonicus
S. Zoticus
S. Theoprepius
S. Aeindynus
S. Severianus
S. Zenon
S. Princeps senator
— martyres in Bithynia et in Thracia.
S. Gunifortus martyr Ticini in Italia.
S. Timotheus M. Romæ.
S. Fabricianus
S. Philibertus
— MM. in Hispania.
S. Nectavus vel Nectarius et forsan
S. Sevus
— Neo-cæsareæ in Ponto.
S. Sigfridus abbas in Anglia.
S. Andreas Conf. prope Fesulas in Etruria.
S. Aldrovandus episc. Balneoregii in Etruria.

PRÆTERMISSI ET IN ALIOS DIES DILATI.

Messanæ in cœnobio Montis-Virginum, ostensio sacri, et incorrupti corporis B. Virginis Eustochii, abbatissæ, ejusque cœnobii fundatricis, *notatur in Martyrologio Siculo Octavii Caietani. Locum habet ista virgo in Prætermissis apud nos die* xx Januarii.

Consecratio ecclesiæ S. Dominici Fulginatis *exstat hac die in Vita ejus, quam Jacobillus anno* 1645 *in lucem dedit, cap.* VIII *pag.* 40. *Vita hujus Sancti illustrata est die* XXII *Januarii: ubi in Commentario eidem Vitæ prævio, pag.* 442, *num.* 2, *mentio fit de illius ecclesiæ dedicatione, ad eumdem diem* XXII Januarii.

S. Bernardus, vel Barnardus *in Gallia Christiana Claudii Roberti in archiepiscopis Viennensibus, scribitur* sepultus fuisse II (*id est* XI) Calend. Septembris. *De hoc Sancto Præsule actum est apud nos die* XXIII *Januarii; ubi pag.* 544 *indicatur, hoc videri mendum. Adi eumdem diem* XXIII Januarii.

Translatio corporum, sanctorum Hylarii episcopi et confessoris, Innocentii martyris, et sancti Peregrini episcopi et martyris in basilica sancti Dyonisii, *inter Auctariu ad Usuardum nostrum datur e codice Bruxellensi. Quibus ibidem e codice reginæ Succiæ additur nomen* Patrocli. *De* S. Hilario, *celeberrimo Pictavensi episcopo, egimus die* XIII *Januarii: de* S. Peregrino *martyre, et episcopo Autissiodorensi, die* XVI *Maii; de* S. Innocente *vel* Innocentio *episcopo Cenomanensi, die* XIX *Junii.* Patroclos *autem dedimus alias, nimirum episcopum et M. Trecensem in Gallia, die* XXI *Januarii; ibidem inter Prætermissos, archiepiscopum Arelatensem; item episcopum et M. in Gallia* XXXI *ejusdem mensis. Consuli præterea de* Patroclis *potest index Sanctorum Castellani ad Martyrologium universale, quod edidit. Videantur itaque dies* XXIII Jan., XVI Maii etc.

Romæ, Timothei discipuli sancti Pauli Apostoli *fit mentio in Martyrologio Rhinoviensi, et apud Florentinium in textu Martyrologii,* quod

A quod in luce dedit. *Plura ibidem videre licet in ejusdem notis, et quæ hac die apud nos diffuse disputabuntur in* S. Timotheo martyre Romano. *De eo autem, qui fuit* discipulus S. Pauli Apostoli, *egimus jam pridem ad* xxiv Januarii.

In Camera beatæ Mariæ *(parthenon est Cisterciensis in Brabantia prope Bruxellas)* beatus Godefridus monachus, et ejusdem monasterii confessarius. *Annuntiatio est Manriquezii in Menologio Cisterciensi. Inter alias vero ipsius laudes, quas subdit,* sancti Viri *titulum ei dat; quem stricto nomine ipsi convenire, probari deberet. De hoc* Godefrido *mentio fit apud nos inter Prætermissos ad diem* xii *Junii, et* iii *Martii: de quo etiam agit Saussayus hoc die* xxii *Augusti; sed post textum aliorum, ac minoribus litteris eum signat. Videri ergo possunt dicta ad dies* iii Martii, et xii Junii.

Apud Carnotum sancti Leonini episcopi *memoria hodie in Ms. Florario nostro celebratur. Sed de hoc sancto episcopo Carnotensi, qui interdum* Leoninus, *et plerumque* Leobinus, *aut* Leubinus *appellatur, Majores nostri satis fuse*
B *egerunt ad diem* xiv Martii.

S. Musa V. Romæ *notatur apud Witfordum. Castellanus in Indice Sanctorum sui Martyrologii universalis,* Musam, laudatam a S. Gregorio Magno *signat minore charactere Romano, tamquam venerabilem, et* omissam *indicat; qui utpote eam non satis noverat. Datur enim apud nos* ii Aprilis.

S. Macharii alterius *(unum enim inter Prætermissos hac die etiam damus)* qui fuit monachus monasterii S. Bavonis in Gandavo, *mentio fit in Kalendario Sanctorum Ord. S. Benedicti, quod apud nos est e Ms. monasterii S. Salvatoris, Ord. Cisterciensis. Vide diem, quo Acta* S. Macarii *apud nos sunt illustrata,* x Aprilis.

Lambertus abbas Chesiriaci in Anglia *cum titulo* beati *habetur in Menologio Cisterciensi apud Henriquezium, et cum elogio: in quo cum dicat, eum* virtutibus clarum piissime obiisse; *videtur tacite indicare, quod stricti nominis cultus ipsi non debeatur. Fuit autem frater S. Petri archiepiscopi Tarentasiensis, ac de eo fit mentio in laudati Petri Vita apud nos die* viii
C *Maii, cap.* 1, *tomo II istius mensis, pagg.* 324 *et sequente. De Lamberto etiam meminit Saussayus ad diem* xxii *Augusti; sed post textum aliorum, ac minoribus litteris eum signat. Vide* viii Maii.

Beatæ memoriæ Hymberti, Ordinis Prædicatorum, *mentio habetur in Additionibus Mss. Cartusiæ Bruxellensis ad Usuardum Greveni. Si hic agatur de* Humberto, *Generali V Ordinis Prædicatorum; consule Prætermissos ad diem* xiv *Junii. Sin autem de alio; titulus* beatæ memoriæ *videtur satis indicare, ei non convenire publicum stricti nominis cultum. Consuli itaque potest dies* xiv Junii.

Osanna virgo *hac die in nostro Ms. Florario annuntiatur. Sed divinare non possumus, quænam illa sit inter alias synonymas: nam Castellanus in Martyrologio suo universali inter ahemeros pag.* 828 *meminit de duplici Osanna, quæ utraque nec legitimum cultum, nec certum mortis diem videtur habere.*

Sanctus Grumbertus confessor *etiam hac die in nostro Ms. Florario refertur. Nullum hujusmodi Sanctum novimus, nisi fortasse nomen ejus corruptum sit ex* Gumberto, *cujus confesso-* D *ris Acta, quantum fieri potuit, illustrata sunt die* xv Julii.

B. Gualterii, Ord. Min., discipuli S. Francisci *annuntiatio ponitur a Ferrario hac die* Alanquerii in Lusitania. *Dedimus eum die* ii Aug.

Eberhardi, primi abbatis cœnobii Einsidlensis et confessoris, in Germania, depositio, *cum titulo* Sancti, *et elogio. Hæc e Menologio Benedictino Bucelini extracta sunt. Verum cum jam nobis non magis constet de publico ejus cultu, quam antea; mittimus lectorem ad Prætermissos die* xiv Augusti.

Certamen sancti martyris Leucii Cyrenensis *occurrit in nostro supplemento Ms. ad Menæa Græca typis edita Sirmondo Chiffletiano, cum brevi narratione martyrii. In Martyrologio Romano vocatur* Lucius, *et nos illum cum eodem dedimus Martyrologio ad diem* xx Aug.

Heydenricus, abbas B. Mariæ de Zedelithz *notatur cum titulo* beati *in Serie Sanctorum, Beatorum, ac illustrium virorum Ord. Cisterc. apud Chalemotum, qui* meruit post mortem, *uti addit,* inter Cistercienses viros illustres ascribi in Menologio. *Vide, quæ de eo* E *dicta sunt in Prætermissis die* xxi Augusti.

Arwaldi duo principes insulæ Vectæ *(vulgo Wight in Anglia) notantur in Ms. collectione Sanctorum e variis Fastis sacris, quæ apud nos est. Consule, quæ de hesterno inter Prætermissos de iis dicta sunt,* xxi Augusti.

De sanctis Timotheo et Proterio martyribus *hodie in Catalogo Sanctorum lib.* vii, *cap.* xcii *meminit Petrus Equilinus, quem recentiores Martyrologi quidam secuti sunt. Titulus* martyris *recte convenit* S. Proterio, *cujus Acta Majores nostri die* xxviii *Februarii operose illustrarunt. Sed non videmus, quomodo tam martyrium stricte dictum* Timotheo *præsuli Alexandrino tribui possit, quam publicus cultus. Adeat lector Prætermissos ad diem, quo de hoc utroque Præsule egimus,* xxi Augusti.

B. Bernardi abbatis, Ord. M. Oliveti instituto-ris *notatur* Senis *in Novo catalogo Sanctorum apud Ferrarium. Illustratus est Beatus iste apud nos hesterno die* xxi Augusti.

Humbelina soror S. Bernardi, Cisterciensium sanctimonialium institutrix *ponitur in Kalendario Cisterciensi, quod Divione excusum est* F *anno* 1617, *et in Serie Sanctorum etc. ejusdem Ordinis, apud Chalemotum cum elogio. Adisis, quæ de ea diximus in Prætermissis ad diem hesternum* xxi Augusti.

Octava Assumptionis beatæ Mariæ Virginis *notatur in Martyrologio Romano; de qua etiam meminerunt varii alii Fasti Latini. Vide Auctaria ad Martyrologium Usuardi a nobis editum, hoc die.*

Macharii, primi abbatis S. Jacobi Herbipolensis, *cum titulo* sancti, *annuntiatio ponitur in Kalendario Sanctorum Ord. S. Benedicti, cujus apographum habemus e Ms. domus S. Salvatoris, Ord. Cisterciensis. Castellanus in Supplemento ad ahemeros pag.* 923 *sui Martyrologii universalis, titulum ei dat* venerabilis, *et addit, quod fuerit* primus abbas Sancti Kiliani Herbipolensis, ubi nominatur beatus. *Cupimus certiores fieri de publico ac legitimo ejus cultu.*

Bedfordiæ in Anglia S. Arnulphus episcopus *hodie annuntiatur in Martyrologio Anglio Wilsoni, et Saussayus in Supplemento Martyro-logii*

A *logii Gallicani tomo I pag.* 1160 *ad diem* XXII *Augusti de illo habet sequentia :* Translatio sancti Arnulphi episcopi, cujus corpus et Galia tradunt in Angliam delatum, et apud Bedfordiam fuisse depositum. *Alfordus noster in Annalibus ecclesiæ Anglicanæ ad annum Christi* 890, *num.* 18 *dubitat, quis sit iste* Arnulphus, *et in fine istius anni sic de illo scribit :* Disputent alii, an episcopus e Gallia fuerit; an vero e Britanno sanguine ortus, in Anglia natus et defunctus. *Videtur itaque ex Martyrologio Saussayi hæc esse dies translationis. Ubi Angli diem mortis et distinctiorem hujus episcopi notitiam suggesserint, alibi de eo agi poterit.*

Cælestia petiit Quintinus Kennedius, Comitis Cassiliæ frater, et abbas Crucis regalis, post varios cum hæretici congressus, superatosque publica disputatione hostes, ab inferni assecelis medicato poculo sublatus, vitam cum morte commutavit anno Christi MDLXIV. Hujus multa sunt et doctissima de fidei dogmatis monimenta : *ut dicit Camerarius in Scotorum Menologio.*

Μνήμη τῆς βασιλίσσης Ἀριάδνης, *id est,* Memoria
B reginæ Ariadnes, *notatur in Synaxario Sirmondi. Synonymam in Phrygia martyrem signat Martyrologium Romanum die* XVII *Septembris, et Menologium Sirleti : die autem* XVIII *ejusdem mensis Menæa magna, quæ memorant fuisse ancillam. Hodiernam, quæ fuerit* regina, *principis uxor, vel augusta,* (*hæc enim significat* βασίλισσα) *non satis perspectam habeo.*

In Antiochia natalis sancti Marini. *Annuntiatio est Martyrologii Hieronymiani, quod Florentinius edidit. Eadem repetitur in ipsius ad illud notis ; sed nihil ibidem lucis reperio, qua in ulteriorem deducar istius martyris cognitionem.*

Lucina Margarita Sasinensis *in Lombardia, cum titulo* beatæ *notatur in Sancto anno Ordinis Prædicatorum, Antverpiæ excuso Belgice anno* 1675; *de qua etiam Viridarium ejusdem Ordinis, anno* 1676 *Coloniæ a Friderico Steil Germanica lingua editum.*

Dominicus, *apud Tartaros*
Viginti quinque Fratres, *in insula prope Cyprum*
C Anonymus, *Arimini*
— *In Martyrol. Arturi sunt cum titulo* beatorum *ac* martyrum.

Ægidius de Capotiis, *Assisii in Umbria*
Franciscus a Florentia, *Fesulis in Tuscia*
Joannes Tertiarius, *Urbini*
Petrus a Turreionzillo, *in Castella*
— *ibidem cum titulo* beatorum *conf.*

Quilisinda virgo, *in diœcesi Meldensi*
Sicchedis V., abbatissa, *apud Alciacum in diœcesi Morinensi*
Maria de Assumptione V. Clarissa, *Alanquerii in territ. Ulissip.*
Armezana V. abbatissa, Ord. Cisterc., *in diœcesi Calagurritana*
Hadriana Tertiaria Franciscana, *Cortonii. His addi possunt*
— *In Gynæceo Arturi; secunda cum titulo* sanctæ; *aliæ vocantur* beatæ.

Gabriel a S. Maria, *aliter ab aliis nuncupatus, apud Ruthenos in Gallia*
Franciscus Pallonius, *Venetiis*
Jacobus de S. Nicolao, *in Castilia*
Josephus Albizius, *ibidem*
Franciscus de Belviso, *Coriæ*
D Ludovicus de Fabriano, *in Monte sancto*
Ludovicus de Parma, *Caracici*
Joannes de Pergola, *non additur locus*
Joannes de Terra nova, *Galatri in Italia*
— *Memorantur ab Huebero in Menologio Franciscano.*

Vitalis, al. Vitus, primus Lituaniæ episcopus, *cum titulo* beati *indicatur cum elogio apud Fridericum Steil in Viridario sacri Ordinis Prædicatorum.*

S. Apollinaris martyris, qui vidit gloriam S. Timothei, et ideo se baptizari fecit, et cum Timotheo decollatus est, *meminit hac die codex Hagenoyensis inter Auctaria ad nostrum Usuardum, post annuntiationem S. Timothei martyris Romani sive Ostiensis, qui a nobis dabitur hodierna die. Sed quod hunc confuderit cum synonymo Remensi, planum fiet ex iis, quæ cras dicentur de SS. martyribus Remensibus Timotheo et Apollinare* XXIII Augusti.

B. Richildis virgo Summontorii prope Oenipontem *ponitur apud Castellanum in Additionibus ad Martyrologium ejus universale, hac* E *die; sed alibi, die proxime sequenti de illa agitur, quo et nos eam differimus, tunc examinaturi, an de vero ac legitimo ipsius cultu satis constet. Adi ergo eumdem diem* XXIII Aug.

S. Eusebii, et comm. mart. Lupi *notatur in collectaneis Sanctorum, quæ apud nos sunt. Vide diem hujus mensis proxime sequentem* XXIII Augusti.

Depositio B. Jacobi de Blanconibus (*al. vocatur* de Mevania) *cum elogio adscribitur additionibus apud Molanum anno* 1568 *editum : de quo etiam agitur in Martyrologio, vulgo Canisii nominato. Acta ejus illustrabuntur* XXIII Augusti.

In Galliis civitate Augustoduno natalis sanctorum Medardi et Æmiliani cum filiis suis octo, *ut in Auctariis Usuardi nostri illustrati legitur. Sed est manifestus librarii error, qui ex corrupto codice Hieronymiano prodiit, ubi civitas Galliæ, et duo priora Martyrum nomina perperam mutata sunt, ut patebit ex die, quo de istis agemus,* XXIII Augusti.

In Ostia, natalis sanctorum Quyriaci et Archelai F *memoria notatur in Auctariis ad Usuardum nostrum inter ea, quæ ex Molano desumpta sunt, hoc die : sed habentur in Martyrologio Romano die proxime sequenti, ubi dicitur in notis :* Horum res gestæ narrantur in Actis sanctæ Aureæ, *quæ exstat in eodem Martyrologio die* XXIV *hujus. Plura itaque de illis vide* XXIII et XXIV Augusti.

S. Eptadius in Monte-Telonis in diœcesi Augustodunensi *inscribitur Martyrologio universali apud Castellanum, cum titulo* martyris. *Adi diem, quo de hoc Sancto tractabimus,* XXIV Aug.

Apud Senonas sancti Ebbonis archiepiscopi *commemoratio cum elogio inscribitur Menologio Benedictino apud Bucelinum. At Castellanus cum refert alio die, quo videri poterit, quænam ei debeantur, videlicet* XXVII Augusti.

SS. martyres Irenæus, Or, et Orepsis *sunt in Menæis magnis excusis, et alibi apud Græcos, ac in Martyrologio universali Castellani. Sed daturi eos sumus die, quo in Synaxario Basiliano signantur apud nos* XXX Augusti.

In Scotia S. Barreæ episcopi *memoria exstat apud Ferrarium,* ex Menol. Scot., et Martyrol. Canis.,

A Canis., *sicut additur in notis, et citatur* lib. 2 Hist. Scot. *In Martyrologio vulgo Canisiano, quod anno* 1599 *lingua Germanica editum est Dilingæ, notatur* in Hibernia *die* XXV *(pro quo ibi male est impressus dies* XXVI) *Septembris. Eodem item die* XXV, *ac loco occurrit inter Auctaria ad nostrum Usuardum. In Menologio autem Scotico Dempsteri annuntiatur die* XXIII *Augusti, et* XXIV *Septembris. Nos itaque hunc episcopum differimus ad dictum diem* XXV Septembris. D

Romæ S. Mauri monachi et martyris sub Numeriano imperatore *signatur a Ferrario in Novo catalogo Sanctorum; de quo etiam Galesinius. Est in Romano Martyrologio* XXII Novembr.

SS. Justi et Habundii martyrum *annua festivitas in Ms. nostro Florario signatur hac die. Cum Martyrologio Romano de duobus istis Martyribus agendum erit die* XIV Decembris

DE S. SYMPHORIANO MARTYRE,

AUGUSTODUNI IN GALLIA,

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

G. C.

§ I. Vetustus hujus Sancti cultus, posthuma ejusdem gloria ex ecclesiis, miraculis et reliquiis.

B E

ANNO CIRCITER CLXXX.

Veneratio hujus sancti Martyris ex antiquis Martyrologiis.

Hic *Sanctus Æduam sive Augustodunum, celebrem Burgundiæ civitatem, nunc vulgo* Autun *dictam, martyrio suo illustravit, teste S. Venantio Honorio Clementiano Fortunato, qui lib.* VIII *carmine* 4 *illum inter inclytos variarum regionum Sanctos recenset hoc pentametro:* Augustoduno Symphoriane venis. *Antiqua Martyrologia Hieronymiana passim de hoc generoso Athleta meminerunt, et Usuardus eumdem hodie annuntiat his verbis:* Eodem die Augustoduni, sancti Simphoriani, tempore Aurelii imperatoris, qui cum idolis sacrificare nollet, primo verberibus affectus, deinde carceri mancipatus, ad ultimum cæso capite martyrium consummavit. *Usuardus hæc ad apicem ex Adone transcripsit, si excipias nomen imperatoris* Aureliani *ab Adone expressum, pro quo Usuardus nomen* Aurelii *recte substituit, ut ex infra dicendis apparebit.*

et ex veteri liturgia Gallicana.

2 *Antiqua hujus sancti Martyris veneratio confirmatur ex forma Missæ, quæ ante annos* C *mille apud Gallos in usu erat, et quam Mabillonius lib.* III *Liturgiæ Gallicanæ pag.* 280 *et sequente ex Missali Gothico edidit in hunc modum:* Sacratam mysteriis cælestibus diem ad officium devotionis nostræ sollemnitatis ingressi, Fratres dilectissimi, laudemus Dominum in Sanctis suis, eumque in beatissimi Sinfuriani martyris honore veneremur, agentes ei gratias pro triumphis ejus et gloria; quem adversus corporis infirmitatem pœnarumque sævitiam, Spiritus fortitudine dimicantem, spei viribus roboravit, muro credulitatis inclusit, successuque victoriæ ad præmia immortalitatis invexit. Oremus quoque, ut nos in hoc seculo, etsi non pari agone certantibus, similis fortitudo non desinat; et sicut illum exhortatio piæ matris extulit ad peragendam certaminis hujus victoriam, ita nos Catholicæ fides Ecclesiæ inreprehensibiliter custodita, perducat ad veniam, provehat ad coronam. Per Dominum nostrum Jesum Christum.

quæ Missali Gothico probatur;

3 Collectio sequitur. Sanctorum omnium gloriosa protectio, Deus, qui beato martyri tuo Sinfuriano auxilium non negasti, et per iniqua mortis ludibria ad hanc gloriam vocare dignatus est, præsta, ut similes nos fides martyrio copulet, quos tempus passionis in stadio non reliquit; ac sicut illum iter durum et scopulosum per ærumnas passionum paradiso conlocavit; ita nos præsentium voluptatum contemptus.... Per Dominum nostrum. Collectio sequitur. Recitatis nominibus offerentum, Fratres carissimi, omnipotentis Dei misericordiam deprecemur, ut plebi, quæ in honore beati Sinfuriani martyris vota reddit altaribus, divinæ credulitatis infundatur affectus, ut ejus administratione firmentur, qui Martyris meritis non junguntur; ac sicut ille post carceris septa, post pœnarum ligamina, postque famis inediam, æternitatis gaudia infinita perfruitur; ita defunctorum animæ, laxatis inferni pressuris, Abrahæ patris gremio conlocentur. Quod ipse præst. dignetur, q. Collectio ad pacem. Largitor honorum omnium, Deus, qui inter illas Martyrum splendentium nivea fide catervas, toto orbe terrarum gratia coruscante diffusas, pretiosum peculiaremque nobis beatum Sinfurianum martyrem F indulsisti; largire cotidianis supplicum tuorum votis, ut in cujus festa devoto exultamus tripudio, ejus in posterum consortio conjungamur; hominum osculis corporalibus, spiritualibus alligari mereamur affectibus. Per.

ubi etiam alia quæ ejus gesta attinguntur.

4 Immolatio missæ. Dignum et justum est, æquum et salutare est, nos tibi in honore beati martyris tui Sinfuriani tantum hostias immolare, Domine Deus æterne, in cujus nos sollemnitate confortat vel ratio manifesta rerum vel eruditio perfecta virtutum; qui splendere meruit non solum terrenorum claritate natalium, verum etiam sublimitate cælestium virtutum; et Fausti fulgidus genere, fausti martyrii levatur in culmine: qui beatos patres Andochium Benignumque secutus, ad martyrii flagrantiam electus pervenit ad palmam; qui dum afflictionem sequitur præsentium, instructionem effecit posterorum: et materno conloquio pietate transfertur ad præmium, cui ei insinuatur non debere mortem metuere, quia Martyribus vita non tollitur, sed mutatur. O admiranda gratiarum fides! quæ de beato filio vitam glorioso exultat affectu, et quæ lugere credebatur,

AUCTORE G. C.

credebatur, gaudere cognoscitur; secura de regni tui præmiis, filium exhortatur cum ingenti lætitia, sciente moriente in Christo vivere, et amissam vitam, eo restaurante, recipere. Digne ergo hic honoratur in nomine tuo, qui te honoravit in sanguine suo; qui pro te afflictus est in supplicio, per te glorificatus est in sepulcro; qui te honoravit in gladio, tecum regnat in cælo; qui per angustiam præsentium tribulationum pervenire meruit ad amplitudinem cælestium gaudiorum, per Christum Dominum nostrum. Per q. *In hac veteri Missa referuntur aliqua S. Symphoriani gesta, quæ ex Actis ipsius infra clarius intelligentur.*

Variæ ecclesiæ

5 *Interea colligemus nonnulla, quæ ad posthumam hujus sancti Martyris gloriam spectant, et quibus annumerari potest templum, quod S. Euphronius medio circiter sæculo quinto in honorem ipsius construxit, ut S. Gregorius Turonensis in Historia Francorum lib.* II *cap.* XV *testatur his verbis:* Eo tempore et basilica beati Symphoriani Augustodunensis martyris ab Euphronio presbytero ædificata est. Et ipse Euphronius hujus deinceps urbis episcopatum sortitus est. *Acta hu-* B *jus sancti præsulis Augustodunensis die* III *Augusti, sive tomo I istius mensis pag. 227 et 228 utcumque illustravimus. Apud eumdem S. Gregorium Turonensem lib.* VIII *Historiæ Francorum cap.* XXX *invenimus alterum* S. Symphoriani *templum, quod sæculo sexto in Arvernia exstabat, et in quo rex Guntchramnus solemnitatem hujus Martyris celebravit. Præterea sanctus ille Franciæ historicus in libro de Gloria confessorum cap.* LXXX *meminit de* basilica sancti Symphoriani, quam memoratus pontifex *(nimirum Probianus episcopus Bituricensis)* fabricaverat ante conspectum muri Biturigi.

in honorem S. Symphoriani exstructæ.

6 *Non dubitamus, quin in Gallia ad honorem hujus sancti Martyris extructa fuerint plura templa vel sacella, quorum notitia ad nos non pervenit. Saltem Ruinartius in Admonitione ad Vitam* S. Symphoriani *inter Acta Martyrum sincera pag. 68 duas alias ipsius ecclesias nobis indicat hoc modo:* Cellula, in qua beatum Symphorianum sepultum fuisse Acta memorant, post aliquod tempus in celebrem basilicam mutata est; cui cum monasterium fuisset adjunctum, abbas præfuit sanctus Germanus, qui, teste Venantio C Fortunato in ejus Vita, tanta devotione erga hunc beatissimum Martyrem ferebatur, ut singulas fere noctes, quamdiu Augustoduni mansit, prope ejus sepulcrum transigeret. Ipse postea Parisiorum episcopus factus, in ejusdem beati Martyris honorem sacellum construi jussit, in quo, sicut ipse præceperat, post mortem sacrum ejus corpus sepultum est, exstatque etiam nunc inferiori majoris basilicæ nostri monasterii sancti Germani a Pratis parti adhærens versus meridiem. . Ecclesiam quoque sub nomine sancti Siufuriani seu Symphoriani in pago Meldensi exstitisse sub prima regum nostrorum stirpe, patet ex Ermentrudis testamento, quod ab eodem Mabillonio in appendice libri de Liturgia Gallicana vulgatum est.

miracula quædam,

7 *Etiam ad posthumam* S. Symphoriani *gloriam spectat insigne miraculum, quod S. Gregorius Turonensis in Opere de Gloria martyrum lib.* I *cap.* LII *ita narrat:* Symphorianus martyr apud Augustodunensem urbem martyrium consummavit. De loco autem illo, ubi gladio percussus est, et sanguis ejus effluxit, quidam religiosus tres lapillos cum ipso sanguine levavit, et in capsa argentea reconditos in ecclesiam ligneis D constructam tabulis apud Thigernum castrum urbis Arvernæ in altari sancto locavit. Tempore autem, quo Theodoricus rex Francorum regionem illam evertit, hoc castrum ab hostibus incendio concrematur. Cumque ab aliarum domorum exustione domus Dei, quæ, ut diximus, ligneis erat tabulis fabricata, igni adprehensa consumeretur, populi plangentes dicebant: Utinam vel beatæ reliquiæ non periissent. Interea cum prunarum magnus esset de incendio acervus effectus, subito Aquilone flante atque urente, vehementer favillæ ab incendio relictæ per diversa jaciuntur; et ecce capsa illa argentea illæsa refulgens, tamquam sidus præclarum apparuit. Colligentes autem eam, qui tunc aderant, clerici requirentes, nihil de beatis pignoribus diminutum reperientes, mirati sunt inter tam valida incendia speciem tam tenuem sic fuisse salvatam; in qua, ut ita dicam, non solum hæc, sed etiam mille libræ argenti aut ferri potuissent sine mora dissolvi. Vere magna ibidem virtus apparuit, quæ populum ad Dei cultum et honorem sui nominis roboravit, qui, facta deinceps alia in eodem loco basilica, sanctas reliquias in altari E posuerunt.

intercessione ejusdem Martyris patrata,

8 *Petrus Louvetus in Historia Bellovacensi lib.* III *cap.* XVI *Gallice narrat tria miracula, quæ sæculo decimo per intercessionem* S. Symphoriani *prope Bellovacum contigerunt. Excerpsit autem illa ex Ms. codice Latino monasterii* S. Symphoriani, *quod non procul ab urbe Bellovacensi situm est. Si Latinum istius Ms. codicis apographum nobis ad manum esset, forsan in eo plura hujus Martyris miracula reperiremus, et illa fideliter typis ederemus. Cum igitur hoc nobis desit, summa trium istorum miraculorum capita duntaxat indicabimus. Primum* S. Symphoriani *beneficium collatum est cuidam pauperi, qui per annum paralysi laboraverat, et delatus ad sacellum sancti Martyris statim perfectam sanitatem impetravit. Alterum obtigit cuidam cæco, qui firmiter sperabat, se intercessione* S. Symphoriani *illuminandum esse. Deductus itaque ad ecclesiam sancti hujus Martyris, fusis precibus, cum stupore multorum civium Bellovacensium visum subito recuperavit. Tertium Sancti beneficium expertus est juvenis quidam agricola, qui sacro igne afflictus, post magnos trium dierum* F *dolores in sacello* S. Symphoriani *integram sanitatem obtinuit. Si quis alia hujus Sancti miracula aut beneficia nosse cupit, adeat Vitam S. Germani episcopi Parisiensis, quæ ad diem* XXVIII *Maii illustrata est, ne hic actum agamus. Nunc de sacris ejus reliquiis memorabimus pauca, quæ ad notitiam nostram pervenerunt.*

et sacræ ejus reliquiæ Rhemis

9 *Haud dubie sacra hujus Martyris ossa olim communicata sunt variis ecclesiis ac monasteriis, quæ ab ipso nomen traxerunt. Certe Rhemis conservantur aliquæ ipsius reliquiæ, quemadmodum Marlotus tomo II Historiæ Rhemensis lib.* II *cap.* XXI, *sive pag. 241 probat ex sequenti instrumento:* Universis præsentes litteras inspecturis nos Hugo de Cantu-Merulæ, miles domini regis, ballivus Kadrellensis pro domino Comite Claromontensi, custosque sigilli ejusdem in prædicta ballivia Kadrellensi et in castellania Cavæ-Rupis constitutus, salutem in Domino. Noverint universi, quod nos ad inquisitionem et instantiam dilecti consanguinei nostri, magistri Guillelmi de Perreciaco, clerici domini regis, Canonici sancti Symphoriani Remensis, attendentes quod devotionem,

A votionem, quam erga dictam ecclesiam S. Symphoriani habebat dictus Guillelmus, eidem de reliquiis sancti Symphoriani, videlicet unum fructum de ossibus dicti Sancti, ad opus dictæ ecclesiæ Remensis concessimus et tradidimus, sperantes, quod in dicta ecclesia meritis et intercessione prædicti Martyris, suffragante Domino, universa plebs fidelium adjuvetur. In cujus rei testimonium præsens instrumentum prædicto magistro Guillelmo tradidimus nostro sigillo roboratum. Datum die Lunæ ante festum sancti Michaëlis archangeli anno Domini MCCCCI, præsentibus Hugone Leoboldi de Paredo presbytero notario publico dictæ balliviæ, domno Guillelmo Choat presbytero et dicto Viant de Chamberlin, in præmissis vocatis et rogatis.

aliisque locis conservatæ

10 *Apud Ægidium Gelenium in Opere de Magnitudine Coloniæ Agrippinensis pag.* 267 *inter alias Sanctorum reliquias in hierotheca vigesima sexta fit mentio* de S. Symphoriani martyris costa. *Rayssius autem in suo Hierogazophylacio Belgico enumerat sacrum thesaurum ecclesiæ cathedralis Atrebatensis, ubi pag.* 305 reliquiæ sanctorum Symphoriani et Leodegarii B martyrum *recensentur. Laudatus Belgicarum reliquiarum collector ibidem pag.* 452 *in Cartusia Rutilensi ad ripam Mosæ assignat* ossa sanctorum martyrum Simphoriani, Sebastiani, Smaragdi, Valentini et Vincentii. *Nescimus, utrum hæ reliquiæ ad hodiernum* S. Symphorianum *pertineant, eo quod plures ejusdem nominis martyres exstiterint. Si itaque ecclesiæ istæ existiment, se possidere reliquias hujus celeberrimi Martyris Augustodunensis, possessionem suam claris ac solidis documentis probare non graventur.*

posthumam ipsius gloriam declarant.

11 *Augustinus Lubin in Tabulis geographicis ad Martyrologium Romanum pag.* 41 *asserit, corpus* S. Symphoriani *hodierni Crolium (est parva urbs diœcesis Belloracensis, quæ vernacule* Creil *appellatur) delatum, et ibidem in ecclesia collegiata conditum fuisse. Saussayus in Martyrologio suo Gallicano ad diem* XXII *Augusti de illa translatione etiam meminit, et deplorandam sacri hujus thesauri jacturam explicat, dum elogio* S. Symphoriani *ibidem ita finem imponit:* Cujus corpus cum exanime in agro feris expositum jaceret, pii viri latenter submoventes, ad fontem, qui extra publicum campum est, de- C tulerunt, condiderruntque cum aromatibus in parva cellula, e qua micantia deinde gloriæ divinæ lumina ethnicos stupore multo percelluerunt, sanitatum beneficiis cumularunt fideles, Martyrem beatum magna virtutis et gloriæ celebritate illustrarunt. Ceterum gloriosi ipsius Athletæ corpus deinde ad oppidum Belvacensis diœcesis delatum, inque collegiata ecclesia de Crolio in monimentum pietatis collocatum hæretici, avitæ pietatis insignia delere nitentes, Sanctosque, quorum religionem deseruerunt, immani odio (postquam a Christo in cælum puri illorum spiritus assumpti sunt) in corporum reliquiis persequentes, impie flammis injectum in cineres converterunt, cineres in auras dissipaverunt. *At uterque ille scriptor tempus et occasionem hujus translationis silet, et neuter istas* S. Symphoriani *reliquias Crolium translatas distincte describit. Hinc merito dubitamus, an hæretici maximam harum reliquiarum partem in cineres redegerint, quantumvis illæ generali corporis nomine appellentur: adhuc enim Parisiis in parochiali* S. Symphoriani *ecclesia partes aliquot ossium ejus conservari dicuntur. Jam ad tempus martyrii et Acta ejusdem sancti Pugilis examinanda progredimur.*

AUCTORE G. C.

§ II. Sancti Acta, commune eruditorum de iis judicium, verosimile martyrii tempus assignatum, et scrupulus Tillemontio exemptus.

Ruinartius edidit Acta hujus Sancti,

Ruinartius *inter Acta Martyrum sincera et selecta Parisiensis editionis pag.* 67 *in admonitione ad Vitam* S. Symphoriani *sic præfatur:* Invenimus Acta beati Symphoriani in pluribus Mss. codicibus, etiam antiquissimis, sed in duobus tantummodo sincera et pura, quorum unus est abbatiæ Conchensis prope Ebroïcas in Normannia; alter vero in nostra bibliotheca sancti Germani a Pratis asservatur. Eorum opera stylum et verba, quæ passim Surius mutaverat, ad primigenium statum revocavimus; sicque ea Acta, E quæ Baronius sincera judicavit, collata cum Mombritio, ejusdem Baronii fragmentis, ac codicibus manuscriptis etiam iis, in quibus interpolata habentur, proferimus; quæ eadem esse non dubitamus, quæ a Gregorio Turonensi libro de Gloria confessorum cap. LXXVII laudata sunt. *Gregorius Turonensis quidem occasione S. Simplicii episcopi Augustodunensis loco proxime citato innuit, se quædam* S. Symphoriani *Acta vidisse; sed non exprimit, qualia ista fuerint, ut patet ex sequentibus illius verbis:* Ferunt, etiam in hac urbe simulacrum fuisse Berecynthiæ, sicut sancti martyris Symphoriani passionis declarat historia. *Hinc nondum scimus, utrum sanctus ille historicus primigenia, an vero interpolata istius Martyris Acta præ oculis habuerit: nam Tillemontius tomo III Monument. eccles. pag* 609 *negat, primigenia esse* S. Symphoriani *Acta, quæ Ruinartius edidit, et tamen ex conjecturis quibusdam judicat, eadem circa medium sæculi quinti conscripta fuisse.*

quorum varia habemus apographa,

13 *Quidquid sit de isto Tillemontii judicio, nos enumerabimus aliquot alia Actorum exemplaria, quæ ex variis locis accepimus. Inter* F *illa primum locum obtineret istud, quod in antiquo Musei nostri codice signato* ✠ *Ms.* 74 *exstat, nisi postrema sui parte mutilum foret. Media autem Actorum pars in illo codice (reliqua desiderantur) cum editione Ruinartiana convenit. Alterum apographum desumptum est ex Ms. Audomarensi, quod integrum est, et ad editionem Ruinartianam proxime accedit. Tertium accepimus Treviris ex codice S. Martini, quod cum Ms. Maximiniano ejusdem urbis collatum est, et quod ab aliis jam relatis propter solam scribendi methodum et ampliorem phrasin differt. Chiffletius ad Majores nostros misit quartum eorumdem Actorum apographum, ex variis Mss. Burgundicis collectum, cujus initium ab omnibus hactenus recensitis discrepat: nam in illo baptismus et pia pueritia* S. Symphoriani *memorantur, dum reliqua cum vulgatis Actis fere concordant.*

in quibus ultimum duorum exemplarium

14 *Attamen huic ultimo apographo consonat codex octogesimus primus reginæ Sueciæ, cujus exordium sic habet:* Sub Aureliano imperatore cum adversus Christianum nomen persecutionis diræ procella detonaret, atque ipse ob istius sceleris

AUCTORE G. C.

leris causam pene totam Galliam pervagaret, et ad delendam legis Catholicæ religionem imperii sui decreta converteret, tandem ad Senonum civitatem profectus ad depopulandos ubique, quos reperire poterat, Christianos, sese in Æduorum finibus spiritu nequitiæ exactus applicavit. Erat tunc in Augustodunensi urbe Fausti nobilis viri filius, nomine Simphorianus, Christianæ familiæ litteris institutus bene et moribus, ita ut primævæ indolis gerens annos, [senum vitam anticiparet.] Pater triennem atque in annis infantiæ constitutum a supervenientibus divinæ legis cultoribus, id est, Benigno, Andochio et Thyrso Christianum fieri petiit, eumque mox cum totius familiæ comitatu sub ejusdem religionis nomine baptizari rogavit; cujus illi petitionibus annuentes, baptizatum sanctæ Trinitatis nomine puerum reddiderunt, cui sanctus Benignus divinis rebus baptizator exstitit; beatus vero Andochius ei de sacro fonte susceptor advenit. Quibus rite peractis, sacrisque mysteriis Domini celebratis, cœpit supradictus Puer veraciter in Christo credere, et in divinæ legis studiis permanere.

ab aliis differt.

15 Cumque in antedictos Dei cultores nequis- B simus imperator nequitiæ suæ pœnas exerceret, eosque martyrio coronatos in loco, qui dicitur Sedelocus, spiritu viventes, corpore tantum mortuos reliquisset, illico perditionis suæ participem et sacrilegæ mentis consortem ad Augustodunensem dirigit urbem Heraclium quemdam profani spiritus consularem, quem ita feralibus instruxit edictis, et profanis legibus roboravit, ut nisi quis idolis immolaret, nullum Christianorum permitteret haberi superstitem. Hic itaque, ut dictum est, vir Dei Symphorianus cum in adolescentia crescens transiret infantiam, et ætas feliciter auspicata in robur virile transiret, tanta spe propositum animi in divinitatis amore constituit, ut illum omnis jam boni cum supernis virtutibus habere consortium meritorum admiratione judicarent: illustrabat enim eum cælestis sapientia, et spiritualibus gemmis ornata simplicitas, et justum vitæ tramitem tenens, felici gubernatoris * defensione servatus, e naufragio mundi male blandientis elapsus est. *Quamvis illa, quæ in hoc Actorum principio de Trajano imperatore narrantur, cum historia non cohæreant, tamen baptismo et spiritualibus* S. Symphoriani C *magistris hic nominatis favet antiqua Missa Gothica, in qua sanctus ille Martyr* beatos patres Andochium Benignumque secutus *dicitur. Cum porro omnia Actorum exemplaria circa substantiam rei inter se concordent, excepto illo duplicis apographi principio, rursus prælo subjiciemus editionem Ruinartii, quæ nostris apographis emendatior, et cum variis Mss. codicibus ab editore collata est.*

* al. gubernaculi

Tillemontius hæc Acta carpens

16 *Tillemontius tomo III Monument. eccles. pag.* 609 *et sequente Actis Ruinartianis aliisque similibus opponit quosdam difficultates, quæ ad summum probant, Acta illa tribus fere sæculis post martyrium* S. Symphoriani *scripta et nonnihil exornata fuisse. Facile concedimus, ea non esse proconsularia, ut vulgo vocantur, vel ab auctore synchrono exarata: nam nobis etiam non placent in iis longiora colloquia et alia ornamenta, quibus primigenia martyrum Acta carere solent. At putamus, ea saltem ex genuinis desumpta et postea parum aucta esse. Forsan ecclesia Viennensis in Gallia primigenium Actorum exemplar præ oculis habuit, cum in lectionibus propriis istius ecclesiæ* de S. Symphoriano *non habeantur pleraque illa, quæ Tillemontium aliosque eruditos offendunt.* D

exhibemus ex Breviario Viennensi

17 *Lectiones autem istæ in Viennensi Breviario anni* 1522 *fol.* 360 *recitantur hoc modo:* Sub Aureliano principe cum adversus Christianum nomen persecutionis dira procella detonaret, et ad delendam religionem Catholicæ legis imperii sui decreta converteret, erat tunc in Augustodunensi urbe Fausti nobilis viri filius Symphorianus Christianæ familiæ litteris bene institutus et moribus, ita ut primævæ indolis florentes annos, senum anticipans vitam, immaculatæ mentis sinceritate superaret. Erat tunc Edua civitas antiquæ nobilitatis titulis et sacrilegæ religionis referta cæremoniis errori famulans; diversis idolorum templis vanæ superstitionis amore tenebatur. Berecynthiæ, Apollinis et Dianæ cultum speciali dilectione venerata est. Ad Berecynthiæ matris dæmonum profanam solennitatem populorum multitudo convenerat. Eraclius illius temporis consularis in eadem urbe residebat, ad requirendos discutiendosque Christianos sagaci inquisitione solicitus.

Lectiones sunt Actorum compendium

18 Symphorianus affuit, et quia statuam Berecynthiæ adorare noluisset, comprehensus tenetur, et Eraclio consulari statutus ingeritur. Cui E ille de tribunali residens dixit: Nomen, conditionem designa. Ille respondit: Symphorianus dicor; Christianus sum. Judex dixit: Cur deæ matris effigiem adorare noluisti? Symphorianus respondit: Paulo ante dixi; Christianus sum; Deum vivum adoro, qui regnat in cælis. Simulacrum vero dæmonum non solum non adoro, verum etiam, si permittis, malleis illud mea auctoritate comminuo. Judex dixit: Nisi deæ matri sacrificaveris, hodie te dilaniatum omnibus pœnis, capitalis sententiæ damnatione prosternam. Symphorianus dixit: Ego omnipotentem Deum, qui me fecit, timeo, et ipsi soli servio. Tu corpus meum ad tempus in potestate habes; animam vero meam non habes. Hæc sancto Symphoriano loquente, judex iracundia succensus dixit: Symphorianus publici criminis reus, qui diis sacrificare detrectans, majestatis sacrilegium perpetravit, sacris etiam altaribus nefariis vocibus irrogavit injurias, gladio ultore feriatur, ut, dum crimina funesta resecantur, deorum pariter et legum vindicetur injuria. F

quod illum et alios eruditos

19 Sic data sententia, dum beatus Vir duceretur ad victimam, venerabilis mater sua de muro sedula illum voce commonuit dicens: Nate, nate Symphoriane, in mente habe Deum tuum. Resume constantiam, fili. Timere non possumus mortem, quæ sine dubio perducit ad vitam. Sursum corda suspende, fili. Aspice illum, qui regnat in cælis. Hodie tibi vita non tollitur, sed mutatur in melius: et quamlibet angustus callis iter durum et scrupulum ærumnosæ tribulationis indicat, hæc vita est, in qua percussorem tuum prostratus interficis. Si perduraveris hodie, nate, ad supernam nobilitatem felici commutatione migrabis. Sic Sanctus Symphorianus extra murum ductus, et a persecutore prostratus, et a religiosis latenter inde est sublatus. Sic Martyr delatus ad fontem, qui extra publicum campum est, et inibi in parva cellula tunc sepultus, semper tamen se virtutibus publicavit, ita ut, gentilibus stupentibus propter mira dona sanitatum, in honore maximo etiam illis temporibus haberetur.

nihil aut parum potest offendere.

20 *Hæc lectionum clausula etiam in plerisque Actis habetur, et ex ea* Tillemontius *loco supra*

A *supra citato infert, hæc Acta diu post exstinctam gentilium superstitionem (puta medio sæculo quinto) primum composita fuisse. Sed nobis frivolum videtur hoc ejus argumentum, cum gentiles ac alii infideles non raro venerentur sepulcra Sanctorum, si sanitatem aut alia bona temporalia consequi sperent, quemadmodum in Opere nostro sæpius ostensum est. Sic etiam hodiedum propter eumdem finem Mahometani et hæretici adeunt prodigiosa Sanctorum sepulcra aut alia loca sacra Catholicorum, ut passim testantur illi, qui peregrinationes in Oriente instituerunt. Non ergo tantopere mirandum est, si gentiles in honore habuerint locum, in quo videbant ægrotis sanitatem reddi vel alia beneficia conferri. Adde, quod Acta vel hæ Lectiones satis innuant, ista miracula tempore florentis ethnicismi contigisse : nam diserte asserunt,* S. Symphorianum *magno in honore habitum fuisse* etiam illis temporibus, *quæ expressio non obscure tempora gentilitatis designat. Denique non dicuntur ethnici* S. Symphorianum *venerati esse, sed obstupuisse propter mira dona sanitatum, quæ fidelibus ipsum in honore maximo habentibus* B *conferebantur, et quæ non erant adeo occulta, ut omnes ethnicos latere possent. Ut ut est, nihil merito in his Lectionibus reprehendi potest præter nomen* Aureliani *imperatoris, de quo jam agemus.*

Quidam chronologi sub Aureliano,

21 *Eminentissimus Baronius in Annalibus ecclesiasticis ad annum Christi 273 numero 2 martyrium* S. Symphoriani *sub Aureliano imperatore collocat, et ibidem ad rem nostram ita scribit* : Quod vero, qui ab Aureliano sunt interfecti, dicantur a Vopisco seditionis auctores : ejus criminis, nempe seditionis, his plane temporibus infamari solitos Christianos, Acta Symphoriani, quæ habentur germana, significant, quibus dicitur : Adfuit et Symphorianus, et cum nollet statuam Berecynthiæ, quæ carpento vehebatur agminibus stipata populorum, per contemptum adorare, publicæ seditionis prætectu comprehensus tenetur, et Heraclio consulari offertur. *Sane non multum miramur, eruditissimum Baronium martyrium* S. Symphoriani *imperio Aureliani affixisse, cum in antiquis Martyrologiis et Actis dicatur hic Martyr sub Aureliano passus esse, si excipias solum Usuardum, qui nomen* Aureliani C *recte in* Aurelii *commutavit, ut initio hujus Commentarii prævii monuimus.*

alii sub Aurelio

22 *At exactiores critici contendunt, istud martyrium toto fere sæculo citius contigisse, et illustrissimus Bosquetus in Historiis ecclesiæ Gallicanæ lib.* II *cap.* XXVII *hæc de re tradit sequentia :* Hanc Aurelii postremam persecutionem, primum populi seditione coortam, postmodum imperatoris rescriptis decretam fuisse constat ex Epistola Lugdunensium. Edicti contra Christianos verba referunt Acta Symphoriani elegantiori stylo conscripta, cujus hac ipsa Aurelii persecutione martyrium celebre fuit : non enim ad Aureliani tempora pervenire potuit, qui a Benigno baptizatus est. Natus autem erat annos tres Symphorianus, dum baptismi gratiam accepit, et quintum decimum agebat, cum patre Fausto Benigno martyri justa persolveus; ac tandem anno vicesimo pro Christi fide passus est, ut ex Actis illorum martyrum patet. Itaque Benigno anno Christi CLXXVIII ab Aurelio damnato, Symphorianum demum anno Christi CLXXXIII occubuisse oportet.

23 *Ab hac chronologia parum differt Ruinartius, dum ante Acta* S. Symphoriani *pag.* 68 *sic eadem de re monet :* Porro hujus Sancti mortem ad annum circiter CLXXX referimus, cum a beato Benigno sancti Polycarpi discipulo baptizatus dicatur. Unde existimamus imperatoris AURELII nomen pro AURELIANO in Actis debere reponi. Certe in Mss. codicibus Aurelius et Aurelianus, Fabius et Fabianus, Valerius et Valerianus aliaque similia nomina sæpius confunduntur ; quod sexcentis exemplis probare facillimum esset. *Antonius Pagius in Critica ad Annales eminentissimi Baronii anno 272 num. 13, et Tillemontius in Monumentis ecclesiasticis tomo III pag.* 609 *et* 610, *aliique viri eruditi communiter hanc Ruinartii sententiam amplectuntur. Nos etiam probabiliorem illam opinionem secuti sumus, et propterea initio Commentarii prævii in margine martyrium hujus sancti circa annum Christi* 180 *collocavimus.*

Auctores G. C. martyrium ipsi collocant.

24 *Sed ea occasione contra Tillemontium formabimus argumentum ad hominem, ut vulgo dici solet : quamvis enim severus ille criticus admittat,* S. Symphorianum *sub Aurelio martyrium subiisse, tamen edictum istius imperatoris, quod infra in Actis longioribus recitabitur,* E *pro fictitio habet, et Aurelium numquam aliquod decretum adversus Christianos edidisse affirmat. Hinc non parum infirmatur fides Actorum, quæ tamen ab eruditis passim sincera reputantur : nam si auctor Actorum istorum finxerit decretum imperatorium, quod numquam exstitit, qualem fidem reliquis ejus narrationibus adjungemus? Si igitur in aliis antiquis monumentis tale decretum ostenderimus, totus Tillemontii scrupulus evanescet. Id autem sic probare conabimur.*

et ea occasione,

25 *Imprimis Melito Sardianus episcopus Aurelio imperatori obtulit apologiam pro Christianis, in qua apud Eusebium lib.* IV *Historiæ ecclesiasticæ cap.* XXVI *hæc leguntur :* Quod enim numquam antea factum fuerat, persecutionem nunc patitur piorum hominum genus, NOVIS per Asiam DECRETIS exagitatum. Impudentissimi namque delatores et alienarum opum cupidi ex IMPERIALIBUS EDICTIS occasionem nacti, palam diu noctuque grassantur, spoliantque homines innoxios. *Hæc referri non possunt ad antiqua decreta Romana, quorum Cicero lib.* II *de Legibus meminit, et quibus omnis religio peregrina prohibebatur : nam Melito apud imperatorem ex-* F *presse conqueritur, Christianos novis decretis exagitari. Hoc testimonium adeo evidens est, ut ipse hypercriticus Elias du Pin in nova Bibliotheca scriptorum ecclesiasticorum tomo I apud nos pag. 62 asserat, Melitonem in hac apologia sive supplici libello ab imperatore Aurelio petiisse, ut cœptam persecutionem sisteret revocando edictum, quod adversus Christianos promulgaverat.*

allatis aliquot exemplis,

26 *Præterea Tillemontius tomo II Monument. eccles. pag. 400 et sequente martyrium S. Justini philosophi sub imperatore Aurelio collocat, et ibidem ac pag. 657 Acta illius sincerissima esse agnoscit. Attamen in his ipsis Actis, quæ Tillemontius tantopere laudat, pluries fit mentio de edicto imperatoris. Hoc liquet ex verbis, quibus apud laudatum Ruinartium pag. 43 Rusticus præses S. Justinum ita alloquitur :* Age, esto diis ipsis obediens, et imperatoris EDICTIS. *Deinde circa finem Actorum ibidem pag. 45 memoratus præfectus adversus S. Justinum et socios hanc sententiam pronuntiat :* Qui diis sacrificare,

levem scrupulum Tillemontio excutimus.

AUCTORE G. C.

crificare, et imperatoris EDICTO parere noluerunt, flagello cæsi ad capitalem pœnam abducantur, quemadmodum leges præcipiunt. *Illud utique erat edictum Aurelii imperatoris, sub quo S. Justinus philosophus palmam martyrii obtinuit, ut Tillemontius fatetur. Hæc mihi ad dissipandum Tillemontii scrupulum sufficere videntur. Si quis tamen cupit plura, consulat Honoratum a sancta Maria Carmelitam in Animadversionibus ad regulas et usum Criticæ, dissertatione* IV, *art.* 10, *sive tomo II istius Operis Gallici pag.* 58 *et sequentibus, ubi hanc rem fusius tractat, et omne Tillemontio effugium præcludit. Jam tantummodo superest, ut editionem Ruinartianam recudamus ac consuetis annotationibus illustremus.*

VITA

B

Ex Actis martyrum sinceris et selectis, quæ Ruinartius anno 1689 Parisiis edidit, cum aliis Mss. codicibus collata.

sanctus adolescens

Sub Aurelianô *a* principe, cum adversus Christianum nomen persecutionis diræ procella detonaret, et ad delendam religionem Catholicæ legis imperii sui decreta *b* converteret, erat tunc in Augustodunensi urbe Fausti nobilis *c* viri filius, nomine Symphorianus, Christianæ familiæ, litteris bene instructus et moribus, ita ut primævæ indolis florentes annos, senum anticipans vitam, immaculatæ mentis sinceritate superaret.

Augustoduni piam vitam agens,

2 Hic itaque cum in adolescentiam crescens, transiret ab infantia, et jam ætas feliciter auspicata in robur virile migraret; tantam spem virtutum suarum omnibus fecit, ut illum jam omnes boni cum supernis virtutibus habere consortium, meritorum admiratione judicarent. Illustrabat namque eum cælestis sapientia et spiritualibus gemmis ornata simplicitas: et justum C vitæ tramitem tenens, felicis gubernaculi defensione servatus, naufragium male blandientis sæculi elapsus est.

et statuam Berecynthiæ venerari nolens.

3 Erat tunc Ædua civitas antiquæ nobilitatis, titulis et sacrilegæ religionis referta ceremoniis, atque errori gentilium famulans, diversis idolorum templis, et vanæ superstitionis amore tenebatur. Nam Berecynthiæ *d*, Apollinis, et Dianæ cultum speciali dilectione venerata est. Itaque ad Berecynthiæ matris dæmonum profanam solemnitatem *e* populorum multitudo convenerat. Heraclius illis temporibus vir consularis in eadem urbe residens, ad inquirendos discutiendosque Christianos sagaci inquisitione sollicitus erat: cui sanctus Symphorianus affuit. Qui cum statuam Berecynthiæ, quæ carpento portabatur agminibus stipata populorum, despectam adorare noluisset, publicæ seditionis obtentu comprehensus tenetur, et Heraclio consulari arguendus præsentatur.

ab ethnicis comprehenditur;

4 Heraclius vir consularis in tribunali residens dixit beato Symphoriano: Nomen conditionemque designa. Ille respondit: Christianus sum; Symphorianus vocor. Judex dixit: Christianus es? Quantum video, latuisti nos: nam D nominis hujus apud nos non magna professio est. Cur deæ matris effigiem profana abusione despiciens, adorare noluisti? Sanctus Symphorianus respondit: Jam dixi tibi, Christianus sum. Deum verum adoro, qui regnat in cælis; simulacrum vero dæmonis non solum non adoro; verumetiam, si permittis, mea auctoritate, malleis illud comminuo.

et ab Heraclio judice

5 Judex dixit: Iste non solum sacrilegus, verum etiam rebellis conatur exsistere. An hujus loci civis sit, edicat Officium *f*. Ex Officio dictum est: Hinc est, et quidem nobilis familiæ. Judex dixit: Jocaris tibi, Symphoriane, gloriosæ indolis. Hoc tibi sub ambiguo fama cœpit suadere mendacium. Ignoras forsitan, quod principum nostrorum scita sanxerunt? Officio recitante pandatur. Ex Officio recitatum est. Aurelianus imperator omnibus administratoribus suis atque rectoribus. Comperimus ab his, qui se temporibus nostris Christianos dicunt, legum præcepta violari. Hos comprehensos, nisi diis nostris sacrificaverint, diversis punite cruciatibus, quatenus habeat districtio prolata justitiam, et in resecandis criminibus ultio terminata jam E finem.

variis modis

6 Lectis imperatoriis præceptionibus, judex dixit: Quid ad hoc, Symphoriane, respondes? Numquid possumus hæc decreta convellere? Duplex tibi crimen impenditur. Videris et pro deorum despectione sacrilegium perpetrare, et pro legum abusione contemptor exsistere. Unde nisi præceptis satisfeceris, hæc omnia sanguinis tui placabit effusio. Sanctus Symphorianus respondit: Numquam ego hanc imaginem nisi diabolicæ persuasionis infaustum simulacrum et publicæ perditionis exsecrandum dæmonem judicabo. In chaos semper semita vergente * collabitur, quisquis Christianus, damnatus passionibus deterioris vitæ mala retrorsum conversus respexerit: statimque per devium gradum semita exorbitante jactatus, et parati muneris gratia destitutus, antiqui hostis retibus patet. Deus noster ut novit remunerare merita, ita novit punire peccata. Nomini suo obedientes vivificat, rebelles interficit; in cujus confessione firma stabilitate duranti, tutum mihi [magis] est sempiterni Regis tenere portum, quam mortiferum diaboli sævientis intrare naufragium. F

* *al.* urgente

ad idolorum cultum excitatur;

7 Ubi vidit judex sanctum Symphorianum jussionibus suis non præbere famulatum, jussit eum a lictoribus cædi, et carceri mancipari, quem cum post comperendinatis diebus præsentare suis jussisset obtutibus, producebatur e tenebris filius lucis; de illo vestibulo feralis ergastuli, cum æterno Rege semper in æternitate victurus. Artiores nexus liventium lacertorum macie cutis attenuata laxaverat; et dum animum suum ad supernæ gaudia alacritatis attolleret, inter beata supplicia non fuit minus consumpsisse sanguinem, quam fudisse.

sed cum nec blanditiis,

8 Tum judex: Quantum rectius faceres, Symphoriane, ut immortalibus diis serviens, muneratum te ex ærario publico *g* nobilis militiæ splendor attolleret. Qui nisi hodie venerandum deæ matris simulacrum genu prostratus adoraveris; Apollinis quoque et Dianæ sublimium numinum te cultorem venerabundum declarare *h*. Quapropter, si vis, sertis redimire jubemus altaria; thure, odoribusque incensi sacrificia digna diis solve. Symphorianus dixit: non debet judex, cui commissa res publica est, frivolis verborum sermocinationibus

al. jactantem sermocinationibus subjacentem * proferre sententiam. Si periculosum est non quotidie ad profectum animæ aliquid addere, quanto periculosius est a salute discedentem in scopulis peccatorum naufragio collidi?

nec minis. 9 Judex ait: Sacrifica diis, ut possis palatii honoribus perfrui. Symphorianus respondit: Judex tribunal suum polluit, qui gladiis legum glutinatur * in publico, animæque suæ perpetuæ calamitatis mortem affert, et vita ejus perennis opprobrii maledictis proscinditur. Nos vitam, quam Christo soluturi sumus ex debito, quidni ex voto solvamus? Sera pœnitudo est sub judicis timuisse conspectum: munera enim vestra fucati mellis permixta dulcedine, male credulis mentibus venena parturiunt; divitiæ vero nostræ semper in Christo sunt, quas non caduca per tempus vetustas, diuturnitatis ipsius labefactatione corrumpit. Cupiditas autem vestra omnia habendo nil possidet, quæ diabolicis delegata * facultatibus, infelicis lucri cupiditatibus delinitur. Nobis vero nihil in hoc mundo aufert humanæ fragilitatis lapsura conditio. Gaudia vestra instar vitri ad solis splendorem crepantis dissiliunt. Quidquid finis interimit, casus involvit, cum æternam mundi vertiginem * rapax tempus obducit. Solus Deus noster beatitudinem vindicat. Hujus gloriæ exordium, quia non fuit conscia rerum, nescit antiquitas, hujus terminum, quia non erit, nosse non poterit series inveterata seculorum.

** al latrocinatur*

** al. divulgata*

B

** al. virtutem*

a professione fidei Christianæ avocari posset. 10 Judex dixit: Nimium diuque *, Symphoriane, te de nescio cujus Christi magnitudine disputantem, patientiæ meæ tenore sustinui. Nisi matri deæ sacrificaveris, hodie te dilaniatum omnibus pœnis, capitalis sententiæ damnatione prosternam. Symphorianus dixit: Ego omnipotentem Deum, qui me fecit, timeo; et ipsi soli servio. Tu vero corpus meum ad tempus in potestate habes; animam vero meam non habes. [At nunc non in idoli hujus cultu portentosam attende superstitionem vestram, quod tu ad opprobrium et exitium tuum veneraris: in cujus sacris excisas corporum vires castrati adolescentes infaustæ imagini exultantes illidunt, et exsecrandum facinus pro grandi sacrificio ducitis, sacrilegi sacerdotes, ut quod immane scelus est religionis prætextu veletur. Ubi perstrepentes buxos et tibias, fanatici furoris inflati insania, ubi cymbala pulsat corybantes. Apollinem vero istum, quis nesciat apud Amphrysum fluvium Admeti regis fuisse pastorem? Qui voluptatum suarum illecebras recolens, laureas diligit sertis coronas. Ubi per implicitas ambages mugiente tropidum * specu diabolicas voces, ubi frequenter decceperit, dicitur aliquoties vera cecinisse. Dianam quoque dæmonium esse meridianum, Sanctorum industria investigavit, quæ per compita currens, et silvarum secreta perlustrans, incredulis hominum mentibus zizaniæ tribulos sceleris sui arte disseminat, Triviæ sibi cognomen, dum triviis insidiatur, obtinuit *i*.]

** al diu te*

C

** al. tripodum*

capitali sententia damnatur. 11 Hæc sancto Symphoriano loquente, judex furore succensus dixit: Symphorianus publici criminis reus, qui diis nostris sacrificare detrectans majestatis sacrilegium perpetravit, sacris etiam altaribus irrogavit injurias, gladio ultore feriatur; ut dum criminis funesta resecantur, deorum pariter et legum vindicetur injuria. Sic data sententia, beatus Vir Dei ducebatur ad victimam. Venerabilis autem mater sua, de muro nota illum voce commonuit dicens: Nate, nate Symphoriane, in mente habe Deum vivum. Resume constantiam, fili. Timere non possumus mortem, quæ sine dubio perducit ad vitam. Sursum cor suspende, fili; aspice illum, qui regnat in cælis. Hodie tibi vita non tollitur, sed mutatur in melius. Hodie, nate, ad supernam vitam felici commutatione migrabis *k*. *EX IMPRESSIS.*

matre eum ad martyrium exhortante. 12 Sic sanctus Symphorianus extra murum ductus, a percussore prostratus est. Purpurei sanguinis sui unda perfusus, a religiosis latenter inde sublatus est. Sic Martyr delatus ad fontem, qui extra publicum campum est, et ibi in parva cellula sepultus, semper tamen virtutibus se publicavit; ita ut ipsis quoque gentilibus, ob miracula et sanitatum beneficia stupentibus, in maximo honore ea tempestate haberetur, non longe a basilica sua, quæ studio summo Antistitis nostri *l* ecclesiæ celsum protulit ædificata fastigium; fulget non uno muneris sui ornata privilegio, patroni nostri Symphoriani martyris referta virtutibus, qui prætervolantis vitæ naufragia, dum de diabolo triumpharet, exclusit, defensor factus patriæ suæ, dum ad veram patriam festinaret: apparuitque turris fortitudinis contra faciem adversantis inimici, quam sanguinis sui effusione construxit. Inexpugnabilem murum auxilia corporis sui perennis patrocinii mediator attollit, innumeras curationes meritorum suorum virtute donat. Deinque per eum nobis apud Dominum Jesum Christum evidens misericordiæ panditur via, ut in omnium votorum plenitudinem felix aperitur ingressus, præstante Domino nostro Jesu Christo, qui est vita omnium sine fine Sanctorum, et regnat cum Patre in unitate Spiritus sancti Deus, per omnia sæcula sæculorum. Amen.

E

ANNOTATA.

a *Cum Usuardo legendum est* Aurelio *pro* Aureliano, *ut initio et in decursu Commentarii prævii monuimus.*

b *Quamvis hæc persecutionis* decreta *vel* edicta *offendant Tillemontium, tamen in Commentario prævio num.* 25 *et sequente probavimus, eum hic inani scrupulo vexari.*

c *Hæc nobilitas confirmatur ex Missali Gothico, in quo dicitur hic sanctus Martyr* splendere terrenorum claritate natalium . . . , et Fausti fulgidus genere.

F

d Berecynthia, *sic dicta a Berecyntho Phrygiæ monte, ab ethnicis mater deorum vocabatur.*

e *Adhuc diu post hæc tempora celebris erat Berecynthiæ cultus in urbe Augustodunensi: cum enim tempore Simplicii Æduensis episcopi simulacrum Berecynthiæ per eamdem urbem circumferretur, precibus hujus sancti Antistitis in terram corruit, nec ullo modo dein moveri potuit; quo miraculo multi ad fidem Christianam conversi sunt, ut S. Gregorius Turonensis in libro de Gloria confessorum cap.* LXXVII *narrat.*

f Officium *hic sumitur pro ministris vel eorum præcipuo, ut sæpius alibi explicuimus.*

g *Tillemontius tom. III Monument. eccles. pag.* 701 *suspecta habet illa Martyrum Acta, in quibus præmia promittuntur Christianis. Sed si hæc regula critica subsistat, oportebit rejicere multa Acta genuina, ut Honoratus a Sancta Maria in Animadversionibus ad regulas et usum criticæ Dissert.* IV *art.* IX *ostendit.*

h *Hæc periodus in omnibus fere exemplaribus est corrupta. Tamen in apographo nostro Audomarensi ita legitur:* Qui nisi hodie venerandum deæ matris genu prostratus adoraveris, Apollinis

EX IMPRESSIS. Apollinis et Dianæ sublimium numinum venerandas odorare fores faciemus. *Sed in hoc exemplari alia luxata sunt.*

i *Hæc uncis inclusa in aliis quibusdam Mss. codicibus desunt. Enimvero illa et alia hujusmodi postmodum genuinis Actis ab amplificatore quodam superaddita fuisse suspicamur.*

k *Etiam Missale Gothicum hanc generosæ matris adhortationem paucis commemorat, ut in Commentario prævio videre est.*

D l *Ruinartius in notis ad hunc textum observat sequentia :* Is esse videtur Euphronius, qui teste Gregorio Turonensi lib. 2 Historiæ cap. 15 basilicam sancti Symphoriani adhuc presbyter ædificavit. Is circa seculi quinti medium floruit, quo tempore ea, quæ sequuntur, Actis beati Symphoriani adjuncta sunt, quæ ideo in plerisque codicibus manuscriptis desiderantur. *Ceterum omnia, quæ in Lectionibus leguntur, ex genuinis Actis desumpta fuisse existimamus.*

DE S. ANTONIO VEL ANTONINO MART.

ROMÆ

G. C.

Memoria hujus sancti Martyris apud antiquos Martyrologos, et locus sepulturæ.

B E

SUB IMPERATORE COMMODO. *De hoc Martyre meminerunt Ado, Usuardus,*

In *veteri Martyrologio Romano, quod Rosweydus noster edidit, hodie breviter memoria* Antonii martyris *celebratur. Sed Ado brevem illam annuntiationem clarius explicat, dum eodem die undecimo Kalendas Septembris in Martyrologio suo sic scribit :* Romæ, natale beati Antonii martyris, qui, cum esset carnifex, vidit stantem juvenem cum spongia, et detergentem latera sanctorum martyrum Eusebii, Pontiani, Peregrini atque Vincentii, cum suspensi in eculeo cæderentur, et mox clamare cœpit : Vere Deus Christus, quem hi prædicant. Fugiens occulte, a Rufino presbytero baptizatus est ; et reversus ad Vitellium, cum se Christianum libere fateretur, capitis sententia damnatus, via Aurelia, juxta formam Trajanam, undecimo Kalendas Septembris sepultus est. *Usuardus Adonem ita contraxit :* Romæ sancti Antonii martyris, qui, cum se Christianum libere fateretur, jubente Vitellio judice, capitali sententia est damnatus, viaque Aurelia sepultus. C *Usuardo consonat hodiernum Martyrologium Romanum, nisi quod in hoc Martyr ille* Antoninus *pro* Antonio *nominetur. Etiam in Lubeco-Coloniensi Usuardi editione* Antoninus *appellatur, ut ad hanc diem in Auctariis nostris Usuardinis videre est.*

et Petrus Equilinus, 2 *Petrus Equilinus in Catalogo suo lib.* VII *cap.* XCIV *vel ex Adone vel ex ipsis Actis S. Eusebii et sociorum gesta sancti Martyris hodierni breviter narrat his verbis :* Antonius martyr passus est Romæ tempore Commodi imperatoris *(hic ab anno Christi 180 post mortem patris solus imperium tenuit, et anno 192 strangulatus est)* sub Vitellio præfecto. Qui cum esset carnifex, et sanctos martyres Eusebium, Pontianum, Peregrinum et Vincentium in equuleo levatos mandato præsidis laniaret, vidit juvenem stantem et cum spongia Sanctorum vulnera tergentem (de quibus infra dicetur VIII Kalendas Septembris) qui mox conversus, et a Rufino presbytero baptizatus, dum Christum confiteretur, jussu præfecti capitali sententia damnatus est, et via Aurelia juxta forum Trajani sepultus XI Kalendas Septembris.

3 *Nescio, cur Petrus Equilinus* formam Trajanam, *superius ab Adone expressam, hic in* forum Trajani *commutaverit, cum Paulus Aringhus in Roma subterranea lib.* II *cap.* XI, *sive tomo I istius Operis pag.* 344 *num.* 5 *de antiqua illius loci appellatione meminerit in hunc modum :* Sane in beatorum Martyrum Actis frequens admodum mentio habetur Trajanæ cujusdam formæ, aquæ-ductus videlicet, qui inibi exstabat. Quinimo et in pervetusto quodam lapide, et apud Publium Victorem de aqua Trajana mentio occurrit. Quocirca verisimile nobis fit, Trajanum imperatorem hujuscemodi aquæ-ductus, viamque cum eis pariter instaurasse, iisdemque restitutis, suum utrique nomen imposuisse. Verum ipsimet Trajani aquæ-ductus alio vocabulo FORMA SABBATINA appellati sunt, iisdemque in atrium Vaticanum aqua deferebatur quam etiam ad suæ naumachiæ, hortorum, ac trans-Tyberinæ usum regionis Augustus ab Alsietino lacu, longo in urbem tractu deduxit ; ex quo Alsietina pariter et Augusta aqua hæc appellata quondam fuit. F *Ita ille, superius agens de via Aurelia, quam etiam Trajanam cognominari asserit.* *qui locum sepulturæ ejus perperam*

4 *Floravantes Martinellus in descriptione urbis Romanæ pag.* 327 *varios assignat martyres, qui in via Aurelia propter fidem Christianam interfecti et ibidem sepulti sunt,* inter quos Antonius carnifex, *inquit,* qui factus Christianus, capitis sententiam subivit eadem via juxta viam Trajanam. In ea sepultus S. Petrus princeps Apostolorum. In eadem erat cœmeterium Calepodii, in quo sepulti Julius senator, dictus Antonius, sanctus Callistus Papa ; item Felicis Papæ basilica, in qua ipsius corpus sepultum a Damaso presbytero, postquam fuerat capite truncatus juxta formas Trajanas. *Certe hic martyrii ac sepulturæ locus a foro Trajani multum distat, ut tabulam topographicam Romæ veteris inspicienti patebit. Si operæ pretium videatur, etiam de hac forma Trajana consuli potest Opus (præsertim pag. 51) quod Raphaël Fabrettus de aquis et aquæ-ductibus veteris Romæ anno 1680 Latine vulgavit. Ceterum de hodierno* S. Antonio *vel* Antonino *in alium videtur commutasse.*

A Antonino *ad diem* XXV *Augusti mentio recurret in Actis sanctorum Eusebii et sociorum martyrum, quæ illo die, Deo favente, discutientur et illustrabuntur.* D

DE S. ANTHUSA SOLITARIA. ITEM DE S. ATHANASIO EP. ET MART., AC DUOBUS S. ANTHUSÆ SERVIS CHARISIO ET NEOPHYTO MARTYRIBUS,

TARSI IN CILICIA,

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

J. P.

Cultus, variæ observationes, Acta.

B E

SUB VALERIANO. *Memoria in Martyrologio romano.*

Tarsi, sanctorum Athanasii episcopi et martyris, Anthusæ nobilis feminæ, quam ipse baptizaverat, et duorum ejus servorum, qui sub Valeriano imperatore passi sunt. *Annuntiatio est hodierni Martyrologii Romani ad hanc diem* XXII *Augusti, e Menologio Græcorum; ad quos pro aliis documentis, quæ ad Sanctos eosdem attinent, nobis deinceps recurrendum est. Menologium itaque Sirleti,* Eodem die, *inquit,* natalis beatæ martyris Anthusæ, et Athanasii episcopi, qui eam baptizavit, et Charissimi et Neophyti servorum. *Menæa magna excusa hanc de illis mentionem faciunt hac etiam die:* Memoria sanctæ martyris Anthusæ, et Athanasii episcopi, qui eam baptizavit, et Charesimi ac Neophyti, servorum ejus. *In quorum omnium honorem hi versiculi ibidem concinnati leguntur. Et de* Anthusa *quidem sic, cum allusione ad ejus nomen, quod* florentem *Latine sonat, et ad Seleuciam, natale ejus solum:*

Ἀνθῆσαν ἐκ γῆς τῆς Σελευκείας ῥόδον,
C Ἀνθοῦσαν ἐδρέψαντο χεῖρες ἀγγέλων.
Rosam Seleuci in urbe florentem prius,
Anthusa, te decerpit angelica manus.

et aliis

2 *In duobus sequentibus de* S. Athanasio, *etiam alluditur ad ipsius nomen; quod Latinis est* immortalis:

Ἀθανάσιος κἂν τεθνήξομαι ξίφει,
Καὶ ζῶσι Χριστοῦ ζῶν τετάξομαι φίλοις.
Athanasius licet ense moriturus cadam,
Mihi Christi amicis vita cum viventibus.

De duobus S. Anthusæ *servis subduntur hi duo versus, poëta notante, eos per suum martyrium e servis factos esse nobiles:*

Δοῦλοι δύο τμηθέντες εὗρον οἱ δύο
Τὴν εὐγένειαν, ἣν ἀπώλεσαν πάλαι.
Servos duos necat ensis, inveniunt duo,
Quod perdiderunt ante, nobilium genus.

Fastis Græcis.

3 *In Menæo Chiffletiano hac etiam die notantur:* Ἀνθούσης, Ἀθανασίου, καὶ τῶν δούλων αὐτῆς. *Id est:* Anthusæ, Athanasii, ac servorum ejus, (*scilicet* S. Anthusæ.) *Sed in nostro supplemento Ms. ad Menæa excusa Sirmondo-Chiffletiano, tantum fit mentio de* Anthusæ elogio, *cui addi in Sirmondo indicatur:* Τελεῖται δὲ ἡ τῆς Ἁγίας σύναξις ἐν Ἱπποΐχνοις. Agitur Sanctæ solennitas in Hippoïchnis. *Suspicor hic designari locum Constantinopoli; quem tamen apud Cangium in Constantinopoli Christiana hactenus non reperi. Verum, quod attinet ad elogia; habent illa Sirletus, ac Menæa magna typis edita. Continent autem Actorum compendium; hæc vero cum postmodum simus producturi, illis describendis supersedemus. More tamen nostro in sermonem Latinum convertemus elogium Basilianum, cujus textus Græcus habetur ad calcem tomi primi apud nos hujus mensis Augusti pag.* 667. *Sic ergo Latine sonat:*

4 Anthusa Christi martyr, Valeriano imperante exstitit, e civitate Seleuciensi natales habens, divitum quidem parentum, sed idololatrarum filia. Illa autem Christi desiderio accensa, et parentes et domum reliquit, assumptisque Charissimo ac Neophyto servis suis, simulans, discedere se ad nutricem suam, viæ se dedit, quæ ducit ad civitatem Tarsensem, baptizari volens. Angelus autem Domini rapiens Athanasium Tarsensem episcopum, in occursum illius eum duxit in via: et quoniam deerat aqua; episcopus, fusis precibus, aquam e terra eduxit, ipsamque ac servos ejus baptizavit. Deinde ad matrem reversa, sed non admissa, animum adjecit ad vitam solitariam, et, decurso recte certamine, requievit. Episcopus vero Athanasius, una cum Charisimo ac Neophyto, a Valeriano comprehensus, multosque prius cruciatus perpessus, tandem capite truncatur: et sic consummato martyrii cursu, regnum cælorum receperunt. *Hæc, quæ superius de Sanctis nostris collegi, animadversionibus variis illustranda sunt.* *elogium.* F

Variæ dantur super annuntiationibus

5 *Observo itaque primo,* S. Anthusam *in annuntiatione, quæ habetur in Menologio Sirleti, signari cum titulo* beatæ martyris: *quod mirum est: quia aperte pugnat cum elogio, quod statim subditur; ubi inter alia de illa dicitur:* In eremo tribus et viginti annis cum feris conversans, et ab ipsis nutrita.. in pace Deo ipsi spiritum commendavit. *Hinc lapsus ille migravit in Martyrologium Romanum, cum Baronius in notis alleget* Menologium Græcorum, *Sirletianum videlicet,*

AUCTORE J. P.

videlicet, quo usus est. Errorem vero illum clarius adoptat in Annalibus infra citandis. Eadem hallucinatio est in Menæis magnis excusis; quam suspicor tum ibi tum alibi traxisse originem ex eo, quod in exemplari Ms. fuerit abbreviatio hæc aut similis, μρς, id est, μητρὸς, matris, non autem μάρτυρος, martyris, ut e contextu narrationis seu elogii poterat ac debebat colligi. Exemplo sit nostrum apographum Græcum Menologii Basilii imperatoris, in quo præter alias multas abbreviationes, quæ ibi inveniuntur, est ista in rem nostram die XXV Julii: Μνήμη τῆν ἁγίας Ἄννης τῆν μερης δε θκου, id est, Θεοτόκου. Memoria sanctæ Annæ matris Deiparæ. Et, ne plura exempla inquiram, videtur Papebrochius noster in titulo Græco, qui præfigitur Vitæ S. Anthusæ nostræ, e codice Ambrosiano a se descriptæ, et a nobis post hunc Commentarium typis subjiciendæ, invenisse μρς, vel simile quid: nam vocem μάρτυρος, quam, inconsulto forte narrationis textu, incaute primo scripserat, expunxit, et supra illam posuit sua manu μητρὸς ἡμῶν, matris nostræ. Qui titulus, si Actis credimus, Sanctæ omnino est conveniens, quia tot B annis monasticam vitam egit, et in ea obiit.

Fastorum sacrorum,

6 Mirum etiam mihi accidit, hunc errorem irrepsisse in Menologium Basilianum, in cujus exemplari Græco integre et clare scribitur μάρτυς Ἀνθοῦσα, martyr Anthusa, et stricti quidem nominis, sicut ex nostro textu latino, Græci interprete, superius a nobis dato liquet, cum in eo dicatur Christi martyr. Hoc autem amanuensis errore accidisse suspicor, quia in titulo, qui eidem textui prænotatur, tantum lego in nostro Ms. Καὶ μνήμη τῆς ἁγίας Ἀνθούσης. Et memoria sanctæ Anthusæ. Et sequuntur in eodem titulo ista: Καὶ ἄθλησις ὁσίου Ἀθανασίου ὑπισκοπου, καὶ τῶν συν αὐτῷ. Et certamen S. Athanasii episcopi, et sociorum. Quibus distinguuntur isti tamquam martyres a S. Anthusa, quæ martyr non fuit; idque etiam confirmatur ex titulo, qui nostro apographo Ambrosiano præponitur, et postea dabitur, quando agemus de variis Vitæ exemplaribus.

cultus die,

7 Observo secundo, in nostro ecgrapho Ambrosiano aliam Sanctis nostris assignari diem, nempe vigesimam quartam Augusti, ut colligitur ex iis, quæ ad marginem ejusdem exemplaris C adscribuntur, μηνὶ τῷ αὐτῷ κδ'. Id est: Mense eodem (Augusto) XXIV. Verum quia tum in sacris aliis Fastis, tum præcipue in Romanis, quibus nos solemus conformare, annuntiantur Sancti die hodierna; hac etiam de iis nos agimus. Quamquam, si fides nostro Ms. e bibliotheca Vaticana, quod signatur Codice 1671, quodque separatim post Vitam S. Anthusæ narrat martyrium sancti episcopi Athanasii, qui illuminavit S. Anthusam, uti præfert ejusdem martyrii inscriptio seu titulus; si fides, inquam, isti Ms., τὸν μὴν τῆς ἀφθαρσίας στέφανον οὗτος ὁ μακάριος Ἀθανάσιος εἰς ἀμοιβὴν ἀγαθῶν παρὰ του Θεοῦ κομίζεται τῇ προσδεκαπέντε καλανδῶν Μαρτίων. Quæ Latine sic sonant: Hic beatus Athanasius immortalitatis coronam in retributionem bonorum a Deo reportat decimo quinto Kalendas Martii. Duo autem S. Anthusæ servi post S. Athanasium coronati, secundum narrationem qualemcumque certaminis eorum, quæ ex citato codice Vaticano sequitur in nostro apographo; quod sic habet: Ἐτελειώθησαν δὲ οἱ ἅγιοι Μάρτυρες του Χριστοῦ μηνὶ Αὐγούστῳ κδ'. Consummati autem sunt sancti Martyres Christi mense Augusto (die) XXVI.

Baronius statim indicandus eos dicit passos, uti D et Athanasium ac Anthusam die XXII Augusti: de quo die ipse viderit. Diem mortis S. Anthusæ non invenio in Actis.

tempore mortis,

8 Observo tertio, vitam S. Anthusæ, ac mortem trium nostrorum Martyrum referri ad imperium Valeriani imperatoris. Baronius ad annum Christi 260, num. 32, Quod vero, inquit, ad Cilices Martyres spectat: inter alios plures in Cilicia passos, Tarsi martyrium consummarunt Athanasius episcopus, et Anthusa nobilis femina, et duo servi ipsius, undecimo Kalendas Septembris. Observa obiter, Sanctam hic clarissime, sed perperam annumerari tribus aliis Martyribus. Annus autem ille non pugnat cum Actis, quæ memorant Sanctos vixisse sub dicto imperatore. Quod vero eadem dicunt Acta num. 4 de monastico habitu, quo induta fuerit; cave, ne hoc intelligas de tali habitu stricte dicto, seu religioso, qui temporibus Valeriani neutiquam convenit. Sub hoc imperatore hodiernos Sanctos nos etiam antea posuimus cum Romano Martyrologio, et Actis qualibuscumque; dum certiora in promptu non sunt. Sed nonnulla alia superioribus nostris notationibus superaddenda E occurrunt.

Anthusis variis synonymis,

9 Observo igitur quarto, et ne Anthusa hodierna confundatur cum aliis synonymis, varias alias enumero cum Radero nostro, qui in observationibus Mss. ad Menæa Græca, occasione hujus, Sex, ait, hoc nomine celebrantur Sanctæ in Menæis, XXII Februarii, XII Aprilis, XXII Julii, XXVII Julii, XXII Augusti, et infra XXVII Augusti junior. Prima fuit martyr cum XII famulis, et datur apud nos die XXII Februarii. Secunda, filia Constantini Copronymi, quæ a die XII Aprilis a nobis dilata est ad diem XVII ejusdem mensis. Tertiam, quæ in eisdem Mss. observationibus indicabatur, spectare ad XXII Julii, in Menæis non invenio. Quarta, Anthusa V. sub Constantino Copronymo, a nobis producta est die, quo superius assignabatur, XXVII Julii. Quinta est hodierna. Sexta, junior, quæ cilicio induta, et in puteum projecta exspiravit; de qua videbitur alias. Vocabatur hodierna senior ratione sequentis XXVII Augusti, sicut addit Raderus; nomen tamen senioris non lego apponi in ejus annuntiatione in dictis Menæis. Anthusa igitur hodierna ab aliis homonymis satis F distinguitur per idiotismos modo assignatos.

ac servis ejus, uti et de S. Athanasio observationes.

10 Observo quinto nonnulla de duobus S. Anthusæ famulis, ac de eorum uti et de S. Athanasii palæstra certaminis. Famuli isti in nostris Actis vocantur Charisius ac Neophytus; in Menæis Græcis Χαρήσιμος καὶ Νεόφυτος εὐνοῦχοι, Charesimus et Neophytus eunuchi; in Menologio Sirletiano ac apographo Vaticano Græco convenit nomen Neophytus cum aliis exemplaribus; sed in Vaticano per decursum martyrii alter dicitur Charisimus; in Sirletiano autem Charissimus, ac Carissimus. Et quamvis nihil, vel certe parum referat, utra efformatione illud nomen expresseris; nos tamen in titulo ante hunc Commentarium et scripsimus illud nomen, sicut habetur in nostro Ms. Græco Ambrosiano; et Neophytum ex eodem, et aliis ipsi adjunximus, tametsi neutrius nomen proferat annuntiatio Martyrologii Romani. Illud etiam secuti sumus supra in positione trium Martyrum palæstræ Tarsi, quæ est urbs Ciliciæ; ubi pariter cum eodem S. Anthusam retulimus, etiamsi ibidem non obierit, sed in solitudine, secundum Acta; quia certiora

A *certiora documenta non sunt ad manum, quibus illam positionem distinctius illustremus.*

Varia 11 *Sed variorum apographorum, quæ res gestas Sanctorum nostrorum memorant, habenda etiam ratio est. Vaticanum supra designatum præfert hunc titulum :* Υἱὸς καὶ πολιτεία τῆς ἁγίας Ἀνθούσης. Vita et conversatio S. Anthusæ. *Sic autem incipit :* Ἦν τις ἐπίσκοπος ἅγιος ταῖς πράξεσιν, ὀρφανῶν ἀντιλήπτωρ, χηρῶν ὑπερασπιστής, καταπονουμένων βοηθὸς, καὶ χειμαζομένων λιμήν· ἦν δὲ τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἀθανάσιος. Παραγένομενος δὲ οὗτος ἐν Ταρσῷ τῆς Κιλικίας. *Quæ in ecgrapho nostro Latino ex eadem bibliotheca Vaticana loco antea indicato sic vertit interpres :* Fuit episcopus quidam vita et operibus valde sanctus, pupillorum adjutor, viduarum propugnator, afflictorum hominum sublevator, et fluctuantium portus. Viro illi nomen Athanasius. Hic cum venisset in urbem Tarsum Ciliciæ *etc. Hoc ecgraphum recte distinguit Vitam* S. Anthusæ, *in solitudine mortuæ, a Martyrio* S. Athanasii, *et* SS. Carisii ac Neophyti, *cum singula seorsim, appositis novis titulis, narret, sicut indicabam supra ; sed aliis laborat incommodis, de quibus mox agetur.*

apographa 12 *Lambecius lib.* VIII *Commentariorum de bibliotheca Cæsarea Vindobonensi, pag.* 209 *c*
B *cod.* 14 *hos Sanctos quatuor ponit* XXIV *Augusti, et sub eodem titulo, non secus ac si omnes fuissent martyres, hoc modo :* Μηνὶ Αὐγούστῳ κδ'. Μαρτύριον τῆς ἁγίας μάρτυρος Ἀνθούσης, καὶ τῶν παίδων αὐτῆς Νεοφύτου καὶ Χαρησίμου, καὶ Ἀθανασίου ἐπισκόπου τοῦ βαπτίσαντος αὐτούς. Mense Augusto XXIV. Martyrium sanctæ martyris Anthusæ, et servorum ejus Neophyti et Charesimi, et Athanasii episcopi, qui baptizavit eos. *Principium narrationis Græcæ apud Lambecium est :* Ἦν τις ἐπίσκοπος ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ὀνόματι Ἀθανάσιος, ἅγιος ταῖς πράξεσιν ὑπάρχων *etc. Quod sic reddo Latine :* Erat in illis diebus episcopus quidam nomine Athanasius, operibus existens sanctus. *Janningus noster jam pridem notatum reliquit, illius exemplaris initium, e quo nonnulla recitat, quæ in eodem sequuntur, parum discrepare a Vaticano : ad cujus apographi Græci marginem notavit nonnulla alia e Ms. Cæsareo, et hujus finem scripsit post ultima verba Vaticani. Sed illum huc transcribere, non est operæ pretium ; qui fere similis est fini ejusdem apographi*
C *Vaticani.*

Græca. 13 *Aliud denique exemplar prænotatur :* Βίος καὶ πολιτεία τῆς ἁγίας μητρὸς ἡμῶν Ἀνθούσης, καὶ μαρτύριον τοῦ ἁγ. ἱερομ. Ἀθανασίου, Χαρισίου καὶ Νεοφύτου. *Id est :* Vita et conversatio sanctæ matris nostræ Aothusæ, et martyrium sancti hieromartyris Athanasii, et Charisii, ac Neophyti. *Desumptum illud esse* ex cod. Ambr. f. N. n. 152, *apposuit noster Papebrochius, qui idem exemplar exscripsit. Auctor est Laurentius monachus Rutiensis in Calabria. Codicem hunc jam pluries per decursum hujus mensis Augusti citavimus, ac præsertim ad diem* XIII *ejusdem mensis pag.* 116, *in Commentario prævio S. Maximi* § X, *num.* 80. *Eo itaque pro ulteriore notitia lectorem mitto.*

quæ horum Sanctorum Acta narrant. 14 *Porro Vitam* S. Anthusæ, *et certamen trium Martyrum e dicto Ms. præ Vaticano delegi ad prælum, non quod omnia in illo contenta approbem tamquam pura et sincera (panthera quippe illa num.* 7, *ne alia memorem, quæ sine sufficienti auctoritate proferuntur, videtur aliquid habere de genio Græco ;) sed quia satis breviter rem expedit, quam exemplar Vaticanum extrahit in longiorem sermonem, more Græcis usitato, qui lagis, inductionibus, mirabilibus eventibus, allocutionibus, visionibus, ac prodigiis Vitas Sanctorum infarcire assolent. Loquacitatem vero ut Vaticani biographi ostendam, hunc ejus locum produco, quem interpres Latinus his verbis e Græco transtulit :* Tempore illo surrexit imperator valde impius, nomine Valerianus, qui cum sanctissimum Athanasium comprehendisset, maximis cruciatibus interfecit. Cum vero sancta Virgo Anthusa a Spiritu sancto didicisset, beatum Athanasium martyrio consummatum, Beatus es, inquit, Athanasi ; fidem enim tuam Deus, sicut Abelis dona, acceptam habuit. Respexit te Deus, ut Enoch illum, qui translatus est in tabernacula justorum. Dilexit te Deus, ut Noë, qui vidit mundum aquarum eluvione submersum. Elegit te Deus ut Danielem, quem de lacu leonum eripuit. Liberavit te Deus, sicut Ananiam, Azariam, Misaelem de flamma fornacis liberavit. Accepit Dominus Deus sacri- E ficium tuum, ut Abraham, filium suum offerentem. Factus es perfectus, ut Joseph, qui venditus est in Ægypto a fratribus suis. Non dereliquit te Deus, sed ut Davidi auxiliatus est. Sapientiam ut Salomon accepisti.

15 *En alia hujusmodi furfuris, vel pejoris :* recensentur. Venit alius dæmon. Age, inquit, veni, Anthusa, et bibe de flumine lactis et mellis. Cui Anthusa, Quisnam, inquit, tu es ? Tum ille, Ego, inquit, habito in his locis desertis, sicut et tu. At sancta Virgo, Adjuro, inquit, et obtestor te per sanctum nomen Dei, ut dicas, quis es tu. Tum ille, Ego, inquit, sum, qui Adamum inflammavi, et suggessi, ut comederet de ligno illo, et a paradiso ejiceretur. Ego sum, qui contra corpus Job potestatem accepi. Ego, qui Judam Iscariotem accendi, ut Dei Filium in cruce figendum traderet. *Sed satis verborum est ; ut vel ex his pateat, non sine ratione arcuisse me illud exemplar ab impressione. Quæ vero addit exemplar Vaticanum in fine Martyrii* S. Athanasii, *si non sublestæ, incertæ saltem apparent esse fidei. Sunt autem hæc :* Ἀνὴρ δέ τις εὐλαβὴς ὑπάρχων θήκην ἐξ ἀργυρίου κατασκευάσας, ἀπέθετο τὸ λείψανον τοῦ μάρτυρος, καὶ ἀπήνεγκεν ἐν Ἱεροσολύμοις, καὶ ἀπέθετο, μισθὸν ἐν τῆς περὶ τῶν Ἁγίων μνήμης αἰωνίων ἀγαθῶν θησαυρὸν πορισάμενος διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. *Quæ Latine sic interpretor :* Vir quidam pietate præditus, dum thecam ex argento confecisset, reliquias Martyris (in ea) deposuit, ac transtulit Hierosolymam, et reposuit, [suæ] erga Sanctorum memoriæ mercedem, sempiternorum bonorum thesaurum, consecutus, per Dominum nostrum Jesum Christum *etc. Cæsareum vero exemplar etiam esse justo longius, colligo ex Lambecio allegato, qui illud in bibliothecæ Vindobonensis codice notat produci* a fol. 248, pag. 1, colum. 2, usque ad fol. 258, pag. 1, col. 1. *Proferamus nunc qualecumque nostrum exemplar ; cui Annotata non apponimus, cum facile consuli possit Commentarius adeo brevis.*

AUCTORE J. P.

A D

A C T A

Auctore Laurentio quodam monacho Rutiensi in Calabria.

Ex codice Ambrosiano f. N. n. 152. Interprete J. P.

Anthusa S. Athanasii videndi cupida,

Impio Valeriano Romani imperii sceptra moderante, magnaque contra Christianos persecutione mota, magnus ille Athanasius, qui tunc temporis degebat in civitate Tarsensi, omnes fideles roborabat in Christi dilectione, et docebat omnes, multosque infidelium ad veri Dei cultum miraculis adduxit, ac divino baptismate multos illustravit. Inter hæc igitur, fama per ipsam Seleuciam didita, Anthusa, rosa e spinis orta, et ex oleastro oliva fructifera (pater enim ejus, ac mater gentiles erant; ille quidem Antoninus; hæc vero Martyria vocati) ad illum audiendum excitata est, Virumque, quisnam esset, videre desiderabat. Discedere itaque ad nutricem ibidem degentem meditabatur, atque ad matrem se conferens, iter exigit. Hæc autem dum prætexeret timorem Paulini (hic erat Martyriæ vir in secundis nuptiis) Anthusæ animus dolore afficiebatur: ipsique in somnis apparet Dominus sub forma Athanasii, ac mentem ejus implet hilaritate, fideique rationem proponit. Nec mora, mane quosdam e servis ad Sanctum mittit, ut, quam vidissent formam, sibi eam annuntiaret.

B

[illegible] ad confer:

2 Dictum factum: et intellexit e similitudine, divinam fuisse visionem. Unde gaudebat, ac bene sperabat, omnino eum visuram se. Matrem ergo iterum adit, et eamdem, uti prius, supplicationem instituit. Hæc autem charissimam sibi contristari nolens, petitionem ejus implet, et omni cum comitatu mittit ad nutricem. Itinere igitur jam absoluto, videt eminus Athanasium, secundum spiritum, quo prædita erat, procedere, et facta de ejus vultu conjectura mittit unum e suis famulis, qui hoc interroget, discere quærens, an hic esset Athanasius. Dicit hoc, et vehiculo descendens, sola ipsum adit, convenientem exhibet reverentiam, somnium annuntiat, fidei expositionem petit, Christi baptismum poscit, et obtestatur, ut aliqua ipsius pars fiat.

C

ab eo baptizatur

3 Non differt Vir magnus illud dare; sed ad locum quemdam solitarium una cum ipsa, et paucis ancillis se conferens, quoniam in eo non erat aqua, orat; et producto fonte, cui adstabant angeli, quosque Anthusa ac ipse Athanasius viderant, eam baptizat in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, beatæ Trinitatis: et pluribus de fide instructam committit Deo. Anthusa itaque, pulcher ille virginitatis flos, ad nutricem suam abiit. Hæc admittit illam libenter: honoratum ipsius amictum non videt, sed miserandum: novam formam videt, ac præfulgentes mores, aliud vitæ institutum: secumque rem obnixe considerans, intelligit e servis, eam factam esse Christianam: dolore afficitur, et alienum ab his gerens animum, dicit, non esse fas, ut vel ad breve tempus secum maneat.

parentes deserit, et in solitudinem se abdit.

4 Puella igitur inde profecta pervenit ad propria: et, quoniam ad novitatem formæ, ac mutationem amictus, etiam mater obstupuit, animumque nunc huc nunc illuc versans, discere quære-

Οὐαλεριανοῦ του δυσσεβοῦς τὰ τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς ἐγκεχειρισμένου σκῆπτρα, καὶ διωγμοῦ μεγάλου κατα Χριστιανῶν κινηθέντος, ὁ μέγας οὗτος Ἀθανάσιος τῇ Ταρσέων ἐνδιατρίβων τηνικαῦτα πόλει, πάντας τοὺς πιστοὺς ὑπεστήριζε πρὸς τῆς εἰς Χριστὸν ἀγάπην, καὶ πάντας ἐδίδασκε, καὶ πολλοὺς τῶν ἀπίστων τοῖς θαύμασιν ἐνῆγε πρός τὴν εὐσέβειαν, καὶ πολλοὺς τῷ θείῳ βαπτίσματι κατελάμπρυνε. Τά περὶ τούτων γοῦν τῆς φήμης καὶ κατ' αὐτὴν τῆς Σελευκείαν διαβεβασάσης, ἡ Ἀνθοῦσα, ῥόδον ἐξ ἀκανθῶν φυεῖσα, καὶ ἐξ ἀγριελαίου καλλιέλαιον· ἕλληνες γὰρ οὗτοι οἱ ταύτης ἦσαν γεννήτορες, ὁ μὲν Ἀντωνῖνος, ἡ δὲ Μαρτυρία καλούμενοι· πρός τὴν ἀκρόασιν διηγέρθη, καὶ τὸν ἄνδρα, ὅστις ἄρα καὶ εἴη, κατιδεῖν ἐπεθύμει. Σκέπτεται τοίνυν τό πρὸς τὴν τροφὸν ἀπελθεῖν ἐκεῖσέ που διάγουσαν, καὶ τῇ μητρὶ προσιοῦσα τὴν ἀπέλευσιν ἐξαιτεῖ. Ταύτης δὲ τὴν του Παυλίνου προφασισαμένης φόβον· ἀνὴρ δὲ οὗτος κατα δευτέρους γάμους τῆς Μαρτυρίας· ἡ Ἀνθοῦσα λύπῃ συνείχετο τὴν ψυχὴν, καὶ δὴ καὶ φαίνεται ταύτῃ καθ' ὕπνους ὁ **Κύριος** μορφῇ του Ἀθανασίου, καὶ εὐφροσύνης αὐτῆς πληροῖ τὴν ψυχὴν, καὶ τὸν τῆς πίστεως ὑποτίθησι λόγον, καὶ ἅμα πρωῒ στέλλει τινὰς τῶν οἰκετῶν πρὸς τὸν Ἅγιον, ἐφ' ᾧ τοὺς ἰδόντας τὴν μορφὴν, αὐτῇ προσαγγεῖλαι. E

2 Γέγονε τουτο· συνῆκεν ἐντεῦθεν ἐκ του ὁμοιότητος, θείαν εἶναι τὴν ὄψιν· ἔνθέν τοι καὶ χαίρουσα ἦν, καὶ εὔελπις, ὡς ὄψεται πάντως αὐτόν. Πρόσεισιν οὖν αὖθις τῇ μητρί, καὶ τὴν αὐτὴν τῇ προτέρᾳ ποιεῖται παράκλησιν· κἀκείνη μὴ βουλομένη λυπεῖν τὴν φιλτάτην, πληροῖ ταύτης τὴν αἴτησιν, καὶ πέμπει σὺν θεραπείᾳ πάσῃ πρὸς τὴν τροφόν. Ἤδη γοῦν τὴν ὁδὸν ἀνύουσα βλέπει μακρόθεν τὸν Ἀθανάσιον κατα ψυχὴν ἐν αὐτῇ διερχόμενον, καὶ συμβαλοῦσα τὴν ἐκείνου μορφὴν, ἕνα τῶν παίδων αὐτῆς εἰς ἐρώτησιν πέμπει, εἰ αὐτὸς ἐκεῖνός ἐστι μαθεῖν ἐκζητοῦσα. Μανθάνει τουτο, καὶ του ὀχήματος ἀποβᾶσα, μόνη πρόσεισι τούτῳ, καὶ τὴν προσήκουσαν ἀπονέμει προσκύνησιν, ἀπαγγέλλει τὸν ὄνειρον, αἰτεῖ τὴν τῆς πίστεως ἔκθεσιν, αἰτεῖ του Χριστοῦ βάπτισμα, καὶ τῆς αὐτοῦ γενέσθαι μερίδος ἀξιοῖ. F

3 Οὐκ ἀναβάλλεται πρὸς τὴν τούτου δόσιν ὁ μέγας· ἀλλ' εἴς τινα τόπον ἀνακεχωρημένον σὺν αὐτῇ τε καὶ παιδίσκαις ὀλίγαις γενόμενος, ἐπεὶ μὴ εἶχεν ὕδωρ ὁ τόπος, εὔχεται, καὶ πηγῆς ἀναδοθείσης, ἀγγέλων ἐφεστώτων αὐτῇ, οὓς καὶ ἡ Ἀνθοῦσα καὶ αὐτός Ἀθανάσιος ἑωράκει, βαπτίζει ταύτην ἐν ὀνόματι του Πατρός, καὶ του Υἱοῦ, καὶ του ἁγίου Πνεύματος, τῆς μακαρίας Τριάδος· καὶ πλεῖστα περὶ τῆς πίστεως διδάξασαν τῷ Θεῷ παρατίθησιν. Ἄπεισιν οὖν τό καλὸν ἄνθος τῆς παρθενίας ἡ Ἀνθοῦσα πρός τὴν ἰδίαν τροφόν· δέχεται ταύτην ἀσμένως ἐκείνη· βλέπει μὴ δεδοξασμένην τὴν καταστολὴν αὐτῆς, ἀλλ' οἰκτράν· βλέπει ξένην μορφὴν, καὶ ὑπέρλαμπρον διαγωγὴν, δίαιταν ἄλλην· καὶ λογισμοῖς προσπαλαίει, μανθάνει Χριστιανὴν αὐτὴν γενέσθαι παρὰ τῶν παίδων· καὶ λύπῃ συνέχεται, ἀλλοτριόφρων οὖσα, καὶ μὴ θέμις εἶναι λέγει, κἂν πρὸς βραχὺ μεῖναι παρ' αὐτῇ.

4 Τοίνυν ἡ παῖς ἐκεῖθεν ἀπάρασα, τὰ οἰκεῖα καταλαμβάνει, καὶ ἐπεὶ πρόσγε τὸ ξένον τῆς μορφῆς, πρόσγε τὸ παρηλλαγμένον τῆς καταστολῆς καὶ ἡ μήτηρ ἐκπέπληκτο, καὶ διεμερίζετο τὴν ψυχὴν, μαθεῖν ἐζήτει

A ζητεῖ τί τὸ συμβάν. Οἱ παῖδες οὖν ἀπαγγέλλουσι τὰ συμβεβηκότα πρὸς αὐτὴν, κἀκείνη τῷ ἀνδρὶ καταλέγει τὸ δρᾶμα. Τὸν ἐν τῷ μέσῳ δὲ καιρὸν ἡ Ἀνθοῦσα πρὸς φυγὴν ἱκανὸν εὑρηκυῖα ὑποχωρεῖ. καὶ πρός τινα κρυπτὸν ἐν τῷ τέως γὰρ αὐτὸν τόπον· εἶτα μετὰ τὴν ζήτησιν, καὶ τὴν ἀπαγόρευσιν τῆς εὑρέσεως, τὸν Ἀθανάσιον τάχος καταλαμβάνει, καὶ τοῦ τῶν μοναχῶν καταξιοῦται σχήματος, τὴν ἔρημόν τε βλέπει, καὶ πρός τι σπήλαιον γίνεται, κἀν τούτῳ πρὸς μεγάλους ἀποδύεται τοὺς ἀγῶνας, τῆς ἄνωθεν θείας χειρὸς συνεφαπτομένης, καὶ συντηρούσης αὐτήν.

5 Τοῦ διωγμοῦ τοίνυν κρατοῦντος, καὶ μεγάλα πνέοντος, συλλαμβάνεται παρὰ τῶν διωκτῶν Ἀθανάσιος, καὶ τῷ τοῦ βασιλέως κατὰ τὴν Τάρσον διάγοντος προσάγεται βήματι, καὶ μὴ πειθόμενος θυσίας εἰδώλοις προσοίσειν, τείνεται κατὰ γῆς, καὶ ξύλοις ἁδροῖς συνθλᾶται τὰ μέλη, τὰς σάρκας σπαράσσεται, καὶ πικρῶς καταξαίνεται, αἵματος ἡ γῆ πληροῦται, καὶ θάμβους οἱ παρεστῶτες. Εἶτα καὶ ξίφει τὴν κεφαλὴν ὁ καλλίμαρτυς ἀποτέμνεται, καὶ φιλοτίμῳ ταφῇ παραδίδοται. Διαβάλλονται τοίνυν τῷ τυράννῳ καὶ Χαρίσιος καὶ Νεόφυτος τῶν οἰκετῶν τῆς Ἀνθούσης οἱ πρόκριτοι, οἵτινες καὶ αὐτοὶ σὺν αὐτῆς τοῦ θείου βαπτίσματος ἠξιώθησαν, καὶ πρὸς ἄρνησιν Χριστοῦ
B καὶ οὗτοι προσκαλοῦνται. Ἐπεὶ δὲ μὴ ἐπείθοντο, φρουρᾷ ζοφώδει, καὶ τοῖς ἐκ ταύτης κακοῖς ἐμβάλλονται. Ἡμερῶν δὲ γενομένων ἑπτὰ, ἄγονται πάλιν πρὸς τὴν ἐξέτασιν, καὶ πάλιν θύειν τοῖς εἰδώλοις καταναγκάζονται· οὐ πείθονται, καὶ τῷ ξύλῳ προσαναρτῶνται, καὶ σιδηροῖς ὄνυξι τὰς πλευρὰς καταξέονται· εἶτα καὶ ξίφει τὰς κεφαλὰς ἀποτέμνονται, καὶ οὕτω τὸν τοῦ μαρτυρίου ἀνύσαντες δρόμον, ἐν Κυρίῳ καλῶς τελειοῦνται.

6 Ἀλλὰ τούτων οὕτω γενομένων ἡ μεγάλη καὶ περίφημος Ἀνθοῦσα τοῖς ὄρεσιν ἦν ἐμφιλοχωροῦσα, καὶ τοὺς ἀσκητικοὺς ἀνύουσα πόνους, χρόνους, ὥς φασι, τρεῖς πρὸς τοῖς εἴκοσι, τροφὴν τὰς φυομένας ποιουμένη βοτάνας, καὶ ἄλλην τὴν παρὰ τοῦ φυλάττοντος ἀγγέλου κομιζομένην αὐτῇ. Ἔνθα δὴ καὶ θείας χάριτος τὸ τέλος αὐτῇ γνωρισάσης Ἀθανασίου, Χαρισίου τε, καὶ Νεοφύτου, δόξαν ἐδίδου Θεῷ τῷ πάντα πρὸς τὸ συμφέρον οἰκονομοῦντι. Πολλὰς οὖν ὁ πονηρὸς κινήσας κατ' αὐτὴν μηχανὰς, καὶ διὰ πάντων ἥττηται, καὶ καταπεπάτηται· καὶ γὰρ προσιὼν αὐτῇ ποτε ὥς τις μοναχὸς, Ἔγειραι, λέγει, παρθένε· στῶμεν εἰς προσευχήν. Ἐκείνη δὲ συνεῖσα τὴν πλάνην τοῦ δαίμονος, εὐχαῖς αὐτὸν ὡς καπνὸν διέλυσε, καὶ ὡς χοῦν ἐξελίκμησε. Καὶ ταῦτα μὲν
C εἰς τοσοῦτον.

7 Προσευχομένης δὲ ταύτης μιᾷ τῶν νυκτῶν ἐν αὐτῷ τῷ σπηλαίῳ, σεισμὸς γίνεται μέγας, καὶ σύντρομος ἐκείνη πεσοῦσα πρὸς γῆν, ἄγγελος αὐτῇ θεῖος ἐπιστὰς, Μὴ φόβου, λέγει, Ἀνθοῦσα, καλῶς τὸν ἀσκητικὸν διήνυσας δρόμον· Δεῦρο, λοιπὸν ἀπόλαβε τοὺς ἡτοιμασμένους σοι τῶν πόνων μισθοὺς, καὶ τὸ στέφος τῆς ἀφθαρσίας. Τούτων ἡ παρθένος ἀκούσασα διανίσταται πρὸς εὐχὰς, εἶτα καὶ τῇ πέτρᾳ, ἧπερ εἴθιστο τὸν ὕπνον, ὁσάκις αὐτὴν ἡ τοῦ σώματος ἠνάγκαζε φύσις, τελεῖν, ἑαυτὴν ἀνακλίνασα, τῷ Κυρίῳ τὸ πνεῦμα παρέθετο. Χρόνοις οὖν ἐπίτισι τοῦ παναγνου σώματος αὐτῆς θείᾳ προνοίᾳ φυλαττομένου, ἡ μεγάλη Πολυχρονία τὴν κοίμησιν αὐτῆς χρηματίζεται· ἦν δὲ καὶ αὐτὴ τοῖς αὐτοῖς ὄρεσι τὸν ἀσκητικὸν διανύουσα δρόμον. Εὐθὺς οὖν ἀναστᾶσα καταλαμβάνει τὸ σπήλαιον, καὶ, ἰδοὺ, πάρδαλις ἐξιοῦσα, καὶ τοῦ ῥάκους τοῖς ὀδοῦσιν αὐτῆς ἐπιλαβομένη πρὸς αὐτὸ ταύτην εἰσάγει, καὶ φέρουσα πρὸς τοῦ σώματος ἵστησιν. Ἡ δὲ τοῦτον νεκρὸν ὥσπερ εὑρηκυῖα, καὶ ἄρτι θανὲς, κατασπασαμένη, καὶ δάκρυσι πλύνασα, τάχος τὸν ἐν μοναχοῖς ἀοίδιμον καταλαμβάνει Ἀβράμιον, καὶ τὸ πρᾶγμα γνωρίζει.

8 Καὶ οὗτος ἅμα τρεῖς παραλαβὼν ἀδελφοὺς

bat, quidnam accidisset. Servi itaque denuntiant, quæ circa eam acciderant. Illa vero rem gestam recenset marito. Interea Anthusa, commodum ad fugam tempus nacta, subducit se: et ad locum quemdam abstrusum tunc temporis secedit; deinde vero postquam quæsita esset, sed non inventa, Athanasium cito reperit, ac monastici habitus dignitate donatur; et eremum videt, seque in speluncam quamdam abdit; atque in ea ad magna ingreditur certamina, divina manu ex alto ipsam suscipiente et conservante.

AUCTORE LAURENTIO.

5 Persecutione igitur invalescente, ac magnos spiritus emittente, Athanasius a persecutoribus comprehenditur, et ad imperatoris, qui versabatur Tarsi, tribunal adducitur: dumque induci non posset, ut sacrificia idolis efferret, per terram extenditur, ac lignis solidis confringuntur ejus membra, discerpitur corpus, et amare radulis excarnificatur: terra sanguine, adstantes stupore replentur. Deinde egregius hic Martyr capite plectitur, et honorifico sepulcro traditur. Apud tyrannum etiam accusantur Charisius et Neophytus, servorum Anthusæ præcipui, qui simul cum ea baptismatis divini dignitatem erant consecuti; et provocantur etiam hi, ut Christum abnegent. Quod E
postquam eis non posset persuaderi, tenebrosæ custodiæ, malisque ex ea consecutis mancipantur. Septem vero post diebus iterum ducuntur ad quæstionem, ac rursus adiguntur, ut idolis sacrificent: non obtemperant; suspenduntur e ligno, ac ungulis ferreis latera eorum raduntur: deinde gladio truncantur capita, et sic, peracto martyrii cursu, in Christo recte consummantur.

Audito S. Athanasii, nec non Charisii, ac Neophyti

6 Verum his ita gestis, magna et celebris Anthusa montium loca inhabitavit lubens, et exercitationum labores peregit tribus, ut fertur, annis supra viginti, natas herbas convertens in alimentum, aliudque ei addens, quod sibi a custode angelo erat allatum. Postea vero divina gratia ill notum faciente finem Athanasii, Charisii, ac Neophyti, dedit gloriam Deo, qui omnia disponit ad id, quod utile est. Machinas itaque multas malignus spiritus contra illam movit, et in omnibus superatus est ac delusus. Etenim dum aliquando eam adiret sicut monachus; Surge, inquit, puella: instemus orationi. Hæc vero sciens fraudem dæmonis, ipsum, non secus ac fumum, dissolvit, et tamquam pulverem ventilavit. Atque hæc quidem hactenus. F

martyrio, machinas diaboli vincit.

7 Ipsa autem dum quadam nocte in eadem spelunca oraret, magnus terræ motus est factus; illique cum tremore in terram cadenti adstans Dei angelus, Ne metue, ait, Anthusa, exercitationum cursum pulcre peregisti. Veni, deinceps accipe præparatam tibi laborum mercedem, et incorruptibilem coronam. His auditis, Virgo assurgit ad preces; deinde autem in rupe, in qua somnum, quoties natura corporis eam cogebat, capere solebat, seipsam inclinans, Domino spiritum tradidit. Aliquot itaque post annis, divina providentia purissimum ejus corpus custodiente, magna Polychronia, quæ in istis etiam montibus solitariæ exercitationis cursum exercebat, divinitus fit certior de ejus dormitione. Statim itaque consurgens ad speluncam pervenit, et, ecce, panthera egrediens, et dentibus suis lacernam ejus arripiens, eo illam deducit, atque ad corpus perducens subsistit. Polychronia autem illud tamquam recens reperit, et modo mortuum, et osculatur, lacrymisque lavans, reverendum monachum Abramium, adit, ac rei gestæ notitia imbuit.

Mors ejus, ac corpus mirabili modo ostensum:

8 Hic vero, assumptis simul fratribus tribus vadit

AUCTORE LAURENTIO. *sepultura, ac publica veneratio.*

vadit cum Polychronia, ac peractis circa eam omnibus, quæ conveniunt, floridum illud sanctæ Anthusæ corpus terræ tradit, atque ita rediit. Non multo autem elapso tempore, Dei angelus ipsi mandat, ut ædem sacram faciat juxta speluncam, ac monasterium condat. Hanc rem senex sine mora exsecutioni mandat ad commune bonum, ac miraculosum sepulcrum accolis ostendit, quod prodigiorum fontes ad hoc usque tempus præbet rogantibus, in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, unius consubstantialis et individuæ Trinitatis: quam decet omnis gloria, honor, et adoratio nunc et semper, et in secula seculorum. Amen.

D ἔρχεται σὺν τῇ Πολυχρονίᾳ, καὶ τὰ εἰκότα τελέσαντες ἐπ' αὐτῇ, τῇ γῇ τὸ ἀνθινὸν παραδίδωσι σῶμα ἐκεῖνο τῆς Ἀνθούσης, καὶ οὕτως ὑπέστρεψε. Χρόνος παρῆλθεν οὐχὶ συχνὸς, καὶ ἄγγελος αὐτῷ θεῖος παρακελεύεται οἶκον εὐκτήριον πρὸς τῷ σπηλαίῳ ποιῆσαι, καὶ μονὴν ἀποκαταστῆσαι. Ὁ δὴ θᾶττον ὁ γέρων διαπραξάμενος κοινὸν ἀγαθὸν, καὶ θαυμάτων σοφὸν τοῖς περιοίκοις ἀπέδειξε, τὰς τῶν θαυμάτων πηγὰς εἰς ἔτι χορηγοῦντα τοῖς χρῄζουσιν, εἰς δόξαν Πατρὸς, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος, τῆς μιᾶς ὁμοουσίου καὶ ἀδιαιρέτου Τριάδος· ᾗ πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ, καὶ προσκύνησις νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

DE S. HIPPOLYTO EPISC. ET MART.

IN PORTU ROMANO,

G. C.

COMMENTARIUS HISTORICO - CRITICUS.

B § I. Distinctio hujus Sancti ab aliis ejusdem nominis martyribus, et cultus ex antiquis Martyrologiis. E

CIRCA MEDIUM SÆCULI III. *Distinctio hujus Martyris ab unis homonymis*

Præter varios Hippolytos, quorum solum nomen aut martyrium notum est, Bollandus noster die XXX *Januarii breviter illustravit Acta* S. Hippolyti *presbyteri Antiocheni,* qui Novati schismate aliquantulum deceptus, sed operante gratia Christi correctus, ad unitatem Ecclesiæ rediit, pro qua et in qua postea illustre martyrium consummavit, *ut in Usuardo et Martyrologio Romano legitur. In Opere nostro ad diem* XIII *Augusti edita sunt Acta alterius* S. Hippolyti, *quem eodem die Martyrologium Romanum ex Usuardo sic annuntiat:* Romæ beati Hippolyti martyris, qui pro confessionis gloria sub Valeriano imperatore post alia tormenta ligatis pedibus ad colla indomitorum equorum, per carduetum et tribulos crudeliter tractus, toto corpore lacerato, emisit spiritum. *Denique alius ejusdem nominis Martyr hodie in laudato Martyrologio Romano memoratur his verbis:* In C Portu Romano sancti Hippolyti episcopi, eruditione clarissimi, qui sub Alexandro imperatore ob præclaram fidei confessionem manibus pedibusque ligatis in altam foveam aquis plenam præcipitatus, martyrii palmam accepit; cujus corpus a Christianis apud eumdem locum sepultum fuit. *Ex loco, tempore, aliisque rerum adjunctis hi tres ejusdem nominis Martyres inter se diversi videntur.*

cum Ruinartio

2 *Unde Ruinartius inter Acta Martyrum sincera pag.* 155 *editionis Parisiensis in Admonitione prævia ad martyrium alterius* S. Hippolyti *nostrum hodiernum ab aliis ita distinguit:* Verum etsi Prudentium hic ab errore vindicemus, non tamen imus inficias, alios quoque præter hunc Hippolytos fuisse, quos Ecclesia agnoscit et celebrat. Illustris est inter eos magnus Hippolytus martyr, cujus opuscula recenset Eusebius libro VI Historiæ cap. XXII, quemque antea cap. XX alicujus ecclesiæ episcopum seu præfectum προεστώς appellaverat. De eodem Hippolyto et ejus opusculis plura habes apud Hieronymum in Catalogo, ubi illum ignotæ sibi sedis episcopum fuisse dicit. Gelasius libro de duabus Naturis eumdem ARABIÆ METROPOLITAM appellat; alii passim Portuensem episcopum fuisse dicunt. Sic Photius ipsum sancti Irenæi, alii vero Clementis Alexandrini discipulum fuisse tradunt. Ejusdem quoque meminit Epiphanius Hæresi trigesima prima, aliique fere scriptores ecclesiastici: cujus festum agunt Martyrologia vulgata die XXII aut XXIII mensis Augusti, ejusque martyrium ad Alexandri Severi tempora referunt.

adversus Tillemontium

3 *Attamen Tillemontius tomo III Monument. eccles. pag.* 242 *et* 675 *accusat eminentissimum Baronium, acsi magnum* S. Hippolytum *episcopum et martyrem die* XXII *perperam collocasset, eumque cum altero ejusdem nominis martyre confudisset. Deinde contendit, Antiochiæ* S. Hippolytum *præsulem annuntiandum esse* XXIX *Januarii, quo die a Græcis celebratur. Quinimo facile concedit, forsan hunc Sanctum postero die in Martyrologiis repeti, et unum eumdemque esse Martyrem, qui die* XXIX *colitur, et die se-* F *quente in Martyrologio Hieronymiano annuntiatur. Non gravate admittimus,* S. Hippolytum *antistitem die* XXIX *Januarii a Græcis, et die* XXII *Augusti a Latinis celebrari: nam Tillemontius ipsa historiæ tractandæ experientia novit, sæpius eumdem Sanctum apud Græcos et Latinos diversis diebus annuntiari. Sed difficulter admittemus,* S. Hippolytum, *episcopum, qui* XXIX *Januarii et* XXII *Augusti in Martyrologiis refertur, eumdem esse cum homonymo martyre, qui die* XXX *Januarii in iisdem fastis ecclesiasticis memoratur: hic enim tantummodo fuit presbyter Antiochenus, qui aliquantulum schismati Novatiano adhæserat, ac postea resipuerat, ut Ado, Usuardus, ac ipse Prudentius testantur. Hæc autem labes, quantumvis pœnitentia et sanguine satis eluta, nusquam sancto Præsuli nostro tribuitur.*

probatur.

4 *Præterea adversus Tillemontium militant ipsi Græci, quos pro sententia sua allegat: hi enim in Menologio Basiliano, quod sæculo decimo scriptum est, die* XXIX *hunc* S. Hippolytum *appellant* papam, *id est, episcopum, et meminerunt*

A *runt de* beata Chrysa, *hoc est S. Aurea, ac denique elogium suum concludunt his verbis :* Commotus tanta Christianorum cæde Hippolytus papa, et divino incensus zelo, coram tyrannum gravius accusavit, qui impotenti ira correptus, Papam ejusque comitatum, presbyteros, diaconos, et Episcopum acerbissime prius tortos, alligatis ad manus pedesque gravissimis saxis, in mare projiciendos curavit. *Alii Græci die* xxx *Januarii metrici de eo sic canunt :* Ἱππόλυτον πόντου τριακοστῇ ἔκτανε ῥεῦμα. *Id est :* Ter dena Hippolytum ponti sub gurgite mersit. *Quis inde non videt, hic a Græcis designari* S. Hippolytum *episcopum, qui in Actis nostris supra relatis dicitur S. Auream sepelivisse, et postea crudelitatem tyranno exprobrasse, ac tandem submersus fuisse? Quapropter ex Tillemontio discere cupimus, quo die apud Græcos et Latinos colatur* S. Hippolytus *ille, quem Ecclesiæ doctorem, episcopum ac martyrem vocat, et quisnam ejusdem nominis Sanctus apud veteres Martyrologos die* xxii *vel* xxiii *Augusti* in portu Romano *annuntietur. Quis et ubi sit iste portus Romanus, postea discutietur. Interim videamus,* B *quomodo inclytus iste Martyr etiam apud alias nationes celebretur, ut inde quoque nostra opinio aliquod robur accipiat.*

et ex sacris Fastis Æthiopum

5 *In Fastis sacris ecclesiæ Æthiopicæ, quos Jobus Ludolfus anno* 1681 *Francofurti ad Mœnum edidit, die* v *mensis* Jacatit, *id est* xxx *Januarii nostri, annuntiatur* Hippolytus, *et die sequente recolitur* emersio corporis Hippolyti e mari, *ad quas annuntiationes editor pag.* 430 *notat sequentia :* Hippolytus Abulides, Æthiopibus Papa Romanus vocatur, sicuti indicavimus in Commentariis num. xxx ʒ 103, ubi etiam canones ejus recensoimus. A Græcis et Ruthenis hoc ipso die, qui illis est Januarii trigesimus, cum multis aliis Sanctis sociis commemoratur; nec non Πάπα Ῥώμης, Papa [urbis] Romæ in Synaxariis illorum appellatur. Sub Claudio passus dicitur, non illo vitrico et antecessore Neronis, quia tunc temporis persecutio Christianorum nondum cœperat; sed Gallieni successore, circa annum Christi cclxvii, qui strenuus miles, at Christianorum infensissimus hostis fuit. Episcopum Portus Romani eum fuisse censet doctissimus P. Papebrochius in notis ad C Januarium Græcorum metricum dicto die trigesimo, ac pollicetur illustrationem historiæ illius ad diem xxii Augusti, quo a Latinis colitur. Miraculum de eo refert encomiastes *(is est poëta Æthiops, ut mox intelligetur)* quod corpus ejus, quamvis saxo pedibus appenso, mari innataverit, nec submergi potuerit, ut hoc et sequenti die narratur.

ac Copticorum,

6 *Præterea Ludolfus ad Papebrochium misit duplicem hymnum stylo ligato, quem poëta Æthiops die* v *et* vi *mensis* Jacatit, *aut apud nos* xxx *et* xxxi *Januarii, recitandum proponit. Nos utrumque ab eodem Ludolfo Latine redditum, sine ulla metri distinctione transcribimus, et unum ex Ode quarta diei quintæ exhibemus hoc modo :* Salutem tibi, Hippolyte; pater noster, qui dignus fuisti, ut appellareris doctor, mundi sacerdos. Super abysso cadaver tuum dum nataret incolume, pudore et ludibrio affecit, qui projecerunt te persecutores tyranni, pedi tuo alligantes lapidem. *Alter vero ex Ode primâ diei sextæ sic sonat :* Salutem dico emersioni corporis (ejus) e mari, quamvis lapis gravis pedibus ejus alligatus fuisset, Hippolyte doctor. Adferat mihi benedictionem e Gerizan monasterio, sicut materiam divitiarum et splendorem adfert navis. *In Martyrologio Coptico, quod ex interpretatione Simonis Moysis Maronitæ manu scriptum servamus, similia de supernatante* S. Hippolyti *cadavere leguntur, ac ibidem Martyr ille titulo Papæ Romani donatur. Si Æthiopes et alii nomine Papæ Romani hic supremum Ecclesiæ Catholicæ hierarcham intelligant, haud dubie cum Græcis hallucinantur, cum* S. Hippolitus *numquam summus Ecclesiæ Romanæ Pontifex fuerit. Sed aliqui hunc titulum mitigant, et alio sensu exponunt, ut infra videbimus.*

AUCTORE G. C.

aliisque antiquis Martyrologiis

7 *Probabiliter itaque propter affines historiæ circumstantias existimamus, hunc unum eumdemque esse* S. Hippolytum *nostrum, qui die* xxii *Augusti ab aliquibus Martyrologis annuntiatur, et ab aliis ad diem sequentem refertur. In Auctariis Usuardinis hac die* Romæ *vel* in portu urbis Romæ sancti Hippolyti martyris *annua memoria celebratur. Ipse autem Usuardus die* xxiii *Augusti in suo Martyrologio sic habet :* In portu urbis Romæ *(Ado* in portu Romano *legit)* sanctorum Yppoliti, Quiriaci, et Archillai. *Sed Martyrologium Hieronymianum Florentinii eadem die* xxiii *Augusti hos duos.* E S. Hippolyti *socios alibi collocat, ut liquet ex hac duplici et distincta annuntiatione :* In Porto * urbis Romæ natalis sancti Ypoliti, qui dicitur Nonnus, cum sociis suis. In Hostia natalis sanctorum Quiriaci et Arcilai. *Quidquid sit de sodalibus hujus sancti Martyris, utroque die eumdem* S. Hippolytum *commemorari, colligimus ex Auctariis Martyrologii Bedæ seu Flori, quod tomo secundo Martii præfiximus : in iis enim ad diem* xxii *Augusti annuntiatur festivitas* S. Ypoliti in portu; *sequente autem die ibidem celebratur* in portu urbis Romæ natale S. Hippolyti, qui dicitur Nonus. *Quid hic sibi velit nomen* Nonos *sive potius* Nonnus, *postmodum explicabitur.*

* *lege* Portu

legitimus ipsius cultus ostenditur.

8 *Porro propter illam promiscuam ejusdem* S. Hippolyti *annuntiationem, libera electio nobis relicta videtur, ut Acta istius Martyris hac die vel sequente pro arbitrio discuteremus. Sed hac in re Martyrologium Romanum ex more nostro secuti sumus. Insuper hæc antiqua Martyrologia sufficiens testimonium reddunt de immemorabili Martyris nostri cultu, qui tamen confirmari* F *potest ex ecclesia, quæ ad honorem ipsius olim exstructa fuit, et de qua Anastasius Bibliothecarius in Vita Leonis III Pontificis ex editione Fabroti pag.* 139 *sic meminit :* Fecit autem isdem almificus Pontifex in basilica beati Hyppoliti martyris in civitate Portuensi vestes de stauraci duas, unam super corpus ejus, et aliam in altari majori. *Qualis autem ætate Baronii status ecclesiæ istius fuerit, ipse eminentissimus scriptor in Annalibus suis ecclesiasticis ad annum Christi* 229 *num.* 6 *indicat his paucis verbis :* Extat et invisitur memoria olim celebris puteus ille, seu profunda fovea aquis plena, in qua sanctus Hippolytus martyrii coronam accepit; modo autem frequentibus piratarum incursionibus, diruta ejus ecclesia, apparet ignobilis. *Non tantum deploramus hujus ecclesiæ ruinam; sed etiam dolemus, pleraque celeberrimi istius Viri gesta a nobis ignorari : adeo enim confusa et corrupta sunt ipsius Acta, quæ præ manibus habemus, ut vix ullam fidem mereantur, quemadmodum ex eorum initio mox demonstrabitur.*

AUCTORE G. C.

§ II. Interpolata ejusdem Sancti Acta, verosimilis ætas, qua floruit; sed incertum martyrii tempus.

Propter crassum Actorum anachronismum,

Servamus duo Actorum exemplaria, quorum unum prolixius olim Romæ ex collectione P. Gallonii tomo V excerpsimus, cujus exordium ita sonat: Post transitum beatissimæ Pelagiæ, quæ per multos annos in quodam montis Oliveti antro degens masculus putabatur (fuerat enim pessima meretrix) beatus Hyppolitus, qui et Nonnus dicitur, cujus prædicatione Alexandria conversa fuerat, limina Apostolorum visitare cupiens Romam adiit. Sanctorum sepulcra, quibuscumque in locis vel in cœmeteriis inveniret, curiosissime requirebat, ibique dignas Domino laudes referens diu noctuque in orationibus persistebat. *Deinde imperitus Actorum scriptor fuse narrat varia, quæ S. Hippolytus sub imperio Alexan-*
B *dri Severi gessit et scripsit. Denique idem auctor affirmat, illum sub Claudio Alexandri imperatoris successore martyrium subiisse. Verum, ut hic alios errores historicos prætermittam, quis unquam conciliabit tempora Alexandri et Claudii, qui sæculo tertio imperarunt, cum ætate S. Nonni episcopi, qui sæculo quinto Pelagiam meretricem convertit et ad bonam frugem reduxit?*

in quem S. Petrus Damiani etiam impegit.

10 *Attamen S. Petrus Damianus, magis virtutibus exercendis quam tricis chronologicis discutiendis assuetus, in eumdem crassum parachronismum impegit, dum in Epistola nona ad Nicolaum II Pontificem inter alia sic scripsit:* Beatus quoque Nonnus martyr, qui et Hippolytus, memoriæ nostræ non prætereundus occurrit; qui nimirum postquam triginta millia Saracenorum ad Christi fidem efficacissima prædicatione convertit, postquam beatam quoque Pelagiam de lupanaribus ad Ecclesiæ pudicitiam provocavit, postquam denique nonnullos sanctarum expositionum libros luculenter explicuit, tandem episcopatum deseruit, de Antiochenis partibus, unde erat oriundus, abscessit, Romanos fines
C appetiit. Cumque beata Aurea apud Ostiam civitatem, saxo cervicibus alligato, in marinis fluctibus martyrium consummasset, beatus Nonnus sanctum cadaver pia devotione collegit, et cum omni diligentia tumulavit: quem mox idem persecutor, qui dicebatur Ulpius, juxta Tyberis alveum in foveam aquis plenam mergi præcepit; cujus postmodum corpus, consummato triumphali martyrio, in civitate, quæ Portus dicitur, Christiana devotio sepelivit. Illico audita est vox velut infantium, per unam fere horam clamantium Deo gratias. Qui ergo talem vitæ meruit clausulam, liquido patuit, quia episcopatum deserens coram Deo non incurrit offensam. *Hinc manifestum fit, Acta* S. *Hippolyti jam tempore S. Petri Damiani adeo confusa et corrupta fuisse, ut vix tuto admitti possint ea, quæ in illis forsan vera narrantur.*

non satis quoque confidimus eorum compendio

11 *Præterea habemus aliud Actorum apographum, quod ex tomo VII Ms. Collectionis Baronianæ fol. 149 prodit, et ex supradictis Actis longioribus contractum videtur. Illud hic integrum curioso lectori exhibebimus, cum breve sit, et omnia summatim complectatur his verbis:*
D Beatus Hippolitus, qui et Nonnus dicitur, cujus prædicatione Alexandria conversa fuerat, limina Apostolorum visitare cupiens Romam adiit. Sanctorum sepulcra ubicumque in locis vel cœmeteriis invenire poterat, curiosissime requirebat, ibique dignas Deo laudes referens, die noctuque in orationibus persistebat. Postmodum vero ad portum Tyberinæ urbis properans, Spiritus sancti gratia revelante, verbum vitæ, quibus poterat, cum miraculorum indiciis prædicabat. Denique postquam multa divinorum Librorum commentaria edidit, et beatam virginem Auream pro Christo passam sepelivit, cum Ulpium Romulum urbis Romæ vicarium reprehenderet, quod Christianos crudeliter damnaret, prædicti vicarii præcepto ligatis manibus ac pedibus in foveam aqua plenam præcipitatur, sicque cum martyrii triumpho ad Christum perrexit.

quod hic celebratur

12 Tunc audita est quasi vox infantium dicentium Deo gratias. Qua voce audita, Ulpius Romulus dicebat: Modo patefiunt artes magicæ. Nonne auditis consolationes dæmonum? Pretiosissima autem Martyris anima cum hujusmodi laudis voce cælos penetravit. Unde non dubium est, angelica illic solatia consortii adfuisse. Christiani vero noctu levaverunt corpus ejus de puteo occulte, et cum hymnis et laudibus omnique veneratione sepelierunt in eodem loco non longe ab ipsa fovea, quasi pedes plus minus sexaginta in insula, quæ uno latere mare habet, a duobus divisione alvei Tyberis cingitur, vigesima secunda die mensis Augusti; ubi quotidie præstantur Christi beneficia, et fructus orationum sancti Martyris exuberant usque in præsentem diem. E *Vides, in hoc Actorum compendio S. Hippolytum etiam Nonnum appellari. At eminentissimus Baronius in Annalibus ecclesiasticis ad annum Christi 229 num. 7 et in Notis ad Martyrologium Romanum die* v *Augusti monet, ista voce tantummodo monachum significari. Forte* S. Hippolytus *ita cognominatus est, eo quod antea vitam solitariam duxisset. Quiquid sit de isto sancti Martyris nostr. cognomine, hic cum S. Nonno, qui Pelagiam meretricem convertit, confundi non potest.*

Eruditi dissentiunt circa tempus

13 *Etiam in hac Actorum synopsi non exprimitur tempus, quo* S. Hippolytus *vixit, quamvis in Actis longioribus dicatur floruisse sub Alexandro Severo, et martyrium subiisse sub Clau-* F *dio II imperatore, qui primum anno Christi* 268 *in locum Gallieni successit. Quod ad ætatem ipsius attinet, Eusebius Cæsariensis lib.* VI *Historiæ ecclesiasticæ cap.* XXII *tradit, eum sub Alexandro imperatore claruisse. Quapropter accommode explicandi vel prorsus rejiciendi sunt Palladius in Historia Lausiaca cap* CXLVIII, *et Cyrillus in Vita S. Euthymii, qui videntur hunc* S. Hippolytum *Apostolis notum vel familiarem appellare, licet Possevinus noster id alteri Hippolyto tribuendum existimet. Cotelerius tomo II Monumentorum ecclesiæ Græcæ in notis ad Vitam S. Euthymii col.* 639 *et* 640 *putat ibi designari* S. Hippolytum *nostrum, et propterea hæc Cyrilli expressio ab illo* magna hyperbole *ibidem vocatur. Photius in Bibliotheca cap.* CXXI *testatur se legisse libellum* Hippolyti *illius*, qui Irenæi discipulus fuit, *in quo hæreses quasdam impugnat. Baronius in Annalibus ecclesiasticis ad annum Christi* 229 *num.* 4, *et Miræus in Scholiis ad Catalogum S. Hieronymi de Scriptoribus ecclesiasticis cap.* LXI *asserunt, eumdem* S. Hippolytum *discipulum S. Clementis Alexandrini*

A *drini fuisse. Hæc Photii aliorumque opinio cum ætate Sancti nostri satis convenit, etiamsi eam apud antiquiores scriptores non invenerimus. Jam videamus, an alicunde verosimiliter eruere possimus tempus martyrii ipsius, de quo veteres auctores distincte non meminerunt.*

quo sanctus hic prorsus martyrium subiit.

14 *Severioribus criticis non placet, quod in Martyrologio Romano martyrium* S. Hippolyti *collocetur sub imperio Alexandri Severi, cum tunc nulla persecutio fuerit, quinimo ipse imperator Christianis faveret. Unde Ruinartius in Præfatione ad Acta Martyrum sincera pag.* XLVIII *eumdem scrupulum proponit, et utcumque discutere conatur hoc modo:* Alexandrum Heliogabali successorem Christianis favisse nemo potest inficiari, nisi omnes antiquos scriptores rejicere velit. Unde mirum est, tot martyres sub ejus imperio passos a nonnullis recenseri. An id ad præfectos, quos sub ejus imperio sævissimos, fuisse aiunt, referendum est? An forte dicendum, aliquot martyres, qui sub Severi persecutione passi sunt, ad Alexandri tempora incaute transferri, quod et ipse Severus fuerit appellatus? At Callistus Papa, qui eo imperante B vivere desiit, inter martyres in Kalendario Bucheriano recensetur. *Sed* S. Hippolytus *noster non potuit lauream martyrii adipisci sub imperatore Severo, cum hic anno Christi 211 obierit, et ille cyclum suum Paschalem ab anno Christi 222 inceperit, ut postea dicetur.*

cum aliqui sub Alexandro imperatore

15 *Eminentissimus Baronius non tanti facit Acta, ut propter eorum auctoritatem temporibus Claudii II imperatoris martyrium* S. Hippolyti *affigat, quemadmodum hac die in notis ad Martyrologium Romanum monet sequentibus verbis:* Extant Acta Hippolyti et sociorum, in quibus corrigenda sunt ea, quæ de Claudio dicuntur: nam sub Alexandro imperatore eum claruisse, iidem qui supra auctores testantur. Quod præterea de Ulpio in illis scribitur, Ulpianum pro Ulpio restituendum putamus: is etenim sub Alexandro præfecturam Urbanam administrans, dirissimas de Christianis sumpsit pœnas. *Laudatus eminentissimus scriptor in Annalibus ecclesiasticis ad annum Christi 225 num. 1 et sequentibus probat, sub imperio Alexandri Severi inter alios jurisconsultos Romanos præcipue Ulpianum* C *Christianis infensissimum fuisse.*

alii sub hujus successore Maximino.

16 *Nonnulli scriptores propter favorem Alexandri imperatoris erga Christianos mallent martyrium* S. Hippolyti *collocare sub Alexandri successore Maximino, de quo Eusebius in Historia ecclesiastica lib.* VI *cap.* XXVIII *ita scribit:* Interea cæso Alexandro imperatore, qui tredecim annis regnaverat, in ejus locum succedit Maximinus; qui gravi odio succensus adversus familiam Alexandri, in qua plerique erant Christiani, persecutione excitata, solos ecclesiarum antistites, utpote euangelicæ prædicationis auctores, interfici jussit. *Adde, quod sub imperio hujus Maximini inveniatur Ulpius consul, ut Censorinus auctor coævus in Opusculo suo de Die natali cap.* XXI *apud nos pag. 38 testatur his verbis:* Secundum quam rationem, ni fallur, hic annus, cujus velut index et titulus quidam est Ulpii et Pontiani consulatus, ab Olympiade prima millesimus est et quartus decimus, ex diebus dumtaxat æstivis, quibus agon Olympicus celebratur; a Roma autem condita nongentesimus nonagesimus primus. *Chronologi disputant, in quem Christi annum hæc computatio conveniat, de qua Petavius noster in Doctrina temporum lib.* IX *cap.* XLII *consuli potest: nobis enim sufficit, hunc consulatum in imperium Maximini incidisse.*

auctore G. C. illud collocent.

17 *Porro Onuphrius Panvinius in Commentario ad librum secundum Fastorum apud nos pag. 258 existimat, hunc consulem fuisse M. Ulpium Crinitum, qui rursus postea sub imperatore Valeriano consulatum gessit. Sed in Actis nostris (hæc tamen exiguam aut nullam fere auctoritatem habent) judex* S. Hippolyti *vocatur Ulpius Romulus, et urbis Romanæ vicarius fuisse dicitur. Quamvis igitur sub imperatore Maximino habeamus persecutionem adversus Christianos, quæ præcipue spectabat ad eorum antistites, qualis etiam sanctus Martyr noster fuit, et reperiamus Ulpium consulem, tamen ob discrepantiam cognominis et officii non audemus huic Ulpii consulatui martyrium ejus confidenter alligare.*

etsi forsan ob rationes hic allegatas

18 *Imo ne quidem asseveranter martyrium* S. Hippolyti *audemus statuere sub imperio Maximini, propter epistolam ipsius, quæ* ad reginam quamdam *scripta est, et ex qua Theodoretus Dialogo 2 et 3, sive tomo IV Operum pag. 88 ac 155, fragmenta aliquot allegavit. Baronius in Annalibus ecclesiasticis ad annum Christi 229* E *num. 10 putat, hanc reginam fuisse Mamæam, imperatoris Alexandri matrem, quæ Christianis utcumque favebat. Verum anno Christi 1551 in agro Verano repertus est cyclus Paschalis, de quo postea agetur, et in cujus latere inter alias* S. Hippolyti *lucubrationes* exhortatio ad Severinam *notatur. Unde Tillemontius tomo III Monument. eccles. pag. 243 suspicatur, hac Severina indicari Severam, Philippi imperatoris uxorem, quæ Christiana fuisse perhibetur, et ad quam doctissimus Origenes etiam litteras dedit. Si illa Tillemontii suspicio vera sit, haud dubie martyrium* S. Hippolyti *usque ad annum Christi 250 sive ad persecutionem Decii imperatoris differendum est.*

usque ad persecutionem Decii differendum sit

19 *Ad hanc suspicionem confirmandam accedit testimonium S. Epiphanii, qui Heresi 37 sive 57 contra Noëtianos ita scribit:* Post hunc alius quidam hæreticus, Noetus nomine, prodiit; neque multis abhinc annis, sed ante hos fere centum ac triginta, *nimirum priusquam Sanctus hoc Opus suum componeret. At S. Epiphanius circa annum 375 illud Opus adversus* F *hæreses conscripsit, adeoque retrorsum numerando hæresis Noëtiana sub imperatore Philippo exorta est, ut Tillemontius tomo III Monument. eccles. pag. 242 affirmat. Cum itaque* S. Hippolytus *hanc Noëti hæresim recenter exortam videatur impugnasse, ut apud eumdem Tillemontium pagina proxime citata ostenditur, in ista hypothesi martyrium ipsius ante persecutionem Decii imperatoris collocari non potest. Hæc tamen Tillemontii argumenta non omnino certa sunt, quandoquidem ab aliis negantur. Propter has difficultates undique intricatas, quas eruditus lector videt, initio hujus Commentarii martyrium* S. Hyppolyti *circa medium sæculi tertii lato quodam modo ad marginem notavimus.*

§ III. Incerta hujus sancti Episcopi et Martyris cathedra.

Quamvis Eusebius et Hieronymus ignorent sedem hujus Sancti,

E*usebius in Historia ecclesiastica lib.* VI *cap.* XX *de episcopatu* S. Hippolyti *sic scribit:* Eadem tempestate multi ecclesiastici viri doctrina excellentes

AUCTORE G. C.

excellentes florebant.... Inter hos fuit Beryllus Bostrenorum in Arabia episcopus, qui præter epistolas et lucubrationes, varia quoque elegantis ingenii monumenta dereliquit. Similiter et Hippolytus alterius cujusdam ecclesiæ episcopus. *Sanctus vero Hieronymus videtur locum episcopatus ejus indagasse et non invenisse, quemadmodum in Opere de Scriptoribus ecclesiasticis cap.* LXI *innuit his verbis:* Hippolytus cujusdam ecclesiæ episcopus (nomen quippe urbis scire non potui) rationem Paschæ temporumque canones scripsit *etc. Aubertus Miræus in notis ad hunc S. Hieronymi textum asserit, illum fuisse episcopum* Portus Romani, *et in hac re secutus est opinionem eminentissimi Baronii et aliorum, quos infra recensebimus.*

tamen Gelasius eam collocat

21 *Gelasius I Pontifex, vel potius Gelasius Cyzicenus, ut Bellarminus aliique viri docti malunt (uterque sæculo quinto floruit) in opusculo de Duabus in Christo naturis contra Nestorium et Eutychen, quod in Coloniensi Patrum Bibliotheca tomo V part.* III *editum est, ibidem pag.* 671 *testimonium* Hippolyti episcopi et martyris Arabum metropolis *contra istos hæreticos* B *producit. Ex his Gelasii verbis alio charactere expressis Tillemontius tomo III Monument. eccles. pag.* 239 *affirmatissime concludit,* S. Hippolytum *nostrum a Gelasio metropolitanum Arabum antistitem nominari. Postmodum vero pag.* 672 *ejusdem tomi in ea hypothesi contra Gelasium, quem sibi adversarium fingit aut putat, speciose argumentatur in hunc fere modum: Bostra eo tempore, inquit, verosimiliter erat unica Arabiæ metropolis; atqui ex supradicto Eusebii Cæsariensis testimonio constat* S. Hippolytum *tunc non fuisse antistitem Bostrenorum, sed* alterius cujusdam ecclesiæ *episcopum; ergo non potest vere a Gelasio metropolita Arabum appellari. Nos totum hunc Tillemontii syllogismum gratis admittere possumus, ut ex infra dicendis patebit.*

sub metropoli Arabum.

22 *Postremo Tillemontius dubitat de genuina Gelasii lectione, et ob levissimam ratiunculam suspicatur, voces* Arabum metropolis *ab aliquo interpolatore in textum Gelasianum intrusas esse. Sed audiamus, quale sit hujus suspicionis fundamentum. Syntaxis sive periodus Gelasii non est intelligibilis aut perfecta, ait Tillemontius,* C *nisi pro* Arabum metropolis *legatur* Arabum metropolitani. *At quid si vox* metropolis *in genitivo casu posita sit, ita ut significet,* S. Hippolytum *sub Arabum metropoli vel antistite metropolitano episcopum fuisse? Si haberemus Græcum Gelasii textum, forsan in eo genitivus Græcus* metropoleos *exprimeretur. Certe nihil nos cogit Arabicum* S. Hippolyti *episcopatum de ipsa Arabum metropoli intelligere, cum sub illa metropoli potuerit esse episcopus obscurioris urbis, quam Eusebius et Hieronymus non noverant. Huic explicationi nostræ congruunt nonnulla, quæ curioso lectori nunc proponemus.*

et forsan in urbe Adanensi.

23 *Quidam volunt,* S. Hippolytum *fuisse Portuensem vel Adanensem in Arabia episcopum, quod non prorsus improbabile videtur. Saltem eruditissimus Joseph Simonius Assemanus Maronita huic conjecturæ consentit, dum tomo III Bibliothecæ Orientalis Clementino-Vaticanæ part.* I *cap.* VII *pag.* 15 *post enumeratas quasdam sancti Martyris nostri lucubrationes, in notis ita monet:* Hippolytus, Portus Romani, non ad Ostia Tyberina, sed celebris in Arabia hoc nomine emporii episcupus, ut Stephanus le Moyne conjicit. ABULIDUM ROMÆ EPISCOPUM *(verba majusculis hic expressa ibidem Arabice recitantur)* vocant recentiores Christiani Arabes. Claruit circa annum Christi CCXX. *De episcopatibus Arabiæ consuli potest Carolus a sancto Paulo in Geographia sacra pag.* 295 *et sequente, ubi etiam de metropoli Bostrensi meminit.* D

quæ potius Romanus olim vocabatur.

24 *Numero præcedente diximus,* S. Hippolytum *forsan fuisse Portuensem vel Adanensem episcopum, quia hic Romanorum portus sive Romanum in Arabia emporium videtur* Adane *et vulgo* Aden *appellari. Sane Philostorgius in Historia ecclesiastica lib.* III *cap.* IV *narrat, quomodo princeps Arabum ad fidem Christianam conversus fuerit, et in ditione sua construxerit tres ecclesias, de quibus habet sequentia:* Ex illis autem ecclesiis unam quidem in metropoli totius gentis, quam Tapharon vocant, ædificavit; aliam vero in eo loco, in qua Romanum erat empurium, ad exteriorem oceanum vergens: vocatur autem hic locus ADANE, quo cuncti, qui ex Romanorum ditione veniunt appellare solent. Tertiam denique ecclesiam in altera regionis parte exstruxit, ubi Persicum est emporium celebre in ostio maris Persici, quod inibi E est, situm. *Si tamen* S. Hippolytus *umquam fuerit episcopus urbis Adanensis, profecto mirum omnibus videbitur, Eusebium Arabiæ vicinum, et S. Hieronymum, Romæ et in Oriente diu versatum non novisse cathedram episcopalem hujus sancti Viri, sive celeberrimum Arabiæ emporium, quod a Romanis passim frequentabatur. Igitur undique involvimur tenebris, quas sine clariore luce dissipare non possumus, et ideo ad opiniones aliorum referendas progredimur.*

Græci quidam eum episcopum Romanum vocant;

25 *Leontius Byzantinus exeunte sæculo sexto edidit opusculum de Sectis hæreticorum, ubi in editione Basileensi Græco-Latina anni* 1578, *apud nos pag.* 431 *ab ipso* Clemens et Hippolytus episcopi Romani *inter alios hæresum impugnatores recensentur. At sicut certum est, Clementem Ecclesiæ Catholicæ præfuisse, ita etiam constat, nullum Hippolytum inter Pontifices Romanos numerari posse. Attamen Georgius Syncellus hunc non episcopum dumtaxat, verum etiam archiepiscopum Romanum vocat, dum in Chronographia sua Parisiis anno* 1652 *Græco Latine edita pag.* 315 *meminit de Cyclo Pascali* beati apostoli, archiepiscopi, et in agro Rumano martyris Hippolyti *Græce* του μακαρίου ἀποστόλου καὶ ἀρχιεπισκόπου .... Ῥωμης Ἱππολύτου, καὶ ἱερομάρτυρος. *Sed ab eodem chronographo postmodum pag.* 358 *laudatæ editionis appellatur* Hippolytus sacer philosophus, Portus Romani episcopus, Christiana philosophia præstans, *Græce* Ἱππόλυτος ἱερὸς φιλόσοφος, ἐπισκοπος Πορτου του κατὰ τὴν Ῥωμην, σφόδρα διαπρεπῶς ἤνθει ἐν τῇ κατὰ Χριστὸν φιλοσοφίᾳ. *Quinimo in Menæis Græcorum ad diem* XXX *Januarii* S. Hippolytanus Πάπα Ῥωμης, *id est* Papa Romæ *vel* Papa Romanus *nominatur* F

quam illorum phrasin Combefisius

26 *Combefisius in Auctario novissimo Bibliothecæ Græcorum Patrum pag.* 63 *hanc Græcorum phrasim explicare conatur his verbis:* Quod Hippolytus passim Ῥωμης episcopus Græcis dicitur, nonnumquam Πόρτου Ῥωμης, satis ambiguum, quo sensu ab eis scriptum sit. Fuisse Romanum Antistitem, vel usquam Romæ sedisse (id est Apostolicæ Sedi senioris Romæ præsedisse) nullum vestigium est. Factum esse Portuensem episcopum, sicque Romanum antistitem, Romanæ scilicet proprie metropoleos suffraganeum, ut vocant, ac comprovincialem, ultra quam erat

A erat Romana propria diœcesis, in qua Romanus Pontifex creabat episcopos peculiari jure (qui idcirco episcopi Romani, ut distincti a Gallis, Hispanis, aliisque in quavis provincia metropolitico jure, ex canonum Nicænorum dispositione ordinari solitis, nonnullis nuncupantur) Græci significant, quod ita citant; sicque legisse auctor est Marianus Victorius in antiquo codice Sorbonæ. Hunc tamen ejus episcopatum Hieronymus non novit, etsi diu Romæ versatus, rerumque ibi ecclesiasticarum strenuus indagator fuit.

in novissimo Auctario Græcorum Patrum

27 Num Romæ Græcis episcopus sive Romanus ea phrasi, qua Cassianum perinde Romanum vocant (Ρωμαῖον acsi dicerent LATINUM) quod relicta Syria in Occidente et ditione peculiari Romani Pontificis, sive in ejus patriarchatu consedisset, cum tamen ipsi jam Græci se Ρωμαίους vocent a juniore Roma; vixque aliter, quam ὑβριστικῶς (contumeliæ causa) schismatico spiritu LATINOS nominent. Quod a viro amicissimo, erudito, infulato, et inter patres infulatos sanctitatis luce splendidissimo nostræ Galliæ jubare, inque illa felicissime novatorum B tenebras suis radiis dispellente, atque eos ad unam vere sanctam Ecclesiam Catholicam Apostolicam ipsis maxime ejus sanctitatis ac disciplinæ momentis cogente; episcopos Romanos dici, qui quasi levando onus Romani ipsius Antistitis, ejusque vice in Urbe celebrent, ad id muneris peculiariter delecti, inter quos se ipse annumerabat, nescio an tantæ antiquitatis sit, ut inde Hippolytus Ῥωμαῖος episcopus audire Græcis potuerit, sive etiam an illi eum Romanæ Ecclesiæ ritum, nobis etiam Latinis satis obscurum, ita perspectum habuerint. *Hactenus scriptor ille Dominicanus, qui non satis clara periodorum constructione sententiam suam exponit.*

et anonymus quidam criticus

28 *Clarius ac melius hunc loquendi modum apud Græcos excusat anonymus quidam criticus, qui Parisiis anno* 1717 *varias dissertationes de antiquitate ecclesiastica et profana edidit, et opusculum suum Gallice* Amœnitates criticæ *inscripsit: hic enim lib.* I *Dissert.* XII *asserit, ab ipsis Latinis similem phrasim usurpatam fuisse ad designandos comprovinciales Romani Pontificis episcopos, et opinionem suam satis solide probat ex Itinere Italico Mabillonii, quod tomo I* C *Musei Italici part.* I *pag* 146 *et sequente repræsentat hanc inscriptionem:* Anno MXC, Indict. XIII, mense Mart., die XXV dedicata est hæc ecclesia sanctæ Mariæ, quæ appellatur ad Pineam per EPISCOPOS URBIS, id est V. Savinensem et Johannem Tuscolanens. tempore domni Urbani II Papæ, in qua sunt reliquiæ *etc.*

explicatur illo sensu.

29 *Deinde cruditissimus Mabillonius ad hanc inscriptionem observat ibidem sequentia:* In hac inscriptione advertere juvat, Sabinensem et Tusculanensem URBIS EPISCOPOS (quod proinde vocabulum Romani Pontificis suffraganeis commune erat) appellari. Hinc explicari potest, quod legimus in chartario Farfensi, nempe quod « DODO EPISCOPUS SANCTÆ ROMANÆ ECCLESIÆ » dedit libras quinque pro rebus post mortem, » id est ecclesiam sanctæ Mariæ cum casamento » ipso Cassiano. Actum mense Octobri, temporibus Benedicti VIII ». In alio diplomate illi suffraganei vocantur Romani episcopi. Dodo mox laudatus videtur fuisse episcopus Sabinensis, omissus apud Ughellum. *Supra laudatus anonymus Gallus ex his exemplis concludit, Græcos per nomen* Papæ *vel* Episcopi Romani, *quod* S. Hippolyto *tribuunt, præsulem Romani Pontificis suffraganeum seu comprovincialem indicare voluisse, eosque propter hunc loquendi modum non statim erroris arguendos esse, cum ipsi Latini sæculo* XI, *et forsan citius ita scripserint.*

Aucto r G. C.

quo ab aliis appellatur epis copus portus Romani

30 *Quidquid sit de mente Græcorum, qui sæpe rerum Occidentalium imperiti sunt, nos hanc dubiam eorum phrasim libenter in meliorem partem interpretamur, cum præsertim distinctius locuti fuerint alii scriptores ejusdem nationis, inter quos Anastasius cum Georgio Syncello diserte asserit, hunc sanctum Martyrem fuisse episcopum Portus Romani: nam in Epistola ad Theodosium presbyterum Gangrensem data, quam Sirmondus noster anno* 1620 *inter alia opuscula Parisiis edidit, adversus hæreticos pag.* 209 *et* 212 *allegat testimonium* sancti Hippolyti, episcopi Portus Romani, et martyris veritatis, *seu Græce* του ἁγίου Ἱππολύτου ἐπισκόπου Πόρτου, ἤγουν του λιμένος Ῥώμης, καὶ μάρτυρος τῆς ἀληθείας. *Etiam S. Germanus patriarcha Constantinopolitanus, qui ineunte sæculo octavo floruit, Sanctum nostrum videtur Romanis annumerare, dum in Coloniensi Patrum Bibliotheca tomo VIII pag.* 58 E *sic scribit:* Id et Hippolytus e Roma, et sanctus Cyrillus dicunt in libris suis de Antichristo.

Non videtur fuisse senator Romanus.

31 *Quinimo nonnulli putant, ipsum ab Hieronymo in Epistola ad Magnum oratorem appellari* Romanæ urbis senatorem, *eo quod in quibusdam editionibus Operum S. Hieronymi, ac etiam in novissima Parisiensi tomo IV parte* II *col.* 656 *legant sequentia:* Hippolytus quoque et Apollonius, Romanæ urbis senatores, propria opuscula condiderunt. *At Remigius Ceillier Benedictinus in Opere Gallico de Scriptoribus ecclesiasticis tomo II pag.* 316 *in notis ad articulum primum capitis vigesimi septimi solerter observat, ita dumtaxat in aliquibus editionibus legi: nam in antiquis manuscriptis, quibus Marianus Victorius præsul Italus in editione Operum S. Hieronymi usus est, teste eodem bibliographo Gallo, pro voce* senatores *legitur* senator, *ita ut hæc dignitas tribuatur soli Apollonio, cui certe convenit, cum S. Hieronymus in libro de Viris illustribus cap.* XLII *eamdem rursus ei adscribat, et ibidem cap.* LXI *in elogio* S. Hippolyti *de illa dignitate senatoria nullam mentionem faciat.* F

sed ex Arabia Romam venisse.

32 *Quod vero ad Romanum vel potius Portuensem* S. Hippolyti *episcopatum attinet, hunc ei tribuunt plerique recentiores, inter quos Cangius in Præfatione ad Chronicon Paschale post diu quæsitam alibi urbem Portuensem, tandem pag.* XVI *et sequente sic disserit:* Sed quod Hippolytum Portus Romani fuisse episcopum omnino videatur suadere, id potissimum fuerit, quod is Romanus dicatur in Catalogo imperatorum Leunclaviano supra laudato, et quod anno MDLI in agro Verano non procul ab æde sancti Laurentii ad Urbem reperta sit antiqua e marmore statua solio insidens, in cujus quidem solii binis laterculis cycli Paschales annorum sedecim Græcis litteris erant descripti; ex quibus, tum ex librorum lemmate, quod horum dexter continebat, Hippolyti, cujus nomen non erat expressum, facile deprehensum est statuam esse, quam ex portu Romano, non vero ex Ægypto huc esse allatam admodum est probabile. *Deinde hunc* Hippolytum, *cujus statua anno* 1551 *in agro Verano cum cyclo Paschali inventa est, confundit cum* S. Hippolyto *presbytero, qui simul*

AUCTORE G. C.

mul cum Pontiano in insulam Sardiniæ relegatus est, et qui passim in Martyrologiis ad diem XIX vel XX Novembris cum sancto Pontiano Pontifice Romano memoratur. Hæc Cangii opinio nobis non placet, et ad diem XIX vel XX Novembris ei plura argumenta opponi poterunt. Nihil hic dicimus de crasso Centuriatorum Magdeburgensium errore, qui Centuria III cap. X S. Hippolytum statuunt episcopum Ostiensem, et hac nova opinione imperitiam suam produnt, inter episcopatum Ostiensem et Portuensem non distinguentes.

et episcopus Portus Romani factus esse, ut Baronius

33 Si quis porro quærat, quomodo Sanctus iste ex cathedra Orientali ad Occidentalem sive Portuensem in Italia translatus fuerit, eminentissimus Baronius huic quæstioni respondet, dum in Annalibus ecclesiasticis ad annum Christi 229 num. 4 de S. Hippolyto nostro sic scribit : Ipsum autem Romam advenientem digne (ut par erat) acceptum a Romano Pontifice Callisto (nam ante ipsum nulla exstat de eo memoria) et ab eo Portuensis ecclesiæ episcopatu donatum apparet, eo nimirum consilio, ne tantum episcopum, sede alia obligatum, in Arabiam redeundi cura
B prioris commissi sibi gregis impelleret : quem ut lateri semper adhærentem haberet, et in ambiguis consultorem, creavit episcopum Portuensem, sedem illi tribuens modicæ quidem curæ, sed amplissimæ dignitatis, cujus episcopus assistere soleret Romano Pontifici. Hæc eminentissimi scriptoris opinio displicet Tillemontio et quibusdam aliis, eique præcipue objicitur silentium S. Hieronymi, qui diu Romæ versatus Portuensem S. Hippolyti episcopatum non ignorasset, ut illi argumentantur.

et Ughellus existimant.

34 Non obstante hoc argumento negativo, quod hic certe vim suam habet, Ferdinandus Ughellus in novissima editione Veneta Italiæ sacræ tomo I col. 110 sententiam Baronii secutus est, et illum sanctum Martyrem ibidem exornavit hoc elogio : Sanctus Hippolytus episcopus Portuensis, genere Arabs, olim metropolita Arabiæ (quod non sit dicendus metropolita ; sed quomodo sub metropolita Arabiæ episcopus esse potuerit, superius explicatum est) Clementis Alexandrini discipulus, cujus hortatu in Italiam profectus est, Romamque veniens Apostolorum limina martyrumque cœmeteria veneratus est :
C cujus vitæ sanctimonia a Cælestino (lege Callisto) perspecta, Portuensis episcopus creatus est, ut eo viro doctissimo sanctissimoque in gravissimis rebus uteretur, ut ex tabulis ecclesiasticis, ejusdemque martyrii Actibus colligi potest. Nonnus cognominatus est, id est monachus, ut Petrus Damiani in Epistola ad Nicolaum Papam scribit, ubi illum cum altero Nonno, qui Pelagiam nobile scortum temporibus Theodosii junioris a veterno libidinis suis precibus suscitavit, perbelle satis confundit Hippolytus Portuensis floruit sub Callixto I, passusque martyrium est, non sub Claudio, ut depravati quidam codices affirmant, sed sub Alexandro imperatore anno CCXXIX, die XXII mensis Augusti, Ulpiano Romæ præfecto, seu, ut alii legunt, Ulpio. Itaque pedibus manibusque ligatis in profondum puteum demersus est, ac post ejusdem excessum in eodem Portu Romano Hippolyti socii illustrem tulere palmam martyrii. Vix audemus hanc communiorem sententiam amplecti propter argumentum, quod desumitur ab ignoratione S. Hieronymi, qui loco supra citato indicat, se urbem episcopalem S. Hippolyti indagasse, et tamen eam scire non potuisse. Si autem hæc urbs fuisset D
Portus Romanus in Italia, verosimillime sanctus Doctor Romæ in vicinia istius epi copatus degens illam non ignorasset. Quapropter eruditis aliam quamdam conjecturam proponimus.

quorum opinioni conjecturam superaddimus

35 Ex antiquis Martyrologiis supra relatis primo constat, S. Hippolytum hac die vel sequente in Portu Romano martyrium subiisse. Præterea ex Eusebio aliisque vetustis scriptoribus liquet, hunc Martyrem episcopali dignitate præditum fuisse. Denique S. Hieronymus in Opere de scriptoribus ecclesiasticis cap. LXI testatur, S. Hippolytum habuisse homiliam de laude Domini Salvatoris, in qua, præsente Origine, se loqui in ecclesia significat. Hinc videtur S. Hippolytus fuisse episcopus in Oriente et forsan in Arabia, ad quam Origenes anno circiter 217 evocatus est, ut apud Eusebium lib. VI Historiæ ecclesiasticæ cap. XIX legimus. Unde noster Petrus Halloix in Vita Origenis lib. I cap. X hac de re scribit sequentia ; Dum in Arabia tantisper moratur, minime dubium est, quin illic quoque id, quod vulgo in more habebat, factitaril, et partim studii partim honoris causa ad audiendos in ecclesiæ cœtu episcopos accesserit ; E
ac tum quidem accidisse illud, quod de S Hippolyto refertur, nempe dum concionem ad populum de Domini Salvatoris laudibus haberet, atque in præsentem Origenem oculos intendisset, ejus præsentiam auditoribus indicasse, seu quod eum dictis suis assentientem videret, seu quod plebi talem tantumque declarando hospitem, gratificari vellet.

quam tamen facile deseremus

36 His ita positis, nonne S. Hippolytus episcopus Arabs facile potuit od visitanda Apostolorum aliorumque martyrum sepulcra Romam venire, in Portu Romano ab ethnicis comprehendi, et ibidem martyrio affici? Quid si plebs, determinatam istius Martyris cathedram ignorans, hunc peregrinum episcopum a loco martyrii Portuensem cognominaverit, et hic popularis error ad aliquos posterioris ævi scriptores transierit, vel potius illa appellatio posteris occasionem dederit, ad Portuensem hujus Martyris episcopatum asserendum? Quidquid sit de hac conjectura nostra, quam propter certiora cujuslibet argumenta libenter deseremus, nos in titulo martyrium S. Hippolyti cum vetustis ac recentioribus Martyrologiis in Portu Romano F
collocavimus. Ceterum in hoc nostro systemate pressius urgere possumus anonymum criticum supra citatum, qui Orientalem S. Hippolyti episcopatum inficiari videtur : nam ex Eusebio aliisque constat, S. Hippolytum alicui ecclesiæ præfuisse, et S. Hyeronymus asserit, concionem ab ipso habitam fuisse coram Origine, qui utique in Oriente commorobatur. In superiori autem hypothesi nihil negotii nobis facessunt alia ejusdem critici argumenta, quibus adversus Tillemontium contendit, S. Hippolytum potius in Occidente quam in Oriente episcopum fuisse : nos enim non inviti Orientalem et Occidentalem hujus sancti Martyris episcopatum cum Baronio et Ughello admittemus, ut supra innuimus, et hoc ultimum systema nostrum pro mera conjectura damus. Cum singularia Sancti nostri gesta nos lateant, jam tantummodo reliquum est, ut de scriptis ejus agamus.

§ IV.

AUCTORE G. C.

A

§ IV. Elogia hujus sancti Viri, et aliqua ejusdem scripta.

Præter laudes hunc Martyri impens s,

Theodoretus *hunc sanctum Doctorem fluentofontis comparat, dum Dialogo* III, *sive tomo IV operum suorum pag.* 154 *et sequente testimonium ipsius et aliorum sanctorum Patrum contra hæreticos adducit hoc modo :* Fac igitur pateant aures, et spiritualium fontium fluenta accipe, sancti Ignatii episcopi Antiocheni et martyris ex epistola ad Smyrnenses, ... Irenæi episcopi Lugdunensis ex tertio libro adversus hæreses, ... sancti Hippolyti episcopi et martyris ex epistola ad quamdam reginam. *Anastasius in Collectione Sirmondiana, quæ Venetiis anno* 1728 *recusa est, tomo III col.* 387 *citans aliquos* S. Hippolyti *textus, ex auctoritate ipsius contra Monothelitas ita concludit :* Ecce nunc et sacratissimus hic et magnus Doctor, veritatisque testis fidelis, concorditer cum aliis omnibus sanctis Catholicæ Dei ac Apostolicæ institutoribus B Ecclesiæ, duas secundum unitionem inconfusam et impartibilem quemadmodum naturas, ita etiam duas voluntates et duas operationes congruentes et convenientes naturis, divinam, ut dictum est, et humanam, increatam et creatam, non inceptam et cœptam, tamquam Dei simul et hominis unius et ejusdem Domini nostri Jesu Christi magna voce confitetur et prædicat. *Sanctus Hieronymus in Epistola ad Magnum oratorem, quem supra assignavimus, numerat* S. Hippolytum *inter doctos illos viros, qui philosophia ac profanis scientiis ad gentiles oppugnandos utebantur. Nunc ad aliquas lucubrationes ejus recensendas progrediamur.*

Eusebius Cæsariensis

38 *Eusebius lib.* VI *Historiæ ecclesiasticæ cap.* XX *testatur, epistolas* S. Hippolyti *suo tempore in bibliotheca Hierosolymitana adhuc usservatas fuisse, et ibidem cap.* XXII *scripta ipsius ita summatim enumerat :* Eodem tempore et Hippolytus inter plurima alia ingenii sui monumenta librum de Pascha composuit; in quo temporum seriem describens et canonem quemdam Paschalem per sexdecim annorum circuitum exhibens, anno primo imperatoris Alexandri computatio- C nem temporum circumscribit. Ex reliquis autem illius scriptis hæc sunt, quæ ad notitiam nostram pervenerunt : In opus sex dierum. In ea, quæ post sex dies consecuta sunt. Adversus Marcionem. In Canticum Canticorum. In capita quædam Ezechielis. De Pascha. Adversus omnes hæreses. Sed et alia plurima apud alios asservata licet reperire. *Videtur Eusebius hic tantum agere de illis* S. Hippolyti *scriptis, quæ ipse viderat. Non est ergo mirum, si ab aliis plura recenseantur.*

et S. Hieronymus ejus scripta enumerant,

39 *Sanctus Hieronymus in Catalogo virorum illustrium cap.* LXI *de lucubrationibus ejus hæc habet :* Hippolytus cujusdam ecclesiæ episcopus (nomen quippe urbis scire non potui) rationem Paschæ temporumque canones scripsit usque ad primum annum Alexandri imperatoris; et sedecim annorum circulum, quem Græci ἑξκαιδεκαετηρίδα vocant, reperit; et Eusebio, qui super eodem Pascha canonem decem et novem annorum circulum, id est ἐννεακαιδεκαετηρίδα composuit, occasionem dedit. Scripsit nonnullos in Scripturas commentarios, e quibus hoc reperi : In ἑξαήμερον et in Exodum, et in Canticum Canticorum; in Genesim et in Zachariam; de Psalmis; in Esaïam; de Daniele; de Apocalypsi; de Proverbiis, de Ecclesiaste; de Saul et de Pythonissa; de Antichristo; de Resurrectione; contra Marcionem; de Pascha; adversus omnes hæreses; et πρὸς Ὁμιλιῶν; de laude Domini Salvatoris, in qua, præsente Origene, se loqui in ecclesia significat. In hujus æmulationem Ambrosius, quem de Marcionis hæresi ad veram fidem correctum diximus, cohortatus est Origenem in Scripturas commentarios scribere, præbens ei septem et eo amplius notarios, eorumque expensas, et librariorum parem numerum; quodque his majus est, incredibili studio quotidie ab eo Opus exigens; unde in quadam epistola ἐργοδιώκτην *(id est Operis impulsorem)* eum Origenes vocat.

in quibus aliquam sententiam,

40 *Famosus ille Photius, qui sæculo nono cathedram Constantinopolitanam occupavit, aliqua ex his* S. Hippolyti *Operibus legit, ut ipse testatur in Bibliotheca sua Codice* 121, *sive pag.* 302 *in editione Græco-Latina Schotti nostri his verbis :* Legi libellum Hippolyti (qui Irenæi discipulus fuit) contra duas et triginta hæreses. Anspicatus a Dositheanis usque ad Noëti et Noëtianorum E hæreses, quas refert, Irenæo disserente, argumentis profligatas, horumque argumentorum summam colligentem se libellum hunc conscripsisse. Oratio ejus clara est, ac nonnihil gravis, minimeque redundans, etsi ad Atticum sermonem non tendat. Refert autem cum alia non omnino proba, tum epistolam ad Hebræos non esse Pauli Apostoli. Ferunt item hunc conciones ad populum, Origenis imitatione, habuisse, illoque familiarissime utentem, tantum esse factum scriptorum ejusdem admiratorem, ut ad divinam Scripturam commentario illustrandam hortando impulerit, additis etiam illi suo sumptu septem notariis, qui dictata celeriter exciperent, totidemque librariis, qui accurate describerent. Hæc igitur subministrantem Hippolytum sine remissione solitum exigere Opus, quod elaborasset Origenes, atque hinc etiam Operis exactorem epistola quadam ab eo nominari. Commemorant autem et hunc alia præterea plurima scripsisse. *Nunc aliqua ad hanc Photii censuram notanda esse censemus.*

F *a Photio reprehensam*

41 *Quod imprimis attinet ad Epistolam S. Pauli ad Hebræos, quam* S. Hippolytus *huic Apostolo non tribuit, potissimum nobis placet responsio Sixti Senensis, qui lib.* VII *Bibliothecæ sanctæ hæresi 8, sive apud nos pag.* 593 *de hoc argumento contra adversarios suos ita disserit :* Donemus eis, nusquam ab antiquis Patribus Epistolam hanc fuisse citatam, et (quod plus est) etiam ab ipsis aliquando fuisse de ea dubitatum. Quid ergo? Numquid et nobis licebit iterum de ea dubitare? Minime profecto : nam etsi pervetustis illis Patribus ante universalem totius Ecclesiæ determinationem de hac Epistola addubitare, eamque non temere in canone recipere licuit, nobis tamen post tot conciliorum decreta et communem Ecclesiæ Catholicæ sanctionem id ipsum minime facere licet, cum ex his omnes illæ causæ dubitandi sublatæ sint, quæ Tertullianum, Cyprianum, Arnobium, Lactantium, atque alios Patres inducere potuerunt, ut de hac Epistola non immerito hæsitarent, ac proinde ex ea testimonia ad confirmationem fidei nostræ non producerent.

cum Sixto Senensi excusamus.

42 Inter ceteras vero suspicionum occasiones prima fuit, quod hæc Epistola esset de genere earum

Auctore ...

earum Scripturarum, quæ non statim ab initio nascentis Ecclesiæ, sed paulo serius ad notitiam totius Ecclesiæ Catholicæ pervenerunt, cujusmodi sunt Epistola Jacobi, secunda Petri, secunda et tertia Joannis, et ejusdem Apocalypsis, de quibus, antequam in canone ponerentur, merito inter Patres disceptatio fuit, ne rem tanti momenti sine longa et diligenti examinatione decernerent. Altera vero causa est, quia cum nondum totius Ecclesiæ auctoritas quidquam de hac Epistola decrevisset, liberum erat cuique sine hæresis periculo de ea dubitare ac disserere. Nunc vero quando Epistula hæc post tantam annorum multitudinem, tot conciliorum decretis in canonem assumpto est, non solum temerarium est, sed hæreticum, iterum illius auctoritatem in dubium revocare. *Hæc ad excusandam* S. Hippolyti *opinionem, quæ tunc temporis innocua erat, abunde sufficiunt. Si quis tamen hac de re plura legere desideret, consulat eminentissimum Bellarminum tomo I Controversiarum lib.* I *cap.* XVII, *et passim obvios sacræ Scripturæ interpretes, qui commentarios ad hanc S. Pauli epistolam ediderunt.*

B

Ipsum Photium in alia re errasse ostenditur.

43 *Dum autem Photius supra as erit,* S. Hippolytum *Origeni septem notarios totidemque librarios dedisse, et illum ab Origene* ἐργοδιώκτην, *id est, Operis exactorem appellari, manifeste fallitur, cum S. Hieronymus id Ambrosio cuidam adscribat. Imo ipse Origenes in selectis fragmentis commentariorum suorum ad Psalmos, hunc Ambrosium vocat Operis sui impulsorem, ut colligi potest ex his verbis, quæ in novissima Parisiensi Operum ejus editione tomo II pag. 526 sic leguntur :* Hæc a nobis velut præfandi gratia proposita sunt, qui maximum certamen, quodque vires nostras ad facultatem sine ulla dubitatione superat, ab ingenti tuo, Ambrosi Vir sanctissime, erga litteras studio concitati fuimus, et ut in illud descenderemus, humanitate tua ac moderatione perpulsi : quandoquidem diu me comperta periculi magnitudine recusantem, non modo disputare de sacris Litteris, sed et multo magis scribere ac posteris relinquere, modis omnibus atque illecebris demulsisti, et ad hoc quibusdam divinitatis progressionibus adduxisti. *Hinc satis patet, Origenem ab Ambrosio præcipue instigatum fuisse, ut commentarios in sacram* C *Scripturam vulgaret.*

... tus aliam opinionem, quæ a Photio carpitur.

44 *Jam pergamus audire Photium, qui codice 202 vel pag. 526 Bibliothecæ suæ de alia* S. Hippolyti *lucubratione tale fert judicium :* Legi Hippolyti episcopi ac martyris interpretationem Danielis ; quem etsi ad verbum non explicat, nullum tamen sensum, ut verum dicam, prætermittit. Pleraque porro veteri more, non ut postea fuere accuratius excussa, recenset ; quamquam eorum ipsum reddere rationem æquum non est : decet enim ab iis, qui principium scientiæ alicujus statuerunt, non reposcere rationem eorum, quæ prætererunt ; sed contentum esse potius conatu ipso, et iis, quæ quatenus licuit, e considerandis assecuti sunt. Ceterum quod Antichristi adventum (quando etiam mundi hujus aspectabilis interitus sequetur) quem ne discipulis quidem rogantibus manifestavit Christus, Hippolytus hic quingentesimo post Christum anno adscribere ausus sit, quasi a prima mundi constitutione sex millibus annorum tum decursis, ejus interitus instaret, hoc sane calidioris, quam par sit, animi est. Verum hæc ejus assertio humanam ignorantiam potius, quam cælestem aliquam inspirationem arguit. Genus D ejus dicendi clarum imprimis ac perspicuum interpretem satis decet, etsi Atticas revera leges repudiat. Legimus una ejusdem homiliam de Christu et Antichristo, in qua eadem dicendi forma servata et sensuum simplicitas major est ac vetustas.

cum antiquis Patribus docuit.

45 *Verosimiliter* S. Hippolytus *opinionem hic a Photio reprehensam didicit a magistro suo S. Irenæo, qui lib.* V *contra hæreses cap.* XXVIII *in novissima editione Parisiensi pag.* 327 *de futuro mundi interitu scribit sequentia :* Quotquot enim diebus hic factus est mundus, tot et millenis annis consummatur. Et propter hoc ait Scriptura Geneseos : « Et consummata sunt cælum » et terra, et omnis ornatus eorum, et con- » summavit Deus die sexto omnia opera sua, » quæ fecit, et requievit in die septimo ab » omnibus operibus suis, quæ fecit ». Hoc autem est et ante factorum narratio, quemadmodum facta sunt, et futurorum prophetia. Si etenim dies Domini quasi mille anni, in sex autem diebus consummata sunt, quæ facta sunt ; manifestum est, quoniam consummatio ipsorum sextus millesimus annus est. *Sed a quocumque* E S. Hippolytus *hanc improbabilem doctrinam hauserit, saltem multos ejusdem sententiæ defensores habuit ex illustribus Ecclesiæ doctoribus, quos apud Sixtum Senensem lib.* V *Bibliothecæ sanctæ Annotatione* 190, *sive apud nos pag.* 394 *et sequenti videre est. Attamen S. Augustinus in Enarratione Psalmi* 89 *et alibi illam quorumdam veterum Patrum opinionem recte refellit.*

et scripsit canonem Paschalem anno 1551 repertum.

46 *Præterea* S. Hippolytus, *testibus Eusebio et Hieronymo supra citatis, conscripsit Paschalem sedecim annorum cyclum, cujus occasione Bucherius noster in Commentario suo ad canonem Paschalem Victorii Aquitani pag.* 291 *et* 292 *monet sequentia :* Perierat iste canon cum ceteris ejusdem Hippolyti monumentis, nec ejus quidquam præter nomen supererat ; cum ecce, bono Deo, et magna eruditorum omnium lætitia (ut Baronius, Scaliger, Gruterusque testantur) anno Domini MDLI ex agro Verano non procul ab æde sancti Laurentii ad Urbem, e memoriæ Hippolyti antiquæ ruderibus effossa prodiit antiqua e marmore statua, solio insidens, Græcis utrimque litteris inscripta. Litteræ in binis cathedræ laterculis cyclos Paschales annorum F sedecim exhibebant ; quartarum decimarum dextro, Dominicarum Paschalium sinistro, utrosque centum duodecim annis universim comprehensos, qua annorum periodo ferias easdem in orbem redire credidit Hippolytus. Non erat quidem expressum Hippolyti nomen, sed facile ipsa Heckædecaëteridos methodo et librorum lemmate, quod dextrum laterculum continebat, proditum est : eorum enim omnium auctorem Eusebius, Hieronymus, aliique Hippolytum episcopum faciunt. Tam illustre, tam rarum primitivæ Ecclesiæ monumentum Marcello Cervino tunc S. R. E. Cardinali, postea etiam ejusdem nominis Papæ II dignissimum visum, quod Romam inde deferretur, et in Vaticana bibliotheca conderetur ; edidit deinde Græce, ut erat, cum antiquis suis inscriptionibus Gruterus ; Scaliger etiam notis illustravit : ego hic Latine fideliter redditum, non tam de novo explicare, quam Paschalibus Victorii nostri Latinorumque primorum rationibus conformem, paucis ostendere constitui.

47 *Deinde Bucherius ibidem pag.* 295 *exhibet*

cum quo nonnulli Operum ejus tituli inveniuntur.

bet Latinam istius opusculi interpretationem, ex qua dumtaxat excerpemus sequentes lucubrationum titulos, qui in dextro latere sic exprimuntur : In Psalmos pœnitentiales. De Pythonissa. De Joannis Euangelio et Apocalypsi. De charismatibus. Apostolica traditio. Chronicon. Ad Græcos. In Platonem, vel etiam de omni. Exhortatio ad Severinam. Demonstratio temporum Paschæ; etiam in tabula. Odæ in omnes Scripturas. De Deo et carnis resurrectione. De bono, et unde malum ; *Etiam Syri norunt aliquas* S. Hippolyti *lucubrationes, ut in Bibliotheca Orientali Clementino-Vaticana tomo III parte* I *pag.* 15 *videre est, ubi eruditissimus Assemanus ex Syriaco Ebedjesu episcopi Sobensis catalogo quosdam librorum titulos Latine reddit his verbis :* Sanctus Hippolytus martyr et episcopus composuit librum de Dispensatione, et expositionem Danielis minoris et Susannæ, et capita adversus Caium, et apologiam pro Apocalypsi et Euangelio Joannis Apostoli et Euangelistæ

Recensentur alia opuscula ei adscripta.

48 *Arabes etiam* S. Hippolyto *tribuunt triginta octo disciplinæ ecclesiasticæ canones, ut laudatus Assemanus ibidem testatur his verbis :* B Canones Arabicos duodequadraginta sub ejus nomine collegit tomoque primo canonum ecclesiæ Alexandrinæ inseruit Macarius presbyter ac monachus monasterii sancti Macarii in codice Arabico scripto anno Christi MCCCLXXII. *Joannes Michaël Vanslebius Dominicanus in Historia ecclesiæ Alexandrinæ part.* V *cap.* III, *seu pag.* 280 *et sequentibus, hos triginta octo canones sub nomine Abulidis Gallice edidit, et ibidem in margine lectorem monet, se ne conjectura quidem assequi potuisse, quis fuerit iste Abulides. Verum Jobus Ludolfus in Historia Æthiopica pag.* 333 *et sequente eosdem* S. Hippolyti *canones Latine interpretatus est, ibique Vanslebium docet,* Hippolytum *ab Æthiopibus* Abulidem *vocari, ac denique post exhibitos istos triginta octo canones hæc addit :* Propter hos canones Hippolitus vocatur DOCTOR ECCLESIÆ ab Æthiopibus; et tam ab ipsis, quam a reliquis Orientalibus appellatur PAPA ROMANUS, cum tamen in catalogo Pontificum non reperiatur. Attamen invenitur in Synaxariis Græcorum XXX Januarii, qui est V Februarii apud Æthiopes. *Insuper ab aliquibus eidem sancto Martyri adscribitur* Didascalia Græca, *quæ eadem est ac* Constitutio sanctorum Apostolorum per Hippolytum, *de qua Lambecius in Bibliotheca Vindobonensi lib.* VIII *pag.* 429 *meminit.*

AUCTORE G. C.

quæ bibliographis examinanda relinquimus.

49 *Sed cum nostri instituti sit potius gesta Sanctorum, quam singula eorum scripta fuse discutere, huic Commentario historico-critico finem imponimus, et curiosum lectorem remittimus ad Remigium Ceillier Benedictinum, qui in Historia generali de auctoribus ecclesiasticis tom. II cap.* XXVII *non ita pridem veras, dubias, et supposititias* S. Hippolyti *lucubrationes operose examinavit. Denique Joannes Albertus Fabricius Lutheranus in Bibliotheca sua Græca tomo V parte* I, *sive lib.* V *cap.* I *pag.* 203 *de* S. Hippolyto *scriptisque ejus tum superstitibus tum deperditis abunde disserit, et postea annis* 1716 *et* 1718 *omnia istius sancti Martyris Opera,* E *quæ reperire potuit, duobus in folio voluminibus Hamburgi edidit, notisque illustravit, ut laudatus Remigius Ceillier cap.* XXVII *proxime citato, art.* XI *num.* 2 *lectorem monet. In hac editione Fabricii tomo I pag.* 282 *contra Calvinistas observari meretur apertum veteris istius Doctoris testimonium, quod realem Christi præsentiam in sanctissimo Eucharistiæ Sacramento demonstrat his disertis verbis :* Divinam ipsius carnem ac venerabilem ejus sanguinem *(Græce* τὴν θείαν αὐτοῦ σάρκα καὶ τὸ τίμιον αὐτοῦ αἷμα) dedit nobis edendum bibendumque in remissionem peccatorum. *Hæc sunt præcipua, quæ de intricatis hujus Sancti Actis, et variis ejusdem scriptis exponenda censuimus.*

DE SS. MARTIALE, SATURNINO, EPICTETO, MAPRILE, ET FELICE CUM SOCIIS MART.,

C F

IN PORTU ROMANO.

Antiqua horum Sanctorum memoria in Martyrologiis, et incertus martyrii annus.

G. C.

SÆC. III. Hi sancti Martyres

De hoc Martyrum manipulo vix quidquam novimus præter nomina, quæ in variis Martyrologiis diversimode referuntur, ut apparet ex apographis Hieronymianis, in quorum exemplari Corbeiensi apud Florentinium hac die sic annuntiantur :* In Portu Romano peregrinorum martyrum, et sanctorum Martialis, Aureli, Epicteti, Saturnini, Aprilis et Felicis cum sociis eorum Justi et Julii. *Sed antiquissimum exemplar Antverpiense videtur nomen appellativum* peregrinorum *mutasse in nomen proprium* Peregrini, *ut ibidem apud laudatum Florentinium indicatur his verbis :* In Portu Romæ Peregrini, Epictiti, Marcelli, Aureli, Felicis, Ippoliti, Saturnini. *Martyrologium Reginæ Sueciæ pro nomine* Aureli *legit* Auræ, *et eminentissimus Baronius in Annalibus ecclesiasticis ad annum Christi* 229 *num.* 7 *putat hos Martyres memorari in Actis S. Aureæ, de quibus ad diem* XXIV *hujus mensis agetur, et quæ Baronius ibidem* mendis plena ac in multis restituenda *censet.*

tam diverse annuntiantur

2 *Unde Florentinius hac die in notis ad Martyrologium Hieronymianum ita disserit :* Ex sociis S. Hippolyti Portuensis episcopi hos peregrinos

AUCTORE G. C.

grinos sanctos Martyres putat ad hanc diem Baronius ex Actis S. Aureæ vel ipsius S. Hippolyti. Nominibus hos signant Beda, Usuardus et Ado, suntque iidem, qui in nostris codicibus exprimuntur, uno præterito Aurelio; socii etiam anonymi in libris nostris desiderantur, quos tamen addit Martyrologium Corbeiense, et facile Justus et Julius sunt, ab eodem codice superadditi. Auram scribit manuscriptum Reginæ Sueciæ, aptius fortasse, quam Aurelius; post agonem enim Timothei Antiocheni summatim relatum ita habet : In Portu Romano sanctorum peregrinorum martyrum, Martialis, Auræ, Saturnini, Epicteti, Aprilis etc. Sepulta enim S. Aurea habetur in fragmentis ejusdem Actorum apud Aringhium ex codicibus Mss. Lateranensi et Vallicellano lib. 3 cap. 8, Romæ subterraneæ, in Portu Romano, sive ad Ostia Tiberina IX Kalendas Septembris, cum tamen ex saxo ad collum alligato demersam in mari fuisse die præcedenti, probabile admodum fuerit. An vero sanctus Martialis et socii ex iisdem militibus fuerint, qui in mare præcipitati et ab Eusebio sepulti fuerint in campo B Ostiæ juxta cryptam via Ostiensi, ut in iisdem Actis non legitur * ; improbabile putarem. *Vides hic ubique densas tenebras, quas dissipare non possumus, nisi forte postmodum ex Actis S. Aureæ major lux affulgeat.*

forsan legitur, non improbabile etc.

in variis Martyrologiis,

3 *Interim audiamus alios Martyrologos, inter quos auctor veteris Martyrologii Romani post enumeratos alios Martyres hac die sic habet :* Et peregrinorum martyrum, Martialis, Epicteti, Saturnini cum sociis eorum. *His* Aprilem *et* Felicem *Adjungit Ado, quem secutus Usuardus, eosdem Martyres annuntiat his verbis :* In Portu Romano, sanctorum peregrinorum martyrum, Martialis, Epicteti, Saturnini, Aprilis, et Felicis cum sociis eorum. *Possunt etiam consuli Auctaria nostra Usuardina, quæ de martyribus peregrinis meminerunt. At Petrus Equilinus, omissis his peregrinis, hodiernos Martyres lib.* XI *Catalogi sui num.* 219 *sic enumerat :* Martialis, Epictetus, Saturninus, Aprilis et Felix cum quibusdam eorum sociis in Portu Romano martyrium passi sunt XI Kalendas Septembris. *Haud dubie Petrus de Natalibus aut Equilinus illa ex* C *antiquioribus monumentis transcripsit. Porro nos superius in titulo servavimus ordinem hodierni Martyrologii Romani, quod hos Athletas ad diem* XXII *Augusti celebrat hac serie :* In Portu Romano sanctorum martyrum Martialis, Saturnini, Epicteti, Maprilis et Felicis cum sociis eorum.

vel ambigatur, utrum ab aliis dividendi

4 *Propter has varias et ambiguas Martyrologiorum annuntiationes, in quibus hi Martyres peregrini modo adduntur, modo prætermittuntur, non immerito dubitari posset, utrum illa duplex an unica Martyrum classis fuerit, et an isti peregrini forsan anonymi vel ignoti distinguendi sint ab aliis, quorum nomina exprimuntur. Certe Florentinius ibidem in notis de hac distinctione vel confusione sic disputat :* In Martyrologio Corbeiensi in duas classes dividuntur anonymi peregrini a sociis sancti Martialis, sicut etiam in libris nostris, in quibus legitur IN PORTU ROMANO PEREGRINORUM MARTYRUM ; et sejunctim deinde, NATALIS SS. MARTIALIS etc. D Peregrinos facile est, ignoratis nominibus, ita dictos, quod ad Apostolorum limina peregrinatione suscepta, Christum confitentes ad Portum Romanum in mari mergendi ducti fuerint, vel ibidem alio modo pro Christo necati.

an cum iis conjungendi sint,

5 Nec multum refert, quod Martyres illi in Actis S. Aureæ memorati, sepulti dicantur ad Ostia Tyberina : quamquam enim Portus Romanus urbs fuerit ab Ostia urbe distincta (a læva enim Ostii Tiberini Ostia erat, a dextra Portus Augusti sive Trajani) cum tamen insula Tyberis seu sacra tantum media esset, parva erat distantia, et una pro altera urbe excisa non raro penes scriptores accipitur. Verum ab adductis Mss. libris distat Martyrologium vetustissimum Antverpiense et in Portu Romæ, non peregrinos Martyres, sed proprio nomine Peregrinum aliorum antesignatum, Epictetum pro Martiale, Marcellum, Aurelium, Felicem, Saturninum, et pro Aprile Hippolytum exhibet. Cum vero Hippolytus ad sequentes Fastos pertineat, et pro reliquis reliqui omnes codices conspirent, ab iisdem non esse discedendum putavi. *Hactenus cum Florentinio in tenebris palpavimus, et pro-* E *pterea illam hodiernorum Martyrum distinctionem vel conjunctionem libenter aliis antiquitatis indagatoribus illustrandam relinquemus.*

et ignoretur certum martyrii tempus.

6 *Nunc breviter aliquid dicendum superest de tempore martyrii, quod eminentissimus Baronius in Annalibus ecclesiasticis ad annum Christi 229 num. 7 sub imperatore Alexandro collocat, eo quod hos Martyres ex sociis S. Hippolyti fuisse existimet. At etiamsi concederemus, hodiernos illos Martyres simul cum S. Hippolyto passos esse, tamen adhuc certum hujus martyrii tempus assignare non possemus, ut patet ex iis, quæ in Commentario historico de S. Hippolyto circa epocham martyrii ejus proposuimus. Castellanus in Martyrologio suo universali ad Romanam Martyrum nostrorum annuntiationem notat, eos sæculo tertio martyrium subiisse, quam late sumptam chronologiam nos etiam superius in margine expressimus, quia non satis constat, illos ac S. Hippolytum eodem tempore lauream martyrii adeptos esse*

cum monumenta eorum perierint.

7 *Ceterum pro tempore aut Actis horum Martyrum nihil ex posthumis eorum monumentis erui potest, cum laudatus Baronius in Annalibus ecclesiasticis ad annum 270 num. 15 ruinam Portuensis ecclesiæ post alia describat his verbis :* F Frustra sunt perquisita aliorum Portuensium martyrum monumenta; nulla enim ibi penitus vestigia Eutropii, Zosimæ, atque Bonosæ, nec illorum gloriosorum quinquaginta militum, qui in S. Bonosæ certamine ad fidem conversi, martyrium subiere, quos omnes sanctus Felix Papa sacro baptismate abluit, et ad pugnam pro Christo reddidit fortiores, ecclesiasticis chartis tantum notos. Sed nec sanctorum martyrum Martialis, Saturnini, Epicteti, Maprilis, Felicis, ac sociorum, quorum in Actis ejusdem Hippolyti est clara mentio, memoriæ aliquid residui erat. *Qualem fidem mereantur Acta S. Hippolyti, superius hac die demonstravimus ex crasso parachronismo, cujus hic juverit meminisse.*

A D

DE SANCTO MAURO, ET SOCIIS L MARTYRIBUS,

REMIS IN CAMPANIA GALLIÆ,

SYLLOGE.

J. P.

§ I. Cultus, numerus Martyrum, lipsana eorum sacra.

EXEUNTE CIRCITER SÆC. III. *Memoria horum Martyrum*

Auctaria ad Usuardum, a nostro Sollerio editum, hunc sanctorum Martyrum manipulum annuntiant e variis codicibus. *Nam Bruxellensis ibidem hæc memorat :* Remis civitate, natale Martyrum quinquaginta. *Remensis :* Remis, passio sanctorum Mauri presbyteri, B et cum eo quinquaginta Martyrum. *Editio Lubeco-Coloniensis :* Xonis civitate Galliæ, sanctorum quinquaginta Martyrum. *Grevenus :* Mauri presbyteri et martyris, aliorumque quadraginta : *sed ad hanc annuntiationem observat noster Sollerius, quod* prior editio *habeat* SEXAGINTA. *Et mox ex eodem Greveno sequitur ista annuntiatio :* Xonis civitate Galliæ, sanctorum Martyrum quinquaginta. *Et paullo post subditur ista ex Molano :* Remis, civitate Galliæ, beati Mauri, et cum eo quinquaginta Martyrum. *Maurolycus omittit locum palæstræ; sed exprimit genus mortis, sic dicens :* Item quinquaginta Martyrum decollatorum. *In Florario autem nostro Ms., præter locum martyrii, signatur imperator, sub quo passi sunt, et annus, his verbis.* Remis civitate, natale quinquaginta Martyrum, sub Nerone passorum anno salutis LVII. *Denique in Martyrologio Parisiensi, quod anno* 1727 *excusum est, annuam obtinuere memoriam : sic enim ibidem leguntur :* Remis, sanctorum martyrum Mauri presbyteri, et sociorum quinquaginta. *Sed apponitur notatio temporis longe diversa a priore, nimirum* ante finem III sæculi.

C *in Fastis sacris :* 2 *Marlotus lib.* I *Metropolis Remensis historiæ cap.* XVI, *pag.* 58 *hæc recitans e Martyrologio ejusdem metropolis ad hunc diem, Martyrum numerum auget :* Remis passio S. Mauri presbyteri, et cum eo quinquaginta Martyrum, et aliorum plurimorum sanctorum Martyrum. *Quod si dicas ultimos hosce* plurimos *ad priores non spectare; sed ab iis esse diversos; laudatus tamen Marlotus tom.* II, *lib.* I, *cap.* XXXVII, *pag.* 126 *priorum numerum in codicibus aliquibus Mss. multiplicari ad nonaginta affirmat. Martyrologium vero Romanum non determinat eorum numerum, sic dicens :* Rhemis sanctorum martyrum Mauri et sociorum. *Concors itaque tot sacrarum tabularum testificatio liquidissime comprobat antiquum Pugilum Remensium cultum : quem priusquam aliunde pluribus illustremus, respondendum hic videtur ad quæstiones nonnullas, quæ super annuntiationibus jam recitatis institui possint.*

eorum numerus : 3 *Quæres itaque primo, quid sit probabilius dicendum de Martyrum numero. Respondeo; qui minorem poneret quam quinquaginta, ac plures adderet supra quinquaginta, dissentiret a superioribus annuntiationibus, quæ in eo conveniunt. Vidimus* S. Mauro *a nonnullis addi Athletas* quinquaginta : *quod etiam fit a Saussayo in Martyrologio Gallicano ad hunc diem. Flodoardus ecclesiæ Remensis presbyter canonicus, qui sæculo decimo floruit, in Historia ejusdem ecclesiæ lib.* I, *cap.* IV, *fol.* 10 *editionis Sirmondianæ, non satis clare indicat in Actis istarum* E *Martyrum, quæ profert, an simul quinquaginta illi, quos diserte signat, conjungi debeant cum* S. Mauro, *an sine illo numerum quinquagenarium conficiant. Textum Actorum audiamus :* Adveniens quidam presbyter, nomine Maurus, multitudinem hominum baptizavit. *Et, aliquibus interjectis, sequuntur ista :* Præses vero... jussit singulos decollari.. Fuerunt autem omnes, qui decollati sunt, quinquaginta viri, sub die undecimo Kalendas Septembris. *Ubi vides τὸ* singulos, *et τὸ* quinquaginta viri *referri ad illam* multitudinem hominum, *quam* Maurus baptizavit : *an autem* Maurus *ipsis superaddi debeat, non exprimit; sed relato SS. Timothei et Apollinaris martyrio, quod accidisse scribit* sub die x Kalend. Septembris, *sepulturam vera die* nono Kal. Septembris, *ac nonnullis adjectis de constructa eorum basilica, decorato sepulcro, et altari, quod* S. Mauri, *uti addit,* fertur reliquiis et honore dicatum, *mox adjungit ista :* Qui eodem, quo præfati tempore pro Christo cæsus capite, ipsorum meruit consortio renitere. *Ubi nihil determinat in rem nostram.* F *Verum quoniam hac die* XXII *Augusti illos* quinquaginta *diserte signat Flodoardus martyrio coronatos, et concors aliquorum est Fastorum notatio in præmittendo illis nominatim* S. Mauro; *nos quoque eorum Fastorum exemplum secuti, et hunc nominatim, et alios* quinquaginta *numero rotundo superius signavimus.*

4 *Quæres secundo, quid sibi velit* Xonis civitate Galliæ, *cui attribuuntur in duobus auctariis superius citatis Martyres hodierni.* *locus palæstræ:* *Respondeo, scribendum* Remis, *et ex omnibus aliis annuntiationibus, quas dedi, confici videtur, quod ab imperito scriptore aliquo error ille commissus sit. Enimvero de* Xonis civitate Galliæ *nusquam reperi hactenus apud geographos, quas consului, ullum signari vestigium. Unde etiam suspicor, Grevenum, qui post annuntiationem* Mauri presbyteri et martyris *etc., supra ex eo datam, mox subtexuit aliam* Xonis, *ut ibidem licet videre, aberrasse per positionem, quam alicubi legerat, istius loci, et bis signasse hodiernos Martyres Remenses; cum apud alios omnes hagiologos antea allegatos dumtaxat*

semel

AUCTORE J. P.

semel occurrant Martyres quinquaginta, vel quinquaginta et unus, quando eis S. Maurum *adjungunt. Ad hæc, mendose ab eo exprimi in annuntiatione* S. Mauri, *numerum* aliorum quadraginta, *vel uti habet prior ejus editio*, sexaginta, *colligitur e nostro responso ad quæstionem primam. Sed de his satis.*

Cultus S. Mauri apud Remenses, et Florinenses.

5 *Nunc de publica veneratione, qua sancti Pugiles nostri, præsertim vero* S. Maurus, *inclaruere, nonnulla colligere visum est.* S. Mauri, sociorumque ejus *commemoratio habetur in Breviario Remensi, quod in tergo signatur esse editum anno* 1543: *quæ etiam præscribitur in Breviario ejusdem metropolitanæ ecclesiæ anni* 1630. *Publicus* S. Mauri *cultus apud monachos Florinenses propagatus fuit, quando sacræ ejus reliquiæ illuc Remis translatæ sunt. Marlotus supra citatus tomo II, lib.* I, *cap* XVIII, *pag.* 61 *rem gestam narrat his verbis :* Gerardus Cameracensis, patre defuncto apud Florinas, pro loci reverentia, quo natus fuerat, monasterium sancti Ginculfi, imperfectum a patre relictum, ad finem perduxit. Aliud quoque sancti Joannis ex rebus suis fundavit; hoc quidem Clericorum,
B illud monachorum, utrumque annuente Baldrico Leodiensium episcopo, in cujus parochia sunt, consecravit. Ipsa vero sancti Joannis abbatia domno Richardo abbati commendata, idem Gerardus cœpit cogitare apud se, quomodo eam Sanctorum reliquiis locupletaret.

ex translatis ad hos ultimos

6 Et quoniam stricta quædam intercedebat necessitudo inter eum, et Arnulfum Remensem archiepiscopum, petiit ab eo quamdam venerabilium ossium partem sanctorum martyrum Mauri et Timothei, quæ olim osculatus fuerat, cum Remis ageret : quod et obtinuit, ut fidem faciunt prædicti Arnulfi ac capituli Remensis litteræ, quas Molanus retulit in suo Martyrologio, *id est, in Natalibus Sanctorum Belgii ad diem* XXII *Augusti : e quibus Marlotus ista, quæ superioribus subdit, delibavit; sed ego ea transcribo ex ipso Molano :* Fecimus eum proximo nostro Gerardo Arnulphi filio, quod charitas monet, et convicti ejus precibus pro voto petitionis contulimus talentum pretiosissimi ponderis, corpus domini ac Deo dignissimi presbyteri et martyris Mauri : qui ab Apostolis veniens, Rhemensis noviter fundatæ ecclesiæ columna fuit.
C Et tanto libentius id fieri decrevimus, quanto Nodgeri antecessoris vestri sanctæ memoriæ erga hujusmodi rem benevolentiam novimus : et quod eo amplius locus Florinensis, Deo donante, augebitur, sicut oculis ipsi comprobavimus. Vestro igitur consilio et adjutorio, honorifice in vestro suscipiatur episcopio : et hunc apud justum judicem patronum habeatis, et defensorem. Cæterum ne sedes episcopalis patrocinio tanti frustretur patroni, caput prædicti martyris in eburnea theca reconditum reservavimus, pro quo aliud eorum, qui cum eo passi sunt, mittere dignum duximus; *nimirum* Timothei : ejus enim expressa mentio est in Officio monasterii Florinensis, *uti addit Molanus. Sed nos de ea re, ac de isto Sancto agemus die crastina. Gerardus I episcopus Cameracensis est factus anno Christi* 1013, *ex Gallia Christiana tom. III, editionis novissimæ, col.* 19. *Baldricus II in eodem tomo III, col.* 848 *Notkero suffectus dicitur anno* 1008; *in Historia autem Leodiensi, anno* 1735 *ac duobus proxime sequentibus Leodii edita, tomo I, part.* II, *lib.* IV, *pag.* 208, *initium episcopatus ejus affigitur anno* 1007. *Hinc colligi utcumque potest, quo circiter tempore superior donatio ac* D *translatio reliquiarum* S. Mauri *acciderint : de qua donatione etiam mentionem facit Mabillonius in Annalibus sui Ordinis ad annum* 1012 *num.* 74. *De Arnulfo archiepiscopo Remensi agit Marlotus tomo II, lib.* I, *cap.* XIV *et sequentibus.*

ipsius reliquiis

7 *Jam vero, ut reliqua, quæ apud Florinenses subsecuta sunt post pretiosi hujus pignoris depositionem, referamus; Molanus loco superius a nobis indicato refert*, quod Martyr Florinis celeberrimam habeat memoriam, et frequenti offerentium concursu ex Gallia, et aliis orbis partibus honoretur. *In Indiculo autem Sanctorum Belgii memorat ista in rem nostram :* S. Mauri corpus quiescit in abbatia Florinensi, patriæ et diœcesis Namurcensis *(Ordinis S. Benedicti,)* ubi tanta pietate colitur, quod oblationes singulis annis facile ascendant ad quadringentos aut quingentos florenos Rhenenses. . Exceptio autem sancti Mauri a Florinensibus recolitur tertio Novembris. *Nec vero Remis* S. Mauri *ac sociorum Martyrum veneratio publica, eaque singularis cessavit, sicut Marlotus testatur variis locis. Nam tomo II, lib.* I, *cap.* XXXVII, *pag.* 126, E *inquit,* imprimis thesauraria collegiatæ ecclesiæ sancti Timothei Remensis corpora quinquaginta Martyrum (Mss. codices nonaginta numerant,) qui sub initium nascentis Ecclesiæ sanguinis sui sigillo fidem Christi confirmarunt, quorum dux et caput fuit invictissimus levita Timotheus . . . Supra majus altare quinque aliæ visuntur capsæ . . , *quarum* tertia beatissimi martyris Mauri pignora recludit. *Laudatus scriptor tomo eodem, lib.* III, *cap.* IX *indicat templum quoddam Remense aliquando vocatum ejus nomine, occasione ecclesiæ S. Balsamiæ, vulgo Sanctæ Nutricis, quam ita dictam affirmat, pag.* 114, quod B. Balsamia S. Remigii nutrix fuerit, et mater S. Celsini : unde prædicta ecclesia quandoque S. Celsini vocatur a Flodoardo, quod ejus reliquiæ in ea depositæ essent, ut et B. Mauri martyris; *addit tamen* Balsamiæ seu Nutricis *constans ejusdem esse nomen. Eam Castellanus refert in suo Martyrologio universali ad diem* XIV *Novembris.*

cujus etiam, uti et sociorum, Remis remanserunt.

8 *Ibidem pag.* 415 *Marlotus de ejusdem ecclesiæ sacrario agens,* S. Mauri martyris, *ac* sociorum reliquias *asservari* in capsa *asserit :* major enim pars corporis ipsius sub Arnulfo archiepiscopo apud Florinas translata est. F *Pag.* 416 *addit* caput, seu verius capitis frustum sancti Mauri martyris. Integrum enim in cathedrali ecclesia secus altare asservari, idem Flodoardus asseverat lib. I, cap. 20 *(immo* 4.) *In fine autem capitis citat. hæc narrat :* Visitur quoque secus ecclesiam capella subterranea, cryptis Martyrum haud absimilis : ubi B. Maurum quidam volunt latuisse tempore persecutionis, ac immaculatam Deo Hostiam obtulisse. Hac itur in cryptulam, quam B. Mauri cameram vulgus nuncupat, pieque ab eo feria quinta et sexta majoris hebdomadæ præsertim visitatur : sed de hac cum siluerit Flodoardus, licet vetustatis aliquod sit monumentum, plura referre, operæ pretium non existimo. *Hæc Marlotus. Idem historicus tomo I, lib.* I, *cap.* XIX, *pag.* 69 *retulerat, sacra lipsana nostrorum Pugilum* quinquaginta, *Remensium liberalitate ad varias ecclesias delata fuisse; ut Martyrum notitia, æstimatio, atque adeo invocatio ac publica veneratio non mediocre variis loci caperent incrementum.* Quinquaginta,

A ginta, *ait*, Martyrum reliquiæ cistis inclusæ, in crypta veteri latent adhuc, quarum partes sat notabiles nuper a canonicis variis ecclesiis, etiam extra diœcesim, liberaliter collatæ, eo longius Sanctorum nomen propagabunt, quo ad remotissimas urbes delatæ, a fidelibus venerationem recipient. Sic enim iisdem pro tutelaribus habitis, cultus eorum ac memoria magis ac magis inclarescet.

S. Mauri veneratio in Ducatu Luxemburgensi,

9 *Addi his possunt, quæ P. Bollandus noster sua manu notavit ad Martyrium Ms.* S. Mauri presbyteri, *videlicet* In pago Ducatus Luxemburgensis, dicto Alla, decanatus Mosomensis, 4 leucis Mosomo distante, vigere ejusdem S. Mauri cultum, eoque convenire certis temporibus multos peregrinos: videri isthic olim fuisse reliquias, quæ per bella inter Carolum V, et Franciscum I deperditæ sint. Sed alias illi pago Remis obtinuisse abbatem Mosomensem nostra memoria.

et alibi.

10 *Coronidis loca sint illa, quæ, postquam superiora scripseram, lego apud Castellanum in Additionibus ad Martyrologium universale hoc die pag.* 976; *ubi asserit, quod ab eo (agit de* B S. Mauro Remensi) *nomen habeat pagus* Saint-Moret *ad fluvium Axonam apud Vangiacum (Vanzy;) Latine* sanctus Maurulus, *id est* parvus Sanctus-Maurus. *Porro distinctus hujus loci situs exhibitur in Geographiæ Blavianæ volumine* VII *in mappa diœcesis Remensis, ac territorii Retelensis post paginam* 59. *Nec nomen dumtaxat hujus sancti Athletæ inditum esse isti loco, sed in eo etiam ipsum coli, observat in Indice locorum ad nomen* Vongiacum *pag.* 1066 *idem Castellanus:* apud quem, *inquit*, locum est cultus S. Mauri Remensis.

§ II. Actorum exemplaria; tempus martyrii, et ejusdem historia e Flodoardo.

Actorum exemplaria,

Inter alia Actorum apographa habemus unum *ex Ms. Ultrajectino S. Salvatoris, ab anonymo quodam et imperito homine conflatum, sicut liquet e sequenti specimine. Nam contra veterum* C *auctoritatem effutit, adversus Neronem imperatorem non decreta tantum, sed reipsa ei inflicta fuisse hæc supplicia:* Cumque post diutina ejus malorum tædia ex senatus sententia, eo quod cunctis esset intolerabilis, nudus per publicum ductus, furca collo ejus inserta, virgis ad mortem usque cæderetur, per noctem servatus est, ut in crastino præcipitaretur e saxo. Is vero noctis medio aufugiens, sane nullo prius reperto, a quo feriretur; exclamasse fertur *etc. Porro fabulator ille* Passionem S. Mauri cum sociis *sic incipit:* Beatissimi Mauri martyris Christi, sociorumque ejus, quorum hodie solemni more dignissimum exequimur cultum *etc.*

quæ referunt

12 *Aliud Actorum exemplum huc misit P. Joannes Gamans S. I.* ex Bodecensis cœnobii Ord. Regul. S. August. diœcesis Paderbornensis Passionali pergameno Ms. insigni *etc. sicut in apographo nostro notatur: cujus hoc est narrationis exordium:* Temporibus Neronis cum Lampadius præsidatum ageret, in Remensi civitate facta est persecutio in Christianos pervalide. *Titulus, qui præfigitur, sic habet:* Incipit passio sanctorum Timothei et Apollinaris, quæ est x Calendas Septembris. *Non placent hæc Acta, tum quia rem gestam affigunt* temporibus Neronis: *tum quia multitudinem nostrorum Martyrum, quos baptismo abluerat* S. Maurus, *extendit ad nonaginta, quod est nisi contra torrentem Martyrologiorum, ut supra indicatum est: tum denique quia* Lampadius præses *ita loquens inducitur:* Audio te, Timothee, novam legem hominibus prædicare, scilicet quod homo crucifixus Deus sit. Quod itaque cum prædicas, ignoras forsitan legum severitatem a sacratissimis imperatoribus prolatam, per quam jusserunt, ut omnis, qui non adoraverit deos, tormentis ac morti subdatur.

auctore J. P.

13 *Quæra enim, quo pacto hæc cohæreant cum Nerone, qui et solus imperavit, et primus ex imperatoribus Christianos est persecutus? Nec cautius enimvero in hac re processit Flodoardus, qui lib.* I, *cap.* IV *de primis urbis Remensis Martyribus scribens, inter ea, quæ de SS. Timotheo et Apollinare memorat, ista refert ad eos præsidem dixisse,* Infelicissimi hominum, consentite præceptis IMPERATORUM, et adorate eos, quos illi adorant; *nam etiamsi Neronis imperatoris nomen non legam loco citato expressum;* E *postquam tamen cap.* III, *in quo de primis urbis Remensis episcopis tractasset, ducto, uti vult, exordio a tempore S. Petri Apostolorum principe; ibidem de primis, quos dicebam, ejusdem urbis Martyribus, scribit ista, non obscure indicans, eos ad prima Ecclesiæ nascentis tempora, immo etiam ad Neronis persecutionem spectare. Sic enim dictum caput tertium concludit:* Nec eos ecclesiam nostram tantummodo ab urbe Roma constat habuisse patres vel fundatores; quæ Martyribus etiam redimita, eorumque sacrata sanguine atque triumphis SUB IPSO ROMANÆ PERSECUTIONIS ARTICULO decorata probatur.

martyrium.

14 *Verum hic devolvimur ad famosam controversiam de primis Galliæ apostolis, seu fidei ibidem Christianæ præconibus; de qua aliquid statim dicemus. Interim quia nec ætatem, nec auctorem codicis Bodecensis apprime novimus; visum nobis est ex Flodoardo extrahere paucula illa, quæ de* S. Mauro ac sociis Martyribus *ad posteros transmisit, omissis hic aliis, ac in proxime sequentem diem* XXIII *Augusti remissis, quæ de SS. Timotheo et Apollinare interserit. Dicebam modo, me apprime non novisse ætatem* F *codicis Bodecensis: antiquum vero esse vel hunc ipsum codicem, vel saltem primum ejusdem fontem, videtur colligi utcumque ex eo indicio, quod non meminerit nostrum exemplar de translatione eorumdem SS. Timothei et Apollinaris, quæ, ut ad* XXIII *Augusti patebit, circa medium sæculi noni facta est, et refertur a Flodoardo lib.* I, *cap.* IV. *Narratur tamen in isto Ms., horum Sanctorum corpora translata et condecorata fuisse sub Tilpino præsule Remensi, qui vixit sæculo octavo. Sed de his plura, quando eorum Acta illustrabimus. At quid de illorum, atque adeo de* S. Mauri ac sociorum *tempore martyrii?*

hic examinatur,

15 *Quoniam non est mihi animus notissimæ controversiæ atque inter eruditos admodum ventilatæ telam hic retexere de primis annuntiati in Gallia Evangelii præconibus, in hoc puncto, quoad Martyres nostros spectat, conabor esse brevis. Theodericus Ruinartius, qui Opera S. Gregorii episcopi Turonensis edidit et illustravit, ad librum ejus primum De Gloria Martyrum, cap.* LV, *in quo tractatur de SS. Timotheo et Apollinare MM., col.* 785 *notat sequentia:* Horum Martyrum

et indagatur

AUCTORE J. P.

Martyrum Acta, illos cum Mauro presbytero, aliisque multis, Nerone imperante, sub Lampadio præside passos fuisse commemorant: quæ sententia non placet iis, qui nullos Martyres in Galliis ante M. Aurelii tempora admittunt. Videntur tamen Maximiani temporibus antiquiores: nusquam enim sub Rictio Varo præside passi, ut ceteri Belgicæ Galliæ istorum temporum Martyres, dicuntur. *Sulpitius Severus Sacræ historiæ lib.* II, *pag.* 157 *editionis Lovaniensis anni* 1680, Sub Aurelio, *inquit*, Antonini filio, persecutio quinta agitata. AC TUM PRIMUM INTRA GALLIAS martyria visa, serius trans Alpes Dei religione suscepta. *Hæc auctor ipse Gallus omni exceptione major, qui claruit initio sæculi quinti, et quem mirum esset non rescivisse, si ante signatum ab ipso tempus Martyrum carnificina in Galliis exercita fuisset. Laurea itaque martyrii probabilius videtur in aliud tempus differenda. Sed ad quod?*

tempus,

16 *Flodoardus lib.* I, *cap.* IV, *fol.* 11 *verso editionis Sirmondianæ hæc memorat post martyrium SS. Timothei et Apollinaris:* Eusebius quidam vir spectabilis, qui et ipse per verbum

B ipsorum credidit, fabricavit illis ecclesiam. *Hunc Tillemontius tomo IV Monumentorum ecclesiasticorum in S. Dionysio, primo Parisiensi episcopo et martyre, articulo* 21, *pag.* 495 *credi posse affirmat, illos non esse passos ante Diocletianum. Ad hæc, in notis, quæ sunt in eodem tomo pag.* 734, *super Actis S. Timothei Remensis, dicit, fieri posse, ut passus fuerit sub M. Aurelio; sed se non videre, quo id fundamento nitatur: ac proin mavult istum Sanctum, et Apollinarem, socium ejus, ponere inter illos, quorum veneratio est certissima, sed quorum tempus ac gesta ignorantur. Si tamen admittatur ex eorum Actis ac Flodoardo, Eusebium ipsis ædificari jussisse ecclesiam, quod, ait, parum præsumi potest accidisse quam tempore Constantini; sic ante Diocletianum non erunt passi. Hæc ille, lectorem relinquens fere tam incertum de tempore, quod hic inquirimus, quam fuit ante. P. Jacobus Longuevallius noster in Historia ecclesiæ Gallicanæ tomo I, lib.* I, *ad annum* 257, *satis dubie vel timide in figendo Remensium Martyrum tempore pronuntiat, dicens eos pati potuisse sub per-*

C *secutione Valeriani. Castellanus vero incompertum sibi tempus fuisse satis indicat, quia in suo Martyrologio universali, dum annuntiat hodiernos Pugiles nostros Gallice e Latino textu Martyrologii Romani, nullum eis tempus apponit. Martyrologium novum Parisiense notat ad marginem annuntiationis illorum, superius num.* 1 *prolatæ*, ante finem III sec.

quo illud acciderit.

17 *Quæ cum ita sint, perspicit lector, scriptores in varias abire sententias, ut Athletarum nostrorum certamini laureato aliquod tempus assignent. Nobis vero non displicet opinio ista, quæ vel sub Valeriano, vel saltem exeunte circiter sæculo tertio coronatos martyrio refert. Sic enim obviam itur, et videtur fieri satis duabus difficultatibus, quæ occurrunt, si illud tempus multum anticipetur; quarum una consistit in ecclesia illa, jussu Eusebii cujusdam in honorem SS. Timothei et Apollinaris fabricata, ut supra*

D *dictum est ex Flodoardo. Quid enim vetat, Eusebium* per verbum ipsorum credidisse, *et post annos quindecim, vel post plures, si vis, basilicam eis construi curasse; cum tempus, quo id contigerit, Flodoardus non definiat, etiamsi rem gestam eorumdem martyrio statim subjungat? Cur itaque non liceat ipsum exponere cum illa extensione ac latitudine temporis, ut factum id fuerit, quando per Constantinum M. et pax Ecclesiæ erat data, templisque et altaribus condendis concessa libertas? Deinde hoc etiam modo evanescet difficultas, ex famoso loco Severi Sulpitii antea proposita, ut consideranti patebit. Quia tamen adeo sunt obscura, quæ ad præsentem controversiam pertinent, ut nihil historice certi videatur de eadem definiri posse; ideo* SS. Mauri *ac* sociorum *mortem innexui sæculo circiter tertio exeunti, quam temporis limitationem volo accipi, sicut eam dedi, per modum probabilis conjecturæ.*

Datur historia passionis

18 *En tibi nunc, lector, Acta e Flodoardo lib.* I, *cap.* IV: Ipsa autem nocte adveniens quidam presbyter, nomine Maurus, multitudinem hominum baptizavit in nomine Domini nostri Jesu Christi: Apollinaris vero cum baptizaretur, E vidit cælos apertos et audivit angelum dicentem sibi: Beatus es, Apollinaris, qui credidisti. Beati omnes, qui tincti sunt in aqua, in qua tu purificatus es. Quicumque hac nocte hic baptizatus fuerit, crastina die in paradiso suscipietur. Hoc autem dictum omnes, qui ibidem aderant, audierunt, et genua flectentes dixerunt: Parce nobis, Domine Deus noster, et præsta misericordiam tuam his, qui diligunt nomen tuum. Altera autem die jussit præses adduci eos ante tribunal suum. Astantibus autem illis præses dixit: Stulti homines, quæ res vos circumvenit, ut credatis in hominem crucifixum, qui sub Pontio Pilato multa perpessus est, novissime autem crucifixus asseritur?

ex Flodoardo.

19 Tunc illi responderunt dicentes: Vidimus in hac nocte angelum Dei loquentem cum Sanctis, quos tu tenes in carcere: et ipsi angeli dixerunt nobis hodie ituros esse in paradisum, et accepturos esse coronas, quas tui oculi videre non merebuntur. Præses vero iracundia plenus jussit singulos decollari. Cumque ducerentur Sancti extra civitatem, signaverunt se signaculo Christi, et sic martyrizati sunt, confitentes Pa- F trem, et Filium, et Spiritum sanctum. Fuerunt autem omnes, qui decollati sunt, quinquaginta viri, sub die undecimo Kalendas Septembris. *Post hæc, interjectis nonnullis de SS. Timothei et Apollinaris martyrio, sepultura, basilica, ac corporibus eorum a Tilpino archiepiscopo e veteri tumulo permotis, ac decorato eorum sepulcro, ita pergit Flodoardus:* Altare denique, quod ante tumbam eorumdem stat medium, sancti Mauri fertur reliquiis et honore dicatum, qui eodem, quo præfati, tempore, pro Christo cæsus capite, ipsorum meruit consortio renitere. Cujus ossa in ecclesia beati Celsini servantur deposita. Caput autem infra civitatem intra beatæ Dei Genitricis Mariæ basilicam in arca secus altare veneratur reconditum.

D

DE SANCTIS MARTYRIBUS

AGATHONICO, ZOTICO, THEOPREPIO, ACINDYNO, SEVERIANO, ZENONE, AC PRINCIPE SENATORE,

IN BITHYNIA, ET IN THRACIA,

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

J. P.

§ I. Annuntiationes e tabulis sacris Græcorum; elogium; aliquæ super nonnullis ex his Martyribus observationes; Agathonicus præ reliquis clarus.

B E

SUB MAXIMIANO. Memoria in Græcis Fastis.

Varii *Græcorum Fasti annuam hac die consignant horum sanctorum Martyrum memoriam, ita tamen, ut non omnes omnium simul nomina exprimant. Nam Typicum, quod S. Sabbæ dicitur, nec non Supplementum Sirmondo-Chiffletianum, solius* Agathonici *meminerunt; Menæa autem magna typis edita, ac Menologium Sirletianum nominant quinque primos in annuntiatione sua : quibus in Menologii Basiliani elogio superadditur* Zeno, *qui alibi etiam signatur, et habetur in Martyrio, quod infra dabitur. Menæum Chiffletii ponit* Ἀγαθονίκου, καὶ τῶν σὺν αὐτῷ, *id est,* Agathonici ac sociorum ejus, *Menologium Sparwenfeldianum scribit,* et amicorum ejus. *Menæa, quæ dicebam, his Pugiles nostros singulos versiculis laudant, si* Principem senatorem *excipias. Ac primo canit de* Agathonico, *alludens ad nomen ejus, quod bonum victorem, vel victoria insignem denotat; cui addit mortis diem.*

C

Ἀγαθονίκου κλῆσις ἀψευδεστάτη,
Χρηστὴν βοῶσα τοῦδε νίκην ἐκ ξίφους.
Ἔκτανε δευτερίῃ ξίφος εἰκάδι Ἀγαθόνικον.
Verum Agathonico nomen impositum fuit,
Ab ense palmam illius insignem notans.
Ense Agathonicum undena bis dies secat.

versibus honorantur in Menæis excusis:

2 *Tres Pugiles alios Menæa laudant sine nomine.*

Τρεῖς καρτεροῦντες μηχανήματος βίαν,
Τὰς μηχανὰς λύουσι τοῦ παμμηχάνου.
Dum machinarum fortiter vires ferunt
Tres, machinantis cuncta dissulvunt dolos.

De Severiano *autem panguntur ibidem ista :*

Ἐν μάρτυσι τμηθεὶς τὸν αὐχένα ξίφει
Σεβηριανὸς πάπλεται στεφηφόρος.
Severianus martyres inter, caput
Post amputatum, serta martyrii gerit.

Duo ultimi versus conveniunt S. Zotico, *qui, ut mox videbimus, ad crucem dicitur condemnatus, et alludunt ad Simonem Cyrenæum.*

Ἰδοὺ παρ' ἡμῖν καὶ Κυρηναῖος ἄλλος
Οὐκ ἀγγαρευθεὶς ἀλλ' ἑκὼν σταυρὸν φέρων.
Nobis et alter en Cyrenæus comes :
At non coactus, sed lubens crucem ferens.

eorum elogium.

3 *Elogium porro habent in dicto Menologio Basiliano, quod more solito hic datur e Græco versum, et sic sonat :* Eutulmius comes ab imperatore Maximiano Nicomedia missus in provinciam Ponticam ad Christianos de medio tollendos, pervenit ad emporium nomine Carpen, inventumque ibi Zoticum cum discipulis suis, Christum profitentes, occidit. Deinde Nicomediam reversus, atque edoctus, quod princeps per quemdam Agathonicum gentiles ab idolorum cultu abstraheret, missis militibus utrumque comprehendit cum aliis Christianis non paucis, secumque in Thraciam ad imperatorem traxit. Cum porro ad locum, cui nomen Potamῶν, pervenisset, occidit Zenonem, Theoprepium, et Acindynum, qui incedere non poterant. Chalcedone vero sanctum Severianum; sanctum autem Agathonicum cum reliquis captivis, ac principe, Byzantii vehementer cæsum, Selymbriam usque abduxit, ubi Maximianus degebat, ibique ipsi cum sociis caput amputavit. *Nomen* Ποταμῶν, *quod est in Græco, significat* Fluviorum. *Duo insuper elogia exstant, et unum quidem in Menæis magnis; alterum vero in Menologio Sirletiano. In hoc dicitur de* Comite Eutolmio, *quod,* cum invenisset sanctum Zoticum cum discipulis Christum prædicantem, crucis morte condemnarit.. Ubi vero ad eam regionem venit, quæ Fluvii nomine appellatur, sanctum Zenonem, Theoprepium, et Acindynum catapultis interfecit. Cumque esset prope Chalcedonem, interfecit S. Severianum, *non expresso genere mortis.* Sanctus vero Agathonicus cum reliquis vinctis, et ipso principe.., cum pervenisset Lilybæum.., capite obtruncatus est cum Principe, et aliis Christianis. *Similia narrantur in elogio, quod habent Menæa magna. At quid sibi vult* τὸ catapultis? *In dictis Menæis est* καταπέλταις. *Per hanc vocem noster Raderus in latina sua Menæorum interpretatione, quam Ms. habemus, jaculorum trajectionem intellexit. Sic enim habet :* Cum venisset *Eutolmius Comes* ad locum, qui Potamus seu flumen dicitur, Zenonem et Theoprepium, et Acindynum, quod

F

ambulare,

AUCTORE J. P.

ambulare, propter plagas seu vulnera, in prioribus quæstionibus accepta, non possent, jaculis trajectos e medio sustulit.

Exponitur, quo modo nonnulli ex iis sint interfecti;

4 *Sed Gallonius in libro de Cruciatibus SS. Martyrum, cap.* II, Catapulta, *inquit*, nonnumquam sumitur pro machina bellica, ad jaciendas sagittas fabricata, sicuti balistæ ad jaciendos lapides : hic autem sumitur pro instrumento torquendi. Hinc Suidas ait esse tormenti genus, vinculis manuum, catapultis pedum. Et Plautus « te nervo torquebo itidem, ut catapultæ » solent ». *Hæc Gallonius ad locum, quem ex Josephi libro de Machabæis prodient Latine his verbis :* Satellites eum ligatum traxerunt ad catapultas : ad quas cum eum ligassent ad genua, et hæc cum laqueis ferreis conglutinassent, ipsius lumbum circa rotundum cuneum deflexerunt; circa quem totus circa rotam repercussus confringebatur. *Cangius in Glossario Græco per vocem* καταπέλτης, *instrumentum tortorium etiam intelligit ; et apponit exempla, quæ videri apud ipsum possunt. Nunc e citatis elogiis nonnulla adhuc observanda sunt de nostris Martyribus.*

B

Non nomen exprimitur

5 *In titulo, quem huic Commentario supra præfiximus, vides, lector, nominari* principem senatorium; *qui tamen in annuntiationibus antea citatis non habetur. Sed illum Martyribus aliis annumeravimus ex Menologii Sirletiani, ac Menæorum magnorum elogiis, et ex Martyrio, quod postea Græco-Latine daturi sumus. In dictis tamen Menæis dicitur* princeps *sine alio titulo. Sed quæret aliquis, an nomen* principis *sit proprium viri, an appellativum. Quæstionis hujus causam nobis dedit novus interpres Latinus, qui in elogio, quod* certamen sancti martyris Agathonici, et sociorum ejus *breviter continet, quodque habetur Græco-Latine in editione Menologii Basiliani, ab Eminentissimo Cardinale Annibale Albano, Urbini anno* 1728 *tribus tomis nitidissime ac magnificentissime excudi curata, sed interpolata; qui, inquam, interpres, nomen* πρίγκιψ *reddit Latine* Princippus; *ita ut videatur illud accipere pro nomine proprio. Appellativum vero esse, indicant Acta, quæ infra typis committemus, ubi num.* 1, *postquam dictum esset,* ὅτι πρῶτος πρίγκιψ *etc.* quod primus princeps in Christum credidisset, *Nicomediæ videlicet : subduntur ista num.* 2 *de* S. Agathonico : Οὗτος καὶ τὸν πρίγκιπα τῆς ἐνταῦθα συγκλήτου ἀνέπεισε. Hic etiam principem senatus, qui ibi est, induxit *etc.*

C

Alterius martyris.

6 *Martyrium* S. Agathonici, *quod Mss. habemus e codice Ambrosiano.* Εὐτόλμιος τὸν Νικομήδου κατέλαβεν, ἐν ᾗ καί μαθὼν, ὡς ὁ ταύτης πρίγκιψ διά τινος Ἀγαθονίκου σοφοῦ προσενέχθη Χριστῷ. Eutolmius Nicomediam pervenit, in qua dum etiam didicisset, quod hujus princeps per quemdam Agathonicum sapientem adductus esset ad Christum *etc. In exemplari e bibliotheca Vaticana, quod etiam apud nos est, quodque signatum lego* C. 1671, Καὶ διδαχθεὶς, ὅτι ὁ πρωτοπρίγκιψ ἐπείθη Χριστῷ, *quod ita vertit interpres Latinus, cujus apographum* ex cod. Vatic. bib. n°. 6188 *notatum, ante me habeo :* Cum vero didicisset, primum virum ejus regionis principem Christi fidem sequi *etc. Si quis autem plura desiderat exempla, consulat Cangium in Glossario ad scriptores mediæ et infimæ Græcitatis, ubi videbit, nomen* πρίγκιψ *esse appellativum, non vero proprium. Duo hinc testimonia accipe ex pluribus, quæ profert, et unum quidem e Moschopulo,* πρίγκιψ, ἀξιώματος ὄνομα : *id est*, princeps, nomen dignitatis : *alterum autem e Martyrio S. Menæ Ægyptii Ms.* Πηγάσιος τοὔνομα, πρίγκιψ, τὸ ἐπώνυμον. Pegasius nomine; princeps, nomine addititio, *ut ita dicam, seu, ut Latini loquuntur,* appellativo. *Porro de hac dignitate videri potest Cangius citatus, et in Glossario Latino. Plura hujusmodi nomina appellativa in Glossario Græco apud ipsum legi possunt. Exempli gratia subnecto hæc pauca ; videlicet* δοὺξ, dux, δουκάτον, præfectura ducis; κουβικουλάριος, cubicularius; σχολάριοι, scholarii; κορνικουλάριος, cornicularius; *quibus adde* Κόμης, Comes; *quod postremum infra occurrit in Actis. Hactenus de anonymo isto* principe, *quem Acta dicunt a* S. Agathonico *conversum ad Christi fidem. Jam vero eadem Acta aliunde suppleamus ex publica veneratione, quam posteri tribuerunt* S. Agathonico.

D

Publica S. Agathonici

7 *Duo de hac re in promptu sunt testimonia. In Supplemento nostro Sirmondo-Chiffletiano ad Menæa excusa notantur ista :* Τελεῖται δὲ ἡ αὐτοῦ σύναξις ἐν τῷ ἁγιωτάτῳ αὐτοῦ μαρτυρείῳ, τῷ ὄντι ἐν Καινουπόλει, καὶ ἐν τῷ μαρτυρείῳ, τῆς ἁγίας Θεοδώρας ἐν τῇ Ξυροκέρκῳ. Agitur autem ejus solennitas in sanctissimo ejus martyrio *, quod est in Cænopoli; et in martyrio S. Theodoræ in Xyrocerco. *Loca ista exponit Cangius in sua Constantinopoli Christiana.* Cænopolis, *inquit lib:* IV, *pag.* 153. Καινούπολις, ecclesia ita nuncupata, in nona regione statuitur in Urbis descriptione : « Continet in se ecclesias duas, Cænopolim et » Omonœam ». Meminit etiam Chronicon Alexandrinum in Arcadio pag. 716, nullo præterquam situs indicio, innuens haud procul extitisse a Foro Theodosiano. De nominis etymo nihil succurrit, nisi forte quod exstructa primitus fuerit in nova, uti aiebant, urbe, cum veteris Byzantii fines longius prolati sunt a Constantino Magno. *Pro* Ξυροκέρκῳ *suspicor scribendum* Ξυλοκέρκῳ, *qui locus Latine dici potest* Circus ligneus. *Laudatus Cangius lib.* II, *pag.* 107, Extitit præterea, *ait*, Circus alius, Xylocircus appellatus, ad S. Mamantem in Stheni ripa exstructus; *de quo plura ibidem eruditus auctor collegit ; et observat inter alia, fuisse locum hunc* extra urbem . . , qui non alius fuit ab eo, quem Constantinus M., priusquam Byzantium adornasset, asseribus et lignis compactum extra urbem statuerat, ut auctor est Sozomenus lib. 8, cap. 22.

E

* i. e. æde sacra

F

8 *Alterum, non minus illustre quam antiquum de honoribus sacris, quibus Constantinopoli* S. Agathonicus *inclaruit, monumentum profertur ab eodem Cangio lib.* IV, *pag.* 119 *his verbis :* S. Agathonici templum forma dromica exædificatum a Constantino Magno, ex Cedreno pag. 284, Nicephoro Call. lib. 7, cap. 49, et Codino in Orig. p. 38 ex Origin. Constantinop. ineditis : deinde in angustiorem formam excitatum a Justiniano, ex Procopio lib. 1, de Ædif. cap. 5 *(cap. 4 mihi)* annotavimus in Descriptione ædis Sophianæ, num. 1. Idem Codinus et anonymus in Collect. Constantinop. pagg. 85 91, primum ab Anastasio, deinde a Justiniano renovatum scribunt, in eoque per annos 57 patriarchas sedisse, coronatosque imperatores quatuor, tandemque in magno palatio, cui adjacebat, inclusum sub Tiberio Mauricii socero . . Ad hanc porro ædem stetit statua Verinæ imperatricis, ut observat Suidas verbo Βηρίνη, quam Origines Constantinop. ineditæ κατὰ τὴν ἄνοδον τῶν

σκεῖο

A ἐκεῖσε βαθμίδων (*id est, post ascensum graduum, qui ibi erant,*) Leone imperatore ejus conjuge superstite positam aiunt. *Ne cui autem in mora sit* forma dromica, *de qua superius; Cangius lib.* III *Constantinopoleos Christianæ pag.* 7 *eam sic exponit:* Ædis Constantinianæ forma fuit dromica, id est quadrata, sed oblongior: ita enim δρομικὸν accipiendum censent plerique e doctioribus, etsi Allatius repugnet. *Plura ibidem.*

illustratur, 9 *Porro insignis splendor istius ecclesiæ illustratur a Procopio de Ædificiis Justiniani lib.* I, *cap.* IV, *pag.* 15 *editionis regiæ Parisiensis, quæ in lucem prodiit anno* 1663, *ubi de basilicæ istius laude paucis quidem verbis dicit multa, plura tamen lectori intelligenda relinquens.* S. Agathonici templum, *inquit*, orationem ad se trahit, mihique nec vocem, nec vocabula habenti rebus apta, vim affert. Mentionem ejus fecisse contenti, ipsius nitorem, et absolutam numeris omnibus magnificentiam aliis enarrandam relinquimus, quibus ad dicendum satis vegeta est, necdum plane defessa mens. *Quæ cum ita sint, non debet mirari lector,* S. Agathonici *et sociorum ejus cultum ab Orientali ecclesia* B *ad Occidentalem migrasse, de qua re jam agemus.*

§ II. Veneratio apud Latinos, locus martyrii, Acta.

cultus apud Latinos: In *variis Martyrologorum Latinorum tabulis hac etiam die memorantur nostri Pugiles. Galesinius ita illos annuntiat:* In Græcia, sanctorum Agathonici, Zotici, Theoprepii, Acyndini, et Severiani, martyrum, qui in Maximiani gravissima contra Ecclesiam Christi oppugnatione, acerrimi propugnatores, præclare datis virtutis et pietatis Christianæ in omni certamine testimoniis, nobilis martyrii palmam tulerunt. *Molanus in additionibus brevissime solius* sancti martyris Agathonici *mentionem facit in editione anni* 1573. *Martyrologium Romanum annuam eorum memoriam celebrat his vocibus:* Nicomediæ passio sanctorum Agathonici, Zotici, et sociorum Martyrum, sub Maximiano imperatore, et Eutholomio præside. *Ad locum* C *palæstræ seu martyrii quod attinet, en tibi, lector, sequentes observationes.*

locus martyrii: 11 *Galesinius Pugiles nostros annuntiat in Græcia; Martyrologium Romanum Nicomediæ. Verum quandoquidem e Fastis Græcis propagatus est eorum cultus ad Latinos; non video, mihi recurrendum esse alio, quam ad Acta Græca, ut locus, in quo martyrium suum confecerunt, assignetur. In fide itaque Actorum istorum posuimus eos partim in Bithynia, partim in Thracia: hic enim una eorum pars; illic autem pars altera coronam martyrii adepta scribitur. De locis autem aliis, in quibus eorum constantia fuit probata, agetur in Annotatis ad eadem Acta, quæ a lectore consuli possunt. En tibi nonnullas alias observationes, super variis videlicet Actorum exemplaribus Mss., quæ sunt apud nos.*

datur notitia 12 *Quod supra designabamus e bibliotheca Vaticana, hoc prænotatur titulo:* Μαρτύριον τοῦ ἁγίου Ἀγαθονίκου, καὶ τῶν σὺν αὐτῷ. Martyrium S. Agathonici, et sociorum ejus. *Sic autem incipit:* Ἐν ἀρχῇ διδάσκων τοὺς ἑαυτοῦ μαθητὰς Θεὸς Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς, ἔλεγεν· Αἷμα δίκαιον βοᾷ πρός με Ἄβελ. In principio dum Deus Jesus Christus doceret discipulos suos, dixit: Sanguis justus Abelis clamat ad me. *Apographo alteri, quod apud nos est,* ex cod. Ambros. f. N. n. 152 (de quo vide ad mart. Maximi) *desumptum, titulus est:* Μαρτύριον τοῦ ἁγίου μάρτυρος Ἀγαθονίκου. Martyrium sancti martyris Agathonici. *Initium autem:* Μαξιμιανοῦ τοῦ τυράννου τὴν βασίλειον ἀρχὴν, ὡς οὐκ ὤφειλε, κατὰ τὴν Νικομηδέων διέποντος, ὁ κόμης Εὐτόλμιος τὴν κατὰ Χριστιανῶν ἐξουσίαν ἐλάμβανε. Maximiano tyranno regium imperium, quod utinam non administrasset, in urbe Nicomediensium administrante, comes Eutolmius contra Christianos potestatem accepit. *Codex ille alias in hoc mense sæpius a nobis indicatur; de quo pluribus agitur die* XIII *ejusdem mensis in Commentario prævio S. Maximi* § X, *num.* 80; *ubi etiam de scriptore* monacho quodam Laurentio in monasterio Rutiensi, quod est in Calabria.

de variis 13 *Aliud exemplar descriptum est e codice Ms. bibliothecæ Cæsareæ Vindobonensis: de quo apud nos alias. Consule Lambecium lib.* VIII *Commentariorum de ista bibliotheca, pag.* 205. *Ibidem etiam indicatur* Oratio encomiastica in sanctum magnum . . . martyrem Agathonicum. *Hanc quoque nos habemus ex prædicto codice.* E *Ejusdem laudationis narratio ita incipit:* Λαμπρὰ μὲν τὰ τῆς ὑποθέσεως διηγήματα, λαμπρότερα δὲ καὶ τῆς κατ' αὐτὴν θείας πανηγύρεως τὰ προβλήματα. Splendidæ quidem sunt propositi ad scribendum argumenti narrationes; sed splendidiores divinæ per illud laudationis tractationes. *Extenditur autem illud elogium ad paginas quindecim, verbis utpote potius abundans quam rebus; quæ cum habeantur breviter in Actis, quæ daturi sumus, nihil attinet recurrere ad prolixam orationem panegyricam, et lectorem detinere, ne dicam fatigare, verbosa ac græcula oratione. Martyrium e codice Vaticano antea assignato satis etiam longum est, paginas videlicet fere duodecim complectens. Ambrosianum multo brevius; Vindobonense omnium brevissimum. Exemplaria denique ista tria sunt similia in substantia.*

Actorum exemplaribus: 14 *Præplacet sua brevitate Vindobonense: quod proinde præ duobus aliis Latinitate donare nobis visum est. Titulus eidem apponitur in Græco ecgrapho nostro:* Μαρτύριον ἐν συντόμῳ τοῦ ἁγίου μάρτυρος Ἀγαθονίκου, καὶ τῶν σὺν αὐτῷ. Compendium martyrii sancti Martyris Agathonici, F ac sociorum ejus. *In locum vero illum, in quo ejusdem Martyrii apud nos num.* 2 S. Agathonicus *dicitur esse* Asclepiadis præsidis progenies, *animadverto ista ex apographo nostro Ambrosiano, quæ Eutolmio comiti ipse respondet:* Οἱ θεοί σου βδελύγματά εἰσι, δαιμόνων ἀπατηλῶν ἀφιδρύματα· ὧν καὶ Βαβύλας ὁ ἀρχιερεὺς καὶ μάρτυς ἐπὶ Νουμεριανοῦ κατέπτυσεν ἐν Ἀντιοχείᾳ, καὶ δὴ καὶ Ῥωμανὸς κατεγέλασεν ὁ μάρτυς, ὃς καὶ τὸν θεόλογον ἐκείνην ἀποτέμνεται γλῶσσαν πρὸς τοῦ ἐμοῦ πατρὸς τοῦ ἐπάρχου Ἀσκληπιάδου, νηπίῳ τηνικαῦτα ὄντι μοι, καὶ ὀφθαλμοῖς αὐτοῖς καθορῶντι τὰ πεπραγμένα.

observatio peculiaris de conversione ac genere S. Agathonici. 15 Τότε γὰρ καὶ Ἄνθιμος ὁ κλεινὸς τὸν διὰ Χριστὸν ἀγῶνα ἐπὶ Μαξιμιανοῦ τοῦ τυράννου τετέλεκεν, ἐλέγξας τὴν αὐτοῦ κακογνωμοσύνην καὶ ἀθεότητα· ἅτινα δὲ ταῦτα καλῶς ἐγὼ μυηθεὶς, σὺν ὅλῳ τῷ οἴκῳ, καὶ τῇ τεκούσῃ προσῆλθον Χριστῷ. *Quæ sic interpretor Latine:* Dii tui sunt res abominandæ, fallacium dæmoniorum simulacra: quæ etiam Babylas pontifex et martyr sub Numeriano contempsit Antiochiæ, quæque enimvero irrisit Romanus martyr, cui item illa divini sermonis lingua ab Asclepiade præside, patre meo, abscissa fuit, me tunc

AUCTORE J. P.

AUCTORE J. P.

tunc parvulo hisce oculis intuente, quæ facta sunt. Tunc quippe etiam inclytus Anthimus certamen propter Christum sub Maximiano tyranno consummavit, reprehendens malitiam ejus et impietatem. Horum vero omnium ego recte memor, cum domo tota, ac matre ad Christum accessi. *Hæc in dicto mox apographo: quæ sive ex antiquiore exemplari transcripta ibi sint, sive per interpolationem postea interjecta; hic tamen a nobis eorum rationem haberi posse duxi. Porro de S. Babyla episcopo Antiocheno videri potest dies* XXIV *Januarii; de Romano autem martyre etiam Antiocheno, cui lingua abscissa fuit, agit Martyrologium Romanum die* XVIII *Novembris; ubi dicitur quidem sub* Asclepiade præfecto *passus; sed cum id accidisse ibidem notetur* tempore Galerii imperatoris; *quomodo tunc* parvulus *erat* S. Agathonicus, *qui sub Galerio, ut supra dictum, pro Christo certavit? Idem est de S. Anthimo ep. Nicomediensi, quem suspicor supra indicari, et de quo apud nos die* XXVII *Aprilis, ubi ponitur in* persecutione Diocletiani. D

MARTYRIUM

Auctore anonymo,

e codice bibliothecæ Cæsareæ Vindobonensis, cum aliis Mss. collatum. Interprete Joanne Pinio.

B

S. Zoticus cum sociis occiditur in Bithinia:

a b Sanctus Christi martyr Agathonicus exstitit Maximiano *a* imperante. Qui Maximianus comitem *b* quemdam, Eutolmium nomine, Nicomedia in provinciam Ponticam misit usque ad Neocæsaream. Huc dum advenisset, et inquisivisset Christianos, rediit. Et quia difficiles in via erant fluvii, navigium ingressus, in Bithyniæ emporium, quod Carpen dicunt, appulit: et ibidem sanctum Zoticum ac discipulos ejus, confitentes nomen Domini, occidit: quos Christiani deposuerunt in loco insigni. Præses vero publica progressus via, Nicomediam venit; et edoctus, quod primus princeps *c* Christo credidisset per sapientem quemdam Agathonicum, ac degeret in agro, cui nomen Cyberorum *d*, ipso Agathonico *e* alios etiam gentiles convertente ad Christi fidem: proficisci eo jubet ingentem militum copiam, eosque ad se duci. c d e

S. Agathonicus interrogatur a judice.

2 Hic autem magnis animis, una cum principe glorificans Deum, proficiscebatur. Unde milites alacrem et generosam Viri indolem conspicati, ad Christi fidem attrahebantur. Dum vero e Cyberis discederent Nicomediam versus, milites instituebat in via, ut cognoscerent Christum verum regem, et ante secula. Postquam pervenissent ad portam urbis Nicomediensis, comes sedens in regia, quæ erat in loco, qui dicebatur Lausus *f*, quæstionem instituebat, dicens: Ubi sunt, qui edicta imperatorum nihili faciunt? Apparitores præsidis, Adstat, inquiunt, claritudini tuæ Agathonicus, qui præcipuum inter Christianos coryphæos locum tenet, e genere magni Hippasii *g* oriundus; Asclepiadis vero præsidis progenies, qui in pago Cyberorum degit cum matre. Hic etiam persuasit principi senatus, qui ibidem existit, secum ut coleret Crucifixum. C f g

qui eum ducit in Thraciam.

3 Tunc comes, Confitere, ait, Agathonice, an hæc ita se habeant: sanctus autem Agathonicus per sapientiam sibi a Deo datam exorsus narrare e sacra Scriptura, præsidem atque assessores ejus omnes perculit sapientia divinitus inspirata, atque rerum divinarum notitia sua. Unde flagris eum cædi jubebat: ac post Nicomedia discedens præses, in Thraciam se contulit ad imperatorem, Christi confessoribus vinctis sese comitari jussis, ut ab imperatore interrogarentur: et quotquot nobilitate vel dignitate erant spectabi-

E

Ὁ ἅγιος μάρτυς του Χριστοῦ Ἀγαθόνικος, ὑπῆρχεν ἐπὶ τῆς βασιλείας Μαξιμιανοῦ. Ὅστις Μαξιμιανὸς ἀπέστειλε κόμητά τινα ὀνόματι Εὐτόλμιον ἐκ Νικομηδείας ἐπὶ τὴν Ποντικὴν χώραν ἕως Νεοκαισαρείας· ἔνθα καταλαβὼν, καὶ ἀναζητήσας τοὺς Χριστιανοὺς, κατῆλθεν. Καὶ διά τοὺς ἐν τῇ ὁδῷ χαλεποὺς ποταμοὺς ἐμβὰς εἰς πλοῖον, κατέλαβε Βιθυνίαν εἰς ἐμποριον λεγόμενον Κάρπιν· Κᾀκεῖ τόν ἅγιον Ζωτικὸν σὺν τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, ὁμολογοῦντας τὸ ὄνομα του Κυρίου, ἀπέκτεινεν, οὕς τινας οἱ Χριστιανοὶ κατέθηκαν ἐν τόπῳ ἐπισημῳ. Ὁ δὲ ἄρχων την δημοσίαν βαδίσας ὁδον, ἦλθεν εἰς Νικομήδειαν, καὶ διδαχθεὶς, ὅτι ὁ πρῶτος πρίγκιψ ἐπίστευσε τω Χριστῷ διά τινος Ἀγαθονίκου σοφοῦ, καὶ διάγει ἐν ἀγρῷ καλουμένῳ Κυβέρων αὐτοῦ Ἀγαθονίκου ἐπιστρέφοντος καὶ τοὺς ἄλλους ἕλληνας εἰς τὴν του Χριστοῦ πίστιν, κελεύει βαρεῖαν δύναμιν στρατιωτῶν πορευθῆναι, καὶ ἀγαγεῖν αὐτούς.

2 Ὁ δὲ προθύμως μετα του πρίγκιπος δοξάζων τὸν Θεὸν, ἐπορεύετο. Ὅθεν οἱ στρατιῶται εἰδόντες τὸ πρόθυμον τῆς εὐγενείας του ἀνδρὸς, ἐν τῇ πίστει του Χριστοῦ εφιέλκοντο Ὡς δὲ ἀπῆραν ἐκ Κυβέρων, ἀφίκεσθαι εἰς Νικομήδειαν, ἐν τῇ ὁδῷ ἐνουθέτει τοὺς στρατιώτας, ἐπιγνῶναι τὸν προαιώνιον καὶ ἀληθινὸν βασιλέα Χριστόν. Φθασάντων δὲ αὐτῶν ἐπὶ τὴν πύλην τῆς πόλεως Νικομηδείας, καθίσας ὁ κώμης ἐν τῇ βασιλικῇ ἐν τόπῳ καλουμένῳ Λαύσῳ, ἐξέτασιν ἐποιεῖτο, λέγων· Ποῦ εἰσὶν οἱ τὰ θεσσίσματα τῶν βασιλέων ἐξουθενουντες; Οἱ ταξεῶται εἶπον· Παρίσταται τῇ λαμπρότητί σου Ἀγαθόνικος, ὁ κορυφαιότατος ἐν Χριστιανοῖς, γένους μεγίστου Ἱππασίου του μεγάλου ἔγγονος, γέννημα δὲ Ἀσκληπιάδου του ἀπάρχου, σὺν μητρὶ διάγων ἐν κώμῃ Κυβέρων· οὗτος καὶ τὸν πρίγκιπα τῆς ἐνταῦθα συγκλήτου ἀνέπεισε, σὺν αὐτῷ θρησκεύειν τῷ Ἐσταυρωμένῳ. F

3 Ὁ κόμης λέγει· Ὁμολόγει, Ἀγαθόνικε, εἰ ταῦτα οὕτως ἔχει, Ὁ δὲ ἅγιος Ἀγαθόνικος τῇ προσουσῃ αὐτῷ ἐκ Θεοῦ σοφίᾳ ἀρξάμενος διηγεῖσθαι ἐκ τῆς θείας γραφῆς, ἐξέπληξε τὸν ἄρχοντα, καὶ πάντας τοὺς συγκαθημένους αὐτῷ, ἐπὶ τῇ θεοπνευστῷ σοφίᾳ καὶ θεολογίᾳ αὐτοῦ. Ὅθεν ἐκέλευσεν μαστιχθῆναι αὐτὸν, καὶ μετα τουτο ἀπάρας ἀπὸ Νικομηδείας ὁ ἄρχων, ἐπὶ τὴν Θρᾴκην πρὸς τὸν βασιλέα ἀπήρχετο, κελεύσας καὶ τοὺς ὁμολογήσαντας τὸν Χριστὸν, δεσμίους ἀκολουθεῖν αὐτῷ, ἵνα ὑπὸ του βασιλέως ἐρωτηθῶσι· καὶ ὅσοι ἐξ εὐγενῶν καὶ ἐν ἀξιώμασιν ὑπῆρχον, τού-

τους

* *l.* μεθ' ἑαυτοῦ

τους μεθ' ἑαυτῶν * ἦγεν· τοὺς δὲ λοιποὺς ξίφει ἀνεῖλεν εἰς πλῆθος ὑπάρχοντας.

4 Καὶ ὁδευόντων αὐτῶν, ἐδίδασκε πάντας τοὺς πιστοὺς ὁ ἅγιος Ἀγαθόνικος, καὶ ὑπέμνησκε τὰ θαυμάσια του Θεοῦ, ἃ ἐποίησεν εἰς αὐτοὺς διὰ τῶν ἁγίων αὐτοῦ. ὅπως πάντες οἱ κακῶς ἔχοντες, καὶ ποικίλαις κατεχόμενοι νόσοις, τῇ ἐπικλήσει μόνῃ του Χριστοῦ ἐθεραπεύοντο· καὶ ἔλεγεν· Ἴδετε, ἀδελφοί, πῶς ἐστιν ἀγαθὸς ὁ φιλάνθρωπος ἡμῶν Θεὸς καὶ Κύριος Ἰησοῦς Χριστός. Τοῦτον οὖν ποθοῦντες, καταφρονήσωμεν της προσκαιρου ταύτης ζωης, καὶ μὴ πτήξωμεν τὰς ἀπειλὰς τῶν ἀθέων εἰδωλομανῶν. Ἰδὼν οὖν ὁ ἄρχων, ὅτι οὐ παύεται νουθετῶν Ἀγαθόνικος τοὺς σὺν αὐτῷ δεσμώτας, ἅμα δὲ καὶ αὐτοὺς ἐκ τῶν γενομένων εἰς αὐτοὺς βασάνων μὴ δυναμένους βαδίζειν, ἔτι ἐπερωτήσας, καὶ μαθὼν τὸ ἀμετάθετον αὐτῶν τῆς πίστεως, καταπέλταις αὐτοὺς ἀνεῖλε. Ἐτελειώθησαν οὖν οἱ ἅγιοι Ζηνων, Θεοπρεπής, και Ἀκίνδυνος, οἱ ἐν τριβουνάτοις τῶν Νεοπαισαρέων διαπρέψαντες, ἐν χωρίῳ λεγομένῳ Ποταμοὺς, τὸν στέφανον τῆς δικαιοσυνης παρὰ Χριστοῦ κομισάμενοι· οὓς προσέταξεν ὁ ἄρχων μετα τῶν δεσμῶν αὐτῶν ἐν τῷ εἰρημένῳ τόπῳ τεθεῖναι.

5 Ἐλθὼν δὲ ὁ ἄρχων πλησίον Καλχηδόνος, ἀνεῖλε τὸν ἅγιον Σευηριανον, παῤῥησίᾳ κηρύττοντα τὸν Χριστόν. Περασάντων δὲ αὐτῶν ἐπὶ τὴν Θρᾴκην, παραστὰς ὁ ἅγιος μάρτυς Ἀγαθόνικος σὺν τοῖς ὑπολοίποις ἁγίοις, τοῖς ἐπὶ του βουλευτηρίου του Βυζαντίου, κἀκεῖ τὸν Χριστὸν ὁμολογήσας, καὶ στηλιτεύσας τὴν πλάνην τῶν εἰδώλων, τύπτεται σφοδρῶς Ἔπειτα ἀπάγεται πρὸς Μαξιμιανόν, ἐν Σιλυμβρίᾳ διάγοντα ἐν τόπῳ λεγομένῳ Ἄμμους· κἀκεῖ πάλιν μετα παῤῥησίας τὸν Χριστὸν ἀνακηρύξας Θεόν, καὶ στηλιτεύσας τὴν ἄνοιαν τῶν σεβομένων τὰ εἴδωλα, μετα πολλὰς τὰς τιμωρίας, τὴν διά του ξίφους ἀπόφασιν λαβὼν, ἀπετμήθη την κεφαλὴν σὺν τῷ πρίγκιπι, καὶ ἄλλοις πλειστοις Χριστιανοῖς. Τελεῖται δὲ ἡ μνημη του ἁγίου μάρτυρος Ἀγαθονικου μηνὶ Αὐγούστῳ κβ'. Ταῖς οὖν πρεσβείαις των ἁγίων σου μαρτύρων Ἀγαθονίκου, ζωτικου, Ζήνων *. Θεοπρεποῦς, Ἀκινδύνου, Σευηριανοῦ, καὶ πριγκιπος του συγκλητικοῦ, ζῶσον τὰς ψυχὰς ἡμῶν, ὅτι εὐλογητὸς εἶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμην.

* Ζήνωνος

les, secum duxit; reliquos vero numero multos gladio sustulit. SUB MAXIMIANO.

4 Dum iter facerent, sanctus Agathonicus fideles omnes docebat, et memores reddebat mirabilium Dei, quæ in eis operatus erat Dominus per Sanctos suos. Quomodo omnes, qui male habebant, ac variis morbis detinebantur, sola Christi invocatione sanarentur: et Videte, aiebat, fratres, quam bonus sit benignus noster Deus et Dominus Jesus Christus. Hunc itaque desiderantes contemnamus temporalem hanc vitam, minasque ne timeamus eorum, qui Deum non colunt, et idolorum amore insaniunt. Videns igitur præses, quod Agathonicus non cessaret monere eos, qui secum erant vincti, quodque ob cruciatus sibi illatos non possent incedere; interrogationem repetiit, gnarusque eos in fide immutabiles persistere, catapultis *h* illos interemit. Consummati itaque sunt sancti Zenon, Theoprepes, et Acindynus, qui tribunatibus Nicomediensium ornati fuerant, in loco Potamus *i* dicto, coronam justitiæ a Christo reportantes: quos præses mandavit una cum vinculis suis in præfato loco poni *k*. E

ubi Zenon, Theoprepes et Acindynus martyrio coronantur:

h

i

k

5 Ubi autem præses pervenisset prope Chalcedonem, sanctum Severianum, dum libere Christum prædicaret, occidi præcepit. Ipsis vero iter in Thraciam emensis, sanctus martyr Agathonicus simul cum reliquis Sanctis, coram concilii Byzantini senatoribus comparuit, ibidemque Christi fidem professus, et in idolorum errorem invectus, vehementer cæditur: deinde ducitur ad Maximianum, in Silymbria *l* degentem in loco Ammos *m* nuncupato. Et ibidem iterum libere Christum prædicans, et dementiam colentium idola vituperans, post multos cruciatus, accepta amputandi capitis sententia, simul cum principe, et aliis plurimis Christianis capite truncatus est. Agitur autem sancti martyris Agathonici memoria mense Augusto, die XXII. Sanctorum itaque martyrum tuorum Agathonici, Zotici, Zenonis, Theoprepii, Acindyni, Severiani, et principis senatorii intercessionibus, salva animas nostras; quia benedictus es in secula seculorum. Amen.

ubi et Severianus: ac tandem Agathonicus cum aliis.

l *m*

ANNOTATA.

a Maximianum Gallerium *intelligo.*

b *De comitum dignitate actum est apud nos tomo V Julii in Commentario prævio Historiæ conversionis S. Josephi comitis* § II. C

c Princeps *est nomen appellativum, non proprium, ut in Commentario hisce Actis prævio probatum est.* F

d *Hujus loci situs est obscurus. De urbe Ciberi meminit Procopius de Ædificiis Justiniani lib.* IV, *cap.* X; *ubi de ejus operibus in Thraciæ Chersoneso scribens, hæc refert:* Urbi Ciberi, quæ eversa jacebat, muros atque incolas dedit. *Cellarius in Geographica antiqua lib.* II, *cap.* XV, Sed neque Ciberis, *inquit,* positionem demonstrare possumus. *Forte ager iste vel pagum nomen traxerit ab ista urbe, ubicumque in Thracia fuerit sita.*

e *An hic sit genitivus absolutus Græcus, qui Latine solet exponi per ablativum, ut sensus sit* ipso Agathonico alios etiam gentiles convertente *etc.; an vero sit genitivus alius, qui significet, agrum illum fuisse* Agathonici, *sive ad illum pertinuisse, non omnino videtur clarum. Nobis in versione Græca præplacuit genitivus absolutus per ablativum latinum redditus.*

f *In nostro apographo Ambrosiano est,* ἐν τῇ Λάμψῳ, in Lampso.

g *In eodem apographo* Ἱπποστασίου, Hippostasii.

h *De significatione hujus vocis consule Commentarium prævium; de* Asclepiade *autem, quod proxime sequitur, vide ibidem num.* 15.

i *Menæa magna excusa,* ἐν χωρίῳ λεγομένῳ ποταμῷ. *Sirleti Menologium:* Ubi vero ad eam regionem venit, quæ fluvii nomine appellatur *etc.*

k *Forte legendum* κτεῖναι, occidi: *quod etiam videtur sensui conforme.*

l *Codex vaticanus* πλησίον Σαλαμβρίας, prope Salambriam. *Cellarius idem qui supra, lib.* ■ *cap.* XV *in Thracia, inter alia, quæ collegit de ora Propontidis et Ponti, pag.* 881 Succedit, *ait,* Selymbria, ut modo ex Scymni versu apparuit, et Ptolemæi ordo confirmat, cui, etiam Herodoto lib. 6, cap. 33, nec non Straboni lib. 7, pag. 221 est Σηλυβρία: at Scylax et Stephanus scripserunt Σελυμβρία, quam formam Latini tuentur. Mela lib. 2, cap. 2. « In Propontide

SUB MAXIMIANO. » tide Selymbria, Periothos Bithynis ». Plinis lib. 3, cap. 11. « Oppida, Selymbria, Perinthus » D Antonius itineribus suis nullam ejus rationem fiabuit, quod forsan intarciderat.. Nomen Selymbriæ Strabo interpretatur Σήλυος πόλιν, quia vox βρία, bria, Θρακιστί, lingua Thracica sonet oppidum.

DE S. GUNIFORTO MARTYRE,

TICINI IN ITALIA,

G. C.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

Temeraria hujus Sancti confusio cum S. Cucufate martyre, cultus ex Martyrologiis, patria, frater, sorores, tempus martyrii, et Acta.

B

FORSAN SUB MAXIMIANO. *Hic Sanctus, quem Castellanus cum S. Cucufate*

Nescio, quid Castellano in mentem venerit, dum in Martyrologio suo universali ad hodiernam S. Guniforti *annuntiationem, quæ in Martyrologio Romano legitur, in margine breviter notavit, hunc sanctum Martyrem esse eumdem cum S. Cucufate, cujus Acta Boschius noster die* XXV *Julii diligenter ilustravit. Castellanus eamdem opinionem suam fusius indicat in notis, quas anno* 1705 *ad duos priores Martyrologii menses edidit, ubi ad diem* XV *Februarii, sive pag.* 656 *agens de S. Cucufate, pagina sequente confidenter asserit, hunc sanctum Martyrem Ticini vel Papiæ honorari* XXII *Augusti sub nomine Guniforti propter suas sacras reliquias, illo die Ticinum delatas, quæ cultui ipsius occasionem dederunt.*

perperam confundit.

2 *Verum Castellanus hac in re dissentit ab omnibus Ticinensibus aliisque scriptoribus, qui sub nomine* S. Guniforti *diversum plane martyrem agnoscunt. Quod si novæ huic opinioni suæ aliquem fidem adhiberi volebat, evidentibus instrumentis ostendere debuisset, reliquias S. Cucufatis die* XXII *Augusti Ticinum pervenisse, et S. Cucufatem tunc a civibus Ticinensibus appellatum esse* S. Gunifortum *per ingentem nominis discrepantiam vel mutationem, quæ nullo modo* C *credibilis videtur. Hinc Boschius noster in Commentario prævio ad Acta S. Cucufatis tomo VI Julii pag.* 159 *improbabilem illam Castellani sententiam rejecit, et ibidem paulo post exhibuit ex Mombritio ipsa S. Cucufatis Acta, prorsus diversa ab Actis* S. Guniforti, *quæ ex eodem Mombritio post hunc paragraphum prævium recudemus : nam S. Cucufatis et* S. Guniforti *patria, palæstra martyrii, et alia gestorum adjuncta prorsus inter se differunt, ut Acta utriusque Martyris conferre volenti manifestum fiet. Quapropter ignoramus, quo fundamento Castellanus, alioquin in rebus hagiologicis plerumque circumspectus, adeo affirmate temerariam illam suam conjecturam proposuerit.*

In Martyrologiis annuntiatur Ticini ac Mediolani.

3 *Petrus Galesinius inter Martyrologos primus est, apud quem memoriam annuam* S. Guniforti *hac die signatam invenimus his verbis :* Papiæ, sancti Guniforti martyris, cujus res fortiter contra hæreticos gestæ, ac mirabiliter divinitusque actæ, narrantur. *Verosimiliter mentio hæreticorum, quæ fit hic et in Actis infra edendis, aliquos scriptores induxit, ut martyrium* S. Guniforti *differrent usque ad tempora Arianorum, quemadmodum postea dicemus. Sed Martyrologium Romanum, nullo temporis charactere indicato, sic eumdem Sanctum hodie breviter* E *annuntiat :* Papiæ, sancti Guniforti martyris. *Porro Petrus Paulus Bosca in suo Martyrologio Mediolanensi non Papiam vel Ticinum, sed Mediolanum, pro palæstra certaminis eidem Martyri assignat hac annuntiatione :* Mediolani, sancti Guiniforti martyris, qui ibidem sagittis confossus, innumerisque vulneribus pene confectus, cum Papiam confugisset, in ea urbe, martyrii corona decoratus, migravit in cælum.

quod paradoxum explicatur,

4 *At ibidem Bosca paradoxum suum mox ita explicat :* Guinifortum licet ex Martyrologii Romani sententia Ticinenses sibi vendicent, nihilominus etiam urbi nostræ adscribimus; Mediolano siquidem Guinifortus martyrii lauream, Papiæ tumulum debet. *Hac de re non contendent Ticinenses, ut opinor, neque illam illati martyrii gloriam sibi vindicabunt : nam Jacobus Gualla lib.* VI *Sanctuarii Papiensis cap.* IX, *aliique scriptores Ticinenses ultro fatentur,* S. Gunifortum *Mediolani sagittis vulneratum esse, ac inde Papiam discessisse, ubi post triduum feliciter animam Creatori suo reddidit. Magis ad gloriam Mediolanensium et propositum nostrum spectant verba, quæ laudatus Bosca ibidem subjungit hoc modo :* Divus Guinifortus (quem vulgus perperam vocat Bonifortum) fere ignotus est Mediolani, quemadmodum Guiniboldus olim ignotus Comi; habet tamen Guinifortus Mediolani extra portam Ticinensem ædem sacram suo nomini dicatam. *Joannes Baptista Carisius in Diario sacro ecclesiæ Mediolanensis ad diem* XXII *Augusti meminit de eadem* S. Guniforti *ecclesia, quæ extra portam Ticinensem sita est. Hæc, et ipsa Acta ad immemorabilem sancti Martyris hodierni cultum stabiliendum nobis sufficere videntur.*

Sanctus noster extitit Scotus patria sua

5 *Quod vero ad patriam sancti Martyris attinet, plerique scriptores ex Actis Mombritianis asserunt,* S. Gunifortum *natione Scotum fuisse. Hinc in Menologiis Scoticis apud Dempsterum hac die, et apud Camerarium* XXIX *vel* XXX *Octobris annuntiatur. Etiam Kalendariis suis illum inscribunt Hiberni, qui sese antiquitus nomine Scotorum appellatos fuisse contendunt. At mihi non lubet odiosam et intricatam istam litem discutere, cum semper ab ea decidenda abstinuerit Operis nostri conditor Bollandus, qui in*

AUCTORE G. C.

A *in Præfatione ad tomum primum Februarii cap.* III *circa hanc rem monet sequentia :* Porro Hibernis (nam eorum occasione huc devenimus) servamus religiose, quam in Præfatione ad Januarium cap. 2 § 6 dedimus fidem ; ut quam adversus Scotiæ hodiernæ incolas acriter defendere nituntur nominis Scottorum ac patriæ possessionem, et Sanctorum, qui plerique olim Scotti appellati, possessionem iis neutiquam abjudicemus ; sed nec secundum eos potius, quam Scotos pronuntiemus : quos enim Scotos seu Scottos, in vetustis codicibus nuncupatos reperimus, Scotos vocamus ; Hibernos, quos Hibernos. Neque an Hiberni ac Scoti, quorum patria (ut ex Beda diximus) Hibernia, una gens fuerit, disputamus. Litigent ipsi sane, quoad volent, inclyti illius collatinæ decoris, modo fidei orthodoxæ et Christianæ caritatis communione invicem devincti permaneant.

cum duabus sororibus et fratre.

6 *Ceterum* S. Gunifortus, *patria Scotus aut Hibernus, ut volueris, habuit fratrem nomine Guiniboldum vel Guniboldum, ac duas sorores, quarum nomina non exprimuntur. Quamvis hi quatuor pugiles diversis diebus ac locis martyrium subierint, tamen* B *Dempsterus occasione* S. Guniforti *ad diem* XXII *Augusti de tribus aliis in Menologio suo Scotico sic meminit :* Mediolani Gunifortis martyris, qui cum duas sorores in Germania barbarorum gladio interemptas amisisset, et frater ipsius Comi occubuisset cæsus pro Christo, ipse sagittis confixus a paganis, inde Ticinum abiit, et in paupertina vetulæ domo animam beatam cælo reddidit ; et tugurium illud in templum versum est, et ille civitatis patronus colitur, Actaque in Sanctuario Papiæ exstant. *Illustrissimus Brautius eodem die in Martyrologio suo poëtico de quatuor his martyribus simul ita canit :*

Germano passo, geminisque sororibus, arsit
Martyrio, donec fossus et ustus obit.

quibus laurea martyrii coronatis.

7 *Quinimo Primus Aloysius Tattus in Martyrologio suo Novocomensi fratrem* S. Guniforti *ad eamdem diem* XXII *Augusti annuntiat his verbis :* Novocomi passio sancti Guiniboldi martyris, origine Scoti, qui una cum fratre Guiniforto et duabus sororibus ob Christianam fidem exagitatus, ad effugiendas consanguineorum molestias solum vertere coactus est. Et primo qui- C dem se contulit in Germaniam, ubi religionis gratia sævissima a gentilibus tulit verbera, et enecatas sorores luxit. Mox descendens ex Alpibus cum ipso germano Novocomum pervenit. Novocomi cum ethnicos impietatis argueret, et illis Christi Domini fidem annuntiaret, ad urbis præfectum puniendus accusatur, et ab eo de unius Dei veneratione silere jussus, quia mandata illius contemneret, cum Guiniforto captus est, et per civitatem raptatus, ac tandem capitali sententia sub Maximiano imperatore damnatus, victor migravit in cælum. *Etiamsi Tattus die* XXII *Augusti memoriam S. Guiniboldi celebraverit in suo Martyrologio Novocomensi, tamen in notis ultro fatetur, hunc fratrem* S. Guniforti *passum esse alia die, quæ nescitur. At parum refert, certum martyrii illius diem a nobis ignorari : nam omnia, quæ de fratre ac sororibus* S. Guniforti *dicenda essent ad istos dies, si scirentur, in Actis infra recudendis narrabuntur. Cum autem Tattus in proxime relato S. Guiniboldi elogio certamen hujus athletæ, ac consequenter Fratris ejus, sub* Maximiano imperatore *collocet, examinanda est hæc martyrii chronologia, quam scriptores alii non admittunt, ut jam videbimus.*

ipse, non sub imperio Constantii vel Honorii,

8 *Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ die* XXII *Augusti, post contracta* S. Guniforti *Acta, habet hanc annotationem :* Hujus Martyris historia satis manca videtur, nec suspicione caret, cum nulla in ea Pontificis, imperatoris aut regis, temporisque mentio fiat ; tametsi, Constantio imperatore, illum martyrium affectum esse, probabile est ; quo tempore Ariani, quibus ille mirum in modum favebat, Catholicos maxime divexabant ; quæ persecutio etiam sub Wandalis et Gothis viguit. *Ab hac Ferrarii chronologia multum recedit Dempsterus, dum in Historia ecclesiastica gentis Scotorum lib.* VII *num.* 575 *sanctum Martyrem hodiernum memorat his paucis verbis :* Sanctus Gunifortis nobilissimo loco natus, in Italia peregrinabatur, Theodosio Mediolani agente, et ab infidelibus captus, sagittisque confixus, Ticini exspiravit, ubi corpus, duabus ei structis ecclesiis, magna miraculorum gloria asservatur. Acta non vidi ; sed publica fama Scotum facit. Colitur die XXII Augusti.... Floruit CDXVII, aut circiter. E

sicut Aloysius Tattus

9 *Supra laudatus Tattus in Annalibus Novocomensibus, quos anno* 1663 *Italice vulgavit, lib.* III *num.* 37 *et sequentibus utramque illam chronotaxin fuse impugnat, et opinionem suam de tempore martyrii sub imperatore Maximiano variis argumentis tuetur. At postea in notis citatis ad Martyrologium Novocomense, quod anno* 1675 *edidit, hanc longiorem dissertationem suam Latine contraxit, ac ibi pag.* 178 *systema chronologicum Ferrarii primo refutare aggreditur in hunc modum :* Magis ardua difficultas non angit in constituendo tempore, et anno peculiari, quo interfectus est Guiniboldus, aliis alia sentientibus, et ita dissidentibus inter se, ut concordare nequeant. Nonnulli, in quibus est Philippus Ferrarius de Sanctis Italiæ, in ea sunt sententia, ut credant, hos fratres mactatos esse sub Constantio imperatore Ariano ; certum tamen annum non explicant.

contra Ferrarium

10 Constantius imperii habenas moderatus est ab anno Christi CCCXXXVII usque ad CCCLXI. Fatemur ultro, ipsum in Catholicos persecutionem excitasse, factum hæresis Arianæ propugnatorem. Nihilominus inficiamur, hujus imperatoris sævitiam universe in Christi capita collimasse ; inse- F ctatus est quidem aliquos ; sed hos, quia fidei Catholicæ assertores, hominum Arianæ perfidiæ communionem abhorrebant. Sensit nonnihil molestiæ et Insubria annis Domini CCCLV et CCCLIX, ut videre est apud Baronium tomo tertio Annalium ecclesiasticorum. Sed alia fuit persecutio Constantii, alia persecutio, cujus rabies Guinifortum et Guiniboldum prostravit. Illorum prædicatio ethnicæ superstitioni bellum movebat, non Arianæ doctrinæ ; idolorum cultum evertebat ; non Filii cum Patre tuebatur æqualitatem, ut apertissime cuique constabit, si nostrorum Martyrum Acta vocet in judicium. Quare nullo pacto possumus assentiri, Guiniboldi martyrium accidisse sub Constantio.

et Dempsterum recte probat.

11 *Deinde aliam Dempsteri chronologiam refellit his verbis :* Alii, inter quos Thomas Dempsterus Scoticæ Historiæ libro septimo perperam sibi suadent, Guiniforti et Guiniboldi necem adscribendum esse temporibus Honorii et Theodosii Junioris, quod ex diametro pugnat cum veritate ; sub his enim principibus, Catholicæ religionis patronis, neque ethnici neque Ariani tantis

AUCTORE G. G.

tantis pollebant viribus in Insubria, ut Novocomi et Mediolani in Christiani nominis concionatores tam fœde debaccharentur : nam propagata in omnibus Insubriæ civitatibus Catholica fides nulli publicæ infidelium persecutioni patebat, et infideles repetitis imperatorum legibus ac decretis coërciti Christianos insectari palam non audebant. Verum quidem est, Novocomi sub Honorio et Theodosio aliquos inhabitasse gentiles, eosque perseverasse etiam nonnullis annis, dum divus Abundius huic ecclesiæ præerat, cujus precibus et miraculis tam in urbe quam in agro Comensi penitus deleti sunt. Hac tamen tempestate nullus eorum impetus, nulla persecutio fervebat in Christianos, qualis ea fuit, in qua pro Christi fide vitam Guiniboldus amisit : quamvis enim pagani immixti fidelibus hanc urbem incolerent, urbs tamen paganorum appellari non poterat, qui, ut ex Vita Sanctorum liquet, in ea arbitratu suo dominabantur, cum Guimboldus gladio percussus ipsos moriendo superavit.

sed sub imperatore quodam ethnico.

12 *Refutatis aliorum opinionibus, Tattus denique ibidem pagina sequente tempus istius martyrii, quod antea sub imperio Maximiani*
B *collocaverat, iterum stabilire nititur hac ratiocinatione :* Cum neutra igitur, sive Ferrarii, sive Dempsteri, et asseclarum opinio historicæ consonet veritati, aliis temporibus potiori ratione Guiniboldi et Guniforti tribuenda nobis est cædes. Arridet adhuc, quod Annalium nostrorum Comensium lib. 3 num. 37 scribebamus, Guiniboldum scilicet martyrio coronatum sub Maximiano circa annum Domini cccııı. Docet hoc manifeste Guiniforti Vita, in qua licet imperatorum fideles persequentium nomina obvolvantur silentio, sæpius et non obscure elucescit, per Scotiæ, per Germaniæ et Italiæ provincias tunc maxime in Christianos grassatos esse infideles, cum Guiniboldus in urbe nostra gloriosam mortem obivit. Tunc enim vere (ut hæc Vita testatur) QUOTIDIE CHRISTIANUM NOMEN SE HABERE CONFITENTES JUGULABANTUR : nam, ut prætereamus singulares Insubricarum urbium martyres, in hac Maximiani crudelitate mundo sublatos, et vitæ huic labenti, quonam tempore plures enumeravit Christianæ fidei pugiles Novocomum, quam exercente tyrannidem Maximiano? cujus sævitia, ne in æternum perirent,
C perire decreverunt Carpophorus, Fidelis, Exanthus, Cassius, Secundus, Severinus, Licinius, Juliana, Matthæus, Gusmæus, et alii pene innumerabiles, quorum nomina scripta sunt in Libro vitæ, etsi illorum agones et res præclare gestas contumeliosa temporum anteactorum obliterarit iniquitas.

Mediolani graviter pro Christo vulneratur, et Papiæ obit.

13 Si ergo tam Novocomi, quam Mediolani, assiduo Christianorum sanguine maduit Maximiani gladius adeo, ut priorum tyrannorum persecutiones videri potuerint gladiatorum ludi, dum crebris feritatibus comparantur, quas ipse unus Christiani cruoris hirudo insatiabilis ubique ostendit, ut Christi nomen et amorem a cordibus indigenarum evelleret, quis congruentius Guiniboldi et Guniforti martyrium suis aptabit temporibus, quam illis, quibus execrandum hoc sævitiæ monstrum suum abunde virus effudit in universos Christi cultores, quos nostris in regionibus adinvenit ? In hac ergo Maximiani persecutione merito collocavimus Guiniboldi ejusque Fratris passionem, quia nobiscum loquitur historiæ series, et firmiore base veritas consolidatur. *Hæc argumenta satis probant, martyrium* S. Guniforti *sub imperatoribus ethnicis contigisse ;* D
sed nondum prorsus evincunt, hunc Martyrem sub determinato Maximiani imperio passum esse : nam præcedentes aliquot imperatores etiam Christianos ubique persecuti sunt, et postea gentiles urbium aut provinciarum præfecti sub imperatoribus quibusdam sequentibus publicos Christi cultores impune interfecerunt. Cum tamen illa Tatti sententia sit probabilis, et duabus aliis opinionibus præferenda, addito dubitationis indicio forsan, *hanc Tatti chronologiam secutus sum, et superius in margine cædem* S. Guniforti *sub Maximiano collocavi.*

ut traduntActa.

14 *Jam tantummodo superest, ut breviter aliquid præmoneamus de mox edendis horum Martyrum Actis, quæ scriptor ignoti nominis et incertæ ætatis exaravit. Ea primus in publicam lucem protulit Boninus Mombritius, de quo variorum Actorum collectore in Hierolexico utriusque Macri ad vocem* birrus *pag.* 83 *leguntur sequentia :* Mombritius tamen qui ex antiquo Passionario in pergameno Ms., in archivio Lateranensi conservato, Acta Sanctorum descripserat, et tempore Sixti IV typis mandaverat, sic de S. Cypriano habet. *Hæc ad Mombritii ætatem ejusque collectionem pertinent. Ceterum ipse* E
biographus, cujus nomen et ætatem ignoramus, parum accuratus videtur, cum nullas temporum notas expresserit, et paganos alicubi nomine hæreticorum appellet, dum interim tota ejus narratio demonstrat, illos fuisse ethnicos, qui S. Guniforlum *hujusque fratrem martyrio affecerunt, ut in Annotatis observabimus.*

de quibus breviter aliqua præmonemus

15 *Unde miror, Ferrarium propter illam hæreticorum appellationem tam facile inductum fuisse, ut ideo crediderit, hos Martyres ab Arianis occisos esse : nam ipse Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ ad diem* XXII *Aprilis post Acta S. Danielis martyris Laudensis habet hanc annotationem :* Quod de paganis hic dicitur, parum verisimile est ; neque enim idololatræ, Carolo Magno imperatore, in Italia, in his præsertim regionibus erant, nisi nomine paganorum hæretici, ut aliquando in historiis Sanctorum animadvertimus, intelligantur. *At si biographus sancti Danielis hæreticos nomine paganorum appellaverit, cur e contrario paganos nomine hæ-* F
reticorum designare non potuit ignotus et forsan imperitus auctor horum Actorum, in quibus omnia narrationis adjuncta ethnicam persecutorum superstitionem evidenter indicant ? Hac brevi monitione præmissa, exhibemus ipsam Martyrum nostrorum historiam, eamque consuetis observationibus illustramus.

ACTA

A

ACTA

Auctore anonymo incertæ ætatis.

Ex editione Bonini Mombritii circa finem tomi primi folio CCCXXVIII *et sequentibus.*

PROLOGUS.

Biographus post brevem prologum

Cum humanas laudes videmus et mortalium infulas, aut ære inciso conscriptas, aut auro radiantibus litteris ad posteritatis memoriam commendatas attendimus; miror quare non erubescimus militum Christi victorias silentio tegere : infinita enim bona inde proveniunt, quando
B
vita illorum honesta hominibus explicatur. Nam ipsi sunt speculum in populo, modus et exemplar digne Deo vivendi; multique ad exempla illorum in prosperis efficiuntur humiliores, et in adversis fortiores. Porro laus Dei est, cum ista leguntur; memoria Sanctorum extollitur, ædificatio mentibus traditur, honor martyribus exhibetur.

Caput I. *Sancti discessus e Scotia in exteras regiones cum fratre suo ac duabus sororibus, quæ in Germania pro Christo martyrium subierunt.*

narrat, quomodo S. Guinifortus

Vitam igitur beatissimi Guiniforti martyris ad laudem et gloriam invictissimi Imperatoris
C
Domini nostri Jesu Christi et totius curiæ cælestis scribere exordiar : et quamvis ad omnia illius nequaquam potuerimus pervenire, pauca tamen de millibus declarabimus. Iste namque martyr Guinifortus cum fratre suo Guiniboldo statura quidem grandiores, genere Scoti *a*, nobilissimi prosapia fuere : ubi cum gravis infidelium hæreticorum *b* oriretur persecutio, quæ non modicum populum ibi fidem Christianam colentem terreret, hi gloriosissimi fratres genere, [nec] non fide *c* cum duabus sororibus, innumerabilia tormenta pro nomine Salvatoris nostri Jesu Christi passi sunt, non tantum persequentibus inimicis, verum etiam parentibus et propinquis; sicut per magistrum veritatis prædictum est : Trademini autem gentibus a parentibus et cognatis et amicis, et morte afficient ex vobis; et eritis odio omnibus hominibus propter nomen meum. Et ut verba veritatis adimpleantur, Fideles sanctæ ecclesiæ contemnuntur, et ubique terrarum vexantur, habenturque contemptui, quia oportet, ut, qui boni sunt, probentur.

3 Et hoc nulli debet videri miserabile, si psalmographi verba bene attendant, quæ dicunt : Non relinquet Dominus virgam peccatorum super sortem justorum etc. Sequitur autem consolatio dicens : Non patietur vos temptati supra id, quod possunt. Benedictus Deus in omnibus et per omnia secula, qui non patitur gentem expertem suæ fore fidei, secundum quod legitur : Non est, qui se abscondat a calore ejus : et cum iste gloriosissimus Martyr Guinifortus, de quo nunc mentionem facimus, cujus hodie festum celebramus *d* cum fratre suo Guiniboldo duabusque sororibus disposuisset propter Deum parentibus et patriæ renunciare, et crucem Christi nudam portare, ad memoriam reducentes * Euangelii sermonem sicut boni discipuli : Si quis vult venire post me, abneget semetipsum, et tollat crucem suam, et sequatur me. A fide vero Catholica parentes eorum sine intermissione deliciis multis et mollibus verbis eos revocare videbantur, suadebantque eis in cymbalis et cytharis et organis, ut placerent eis, ancillas suas ante eos saltare facientes : ex quo gloriosissimi martyres memores divinæ legis dixerunt : Nos Deo servire et omnia prospera mundi despicere propter amorem suum disposuimus, ut digni efficiamur promissionibus Christi juxta illud verbum Euangelii : Qui non dimiserit patrem et matrem, agros et vineas et cuncta, quæ possidet, non est me dignus. E

ex Mombritio cum fratre ac duabus sororibus

d

* *forte reduxerunt*

4 Parentes itaque eorum voce magna exclamare et amicos rogare cœperunt dicentes : Plangite nobis, quia videmus filios nostros volentes sponte perire. Ad hoc sanctus Guinifortus respondit : Nos non perimus, si in congregatione justorum poterimus introire. Cum autem vidissent, eos deliciis precibusque flecti non posse, injuriis multisque afflictionibus affligere eos apposuerunt, ut fidem Christi despicerent, et idolis *e* sacrificia immolarent. Tunc accesserunt et ita eos alloquuntur : Unde vobis tam durum tamque ferreum pectus, ut caniciem abjicere patiamini, et matri jam decrepitæ novos partus auferre curetis? Tunc inclyti Martyres cum se et suas sorores sponsas Christi incepti certaminis pondere fatigari vidissent, ad eas dixerunt : O dulcissimæ sorores, o summi Regis sponsæ, nobiscum in pugna perseverate, et in tribulationibus nolite deficere, quia passiones hujus temporis non sunt condignæ ad futuram gloriam, quæ revelabitur in uobis. Persecutio autem in eos F
in dies magis augebatur; et cum diu in regno Scotiæ pro Christi nomine tormenta paterentur, timentes, ne parentum pietas ut affolet, bonum eorum sanctorum propositum impediret, a Scotia quasi quatuor candelabra totam patriam sacris operibus illustrantia recesserunt, attendentes dominicum illud præceptum : Si vos persecuti fuerint in una civitate, fugite in aliam. Possent namque diutius suis persecutoribus resistere tamquam nobiles et armis potentes, et non solum, ut diximus, genere clarissimi, sed et facultatibus ornati; voluerunt tamen servare, quod dicitur : Nos vosmetipsos defendentes, carissimi; sed date locum iræ.

patriam deseruerit,

e

5 Multis tamen itineribus fatigati, atque passi labores, tandem ad nequissimos Theotonicos *f*, Deo gubernante, pervenerunt; apud quos non modicus in sanctos Dei furor agitabatur : sanctos enim virgis ferreis, aliisque diversis pœnis affligebant. Beatisimi siquidem martyres Guinifortus et Guiniboldus, ac inclytæ sorores, corpore non mente mulieres, pulchræ facie, sed longe pulchriores corde, contra ferocem Theotonicorum

sororibusque in Germania pro Christo occisis,

f

EX MOMBRITIO.

tonicorum sævitiam insuperabiles contendebant dicentes : Fugiendo flagella, invenimus scorpiones; fugiendo minas, invenimus verbera. Heu heu nostræ gens regionis in ipsius fidei et Christianæ religionis professos insurgit; Theotonicus autem populus in nos sitiendo eorum sanguinem insanit. Crudelis Scotia; sed crudelior Theotonica. Illa mater nos pro Christo, quem colimus, in exilium fugavit; ista noverca per eosdem nos quærit interficere. Talia dicentes, flagellis multis cæsi sunt. Inter hæc majora quippe tormenta in regionibus Theotonicorum sorores illorum propter fidem Jesu Christi passæ sunt martyrium, per quod venerunt ad amplexus Christi, cui se annulo fidei devinxerunt.

ipse felicitati earum invidens.

6 Sic quoque Martyres orbati dulcibus sororibus, magis cupientes pro Deo vivere, obortis lacrymis aiunt : Quare nos viros, o sorores, qui fortiores esse deberemus, in holocaustum Deo præcessistis? Non dedignando loquimur de vestra prosperitate, sed condolendo de nostra miseria. O beatæ sorores, quanta felicitate repertæ hac in terra fuistis. Venistis enim pro illo mori, qui pro vobis effundere sanguinem suum B dignatus est. Potestis enim dicere : Mortuus pro nobis es. Collætetur itaque Scotia, quia eas genuit; tristetur, quia eas amisit. Tristetur Theotonica, quia eas interfecit; lætetur, quia earum habet corpora gloriosa. Scotia mater fuit; Theotonica noverca. Noverca possidet, privatur mater. Quemadmodum, dulcissimæ sorores, fratres fuimus genere, ita debuissemus esse et morte. Reservavit nos forsitan Jesus Christus, pro quo certavimus, ad majora sustinenda certamina. Parcunt namque nobis Theotonici, quia credunt nos (quod Deus, non permittat) ad errorem suum posse revocari. Frustra tamen laborant : nos enim volumus pro Christiana fide tormenta quantacumque usque ad amissionem capitum tolerare. Igitur, crudelissima gens, noli nobis parcere : non enim mutabimus propositum : melius namque est mori corporaliter, quam æternis incendiis comburi. Cum nocere, nequissima gens, nobis cupias, noli parcere : parcendo quippe magis noces, quam si nos citius interficeres.

iis simul cum fratre suo

7 Talia persecutores audientes, mirabantur de tanta eorum constantia; et cum tantam eorum voluntatem moriendi perciperent, dicebant : Vere C isti minas et tormenta contemnunt et respuunt. Et quanto ardentius mortem desiderant, tanto magis eis parcatur. Interea faciebant eos ante se adduci; quibus dicebant : Guiniforte ac Guiniboldc, perseveratis adhuc in errore solito? Quibus nihil respondentes, quasi indignari, tacebant. Cupiebant jam dudum dissolvi, et esse cum Christo. Illi autem magis interrogantes dixerunt : Respondere vos oportet, stultissimi viri, si adhuc perseverare cupitis. Tunc beatissimi martyres ad eos dixerunt : O gens perversa, quare gratis animos vestras diabolo traditis, vocantes errorem Christianam fidem, quæ se colentes æterna vita remunerat? Respicite, ne cum sathana pereatis. Minas et tormenta incutitis, quas pro nihilo cum Dei auxilio reputamus. Major quoque cruciatus pene videtur esse, qui non finitur tempore, quam qui momento transit. Non ignoramus, quin corpus occidere possitis; animas autem lædere minime potestis. Quapropter agite citius, quod agere vultis, quia nos Christiani sumus, et Christi fidem licet indigne colimus.

8 Hoc audientes Theotonici, cœperunt magis eos de fide sua, et quem Deum colerent interrogare. At illi Jesum Christum Dei et hominis filium, nostræ redemptionis exordium, per quem et in quo facta sunt omnia, quæ cælo, terra et mari continentur, et per quem reseratæ sunt portæ paradisi, quæ humano generi propter primi parentis peccatum clausæ manebant Hic Jesus, quem colimus, et cujus freti solatio tormenta vestra non formidamus, sanguine suo portas has suis fidelibus aperuit. Et qui per istum introibunt, salvabuntur, veluti ipse testatur in Euangelio dicens : Ego sum ostium. Per me si quis introierit, salvabitur, et pascua inveniet. Et alibi : Qui sequitur me, non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ, dicit Dominus. Hunc itaque colimus, quia languores nostros ipse tulit, et peccata nostra ipse portavit : huic nos immolare desideramus sacrificio laudis : rupit enim vincula, quibus ad inferna trahebamur. Igitur ei sacrificare nos ipsos concupiscimus, ut possimus dicere cum psalmista : Dirupisti vincula mea; tibi sacrificabimus hostiam laudis.

gentiles illis intrepide fidem docuerit.

et frustra lauream martyrii quæsierit.

9 Miratur Theotonicus furor hoc audiens, et a sævitia sua non desistens hos sacrificare dæmonibus compellere nititur dicens : Aut sacrificare diis nostris *g* vos oportet, aut diversis mori tor- E *g* mentis. Quibus illi : Mori dudum, Deo teste, desideramus; sacrificare idolis mutis et surdis omnino respuimus : intrepidi minas et tormenta vestra contemnimus, et magis de damnatione animarum vestrarum, quam de nostra morte, quæ proprie vita æterna vocanda est, dolemus. Sed quid præstolamini nos quasi pacificas hostias ad victimam ducere? Putatis, quod verum Deum creatorem cæli et terræ propter minas vestras, quæ sunt quasi pluviæ guttæ, dimittamus? Sine effectu sunt vestræ pravæ cogitationes. Miramur siquidem, quod sic a diabolo seducti pertinaces estis in nequitia. His auditis, cognoverunt eos bonos esse viros, et propterea interficere noluerunt. Unde Christi martyres maxime turbati dicebant : Servi Christi sumus, qui natus est de Virgine, et pro eo mortem subire cupimus. Deinde his verbis se vicissim alloquuntur : Nos infeliciores mulieribus sumus : sorores namque nostræ coronam martyrii a Deo sibi promissam accipere meruerunt.

ANNOTATA. F

a *In Commentario prævio monui, me exemplo Bollandi nolle operosius discutere antiquam illam litem inter Hibernos et Scotos, qui utrimque Sanctum nostrum popularibus suis adscribunt.*

b *Biographus hic imperite appellat hæreticos, quos postea idololatras fuisse indicat, ut ex statim observandis patebit.*

c *Hic uncis inclusi vocem* nec, *ut sensus requirere videtur : nam martyres isti non tantum genere, sed etiam fide fratres ac sorores fuerunt. Sic etiam alia quædam levioris momenti in hac vitiosa Mombritii editione corrigere coactus fui.*

d *Hæc antiqua festi celebratio confirmat immemorabilem Sancti nostri cultum, cujus festivitas publice celebrata fuit centum et pluribus annis ante decretum Urbani VIII, cum Mombritius hæc Acta sub Sixto IV Pontifice ex vetustioribus monumentis ediderit.*

e *Si Scoti Sanctos nostros inducere voluerint,* ut idolis sacrificia immolarent, *ut biographus hoc loco asserit, quo nominum proprietate illos antea hæreticos appellavit?*

f *Per*

A f *Per* Theutonicos *hic intelliguntur Germani, qui etiam* Theotisci *et* Teutones, *aliisque vicinis nominibus appellantur. Sic paulo post in his Actis* Theotonica *pro Germania accipitur, de quibus vocibus Cangius in auctiore Glossario consuli potest.*

g *Hinc etiam patet, Theotonicos illos sive Germanos superstitione gentiles aut ethnicos fuisse, cum Sanctos nostros* sacrificare diis *juberent.*

Caput II. *Ulterior Sancti profectio cum fratre in Italiam, ubi hic Novocomi ab ethnicis occiditur; ille autem Mediolani letaliter læsus, paulo post Ticini ex vulneribus pie moritur.*

B *Quapropter in Italiam profecti.*

Cum autem hæc inter se dicerent, inierunt consilium, ut in Italiam, ubi maxime Christianorum persecutio tunc temporis erat, transirent. Itinere vero prospero venerunt in Italiam in civitatem Comi *a*, ubi quotidie Christianum nomen se habere confitentes, jugulabantur: quod cum audirent Guinifortus, et Guiniboldus, lætitia maxima repleti sunt, cupientes subire martyrium. Pervenientes autem illuc, ubi Christiani decollabantur, dixerunt lictoribus: Quid, nequissimi, sanctos Dei tam crudeliter trucidatis? Nos etiam Christiani sumus. Cumani *b* vero hoc audientes, stupebant dicentes: Etiam isti Christiano errore seducti sunt. Quare ad Potestatem civitatis venientes, narrabant ei: Venerunt hodie duo homines ad nos, ubi Christianitatis nomine decollabamus, nos crudeliter increpantes, quod in Dei servos tam acriter sæviremus; se ipsos sponte vocantes Christianos. Unde nos vehementi stupore perterriti sumus, quoniam ante, ubicumque Christiani erant, se sollicite occultare invenimus *c*.

Christum Novocomi publice prædicant.

11 Præses vero hæc ubi audisset, gravi dolore ingemuit dicens: Ite, et adducite eos, omni postposita dilatione, ad me. Qui exeuntes a C conspectu ejus invenerunt eos in platea mortem Salvatoris aperte prædicantes, et cum eis innumerabilem populum, qui eorum bona verba libenter audiebat. Et dixerunt eis: Christiani, princeps civitatis vos vocat. Venite ad eum. Quibus ipsi: Princeps supernæ civitatis Jesus Christus est mediator Dei et hominum, et sponsus ejus, ut legitur: Vidi civitatem sanctam Jerusalem novam descendentem de cælo a Deo paratam, quasi sponsam ornatam etc. Iste autem princeps noster est; vester vero, qui nos vocat, minister est antichristi, quem Dominus Jesus interficiet spiritu oris sui cum magistro suo impio. Quare temptatis, cum nihil cum eo commune habeamus? Quid autem ministri Christi cum diabolo? Ite, renunciate, quod interea ejus minas nullatenus expavescimus. Illi autem venerunt ad principem ita referentes: Princeps noster, lumen patriæ, audi, quod Christiani dicunt, ad quos paulo ante, ut venirent ad te, misisti. Prædicant namque nomen fidei suæ publice in platea, dicentes in præsentia populi, quod neque te, neque minas tuas pertimescunt. Jube igitur capi, antequam totus seducatur populus tuus ab eis; quia jam fere omnes sequuntur eos.

EX MOMBRITIO.

ubi S. Guniboldus capite truncatur:

12 Tunc indignatus Cumanorum princeps surrexit, et, advocata concione militum, consilium inierunt, qualiter istos Dei Martyres crudeliter perderent. Veniens autem ad eos cum multis armatis, his aggressus est eos verbis: Unde estis, aut quare populum meum seducitis? Qui dixerunt: Scoti sumus genere, sed Christiani professione. Populum tuum non seducimus; sed filios Dei ad æternam beatitudinis patriam invitamus. Tunc princeps: Quos, inquit, vocatis Dei filios? Et illi dixerunt: Quos ipse suo sanguine redemit. Hic sævus tyrannus infremuit, jussitque eos per omnem civitatem duci et decollari. Recordatus tamen post paulo putavit, timore mortis unius alterum ad errorem suum posse deducere. Mandavit ergo, ut alter non decollaretur. Venientes autem ad victoriam gratulabantur, quasi ad epulas invitati. Sed cum hoc dubium esset, quis libentius caput pœnæ traderet, jugulatus est Guiniboldus. In nocte corpus ejus a fidelibus Christianis furtim tamen in civitate Comi sepelitur, ubi requiescit usque in E hodiernum diem.

sanctus vero Guinifortus Mediolanum pergens,

13 Guinifortus solus recedens venit Mediolanum, ubi Domini sine intermissione Christi nomen prædicavit, multorumque errores sustulit. Credebat namque, quod suis peccatis exigentibus, Deus ei spem et vitam augeret, cum sorores fratremque suum coronasset. Quapropter sæviens sic apud se loquebatur: Deus omnium rerum creator, cum sorores et fratrem meum jam diu æterna corona donaveris, me miserum servum tuum peccatorem quare non suscipis? Cum talia oraret, Mediolanensium furor in eum surrexit dicens: Guiniforte sacrifica *d*. Cui respondit: Sacrificare Deo vivo me ipsum in odorem suavitatis concupisco. Quem nominas, dixit persecutor, Deum vivum? Et ille: Jesum Christum Deum vivum et hominem, qui me fecit, et suo sanguine me redemit.

ibi sagittis multis vulneratur,

14 Tunc tyrannus et persecutor sævissimus iratus et maximo furore repletus, eum duci extra civitatem et decollari præcepit. Sed antequam pervenirent ad locum, ubi beatus vir ducebatur, jussit sævissimus tyrannus ministris, ut sine intermissione eum ferirent lapidibus et sagittis usque dum ad prædictum locum pervenirent; insuper virgis ferreis flagellarent eum. Tunc F ministri impiissimi vix putantes visuros horam, in qua virum sanctissimum occidere possent, præcipitaverunt eum extra civitatem Mediolanensem, et carnifices crudelissimi sanguinem innocentis effundere et ejus gloriosa membra dilaniare cupientes, sagittis et lapidibus corpus suum sanctissimum percusserunt, et hinc atque inde sanctissimum Martyrem sagittis repleverunt, ut quasi ericius videretur.

et sic læsus ac pro mortuo relictus,

15 Inclytus autem martyr Guinifortus sic innumerabilibus martyrii pœnis afflictus, et multis affectus injuriis, nequaquam ab amore Christi divelli potuit. Cum vero impiissimi ministri, antequam percussissent gloriosum martyrem Guinifortum, et eum perduxissent ad locum, ubi decollandus erat, is præ nimia afflictione affectus cecidit quasi mortuus in terram, et genu flexo collaudabat Dominum dicens: Domine rex æternæ gloriæ, pie pater, suscipe corpus meum et animam meam, quam tibi offero in ara sacrificii. Crudelissimi autem ministri jam mortuum existimantes,

EX MOMBRITIO

* *forsan jacente.*

discedit Papiam, ubi brevi ex vulneribus obiit.

existimantes, abierunt, relicto eo in terra latente *.

16 Post pusillum vero temporis, Deo volente, gloriosissimum corpus pio ejus amore sic afflictum, sic vulneratum, in nobilissimam Italiæ civitatem Papiam venit, in qua totus percussus, sagittisque adhuc corpori suo fixis, quas ipse extrahere non potuerat, susceptus est cum magna reverentia et caritate a quadam muliere Christianissima et Deo devota, quæ juxta ecclesiam sancti Romani morabatur. Cum vero in ejus domo gloriosissimus Martyr per tres dies stetisset, vir Deo dilectissimus Guinifortus carnis exutus sarcina, ad paradisi atria commigravit, ubi martyrii palmam possidet, qui corona gloriæ meruit decorari.

et post mortem variis miraculis claret.

17 Porro cum sanctitas hujus gloriosi martyris Guiniforti hominibus esset incognita, omnipotens Deus, quanti meriti esset et sanctitatis venerandus Martyr, ultra latere homines noluit : nam posteaquam animam Christo beatus Guinifortus reddidit, ecce circa corpus ejus angeli Dei cum magna claritate astiterunt, totam domum, in qua erat, illuminantes, eamque fra- B grantissimo odore replentes. Quibus rebus tam magni quam parvi clara voce et summa lætitia magnificabant Deum dicentes : Benedictus Deus, qui semper in Sanctis suis gloriosus est. Magna itaque Dei omnipotentis gloria, et fidelium ingenti gaudio, undecimo Calendas Septembres sepultus est in ecclesia sanctæ Mariæ juxta ecclesiam sancti Romani majoris, ubi multa miracula per ejus merita gloriosus Deus in Sancto suo operatus est. Cæci quidem multi ad sepulchrum ejus venientes lumen optatum recipere meruerunt. Infirmi quoque et leprosi innumerabiles ibidem precibus beatissimi Guiniforti martyris sanati sunt. Vere fidelissima urbium Papia non immerito congaudere debet, quæ inclyti martyris Guiniforti sacratissimum corpus meruit possidere.

ANNOTATA.

a *Comum vel Novocomum est urbs Italiæ in Ducatu Mediolanensi, quæ nunc ab incolis vernacule* Como *vocatur, et natalibus Innocentii XI* D *Pontificis inclaruit. Ager autem ei adjacens communiter a scriptoribus* Comensis *appellatur.*

b *Actorum scriptor magis clare incolas hujus urbis* Comenses, *quam* Cumanos *appellasset : nam* Cumanus *proprie dicitur, qui Cumis in Campania Italiæ natus est Unde Sibylla, quæ ibi floruit, vulgo* Cumana *vel* Cumæa *cognominatur. Hic tamen ex antecedentibus et circumstantiis abunde colligitur, cujus urbis incolas auctor designet.*

c *Tota hæc periodus et omnia adjuncta satis aperte indicant, illos Comenses Sanctorum persecutores ethnicis superstitionibus deditos fuisse, et S. Guiniboldum ab iis propter professionem fidei Christianæ interfectum esse.*

d *Hic loquendi modus etiam ostendit, Mediolanenses illos adhuc diis sacrificasse, et tunc nondum agnovisse Jesum Christum, Deum virum et hominem. Quare errat Jacobus Gualla, dum in Sanctuario Papiæ lib.* VI *cap.* IX *de iisdem* S. Guniforti *persecutoribus ita scribit :* Mediolanum ingreditur, ubi quoque Christiani per diversa tormenta trucidabantur. Tunc vero strenuus Christi Athleta, in cujus pectus Deus lu- E men veritatis infuderat, quoniam divini nominis verus erat cultor, sublimi voce cuncto populo intemeratæ fidei veritatis adeo perlucida argumenta cœpit prædicare, quod ei resistere non poterat. Nec tamen ab hæretica perfidia ad veram Dei religionem convertebantur; at magis rabido furore furebant in eum. Ad ultimum martyr inclytus Gunifortus a protervis Arrianis extra Mediolani urbem crudeliter trahitur, et ibidem tot et tantis furentibus sagittis crebris vulneribus perforatur, quod pro cadavere media in via jacens, magnis confossus vulneribus, sanguine undique fœdatus sævissime relinquitur. *Hinc quoque corrigendus est Ferrarius, qui martyrium* S. Guniforti *distulit ad tempora Constantii imperatoris Ariani, quemadmodum in Commentario prævio monuimus. Ceterum neque Gualla, neque Ferrarius ullum biographum hoc anonymo nostro antiquiorem allegant.*

C F

DE S. TIMOTHEO MARTYRE

ROMÆ,

J. P.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Antiquissimus ac celeberrimus Sancti cultus; an fuerit S. Pauli Apostoli discipulus.

SUB IMPERATORIBUS ETHNICIS. *Celeberrimus hic Martyr*

Tanta est, et tam constans documentorum, quæ de hoc sancto Martyre ad posteros transmissa sunt, in honoribus ei deferendis consensio, ut cultus antiquitas, celebritas, ac propagatio quasi pro præmio, ut ita loquar, inter se contendisse videantur : quibus utinam Acta ejus responderent ! Antiquissimum Kalendarium, a nostro Bucherio editum, ita eum inter alios Martyres refert : Undecimo Kalendas Septembris, Timothei Ostiense. *Clarius Romanum parvum seu vetus* : Romæ via Ostiensi, Timothei martyris. *Calendarium, quod Leo Allatius dissertationi suæ De Dominicis et hebdomatibus recentiorum Græcorum attexuit,* e bibliothecæ Vaticanæ, *sicut præfatur,* codice antiquissimo, ante nongentos annos descripto, *sic brevissime :* XI Cal. Septemb. Natale S. Timothei. *Adde* Kalendarium antiquissimum ecclesiæ Carthaginensis, *quod vulgavit Mabillonius in Veteribus analectis tomo III, et in quo pag.* 399 *signatur . . .* Sept. sancti Timothei *nomen; nostrine an alterius, quis satis tuto definiat, cum desint dies mensis, titulusque*

A *titulusque ac palæstra martyrii? Mabillonius in notis ad laudatum Kalendarium pag. 412 videtur respexisse ad hodiernum, dum observat ista :* In Martyrologiis vetustis . . laudatur xi Kalen. Septemb. Timotheus martyr, qui Antiochia Romam profectus Melchiade Pontifice, ibidem capite plexus est. *In Kalendario Frontonis sæculi Octavi :* Die xxii mens. Aug. Natal. S. Timothei. Ad B. Paulum Apost., *in est, sicut Fronto addit in notula,* Statio est ad B. Paulum, quia non habebat S. Timotheus Romæ ecclesiam. *In Prænotatis autem ad laudatum Kalendarium § vii, pag.* 73, Statio, *inquit,* non erat aliud, quam confluxus cleri et populi, præsente episcopo, in locum, ubi illo die publica Missarum solennia fieri debebant.

signatur in antiquis Martyrologiis.

2 *His adjungantur Martyrologi alii, Beda videlicet, qui sic canit :*

Inde Timotheus undecimas tenet ordine digno.

Ado : Romæ via Ostiensi in cœmeterio ejusdem, natalis sancti Timothei : qui Antiochia veniens Romam, sub Melchiade Papa, susceptus est : quique cum annum totum, et aliquos menses ibi prædicans, multos ad fidem Christi convertisset, B tentus a Tarquinio Urbis præfecto, et longa carceris custodia maceratus, cum sacrificare idolis noluisset, tertio cæsus, et gravissimis suppliciis attrectatus, ad ultimum decollatus, et juxta beatum Apostolum Paulum sepultus est. Scriptum invenitur in historia sancti Silvestri. *Elogii istius ultima clausula proprie spectat ad Sancti Acta. Annuntiationem hanc contraxit Usuardus ; de qua videri potest illius Martyrologium a nobis editum. Wandelbertus hoc versiculo illustrem Sanctum prosequitur :*

Undecimam Romæ Timotheus passus honorat.

Pluribus porro hujus Sancti annuntiationibus erit locus, quando expendetur, an fuerit S. Pauli discipulus. Constat itaque ex ante dictis venerationem ejus publicam longe antiquissimam ac celeberrimam fuisse.

et in aliis vetustis monumentis.

3 *Nec alia sunt a nobis præmittenda, quæ huc faciunt. In Præfationibus antiquis per anni circulum, a Pamelio editis lib.* ii *Liturgicorum, pag.* 592, In Natali S. Timothei martyris *recitanda præscribitur ista :* Æterne Deus, tibi enim festa solemnitas agitur, tibi dies sacrata celebratur, quam B. Timothei martyris tui C sanguis, in veritatis tuæ testificatione profusus, magnifico nominis tui honori signavit. *Illa vero Præfatio cujus sit ætatis, etiamsi non constet ; Pamelius tamen loco citato censet esse Gelasianam. Verum cujuscumque ea sit auctoris, antiqua sane videtur esse. Aliud, nec minus insigne antiqui cultus cum quadam solemnitate conjuncti monumentum docet nos liber Sacramentorum S. Gregorii magni PP. apud Menardum pag.* 125, *ubi sanctus ille Pontifex præscribit orationes tres, tempore incruenti Sacrificii dicendas* in Natal. S. Timothei martyris. *Ad hæc, liber antiphonarius ejusdem Sancti, qui in nova Operum ejus editione, anno* 1705 *Parisiis vulgata, habetur tomo III, parte* i, *ordinat col.* 708 *varia decantanda in* Natal. SS. Timothei et Symphoriani. *Puto autem hic agi de nostro Martyre, quia alteri celeberrimo etiam athletæ additur, qui hac die celebratur. Atque hæc quidem, quæ de antiquissimo ac celeberrimo* S. Timothei *cultu jam collegimus, satis clara ac testata sunt; obscurior vero et incertior est quæstio, an idem Sanctus fuerit discipulus S. Pauli Apostoli.*

Inquiritur

4 *Et talis quidem asseritur in variis Martyrologiis. Illud, quod sub nomine S. Hieronymi in lucem dedit Florentinius, hæc ponit :* Roma via Ostense in cimiterio ejusdem, sancti Timothei discipuli Pauli Apostoli. *Consentit Corbeiense apud eumdem Florentinium in notis :* xi Kal. Sept. Romæ via Ostiense in cimiterio ejusdem, Nat. S. Timothei discipuli Pauli Apostoli. *Inter Martyrologia Hieronymiana contracta, quæ apud nos vulgata sunt, puncto hic controverso adstipulantur Rhinoviense, ac Richenoviense. At vero Martyrologium Reginæ Sueciæ, quod ibidem dedimus, Beda prout a nobis editus est, Ado, et Animadversa Holstenii ad Martyrologium Romanum, viam omnino diversam ineunt, quando* Timotheum *hodiernum innectunt tempori Melchiadis PP., qui vixit sæculo quarto. Consulatur una pro omnibus annuntiatio Adonis, quæ jam præmissa est superius. Egregius enimvero saltus a sæculo primo ad sæculum quartum. Sed an hoc, an alio post primum sæculo vixerit, postea dispicietur : primo saltem non vixisse, atque adeo S. Pauli discipulum non fuisse, probabilius mihi videtur.*

AUCTORE J. P.

an hodiernus

5 *Nam primo, si apographa Hieronymiana objicias, ea non satis sibi constant ; in aliis quippe* E *illa clausula est, in aliis non est, sed omnino diversa, sicut jam vidimus : immo vero nulla est in vetustissimo Martyrologio Antverpiensi apud Florentinium, ut fatetur ipsemet in notis, qui tamen in ista clausula tam impense ibidem versatur.* Timotheum, *inquit*, fuisse discipulum S. Pauli Apostoli, vetustissimum Antverpiense M. ita silet : « xi Kal. Septembris. Romæ via Ostiensi Timothei ». *Nulla est in antiquissimo Bucheriano ; non est in Romano parvo seu veteri, non est in Frontone ; non est in documentis aliis discipulatus ille, quæ antea ad illustrandum* S. Timothei *nostri cultum num. 3 protulimus : ita ut non sine probabili fundamento suspicari posse videamur, voces illas, quibus dicitur idem Sanctus exstitisse* discipulus S. Pauli, *prædictis apographis Hieronymianis aliunde assutus esse, et pro spuriis et adjectitiis habendas.*

S. Timotheus

7 *Tomo II Januarii, die* xxiv *ejusdem mensis, in Commentario ad Acta S. Timothei apostoli, episcopi Ephesini, ac martyris, qui fuit discipulus S. Pauli, occasione variorum dierum, quibus colitur, pag.* 563 *memorantur hæc ab Henschenio :* xxii Augusti ista habet pervetustum F Rhinawiense. Ms. « Romæ Timothei discipuli » S. Pauli ». Sed postremæ tres voces videntur a librario adjectæ. Colitur alioquin eo die S. Timotheus Romanus martyr. *His stabilitur mea suspicio, cui hæc adjungi potest conjectura, quod in textus genuini additionem prona fuerit occasio, tum quia Sanctus noster homonymus fuit discipulo S. Pauli, et* ad B. Paulum Apostolum *habita fuerit ejus statio, ut ex Frontone dictum est : tum quia textus Martyrologii Hieronymiani apud Florentinium adeo luxatus, corruptus et perturbatus est, ut mirum non foret, si pro vocibus mox productis* ad B. Paulum Apostolum, *substitutum esset* discipuli Pauli Apostoli.

fuerit discipulus

7 *Florentinius in notis ad hunc diem favens clausulæ in suis exemplaribus contentæ, qua* constanter, *ait*, *affirmetur*, S. Timotheum hac die memoratum, fuisse discipulum Pauli Apostoli, *suspicatur*, *quod* de Timotheo tantum Romano, et Novati fratre, quæ hic dicuntur, accipi debeant. Fuit enim Timotheus pariter presbyter, et discipulus Apostolorum. De Novato dum agit Romanum Martyrol. ad diem xx Junii . . ,

AUCTORE J. P. nii . . , fuisse . . affirmat . . fratrem TIMOTHEI PRESBYTERI ; sed Beda editus addit : « Romæ » S. Novati fratris Timothei presbyteri , qui a » beatis Apostolis eruditi sunt ». *Hic tria sunt breviter expendenda , nimirum 1°, in Sylloge historica ad eumdem diem* XX *Junii, tomo IV ejusdem mensis apud nos pag.* 4 *obitum S. Novati affigi anno æræ vulgaris* 151, *quocum ibi dicitur non convenire, quod ipse ac frater ejus a* beatis Apostolis eruditi sint. 2° *Ibidem etiam dicitur, Bedam isto die vacare, et additionem esse, in qua illud asseritur. Videri potest Martyrologium sub Bedæ nomine a nobis editum tomo II Martii pag.* XXIII. *Expendendum* 3°, *in Antiquissimo Kalendario Bucheriano, et in aliis vetustis Martyrologiis hoc die signari* Timotheum *laurea martyrii coronatam : titulus autem ille non datur isti, qui est apud nos in Sylloge, quam designabam modo ; nec titulo* presbyteri, *quo hic vocatur ibidem apud nos, insignitur* S. Timotheus *hodiernus, uti in Fastis sacris superius allegatis licet videre. Profert quidem Florentinius epistolam S. Pii PP. ad Justum episcopum Viennensem, in qua dicitur inter alia :* S. Timo- B theus et Marcus per bonum certamen transierunt ; *sed epistola illa, quæ est edita apud Labbeum tomo I Conciliorum col.* 576, *dicitur ibidem in notula marginali a Baronio agnosci germana, sed ab aliis quibusdam non probari ; quænam contra illam objiciantur, refert Tillemontius Monumentorum eccles. tomo II, nota* 4 *in S. Pium pag.* 614 : *de loco autem ejusdem epistolæ, quem statim citavimus e Florentinio, tractat ibidem nota* 5. *Ex his concludo ,* S. Timotheum *hodiernum martyrem per tot ambages e Florentinio quæsitum , in synonymo sancti Novati fratre inventum hactenus non esse.*

S. Pauli 8 *Considerandum hic etiam nobis est, quomodo ex hisce difficultatibus expedire sese conatus fuerit Tillemon. in nota* 5, *quam mox allegavimus. Quærit itaque, sententia Florentinii rejecta, quisnam sit* Timotheus *ille discipulus S. Pauli, et indicat, mirum non fore, si magnus Timotheus Ephesinus honoratus fuisset Romæ, et in ecclesia S. Pauli, sicut refert Kalendarium Frontonis (vide apud nos supra num* 1 ;) *sed abjicit auctores, qui memorant, eum Ephesi obiisse, et ex illa civitate translatum fuisse* C *Constantinopolim anno* 356 ; *Martyrologia tamen Hieronymiana dicere, quod* S. Timotheus *hujus diei* XXII *Augusti honoraretur in cœmeterio sui nominis ; atque adeo necessario esse dicendum, quod saltem reliquiæ ipsius ibidem fuerint. Deinde ex Florentinio pag.* 767 *mentionem facit de inscriptione, quæ indicet, etiamnum haberi corpus alicujus* S. Timothei , *martyris Romæ , in ecclesia S. Pauli, quo transferri potuit et cœmeterio sui nominis , quod creditur ibidem prope fuisse; sed in eadem inscriptione notari , hunc* S. Timotheum *passum esse sub Tarquinio , ac proin non fuisse discipulum S. Pauli.*

Apostoli 9 *Deinc, inquit, posset, nominis conformitatem in causa fuisse, quod Timotheus hic pro Ephesino fuerit acceptus ; tametsi recte admodum ab eo distinctus sit in aliquibus monumentis, quæ citantur apud eumdem Florentinium tamquam e Vaticana extracta ; et quod ideirca tam celebris evaserit, in ipsa etiam Africa ? Nam quæ præter illud de eo dicuntur, non debuerunt illum adeo multum reddere celebrem , de quo utpote proprie loquendo sciatur nihil. Hæc Tillemontius , lectorem mittens ad persecutionem* D *Diocletiani, quæ habetur tomo V Monum. eccles., ac consuli ibidem potest* § XLIX. *Atque hanc quidem solutionem sæpe jam allegatus auctor dicit esse facilem ; sed ex ea sequi, ut ecclesia Romana, et ecclesia Africana in molestam confusionem fuerint lapsæ : ita ut nescire se dicat, an non expediret dicere, quod, dum corpus magni S. Timothei Epheso Constantinopolim transferretur sub Constantio, quædam ejusdem reliquiæ fuerint distributæ, sicut refert certo factum esse in S. Andrea, et, dum nonnullæ ex iis delatæ essent Romam, depositæ fuerint, apud S. Paulum in sacello, quod* S. Timothei *habuerit nomen, illudque indiderit vicino cœmeterio.*

10 *Hæc autem censet non obstare, quo minus* S. Timotheus *alter potuerit esse sepultus eumdem locum versus, et translatus postea ad ecclesiam S. Pauli : quin immo dicendum affirmat, ejus festum in eumdem concurrisse diem ; credi enim, Kalendarium Bucherianum, in quo signatur, factum esse anno* 354, *biennio ante, quam S. Timotheus Ephesinus Constantinopolim translatus est. Huc usque super intricata hac difficultate Tillemontius , quam eruditis proponit , eorum judicium exspectare se dicens. Vides, lector, quot* E *conjecturis ac dubitatiunculis sese implicet auctor ille, ut quis, qualisve fuerit* S. Timotheus *hodiernus, indaget, et illum inveniat in via Ostiensi, ac discipulum S. Pauli ; hunc, quem tam operose quæsivit, ne vel per. probabilem utcumque conjecturam invenisse mihi videtur : eum synonymus hodiernus, etiamsi sit cultu clarissimus, cetera tamen adeo sit obscurus, ut vel divinando distincta aliqua de eo notitia sperari nequeat, ipsomet fatente, ut supra retulimus, Tillemontio, de eo sciri nihil.*

et nos probabilius

11 *De hac porro re neotericus legendista Gallus, a nobis toties ac merito alibi castigatus, non videtur malam tulisse censuram, quando ad præsentem diem exhibens* S. Timotheum *nostrum , et hac oblata opportunite de S. Timotheo S. Pauli discipulo, ejusque translatione Constantinopolim , unde reliquiæ ipsius Romam dicuntur delatæ, scribens, censet sufficere ad hunc errorem , qui alioqui satis est antiquus , destruendum, si observetur, quod corpus nostri Martyris jam tum Romæ honoratum fuerit , et quieverit etiam tunc in via Ostiensi, sicut signat Kalendarium anni* 354 , *antequam corpus S. Timothei, discipuli S. Pauli, esset Constantinopoli, id quod dumtaxat accidit anno* 356. F *Neque alia tentanda indicat idem biographus , sed observandum, quod martyr* Timotheus, *cujus memoriam honorat Ecclesia die* XXII *Augusti, unus sit e numero Sanctorum, qui cultu quidem suo notissimi, sed rebus gestis ignotissimi sunt. Quod quam vere dixerit idem auctor , planum fiet ex Sancti Actis, quæ examinare aggredimur, postquam nonnulla eis præmiserimus de hujus sancti Pugilis sepultura ac corpore.*

hanc sententiam esse rejiciendam censemus.

§ II. Sancti sepultura ac corpus ; Acta et eorum censura.

D*e primævo loco, in quo conditum fuit sacrum Martyris corpus , antea dictum est ex antiquissimo Kalendario Bucheriano , et ex aliis pariter indicatum, ubinam sequentibus sæculis quieverit.* Willielmus *autem Malmesburiensis De gestis regum Anglorum lib.* IV, *qui est de*

Locus antiquæ sepulturæ, et corporis

AUCTORE J. P.

de Willielmo II, cap. II, pag. 135 editionis Francofurtensis anni 1601, Duodecima, inquit, porta et via Ostensa * dicitur, modo porta sancti Pauli vocatur, quia juxta eam requiescit in ecclesia sua. Ibidemque Timotheus martyr. Hæc Malmesburiensis inter alia, quæ scribit de urbe Romana. Ejusdem sancti Athletæ corpus ibidem esse nostris etiam temporibus, testatur Piazza ad diem XXII Augusti in suo Hemerologio sacro, dicens festum ejus celebrari ad S. Paulum extra muros, et ibidem esse sacrum ejus corpus; atque ex eo nomen sumpsisse famosum cœmeterium, quod dicitur S. Timothei via Ostiensi, quæ jacet sub eadem basilica, cum indulgentia plenaria.

** al. Ostiensis*

sequentibus sæculis perseveravit.

13 Apud Ferrarium in Indice alphabetico, qui habetur ante ejus Catalogum Sanctorum Italiæ, notantur ista : Timotheus mart. Romæ XXII Aug. corp. Placentiæ in ecclesia S. Xysti. Sed illud corpus vel est alterius S. Timothei, vel, si sit ejusdem, qui hac die colitur; sicut vult Ferrarius, quod ultimum tamen videtur probationem aliquam requirere, tunc sumitur pars pro toto : alioqui hæc cum superioribus non cohærent. Aringhus tomo I Romæ subterraneæ lib. III, cap. III, pag. 413 scribit de pignoribus sacris, quæ in ecclesia S. Pauli observantur, et indicat corpus S. Timothei in decentiorem locum translatum fuisse, hæc dicens : Haud silentio prætereundum a nobis est, quod sub altari quidem S. Brigittæ, quod ipsi aræ maximæ proximum est, corpora sanctorum Timothei, et aliorum, quos nominat, martyrum requiescunt : quæ in subterranea olim Apostoli confessione, et S. Juliani oratorio condita fuerant. Addit idem auctor his qualemqualem inscriptionem; sed quando, et a quo condita sit, incertum, et ideo illam qualemqualem voco.

Acta a Combefisio edita

14 Celeberrimus hic Martyr eamdem in Actis suis subiit fortunam, quam tot alii Sancti, publica quidem veneratione ac æstimatione, nominisque claritudine quaquaversum diffusa illustrissimi; sed adeo parum sincere ac vere in rerum gestarum narrationibus sunt depicti ac male compti, ut eorum Acta non tam mereantur eruditorum lectorum approbationem et fidem, quam justas querelas et indignationes. P. Franciscus Combefisius Lutetiæ Parisiorum vulgavit librum hoc titulo Illustrium Christi Martyrum lecti triumphi etc., in quo libro exstat Vita S. Silvestri PP., intextis eidem Vitæ Actis S. Timothei, a pag. 260. Acta S. Silvestri quo loco sint habenda, apocrypha videlicet ac fabulosa, notissimum est; nec fabularum ac ineptiarum in eisdem contentarum memoria hic refricari debet. Examinemus itaque historiam S. Timothei, quæ habetur apud Combefisium : Beatus Silvester . . cum sanctus Timotheus . . persecutionis tempore Antiochia Romam venisset, humanissime hospitem habuit : quod nec ipsi sacerdotes ob rei periculum præstare ausi fuerant. Atque hoc quidem Actorum sancti Martyris nostri est exordium, in quo quia persecutionis tempus refertur ad tempora circiter Melchiadis PP., ut patebit ex sequentibus, qui anno Christi 310 ad Petri cathedram evectus est; ideo non satis intelligo, quomodo nec ipsi sacerdotes ob rei periculum præstare ausi fuerant, quod dicebatur S. Silvester huic Martyri præstitisse, quando hospitium ei præbuit.

examinantur,

15 Etenim ab anno 306 usque ad annum 312 Romæ imperabat Maxentius, in qua tyrannidem quidem exercuit impudicam pariter et crudelem; sed tantum abfuit a continuanda vel movenda persecutione adversus Christianos, ut eam fecerit cessare, teste Eusebio Ecclesiasticæ historiæ lib. VIII, cap. XIV, pag. 310 editionis Valesianæ : Maxentius, inquit, qui Romæ tyrannidem arripuit, principio quidem fidei nostræ professionem simulavit, ut in eo morem gereret, blandireturque populo Romano. Itaque subditis suis præcepit, ut a persecutione Christianorum desisterent, fictam scilicet pietatis speciem præ se ferens, utque benignior multo atque humanior superioribus principibus videretur. Verum progressu temporis haudquaquam talem se rebus ipsis præstitit, qualis futurus sperabatur. Deinde laudatus auctor commemorat istius furiæ libidinem, flagitia; item crudelitatem, qua in populum Romanum desæviit; sed renovatam ejus jussu adversus Christianos, qua tales, persecutionem, a qua desisti jusserat, non lego : ita ut omnino suspecta mihi videantur metus tantus sacerdotum, ac rei periculum Romæ, de quibus supra dictum est, quo territi fuerint ipsi sacerdotes, et non ausi Antiochenum advenam hospitio excipere.

et castigantur

16 Quo autem fundamento nitatur iter illud ex urbe Antiochena ad Romanam; nescio : etiamsi non ignorem, illud haberi apud Adonem supra allegatum, sub Melchiade Papa : sed post hoc, et alia, quæ narrat ibidem, scriptum invenitur, inquit, in Historia S. Silvestri. Acta eadem, quæ examinamus, narrant, quod S. Timotheus, cum annum ac menses aliquot veram Christi doctrinam prædicasset . . gladio animadversus occubuerit; hoc autem accidisse sub sancto Miltiade, seu Melchiade, episcopo, id est Papa, Romano, indicatur in sequentibus. Unde consequens est secundum ista Acta, ut Romam advenerit anno circiter 310, vel paulo serius, sed non post annum 311, quo hic sanctus Pontifex obiit. At quo pacto tam diu differri potest adventus S. Timothei in Urbem, si verum est, quod eadem Acta insinuant, S. Silvestrum nondum sacerdotio fuisse initiatum, cum S Timotheus Romam venit? Silvester enim puer cum esset, Cyrino presbytero adhærebat, pariterque officiis (seu, ut est in textu Græco, διακονίας, ministerio) defungens etc. Ad hæc τὸ ipse sacerdotes, de quibus mox a nobis jam actum, nonne indicat, sanctum hunc Pontificem tunc sacerdotem non fuisse? Et tamen eum jam tum ante annum 305 sacerdotem fuisse testatur S. Augustinus, quia illum annumerat sacerdotibus S. Marcellini PP., anno Christi 304 vita functi. Sic enim scribit hic sanctus Doctor in libro De unico baptismo contra Petilianum cap. XVI, pag. 87 editionis Plantinianæ : Quid ergo jam opus est, ut episcoporum Romanæ Ecclesiæ, quos incredibilibus calumniis insectatus est, objecta ab eo crimina diluamus? Marcellinus et presbyteri ejus Melchiades, Marcellus, et Sylvester traditionis codicum divinorum, et thurificationis ab eo crimine arguuntur. Nonne hoc satis clare cum Actis istis pugnat?

tamquam apocrypha: aliud ejusdem furfuris

17 Pergamus. In eisdem Actis sanctus noster Martyr dicitur esse passus sub illo, qui ibidem vocatur Tarquinius præfectus. Verum hujus nominis præfectum non invenio in catalogis præfectorum Urbis, quos typis vulgaverunt V. Cl. Emanuel a Schelstrate in Appendice ad tomum primum Antiquitatis Ecclesiæ a pag. 528; ac Theodoricus Jansonius ab Almeloveen post Fastos Romanos consulares, anno 1705 Amstelodami excusos, a pag. 295. Sequitur itaque, ut nullius,

AUCTOR J. P.

nullius, vel saltem exiguæ fidei sint Acta ista, quæ Tarquinium præfectum, *alibi ignotum, in scenam producunt? Acta vero seu historiam S. Silvestri cum citet Ado, sicut paullo ante indicavimus, mirari non debemus, cum affirmare, quod noster Athleta fuerit* tentus a Tarquinio Urbis præfecto *etc. Habemus aliud Actorum exemplar hoc titulo :* Passio S. Timothei martyris XI Kal. Septemb., *quæ transcripta notatur* ex Ms. membr. Pruvinensi D. Wion de Dourvalle. *Sic autem incipit :* Factum est autem, ut Timotheum quemdam, virum Christianum et religiosum, venientem ab Antiochia, Christum publice prædicantem tempore persequutionis, Romæ hospitem susciperet S. Sylvester. *Verum cum Acta ista, etiamsi sint breviora, similis tamen cum jam dictis sint furfuris, easdem censuras merentur.*

exemplaria

18 *Sed an Acta melioris notæ non sunt speranda nobis apud Baronium ad annum* 311 *a num.* 58? *Nequaquam. Nam exemplar, quo usus est, quale sit, disce ab uno hoc specimine, quod sic conatus est corrigere vir Eminentissimus :* Sed quid tandem accidit de Timotheo martyre? Cum enim tempore Constantini imperatoris passum esse constet, perperam in codice scripto legimus, in persecutione ejusdem Constantini subiisse martyrium. B *Sed mirum non est, hæc et alia apocrypha in eodem codice contineri de* S. Timotheo, *cum ex Actis S. Silvestri sint hausta, sicut significat Baronius : apud quem etiam in scenam prodit* Tarquinius Perpenna, *Urbis præfectus tempore Melchiadis PP., et anno Christi* 311, *in Catalogis, quos supra citabam, omnino ignotus. Quærere insuper e Baronio mihi liceat, unde Martyrem nostrum* tempore Constantini imperatoris passum esse constet? *Si ex hisce solis Actis; cum illa vacillent, cur non vacillet tempus, quod memorant, quodque supra jam castigatum est? Monet etiam Baronius, de* Timotheo Martyre illud non prætermittendum, perperam ejus martyrium poni sub sexto consulatu Constantii ante quinque annos : nam cum appareat, passum sedente Melchiade Papa, nequaquam aptari potest tempori illi, quo Romanæ Ecclesiæ constat præfuisse Marcellum. *Sed vel corrigere, vel figere tempus, quidnam hic aliud, quam palpare in tenebris? Ad hæc, quærere iterum liceat ex Baronio, unde constet, ho-* C *diernum* Timotheum *signari apud Cuspinianum, quem citat* de Consulibus sub sexto consulatu Constantii, *et non alium potius, cum dies martyrii prorsus sint diversi, et ponatur* Annius Anullinus præfectus? *Cui mox subduntur ista :* In vetustissimo sine autoris titulo Chronicorum libello reperi hæc verba : « Constantio sexto, et » Maximiano sexto Coss. passus est Timotheus » Romæ X Kal. Jul. ». *Et revera cum isti consules, tum præfectus Urbis mox nominatus notantur in catalogis, quos nuperrime designabam, ad annum* 306. *Ante me habeo apographum* ex Ms. Congregationis Oratorii, et Mariæ Majoris Romæ, *uti eidem adscribitur, et sic incipit :* Sub persecutione Constantini imperatoris *etc. Insulso huic exordio non addo alia. Eodem fortasse vel simili exemplari usus est Baronius.*

designantur.

19 *Ecce autem metamorphosim aliam chronologicam apud Petrum de Natalibus lib.* VII, *cap.* XCI, *ubi recitat* S. Timothei *martyrium, quod liberali spongia indiget. In eo quippe dicitur* presbyter; *sed quo prævio auctore ac duce hoc dicitur? Deinde ibidem* passus *notatur* sub Valeriano imperatore, et Tarquinio Urbis præfecto. *Atque adeo tempus martyrii quinquaginta circiter annis ibi anticipatur. At vero pugnantia loquitur ista narratio : sic enim pergit :* Qui ab Antiochia veniens tempore Melchiadis Papæ, a S. Silvestro . . hospitio devote susceptus est. D *Insulsa enimvero rerum, personarum ac temporum combinatio! Sed tricarum jam satis. Quandoquidem autem tempus martyrii* omnino obscurum *et incertum est, idque de Sancti morte unicum certo constat, quod ea ultra annum* 354 *differri non possit; ideo, vanis conjecturis valere jussis, fixi supra martyrium sub imperatoribus ethnicis. Ex Actis suspectis pessima sunt, quæ habentur apud Petrum de natalibus : ex aliis autem prælo committimus ea, quæ supra designatus Combefisius edidit, non quia iis meliora; sed ut aliquod saltem exemplar lectori in promptu sit, quod censuris in decursu hujus Commentario notatis subserviat.*

ACTA APOCRYPHA

E

Auctore anonymo,

Ex Vita S. Sylvestri PP., quam edidit Combefisius in libello, cui titulus, Illustrium Christi Martyrum lecti triumphi, a pag. 260.

Sanctus a B. Sylvestro hospitio exceptus.

Igitur beatus Silvester puer cum esset, Cyrino presbytero adhærebat; pariterque officiis defungens, omnem sponte sua curam sedulo explebat. Unde cum sanctus Timotheus vir religiosissimus, ac qui Christum libere, ac palam prædicaret, persecutionis tempore Antiochia Romam venisset, humanissime hospitem habuit; quod nec ipsi sacerdotes *a* ob rei periculum præstare ausi fuerant. At Silvester nedum gaudebat illo suscepto; verum etiam omni excusso metu, Virique tum vitæ rationem, tum prædicationem spectatam habens, multis eum laudibus omnibus commendabat. F

a

post aliquod tempus martyrio afficitur.

2 Sanctus itaque, quem dixi, Timotheus, cum annum ac menses aliquot veram Christi doctrinam prædicasset, neque idolis ut sacrificaret in animum induceret, tertio tortus ac verberatus, trinaque ea perfunctus lucta, ad extremum gladio animadversus occubuit. Cujus corpus cum Silvester profunda, atque media nocte clanculum rapuisset, domum intulit : accersitoque sancto Miltiade Episcopo, cunctis id compresbyteris ac diaconis ut sanciretur præstandum, obtinuit : totamque noctem sacris illis canticis producens, martyrium * ejus dedicavit.

** i. e. eidem Martyri sacrum et honorifice sepultus :*

3 Mulier autem quædam Christiana nobilis, ac Deum timens, Theona nomine, cum sancto Apostolo Paulo vicinum hortum haberet; cum, cujus memini, beatissimum Papam, suis ipsius sumptibus eo ipso in horto martyrium ut extrueret, inque illo sacratissimi Timothei corpus conderet, officiosissima rogavit. Quod ita gestum Christianos omnes abunde gaudio affecit; quod nempe

A nempe etiam Timotheo quondam Pauli discipulo cognominis Martyr, e vicino illi conditus fuisset.

tyrannus misere perit

4 His eo successu peractis, Tarquinius Præfectus, habuisse Timotheum aliquid pecuniarum ratus, comprehendi sanctum Silvestrum jussit; aitque, Nisi cunctas mihi opes scelestissimi Timothei dederis, ac diis sacrificaveris, diversis te conficiam tormentis. Ad quem sanctus Silvester Evangelicam tibi dicam vocem; Hac nocte anima tua a te auferetur; ut noveris, Timotheum, quem pœnis sustulisti, non sceleratum hominem, ut dixisti, sed Christi martyrem esse *b*.

b

cultore anonymo

ANNOTATA.

a *Silvester itaque nondum tunc erat sacerdos, sicut conficitur hic ex Actis: talis erat tamen omnino, teste S. Augustino. Vide Commentarium prævium* § II *num.* 16: *sed alios eorumdem errores non assigno singillatim, qui in dicto Commentario notantur.*

b *Quæ hoc ultimo numero narrantur, non sunt in duobus apographis nostris; et suspicor, esse episodium fabulatoris, qui Acta S. Silvestri apocrypha conflavit.*

DE SS. FABRICIANO ET PHILIBERTO MART.,

IN HISPANIA.

B

Veneratio eorum publica, gesta ignota.

E

J. P.

DIE XXII AUG. Probatur eorum cultus:

Zizaniorum plenus est ager, quem hodie nobis aperit ad colligendum triticum famosus Tamayus, more suo in apocryphis loliis colligendis et lectori obtrudendis operose intentus: ubi tamen nihil habent hi duo Sancti, quod vere ac fundate de eis colligi possit, præter cultum publicum, quem paucis, utinam liceret pluribus, ita stabilimus. Martyrologium Romanum hac die illos sic annuntiat:* In Hispania sanctorum martyrum Fabriciani et Philiberti; *addente in notis Baronio:* De his veter. manuscript., et in tabulis ecclesiæ Toletanæ. *In Missali ejusdem ecclesiæ, quod anno* 1550 *editum est, nihil de his Sanctis invenio: sed Henschenius noster in Calendario Sanctorum, quod isti Missali præfigitur, quodque* collatum esse *testatur* cum Breviario secundum regulam B. Isidori dicto Mozarabes, impresso anno MDII jussu D. Francisci Ximenes archiepiscopi: item cum Missali mixto secundum regulam B. Isidori, dicto Mozarabes,
C excuso Toleti anno MD jussu Francisci Ximenes archiepiscopi *etc., Henschenius, inquam, ad diem* XXII *Augusti sua manu adscripsit in isto Calendario:* Fabriciani et Philiberti M. IX lec. *In apographo autem nostro, quod e Breviario Mozarabico anno* 1722, *dum Toleti essemus, ibidem extractum est, hæc notantur:* Sanctorum Fabriciani et Philiberti abbatis * et martyrum, omnia dicantur plurimorum martyrum. *Hæc sunt, quæ de nostrorum Sanctorum cultu colligere mihi licuit; præter quem si alia quæsieris de eorum patria, ætate, ac rebus gestis, adeo vacillant omnia, ut omnino non sit locus, ubi firmum pedem figas.*

* f abbatum

alias, Acta etc.

2 *Ad Tamayum quod attinet; jam illum conveni: nec addam plura, ne tempus perdam, si nugas ejus operose castigem, et lectoris aures obtundam novis querelis, quas toties repetere, si non supervacaneum, tetricum certe videri possit. Hinc facile etiam patior sileri ea, quæ habet noster P. Antonius de Quintanapueñas in suis Sanctis Toletanis ad sæculum quartum a pag.* 225. *Quid enim exspectes ab eo limpidum et purum de hodiernorum Sanctorum gestis, qui sordes pro aqua bibit, ex famosis cloacis haustas, quæ jam pridem ab eruditis Hispanis detectæ sunt, uti patet ex auctoribus apocryphis ac documentis, quæ producit, personatis utique magnorum in speciem scriptorum nominibus deceptus, sicut innumeris aliis contigit. Porro Sanctis apposui supra titulum* Martyrum *cum Romano Martyrologio, ac Breviario Mozarabico, etiamsi plane ignorem, ubi, quando, et sub quo passi sint. Signavi item illos* in Hispania *cum dicto Martyrologio, non quia mihi id certo constat; sed quia Hispani sunt, ut ita dicam, in possessione, in qua ipsos relinquo. An ambo monachi fuerint, item cujus Ordinis ac monasterii, pariter incompertum mihi est.*

3 *Castellanus in Martyrologio universali hac die ad nomen* Philiberti, *quod e Romani Martyrologii textu Gallice scribit* Philbert, *notulam marginalem apponit, et affirmat,* esse humationem sancti Philiberti abbatis Gemeticensis, factam in insula Nigri-Monasterii *(Nermoutier;) sed abbas iste non fuit martyr, ut ad diem* XX *Augusti, quo ejus Acta illustrata sunt, licet videre. Deinde non satis assequor, quomodo tam rotunde et affirmate hoc enuntiet Castellanus sine ulla probatione, præsertim cum obscurissima sint omnia, quæ de hoc Sancto quæri possunt. Novi equidem, credidisse Nicolaum Antonium, quod Herii insulæ in Gallia nomen, ubi alius Filibertus ille abbas synonymus obiit, pseudo-Julianus in fictitium commutaverit, dum Hispaniæ insulæ illam adjudicat; sicut pluribus refertur ad dictum mox diem* XX *hujus mensis in Commentario ad ejus Vitam* § I, *num.* 6, *pag.* 67. *Sed cum hic Philibertus a pseudo-Juliano dicatur fuisse* in Hispania solitarius; *sive is ab isto fabulatore fictus sit, sive vere aliquando talis ibi exstiterit, quod non est hujus loci examinare; noster autem in documentis supra allegatis signetur cum titulo* martyris, *non video inde quidquam erui posse pro sententia Castellani.*

nos latent,

F

DE

DE SS. NECTAVO VEL NECTARIO ET FORSAN SEVO

NEO-CESAREÆ IN PONTO.

G. C.

Notitia horum Sanctorum ex antiquis Martyrologiis.

XIII AUG.

Nomina horum Sanctorum in antiquis Martyrologiis exprimuntur;

Franciscus Maria Florentinius hac die in exemplaribus Hieronymianis istos Sanctos ita annuntiat :* In Ponto Neocæsar. natalis sanctorum Nectavi, Sevi. *Ex vetustissimo apographo Antverpiensi eosdem Sanctos refert his verbis :* Neocæsarea civitate Nectavis, Sævi. *Deinde laudatus Hieronymiani Martyrologii editor in notis monet sequentia :* Additur IN PONTO ad differentiam alterius urbis Neocæsareæ in Bithynia. In Ponto Polemoniaco Cappadociæ Neocæsaria civitas est Ptolomeo, Ammiano et Solino. Ibi natale sanctorum Nectavi et Sevi ex adductis manuscriptis libris recolebatur, qui tamen in aliis editis Martyrologiis latent. *Sed post hanc annotationem adhuc ignoramus, utrum illi Martyres an confessores fuerint. Attamen suspicamur, illos laurea martyrii coronatos fuisse, cum vetera hujusmodi Martyrologia plerumque de Martyribus meminerint.*

sed reliqua ad eos spectantia ignorantur

2 *Quidquid sit de hoc incerto martyrio, in aliis Hieronymiani Martyrologii exemplaribus primus ex his duobus Sanctis tantum memoratur. Rhinoviense apographum, quod tomo VI Junii part.* II *edidimus, hac die sic habet :* In Ponto Nectarii. *Huic consentit ibi Richenoviense, quod eodem die* in Ponto Nectarei *solius memoriam celebrat. Sed Martyrologium Augustanum ex Monasterio sancti Udalrici, quod ibidem post duo præcedentia vulgatum est, priori Sancto alterum socium adjungit, omissoque venerationis aut martyrii loco, duos hosce Sanctos post S. Timotheum sic annuntiat :* Romæ Timothei, Marcialis. Alibi Nectavi, Mariani. *At in aliis apographis Hieronymianis apud Florentinium Marianus ille sub nomine Marini Antiochiæ collocatur, et forte propter luxatos laterculos hic in Martyrologium pro* Sevo *irrepsit. Cum tamen ille* Sevus *in quibusdam Martyrologiis omittatur, in in aliis exprimatur, cum* S. Nectavo *vel* Nectario *cum signo dubitationis adjunximus. Ceterum obscuras illas annuntiationes ulterius illustrare non possumus, dum tota antiquitas et alii Martyrologi de distinctiore horum Sanctorum notitia silent.*

DE SANCTO SIGFRIDO ABBATE

IN ANGLIA,

G. C.

SYLLOGE HISTORICA.

Hujus Sancti monasterium, ætas, cultus ab immemorabili tempore, biographus, et Acta.

ANNO DCLXXIX

In Wirensi Angliæ monasterio.

Venerabilis Beda originem monasterii Wirensis aut Wiremuthensis, cui sanctus Abbas noster post alios præfuit, apud Mabillonium sæculo secundo Ordinis Benedictini pag. 1004 *describit, ubi de S. Benedicto Biscopo, primo istius monasterii fundatore, narrat sequentia ;* Tandem ad patriam gentem solumque in quo natus est, pedem convertens, Ecgfridum Transhumbranæ regionis regem adiit ; cuncta quæ egisset, ex quo patriam adolescens deseruit, replicavit, quo regionis desiderio arderet, non celavit, quid ecclesiasticæ, quid monasticæ institutionis Romæ vel circumquaque didicisset, quot divina volumina, quantas beatorum Apostolorum sive Martyrum Christi reliquias attulit, patefecit, tantamque apud regem gratiam familiaritatis invenit, ut confestim ei terram septuaginta familiarum de suo largitus, monasterium inibi primo Pastori Ecclesiæ facere præciperet : quod factum est, sicut et in procemio memini, ad ostium fluminis Wiri ad Aquilonem, anno ab Incarnatione Domini sexcentesimo septuagesimo quarto, Indictione secunda, anno autem quarto imperii Ecgfridi regis.

2 *Mabillonius ibidem pag.* 1002 *in observationibus præviis, quas iisdem S. Benedicti Biscopi Actis præfixit, hoc monasterium et alterum ei vicinum distinguit his verbis :* Monasterium sancti Petri ad Wiræ fluminis ostia (unde Wiremuthense dictum) quinto fere milliari distabat a cœnobio sancti Pauli sito ad Tinam fluvium in territorio Girwensi, vulgo JARROW, ex quo Girwense sancti Pauli monasterium dictum est. Utrumque condidit Biscopus, ac eidem abbati, iisdemque institutis subesse voluit. Quod in causa fuit, ut nonnumquam apud Bedam aliosque auctores, quasi unius monasterii vocabulo censeretur. Girwense incoluit Beda, a Danis postea semel atque iterum destructum. *In illo priori cœnobio noster hodiernus Sanctus*

quod ab alio vicino distinctum est

A *Sanctus felicem animam Creatori reddidit.*

quot hic sanctus abbas

3 *Hinc passim recentiores hagiologi Benedictini* S. Sigfridum *sacris fastis suis inserunt, ac inter alios Gabriel Bucelinus hac die illum in Menologio suo sic annuntiat :* In Anglia, monasterio Wirensi depositio sancti Sigfridi abbatis. Sigfridus tertius Wirensis cœnobii abbas, quod sanctus Benedictus Biscopius in Northumbria construxerat, vir sacrarum Litterarum scientia sufficienter instructus, mira autem abstinentiæ virtute præditus fuit. Ejus in diuturno pulmonum morbo, quem forti pertulerat animo, insignis patientia celebratur. Præfuit cœnobio sanctissime triennium solum, et plenus meritis discessit anno Christi DCLXVIII. *Bucelinus hic multum aberrat a vera mortis ejus epocha, ad quam propius accedit Hugo Menardus, qui lib.* II *Observationum ad Martyrologium suum Benedictinum pag.* 667 *et sequente eumdem sanctum Abbatem ita laudat :* Fuit tertius abbas cœnobii Wirensis, quod sanctus Benedictus Biscopius in Northumbria construxerat; qui cum Romam cogitaret, monasterio subrogavit abbatem sanctum Easterwinum. Quo mortuo, Fratres elegerunt B sanctum Sigfridum, virum litteris Scripturarum sufficienter imbutum, moribus optimis ornatum, et mira abstinentiæ virtute præditum, atque etiam patientiæ; nam diuturnum pulmonum morbum forti animo pertulit. Rexit hoc monasterium tres annos. Obiit anno sexcentesimo octuagesimo octavo.

anno Christi 689

4 *Eduardus Maihewius in Trophæis Benedictinis hac die ex Florentio Wigorniensi eumdem obitus annum assignat. At Mabillonius in Annalibus Benedictinis lib.* XVII *num.* 72, *et lib.* XVIII *num.* 1 *ostendit,* S. Sigfridum *anno* 689, *die* XXII *Augusti, obiisse quatuor mensibus ante S. Benedictum Biscopum, qui mense Januario sequentis anni ad Superos migravit, ut in fine hujus sylloges apparebit. Hinc corrigendi sunt majores nostri ad diem* XII *Januarii, dum destituti accuratioribus monumentis, obitum istius S. Benedicti anno Christi* 703 *affixerunt. Nunc aliquid addemus de immemorabili* S. Sigfridi *cultu, quem propter hactenus relata recentiorum scriptorum testimonia nondum admitteremus.*

cujus immemorabilem cultum

5 *Florentius Wigorniensis, qui circa initium sæculi duodecimi floruit, in Chronico suo ad* C *annum Christi* 688 *hæc habet :* Eodem anno venerabilis ac Deo dilectus abbas Sigefridus, inductus in refrigerium sempiternæ quietis, introiit domum regni cælestis in holocaustis perpetuæ laudationis, XI Calendas Septembris. *Similia refert venerabilis Beda synchronus, qui prætorea hunc Virum titulo* sancti *ornat, dum apud laudatum Mabillonium sæculo secundo Benedictino pag.* 1009 *de S. Benedicto Biscopo ejusque adjutoribus ita scribit :* Sexdecim (ut diximus) annos monasterium rexit, primos octo per se, sine alterius assumptione abbatis; reliquos totidem viris venerabilibus et SANCTIS Easterwino, Sigifrido, Ceolfrido, abbatis se nomine, auctoritate et officio juvantibus, primo quatuor annos, secundo tres, tertio unum. *Hinc patet,* S. Sigfridum *tribus annis dumtaxat cœnobio Wirensi præfuisse.*

ex antiqua ossium ejus translatione.

6 *Denique publicum et immemorabilem* S. Sigfridi *cultum colligimus ex antiqua corporis ejus translatione, quam venerabilis Beda ibidem pag.* 1011 *et sequente exprimit his verbis :* Reverso autem domum Hvetberto, advocatur episcopus Acca, et solita illum in abbatis officium benedictione confirmat; qui inter innumera monasterii jura, quæ juvenili sagax solertia recuperabat, hoc imprimis omnibus delectabile et gratificum fecit; sustulit ossa Easterwini abbatis, quæ in porticu ingressus ecclesiæ beati Apostoli Petri erant posita, nec non et ossa Sigfridi abbatis ac magistri quondam sui, quæ foris sacrarium ad meridiem fuerant condita, et utraque in una theca, sed medio pariete, recludens, intus in ecclesia beati patris Benedicti composuit. Fecit autem hæc die natalis Sigfridi, id est, undecimo Kalendarum Septembrium. *Hæc reliquiarum elevatio sive sacrorum ossium in honorificentiorem locum translatio ex veteri Ecclesiæ consuetudine publicam venerationem designabat, ut eruditi antiquitatis investigatores passim tradunt.*

Auctore G. C.

et ex ratiocinio Mabillonii

7 *Certe Mabillonius in Annalibus Benedictinis lib.* XXVII *num.* 72 *legitimum* S. Sigfridi *cultum indicat hoc ratiocinio :* Sigfridum venerabilis Beda, uti Benedictum, Easterwinum ac Ceolfridum, SANCTUM vocat, ejusque natalem seu depositionem collocat XI Kalendas Septembris, quo die in Fastis Benedictinis colitur. In sincero, ut creditur, Bedæ Martyrologio, quod Bollandi continuatores tomo secundo Martii præ- E misere, nulla Sigfridi abbatis mentio fit, imo neque Benedicti Biscopi, cujus tamen depositionis diem solemni ritu ipsius Bedæ tempore apud suos celebratum fuisse, constat ex ejusdem homilia de ipso Biscopo, quem Beda BEATÆ MEMORIÆ PATREM SUUM vocat, CUJUS HODIE, inquit, VENERANDAM ASSUMPTIONIS DIEM DEBITA SOLEMNITATE RECOLIMUS. Neque vero ejusdem Benedicti, nedum Sigfridi et sequentium abbatum mentio fit in metrico ejusdem Bedæ Martyrologio, quod in Spicilegii tomo decimo vulgatum est. Id vero ea de causa factum verisimile est, quod Beda suis fastis nominatissimos tantum Sanctos adscripserit, et fere ubique receptos, non quosvis peculiares. *Mabillonius his verbis sat clare innuit,* S. Sigfridum *ab immemorabili tempore licitum cultum habuisse, quamvis in Martyrologio Bedæ cum celeberrimis Sanctis non collocetur.*

aliisque argumentis probamus

8 *Quinimo videmur posse hodiernum sanctum Abbatem Operi nostro inserere ex mente Urbani VIII Pontificis, qui in notissima Constitutione anni* 1625 *circa cultum Sanctorum, post varia decreta* ℥ IV *monet,* quod per suprascripta præ- F judicare in aliquo non vult, neque intendit iis, qui aut per communem Ecclesiæ consensum, vel immemorabilem temporis cursum *(id est ante centum annos, ut idem Pontifex postea declaravit)* AUT PER PATRUM VIRORUMQUE SANCTORUM SCRIPTA, vel longissimi temporis scientia, ac tolerantia Sedis Apostolicæ vel Ordinarii coluntur. *Cum itaque sanctus ac venerabilis Beda jam a tot sæculis hunc Abbatem in scriptis suis* sanctum *nominaverit, et honorificam ossium ejus translationem retulerit, verosimillime voluntatem summi Pontificis de legitimo* S. Sigfridi *cultu intelligimus ex verbis, quæ mox supra majori charactere expressimus. Hæc argumenta sufficere existimamus, ut* S. Sigfridus *in Opere nostro locum habeat, ideoque ad biographum et Acta ejus assignanda progredimur.*

Sanctus Beda

9 *Venerabilis Beda coævus, ac monasterio Wirensi vicinus, gesta hujus sancti Abbatis conscripsit in opusculo, quod Eduardus Maihewius in Trophæis Benedictinis sparsim primus edidit. Hujus editionis ignarus Jacobus Waræus, Eques auratus, aliam typis Dublinensibus anno* 1664 *vulgavit,*

AUCTORE G. C.

vulgavit, camdemque Ludovicus Billaine typographus Parisiensis biennio post recudit. Denique Mabillonius eamdem venerabilis Bedæ lucubrationem, in duos libellos divisam, Actis Sanctorum sæculi secundi Benedictini inseruit, ubi pag. 1001 *et sequentibus Vitam S. Benedicti Biscopi abbatis ejusque successorum exhibet. Ex hoc venerabilis Bedæ opusculo excerpemus occurrentia* S. Sigfridi *gesta, et alia ad eum non spectantia omittentes, aliquot punctis indicium hujus omissionis dabimus.*

laudat virtutes S. Sigfridi,

10 *Pauca igitur* S. Sigfridi *gesta, quæ venerabilis Beda posteritati reliquit, in hac ultima Mabillonii editione sic referuntur :* Verum inter læta, quæ veniens attulit (*superius agitur de S. Benedicto Biscopo, qui ex urbe Romana in Angliam redierat*) tristia domi reperit, venerabilem videlicet presbyterum Easterwinum, quem abiturus abbatem constituerat, simul et Fratrum ei commissorum catervam non paucam, per cuncta grassante pestilentia, jam migrasse de seculo. Sed aderat et solamen, quia in loco Easterwini virum æque reverentissimum ac mitissimum de monasterio eodem, Sigfridum videlicet B diaconum, electione Fratrum suorum simul et coabbatis ejus Ceolfridi, mox substitutum cognovit, virum scientia quidem Scripturarum sufficienter instructum, moribus optimis ornatum, mira abstinentiæ virtute præditum; sed ad custodiam virtutum animi, corporis infirmitate non minima depressum, sed ad conservandam cordis innocentiam nocivo et irremediabili pulmonum vitio laborantem.

ac præcipue patientiam

11 Nec multo post etiam Benedictus ipse morbo cœpit ingruente fatigari : ut enim tantam religionis instantiam etiam patientiæ virtus adjuncta probaret, divina utrumque pietas temporali ægritudine prostravit in lectum, ut post ægritudinem morte devictam perpetua supernæ pacis et lucis quiete refoveret. Nam et Sigfridus, ut diximus, longa interiorum molestia castigatus, diem pervenit ad ultimum. Et Benedictus per triennium, languore paulatim accrescente, tanta paralysi dissolutus est, ut ab omni prorsus inferiorum membrorum factus sit parte præmortuus, superioribus solum, sine quorum vita vivere nequit homo, ad officium patientiæ virtutemque reservatus. Studebant in dolore semper Auctori C gratias referre, semper Dei laudibus fraternisque hortatibus vacare....

in diuturno morbo.

12 At ubi uterque Abbas lassatus infirmitate diutina jam se morti vicinum, nec regendo monasterio idoneum fore conspexit (tanta namque eos affecit infirmitas carnis, ut perficeretur in eis virtus Christi, ut cum quadam die desiderantibus eis se invicem, priusquam de hoc seculo migrarent, videre et alloqui, Sigfridus in feretro deportaretur ad cubiculum, ubi Benedictus et ipse suo jacebat in grabato, eisque uno in D loco ministrorum manu compositis, caput utriusque in eodem cervicali locaretur lacrymabili spectaculo; nec tantum habuere virium, ut propius posita ora ad osculandum se alterutrum conjungere possent; sed et hoc fraterno compleverunt officio) inito, Benedictus cum eo cumque universis Fratribus salubri consilio, acciit abbatem Ceolfridum, quem monasterio sancti Pauli Apostoli præfecerat, virum videlicet sibi non tam carnis necessitudine, quam virtutum societate propinquum, et eum utrique monasterio, cunctis Fratribus faventibus atque hoc utillimum judicantibus, præposuit patrem, salubre ratus per omnia ad conservandam pacem, unitatem, concordiamque locorum, si unum perpetuo patrem rectoremque tenerent....

piamque ejus mortem.

13 Igitur post hæc revolutis mensibus duobus, primo venerabilis ac Deo dilectus abbas Sigfridus, pertransito igne et aqua tribulationum temporalium, inductus est in refrigerium sempiternæ quietis, introiit in domum regni cælestis, in holocaustis perpetuæ laudationis reddens sua vota Domino, quæ sedula labiorum mundorum distinctione promiserat; ac deinde adjunctis aliis E mensibus quatuor, vitiorum victor Benedictus et virtutum patrator egregius, victus infirmitate carnis ad extrema pervenit.... Sexto decimo postquam monasterium fundavit anno, quievit in domino confessor, pridie Iduum Januarii, sepultus in ecclesia beati Apostoli Petri, ut quem degens in carne semper solebat amare, quo pandente, januam regni cælestis intrabat, ab hujus reliquiis et altari post mortem nec corpore longius abesset.

cujus annum evidenter assignamus.

14 *Ex anno conditi hujus monasterii Mabillonius ibidem pag.* 1009 *in notis concludit, S. Benedictum Biscopum anno Christi nati* 690 *mortuum esse, cum hic die duodecima Januarii ad Cælites migraverit. Hinc porro sequitur,* S. Sigfridum *obiisse anno* 689, *cum mors hujus Sancti Abbatis die vigesima secunda Augusti contigerit, et venerabilis Beda initium anni a Nativitate Christi, sive* XXV *Decembris, ex consuetudine veterum Anglorum numeret, ut laudatus Mabillonius in Opere de Re diplomatica lib.* II *cap.* XXIII *num.* 11 *et* 13 *demonstrat. Cum denique ex testimonio biographi coævi mors* S. Sigfridi *obitum S. Benedicti Biscopi* mensibus quatuor *præcesserit, cuilibet calculum subducere volenti evidens fiet, inter diem* XXII *Augusti anni* 689, *ac* XII *Januarii anni* 690 *effluxisse dies aliquot cum* mensibus quatuor, *quos Beda numero rotundo computavit. Alia vero, quæ S. Beda de triennali* S. Sigfridi *regimine et honorifica ossium ejus translatione narrat, superius occasione legitimi cultus retulimus, et jam huic syllogæ finem imponimus.* F

DE

DE S. ANDREA CONFESSORE,

PROPE FÆSULAS IN ETRURIA,

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

G. C.

§ I. Publicus hujus Sancti cultus ab immemorabili tempore, et posthuma ejusdem gloria.

Circa finem sæculi IX Sanctus hic in auctariis Usuardinis

In *Florentino Usuardi codice, de quo Sollerius in præfatione ad Usuardum nostrum illustratum pag.* 63 *meminit, hac die celebratur memoria* sancti Andreæ diaconi et ministri sancti Donati de Scotia episcopi Fesulani, cujus corpus honorifice sepultum est in monasterio sancti Martini de Mansola in territorio Florentino. *Similia habet codex Mediceus, ut ibidem notatur. Thomas Dempsterus in Menelogio suo Scotico eumdem, tamquam Popularem suum, die* IV *Augusti sic annuntiat :* Fæsulis Andreæ archidiaconi, sancti Donati socii, cujus corpus in templo sancti Martini de Mensula in Fæsulanis montibus maximo concursu, ingenti religione, crebritate miraculorum frequentatur. *David Camerarius lib.* III *de Scotorum pietate etiam diem quartum Augusti huic sancto Viro festivum assignat.*

et aliis Martyrologiis annuntiatur.

2 *Sed Philippus Ferrarius in Catalogo generali hunc* S. Andream *die* XXII *Augusti memorat, et eodem die in Catalogo Sanctorum Italiæ illum exornat sequenti elogio :* Andreas natione Scotus, sancti Donati episcopi Fæsulani discipulus, cum illo ex Scotia in Italiam causa peregrinationis veniens, Fæsulis constitit ; ubi ob ejus virtutes et probos mores sacris a Donato initiatus, postea ecclesiæ Fæsulanæ archidiaconus creatus est : quo in munere inter cetera ab eo præclare gesta, sacram ædem divi Martini extra urbem ad Minsolam amnem collapsam restituit. Monasterium construxit, in quo cum aliquot aliis vitam austeram ad extremum usque spiritum duxit. Ejus sanctitatem multa ab ipso patrata miracula, cæcis, dæmoniacis, et aliis infirmis mirabiliter curatis, testata sunt. Vixit Karolo Magno imperatore. Denique piis exercitationibus confectus, obdormivit in Domino XI Kalendas Septembris, qua die natalis illius ab ecclesia Fæsulana celebratur. Corpus in ecclesia a se constructa conditum est.

et publicus ejus cultus

3 *Castellanus et alii Ferrarium sequuntur in hac die signanda, et Placidus Puccinellus in Italica* S. Andreæ *Vita apud nos pag.* 54 *et sequente contendit, hunc verum annuæ festivitatis diem semper fuisse. Id autem primo probat ex antiqua consuetudine, propter quam monachi Benedictini abbatiæ Florentinæ die* XXII *Augusti mediam partem capitis* S. Andreæ *in summo altari quotannis publicæ venerationi exponunt. Insuper eodem die monachi Florentini adeunt ecclesiam S. Martini de Mensula, ibique cum accolis festum* S. Andreæ *solenniter colunt, instituentes piam supplicationem, in qua capitis ejus altera media pars circumfertur. Huic probationi non officit, quod congregatio quædam sive confraternitas opificum Dominica prima post diem* XLII *Augusti peculiariter hunc Sanctum honoret : id enim ideo fit, ut festivitas ipsius majori cum solennitate ac populi concursu celebretur.*

ac gloria posthuma

4 *Neque nova est hæc confraternitatis institutio : nam laudatus Puccinellus ibidem testatur, Florentinos, Fæsulanos, aliosque vicinos quosdam antiquitus inter se constituisse congregationem, quæ diebus Dominicis et festis in ecclesiam S. Martini de Mensula conveniebat, ibique pro sua erga* S. Andream *devotione sepulturam elegerat. Hanc societatem, quam tempus edax rerum dissolverat, quidam Dei servus anno* 1473 *conjunxit eo successu, ut etiam feminæ viros imitatæ fuerint. Sed hanc rursus casu bellorum et pestis exstinctam R. D. Lucas Bartolinus abbas monasterii Florentini anno* 1600 *resuscitavit, et antiquam utriusque sexus sepulturam restaurari jussit in medio prædictæ ecclesiæ S. Martini, ubi hæ inscriptiones leguntur :*

D. O. M.
M. H. E. Virorum Societatis S. Andreæ
de Scotia P. A. D. 1600
D. O. M.
M. H. E. mulierum societatis S. Andreæ
de Scotia P. A. D. 1600

Quamvis hæc omnia abunde demonstrent publicam S. Andreæ *venerationem, tamen ex eodem Puccinello hic addemus nonnulla, quæ ad posthumam ejusdem Sancti gloriam spectant, et ex quibus antiquus ipsius cultus non parum confirmabitur.*

ex ornatu sacrarum reliquiarum,

5 *Anno Christi* 1380 *nobilis quædam matrona Florentina, per intercessionem* S. Andreæ *accepto beneficio, jussit efformari argenteam hujus Sancti effigiem pectore tenus, eamque ipsa in signum grati animi detulit ad ecclesiam S. Martini de Mensula, cui insculpti sunt hi characteres :* D. ANDREÆ NATIONE SCOTI, S. DONATI EPISCOPI FÆSULANI CONCIVIS, DISCIPULI, COMITIS AC LEVITÆ. CLARUIT CIRCA ANNUM DCCCLXXX. *Cum autem ecclesia S. Martini de Mensula crebris latrociniis esset exposita, monachi Benedictini effigiem illam transtulerunt ad abbatiam Florentinam, eique incluserunt mediam partem capitis* S. Andreæ, *quæ festis solennioribus, et in octava Assumptionis beatissimæ Virginis Mariæ in summo altari publicæ fidelium venerationi exponitur, ut superius alia occasione dictum est.*

sacellis et altaribus

6 *Præterea nobilis familia Mazzinghorum in ecclesia S. Domini, cujus patronatum habet, ex singulari devotione sacellum ad honorem* S. Andreæ *construxit. Etiam Leonardus Bonafides, qui postea ad cathedram Cortonensem evectus est, in ecclesia S. Martini de Mensula sacellum ad gloriam* S. Andreæ *exstrui jussit, et sacras hujus*

AUCTORE G. C.

jus Sancti reliquias ad altare ejusdem sacelli cum magno populi vicini concursu transferri curavit. Romani Pontifices, teste eodem Placido Puccinello, fidelibus hunc locum devote visitantibus varias indulgentias concesserunt. Inferius intricata difficultas occurret circa hunc Leonardum de Bonafide Cartusianum, qui post abdicatum episcopatum Cortonensem in monasterio sui Ordinis obiit, ubi tale ipsius epitaphium legitur : Leonardus Bonafides cœnobio in hoc Religionem professus, summisque honoribus functus, ita per multos annos se gessit, ut a Clemente VII Pontifice maximo ad colligenda S. Spiritus Romam fragmenta vocari meruit. Demum suprema senecta ab eodem Clemente Cortonensi insignitus pontificatu, diem suum clausit, maximum sui desiderium reliquit, anno salutis MDXLV, annum agens XCV. *Puccinellus in Chronico abbatiæ Florentinæ pag.* XI *refert hoc epitaphium, cujus infra juverit meminisse.*

ad honorem ipsius erectis.

7 *Supradictus R. D. Lucas Bartolinus Florentinus abbas restauravit sacellum* S. Andreæ *nostri, et in eo erexit altare marmoreum, quod ab episcopo Burgi sancti sepulcri anno* 1602 *con-* B *secrari curavit, ut apud Puccinellum in Vita Italica* S. Andreæ *pag.* 84 *et sequente docet hæc inscriptio :* D. O. M. Aram hanc, quam vetustate attritam R. P. D. Lucas a Boiano abbas abbatiæ Florentinæ in divum Andream Scotum, pietatis ergo renovata structura, asportatis importatisque ejusdem Divi sacris ossibus, exornandam colendamque curavit, R. D. Alexander Burghius, Burgi S. Sepulcri episcopus, sacrato lapide dicavit anno Domini MDCII, XV Kal. Augusti. *Denique anno* 1613 *et* 1614 *quidam opifices in ecclesia S. Martini de Mensula renovarunt confraternitatem et sacellum* S. Andreæ, *in quo diebus festis conveniunt ad recitandum Officium Deiparæ, quam simul cum Sancto nostro tamquam loci istius tutelarem venerantur. Jam sæpe citatus Puccinellus hac occasione monet, monachos ibidem sub ritu duplici celebrare festum* S. Andreæ *die* XXIII *Augusti, eo quod pridie propter Octavam Assumptionis Deiparæ impediantur.*

aliusque venerationis signis confirmantur.

8 *Porro olim in annua* S. Andreæ *festivitate conciones habitas fuisse, colligimus ex duobus Actorum exemplaribus, quæ sic incipiunt :* San- C ctus et solennis, fratres carissimi, adest dies omni laude extollendus, omni devotione colendus, quo in sancti Patris nostri obitu exultat chorus angelicus; et licet omnium Sanctorum solennitates dignis celebremus muneribus dignisque extollamus laudibus, præsertim tamen eorum festivitates miro affectu celebrare miroque tripudio venerari debemus, quorum pignora possidemus ut heredes, quorum meritis sustentamur ut debiles, quorum precibus juvamur ut fideles, et a peccatorum sorde lavamur; de quorum collegio fuit beatissimus Andreas, cujus festum nobis celebrandum hodie occurrit. Hic Scotorum gentis nobili prosapia ortus *etc. Tum narrantur præcipua* S. Andreæ *gesta, quæ videntur contracta esse ex longioribus ejus Actis, de quibus nunc aliqua præmonebimus.*

D

§ II. Scriptor Actorum, varia horum exemplaria, Sancti patria, professio et ætas.

Difficultas quædam

Illustrissimus *Franciscus Cateneus Diacettius episcopus Fæsulanus in Præfatione Italica ad Vitas aliquot Sanctorum suæ ecclesiæ, Thomas Dempsterus in Historia ecclesiastica gentis Scotorum lib.* I *cap.* XXXI, *et Placidus Puccinellus aliique passim afferunt, Philippum Villanum primo Italice Acta* S. Andreæ *conscripsisse. Huic assertioni favet exemplar Actorum quod Romæ apud Minoritas Hibernos ad S. Isidorum armario* IV *num.* 32 *conservatur, et cui in apographo nostro hic titulus præfigitur :* Vita et miracula S. Andreæ de Scotia, scripta vetusto Italico idiomate per Philippum Villanum, dedicata Leonardo de Jacopo Buonafedi, exstracta seu exscripta ex vetusto codice Ms. monasterii sancti Martini de Maiana *(forsan* de Mensula *legendum est)* Ordinis monachorum nigrorum sancti Be- E nedicti prope Fæsulas. *Haud dubie nonnulli statim putabunt, hunc Philippum Villanum esse Matthæi Villani filium, qui anno* 1363 *historicum Opus patris sui prosecutus est, ut inter Scriptores rerum Italicarum non ita pridem Mediolani editos tomo XIV col.* 729 *et sequentibus videre est. Ego facile in eamdem descenderem sententiam, nisi me moraretur aliqua difficultas, quæ in prologo Actorum occurrit, et quam nunc eruditis extricandam propono.*

circa scriptorem Vitæ

10 *Scriptor hujus Vitæ, qui nusquam nomen suum exprimit, lucubrationem suam cuidam Leonardo dedicat, eumque in prologo sic alloquitur :* In hoc numero fidelium, Leonarde carissime, intentio tua affectuose versatur, quandoquidem sancti viri Andreæ Scoti reliquias, quæ diu sine honore debito pene ignotæ manebant, in capella, quam sibi tuis sumptibus fecisti construi in monasterio sancti Martini de Mensula, summo cum honore transferri solenniter curasti. *Jam superius ex Puccinello retulimus, quod Leonardus Bonafides Cartusianus, et postea episcopus Cortonensis, in ecclesia S. Martini de Mensula sacellum* S. Andreæ *erexerit, et ad* F *illud sacras ejus reliquias honorifice transferri curaverit. Hic autem Leonardus, agens annum ætatis nonagesimum quintum, anno Christi* 1545 *e vivis excessit, ut ex epitaphio ipsius supra relato liquet. Cum itaque Leonardus ille Bonafides tantum anno* 1450 *natus sit, non potuit ei lucubrationem suam dedicare Philippus iste Villanus, qui fuit Matthæi Villani filius, et qui anno* 1363 *historiam patris sui defuncti prosequi cœpit, ut calculos annorum subducenti manifestum fiet.*

seu Actorum proponitur

11 *Suspicari quis posset , forsan hunc prologum vel epilogum ab interprete Latino Actorum Italicorum additum esse, et ab ipso Latinam* S. Andreæ *Vitam Leonardo isti dedicatam fuisse. Sed in apographo proxime memorato habemus hæc Acta , partim Latine explicata, partim Italice relicta, in quorum epilogo Italico prorsus similia de Leonardo illo leguntur. Oportet igitur alium Philippum Villanum quærere, qui hæc Acta Italice primum conscripserit, aut assignare alium Leonardum, qui sacellum* S. Andreæ *ædificari et reliquias ejus transferri curaverit. Ego*

A *Ego propter hanc difficultatem, cui dissolvendæ me imparem fateor, certum biographi nomen Actis præfigere nolui, quamvis hoc ab aliis passim expressum viderim. Si quis tamen ex eruditis Fæsulanis aut Florentinis hæc inter se conciliare potuerit, magnam mihi præstabit gratiam, et libenter sententiam mutabo. Nunc recensenda sunt aliquot Actorum apographa, quæ præ manibus habeo.*

et diversa eorum exemplaria 12 *Primum exemplar, cujus titulum initio hujus paragraphi transcripsi, media fere parte Latinum et altera Italicum est, quasi interpretem laboris incepti pœnituerit, aut ei tempus absolvendi defuerit: nam totum apographum eadem manu exaratum est. Quamvis illud ex eodem fonte Italico prodeat, tamen stylus Latinus ab aliis nonnihil discrepat, ut patet ex ipso exordio, quod ita sonat:* Sancta Sedes Apostolica ordinavit, quod natalitia Sanctorum, quorum memoria in benedictione est, solemniter per orbem universum celebrentur, et eorum pariter reliquiæ in veneratione habeantur *etc. Aliud autem exemplar, quod totum Latine redditum est, quodque post hunc Commentarium prævium* B *typis edemus, sic exorditur:* Sanctorum quorum memoria in benedictione est, solenniter natalitia celebrare, et eorum venerari reliquias, Sedes decrevit Apostolica *etc. Vides, hæc stylo differre, quamvis in substantia rei conveniant.*

recensentur. 13 *Insuper habeo præ oculis duo breviora* S. Andreæ *Acta, prorsus inter se similia, quæ olim videntur usurpata pro concione, ut patet ex eorum initio, quod supra num.* 8 *exhibui, ut etiam ex hac parte immemorabilem Sancti cultum probarem. Uni apographo, quod Majores nostri ex collectione Constantini Caietani acceperunt, præfigitur hic titulus:* Vita sancti Andreæ confessoris de Scotia, ex pervetusto codice manuscripto S. Martini ad flumen Mensulæ et Fesularum civitatem. *Alteri autem exemplari, quod Joannes Colganus Minorita Hibernus illis communicavit, præmittuntur sequentia:* Vita sancti Andreæ archidiaconi et confessoris, Messulanæ ecclesiæ fundatoris et patroni, ex Hiberniа insula Scoti, et discipuli atque comperegrini S. Donati episcopi Fesulani in Italia. Ex Ms. codice S. Martini ad flumen Mensulæ. *His accedit compendium Actorum, quod Papebrochius noster* C *Florentiæ ex bibliotheca Medicea pluteo* XX *transcripsit, ex quod anonymus quidam ex Actis longioribus contraxisse et pro suo arbitrio mutasse videtur. Quare his omnibus relictis, prælo subjiciemus unicum Actorum exemplar, quod ex manuscripto Placidi Puccinelli desumptum et totum ab anonymo interprete in linguam Latinam translatum est. Attamen illud cum aliis apographis conferemus, in Annotatis monituri, si aliqua majoris momenti discrepantia occurrerit.*

omissaque controversia de patria et professione Sancti, 14 *Ceterum operose de vera* S. Andreæ *patria, quæ in Actis Hibernia et Scotia appellatur, disputare nolumus memores, quod Bollandus in præfatione ad tomum primum Januarii pag.* XXX *et sequente sic scripserit:* Inter Hibernos ac Scotos magna pugnatur pugna de natione, nomine, patria, gentilibus Sanctis . . . . . Non sum nescius utra pars sæpius (non semper tamen) jure superior esse videatur; sed decidere lites tantas, haud id opis meæ esse confiteor. Cum Scotos appellatos esse Sanctos reperio, Scotis accenseo; cum Hibernos, Hibernis. Nolo mihi Hibernos irasci aut Scotos, cum utramque gentem amem. Sanctos quorum gente se satos gloriantur (unica tamen uno a Patre propagata, una lege caritatis colligata natio Cælitum est) mihi propitios esse precor, ut et divinam mihi gratiam concilient, et intelligentiam imprimant Actorum suorum, quæ plus quam Cimmeriis obvoluta nonnunquam tenebris sunt. *Nobis etiam non lubet disceptare de certo vitæ instituto, quod aliquando amplexus est* S. Andreas, *quem Constantinus Caietanus et Placidus Puccinellus Ordini suo Benedictino adscribunt. Sed Bucelinus, Mabillonius aliique istius Ordinis scriptores de Benedictina hujus Sancti professione nullam mentionem faciunt, quantum scimus. Potius itaque indagabimus tempus, quo Sanctus ille præterpropter ad Superos migravit.* *[illegible]*

15 *Bollandus noster occasione S. Brigidæ junioris, cujus Acta ad diem primam Februarii Commentario prævio illustravit, tomo* I *istius mensis pag.* 244 *et sequente fusius disserit de Fæsulano S. Donati episcopatu, ex quo obitus* S. Andreæ *utcumque eruendus est. At ipsius sententia conciliari non potest cum Ughelliano Fæsulanorum præsulum catalogo, quem vitiosum esse jam alii observarunt. Neque Bollandi opinio vel conjectura de morte S. Donati componi potest cum ætate antistitum Fæsulanorum, qui circa hæc tempora Conciliis interfuerunt: nam anno Christi* 826 *celebratum est Concilium Romanum præsente* Grausolpho episcopo Fæsulense, *ut apud Labbeum nostrum tomo VIII Conciliorum col.* 103 *videre est. Præterea anno* 877 *Epistolæ Concilii Ravennensis inter episcopos subscribit* Zenobius Fesulanus, *ut apud eumdem Labbeum tomo IX Conciliorum col.* 305 *legitur. Cum itaque S. Donatus quadraginta septem annis ecclesiam Fæsulanam gubernaverit, ut in Actis ejus traditur, inter Grausolphum et Zenobium collocandus videtur. Hinc corrigendus est Ughellus, qui Grausolpho postponit S. Donatum, quamvis hunc quadraginta septem annis ecclesiæ Fæsulanæ præfuisse fateatur. Porro nos ex hac emendata præsulum Fæsulanorum chronotaxi conjicimus,* S. Andream *post. S. Donatum circa finem sæculi noni obiisse, cum ille haud dubie junior magistro suo fuerit, et tamen circa tempus mortis* venerandus senex *appelletur, ut ex Actis jam edendis patebit.* *ætas ipsius utcumque indicatur.* E

F

ACTA

Quæ ex Ms. Placidi Puccinelli accepimus.

PROLOGUS.

Sanctorum, quorum memoria in benedictione est, solenniter natalitia celebrare, et eorum venerari reliquias, Sedes decrevit Apostolica, ut inde religio Christiana instruatur, quam sit pretiosa vita Sanctorum in conspectu Altissimi, qui ut nos a potestate diaboli et æterna morte redimeret, Unigenitum suum in assumpta mortali carne voluit in holocaustum pro nobis in ara crucis offerri, ut inde, placata mitissima *a* ira Dei, monerentur mortales de ineffabili virtute caritatis suæ, in qua misericorditer nos suscepit; discerentque humiliter pro regno cælesti, *Auctor precatur, et, cum aliis Sanctis,* *a*

ex Mss. lesti, spretis pompis mundi, adversa omnia cum patientia tolerare. Ab hac sancta institutione caritatis immensæ fortiter sancti Dei Martyres tyrannorum jussa superbissima contemnentes, excelso animo ex infracto cruciatus incredibiles, ipsosque tortores suos irridentes, moriendo vicerunt.

quorum aliquos enumerat. 2 Hinc B. Joannes, antequam adolescere inciperet, in eremum profectus, ut pœnitentiam nos doceret, totis suæ vitæ diebus usque ad martyrii palmam locustas et mel silvestre comedit. Quem secuti Paulus, Antonius, Hilarion, et alii sancti Deo amabiles eremitæ, miraculis innumeris claruerunt. Hinc sanctæ vitæ Hieronymus, Benedictus, Basilius, et alii monachorum Patres, relicto seculo hoc, solitariæ vitæ secreta eligentes, dum famam et mundi gloriam fugere conarentur, in laudes maximas inciderunt *b*. Longum foret enumerare Sanctorum merita, quibus tenebrosa dies nostra, in qua continuo errando vexamur *c*, seu astris coruscantibus illustratur. Quorum meritorum consideratione ad devotionem piæ hominum mentes excitatæ, mire in amorem Sanctorum inflammantur. Inde patro- B cinia nacti et suffragia, peccatorum, in quibus fragilitate naturæ facile collabuntur, spe certissima veniam expectant; à qua nequaquam frustrati, in amorem Dei et proximi incenduntur ardentius: atque eo usque hæc devotio sancta processit, ut eligat sibi quisque Christianus intercessorem præcipuum, cui serviat, quem honoret, cui porrigat preces, et quo præsertim interpellante, Deum speret propitium.

tam hunc S. Andream coli 3 In hoc numero fidelium, Leonarde carissime, intentio tua affectuose versatur, quandoquidem sancti viri Andreæ Scoti reliquias, quæ diu sine honore debito pene ignotæ manebant, in capella, quam sibi tuis sumptibus fecisti construi in monasterio S. Martini de Mensula, summo cum honore transferri solenniter curasti *d*; et miro sancti Viri captus amore, a me instanter amplius exegisti, ut inventa sparsim in diversis codicibus de vita Sancti cœnobitæ in opusculo hoc, quo possem, meliori stylo redigerem. Feci, votis tuis annuens, ut potui; sed an Viro tanto digna compegerim, tuisque desideriis satisfecerim, ignoro. Tu, qui alto ingenio præditus es, atque limatioris eloquentiæ, quæ desunt, C supplere poteris, quæque minus bene dicta cognoveris, abolere. De tua igitur fidens censura prosequar, quod quærebas.

ANNOTATA.

a *In altero Ms exemplari, de quo num. 9 et 12 Commentarii prævii mentionem feci, pro* mitissima *legitur* gravissima.

b *Hæc periodus in alio apographo jam laudato sic exprimitur:* Mundanas pompas et inanem gloriam declinantes, maximam laudem promeruerunt.

c *Etiam in hoc sensu exprimendo phrasis alterius apographi ita mutatur:* Longum foret merita Sanctorum recensere, quibus tenebrosum hoc seculum, in quo continuo peccando viximus, velut stellis coruscantibus illuminatur.

d *In Commentario prævio num. 10 et 11 ex his verbis conclusi, hanc lucubrationem non posse tribui seniori Philippo Villano, Matthæi Villani historici filio, vel antiquiorem Leonardum inveniendum esse.*

D

Caput I. *Sancti patria, peregrinatio cum sancto Donato populari suo, et mira socii ejus electio ad episcopatum Fæsulanum.*

Andreas vir Dei ex insula fuit Hiberniæ, quæ alio nomine vulgatiori Scotia *a* appellatur, in occiduis sita regionibus juxta littus Oceani, insulæ Britanniæ, quæ Anglia dicitur, adeo contermina, ut propemodum una et eadem insula censeantur; parvissimo siquidem freto a mari usque ad mare in specie fluminis *b* dirimuntur. Fuit et nobilissimis ortus parentibus, multisque divitiis abundantibus. Huic fuit soror natu minor, nomine Brigida *c*, virgo magni apud Deum meriti, quam propter vitæ castimoniam et justitiæ opera B. Andreas supra naturalem consanguinitatis amorem unice diligebat. Hic E puer sanctæ indolis, etsi operam studiis liberalium artium solerter impenderet, debitis tamen horis columbina simplicitate ecclesias Dei et loca sancta continuo devotissime visitabat. Tempus, quod superabat, lectioni, parva nocturnæ quieti per somnum portione relicta, orationi frequentissime impendebat, jejunio rebellem carnem comprimebat, et delicatissimum corpus assidua maceratione in servitutem animi redigebat. Religiosorum hominum et famulorum Dei collocutiones summo complexus desiderio, sine intermissione festis profestisque diebus, quando dabatur commoditas, ardentissime expetebat, egestati ac necessitatibus eorum pie compatiens, ad eas sublevandas liberalissimam sæpe manum porrigebat. Erat insuper decorus puer aspectu, habitu verecundus, incessu gravis, locutione gestuque modestus, vestitu honestissimus, et qui gradum sanctitatis, in quem erat evasurus, ostenderet. Coætaneorum, qui fluxe et secundum mundum adolescerent, cum omni humilitate consuetudinem, ne pravis ipsorum vitiis ipsius conscientia inquinaretur, modestissime declinabat. F

Pie transacta pueritia, a ... b ... c

sanctus Adolescens cum magistro suo 5 Cumque metas adolescentiæ attigisset atque altiores appeteret scientias, Donati sanctæ conversationis philosophi, in Christi doctrina eruditissimi, scholas cœpit assidue frequentare; ejusque factus auditor, in tantam ejus gratiam venit, tum propter docilitatem facilem, qua mire pollebat, tum propter vitæ sanctitatem, ut illum Donatus loco filii coleret et amaret. Hi ambo cum temporis processu apud suos viri doctissimi et singularis apud Deum gratiæ haberentur, ipsique nihil de rigore pœnitentiæ remittentes, et Christi amore inflammati in caritate Dei et proximi mirabiliter æstuarent, veriti, ne populari laude, quæ consuevit inanis gloriæ pulverem excitare, et victores in ipso victoriæ triumpho prosternere, illecti sorderent, et ceu labe perniciosissima fœdarentur, ne otiosa collo quia et conversatio propinquorum affiniumque eis periculo forent, et pœnitentiæ rigorem emollirent, sancti Dei afflati Spiritu, quidquid de suis divitiis, quas in Domino colligere potuerunt, Christi pauperibus et piis locis discretissime erogatis, viam Euangelicam eligentes, decreverunt ad urbem Romanam in forma peregrinorum

A grinorum pauperum pervenire, ibique in pœnitentia ducere dies suos.

ex Scotia 6 Vale itaque facto suis, sumpto habitu itinerantium pauperum, non sine mœrore ac luctu propinquorum provincialiumque, qui eos usque ad maris littora catervatim prosecuti fuere, ex insulæ descendentes, iter suum cœpere. Verum ne quidquam de caritatis præceptis omitterent, antequam navim conscenderent, suos flentes et tristitia prægravatos piis in Domino exhortationibus consolati sunt, parum Deo placere ostendentes, si quid homines moliti essent contra eos, quos forte certa in suæ prædestinationis arcano ipse vocaret; simul promittentes, quod si quid meriti apud Deum eorum peregrinatio inveniret, secundum vota sua ipsos inde futuros esse participes.

discedit in Italiam. 7 Postquam ergo Dei milites tenuissimo viatico sumpto, quod vix sufficeret transfretationi nauticæ, eo quod proposuissent petitis eleemosynis mendicare, per altum secundo spiritu navigantes, ad terram applicuissent, baculo peraque contenti humiles cœptum iter peragerent, loca sacra urbium locorumque omnium eorum B itineri occurrentium, ubi indulgentias concessas vel Sanctorum reliquias manere ab accolis intelligebant, seduli visitabant; et sicubi eremitam, ut hominum fugeret consortia, latitare novissent, etsi loca inculta asperimaque et aditu difficillima incolerent, illuc nullis laboribus fatigati festinabant, ut eorum, qui mundum spernerent, sermones consolatorios audirent, sanctisque collocutionibus pascerentur; eaque forma suas continuabant dietas *d*, collaudantes et benedicente Deum, eumque deprecantes, ut eis inoffensum iter largiretur. Per idem tempus civitas Florentiæ impiissimi Attilæ *e* flagello deleta sine specie, sine homine, sub ruinis suis, spinis vepribusque contecta, latebat. Et Fæsulæ, quæ per ipsum Totilam *f* Florentini nominis odio reparatæ fuerant, ne umquam sinerent quemquam æmulæ urbis refectioni vacare, populosæ tunc erant, et latissimi agri fertilitate ac longa pace felices.

ubi magister ejus 8 Cumque per eos dies Fæsulani pastore orbati dissidiis civilibus circa novi electionem laborarent, animis nobilium et popularium in diversa tendentibus, et propterea in magno dis- C crimine periculoque civitas scissa versaretur, perorantibus Deum bonis et justis civibus, quatenus fluctuantem urbem suam a cruore civili liberaret, et misericorditer de bono pastore provideret; in eo consternatæ civitatis turbine, cum ad eos, dum Tusciam peragrarent, famosa numerositate martyrum, qui ibi jacerent, et Indulgentiarum largitate vocati viri Dei, Donatus scilicet et Andreas appulissent, et, ut mos peregrinantium est, altitudinis superbia *g* fatigati et itinere fessi, ad hospitale, quod erat per jactum lapidis, ante januam civitatis redirent; Deus, qui sperantes in se in agone, ultra quam possent, stare non sinit, Fæsulanorum laboribus miseratus, justorum precibus auditis, dispensatione mirabili eis repente providit.

ex prævia Dei monitione 9 Nam cum resumpto paullulum spiritu, Donatus et Andreas surrexissent, ut in urbem pergerent, omnes civitatis campanæ, nullo humano ministerio accedente, sponte sua motæ personare altissime cœperunt; atque extinctæ in ecclesiis lampades subito fulgore mirantes ultra solitum morem coruscarunt. Ex tanto miraculo cives attoniti stupentesque passim sine ordine mirabundi huc atque illuc per civitatem decurrebant, quidnam sibi vellent prodigium signumque Dei, pavidi sciscitantes, atque in religionem post admirationem conversi ad ecclesiam cathedralem Dei nutu mares et feminæ, senes et pueri, pio voto concurrentes, sanctorum suffragia, positis in terram genibus, levatis in cælum manibus, postulabant, Deum devote orantes, ut quid assererent miracula, quæ cernebant, ostendere dignaretur, clamabant et instabant precibus cumulatis: quibus sic perorantibus facto repente silentio, vox de cælo insonuit dicens: Donatum Scotum advenam, qui præsto aderit vobis, suscipite et tollite in pastorem. *ex MSS.*

10 Cumque vox Domini quievisset; et populus, quid ageret, ignoraret, atque propterea in oratione perseveraret, ecce vir Dei Donatus et Andreas civitatem nuper ingressi ad templum, quo congregatus populus orabat, pervenerunt, festumque putantes diem, consternatam in oratione plebem suspensam et anxiam mirabantur, tardoque gressu procedentes steterunt, rei exitum taciti exspectantes. Tunc quidam plebeus juxta eos propius manens, advenas forte intuitus, unde essent, quo pergerent, et tandem E quo nomine vocarentur rogavit, ut dicerent. Donatus simplicitate solita humiliter respondit: Scoti sumus ambo; hic Andreas, ego Donatus appellor, Romamque peregrinationis gratia properamus. Plebeus divini memor oraculi, quod nuper audierat, exemplo voce magna clamavit: Vir, cives, adest, de quo paulo ante loquutus est Dominus; eumque complexus in ulnis extulit. Facto deinde concursu populi ad virum, reique intellecta veritate, acclamantibus omnibus, in episcopum electus est. Vox siquidem populi in Domino jubilantis hæc erat: Donate, pater, te Deus nobis dedit, ut vides. Miserere nobis, et urbis hujus pestiferum tolle dissidium, et scandalum, quo turpiter hic populus inquinatur, exstingue. Miserere laborum nostrorum, et quod Deus sua disposuit miseratione, ne declines, exoramus suppliciter. Voluit Deus sine controversia annuere hujusmodi vulgi precibus atque desideriis. *eligitur episcopus Fæsulanus*

11 Donatus homo mitissimus tremens, obortis lacrymis, humilitatis spiritu sic exorsus est loqui: Viri fratres, ut quid frustra conamini, ut quid desideria ad Urbem properantis ex voto disturbare contenditis, ut quid indignum tanto opere in pastorem compellitis? Conspicite pusillum hominem, abjectum, semibarbarum et morum vestrorum penitus ignorantem. Sinite peregrinum suo, quod cœpit itinere, fatigari. His similibusque verbis et opere, quo modestius poterat, onus evitare tendebat. At ille quanto humilius repudiis insistebat, tanto illi credentius vehementiusque electioni insistebant, et magis atque magis propositis inhærebant. Miratus affectionem tantam Donatus, Deique voluntatem suæ præferens voluntati, populi placitis acquievit, sumptoque honore et onere pastorali, ut homo cui magna inerat rerum divinarum humanarumque cognitio, cuique Dei gratia cooperabatur, e vestigio tanta moderatione animi cœpit, quæ ad ejus pertinebant curam officiumque, sollicite adimplere, ut ostenderet cæleste de se testimonium verissima cecinisse: diu siquidem idem pastorale officium homo simplex et rei inscius ministrasse videbatur. *et hanc dignitatem acceptare cogitur.* F

12 Multa sancto viro inerat discretio, moderatio multa, multaque mansuetudo atque pietas, *in qua variis virtutibus claruit.*

e MSS.

tas, et pro rerum qualitate, atque opportunitate temporum prudentia, qua bonos digna laude meritisque honoribus prosequeretur; malos humili, et quæ episcopum deceret, increpatione corriperet: parvoque tempore factum est, ut affectu filiali tam a clero, quam a populo pariter amaretur: erat siquidem vir Dei Donatus in sermone verax, justus et æquus in judiciis, in consilio providus, in agendis sedulus et fidelis, in exhortatione potens, in corripiendo pro criminum immanitate cum miseratione severus, in eleemosynis liberalis atque munificus, in oratione pervigil et assiduus, mitis omnibus et benignus, et propterea carus omnibus et acceptus.

ANNOTATA.

a *Venerabilis Beda in Historia ecclesiastica gentis Anglorum lib.* I *cap.* I *dicit, Hiberniam proprie Scotorum patriam esse. Etiam apud Isidorum lib.* XIV *Originum cap.* VI *Scotia et Hibernia pro eadem regione accipitur. Propterea tamen liti Scotorum et Hibernorum, pro Sanctis suis acriter certantium, me immiscere nolo,*
B *ut num.* 14 *Commentarii prævii lectorem monui.*

b *Peregrinus auctor errat in eo, quod putaverit, Hiberniam ab Anglia dividi parvo freto, quasi flumine: nam mare Hiberniam ab Anglia dividens revera satis latum est, et in plerisque locis latius, quam mare quod Angliam a finibus Galliæ determinat, ut Colganus Hibernus testatur. Si vero biographus intelligit Scotiam, quæ nunc sola Scotiæ nomen retinet, æque hallucinatur: nam hodierna Scotia nullo* freto a mari usque ad mare; *sed solis hinc fluviis, et in medio altis montibus ab Anglia dividitur.*

c *Bollandus ad diem primam Februarii in Opere nostro Acta hujus S. Brigidæ Junioris tomo I istius mensis a pag.* 243 *illustravit.*

d Diæta *vel* dieta *accipitur interdum pro itinere, quod uno die conficitur, vel etiam quovis itinere, ut in recenso Cangii Glossario traditur. Videtur ista vox hoc loco in alterutra significatione accipienda esse.*

e *Attila notissimus Hunnorum rex, qui se flagellum Dei nominabat, et de quo auctores passim obvii meminerunt.*

C f *Ughellus in novissima editione Veneta Italiæ sacræ tomo III col.* 5 *meminit de excidio urbis Florentinæ, quod sub Totila, famosa Gothorum rege, factum est.*

g *Opinor, hic* altitudinis superbia *significari altos montes, quibus ascendendis peregrini illi erant defatigati, ut ex sensu colligitur.*

CAPUT II. *Sancti munus in ecclesia Fæsulana, miraculum, et restauratio cujusdam templi.*

Sanctus Andreas factus diaconus

Erat beatissimo Donato, ut præfati sumus, socius et comes Andreas, discipuli humilitatem cum omni servans diligentia, humanitate, tantaque solertia in vita sine cujusquam proficiens injuria, ut non secus a claro populoque diligeretur, quam Donatus. Erga eum indies continuo augebatur propter ejus benemerita et D
virtutes Donati affectio paternalis; præsertim cum eum cerneret magna florere sanctitate: volensque illum augere dignitate, quo reverentiorem eum faceret populo, eum ad diaconatus officium promovere conatus est. Andreas indignum se reputans, obstansque in quo erat humili statu permanere, et Deo servire, ut cœperat, cum sancta mentis puritate, verecundo cœpit reverentique sermone oblatum munus, quantum poterat, modestius declinare; cujus humilitatem cum perspexisset Donatus, cœpit persuasionibus præcepta commiscere, et ut munus subiret, instare.

in ecclesia Fæsulana.

14 Andreas præceptoris spiritualisque patris reverentiam suæ dispositionis præferens desideriis, Donato cessit, receptoque diaconatus pondere, quantum viribus poterat, sanctissimorum Levitarum Stephani ac Laurentii vestigia æmulari conabatur; eorumque factus imitator, injunctum officium sollicite ac devote et sine murmure peragebat, et sine querela humiliter dispensabat; tantaque parvo tempore officii valuit dignitate, ut penes omnes post S. Donatum in vitæ sanctitate secundum locum et gratiam ob- E
tineret. Erant Viri sancti non solum Fesulis, sed in regionibus circumstantibus sanctitatis immaculatæ decore famosi, et reverentia ac veneratione singulares: eorum suffragiis penes Deum multi multa sunt beneficia et commoda consequuti. Dum ea mente Donatus et Andreas Deo et hominibus deservirent, seque intra sanctitatis suæ conscientiam continerent, humanas laudes abhorrentes, euangelica contenti vita, pudicos dies agerent, per illos dies contigit, quod nobilis ac divitis cujusdam Fesulani filia morbo gravissimo, quem paralysim physici dicunt, miserabiliter teneretur; laxatis undique nervis, tota corporis compagine veluti resoluta laboraret, et ceu temulenta *a* stare pedibus non valeret.

puellam paralyticam prodigiose sanat.

15 Pater, cui illa unica erat et tenella, non secus animo, quam illa in corpore, torquebatur; cumque nullo medicinæ beneficio, accersitis physicis, curari puella potuisset, quasi omni destituta humano remedio sola Dei misericordia superesse videretur, vir nobilis pro languore filiæ ad Donati pedes lacrymabundus humiliter se prostravit, orans et deprecans, ut ad domum suam veniret, et puellæ manum dignaretur imponere. Donatus sancto afflatus Spiritu F
cum fremitu ingemiscens, manum porrexit et procumbentem erexit, jussitque ab oratione, in qua suspensus in Domino morabatur, Andream ad se illico evocari, eique rem ordine enarravit, quam nobilis ille petierat, petentisque devotionem commendavit, sibique in obedientiæ precepto subjunxit mandavitque, ut eum eo, qui aderat, ad curam puellæ, quantum sibi Dominus concederet, properaret. Ille, ut mitis erat aspectu, oculis in terram defixis, in Domino fidens paruit, et cum patre puellæ procedens, ingressus est domum; et stans in triclinio, in quo puella jacebat, positis in terram genibus, et manibus expensis in cælum, multo lacrymarum profluvio precibus fusis ad Deum cum summo cordis fervore in exstasim est ductus, et, oratione impleta, in pedes levatus, voce magna clamavit dicens: Filia, surge; surge filia. Sanavit te Dominus noster Jesus Christus. Et prosilivit cum omnium astantium stupore e vestigio puella de cubiculo sanitati pristinæ restituta, nervis ac compagibus solidatis, acsi nec mali quidquam

A quam perpessa fuisset; et in terram ante faciem suam cadens, Viri sancti pedes deosculabatur, Deo agens gratias, sanctæque Andreæ, cujus interventu fuerat liberata. Divulgato itaque miraculo, Donatus Deo benedicere cœpit, quod tanta per manus servi sui Andreæ operari dignatus fuerat; reversoque eo ad se, illo suo more propter innatam humilitatem reverenter, ei archidiaconatus gradum concessit, et post se in ecclesia Fesulana primum locum tenere apud populum jussit et voluit; quamquam ille quanto amplius honore sublevaretur, tanto amplius apud se aliosque vera humilitate vilescere infimus superat *b* * : arundinem se reputabat turbinibus agitatam, et quanto amplius miraculis et beneficiis coruscabat, tanto amplius se servum inutilem existimabat.

b * *forte cupiebat.*

Post restauratam ecclesiam S. Martini de Mensula.

16 Erat ad radices collis, ubi Fesulæ vetustissimæ sitæ erant, juxta torrentem Mensulæ basilica quædam dudum in honorem S. Martini episcopi dedicata, quæ tempore impiissimi et immanis Attilæ solo tenus fuerat eversa, et fidelium animos ruinarum spectaculo nimium offendebat. Inde cum die quadam Donatus B episcopus, Andrea comite, processisset, et ab accolis, quos interrogaverat, desolationis loci sancti causam intellexisset, misericordia motus amare flevit, tristatusque super ruina conversus est ad Andream, et destructionem templi conquestus, reparatorem episcopus Dei tacite exigebat. Beatus Andreas piissimi patris lacrymis, verbisque, accolarumque votis et desideriis in ipsa collocutione cum episcopo intellectis, zelo caritatis inflammatus, operam suam impensius pro reparatione episcopo cœpit humiliter polliceri, ejusque placitum jussaque dimisso in terram contuitu exspectabat. Donatus Viri sancti devotionem conformem suæ intentioni, quam nuper conceperat, collaudans, manu extenta crucis signo facto, illi in Dei [nomine] benedictionem concessit, ut deinceps pio vacaret operi et cœnobium repararet, in quo vitæ suæ dies cum fratribus, quos sibi ipse eligeret, in Domino consummaret.

E loco habitans omnis exercet caritatis.

17 Andreas, licet opus viro forensi et egeno arduum satis et difficile videretur, a sancto episcopo confortatus cœpit cum plerisque viris religiosis partium earum, qui Sancto favebant cœptui, locum sanctum purgare vepribus et spinis, C antiqua fundamenta requirere, veterum parietum lapides, qui sub ruina occultabantur, effodere, et novos, cæmentaque et alia ædificationi necessaria sedula sollicitudine præparare. Eleemosynis a piis fidelibusque personis undique conquisitis et abunde susceptis, architectoribus pretio conductis, refectioni cum Dei timore, more argumentosæ apis, cum instantia insistebat, et quæ corpusculo jejuniis attenuato poterat, continuo adimplebat; parvoque tempore non solum in formam pristinam restituit basilicam, sed longe etiam ampliorem reformavit. Ex iis insuper, quæ ex suis confratrumque laboribus vel ex receptis eleemosynis amore Dei post victum tenuissimum potuisset sancta parcimonia vir Dei reservare prædia, quæ arctissimæ vitæ cœnobitarum vix sufficere possent, emit, respuens superflua, quæ vigorem rigidæ pœnitentiæ emollire possent et enervare. Reliqua, si quid post impletum opus fuisset oblatum, pauperum necessitatibus distribuebat; neque ea in loculis ne ad momentum quidem condere sinebat : existimabat enim Vir Dei summum nefas avaritiam; qua ex occasione noverat etiam clericorum fideles animos inquinari sæpissime. Omnibus igitur, quæ ad sanctæ vitæ ordinem pertinerent, rite matureque compositis, usque ad sensuum *c* * ferme summa cum animi tranquillitate pervenit, incredibili arctissimæ pœnitentiæ vigore vitæque austeritate despiciens terrena, et corpus imperio rationis subigens.

EX MSS.

c * *forsan senium*

Et patrat miracula, quæ auctor omittit

18 Si velim sigillatim miracula recensere, quæ Deus Viri sancti precibus facere dignatus est, potius me stylus calamusque deficerent, quam quæ gesserit designarem; et in longum protenderetur volumen præter sacrarum Litterarum morem : nam neque in divinis Litteris reposita legimus omnia, quæ Dei Filius in dispensatione carnis assumptæ ex beatissima Virgine Maria operatus est : non enim quæcumque peregit, scripta sunt omnia; sed ea solum, quæ ad instructionem mortalium necessaria videbantur : neque qui gesta martyrum conscripsere; quæcumque eorum precibus virtus Altissimi miraculose confecit, litteris mandaverunt; quis enim mortalium ausus fuerit sanctissimi Nicolai *d* confessoris eximii, et apud Deum singularis meriti, crebram miraculorum multiplicationem reputare, quandoquidem intellexerit ab inhumano hospite E minutatim cæsos scholares et in paucissima frusta concisos, ac more piscium salitos, et in vasculis ligneis conditos, ad imperium sancti viri suscitatos, et repente quasi in ictu oculi in humanam speciem attrita illa membra consurrexisse *e*. Qui hoc tam celebre miraculum potuit, quis negabit, febres ab ægro corpore manuum impositione potuisse depellere? Desinant, oro, fideles divinarum virtutum numerum quærere, et pie in Domino venerentur, quos noverint etiam semel miraculis claruisse. Sane vir Dei dum ageret in humanis, non solum jussu signoque crucis, sed etiam contactu vestium suarum ab obsessis innumeris spiritus expulit, leprosos quamplurimos oratione curavit, cæcis visum restituit, debiles solidavit, ac infirmos restituit sanitati.

ANNOTATA.

a *Pro* temulenta *in altero prædicto apographo habetur* tremula.

b *Pro verbo* superat, *quod hic sensum vitiat, substituendum est verbum* curabat *vel* cupiebat, *aut aliud simile, cum in altero exemplari hæc periodus ita legatur :* Ipse vero, quo magis exaltabatur, tanto se viliorem æstimari oculis omnium desiderabat. F

c *Hic aliquid deest, ita ut intelligi debeat Sanctus noster ad* sensuum *exstinctionem* ferme *continuo mortificationis usu pervenisse. Si id minus mihi placet, pro* sensuum *substitue* senium, *et periodus facile intelligetur.*

d *Hoc loco S. Nicolaus episcopus Myrensis indicatur, ut ex sequenti nota apparebit.*

e *Hoc miraculum modis plane diversis narratur, ut patet ex Vita S. Nicolai, quam Antonius Beatillus noster Italice collegit, ubi lib.* V *cap.* XV *idem prodigium diversimode refert. Ad diem sextam Decembris, quo S. Nicolaus colitur, examinari poterit stupenda ista historia, quæ videtur ex populari quadam traditione prodire, ut Joannes Molanus in Historia Imaginum lib.* III *cap.* LXIII *innuit his verbis :* Fertur etiam a plebeis, mulierem quamdam vesperi tres pueros occidisse, et in vase pro salitis carnibus reposuisse, eosque demum a Nicolao resuscitatos esse.

a MSS.

Caput III. *Ultimus Sancti morbus, prodigiosa sororis ejus transportatio ex Scotia in Italiam, mors illius, sepultura et ætas.*

Sanctus mortis præscius cupit videre sororem suam.

Is dum diem mortis suæ in spiritu Domini diu ante prævidisset ægrotassetque febribus, quibus et exstinctus est, convocatis fratribus, obitus sui diem horamque manifestavit, eosque pio paternoque affectu commonens, ad patientiam et perseverantiam roboravit atque exhortatione propemodum divina, ut in Dei timore sanctoque proposito perseverarent, exoravit obsecrans, ne locum, quem ipse reparaverat, quamdiu viverent, derelinquerent; sed ibi, ut cœperant, Deo humiliter pieque servirent. Cum B igitur fratres in fletu et mœrore sancti Viri monita suscepissent, nutu Dei, ut puto, Andreæ soror Brigida venit in mentem, cœpitque videndi eam amore flagrare; sed tacitam voluntatem sancta moderatio temperabat, cum intelligeret, id per longissimam loci distantiam, qua manebat, fore difficile. Sed Omnipotens, qui sancta desideria et pia vota cordis intelligit, eum consolari voluit : ea siquidem hora, qua cogitatio videndi sororem animam Andreæ cœperat agitare, Brigida apud Hiberniam refectionis causa in mensa sedebat, atque olusculum et pisciculus solitario prandio comedebat.

quæ momento temporis ex Scotia.

20 Tunc angelus Dei et illam et mensam cum iis, quæ ibi parata fuerant, ante Viri Dei conspectum et fratrum, qui ibi aderant, per momentum temporis præsentavit : quo viso miraculo, qui adstabant in cella obsequentes infirmo, obstupuere, et attoniti ad spectaculum certatim quos poterant advocabant. Brigida visionem potius quam veritatem existimans, nunc regionem insolitam, in gyrum oculos vertens, nunc locum conspectumque venerandi Senis *a* in grabato jacentis, nunc insuetos sibi homines cum pavore et C mœrore conspiciens, mente quasi consternata suspensa manebat : quam Vir Dei extemplo sancto præmonitus Spiritu sic placita allocutione affatus est : Brigida, soror carissima, desideravi in corde meo, antequam morerer, te videre; tale tamen desiderium hora mortis meæ, ad quam festino, ipsaque locorum, quæ nos caperet, nimium remota discretio restinguebat; sed fons caritatis æternæ, quæ cernis, oblata mihi peccatori nil tale speranti concessit. Ne timeas igitur : nam vere certoque vides Andream Scotum germanum tuum, quem modicum visura es, quem jam diu ex hoc sæculo migrasse putabas. Speravi meritis tuis, dum morior, Deum habere propitium; speravi, ut in hanc regionem, in qua longe a patria dies meos debilis athleta consumpsi, aliquando venires atque solitariam vitam ac pœnitentiam ageres, ut quæ meæ desunt militiæ tuæ pœnitentiæ severitate suppleres. Ecce Dei misericordia adest. Ne timeas; sed in Dei timore cum animi fervore consurgens, fugatam te velim, ut pro me Deum ores. Ecce appropinquat hora, qua vocor. Depone stuporem animi, et scito, te vera videre, quæ vides.

in Italiam translata devitur.

21 Tunc Brigida quasi e somno evigilans, in religionem conversa, flere præ gaudio et fervore ac mœrore tenerrime cœpit, et manum fratris deosculans eam stricte tenebat : neque poterat, impediente singultu atque suspiriis, verbum facere. Deinde Fratrem amplexu castissimo modestissimis manibus contrectabat, et ejulans decentia quadam sancta piaque lacrymis inundabat. Cumque per horam mœrore confecta obmutuisset, postremo in vocem prorupit, dansque Deo gloriam, genu in terram posito, sic orsa est : Omnipotens Deus, qui facis mirabilia solus, cui cæli potestates observiunt, obediunt elementa, et omnis creatura merito famulatur, in laude et benedictione tibi gratias ago, quandoquidem famulæ tuæ dignatus es in prodigio grandi sanctum Fratrem ostendere. Sit tibi honor et gloria. Deinde ad Fratrem conversa sic ait : Piissime Frater, juventutis meæ dudum optimus moderator et vir, cui meæ tuis sanctis persuasionibus dedicasti, institutor et custos, in brevissimo hoc temporis curriculo gaudeo pariter ac doleo : nam cum languores tuos cerno, urgente sensualitate, compatior, quodque sine me ex hac misera vita recedens longiori tecum conversatione, qua multa in Deo nostro mutuæ charitatis officia spes futura inconsolatam relinquas, tristor ac doleo. Verum cum te viderim labore E maximo mundi hujus adulationes et illecebras superasse, et persecutorem hominis antiquum vicisse, multisque in Domino bonis actionibus meruisse, exulto et gaudeo. Cæterum quidquid post te mihi dierum superesit, votis tuis justissimis dare decrevi, tua sequens vestigia, quantum in firmitas carnis peccatricis, in qua versor, patietur, quantumque, Deo volente, licebit, in locis his, ubi angelus domini me deportavit, in patientia commorabor; orans te, carissime Frater, ut pro me Deum roges obsecrans, ut fragilitati fœmineæ virile robur adjiciat. Ita Frater in Domino conforteris, et in cruce Domini fortitudinem, quam in vita tenuisti, ostendas in morte.

et Fratri suo morienti adsistit,

22 His dictis, vir Dei Andreas sororis persuasionibus confortatus, surgens in genua super lectulum hispidum et acerrimum, in quo jacebat, clausis manibus in altum, prout poterat, levatis, oculisque defixis in cælum, vale dicto sorori fratribusque; Suscipe, inquit, mi bone F Domine et redemptor Jesu Christe, in tuo sinu spiritum famuli tui Andreæ, et velatis oculis continuo exspiravit. Tunc fratres, qui cum sorore in oratione aderant, horam exspectantes transitus Viri, quam prædixerat, splendorem, quem præ nimio fulgore non poterant oculis sustinere, de cælo super virum Dei descendere repente viderunt, odorisque fragrantiam insuetam suavitatisque mirabilis, quæ totam compleverat domum, naribus susceperunt, lumineque ad cælum, unde venerat, redeunte, corpus sanctum, acsi dormiret cancellatis brachiis supra pectus in speciem crucis jacens, in lectulo invenerunt; indeque, ut cœnobitis mos est, reverenter amotum posuerunt in pheretro et in facie altaris bustum locaverunt, quo usque debito tempore funeris solemnia celebrarent.

quo honorifice sepulto.

23 Interim quasi angelica tuba excitati Fesulani omnes, mares et feminæ, juvenes et senes, civitate relicta, catervatim ad cœnobium S. Martini corpus sanctum visuri properabant. Innumerabilis insuper a circumstantibus agro Fesulano regionibus quasi divino moti oraculo, Viri sancti

A cti audito transitu, ad locum, ubi Viri corpus incorruptum incontaminatumque et more viventium tractabile sine ullo nervorum rigore manebat, confluebant, et cum reverentia et devotione manus pedesque ejus deosculabantur, et quas poterant particulas de Viri sancti vestibus furtim rapere, pro reliquiis referebant. Neque mirabilis in Sanctis suis Omnipotens, ut mortem Senis sui faceret pretiosam, a miraculorum exhibitione cessavit: in sancti enim corporis tactu multa ab obsessis expulsa sunt dæmonia, multis cæcis lumina restituta, multis claudis gressus redditi, multi debiles solidati atque adeo multis et notissimis miraculis coruscavit, ut inde receptis testimoniis Romanus Pontifex non dubitaverit Sanctorum catalogo canonice applicare *b*. Et ut prosequar, quo cœpi, ordine, importunitate peregrinorum venientium vix post dies multos fratres potuere funebria expedire. Tandem sepultus est sanctus Christi confessor et Levita Andreas in ecclesia, quam ipse reparaverat, multisque deinceps per temporum interstitia claruit miraculis, ibique usque in hodiernum diem ejus merita piis hominum desideriis B suffragantur.

ipsa sæculo nono

24 Floruerunt viri sancti Donatus et Andreas circa annum DCCC a die, qua Redemptor noster ex gloriosa Virgine Maria voluit incarnari, eorumque natalitia celebrantur per dies, quibus Leo III Romanæ ecclesiæ præsidebat, Romanorumque Carolus Magnus *c* Rex Francorum præerat imperio; per idem etiam tempus, quo bonus Ludovicus præfati regis filius apud Aquisgranum canonicam normam instituit, eorumque memoria in Sanctorum benedictione jugiter celebratur. Fuit et alia Brigida *d* apud Scotos singularissimæ sanctitatis vitæque, multisque illustris miraculis anno gratiæ DXXV, Joannis Romani Pontificis tempore, Justino *e* Constantinopoli imperante, Roma sub impio Theodorico Arriano miserabiliter laborante: ea in Hibernia vita perfuncta est, in cujus reverentiam in ipsa præsertim insula, ubi jacet, multas reor pro varietate temporum fuisse Brigidas appellatas, quarum una fuit hæc soror Andreæ, de qua et habitus et habendus est mihi sermo.

in eremum secedit, ibique pie moritur.

25 Brigida soror S. Andreæ post fratris excessum pœnitentiæ rigidioris gratia, et ut secundum C mundum viventium consortia declinaret, secessit in eremum, et in asperrimos tunc saltus, qui in superioribus Alpium partibus prospectantur eisque imminent, ubi hodie vestibulum est in ipsius honorem fabricatum, quod in præruptis montium aliquantum distans a Plebe S. Martini in Baco situm est, ubi vitam pœnitentiamque peregit (ea enim loca tunc lustra ferarum erant sylvestrium et inculta) ibique diu severissimam agens pœnitentiam fructibus sylvestribus et herbarum radicibus contenta in cibum, in Domino quievit ætate ferme decrepita. Neque ejus vita neque mors usquequaque fuit ignota, cum ii, qui contermina umbrosis nemoribus arva colebant, sanctæ mulieris speluncam scirent; aliquando per nemus errantes venationis gratia latratu canum invenissent, et quandoque quibus minime indigebat, delicatioribus eleemosynis condonassent. Cumque obitus sui tempus instaret, nutu Dei matronæ multæ virique sanctæ vitæ complures illuc commigraverunt ejus famulantes necessitatibus, quoad [non] per infirmitatem, sed longissimo senio resoluta, vita functa est; habitoque loco, quem elegerat ad pœnitentiam, in reverentia, in eo sub ejus nomine ecclesiam condiderunt, in qua ejusdem natalia annua festivitate celebrantur. Amplius cœpere ex circumstantibus undique loca illa reddere cultiora, nemoribus profundissimis solo tenus evulsis exustisque et pro sylvestribus arboribus domesticis plantatis; parvoque tempore facta est illa regio mire populosa. Miracula gratiasque, quæ, vivente ea, quæve post obitum ejus per eam Deus facere et operari voluit, qui scire plenius abundantiusque desiderant, legant, quæ per Dei viros de vita morteque ejus scripta fuere.

ANNOTATA.

a *Cum Sanctus noster hoc loco* venerandus senex *appelletur, sequitur, eum in Italia diu vixisse, ex quo titulo ætatem ejus præterpropter eruimus, ut in Commentario prævio num.* 17 *videre est.*

b *Utinam biographus modum et tempus hujus canonizationis distinctius indicasset!*

c *Nimis vaga est hæc temporum notitia, et certe aliqua correctione indiget, ut ex num.* 15 *Commentarii prævii colligi potest.* E

d *Bollandus ad diem primam Februarii, tomo I istius mensis a pag.* 99 *Acta senioris hujus S. Brigidæ fusius illustravit.*

e *Auctor hic in tempore assignando multum errat, cum Justinus tunc non imperaret, ut laudatus Bollandus tomo I Februarii pag.* 247 *in Annotatis monuit.*

CAPUT IV. *Sacri corporis ejus inventio, gloria posthuma, et biographi epilogus.*

Auctor narrat, quomodo corpus hujus Sancti

Satisfecisse desideriis tuis putabam, Leonarde carissime, quandoquidem inventa de viro Dei S. Andrea Scoto, qui meruit in Sanctorum catalogo annotari, sparsim et sine certo ordine fideliter in opusculum hoc redegerim. Sed tanto Viri sancti amore teneris, ut amplius exigas, quo pacto venerabile ejus corpus, quod ne furtim F neve hostium incursu, qui voluerint patriam suam reliquiis Sanctorum honorare, auferretur, abditum loco manebat ignoto, miraculose fuerit inventum opusculo adjici quæris. Parebo affectionibus tuis cum idipsum ad laudem sancti Viri non parum pertinere crediderim: et ut rem ordiar, fuerat jam dudum in cœnobio, tunc sacrarum virginum monasterio, sub titulo eodem S. Martini altare erectum in sancti viri Andreæ reverentiam et honorem; ubi ejus natalitia festiva hilaritate et annua solemnitate colebantur, in cujus sinu jacere corpus suum circumstantes accolæ existimabant.

occasione cujusdam feminæ ibidem sepultæ

27 Contigit anno salutis MCCLXXXV, puellam famosæ pulchritudinis et præcipuæ vanitatis quæ, nuper in matrimonium concesserat, ex hac mortali vita decedere; cujus funus tum cognatorum tum affinium nobilitate pro qualitate locorum sumptu amplissimo ductum est, ejus cadaver ante altare sancti Andreæ, ut honoratius sepeliretur, humatum est: quo peracto, in nocte imago S. Andreæ facie splendida, sed parumper irata, sacerdoti, qui virginibus Deo dicatis in ministerio

ministerio altaris sacra mysteria dispensabat, in somnis apparuit, et subtristi paululum et irata facie impuri cadaveris tabe ossa sua fœdari conquestus est, instantissimeque exposcebat purgari locum, in quo jacebant. Cumque somnus evanuisset, expergiscens sacerdos parum intelligens oraculum, quasi religionis nihil afflaret, subticuit. Sequenti nocte ipsi eidem dormienti iterum facie iratiori apparuit, eique pœnam comminatus est, ni sine mora curaret ab injuria inhonesti et impuri corporis horribilisque fœtoris corpus suum liberare, et indignato persimilis, repente discessit. Sacerdo jam secundo commonitus et increpatus tam acerbe, pavore conterritus atque tremebundus in Domini timore, quid sibi vellet somnium cœpit propensius cogitare; nec tamen quid exposceret sibi Sanctus, in animo suo poterat [considerare,] jussumque inane ratus
a [neglexit *a*.]

post trinam sacerdotis monitionem 28 Pervicaciam tandem tarditatemque crassi et ignavi sacerdotis sequenti nocte iterum in somnis Andreas apparens severiori prius facie illum increpans, minari verbo primum, et asperrimo deinde flagello percussit. Eo verbere excusso
B somno, submurmurans secum presbyter, ea forma languere cœpit, qua qui morbo epileptico tacti spumantes distorquentur. Mane autem facto, horaque elapsa, qua Missarum solennia celebrare consueverat, cum numquam, alias sedulus sacerdos, alicubi compareret, moniales miratæ, et qui deputati servire sacerdoti circa altare consueverant, cum loca, quibus ipse e cubiculo surgens conversari solebat, solicitius exquisiissent, eo nusquam reperto, profundiori solito somno captum existimantes, ostium triclinii, in quo ipse cubabat, frequentius altiusque pulsare cœperunt, presbyteri nomine sæpius cum clamore repetito. Cumque ille non responderet, pessuloque introrsum munitum ostium invenissent, nullisque clamoribus vocatus responderet, securi ostium confregerunt: et repertus est homo laborans valde in cubiculo, ore ad renes inflexo distortoque saniem spumans, omni membrorum deperdita mobilitate. Obstupuerunt diriguerruntque calamitatis aspectu, qui intro concesserant, et opertorio atque linteaminibus involutum languentem, multis ad spectaculum convocatis, quasi hostili impulsu facto cum ceu a dæmonio obsessum Dei
C nutu ante ipsum S. Andreæ altare fortuito locaverunt, sanctæque Dei virgines et sæculares, qui aderant, miserati casum viri, preces Deo humiliter porrigentes, eum cœpere B. Andreæ D
devotissime commendare.

29 Tunc sacerdos repente consurgens, acsi *inventum et*
a mortuis in lucem rediisset, resumpto paululum *honorifice trans-*
spiritu et integritate corporis reparata, cum tre- *latum fuerit.*
more omnia, quæ illi jam tertio acciderant, ordine recensuit. Quo tacti miraculo, qui convenerant, quasi divinitus miraculi velamine patefacto, accensis cereis campanisque pulsatis, sumptis ligonibus cum Dei timore et viri sancto Andreæ reverentia locum, in quo nuper puella, de qua supra habuimus mentionem, effodere cœperunt, ejus cadavere putrido, et quod vermibus scateret et pessime oleret, inde amoto: ac deinde profundius fodientes S. Andreæ corpus antiquis conditum aromatibus in cophino ligneo neque putredine neque vetustate comminuto, sed solido, acsi nuper defosso, invenerunt; sed scabro, rudi et impolito antiquitatis sobriam effigiem præferenti: quod inde solemnibus hymnis cum reverentia sublevatum est, ossaque sacra festina celebritate translata atque in loculum lepidum juxta majus altare locata fuere, ibique usque ad illum mansere diem, quo, tu optime Leonarde, inde ea levare magnopere procurares, condi- E
que faceres ornate in capella nova, quam suis laudibus dedicasti, impetratis ibidem a Romano Pontifice aliisque episcopis indulgentiis, qui devotioni tuæ annuentes celebriorem Viri sancti memoriam reddidere, præsertim cum translationis hujusce diem solennem canonico feceris anniversario sancti Viri celebrari *b*. Habes nunc, *b*
amice Leonarde, forte, quod quæris; non eo stylo, quo decet, sed sermone pedestri atque vulgari et incomposito. Tu, qui habes veram limam cunctaque eloquentiæ instrumenta, poteris hæc in cumulum coacta, ut volueris, expolire. Opto te sospitate bona valere, et diu; atque ut sis memor mei per otiosa illa studia tua disciplinarum multarum bonarumque artium, in quibus assidua lucubratione solerter versaris.

ANNOTATA.

a *Hunc sensum, qui ab amanuensi corruptus fuerat, hoc aut simili modo restituere coactus sum, ut aliquo saltem modo intelligeretur.*

b *Ex his confirmatur publicus et antiquus* F
Sancti cultus, quem § 1 *Commentarii prævii abunde stabilivisse videor.*

D

DE S. ALDROVANDO EPISCOPO,

BALNEOREGII IN ETRURIA,

SYLLOGE HISTORICA.

G. C.

Publicus hujus Sancti cultus, cathedra episcopalis, et ætas.

FLORUIT ANNO DCCCLXIX.

Hic Sanctus, qui Balneoregii colitur,

Balneoregium, *vernacule* Bagnarea *dictum, episcopalis Etruriæ civitas, quæ natalibus S. Bonaventuræ potissimum apud exteros innotuit, hodie celebrat annuam festivitatem Sancti, qui* Aldrovandus *aut alio simili propemodum nomine appellatur, ut ex dicendis apparebit. Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ ad diem* XXII *Augusti de cultu hujus Sancti tradit sequentia :* Aldrovandus episcopus, qui et Androvandus et Aldrebandus dicitur, Balneoregii in Hetruria colitur ex antiqua traditione hac die, cujus caput ibi religiose asservatum solet per urbem, clero populoque comitante, circumferri, Sanctique intercessione, quod suppliciter postulatur, impetrari. *Quamquam Ferrarius illum Sanctum hoc loco episcopum nominet, tamen ibidem in Annotatione monet, incertum esse, utrum Balneoregiensis an alterius urbis episcopus fuerit, cum Acta ejus desiderentur.*

et verosimiliter hujus urbis episcopus fuit,

2 *Neglecto hoc Ferrarii dubio, Ferdinandus Ughellus in Italia, sacra novissimæ editionis Venetæ, tomo I col 515 eumdem Sanctum inter episcopos Balneoregienses recenset his verbis :* Sanctus Aldovaodrus sive Aldibrandus interfuit Romano concilio sub Hadriano Papa anno DCCCLXXI. Ejus festum Balneoregii celebratur die XXII mensis Augusti. Hujus meminit Ferrarius hoc ipso die, ejusdemque civitatis Divus tutelaris habetur. *Etiam traditio Balneoregiensium habet, hunc Sanctum civitatis suæ præsulem fuisse, quemadmodum colligo ex litteris, quas Bernardinus Coccovaginus Viterbio ad Papebrochium nostrum dedit, et in quibus ipsum, documenta de hodierno Sancto petentem, sic instruit :* Balneoregio de S. Ildebrando nullæ notæ ad te missæ sunt. Tantum respondent, ipsum fuisse episcopum ipsius civitatis, ut notatur in Ughellio in Italia sacra, nec illius ullam memoriam exstare in archivio. Tamen civitas, ut patronum, illum colit, et feriatum diem in ipsius honorem celebrat, et Officium cum octava. Fama est apud cives illi oblatos turtures, assos, signo Crucis facto a Viro sancto, e patina vivos volasse. Puto, hoc esse commentum, cum rei nulla exstet memoria. *Ex his testimoniis certe publicum S. Aldrovandi cultum discimus, et saltem probabiliter Balneoregiensem ejusdem episcopatum admittimus.*

vel circa annum Christi 869 floruisse.

3 *Si vero Sanctus ille Balneoregiensem ecclesiam rexerit, ut Ughellus et traditio asserunt, jam præterpropter ætatem ipsius colligimus : nam sub Hadriano II Pontifice Romanum Concilium, cui Sanctus noster interfuisse dicitur, anno Christi 869 celebratum est, non anno 871, sicut Ughellus supra perperam affirmat. Huic autem Concilio inter alios antistites apud Labbeum tomo VIII Conciliorum col. 1095 et in editione Harduini tomo V col. 870 Præsul Balneoregiensis subscribit in hunc modum :* Adoaldus episcopus santæ Balneoregiensis ecclesiæ manu propria subscripsi. *Si quis igitur cum Ferrario dubitet, an S. Aldrovandus ecclesiam Balneoregiensem gubernaverit, is nobis inter episcopos Balneoregienses assignare non gravetur aliquem, qui propius, quam Sanctus noster hodiernus, accedat ad nomen* Adoaldi, *quod huic Concilio subscriptum legitur. Cum vero Ferrarius ultro fateatur,* S. Aldrovandum *fuisse episcopum, ex traditione et testimonio Ughelli nobis admodum fit verosimile, illum ecclesiæ Balneoregiensi præfuisse, et anno Christi 869 nomen suum Concilio Romano subscripsisse : cur enim Balneoregienses ab immemorabili tempore præsulem alterius ecclesiæ tam solemniter coluissent ? Eodem fundamento superius in margine notavimus hunc Sanctum anno 869 floruisse, quandoquidem tempus mortis ejus ignoramus. Ceterum hæc sunt omnia, quæ de Sancto illo colligere potuimus, cum Acta ejus non inveniantur.*

A D

DIES VIGESIMA TERTIA AUGUSTI.

SANCTI, QUI X KAL. SEPTEMBRIS COLUNTUR.

Sanctus Zacchæus vel Zacharias ep. Hierosolymitanus.

SS. Martyres anonymi, Bodobrigæ, seu Boppardiæ, in Germania.

S. Minervius vel Minervus, B
S. Eleazarus,
SS. Filii octo,
martyres Lugduni in Gallia.

S. Quiriacus episc.
S. Maximus presb.
S. Archelaus diac.
SS. Socii
apud Ostia Tiberina.

S. Claudius
S. Asterius
S. Neon
S. Domnina
S. Theonilla
martyres Ægis in Cilicia.

S. Timotheus.
S. Apollinaris
MM. Remis in Campania Gall.

C S. Theonas vel Teuna episc. Alexandrinus.

S. Fortunatus
S. Hermon
S. Xistus
S. Martialis
S. Hermogeratus: item
S. Laurentius
S. Habundus
S. Innocentius
S. Merendinus
Aquileiæ in Italia, et Romæ.

S. Sylvanus
S. Sabinus.
S. Pantherius
martyres in Thracia.

S. Donatus
S. Restitutus
S. Valerianus
S. Fructuosa
SS. Socii xii alii
martyres Antiochiæ in Syria.

S. Cedonius vel Sidonius conf., et ep., ut fertur, Aquis-Sextiis in Provincia. E

S. Lupus vel Luppus M.

S. Moderatus ep. et conf. Veronæ in Italia.

S. Sidonius Apollinaris ep. Arvernis in Gallia.

S. Eugenius vel Eogainus ep. in Hibernia.

S. Victor conf. et episc. Vitensis in Africa.

S. Justinianus eremita et M. in Lemeneia insula Angliæ.

S. Veredemius eremita in territorio Ucetiensi Galliæ.

S. Flavius episc. Rothomagi in Normannia.

S. Flavianus episc. Augustoduni in Gallia. F

S. Callinicus I patriarcha Constantinopolitanus.

S. Altigianus monachi et MM.
S. Hilarius in Burgundia.

S. Antonius et forsan.
B. Nicodemus
monachi Hierachii in Calabria.

B. Richildis virgo reclusa Summontorii prope Oenipontem.

S. Ascelina virgo Ord. Cisterc. in Campania Galliæ.

S. Philippus Benitius conf. ex Ordine Servorum B. Mariæ

A riæ virginis, Tuderti in Umbria.

B. Jacobus Mevanas, ex Ordine Prædicatorum, Mevaniæ in Umbria.

B. Bartholomæus a Foresto, Conversus Ordinis Servorum beatæ Mariæ Virginis, Brixiæ in Insubria Italiæ. D

PRÆTERMISSI ET IN ALIOS DIES DILATI.

Memoria S. Meletii, archiepiscopi Antiocheni, *et elogium ejus occurrunt hac die in Synaxario Basiliano apud nos ad calcem tomi I mensis Augusti pag.* 667. *Annuntiatio ejus inscribitur Martyrologio Romano ad diem, quo gesta ejus illustravimus,* XII Februarii.

Passio Longini militis, de quo Idibus Martii. *Ita Maurolycus. De duobus* SS. Longinis, *uno quidem milite, altero autem centurione, consule jam pridem dicta ad diem* XV Martii.

B Duorum SS. martyrum Irenæorum martyrium, *videlicet Sirmiensis ac Lugdunensis episcoporum, hoc die signatur in apographo e codice Græco Ms. bibliothecæ Cæsareæ Vindobonensis: in quo ad eumdem diem etiam exstat seorsim Martyrium episcopi Sirmiensis jam dicti. Hunc etiam memorat Galesinius; adde Ferrarium in Catalogo novo, seu generali. Uterque etiam habetur in Menæis magnis Græcis typo editis cum elogio. At de* S. Irenæo *Lugdunensi actum est apud nos die* XXVIII *Junii; de Sirmiensi autem* XXV *Martii. Adeat itaque lector dies, quos citavi,* XXV Martii, et XXVIII Jun.

Adæ primi hominis *meminit Grevenus*, secundum, *ut præmittit*, aliquos hic; *consonat Molanus, apud quem in editione anni* 1568 *hoc sequitur de eo elogium:* Qui, etsi in superbiam elatus, et de pomo vetito comedens, se totum et suam propaginem originalis peccati labe, eam afficiendo et inficiendo, misere perdiderit; per secundum tamen Adam cum a delicto suo eductum esse, atque vitæ æternæ gaudiis potiri, Catholica tenet Ecclesia. *Vide librum Sapientiæ cap.* X ℣ 1 *et* 2,
C *S. Irenæum lib.* III, *cap.* XXIII, *a pag.* 220 *editionis novæ Parisiensis; S. Epiphanium hæresi* 46; *S. Augustinum de hæresibus ad Quotvultdeum cap.* XXV. *De* Adamo *etiam meminit Martyrologium vulgo Canisianum. Cur vero eum inter alios hujus diei Sanctos non ponamus, sed hic; ratio est, quia ne quidem Operi nostro inserere solemus Cælites veteris Testamenti, nisi habeantur expressi in Martyrologio Romano; ut mirum videri non debeat, si prætermittamus* S. Adamum: *de cujus sepultura videri possunt dicta ad diem* XXV Mart.

S. Theonas abbas.. pater trium millium monachorum in eremo Scythi *laudatur apud Petrum de Natalibus lib.* VII, *cap.* XCIX. *De illo etiam Maurolycus, Grevenus, Martyrologium Canisianum, Ferrarius in Novo catalogo Sanctorum. Vide, quæ de illo exstant apud nos die* IV Aprilis.

S. Udalrici monachi Cluniacensis, discipuli beati Hugonis abbatis, qui in Nigra sylva requiescit, *annuntiatio habetur in Kalendario Sanctorum Ordinis S. Benedicti, cujus apographum e Ms. monasterii S. Salvatoris Ordinis Cisterc. apud nos est. Hujus Sancti Acta illustravimus* X Julii.

Memoria S. Eustathii episcopi Antiocheni *cum elogio habetur in supra designato Basiliano Synaxario. Tractavimus de hoc præsule cum Martyrologio Romano ad diem* XVI Julii.

Luchina, Tertiaria Dominicana, *hoc die signatur apud Arturum a Monasterio* Soncini in Lombardia, *cum titulo* beatæ, *ac in ea laudantur* miræ abstinentiæ, orationis exstaticæ, ac spiritus prophetici *dotes. Consule, quæ de* E *illa habentur inter Prætermissos die* VII Aug.

Sancti Frambaldi abbatis et confessoris *meminerunt hac die Wion et Dorganius; de quo etiam Bucelinus in suo Menologio, et Mabillonius in indice Sanctorum prætermissorum in primo sæculo Benedictino: quibus adde Ferrarium in Catalogo generali. De illo actum est ad diem* XVI Augusti.

S. Arrigii episcopi Nivernensis *annuntiationem signat Ferrarius in Catalogo generali Sanctorum, qui in Martyrologio Romano non sunt. Consule diem, quo de ipso actum est apud nos,* XVI Augusti.

Firminus episcopus *scribitur hac die in nostra collectione Ms. Sanctorum: cum vero non addatur locus episcopatus; non est facile dictu, quisnam sit hodiernus; nisi forsan sit ille anonymus, de quo egimus hoc ipso mense, ad diem* XVIII; *vel alius, cujus fit mentio inter Prætermissos ad eumdem diem* XVIII Augusti.

Sancti triginta octo Martyres in Thracia *annuntiantur hodie in Menæis excusis cum duobus versibus, ac indicio, quod gladio martyrium consummarint. Galesinius totidem refert Martyres, et in eadem* regione, qui post varios cruciatus... tandem securi percussi *sint.* F *De Martyribus triginta septem anonymis in Thracia passis egimus cum Martyrologio Romano ad diem* XX *hujus mensis; sed in eo, uti etiam in Menæis impressis dicuntur igne martyrium consummasse. In Actis autem, quæ ibidem apud nos dantur a pag.* 30, Sancti *referuntur* triginta et octo.. capite truncati.. die vigesima quarta mensis Maii. *De eorum numero consuli potest Commentarius eisdem Actis prævius. Si ista Martyrum classis distingui debeat ab ea, quam supra dicebamus referri hodie in Menæis excusis; hæc hodierna non est nobis satis nota. Potest interim lector adire diem* XX Augusti.

Bernardus ab. Clar. *scribitur inter Kalendaria varia, ac per dies digesta, sicut indicatur in nostra collectione Ms. Sanctorum hujus diei. Acta ejus illustrata sunt die* XX Augusti.

Alziræ in Hispania passio sanctorum martyrum Bernardi, Mariæ et Gratiæ *annuntiatur hac die in Menologio Cisterciensi apud Chrysostomum*

A *mum Henriquez, et apud Chalemotum in Serie Sanctorum etc. ejusdem Ordinis, utrobique cum elogio. In Kalendario autem Cisterciensi, quod anno* 1617 *editum est Divione, solus ponitur* Bernardus. *Adeat lector diem, quo tres hosce Martyres dedimus,* XXI Augusti.

Osannæ virginis *mentionem facit Grevenus. Tres synonymas dedimus inter Prætermissos hesterno die; si Grevenus ad Mantuanam seu Andreasiam respexerit; videri possunt quæ de hac ibi notata sunt: sin vero aliam; quisnam divinet ex vaga ejus annuntiatione, quænam illa sit? Legi possunt quæ inter Prætermissos diximus ad diem* XXII Augusti.

Grumberti confessoris *commemoratio fit apud dictum Grevenum. Quod de Sancto synonymo dictum est heri, videlicet eum nobis notum non esse, nisi forte scribi debeat* Gumbertus, *hic repetimus, ac lectorem mittimus ad Prætermissos hesternos* XXII Augusti.

Romæ sub Aurelio imperatore, et præside Antiocho Porphirii martyris: qui forte idem est, de quo nudius quartus *Ita Maurolycus. Sancto isti, de quo egerat Maurolycus die* XX *hujus, apponitur,* qui sanctum martyrem Agapetum erudivit in fide. *Habetur apud nos eadem die: ubi tametsi ponatur* in Italia, *non autem* Romæ, *et martyrium ejus non satis probari indicetur;* Romæ *tamen annuntiatur in Martyrologio Romano, et in ejusdem notis dicitur, ejus martyrium descriptum haberi in Actis S. Agapiti: ut non mirum sit, si alicubi illa puncta duo legerit etiam Maurolycus. Adde, quæ de* Aurelio *et* Antiocho *dicuntur in Commentario prævio Actis S. Agapiti martyris tomo III Augusti, die* XVIII, *pag.* 525. *Videri itaque possunt* XX et XVIII Augusti.

In Porto *(lege* in Partu*)* urbis Romæ natalis sancti Ypoliti, qui dicitur nonnus, cum sociis suis *legitur in Martyrologio, quod sub nomine S. Hieronymi vulgavit Florentinius. Martyrologium Usuardi* S. Ypolito *adjungit nomina* Quiriaci et Archillai. *Alios hagiologos hic prætereo, cum de hoc Sancto operose actum fuerit hesterno die: de sociis vero agendum sit hodierno seorsim. Consule itaque de* S. Hippolyto XXII Augusti.

C Zacchei discipuli, qui statura pusillus Dominum suscepit gaudens, *commemoratio habetur in additionibus Bruxellensibus Mss. ad Usuardum Greveni. Inter Prætermissos ad diem* XX *Aprilis mentio fit* S. Zachæi Apostoli *ex Menæis impressis: item* Zachæi episcopi Hierosolymitani: *et indicavimus, quod ab aliquibus additur* Sachæus publicanus, de sycomoro a Christo vocatus, *et hac quidem notione, quasi postmodum præfuisset cathedræ Cæsariensi in Palæstina. Ad diem vero* XXI *ejusdem mensis inter Prætermissos notatur* S. Zacchæus Apostolus *(intelligo Apostolorum discipulum) e synaxariis Græcis ibidem nominatis. De episcopo Hierosolymitano jam dicto tractamus hac die. Quisnam vero sit iste* Zacchæus Apostolus, *non novimus: cum ei non addatur nota characteristica ulterior, vi cujus distincte nobis innotescat. Sed quisquis ille sit, titulus* Apostoli *forsan præbuerit alicubi occasionem, ut per eum adjectitiam acceptus sit pro* Zacchæo publicano: *cui antequam inter reliquos hujus diei Cælites locum demus, majorem ac distinctiorem requirimus notitiam de publico ejus cultu.*

Zacheus episcopus Antiochenus primus post Petrum Apostolum constitutus fuit: de quo in Itinerario Clementis dicitur etc. *Ex Petro de Natalibus lib.* VII, *cap.* CXVII; *qui ea acceperit e scriptis apocryphis. Etenim inter patriarchas Antiochenos, quorum Historia habetur ante tomum IV mensis Julii, nullum invenio* Zachæum, *qui vel remote, nedum proxime, successerit S. Petro; sed ei substitutum S. Euodium, ibidem datur videre: de quo tractavimus ad diem* VI *Maii. Quod vero pugnantia loquatur idem Equilinus episcopus, conficitur ex eo, quod lib.* IV *cap.* CXXXVII *hæc præmiserit:* Enodius episcopus apud Antiochiam martyrium passus est: de quo S. Ignatius scribit, quod PRIMUS ibidem ab Apostolis episcopus est institutus. *Patet ex dictis, errasse etiam Maurolycum, et Felicium, adde Ferrarium in Nova catalogo Sanctorum, qui hunc quoque signant* Zachæum *Antiochenum episcopum; in Martyrologio vulgo Canisiano insuper notatum.* D

Zachei monachi, miræ patientiæ et virtutis viri; de quo in Vita Pachomii. *Annuntiatio est in additionibus Bruxellensibus Mss. ad Usuardum Greveni. Vitæ S. Pachomii abbatis apud Tabunenses in Thebaide, apud nos exstat tomo III Maii, die* XIV: *in qua Vita pag.* 326, *num.* 77 *memoratur* Zacchæus, *laudati Pachomii discipulus. In indice Sanctorum ad Martyrologium Castellani laudatur aliquis* Zacchæus Tabennisiota *a magna abstinentia.* E

Hierosolymis, Johannis episcopi et confessoris *nomen hoc die inscribitur nostro Florario Ms.; e qua idem dies cultus jam pridem notatus fuit in Historia Chronologica episcoporum Hierosolymitanorum, quæ habetur ante tomum III Maii. Viri elogium ibidem datur pag.* VI *ex qualicumque fide Theodorici Pauli. Si plura de ipsius cultu, ac rebus gestis nobis essent ad manum, inter alios hujus diei Sanctos ei locum concederemus.*

In Ostea Arcei. *Annuntiatio est apud Florentinium e Martyrologio S. Willibrordi. An genuinum hoc sit alicujus Sancti nomen; an vero luxatum et contractum ex* Archelao *seu* Arcilao, *quis satis tuto definiat? Consuli interim potest Florentinius in notis. De S.* Archelao *agemus hac die: a quo si* Arceus *sit diversus, aliunde nobis non est natus.* F

Nunnus, *cujus in* Portu Romæ *notatur apud Florentinium e Martyrologio S. Willibrordi commemoratio, quo spectet, ex supra dictis de* S. Ypolito *patet.*

Symphorosa *notatur in nostra collectione Ms. Sanctorum hujus diei, e variis Fastis sacris desumpta.* S. Symphorosa *martyr in Campania felice habetur apud nos die* II *Julii pag.* 307; *martyr vero alia synonyma cum septem filiis MM. in Latio, die* XVIII *ejusdem mensis, pag.* 350. *Superior quo spectet, quis e solo nomine divinet?*

Sanctus Nectanus episcopus Aberdonensis *memoratur a Camerario in Menologio Scotico, qui* apud Davidem Scotorum regem tanta valuit gratia, ut omnium in republica negotiorum momenta ab illius nutu et consilio rex merito pendere voluerit. Episcopatum Aberdonensem pius rex sancti Nectani causa multis donavit proventibus atque prædiis, *quæ ibidem nominat idem Camerarius, cujus de* Nectano *elogium recitavi. Laudatur etiam apud Hectorem*

A *ctorem Boëtium in Vitis, quas edidit, episcoporum Aberdonensium, sed sine titulo* sancti *; quem nos quoque ipsi dare non audemus, donec aliunde probetur, hunc ei deberi.*

Dranciu̇s *laudatur apud nostrum Malbrancum De Morinis tomo I, lib.* iv, *cap.* xx, *ubi inter alia,* Insignis, *ait,* ejus apud Morinensem ecclesiam perennavit memoria, quæ suos inter Cælites connumerare semper hactenus solita est. *Ibidem cap.* i *scribitur anno* 662 suffraganei munus adiisse. *In Chronico Belgico Ferreoli Locrii tomo I, pag.* 34 *in Morinensium episcoporum catalogo, proxime post S. Audomarum signatur quarto loco* Drancius al. Diancius, *sine titulo* sancti ; *quem tamen ei dat Gazetus in Historia ecclesiastica Belgica in serie episcoporum Taruanensium pag.* 560. *In tabula autem Sanctorum, de quibus fit mentio in ista Historia, quæque ordine mensium ac dierum disposita est ad calcem ejusdem Historiæ, nomen ipsius non invenio; ut merito nobis liceat desiderare ulteriora documenta, quibus probetur publicus Viri cultus.*

Mosis episcopi Fermensis *mentionem facit Calendarium Coptorum Christianorum, quod habetur apud Seldenum ad calcem Operis* De synedriis *etc.* veterum Ebræorum *lib.* iii, *cap.* xv, *pag.* 411, *mense ac die, qui ibi scribuntur incidere in hanc diem* xxiii *Augusti: qua idem episcopus apud Jobum Ludolfum in Historia Æthiopica Fastis sacris ecclesiæ ejusdem gentis adscribitur pag.* 426. *Hac etiam die Castellanus eum annuntiat* in Æthiopia, *et cum titulo* sancti. *Plures de hoc episcopo desideramus notitias, ac probationes certiores de vero ac legitimo ejus cultu.*

B

Romæ, depositio beati Gregorii, eo nomine noni, Pontificis Maximi *commemoratur a Bucelino; cujus etiam laudationem subdit. At nos de publico ejus cultu nihil novimus.*

Ebbæ Virginis *meminit Grevenus. Vide inter hodiernos Prætermissos quæ dicimus de abbatissa synonyma.*

Braccaræ Augustæ in Gallæcia S. Fabiani, ejusdem urbis episcopi, *annuntiatio datur a Tamayo; qui in notis fatetur,* hactenus ejus nomen ignoratum a Braccarensibus, et nondum in tabulis ecclesiasticis Sanctorum recensitum.

C *Pseudo-Julianus Petri in Chronico num.* 80 *de illo scribit cum titulo* Sancti, *dicens eum* obiisse x Kalend. Septembris anno cccxxx. *Adde illustrissimum Rodericum A Cunha in Tractatu de primatu Bracharensis ecclesiæ pag.* 209. *Verum magis solida ac seria deberent proferri fundamenta, quam istius personati Juliani, ut* Fabianus *hodiernis Sanctis a nobis annumeraretur, cum titulus ille nugatoris ejusdem sublesto testimonio nitatur.*

Apud Caudiacum, natale sancti Ainandi, et sancti Domnini martyris, *sicut scribitur hac die inter auctaria ad Usuardum nostrum: qui nobis hactenus noti non sunt.*

Festum inventionis sanctæ Crucis Christi in Walstenake *exstat in apographo nostro additionum Bruxellensium Mss. ad Usuardum Greveni.*

In Gallia, beatæ memoriæ Elsini abbatis Remensis *annuntiatio et laudatio inseritur Menologio Benedictino Bucelini. Verum in Gallia Christiana tomo IV, a pag.* 779 *ejus nomen inter abbates S. Remigii seu Remenses, Ord. S. Benedicti, invenire nobis non licuit.*

Panhormi, celebre Catenarum miraculum, unde D. Virgini Panhormitanæ cognomentum, D
in cujus primum æde, ac nomine patratum est, Siciliæ rege Martino, *signatur* ex scriptis tab. ejus eccles.; *in Martyrologio Siculo apud nostrum Caietanum.*

In Germania obdormitio pii patris Joannis abbatis Waldsassensis cœnobii, *est apud Chrysostomum Henriquez, qui satis indicat, stricti nominis cultum ei non deberi,* pii *titulo utens, in beatorum epithetis multiplicandis alioqui tam profuse liberalis. Viri laudes ibidem legi possunt.*

- Joannes a Tapia, *Zacatecis in India occidua*
- Joannes, *in India orientali prope Zeilamicam insulam*
- Petrus Podianus, *Interamnæ*
- Guido de Spathis, *Bononiæ*
- Janinus, *in Gallia*
- Nicolaus Volscus, *in Latio*
- Antonius Æthiops, Tertiarius, *Camari in Sicilia*
- Angelus de Paz, *Romæ*
- Felix virgo, *Fulginii in Umbria*

Sunt in Menologio Franciscano Arturi, omnes cum titulo beati ; *ac duo primi etiam cum titulo* martyris.

E

Nonnulli ex illis apud Hueberum in Menologio S. Francisci ponuntur; sed rectius absque titulo beati. *Iconem* Angeli de Paz *ære incisam habemus, quæ dicitur in epigraphe* vera viri esse effigies ; *in qua repræsentatur flexis genibus orans ante venerabile Sacramentum. Prædictis autem addi possunt*

- Adolphus Drolshagen, *Susati in Saxonia*
- Joannes Hueber, *Sauzii in Valle Oenana*
- Dambertus Weyer, *Hamelbergæ in Thuringia.*
- Andrea de Blandinis virgo, *Volaterræ in Thuscia*
- Lucius, *in Italia*

Apud Hueberum in Menologio S. Francisci sine titulo beati.

In Germania plurimorum Sanctorum atque beatorum monachorum, qui pro fidelitate et reverentia erga Sedem Apostolicam, cum idolum Henrici IV imperatoris schismatici execrarentur, . . . injurias varias et gravissimas perpessi, cœnobiis ejecti, in exilium pulsi, ludibria et verbera experti, insuper et vincula et carceres . . ., testimonio fidei probati reperti F
sunt. *Hæc, et plura narrat Bucelinus in suo Menologio. Virorum istorum venerabilium exemplum omnes vere Romano-Catholicos excitare debet ad eorum imitationem.*

Joannes ab Angelis, *pro fide in Japonia interemptus, cum titulo* beati ac martyris *habetur in Sancto anno Ordinis Prædicatorum, e Gallica lingua in Flandrobelgicam edito Antverpiæ anno* 1675. *De illo etiam in Viridario spirituali Germanice excuso ejusdem Ordinis Fredericus Steil.*

Vita servi Dei, fratris Thomæ [de] Lemos, *ex Ordine FF. Prædicatorum, et ex Historia controversiarum de divinæ gratiæ auxiliis, anno* 1705 *Antverpiæ edita, apprime noti, datur in sacro diario Dominicano Marchesii ad hunc diem, tomo IV, pag.* 526 *et sequentibus.*

Apud Heduos monasterio Cerviduno sancti Neptadii presbyteri et monachi, actibus et meritis gloriosi, *annuntiatio notatur a Saussayo. Vide Commentarium prævium S. Eptadii confessoris, de quo sermo erit* xxiv Augusti.

Sandradi abbatis *meminit nostrum Florarium Ms.*

A *Adisis diem proxime sequentem* XXIV Augusti.

Vigilia S. Bartholomæi Apostoli *hac die notatur inter auctaria Usuardina. De rebus ad hunc Sanctum spectantibus tractabitur a nobis ad diem, quo exstat in Martyrologio Romano,* XXV Augusti.

In Scotia, sanctæ Ebbæ abbatissæ. *Annuntiatio est, quæ habetur hac die inter auctaria ad Usuardum a nobis editum. Inter Prætermissos ad diem* II *Aprilis de illa meminimus, uti et de altera synonyma : et ibidem dictum est, utramque datum iri die* XXIII *vel* XXV *hujus mensis Augusti. Plura itaque exspectet lector ad diem eumdem* XXV Augusti.

Cenomannis, Victoris episcopi et confessoris *annuntiatio est apud Grevenum : de eo etiam agit nostrum Florarium Ms., et inter auctaria Usuardina signatur ex editione Lubeco-Coloniensi. Duo apud Cenomanenses coluntur* Victores, *seu* Victorii, *ejusdem urbis episcopi, alter pater* XXV *Augusti ; alter filius, qui communius* Victorius *nominatur,* I *Septembris. De utroque agetur ad* XXV *Augusti, de filio iterum* I *Septembris. Vide itaque prædi-*
B *ctos dies* XXV Augusti, et I Sept.

Limæ in India occidentali beatæ Rosæ a sancta Maria *annuntiatio hac die refertur in Gynæceo Arturi a Monasterio, qua, sicut ait in notis, obiit. Hæc Sancta inscribitur Martyrologio Romano, et de illa nos dare conabimur, quæ ad illustranda ejus gesta conducent, die* XXVI Aug.

Lauduni in Gallia, sancti Chagnoaldi, ejusdem civitatis episcopi et confessoris, *commemoratio cum elogio legitur apud Bucelinum in Menologio Benedictino. Castellanus eum refert die* IV *Septembris. Examinari itaque poterit, an de cultu ejus publico satis constet, eodem die* IV Septembris.

Senonis translatio sanctorum pontificum et martyrum Saviniani et Potentiani : nec non Altini, Eodaldi, et Serotini, purpuratorum quoque Christi testium : quando sacratissima eorum corpora Venilo archiepiscopus, ab ipsis beatis Saviniano et Potentiano admonitus, e loco primæ tumulationis transtulit ad basilicam cœnobii S. Petri, illicque in thecis argenteis magna cum honorificatione collocavit. Quam repositionem ostendit Deus sibi fuisse gratissi-
C mam : ea enim nocte, quæ translationis ipsius solemnia præcedebat, audita est angelica harmonia, quæ ad Martyrum occursum et venerationem plurimos excitavit. *Narrat ista Saussayus ad hunc diem. De* BB. Sabiniano et Potentiano *tractat Martyrologium Romanum die* XXXI *Decembris.* Altinus Senonensis *in tabula Sanctorum apud Castellanum scribitur* omissus: *ad diem vero* XXII *Septembris notatur in Martyrologio ejus universali* S. Serotinus. *Saussayus ad diem* XXXI *Decembris Martyres quinque supra nominatos refert, et longam de illis narrationem contexit, aliosque ibidem memorat martyrio affectos. Nos interim lectorem alio mittimus, videlicet ad diem* XXII *Septembris, ubi mentio fieri poterit de* Serotino : *de* Sabiniano *autem ac* Potentiano *agendum erit ad diem* XXXI *Decembris : quo* D
die forsan erit de aliis etiam agendi locus. Repeto itaque, quos modo designabam, dies XXII Septemb., et XXXI Decembr.

S. Barræa episcopus martyr *ponitur in Catalogo Sanctorum Hiberniæ expanso, quem habemus, editum a nostro P. Henrico Fitz Simon. Inter Prætermissos hesternos mentio facta est episcopi synonymi, sed* in Scotia, *et absque titulo* martyris; *et ibi diximus, eum alibi notari* in Hibernia. *Quem itaque notatum invenimus hac die* XXIII *Augusti; sicut hesternum remisimus ad* XXV *Septembris, eodem transmittimus; ubi forte discuti poterit, duone fuerint an unus et idem, si documenta sufficientia reperiantur ad eumdem diem* XXV Septemb.

Lucius et Ptolomæus *sunt apud Wandelbertum hac die, qua notantur etiam in Martyrologio Trevirensi S. Maximini cum titulo* sanctorum Martyrum. *Si sint iidem, qui inscripti in Martyrologio Romano leguntur cum eodem titulo, spectant ad diem, quo ibidem signantur,* XIX Octobris.

Primus, Sontius et Valentinus MM., Titi in regno Neapolitano *celebrantur Officio solenni* E
hac die; qui sub Diocletiano et Maximiano passi fuerint, et quorum Corpora postmodum per divinam revelationem reperta esse dicuntur. Sed apud illustrissimum Paulum Regium, qui tamen Sanctos regni Neapolitani copiose recenset, et in Directoriis Neapolitanis aliisque Martyrologiis nullam horum veterum Martyrum memoriam invenire potuimus. Etiam ignoramus, quo tempore illa reliquiarum detectio contigerit, et qua auctoritate publicus eorum cultus inceperit. Si Titenses ea nobis indicaverint, et legitimam Martyrum suorum venerationem demonstraverint, poterit de illis agi cum S. Laverio martyre, qui ibidem solenniter celebratur, ad diem XVII Novembr.

S. Sperus *vel* Hesperius *episcopus Metensis hodie in Martyrologiis Ferrarii, Saussayi et Castellani refertur. Sed nescimus, cur illum annuntient hac die, cum in veteri Chronico episcoporum Metensium apud Dacherium tomo VI Spicilegii pag.* 650 *legamus sequentia :* Istis successit Sperus XXIII. Præfuit Metensi ecclesiæ annis XVII sub Vigilio Papa ; sub imperio F
Justiniani. Obiit X Kal. Decembris. *Si igitur eruditi Metenses nobis causam hujus anticipatæ annuntiationis indicaverint, et interim alia ad hunc sanctum Præsulem suum spectantia suggesserint, poterit de illo agi mortuali ejus die* XXII Novembris.

Justi et Abundi martyrum *meminit Grevenus. Inter Prætermissos hesternos invenies eos spectare ad diem, quo habentur in Martyrologio Romano, videlicet* XIV Decembris.

De tertia *S. Stephani protomartyris* commemoratione *in ecclesia Vesontionensi,* quæ celebratur XXIII Augusti, *scribit Joannes Jacobus Chiffletius in sua Vesontione parte* II, *pag.* 134. *et, uti addit,* legi solent duo miracula, *quæ subjungit. Sanctus iste spectat ad diem* XXVI Decembris.

DE

A D

DE S. ZACCHÆO VEL ZACHARIA

EPISCOPO HIEROSOLYMITANO.

G. C.

Antiqua Sancti memoria in Martyrologiis, tempus inchoati episcopatus, et incertus mortis annus.

NON DIU POST ANNUM CHRISTI CXI *Præter immemorabilem cultum.*

Huic Sancto *duplex nomen in titulo assignavi, quia S. Epiphanius in editione Græco-Latina Petavii nostri Hæresi* 66 *cap.* XX, *et S. Nicephorus patriarcha Constantinopolitanus in sua Chronographia compendiaria hunc quartum Hierosolymæ antistitem nominant* Zachariam, *qui tamen ab aliis passim* Zacchæus *appellatur, et sub hoc nomine in Martyrologiis antiquis refertur, ut jam videbimus : nam vetus Martyrologium Romanum, quod Rosweydus noster* B *edidit, hac die* XXIII *Augusti tantum breviter indicat annuam memoriam* Zacchæi episcopi, *locum et tempus episcopalis cathedræ omittens. Sed Ado et Usuardus eodem die hunc sanctum Præsulem distinctius annuntiant his verbis :* Beati Zachei episcopi, qui quartus a Jacobo Hierosolymorum ecclesiam clarissime rexit. *Eamdem phrasim imitantur recentiores hagiologi, quos hic accumulare non est opus, cum jam relata veterum Martyrologorum testimonia ad immemorabilem hujus Sancti cultum stabiliendum sufficiant.*

et Hierosolymitanum hujus sancti episcopatum

2 *Supra laudatus Nicephorus*' *huic sancto Præsuli quatuor gubernationis annos tribuit, ac etiam tempus decessorum successorumque ejus determinat. Verum hoc in re incertam ætatis suæ traditionem secutus est, aut interpolata Græcorum documenta simpliciter transcripsit, cum Eusebius Cæsariensis tot sæculis antiquior, et vicinus in Palæstina episcopus, in Historia sua ecclesiastica lib.* IV *cap.* V *sic scribat :* Eorum autem episcoporum tempora, qui Hierosolymis præfuerunt, nusquam reperire potui. Omnes quippe brevi admodum tempore sedisse perhibentur. Illud tantum ex veterum scriptorum C monumentis didici, ad illam usque obsessionem Judæorum, quæ, imperante Hadriano contigit, quindecim episcopos continua successione illi ecclesiæ præfuisse... Primus igitur fuit Jacobus, is qui Domini frater vocabatur; secundus Symeon; tertius Justus; quartus Zacchæus; quintus Tobias; sextus Benjamin; septimus Joannes; octavus Matthias; nonus Philippus, decimus subrogatus est Seneca, cui successit undecimus Justus. Ephres deinde secutus est; post hæc Joseph. Omnium postremus fuit Judas, ordine quintus decimus *Ex his eruditus lector facile colligit, nullos ab Eusebio certos annos episcopatui istorum præsulum adscribi, quia diligens ille vetustatis indagator, qui ante medium sæculi quarti obiit, eos invenire non potuerat, ut ipse supra testatur.*

nihil fere de eo novimus

3 *Unde Valesius in notis ad hunc Eusebii textum pag.* 59 *observat sequentia :* Ceterum non sine causa mirari subit, undenam Nicephorus annos illos acceperit, quos singulis Hierosolymorum episcopis assignat, cum Eusebius, qui in Palæstina degebat, et qui omnes episcoporum illius ecclesiæ indices perlegerat, nihil se de annis eorum legisse testetur. *Quapropter etiam Papebrochius noster in Historia chronologica episcoporum Hierosolymitanorum, quam tomo tertio Maii præfixit, pag.* X *lectorem de istis sanctorum Jacobi et Symeonis successoribus ita monet :* Atque hinc luce meridiana clarius patet, eos, qui vel annorum numerum definire singulis vel mortis diem determinare, vel de eorum virtutibus miraculisque in particulari scribere aliquid præsumpserunt, id fecisse ex sui capitis phantasia propria; ac proinde in iis, quantumcumque E verosimiliter excogitatis, nullum haberi fundamentum ad aliquam solidam in re historica conclusionem. *Nihil igitur hic nobis superest, nisi ut investigemus annum, quo S. Zacchæus Hierosolymitanam cathedram ascendit, et ex eo reperto utcumque eruamus tempus, circa quod Sanctus ille ad Superos migravit.*

quantum ex Eusebio Cæsariensi conjecturemus

4 *Olympiade ducentesima vigesima secunda, anno Traiani imperatoris decimo quarto, consulibus Pisone et Bolano, post* Justum ecclesiæ Hierosolymitanæ episcopatum quartus suscepit Zacchæus, *quemadmodum Eusebius, interprete sancto Hieronymo, in Chronico suo Græco loquitur. Hi chronologici characteres et consules anno Christi centesimo undecimo respondent, ut Labbeus, Papebrochius, Tillemontius, Pagius, et plerique Fasti consulares consentiunt. Probabiliter itaque habemus annum, quo S. Zacchæus ecclesiam Hierosolymitanam gubernare cœpit. At inde nondum scimus, quam diu Sanctus noster isti ecclesiæ præfuerit, aut quo anno moriens hanc cathedram successori reliquerit. Attamen investigemus, an saltem tempus mortis ejus præterpropter eruere non possimus ex certa quadam epocha* F *præsulum, qui Sancto nostro successerunt.*

illum non diu post annum Christi CXI obiisse.

5 *Inter illos S. Zacchæi successores, quorum certam vel saltem verosimillimam epocham quærimus, in laudato Chronico Eusebii primus occurrit Seneca, decimus Hierosolymorum episcopus, cujus initium ibidem Olympiade ducentesima vigesima quinta, anno Hadriani imperatoris octavo, sub consulatu Glabrionis et Torquati collocatur. Hic autem octavus imperatoris annus, eique adjunctus Glabrionis et Torquati consulatus ex communi chronologorum sententia designant annum Christi centesimum vigesimum quartum, quo Seneca in cathedra Hierosolymitana sedere cœpit. Ex his notis chronologicis patet, S. Zacchæum et quinque ejus successores ab Eusebio supra nominatos usque ad Senecam, non diu cathedram Hierosolymitanam tenuisse : si enim ab anno Christi* CXI, *quo S. Zacchæus ex supra dictis regere cœpit, huic et singulis ejus successoribus duos gubernationis annos ac totidem menses concedamus, perveniemus ad annum Christi* CXXIV, *quo Seneca ad Hierosolymitanam cathedram evectus est, ut Eusebius in Chronico testatur.*

AUCTORE I. P.

statur. Cum tamen ex hisce ex Senecæ decessoribus haud dubie unus altero diutius ecclesiæ Hierosolymitanæ præfuerit, adhuc ignoramus emortualem Sancti nostri annum, et ideo superius in margine indicavimus, cum non diu post annum Christi CXI vixisse. D

DE SS. MARTYRIBUS ANONYMIS,

BODOBRIGÆ, QUÆ NUNC VULGO BOPPARDIA VOCATUR,

IN GERMANIA INVENTIS,

J. P.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Loci notitia; documentum inventionis cum ejusdem historia collatum, ac variis observationibus elucidatum.

B

ANNO CXLII. Martyres hosce extra muros Boppardienses

Bodobriga, *quæ nunc* Boppardia *vulgo dicitur, a Baudrando, istius loci inspectore, describitur his verbis :* Bodobriga, urbs Germaniæ, ex libro Notitiæ, Baudobriga Antonino. Boppart vulgo, quamquam incolæ Bopprt pronuntient, urbs parva Germaniæ ad Rhenum fluvium in ditione Trevirensi, et in tractu Hunnorum dorso dicto, alias fuit imperialis et libera; sed anno MCCCXII oppignorata fuit Balduino archiepiscopo Trevirensi ab Henrico VII imperatore ejus fratre, et anno MCDXCIV perpetuo unita fuit Electoratui Trevirensi sub Joanne Badensi ejus archiepiscopo. Sedet ad radices collis prope Poderæ montana, ut ego pluries vidi, vix 2 milliaribus Germanicis distans a Fano S. Goari in Boream, uti 5 a Bingio Confluentias versus totidem, et 3 a Nassavia in occasum, in confinio Comitatus Cattimeliboci inferioris. *Urbs hæc topographice repræsentatur apud Crombachium in Opere de vita et martyrio S. Ursulæ ac sociarum, in mappa, quæ spectat ad tomi secundi librum* IV, *cap.* VIII : *de cujus urbis etymologia dicetur infra in annotatis ad historiam inventionis nostrorum Sanctorum. Hunc itaque* C *locum illustrarunt plurimi sancti Martyres anonymi, quorum corpora ibidem multis sæculis in pace sepulta fuerant, et ignota latuerant; donec tandem placuit divinæ providentiæ illorum gloriam manifestare generationi venturæ per miram istius sacri thesauri inventionem, quæ accidit sæculo tertio decimo. Ante omnia hic juvat præmittere rei gestæ notitiam ex documento apud nostrum Hermannum Crombachium in Appendice ad Ursulanum martyrium tomo II, lib.* XI, *cap.* I, *cujus* copiam ex authentico instrumento transcriptam, et a R. P. Lotzio, provinciali strictioris Observantiæ, *ad se* perhumaniter transmissam *testatur, et profert a pag.* 1093 *in hæc verba :*

esse inventos, probatur ex instrumento, quod hic datur.

2 Honorabilibus viris, et in Christo dilectis dominis abbatibus, prioribus, præpositis, decanis, archipresbyteris, pastoribus, sive viceplebanis cathedralium, sive Conventualium ecclesiarum, parochialium, sive capellarum, aliisque ecclesiarum rectoribus universis, ad quos præsens schedula pervenerit, Hartmannus præpositus, et Conventus ecclesiæ Montis sanctæ Mariæ Bopardiæ, Canonici ecclesiæ B. Severi. Ibidem scultetus, milites, scabini, et universitas civium ibidem, salutem in eo, qui est omnium salus. Cum nos jam dudum a multis viris, et mulieribus fide dignis nobis referentibus intellexerimus, quod cum ipsi fuissent apud Wetzlar, Marpurg pro visitandis Sanctorum reliquiis, et venissent Aldenburgum ad visitandam venerabilem, et Deo dicatam virginem filiam beatæ Elisabethæ, audierunt ab ore ipsius, quod juxta Bopardiam extra muros sita esset capella in honore beati Martini dicata, ubi multæ Sanctorum reliquiæ requiescerent, et non esset multum necesse ad loca remota pro visitandis Sanctorum reliquiis se transferre. Et sic medio tempore, ac jam ad præsens [cum] illa capella sit nimia vetustate consumpta, et in ruinam deducta, et boni homines ipsam ecclesiam honeste, decenter, ac opere sumptuoso ad honorem Dei et beatissimæ suæ Genitricis, et sancti Martini reparare inceperint, ecce in ipsius operis initio, secundum quod prædicta virgo filia beatæ Elisabethæ prædixerat, cum foderent in altum, invenerunt feliciter multa corpora recondita, et in Christo requiescentia, nec non et quemdam gladium, in signum martyrii corporum prædictorum, in quodam sarcophago, quod videlicet gladio capitibus amputatis ad Dominum felici martyrio indubitabiliter transmigrarunt ab anno Dominicæ Incarnationis CXLII, sicut ibidem inventum est in lapidum sculptura sub terra. Datum anno millesimo ducentesimo octuagesimo, Laurentii martyris. Subscriptus attestor. E F

et confertur cum Historia inventionis, quam edidit Browerus.

3 *Hactenus inventionis documentum ; in cujus fide quandoquidem nititur rei gestæ veritas, conferemus illud cum historia ejusdem inventionis, quæ habetur apud nostrum Christophorum Browerum in Annalibus Trevirensibus ad annum Christi* 1200, *sive lib.* XV, *pag.* 838 *et sequente,* ex publico rescripto et diplomate Bopardien. oppidi ; *in editione vero istorum Annalium, quam noster Jacobus Masenius in lucem dedit, a pag.* 97. *Quamvis enim laudatum documentum inventionis, et historia ejus prodierint ex eodem fonte; quia tamen hæc continet nonnulla, quæ cum isto non satis recte cohærent, sicut observat Crombachius, argumentum præsens conabimur ad justam veritatis trutinam expendere et observationibus elucidare, in varia illud partituri*

A *tituli capita accusationum, de quibus Browerum convenit Crombachius in Appendice citata pag.* 1094. *Prima itaque accusatio est de apographo,* quod, *inquit,* vitiatum habuisse virum aliquem *(Browerum tacite indicat)* doctissimum existimo, qui credidit Martyres illos anno MCC in Octava S. Laurentii repertos esse et detectos a S. Elisabetha Schonaugiensi, quæ forte pietatis vel officii causa in Aldenburch erat, cum ibi Bopardienses peregrinarentur, quam ii etiam fama sanctitatis ejus permoti adierunt. *Et statim ab apographo ad historiam ex eodem confectam pergens, hæc subdit :* Displicet hac in narratione universe, quod sine ratione, fundamento, teste, vel alio Ms. citato, discedat ab his, quas recitavi, literis, cum eas solas laudet. *Hæc de ista historia observat in genere Crombachius; et mox descendens ad singularia sic prosequitur idem auctor :* Deinde in specie non probantur tria : tempus inventionis mutatum, peregrinatio Bopardiensium anticipata, revelatio nova S. Elisabethæ Schonaugiensi attributa.

quam Crombachius accusat

4 *Accusatio itaque secunda a nobis nunc ponatur de tempore, Crombachii verbis :* Tempus, B dico, inventionis non placet : quia in literis, syllabis integris, annotatur hoc modo annus : ANNO MILLESIMO, DUCENTESIMO, OCTUAGESIMO, S. LAURENTII. At vero a viro hoc, forte transcriptoris negligentia, τὸ OCTUAGESIMO mutatur in OCTAVAM SANCTI LAURENTII. Unde cum anno MCC putet effossos esse Martyres, quando nec ipsa mater S. Elisabethæ nata erat (quam Lipsius loco citato non nisi anno MCCVII putat esse genitam) debuit ad Elisabetham Schōnaugiensem refugere, quæ quinquaginta annis ante floruerat, licet laudatis literis id manifeste repugnaret. *De anticipatione peregrinationis Boppardiensium animadvertit ista, quæ nobis erunt materia alterius accusationis.*

tamquam minime sincerum,

5 *Accusatio autem ista, quam tertio loco ponimus, continet rationes varias, quibus contendit Crombachius, istam peregrinationem esse differendam in posterum tempus.* Quis enim, *inquit,* circiter annum Domini MCLII, quo cœpit sancta Elisabeth Schonaugiensis clarere spiritu prophetico, meminit peregrinationum e Germania Marburgum e Treverica ditione institutarum? Ad quorum Sanctorum reliquias ante C sanctæ Elisabethæ viduæ mortem eo peregrini confluebant? Demus tamen usitatas ea tempestate Christianorum ad eadem loca peregrinationes, et 40 vel 50 annis post hujus sanctæ Elisabethæ mortem, cum sancti Martini templum vetustate fatisceret, nondum immemores illius sanctorum Martyrum Bopardiæ tumulatorum indicii; quomodo vero credam, a sancta Elisabetha Schonaugiensi talia fuisse Aldenburgi divinitus præcognita, et denuntiata? Primo enim quis umquam historicorum dixit, sanctimonialem hanc, quæ ab anno ætatis duodecimo Schonaugiæ sancti Benedicti leges professa, semper ibidem mansit, (nisi cum angelico monitu jussa sanctam Hildegardem est vicino in monasterio Bingiensi visere) in Altenburg, sive pietatis, sive officii causa, ad S. Norberti Præmonstratensium asceterium commigrasse?

et variis defectibus laborantem.

6 Deinde, commigrasset tamen eo; cur nihil ipsa, quæ sibi factas a Deo de sanctis præsertim Martyribus notitias, et revelationes singulas, adjectis diebus ipsis, quibus acceperat, tam diligenter curavit adnotandas; cur, inquam, nihil hujus uspiam meminit, nec frater ejus Egbertus, vel alii vitæ ejusdem scriptores? Et cur non, cum Schonaugiæ viginti annis vicino in loco (qui vix unius diei itinere abest Bopardia) degeret, protulit oraculum divinum? Quid opus eam Aldenburgi tam dissito loco conveniri? *His ita relatis subjungit Crombachius ista, et rem concludit :* Maneat igitur indubitatum, testibus istis auritis et oculatis fidem adhibendam ejus rei, quam recens a filia S. Elisabethæ prædictam audierant, et quæ anno MCCLXXX (cum adhuc superstes eidem Aldenburgensi cœnobio magistra præsideret) eventu fuit, et ipsa sanctorum Martyrum exhumatione comprobata; quam iidem cum magistratu oppidi sacro civilique, tabulis erectis testantibus, rei gestæ seriem posteritati fideliter transmiserunt. *Habemus hic auctores duos, in historica sanctorum Martyrum narratione admodum sibi contrarios; utrius causa sit potior, tunc videri poterit, quando accusationes Crombachii adversus Browerum fuerint a nobis examinatæ.*

Nos

7 *Accusatio prima, quæ vult apographum, e quo Browerus confecit historiam inventionis, vitiatum fuisse, et octavam pro anno octuagesimo suppositam, non est quod nos hic moretur :* E *ea namque probari debet vel improbari ex sequentibus, in quibus descenditur ad particularia. Displicet tamen in exemplari Crombachiano* τὸ Laurentii martyris, *quod* anno millesimo ducentesimo octuagesimo *proxime apponitur. Expressio namque est imperfecta, nisi subintelligi velis* die *vel* festo, *vel quid simile. Expendamus nunc accusationem secundam, quæ erat de tempore inventionis, quæ accidit anno Christi* 1280 *secundum Crombachium; secundum Browerum autem anno* 1200; *hoc volente, rem fuisse prænuntiatam a filia S. Elisabethæ Schonaugiensis : illo vero a filia S. Elisabethæ Thuringicæ : in qua diversitate præcipuus vertitur præsentis controversiæ cardo. Filia S. Elisabethæ Thuringicæ, nomine Gertrudis, Deo se consecravit in monasterio Aldenbergensi; eidem etiam præfuit sæculo decimo tertio : in eodem denique anno Christi* 1297 *obiit in odore sanctitatis, postea videlicet titulum beatæ consecuta.*

Crombachii

8 *Probemus singula. Theodoricus Turingus, S. Elisabethæ synchronus, in Vita ejus, quæ exstat apud Canisium tomo V Antiquarum lectionum lib.* II, *cap.* V, *pagg.* 163 *et* 164, *de ea* F *sic scribit :* Peperit. . filium Hermannum nomine, qui successor patris lantgravius fuit Thuringiæ. Filiam quoque, quam duxit conjugem Dux Brabantiæ. Itemque aliam filiam, quæ in virginitate permanens in Aldenburch cœnobio famulabatur, domina * existens magistra sanctimonialium usque hodie. *Nomen ipsi fuit Gertrudis, teste Browero ad annum* 1248 : Secundum, *inquit, de S. Elisabetha loquens,* cum tam acerbum casum, *mariti nempe e vita erepti,* posuit uterum Elisabetha, atque edita in lucem puella Gertrudis nomen in baptismo tulit. *Alia, quæ habet idem auctor de Gertrude per matrem ad cœnobium Aldenbergense delata, ac religioni Præmonstratensi consecrata; item de ejus ibidem vita ac præfectura, nec non de obitu cum opinione sanctitatis anno Domini* 1297, *prætereo; cum de beata ista Gertrude tractatum sit apud nos tomo III Augusti, die* XIII, *a pag.* 142.

* f. Domino.

ventilatur

9 *Hisce obiter addamus aliquid de laudato parthenone Aldenburgensi. Browerus ad annum, quem dicebam,* 1248, Mons, *ait,* quem parthenon occupat, haud procul oppido Wetzlariæ.

AUCTORE J. P.

riæ. *Apud Baudrandum tomo II notantur* urbes imperiales et liberæ.. quæ Imperium immediate recognoscebant, et partim adhuc recognoscunt; *et in earum catalogo alphabetico pag.* 436 *ponitur* Wetzlaria, WETZLAR, in Hassia. sub protectione Landgraviorum Hasso-Darmstatinorum ab anno MDCXIII. *Qui plures de hoc loco notitias desiderat, Merianum consulere potest in Topographia Hassiæ, et regionum vicinarum a pag.* 84. *Jacobus Basnagius heterodoxus Præmontratense cœnobium modo designatum turpiter confudit cum synonymo virorum, et Ordinis Benedictini in Flandria, quod situm est in territorio Brugensi. Etenim in nova sua editione Antiquarum lectionum Henrici Canisii, tomo IV, pag.* 124 *de laudato parthenone Aldenburgensi hæc notat :* Cœnobium Ordinis Benedict. in sylva Cosfurt in honorem sancti Petri in Flandria conditum. *Quot hic voces, tot fere errores, sicut ex supra dictis manifestum est. De hoc Aldenburgensi cœnobio plura invenies tomo III Augusti, die* XV, *pag.* 221. *Nunc redeamus ad nostrorum Pugilum inventionem.*

assentimur.

10 *Enimvero argumenta, quæ Crombachius objiciebat contra historiam ejusdem, quæ exstat apud Browerum, convincunt nos, ut ejus systemati assentiamur, et dicamus rem, de qua hic est controversia, accidisse tempore B. Gertrudis, filiæ S. Elisabethæ Thuringicæ. Nam locus, tempus, aliæque circumstantiæ tam apte ac concinne cohærent cum instrumento Boppardiensi superius producto, ut non videatur relictus dubitandi locus. Sic quippe inter alia intelligitur primo, quod convenienter ad annum* 1280 *in eodem instrumento signatum,* multi *ex peregrinis illis fuerint tunc superstites, qui de nostris Martyribus sermonem habuerant* cum venerabili ac Deo dicata virgine. *Secundo, quod ea exstiterit* filia *matris sanctæ, nimirum* BEATÆ Elisabethæ : *ita ut non videatur recurri posse ad S. Elisabetham virginem Schonaugiensem in diœcesi Trevirensi : cujus mater deberet fuisse synonyma* Elisabetha, et beata, *secundum sæpe dictum instrumentum. Neutrum autem invenio apud nos ad diem* XVIII *Junii, ubi Acta S. Elisabethæ Schonaugiensis illustrata sunt. Ex dictis conficitur, Boppardiensium peregrinationem ad parthenonem Aldenburgensem annis octoginta anticipatam esse a Browero, secundum testificationem instrumenti, quod num.* 2 *recitavimus, et accusationem Crombachii, quam tertio loco posuimus num.* 5 ; *ita ut nihil illi superaddendum videatur.*

§ II. Tempus martyrii, Sanctorum numerus, sepultura, veneratio publica.

Accidit eorum martyrium anno 142.

Instrumentum Boppardiense, Ad Dominum, *inquit*, felici martyrio indubitabiliter transmigrarunt ab anno Dominicæ Incarnationis CXLII, sicut ibidem inventum est in lapidum sculptura sub terra. *An vero annus iste litteris numeralibus ibidem expressus fuerit, an aliis indiciis compertus, non dicitur ; nedum in ista sculptura notatam fuisse formulam computandi tempus ab anno* Dominicæ Incarnationis, *quæ formula a Dionysio Exiguo apud Latinos inchoata primum est sæculo* VI, *sed diu post admissa ; (de qua re consuli potest Mabillonius De re diplomatica lib.* II, *cap.* XXIII, *num.* 13;) *atque adeo si in illa sculptura calculus iste diceretur scriptus, nimis esset recentis et incertæ ætatis, quam ut fidem facere posset. Etiamsi itaque calculus ille Dionysianus adhibeatur in instrumento inventionis sæculo decimo tertio ; cum non probetur, hunc ipsum sic exstitisse in scriptura antiqua ; non est, cur ea sit deturbanda ex sua antiqua sinceritatis possessione in notatione anni* 142 : *cui Martyrum nostrorum palmam etiam affigunt Browerus in historia ejusdem inventionis, quam infra producemus, et Crombachius antea jam citatus : quibuscum nos eorum martyrium referimus ad imperium Antonini Pii. Plura, quæ ad præsens argumentum pertinent, congeruntur apud eumdem Crombachium a pag.* 1095 : *quibus singillatim examinandis, ac fuse describendis supersedemus. Consuli interim possunt, quæ Tillemontius collegit de statu Ecclesiæ sub Antonino imperatore, Monumentorum ecclesiasticorum tomo II in S. Justino articulo* XIII.

numerus ultra sexdecim non extenditur, quo modo Martyres fuerint sepulti

12 *De Martyrum numero ac nominibus ita scribit Crombachius :* Numerus Martyrum non adeo magnus videtur fuisse, neque sextum decimum numerum superant capita. Eorum, qui reperti sunt, nomina perierunt : nulla enim vel in monimentis inventa sunt, vel a B. Gertrude manifesta. *Quonam autem modo eorum corpora sepulta fuerint, præmiserat pag.* 1093 : Sacrorum, *inquit*, Martyrum corpora singulis disjuncta loculis inveniunt. Utque memores adhuc monitionis B. Gertrudis minime de sanctitate cinerum ambigerent, aliud prope monimentum eruunt, in quo nudus gladius condebatur, quem resecto a cervicibus capite ; cruore suo adsperserant, more, ut sæpe monui, jam inde ab Ecclesiæ primordiis recepto Christianis, ut instrumenta martyrii cum sacris cineribus conderentur, indicio posteris, quo mortis genere fidei testimonium obsignassent. *Utinam addidisset locum unum alterumve e pluribus, in quibus egit de* more *illo* jam inde ab Ecclesiæ primordiis recepto Christianis, *ut gladii istius inventio, quæ videtur aliquo modo mira, aliunde a nobis confirmaretur.*

Ex variis testimoniis

13 *Postremum superest, ut nostrorum Pugilum publicus stabiliatur cultus. Varia de eo testimonia profert Crombachius a pag.* 1096 *in hæc verba :* Elevatos, *ait*, e terra Martyres Deus videtur prodigiis, homines cultu religioso statim honestasse. Nam in templi parte septemtrionali sub gradibus lapideis, quibus ad odæum sanctimonialium ascenditur, ara constructa visitur, prope quam fragrantissimus odor percipitur : nam et litteris absens et coram retulit P. Pius Bodenheim strictioris Observantiæ virginum conscientiæ arbiter, se rei ignarum, occulto pioque impulsu permotum, locum adiisse, visumque sibi mentem ibi præcipua spiritus dulcedine recreari, quamvis loci sanctitatem ignoraret. Addit fuisse sedile quoddam olim ibi constitutum, in quo cum homines, sub divinis, genibus curvatis inniterentur, et sedes ipsa, quæ hodie superat, et terra subjecta commoveri levarique videbatur.

14 Florebat tunc Bopardiæ Joannes Flamingius presbyter pietate et doctrina, cujus ingenii specimen in fine capitis attexam. Is maturo consilio aram erexit ibidem loci, terraque statim in hodiernum usque diem conquiescit. Ita refert octogenaria superstes sanctimonialis, cui sorores,

A sorores, quæ cum Flamingio vixerunt, rei testes oculatæ retulerunt. Ossa vero sanctorum Martyrum, et capita multis retro seculis in ara collocantur, ornantur, coluntur concursu Bopardiensium, qui festivis diebus eo commeant magna frequentia, ducti fida majorum narratione, spatium illud omne, quod intra crucem prægrandem suburbanam, et S. Martini sacram ædem, nunc Martyrum istorum conditorium, intercipitur, olim sanguine Martyrum maduisse.

quæ allegat

15 Instaurata fuit, ut ante dixi, circa annum MCCLXXX ecclesia : exinde quædam feminæ nullis certis adstrictæ legibus ibi Deo pie servierunt, donec anno MCCCCLXXXIX, pridie Sanctorum omnium, Confluentinæ virgines Tertiariæ S. Francisci e monte Besselich locum reformarunt, et ad Seraphici Patris præscriptum cuncta renovarunt : ita testatur M. S. codex vetustus cœnobii, vernaculo sermone scriptus hoc sensu : « Anno Domini MCCCCLXXXIX statuta sunt hæc » inviolabiliter observanda in conventu Religiosarum sororum S. Martini, quæ sponte » clara voce concordes se in domo capitulari feria » sexta, in vigilia Sanctorum omnium, matutinis B » horis obtulerunt, coram duabus sororibus » montis Besselich (quæ mandato reverendissimi » Trevirensis archiepiscopi, de licentia Guardiani Patrum Confluentinorum de Observantia » eo venerant) ad hunc conventum promovendum in vitæ Religiosæ progressu, servato » recto ordine et bona reformatione secundum » institutum, leges et consuetudines montis » Besselich, et aliorum Religiosorum conventuum, » cum observatione sanctæ earum regulæ et » professionis ». Ursit hanc reformationem Joannes II archiepiscopus Trevirensis ex illustrissima Marchionum Badensium familia, qui anno MDIII decessit, cum LVII annis cathedræ Trevirensi præsedisset.

Trombechius

16 Hæc mihi perscripta sæpius, oculis postea volui coram usurpare, et ab incolis, quæ fama et traditione majorum acceperant, inaudire : vidi locum sacratiorem, aram subjectam gradibus, legi templi inscriptiones, audivi virginum et civium narrationes, omnia comperi consentanea iis, quæ jam ante scripseram ; sacras etiam Martyrum exuvias pie veneratus, gladium conspexi, quo cæsi Christi Pugiles, rubi- C gine jam exesum, cui talis adjecta inscriptio : HIC EST GLADIUS, QUI CUM HIS MARTYRIBUS INVENTUS EST. Eminet in craniis omnibus unum, cujus prægrandis plaga fronti prope dexterum oculum cæsim inflicta exstat cum hac epigraphe : HOC EST CAPUT MARTYRIS CUM GLADIO REPERTUM. Superant præterea sedecim alia crania, horum, ut suspicor potissimum Martyrum, aliorum tamen Divorum inserta reliquiis, quorum fere nomina iisdem apponuntur, quæ omnia decenter ornata altaribus imponuntur, a multis retro seculis cum gladio rubiginoso, ut nequeat dubitari, quin hactenus iis a tempore inventionis sit cultus religiosus attributus, licet anniversarium diem non habeant : posset is tamen iis mense Augusto post octavam Assumptionis Deiparæ recte adsignari, quod circa id tempus videantur esse inventi et elevati.

de immemorabili eorum cultu satis constat.

17 Addamus carmen quod Joannes Flamingius sacerdos, his Christi Athletis accinuit, et in tabella membranæ inscriptum, ac templi parieti affixum reperi. Is se Boniportuensem ideo nominat, quod oppidum illud, ut Romanis Bodobriga, sic seculis posterioribus Boniportum sit appellatum : hoc etiam nomen retinet in antiquissimis censuum archiepiscopalium Trevirensium indicibus.

AUCTORE J. P.

Multus in hoc quondam Christi pro nomine sanguis
Sanctorum effusus creditur esse loco.
Plura Beatorum sunt corpora sancta reperta
Sub terra ; multos quæ latuere dies.
Inventumque fuit Latiis epigramma figuris
Insculptum saxo, quod posuere pii.
Ensis et appositus fuerat, quo cæsa feruntur
Corpora Sanctorum, quando tulere necem.
Propterea hanc sacram quicumque intraveris ædem,
Dic, precor, ætheri luce fruatur Ivo.
Quem cælestis amor pietas ac sancta coëgit
In Christi laudem hunc sic reparare locum.
Qui modo neglectus senio foret, atque jaceret,
Si pius hunc iterum non renovasset Ivo.
Sic igitur longos locus hic veneratur in annos
Unde Deo laudes perpetuumque decus.

Hæc de Bopardiensibus Martyribus comperi, quæ vulgare primus hoc etiam nomine volui, ut incolarum et accolarum excitarem studium, ad Martyrum istorum cultum instaurandum, et latius propagandum, ac vestigia traditionesque E veteres de iis accuratius perscrutandas, quo religiosius Deus in his Martyribus honoretur. *Superest, ut exhibeatur.*

HISTORIA INVENTIONIS

Ex Annalibus Trevirensibus Christophori Broweri nostri ad annum Christi 1200, sive lib. XV *pag.* 838 *et sequente.*

Ex revelatione cujusdam sanctæ Virginis

Anno, qui post Christum natum illuxit, supra ducentesimum millesimus *a*, e tenebris eruta in lucem præclara sunt Martyrum apud Bodabrigam *b* sub Antonino imperatore *c* in Germania secunda *d* pro Christi religione morte oppetita gloriosorum monumenta, et tot jam inde annorum spatiis obscuro in specu abdita, F munere Dei immortalis repertis ita sub D. Martini sacello tunc eorum sepulchris, in hominum notitiam prodita sunt. Eo tempore, quo adhuc inter mortales degebat B. virgo Elisabetha de Schonaugia *e*, frequens pro ejus ætatis religione Boppardiensium incolarum ad Wetzlariensem, Marburgensemque trans Rhenum haud obscuras tum in Cattorum *f* finibus ecclesias venerandis ibi Divorum reliquiis, instituta peregrinatio. Aldenbergum *g* cœnobium est, ut loco dicemus, sacrarum virginum disciplina Præmonstratensium, ubi Elisabetha officii causa vel pietatis forte tum agebat. Huc Boppardienses, ejus sanctitatis fama permoti, cum salutatum illam adiissent, variis, ut fit, ultro citroque sermonibus habitis, virgo tandem ; Ecquid visendis contingendisque Beatorum cineribus hac tanta concursatione et itinerum molestia ipsi sese fatigarent ? Simul habere domi ostendit, quod magno labore, et fructu sæpe nullo, apud exteros ipsi quærerent : stare namque vetustam prope Boppardiam sub mœnibus ædiculam, D. Martino sacram : inibi Divorum sat multas conditas esse

EX BROWERO.

esse reliquias, neque opus magnis esse ad eas colendas itinerum laboribus, ac impensis. Nec plura tunc divina virgo.

Corpora horum Martyrum detecta sunt.

2 Aliquantum temporis adhuc medium, cum vetustatis injuriam sacellum ultra non ferens, casuque et ipsa ruina sua solitudinem attestans, tam Clerum quam populum oppidi miseratione sui perpulit, ut ædem, eo solo dignam, stipe quoque, eam in rem missis circum oppida vicina literis, corrogata excitarent, ac Martyrum honori sub Mariæ Virginis ac D. Martini antiquis nominibus dedicarent. Cum igitur fundamentis in terra jaciendis regesta altius humo operæ insudant, ecce tibi sacrorum corporum, quæ suis quæque loculis sive sarcophagis disposita, polyandrion *h*; progrediendoque inveniunt monumentum, in quo nudus conditus gladius, sive securis: hancque ipsam felici Martyres cruore tinxisse, capiteque a cervicibus rescisso præclarum Christo fidei suæ testimonium sub Christi annum centesimum quadragesimum secundum perhibuisse, reperta ibidem lapidis indicabat vetus inscriptio *i*, idque ita hoc anno accidisse Hartmannus præpositus conventui ecclesiæ Montis S. Mariæ Bopardiæ, canonici B. Severi, recenter tum ibi instituti, prætor oppidi, milites, scabini, et civium tota denique universitas literis, quibus pro instauranda ecclesia subsidia flagitarunt, octava *k* D. Laurentii datis contestantur. Major inde haud dubie loco frequentia et grandior, uti par honos accessit. Verum ut peregrina adversaque gleba conflictatæ felices etiam emoriuntur stirpes; sic errorum et pravæ doctrinæ lolio pietas antiqua suffocatur. Hinc tam alta Martyrum locique sacrati oblivio cum incolis ipsis, tum liminis sacri virginibus custodibus non longævis obrepsit, mihi ut rei coram inspiciendæ istic olim periculum facienti omnia alia potius, quam de Martyrum sepulchris ac certaminibus narrarint: quo in eorum honore vindicando me longior quoque provexit oratio

ANNOTATA.

a *Immo contigit ea res anno* 1280, *secundum dicta in Commentario prævio.*

b *Cluverius lib.* II *Germaniæ antiquæ cap.* XIV, *pag.* 58 *de etymologia hujus urbis hæc scribit:* A superiore Vesalia decem iterum sunt millia ad oppidum vulgari nunc vocabulo BOPPART; quem eumdem esse locum, qui in tabula BONTOBRICE, et apud Antoninum BAUDOBRICO dicitur; situs in ripa Rheni, intervallum, quod pene in tabula constat, et nominis similitudo convincunt. In Notitia imperii vocatur BODOBRIGA. Unde apud Antoninum lego BAUDOBRICA, et in tabula BAUTOBRICA. Omnium recta est ratio, variantibus linguæ Celticæ dialectis, quæ facile AU in O, T in D, et G in C, et vice versa commutant. Antiquis Germanis credo fuisse BODEBRIGE et BOTEPRIGE: unde postea BOBBRIG et BOPPRIG; et mox BOBBERT et BOPPERT, quod tandem BOPPART.

c *Nos Martyres illos posuimus tempore hujus imperatoris, et sub anno Christi* 142. *Vide Commentarium prævium.*

d *Germania* secunda *vocatur alibi* inferior, *ac complectitur Treviros ac vicinas aliquot regiones, ut videsis apud Baudrandum ad vocem* Germania.

e *Immo vero* Elisabethæ Thuringicæ *filia, nomine* Gertrudis, *secundum ea, quæ disputavimus in dicto Commentario.*

f *Cluverius lib.* III *Germaniæ antiquæ cap.* V *pag.* 21 Cattorum finibus *includit Hassiam, et ibidem hodiernum Hassorum nomen a Cattis deducit.*

g *De hoc monasterio turpiter confuso cum alio, quod est in Flandria, consuli potest sæpe allegatus Commentarius noster.*

h *Græce* πολυάνδρειον *vel* πολυάνδριον. *Formatur a voce* πολὺς, multus, *et a genitivo* ἀνδρὸς, *cujus nominativus est* ἀνήρ, *id est,* vir: *nam* polyandrion, *sive locus capacior sepulcri, vel cœmeterium, multos homines seu viros continet. Consuli etiam possunt, quæ de hac voce observata sunt jam pridem tomo V Julii, die* XXII, *pag.* 250 *in Annotatis lit.* h.

i *Quæ huc spectant, expendimus in Commentario.*

k *Hæc vox* octava *sive male transcripta, sive perperam ex abbreviatione sic fuerit formata, in erroneum hujus historiæ systema induxit Browerum, dum illam accepit pro anno* octuagesimo *sæculi decimi tertii. Plura idem Commentarius.*

DE

A D

DE SS. MINERVIO VEL MINERVO, ET ELEAZARO CUM FILIIS OCTO MARTYRIBUS.

LUGDUNI IN GALLIA.

SYLLOGE HISTORICO-CRITICA.

G. C.

§ I. Antiqua horum Sanctorum memoria in Martyrologiis, ætas et palæstra martyrii.

Ineunte sæculo tertio. Annua horum Martyrum memoria celebratur.

B *Quam certus est horum Martyrum cultus, tam incerta sunt eorum gesta, ætas, et reliqua, quæ in Martyrologio Hispanico de illis traduntur. Immemorabilem illorum cultum indicant varia Martyrologii Hieronymiani exemplaria, inter quæ Corbeiense apud Florentinium hac die sic habet :* Lugduno Galliæ natalis sanctorum Minervii, Eleazari, cum filiis octo martyribus. *Huic annuntiationi fere consonant alii vetusti codices ibidem relati, si excipias unum, in quo nomen* Eleazari *corrumpitur, et numerus Martyrum minuitur hoc modo :* In Gallia natalis sanctorum Minervi, Eliaga, cum filiis VII. *Verum magis corrupta sunt apographa diei præcedentis, ut inter Prætermissos vel in alium diem dilatos tunc monuimus, in quibus iidem Sancti cum octo filiis ita annuntiari videntur :* In Gallia natalis sanctorum Medardi et Emiliani cum filiis VIII. *Palæstra martyrii quoque mutata est in duobus codicibus, ex quibus Antverpiensis die* XXII *Augusti sic eos memorat :* Augustoduno Galliæ Minervi et Emiliani cum filiis VIII, et S. Simphoriani. *Cum S. Symphorianus Augustoduni passus sit, ut die præcedente vidimus, non omnino temere suspicamur, transpositum esse nomen hujus urbis, quod immediate S. Symphoriano præmittendum erat, vel* Augustodunum *pro* C Lugduno *oscitantia amanuensis in textum irrepsisse.*

in diversis exemplaribus

2 *Porro Florentinius in notis ad diem* XXII *Augusti de istis corruptionibus ita disserit :* Minervium, non Medardum, cum Emiliano et filiis octo addit antiquarius Gallicus, tam in Martyrologio Antverpiensi quam Corbeiensi; librarius vero nostrorum codicum deceptus celebriori fama S. Medardi in Gallia, nomen Minervii corrupit; unde etiam Augustoduni nomen subtienit, quod Noviomensis episcopus Medardus fuerit, vel Suessionensis, ut ad diem octavam Junii dictum est, et quod de Minervio sequenti die memoriam recolat. Ex fide igitur aliorum codicum restituendum videtur : IN GALLIA SANCTORUM MINERVII ET EMELIANI CUM FILIIS VIII, quemadmodum Augustodunum locum venerationis signantia retinent Martyrologia Antverpiense et Corbeiense. Hos tamen præterit Saussayus hac die. Videantur, quæ in sequentem diem adnotamus.

Martyrologii Hieronymiani.

3 *Florentinius autem die* XXIII *Augusti in notis observat sequentia :* Sanctum Minervium cum Emiliano et filiis octo Martyrologium Antverpiense vetustissimum et Corbeiense non Lugduni, sed Augustoduni, veneratum proposuerunt proximo præcedenti die, ubi codices nostri pro Minervio Medardum exhibuerunt, et nos emendatione dignos duximus. E Hodierni fasti in omnibus fere Martyrologiis signantur memoria Lugdunensium Martyrum Minervii et Eleazari cum octo pariter filiis. Eosdem esse idem Minervii nomen et octo filios succedenti Martyri assignatos non difficile suadere videntur, immutato dumtaxat Eleazaro in Emilianum, et Lugduno in Augustodunum. De Minervio Lugdunensi fatetur Raynaudus in Hagiologio Lugdunensi obscura fere omnia esse, et quamquam de Eleazaro cum filiis octo diffusius agat, et indulgentias quasdam antiquitus concessas pro veneratione ejusdem sancti Martyris ac filiorum adducat, præter Adonis tamen auctoritatem, qui sanctos Minervium et Eleazarum cum filiis octo conservari affirmat in crypta, quæ urbi ab Occidente imminet, et quæ dicitur sancti Irenæi, reliqua a Saussayo adducta de tempore passionis non omnino probat, sicuti omnino improbat, quæ Julianus Petri in Chronico adducit. In vetusto Hagiologio Franco-Galliæ Labbei XI Kal Augustoduno tantum S. Symphorianus tribuitur, et X Kal. LUGDUNO GALLIÆ SANCTORUM MINERVII ET ELEAZARII CUM ALIIS OCTO memoriam consignat, et in hoc F unicum est, quod non filios Eleazari, sed socios tantum videatur nuncupare, sicuti Usuardus. ELEAZARUM etiam, non EMILIANUM legit Galesinius in libris scriptis.

in Usuardo et Adone

4 *Dum Florentinius hoc loco significat, inter Hagiologium Labbeanum et Usuardum convenire, iisque singulare esse, quod* aliis octo *pro* filiis octo *scripserint, verosimiliter intelligit Usuardum Molani, qui in editione anni* 1568 *ad hanc diem sic habet :* Lugduni Galliæ sanctorum martyrum Minervii et Eleazari cum aliis octo. *Sed in posterioribus Molani editionibus et in Usuardo genuino sic annuntiatio illa diserte exprimitur :* Lugduno Galliæ sanctorum martyrum Minervii et Eleazari cum filiis octo. *Haud dubie Usuardus hanc annuntiationem ex Adone excerpsit, omisso sepulturæ loco, quem Ado in suo Martyrologio ad diem* XXIII *Augusti designavit his verbis :* Lugduno Galliæ, natalis sanctorum martyrum Minervi et Eleazari cum filiis octo, quorum corpora in crypta, quæ urbi ab Occidente imminet, condita habentur. *Omittimus hic collectorem hodierni Martyrologii*

AUCTORE G. C.

Romani et alios recentiores hagiologos, ea quod suas annuntiationes ex jam dictis hauserint, et hæc ad antiquum cultum horum Martyrum probandum satis superque sufficiant.

(nomen Eleazari forsan est muliebre)

5 *Occasione supradictæ diversitatis, quæ in Usuardo Molani occurrit, ubi legitur* aliis *pro* filiis, *Sollerius noster in observationibus ad Usuardum suum die* XXIII *Augusti novam sententiam de* S. Eleazaro *praponit his verbis :* Grevenus et Molanus contra communem omnium codicum lectionem scribunt non CUM FILIIS, sed CUM ALIIS OCTO, non advertentes, nomen ELEAZARI esse muliebre, ab ELEAZARUM, ut GLYCERII a GLYCERIUM, EUSTOCHII ab EUSTOCHIUM etc. *Non ignoro, quod Castellanus in margine Martyrologii sui universalis monuerit,* Eleazarum *in feminino genere accipiendum esse. Etiam scio, in indice Martyrologii Parisiensis, quod eminentissimus Cardinalis Noaillius anno* 1727 *typis excudi curavit,* S. Eleazarum *uxorem* S. Minervii *appellari. Sed antiquiora hujus assertionis testimonia desidero, quandoquidem Majores nostri tomo I Junii pag.* 676 *num.* 32, *et scriptores alii passim ambos istos Martyres,*
B *tamquam viros et ejusdem certaminis socios, cum filiis octo memoraverint. Quare illam Solerii nostri observationem pro conjectura dumtaxat haberi volumus, donec alicunde major ad incertam hanc opinionem illustrandam lux affulserit.*

et videntur omnes martyrium subiisse

6 *Audiamus interea Theophilum Raynaudum nostrum, qui in Hagiologio Lugdunensi apud nos pag.* 45 *de iisdem Martyribus ita ratiocinatur :* Sanctus Eleazarus martyr Lugduni passus est XXIII Augusti cum sancto Minervio et octo filiis, ut habent omnia Martyrologia. An vero illi octo filii ad sanctum Eleazarum omnes vel aliqui, an ad sanctum Minervium spectarint, non reperio; quamvis ad sanctum dumtaxat Eleazarum pertinuisse, conjectura ducitur ex eo, quod in Martyrologiis Romano, Bedæ, Usuardi et Adonis, præmisso semper Minervio subjicitur Eleazarus cum filiis octo. Et in veteri scriptura ecclesiæ sancti Irenæi, qua referuntur indulgentiæ ei ecclesiæ concessæ a variis summis Pontificibus dicitur, cælestes illos thesauros fuisse distributos in honorem sanctorum Irenæi, Epipodii, Eleazari cum filiis octo (tacito Minervio) et undeviginti millium martyrum : condita enim fuisse sancti Eleazari et sociorum corpora in crypta sancti Irenæi testatur Ado. C *Dominicus de Colonia noster in Historia civitatis Lugdunensis, quam anno* 1728 *et* 1730 *Gallice duobus voluminibus edidit, tomo I istius Operis part.* II *pag.* 106 *et sequentibus de magna martyrum Lugdunensium multitudine meminit, atque ingentem hunc numerum non contemnendis argumentis tuetur.*

Lugduni Celtarum in Gallia

7 *At superest quæstio chronologica, utrum Sancti nostri cum ingenti illa martyrum Lugdunensium multitudine ac S. Irenæo passi fuerint, an autem in alia persecutione vel populari ethnicorum tumultu martyrium subierint. Raynaudus loco proxime citato de obscura hac controversia sic ratiocinari pergit :* Quod tamen in eadem crypta, procedente tempore, condita constet corpora sanctorum Epipodii et Alexandri, qui ante sanctum Irenæum passi erant, non potest ex ea ibidem tumulatione S. Eleazarii et sociorum constare, an cum sancto Irenæo passi sint, vel tempore aliquo anteriore aut posteriore, qua de re altum apud omnes silentium. Unde caute auctor Martyrologii Gallicani (quod post hæc a nobis primum vulgata prodit) hos sanctos Martyres D passos ait in ea immani persecutione, quæ tot pios absumpsit, nullam designans persecutionem, nisi quod cum dicat, eos instituisse sanctorum suorum præsulum Photini ac Irenæi salutaribus monitis, significare videtur, eos in posteriori persecutione per Severum facta, sancto Irenæo ad clavum ecclesiæ Lugdunensis sedente, periisse.

circa initium seculi tertii.

8 *Procul dubio Raynaudus per auctorem Martyrologii Gallicani hic designat Andream Saussayum, qui in Martyrologio suo Gallicano ad diem* XXIII *Augusti de Martyribus nostris ita scribit :* Lugduni natalis sanctorum martyrum Minervii et Eleazari, octoque hujus filiorum, qui in acri illa persecutione, quæ tot pios illius urbis incolas absumpsit, Photini et Irenæi suorum successive præsulum salutaria documenta et exempla sequentes, cervices pro Christo intrepide ferali gladio supposuerunt; quorum sacra cadavera eodem loco sepulta sunt; ubi et humata recoluntur et coluntur sub sancti Irenæi patrocinio, unde-viginti millium martyrum, hoc sub turbine necatorum pro fidei testificatione, corpora veneranda. *Cum certum horum Martyrum tempus ex antiquis monumentis eruere non possimus,* E *et Martyrologium Parisiense supra allegatum post alios scriptores annuntiationi eorum in margine addat annum Christi* 202 *vel* 211, *nos hanc communiorem sententiam sine operosa discussione secuti sumus, et initio hujus sylloges in margine martyrium illorum* ineunte seculo tertio *collocavimus.*

quamvis locus ac tempus martyrii mutati sint

9 *Verum ab hac chronologia ac ipsa martyrii palæstra multum recedunt aliqui recentiores Hispani, quemadmodum Raynaudus eodem loco refert his verbis :* At Julianus Petri, archipresbyter Toletanus in Chronico ad annum Domini LXVI multo anterius obitum horum sanctorum Martyrum consignat, et alibi, quam Lugduni Celtarum, passos asserit. Sic enim scribit : LUGDUNI IN CONVENIS XXIII AUGUSTI ANNO DOMINI LXVI ELEAZARUS CUM OCTO FILIIS, DISCIPULUS SANCTI PETRI, PRIUS TOLETANUS ARCHISYNAGOGUS, IN JERUSALEN AB ILLO CONVERSUS, FUIT MARTYR. Lugdunum Convenarum, ex quo everso urbs excitata est, cui hodie nomen a sancto Bertrando, ad radices Pyrenæorum situm est, ut proinde Julianus Eleazarum sanctis Hispanis annumeraret. F Quo supposito, tempus martyrii S. Eleazari liquidum est, et ad eum pertinuisse filios octo, de quibus agunt sacræ tabulæ, fit extra dubium. Ipse tamen sanctus Eleazarus cum octo filiis Lugduno Celtarum subducitur; quod tamen præter Julianum nemo, quem viderim, ac ne ipse quidem Flavius Dexter, quantumvis pro augendis Hispaniæ decoribus solicitissimus, sanctum Eleazarum ac filios Lugduno quondam Hispaniensi transcribat, sed omnes Lugduno simpliciter dicto sive Celtico hos Cælites addicant, ibique jam olim peculiarem cultum tamquam indigenæ obtineant, adhuc hæreo.

ab Hispanis quibusdam fabulatoribus

10 *Non immerito Raynaudus hic hæret, et de veritate memorati testimonii dubitat. Sed non diu hæsisset, si novisset impostorem ejusque adjutores, qui sub nomine Juliani aliorumque veterum auctorum, innumeras fabulas incautis lectoribus obtruserunt. Non diu hæsisset, inquam, si legere potuisset Bibliothecam veterem Hispanam Nicolai Antonii, qui lib.* VII *istius Operis cap.* IX, *sive tomo II pag.* 29 *præter alia manifesta suppositionis argumenta nominatim huic pseudo-Juliano*

A *liano sequentes accusationes jure impingit*: Sanctis, quorum ignoratur natalis locus, Hispanos natales temere asserit; atque item æquivoco usus, assignata his martyrii loca in Martyrologiis, cum Hispaniæ aliis eadem facit. Eumdem æquivocationis ludum in locis ludens, peregre facta quæque in Hispania contigisse, ridiculo ausu scribit. *Videtur itaque Raynaudus has impostorum fraudes ignorasse aut saltem non satis perspectas habuisse. Vix operæ pretium est has similesque pseudo-Juliani fabulas refellere, quas eruditi jam passim norunt ac contemnunt. Ne quis tamen cum multiscio isto viro propter impudentem fabulatorum confidentiam dubius hæreat, paragrapho sequente hanc ipsam fallaciam ex Hispanis scriptoribus detegemus.*

B § II. Nonnulla, quæ pseudo-scriptores Hispani de his Martyribus finxerunt, et quomodo tempus ac palæstram martyrii mutaverint.

Lugdunum Convenarum distinguitur

Jam *superius ex Raynaudo retulimus, hos Martyres a pseudo-Juliano* Lugduni in Convenis *ad hanc diem annuntiari. Baudrandus tomo I Geographiæ suæ situm et vicissitudinem hujus civitatis describit hoc modo:* Lugdunum Convenarum urbis Galliæ in Aquitania ad montium Pyrenæorum radices, in Convenensi tractu; unde dicitur etiam Convenæ; excisa fuit a Francis sub rege Guntchramno anno DLXXXIV, et in ejus ruinis excitata fuit urbs a sancto Bertrando anno MC: unde nomen recens S. BERTRAND, fanum S. Bertrandi, estque episcopalis sub archiepiscopo Auscitano. Sedet in colle ad Garumnam fluvium in confinio Aragoniæ, teste Petro de Marca. Dicitur etiam a quibusdam SAINT BERTRAND DE COMINGES, et distat sedecim millibus passuum ab Aquis Convenarum, ut constat ex Itinerario Antonini, quindecim leucis a Tolosa in occasum hybernum, undecim ab Ausciis in Austrum, et quinque a Consora-C nis in Occasum. Ab aliis vocatur Lugdunum Aquitaniæ. *Plura de hac civitate apud Valesium in Notitia Galliarum pag. 157, et apud editores novissimos Galliæ Christianæ tomo I col. 1089 et sequentibus videri possunt.*

a Lugduno Celtarum,

12 *Baudrandus autem aliud Galliæ Lugdunum, quod interdum* Lugdunum Segusianorum vel Celtarum *cognominatur ad distinctionem, describit ibidem his verbis:* Lugdunum, urbs Segusianorum in Gallia Celtica, quæ ab ipsa Lugdunensis dicta fuit Straboni, Plinio, Antonino et aliis, a Munatio Planco condita sub Augusto, et sic vocata veteri Gallorum lingua, quasi MONTIS CORVUS, ut existimant. LUGDUNUM CELTARUM dicta fuit etiam, et LUGDUNUM SEGUSIANORUM ad aliarum urbium hujus nominis differentiam, nunc vulgo LYON incolis, ... urbs Galliæ celeberrima et amplissima, archiepiscopalis et permunita, Lugdunensis provinciæ ab ea dictæ caput, emporiumque clarissimum ad montium radices in ipso limite provinciarum Bressiæ et Delphinatus, a qua ultima separatur tantum Rhodano fluvio, qui ad ipsam ponte trajicitur lapideo ublongo, et juxta et infra recipit Ararim fluvium, qui per hanc urbem labitur, et in ea jungitur tribus pontibus *etc. Ex his discrimen utriusque istius civitatis Gallicæ satis manifestum est.*

et Tamayus in priori urbe hos Martyres collocans,

13 *Cum pseudo-Julianus adverteret, in Martyrologiis passim* S. Eleazarum *cum octo filiis Lugduni simpliciter annuntiari, ex hac æquivoca martyrii palæstra arripuit occasionem collocandi Sanctos illos Lugduni Convenarum, ut eos Hispaniæ saltem viciniores redderet. Insuper eosdem ex urbe Toletana oriundos finxit, ut patriam suam hoc commentitio splendore illustraret. Hinc fidelis ipsius sectator Joannes Tamayus de Salazar in Martyrologio suo Hispanico ad diem* XXIII *Augusti, præmissa magnifica horum Martyrum annuntiatione, notas suas ita exorditur:* Celebre in omnibus seculis fuit nomen eorum in Gallia; sed celebrius erit in posterum in Hispania. Ibidem, quia Lugduni famigerata Convenarum urbe, Celticis sita populis, tantorum Martyrum passio; isthinc, quia Toleto regia civitate, Carpetanorum capite, felicissima origo. Illorum memoriam repetunt omnia fere Martyrologia, Bedæ, Usnardi, Adonis, et recentiorum. *Deinde plurimos hagiologos, tamquam opinioni suæ faventes, confidenter ci-* E *tat, cum tamen nulli de Lugduno Convenarum et Toletana horum Martyrum origine meminerint, si paucos recentiores Hispanos ab impostoribus hujusmodi deceptos excipias.*

sibi non constat,

14 *Sed hic imprudens pseudo-Juliani discipulus postea secum pugnat, et incaute magistrum suum prodit, dum Acta* S. Eleazari *terminat his verbis:* Hinc [Eleazarus] Hispaniam et Toletum reversus, quia adhuc Pharisaïca persecutionis respirabat procella, filios octo quos habebat, sacris laticibus tinxit, et Romam aggredi desiderans cum prole Petrum visurus, per Gallias transiens et Lugdunum Celtarum ingrediens, cum Christum verum Deum ediceret, a gentilibus tentus, et variis cruciatibus expositus, tandem in fide constans, una cum filiis ad martyrii coronam celebris et strenuus Agonista pervenit x Kalendas septembris, anno Domini LXVI: quorum corpora post aliquot secula inventa in crypta sancti Irenæi, ibidem adhuc asservantur, et debito venerationis coluntur obsequio. *Tamayus hoc loco palæstram martyrii, quam antea* Lugdunum Convenarum *appellaverat, jam* Lugdunum Celtarum *cognominat, et consequen-* F *ter asserit, S. Eleazarum cum filiis passum esse in celeberrima illa Galliæ civitate, quam superius num. 12 ex Baudrando assignavimus. Igitur hic sibi ipsi turpiter contradicit, aut duas diversas Galliæ civitates imperite confundit.*

et argumentis quibusdam probatur.

15 *Præterea Tamayus hic meminit de* crypta sancti Irenæi, *quæ certe Lugduno Celtarum vel Segusianorum vicina est, et in qua corpora horum Martyrum inventa esse ac etiamnum conservari affirmat. Videtur itaque sorex indicio suo hic periisse, ut proverbii loco dici solet. Unde eruditus Nicolaus Antonius in Mss. posthumis, quæ reverendus admodum ac amplissimus D. Adrianus Connink, auctoris consanguineus, nobis Matriti circa finem anni* 1721 *benevole transcribenda concessit, contra pseudo-Julianum ac Tamayum sic disserit:* Plane Eleazarum hunc XXIII Augusti una cum Minervio et octo filiis Lugduni in Gallia martyrem laudant veteres ac recentiores a Joanne Tamayo collecti, qui tamen differentia insuper habita, quam inter Lugdunum Segusianorum sive Celtarum, Galliæ Lugdunensis caput (hodie LYON) ad Rhodanum, et

AUCTOR G. C.

et Lugdunum Convenarum in Aquitania et prope Hispaniam et Pyrenæos montes SAINT BENTRAND DE COMENGE hodie dictum agnoscunt, omnes Lugduno Celtarum, non Convenarum, invito Juliano, adscribunt martyrem; quem quidem Lugdunum amplissima urbs LYON inter plures alios suum agnoscit, conspirantibus iis, qui apud Lugdunum Galliæ passos Martyres (quod de præcipua hujus nominis urbe intelligi debet) affirmant Ado, Usuardus, auctor Martyrologii Franco-Galliæ, Equilinus, Galesinius, Maurolycus, Lubinus, exteri et Galli, quique de Sanctis scripserunt, Saussayus in Gallia, Raynaudus in Lugduni Sanctis sive Indiculo sanctorum Lugdunensium. Et apud Adonem signate notatum legimus: QUORUM CORPORA IN CRYPTA, QUÆ URBI AB OCCIDENTE IMMINET, CONDITA HABENTUR. Quod de crypta sancti Irenæi vocata intelligunt Raynaudus et Florentinius, *quibus ego ipsum Tamayum superius adjunxi.*

Insuper originem Hispanicam.

16 *Nunc patienter audiamus fictitia eorumdem Martyrum Acta, quæ pseudo-Julianus sparsim inseruit suis Adversariis, ex quibus Tamayus ea simul refert in hunc modum:* Eleazarus ex Hebræa gente, quam Nabuc-Zerdam B seu Pyrrhus Nabuccodonosoris Babyloniæ regis dux Hispanias traxerat, oriundus, cujus atavi ad Toletum celebrem Hispaniæ urbem et Carpetaniæ primariam sistentes, ibidem synagogam Iberiæ maximam construxere, quæ, ut moris erat, continuo apud Jerosolymam procuratorem, qui omnia a pontificibus illius legis decreta et ordinata ad ceterarum synagogarum gubernationem emitteret, habebat. Ergo Eleazarus urbe Toletana natus, et ejus synagogæ sacerdos, omnium Hebræorum consilio ad archisynagogi seu procuratoris in Jerosolyma consistensis apicem evectus, muneris pensum obire cœpit eo tempore, quo Christus Dominus per Judæam et Samariam salutis ostia reserabat æternæ; cujus inculpabilem vitam cognoscens, cujus mirabilia opera plaudens, cujus prodigia recogitans et verba salutaria demirans, in animo concipere, illum futurum veritatis antistitem et universæ gentis salvatorem, dubio procul occepit. Hinc etiam meditabatur, quanta esset principum suorum invidia, qua Christum insectari, ejus opera invidere, et ad mortem usque protrahere C destinassent.

suppositias litteras.

17 Igitur per scribas et pharisæos de Christi morte consilium cum cognosceret Eleazarus, ne Toletana in illorum decreto synagoga, cujus vices gerebat, inconsulta peccaret, hanc illi literam præmisit: « Eleazar archisynagogus gentis Hispanæ in Jerusalem, et seniores ejus, » Levi archisynagogo Toletano, Samueli et Josepho senioribus salutem in Domino Israël. » Fratres scitote, hic prædicare virum bonum, » nomine Jesum Christum, Nazarenum, qui » facit multa miracula, suscitat mortuos, sanat » leprosos, cæcis visum, claudis gressum, paralyticis membrorum usum præstat. Est homo » benefaciens, humilis, benignus, misericors » et gravis; formosus præ filiis hominum, et » gratiosus in sermone, potens in opere, in » omnibus supra reliquos homines, et apud multos habetur ut Messias. Joannes Zachariæ » filius illum monstravit digito dicens: ECCE AGNUS DEI. Nos in mortem ejus, quam illi Annas et Caypbas principes sacerdotum machinaverunt, consentire noluimus, et admonemus, ne vos aut alii consentiant ex Hispanis » duodecim tribuum, quæ ibi quidem solum D » sunt; memores, cum Aman majores nostros » jam in Hispaniam delatos, et alios aliarum » provinciarum Judæos jussit suspendi, Deo » ordinante, ex furca, quam præparacat patri » nostro Mardochæo, illum suspensum fuisse ».

et alia gesta S. Eleazaro affingit

18 Hanc cum reciperet epistolam synagoga Toletana, protinus ad Samuelem, Annam et Caypham præcipuos de Christi morte administros, responsionem dirigere decreverunt, qua illos ab incepto errore dissuadere conantur, pluribus relatis circumstantiis, quibus Jesum verum esse Messiam interpretabantur. Sed cum invidia illorum corda obdurasset, haud aliquid valuit apud æmulos Toletanorum specifica contradictio. Tandem post Christi Domini mortem alia adversus ejus discipulos persecutio Jerosolymis est exorta, qua omnes ab urbe profugi Samariæ, Judeæ, Palæstinæ et aliarum provinciarum orbis civitates in refugium ingredi decreverunt. Sed principum sacerdotum Jerosolymorum furor adeo exarduit adversus eos, quod epistolas ad omnes synagogas orbis præmitteret, quibus præcipitur, ne discipulos Crucifixi ullatenus recipiant; imo illos a suorum consortio ferocius expellant. E Quorum decretum cum agnovisset Eleazarus, iterum suis rescripsit, haudquaquam obedirent canoni synagogæ Jerosolymitanæ, sed discipulos Christi admittendos et honorandos disseruit, maxime Jacobum, tamquam ad prædicationem illius provinciæ apostolum destinatum.

secutus pseudo-Julianum.

19 Post hæc cum beatus Petrus Apostolorum princeps sermonem de Christi divinitate coram populis et gentibus instrueret, inter alios, quos ad fidei confessionem attraxit, Eleazarus consignatur, qui ab ipso Apostolo de fide edoctus, etiam fuit ablutus aquis protinus salutaribus, et illi adhærens, inter ejus discipulos fuit merito consignatus. *Deinde Tamayus narrat, quomodo* S. Eleazarus *cum filiis in Hispaniam redierit, et inde Romam profecturus ab ethnicis Lugduni in Gallia comprehensus fuerit, ac ibidem pro Christo martyrium subierit, ut supra retulimus. Hæc autem omnia figmenta adornavit ex suo pseudo-Juliano, qui in Adversariis num. 9 et 10 inter alia sic fabulatur:* Judæorum Hispanorum synagoga, quæ erat Hierosolymæ, non consensit morti Christi, nec fuit cum illis, qui petierunt Pilatum, ut occideretur; quin defenderat Jesum, ut patet ex evangelio Nicodemi. F Iidem petierunt a Petro, ut mitteret Jacobum ad suos. Hujus gentis et synagogæ transtuli in Latinum et Arabicum epistolam, quam miserat ex Jerusalem ad Toletanos Judæos, quæ incipit: ELEAZAR ARCHISYNAGOGUS GENTIS HISPANÆ.

cujus vana auctoritate fretus

20 *Tamayus hoc oraculo fretus in iisdem notis ita gloriatur:* Multa in his Actis et illustria prorsus involvuntur Hispanicæ antiquitatis monimenta, quorum illustrationem fere omnis tam nostratum quam exterorum efflagitat eruditio. *Verum Nicolaus Antonius hanc gloriolam nonnihil minuit, dum in supradictis Mss. posthumis respondet hoc modo:* Plura ex his locis Hispaniæ decora procedere jactat Joannes Tamayus; adventum Hebræorum scilicet in Hispaniam antiquissimum, cujus assertores olim et a Juliano deceptos jam confudit solidissimo de hac re commentario excellentissimus Mondexarensis Marchio, ubi et incolatum eorum cum Toleti (quem nescio quare tam antiquis radicibus infixum ei fuisse urbi prætendunt Toletophili) tum in

A in locis aliis, quorum ab eorumdem Hebræorum lingua nomenclaturam derivant, non nisi ab Hadriani tempore, aut forsan ab ingressu Maurorum in Hispanias deduci posse, cetera de his mutuis epistolis Toletanorum et Hierosolymitanorum sub Christi triumphum scriptis litteris ficulna esse somnia confirmat. *Consulat itaque commentarium Marchionis Mondexarensis, si quis hæc somnia operosius explosa legere desideret.*

E levi nominis similitudine nixus.

21 *Ceterum tota hæc fabella nititur solo nomine cujusdam Eleazari, quem pseudo-Julianus apud Clementem lib. III Recognitionum num. 68 inter discipulos S. Petri numerari legerat. At eodem fundamento alios, quorum nomina ibidem leguntur, ex Hispania oriundos asserere poterat, si nomini eorum similem historiam addidisset, aut potius affinxisset. Quod si nomen Eleazari ad hanc fabulam contexendam requirebatur, tantum inspicere oportebat Antiquitates Judaicas Flavii Josephi vel Annales ecclesiasticos eminentissimi Baronii, ubi invenire est diversos Eleazaros, qui primo Christi sæculo floruerunt, et quos etiam pseudo-Julianus ex Hi-* B *spania oriundos ac martyres dicere potuisset, si nomen eorum similibus episodiis historicis exornasset. Ostendunt itaque nobis pertinaces pseudo-Juliani et similium fabulatorum defensores, ubi umquam in genuino quodam antiquitatis instrumento de* S. Eleazaro *et octo filiis martyribus Lugdunensibus invenerint fictitias illas historiæ circumstantias, quas jam retulimus.*

Arroganter insultat scriptoribus Gallis.

22 *Attamen Tamayus sola nominis similitudine confisus (alia enim omnia adjuncta non nisi apud pseudo-Julianum reperire potuit) in iisdem notis scriptores Gallos arroganter redarguit his verbis :* Hinc etiam annum agonis sancti Martyris et filiorum ex ipso textu Juliani percipies, et quam vafre scriptores Galli errare cognosces, qui dicunt temporibus Pbotini et Irenæi Eleazarum et filios agonizasse, ut inquit Sanssayus in Martyrologio Gallicano fol. 541, ut etiam notavit Theophilus Raynaudus in Indiculo Sanctorum Lugdunensium fol. 214; imo et ipse hallucinatur, qui Martyrum passionem ad annum Domini CLXXIX rejicit. Quibus varietatibus explosis, jam Lugdunenses ulterius annum passionis suorum Martyrum percipient. *Etiam confidenter exteris obtrudit epistolam responsoriam synagogæ Toletanæ ad principes synagogæ Hierosolymitanæ, quam fabulator quispiam corrupto idiomate Hispanico composuit, et ex cerebro suo fabricavit.*

Auctore G. C.

[illegible] eruditis Hispanis exploditur

23 *Nobis nec lubet nec vacat operosius refutare singulas has nugas, quibus referendis jam inde nimis diu immorati sumus, cum præsertim temerariam illam Tamayi confidentiam satis represserit eminentissimus Cardinalis Aguirrius, dum in Collectione maxima conciliorum Hispaniæ tomo I pag. 322 de scriptis ejus tale tulit judicium :* Ex iis turbidis et feculentis lacunis Joannes Tamayus de Salazar nimia crudelitate, et crisi nulla, delibavit, aut potius coacervavit figmenta innumera, iisque implevit sex illos tomos sui Martyrologii Hispani, a vulgo et semidoctis receptos cum ingenti plausu; sed stomachum ac bilem moventes eruditissimis quibusque E Hispanis et exteris. Nec contentus Tamayus aliena commenta suis scriptis inserere, adjecit e suo plurima tertio quoque verbo, ac præsertim carmina insulsissima, et nec grammatices nec poëseos leges servantia, tamquam olim a Maximo aliisque viris gravissimis scripta, quæ tamen partim ab ipso Tamayo, partim ab aliis convictoribus ejus in domo illustrissimi D. Didaci de Arce Reynoso, Inquisitoris generalis Hispaniarum, absque ullo genio aut sale composita fuerunt. *Non instituissem tam longam digressionem, nisi superius observassem, Theophilum Raynaudum nostrum, virum doctum ac minime credulum, ad has audaces pseudo-Juliani fictiones attonitum hæsisse, et quasi de vera Martyrum nostrorum palæstra dubitasse.*

C

DE SS. QUIRIACO EPISCOPO, MAXIMO PRESBYTERO, ARCHELAO DIACONO, ET SOCIIS MM.,

F

APUD OSTIA TIBERINA.

J. P.

Cultus ex Martyrologiis, socii, tempus, Acta, et Archelai translatio.

CIRCA MEDIUM SÆCULI III.

Indicantur Fasti sacri, in quibus habentur hi Martyres

C*larior est horum Sanctorum memoria in multis Fastis sacris, quam historica martyrii eorum narratio, uti postea videbimus, quando ipsorum Acta examinabimus. Primo itaque producamus Martyrologia aliquot, in quibus memorantur. Martyrologium a Florentinio vulgatum sic habet :* In Hostia natalis sanctorum Quiriaci, et Arcilai. *Romanum vetus seu parvum :* Romæ, Hippolyti, Quiriaci, et Archillai. *Ado :* In Portu urbis Romæ, natalis sancti Hippolyti, Quiriaci, et Archillai. *Adoni adde Usuardum, qui tres istos Sanctos eidem loco attribuit. Inter Martyrologia Hieronymiana contractu, quæ a nobis edita sunt, habetur in Rhinoviensi ac Richenoviensi solus* Cyriacus, *cum duobus aliis, hoc modo :* Romæ, Cyriaci, Abundi, Innocenti.

AUCTORE J. P.

Innocenti. *In Richenoviensi tamen scribitur* Abundii, Innocentii : *de quibus hac etiam die scorsim agimus. De* S. *Hippolyto superius annuntiatio consule diem hesternum. Hodiernos vero ita refert Martyrologium Romanum modernum :* Apud Ostia Tiberina sanctorum martyrum Quiriaci episcopi, Maximi presbyteri, Archelai diaconi, et sociorum, qui sub Ulpiano præfecto tempore Alexandri passi sunt.

de eorum sociis,

2 *Longus porro* sociorum, *quorum in Romano non exprimuntur nomina, manipulus nominatur in Actis, sive eorum compendio apud Ferrarium in Catalogo Sanctorum Italiæ hac die, quod producit* ex gestis et Passione S. Aureæ virginis : *de qua erit agendi locus cum eodem Martyrologio Romano ad diem proxime sequentem ; ita tamen, ut quædam hic etiam in antecessum simus notaturi, quod in rem præsentem erit satis. Porro* hujus Maximi et Archelai corpora Parmæ in templo cathedrali asservantur, ut tabulæ ejusdem ecclesiæ indicant, *inquit Ferrarius idem in Annotatione :* Quiriaci *autem et* Aureæ virg. *hisce adduntur apud Ughellum tomo II Italiæ sacræ, columna* 142 *editionis novissimæ Venetæ.*

B *Jam vero lectoris interest, ut paucis eum instruamus de Actis, e quibus tres Pugiles nostri, superius a nobis in titulo nominati, desumpti sunt a Baronio, reliquis sub generico* sociorum *titulo, non addito eorum nomine, annuntiatis : quam Martyrologii Romani annuntiationem sequi etiam nobis visum est : propterea quod istius Sanctæ Acta, e quibus plurimorum sociorum nomina accepit Ferrarius, parvæ sunt auctoritatis, sicut patebit die, quo examinabuntur, vigesima quarta hujus mensis, dicente Baronio ad annum* 229, *num.* 7. *quod* mendis plena in multis essent restituenda.

ac tempore.

3 *Baronius in notis hodiernis ad Martyrologium suum, ad* Quiriacum episcopum et socios *sic observat :* Horum res gestæ narrantur in Actis S. Aureæ, ubi legitur, hos passos esse temporibus Hippolyti Portuensis episcopi, quem diximus Alexandro imperatore consummasse martyrium : unde corrigendi sunt, qui hos passos temporibus Probi imperatoris anno Domini CCXXXV tradunt. *Verum consuli possunt ea, quæ heri in Commentario historico-critico S. Hippolyti* § II *de verosimili ejus ætate sunt disputata. Interim nostros Martyres superius alligavimus circa*

C *medium sæculi tertii, cum spectent ad idem tempus, quo passus fuit probabilius S. Hippolytus. Sed si hisce alia superaddenda sint de tempore, poterit eorum ratio haberi die crastina, quando de Actis S. Aureæ tractabitur. Interim sequens compendium accipe e Ferrario.*

4 Quiriacus episcopus, Maximus presbyter, et Archelaus diaconus una cum Eusebio et Concordio presbyteris Ostiæ orationibus vacantes mira circa infirmos operabantur, quo tempore S. Hippolytus episcopus Portuensis passus est, et Aurea virgo Ostiæ relegata fuerat. Nam dæmones ab obsessis corporibus expellebant, cæcos ad lumen revocabant, ægros et languidos a variis morbis liberabant. Cum Maximus et Archelaus quadam die ad Censorinum, qui primas apud Ulpianum obtinebat, ob fidem Christi in carcere detentum, visitandum venissent, ut ipso carceris ingressu catenæ omnes, quibus Censorinus constrictus fuerat, repente sponte sua ceciderunt. Quo miraculo Theodorus tribunus, et Felix, Maximus, Taurinus, Herculanus, Hiberius, Storacinus, Mennas, Commodus, Hermes, Maurus, Eusebius, Rusticus, Monasius, Amandinus, Olympius, et Cyprius milites carceris custodes ad Christum conversi, post triduanum jejunium aquis salutaribus expiati sunt, et a Quiriaco in fide confirmati, sacratissimo Christi corpore refecti.

Martyrium eorundem

5 Cum vero Quiriacus cum sociis multis Christianis comitatus illam * transiret, ubi Faustinus puer duodennis, sartoris filius, defunctus jacebat, patris lacrymis permotus, oratione illum ad vitam revocavit. His ad Ulpianum præfectum delatis, Ulpium vicarium Ostiam misit : qui Christianos diis immolare recusantes diverso pœnarum genere interficeret. Is itaque omnibus comprehensis, ac frustra minis a fide Christi deterritis, Maximum, Archelaum, Censorinum, Faustinum cum ejus patre, Theodorum tribunum cum militibus supra memoratis, nudatos fustibus cædi, ac Deo gratias agentes capite plecti : Quiriacum vero in carcere necari præcepit X Cal. Sept. Quorum corpora Eusebius presbyter diversis in locis sepelienda curavit.

ex Ferrario

* l. illuc

E

6 *Lando episcopus Cremonensis sæculo nono dicitur transtulisse corpus* S. Archelai, *ut refert Ughellus tomo IV Italiæ sacræ columna* 584 *editionis novissimæ, ubi hæc sunt :* E portu Romano detulit Cremonam corpus S. Achillei *(sic ibi vocatur)* illius, qui olim passus martyrium fuerat cum SS. Hippolyto atque Quiritio XXIII Augusti sub Alexandro imperatore, condiditque sub confessione. *Quid vero sit* confessio, *multis exponitur in Hierolexico, a fratribus Macris edito, a pag.* 179. *Landus Benedicto successisse anno* 876 *apud Ughellum scribitur ; sed corrigitur in nota, ubi anno* 877 *adhuc vixisse Benedictum, invenies ex Harduino : quem vide tomo VI Conciliorum col.* 191.

Corpus S. Archelai Cremonam translatum.

F

DE

DE SS. CLAUDIO, ASTERIO, NEONE, DOMNINA ET THEONILLA MARTYRIBUS,

ÆGIS IN CILICIA,

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

G. C.

§ I. Horum Martyrum palæstra, patria, et antiqua eorumdem memoria in Martyrologiis Latinis et Græcis.

ANNO CCLXXXV. Hi Martyres passi sunt Ægis,

Ægæ vel Ægææ *quibusdam dissyllabum, aliis trisyllabum nomen, Græce* Αἰγαὶ *et* Αἰγαῖαι, *apud antiquos plerosque topographos plurali numero inflectitur, quantumvis a quibusdam* Αἰγαῖα, *id est* Ægæa *singulariter nominetur. In Oriente diversa sunt hujus fere nominis oppida, quæ Stephanus in Opusculo De urbibus, et Christophorus Cellarius in Notitia orbis antiqui ex veteribus cosmographis assignant. At* Ægæ *vel* Ægææ, *de quibus hic agitur, olim fuit episcopalis urbs Ciliciæ sub metropolita Anazarbeno, quemadmodum illustrissimus Carolus a sancto Paulo in Geographia sacra, cum notis et animadversionibus Holstenii anno* 1704 *recusa, pag.* 289 *affirmat. In hac civitate fortissimi Athletæ, quos in titulo nominavimus, luculentum Christianæ constantiæ documentum dederunt, et prope illam vel in ipsa feliciter agonem suum consummarunt, ut ex Actis eorum fide dignissimis infra manifestum fiet.*

licet aliqui assignent

2 *Quapropter summopere miramur, Simeonem Metaphrastem in Actis S. Zenobii et ejus sororis apud Surium die* XXX *Octobris de Martyribus nostris scripsisse sequentia :* Tam imperii quam furoris in Christianos relictus est hæres Diocletianus; statim autem Lysiam præfecit Ciliciæ, qui et ad cruciandum erat violentissimus, et ad alliciendum blanditiis maxima vi præditus. Ille autem cum venisset ad Mopsi urbem, excitat persecutionem adversus Christianos, eamque gravissimam et maxime horribilem. Tres autem numero adolescentes Claudius, Asterius et Neon fuerunt etiam exerciti in ea persecutione ; quos quidem tulit Isauria, Larandus autem exercuit : ii enim a Lysia vehementibus et multis subjecti cruciatibus, in crucem acti extra muros subierunt mortem maleficorum ; eorum autem corpora projecta sunt devoranda a feris et volucribus.

alias urbes.

3 *Metaphrastes hoc loquendi modo innuit, tres istos Pugiles nostros in Isauria natos esse, et non procul ab urbe Larandæorum post varia tormentorum genera, ibidem invicto animo tolerata, martyrium subiisse. Sed in assignanda illa martyrii palæstra certe fallitur, cum ex proconsularibus horum Martyrum Actis aliisque antiquis Græcorum ac Latinorum monumentis constet, illos Ægis in Cilicia passos fuisse. Larandus autem, vel potius Laranda, a quibusdam geographis adscribitur Lycaoniæ, vel ab aliis dubie collocatur in Pisidiæ ac Isauriæ confinio, quod Lycaoniam simul attingit, ut apud citatum Cellarium in Notitia orbis antiqui tomo II lib.* III *cap.* IV, *sive pag.* 123 *videre est. Neque majorem fidem meretur opinio quorumdam Græcorum, qui in Menologio Basilii imperatoris tradunt, hos tres Fratres e Cilicia venisse Mopsuestiam, ut ab injusta noverca hereditatem paternam repeterent, ibique ab ipsa accusatos fuisse tamquam Christianos, eosque a præfecto propterea comprehensos, ibidem varia tormenta ac denique mortem subiisse : quamvis enim Mopsuestia sit urbs Ciliciæ, tamen hæc nova martyrii palæstra ex Actis huic Commentario prævio subnectendis abunde refutabitur.*

et in Cilicia nati videntur.

4 *Quod vero attinet ad patriam horum trium Fratrum, nescimus, quo fundamento Metaphrastes illam Isauriam dixerit. Imo verisimilius ex Cilicia oriundi fuerunt, quandoquidem Ægis vel Ægæis in Cilicia accusati, ab Ægensi magistratu comprehensi et usque ad proconsulis adventum in carcere detenti sunt, ut patet ex initio Actorum, quod in quibusdam exemplaribus et apud eminentissimum Baronium in Annalibus ecclesiasticis ad annum Christi* 285 *num.* 4 *sic sonat :* Delati sunt ad judicem a noverca Claudius, Asterius et Neon, quod essent Christiani, deos injuria afficientes, atque etiam Domnina et Theonilla ejusdem criminis reæ sunt constitutæ ; omnesque vincti in carcerem trusi sunt usque ad adventum proconsulis Lysiæ. Cum autem proconsul circuiret provinciam, factum est, ut perveniret Ægæam, ubi sedens pro tribunali dixit : Adducantur examini meo Christiani, qui hujus urbis magistratui traditi sunt ab officio. *Lector ergo videt, illos Martyres comprehensos fuisse Ægæis, in qua civitate verosimiliter orti et educati fuerant. Hæc de vera martyrii palæstra et probabiliore trium Fratrum patria sufficiant, ut ad immemorabilem eorum cultum probandum progrediamur.*

Vetera quædam Martyrologia die XXIII Augusti

5 *Nostri Martyres hac die memorantur in antiquissimis Martyrologii Hieronymiani exemplaribus, quorum una annuntiatio magis quam altera luxata est, ut ex ipsa textuum relatione mox in oculos incurret. Apographum Lucense apud Florentinium die* XXIII *Augusti sic habet :* In provincia Liciæ natalis sanctorum Egias, Claudi, Steri, Neonis. *At Corbeiense paulo emendatius ita sonat :* In provincia Ciliciæ natalis sanctorum Agiæ, Claudi, Asterii, Neonis, Domnini cum sociis eorum. *Denique vetustissimus S. Willibrordi*

[illegible] G.

S. Willibrordi codex eosdem Martyres adhuc clarius annuntiat his verbis : In provincia Cicilia, civitate Egas, Claudi, Asterii, Neonis, Domninæ. *Florus apud nos ante tomum secundum Martii pag.* XXIX *omittit* Domninam. *et tantum tres Fratres ita memorat :* In civitate Egeas passio sanctorum Claudii, Asterii, Neonis, qui sub Lysia præside crucifixi sunt.

his tribus Fratribus addunt duas mulieres

6 *Nusquam hic fit mentio de* S. Theonilla, *quam tamen Usuardus in autographo San-Germanensi correcto (in aliis exemplaribus Martyrologii Usuardi tantummodo tres recensentur)* S. Domninæ *adjunxisse dicitur hoc modo :* Apud Liciam civitate Egea sanctorum martyrum Claudii, Asterii, Neonis, Domninæ et Theonillæ, qui sub Lisia præside variis pœnis excruciati atque interempti sunt. *Quamvis auctor hodierni Martyrologii Romani videatur suam annuntiationem ex Usuardo desumpsisse, tamen recte* Liciam *in* Ciliciam *commutavit, et hos quinque Martyres eadem die sic recensuit :* Ægeæ in Cilicia sanctorum martyrum Claudii, Asterii, et Neonis fratrum, qui Christianæ religionis a noverca accusati, sub Diocletiano imperatore et B Lysia præside post acerba tormenta cruci affixi, victores cum Christo triumpharunt. Passæ sunt post eos Donuina et Theonilla. *Quod hic de noverca trium Fratrum memoratur, haud dubie ex Græcis vel etiam Latinis quibusdam Actorum exemplaribus acceptum est, ut ex supra dictis colligi potest, et ex infra dicendis confirmabitur.*

eadem die passus.

7 *Rabanus Usuardum secutus* Lyciam *pro* Cilicia *retinuit, et decimo Kalendas Septembris in suo Martyrologio breve Actorum compendium exhibet his verbis :* Passio trium Fratrum sub Lysia præside, in provincia Lycia, civitate Ægea, hoc est Claudii, Asterii, Neonis, quos singillatim præses torqueri præcepit, primum Claudium equuleo suspendi, flammas pedibus ex parte laniatis adhiberi, testa acutissima et candela ardente latera ejus aduri; Asterium vero fratrem ejus similiter jussit in equuleo suspendi, carbones ardentes sub pedibus ejus substerni; tertium fratrem ejus, hoc est Neonem jussit in cervice torqueri, carbonis * supermitti, et nervis dorsum ejus cædere. Mulieres autem, hoc est Domninam C et Theonillam, projicere in terram, et alapis eas cædi et capita tondi *, et sic carbonibus succendi; ad extremum vero corpora eorum * sacco inclusa in mare jussit demergi. *Ea, quæ Rabanus hoc loco breviter et obscure narrat, ex Actis infra edendis majorem lucem accipient.*

lege carbonibus

* *id est tonderi*

* *forte earum*

ut Florentinius et [illegible] observat

8 *Ex Martyrologiis hactenus relatis aperte liquet, hos Sanctos ab immemorabili tempore cultum habuisse, et ex sequentibus observationibus patebit, Florentinium prudenter judicasse, dum de apographis suis Hieronymianis pag. 772 sic disseruit :* IN PROVINCIA LICIÆ. Aptius legit Martyrologium Corbeiense IN PROVINCIA CILICIÆ; sed in eodem luto hæret, dum pro urbe EGEA, EGIAM martyrem sive etiam majori lapsu AGIAM legit. Sed et LICIAM retinet Rabanus, qui X Calendas habet Passionem trium Fratrum sub Lysia præside in provincia Lyciæ, civitate Ægea, hoc est Claudii, Asterii, Neonis, quorum Acta deinde percurrit, sanctarum etiam Domninæ et Theonillæ memoriam admiscens. Vetustissimum Martyrologium minori dissonantia CICILIÆ pro CILICIÆ scribit, et recte civitatem EGAS retinet (ita enim vocatur Ciliciæ civitas apud Tacitum, quæ Straboni EGEAS est, ÆGÆ Ptolomeo et Stephano.) LYCIAM pro D CILICIA habet etiam Usuardus et ex eo Bellinus de Padua et Maurolycus. Acta sanctorum Martyrum trium germanorum Claudii, Asterii, et Neonis proconsularia et sincera exstant apud Surium tomo VIII. Hi a noverca delati, pluribus tormentis vexati et crucibus affixi nobile certamen compleverunt.

in notis ad Martyrologium suum.

9 Eadem die in eadem urbe sanctæ mulieres Donuina (ita apud Surium scribitur, non Domnina) fustibus necata, et Theonilla vidua, vere Christi imitatrix, novacula abraso capite et silvestri rubo coronata, flagellis cæsa, et in ventre usta, immortalem coronam acceperunt. Hæ fortissimæ mulieres, quamquam sanctorum Fratrum germanorum in Passione sociæ non fuerint, cum tamen apud Ægeam sub Lysia proconsule, decimo pariter Kalendas Septembris agonem compleverint, ut ad calcem eorumdem Actorum adnotatur, simul cum illis in albo Sanctorum et antiquis Martyrologiis fuisse scriptas, non est incongruum, licet injuria temporum et librariorum incuria deletæ deinde fuerint. Id suadent Martyrologium vetustissimum, in quo retinetur DOMNENA pro DONUINA, et Martyrologium Corbeiense, in quo legitur DOMNINUS E cum sociis suis; immerito in utroque nimirum prætermissa Theonilla, et DONUINA in DOMNINUM immutata. Pro ATERIO etiam in codicibus nostris restituendus est ASTERIUS. *Hactenus Martyrologia Latina, quibus Græca nonnulla breviter adjungimus.*

quamvis Græci die XXX Octobris

10 *Die* XXX *Octobris Menologium Græcum Basilii imperatoris, quod sæculo X conscriptum est, contractis horum Martyrum Actis apud Ughellum in novissima editione Veneta Italiæ sacræ in Appendice post tomum decimum col.* 283 *præfigit hunc titulum :* Certamen sanctorum martyrum Claudii, Asterii, Neonis et Theonillæ. *Post hæc sequitur Actorum compendium, quod paragrapho sequente transcribemus. Magna Græcorum Menæa eodem die celebrant annuam memoriam* τοῦ ἁγίων μαρτύρων Ἀστερίου, Κλαυδίου, Νέωνος, καὶ τῆς ἀδελφῆς αὐτῶν Νεονίλλας, *id est*, sanctorum martyrum Asterii, Claudii, Neonis, et sororis eorum Neonillæ. *Non scimus, qua veritatis specie collectores Menæorum Neonillam trium illorum Martyrum sororem appellaverint : nam in proconsularibus Actis infra exhibendis* F Theonilla, *quam Græci in Neonillam transformarunt, coram præside testatur, sese viginti tribus annis viduam mansisse, et tres Fratres in iisdem Actis pueri vocantur. Non est autem satis verosimile, Martyres adeo juvenes sororem tam maturæ ætatis habuisse.*

tantum tres [illegible] Fratres et unam mulierem celebrent.

11 *Deinde Græci in laudatis Menæis Martyres nostros exornant his versiculis :*

Κλαύδιος, Ἀστέριος, ἀλλὰ καὶ Νέων
Ἄθλων ξίφους ὤφθησαν ἀστέρες νέοι.
Ἐπὶ ξύλου ταθεῖσα καὶ Νεονίλλα
Ξύλου παλαιὰν ἐξερεύγεται βλάβην.

Mihi Claudius, et Asterius, ac etiam Neon
Certamine ensis sidera videntur nova.
Extensa vero corpore in ligni trabe
Eructat damnum ligni Neonilla vetustum.

Poeta Græcus his obscuris versiculis indicare voluit, ni fallor, tres istos Fratres gladio interfectos fuisse, et Neonillam in ligno extensam pleno ore celebrasse et quodam modo eructasse laudes Christi, qui in ligno crucis restauravit vetus damnum, quod protoparentes nostri humano generi per fructum ligni intulerant. Prætrea

A *ea auctor horum carminum frigide alludit ad nomen proprium* Νέων, *quo unus ex Martyribus appellatur, et adjectivum* νέον, *quod Latine* novum *significat. Denique apparet etiam aliqua allusio inter nomen proprium* Asterii *et vocem Græcam* ἀστέρες, *qua* stellæ *vel* astra *indicantur. Forte sanctam Martyrem, quæ in antiquis Actis et Menologio Basiliano diserte* Theonilla *vocatur, recentiores Græci propter similem allusionem ad adjectivum* νέος, *id est,* novus, *in* Neonillam *transmutarunt. Collectores Menæorum his versiculis subnectunt satis prolixa eorumdem Martyrum Acta, quæ tamen ab authenticis illorum Actis non parum discrepant, ut jam paragrapho sequente observabimus.*

§ II. Discrimen inter Acta Græca et Latina, et varia horum exemplaria.

Menologium Basilii imperatoris.

B Menologium Basilii imperatoris, *quod ab Ughello in Italia sacra editum est, in Appendice post tomum decimum novissimæ editionis Venetæ col.* 283 *synopsim Actorum exhibet his verbis :* Claudius, Asterius, et Neon, Diocletiano imperatore et Lysia Ciliciæ præfecto, ætate integra et florenti, et germani fratres e Cilicia Mopsuestiam profecti facultates paternas a noverca repetere et persequi lite ac judicio cœperunt ; sed illa, ne quid daret, detulit eos ut Christianos. Quare retenti a præfecto et interrogati, Christum libere confessi sunt. Inde in theatrum deducti nudatique et in equuleum sublati primum fustibus mulctantur, deinde ungulis ferreis acerbissime depectuntur, tum multis aliis affecti suppliciis una omnes constricti catena et extra urbis mœnia lignis in altum erectis affixi, martyrii coronam consecuti sunt. Post hos sancta Theonilla in sublime capillis sublata, scipionibus usque adeo cæditur, ut inter diros cruciatus exspirarit. *Ad hunc Menologii textum quædam notasse juverit.*

in quo nonnulla absona occurrunt.

13 *Imprimis Acta proconsularia de lite, quam tres isti Fratres ad hereditatem paternam* C *exigendam novercæ suæ intentasse dicuntur, nullum verbum faciunt. Facile tamen crediderо, privignos ab iniqua noverca fortunis eorum inhiante tamquam Christianos accusatos fuisse, cum in aliis antiquis Actorum exemplaribus* a noverca ad judicium delati *legantur, at supra num. 4 vidimus. Præterea videtur Menologium Basilianum implicite asserere, Mopsuestiam non esse sitam in Cilicia, dum confidenter narrat, quod hi Fratres* e Cilicia Mopsuestiam profecti, *juridice facultates paternas a noverca sua repetere cœperint. At communi consensu Mopsuestiam, quæ simpliciter a Plinio* Mopsos *et ab aliis divise* Mopsi Hestia *nominatur, in Cilicia collocant antiqui geographi, inter quos Stephanus Byzantinus ad nomen hujus urbis habet sequentia :* Mopsi Hestia oppidum Ciliciæ ad Pyramum amnem situ, quæ a Mopso vate nomen habet. *Procopius autem in Opere de Ædificiis Justiniani imperatoris lib.* V *cap.* V *ad rem nostram ita scribit :* Urbs est Ciliciæ Mopsuestia, vatis, ut ferunt, illius antiqui opus. *Patet ex his aliisque testimoniis, quæ brevitatis causa omitto, Mopsuestiam Ciliciæ adscribendam esse. Qua crisi igitur auctor Menologii Basiliani affirmat, hos Martyres e Cilicia Mopsuestiam discessisse? Denique videtur his Fratribus Mopsuestiam pro palæstra martyrii assignare. Sed hac in re pugnat cum Actis antiquissimis, ut paragrapho præcedente monuimus, et ex ipsis infra manifestum fiet.*

AUCTORE G. C.

et magna Græcorum Menæa

14 *Litem novercæ intentatam, et distinctam martyrii palæstram silent magna Græcorum Menæa, in quibus post versiculos supra relatos sequuntur Acta Græca, quæ sic Latine interpretamur :* Sub primo consulatu Diocletiani, Lysia Ciliciæ præside, erant hi Christiani et germani fratres, qui simul habitabant, et sufficientes divitias possidebant. Post obitum matris suæ acceperunt novercam, quæ, postmodum mortuo etiam eorum patre, facultates privignorum suorum acquirere studens, eos velut Christianos præsidi prodidit. Hi vero Juvenes interrogati dixerunt præsidi : Nos quidem omnia contemnimus, o præses, et quidquid propter fidem nobis evenerit, sustinemus. Hæc autem, quæ in locum matris nostræ infeliciter successit, non religionem nostram persecuta, nos ad tribunal tuum adduxit, sed paternam ac maternam hereditatem, quæ copiosa est, sibi vindicare studens. E Quibus auditis, visus est præses ad eumdem scopum proprio suo jure collineare, et statim Claudius jussu ipsius a quatuor corporis partibus extensus est, ac tergum ejus virgis laceratum. Deinde per extrema manuum suspensus, subjectis pedibus ejus ardentibus carbonibus, adustus est, et latera ipsius ferreis pectinibus laniata sunt. Tum testis acutis perfrictum ejus corpus incensis chartis ambusserunt.

in Actis horum Martyrum,

15 Sanctus inter hæc omnia audiebat. Sacrifica diis et liber abibis. At ille : Iterum dixi, inquit, propter fidem Christi mei contemno ipsam mortem. Fac, quod volueris. Tunc a stipite depositum in carcerem rejecerunt, et Asterium præsentarunt, ad quem Lysias dixit : Quod tibi nomen est ? Cum taceret, dentes ejus frangi præcepit, et per præconem auribus ipsius ingeri : Sacrifica diis. Ille vero respondit : Quod facere libet, fac, o præses : ego enim Christum ac Deum meum numquam abnegabo. Tunc suspensus et dilaniatus est, suppositaque ardentium carbonum congerie, pedes ejus adusti sunt, cumque flagris concisum in carcerem retruserunt. Deinde adduxerunt Neonem, qui nomen interrogatus respondit : Si nomen meum scire vis, F o præses, Neon vocor ; nec est, quod plus a me speres : germanus enim frater sum eorum, qui ante me jam torti sunt ; ab illis separari non possum, sed pro confessione Christi mei adsum tibi. Proinde quod facturus es, facito. Tunc etiam ipsum distentum atrociter verberarunt, pedibusque ejus carbones ignitos substraverunt, cumque multis horis cæsum in carcerem reduxerunt.

quæ hic Latine reddita exhibemus.

16 Postridie, Lysia sedente pro tribunali, rursum sanctum Claudium produxerunt, quem Lysias exhortari et a sententia deducere volens, sic allocutus est : Dic nobis, meliusne tibi consuluisti ? Cui Sanctus : Audentior tibi adsto, quam heri, et tormentis tuis factus sum robustior et confidentior. Tum extremis manibus et pedibus acerrime constrictum suspenderunt, et manualibus instrumentis diductas membrorum compages distenderunt, et post multas horas ita seminecem solutis artubus iterum carceri manciparunt. Asterium adstantem respiciens præses dixit : Quid ais ? Decrevisti sacrificare diis, et deinceps

AUCTORE G. G.

deinceps hæc supplicia evadere? Cui Sanctus: Qui Deum verum novit, et omnem in eo spem collocavit, mortem non curat, quamvis infinitis tormentis afficiatur. Tum Lysias dixit: Suspendite ipsum, latera ejus fodicate, extrema manuum et pedum præcidite, et ignitis verutis crura ipsius adurite. Quibus factis, Sanctus asperrimos dolores sentiens exclamavit: Videat Deus, quæ facis, crudelissime, et pœnam te dignam exspecta. Tunc præses hunc in carcerem retrudi præcepit, aliumque sibi ad quæstionem sisti. Cum Sanctus compareret, et æque constans esset, distentum nervis conciderunt, prioribusque vulneribus et plagis renovatis, totum corpus dilaniatis artubus unum vulnus fecerunt, et eum rursus carceri incluserunt.

narrant aliqua,

17 Tunc etiam Sanctorum sororem Neonillam præses adduci jussit, et cum eam rupe firmiorem in fide Christi invenisset, faciem ejus colaphis percuti imperat, pedes colligari, et plantas loris cædi; deinde his factis, ex vinctis manuum summitatibus suspendi, capite radi, et a quatuor extremis corporis partibus distentæ carnes crudis nervis lacerari. Denique supinæ et in

B terram prostratæ viscera carbonibus torruerunt, et eam sic vita privarunt. Venerandum ejus corpus sacco inclusum in altum mare jactarunt. Milites vero extra muros urbis corpora sanctorum Claudii, Asterii, et Neonis concidentes, ea escam feris projecerunt. Sic gloriosi Martyres et germani fratres vitam finiverunt. *Præter illa, quæ paragrapho præcedente ad annuam Menæorum annuntiationem de Neonilla seu Theonilla notavimus jam nonnulla ex his Actis Græcis discutiemus.*

ab Actis proconsularibus diver paulia.

18 *Initio horum Actorum dicuntur nostri Martyres passi* sub primo consulatu Diocletiani, *quod intelligendum est de primo consulatu, quem Diocletianus jam imperator gessit: nam in fastis consularibus apud Petrum Relandum pag. 250 legimus, antea anno Christi 284 Diocletianum et Annium Bassum M. Aurelio Carino et M. Aurelio Numeriano consulibus suffectos esse. Verum hic imperfectus Diocletiani consulatus ab aliquibus inter alios ejus consulatus non numeratur, et in quibusdam fastis consularibus non exprimitur. In aliis tamen fastis anno sequenti notatur secundus Diocletiani consulatus cum Ari-*

C *stobulo, qui anno Christi 285 respondet. Facile ergo intelligitur, quomodo Græci in Menæis suis hunc primum Diocletiani consulatum appellare potuerunt. Si quis hac de re plura desideret, adeat Tillemontium in Historia imperatorum tomo IV pag. 596, ubi clare videbit, anno Christi 285 Diocletianum cum Aristobulo consulem fuisse, et consequenter Martyres nostros eodem anno lauream martyrii con ecutos esse.*

quibus respo-nsa

19 *Nemo nobis hic ex Eusebio opponat, Christianos eo tempore . agna religionis suæ libertate fruitos esse, et persecutionem Diocletiani primum post annos aliquot ab initio imperio cœpisse: nam facile ad hanc objectionem respondebimus, particulares urbium vel provinciarum præfectos pro privata superstitione vel spe lucri semper habuisse occasionem vexandi Christianos, et antiqua imperatorum edicta in favorem suum allegare potuisse, licet imperator quispiam in exercitu religionis Christianæ conniveret. Hinc Ruinartius in præfatione ad Acta Martyrum sincera et selecta, quæ Parisiis anno 1689 edidit, pag.* LVII *lectorem ea de re prudenter præmonet his verbis:* Non tamen imus inficias, primis Diocletiani temporibus Ecclesiam nullis edictis agitatam fuisse, nec tum Christianos, maxime in his locis, quæ sub speciali Diocletiani cura erant, inquisitos fuisse, ut ex Eusebii Historia initio libri octavi constat. Unde si tunc martyria aliquot fuere, aut veterum legum auctoritate, aut ex præsidum genio, vel alia quavis occasione absque edictis patrata sunt. *Forsan hic Ciliciæ præses Lysias copiosis illorum Martyrum opibus inhiabat, quemadmodum in Menæis indicatur.* D

et assignatu.

20 *Præter alias discrepantes minoris momenti circumstantias, quæ in his Actis occurrunt, et quas eruditus lector haud difficulter observabit, Menæa prorsus silent de supplicio crucifixionis, quo tres isti Fratres affecti fuerunt, et quod in Menologio Basiliano sic Græce memoratur:* Εἶτα ματα πολλὰς πικρὰς καὶ διαφόρους βασάνους, δήσαντες αὐτοὺς οἱ στρατιῶται εἰς μίαν ἅλυσιν, ἀπήγαγον ἔξω του τείχους, τῆς πόλεως, καὶ ἐπὶ ξύλον κρεμάσαντες, καὶ ἥλοις προσηλώσαντες, ἐφόνευσαν. *Hoc est:* Deinde post multa acerba et diversa tormenta milites una catena illos constrictos extra murum civitatis abduxerunt, et in ligno suspensos ac clavis affixos occiderunt. *Præterea neque in Menologio Basiliano, neque in Menæis ullum fit* E *verbum de* S. Domnina, *quæ tamen sub eodem Ciliciæ præfecto coronam martyrii adepta est, et quam vetera nonnulla Martyrologia Latina cum quatuor aliis conjungunt. Porro martyr.um* S. Domninæ *nobis satis certum est Actis proconsularibus, de quibus jam pauca præmonebimus.*

post Ruinartium

21 *Surius, Baronius, ac demum Ruinartius inter Acta Martyrum sincera et selecta ex variis codicibus historiam horum Martyrum ediderunt. Postremus autem editor Ruinartius in Opere jam laudato Parisiensis editionis pag. 278 et sequente præfigit illis Actis hanc admonitionem:* Sub Lysia præside Ciliciæ multos Christianos martyrium consummasse tradunt tabulæ ecclesiasticæ; quos inter celebres sunt Claudius, Asterius, eorumque socii, quorum Acta proconsularia integra atque germana a Surio ad diem XXIII mensis Augusti, et a Baronio ad annum CCLXXXV ex tribus codicibus manuscriptis edita sunt. Eadem in quatuor codicibus manuscriptis invenimus, quorum unus ex nostra sancti Germani bibliotheca annorum est circiter septingentorum; alter vero monasterii Corbeiensis ad annos quadringentos accedit. Tertius est insignis bibliothecæ S. Ge- F novefæ Parisiensis, ac quartus RR. PP. Carmelitarum excalceatorum Conventus Parisiensis, qui duo paulo antiquiores videntur. In his autem eadem omnino quæ apud Surium et Baronium habentur; sed diversæ, et quidem, ut existimo, antiquioris versionis: quam idcirco, et quod nondum in lucem prodierit, alteri prætulimus. Si quid tamen in aliis notatu dignum sit, suo loco adnotabimus. De die vel anno, quod isti Martyres passi sunt, nulla potest esse difficultas, cum utrumque in Actis expressum sit. Annus Diocletiani Augusti et Aristobuli consulatus designatur CCLXXXV. Dies vero diserte exprimitur, scilicet decimus Kalendarum Septembris, quo die eorum memoria in Martyrologiis vulgatis cel bratur.

varia eorumdem Actorum exemplaria recensemus

22 *His addimus aliqua eorumdem Actorum manuscripta exemplaria, quæ in Musæo nostro conservantur. Inter ea primum locum meretur codex noster Fuldensis, signatus Q. Ms. 6, qui cum San-Germanensi Ruinartii codice de antiquitate certare posset. In illo legitur eadem martyrii substantia, quamvis hinc inde phrasis mutetur. Insuper ex eodem, ni fallor, codice Fuldensi*

A *denuo habemus apographum, quod cum manuscripto Trevirensi sancti Maximini collatum est. Hoc ab illo in paucis minoris momenti periodis differt: ubi enim Fuldense habet exempli gratia* me nocere non poteris, *et* te consentiunt, *ibi Trevirense* mihi *et* tibi *posuit, aliasque similes constructiones correxit. Tertium Actorum exemplar prodiit ex Passionali pergameno cœnobii Bodecensis in diœcesi Paderbornensi, quod etiam stylo nonnihil ab aliis discrepat, et videtur recentioris xvi, quia omittit periodum, quæ in codice Fuldensi utcumque erasa est, ut in Annotatis postmodum monebimus. Cum autem editio Ruinartii ex pluribus codicibus antiquis prodierit, hanc recusam cum recensitis apographis nostris confere us, et in Annotatis vel in margine observabimus discrepantiam, quando aliqua notatu digna occurrerit.*

ACTA PROCONSULARIA.

B

Ex Parisiensi Ruinartii editione pag. 279 et sequentibus, quam cum Ms. codice nostro Fuldensi et aliis apographis contulimus.

Cum Lysias Claudium interrogatum a b

Lysias *a* præses provinciæ Lyciæ *b* in civitate Ægea, sedens pro tribunali dixit: Offerantur decretioni * meæ Christiani, qui traditi sunt curialibus hujus civitatis ab Officio. Commentariensis Euthalius *c* dixit: Secundum præceptum tuum, domine, quos potuerunt Christianos comprehendere, curiales istius civitatis offerunt tres pueros fratres, et duas mulieres cum infantulo. Ex his unus ante conspectum claritatis tuæ adstat. Quid de eo præcipit nobilitas tua? Lysias præses dixit: Quis diceris? Respondit: Claudius. Lysias præses dixit! Noli juventutem tuam cum insania perdere *d*. Sed jam nunc accedens, sacrifica diis, secundum præceptum domini nostri Augusti, ut possis, quæ tibi præparata sunt, evadere tormenta. Claudius dixit: Deus meus talia sacrificia opus non habet, sed eleemosynas et conversationes justas *e*: dii enim vestri dæmones immundi sunt; ideo hujusmodi sacrificiis delectantur, perdentes animas in æternum, has dumtaxat, quæ eos colunt. Unde in nullo persuades mihi, ut eos colam.

* al. præsentiæ

C

variis tormentis affici imperasset.

2 Tunc Lysias præses ad virgas eum aptari præcepit, dicens: Alio genere ejus insaniam non vincam. Claudius dixit: Etsi graviora tormenta adhibeas, in nullo me lædes; animæ vero tuæ provides æterna tormenta. Lysias præses dixit: Domini nostri imperatores *f* jusserunt Christianos vos sacrificare diis, contradicentes puniri; cedentibus autem honores et munera polliceri. Claudius dixit: Munera eorum temporalia sunt; confessio vero Christi æterna est salus. Tunc Lysias præses in equuleo eum suspendi jussit, et flammam pedibus ejus adhiberi; sed et de calcaneis ejus partes abscidi, et offerre * ei. Claudius dixit: Qui Deum timent, nec igne nec tormentis possunt lædi. Magis enim proderit eis in salutem æternam: quia propter Christum hæc patiuntur.

* Fuld. auferri

EX IMPRESSIS.

ut Christianam fidem deserere,

3 Tunc Lysias præses ungulis eum vexari præcepit. Claudius dixit: Meum propositum hoc est, ut ostendam tibi, quia dæmones defendis. Tormentis enim me * non poteris nocere; animæ autem tuæ ignem inexstinguibilem providisti. Lysias præses dixit: Accipientes testem asperrimam, lateribus ejus incumbite et candelas ardentes eidem applicate. Cumque factum fuisset, Claudius dixit: Mihi ignis et tormenta tua salvam facient animam: quoniam quæ patior propter Deum, lucrum habeo magnum, et pro Christo mori divitias multas. Lysias autem iratus de equuleo eum deponi, et in custodiam dari præcepit.

* Trev. mihi

etiam fratres ejus

4 Euthalius commentariensis dixit: Secundum præceptum potestatis tuæ, domine præses, adstat Asterius frater secundus. Lysias præses dixit: Crede vel tu, et sacrifica diis, ante oculos tuos habens tormenta quæ contradicentibus sunt parata. Asterius dixit: Deus unus est, qui est venturus solus, in cælo habitans, et humilia respiciens in magna virtute sua. Ut hunc colerem et diligerem a parentibus mihi est traditum. Hos autem, quos tu colis, qui a te dii esse dicuntur, nescio. Perditio virorum omnium vestrorum, qui tibi consentiunt, adinventio ista est, non veritas. Tunc Lysias in equuleo eum suspendi præcepit, dicens: Torquentes latera ejus, dicite illi: Vel nunc credens, diis sacrifica. Asterius dixit: Frater sum illius, qui paullo ante interrogationibus tuis respondit. Mihi et illi unus est animus, una confessio. Age, quæ potes. Meum corpus in potestate habes, animam non habes.

E

imprimis Asterium

5 Lysias dixit: Adprehendite ferreos morsus, et connigate pedes ejus, et fortiter torquete eum, ut sentiat et corporis et animæ cruciatus. Asterius dixit: Stulte, insane *g*, quam ob causam me tormentis affligis? Non habes ante oculos quæ tibi pro his redditurus est Dominus? Lysias dixit: Carbones ignis substernite pedibus ejus: virgis autem et durissimis nervis dorsum ejus et ventrem contundite. Cumque factum fuisset, Asterius dixit: Cæcus es in omnibus. Hoc autem a te peto, ut nullam partem corporis sine plaga dimittas inlæsam. Lysias dixit: Custodiatur cum ceteris.

F

ac dein Neonem torqueri jubet, omnesque morti adjudicat.

6 Euthalius commentariensis dixit: Adstat frater ipsorum tertius, nomine Neon. Lysias dixit: Fili, vel tu accede, et sacrifica diis evasurus tormenta. Neon dixit: Dii tui, si quid virtutis habent, defendant se ipsos ab his, qui eos negant, et tuam defensionem non requirant. Si vero malitiæ eorum es socius, multo melior sum diis tuis, et te, quia vobis non obaudio, habens Deum verum, qui fecit cælum et terram. Lysias præses dixit: Frangentes cervicem ejus dicite illi: Noli deos blasphemare. Neon dixit: Blasphemus tibi esse videor dicens veritatem? Lysias dixit: Pedibus eum extendite, et carbones mittite super ipsum, et nervis dorsum ejus concidite. Cumque factum fuisset; Neon dixit: Quod mihi utile esse scio et animæ meæ lucrum, id faciam. Non possum propositum meum mutare. Lysias dixit: Sub cura Euthalii commentariensis et Archelai spiculatoris, foras civitatem tres hi fratres, ut digni sunt, crucifigantur, ut aves corpora eorum lacerent *h*.

post quos Domninam

7 Euthalius commentariensis dixit: Secundum præceptum claritatis tuæ, domine, adstat Domnina.

IN IMPRESSIS. Domnina. Lysias dixit : Vides, mulier, quæ tormenta et ignis parentur tibi. Unde si vis evadere, accede, et sacrifica diis. Domnina dixit : Ne in ignem æternum incidam et tormenta perpetua, Deum colo, et Christum ejus, qui fecit cælum et terram, et universa, quæ in eis sunt. Nam dii vestri lapidei sunt et lignei, facti hominum manibus. Lysias dixit : Seponite vestimenta ejus; nudam eam extendite, et omnia membra ejus virgis concidite. Archelaus spiculator dixit : Per sublimitatem tuam, Domnina jam defecit. Lysias præses dixit : Corpus ejus projicite in profundum locum fluminis.

et Theonillam 8 Euthalius commentariensis dixit : Adstat Theonilla. Lysias præses dixit : Vides, mulier, cujusmodi ignis, vel quæ tormenta his præparentur, qui ausi fuerunt contradicere. Qua de re accedens honora deos, et sacrifica, ut possis evadere tormenta. Theonilla dixit : Ego ignem æternum timeo. qui potest corpus et animam perdere, et horum quam maxime, qui impie reliquerunt Deum, et adoraverunt idola et dæmonia. Lysias dixit : Alapis tundite faciem ejus, et projicite eam in terram, ligantes pedes ejus,
B et torquete fortiter. Cumque factum fuisset, Theonilla dixit : Si tibi bonum videtur, ut ingenuam mulierem et peregrinam sic torqueas, tu scis. Videt Deus, quid agis. Lysias dixit : Suspensam capillis, faciem ejus alapis cædite. Theonilla dixit : Non sufficit quia me nudam statuisti? Non autem me solam, sed et matrem tuam et uxorem confusionem induisti per me : Omnes
i enim mulieres unius naturæ sumus *i*.

diversis cruciatibus interficit. 9 Lysias dixit : Habes virum, aut vidua es? Theonilla dixit : In hodiernum diem xxiii annos habeo, ex quo sum vidua; et propter Deum meum sic mansi, jejunans et privigilans in orationibus ex quo recessi ab immundis idolis, et cognovi Deum meum. Lysias dixit : Novacula acuta radite caput ejus, ut vel sic erubescat : et cingite eam rubo campestri, et extendite per quatuor palos, et loro non solum dorsum, sed et totum corpus ejus concidite. Carbones etiam ventri ejus supermittite; et sic moriatur. Euthalius commentariensis et Archelaus spiculator dixerunt : Domine, jam animam dimisit. Lysias dixit : Date saccum, et corpus ejus in eum mittite, et ligate fortiter, et projiciatur in mare.
C Euthalius commentariensis, et Archelaus spiculator dixerunt : Secundum præceptum eminentiæ tuæ, domine, ut jussisti circa Christianorum corpora, sic factum est *k*. Habita est passio hæc in
k civitate Ægea, sub Lysia præside, x Calendas Septembris, Augusto et Aristobolo consulibus : de quibus Sanctorum passionibus est Deo honor et gloria.

ANNOTATA.

a *In quibusdam Actorum exemplaribus hic aliqua præcedunt de noverca privignos suos accusante, ut § 1 Commentarii prævii num. 4 monuimus. Sed in Codice Fuldensi et aliis apographis nostris initium Actorum cum hac editione Ruinartiana convenit.*

b *Ruinartius in notis recte monet, et ex urbe Ægensi patet, pro* Lyciæ *vel* Liciæ, *ut alia* D
apographa habent, substituendum esse Ciliciæ, *quod etiam confirmatur ex veteri Martyrologio Corbeiensi et Actis S. Zenobii, quorum fragmentum in Commentario prævio num. 2 exhibuimus.*

c *Hæc periodus in codice Fuldensi sic legitur :* ab officio commentariensi. Euthalius dixit *etc. Sensus ergo hic ita dividitur, ut* commentariensi *conjungatur cum* officio, *quod hoc loco ministros justitiæ vel apparitiones significat, ut alias sæpe diximus. At etiam in Trevirensi manuscripto post* officio *periodus clauditur, et* commentariensis *convenit cum* τὸ Euthalius, *qui in editis* Eulalius *appellatur. Commentariensis autem vocatur ille, cui cura reorum committitur, eo quod nomina reorum in commentariis scribat, ut Ruinartius observat, et in Glossario Cangiano fusius videre est.*

d *In codice Fuldensi sensus ille sic exprimitur :* Noli decipi juventutis insania ; verum nunc accedens *etc.*

e *In apographo Bodecensi hæc ita leguntur :* Deus meus tali sacrificio opus non habet ; sed eleemosyna et conversatione justa. *In Trevirensi autem manuscripto hæc eadem in ablativo plu-* E
ralis numeri ponuntur.

f *Quamvis hic* imperatores *in plurali numero nominentur, et supra dumtaxat* præceptum domini nostri Augusti *memoretur, hæc differentia sinceritati Actorum nihil officit, ut Honoratus a sancta Maria in Animadversionibus ad regulas Criticæ Dissertatione* III *art.* VI *sive tomo I pag.* 279 *erudite probat, et Tillemontius tomo IV Monument. eccles. pag.* 693 *fatetur.*

g *Hæc duriora Martyris verba etiam non obsunt sinceritati Actorum, ut Honoratus a sancta Maria in Opere proxime laudato Dissert.* IV *art.* VIII, *sive tomo I part.* II *pag.* 51 *contra criticos quosdam evidenter ostendit.*

h *In Actis apud Surium et eminentissimum Baronium sic legitur :* Lysias introgressus, obduxit velum, et post exiens, ex tabella recitavit sententiam dicens : Claudius, Asterius, Neon fratres Christiani, deos blasphemantes et sacrificare renuentes, ante atrium cruci affigantur, et corpora eorum avibus laceranda relinquantur. Et subjecit : Curent hæc Claudius commentarien-
sis, et Archelaus spiculator. Antequam autem F
ducerentur, recepti sunt in custodiam. *Ruinartius in notis circa morem obducendi veli antequam ferretur sententia, S. Basilium in Epistola* LXXIX *ad Eustathium, et eminentissimum Baronium in Annalibus ecclesiasticis ad annum Christi* 285 *num.* 9 *assignat.*

i *Hæc ultima periodus in codice nostro Fuldensi ita erasa est, ut non nisi difficulter et ex conjectura legi possit. Hinc in apographo Bodecensi prorsus omittitur. Forsan hanc aliquis erasit, ne castas aures offenderet. Sed nos cum Ruinartio potius fideles, quam scrupulosi esse voluimus.*

k *Hic in codice nostro Fuldensi et aliis apographis apud Ruinartium terminantur Acta proconsularia, quibus haud dubie veteres Christiani sequentem clausulam de loco et tempore martyrii addiderunt.*

DE

A D

DE SS. TIMOTHEO ET APOLLINARE MARTYRIBUS,

REMIS IN CAMPANIA GALLIÆ,

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

J. P.

§ I. Cultus e Fastis sacris; tempus martyrii; venerationis propagatio.

EXEUNTE CIRCITER SÆC. III. *Annuntiationes e Martyrologiis.*

Horum duorum Martyrum memoria ignatur hoc die in Fastis sacris antiquæ ac bonæ notæ. Ado enim sic eos annuntiat : Eodem die, natalis sanctorum Timothei et Apollinaris, qui apud Rhemensium urbem B consummato martyrio cælestia regna meruerunt. *Adoni adde Usuardum :* Item natalis sanctorum Timothei et Apollinaris *etc. iisdem, ut Ado, vocibus: Mitto varia Martyrologia Hieronymiana contracta, videlicet Reginæ Sueciæ, Augustanum ac Labbeanum; sed in his duobus postremis notatur post* Timotheum *proxime* Sidonii Apollinaris *nomen (in Labbeano scribitur* Sydonii) *quod suspicor perperam ibi esse adjectum : nam S. Sidonius Apollinaris episcopus, qui hac etiam die a nobis datur cum Romano Martyrologio, ad Arvernos spectat : nisi forte ibi præter aliorum morem voluerit scriptor mentionem facere solius* Timothei, *ac seorsim sine particula copulativa* etc, *nec non sine positione loci annuntiationem referre* Sidonii Apollinaris. *Apud Florentinium post textum Martyrologii, quod sub nomine S. Hieronymi vulgavit, sequitur aliis litteris :* Remis civitate natalis sancti Tymothei et Apollenaris : *hic vero ibidem recte distinguitur a Sidonio Apollinare Arvernensi : subditur enim :* Arvernis natalis sancti Synodi *(immo* Sidonii) episcopi. *Hæc, tametsi aliis characteribus a dicto textu sint discreta, non carent tamen suo pondere in* C *rem nostram. Annua duorum nostrorum Pugilum commemoratio habetur in Martyrologio Romano, et eodem fere modo exprimitur, quo apud Adonem et Usuardum exstat :* Rhemis in Gallia natalis sanctorum Timothei et Apollinaris, qui ibidem consummato martyrio cælestia regna meruerunt. *Plures annuntiationes non inquiro, cum hæ sufficiant.*

Observationes de Martyrum Actis ac tempore passionis.

2 *Non est quod lector hic exspectet observationes nostras in Acta horum Martyrum, ac in tempus, quo lauream certaminis consecuti sunt : nam quandoquidem eadem connectuntur cum Actis SS. Mauri ac sociorum martyrum Remensium, quæ die* XXII *hujus mensis a nobis illustrata sunt, ac consuli possunt, quæ tunc animadvertenda duximus; actum ageremus, si novum iterum hoc loco de eorum valore, et tempore, cui hodiernorum Pugilum duorum palma videatur intexenda, examen institueremus. Tempus itaque laureati illorum certaminis affigimus exeunti circiter sæculo tertio, sicut hesterno die de aliis factum est. Quænam vero in historia martyrii, quem ex Flodoardo typis committemus, a nobis omissa sint, quia heri data, indicabitur in Annotatis. Quamquam vero dolendum sit, non pervenisse ad posteros primigenia et genuina* SS. Timothei *et* Apollinaris *Acta ; aliunde tamen suppeditantur monumenta plurima, quibus defectus iste abunde suppletur, et quibus illustrissimorum Martyrum gloria cum cultu quodam* E *singulari, et cum summa eorum æstimatione perseveravit constanter variis locis ac sæculis.*

Egregia eorum cultus propagatio

3 *Hoc testantur templa in illorum honorem erecta : deinde sacrarum reliquiarum veneratio et translatio : tertio, munificentia insignis; qua viri illustres cum ecclesiastici tum seculares loca ipsis sacra prosecuti sunt : quarto, divina Officia in eorumdem ecclesiis instituta, ac, dum elanguida fuerant, restituta : quinto, supplicationes solennes ad locum, in quo martyrium confecisse dicuntur : sexto ac postremo, ingens populorum confluxus ad ædes sacras illorum nomine nuncupatas. Horum singula exemplis illustranda et comprobanda sunt. Ad templa quod attinet; apud Flodoardum in Ecclesiæ Remensis historia lib.* I, *cap.* IV, *fol.* 11 *verso editionis Sirmondianæ, Pugilum sanctorum marti ac sepulturæ subditur templum antiquissimum his verbis :* Eusebius quidam vir spectabilis, qui et ipse per verbum ipsorum credidit, fabricavit illis Basilicam, in qua multa signa et remedia ostenderunt : cæcis visum, claudis gressum reddiderunt, et, qui a dæmonibus vexabantur, curati sunt in nomine Domini nostri Jesu Christi. Eorum vero F corpora domnus Tilpinus archiepiscopus veteri permovens tumulo, sepulcrum ipsorum decenter argento decoravit et auro. *Hoc accidit post medium sæculi octavi. Tilpinus quippe metropolita Remensis apud Marlotum tomo I Metropolis Remensis historiæ lib.* III, *cap.* I *sedisse scribitur ab anno* 756.

probatur

4 *Flodoardus fol.* 12 *postquam egisset de Sanctorum lipsanis sacris, quibus ecclesia nostrorum Martyrum traditur fuisse insignita, sic pergit :* Hic etiam in eadem Sanctorum basilica beatus Remigius tumulum sibi parari præcepisse reperitur, ut post conditam testamenti sui continentiam subintulit addens : « Post conditum testamentum, immo signatum, occurrit sensibus » meis, ut basilicæ domnorum martyrum Timothei et Apollinaris missorium argenteum VI » librarum ibi deputem, ut ex eo sedes futura » meorum ossium componatur ». *Duplex S. Remigii testamentum circumfertur : alterum prolixius apud Flodoardum lib.* I, *cap.* XVIII; *alterum contractius apud Marlotum tomo I, lib.* II, *cap.* XI, *pag.* 180 : *utrique adjectus reperitur hic*

…uctori J. P

hic codicillus. Addit Flodoardus fol. 12 : Sed et in ipso testamento, duodecim solidos ad ipsius basilicæ cameram struendam jusserat dari. *Hujus donationis verba habentur in testamento breviore pag.* 185 : *in prolixiore autem sunt illa fol.* 50 : Ecclesiæ sanctorum martyrum Timothei et Apollinaris, ubi etiam, Domino dante, si fratribus, ac filiis meis episcopis diœceseos nostræ visum fuerit, ossa mea ponere disposui, sol. quatuor. *An alterutrum, et quodnam, an vero utrumque hoc testamentum sit genuinum, non est hic inquirendi locus : qui esse tunc poterit dum de S. Remigio agetur ad diem* I *Octobris. Consuli interim potest Marlotus tomo I, lib.* II, *cap* XII, *pag*. 186.

e sacris ædibus,

5 Diversi quoque diversis idem locupletavere dotibus templum, *inquit Flodoardus fol.* 12 *designato.* Ubi domnus Gondebertus, vir clarissimus, cum uxore sua Berta, villam, in pago Vontise sitam, Pertas nomine dedit. *Hic Flodoardi textus magis elucescet, si modica eidem apponatur notatio. Inter* diversos *illos templi prædicti fautores locum meretur sæculo septimo Sonnatius archiepiscopus Remensis, qui et* ad basilicam SS. Timothei et Apollinaris casas quasdam delegavit, *ut apud Marlotum tomo primo, lib.* II, *cap.* XXXI, *pag* 246 *licet videre. Ibidem ponitur istius cathedræ pontifex renuntiatus anno circiter* 600, *ac post annos* 33 *vita functus; vide cap.* XXIX *et* XXXI. *De S. Gondeberto martyre agitur apud nos tomo III Aprilis, die* XXIX *ejusdem mensis, pag.* 620 : *de ipsius autem uxore Berta tomo I Maii, die* I, *pag*. 112.

B

quæ in … horum honorem

6 Reperitur autem, *sicut pergit Flodoardus*, congregationem ibidem nonnumquam XX, nonnumquam XII fuisse clericorum in tempore Theoderici regis, quando ad eamdem basilicam prædiorum donaria plura leguntur tradita, et usque ad recentia nuper tempora, quibus, religione deficiente, ad unius est redacta presbyteri titulum, Deo servientium cœtu dignoscitur insignita virorum. *Quemnam e pluribus synonymis Theodericis Galliæ regibus hic nominetur, non est e Flodoardi verbis perspicuum. Factum, quod refert de basilica ad tantam solitudinem redacta, postmodum lætiora excepere tempora, sicut e diplomate infra citando constabit.*

…ur in locis

7 *Porro de aliis ædibus sacris, publica sanctorum Martyrum nostrorum veneratione illustratis, subnectit Flodoardus ista fol.* 12 *verso* : Nonnullis etiam aliis templa locis eorum splendent honore decorata : quoniam signis pluribus eis olim coruscantibus, amatores Christi memoriis ipsorum suas excolere studuerunt atque munire possessiones. Quorum quidam, ceu Gregorius Turonensis episcopus in libro miraculorum refert, eorum reliquias, ædificata horum honore basilica, devotus expetiit. Quas Pontifice loci per presbyterum honorifice dirigente, dum iter idem presbyter ageret, ab obvia quadam muliere salutatus, obnixe importuneque ab eo rogatus est, ut horum sibi quiddam pignerum condonaret. Qui diu nutatim differens, mulieris improbitate tandem devictus, sacrorum cinerum particulam tradit roganti ; ascensoque caballo injunctum sibi moliens iter expedire, nullatenus enim, percussis admodum lateribus, valet itineri promovere. Insuper ipse quoque sic interim prægravatus opprimitur, ut vix valeret attollere caput. Ita demum animadvertens virtute se detineri Martyrum, motus pœnitentia recepit opportune, quod largiri præsumpsit incongrue ;

C

redhibitaque sacrorum, quam dempserat, portione, liber ad jussa relaxatur abire. *Si quis hoc factum legere cupit in ipso fonte, e quo illud hausit Flodoardus, adeat S. Gregorium Turonensem lib.* I *De gloria Martyrum cap* LV, *a col*. 785 *editionis Ruinartianæ.* D

erecta sunt

8 Apud Duodeciacum quoque vicum, *inquit Flodoardus fol.* 13, horum constructa decore sanctorum basilica Martyrum, magnorum prædicatur radiare nitore magnalium, optabilique refulgere gratia sanitatum. *Hujus loci nomen ac situm ita exponit Hadrianus Valesius in Notitia Galliarum ad nomen* Dusiacum Remorum, *dicens :* Dusiacum in pago Mosomagensi ad fluvium Charem, Frodoardus in Chronico et in Historia ecclesiæ Remensis Duodeciacum latino nomine numerali ; quidam Duodeciacum vicum ; alii Duciacum et Dociacum ; alii Dusicam villam appellant, vulgo Douzi les Prez.. Synodi ibi duæ episcoporum sunt habitæ, prior anno Christi DCCCLXXI ; posterior anno DCCCLXXIV. *Hæc, et plura Valesius.*

item e reliquiarum

9 *Sacra denique nostrorum Athletarum pignora alio translata sunt non sine insigni eorum gloria, teste Flodoardo, qui libri primi caput quartum hoc facto absolvit :* Beati denique Timothei ossa rex Otto, concedente Artaldo archiepiscopo, transferri fecit in Saxoniam, et monasterium monachorum in ejus instituit honore : in qua translatione multa mira feruntur ostensa. Nam ut Anno, tunc abbas, nunc episcopus, mihi retulit, a quo eadem sacra pignera translata sunt, præter alia plura remedia, XII inter cæcos et claudos fuere curati. Beatus quoque Apollinaris, ossibus suis in Orbacense translatis monasterium, nonnullis inibi florere spectatur gratiarum insignibus. E

translatione

10 *Quæres, quodnam sit illud* monasterium monachorum in Saxonia, *ad quod* beati Timothei ossa rex Otto transferri fecit. *Respondemus, ac damus nostras de eo conjecturas non improbabiles. Christophorus Browerus Annalium Trevirensium lib.* IX, *ad annum Christi* 938 ex Saxonicarum rerum insigni Chronico membranaceo *recitat sequentia :* Anno Domini CMXXXVIII, Ottonis II *(id est secundo)*. Prædictus rex . . . abbatiam regalem intra urbem Magdeburg *(in Saxonia inferiore)* fundavit . . in honore B. Petri Apostolorum principis, ac Mauricii, egregii Thebæorum ducis, dignique contubernalis illius Innocentii militis, cujus corpus Rodolphus rex Burgundionum, ei ac reginæ transmissum . . . donavit. Maximam quoque partem corporis S. Mauricii, et quorumdam sociorum ejus, cum plurimis Apostolorum, Martyrum, Confessorum ac Virginum reliquiis, in eamdem civitatem transtulit eodem anno jam dictus Otto . . Præfecit autem abbatiæ Annonem, virum venerabilem, Treviris de cœnobio S. Maximini assumptum . . Qui Anno, postquam abbatiam per annos, quos nos invenire nequivimus *etc. Mabillonius in Annalibus Benedictinis tomo III, lib.* XLIII, *ad annum* 937, *num*. 87 *agit de constructione hujus monasterii, eamque in Chronico Magdeburgensi ad hunc referri annum ait, a nonnullis autem ad insequentem. Sed hoc tantillum discrimen in rem nostram nihil refert. Ibid. lib.* XLV, *ad annum* 950, *num*. 38 *laudatus Annalium auctor ponit tempus, quo isti abbatiæ præfuit Anno, et quo ad episcopalem dignitatem evectus est :* Post annos, *inquit*, tredecim quam Anno Magdeburgensi monasterio ab Ottone Magno præpositus F

A tus fuerat, ad sedem Wormatiensis ecclesiæ . . . provectus est : cui viginti-quatuor annis . . præfuisse dicitur.

utriusque Sancti. 11 *Nimis multa in narratione superiore concurrunt personarum, locorum, ac temporis adjuncta, quæ conveniunt, quam ut alienum putemus a probabili suspicione, quod* S. Timothei *reliquiæ ad dictum monasterium Magdeburgense fuerint translatæ; quæ, etiamsi pluribus aliorum sacris pignoribus Sanctorum supra nominatim non accenseantur, intelligi tamen possunt comprehensæ fuisse ub nomine* martyrum, *ibidem diserte expresso. Nec suspicioni nostræ officere debet illud, quod Flodoardus antea referebat de Ottone :* Monasterium monachorum in ejus *(videlicet* Timothei *)* instituit honore. *Nam quid prohibet, cœnobium illud in gloriam plurium aliorum Sanctorum, quorum sacrum thesaurum possidebat, conditum fuisse, quos inter fuerit* S. Timotheus *M. Remensis, et tamen nec ipsius, nec aliorum quorumdam* martyrum *nomen in mox producto documento expressum legi : nam* institui *videtur esse diversum a* nominari : *et non hoc, sed illud usurpat Flodoardus.*

B *quam pluribus* 12 *Fundator itaque Otto vel indiderit isti monasterio nomina præcipuorum ejusdem patronorum, vel sanctorum magis celebrium, vel eorum, erga quos præ aliis magis afficiebatur : nisi forte scriptores al i alios præ reliquis pro suo arbitratu aut scribendi argumento, nominatim expresserint. Sic superius nominatur apud Browerum primo loco* B. Petrus Apostolorum princeps *sine S. Paulo. Idem fit a Chronographo Saxone, ,uem Leibnitius edidit inter Accessiones historicas, anno* 1698 *Lipsiæ excusas, ad annum Christi* 938. *In Chronico autem Bothonis, quod Leibnitius etiam publicavit inter Scriptores Brunsvicenses, tomo III, ad annum* 940, *pag* 308 S. Petro *additur* Paulus. *Mabillonius denique ad annum* 968, *num.* 22 Magdeburgense sancti Mauricii monasterium *vocat; et ad annum* 984, *num.* 49 *locus ille eodem* Mauricii *nomine indicatur. Ad hoc itaque Magdeburgense in Saxonia monasterium, quod Flodoardus non nominabat supra, videntur ossa* S. Timothei *translata fuisse.*

hic exponimus. 13 *Monasteaium vero Orbaccense, ad quod historicus idem* S. Apollinaris *reliquias dicebat commigrasse, his verbis describit Mabillonius in* C *Annalibus modo indicatis, tomo I, ad annum* 681, *num.* 25 : Regulus pontifex Remorum, superius laudatus, quem Frodoardus *(sive Flodoardus lib.* II, *cap.* x*)* Reolum vocat, monasterium Orbacense exstruxit in loco, quem dono regis Theoderici, suffragante Ebroïno majore-domus, obtinuerat. Positus est hic locus in parochia seu diœcesi Suessionensi, quatuor a Sparnaco *(vulgo* Espernay*)* leucis, ad rivulum exiguum, qui in Matronam fluvium paulo supra castrum Theoderici devolvitur. *Hisce hactenus monumentis de publica* SS. Timothei *et* Apollinaris *veneratione collectis, magna ex parte videor fecisse satis argumento, quod supra num.* 3 *tractandum proposueram. Pergere nunc juvat ad ea, quæ supersunt.*

AUCTORE J. P.

§ II. Canonicorum collegium Remis restitutum ; eorum vivendi modus.

Præmisimus *superius* § I, *num.* 6 *ex Flodoardo, Sanctorum Martyrum nostrorum ecclesiam insigni oli n clericorum servitio floruisse,* ac *deinde* ad unius esse redactam presbyteri titulum : *lætiora vero tempora, quibus eadem ecclesia reflorescere, et pristino splendori cœpit restitui, Flodoardus nec vidit, nec scripsit, morte videlicet antea e vita ereptus. Vices itaque illius supplevit in scribendo, ac lætiorem hujus basilicæ statum cum posteris communicando Marlotus, dum tomo II, pag.* 123 *edidit instrumentum hoc titulo :* Charta fundationis seu restitutionis duodecim canonicorum in ecclesia SS. Timothei et Apollinaris. *Qua autem forma, quibusque conditionibus fundatio hæc restituta fuerit, docebit instrumentum ipsum, quod e laudato Marloto hic recudimus, et observationibus nostris illustramus :* E

Canonicis 12 ecclesiæ SS. Martyrum ad unum presbyterum redactæ

15 In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis, Patris, et Filii, et Spiritus sancti, Gervasius Dei gratia Remorum archiepiscopus, sanctæ ecclesiæ tam præsentibus quam futuris fidelibus. Si utilitati et honestati ecclesiæ nobis a Deo commissæ diligenter intendimus, et quæcumque in ea ad divinæ religionis cultum provida prædecessorum nostrorum vigilantia ordinata sunt, inconvulsa servamus, et quæ ex his negligentia, vel aliquibus infortuniis deperierunt, reparare contendimus, Patri-familias nostro de credito nobis talento multiplex lucrum reportaturos, et Euge certissimæ remunerationis nos credimus audituros. Unde considerantes, ecclesiam S. Timothei martyris in municipio hujus sanctæ sedis (cui, Deo auctore, præsidemus) sitam, quondam Clericorum numero et honestate religionis viguisse ; sed partim adversis casibus, partim incuria, ad titulum unius presbyteri esse redactam, ideoque ab archiepiscopo Adalberone (ut ex ejus redditibus hospitalitatis suppleretur utilitas) beati Remigii monasterio ad possidendum concessam, piæ sedulitatis opera adhibere curavimus, ut eam in antiquum honestatis statum repararemus. F

s Gervasius ... an.

16 Quapropter id notificantes Herimaro abbati injunximus, ut hoc nostræ voluntatis propositum commendaret effectui, et ipsam ecclesiam S. Timothei cum suis redditibus stipendiariam faciens, Deo famulaturis inibi Clericis, ex aliis possessionibus S. Remigii in suo cœnobio supplementum repararet hospitalitatis. Qui libenter nostræ ordinationi paruit, et sub nostro auctoritatis privilegio duodecim canonicos in eodem loco aggregavit : utque regulariter ibidem divino insisterent servitio, Canonicam præbendam eis instituit. Hæc ergo constitutio ut fieret efficacior, nos quoque ipsius ecclesiæ altare, ad augmentum stipendii eorum, perpetualiter ipsis esse proprium constituimus, et quamdiu illic fuerint Canonici, ne quisquam successor noster eis illud auferat, sub divina auctoritate interdicimus.

canonici totidem :

17 Præterea ratum esse volumus, ut sint immunes ab omni archidiaconorum, et archipresbyterorum exactione, positi tantum sub sancti Remigii

cujus fundationis seu restitutionis litteræ

Remigii dominatione, sub nostra tamen potestate, et abbatis subjectione, quemadmodum et monachi ipsius sancti Remigii, et sicut curam ex * eorum animabus abbas de nostra suscepit, eodem modo de eorumdem Clericorum animabus curam a nobis suscipiat, ipseque eamdem DECANO, quem sibi ad eorum custodiam fidelem substituerit, manu sua committat : ipse vero abbas et necessaria eis victus provideat, et, si quid in eorum conversatione reprehensibile invenerit, emendare satagat, ut securus in die judicii Deo de eis rationem reddere valeat.

18 Quod nostræ ordinationis decretum ne quis convellere, vel aliquatenus temerare præsumat, sub anathemate prohibemus, ad posterorum memoriam id commendantes chirographo, sub episcoporum, et abbatum, majorumque nostri Cleri et cæterorum fidelium nostrorum, qui interfuerunt, testimonio. Prandium autem, quod Canonici S. Mariæ hujus Remensis ecclesiæ ibi accipiebant in festivitate SS. martyrum Timothei et Apollinaris, pro Dei amore et nostro, condonaverunt communi consensu perpetualiter abbati Herimaro, et supradictis Clericis, ut sint B eorum fratres, ipsorumque memoriam faciant in orationibus suis. Cujus donationis largitatem ne quis convellere audeat futuris temporibus, cum coessentibus * nobis episcopis, et omni Clero, sub divini numinis obtestatione comminuamur.

† Signum domni Gervasii archiep.
† Signum Elinandi Laudun. episcopi.
† Signum Adelardi Suession. episcopi.
† Signum Frotlandi Silvan. episcopi.
† Signum Vuidonis Beluac. episcopi.
† Signum Odonis archidiaconi.
† Signum Herimari abbatis S. Remigii.

Actum Remis publice anno Incarn. Domin. MLXIV Indictione 2, regnante Philippo rege an. v. Idus Junii.

19 *Hactenus instrumentum fundationis; quod tamen, priusquam ad alia pergamus, observationibus sequentibus elucidare nobis visum est. Marlotus tomo II, cap.* 1, *ad annum* 970, *pag.* 2 *dubitat, an ecclesia illa ab Adalberone, an ab Artaldo potius fuerit concessa monasterio S. Remigii.* Anno, *inquit,* sui regiminis primo, ut quoddam suæ liberalitatis specimen erga C Remigianos exhiberet (*Adalbero,*) abbatiam sancti Timothei Remensis, quæ præcedentium fuerat archiepiscoporum, pro hospitum receptione eis contulisse narratur : quod falsum videri posset, cum Appendicis auctor ad Frodoardum, Artaldo id diserte tribuat. Exstat Joannis XIII rescriptum Pontificatus anno octavo, ubi prædictæ donationis per Adalberonem fit mentio. At cum autographum non viderim, nutetque antigraphi fides, ob annos præsertim Pontificatus Joannis, qui ad octavum vix prorogari possunt, eo describendo supersedendum duxi. Ecclesia autem S. Timothei, seculi more, abbatia hic vocatur; licet cœtus tunc expers esset clericorum, dataque hoc titulo primum est Odalrico Aquensi in solatium sui exilii, postmodum vero Remigianis ad usum hospitalitatis, hoc est, ut ex ipsius reditibus supervenientes hospites cujuscumque conditionis alerentur. *Sic Marlotus.*

20 *Appendix autem illa, quam allegabat, habetur post Flodoardum a Sirmondo vulgatum anno* 1611, *fol.* 401 *et sequentibus : cui illa præmittuntur de ejusdem Appendicis scriptore :* auctoris esse adhuc quidem incerti; sed quem constat, ejusdem Remensis ecclesiæ canonicum fuisse. Sansonisque archiepiscopi temporibus ante annos CDL vixisse. *Hoc vero unde habeat, ibidem indicat Sirmondus :* Id enim nos docuit Epitome Flodoardi, quam duobus libris ab eo contextam vidimus cum hoc brevi ad calcem auctario etc. *Jam vero ille anonymus Appendicis auctor fol.* 401 *hæc memorat :* Præfatus Artoldus.. abbatiam sancti Timothei, quæ usque ad illud tempus Remensium episcoporum extiterat, S. Remigio, de cujus cœnobio assumptus fuerat, contulit. *Mabillonius dum ad annum* 970, *num.* 49 *beneficia Adalberonis archiepiscopi Remensis erga cœnobitas Benedictinos collata recenset, de hac re, quam in præsentia tractamus, subtimide magis quam omnino affirmate hæc pronuntiat :* Quin etiam abbatiam sancti Timothei, quæ collegiata etiam nunc ecclesia est, Remigianis pro recipiendis hospitibus contulisse TRADITUR. *Inter ea autem, quæ de Artaldo narrat ab anno* 931, *cui principium archiepiscopatus ejus innectit, num.* 23, *usque ad annum* 961, *num.* 47, *ubi agit de ejus obitu, nihil invenio de concessa ab ipso Remigianis ecclesia, de qua hic est controversia.* F

21 *Enimvero charta illa superior tam diu est habenda in bonis instrumentis, donec probetur mala : et proinde potior ejus debet esse auctoritas, quam anonymi scriptoris, qui tam diu post contexuit Appendicem, et hoc diploma, ut licet suspicari, numquam vidit. Parro in eodem diplomate parachronismos non deprehendi.* Vuido *tamen, seu Guido,* Beluacensis, *id est Bellovacensis* episcopus, *qui eidem subnotatur, apud Sammarthanos ex Alberici Chronico dicitur sedere cœpisse anno* 1066, *sequenti autem ex Sigeberto : sed, ut non dicam, quod hic chronographus vixerit sæculo duodecimo; ille vero sæculo decimo tertio, proin diu post factum, de quo disputo; illud est præcipuum, quod non videantur accurati fuisse in figendo initio istius episcopatus, atque adeo emendandi. Illis enim duobus opponi potest venerabilis Guibertus abbas sanctæ Mariæ de Novigento, cujus Opera edidit Acherius : in Synopsi autem ipsius vitæ eisdem prævia scribitur obiisse anno* 1124. *Guibertus itaque lib.* 1 *De vita sua cap.* XIII, *pag.* 471 *memorat matrem suam, relicta civitate Bellovacensi, ad villam quamdam non ince Castanetum, haud procul inde sitam, divertisse bona cum venia Guidonis episcopi Bellovacensis :* Quo, *ait,* digressionis tempore apud episcopalem quamdam morata est villam, a Domino Bellouagensi pontifice GUIDONE illic commanendi impetrata licentia. F

22 *Digressio autem illa a Mabillonio in Annalibus Benedictinis tom. IV, ad annum* 1063, *num.* 30, *illigatur huic anno; unde consequens est, ut secundum computationem ejusdem Mabillonii jam tum* Guido *fuerit præsul Bellovacensis. In Appendice ad eumdem tomum IV, pag.* 755 *datur instrumentum comitiorum regni Galliæ, quæ sunt habita Corbeiæ, regnante Philippo I Francorum rege,* anno ab Incarnatione Domini MLXV; *in quo instrumento exstat* sign. Widonis Belvacensis episcopi. *Unde sequitur, initium episcopatus Guidonis perperam a nonnullis differri ad annum* 1066. *In fide igitur superioris chartæ tribuimus concessionem, de qua hic disputatur, Adalberoni archiepiscopo, non autem Artaldo. Hanc quænam consecuta sint nostrorum Sanctorum venerationis ornamenta videamus.*

23 Canonicorum

Ejusdem opere refloruit cultus Martyrum : canonicorum vivendi ratio.

23 Canonicorum collegio, *inquit Marlotus tomo II, lib.* I, *cap.* XXXVI, in pristinum statum sic restituto, Martyrum basilica multo clarior in dies evasit, cœpitque a fidelibus pie frequentari ob divinam psalmodiam incruentumque Sacrificium statutis horis a sodalibus persolutum. His decanus olim præfectus fuit, demum thesaurarius : at extinctis hisce dignitatibus, divini Officii curam gerit hebdomadarius, qui et præsidet Capitulo. Chartophylacium habent privilegiis a sancta Sede obtentis non mediocriter instructum; sed vulgaribus omnino, et quæ ut plurimum exoleverunt. Moris fuit apud eos media nocte ad matutinas convenire : at expositis anno MCCCLI abbati S. Remigii periculis, quibus obnoxii erant Canonici, eorumque servientes, maxime cum pauci ex illis prope residerent, nec muris essent claustralibus vallati, statutum eorum de matutinis deinceps summe mane cantandis capitali studio digestum ab abbate, qui canonicatus pleno jure confert, laudatur die Martis ante Assumptionem beatæ Mariæ. *Per hæc, quæ huc usque deducta sunt, conati sumus magna ex parte facere satis proposito nostro, quod superius num.* 3 *indicavimus, et in varia puncta divisimus, de cultu singulari* SS. Timothei et Apollinaris; *reliqua vero, quæ ad eumdem spectant, prosequamur.*

§ III. Translatio corporum ac supplicationes publicæ apud Remenses ; sacra ibidem lipsana, nec non S. Apollinaris Lutetiæ Parisiorum.

In devotiorem thecam Sanctorum corpora transferuntur.

Marlotus *tomo II, lib.* IV, *cap.* XIII *referens ea, quæ contigerunt tempore Joannis de Vienna archiepiscopi Remensis, ad annum Christi* 1349 *hæc scribit :* Sub id tempus Canonici S Timothei, parata suis sumptibus theca ditiori, in quam reliquiæ incliti martyris transferrentur, orant archiepiscopum, ut capituli votum approbare velit sua licentia, et indulgentiarum erogatione. Hic, cum translationi præsens adesse non posset, hanc provinciam episcopo Dragonensi demandavit, et quo celebrior esset sollemnitas populorum frequentia, quadraginta dierum indulgentias concessit in perpetuum iis omnibus, qui S. Timothei ecclesiam visitassent anniversario die prædictæ translationis, *uti constat e diplomate, quod subdit laudatus Marlotus. Res hæc accidit* anno Domini MCCCL; die Dominico ante festum Conversionis S. Pauli, *ut in eodem diplomate notatur, e quo etiam discimus, quod prædictus episcopus Dragonensis non tantum* S. Timothei, *ut mox indicabatur, sed* beatorum martyrum Timothei et Apollinaris corpora transtulerit sollemniter Remis in ecclesia præfati gloriosi martyris. *Ad marginem vero istius diplomatis apud Marlotum, de eodem Dragonensi episcopo observantur ista :* Erat is ex Ordine Carmelitarum ; visunturque ejus insignia in columnis claustri Carmel. Rem.

supplicationi singulis trienniis instituendæ

25 *Idem historicus in fine capitis proxime citati subdit sequentia :* Idem archiepiscopus anno sequenti rogatus a Canonicis S. Timothei, novo confirmat diplomate supplicationem, quam singulis trienniis facere consueverant ad locum, qui Buxitus olim, nunc Pompella vocitatur, in qua majores capsæ cum reliquiis prædicti Martyris deferuntur eadem via, qua ad martyrium cum sociis perductus est, impertitis triginta dierum indulgentiis omnibus, qui pie huic interessent. Diploma laudibus respersum, cujus jam meminimus, datum legitur in castro portæ Martis XXVIII Aprilis an. MCCCLI. *Ejusdem vero diplomatis exemplar protulerat Marlotus tomo II, lib.* I, *cap.* XXXVI. *Ex dicto autem diplomate liquet, solennes ad memoratum locum supplicationes temporis Joannis de Vienna archiepiscopi Remensis longe antiquiores fuisse. Sic quippe ibi dicitur :* Ad quorum itaque sanctorum Martyrum venerationem et honorem, . . . populus Remensis, et villarum circumvicinarum cum dictæ ecclesiæ Canonicis hunc martyrizationis locum processionaliter devotis orationibus visitare ab antiquissimo tempore consuevit in adversitatibus omnibus, ad Omnipotentis gloriam et liberalitatem benignis prædictorum Martyrum meritis consequendam. *Hæc sunt in isto diplomate apud Marlotum.*

AUCTORE J. P.

confirmatur

26 *Porro* postmodum, *sicut observat idem auctor,* ob loci distantiam usus obtinuit, ut de triennio in triennium feria secunda Pentecostes ex veteri ab ipsius ecclesiæ cunabulis consuetudine celebretur, in qua sacræ Martyrum exuviæ capsis partim argenteis, partim vero ligneis, æreis tamen imaginibus exornatis inclusæ, frequenti populorum concursu ad Pompellam deferuntur : inter quas ultimum locum merito sibi vendicat ea, quæ est sancti Timothei, quod princeps ipse et antesignanus victoriæ fuerit, quam gloriosi Martyres de sævissimo tyranno feliciter retulerunt. *Sed quandoquidem de sacris Athletarum nostrorum lipsanis hic recurrit sermo; nonnulla sunt in promptu, quæ his addi possunt ex Marloto nuperrime citato, cap.* XXXVII; *ubi de reliquiis scribens, quibus vetus* S. Timothei *nobilitatur ecclesia, præter alias plures commemorat hasce in rem nostram :*

reliquiæ, quæ sunt apud Remenses, enumerantur,

27 Hujus (*videlicet* S. Timothei) reliquiæ adservantur in capsa SS. Apostolorum, argenteis imaginibus, pretiosisque lapillis a Tilpino quondam exornata. Hæc pro oneris gravitate, solemnioribus dumtaxat supplicationibus, et quæ rarissime fiunt, ad singulare quoddam a Deo impetrandum beneficium, cum aliis cæterarum ecclesiarum lipsanis per urbem circumfertur. Supra majus altare quinque aliæ visuntur capsæ, partim ligneæ, partim vero æreis imaginibus exornatæ. Ea, quæ medium occupat, nonnullas etiam B. Timothei reliquias continet . . Secunda beati Apollinaris nomine insignitur . . Hujus reliquiæ, et aliquot aliorum Martyrum panno serico involutæ, in sacco coriaceo mixtim includuntur. *Deinde indicatis aliorum Sanctorum sacris lipsanis, quæ in reliquis capsis continentur, ita pergit Marlotus :* Ibidem summa veneratione conservatur æneo vasculo exterius deaurato, in capitis humani formam concinnato, caput gloriosi martyris Timothei, prædictæ ecclesiæ patroni tutelaris. *Verum ea, quæ de sacris utriusque Martyris pignoribus hactenus e Remensis metropolis historico retulimus, duplici observatione elucidamus.*

et cum illis, quæ alibi dicuntur esse,

28 *Advertat itaque lector primo, translationem ossium* S. Timothei *in Saxoniam, et* S. Apollinaris *ad monasterium Orbacense, sicut præmissum est supra* § I, *num.* 9, *non pugnare cum eorum reliquiis, quas Remis asservari asserebat Marlotus mox allegatus; si dicamus vel suppo-*

AUCTORE J. P.

namus, partem ex iis alio transmissam fuisse, partem Remis mansisse : et sic verum est, quod episcopus Draconensis, prout paullo ante dictum est, ibidem utriusque Martyris corpora transtulerit, *sumendo nempe partem corporum pro toto. Advertat lector secundo, oriri difficultatem ex eo, quod Marlotus modo scribebat de capite* S. Timothei *Remis conservato : nam hesterno die in Sylloge de sanctis martyribus Remensibus Mauro ac sociis ejus*, § 1, *num.* 6, *ex instrumento, quod Marlotus e Molano recitat, ut ibidem indicatum fuit, habemus, corpus S. Mauri ad cœnobitas Florinenses translatum esse sæculo undecimo : non vero hujus Martyris caput ; sed* aliud eorum, qui cum eo passi sunt ; *videlicet, sicut addit Molanus*, Timothei. *Et cur e tot sociis, qui cum S. Mauro passi sunt eodem die* XXII *Augusti, assignat* S. Timotheum, *qui in rigore loquendo cum eo non subiit martyrium, sed die proxime sequenti secundum Acta? Audiamus Molani rationem :* Ejus enim, *inquit*, expressa mentio est in Officio monasterii Florinensis.

B

Conferuntur sacrum lipsanum S. Appollinaris Parisiis:

29 *Rectene, an perperam hic concludat Raysius, non lubet pluribus disputare ; sed dicimus, constare e dicto instrumento, quod citat*, S. Timothei *caput illuc non fuisse nominatim transmissum ; sed alicujus anonymi, qui cum S. Mauro passus fuerat, uti patet ex dictis, atque adeo potius assentimur Marloto res domesticas scribenti, quam Molano, instrumenti prædicti sensum non satis fundate, ut nobis quidem apparet, interpretanti. Quod si Florinenses aliunde possint probare*, *caput* S. Timothei *apud se asservari, tunc difficultas illa poterit solvi eodem modo, quem supra assignavimus circa alias reliquias diversis locis existentes, cum non dicat Marlotus, caput integrum* S. Timothei *asservari apud Remenses ; qui tamen certius de hac re judicare poterunt, si illis detur facultas inspiciendi sacrum hoc depositum. Neotericus biographus Gallus in collectione sua, quam hac die e variis scriptoribus compilavit de hodiernis nostris Martyribus, refert*, ostendi reliquias insignes S. Apollinaris Remensis Lutetiæ Parisiorum in templo S. Mariæ in platea sancti Antonii. *Quas reliquias superioribus Remensibus addimus auctarii loco.*

C

Fons monumentorum de Actis.

30 *Ad Acta quod attinet ; nihil opus est de iis multa præfari, cum sub initium hujus Commentarii num. 2 lectorem miserimus ad hesternum diem, ubi historiam SS. Mauri ac sociorum martyrum Remensium dedimus : qui quandoquidem dicuntur consummasse suum certamen dicto die, et eorum Acta immixta sunt narrationi martyrii duorum nostrorum Pugilum, poterit hæc a lectore conferri cum iis, quæ de hesternorum Martyrum Actis dicta sunt. Non itaque huc transcribo quæ memorat Marlotus tomo I, lib.* I, *cap.* XVI, *ubi scribit de primis Martyribus urbis Remensis, et an sub Nerone passi sint ; nec censuras, quibus Acta S. Timothei Remensis castigat Tillemontius tomo IV Monumentorum ecclesiasticorum nota 32, quæ habetur inter plures alias de S. Dionysio Parisiensi ; nec otiose discutiam exemplar Bodecense, de quo heri actum fuit. Quid plura ? Accipe nunc, lector, qualiacumque Acta, quæ paucis notationibus illustrabimus, ut melius intelligantur.*

D

ACTA

Ex historia Remensis ecclesiæ Flodoardi, a Sirmondo editæ, libro I, *cap.* IV, *a fol. 8 verso.*

S. Timotheus [illegible]

Beatus... Timotheus, ab Orientis partibus ad hanc Remensem perveniens urbem, Jesu Christi Domini publice non veritus est prædicare veritatem. Unde et a præside Lampadio, qui tunc præerat huic populo, tentus, et, quod novæ legis propositum hominibus suaderet, conventus : hinc minis principum, legumque severitate vexatus, opum quoque pollicitatione tentatus, responsum, quod olim ab Ecclesiæ Principe didicerat, improbo incussum supernæ nundinatori gratiæ a, rependere non timuit : Divitiæ (inquit) tuæ tecum sint in perditionem, E et ibis cum ipsis in ignem æternum. Dominus enim meus Jesus Christus Filius Dei, ipse te judicaturus est.

et doloribus frustra tentatus.

2 Tunc Præses ira repletus, jussit eum torqueri. Et dum Christum constanter inter ipsa cruciatuum confiteretur tormenta, inferens inter cætera, quod illi, quos præses pro Christi nomine se putabat occidere, ipsi pœnaliter cum judicaturi essent, et præses diceret : Ergo, tu judex eris mei? Ego te occidam, et quis erit, qui te eripiat de manibus meis ? sanctus Timotheus respondit : Dominus meus, cui credo, potest me liberare ; in te autem debita tormenta immittet. Iterum dum per supplicia multa cruciari jussus fuisset, ait, ad judicem : Quanto tu mihi ampliora tormenta intuleris, tanto amplius refrigerium præstabit Dominus, cui credo.

angelorum colloquio confirmatus

3 Et cum cæderetur a ministris, exclamavit voce magna dicens : Aspice, Domine, et vide, quæ infert diabolus servo tuo : ne me derelinquas, ne dicant homines : Ubi est Deus ejus ? Præses denique jussit calce viva et aceto aspergi plagas ipsius. Sanctus vero Timotheus dixit : Ago tibi gratias, Domine Jesu Christe, qui mihi das tolerantiam, ut hæc possim sufferre. F Ita istud factum est in corpore meo, tamquam oleo perunctus sim. Unus autem de ipsis credentibus, nomine Apollinaris, vidit duos angelos stantes ad latus ejus, et dicentes illi : Confortare, Timothee : missi autem sumus ad te, ut ostendamus tibi Dominum Jesum Christum, pro cujus nomine sustines pœnas, ut videas quæ aguntur in cælis. Erige caput tuum, et vide.

S. Apollinaris [illegible]

4 Aspiciens autem S. Timotheus, vidit cælos apertos, et Jesum ad dexteram Patris, coronam tenentem ex lapidibus pretiosis, ac dicentem sibi : Timothee, hæc, quam vides, tibi parata est. Accipies illam tertia die imminente de manibus meis. Et angeli dixerunt ei : Confortare, Timothee ; et abierunt in cælos. Apollinaris vero cum hæc vidisset, procidens ad pedes ejus, dixit ei : Domine Timothee, ora pro me : ego enim libentissime torquebor pro nomine Christi, quia vidi tecum loquentes viros splendidissimos, dum tecum loquerentur magnalia Dei illius, qui regnat in cælo.

5 Tunc præses, ut vidit se esse confusum, dixit :

[illegible] ultio [illegible] [illegible]ponitur. xit; Sistatur Apollinaris: afferte autem mihi plumbum bulliens, et effundite in os ipsius, ut non talia verba loquatur. Cumque allatum fuisset plumbum bulliens, et missum in ore ejus, factum est frigidum tamquam glacies. Viso autem hoc miraculo, multitudo magna credidit in Dominum Jesum Christum. Tunc præses iracundia plenus et confusione, dixit: Ducite illos in carcerem, usque dum ego pertractem, quo supplicio interficiantur. Cum autem ducerentur, plurima turba sequebatur eos flens, et dicens: O injustum judicium, quod incidit in civitatem istam! Perducti sunt vero in carcerem: et multi erant circa eos, desiderantes consolari a sancto
b Timotheo *b*.

utraque [illegible] 6 Altera autem die procedens præses sedit pro tribunali, sanctum vero Timotheum et Apollinarem adduci præcepit. Astantibus autem illis, ait ad eos præses: Infelicissimi hominum, con-
c sentite præceptis imperatorum *c*, et adorate eos, quos illi adorant. Timotheus et Apollinaris dixerunt: Nos dæmones non adoramus, sed solum Dominum Jesum Christum, qui est Deus vivus et verus: ipsum oportet confiteri nos. Tu
B ergo ne putes nos artibus tuis separari a caritate, et a regno Dei. Hoc autem tibi notum sit, quia qua hora nos putas mortificari, tunc vivificamur, sicut illi, qui a te hesterna die interfecti
d sunt *d*, et vivunt in cælis. Te ergo percutiet Jesus Christus ulcere pessimo.

martyrium, ac tyranni interitus. 7 Iratusque præses, dixit: Istos si non mortificavero, alii multi ad novam sectam venturi sunt. Sic dedit adversus eos sententiam, ut gladio interficerentur. Illi autem cum magna fiducia producti sunt extra civitatem in via, quæ *EX FLODOARDO.*
appellatur Cæsarea, in locum, qui Buxitus *e*, e
dicitur, ibique martyrizavit eos sub die decimo Calendas Septembris, et coronati sunt ab angelis, et vox audita est, dicens: Venite, Timothee et Apollinaris, dilectissimi mei, et ostendam vobis quanta mirabilia meruistis pro animabus vestris, quas obtulistis pro nomine meo: et scitote quæ facturus sum Lampadio præsidi. Statimque jaculum igneum descendit de cælo, multis videntibus, et ingressum est humerum ejus dextrum, et a dæmonio arreptus vitam finivit. Corpora vero sanctorum sepulta sunt a Christianis die nono Calendas Septembris.

ANNOTATA.

a *Simoni videlicet mago, ex Actis Apostolorum cap.* VIII, ℣. 20. *Ms. Bodecense:* An nescis, miser, quid Simoni mago contigit..., qualiter enim præcipitaverunt Apostoli Petrus et Paulus?

b *Quæ hinc sequuntur in narratione Flodoardi usque ad numerum sequentem, de baptismo ac visione S.* Apollinaris, *et angeli ad eum verbis, nec non de martyrio Athletarum quinqua-* E
ginta, heri sunt relata in Comm. prævio SS. Mauri et sociorum § II *in fine.*

c *Hunc terminum ibidem castigavimus num.* 13: *qui tamen rectius mansisset intactus propter ea, quæ supra sunt in Annotatis pag.* 572, *lit.* f.

d *S. Maurus cum sociis.*

e *Locus hic deinde* Pompella *dictus fertur. Vide Commentarium hisce Actis prævium* § III, *num.* 25.

DE S. THEONA VEL TEUNA,

EPISCOPO ALEXANDRINO,

COMMENTARIUS HISTORICUS. G. C.

§ I. Varium Sancti hujus nomen, antiquus cultus ex Martyrologiis, et ecclesia, quæ olim Alexandriæ in Ægypto ad honorem ejus exstructa fuit.

C F

ANNO CCC. Sancti hujus nomen. Hic *Sanctus ab Eusebio Cæsariensi* Θεωνᾶς, *ab Æthiopibus* Teuna, *et ab aliis vicino hujusmodi nomine appellatur, ut per decursum hujus Commentarii videbimus. At nescio, cur idem Sanctus in Annalibus Alexandrinis, quos Eduardus Pocockius ex idiomate Arabico Latinos fecit,* Neron *vocetur ab Eutychio patriarcha Alexandrino, qui tomo I istius Operis pag.* 399 *per interpretem suum de Sancto nostro sic loquitur*: Creatus est Neron patriarcha Alexandrinus, ubi novemdecim annos sedit; dein mortuus est. Christiani autem Alexandrini in speluncis et domibus clam orabant metu Romanorum, ne ipsos trucidarent; neque manifeste se exhibebat patriarcha in Alexandria; at cum patriarcha crearetur Neron, ille se manifesto exhibuit, neque destitit Romanos demulcere, donec Alexandriæ ecclesiam dominæ Mariæ sacram exstrueret.

quod ab aliquo perperam mutatum est. 2 *Eruditissimus Renaudotius in Historia Patriarcharum Alexandrinorum pag.* 53 *hanc ignotam nominis mutationem potius interpreti Pocockio, quam ipsi Eutychio patriarchæ tribuit, et circa novam istam Sancti nostri appellationem observat sequentia*: Superest, ut moneamus, non aliter ab Eutychio quam ab aliis vocari hunc Patriarcham; sed ridicule prorsus Pocockio factum, ut codices suos secutus, quos non admodum antiquos fuisse fatetur ultro, NERONEM eum appellaverit, cum ipse in indice patriarcharum veram nominis scripturam agnoscens THEONAM reposuerit. Nempe si quis eadem superstitione potius quam religione omnia librariorum Arabum in nominibus propriis portenta exprimenda arbitretur, Utopiæ historiam, non Ecclesiæ scribet. Id tamen perpetuo observavit auctor cetera diligentissimus, magno sane lectorum incommodo, eorum præsertim, qui Latina tantum versione uti possunt. *His circa verum* S. Theonæ *nomen observatis, ad cultum ejus probandum progredior.*

3 *In*

A … G. C. refertur in Synaxario Æthiopico

3 *In Calendario Æthiopico ad diem secundam mensis Ter, sive die* XXVIII *Decembris nostri, colitur* Theonas patriarcha Alexandrinus, *et ab Æthiopibus* columen ecclesiæ *vocatur, ut Ludolfus ejusdem Calendarii editor ibidem pag.* 404 *in notis observat. Sollerius noster in Historia chronologica Patriarcharum Alexandrinorum, quæ tomo* V *Junii præfigitur, pag.* * 33 *refert verba poëtæ Habessini sive Æthiopis, quibus pietas hujus sancti Præsulis Alexandrini sic laudatur :* Salutem dico patriarchæ Teunæ, qui Petrum, suum postea successorem, baptizavit; et preces singulis horis a quolibet recitandas instituit, ac turrim Mariæ Virginis nomini ædificavit. *Per hanc turrim intelligi videtur ecclesia, in honorem Deiparæ constructa, cujus Eutychius patriarcha Alexandrinus supra meminit, ut inferius alia occasione dicemus.*

Martyrologius Copticus.

4 *In Martyrologio Coptico, quod Simon Moysis, alumnus Collegii Maronitici Romæ Latine interpretatus est, eadem die secunda mensis Tubæ, qui sicut Ter Æthiopicus, diei* XXVIII *Decembris nostri respondet, annuntiatur annua memoria* sancti Taunæ Alexandriæ papæ, id est,
B patriarchæ, *et eximius Antistes ille ornatur ibidem sequenti elogio :* Iste fuit doctus et Dei timoratus, et ædificavit ecclesiam in Alexandria, et jussit celebrari sacrum in ea; antea in domibus celebrabant propter persecutionem, et multos baptizavit. Suo tempore pullulavit hæresis Sabellii, qui dicebat, Patrem et Filium et Spiritum sanctum esse unam personam; quem anathematizavit et interdixit. Sedit XIX annis, et quievit in pace. *In altero Coptitarum Martyrologio invenitur ad diem quartum mensis Tubæ, vel trigesimam Decembris nostri, quemadmodum laudatus interpres Maronita in Appendice ejusdem Martyrologii testatur his verbis :* In hac die *(nimirum quarta Tubæ, sicuti præmiserat)* etiam celebratur dies festus sancti Taunæ, et in alio Martyrologio fit mentio de illo in secunda die hujus mensis. *Denique ad diem tertiam ejusdem mensis in alio Calendario Coptico, quod a Kirchero nostro collectum videtur,* Theodas patriarcha Alexandrinus *annuntiatur.*

et Latinis, ex quibus antiquus ipsius cultus probatur,

5 *Quidquid sit de vero annuæ venerationis die, qui forsan apud Coptos ob alias festivitates occurrentes interdum mutatur, Martyrologi La-*
C *tini constanter hunc sanctum Præsulem memorant die* XXIII *Augusti, inter quos auctor veteris Martyrologii Romani breviter hac die festum* Theonæ episcopi *assignat. Hunc imitatus est Ado, et verosimiliter ex aliis antiquis monumentis addidit sequens elogium :* Eodem die, beati Theonæ apud Alexandriam, venerabilis et vere Deo digni, qui beatum Petrum episcopum, post et martyrem, nutrivit, in omni puritate et animi virtutibus clari. *Mosander hanc periodum nonnihil aliter interpungit, et in fine elogii ejusdem post punctum sic legit :* Hic in omni puritate et animi virtutibus episcopus claruit. *Illud pronomen* hic *potius ad S. Petrum martyrem et S. Theonæ successorem, quam ad ipsum S. Theonam referri debet in isto elogio, si genuina sit Mosandri lectio. Verum præferenda videtur lectio Rosweydi nostri, qui suam Martyrologii Adoniani editionem cum multis manuscriptis codicibus contulit. Ceterum Usuardus, omissis reliquis, primum hujus elogii partem ex Adone transcripsit in hunc modum :* Alexandriæ sancti Theonæ episcopi venerabilis et vere Deo digni. *Mogis compendiose Martyrologium Romanum, quo nunc utimur,* Alexandriæ, sancti Theonæ D
episcopi et confessoris *memoriam annuntiat, et alia prætermittit.*

confirmaturque ex ecclesia quadam Alexandrina,

6 *Quamvis hæc sufficiant ad immemorabilem S. Theonæ cultum ostendendum, tamen his omnibus Martyrologis antiquior ejusdem Sancti veneratio probatur ex Apologia sancti Athanasii ad imperatorem Constantium, quæ in novissima Parisiensi Operum ejus editione tomo I pag.* 595 *et sequentibus legitur : cum enim Ariani sancto Athanasio objecissent,* in magna ecclesia habitam fuisse synaxin, priusquam completum ædificium esset, *magnus ille Arianorum adversarius hanc accusationem diluit, et exemplo aliorum præsulum istud factum ibidem pag.* 304 *tuetur his verbis :* Beatæ quippe vir memoriæ Alexander *(nimirum patriarcha Alexandrinus, cui sanctus Athanasius successit)* ob aliorum locorum angustiam, dum ipse ecclesiam, quæ omnium maxima tunc putabatur, Theonæ dictam, exstrueret; in ea tamen ob populi frequentiam conventus egit, neque interim ob populi conventum ædificii constructionem intermittebat. *Igitur hic vides, ante medium sæculi quarti ecclesiam in honorem* S. Theonæ *ab Alexan-* E
dro constructam fuisse.

quæ olim ab hoc Sancto cognomen traxit.

7 *In Actis SS. Pachomii et Theodori, quæ in Opere nostro ad diem* XIV *Maii illustrata sunt, Ammonius episcopus, et auctor coævus S. Athanasio, de eadem* S. Theonæ *ecclesia meminit, dum apud nos tomo tertio Maii pag.* 356 *ad Theophilum præsulem Alexandrinum inter alia sic scribit :* A Theodoro igitur abire permissus, eumque osculatus, multis cum lacrymis, ut pro me Deum deprecaretur, oravi. Postquam meos deinde parentes conveni, ad montem Nitriam me contuli, sextoque post mense, cum beatus pontifex Athanasius id temporis sub Constantio ab Arianis cum furore investigaretur, sanctique per Ægyptum et in urbe Alexandrina monachi ac virgines, et laici religiosiores multa sustinerent incommoda, et verberibus vulneribusque conficerentur, universa quoque Ægypto abire juberentur episcopi, Ducis Ægyptiaci titulo tunc gaudente Sebastiano, successore Syriani, cujus jussu complures Deo per castitatem devotæ virgines IN IPSA SANCTI THEONÆ EPISCOPI ECCLESIA telis sceleratorum fuerant interemptæ *etc.* F
Hæc eadem narratio circa finem ejusdem tomi tertii pag. 70 * *Græce legi potest. Præterea S. Epiphanius hæresi* XLIX *alias* LXIX *cap.* II, *sive in editione Petavii nostri tomo I pag.* 728, *plures Alexandriæ ecclesias nominatim recensens, etiam de* ecclesia Theonæ *mentionem facit. Hinc antiquus* S. Theonæ *cultus abunde stabilitur.*

§ II. Chronologicum episcopatus initium, incerta Sancti gesta, et verosimillimus mortis annus.

Hic Sanctus, qui anno 282 cathedram Alexandrinam ascendit,

Sollerius *noster in Tractatu de Patriarchis Alexandrinis ante tomum V Junii pag.* * 33 *censet,* S. Theonam *anno Christi* 282 *ad cathedram Alexandrinam evectum esse. Cum hac chronologia fere concordat Eusebius Renaudotius, dum in Historia patriarcharum Alexandrinorum pag.* 50 *sic scribit :* Maximo, cum ex hac vita migrasset, suffectus est Theonas unanimi plebis

A plebis Christianæ consensu; neque apud Severum, Eutychium, Elmacinum, Makrizium aut alios auctores mentio est vacationis Alexandrinæ sedis per annum integrum, quam assignat auctor Chronici Orientalis. Sed omnes Eusebio consentientes, statim eum ordinatum esse statuunt post prædecessoris ejus obitum, anno scilicet Jesu Christi CCLXXXII aut CCLXXXIII. Atque ita constabit chronologia Severi, qui ejus initium alligat ANNO PRIMO AURELII, inquit, CARII ET CARIANI; nempe Aurelium, quod erat nomen utriusque Cari et Carini, pro tertio imperatoris nomine accepit. *Nobis hic non lubet discrimen unius anni, de quo Renaudotius dubitat, operosius examinare.*

dicitur ibidem ecclesiam

9 *Verosimiliter gesta S. Theonæ litteris mandata sunt et forte perierunt in terribili illa Diocletiani persecutione, quæ post hujus eximii Præsulis obitum exorta est. Certe nunc quædam de illo narrantur, quæ desumpta sunt ex Actis S. Petri martyris et successoris ejus, de quibus Pagius in Critica Baronii ad annum Christi* 310 *num.* 4 *tale fert judicium:* Porro visio ejusdem sancti Petri de Ario, ejusque martyrii Acta, tam B quæ apud Surium leguntur, quam quæ Græce ac Latine a Combefisio edita sunt, varias falsitatis et suppositionis notas præferunt. Nam præter eas, quæ a Baronio observatæ, in iis dicitur, Millium quemdam fuisse episcopum Alexandrinum, sanctum Heraclam post sanctum Dionysium et Maximum ecclesiam Alexandrinam rexisse, et fideles voluisse condere corpus S. Petri in ecclesia sancto Theonæ sacra; quæ omnia a veritate aliena: ea enim ecclesia nondum ædificata erat; testatur quippe Athanasius in Apologia prima, eam exstrui curasse sanctum Alexandrum Alexandriæ episcopum, qui post Theonam sedit. *Verum Acta illa fuse discutienda erunt ad diem* XXVI *Novembris, qua festum S. Petri martyris et antistitis Alexandrini in Martyrologio Romano celebratur. Interea consuli possunt Tillemontius tomo V Monument. eccles. pag.* 755, *et Remigius Ceillier Benedictinus in Historia generali scriptorum sacrorum tomo IV cap.* 1 *art.* 5, *ubi plura suppositionis indicia allegantur.*

C

sub nomine Deiparæ construxisse.

10 *Ne quis porro decipiatur legendo gesta* S. Theonæ, *quæ apud Ægyptios aut Arabes vulgo circumferuntur, ea excerpemus ex Eusebio Renaudotio, et cautionis gratia censuram ejus aut nostram illis adjungemus. Itaque vir ille rerum Orientalium peritissimus in Historia superius citata, pag.* 50 *narrationem suam, ex diversis auctoribus Orientalibus contractam, sic exorditur:* Pauca sunt admodum de Theona memoriæ prodita; illud præcipuum, quod, cum huc usque Christiani in speluncis locisque remotis preces et synaxes celebrare cogerentur ob persecutionis sævitiam, ipse ecclesiam sub nomine beatæ Mariæ ædificavit, quam TAMAOUTHA appellavit; nempe θάυματα, ut conjicere licet, a miraculis. Sane Alexandriæ antiquissimam fuisse ecclesiam MUALLACA dictam, alias Catholicam, ut ex Pontificali Coptico discimus, et quæ Dei Genitricis titulo consecrata esset, docent nos omnes Arabum Christianorum historiæ. An ipsa sit, quam a Theona constructam scribunt Severus, Eutychius, Elmacinus, aut ea, quam Theonæ nomine appellatam testatur Athanasius, et ab Alexandro consummatam, affirmare non possumus.

11 Neque sane videtur convenire temporum rationi, ut tunc sub invocatione sanctæ Virginis sacra ædes erigeretur. Fieri autem potuit, ut, cum edictis imperatoriis ecclesiæ pene omnes dirutæ forent, nova a Theona excitata fuerit. De ea intelligenda sunt verba Synaxarii Æthiopici, ubi turrim ædificasse Theonam beatæ Mariæ, Æthiops vel potius Ludolfus scripsere. *Quamvis hoc loco Renaudotius innuat, non convenire temporum rationi, ut tunc sub invocatione Deiparæ templum construeretur, attamen hic obiter advertimus, id optime congruere primis annis imperii Diocletianei, de quo tempore Eusebius lib.* VIII *Historiæ ecclesiasticæ cap.* I *post alia sic oculatum testimonium reddit:* Similiter et singulis ecclesiarum antistitibus summum honorem, cultum ac benevolentiam ab omnibus tam privatis, quam provinciarum rectoribus deferri vidisses. Jam vero quis innumerabilem hominum quotidie ad fidem Christi confugientium turbam, quis numerum ecclesiarum in singulis urbibus, quis illustres populorum concursus in ædibus sacris cumulato possit describere? Quo factum est, ut priscis ædificiis jam non contenti, in singulis urbibus spatiosas ab ipsis fundamentis exstruerent ecclesias. *Ex his saltem colligitur, in Martyrologio Coptico et Synaxario Æthiopico circa hanc ecclesiæ structuram nihil improbabile narrari. Verum ad alia pergamus.* E

AUCTORE G. C. quod nobis non improbabile videtur

Teste Renaudotio,

12 *Ibidem pagina sequente laudatus Renaudotius aliam historiam ex auctore sæculi decimi refert his verbis:* Sub eo patriarcha natus est Petrus martyr, qui deinde Alexandrinam ecclesiam sanctissime gubernavit et fuso sanguine illustravit. Ejus nativitatem miraculo impetratam narrat Severus hunc in modum. Erat sacerdos quidam pius cum uxore sua sanctissima femina; ambo firmi in fide, vitamque juxta Christianæ religionis præcepta in bonis operibus transigebant. Carebant prole, quod non mediocri dolore illos afficiebat. Unde sacerdos jejuniis precibusque continuis et eleemosynis intentus, Deum supplicabat, ut filium suscipere posset. Cum vero celebraretur festivitas Apostolorum Petri et Pauli, quam Christiana plebs magno ad ecclesiam concursu celebrabat, sacerdos ille et uxor ejus viderunt fideles adducentes filios suos coram Sanctorum imaginibus, oleoque lampadis, quæ ardebat e conspectu, eos captandæ benedictionis gratia linientes. Eo spectaculo magis commoti, F quod orbitatis suæ memoriam renovaret, susceptis sacris mysteriis Deum laudantes domum reversi sunt.

scriptores Arabes

13 Ipsa nocte viderunt per somnium viros duos ornatu patriarchali, qui mulieri dixerunt, ne tristitia afficeretur; fore enim ut, auditis eorum precibus, daret ipsis Deus filium, qui non modo oculos eorum clauderet, sed pater foret magnæ hominum multitudinis, cujus fama et sanctitas tamquam Samuëlis prophetæ inclaresceret, quia filius promissionis futurus erat. Igitur cum lucesceret, vade, inquiunt, ad Theonam patriarcham, et hæc omnia illi significato, ut benedicat tibi: nam Deus per misericordiam suam dabit tibi filium benedictum. Quæ cum fecisset mulier, paulo post gravida facta, toto tempore, quo uterum gestavit, in orationibus, jejuniis, continentiaque perseveravit usque ad festum Apostolorum, atque eo ipso die peperit puerum, maxima parentum ipsiusque Theonæ patriarchæ lætitia. Jussit ille puero Petri nomen dari. Cum ad tertium ætatis annum pervenisset, obtulerunt eum Patriarchæ, qui eum baptizavit. Cum

AUTORE G. C.

Cum annum quintum ageret, magistris ad erudiendum traditus, tantum brevi tempore profecit, ut septimo ætatis anno lector ordinatus fuerit; duodecimo Diaconus. Tandem decimo septimo anno completo sacerdos ordinatus est, cum inter Diaconos doctrina morumque sanctitate emineret, præsertim vero die nocteque ab ecclesiæ ministerio non recederet. Hæc de Petri vita, antequam ad episcopatum assumeretur, Severus ex Actis, quæ apud Arabes conservata sunt, qualia multis exemplis exstant, tam apud Græcos quam apud Latinos, et pauca dicentur de illis in ejus historia. *Verum in Actis Latinis et Græcis apud Surium aut Combefisium non inveniuntur illa nativitatis adjuncta, de quibus infra judicium fertur.*

gesta quædam fabulosa,

14 *Interim prosequamur alia ad* S. Theonam *spectantia, et ab Arabibus conscripta, quæ Renaudotius pag. 52 sic contraxit:* Theona sedente, orta est Sabellii hæresis, qui Personarum divinarum Trinitatem impugnabat, unamque personam Patrem, Filium, et Spiritum sanctum esse asserebat. Is Alexandriam cum venisset, multis jam in errorem suum abductis, impu- B denter ad ecclesiam venit, cum in ea Theonas esset, misitque, qui eum provocarent, ut cum eo de fide disputaret, ita ut si Theonas eum convincere erroris non posset, ad ejus sententiam accederet; ipse vero Sabellius demonstraturus postea foret apud populum, quam graviter in rebus fidei Theonas hallucinaretur. Is, contempto hæresiarcha, misit Petrum sacerdotem mandans ut illius audaciam compesceret. Sabellius de Theonæ superbia conquestus est, qui nullum alium ad se mitteret, quam adolescentulum. Petrus Dei auxilio confisum se, tamquam David adversus Goliath gigantem, adversus eum prodire dixit, ejusque blasphemias confutaturum. Cumque ad eum verba fecisset, ejusque impietatem redarguisset, Sabellius vertigine correptus, in terram lapsus et mortuus est; et simul ejus hæreseos memoria prorsus exstincta est.

ut ostenditur,

15 *At Renaudotius lectorem post hanc narrationem recte monet hoc modo:* Hæc frustra quisquam ex Græcis Latinisve auctoribus elucidare aggrederetur, cum veritati manifeste repugnent; neque de Sabellii rebus gestis certi quidquam C apud Arabes reperiatur. Fieri potuit, ut Alexandriam veniret (erat enim ex Lybia Pentapolitana;) sed reliqua ex eorum incredibilium genere sunt, quibus magnopere delectantur Orientales, adeo ut magis hoc in genere attenti sint ad quisquilias omnes colligendas, quam ad veritatem illustrandam. *Adde, quod hic assignata Sabellianæ hæreseos origo contradicat Eusebio Cæsariensi, qui lib.* VII *Historiæ ecclesiasticæ cap.* VI *testatur, Sixtum II Pontificem Romanum ab Alexandrino præsule Dionysio certiorem redditum esse* de Sabellianis hæreticis, utpote qui tunc temporis increbrescebant. *Eusebius ibidem ipsa Dionysii verba allegat, et capite vigesimo sexto ejusdem libri septimi recenset alias istius antistitis Alexandrini lucubrationes, quas contra* Sabellium *composuit. Si impia Sabellii doctrina jam percrebuerat sub episcopatu Dionysii, qui ecclesiam Alexandrinam anno Christi 248 gubernare cœpit, eamque anno 264 moriens Maximo successori suo reliquit, quomodo hæc Sabellii hæresis orta est,* sedente Theona, *qui primum anno Christi 282 eamdem cathedram ascendit? Non est operæ pretium has et alias hujusmodi narratiunculas pluribus argumentis impugnare.* D

et alia item incerta

16 *Attamen patienter audiamus ultima duo facta, sancto* Theonæ *adscripta, eo quod illa breviter ita narrentur:* Tandem refertur miraculum de energumeno per eum sanato; qui cum ad ecclesiæ limen tumultuaretur, et in obvios conjiceret lapides, jussus est Petrus dæmonem ejicere. At is prius aquam in vase Theonæ obtulit, ut eam crucis benedictione signaret; tum ad hominem accedens eum liberavit. *Huic alterum sic addit:* Aiunt, Theonam in extremis positum, convocatis fidelibus, sacerdotibus et laicis, cum eos flentes videret, quod orphanos eos relinqueret: Non, inquit, orphani eritis; ecce enim pater vester Petrus, qui post me patriarcha futurus est; et cum, antequam obiret, ab eo ordinatum. *Quidquid sit de energumeno, per S. Petrum liberato (certioribus documentis destituti hanc rem nec affirmare nec inficiari possumus) non facile credimus, eumdem Petrum septemdecim vel octodecim annorum adolescentem a sancto* Theona *moribundo ordinationem episcopalem accepisse, quemadmodum hoc loco traditur: cum enim Petrus sub episcopatu* S. Theonæ *natus dicatur, et hic annis novemdecim in-* E *completis in cathedra Alexandrina sederit, in hac hypothesi nobis non sit verosimile, illum adeo juvenem a decessore suo ad eamdem celeberrimam Orientis cathedram evectum fuisse.*

narrantur de sancto nostro.

17 *Unde non immerito Renaudotius ibidem pag.* 53 *de tota illa Severi aliorumque Arabum narratione judicium suum exprimit his verbis:* Pleraque eorum, quæ Severus de Theona refert circa Petri ordinationem ad sacerdotii ministerium anno ætatis decimo septimo, et alia miracula leguntur in variis Orientalium libris; neque tamen idcirco certiora habenda sunt: nam ex Severo Elmacinus et alii descripsere. Non videtur autem fieri potuisse, ut contra canonum auctoritatem ordinatio ejusmodi facta fuerit. Verum conjectura satis verosimilis est, eos qui primi quam retulimus historiam consarcinaverunt, seu Græci, seu Latini, seu Arabes, cum eum sub Theona natum esse statuerint, ut totam miraculorum seriem uno filo pertexerent, addidisse, eum in ipsa pueritia et adolescentia ordinatum, quod vix patitur temporum ratio. Et sane secundum auctores, quorum certior quam Arabum omnium fides est, Petrum majorem natu F fuisse, quam ut sub Theona natus sit, videtur certissimum. *Cum igitur pleraque sint incerta, quæ de* S. Theona *circumferuntur, saltem probabiliorem mortis ejus annum assignemus.*

qui anno 300 ad Superos migravit

18 *Circa tempus sedis et obitum* S. Theonæ *Sollerius noster in Tractatu de Patriarchis Alexandrinis pag.* * 32 *et sequente sic disserit:* Cum certum sit ex præcitato Eusebii lib. VII cap. ultimo, Petrum Theonæ successorem, præfuisse annis XII; et ante persecutionem quidem TRIBUS FERE ANNIS, id est, tribus circiter annis; dubitari profecto non potest, quin anno CCC thronum conscenderit, ut admittunt prælaudati Pagius et Tillemontius. Unde consequens est, Theonæ tempora ita interpretanda, ut a mense Aprili CCLXXXII, ad Januarium CCC sedem tenere non potuerit, nisi annis novemdecim utrimque incompletis. Quid Labbeum moverit ad obitum Theonæ cum anno CCXCVIII copulandum, nec divinando assequi possum. *Ab hac chronologia non abhorret Renaudotius, qui in Opere jam sæpius laudato pag.* 50 *et* 51 *ex Severo annum emortualem S. Theonæ sic determinat:* A DIVO

MARCO

A MARCO, inquit Severus, AD ANNUM TERTIUM PATRIARCHATUS THEONÆ FLUXERUNT ANNI CCXIX. Obiit autem secunda Tubæ seu Tybi Ægyptiaci, cum sedisset annis XIX, nempe anno Jesu Christi CCC exeunte : neque enim Hieronymi Chronicon mendo carere credendum est, dum initia successoris ejus Petri removet ad annum usque CCCII : nam is triennio circiter ante Diocletiani persecutionem ecclesiam administravit ; cœpta autem persecutio anno CCCIII. *Ex utroque hoc ratiocinio habes verosimillimum tempus, quo* S. Theonas *ad Cælites migravit. Cum vero gesta ipsius incerta sint, ut supra diximus, jam paragrapho sequente dispiciemus, an huic Sancto nostro vindicare non possimus epistolam, quam postea transcribemus, et ex qua saltem in genere prudentem piamque ejus indolem colligemus.*

§ III. An epistola, quæ nomen Theonæ præfert, Sancto nostro adscribenda sit.

B

Acherius epistolam Theonæ nomine editam.

Lucas Acherius in Spicilegio suo primæ editionis tomo XII pag. 545 *e tenebris in lucem protulit antiquum documentum, cui præfigitur hic titulus :* EPISTOLA THEONÆ EPISCOPI monita Christiana et politica Luciano præscribit. *Primam hujus tituli partem, quam litteris majusculis distinximus, in ipso Ms. codice reperiri arbitramur, et alteram ab interprete Latino vel editore additam fuisse. Cum autem in titulo illo non exprimatur, cujus urbis episcopatum Thomas iste administraverit, Acherius lectori in præfatione ante duodecimum Spicilegii sui tomum pag.* XX *et sequentibus proponit varias conjecturas, quas jam singillatim discutiemus. Cum tamen inter illas conjecturas aperte pronuntiet, hanc epistolam S.* Theonæ *nostro tribui non posse, nos eamdem probabiliter huic Sancto vindicare conabimur. Quapropter omnia et singula, quæ Lucas Acherius hac de re scripsit, ipsis adversarii verbis referemus, ne quid ex argumentis ejus mutasse aut imminuisse videamur.*

C

quæ ex idiomate Græco Latine reddita est.

20 *Igitur in memorata præfatione ad lectorem pag.* XX *de epistola illa sic ratiocinari incipit :* Theonæ episcopi ad Lucianum damus epistolam horum initio additamentorum. Porro quis iste fuerit Theonas, conjiciendo potius, quam affirmando demonstrandum est. Hominem Græcum facile agnoscas vel ex nomine, ac multo magis ex his epistolæ verbis : DIVINAS SCRIPTURAS LAUDARI CONABITUR, QUAS MIRA DILIGENTIA ET LARGISSIMO IMPENDIO PTOLEMEUS PHILADELPHUS IN LINGUAM NOSTRAM TRADUCI CURAVIT ; linguam videlicet Græcam, ut quidem arbitrati sunt quotquot eam rem memoriæ prodiderunt ; qua lingua usum se non obscure innuit Theonas. Quis porro is, quantusque fuerit, aut quem nactus sit interpretem, nullatenus diffinire ausim. *Libenter admittimus, hanc autographam epistolam Græce conscriptam fuisse, ac etiam ultro fatemur, nobis Latinum illius interpretem ignotum esse. Sed nihil inde contra* S. Theonam *nostrum concludi potest, quandoquidem idioma Græcum in Palæstina et Ægypto aliisque Orientis regionibus tunc usitatissimum fuit, ut liquet ex scriptis Eusebii Cæsariensis et Dionysii Alexandrini patriarchæ, aliisque innumeris istarum regionum auctoribus, qui Græca lingua polemicas aut historicas lucubrationes posteritati reliquerunt.*

G. C.

Sancto nostro adjudicat :

21 *Magis ad controversiam nostram spectat illud, quod Acherius ibidem et pagina sequente subnectit in hunc modum :* Equidem apud Eusebium lib. VII cap. XXXI *(apud nos in editione Valesiana est caput* XXXII *istius libri septimi)* unum reperio Theonam, quemdam Petri decessorem sedem Alexandrinam a CCLXXXVIII anno *(potius ab anno* CCLXXXII, *quemadmodum supra demonstratum est)* ad usque annum CCC inculpabiliter tenuisse. Sed hæc epistola non potest eum habere auctorem, quando is Diocletiano ac Maximiano imperantibus vixit, quorum uterque implacabili odio Christianos insectatus est, nedum eis Augustum caput tuendum permisit, quod Theonas noster de imperatore sui temporis expresse tradit. *Sed hanc levem Acherii ratiunculam facile refutabimus, et ex duobus testibus coævis ostendemus, istos Christianos aulæ ministros optime Diocletiani imperantis initio convenire.*

sed nos ex Eusebio Cæsariensi.

E

22 *Primo audiatur Eusebius Cæsariensis, qui lib.* VIII *Historiæ ecclesiasticæ cap.* I *res ætate sua gestas ante famosam illam Diocletiani persecutionem sic narrat :* Qualem quantamque gloriam simul ac libertatem doctrina veræ erga supremum Deum pietatis a Christo primum hominibus annuntiata, apud omnes Græcos pariter et barbaros ante persecutionem nostra memoria excitatam consecuta sit, nos certe pro merito explicare non possumus. Argumento esse possit imperatorum benignitas erga nostros, quibus regendas etiam provincias committebant, omni sacrificandi metu eos liberantes ob singularem, qua in religionem nostram affecti erant benevolentiam. Quid opus est dicere de iis, qui in imperatorum palatiis versabantur? Quid de imperatoribus ipsis, qui domesticis suis eorumque uxoribus, liberis ac servis ea, quæ religionis suæ erant, tam verbis quam factis libere exsequendi coram semetipsis potestatem dederunt ; ipsis ob hanc fidei suæ libertatem gloriari ac se ostentare quodammodo permittentes ; eosque præ ceteris omnibus ministris præcipuo quodam amore complectebantur : cujusmodi fuit Dorotheus ille, qui summam erga ipsos benevolentiam ac fidem declaravit, eamque ob causam præ cunctis magistratibus et provinciarum rectoribus magnum honorem promeruit. *Tillemontius tomo V Monument. eccles. pag.* 180 *asserit, illum Dorotheum in præfectura cubiculariorum successorem fuisse Luciani, et hunc ante generalem Diocletiani persecutionem e vivis excessisse suspicatur.*

F

scriptore coævo.

23 *Deinde Eusebius causam horribilis illius persecutionis exponit, et sequentibus capitibus illustrium quorumdam Christianorum pugilum certamina describens, caput sextum ejusdem libri octavi sic exorditur :* Verum præ omnibus, qui umquam sive apud Græcos sive apud barbaros admiratione digni et ob fortitudinem celebres exstiterunt, gloriosos atque illustres Dei martyres ea tempestas tulit, Dorotheum scilicet, et reliquos, cubicularios pueros ; qui tametsi summi honoris prærogativa ab imperatoribus ornati essent, nec minus ab iisdem diligerentur, quam filii, probra tamen pro pietate tolerata et ærumnas, ac diversa mortis genera adversus ipsos excogitata majoris revera pretii esse duxerunt, quam gloriam ac delicias hujus seculi. *Denique post enarratam crudelem carnificinam cujusdam au-*

lici

lici ministri, qui pro fide Christiana in tormentis animam exhalaverat, ita concludit : Hujusmodi fuit martyrium unius ex imperatoris cubiculariis, digni profecto suo nomine ; Petrus enim ille vocabatur. Reliquorum vero martyria nihilo inferiora, tamen brevitatis studio hic omittemus. Id tantum retulisse sufficiet, quod Dorotheus et Gorgonius una cum aliis pluribus, qui in palatio ministrabant, post ejusmodi certamina elisis laqueo faucibus, divinæ victoriæ præmium adepti sunt.

24 *Lucius Cecilius, quem Baluzius insuper Firmianum Lactantium cognominat, synchronus ejusdem atrocissimæ persecutionis testis in Opusculo de Mortibus persecutorum cap.* XV *similem Diocletiani furorem adversus Christianos aulæ suæ ministros indicat his paucis verbis :* Furebat ergo imperator jam non in domesticos tantum, sed in omnes, et primam omnium filiam Valeriam, conjugemque Priscam, sacrificio pollui coegit. Potentissimi quondam eunuchi necati, per quos palatium et ipse ante constabat. *Eruditissimus Nicolaus le Nourry Benedictinus in Dissertatione, qua illustrat hunc Lucii Cecilii librum, cap.* VIII *art. 5, seu pag. 240 circa illos eunuchos aut Diocletiani aulicos observat sequentia :* Sensus itaque Cecilii esse potest, potentissimos tum fuisse eunuchos illos, utpote qui Diocletiano summo essent in amore, ac proinde per eos et idem imperator et palatium constabat. Qui autem hi fuerint, si roges, tibi respondebimus, nullum plerisque omnibus videri dubitandi locum, quin Christianæ religioni nomen dederint.

25 Baluzius autem existimat, unum ex iis fuisse Petrum, cujus celeberrimum martyrium ab Eusebio describitur. Quidni etiam illis annumerabuntur Dorotheus, Gorgonius et alii, quorum idem historiographus ibidem meminit, quique eos vocat τοὺς ϐασιλικοὺς παῖδας id est, ut Rufinus interpretatur, REGIS CUBICULARIOS, et Valesius CUBICULARIOS PUEROS? Quis enimvero nescit, hos regum vel imperatorum cubicularios fere omnes eunuchos fuisse? Quamobrem eruditiores critici censent, Cecilium de hisce loqui cubiculariis, de quibus idem Eusebius scripsit. *Cur ergo non potuit Lucianus, ad quem Theonas episcopus epistolam Christianis monitionibus refertam dedit, ante persecutionem Diocletiani inter præcipuos ejus eunuchos aut cubicularios numerari, et forsan in illo officio Dorotheum martyrem præcedere? Equidem spero, fore ut ex allatis Eusebii ac Cecilii verbis vanus Acherii scrupulus evanescat : vix enim dubito, quin æquus antiquitatis æstimator ob hæc duo scriptorum coævorum testimonia facile sibi persuasurus sit, Diocletianum per aliquot annos imperii sui Christianis cubiculariis augustum caput tuendum permisisse, quamvis postea vehementer in eos sævierit. Unde hic ad imitationem vulgaris parœmiæ juridicæ dici potest : Distingue tempora, et conciliabis historiam.*

26 *Jam progrediamur ad alias conjecturas, quas Acherius ibidem pag.* XXI *proponit hoc modo :* Rursus hæc epistola non est Theonæ Ariani hominis ; siquidem divinitatem Christi non obscure agnoscit, eamque gentilibus prædicandam docet. *Acherius recte judicat, auctorem hujus epistolæ non fuisse Theonam episcopum Marmaricæ, qui propter pertinacem hæresis Arianæ defensionem in concilio Nicæno nominatim condemnatus est, ut apud historiographos ecclesiasticos passim videre licet. Postquam huic nullius momenti suspicioni aditum præclusit, aliam conjecturam satis speciosam ac tempori accommodatam subjungit in hunc modum :* Forte an est illius Theonæ Cyziceni, cujus nomen in concilio Nicæno subscriptum videre est, qui eam inscribere potuit præposito cubiculariorum Constantini Magni, cum nondum quidem Christi, sed Christi nominis cultor existeret.

27 *Hæc opinio mihi non multum displiceret, nisi Constantinus imperator eo tempore, quo fidem Christianam nondum amplexus fuerat, plerumque in Galliis commoratus esset, nimirum usque annum Christi* 311 *vel* 312, *quando Maxentium profligavit, et fidem Christi publice professus est. Quis autem sine certiore testimonio statim credat, inter episcopum Cyzicenum in Hellesponto et aulicos Constantini in Gallia notitiam vel familiare litterarum commercium intercessisse, cum præsertim Hellespontus ac vicinæ regiones subessent Galerio Maximiano, qui Constantinum oderat ac ejus vitæ sæpius insidias struxerat, ut Cecilius et Eusebius testantur? Hinc sequitur, ut antistes Cyzicenus proprie non posset Constantinum appellare suum principem, cum tamen scriptor hujus epistolæ eam exordiatur hac salutationis formula :* Theonas episcopus Luciano præposito cubiculariorum invictissimi Principis NOSTRI.

28 *Quæro præterea, quomodo Theonas episcopus Cyzicenus in Hellesponto generaliter ac vere dicere potuit, hanc epistolam a se scriptam esse,* jam pace per bonum principem ecclesiis concessa, *ut initio ejusdem epistolæ legitur : nam ante conversionem Constantini, persecutio, ab imperatore Diocletiano adversus Christianos anno Christi* 303 *inchoata, per successores ejus aut collegas ferme in toto terrarum orbe adhuc continuabatur, ut apud Ruinartium et Tillemontium ex fide dignis Martyrum Actis liquet. Præterea testimonium perseverantis hujus persecutionis Lucius Cecilius cap.* XVI *reddit his paucis verbis :* Vexabatur ergo universa terra, et præter Gallias, ab Oriente usque ad Occasum tres acerbissimæ bestiæ sæviebant. *Videtur ergo pax illa ecclesiis concessa potius convenire primis temporibus imperantis Diocletiani, qui ante generalem persecutionem anni* 303 *censendus est tacite pacem ecclesiis concessisse, eo quod ante illud tempus edictum Aureliani adversus Christianos et alia decessorum suorum decreta non jusserit rigide observari vel executioni mandari. Ex his omnibus concludo, hanc epistolam probabilius adscribendam esse* S. Theonæ *præsuli Alexandrino, qui fortassis eam dedit ad Lucianum anno Christi* 290 *vel* 296, *quando Diocletianus in Ægypto commoratus est, ut apud Tillemontium tomo V Monument. eccles. in indice chronologico ad prædictos annos legi potest.*

29 *Acherius huic conjecturæ superaddit aliam minus verosimilem, eamque exprimit his verbis :* Certe codicis exscriptor ad Aureliani tempora respexisse videtur, illius imperatoris nomine margini adfixo ; neque vero repugnaret Eusebius, qui Aurelianum initio principatus Christianos impensius favisse asserit, tametsi postea in eos immane quantum sævierit. Sed nullus id ætatis Theonas episcopus comparet, cui hanc parænesim adscribere liceat. Quamobrem ejus rei judicium cordato lectori satius permittendum, quam temere de ea aliquid asserendum putavi. *At præterquam quod ea ætate nullus episcopus Theonas*

A *Theonas compareat, etiam nullibi reperimus tot Christianos Aureliani cubicularios, cum tamen auctor ipsius epistolæ parænelicæ infra sic scribat:* Non ergo, mi Luciane, te jactari aut puto, aut volo, quod MULTI ex palatio Principis per te ad agnitionem veritatis pervenerunt. *Illi autem* multi, *qui in palatio Principis ad agnitionem veræ fidei pervenerant, potius in aula Diocletiani inveniuntur, ut ex Eusebio et Cecilio supra retulimus. Quare nec nomen Aureliani, quod forsan imperitus amanuensis margini codicis adscripsit, nec inde deducta Acherii conjectura nos hactenus ita movit, ut propterea* S. Theonæ *præsuli Alexandrino venerandum istud antiquitatis instrumentum abjudicaremus.*

istud venerabile antiquitatis monumentum.

30 *Denique Acherius divinando lassus, omnibus conjecturis suis hanc coronidem imponit :* Ceterum quisquis ille tandem sit Theonas, hæc epistola nulla ratione in suspicionem falsi adduci potest : seu enim stylum spectes, seu argumentum, nihil in ea non sincerum comperies ; stylus simplex atque inpexus simplicitatem redolet Christianam. Argumentum porro nihil ad modum eorum, quorum intuitu obscuros libellos claris B auctoribus suppositos olim audivimus. Ecquis enim adeo perfrictæ frontis esset nebulo, qui specie pietatis gratis mentiretur? Denique antiquitati hujusce lucubrationis adstipulantur quamplura, tum illud in primis, quod sub imperatore nondum Christiano eam editam fuisse liquet, hoc est, ineunte ut maximum quarto seculo, quo majori veneratione a nobis excipi debet, velut sanctioris ætatis sacrum monumentum. *Propter hanc styli simplicitatem aliaque sinceritatis indicia non dubitamus de authentica fide istius epistolæ parænelicæ, eamque propterea* S. Theonæ *Alexandrino vindicavimus, ut ex illo sacro veteris ævi monumento non exigua sanctitatis ac prudentiæ laus in hodiernum Sanctum nostrum redundaret.*

consentientibus Benedictinis illis.

31 *Huic opinioni nostræ favent Benedictini illi, qui Spicilegium Acherianum recudi curarunt, et in secunda Operis istius editione tomo III pag. 297 et sequentibus eamdem epistolam notis illustrarunt, redactisque in compendium Acherii conjecturis, de iis judicium suum ita protulerunt :* Has Acherii conjecturas hic exhibere libuit, quod nihil a nobis ex ejus præfationibus C omissum iri jam diu spopondimus. Ceterum, ut ne quid dissimulemus, melius essent prætermissæ. Nam quod de Constantino opinatur, nihili est ; nec ullus ejus ætatis scriptor ita jejune ac exiliter de ejus pietate sensit, ut cubicularios moneret, artem esse adhibendam, ad sermonem de Christo coram eo instituendum ; præsertim postquam devicto Licinio, potitus est earum regionum imperio, in quibus Græca lingua vigebat : tum enim, imo jam inde a devicto Maxentio ita Christianis favebat, ut etiam de fide, quam profitebantur, disputationes coram se haberi non pateretur, sed juberet.

qui eumdem Spicilegii Acherii editionem curarunt.

32 Quod ad Aurelianum spectat, fuit ille quidem initio erga nostros benignus, ac fidei nostræ ait favit, ut querentibus Orientis episcopis, Paulum Samosatenum judicio suo Antiochena sede depulsum, eam pertinacius retinere, rescripserit ei sententiæ standum, quam Romæ episcopus ac ceteri Italiæ præsules congregati dedissent, ut tradit Eusebius Hist. Eccles. lib. 7 cap. 30. Ceterum, quod nullum illius imperio Theonam episcopum noverimus, itemque quod nullus, qui quidem ad nos venerit, antiquus scriptor tradiderit, illum principem Christianos palatii sui ministeriis præfecisse; nihil de illo affirmare audemus. Quid igitur dicemus? Theonam quidem Cyzici episcopum hujus epistolæ scriptorem esse, sed Lucianum Licinio ministrasse, qui tametsi in sua superstitione pertinacissimus, nostros non minori quam Constantinus amore prosequi videbatur? Id si cui placet, ferri sane potest.

AUCTORE G. C.

Sancto nostro probabilius adscribimus.

33 *At simulatus ille Licinii favor ergo Christianos non diu duravit, et postea in apertam eorumdem persecutionem commutatus est. Igitur hæc ultima conjectura ferri posset, si nobis constaret, Theonam præfuisse ecclesiæ Cyzicenæ ante bellum, quod Licinius anno 314 contra Constantinum gessit, et tunc urbem Cyzicenam sub ditione Licinii fuisse, cum auctor epistolæ Principem, de quo scribit,* nostrum *appellet. Quandoquidem veritas istarum conditionum nos hactenus latet, malumus hanc epistolam* S. Theonæ *nostro tribuere, quam sententiam laudati editores etiam sibi magis placere tandem indicant his verbis :* Sed hoc malo, a Theona episcopo Alexandrino scriptam esse epistolam ad Lucianum, qui in palatio Diocletiani ministrabat, antequam ille princeps pravis Galerii Maximiani artibus delusus, bellum fidei Christianæ indiceret : cum E enim in universo imperio felicissimam, ante atrocissimam illam persecutionem, Christianorum conditionem fuisse, tum etiam palatinum nostris, quos imperator ut filios diligebat, refertum fuisse Eusebius auctor est libro 8, cap. 1 et cap. 6. *Jam nihil superest, nisi ut exhibeamus hanc ipsam epistolam, et ex ea colligamus serpentinam Sancti nostri prudentiam, et columbinam ejusdem simplicitatem (evangelica similitudine utor) quas virtutes Christus in Evangelio Matthæi cap. x ℣. 16 discipulis suis ita commendavit :* Ecce ego mitto vos sicut oves in medio luporum. Estote ergo prudentes, sicut serpentes, et simplices, sicut columbæ.

§ IV. Epistola parænetica, quæ ad Christianum imperatoris ethnici cubicularium data est, et quam a Sancto nostro probabilius scriptam putamus. F

Theonas Lucianum præfectum cubiculariorum monet.

Theonas episcopus Luciano Præposito Cubiculariorum invictissimi Principis nostri. Gratias ago omnipotenti Deo et Domino nostro Jesu Christo, qui fidem suam per universum orbem in salutis nostræ unicum remedium manifestare, ac etiam in tyrannorum persequutionibus ampliare non destitit : imo persequutionum procellis velut aurum in fornace expurgatum enituit, et ejus veritas ac celsitudo magis semper ac magis splenduit, ut jam pace per bonum Principem ecclesiis concessa, Christianorum opera etiam coram infidelibus luceant, et glorificetur inde Pater vester, qui in cœlis est Deus ; quod velut præcipuum a nobis pro salute nostra, si Christiani re potius quam verbis esse cupimus, quærendum atque exoptandum est. Nam si gloriam nostram quærimus, rem vanam caducamque appetimus, et quæ nos ipsos ad mortem perducit : at gloria Patris et Filii, qui pro salute nostra cruci affixus fuit, nos salvos facit in redemptionem sempiternam, quæ maxima Christianorum est exspectatio.

35 Non

... G. C. ut imperatori suo ethnico

35 Non ergo, mi Luciane, te jactari aut puto, aut volo, quod multi ex palatio Principis per te ad agnitionem veritatis pervenerunt, sed magis gratias Deo nostro referre decet, qui te bonum instrumentum in rem bonam confecit, teque apud Principem sublimavit, ut Christiani nominis odorem in suam gloriam et multorum salutem diffunderes. Nam quanto magis Princeps ipse nondum Christianæ religioni adscriptus, ipsis Christianis, velut fidelioribus, vitam et corpus suum curandum credidit, tanto decet vos sollicitiores, ac in illius salutem et curam diligentiores esse et prospectiores, ut per id plurimum Christi nomen glorificetur, et illius fides per vos, qui Principem fovetis, quotidie augeatur : nam quia nos maleficos olim et omnibus flagitiis refertos nonnulli priores Principes putaverunt, sed jam videntes vestra bona opera, non possint nisi ipsum Christum glorificare. Itaque summa ope vobis annitendum est, ne vos aliquid turpe aut inhonestum, ne flagitiosum nominem, sentiatis ; ne Christi nomen per vos ipsos blasphemetur.

sine ullo avaritiæ vitio

36 Absit a vobis, ut aditum alicui ad Principem pretio vendatis ; ut inhonesta aut precibus, aut pretio victi aliquo pacto Principi suggeratis. Omnis avaritiæ ardor a vobis abscedat, quæ idololatriam potius quam Christi religionem operatur. Nullum turpe lucrum Christiano, nulla duplicitas convenire potest, qui Christum simplicem et nudum amplectitur. Nulla scurrilitas, aut turpiloquium inter vos habeatur. Omnia cum modestia, comitate, affabilitate et justitia exigantur, ut in omnibus nomen Dei et Domini nostri Jesu Christi glorificetur.

fideliter servant,

37 Officia vestra, ad quæ singuli constituti estis, omni cum timore Dei, et amore Principis, atque exacta diligentia exequamini. Mandatum Principis, quod Deum non offendit, ab ipso Deo processisse putetis; amore pariter et timore, atque omni cum jocunditate perficite. Nihil est enim quod hominem magnis agitationibus fatigatum ita recreet, sicut intimi servitoris conveniens jucunditas, et benigna patientia ; nec ulla iterum res e contrario illum perturbatione ita afficit et contristat, sicut tristitia impatientiaque, et ipsius servitoris submurmuratio. Absint hæc a vobis Christianis, qui zelo fidei inceditis ; sed ut in vobis ipsis honorificetur Deus, omnia vitia mentis et corporis supprimite et calcate. Induimini patientia et affabilitate ; virtutibus et spe Christi repleamini. Omnia propter ipsum Creatorem vestrum sufferte, omnia patimini, omnia vincite et supplantate *, ut Christum Dominum acquiratis. Magna sunt hæc et laboribus plena ; sed qui in « agone contendit, » ab omnibus se abstinet ; et illi quidem ut cor» ruptibilem coronam accipiant, nos autem in» corruptam ».

** forsan supportate*

eumque docet,

38 Sed quia, ut sentio, diversis officiis estis adscripti, et omnium tu, Luciane, Præpositus diceris, quos omnes gratia Christi tibi concessa potens es et regulare et instruere ; certus sum, non tibi displicebit, me etiam de officiis illis aliqua particulatim et summarie tibi referre, quæ sensero. Nam aliquem ex vobis servare privatas Principis pecunias audio ; alium vestes et ornamenta imperialia ; alium vasa pretiosa ; alium libros, quem non hunc adhuc ex credentibus intelligo, alium aliam supellectilem. Quæ sane quemadmodum tractanda mihi videantur, paucis indicabo.

quomodo custodiem ...

39 Qui privatas Principis pecunias detinet, omnia sub certo calculo conservet ; paratus sit semper omnium certam reddere rationem : omnia scribat, etiam, si possibile est, antequam alteri pecunias porrigat : numquam memoriæ confidat, quæ ad diversa quotidie distracta facile labitur, ita ut sine scriptura, etiam quæ nullo pacto fuerunt, ex corde nonnumquam affirmemus ; nec vulgaris sit hujuscemodi scriptura, sed quæ facile et clare omnia pandat, et mentem requirentis sine scrupulo aut dubitatione relinquat : quod facile fiet, si distincte, quæ recipiuntur, et per se scribantur, et quo tempore, et per quem recepta fuerint, et quo in loco. Similiter et quod aliis erogatur, vel Principis mandato impenditur, per se suo ordine digeratur ; fidelis sit ille servus et prudens, ut gaudeat Dominus cum super bona sua constituisse, et Christum in illo glorificet.

curatorem vestium,

40 Nec minor erit illi diligentia et cura, qui vestes et imperialia detinet ornamenta, quæ omnia sub certissimo indice habeat et adnotet quæ illa sint, qualia, quibus in locis recondita, quando ea acceperit, et a quibus ; an maculata sint vel sine macula : illa omnia sua diligentia conservet ; sæpe revideat, sæpe pertractet, ut facilius recognoscantur : omnia illi sint in promptu, omnia parata : petentis semper Principis aut Præpositi sui mentem in omni re petita clarissimam reddat, ita tamen ut omnia cum humilitate et jocunda patientia fiant, et Christi nomen etiam in re parva laudetur.

pretiosorum vasorum.

41 Simili modo ille agat, cujus fidei credita sunt vasa argentea, aurea, crystallina, vel murrhina, escaria, vel potoria, omnia disponat, omnia notet, et quot qualesve sint in illis lapides pretiosi sua diligentia connumeret, omnia magna cum prudentia consideret, omnia suis locis et temporibus prodat; cui dat et quando, a quibus ea recipit, diligentissime inspiciat, ne error et suspicio mala etiam cum majori damno in rebus pretiosis occurrat.

ac bibliothecæ

42 Ille tamen præcipuus inter vos erit et diligentissimus, cui libros servandos Princeps mandaverit; hunc ipse ex probata scientia sibi eliget virum gravem et magnis rebus aptum, ac omnibus quæsitis respondere paratum, qualem Philadelphus Aristeum intimum cubicularium in re hac sibi delegit, ac nobilissimæ bibliothecæ præposuit, quem ad Eleazarum maximis cum muneribus pro traducenda Scriptura sacra legatum misit : hic idem historiam septuaginta Interpretum plene scripsit. Si igitur ex credentibus in Christum ad hoc ipsum officium advocari contingat, non spernat et ipse litteras seculares et gentilium ingenia, quæ Principem oblectant. Laudandi sunt poetæ in magnitudine ingenii, in inventorum acumine, in expressionis proprietate et eloquentia summa : laudandi oratores, laudandi philosophi in genere suo : laudandi historici, qui gestarum rerum seriem, majorum mores, et instituta nobis explicant, qui vivendi normam ex antiquorum gestis ostendunt. Interdum et divinas Scripturas laudari conabitur, quas mira diligentia et largissimo impendio Ptolomæus Philadelphus in linguam nostram traduci curavit : laudabitur et interim Euangelium, Apostolusque pro divinis oraculis : insurgere poterit Christi mentio, explicabitur paulatim ejus sola Divinitas ; omnia hæc cum Christi adjutorio provenire possent.

aliosque aulæ ministros

43 Sciat ergo ille libros omnes, quos Princeps habuerit ; sæpe illos revolvat, et suo ordine

AUCTORE G. C.

A dine per indicem pulchre disponat : si vero novos vel veteres transcribi curabit, studeat emendatissimos habere librarios. Quod si fieri non potest, viros doctos ad emendandum disponat, illisque pro laboribus juste satisfaciat : veteres item codices pro indigentia resarciri procuret, ornetque non tantum ad superstitiosos sumptus, quantum ad utile ornamentum : itaque scribi in purpureis membranis et litteris aureis totos codices, nisi specialiter Princeps demandaverit, non affectet ; omnia tamen Cæsari grata, maxima cum obedientia prosequetur. Suggeret pro posse et omni cum modestia Principi, ut eos legat, vel legi audiat libros, qui et statui et honori illius, ac utilitati magis, quam tantummodo voluptati, conveniant : noscat ipse prius optime illos ; sæpius deinde coram Principe laudet, ac eorum, qui approbant, testimonium et auctoritates commode explicet, ne suo sensui tantum videatur inniti.

quibus præest

44 Qui vero corpus Principis curare habent, sint in omnibus quampromptissimi, hilari semper, ut diximus, vultu ; faceti nonnumquam, sed summa semper cum modestia, quam in vobis omnibus præ cæteris rebus laudet, illamque B ex ipsa religione Christi provenire cognoscat. Sitis et vos omnes etiam corpore et indumentis mundi et nitidi, nulla tamen superfluitate, aut affectione notandi, ne Christiana modestia deturpetur. Omnia suis temporibus sint parata, et suo ordine quam optime digesta. Sit ordo inter vos et diligentia, ne confusio in opere, aut rerum amissio aliquo pacto proveniat. Disponantur ornenturque opportuna loca pro captu et dignitate locorum. Sint insuper et servi vestri honestissimi, sint compositi et modesti, et vobis quamconvenientissimi, quos in vera doctrina omni cum patientia et charitate Christi instruite et docete ; quod si instructiones vestras negligant et parvipendant, a vobis abjicite, ne illorum nequitia aliquo pacto in vos redundet : nam diffamatos dominos ex servorum malignitate quandoque vidimus, et sæpe audivimus.

instruere debent,

45 Si ad Augustam accesserit Princeps, vel ipsa ad illum, sitis tunc vos quoque et oculis et gestu et verbis omnibus quamcompositissimi : videat illa vestram continentiam et modestiam : videant illius comites et pedissequæ, videant et admirentur, atque inde Jesum Christum Dominum nostrum in vobis ipsis collaudent. Loquela vestra semper sit parca et modesta, atque religione, velut sale, condita. Nulla prorsus inter vos sit invidia, aut contentio, quæ in omnem confusionem et divisionem vos deduceret, et sic quoque in odium Christi et Principis atque summam abominationem perduceret, nec lapis structuræ vestræ supra lapidem stare posset. Et tu, Luciane carissime, cum sis sapiens, libenter supporta insipientes, ut et ipsi sapientes fiant.

ut omnes officio suo pie et exacte fungantur.

46 Nulli umquam molestiam inferte, nullum ad iram concitate. Si vobis injuria irrogatur, in Jesum Christum respicite, et quemadmodum optatis, ut vobis ipse remittat, sic et vos illis dimittite, et tunc quoque omnem invidiam supplantabitis, et caput antiqui serpentis conteretis, qui vestris bonis operibus et successibus omni cum astutia insidiatur. Non prætereat dies, quin opportuno tempore dato aliquid E sacrarum lectionum legatis, aliquid contemplemini, nec sacræ Scripturæ litteraturam prorsus abjiciatis ; nihil adeo animam pascit et mentem impinguat, sicut sacræ faciunt lectiones. Sed ex illis hunc maxime capite fructum, ut patientia vestra juste et pie, hoc est, in charitate Christi vestra officia exequamini, et transitoria omnia ob ejus promissiones æternas contemnatis, quæ sane sensum omnem et intellectum humanum exsuperant, et vos ipsos in felicitatem perpetuam conducent. Vale feliciter in Christo, mi domine Luciane. *In his piis monitis sancta Præsulis nostri prudentia et prudens ejusdem sanctitas elucent. Quapropter ad majorem S. Theonæ antistitis Alexandrini gloriam hic illa curioso lectori repræsentavimus, eique antea vindicare conati sumus, et jam Commentario nostro historico finem imponimus.*

DE SS. FORTUNATO, HERMONE, XISTO, MARTIALE, HERMOGERATO. ITEM DE SS. LAURENTIO, ET TRIBUS PUERIS HABUNDO, INNOCENTIO, AC MERENDINO.

AQUILEIÆ IN ITALIA, ET ROMÆ.

EX HIERONYMIANIS EXEMPLARIBUS, AC FERRARIO.

J. P.

Annuntiationes, SS. Hermagenis et Fortunati martyrium; hic a synonymo diversus.

SUB DIOCLETIANO ET MAXIMIANO. *Confusus in apographis Hieronymianis*

Novem isti Sancti nominantur in Martyrologio, quod sub nomine S. Hieronymi vulgavit Florentinius, in quo tamen quinque primi annuntiantur *in Aquileia : reliqui autem* Romæ. *Florentinius in notis ita eos recitat ex Corbeiensi segmento :* x Kal. Sept. In Aquileia natalis sanctorum Fortunati, Hermogenis, Xisti, Martialis, Hermogerati, Justi, Gerati. Romæ natalis SS. Abundantii, Innocentii, Mirerendini, Magnili. *Deinde allegans* Martyrologium vetustissimum S. Willibrodi, *producit annuntiationes ex eo duas, a superioribus diversas :* x Kalen. Septembris. In Aquileia natalis Furtunati, Ermodori . . . Et Romæ ad sanctum Laurentium, Innocentum

AUCTORE J. P.

Innocentum Sisti, Martialis, Hermogerati, Habundi, Innocentii, Mirendini. *In quantas hic denuo nos conjiciunt difficultates corrupta illa apographa Hieronymiana, de quibus toties ac merito conquesti sumus, atque iterum conqueri cogimur.*

horum martyrum annuntiationes

2 *Laudatus Florentinius lucem aliquam conatur afferre hisce tenebris, dum observat sequentia in hodiernis notis :* Aquileienses Martyres silent communia Latina martyrologia : Ms. tamen reginæ Sueciæ ita consonat : « Aquileiæ » SS. Fortunati, et Hermogenis cum aliis duo- » bus ». Ferrarius de his agit in Catalogo generali x Kal. Septembris, et in Catalogo Sanctorum Italiæ eadem die. Ex tabulis ecclesiæ Aquileiensis, ubi reliquiæ ipsorum habentur, passos esse Singidoni in Mysia eodem tempore, quo S. Donatus et socii, sub Diocletiano imperatore, et Victoriano præside, idem Ferrarius docet. Hermogenes tamen dicitur, non Ermidorus aut Ermon, qui lector; et Fortunatus, qui diaconus ecclesiæ Singidonensis fuissent. Cum vero in tabulis, et breviario Aquileiensis ecclesiæ reliqui adducti socii Xistus, Hermogeratus, et, B qui in Martyrologio Corbeiensi adduntur, Justus et Geratus, nequaquam exprimantur; ad Romanos Martyres pertinere libentius cum M. vetustissimo suscipio. Fortunatum habet Calendarium Hyeronymianum Lucense pervetustum : « x Kal. Fortunati. Trium puerorum ». *Hactenus Florentinius, qui censet, Martyribus Aquileiæ honoratis Romanos esse permixtos. Et vero in Martyrologio Rhinoviensi de Aquileiensibus hæc dicuntur :* In Aquilegia, Fortunati, Ermogenis. *Consonat Richenoviense; quod tamen seribis* in Aquileia, *et* Fortunati, *nomina illa paullo aliter exprimens. Sed hoc nihil habet, cur nos moretur.*

conatur extricare Florentinius.

3 *Quandoquidem vero placet Florentinius opinari, quod* Xistus, Hermogeratus, Justus et Geratus; *(quibus, ut puto, addendus* Martialis, *quia in segmento Corbeiensi a Florentinio supra cum aliis istis nominatus, et infra nominandus ;) sint Martyres Romani, audiamus ipsum in notis :* S. Laurentium non habet Martyrologium Antverpiense : et præter S. Laurentium Diaconum celeberrimum, nullum alium hoc nomine martyrem Romæ veneratum inve- C nio in tabulis ecclesiasticis. Unde ex vetustissimo Martyrologio scribendum non dubito « Romæ » ad S. Laurentium » et transpositos Aquileiam Martyres, Romæ esse restituendos, Xistum, Martialem, Hermem, Geratum, sive unico nomine Hermegeratum : et ex Martyrologio Corbeiensi Justum : deinde ex libris nostris tres pueros, Abundium, Innocentium, et Merendinium. Tres pueros alibi numeratos non invenio, præterquam in Calendario Hieronymiano jam adducto, sed nominibus non expressos. De Innocentio inter S. Sixti Pontificis socios, qui aliis Vincentius est, videnda, quæ notat, pugnantia Ferrarius ad diem vi Augusti in Catalogo Sanctorum Italiæ. Abundius sepultus apud S. Laurentium habetur in S. Laurentii Actis, et cum Irenæo recolitur in Martyrologio Romano ad diem xxvi Augusti : ubi nihil legitur in vetustiori nostro. Præter Mirendinium addit Martyrologium Corbeiense etiam Magnilium, qui Magnus esse potuit ex S. Sixti sociis, sicuti Martialis sanctæ Aureæ, ut mox dicetur. *Habes, lector, Florentinii conjecturas, quibus implexas superiorum Sanctorum annuntiationes conatur extricare, ac restituere. Nos sequentes observationes his superaddimus.* D

cui nos

4 *Ecgraphum nostrum e Ms. S. Maximini apud Trevirenses,* S. Laurentium *clare signat, sic loquens :* Romæ sanctorum LAURENTII, Abundii, Innocentii. *Cum autem non constet, lectionem* Romæ ad S. Laurentium, *quam substituebat Florentinius, quia* S. Laurentius *non habebatur in exemplari* vetustissimo, *esse primigeniam et genuinam; (et vero quis in tanta apographorum luxatione et corruptione genuinam exspectet?) ideo in titulo superiore nomen ejus intactum reliqui : cum facile potuerit accidere, ut istius nominis Sanctus cum aliis fuerit, a celeberrimo synonymo Levita distinctus. Favet nostrum apographum e codice Ms. Eminentissimi Cardinalis Barberini, in quo hæc legimus :* x Kal. Septemb. Romæ nat. sanctorum LAURENTII, Abundii, Innocendi.

adjungimus

5 *Quæ de* SS. Fortunato *et* Hermogene *observavat e Ferrario Florentinius, nonnulla etiam animadversione indigent. De S. Donato ac sociis martyribus die* xxi *hujus mensis actum est : inter quos* S. Fortunatum *non invenio. In Actis, quæ ibi protulimus, satis multa dicuntur de* E S. Hermogene lectore : *cui* Fortunatus *additus fuerit a Ferrario, et inventus vel in* Passione S. Donati et sociorum, *vel in* breviario antiquo Aquileiensi, *e quibus martyrium* SS. Hermogenis *ac* Fortunati, *quod recitat, desumpsit. Imperatores* Diocletianus et Maximianus, *locus* Singidoni *conveniunt, uti et* Victorianus præses; *sicut dicto die* xxi *licet videre : ubi etiam indicavimus, S. Donatum ac socios coli apud Aquileienses et Forojulienses ; sed nesciri, quomodo ad Forojulienses translata fuerint sacra eorum pignora. Idem fatetur Ferrarius de duobus Martyribus, quos hodie annuntiat :* Quando, *inquit in annotatione,* et quomodo corpora horum Martyrum Aquileiam translata fuerint, Acta paucis in dicto breviario recitata minime docent. *Ex his conficimus,* Hermogenem *hodie in Hieronymianis exemplaribus notatum, esse verosimiliter eumdem cum synonymo, quem dedimus ad* xxi *hujus mensis; non tamen id certo constare, quia etiamsi tam hoc quam isto die sit idem et Sancti et loci nomen, socii tamen, seu hi, qui in eadem annuntiatione conjunctim referuntur hac die* xxiii *in apographis Hieronymianis, non notantur die* xxi *cum* Hermogene. F *Adde, quod tam hic, quam* Fortunatus *colantur Aquileiæ propter translationem ; an vero ad hanc respexerit annuntiatio in exemplaribus Hieronymianis, an potius ad palæstram martyrii, non est unde certo quos definiat, in tanta præsertim istorum apographorum confusione.*

aliquot observationes.

6 *Quidquid sit ; nos in titulo superiore quinque Sanctos primo loco nominatos assignavimus Aquileiæ ; reliquos autem Romæ, annuntiationes exemplarium Hieronymiani Martyrologii, quod edidit Florentinius, secuti Suspicamur, omnes martyrii laurea insignitos fuisse, idque duabus de causis simul sumptis : nam utrique annuntiationi præfigitur vox* natalis, *et in istis Fastis Martyres solent notari. Porro utrumque illorum manipulum simul superius retulimus, quia in utrumque cadunt annotationes qualescumque Florentinii a nobis transcriptæ. Reliquum est, ut de* SS. Hermogenis *et* Fortunati *Actis, seu eorum compendio, quod Ferrarius vulgavit, pauca memoremus. Hic unde ea hauserit, antea indicatum est. Cum vero ad manum non sint exemplaria*

A *exemplaria ipsa, quibus idem auctor est usus; æquum de illis judicium ferre non possumus. Conferri interim possunt cum Actis S. Donati ac sociorum, de quibus supra mentio est facta. Quod ut facilius fieri possit, visum est hic subjungere narrationem martyrii, quæ apud Ferrarium exstat, cum adeo brevis sit.*

SS. Hermogenis ac Fortunati martyrium, ac tempus

7 Hermogenes lector, et Fortunatus diaconus ecclesiæ Singidonensis in persecutione Diocletiani et Maximiani sub Victoriano præside passi sunt eodem tempore, quo S. Donatus et socii ex eadem urbe. Cum enim Fortunatus diversis tormentorum generibus affectus in fidei confessione persisteret, capitis obtruncatione martyrium complevit. Inde Hermogenes ob eamdem causam comprehensus dicenti sibi Victoriano, Et tu, Hermogenes, seductus es? Respondit: Tu seduceris miser. De religione et officio interrogatus respondit: Hermogenes Christianus sum, et lector. Quorum lector? ait Præses. Respondit sanctus Martyr: Lego populo scientiam Dei, hoc est, Domini mei Jesu Christi mandata. Monitus diis immolare, cum libere diis inanibus immolare recusaret; et ipse demum gladio ani-
D madversus palmam martyrii adeptus est x Kal. Septembris: quorum corpora Aquileiæ requiescunt. *Characteres chronologicos* in persecutione Diocletiani et Maximiani, *quos signabat Ferrarius, tametsi aliunde stabilire solidius non sit mihi promptum, superius etiam posui, seu positos reliqui potius, ita tamen, ut restringi eos velim ad solos Martyres in mox allegata narratione nominatos; quidquid sit de aliis adeo confuse antea memoratis ex Hieronymianis exemplaribus.*

Hodiernus Fortunatus ab alio distinctus.

8 *Porro postquam hæc scripseram, venit mihi in mentem difficultas aliqua circa* S. Fortunatum *supra memoratum e narratione martyrii, quam ex Ferrario recitabam. Etenim tomo III Julii, die* XII, *in Commentario prævio ad Acta SS. Hermagoræ episcopi et Fortunati archidiaconi MM. sub Nerone, ut tunc dictum est, pag.* 251, *visum mihi fuit, Fortunatum, de quo ibi, esse diversum a synonymo, de quo actum apud nos die* XI *Junii, tomo II istius mensis pag.* 460, *Aquileiæ passo cum S. Felice fratre, sub Diocletiano et Maximiano. Quibus Fortunatis si hodiernum adjungas, jam habebis tres homonymos ad urbem Aquileiensem spectantes; et hodiernum quidem sub Diocletiano et Maximiano, prout notabat Ferrarius, etiam martyrii laurea coronatum. Hinc quæret aliquis, an hodiernus Martyr non sit confusus, vel bis repetitus, et idem cum eo, qui, ut dicebam, cum Felice fratre martyrii coronam obtinuit. Respondeo, utrumque satis distingui per illas notas, quæ de uno, non autem de altero signantur, secundum eorum Acta saltem, vel documenta, quæ apud nos exstant. Nam duo isti, de quibus ad diem* XI *Junii, fuerunt* fratres, *et* Aquileiæ *passi, sicut ibi indicatum est; ut nihil de diebus dicam, qui alii quidem ponuntur ab aliis pag.* 460 *citata; sed a nullo hæc dies* XXIII *Augusti.* Fortunatus *vero hodiernus alios habet omnino cha-* B *racteres, sicut ex supra dictis colligitur, quo, ne longior sim, lectorem mitto. Ad diem, quem memorabam,* XII *Julii, in Annotatis ad translationem reliquiarum SS. Hermagoræ et Fortunati lit.* k, *pag.* 257, *mentio facta est de sacris lipsanis* Fortunati et Felicis: *item* Hermacoræ et Fortunati: *denique* Hermogeni et Fortunati: *et tunc videbantur nobis* iidem haud dubie Sancti *ibidem esse* repetiti. *Sed illud addi non debuerat; cum triplex illud Martyrum par, etiamsi nomina ejusdem, quæ efformatione fere similia sunt, si Felicem excipias, apparuerint tunc repetita, nunc compareat tamquam diversum.*

AUCTORE J. P.

DE SS. SILVANO, SABINO, AC PANTHERIO MM.

IN THRACIA.

J. P.

C

Sub Diocletiano.

Tres *hosce sanctos Pugiles alibi signatos non reperi, nisi in Synaxario Basiliano, in quo ad hunc diem annuntiantur cum elogio. Textum Græcum, qui typis editus est ad calcem tomi primi hujus mensis pag.* 667, *sic Latine reddo:* Eodem mense, *die* XXIII certamen sancti martyris Silvani, ac Sociorum ejus. Sancti martyres Christi Silvanus, Sabinus, et Pantherius erant e regione Thraciæ, imperante Diocletiano. Cum vero Christiani essent, docebant in nomine Christi. Unde comprehensi ab idolatris, provinciæ præsidi traditi sunt; et interrogati Christumque confessi, primo quidem vehementer verberati F sunt: deinde autem carceri traditi, ærumnis in eodem confecti sunt, fame ac siti cruciati: multosque post dies e carcere ejecti, adigebantur iterum, ut Christum abnegarent, et idolis sacrificarent. Dumque id eis persuaderi non posset, suspensi excarnificantur radulis ita, ut viscera eorum apparerent. Et post cruciatum illum ineffabilem, accepta, ut capite truncarentur, sententia, ducebantur vincti ad necem; dumque pervenissent ad locum martyrii, et orassent, capite minuti sunt. *Paucula hæc sunt, quæ de hisce Martyribus ad me pervenerunt: nec plura habeo, quæ his addam.*

A D

DE SS. DONATO, RESTITUTO, VALERIANO, FRUCTUOSA, ET DUODECIM ALIIS MARTYRIBUS,

ANTIOCHIÆ IN SYRIA.

G. C.

Palæstra horum Martyrum, memoria in Martyrologiis, et dubium martyrii tempus.

FORSAN SÆC. IV. Ambigua palæstra horum Martyrum.

A*pud geographos assignantur variæ Orientis urbes, quæ nomine* Antiochiæ *olim appellatæ fuerunt. Inter has præcipue celebrantur Antiochia Syriæ ac Antiochia Pisidiæ, quæ utraque civitas habuit invictos athletas,* B *qui pro fide Christiana martyrium subierunt. Facile crediderim, plerumque Antiochiam Syriæ sive magnam designari, quando nihil additur. Cum tamen id incertum sit, et in hac sanctorum Martyrum annuntiatione ex quibusdam adjunctis erui certe nequeat, initio hujus sylloges dubitabam, an superius in titulo palæstram istius gloriosi certaminis determinate exprimerem. Sed postea hoc dubium resolvi ex auctoritate eminentissimi Cardinalis Baronii, qui in indice topographico Martyrologii Romani martyres Antiochenos Pisidiæ ab Antiochenis Syriæ distinguens, hodiernos nostros huic civitati nominatim adscribit. Si forte quis alius hunc indicem topographicum contexuerit, ex illius fide certamen istorum Pugilum in urbe Antiochena Syriæ collocavi.*

qui in Martyrologiis annuntiantur

2 *Porro hodiernum Martyrologium Romanum fere consonat Adoni et Usuardo, qui ambo Martyres illos die* XXIII *Augusti annuntiant his verbis:* Natalis sanctorum martyrum Donati, Restituti, Valeriani, Fructuosæ, cum aliis duodecim, qui præclarissimo confessionis honore apud Antiochiam coronati sunt. *Sollerius noster in observationibus ad Martyrologium Usuardi,* C *quod Antverpiæ anno 1714 edidit, hac die circa Usuardinam istam annuntiationem monet sequentia:* Antiochenorum Pugilum memoriam, Adonis Martyrologio antiquiorem, hoc die non invenio; nec alium habuit fontem Usuardus, ex quo sua ita hausit, ut nec syllabam mutaverit. Quærimus Adonis fontem; sed nihil hactenus reperire licuit. *Etsi libenter concedam, Usuardum more suo hanc annuntiationem ex Adone transcripsisse, tamen potuit eam vidisse in Martyrologio sancti Hieronymi aut venerabilis Bedæ, cum in prologo suo testetur, sese vestigiis horum Martyrologorum nonnumquam institisse.*

diversis diebus.

3 *Sane mihi videor ipsum Adonis fontem, quem Sollerius ad hanc diem frustra quæsivit, alia die reperisse in variis Hieronymiani Martyrologii apographis, in quibus apud Florentinium die* XV *Novembris sic lego:* In Antiochia natalis sanctorum Donati, Restituti, Valeriani et Fructuosæ cum aliis numero XII. *Florentinius autem post relatas aliorum codicum annuntiationes, quæ proxime ad superiorem accedunt, in notis ibidem lectorem ita monet:* Donatum cum tribus sociis nominibus distinctis præferunt unanimiter codices, ex quibus vetustius Martyrologium nostrum confirmatur; anonymi vero XII in libris nostris et Corbeiensi computati, tredecim sunt in Martyrologio Antverpiensi, ex quo FRUCTUOSAM non FRUCTUOSUM legendum E esse monemur, præsertim addito MATRONÆ titulo, nisi hoc nomen martyris, non conditionis fuerit. *Deinde breviter ostendit, aliquas martyres proprio* Matronæ *nomine appellatas fuisse. Videtur itaque Ado has aut similes tabulas præ oculis habuisse.*

et quos Ado ex consimilibus antiquioribus monumentis

4 *At nonnemo quæret, quomodo die* XXIII *Augusti Ado collocaverit hos Martyres Antiochenos, qui die* XV *Novembris in diversis apographis Hieronymianis annuntiantur. Huic quæstioni respondet ipse in prologo sui Martyrologii, dum lectorem ita præmonet:* Ne putes in hoc opere in vacuum me laborasse et rem non necessariam executum fuisse, breviter tibi causam facti aperiam. Primum fuit imperium ac jussio sanctorum virorum, ut supplerentur dies, qui absque nominibus martyrum in Martyrologio (quod venerabilis Flori studio in labore domini Bedæ accreverat) tantum notati erant.... Huic Operi, ut dies Martyrum verissime notarentur, qui confusi in Calendariis satis inveniri solent, adjuvit venerabile et perantiquum Martyrologium, ab urbe Roma Aquileiam cuidam sancto episcopo a Pontifice Romano directum, F et mihi postmodum a quodam religioso fratre aliquot diebus præstitum.

ad diem XXIII Augusti memoravit.

5 *Facile igitur fieri potuit, ut Ado ex antiquioribus Martyrologiis annuam horum Martyrum Antiochenorum memoriam mutaverit ac transtulerit ad diem* XXIII *Augusti, quia in Martyrologio Bedæ seu potius Flori, quod cum auctariis aliorum Majores nostri tomo secundo Martii præfixerunt, hac ipsa die* XXIII *Augusti Martyres illi ex apographo Divionensi memorantur his verbis:* Natale sanctorum martyrum Donati, Restituti, Valeriani, Fructuosæ cum aliis duodecim, qui præclarissimo confessionis honore Antiochiæ coronati sunt. *In proxime citatis Flori auctariis annua eorumdem Martyrum commemoratio rursus celebratur ad diem* XV *Novembris, ut ibidem videre est. At quiscumque sit verus martyrii vel antiquæ venerationis dies, cum Adone, Usuardo ac Martyrologio Romano diem* XXIII *Augusti prætuli, et hodie Martyres illos Operi nostro inserui. Insuper ingenue fateor, me hactenus in antiquis monumentis non invenisse tempus, quo Pugiles isti Antiochiæ lauream*

ream

A *ream martyrii obtinuerunt. Cum tamen Castellanus et novissimum Martyrologium Parisiense ad annuntiationem horum Martyrum in margine sæculum* IV *notaverint, idque non temere factum fuisse arbitrer, ego superius sub dubio idem sæculum expressi exemplo illorum auctorum, qui verosimiliter illud alicunde eruerunt, licet antiquos chronologiæ istius assertores non noverim.*

AUCTORE G. C.

DE S. CEDONIO VEL SIDONIO CONFESSORE ET EPISCOPO, UT FERTUR,

AQUIS-SEXTIIS IN PROVINCIA,

SYLLOGE HISTORICO-CRITICA.

G. C.

Publicus hujus Sancti cultus, et opposita Aquensium ac Tricastinorum de illo traditio.

B

XXIII AUGUSTI.

Videtur S. Cedonius vel Sidonius,

Nomen hujus Sancti, quod in titulo dupliciter expressimus, ab aliis adhuc diversimode scribitur, ut curiosus lector in decursu hujus sylloges facile observabit. Sed parum curamus diversam nominis expressionem, si genuinis et antiquis instrumentis probari possint ea, quæ de hoc Sancto narrantur: nam vulgaris Aquensium traditio fert, hunc S. Cedonium *fuisse illum cæcum a nativitate, quem Christus illuminavit, ut in Evangelio S. Joannis cap.* IX *fuse legitur. Præterea Aquenses volunt, illum cum SS. Maria Magdalena, Martha, Maximino, aliisque ex Palæstina in Provinciam appulisse, et post mortem S. Maximini, quem primum ecclesiæ suæ præsulem statuunt, ad cathedram Aquensem evectum esse. Postea referemus, quid eruditi Galli quidam de traditione illa judicent, ubi prius immemorabilem et publicum* S. Cedonii *vel* Sidonii *cultum assignaverimus.*

qui hac die in Martyrologio Gallicano refertur.

2 *Andreas Saussayus in Appendice ad Martyrologium suum Gallicanum tomo II pag.* 1220 *et sequente memoriam hodierni istius Sancti celebrat his verbis:* Sanctus Cedonius vel Che-
C lidonius, discipulus, cooperator et successor sancti Maximini episcopi primi Aquensis, viri Apostolicæ ætatis et gratiæ; cui in Gallias divino nutu delato, continuo nexu adhæsit, disseminandoque Euangelio, subigendoque Christi legibus hujus civitatis populo, ipsimet ingenti adjutorio fuit: post quem ad senatorum cælestium consessum exaltatum, pastoralis officii sibi transmissum munus undequaque implevit, ac tandem consummatus in omni opere bono, pretiosa coram Domino morte quievit, et juxta magistrum, patentia ob insignia Apostolicæ gratiæ et virtutis, sepultus est. Fertur hic fuisse cæcigenus ille, quem Christus lux vera gratiæ et sol justitiæ illuminavit. *Saussayus hoc loco traditionem illam timide indicat verbo* fertur, *et Ferrarius in Topographia nova ad Martyrologium Romanum sub nomine urbis* Aquæ sextiæ *simili phrasi utitur.*

et in Breviario Aquensi colitur.

3 *Attamen in Officiis propriis ecclesiæ et diœcesis Aquensis, in quibus hac die festum* sancti Sidonii archiepiscopi Aquensis, *sub ritu duplici majori celebratur, hæc opinio affirmate proponitur in oratione seu collecta et antiphonis, quarum una in primis vesperis ad* Magnificat *ita habet:* A seculo non est auditum, quia aperuit quis oculos cæci nati, nisi Christus filius Dei. ℣. Amavit eum Dominus et ornavit eum. ℟. Stolam gloriæ induit eum. ORATIO. Quæsumus omnipotens Deus, ut sicut beato Sidonio confessori tuo atque pontifici visum corporeum tribuisti; sic ejus meritis gloriosis, nobis famulis tuis lumen tuæ visionis largiri digneris. Per Dominum nostrum *etc. Reliqua sunt de communi confessoris pontificis præter Antiphonam ad* Benedictus, *quæ sic sonat:* Rabbi, quid peccavit homo iste, quod cæcus natus est? Respondit Jesus, et dixit: Neque hic peccavit, neque parentes ejus, sed ut manifestentur opera Dei in illo. *Denique Antiphona ad* Magnificat *in secundis vesperis ita legitur:* Ille homo, qui dicitur Jesus, lutum fecit ex sputo, et linivit oculos meos, et modo video. E

4 *Cum reverendissimus ac illustrissimus D. Alphonsus de Richelieu archiepiscopus Aquensis anno* 1627 *non diu post notissimum Urbani VIII Pontificis decretum de cultu Sanctorum hæc Officia propria edi jusserit, probabilissime opinamur, istud officium* S. Cedonii *vel* Sidonii *ex antiquioribus Breviariis desumptum et ab immemorabili tempore in ecclesia Aquensi celebratum fuisse: nullo enim modo verisimile est, tunc primum ab Aquensibus coli cœpisse* S. Sidonium *contra novum et expressum Urbani VIII decretum, quo vetabatur, ne quis consuetos Sanctorum honores exhiberet iis, qui ab immemorabili tempore, id est ante centum annos ab edito decreto computandos, publicum cultum vel evidentia sanctitatis olim agnitæ signa non haberent. Videmur itaque non temere procedere, dum Operi nostro inserimus* S. Cedonium *vel* Sidonium, *quisquis ille demum fuerit, de quo mox infra disseremus.*

ab immemorabili tempore cultum habuisse,

F

5 *Hoc judicium nostrum confirmatur ex Petro Equilino, qui jam a trecentis et amplius annis in Catalogo Sanctorum lib.* [illegible] *cap.* CII *de* sancto Cedonio episcopo *meminit, et ibidem traditionem Aquensium refert his verbis:* Cedonius episcopus vel Sidonius fuit ille cæcus a nativitate, quem Dominus lutum ex sputo faciens et oculos liniens illuminavit, ut habetur Johannis x; qui et ab aliquibus dicitur fuisse unus ex septuaginta

ut ex Petro Equilino confirmatur.

AUCTORE G. C.

ginta duobus Christi discipulis. Sive autem ex numero illorum fuerit, sive non, planum habetur ex chronicis et gestis discipulorum, quod Christi discipulus fuit, et post ascensionem Domini ab Apostolis baptizatus, sancto Maximinu specialiter adhæsit. Unde et, ut dictum est, cum eodem et Lazaro atque sororibus ejus navicula impositus a finibus Judæorum expulsus fuit. Postquam autem præfati sancti provinciam Provinciæ, ad quam Deo duce applicuerant, ad Christum converterunt, et postquam beatus Lazarus Massiliæ, et beatus Maximinus Aquis episcopi ordinati sunt, ipse in ministerio Maximini Aquensis civitatis [episcupi] permansit, et ejusdem prædicationis coadjutor fuit, ubi et post dies multos in pace quievit, et juxta magistrum reconditus jacuit, ut supra actum est. *Cum Petrus Equilinus* Cidonium *in titulo citati capitis* sanctum *cognominet, de immemorabili hujus Sancti cultu certiores reddimur, quamvis auctoritas Equilini nobis non sufficiat, ut toti ejus narrationi statim certam fidem adhibeamus.*

B

Vulgari Aquensium traditioni,

6 *Natalis Alexander in Historia ecclesiastica veteris novique Testamenti, quæ Parisiis an.* 1714 *recusa est, tomo III istius Operis pag.* 176 *et* 177 *pro traditione Aquensium profert antiquius testimonium ex veteri codice Tolonensi, qui anno* 572 *conscriptus esse dicitur, et in quo leguntur sequentia :* Clemens fuit unus ex septuaginta duobus discipulis Christi, cui beatus Petrus Apostolus specialiter commendavit beatam Mariam Magdalenam, sicut Mater Christi Joanni fuerat commendata. Cum igitur post lapidationem sancti Stephani, Judæorum persecutio in discipulos ebulliret, Judæi Mariam Magdalenam, Martham cum Marcella pedissequa, Lazarum, Maximinum, CIDONIUM, QUI CÆCUS ERAT A NATIVITATE, et alios plures navicula impositos, sine remige mari exposuerunt, ut sic undis necarentur. Qui, Deo duce, omnes incolumes Massiliæ applicuerunt, ubi prædicantes universam Provinciam converterunt. *Hoc instrumentum traditioni Aquensium non parum faveret, nisi ab eruditis quibusdam Gallis de suppositione vel interpolatione suspectum haberetur.*

quæ de Sancto isto circumfertur,

7 *Tale procul dubio visum est novissimis editoribus Galliæ Christianæ, qui tomo I illius Operis col.* 299 *de Sancto nostro sic scribunt :* Sanctus Sedonius, quem alii Chelidonium vocant,

C

successor sancto Maximino ab omnibus datur in sede Aquensi, huncque tradunt fuisse cæcum illum a nativitate, cujus oculos Christus Dominus aperuit et luce donavit ; ad abolendam vero tanti miraculi memoriam Judæos eum mari ad certum naufragium commisisse cum Lazaro ejusque sororibus. Hæc vero toties a viris doctis verique studiosis exsufflata sunt, ut eadem retractare tædeat. Post Sedonium quatuordecim alios episcopos adducit Bouzius (Bouche) prorsus ignotos, quos utpote sine probatione intrusos et invectos reprobamus. Nec parcendum putamus Tripherio, qui post illos quatuordecim recensetur in episcoporum catalogo ad nos misso. Adfuit quidem concilio Taurinensi anno CCCXCVII quidam episcopus, nomine Tripherius ; sed cui sedi adscribendus sit, ignoratur : de ejus enim sede altum silentium hac in synodo episcoporum Galliarum, qui fere omnes puro nomine appellantur, nulla facta sedis mentione. Nullus tamen dubito, a seculo saltem tertio Aquas-Sextias suos habuisse episcopos ; quandoquidem finitimas urbes pene omnes jam factas sedes episcopales nobis compertum, ut postea ostendemus. D

Verum qui sedem Aquensem rexerint tertio quartove seculo, nos fugit.

opponimus eruditorum quorumdam judicium.

8 *Decessores nostri in Commentario problematico de S. Maximino, qui vulgo primus Aquensium episcopus statuitur, ad diem octavam Junii, sive tomo II istius mensis pag.* 53 *et sequente similem temporis aut sedis ignorantiam fatentur. Eligant igitur Aquenses, utrum* S. Cedonium *dici malint suum episcopum, an dumtaxat incolam, qui primis Ecclesiæ Christianæ sæculis eo advenerit, ac ibidem sancte obierit. Si velint, illum urbis suæ præsulem fuisse, ætatem ejus differant usque ad tertium vel quartum sæculum, quo potuit inter alios ignotos urbis Aquensis antistites eidem ecclesiæ præfuisse. Si vero malint,* S. Cedonium *fuisse quemdam ex septuaginta duobus Christi discipulis, et sæculo primo ad urbem suam venisse, omittant titulum archiepiscopi Aquensis, quem tali tempore difficulter ei concedemus : facile enim fieri potuit, ut aliquis ex Christi vel Apostolorum discipulis, ob urgentes persecutiones aut alias causas in Galliam profugus, sæculo primo vel secundo Aquas-Sextias pervenerit, fidem Christianam docuerit, et vir-* E

tutibus miraculisque clarus ibidem ex hac vita migraverit ; sed hunc urbis Aquensis episcopum fuisse, non nisi solidis argumentis inducti admittemus.

et contrariam Tricastinorum traditionem.

9 *Quod si Aquenses ob traditionem suam memoratum dicus teneant,* S. Cedonium *fuisse cæcum a nativitate, cujus oculos Christus aperuit, intentanda lis est Tricastinis, qui eæcum illum sub nomine S. Restituti die* VII *Novembris colunt, eumque primum ecclesiæ suæ præsulem statuunt, ut patet ex Lectionibus propriis diœcesis Tricastinæ, quas illustrissimus ac reverendissimus D. Antonius Du Cros anno* 1627 *Avenione edi curavit, et in quibus inter alia, ad diem* VII *Novembris discutienda, de cæco illo recitantur sequentia :* Continuo Dominus Jesus lutum fecit cum terra de saliva, linivit locum oculorum ejus, et dixit ei : Vade ad natatoria Siloë, et oculos tuos lava. Adolescens autem fecit, sicut præcepit ei Jesus. Lavit et vidit. Impletus Spiritu sancto, et in fide Christi confirmatus (vocatum est nomen ejus Restitutus) glorificans ac laudans Deum secutus est Dominum. Post hæc F

crevit factus clericus, omni bonitate, simplicitate, et justitia plenus. *Ex hoc Lectionem fragmento liquet, Tricastinos existimare, quod eum dem cæcum a nativitate, tamquam primum urbis suæ episcopum, sub nomine S. Restituti quot annis colant.*

licet hæc recentior sit.

10 *Verum hæc Tricastinorum traditio non est antiqua, quemadmodum novissimi Galliæ Christianæ editores tomo I col.* 705 *indicant his verbis :* Laudatus a nobis Ludovicus Antonius Boyer traditionem secutus, ut ait, primum Tricastinæ urbis episcopum Restitutum fuisse docet, quem aiunt fuisse cæcum natum a Christo lumine donatum. At sincere fatetur, primum, qui id asseruerit, fuisse Stephanum Genevés, qui anno MDCLXV ejusdem Sancti reliquias transtulit. Certe tam recens opinio nullatenus potest pro traditione venditari. Itaque demus tantummodo, sanctum Restitutum primum fuisse, qui Christum Tricastinis annuntiarit, aut plebi jam Christianæ factæ pastor et episcopus fuerit ordinatus. Quo vero tempore id factum, ignoramus. Reliquiæ sancti Restituti in oppido ejus nominis asservatæ sunt usque ad annum MDLXI, quo Calvinistæ

A vinistæ eas succenderunt. Conjicit illustrissimus Antonius Godellus Venciensis episcopus, sancti Polycarpi discipulos appulisse in Provinciam circa annum CLXIX, et ecclesias Cemeliensem, Antipolitanam, Foro-Juliensem, Tolonensem, aliasque Lugdunum usque fundasse. *Hæc S. Restituti Acta ad diem* VII *Novembris examinanda remittimus, et interim Aquensibus tempus damus, ut Tricastinos impugnent, et suam traditionem probent, aut corrigant.*

AUCTORE G. C.

DE S. LUPO VEL LUPPO MARTYRE

INCERTI LOCI AC TEMPORIS,

DISQUISITIO CRITICA.

G. C.

An unus, duo, tres, vel quatuor fuerint hujus nominis Martyres, et quis ex illis hodie colatur.

XXIII AUGUSTI. *Hic Martyr conditione servus*

B *Quamvis Latini, Græci, Mosci, Syri et Coptitæ die* XXII *vel* XXIII *Augusti celebrent* S. Lupum *vel* Luppum *(nam nomen ejus alterutro modo promiscue exprimitur) tamen ex tot diversis variarum gentium istarum Martyrologiis nondum certo didicimus, quo loco vel tempore Sanctus ille vixerit aut martyrium subierit. Martyrologium Romanum hac die sic eum annuntiat :* Item sancti Luppi martyris, qui ex servili conditione, Christi libertate donatus, martyrii quoque corona dignatus est. *Eminentissimus Baronius in notis ad hanc annuntiationem monet, Græcos in Menologio de Sancto isto hodierno meminisse. Verosimiliter hic assignatur Menologium Græcorum, quod Henricus Canisius inter antiquas Lectiones ex interpretatione Cardinalis Sirleti Latine vulgavit, et in quo ad diem* XXIII *Augusti legimus sequentia :* Natalis sancti martyris Luppi, qui cum antea esset servus, martyrii dignitate, quam gladio percussus assecutus est, libertate donatus, Christi amicus effectus est.

hodie colitur a Græcis et Latinis,

2 *Cum Menologio Sirletiano concordant Græci in Menæis excusis, ubi diem* XXIII *Augusti Officium de sancto Martyre illo recitant, et die sequente annuntiationem ejusdem repetunt his verbis :* Τῷ αὐτῷ μηνὶ κγ΄. Μνήμη του ἁγίου μάρτυρος Λούππου. *Id est :* Eodem mense, die XXIII. Memoria sancti martyris Luppi. *Deinde subnectunt* C *more suo nonnullos versiculos, in quibus ad servilem ipsius conditionem sic alludunt :*

Ὑπῆρχε Λοῦππος δῦλος· ἐκ δὲ του ξίφου
Ἐλεύθερος προσῆλθε τῷ Χριστῷ φίλος.
Εἰκάδι ἐν τριτάτῃ πέφνε Λοῦππον φασγάνου ἄκμη.
Servus erat iste Luppus ; at gladio fuit
Libertus una factus et amicus Dei.
Ense Lupum sævo vigesima tertia mactat.

Etiam in Ephemeridibus Græco Moscis apud nos ante tomum primum Maii pag. XXXVIII *refertur hic postremus versiculus hexameter, cujus infra juverit recordari, cum Græci Menæorum collectores hunc etiam* S. Luppo *servo tribuant, ut jam vidimus. Maximus Margunius Cythెræus annuntiationem Menæorum more suo transcribit ; sed nec servilem nec aliam hujus Martyris conditionem exprimit.*

sed Russi videntur eodem die

3 *At Mosci videntur hodierno Martyri addere dignitatem episcopalem, quæ certe cum annuntiatione Menæorum et servili memorati Sancti conditione non satis convenit : nam in Augusto suo figurato illum vestibus episcopalibus indutum more Orientali sic repræsentant.*

E

Quinimo in explicatione Augusti figurati ad diem XXIII *istius mensis ante tomum primum Maii apud nos pag.* XL *nomen ejus ita notatur :* LUPUS ✠ EPISCOPUS MARTYR. F *Hunc forte Papebrochius noster in Augusto metrico post supradictum versiculum hexametrum subjunxit hæc verba :* Menæis et Romano hodierno Λοῦππος Luppus. Martyr et episcopus Sirmii in Pannonia fuit ; Acta necdum apparuerunt. *Ignoramus, unde Papebrochius hanc episcopatus Sirmiensis notitiam eruerit. An forsan hunc Sanctum festinanter accepit pro S. Irenæo martyre et episcopo Sirmiensi, qui in pluribus Græcorum Menologiis hodie celebratur, ut in Prætermissis hujus diei dictum est? Non omnino temere suspicamur, his Papebrochii verbis inductum fuisse Castellanum, ut in Martyrologio suo universali S. Luppum hodiernum ad marginem* Sirmii *collocaret. Quidquid sit de his suspicionibus, nos saltem nullum hujus nominis Martyrem hactenus inter episcopos Sirmienses invenimus.*

annuntiant alium ejusdem nominis episcopum.

4 *In Menologio Slavo-Russico, quod nobilissimus D. Baro de Sparwenfeld nobis Latine interpretatus est,* S. Luppus *non appellatur expresse episcopus : sed dicitur fuisse scriptor ecclesiasticus,*

AUCTORE G. C.

cus, ut ad diem XXIII Augusti colligitur ex his ejusdem Menologii verbis : Sancti martyris Luppii, coætanei sanctorum Apostolorum, quem dicunt multi reliquisse libros Ecclesiæ. Passus est anno CCV sub Severo; inclusus sub fundamento muri jussu Justiniani post dies quadraginta obiit. *Jam nonnulla ad hanc Menologii Slavo-Russici annuntiationem notanda occurrunt. Imprimis huic* S. Luppo *hodierno, quem Græci et Latini servum cognominant, parum probabiliter in hoc elogio tribuitur tanta doctrina, ut libros Ecclesiæ reliquerit. Eruditio illa potius conveniret Lupo vel Luppo præsuli in Cilicia, quem S. Athanasius in Epistola ad episcopos Ægypti et Libyæ, sive tomo I novissimæ editionis Parisiensis, parte* I, *pag.* 278 *inter egregios fidei Catholicæ defensores recenset. Verum ætas hujus præsulis cum elogio proxime relato non concordat : nam Lupus Tarsensis in Cilicia episcopus post initium sæculi quarti conciliis Ancyrano et Neo-Cæsariensi subscripsit, ut apud Harduinum nostrum tomo I Conciliorum col.* 280 *et* 285 *legimus, et hodiernus sanctus Martyr in Menologio Slavo-Russico dicitur Apostolis coætaneus fuisse.*

B

quæ dignitas parum conveniat hodierno Martyri.

5 *Quinimo memoratum istud Menologium cum se ipso conciliari non potest : si enim Sanctus ille Apostolis coævus vixerit, quomodo primum passus est anno Christi* 205 *sub imperatore Severo, quemadmodum ibidem asseritur? Quis autem fuerit, aut quo tempore vixerit, Justinianus iste, qui Sanctum sub fundamento muri concludi jussit, ignoramus. Porro illud mortis genus, quo Sanctus hic* inclusus sub fundamento muri jussu Justiniani post dies quadraginta obiit, *non facile potest aptari* S. Luppo, *quem Græci eadem die celebrant, et quem gladio percussum ex servili conditione ad veram nobilemque martyrii libertatem pervenisse affirmant, ut superius vidimus. Ex his discrepantibus martyrii et servilis conditionis adjunctis haud improbabiliter concludimus, Sanctum a Moscis hodie annuntiatum differre ab hodierno* S. Luppo, *quem Græci et Latini colunt, nisi forsan Mosci recentiores eidem* S. Luppo *servo episcopalem dignitatem, improbabilem eruditionem, et aliud martyrii genus affinxerint. Certe alia Menologia Russica (his adde Copticum et Syriacum) hodiernum ejusdem nominis Sanctum solo* Martyris *titulo exornant, et alias Menologii Slavo-Russici circumstantias altum silent. Ceterum viris eruditis et rerum Russicarum peritioribus has tenebras dissipandas relinquimus.*

C

qui facilius esse posset idem cum famulo S. Demetrii,

6 *Interim verosimilior nobis apparet identitas hodierni* S. Luppi *cum famulo vel servo sancti Demetrii martyris, in cujus Actis apud Surium die* VIII *Octobris cap.* X *narrantur sequentia :* Quidam ex Sancti famulis stans prope eum, quando beatam illam subiit cædem, cum, ut potuit, divinum illum sanguinem collegisset in sacro Martyris superhumerali, et quem manu gestabat annulum accepisset, et Martyris sanguine tinxisset, per ipsa faciebat plurima miracula. Neque erat ullus morbus, neque malus dæmon tam fortis, quin statim, si illius fecisset periculum, superaret; adeo ut tali fama miraculorum impleretur tota civitas Thessalonicensium. Quocirca nec erat consentaneum ea latere Maximianum, nec ferre posse invidiam; et ideo capitur protinus famulus, horum bonorum procurator, et interficitur. Tribunal locus, in quo fuit occisus; Lupus autem vocabatur egregius ille famulus.

de quo Græci alio die meminerunt

7 *Græci in suis Synaxariis inclytum martyrem Demetrium die* XXVI *Octobris colunt, et jam memoratus ejus servus aut famulus tum in Menæis impressis, tum in manuscriptis Actorum exemplaribus* Λοῦπος *vel* Λοῦππος *Græce nominatur. Habemus ergo famularem vel servilem conditionem, titulum martyrii, et idem nomen his duobus Sanctis communia, propter quæ non immerito dubitari posset, an hi duo Martyres distinguendi sint, et an forsan Græci et Latini non celebrent hac die* S. Luppum *servum vel famulum magni martyris Demetrii, qui in Actis heri sui tantum obiter commemoratur, et nulla peculiari festivitate colitur. Unde Rosweydus noster in Ms. Indice ad Menæa Græcorum notavit utrumque hunc* S. Luppum, *et paucis verbis indicat, illos unum eumdemque a se putari. Si confusio ista duorum Martyrum homonymorum certa esset, facillime tempus et locum martyrii hodierno* S. Luppo *assignaremus, cum ex Actis sciamus, ubi et quando sanctus ejus herus Demetrius martyrium subierit. Sed hæc accuratius examinari poterunt ad diem* VIII *Octobris cum Martyrologio Romano, si quid interea lucis affulserit.*

E

Quidam scriptores Hispani

8 *Post hæc omnia dubia nondum certo scimus, utrum fuerit unus, duplex, an triplex hujus nominis Martyr. Quod si tres homonymi sint distinguendi, libenter Hispani quidam fabulatores his adderent quartum, si satis credulos et incautos lectores invenirent : cum enim vidissent, hodie in Martyrologio Romano* S. Luppum *vel* Lupum *servum sine nota loci ac temporis annuntiari, opportunam occasionem arripuerunt, ut hunc Martyrem in Hispaniam transferrent manifesto furto, quod tamen occultum fore sperabant. Hinc Joannes Tamayus Salazar hac die in Martyrologio suo Hispano illum annuntiat his magnificis et simul obscuris verbis :* Floro Flavicano in Gallæcia Hispaniæ sancti Lupi martyris, qui cum esset hominis servus, ad Dei et Hominis dulcissimum famulatum accessit, in quo sic perseveravit ingenuus, quod martyr nec amisso capite resipuerit.

nixi figmentis aliquorum impostorum.

9 *Tamayus in notis allegat Menologium Græcorum et Martyrologium Romanum, in quibus palæstra martyrii siletur, et ad eam in Hispania collocandam citat testimonium Pseudo-Juliani, qui in fabuloso suo Chronico locum martyrii ad annum Christi* 300 *num.* 138 *sic designat :* FORO-FLAVICANI, quod oppidum in Gallæcia, nunc PONS-VEDRUS dicitur, sancti Lupi martyris, qui ex servo libertus Christi factus, multa tormenta pro Christi confessione pertulit.

F

Aulus Halus in insidiis succenturiatus accedit, seu potius ipse Tamayus, qui hunc poëtam Burdigalensem confinxit ad adstruendas suas fabellas, et hoc loco auctoritatem ejus ita commendat ac profert : In meo codice Ms. carminum Auli Hali exastichon invenitur, epitaphii ordine scriptum, hoc lemmate :

Continet hoc saxum Luppi jam martyris ossa,
Conditione δοῦλος, qui fide liber erat.
Huncque Flavicanum conspexit jugula falci
Subdere constanter, quo capit astra, Forum.
Præsidis Hispani contempsit barbara prorsus
Decreta, et Christo servus adhæsit amans.

Hoc carmen Auli Hali, seu verius suum, Tamayus illustrat hac explicatione, quam audi et ride : Δοῦλος vox Græca, *inquit,* quæ Latinis sonat SERVUS; et quia beatus martyr hujus fuisset conditionis, ideo Poëta utitur voce illa ob carminis

A

carminis prosodiam. *At non videmus, quomodo Poëta seu potius ipse Tamayus ob carminis prosodiam usus sit voce Græca* δοῦλος *quandoquidem prima hujus voc s syllaba longa est, adeoque carmen pentametrum corrumpit ac vitiosum reddit.*

eumdem Martyrem hodiernum

10 *Deinde Tamayus Acta ejusdem Martyris exhibet hoc modo :* Lupus conditione servus, temporibus Diocletianicæ persecutionis pro Christi fide, cui nomen dederat, comprehensus apud oppidum Gallæciæ in Hispania, cui Foro-Flavicanum vocabulum erat, et ad præsidem delatus, fortissimo cordis spiritu se Christianum esse profitetur. Sed ejus abjectissimam a jure conditionem exquirens et noscens, furore actus adversus Martyrem diversa cruciatuum decreta promulgavit. At sanctus Lupus in Christi promissione suffultus, omnia illa judicis mandata contemnens, cervices subdere constanti libertate disposuit. Tunc præses post varia cruciamina satellitibus, ut ejus caput a corpore separarent, præcepit. Ita factum, et spiritus ad æterna cæli culmina properavit x Kalendas Septembris, anno Domini ccc, imperantibus Diocletiano et Maxi-

B

miano. Ejus corpus in eodem oppido sepultum ibidem requievit.

patriæ suæ adscribunt.

11 *Quis antiquæ historiæ vel tantillum peritus non videat, hæc Acta Tamayum partim ex Menologio Græcorum vel Martyrologio Romano hodierno collegisse, partim ex Pseudo-Juliano et cerebro suo fabricasse? Tamen Hispanus iste Martyrologus Actis illis subjungit hanc seriam annotationem :* En Acta, quæ potuimus ex nostris scriptoribus congerere; cetera Deus scit, qui forsan ea suo tempore dabit ad majorem sui Martyris honorem. Nec de oppido Foro Flavicano aliquid in antiquis scriptoribus geographis invenire potuimus. Idem Julianus dicto numero cxxxviii asserit, cum * inter oppida Gallæciæ connumerari, dicique Pons-vedrus, quod et hodie Pontevedra vocitatur. In ea aliquando et nos fuimus, cum ex Tyde Compostellam ad visitanda sancti Apostoli limina transiremus. Oppidum diœcesis Compostellanæ satis populosum, nobilitate conspicuum, et concursu gentium illustre. *Tamayus hoc loco prudenter tacuit de superstite sancti Martyris istius memoria vel sacris ejusdem reliquiis, quæ numquam apud incolas Pontis veteris exstiterunt.*

** lege id*

ac etiam duos ejusdem nominis Sanctos

12 *Cum Pseudo-Julianus hoc martyrium satis belle ac distincte exornasset, Pseudo-Dexter de eodem martyrio expresse non meminit, cum existimaret, auctoritatem Pseudo-Juliani sufficere, ut hic* S. Lupus *vel* Luppus *ab incautis lectoribus Hispaniæ adscriberetur. At idem impostor sub ficto Flavii Lucii Dextri nomine alium hujus nominis martyrem in Hispania memorat, eumque Chronico suo omnimodæ historiæ ad annum Christi centesimum num. 9 sic obscure inserit :* M. Lupus Philippus, Lucius maritus Candidæ palmam martyrii consecutus est *Ex hac obscura vel ambigua annuntiatione astutus homo sperabat, orituram disputandi materiam inter suos sectatores, et ab aliquibus commentatoribus duos ejusdem nominis martyres in Hispania collocandos, aut propter diversa nomina martyres illos pro patria sua multiplicandos esse.*

ex Chronico Pseudo-Dextri

13 *Nec eum spes fefellit, cum Franciscus Bivarius in Commentariis ad hunc Pseudo-Dextri textum sic disserat :* Difficile creditu est, quatuor hæc nomina Marcus, Luppus, Philippus, Lucius, unius ejusdemque hominis esse; nimirum Lucii mariti Candidæ. Crediderim potius, tres esse insignes martyres Pauli discipulos, videlicet M. Luppum, de quo Græci in Menologio xxiii Augusti, et cum eis Romanum Martyrologium ipsa die; Philippum Philotheum, qui ab Hispaniis in Italiam, unde erat oriundus, rediens, Firmi in Piceno tandem episcopus factus, jugulum pro Christo præbuit xxii Octobris, qua ejus festum inibi colitur, memoria in Romano Martyrologio servata; ac tandem Lucium Claudiæ Candidæ Paphensis maritum, cujus cum uxoris nomine nomen legitur in Romano Martyrologio, i Decembris. *Ut hic omittam alios, de quibus suo tempore agi poterit, ubinam in Menologio Græcorum vel in Martyrologio Romano hodiernus ille* S. Luppus *discipulus sancti Pauli vocatur, aut in Hispania passus esse dicitur? Unde Bivarius novit,* S. Luppum *nostrum prænomine* Marci *appellatum fuisse? Nos probabilius opinamur, initiali littera M. in hagiologiis* martyrem *significari.*

AUCTORE G. C.

E

et Pseudo-Juliani confinxunt.

14 *Quamvis autem Tamayus illam Bivarii explicationem non admittat, tamen supradicto Pseudo-Dextri desiderio satisfacit, et occasione* S. Luppi *hodierni duos ejusdem nominis martyres assignat his verbis :* Quis iste Lupus fuerit, nondum divino. Nec eumdem ipsum fuisse crediderim, cujus meminit Flavius Dexter in Chronico anno centesimo apud Bivarium Commentario 2, num. 9 fol. 204, Rodericus Carus fol. 56, littera x; quia ille discipulus sancti Pauli Apostoli; iste ex servili conditione, Christiana libertate donatus. Nec Paulus, nisi Onesimum hic * qualitate cognitum, alium sub ferula fidei recepit. Ergo noster ab illo diversus. Procul dubio erravit Bivarius dicto num. 9 fol. 204 confundens discipulum Pauli cum hoc Foro Flaviano Martyre, quia ut ex Juliani computo elicitur, hunc occubuisse credendum erit in Diocletiani et Maximiani imperatorum persecutione, jussu Datiani præsidis Hispaniarum ad annum trecentesimum, quo illum Julianus consignat. Ille vero, si martyr, ad annum centesimum tempore Trajani.

** [illegible]*

quorum fabulæ exploduntur.

F

15 *Cum hi duo Pseudo-Dextri explicatores æqualem seu potius nullam fidem mereantur, sinamus illos inter se digladiari, quamdiu voluerint : nam Nicolaus Antonius cordatus Hispanus in Mss. posthumis, quæ nobis anno* 1721 *Matriti ab admodum R. D. Adriano Connink proximo auctoris consanguineo perhumaniter communicata sunt, utrumque istum Pseudo-Dextri sectatorem jure merito explodit, et variis rationibus ostendit, hodiernum* S. Luppum *ex Menologio Græcorum et Martyrologio Romano subdole excerptum esse, et ante tempora Pseudo-Dextri vel fictitii Juliani nullam memoriam hujus Martyris in Hispania reperiri. Verosimilius itaque putamus, famulum S. Demetrii, vel alium ejusdem nominis et conditionis Martyrem in Oriente passum esse, quandoquidem Orientales Martyrologi in Menæis ac synaxariis suis utrumque hunc* S. Luppum *commemorant. Cum vero istud Pseudo-Juliani furtum sit evidens, nolumus hic operosius refellere adjecta sectatorum ejus figmenta, quibus referendis jam inde nimis diu immorati sumus.*

DE

A

DE S. MODERATO EPISC. ET CONF.

VERONÆ IN ITALIA.

J. P.

Publicus Sancti cultus, elogium, corpus, ætas.

Sancti cultus. Laudatur a variis tamquam Sanctus.

Tam pauca sunt, quæ de hoc sancto Præsule obliviosa vetustas ad posteros transmisit, documenta, ut omnium pene rerum, quæ ad eum attinent, inopes nos fecerit. De publico Viri cultu satis constat, ut aliis hujus diei Cælitibus annumeretur tamquam sanctus. Hunc ei titulum dant Ferrarius in utroque Catalogo, Ughellus tomo V Italiæ sacræ in episcopis Veronensibus columna 695 novissimæ editionis Venetæ, B aliique scriptores infra citandi, quibus adde Castellanum in Martyrologio universali. Laudatus Ughellus hæc de illo memorat : S. Moderati, ejusdem sedis antistitis, festum celebr. x Kalen. Sept., de quo legitur, *uti addit, parvum de hoc Viro elogium referens*, Moderatus Veronæ episcopus toto episcopatus sui tempore moderationem retinuit : juris severitatem clementia ita temperavit, ut eum et amarent, et vererentur omnes, ejusque voluntatem atque auctoritatem libentissime sequerentur. In pauperes se liberalem exhibuit. Obiit x Kal. Aug. Jacet sepultus in eadem ecclesia S. Stephani prope aquam lustralem. *Similia habentur apud Ferrarium in Catalogo Sanctorum Italiæ hac die, et apud illustrissimum Augustinum Valerium inter* SS. episcoporum Veronensium antiqua monumenta *folio* 41.

Corpus ejus conditum in ecclesia S. Stephani :

2 *Ibidem fol.* 10 *præcesserant ista :* S. Moderati episcopi Veron. corpus requiescit in ecclesia S. Stephani, ut ex tabula vetusta ex membranis, de qua supra, ubi de S. Alexandro . . Idem habetur ex constitutione synodali die xxiii Augusti, et ex tabula Sanctorum eodem die; de quibus supra. *Ecclesiam porro istam describit Onuphrius* C *Panvinius Antiquitatum Veronensium commentariorum lib.* iv, *cap.* iv : Basilica S. Stephani Veronæ inter vetustissimas ejus civitatis ecclesias est primis Christianorum temporibus paulo extra urbis portam loco, qui dicebatur ad Fonticulos, via Tridentina ædificata : quæ aliquando cathedralis fuisse traditur. Quam rex Italiæ Theodoricus Arrianus Omousianis infensus quum destrui præcepisset, morte præventus id facere non potuit. In ea sunt condita corpora multorum sanctorum Veronensium episcoporum : *et inter illa* S. Moderati.

Sedit sæc. V.

3 *Jam vero quemadmodum res gestæ hujus sancti episcopi ignorantur, sic etiam tempus, quo vixit, ac annos, quibus sedit, determinata non lego ab auctoribus, quorum locos citabam; nec in Catalogo episcoporum Veronensium, quem concinnavit Joannes Baptista Peretti. Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ, et Ughellus antea designatus indicant, eum fuisse episcopum ordine vigesimum quartum, S. Felicis successorem. Verum quidnam hinc presse determines,* E *cum in catalogo Præsulum Veronensium apud eumdem Ughellum ponantur non pauci decessores et successores* S. Moderati *sine ulla annorum vitæ ac episcopatus notatione? Syagrius tamen, quem sexto post loco ibidem sequitur Sanctus noster, et qui, ut ibi dicitur,* vixit anno ccclxxx sub Theodosio, *aliquam lucis rimam aperit, ut, etiamsi nihil certi hinc statuere possimus de annis vitæ Sancti nostri, ac sedis, tamen ex episcoporum ordine, quem ponit, colligere possimus,* S. Moderatum *episcopum fuisse sæculo quinto. Qua vero ratione id eruere liceat, paucis exponimus. Post Syagrium, de quo jam actum, ponuntur episcopi sex, annumerando illis* S. Moderatum : *post hunc autem sequuntur alii octo : quibus subjungitur* S. Simplicius, *qui, ut additur,* floruit circa an. cdxc. *Si ergo retrogrediamur hinc ad Syagrium, habemus episcopos omnino sexdecim, qui ab anno Christi* 360 *usque ad annum circiter* 490 *vixerint. Unde consequens videtur, ut* S. Moderatus *ecclesiam Veronensem gubernaverit sæculo quinto, secundum ordinem laudati Ughelli, quo seriem episcoporum Veronensium composuit.* F *Perettus Syagrii et S. Simplicii tempus paullo serius ponit, dicens illum vixisse anno Domini circiter* 380; *hunc vero circa annum* 500 : *præsules autem utrique jam dicto interjectos omittit. Consuli possunt quæ de S. Maximo episcopo Veronensi dicta sunt apud nos ad diem* xxix *Maii, pag.* 37, *et de S. Alexandro ejusdem urbis antistite, ad diem* iv *Junii, pag.* 399. *Nec plura sunt in promptu, quæ de hoc sancto Antistite Veronensi proferamus.*

A D

DE S. SIDONIO APOLLINARE EPISC.

ARVERNIS IN GALLIA,

COMMENTARIUS HISTORICUS.

G. C.

§ I. Antiquus hujus sancti Præsulis cultus, elogia, et Actorum compendium.

ANNO CIRCITER CDLXXXVIII. Hic sanctus Episcopus Arvernorum.

Hoc sancto et doctissimo Præsule gloriatur antiqua Galliæ civitas, quam Baudrandus tomo I Geographiæ suæ pag. 101 describit his verbis : ARVERNÆ urbs Galliæ in Aquitania Plinio, ARVERNI Cæsari, ARVERNA Gregorio Turonensi, ARVERNUM Sidonio Apollinari, nunc CLERMONT, urbs Galliæ episcopalis sub archiepiscopo Bituricensi, et Alverniæ caput, in B monte posita; unde ei nomen inditum, crevit ex ruinis Gergoviæ urbis in viciniis, et duabus leucis distat ab Elavere fluvio in occasum, uti viginti quinque a Lugduno, tredecim a Floriopoli in septemtrionem Molinum versus quindecim. Ab ea populi circumpositi dicti fuere Alverni, nunc L'AUVERGNE. *Ampliorem hujus civitatis ac regionis descriptionem apud Hadrianum Valesium in Notitia Galliarum pag. 45, et apud novissimos editores Galliæ Christianæ tomo II col. 222 videre est.*

quem variæ Martyrologia memorant.

2 *Etiamsi* S. Sidonius *die* XXI *Augusti ad Superos migrasse videatur, ut ex epitaphio ejus et Breviario Claromontano colligitur, tamen hodiernum Martyrologium Romanum die* XXIII *ejusdem mensis annuam ipsius memoriam celebrat hac brevi annuntiatione :* Arvernis sancti Sidonii episcopi, doctrina et sanctitate conspicui. *Oportet, hanc venerationis diem jam ab immemorabili tempore usitatam fuisse : nam in plerisque antiquis Martyrologii Hieronymiani exemplaribus apud Florentinium die* XXIII *Augusti idem sanctus Præsul annuntiatur. Nos more nostro Martyrologium Romanum secuti, res ab eo ge*C*stas hac die illustrabimus, et non arbitramur opus esse, ut notissimam inclyti Viri sanctitatem ex Auctariis nostris Usuardinis aut aliis recentioribus Martyrologis hic fusius confirmemus, cum jam dicta ad immemorabilem ipsius cultum probandum abunde sufficiant. Insuper hæc publica sanctitatis fama robur accipiet ex elogiis, quibus viri doctrina vel virtute illustres eruditionem et pietatem Sancti exornarunt, et ex quibus hic aliqua proferemus.*

a Mamerto Claudiano

3 *Imprimis Mamertus Claudianus presbyter Viennensis ostendit, quanti faceret judicium* S. Sidonii, *dum ante lucubrationem suam, quam ei examinandam miserat, in Coloniensi Patrum Bibliotheca tomo V, parte* I, *pag.* 949 *ipsum ita alloquitur :* Editionem libellorum mihi, quos de animæ statu condidi, reticendi cautus et loquendi pensus arbiter, imperasti. Fas fuit memet doctissimi atque amantissimi vel peritiæ cedere, vel credere amicitiæ. Sed ut tute egregie compertum tenes, multi hoc idem mihi et idem ipsi tecum magni admodum viri negotium dedere, quod egomet haud temere suscepissem, nisi id spernere periculosius, quam agere laboriosius judicassem . . . . . . Sane opusculum illud sine auctore proditum, et usquequaque proquiritatum, toto agmine sui in acie eductum et conserta nobiscum manu congressum, viceritne, cesseritve, tu potissime disertorum, ferto sententiam. *Hæc Claudianus ad* S. Sidonium *nondum sacris ordinibus initiatum, quem tamen lucubrationis suæ censorem eligit, et cujus eruditionem hac occasione exornat aliis elogiis, quæ* E *apud Joannem Savaronem ante Opera* S. Sidonii *Parisiis anno* 1609 *edita legi possunt.*

scriptore synchrono.

4 *Cum* S. Sidonius *Mamerto Claudiano non respondisset, hic cum illo jam episcopo amice expostulat, et simul animum ejus beneficum aliasque virtutes ita laudat :* Quod sæpenumero scriptis vestris alii impartiuntur, qui id ipsum nec ambiunt, quam egomet, forsan nec merentur amplius, non arbitror amicitiæ legibus impune committi. Illud etiamnum doleuter faxo tacitum, quod libellos illos, quos tuo nomine nobilitari non abnuis, nullo umquam impartivisti rescripto. Sed vacuum forte non suppetit, quod tute modicum magnæ admodum impendas amicitiæ. Ecquo tandem ex occupatu umquam uspiamve implicabere, quin illud in aliorum commoda revergat? Cum precatu Deum placas, eumdem non modo amicis, sed ignotis quoque concilias. Cum Scripturarum cælestium mysteria rimaris, quo te studiosius imbuis, eo doctrinam ceteris copiosius infundis. Cum tuas opes in usus inopum prodigis, tibi quidem maxime; sed aliis quoque consultum facis. Proinde nihil videlicet, profecto nihil est, tam infœcundum F actionum tuarum omnium, quod tibi uni soli tantum, et non aliis quoque multis tecum uberem fructum ferat. Nulla ergo cujusquam præpedimenti occasio prætendi vel falso potest, cur egomet specialis atque intimus nihil ab speciali meo fructi feram, a quo ignoti quoque multum capiant plurimi. Sed uti ego autumo, juxta formam Euangelici largitoris, quod non das amico esurienti, dabis improbo pulsatori. Porro si etiam nunc solito obdurueris, faxim egomet, quod tete pœnitebit : quoniam si peccaris ultra reticendo, ego protinus ulciscar scribendo. Porro enim ambiguo caret, tam te puniendum scripto meo, quam punior egomet silentio tuo. Vale.

cui humiliter respondet.

5 *Sanctus huic amicæ expostulationi, quæ inter litteras Sidonianas apud Sirmondum nostrum lib.* IV, *epist.* 2 *legitur, ibidem epistola tertia humiliter respondet, fusiusque laudata multiplici Claudiani scientia, in fine tenuitatem suam pro excusatione diuturni silentii affert his verbis :* Dum impactæ professionis obtentu *(hic intelligit episcopalem dignitatem sibi reluctanti impositam)* novum scribendi morem gradatim appeto, et

AUCTORE G. C.

et veterem saltuatim dedisco; de bono oratore nil amplius habeo, quam quod malus poeta plus esse cœpi. Proin quæso delicti hujus mihi gratiam facias, quod aliquantisper mei meminens, arentem venulam rarius flumini tuo misceo. Tuam tubam totus qua patet orbis jure venerabitur, quam constat geminata felicitate cecinisse, quando nec æmulum reperit, nec æqualem, cum pridem aures et ora populorum, me etiam circumferente, pervagaretur. Nobis autem grandis audacia, si vel apud municipales et cathedrarios oratores aut forenses rabulas garriamus; qui etiam cum perorant (salva pace potiorum) turba numerosior, illiteratissimis litteris vacant. Nam te, cui seu liberum, seu ligatum placeat alternare sermonem, intonare ambifariam suppetit, pauci, quos æquus amavit, imitabuntur. Vale.

et Gennadio Massiliensi laudatur

6 *Etsi Sanctus noster tam demisse de se ipso sentiret, tamen longe aliud judicium de lucubrationibus ejus tulerunt docti librorum censores, inter quos Gennadius presbyter Massiliensis in Opere de Viris illustribus cap.* XCII *sic eum commendat :* Sidonius Arvernorum episcopus scripsit B varia et grata volumina et sanæ doctrinæ. Homo siquidem tam divinis, quam humanis ad integrum imbutus, acerque ingenio, scripsit ad diversos diverso metro vel prosa compositum insigne volumen, in quo quid in litteris possit, ostendit. Verum in Christiano vigore pollens etiam inter barbaræ ferocitatis duritiem, quæ eo tempore Gallos oppresserat, Catholicus pater et doctor habetur insignis. Floruit ea tempestate, qua Leo et Zeno Romanis imperabant. *Prætermittimus hoc loco alios* S. Sidonii *laudatores, quos Joannes Savaro supradictæ Operum ejus editioni præfixit, et ex quibus aliquos infra per decursum hujus Commentarii historici allegare oportebit.*

Sirmondus præcipua S. Sidonii gesta, tum in sæculari

7 *Interea transcribemus elegans Actorum compendium, quod Sirmondus noster Operibus sancti istius Antistitis præmisit hoc modo :* Sidonium nobilissimo inter Gallos genere, ac patre avoque præfectis prætorio Galliarum natum constat. De patria cum alii diversa sentiant, ipse Lugdunensem se non semel nec obscuris verbis significat. Sed crebra in ejus libris Arvernorum mentio, apud quos conjugem primum Aviti impera- C toris filiam, deinde cathedram episcopalem sortitus est, nonnullis ansam dedit, ut Arvernum suspicarentur. Lugduni ergo natus, atque optimis, quibus tum adhuc referta erat Gallia, liberalium artium usus magistris, inter quos Hoënium in poëticis, Eusebium in philosophicis commemorat, eam in omnibus natura et studio laudem est consecutus, ut eruditorum sui ævi (quod Mamerti Claudiani de ipso elogia docent) peritissimus ac disertissimus haberetur. Poeticæ in primis fama clarus, non solum apud æquales amicos, verum etiam apud principes ipsos in pretio fuit. Quorum alterum declarant omnium generum epigrammata et carmina, quæ amicorum rogatu variis de rebus officiosissime scripsit; alterum tres panegyrici, quibus Avitum socerum, Majorianum et Anthemium Augustos publice laudavit, benevolentiæque a singulis fructum tulit : nam et Romæ statuam inter poëtas sub Avito in fori Trajani bibliotheca meruit; et a Majoriano, cum Circenses daret Arelate, solenni ejus epulo inter honoratos adhibitus est, atque a satyræ, cujus insimulabatur, invidia singulari exemplo vindicatus. Ab Anthemio denique post Comitivam aliasque, quibus ornatus antea fuerat, di- D gnitates, præfectus Urbi creatus atque patricius, familiam suam, quam præfectoriam a majoribus acceperat, reddidit patriciam.

tum in sæc[...]stico statu narrat.

8 Nec multo post, defuncto Arvernorum episcopo Eparchio, in ejus locum quamvis renitens, et nondum clericus, suffectus est. Quod munus summa cum modestia susceptum, pari cum sanctitate ac vigilantia, turbidissimis temporibus, maximasque inter difficultates, tum privatas tum publicas, administravit : primum enim obsessis per Gothos Arvernis, diutinæ acerrimæque oppugnationis molestias pertulit. Deinde redacto ex Nepotis Augusti fœdere in hostium potestatem oppido, ab his per legationis speciem relegatus, aliquamdiu exulare coactus est. Tum suis tandem redditus, cum in officii curam intentus, nullam inter barbaros optimi pastoris partem omitteret, ac singulari in omnes benignitate, præcipua in egenos munificentia, neminem ipse lacesseret, æmulorum tamen, ut mos est, in se odia concitavit; duorum videlicet presbyterorum, qui omni ecclesiæ suæ potestate per summam contumeliam exutum, in maximas rerum omnium angustias conjecerunt. Sed diutur- E nam eam cladem esse divina ultio passa non est. In integrum ergo restitutus, nec diu tamen postea superstes, Aprunculo successore non sine divina præsensione designato, ad cæli præmia evolavit XII Kalendas Septembris, qui dies exinde anniversariæ ipsius memoriæ apud Arvernos dicatus est, et tumulo inscriptus.

et ex scriptis aculum

9 Liberos ex Papianilla conjuge ante episcopatum susceptos reliquit Apollinarem filium, et Rosciam ac Severianam filias. Ingenii vero monimenta, quamvis alia plurima scripserit, hæc sola, quæ restant, publici juris esse voluit : in quibus sane, seu metro vinctis, seu liberis ac solutis, sive narret aut suadeat, sive laudet aut vituperet, et quodcumque argumentum tractet, par in omnibus felicitas et copia, atque ea tum verborum, tum sententiarum varietas, ut mira in eo vis ingenii et abundantia quædam doctrinæ statim eluceat : qua opinor fiebat, ut doctis etiam ætatis suæ hominibus, velut Ruricio Lemovicensi, obscurior atque interprete egere judicaretur.

promptumque ejus ingenium

10 Neque vero in iis tantum, quæ attente meditabatur et elaborabat, quantus esset ostendit; sed in extemporalibus etiam repentinisque F scriptionibus; quarum illi tam prompta facultas erat, ut non pauculos dumtaxat versus non meditatos funderet e vestigio, quale fuit distichum, quo satyræ calumniam deprecatus est apud Majorianum, et alterum reciprocum, quo lusit in torrentem, aut tetrastichum quod in Philemotii gratiam composuit; sed justa interdum utroque orationis genere opuscula pari celeritate pertexeret : ejusmodi enim fuit concio Bituricensis, quam paucis horis dictavit, et Anacreonticum carmen, quod Burdegalæ in Petri librum magistri epistolarum subito proferens, cum eximiis illius seculi poëtis Domnulo, Severiano, atque Lampridio decertavit. Sed numquam, quid in hoc genere posset, clarius enituit, quam cum subtracto sibi, ut est apud Gregorium Turonensem, inter sacra libello, ex quo recitare consueverat, totam nihilominus dicendorum seriem apposite ac luculenter explicuit.

compendium declarat.

11 Ceterum cum talis omni ex parte tantusque esset Sidonius, ejusque scripta omnibus mirifice probarentur, ipse unus de se modice sentire, ac parum

A parum sibi usquequaque satisfacere videbatur. Itaque et multa, ut dictum est, suppressit, et quædam adorsus, ut Attilæ bellum, operis pertæsus abjecit. Historiam præterea sui temporis ut scriberet hortante Leone, Eurici regis consiliario, detrectavit, cum diceret historiæ scribendæ consilium clerico minime convenire. Atque hæc fere omnia, multoque etiam plura de Sidonio discere licet ex ipsis Operibus Sidonianis. Colitur autem apud Arvernos, ut jam quoque monuimus, stato die rituque Sanctorum numero præclari Antistitis memoria, religioseque asservantur sacra ejus ossa in basilica Genesiana, quo jam olim ex vetere sancti Saturnini ædicula, in qua primum conditus fuerat, translata commemorant. *Paragraphis sequentibus hanc Actorum synopsim, quæ jam generaliter lectori proposita est, ex ipsis* S. Sidonii *scriptis distinctius explicabimus, et chronologicis historicisque notis illustrare conabimur.*

§ II. Illustre Sancti stemma, patria, tempus nativitatis, multiplex nomen, studia litteraria, et exercitia adolescentiæ.

B

Sanctus ex nobili stemmate

Sanctus *Gregorius Turonensis testatur* S. Sidonium *ex nobili stirpe ortum esse, dum in Historia Francorum lib.* II *cap.* XXI *obitum Eparchii præsulis Arverni narrat, et de successore hujus ita scribit :* Quo migrante, Sidonius ex præfecto substituitur, vir secundum seculi dignitatem nobilissimus, et de primis Galliarum senatoribus, ita ut filiam sibi Aviti imperatoris in matrimonio sociaret. *Ipse Sanctus noster hanc avitam generis sui nobilitatem declarat, quando lib.* I *epistolam tertiam Philimatio inscriptam sic exorditur :* I nunc, et legibus me ambitus interrogatum senatu move, cur adipiscendæ dignitati hereditariæ curis pervigilibus incumbam ; qui pater, socer, avus, proavus, præfecturis urbanis, prætorianisque, magisteriis palatinis militaribusque micuerunt. *Ulterius illa stemma-*
C *tis claritudo probari posset ex variis ejusdem Sancti epistolis, quas in hanc rem operosius afferre supervacaneum duximus, cum Cælites, jam perpetua nobilitate ornati, genus et proavos, et quæ non fecerint ipsi, minimi faciant.*

[illegible] avo Christiano natus est.

13 *Quinimo* S. Sidonius *adhuc vivens inter præcipua familiæ suæ decora numerabat conversionem avi sui ad fidem Christianam, quemadmodum lib.* III *epist.* 12 *significat in epitaphio metrico, quod tumulo ejus insculpi jussit in hunc modum :*

Serum post patruos, patremque carmen
Haud indignus avo nepos dicavi ;
Ne fors tempore posthumo viator,
Ignorans reverentiam sepulti,
Tellurem tereres inaggeratam.
Præfectus jacet hic Apollinaris,
Post prætoria recta Galliarum,
Merentis patriæ sinu receptus ;
Consultissimus, utilissimusque,
Ruris, militiæ, forique cultor ;
Exemploque aliis periculoso
Liber sub dominantibus tyrannis.
Hæc sed maxima dignitas probatur,
Quod frontem cruce, membra fonte purgans,
Primus de numero patrum suorum
Sacris sacrilegis renuntiavit.
Hoc primum est decus, hæc superba virtus,
Spe præcedere, quos honore jungas ;
Quique hic sunt titulis pares parentes,
Hos illic meritis supervenire.

[illegible] G. C.

Sirmondus in notis ad hanc epistolam pag. 40 *ex circumstantiis hujus epitaphii colligit,* S. Sidonium *patria Lugdunensem fuisse, qua de re jam nonnihil disseremus.*

non Arvernus, ut vult Savaro,

14 *Joannes Savaro Claro-Montensis in Vita* S. Sidonii, *quam scriptis ejus anno* 1609 *editis præfixit, circa finem de patria sancti Præsulis hæc habet :* Nihil mirum, si tam clarum et illustrem Virum tamque sanctum Antistitem Lugdunenses suum esse velint, Burdegalenses repetant, Narbonenses suum esse adstruant ; Arverni vero et Arverna jure vereque sibi vendicet, cum se Sidonius Arvernum esse venditet : has quidem omnes urbes habitavit ; sed Arvervæ familiarem larem incoluit : hæ urbes adventitia, Arverna autem germana patria fuit. Hancce tam sanctam contentionem discingit majorum sepulcrum in campis Arvernæ contiguis situm, præterquam E quod omnium veterum patrocinatur auctoritas, qui Arvernum esse confirmant. *Ita quidem scriptor ille Arvernus magis confidenter, quam vere pronuntiat. Sed videtur Savaronem dulcis amor patriæ hic ita rapuisse, ut ex scriptis* S. Sidonii *elicuerit opinionem contrariam ceteris viris oculatis, qui ex iisdem testimoniis concludunt, Sancto Lugdunensem patriam tribuendam esse, quemadmodum jam demonstrabimus.*

sed Lugduni in Gallia.

15 *Ipse* S. Sidonius *sæpe patriam suam indicat, ac imprimis lib.* I *epist.* 5, *quam ex urbe Romana misit ad Heronium Lugdunensem, a quo rogatus fuerat, ut iter suum Romanum describeret, et cui inter alia sic respondet :* Egresso mihi Rhodanusiæ nostræ mœnibus publicus cursus usui fuit, utpote sacris apicibus accito, et quidem per domicilia sodalium, propinquorumque ; ubi sane moram vianti non veredorum paucitas, sed amicorum multitudo faciebat, quæ mihi arcto implicita complexu itum reditumque felicem certantibus votis comprecabatur. Sic Alpium jugis appropinquatum *etc. Jacobus Sirmondus noster in Arvernia natus, adeoque de studio partium minime suspectus,* F *dum* S. Sidonium *Arvernis suis popularibus abjudicat, in notis hujus epistolæ ad voces* Rhodanusiæ nostræ *solerter observavit sequentia :* Lugduni, patriæ utrique *(videlicet Heronio, ac Sancto nostro)* communis. Ut Rhodanusia Sidonio, sic Araria interdum aliis, quod ad utriusque fluminis confluentes posita sit. Alias quoque urbes ad Rhodanum sitas Rhodanitidas dixit in carmine Anacreontico. Irenæus vero regionem ipsam tractumque circa Rhodanum Ῥοδανουσίαν Rhodanusiam appellavit.

ut propter ipsius Sancti testimonium.

16 *Sanctus adhuc magis distincte patriam suam designat, dum lib.* I, *epist.* 8 *Candidianum Cæsenatem, qui ei incommoda natalis soli exprobraverat, salse perstringit his verbis :* Morari me Romæ, congratularis ; id tamen quasi facete ; et fatigationum salibus admixtis. Ais enim, gaudere te, quod aliquando necessarius tuus videam solem, quem utique raro bibitor Araricus inspexerim : nebulas enim mihi meorum Lugdunensium exprobras, et diem quereris nobis matutina caligine obstructum vix meridiano fervore reserari. Et tu ista hæc mihi, Cæsenatis

AUCTORE G. C.

natis furni potius quam oppidi verna, deblateras? De cujus natalis tibi soli vel jocunditate vel commodo quid etiam ipse sentires, dum migras, indicasti. *Hoc loquendi modo* S. Sidonius *urbem Lugdunensem, quæ ad fluvios Ararim Rhodanumque sita est, patriam sibi fuisse tam clare significat, ut hæc phrasis ulteriori explicatione non videatur indigere.*

in variis epistolis expressum.

17 *Præterea lib.* IV, *epist.* 25 *sub initium, S. Patiens, qui ante annum Christi* 470 *cathedram Lugdunensem ascenderat, ab ipso* S. Sidonio *ad Domnulum scribente appellatur,* pater noster in Christo, pariter et pontifex, *et illa epistola finitur his verbis :* Fecit et Patiens, vir quamlibet magnis, tamen par, laudibus, quod satis decuit facere personam, quæ caput est civitati nostræ per sacerdotium, provinciæ vero vestræ per civitatem. *Hinc Sirmondus in notis ad hanc epistolam pag.* 54 *observat sequentia :* CIVITATI NOSTRÆ, Lugduno, cujus caput Patiens, quia episcopus; per civitatem vero, quia Lugdunum metropolis est provinciæ, idem quoque caput totius provinciæ primæ Lugdunensis. Lugdunum porro civitas et patria Sidonii; ejus
B episcopus, cum hæc scriberet, Patiens, quem propterea initio epistolæ suum in Christo patrem vocat. *Acta hujus S. Patientis ad diem* XI *Septembris in Opere nostro illustranda occurrunt.*

cum Sirmondo probabilius putamus

18 *Propter hæc aliaque ipsius* S. Sidonii *testimonia, quæ brevitatis causa prætcrimus, laudatus Sirmondus in notis ad Carmen* 17 *pag.* 152 *sententiam suam de hac controversia sic candide profert :* De Sidonii patria cogor a doctissimo Savarone, qui Arvernum facit, dissidere; cum religio sit aliter sentire, quam Sidonius ipse significet, qui se passim Lugdunensem testatur, ut lib. I epist. V et VIII; lib. IV, epist. XXV; Carmine V et XIII. Apollinaris avi tumulum non in Arvernis, ut eidem videbatur, sed in Lugdunensi agro fuisse, jam ostendimus ex Epistola tertia libri tertii. *Tum demum pagina sequente ex omnibus hac de re sparsim notatis ita concludit :* Quare maneat, Sidonium ortu Lugdunensem, conjugio et cathedra Arvernum fuisse. Nec indignentur Arverni nostri, non totum sibi concedi, qui meliore illius parte potiti sunt; cum ea fuerit Sidonii dignitas et splendor, quo
C non unicam patriam illustrari par erat. *Nunc de tempore nativitatis ejus aliqua ex antiquis monumentis eruemus.*

Sanctus natus die v Novembris

19 *Cum plerisque recentioribus historicis arbitramur,* S. Sidonium *Lugduni ex illustribus parentibus circa annum* 430, *die* V *Novembris natum fuisse. De die constat ex Carmine* 20 *apud Sirmondum pag.* 387, *ubi Sanctus noster Ecdicium ad annuam natalis sui memoriam celebrandam invitat hoc disticho :*

Natalis noster Nonas instare Novembres
Admonet, occurras non rogo, sed jubeo.

Hinc patet, S. Sidonium *Nonis Novembris natum esse. Sed non possumus tam certam sententiam ferre de anno natali, quem tamen utcumque conjectamus ex epistola sexta libri octavi, in qua* S. Sidonius *ad Nammatium inter alia sic scribit :* Audivi cum adolescens, atque adhuc nuper ex puero, cum pater meus præfectus prætorio, Gallicanis tribunalibus præsideret, sub cujus videlicet magistratu consul Asterius anni sui fores votivum trabeatus aperuerat. *Ex hoc Asterii consulatu natalem* S. Sidonii *jam præterpropter eruere conabimur.*

20 *Apud Hadrianum Relandum in omnibus fere Fastis consularibus ad annum Urbis conditæ* 1201, *sive Incarnationis* 449, *Asterius cum Protogene consul annuntiatur. Hunc consulatum Bollandus noster in Præfatione generali ad Acta Sanctorum ante tomum primum Januarii pag.* XLIV *et* XLV *ex antiquo monumento confirmat. Igitur consule Asterio, vel anno Christi* 449, *Sanctus noster erat* adolescens, atque adhuc nuper ex puero, *cum pater ejus præfectus Galliarum esset. At Censorinus in libro de die natali cap.* XIV *asserit, masculos a Varrone* usque ad annum quintum decimum pueros *dici. Sic etiam Aulus Gellius in Noctibus Atticis lib.* X *cap.* XXVIII *refert, a Servio Tullio rege populi Romani existimatos esse* pueros, qui minores essent annis septemdecim. *Hinc probabiliter opinamur, adolescentes appellatos fuisse eos, qui decimum septimum ætatis annum numerabant aut expleverant. Hæc opinio nostra non parum confirmatur ex Jornande episcopo Ravennate, qui circa medium sæculi sexti floruit, et in Opere suo de Rebus Geticis cap.* LV *ita scribit :* Theodericus jam adolescentiæ annos contingens, expleta pueritia, octavum decimum peragens annum, adscitis satellitibus patris, ex populo amatores sibi E
clientesque consociavit. *Si itaque septemdecim vel octodecim ætatis annos tunc tribuamus* S. Sidonio, *qui sub ineunte consulatu Asterii, sive anno Christi* 449, *erat* adolescens adhuc nuper ex puero, *retrograde computando perveniemus ad annum Christi* 430 *aut* 431, *circa quem verosimillime in lucem editus est.*

circa annum Christi 430.

plura habuit nomina.

21 *Natus Puer plura accepit nomina more veterum nobilium, de qua consuetudine Sirmondus in præfatione ad notas suas fuse disserit. Ipse Sanctus tria ex suis nominibus exprimit carmine* IX *excusatorio ad Felicem, cui præfigit hanc epigraphen versu hendecasyllabo :*

Largam Sollius hanc Apollinaris
Felici domino, pioque fratri,
Dicit Sidonius suus salutem.

Etiam hæc tria nomina in titulo epistolæ, quam Carmini 22 *hexametro Sanctus noster præmisit, ita leguntur :* Sollius Apollinaris Sidonius Pontio Leontio salutem. *Mamertus Claudianus, omisso* Apollinaris *nomine, et altero substituto, libros de statu animæ supra memoratos, apud Savaronem et Sirmondum in prælud iis ad editionem suam, dedicat* Præfectorio, patricio, doctissimo viro et optimo, Caio Sollio Sidonio. *Quin*
F *etiam quatuor his nominibus additur quintum, teste Savarone, qui ex Ms. Cluniacensi ante lucubrationes hujus Sancti allegat* epitaphium Caii Sollii Apollinaris Modesti Sidonii. *Unde Sirmondus in notis pag.* 6 *lectorem ita monet :* Quidam codices MODESTI quoque nomen addunt hoc modo : CAII SOLLII APOLLINARIS MODESTI SIDONII. Nec insolens fuit ea ætate, ut quinque unius essent vocabula. Ceterum hujus prænominis nulla usquam est mentio apud Sidonium, nisi forsan eo alludere videatur, cum ad Oresium scribens significat, malle se modestum, quam facetum existimari lib. IX epistola XII. Sidonii vero nomen ultimo loco positum, ut verum et proprium. Quare qui ordine inverso Sidonium Apollinarem vocant, Angelum Politianum et alios quosdam secuti, qui ante centum fere annos ita primi appellarunt, præter morem faciunt seculi Sidoniani. *Ceterum S. Gregorius Turonensis, ac ipse* S. Sidonius *sæpe nomen* Sollii *dumtaxat usurpant.*

22 *Sanctus adhuc puer vel adolescens diversis*

et adolescens operam dedit variis scientiis.

sis litterarum studiis operam dedit, ut facile colligitur ex epistola prima libri quarti, quam ad Probum suum olim condiscipulum scripsit, et in qua præter affinitatem, alterum amicitiæ colendæ titulum allegat his verbis : Secundus nobis animorum nexus accessit de studiorum parilitate, quia idem sentimus, culpamus, laudamus in litteris, et æque nobis quælibet dictio placet, improbaturque. Quamquam mihi nimis arrogo, judicium meum conferens tuo. Quis enim juvenum nesciat seniorumque, te mihi magistrum fuisse proprium, cum viderémur habere communem ? Et si quid heroïcus arduum, comicus lepidum, lyricus cantelinosum, oratorque maturum, historicus verum, satyricus figuratum, panegyrista plausibile, sophista serium, epigrammista lascivum, commentator lucidum, jurisconsultus obscurum, multifariam condiderunt, id te omnifariam singulis, nisi cui ingenium sibique quis defuit, tradidisse ? Deus bone ! Quam sibi hinc patres nostri gloriabantur, cum viderent, sub ope Christi, te docere posse, me discere, et non solum te facere, quod posses, sed et velle quod faceres, ideoque te bonum non minus, quam peritum pronuntiari ? Et vere intra Eusebianos lares talium te quædam moneta susceperat disciplinarum ; cujus philosophica incude formatus, nunc varias nobis rerum sermonumque rationes, ipso etiam, qui docuerat, probante, pandebas. Nunc ut Plato discipulus jam prope potior sub Socrate, sic jam tu sub Eusebio nostro inter Aristotelicas categorias artifex dialecticus atticissabas ; cum ille adhuc ætatulam nostram mobilem, teneram, crudam, modo castigatoria severitate decoqueret, modo mandatorum salubritate condiret. *Videtur etiam* S. Sidonius *eo tempore didicisse geometriam, musicam, astrologiam similesque scientias, quas in epistola prævia ad Carmen* 14 consequentia membra philosophiæ *nominat. Nec imperitus fuit linguæ Græcæ, quemadmodum ex lib.* IV *epist.* 12 *et lib.* VIII *epist.* 3 *apparet, et Sirmondus in notis pag.* 82 *observat.*

ac præsertim poesi.

23 *Maxime tamen in juvenili ætate afficiebatur erga studium poëticum, ut ipse lib.* V *epist.* 21, *lib.* VIII *epist.* 4, *et lib.* IX *epistola* 16 *testatur. Apud alios in hac arte magnum ei nomen fuisse, liquet ex judicio Tonantii, quod tamen modeste Sanctus recusat epistola decima tertia libri noni, quam sic exorditur :* Est quidem fateor versibus sententia tua tam plausibilis olim, tam favorabilis, ut poëtarum me quibusque lectissimis comparandum putes, certe compluribus anteponendum. Crederem tibi, si non, ut multum sapis, ita quoque multum me amares. Hinc est quod de laudibus meis caritas tua mentiri potest, nec potest fallere. *Sic etiam lib.* V *epist.* 17 *laudes, quibus Eriphius extulerat artem ejus poëticam, repudiat hoc responso :* Es, Eriphi, meus ipse, qui semper ; numquamque te tantum venatio, civitas, ager avocat, ut non obiter voluptate litterarum teneare ; fitque eo studio, ut nec nostra fastidias, quæ tibi, ut scribis, musas olemus. Quæ sententia tamen large probatur vero carere ; quamquam et apparet, aut ex joco venire, si lætus es, aut ex amore, si serius. Ceterum a justo longe resultat, cum mihi assignas, quæ vix Maroni, vix aut Homero competenter accommodentur. Hæc relinquamus, idque, unde causa est, sermocinemur. *Tanta autem ingenii facilitate præditus erat hic Poëta, ut nonnumquam improviso funderet versus extemporales, qui lib.* I *epist.* 11, *lib.* IV *epist.* 8, *lib.* V *epist.* 17, *et lib.* IX *epist.* 13 *legi possunt. Hinc S. Gregorius Turonensis in Historia Francorum lib.* II *cap.* XXII *de illo sic scribit :* Sanctus vero Sidonius tantæ facundiæ erat, ut plerumque ex improviso luculentissime quæ voluisset, nulla obsistente mora, componeret.

AUCTORE G. C.

quæ tamen studia aliis exercitiis interrumpebat

24 *Sed in ea ætate continuum litterarum studium sæpius jocosa confabulatione vel alio corporis exercitio interrumpebat, ut ex lib.* IV *epist.* 4 *patet, ubi ad Simplicium et Apollinarem de Faustino sic scribit :* Hic meus frater natalium parilitate, amicus animorum similitudine ; sæpe cum hoc seria, sæpe etiam joca miscui ; cumque abhinc retro juvenes eramus, in pila, in tesseris, saltibus, cursu, venatu, natatu, sancta semper ambobus, quia manente caritate, contentio. *Præterea lib.* V *epist.* 17 *aliam animi relaxationem memorat, et se lusui pilæ addictum fuisse significat hac narratione :* Pars sub umbra palmitis adulti, quam stipitibus altatis, cancellatimque pendentibus pampinus superducta texuerat ; pars cespite in viridi, sed floribus odoro, consederamus. Verba dulcia erant, jocosa, fatigatoria . . . . Mox bipertitis, ut erat ætas, acclamationibus efflagitata profertur his pila, his tabula. Sphæræ primus ego signifer fui, quæ mihi, ut nosti, non minus libro comes habetur. *Dum denique lib.* II *epist.* 2 *Domitium ad prædium suum invitat, inter alias illius delicias iterum de lusu pilæ meminit his verbis :* Ingentes tiliæ duæ connexis frondibus, fomitibus abjunctis, unam umbram non una radice conficiunt ; in cujus opacitate, cum me meus Ecdicius illustrat, pilæ vacamus : sed hoc eo usque, donec arborum imago contractior, intra spatium ramorum recussa cohibeatur, atque illic aleatorium lassis, consumpto sphæristico, faciat. *Nunc ad alia Sancti nostri gesta progredimur.*

§ III. Sancti conjugium, liberi, et dignitates, quas ab imperatoribus Romanis impetravit.

Ex nobili uxore, quam Sidonius duxit.

Sanctus *jam matrimonio maturus uxorem duxit, nomine Papianillam, quæ erat filia Aviti postea imperatoris, et Ecdicii Agricolæque nobilium virorum soror, ad quam lib.* V *epist.* 16 *deinde scripsit in hunc modum :* Ravenna veniens quæstor Licinianus, cum primum tetigit, Alpe transmissa, Galliæ solum, litteras adventus sui prævias misit ; quibus indicat, esse se gerulum codicillorum, quorum in adventu fratri etiam tuo Ecdicio, cujus æque titulis ac meis gaudes, honor patricius accedit ; celerrime, si cogites ejus ætatem, si merita, tardissime. . . . . Interea tu, si affectum tuum bene colligo, hisce compertis, magnum solatium inter adversa maxima capis ; nec animum tuum a tramite communium gaudiorum vicinæ quoque obsidionis terror exorbitat : novi enim probe, ne meo quidem te, quem ex lege participas, sic honore lætaram ; quia licet sis uxor bona, soror quoque optima es. Qua de re, propitio Deo Christo, ampliatos prosapiæ tuæ titulos ego festinus gratatoriis apicibus inscripsi, pariter absolvens sollicitudinem tuam, fratris pudorem, quem nihil de propria dignitate indicaturum, si vere-

cundum

AUCTORE G. C.

cundum forte nescires, nec sic impium judicares. Ego vero non tantum insignibus vestris, quæ tu hactenus quanto liberius, tanto impatientius præstolabare (quamquam his quoque granditer) quantum concordia fruor; quam parem nostris suisque liberis in posterum exopto, votis in commune deposcens, ut sicut nos utramque familiam nostram præfectoriam nacti, etiam patriciam divino favore reddidimus, ita ipsi, quam suscipiunt patriciam, faciant consularem. *Cum hic mentio fiat de liberis, quos S. Sidonius ante episcopatum ex Papianilla susceperat, etiam illos ex scriptis ejus jam recensebimus.*

filium Apollinarem,

26 *Imprimis habuit filium, nomine Apollinarem, quem solicitus Pater optimis moribus imbuere conatus est, ut lib.* v *epist.* 11 *significat, ubi, post enumeratas Potentini cujusdam virtutis, epistolam sic absolvit:* Hæc omnia exempla vivendi jam hinc ab annis puberibus meus Apollinaris si sequitur, gaudeo; certe ut sequatur, admoneo; in quo docendo instituendoque, modo sub ope Christi disposita succedant, plurimum lætor, maximam me formulam vitæ de moribus tuis mutuatarum. Vale. *Præterea lib.* III
B *epist.* 13 *ad ipsum Apollinarem scribit, eumque propter fugam perniciosi consortii laudat his verbis:* Unicæ probo, gaudeo, admiror, quod castitatis affectu contubernia fugis impudicorum; præsertim quibus nihil pensi, nihil sancti est, in appetendis garriendisque turpitudinibus; quique quod verbis inverecundis aurium publicarum reverentiam incestant, granditer sibi videntur facetiari. *Denique lib.* IV *epist.* 12 *ostendit paternam solicitudinem, ut hic filius ejus in studio humaniorum litterarum proficeret, et alibi sæpius de eodem meminit.*

et duas filias,

27 *De filia sua Severiana mentionem facit lib.* II *epist.* 12, *in qua ab uxoris suæ fratre Agricola invitatus ad piscationem, propter istius filiæ morbum sese excusat hoc modo:* Misisti tu quidem lembum mobilem, solidum, lecti capacem, jamque cum piscibus. Tum præterea gubernatorem longe peritum, remiges etiam robustos expeditosque, qui scilicet ea rapiditate prætervolant amnis adversi terga, qua defluit. Sed dabis veniam, quod invitanti tibi in piscationem comes venire dissimulo: namque me multo, decumbentibus nostris, validiora mœroris
C retia tenent; quæ sunt amicis quoque et externis indolescenda. Unde te quoque puto, si rite germano moveris affectu, quo temporis puncto paginam hanc sumpseris, de reditu potius cogitaturum. Severiana sollicitudo communis, inquietata primum lentæ tussis impulsu, febribus quoque jam fatigatur, iisque per noctes ingravescentibus; propter quod optat exire in suburbanum. Litteras tuas denique cum sumeremus, egredi ad villulam jam parabamus. Quocirca seu tu venias, seu moreris, preces nostras orationibus juva, ut ruris auram desideranti salubriter cedat ipsa vegetatio. Certe ego, vel tua soror, inter spem metumque suspensi, credimus ejus tædium augendum, si voluptati jacentis obstitissemus. Igitur ardori civitatis atque torpori, tam nos quam domum totam, prævio Christo, pariter eximimus, simulque medicorum consilia vitamus, assidentum dissidentumque, qui parum docti et satis seduli, languidos multos officiosissime occidunt. Sane contubernio nostro jure amicitiæ Justus adhibebitur (*hic forsan est medicus circumforaneus, cujus epitaphium Sirmondus in notis pag.* 35 *exhibet*) quem, si jocari liberet in tristibus, facile convincerem, Chironica magis institutum arte, quam Machaonica: quo D
diligentius postulandus est Christus, obsecrandusque, ut valetudini, cujus curationem cura nostra non invenit, potentia superna medeatur. Vale.

aut forte tres,

28 *In supradicta epistola decima sexta libri quinti memorat alteram filiam, cujus nomine uxorem suam in fine sic salutat:* Roscia te salutat, cura communis, quæ in aviæ amitarumque indulgentissimo sinu, quod raro nepotibus contingit alienis, et cum severitate nutritur; qua tamen tenerum non infirmatur ævum, sed informatur ingenium. *Sanctus Gregorius Turonensis in Historia Francorum lib.* III *cap.* II *videtur his addere tertiam S. Sidonii filiam, quæ ab ipso ibidem* Alchima sororque Apollinaris *vocatur. Cum tamen Santus noster nusquam de Alchima illa meminerit, non omnino temere suspicamur, hanc esse eamdem cum Severiana vel Roscia, quæ forsan postmodum duplex nomen gessit, quemadmodum eo tempore apud feminas nobiles usitatum erat. At quæcumque fuerit illa Alchima, post mortem S. Sidonii hæc cum uxore Apollinaris conspiravit, et fratrem suum indigno modo E
ad cathedram Arvernam sive Claromontanum evexit, ut mox videbimus.*

(inter hos liberos filius postea non satisfecit curæ sanctæ Patris)

29 *Hinc etiam sequitur, Apollinarem paternæ curæ ac sanctæ institutioni postea parum satis fecisse, cum Gregorius Turonensis loco proxime citato de hoc indigno sedis Arvernæ invasore narret sequentia:* Illæ autem hæc audientes, Apollinarem ad regem dirigunt; qui abiens, oblatis multis muneribus, in episcopatu successit, quo quatuor abutens mensibus, migravit a seculo. *Sanctus historicus in Vitis Patrum cap.* IV *eadem repetit, nisi quod Apollinarem tantummodo tribus mensibus in illa cathedra sedisse affirmet. Post istud S. Gregorii Turonensis testimonium summopere miramur, hunc Apollinarem in Martyrologio Gallicano Saussayi pag.* 1234, *apud Ferrarium in Catalogo generali ad diem* XXVI *Septembris, ac eodem die in Additionibus Adonsi et Auctariis nostris Usuardinis inter Sanctos inveniri, vel a Sammarthanis sanctum uppellari. Sed hunc errorem novissimi editores Galliæ Christianæ tomo II col.* 235 *prudenter correxerunt, et ex narratione S. Gregorii Turonensis recte sic monent:* Lugendus sane hic exitus F
filii Apollinaris Sidonii, quem piissimus Pater tanto studio in bonis moribus instituerat. *Nos itaque hunc Apollinarem prorsus ex sacris fastis eradendum censemus.*

ante episcopatum suscepit

30 *Occasione liberorum S. Sidonii operose refutari possent quidam disciplinæ ecclesiasticæ corruptores, qui impudenter fingunt, sanctum Præsulem tempore sui episcopatus ex uxore Papianilla filium vel filias genuisse. Sed Sirmondus noster in notis pag.* 61 *nugatores illos calumniæ convincit*, ex canonum præscripto et perpetua consuetudine priscæ Ecclesiæ, in qua qui ex conjugio ad sacerdotium adsciscebantur, ab uxorum thoro separati, non aliter deinceps cum illis, quam cum sororibus versabantur. *Postquam id demonstravit variis certisque exemplis, quæ hic brevitatis causa omittimus, ibidem sic pergit:* Quod ergo lege ac more sancitum, prædecessorisque sui facto testatum meminerat Sidonius, id aut ignorare aut impune contemnere qui potuit? Et tamen sunt, qui ex Papianillæ mentione hoc loco fucum fieri posse confidant; et quia lib. IV epist. XII cum Apollinare filio Terentium

Terentium

AUCTORE G. C.

A rentium Menandrumque legit Sidonius episcopus, inde filium jam ephebum, jam Græcæ Latinæque linguæ auctoribus initiatum, a Patre jam episcopo susceptum contendant; quem res ipsa docet epistolas omnes Constantianæ collectionis, hoc est librorum septem priorum, quas episcopus dictavit, in ipsis pæne pontificatus auspiciis dictasse. Sed quid facias hominibus, qui cum veri nihil dicant, sibi tamen clausis oculis credi volunt? *Jam transeamus ad honores, quos Sidonius adeptus est, et quorum sese tunc temporis avidum fuisse, passim in scriptis suis significat.*

Panegyrim dixit coram Avito imperatore.

31 *Cum Avitus mense Julio anni 455 imperator in Gallia declaratus esset*, Sidonius *ipsum Romam profectum secutus est, et initio anni 456 ad ejus laudem coram senatu populoque Romano carmen panegyricum recitavit. Hæc panegyris tanto plausu excepta est, ut propter eam* Sidonio *Romæ statuo ærea erecta fuerit, quemadmodum ipse lib.* IX *epist.* 16 *et Carmine* 8 *indicat. Cum vero Avitus ante finem ejusdem anni 456 imperium deserere cogeretur, ad eum defendendum videtur* Sidonius *adversus æmulum ipsius* B *Majorianum arma sumpsisse. Sed huic Aviti successori cedere compulsus, confugit ad clementiam victoris, a quo tam benigne exceptus est* Sidonius, *ut huic postea familiarissimus fuerit, cumque exeunte anno 458 Lugduni publice laudaverit carmine panegyrico, ex cujus præfatione apud Sirmondum pag.* 308 *colligimus, illum laudatorem prius arma adversus imperatorem Majorianum tulisse, cum ibi præmittat hos versus distichos:*

Et tibi, Flacce, acies Bruti Cassique secuto
Carminis est auctor, qui fuit et veniæ.
Sic mihi diverso nuper sub Marte cadenti
Jussisti placido, victor, ut essem animo.
Serviat ergo tibi servati lingua poëtæ,
Atque meæ vitæ laus tua sit pretium.

et Majoriano ejus successore.

32 *Non satis certo scimus, quodnam officium* Sidonius *sub imperatore Majoriano administraverit. Attamen ex epistola sexta libri octavi colligimus, illum militari quodam munere functum esse, quia ibi ad Nummatium amicum scribit hoc modo:* Caium Cæsarem dictatorem, quo ferunt nullum rem militarem ducalius administrasse, studia dictandi lectitandique sibi mutuo C vindicavere..... Quod mihi quoque, si parva magnis componere licet, secundum modulum meum, quamquam dissimillimo, similiter accessit ... Flavius Nicetius, vir ortu clarissimus, privilegio spectabilis, merito illustris, et hominum patriæ nostræ prudentia peritiaque juxta maximus, præconio, quantum comperi, immenso præsentis opusculi volumina extollit; insuper prædicans, quod plurimos juvenum, nec senum paucos, vario genere dictandi, militandique (quippe adhuc ævo viridis) ipse sim supergressus. Equidem in quantum fieri præter jactantiam potest, gaudeo de præstantissimi viri auctoritate, si certus est; amore, si fallitur. Licet quis provocatus nunc ad facta majorum, non inertissimus, quis quoque ad verba, non infantissimus erit? *Hic ex comparatione et verbo* militandi *conjectamus*, Sidonium *militari quadam dignitate præditum fuisse, licet ignoremus, qualis illa fuerit. Saltem ex lib.* I *epist.* XI *constat,* Sidonium *sub hoc imperatore habuisse dignitatem Comitis, cum ibi ipse Majorianus illum co titulo oppellet, ut alia occasione videbimus.*

Post ejus mortem videtur in Gallia mansisse.

33 *Postquam Majorianus anno 461 interfectus esset, eique Severus successisset, videtur Sanctus noster in Gallia mansisse: nam circa hoc tempus scripsit aliquas epistolas ac carmina, quæ commorationem ejus in Gallia indicant. Forsan illo temporis intervallo subinde amicos Gallos invisebat, aut plerumque studiis occupatus degebat in prædio suo suburbano Arvernæ, ad quod lib.* II *epist.* 2 *Domitium invitat, eique inter alia locum ita assignat:* Sane si placet, quis sit agri, in quem vocaris, situs, accipe. Avitaci sumus; nomen hoc prædio, quod quia uxorium, (*videlicet ex parte uxoris suæ id acceperat*) patrio mihi dulcius. *Deinde prædii amœnitatem graphice depingit, et Carmine 18 balnea ejusdem laudat his versibus:*

Si quis Avitacum dignaris visere nostram,
Non tibi displiceat, si quod habes placeat.
Æmula Baiano tolluntur culmina cono,
Parque cothurnato vertice fulget apex.
Garrula Gauranis plus murmurat unda fluentis,
Contigui collis lapsa supercilio
Lucrinum dives stagnum Campania nollet,
Æquora si nostri cerneret illa lacus.
Illud puniceis ornatur littus echinis,
Piscibus in nostris, hospes, utrumque vides. E
Si libet, et placido partiris gaudia corde,
Quisquis ades, Baias tu facis hic animo.

donec imperium adeptus est Anthemius.

34 *Anno Christi 467 S.* Sidonius *Romam rediit, cum Anthemius ad culmen imperii Romani evectus esset, et carmen panegyricum pronuntiavit ad honorem ejusdem imperatoris, qui ineunte anno 468 secundum consulatum auspicabatur. Id fecit consilio Basilii quondam consulis, qui hanc viam ad dignitates obtinendas illi ostenderat. Exspectationi utriusque optatus respondit eventus, dum Sidonius eodem anno Christi 468 præfecturam urbi Romanæ adeptus est. Hæc omnia ipse lib.* I *epist.* 9 *familiariter Heronio amico suo nuntiat his verbis:* Dum per hunc amplissimum virum (*videlicet Basilium, de quo superius egerat*) aliquid de legationis Arvernæ petitionibus elaboramus, ecce Calendæ Januariæ, quæ Augusti consulis mox futuri repetendum fastis nomen operiebantur. Tunc patronus, Eia, inquit, Solli meus, quamquam suscepti officii onere prægraris, exeras volo in obsequium novi consulis veterem musam, votivum quidpiam vel tumultuariis fidibus carminantem. Præ F bebo admittendo aditum, recitaturoque solatium, recitantique suffragium. Si quid experto credis, multa tibi seria hoc ludo promovebuntur. Parui ego præceptis: favorem ille non subtraxit injunctis; et impositæ devotionis adstipulator invictus, egit cum consule meo, ut me præfectum faceret senatui suo.

sub quo præfecturam Romæ administravit

35 *Deinde satis festive censuram carminis sui amico committit, et epistolam prosequitur hoc modo:* Sed tu, ni fallor, epistolæ perosus prolixitatem, voluptuosius nunc opusculi ipsius relegendis versibus immorabere, scio: atque ob hoc carmen ipsum loquax in consequentibus chartæ deportat, quæ pro me interim, dum venio, diebus tibi paucutis sermocinetur. Cui si examinis tui quoque puncta tribuantur, æque gratum mihi, acsi, me in comitio vel inter rostra concionante, ad sophos meum, non modo lati clavi, sed tribulium quoque fragor concitaretur. Sane moneo, præque denuntio, quisquilias ipsas Clius tuæ hexametris minime exæques: merito enim collata vestris mea carmina, non heroïcorum phaleris, sed epitaphistarum næniis comparabuntur. Attamen gaude, quod hic ipse panegyricus,

AUCTORE G. C.

panegyricus, etsi non judicium, certe eventum boni operis accepit. Quapropter, si tamen tetrica sunt amœnanda jocularibus, volo paginam glorioso, id est quasi Thrasoniano, fine concludere, Plautini Pyrgopolynicis imitator. Igitur cum ad præfecturam, sub ope Christi, styli occasione pervenerim, jubeas ilicet pro potestate cinctuti, undique omnium laudum convasatis acclamationibus, ad astra portare, si placeo, eloquentiam; si displiceo, felicitatem. Videre mihi videor, ut rideas, quia perspicis nostram cum milite comito ferocissimo jactantiam. Vale.

dignitatem patriciam obtinuit

36 *Imperator Anthemius etiam* Sidonium *dignitate patricia ornavit, ut liquet ex epistola ejus ad uxorem Papianillam data, quam superius exhibuimus, et in qua asserit, se familiam suam, quam præfectoriam a majoribus nactus erat, patriciam reddidisse. Honor ille confirmatur ex testimonio Mamerti Claudiani, qui Opus suum de Statu animæ inscripsit* præfectorio, patricio, doctissimo viro et optimo, Caio Sollio Sidonio. *Sirmondus autem in notis pag.* 62 *ex Cassiodoro monet, patriciatum fuisse dignitatem mediam inter præfecturam et consulatum, ita* B *ut præfecturam superet, et consulatui cedat. Verum omnes isti honores tanto ambitu quæsiti parum Sidonio profuissent ad immortalem ejus memoriam conservandam, nisi hunc vanum familiæ suæ splendorem vera sanctitate postmodum illustrasset. Quapropter omittimus hoc loco varia, quæ adhuc laicus gessit, ut diutius episcopalibus ejus virtutibus referendis infra immorari possimus. Prius tamen egregiam illius indolem, qua etiam ante episcopatum præditus fuit, distinctius ex scriptis ejus eruemus, et paragrapho sequente repræsentabimus.*

§ IV. Sancti indoles ex scriptis ejus potissimum eruta, et improbabilis opinio de monastica ipsius vita.

Sidonius indolem suam prodit in epistolis.

C *Etiamsi generosa* S. Sidonii *indoles ex jam relatis aliquot epistolarum fragmentis utcumque cognosci possit, tamen ipse lib.* VII *epist.* 14 *varias animi sui propensiones apertius detegit amico suo Philagrio, cujus sese imitatorem profitetur his verbis:* Licet bonis omnibus placeas, nemo te plus voluit intrinsecus intueri, quam qui forinsecus affectat imitari. Sane qualiter studiorum tuorum consectaneus fiam, consequa paginæ parte reserabitur. Amas, ut comperi, quietos: ego et ignavos. Barbaros vitas, quia mali putentur: ego etiam si boni. Lectioni adhibes diligentiam: ego quoque in illa parum mihi patior nocere desidiam. Comples personam religiosi; ego vel imaginem. Aliena non appetis: ego etiam refero ad quæstum, si propria non perdam. Delectaris contuberniis eruditorum: ego turbam quamlibet magnam, litterariæ artis expertem, maximam solitudinem appello.

ex quibus colligimus.

38 Diceris esse lætissimus: ego quoque lacrymas omnes perire definio, quas quisque profuderit, nisi quoties Deo supplicat. Humanissimus esse narraris: nostram quoque mensulam nullus ut specum Polyphemi hospes exhorruit. Summa clementia tibi in famulos esse perhibetur: nec ego torqueor, si mei, quoties peccaverint, non toties torqueantur. Jejunandum alternis putas? Non piget sequi, ad prandendum non pudet prævenire. De cetero, si vos a me videri Christi munere datur, ita gaudeam tamquam cui de te nec minora subtracta sint. Porro autem quæ sint in te majora, jam satis novi. Propter quæ fieri facilius potest, ut et si quandoque faciem tuam coram positus inspexero, aliqua de te recens mihi lætitia potius, quam sententia accedat. Vale in Christo. *Ex hac aliisque multis epistolis colligimus*, Sidonium *inter amicos ac familiares suos facilem urbanumque fuisse.* D

cum subinde usum esse styli acrimonia.

39 *Sed quanto beniguior erat erga bonos, tanto vehementior fuit adversus malos, ut manifestum fit ex epistola prima libri secundi, ubi apud Ecdicium de Seronato Arverniæ oppressore sic acerbe conqueritur:* Rediit ipse Catilina seculi nostri nuper Aturribus, ut sanguinem fortunasque miserorum, quas ibi ex parte propinaverat, hic ex asse misceret. Scitote, in eo per dies spiritum diu dissimulati furoris aperiri. Aperte invidet, abjecte fingit, serviliter superbit. Indicit ut dominus, exigit ut tyrannus, addicit ut judex, calumniatur ut barbarus, toto die a metu armatus, ab avaritia jejunus, a cupiditate terribilis, a vanitate crudelis, non cessat simul furta vel punire. Palam et ridentibus convocatis ructat inter cives pugnas, inter barbaros litteras; epistolas, ne primis quidem apicibus sufficienter initiatus, publice a jactantia dictat, ab impudentia emendat. Totum quod concupiscit quasi comparat, nec dat pretia contemnens, nec accipit instrumenta desperans. In concilio jubet, in consilio tacet, in ecclesia jocatur, in convivio prædicat, in cubiculo damnat, in quæstione dormitat. Implet quotidie sylvas fugientibus, villas hospitibus, altaria reis, carceres clericis. Exultans Gothis, insultansque Romanis, illudens præfectis, colludensque numerariis, leges Theodosianas calcans, Theodoricianasque proponens, veteres culpas, nova tributa perquirit. *Nec minus acriter lib.* V *epist.* 13 *in hunc tyrannum invehitur, et epistola septima libri septimi narrat, eum ab Arvernis interfectum meritas violentiæ suæ pœnas dedisse.* E

quam animi libertatem appellat.

40 *Sanctus hanc styli sui acrimoniam, quæ in scriptis ejus interdum occurrit, lib.* VII *epist.* 18 *ingenuam loquendi libertatem appellat, ubi ad Constantium post alia sic scribit:* Commendo igitur varios judicio tuo nostri pectoris motus, minime ignarus, quod ita mens pateat in libro, velut vultus in speculo. Dictavi enim quæpiam hortando, laudando plurima, aliqua suadendo, mœrendo pauca, jocandoque nonnulla. Et si me uspiam lectitavisti in aliquos concitatiorem, scias volo, Christi dextera opitulante, me numquam toleraturum animi servitutem, compertissimum tenens, bipartitam super iis moribus hominum esse censuram: nam ut timidi me temerarium, ita constantes liberum appellant; inter quæ ipse decerno, satis illius jacere personam, cujus necesse est latere sententiam. *Quinimo Sidonius malos tanto odio persequebatur, ut ab his beneficia nollet accipere, quemadmodum lib.* V *epist.* 13 *ad Pannychium libere pronuntiat hac clausula:* In summa de Seronato vis accipere, quid sentiam. Ceteri affligi per suprascriptum damno verentur; mihi latronis et beneficia suspecta sunt. Vale. F

et quam Petrus Cluniacensis in ipso laudat.

41 *Forsan aliquis hanc acriorem scribendi dicendive libertatem de temeritate vel arrogantia condemnabit. At venerabilis Petrus abbas Cluniacensis videtur illum liberum animi candorem*

AUCTORE G. C.

A *rem in hoc ipso scriptore non improbasse, dum apud Andream Quercetanum in Bibliotheca Cluniacensi col.* 839 *et* 840 *Sanctum nostrum cum elogio sic allegat :* Inde bonus et doctus vir Sidonius Arvernus episcopus quorumdam vitia mordaci reprehensione irridens inter alia, quibus in eos invehitur, Procedunt, inquit, albati ad exsequias, pullati ad nuptias ; ostendens eos in tantum moribus et actu confusos, ut apparatum funereum nuptiali, nuptialem funereo, perverso ordine, permutarent. *Deinde idem venerabilis abbas in carmine adversus calumniatores ibidem col.* 1341 *ac* 1342 *Auctorem nostrum titulo* sancti *exornat, et citat his versibus :*

Jam decus Arvernum, quam tot virtutibus [ornas,
Nobis, Sidoni sancte vocate, veni :
Et referens laudes, quas Sanctis exhibuisti,
More tibi solito perfida corda feri,
Quæ nobis laudes audent grunnire negandas,
Quando virtutis exigit has meritum.

Porro facilis erat,

42 *Licet* Sidonius *in adversariis reprehendendis esset asper, tamen in amicis laudandis erat facilis ac benignus. Quales autem amicos eligeret, lib.* v *epist.* 11 *scribens ad Potentinum significat hoc modo :* B Multum te amamus, et quidem hujusce dilectionis non est erroneus aut fortuitus affectus. Namque ut sodalis tibi devinctior fierem, judicavi : est enim consuetudinis meæ, ut eligam ante, post diligam. Quænam, inquis, in me tibi probanda placuere ? Dicam libenter et breviter ; quorum unum fieri gratia, alterum charta compellit. Veneror in actionibus tuis, quod multa bono cuique imitabilia geris. Colis ut qui solertissime, ædificas ut qui dispositissime, venaris ut qui efficacissime, pascis ut qui exactissime, jocaris ut qui facetissime, judicas ut qui æquissime, suades ut qui sincerissime, commoveris ut qui tardissime, placaris ut qui celerrime, redamas ut qui fidelissime. *In fine hujus epistolæ optat, ut filius suus Apollinaris illa vivendi exempla imitetur, sicuti superius alia occasione retulimus.*

ad laudandos amicorum mores,

43 *Si amor pares invenit, aut pares facit, ut vulgo dicitur, etiam mores S. Sidonii colligere possumus ex moribus Menstruani, quos in epistola sexta libri secundi ad Pegasium data laudat hoc modo :* C Proverbialiter celebre est, sæpe moram esse meliorem, sicuti et nunc experti sumus. Menstruanus amicus tuus longo istic tempore inspectus, meruit inter personas nobis quoque caras devinctasque censeri : opportunus, elegans, verecundus, sobrius, parcus, religiosus, et his morum dotibus præditus, ut quoties in boni cujusque adscitur amicitias, non amplius consequatur beneficii ipse, quam tribuat. Hæc tibi non ignoranti, sed ut judicio meo satisfacerem, scripsi. Quamobrem triplex causa lætandi : tibi prima, cui amicos sic aut instituere aut eligere contingit ; Arvernis secunda, quibus hoc in eo placuisse confirmo, quod te probasse non ambigo ; illi tertia, de quo boni quique bona quæque judicaverunt. Vale.

in amicitia constans,

44 *Quam vero* Sidonius *in amicitia colenda esset constans, etiam cum periculo vel detrimento propriæ famæ, patet ex infelicitate Arvandi præfecti Galliarum, qui anno* 469 *Romam adductus, de peculatu et crimine læsæ majestatis accusabatur. Infelicem hujus præfecti casum lib.* I *epist.* 7 Sidonius *amico suo Vincentio narrare incipit in hunc modum :* Angit me casus Arvandi, nec dissimulo, quin angat. Namque hic quoque cumulus accedit laudibus imperatoris, quod amare palam licet et capite damnatos. Amicus homini sui, supra quam morum ejus facilitas varietasque patiebantur. Testatur hoc propter ipsum mihi nuper invidia conflata, cujus me paulo incautiorem flamma detorruit. Sed quod in amicitia steti, mihi debui. *Deinde post diffusam litis hujus narrationem in fine epistolæ exponit, quomodo vitam conservare conetur ei, cujus innocentiam tueri non potuit. Revera* Sidonius *apud imperatorem postea effecit, ut pœna capitis, qua Arvandus damnatus erat, in exsilium commutata fuerit, sicut ex Annalibus ecclesiasticis eminentissimi Baronii ad annum Christi* 468 *num.* 10 *discimus.*

nemini invidebat,

45 *Tanta nonnumquam inter litteratos gloriæ æmulatio est, ut in turpem invidiam degeneret, et etiam viri docti in scientia pares aut superiores ferre non possint, solique sapere velint. At eruditissimus noster Sanctus* studiosis favere non invidere consuevit, *ut Ruricius coævus lib.* I *epist.* 8 *apud Henricum Canisium tomo V Antiquæ Lectionis pag.* 468 *de illo pronuntiavit. Hoc Ruricii testimonium mirifice concordat cum epistola decima libri secundi, quam* Sidonius *ad* E *Hesperium scripsit, et cui dedit hoc initium :* Amo in te quod litteras amas, et usquequaque præconiis cumulatissimis excolere contendo tantæ diligentiæ generositatem, per quam nobis non solum initia tua, verum etiam studia nostra commendas : nam cum videmus in hujusmodi disciplinam juniorum ingenia succrescere, propter quam nos quoque subduximus ferulæ manum, copiosissimum fructum nostri laboris adipiscimur. *Præterea lib.* IX *epist.* 9 *Sanctus jam episcopus Arvernorum sincere testatur, se vitio nulli minus, quam invidentiæ, umquam addictum fuisse.*

sua libenter aliis communicabat,

46 *Hinc libenter aliis opuscula sua communicabat, ut probatur exemplo laudati Ruricii, qui epistola paulo superius assignata deprecatur culpam, quam se commisisse existimabat, eo quod aliquam* Sidonii *lucubrationem clam transcripsisset. Illi autem Sanctus noster lib.* IV *epist.* 16 *sic benigne respondet :* Accepi per Paterninum paginam vestram, quæ plus mellis an salis habeat, incertum est. Ceterum eloquii copiam hanc præfert, hos olet flores, ut bene appareat, non vos manifesta modo, verum etiam furtiva quoque lectione proficere. Quamquam et hoc F furtum, quod deprecaris, exemplati libelli non venia tam debeat respicere, quam gloria. Quid tu enim facias absque virtute, qui nec ipsa peccata sine laude committis ? Ego vero quidquid impositum est fraudis, utpote absenti, libens audio, principalique pro munere amplector, qui quodammodo damnum indemne toleravi : neque enim quod tuo accessit usui, decessit hoc nostræ proprietati ; aut ad incrementa scientiæ vestræ per detrimenta venistis alienæ. Quin potius ipse jure ab hinc uberi præconio non carebis ; qui magis igneo ingenio naturam decenter ignis imitatus es, de quo si quid demere velis, remanet totus qui transfertur. Unde jam parce trepidare, deque moribus amici plusculum recto secus credere : namque in hoc facto nos magis vulnus polluit culpæ, si feriat ictus invidiæ. Vale.

ab omni obscœnitate abhorrebat,

47 *Quantum vero* Sidonius *adhuc laïcus ab obscœnitate abhorruerit, docet epistola secunda libri secundi, qua Domitium virum severum ad prædium suum Avitacum invitat, et inter accuratam istius villæ descriptionem hæc memorat :*

AUCTORE G. C.

rat : Non hic per nudam pictorum corporum pulcritudinem turpis prostat historia; quæ sicut ornat artem, sic devenustat artificem. Absunt ridiculi vestitu et vultibus histriones, pigmentis multicoloribus Philistionis supellectilem mentientes. Absunt lubrici tortuosique pugillatu et nexibus palæstritæ, quorum etiam viventum luctas, si involvantur obscœnius, casta confestim gymnasiarchorum virga dissolvit. *Quapropter etiam lib* III *epist.* 13 *laudat filium suum Apollinarem, quod impudicos nonnullorum sermones evitet, ut superius alia occasione vidimus, et postquam ibi lascivum quemdam patriæ suæ parasitum graphice depinxit, in fine epistolæ filium suum ita monet :* Igitur ex voto meo feceris, si talium sodalitati ne congressu quidem primore sociere, maxime illorum, quorum sermonibus prostitutis ac theatralibus nullas habenas, nulla præmittit repagula pudor : nam quibus citra honestatis nitorem jactabundis loquacis fæce petulantiæ lingua polluitur infrænis, his conscientia quoque sordidatissima est. Denique facilius obtingit, ut quispiam seria loquens vivat obscœne, quam valeat ostendi, qui pariter existat improbus dictis, B et probus moribus. Vale.

et sepulcra Sanctorum

48 *Denique Sidonius in laïcali statu præbuit variæ Christianæ pietatis indicia, inter quæ adversus hagiomachos nostri temporis hæreticos observari meretur veneratio Sanctorum, ad quorum patrocinium Catholico ritu confugiebat. Id imprimis discimus ex lib.* V *epist.* 17, *ubi ad Eriphium post alia sic scribit* : Conveneramus ad sancti Justi *(fuit hic episcopus Lugdunensis, et die secunda Septembris colitur)* sepulcrum ; sed tibi infirmitas impedimento, ne tunc adesses. Processio fuerat antelucana, solennitas anniversaria, populus ingens sexu ex utroque, quem capacissima basilica non caperet, et quamlibet cincta diffusis crypta porticibus. Cultu peracto vigiliarum, quas alternante mulcedine monachi clericique psalmicines concelebraverant, quisque in diversa secessimus ; non procul tamen, utpote ad tertiam præsto futuri, cum sacerdotibus res divina facienda.

ritu Catholico pie venerabatur :

49 *Cum autem anno* 467 *Romam proficisceretur ad Anthemium imperatorem, et febri correptus esset in itinere, suppliciter ad limina Apostolorum recurrit, eorumque intercessione* C *expertus est, ut ipse lib.* I *epist.* 5 *narrat his verbis :* Inter hæc patuit et Roma conspectui ; cujus mihi non solum formas, verum etiam naumachias videbar epotaturus. Ubi priusquam vel pomœria contingerem, triumphalibus Apostolorum liminibus affusus, omnem protinus sensi membris male fortibus explosum esse languorem. Post quæ cælestis experimenta patrocinii, conducti diversorii parte susceptus, atque etiam nunc ista hæc inter jacendum scriptitans, quieti pauxillulum operam impendo. *Ex omnibus hactenus relatis apparet bona* Sidonii *indoles, quam tamen multum perfecit, et eximiis auxit virtutibus in episcopatu, de quo statim agemus, ubi prius novam quamdam opinionem de monastica ejus vita breviter exposuerimus.*

sed nullo probabili argumento dicitur

50 *Sanctus noster in scriptis suis nusquam indicat, sese umquam in insula Lerinensi vixisse, multo minus ibi se monasticam vitam aliquando amplexum esse, licet institutum monachorum Lerinensium sæpe laudet. Nihilominus Joannes Baptista de Lezana in Annalibus Carmelitarum ad annum Christi* 471 *num.* 4, *sive tomo III pag.* 206, *confidenter asserit,* S. Sidonium *ex monasterio Lerinensi ad cathedram Arvernensem transiisse. Quilibet eruditus satis videt, quid Lezana intendat hac assertione, cum antea in iisdem Annalibus ad annum* 432 *num.* 9, *sive pag.* 152 *tomi proxime citati de Vincentio Lerinensi monacho pronuntiaverit sequentia :* Hunc porro Vincentium et alios Lirinenses antiquorum monachorum Elianorum æmulatores exstitisse, antequam Benedictinam normam vivendi imbuissent, plura ex his, quæ sparsim per hoc Opus scribimus, suadent. D

monasticam vitam ante episcopatum egisse

51 *At Josephus Antelmius, Foro - Juliensis in Gallia Canonicus, in Diatriba de ecclesia Reiensi et monasterio Lerinensi cap.* V *his pluribus Lezanæ assertionibus istud argumentum negativum opponit :* Quodnam fuerit Lirinensium institutum, *inquit*, seu sub qua antiquorum patrum regula monasticen professi sint beatissimi illi viri, qui congregationi illi primum adsciti sunt, difficillimum hactenus assequi, quando nullus scriptor coætaneus aut suppar de ea quidquam posteritati commendavit ; et qui ab eo tempore longius degentes hac de re sententiam suam aperuerunt, aut ita decepti, aut quod probabilius puto, ita alios decipere voluerunt, ut eorum opiniones adduxisse, confutasse sit. *In hanc* E *rem scriptor ille plura ibidem allegat. Sed odiosas hujusmodi quæstiones hic in medio relinquentes, doceri dumtaxat cupimus, an ex antiquis et fide dignis auctoribus probari possit,* S. Sidonium *in insula Lerinensi vitam monasticam duxisse ante episcopatum, ad cujus epocham indagandam jam pergimus.*

§ V. Initium episcopatus, responsio ad gratulatoriam S. Lupi Trecensis epistolam, humilitas et Sancti morbus.

Cum Sanctus Arvernensem cathedram

E*minentissimus Baronius in Annalibus ecclesiasticis ad annum Christi* 472 *num.* 13 *et sequentibus de tempore, quo* S. Sidonius *in cathedra Arvernensi sedere cœpit, post enumeratos sæculares ejus honores ita ratiocinatur :* Hæc quod ad seculares dignitates ; quod autem ad sacra munera spectat, ex suis etiam ipsius scriptis, F tamquam per tenuem in ostio ex obliquo rimulam, ejus episcopatus certum tempus intelligi posse videtur. Exstat quidem ejus epistola scripta ad S. Lupum Trecensem episcopum *(hanc inferius exhibebimus)* data, cum ipse Sidonius creatus est episcopus, qua sanctissimi viri preces implorat, ut regiminis, quod tunc susceperat, onus illæsa conscientia ferre posset. . Quando autem ea fuerit scripta epistola, ut pariter Sidonii promotio possit haberi comperta, hoc investigandum, si quo modo consequi liceat, quod optamus. Considerandum est igitur, quod idem ait, eo tempore, quo illa scribebat, ipsum Lupum jam in sede episcopali exegisse annos quadraginta quinque . . . . . Cum ergo tum sit creatus episcopus Arvernensis Sidonius, cum S. Lupus novem jam exegisset in sede quinquennia, modo pervestigandum est tempus sedis sancti Lupi Trecensis, ut ex eo notus pariter fiat annus, quo Sidonius ad episcopatum provectus est.

circa finem anni 471.

53 Exstant res gestæ sancti Lupi, licet brevi compendio, omni tamen fide antiquitus ab homine ejus temporis scriptis traditæ ; ex quibus potest

A potest intelligi, quo potissimum anno ipse fuerit creatus episcopus: dum enim ait, ipsum sanctum Lupum adjunctum esse collegam sancto Germano episcopo Autissiodorensi in legatione in Britanniam adversus Pelagianos suscepta, cum idem Lupus jam annum secundum ageret in episcopatu; ex hoc colligi necesse est, ipsum esse creatum Trecensem episcopum anno Domini quadringentesimo vigesimo septimo, cum jam constet ex his, quæ superiori tomo quinto Annalium dicta sunt, sancti Prosperi auctoritate, contigisse eam obire sanctos Episcopos legationem anno Redemptoris quadringentesimo vigesimo nono. Adde igitur novem quinquennia exacta post annum quadringentesimum vigesimum septimum, quo S. Lupum creatum episcopum diximus, utique pervenies ad præsentem annum Domini quadringentesimum septuagesimum secundum. Cum igitur constet, anno, quo ipse sanctus Lupus jam transegerat novem in episcopatu quinquennia, Sidonium esse creatum episcopum Arvernensem, utique dicendum est, ipsum creatum episcopum hoc ipso anno Domini quadringentesimo septuagesimo secundo, cum esset anno-
B rum circiter quadraginta. *Sirmondus, Norisius et novissimi Galliæ Christianæ editores hanc eminentissimi Baronii chronologiam amplectuntur.*

vel initium anni 472

54 *Tillemontius tamen tomo XVI Monument. eccles. pag.* 750 *mavult initium episcopatus Sidoniani sub finem anni* 471 *collocare, eo quod hæc epocha videatur melius cum historia concordare. Nobis de tantilla temporis discrepantia non lubet operosius disputare, quandoquidem chronologia Tillemontii facile conciliari potest cum sententia Boschii nostri, qui tomo VII Julii pag.* 63 *episcopatum sancti Lupi exeunte anno* 426 *inchoavit, et ibidem argumentis quibusdam opinionem suam stabilivit. Itaque episcopatum* S. Sidonii *exordire circa finem anni* 471 *vel initium anni* 472, *prout volueris. Sed cave sequaris in hoc anno determinando Bucherium nostrum, qui lib.* XVIII *Belgii Romani cap.* VI *num.* 4 *exordium istius episcopatus exeunti anno* 469 *vel ineunti* 470 *perperam affixit, et præterea in anno mortis* S. Sidonii *assignando erravit, ut postmodum videbimus. Nobis etiam non placet opinio Pagii, qui in Critica Annalium ecclesiasticorum Baronii ad annum* 472 *num.* 5 *ini-*
C *tium cathedræ Sidonianæ usque ad annum* 473 *differt ob nonnullas ratiunculas, quas Boschius noster in Commentario prævio ad Acta S. Lupi pagina proxime citata refellit, et ulterius a Tillemontio refutatas assignavit. Relictis itaque tricis istis chronologicis, ad præcipuas sancti Præsulis nostri virtutes investigandas procedimus.*

ascendere coactus esset.

55 *Igitur ex ratiocinio eminentissimi Baronii et recepta passim sententia satis verisimile est,* S. Sidonium *anno* 471 *vel* 472 *electum fuisse episcopum Arvernorum, qui procul dubio hunc Virum propter eximias ingenii ac eloquentiæ dotes ad ecclesiam suam gubernandam postularunt. At ignoramus peculiares hujus electionis circumstantias, quas nec ipse Sanctus Præsul, ni fallimur, nec alii scriptores posteritati reliquerunt. Ex scriptis ejus tantummodo novimus, illud onus ei pene invito ac reluctanti impositum fuisse: nam lib.* V *epist.* 3 *scribit, sibi* indignissimo tantæ professionis pondus impactum *fuisse, ita ut* miser ante compulsus *sit* docere, quam discere. *Quinimo in concione Bituricensi, quæ lib.* VII *epist.* 9 *refertur, publice coram populo eumdem animi sui sensum expressit his verbis:* At nunc mediocritatem meam manet longe diversa conditio, cui per suspiriosas voragines et flagitiorum volutabra gradienti, professionis hujusce pondus impactum est, et prius quam illi bonorum reddam discentis obsequium, cogor debere ceteris docentis officium. *Sæpius alibi similia repetit, et ex profunda animi demissione sese episcopatu indignissimum pronuntiat.*

eum S. Lupus Trecensis episcopus

56 *Sed aliter de ipso sentiebant illustres Galliæ præsules, inter quos S. Lupus Trecensis novam dignitatem episcopalem* S. Sidonio *gratulatur, eumque simul de suscepto officio rite administrando paterne commonet. Hæc S. Lupi epistola, quæ Sancto nostro perhonorifica est, in Spicilegio Dacherii tomo V pag.* 579 *et sequente sic sonat:* Lupus domno papæ Sidonio. Gratias ago Domino Deo nostro Jesu Christo per Spiritum sanctum, qui te, carissime frater, in hac generali titubatione et pressura dilectissimæ sponsæ ecclesiæ suæ, ad ejus sustentationem et consolationem in sacerdotem vocavit, ut sis lucerna in Israël, et sicut ambitiosos honores mundanæ militiæ cum summa laude exsecutus es, ita militiæ cælestis operosa munia et humilia ministeria, ipso adjuvante Christo, alacriter per- E
curras, nec retro, ad aratrum applicata manu, pigritantium agricolarum more oculos convertas.

in epistola gratulatoria

57 Tu imperatoris apices per gloriosissimas affinitates proxime consecutus es, tu trabeales ornatus, splendidasque præfecturas, et quidquid irrequieta desideriorum series sibi beatius in seculo potest fingere, honorificus et inter streperos plausus exercuisti. Mutatus est ordo, et in domo Domini apicem attigisti, qui non in exuberanti mundani fastus fulgore, sed in maxime infima mentis depressione, et humili resupinati cordis abjectione pertractandus est. Qui olim conabaris natalium decora additis honoribus superare, nec credebas homini sufficere, si ceteris par esset, et pares non transgrederetur, in eum statum devenisti, in quo licet superior nulli te debes superiorem reputare; minimo subditorum tuorum suppositus, eo plus eris honoratior, quo te humilitas Christi accinget, et eorum plantas osculaberis, supra quorum capita pedes tuos olim collocare dedignabaris. Iste profecto jam tibi labor incumbit, ut sis omnium servus, qui videbaris omnium dominus, et aliis incurveris, qui ceteros conculcabas; non quia eras super- F
bus, sed quia dignitatum præteritarum majestate, ne dicam vanitate, tantum tibi ceteros antecedendum erat, quantum tibi modo præ ceteris est recedendum.

de officio fortiter ac suaviter monet

58 Fac ergo, ut nunc ingenium transferas ad divina, qui tantum valuisti ad humana. Colligant plebes tuæ ex ore tuo spinas de capite Crucifixi, qui ex verbis tuis colligebant rosas de pompa mundiali; et capiant de eloquio sacerdotis verba disciplinæ cælestis, qui capiebant de eloquio dominantis normam disciplinæ civilis. Ego quidem, qui te tantum amavi, cum sequebaris ariditatem seculi, quali mensura putas jam amare sequentem ubertatem cæli? Jam delibor et instans est resolutio mea; sed non putavero, resolvi, qui licet solutus in te vivam, et te in ecclesia relinquam. Gaudeo exui, postquam ecclesiam induisti, et te induit ecclesia. Macte amicitia vetuste, sed fraternitate recens. Supprimit postremus titulus antiquos; nihil est quod hodie velim de præterita meminisse dilectione, quando moderna dignitas et firmiorem facit esse caritatem et tenaciorem. O si Deus vellet,

AUCTORE R. C.

let, ut te amplecterer! Sed in spiritu perficio, quond non possum in corpore, et præsente Christo non amplius reipublicæ præfectum veneror et osculor, sed ecclesiæ, qui mihi filius ætate, dignitate frater, et meritis pater est. Ora pro me, ut in Domino consummatus, opus, quod injunxit consummem, et in eo tandem impleam tempora, quæ restant, qui tot et tanta (væ mihi) his, quæ non debui implevi; sed apud Dominum misericordia. Memor esto mei.

Quæ S. Sidonius respondit,

59 *Huic gratulationi et paternæ monitioni* S. Sidonius *lib.* VI *epist.* 1 *sic humiliter respondet :* Benedictus Spiritus sanctus et Pater Dei omnipotentis, quod tu pater patrum et episcopus episcoporum, et alter seculi tui Jacobus, de quadam specula caritatis, nec de inferiore Jerusalem tota Ecclesiæ Dei nostri membra superinspicis; dignus, qui omnes consoleris infirmos, quique merito ab omnibus consularis. Et quid nunc ego dignum dignationi huic putris et fœtida reatu terra respondeam? Colloquii salutaris tui et indigentiam patiens, et timorem; recordatione vitæ plectibilis adducor, ut clamem tibi, quod dixit Domino tuus ille collega : « Exi a B » me, quia homo peccator sum, Domine ». Sed si iste timor non temperetur affectu, vereor, ne Gerasenorum destituar exemplo, et discedas a finibus meis. Quin potius illud, quod mihi conducibilius est, colleprosi mei te proposita conditione constringam, ut aiam tibi. « Si » vis, potes me mundare ». Qua ille sententia non plus de Christo quid peteret, prodidit, quam quid crederet, publicavit.

et gratias egit

60 Ergone cum sis procul ambiguo primus omnium toto, qua patet, orbe pontificum, cum prærogativæ subjiciatur, cum censuræ tuæ attremat etiam turba collegii, cum in gravitatis vestræ comparatione etiam ipsa grandævorum corda puerascant; cum post desudatas militiæ Lirinensis excubias, et in apostolica sede novem jam decursa quinquennia, utriusque Sanctorum ordinis quemdam te conclamatissimum primipilarem spiritualia castra venerentur : tu nihilominus hastatorum, antesignanorumque paulisper contubernio sequestratus, ultimos calones tuos lixasque non despicis, et ad extimos trahariorum, qui per insipientiam suam adhuc ad carnis sarcinas sedent, crucis diu portatæ vexilla circum- C fers, ac manum linguæ porrigis in conscientia vulneratis? Nosti, ut apparet, ex adversa acie sauciatos, dux veterane, colligere, et peritissimus tubicen ad Christum a peccatis receptui canere; et euangelici Pastoris exemplo non amplius lætaris, si permaneant sani, quam si non remaneant desperati.

modestia epistola,

61 Te ergo, norma morum, te columna virtutum, te, si blandiri reis licet, vera, quia sancta, dulcedo, despicatissimi vermis ulcera digitis exhortationis contrectare non piguit. Tibi avaritiæ non fuit, pascere monitis animam fragilitate jejunam; et de apotheca dilectionis altissimæ, sectandæ nobis humilitatis propinare mensuram. Sed ora, ut quandoque resipiscam, quantum meas deprimat oneris impositi massa cervices. Facinorum continuatione miser eo necessitatis accessi, ut is pro peccato populi nunc orare compellar, pro quo populus innocentum vix debet impetrare, si supplicet : nam quis bene medelam æger impartiat? Quis febriens arrotanti tactu pulsum distinguat incolumem? Quis desertor scientiam rei militaris jure laudaverit? Quis esculentus abstemium competenter arguerit? Indignissimus mortalium necesse habeo dicere, D quod facere detrecto; et ad mea ipse verba damnabilis, cum imperem quæ non impleo, idem in me quotidie cogor dictare sententiam.

in qua maxime elucet ejus humilitas,

62 Sed si tu inter me et illum, cui concrucifigeris, Jesum Christum Dominum nostrum, pro scelerum meorum populo, junior mage quam minor Moses, intercessor assistas, non ulterius descendemus in infernum viventes; nec per carnalium vitiorum incentiva flammati, ad altare Domini ignem diutius accendemus alienum. Quia quamquam nos, utpote reos, gloriæ libra non respicit; satis tamen superque gaudebimus, si precatu tuo levare valeamus interioris hominis nostri, etsi non integrum ad remunerationem, certe vel cicatricatum pectus ad veniam. Memor nostri esse dignare, Domine papa. *Explicationem hujus epistolæ responsoriæ, quæ subinde obscura et nonnihil hyperbolica est, in notis Savaronis ac Sirmondi nostri curiosus lector inveniet. Porro ex hac satis patet ingens* S. *Sidonii modestia, ut cum Baronio loquar, de se ipso non nisi humillime sentientis, quamvis plurimæ essent illius dotes, quibus potuisset efferri.* E

quam distinguere noverat a pusillanimitate,

63 *Solent imperiti quidam humilitatem cum pusillanimitate perperam confundere, quos iniquos rerum æstimatores ipse* S. Sidonius *lib.* VII *epist.* 9 *in concione Bituricensi reprehendit his verbis :* Quis non exacerbescat, cum videat sordidari virtutum sinceritatem criminatione vitiorum? Si eligimus humilem, vocatur abjectus; si proferimus erectum, superbire censetur; si minus institutum, propter imperitiam creditur irridendus; si aliquatenus doctum, propter scientiam clamatur inflatus; si severum, tamquam crudelis horretur; si indulgentem, facilitate culpatur; si simplicem, despicitur ut brutus; si acrem, vitatur ut callidus; si diligentem, superstitiosus decernitur; si remissum, negligens judicatur; si solertem, cupidus; si quietum, pronuntiatur ignavus. Si abstemium producimus, avarus accipitur; si eum qui prandendo pascat, edacitatis impetitur; si eum qui pascendo jejunet, vanitatis arguitur. Libertatem pro improbitate condemnant; verecundiam pro rusticitate fastidiunt; rigidos ab austeritate non habent caros; blandi apud eos communione vilescunt. F

et conjungebat cum timore divini judicii.

64 *Cum Sanctus noster ibi agat de digno Bituricensium antistite deligendo, et virtutes a vitiis tam accurate distinguat, ipse procul dubio noverat in episcopali munere profundam animi sui demissionem cum pastorali vigilantia et magnanimitate conjungere : nam Doctor Angelicus in Summa theologica* XX *quæst.* 161 *art.* 1 *ad tertium docet,* quod humilitas reprimit appetitum, ne tendat in magna præter rationem rectam; magnanimitas autem animum ad magna impellit secundum rationem rectam. Unde patet, quod magnanimitas non opponitur humilitati; sed conveniunt in hoc, quod utraque est secundum rationem rectam. *Videtur tamen* S. Sidonius *supradictam Lupi Trecensis episcopi doctrinam tam alte animo suo insculpsisse, ut in humilitate præcipuum reliquarum virtutum fundamentum posuerit. Hinc egregius sui contemptor et simul intrepidus gregis sui defensor ubique se vilissimum reputat. Hinc etiam in variis epistolis, quas post assumptum episcopatum scripsit, ingenue sine ullo fuco fatetur, se formidare severa Dei judicia, ac saluti suæ timere propter injunctum sibi officium, quo se indignissimum agnoscit.*

65 *Forsan*

Ex quo forsan morbum contraxit

65 *Forsan ex illos pavore vel anxia solicitudine contraxit morbum, quo sub initium pastoralis administrationis laboravit, ut ipse lib.* v *epist.* 3 *innuere videtur his verbis :* Interea si vel vos valetis, bene est. Ego autem infelicis conscientiæ mole depressus, vi febrium nuper extremum salutis accessi; utpote cui indignissimo tantæ professionis pondus impactum est : qui miser ante compulsus docere, quam discere, et ante præsumens bonum prædicare, quam facere, tamquam sterilis arbor, cum non habeam opera pro pomis, spargo verba pro foliis. Quod restat, orate, ut operæ pretium sit, quod ab inferna propemodum sede remeavimus; ne, si in præteritis criminibus manserimus, incipiat ad animæ potius mortem pertinere, quod vivimus. *Sanctus noster lib.* VII *epist.* 6, *lib.* IX *epist.* 3 *et* 8, *sæpiusque in aliis litteris expressit similia demissi animi sensa, quæ forsitan inferius alia occasione referentur.*

§ VI. Post susceptum episcopatum magna morum mutatio, et variæ Sancti virtutes.

B

Suscepto munere episcopali,

Postquam S. Sidonius *coactus fuerat admittere episcopatum civitatis Arvernensis, verisimiliter imitatus est amicum suum, nomine Maximum, qui etiam postulatu populi a dignitate laicali ad episcopalem transierat, et cujus externam mutationem lib.* IV *epist.* 24 *ipse testis oculatus vivis coloribus ita depingit :* Cum Maximo mihi non notitiæ solum, verum et hospitii vetera jura. Igitur ad amicum libens ex itinere perrexi, quamquam villa non paucis aggere a publico millibus abesset. Ut veni, occurrit mihi ipse, quem noveram anterius corpore erectum, gressu expeditum, voce liberum, facie liberalem, multum ab antiquo dissimilis incessu. Habitus viro, gradus, pudor, color, sermo religiosus; tum coma brevis, barba prolixa, tripodes sellæ, Cilicum vela foribus appensa, lectus nil habens plumæ, mensa nil purpuræ, humanitas ipsa sic benigna, quod frugi, nec

C

ita carnibus abundans, ut leguminibus. Certe si quid in cibis unctius, non sibi, sed hospitibus indulgens. Cum surgeremus, clam percunctor adstantes, quod genus vitæ de tribus arripuisset ordinibus; monachum ageret, an clericum, pœnitentemne? Dixerunt, nuper impacto sacerdotio fungi, quo recusantem factiose ligasset civicus amor. *Si quid in hoc epistolæ fragmento obscurius occurrit, Savaro et Sirmondus in notis consuli possunt. Hinc interim intelligimus modestiam et frugalitatem istius Maximi jam præsulis, quem* S. Sidonius *haud dubie æmulatus est, ut aliquo modo potest erui ex epistola decima quarta libri septimi, cujus partem superius initio paragraphi quarti transcripsimus.*

renuntiavit arti poeticæ,

67 *At quæcumque fuerit corporea Sancti nostri forma post susceptum episcopatum, nihil aut parum nostra interest. Certe tunc animum ejus omnino mutatum fuisse, vel ex eo cognoscimus, quod tum temporis renuntiaverit arti poëticæ, qua antea magnopere delectabatur. Hanc mutationem ipse Sanctus lib.* VIII *epist.* 4 *indicat, quando ad poëtam rusticantem post alia sic scribit :* Dum non minus stylo, quam vomeri incumbis, difficile discernitur, domini plusne sit cultum rus, an ingenium. Hic tu igitur (quantum recordor) citos iambos, elegos acutos, ac rotundatos hendecasyllabos, et cetera carmina, musicos flores thymumque redolentia, nunc Narbonensibus cantitanda, nunc Biterrensibus, ambigendum celerius an pulchrius, elucubrasti, apud æquævos gratiam tuam, famam apud posteros ampliaturus. Certe mihi, quotiens tui versus a meditationis incude, tamquam adhuc calidi, deferebantur, sic videbatur, qui etsi non bene scribo, bene judico. Sed quod fatendum est, talibus studiis anterior ætas juste vacabat, seu, quod est verius, occupabatur. Modo tempus est seria legi, seria scribi, deque perpetua vita potius, quam memoria cogitari, minimumque meminisse, nostra post mortem non opuscula, sed opera pensanda.

quemadmodum ex variis ejus epistolis,

68 *Adhuc clarius lib.* IX *epist.* 12 *propositum suum relictæ poëseos exprimit, ubi Oresio carmina quædam postulanti ita respondet :* Venit in nostras a te profecta pagina manus, quæ trahit multam similitudinem de sale Hispano in jugis cæso Tarraconensibus : nam recensenti lucida et salsa est, nec tamen propter hoc ipsum mellea

E

minus. Sermo dulcis et propositionibus acer; sic enim oblectat eloquio, quod turbat imperio : quippe qui parum metiens, quid ordinis agam, carmina a nobis nunc nova petat. Primum ab exordio religiosæ professionis huic principaliter exercitio renuntiavi, quia nimirum facilitati posset accommodari, si me occupasset levitas versuum, quem respicere cœperat gravitas actionum. *Allata dein alia excusatione* S. Sidonius *camdem epistolam ita concludit :* Tenebimus igitur quidpiam medium; et sicut epigrammata recentia modo nulla dictabo, ita litteras, si quæ jacebunt versu refertæ, scilicet ante præsentis officii necessitatem, mittam tibi; petens, ne tu sis catenus justitiæ prævaricator, ut me opineris numquam ab hujusmodi conscriptione temperaturum. Neque enim suffragio tuo minus augear, si forte digneris jam modestum potius, quam facetum existimare.

et carmine quodam constat.

69 *Denique sanctum Præsulem nostrum postea pœnituit, quod in adolescentia versus profanos aut jocosos composuisset. Unde firmiter proponit, deinceps non nisi gloriosos Sanctorum triumphos a se canendos esse, si quid umquam stylo ligato scribat. Hæc animi sui sensa expressit in*

F

carmine Sapphico, quod lib. IX *epist.* 16 *insertum est, et cujus pars posterior ad rem præsentem spectans ita sonat :*

Præter heroos, joca multa multis
Texui pannis; elegos frequenter
Subditos senis pedibus rotavi
Commate bino.

Nunc per undenas equitare suetus
Syllabas luci celer; atque metro
Sapphico creber cecini, cit to
Rarus iambo.

Nec recordari queo, quanto quondam
Scripserim primo juvenis calore :
Unde pars major utinam taceri
Possit, et abdi :

Nam senectutis propiore meta,
Quidquid extremis sociamur annis,
Plus pudet, si quid leve lusit ætas,
Nunc reminisci.

Quod perhorrescens ad epistolarum
Transtuli cultum genus omne curæ,
Ne reus cantu petulantiore,
Sim reus actu.

AUCTORE G. C.

Neu puter solvi per amœna dicta,
Schema sic artis phalerasque jungam,
Clerici ne quid maculet rigorem
Fama poetæ.
Denique ad quodvis epigramma poştbac
Non ferar pronus, teneroque metro
Vel gravi, nullum cito cogar exhinc
Promere carmen.
Persecutorum nisi quæstiones
Forsitan dicam, meritosque cælum
Martyras mortis pretio parasse
Præmia vitæ.
E quibus primum mihi psallat hymnus,
Qui Tolosatem tenuit cathedram,
De gradu summo Capitoliorum
Præcipitatum.
Quem negatorem Jovis ac Minervæ,
Et crucis Christi bona confitentem
Vinxit ad tauri latus injugati
Plebs furibunda;
Ut per abruptum, bove concitato,
Spargeret cursus lacerum cadaver,
Cautibus tinctis calida soluti
Pulte cerebri.
B Post Saturninum volo plectra cantent,
Quos patronorum reliquos probavi
Anxio duros mihi per labores
Auxiliatos.
Singulos quos nunc pia nuncupatim
Non valent versu cohibere verba;
Quos tamen chordæ nequeunt sonare,
Corda sonabunt.

Ex his carminibus mature expensis colligimus, sanctum Antistitem nostrum profanæ poësi valedixisse, ac deinde familiaribus litteris interdum scribendis operam navasse. Quinimo in his ipsis epistolis stylum facetum ac nimis meditatum in communiorem ac serium commutavit, ne quid episcopum dedeceret, quemadmodum Sanctus ipse lib. IV *epist.* 3 *et* 10 *significat.*

et proprias episcopo virtutes exercuit.

70 *Mamertus Claudianus in epistola, quam* § I *dedimus, inter alias* S. Sidonii *virtutes laudat ejus misericordiam erga pauperes, de qua etiam S. Gregorius Turonensis in Historia Francorum lib.* II *cap.* XXII *narrat sequentia :* Cum autem esset magnificæ sanctitatis, atque, ut diximus, ex senatoribus primus, plerumque, nesciente conjuge, vasa argentea auferebat a C domo, et pauperibus erogabat. Quod illa cum cognosceret, scandalizabatur in eum; sed tamen dato egenis pretio, species domui restituebat. *Etiam in ecclesias illum liberalem ac munificum fuisse conjicimus ex lib.* VIII *epist.* 4, *in cujus fine Consentium amicum ita hortatur :* Invigilet cælestibus lingua præconiis, anima sententiis, dextra donariis; præcipue tamen dextra donariis, quia quidquid ecclesiis spargis, tibi colligis : ad cujus exercitia virtutis illud vel principaliter te poterit accendere, quod inter opes quaslibet positi (quæ bona stultis falso vocantur) si quid agimus, nostrum; si quid habemus, alienum est. *Quis facile sibi persuadeat, ecclesias ab hoc sancto et munifico Præsule non fuisse ornatas sacris donariis, ad quæ distribuenda Consentium tam fortiter et pie excitabat? Ceterum laudatus Gregorius Turonensis implicite multas* S. Sidonii *virtutes assignat, dum loco mox citato et altero postmodum allegando affirmat eum fuisse* magnificæ sanctitatis, *et in hoc sæculo* sanctam vitam *egisse : nam magnifica vel eminens sanctitas sine plurimis virtutibus acquiri non solet.*

71 *Attamen virtus ejus dominatrix, ut ita loquamur, fuit humilitas, quam episcopis adeo propriam existimabat, ut lib.* IV *epist.* 14 *ad Polemium scripserit sequentia :* In nostri ordinis viris, etsi adhuc aliquid de negligentia fœtet, nihil jam tamen de superbia tumet. *Ex eodem humilitatis fonte profluxit excusatio, quam lib.* IV *epist.* 17 *Comiti Arbogasti, quamdam sacræ Scripturæ interpretationem roganti, Sanctus attulit in hunc modum :* De paginis sane quod spiritualibus vis ut aliquid interpres improbus garriam, justius hæc postulantur a sacerdotibus loco propinquis, ætate grandævis, fide claris, opere vulgatis, ore promptis, memoria tenacibus, omni denique meritorum sublimium dote potioribus. Namque ut antistitem civitatis vestræ relinquam, consummatissimum virum, cunctarumque virtutum conscientia et fama juxta beatum, multo opportunius de quibuscumque quæstionibus tibi interrogabuntur inclyti Galliarum patres et protomystæ, nec satis positus in longinquo Lupus, nec parum in proximo Auspicius; quorum doctrinæ abundanti eventilandæ nec consultatio tua sufficit. Proinde quod super hac precum parte non parum, benignus quidem, sed et justus ignosce : quia si vos imperitiam fugere par est, me quoque decet E vitare jactantiam.

V. amicus ex humilitate judicavit.

se ad res gerendas ineptum esse.

72 *Sic etiam* S. Sidonius *lib.* IX *epist.* 2 *modestissime renuit aggredi lucubrationem spiritualem, quam Euphronius præsul Augustodunensis ab eo fieri cupiebat, et inter alias excusationes humiliter hanc affert :* Quid, quod quoque arroganter fieret, indecenterque, si negotii præcepti pondus aggrederer novus clericus, peccator antiquus, scientia levi, gravi conscientia? *Nec initio duntaxat episcopatus hanc humilem de se ipso opinionem Sanctus noster habuit, sed eamdem quoque post aliquot episcopalis administrationis annos in epistola sexta libri septimi prodidit, ad Basilium antistitem hæc scribens :* Iniquitas mea tanta est, ut mederi de lapsuum ejus assiduitate vix etiam tuæ supplicationis efficacia queat . . . . . Neque ego ita mei meminens non sum, ut nequaquam me hunc esse reminiscar, quem longis adhuc abluenda fletibus conscientia premat. *Præterea lib.* IX *epist.* 3 *et* 8, *sæpiusque alibi talia humilitatis indicia detegit.*

tamen inter varias factiones Bituricensis episcopus eligitur. F

73 *Etiamsi* S. Sidonius *sese indignum peccatorem et ad omnia inutilem profiteretur, tamen plerique Galliæ episcopi longe aliud de ipso judicium ferebant, et haud dubie eximias ejus dotes perspectas habebant antistites illi, qui commiserunt ei difficile negotium de eligendo præsule Bituricensi, quod in civitate factionibus divisa ad felicem exitum perduxit, quando S. Simplicium elegit, ut fusius ex litteris ipsius referri posset. At potius audiamus eminentissimum Baronium, qui in Annalibus ecclesiasticis ad annum* 472 *num.* 19 *inter elogia* S. Sidonii *breviter illam electionem narrat his verbis :* Porro tantæ apud seniores sanctos episcopos æstimationis ipse junior fuisse cognoscitur, ut oborta contentione in eligendo metropolitano episcopo Bituricensis ecclesiæ, ipsi uni a comprovincialibus sacerdotibus, clero et populo, quem vellet eligendi liberum fuerit delatum arbitrium; cum ipse, quanto in dijudicandis hominibus polleret judicio, declaravit, eligens S. Simplicium, quem omnes summo gaudio susceperunt. Exstant de his ab eodem Sidonio datæ ad diversos episcopos litteræ, itemque ipsa ab eo tunc habita concio, qua quidem, quanta polleret dicendi facundia, si legeris, admiraberis.

74 *Deinde*

74 *Deinde Baronius refert fragmentum elegantis hujus concionis, quæ lib.* VII *epist.* 9 *subjuncta est, et integra legi potest, cum Sanctus noster illam ad Perpetuum antistitem Turonensem mittere coactus fuerit, ut in memorata epistola prævia significatur his verbis:* Injungis, ut orationem, quam videor ad plebem Biturigis in ecclesia sermoncinatus, tibi dirigam; cui non rhetorica partitio, non oratoriæ minæ, non grammaticales figuræ congruentem decorem disciplinamque suppeditaverunt: neque enim illic, ut exacte perorantibus mos est, aut pondera historica, aut poetica schemata, scintillasve controversalium clausularum libuit aptari. Nam cum me partium seditiones, studia, varietates in diversa raptarent, sic dictandi mihi materiam suggerebat injuria, quod tempus occupatio subtrahebat: etenim tanta erat turba competitorum, ut cathedræ unius numerosissimos candidatos nec duo recipere scamna potuissent. Omnes placebant sibi, omnes omnibus displicebant.

75 Neque enim valuissemus aliquid in commune consulere, nisi judicii sui faciens plebs lenita jacturam, sacerdotali sese potius judicio subdidisset, presbyterorum sane paucis angulatim fringultientibus, porro autem palam ne mussitantibus quidem; quia plerique non minus suum, quam reliquos ordines pertimescebant. Igitur dum publice totos singuli cavent, factum est, ut omnes non aspernanter audirent, quod deinceps ambienter expeterent. Itaque paginam sume sub litis voluminibus adjunctam, quam duabus vigiliis unius noctis æstivæ, Christo teste, dictatam, plurimum vereor, ne ipsi amplius lectioni, quæ hoc de se probat, quam mihi credas. Memor nostri esse dignare, domine papa. *Hinc imprimis vides promptum ingenium Sancti nostri, qui duabus vigiliis unius noctis æstivæ, id est spatio quatuor aut quinque horarum, tam efficacem concionem composuit. Inde præterea liquet, haud difficulter ex doctrina Christi simplicitatem columbæ cum prudentia serpentis conjungi, eosque vehementer errare, qui viros humiles ad res prudenter ac fortiter gerendas ineptos esse arbitrantur. Verum hic popularis error ex paragraphis aliquot sequentibus ulteo et abunde refutabitur.*

§ VII. Paterna sancti Præsulis solicitudo pro suo grege, et officiosa caritas erga proximum.

Sanctus *antistes noster stato tempore diœcesim suam visitabat, ut ex lib.* IX *epist.* 16 *eruitur, et tunc haud dubie populum salutaribus monitis aut concionibus instruebat. Quamvis instructiones illæ numquam forte litteris traditæ sint, aut saltem ad nos non pervenerint, tamen earum materiam ex Ruricio, qui postea ad cathedram Lemovicensem evectus est, utcumque discimus: hic enim testis auritus epistolam octavam libri primi, quam* domino suo peculiari in Christo, domino patrono Sidonio episcopo *inscribit, apud Canisium tomo V Antiquæ lectionis pag.* 467 *sic exorditur:* Prædicantibus vobis, sæpius audisse me recolo, nullatenus ab iniquitatibus nos posse purgari, nisi fuerimus crimina nostra, conscientia compungente, confessi. Quis enim, non dicam consequi, sed vel quærere queat indulgentiam, nisi deplorationi confessionem erroris adjungat? *Sæpius itaque* S. Sidonius *de remissione peccatorum rite percipienda, sive de Sacramento pœnitentiæ conciones instituebat.*

77. *Laudatus Ruricius tanti faciebat efficacem hujus Sancti Præsulis instructionem, ut discipulus ejus fieri desideraret, et propterea tomo proxime citato pag.* 468 *ad ipsum dederit sequentem epistolam:* Ita me recens prædicatio et antiqua dilectio vestræ pietatis illexit, ut audeam auribus vestris, ineptiis meis facere sæpius injuriam; dum vestram, quantum sterili ingeniolo conceditur, attingere cupio disciplinam: quam etsi adsequi grande est atque difficile, sequi tamen pulcrum est atque sublime. Quoniam summarum rerum non adeptio tantum, sed etiam imitatio ipsa jucunda est; quia numquam ferè aliquis ejus rei portione ad integrum caret, ad quam scandere ac pervenire contenderit.

78 Desidero itaque, domine mi, desidero, inquam, tuis cibis refici, tuo fonte potari, tuis repleri dapibus, tuis epulis saginari; quas si quis, distribuentibus vobis, non summo ore libarevit, sed totis animæ visceribus appetens conviva sorbuerit, atque intimo pectoris postmodum easdem ruminaturus absconderit, incipiet assiduis ructationibus in laudem Domini omnipotentis erumpere; refertus corde, ore jejunus, dum satur esurit, et saturatus esuriens, magis in regeneratione saturandus. Nec deesse poterit cibus, cujus pastus in verbo est. Ut ego harum deliciarum particeps esse merear, vestris patrociniis obtinete; mihique supra mensuram virium connitenti auxiliatores accedite, simulque et ab ovili vobis credito non inveniar alienus. Orate, errantemque ovem a pascuis seculi ad caulas Dominicas reportate; quia confido, quod intercessionibus vestris fieri possit agnus, qui vester meruerit esse discipulus. *Ex hac allegorica epistola intelligimus, tales fuisse S Sidonii instructiones, ut non tantum suos ad observanda mandata, sed etiam ad majorem vitæ perfectionem amplectendam excitaret.*

79 *Porro Ruricius in epistola decima sexta ejusdem libri (hæc apud Canisium tomo V pag.* 473 *legitur)* S. Sidonium *magnis extollit laudibus, quas modestissimus Antistes lib.* VIII *epist.* 10 *eludere nititur hac ingeniosa responsione:* Esse tibi usui pariter et cordi litteras granditer gaudeo; nam stylum vestrum quanta comitetur vel flamma sensuum vel unda sermonum, liberius assererem, nisi dum me laudare non parum studes, laudari plurimum te vetares. Et quamquam in epistola tua servet caritas dulcedinem, natura facundiam, peritia disciplinam; in sola materiæ tamen electione peccasti; licet id ipsum prædicari possit in voto, quod videris errasse judicio. Ingentes præconiorum titulos moribus meis applicas. Sed si pudoris nostri fecisses utcumque rationem, Symmachianum illud te cogitare par fuerat: Ut vera laus ornat, ita falsa castigat. Quo loci tamen, si animum vestrum bene metior, super affectum, quem maximum ostendis, hoc tu et arte fecisti: nam moris est eloquentibus viris ingeniorum facultatem, negotiorum probare difficultatibus, et illic stylum peritum, quasi quemdam fœcundi pectoris vomerem figere, ubi materiæ sterilis argumentum, velut arida cespitis macri gleba, jejunat.

80 Scaturit

AUCTORE G. C.

…cedat conatur.

80 Scaturit mundus similibus exemplis, Medicus in desperatione, gubernator in tempestate cognoscitur: horum omnium famam præcedentia pericula extollunt, quæ profecto delitescit, nisi, ubi probetur, invenerit. Sic et magnus orator, si negotium aggrediatur angustum, tunc amplum plausibilius manifestat ingenium. Marcus Tullius in actionibus ceteris ceteros, pro Aulo Cluentio ipse se vicit. Marcus Fronto cum reliquis orationibus emineret, in Pelopem se sibi prætulit. Caius Plinius pro Attia Viriola plus gloriæ de centumvirali suggestu domum retulit, quam cum Marco Ulpio incomparabili principi comparabilem panegyricum dixit. Sic et ipse fecisti, qui dum vis exercere scientiam tuam, non veritus es fore tibi impedimento conscientiam meam. Quin potius supplicando meis medere languoribus; neque per decipulam male blandientis eloquii, ægrotantis adhuc animæ fragilitatem gloriæ falsæ pondere premas. Sane cum tibi sermone pulchro vita sit pulchrior, plus mihi indulges, si mei causa orare potius velis, quam perorare. Vale. *Nunc referemus aliqua misericordiæ vel fraternæ caritatis opera, quæ S. Sidonius exercuit, et quæ ad episcopalem suam* B *solicitudinem pertinere judicabat.*

Charitas sancti Præsulis

81 *Mos erat illis temporibus, ut præsules pro suis subditis apud reges aut alios viros primarios intercederent, et etiam temporalia eorum negotia ipsis commendarent, quemadmodum satis liquet ex memorata concione Bituricensi, in qua Sanctus noster cives ita alloquitur, ac statim respondentes inducit:* Si quempiam nominavero monachorum, quamvis illum Paulis, Antoniis, Hilarionibus, Macariis conferendum, sectatæ anachoreseos prærogativa comitetur, aures illico meas incondito tumultu circumstrepitas ignobilium pumilionum murmur everberat conquerentium: Hic qui nominatur, inquiunt, non episcopi, sed potius abbatis complet officium; et intercedere magis pro animabus apud cælestem, quam pro corporibus apud terrenum judicem potest. *Deinde tamen circa finem concionis, S. Simplicium, quem designarat illis episcopum, inter alias dotes etiam ex illa parte commendat his verbis:* Si necessitas arripiendæ legationis incubuit, non ille semel pro hac civitate stetit ante pellitos reges, vel ante principes purpuratos. C

erga rusticos.

82 *Itaque sanctus Præsul istud onus sibi simul cum episcopatu impositum putabat, et in quacumque necessitate sese omnibus debitorem agnoscebat. Quapropter antistites aut alios principes interpellare non verebatur, ut etiam temporale suorum subditorum damnum averteret aut resarciret. Id manifestum fit ex lib.* III *epist.* 9, *in qua pauperem diœcesis suæ rusticum, cui milites Britanni mancipia eripuerant, Riothamo Britonum regi commendat hoc modo:* Servatur nostri consuetudo sermonis; namque miscemus cum salutatione querimoniam, non omnino huic rei studentes, ut stylus noster sit officiosus in titulis, asper in paginis; sed quod ea semper eveniunt, de quibus loci mei aut ordinis hominem constat inconciliari, si loquatur; peccare, si taceat. Sed et ipsi sarcinam vestri pudoris inspicimus, cujus hæc semper verecundia fuit, ut pro culpis erubesceretis alienis. Gerulus epistolarum humilis, obscurus, despicabilisque etiam usque ad damnum innocentis ignaviæ, mancipia sua, Britannis clam sollicitantibus, abducta deplorat. Incertum mihi est, an sit certa causatio; sed si inter coram positos æquanimiter objecta discingitis, arbitror hunc laboriosum posse probare, quod objicit; si tamen inter argutos, armatos, tumultuosos, virtute, numero, contubernio contumaces, poterit ex æquo et bono solus, inermis, abjectus, rusticus, peregrinus, pauper audiri. Vale. *Propter initium hujus epistolæ suspicamur, S. Sidonium super hac re rursus antea ad eumdem regem scripsisse.*

…duas

83 *Sanctus iste afflictorum patronus insuper piam diœcesis suæ viduam, cui ab Agrippino versuto presbytero lis intentata fuerat, Pragmatio episcopo commendat, et lib.* VI *epist.* 2 *sic eam laudat:* Venerabilis Eutropia matrona, quod ad nos spectat, singularis exempli (quæ parcimonia et humanitate certantibus, non minus se jejuniis, quam cibis pauperes pascit, et in Christi cultu pervigil sola in se compellit peccata dormire) mœroribus orbitatis necessitate litis adjecta, in remedium mali duplicis perfectionem vestræ consolationis expetere festinat. *Expositis deinde litigii causis, Pragmatium hortatur, ut quocumque modo litem componat:* Sancta enim Eutropia, *inquit circa finem ejusdem epistolæ*, si quid vadimonio meo creditis, victoriam computat, si vel post damna non litiget. *Hæc S. Eutropia Martyrologio Romano inscripta est ad diem* E XV *Septembris, quamvis Saussayus in Martyrologio suo Gallicano illam die* XXVI *ejusdem mensis collocaverit. Porro litigiosus ille Agrippinus forsan est unus ex istis duobus presbyteris, qui* S. Sidonium *persecuti sunt, ut postmodum ex S. Gregorio Turonensi narrabimus.*

84 *Non dubitamus, quin* S. Sidonius *magno commiserationis affectu subditos suos adversitatibus afflictos bonsolatus fuerit, cum istud caritatis officium præstiterit episcopo Massiliensi, quem lib.* IX *epist.* 4 *spe cælestis præmii erigit et exemplo Christi sic ad patientiam hortatur:* Quod nuper quorumpiam fratrum necessitate multos pertuleritis angores, flebili ad flentes relatione pervenit. Sed tu, flos sacerdotum, gemma pontificum, scientia fortis, fortior conscientia, minas undasque mundialium sperne nimborum; quia frequenter ipse docuisti, quod ad promissa convivia patriarcharum, vel ad nectar cælestium poculorum per amaritudinum terrenarum calices perveniretur. Velis, nolis, quisque contempti Mediatoris consequitur regnum, sequitur exemplum. Quantaslibet nobis anxietatum pateras F vitæ præsentis propinet afflictio, parva toleramus, si recordamur, quid biberit ad patibulum, qui invitat ad cælum. *Quanta vero esset hujus sancti Præsulis nostri lenitas erga peccatores pœnitentes, ex sequenti exemplo patebit.*

afflictos,

pœnitentes

85 *Vir quidam diœcesis Trecensis, nomine Gallus, uxorem suam deseruerat, et ad civitatem Arvernensem fugerat. Hoc cognito, S. Lupus episcopus ad* S. Sidonium *dedit litteras, quibus fortiter ac suaviter delictum hujus erronis explicabat, ut eum ad frugem reduceret. Cum* S. Sidonius *litteras illas Gallo prælegisset, hunc statim facti pœnituit, ac reditum promisit. Unde mitis Præsul noster lib.* VI *epist.* 9 *S. Lupo Trecensi respondet in hunc modum:* Vir jam honestus Gallus, quia jussus ad conjugem redire non distulit, litterarum mearum obsequium, vestrarum reportat effectum. Cui cum pagina, quam miseratis, reseraretur, actutum compunctus ingemuit, destinatamque non ad me epistolam, sed in se sententiam judicavit. Itaque confestim iter in patriam spopondit, adornavit, arripuit. Quem nos propter hanc ipsam pœnitudinis

A pœnitudinis celeritatem, non increpative, sed consolatorie potius compellare curavimus; quia vicinaretur innocentiæ festinata correctio.

pœnitentes

86 *Attamen Sanctus noster aliquando mansuetudinem severitate miscebat, ut constat ex epistola vigesima tertia libri quarti, in qua pro fugitivo quodam adolescente apud patrem ejus ita intercedit :* Filius tuus, imo communis, *(erat nimirum spiritualis filius sancti Præsulis, quia in diœcesi Arvernensi commorabatur)* ad me cucurrit; qui, te relicto, deliquisse se mœret, obrutus pœnitendi pudore transfugii. Igitur audito culpæ tenore, corripui latitabundum verbis amaris, vultu minaci, et mea quidem voce, sed vice tua; dignum abdicatione, cruce, culeo clamans, ceterisque suppliciis parricidalibus. Ad hæc ille confusus irrubuit, nil impudenti excusatione deprecatus errorem : sed ad cuncta convictum cum redarguerem, verecundiæ junxit comites lacrymas, ita profluas ubertimque manantes, ut secuturæ correctioni fidem fecerint. Rogo ergo sis clemens in se severo; et Dominum sequens, non habeas te judice reum se profitente damnabilem; quem si inaudita ge-B nera pœnarum jubeas inexoratus excipere, non potest amplius per te dolore, quam per se dolore torqueri.

adeo late extensa erat,

87 Libera metu desperationem suam, libera confidentiam meam; et pietatis paternæ necessitate, si bene interpretor, te quoque absolve, qui conficeris occulto, quod filius publico mœrore conficitur : cui fecisse me constat plurimum injuriæ, si tu tamen vel parum feceris; quam certe, ut spero, non facies, nisi scopulis durior duras, aut adamantibus rigidior perseveras insecabilibus. Ergo si de moribus tuis deque amicitiis juste meliora præsumo, excusato propitius indulge; quem reconcilians fore fidelem constanter in posterum spondeo; quoque velociter culpa soluto, ego beneficio ligor, magnopere deposcens, ut non ignoscas modo, verum ut et protinus, et revertentem non domo solum, sed et pectore admittas. Deus magne! quam lætus orietur tibi dies, mihi nuntius, animus illi, cum paternis pedibus affusus, ex illo ore læso, ore terribili convitium exspectans, osculum exceperit. Vale. *Hanc epistolam exhibuimus integram, ut eruditus lector non tantum piam* C *Præsulis pro pace solicitudinem, sed etiam ingeniosam reconciliatoris hujus industriam videret.*

ut nec ipsos Judæos excluderet,

88 *Denique, ut huic paragrapho finem imponamus, adeo longe lateque extensa erat officiosa sancti hujus Viri caritas, ut ipsos perfidos Judæos complecteretur, sicut ex epistola undecima libri sexti docemur, ubi pervicacem quemdam Judæum præsuli Eleutherio commendat his verbis :* Judæum præsens charta commendat; non quod mihi placeat error; per quem pereunt involuti; sed quia neminem ipsorum nos decet ex asse damnabilem pronuntiare, dum vivit : in spe enim adhuc absolutionis est, cui suppetit posse converti. Quæ sit vero negotii sui series, ipse rectius præsentanea coram narratione patefaciet : nam prudentiæ satis obviat, epistolari formulæ debitam concinnitatem plurifario sermone porrigere. Sane quia secundum vel negotia vel judicia terrena solent hujuscemodi homines honestas habere causas, tu quoque potes hujus laboriosi, etsi impugnas perfidiam, propugnare personam. Memor nostri esse dignare, domine papa.

89 *Verosimiliter diligens ille animarum venator sperabat, huic Judæo forsan obventuram eamdem felicitatem, quæ alteri ex illa natione obtigit, qui Judaicam superstitionem deserens, veram Christi fidem amplexus est. Huic dedit commendatitias ad episcopum Nonnechium litteras, in quibus post eximias Nonnechii laudes lib.* VIII *epist.* 13 *de neophyto illo leguntur sequentia :* Commendo Promotum gerulum litterarum, nobis quidem ante jam cognitum, sed nostrum nuper effectum vestris orationibus contribulem qui cum sit gente Judæus, fide tamen prælegit censeri Israelita, quam sanguine; et municipatum cælestis illius civitatis affectans, occidentemque litteram spiritu vivificante fastidiens, pariter hinc justis præmia proposita contemplans; hinc, nisi faceret ad Christum de circumcisione transfugium, prævidens sese per æterna secula æquiterna * supplicia passurum, patriam sibi maluit Jerusalem potius quam Hierosolymam computari. Quibus agnitis, adventantem Abrahæ nunc filium veriorem maternis ulnis spiritualis Sara suscipiat : namque ad Agar ancillam pertinere tunc desiit, cum legali observantiæ servitutem gratiæ libertate mutavit.

AUTORE G. C.

et quoslibet homines

* Id est æque æterna

E

in negotiis adjuvaret

90 De cetero, quæ ipsi fuerit isto causa veniendi, præsentaneo conducibilius idem poterit explicare memoratu. Nobis vero propter quæ supra scripsi carissimus habetur; quod eo significo, quia is efficacissime quemque commendat, qui meras causas justæ commendationis aperuerit. *Hic brevitatis causa sistimus in enumerandis obsequiis, quæ* S. Sidonius *ultro suis subditis præstitit, vel ab aliquibus episcopis rogatus. in aliorum gratiam suscepit : varia enim hujusmodi negotia facile in epistolis ejus inveniet, qui eas levi oculo percurrere non gravabitur. Profecto propter illam promptam omnibus serviendi voluntatem videtur obsequiosus Antistes noster uti potuisse verbis Apostoli Pauli, qui in epistola prima ad Corinthios cap.* IX *sic scribit :* Cum liber essem ex omnibus, omnium me servum feci, ut plures lucrifacerem. Et factus sum Judæis tamquam Judæus, ut Judæos lucrarer.... Factus sum infirmis infirmus, ut infirmos lucrifacerem. Omnibus omnia factus sum, ut omnes facerem salvos. *Jam paragrapho sequente videbimus, quam pie fortiterque solicitus ille Pastor laboraverit, ne Gothi Ariani gregem suum invaderent ac dilacerarent.*

F

§ VIII. Pius magnanimusque Sancti zelus pro fide Catholica, et tetricum exsilium.

Cum Gothi Arverniam occupare tentarent

C*um Arverniam occupare tentarent Gothi, quos* S. Sidonius *Ariana hæresi infectos esse noverat, solicitus hic orthodoxi gregis Pastor omnem lapidem movit, ut istud hæreticorum jugum a cervicibus suorum averteret. Hinc lib.* III *epist.* 3 *ad Arverniam armis defendendam invitat Ecdicium sororium suum, qui non ita pridem Gothos profligaverat. Sed quia Sanctus auxilio humano parum confidebat, ad opem divinam recurrit, et consuetudinem Rogationum in suam diœcesim induxit exemplo Mamerti præsulis Viennensis, ad quem lib.* VII *epist.* 1 *sic scribit :* Rumor est, Gothos in Romanum solum castra movisse. Huic semper irruptioni nos miseri Arverni janua sumus : namque odiis inimicorum hinc

AUCTORE G. C.

hinc peculiaria fomenta subministramus, quia quod necdum terminos suos ab Oceano in Rhodanum Ligeris alveo limitaverunt, solam sub ope Christi moram de nostra tantum obice patiuntur. Circumjectarum vero spatia tractumque regionum jam pridem regni minacis importuna devoravit impressio. Sed animositati nostræ tam temerariæ tamque periculosæ, non nos aut ambustam murorum faciem, aut putrem sudium cratem, aut propugnacula vigilum trita pectoribus confidimus opitulatura; solo tamen invectarum, te autore, Rogationum palpamur auxilio, quibus inchoandis instituendisque populus Arvernus, etsi non effectu pari, affectu certe non impari cœpit initiari, et ob hoc circumfusis necdum dat terga terroribus.

Sanctus avertere conatus est precibus hanc a diœcesi sua calamitatem,

92 *Sanctus Præsul lib.* V *epist.* 14 *exponit, quales istæ Rogationes fuerint, dum amicum quemdam in montibus Arverniæ degentem ad eas celebrandas in civitatem Arvernensem revocat his verbis :* Quidquid illud est, quod vel otio vel negotio vacas, in urbem tamen, ni fallimur, Rogationum contemplatione revocabere; quarum nobis solennitatem primus Mamertus pater B et pontifex reverentissimo exemplo, utilissimo experimento, invenit, instituit, invexit. Erant quidem prius (quod salva fidei pace sit dictum) vagæ, tepentes, infrequentesque, utque sic dixerim, oscitabundæ supplicationes, quæ sæpe interpellantum prandiorum obicibus hebetabantur, maxime aut imbres aut serenitatem deprecaturæ; ad quas (ut nil amplius dicam) figulo pariter atque hortulano non oportuit convenire. In his autem, quas supra fatus summus sacerdos et protulit pariter et contulit, jejunatur, oratur, psallitur, fletur. Ad hæc te festa cervicum humiliatarum, et sternacium civium suspiriosa contubernia peto: et, si spiritalem animum tuum bene metior, modo citius venies, quod non ad epulas, sed ad lacrymas evocaris.

quam peccatis suis humiliter imputabat

93 *Interea* S. Sidonius *illam temporum calamitatem peccatis suis humiliter imputabat, ad Felicem patriciæ dignitatis virum lib.* III *epist.* 4 *scribens in hæc verba :* Gozalas natione Judæus, cliens culminis tui, cujus mihi quoque esset persona cordi, si non esset secta despectui, defert litteras meas, quas granditer anxius exaravi : oppidum siquidem nostrum, quasi quemdam sui C limitis obicem, circumfusarum nobis gentium arma terrificant. Sic æmulorum sibi in medio positi lacrymabilis præda populorum, suspecti Burgundionibus, proximi Gothis, nec impugnantium ira, nec propugnantium caremus invidia. Sed isthinc alias. Interea si vel penes vos recta sunt, bene est : neque enim hujusmodi pectore sumus, ut licet apertis ipsi pœnis propter criminum occulta plectamur, non agi prospere vel ubique velimus. Nam certum est, non minus vitiorum, quam hostium esse captivum, qui non etiam inter mala tempora bona vota servaverit. Vale. *Etiam in epistola undecima libri septimi inter semiustas muri fragilis clausus angustias, ut ibidem episcopo cuidam scribit, ultricem Dei manum agnoscit et exosculatur.*

Dum vero audit, agi de pace inter Gothos et Romanos,

94 *Quantumvis Gothi civitatem Arvernensem frustra obsedissent, tamen frequentibus suis in ditionem Romanam excursionibus tantum effecerunt, ut circa finem anni 474 Nepos imperator cum molestis illis hostibus pacisci decreverit, ac propterea miserit Licinianum, qui sub quibusdam conditionibus inter Romanos et Gothos pacem conciliaret. Hoc nuntio audito, statim* S. Sidonius *lib.* III *epist.* 7 *ad Felicem patricium* D *post alia scribit hoc modo :* Indicare festina, si quam, prævio Deo, quæstor Licinianus trepidationi mutuæ januam securitatis aperuerit. Persona siquidem est, ut perhibent, magna exspectatione, major adventu, relatu sublimis, inspectione sublimior, et ob omnia felicitatis naturæque dona monstrabilis. *Deinde post expositas alias hujus legati dotes, quas Sanctus ex rumore acceperat, epistolam suam ita finit :* Mandate perniciter, si vero dicta conquadrent, ut tantisper a pervigili statione respirent, quos a muralibus excubiis non dies ninguidus, non nox illunis et turbida receptui canere persuadent, quia etsi barbarus in hiberna concedat, mage differunt, quam relinquant semel radicatam corda formidinem.

mox scribit ad Basilium episcopum,

95 *Cum vero Sanctus noster certiore nuntio postea comperisset, revera de fœdere illo inter Romanos ac Gothos jam tractari, et aliquos Galliæ præsules hujus pacis arbitros esse constitutos, pro suo erga fidem Catholicum affectu unum ex iis, nomine Basilium, forsan Aquensem antistitem, litteris suis interpellandum putavit. Itaque lib.* VII *epist.* 6 *post amicam benevolentiæ captationem* E *ac humilem delictorum suorum confessionem, ad hunc præsulem scribit sequentia :* Quoniam supereminet privati reatus verecundiam publica salus, non verebor, etsi carpat zelum in me fidei sinister interpres, sub vanitatis invidia causam prodere veritatis. Evarix rex Gothorum, quod limitem regni sui, rupto dissolutoque fœdere antiquo, vel tutatur armorum jure vel promovet, nec nobis peccatoribus hic accusare, nec vobis sanctis hic discutere permissum est. Quin potius, si requiras, ordinis res est, ut et dives hic purpura byssoque veletur, et Lazarus hic ulceribus et paupertate feriatur. Ordinis res est, ut, dum in hac allegorica versamur Ægypto, Pharao incedat cum diademate, Israëlita cum cophino. Ordinis res est, ut, dum in hac figuratæ Babylonis fornace decoquimur, nos cum Jeremia spiritualem Jerusalem suspiriosis plangamus ululatibus, et Assur fastu regio tonans Sanctorum sancta proculcet.

qui inter pacis arbitros constitutus erat.

96 Quibus ego præsentium futurarumque beatitudinem vicissitudinibus inspectis, communia patientius incommoda fero. Primum, quod mihi quæ merear introspicienti, quæcumque ad- F versa provenerint, leviora reputabuntur. Dein quod certum scio, maximum esse remedium interioris hominis, si in hac area mundi variis passionum flagellis trituretur exterior. Sed quod fatendum est, præfatum regem Gothorum, quamquam sit ob virium merita terribilis, non tam Romanis mœnibus, quam legibus Christianis insidiaturum pavesco. Tantum, ut ferunt, ori, tantum pectori suo Catholici mentio nominis acet, ut ambigas, ampliusne suæ gentis, an suæ sectæ teneat principatum. Ad hoc armis potens, acer animis, alacer annis, hunc solum patitur errorem, quod putat sibi tractatuum consiliorumque successum tribui pro religione legitima, quem potius assequitur pro felicitate terrena.

eumque monet, ut in hoc fœdere ineundo

97 Propter quod discite cito Catholici status valetudinem occultam, ut apertam festinetis adhibere medicinam. Burdegala, Petrocorii, Ruteni, Lemovices, Gabalitani, Elusani, Vasates, Convenæ, Auscenses, multoque jam major numerus civitatum, summis sacerdotibus ipsorum morte truncatis, nec ullis deinceps episcopis in defunctorum officia suffectis (per quos utique

A utique minorum ordinum ministeria subrogabantur) latum spiritualis ruinæ limitem traxit; quam fere constat sic per singulos dies morientum patrum prolicere defectu, ut non solum quoslibet hæreticos præsentium, verum etiam hæresiarchas priorum temporum potuerit inflectere : ita populos excessu pontificum orbatos tristis intercisæ fidei desperatio premit. Nulla in desolatis cura diœcesibus, parochiisque. Videas in ecclesiis aut putres culminum lapsus, aut valvarum cardinibus avulsis, basilicarum aditus hispidorum veprium fruticibus obstructos. Ipsa (proh dolor!) videas armenta non modo semipatentibus jacere vestibulis, sed etiam herbosa viridantium altarium latera depasci.

maximam de fide Catholica curam habeat,

98 Sed jam nec per rusticas solum solitudo parochias; ipsa insuper urbanarum ecclesiarum conventicula rarescunt : quid enim fidelibus solatii superest, quando clericalis non modo disciplina, verum etiam memoria perit? Equidem cum clericus quisque defungitur, si benedictione succidua non accipiat dignitatis heredem, in illa ecclesia sacerdotium moritur, non sacerdos. Atque ita quid spei restare pronunties, B ubi facit terminus hominis finem religionis? Altius inspicite spiritualium damna membrorum. Profecto intelligetis, quanti subripiuntur episcopi, tantorum vobis populorum fidem periclitaturam. Taceo vestros Crocum, Simpliciumque collegas, quos, cathedris sibi traditis eliminatis, similis exilii cruciat pœna dissimilis : namque unus ipsorum dolet, se non videre, quo redeat; alter se dolet videre, quo non redit. Tu sacratissimorum pontificum Leontii, Fausti, Græci, urbe, ordine, caritate medius inveniris. Per vos mala fœderum currunt; per vos regni utriusque pacta conditionesque portantur. Agite quatenus hæc sit amicitia, concordia principalis, ut episcopali ordinatione permissa, populos Galliarum, quos limes Gothicæ sortis incluserit, teneamus ex fide, etsi non tenemus ex fœdere. *Ex hac epistola quilibet intelligit, quantam curam Sanctus noster de Catholica fide generatim gereret, et quantopere propter inchoatam ejusdem in Gallia ruinam doleret.*

et episcopo Massiliensi,

99 *Sed dolor ejus plurimum crevit, quando fama tandem ferebat, Arverniam Gothis ex* C *pacto tradendam esse : tunc enim S. Sidonius scribens ad episcopum Massiliensem, qui in pace concilianda suffragium habebat, et quocum per litteras olim jocari consueverat, lib.* VII *epist.* 7 *de dura illa fœderis conditione sic acerbe conqueritur :* Ecce iterum Amantius nugigerulus noster Massiliam suam repetit, . . . per quem jocularitor plura garrirem, si pariter unus idemque valeret animus exercere læta, et tristia sustinere. Siquidem nostri hic nunc est infelicis anguli status; cujus, ut fama confirmat, melior fuit sub bello, quam sub pace conditio. Facta est servitus nostra pretium securitatis alienæ. Arvernorum (proh dolor!) servitus; qui, si prisca replicarentur, audebant se quondam fratres Latio dicere, et sanguine ab Iliaco populos computare.

etiam fœderis istius arbitro.

100 Si recentia memorabuntur, hi sunt, qui viribus propriis hostium publicorum arma remorati sunt; cui sæpe populo Gothus non fuit clauso intra mœnia formidini, cum vicissim ipse fieret oppugnatoribus positis intra castra terrori. Hi sunt, qui sibi adversus vicinorum aciem tam duces fuere, quam milites; de quorum tamen forte certaminum, si quid prosperum cessit, vos secunda solata sunt; si quid contrarium, illos adversa fregerunt. Illi amore reipublicæ Seronatum barbaris provincias propinantem non timuere legibus tradere, quem convictum deinceps respublica vix præsumpsit occidere. Hoccine meruerunt inopia, flamma, ferrum, pestilentia, pingues cædibus gladii, et macri jejuniis præliatores? Propter hujus tamen inclytæ pacis exspectationem, avulsas muralibus rimis herbas in cibum traximus; crebro per ignorantiam venenatis graminibus infecti, quæ indiscretis foliis succisque viridantia, sæpe manus fame concolor legit. Pro his tot tantisque devotionis experimentis, nostri (quantum audio) facta jactura est.

AUCTORE G. C.

acerbum doloris sui sensum aperit,

101 Pudeat vos, precamur, hujus fœderis nec utilis, nec decori. Per vos legationes meant. Vobis primum, quamquam principe absente, non solum tractata reserantur, verum etiam tractanda committuntur. Veniabilis sit, quæsumus, apud aures vestras veritatis asperitas, cujus convitii invidiam dolor eripit. Parum in commune consulitis, et cum in concilium convenitis, non tam curæ est publicis mederi periculis, quam privatis studere fortunis; quod utique sæpe diuque facientes, jam non primi comprovin- E cialium cœpistis esse, sed ultimi. At quonsque istæ poterunt durare præstigiæ? Non enim diutius ipsi majores nostri hoc nomine gloriabuntur, qui minores incipiunt non habere. Quapropter vel consilio, quo potestis, statum concordiæ tam turpis incidite. Adhuc, si necesse est, obsideri, adhuc pugnare, adhuc esurire delectat.

et Arverniam Gothis traditam

102 Si vero tradimur, qui non potuimus viribus obtineri, invenisse vos certum est, quid barbarum suaderetis ignavi. Sed cur dolori nimio fræna laxamus? Quin potius ignoscite afflictis, nec imputate mœrentibus : namque alia regio tradita servitium sperat, Arverna supplicium. Sane si medicari nostris ultimis non valetis, saltem hoc efficite prece sedula, ut sanguis vivat, quorum est moritura libertas. Parate exulibus terram, capiendis redemptionem, viaticum peregrinaturis. Si murus noster aperitur hostibus, non sit clausus vester hospitibus. Memor nostri esse dignare, domine papa. *Ex his duabus epistolis patet, profundam sancti Præsulis nostri humilitatem cum ferventi Catholicæ fidei zelo et generosa magnanimitate conjunctam fuisse.* F

sed Arverniam anno 475 Gothis cessit,

103 *At ista S. Sidonii monita nihil profuerunt : nam anno 475 Romani Arverniam Gothis cedere coacti sunt, ut Jornandes in Historia de rebus Geticis cap.* XLV *testatur. Facile intellectu est, quantopere illa imperii mutatio afflixerit nostrum Sanctum, qui barbaros etiam bonos aversabatur, ut superius initio paragraphi quarti ex epistola ejus ad Philagrium didicimus, et qui jam barbaris Arianis, adeoque pessimis subesse cogebatur. Nisi gregis amor ac necessitas hunc sanctum Pastorem retinuissent, haud dubie secutus fuisset Ecdicium sororium suum, qui patriam deserere maluit, quam sub dominio Gothorum vivere. Itaque sanctus Præsul inter vicinos lupos gregi suo diligenter invigilare decrevit, et humiliatus sub potenti manu Dei, voluntatem suam divino beneplacito conformavit.*

et Præsul statim missus est in exsilium.

104 *Verum Euricus Gothorum rex, occupata civitate Arvernensi, Virum tantæ auctoritatis ac nobilitatis (erat enim cum præcipuis Romanorum familiis consanguinitate vel affinitate junctus) de studio partium suspectum habuit, ac ideo relegandum judicavit. Fortassis etiam pastoralis ejus vigilantia et ingens Catholicæ*

fidei

AUCTORE G. C.

fidei zelus ad aures Eurici pervenerant, ac Ariano hæretico displicebant. Itaque S. Sidonium *abduci jussit ad castrum Livianum, quod inter Carcassonem et Narbonam situm erat. Forsan incommoda hujus exilii generaliter indicare voluit S. Avitus, dum Epistola* XLV *ad illustrem virum Apollinarem inter alia sic scribit :* Quoniam si vos a patre vestro Archadio didicistis, virum seculo militantem minus inter arma quam inter obloquia periclitari, nec ego parum exempli a Sidonio meo, quem patrem vocare non audeo, quantum clericus perpeti possit, assumo.

cujus incommoda exponit Leoni ministro regis.

105 *Sed audiamus ipsum Sanctum nostrum, qui Leoni quæstori regis Eurici nonnulla exsilii sui incommoda exponit, dum lib.* VIII *epist.* 3 *longam lucubrationis cujusdam sibi injunctæ moram sic apud ipsum excusat :* Apollonii Pythagorici vitam, non ut Nicomachus senior e Philostrati, sed ut Tascius Victorianus e Nicomachi schedio exscripsit, quia jusseras, misi : quam, dum parere festino, celeriter ejecit in tumultuarium exemplar turbida et præceps et opica translatio. Neque mihi rem credito diuturnius elaboratam vitio vertas : nam dum me tenuit inclusum

B mora mœnium Livianorum (cujus incommodi finem post opem Christi tibi debeo) non valebat curis animus æger saltim saltuatim tradenda percurrere, nunc per nocturna suspiria, nunc per diurna officia distractus. Ad hoc et cum me defatigatum ab excubiis ad diversorium crepusculascens hora revocaverat, vix dabatur luminibus inflexis parvula quies : nam fragor illico, quem movebant vicinantes impluvio cubiculi mei duæ quæpiam Gethides anus, quibus nihil umquam litigiosius, bibacius, vomacius erit. Sane cum primum reduci aliquid otii fuit, impolitum hunc semicrudumque, et, ut aiunt, musteum librum, plus desiderii tui, quam officii mei memor obtuli.

qui ob eo petierat, ut ibi Vitam Apollonii transcriberet, aut bitne verteret.

106 *Inter eruditos controversia est, utrum* S. Sidonius *hanc Apollonii Pythagorici Vitam ex idiomate Græco-Latinam fecerit, an viro duntaxat illam transcripserit ac emendaverit. Sirmondus noster in notis pag.* 81 *putat, emendatam hujus Vitæ transcriptionem tantummodo fuisse, licet ibi* translatio *vocetur, et ex variis ejusdem Sancti litteris probat, vocem translationis pro simplici exscriptione accipi. Attamen*

C *alii contendunt, hanc fuisse Latinam istius Vitæ Græcæ interpretationem, et sententiam suam confirmant ex difficultate, quam* S. Sidonius *in illo Opere perficiendo indicat. At qualecumque fuerit istud opusculum, nos ex relato hujus epistolæ fragmento intelligimus, sanctum Episcopum in castro Liviano detentum non potuisse satisfacere desiderio Leonis ob noctes insomnes et ebrias rixosasque duas mulieres Gothicas, quæ crebris fragoribus eum ab opere impediebant. Ex eodem quoque discimus, Leonem regis Eurici ministrum sancto Præsuli libertatem suo patrocinio impetrasse, eumque ab exsilio in civitatem Arvernensem rediisse. Ceterum præcipua, quæ post hunc reditum gessit aut scripsit, paragrapho sequente narrabimus.*

D

§ IX. Reliquia Sancti gesta post reditum ab exsilio usque ad annum Christi 483.

Etsi Sanctus ab exsilio redux

C*um sanctus Antistes ad diœcesim suam reversus esset, inter medios Gothos Arianos eam diligenter et intrepide gubernavit, ut Gennadius Massiliensis, quem paragrapho primo hujus Commentarii historici citavimus, innuit his verbis :* In Christiano vigore pollens, etiam inter barbaræ ferocitatis duritiem, quæ eo tempore Gallos oppresserat, Catholicus pater et doctor habetur insignis. *Hujus episcopalis vigoris argumentum eruimus ex lib.* IV *epist.* 15, *in qua* S. Sidonius *laudat Elaphium virum pium, eo quod ædificasset novam ecclesiam illo tempore, quo vix alii templa collabentia restaurare audebant. Hic verosimillime designatur tempus, quo Arvernia et vicinæ regiones parebant Eurico regi Gothorum, qui sectæ suæ Arianæ erat addictissimus, ut supra relatum est, et de quo S. Gregorius Turonensis in Historia Francorum* E
lib. II *cap.* XXV *scribit sequentia :* Hujus tempore et Evarix rex Gotthorum excedens Hispanum limitem, gravem in Galliis super Christianos intulit persecutionem. Truncabat passim perversitati suæ non consentientes clericos carceribus subigebat; sacerdotes vero alios dabat exsilio, alios gladio trucidabat. Nam et ipsos sacrorum templorum aditus spinis jusserat obserari, scilicet ut raritas ingrediendi oblivionem faceret fidei.

intrepide cultum Catholicæ fidei promovet,

108 *Attamen hoc periculoso tempore* S. Sidonius *impavide profectus est ad Rutenos, ut novam illam ecclesiam consecraret, et proxime citata epistola decima quinta libri quarti Elaphio ad hanc solennitatem invitanti respondet hoc modo :* Epulum multiplex et capacissima lectisternia para. Plurimis viis, pluribus turbis ad te venitur. Ita bonorum contubernio sedit : quippe postquam omnibus tempus futuræ dedicationis inclaruit. Nam baptisterium, quod olim fabricabamini, scribitis jam posse consecrari. Ad quæ festa vos voti, nos ministerii, officii multos, fidei totos causa sollicitat. Siquidem res est F
grandis exempli, eo tempore a vobis nova ecclesiarum culmina strui, quo vix alius auderet vetusta sarcire. Quod restat, optamus, ut Deo nostro per uberes annos, sicut vota redditis, ita reddenda foveatis; idque non solum religione celata, sed et conversione manifesta; mitigatoque temporum statu, tam desiderio meo Christus indulgeat, quam Rutenorum, ut possitis et pro illis offerre sacrificia, qui jam pro vobis offertis altaria.

ac munere suo fungeretur.

109 De cetero quamquam et extremus autumnus jam diem breviat, et viatorum solicitas aures, foliis toto nemore labentibus, crepulo fragore circumstrepit, inque castellum, ad quod invitas, utpote Alpinis rupibus cinctum, sub vicinitate brumali difficilius ascenditur; nos tamen, Deo prævio, per tuorum montium latera confragosa venientes, nec subjectas cautes, nec superjectas nives expavescemus, quamvis jugorum profunda declivitas aggere cochleatim fracto sæpe redeunda sit. *Nescimus, an impletum fuerit desiderium* S. Sidonii, *qui Elaphium aliquando Rutenensis ecclesiæ præsulem fieri optabat. At scimus, Ruricium Lemovicensem præsulem epistolam*

A *epistolam septimam libri secundi scripsisse cuidam* Elasio, *quem fratrem appellat, et cujus virtutes laudat, ut apud Canisium tomo V Lectionis antiquæ pag.* 481 *et sequente licet videre. Ceterum in relata* S. Sidonii *epistola lucet magnanimus illius episcopi zelus, quo quælibet incommoda et pericula contemnebat, ut oppressum Catholicæ religionis cultum restauraret ac promoveret.*

caute tamen ipsum Gothorum regem.

110 *Quamvis intrepide, tamen caute ac prudenter officio suo fungebatur, ne videlicet regem Arianum contra Catholicos irritaret. Quinimo ministros vel amicos Eurici ipsumque Euricum sibi demereri studebat, ut tanto securius gregi suo consuleret : licet enim ab initio episcopatus renuntiasset poësi, tamen Lampridio poëtæ Burdigalensi, qui ab eo carmen aliquod petierat, et quem Eurico charum esse noverat, post varias excusationes misit quosdam versiculos de magna istius regis potentia, ut vel invitus hoc modo gratiam ejus aucuparetur. Cum vero Sanctus ipse per duos menses frustra laborasset, ut in aula Eurici negotium quoddam conficeret, ac toto illo tempore semel dumtaxat istum princi-* B *pem videre potuisset, regalibus ejus occupationibus hanc moram benigne imputat, dum lib.* VIII *epist.* IX *in carmine ad Lampridium misso sic inter alia canit :*

Nos istic positos, semelque visos,
Bis jam menstrua luna conspicatur :
Nec multum domino vacat vel ipsi,
Dum responsa petit subactus orbis.

Deinde recenset varias nationes, quas Euricus imperio suo subjecerat Procul dubio cupiebat, ut Lampridius istud carmen Eurico ostenderet aut recitaret.

ejusque ministros sibi demereri conabatur.

111 *Libentius, ut opinor, composuit epitaphium metricum in honorem sancti Abrahami abbatis, ut obsequeretur Victorio Comiti, cui rex Euricus Arverniam gubernandam commiserat, quemadmodum lib.* VII *epist.* XVII *ad Volusianum scribens indicat his verbis :* Jubes me, domine frater, lege amicitiæ, quam nefas lædi, jam diu desides digitos incudibus officinæ veteris imponere, et sancto Abrahæ die functo næniam sepulcralem luctuosis carminibus inscribere. Celeriter injunctis obsecundabo, cum tua tractus auctoritate, tum principaliter amplissimi viri Vi- C ctorii Comitis devotione præventus; quem jure seculari patronum, jure ecclesiastico filium, excolo ut cliens, ut pater diligo : qui satis docuit, quæ sibi aut qualis erga famulos Christi cura ferveret, cum thorum circa decumbentis antistitis, non dignitatem minus quam membra curvatus, ac supra vultum propinqua morte pallentem dolore concolor factus, quid viro vellet, lacrymis indicibus ostenderet.

ut tanto liberius regeret suam diœcesim.

112 Et quia sibi maximas humandi funeris partes ipse præripuit, totum apparatum supercurrentis impendii, quod funerando sacerdoti competeret, impartiens, saltem ad obsequium, quæ remanserunt, verba conferimus, nihil aliud exaraturi styli scalpentis impressu, quam testimonium mutuæ dilectionis. Ceterum viri mores, gesta, virtutes, indignissime meorum vilitate dictorum ponderabuntur. *His subnectit versiculos aliquot distichos, quos ad diem* XV *Junii in Actis sancti istius Abrahami dedimus. Porro Victorius ille Comes aut Dux eo tempore exteriorem pietatem simulavit, vel postea multum mutatus est, quandoquidem S. Gregorius Turonensis in Historia Francorum lib.* II *cap.* XX *de* *eodem scribit sequentia :* Eorichus autem Gotthorum rex Victorium Ducem super septem civitates præposuit anno quarto decimo regni sui . . . . Fuit autem Arvernis annis novem. Super Eucherium vero senatorem calumnias devolvit, quem in carcere positum nocte extrahi jussit, ligatumque juxta parietem antiquum, ipsum parietem super eum elidi jussit. Ipse vero dum nimium esset in amore mulierum luxuriosus, et ab Arvernis vereretur interfici, Romam aufugit, ibique similem tentans exercere luxuriam, lapidibus est obrutus.

SYLLOGE G. C.

in qua etiam curam disciplinæ monasticæ habebat.

113 *Quanta porro esset solicitudo sancti Præsulis nostri pro disciplina monastica, patet ex fine ejusdem epistolæ, ubi monasterium S. Cyrici, in quo S. Abraham obierat, supra memorato Volusiano sic commendat :* Ecce, ut injunxeras, quæ restant sepulto justa persolvimus. Sed si vicissim caritatis imperiis fratres, amicos, commilitones obsequi decet, ad vicem, quæso, tu quoque, quibus emines institutis discipulos ejus aggredere solari, fluctuantemque regulam Fratrum destitutorum, secundum statuta Lirinensium patrum vel Grinincensium festinus informa : cujus disciplinæ si qui rebelles, ipse castiga; si qui E sequaces, ipse collauda. Præpositus illis quidem videtur sanctus Auxanius, qui vir, ut nosti, plusculum justo et corpore infirmus et verecundus ingenio, eoque parendi quam imperandi promptior, exigit te rogari, ut tuo ipse sub magisterio monasterii magister accedat; et si quis illum de junioribus spreverit, tamquam imperitum vel pusillanimem, per te unum sentiat, utrumque non impune contemni. Quid multa? Vis ut paucis, quid velim, agnoscas? Quæso, ut abbas sit frater Auxanius supra congregationem, tu vero et supra abbatem.

Sanctus duo opuscula

114 *Etiam libenter ad gloriam S. Aniani conscripsisset bellum Attilæ, quod Prosper Aurelianensis episcopus rogaverat. Sed* S. Sidonius *aliis occupationibus impeditus, vel Operis mole deterritus, inchoatam lucubrationem deseruit, et lib.* VIII *epist.* XV *sese apud ipsum excusat his verbis :* Dum laudibus summis sanctum Anianum, maximum consummatissimumque pontificem, Lupo parem, Germanoque non imparem, vis celebrari, fidelibusque desideras pectoribus infigi viri talis ac tanti mores, merita, virtutes; cui etiam illud non absque justitia gloriæ datur, F quod te successore decessit; exegeras mihi, ut promitterem tibi, Attilæ bellum stylo me posteris intimaturum : quo videlicet Aurelianensis urbis obsidio, oppugnatio, irruptio, nec direptio, et illa vulgata exauditi cælitus sacerdotis vaticinatio continebatur. Cœperam scribere; sed Operis arrepti fasce perspecto, tæduit inchoasse. Propter hoc nullis auribus credidi, quod primum me censore damnaveram. Dabitur, ut spero, precatui tuo, et meritis antistitis summi, quatenus præconio suo sub quacumque et quidem celeri occasione famulemur. *Si sanctus Antistes brevi postea laudes S. Aniani celebraverit, sicut hoc loco spondet, istud opusculum periit vel adhuc latet, cum inter alias* S. Sidonii *lucubrationes non inveniatur.*

quæ ab eo postulabantur.

115 *Supra memoratus Leo minister Eurici regis Antistitem nostrum rogaverat, ut historiam (forsan sui temporis, aut regis Eurici) litteris mandaret ac posteritati relinqueret. At Sanctus videns, sese id sine offensionis vel assentationis periculo perficere non posse, lib.* IV *epist.* XXII *dextere istud onus in humeros ipsius Leonis detorquet,*

AUCTORE G. C.

quet, et se propter clericalem vitæ professionem modeste excusat hoc modo : Vir magnificus Hesperius, gemma amicorum litterarumque, nuper urbe cum rediit e Tolosatium, præcipere te dixit, ut epistolarum curam, jam terminatis libris earum, converteremus ad stylum historiæ. Reverentia summa, summo et affectu talem atque tantam sententiam amplector : idoneum quippe pronuntias ad opera majora, quem mediocria putas deserere debere. Sed, quod fatendum est, facilius audeo hujusmodi suspicere judicium, quam suscipere consilium. Res quidem digna, quam tu juberes; sed non minus digna, quam faceres. Namque et antiquitus, cum Caius Cornelius Caio Secundo paria suasisset, ipse postmodum, quod injunxit, arripuit. Idque ab exemplo nunc me melius aggrederis; quia et ego Plinio, ut discipulus assurgo, et tu vetusto genere narrandi jure Cornelium antevenis; qui seculo nostro si revivisceret, teque, qualis in litteris et quantus habeare, conspicaretur, multo verius Tacitus esset.

conscribere renuit.

116 Itaque tu molem thematis missi recte capessis, cui præter eloquentiam singularem, sci-B entiæ ingentis magna opportunitas : quotidie namque per potentissimi consilia regis, totius sollicitus orbis, pariter ejus negotia et jura, fœdera et bella, loca, spatia, merita cognoscis. Unde quis justius sese ad ista succinxerit, quam ille, quem constat gentium motus, legationum varietates, facta ducum, pacta regnantum, tota denique publicarum rerum secreta didicisse; quique præstanti positus in culmine, non necesse habet, vel supprimere verum, vel concinnare mendacium. At nostra longe conditio dispar, quibus dolori peregrinatio nova, nec usui lectio vetusta; tum religio professioni est, humilitas appetitui, mediocritas obscuritati : nec in præsentibus rei tantum, quantum in futuris spei locatum. Postremo languor impedimento; jamque vel sero propter hunc ipsum desidia cordi æquæva. Certe jam super studiis nulla laus curæ, sed ne posthuma quidem.

allatisque variis excusationibus.

117 Præcipue gloriam nobis parvam ab historia petere fixum; quia per homines clericalis officii temerarie nostra, jactanter aliena, præterita infructuose, præsentia semiplene, turpiter falsa, periculose vera dicuntur : est enim hujus-C modi thema vel opus, in quo bonorum si facias mentionem, modica gratia paratur, si notabilium, maxima offensa. Sic se ille protinus dictioni color odorque satyricus admiscet. Ilicet scriptio historica videtur ordine a nostro multum abhorrere, cujus inchoatio invidia, continuatio labor, finis est odium. Sed tunc ista proveniunt, clericis si aliquid dictetur auctoribus, qui colubrinis oblatratorum molaribus fixi, si quid simpliciter edamus, insani; si quid exacte, vocamur præsumptiosi. At si tu ipse, cui datum est saltibus gloriæ proterere posse cervices vituperonum seu supercurrere, materiæ istius libens provinciam sortiare, nemo te celsius scripserit, nemo antiquius, etiamsi placeat recentia loqui; quandoquidem sermonum copia impletus ante, nunc rerum, non reliquisti, cur venenato morsu fecere : atque ideo te in posterum consuli utilitas, audiri voluptas, legi auctoritas erit.

deinque anno 483 nonum epistolarum librum edit.

118 *Sanctus Præsul hoc tempore ad diversos amicos dedit alias litteras, in quibus omnibus ingenium ejus, comitas, et humilitas elucent. Videtur autem anno Christi* 483 *nonum ac ultimum epistolarum suarum librum edidisse, cum* D *duodecim annos in episcopatu transegisset, ut conjicimus ex epistola duodecima ejusdem libri noni, in qua Oresius Hispanus poëma quoddam petens repulsam patitur, ac inter alias recusationis causas S. Sidonius hanc ei profert :* Tum præterea constat, omnem operam, si longa intercapedine quiescat, ægre resumi. Quisnam enim ignoret, cunctis aut artificibus aut artibus maximum decus usu venire; cumque studia consueta non frequentantur, brachia in corporibus, ingenia pigrescere in artibus? Unde est et illud, quod sero correptus, aut raro, plus arcus manui, jugo bos, equus fræno rebellat. Insuper desidiæ nostræ verecundia comes ad hoc sententiam inclinat, ut me, postquam in silentio decurri tres olympiades, tam pudeat novum poëma conficere, quam pigeat.

119 *Ceterum, videtur epistola decima sexta sive ultima libri noni sanctus Antistes omnibus suis scriptis finem imposuisse : nullam enim postea lucubrationem ejus reperimus. Huic ultimæ epistolæ inseruit carmen Sapphicum, cujus partem supra* § VI *transcripsimus, et in quo renovat propositum suum non componendi amplius poëmata, nisi hæc forsan ad laudes Sanctorum* E *vel Martyrum celebrandas exigerentur. Inter hos Sanctos aut Martyres, quos aliquando forsitan carmine laudaturus esset, primum locum tribuit S. Saturnino martyri Tolosano, quem magna veneratione prosequebatur, et in cujus ecclesia sepultus fuit, ut infra videbimus. Huc usque præcipua S. Sidonii gesta ex scriptis ejus collegimus. Sed cum post tres olympiades in episcopatu transactas, sive post annum Christi* 483, *nihil ab ipso scriptum inveniatur, quid reliquis vitæ annis egerit, ex testimonio illius scire non possumus. Attamen aliunde novimus, hunc Virum sanctum ante mortem afflictum fuisse persecutionibus, quas paragrapho sequente jam referemus.*

et tunc scriptis suis finem imposuisse videtur.

§ X. Sancti afflictiones, prophetia, obitus, sepultura, epitaphium et reliquiæ.

F

Etiamsi S. Sidonius *multis illustribus viris esset amici simus, ac omnes obsequio sibi demereri niteretur, tamen consueto Sanctorum more habuit quosdam invidos ac inimicos, quemadmodum liquet ex S. Gregorio Turonensi, qui in Historia Francorum lib.* II *cap.* XXII *narrat sequentia :* Sanctus vero Sidonius tantæ facundiæ erat, ut plerumque ex improviso luculentissime, quæ voluisset, nulla obsistente mora, componeret. Contigit autem quadam die, ut ad festivitatem basilicæ monasterii, cujus supra meminimus, invitatus accederet; ablatoque sibi nequiter libello, per quem sacrosancta solemnia agere consueverat, ita paratus a tempore cunctum festivitatis opus explicuit, ut ab omnibus miraretur, nec putaretur ab adstantibus ibidem hominem locutum esse, sed angelum; quod in præfatione libri, quem de Missis ab eo compositis conjunximus, plenius declaravimus. *Hinc facile colligimus, istum librum ab æmulo quodam sublatum fuisse, ut sanctus Præsul in divino officio perplexus hæsitaret, vel afficeretur pudore, quem tamen Deus mirabiliter avertit.*

Sanctus Præsul inter persecutiones,

121 *Verum apertior fuit persecutio, quam duo*

Quas ei duo presbyteri moverant.

duo scelerati presbyteri adversus sanctum Virum moverunt, et de quibus laudatus S. Gregorius capite sequente libri proxime citati hæc tradit: Cumque ad officium Dominicum fuisset mancipatus, et sanctam ageret in seculo vitam, surrexere contra eum duo presbyteri, et ablata ei omni potestate a rebus ecclesiæ, arctum ei victum et tenuem relinquentes, ad summam eum contumeliam redegere. Sed non longi temporis spatio inultam ejus injuriam divina voluit sustinere clementia: nam unus ex his nequissimis et indignis dici presbyteris, cum ante noctem minatus fuisset eum de ecclesia velle extrahere, signum ad Matutinas audiens fuisse commotum, fervens felle contra Sanctum Dei, surrexit hoc iniquo corde explere cogitans, quod die præcedente tractaverat.

post terribilem unius punitionem

122 Ingressus autem in secessum suum, dum ventrem purgare nititur, spiritum exhalavit: exspectabat enim puer aforis cum cereo dominum egressurum. Jamque advenerat lux, et satelles ejus, id est alius presbyter, mittit nuntium dicens: Veni, ne tardaveris, ut quæ nobis die hesterna convenerant, pariter expleamus. Sed B cum responsa dare differret exanimis, elevato puer velo ostii, reperit dominum super sellulam secessus defunctum. Unde indubitatum est, non minoris criminis hunc reum esse, quam Arium illum, cui similiter in secessu fuere interna deposita, per partes inferiores egesta: quia nec istud sine hæresi potest accipi, ut in ecclesia non obediatur sacerdoti Dei, cui ad pascendum oves commissæ sunt; et ille se ingerat potestati, cui neque a Deo, neque ab hominibus aliquid est commissum.

spiritu prophetiæ præditus moritur:

123 Dehinc beatus Sacerdos, uno adhuc manente nihilominus inimico, suæ restituitur potestati. Factum est autem post hæc, ut accedente febre ægrotare cœpisset; qui rogat suos, ut eum in ecclesiam ferrent. Cumque illuc illatus fuisset, conveniebat ad eum multitudo virorum ac mulierum, simulque etiam et infantium plangentium atque dicentium: Cur nos deseris, Pastor bone, vel cui nos quasi orphanos derelinquis? Numquid erit nobis post transitum tuum vita? Numquid erit postmodum, qui nos sapientiæ sale sic condiat; aut ad Dominici nominis timorem talis prudentiæ ratione redarguat? C Hæc et his similia populis cum magno fletu dicentibus, tandem Sacerdos, Spiritu in se sancto influente, respondit: Nolite timere, ô populi, ecce frater meus Aprunculus vivit, et ipse erit sacerdos vester. Qui non intelligentes, putabant eum loqui aliquid in exstasi.

cujus cathedram alter ex his occupare volens,

124 Quo migrante, presbyter ille nequam, alter ex duobus, qui remanserat, protinus omnem facultatem ecclesiæ, tamquam si jam episcopus esset, inhians cupiditate, præoccupat dicens: Tandem respexit in me Deus cognoscens, me justiorem esse Sidonio, largitusque est mihi hanc potestatem. Cumque per totam urbem superbus ferretur, adveniente die Dominico, qui imminebat post transitum sancti Viri, præparato epulo, jussit cunctos cives in domo ecclesiæ invitari; despectisque senioribus, primus recumbit in thoro. Cui oblato pincerna poculo, ait: Domine mi, vidi somnium, quod, si permittis, edicam. Videbam hac nocte Dominica, et ecce, erat domus magna, et in domo erat thronus positus, in quo quasi judex residebat, cunctis potestate præstantior, qui assistebant multi sacerdotum in albis vestibus, sed et promiscuæ populorum turbæ valde innumerabiles.

AUCTORE G. C.

subita morte punitur,

125 Verum cum hæc trepidus contemplarer, conspicio eminus inter eos beatum adstare Sidonium, et cum presbytero illo tibi carissimo, qui ante hos paucos annos de hoc mundo migravit, attente litigantem: quo devicto, jubet rex, ut in imis carceris angustiis retrudatur; ablatoque isto, contra te iterum insurgere dicens, te in eo scelere, propter quod ille prior damnatus fuerat, fuisse participem. Verum ubi judex, quem ad te transmitteret, solicite cœpit inquirere, ego me inter reliquos occulere cœpi, et a tergo steti tractans apud memetipsum, ne forte ego, qui notus sum homini, mittar. Dum hæc mecum tacitus volverem, amotis omnibus, remansi solus in publico, vocatusque a judice propius accedo. Cujus virtutem atque splendorem contuens, cœpi hebes effectus titubare præ metu. Et ille; Ne timeas, puer, inquit; sed vade, dic presbytero illi: Veni ad respondendam causam, quia Sidonius te accersiri deprecatus est. Tu vero ne moram facias ad eundum, quia sub grandi testificatione mihi præcepit rex ille tibi hæc loqui dicens: Si tacueris, morte pessima morieris. Hæc eo loquente, exterritus presbyter, elapso de manu calice, reddidit spiritum; ac de recubitu ablatus mortuus, sepulturæ mandatus est, possessurus infernum cum satellite suo. E

eique S. Aprunculus successit, ut S. Sidonius prædixerat.

126 Tale judicium super contumaces clericos Dominus in hunc prætulit mundum, ut unus Arii sortiretur mortem; alius tamquam Simon magus Apostoli sancti oratione ab excelsa arce superbiæ præceps allideretur; qui non ambiguntur pariter possidere tartarum, qui simul egerunt nequiter contra sanctum Episcopum suum. Interea cum jam terror Francorum resonaret in his partibus, et omnes eos amore desiderabili cuperent regnare, Aprunculus Lingonicæ civitatis episcopus apud Burgundiones cœpit haberi suspectus. Cumque odium de die in diem cresceret, jussum est, ut clam gladio feriretur. Quo ad eum perlato nuntio, nocte a castro Divionensi per murum demissus, Arvernis advenit, ibique juxta verbum Domini, quod posuit in ore sancti Sidonii, undecimus datus est episcopus. *Nunc circa illam Gregorii Turonensis narrationem quædam observanda occurrunt.*

teste Gregorio Turonensi, cujus narratio expenditur.

127 *Inprimis hæc horrenda duorum sacerdotum punitio magnam fidem meretur, de qua post mortem* S. Sidonii *triginta vel quadraginta annis adhuc erat recens et publica memoria apud Arvernos, ubi verosimiliter S. Gregorius Turonensis illam audivit, dum ibi puer enutriebatur sub S. Gallo patruo suo, qui ante annum Christi 529 in cathedra Arvernensi sedebat, ut ex hujus Actis ad diem* I *Julii in Opere nostro illustratis colligi potest. Insuper historia illa innuit, inimicos istos bona ecclesiæ Arvernensis sibi vindicasse, cum tantummodo* arctum et tenuem victum *sancto Præsuli reliquerint, faventibus haud dubie Arianis, quos forsan hi duo scelesti sacerdotes pecunia corruperant. Tertio ex ista narratione intelligimus,* S. Sidonium *post divinum primi persecutoris ultionem dignitati suæ restitutum esse, et adhuc paucis annis vixisse. Quarto ex testificatione sancti Gregorii Turonensis constat, sanctum nostrum Antistitem spiritu prophetiæ præditum fuisse, quando morti proximus successorem suum prædixit. Denique clausula hujus narrationis indicat,* S. Sidonium *ad Superos migrasse, cum jam terror Francorum in Gallia resonaret, et incolæ eos regnare cuperent. Jam* F

AUCTORE G. C.

Jam videamus, an ex hac temporis nota aliisque adjunctis eruere possimus annum, quo S. Sidonius e vivis excessit.

Contra Bucherium nostrum.

128 *Ægidius Bucherius noster lib.* XIX *Belgii sui Romani cap.* VII *num.* 9 *mortem hujus sancti Præsulis anno* 482 *assignat, et ibidem epocham illam sic probare conatur :* Anno demum CDLXXXII Sidonius fato cessit, XII Kalendas Septembris seu XXI Augusti; qui quidem dies apud Arvernos exinde anniversariæ ejus memoriæ dicatus est, et tumulo inscriptus, licet Martyrologium Romanum Augusti vigesima tertia referat, diem credo sepulturæ, aut si forte, translationis alicujus memorans. Jam Gregorius Turonensis lib. 2 cap. 23 apte notat, DIEM DOMINICUM POST SANCTI VIRI TRANSITUM IMMINUISSE, ac proinde sabbatho decessisse, quod in vigesimam primam Augusti anno isto CDLXXXII incurrisse docet nos littera Dominicalis C. Savaro, Sirmondus noster, et qui eos sequuntur, in annum CDLXXXVIII differunt; non animadvertentes, litteras ejus anni bissextilis geminas C. B. fuisse, quarum posterior B, non C, a vigesima Februarii ad Augustum, et finem anni B decurrerit.

qui falsa hypothesi nititur.

129 *Sed illud Bucherii ratiocinium in falsa hypothesi procedere videtur, ut Pagius in Critico ad annum* 484 *num.* 27 *et sequente contendit, ubi aliis argumentis suis istud adjungit :* Ex Turonensis loco laudato sanctum Antistitem die sabbati ad cælum migrasse, perperam infertur. Narrat Turonensis, duos presbyteros, qui adversus Sidonium, dum viveret, insurrexerant, malo fine periisse, et cum, Sidonio mortuo, unus ex illis PER TOTAM URBEM SUPERBUS FERRETUR, ADVENIENTE DIE DOMINICO, QUI IMMINEBAT POST TRANSITUM SANCTI VIRI, jussisse præparato epulo cunctos cives in domo ecclesiæ invitari, quia scilicet se Sidonio successurum credebat, pincerna dixit, se HAC NOCTE DOMINICA vidisse thronum, et Sidonium coram judice adstantem. Quæ cum narraret pincerna, presbyter ille subita morte interiit, ut pluribus narrat Baronius ex Turonensi.

ut Pagius aliique observarunt.

130 At si Sidonius anno CDLXXXVII vivere desierit, idque die XXI Augusti, qui eo anno in feriam sextam incidebat, dies Dominica, quæ tunc concurrebat cum die XXIII Augusti, recte C potest dici dies Dominicus adveniens, qui imminebat post transitum sancti Viri. Quare sicut ex Martyrologiis et citato epitaphio non sequitur, Sidonium die XXI Augusti ad Superos evolasse, sic nec etiam ex Turonensi, diem ejus emortualem in sabbatum incidisse. Annus itaque et dies emortuales Sidonii non minoribus, quam antea, tenebris circumfusi. *At sive* S. Sidonius *die* XXI *sive* XXIII *Augusti obierit, de quo frustra litigare nolumus, cum Pagio aliisque putamus, ex testimonio Gregorii Turonensis non sequi, quod sanctus ille Præsul die sabbati ex hac vita discesserit : nam historicus iste non asserit, hanc divinam vindictam die sequente post obitum Sancti Viri, sed Dominica proxima post mortem ejusdem contigisse. Hæc autem assertio vera est, etsi* S. Sidonius *feria quinta vel sexta mortuus fuisset.*

mortem S. Sidonii post annum 482

131 *Nobis placet opinio eorum, qui mortem* S. Sidonii *anno Christi* 488 *vel* 489 *collocant. Certe vita ejus ultra annum* 482 *proroganda est, cum Sanctus ipse lib.* IX *epist.* 12 *Oresio carmina quædam petenti respondeat, sese ab exordio episcopalis officii poësim abdicasse, et jam in isto silentii genere* tres olympiadas; *id est duodecim annos, decurrisse : nam scriptor ille, figuris ac metaphoris assuetus, haud dubie spatio quatuor annorum accepit olympiadem sic dictam a ludis, qui in honorem Jovis Olympii singulis quatuor annis celebrabantur, ut vulgo notum est. Itaque tres istæ olympiades decursæ, ac numeratæ ab exeunte anno Christi* 471 *vel ineunte* 472, *nos ultra annum* 482 *deducunt. His adde, quod* S. Sidonius *post horribilem primi presbyteri punitionem, quæ post annum Christi* 482 *contigit, adhuc aliquot annis vixerit, ut ex superiori narratione S. Gregorii Turonensis eruitur.* D

et ante annum 490 collocamus

132 *Attamen obitum sancti Antistitis nostri ultra annum* 490 *differre non possumus, cum supra citatus Gennadius Massiliensis, et epitaphium mox infra dandum testentur,* S. Sidonium *mortuum esse sub imperatore Zenone, qui mense Aprili anni* 491 *vitam cum morte commutavit. Insuper aliquod temporis spatium in cathedra Arvernensi relinquendum est S. Aprunculo successori, qui videtur anno* 491 *ad Superos migrasse, quemadmodum novissimi Galliæ Christianæ editores tomo II col.* 235 *affirmant. Omnibus igitur mature expensis, initio hujus Commentarii historici in margine mortem* S. Sidonii *circa* E *annum Christi* 488 *ex probabili conjectura notavimus. Hæc qualiscumque chronologia nostra confirmatur ex fine superioris historiæ de duobus presbyteris divinitus punitis, ubi S. Gregorius Turonensis agens de morte* S. Sidonii *asserit, eo tempore arma Francorum in Gallia resonuisse, et hos novos hospites in populo illo desiderium suæ dominationis excitasse. Verum Clodoveus anno regni sui quinto, sive Christi* 486, *magnam de Syagrio retulit victoriam, qua aliisque sequentibus etiamnum ethnicus tam prudenter usus est, ut episcopos Catholicos veneraretur, et vas sacrum, a militibus suis ex ecclesia Rhemensi sublatum, sancto Remigio restitui jusserit, sicut apud Gregorium Turonensem et passim obvios Francorum historicos legere est. Hac armorum potentia juvenis rex hostes terruit, et animi moderatione alios Galliæ incolas ita sibi conciliavit, ut ejus regnum desiderarent. Hinc mortem Sancti nostri post hæc gesta, sive post annum Christi* 486 *probabilius accidisse putamus. Jam de sepultura et sacris ejus reliquiis agemus.* F

Tumulo ejus inscriptum fuit epitaphium.

133 *Corpus* S. Sidonii *sepultum est in ecclesia S. Saturnini, ubi adhuc erat circa annum* 950, *sicuti scriptor anonymus istius temporis apud Suvaronem in Originibus Claromontanis pag.* 357 *notat his verbis :* In ecclesia sancti Saturnini, altare sancti Saturnini, ubi sanctus Amandinus et sanctus Sidonius quiescunt. *Huic tumulo inscriptum fuit epitaphium seu carmen sepulchrale, quod Savaro et Sirmondus ante Opera* S. Sidonii *sic exhibent.*

Sanctis contiguus, sacroque patri
Vivit sic meritis Apollinaris,
Inlustris titulis, potens honore,
Rector militiæ, forique judex.
Mundi inter tumidas quietus undas,
Causarum moderans subinde motus,
Leges barbarico dedit furori,
Discordantibus inter arma regnis,
Pacem consilio reduxit amplo.
Inter hæc tamen et philosophando
Scripsit perpetuis habenda seclis;
Et post talia dona gratiarum,
Summi pontificis sedens cathedram,
Mundanos suboli * refundit actus.
Quisque hic dum lacrymis Deum rogabis,

Dextrum

* al. subolis vel subdoli

AUCTORE G. C.

A Dextrum funde preces super sepulchrum :
Nulli incognitus, et legendus orbi,
Illic Sidonius tibi invocetur *.

al. invocatur

XII KAL. SEPTEMB. ZENONE IMP.

quod contra censuram Pagii

134 *Pagius in Critica ad Annales ecclesiasticos eminentissimi Baronii anno Christi 484 num. 27 de tempore conscripti hujus epitaphii vel elogii sepulchralis ita disserit :* Nota temporaria ab imperio Zenonis desumpta demonstrat, epitaphium longe post Sidonii mortem conditum; cum enim sanctus Præsul, Visigothorum regibus Arverno dominantibus, ad Deum migrarit, si ejus mortis tempore illud exaratum esset, non imperatoris Orientis, sed regis Visigothorum nomen in eo legeretur; cum in ipsis etiam conciliis, tam in Hispaniis, quam in Septimania, Visigothis regnantibus, celebratis, aliisque monumentis publicis eorumdem regum nomina describerentur.

nobis antiquum apparet.

135 *At illa Pagii argumentatio etiam probaret, Gennadium Massiliensem diu post mortem* S. Sidonii *de Viris illustribus scripsisse, cum in elogio ejus tantum recenseat imperatores Romanos, sub quibus Sanctus noster floruit. Videtur* B *tamen Gennadius hunc Catalogum de Viris illustribus exarasse, quando* S. Sidonius *adhuc vivebat, et jam Visigothi Arverniam aliasque Galliæ provincias occupaverant. Porro non contendimus, epitaphium hujus sancti Antistitis statim post mortem ejus sub Alarico Gothorum rege conscriptum fuisse : nam post viginti annos inscriptio illa sepulchralis libere componi potuit ab erudito quodam viro, cui hæresis et memoria Gothorum exosæ erant, quando jam Clodovæus Alaricum in prælio occiderat, et Gothos ex Arvernia ejecerat. Quæcumque sit determinata hujus epitaphii ætas, nos saltem cum Tillemontio et aliis scriptoribus arbitramur, illud prorsus antiquum esse.*

et corpus illius postea translatum est in aliam ecclesiam.

136 *Non scimus, quo tempore corpus* S. Sidonii *ex ecclesia S. Saturnini ad ecclesiam S. Genesii translatum fuerit, cum Joannes Savaro in Vita sancti istius Præsulis, Operibus ejus præmissa, de translatione illa sic indeterminate scribat* : Sancti Sidonii funus in ecclesiam sancti Saturnini illatum et sepultum fuit ad dextram (quæ hodie sacellum sancti Amandini vocatur) postmodum in ecclesiam sanctorum Symphoriani et C Genesii translatum quinto Idus Julii, cujus cineres sericis involuti in arca plumbea, quæ capsa lignea circumdata est, ad dextrum cornu majoris altaris ecclesiæ sancti Genesii Claromontensis episcopi religiose servantur. *Similia paragrapho primo hujus Commentarii in compendio Actorum ex Sirmondo nostro retulimus. Ceterum omnes* S. Sidonii *laudatores unanimi consensu affirmant, sacras ejus reliquias majori pietate, quam magnificentia adhuc hodiedum in ecclesia sancti Genesii conservari.*

sed non in Lusitaniam, ut quidam fingunt.

137 *Nihilominus Joannes Tamayus Salazar nobis persuadere nititur, has* S. Sidonii *reliquias magna ex parte in Gallæciam translatas fuisse, dum in Martyrologio suo Hispanico Acta sancti Præsulis istius ad diem* XXIII *Augusti exhibet, et sub fine eorum sic confidenter pronuntiat :* Funus in ecclesiam sancti Saturnini illatum, ibidem corpus sanctum sepultum fuit, donec postmodum multam exuviarum partem ad Hispaniam apud Braccaram Gallæciæ metropolim translatam fuisse, antiquorum et recentiorum celebritas persuadet, ubi miracula quotidie passim sacrarum reliquiarum contactu ab incolis experiuntur. *Ad hanc assertionem suam probandam citat pseudo-Julianum, qui in Adversariis num. 187 agens de corporibus Sanctorum, quæ se in Lusitania vidisse fingit, fabulis aliis hanc ita adjicit :* Rediens ad Castellam in itinere audivi, corpus esse S. Apollinaris, et doctum fuisse percepi Sidonium Apollinarem episcopum Arvernensem, cujus festum agitur XXIII Augusti; cujus bona pars corporis illuc adlata est. *Tamayus ibidem confirmationis gratia recitat carmen ex Ms. Codice sui Auli Hali, si lubet credere, quem in omni fictione promptum adjutorem habet. Viris eruditis videbimur otiari, si nugas istas operose refellamus.*

quos Nicolaus Antonius Hispanus

138 *Quare pauca tantum dabimus ex Mss. posthumis Nicolai Antonii, quæ jam sæpius in Opere nostro laudatus ejus consanguineus anno* 1721 *Matriti nobis humaniter communicavit, ubi doctus ille Hispanus hanc fabulam explodit his verbis :* Julianus S. Sidonium Apollinarem, Arvernensem in Gallia episcopum, confundit cum Apollinari quodam Bracharensis ditionis martyre, de quo agit in Historia sua Bracharensi D. Rodericus da Cunha.... Ad Sidonium quod attinet, fictionem fictione cumulans D. Joannes Tamayus E ex Hali Ms. codice, Pandora sibi mendaciorum, carmen protulit, manuum profecto suarum opus, unde docet, Castinum Bracharensem episcopum Romam per Gallias transeuntem hasce Arvernensis Sidonii exuvias in ecclesiam suam transtulisse, et in comprobationem hujus Castini expeditionis Romano-Gallicæ locum Juliani ejusdem laudat ex Chronico . . .

jure merito explodit.

139 Julianum fabulæ auctorem Tamayus non hæsitanter sequitur, nec asymbolus, auxiliari carmine Hali sui debellatum existimans; et hunc diversum credit ab Apollinari alio martyre Calabriensi ejusdem diœcesis Bracharensis, de quo agit die IV Decembris, dechastico etiam Hali ejusdem, qui in rebus difficillimis numquam ei non præsto fuit, allato. Sed non credo huic differentiæ collaturum calculum suum ficulneum Julianum, cujus mens non alia prorsus fuit, quam ut Apollinari, Bracharensium parum noto genti, ac veluti mortuæ memoriæ episcopo (nam et cum infulis pastoralibus depictum habent ac talem credunt) animam et vitam Sidonii Arvernensis, qua arte solet, infunderet : de cujus reliquiarum alicujus partis ex ecclesia Arvernensi F sive Claromontensi, ubi sepultus fuit, alio avectione, si Julianum de medio tollas, quod sine injuria feceris, nusquam numquam audiemus. *Hæc contraximus ex ratiocinio Nicolai Antonii, qui sæpius alibi plurima popularium suorum figmenta redarguit, et hac de re satis candide mentem suam declarat. Quare nihil dictis ipsius addendum putamus, et sine ulteriore mora ad aliam* S. Sidonii *nostri gloriam exponendam progredimur.*

§ XI. Posthuma Sancti gloria ex scriptis, quæ partim supersunt, partim perierunt, vel adhuc latent.

Inter lucubrationes Sancti, quæ adhuc supersunt.

Opera Sancti nostri variis locis ac temporibus e prælo prodierunt. At præsertim æstimatur duplex editio Parisiensis, quæ utraque notis illustrata est. Joannes Savaro Claromontensis priorem

AUCTORE G. C.

priorem ex his anno 1609 *fieri curavit, in qua textum* S. Sidonii *copiosis observationibus exornat. Tamen eruditi monachi Benedictini in Historia Galliæ litteratæ, quæ Parisiis anno* 1733 *vulgari cæpit, tomo II pag.* 573 *cum aliis criticis judicant, in his observationibus potius vastam Savaronis eruditionem, quam claram rerum obscurarum explicationem apparere. Quare Sirmondus noster Parisiis anno* 1652 *alteram ejusdem scriptoris editionem dedit, eamque dilucidavit aliis notis tam utilibus, ut laudati critici censeant, utrasque horum interpretum annotationes esse legendas ei, qui textum Sancti subinde obscurum prorsus intelligere voluerit. Hæc* S. Sidonii *scripta utrobique edita sunt absque temporis ordine, quem tamen nunc in iis recensendis utcumque servare conabimur.*

temporis ordine

141 *Licet in his editionibus epistolas sequantur viginti quatuor poëmata, tamen hæc ordine temporis illas diu præcesserunt: epistolas enim collegit Sanctus circa finem episcopatus sui; priusquam vero ad cathedram Arvernensem assumptus esset, simul edidit hæc poëmata rogatu Felicis viri patricii et amici sui, ad quem in Carmine* 9 B *excusatorio inter alia sic scribit:*

Quid nugas temerarias amici,
Sparsit quas teneræ jocus juventæ,
In formam redigi jubes libelli,
Ingentem simul et repente fascem
Conflari invidiæ, et perire chartam?
Mandatis famulor; sed ante testor,
Lector, quas patieris hic salebras.

Præter hæc viginti quatuor poëmata, inter quæ nonnulla longiora et alia breviora occurrant, sanctus Præsul epistolis suis inseruit aliquot carmina, de quibus hic non agimus contenti summatim assignare præcipua, quæ in illa viginti quatuor poëmatum collectione continentur.

viginti quatuor poemata præcedunt

142 *Octo priora poëmata pertinent ad tres panegyres, quas Sanctus noster coram Avito, Majoriano, et Anthemio imperatoribus recitavit, et quæ collocandæ sunt eo ordine chronologico, quo jam tres istos imperatores enumeravimus. Nonum vero est carmen excusatorium ad Felicem, cujus rogatu* S. Sidonius *aliqua poëmata sua collegit, ut numero præcedente diximus. Inter sex sequentia præcipuum locum obtinent duo* C *epithalamia, quorum unum Ruricio postea Lemovicensi episcopo, et alterum Polemio viro illustri decantavit. Decimum sextum dirigitur ad Faustum Reiensem episcopum, cui Sanctus pro solicita fratris sui adolescentis educatione et hospitalitate sibi quondam exhibita gratias agit. In hoc carmine abstinet a diis nominandis ac fabulis poëticis, quæ alias ei frequentes sunt, quia procul dubio noverat, Faustum pium præsulem illis nugis minime delectari. Quinque alia sunt epigrammata breviora et tam parvi momenti, ut hic singillatim recensenda non videantur. Vigesimo secundo poëmate* S. Sidonius *Burgum Pontii Leontii, et vigesimo tertio civitatem Narbonensem fuse describit. Denique illam poëmatum collectionem concludit ingeniosa allocutione ad suum libellum, cui discessuro imperat, ut ubique suos amicos ex animo salutet.*

novem libros epistolarum.

143 *Postmodum Sanctus vulgavit Opus in prosa, quod in novem libros dividitur, quodque centum quadraginta septem epistolas complectitur, non computatis iis, quæ poëmatibus immiscentur. Non simul has omnes* S. Sidonius *edidit; sed sensim eo ordine, quem nunc indicabimus. Hortatu Constantii presbyteri Lugdunensis primum epistolarum librum separatim ab aliis publicavit, ut colligimus ex epistola prima ejusdem libri, in qua Constantio sic respondet:* D Diu præcipis, domine major, summa suadendi auctoritate, sicuti es in iis, quæ deliberabuntur, consiliosissimus, ut si quæ litteræ paulo politiores varia occasione fluxerunt, prout eas causa, persona, tempus elicuit, omnes retractatis exemplaribus, enucleatisque uno volumine includam.. Tibi parui, tuæque examinationi has non recensendas (hoc enim parum est) sed defæcandas, ut aiunt, limandasque commisi, sciens te immodicum esse fautorem non studiorum modo, verum etiam studiosorum. Quam ob rem nos nunc perquam hæsitabundos in hoc deinceps famæ pelagus impellis. *In fine ejusdem epistolæ promittit Constantio majorem similium lucubrationum collectionem, si hanc primam placuisse intellexerit.*

144 *Haud dubie placuit hæc prior collectio, et* S. Sidonius *promissis stetit: nam libro primo sex alios postmodum adjecit, ut erui potest ex epistola ultima libri septimi, quam rursus ad eumdem Constantium dedit his verbis:* A te principium, tibi desinet; nam petitum misimus E Opus, raptim relectis exemplaribus, quæ ob hoc in manus pauca venerunt, quia mihi nil de libelli hujusce conscriptione meditanti hactenus incustodita nequeunt inveniri. Sane ista pauca, quæ quidem et levia sunt, celeriter absolvi; quamquam incitatus semel animus necdum scripturire desineret. *Ex hac epistola intelligimus, posteriores illos libros brevi tempore collectos esse; eosque numero sex fuisse, patet ex epistolæ principio, ad quod Sirmondus noster in notis pag.* 80 *clarioris explicationis gratia adjunxit hæc verba:* Prima omnium epistola, qua Opus dedicavit, fuit ad Constantium; hæc item ad eumdem. Finis hic igitur editionis Constantianæ, quæ septem tantum libros complexa est. Reliqui duo, qui sequuntur, seorsim postea singuli sunt adjecti. *Hinc liquet, priori libro post breve temporis intervallum additos esse sex istos sequentes, et ad hos septem libros Constantio dedicatos accessisse postea seorsum duos reliquos, de quibus ult mis jam agemus.*

quos sensim vulgavit.

145 *Petronius vir illustris* S. Sidonium *rogaverat, ut post illam septem librorum editionem, quam Constantio inscripserat, adhuc alias epistolas vulgaret. Sanctus desiderio hujus amici* F *satisfacturus, inter alia lib.* VIII *epist.* 1 *sic ei respondet:* Scrinia Arverna petis eventilari; cui sufficere suspicabamur, si quid superiore vulgatu protulissemus. Itaque morem geremus injunctis, actionem tamen styli eatenus prorogaturi, ut epistolarum seriem, nimirum a primordio voluminis inchoatarum, in extimo fine parvi adhuc numeri summa protendat, opus videlicet explicitum quodam quasi marginis sui limbo coronatura. Sed plus cavendum est, ne sera propter jam propalati augmenta voluminis, in aliquos forsitan incidamus vituperones.. Sed quia hortaris, repetitis laxemus vela turbinibus, et qui veluti maria transmisimus, hoc quasi stagnum pernavigemus. *Ex hac epistola discimus, octavum librum rogatu Petronii editum fuisse, quamvis ille partim videatur ad laudatum Constantium spectare, quemadmodum mox inferius observabimus.*

ea serie.

146 *Denique suasione Firmini Sanctus noster octo præcedentibus epistolarum libris nonum adjunxit, ut patet ex epistola prima libri noni,*

quam hic assignamus

cujus

A *cujus hoc est exordium :* Exigis, domine fili, ut epistolarum priorum limite irrupto, stylus noster in ulteriora procurrat, numeri supradicti privilegio non contentus includi. Addis et causas, quibus hic liber nonus octo superiorum voluminibus accrescat; eo quod Caius Secundus, cujus nos orbitas sequi hoc Opere pronuntias, paribus titulis opus epistolare determinet. Quæ jubes, non sunt improbabilia, quamquam et hoc ipsum, quod pie injungis, arduum existat, ac laudi quantulæcumque jam semel partæ non opportunum. Primum quod opusculo prius edito præsentis augmenti sera conjunctio est; deinde quod arbitros ante quoscumque, nisi fallimur, indecentissimum est, materiæ unius simplex principium, triplices epilogos inveniri. Pariter et nescio, qualiter fieri veniabile queat, quod coërceri nostra garrulitas nec post denuntiatum terminum sustinet; nisi quia forsitan qui modus paginis, non potest poni ipse amicitiis. *Propositis deinde quibusdam conditionibus, sese desiderio amici sui satisfacturum spondet.*

ex ipsis Sancti scriptis, 147 *Cum opusculum istud jam absolutum esset, epistola ultima libri noni ad eumdem Fir-* B *minum ita scribit :* Si recordaris, domine fili, hoc mihi injunxeras, ut hic nonus libellus, peculiariter tibi dictatus, ceteris octo copularetur, quos ad Constantium scripsi, virum singularis ingenii, consilii salutaris, certe in tractatibus publicis ceteros eloquentes, seu diversa sive paria decernat, præstantioris facundiæ dotibus antecellentem. Sponsio impleta est, non quidem exacte, sed vel instanter: nam peragratis forte diœcesibus, cum domum veni, si quod schedium temere jacens chartulis putribus ac veternosis continebatur, raptim coactimque translator festinus exscripsi, tempore hiberno nil retardatus, quin actutum jussa complerem: licet antiquarium moraretur insiccabilis gelu pagina, et calamo durior gutta, quam judicasses imprimentibus digitis non fluere, sed frangi. *Post alia huic ultimæ epistolæ inseruit poëma Sapphicum, cujus antea meminimus, et quo* S. Sidonius *videtur omnibus suis lucubrationibus voluisse coronidem imponere.*

in quibus occurrentem difficultatem solvimus. 148 *Sed attentos lectores hic morari posset initium relatæ hujus epistolæ, in quo sanctus Præsul innuit, se octo libros epistolarum ad Constan-* C *tium scripsisse Quomodo, inquiet aliquis, hæc cohærent, cum antea ex ipsis* S. Sidonii *litteris ostensum sit, sanctum hunc Scriptorem septem priores epistolarum libros Constantio et octavum Petronio dedicasse? Quomodo igitur Sanctus initio hujus ultimæ epistolæ asserit, se nonum libellum addere ceteris octo, quos ad Constantium scripserat? Solutio istius difficultatis petenda videtur ex epistola decima sexta libri octavi, in qua* S. Sidonius *ad eumdem Constantium rursus ita scribit :* Spoponderam Petronio, illustri viro, præsens Opusculum paucis me epistolis expediturum; cujus auribus non peperci, dum tuis parco: malui namque ut illum correctionis labor, te honor editionis aspiceret, perveniretque in manus vestras volumen istud alieno periculo, obsequio meo. *Hinc intelligimus, quomodo octavus iste liber, qui præcipue Petronio dicatus erat, etiam Constantio partim inscriptus dici possit. Hæc dicta sufficiant de variis Sancti nostri lucubrationibus, quæ adhuc supersunt, et nunc perditus aut latentes investigemus.*

Quædam Sancti Opuscula perierunt, 149 *Imprimis non invenitur amplius parabola vel satyra, quam Sanctus noster* in quem- dam dies bonos male ferentem *composuerat, ut ipse lib.* v *epist.* 17 *sub finem testatur his verbis :* Illud autem ambo, quod majus est, quodque me nuper in quemdam dies bonos male ferentem parabolice seu figurate dictare jussistis, quodque expeditum eras dirigetur, etiam recensete; et si placet, edentes fovete; si displicet, delentes ignoscitote. *Jam superius* § IX *vidimus, quod* S. Sidonius *Prospero Aurelianensi episcopo lucubrationem quamdam de laudibus S. Aniani promiserit. Si hanc composuerit, ut admodum verosimile est, oportet illam periisse, vel adhuc alicubi latere. Id quoque dicendum est, si Sanctus noster concinnaverit hymnos in honorem S. Saturnini aliorumque Sanctorum, quos peculiares patronos elegerat, ut lib.* IX *epist.* 16 *in sæpe laudato poëmate Sapphico promittere videtur.* AUCTORE G. C.

150 *Initio præcedentis paragraphi mentionem fecimus de Missis, quas S. Gregorius Turonensis ab Antistite nostro compositas fuisse testatur. Forsan ipse* S. Sidonius *has lucubrationes suas designat, dum lib.* VII *epist.* 3 *ad episcopum Megethium sic scribit :* Diu multumque deliberavi, quamquam mihi animo affectus studioque parendi solicitaretur, an destinarem, sicuti injungis, E contestatiunculas, quas ipse dictavi. *Non omnino temere suspicamur, hoc loco per* contestatiunculas *significari istas Missas, cum eruditissimus Mabillonius in Liturgia Gallicana lib.* I *cap.* III *num.* 17 *nobis in hac re obscura lucem quamdam præferat his paucis verbis.* CONTESTATIO, alias IMMOLATIO MISSÆ, et, ut apud Mozarabes, INLATIO, nobis modo PRÆFATIO, in qua fideles SURSUM CORDA se habere contestantur. *Etiam hisce Sancti nostri opusculis (sive Missæ, sive præfationes fuerint) hodiedum caremus. Certe* S. Sidonius *alia multa scripsit, quæ vel numquam publicata sunt, vel invidia temporis perierunt. Hujus rei Sanctus ipse testis est, quando in fine epistolæ mox citatæ Megethium sic alloquitur :* Habet consuetudo nostra pro ritu, ut, etsi pauca edit, multa conscribat; veluti est canibus innatum, ut, etsi non latrant, tamen hirriant. *vel adhuc latent;*

151 *Guilielmus Caveus heterodoxus Anglus errat in Historia litteraria scriptorum ecclesiasticorum, quæ Genevæ anno* 1694 *impressa est, dum ibi pag.* 259 *inter deperdita* S. Sidonii *Opera numerat* Satyram in Pæonium Marcellianæ F conjurationis ducem, *quam ipse Sanctus suam esse negat. Error ille manifestus fit ex epistola undecima libri primi, in qua* S. Sidonius *amico suo Montio circa hanc ipsam satyram, sibi male imputatum, post plures annos ita respondet :* Petis tibi, vir disertissime, Sequanos tuos expetituro satyram, nescio quam, si sit a nobis perscripta, transmitti. Quod quidem te postulasse demiror: non enim sanctum est, ut de moribus amici cito perperam sentias. Huic eram themati scilicet incubaturus, id jam agens otii, idque habens ævi, quod juvenem militantemque dictasse præsumptiosum fuisset, publicasse autem periculosum. Cui namque grammaticum vel salutanti Calaber * ille non dixit : *sed Caveus male annumerat satyram in Pæonium.*

Si male condiderit in quem quis carmina, jus est
Judiciumque?

Sed ne quid ultra tu de sodali simile credas, quid fuerit illud, quod me sinistræ rumor ac fumus opinionis afflavit, longius paulo, sed ab origine exponam. ** Hic est Horatius*

152 *Dein ibidem Sanctus, fuse prius narrata suspicionis istius occasione, quomodo publice* *in* *Sancto ipso id serio negante,*

AUCTORE G. C.

in convivio coram Majoriano imperatore falsam illam Pæonti accusationem refutaverit, satis breviter ac lepide exponit his verbis Imperator ad me cervice conversa, Audiu, ait, Comes Sidoni, quod satyram scribas. Et ego, inquam, hoc audio, domine princeps. Tunc ille, sed ridens; Parce vel nobis. At ego, inquam, quod ab illicitis tempero, mihi parco. Post quæ ille; Et quid faciemus his, inquit, qui te lacessunt? Et ego: Quisquis est iste, domine imperator, publice accuset. Si redarguimur, debita luamus supplicia convicti; ceterum objecta si non improbabiliter cassaverimus, oro ut indultu clementiæ tuæ, præter juris injuriam, in accusatorem meum quæ volo scribam.

se umquam eam scripsisse.

153 Ad hoc ipse Pæonium conspicatus nutu cœpit consulere nutantem, placeretne conditio. Sed cum ille confusus reticuisset, princepsque consuleret erubescenti, ait: Annuo postulatis, si hoc ipsum e vestigio versibus petas. Fiat, inquam; retrorsumque conversus, tamquam aquam manibus poscerem, tantumque remoratus, quantum stibadii circulum celerantia ministeria percurrunt, cubitum toro reddidi. Et imperator: Spoponderas, te licentiam scribendæ satyræ versibus subitis pustulaturum. Et ego:

Scribere me satyram qui culpat, maxime princeps,
Hanc rogo decernas, aut probet, aut timeat.

Secutus est fragor, nisi quod dico jactantia est, par Camillano: quem quidem non tam carminis dignitas, quam temporis brevitas meruit. Et princeps; Deum testor et statum publicum, me de cetero numquam prohibiturum, quin quæ velis, scribas; quippe cum tibi crimen impactum probari nullo modo possit. *Demum graphice depingit, quomodo Pæonius hanc imperatoris sententiam deprecatus fuerit, et ab ipso* Sidonio *petierit veniam temerariæ accusationis, quam Sanctus in fine epistolæ calumniam appellat. Itaque non minori, quam Pæonius, pœna dignus videtur Caveus, qui Sancto nostro innocenti eamdem satyram temere adscripsit.*

et exigua Cavei accuratio, alius ostenditur

154 *Præterea nescimus, quid sibi velit* liber causarum, *quem Caveus ibidem inter Opera Sancti nostri deperdita recenset. An forsan hoc Opus perperam elicuit ex epitaphio* S. Sidonii, *in quo legitur* Causarum moderans: *ubinde motus? Certe bibliographus ille Anglus in enumerandis Sancti hujus opusculis parum accuratus est: cum enim inter scripta ejus, quæ adhuc exstant, recensuisset* Carmina XXIV præter alia multa epistolis intermixta, *postmodum ab ipso inter scripta ejusdem Sancti deperdita referuntur* Panegyrici duo; alter ad Majorianum, alter ad Anthemium imperatores. *At isti duo panegyrici leguntur inter Carmina viginti quatuor, quæ Caveus adhuc exstare fatetur. Discere ergo cupimus, unde Caveus duas istas panegyres jam deperditas eruerit. Atque hæc sunt præcipua, quæ de gestis ac scriptis* S. Sidonii *colligere potuimus, quamvis sane dolendum sit, quod nullus auctor synchronus peculiaria et accurata Viri tam illustris Acta conscripserit.*

DE S. EUGENIO VEL EOGAINO

EPISCOPO ARDSRATHENSI

IN HIBERNIA,

G. C.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

Sancti cultus, cathedra, ætas et Acta.

SÆC. VI.

Ubi tum ædificata est ecclesia

Hunc Præsulem titulo sancti *passim exornant scriptores Hiberni, ex quibus haud dubie Castellanus illum suo Martyrologio universali inseruit, et hodie annuam ejus memoriam celebrat annuntiatione Gallica, quam sic Latinam reddo:* Derriæ *(hæc urbs post coloniam Londinensium eo deductam vulgo* Londonderry *appellata est)* in Ultoniensi Hiberniæ provincia sanctus Eugenius de Maghèr, primus episcopus Ardsrathensis, in cujus honorem statim ædificata est magna ecclesia supra locum tumuli, cum in cœmeterio ejusdem urbis sepultus fuisset. *Porro circa immemorabilem* S. Eugenii *cultum confido potissimum testimonio R. P. Joannis Colgani Minoritæ Hiberni, qui consuluit varia Martyrologia Hibernica et antiqua Sanctorum Hibernorum Acta, in quibus huic Præsuli Ardsrathensi ubique nomen* sancti *adscribitur, ut ex infra dicendis apparebit.*

super tumulum hujus Sancti Præsulis.

2 *Castellanus autem videtur notitiam hujus Sancti et alia ad ipsum spectantia præsertim hausisse ex Jacobo Waræo equite aurato, qui in Commentario suo de Præsulibus Hiberniæ pag. 67 ad rem nostram habet sequentia:* De cœnobio Derensi a sancto Columba abbate Deriæ exstructo anno salutis DXLV alibi diximus. Ecclesia autem cathedralis opus fuit multo recentioris temporis: nam illius diœcesis episcopus Ardsrathæ ad Dergum fluvium primum cathedram habuit constitutam, ubi primus præfuit episcopus S. Eugenius, quem aliqui sancti Patricii discipulum, et ab eo episcopum consecratum tradunt. Alii vero sanctorum Canici et Congalli æqualem faciunt. Tempora sane parum cohærent, nisi forte sancto Eugenio (inter macrobios illius seculi) istam tantam longævitatem adscribamus. Fuit is prædicator eximius et assiduus; natus porro dicitur regio Lageniensium sanguine. Decessisse ferunt XXIII Augusti anno DCXVIII, et in ecclesiæ suæ cœmeterio sepultus est, supra cujus sepulcrum, sacellum postea ædificatum est. Ab Ardsratha sedes episcopalis Magheram translata fuit, quæ sancto Lurocho dicata, cujus festum agitur XVII Februarii. Atque inde (ut opinor) episcopi illius sedis Rathlurienses dicti sunt. Constituta vero tandem sede Derensi (de qua postea) diœcesis

A diœcesis illa Rathluriensis huic conjuncta est.

qui sæculo sexto vixit

3 *Vides, hic inter auctores esse controversiam de tempore, quo* S. Eugenius *vixit : si enim consecratus fuerit episcopus a sancto Patricio, qui anno Christi* 460 *ad Superos migravit, non potest mors illius differri usque ad annum* 618, *quem Waræus hoc loco ex aliis notat. Si vero* S. Eugenius *fuerit condiscipulus S. Tigernaci, ut in Actis infra edendis legemus, non potuit ille a sancto Patricio episcopus consecrari : nam S. Tigernacus obiit circa annum Christi* 550, *quemadmodum in Commentario prævio ad ejus Vitam die* V *Aprilis, sive tomo primo istius mensis pag.* 402 *cum Usserio statuimus. Certe* S. Eugenius *floruit sæculo sexto ineunte, cum prædixerit nativitatem S. Columbæ abbatis, qui circa annum Christi* 520 *in lucem editus est, ut Colganus in Appendice quarta ad hujus Vitam cap.* VI *demonstrat. Hinc ulterius sequitur,* S. Eugenium *verosimiliter non vixisse usque ad annum* 618, *quo Waræus ex aliis obitum ejus consignat. Nos hisce tricis chronologicis diutius inhærere noluimus, et propterea initio hujus Commentarii in margine mortem ejus late sæ-*
B *culo* VI *collocavimus.*

et secundum Acta variis claruit prodigiis,

4 *Ceterum habemus Acta hujus sancti Præsulis in pergameno musei nostri codice signato* P. Ms. 11, *quibus ibidem fol.* 215 *verso, col.* 2 *præfigitur hic titulus :* Incipit Vita escop Eogain Ardasrata. *Forte pars hujus tituli idiomate Hibernico est expressa, ex quo tamen satis clare intelligimus, hic Vitam* Eugenii episcopi Ardsrathensis *exhiberi. Huic Commentario subjungemus illam Vitam, in qua mirabilia nonnulla narrantur prodigia, qualia in Actis Sanctorum Hibernorum frequenter occurrere consueverunt. De veritate istorum prodigiorum judicium ferre non audemus, quandoquidem nomen et ætatem biographi nostri ignoramus, et aliunde certo scimus, manum Domini non esse abbreviatam.*

ac præsertim spiritu prophetico

5 *Saltem propheticus* S. Eugenii *spiritus confirmatur ex quinta Vita S. Columbæ abbatis, quam magnus Odonellus Tirconalliæ princeps Hiberniæ conscripsit, et quam laudatus Colganus in Latinum compendium contraxit, ubi lib.* I *cap.* XIII, *sive pag.* 391 *leguntur sequentia :* Sanctum itidem Eugenium Ardstrathensem episco-
C pum dignum Superi judicarunt, qui divi Columbæ ortum et sublimem in virtute progressum cælitus prænosceret. Ad hujus quippe Ardstrathense monasterium ut Lugadius, filius Sethnæ, Columbæ patruelis cum filio suo Fiacrio die quadam accessit : Fiacrius quemdam ex monachis, quocum rixas aliquas inseruit, sacrilege interemit. Sceleris atrocitate commotus Antistes, homicidæ male precatus, mortem intra novemdium prædixit, ejusque progeniem regni deinde exspem, numquam ultra quinque simul personas numerandam, et ex hoc ipso numero singulos in paterni sceleris pœnam, aut agnatis membris, aut alio aliquo animi corporisve vitio notatos iri.

qui ex Actis S. Columbæ abbatis confirmatur.

6 Edoctus pater morte filii, intra præfinitum tempus e medio sublati, ratus esse apud Deum sancti viri imprecationes, suo jam ceteræque prolis imminenti periculo cauturus ; Episcopum iterato conventum supplex orat, ne se reliquamque prolem intentatis exsecrationibus velit obnoxios, qui a crimine sint immunes ; sed fausta potius adprecatione contra maledictum omne stabiliat, appensum * se, si ita faxit, in perpetrati sceleris expiationem, quantamcumque ille decerneret mulctam. Ad hæc Pontifex, Impetrasti, inquit, quæ petieras, contemplatione potissimum benedicti illius filii, et tui etiam patruelis Columbæ, non post multos ab hinc annos in lucem edendi, qui integritate fidei, animi pietate, ac cælesti sapientia sublimis, multos Christo populos adjunget, sanctamque Ecclesiam, ne vel in his regnis labatur, suffulciet, et a ter sancta Trinitate quæcumque volet, gratiosus impetrabit. Hæc aliaque id genus præfatus Antistes in Columbæ præconium, quem Roroam etiam ad sanctum Gregorium Papam, comite sancto Mochonna, profecturum prædixit, ad Lugadium conversus, Te, inquit, propter hujus merita noluit Deus imprecatis per me pœnis plexum ; nihilominus tamen quo commissi per filium homicidii damna, prout par, recompenses, mihi meisque successoribus tu et tui post te heredes unam pensionem tertio quoque anno pendetis ; meam insuper civitatem et ecclesiam ab omni injusta vi et violentia protecturi. *Hæc infra modo nonnihil diverso narrabuntur in Actis, quæ jam typis edemus, et consuetis annotationibus, quoad fieri poterit, illustrare conabimur.* E

* *Forte appensurum*

AUCTORE G. C.

VITA

Auctore anonymo,

Ex membraneo Musei nostri Codice, qui P. Ms. 11 *signatur, a fol.* 215 *verso.*

Sanctus a piratis ex Hibernia in Britanniam

Sanctus ac venerabilis pontifex Eugenius patre Cainecho de Lagenia *a*, matre Muindecha, Mugdarnorum *b* genere oriundus fuit. Hic ad puerilem perveniens ætatem cum numerosa utriusque sexus multitudine, quibus Tigernatus *c* Cluineosensis episcopus, puer tunc tenellus, interfuit, a piratis de Hybernia in Britanniam captivus est ductus. Quos duos vir sanctus ac sapiens Neunyo *d*, qui Maucenus dicitur de Rostatensi *e* monasterio, a rege Britanniæ petens, liberos accepit, apud quem sub F ecclesiastica disciplina nutriti, dociles legerunt.

et ex Britannia in Galliam abductus.

2 Cumque ibi aliquot annos in Christi mandatis egissent, piratæ a Gallia in Britanniam venientes, prædam hominum ac supellectilium auferentes, eos eorumque condiscipulum Corpruin *f*, Culratensis monasterii postea episcopum, atque fundatorem, captivos in Armoricam *g* transvexerunt regionem, ubi apud regem Gallorum in mola laborabant. Spatio vero temporis transacto, cum quadam die tres isti molendo legerent, præpositus regis superveniens ipsos, ut vertendæ molæ instanter insisterent, perurgebat ; quo abeunte, illi omnipotentem Dominum, quatenus ipsis levamen operis, ac legendi facultatem tribueret, rogaverunt. Nec mora ; Angeli Dei coram viris sanctis secure legentibus, molam verterunt. Hoc audito, præfatus rex, eos liberos ad Rostuatense monasterium reverti præcepit, ipsique in spirituali lætitia cum admiratione hominum, ac Dei laude redierunt.

in patriam remittitur,

3 Post aliquot vero annos Eugenius atque Tigernacus, cum præfati Maucenii, ac fratrum jussione, et oratione, ad Hyberniam navigaverunt

runt, et in Lagenia monasteria fundaverunt; Eugenius quidem in regione Cualand *h* locum sanctum, qui cella monachorum *i* vocatur, construxit, ubi ipse præcipuus pastor cum sancto suo cœnobio, in quo episcopi non pauci ac plurimi presbyteri fuisse referuntur, quindecim annis sine macula mansit et fuga, apud quem Coemgenius *k*, filius fratris ejus, abbas postea præclarissimus, psalmos didicit, ac postmodum inibi officium cellerarii egit.

h *i* *k*

... monasteria instituit,

4 Deinde ut versus Aquilonalem Hyberniæ plagam ad verbum Dei disseminandum pergeret, divina monitus est revelatione, quod ipse tam graviter tulit, sed tamen jussionibus Dei inobediens esse noluit. Monachi vero, hoc audito, nimis tristes accesserunt ad eum dicentes: Pater sancte, te discessuro, quis noster abbas erit? Et ille ait: Unusquisque vestrum sit abbas, et prior, atque minister, ego vero quamvis absens corpore, præsens tamen spiritu vobis semper ero. Quod tacite dixeritis ego audiam, quod vero clare, quanto magis exaudiam? Quod veraciter completum est: non solum enim cantus, sed et voces quamvis parvas, quas illi in cella B monachorum peccata confitendo proferebant, Vir admirabilis in Ardstratensi monasterio, quod multis passuum millibus ab alio distat, quasi in aurem dicerentur, audiebat.

cum S. Tigernaco,

5 In Aquilonales itaque Hyberniæ partes gressum direxit, ibique verbi divini frumentum, quod amplum attulit fructum, largiter seminavit. Ardstratense quoque monasterium, quod in illis partibus celebre habetur, ibidem fundavit. Tigernatus vero episcopus, cujus mentionem antea fecimus, divino instinctu ductus Lageniam deseruit, ac Septentrionales partes non multum a beati Eugenii monasterio remotas adivit, in quibus tam monasteria cum ejusdem Eugenii coadjutorio fundavit, quorum celebrius Cluoineosense *l*, aliud Gaballiunense dicitur; tertium vero SYLVA HUMILIS Latine potest vocari. Hi etenim sancti pontifices fœdus spirituale inierunt, ac multotiens cohabitabant.

l

cui erat ei familiaris

6 Factum est aliquando, ipsis in Sylva humili commanentibus, quod Eugenius ad sua revertens, ab illo ad montem usque proximum deduceretur, ibique considentes, priusquam ab invicem discederent, divinas inter se collationes haberent. C Quibus finitis cum cordis tranquillitate, ab invicem recesserunt; minister vero Eugenii cyathum, ex quo ipse aquam benedictam super ægros effundere solebat, in eodem monte per oblivionem reliquerat. Crastina itaque die per eamdem reversi sunt viam, et illum, ubi reliquerant, repererunt. Res valde admirabilis, vulpes quædam lorum, cum quo ille bajulabatur, dentibus comprehendens, sed pro meritis Sancti, cujus erat, viri, corrodere non valens, inventa est ibi mortua; corrigia vero inter ejus dentes fuit integra.

et ubi mortuum resuscitat, m

7 Interea Metheorum virgines Christi in monasteriolo, quod Rosscay dicitur, habitabant, quarum abbatissa Mosseram *m* dicebatur, ad quas pontifices præfati visitandas, ut solebant, aliquando venerunt. At Eugenius quemdam puerum, ministrum scilicet illarum monialium et suum, quandocumque veniebant, fidelem ea die defunctum, per impositionem baculi sui, jussu sancti Tigernati, super corpus ejus positi, vitæ ac sanitati restituit.

percicavi mortem prædicit.

8 Item rege quodam crudeli, nomine Amalgid, hastam quinque acuminum, nuper sibi factam, in sanguine innocentium ritu gentili consecrare, imo exercere * volente, beatus Eugenius pietate commotus ad illum, ne immane facinus committeret, compescendum festinus perrexit. Impium tamen tyrannum, quin illud faceret, vel prece vel pretio vincere non potuit. Fecit ergo malo uti suo: nam ut Sanctus propheta ei tunc promiserat, tertia post hoc die eadem hasta confossus interiit.

D *forsan execrare*

9 Aries quidam, quem Bethanum vocabant, de monasterio ejus furtim sublatus, de faucibus novem fratrum, quod cum non furati sunt, contra ipsum perjurantium, Euganitæ gentis cum omni exercitu præsente, ei illum proprio nomine vocanti, balatu clarissimo respondit. Sed pius Pater reos illos a rege præfato, ut morti traderentur, comprehensos, a corporis, et animæ perditione liberavit. Ipsos namque jam seculo tunc renuntiantes sibi adjunxit, qui nono die postea, horribili percussi sunt lepra.

fures perjuros confundit,

10 Item centum aliquando utriusque sexus a piratis in oppido nomine Lettach convivando circumdati, miserunt ad Eugenium, ut cum adjutorio Dei, ad se liberandum veniret. Qui continuo per medias hostium turmas, ad oppidum E veniens, nemini eorum comparuit, et illos in periculo mortis constitutos prius baptizavit; at deinde foribus apertis per media gentilium castra sed a nemine ipsorum visos, se prævio, duxit, ac sic Deo auxiliante, sospites mortem evadere fecit.

captivos liberat.

11 Ipso aliquando in saltu quodam magno, qui per sexaginta passuum millia in longum tendebatur, juxta flumen nomine Banna *n* iter agente, quidam leprosus mendicus, ei in medio itinere occurrit. Cui suos curruales equos in charitate postulanti, pro eadem illico dedit: pro quibus duos alios a Corpreo Culratensi episcopo, cui hoc revelatum est, ad se missos, post pusillum accepit. Librum itidem quatuor Euangeliorum, quem præfatus Corpreus ab eo ante Pascha tam prope imminens sibi dari postulaverat, utrisque facultatem, qualiter deferretur qualicumque necessitate non habentibus, beatus Eugenius in augustia positus in nocte paschali super altare suum posuit, quem angeli Dei tollentes, super altare Corprei protinus posuerunt.

leprosum sublevat. *n*

12 Quodam die cellarius, ipso absente, monasterium egressurus cum quadam juvencula illecebrosa contulit verba, quibus auditis, pastor egregius, qui ea die a monasterio non parvo distabat interstitio, signum crucis illis opposuit, et in eodem momento cellarius æstimans se vocem Eugenii, versum illum cui initium; INTROIBO IN DOMUM TUAM DOMINE, in ostio oratorii jam clare cantantis audire, monasterium festinus ingreditur, ac sic diabolica tentatio vitatur.

absentia ... sc.t. F

13 Eo itidem tempore per quemdam saltum, nomine Croibeth, uno ipsum comitante puero, iter agente, quinquaginta psalmos decantavit, ac deinde orationem Dominicam, usque ad SED LIBERA NOS A MALO dixit, et puero Amen respondente, omnes sylvæ de circumquaque ei respondentes, dixerunt AMEN.

ac inter alia prodigia.

14 Inter cetera Spiritus sancti dona B. Eugenius prophetiæ gratia satis abunde pollebat, de Columba quidem Celle *o*, quod nasceretur, qualis, quantusque sanctitate, et meritis futurus esset, provaticinatus est. Lugidio quoque Seeneii filio, nobili viro, qui de genere Conalli, tili Neyl oriundus fuit, et Fiachne filio ejus, qui unum de monachis ipsius in ostio oratorii Ardstratensis monasterii,

spiritu prophetico. *o*

A monasterii, patre in hoc consentiente, interfecit, mirabiliter prophetavit, ad eumdem Lugidium ita dicens: De semine tuo nullus umquam regnabit, nullus sine macula corporeæ deformitatis erit. Transactis ab hodie novem diebus, Fiachna filius unus morietur, et semen ejus numquam quinarium simul transcendet numerum. Deinde post mortem filii, eidem pœnitentiam agenti, et scrupulum argenteum, a se unoque suorum posterorum, tertio semper anno ipsi et successoribus ejus promittenti, et de ablatione regni a suis conquerenti dixit: Tui posteri, consiliarii et judices regni erunt, at nullius in gente tua, nisi enim consilio eorum regnum stabit, quæ omnia completa sunt, et complentur.

variisque miraculis clarus 15 Nec prætereundum est, quod, quidquid homo Dei benedicebat benedictum erat, et quidquid maledicebat, maledictio ejus satis in eo apparebat. De hoc unum dabimus exemplum. Ad quoddam oppidum, in quo quinquaginta utriusque sexus jam homines epulabantur, vir venerabilis, ut ibi hospitaretur, vespere divertit. Sed ei hospitium negatur. Ipse autem nocte illa in jejunio, et oratione, sub divo pervigil transegit. B Ac deinde ait: In hoc loco convivium numquam erit, et jugera, quæ circa hoc oppidum sunt, nullum utilem afferent fructum; quod usque hodie completur; crastina vero die unus de convivantibus illis, cujus nomen Caitne, et nomen uxoris Brig, duxit illum in domum suam, et prandium, quod operatoribus suis præparari fecerat, hoc est bovem et porcum coctos, et vas plenum cervisiæ ipsi, ejusque comitibus, vultu hilaris apposuit, quibus benedictis, servi Dei refecti sunt, ac deinde gratias egerunt. His finitis, domum ac cellarium benedixit, et ait: Hæc cibaria usquequo stolidum de eis proferatur verbum, non deficient, quod in re probatum est: illa namque a Kalendis Novembris usque ad Pentecosten non defecerant. Tunc enim quidam stultus ait: Male vivimus, quia toto hoc anno dimidio carne tantum vescimur; et ex illa die præfata cibaria disparuerunt.

...ae moritur. 16 His paucis de virtutibus beati Eugenii breviter dictis, de ipsius vitæ termino, qui præteriri non poterat, parumper loquemur. Quo termino appropinquante, annis maturus et meritis, C gravi corripitur infirmitate, qua magis et magis ingruente, omne monachorum agmen convocatur, ac venerabile corpus sacro oleo ungitur, et exitus ejus Viatico non deficiente communitur. His finitis, duobus choris fratrum cum melodia hinc et inde psallentium adstantibus, anima sacra per manus angelorum redditur Christo, cui honor et gloria in secula seculorum. Amen.

ANNOTATA.

a *Franciscus Porterus in Compendio Annalium Hiberniæ, quod anno* 1690 *Romæ editum est, situm hujus provinciæ pag.* 24 *describit his verbis:* Provincia hæc indigenis Leignigh, Britannis Leni, in antiquis Sanctorum Vitis Lagen, Anglice Leinster, Latine Lagenia dicta, ad ortum tota maritima est, Hibernico mari adjacet: Angliæque objacet Conaciam versus, Sinco flumine ad occasum continetur, septemtrionale latus Louthensi territorio, Australe Momonia definitur. *Deinde ibidem naturam regionis explicat, eamque in varia territoria dividit.*

b *Quamvis Sanctus noster dicatur a Wavro ex regio Lagenensium sanguine ortus, tamen apud Colganum tum paternam tum maternam ejus stirpem frustra quæsivi.*

c *Ab aliis hic Sanctus vocatur* Tigernacus *vel* Tigernachus, *et inter alios homonymos est ille episcopus Cluin-eosensis, cujus Vitam Majores nostri die* IV *Aprilis illustrarunt; ubi etiam tomo I istius mensis pag.* 402 *captivitas ejus apud Britannos narratur.*

d Neunyo *iste, qui etiam Nennius, et ab Hibernis Mo-Nennius, aliisque nominibus appellatur, a Colgano ad diem* I *Martii inter Sanctos Hibernos refertur; sed nostri Majores illum eodem die inter prætermissos collocarunt, tum quod de legitimo ejus cultu non satis certi essent, tum quod ipse Colganus fateatur, sese nonnulla incerta de illo tradere.*

e *Colganus in Actis Mo-Nennii pag.* 439 *de hoc monasterio, quod hic Rostatense, et alibi Rosnacense nuncupatur, fuse disserit, et contra quosdam errantes contendit, illud situm esse in* E *Wallia, et appellatum fuisse Banchorense, cujus etymologiam ibidem explicat.*

f *Alterius synonymi præsulis Hiberni Acta ad diem* VI *Martii Majores nostri ediderunt; hujus vero memoria, teste Colgano in notis ad Vitam S. Canoci pag.* 313, *colitur die* II *Novembris, quo Acta ejus examinanda erunt.*

g *Per* Armoricam regionem *intelligitur Britannia minor, quæ est provincia Galliæ, et quæ etiam* Britannia Armorica *cognominatur.*

h *Colganus in indice suo quinto sive topographico ad Triadem thaumaturgam Hiberniæ, meminit de populis* Cualannis, *qui orientalem Lageniæ partem incolebant, et quorum regionem* Cualand *hic indicari suspicor.*

i *Hibernice* kill-manach *vel* kill-namanach, *id est,* cella monachorum, *ut Colganus in Vita S. Natalis abbatis ad diem* XXVI *Januarii pag.* 169 *num.* 4 *testatur. Sed nomen illud pluribus Hiberniæ monasteriis olim commune fuit.*

k *Hic est S. Coëmgenus, cujus Acta die* III F *Junii illustravimus, et qui ibi tomo I istius mensis pag.* 312 *dicitur* Eogoino, *id est,* Eugenio *ad disciplinam monasticam addiscendam traditus fuisse.*

l *Videntur illa monasteria in cathedras episcopales evasisse, aut episcopi ab illis cognomen traxisse: nam quatuor Magistri apud Colganum in notis ad Vitam S. Gildæ Badonici pag.* 191 *referunt, quod* S. Tigernachus episcopus Cluaincosensis *obierit die* IV *Aprilis.*

m *Hæc et alia nomina propria, tum personarum, tum locorum, quæ nusquam invenire potui, eruditis Hibernis indaganda relinquo.*

n Banna *est piscosus fluvius in Ultonia, ut Colganus in indice topographico ad Triadem Thaumaturgam pag.* 706 *affirmat.*

o *Acta hujus S. Columbæ abbatis in Opere nostro ad diem* IX *Junii illustrata legi possunt.*

DE

A D

DE S. VICTORE CONFESSORE,

ET VITENSI EPISCOPO IN AFRICA,

G. C.

COMMENTARIUS HISTORICO - CRITICUS.

§ I. Legitimus Sancti cultus, et error circa veram ejus cathedram correctus.

POST INITIUM SÆCULI VI

Ita Chiffletius noster

Cum plerumque initio Commentariorum nostrorum legitimum sanctitatis titulum vindicare consueverimus iis, quorum Acta illustramus, illud tanto magis hic faciendum esse judicavimus, quod aliqui de immemorabili hujus hodierni Sancti cultu dubitare videantur. Quare prius audiamus Petrum Franciscum Chiffletium nostrum, qui in Elucidationibus suis B *ad Historiam Wandalicæ persecutionis cap.* XVI *de cultu scriptoris ita disserit :* Restat quæstio haud levis momenti, *inquit*, de Victoris nostri apotheosi, de qua hoc tantum dico, nullo me sat firmo antiquitatis testimonio fulcire illam posse. Scio in antiquis aliquot codicibus tribui Opus de Africana persecutione SANCTO VICTORI EPISCOPO. Sed hic titulus a librariis est, penes quos nulla est auctoritas Sanctorum canoni quemquam inscribendi. Mea quidem conjectura est, illum vitam sancte exegisse in Sardinia, cum esset primas Byzacenus, atque ibidem sepultum esse inter tot alios heroës vel advenas vel indigenas, de quibus multa collegit Jacobus Pintus in Opere de Christo crucifixo lib. 3 tit. 4, loco 12. Verum per initia octavi post Christum seculi, et anno DCCXX (ut existimat Pintus) Sardiniam devastantibus Sarracenis, ita turbati sunt tot Sanctorum tumuli, ut maximæ illorum partis nulla restent certa vestigia, adeoque nec Victoris Vitensis. Nec ulla sunt, quod sciam, veterum Martyrologia, aut ecclesiarum antiquæ tabulæ, quæ de illo Sanctorum fastis adscripto fidem faciant.... In hoc igitur totius antiquitatis silentio C sacræ Rituum Congregationi expendendum relinquimus, num Victor seu Vitensis sive Uticensis episcopus, auctor Operis de persecutione Africana sub Geiserico et Hunerico Vandalorum regibus, rite vindicatus, et in Sanctorum canonem relatus censeri possit.

et Ruinartius Benedictinus

2 *Theodericus Ruinartius Benedictinus, qui anno* 1694 *Parisiis eamdem Historiam Wandalicæ persecutionis postea edidit ac notis illustravit, huic Chiffletii ratiocinio fere consonat, dum in præfatione ad illud Opus num. 7 sic scribit :* Majoris fortasse momenti esse nonnullis videbitur alia quæstio, quam idem Chiffletius movet, utrum scilicet Victor hujus Historiæ scriptor inter Sanctos aliquando relatus fuerit, aut publico aliquo cultu donatus. Ipsum certe iis sanctis confessoribus, qui sub Hunerici tyranni persecutione pro fidei Catholicæ defensione decertarunt, annumerari debere, nemo, ut puto, inficiabitur. Quin et in veteribus codicibus manuscriptis SANCTUS VICTOR passim appellatur. Sed hæc erat veterum formula, qua hic titulus auctoribus ecclesiasticis, maxime episcopis, tribuebatur. Magis ad rem pertinet, quod ea de re in hodierno Martyrologio Romano legitur, ubi die XXIII mensis Augusti hæc habentur : UTICÆ IN AFRICA BEATI VICTORIS EPISCOPI ; quem Victorem Baronius in notis ad hunc locum monet eum ipsum esse, qui ob scriptam Vandalicæ persecutionis historiam celebris est. At Lucas Holstenius in Animadversis ad Martyrologium Romanum, hæc verba a recentioribus addita fuisse jure conqueritur, quæ re ipsa nusquam in antiquis codicibus reperire licet. E

de immemorabili hujus Sancti cultu dubitent.

3 Primus, qui Victoris istius nomen in fastis sacris adscribendi occasionem præbuit, videtur fuisse Petrus de Natalibus, ut conjicit Chiffletius : hic enim die XX Aprilis Victorem episcopum Carthaginensem laudat, quem ait sanctitate et doctrina sub Anastasio imperatore floruisse, eique omnia opuscula attribuit, quæ Gennadius in Catalogo cap. 77 a Victore Cartennensi episcopo edita commemorat. Maurolicus abbas Petrum secutus, eadem die Victorem Carthaginensem episcopum, virum doctissimum, qui sub Anastasio imperatore claruit, celebrat, omisso Operum catalogo. Petrus Galesinius paulo aliter habet, nempe UTICÆ IN AFRICA SANCTI VICTORIS EPISCOPI ET CONFESSORIS, atque in adnotationibus complures laudat Victores Africanos, quibus id elogium competere possit. At Ferrarius in Catalogo generali Sanctorum, qui in Martyrologio Romano non habentur, habet solummodo, IN AFRICA SANCTI VICTORIS EPISCOPI, quem tamen in notis monet alium non esse a Victore Uticensi, qui Historiam persecutionis Vandalicæ conscripsit. Ex quibus omnibus F patet, obscuram apud antiquos fuisse Victoris nostri memoriam, nec umquam nomen ipsius in fastis sacris locum habuisse ; quod ei cum aliis compluribus viris sanctitate et doctrina celeberrimis commune est. Nec licet nobis ex incertis prorsus et dubiis monumentis Victori nostro nomen conciliare, qui solidas verasque laudes ob tam egregium Opus a se editum meretur ; cujus præclaras virtutes, ut loquuntur doctores Colonienses, qui Bibliothecæ Patrum editionem procurarunt, pietatem, eruditionem, religionis zelum ad vivum expressas hoc in ejus Opere cernere licet. *Ita illi, qui tamen ambo fatentur, hunc Historiæ Africanæ scriptorem in antiquis codicibus* sanctum *appellari, cujus tituli infra juverit meminisse.*

tamen alios seculi eum Sanctis adscriptum.

4 *Tillemontius tomo XVI Monument. eccles. pag.* 598 *impense laudat prædictam S. Victoris Vitensis Historiam, in qua pietas auctoris, fervor Catholicæ fidei, aliæque virtutes elucent, et propter hæc omnia judicat, illum jure meritissimo inter alios sanctos antistites in Martyrologio Romano ad diem* XXIII *Augusti commemorari.*

AUCTORE G. C.

A *rari. Libenter hac in re sequimur judicium Tillemontii, quod congruit cum sententia eminentissimi Baronii, qui in Annalibus ecclesiasticis ad annum Christi 484 num. 128 sic scribit:* Ad hoc usque tempus, ad Hunerici obitum scilicet, perduxit suam Victor de Wandalica persecutione historiam. Porro ipse Victor particeps passionum, jugi confessione clarus, titulo sanctitudinis relatus reperitur in Romanum Martyrologium. *Hic obiter observamus, hunc eminentissimum S. R. E. Cardinalem non innuere, quod ipse primus nomen* S. Victoris *hodierni in Martyrologium Romanum retulerit. Quinimo licet ultro concederemus, primum ætate hujus eminentissimi viri nomen* S. Victoris *nostri Martyrologio Romano inscriptum fuisse, quis sibi persuadeat, piissimum doctissimumque Baronium id sine expresso Romani Pontificis consensu fecisse, et rem tanti momenti, sine severa discussione, leviter exsecutioni mandatam esse?*

et argumentis quibusdam.

5 *Quis præterea facile credat, nomen hujus incerti Sancti in Martyrologio Romano relinquendum fuisse post rigidum decretum, quod Urbanus VIII Pontifex anno* 1625 *circa pu-* B *blicum Sanctorum cultum edidit? Attamen hic* S. Victor *adhuc hodiedum in Martyrologio Romano annuntiatur, ac nominatim in editione anni* 1630, *cui præfigitur sequens decretum:* Præsens Martyrologium iterum diligenter recognitum, auctum et emendatum, sacra Rituum Congregatio de ordine sanctissimi domini nostri Urbani Papæ VIII, imprimi mandavit per Andream Brogiottum impressorem Cameralem et Vaticanum, et vetuit ab aliis ubique locorum deinceps imprimi, nisi adinstar hujus Romæ impressi, nihil omnino addito, dempto vel mutato. Die xxiii Martii mdcxxx. *An igitur Urbanus VIII et sacra Rituum Congregatio tunc adeo erant immemores constitutionis ante quinquennium editæ, ut hominem dubiæ sanctitatis in Martyrologio Romano relinquerent? An in recognito et emendato Ecclesiæ Martyrologio non correxissent illi censores errorem, qui ad ipsam legitimæ venerationis substantiam pertinebat, si Baronius ante annos triginta vel quadraginta dumtaxat hunc* Victorem *sola sua auctoritate cum titulo* sancti *temere fastis ecclesiasticis inseruisset?*

C

ex decreto Urbani VIII Papæ deductis.

6 *Quare non dubitamus, quin Urbanus VIII Pontifex existimaverit, hunc publicum* sancti *titulum non adversari suo decreto, eumque Sanctum non voluerit comprehendi generali constitutione, quam in Bullario Romano Laërtii Cherubini tomo IV pag.* 300 *restringit et explicat,* declarans, quod per suprascripta præjudicare in aliquo non vult, neque intendit iis, qui aut per communem Ecclesiæ consensum, vel immemorabilem temporis cursum *(id est ab elapsis centum annis ante hoc decretum, sicut idem Pontifex postea declaravit)* aut per Patrum virorumque Sanctorum scripta, vel longissimi temporis scientia, ac tolerantia Sedis Apostolicæ vel Ordinarii coluntur. *Hinc sequitur aliquam ex prædictis exceptionibus in* S. Victore *hodierno locum habere: quis enim nisi temere suspicabitur, quod Urbanus VIII illum* Victorem *cum titulo* sancti *in Martyrologio Romano contra constitutionem suam reliquerit?*

hunc titulum ei vindicamus

7 *Itaque Pontifex ille censuit, istum Wandalicæ persecutionis Historiographum propter unam vel plures ex his rationibus in catalogum Sanctorum jure merito relatum fuisse. Sic etiam judicarunt sacra Rituum Congregatio et omnes Urbani VIII successores, qui post varias Martyrologii Romani correctiones hactenus* S. Victorem *nostrum in possessione sua reliquerunt. Adde, quod hic pius Scriptor in antiquis Mss. codicibus cum epitheto* sancti *reperiatur. Quamvis autem penes librarios non sit potestas adscribendi quemquam numero Sanctorum, sicuti Chiffletius noster supra monet, tamen illa veterum librariorum expressio communem sui temporis opinionem de sanctitate* Victoris *indicat. Dum vero Ruinartius asserit, hinc sanctitatis titulum scriptoribus ecclesiasticis ac præsertim episcopis tribui consuevisse, nimis generaliter proponis axioma, quod sæpe fallit: nam Hieronymus, Gennadius Massiliensis, Isidorus Hispalensis, Ildefonsus Toletanus in Catalogis virorum illustrium sæpius hunc titulum omittunt, cumque vix tribuunt etiam istis scriptoribus ac episcopis, qui certe ab immemorabili tempore in Ecclesia Catholica coluntur. Nihil ergo certi ex hac fallaci regula contra sanctitatem* Victoris *nostri inferri potest. Jam videmur huic Africanæ persecutionis Historico debitum* sancti *titulum satis superque vindicasse, et ideo ad aliam quæstionem progredimur.*

E

Corrigitur error eorum

8 *Non magnopere miramur, hac die in Martyrologio Romano* Uticæ in Africa beati Victoris episcopi *memoriam annuntiari, quamvis hic evidenter in loco assignando erratum sit: nam a sesqui sæculo plures etiam eruditi putabant,* S. Victorem *hodiernum fuisse Uticensem in Africa episcopum eo tempore, quo Wandali Ariani Catholicos atrociter persequebantur. At primus hunc errorem detexit Chiffletius noster et in Elucidationibus ad Historiam Wandalicæ persecutionis cap.* vii *demonstravit, hunc* S. Victorem *Vitensi in Africa ecclesiæ tunc præfuisse. Chiffletium secutus est Ruinartius, et in præfatione ad eamdem Historiam num.* 4 *sententiam illius confirmat his verbis:* Porro hujus Historiæ auctorem fuisse episcopum quemdam Africanum, nomine Victorem, nullus umquam in dubium revocavit. At de ejus sede non una fuit omnium sententia: libri quippe editi, alii Victorem Uticensem, alii Vitensem præferunt. Prævaluisse tamen videbatur etiam apud viros eruditos eorum opinio, qui Uticensem appellabant, cum Utica civitas omnibus notior esset, quam Vitensis, quam nemo fere noverat.

F

qui hunc Præsulem perperam Uticensem

9 Verum posteaquam ex Notitia Africana compertum fuit, Victorem episcopum Vitensem Vandalicæ persecutionis temporibus in Africa floruisse, qua tempestate Uticensis episcopus, non Victor, sed Florentinus dicebatur, ut ex eadem Notitia patet, tunc nemo non assensus est, Victorem, præclari hujus auctorem Operis, Vitensem esse appellandum. Neque dixeris, Florentino Uticensi in exsilio apud Corsicam defuncto Victorem forte fuisse substitutum, qui hanc historiam descripserit: istæ enim meræ sunt conjecturæ, quæ codicum manuscriptorum auctoritati prævalere neqnaquam possunt; præsertim cum episcopis tunc defunctis nullos alios in his tumultibus fuisse substitutos constare videatur. Porro qui Victorem Uticensem pro Vitensi intruserunt, id commiserunt ex ignoratione sedis Vitensis, cujus loco Uticensem sibi notam substituerunt, mendum in antiquis exemplaribus irrepsisse suspicati; sed eadem vocum affinitate, qua alios delusos fuisse existimabant, sese ipsi deluserunt. Merito itaque a Petro Francisco Chiffletio Societatis Jesu presbytero, Victori Vitensi episcopo,

AUCTORE G. C.

episcopo, tamquam suo vero ac legitimo auctori Historia Africanæ persecutionis restituta est. Quam quidem viri eruditi sententiam non modo amplectimur, sed adeo certis et indubitatis argumentis propugnari posse censemus, ut neminem ei umquam in posterum esse refragaturum arbitremur : id enim exigit a nobis omnium codicum manuscriptorum unanimis consensus, quorum ne unus quidem ex iis saltem, qui hactenus visi sunt, Victorem Uticensem istius Operis auctorem præfert. *Deinde ex diversis Mss. codicibus probat hanc constantem* S. Victoris Vitensis *appellationem, et numero sequente suspicatur, Reinhardum Lorichium fuisse primum omnium, qui Coloniæ anno* 1537 *memoratam Historiam persecutionis Wandalicæ sub nomine* Victoris Uticensis *edidit, et alios in errorem induxit.*

pro Vitensi

10 *Denique Pagius in Critica historico-chronologica ad Annales ecclesiasticos eminentissimi Baronii anno* 484 *num.* 21 *eamdem Chiffletii et Ruinartii opinionem propugnat, eorumque argumenta contraxit hoc modo :* Baronius Victorem Vitensem auctorem librorum quinque de persecutione Africana, errore tunc communi, vocat B Victorem Uticensem episcopum in provincia Proconsulari. Verum Chiffletius loco laudato cap. VII ostendit, certum esse, Victorem fuisse Vitensem episcopum, quæ provinciæ Byzacenæ civitas cum ignota esset recentioribus librariis, hi mendum in antiquis exemplaribus suspicati, et nominum ac vocum delusi affinitate, Uticensem pro Vitensi reposuerunt. In codice Carthusiæ Portarum Ms. bonæ notæ, ipso Operis initio legit Chiffletius : INCIPIT PROLOGUS IN HISTORIA PERSECUTIONIS AFRICANÆ EDITA A SANCTO VICTORE PATRIÆ VITENSIS EPISCOPO. Idem ego legi in duobus Mss., quorum alterum in bibliotheca Colbertina, alterum in bibliotheca monasterii sancti Martini de Campis, in urbe Parisiensi siti, asservatur.

cognominarunt.

11 His adde, in libello Notitiæ episcoporum Africæ, qui sub Hunerico persecutionem sustinuere in Catalogo episcoporum provinciæ Proconsularis legi : FLORENTINUS UTICENSIS; sed in indice præsulum provinciæ Byzacenæ ita scribi : VICTOR VITENSIS NON OCCURRIT. Quare Uticensis ecclesia ad provinciam Carthaginensem, Vitensis vero ad Byzacenam pertinebat, et tem- C pore persecutionis Africanæ Victor noster Vitensis episcopus erat, Florentinus Uticensis. *Ex his abunde manifesta est utriusque cathedræ istius Africanæ distinctio, et origo erroneæ confusionis facile detegitur. Sed jam breviter discutienda est alia controversia, quam ab annis triginta scriptor quidam Gallus movere cœpit, nempe utrum hic* S. Victor *Vitensis ab altero homonymo ejusdem sedis episcopo distinguendus videatur.*

§ II. Quis Sanctus ille fuerit, quæ gesserit, quando et ubi obierit.

Contra opinionem Galli cujusdam anonymi

P*arisiis anno* 1708 *prodiit dissertatio Gallica, cujus auctor anonymus contendit, Victorem Vitensem episcopum, qui anno* 484 *collationi Carthaginensi non interfuit, distingui debere ab alio Victore Vitensi, qui priori in cathedram successit, et Historiam persecutionis Wandalicæ conscripsit, ut in Ephemeridibus Trivultianis ad annum* 1709 *art.* 52, *sive pag.* 677 *et sequentibus refertur. Anonymus in hac hypothesi* D *asserit, Victorem historicum Wandalicæ persecutionis dumtaxat anno* 487 *ad cathedram Vitensem evectum fuisse, quando Guntabundus rex Wandalorum et Hunerici defuncti successor pacem Catholicis Afris utcumque restituit. Novam istam opinionem suam auctor præcipue probat hoc modo : Historicus Wandalicæ persecutionis sæpe indicat, sese interfuisse iis rebus, quæ Carthagine et alibi sub Hunerico persecutore contigerunt. Non est autem verosimile, quod episcopus Vitensis tempore tam periculoso ecclesiam suam deseruerit, et in aliena diœcesi commoratus fuerit; ergo distinguendi sunt duo Victores Vitenses episcopi, quorum unus alteri successit. Hoc est præcipuum novi systematis argumentum, quod etiamsi non contemnendum esse fateamur, tamen ob rationes jam afferendas amplecti non audemus.*

probabilius putamus.

13 *Imprimis scriptor historiæ Wandalicæ mense Junio anni* 481, *quo S. Eugenius ad cathedram Carthaginensem ardore populi evectus est, audiit recitari decretum Hunerici regis, et cum aliis episcopis electioni præsulis Carthaginensis sub tam turpi conditione restitit, ut ipse lib.* II E *Historiæ suæ num.* 2 *in editione Ruinartiana testatur his verbis :* Quod edictum dum nobis præsentibus, quarto decimo Kalendarum Juliarum universæ ecclesiæ legeretur, gemere cœpimus mussitantes, eo quod meditantibus dolos malorum esset futura persecutio præparata; et ita legato dixisse probamur : Si ita est, interpositis his conditionibus periculosis, hæc ecclesia episcopum non delectatur habere. Gubernat * eam Christus, qui semper dignatus est gubernare. Quam suggestionem legatus accipere neglexit. Simul et populus, ut tunc fieret, ut ignis exarsit, cujus erat clamor intolerabilis, qui nulla posset ratione sedari. *Quandoquidem historicus hic se ipsum a populo distinguit, nobis admodum fit verosimile, eum tunc episcopum Vitensem fuisse. Præterea sæpius indicat, sese aliis episcopis familiariter adstitisse, ut per decursum hujus Commentarii videbimus.*

* Al. Gubernet

unicum dumtaxat fuisse Victorem Vitensem.

14 *Quapropter supra propositum auctoris anonymi argumentum nos nondum movet, ut admittamus duos Victores episcopos Vitenses, quorum posterior historicus priori ignoto immediate successerit : potuit enim unicus* S. Victor F *Vitensis diœcesim suam relinquere propter varias justasque rationes; puta, quod prævideret certum captivitatis aut exsilii periculum, si in sua diœcesi mansisset. Cum autem in ecclesia sua ab hostibus Arianis tutus non esset, forte voluit Vir sanctus illas Africæ provincias ignotus et occultus peragrare, in quibus procella persecutionis acrius desæviebat, ut Catholicos in fide confirmaret, et vexatis Christi confessoribus opem ferret. Id vero ipsum diligenter ac pie fecisse, postea ostendemus. In antiqua Notitia præsulum Africæ apud Ruinartium pag.* 131 *diserte legimus,* Victorem *Vitensem anno* 484 *in collatione Carthaginensi non occurrisse. Certe hæc ejus absentia optime congruit cum Historia Wandalicæ persecutionis, in qua* S. Victor *nullum verbum facit de sua ibidem præsentia, licet illam in aliis rebus gestis exprimere consueverit. Itaque cum Tillemontio in Monumentis ecclesiasticis tomo XVI pag.* 597 *probabiliter existimamus,* S. Victorem *Vitensem numerandum esse inter viginti octo istos præsules Africæ, qui clam fugerunt.*

15 *Simile quid innuit eruditissimus Emanuel Schelstratius,*

Schelstratius,

unaque scripsit rem Historiæ Wandalicæ.

Schelstratius, dum in Ecclesia Africana, dissert. IV *cap.* IV *num.* 4 *sic scribit :* Extat sæpius in Notitia, quod aliqui episcopi HIC essent relegati, et in fine post omnium enumerationem : HIC RELEGATI NUMERO TRECENTI DUO. Cum autem VICTOR VITENSIS NON OCCURRIT, sed in quodam Africæ loco manserit occultatus, putarem ego per τὸ HIC intelligendam esse Africam ipsam, quam colonatus jure ad excolendum agros accipi jussit Hunericus pro iis, qui non jurarant ; reliquos vero jurantes, Hildericum post obitum Hunerici successurum, jussi sunt in Corsicanam insulam relegari, ut ligna profutura navibus dominicis inciderent. Ita ipse Victor Vitensis lib. III de persecutione Wandalica, ex quo etiam constat, plures CCCXXIV orthodoxorum sanctos, ut loquitur Marcellinus Comes, fuisse relegatos fugatosque : fuerunt enim tunc temporis trecenti quadraginta octo episcopi, qui Carthaginem advenerant, ex quibus CCCII extra civitates suas per Africæ provincias dispersi terram incolebant ; quadraginta vero sex ligna in Corsica cedere coacti erant. Hisque si addas viginti octo, qui effugerant, passum unum et confessorem unum B cum octuaginta octo, qui ante conventum Carthaginensem vitam finierant, efficient numerum quadringentorum sexaginta sex episcoporum, in omni Africa anno CCCCLXXXIV sedes habentium. *Propter has congruentias admittimus unum dumtaxat* S. Victorem *Vitensem, eumque Wandalicæ persecutionis scriptorem, cujus aliqua gesta jam ex scriptis ejus excerpemus.*

ex quo recensuit

16 *Videtur* S. Victor *noster fuisse curiosus et cautus indagator miraculorum, quæ tempore Geiserici regis Ariani per merita sanctorum in Africa patrabantur, quandoquidem occasione sanctæ Maximæ in Historia Wandalicæ persecutionis lib.* I *num.* 10 *ita scribit :* Miraculum hoc et voce omnium celebratur, et nobis ille, ad quem custodia pertinebat, cum sacramento testatus est ita fuisse. *Numero sequente ejusdem libri de aliis sui temporis martyribus hæc habet :* Ubi usque in hodiernum diem non desinit ingentia mirabilia Jesus Christus Dominus noster operari ; nam nobis beatus quondam Faustus Buronitanus episcopus attestatus est, cæcam quamdam mulierem illuminatam fuisse, ubi ipse aderat præsens.

ejus pietatem.

17 *Quanta autem charitate Sanctus noster* C *foverit ac consolatus sit confessores Christi, qui in persecutione Wandalorum crudelia eorum odia experiebantur, ex sequentibus erui potest exemplis. Primo Valerianum episcopum et senem octogenarium, quem Geisericus barbaro exsilio mulctaverat, intrepide invisit, ut ipse lib.* I *Historiæ suæ num.* 12 *narrat in hunc modum :* Tunc etiam sanctus Valerianus Abbenzæ civitatis episcopus, dum viriliter, Sacramenta divina ne traderet, dimicasset, foras civitatem singularis jussus est pelli ; et ita præceptum est, ut nullus eum neque in domo neque in agro dimitteret habitare; qui in strata publica multo tempore nudus * jacuit sub aere. Annorum autem erat plus octoginta, quem nos tunc indigni in tali exsilio meruimus salutare.

* *al. nudo*

visitatum

18 *Deinde circa annum* 483 S. Victor *comitatus est innumerabiles Christi confessores, quos Hunericus rex teterrimo exsilio damnaverat, et pœnam Felicis episcopi frustra lenire tentavit, ut lib.* II *ejusdem Historiæ num.* 8 *refert his verbis :* Quibus autem prosequar fluminibus lacrymarum, quando episcopos, presbyteros, diaconos et alia ecclesiæ membra, id est quatuor millia nongentos septuaginta sex ad exsilium eremi destinavit ? In quibus erant podagrici quamplurimi, alii propter ætatem annosam lumine temporali privati. In quorum erat numero beatus Felix Abbiritanus episcopus, habens jam in episcopatu quadraginta quatuor annos, qui paralysis morbo percussus nec sentiebat quidquam, nec penitus loquebatur : de quo nos maxime cogitantes quod non posset jumento portari, suggessimus, ut a suis rex peteretur, ut saltem eum propere moriturum Carthagini esse juberet, quia ad exsilium nulla posset ratione perduci. Quibus ita fertur tyrannus cum furore dixisse : Si animali sedere non potest, jungantur boves indomiti, qui eum colligatum funibus trahendo perducant quo ego præcepi. Quem ex transverso super burdonem vinctum, quasi quemdam ligni truncum, toto itinere portabamus.

commiseratio nis affectum erga afflictos.

19 *Ibidem numero sequente iter gloriosorum exsulum describere pergit hoc modo :* Congregantur universi in Siccensem et Larensem civitates, ut illuc occurrentes Mauri sibi traditos ad eremum perducerent. Supervenientes igitur Comites duo subtilitate damnabili blandis sermonibus cum Dei confessoribus agere cœperunt : Quid vobis, E inquiunt, videtur, ut ita pertinaces sitis, et domini nostri præceptis minime obtemperetis, qui esse poteritis in conspectu regis honorabiles, si ejus festinetis facere voluntatem ? Statim illis ingenti vociferatione clamantibus, et dicentibus ; Christiani sumus, Catholici sumus, Trinitatem unum Deum inviolabiliter confitemur, includuntur graviori quidem, sed adhuc latiori custodia, ubi nobis copia dabatur introire, et verbum admonitionis fratribus facere, et divina mysteria celebrare. *Opportune enimvero Sanctus noster in tam periculosa tentatione generoso istos Christi confessores verbo exhortationis ac divinis mysteriis confirmavit. Sed ex hoc loquendi modo non improbabiliter colligimus,* S. Victorem *tunc dignitate episcopali præditum fuisse, quamvis hæc Arianos lateret.*

aliasque contulit.

20 *Denique post alia Catholicæ fortitudinis exempla sanctus Historicus ibidem num.* 10 *graphice depingit, quomodo constantes illi Christi confessores in angustum ac teterrimum locum detrusi fuerint, et ipse nihilominus aditum ad eos invenerit :* Jactantur confessores Christi super F invicem, *inquit,* angustia coartante, unus super alium, ut agmina locustarum, et ut proprie dicatur, ut grana pretiosissima frumentorum. In qua constipatione, secedendi ad naturale officium nulla ratio sinebat ; sed locum stercoris et urinæ, urgente necessitate, ibidem faciebant, ut ille tunc fœtor et horror universa pœnarum genera superaret : ad quos aliquando, dato ingenti munere Mauris, dormientibus Vandalis, vix clam admissi sumus intrare ; qui introeuntes, veluti in gurgite luti, usque ad genua cœpimus mergi. *Post hæc Sanctus noster miserorum consolator discedentes inde gloriosos exsules ulterius comitari prohibitus est, ac rediit Carthaginem, ubi audiit dolosum regis Hunerici edictum, quo omnes episcopos Catholicos in annum sequentem convocabat, ut fidei suæ rationem redderent. Sed ipse ad eam collationem Carthaginensem non venit, quia forte præsagiverat infelicem illius eventum, quem experientia postmodum confirmavit.*

Anno 487 scripsit hanc Historiam.

21 *Quid interea* S. Victor *noster egerit, ubi latuerit, an ex Africa discesserit, ignoramus. Tantummodo scimus, illum anno Christi* 487 *conscripsisse*

AUCTORE G. C.

conscripsisse Historiam Wandalicæ persecutionis, ut initio Operis sui indicat his verbis : Sexagesimus nunc, ut clarum est, agitur annus, ex quo populus ille crudelis ac sævus Vandalicæ gentis, Africæ miserabilis attigit fines, transvadans facili transitu per angustias maris, qua inter Hispaniam Africamque æquor hoc magnum et spatiosum bissenis millibus angusto se limite coartavit. *Ex his verbis Chiffletius noster in Elucidationibus ad Opusculum primum cap.* IV *sic recte disserit :* Tempus, quo hæc Historia conscripta est, indicavit auctor ipso Operis initio sexagesimum annum, ex quo Vandali in Africam ex Hispania trajecerant. Porro hic transitus cum a Prospero in Chronico notetur, Hierio et Ardabure consulibus, hoc est, anno æræ Christianæ quadringentesimo vigesimo septimo, ad hunc numerum addito sexagenario, prodibit hujus Operis elaborati annus quadringentesimus octogesimus septimus. *Ruinartius in Præfatione ad idem Opus num. 8 circa hanc epocham cum Chiffletio consentit.*

licet locus scriptionis incertus

22 *Sed neuter convenit cum Cotelerio circa locum, in quo sanctus Scriptor Historiam suam* B *exaravit : nam Chiffletius asserit,* S. Victorem *Constantinopoli de persecutione Wandalica scripsisse. Cotelerius autem tomo III Monumentorum ecclesiæ Græcæ in notis ad Vitam sancti Sabæ, hanc assertionem improbat, et potius existimat, Sanctum nostrum in veteri Epiro, quæ regio Wandalis subjecta erat, tempore exsilii conscripsisse Historiam suam, eaque occasione illam dedicasse cuidam discipulo Diadochi, qui Diadochus in eadem provincia episcopus Photices fuisse dicitur. Denique Ruinartius loco proxime citato Præfationis, relata utriusque sententia, suam opinionem ita profert :* Verum si conjecturis uti licet, mihi verisimilius videtur, Victorem in Africa historiam suam exarasse ; multa quippe habet passim, quibus innuit, se in exteris regionibus non versatum fuisse, cum hanc scriberet. *Nos incertis hisce conjecturis examinandis diutius immorari nolumus, cum ex iis nihil certi elicere possimus.*

fuitque, ut verosimiliter, primas

23 *Magis ad Sancti nostri notitiam et gloriam spectat primatus Byzacenæ provinciæ, quem Chiffletius noster in Elucidationibus ad Historiam Wandalicæ persecutionis cap.* IX *ei vindicat se-* C *quente ratiocinio :* Hunc ipsum Victorem Vitensem episcopum censui primatem postmodum fuisse provinciæ suæ Byzacenæ, cujus est mentio in Vita sancti Fulgentii, ab eo in episcopum Ruspensem ordinari jussi. Nec vanis indiciis : nam (ut ad Ferrandum pluribus explicuimus) in Africa extra provinciam proconsularem, cujus D caput Carthago, variæ erant ac desultoriæ primæ sedes, et seniorem cujusque provinciæ episcopum sequebantur ; seniorem, inquam, non ætate, sed promotione sive ordinatione ; qui idcirco senis appellatione designari solebat, adeo ut promiscue aut senex aut suæ provinciæ primas, aut primæ sedis episcopus nuncuparetur.

Byzacenæ provinciæ.

24 Jam sic ratiocinor. Notitia Bizacena tres omnino Victores episcopos repræsentat ; Narensem tertio decimo loco ; Vitensem sexto et quadragesimo ; primo et centesimo Gauvaritanum. Christi anno CCCCLXXXVII, quo scribebat Victor Vitensis, decem jam sublati erant ex episcopis Byzacenis, iique (ut verosimilius) seniores atque infirmiores ; qui si primi decem fuerunt, quos recenset Notitia, ex eo Victor Narensis in reliqua episcoporum serie tertium locum, Vitensis tregesimum sextum, Gauvaritanus primum et nonagesimum obtinuit. Jam vero satis constat, Victoris primatis Byzaceni mandato Fulgentium Ruspensibus ordinatum episcopum anno Christi DVII, vicesimo anno post quadringentesimum octogesimum septimum. Per hos igitur viginti annos longe est probabilius obisse ex episcopis Byzacenis E quinque et triginta, qui Victori Vitensi, quam duos, qui Narensi, aut omnino nonaginta, qui Victori Gauvaritano decedere potuissent. Qua ratiocinatione conjicio, eumdem esse Victorem Vitensem episcopum, a quo persecutionis Africanæ descripta est Historia, qui et viginti post annis fuit primas Byzacenus.

et in Sardinia exsulavit.

25 *Ruinartius in laudata Præfatione num.* 6 *ex hac Chiffletii sententia concludit,* confessionis titulum ipsi *(nimirum* S. Victori *nostro)* deberi, non solum quod sub Hunerico cum ceteris fuerit exagitatus, aut certe quod Trasamundi violentia e sede fuerit abreptus, sed etiam quod exsul pro Christi fide e vivis excesserit : Victorem enim Byzacenæ primatem in Fulgentii Vita laudatum, quisquis demum fuerit, exsulem obiisse colligitur, quod eo tempore, quo, pace Ecclesiæ restituta, episcopis in suas sedes redire licuit, non Victor, sed Liberatus Bizacenæ provinciæ primatum obtineret. *Tillemontius in Monumentis ecclesiasticis tomo XVI pag.* 599 *et* 799 *eamdem Chiffletii opinionem censet valde probabilem, et cum aliis existimat,* S. Victorem *Vitensem anno* 507 *vel* 508 *in Sardiniam* F *relegatum esse, ibique ante annum* 517 *in exsilio obiisse. Nos in hac hypothesi mortem ejus* post initium seculi sexti *superius in margine assignavimus. Hæc sunt præcipua, quæ de* S. Victore *Vitensi colligere potuimus.*

DE

A D

DE S. JUSTINIANO EREMITA ET M.

IN LEMENEIA INSULA ANGLIÆ.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

G. C.

Locus martyrii, ætas Sancti, cultus ab immemorabili tempore, Acta, et quædam discrepantes eorum circumstantiæ.

CIRCA ANNUM DXXX AUT DXL. *Hic Sanctus in Anglica insula,*

In hac obscuri nominis insula, quæ Cambro-Britannis vicina est, et nunc vulgo Ramsey vocatur, Sanctus in titulo propositus magnam vitæ partem traduxit, varias virtutes exercuit, et tandem gloriosam martyrii lauream invenit. *Camdenus pag.* 838 *Britanniæ suæ inter alias vicinas Angliæ insulas de situ et nomine hujus ita disserit :* Inde in Penbrochiensis agri B flexu GRESHOLME, STOCKHOLME et SCALMEY occurrunt satis graminosæ et thymo agresti admodum lætæ. SCALMEY Plinii fuisse SILIMNUM olim existimavimus; sed hanc nobis veritas jam immutavit sententiam. SILIMNUM enim illum Plinii, LIMNI Ptolomæi, ex verbi cognatione verisimile est; hanc esse Britannorum LYMEN ipsum pro me vocabulum edocet, cui Anglus hodie novum nomen, RAMSEY scilicet, inscripsit.

Cambriæ seu Walliæ vicina,

2 Hæc sancti Davidis episcopali sedi objacet, ad quam spectat, et Justiniani cujusdam viri sanctissimo fato, superiori seculo inprimis celebris erat, qui cum ex Britannia Aremorica in feracissimo Sanctorum seculo huc se recepisset, et totus Deo defixus diu solitarius vixisset, tandem a servulo peremptus, in martyrum catalogum fuit relatus; in cujus Vita hæc LEMENEIA insula sæpius vocatur : quæ quidem appellatio cum Britannico nomine LIMEN, quo hic locus ipsis Britannis innotescit, ejus oscitantiam notat, qui proxime superiorem insulam LIMNOM Ptolomæi facit, quam Britanni nunc ENHLY, Angli BERDSEY nominant, id est, INSULA AVIUM. *Joannes Spedus lib* I *Theatri Britannici cap.* III *(istud* C *Opus Philemon Hollandus ex idiomate Anglico Latinum reddidit) in mappa geographica Comitatus Penbrochiensis, inter paginam* 101 *et* 102 *situm ejusdem insulæ versus mare Hibernicum ipsis curiosi lectoris oculis exhibet.*

post initium sæculi VI floruit,

3 *In hac insula post initium sæculi sexti* S. Justinianus *pie vixit, ut colligimus ex ætate illorum Sanctorum, quibuscum familiariter conversatus est, et quos Usserius in Antiquitatibus ecclesiarum Britannicarum cap.* XIV, *sive pag.* 527 *istius Operis ita recenset :* Danielis et Davidis æquales Justinianus, Kynedus, Theliaus et Paternus fuisse memorantur, quorum in Sanctilogio Britanniæ Johannes Timnuthensis (indeque in Johannis Capgravii Nova Legenda Angliæ) Vitæ descriptæ exstant. Justinianus, relicta Britannia minore, patria sua, in insula LEMENEIA (quæ Ptolomæo LIMNUS, Britannis LYMEN, Anglis RAMSEY nominatur) una cum Honorio regis Thefriauci filio religiosam vitam egisse, ibique a servis demum peremptus, ad portum a suo nomine vocatum sepultus, indeque ad ecclesiam Menevensem insulæ objacentem a Davide translatus fuisse dicitur. *Deinde breviter aliorum æqualium Sanctorum gesta commemorat, et in Indice chronologico, sive pag.* 1139 *mortem S. Davidis Menevensis antistitis ad annum Christi* 544 *refert.*

ut scriptores Angli

4 *Etiam Harpsfeldius inter sex prima sæcula Historiæ ecclesiasticæ Anglicanæ cap.* XXVIII *eadem* S. Justiniani *sæculo sexto alligat, eumque sequenti exornat elogio :* Justinianus claro genere, insigni doctrina, sacerdotisque dignitate am- E plificatus, in Britannia solitudinis contemplationisque divinæ studiosus, patria relicta, alibi vitam duxit, et inter alios Davidis episcopi consuetudine jucundissime usus est; similem enim (quod habet proverbium) agit Deus ad similem : cujus sanctitatem non ferens dæmon, nefarios quosdam excitavit, qui nescio qua rabie affecti innocentem et sanctum Virum trucidarunt. Corpus ejus per Davidem ad Meneviam delatum est. *Usserius in Indice chronologico proxime citato ad annum Christi* 529, *sive pag.* 1133 *de Sanctis illis coævis obiter ita meminit :* Justinianus et Honorius in Ramseia insula, Kynedus in Gowera occidentali claruisse dicuntur.

adversus opinionem Wilsoni

5 *Quare corrigendus est Joannes Wilson in utraque Martyrologii sui Anglicani editione, ubi die* XXIII *Augusti cædem et sepulturam* S. Justiniani *anno Christi* 486 *diserte consignat. Hunc chronologicum Wilsoni errorem videtur Alfordus noster observasse, dum in Annalibus ecclesiæ Anglo-Saxonicæ ad annum Christi* 516 *num.* 11 *sic scripsit :* Scio, Martyrologium nostrum ad diem XXIII Augusti, Justiniani hujus martyrium referre sub annum Domini CDLXXXVI; F sed quoniam Davidis sancti facienda est mentio, cui Justinianus a sanctiori concilio fuisse videtur, ideo melius cum Davide conjungitur. *Deinde priora S. Justiniani gesta excerpit ex Actis, et ibidem num.* 13 *de chronotaxi illorum sic disserit :* Hæc omnia, adventum scilicet sancti Justiniani in Britanniam, Honorii occursum, et Davidis de eo notitiam circa hæc tempora *(nempe annum Christi* 516, *in quo Alfordus hic versatur)* evenisse putamus. Reliqua, quæ de Justiniano a Capgravio narrantur, licet posteriora sint, placet nunc adnectere, quia nullo certo tempore consignantur. *Nos ea post hunc Commentarium prævium in ipsis Actis legemus.*

passim tradunt

6 *Infamis apostata Balæus occasione Honorii, quem inter scriptores Britanniæ numerat, Centuria decima, cap.* VI *de hodierno Sancto nostro mentionem facit his verbis :* Honorius Camber, Trefriauci filius, virtutis et eruditionis ornamenta lucida a Davide Menevensi archiepiscopo sanctissimo præceptore (ut Lelandus habet) sanctissimus discipulus accepit eo loco, quo terræ extensio Occidentem Cambriæ terminat. Adjacet

AUCTORE G. C.

cet extensioni insula, ambitu parva; at fama maxima, cui nomen antiquitus a Græca origine Limenus fuit; nunc vero Ramesega. Hic vitam Honorius illustris parcam ac duram exegit. Justinianus ex Britannia Armoricana Davidis gratia hic appulit. Incola humanissime accepit Hospitem. Venit et universus una cum Davide Menevensium chorus eumdem salutaturus. Piratæ postea vim insulæ inferentes, Justinianum occiderunt. Martyrii loco nomen scopulus leprosus, a morbis Dei beneficio percuratis dictum est. Sic, dum Honorium restituimus, commode et Justiniano tantumdem præstitimus. Hæc omnia Lelandus. Claruit Honorius anno salutis nostræ dlx, sub Maglocuno Britannorum rege; sed ejus perierunt scripta. *Utinam Balæus hanc parcam ac duram Honorii vitam imitatus esset! Tunc certe uxoris aut potius concubinæ ducendæ causa monasterium suum et fidem Catholicam non deseruisset. Si quis plura nosse velit de sacrilego illo monacho et sacerdote, consulat Pitseum in Prolegomenis ad illustres Angliæ scriptores, ubi pag.* 53 *et sequentibus impudentiam istius transfugæ vivis coloribus depingit.*

B

et diu ante annum Christi mortuus est.

7 *Porro oportet Honorium diu* S. Justiniano *contubernali suo superfuisse, si ille adhuc anno Christi* 560 *claruerit, ut Balæus affirmat: nam S. David præsul Menevensis, qui* S. Justinianum *honorifice sepelivit, anno Christi* 544 *mortuus est, ut Usserius, Alfordus, et Majores nostri in Commentario prævio ad Acta S. Davidis die prima Martii, sive tomo I istius mensis, pag.* 40 *et* 41 *probarunt. Hinc tamen nondum scimus determinatum tempus, quo Sanctus noster hodiernus ad Superos migravit, quamvis id certe ante obitum sancti Davidis contigerit. Cum vero Usserius in supradicto Indice chronologico ad annum Christi* 529 *asserat,* S. Justinianum *cum sodali suo Honorio tunc adhuc in insula Ramseia claruisse, probabiliter in hac hypothesi putamus, illum anno Christi* 530 *vel* 540 *circiter e vivis excessisse. Quapropter initio Commentarii hujus in margine duos hos annos disjunctive notavimus, cum* S. Justinianus *circa alterutrum occisus fuerit, ut eruitur ex utraque Usserii chronologia, quam superius assignavimus.*

C

Martyr ille immemorabilem cultum habuit.

8 *Ex hactenus dictis et relatis eruditus lector facile colligit, hunc Sanctum ab immemorabili tempore publicam populi venerationem habuisse: nam scriptores Angli, tum Catholici, tum heterodoxi, sanctitatem hujus Viri laudant et agnoscunt. Cum his conspirant recentiores Martyrologi, inter quos Richardus Witfordus in Martyrologio suo Anglico ad diem* v *Decembris annuntiationem et elogium ejus ex Actis longioribus excerpsit. Ferrarius in Catalogo generali Sanctorum, qui in Martyrologio Romano non sunt, eumdem sanctum Martyrem die* xxiii *Augusti breviter annuntiat his verbis:* In Anglia sancti Justiniani monachi et martyris. *Etiam Wilsonus hac die annuam ejusdem Sancti memoriam in utraque Martyrologii sui editione celebrat, et Acta ipsius Anglice contrahit. Quamvis auctoritas recentium Martyrologorum non sufficiat ad immemorabilem vel legitimum cujusdam Sancti cultum probandum, tamen hic observari meretur, quod Anglicum Witfordi Martyrologium anno Christi* 1526 *Londini typis excusum fuerit, adeoque ferme centum annis primum notissimumque Pontificis Urbani VIII decretum de cultu Sanctorum præcesserit.*

ut probatur ex Martyrologio Witfordi

9 *Præterea Richardus Witfordus, qui in supra laudato Pitsei Opere de illustribus Angliæ scriptoribus pag.* 695 vir probitate morum et bonarum litterarum laude spectabilis *appellatur, haud dubie Martyrologium suum ex antiquis et fide dignis monumentis collegit. Hoc autem Martyrologio usa est ecclesia Sarisburiensis, ut Anglice legitur in annotatione mensi Januario præfixa, quæ Latine sic sonat:* Hic incipit Martyrologium juxta usum ecclesiæ Sarisburiensis, et uti legitur in Sion, cum additionibus. *Quid hic sibi velit* Sion, *intelliges ex Pitseo, qui pagina proxime citata elogium laudati Martyrologi exorditur his verbis:* Richardus Whitfordus Ordinis divæ Brigittæ monachus Anglus in cœnobio non longe a Londino, quod Sion dicitur. *Post elogium Pitseus inter alias ipsius lucubrationes* Martyrologium Sanctorum et additiones *ejusdem recenset. Quis autem facile credat, Clerum Sarisburiensem, tum adhuc probe Catholicum, sine maturo examine Martyrologium istud suscepisse, et in eo Sanctos novos aut incertos honorasse? Quare probabilissime concludimus, Sanctos in hoc Martyrologio notatos ab immemorabili tempore publicam venerationem adeptos esse. Denique Joannes Tinmuthensis sæculo* xiv *Acta* S. Justiniani *concinnavit, et sæculo* xv *Capgravius ex eo novam Legendam suam Sanctorum Angliæ collegit, ut apud Pitseum aliosque bibliographos videre est. Cum igitur uterque iste hagiologus de antiquo* S. Justiniani *cultu testimonium reddat, et ambo centum ac pluribus annis ante decretum Urbani VIII floruerint, sine scrupulo judicavimus, huic sancto Martyri locum in Opere nostro concedendum esse.* E

ac ipsius Acta, quæ Joannes Tinmuthensis

10 *Jam monuimus, Acta* S. Justiniani *martyris a Joanne Tinmuthensi conscripta fuisse, de quo Caveus in Historia Litteraria part.* ii *pag.* 285 *tradit sequentia:* Joannes Tinmuthensis, qui aliquando Joannes peccator nominatur, gente Anglus, Tinmuthæ in Northanumbranorum finibus ad ostium Tini fluminis villæ non ignobilis vicarius, et Ordinis Benedictini ad sanctum Albanum monachus, claruit anno mccclxvi. Cum ecclesiarum archiva et monasteriorum bibliothecas perscrutasset, veterumque scrinia evolvisset; ad historiam ecclesiasticam illustrandam animum adjecit, virtutemque et pietatem per priorum exempla posteris commendare satagens, plurimorum Sanctorum Vitas litteris mandavit. F
Deinde post assignatas Angliæ bibliothecas, in quibus illud Opus adhuc ineditum conservatur, quomodo Capgravius ex eodem Joannis Tinmuthensis hagiologio Legendam suam composuerit, indicat his verbis: De hac lucubratione non racemos quosdam, sed plenam, quod aiunt, vindemiam, reportavit Joannes Capgravius in Catalogo Sanctorum Angliæ, cujus Operis non tam auctor quam exscriptor audire meruit.

et Capgravius collegerunt.

11 *Caveo consentit Henricus Whartonus, dum in Appendice ad Historiam litterariam Cavei pag.* 89 *de Capgravio sic scribit:* Joannes Capgravius, gente Anglus, patria Cantianus, Ordinis Augustiniani in cœnobio Cantuariensi monachus, et post adeptum Oxonii doctoratus gradum Provincialis, Humfredo Glocestriæ Duci a sacris confessionibus, ac summe familiaris. Claruit anno mcdl, et inter theologos ævi sui Anglos principem locum tenuit, in solutos ecclesiasticorum mores acriter detonare solitus. Obiit Linnæ apud Nordovolgios die xii Augusti, anno mcdlxiv, Edwardo IV rerum potito, et apud Augustinianos sepultus est. Sic quidem Balæus

A læus et Josephus Pamphilus. Pitsæus vero, cui suffragantur Vossius et Miræus, illum sub Richardo demum tertio, anno MCDLXXXIV obiisse prodit. Scripsit Catalogum sive Legendam Sanctorum Angliæ, quæ typis excusa prodiit Londini MDXVI in folio. Historiam illam expilasse dicitur Capgravius ex ingenti et pulchro admodum volumine ejusdem argumenti, quod in bibliotheca Cottoniana Ms. asservatur. *Ex hac editione Londinensi Vitam* S. Justiniani *post hunc Commentarium recudemus.*

et ex quibus aliquas circumstantias. 12 *Quamvis ætas horum biographorum sufficiat ad probandum immemorabilem sancti Martyris hodierni cultum, tamen ideo non statim leviter fidem adhibemus omnibus prodigiosis miraculis, quæ forsan illi in obviis schedis invenerunt, aut simpliciter ex populari traditione narrarunt. Hinc Alfordus noster occasione* S. Justiniani *et æqualium ejus in Annalibus ecclesiæ Anglo-Saxonicæ ad annum Christi* 516 *num.* 10 *lectorem ita monet :* Hi vel in Britannia nati, vel ibi eum magna sanctitatis opinione defuncti, memoriam sui ad hæc tempora promiserunt. Sed qui Vitam eorum ex variis collegerunt, in nescio B quæ miracula impingentes, fallendo potius otio, quam rerum gestarum veritati studuisse videntur. Illud satis constat, Justinianum, relicta Britannia minore, patria sua, in insulam Lemeneiam, una cum Honorario *, regis Thefriauci filio, religiosam vitam egisse. *[* forsan Honorio]*

cum scriptis aliorum conferimus. 13 *Nunc obiter indicabimus aliquam minoris momenti discrepantiam, quæ circa statum sancti Martyris et auctores cædis ejus occurrit inter Martyrologos aliosque scriptores Anglos, qui de Sancto nostro hodierno breviter meminerunt. Imprimis ignoramus, quo fundamento Richardus Witfordus in Martyrologio suo supra laudato hunc Sanctum Anglice vocet* episcopum, *cum de dignitate illa episcopali scriptores alii prorsus sileunt. Quod autem ad interfectores ipsius attinet, de iis ferme tot sunt sententiæ, quot capita : nam Camdenus supra citatus asserit,* a servulo, *Usserius* a servis, *Balæus* a piratis *in insulam Lemeneiam irrumpentibus illum occisum fuisse. Witfordus et Acta inferius edenda numerum homicidarum illorum exprimunt, cosque* tres servos *appellant. Singularis est opinio Wilsoni, qui in utraque Martyrologii sui edi-* C *tione affirmat, homicidium istud* a tribus Fratribus *(Anglice* by three of the brethren) *perpetratum fuisse. Forte per* Fratres *hic intelligit monachos laicos, qui in monasteriis quodam modo serviunt, et ita modus ille loquendi cum Actis, quæ tres servos exprimunt, utcumque conciliari poterit. Jam nihil superest, nisi ut Acta hic recudenda consuetis Annotatis illustremus.*

ACTA

Collectore Joanne Capgravio,

Ex Legenda Sanctorum Angliæ, Londini anno 1516 impressa, fol. CCI *et* CCII.

Hic Sanctus ex Britannia minore Sanctus Justinianus ex nobilissima Britanniæ minoris prosapia originem duxit : qui a pueritia studiis litterarum traditus, et mirabili scientia inter clarissimos gentis suæ doctores claruit *a*. Suscepto enim sacerdotii gradu divinum officium fideliter exequebatur ; et tale tandem divinum oraculum audire meruit : Egredere de terra tua, et de cognatione tua, et de domo patris tui. Quod Vir sanctus intelligens, adjunctis sibi quibusdam sociis, navem coreis contextam et viminibus conscendit, Deum jugiter exorans, ut ad terram eum adveheret, in qua vitam solitariam ducere posset. Et tandem ad terram nomine Cormer *b* applicuit ; ubi per aliquod tempus moram faciens, cœperunt jam multi ejus exemplo mundum relinquere, et ad sancti Viri magisterium festinare. Sed in brevi, sicut primo a Deo ei mandatum fuerat, ut de terra et de cognatione sua egrederetur : similiter secundo ei dictum fuit, ut illam relinqueret mansionem. *[AUCTORE JOANNE CAPGRAVIO. a — b]*

ad insul. in Walliæ vicinam navigat 2 Tunc naviculam ingressus mari et ventis se committens venit ad insulam, quæ tunc insula Lemeneia vocabatur. In qua vir Deo devotus Honorius, regis Thefriauci *c* filius, relictis quæ in mundo sunt, Deo totum se exhibebat. Receptus itaque hospitio benigne, tanto pietatis exercevit ardore, ut locum suum et mansionem san- E cto Viro traderet, ut lucrandis Christo animabus absque ullo invigilaret incommodo. Videns itaque beatus Justinianus locum viris religiosis aptum, et ab omni seculari strepitu remotum, Petitioni tuæ, inquit, assentirem, si soror tua eum sua pedissequa cubiculum habeat a nobis remotum. Quod quibusdam incredulis vertebatur in derisum.

ubi pie vivens 3 Sed cum facundia et venustas sanctæ prædicationis, et fulgor tantæ claritatis beato Viro complaceret ; Pater, inquit, sancte, ut tua dulci et honesta perfruar societate, sororem meam in aliam regionem transmittam. Soror itaque beati Honorii, sumpta sanctorum virorum benedictione et licentia, in longinquas regiones abscessit. Ibique eum ad eum plurimi convenirent, illuminati verbo fidei cum salute animarum redibant. Cum autem fama tanti Viri ad beatum David *d* perveniret : novitate et adventu tanti Viri exhilaratus, per nuntios eum evocans, ut ad se venire dignaretur suppliciter exorabat. Ille vero accelerans a beato David honorifice suscipitur : placuitque tam beato David, quam sancto Justiniano societate et orationibus hinc inde F fulciri : et suscepit eum sanctus David in confessorem et vitæ suæ post Deum custodem. Et mansiunculas, quas eligebat tam in insula quam extra insulam, ei et fratribus ad ipsum confluentibus concessit.

et a dæmonibus frustra tentatus. 4 Quadam autem die, cum in insula orationi et lectioni operam daret, navigantes quoque in lembo quodam advenerunt, et festinantes ad ipsum dixerunt : Ecce, quem amas, infirmatur, mandans ut ad ipsum postposita omni mora acceleres. Ille autem, audita cari sibi in Christo infirmitate, ad lembum properavit, et Psalmos psallere incepit. Cum autem remigando ad maris medietatem venisset, tunc demum eos facie elevata conspexit deformiores, quam homines, quos videre consueverat, et clare illos malignos spiritus esse, intellexit. Tunc septuagesimum nonum Psalmum manibus oculisque in cælum elevatis, scilicet DEUS IN ADJUTORIUM, incepit. Et cum secundum ejusdem Psalmi versiculum, CONFUNDANTUR ET REVEREANTUR, QUI QUÆRUNT ANIMAM MEAM, decantaret : tam quam corvi nigri volantes evanuerunt : sicque Dei

AUCTORE JOANNE CAPORAVIO. e

Dei fretus adjutorio in petra quadam ab infimo maris divinitus elevata ad terram evectus est *e*; sanctum vero David, quem maligni spiritus infirmum asserebant, sanum et incolumen invenit.

impie propter justitiam occiditur,

5 Videns igitur humani generis hostis a Viro sancto se victum, et quod nec crebris assultibus attentatum superare, nec malignis suggestionibus a divino servitio ipsum valuerit segregare; alias artis suæ dolosæ machinationes confinxit, virusque suum in Viri sancti servus tres *f* infudit. Furore deinde servi correpti, non solum magistri sui monita salutaria contemnentes, quibus ipsos ad laborem exercendum hortabatur, ne vitam ducerent otiosam: verum in ipsum irruentes ad terram prosternunt, et caput ejus crudeliter amputare non formidant. Loco vero, quo sanctum caput super terram cecidit, fons irriguus aquæ limpidissimæ de rupe protinus scaturiens emanavit: cujus aqua ab ægrotantibus hausta salutem corporum confert universis. Quidam nomine Ionas, in lacteo potu dato sibi veneno, ventrem mirabiliter in tumorem conversum habuit, et sumpta aqua illa ranam vivam statim evomuit, et totus tumor ventris evanuit. Ille vero B iniquitatis filii post scelus iniquitatis commissum, se lepra percussos, et divinam in se conversam evidenter ultionem perceperunt. Progressi inde cum gemitu et planctu ad quemdam scopulum pariter devenerunt, qui usque in hodiernum diem SCOPULUS LEPROSORUM nuncupatur. Ibi postmodum ipsi lugubres, et corpora sua gravibus suppliciis torquentes, et mutuis verberibus flagellantes, in dolore pariter et ærumna quamdiu vixerant, vitam in maxima pœnitentia concluserunt, et delictorum veniam meritis sancti Justiniani consequi meruerunt.

et post mortem variis miraculis claret.

6 Magnis enim majora succedunt miracula. Nam corpus beati Martyris capite truncatum illico surgens, et caput inter brachia sumens *g*, ad littus maris descendit, et supra mare ambulans, ad portum a nomine suo vocatum transmeavit, et in loco, quo nunc ecclesia in honore ipsius dedicata consistit, cadens in terram jacuit, et ibidem sepeliri meruit. In eadem autem ecclesia, qua corpus Martyris sancti quiescit, Salvator noster miracula multa ostendere dignatus est. Infirmi enim illuc accedentes, a quacumque detenti infirmitate, incolumes et sani, D gratias Deo referentes, ad sua redeunt. Sanctus vero episcopus David passionem dilecti sui, et omnem rei eventum non ignorans, divina revelatione admonitus, cum fratribus suis corpus sanctum ad ecclesiam Menevensem cum hymnis et canticis detulit, et in sarcophago novo honorifice collocavit *h*.

ANNOTATA.

a *Videtur hic Sanctus ipsis popularibus suis ignotus esse: nam Albertus le Grand aliique scriptores Britanniæ Armoricæ, quos consului, nullam de illo mentionem faciunt.*

b *Nescimus, utrum hic locus ad Britanniam minorem an ad majorem pertineat. Etiam apud geographos universales eumdem locum frustra quæsivi.*

c *Whartonus post præfationem ad Angliam sacram tomo II pag.* XXXI *exhibet successionem regum Wallensium ex Annalibus Menevensibus. Sed ibi primo loco collocat regem Arthurum, qui anno* 542 *obiit. Alios antiquiores Walliæ vel Cambriæ reges hactenus invenire non potui-* E *mus, ita ut de rege illo Thefriauco nihil certi dicere liceat. Forsan iste rex Walliæ reperietur in impressis Walliæ Annalibus, quos Camdenus in descriptione Britanniæ pag.* 554 *assignat, et qui nobis desunt.*

d *Majores nostri die* I *Martii Vitam hujus S. Davidis ediderunt, ut in Commentario prævio monuimus.*

e *Vix intelligo, quid sibi hic velit* petra ab infimo maris divinitus elevata, *qua Sanctus* ad terram evectus est, *cum lembus adesset, de cujus jactura nullum verbum.*

f *In fine Commentarii prævii de variis sententiis circa hos* tres servos *sat multa retulimus.*

g *De hac capitis gestatione et similibus prodigiis consuli potest Papebrochius noster tomo VI Maii pag.* 88, *et in Responsionibus suis ad articulum* XI § V *num.* 33.

h *Ex illa honorifica sepultura aliisque præcedentibus liquet, Sanctum nostrum ab immemorabili tempore publicam venerationem habuisse.*

C F

DE S. VEREDEMIO EREMITA CONF.

IN TERRITORIO UCETIENSI GALLIÆ,

J. P.

SYLLOGE.

§ I. Dissertatio de unico an duobus Veredemiis seu Veredemis.

FORTE CIRCA ANNUM DXL. *Etiamsi diffi de sit*

Ucetia, urbs Galliæ Narbonensis Gregorio Turonensi, quæ et Utica quibusdam, hodie UZES, urbs Galliæ in Occitania inferiori, episcopalis sub archiepiscopo Narbonensi, Ucetiensis tractus caput, et Ducatus titulo insignita, tribus leucis distans a Nemauso in Septemtrionem, et sex ab Aveuione in occasum. *Descriptio est Baudrandi. Hujus urbis territorium vita anachoretica illustravit* S. Veredemius, *vel* Veredemus, *unusne et idem, atque hoc die repetitus, de quo jam pridem apud nos tractatum est tomo III Junii, die* XVII, *pag.* 411, *quique postea factus est episcopus Avenionensis; an alter synonymus, a die* XX, *et* XXI *Augusti inter Prætermissos ad hunc diem dilatus? Hanc controversiam examinare, intricatæ difficultatis res est; decidere autem, laboris non exigui. S. Veredemus, episcopus Avenionensis, apud nos loco citato innectitur sæculo octavo, et tomo primo Galliæ Christianæ editionis novissimæ columna* 802 *dicitur*

A *dicitur a S. Agricola delectus successor anno* 700, *et ecclesiæ Avenionensi præfuisse usque ad annum* 22 *istius sæculi.*

Veredemum

2 *In Vita S. Ægidii abbatis refertur* S. Veredemius *eremita hodiernus vixisse cum isto Sancto, nec non cum S. Cæsario Arelatensi episcopo, qui floruit sæculo secto. Verum contra istam Vitam tot sunt querelæ, ut non videatur posse solidum præbere fundamentum, quo in ratione temporis hic* Veredemius *ab altero distinguatur, cum in eadem Vita sint anachronismi, qui omnem ei auctoritatem adimant, sicut observat noster Longuevallius in Historia ecclesiæ Gallicanæ tomo II, lib.* V, *pag.* 333. *Ante hunc auctorem Mabillonius tomo I Annalium Benedictinorum ad annum Christi* 542, *postquam egisset de S. Cæsarei episcopi Arelatensis obitu, virtutibus, præclaris factis et epitaphio, num.* 27 *scribens de Ægidio ejus discipulo, hasce Actis S. Ægidii abbatis censuras inurit:* Is est Ægidius, qui una cum Messiano notario mox laudato Romam directus a Cæsario est, ut libellum Symmacho Papæ offerret ad renovauda privilegia sedis Arelatensis. *(Vide Concilia apud Labbeum tomo IV* B *columna* 1319.) An vero idem sit Ægidius abbas ille Græcus et sanctus, qui monasterium in Septimania prope Nemausum in valle Flaviana construxit, ab ejus nomine postea nuncupatum, res non adeo perspicua est.

ab alio

3 Hic quidem in omnibus ejus Actis tam editis quam ineditis dicitur ex Græcia, unde oriundus ex regia stirpe erat, tributis in pauperes facultatibus, in Galliam accessisse ad Cæsarium Arelatensem episcopum: sed cum deinde Aurelianos a Carolo Francorum rege accitus fertur, hoc primum si admiseris, alterum respuendum est: cum Cæsarius, qui unus Arelatensi ecclesiæ præfuit, ducentis annis præcedat Carolum Martellum, primum eo nomine principem Francorum. Idem itaque fuerit Ægidius Græcus abbas, quem Cæsarius cum Messiano direxit ad Symmachum Papam. Is, si qua vulgatis ejus Actis fides, transmisso Rhodano se adjunxit Veredemio eremitæ. Dein secretiorem in locum penetravit: ubi cum cervæ lacte pasceretur, a Flavii Gotthorum regis venatoribus, cerva ad eum fugiente, deprehensus fuit; idemque postea Flavio auctor fuit condendi cœnobii, quod ipse rexit. Dicebantur quidem Flavii omnes Gotthorum reges: C sed cum omnes Arianæ sectæ addicti fuerint, quis putet, Amalaricum, qui tempore Cæsarii Septimaniam obtinuit, aut quemvis alium de condendo monasterio cogitasse? Ad hæc, monasterium istud multo post tempore conditum dici debet, quam Ægidius, transmisso Rhodano, discessit a Cæsario: nec Ægidius ante conditum monasterium abbas fuit. Et tamen libellus seu epistola Symmacho Pontifici Cæsarii nomine oblata est AB ÆGIDIO jam ABBATE, ET MESSIANO NOTARIO.

synonymo

4 Ex his colligitur, quam intricata sint, et nullius pæne momenti hæc Acta, his mendis quidem expurgata a Fulberto, episcopo Carnutensi, in Officio sacro, quod de Ægidio composuit; sed nullo pæne relato historico facto, nisi quod eum Græcum fuisse, et in Galliam accessisse dicit. *Hæ sunt castigationes, quibus Mabillonius animadvertit in Acta S. Ægidii abbatis, quæque nobis materiem subministrabunt die* I *Septembris, quando eadem Acta examinabuntur, secundis curis hasce accusationes, et, si quæ supersint aliæ, discutiendi. Interim abunde liquet, ut ad propositum redeamus, non posse concludi satis perspicue ex hujusmodi Actis præsentem controversiam de uno an duobus* Veredemis. *Atque hæc quidem prima et præcipua est difficultas.*

episcopo distingu re

5 *Altera in eo posita difficultas est, quod Castellanus, diligens alioqui Sanctorum refossor, ut ita dicam, et indagator, sententiam suam de duobus* Veredemis *diversis revocaverit. Nam etiamsi in suo Martyrologio universali ad diem* XVII *Junii annuntiaverit* Avenione S. Veredemum (S. Vrime) episcopum, S. Agricoli successorem; *dicens* ejus reliquias *esse ibidem in* ecclesia Metropolitana, *ab eoque ad diem* XX *Augusti distinxerit* S. Veredemum solitarium, *illum signans* in diœcesi Uceciensi, cujus reliquiæ sunt Ucetiæ, *in dicto Martyrologio, quod anno* 1709 *editum est: de duobus tamen an uno* Veredemis *dubitare se scripserat anno* 1706, *uti patet ex ejus litteris Gallice huc datis tunc mense Octobri, de quibus etiam apud nos inter Prætermissos ad diem* XX *Augusti, in hanc sententiam nos monens:* Videmini die XVII Junii S. Veredemum (S. Vrime vel Verime) episcopum Avenionensem distinguere a Veredemo anachoreta Ucetiæ, qui die XXIII Augusti in ista ecclesia colitur. At D. Sanguin Canonicus Avenionensis mihi significavit, esse unum eumdemque, cujus quædam reliquiæ Ucetiæ conservantur. Hoc si verum sit, die XX, vel XXI, aut XXIII Augusti verosimiliter ejus reliquiæ ab Ucetiensibus receptæ fuerunt, et discipulatus S. Ægidii, qui ei adscribitur, esset fabulosus, aut ætas S. Ægidii ad initium seculi octavi differenda esset.

Avenionensi:

6 *Hæc e litteris Castellani; qui dubitationem suam commutavit in veram ac affirmatam retractationem, quando in Sanctorum indice, qui habetur ad calcem laudati Martyrologii, ab eo ponitur pag.* 1179 S. Veredemus episcopus Avenionensis XVII Junii; *deinde vero pag.* 1182 Vrime (Veredemus) honoratus Ucetiæ, idem qui Veredemus. *Unde patet, unicum dumtaxat ab eo agnosci* Veredemum episcopum Avenionensem; *synonymo* Ucetiensi *ad priorem retracto tamquam ad unum et eumdem Sanctum. Habes, lector, duas difficultates, quæ eo faciunt, ut unus et idem sit* Veredemius *hodiernus eremita cum synonymo episcopo. At nunc expendendæ sunt rationes, quæ suadent, unum ab altero esse diversum.* F

variis tamen

7 *In hanc diversitatem propendit jam pridem Henschenius noster, quando ad dictum diem* XVII *Junii de S. Veredemo episcopo Avenionensi ista ab eo recitantur e Gonono:* In loca, ubi solitariam vitam duxit, cerni adhuc eremitorium una tantum leuca a civitate Avenionensi. *Et mox reponit ista:* Quæ latius a Gonono in Vita ad hujus honorem conscripta habentur; sed quæ magnam injiciunt difficultatem, dum dicitur natione Græcus, ibidem in spelunca degens excepisse S. Ægidium e Græcia venientem, et una simul diu vixisse, et miraculis claruisse. Quæ sunt accipienda de S. Veredemo anachoreta, cujus celebris memoria in breviario ecclesiæ Uzeticensis agitur die XXI Augusti. Debet hic vixisse tempore S. Cæsarii episcopi Arelatensis, anno DXLIII * vita functi, apud quem dictus Ægidius aliquamdiu vixerat, antequam ad S. Veredemium anachoretam accederet. Proinde nobis suspecta sunt, quæ de S. Veredemi episcopi vita anachoretica apud dictum Gononum, et in Vita S. Agricoli referuntur. Omittimus proinde Vitam hujus episcopi Latine excusam apud Gononum pag. 160, * 542

AUCTORE J. P.

pag. 160, et Gallice apud Simonem Martin in sacris reliquiis deserti pag. 471, tamquam recentiorum compositionem, in qua discerni non possint vera a falsis, certa ab incertis. *Hactenus Henschenius.*

rationibus

8 *Carolus le Cointe in Annalibus ecclesiasticis Francorum tomo I ad annum* 531, *num.* 11 *duos affirmatissimis verbis* Veredemios *distinguit, erroris accusans eos, qui ambos in unum solum conflant:* Qui volunt, *inquit*, Ægidium serius in Galliam venisse, duos statuunt Cæsarios Arelatenses episcopos, quorum posteriorem exeunte septimo seculo sedisse tradunt, et ut opinioni suæ fidem concilient, Veredemium eremitam, quocum Ægidius in territorio Ucetiensi vixit, confundunt cum altero ejusdem nominis eremita, qui pontificatum Avenionensem ineunte seculo octavo gessit. Unum dumtaxat agnoscimus Cæsarium, duos autem Veredemios, quorum alter Cæsario æqualis fuit; alter post annos ab obitu Cæsarii centum ac sexaginta diœcesim Avenionensem gubernavit.

probabilius

9 Veredemius eremita, quem Ægidius adiit; natione Græcus fuit, relicta patria in Galliam B venit, solitariam vitam in pago Ucetiensi duxit. Migravit ad Deum XIII Calendas Septembres, quo die colitur ab Ucetiensibus sub titulo confessoris non pontificis. Hæc observantur a Gonono lib. 3 de Vitis patrum Occidentis, in notis ad Vitam S. Veredemi seu Veredemii episcopi, longeque diversa sunt ab Actis istius Veredemii, qui solitudinem, Avenione una tantum leuca distantem incoluit, ex eremita creatus est Avenionensis episcopus, annua festivitate celebratur XV Calendas Julias, et in argentea capsa super majus altare primariæ Avenionensis ecclesiæ requiescit. *Quid de vita ipsius solitaria jam pridem senserit Henschenius, supra vidimus; quæ res utcumque se habeat; duos admittit Cointius* Veredemos, *ætate distinctos, nec non dignitate episcopali, qua unus illorum insignitus fuerit, non vero alter: hodiernus item fuit anachoreta, secundum ea, quæ jam sunt dicta, ac postea dicentur; vita autem anachoretica synonymi Avenionensis tam suspecta fuit Henschenio, ut ne locum quidem eidem dederit in Opere* C *nostro.*

suaderi videtur,

10 *De ætate, qua floruit S. Ægidius abbas ex professo tractare, etiamsi non sit hujus loci, sed alterius, ad diem nempe primam Septembris; interim tamen nonnulla hic notanda veniunt per anticipationem, cum ab hujus ætate pendeat ætas S.* Veredemi *hodierni. Bollandus noster in supellectile litteraria, quam de S. Ægidio asservamus, hasce nobis de præsenti argumento reliquit observationes manu sua scriptas:* De ætate, *inquit*, S. Ægidii controversia est. In Vita dicitur venisse Arelatum ad S. Cæsarium, qui circa annum D sedit. Dicitur deinde Flavius Gothorum rex ei monasterium condidisse. Demum mentio fit Caroli Francorum regis cum eo collocuti. Sigebertus ad annum DCCXV illum refert, et Petavius eum secutus in Rationario temporum, atque hic ex Ms. Pragensi Bernardus Guido. Saussayus quoque ad idem tempus refert, et venisse ait ad S. Cæsarium II Arelatensem episcopum, quem ait in Appendice pag. 1220 antea S. Porcarii in Lirinensi monasterio discipulum ac successorem fuisse. Egisse S. Ægidium addit cum Carolo Martello. Flavii regis Gothorum non meminit.

duos fuisse

11 Alii (Catellus in Languedocia pag. 453 ait certum esse, ac plura habet de ejus monasterio) simplicius ad S. Cæsarium celeberrimum venisse putant; egisse cum Clodoveo I. Sed cum forte C solum positum esset, posteriores pro CLODOVEO CAROLUM legerunt. (*Cointius ad an.* 542, *num.* 26 Caroli loco *ponit* Childebertum.) Gothi tunc ea loca tenebant, et, licet Ariani, tamen viris sanctis benefaciebant. *Has Bollandi, uti et superiores Cointii observationes conferre dignetur lector cum difficultatibus, quas præmittebamus supra ex Mabillonio et Castellano contra* Veredemium *hodiernum, et, secluso partium studio, æqua lance expendat, an nihil inde reluceat probabilitatis pro vera et reali ejusdem Sancti existentia, et ad S. Ægidii Acta defendenda utcumque, in quibus illa fundatur. Frustra vero recurritur ad S. Cæsarium Arelatensem episcopum hujus nominis secundum, qui utpote numquam fuerit in rerum natura; uti superius indicabant Mabillonius et Cointius: quibus adde catalogum præsulum Arelatensium in Gallia Christiana tomo primo ante citato, ubi columna* 534 *ponitur S. Cæsarius, ac deinde in dicti Catalogi serie nullus post hunc alter comparet. Idem fit in diptychis ecclesiæ Arelatensis apud Mabillonium tomo III Veterum analectorum pag.* 432 *et* 433, *ubi in annotatione,* Unus, *ait*, ponitur Cæsarius, nullus octavo seculo, contra Sigebertum, aliosque, qui sanctum Ægidium ad id tempus referunt. Ipsummet esse non dubitamus Ægidium abbatem, qui Symmacho Papæ libellum obtulit cum Messiano notario, in gratiam ecclesiæ Arelatensis. *Vixerunt itaque sæculo sexto SS. Cæsarius Arelatensis ac Ægidius abbas; vixit utrique synchronus* S. Veredemius *eremita, secundum Acta ejusdem abbatis; atque adeo nimis remotus a sæculo octavo, quo vixit synonymus episcopus, quam ut hic ab isto non fuerit diversus.*

12 *Acta porro ista, quæ accusantur ab eruditis, sed quæ ex conjecturis Bollandi modo allatis juvari utcumque posse videntur, adeone sunt certo sublestæ fidei, et fabulosa in omnibus, ut ea, quæ rebus Ægidianis immixta memorant de* S. Veredemo *solitario, sint expungenda tamquam apocrypha et commentitia? Enimvero non video equidem me ad hoc certo adigi. Verum ne nimis præmaturam de illis censuram* F *proferam, eorum examen remitto ad diem* I *Septembris. Interea temporis, fac illa suis laborare defectibus ac nævis, quod revera nimis sæpe accidit in Actis pluribus aliis, quæ ex bonis facta sunt mala, eo quod stupidus aliquis interpolator imperitam eis manum admoverit; visum tamen mihi est hactenus, historiam nostri* S. Veredemii, *Vitæ laudati sancti abbatis insertam, ex antiqua sua possessione non ejicere, et expungere; sed adhibere ad narranda ea pauca, quæ de* S. Veredemio *solitario ad posteros pervenere, exemplum secutus Cointii, qui de S. Ægidii ad eum adventu ex ipsis Ægidii Actis scribit ad annum* 531, *num.* 10.

Veredemius.

§ II.

§ II. Cultus S. Veredemii confessoris et eremitæ; lectiones propriæ; Vitæ fragmentum, et Sancti ætas.

Cultus ejus apud Uecienses duobus variis: hac vero notatur Sanctus in Martyrol. novo Parisiensi:

In *libello excuso, in cujus initio multa folia desiderantur, et cui a tergo inscriptum lego* Breviarium Ucecience antiquum. Deest annus impressionis; *postquam præscriptum esset, quidnam legatur in Octava Assumptionis Deiparæ Virginis, annotantur ista fol. 339 :* Eodem die in natali sancti Veredemii confessoris IX lc., cujus Officium in crastinum Octa. beatæ Mariæ celebratur. Et dicitur Officium de communi unius confessoris non episcopi. *Sed* Lectio VIII et IX dicuntur de Euangelio vigiliæ B. Bartholomæi, *uti præscribitur fol. 340. Hic observa, Officium illud ibidem ordinari non in translatione reliquiarum* S. Veredemii, *sed* in natali, *et* confessoris, non episcopi. *Quæ aperte pugnant cum iis, quæ dicebat supra Castellanus num. 5. In directorio pro ecclesia Cathedrali et diœcesi Uceciensi anni* 1681 *ad diem* XXVII *Augusti notatur festum* S. Veredemii eremitæ Ucetiens. conf. *ritu semiduplici. In altero directorio pro dictis locis, quod editum est anno* 1686, *eadem indicantur. Martyrologium Parisiense, anno* 1727 *editum, hac die* XXIII *Augusti* Veredemium *nostrum ita annuntiat :* In pago Ucetiensi Galliæ Narbonensis, sancti Veredemi solitarii, *diserte illum distinguens a synonymo Avenionensi episcopo, quem retulerat die* XVII *Junii. Quod denuo est contra Castellanum, et si qui sint alii, qui ambos in unum conflant.*

Oratio propria, et lectiones

14 *Nunc transcribamus, quæ in allegato mox breviario de Sancto nostro leguntur.* Oratio. Deus, qui nobis tanto munere de beato Veredemio confessore tuo providere voluisti : quem ut luciferum nescientem occasum de partibus Orientalibus mittere ordinasti : concede propitius, ut ejus meritis et precibus æterna præmia percipere mereamur. Per. Ad mat. lectio I. Veneremur, fratres sanctissimi, confessoris Veredemii, quæ in præsenti habemus, piguera, et ejus solennitatem anniversata * celebritate recolentes, qualiter de transmarinis partibus in hoc Uzetico pago dextera Dei perduxerit, dicamus nos, audite et vos.

** f. anniversaria*

Lectio II. Hic sanctus Veredemius cum cœpisset condelectari legi Dei, id est, amorem habere in semetipso servire Deo, statim illam contrariam legem membrorum, cogitationes videlicet et opera diabolica a se alienavit : et in quantum humana fragilitas permisit, a corde et ore, atque manibus eradicavit.

Lectio III. Cumque inter homines habitaret, angelorum socius mente efficiebatur, dicens cum Apostolo : Infelix ego homo, qui me liberabit de corpore mortis hujus? scilicet, quia diximus, non aliter poterat, nisi mente in cælesti habitare patria : donec tempus dissolutionis veniret, patriam et parentes fugiens, desertum locum, ubi secum solus cum solo habitaret Deo, quærere voluit.

e Breviario Uecetiensi

15 Lectio IV. Denique cogitabat heremiticam non posse in patria sua vitam ducere, ne forte parentes aut propinqui sui eum invitum retraherent, aut ipse aliqua diabolica tentatione permotus, videns patriam suam, ab hac voluntate deficeret, ad Gallias transire desiderabat.

Auctore J. P.

Lectio V. Taudem invenit homines, qui cum suis navibus propter negotiorum suorum lucra Massiliam, Provinciæ regionis civitatem, venire tentabant : quibus se socians pro nichilo ducebat, patriam et parentes relinquere, ut posset Deo servire : sciebat enim certissime, quia, qui Deo servit, regnat; et qui illi conjungitur, sine macula permanet, et centuplici Vitæ æternæ gaudet remuneratione.

Lectio VI. Læti itaque illi maritimi nautæ, cum quibus beatus erat Veredemius, ut ad regni sui fines repatriarent, naves suas in profundum maris promovent, nichilque aliud nisi cælum, stellis suis nocte depictum et decoratum, et per diem radiantem et lucentem solem, et sub se gurgitem maris in similitudinem viventis, quod dicunt, argenti et clarissimi vitri videre poterant. Cælum super se, mare circumcirca habebant.

Lectio VII. Euangelium : Vigilate, quia nescitis. *De duobus reliquis lectionibus dixi supra. Nonne ex his satis et abunde perspicuum est,* S. Veredemium *hodiernum, confessorem et eremitam, modo tam singulari ac proprio coli apud Ucetienses, ut non magis videantur in eo cogitasse de synonymo episcopo Avenionensi, quam si numquam exstitisset?*

profertur Vitæ fragmentum ex Actis S. Ægidii abb.

16 *Reliquum est, ut produceam fragmentum Vitæ, ex Actis S. Ægidii. Plura eorum exemplaria Mss. habemus, unumque inter illa, quod magnam vetustatem præsefert; quodque, ut mea quidem est conjectura, exaratum forsan fuerit sæculo circiter decimo. Ex hoc Ms. desumere visum est hoc, quod in eo narratur de* S. Veredemio, *fragmentum :* Vir Domini *(S. Ægidius)* transacto scilicet biennio *(apud S. Cæsarium Arelatensem episcopum)* soli Deo cupiens vacare solitarius, latenter inde secessit : transactoque Rodano, secus ripam Gardonis fluvii aliquod latibulum aptum suo proposito quærens, divino directu invenit quemdam eremitam Veredemium nomine, sanctitate et miraculis insignem. Is in cujusdam rupis concavo morabatur, quo saxorum asperis anfractibus, satis erat difficilis ascensus : cujus vitam sanctus Ægidius videns esse divinam, aliquantum temporis cum eo ædificationis causa conversatus est. O inenarrabilis divina dispositio, quæ de tam longe remotis terrarum partibus hæc duo sydera in unum congregasti, ut alterum ab altero perlustratum splendidius illuminarent orbem. Et quis umquam verbis explicare valeret, quot ibidem miraculorum insignibus ambo claruerint. Nullus enim æger, pro quo Deum deprecarentur, cupita salute cassabatur. *Deinde narratur, cur S. Ægidius, relicto* S. Veredemio, *in Septimaniam secesserit.*

Tempus vitæ.

17 *Paucula hisce subnecto de tempore, quo Sanctus noster vixit, et quo vivere desiit. Vixisse eum sæculo Christi sexto, colligitur e recitato fragmento Vitæ S. Ægidii. Si autem quæras, ad quotum hujus sæculi annum vitam produxerit; candide profiteor, tam non esse mihi compertum, quo anno e vita migrarit, quam cur in Martyrologio Parisiensi ad marginem annuntiationis ejus apponatur* c. *(id est circa vel circiter annum)* DXLVII. *Cointius ad annum* 531 *num.* 12 *agit de S. Ægidii ad* S. Veredemium, *apud Gardoni fluvii ripam degentem, adventu. Forte igitur sanctus Eremita supervixit ad annum circiter Christi* 540, *uti superius notavi, quam tamen temporis positionem intelligi volo cum extensa*

AUCTORE J. P.

tensa latitudine. Castellanus ad diem XX *Augusti innexuerat eum sæculo* VI; *ad diem autem* XXIII *ejusdem mensis, anno circiter* 547, *antequam mirabili, et minus probabili personarum ac temporum* D *metamorphosi duos synonymos confudit, et sæculo octavo intexuit.*

DE S. FLAVIO EPISCOPO,

ROTHOMAGI IN NORMANNIA,

G. C.

SYLLOGE HISTORICA.

Notitiæ de immemorabili hujus Sancti cultu, et verisimilior aliquorum gestorum ejus chronologia.

ANNO DXLIV. *Ex veteri fragmento,*

Hic *Præsul Rothomagensis, quem Galli quidam vernacule* S. Flieu, *alii* S. Filleul *appellant, passim titulo* beati *ornatur in antiquis instrumentis, ut patet ex Actis archiepiscoporum Rothomagensium, quæ auctor* B *anonymus sæculo undecimo conscripsit, et in quibus apud Mabillonium tomo II Veterum analectorum pag.* 430 *legimus sequentia :* Gildardo successit beatus Flavius, cujus pontificatus tempore constructa est ecclesia in honore beati Petri Apostoli in suburbio urbis Rothomagensis, anno primo Clotharii regis Francorum nobiliter ædificata, in qua corpus beati Audoeni successoris sui sepulturæ traditum est. Hic vero beatus Flavius anno quingentesimo .... Dominicæ Incarnationis multis virtutibus præditus, divini amoris flagrantia accensus, dapsilis pauperibus, Rothomagensem rexit ecclesiam. Huic successit Prætextatus vir magnæ sanctitatis, et omnibus iniquis odiosus etc.

quod non satis fideliter recusum est,

2 *Edmundus Martene Benedictinus in Nova collectione veterum scriptorum, quæ Rothomagi anno* 1700 *impressa est, parte* II *pag.* 233 *et sequentibus eamdem Historiam archiepiscoporum Rothomagensium rursus edidit; sed dum ibi pag.* 235 *eumdem scriptoris anonymi textum refert, absque ullo lacunæ signo perperam innuit, Sanctum nostrum hodiernum* anno quingentesimo Dominicæ Incarnationis *ecclesiæ Rothomagensi præfuisse. Fidelius itaque primam Mabillonii edi*C*tionem secuti sunt illi, qui Parisiis anno* 1723 *Vetera analecta Mabillonii in folio recuderunt, et ibi pag.* 222 *locum lacunæ interpositis punctis expresserunt, ut lectori indicarent, illic aliquid desiderari. Porro hac punctorum omissione facile quis in errorem chronologicum induceretur, et ex testimonio veteris istius auctoris anonymi male contenderet,* S. Flavium *jam ab anno Christi quingentesimo præsulem Rothomagensem fuisse, quemadmodum infra declarabitur.*

et Gliunio Martyrologo,

3 *Interim satis mirari non possum, quomodo diligentissimus sanctorum Gallorum investigator Saussayus in Martyrologio suo Gallicano prætermiserit hunc præclarum Virum, qui ei non erat ignotus : nam ad diem* VIII *Octobris occasione S. Evodii præsulis Rothomagensis meminit de* Flavio *nostro, quem novis sanctitatis illustrationibus in cathedra Rothomagensi micuisse affirmat. An de legitimo illius cultu dubitavit? At alibi tam scrupulosus esse non solet, ut in Opere nostro jam sæpe monuimus. Non videtur antiqua venerationis ejus testimonia ignorasse Constantinus Ghinius, qui in Natalibus sanctorum Canonicorum die* XXIII *Augusti sic illum confidenter annuntiat :* Rothomagi S. Flavii episcopi, qui post Gildardum XVI camdem ecclesiam, ut bonus pastor et fidelis servus et prudens rexit. interfuit conciliis primo, secundo, tertioque Aurelianensibus, et floruit anno Domini CCCCXCVIII. E

aliisque antiquis documentis,

4 *Franciscus Pommerayus Benedictinus in Historia Gallica archiepiscoporum Rothomagensium pag.* 90 *asserit, in omnibus antiquis ecclesiæ Rothomagensis Calendariis et manuscriptis documentis hunc Antistitem nostrum titulo* sancti *vel* beati *appellatum esse. Quare vehementer dolet ob jacturam Vitæ ipsius, quæ procul dubio varia virtutum exempla lectoribus subministraret. Hujus Legendæ defectu recitat duos sequentes versiculos, qui olim in honorem Sancti istius compositi fuerunt :*

Flavius insigni virtutum flore refulsit,
Commissosque sibi divina lege replevit.

Præterea in veteri abbatiæ Gemmeticensis chronico legit, corpus S. Flavii *in ecclesia hujus monasterii sepultum fuisse. Sed ibidem recte monet, id de quadam posteriori sacrarum reliquiarum ejus translatione intelligi oportere, cum monasterium Gemmeticense primo post mortem* S. Flavii *cœperit ædificari.*

apud Mabillonium relatis,

5 *Hic assignatus sepulturæ seu potius translationis locus apte concordat cum biographo anonymo sæculi decimi ineuntis, qui in Vita S. Aicadri Gemmeticensis abbatis apud Mabillonium inter Acta Sanctorum Ordinis Benedictini sæ*F*culo* II *pag.* 969 *scribit, in monasterio Gemmeticensi quiescere* simul cum sancto Flavio *plures alios Sanctos*, quorum sancta lipsana, *inquit*, adhuc in Domino cum illis manent humata; quorum interventu omnium nos petimus a cunctis protegi inimicorum tentationibus et defendi periculis, ipso adjuvante Christo, qui illis et gloriam sempiternam contulit, et vocatione sua sancta ad suæ sanctæ cœnæ convivium invitare illos voluit. *Mabillonius in notis ad hunc textum dubitat, quis fuerit iste sanctus Flavius, et incertam quamdam conjecturam circa illum proponit.*

probatur legitimus hujus Sancti cultus,

6 *Sed postea inter Acta Sanctorum Ordinis Benedictini sæculo* III, *part.* II, *pag.* 629 *hanc dubitationem suam revocat, et occasione alterius Sancti ibi quiescentis opinionem priorem corrigit his verbis :* Proinde ejus corpus longe post ipsius obitum Gemeticum translatum est, uti et corpus sancti Flavii Rothomagensis archiepiscopi. Horum Sanctorum reliquias humo infossas fuisse, imminente Nortmannorum tempestate, docet nos vetus codex Gemeticensis his verbis : « Welpo ab-
« bas

AUCTORE G. C.

A » bas postremus ante Danorum subversionem fuit; » cum quo fugientes monachi quasdam rerum suarum secum asportaverunt, quasdam vero terræ » occuluerunt, et in capella sancti Clementis » absconderunt. Ante altare sancti Filiberti » latet adhuc sanctus Flavius archiepiscopus Rothomagensis; quem cum quidam monachi » levare vellent, superveniente in eodem loco nebula densissima, et prohibente abbate, intactum dimiserunt ». . . . In veteri Chronico ejusdem monasterii : « Anno CDXCIX claruit sanctus Flavius Rothomagensis archiepiscopus, » cujus corpus Gemetico sepultum est in ecclesia sancti Petri, nempe istuc translatum ante » seculum IX ».

qui adhuc perseverat.

7 *Dum hic audis, corpus* S. Flavii *translatum fuisse ad abbatiam Gemmeticensem, pro corpore partem corporis intellige, qui loquendi modus usitatissimus est, ut innumerabilibus exemplis in Opere nostro probatur. Etiam hoc loco communis illa interpretatio adhibenda est, cum Castellanus in Martyrologio suo universali ad diem* XXIII *Augusti testetur, adhuc hodiedum Pontisaræ sacras* S. Flavii *nostri reliquias hono-* B *rari. Huic Castellani testimonio accedit ecclesia Parisiensis, quæ hodie in Martyrologio suo sanctum Præsulem nostrum annuntiat hoc modo :* Rothomagi, sancti Flavii episcopi, qui conciliis Aurelianensibus secundo, tertio, et quarto interfuit; ejus corpus Pontisaræ in monasterio sancti Martini colitur. *Hic iterum partem corporis pro toto accipe, nisi quis forsan ostenderit, totum* S. Flavii *corpus ex monasterio Gemmeticensi Pontisaram postea translatum fuisse. Ceterum opinamur, ex omnibus huc usque dictis immemorabilem et adhuc perseverantem* S. Flavii *Rothomagensis cultum sufficienter probari.*

Cum gesta ejus ante episcopatum non lateant,

8 *Cum Acta Sancti nostri perierint vel adhuc lateant, de patria, parentibus, aut gestis ejus ante episcopatum nihil certi statuere possumus : quamvis enim Joannes Dadræus in Chronologia Gallica archiepiscoporum Rothomagensium pag.* 54 *asserat, illum fuisse præfectum palatii sub Dagoberto rege, tamen assertio ista corruit ex ipso tempore, quo Dagobertus rexit. Comperto illo parachronismo, Claudius Robertus et Sammarthani* S. Flavium *nostrum ex præfecto palatii quæstorem regium fecerunt; sed caute subti-* C *cuerunt nomen regis, sub quo munus istud administrasse dicitur. At supra laudatus Pommerayus in Historia archiepiscoporum Rothomagensium pag.* 89 *candide edicit, sese nihil de alterutro illo ipsius officio reperisse apud veteres auctores, quibus silentibus, non temere neotericis credendum pronuntiat. Forsan huic opinioni occasionem dedit alius Flavius, de quo S. Gregorius Turonensis in Historia Francorum lib.* V *cap.* XLVI *sic scribit :* Agrœcola autem Cabillonensis episcopus hoc obiit tempore, . . . cui Flavius referendarius Guntchramni regis successit. *Majores nostri die* XVII *Martii de S. Agricola Cabillonensi episcopo egerunt, ubi tomo II istius mensis pag.* 514 *tempus episcopatus ejus consuli potest. Nos interim ad probabiliorem* S. Flavii *nostri chronotaxim indagandam progredimur.*

indagamus annum susceptæ episcopalis dignitatis,

9 *Natalis Taillepied in Antiquitatibus urbis Rothomagensis cap.* XIX *Gallice sine numeris ad longum scribit,* S. Flavium *hodiernum in locum S. Gildardi anno Christi* quadringentesimo quadragesimo octavo *successisse. Sed suspicamur, hic errorem typographicum irrepsisse, et pro anno* quadragesimo octavo *legendum esse* nonagesimum octavum, *cui etiam supra laudatus Dadræus pag.* 52 *initium episcopatus ejus affigit. Pommerayus loco superius citato hanc utriusque scriptoris epocham rejicit, et episcopale Sancti nostri munus usque ad annum Christi quingentesimum trigesimum quintum differt. At illa Pommerayi chronologia nobis etiam non placet, et cum ipso auctore suo pugnat, cum* S. Flavius *interfuerit secundo concilio Aurelianensi, quod anno Christi* 533 *celebratum est, ut infra videbimus.*

quem Christi 529 cum Cointio probabiliter putamus.

10 *Ab his opinionibus dissentit Carolus Cointius, dum in Annalibus Francorum ad annum Christi* 529 *num.* 2 *de S. Gildardo et ejus successore sic meminit :* Hoc anno, die octava Junii, migravit ad Deum sanctus Gildardus episcopus Rothomagensis, cum sedisset annos triginta quinque. Lege quæ de Rothomagensium episcoporum chronologia diximus ad annum Christi quadringentesimum nonagesimum quartum in obitu Crescentii. Certe Gildardum ad hæc tempora pervenisse vel ex eo probari potest, quod Lautonem, qui concilio Aurelianensi secundo post quadriennium subscripsit, episcopum Constantiensem, Orderico teste, consecravit; in- E ter Leontianum autem et Lautonem, quorum ille primo Aurelianensi concilio, hic secundo interfuit, in cathedra Constantina sedit Possessor, cujus mentio fit in Vita sancti Marculfi. Ceterum sancto Gildardo in episcopatu Rothomagensi successit Flavius insignis sanctitate. *Sequimur hac in re sententiam Cointii, donec eruditi Benedictini Galli perturbatum præsulum Rothomagensium catalogum correxerint, et certiorem suscepti episcopatus epocham assignaverint in novissima sua Gallia Christiana, cujus prosecutionem indies avide exspectamus.*

Certe S. Præsul anno Christi 533,

11 *Certe anno Christi* 533, *quemadmodum exactiores chronologi jam consentiunt, habita est secunda synodus Aurelianensis, cui nonus in serie præsulum* Flavius episcopus Rothomagensis *subscripsit, ut apud Sirmondum, Labbeum et Harduinum in Collectione conciliorum videre est. Claudius Fleury presbyter Gallus in famosa sua Historia ecclesiastica, quam Parisiis hoc sæculo Gallice vulgavit, lib.* XXXII *num.* 42, *sive tomo VII Parisiensis editionis, pag.* 352 *ex ordine harum subscriptionum confidentissime concludit,* F *eo tempore Præsules in subscriptionibus suis non attendisse ad dignitatem cathedræ, sed ad antiquitatem ordinationis episcopalis, cum archiepiscopi post episcopos ibi subscripserint. At hæc regula ipsius haud dubie falsa est in Chronopio antistite Petracoricensi, qui post Honoratum Bituricensem, Leontium Aurelianensem, Aspasium Elosensem, Eleutherium Autissiodorensem subscribit, et tamen jam ab anno Christi* 511 *cum decessoribus horum præsulum Concilio Aurelianensi primo interfuerat, ut apud Harduinum nostrum tomo II Conciliorum col.* 1012 *licet videre. Chronopius igitur ordinatione prior erat his quatuor præsulibus et forsan etiam pluribus aliis, inter quos nullo ordinationis ordine subscribit, cum apud novissimos Galliæ Christianæ editores tomo II col.* 1450 *dicatur ille circa annum Christi* 500 *jam Petracoricensi ecclesiæ præfuisse.*

quo forsan ecclesiam construi curavit

12 *Non tam facile assignari potest certus annus, quo suasione* S. Flavii *constructum fuit monasterium sanctorum Petri et Pauli, quod postea a sancto Audoëno ibidem sepulto cognomen traxit. Cointius existimat, id contigisse circa tempus secundi concilii Aurelianensis, ut in Anna-* libus

AUCTORE G. C.

libus Francorum ad annum Christi 533 *num.* 45 *indicat his verbis :* Flavius episcopus Rothomagensis, qui quæstor palatii regalis prius fuerat, conciliis Aurelianensibus interfuit secundo, tertio, et quarto, monasteriumque sanctorum Petri et Pauli, quod hodie sancti Audoëni nomen obtinet, ædificavit hoc anno pontificatus sui quarto, ut Tallepedius observat, aut potius ædificari curavit a Clotario rege, cui Fridegodus laudem illam in Vita sancti Audoëni tribuit, non quidem determinate hoc anno, sed indeterminate, quod in idem ferme recidit, ANNO PLUS MINUS QUARTO ET VICESIMO REGNI EJUS. *At superius ex Historia præsulum Rothomagensium apud Mabillonium tomo II Veterum analectorum pag.* 430 *retulimus, hanc ecclesiam, in qua corpus S. Audoëni postea sepultum est,* anno primo Clotharii regis Francorum *constructam fuisse, qui characteres chronologici multum inter se discrepant. Forsan in alterutrum Ms. codicem error amanuensis irrepsit. Nobis sufficit, istam ecclesiam tempore sancti nostri Præsulis ædificatam esse, et hoc pium opus aliquo modo ad laudem ipsius pertinere. Quis porro fuerit ille* B *Fridegodus, de quo Cointius his meminit, apparebit ex Commentario prævio ad Acta S. Audoëni, quæ die sequente apud nos illustrabuntur.*

et annis 538 ac 541 interfuit Conciliis Aurelianensibus.

13 *Deinde Sanctus noster interfuit Concilio tertio Aurelianensi, quod anno* 538 *celebratum est, ut jam inter recentiores Conciliorum editores convenit. Hac occasione rursus erravit supradictus Claudius Fleury, dum in Historia sua ecclesiastica lib.* XXXII *num.* 60, *sive tomo VII Parisiensis editionis pag.* 397 *perperam pronuntiat, huic synodo post Lupum* archiepiscopum *Lugdunensem et concilii præsidem subscripsisse* tres alios archiepiscopos, *cum post illum præsidem quatuor alii metropolitani præsules subscripserint, ut ex ipsis nominum subscriptionibus liquet, et apud Cointium in Annalibus Francorum ad annum Christi* 538 *num.* 62 *et sequentibus explicatur. His adde, quod titulus* archiepiscopi, *quem proxime citatus ille Claudius pro metropolita præpropere hic adhibet, ad significandos metropolitanos antistites in Occidentali ecclesia nondum* C *tunc temporis usurparetur.*

NOT. VI.

NOT. VII. *quorum occasione scriptor Gallus corrigitur.*

14 *Denique* S. Flavius *etiam interfuit concilio quarto Aurelianensi, quod anno Christi* 541 *habitum est, et cujus occasione memoratus historicus Gallus iterum hallucinatur, dum lib.* XXXIII *num.* 15, *sive tomo VII citatæ editionis pag.* 427 *episcopatum Elosanum cum Auscensi confundit. At eo tempore duo episcopatus illi inter se distincti erant, quemadmodum patet ex hoc ipso concilio, cui apud Harduinum nostrum tomo II conciliorum col.* 1441 Aspasius in Christi nomine episcopus ecclesiæ Elosæ, *et col.* 1442 Proculeianus episcopus civitatis Auscensis *distincte subscripserunt. Equidem fateor, hos leves et vix notatu dignos errores esse; sed etiam minutias illas cum Longuevallio nostro observare volui, ut cauti lectores in rebus majoris momenti non statim sine prævio examine fidem adhibeant huic historico Gallo, qui sæpe Pontifices Romanos audacter* D *carpit, quædam narrationis adjuncta temere mutat vel astute prætermittit.*

NOT. VIII.

Verosimiliter Sanctus obiit anno Christi 544.

15 *Jam tantummodo superest, ut assignemus Chronologicum sancti nostri Præsulis obitum, de quo Cointius in Annalibus Francorum ad annum Christi* 544 *num.* 92 *sic disserit :* Hoc eodem anno transiit ad Deum Flavius episcopus Rothomagensis. Sanctorum numero accensetur apud Tallepedium et in antiquis tabulariis, quæ citantur a Sammarthanis in auctiore Gallia Christiana, vocaturque corrupte SAINCT FILLEUL, tamen ejus natalis nec in Breviario Rothomagensi, nec in Martyrologio Gallicano recolitur, quamvis Saussaius illum SANCTITATIS ILLUSTRATIONIBUS MICUISSE non diffiteatur in elogio, quod sancto Evodio scribit octavo Idus Octobris. Successit in episcopatu Prætextatus, qui, teste Orderico, tenuit pontificatum annis duobus et quadraginta, subiitque martyrium anno Christi quingentesimo octogesimo sexto, ut suo loco probaturi sumus.

quemadmodum Cointius contra alios probare nititur.

16 Illo calculo refelluntur Dadræus et Sammarthani, qui sancto Flavio sanctum Evodium subrogant. In veteribus elenchis Evodius sedisse E creditur, prinsquam Rothomagum sub potestate Francorum esset : numeratur enim decimus episcopus Rothomagensis, mediusque inter Innocentium ac Silvestrum collocatur. Ejusmodi indices a se visos non negat Dadræus; nihilominus Evodii pontificatum decennalem ab anno Christi quingentesimo vicesimo ad quingentesimum tricesimum circumscribit, quia in quibusdam Actis legit, illum sub Clotario rege floruisse. Sed esto, præsulatum regnante Clotario gesserit, obiitne anno Christi quingentesimo tricesimo, si successit Flavio, qui concilio Aurelianensi quarto subscripsit anno Christi quingentesimo quadragesimo primo?

17 Sammarthani Evodium promotum ad episcopatum volunt post annum circiter Clotarii regis vicesimum quartum; sed nec ea potest stare sententia, quia Flavius anno Christi quingentesimo quadragesimo primo, quocum annus Clotarii regis tricesimus coincidebat, prædictum Aurelianense concilium quartum sua subscriptione communivit. Saussaius, cum ex collatis simul Aurelianensibus conciliis secundo, tertio, et quarto, quibus Flavius interfuit, Orderico Vitale, F qui pontificatum Prætextati in catalogo Rothomagensium antistitum ad annos duos supra quadraginta prorogavit, et Gregorio Turonensi, qui Prætextatum anno Christi quingentesimo octogesimo sexto mortuum variis characteribus chronologicis ostendit, animadverteret, locum Evodio Flavium inter et Prætextatum non esse, ipsum Evodium Flavii decessorem finxit. *Has tricas chronologicas ulterius indagandas relinquimus novissimis Galliæ Christianæ editoribus, ubi ad seriem Rothomagensium præsulum vulgandam pervenerint. Interea nos amplectimur verosimilem Cointii chronologiam, et huic syllogæ historicæ finem imponimus.*

DE

A D

DE SANCTO FLAVIANO EPISCOPO

AUGUSTODUNI IN GALLIA,

SYLLOGE.

G. G.

Antiquus Sancti cultus ex Martyrologiis, ignota Acta, et incerta ætas.

FORSAN SÆC. VII. *In Auctariis Hieronymianis*

Auctaria *Hieronymiana hodie memoriam hujus Sancti sic apud Florentinium annuntiant:* Augustiduno Flaviani episcopi. *Florentinius ad hanc annuntiationem notat sequentia :* Flavianum sanctum episcopum Augustodunensem in Æduis exhibent etiam Martyrologium Rumanum, Bellinus de Padua, et ex eo B Molanus, Galesinius, Maurolycius et Saussayus. Inter Æduenses seu Augustodunenses præsules hunc apud Sammarthanos non invenio numeratum. *Sed Florentinius non potuit videre recentiores Sammarthanos sive novissimos Galliæ Christianæ editores, qui* S. Flavianum *hodiernum inter episcopos Æduenses vel Augustodunenses recensent, ut mox infra referemus.*

et Usuardinis.

2 *In Auctariis Usuardinis nomen* S. Flaviani episcopi *plerumque sine certo episcopatus loco memoratur, et cum sancto Sidonio præsule Arvernensi conjungitur, ut hac die in Usuardo nostro illustrato legi potest. Ast ibidem in editione Lubeco-Coloniensi ambo illi antistites Augustoduno perperam adscribuntur his verbis :* Augustoduno, beatorum Flaviani et Sidonii episcoporum et confessorum. *Sidonius autem fuit episcopus Arvernensis aut Claromontensis, ut hac die ex Actis ejus illustratis apparet. Solum* S. Flavianum *Augustoduni annuntiant Martyrologi recentiores, inter quos Andreas Saussayus illum exornat hoc vago elogio :* Ipso die Augustoduni sancti Flaviani episcopi, qui religionis Christianæ cultor egregius ipsam sibi creditam ecclesiam gloriose direxit, C cælestique Christi regno in terris mirifice propagato, abiit ad coronam. *Hoc elogium cuilibet, sancto præsuli facile aptari potest, et nullum temporis aut gestorum indicium præbet.*

aliisque Martyrologiis

3 *Etiam Castellanus in suo Martyrologio universali* S. Flavianum *Augustoduni hac die collocat ; sed simul ibidem obelo monet, illum Augustoduni ignotum esse, quamvis in veteribus Martyrologiis commemoretur. Hanc Castellani monitionem veram esse, colligimus ex Opere Gallico, quod non ita pridem Divione vel Parisiis editum est, et in quo recensentur Acta sanctorum patronorum, Martyrum, et episcoporum, qui usque ad finem sæculi septimi diœcesim Augustodunensem illustrarunt, ut in titulo promittitur. In hoc libro Gallico, qui sanctos diœcesis Augustodunensis ordine mensium celebrat, altum est silentium de* S. Flaviano *hodierno, quamvis ibidem die* XXII *Augusti S. Symphorianus martyr, et die* XXVII *ejusdem mensis S. Syagrius episcopus meritis laudibus ornentur.*

hic sanctus Præsul memoratur.

4 *Sed illud auctoris Galli silentium non obstat, quo minus ex veteribus Martyrologiis de legitimo et immemorabili* S. Flaviani *nostri cultu certi simus, quem novissimi Galliæ Christianæ editores tomo IV Operis sui col.* 347 *confirmant his verbis :* Id unum de Flaviano constat, nomen ejus tabulis ecclesiasticis inscribi. In Martyrologio Romano X CAL. SEPTEMBR. AUGUSTODUNI S. FLAVIANI EPISCOPI. In Auctario Hieronymiani AUGUSTIDUNO FLAVIANI EPISCOPI. In Richenoviensi altero, in Augustano, Labbeano, E in eo qui fuit Reginæ Sueciæ : AUGUSTIDUNO DEPOSITIO S. FLAVINIANI EPISCOPI. Apud Molanum, Galesinium etc. *Ex hacteuus dictis et relatis abunde probatur antiquus hujus Sancti cultus ; at ignota sunt ipsius gesta, quæ nullus huc usque (quantum scimus) in lucem protulit.*

sed ætas ejus

5 *Præterea dubitare cogimur de tempore, quo Sanctus iste floruit, etiamsi Carolus Cointius in Annalibus Francorum ad annum Christi* 610 *num.* 2, *et ad annum* 614 *num* 14 *illum tunc in cathedra Augustodunensi sedisse existimet. Nec etiam ad istud dubium prorsus evellendum sufficit, quod laudati Galliæ Christianæ editores tomo IV, proxime citata columna* S. Flavianum *inter episcopos Augustodunenses numero vigesimum primum collocaverint, cum illi ipsi ibidem sic antea lectorem moneant :* In tribus sequentibus *(qui scilicet Lefastum ordine vigesimum Augustodunensem episcopum in catalogo isto subsequuntur)* incerta fere omnia, ordo, tempus, nomen et cetera Nec suppetunt monumenta, quibus plana fieri possint. Cointium sequemur, quamquam quæ profert, nihil minus quam certa nobis videantur ; unde et quæ in illius sententiam militant, proferemus. F

incerta est.

6 *Tum ibidem de* S Flaviano *nostro singillatim subjungunt sequentia :* Flavianus, qui alias Flavinianus et Flavignianus nuncupatur, quo tempore sederit, incertum : variant enim indices et auctores. Hic enim, Cointium secuti, reponimus, quamquam, ut verum fateamur, nullo certo fundamento nixi. Quod enim profert de itinere sancti Columbani Luxovio Nannetas, non magis Flavianum denotat, quam quemlibet alium. Nec in eo felicior est, quod refert ad annum DCXIV ad electionem episcopi Constantiæ advocatum Augustodunensem et Verdunensem episcopos : ibi enim nullius eorum nomen apponitur.

et gesta ignorantur.

7 Quod denique profertur ex Vita sancti Audoeni, quod « quidam Monothelitani impii dogmatis assertor ex Asia pulsus in Galliarum civitatem Heduam perfidus apostata pervenit. Cumque in aula regis Francorum relatum esset, virus suum horrendum in ea civitate late vibrasse, multosque ibidem infecisse, illico synodalem

AUCTORE G. C.

» dalem conventum indicasse apud Aurelianen- » sem urbem adunari; ubi beati viri Audoënus » et Eligius illius hæretici versutiis, objectio- » nibus validissimis restitere, cunctisque ejusque » argumentis etc. ». Sed nec hic episcopus Eduensis nominatur, et Auspicio magis convenire videretur, utpote quod ante Audoëni episcopatum evenit. *Nomen episcopi istius Augustodunensis etiam non exprimitur apud nos in Actis* D *S. Audoëni, quæ die sequenti excudentur. Interim secuti Cointium et hos Galliæ Christianæ editores, superius in margine notavimus, hunc Sanctum* forsan seculo VII *floruisse, donec alicunde certiora ætatis vel Actorum ejus documenta ab eruditis Augustodunensibus aut aliis veterum monumentorum investigatoribus detegantur.*

DE SANCTO CALLINICO PRIMO,

PATRIARCHA CONSTANTINOPOLITANO,

J. P.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

Stabilitur cultus; Vita.

B

Sub initium sæculi VIII. Cum de hoc Sancto alibi apud nos fuerit actum,

*Multa, quæ de hoc sancto Patriarcha hic memoranda essent, inveniet lector in Historia Chronologica Patriarcharum Constantinopolitanorum, quæ tomo I hujus mensis præmissa est, a pag. 88 *. Nihil itaque hic referam de accusationibus aliquorum auctorum, qui Virum hunc tamquam hominem hæreticum et impium depinxerunt, de ipsa, quam narrant, rei veritate non satis instructi, uti patet ex deductione apologetica, quæ ibidem, et in Paulo III,* Callinici *decessore, consuli potest pag. 87 *, et proxime sequente. Non hic etiam repetam, quæ ibi dicta sunt de tempore, quo cœpit sedere, et quo obiit. Non denique retexam denuo, quæ ibidem exstant de publico Viri cultu hac die ex Menæis Græcis typo editis, quibus e synaxario Ms. Sirmondi additum fuit hoc publicæ venerationis ejus testimonium :* Celebratur ipsius festum in sanctissima magna ecclesia. *Sed huc spectat potissimum quæstio, quæ inde ad præsentem dilata diem fuit, decisio videlicet, an reliquis ejusdem diei Sanctis* Callinicus *annumerandus a nobis, et* C *Operi nostro tamquam unus ex illis inserendus sit.*

hic conamur probare

2 *Non video equidem rationem sufficientem in dubium revocandi, multo minus auferendi ab eo titulum* sancti, *quem a tot retro sæculis jam possedit. Quidquid sit de Menæis excusis; vix fidere in hac re ipsis solis ausim, cum non paucos obtrudant tamquam Sanctos, quos constat aliunde atro opprobrii stigmate notatos fuisse. Alia accipe de nostri Patriarchæ sanctitate et cultu testimonia. In apographo nostro e codice Ms. bibliothecæ Cesareæ Vindobonensis, identidem a nobis per decursum hujus mensis indicato, Vitæ ipsius præponitur hic titulus :* Μηνὶ Αὐγούστῳ κδ' μνήμη τοῦ ἁγιωτάτου Καλλινίκου ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως. *Id est :* Mense Augusto *(die)* XXIV memoria sanctissimi Callinici archiepiscopi Constantinopolitani. *In alio autem Vitæ ipsius apographo e codice Ambrosiano, quod infra exhibebitur Græco-Latine excusum, indicantur ista :* Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Καλλινίκου ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως. *Hoc est :* Vita et conversatio sancti patris nostri Callinici archiepiscopi Constantinopolitani, *et additur ad marginem* μηνὶ τῷ αὐτῷ κθ', *id est,* mense eodem *(Augusto videlicet)* XXIX *die.*

3 *Habes hic, lector, convenientia testimonia* E *duo de sanctitate et cultu; in assignando autem cultus die, quod notari obiter potest, discrepantiir, ita ut ex dictis sit consequens, tribus Augusti diebus, nimirum* XXIII, XXIV *et* XXIX *Viri sancti memoriam celebratam fuisse. Adde Menæum Chiffletii, quod hodierna die sic de illo meminit :* Καλλινίκου πατρ. Κ Π. *Quod Latine sic sonat :* Callinici patriarchæ Constantinopolitani. *Habetur eadem die in nostro apographo e codice Taurinensi, qua etiam annuntiatur in Martyrologio Arabico-Ægyptio, quod ex Arabico transtulit Gratia Simonius Maronita. Unde liquet, venerabilem* S. Callinici *memoriam non modice fuisse propagatam per Orientales plagas. Hæc sunt, quæ judicamus sufficere, ut hac die Patriarcham nostrum tamquam sanctum Operi nostro inscribamus, præsertim quia* ipsius festum in magna ecclesia *Constantinopolitana, (de qua Cangius in Constantinopoli Christiana liber* IV *consuli potest) atque adeo in publico ac spectatissimo ecclesiæ Orientalis theatro, ut ita dicam, celebratum fuisse perhibeatur. Nec obstare debet, quod* in Leontii inauguratione probrosa quædam in imperatorem *(Justinianum Rhinotmetum)* jactasse *referatur; sicut in Historia Patriar-* F *charum Constantinopolitanorum antea designata scribitur ex S. Nicephoro, de qua re ibi plura; nam si deliquit in seditione Constantinopolitana contra hunc imperatorem mota, cui* Callinicus *sese immiscere coactus est, teste eodem Nicephoro, ibidem in ista Historia citato; præsumi potest ac debet, culpam ex hac re vel ex alia contractam seria pœnitentia ante mortem eluisse, opportuna ei ad hoc oblata occasione, quando Justiniani jussu excæcatus, in exsilium pulsus, et in antrum, undequaque exterius lapidibus et calce oblectum, sicut volunt Acta, injectus,* post dies quadraginta sublata calcis crusta . . vivens adhuc et spirans repertus est, *nec non* quatuor post dicbus . . ad Dominum migrasse, *narratur ibidem. Hæc sunt, quibus confirmare conati sumus verum ac legitimum* S. Callinici *cultum. Alia quædam occurrunt observanda, sed illa remittimus ad Annotata: ut jam reliquum sit, repræsentare exemplar e codice Ambrosiano, ut antea indicatum est, toties per decursum hujus mensis a nobis adhibito : ubi de auctore etiam satis actum est.*

publicum ejus cultum.

VITA

A D

VITA

Auctore Laurentio quodam monacho Rutiensi in Calabria,

Ex codice Ambrosiano f. N. n. 152. *Interprete J. P.*

Ἡμεδαπὸς ὁ Καλλίνικος, καὶ τῆς Κωνσταντίνου, καὶ οὗτος γέννημα, θρέμμα, καὶ παίδευμα πιστῶν γεννητόρων ὁ Καλλίνικος καὶ σεμνῶν· ὑφ' ὧν ἀνάγεται καλῶς καὶ παιδεύεται, καὶ τῇ ἐκκλησίᾳ κληροῦται Χριστοῦ. Πάσαις οὖν γραφαῖς ὁ Καλλίνικος ἑαυτὸν καὶ ταῖς θεοπνεύστοις καὶ ὠφελίμοις μᾶλλον ἐναχολήσας, ἐπίσημος γαρ καὶ ἐπίβλεπτος. Ἐνθέν τοι καὶ τοὺς ἄλλους ἐκκλησιαστικοὺς βαθμοὺς διελθὼν, καὶ τῆς τῶν πρεσβυτέρων ἀξιοῦται καθέδρας, καὶ αἰνεῖ τὸν Κυριον ἐν αὐτῇ. Τῆς φήμης οὖν αὐτοῦ κἂν τοῖς ἐν τέλει διαδοθείσης, καὶ τῷ του ἐπιωνύμου της Θεοτόκου τῶν ἐν βλαχέρναις ναῷ σκευῶν φύλαξ καB θίσταται, καὶ οὕτω διάδηλος τοῖς πᾶσι καὶ μέγας γνωρίζεται. Ἄρτι δὲ του τῆς Κωνσταντίνου προέδρου, Παῦλος δὲ οὗτος ἦν, τὸν βίον ἀπολιπόντος, ὁ μέγας οὗτος Καλλίνικος, τῆς ἀρετῆς εἰς τουτο συγκαλεσάσης, αὐτῶν ξήφῳ τῶν ἐκκριτῶν του βήματος, καὶ πάντων δὴ τῶν ἐν τέλει, πατριάρχης ταύτης χειροτονεῖται, καὶ ἦν οὕτω διακυβερνῶν καλῶς την Χριστοῦ ἐκκλησίαν, καὶ τὰ της εὐσεβείας διιθύνων πηδάλια.

2 Ἄρτι δὲ Ἰουστινιανοῦ του νέου, ὃν καὶ ἀπέκγονον Ηρακλείου φασὶ, τὰ τῆς βασιλείας διιθύνοντος σκῆπτρα, ὁ καλὸς Καλλίνικος ἐν ἀρχιερεῦσι διέπρεπε, καὶ σεμνὸς τοῖς πολίταις ναὶ δὴ καὶ πάσῃ τῇ ὑπὸ Ῥωμαίους τελούσῃ διεγινώσκετο· καὶ ἦν μὲν καὶ τῷ βασιλεῖ τούτῳ καὶ ἀγαπώμενος καὶ τιμώμενος, καὶ θαύματος ἐν μέρει τιθέμενος· ἀλλ' ἐπεί περ ὁ κρατῶν βαρύς τις ἦν πρὸς τοὺς ὑπὸ χεῖρα, καὶ φρενῶν ἐνδείᾳ τό ὑπήκοον ἐξεβιάζετο, καὶ ἀπρεπῆ τινὰ καὶ βασιλεῖ ἀπεοικότα πρὸς αὐτοὺς ἀπειργάζετο, μὴ οἷός τε ὢν ὁ ἀρχιερεὺς ἀνεξέλεγκτα ταῦτα κατέχειν, τοῦτο μὲν παρακλήσεσι, τουτο δὲ καὶ γραφικαῖς παιδεύσεσιν. ἔστι δ' ὅτε καὶ στύφουσι λόγοις, καὶ ἀναμνήσεσι κρίσεως ἐκείνης τῆς φοβερᾶς καὶ τῶν φρικτῶν ἐκείνων κολάσεων ἀπεῖργε τουτον του ἐγχει- C ρήματος. Ἀλλ' ὁ καρκίνος ὀρθὰ βαδίζειν οὐκ οἶδε Πάλιν γὰρ ἐκεῖνος τοῖς αὐτοῖς ἐπέμενε, καὶ τὸν Ἅγιον ἐμνησικάκει τῆς διορθώσεως· ἔνθέν τοι καὶ πολλὰ τουτον ἐλύπει, καὶ ἀφορμὰς ἐζήτει του θρόνου τὸν Μέγαν κατενεγκεῖν.

3 Στέλλει γοῦν ποτὲ πρὸς αὐτὸν, εὐχὴν ἀπαιτῶν ἐπὶ καθαιρέσει ναοῦ· ναὸς δὲ ἦν οὗτος, ὁ ἐπ' ὀνόματι της Θεομήτορος ἱδρύμενος, καὶ τὰ μητροπολίτου λεγόμενος· ὅπερ ὅσης εὐηθείας ἐστὶ καὶ ῥαστώνης, ἴστε πάντως οἱ εὐσεβέστεροι. Τοῦ μεγάλου τοινυν διαποροῦντος πρὸς τουτο, καὶ μηδαμῶς εὐχὴν ἐν τούτῳ παραλόγῳ πράγματι γεγράφθαι λέγοντος, καὶ ταῦτα πρὸς καταστροφὴν ἐκκλησίας Θεοῦ, καὶ εὐήθειαν εἰς τουτο του βασιλέως καταγινώσκοντος, οἱ ἀπεσταλμένοι τὸ ὁμοφρονεῖν ἐκείνῳ καὶ ὁμογνωμονεῖν διὰ σπουδῆς ὅσης τιθέμενοι, τὴν εὐχὴν ταύτην, ὅπερ ἄρα μᾶλλον ἦν, ἐξαπήτουν τῆς καταλύσεως, καὶ δὴ καὶ ἐπιχείρουν ἐπιθέσθαι τῷ πατριάρχῃ, εἰ μή γε τούτοις τὴν εὐχὴν ἐπιτρέψει. Μὴ ἔχων οὖν, ἐκεῖνος ὅτι καὶ πράξειε, Δόξα τῷ Θεῷ, λέγει, τῷ ἀνεχομένῳ· καὶ εὐθὺς ὁ ναὸς καθηρέθη. Και ταῦτα μὲν οὕτως.

4 Ὁ τοίνυν λασιλεὺς διὰ τὰς ἀμέτρους ἀταξίας,

Nostras est Callinicus, et Constantinopolitanus; *Sanctus meritis conspicuus fit patriarcha Constantinopolitanus:* ac progenies, alumnus, et discipulus fidelium atque honestorum parentum est hic Callinicus, a quibus recte educatur et instruitur, et Ecclesiæ Christi clericis adscribitur. Omnibus itaque Scripturis a Deo inspiratis, et admodum utilibus postquam sese Callinicus occupasset, illustrem nominis celebritatem acquirit. Inde per omnes gradus ecclesiasticos transiens, sacerdotalis sedis honore donatur, et in hac Dominum laudat. Fama igitur illius ad personas in dignitate etiam constitutas delata, in celebri Deiparæ ecclesia, quæ est in Blachernis *a*, vasurum custos creatur, et sic omnibus manifestus E Vir magnus innotescit. Jam vero dum urbis Constantinopolitanæ præsul (Paulus hic erat *b*) e vita migraverat, magnus hic Callinicus, virtute sua eo illum convocante, ipsorum primariorum tribunalis sacri, nec non omnium, qui erant dignitate conspicui, suffragio, patriarcha ejusdem urbis ordinatur; Christique ecclesiam ita recte moderabatur, ac pietatis regebat gubernacula.

2 Novissime autem Justiniano juniore, quem *Justiniani imperatoris improbitati c* Heraclii pronepotem dicunt *c*, imperii sceptra regente, egregius Callinicus inter archipræsules emicuit, et non tantum a civibus, sed etiam ab omnibus, qui Romanis parebant, insignis æstimabatur, atque ab hoc imperatore in amore, et honore habitus, et in quodam miraculi loco repositus erat. Sed quandoquidem imperator subditis erat infestus, et mentis impos vi eos compellebat imperata facere, indecentia quædam ac imperatori indecora adversus illos operatus est: quæ dum Archipræsul absque reprehensione pati non posset, partim quidem adhortationibus, partim vero graphicis institutionibus, nonnumquam etiam stringentibus verbis, et recordationibus tremendi illius judicii, ac horrendis illis suppliciis ab instituto eum coercebat. Sed F nescit cancer recta via incedere. Ille enim in iisdem rursum perseverabat, et Sancto reddebat injurias pro directione. Unde ipsum valde contristabat, et occasionem quærebat Virum magnum amovendi e solio.

3 Quodam itaque tempore ad eum mittit, ora- *sese opponit:* tionem expetens pro destructione ecclesiæ (ecclesia autem hæc erat, quæ in nomine Dei Matris constructa erat, ac metropolitæ dicebatur *d*.) Quod quantæ sit dementiæ ac desidiæ, omnino scitis, piissimi. Dum Vir magnus ad hoc hæreret, ac diceret, neutiquam esse scriptas de hoc absurdo negotio preces, et quæ spectabant ad ecclesiæ Dei eversionem *e*, nec non imperatoris ad hoc audendum stoliditatem reprehenderet; hi, qui erant missi, ut, quanto poterant studio, obsequerentur ejus animo, ac sententiæ laccrent satis, incumbentes, has, quod erat potius, preces destructionis deposcunt, quin immo aggrediuntur manus inferre Patriarchæ, nisi has sibi preces concederet. Hic vero, quidnam ageret, in promptu non habens, Gloria, ait, Deo toleranti; et statim ecclesia destructa est *f*. Atque hæc quidem sic.

4 Imperator autem propter immoderatos a recto vitæ

Auctore Laurentio. qui ab exsilio reversus, perfide in Constantinopolitanos sævit;

vitæ ordine recessus, ac stoliditates singulares solio amotus, a subditis suis truncatur naso et lingua *g*, atque Chersonam *h* exsulamandatur. Post ipsum igitur imperat Leo *i*: deinde Tiberius *k*, qui dicitur Apsimarus: et ille quidem annis tribus; Tiberius vero septem. Postea hic Justinianus ab exsilio aufugiens adhortationibus et significationibus propinquorum, cum ad muros Constantinopolitanos pervenisset, fraudeque et juramentis ipsi Patriarchæ, et magistratui rem suasisset suam, imperium denuo capessit, ingressus per locum, nomine Deuteron, cui nomen Deuteron ipse indidit, quia secundo illinc ad imperium esset ingressus *l*. Rerum itaque potitus, juramenta, et fidem, quam non tantum coram adorando pretiosæ crucis signo, et immaculatis Dei Euangeliis; verum etiam coram Dominico corpore et sanguine dederat, fefellit, et tamquam fidei etiam una cum his inficiator factus, cædibus civitatem implevit, et millenis aliis malis, ad quorum numerum proferendum non sufficit oratio *m*.

et in Callinicum; qui cum diu supervixisset in antro occluso, moritur, et divinitus sepeliri jubetur.

5 Ipsum vero Callinicum, inter archipræsules maximum, condemnationis pœnis subjectum, quod præfecti ipsius nasi ac linguæ causa fuisset, cum tamen nihil horum Vir beatus sibi conscius esset, Romam in exsilium mittit, et in porticum quamdam fundamentorum muri *n* injici jubet, ac lapides extrorsum calce etiam oblini *o*. Fit hoc, et post quadraginta dies sublata calcis crusta (O magna, rex Christe, tua miracula!) vivens adhuc et spirans repertus est *p*. Quatuor itaque post diebus vita producta, o venerabilis Pater, et archipræsul, ac martyr, ad Dominum migras, et in sacra celeberrimorum Apostolorum æde honorifice sepeliris, postquam id per apparitionem ipsi Papæ significassent *q*: et, qui nunc Christi Domini solio adstas, tuis fervidis apud ipsum intercessionibus pete, ut perpetuum regni cælorum gaudium consequamur, quia ipsum decet honor et imperium per infinita secula seculorum. Amen.

καὶ τῆς ὑπερβαλλούσας ἀνοίας ἐπιτεθεὶς ὑπὸ τῶν ὑπ' αὐτὸν τὸν ῥῖνα τέμνεται, καὶ τὴ γλῶτταν, καὶ ὑπερόριος ἐκ Χερσῶνι γίνεται. Κρατεῖ τοίνυν ὁ Λέων μετ' αὐτόν· εἶτα Τιβέριος ὁ λεγόμενος Ἀψίμαρος· ὁ μὲν ἔτη τρία, ὁ δὲ Τιβέριος ἑπτά. Εἶτα τῆς ὑπερορίας ὁ Ἰουστινιανὸς οὗτος ἀποδρὰς ταῖς τῶν προσηκόντων αὐτῷ παραινέσεσι καὶ μηνύσεσι, καὶ τοῖς τείχεσι τῆς Κωνσταντίνου προσβαλὼν, καὶ δόλῳ πείσας τόντε Πατριάρχην αὐτὸν, καὶ τοὺς ἐν τέλει, καὶ ὅρκοις, τῆς βασιλείας αὖθις ἐγκρατὴς ἀναδείκνυται, τὴν εἰσέλευσιν διά του Δευτέρου λεγομένου ποιησάμενος τόπου, ὃν καὶ Δεύτερον αὐτός ὠνόμασε διὰ τὸ δεύτερον ἐντεῦθεν ἐπιβῆναι τῆς βασιλείας. Ἐπεὶ οὖν ἐγκρατὴς γέγονε τῶν πραγμάτων, τοὺς ὅρκους, καὶ τὰς πίστεις ἐκείνας ἠθετηκὼς, ἃς προκειμένου του προσκυνητου σημείου του τιμίου σταυροῦ, καὶ τῶν ἀχράντων καὶ θείων εὐαγγελίων πεποίηκε· ναὶ δὴ καὶ του δεσποτικοῦ σώματος τε καὶ αἵματος, καὶ ὥσπερ ἔξαρνος γεγονὼς σὺν αὐτοῖς καὶ τῆς πίστεως, φονων τὴν πόλιν ἐνέπλησε, καὶ μυρίων ἄλλων κακῶν, ὧν λόγος οὐκ ἀρκεῖ παραστῆσαι τὸ πλῆθος.

5 Αὐτὸν δὲ τὸν μέγιστον ἐν ἀρχιερεῦσι Καλλίνικον καθοσιώσεως δίκαις ὑποβαλὼν, ὅτι τε τῆς ἐκτομῆς αὐτῷ τῆς ῥινὸς αὐτὸς εἴη αἴτιος, καὶ τῆς γλώττης, μηδὲν ἐν τούτοις συνειδότος του Μάκαρος, ὑπερορίζει κατα τὴν Ῥώμην, καὶ στοᾷ τινὶ θεμελίων ἐμβληθῆναι τοίχου κελεύει, καὶ λίθοις ἔξωθεν αὐτὴν καὶ τιτάνῳ διαχρισθῆναι. Γέγονε τουτο, καὶ μεθ' ἡμέρας τεσσαράκονσα περιαιρεθέντος του χρίσματος, ὦ τῶν μεγάλων σου θαυμασίων Χριστὲ βασιλεῦ, ἔτι ζῶν ὁ Ἅγιος καὶ ἐμπνέων εὑρέθη. Τέτταρας οὖν ἡμέρας ἔκτοτε ζήσας, ὦ σεβάσμιε Πάτερ, καὶ ἀρχιερεῦ, καὶ μάρτυς, πρὸς Κύριον ἐκδημεῖς, καὶ τῷ σηκῷ τῶν πανευφήμων ἀποστόλων φιλοτίμως ἐνθάπτῃ, τούτων αὐτῷ τῷ πάπᾳ μηνυσάντων δι ὄψεως· καὶ νῦν τῷ του δεσπότου Χριστοῦ παριστάμενος θρόνῳ ἄιτησαι ταῖς θερμαῖς σου πρὸς αὐτὸν πρεσβείαις ἐπιτυχεῖν ἡμᾶς τῆς ἀλήκτου χαρᾶς τῆς βασιλείας τῶν οὐρανων· ὅτι αὐτῷ πρέπει ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς ἀτελευτήτους αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ANNOTATA.

a *De hac æde sacra Cangius Constantinopolis Christianæ lib.* IV *pag.* 83, *multa collegit.*

b *Consuli de illo potest Historia chronologica patriarcharum CP. superius designata, pag.* * 87: *ubi probatur, quod conciliabulo Quini-sexto seu Trullano subscripserit, contra alios, hanc subscriptionem* S. Callinico *perperam imputantes.*

c *In nostro apographo Vindobonensi sunt ista:* Ἰουστινιανὸς τοίνυν ὁ νέος, ὁ υἱὸς Κωνσταντίνου του ἐπικληθέντος Πωγονάτου, βασιλεύων. *Id est,* Justianus igitur junior, Constantini cognomento Pogonati filius, dum imperator esset *etc. Consuli possunt, quæ habet Cangius in Familiis Augustis Byzantinis pag.* 120 *et* 121.

d *Ms. Vindobon.* ἐκκλησίαν ἔνδοθεν του παλατίου οὖσαν, ἐπονομαζομένην τὰ μητροπολίτου, καταλῦσαι ἐβούλετο. *Id est:* Ecclesiam, quæ intra palatium erat, metropolitæ nominatam, destruere volebat. *Cangius de ista ecclesia scribit lib.* IV *Constantinopolis Christianæ pag.* 93; *ubi* juxta palatium exstitisse *dicitur; consentiente Theophane infra designando, pag.* 307, πλησίον του παλατίου.

e *Ms. Vindobonense rem sic refert:* Ἠνάγκασε τὸν ἁγιώτατον Καλλίνικον, εὐχὴν ἐπὶ τῇ καταστροφῇ του ναοῦ ποιῆσαι. Ὁ δὲ ἀρχιερεὺς εὐχὴν μὴ εἰδέναι ἐπὶ καταστροφῇ τῶν ἐκκλησιῶν, ἀλλ' ἐπὶ ἀνεγέρσει ἔλεγεν. *Quæ Latine sic sonant:* Sanctissimum Callinicum coëgit formare preces ad destruendam ecclesiam. Archipræsul autem dixit, nescire se preces ad destruendas ecclesias, sed ad construendas.

f *Clarius ista referuntur apud Theophanem pag.* 307: Imperatore ardentius instante, et preces fieri etiam vi expetente, dixit Patriarcha: Gloria Deo, qui etiam hæc patitur, jugiter, nunc, et semper, et in sæcula sæculorum. Amen. Eo audito subverterunt ecclesiam, et fontem excitaverunt: istamque Metropolitæ ecclesiam ad Petrium transtulerunt. *Cur vero destructioni ecclesiæ preces præmitti voluerit imperator, dicitur in notis ad Theophanem pag.* 615: Nil non auspicato moliuntur Græci, nisi præmissa prospero successui advocando benedictione. Qua de causa consecrati templi eversionem, sinistrum quid portendere veritus, Patriarchæ benedictione probari firmarique exposcit.

g *Ms. Vindobonense:* Ἐκβληθεὶς τῆς βασιλείας ἐτμήθη τὴν ῥῖνα. Ejectus ex imperio, præsectus est naso: *non addit* et lingua, *quem videlicet postea loquentem inducit. Cangius in Familiis Augusti Byzantinis pag.* 121 *historiam Justiniani Rhinotmeti e variis scriptoribus collegit; et inter alia, quæ de illo narrat,* naso truncatum *refert. Sed Theophanes in Chronographia pag.* 308 *editionis regiæ Parisinæ,* Justinianum, *ait,* per metam in Circum producunt, et naso linguaque truncatum

A truncatum Chersonam relegari decernunt. *Sed in notis pag.* 615 *hæc observantur :* Linguam cum naso præcisam Justiniano testatur Nicephorus, τεμὼν τὴν γλῶτταν, καὶ τὴν ῥῖνα. Postea tamen libere locutus est, *prout additur ibidem in notis. A naso tamen præsecto nomen* Rhinotmeti *accepit ; est enim Græce* ῥῖν, ῥινὸς, nasus, *et* τέμνω, seco. AUCTORE LAURENTIO

h *Urbem* Ponti ad Mæotidem paludem, *ut dicitur in notis citatis.*

i Leontius *vocatur a Theophane pag.* 308 *: ubi de eo plura.*

k *Consuli de eo possunt, quæ collegit Cangius in Familiis supra citatis pag.* 121.

l *Cangius lib.* II *Constantinopolis Christianæ pag.* 170 *hanc etymologiam improbat tamquam nugatoriam :* Codinus, *inquit,* pag. 49 hunc tractum ita appellatum vult, quod Justinianus Rhinotmetus, recuperato imperio, in Urbem per aquæductum.. ingressus, ibi columnam statuerit, locumque Δεύτερον nuncupari voluerit propter SECUNDO adeptam imperii dignitatem. Ita nugatur de Deuteri appellatione, ut et Joëles in Apsimaro : quam constat longe ante Rhinotmetum obtinuisse, cum illius Procopius meminerit lib. I de Ædif. cap. III, et eamdem, S. Annæ ædem *(de ea antea mentionem fecerat Cangius)* in Deuteri tractu statuat... Porro DEUTERUM dictum fuisse, quod secundo milliari a veteri Byzantio dissitum esset, ut Hebdomum apud Socratem et Idacium, quod septimo; simile est vero, vel potius, duobus stadiis, ut Anna Comnena lib. VIII, pag. 222, Decimum appellatum ait, quod decem stadiis Constantinopoli remotum fuerit.

m *Longe aliter hæc narrat Theophanes pag.* 313 *:* Justinianus, *inquit*, Terbelis et Bulgarorum ipsi adjunctorum auxilio fretus, urbium reginam armis impetit, et ad Charsii portam castris locatis totum spatium ad Blachernas usque occupat. Per dies autem tres colloquio cum civibus habito, non nisi contumelias et dicteria ab ipsis retulerunt, quibus etiam incassum pacis conditiones obtulerunt. Porro Justinianus cum paucis admodum gentilibus suis citra pugnam per cuncum in Urbem subiens, sparso cædis et stragis tumultu, ejus compos effectus, paulo post in Blachernarum palatio sedem ac simul castra posuit.

B n *Ms. Vindob.* εἰς τὸν θεμέλιον του τοίχου, *hoc est,* in fundamentum muri. E

o *Additur in eodem Ms.* Τινὲς δὲ φασι, ὅτι πρότερον τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ ἐξορύξαντες, οὕτως ἐναπέκλεισαν τῷ τοίχῳ ζῶντα. *Quæ sic reddimus Latine :* Aliqui dicunt, quod prius oculos ejus effodientes, ita cum muro incluserint viventem.

p *De hoc miraculo nihil habet Ms. Vindobonense.*

q *Hujus apparitionis etiam meminit idem Ms. Sed cum apparitioni huic, tum miraculo proxime præcedenti majorem haberemus fidem ; si confirmata ea videremus ex auctoribus antiquis ac majoris auctoritatis, quam sint Menæa magna Græcorum impressa, quæ dictum miraculum etiam memorant, ac Sanctum* in æde sacra SS. Apostolorum Petri et Pauli depositum *referunt,* sicut sancti Apostoli præceperant Papæ, qui tunc temporis erat, urbis Romanæ.

DE SS. ALTIGIANO ET HILARINO,

MONACHIS ET MARTYRIBUS,

IN BURGUNDIA,

COMMENTARIUS HISTORICUS.

C. C.

C Nova horum Sanctorum notitia ex Mabillonio, palæstra martyrii, cultus ex veteri Breviario, et ætas assignata. F

ANNO DCCXXXI ALT DCCXXXII. *Hi duo Sancti.*

S*ane miramur, hos duos Martyres in titulo propositos Menologiis Benedictinis aliisque Martyrologiis non inscribi, cum tamen in sacris ejusmodi Fastis memorentur abbates et monachi, qui circa idem tempus interfecti sunt a Saracenis, quos nonnulli scriptores diverso Wandalorum, quidam Agarenorum vel Ismaëlitarum nomine designant. Videtur annuam* SS. Altigiani *ac* Hilarini *memoriam primus ex antiquis monumentis eruisse vel resuscitasse doctissimus Mabillonius, dum in Annalibus Benedictinis ad annum Christi* 732, *num.* 6 *varias Saracenorum irruptiones in Galliam recenset, et numero sequente post narratam Burgundiæ devastationem de sanctis Martyribus hodiernis ita meminit :* In Segestrensi monasterio sancti Sequani, Altigianus et Hilarinus monachi ab iisdem gladio animadversi perhibentur x Kalendas Septembris; quod tempus recte convenit cum martyrio sancti Porcarii abbatis Lerinensis, qui pridie Idus Augusti colitur.

2 *Mabillonius in iisdem Annalibus sui Ordinis ad annum Christi* 525 *num.* 24 *occasione sancti Sequani, originem et situm hujus monasterii jam assignaverat his paucis verbis :* Post exactam serio vitæ religiosæ disciplinam ab eo digressus et ipse monasterium condidit, in quo monachos adeo perfecte erudivit, ut propositi eorum continentiam sacrarumque Litterarum peritiam omnes in eis mirarentur. Locus Sicaster seu Sigester antiquis appellatus, in pago Magnimontensi, quinque leucis ab urbe Divione in valle angusta positus, ab auctore SANCTI SEQUANI nomen retinet. *Hadrianus Valesius in Notitia Galliarum pag.* 518 *locum ejusdem monasterii distinctius ita describit :* Sancti Sequani cœnobium vetus est in Lingonum finibus, non procul a fontibus fluminis Sequanæ, SAINT SENE... Ceterum hoc cœnobium *qui cæsi sunt a Saracenis in Burgundia.*

AUCTORE G. C.

cœnobium Sequanus presbyter, Johannis abbatis Reomensis discipulus exstruxit; quod a loco Sicastro vel Segestro (SESTRE) in quo structum erat, dictum est primo monasterium Segestrense aut Segestrum; deinde ab auctore SANCTI SEQUANI. Locus cum monasterio situs est in pago vel Comitatu Magnimontensi, cui pago nomen dedit Magnus Mons vel Magnimontense oppidum quondam clarum in Lingonibus, sancti Sequani patria, tribus leugis ab ejus monasterio Segestro distans, nihil nunc præter nomen servans: MAIMONT enim vel MESMONT nuncupatur.

memorantur in veteri Breviario.

3 *Hoc igitur loco uterque sanctus ille Monachus hodie subiit martyrium, cujus notitiam Mabillonius hausit ex antiquo Breviario Segestrensis cœnobii, quod apud ipsum in Actis Sanctorum Ordinis Benedicti sæculo* III, *parte* I, *pag.* 527 *refertur, et in quo leguntur sequentia:* Noverit omnium instantium atque futurorum certitudo, gentem Wandalicam in istam fuisse progressam terram ob confutandam sanctam Dei Ecclesiam; cujus infestatione atrocissima cum depopularetur undique Burgundia, tandem pervenit furens ad sancti Sequani abbatiam in Magni- B montensi Comitatu sitam. Quæ gens post plurima peracta flagitia ad cumulum suæ damnationis sanctos Dei Altigianum atque Hilarinum, sacratissima sancti Sequani benedictione monachatos, ut nostri antiqui patres retulerunt, gladio suæ crudelitatis funeri tradidit beatæ passionis in campo, qui dicitur sancti Hilarii, x Kalendas Septembris. Quorum beata passio quamvis negligentia hominum illius temporis non legatur in divina pagina, non sunt habendi minoris memoriæ, quia pro Dei amore tradendo pro- prium sanguinem, contemptui dederunt amorem D hujus vitæ. Si quis autem requirit, ubi habeantur eorum corpora, noverit esse condita penes sancti Sequani ecclesiam. *Nunc ad istud veteris Breviarii testimonium sequentia observamus.*

ad cujus textum nonnulla annotamus.

4 *Primo hic per gentem Wandalicam intelligitur gens Saracenica, qui loquendi modus aliquibus scriptoribus usitatus est, ut initio hujus Commentarii monuimus, et Mabillonius ex Chronicis aut historicis ibidem pag.* 525 *testatur. Secundo ratio temporis non permittit, ut hi duo Martyres immediate ab ipso sancto Sequano dicantur monachali benedictione initiati, quemadmodum laudatus Mabillonius ibidem pag.* 527 *solerter observat, et evidenter constabit ex Actis sancti Sequani, quæ ad diem* XIX *Septembris illustranda erunt. Tertio judicamus, silentium Martyrologiorum ab hoc veteri Breviario satis suppleri, et istud testimonium sufficere, ut de immemorabili utriusque illius Sancti cultu certiores reddamur. Quapropter hac in re secuti sumus exemplum Castellani et Longuevallii nostri, quorum unus in Martyrologio suo universali ad hanc diem, alter vero in Historia* E *ecclesiæ Gallicanæ tomo IV, pag.* 254 *eos sine scrupulo Sanctos appellant, adeoque eosdem Martyres Operi nostro inserendos esse censuimus. Cum autem quidam chronologi istud martyrium anno Christi* 731 *collocent, alii ad annum sequentem differant, utrumque hunc annum superius in margine notavimus: nam* de anno parum interest, cum de re ipsa constet, *ut eruditissimus Mabillonius in Annalibus Ordinis sui ad annum Christi* 732 *num.* 6 *de hoc ipso martyrio loquitur.*

DE S. ANTONIO MONACHO, ITEM DE BEATO FORSAN NICODEMO,

ORDINIS S. BASILII MONACHIS ET CONFESSORIBUS

J. P.

C HIERACII IN CALABRIA, F

Sylloge de cultu, et ætate.

SÆC. X, VII, XI.

Stabilitur cultus S. Antonii

Apud Ferrarium in Catalogo Sanctorum Italiæ hac die agitur *de S. Antonio monacho, et confessore Locrensi, *et ibidem sic laudatur:* Antonius patria Locrensis (quæ urbs Hieracium nunc in ulteriore Calabria nominatur) factus monachus S. Basilii in cœnobio apud Locros una cum B. Nicodemo, ejusdem instituti monacho, vitam sanctissimam degit, ab omni rerum humanarum cura alienam: etenim in abstinentiis, orationibus, meditationibus, et carnis macerationibus Deo digne meruit famulari. Qui multis cumulatus meritis, et miraculis clarus, x Kal. Septembris obdormivit in Domino, in eodem monasterio, in quo vixerat, sepultus. *Hagiologus idem in Catalogo generali Sanctorum, qui in Romano Martyrologio non sunt, ambos, quos memorabat modo, annuntiat his vocibus:* Hieracii in Calabria SS. monachorum Antonii, et Nicodemi, Ord. S. Basilii. *Et in notis citat* tab. illius ecclesiæ. *Ferrario non suffragatur in ambobus Castellanus in Martyrologio universali: solum quippe ponit* S. Antonium Hieracinum; *in tabula vero nominum Sanctorum, quæ habetur ad calcem laudati Martyrologii, pag.* 1151 *indicat,* Nicodemum Hieracinum monachum omissum XXIII Augusti.

ex variis, qui magis probatur, quam Nicodemi.

2 *David Romæus in* Indice Divorum, qui nati vel humati sunt in regno Neapol., *pag.* 404 Hieracii, *inquit,* quod dicunt nonnulli fuisse Locros, Antonius x Kal. Sept., Jejunius VIII Kal. Jun. *(quo die hic habetur apud nos pag.* 101 *)* Nicodemus, omnes ex societate D. Basilii. *Hieronymus Marafioti Polistinensis in Chronico Calabriæ lib.* II, *cap.* XII, *fol.* 108 *verso affirmat,* Locrensem fuisse beatum Nicodemum, monachum Ordinis S. Basilii, et beatum Antonium, monachum ejusdem Ordinis; cujus festivitas celebratur XXIII Augusti. *Ughellus tomo nono Italiæ sacræ; inter ea, quæ præmittit catalogo episcoporum*

A porum Hieracensium columna 393 novissimæ editionis Venetæ, scribit ista : Ex Hieracensi urbe fuit S. Antonius D. Basilii monachus, cujus festum agitur x Kal. Septem. *Ex his liquet, concordem scriptorum esse consensum in cultu publico asserendo hac die* S. Antonio ; *quod non ita fit in* Nicodemo. *Si tabulæ Hieracensis ecclesiæ, a Ferrario superius indicatæ, ad manum essent, aliquid fortasse magis exploratum elicere ex eis possem de publica veneratione* Nicodemi. *Interim etiamsi vellem mihi paullo certius de illa constare ; quia tamen video, eum nominari cum titulo* beati *a plerisque, quos assignavi ; ponendum illum censui supra eum isto titulo, per adverbium* forsan *restricto, non ignarus, nostrarum esse partium, Sanctis favere, quoad possumus.*

Tempus vitæ ac mortis. 3 *Ferrarius post breve illud elogium, quod e Catalogo Sanctorum Italiæ antea transcripsi, subdit in annotatione hosce temporis characteres, quo* S. Antonius *vixerit :* Vixisse, *inquit*, fertur circa ea tempora, quibus tot monachi per Calabriam sanctitate florebant : in quibus SS. Nilus, Bartholomæus, Fantinus, Zacharias,
B Helias, Jejunius, et alii. *Ad diem* xxv *Maii, tomo VI ejusdem mensis, pag.* 101 *occasione* S. Jejunii, *diximus*, S. Nilum vixisse seculo Christi x, *et* coli xxvii Septembris. S. Eliam juniorem monachum *in Calabria eidem sæculo assignavimus tomo III Augusti, die* xvii *pag.* 479, *ibidem pag.* 487 *agitur de synonymo seniore.* S. Fantinus Taurianensis *in eadem Calabria, de quo ad diem* xxiv *Julii apud nos, hunc non spectat ; de synonymo videri poterit die* xxx *Augusti, quo annuntiatur in Romano Martyrologio, et quem Castellanus in tabula nominum Sanctorum post suum Martyrologium universale pag.* 1157 *signat in Calabria versus annum* 900. Bartholomæus abbas. *Ordinis S. Basilii (an idem, de quo supra, an alius?) Messanæ adscriptus, exstat inter Prætermissos die* xix *Augusti. Ferrarius in Catalogo generali Sanctorum, qui in Martyrologio Romano non sunt, ista die in notis, cum scribit* obiisse circa annum Domini mcxxvi. *Gesta vero* Zachariæ *istius, qui una cum prædictis indicabatur, etiamsi comperta non habeo, apud Marafiotum tamen, quem antea assignabam, lib.* i, *cap.* xxxii, *fol.* 70 *invenio, B. Nilum professionem fecisse monasticam in S. Fantini monasterio, Ordinis S. Basilii, atque inter alios multos patres, vitæ sanctimonia conspicuos, tunc ibidem habitasse* S. Zachariam *Quæ cum ita sint, sequitur, ut ambo monachi nostri vixerint sæcu-* E *lo æræ Christianæ decimo. Quia vero me latet, an eodem sæculo, an proxime sequente obierint, ideo eos supra signavi sæculo* x *vel* xi.

AUCTORE J. P.

DE B. RICHILDE VIRG. RECLUSA,

SUMMONTORII PROPE OENIPONTEM,

J. P.

Sylloge de vitæ instituto, cultu, rebus mirabilibus, ac ætate.

Anno MC. Vixit in parthenone Summontoriano solitaria.

Summontorium, *sive* Hohenwartum, *quod cum Radero citando ponimus* prope Oenipontum, *pluribus apud nos descriptum est tomo I Februarii, die primo ejusdem mensis, pag.* 247, *occasione B. Wolfholdi presbyteri. Eo itaque, ne actum agam, pro ulteriore hujus loci notitia lectorem mitto. Inter prætermissos hes-*
C *terno die,* beata *hæc* Richildis *annuntiata fuit e Castellano : sed inde in hodiernum a nobis dilata, quo alibi signatur, examinaturis an de vero ac legitimo ejus cultu satis constet. Arturus a Monasterio in suo Gynæceo hoc die illam sic memorat :* Apud Summontorium in superiore Boïcæ parte, beatæ Richildis virginis, solitudine, oratione, et signis admirandis celebris. *Verum hæc, et alia, quæ spectant ad publicam ejus venerationem, illustranda et confirmanda sunt. Noster Matthæus Raderus in Bavariæ sanctæ volumine* ii, *variis de Summontoriensi parthenone præmissis, de Beata nostra sequentes collegit notitias :* Sed nos, *inquit*, ad nostram Richildem veniamus, quæ in hac virginum sodalitate extra sodalitatem vixit, modico clausa domicilio, quemadmodum id temporis solitabant passim vel condi cellis, vel includi turribus, vel abdi caveis, vel antris abscondi, ut copiosius alio loco ostendi *(videlicet in Viridario Sanctorum parte* iii, *cap.* v. *) Hæc Raderus de vitæ instituto* B. Richildis.

Probatur 2 *Et illico subdit varia de publico ipsius cultu, ita scribens :* Nos quid Summontoriana de Richilde monumenta loquantur, audiamus. *Loquuntur autem, quæ profert, ista :* « Sciendum » est, quod corpus B. Richildis integrum sub » altari SS. Apostolorum Petri et Pauli sepultum » est, quæ vita virginali vitam promeruit æter- » nam. Nam et ipsa diebus suis vitam eremiti- » cam in clausula * sua tenebat. Obiit autem x » Calend. Septemb. B. Richildis. Digne enim in F » memoriam hominum vertitur *, quæ ad gau- » dium transivit angelorum. Item in sepulcro » ipsius requiescit dimidia pars corporis S. Julia- » næ virginis et martyris de collegio SS. unde- » cim millibus * virginum ». *Habemus Ms., in que exstant notitiæ de fundatrice monasterii in Hohenwort*, ex codice Ms. SS. Udalrici et Afræ in 4 cor. albo lit Z num. 29 tit. Historia SS. Narcissi, Udalrici, et Wilhel., *post quas notitias, et epitaphium Wolfholdi, habetur verbis fere iisdem locus* Sciendum est etc., *e Summontorianis monumentis modo a Radero allegatus. Variantes tamen lectiones tres codicis Udalriciani, quas lego in nostro ecgrapho, ad marginem opposui ; ubi pro* vectitare, *quod mendose scribebatur in dicto apographo, posui* victitare.

* al. in inclusa

* al. in memoria victitare hominum

* al. millium

publicus ejus cultus. 3 *Revertamur ad Raderum, alia publicæ venerationis indicia prosequentem :* His alia, *ait*, patria lingua subduntur in hanc sententiam perscripta ; *quæ sic exprimit :* Richildis pæne totum corpus hodie in sacello (quod e cellula, quam viva olim clausaque incoluerat, vertit in sacram ædiculam) altiori tumulo levatum servatur, coliturque : nec pauca supplicabundo per Virginem

AUCTORE J. P.

Virginem populo beneficia porriguntur, quando frequens ad cineres illius, et venerabundus procumbit, vota solvit, anathemata suspendit. Curati memorantur ægri, omnisque generis vitia corporum correcta, quæ singulari volumine dictantibus et testantibus ipsis, qui auxilia sensere, inscribuntur. Adjecit antistita literis, dignissimam videri Richildem, cui cælestes honores decernantur; sed opis suæ suarumque contubernalium non esse, tantam rem apud orbis Christiani Principem reponere vel curare. *Deaique laudatus Raderus hanc B.* Richildis *narrationi coronidem imponit, quæ nobis videtur sufficere, ut reliquis hujus diei Cælitibus ipsi locum demus. En tibi Raderi verba :* Cæterum quam tot admiranda per tot seculorum ætates facta celebrarunt, celebrantque in dies; minime videtur necesse in quæstionem vocari, ut de ejus sanctitate, et beatitudine dubitetur. Multos vetustas ipsa, et numquam interrupta venerationis consuetudo consecravit. Tu, Diva, nobile decus virginum, quoniam perpetuis tecti angustiis clausæ semper patuit cælum, apud supremum orbis Imperatorem effice, ne cælum nobis per omnes terras animo vagantibus claudatur. *Hactenus Raderus. Quibus addi potest ex eodem auctore apparitio ipsius, Wolfholdi, ac Julianæ, cuidam, qui calculo laborabat, facta; de qua diem* 1 *Februarii antea designatum consule pag.* 248. *Superius eam notavimus anno* 1100 *cum Radero, quem in aliis etiam secuti sumus. Utinam ulteriores de illa congerere notitias nobis, si plures alicubi lateant, in promptu esset! Inter has certe ratio haberetur voluminis, si ad nos pervenisset apographum ejusdem, in quo, ut referebat Raderus, sanationes a Beata factæ memorantur.*

DE S. ASCELINA VIRGINE

ORDINIS CISTERCIENSIS,

IN CAMPANIA GALLIÆ,

G. C.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

Situs monasterii, in quo Sancta colitur, editores Actorum, et judicium de historica eorum fide.

CIRCITER AN. MCXCV.

In monasterio Bullencuriensi,

Nicolaus Camuzatus *in Promptuario sacrarum antiquitatum Tricassinæ diœcesis fol.* 349 *de monasterio Ordinis Cisterciensis, quod nunc Gallice* Boulencourt *appellatur, ita scribit :* Cœnobium Bullencurianum in Tricassina diœcesi constitutum, et decem ab urbe leucis dissitum, primitus occupatum et cultum est ab Augustinianis regularibus canonicis, postmodum ab Henrico Tricassino antistite divo Bernardo concessum, qui in eo Claræuallensis familiæ cellulanos instituit, consentientibus et conspirantibus dictis canonicis, qui regulam Cisterciensem libentissime susceperunt. *Deinde post Gallicam inscriptionem testem hujus mutationis, quæ anno Christi* 1149 *facta est, et litteras ejusdem donationis indices, quas veteri idiomate Gallico exhibet, fol.* 350 *verso sic pergit :* Præfatum cœnobium uberrimis proventibus et amplissimis facultatibus tum a comitibus Campanis, tum a dominis de Join-villa, sive ut alii scribunt, Jovis villa et de Villa Harduini splendidissime exornatum fuit, ut complures indicant litteræ, quæ etiamnum in dicti monasterii cartophylacio custodiuntur.

quondam pristinum splendorem amisit,

2 *Gaspar Jongelinus in Notitia abbatiarum Ordinis Cistercieusis lib.* 1 *num.* 131 *Camuzatum imitatus, inter abbatias Galliæ pag.* 65 *monasterium Bullencuriense describit, et varia donationum diplomata ex cartophylacio ejusdem cœnobii recenset. Edmundus Martene in Itinerario litterario, quod anno* 1717 *Parisiis Gallice edidit, parte* 1, *pag.* 96 *testatur, olim in hoc monasterio ducentos circiter cœnobitas habitasse, et hunc numerum ab abbate Claræ-vallensi diminui debuisse, quemadmodum patet ex sequenti decreto, quod Edmundus Martene ibidem ex veteri monumento recitat in hunc modum:* Quia definitum est a Capitulo generali, ut patres abbates in filiabus suis ordinent de numero personarum, nos abbas Clarevallis de consilio abbatis et seniorum Bulencuriæ statuimus, ut in eadem domo numerus centum sexaginta personarum nullatenus augeatur. *Verum hæc tam illustris olim et numerosa abbatia hodiedum ad quinque Religiosos redacta est, ut laudatus Martene testis oculatus affirmat.*

honoratur hodiedum reliquiæ hujus Sanctæ

3 *Attamen in illo eodem monasterio, quod splendorem pristinum amisit, adhuc hodie* S. Ascelina *honoratur, ut colligimus ex Martyrologio Gallicano Saussayi, qui die* XXIII *Augusti sanctam istam Virginem annuntiat his verbis :* In territorio Trecensi, cœnobio Belincuriæ, sanctæ Ascelinæ virginis sanctimonialis beati Bernardi cognatæ, multis gratiæ luminibus insignis, nec minus miraculis claræ, cujus sacræ reliquiæ eodem in monasterio (a quo non procul grata Christo obsequia exegit in parthenona nunc diruta) religiose conditæ, in decoro lipsanodochio, hodie percolendæ devotis supplicibus exhibentur. *Arturus du Monstier in Gynæceo sacro ad diem* XVIII *Maii de hac sancta Virgine meminit, et die* XXIII *Augusti in notis publicam ejusdem venerationem confirmat hoc modo :* Hujus sacræ reliquiæ apud ipsum monasterium condigno honore asservantur in decoro lipsanodochio juxta Saussayum in Martyrologio Gallicano, Menardum in Martyrologio Benedictino hac die, et lib. 2 observationum ad illud, quo hujusmodi solennitas celebratur; cum monachi Bullencuriani corpus ejus ex Potengero asceterio sibi sollicitarunt;

A sollicitarunt; super cujus mausoleum altare prostat exstructum, ubi magnus per annos singulos concursus populi habetur, ac veneratur. *Castellanus in indice monastico Martyrologii sui universalis pag.* 1095 *etiam asserit, illam Bullencuriæ adhuc honorari.*

cur dici ab immemorabili tempore

4 *Sed nemo fusius distinctiusque publicum et immemorabilem* S. Asccelinæ *cultum probat, quam R. D. Nicolaus Des-Guerrois presbyter Tricassinus, qui Annales ecclesiasticos Tricassinæ diœcesis anno* 1637 *Gallice typis edi curavit. Hic enim in Opere illo ad annum Christi* 1195 *num.* 21 *testatur, in ecclesia Bullencuriensi prope majus altare ostendi tumulum, cui inscripta legitur hæc epigraphe :* In hoc sarcophago sub altari consecrato recondita sunt ossa sancti Gossuini, sanctæ Emelinæ, et sanctæ Asccelinæ cognatæ beati primi Clarevallis abbatis. *Edmundus Martene in laudato superius Itinerario suo Gallico part.* I *pag.* 97 *narrat, eamdem inscriptionem, cum aliis ibidem a se lectam esse, ibique annum Christi* 1534 *notari innuit.*

videtur cultum publicum habuisse.

5 *Circa numerum hujus anni quædam difficultas mihi occurrit : nam laudatus Nicolaus* B *Des-Guerrois in Annalibus Tricassinis ad annum* 1195 *proxime citatum num.* 23 *asserit, istud* S. Asccelinæ *sepulcrum a Nicolao de Hampigny, primo monasterii Bullencuriensis abbate mitrato, restauratum et exornatum fuisse. At abbas ille Nicolaus anno Christi* 1504 *ex hac vita discessit, ut in epitaphio ipsius ibidem legitur, quod Camuzatus in Promptuario sacro antiquitatum Tricassinæ diœcesis fol.* 350 *verso, et Sammarthani tomo IV Galliæ Christianæ pag.* 200 *referunt his verbis :* Hic jacet Frater Nicolaus de Champigneo, humilis abbas Bullencuriæ et primus mitratus, qui obiit anno Domini MDIV, die V mensis Maii; abbatizavitque hic annis triginta, sex et tribus mensibus. *Itaque tumulus ille* S. Asccelinæ *videtur ab abbate Nicolao Champigneo ante annum Christi* 1504 *restauratus et exornatus fuisse, nisi forte quis ex successoribus ejus restaurationem vel exornationem ab ipso cœptam prosecutus fuerit, et anno* 1534 *dumtaxat absolverit, ideoque hunc annum Christi sepulcro jam perfecto adscribi jusserit.*

ut cum aliis testatur Nicolaus Des-Guerrois.

6 *Quidquid sit hac de re, Nicolaus Des-Guerrois ibidem refert tria miracula, quæ post* C *obitum* S. Asccelinæ *contigerunt, et quæ immemorabilem ejus cultum, publicamque patrocinii implorationem satis indicant. Tertium ex his patratum est quinquaginta annis ante memoratam sepulcri restaurationem aut ornatum, adeoque contigit circa medium sæculi* XV, *quo energumena ad tumulum* S. Asccelinæ *adducta per intercessionem ejus a dæmone liberata est, ut ibi distinctius Gallice narratur. Præterea pius ille presbyter ibidem num.* 21 *ex testimonio plurium Religiosorum Bullencuriensium scribit, alias ejusdem sanctæ Virginis reliquias ibi in aurata lipsanotheca honorifice conservari, et in præcipuo ecclesiæ Bullencuriensis altari publicæ venerationi fidelium exponi. Quis porro credat, hunc publicum cultum, si illicitus esset, post severum Urbani VIII decretum adhuc perseverare? Quapropter ex his omnibus colligo,* S. Asccelinam *ab immemorabili tempore, sive centum et pluribus annis ante notissimam istius Pontificis Bullam, in monasterio Bullencuriensi legitimum cultum habuisse.*

cujus auctoritatem confirmamus

7 *Etiamsi simplex et pia scribendi methodus huic historico Tricassino fidem conciliet, tamen majoris auctoritatis gratia subjungo testimonium abbati Belli-loci, quod ante alia memorato Operi sic præfigitur :* Quæ V. presbyter et prædicatur M. Nicolaus Des-Guerrois Trecis commorans, de sacris nostrorum Sanctorum et patronorum reliquiis, abbatibus, fundationibus, dotationibus et rebus omnibus tam divinis quam humanis in hoc volumine scripsit, ea prorsus omnia fideliter ex cartulario nostro, Martyrologio et manuscriptis, nostra permissione transcripsit, veraque et fidelia testamur nos Carolus de Bordeaux senior abbas Belli-loci. Datum in abbatia nostra die IV Julii, anno Domini MDCXXXII. *Sequuntur alia hujusmodi testimonia Gallice conscripta, inter quæ R. D. Prior Bullencuriensis nominatim circa* S. Asccelinam *sinceritati hujus scriptoris simile testimonium reddit. Igitur secure huic historico Tricassino confidimus in illis, quæ de reliquiis* S. Asccelinæ *testis ille oculatus affirmat, et ea nobis ad immemorabilem sanctitatis famam huic Virgini vindicandam sufficere videntur. Nunc de Actis eorumque editoribus aliquid monendum superest.*

AUCTORE G. C.

Gossuinus coævus dicitur

E 8 *Primus Acta Sanctæ nostræ scripsisse dicitur Gossuynus vel Gosvinus, huic Virgini coævus ac familiaris, ut Hugo Menardus lib.* II *observationum pag.* 668 *ad Martyrologium suum Benedictinum die* XXIII *Augusti post nomen* S. Asccelinæ *tradit his verbis :* Fuit hæc beata Virgo propinqua seu cognata sancto Bernardo Claravallensi abbati. Vitam egit in quodam cœnobio sanctimonialium Ordinis Cisterciensis, quod nunc prostratum ac dirutum jacet non procul a Belencuria monasterio virorum ejusdem Ordinis in territorio Trecensi. Obiit miraculis clara circa annum Domini millesimum centesimum nonagesimum quintum. Ejus sacræ reliquiæ asservantur in dicto cœnobio Belencuriæ conditæ in theca lignea inaurata. Ejus Vita scripta est a Gossuyno Belencuriæ monacho, ut refert Nicolaus Camuzæus in Miscellaneis historicis ecclesiæ Trecensis.

Vitam hujus sanctæ Virginis scripsisse.

9 *Carolus de Visch Prior Dunensis in Bibliotheca scriptorum Ordinis Cisterciensis pag.* 128 *de eodem biographo habet sequentia :* Gossuinus Claravallensis monachus, vir sanctitate et doctrina celebris, scripsit Vitam beatæ Hemelinæ virginis, cujus reliquiæ quiescunt in Vurlencuria (alibi Boulencuria) monasterio Ordinis nostri F in Campania diœcesis Trecensis. Fuit auctor coævus virgini... Vitam etiam beatæ Asccelinæ monialis, neptis sancti patris Bernardi, *ab eodem conscriptam esse asserit, eamque in Liliis Cistercii et Menologio Henriquezii editam, aut potius contractam et interpolatam assignat. Dum Menardus hoc loco Gossuinum appellat monachum Bullencuriensem, et Vischius eumdem cognominat Claravallensem, facile hoc disparitas conciliatur ex veteri Ms. codice Claravallensi, ex quo Vischius ibidem allegat hæc verba :* Testimonium domini Gossuini monachi quondam Clarævallis, qui apud Cheminium diu mansit, et in Vurlencuria requievit. *Hic haud dubie est ille Gossuinus, cujus ossa simul cum reliquiis Emelinæ et* Asccelinæ *sub altari Bullencuriensi recondita superius memorantur.*

cujus vel epitomum habemus compendium.

10 *Certe dolendum est, nos ea Gossuini vel Gosvini lucubratione carere. Nec ulla ferme spes est illam acquirendi, cum eruditissimus Camuzatus et illustrissimus Angelus Manrique frustra eamdem quæsiverint. Huic inopiæ nostræ non prospexit Chrysostomus Henriquez, etiamsi post Menologium Cisterciense inter omissa ad folium* 165 *ediderit*

AUCTORE G. C.

ediderit epitomen Actorum, cui ibidem præfixit hanc monitionem : Ejus Vitam scripsit Goduinus monachus, cujus compendium, procurante magno Aureæ-vallis abbate Bernardo, ad nos transmissum, sicut ex Clara-valle excepimus, sic libenter communicamus. *At videtur Henriquezius ab impostore quodam deceptus esse, aut alios decepisse, quando illud Actorum compendium pro genuina Gossuini lucubratione vulgavit : eruditi enim viri quidam censent, illam Vitæ synopsin ab aliquo confictam vel saltem non leviter interpolatam fuisse. Propter hanc censuram primo decreveram istud Actorum compendium omittere, et apud Henriquezium dumtaxat assignare. Sed postea sententiam mutavi, et illud infra recusum explicare statui notis criticis, ut tanto facilius eruditus lector de eo judicium ferre possit.*

quod Nicolaus Camuzatus

11 *Interea audiamus R. D. Nicolaum Camuzatum, qui fol.* 350 *et sequente laudati Promptuarii Tricassinæ diœcesis asserit,* S. Ascelinam *plurimis miraculis claruisse,* ut in compendio quodam narratur, *inquit,* quod deductum ferunt ex ampliori Vitæ ipsius historia, B cujus auctor est Gossuynus, dicti cœnobii, ut videtur, alumnus; quod tamen mihi non liquido constat, cum huc usque præsignatam historiam nancisci mihi non licuerit, sed dumtaxat illam epitomen, quam ego libens typis promulgassem, nisi absurdis et ineptis nugis referta esset, et anilibus fabellis vanisque figmentis scateret, adeo ut falso ex Gossuyni historia decerpta dici videatur. Præfata autem Virgo integrum vitæ curriculum in sanctimonialium monasterio non procul a Bullencuriano cœnobio constituto caste integreque traduxit, obiitque circa annum salutis humanæ MCXCV; quod quidem monasterium postea ita deletum et funditus eversum ac dirutum est, ut hujus nulla prorsus hodie appareant et supersint vestigia. Si vero mihi a prædicto Gossuyno editam fusiorem historiam sincere scriptam reperire contigerit, illam infra attexam. *Sic ille Canonicus Trecensis clare et candide mentem suam exponit.*

et Angelus Manrique

12 *Neque minus severum de eodem Vitæ compendio judicium tulit illustrissimus Angelus Manrique, dum in Annalibus Ordinis Cisterciensis ad annum Christi* 1195 *cap.* III *gesta* S. Ascelinæ C *narraturus, num.* 1 *sic præfatur :* Vitam illius conscriptam a Gosuino nancisci non potui; quod etiam de se dolet Camuzatius. Epitomen, quam aliquibus nugis conspersam et ipse scribit, et negare non possumus, vulgavit Henriquez in prætermissis ad suum Menologium. Deinde in Liliis, verbis quam rebus dedit auctiorem. Nos ex utraque quædam decerpemus, sed selectiora tantum, et sive vera seu veris similiora. Potuit hic auctor non solum Cisterciensem historiam; sed ecclesiasticam plurimum illustrare, si non antiqua recentibus miscuisset, aut distinxisset mixta, quo suum cuique pondus inesse posset. Verum dum ea, quæ Britus Montalvusve, aut nos etiam, dum juvenes scripsimus, eorum qui affuerunt aut adesse potuerunt, historiis æquat, omnia in dubium revocat, et nec recentibus majorem fidem adstruit, et antiquorum enervat auctoritatem.

magna ex parte fabulosum censent.

13 *Hæc judex iste de studio partium nequaquam suspectus, qui post relata quædam hujus sanctæ Virginis gesta censuram suam ibidem num.* 9 *prosequitur his verbis :* Addit ulterius Henriquez in suis Liliis, corpus Virginis simul cum corporibus beati Gosuini monachi et beatæ Hemelinæ virginis sepultum in uno et eodem tumulo a parte Euangelii, superque ipsa altare in honorem horum trium Sanctorum erectum esse, D magnoque populi concursu venerari; quibus utinam addidisset fontem, unde id hausit, aut aliquam Gosuini, Hemelinæve, quos non alibi video commemoratos, etsi levem notitiam tradidisset. Sic et quæ ibidem præscribuntur ab eodem Sequentia seu Antiphona, atque item Collecta de sancta Virgine, insipida plane omnia et sine succo; quæque dum nullum præ se ferunt auctorem, nec possunt ex antiquitate venerari, neque ex venustate placere. Unde non censui digna nostris Annalibus. Hæc de Ascelina, quia minus certa aliis in unum collegi, atque in hoc capite lectori meo proposui, ne dubiis reliquam historiam commacularem; purgata tamen a nugis, quantum potui, atque ab his, quæ suspecta videri possent. Id unum certum, exstitisse Ascelinam, Sanctam fuisse, et Bernardi patris affinem, cujus corpus sepultum ie Bullencuria hodieque religiosæ subest venerationi.

E

ita ut vera a falsis

14 *Ex hac crisi sequitur, nos de peculiaribus* S. Ascelinæ *gestis nihil certi posse affirmare, quamvis fortasse plura ex iis sint verissima : sicut enim homini mendaci etiam vera dicenti credere non solemus, ita quoque huic Actorum interpolatori fidem non adhibemus, quandoquidem fabulosis suis additamentis effecit, ut vera a falsis discernere non possimus. Nobis in hoc dubio opem ferre non potest supra laudatus Nicolaus Des-Guerrois, licet Gallice satis prolixam* S. Ascelinæ *Vitam Annalibus suis Tricassinis inseruerit : nam forte vir ille sincerus simile Actorum compendium alicubi reperit, aut bona fide historiam hujus sanctæ Virginis ex Henriquezio desumpsit, cum hujus Menologium Cisterciense et Lilia Cistercii ante Annales Tricassinos edita fuerint, ut ex anno impressionis utrimque liquet. Attamen hic pius presbyter Tricassinus ab Henriquezio circa conditionem S. Hemelinæ dissentit, sicut infra in annotatis ad illud recusum Actorum compendium observabimus.*

distinguere non possimus

15 *Neque ad distinctionem veri et falsi majus auxilium nobis subministrat Italica ejusdem Sanctæ Vita, quam amplissimus D. Antonius Libanori inter alia virginum Cisterciensium Acta anno* 1651 *Mediolani concinnavit : hic enim* F *abbas Ordinis Cisterciensis pag.* 156 *Opusculi sui Italici candide fatetur, sese illam præcipue ex Brito et lucubrationibus Henriquezii collegisse. Nulla ergo nobis spes superest distinguendi in his Actis infra edendis veritatem a falsitate, nisi alicubi genuina Gossuini scriptoris coævi lucubratio detegatur. Cum itaque contenti esse cogamur hoc qualicumque Actorum compendio, quod Henriquezius in Liliis Cistercii lib.* II *distinct.* III *cap.* I *et sequentibus adhuc verbosius ornavit, nos illam breviorem Vitæ synopsin ex Menologio Cisterciensi jam recudemus, eamque copiosis annotatis illustrabimus.*

VITA

Quæ ex longioribus Gossuini coævi scriptoris Actis contracta dicitur, et ab Henriquezio post Menologium Cisterciense edita est.

A matre pie educata est

Anno Domini MCLXXXIV in domo Monialium *a* sita juxta Burleneuriam *b*, sub providentia ejusdem Domus, floruit quædam virgo Christi Ascelina, ejusdem loci Priorissa, de cujus vita excellentissima occurrunt hic aliqua breviter inserenda ex narratione Domini Gossuini *c*. Mater hujus Ascelinæ beati Bernardi *d* et episcopi Godefridi *e* fuit consanguinea, de villa juxta Firmitatem *f* super Albam *g* procreata. Cum esset annorum circiter triginta sub potestate viri *h* constituta, Dominum rogavit, ut ab ea tollere dignaretur, quidquid saluti suæ obsistere videbatur: et mortuo viro suo, cum filia quinquenni sæculum reliquit, submittens se consilio D. Bernardi. Hæc de matre *i*.

hæc Virgo.

2 Ascelina puella adhuc quinquennis in secretiori loco Dominum rogavit, ut virginitatem sibi traditam deinceps conservare dignaretur; quod in magna fuit tunc admiratione. Dum mater prægnans esset, a quodam viro, qui visus est in habitu candido, audivit, quam filiam gestaret, quæ magni apud Deum futura esset meriti. Et S. Glodesindis Metensis *k* apparuit matri, et dixit: Filia tua mihi proculdubio comparata æquabitur in meritis. Ascelina igitur adhuc puerula, cum vel acum, vel frustra casei modica furtive subtraheret, per vestem interdum trahebatur, et ei dicebatur. Cur sic agis? Cessa, cessa, nequaquam expedit tibi. Manum quidem trahentis sentiens, et vocem loquentis audiens, neminem videbat. Decennis cœpit visiones videre, et Sanctorum personæ cœperunt ei visu apparere.

cujus pudicitiæ frustra quidam insidiatur.

3 Cum duodennis esset, et sorores egressæ curtem *l*, in quadam domo intenderent candelis faciendis, quidam Clericus juvenis et scriptor, ut satelles diaboli, cujus esca electa, hanc, eo quod pulchra esset, avidius concupiscens, et quærens tempus loquendi cum sola, dixitque ei, si acquiesceret, litteris eam instituat, notas et cantum doceat. Cum non posset diu loqui, litteras et versus Romane *m* scriptos dirigit: tertio illam convenit, amorem exposuit; illa tandem columbina simplicitate dixit: Si habitu mutato effici Canonicus malueritis, vos diligam. Ille damnatus in instanti mutat habitum, non animum et in cœnobio Fratrum per tres menses sub ove lupus latebat. Leprosus quidam ad eam cælitus est directus, et Clerici insidias detexit, Filia, inquit, cave tibi, diabolus tibi insidiatur, et te quærit corrumpere per illum. Illa turbata, audita retulit matri. Quæsitus leprosus non invenitur. Visio profecto creditur fuisse angelica. Ille detectus ad sæculum fugit, habitum rejecit.

Quare cum matre solitudinem petit.

4 Perrexit mater ad religiosum sacerdotem in silva cum filia, quæ ab eodem viro formam vivendi edocta, mox in secretum locum secessit, forcipes sumpsit, comam capitis adhuc super humeros dependentem propriis manibus amputavit. In Missa ejusdem viri Dei orabat puella: Domine, qualem me vis habere, tu talem me facito tua gratia. Sed et beatus Joannes Euangelista eidem apparens sacerdoti, puellam, ut sibi Christus matrem, commendavit, ut ad amorem Dei et timorem eam instruat. Item alia die, cum ad eumdem irent sacerdotem, sibi et matri fores ecclesiæ sunt divinitus reseratæ, ipsa dicente: Domine, si inter tuas virgines me reputare dignaris, concede benignus, ut nobis pateat introitus. Quod ita factum est. Deinceps in orationibus frequens, septies in die disciplinam et octoginta ad minus venias *n* accipiebat. Decorem faciei cineribus et fame exterminabat, et quadam die, cum cogitationibus sæcularium vanitatum ureretur, se toto corpore nudam in urticas urentes injecit. In eadem provincia quidam frater bonæ opinionis, spiritum habens prophetiæ de statu abbatiæ Burleneuriæ et mutatione Ordinis *o* in brevi futura prædixit, et de bona opinione Ascelinæ, et de rancore et invidia ejusdem sociæ suæ.

ex impressis

et monasterium ingreditur,

5 Dum ergo doleret de supradicti Clerici apostasia, cujus ipsa videbatur esse causa, et vehementer ingemisceret, centum Psalteria decantavit, ut Dominus dignaretur demonstrare, si adhuc inter virgines Christi debeat reputari; cum B. Joannes Euangelista apparens ait: Constans esto, filia, et certa, quia inter Christi virgines et locum habebis, et primum *. Beatum Bernardum etiam consuluit super hoc, et similia respondit. Erat ætatis viginti octo annorum *p*, quando virgas sub ascella deferebat, et quatuordecim disciplinas in die accipiebat. Abbatia Burleneuriæ Cisterciensem Ordinem recepit *q*, et mater cum filia de licentia S. Bernardi in abbatiam Monialium de Polengero *r* transierunt. Cunctas ibi Sorores Ascelina suo illustravit exemplo. Abbatissa loci erat filia fratris S. Bernardi *s*. Tantam gratiam Ascelina a Domino recepit, quod fossulam ante altare fecerat, ubi deinceps non cessavit ab oratione, quousque lacrymis impleretur. Interim facta est custos ecclesiæ, et dictum est ei cælitus, quod lacrymæ ex intimo cordis affectu procedentes, vice baptismatis purificant hominem, ita tamen, ne post ad inania revertatur.

* *forsan prælatum*

ubi orationi semper intenta.

6 Omni nocte vel die stando Psalterium decantavit ex integro. Feria sexta, Sabbatu et Dominica, et diebus duodecim Lectionum, duo Psalteria quotidie, trecentas salutationes Ave Maria dicebat, et sabbato mille. Item in omnibus solemnitatibus B. Mariæ, et quotidie per Octavas, mille, et septies Psalterium Dominæ nostræ. Venias ad minus quavis die ducentas, disciplinam accipiebat usque ad triginta Psalmos perdurantem. Quædam mulier molestans Ascelinam de die in diem tempore orationis, caducum morbum incurrit. Aliquando, inquit, Gosuinus, juxta illud, Meditatio cordis mei in conspectu, etc. Mihi dixit: Valde es reprehendendus, si Dominum jugiter non habes in memoria. Nihil mihi boni sum conscia, excepto quod Dominum semper in memoria habeo. In Adventu Domini, Comitissæ cuidam magnæ, filiæ regis Franciæ propter rigorem silentii non est locuta. Omni sabbato ab hora sexta usque ad nonam sequentis Dominicæ jussa est divinitus cilicium deponere, quia tunc defunctorum animæ requiescunt *t*. Ex maximo fervore spiritus quasi globum igneum

EX IMPRESSIS igneum sensit in ventre ardere: et quadam die tanto in Domino æstuabat desiderio, ut sanguis tam per os quam aliunde de corpore ejus egrediens erumperet; et vitam martyrio finire frequenter desideravit.

variis visionibus et miraculis claret 7 Ab infantia vero tanta viguit castitate, quod fuerit confessa, se numquam meminisse vel modicam carnis sensisse tentationem; neque vel semel in tota vita sua nocturno somno se meminit illusam. Frequentius illi accidit, ut eam quædam columba ad orationem duceret de dormitorio descendentem. Aliquando sumpta cruce in manibus, magno incendio occurrit, et ad ipsius adventum ignis est extinctus. Beatus Bernardus transitus sui nocte illi apparuit, dicens se ab hac vita migrasse, et mox in specie columbæ cælos penetravit. Deinde Domina nostra cum S. Joanne Baptista matrem et filiam ad pristinum locum redire suaserunt. Aliquando ad legendas in vigiliis Dominæ nostræ Lectiones lumen illi divinitus ministrarunt. Cum quemdam valde religiosum de Vallibus *u* monachum diabolus seducere *u* conaretur, ut Ordinem dimitteret, et vitam arctiorem eligeret, illa seductio per Christi ancillam manifestata est, et mandavit ei, ut a tali **B** proposito desisteret, quia viderat in visu ejus effigiem, et in aure ejus diabolum suggerentem, ut Ordinem dimitteret.

dæmones fugat. 8 Quædam monialis in Valle *v* etiam eum *v* qualibet fere nocte opprimeretur a dæmone in lecto sibi vim inferente, a viro nobili domino de Juncvilla evocata, quæ docuit illam dicere Ave Maria, liberata est. Item conjugata *w* quæ- *w* dam, marito ejus ad S. Jacobum peregre profecto, per partem velaminis et candelæ istius famulæ ab incubo dæmone est liberata, a quo graviter tentabatur, licet non consentiret. Dæmon latitans in tibia cujusdam mulieris apud Coloniam, confessus est, numquam istam Dei Ancillam delectatione carnis esse pollutam. Illa mulier per quindecim annos a dæmone possessa, ita per quarumdam ancillarum Dei orationem sanitati mentis est reddita, quod tamen in ejus tibia dæmon sibi habitationem constituit. Venit Coloniam virgo Ascelina per archiepiscopum evocata, quæ virgis tibiam mulieris verberando, dæmonem sursum ad- **C** scendere fecit, et orationis instantia ex toto expulit.

et cum magna sanctitatis fama pie moritur. 9 Quidam conversus de Ordine Præmonstratensi per peplum S. Virginis convaluit. In cœnobio Lucensi *x* medietas unius brachii habetur *x* B. Hieronymi, super quo Fratres erant dubitantes: unde S. Ascelina de reliquiis sibi allatis dixit: Domine, si reliquiæ istæ sint de B. Hieronymi corpore, huic mulieri sanitas restituatur, et statim mulier, quæ astabat, convaluit. Carbonem ardentem nuda manu absque læsione a coquina in capellam detulit. Plura alia edidit miracula S. Ascelina, et multas visiones habuit, quas refert Gosuinus. Obitum autem suum circiter uno anno *y* ante præscivit. Feria sexta post Pentecosten *y* *z* obiit circa annum Domini MCXCV *z*.

ANNOTATA.

a *Nicolaus Des-Guerrois in Annalibus Tricassinis ad annum Christi* 1195 *num.* 2 *asserit, hanc domum olim vernacule appellatam fuisse* le lieu des dames de Boulancour, *id est,* locus dominarum Bullencuriensium, *qui quadrante milliarii a Bullencuriensi virorum monasterio distabat. Ex hoc monialium cœnobio jam nihil amplius superest præter horreum et parvum sacellum, sicut Edmundus Martene parte* I *Itinerarii sui litterarii pag.* 96 *testatur.* **D**

b *Nomen hujus abbatiæ Cisterciensis, quæ nunc ad exiguum Prioratum redacta est, vario modo exprimitur, ut ex Commentario prævio patet, ubi situm ejus descripsimus.*

c *Cum Nicolao Camuzato et Angelo Manrique plurimum dubitamus, an hæc gesta fideliter ex narratione Gossuini desumpta fuerint, et cum viris illis eruditis non immerito suspicamur, interpolatorem quemdam recentiorem ea fabulis contaminasse.*

d *Acta S. Bernardi abbatis Clarevallensis die* XX *Augusti copiose illustrata sunt.*

e *Hic fuit episcopus Lingonensis in Gallia, de quo novissima editio Galliæ Christianæ tomo IV col.* 575 *et sequentibus consuli potest.*

f *Plura sunt hujus nominis oppida, quæ Valesius in Notitia Galliarum pag.* 194 *accurate distinguit. Hic indicatur oppidum monasterio Clarævallis vicinum, quod ex adjuncto fluvii nomine dignoscitur, et vernacule* la Ferté sur l'Aube *nominatur.*

g *Hic fluvius Clarem-Vallem alluit, de quo plura apud Valesium in Notitia Galliarum pag.* 8 *videri possunt.* **E**

h *Henriquezius in Liliis Cistercii lib.* II *dist.* III *cap.* II *asserit, Josbertum de Firmitate patrem* S. Ascelinæ *fuisse. Cum autem hic obierit circa annum Christi* 1121, *Angelus Manrique in Annalibus Cisterciensibus ad annum* 1195 *cap.* III *num.* 6 *chronologiam Henriquezii et hujus compendii non concordare demonstrat.*

i *Laudatus Nicolaus Des-Guerrois in Annalibus Tricassinis ad annum Christi* 1195 *num.* 24 *cum quibusdam suspicatur, S. Emelinam vel Hemelinam fuisse matrem* S. Ascelinæ, *et cum filia sua in monasterio Bullencuriensi sepultam esse. Qua auctoritate alii S. Emelinam cognominent virginem, ipsi viderint. Hæc lis decidenda esset ex Actis S. Emelinæ, quæ Gossuinus etiam scripsisse dicitur, ut in Commentario prævio notavimus.*

k *Acta hujus S. Glodesindis in Opere nostro ad diem* XXV *Julii satis accurate illustrata sunt.*

l Cortis *vel* curtis *aliquando pro clausura monasterii accipitur, ut Cangius in auctiori Glossario ad vocem* cortis *exemplis probat.*

m Romane, *id est,* Gallice, *quia lingua Gallica ab antiqua Romana vel Latina ortum habet. Hanc significationem Cangius etiam variis exemplis ostendit.* **F**

n Veniæ *pro genuflexionibus aut inclinationibus monasticis usurpantur. Hujus significationis exempla apud laudatum Cangium in Glossario passim occurrunt.*

o *Hactenus relata præcesserunt annum Christi* 1149, *quo Ordo in cœnobio Bullencuriensi mutatus est, ut infra mox repetemus.*

p *Si* S. Ascelina *habuerit ætatem viginti octo annorum, quando Canonici Regulares Bullencurienses institutum Cisterciense amplexi sunt, non est nata ex Josberto de Firmitate, ut Henriquezius contendit: nam eo tempore habuisset triginta tres ætatis annos, ut Angelus Manrique loco supra citato Annalium Cisterciensium num.* 6 *probat contra Henriquezium, qui in Liliis Cistercii lib.* II *dist.* III *cap.* XIII *affirmat, eam tunc vigesimum octavum ætatis annum attigisse.*

q *Id contigit anno Christi* 1149, *sicut apud Camuzatum in Commentario prævio laudatum ex antiquis instrumentis liquet.*

r *Henriquezius*

A r *Henriquezius hanc abbatiam monialium de* Polengeio *cognominat in proxime citatis Liliis Citercii cap.* XIV; *sed situm ejus non assignat. Nicolaus Des-Guerrois in Annalibus Tricassinis ad annum supra memoratum num.* 8 *eamdem abbatiam vernacule* Poleugy *appellat, eamque in Burgundia collocat. Arbitror, hic indicari monasterium S. Petri in diœcesi Lingonensi, quod novissimi editores Galliæ Christianæ tomo IV col.* 745 Polongeyum *nominant.*

s *De hac abbatissa, cujus nomen ignoravit Henriquezius, editores proxime laudati Galliæ Christianæ loco mox citato sic scribunt:* Adelina I Godefridi episcopi Lingonensis et S. Bernardi Clarævallensis consanguinea *(nimirum neptis ex fratre, ut ibidem in margine notatur)* de qua vide genus illustre S. Bernardi pag. 88, novo inducto in cœnobium instituto, abbatissa constituitur, sub qua ipsius neptis B. Ascelina pietatem didicit, quam ad fastigium usque sanctitatis perduxit.

t *Hæc nobis frivola cilicii deponendi ratio videtur, quæ verosimiliter non placuit ipsi Henriquezio, cum illam subticuerit in Liliis Cistercii* B *cap.* XX, *ubi de hac ipsa revelatione meminit.*

u *Tot monasteria Cisterciensium nomine Vallium insigniuntur, ut illud cœnobium hic distincte indicare non possim.*

v *Sæpe laudatus Des-Guerrois cap.* XII *ad annum* 1195 *Annalium Tricassinorum istud monialium cœnobium Gallice vocat* Valdone; *sed hujus monasterii notitiam et situm frustra quæsivi.* EX IMPRESSIS

w *Quamvis istud miraculum hic* S. Ascelinæ *tamquam viventi adscribatur, tamen Nicolaus Des-Guerrois in Opere mox citato num.* 22 *idem refert primum inter illa, quæ post obitum sanctæ Virginis contigerunt.*

x *Henriquezius in Liliis Cistercii cap.* XXIII *dicit hoc esse celeberrimum cœnobium Cisterciense in Saxonia, cujus rei fidem penes ipsum relinquimus.*

y *Mors ipsius in Menologio Cisterciensi ac alibi signatur die* XVIII *Maii, quo Majores nostri illam ad diem* XXII *Augusti remiserunt, cum tamen in Martyrologio Gallicano Saussayi die sequenti annuntietur. Arturus Du Monstier in Gynæceo sacro eamdem Sanctam die* XVIII *Maii et* XXIII *Augusti memorat.*

z *Nescio, qua de causa laudatus Arturus in notis ad diem* XVIII *Maii scribat, hanc sanctam Virginem* anno MCXC (non autem MCXCV) feliciter ad Dominum *migrasse. Nos communem aliorum chronotaxim secuti sumus, et initio Commentarii prævii in margine obitum Sanctæ anno circiter* 1195 *affiximus.* E

DE S. PHILIPPO BENITIO CONFESS.

ORDINIS SERVORUM BEATÆ MARIÆ VIRGINIS,

TUDERTI IN UMBRIA,

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

G. C.

§ I. Diversi scriptores, qui tum Latine, tum Italice, Acta hujus Sancti litteris mandarunt.

C

ANNO MCCLXXXV. *Ex Annalibus Servitarum*

Gesta *hujus sancti Viri tam copiose et enucleate conscripta sunt, ut vix ullam Commentario nostro prævio materiam reliquerint. Quapropter hoc paragrapho tantum agemus de variis Vitæ et miraculorum scriptoribus, inter quos Archangelus Gianius in Annalibus Ordinis Servorum beatissimæ Virginis Mariæ Centuria* II *lib.* III *cap.* X *num.* 4 *sequentes recenset his verbis:* Cupiens etiam Pater Generalis una cum reliquis de Capitulo, ut beati patris nostri Philippi jugis memoria nedum conservaretur, verum etiam multo magis indies populi in ipsum devotio augeretur, statuit, ut ejus gesta, olim a F. Petro Generali collecta, denuo conscriberentur, ex quibus divinum illius Officium componeretur, quod singulis in locis nostri Ordinis solemni ritu quolibet anno celebrari consueverat; et hoc munus P. Guilielmo de Alexandria, qui erat orator facundus et in divinis Scripturis apprime versatus, demandatum fuit.

recensentur auctores,

2 Ad honorem quoque patris nostri Philippi, eodem Andrea procurante, multi vel ejus miracula indies contingentia, vel ejus gesta conscribebant; inter hos vero memoria dignus proditur P. Marius Georgius Venetus, qui cum inter philosophos et theologos nostri Ordinis primas haberet, duos libros de Libertate ecclesiastica in Simoniacos conscripserat; cumque esset etiam non minus poëta venustus, quam elegans, et facundus orator, ejusdem beati patris nostri Philippi Vitam heroïco carmine cecinit; quod etiam Tuderti fecisse D. Dominicum physicum Tudertinum ferunt, qui ejusdem Beati gesta simplici quidem ac soluta oratione pro modulo rudis illius ætatis, verissima tamen, et quæ adhuc nostris temporibus apud Joannem Baptistam Guazzaronium, spectatæ doctrinæ virum præclarum, in manuscripto servantur. *Franciscus Sansovinus in Historia Veneta lib.* XIII *apud nos fol.* 242 *priorem ex his duobus biographis pro Mario Marcum Georgi appellat. Videntur autem Marius vel Marcus ille Georgius et Dominicus Tudertinus sæculo decimo quarto floruisse.* F

qui gesta hujus Sancti,

3 *Deinde Gianius ibidem alium Vitæ scriptorem assignat, et simul immemorabilem* S. Philippi *cultum probat hoc modo:* Neque tamen arbitrandum est, ob hanc Generalis Andreæ sedulitatem festum beati Philippi hoc primum tempore cœptum fuisse celebrari: nam ex fide dignis monumentis, præsertim Diariis cœnobii Annuntiatæ

AUCTORE G. C.

nuntiatæ ab anno MCCCXXXVI et deinceps vicissim usque ad hæc nostra tempora perspicuum est, festum beati Philippi quotannis Augusto mense celebratum fuisse. Quin etiam ab illius miraculorum coruscatione post mortem adhibitos sibi statim hujusmodi divinos honores asseveranter indicat M. Cosmus Florentinus, qui ejus gesta conscripsit circa annum MCDLXXX; quod forte etiam ex eisdem præcedentibus Diariis ante prædictum annum MCCCXXXVI, quæ modo desiderantur, facile collegisse auctor ille potuit.

tum stylo soluto.

4 Ceterum non ob id inficiendum, quin Generalis Andreæ cura magnum quid incrementi superadditum fuerit devotioni beati Philippi, quando hoc tempore ejus dies festus per tibicines tota in urbe Florentina evulgari quotannis et successive consueverit; quodque Magistratum et Senatum ipsum Florentinum solemni pompa ad Annuntiatam eo die accurrere et divinis ejus interesse, ex eisdem Diariis compertum sit. Quare si ex solis monumentis unius cœnobii Florentini tot et tanta de beato Philippo conspicari licuit, quid si per singula hujus nostri Ordinis cœnobia licuisset nobis cuncta monumenta rimari? Ne-
B que prætereundus pius ille ritus quibusdam in ecclesiis hujus Ordinis ab immemorabili tempore usque ad præsens derivatus, benedicendi panes illos inter populum dispensandos in festo beati Philippi ob memoriam illius angelici panis, quem in summa Aretii caritate ipse coram imagine beatæ Virginis provolutus orando suis famelicis Fratribus abunde impetrarat. *Miraculum, cujus occasione hic ritus benedicendi panes institutus est, postea in Actis distincte narrabitur. Interim ad alios Actorum scriptores indagandos progrediamur.*

tum ligato scripserunt.

5 *Circa annum Christi* 1470 *Ugolinus Verinus in honorem* S. Philippi Benitii *composuit carmen hexametrum, quo pleraque Sancti istius gesta et miracula enarrat, quodque laudatus Archangelus Gianius integrum Annalibus sui Ordinis ante Centuriam tertiam inseruit.* Fuit autem Ugolinus iste *(utimur hic verbis ejusdem Gianii, quibus lectorem ante editionem illius carminis monet)* æque humanioribus litteris eruditus, ac inculpatæ vitæ moribus vehementer excultus, et tantæ auctoritatis apud Laurentium Medicem, veteris disciplinæ et litterarum omnium
C fautorem, habitus, ut is unum hunc deligeret, qui Joannem filium illum erudiret, qui deinde post Cardineam purpuram ad apicem Romanæ sedis titulo Leonis X ascendens, magnis auspiciis Mediceam familiam ad summos principatus primus omnium provexit. Quasi hoc uno facinore perenni gloria censeatur dignus Ugolinus, quod celsum et altæ indolis puerum erudierit. Scripsit Ugolinus plurima elegantissima poëmata et præsertim de familiis Florentinæ urbis, quæ omnia partim edita, partim manuscripta in Medicea S. Laurentii bibliotheca asservantur. Quod vero carmen hoc in honorem beati Philippi minus consuetæ illius elegantiæ consonum quibusdam videri possit, ob id meo judicio accidit, quod obiter et ex tempore illud cecinerit, et hanc forte ob rationem SYLVAM nuncupaverit; fortasse etiam in Christophori de Justinopoli Generalis gratiam, quando in comitiis Florentiæ celebratis anno MCDLXX de beati Philippi canonizatione rursus sermo habitus fuit. *At quæcumque sit minoris hujus elegantiæ causa, nos non recudemus illud carmen, in quo tantum continentur ea, quæ postmodum in Actis clarius explicabuntur.*

6 *Etiam prætermittemus Thodæum Adimarium Florentinum, et Nicolaum Borghesium patricium Senensem, qui eodem sæculo decimo quinto laudes* S. Philippi *rhythmis aut hymnis celebrarunt, ut apud Gianium in Annalibus ante librum quintum Centuriæ primæ, et ante Centuriam quartam videre est. Ex auctoribus vero sequentis sæculi, qui aliqua ad Ordinem Servorum beatæ Mariæ vel ad* S. Philippum Benitium *spectantia litteris mandarunt, solum memoramus Michaëlem Poccianitum Florentinum, qui anno Christi* 1567 *Florentiæ Chronicon Ordinis Servitarum vulgavit. Plurima* S. Philippi *gesta et miracula breviter ordine temporis narrantur in hoc Chronico, quod ex vetustioribus monumentis desumptum est, ut ipse Poccianitus in dedicatione Operis sui testatur his verbis :* Decrevi tandem, quoad fieri posset, ex omnibus in unum coactis Annalibus nostri hujus Annuntiatæ cœnobii excerpere, quidquid memoriæ proditum est de priscis illis Patribus nostris, qui nostræ Servitarum familiæ fundamenta jecerunt, qui in Divorum cœtum adducti, illam nobilitarunt, qui præclara eruditione atque doctrina ornati, eamdem in magna gloria et laude posuerunt. *Præterea Poccianitus ante exordium sui Chronici vetera hæc documenta nominatim expressit.* E

quæ etiam Poccianitus Latino suo Chronico inseruit

7 *Ineunte sæculo decimo septimo sæpe laudatus laudandusque Archangelus Gianius diffuse Vitam* S. Philippi *contexuit, ut ipse Centuria prima Annalium suorum lib.* II *in Annotationibus ad caput* XVI *indicat hoc modo :* Quæ de beato Philippo Benitio strictim percurrit auctor in his Annalibus, si quis cupiat fusius legere, consulat ampliorem ejusdem auctoris Historiam de beato Philippo, Florentiæ apud Marescottos quinque libris editam MDCIV. *Suspicamur, de hac eadem* S. Philippi Benitii *Vita, quæ nobis ad manum non est, in comitiis generalibus Servitarum anno Christi* 1603 *Romæ celebratis statutum fuisse,* quod Historia beati Philippi jussu Angeli Mariæ Generalis per M. Archangelum Gianium provinciæ Tusciæ socium edita, per singula Ordinis cœnobia distribuatur, *quemadmodum Centuria quarta laudatorum Annalium lib.* VI *cap.* VI *refertur. Hæc autem prolixo* S. Philippi *historia videtur Italico idiomate conscripta esse, sicut ex infra dicendis mox apparebit.* F

Gianius eam plam ejusdem Vitam prius Italice edidit.

8 *Postea Gianius eamdem Vitam Italicam, ni fallimur, reduxit ad compendium Latinum, quod manu exaratum inter schedas Musei nostri servamus, et in quo ille interpres ad eminentissimum Hieronymum Bernerium Ordinis sui protectorem dirigit hanc præfationem :* Librum, quem de historia beati patris nostri Philippi Etrusco idiomate satis copiose per me compositum ad te (Cardinalis amplissime) superioribus diebus transmiseram, cum libenter accepisses, nec sine summa animi pietate, sicut ex tuis gravissimis verbis coram percepi, postea perlegisses et probasses, me etiam, quæ tua est benignitas, simul cohortatus fuisti, ut dum mihi Romæ his diebus commoranti per otium liceret, hanc eamdem historiam Latino sermone quasi synopsin, et ad compendium, ut aiunt, cæsim ea lege referrem, ut quisquis ejusdem beati Patris gesta percurrere et pressius inspicere contendat, uno fere oculorum intuitu id facile assequi posset. Ego vero, cum tibi ad nutum semper (ut debeo) parere et summo desiderio obsequi paratus sim, statim tuis auspiciis Opus aggressus, tanta celeritate

eamque postea Latine contraxit.

A ritate complevi, ut vix credi possit, hæc omnia per nos currenti calamo (tantum valet obedientia) simul collecta fuisse. Accipe igitur, vigilantissime protector, exiguam hanc observantiæ erga te meæ declarationem, quam si præstantissimæ bonitati tuæ non injucundam fore cognovero, multo magis excitabor, ut eamdem in posterum obsequentiorem experiare. Interim benedictus Deus, qui te huic nostræ Servitanæ sodalitati protectorem constituit, ad Apostolatus apicem pro totius reipublicæ Christianæ regimine promovere dignetur, et beatissima Virgo patrona nostra, quam tibi quotidie cum beato nostro Philippo sospitatricem imploro, æquam tuæ erga nos protectionis paremque gratiam rependat. Ex ædibus nostris S. Marcelli de Urbe, octavo Kalendas Junii MDCVI.

ex quo aliisque tandem

9 *Deinde laudatus auctor scribere incipit promissum historiæ compendium, quod in quinque partes divisum est: nam primo breviter gesta* S. Philippi *usque ad ejus obitum narrantur. Secundo miracula, quæ non diu post mortem ipsius contigerunt. Tertio variæ sacri corporis translationes, in quibus etiam miracula quædam pa-* B *trata sunt. Quarto agitur de sacris ejus reliquiis, quæ in diversis urbibus ac regionibus honorantur. Quinto denique referuntur aliqua spectantia ad promovendam* B. Philippi *solennem canonizationem, quæ tamen non nisi diu post obitum Gianii ab Apostolica Sede impetrari potuit, ut inferius in hoc Commentario prævio videbimus. Prius decreveram hanc Vitæ synopsin typis edere; sed postea sententiam mutavi, cum viderem, eumdem Gianium Annalibus suis, quos postmodum anno* 1618 *Florentiæ imprimi jussit, magnam ejusdem compendii partem inseruisse. Quapropter in Annotatis ad Acta* S. Philippi *inferius edenda allegabo istos Annales, qui mihi potissimum placent, eo quod illorum auctor post singula fere capita in Annotationibus assignet documenta, ex quibus narrationem suam hausit. Nihil hic dico de Italica* S. Philippi *Vita, quam Pandolfus Ricasoli Barani Canonicus Florentinus anno* 1626 *tribus libris complexus est, et Urbano VIII Pontifici nuncupavit. Etiam tacitus prætereo panegyrim poëticam, quam Carolus Casini Servita tunc in honorem hujus sancti Viri Italice concinnavit, et eodem* C *anno* 1626 *Florentiæ typis excudi jussit. Procul dubio hæc et alia vidit posterior Latinæ Vitæ scriptor Servita, de quo jam pauca præmonebimus: hic enim in Actis infra edendis cap.* V *num.* 52 *generatim numerat* quinque supra triginta optimæ notæ scriptores, *qui res gestas* S. Philippi *litteris commendarunt.*

Dalæus Latina S. Philippi Acta fuse collegit,

10 *Cherubinus Maria O-Dale Hibernus, quem nos exemplo aliorum Latine Dalæum cognominabimus, anno* 1644 *Œniponti Latinam* S. Philippi *historiam edidit, et augustissimo Ferdinando III imperatori dedicavit. Hanc scriptor ille collegit ex variis monumentis, ut patet ex facultate imprimendi, quam reverendus admodum Pater Vicarius generalis Ordinis Servorum beatissimæ Virginis ei concessit, et quæ huic Operi sic præfixa legitur:* Cum præsentem Vitam beati patris nostri Philippi a P. F. Cherubino Maria Dalæo ex Annalibus Ordinis et historia ejusdem Italice edita collectam ac Latinitate donatam Ordinis nostri Patres theologi, ad censuram deputati, dignam luce censeant, ego P. F. Archangelus Benevenius Ordinis Servorum B. Virginis pro auctoritate mihi a reverendissimo Patre Generali concessa, ejus imprimendæ facultatem concedo. Œniponti in Conventu sancti Josephi die XXIII Novembris anno MDCXLIII.

AUCTORE G. C.

quæ post hunc Commentarium recudemus.

11 *Hanc Vitam Latinam, quam Dalæus satis eleganter et ordinate in tres libros partitus est, huic Commentario prævio subnectemus, et more nostro in plura vel pauciora capita dividemus, præfixis tamen veterum librorum et capitum titulis, ne quis aliquid in hac nostra editione mutatum aut prætermissum suspicetur. Præterea illustrabimus singula capita consuetis Annotationibus, quas ex Annalibus Archangeli Gianii vel ex Chronico Michaëlis Poccianti excerpemus. Cum vero post editam Dalæi lucubrationem non pauca ad majorem* S. Philippi Benitii *gloriam et cultum ejus augendum accesserint, ea paragrapho sequente ex Bulla canonizationis et posterioribus Romanorum Pontificum decretis fideliter referemus.*

§ II. Posthuma hujus Sancti gloria ex solenni ejus canonizatione, subsecuto cultus incremento, et declarata primorum sodalium sanctitate. E

Benedictus XIII Papa testatur.

Q*uamquam sæpius de impetranda beati hujus Viri canonizatione cogitatum actumque fuerit, tamen ea res ad optatum finem perduci non potuit ante annum Christi* 1671, *quo Clemens X Pontifex* Philippum Benitium *catalogo Sanctorum solenniter adscripsit. Cum vero tunc hac de re litteræ Apostolicæ conscriptæ non fuerint, Benedictus XIII summus Pontifex hunc defectum anno* 1724 *benigne supplevit edita constitutione, quæ apud illustrissimum Justum Fontaninum in Codice canonizationum pag.* 542 *et sequentibus ita sonat:* Benedictus episcopus servus servorum Dei, ad perpetuam rei memoriam. Rationi congruit et convenit æquitati, ut quæ Romanus Pontifex in plenario conventu venerabilium fratrum sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalium, patriarcharum, archiepiscoporum et episcoporum, unanimi eorum consilio communicato, sanxit et definivit, licet postea ob ejusdem F Pontificis obitum litteræ Apostolicæ de his conscriptæ non fuerint, suum tandem consequantur effectum. Jam dudum piæ memoriæ antecessor noster Clemens Papa X Dei servos, quos summarum virtutum et signorum præstantia in variis religiosorum Ordinum cœtibus olim fulsisse cognoverat, omnium Christi fidelium imitatione exprimendos propositurus, inter ceteros unum elegit venerabilem virum Philippum Benitium ex familia Fratrum Servorum beatæ Mariæ Virginis, quem ob sanctitatem, ex ritu S. R. E. probatam atque recognitam, ubique colendum honorandumque decerneret.

S. Philippum Benitium,

13 Philippus Florentiæ Tuscorum anno Christi Domini millesimo ducentesimo tricesimo tertio, dum annua festa agerentur beatæ Mariæ Virginis in cælum assumptæ, a qua cum parentes precibus impetraverant, familiæ Fratrum Servorum ejusdem Virginis, eodem die atque anno institutæ, magnum ipse ornamentum futurus, in lucem editus est. Lutetiæ et Patavii studiis sacrarum Litterarum absolutis, hoc assiduis jejuniis et orationibus a Domino obtinuit, ut Ordo Fratrum

AUCTORE G. C.

trum Servorum beatæ Mariæ Virginis, cui nomen daret, sibi præmonstraretur: cujus Ordinis vestem in classe laicorum ob modestiam indutus, aliquamdiu solitariam vitam in montis Senarii eremo supra Florentiam traduxit. Postmodum ex obedientia ad presbyteratum evectus, terrenisque rebus ob cælestium contemplationem despectis, verbo Dei promulgando se totum addixit, suæque familiæ Generalis præfectus in unam hanc curam ardenter incubuit, ut per se suosque, variis linguis instructos, Christi Domini Euangelium ubique prædicandum curaret; quod ipse salutis animarum percupidus, nullisque periculis territus, sedulo tantaque alacritate agere consuevit, ut ejus fama permotus piæ memoriæ Clemens Papa IV, decessor noster, eum sibi Apostolicum concionatorem adlegerit.

cujus Acta et miracula

14 Peccatores ad Deum conversurus, Galliam, Germaniam, Frisiam, et Sarmatiam peragravit, eodemque pio instinctu Pistoriensem civitatem, funestis Gibellinorum Guelforumque odiis laniatam, Christianæ concordiæ restituit. Unde factum, ut plures Dei Virum imitaturi, res suas pauperibus erogarent, ipsique primarii B Gibellinæ factionis duces ad cor redeuntes, religiosum Philippi institutum amplecterentur. Summæ ejus caritatis fervor eluxit, ubi eleemosynam flagitanti interiorem sibi vestem detractam Viterbii largitus est; qua pauper contectus, a morbo lepræ convaluit. Magnum quoque et Deo gratissimum Christianæ lenitatis argumentum edidit, dum Liviensis populi in Æmilia crimina et mores pro concione corripiens, virgis cæsus, saxisque impetitus, pro persecutoribus tanto spiritu Deum exoravit, ut ex his unum Peregrinum ad pœnitentiam traxerit, qui Philippi Religionem ingressus, sua et civium peccata delevit, postea et ipse eximiis virtutibus et miraculis florens, et propterea per nos ipsos, favente Deo, quamprimum in Sanctorum canonem referendus.

hic compendio se narrantur.

15 Philippus veterum anachoretarum mores æmulari studens, in cryptam montis Senarii Deo liberius vacaturus, quadriennium secessit. Ceteris ejus virtutibus par fuit cordis humilitas, qua patriæ ecclesiæ episcopatum respuit, Viterbium inde properans, post piam dormitionem decessoris nostri Clementis Papæ IV, ubi per Ot- C tobonum S. R. E. diaconum Cardinalem sancti Hadriani, suique Ordinis patronum sibi oblata Pontificia dignitate palam se indignum professus, in solitudinem remeavit, ipsum Ottobonum ad tantum fastigium aliquando evehendum, sed brevi eo potiturum, vaticinatus. Is fuit antecessor noster piæ memoriæ Hadrianus Papa V. Sed Philippus religiosæ solitudinis amore captus, cum iterum tres menses in crypta montis Senarii latitasset, ab alio inclytæ recordationis decessore nostro Honorio Papa IV Perusiæ Pontificali benedictione munitus, Tudertum petiit, ubi ad populum, qui magna frequentia ei obvius advenerat, concione habita, lethali morbo decubuit, summæque pietatis et religionis argumentis pœnitentiales Davidis Psalmos non sine profusis lacrymis recitans, migravit ad Dominum anno salutis millesimo ducentesimo octogesimo quinto, decimo Kalendas Septembres, dum solemnia absolverentur Octavæ beatæ Mariæ Virginis in cælum assumptæ, quibus in lucem prodierat. Ad ejus corpus sex dies palam expositum populi maxima frequentia venerationis ergo confluere visi sunt, Missæque sacrificium episcopo, clero, et tota civitate præsentibus, non pro de- D functo, sed de beato confessore nutu Dei celebratur.

a Clemente X Papa in catalogum Sanctorum relatum fuisse,

16 Mox Vir justus prodigiis claruit. Ad ejus corpus et sepulcrum claudi gressum, cæci visum, ipsique mortui vitam receperunt: quibus aliisque rite cognitis et perspectis, felicis memoriæ antecessor noster Leo Papa X Philippum Beatorum numero adscripsit, Officium, Missamque in ejus honorem a Fratribus Ordinis Servorum, beati Viri anniversario die recurrente, celebrari permissis, ad id postmodum accedente etiam auctoritate diplomatum sanctæ memoriæ decessorum nostrorum Clementis VIII et Pauli V. Quare ex sanctæ Romanæ Ecclesiæ regulis et ritualibus constitutionibus, per Romanos Pontifices editis, de more cognita, et compluries in examen adducta, etiam sub felicis recordationis itidem decessore nostro Urbano VIII, semperque probata Viri Dei sanctitate, perinsignibus ejus virtutibus signisque testata, ad pias preces per varios Principes apud hanc sanctam Apostolicam Sedem vehementissime repetitas, præsertim vero ab illustris memoriæ Leopoldo Romanorum imperatore electo, et Cosmo III olim in Etruria sibi E subjecta magno Duce; idem Clemens Papa X Philippum Benitium, de cujus virtutum et prodigiorum magnitudine diserte constiterat, in Sanctorum confessorum canonem referendum pronuntiavit.

et Apostolicum ejus decretum tunc non editum

17 Itaque indicta die, nimirum Dominica secunda post Christi Domini Resurrectionem pridie Idus Apriles anni millesimi sexcentesimi septuagesimi primi, Pontificatus sui primo, cum in sacrosanctam beati Petri Apostolorum principis basilicam tantam cæremoniam solenni ritu peracturus processisset, semel, iterum et tertium iteratis ad Deum precibus, in plenario conventu venerabilium fratrum S. R. E. Cardinalium, patriarcharum, archiepiscoporum et episcoporum pro Philippo Benitio in sanctorum confessorum canonem referendo, unanimi omnium acclamatione et suffragio, post sacros hymnos precesque ad Deum pie fusas, et paracliti Spiritus gratiam enixe invocatam, ad honorem sanctæ et individuæ Trinitatis, exaltationem fidei Catholicæ, Christianæque religionis amplificationem idem Clemens Papa X auctoritate Domini nostri Jesu Christi et beatorum Apostolorum Petri et Pauli, beatum Philippum Benitium una F pariter cum beatis confessoribus non pontificibus Francisco Borgia, Cajetano Thienæo, Ludovico Bertrando, et virgine non martyre Rosa a sancta Maria, sanctum esse decrevit et definivit, in sanctorum confessorum canonem retulit, cumdemque impostorum ab universis Christi fidelibus, tamquam vere sanctum, colendum, invocandum honorandumque sancivit; ad ejus honorem sacras ædes atque altaria, in quibus sacrosanctum Missæ sacrificium Deo offeratur, construi ac dicari, et quotannis decimo Kalendas Septembres, quo die Vir sanctus obdormivit in Domino, illius memoriam, ut sancti confessoris non pontificis, pie coli posse pronuntiavit. Mox gratiis cum plurimo gaudio Deo actis, præcipuaque oratione per beati Philippi merita ad Dominum recitata, ad aram maximam supra confessionem beati Petri, cum ejusdem Philippi ceterorumque commemoratione Missam celebravit, universis Christi fidelibus, qui aderant, plenariam peccatorum indulgentiam et remissionem largitus.

18 Ne

confirmat hac constitutione. 18 Ne vero de hujusmodi Clementis Papæ X decreto Apostolico, definitione, sanctione, adscriptione, relatione, concessione, ceterisque præmissis, propterea quod ab eodem Clemente aut ab ejus successoribus Innocentio XI, Alexandro VIII, Innocentio XII, Clemente XI et Innocentio XIII piæ memoriæ Romanis Pontificibus antecessoribus nostris, litteræ decretales de more conscriptæ non fuerint, deinceps umquam possit quomodolibet hæsitari, Nos, qui meritis licet imparibus, disponente Domino, in cathedra beati Petri iisdem successimus, volumus et Apostolica auctoritate statuimus, ut decretum, sanctio, relatio, adscriptio, concessio, ceteraque hactenus memorata, a jam dicta die pridie Idus Apriles anni millesimi sexcentesimi septuagesimi primi, suum undequaque et plenarium consequantur effectum, acsi super illis ab eodem Clemente Papa X litteræ decretales revera eadem dio conscriptæ et de more promulgatæ fuissent, ut superius enarratur. Volumus autem, ut præsentes litteræ ad probandum decretum, definitionem, sanctionem, adscriptionem, relationem, statutum, concessionem,
B ceteraque præmissa, ubique omnino sufficiant, neque alterius cujuscumque probationis adminiculum ad id amplius requiratur. Præterea quia difficile foret, has nostras ad singula loca, ad quæ opus esset, adferri, volumus, ut earumdem exempla etiam typis impressa, manu publici notarii subscripta, sigilloque alicujus personæ in dignitate ecclesiastica constitutæ munita, eamdem ubique fidem obtineant, quam hæ nostræ obtinerent, sicubi eas exhiberi vel ostendi contingeret. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostri decreti, definitionis, sanctionis, adscriptionis, relationis, statuti, concessionis, infringere, aut ei temerario ausu contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei ac beatorum Petri et Pauli Apostolorum ejus se noverit incursurum. Datum Romæ apud sanctum Petrum anno Incarnationis Dominicæ millesimo septingentesimo vicesimo quarto, pridie Nonas Junias, Pontificatus nostri anno primo.

cui ipse cum plerisque Cardinalibus subscribit. 19 ✠ Ego Benedictus Catholicæ Ecclesiæ episcopus.

C ✠

✠ Ego Franciscus episcopus Prænestinus Cardinalis Barberinus.

✠

✠ Ego Laurentius episcopus Tusculanus Cardinalis Corsinus.

✠

✠ Ego Joseph tituli sanctæ Praxedis presbyter cardinalis Sacripantes.

✠ Ego Thomas tituli sanctæ Mariæ Transtiberim presbyter Cardinalis Rufus.

✠

✠ Ego Philippus Antonius tituli sanctæ Cæciliæ presbyter Cardinalis Gualterius.

✠

✠

✠ Ego Ludovicus tituli sancti Silvestri in Capite presbyter Cardinalis Picus de Mirandula.

✠

✠ Ego Antonius Felix tituli sanctæ Balbinæ presbyter Cardinalis Zondadarius. *AUCTORE G. C.*

✠ Ego Petrus tituli sancti Johannis ante Portam Latinam presbyter Cardinalis Corradinus.

✠

✠

✠ Ego Melchior tituli sanctæ Mariæ Angelorum presbyter Cardinalis de Polignac.

✠

✠

✠ Ego Bernardinus tituli sancti Petri in monte Aureo presbyter Cardinalis Scottus.

✠

✠

✠

✠ Ego Georgius tituli sanctæ Agnetis presbyter Cardinalis Spinula.

✠

✠ E

✠ Ego Ludovicus tituli sanctæ Priscæ presbyter Cardinalis Belluga et Moncada.

✠ Egu Joseph tituli sanctæ Susannæ presbyter Cardinalis Pereyra de la Cerda.

✠ Ego Johannes Baptista tituli sancti Stephani in monto Cælio presbyter Cardinalis Salernus.

✠ Ego Alvarus tituli sancti Bartholomæi in Insula presbyter Cardinalis Cienfuegos.

✠ Ego Johannes Baptista tituli sancti Matthæi in Merulana presbyter Cardinalis de Alteriis.

✠ Ego Vincentius tituli sancti Onuphrii presbyter Cardinalis Petra.

✠ Ego Prosper tituli sancti Chrysogoni presbyter Cardinalis Marefuscus.

✠ Ego Nicolaus tituli sanctæ Mariæ in Dominica presbyter Cardinalis Coscia.

✠

F

✠

✠ Ego Benedictus sanctæ Mariæ in Via lata diaconus Cardinalis Pamphilius.

✠ Ego Joseph Renatus sancti Georgii in Velabro diaconus Cardinalis Imperialis.

✠ Ego Laurentius sanctæ Agathæ ad Montes diaconus Cardinalis de Alteriis.

✠ Ego Carolus sancti Angeli in foro piscium diaconus Cardinalis Columna.

✠ Ego Curtius sancti Eustachii diaconus Cardinalis Origus.

✠ Ego Fabius sanctorum Viti et Modesti diaconus Cardinalis de Abbatibus Oliverius.

✠ Ego Carolus sanctæ Mariæ in Aquiro diaconus Cardinalis de Marinis.

✠ Ego Julius sancti Hadriani diaconus Cardinalis Alberonus.

✠ Ago Alexander sanctæ Mariæ in Cosmedin diaconus Cardinalis Albanus.

✠ Ego Nicolaus sanctæ Mariæ de Rotunda diaconus Cardinalis Judice.

✠

✠

P. Cardinalis

AUCTORE G. C.

P. Cardinalis Prodatarius
F. Cardinalis Oliverius
VISA
De Curia J. archiepiscopus Ancyranus.
L. Martinettus
Registrata in Secretaria Brevium.

cum interim cultus Sancti post canonizationem non parum auctus esset

20 *Quanto cum gaudio diu desiderata* S. Philippi Benitii *canonizatio excepta fuerit, ostendit Applausus Florentinus, anno* 1672 *Italice editus, in quo elegantes inscriptiones Latinæ et ingeniosa carmina ad honorem hujus Sancti leguntur. Sed hanc transitoriam et privatam urbis Florentinæ venerationem Sedes Apostolica perpetuam ac universalem reddere voluit, dum anno* 1694 *Innocentius XII Pontifex cultum* S. Philippi *per totam Ecclesiam propagavit, ut patet ex decreto sequente :* Ad perquam humillimas R. P. Joannis Francisci Mariæ Poggi Generalis, et P. Petri Antonii de Rubeis Procuratoris generalis Ordinis Servorum beatæ Mariæ Virginis supplicationes, totius eorum Religionis nomine sanctissimo Domino nostro porrectas, sacræque Rituum Congregationi remissas, et ab eminentissimo et reverendissimo domino Cardinale Otthobono
B relatas, benigne sacra eadem Congregatio inclinata posse concedi censuit, ut Officium sancti Philippi Benitii professoris, seu potius dicti Ordinis propagatoris, hactenus die XXIII Augusti sub ritu semiduplici ad libitum, et deinde de præcepto in Ecclesia universali recitatum, in posterum singulis annis ab omnibus tam sæcularibus, quam regularibus utriusque sexus, qui ad horas Canonicas tenentur, sub ritu duplici minori de præcepto recitetur ; si sanctissimo Domino nostro videbitur. Die 2 Octobris MDCLXXXXIV. Facta igitur deinde sanctissimo Domino nostro de prædictis per me secretarium relatione, Sanctitas Sua benigne annuit die IX ejusdem mensis et anni MDCLXXXXIV.

A. Cardinalis Cybo
B. Inghirami sac. Rit. Congr. Secr.
Loco † sigilli.

Etiam ad posthumam ejus gloriam spectat,

21 *Postquam hæc de notitia biographorum ac publica Sancti nostri veneratione collegeram, ad manus meas pervenit eximium Opus eminentissimi Cardinalis et archiepiscopi Bononiensis Prosperi de Lambertinis, quod* de Servorum Dei beatificatione et Beatorum canonizatione *inscri-*
C *bitur, et ab anno* 1734 *Bononiæ typis edi cœpit. In hoc Opere lib.* II *cap.* XXIV *et* XLII, *sive tomo II pag.* 286 *reperitur decretum, quo Sedes Apostolica declarat immemorabilem cultum sex venerabilium virorum, qui Ordinem Servorum beatæ Mariæ Virginis fundarunt. Cum de beatis illis fundatoribus in Actis post hunc Commentarium prævium edendis sæpius mentio recurrat, ad clariorem rerum referendarum intelligentiam, majorem* S. Philippi Benitii *sodaliumque gloriam, et ad illustriorem splendorem supradicti Ordinis omnia huc spectantia transcribere non gravabor.*

quod a Sede Apostolica non ita pridem

22 *Loco proxime citato laudati Operis istud decretum sic refertur :* Discusso in sacra Rituum Congregatione ad instantiam Postulatorum hujusmodi causæ, dubio, an constet de cultu ab immemorabili tempore eisdem Beatis exhibito, et casu excepto a decretis sanctæ memoriæ Urbani VIII, ita ut sententia reverendissimi Ordinarii Florentini sit confirmanda in casu etc. Sacra eadem Rituum Congregatio ad relationem eminentissimi et reverendissimi domini Cardinalis Zondadarii, reverendissimo domino Prospero de Lambertinis archiepiscopo Theodosiæ, fidei Promotore, in D
scriptis et in voce prius audito, rescribendum censuit, constare de cultu immemorabili sex ex septem fundatoribus Ordinis Servorum beatæ Mariæ Virginis, si sanctissimo Domino nostro visum fuerit. Die VII Julii MDCCXXV. Factaque deinde per me secretarium de prædictis sanctissimo Domino Nostro relatione, Sanctitas sua *(nimirum Benedictus XIII)* benigne annuit, die XXX ejusdem mensis, et anni MDCCXXV.

declaratus sit immemorabilis et legitimus cultus

23 *Post exhibitum hoc decretum, eminentissimus scriptor ibi nomina septem fundatorum recenset, et immemorabilem septimi cultum aliunde probat his verbis :* Nomina horum Beatorum septem fundatorum sunt sequentia : BONFILIUS MONALDINUS, JOANNES MANETTUS, BENEDICTUS ANTELLENSIS, BARTHOLOMÆUS DE AMIDEIS, RICOVERUS LIPPIUS, GERARDINUS SOSTENEUS, ALEXIUS FALCONERIUS. Septimus porro, hoc est, Alexius Falconerius in superioribus memoratus est, quia cum causa beatificationis et canonizationis ejusdem cura, studio, atque impensa suæ nobilissimæ Domus initium habuerit et progressum (quod etiam factum est in causa beatæ Julianæ ex eadem familia) ubi E
causa aliorum sex fundatorum promota fuit, et promovetur a religioso Ordine Servorum Mariæ, hinc unius causæ ab alia segregatio provenit, licet tum quoad sanctitatem tum quoad cultum iisdem omnino fundamentis utraque insisteret : quotquot enim scriptores vel antiqui vel recentiores, et quotquot testes examinati, qui de fama virtutum ac miraculorum, et de antiquo cultu beati Alexii scripserunt, aut deposuerunt, iidem scripserunt pariter atque deposuerunt de fama virtutum ac miraculorum, et de cultu immemorabili aliorum sex fundatorum.

septem venerabilium virorum,

24 *Deinde laudatus auctor ibidem num.* 165 *antiquam horum septem fundatorum venerationem confirmat hoc modo :* Mons quidam insignis altitudinis adest in Tusciæ provincia, qui e parte meridionali spectat civitatem Florentiæ, e boreali contra respicit agrum Mucellanum a continuata montium Apennini serie circumvallatum. Mons hic dicitur SENARIUS, quem aliqui ex antiquioribus scriptoribus AS NANIUM, alii vero SENARIUM ab aëris sanitate appellarunt. In ejus nempe fastigio ædificata est ecclesia cum sacra eremo, in quam fere quinque retro seculis, F
approbante Ardingo tunc episcopo Florentino, sese receperunt septem viri nobiles, qui, abjectis divitiis et seculi pompis, asperum vivendi genus amplexi sunt, et Ordinem beatissimæ Virginis Mariæ fundarunt.

qui fundarunt Ordinem.

25 In hoc sacro loco omnes pie mortui sunt, excepto Alexio, qui pretiosa occubuit morte in Conventu sanctæ Mariæ de Caphagio, hodie sanctissimæ Annuntiationis de Florentia, etsi ejus cadaver fuit subinde ad ipsum montem asportatum, et una cum cadaveribus aliorum sex sociorum sub ara majori reconditum. Ad præsens autem in sacello post chorum sito, quod RELIQUIARUM SACELLUM communiter vocatur, adest altare ornatum, in cujus icone depicta apparet beatissima Virgo, quæ angelis comitata porrigit habitum nigrum septem fundatoribus ante eam orantibus ; et sub eodem altari, si pallium removeatur, licet confectum ex materia solida et opere vario, comparent septem capita separatim locata cum corona florum super unumquodque eorum, et cum quadam inscriptione litteris aureis sculpta, quæ ita se habet : SEPTEM

BEATORUM

A Beatorum Ordinis Servorum beatæ Mariæ Virginis fundatorum capita, uti colligitur ex accessu episcopi Florentini eo loci facto de anno MDCCXIX, postea relato in Processu confecto super cultu immemorabili horum sex ex septem fundatoribus; in quo quidem Processu innumeræ probationes publici antiquissimi cultus continentur.

In quo S. Philippus militavit.

26 *Denique eminentissimus vir hanc materiam ibidem sic concludit:* Tam pie et sancte, et tanta sensuum mortificatione septem ipsi fundatores in eremo vixerunt, ut Gaufridus Cardinalis Legatus eos serio admonuerit de nimia in seipsos crudelitate, utpote quod in tanta vitæ asperitate viderentur sibi velle mortem consciscere. Quare ejus auctoritate permoti pristinum rigorem remittere coacti sunt, quemadmodum legere licet apud Archangelum Gianium in Annalibus sacri Ordinis Servorum additis a Patre Aloysio Garbio lib. I cap. XII. In elencho prædictorum fundatorum nonnulli loco Bartholomæi de Amideis ponunt quemdam Luteringum, et loco Joannis Manetti quemdam Victorem; sed non videtur recedendum esse a communi opinione, quæ stat B pro nominibus a nobis antea expressis. *Hoc epimetro transcripto, jam nihil amplius videtur superesse, nisi ut Acta S.* Philippi Benitii *recudamus, et notis quibusdam illustremus.*

VITA

Collectore P. F. Cherubino Maria Dalæo Hiberno.

Ex editione Œnipontana anni 1644, quam annotationibus illustramus.

TITULI LIBRORUM ET CAPITUM IN ISTA EDITIONE.

C LIBER PRIMUS

Continens vitam B. Philippi sæcularem, et in Religione privatam.

Cap. I. B. Philippi patria, natales, et futuræ sanctitatis præludia.

Cap. II. B. Philippi educatio usque ad studia graviorum disciplinarum.

Cap. III. Aperiuntur primordia et incrementa Ordinis Servorum, ut clarius percipi possint, quæ dicenda sunt.

Cap. IV. B. Philippus post navatam operam litteris Lutetiæ Parisiorum, et Patavii, Florentiam reversus, a Deo bonarum animarum amatore singularibus favoribus et gratiis excipitur.

Cap. V. B. P. Philippus ante imaginem miraculosam D. Annuntiatæ Florentiæ admirabili visione, quam B. P. Bonfilius explicat, illustratur. Hac occasione hujus imaginis historia paucis recensetur.

Cap. VI. Philippus suppliciter orat, ut ad Religionem inter Fratres Conversos recipiatur, et exauditus sacro Religionis habitu induitur.

Cap. VII. B. P. Philippi in asceterio Caphagii, quod hodie D. Annuntiatæ dicitur, exercitationes ac studia.

Cap. VIII. Philippus se in viam dat ad solitudinem, ubi Servi sui sanctitatem Deus miraculo manifestat.

Cap. IX. B. Philippus adhuc Fratris Conversi nomine et conditione latens, tyronibus asceterii Senensis a P. Generali magister præficitur, et detecta eo in itinere, divino consilio, illius eximia doctrina, sacris Ordinibus vel invitus initiatur.

Cap. X. Philippus Senis Servorum tyrocinio moderatus, fit sacerdos, cui, reddita functionis suæ ratione per occasionem Capituli generalis, primo Sacrificio operanti accinit Cælitum chorus.

AUCTORE G. C.

LIBER SECUNDUS

Continens gesta B. P. Philippi sub officio Prioris Generalis usque ad mortem. E

Cap. I. B. Philippus factus Generalis, se sistit Clementi IV summo Pontifici, qui sua auctoritate electionem ejus ratam facit, habetque.

Cap. II. Philippus primam visitationem cœnobii Aretini instituens, Patres per annonæ caritatem inedia pene enectos recreat pane divinitus impetrato.

Cap. III. Philippus in Capitulo Pistorii celebrato, Ordinem Servorum novis legibus constitutum, ad exactam religiosæ reipublicæ formam reducit.

Cap. IV. Philippus acri de abdicando Generalatu tentatione sollicitatus, interula sibi detracta, elephantiacum vestit, et e vestigio curat.

Cap. V. Philippus cum a Cardinalibus, mortuo Clemente IV, Pontifex maximus designatur, arrepta in aviam solitudinem Mantagnatæ fuga, delitescit. F

Cap. VI. Philippi sanctitas denuo innotescit et asseritur, elicitis e saxo salutiferis undis, quæ Thermis Philippicis in monte Tunniato nomen fecerunt.

Cap. VII. Philippus, peractis Florentiæ comitiis, et itinere in Gallias ad visitandam Religionem et promulgandum Euangelium instituto, ad urbem Mutinam quibusdam consceleratis divini Numinis execratoribus pœnas meritas, quibus brevi post deflagravere, prædicit.

Cap. VIII. Res a beato Philippo in Galliis et Germania gestæ.

Cap. IX. Philippum cum sociis in Italiam per Allobrogum alpes iter habentem, post tridui errorem atque inediam, angeli in viam reducunt.

Cap. X. Philippus multorum principum virorum invitatu, aliquot sacris domiciliis fundatis, aliisque restauratis, vocatus ad œcumenicum concilium, Lugdunum abit.

Cap. XI. Philippus delatum sibi episcopatum Florentiæ fuga ad Pistorienses evadit, et eosdem

Pistorienses

Ex impressis. Pistorienses scissos Guelforum Ghibelliuorumque factionibus magna ex parte in viam salutis reducit, institutis pœnitentium tam virorum quam mulierum sodalitiis.

Cap. xii. Innocentius V Pontifex maximus Ordinem Servorum antiquare aggressus irrito conatu, paulo post vivere desiit.

Cap. xiii. Philippus a Nicolao III Pontifice adjunctus Cardinali Latioo, Guelforum ac Ghibellinorum apud Florentinos, tumultus sedat.

Cap. xiv. Philippus missu Nicolai III Pontificis maximi, et Rudolphi primi Austriaci Cæsaris rogatu, ad sedandos Romani Imperii tumultus secundo in Germaniam proficiscitur.

Cap. xv. Quid Philippus supremum Religionem lustrans, Forolivii, Florentiæ, Senis ac Tuderti egerit tuleritque.

Cap. xvi. Religiosa beati P. Philippi mors, et ad eam suprema comparatio, et ultima ad Fratres monita.

LIBER TERTIUS

B

Miracula ab ipso mortuo edita, aliaque sanctitatis ejus argumenta complectens.

Cap. i. De miraculis vetustioribus.

Cap. ii. De miraculis recentioribus.

Cap. iii. Opinio ac fama sanctitatis Philippi, dum viveret, et postquam vixit.

Caput i. *Sancti patria, parentes, nativitas, futuræ sanctitatis indicia, pia educatio et virtutes in pueritia.*

Lib. i. Cap. i. *Sanctus Florentiæ* Hetruria, quæ beato Philippo nostro patria fuit, eam omnibus sæculis, tam pacis, ac belli artibus, quam propensione quadam adnata in religionem ac pietatem, laudem C tulit, ut, si ascititia luce in adumbrando serenissimo sidere nostro Philippo uti placeret, copiosiorem habituri materiam essemus, quam suscepti consilii nostri ratio, qua brevitati studemus, videatur postulare. Etenim jam inde a temporibus Aboriginum *a*, deorum interpretem fuisse Hetruriam *b*, et generali quodam sacerdotio illorum temporum superstitionis initiatam, nihilominus in Euangelii coruscum jubar generosos oculos intendere potuisse, nescio quam Divinitatis cognationem illius cæli ac soli hominibus divinitus insitam esse convincat, et hodieque (absit verbo invidia) pene dixerim, vix esse in orbe provinciam, quæ pietatis exercitationibus, ita ad vivum repræsentet primævæ Ecclesiæ venerandum simulacrum; quod pluribus prosequi ac demonstrare, non est ejus, qui contendat, magnorum heroum natales patriam illustrare potius, quam a patria illustrari.

ex nobili stirpe, 2 Interim, ut cætera omnia Philippo nostro divinitus contigerint, modestiæ tamen nostræ fuerit, Florentiæ, Hetruriæ regiæ, in qua natus est, gratias habere, quod ei clarissimos parentes dederit. Ii fuerunt Jacobus et Albavirdis; D quorum iste paternum genus sortitus est ex antiqua et perillustri Benitiorum prosapia, quæ, quoad stetit, summos illius Reipublicæ honores non solum adiit, sed pene domesticos, multarumque imaginum causas habuit. Mater parem nobilitatem nobiliorem fecit egregia religionis, ac virtutum reliquarum præstantia. Verum, ut nihil est in rebus humanis perpetuum, de tam magna et clara Benitiorum familia nihil jam superest, nisi domus, in qua natus est Philippus, quæ visitur in Vitis regione, quæ Guicciardinorum appellatur, antiquis parietibus insignia Benitiæ gentis, hoc est, in cærulea area, aperti pectoris candidam aquilam præferens; symbolum videlicet, quodam velut hieroglyphico genium familiæ Benitianæ ab generosa sinceritate commendans.

3 Cæterum tametsi summa concordia una convivérent conjuges, amica tamen cælo contentione in Christianæ pietatis studio acerrime certabant, eamque contentionem desiderium prolis, qua diu caruerant, eo magis acuebat, quo enixius optabant, ut series ex illis existeret nepotum, quæ mundi ætatem perennitate sua æquaret; ut essent, qui quam diutissime pro ipsis brevis ævi mortalibus, divinam benignitatem colerent ac venerarentur. Certamen optato utrique eventu sic diremptum est, ut, quamvis id precum constantia evicerint, quod diu multumque optaverant, tamen hoc ipso eo graviorem causam acceperunt, in incepto impensius persistendi, quo æquius est, accepto, quam petito beneficio, benignitatem divinam adorare. Nam cum in ea, quam dixi, orbitate, atque in hoc pietatis studio magnam partem ætatis vixissent (arcano quodam Dei consilio, ut illa corporum sterilitas, fœcunditas esset animorum, quæ Philippo omnes virtutes, sed vero præcipue tolerantiam, et infractam in Deum fiduciam sorores faceret) ad eam recurrunt, quam sua virginitas fœcundam fecit, et Matrem ejus, qui omnia potest, nisi negare id, quod Matre interveniente, atque patrocinante petitur. *et sterilibus parentibus,* E

4 Itaque concepta vota, et maturatæ constantia supplicationes, momentum habuere, et Mater Dei Albavirdem, Philippi Matrem fecit: atque ut agnosceret Albavirdis, se non modo filium, sed sanctum etiam impetrasse, dum uterum gereret, secundum quietem sibi objectum videt clarissimum jubar, quod de ventre suo prodiens, luculento fulgore omnia late complexum, universo orbi sese infundebat. Atque id quidem neque naturæ viribus, neque affectibus gravidarum, neque vi imaginariæ facultatis, aut violentæ alicujus apprehensionis conflatum commentum fuisse, editus in lucem iste lucis Filius et uterinus frater, rei Christianæ bono clarum fecit. Sed ne uno tantum omine Beati pueri nativitas prodigiosa foret, alia memoratu digna effecerunt; nam eodem anno, eodemque die, quo Ordo Servorum, inusitato, ut postea videbimus, modo ortus est; hoc est anno a partu Virginis nostræ millesimo ducentesimo trigesimo tertio, decimo octavo Kalendas Septembris, qui dies eidem Assumptæ Virgini sacer est, Philippum mater in hanc lucem effudit, admirabili sane et jucunda rerum omnium velut harmonia, qua minime obscure portendebatur, fore, ut Philippus die inauguratæ cælorum Reginæ, eodemque natæ servitutis Servorum ejusdem natus, et illius *non sine prævia matris visione nascitur,* F

EX IMPRESSIS.

A illius majestatem, et horum industriam plurimum clararet, et ipse vicissim clararetur.

quam subsecuta sunt

5 Neque vero id agere, quod dicimus, usque ad prætextam aut togam distulit Philippus; quin loculentiore ostento, vix quartum infantiæ mensem egressus, admirabili, et quam soli Superi tribuere possunt, eloquentia, Servorum patronum agere cœpit; forte enim aliquando matris in gremio gestatus; duos e septem viris Familiæ nostræ conditoribus, ostiatim mendicantes, oculis usurpaverat; et ecce, lætitia gestiens, ad matrem articulato, et distincto sermone conversus, Age, Mater, inquit, en Servi Mariæ Virginis, stipem prome. Perculit rei novitas circumstantes, non de nihilo obstupescentes, illi in favorem Servorum Virginis, eorumque gloriosi tituli promulgationem, verba suppetere, qui suas ipse causas nonnisi vagitu, aliisque mutis insinuationibus pro ætatis conditione agere poterat *c*. Non stetit in his solis, nudisque verbis, hoc futuræ Philippi sanctitatis omen, sed opere etiam, eoque non minus quam verba, miro, se prodidit: nam statis in septimana diebus, lacte nutricis, quo fere solo per ætatem

c

B alimento uti poterat, abstinebat: et relictis mollibus cunis, aliisque conciliatricibus somni illecebris, divino quodam instinctu, innocua, et adhuc lactea membra ad molestiorem quietem humi prosternebat.

mox futuræ sanctitatis indicia.

6 Unde non absurde de hoc Infante id asserueris, quod de sancto Nicolao, Myræ in Lycia antistite, habet gravis auctor Laurentius Surius. « Infantem hunc, quis dubitet in ipso » statim nativitatis exordio divino fuisse Numine » afflatum, sanctificatumque, qui non prius » vivere, quam Deum venerari: non prius » comedere, quam jejunare cœpit. Compertum » enim habemus, illum, cum reliquos dies no» ctesque omnes nutricis ubera crebro duceret, » quarta tamen sextaque feria, non nisi semel » dumtaxat, et vesperi quidem lac voluisse gu» stare. Atque hoc certo semper, immotoque » servavit ordine, ut nullis posset blanditiis » nullo nutricis lenocinio, nulla naturæ necessi» tate a jejunio cœpto deflecti. Quamobrem rigi» dissimum quemque bonarum rerum interpre» tem plane fateri oportet, non fortuito illud,

C » aut intemperie stomachi factum esse, sed quasi » consulto, et Dei afflante Spiritu ». Hactenus Surius *d*. Quæ omnia, solo nomine mutato, Philippo nostro conveniunt.

d

quæ infans dedit;

7 Quapropter etsi id hic unice agimus, ut Philippus ex merito omnibus appareat mirabilis, fatemur tamen mirum non esse, tam insigni, tamque mature jacto fundamento, tam nobilem virtutum molem, duorum supra quinquaginta annorum impigro utriusque vitæ, contemplativæ, activæque labore ab eo superimponi potuisse, congenito hoc, et collactaneo Dei Optimi Maximi favore, maximis cum compendiis, quibus ille incredibili industria collaboravit, deducente.

deinde a parentibus pie educatus.

8 Educationem Philippi respondisse multiplici natalium ejus claritudini, summa parentum honestas ac religio, domesticusque splendor proclive creditu facit. Curam eorum mirifice stimulabat, quod ex prodigiosa ipsa conceptione, primorumque ab hausta luce progressu dierum, haud vana conjectura divinaverint, manum Domini esse cum illo, ut non tam datum sibi illum filium, quam suæ concreditum curæ, persuasum haberent: eoque atque aliis multis nominibus, sed vero præcipue, quod meminissent beatissimæ Virginis donum esse, eum tenere charum, pretiosumque habebant. Proinde inter domesticos parietes, quoad pueritiam excessit, accurate custoditus, studio humanioris literaturæ reliquarumque omnium virtutum contubernio, forenses strepitus, tranquillarum mentium, in tenera maxime ætate, infestos hostes, vel vicit vel ignoravit; magno virtutum suarum et doctrinæ bono atque incremento; quorum utrorumque nobilia specimina, datis occasionibus, edebat.

et fidei elementis instructus.

9 Igitur ab elementis orsus Christianæ pietatis, ea, summa celeritate memoria complexus, mane a somno, et ante somnum vesperi, non pro puero, sed majore, quam in virum cadat, momento et pondere recitabat. Factus deinde decennis, numquam interupto vel jejunio (quod cum hausta jam vitali aura cœperat) vel more in nudo ac frigido solo cubandi, ad statas precationes adjecit Officium Deiparæ Virginis, et Defunctorum, atque septem illos Psalmos Davidicos, quos Ecclesia potius deploraturis anteactæ vitæ scelera, quam simili innocentiæ præscripsit. Præterea in altissimo noctis conticinio,

E ex loco, in quo maligne jacebat, erigens sese, bonam noctis partem, in rerum cælestium contemplatione traducebat, eumque morem ad mortem usque perpetuatum, pene ipsi sepulchro intulit.

in exercitio variarum virtutum

10 Atque hinc quidem consequens fuit, (quod consequens esse necesse est,) ut tantum animo ardorem hauserit nitendi per ardua omnia atque aspera ad divini amoris interiorem æstum, ut subinde a matre ad templa (ad quæ illa frequens visebat,) adductus, longe præ ac alii supparis ætatis pueri solent, qui hac illacque irrequieti per templa (velut largiorem quam domi aream nacti) vel discurrunt, vel obstrepunt supplicantibus, Ille fixis humi teneris geniculis, et puris manibus in cælum duplicatis, venerabundus, insertis miri ardoris precibus, suspiciebat et observabat sacros ritus, ut facile ab astantibus animadverti posset, penetrari a Beato puero ipsorum rituum sacrosanctam medullam, ac spiritum, ut non tam puero seculari, quam viro sacris initiato, et probe exercitato similis videretur. Quod si vero quandoque a matre in hoc pietatis consortium prudenti moderatione non

F est admissus, sed domi se continere jussus est, asperitatem ejus imperii, obsequendi amore leniebat. Interim tamen domi pro melimelis, gladiolis et arundineo equitatu (quæ heroum filii pro paterna indole amare solent (ille sacra tractabat, arulas erigebat, sacrisque imaginibus et faculis erectas illustrabat: ac sibi ipsi æditus et sacerdos factus, non minore, quam in templo ardore ac veneratione in preces incumbebat *e*.

e

quid studiis profecit.

11 Traducta in his artibus studiisque pueritia, ubi visus est in adolescentem evasisse, et gravioribus disciplinis satis adolevisse, parentes illi, et virtutibus et litteris imbuendo, spectatæ virtutis, ac doctrinæ hominem religiosum præfecerunt. Id parentum consilium, Philippum sine hoc mire in virtutem pronum, sic accendit, ut incredibile sit, quanto intervallo omnium circa se industriam præverterit. Certe jurati homines, in examine super ipsius vita justituto, sancte affirmarunt, eum illius ætatis illecebras non solum procul habuisse, sed etiam in omnibus, quæque egit, quæque dixit, eum se exhibuisse, qui ipsius perfectionis idea videri potuerit: adeo omne

IMPUBESIS. omnes virtutes ex cælesti illo animo divinum quiddam singulæ spirabant. Sed præcipue has inter charitas erga omnes mortales, et miseratio in egenos familiam ducebat: qua ille omnium inopiæ, quoad se cumque extendere facultates statusque conditio poterat, manus juxta atque animi promptitudine subveniebat. Curam deinde sui ex ejusmodi rationibus instituebat, ut lubricæ in lapsus adolescentiæ, ad exaggeratæ mentis tribunal vocatæ, leges dixerit, et fixerit limites *e* extra quos ne exorbitaret, divinæ legis reverentiam, et virginei corporis afflictationem, orationem quoque mentalem, vocalemque, præfervidam utramque atque ignitam, cum sanctissimi Eucharistiæ Sacramenti frequentissima susceptione, custodes adhibuit.

ac dæmonis tentationibus strenue resistit 12 Hoc igitur apparatu atque hisce armis instructo Philippo, divina providentia pugnandi copiam deesse noluit, ne deesset gloriæ; sed Philippus instructam ex adverso, toto conspirante orco, omnis generis machinamentorum aciem generose invasit, fortiter disjecit, et nobile de se spectaculum agonothetæ Deo exercituum dedit: et fortitudinis, patientiæ, et humi-
B litatis maxime præsidiis, gloriosum de ultimis inferorum conatibus triumphum reportavit: eaque vi viam sibi fecit ad illustriores Christianæ militiæ honores. Itaque velut in victoriæ præmium divinus immissus Spiritus, proterendi præsentium rerum vanitatem, et transeundi ad religiosum vitæ institutum, quotidiano incremento in animo ejus gliscere cœpit, et jacta in ejus corde jam inde ab ætate quinque mensium semina, magnis progressibus, æstu quodam divino maturata, ad messem properabant; neque parum injectam hanc cælitus mentem urgebant gemellæ ipsius familiæ Servorum ingentes in dies accessiones, ut vix explicari possit, quanto ad eam amplectendam, et ambiendam, (servi Deiparæ allectus nomine) ferretur, cujus voti vigesimo ætatis anno demum compos evasit.

ANNOTATA.

a Aborigenes, *teste Festo, sunt antiquissimi Italiæ populi, de quorum origine et habitatione consule geographos passim obvios.*

b Hetruria, *quæ etiam Tuscia appellatur,*
C *semper auguriis ac sacrificiis famosa fuit, ita ut Romani filios suos religionis seu potius superstitionis addiscendæ causa in Tusciam vel Hetruriam mitterent, quemadmodum antiqui scriptores testantur.*

d *Gianius Centuria* I *Annalium liber* I *cap.* VI *asserit, hanc prodigiosam sancti Infantis loquelam postea a matre* S. Philippi *jurejurando confirmatam fuisse.*

d *Hæc verba uncinis distincta reperio in Vitis Sanctorum, quas illustrissimus Aloysius Lipomanus episcopus Veronensis anno* 1551 *Venetiis edidit, ubi tomo I lib.* I *fol.* 140 *leguntur. Postea Laurentius Surius Cartusianus, vir pietate et doctrina notissimus, hanc S. Nicolaï Myrensis Vitam Coloniæ Agrippinæ anno* 1575 *recudit, et magnæ suæ Vitarum collectioni ad diem* VI *Decembris inseruit, ubi eadem referuntur. Hinc curiosus lector intelligit, quo sensu hæc verba Surio adscribi possint.*

e *Videntur hæc sancti Pueri gesta ex quadam verisimilitudine tantummodo referri, et nonnihil oratorie ab hoc biographo ornari: nam in Annalibus Servitarum et antiquioribus monumentis tam distinctam pueritiæ ejus notitiam non invenio.* D

Caput II. *Brevis notitia de origine et incremento Ordinis Servorum beatissimæ Virginis Mariæ, quem Sanctus postea ingressus est.*

Ad ea, quæ hinc porro narranda sunt, exactius percipienda, non parum lucis attulerimus, si quodam velut breviario strictos ordinis Servorum natales, et adolescentiam retulerimus. Fuit ergo Florentiæ inter alias, quas ea civitas magno numero habet, sodalitas quædam virorum, anno Christi MCXCIII instituta (quam, a deprædicandis magnæ Virginis encomiis, LAUDANTIUM appellabant) eaque hodie etiam perstat, nisi quod mutatis sedibus, salvo tamen instituto, loco Laudantium, de assumpti tutelaris divi nomine, societas S. Zenobii vocetur. Huic inter alios dignitate ac religione præstantes, nomina dederunt septem patricii ordinis viri Florentini: qui cum anno reparatæ salutis MCCXXXIII, die Assumptæ in cælum Virgini sacro, rei divinæ in honorem inauguratæ eo die cælorum Reginæ, cum reliquo sodalitio, interessent, illapsus divinitus singulorum animis arcanus insedit ardor, Deo, ac sanctissimæ Parenti ejus, abdicatis fluxarum rerum curis, sublimiorem quamdam servitutem serviendi. III. *Septem viri divinitus excitati* E

14 Itaque cum soluto conventu convenissent; et afflatus ille divinus, quem totis medullis hauserunt, animorum limitibus, non ita se contineret, quin in ipsa etiam ora, atque oculos erumperet, hæsere aliquamdiu, mutua contemplatione perculsi, id quisque miratus in alio, quo ipse vicissim mirantem rapiebat. Tenuit id silentium diutule pertinace modestia, nemine loquendi initium faciente, quoad natu forte maximus, id quod ægre misereque tum a se, tum ab sociis dissimulari videbat, magna animi demissione edere aggressus, non tam quid ipse, quam quid cæteri omnes animo gererent aperuit. Singulis ex narrantis ore verba rapientibus; quibus se quoque inter paulo ante absolutas preces, inusitata mentis illustratione perfusos, et ut abjectis labentium rerum impedimentis, ad cognatam cælo, et natam deplorandis ante actæ vitæ erratis, solitariam vitam, sub tutela præcipue cælorum Reginæ amplecterentur, monitos sese eodem tenore, iisdemque affectibus vicissim narrabant. Quare, ut in re clara, compendiaria deliberatione usi, concordibus sententiis statuunt, divino imperio utique parendum esse; ejusque executioni sextum Iduum Septembrium, qui Deiparæ Natalibus festus est, diem dicunt. *ad solitariam vitam ducendam,* F

15 Is ubi illuxit, una omnes urbis antistitem Ardingum *a*, ejus nominis secundum adeunt, virum omnibus suæ dignitatis numeris absolutum, et pene fastigio suo majorem; eique consilium suum, et authorem ejus, ordine exponunt: rogantque, ut bona ipsius venia et authoritate locum illis divino imperio capessendo capere liceat: id quod illis vir sanctus, optimusque rerum divinarum interpres, et æstimator, non modo *consulto præsule Florentino, a*

A do indulsit, sed etiam his eorum auspicatissimis cœptis bene precatus, omni prosequutione felicium votorum oneratos a se dimisit : irent, et quod utique felix faustumque foret Christianæ Reipublicæ, divinis jussionibus morem gererent. His illi rerum successibus, perpetua serie ex animi sententia fluentibus, læti, extra urbis Florentiæ pomœria in humilem casam Camaritiæ pagi secedunt, ibique, quam jam dudum in votis habebant, communem vitam inter rerum omnium voluntariam inopiam instituunt.

remotisque omnibus impedimentis. 16 Cæterum horum nomina huc ex libro vitæ transcripta hæc fuere : Bonfilius, Monaldus, Joannes Manettus (postea ad dissimulandum generis honorem, Bonajuncta dictus) Benedictus de Antellis, Bartholomæus de Amideis, cui cognominis dulcedo, ut aptius ad institutum, Amidei nomen fecit. Ricoverus Lippius Scalandronius (ea hodie familia gentilitium Uguccionum nomen ducit) qui proinde Uguccionis nomen assumpsit. Alexius Falconerius, et Gerardinus de Sostegnis, quæ ea est familia, quæ nunc b de Melioribus appellatur; utique hoc Divo *b* accepto magna occasione melior facta. Ita Septem B viri nostri, nec infra vigesimum, nec supra trigesimum ætatis annum (quod dignum notatu est) ex tribus ordinibus hominum, ex quibus populus Christianus coalescit, assumpti sunt. Quidam enim eorum ex virginea Ecclesiæ orchestra, alii ex cælibe viduorum statu, alii etiam maritalibus adstricti fœderibus fuerunt; qui tamen cum uxoribus suaviter transegerunt, ut contentæ res suas sibi habere, non morarentur divinum maritorum consilium : cujus petitionis sanctitati non solum illæ acquieverunt, verum etiam ictis inter se, virosque novis divinioris amoris fœderibus, vel propriis domibus, vel asceteriis inclusæ, vel Religiosarum virginum parthenonibus datis nominibus adscriptæ, cum viris et virginibus, propositi sanctitate, constantiaque certarunt

propositum suum executioni mandant, 17 Itaque his cæterisque omnibus remoris e via sublatis, septem expeditionis Deiparæ duces, post desudata sub suavi Religionis jugo egregiæ fortitudinis certamina, post multos variosque labores exantlatos, et navatam colendæ vineæ Domini insignem operam, sanctissimæ vitæ stadio cum gloria rerum admirabilium decur-C so, nobiles spiritus ad cælestes honores, et debitos bene gestis rebus triumphos accipiendos, alii serius, alii citius cælo illati sunt, corpora in monte Senario, originaria familiæ nostræ sede, sepulchri honorem sortita indidem miraculis quaquaversum inclaruerunt.

et deinde a Deipara 18 Cæterum, ut nulli dubium esse debet, hos septem viros, velut septem a divina sapientia excisas columnas, ad ædificandam Matris suæ domum fidelem, electos esse; ita eos constat errore lapsos, qui vel istos septem, vel etiam B. Philippum ipsum, de quo hic agimus, primarios conditores esse Ordinis Servorum existimarunt; cum is honor ipsi Deiparæ Virgini, vel (ut tanta majestate dignius, reverentiusque loquamur) ipsi Ordini a tanta Conditrice conveniat. Certe vocationes eorum, quarum hic seriem ordinemque teximus, clarissime evincent, nihil hos, quos modo laudavimus, viros, minus cogitasse, quam de novo novum aliquem Ordinem (quantum in ipsis fuit) moliri : ut proinde familia nostra, alium humanum authorem, præter ipsam Matrem Christi agnoscere neque possit, neque debeat. Interim eo facilius hunc errorem cæteris ignoscimus, quod scriptor [illegible] nostra, ac forte etiam Patrum ætate sacræ historiæ consultissimus, alicubi de Philippo nostro honorificam mentionem faciens, illum Ordinis Servorum Institutorem *c* appellat, reclamantibus c Pontificiis litteris, quibus nostrum institutum approbatur; quæ disertis verbis nobiscum loquuntur.

19 Itaque prima vocatio jam memoratorum *crebris vocationibus,* Patrum ea exstitit, qua, apparente ipsis cæli Regina augusta, atque aspectabili forma, facie radiata, et cælestium geniorum beato comitatu stipata, suavi illo quidem, sed efficaci imperio, jussi sunt sanctius et sublimius vitæ institutum arripere, ascitis in ejus gloriæ societatem iis, quos promptus ac pronus in tam salutare consilium animus commendasset. Altera vocatio illa fuit, qua se eadem Virgo seorsim singulis, domibus suis spectandam exhibuit, postridie ejus diei, quo in album sodalitatis LAUDANTIUM relati sunt, in hac vero, et in ea, quæ ordine tertia est, quæ tum contigit, quando extra urbem in eam, de qua paulo ante diximus, casam secesserunt, divinitus de instituenda communi, abjectis rebus sæcularibus, religiosa vita oraculum acceperunt. E

20 Quarta hinc vocatione in montem Sena- *iteratisque apparitionibus moniti,* rium evocati, ad jacienda illic solidiora Religionis fundamenta, de ejusdem Virginis jussu sese accinxerunt. Quinta his omnibus illustrior atque admirabilior fuit, quando in ipso feriæ sextæ Majoris Hebdomadæ pervigilio, iisdem Patribus acerbissimorum dolorum et mortis Christi Servatoris contemplatione defixis, ab eadem Dei Genitrice singulis pulla vestis, (quam habitum sive scapulare vocamus) injecta est, pro symbolo et mnemosyno ejus luctus, qui sub tempus passionis filii, camdem sanctissimam Matrem, Reginam martyrum, et maximi, quod umquam fuit, funeris præficam fecit. Sexta denique illa fuit, pro reliquarum coronide, qua, ita atratis nomen Servorum inditum est cælesti manu, certo quodam montis Senarii loco, aureis exaratum litteris scriptum apparens, ex quibus omnibus satis, ut arbitror, liquet, Religionem Servorum velut per quosdam rerum admirabilium gradus solius Beatissimæ Virginis opera coaluisse, et hos viros, quo ne ipsi quidem sciebant, divinitus esse manu ductos. F

21 Septem omnino annos septem Patres nostri in hoc excelso monte traduxerant, potius de *et in monte Senario degentes,* excolendis animis suis, et de summo perfectionis apice, per passionis Christi aliarumque rerum divinarum contemplationem indipiscendo, quam de fundando propagandove aliquo Religioso Ordine cogitantes, quamvis hoc temporis spatio eam spiritus ac veræ sanctitatis celsitudinem interim assequuti sint, quæ tanto operi ac moli sufficere posset. Sed aliud placuit veræ Ordinis Fundatrici Deiparæ, quæ in cælesti illa mente sua, divinæ providentiæ sacrario, jam statutum habuit, ex hoc septem horum Servorum seminario, infinitam Servorum messem, ex omnibus orbis terræ plagis parare, quod hujusmodi ostento manifestum esse voluit.

22 In obliquo illius sancti montis jugo sancti viri aream sentibus ac dumis purgatam hor- *miraculo vitis subito frugiferæ commoventur,* tulo plantando ceperunt; non tam spe alicujus frugis in tam sterilis cæli ac soli loco, quam ut esset, quo infestum virtutis hostem, veterum PP. exemplo, otium jugularent; in eo horto inter alias parabilis culturæ stirpes ac plantas vitium aliquot

aliquot malleolos depangunt ; Mira dictu res ! in tam alpestri monte, qui in novem milliarium altitudinem ab urbe Florentia porrectus est, ac proinde maximam partem anni gelu constrictus riget, horretque reliqua soli iniquitate, ex deplantatis vitibus una extitit, quæ naturæ cursum antevertens una nocte, quæ tertiam Dominicam Quadragesimæ proxime antecessit, ante festum Annuntiatæ Virginis, quo tempore in locis pinguibus, et soli maxime objectis vix aliqui veris prodromi cernuntur, eodem quo plantata fuit anno derepente pampinis læta, et ante florem fructibus racemorum gravis, palmitibus præterea fructuariis longe lateque diffusis bene magnum montis tractum complexa, omnium in se oculos et admirationem convertit.

et Ordinem Servorum B. M. V. instituunt.

23 Attonitis omnibus tam insolitæ rei novitate, Bonfilius, qui familiæ antistitem agebat, Florentiam descendit, et urbis præsuli Ardingo de prodigiosa vite omnia, uti res erat, ex fide denarrat : sed id quamvis per se insolens Ardingo viro sanctissimo, et ob insignem vitæ integritatem non ad hujus tantum, sed ad aliorum etiam cælestium secretorum conscientiam frequenter admisso novum non fuit ; quippe nocte proxime præterita hanc vitem, uti a Bonfilio describebatur, sibi a Deipara Virgine commonstratam fuisse respondit, eamdemque dixisse, eo ostento id agi ac significari, ut omnes intelligant, velle se, ut hoc suorum Servorum institutum per universum orbem propagetur, atque ut id se authore futurum nemo ambigeret, subjunxisse illud Ecclesiastæ : « Ego quasi vitis » fructificavi suavitatem odoris, et flores mei » fructus honoris et honestatis » ; atque hinc factum, ut deinceps a Patribus plurimi bonæ expectationis in societatem admissi sint, ad quod hactenus nullis rationibus adduci potuerunt ; ac paulo post hæc Servitanæ Congregationis vitis, ex hoc monte feliciter quaquaversum proserpens variis in locis numero cœnobiorum, velut palmitibus aucta, cum in formam justæ Religionis redacta adolevisset, anno a partu Virginis nostræ MCCLXVII, quinto loco beatum Patrem Philippum Priorem Generalem accepit. Octavo scilicet a confirmatione ejus per Alexandrum IV Pontificem Maximum anno, quo temporis spatio mira celeritate per quatuor Italiæ principes provincias propagata est, ut pluribus in familiæ nostræ Annalibus diligens historicus Gianius *d* noster prosequitur : nobis suffecerit hæc paucula de tam nobili origine pro instituti ratione delibasse, in viam redire properantibus.

ANNOTATA.

a *Illustrissimis Ardingus iste cathedram Florentinam anno* 1230 *ascendit, eamque verosimiliter anno* 1249 *moriens reliquit. Pia et egregia hujus præsulis gesta apud Ughellum in novissima editione Veneta Italiæ sacræ tomo III col.* 108 *et sequentibus legi possunt.*

b *De septem venerabilibus istis viris aut beatis Ordinis fundatoribus in fine Commentarii prævii egimus, ubi etiam immemorabilem illorum cultum probavimus. Ceterum de origine Servitarum et illustribus hujus Ordinis viris etiam consuli potest Dialogus, quem Paulus Florentinus Petro Medicco circa medium sæculi decimi quinti nuncupavit, et quem Edmundus Martene in amplissima Collectione veterum monumentorum tomo VI, col.* 567 *et sequentibus edidit.*

c *Cum scriptores aliqui superiore Patrum ætate in hunc errorem inciderint, non magnopere miror, in antiquioribus Martyrologii Romani editionibus hunc Sanctum die* XXIII *Augusti annuntiari his verbis :* Apud Tudertum beati Philippi Florentini, INSTITUTORIS Ordinis Servorum beatæ Mariæ. *Sed profecto mirum est, quod hypercriticus Bailletus in Legenda sua Gallica adhuc eumdem errorem secutus sit, cum in posterioribus Romani Martyrologii editionibus pro titulo* institutoris *nomen* propagatoris *substitutum fuerit, ac in ultimis ejusdem Martyrologii editionibus auctiorem hujus Sancti annuntiationem legere potuerit ita expressam :* Tuderti sancti Philippi Florentini, Ordinis Servorum beatæ Mariæ Virginis PROPAGATORIS, a Clemente X Sanctorum numero adscripti, in quo summa humilitas refulsit, ob quam etiam supremam Ecclesiæ tiaram sibi oblatam fugiens recusavit.

d *Archangelus Gianius Centuria* 1 *Annalium lib.* 1, *cap.* VIII *et* XIII *narrat præcedentes visiones et prodigiosam vineæ fœcunditatem, ibidemque in Annotationibus assignat auctores, ex quibus suam narrationem desumpsit.*

CAPUT III. *Litteraria Sancti studia, dolor ob discordiam popularium suorum, et prodigiosa vocatio ad Ordinem Religiosum.*

IV. *Sanctus Parisiis philosophiæ*

Cum Philippus, eo viro religioso, quem illi instruendo supra præfectum diximus, magistro, eos in politiore literatura, et latina eloquentia progressus fecisset, ut in iis diutius non nisi otiosus hæsurus videretur, parentes illum gravioribus studiis admovere statuerunt. Et quia hoc fere tempore universitas Parisiensis a D. Ludovico Galliarum rege, Innocentii IV summi Pontificis præcipue hortatu, melioribus legibus et majori amplitudine constituta constabat, eo maxime Juvenem placuit destinare. Quo ubi pervenit, insignes sortitus præceptores, brevi in philosophicis disciplinis tam insigne specimen dedit ingenii, ut post paucos menses doctoris sui judicio dignus census sit, qui diviniores et altioris indaginis disciplinas adiret. Interea quantumvis diligentia atque industria disputationibus, et rerum naturalium commentationi sese daret, tamen minime immemor initium sapientiæ esse timorem Domini, nihil per hoc fervori orationis, et frequenti Sacramentorum usui ademptum voluit.

ac medicinæ dat operam

25 Ita, pietate et industria comitibus, cursum philosophicum insolito profectu emensus, parenti (qui a gratulantibus de filii progressibus certior fiebat) curam injecit, ne si in iis studiis, quæ speculationibus perficiuntur, moras traheret, clarissimum ingenium immensa nactum spatia, in sola illa raptum, absorberetur ; quare ut moderandum sibi felix filii ingenium putaret, domestica opinione inductus est, qua persuasum fuerat illi ævo, nobilem in libero populo juventutem, studiis totum hominem requirentibus admoveri instar vitii esse, quod hac ratione juvenes ab negotiorum domesticorum, et reipublicæ cura averterentur. Quo factum est, ut absoluta philosophia,

A philosophia, Philippus medicinæ reliquam operam navare jussus sit, tum quod nobilissimi quique, civitatis majori emolumento et civium bono, quam nostra ætate cernatur, eo tempore hanc facultatem sectarentur, tum etiam quod medicinæ cum physiologia cognatio, non statim retunderet librati jam in speculationes, honestum ingenii impetum.

felici successu,

26 Cæterum etsi id parentis consilium Philippo peringratum accidit, ut qui toto animi ardore in theologiam ferretur; is tamen omnia suis momentis librans ac perpendens, summa ingenia, dum incautius ad hæc divina in altum tolluntur, eo graviore lapsu ruere; tutius sibi esse putavit, suas rationes ex majorum suorum, quam ex genii sui, aut ingenii præscripto, instituere. Quare medicinam *a* eodem, quo philosophiam ardore aggressus, illam ita suam fecit in ætate adhuc novemdecim annorum, ut omnes in sui admirationem raperet.

et in patriam revocatus.

27 Revocatus deinde Florentiam, inde Patavium, ad accipienda utriusque facultatis insignia, quibus doctores cohonestantur, missus est; ubi editis eximiæ doctrinæ multis argumentis, B examine summa cum laude superato, duplici laurea, majori omnium, quam modestissimo juveni gratum fuit, applausu donatus est. Horum decorum, et iis adjuncta virtutis fama ad parentes perlata, filii desiderium, sine hoc merito maximum, mire in utriusque animo accendit, et denique, ut Philippum Patavio domum accerserent, effecit; quorum ille voluntates, et paternos amores dilectissimis literis anteferens, et obedientiam præ scientia veneratus, Florentiam revenit, ubi liberum jam ab scholastico penso tempus in sacrarum Literarum privato studio ponebat. Pro cæteris animi relaxationibus, sacrarum ædium visitationes, pro conviviis, epuli Eucharistici frequentationes erant, et siquid operæ naturalibus literis horis subcisivis datum est, id fiebat, ut illis velut adminiculis et quibusdam gradibus, animus ad considerationes rerum divinarum eveheretur; quarum ille hoc tempore mirificos sensus etiam hac via expertus, frequenter extra se rapiebatur, exstatico amore in Dei amplexus effusus; eaque in animo ejus ardentia desideria, (quorum semina jam olim cum lacte hauserat) existebant; quibus ad suscipiendum C habitum Servorum Beatissimæ Virginis impellebatur.

ibi cum magna pietate et laude versatur;

28 His artibus, atque hoc instituto domi versatus, ex consortio tam frequentium sermonum Dei, quædam in illo species resultavit, quæ humana major, universis civitatis ordinibus admirabilis atque venerabilis videretur. Etenim ea domi erga parentes obsequentia, ea foris cum viris Reipublicæ principibus urbanitate, ea modestia cum æqualibus, ea cum minoribus facilitate, ea denique in agendo, ubi usus postulavit, dexteritate fuit, ut hisce dotibus, adjuncto integerrimæ vitæ morumque exemplo, omnium in se admirationem juxta ac venerationem commoveret, sic, ut reparatoris integritatis Christianæ in juventute Florentiana nomen non immerito tulerit.

sed ob factiones civium dolens.

29 Sed lancinabat interim ardentem patria charitate animum ejus, miseratio, qua in afflictam Guelphorum ac Gibellinorum *b* factionibus civitatem ferebatur; quippe id malum hoc tempore in generis humani perniciem, Friderici imperatoris *c* studio ita recruduerat, ut non tantum Rempublicam Florentinam, sed universam etiam Europam eversum iret; ad hæc, perditissimorum morum ac nefariorum facinorum licentia in immensum excreverat; quibus emendandis, cum se imparem Philippus cum dolore videret; se ac cætera omnia Deo committens, a partium studiis diligentissime abstinuit, et solo conscientiæ præsidio tutus, numquam adduci potuit, quantiscumque inimicitiis totius civitatis familiæ in mutuum exitium armarentur, ut ensem aut ullum aliud teli genus indueret.

ex impressis.

pro pace eorum orat coram Crucifixo.

30 Cæterum tot in divinam benignitatem admissis in oculis ejus sceleribus, saucius anxiusque civium suorum periculo, in more positum habuit, tam desperatis rebus, ad pedes cujusdam imaginis Christi in crucem suffixi prostratus, remedium quærere, quod et multis aliis parabat, et ipse ex illo benignitatis fonte amplissimos divinæ gratiæ favores in se derivabat. Sed singularis ille favor extitit, quo ardentius solito, Religionis capessendæ amore incensus, hoc ab illa sancta imagine, expressis verbis oraculum accepit: « Vade Philippe ad montem Senarium *d*, » ibi te docebo incomprehensibilem jucunditatem » vitæ æternæ ».

a quo ad perfectiorem vitam incitatur;

31 Non arido aut petroso senticeto ea E divinæ vocationis semina, ad suffocationis periculum, sed fœcundo, et bene subacto solo excepta sunt, ut fructus brevi secutus demonstravit: nam tempore solennis Quadragesimæ, sequentis anni MCCLIII vitam orditus tum inedia cibi, tum cubandi malignitate, ac cæteris corporis afflictationibus admirabilem, deliciis omnibus valedixit, præter eas, quas ex contemplatione divina ac sacrarum Literarum studio delibandas accepisset. Interea ad loca sacra, quæ inter Florentiam, et dirutæ Fesularum *e* urbis ruinas sunt, frequenter invisens, itineris sui in montem, quo a Christo crucifixo destinabatur, velut novus illic immolandus Isaac, rudimenta quædam atque initia ponebat.

deinde divino amore ardens.

32 Apparitionibus divinis, et ordinarium naturæ cursum excedentibus rebus, velut necessaria consecutione proprium atque connexum est, humanam mentem, insolita luce perculsam, mirifice illustrare, et inflammatam, in rerum divinarum amorem rapere; hinc vix satis explicari potest, quantis incrementis Philippus, corpore per varias macerationes, animo per contemplationis assuetudinem subacto, ac bene præpa- F rato, et serenaretur in dies magis, et ex objectu hujus lucis, futuræ beatitatis amore succenderetur, ut proinde ardentissima justitiæ siticorreptus (quæ est inter Euangelicas octava beatitudo, et quam Patres desiderium solidæ sanctitatis esse statuunt) jam felix, beatusque esse inciperet.

et supplex coram imagine Deiparæ,

33 Forte quadam die, qua potissimum his flammis agebatur, domo ad novum Servorum Deiparæ sacellum, ubi miraculosa D. Virginis Annuntiatæ imago erat, divino sacrificio interfuturus, se contulerat; ubi rursus aliarum omnium, quibus eum adhuc Deus aut Beatissima Virgo dignati sunt, efficacissima vocatione ad Religiosum Servorum institutum invitatus est. Sed prius quam hanc expediam, juvat diverticulo, lectori non injucundo, hujus prodigiosæ imaginis originem paucis promere, mox ad Philippum admirabilis scenæ spectatorem in viam nobiscum reversuro. Est haud procul Florentia suburbanum, Henrici tertii imperatoris clade ab exercitu Florentino accepta nobilitatum, quod Cameritia indigitant.

34 Hic

EX IMPRESSIS.

cujus prodigiosa origo

34 Hic anno ab allata salute MCCL cœptum est ædificari oratorium, adjuncto quodam habitaculo, quo velut hospitio Patres, negotii causa ex monte Senario Florentiam ventitantes, recipi possent. Ibi jam olim in crudo recentique adhuc muro imago Virginis, quam Mariam de Caphagio vocabant, temperatis non oleo, sed aqua coloribus effigiata prostabat, quæ cum temporum injuria inter ædificiorum ruinas esset obliterata, Patres ejus sibi memoriam renovandam esse ducentes, aliam ad obliteratæ prototypon, iisdem coloribus et insimili crudi muri area in eo oratorio pingendàm curare statuerunt. Et quia circa allati ad Virginem cælitus felicissimi nuntii tempus, ipsi illustri Servorum Mariæ titulo cohonestati fuerant, sub ejus forma mysterii ipsam imaginem maxime pingi placuit, in quo eadem Virgo, dato ad summum, quod concipi possit, obsequium consensu, se æterni Numinis ancillam appellavit. Itaque ad incipiendum
f opus vocatus est pictor *f*, ea ætate, non tam pingendi artificio, quam pietate in beatissimam Virginem celebris (quippe in cujus honorem perpetuam virginitatem coluit) isque pro suo
B in Matrem Dei amore, suscepta in se perficiendi gratis hoc opus cura, priusquam manum operi admoveret, ferventium precum præsidio, et expiatis per sacram exomologesin peccatis, sacræ Eucharistiæ sumptione se comparare voluit, ad quod ejus studium Patrum etiam, jam tum nescio quid fausti animo præsagientium, preces accedebant.

vel innovatio exponitur,

35 Ita cœpto opere archangeli Gabrielis imago jam in pariete spirare videbatur; ipsa etiam beatissimæ Virginis effigies, præter faciem, caput, et cervices, sub oculos perfecta prodierat, reliquæ etiam operis parergæ ultimam lucem acceperant, cum ecce pictor supremam manum sacræ imagini impositurus, repente totis artubus, sed manibus præcipue contremiscere, exalbescere vultu, denique animo linqui cœpit, et velut numquam penicillum contrectavisset, omnis ars, atque industria pingendi ex manu et animo evanuisse visa. Igitur rei novitate attonitus pictor, et ipse se in preces dat, et Patres, ut sibi divinum Numen placent, exorat; id quod ipsi impigre aggressi, non sine lachrymis, quas tum admiratio, tum timor insoliti eventus elicuerant,
C consternati pictoris causam apud Deum ac beatissimam Virginem agebant. Sequenti die pictor ad opus redit, et tantisper aliquid in eo contemplatus, divino quodam sopore sive extasi repente correptus, a sensibus abiit; tum paulo post sibi redditus, se in pedes colligit, imaginem intuetur (quam in illo mentis conticinio perfectam, atque absolutam viderat) jam collo, vultu et capite, ad quæ manus pridie exprimenda torpuerant, expressis, summo cum stupore recognoscit, et tum ille, tum adstantes alii miraculum ingeminantes, ingenti applausu, Deo ac Deiparæ Virgini cumulatissimas gratias agunt. Pervulgato rei successu, fit totius urbis, atque omnium ordinum ad oratorium Servorum accursus, et habitis imagini justis honoribus, frequentis senatus consulto, respublica decrevit, uti hæc verba, MADONNA SANTA MARIA MADRE DI GRATIE, id est, DIVINA S. MARIA MATER GRATIARUM, imagini subscriberentur, quæ hodieque antiquo charactere subscripta vi-
g suntur *g*. Atque hoc quidem inter alia privilegio cælorum Reginæ visum est, Servorum suorum primordia nobilitare.

ad Religiosum Ordinem vocatur

36 Sed ut ad Philippum, quem apud hanc ita divinitus absolutam imaginem, supplicem reliquimus, revertamur; ubi se ad rem divinam in hoc oratorio audiendam, feria quinta infra octavam Dominicæ Resurrectionis (quæ illo anno in VIII Kal. Maiarum inciderat) composuisset, Sacrum (in cujus Epistola habentur illa verba, PHILIPPE ACCEDE, ET ADJUNGE TE AD CURRUM ISTUM) faciente beato Patre Alexio Falconerio *h*, illis verbis velut ad se dictis permotus Philippus, divino arreptus Spiritu, a sensibus in suavissimæ violentiæ extasin rapitur, eaque extra se peregrinatus, in vasti horroris solitudine, inter præruptas rupes, et aculeatarum spinarum dumeta expositus sibi videbatur, ubi hærentibus insuper tenaci in limo vestigiis, multiplici anxius malo, cum ipso interitu, ancipiti forte luctari videbatur. Has inter angustias deprehensus, cum regii Vatis verbis « Salvum » me fac Deus, quoniam intraverunt aquæ us» que ad animam meam » divinam opem imploraret, allapsam auribus miræ suavitatis vocem audit, qua redditus sibi, serenata mente, animi status, ex hoc periculorum confinio eductus est, et mox beato Juveni coruscum, ignota E
mortalibus oculis luce, cælum se aperuit; cujus cum claritas ac tranquillitas, tum reliquorum ornamentorum majestas, ut simile nihil habetur in rebus humanis, ita nulla verba reperiuntur, quibus possit describi.

per mirabilem visionem

37 In hujus cæli spatioso ac beato æquore bijugus, ex animoso leone, et miti agna, auro solidus currus, volucri quidem, sed peritæ aurigationis moderamine trahebatur. In ipso curru, sublimi locata solio cælorum Regina sedebat pulla in veste, sed quam multa clarabat gloria radiorum, quos imminens solii fastigio, ignoti candoris columba magna copia a vertice Virginis ac vultu quaquaversum late fundebat. Augebant pompam frequentes cælestium geniorum stipatores chori, qui sedentis versicolorem ac rigentem gemmis umbellam sustinentes, Reginæ suæ laudes suavissimo concentu decantabant. Ipsa Virgo habitum, qualem nuper Patres Servi gerere cœperant, manu præferens, ubi cælites canere desierunt, voce, ipso cælitum concentu suaviore; PHILIPPE, ait, ACCEDE, ET ADJUNGE TE AD CURRUM ISTUM. F

in quadam extasi.

38 Plura Virgo promptura videbatur; sed intercessit beatus Pater Alexius, qui absoluto interim Sacrificio, oratorium ex officio clausurus, ubi B. Juvenem abalienatum a sensibus, immobilem hærere videt; ratus somno oppressum, exsuscitat. Redditus sibi Philippus, tracto ex imis præcordiis gravi suspirio, Ah, inquit, Pater reverende, ita Deus tibi ignoverit, ut ego hunc errorem tuum excuso. Nec pluribus interceptam beatitatem verbis incusans; secum tamen aditæ jacturæ magnitudinem exaggerans, illius spectaculi gloriam et emolumenta severa trutina cum dolore librabat, eo quod adhuc in cælestium rerum commercio non tantum, quantum illa semi hora, lucri fecisse sibi videretur. Interim ubi nox affuit, quæ hanc felicem diem sequuta est, et Philippus solitudine ac silentio ejus ad libertatem agendi cum Deo utebatur, rursus se illi Deipara videndum exhibuit, his ipsis verbis eum affata: « Philippe, servos meos in crastinum adeas: » ab eis enim prævisi currus magisteria disces, » quæ statim exequi, fidelis meus servus evasurus, » curabis ». Nec plura; et ex stupentis, et jam satis persuasi conspectu se in cælum recepit.

39 Philippus,

cujus explicationem a viro spirituali

39 Philippus, ubi illuxit, hausto totis medullis cælestis vocationis igne, ad oratorium Servorum gradum concitat, et audito illic Sacro (in quo authori Virgini vocationis consilium enixe commendavit) ad antistitem loci, qui tunc Pater Bonfilius erat, admitti rogat; qui ubi affuit, habito illi decenter honore, qua decuit, Juvenem, verecunda modestia visiones sibi objectas, et adjunctum illas communicandi præceptum exponit. Patrem deinde orat, ut ipso interprete doceatur, quid quantumque per hæc ingentia beneficia Christus, ejusque sanctissima Parens a se præstari velint, jubeantque. Bonfilius divino spiritu dives, et in hoc rerum genere versatus ac perspicax, per objectam illam sentibus tribulisque asperam solitudinem, statum illius secularem notari respondet, currum vero esse statum Religiosum, ad quem a Dei Matre vocetur: quatuor aurei currus axes, esse quatuor virtutes cardinales, quibus velut cardinibus Servorum institutum nitatur. Per agnam, et leonem, quibus idem currus ducitur, humilitatem Religiosam et fortitudinem, quas arduis in divino obsequio susceptis facinoribus, comi-
B tes esse conveniat, designari; columbam vero necessariam cordis puritatem, et contemplandi peritiam denotare. Denique pullam vestem, Virginis manu gestatam, tactamque * invitationem, qua, ut se currui adjungeret, monebatur, oracula esse, quæ illum Mariæ Servum in nova ejusdem Virginis familia (ubi mortificationem Crucis Christi docendus sit) futurum prædicant.

cum magno utriusque gaudio accipit.

40 Accendit ea interpretatio jam ante ardentem Philippi mentem, et denique ut id, quod diu egit, hoc Religiosum institutum amplecti statueret, effecit. Nec minore jucunditate in eo
i congressu perfusus est B. Bonfilius i, qui ex verecundo Philippi inter narrandum vultu, divini splendoris radios, haud dubios futuræ sanctitatis indices, emicare videbat. O felicem ac ter beatum Juvenem, tacite cogitabat, qui splendorem generis, fortunæ blandimenta, scientiarum lucem pluris, quam quanti Deus similium rerum contemptum facere solet, non æstimavit; ex quo supremi Largitoris gloria eo major elucet, qui Servo suo tam grandia munera largitus est, ut haberet quod et pie agnosceret, et contemneret fortiter, et utroque viam sibi ad
C salutem aperiret. Atque hæc quidem hactenus de genere vitæ, quam usque ad susceptum vitæ Religiosæ statum Philippus duxit. Ex quibus, ut reor, clarum fit, illum aspirante jam inde ab incunabulis divinæ gratiæ afflatu, ad ejusmodi perfectæ sapientiæ fastigium compendio provectum esse, quo alii non ita ferventes velut per gradus quosdam, et operosa per varios vitæ spiritualis anfractus peregrinatione vix demum magna temporis intercapedine deducuntur.

ANNOTATA.

a *Dalæus hoc loco significat,* S. Philippum *Parisiis philosophiam et medicinam didicisse, cumque postea Florentiam a parentibus revocatum, inde Patavium sese contulisse, ut utriusque facultatis laurea donaretur. Verum Gianius Centuria* I *Annalium lib.* II *cap.* XVI *innuit, illum in Italia arti medicæ operam dedisse, dum ibidem sic scribit:* Vix adolescens Lutetiæ Parisiorum studio physicæ artis operam dederat, mox Patavii magistrali honore decoratus, et Florentiam reversus medicinæ, ut patri morem gereret, operam daturus *etc. At idem auctor in manuscripto Vitæ compendio, de quo consule Commentarium prævium num.* 8 *et sequente, adhuc clarius indicat, Sanctum Patavii arti medicæ studuisse, quando utrumque studium distinguit his verbis:* Adolescens vero Parisiis primo philosophiæ operam dedit, deinde Patavii doctor medicinæ insignis brevi post tempore declaratus, numquam tamen sacrarum Litterarum studia, quibus mirifice delectabatur, cum sibi per tempus liceret, prætermisit. EX IMPRESSIS.

b *De factionibus Guelforum et Ghibellinorum sæpius in his Actis sermo recurrit, et earum origo inferius explicabitur.*

c *Hic est Fredericus II odio suo adversus Romanum Pontificem notissimus, quem anno Christi* 1250 *Manfredus filius ejus nothus pulvinari suffocavit.*

d *Gianius in Annalibus Servitarum Centuria* I *lib.* I *cap.* IX *montem Senarium vel Sanarium fuse describit, quod etiam infra paucioribus verbis satis clare fiet.*

e *Est urbs Hetruriæ primum a Gothis eversa et postmodum a Florentinis funditus excisa, in-* E
colis Florentiam migrare jussis, cujus rudera duobus milliaribus ab urbe Florentina distant.

f *Laudatus Gianius Centuria* I *Annalium lib.* II *cap.* XV *nomen hujus pictoris indicat, et de illo distinctius hæc habet:* Egregium in urbe pictorem (sive is esset Græcus, sive natione Germanus, quod tunc ars pingendi in Etruria defecisset) Bartholomæum nomine conveniunt *etc. Nescio, unde Gianius nomen hujus pictoris eruerit, quandoquidem Pocciantius in Chronico Servitarum ad annum* 1252, *sive pag* 14 *innuit, nomen istius pictoris posteritati ignotum esse, dum de eadem venerabili Deiparæ imagine sic scribit:* Quapropter accersito pictore (cujus nomen est in libro vitæ descriptum) ei venerabile demandatur negotium *etc.*

g *Quanta in veneratione habeatur hæc celeberrima Deiparæ imago, vide fusius apud laudatum Gianium in Annalibus Servitarum Centuria* I *lib.* II *cap.* XV, *ubi in Annotationibus etiam assignat antiquos et recentiores auctores, qui de miraculis aliisque ad hanc inclytam imaginem spectantibus ex professo scripserunt.* F

h *Non intelligimus, quomodo Alexius ille Falconerius eo tempore Missam celebrare potuerit, cum Gianius in Annalibus Centuria* I *lib.* VI *cap.* IX *laudans summam ejusdem venerabilis viri humilitatem, confirmationis causa addat sequentia:* Quamobrem si inter septem viros novissimum, despectum, sacros Ordines renuentem accipere intelligas, si vilissimos subire labores, si ostiatim per urbem eleemosynas quærere, si aliis subjici, si absque clericali corona inter laïcos perpetuo connumerari, arctamque et asperam degere vitam, et ab omnibus contemni (id scriptores plerique affirmant) ab omnibus despici velle unum hunc præstantem virum audias, totum id ingenuæ illius humilitati tribuendum esse, certo scias. *Certe Gianius his verbis indicat, venerabilem et beatum Alexium numquam sacris ordinibus initiatum fuisse. Quare oportet hic alium sacerdotem substituere, vel assertionem Gianii infirmare.*

i *Fuit hic primus Ordinis Servitarum Generalis, quem Papebrochius noster tomo I Junii pag.* 3 *inter Prætermissos collocavit, eo quod publicum beati hujus viri cultum ignoraret. At postmodum*

EX IMPRESSIS *postmodum sacra Rituum Congregatio immemorabilem ipsius venerationem approbavit, ut ex eminentissimo Prospero de Lambertinis circa finem Commentarii prævii retulimus.*

Caput IV. *Ingressus ejus in Ordinem, magistri spirituales, humilitas, patientia et desiderium solitudinis.*

VI. *Postulans in numerum Conversorum admitti,*

Hic jam jactæ a beatissima Virgine in Philippi adhuc infantis animam sementis velut quædam primitiæ, ejusdem Virginis admotæ aris, consecrantur. Etenim quantumvis et natalium claritudine, et doctrinæ opinione, et integritatis, pietatisque fama inter nobilissimos, doctissimos, atque integerrimos quosque civitatis magnum merito nomen obtineret, retentis nominum rebus, B nihil moratus has magni nominis umbras, in sacriorem jam religionis rempublicam transcriptus, pro suscepti instituti natura, sinceræ sanctimoniæ molem sapientissima quadam architectura aggressus, optimæ venæ lapidem, humilitatem, fundamentalem posuit. Itaque eo die, quo vocationis suæ rationes exposuisse eum supra meminimus, a Patre Bonfilio ad frugale prandium pauperi Servorum mensæ adhibitus, sub finem prandii ex inopinato a mensa erigens sese, et in medio triclinii in genua subsidens, verbis ardentissimis Patres enixe orat, uti duorum sibi postulatorum gratiam facere dignentur, quorum primum erat, ut ipsum ad consortium suum admissum sacro Religionis habitu dignarentur; alterum, ut eam gratiam sibi inter Fratres Conversos relato, communi omnium obsequio utcumque compensare liceret. Atque hæc quidem tam uberibus lachrymis, et tanto compunctionis ac demissionis sensu peroravit, ut illum venerandum Patrum confessum cum altæ humilitatis admiratione attonitum, prorumpere in lachrymas coëgerit.

fit voti compos, C 42 Tum beatus Pater Bonfilius reliquos Patres circumspectans, velut si tacitus singulorum sententias exquireret, ubi non tam verbis, quam singultibus annuere omnes intellexit, Philippo respondet; se, ac Patres, quippe Servos Deiparæ, a qua ipse ad hanc ab illa recens institutam atque auctam familiam tam inusitatis argumentis prodigiose vocatus sit, non velle, neque vero posse non morem gerere ipsius postulatis, proinde qua par sit alacritate, ac promptitudine suscipere ipsum se, ac Religiosæ charitatis complexum visceribus, filium Religionis, et tyronem, sub signis magnæ Matris deinceps militaturum, creare: et quia altera petitionis pars indidem manarit, unde prima, hoc est, a spiritu vocantis Deiparæ, quæ totam gloriæ suæ summam in ancillæ titulo ac munere collocavit, idque nomen Matris nomini præoptavit; placere etiam, ut sub Conversi nomine, et conditione arripiendam servitutem dupliciter serviat. Atque in hunc modum Philippus anno ætatis vigesimo, omnium, in quibus ad hoc ætatis vixit, votorum maximi reus effectus, feria sexta infra Octavam triumphalis Christi Resurrectionis, Religionis habitu induitur, nomen tamen ex recepto Ordinis nostri more non mutavit, D quod in eo congressu, quem cum beatissima Virgine, de curru illum alloquente, habuit, ab eadem Virgine sub Philippi nomine ad Religionem vocatus fuerat.

et virtutes suo Ordini proprias duxit, 43 Ex hoc tam prospero Philippi rerum successu manifestum sit, primam incrementorum ejus gloriam secundum Deum beatissimæ Virginis liberalitati ac providentiæ acceptam referri oportere, quæ, dum illi hoc suæ familiæ arripiendum præ cæteris omnibus institutum designat, spiritumque ejus instituti maxime proprium, id est, insignem humilitatem impertitur, compensare voluisse credenda est obsequium circa se Philippi, ab infantia usque perpetuatum. Nimirum habet hoc necessario quodam nexu perpetuo conjunctum Divorum patrocinium; vix ut aliquid efficacius sit ad ineundam Dei gratiam, ac demerendam propitiam ejus benignitatem, quam eorum pro clientibus suis ad Deum preces. Atque, ut inter Divos Beatissima Dei Mater utique eminet, ita proclive creditu est, eam in Philippum, sub hunc ingressum, tot rerum mirabilium ambagibus adornatum, prolixe liberalem fuisse. In quorum numerum beneficiorum E non immerito retulerimus; quod, cum nobilibus adolescentibus, Religiosum institutum cogitantibus, mille manus parentum, amicorum, aliorumque (qui similium candidatorum ambitum pro insania habent) injici soleant, Philippus tamen et ipsos parentes, qui illum unicum, et unice amatum habebant, tot votorum fructum, et emeritæ senectutis solatium, tum illum virum Religiosum, quem ei præfectum supra meminimus, et vero præcipue episcopum Ardingum, virum omni scientiarum et pietatis luce clarissimum, denique omnes bonos propositi sui promotores habuit, qui ea ætate in civitate floruerunt.

sub experientis 44 Hisce viis, atque adminiculis in servum Virginis initiatus Philippus B. Bonfilium de Monaldis (quo interprete habitæ nuper apparitionis usus fuerat) antistitem sortitus est: cujus viri eximiam vitæ sanctimoniam vox cælitus allapsa sub mortis ejus tempus, qua ad cælum invitabatur, testata est, hoc multa paucis perstringente elogio: « Bone fili, quia Filii mei vo» cem audisti, et inviolabiliter eam observasti, F » centuplum accipies, et vitam æternam possi» debis »: qua voce dulcissime exanimatum corpus ejus, ad indicium, quam pretiosa in conspectu Domini hujus mors sancti sui esset, ignotæ fragrantiæ suavitatem aliquamdiu exhalavit *a*.

a spiritualis vitæ magistris, 45 Hoc vitæ duce amisso, Philippus operam dedit, ut se in consuetudinem insinuaret eorum, quos illi sanctitate simillimos putaret: quos inter, præter domesticos, fuit S. Petrus Ordinis Prædicatorum supremus per Italiam hæreticæ pravitatis censor; qui post multum officio sudoris gloriose impensum, sanguinem etiam denique fortissimus martyr impendit *b*. Hic tum suapte *b* erga omnes bonos charitate ac diligentia, tum apparentis ipsi beatissimæ Virginis commendatione, novellam ipsius Servorum familiam, et sibi mire commendatam habuit, et aliis commendavit, præcipue vero reipublicæ Florentinæ, et Innocentio IV summo Pontifici, apud quos graphice admirabilitatem exordii hujusce Religionis deprædicavit.

qui sanctitate 46 Inter autem domesticos beatus Patrem Bonajunctam *c* ex septem viris, Religionis post Deiparam authoribus, unum præcipue coluit Philippus, *c*

A pus, hominem alias multis nominibus clarum; memorabilem tamen cum primis prodigio, quod in hunc modum evenit. Beatus Pater cum socio in ea inedia, et lue, quæ anno MCCXLIV totam pene Italiam devoravit, per urbem Florentiam mendicatum processerat, in eoque saluti fratrum necessario quæstu, ad quæstuosum, usurarum acerbitate infamem, hominem divertit, quem nuper ipse beatus Pater de salutis periculo hoc ipso nomine graviter admonuerat. Is ubi mendicos Virginis Servos pro suis foribus operiri stipem advertit, panem et vinum lethaliter condita, per ancillam ad eos mittit; quæ ubi Patres acceperunt, ancillæ, notæ alioquin in Deiparæ Servos pietatis, partem accepti beneficii obtulerunt, quam cum illa, et temporum et heri avaritia prope enecta avide famelico ori admoveret, Bonajuncta, Cave filia, inquit, morte luitura, mortem mordeas; beneficium domini tui mixtum toxicum maleficium fecit, quo vitam mihi ereptum ibat; sed ad ipsum reversa, hanc, aliasque noxas morte illum luisse invenies, et sub hæc dicta, potente crucis signo depulsa a muneribus peste, iis cum socio innocue vescitur.

B

et miraculis claruerunt.

47 At ancilla interea ad dominum, quem sanum ac sospitem reliquerat, perveniens, eum humi extensum, et exanimem, frustra aliquoties inclamatum, reperit *d*. Quod factum ubi quaquaversum percrebuit, buccinæ instar fuit laudum, ac meritorum Servitanæ familiæ. Hoc ergo, aliaque Euangelici splendoris eximia lumina in Ecclesiæ candelabro radiantia oculis velut aquilinis Philippus identidem observans, non mediocriter aliena luce suam cumulabat; minime nescius ad ingenuam sanctimoniam ingentia ex consuetudine sanctorum virorum accedere incrementa.

d

VII.
Summa cum humilitate

48 Tantam vim in corruptis jam inde ab origine pectoribus hominum oblinuit affectata a protoplastis nostris divinitatis illecebra, ut non modo ægre ac difficulter ad Christianam humilitatem inflectantur, verum etiam violento ambitus velut œstro quodam rapiantur in omnes eos honores, quibus malesuada superbia umbram aliquam affundit dignitatis. Itaque si quis est, qui efferre sese, et evehere super alios in promptu, atque in expedito habet, eam tamen potestatem sponte abdicat, et hunc, in excellentiam animi furentem impetum, intra rationis limites coërcet, is a se ipso vir alius diversusque evadit, de quo illud Scripturæ merito pronuncies 1 Regum x: « Insiliet in te spiritus Domini, et mutabe» ris in virum alterum »; sectatorem videlicet ejus, qui dixit Matthæi XI: « Discite a me, quia mitis » sum, et humilis corde ».

C

obit vilia cœnobii officia,

49 Horum in numero Philippus noster agmen ducturus, exemplo vix imitando, certe admirando, cum ætate floreret, clareret et illustri prosapia, corporis constitutione uteretur delicata, scientiarum perspicacia excelleret, et assuevisset (tametsi invitus) pro domestico splendore, famulitii obsequiis, quo impetu filii hujus seculi ad grandia ac speciosa nituntur, eo Philippus ad obscura et vilia ferebatur, ea maxime sectatus, quibus retundi potissimum posse donorum, quæ habuit, splendorem crediderat. Igitur ubi curam hortuli, primam sibi demandatam provinciam, accepit, et rei herbariæ, quæ potissimum domi census fuit, jussus est quæstorem agere, sic se totum illi operi dedit, ut illum non æstuosus, non frigidus, non pluvius aër, non denique ulla cæli aut soli inclementia a cultura retardaret. Quin insuper, impenso in hortum die, bonam noctis partem culinæ ac triclinii obsequiis impendebat. Mire illum delectabat varietas horum vilium officiorum, potissimum ea, quæ ad ejus obedientiæ periculum faciendum usurpabatur. Itaque jam sedentibus ad mensam fratribus ministrabat, alias obsequebatur ægrotantibus, subinde longo sacco conspicuus, ostiatim mendicabat, deinde janitor fores monasterii venientibus aperiebat; denique ad obsequium æditui, templum verrebat, sacrificantibus serviebat, universim omnia unus domus obsequia complecti videbatur.

EX IMPRESSIA.

toleratisque patienter irrisionibus.

50 In quibus, etsi perquam laboriose ac varie esset distentus, tamen, quin chorum diligentissime frequentaret, maxime noctu, nihil sibi obstare patiebatur. Imo observatum est, illum semper primum in choro, et ultimum fuisse. Atque hæc quidem sedulitate et constantia maxima, illud vero patientia inusitata, quod satyricæ irrisionis dicteria, et probrosa scommata hilarissime tolerabat quorumdam, qui illum olim noverant; pauci enim popularium ea tempestate nobiles reperiebantur, qui damnatis præsentium rerum blandimentis, Christianæ se philosophiæ dederent. Quapropter Philippum vel emotæ mentis vel animi in vilitatem degenerantis vitio, insanire pannosis et laceris illis centonibus dictitabant, squalorem oris ac maciem interpretatione eodem trahentes; quam tamen tum indefessi labores atque inediæ, ac cæteræ corporis afflictiones, tum vero præcipue animi in res divinas (etiam cum aliis rebus occuparetur) perpetuo elevati suspensio conciliabat. Quæ quidem divinorum (ut cum Areopagita loquamur) PATIENTIA, ubi animo semel insedit, inter eximia alia, quæ agit, mentem a desiderio cibi, nisi et necessarii, et parabilis, avertit, in vestium delectu vilissima amiculorum ambit, ex laboribus et difficillimos et obscurissimos deligit.

E

vitæ eremiticæ desiderio ardet.
e

51 Quæ omnia cum per annum integrum in asceterio Caphagii *e* Philippum exercuissent, cupido animum ejus ingens incessit arctioris vitæ, et pœnitentiæ rigidioris; nam votum potius, quam rem solitudinis hactenus in Caphagio sibi consequutus videbatur. Hi divini spiritus stimuli cum gliscente indies magis ardore, amoreque solitudinis, animum Juvenis acriter pervagarent, sciretque optimus virtutum æstimator, inviolata obedientiæ sanctitate, posse subditum altioris sanctimoniæ instinctus ac desideria Superiori proponere, et ejus exspectare censuram; in animum induxit rem omnem ad antistitem referre, et ut impetratæ gratiæ beneficium pronius foret, causatus est, quietem suam optatam apud Caphagium solitudinemque importunis et frequentibus suorum visitationibus interturbari. Placuit antistiti res modusque propositionis, et Philippum familiæ montis Senarii adnumeratum, bonis cœptis bene precatus, dimittit ad solitudinem; ubi, Deo ac beatissima Virgine agonothetis, pro æterni viroris palmis, et cælestis gloriæ coronis aliquamdiu depugnavit.

F

ANNOTATA.

a *Hæc etiam de felici B. Bonfilii morte in Annalibus Servitarum Centuria* I *lib.* III *cap.* VII *narrantur.*

b *Gesta hujus sancti Martyris in Opere nostro ad diem* XXIX *Aprilis illustravimus, ubi etiam tomo III istius mensis pag.* 683 *ex Gianio retulimus,*

EX IMPRESSIS. *mus, cur hic Sanctus in Ordine Servorum beatæ Mariæ colatur, et quomodo eidem Ordini semper faverit.*

c *Is fuit unus ex septem primis Ordinis Servitani fundatoribus, et secundus ejusdem Generalis, ut Archangelus Gianius in Annalibus Centuria* I *lib.* II *cap.* XX *testatur, qui etiam capite sequente mirabilem ipsius obitum enarrat.*

d *Gianius id Centuria* I *Annalium lib.* II *cap.* V *ex antiquiori scriptore refert, et avarum hunc hominem nomine Antonii appellat.*

e *De situ Caphagii et origine hujus asceterii Gianius in Annalibus-Centuria* I *lib.* I *cap.* XI *consuli potest.*

CAPUT V. *Eremitica Sancti vita in monte Senario, præfectura tirocinii Senensis, et in itinere detecta illius doctrina.*

B

VIII. *Obtenta a superioribus licentia,*

Alexandrum Magnum, Macedonum regem, (ut inter alios in historia S. Hilarionis refert divus Hieronymus) solitum accepimus, felicem prædicare Achillem, quod fortium facinorum suorum Homerum nactus fuerit laudatorem. Quod sive ambitiosissimus juvenis generis sui authori inviderit, sive ita senserit; immodicarum cupiditatem laudum non nisi ab ingeniosissimis fingendi, mentiendique artificibus satiari posse; nos certe Philippum nostrum, tanto ab hac vanitate alieniorem, quanto verius hujusce compotem voti, multo feliciorem merito prædicaverimus: quippe cujus insignium factorum, non modo quinque supra triginta optimæ notæ scriptores *a*, sed ipse adeo æternæ veritatis, cælique interpres, Christi in terris vicarius, Paulus V exstitit præco in literis Apostolicis, quibus laudari illum in publicis Ecclesiæ officiis concessit, quarum pro re præsenti summa istis verbis continetur: « Adolescens (PHILIPPUS) crescebat, » et confortabatur spiritu, et erat in desertis, » usque ad diem ostensionis suæ ad Ecclesiam » Dei ». C

se confert ad montem Senarium,

53 Anno igitur ætatis XXI Philippus, eo, quem paulo ante descripsimus, solitudinis amore incensus, cum præsulis sui literis Florentia iter ingreditur ad montem Senarium (cujus partem nuper Congregationi Servorum Deiparæ, nobilissima familia Stufensium dono dederat) montem, qui velut præparatus mons domus Domini in vertice montium, in medio sex aliorum situs montium, cælestem verticem inserit nubibus, et cæterurum quodamodo Capitolium agit. Septem primi Patres, Ordinis satores, hunc locum more eremicolarum primum habitare cœperant, sparsis circa exiguum sacellum, quod in ipso montis jugo constructum erat, casis, rudi opere sic contabulatis, ut cælo, quod passim admittebant, ac pauperie illustriores essent. Huc ergo Philippus velut ad tranquillam portus stationem delatus, cum cælestibus gravem mercibus, mentis suæ navem appulisset, jactis egregiæ constantiæ speique anchoris, multos per annos conquievit, rationem vitæ exorsus, et pœnitentiæ rigore et contemplationis splendoribus admirabilem.

Cujus situs describitur,

54 Itaque paternæ domus patricium splendorem ac ditia commoda, cum sylvarum horrore, et præruptorum asperitate scopulorum, antrisque commutat. Nam cum reliqui Patrum cellas incolerent tabulis, ut diximus, junctas, Philippus unam elegit factam naturæ manu, quam non absimilem dixeris illi, quam in Sublaci *b* Alpibus, Roma relicta, sibi delegit divus Benedictus; nam qua parte Senarius oblique in Orientem solem septemque Triones spectat, et ad agrum, quem Mugellum hodie vocant, asperum et crebrarum stirpium inæqualitate hirsutum obvertit dorsum, centum sub sacello passibus spelunca visitur perantiqua, quæ in montem effossa, aream dat ad exigui cubiculi mensuram, altitudinis, mediocrem viri staturam (quali Philippum fuisse constat) non excedentis. Etsi hoc nostro ævo vetustate, et hominum frequentia attrita in majorem altitudinem excavata videatur. In ipso speluncæ aditu sinistrorsum ingredientibus arula se offert, cui superne imminet salutiferæ crucis signum, rudi sculptura in ipso excisum saxo; in rupis latere erectus apparet lectulus, cujus in capite prominet ex eodem saxo haud mollius ipsa sponda cervical, brevium somnorum conciliator. E *b*

et ibi contemplationi vacans,

55 Hæc ara orationum et contemplationum Philippi thymiamatis altare fuit. Hæc hujus antri arena, in qua eus pœnitentiæ et spiritualium laborum agones exantlavit, qui Philippum Antoniis, Macariis, Onuphriis, et cæteris athletis, suorum miraculis sæculorum, æquare potuerunt: hic enim jungere noctibus dies in oratione, et contemplatione rerum divinarum, hic mistas deliciis cæli ejusdem injurias, pluvias, nives, gelu, et amicam alpibus reliquam intemperiem fortiter pati, hic herbarum stirpibus et gelida enecare quodammodo potius, quam sustentare corpus, ut anima in virgulam extenuata fumi, ex aromatibus myrrhæ et thuris, e deserto ad cælum expeditius penetraret; hic denique omni alio damnato commercio, niti super dilectum Jesum suum amabat, illiusque se oculis probare, haudquaquam irrito labore studebat, ut semper vel in Deum absorptus, vel in se collectus, id ageret, ut subin visenti Spiritui sancto nihil in divino animi hospitio appareret, quod tanto hospiti posset officere. Hæc fortissimi Juvenis studia quantopere agonothetæ Deo probarentur, e sequenti prodigio intelligi potest. F

precibus elicit fontem.

56 Dum Philippus in hoc solitudinis sequestro ita ageret solitarius, ut rationem vitæ suæ ad obedientiæ amussim exigeret, fieri non potuit, ut superiores solida ipsius sanctitas et merita laterent: quo factum est, ut de illo mittendo ad alia Religionis loca, suo exemplo collustranda, cogitarent; quod ubi Philippus persensit, quamquam nihil obedientia haberet antiquius, ad precationem tamen se contulit, et in ea enixe Dei benignitatem oravit, uti aliqua via sibi manifestaret, quo vitio suo, minus grati tolerati illa sub rupe labores et puræ lachrymæ, aliaque inibi depugnata prælia divinis oculis displicuissent, ut propterea exanthorari, et illius status tranquillitate dejici mereretur. Vix orandi finem fecit, cum (mirabile dictu) implorati Numinis indulgentia, ad testandum tum ipsi Philippo tum sæculorum memoriæ, longe aliter labores illius, agonesque ac lachrymas in cælo æstimatas esse; contigit, ut ex illa durissima, eaque pro reliqui montis natura, aridissima rupe limpidissimæ scaturiginis derepente fons erumperet. Ut perire non potuisse Philippi lachrymas Deus ostenderet; hunc in hanc

usque

A usque diem perennem fontem dedit, qui ab authore nomen sortitus, FONS B. PHILIPPI appellatur *c*, documento posteris futurus, pœnitentium lachrymis durissima quæque mollescere, et quæ prius fuere sterilia, hoc rigata humore, ad frugem corrigi.

c

simile quid S. Caprasio contigit

57 Huic eventui affine quiddam inter Gallica monumenta habetur de divo Caprasio martyre. Is Maximiani principis durissimo in Christianos tempore, suppliciorum exterritus metu, in aviæ solitudinis spelæum sese abdiderat, ubi cum se ex metu collegisset, pudere eum cœpit ignaviæ suæ, proinde ad preces conversus Deum unice oravit, ut si illum tam gloriosi certaminis victoria dignum duceret, testatum id faceret, elicito ex illo saxo, sub quo latebat, fonte; quod cum illico divinitus contigisset, Caprasius, percepta in tam claro omine victoriæ dulcedine, animatus, Daciano præsidi sese ultro stitit, et egregio certamine fortiter defunctus, de tyranno triumphavit *d*. Itaque ut ad nostram usque ætatem hujus fama et nomen fontis divi Caprasii hoc prodigio perennat in Gallia, sic in Hetruria ad majorem servi sui Philippi gloriam visum Deo est, hujus B et nomen et venerationem fontis, inde usque a quadringentis annis in hunc diem conservare: et quidem in monte, cui naturæ inclementia ne unam quidem aquæ venulam concessit; ut exarescere in illo omnia necesse foret, nisi id illi cælitus, id est pluvia, caveretur.

d

adhuc mirabiliter scaturientem.

58 Res plena miraculi est, quod fontis crater naturæ ingenio ad capacitatem decem aut certe duodecim sextariorum, in saxo excavatus, ubi ex incompertæ scaturiginis vena repletus exhauritur, illico ad summum alveoli labium exuberat, ibique arcano quodam imperio sistitur, ut non exundet; ut quoties vel totus vel partim hauritur, e vestigio ad pristinam redeat plenitudinem. Digna memoratu res est, quæ sub æstatem accidit anni reparatæ salutis MDLXXXXV, cujus siccitate cum exceptæ cisternis pluviæ aquæ exaruissent, toti cœnobio eremitarum nostrorum, quod in illo monte situm est, quotidianisque hospitibus et fabris, ad quadringentos numero, qui tunc ædificium in loco moliebantur, aquandis unus hic fonticulus abunde suffecerit, hoc perpetuo tenore haurientibus identidem refusus: in quo, ut prodigiosum Prophetæ Elisæi, C suppeditatum hospiti viduæ oleum retulit, ita mirabilius, non vasis solum, sed tempori etiam resistit, cum ad hæc nostra tempora superstes, perpetuato miraculo hunc beneficum morem refundendi sese, nihil haurientium frequentiam morans, velut inviolabile institutum servet. Et vero ita convenit, ut qui fons testis divinitus datus est meritorum Philippi, idem de eorumdem meritorum immortalitate fieret immortalis, et pro veritatis natura nunquam posset evacuari.

aliaque gessit, quæ ignorantur.

59 Atque utinam, quantum illo leni murmure tacitus innuit sanctitatis Philippi hic fons, tanto vocaliori aliquo illi sono loqui daretur cæli cum illo antro consuetudinem, administratas indidem inquilino delitias, solatia, spectacula, monita, et familiares cælitum congressiones, denique sanctissimi Anachoretæ nostri in illo, spectatoribus Divis, partas victorias: suppleretur fortasse, quod industria humilitatis Philippi huic historiæ subduxit, nec dubium est, quin exactum in illo spelæo quadriennium, vel solum, justum volumen daret. Sed hoc omnium eorum (qui res Sanctorum posteritatis bono scriptorum commendant monumentis) fatum est, ut nullos experiantur intervertendæ copiæ studiosiores, illis ipsis, quorum gloriæ maxime ire consultum voluit. In quo studio, ut Philippus nemini secundus fuerit, efficere tamen non potuit, ut sanctitatis illius splendor illas se inter latebras contineret, ut ea propter cum Superioribus egerit de ineunda aliqua ratione, qua perpetuo inclusus, atque abditus aliquo ex omnium hominum oculis ac memoria excidere posset, cujus ei postulati ad asceterium Senense, ut mox videbimus, transcripto facta spes est.

EX IMPRESSIS

IX.

Adhuc Conversus novitiis Senensibus præficitur.

e

f

60 Cum annus, a parta partu Dominæ nostræ salute MCCLVII volveretur, et beatus Pater Bonajuncta secundus Ordinis Servorum Generalis Prior *e*, debitam cælo animam reddidisset, in ejus locum suffectus est P. Jacobus Senensis *f*, vir in paucis vel hoc ipso memorabilis, quod priusquam familiæ nostræ nomen dedisset, societatem Laudantium D. Virginis, quam supra laudavimus, et ortæ ex eadem societate, familiæ nostræ initia moderatus, fundamenta utriusque operis jecerit talia, quæ tantæ moli sanctitatis per tot postea sæcula ferendæ suffecerint. Hic minime rudis virtutis æstimator, Philippi merita et sinceram sanctimoniam suis ponderibus E librans, nihilque in eo Conversi conditionem moratus illum tyrocinio monasterii Senensis moderatorem censoremque præfecit. In quo, quam nihil P. Generalis errarit, levi occasione brevi monstravit divina providentia, quæ Philippum ad grandium operum molitionem inauguratum jam demum in lucem protrahere, ejusque conjunctam cum eximia sanctitate doctrinam, rejecto illo habitus Conversi velamine, cælo monstrare atque edito loco, unde in omnium oculos posset incurrere, collocare statuit. Idque in hunc fere modum accidit.

et inscienis duobus PP. Dominicanis, socioque

g

61 Philippus, ut narrare cœpimus, cum mandatis P. Generalis, viam Senas, socio quodam F. Victorio *g*, ingressus, forte inciderat in duos PP. Teutonicos instituti Prædicatorum, qui, ut erant egregie docti, functique apud suos publicis vel docendi vel gubernandi muneribus, reipublicæ suæ causa Romam petebant; hi Philippum ac socium socios itineris nacti, quod Italicæ linguæ non essent gnari, latine Philippum salutare et pluribus affari cœperunt; quibus Philippus tam terse prompteque respondendo satisfecit, ut non tam loqui, quam cum lacte haustam latinitatem fundere videretur. Patres allecti F suavi eloquentiæ illecebra, alios ex aliis sermones serunt, et inter alia de instituto Philippi sciscitantibus ille et nomen aperit Servorum Deiparæ Virginis, et deinceps admirandam familiæ suæ originem narrat, ut videlicet viginti quinque ab hinc annis divino consilio factum sit, ut ipsa cæli Regina hoc institutum condiderit, perfectaque ei laude ex ore infantium et lactentium, nomen Servorum fecerit, idque divinæ providentiæ maxime consentaneum fuisse, p. racuta atque erudita ratiocinatione subinfert. Nam, ut in Ecclesia Christi tot essent et tam varii Ordines, optimis ac sanctissimis legibus a diversis excogitati conditoribus, decuisse, ut unus aliquis Ordo esset, qui a patrocinio atque obsequio magnæ Matris et nomen et sanctimoniam sortitus, in emergentes hoc ævo sectarios, qui omnem ubique pietatem omni armorum genere abolitum atque excisum ibant, incurreret una cum reliquis, et sic velut conjunctis doctrinæ et sanctissimi exempli armis, Dei Ecclesiam, propulsatis hostibus, tegerent ac tutarentur.

 62 Plura

ex impressis prodit in itinere suam scientiam.

62 Plura in hanc sententiam locutus, mirum in modum delectavit Dominicanos, admiratione attonitos conjunctæ cum alta humilitate facundiæ, ingenii cultu. Quem utique divinitus ad tantam divinarum Scripturarum lucem esse provectum, intelligentes tam ipsi, quam socius Victor (hujus Philippi doctrinæ hactenus ignarus) eum unanimes invadunt, et ut sacris se Ordinibus initiandum curet, hortantur, quo commodius in commune proximorum emolumentum ea divinæ largitatis munera cedere possint. Ad hæc modestissimus Juvenis; se vero Dei afflatu ac Deiparæ (cui se totum commiserit) cuncta dirigente, hunc in Religione servitii statum omnibus aliis præoptasse, respondit; et cupere in eodem usque ad supremum vitæ spiritum perdurare. Cæterum sperare se, fore propediem, ut Religioni de claris viris prospiciatur, quæ rei Christianæ fines et proferant et tueantur; proinde illos etiam atque etiam orare se, uti ignoscere dignentur, quod patientia ipsorum in audiendo abusus, licentius fusiusque locutus sit, quam, sub oculis ipsorum, Fratri converso convenerit: quod si quid temere exciderit, quod adeo plau-
B sum meruisse videri posset, de eo se ab ipsis silentii gratiam petere, quando obsequendi ipsis fallendique laborem itineris studio potius, quam ullum alium in finem sermo institutus erat. Sed frustra fuerunt hæ preces, nisi quod id efficiebant, ut quo enixius adhibebantur, tanto magis conscii accenderentur ad prodendam hac etiam anxia humilitate commendabiliorem Philippi doctrinam.

qua Superiores cognita,

63 Igitur Senas delati F. Victor sub lætitiæ onere laborans, non potuit sibi temperare, quin illico obvio cuique suorum de Philippi doctrina et latina facundia, totaque rei in itinere gestæ serie narraret. Idem nihilo segnius factitabant PP. Prædicatores, qui Philippi sanctitatem et scientiarum præstantiam, tum apud externos passim per urbem, tum apud ipsos Philippi Superiores mire deprædicabant Jam ipsum scientiarum arcam, jam sapientiæ thesaurum, jam parem divo Stephano protomartyri acclamantes propter sapientiam et spiritum, quo loquebatur. His tam honorificis laudibus, quas minime ex vano haustas veritas ipsa implebat, commoti Patres Senenses, detectas in Philippo dotes P. Generali perscri-
C bunt. Is forte tum Romæ absens, Ordinis sui confirmationem urgebat apud Alexandrum IV summum Pontificem, qui imperioso apparentis sibi beatissimæ Virginis monitu, denique datis binis Apostolicis literis, antiquato quodam Innocentii V (quod obstabat) decreto, Institutum Servorum primus Pontificum approbavit, eamque ob rem, familia nostra, et grati sui animi et hujus erga Marianos Servos beneficentiæ monumentum, ipsi statuam posuit, et apud divam Annuntiatam Florentiæ dedicavit.

cum sacris ordinibus initiari jubent.

64 Itaque delatæ Romam PP. Senensium literæ P. Generali bene gestæ apud Pontificem reipublicæ suæ lætitiam non mediocriter cumularunt. Perveniunt interim etiam Romam prædicatores Philippi duo illi ex Germania Dominicani, et promotionem ejus ad sacros Ordines haud secus, ac si rem suam ingenti operæ pretio agerent, apud Generalem perurgent. Tribuit ergo communi bono, et tam gravium ac doctorum virorum authoritati, P. Generalis, ut Philippo serio in mandatis daret, ut se ad sacros Ordines suscipiendos compararet; id quod ille post patratum in illo omnium virtutum domicilio pectore humilitatem inter et obedientiam longum certamen, cedente demum humilitate, ut faceret, in animum induxit, prout deinceps videbitur. D

ANNOTATA.

a *De isto biographorum numero generaliter mentionem fecimus in Commentario prævio* § 1, *ubi etiam aliquos nominatim assignavimus, licet plerosque ex his triginta quinque Actorum scriptoribus non noverimus.*

b *Situs hujus loci in Vita S. Benedicti, quam die* XXI *Martii in Opere nostro edidimus, ibidem tomo III Martii pag.* 277 *describitur hoc modo:* Deserti loci secessum petiit, cui Sublacens vocabulum est; qui ab Romana urbe quadraginta fere millibus distans, frigidas atque perspicuas emanat aquas. *Majores nostri in Annotatis ibidem pag.* 279 *situm ejusdem loci breviter indicant his verbis:* Sublacus in Latio, nunc Campania Romana ad Anienem fluvium, inter Tibur et Soram.

c *Gianius in Annalibus Centuria* 1 *lib.* II *cap.* XVIII *de hoc fonte agit, et ibidem in Annotationibus testatur, sua ætate varios ægros per aquam hujus fontis sanatos fuisse.* E

d *Acta hujus sancti Martyris discutienda erunt ad diem* XX *Octobris, qua Martyrologium Romanum de illo habet sequentia:* Agenni in Gallia sancti Caprasii martyris, qui cum rabiem persecutionis declinans, lateret in spelunca, tandem audiens qualiter beata Fides virgo pro Christo agonizaret, animatus ad tolerantiam passionum, oravit ad Dominum, ut, si eum gloria martyrii dignum judicaret, ex lapide speluncæ limpidissima aqua manaret; quod cum Dominus præstitisset, securus ad aream certaminis properavit, et palmam martyrii sub Maximiano fortiter dimicando promeruit. *Unde Dalæus hoc loco Dacianum præsidem eruerit, ad dictam diem* XX *Octobris accuratius examinari poterit.*

e *Iste P. Bonajuncta in Chronico Poccianții ad annum* 1255 *dicitur primus Ordinis Generalis, quem tamen Gianius et Dalæus secundum appellant. Discrimen istud oritur ex eo, quod Gianius et alii B. Bonfilium de Monaldis primum Ordinis Generalem constituunt, et Poccianțius in laudato Chronico ad annum Christi* 1259 *asserat, hunc eumdem Bonfilium tantummodo collegam R. P. Generalis fuisse.* F

f *Annales Servitarum Centuria* 1 *lib.* III *cap.* I *hunc Jacobum Senensem nominant tertium Ordinis Generalem, qui consequenter a Poccianțio tantum secundus appellatur.*

g *Hic F. Victorius sive Victor sæpe S. Philippum nostrum in itineribus comitatus est, ut ex infra referendis apparebit.*

CAPUT VI. *Sancti Sacerdotium, et publicum in prima Missa miraculum.*

Postquam Philippus toto biennio Senis versatus, non tam monitis salutaribus, quam institutæ vitæ ratione atque exemplo, omnium verarum virtutum archetypo, creditam sibi juventutem, divino, quo ipse agebatur spiritu, implevisset, ea quæ prius in animis moribusque tyronum, *Senis alios*

ronum ad vivum expresserat, in aliquot redacta capita concilio Patrum generali habito in monte Senario anno Christi MCCLIX consenda dedit. Quæ, ut syncerum illum Conditricis Virginis, et ab eadem Religioni infusum spiritum suavissime redolebant, ita ab illo Patrum consessu avide accepta atque laudata sunt, deinceps pro fundamentis Religiosæ Servorum molis futura. Sed hæc interea Philippi industria non ita se intra domesticorum limitum angustias continuit, quin ingenti cum fructu Senensium salutem complecteretur. Ea illo tum ævo potissimum periclitabatur intestinis civilium factionum discordiis, quas rex Manfredus *a*, immodicis elatus successibus, serebat alebatque, ut Senensium viribus res Florentinorum, qui Pontificis partes sectabantur,attereret; quorum perfidia, et virulentia consiliorum, postero anno Montem Apertum ad Arbium memorabili clade nobilitavit *b*.

ac suæ saluti consulit,

66 Hac opportunitate quantum operæ pretii fecerit Philippus lucrifactus, in illius turbidissimæ tempestatis jactatione, spectatorum virorum catalogus declaravit, qui claris suis facinoribus tanti se Patris legitimos filios tantique doctoris haud absimiles discipulos postea præbuerunt, prout copiosius res ab ipsis præclare gestas prosequuti Annales nostri demonstrant. Interea operosus Mariæ Servus Philippus in procuratione alienæ salutis haud immemor suæ, si umquam alias, tum vero hoc tempore in eam curam incubuit absolutissimæ puritatis, quam par est Euangelici sacerdotii inaugurationem antecedere. In hoc enucleatius fusiusque docendo ut multi simus, non videtur magnopere requiri; nam Philippus natus quodammodo, certe educatus, ab incunabulis usque, in accurato eoque numquam interrupto perficiendi interioris hominis studio, ut perpetuo positum in more habuit, omnes divinæ gratiæ gradus atque incrementa subactæ atque exaggeratæ mentis præparatione, quoad potuit, antevertere, sic qualem se in hujus et honoris et oneris angelicis humeris formidandi, contemplatione gesserit, cuivis pronum cognitu fuerit.

redditaque officii sui ratione in Comitiis,

67 Interea Prior Generalis promotis atque digestis apud Sedem Apostolicam præcipuis Reipublicæ suæ moliminibus, comitia generalia in monte Senario habenda anno sæculi hujus quinquagesimo nono edicit, eodemque Philippum, ab episcopo Florentino Joanne Mangiadorio *c* jam sacris inauguratum, nondum tamen operatum (quod ad id humilitate contractus ac reverentia timidus, majorum imperia opperiretur) vocare placet; qui ubi adfuit, in comitium introductus, reddita ratione præfecturæ suæ, quam tyrocinio Senensi navaverat, postquam venerando illi Patrum consessui tyronum suorum indoles, dotes naturæ, propensiones, et progressus denique singulorum exposuisset, quantum in juventutis Religiosæ accurata ac pervigili educatione situm sit, tum multis aliis tum vel inde demonstrat, quod plerumque ex tyrone colligi possit, quis qualisque veteranus evasurus sit.

jubetur se parare ad primam Missam,

68 Patres, approbata Philippi et opera et sententia, abeuntem ex magistratu novitiorum, adeuntemque illud suum Senarii antrum, in quo non ita pridem ipse ex tyrone Spiritus sancti unctione brevi emeritus asceticæ philosophiæ magister extitit, cumulatis divinæ gratiæ apprecationibus prosequuntur; uteretur ergo concessis diebus ad se comparandum, quo, qua par erat, animi luce atque ardore obiret id opus, quo nullum divinius aut augustius contrectari a mortalibus potest. Paret Philippus, et ut id otium votorum tunc summa erat, ita eo tempore usus est, ut illius brevitatem cælestium gratiarum redundantia abunde suppleverit: nam, cum peractis comitiis et rebus Ordinis publicis rite ordinatis, Philippi neomystæ Sacrificio constituta dies, singulari Patrum ob conceptam de Viri sanctitate opinionem expectatione illuxisset, prodit ille ad aram ornatu sacerdotali trabeatus, et vultu ac cultu reliquo ex consortio sermonis Dei, divorum alicui immortalium, quam mortali homini similiore incedens.

ex expressis.

in qua cantus angelorum auditus est,

69 Itaque rem divinam exorsus omnium Patrum animos oculosque tralucentibus collatæ divinitus gloriæ splendoribus perstrictos, in dulces lacrymas et amplissimam deliciarum divinarum divitem contemplationem solvit. Jamque Sacrificium ad umbilicum erat, et peracta corporis et sanguinis Christi sacrosancta consecratio; cum in illo Mariano Patrum cœtu inusitatæ lucis irradiatio videri, mox per novos excessus animorum librati in Deum, corporis ac spiritus impetus, iidemque sursum sustolli cœpti, non jam in sua potestate erant, sed raptu quodam absorptæ mentis ex præsente in sacra Eucharistia Christi majestate, illius spiritu magis, quam suo agebantur. Atque hi quidem motus prodromi erant admirandi eventus, qui postea secutus rei insolitæ admirabilem coronidem imposuit; vix enim seraphicus Neomysta noster puris illis et cælo assuctis manibus Deum panem Angelorum sustulerat adorandum, cum ecce cælestis concentus e sublimi omnium, qui aderant, auribus affluens mira suavitate insonuit, tergeminum illud, et spiritibus Seraphicis familiare SANCTUS, SANCTUS, SANCTUS DOMINUS DEUS SABAOTH, digna angelico artificio modulatione ingeminans *d*.

attonitis præsentibus Patribus,

70 Quæ res, ut non minus mirifice affecit illam piissimam Patrum Congregationem, quam admissum olim ad similem cælestis beatitatis delibationem, vatem dicam, an euangelistam Isaïam, ita haud dissimiles motus, atque affectus in utrorumque animis procreavit. Nam quemadmodum Isaïas refert, suos illos Seraphinos sonoris atque altissimæ intelligentiæ vocibus (quæ illorum sunt vernaculæ) magna contentione divini amoris se mutuo ad collaudandum Deum provocasse, ter-sancto illo cantu; ita in illorum animis sanctorum virorum, qui huic Philippi Sacrificio ejusque musicæ intererant, subliminiorem quamdam humano captu divinæ Triados perspicuitatem existimationemque ingeneravit.

quem biographus comparat

71 Præterea quemadmodum apud Isaiam vi atque efficacitate vocum seraphicarum commota sunt superliminaria, ita illius venerandi senatus moti in Deum ac promoti animi sunt, et dilatata corda, trahace atque efficace cælestis illius concentus dulcedine, quæ quamvis esset sublimissima, et ea affectas mentes sublate proveheret, non secus tamen ac Isaiæ factum, cum spectaculi sui divinitate attonitus, dixit: « Væ » mihi, quia vir pollutus labiis ego sum »; sic nemo Patrum illorum fuit, qui in clarissima illa contemplationis luce, velut in nitidissimo speculo se ipsum contuens, non sit fassus indignitatem suam, et se confessus peccatorem; atque adeo ipse Neomysta, cujus meritis ac sanctimoniæ festivo hoc favore cælites applaudebant. Ut illi Prophetæ Seraphini, ad magnitudinem divinæ

ex impressis divinæ Majestatis perculsi, sua sibi ora atque oculos occulebant alis, sic objecto sibi se Philippus, qui in tanta dignitate sacerdotii tantis ac tam augustis mysteriis operaretur, indignissimum se profitebatur.

...um cantu seraphico. 72 Verum, ut infimus humilitatis gradus semper conjunctus atque connexus est cum supremo exaltationis, ita admoto de altari, cui astabat, illius labris calculo sub forcipe cælestis panis comprehenso, omnia in eo mundata et mutata sunt, atque ipse etiam mutatus in virum secundum cor Dei, et in divinæ ejus voluntatis luculentissimum interpretem. Quo factum est (uti itidem contigit mutato per calculum Isaïæ, cum prompte se in omnia Dei obsequia paratum offerret, dicendo: ECCE EGO, MITTE ME, et Dominus diceret, VADE) ut Philippus paulo post totius familiæ Marianæ ductor et concionator Ecclesiæ universalis Apostolicus constitutus, utriusque dignitatem officii, non solum factis æquaverit, sed multis etiam insignium decorum luminibus ita illustraverit, ut hæc ejus cum Isaïa collatio, deque rei universæ paritate ratiocinatio nostra non debeat quæsita ad ornatum historiæ otiosa digressio videri: quando familiariore jam Deo hoc faustissimo legis gratiæ tempore, istarum cælestium necessitudinum cum Divis, Dei amicis novi Testamenti, quam cum Divis servis Testamenti veteris, longe frequentior longeque uberior usus et communicatio esse solet.

B

quem propheta Isaias refert 73 Certe ea sapientia, eaque prudentia Philippus fortem ac fidelem operam navavit toti Ordini Servitutis Marianæ, omnibus in illis magistratibus, quibus postea functus est, tanta, ac tam divinitus collata potentia, in opere ac sermone fuit, in obeundo munere Apostolici concionatoris (quod nomen ea ætate magnæ et longe lateque patentis dignitatis fuit) quanta argumenta admirabilium operum illo in opere ab operario fidelissimo in agro Domini præstitorum exstiterunt; de quibus, cum deinceps frequens nobis sermo futurus sit, eoque properet oratio, hactenus de cohonestatis cælitus hisce comitiis Senarianis, et in iis neomysta Philippo nostro, ista non alieno, ut videtur, loco retulerimus.

C

ANNOTATA.

a *Manfredus iste, nothus Frederici II filius, ut supra diximus, post mortem patris in Italia tyrannidem exercuit, ut apud obvios historicos legere est.*

b *Raynaldus in Annalibus ecclesiasticis ad annum Christi* 1260 *num.* 4 *hanc Florentinorum cladem ex antiquis scriptoribus narrat.*

c *Joannes de Mangiadoris anno* 1251 *ad cathedram Florentinam evectus est, et anno* 1274 *exeunte vivere desiit, ut Ughellus in novissima editione Veneta Italiæ sacræ tomo III col.* 121 *et* 127 *testatur.*

d *Poccіantius in Chronico ad annum* 1259 *de hoc Angelorum cantu etiam meminit, et ad probandam veritatem hujus miraculi, vetera monumenta Divæ Annuntiatæ et sacri montis Senarii citat.*

D

CAPUT VII. *Sancti electio ad officia honorifica et ad summam totius Ordinis gubernationem, ejusque pia in hoc munere administrando sedulitas.*

Hactenus cum privato Philippo inter haud dubia futuræ magnitudinis ejus prælndia versati, jam cum eodem ad rei Servitanæ gubernacula admoto, ut in reperto virtutibus ejus patentiore campo paulo ampliora ordiemur. Ita igitur, ut dicere instituimus, sacerdotalibus sacris initiatus Philippus, cum honoratæ hac dignitate humilitati suæ parum admodum gratularetur, ut novis honoribus oneraudam exponeret, auctoritate (quam jam inde ab ingressu Ordinis pro lege habuit) beati Patris Bonfilii de Monaldis, ejus, quem supra septem virorum nostrorum principem laudavimus, inductus est. Is vocato ad se Philippo pro more, quo eum semper in potestate habuit, universi gregis Mariani difficultates et ardua confectu negotia, deinde suum, atque superstitum collegarum fractum senio robur, et hinc oriundam succedentis ad sustinendam Reipublicæ molem fulcimenti necessitatem, quæ omnem humilitatis prætensam honori umbram magnitudine sua atque evidentia inumbret, magnis rationum ponderibus, longa ac gravi oratione consideranda ob oculos proponit: quibus superata Philippi modestia, effusis in vitam privatam studiis suis et latendi amori receptui cecinit, et obedientiæ ac publicæ utilitati manus ac mentem dedit. *Lib. II. Cap. I. Sanctus invitus*

E

75 Factus igitur generalis Definitor, et mox etiam Prioris Generalis collega, ordinata ornataque pro eo munere Deiparæ servitute domi, foris etiam brevi res præclaras gessit. In his illud insigne fuit, et laboranti adhuc Ordini pernecessarium, quod habita apud Pontificem Maximum Urbanum quartum mirifica validaque persuadendi spiritibus oratione, ratam ab eo Ordinis confirmationem cum insigni aliquot privilegiorum auctario fieri fecerit. Ad hæc, cœnobium Senense novis extructis operibus, quo laxius habitari posset, ampliavit, conquisitis illi etiam novis proventuum censibus: eodemque studio, Reipublicæ Florentinæ et quorumdam privatorum ac præcipue clarissimi Falconerii liberalitate, templum Divæ Annuntiatæ Florentiæ magnifica structura amplificatum, restaurato sodalitio Laudantium Beatam Virginem (ex quo Ordinem traxisse originem, superiori libro diximus) ornavit. Id hodie sodalitium Divi Sebastiani vocatur, eo quod in oratorio ei a Philippo juxta Ordinis illic cœnobium attributo, caput divi Sebastiani magno in honore et veneratione habeatur. His aliisque operibus sempiterna posteritatis memoria dignis, quæ brevitatis amore omittimus, Senis Florentiæque honorifice atque utiliter patratis, Philippus Cæsenam migrat, editisque illi ægræ civitati levandæ aliquot mensium strenuo labore egregiis spiritualis beneficentiæ documentis, discedit. *ad dignitates evehitur.*

F

76 Interea promulgata anno Christi millesimo ducentesimo

et impositum generalis officium.

a

ducentesimo sexagesimo septimo Ordinis generalia comitia Florentiæ habentur, in quibus beatus Pater Manettus de Antellis *a*, vir e septemviris Ordinis satoribus unus, eximie sanctus, ætate et multorum itinerum atque austeræ vitæ laboribus prægravatus, cum se Prioris Generalis magistratu abdicasset, omnium Patrum suffragiis beatus Pater Philippus Benitius paucis, antequam supervenisset, horis in Priorem Ordinis Generalem (quod Reipublicæ Marianæ bene vertat, ut vertit optime) absens eligitur anno trigesimo suæ ætatis, sed sanctitas suppleverat ætatem Philippi : cani enim erant sensus hominis, et ætas senectutis non annorum numero computatæ vita immaculata, et cumulata omnibus tanti muneris numeris atque absoluta.

frustra deprecatus,

77 Id vero ubi Philippus intellexit, inopinatæ rei horrore consternatus, beato Patri Manecto præsidi comitiorum et electionis ejus auctori ad genua accidit, et supplex infimis precibus, majorem viribus meritisque hanc provinciam deprecatur; se enim eo maxime Religionem esse ingressum, quod confideret sibi liciturum non solum privato, sed servo etiam omB nium mediastino vivere, eoque in statu obedientiæ ac subjectionis suavissimis fructibus frui potius, quam ut cuiquam in mentem veniret, ut se servitiis atque obsequiis natum destinatumque a Deo, imperiis in alios præpostere admoveret. Averteret proinde Deus ac domina Deipara, ut aliud ipse consilium, aliamve ab hac fixo semel animi decreto sententiam, vel cogitationem in animum inducat. Quæ cum summa contentione peroraret, resque eo esset deducta, ut hæc decretoria voluntas ejus nullis conditionibus dimoveri posse videretur, divina providentia causam Religionis et hujusce arbitrium controversiæ suscepit : nam derepente omnium, qui simul erant congregati, auribus vox allapsa cælitus est hujus tenoris; « Philippe, cave re» sistas Spiritui sancto; Ego te elegi de mundo, » ut sis custos hujus gregis mei ».

divinæ voluntati acquiescit,

78 Ea sententia perculso Philippo silentium deinceps ac præfecturæ Generalis onus honoremque imposuit. Itaque in supremum locum sublatus postquam consedit, ipso habitu oris et specie quadam, quam pro humana augustiore, magnos in omnium astantium animis admiraC tionis venerationisque motus concitavit. Deinde vehementi quodam mentis excessu, in admirationem raptus benignitatis ac providentiæ divinæ in Religionem, exhortationem exorsus est ab illis Psalmi verbis : « Exultate justi in Do» mino, rectos decet collaudatio ». In ea, commendata Patribus divinarum laudum celebratione, ad invictam constantiam in accepto per septemviros instituti nostri auctores spiritu, mirifice omnes cohortatus est : hos eos thesauros esse asserens, in quibus Deus posuerit altissimæ sanctitatis ac scientiæ abyssos.

et fortiter

79 Tum acerrima peroratione in Religionis perturbatores, desertoresque arrepti semel propositi invectus, illud Regii vatis, « Dominus » dissipat consilia gentium, reprobat autem co» gitationes populorum et reprobat consilia prin» cipum »; io factiosum hoc et ambitiosum hominum genus, tam divine exposuit, ut non modo in hac concione extemporali, sed in aliis etiam multis, quas eodem modo super psalmos, incredibili spiritus impetu atque energia variis occasionibus instituit, multi optimæ notæ scri-

b

ptores *b*, id in eo mirati sint, quod in divo Gregorio Nazianzeno quondam veneratus est universus Oriens, quod nullus videlicet unquam in illis censuræ locus fuerit.

EX IMPRESSIS

suaviterque

80 Receptis dehinc aditi magistratus insignibus (quæ pro illius ævi more virga censoria, et sigillum Ordinis erant) inter gratulantium Patrum obsequia et significationes solitas subjectionis; tot honoribus suis solus Philippus secum tacite ingemiscens, magnas animo curas ex amicarum alioqui virtutum, humilitatis et obedientiæ conflictu, ut ex mœsto vultu colligi poterat, concoquebat. Peractis in hunc modum ritibus, qui Generali inaugurando adhiberi solent, ex more ei socius sive collega adjungitur Pater Lotharingus Florentinus *c* e gente patricia Stufensi, c quem Philippus ipse magnam in spem ab adolescente in Religione educaverat; vir, in quo generis claritudo et eximiæ literaturæ præsertim politioris præstantia cum vitæ integritate, suavitate morum, et gravitate prudentiæ ex æquo certare videbantur.

munus suum administrat.

81 Itaque confectis omnibus, ubi Philippus sibi redditus solus acquievit, cœpit serio revolvere animo et cogitare, quanta charitate, quantaque opus prudentia sit ad tot homines E Religiosos, quorum Pastor tam ex improviso evaserit, ad vitæ æternæ pascua inoffense deducendos. Etenim, ut erat Vir sanctus, exemplo optimorum operum, quam authoritatis supercilio aut splendore verborum efficacior, ex regulæ nostræ præscripto apud se statuit, imitationem, quam obedientiam, et amorem potius, quam timorem a fratribus suis exigere. Hinc omnibus benignus ac facilis, sibi asper ac durus, sibi parcus, aliis liberalis, comis ac plenus visceribus misericordiæ : longe aliter ac solent aliqui, qui velut armati potestatis flagello bonam frugem ex subditis vi atque asperitate extundere, id demum cum laude ac vere præesse, præpostere arbitrantur.

Ardore fidei dilatandæ accensus.

82 Unde omnem vitæ suæ rationem hoc in honore ita instituit Philippus ad reliquorum disciplinam, ut primus aggrederetur labores, ultimus cessaret; alii fructibus commodisque dignitatis ejus fruerentur, sibi onera atque incommoda reservaret : ac nihilominus servum se inutilem in tam sancto more (quem ille debitum existimabat) reputans, addebat his omnibus vitæ singularem rigorem et humilitatem, qua F inter suos tam præstante fuit, ut singulorum fratrem potius ac socium, quam antistitem aut moderatorem præ se ferret. Ac tametsi sub initi officii principia multis gravibusque negotiis adurgeretur, conficiendis itineribus, instituendis visitationibus, orationibus ad populos habendis, revocandis ad salutis viam erronibus, solandis in mœrore jacentibus, civitatibus ac provinciis in mutuam gratiam reducendis, denique commissis sibi a principibus viris, a Pontificibus, ab Imperatore, mandatis obeundis; tamen qua licuit, nunquam choro, nunquam asceticæ vitæ exercitationibus aut de die aut noctu abfuit; atque id dispendium (si modo dispendium) admirabili industria ac dexteritate tractandarum rerum, qua mirifice pollebat, facile et compendio compensabat.

summo Pontifici se sistit.

83 Quibus in omnibus id unice agebat Philippus, ut pax toto orbe inter Christianos coalesceret, ad Ecclesiæ Catholicæ obedientiam cuncti redirent, et concordibus armis animisque, terram Servatoris nostri vita morteque sacratam, ex Othomanica servitute in libertatem vindicarent.

EX IMPRESSIS

vindicarent. Sed hæc deinceps ex historiæ serie enucleatius viderimus; quibus ut Philippus initium daret, ubi ab episcopo Florentino Joanne Mangiadorio (qui Ardingo illi primario Ordinis d Servorum patrono vita functo successerat *d*) in officio est confirmatus: id enim fieri ab episcopis in talibus electionibus, Urbano quarto summo Pontifici placuit, quod difficiles illa tempestate longique ad summos Pontifices aditus essent.

eique offert suos subditos.

84 Philippus tamen sistere se Clementi IV Pontifici maximo nihilo secius statuit, non tam ut stabiliretur ejus auctoritate in suscepto magistratu, quam ut ejus auspiciis atque authoritate divinæ vicaria res deinceps gerendæ vim tanto majorem atque momentum haberent, et de incrementis (quod idem Pontifex demandarat) Ordinis Servorum ejusdemque in diviniore literatura, ac potissimum in studio linguarum Græcæ, Hebraicæ, Arabicæ et Chaldaicæ progressibus, Sanctitati suæ exactam redderet rationem, ac sicubi etiam Servorum Deiparæ opera in propaganda aut propugnanda fide uti vellet, sciret, eos esse paratos atque instructos ab omnibus, B quæ ad missiones requiruntur. Et commodum per id tempus acciderat, ut ab rege Tartarorum, (quem alii Chammni, alii Cabilani vocabant) legatus ad Pontificem adesset, purpuratorum ejus regis ac procerum regni facile princeps, Coyatulus nomine, qui regis sui verbis per interpretes Venetos ab Sede Apostolica Euangelii præcones e in id regnum destinari efflagitabat *e*.

ex quibus aliqui in Tartariam missi sunt.

85 Philippus id tempus esse ratus Deum sequendi ac gratificandi Pontificis voluntati, et denique etiam insigni occasione ampliandi religionis nostræ fines, succensus divinæ gloriæ salutisque animarum zelo, summi Pontificis genibus advolutus, aliquot sui Ordinis alumnos ad eam expeditionem obtulit. Habitus est a Pontifice Philippus humanissime, ejusque tam prolixa de Ecclesia Dei bene merendi voluntate, in illo Purpuratorum, aliorumque præsulum consessu magnifice collaudata, agnovit, famam, quæ de eo, jam tum, cum collega esset Manecti Generalis, Romam impleverat, veritatem sanctimoniæ illius vix æquasse. Cæterum, quæ consecta Philippus volebat, a Pontifice Cardinali Otthobono Fiesco Innocentii IV nepoti ac secundo C Protectori Ordinis Servorum demandata sunt, qui et Philippi ex Pontificis authoritate electionem approbavit, et una cum illo de idoneis viris in expeditionem Tartaricam cum oratore Coyatulo legendis transegit.

ubi eorum successores

86 Ea res auspicatissimis initiata principiis, non nisi felices successus videbatur polliceri: nam postquam illis Apostolicis viris, et futuræ inter barbaros ecclesiæ luminibus, Ecclesia Romana bene precata esset, populusque Romanus eos optimis ominibus esset prosequutus, opportune, ubi Venetias pervenerunt, stantem in anchoris classem ac vela propediem ventis daturam nacti, eam conscendunt, et quod felix f faustumque sit, ut ad Scythas *f* appulerunt, suam quisque, ut erant antea digestæ, sortiti provinciam, operi se destinato accinxere; in quo quam strenuam operam navarint Servi Deiparæ, vel inde liqueat, quod longe lateque per Asiam toto Tartarorum imperio, atque adeo in ipsa Orientali India, sive quæ extra Gangem fluvium est, colonias deduxerint, quas ad nostram usque ætatem vel omnes vel plerasque obtinent: nam cum aliquot annorum centuriis, nihil certi de nostris compertive, tam vastu terrarum tra- D ctu divisis haberi posset, demum anno a parta salute quingentesimo trigesimo sexto supra millesimum quidam venerabilis Pater Anastasius *g*, ex g alto Venetiis portum tenuit cum tribus sociis, nostro Europæorum Servorum prorsus habitu. Is Romam ad Paulum Tertium (qui Ordini nostro mirifice favebat, eoque P. M. Dionysium Laurerium Beneventanum *h*, Cardinalem S. Mar- h celli creaverat) perductus, omni benevolentiæ genere exceptus est, impetrata etiam quarumdam pro illis partibus legum pontificia approbatione.

adhuc hodie dum superesse dicuntur.

87 Referebant isti, perantiqua memoria per manus accepta constare; Ordinem Servorum suis in oris ab iis Patribus satum; qui a beato Patre Philippo aliquot ante sæculis eo missi fuerant: cæterum, procedente deinde tempore, copiosiore hominum ac cœnobiorum numero magnis incrementis propagatum, inclaruisse in illis regionibus. Non tam nova, quam jucunda Pontifici, cæterisque, qui admissioni hominis aderant, ea visa narratio est, poterantque advenæ Patres, ex missorum quondam numero, reduces videri, eoque illos septem juvenes, ali- E quot sæculorum dormitatores, referebant, adeo recenti memoria ex remotissimis orbis partibus velut ex longo exciti veterno res ante aliquot gestas ætates denarrabant. Anno item postea allatæ salutis MDC alii aliquot, eodem cultu vestium ac nomine Servorum, iisdem ex partibus Florentia iter Romam habuerunt ad sacri Jubilæi munificentiam consequendam. Sed quod paulo clarius evincit, quanta et fama et opera, tametsi absens, divinæ gratiæ aspirante favore, Philippus inter illas barbaras gentes effecerit valueritque, memorabile est, quod cum annis proxime superioribus, Æthiopes *i* etiam i sæculares Florentiam ventitassent, vix ingressi urbis pomeria, qua nutibus qua signis aliis, quod Italice nescirent, utcumque domum beati Philippi via Guicciardina ab obviis inquirerent, velle se aientes effigiem B. Philippi, quæ in ea domo asservetur, quæque proxime ad prototypum accedere dicatur, venerari; quam utique domu sua allatam religionem, non nisi a nostris hominibus, quos in patria habebant, hausisse credendi sunt. Atque hic quidem hujusce in Asiam expeditionis eventus fuit; cætera ab F illis Patribus præclare gesta, distantia locorum, et commercii cum iis gentibus raritate interciderunt.

Ordini suo prudenter prospicit,

88 Porro summus Pontifex perspecta, in hac Servorum ad propagandam fidem exhibitione egregia in Dei Ecclesiam Philippi mente, eum quoque Apostolicum concionatorem creat, quem ille sive honorem sive onus eo libentius suscepit, quod animo jam statutum haberet, visitatis Italiæ Conventibus, ad Occiduas, ac Septemtrionales provincias proficisci. Ex his in speciem perplexis ambagibus haud obscure liquet, fuisse plane opus divinæ providentiæ curæque de suis Deiparæ Virginis, quod Vir sanctus ita ex inopinato et tempore tam opportuno coactus sit rei nostræ publicæ habenas capessere; quando fatiscentibus senio ac laboribus primis ac præcipuis Servitanæ familiæ columinibus, nihil propius aberat, quam ut vitium aliquod novæ fabricæ machina faceret, si succedaneo fulcro caruisset; namque sub hoc ipsum tempus, ut paulo ante memoravimus, beatus Pater Manectus Generalis, plenus dierum, laborumque, magistratu

A gistratu se abdicaverat; beatus Pater Bonajuncta decesserat: eumque in cælum secutus fuerat primus septemvirorum et coryphæus Bonfilius.

mortuo P. Amideo, viro magni consilii,

89 Beatus quoque Pater Amideus variis ac tenacibus morbis conflictatus, aliisque multis exercitus acerbitatibus (quos invicta semper animi altitudine non modo tolerabat fortiter, sed etiam cum Apostolo gloriabunde) ad æternas amoris delicias percipiendas in cælum receptus est. Fuit beatus Pater Amideus (ut tanti viri memoriam obiter ab interitu vendicemus) præter illustrem generis splendorem, summa prudentia et rerum gerendarum dexteritate præditus, quibus aliisque dotibus haud mediocri usui et adminiculo fuit in Religionis primordiis beato Bonfilio, qui eo adjutore arduis semper in rebus usus est: quoad succumbente laboribus atque actæ ætati corpusculo, impar publicis negotiis factus, inter fortissima patientiæ exempla ac documenta constantiæ, Christum spei suæ scopum et diuturni servitii authoramentum præstolabatur.

cujus virtutes et miracula narrantur

90 Ejus singularis sanctimonia (cujus magnam domi forisque opinionem collegerat) et B publica fama et rebus admirabilibus, quæ divinitus circa illum contigerunt, asserta est; in quibus illud in primis est memorabile, quod incustoditus infans in puteum (qui est ad pedem montis Senarii) prolapsus, cum indidem esset extractus exanimis et viro Dei exhibitus, eum vivificæ crucis impressione vitæ ac parentibus restituit. Nec illud minus illustre absolutæ ejusdem sanctimoniæ, et eximii in Deum amoris ex bonorum operum odore collecti argumentum fuit, quod illo animam jam cælo inferendam agente, toto Senario monte suavissimi odoris fragrantia extiterit; et simul atque expiravit, magnus flammæ globus a præsentibus et rei miraculo attonitis recta e lectulo ejus cælum k petere visus sit *k*.

ANNOTATA.

a *Is antea Benedictus de Antellio nominabatur, et postea ex more Ordinis prænomen mutavit, ut in Annalibus Centuria* I *lib.* I *cap.* XV *de illo et primis ejus sodalibus traditur.*

b *Sanctus ab Antonio Possevino nostro aliisque* C *inter scriptores recensetur, quia commentarios aut conciones in Psalmos posteritati reliquit.* Injuria tamen temporis hæc exstincta fuere, *ut Pocciantius in Catalogo scriptorum Florentinorum loquitur.*

c *Hic post obitum* S. Philippi *sextus Ordinis Servitarum Generalis electus est (Pocciantius in Chronico consequenter ex supradicta causa eum ordine quintum numerat) et ad propagandum Sancti sui decessoris honorem varia decrevit, ut ex infra dicendis patebit.*

d *Intellige, quod Joannes Mangiadorius in locum Ardingi præsulis Florentini* mediate *successerit: nam inter hunc et illum Philippus Fontana Ferrariensis in eadem cathedra Florentina sedit, ut Ughellus in Italia sacra novissimæ editionis Venetæ tomo III col.* 119 *et* 120 *testatur.*

e *Hæc Apostolica expeditio ad Tartaros videtur post mortem* S. Philippi *accidisse, cum Raynaldus in Annalibus ecclesiasticis ad annum Christi* 1289 *num.* 62 *verosimiliter de eadem sic scribat:* Non Argon modo, sed etiam Cobyla Chan summus Tartarorum imperator in Christianam fidem adeo propensus erat, ut Argonus, missis ad Pontificem Romanum oratoribus, Latinos sacerdotes ad illum destinari flagitarit: quo nuntio ingenti gaudio perfusus Nicolaus *(nimirum quartus hujus nominis Pontifex)* Minoritas transmisit, et Chamum est hortatus, ut fidem, quam Romana tenet Ecclesia, amplecteretur. *Huic chronologiæ concordant Annales Minoritarum, qui ad eumdem annum* 1289 *num.* 1 *et sequentibus legi possunt. Suspicor hic a Dalæo eumdem expeditionem indicari vel nomina regum Tartarorum confundi, eo quod hunc Tartarorum regem vocet* Cabilam, *quem Raynaldus et Waddingus* Cobilam *vel* Cobylam *appellant.*

EX IMPRESSIS.

f *Quamvis Scythia olim latius patuerit, quam Tartaria minor, tamen hodiedum nomine Scytharum vulgo Tartari minores intelliguntur.*

g *Hunc Ordinis Servitani propagationem in Oriente penes fidem auctoris relinquimus, cum de illa nihil alibi inveniamus.*

h *Gesta et legationes hujus eminentissimi Cardinalis apud Oldoinum nostrum in Historia Romanorum Pontificum et S. R. E. Cardinalium tomo III col.* 672 *et sequente legi possunt.*

i *Non satis fidimus istis Æthiopibus, ex quibus aliqui circa hæc tempora fraudulenter PP.* E *Prædicatoribus persuaserunt, numerosa Ordinis Dominicani cænobia jam dudum exstitisse et adhuc exstare in Æthiopia, cum tamen Missionarii nostri et alii Lusitani, diu in ea regione versati, nulla horum vestigia repererint.*

k *De gestis et obitu hujus venerabilis viri Pocciantius in Chronico ad annum* 1266, *et Gianius Centuriæ* I *Annalium lib.* II *cap.* XIV, *et lib.* III *cap.* XII *fusius disserunt.*

CAPUT VIII. *Miraculum Aretii precibus ejus patratum, et novæ leges Ordini Servitarum ab ipso præscriptæ.*

F

II. Cum PP. Servis Aretii

Republica ita, ut diximus, apud Pontificem Clementem quartum constituta, ejusdemque salutaribus monitis et benedictione animatus Philippus, Urbe vetere *a* discedens, Aretium iter ingreditur, ubi divina providentia, quæ illius operam magnis molitionibus destinabat, materiem sanctitati ejus ac meritis patefaciendis præparaverat; quo ubi pervenit, ejus loci Conventum visitaturus, et Conventum ex inedia, et urbem ipsam ex discordiis redactam ad incitas invenit; nam Guelphi in ea atque Ghibellini mutua inter se laniena debacchantes, divina humanaque omnia miscebant; eoque vesaniæ progressa partium studia sunt, ut non modo alternis internecionibus sese ferro conficerent, sed etiam flammas facesque tectis subjicerent, agris corrupta messe vastitatem afferrent, arbores frugiferas inciderent, aliisque sexcentis modis civilia odia in mutuum excidium omnibus barbaricæ hostilitatis exemplis nobilitarent. Prorsus ut arenæ larvalium furiarum inter se infestis tædis concurrentium, quam Christianæ civitati similius tunc Aretium esse videretur.

magna annonæ penuria laborarent,

92 Ex quo, quod erat necesse, consequebatur, ut civilis belli clades, ingens frugum inopia et omnium rerum caritas exciperet; cujus acerbitas

EX IMPRESSIS

acerbitas eo Patres nostros adigebat, ut si Deus in tempore suis laborantibus non affuisset, vel desererent peramantem sui civitatem, vel certe in vestigio extinguerentur fame; quæ beato Patri eo præ aliis locis properandi causa fuit. Itaque ubi ad cœnobium delatus, omnes in conspectu habuit, et eos, ut erant exsangues et tabidi et longa inedia propemodum extincti, sic ut viva quædam et vix ossibus hærentia cadavera et manes hominum potius quam homines videri possent, pius Pater est contemplatus, tam fœdo suorum spectaculo intimis sensibus ingemuit, et illico de ope circumspicienda (neque enim præsens periculum moras ferebat) cogitare cœpit.

Sanctus fusis precibus

93 Ergo more consueto instrui triclinium et apparari mensas, deinde se omnes in ecclesiam sequi jubet: ubi una omnes augustissimum Eucharistiæ Sacramentum ac Beatissimæ Virginis effigiem aræ maximæ, in preces affusi, aliquamdiu tacitis et collectis in Deum mentibus orantes solo hæserunt, donec Philippus, rupto illo ad flectendum Deum eloquente silentio, spiritus exuberante fervore, in has voces erupit: » Clementissime Deus, qui in aviis quondam solitudinibus, undique destitutum populum tuum, B » filios Israël multifariam pavisti, et extorrem » Eliam vatem tuum sub junipero fatiscentem » cælesti cibo recreasti, turbas sequaces tuos in- » cremento misericordium manuum tuarum in » monte satiasti, militibus tuis Paulo atque An- » tonio per corvum annonam duplicasti, et mi- » nisterio angelorum tuorum Mariam Magdalenam » prodigioso pane nutrivisti; non committas, oro, » ut servi tui in te sperantes fame confecti in- » tereant; et tu Domina Sanctissima cæli Regina, » et afflictorum Consolatrix, per ego te lac illud, » quod divinitus tuo ex virgineo pectore fluxit, » et pavit eum, qui omnia pascit, oro, quæsoque, » ne tuis, in hoc præsenti periculo, adoptivis filiis » desis, quos ad hoc usque tempus semper texi- » sti, et fovisti singularibus præcipuæ in illos » curæ ac sollicitudinis tuæ argumentis » *b*.

b

panem cœlitus impetrat, ejusque miraculi plausu

94 Nondum desierat hæc aliaque his similia in mentis abreptæ excessu, cum a foribus monasterii inusitatus fragor velut urgente de causa pulsantis omnium auribus allabitur. Accurrit festine janitor, fores recludit, neminem mortalium reperit; reperit tamen missum divinitus C longo malo obsessis commeatum, duo bene capacia canistra, panibus eximii candoris plena, et attonitus renuntiat, fixo adhuc in oratione Generali ac Patribus, quod acciderat. Illi cum Antistite suo et authore miraculi in gratiarum effusi actionem, postquam Dei ac Beatissimæ Virginis benignitatem ac providentiam suppliciter adorarunt, mensæ iis panibus instructæ, quorum et suavitate ab longa inedia, et admiratione ob miraculum animis corporibusque recreandi erant, læti stupentesque accubuerunt. Neque ab eo deinceps tempore eguerunt, civitate etiam e vestigio annonæ malignitate levata. Ejus fama miraculi cum multis et secundis populi admurmurationibus vulgata, ad præsulem Aretinum, qui tunc erat Guilielmus Ubertinus *c*, pervenisset, is, re ex officio et cum cura examinata, id admirabile factum Philippi meritis ac sanctimoniæ censuit esse adscribendum.

c

ad sedandos civium dissidia utitur.

95 At Philippus, perpetuus osor cenodoxiæ, isto in se applausu contrahebatur, et in caput mali dæmonis retorquebat auræ popularis pericula; quippe cujus secundis flabris uteretur ad traducendum ad saniora consilia melioremque mentem ipsum vulgus, quemadmodum Aretini D suo bono experti sunt: nam paulo post Philippus, authoritate subnixus Pontificii concionatoris, et recentis miraculi fama celebris, publicis concionibus, privatisque colloquiis, Aretinis præsentia instantiaque ex discordiis mala ita ad vivum ob oculos posuit, ut licet potentiorum civium aliquorum animi vindictæ adhuc cupidine tenerentur, tamen authoritate Philippi concordiæ pietatisque fundamenta esse jacta appareret, quod in posterum vulgo multa publicæ emendationis argumenta ederentur.

III. *In Capitulo Pistoriensi*

96 Peracta tam præclaro ad nominis Philippi celebritatem operæ pretio, visitatione Conventus Aretini et cæterorum, qui tum in Hetruria erant, Philippus constituto die Patres, quibus suffragandi in Capitulo ac dicendæ sententiæ jus erat, Pistorium convocat, ut de communi consilio, omnium opinionibus in medium allatis, exactiores aliquæ leges conderentur; proinde exorsus ab illo Psalmi 118 versu, Beati immaculati in via, admirabili facundia, momentisque gravissimis demonstravit, leges divinas unicum præsidium esse et columen hominibus Religiosis; ac proinde tametsi Religio ipsis tri- E gintaquinque annis, suavissima charitatis lege in cordibus exarata, septemvirorum fundatorum, prudentiaque et industria beati Bonfilii primi Generalis administrata sit, adjunctis quibusdam legibus ex opportunitate latis ab successoribus Generalibus, convenire tamen magnopere, ut justum volumen veterum novarumque legum, ac salutarium statutorum fiat sub nomine Constitutionum Ordinis Servorum, cum ipse jam Ordo a summo Pontifice approbatus, numero hominum locorumque plurimum auctus, necessario requirat formulam, qua similitudo æqualitasque morum ac ceremoniarum ubique æque servanda constituatur.

novas leges proponit,

97 Itum est ab omnibus, qui congregati tota frequentia aderant, in beati Patris sententiam, eique ipsi negotium datur scribendi, digerendique eas leges, ut maxime e re Religionis esse perspexerit. Philippus brevi rem confectam dat, tam quod authoritate summorum Pontificum Alexandri IV, Urbani IV, et Clementis IV Religioni facta jam fuerit cogendi conventus sive Capitula et condendi leges potestas, tum etiam quod ex longo usu convictuque primorum Patrum F ex privata ipsius, quæ ei divinitus contigit, illustratione, adumbrata animo ac jam pene expressa ejus rei lineamenta haberet.

quas ab ipso scriptas accepit.

98 Igitur paucis diebus universi instituti formulam ad certa capita redactam, digestamque venusto ordine in tres partes (quarum prima de cultu divino, altera de bonarum literarum studiis, tertia de asceticorum morum decoro, et bonorum, siqua erant, administratione tractabat) sua descriptam manu, Patribus ejus Capituli conscriptis censendam maturaque deliberatione discutiendam dedit. Patres ubi eam animis manibusque satis versarunt, non modo eam sanciverunt, sed etiam libentissimis voluntatibus acceptatam in mores atque in exercitium quamprimum ut induceretur, statuerunt, tantæque sanctitatis eæ leges semper sunt habitæ, ut a morte Philippi publico decreto sancitum sit, ut in singulis Conventibus, singulis Mercurii ac Sabbathi diebus, ad mensam una cum opusculo, quod de origine nostra idem ipse beatus Pater conscripserat, legerentur, atque ad hanc nostram ætatem, huic formulæ, magna ex parte constitutionibus

A tutionibus nostris modernis insertæ, sua authoritas ac veneratio constet.

et hinc Ordinis ejus institutor

99 Atque hoc tam feliciter obitum legislatoris munus (ut boni authores opinantur) aliquos primæ notæ scriptores in eum errorem induxit, ut putarint scriptumque reliquerint, Philippum Ordinis Servorum esse authorem ac primævum fundatorem *d*; in quo tametsi toto, ut dicitur, cælo clarissimo errore lapsi sint (quod ex hujus historiæ Annaliumque nostrorum tenore conficitur) tamen excusatione digni videntur, quod a vulgi opinione et quorumdam illius ævi scriptorum, qui idem non satis accurate examinatum monimentis suis temere inseruerunt, in eam errandi necessitatem inducti sint. Etenim, ut passim increbuerat, quemdam Philippum Benitium Florentinum, virum præstanti doctrina ac rara sanctitate suam quamdam Servorum Beatissimæ Virginis Religionem claritudine prædicationis, et admirabilitate miraculorum, intra extraque Italiam per varias orbis partes propagavisse; fama, quæ pro ingenio suo omnia in majus effert et crescit eundo, ad verissimas atque ingenuas Philippi laudes decus conditæ Religionis B temere de suo adjunxit.

ab aliquibus perperam vocatur.

100 Nam, ut quisque de ingentibus Religionis incrementis inaudiebat, quæ illis duobus de triginta annis (quibus ei beatus Pater præfuit) cernebantur, utque omnia omnes Philippo merito referrent accepta, ut cujus opera aucta novis cœnobiis, ornata insigni doctrina, stabilita ac constituta optimis legibus, denique confirmata atque relata in album mendicantium Ordinum per diversos Pontifices Religio fuerat, factum est, ut inumbrata paulatim per tot decora septem primorum Patrum fama ac rerum gestarum gloria, totius gloriosi operis fundati Ordinis opinio in unum Philippum invitum inclinaret. Quibus ex omnibus divina erga hanc Religionem providentia mire tralucet: nam ut illi principium ex divino oraculo, numen ex muto alioqui infantium ore, habitus ab ipsa Beatissima Virgine, uti et regulæ præscriptio contigit, sic constitutiones ei per Virum Deo afflatum partæ sunt, ut nulla, nisi divinitus accepta parte constare, eam omnibus sæculis testatum relinqueretur.

ANNOTATA.

C

a Urbs vetus, *Italice dicta* Orvieto, *sita est in ditione ecclesiæ vel in provincia Patrimonii, et viginti milliaribus Viterbio distat, suumque nomen toti agro Urbevetano communicat.*

b *Hæc* S. Philippi *oratio ex Thadæo Adamario desumpta est, ut Gianius Centuria* I *Annalium lib.* III *in Annotationibus ad caput* XIV *testatur.*

c *Iste Guilielmus anno circiter* 1249 *ad cathedram Aretinam evectus est, et modo Guelphorum, modo Ghibellinorum partibus favens, tandem anno* 1289 *in acie pugnans occubuit, ut apud Ughellum in novissima editione Veneta Italiæ sacræ tomo I col.* 423 *legitur.*

d *De illo quorumdam errore superius in Annotatis ad caput* II *littera* c *mentionem fecimus.*

Caput IX. *Diversus Sancti conatus ad deponendum Generalatus officium, publicata leprosi sanatione et cælesti quadam visione impeditus.*

IV. Dum Sanctus variis modis

Jactis hisce ac feliciter ita stabilitis bonarum legum fundamentis, cum satis in præsentia communi rei prospectum cautumque esse videretur, ut a quovis Ordo duci jam, et, observata ea disciplina, res prospere geri possent, Philippus pro perpetuo suo in solitudinem amore ac latendi votis, serio secum de abdicando Generalatu cogitare cœpit, ejusque rei aliquoties injecta privatim mentione, denique etiam in hoc Pistoriensi Patrum concilio omni ope egit, ut id assequeretur; ac primo quidem agens jure, licere id sibi contendebat per legem, in omnium primis comitiis generalibus Florentiæ E habitis MCCLV factam, qua integrum esse generali decretum fuerat, vigiliam suam alteri tradere, seque in ordinem redigere ad pristinam privati conditionem.

dignitatem Generalatus abdicare vult,

102 Deinde ad preces conversus, se ante illum omnium Patrum consessum humi prosternit, eosque enixe orat, ut quod sibi per leges liceret, id etiam eorum cum bona venia ac pace liceat; se jam per annum integrum functum hoc magistratu, periculum fecisse corporis animique virium suarum, et comperisse tenuitatem earum tanto muneri gerendo imparem esse: proinde quoniam ipsorum Patrum confessione latis modo legibus factum ipsis satis sit, vellent, annuerentque, ut qui eas leges illorum jussu collegerit, eas primus parendo obsequendoque sanciret; sin aliter animati essent, denuntiare, se nullis conditionibus adductum iri, ut in potestate persistat; habere præsidium allatæ paulo ante legis, quo sciat, neque sibi id fraudi, neque illis offendiculo hoc ejus consilium esse posse. Hæc atque his similia, qua erat præditus divina facundia, cum Philippus ingenti spiritu disseruisset, incredibile est, quanto animorum motu cunctos, F qui aderant, perculerit.

a suis repulsam passus

103 Tametsi in re ancipiti ac repentina neque Deus Patribus, neque ipsi sibi Patres defuerunt; quippe ille idem consensus, qui in eo deligendo fuerat, unus omnium in eo retinendo fuit; eique vicissim consentaneis animo vocibus, neque assentire se, palam denuntiant, neque ipsum nisi cum vita depositurum magistratum. Perstitit tamen in sententia Philippus, et eloquentia ac precibus consumptis, lacrymas et alias rationes quantas et quam exquisitissimas solerti humilitatis ingenio excogitari possunt, flectendis Patrum animis nequidquam admovet, illis, obfirmatis sententiis, nihil mutantibus. Ita illo die ex eo certamine Philippi humilitas et Patrum charitas, neutro inclinata victoria, discesserunt. Sed cum Philippum interea auctissima tentatio speciosis larvata rationibus, in omnem partem miro artificio versaret, ac majoribus ex repulsa incrementis recrudesceret, in ea spe acquievit; fore ut per occasionem adeundi Pontificis Maximi, inter alia, quæ impetrata volebat, hanc quoque causariam missionem impetraret.

104 Fuit

ex impressis. et instante P. Manecti morte impeditus,

104 Fuit sane hæc omnium, quæ umquam illam inconcussam Philippi mentem pulsarunt, facile callidissima ac periculo proxima tentatio: nam et divinæ ordinem providentiæ, quæ vices ac tempora solitariæ ac laboriosæ vitæ divinis vocationis suæ instinctibus moderatur ac temperat, inversum ibat et salutem publicam multorum, præsentemque vix nuper coaliti Ordinis necessitatem posthabendam privatæ quieti ac tranquillitati, syncerissimam mentita demissionem persuadebat. Ac fortasse Philippus humanum aliquid pro naturæ imbecillitate passus, in fraudem fuisset inductus, nisi, quæ perpetuo illi vigilavit Deiparæ Virginis cura, pessimi suasoris ludibria ac vaframenta aliis atque aliis suavibus juxta ac mirabilibus modis discussisset. Eorum unus fuit, quod, cum dimisso Patrum cœtu, se in viam dedisset Pontificiam aulam, quæ per id tempus Viterbii erat, certus suscepti abdicationis consilii, ei tabellarius supervenerit cum literis, quibus nuntiabatur beatus Pater Manectus in extremis versari, quæ res commotum Philippum, cœptum iter omittere et se ad beatum Patrem Manectum conferre coëgit; quod a moritu- B riente eo vehementer ipsum exspectari, litteræ afferrent.

id a Pontifice obtinere statuit;

105 Igitur quod retro itineris ad montem Senarium fuit celeriter remensus, postquam adventu suo et conveniente tempori oratione Manectum est consolatus, variisque pro utriusque sapientia sermonibus de rerum præsentium fugacitate, et contra de æternitate futurarum, ultro citroque disseruissent, beatus senex, postquam quarto loco Prior Generalis Ordinem suum singulari industria per Gallias præsertim propagasset, supremum diem obiit anno Christiano MCCLXVIII non sine singularis sanctitatis fama; quippe qui inter rei divinæ celebrationem, benedictione sua habiles claudo pedes, muto vocalem linguam et surdastro aurium vitalem usum impertiverit *a*. Sed hoc diverticulum (ut ad Philippum redeamus) distulit tantisper, non discussit suscepti itineris abdicationisque consilium; ut miraculo opus fuerit, ad convincendum Philippum, tam abjecte de se deque meritis suis et habitudine gubernandi sentientem. Quippe revocatis in viam sociis, beato Patre Sosteneo de C Melioribus, beato Patre Ugguccione de Uguccionibus *b*, et Patre Lotharingo Stufensi *c*, (quos in hoc ipsum conduxerat, ne Pontifex difficultatem et penuriam successorum prætendere posset repulsæ) cœpto itinere Viterbium ire pergit.

sed subita lepro si sanatione.

106 Ventum est in Senensem agrum, cum ecce vix ingressis, et inter Bonconventum ac S. Quiricum viam carpentibus, obviam se dat ex vico Camiliano prorepens senex; is, ut trahendæ miserabili vitæ nullum censum, nisi in viatorum benignitate habebat, ita ad inopiam extremam elephantia *d* atque ulcera tabo fluentia, quibus vivus ac spirans exedebatur, velut miseriæ cumulus accedebant: ad hæc etiam frigido atque austero cælo, ut tunc anni tempus ferebat, ne centone quidem lacero satis tegebat siderata tot malis membra. Hic ergo ut in conspectum venit ita personatus, voce emortua ac lacrymabili beatum Patrem stipem orat, quem ille intuitus, et commiseratione tam cruciabiliter affectæ conditionis intimis medullis diffluens, aliquantum e via decedit, ac detractam sibi tuniculam sive candidam, quam gerimus, ex lana interulam homini injicit; illud divi Petri subjungens; « Argentum et aurum non est mihi, quod autem D » habeo, hoc tibi do ». Vix ad contactum corporis totum id donum pervenit, cum illico defluere vitiatæ cutis fœtentes squamæ, coalescere ac toto corpore evanescere ulcera, redire vis vigorque emortuis membris, ac toti denique corpori ita restitui color calorque vitalis visus, ut vestigium nullum in homine detersæ modo elephantiæ superesset.

qui ubique miraculum promulgarat.

107 Mendicus tam cumulatæ felicitatis ac beneficentiæ miraculo in stuporem datus, sublatis in cælum voce ac manibus, sine modo et ordine, jam Dei clementiam adorat; jam extemporalis medici sui genua præhensans: eum vero divinum hominem ac cælo sibi delapsum deprædicat. Et quamquam serio increpitum, abstinere intempestivis acclamationibus, ac soli Deo gloriam ejus facti, in quo nihil de suo agnosceret Philippus, juberet; ille recentis beneficii gaudio amens, abalienato a sensu eorum, quæ jubebantur, animo, tanto valentius miraculum, cum Philippi perplexa anxietate ac rubore stentorea voce ingeminabat. Cumque per id omne iter neque avelli neque abigi posset, quin ultro se gratitudinis ergo Patrum obsequio manciparet, omnia illa compita, per quæ iter Viter- E bium fuit, in concurrentium eo ciente hominum circulis et justis prope concionibus, admirabilis facti fama cumplevit: ut quantumvis ad deponendum honorem properaret Philippus; fama tamen rei gestæ illis adventum Viterbium antevertens, majoribus, quam abdicare volebat honoribus illum involveret. Nam Pontifex ubi supervenit, accedente ad veteris existimationis prærogativam comperti hujus prodigii fide, summa eum in veneratione atque in amore habitum, quæ confecta vellet, cum Cardinale Protectore, cuncta ad se cum fide relaturo, conferre jussit.

moras trahere jussus.

108 Id eo impensius celeriusque sibi faciendum Philippus censuit, quod odoratus ex insolitis procerum ejus regiæ honoribus sibi exhibitis, proditum se ac circumventum fama miraculi recentis videret. Ut exire posset eos omni ignominia molestiores applausus, reductis breviter ad duo capita negotiis, Cardinalem perurgebat; primo, ratas haberi a Pontifice factas nuper constitutiones orabat; altero haud paulo enixius petebat, ut Generalatu se abdicare atque eam F provinciam alteri tradere bona ejusdem Pontificis venia liceret. Cardinalis, auditis perbenigne ac libenter suo more iis, quæ ab illo diserte et cum spiritu in medium afferebantur, utrumque petitorum caput Pontifici proponendum amplectitur; etsi ad alterum, quod de abdicatione erat, et quod Philippus maxime illi commendabat, non satis inclinaret; solitis inter se habitis honoribus discedunt, decisione totius rei in colloquii Pontificii diem dilata.

tandem ex visione quadam intelligit.

109 Sed Philippo non tam corroborandarum legum, quam abrogandi sibi imperii spe læto, visum est conditrici et columini familiæ Servorum suorum Deiparæ, istud mali dæmonis commentum, quo jam diu Servorum maximum Philippum in rei communis perniciem infestaverat, memorabili ostento disjicere; siquidem ea nocte, quæ diem colloquio Pontificio dictam præcessit, visus est sibi per quietem Philippus alterum lacertum a corpore, cum ingenti doloris sensu, sua manu truncare cœpisse: et quo minus id egerit, augusta ac veneranda specie viraginem opportune supervenientem obstitisse; quo ominoso insomnio consternatus, ubi evigilavit et suspenso

A suspenso animo id somnium de illorum genere esse, quæ non de nihilo objiciuntur dormientibus, haud vane conjectans, rem omnem ad collegam Lotharingum ordine refert.

hanc esse dæmonis tentationem.

110 Is eodem se spectaculo eadem nocte turbatum affirmat, et cum in ea mutilatione Philippi vices gravissime doleret, a Beatissima Virgine certiorem se esse factum, hoc ostento significari abdicationem, cujus consilia secum Philippus agitaret; quod quid aliud esset, quam medio in opere velut truncam ab reliquo corpore dextram, cum summo publici privatique boni detrimento, cessare ac jacere inutilem? Videret igitur pro sua sapientia, quid ageret; caveretque, ne astus hic aliquis cacodæmonis in insidiis sit, qui sub quietis et humilitatis inanibus nominibus socordiam ac perniciem publicam machinetur. Itaque magnopere convenire, ut memor vocationis suæ ad Ordinem primævæ, memor secundæ ad Ordinis gubernacula; memor denique rerum adhuc illo duce feliciter succedentium; sumpto novo animi impetu, contra omnes difficultates, Deo ac Deipara Virgine auspicibus, audentius fidentiusque vadat. Hisce atque aliis B multis rationibus, et ipsa Lotharingi authoritate et consensione maxime eorum, quæ secundum quietem ea nocte uterque vidit, victus tandem Philippus, datis, quas paulo ante truncatum ibat, manibus, in posterum deserendæ dignitatis voluntatem, perspecta quæ suberat fraude, commutavit; effecitque, ut magnis ausis et victoria, quam spe jam devoraverat, adversus nostrum Marianum manipulum callidus hostis excideret.

ut exemplo S. Ignatio de Loyola

111 Hic idem aut illo certe nequior aliquis inveterator cacodæmon Patrum aut avorum memoria sibi depoposcisse videtur, affini ac prorsus germano pugnæ genere, divum Ignatium Societatis Jesu conditorem; sed pari operæ pretio: nam cum vir sanctus Societatis, cujus secundum Deum auctor fuerat, ut erat par, creatus esset præpositus Generalis, et ille humilitatis ac privatæ sortis amore occupatus, nihil ejus dignitatis vel ad aures vel ad animum admitteret, ipse quoque, pulsi illius meritis ex obsesso corpore maligni hostis miraculo refutatus est: cumque rursus, ut Philippus noster, sanctissimis legibus Ordinem suum constituisset, defunctum se ratus abdicandi C magistratus difficultatibus, vacationis apud suos perferendæ actionem resumpsit; sed quam id tunc Deo cordi non esset, Patrum omnium communis consensus, quo jussus est omnia alia cogitare, et accessiones toto orbe terrarum ductu atque auspiciis Ignatii ad clarissimam ac florentissimam Religiosam ejus familiam factæ docuerunt, et docent hodieque, ingenti rei Christianæ bono e.

et ea sententia S. Augustini

112 Quod non ingrato, ut opinor, lectori diverticulo commemorare, volui, ut appareat, quibus anfractibus divinos rerum salutarium Architectos mirabilium operum suorum ac molitionum lineas ducat; quantumvis illi ipsi, quibus operis atque administris utitur, occultorum ejus ignari judiciorum, actique speciosioribus vero privatæ salutis atque quietis rationibus, exire injuncta sibi munera nitantur. Qua in re divos Augustinus perbelle describit æquabilitatem, qua inter Ecclesiæ necessitates et honorum ambitum neutro impingens animus sibi constare debeat; eoque in simili æstu fluctuantibus certam monstrat cynosuram, ad Eudoxium in hæc verba scribens: « Si quam operam vestram Mater » Ecclesia desideravit, nec elatione avida susci» piatis, nec blandienti desidia despuatis; neque » otium vestrum Ecclesiæ necessitatibus præ» ponatis, cui parturienti, si nulli boni mini» strare vellent, quomodo nasceremini, non » inveniretis ».

ET IMPRESSIS.

113 Ex quo sane conficitur, quantum periculi inest honoribus ultro affectatis, tantumdem præsidii Ecclesiæ Dei ad edendos in veram lucem partus suos situm esse in vere sincereque modestis præsulibus; non illis, qui, ut idem loquitur Augustinus, FLUVIUM RESPUUNT, ET MARE SITIUNT, dum fucata humilitate obscuriorum ecclesiarum ac dignitatum potabiles atque dulces latices fastidiunt, falsæ vero et aucturæ sitim marinæ impudenti æstuant cupiditate. Eluso igitur (ut cœptam seriem prosequamur) hoc hostis Servitani nominis dolo, restabat, ut pro officio confirmationem novarum Constitutionum Philippus solicitaret: sed intercessit ei rogationi inopina mors Pontificis Maximi Clementis quarti, qui illis diebus, fessa ætate et afflicta molestis morbis valetudine, pene repente supremum diem sancte ac pie obiit x Kal. Septembris, anno a partu Deiparæ nostræ ducentesimo sexagesimo octavo supra millesimum. E

biographus probare nititur.

ANNOTATA.

a *Etiamsi Poccianius in Chronico ad annum Christi* 1268, *sive pag.* 50 *et sequente similia de R. P. Manecto vel Manetto narret, tamen a titulo* beati *abstinet, quem tamen meretur, ut jam sæpe monuimus.*

b *Hi duo fuerunt ex septem primis Ordinis Servitani conditoribus, de quibus infra rursus agetur, quando mirus utriusque obitus narrabitur.*

c *Præclarus ille vir cognominatur* Stufensis *a patricia sua familia Florentina, ut superius ex cap* VII *colligi potest.*

d Elephantia *vel* elephantiasis *est species lepræ, quæ nomen nacta est ex eo, quod cutis ægroti corio elephantis persimilis videatur, ut Castellus in Lexico suo medico ad vocem* elephas *exponit.*

e *Hæc res in Vita S. Ignatii de Loyola, quam die* XXXI *Julii in Opere nostro illustravimus, tomo VII istius mensis pag.* 735 *et* 761 *narratur.*

F

CAPUT X. *Fuga Sancti in aviam solitudinem, ne eligeretur Pontifex Romanus, et ibidem salutifera balnea precibus ejus e saxo producta.*

X. Cum sanctus resumpsisset Generalatus officium,

Interea elephantiacus a Philippo curatus, cum, ut paulo ante meminimus, in omni circumvicinia urbis Viterbii totoque Senensi agro præconem strenue egisset, ac buccinam sanctitatis Philippi deprædicando, quod in se contigerat, miraculo medicum suum Viterbium sequutus famam facti, quæ adhuc recens erat, in animis procerum, qui tum in illa urbe agebant, recentiorem fecit ac celebriorem, cum semel præsentem exhiboit et solito suo instituto concionabundus regionatim per civitatem, quid sibi a Philippo Servorum Generali contigisset, lætus vegetusque

EX IMPRESSIS

vegetusque divulgaret. In quo etsi Philippo, cujus hinc nomen tota urbe clarabatur, ægre faciebat, tamen discussa jam depulsæ nuper tentationis nube, cogitationes suas a sensu ejus molestiæ traduxit ad Ordinis curam, quam de integro ac velut de novo resumpsit, et quidquid alii dicerent cogitarentve, ille id serio agebat, ut res Ordinis publica favoribus ac privilegiis Apostolicæ Sedis amplificata stabiliretur. Qui conatus ejus ac studia haud mediocriter promovebantur propensa in ipsum et secunda Pontificis voluntate reliquorumque procerum benevolentia.

Clemens IV Papa moritur

115 Verum ita illo rerum gerendarum expeditionibus designandis adumbrandisque salutaribus ad id, quod agebat, momentis intento, summus Pontifex moritur Is insperatus casus, ut Philippi designationes retardavit, ita in universa Republica Christiana ac præsertim in senatu Cardinalium initium novis motibus varietatique voluntatum dedit: nam sub idem tempus etiam in bello, quod cum Frisiis gerebat, desideratus est imperator *a*; atque ita orbo orbi Christiano, utriusque parentis elatis funeribus,
B in summa rerum omnium perturbatione parentandum fuit. Ac Sedi quidem Apostolicæ pro cæterarum difficultatum auctario male extinctum diris non ita pridem devoti Friderici imperatoris odium ad adventum in Italiam ex Germania Corradini *b* recruduit, multisque defectionibus ac res novas molientium tumultibus materiem subministravit.

in summa temporum perturbatione,

116 Ad hæc hæresis (ut gaudet turbatis temporibus ea pestis) variis se per Italiam locis intrudebat, quamquam non defuerint, qui se illi irrumpenti strenue opponerent. Inter quos palmam tulit laudis ac martyris S. Petrus Martyr Ordinis Prædicatorum, de Religione nostra Servorum sub ejus, ut alibi diximus, primordia præclare meritus; itaque hisce motibus, suis exciti sedibus facile primi Europæ Principum Viterbium hujus interegni tempore, convenere, ut Philippus Galliæ, et Carolus Siciliæ ac Neapolis Reges. Item Henricus Britanniæ princeps, cæteri Reges Principesque, qui adesse domesticis impliciti difficultatibus non poterant, frequentes oratores miserunt. Porro tot externa universalis Ecclesiæ mala, uno domestico atque inte-
C stino eoque palmari cumulabantur; incredibili videlicet, et quæ diu tenuit, varietate studiorum ac voluntatum Patrum in deligendo Pontifice: eique incommodo præter cætera vel inde plurimum diuturnitatis accedebat, quod ea ætate, secus ac nostra, mos erat aperto loco ac publice ea comnitia celebrari.

et S. Philippus nud. ens,

117 Hic ergo aliis alios ad Pontificium fastigium nominantibus, Cardinales Otthobonus Ordinis nostri Protector, et Octavianus de Ubaldinis, et horum sequuti authoritatem plerique cæterorum Patrum purpuratorum, Philippum proponunt; rationem consilii sui ac sententiæ in beati Patris summa prudentia, eximia doctrina, ardenti zelo, et quod caput est, in prodigiosa sanctitate, cujus recens argumentum oculis sese adhuc atque animis ingerebat, fundantes. Quæ, ut agebantur in loco aperto atque in multorum mortalium frequentia, facile eorum, quæ tractabantur, rumor per urbem manavit: qui, ut talis ad Philippum quoque pervenit, supra quam credi potest. illius animum affecit: nam, ut erat veræ ac genuinæ humilitatis tenacissimus, ita bonorum culmina de vertigine ac gravioribus lapsibus semper suspecta habuit. et facile intellectu D est, quis mentis ejus status, hoc audito nuntio, fuerit. Nam qui ad dignitatem Generalatus, tanto Pontificia majestate inferiorem, et initio cohorruit et eam aliquamdiu degustatam tanta nuper contentione abdicare voluit, ut ostentis divinis ac terriculamentis in officio diutius continendus fuerit; quanto terrore omnium in terris summam celsitudinem eum esse contemplatum conscebimus?

se ab aliquibus ad Pontificatum designari,

118 Obversabatur prætcrea sagacis viri animo misera temporum illorum ac rerum facies, gliscentium hæresum atque invalescentium violentia, morum corruptela, Principum Christianorum dissidia, et politicorum (ut vocantur) RATIO STATUS, humana omnia divinaque privata sua utilitate metiens, et per id ævi omnia obtinens: quo fiebat, ut collata tum tenuitate sua, et vitæ ab ineunte ætate susceptis rationibus tanta rerum mole, subductis in utramque partem argumentis, omnia alia quam Pontificatum admittere inexorabili decreto statueret. Et quoniam verebatur, ne post eo progressa horum procerum studia, vi, quod fit, collocaretur in Pontificio solio, ad Cardinalem Protectorem ac- E
cedit, eumque vehementer orat monetque, ut cœptis absistat, et tractata pro sua prudentia et cura retractet; tum velut rogatæ operæ pretii loco, spiritu prophetico Cardinali vaticinatur, ipsummet brevi ad Pontificatum evehendum, sed brevi atque exigua tantæ dignitatis vitæque usura, vitam finiturum; quæ omnia exacte evenerunt: mortuo enim Innocentio quinto suffectus est Otthobonus, sub Hadriani V nomine, anno ab allata salute MCCLXXVI; nec in Pontificatu diutius, quam unicum mensem vixit.

quamvis non esset Cardinalis.

119 Mirum fortasse minus æquis rerum æstimatoribus minusque historiarum peritis videatur, qua fieri potuerit ratione, ut Philippus, qui Cardinalis non esset, Pontifex potuerit designari. Quos hoc loco ad scriptores remittimus, a quibus discent Urbanum, Alexandri IV successorem, non fuisse Cardinalem. Post hunc minimo minus abfuit, quin factus fuerit Pontifex P. Joannes Vercellensis, Ordinis Prædicatorum Generalis; cujus loco, habita absentis ratione, Pontifex factus est Guido Fulcodius præter omnem spem suam. Eugenius item Triumfontium abbas Cisterciensis, Urbanus V abbas itidem Marsiliensis; F
Clemens V ex archiepiscopo Burdigalensi; prætcrea Urbanus VI et Cælestinus V ex anachoreta, omnia alia cogitans, transmisso gradu Cardinalitio, sine purpureis galeris Pontificiam tiaram induere jussi, Pontificatum adierunt, velut eo digni Patrum designatione, ut Philippus noster, pene initiati sunt. Et quod ad rem quidem attinet, si quis conjecturis et imaginum ac statuarum monumentis locus est, ubi de veritate constat historica; tergeminam coronam Pontificiam, quam vulgo REGNUM MUNDI appellant, ad exprimendum, quod a capite repulsa fuerit, ad pedes Philippi pinxit, sculpsitque illa antiquitas, et mediæ ad nostram usque ætates: ut argumento sunt perantiquæ hujusce rei memoriæ; adeo fugientibus etiam, ut corporibus umbra, quoquo modo honos inhæret.

fugit ad nemus montis Tunniati silvas,

120 Verum ut eo, unde huc digressa est, revertatur oratio: ubi advertit Philippus, non modo frustra fuisse, quæ Cardinali Protectori a sententia dimovendo attulerat, sed etiam illum inter et reliquos Cardinales, susceptum ejus inaugurandi negotium gnaviter ac studiose pertractari;

consilium

A consilium sumit dignum Philippi humilitate: quippe nocte intempesta, nemine ex illis Proceribus qui obstare possent salutato, etiam Viterbio, nullo nisi Lotharingo collega, et socio uno fratre Victore conscio, fugam init *c*; commendata Lotharingo Religione, datisque mandatis, ut nulli indicium, ubi ipse loci sit, ederet, utque novas leges in mores atque usum induceret, ac diem comitiis octavum Kalendas Julias Florentiæ habendis ediceret; quibus se affuturum pollicetur, ubi præsens in illum studiorum mota procella deferbuisset. Constitutis ita, quoad fieri poterat, a properante rebus; ad montis Tunniati sylvas, in eo, ut censebatur, periculo pro asylo futuras, citata celeritate sese in viam conjicit. Ita exclusi conatibus suis fautores Philippi, alios atque alios haud pari deinceps concordia respicere cœperunt. Quod mihi factum reputanti, ut quidem non inficior, ingenti gloriæ esse cæteris Mendicantium familiis, Nicolaos, Benedictos, Alexandros, Innocentios, Pios, ac Sixtos summos ex gremiis suis Ecclesiæ Pontifices dedisse; ita accessus ad illorum gloriam magnus esse videtur, Ordinem Servorum, B humilitatis Dominæ suæ æmulum Patrem habuisse atque habere etiamnum inter cælites, qui mentis altitudine supremæ in terris dignitatis fastigium infra virtutem animi relictum superarit.

ubique tribus mensibus latet in abdito loco,

121 Philippus interea optatas ad latebras suas delatus, recognita inter illa lustra specie antiqui spelæi sui in Monte Senario, renovata, ut Davidica aquila, juventa, eamdem vel paulo ardentiorem contemplationis rerum divinarum contentionem exorsus, præter cæteras corporis afflictiones eam vitæ rationem iniit, invitantibus ad similes lautitias, quæ tunc erant, quadragenarii jejunii feriis, ut herbis tantum agrestibus, et exiguo pane, quem accolæ rusticani subinde afferebant ac gelidæ haustu vitam parcissime toleraret. Sed videlicet inter illa inculta sylvarum, et aspera inhospitalium scopulorum beabatur, quoad fieri poterat, in mortali corpore animus, æternæ felicitatis delibatione et Filii Dei intuitu, qui in excessibus mentis una cum sanctissima Matre Anachoretæ suo sæpe intervisendo, liberaliter sui copiam faciebat modis talibus, quibus exprimendis, quidquid in humanis ingeniis picturatæ eloquentiæ est, necessario C succumbat.

cujus memoria hactenus honoratur.

122 Visitur adhuc hisce temporibus in ea solitudine ad primam Tunniati montis acclivitatem planitiuncula, in qua sita est sacra B. Philippi ædes, nec procul inde in solitario recessu inter porphyretica saxeta cellæ duæ, a quibusdam Ordinis nostri Patribus vitæ solitariæ studiosis restauratæ, conservandæ Philippi memoriæ causa, qui primus ea loca incoluisset. Ex his unus fuit beatus Pater Benincasa Florentinus, qui anno MCCCCII illius latibuli secreto se includens, cum annos omnino quinque et viginti in eo sanctissime traduxisset, ex longa vigilia ad æterna festa vocatus est, collecta non exigua sanctitatis opinione. De eo præter illa, quæ consciis viri sanctimoniæ latebris illis contegnntur, memoriæ est proditum, quod siguo S. Crucis energumenum stygio inquilino liberarit, et sub mortem ejus templorum campanæ sponte sua concrepuerint; eoque factum est, ut orto inter convicinos populos de funere ejus deducendo habendoque cadavere litigio, in id arbitrii utrimque convenerint, ut junctis ad plaustrum, quo sacrum pignus veheretur, duobus nullo domitis jugo juvencis, ei demum populo sarcina cederet, cujus ad fines, nemine agente, boves duxissent: qui sibi permissi recta ad Montichiellum duxerunt, ibique sacræ reliquiæ honorifico illatæ conditorio locum sepulturæ ac venerationis invenerunt *d*.

ex impressis — *d*

Inde autem digressurus.

123 Tribus ergo mensibus in hac solitudine exactis, appetente comitiorum tempore, cum discedere pararet Philippus, insolita illum divinitus immissa incessit cupido aliquid pro hospitii cæterorumque beneficiorum gratia, loci incolis accolisque in vicem reponendi. Et id vero non solum munifice, sed mirabiliter etiam, quo sanctitas ejus clarius proderetur, per eum Deus præstitit, ut ex memorabili eventu miraculi sequentem in modum patuit.

VI. precibus suis e saxo salutares elicit thermas.

124 Prius igitur, quam relicto Tunniato, Philippus comitiis præfuturus, iter Florentiam ingrederetur, divino, quo agebatur spiritus impulsu, eum conscendit collem, qui nunc hujusce, de quo agimus, fontis caput, et salubrium istarum undarum scaturigo est. Ibi, posteaquam præfervidas in preces aliquamdiu incubuit, quas ex responso vitæ, quod intus atque in animo sentiebat, exauditas esse cognoverat, velut alter E Moses, versus cum ingenti fiducia ad proximum saxum; percussumque, quem forte manu gerebat scipione, Dei imperio, incolarum, advenarumque bono, vomere aquas jubet. Dictum, factum. Petra velut in undas eliquata, non modo largifluos, sed præditos etiam vi medica latices copiose profudit; qui deinceps thermas Tunniati montis, et sanctitatem ac fidem Philippi, ad æternam posteritatis memoriam nobilitarunt.

quarum effectus et situs describuntur.

125 Equidem si pro connexione et cognatione hieroglyphica, quam cum divina gratia aquarum natura atque affectus habet, digredi nos hoc loco fatigandi lectoris verecundia pateretur, non injucunda, ut opinor, catastrophe hic adduceretur in medium admirabilium rerum varietas, quam aquæ ministerio divina sapientia designavit. Verum, ut ab instituto non abeamus longius et cætera taceamus, hujus certe elementi opera eadem Dei sapientia videtur peculiari quadam ratione ad clarandum Philippi nomen et solitudinis amorem uti voluisse. Ita primum secessum ejus in montem Senarium, ita hunc secundum, in Tunniatum, elicitis utrobique perennibus fontibus, omnium sæculorum memoriæ F commendavit, ac velut per apta quædam symbola victam iis in locis vitæ puritatem perennitate donavit. Cæterum quod ad ipsas attinet aquas, sciendum est eas in origine sua dulces atque potabiles esse; at ubi templum juxta situm (occultis hiulcæ terræ meatibus resorptæ) subierunt et per passus fere centum sulphuris, nitri, calchontidis, atque aluminis mineralibus miscuere sese, ut eorum tinctæ contagione desinunt potari posse, ita tanto lavantium usui salubriores fiunt. Denique per flexuosos ac subterraneos tractæ meandros, indidem, unde jussu Philippi scaturivere, profundnutur copiosa aquarum scatebra, quæ subjecto excipitur cratere denum fere cubitorum symmetria, quæ tamen capacitas temporum injuria arctior est facta fæcibus, quas fæculentæ velnnt aquæ, in candidum ac porosum pumicem concrescentibus. Inde redundante concha, effusus per declivia collis latex, incertis ac variatis subinde alveolis, in plures spargitur rivos, quos tamen unum ad caput collectos balneatores per artificiosum tubum derivant

EX IMPRESSIS derivant ad fontem situm in viculo quodam, ubi ægri lavant. Cæterum religione et harum salubritate aquarum ductus Serenissimus Cosmus I, Magnus Hetruriæ Dux, novis operibus, veteribus quoque restauratis, grandi eas impensa meliorem in modum muniit.

et ex veteri Chronico 126 Atque ut omittamus opinionem quorumdam, qui has aquas confundunt cum iis, quæ ex vetustæ urbis Rosellarum ruderibus eruperunt (qui tamen locus totis viginti milliaribus distat Tunniato) tametsi cætera luce historiæ destitueremur, quæ fidem rei, quam agimus, abunde facit, par esset acceptæ per manus aliquot sæculorum memoriæ incolarum credi, qui præter hanc avorum atavorumque authoritatem pervetus etiam manu scriptum Chronicon monstrant, quod agresti synceritate germanam harum originem aquarum luculenter in hæc verba prodit. « Balnea S. Philippi id cognomen sortita sunt a B. Philippo Ordinis Servorum Florentiæ ex Patritia Benitiorum familia oriundo, qui, cum esset ejus Ordinis Generalis et vir cum sanctitate tum doctrina illustris, et anno Christi MCCLXIX mortuo Clemente IV B Pontifice Narbonensi, parum inter Cardinales de sufficiendo successore conveniret, a multis ex illis Pontifex est renuntiatus; sed ille pro magna sua humilitate tam magnam vitaturus dignitatem, cum aliquot sociis occultus in Tunniatum Senarum fuga pervenit. Ubi cum aliquamdiu sancte ac solitarie vixisset, demum cum discessum ad suos fratres pararet, orationibus a Domino obtinuit, ut ex loco quodam quarta milliaris parte ab eremitorio ejus dissito, ægris salubres aquæ scaturirent, quo obtento et ingenti, quod in summo colle erat, saxo ter scipione percusso, subito ea vis aquarum exilivit, quæ has thermas constituunt. Ex quibus apparet, hisce thermis divinitus, ut aliis ab natura, originem contigisse ». Hactenus Chronicon.

aliisque auctoribus confirmantur. 127 Porro, quod ad ipsas medicas aquarum vires atque efficaciam attinet; præter ipsorum balneatorum testimonia, saluberrimas eas esse, multi graves scriptores monumentis suis testatum reliquerunt: et cum primis Andreas Baccius, et Elpidianus in opere, quod de thermis et balneis Sixto quinto summo Pontifici inscripsit, in C quo ita censet, has thermas insita quadam tum divinæ gratiæ, tum naturæ miraculo, medendi præstantia et compendio facile reliquas omnes Italiæ thermas antecellere. Certe ex eorum prodigiosa productione et bonitate ingens ad Philippi gloriam accessio est facta: et valent hodieque, ad summam venerationem ejus apud convicinos loco populos; de qua veneratione totis jam tribus sæculis nihil remiserunt. Sed Philippus interim, flagrante recentis facti applausu, famæ cessurus, vitata publica via et Senarum civitate ipsi alioqui addictissima, tum aliis locis, ubi nosceretur, per occulta callium Florentiam profectus est, editis in uno miraculo pluribus: certe enim si quis rei totius gestæ seriem ex vero et justo ac non vulgi opinione æstimet, clariora prodigia sunt, respuere summam dignitatem, evitare populorum effusa studia ac prope divinos honores, quam ex scopulo undas evocare. Ita nobiscum censuit optimus harum rerum æstimator divus Chrysostomus, cum libere pronuntiavit, temporalium bonorum contemptum aliis miraculis esse mirabiliorem.

D

ANNOTATA.

a *Hic videtur indicari Guilielmus rex Romanorum, qui in expeditione bellica adversus Frisios interfectus est, ut Raynaldus in Annalibus ecclesiasticis ad annum Christi* 1256 *num.* 1 *tradit. Sed non videmus, quomodo biographus cædem hujus imperatoris vel regis cum morte Pontificis conjungat, et utriusque obitum* sub idem tempus *contigisse affirmet.*

b Corradius *vel* Conradinus *ille Italiam invasit; sed a Carolo rege captus, sententia capitis damnatur, ut in Annalibus ecclesiasticis Raynaldi ad annum Christi* 1267 *num.* 1 *et sequentibus fuse legi potest.*

c *Hæc fuga summæ dignitatis Pontificiæ in hodierna Martyrologii Romani annuntiatione etiam refertur, ut supra in Annotatis observavimus, et illustrissimus Fontaninus in Codice canonizationum post exhibitam Bullam canonizationis pag.* 547 *circa eamdem supremæ dignitatis detrectationem notat sequentia :* Modus, quo Vir Dei sermonem de Pontificatu ineundo sibi factum ab Ottobono Cardinali de Flisco modestissime declinavit, in constitutione explicatur ex veteribus commentariis sive processibus, fide integra de Philippi sanctitate congestis, ac Romæ in examen adductis; quos nondum typis vulgatos nos ipsi versavimus. E

d *Pocciantius in Chronico ad annum Christi* 1426 *de hoc P. Benincasa Florentino honorificam mentionem facit, quæ quodammodo innuit, illum publice coli ac titulum* beati *promereri; sed hac de re judicium Sedis Apostolicæ exspectabimus, cum præsertim ipse Philippus Ferrarius, qui in Ordine Servitarum floruit, in Catalogo Sanctorum Italiæ nullum de venerabili isto viro verbum faciat, propter quod silentium suspicamur, illum P. Benincasam numquam publico vel legitimo cultu honoratum fuisse, quamvis cum magna pietatis fama obierit.*

CAPUT XI. *Gesta Sancti in itinere, quod ex Italia in Galliam et Germaniam instituit, et in reditu mira Dei erga ipsum providentia.* F

Postquam hisce itineribus, nobilitato in perpetuum Tunniato, Florentiam perventum est, *VII. Celebratis Florentiæ comitiis.* convocato Patrum cœtu, Philippus concionem habuit super illud Psalm. LXXXVI: Fundamenta ejus in montibus sanctis. In ea, ubi regnum cælorum ac civitas Dei, in militante lateat Ecclesia, et quo ductu ac disciplina asceticæ militiæ pugnatores, ac præsertim jurati in obsequium Deiparæ Servi, obire munera sua et ad cælum niti debeant, cum fæliciter et vehemente, quo æstuabat, a recente solitudine spiritu (subjecta suavissima apostrophe de beatissima Virgine deque præsente ejus in suos cura, ac tutela) exposuisset; ordinata pro tempore cætera Republica, comitia solvit. Hic Conventus Patrum primus fuit, in quo rogatæ nuper in Pistoriensi Congregatione leges perlatæ sunt, ac vim usumque

A usumque confirmatarum habere jussæ, quoad opportuno tempore authoritas illis Pontificia accederet; tum quatuor Diffinitores singulis præfecti provinciis, atque ipsa provincialia Capitula instituto hodierno celebrari cœpta.

Sanctus in Galliam discedens,

129 Convocatis dehinc privatim Patribus, Philippus necessitatem proponit profectionis suæ extra Italiam ad visitanda, quæ illic essent cœnobia, ex præscripto decreti Capituli generalis ad Burgum S. sepulchri *a*, anno Christi MCCLXII celebrati; præterea se eodem vocari ab injuncto concionatoris Apostolici munere. Tum datis mooitis ac mandatis, quæ res tempusque exigebat, in socios itineris ex omnibus deligit beatos Patres Rocoverum Ugguccionem et Gherardinum Sustenium *b*, quos solos ex numero septem primorum Patrum superstites, qui per ætatem tolerare labores possent, vicarios Generales cæteris nationibus destinaverat; deinde his succenturial duos alios, Germanum, Gallumque, qui vel non ita pridem erant sacris nostris initiati vel missi a suis, ut illi generali concilio interessent, et quoad ejus fieri posset, evocatum Generalem linguarum viarumque peritia deducerent. Ii fue- B runt P. Gualterus Theutonicus et P. Joannes Franciscus. His sociis addito F. Victore, indivulso beati Patris comite, cum P. Lotharingum Vicarium suum interim in Italia nominasset, et magno charitatis sensu cunctis valedixisset; seque, illisque, et causa itineris, D. Virgini Annuntiatæ commendatis, una Bononiam iter auspicantur, quo ubi, superatis non sine defatigatione Pyrenæis montibus *c*, pervenerunt; visitato, quod illic ab anno Christi MCCLXIII fundatum erat, fratrum domicilio, Mutinam versus cœptum iter prosequuntur.

in via reperit blasphemos aleatores,

130 Erat anni tempus, quo sub ortum caniculæ solis ardoribus omnia torrentibus periculosa per Italiam ac laboriosa esse solet itineris conficiendi ratio: ea tamen morari Philippi ac sociorum cursum non potuit, quin flagrante etiam meridie pulverulentam viam carperent, quoad misertus sociorum Philippus, eos ambulatis aliquamultis milliaribus, aliqua parte quietis, æstu ac lassitudine debilitatos, recreare voluit et opportune oblata est in patente æquore patulis diffusa ramis ulmus, quæ grata umbra et frigidulæ auræ susurro, velut invitabat ad acquie- C scendum viatores; huc cum Patres subeunt, inveniunt collectum ibi ex fæce et colluvie hominum manipulum aleatorum scortorumque et viatoribus imminentium prædonum; qui eum locum omnium scelerum et impietatum stativis ceperant. Ili pro similium videlicet hominum licentia, novos hospites virulentis probris ac sannis excipiunt, quæ Patres tamen pro exaggeratæ mentis constantia facile transmittebant, refutabantque modesto silentio.

quos graviter increpat.

131 At ubi nefarii homines in Fescenninas *d* strophas, et diras divinæ Majestatis execrationes, et maledicta in Deiparam ac Divos omnes, per aleam perque ludibria sceleratas linguas laxarunt, id vero Philippus non ferendum ratus, pro ardenti divinæ gloriæ zelo, Apostoli verbis, SI QUIS LOQUITUR QUASI SERMONES DEI, impiam turbam increpitat, docetque, linguam homini vocalem præ cæteris animantibus divinitus ideo datam, ut tam præclari muneris largitorem collaudet, ac pro beneficiis innumeris gratias agat, eoque impie ac nefarie, contrarios in usus, hoc est in conditoris contumeliam exacui; quod si spe impunitatis ita licenter furerent; solere Deum eo graviore manu, quo graviore pede, descendere ad sumendas de tam horrendis sceleribus pœnas: quas denuntiare se ipsis ait Dei irati nomine sine mora cælitus ingruentes, nisi confestim resipiscant, et mutata voluntate, de expiandis omni ratione tam atrocibus delictis placandoque Numine serio cogitent.

EX IMPRESSIS

et pervicacibus ultionem divinam prædicit,

132 Ad tam severam denuntiationem aliqui ex illo perditorum globo consternati pollicentur, se in Philippi potestate futuros: contra cæteri in rabiem efferati, eum, sociosque circumsistunt et facessere inde quam primum jubent; ni faciant, male multatos abituros; ac subinde congeminatis in Deum et fecialem ejus Philippum ultimis probris, parum ab illata violentia aberant. Tum Philippus actum de miseris videns, eorumque illacrymans exitio, et qua erat humilitate, deprecatus, si quid molestus monendo fuisset, ad socios et eos, qui in spem bonæ frugis se illi adjunxerant, Agite, inquit, fratres, proripiamus istinc nos quantocius: ego enim illam cæli faciem (forte ad cælum digitum intenderat) quæ tranquilla vobis ac serena videtur, minacem iratamque video, et ultricia fulmina in E istos infelices expedire; et cum dicto, destitutis sub arbore illis orco jam devotis victimis, socios præ se actos in viam concitat.

quæ statim subsecuta est,

133 Vix digressi erant, cum ecce sereno cælo repentine audiri flatus horrisoni, et nigrescere circa infelicem arborem et condensari nubes, solis aspectus adimi, et tenebris conduplicatis inhorrere omnia, dein omnis mali vis in unam collecta procellam, illi ulmo allabens, cum fulguribus fulgetrisque horribilem in modum prolusisset, ad extremum excusso decumano fulmine, ulmum ipsam et consceleratos illos tam potenter icit, ut arbor stirpitus hominesque in cineres redacti momento deflagraverint. At Philippus et sui, qui omnia ex propinquo oculis usurpabant, tam formidabilis spectaculi atrocitate exangues, supplices cælo manus tendebant, Dei erga se benignitatem et noxia illa in capita justitiam collaudantes; ac, si quæ forte spes in tam afflicta causa, pro addictorum profligata salute deprecantes.

ut aliqui ex iis conversi prodi . . . d . . .

134 Cæterum, qui Philippo authore eam cladem et juxta æternam perniciem evaserunt, dignam tam memorabili divinæ ultionis exemplo vitæ ac rerum suarum rationem ineuntes, reliquum ætatis in deplorandis iis, quæ ad eam diem male riserant, exegerunt, et sparsi per Æmiliam atque Insubriam, Dei clementiam, servi ejus Philippi sanctitatem ac propheticum spiritum divulgarunt. Idem præstitit suo modo ætatis suæ Apelles, Andreas Sartorius, qui pro sua in divum Philippum religiosa pietate ita graphice hoc factum coloribus expressit porticu divæ Annuntiatæ Florentiæ, ut vel picta facti repræsentatio horrorem incutiat contemplantibus.

VIII.
Cum Sanctus in Galliam pervenisset.

135 Erat ea tempestate rerum status in Italia et in regno Gallicano longe dissimillimus: nam Friderici imperatoris heredes Italiam fœdum in modum, sub acerbo jugo afflictam, lacerabant. Econtra Gallia, succedente sancto parenti pio Filio Philippo, prospere læteque florebat; tanti refert ad regnorum fælicitatem, pii sint an impii Principes. Is Philippus, paterno instituto universim Religiosos omnes, ac præcipue aliunde vel extorres, vel propagandæ pietatis causa venientes, singulari benignitate et benevolentia complectebatur, et jam ante in eo regno

EX IMPRESSIS.

regno beati Patris Manecti opera variis in locis Ordinis nostri homines domicilia fixerant, et quibus incrementis per eas terras profecerant, iisdem longe lateque fama nominis et sanctitatis beatus Pater increvit; adeo ut incredibili studio primarum civitatum, et exciperetur publice singularibus beneficiis atque honoribus, et privatim homines summa contentione, frui alloquio et ardentes spiritu apostolico conciones ejus audire affectarent.

nunciatur mors S. Ludovici regis;

136 Verum hæc tam læta initia et gratulantium inter se Gallorum ac Philippi gaudia tristi nuntio nonnihil funestata sunt; quippe per eos dies affertur ex Africa, Ludovicum Francorum Regem *e*, expugnata per summam fortitudinem Carthagine *f*, victisque perduellibus et reliquiis eorum Tunetum compulsis, in ejus urbis obsidione decessisse: scilicet, ut cujus viri meritis ac fortitudini pares honores omnibus apparatibus suis reponere Gallia non potuisset, integro gloria præmio in cælo triumpharet. Ea jactura vel potius fortunæ commutatio, quia turbatura videbatur reipublicæ Christianæ faciem, atque Ordinis bono meditata atque allata domo B Philippi consilia, quæ cum reduce rege conferre aliquando statuerat, graviter eum affecit, cumulante maxime id incommodum funere Cardinalis Rudolphi, qui apud eumdem Regem Legatus Apostolicus Philippi cœptis mire favebat.

sed successore regni favente,

137 Inter has ancipites curas fluctuanti Philippo Deus affuit, injecta Philippo regi, paterni regni ac pietatis heredi, eadem mente, quæ in Patre fuerat; a quo cum beatus Pater perbenigne invitatus appellatusque esset; is tum Philippum ipsum magno in honore amoreque habuit, tum Congregationem ipsam in Gallia nostrorum hominum in regiam tutelam curamque suscepit tanta favoris significatione, ut spes maxima affulgeret, stabilitis quæ acquisita erant cœnobiis, adjiciendi per florentissimum illud regnum multo plura. Visitatis igitur Parisiensi, Tolosano, Mompolierio, Viennensi, Aveniunensi, Marsiliensi, et qui in Delphinatu aliisque in urbibus erant, Conventibus, animum adjecit ad novos exædificandos: id quod facile ac magno numero præstitit, quod, ut clari authores affirmant, ab omnibus pro Apostolo habitus, magno undique certamine a viris principibus aliisque de prima Gallicana nobilitate adiretur, qui C illius manibus Religioso Deiparæ habitu amiciri initiarique orabant.

Ordo ejus in Gallia

138 Opportunus hic aut potius proprius locus esset, singillatius tam admirabiles progressus (habita ratione temporum locorumque, ac varietatis eorum) vel in syllabum redactos describendi; sed cum sub annum Christi MCCCLXXXIX facta ab Ordine reliquo per occasionem enati inter verum Pontificem Bonifacium Nonum, et Pseudopapam Clementem schismatis, Patrum Gallorum (excepta una Galliæ Narbonensis provincia, quæ adhuc reliquo Ordinis corpori adhæret) divisione, pleraque monumenta vel intereiderint vel interversa sint, ita ut extincta per dissidium necessitudine fraterna, vix quidquam certæ lucis huic ex illis partibus historiæ affulgere potuerit, inviti desumus officio.

aliisque regionibus mirifice propagatur,

139 Ordinatis in hunc modum rebus Gallicanis, præfectoque ei provinciæ vicario generali beato Patre Gherardino Sustenniu, Philippus instituto per Sequanos *g*, qui trans Rhenum sunt, Helvetiosque *h* itinere, in Germaniam ibat; sed cum fama antevolante ei genti illius sanctitas, ac promuvendæ pietatis ardor innotuisset, iuvi- D tantibus populorum ardentissimis studiis, ita incubuit in divini verbi prædicationem, et Conventuum, qui illic erant, emendatioris Religionis cultum; ut non secus ac Galli, Sequani certatim nomina ad nostram militiam profiterentur. Affirmatissime gentis ejus Annales habent, ea tempestate in Italia, Gallia, Germania, Generale Philippo, Patrum Servorum millia decem censa esse præter Tertiarios Fratres ac Sorores, quos vocamus Mantellatas.

cui incremento Bulla Papæ occasionem dedit.

140 Magnum momentum tanto incremento attulit Alexandri IV summi Pontificis datum in favorem nostræ Religionis rescriptum, quo omnibus, qui de factione Friderici secundi Imperatoris, Innocentii IV Pontificis sententia anathematis vinculo tenebantur, redeundi cum Ecclesia in gratiam, potestatem faciebat, si ad specimen veræ de ante actæ vitæ licentia pœnitudinis, institutum Servorum suscepissent. Quo factum est, ut barones, marchiones, duces, et principes, aliique dynastæ, frequenti numero, remisso opulentiæ, ac gloriæ militari nuntio, ex magnis dominis Servi facti in Religionis leges jurarent, aut qui tolerando severiori E primi Ordinis instituto non erant, tertio Ordini manciparent sese.

Dum Sanctus ex Germania

141 Author est in Annalibus suis Gianius noster, hoc primo in Germaniam Philippi adventu Rudolphum Habspurgi Comitem, Austriacæ magnitudinis ac majestatis authorem satoremque, non quidem affinitate ulla criminum Friderici, sed spontanea pietate et amore gloriosi obsequii, nominisque Servorum Deiparæ, tertii Ordinis habitum ab ipso Philippo una cum conjuge suscepisse, contractamque per eam occasionem mutuam familiaritatem, causam fuisse, cur evectus postea ad imperium Rudolphus, misso ad Nicolaum III Pontificem legato, oraret sibi Philippum mitti, ut eo divinæ legis voluntatisque interprete uteretur. Alii id factum in secundum ejus ad Rudolphum jam Cæsarem adventum differunt. Utcumque se ea res habet, id certum compertumque habetur, opera atque industria Philippi Ordinem Servorum non tantum longe lateque per Germaniam superiorem ac præcipue in Saxonia, Westphalia, et in Germaniam inferiorem ad Frisonum usque Orientalium emporium Emdam (quod est ad Amisii fluminis, F se in oceanum exonerantis ostium) magno hominum ac cœnobiorum numero, sed etiam per Pannoniam et Poloniam prolatum fuisse.

per Galliam in Italiam redit

142 Quod cum incredibili celeritate fulminis in morem parentis ab Oriente usque in Occidentem præstitisset, inito in hunc ipsum finem adeundæ Hispaniæ consilio, partis ea bienni expeditione rebus beatum Patrem Uguccionem Progeneralem præfecit: itinere in Gallias instituto ut in transitu novas a se deductas colonias stabiliret, Lutetiam Parisiorum venit; ubi cum Philippo rege denuo in colloquium veniens, qualiacumque instituti Servorum iis in oris primordia, et relictum vicarium suum Uguccionem, memoratis viri meritis ac sanctimonia, ei commendat. Quæ aliaque ad universam rem Christianam spectantia negotia, dum inter utrumque Philippum agitantur, fama Parisios affluit, creatum ex archidiacono Leodiensi, Pontificem, Gregorium X, qui per id tempus Reipublicæ Christianæ causa, Ptolomaide Syriæ cum Eduardo Angliæ Principe aberat. Quo tam optato post diuturnum Ecclesiæ interregnum nuntio

A tio exhilaratus beatus Pater, vocantibus in Italiam urgentioribus causis, profectionem Hispanicam in præsentia dilatam cum Italica permutavit.

IX. *cum quodam Joanne Francofurtensi.*

143 Digestis hoc ordine ac stabilitis Germaniæ Galliæque rebus, Philippus et literis suorum, et rei in Italia publicæ necessitatibus sollicitatus, viam molitur cum sociis, vel filiis potius, quot spiritus fœcunditate ac facundia apud exteros genuerat. Horum in numero sanctitatis spectabilis fuit Joannes Francofordiensis, e prima apud Usipetes *i* nobilitate juvenis, sed pietate in Deiparam et reliquis animi ornamentis nobilior; qui cum forte iis diebus, quibus Philippus Francofurtum ad Mœnum *k* adierat, de certo vitæ statu capessendo deliberaret, nocte quadam ipsa Beatissima Virgo se illi multa conspicuam gloria, videndam obtulit, et quoad consultum saluti suæ et obtemperatum divinæ voluntati cuperet, advenam ex Italia Patrem eum adire jussit, qui pulla in veste popularibus ejus per eos dies concionaretur: illius sermonibus, et consiliis morem gerendo, certam salutem eum et portum fluctuanti inter ancipitia consilia menti B reperturum.

qui ad Ordinem miro modo vocatus fuerat

144 Paruit Joannes cælestibus monitis, et convento sequenti die Philippo (qui et ipse ab eadem Beatissima Virgine, quid juvene fieri vellet, præmonitus erat ac certior factus) ordine exponit veniendi causam, et authorem Dei Matrem. Philippus perbenigne acceptum juvenem, expositis, quæ talibus consiliis vel moras vel impedimenta facessere solent, ut habebat a communi Domina in mandatis, cooptatum in numerum Servorum cælestis Reginæ, habitu induit Religionis, in qua ille ad annum usque MCCCXLV vitam singulari pietate, ac præcipue a severitate in se ipsum, admirabilem produxit. Ac demum postquam variis in locis, ac præsertim Lucæ (quo pallium Philippi magno in ea civitate ægrorum bono ex Germania attulerat) cœnobiis præfuisset, reversus in patriam, Francofurti extremum diem clausit, miraculis et in vita et post mortem clarus, et apud cives suos magno semper in honore ac veneratione habitus; quamdiu illis bona mens et sincera Religio constitit, ut fusius habent Annales nostri.

in sylvis per triduum errat,

145 Hoc ergo Joanne et Fratre Victore Italo, et altero Joanne Gallo, ac Fratre Gualtero C Germano sociis, Philippus, inito Italiam versus itinere, cum Alpes essent ingressi Allobrogum, via militari deerrarunt, ac toto triduo per opacas et solis feris pervias sylvas viam vestigantes, redeundi, ut fit, in viam studio, ex aliis erroribus in alios impliciti, nullam rationem inveniebant, explicandi sese ex impeditis illis saltuum anfractibus; et augebat rei difficultatem inedia ac lassitudo, quibus triduanis conflictati, dum neque potionis aliquid levandæ siti, neque cibi sedandæ fami reperissent, linqui jam animis viribusque destitui incipiebant; cum Philippus ad consuetum precationis subsidium conversus, idem sociis facere jussit.

et ab angelis pastus ac in viam reductus,

146 Postquam ardentem charitate suorum, et magna in Dei suavissimam providentiam freta spe, orationem cum lachrymis ad Deum fudisset, repente voces aliquæ humanis similes afflant, quibus festiva gratulatione compellati Patres, ad amissam viam et refectionem virium post tot labores invitabantur. Ad quas ipsi ab exorsa oratione vertentes sese, quamprimum eluctari potuerunt ex sentiçosis illis plagis, in duos incidunt, qui habitu quidem ac reliquo cultu corporis pastores videbantur; cæterum, ut postea apparuit, angeli erant. Ab his in proximum tugurii hospitium, multo cum honore verborum, et comitate plus quam pastoritia deducti, instructam ibi miri candoris saporisque panibus et gelidæ aquali mensam reperiunt: cui, posito timore, accumbere jussi, pure suaviterque epulati sunt; actisque Deo infinitis gratiis, ducibus hospitibus suis, reducuntur in rectam viam. Et duces quidem officio perfuncti, depositis personis, repente ex oculis Patrum evanescentes videri desierunt.

ad montem Senarium revertitur.

147 At Philippus cum suis in Italiam descendit; ubi virtute atque industria vicarii sui, aliorumque Patrum labore, magnam multorum cœnobiorum ad Religionem factam accessionem esse per illud absentiæ suæ biennium, ingenti solatio suo reperit. Ita per Pedemontanos profectus, atque de via in transitu nova illa, eo absente, cœnobia cum voluptate invisens, superatis Apennini *l* jugis, pervenit ad montem Senarium, ubi, ut passim alibi, incredibili Fratrum gaudio exceptus, quam propitio Deo ac Deipara, tota peregrinatione usus esset, exultantibus inter E mutuas gratulationes denarrabat.

ANNOTATA.

a Burgum S. Sepulcri *est urbs parva Italiæ in Umbria prope Tiberim fluvium in ipso limite Tusciæ et nunc episcopalis sub archiepiscopo Florentino.*

b *Quamvis hæc nomina et cognomina nonnihil mutata sint, tamen assignantur iidem duo beati viri, de quibus supra actum est, et e quorum mirabili obitu rursus infra agetur.*

c *Montes illi, qui Galliam ab Hispania dividunt, vulgo* Pyrenæi *vocantur. Forsan biographus propter arduum ascensum aut aliam similitudinem hisce montibus Italicis idem nomen indidit.*

d *Id est* obscœnas dictiones: *nam Fescennini versus, qui canebantur antiquitus in nuptiis, erant omni obscœnitate pleni, et sic dicti sunt ex Fescennia Hetruriæ urbe, ex qua primum prodierunt, ut Festus apud Calepinum testatur.*

e *Hic est S. Ludovicus Galliæ rex, cujus Acta cum Martyrologio Romano ad diem* XXV *hujus mensis illustrabuntur.* F

f *Famosa illa et olim Romæ æmula Carthago, nunc ab incolis* Bersack *dicta, jacet in ruderibus, ex quibus Tunetum crevit, a quo tribus leucis distat.*

g *Sequani olim sedes habuerunt in Burgundia superiore, quæ nunc Comitatus Burgundiæ dicitur, habetque Helvetiam conterminam ad ortum.*

h Hedui *vel* Ædui *populi Galliæ Celticæ inter Ligerim et Ararim fluvios olim siti, qui a Sequanis ad ortum Arari fluvio dividebantur.*

i Usipetes, *qui etiam* Vispi *et postea Usipii dicti sunt, vixere circa Rhenum fluvium in agris Sicambrorum, et a Chattis expulsi dicuntur alio migrasse.*

k Francofurtum AD MOENUM *dicitur, ut hæc urbs distinguatur ab altera, quæ* Francofurtum AD ODERAM *cognominatur a diversis fluviis, qui has urbes alluunt.*

l *Maximus et notissimus Italiæ mons, qui pro variis locis varia nomina habet, ut geographi passim tradunt.*

EX IMPRESSIS.

Caput XII. *Cura Sancti in fundandis vel restaurandis Ordinis sui cœnobiis, et labores ejus in concilio Lugdunensi, ad quod evocatus fuerat.*

X. *Florentiæ narrans Ordinis incrementum.*

Traductis in Senario, ut in publico Ordinis universi domicilio et origine, ex qua Philippus primitias spiritus hauserat, cum magna animi voluptate aliquot diebus, Florentiam descendit : ubi adita D. Virginis Annuntiatæ imagine, gratias primum, ut æqnum erat, agit Deo et sanctissimæ Matri ejus ac Dominæ suæ : quorum benignitate et cura, res toto illo peregrinationis biennio gestæ, bene ac feliciter vertissent : deinde admissis ad complexum beato Patre Alexiu et cæteris ejus loci Religiosis suis, maximis B utrimque charitatis et gratulationis significationibus certatum est. Nobilitabat eum congressum tum Philippi authoritas, tum præcipue veneranda beati Patris Alexii canities et senile gaudium, quo seriem audiebat tot lætorum Religionis progressuum.

magna lætitia afficit P. Alexium.

149 Erat is tum solus in Italia superstes ex septemviris instituti nostri ducibus; nam quatuor jam in cælum migraverant, et reliqui duo extra Italiam res gerebant. Is ergo narrantis Philippi ab ore pendens, ac tanta intra atque extra Italiam nominis Servitani incrementa, et tot animarum lucra in commune ejusdem ærarium redacta intelligens, septuagenario major, olorinum illud coætanei sui canebat : « Nunc dimittis servum tuum Domine, secundum verbum » tuum in pace etc. » quamquam hoc illius votum multos in annos Deus distulerit, sive ut multo ampliora ad solatii sui cumulum videret, sive, ut quam diutissime laborantibus in obsequio Dominæ suæ Servis primævæ lucis ac fervoris illa fax luceret; essetque, unde exacte scriptores, qui sero res nostras scribere exorsi sunt, discerent velut ex oculato teste, et quorum ipse pars C magna fuisset, admirabilem ortum, ac progressum per integrum sæculum Religionis hujusce. Vixit autem annos omnino centum et decem, et ex his in Ordine septuaginta septem tanto studio humilitatis et subjectionis, ut licet a pueritia bonis literis insignem operam feliciter navaverit, et doctrinam minime vulgarem cum sanctitate et singulari prudentia habuerit conjunctam, tam longam ætatem privatus agere omni ope studuerit; ut in eum finem adversam valetudinem, qua ut plurimum varie exercitus est, impetrasse divinitus videatur.

venerabilem senem, *a*

150 Itaque sibi ac valetudini suæ relictus, ægritudines animi in affecto corpore adeo persanavit, et in potestate habuit, ut apathes *a* pene videri posset; quippe qui robustissimos quosque juniorum non modo æquaret labores inedia, et castigandi corporis patientia, sed superaret etiam in decrepita ætate. Vini præsertim tantus osor fuit, nullo abhorrentis naturæ vitio, ut cum languenti ventriculo fovendo necessario esset adhibendum, imperio Superiorum ad id adigi debuerit. Præterea, licet tranquillo semper et placido oris habitu esset, redundante in aspectum animi serenitate, nullus tamen eum unquam D ridentem vidit, nec vicissim quisquam sacris ad altare operantem *b*, nisi perfusum uberrimis lacrymis : in adeundo choro semper primus, in abeundo semper ultimus in statione fuit, nec tamen in tam pertinaci contemplationis studio alteram instituti nostri partem, quam activam vocamus, vel æger omittebat. *b*

151 In re domestica tractanda diligens et exactus, in reducendis ad bonam frugem proximis, tanta fuit efficacia ac suavitate alloquii, nunquam ut eo audiendo satiarentur. Ejus divinæ eloquentiæ vis cum in pluribus aliis in viam salutis reductis, tum in Fratre ejus germano, nomine Clarissimo de Falconeriis, et nepte beata Juliana de Falconeriis *c*, quamquam dispari in re memorabilis exstitit. Hic periculoso implicitus quæstui, æternam salutem lucro oppignoraverat. Ista, relictis divitiis et generis splendore, patrui exemplo Servitutem Beatissimæ Virginis ambiebat. Utrique Alexius adfuit : Fratri ut male parta restitueret, author fuit : et Juliana ejus salutaribus monitis mirifice accensa, prima, ut creditur, ex virginibus Tertii Ordinis habitum sumpsit, et in eo Alexii præcipue cultura, singulari pietatis laude, supremum diem obiit; quibus aliisque pie fortiterque gestis, Alexius in summa senectute in montem Senarium, ex altiori loco viæ in cælum compendium facturus, ascendit *d*, ibique plenus dierum ac meritorum, mirabilem vivendi finem fecit. Quippe in suprema cum morte lucta ei agonotheta Christus, suavissimi infantis specie adfuit, qui veteranum athletam suum cælestium florum corolla adhuc in arena coronavit, et cælestes genii sub candidissimorum alitum forma frequentes, triumphantem deducturi, apparere visi.

cujus virtutes describuntur, *c* E *d*

et ipse lætus ob imaginem Deiparæ.

152 Sed ad Philippum redeamus, qui non minus quam Alexius, de amplificato extra Italiam instituto nostro lætus, de eodem intra Italiam per illud absentiæ suæ biennium mirum in modum aucto ornatoque sibi gratulabatur, ac præcipue argumentum, quod ante oculos in ædicula D. Annuntiatæ versabatur, eum manantibus præ gaudio lachrymis movebat : cum scilicet augustum illud sacellum ad summam Deiparæ Virginis gloriam tanto tum populi Florentini, tum cæterarum gentium concursu ac miraculorum frequentia, tantopere videret inclaruisse; F præterea ex tot virorum principum ac summorum Pontificum et regum donariis, signis, anathematis tabellisque votivis, impetratæ sospitatis testibus, divini Numinis in loco colligeret præsentiam. Et habuit sane, hodieque habet hoc illa cælestis imago proprium cum paucis ac peculiare jam inde a primo ejus existentis vestigio, ut perpetuo ac nunquam interrupto tenore quotidianis miraculis cultorum suorum pietatem ac religionem per omnes adhuc ætates in officio contineat. Testantur id tum edita typis, authore P. M. Luca Ferrino *e*, tum ingentia volumina manu scripta, quæ habentur in bibliotheca ejusdem D. Annuntiatæ, quæ de his miraculis conscripta sunt. Quæ, nos aliquando, bono Deo et eadem Virgine Sanctissima auspicibus (si magnitudo ipsorum miraculorum ac multitudo, quæ est pene infinita, non obstet) cogitamus hanc historiam, in unum collectam corpus, latinitate ac typis donare. Quamquam ut a nemine mortalium illa scribantur, consensus populorum et quotidiana præsentissimi patrocinii experimenta, tum vis quædam divinitus atque occulte indita huic

e

A huic sanctissimæ imagini, celebritatem ejus et religionem perpetuabunt.

ad quam multi confluunt.

153 Certe hac nostra ætate eo usque venerationis ascendit, ut ostendi nisi clam ac de nocte non possit, ne affluentis contentione multitudinis aliqui obterantur; cui incommodo, ut principum caveat providentia, et omnes intelligant, sanctiorem Hetruriæ thesaurum eam effigiem esse, duabus clavibus, quarum alteram ipsi, alteram cœnobii antistes conservat, objecta vela clauduntur, et eorumdem insuper Principum annulo signantur. Ac nihilominus, si quando vel hospitibus Principibus, vel Regum ac rerum publicarum oratoribus, postico et clam in cœnobium, exiguo comitatu admissis, intempesta nocte atque oppessulatis templi foribus, imago revelatur, nulla diligentia ita eluditur civitatis ardor, quin tot, quot ecclesia capere potest, irrepant, multoque plures templi aditus ac fores obsideant, strepero pulsu atque infimis precibus vocibusque intromitti orantes.

inter quos S. Aloysius Gonzaga fuit.

154 Sed illud in primis admirandum est, et quod divinam quamdam vim illi vultui inditam esse vel maxime convincat, quod sic admissi B vix prima Virginei oris lineamenta ad faces videant, cum solvi statim in lachrymas, ac prorumpere in singultus ac gemitus, internæ compunctionis indices, ac pectora palmis plangere incipiant universi; atque adeo illi etiam, ut frequenter fateri solent, qui non tam pietate, quam curiositate ac rei insolentia ducti accurrunt. Tam plena est illa facies gratiarum, ut plane divinitus ac perpetuo miraculo contingere necesse sit, ut tanta movendi vis in unius aspectum imaginis cadere possit, quantam vix veterum poëtarum licentia Palladis ægidi, durandis in saxa hominibus, affingere ausa fuit. Ejus etiam huic imagini insitæ virtutis testis est omni exceptione major B. Aloysius, clarissimæ Societatis Jesu ac serenissimæ familiæ Gonzagæ jubar; quippe in cujus historia refertur, profiteri solitum ex Domina se Virgine Annuntiata Florentiæ, velut ex optima nutrice, primitias spiritus sui suxisse *f*.

Ordini suo ornando invigilat.

155 Ad hanc ergo D. Annuntiatæ aram (unde nos ipsius Virginis suavitas in hanc quoque digressionem pellectes pertraxit) postquam Philippus omnes grati animi affectus exonerasset, et solatus esset suos, ad ordinanda, quæ per absentiam C cumulata erant, negotia contulit sese: ac primo quidem morem gesturus populorum ac principum virorum studiis, quibus certatim invitabatur ad nova apud se Ordini nostro monasteria capienda; vel restauranda, atque amplificanda ea, quæ temporum injuria collapsa fuerant; exorsus est ab oppido S. Sepulchri, auspiciis episcopi Nicolai Castellani *g*, qui lapidem ejus cœnobii angularem jecit, ac deinceps Senensium, Lucensium, Pistoriensium, Perusianorum, Urbeveteranorum et Cortoniatum, aliorumque populorum invitatu accersitus, multa Ordinis cœnobia vel facienda locavit, vel facta refecit. Exinde Aretium studiosissimam sui civitatem profectus, edicta illic comitia celebravit anno allatæ salutis MCCLXXIII. Constitutis in iis comitiis, quæ ad stabilitatem ornatumque Religionis facere videbantur, in vicem aliquid gratitudinis ergo repositurus benefactorum munificentiæ, in communionem bonorum operum, quæ toto in Ordine fiunt, ipsos et Tertii Ordinis homines, more majorum atque authoritate Pontificia, publico instrumento recepit.

156 Dimisso inde Patrum conventu, Philippus Senas, Romam illinc petiturus, proficiscitur: ibi, ne usquam, nisi re aliqua memorabili gesta, diverteret, missum ad se ab ipsa Deipara adolescentem annorum quatuordecim, Claromontensem nomine, ex antiqua, ut quibusdam placet, Pellacanorum, vel ut aliis, ex antiquiore ipsa Roma, Sylvia gente (quæ hodie magna licentia vocatur Piccolominea) in obsequium Virginis, atratum Servorum albo adscripsit, mutato Claromontensis sonoro nomine in paternum Dominæ Joachimi nomen. Sub quo ille nomine in virum sanctum adultus majoribus rebus, quam quæ exiguo pro nostro more diverticulo perstringi possent, fortiter ac mirabiliter gestis, a Paulo V Pontifice Maximo, nostra ætate in Beatorum catalogum est relatus *h*.

ex impressis et illustrem juvenem ei aggregat.

Postea profectus ad concilium Lugdunense,

157 Interea agenti Senis Philippo litteræ afferuntur Cardinalis Otthoboni protectoris; quibus, cum significaretur Pontificem, qui tum erat Gregorius X, profectionem moliri Lugdunum Galliæ, quo concilium œcumenicum convocarat, nihil cunctatus, ad Urbem res Religionis cum Pontifice ante discessum constituturus contendit. Eo delatus, et ad ea, ad quæ venerat transigenda aggressus, intelligit Pontifici placere, ut E una ipse cum aliquot doctorum virorum Ordinis comitatu in Galliam ad concilium se comitetur. Cognita Pontificis voluntate, Philippus ad se evocat F. Henricum Bonicollem Gandavensem *i*, qui dictus est DOCTOR SOLENNIS aliosque, qui pro Ordine Servorum (ut pro Prædicatorum Minorumque Ordinibus divi Thomas, Bonaventura, et Albertus Magnus) illum Lugdunensem Patrum consessum cohonestarent.

in itinere Florentinos ad pacem hortatur.

158 Profectus igitur Roma Pontifex, comitantibus Græcorum imperatore et rege Neapolitano, aliisque plurimis Cardinalibus, principibus, præsulibusque, Florentiam venit, si qua ratione ægræ civitati et civium suorum factionibus pessumdatæ medicinam finemque intestinorum malorum afferre posset; in quo tam egregio conatu, fideli opera Philippi usus est; qui patriæ charitate ac zelo succensus honoris Dei, salutisque tot in illis laniems pereuntium animarum, pro pace graviter ac magnifice, in protervos vero ac pervicaces odiorum civilium satores antheresque acriter fortiterque dicendo, summi Pontificis conciliandæ civitatis studium adversus F ingentem inoliti mali molem sustentabat.

et pro unione Græcorum cum Latinis.

159 Nec minori usui Lugduni quam Florentiæ Philippi opera Pontifici fuit. Convenerant ad illud Lugdunense concilium Palæologus Græcorum imperator *k*, et ejusdem gentis patriarcha Constantinopolitanus *l*, ac præterea legati variorum Græciæ Principum, quorum præcipue de controversiis inter Patres quæsitum est, ut concordia cum illis stabilita, levataque Reipublicæ Christianæ discordiarum sentina, tota vis civilium armorum eo facilius in Christiani nominis juratum hostem Mahometanum verti posset, si Latinæ Ecclesiæ cum Græcanica convenisset. Controversia præcipua erat de processione ex Patre Filioque Spiritus sancti, super qua positione aliisque aliquot controversis, cum decimum jam et tertium, Græci cum Ecclesia Catholica in gratiam concordiamque rediissent, hoc frequente congressu nihil actum esse cum Græcis ab Latinis compertum est, nisi quod actum egerint.

ac concordia principum Christianorum

160 Ea ejus nationis lubrica conditio et afflictus rerum Occidentalium, ac vel in primis Pontificiarum status, pium Pontificis animum solicitum habebant; reductumque cupiebat ad pristinum splendorem,

EX IMPRESSIS.

splendorem, resarcitis cladibus, quæ ab imperatore Friderico et Manfredo illatæ fuerant; tum eamdem Ecclesiam Catholico cæsare ac beata pace (quibus per aliquamultos jam annos caruerat) sulfultam optabat; ut versis in Turcam communibus armis, Hierosolymitanum regnum recuperari posset. Quæ cum summopere necessaria et Pontifici vehementer cordi esse Philippus perspexisset, primum publice pro argumenti dignitate de rebus summa vi atque energia disserere, deinde privatim singulos procerum adire, monstrare necessitatem eorum, quæ a Pontifice fuissent proposita; et omnia denique agere, quibus Græci Latinique inter se coalescerent, et in communem hostem junctis opibus armarentur.

eloquentissime perorat in concilio.

161 Accedebat, quod sub istius tempus concilii, nova atque ampliore spiritus exuberantia agi se vir Sanctus atque impelli sentiret; quo fiebat, ut et cum veneratione multa audiretur, et conjuncta cum divina quadam efficacia incredibili suavitate, omnium animis vim afferret. Et subserviebat dictionis ardori donum linguarum, nempe præter nativæ, et partæ studio Latinæ linguæ, Græcæ, Hebraïcæ, Teutonicæ,
B Hispanicæ ac Gallicæ scientia; quas ita callebat exacte, ut velut novum Apostolum unusquisque lingua sua illum audiret loquentem. Et commodum per illos dies et vehementer opportunum rebus, quæ in illo conventu, a Pontifice ac Patribus agebantur, accidit, ut septemviri Romani imperii electores, post longum et variis funestum cladibus interregnum, Regem Romanorum salutarent Rudolphum primum Austriacum, Habspurgi
m atque Holsatarum comitem *m*, inclytum bello heroa, et pacis artibus singularique in Superos pietate ac religione, nulli Principum ætatis suæ secundum. Id prorsus ex Pontificis voto evenit, magno sequentium sæculorum bono, et Philippum incredibiliter exhilaravit, quod illi cum Rudolpho, ut alias diximus, magna intimæ familiaritatis necessitudo jam dudum intercederet; quæ illi postea Philippum in Germaniam evocandi ad componenda principum imperii dissidia, et ad debellandas hæreses causa fuit, ut suo loco exponemus.

quo finito,

162 Interea concilio finis impositus, et in eo divini verbi Apostolicis præconibus ex ejus præscripto imperatum, ut Crucem recuperandis
C Hierosolymis promulgarent, inter Catholicos omni ope pacem componerent, denique murum pro domo Domini opponerent sese, gliscentibus præsertim in Germania hæresibus: et cum primis illi stultissimo hominum generi, qui rudissima stoliditate Flagellantes appellati, flagellationes suas martyrio præstare, et ad ortum sectæ suæ Christi
n Evangelicum exspiraturum, asserebant *n*. Itaque accinctus ei operi Philippus, salutato Pontifice, in Italiam revertit, et a Bononiensibus injunctum exorsus munus, tametsi eum populum factionum studiis alternisque cædibus prope excisum reperisset, brevi tamen pacatum reliquit; eique gratiæ ad posteros aliquo monumento testandæ, senatus Bononiensis sumptu publico magnam partem cœnobii Servorum a fundamentis extruendam curavit.

ad sedandas Italiæ turbas regreditur.

163 Sedatis Bononiensium turbis, Florentiam inde ire pergit eodem animo fiduciaque; sed ad operosiorem rerum molem; domi enim civitas communi illius ævi allata peste, suis secum viribus pugnabat, et foris simul cum externo hoste vicinorum populorum, iisdem prope odiis bellum gerebat. Accedebat ad multiplicium malorum summam, quod jam per annos duodecim D
pastore episcopo destituti, securius simultates cæterasque malas artes exercerent, discrepantibus in re utrisque salutari partium studiis, ac neutris cum approbantibus, quem altera partium episcopum sedi Apostolicæ nominasset; hoc ipso, quod adversæ factioni probaretur. Interea Gregorius X Lugduno rediens, ex via et vita cælestem Romam migravit; eique in Pontificatum suffectus Innocentius V. Cum moventes in Pisanos exercitum Florentinos discedere ab armis jussisset, illique Pontificis imperio obsequenter paruissent, in gratiam fidemque recepti, ab eodem levandis animabus, multis magnisque spiritualis munificentiæ muneribus affecti sunt. Ea insolita ejus populi in damnandis semel sumptis armis facilitas, concionum Philippi publice per eos dies habitarum Florentiæ fructus fuit.

ANNOTATA.

a *Græce* apathes *significat Latine hominem, qui* sine passionibus *est, et hoc nomen componitur ex alpha privativo et substantivo* πάθος, *id est,* passio, *vel derivatur a verbo* πάχω, *quod* E
Latinis est patior.

b *Jam supra monuimus, istum beatum Alexium numquam sacris ordinibus initiari voluisse. Unde biographus ex falsa hypothesi hic asserit, eum non nisi perfusum uberrimis lacrymis Missam celebrasse, vel Gianius in Annalibus erravit.*

c *Acta hujus B. Julianæ de Falconeriis in Opere nostro ad diem* XIX *Junii edidimus, et ibidem in appendice post Vitam ipsius tomo III Junii pag.* 923 *et sequentibus legitimum hujus Beatæ cultum probavimus.*

d *Mortis locus, quem Dalæus hic B. Alexio assignat in Monte Senario, conciliari non potest cum sententia eminentissimi Prosperi de Lambertinis, qui* § II *Commentarii nostri num.* 25 *asserit, omnes Ordinis fundatores in illo Monte mortuos esse,* excepto Alexio, *cujus sacræ reliquiæ postea ad eum Montem translatæ sunt.*

e *Pocciantius in Catalogo scriptorum Florentinorum pag.* 116 *alias hujus Servitæ lucubrationes enumerat.*

f *Hæc pietas S. Aloysii Gonzagæ erga imaginem Deiparæ Annuntiatæ in Vita ejus apud nos* F
tomo IV Junii pag. 927 *et* 929 *narratur.*

g *Iste Nicolaus anno Christi* 1265 *ex abbate Ordinis Præmonstratensis a Clemente IV Pontifice electus est episcopus civitatis Castellanæ, ut Ughellus in novissima editione Veneta Italiæ sacræ tomo I col.* 598 *tradit.*

h *Majores nostri ad diem* XVI *Aprilis Acta hujus B. Joachimi tomo II istius mensis a pag.* 454 *illustrarunt.*

i *Molanus apud Miræum in Bibliotheca ecclesiastica pag.* 161 *de hoc doctissimo Belga sic habet,* Henricus a Gandavo, cognomento Goethals: *(hoc cognomen in lingua Flandrica significat* bonicollium *vel* bonicollem, *ut hic a Dalæo cognominatur)* archidiaconus Tornacensis, a majoribus dictus DOCTOR SOLEMNIS, scripsit Theologica quotlibeta Parisiis a Judoco Badio MDXVIII excusa; item Summam quæstionum ibidem editam. Obiit Tornaci anno millesimo ducentesimo nonagesimo tertio. *Valerius Andreas in Bibliotheca Belgica, Trithemius, aliique passim bibliographi de viro illo docto meminerunt. Sed vix ullus ex iis hunc doctorem Parisiensem Ordini*

Servitarum

A *Servitarum adscribit, si excipias Antonium Possevinum nostrum, qui tomo I Apparatus sacri pag.* 723 *id timide facit his verbis :* Henricus Boniculli Gandavensis dictus DE GANDAVO, ex antiqua eutrachelorum, quos vulgo Goethalsios indigitant, familia in Belgio, Ordinis Servorum, si Chronicu Servorum credimus, deinde archidiaconus Tornacensis, a Scuto propter insignem doctrinam commendatus, et in Parisiensi academia DOCTOR SOLEMNIS appellatus, edidit Summam quæstionum *etc. Alii negant, Henricum illum umquam Ordini Servitarum nomen suum dedisse. Vide tamen Archangelum Gianium Centuria* I *Annalium lib.* V *cap.* XIV, *ubi hunc eximium virum variis argumentis Ordini suo vindicat.*

k *Errat hoc loco biographus, dum Palæologum Græcorum imperatorem ad concilium Lugdunense venisse affirmat : hic enim tantummodo legatos suos ad illud misit, ut alia occasione in Actis S. Bonaventuræ tomo III Julii pag.* 857 *in Annotatis monuimus.*

l *Hic fuit Germanus III, qui patriarchatum abdicaverat, et ab imperatore Palæologo ad concilium Lugdunense missus fuit, ut in Historia* B *chronologica patriarcharum Constantinopolitanorum ante tomum I Augusti pag.* * 165 *fusius explicatum est.*

m *Raynaldus in Annalibus ecclesiasticis ad annum Christi* 1273 *num.* 9 *refert, electionem hujus principis cælitus prænuntiatam fuisse.*

n *Hæc secta Flagellantium ex piis principiis orta, postmodum in hæresim fœdissimam mutata est, ut laudatus Raynaldus in Annalibus ecclesiasticis ad annum Christi* 1260 *num.* 6 *et sequentibus exponit.*

C

CAPUT XIII. *Fuga Sancti ad Pistorienses propter oblatam ei cathedram Florentinam, conciliata inter cives illos pax, periculosa tempestas adversus Ordinem Servitarum exorta, et patrocinio Deiparæ discussa.*

XI. Sanctus a Florentinis postulatus præsul.

Itaque Philippus lucido illo civium suorum intervallo usus, ad componendam alteram Reipublicæ partem, quæ episcopi defectu laborabat, concione advocata, gravi oratione damna atque incommoda cessationis eorum, ac discordiæ in deligendo pastore demonstrat; ac subinde in eam perniciem, summa vi spirituque Apostolico, cum singulari moderatione conjuncto, perorans, hortatus est populum Clerumque (nam ad hos quoque communis factionum labes pervenerat) ut gregi Florentino pene jam in inferni lupi faucibus periclitanti, concordibus animis ac sententiis pastorem dicerent; cum derepente haud dubie moti populi volentis jubentisque consonus clamor cooritur in hæc verba; EPISCOPUS NOSTER PATER PHILIPPUS ESTO. Ictus inopinato multitudinis decreto Philippus, ad eas voces non cohorruit solum, sed erubuit atque obmutuit etiam, eoque omnis omnino præclarus ille dictionis ardor per reliquum epilogum elanguit. Tamen conclusa utcumque oratione, paulo post etiam Florentia quam occultissime excedit. *EX IMPRESSIS.*

165 Florentinus interim populus et tota gens Ecclesiasticorum in sententia iisdem, quibus in concione studiis, persistere; dicere, virum e prima civitatis nobilitate, eximia prudentia, et nota sanctitate, et ad omnia summa gerenda digerendaque natum, et quem prærogativa Cardinalitii collegii paucis ante annis dignum Pontificatu judicarit, utique præoptandum homini externo, qui sedi Florentinæ immineat a Pontifice, nisi conveniatur; aliaque multa meritis sancti Viri consentanea inusitata concordia publice ac privatim conferre : ex quibus satis apparebat, non temere et ex vulgi levitate conclamatum in Philippum fuisse. Sed Philippus jam dudum in similibus ac majoribus etiam periculis humilitati suæ velificari doctus, fuga ad Pistorienses elapsus, cum in alium episcopum non satis conveniretur, aditum ad eum honorem reliquit externo (ut non absurde conjectabatur futurum) videlicet Jacobo Perusino *a* ex familia Augustiniana, qui ab Honorio IV summo Pontifice Philippo in episcopum Florentinum sublectus est. Atque his quidem successibus Florentiæ virtus se Philippi atque industria exeruit. E *fugit ad Pistorienses,* *a*

166 Cæterum haud faciliora illi Pistorii ex concilii paulo ante laudati decreto complananda restabant. Siquidem ea civitas, si qua ulla alia, efferatissimis spiritibus animisque Guelforum Ghibellinorumque factiones ad exutam usque humanitatem, quotidianis civilium irarum exemplis nutriebat; quæ illi insania, ut erat cum cæteris Italiæ populis illius sæculi infelicitate communis, ita difficilior in ipsis curatu erat, quod suopte ingenio factiosa gens, cætera generosa ac sagax, omnem medicinam præter sanguinis missionem respueret. Cui rei argumento esse potest, quod extincta Guelforum ac Ghibellinorum, in generis humani excogitata perniciem, nomina in ea urbe longo intervallo sub Atrorum Alborumque nomenclatura revixerint *b*. *quos ægre ad concordiam adducit,* *b*

167 Itaque ingenti opera tam adulto tamque penitus insito malo sanando desudandum Philippo fuit. Ille tamen rei difficultatem, infra animi ardorem habitam, Deo fretus magno animo ac forti aggreditur, nec minore perficit fructu; cum enim ex superiore loco in frequentissimo Pistoriensium auditorio ardentem divino Spiritu et gravem terroribus orationem auspicatus esset, ab illo Psalmi versu, « Super flumina Babylonis illic sedimus et flevimus, dum » recordaremur tui Sion », deplorabilem ipsis statum suum tam graphice atque ad vivum ante oculos statuit, ut sui pudere primum, mox etiam serio pœnitere plerosque inciperet. Horum ex numero quidam egregie nobilis, cui Bonaventuræ nomen, Vannii de Bonaccuro filius, et suis et cælestibus civibus repentina mutatione spectaculo fuit. Is partium Ghibellinarum dux et antesignanus erat, ferox animi juvenis et ex mala causa celebre magni bellatoris nomen consequutus. Hic armatos exercitus timere nescius, conscientia et concione Philippi perculsus, damnatis sceleratis armis artibusque in cives sæviendi, supplex ad Philippi vestigia prostratus, infimis precibus orat, ne gravetur ex animo ad Deum revertentem se Servorum misericordissimæ Dominæ numero aggregare. F *et unum ex præcipuis factionum ducibus*

168 Ad ea Philippus, se quidem bonæ piæque voluntati ejus morem gerere, paratum dicere, si cum inimicis omnibus ac peculiariter cum adversa *ad Ordinem suum admittit,*

adversa factione, bona fide et meliore humilitate in gratiam rediisset, ac deinde ea omnia, quæ nefario atque injusto bello parta suos in usus convertisset, legitimis dominis ex integro restituisset. His conditionibus et præferocis animi experimentum capere, et sternere æmulaturis tam nobile exemplum viam Vir sanctus volebat, qua compendio sed necessario, Deo ac justitiæ adjungi possent. Bonaventura utrumque accurate præstitit, atque ita demum voti compos evasit. Philippus hoc hujus ducis tam opimum spolium sibi ac Deiparæ gratulatus, novæ militiæ novum tironem monitis, ex asceticæ philosophiæ sacrario depromptis armat, docetque, quemadmodum bene cœpta inoffenso prosequatur. Quæ Bonaventura monita tam alte in pectus demisit, ut inter Beatos census Ordinis Servorum, res gesserit tales, atque ita vixerit, ut cum titulum nomenque sine controversia factis æquaverit c, ut ex illius vitæ historia Italice edita liquet.

cujus exemplo, tum viri,

169 Verum non stetit hic concionum Philippi privatorumque monitorum vis et efficacia: plurimi enim ex utroque sexu illius civitatis ad ipsum, velut ad sequestrum, ineundæ cum Deo pacis affluentes, illius se totos arbitrio permittebant. Eos Philippus in duas classes sive sodalitia, alterum virorum, mulierum alterum, digestos, quid porro deinceps agere, quidque omittere debeant, docet. Ac viros quidem, qui, prælucente Bonaventuræ exemplo, reliquam ætatem anteactæ vitæ suæ facinoribus deplorandis et acerrima pœnitentia vindicandis addixerant, quia ex sanguinariis illis vel inimicis vel commilitonibus Bonaventuræ erant, ne qua umquam oblivio injectam ipsis divinitus pœnitudinis mentem labefactaret, indutos rubris saccis, monimenta patratarum cædium perpetuo circumferre voluit; unde et Pœnitentium, et quod se publice ad multum sanguinem cedere consuessent, Flagellatorum d Ordinis Servorum Beatissimæ Virginis nomen sortiti sunt. Ita et ipso cultu et suo cruore pro effuso olim alieno nobiliter purpurati et gloriose sordidati, ingenti exemplo ac saluti sibi et civibus erant, et quotidianis incrementis in Christiana pietate proficiebant, ductu præcipue ac disciplina beati Patris Bonaventuræ, qui illis postea præfectus, haud segnius quam olim ad clades atque incendia, ad omnia Christianæ virtutis decora facem ipsis præferebat.

tum feminæ, ad pœnitentiam excitantur.

170 Nec minus illustris fœminarum Pistoriensium, quam virorum pietas fuit, ac fortasse hoc illustrior, quod nulla cæde aut scelere publico designato, arduam virtutis viam masculo animo, Philippo hortante, ingrederentur; quippe eodem tempore, quo viri suas metamorphoses moliebantur, aliquot e primariis ac nobilibus matronis, mixtis aliis mediæ fortunæ, concordibus animis votisque Deo placendi, habitum tertii Ordinis Servorum a beato Patre susceperunt. Atque ita indutis velatisque monialium more, chlamydatarum e (vulgo Mantellatarum) nomen a sumpto hoc philosophico pallio, inditum est, et in justam congregationem coalescens, procedente tempore, plurimas spectatæ virtutis virgines dedit, ut fusius in Annalibus demonstrat Gianius noster.

XII. *Dum gravis exoritur adversitas.*

171 Dum hæc a Philippo domi forisque geruntur, et disciplina ejus ac primitio adhuc spiritu omnia domicilia fervent, eoque nomine et egregiis Philippi facinoribus in omnium amoribus sermonibusque Ordo Servorum versatur, ne videlicet tam lætis successibus vel efferret animos, vel per noxiam securitatem in ignaviam aut socordiam delaberetur, tempestas in eum divino permissu cooritur talis, in qua et Philippi fortitudo, et ipsius Ordinis firmitas, ac præsens in Servos suos Deiparæ Virginis tutela, non obscure spectata est. Ejus rei hujuscemodi ratio fuit. Mortuo Gregorio X Innocentius quintus rerum potitus, nihil antiquius habuit, quam ut decreta concilii Lugdunensis quam primum et quam exactissime propositum Patribus finem, effectumque sortirentur, et, cum in primis illud (quod cum alio concilii Lateranensis decreto conspirabat) quo cavebatur de numerosiore in Ecclesia varietate Religionum: ut, si quis vocari se a Deo ad vitæ Religiosæ statum intelligeret, ad unam ex illis familiis approbatis atque ad paucas redactis sese adjungeret, novam nullam conderet, ac si quæ essent hac intempestiva hominum licentia conditæ, eæ ex hujus decreti præscripto abolerentur. Et salubriter id quidem ac pro temporum illorum necessitate provide sancitum est; namque, ut est veræ Religionis simia atque umbra quædam superstitio, apud varios populos male feriati homines ad imitationem clarissimarum familiarum quotidie novas, alio atque alio cultu vestium, aliis atque aliis nominibus legibusque comminiscebantur, et suapte authoritate, nullius suffragio propagabant. Quam rem daturam aliquando in Ecclesia Dei turbas, ut jam tunc cœperat, non absurde Pontifices verebantur censebantque, ei libidini modum obicemque esse ponendum.

quæ Ordini Servitorum ruinam minabatur.

172 Cæterum *calamitas Ordinis Servorum in eo vertebatur, quod in horum inauspicatorum Ordinum classem rejiceretur; quemadmodum Innocentio Pontifici faciendum videbatur. Qui proinde Cardinali Otthobono Ordinis protectori in mandatis dat, ut ad dicendam causam rationemque reddendam de suo Ordine, Generalem Servorum Romam citet. Philippus interea Pistoriensibus suorum comitiis præerat, magis de ornanda, quam de vendicanda in sortem numerumque probatorum Ordinum religione sua solicitus: cum ecce Cardinalis litteræ superveniunt; quibus non modo dicta Patri Generali dies, sed interim etiam ex vi decreti imperatum est, ne ipse neve quisquam alius Superior Ordinis nostri deinceps quemquam vel ad habitum, vel vero etiam ad professionem admitteret, nec externorum confessiones excipere vel eorum cadavera apud se humare auderent; denique ne bona immobilia (quippe ut ad ærarium Pontificium devoluta jam) ulla ex causa alienarent, distraherentve, sub anathematis ac dirarum pœna. Quibus omnibus id agebatur, ut velut præjudicata causa omnes intelligerent, ex mente Pontificis inter expunctos per id decretum Ordines, Ordinem quoque Servorum censeri.

S. Philippus alios sodales consulit.

173 Perculit is nuntius non mediocriter Sanctum virum, sed ita tamen, ut adesset animo, et magnitudinem difficultatis haudquaquam humanis rationibus, sed cælorum Reginæ Primævæ Instituti Fundatricis viribus metiretur. Sed ne quid interim, quoad per ipsum staret, humanæ providentiæ desiderari posset, primores Patrum in Senarium montem evocat. Ac forte per eos dies perquam opportune beati Patres Sustenius et Uguccio, qui soli supererant ex septemviris nostris, senio ac laboribus confecti, e Germania Galliaque eodem, ut se ad felicem mortem compararent, supervenerant. Quibus, ac cæteris

A cæteris Patribus congregatis Philippus litteras protectoris recitat, quo res loco sit, demonstrat, ac deinde rogatis singulorum sententiis, quid in re tam ardua atque ancipiti facto opus sit, exquirit. Patres qui de summa rerum agi videbant, anxie varieque animis spem inter et metum fluctuabant. Hinc aliquot Pontificum Ordinis confirmationes, Philippi spectata rebus in arctis arduisque industria, ac divinæ in suos providentiæ suavitas bene sperare jubebant; inde vero duorum conciliorum authoritas, summi Pontificis præjudicium, et rei, de qua agebatur, magnitudo, metum ac solicitudinem acuebant.

et ex eorum consilio ad Deiparam confugit,

174 Demum cum undique angustiæ premerent, omnibus sententiis in id itum, ut ad Præsidium Dei Genitricis, unicæ Ordinis Conditricis, confugeretur. Itaque in omnibus Ordinis templis, supplicationes perpetuæ cum Antiphonæ Salve Regina cantu, e choro ad ejusdem Virginis sacella, concepto voto, præsenti huic periculo avertendo decretæ sunt, perpetuo ad posteritatem monumento futuræ, hunc Ordinem super Beatissimæ Virginis tutelam fundatum, atque sub ejus adquiescentem patrocinio, nullis neque B hominum neque inferorum conatibus everti posse. Dehinc ad Philippum versi Patres rogant atque hortantur, ut pro sua sapientia operam det, ne quid res publica detrimenti capiat. Atque his aliisque rebus pro tempore ac discrimine in eo Patrum conventu actis, Philippus sacrificiis et obsecrationibus aliis, præter illa votiva, propitiando cælesti Numini indictis, et Patre Lotharingo, dum ipse abesset, ubique curare atque adesse jusso, præsertim adversus vim exterorum ac præsulum, siqua, pendente causa, ingrueret; ipse propere ad Urbem iter arripit.

eoque obitu Innocentii IV Papæ

175 Cum ecce vix viam ingresso nuntiatur, Innocentium Pontificem, exigua quinque mensium usura, delibato potius quam gesto Pontificatu, morte sublatum esse. Qui casus ut in præsentia solicitudinem Ordinis Servorum nonnihil levasse visus est, ita creditum, nec temere, divinitus ea pœna multatum esse Pontificem, quod eumdem Ordinem (cui, ut graves authores testantur, ante adeptum eum apicem parum æquum se ostenderat) delere cogitarit. Interea tamen, ut facilius oriuntur quam occidant res adversæ, Marianæ Religionis calamitas authori suo C supervivebat, quamquam, illo extincto, aliquanto æquabilior. Sed admirabilis quædam rerum commutatio, quæ per eos dies Romæ contigit, omnium, ac præsertim Philippi spem, majorem in modum erexerat; nam simul atque ad Urbem pervenit, Cardinalem Ottobonum, sub Adriani V nomine creatum Pontificem intelligit. Nec dubitabat, quin eum, qui multos per annos summa fide summaque cum cura patronum Ordinis Servorum egisset, tam propitium paratumque ad conservandam vindicandamque haberet ab interitu Religionem, quam studiosum ejusdem evertendæ Innocentium paulo ante expertus fuisset.

et favore successoris ejus dissipatur;

176 Accedebat præterea ad hæc affulgentis spei momenta, quod Hadrianus ex longo protectionis usu, ortum, progressum, ac statum Ordinis pernosceret, teneretque præsenti memoria; quæ ipse ad firmitatem hujus Instituti a summis Pontificibus prædecessoribus suis impetrasset. Ad hæc, opinio ejusdem Pontificis de Philippi sanctitate, digna ab eo Pontificatu aliquando judicata, qua illi ante novennium, et hunc ipsum Pontificatum vaticinatus fuerat, et arduas res communi Ecclesiæ universæ et privato Ordinis sui bono præclare gesserat; omnia ex voto laborantis dubio discrimine Religionis successura spondebat; ut afflicta Religio in uno Pontifice et patronum sortita videretur et judicem. Neque ea absurda ratiocinatio fuit. Cum enim ad primum ejus affatum admissus Philippus luculentius apud satis conscium veritatis eorum, quæ afferebantur, pro Ordinis sui ab illis duorum conciliorum decretis indemnitate disseruisset, Pontificem in omnibus consentientem habuit.

EX IMPRESSIS

sed hoc non diu post moriente,

177 Sed Deo Optimo Maximo et maximæ Matri ejus, qui claratam Servi sui Philippi constantiam, et reliquorum Servorum tolerantiam exercitam, atque his ipsis viis magis ac magis stabilitam rem Servitanam volebant, placuit exemplum statuere, quo demonstraretur, neque odio cujusquam ruere, neque solo humano favore stare ea, quibus ipsi æternitatem decrevissent. Ac proinde ut nuper Pontifex Innocentius excidium Ordinis meditatus, post quintum mensem sublatus est, ita Hadrianus V in omnia alia pronus, intra mensem ab inito Pontificatu mortuus, divinæ providentiæ quoad difficultates nostras suum cursum E reliquit: magnus sane vir et supremo honore dignissimus, ut qui difficillimis ad Germanos Britannosque legationibus perfunctus, misere collapsam Christianam disciplinam illis in regnis restituerit. Quibus aliisque plurimis laboribus et affecta ætate fessus, ac de Ordine nostro optime meritus, ad æternæ felicitatis splendidius sacerdotium transivit.

Sanctus rem juridice examinari jubet,

178 Is casus tam alieno tempore tametsi nonnihil affecit Philippum, non tamen de statu dejecit, quin majore animo cœpta persequutus, omnes ad novum Pontificem Joannem XXI rei bene gerendæ aditus rimaretur. Itaque Joannem Ursinum Cardinalem, qui apud Pontificem gratia atque authoritate plurimum pollebat, aggreditur, et suum facit: eoque deinde agente, benigne auditus a Pontifice, editis et voce et scripto documentis, quibus Ordinem suum duobus illis conciliorum decretis minime peti probabat, solide graviterque suorum causam oravit; effecitque tandem, ut Pontifex porrectum super ea causa apologeticum libellum, advocatis Consistorialibus Pontificii juris consultissimis, examinandum daret; juberetque, eosdem, ut ad se F cum fide referrent, quæ juris esse censuissent. At Philippus quamquam ea initia satis læta viderentur, speraretque, lite semel contestata, si non præcipitaretur, omnia salva fore; tamen, qua erat solicitudine ac prudentia, præter hos, alios similium rerum in Urbe scientissimos jurisconsultos ad causam adhibendos putavit, ut quam plurimis suffragiis et facilius et gloriosius Ordo Servorum, in periculosissima causa absolutus, triumpharet.

et ex sententia summi Pontificis

179 Neque eum spes fefellit; quippe tam constituti a Pontifice, quam conducti ab ipso Philippo juris-consulti concordibus sententiis statuerunt, illa duo duorum conciliorum placita contra Ordinem Servorum, ut subnixum fundatumque in authoritate Sedis Apostolicæ, omnino nihil facere, et in eam quoque sententiam ad Pontificem, ut erant jussi, retulerunt. Quibus ille permotus, auditis, quæ in utramque partem, quæstioni subjecta fuerant, ad extremum ita statuit. Quoniam Religio Servorum minime comprehenderetur in numero eorum Institutorum, quæ ab utroque concilio perstringebantur, placere,

EX IMPRESSIS. cere, ut is Ordo suis legibus vivat, vigeatque ut hactenus, imperturbatus ad varietatem decoris domus Domini et communem Ecclesiæ utilitatem.

causam suam evincit

180 Atque hic exitus fuit periculosissimæ, quæ ad eum diem in hunc Ordinem umquam commota est, procellæ. Quæ cum Superum benignitate, et Philippi summa moderatione, in hunc modum innocue detonnisset, habitis Deo ac Sospitrici Virgini gratiis, ac salutato tum Pontifice tum Cardinale Ursino, beatus Pater ad montem Politianum proficiscitur; ubi Patres illius jussu ad comitia convenerant. Quo ubi pervenit, et Patres, dubii apud curiam Romanam eventus exspectatione suspensos, consolatus est, causæ communis victoria, et eos, qui illis velut antiquitatis jam atque eliminatis ex verorum Religiosorum numero, importunis vociferationibus insultabant, Pontificio rescripto repressit; atque, ut deinceps ei insolentiæ generi obviam iretur, præter alia ad Religionis decorem facientia, in illis comitiis decrevit, ut Religiosi publice pro concionibus et privatim in familiaribus colloquiis auditores de privilegiis B Ordinis, et Pontificum repetitis confirmationibus ejusdem, ac denique de Pontificis Joannis XXI decretoria, amota lite, sententia certiores facerent. Quod cum impigre præstitum esset, celerius, quam invaluerat, ea de Ordine nostro temere concepta opinio evanuit.

ANNOTATA.

a *Hic Jacobus, cognomento Castelbonus, patria Perusinus, non ex Ordine Augustiniano, ut Dalæus hoc loco perperam asserit, sed ex Ordine Prædicatorum ad cathedram Florentinam anno* 1286, *adeoque post mortem* S. Philippi, *evectus est, eamque post quadraginta dies moriens reliquit, sicut Ughellus in jam sæpe citata Italiæ sacræ editione tomo III col.* 128, *et Echardus in Bibliotheca scriptorum Dominicanorum tomo I pag.* 403 *testantur.*

b *Jannotius Manettus in Historia Pistoriensi, quæ inter scriptores Rerum Italicarum tomo XIX edita est, ibidem col.* 1014 *originem harum factionum explicat, et librum primum Operis sui col.* 1018 *concludit his verbis:* Hæc Pistorien- C sium cancellariorum rixa ac dissensio et Pistorium et Florentiam, et totam denique Italiam vehementer corrupit, et ita quidem corrupit, ut mutatis, quemadmodum supra diximus, Guelforum ac Ghibellinorum nominibus, ALBI et NIGRI ubiqui appellarentur.

c *Hic Bonaventura Pistoriensis obiit die* XIV *Decembris, ut Gianius Centuria* I *Annalium lib.* VII *cap.* II *in elogio illius testatur. Non graventur itaque PP. Servitæ nobis immemorabilem vel publicum hujus venerabilis sodalis sui cultum probare, si eum Operi nostro ad diem* XIV *Decembris inseri cupiant.*

d *Hanc piam* flagellatorum *congregationem distinguere oportet ab hæretica Flagellantium secta, de qua superius mentionem fecimus.*

e *De monialibus et origine tertii Ordinis Servitarum consule Philippum Bonannium nostrum in Catalogo Religiosarum pag.* 89 *et sequentibus, vel Hippolytum Helyotum in Historia Ordinum Religiosorum et militarium tomo III cap.* XLI, *quos cum Gianio in Annalibus Centuria* I *lib.* II *cap.* I *ægre conciliabis.*

D

CAPUT XIV. *Florentiæ pax inter Guelfos et Ghibellinos a Sancto confirmata.*

Igitur perfuncta tam periculosa jactatione Religionis Servitanæ cymba, parum abfuit, quin, *XIII. Nicolao III Pontifice electo.* vixdum satis refecto armamentario, novis fluctibus e portu rursus in altum fluctuatura raperetur: nam cum digressus ad comitia perficienda Philippus, ad corroboranda bene cœpta regrederetur ad curiam, tempore ac propensa Pontificis voluntate in rem debilitatæ Religionis usurus, magno dolore suo certior fit, Joannem Pontificem decessisse *a*. Sed cum post semestris a interregnum demortuo Joanni successisset, assumpto Nicolai III nomine, is ipse Joannes Ursinus Cardinalis, a quo aditum ad agendam apud Pontificem causam suam Philippo patefactum fuisse, paulo ante commemoravimus, tum E vero respirare seseque demum ex integro erigere afflicto Ordini licuit: nam præter inclytæ gentis Ursinorum universæ insitam ac perpetuam erga familiam nostram benevolentiam, ex nupera familiaritate Philippus ita charus acceptusque Pontifici evasit, ut, cum is ex sorore nepotem suum F. Latinum Malabrancam Cardinalem creavisset, ei Philippum adjunxerit, theologi nomine, adjutorem, ac vicissim eumdem nepotem, Ordini Servorum tali præsidio jam diu orbo protectorem dederit: id quod ad recuperandam Religionis dignitatem, et adversus vim ac violentiam multorum, qua frequenter exercebatur, plurimum valuit.

182 Interea, appetente comitiorum tempore, *Philippus ejusque juvenem in Ordinem suum recipit.* bona novi protectoris venia ad Burgum Sepulchri destinatum ad id operis locum sese confert, et ibi ex more luculentam ad populum ejus loci orationem habuit; in qua illam Christi Servatoris nostri sententiam Lucæ 14. « Qui » non renuntiat omnibus, quæ possidet, non » potest meus esse discipulus », tanta, et tam divina facundia diduxit, ut ex auditoribus quidam, F cui Andreæ nomen, bono loco natus, parentibus ac divitiis valere jussis, supplex Apostolico Concionatori ad genua provolutus cooptari oraret ab ipso in numerum Servorum cælorum Reginæ; qui voti reus, postquam magnos in virtute progressus, præsertim in solitudinis et vitæ asperitate fecisset, et ex studiorum similitudine, ut fit, illum inter et aliquamultos Apennini eremitas amicitia, ac rerum æternæ salutis commercia et necessitudines intercessissent, eos omnes ex vaga illa, et tametsi rigida, tamen parum tuta nostris temporibus, vita traduxit ad Ordinis sui instituta sectanda anno MCCXCIV, aliaque multa præclare gessit; quibus inter septem beati Philippi discipulos locum et nomen BEATI *b* promeritus, b ab Annalibus nostris celebratur.

183 Interea destinatis in Germaniam Gal- *et ab imperatore in Germaniam accersitus.* liamque vicariis generalibus, qui trepidos illic nostros anxiosque de exitu moti nuper in Religionem belli erigerent ac solarentur, legati ab Rudolpho Cæsare ad Pontificem adsunt, qui inter alia, imperatoris sui nomine, ab eo enixe petebant, ut, quoniam per imperium variæ ac noxiæ sectæ grassarentur, idque malum in dies latius serperet,

ex impressis

peret; confideretque imperator Philippi Generalis Servorum spectata virtute, et Apostolico spiritu, obvium iri posse ei pesti, cum ad se primo quoque tempore Pontifex legare vellet. Ad cætera Pontifex legatis perbenigne, et ex sententia imperatoris respondit; de Philippo, tametsi nihil in præsentia negarit, paulo difficilior fuit; quod Florentinus ac Bononiensis populus, sub id ipsum tempus, fessi fractique domesticis factionum malis, missis legatis, a Pontifice ut a communi generis humani parente peterent, ut interposita authoritate sua, pacem inter laceratæ reipublicæ partes componeret. Quam provinciam, ut extra ordinem et integris olim partium viribus odiisque, bene aliquando administravit Philippus; ita cum rursus ei necessario operi administrum Pontifex designaverat.

prius a Papa Florentiam mittitur,

184 Sed caput erat difficultatis, quod Cardinali Malabrancæ nepoti, ad eos populos conciliandos, et recipiendam a Bononiensibus toparchiam Æmiliæ legato, adjunctum Philippum volebat: cujus apud eos populos sanctitas atque authoritas ex recentibus factis summa in opinione erat, ut earum contemplatione facilius salutaria consilia ad aures illi populi, atque ad animos admitterent. Neque Pontificem opinio fefellit: nam Bononienses et Æmiliam tradiderunt legato, et factionum principes, authoritate legati, et Philippi veneratione permoti, privata odia sua, atque inimicitias bona fide reipublicæ condonarunt. Quibus feliciter confectis, ordinataque civitate, ac cætera provincia, legatus cum Philippo ad Florentinos transgreditur. Ea videlicet erat inveterata mali vis, omnibus illius miseræ reipublicæ venis ac visceribus alte lateque hausta, ex vanissima duorum nominum, Guelforum, et Ghibellinorum causa. De quibus cum frequens nobis hactenus mentio fuerit futuraque deinceps sit, in gratiam lectoris et claritatis rerum, quas agimus, originem ac fontem, unde tot cladibus nobilitata nomina manarint, hoc loco commemorare non spero ab instituto alienum fore.

ubi duas factiones, quarum origo

185 Variant in rei decantatissimæ origine prodenda authores; quæ ipsa ejus reperiundæ difficultas prodere videtur, funesta nomina apud inferos in generis humani perniciem esse excogitata, et a Furiarum aliqua ad miscendam rerum naturam terris invecta. Ea tamen videtur omnium maxime verisimilis, quam aliqui in hunc modum recensent. Rogerius Siculorum rex annis ab hinc fere centum veritus, ne, si Conradus III Augustus in Italiam veniret, regno ab eo pelleretur (Cæsarum armis, Siculorum dominatui semper infestis) missis in Germaniam oratoribus, hostem Guelfonem Ducem Bavariæ in Cæsarem concitavit, belloque ibi conflato, ex Italia, Duci, et suo, et (ut viribus sanctitatis speciem adderet) Pontificis Maximi, cujus se beneficiarium profitebatur, nomine, ingentia misit auxilia. Cum his signa contulit Henricus Cæsaris filius, in oppido Ghibellino natus, quo etiam memoria natalium, velut gentilitio cognomine gaudebat. In hac igitur acie, Io Ghibelline; in altera, Io Guelfo, clamabatur, et ex ea die servatum, ut Guelfi Pontificum, Ghibellini partes Cæsarum dicerentur.

et progressus explicantur,

186 Sed pene jam extincta ea nomina et deleta ex hominum memoria, scelere Friderici secundi pro tessara cædium atque incendiorum futura, recruduerunt. Is enim justa Gregorii Pontificis ira diris devotus, ea re exasperatus adeo est, ut per Frangipanios, summæ potentiæ cives Romanos, Pontificem urbe depellendum curarit, atque aperte cum eo, et cum Ecclesia, quique Ecclesiæ partes tuebantur, bellum gerere instituerit. Itaque ab eo tempore Italia in duas distrahi partes cœpta, aliis imperii, aliis Ecclesiæ opes sequentibus; quorum hi Guelphi, Ghibellini illi vocati. Quæ factiones per multos post annos Italiam tenuere; atque ad ultimum exitium redegere; per Hetruriam præsertim, Lombardiam, Romaniolam, et Marchiam crudeliter grassatæ.

et quæ diuturno odio flagrabant,

187 Neque vero solum aliæ civitates imperatorem, aliæ Pontificem sequutæ, infestis inter se armis animisque decertarunt, sed in ipsismet etiam singularibus urbibus eo furoris ac vesaniæ processerunt, ut alii imperatori, alii Ecclesiæ studerent, atque se inter se pellere civitatibus et spoliare bonis, inexpiabili stimulante odio, niterentur. Ut igitur ea pestis præcipue Hetruriæ incubuit, ita metropolim ejus Florentiam, novem annorum pace ac felicitate luxuriantem, omnibus cladibus deformavit, duabus principibus familiis Buondelmontium atque Amideorum inter se collisis. Quarum secutæ auspicia, vel furorem potius, aliæ septuaginta duæ patritiæ familiæ in partes abiere. Triginta novem ad Guelfum cum Buondelmontibus, reliquæ ad Ghibellinum cum Ubertis adjunxere sese. Nec segnius in partium studia, quam tragicas in clades itum. Quibus tunc primum finis fuit, cum accisis utrimque civitatis viribus, sponte sua mutuæ internecionis satietas armis vel inducias vel justitium indixit.

inter se conciliaret.

188 Ita ex longo experrecti veterno Florentini vanitatem certaminum suorum et Guelforum ac Ghibellinorum nomina, patriæ reique privatæ naufragio facto, docti suo malo grammatici declinare tandem didicerunt. Cæterum sub istis nominum larvis personata optimatum ac plebis ambitio, primas in republica partes ad se trahentium, bacchabatur. Optimates insito nobilitatis malo cum imperatore Ghibellini, penes se, id est, paucos imperia atque honores, exclusa plebe, esse volebant, dominationis littora quam proxime legentes. E contra Guelfa plebs, Ecclesiæ subnixa viribus, campum et popularia comitia (in quibus viri fortes, sive plebei sive patritii essent, ex æquo honores adire ac gerere possent) perurgebant. Verum, cum nullus esset certaminum finis, et ipsi tum Ghibellini tum Guelfi satis viderent, sine arbitro nihil ad pacem confici posse, invita concordia, ut dicere institui, Pontificis fidem atque authoritatem invocavere.

Licet eo res initio parum succederet,

189 Sed enim ut lethaliter saucii ad vulnerum suorum aspectum territi, periculo monitore, illico quidem impatienter implorant medicum; at ubi is venit et contrectare malum, expedire ferrum, manus salutares admovere cœpit, majore, quam qua imploratus fuerat, impatientia repellitur; ita Florentini quamquam mutuis afflicti cladibus sauciæ civitati ac pene confectæ medicos quæsivere, oblatos tamen a Pontifice scientissimos, legatum a latere nepotem, et Philippum popularem suum prima statim cura repulerunt. Etsi enim initia rerum omnia secunda pollicebantur; quod magno apparatu, et magnis communis lætitiæ significationibus legati exciperentur, Cardinalisque velut jactis pacis concordiæque fundamentis, tam grato adventu ad felicis rei æternum monumentum extruendo, ad divam Virginem, quæ Novella dicitur, magnifici operis templo, primum

vi impressis. primum lapidem sua manu summa cum celebritate locarit; deinde tamen ad cætera perficienda conversus, partes tam tenaces reperit pessimi instituti sui, ut, re infecta, desistere in præsentia cœptis, et quod Philippus suadebat, transactionem in aliud tempus rejicere coactus sit.

tamen Sanctus paulatim proficit. 190 Interea Philippus et sibi privatim et omnibus Hetruriæ cœnobiis ac sodalitiis, quæ placandæ divinæ iræ et flectendæ hominum tantæ pervicaciæ opportuna videbantur, indixit. Tum ipse obire civium potentiorum domos, hortari, obsecrare, terrere, placare, denique nihil reliqui facere, quod obstinatis animis in tam conduplicatis tenebris vel lucem aliquam afferre, vel inferre salutarem vim posset, donec obrutos rationum ponderibus, convictos conscientiis, perculsosque impendentium malorum (si durare animo staret) metu, eo perpulit, ut manus darent, et se in legati et Philippi potestate futuros, sine ambagibus pollicerentur. Quare, Deo bene juvante, quæ res paulo ante incredibilis superatu videbatur, Philippi divina efficacia et veneratione prorsus complanata, et ad Pontificis ac legati votum confecta est.

B

partis unius duce ad Ordinem suum adduso. 191 Quin ad tantæ rei auctarium, non solum flexi ad pacem et Christianam humanitatem civium animi sunt, sed etiam Philippi fulminibus multi altius afflati, rebus humanis, arrepta severioris vitæ ratione, nuntium remiserunt. Inter quos secundum Philippi opimum in hoc belli genere spolium Ubaldus, ex nobilissima Adimariorum familia, Ghibellinarum partium dux ad Deum conversus, nobile de se, et, quod multorum animos ad idem decus provocavit, spectaculum præbuit. De quo, a Philippo in Servorum ac deinde etiam in Beatorum *d* album ob egregia merita relato, hoc loco, quæ digna memoria ab ipso patrata sunt, in medium adduceremus, nisi alio loco id opportunius fusiusque facere animus esset.

pacemque tandem mutuis matrimoniis firmat. 192 Cæterum compositis hoc successu ex æquo et bono partium controversiis, ut nemo civis Florentinus expers esset obortæ repente salutis, de restituendis patriæ exulibus eadem felicitate actum. Sexaginta familiæ Ghibellinarum maxime partium redierunt, iisque bona sua, quæ, illis urbe ejectis, publicata fuerant, ex integro restituta sunt. Porro ut ea pax non modo rata, sed

C

firma etiam ac perpetua foret, neve recurrente præteritarum simultatum memoria, labefactari aliquando posset, connubiis atque affinitatibus inter se optimatum, ei periculo Philippus cavendum putavit; effecitque eodem industriæ cursu, ut Uberti cum Buondelmontibus, Adimarii cum Tasingis, Pazzii cum Donatis, cæteræque principes factiosorum familiæ horum fœderum sanctitate coalescerent. Pro quibus omnibus pie fortiter ac feliciter gestis, Senatus populusque Florentinus, quod Philippus Benitius Ordinis Servorum Generalis, ruentem ad interitum rempublicam servasset, pacem ac cives civitati reduxisset, bene magnam pecuniæ summam perficiundo divæ Virginis Annuntiatæ templo decernendam censuit, eaque ex senatus-consulto numerata, ei magnifico operi coronidem imposuit. Nec cessit easdem ob causas Florentinis vel benevolentia in Philippum, vel religione in eam basilicam, Cardinalis: quippe qui et per semel eam ecclesiam pie adeuntibus larga benignitate indulgentias impertiverit, et majores impertiendi Pontifici avunculo author fuerit.

ANNOTATA.

D

a *Is est Joannes XXI istius nominis Pontifex, anno* 1277 *ruina labentis cubiculi obrutus, ut fusius apud Raynaldum in Annalibus ecclesiasticis ad hunc annum num.* 19 *legi potest.*

b *Cum Andreas ille ultimo die Augusti obierit, ut in Annalibus Servitarum Centuria* I *lib.* VII *cap.* I *traditur, et jam ad finem istius mensis properemus, dignentur PP. Servitæ nos de legitimo illius cultu tempestive monere.*

c *Allusio est ad verbum æquivocum* declinare, *quod evitare aliquid, et nomina more Grammaticorum inflectere significat.*

d *Hic Ubaldus in Annalibus Servitarum Centuria* I *lib.* VI *cap.* XII *dicitur anno* 1315, *die* IX *Aprilis obiisse, quem nostri Majores ea die omiserunt. Cum vero Dalæus hic asserat, eum propter egregia merita numero* beatorum *adscriptum esse, discere cupimus, quo tempore et a quo in album beatorum relatus fuerit.*

E

CAPUT XV. *Iterata Sancti profectio in Germaniam, res ibi gestæ, beneficia accepta, reditus in Italiam et comitia ibidem celebrata.*

Atque his anni hujus MCCLXXX hyeme Florentiæ actis, et ad Pontificem per Latinum Cardinalem cum honorifica Philippi commendatione atque industriæ summa laude relatis, Pontifex tam prospero rei difficillimæ exitu gavisus, tanto libentius diuturno Rudolphi Augusti desiderio Philippi missione gratificatus est, quanto clariore experimento exquisitæ viri prudentiæ jam toties periculum fecisset. Itaque anno sæculi hujus octuagesimo *a* Philippus Pontificis jussis et Cæsaris voluntati morem gesturus, Patre Lotharingo interim Italiæ rebus cum vicaria potestate præfecto, ipse secundo in Germaniam iter instituit; eoque delatus, et ad Rudolphum adductus, pro arcta veteris amicitiæ necessitudine atque exspectationis diuturnitate perhonorifice ab eo perque benigne exceptus est. Perfuncti deinde salutationum officiis, in familiare colloquium veniunt. In eo Cæsar totum animum suum, et universas in administrando imperio consiliorum suorum rationes Sancto viro ad arbitrium aperit: ac subinde, quia ipsum omnium Religiosorum in hac Catholica expeditione militum designaverit ducem, quantum ab eo speret, quidque præstitum velit, in compescendis sectariis ac reducendis ad officium Bavariæ, Bohemiæque principibus, qui imperium detrectabant, fuse graviterque exponit.

XIV. Sanctus ad imperatorem profectus.

F

ei felicem belli exitum prænuntiat. 194 Ad quæ Philippus; præter alia se in hoc ipsum a Pontifice missum, ut quantum ferret virium ac reliquæ facultatis tenuitas, suæ majestati præsto ac præsidio esset; proinde uteretur, quo vellet, qualicumque opera sua; nihil enim esse, quod non ipsius et Ecclesiæ tam justa causa subire cupiat. Cæterum bono animo esset; confidere se, divini Numinis præsentem opem tam bonæ menti, tamque salutaribus molitionibus affuturam,

A futuram. Nec vana ea vaticinatio fuit; quippe comparatis duobus justis exercitibus, Rudolphus, debellato brevi Boiorum duce, copias in Ottocarum Bohemiæ regem duxit; qui superbia atque opum fiducia exultans, usque ad contemptum Rudolphi invasam Austriam suæ ditionis fecerat. Sed cum victum acie Rudolphus apud Niderspurgum fudit fugavitque, ac denique supplicem ad se venire coëgit *b*.

ejusque co.atus concionibus promovet.

195 Quæ dum in acie a sagato Rudolpho geruntur, a togato Philippo Pontificii atque imperatorii concionatoris tituli haud perfunctorie explentur; nam suis et eorum, quos ducebat, concionibus et consiliis privatis effecit, ut alii sumpta in Cæsarem impia arma ponerent, alii pacem veniamque recusati imperii orarent; alii, ejurata hæresi, redirent cum Ecclesia in gratiam; denique permulti etiam, damnata præsentium rerum fugacitate ac fallacia, in variis familiis ac præcipue in nostra Servorum Deiparæ, Religiosam vitæ actionem complecterentur. Ita armis artibusque pacis perdomiti imperii atque Ecclesiæ B perduelles deinceps imperata fecerunt.

et variis afficitur beneficiis.

196 Cæterum imperator tanti æstimavit ea Philippi merita ipsiusque Ordinis gloriosæ Servitutis dignitatem, ut non solum omnibus domiciliis nostris per universum imperium suum amplissima privilegia atque immunitates dilargitus sit, sed ipse etiam suscepto una cum Augusta conjuge gestoque sub purpura et paludamento habitu Tertii Ordinis nostri, Frater Ordinis Servorum *c*, ac Servus Deiparæ omnino appellari a nostris, imo vero etiam esse voluerit. Equidem reputanti mihi hanc summi imperatoris benevolentiam, pene infra majestatem exercitam, atque hæc eadem, quæ ipsum inter et Philippum tanta familiaritate et significatione initæ necessitudinis gesta sunt, sub hæc in Germania familiæ nostræ exordia, et cum reditu jam nostro in eamdem Germaniam (unde a sectariis odio Dominæ et nominis nostri exacti eramus) comparanti videri solet, singulari Reginæ cælorum, ac Dominæ nostræ beneficio factum esse, ut occulto quodam divini Spiritus instinctu hæc inclytissima Austriacorum gens in hunc Ordinem peculiari ac penitus insita quadam amoris ac pietatis teneritudine feratur.

quibus biographus addit

197 Etenim ut de Rudolpho deque priscis C illis temporibus ea sufficiant, quæ hactenus retulimus (quamquam nulla umquam oratione nostra ille illius Augustæ memoriæ Principis gratificandi nobis vastus animus æquabitur) et de temporibus hisce nostris loquamur; quibus ab hac eadem Augustissima familia in Germaniam restituta ac restaurata Religio nostra est: ea extitit, Augustissimi ac religiosissimi imperatoris Ferdinandi II (cujus memoria in æterna benedictione erit) in Ordinem nostrum pietas, ut ex æquo cum Rudolphi I pietate certans, vel æquare vel superare benevolentiæ illius contentionem visus sit. Certe enim non modo ipsa sua Cæsarea majestas, et cum Augustissima conjuge Eleonora, et Augustis omnibus liberis, ingenti in cælorum Imperatricem religionis atque obsequii exemplo, ante annos fere quindecim habitum confraternitatis nostræ induit, et plurimis e purpuratis suis, ut idem obsequii genus capesserent, author fuit; sed etiam aliquot cœnobia attribuit, atque attributis talia privilegia honorumque prærogativas dedit, quæ sacræ Cæsareæ majestatis suæ in familiam nostram pietatem animumque posteritati facundissime testabuntur. De Augustissimo Ferdinando tertio, paternarum virtutum non minus, quam potentiæ herede, deque serenissima Imperatrice Maria Hispaniarum infanta, conjuge pientissima; quia verecundiam eorum alio loco fatigavimus, hic plura dicere supersedebimus.

EX IMPRESSIS.

plura recentiora.

198 At de serenissima sorore, Anna Juliana Gonzaga, Archiducis Ferdinandi Tyroleos Principis vidua, quæ revocandi in Germaniam Ordinis nostri principium fecit, quando aliquam rationem inire Austriacæ in familiam Servorum munificentiæ amorisque cœpimus, tanto minus tacendum est, quod et soluti humilitatis ipsius cura liberius scribere et securius cælo illatam laudare possimus. Hæc cum suam et serenissimæ filiæ, sororis Annæ Catharinæ regiam dotem (exstructis magnifice fundatisque tribus cœnobiis, uno monialium claustralium, primi; altero tertii Ordinis nostri monialium Tertiariarum; tertio Patrum Servorum, OEniponte) liberalitate plane Austriaca profudit; post omnia sua iis operibus impensa, demum se ipsam et una serenissimam filiam in Ordine nostro Deo ac beatissimæ Matris ejus obsequio consecravit. In quo mater, superstite adhuc filia (et ó sit quam diutissime) servitute bene servita, ante annos fere E duodecim supremum diem clausit, non sine justa opinione spectatæ sanctimoniæ, ut ex Opere, quod de rebus gestis ejus confessarius typis dedit *d*, constare potest. Omittimus hoc loco, quæ sumpto itidem habitu nostro, hujus heroïnæ filia, Anna imperatrix, Matthiæ Augusti Augusta conjunx gloriosæ memoriæ, et fecit et facere matris exemplo destinaverat, consecrato in trium cœnobiorum fundationem magno auri pondere, si conjugi valetudinario supervixisset. Quæ illius salutaria et honorifica Ordini nostro (cujus institutum profiteri statuerat) consilia licet immatura mors discusserit, testamento tamen, quo animo in nos esset, legatorum munificentia satis declaravit.

quæ Domus Austriaca

199 Sed quid serenissimus archidux Leopoldus celebrandæ memoriæ, Ferdinandi secundi Cæsaris frater, et in fovenda Servitana gente æmulus? Cujus vivi tanta non solum humanitas, sed cura etiam ac solicitudo de nobis fuit, prorsus ut res suas, cum nostras ageret, agere videretur. Cujus benevolentiæ beneficentiæque constructum instructumque liberaliter a se archiducale monasterium in Tyroli, ad montem Waldrastensem, præsentissimo Beatissimæ Virginis patrocinio ac frequentibus miraculis nobilem, F æternum monumentum nobis posterisque exstat. Eamque ejus in nos benevolæ beneficæque mentis propensionem, tum nativa sponte sua, tum Serenissimi conjugis exemplo, serenissima Archiducissa Claudia Medicea strenue benigneque prosequitur. Sed claudat beneficum hoc et æternitate memoriæ dignum agmen Austriacorum, serenissimus Archidux Leopoldus Wilhelmus, Imperatoris Ferdinandi secundi filius, et tertii frater, Ordinis in Germania nostri protector singularis, nec non serenissimæ archiducissæ sorores, Maria Renata regina Poloniæ, et Maria Anna, electrix Boiariæ; qui licet exstructis cœnobiorum monumentis pietatem, propensionemque suorum animorum in Servitutem nostram Marianam nondum declararint, iniquitate magis temporum, quam voluntatum defectu; tamen tantis tamque prolixis favoribus, ac beneficiis Ordinem nostrum (cujus habitum, ut cæteri omnes, in Germania Austriaci Principes, etiam infantes, sub purpuris gestant) prosequuntur, ut pietatem, quam

EX IMPRESSIS.

quam sub eodem habitu gerunt, magno nostro emolumento solatioque luculenter sereneque prodant.

et Bavarica in Ordinem suum contulerunt.

200 Huic serenissimæ Austriacæ, non minus sanguine, quam pietate cognata serenissima Domus Bavarica, eadem in eamdem Servitutem nostram religione curaque ejus provehendæ fertur. Id quod serenissimus Ferdinandus Elector Coloniensis, dato Ordini nostro dotatoque liberaliter cœnobio S. Crucis, prope civitatem suam Bonnam, superis mediisque testatum voluit. Nec minore favore fervoreque serenissimus Elector Maximilianus, ejus frater, interposita apud summum Pontificem sua sapientissimi potentissimique Principis authoritate, opus promovet, quod Ordini nostro per aliquot jam sæcula in primis votis fuit, nimirum hujus ipsius beati Patris Philippi canonizationem. Ac præterea jam dudum ipse consecratus, duos suos promissionis serenissimos filios, velut alter fidelis Abraham, per habitus nostri lugubris susceptionem, Beatissimæ Virgini obtulit in servos et consecravit. Id quod de se, deque suo serenissimo Filio Alberto Sigismundo fecit serenissimus ejus frater
B Dux Albertus. Habet itaque Religio nostra, duarum in imperio Romano Domorum maximarum suffulta tam præsenti præsidio ac favore, unde speret, reponenda sibi, quæ per duo jam sæcula acatholicorum violentia et odio nominis sui adempta desideravit.

S. Philippus in Italiam reversus.

201 Sed ut ad cœptam historiæ seriem redeamus, ex qua nos Rudolphi Cæsaris prolixa in Ordinem Servorum studia digredi coëgerunt; Philippus exacto in hac expeditione Germanica biennio, editisque ad summum Cæsaris solatium, imperiique emolumentum singularibus sanctitatis suæ prudentiæque documentis, petita atque impetrata ab imperatore missione, in Italiam revertit, comitiis generalibus Viterbium ad Kalendas Maias promulgatis interfuturus. Et quia in eo conventu de rebus gravibus ac de muniendo in futurum adversus ejusmodi calamitates (qualibus aliquamdiu hactenus Ordo æstuaverat) decernendum fuit, placuit eodem etiam, quamvis grandævos accersere beatos Patres Uguccionem et Susteneum, ut ex senili et multorum annorum usu collecta defæcati spiritus prudentia, una in
C medium consulerent.

ad comitia vocat duos senes,

202 Postquam conventum est, consiliis sententiisque collatis, inter eos convenit, ut beatus Pater Philippus et beatus Pater Lotharingus Stuffa, et Bonaventura Pistoriensis summam rei et consultorum in se susciperent, ac Romam proficiscerentur, et a novo Pontifice, Martino IV (qui mortuo Nicolao tertio successerat) postquam ei universi Ordinis nomine aditum honorem fuissent gratulati, peterent, orarentque, ut aliquot antecessorum concessa Ordini Privilegia et confirmationes, ac præsertim decretoriam de nuperis controversiis proximi prædecessoris Nicolai tertii sententiam, rata in posterum ac fixa, dato rescripto, esse juberet; et quoad id efficeretur, Patres Romæ rerum actis intenti subsisterent.

qui paulo post moriuntur.

203 Interea beati Patres Uguccio et Susteneus, regressi ad Senarium suum, ubi mortem pro votis, quibus dissolvi et esse cum Christo optabant, operiebantur; cum inter se per viam, de Ordinis ortu progressuque per annorum quinquaginta spatium, ac de præsenti statu ejus, longe lateque per orbem prolato, deque aliis divinæ circa incolumitatem et gloriam ejusdem providentiæ, prodigiis, sermocinarentur, ac D deinde nascentibus, ut fit, ex aliis aliis sermonibus, ad collegarum suorum memoriam, et felicem eorum ex hac lacrymarum valle ad beatas sedes migrationes rememorandas, delaberentur, ac demum prolongatione incolatus sui, et desiderio cælestis patriæ, in lachrymas soluti, diuturnitatem exilii sui deplorarunt, ecce e propinquo vocem exaudiunt, distinctis articulatisque in hanc sententiam verbis solantem: « O Servi Dei » et Mariæ, parcite lamentis; brevi a laboribus » vestris quiescetis »: eoque cælesti oraculo mirifice recreati beati senes, paulo post, in Monte Senario collecti ad Patres suos in senectute bona, pleni dierum et meritorum, eadem die atque adeo hora eadem, placida morte quieverunt.

et quorum felicem transitum absens vidit.

204 Forte per eos dies Philippus Roma Florentiam reverterat, promotis apud Pontificem publicis negotiis, illaque nocte, quam ultimam illud beatum Patrum par in terris egit, ei visio in quodam mentis excessu objecta est, qua duo candicantia lilia de terra succidi, eademque Beatissimæ Virgini in cælo offerri, sibi videre videbatur, eoque ostento, illustrante intrinsecus mentem divino Spiritu, illico intellexit illa duo lilia E Uguccionem ac Susteneum esse, ad æterni veris amœnitatem perpetuo vivendam, a Deipara Virgine invitatos. Itaque summo mane insequentis diei, convocato Patrum cœnobii Florentini cœtu, ac rei oblatæ serie narrata, eos de pretiosa horum avorum morte certiores facit: gauderent proinde ac gratularentur sibi, ea duo lilia ex præsenti ærumnarum convalle translata, et perpetui viroris paradysi hortis inserta, æterna felicitate gaudere æternumque gavisura c. Proinde, inquit, filii, eos dilectos beatos Patres nostros, qui nobiscum atque ante nos laboraverunt in Euangelio, ac viam vitæ suo vobis exemplo straverunt, et innocentiæ meritorumque suorum luce commonstrarunt, mecum in vota vocate, ut propitii ac volentes apud communem Dominum elliciant, ut, quam nobis ad æternam gloriam, viam factis suis præiverunt, tuto ac feliciter sequi possimus. Author est nobilis eques, Nicolaus Burgesius f in Opere, quod de rebus gestis Philippi scriptum reliquit, præter alia cælestia charismata, quibus eum Deus cumulatissime F Spiritus sancti sui unctione decoravit, insignem fuisse cælestium secretorum, per frequentes extases, communicationem: quibus, cum altissime plerumque absorberetur, ubi ad se redibat, prophetico spiritu multa de rebus futuris atque absentibus in illo mentis æstu fundebat, quæ, ut prædicebantur, fidelissime eveniebant. Ex quibus hoc factum exempli gratia placuit, ut opportuno loco, cæteris prætermissis, adducere.

ANNOTATA.

a *Hæc narratio non satis apte suis divisa est temporibus: jam enim anno* 1278 *Rudolphus de Ottocaro Bohemiæ rege retulerat victoriam, quam Nicolaus III Pontifex ei gratulatus est, ut ex hujus litteris apud Raynaldum in Annalibus ecclesiasticis ad annum Christi* 1278 *num.* 44 *liquet. Non raro Dalæus in similes parachronismos incidit, quos partim assignavimus, partim erudito lectori detegendos reliquimus.*

b *Si hæc anno* 1278 *contigerint, ut mox diximus, quomodo* S. Philippus *primum anno* 1280 *ex Italia in Germaniam discedens, hanc victoriam*

A *riam jam relatam Rudolpho prædicere potuit?*

c *Helyotus in Historia Ordinum Religiosorum et militarium tomo III cap.* XLI *pag.* 320 *huic assertioni non exiguam difficultatem opponit.*

d *Josephus Maria Barchi ex Ordine Servorum, qui serenissimæ huic principi fuit a confessionibus, hanc Vitam edidit, quæ deinde sæpius recusa est.*

e *Hi beati duo senes anno* 1282, *die* III *Maii obierunt, ut Gianius in Annalibus Servitarum Centuria* I *lib.* IV *cap.* XI *tradit.*

f *Nicolaus Borghesius nobilis Senensis sæculo* XV *Vitam* S. Philippi *conscripsit, ut* § I *Commentarii prævii num.* 6 *obiter monuimus.*

CAPUT XVI. *Pleraque illa, quæ Sanctus mortis suæ præscius Forolivii, Florentiæ, Senis, ac Tuderti egit.*

B

XV. Sanctus Forolivii verberibus exceptus

Interea cum, præsago hoc eodem spiritu, intelligeret Philippus, illud exoptatissimum tempus instare atque adeo in propinquo jam adesse, quo, deposita corporis ac magistratus sarcina, feliciter migrandum sit, ut et solari suos, et omnia ubique ad perpetuitatem rite constituere posset, pleraque Ordinis cœnobia supremum sibi lustranda putavit. Itaque obitis plerisque Italiæ urbibus, Foroliviurn accessit, non tam ad visitandos suos, quam (ut quibusdam authoribus placet) jussu Martini IV Pontificis Maximi, ut eam urbem, quæ per id tempus, parente reliqua omni Æmilia, Pontificis imperium detrectabat, ad officium ac saniora consilia reduceret. Philippus (jam similibus turbis componendis feliciter exercitus) magno animo provinciam aggreditur, et confluente ad famam opinionemque sanctitatis ejus tota urbe, concionem habet more suo ardentem ac gravem; et in ea, Apostolica libertate Foroliviensium intestina inter se odia, et in sacrosanctum Principem impietatem perfidiamque redarguit, atque omnia mala præsentia C impendentiaque, quæ defectiones sequi solent, si ad saniora consilia advertere animos noluerint, denuntiat.

pro percussoribus orat,

206 Sed ea illius oratio diversos dissimilesque in auditorum animis motus creavit: nam quibus præsentior mens animusque memor religionis fuit, ad lamenta plena pœnitudine, et ad Dei et Pontificis conversi obsequium, imperata facturi videbantur: at alii, ac præsertim efferatorum juvenum globus, qui factionis Ghibellinæ vesania imbuti erant, nulla sancti honestive ratione habita, facto in concionantem impetu, eum arripiunt, pulsatumque, ac flagris miserandum in modum cæsum, cum pari verborum indignitate ferociter civitate proturbant: sed Philippus ea tam insigni contumelia incredibiliter lætus, quantum sibi de toleratis Christi exemplo injuriis gratulabatur, tantum animo angebatur, ne ea violentia authoribus noxæ esset. Ergo, ut erat male mulctatus, totoque corpusculo misere contusus, sese in genua erigit, ac primum Christo et Beatissimæ Virgini gratias agit, quod ipsorum causa, sibi quidquid id incommodi esset, perpeti contigisset, ac mox in preces quam ardentissimas incumbit pro violatoribus suis.

IN IMPRESSIS. ex quibus unum Ordini suo aggregat.

207 Non fuerunt irritæ eæ preces: quippe ex illa injuriosorum juvenum caterva unus, nobilitate generis et ferocia animi primarius, qui præter communem operam, ejiciendo mulctandoque Philippo navatam, cum impacta in os insigni alapa percusserat, sceleris sui atrocitate ac pœnitentia perculsus, ad urbis principem ecclesiam proripuit sese, et illic in genua coram effigie quadam Deiparæ Virginis, cujus alioqui singularis cultor erat, in genua subsidens, illatæ Servo injuriæ suppliciter a Domina veniam exposcit; oratque (quoniam fixum sit aliter deinceps vitæ rationem instituere) id consilium suum libens ac propitia regere ac deducere dignaretur. Vix precandi finem fecit, cum misericordiæ Mater, postquam se juveni, miro pœnitudinis sensu delibuto, visendam obtulisset, eum Servos suos adire jubet. Quod strenue exequuturus, sine mora se in viam conjicit, et Philippum haud procul urbe consequutus, ad ejus se pedes abjicit, inter lacrymas ac singultus, doloris ingenuos indices, atrocis offensæ veniam precatus, ordine exponit, quid a beatissima Virgine in mandatis acceperit: orare proinde se, ut, quamvis immerito sibi violatæ paulo ante per summam vesaniam E Religionis habitum impertiatur.

qui postea sanctitate claruit,

208 Ad ea Philippus læta tam repentinæ mutationis admiratione perfusus, acceptum benevole juvenem Senas, ubi comitiorum occasione voti damnandus esset, præcedere jubet. Quod cum ille, arrepto in Hetruriam itinere, perficeret, angelus se ipsi, haud dubie custos, aspectabili specie viæ ducem adjungit, et Senas usque lætum atque incolumem deducit. Hic est Peregrinus ille, qui postquam est in Ordinem admissus, vitæ genus aggressus est et pœnitentiæ operibus et virtutum omnium luminibus ac miraculis adeo illustre, ut (quæ Philippi orationis efficacia fuit) Stephani Paulos videri potuerit. Ob quæ decora ac nota singularis sanctimoniæ argumenta a Paulo V Pontifice Maximo nostra demum ætate in Beatorum numerum est relatus *a*.

a

et tandem Foroliviensès Pontifici subdit;

209 Cætera, ut quæque ab illo gesta sunt, quia alio fortasse loco persequuturi sumus, nunc Philippum decedentem provincia ad triumphum assectabimur. Cum igitur non solum Peregrinus, sed omnes etiam Forolivienses, Philippi primum concionibus et mox precibus F ad saniorem mentem rediissent, præsidiumque Pontificium, ejecto Vidio de Monte Feltrio, adversæ factionis ductore, ac Joannem quemdam Ducem Gallum recepissent, eoque universa Æmilia in Ecclesiæ ditionem esset redacta, Martinus IV Pontifex, audita opera, quæ in eam expeditionem aliasque complures ejus generis collata a Philippo fuerat, cum pro meritis remunerari decrevit.

quam operam Martinus IV remuneraturus,

210 Et quia satis intelligebat, quantopere ei cordi esset, quantumque in id laboris et curæ apud superiores Pontifices impendisset, ut Ordo ejus per aliquot jam annos periculose oppugnatus duobus illis sæpe memoratis conciliorum decretis, tectus atque incolumis persisteret, præterea etiam notam ac perspectam haberet firmitatem eorum, quæ tum ab ipso Philippo, tum ab advocatis Consistorialibus ad Ordinis defensionem adducta fuerant, existimavit, nulla in re Philippo se acceptius gratificaturum, quam si eum atque Ordinem universum hoc periculo et cura, quæ illos diu jam ac moleste exercuerat, dato rei finiendæ diplomate liberaret. Itaque accito Perusium,

EX IMPRESSIS.

Perusium, ubi tunc Pontifex agebat, F. Henrico de Gandavo, qui Parisiis DOCTOR SOLEMNIS est dictus *b*, et a Philippo ad propugnandam communem causam collega et administer accitus fuerat; ei potestatem fecit, ut in publico purpuratorum Patrum consessu, super ea causa prolatis in medium rationibus, verba faceret.

peroranti Henrico de Gandavo.

211 Henricus, ut Pontifici morem gereret, et vero optatæ gerendæ rei opportunitati non deesset, insigni oratione summam rationum complexus, postquam et senatus est datus, qua erat summa doctrina ac dicendi copia, tanto splendore ac dignitate dixit, ut omnibus in sui admirationem raptis, quæ voluit, haud dubie persuaserit. Quod cum inter dicendum ex studio audiendi, tacitisque versorum in se vultuum approbationibus sagax conjector animadvertisset, peroratione, quam maxime ad moyendam sanctissimi Instituti commiserationem apta usus; motis convictisque omnium animis, demississima supplicatione institit, ut Pontifex ac Patres Ordinem Servorum, ab ipsa beatissima Virgine divinitus fundatum, nominatum novo nomine, novo modo ex infantium et lactentium ore, a tot summis Pon- B tificibus approbatum, a S. Romanæ Ecclesiæ tot Cardinalibus protectum, a tot regibus principibusque receptum ditionibus, cultumque omni veneratione, ac longe lateque per orbem Christianum prolatum respicerent tandem, eumque mœrore ac solicitudine confectum, traductum sinistris opinionibus, vexatum iniquorum hominum injuriis, denique a mota illi hac lite obnoxium cujusvis violentiæ, erigerent, ac pristinæ gloriæ dignitatique, ex tot miraculis rebusque ab ejus hominibus fortiter ac mirabiliter gestis partæ, restituerent. Cæterum se, ut qui non suam, sed æternæ Virginis Matris Dei causam agat, de eventu æquo animo esse ac confidere, consumpta omni humana industria, eam sibi et causæ suæ minime defuturam, idque sensurum quemcumque malo suo, qui impiam illi litem movere, quam illius tueri ac sustinere causam, maluerit.

Ordinem ipsius confirmare statuit.

212 Quæ cum summo silentio et secundis tam Pontificis, quam Cardinalium voluntatibus, audirentur, satisque appareret omnibus, vera solidaque afferri; Pontificis Joannis XXI sententiam, qua is Ordinem Servorum geminis illis conciliorum decretis excluserat, de communi to- C tius augusti senatus assensu approbavit, ratamque ac veram pronuntiavit; decrevitque id ad perpetuam rei memoriam, amplissimo dato diplomate, et concessis insuper ad afflictæ Religionis solatium, majoremque ejus paulo ante depressæ splendorem, novis privilegiis. Quo sanctissimi Pontificis tam effuso studio lætus Frater Latinus Cardinalis, illico ad Philippum litteras dedit, quibus eum ad Curiam, quæ tum Perusii erat, adesse jubebat.

quod etiam eo mortuo successor spondet.

213 His ille acceptis, quamprimum iter capessit, debilitato itinerum ac pœnitentiæ laboribus corpusculo, asello insidens, cum ad eum diem omnia itinera pedes confecisset. Interea ad Religionis ac Philippi exercitium huic rursus rei pene confectæ mors Pontificis intercessit, magno Philippi et omnium Servorum mœrore. Sed cum in ejus locum sublectus esset Pontifex Cardinalis Jacobus Savellus, qui postea Honorius IV est dictus; isque quam primum Perusio Romam petiisset, eum Philippus secutus est, et, agente Latino Cardinale, cœptam causam Ordinis apud eum magna contentione egit. Pontifex perbenigne acceptum bene sperare jubet, fore, ut cœptum in ejus atque Ordinis gratiam negotium D propediem a se confectum detur.

Florentiæ mortem suam prædicit

214 Quo responso utcumque recreatus Philippus, ad comitia, quæ in diem v Idus Maji promulgata fuerant, relictis Romæ Patribus, qui causæ vacarent, ipse Florentiam est profectus. Quo ubi pervenit, postquam ad solennia vota B. Julianam de Falconeriis *c*, aliosque multos utriusque sexus tertii Ordinis per semet suscepisset, operamque supremam generalibus comitiis, cæterisque Ordinis publicis rebus accuratissimam dedisset, omnibus rite ordinatis et constitutis, advocato omnium PP. concilio, in hunc modum locutus fertur : Jam anni fere duodeviginti sunt, Filii et Fratres in Christo dilectissimi, a quo communis Dominæ ac Matris nostræ imperio, et vestrarum consensu voluntatum, impar hoc viribus meis supremi vestri regiminis onus utcumque gessi, et instante resolutionis meæ tempore (ut mihi per suam immensam benignitatem Deus significare dignatus est) satis intelligo, me ad curriculi mei metam pervenisse. Quapropter condecere video, ut et vos aliquid a vobis, si non pro meritis, certe pro necessitate mea summa impetrari patiamini, et ego vobis pro facultatis tenuitate, ut pien- E tissimis filiis, quos extremum alloquor, ea relinquam, quibus vivere, ac sustinere statum vestrum, eumque ad posteros cum dignitate propagare valeatis.

in concione ad Patres habita.

215 Atque ad me quidem quod attinet, quando mihi subducendi administrationis meæ rationes causa indicta est, quæ comperendinari ultra statutum diem non potest, æquum esse existimo, tantum mihi temporis otiique concedi, quantum accepti cælitus atque expensi rationibus referendis sufficiat. Cæterum vobis ipsis satis constat, cujusvis fidelis et cordati servi esse, antevertere adventum Domini sui, ut, cum venerit, et pulsaverit, intrepidus bonæ conscientiæ testimonio confestim aperiat ei. Eapropter priusquam lux ista vitalis occidat, et se dies condat ad agendum datus, gesta tam diu animarum vestrarum cura, ut meæ, quod superest temporis, impendam, bona vestra venia secedere in solitudinem Senarii nostri decrevi, ut me illic aliquot dierum exercitatione ad supremam luctam ac migrationem comparem. Vobis interea, quos relinquo, unum, in quo omnium plenitudo continetur, hereditatis nomine lego, atque id quidem F ipsum, quod Servator noster transiturus ex hoc mundo ad Patrem suis discipulis legavit; videlicet, ut diligatis invicem : quo ex mandato cum omnia pendeant, sitamque in se omnem utriusque vitæ felicitatem, ac totam cujusque profectus tam publici quam privati summam habeat, mandata omnia, consilia, virtutes, legem denique universam et prophetas complectatur, utique suapte præstantia, et Christi Domini commendatione augustius est, quam ut a me vobis commendari necesse sit. Si tamen vobis aliquid mihi tribuendum esse videtur, ut hoc tribuatis, per eum, qui dilexit nos et se ipsum tradidit pro nobis, supremum vos oro, atque obtestor.

et Vicarium sui substituens.

216 Hæc aliaque in hanc sententiam super hoc argumento prolocutus, positis genibus, oculisque in cælum defixis, primum ardentissima oratione commissos in magistratu errores deprecatur, deinde cum lachrymis divini Numinis providentiæ delectum gregem suum commendat; oratque enixo, ne divina ejus benignitas sinat, ut post discessum suum ab infernis lupis invadatur terreaturve. Quamobrem de sufficiendo sibi pastore,

A store cum Patribus agere aggressus, eis P. Lotharingum Stuffam, spectatæ prudentiæ industriæque virum, proponit pro Generali et Procuratore Ordinis apud Pontificem futurum. Placuit omnibus providum consilium, quamquam displiceret illius capiundi necessitas; nam de Philippo ea in omnium animis insita opinio erat, ut omnia ab ipso geri fierique Spiritus sancti magisterio crederent; et Patris Lotharingi perspecta arduis in rebus virtus Philippi prærogativæ omnium cæterorum suffragia adjunxit.

ad montem Senarium se confert.

217 Eo igitur in Vicarium generalem et Procuratorem Ordinis apud Curiam Romanam sic electo, et salutaribus documentis, a Philippo, pro tempore instructo, conversa ad cæteros Patres oratione, beatus Pater certas ac statas pro Religionis incolumitate preces numquam omittendas injunxit, et inter alias præcipue illas breves, quas a Matutino et Completorio usurpamus: Sub tuum scilicet præsidium etc. cum adjuncta precatiuncula. Inde perfectis comitiis, postquam Fratribus et senatui Florentino cæterisque necessariis supremum valedixisset, ad solitudinem montis Senarii et ad eam speluncam, in qua B olim, ut suo loco est dictum, duos annos habitu Fratris conversi exegerat, proficiscitur, et postquam duos illic menses in suavissima contemplatione et acerbo vivendi, suique præter morem castigandi modo vixisset, comitantibus Patre Lotharingo et Patrum Hetruriæ primoribus, Senas, inde Todertum abiturus contendit.

ac dein Senis Ordini adsciscit puerum,

218 Senas ingresso puer duodennis, Franciscus nomine, nobili genere ortus, se offert, et fervore in tantilla ætate plus quam veterano, infimis precibus orat; ut sibi Servorum beatissimæ Virginis habitus et convictus gratiam facere dignetor. Philippus hinc teneram ætatem, inde adolescentuli ardorem, suis utrumque momentis pensitans, cum neque admittere consultum, neque rejicere in manifesta divinæ vocationis evidentia totum videretur, media ad illum solandum servandumque via usus, habitu tertii Ordinis induit: in quo apud parentes degere jussus usque ad firmiorem ætatem, integro decennio, Deo magistro, novitius in sæculo egit ea integritate atque innocentia, ex qua futura ejus sanctitas facile conjici posset. Quæ sane et admiratione et imitatione dignissima extitit, tum miraculorum C multitudine, tum ipsa institutæ vitæ ratione.

qui postmodum miraculis splenduit.

219 Ac ne omnia hoc loco persequar (quod fuse facit in Annalibus nostris Gianius) illud in hoc Francisco memorabile est, quod præter revocatos ad vitam quinque mortuos, perpetuo per tres annorum centurias et amplius miraculo, hodie etiam incorruptum corpus ejus spectetur Senis in Hetruria. Quin etiam paucis post obitum diebus candidum ex illius ore lilium egerminavit, in cujus singulis foliis, aureis inscriptum litteris Ave Maria visebatur. Id lilium ab rege Francorum per legatum petitum, atque impetratum a Patribus ac senatu Senensi, ad nostram usque ætatem conservator Lutetiæ Parisiorum: ex quo flore apud eam gentem multus sanctitatis Francisci ac bonus odor fragat. Ei miraculo causam fuisse credibile est, quod hic angelus, tota vita virgo, quingenties omni die Dominam suam hac salutatione Angelica salutare consueverit *d*.

d

Inde Tudertum veniens

220 Hoc ergo adolescentulo in tantum, quantus postea factus est, virum evasuro, Religioni, qua licuit, aggregato, Philippus Patres Senenses de decessu suo mœstos solatus, Tudertum ire constituit, ac de via Perusium divertens, Honorio IV, qui ea tempestate Pontificatum gerebat, et Cardinali Latino protectori Religionem summa cum cura comendat. Inde accepta Pontificis benedictione, et salutato protectore, cœpto itinere Tudertum ire pergit; sed ita, ut quoad fieri posset, vias publicas, et hominum obviam prodeuntium et eum officiose prosequentium frequentiam, investigatis semitis et viarum occultissimis, devitaret. Etiam hisce ultimis vitæ diebus singolari quodam studio, solitudini et tranquillitati mentis ita deditus erat, ut in cælo, quo erat propediem venturus, jam esse videretur.

ex improviso.

magno honore excipitur,

221 Verum, quo ille enixius hos honores et venerationes hominum fugiebat, tanto illum arctius et prolixius ubique sequebantur; certante cum humilitate ejus, divina in eo evehendo providentia: nam vix ad pedem montis, in quo situm est Tudertum, vetusta et nobilis Umbriæ urbs, devenerat, cum mota repente universa civitate, uno eoque inter se non collato consilio, omnes Ordines, Clerus, nobilitas, viri, mulieres, pueri, puellæque, non secus ac reduci, parta magna victoria, imperatori alicui portis sese obviam effunderent, vulsisque olearum frondibus, aliisque viroribus et floribus, plenis calathis E certatim sparsis viam sternerent, faustis acclamationibus (Benedictum venire Servum Domini insonantibus) suam in urbem non sospitem sed sospitalem Divum deducturi. Hos atque eorum apparatus eminus conspicatus Philippus, et pro familiari sibi sua humilitate, tam plausibilem triumphalis pompæ speciem aversatus, illico, verso aliorsum itinere, ex via venientibus decedit, soli Deo, soli Deo honor et gloria, ingeminans. Itaque vitatis novi suburbii fornlis et porta civitatis, cui a S. cruce nomen est, per varias ad latendum fallendumque insequentes ambages, propere versus viam Urbevetanam proripit sese: ratus, illic se incognitum in urbem per aversam Vallis portam penetrare posse.

et in via duas meretrices

222 Sed properanti salutarem injecit moram occursus duarum fæminarum, quæ, suadente inopia atque libidine, duabus malis consultricibus, infami corporis quæstu vitam tolerabant. Has obvias factas Philippus facile, quod erant, ex impudentia gestibusque fractioribus cognovit esse meretrices, et simul de illis dæmoni eripiendis et Christo mancipandis, rationem init. Forte illæ priores B. Patrem cum sociis procacibus jocis atque dicteriis salutatos exceperant; F num sanctuli quid attulissent interrogantes? Ad quæ Philippus, ut qui salutem illis afferebat, cum annuisset, cœpit ex Seraphico illo pectore monita salutis promere, et alte graviterque exorsus, miseris illis Veneris mancipiis enormitatem scelerum suorum, et præsens, in quo versarentur discrimen, si non in tempore resipiscerent, sic ad vivum ob oculos posuit, ut consternatæ illæ et ab jocis ad lamenta, a risibus ad singultus et lachrymas versæ, et demum etiam ad Deum conversæ, tam probrosam atque exitialem vitam magno cum periculi sui horrore execrarentur; ad extremum lachrymis et pudore coopertæ, accusata nonnihil inopia, quæ ipsas ad cætera mala manuduxisset, humillime a Philippo pacem veniamque precantur. Quas ille magno commiserationis sensu solatus est; deinceps bene sperare jussas donari tanta pecunia curavit, quanta opus erat ad eas per triduum honeste sustendandas.

ad pœnitentiam adducit

223 Interea jubet omni ope et opera, justo de peccatis suis dolore, et salutaris emendationis proposito Deum placarent, et se ad exactam, de anteacta

impressis

anteacta vita confessionem præpararent; tum ipsis, unde reliquum vitæ pie tolerare possint, curatum iri: nec dubitare se; quin cætera, quæ ad perficiendam conversionem requiruntur, bonus ac misericors Deus subministraret. Hoc illæ solatio recreatæ, omnia, quantum in se situm fuerit, Dei auxilio ex Philippi præscripto perfecturas se pollicentur, atque inde ab eo digressæ in urbem, veteris Samaritanæ modo meliores factæ, Philippi sanctitatem, charitatemque strenue passim deprædicant, et exacto deinde triduo, peccata sua per exomologesin apud Philippum expiant. Hæ deinde, illo authore, cuidam domui prope Aquam spartam in oppidulo, cui Arnolfæ nomen est, ad eluendas lachrymis pœnitentiæ, animæ suæ maculas incluserunt sese. Eo loco deinde monasterium est conditum monialium nostri Ordinis, quod hac etiam nostra ætate visitur, et originem suam ad has duas fœminas refert. Earum una Helena, altera Flora vocabatur, et hoc loco usque ad supremum diem magno pœnitentiæ et sanctimoniæ exemplo viventes, præter æternam felicitatem meruerunt mortuæ in album Beatarum *e* Ordinis nostri referri.

sed ... [illegible] ... stere ...

224 Inde urbem Vallis porta, ut cœptum est dici, harum duarum animarum et vitati ambitiosi honoris spolio clarus ingreditur. Ac ne sic quidem fefellit obsequiosæ civitatis industriam; quin ingenti frequentia populi non exciperetur modo, sed vel invitus faustis acclamationibus adventum gratulantium deduceretur domum: illum vere virum Dei, illum peccatorum conversorem; illum, ægrorum cælestem medelam, ac Dei amicum benedictum venire in nomine Domini. Quibus vociferationibus incredibiliter offensa Philippi humilitas, ægre impetrata brevis silentii gratia, modestissima indignatione; Si nos vobis, inquit, Tudertini, pacem afferimus, et precamur omnem divinitus benedictionem, quid est, oro vos, quod molestias reponitis? quod misero homuncioni, et inutili servo Deiparæ, eos intempestivos applausus aggeritis, qui homini peccatori minime conveniunt? Proinde si animo gratificandi nobis has curas suscepistis, per, ego, vos, communem Dominum Deumque nostrum oro, ut abeatis domos vestras, et nos nostram abire permittatis: hoc mihi pro præcipuo honore et animi erga me vestri indicio erit. Quod eo æquius C concedetis, quo magis abhorret ab humanitate vestra, ut ego a vobis omnium primi postulati mei repulsam feram.

plausum Tudertinorum.

225 Sed nihil agebat, incenso ad summum multitudinis studio; cui in omni magno affectu perdifficile est moderari. Ergo undique omnes catervatim affluere, alii audiendi, alii videndi Viri, alii contingendæ dextræ aut vestis cupidine; universi, ut illius benedictione bearentur. Denique ad hæc omnia uno omnium ordinum consensu summa cum potestate illum Vexilliferum dicunt; qui magistratus ea ætate in liberis Italiæ civitatibus summus erat, ac pene dictatorius

apud quos se moriturum prænuntiat.

226 Ita prosequente omni nobilitate, et plebe, ad templum cœnobii sui procedit, ibique ante principem aram, fusa aliquamdiu per excessum mentis oratione, postquam se collegit, in hæc verba, velut ex alto sopore expergefactus, prorumpit: « Gratias tibi ago Domine, quia hæc » requies mea in sæculum sæculi, hic habitabo, » quoniam elegi eam ». Eoque præsago futuri, velut epitaphio, sibi ipse gloriosum et celebre sepulchrum signavit, quod in ea urbe perpetuum erat habitaturus, utcumque a B. Patris patria, D illius cupida reliquiarum, oppugnaretur. Cæterum, quod reliquum fuit dierum usque ad excessum, Philippus in exacta ad propinquam prævisamque mortem præparatione, atque in Tudertinorum promovenda salute collocavit. Itaque cum dilexisset suos, qui erant in mundo, quos relinquebat, in finem dilexit eos: eaque dilectione, velut fluminis impetu ad lætificantem jam ex propinquo civitatem Dei, omnia secum in Deum rapiebat. Hinc multa publice pro concione, multa privatim monere, componere procerum discordias, et omnium ordinum inimicitias; audire diligenter eorum, qui ad frugem redibant, confessiones (inter quos illæ duæ nuper conversæ, mulieres fuere) cæteraque affectæ urbis vitia atque ægritudines persanare tanto studio atque fervore instituit, ut se jam civitas vix ipsa agnosceret; tanta erat morum mutatio emendatioque facta.

ANNOTATA.

a *Hic Peregrinus, cognomento Latiosus, anno* 1726 *solenniter in catalogum Sanctorum relatus est, ut patet ex Bulla Canonizationis, quam illustrissimus Fontaninus in Codice canonizationum pag.* 595 *et sequentibus exhibuit. Majores nostri ad diem* XXX *Aprilis, sive tomo III istius mensis pag.* 836 *et sequentibus Acta illius utcumque collegerunt, cum jam tum legitimus cultus ei decretus esset, ut Dalæus hoc loco recte observat*

b *Vellem, ut hæc publica Henrici Gandavensis gesta, de quibus etiam Raynaldus in Annalibus ecclesiasticis tacuit, apud antiquos auctores legerentur.*

c *De hac virgine superius egimus, quam Clemens XII Pontifex anno* 1737 *in catalogum Sanctorum retulit.*

d *Papebrochius noster Acta et miracula hujus B. Francisci Senensis ad diem* XVI *Maii, vel tomo III istius mensis a pag.* 655 *edidit. Sed, re postmodum diligentius examinata, in Appendice post tomum VII ejusdem mensis pag.* 790 *monuit, ejus Vitam die* I *Maii collocandam esse, et ibidem pagina sequente incorrupti corporis ejus effigiem æri incidi jussit.*

e *At hic iterum quærimus, quo tempore et* F *qua auctoritate mulieres istæ pœnitentes in* album beatarum, *ut biographus hoc loco scribit, relatæ fuerint.*

CAPUT XVII. *Ultimus Sancti morbus, pia monita, felix obitus, et honorifica sacri corporis expositio.*

Lustrata rite in hunc modum Tudertina urbe, scilicet ut quam purissima terra moriens exciperetur beatus Pater, ipso die Assumptæ Virginis festo, peracto cum inusitato spiritus ardore Sacrificio, ita ut erat æstuans flagransque divina charitate, suggestum conscendit, frequentissima universi populi concione, ac primo quidem hac copia sui universos exhilaravit, et mox orationem exorsus est, quæ, ut erat ipsius

XVI. Post concionem ad Tudertinos habitam

A ipsius postrema, ita omnium, quas umquam peroravit, epilogus videri poterat, tanta copia tantoque ardore, et tanto auditorum motu ac solatio dixit.

... tentari morbo,

228 Paulo post dimissam concionem, ubi se beatus Pater intro in cœnobium contulit, statim febriculæ morbo tentari cœpit, sed leviter: ille tamen satis intelligens, eum propinquæ mortis prodromum esse, sibi gratulatus est, multis adstantibus, advenisse id tandem felicissimum tempus, quo corporis vinculis solutus spiritus suus liber evolaret ad Deum. Ingravescente deinde morbo ac paulatim jam in lethalem vergente, episcopi urbis ac medicorum hortatu in secretius cubiculum (quod hodieque ostenditur, et in magna veneratione est) se recepit; ubi sibi persuaderi passus est, ut in lanea culcitra, de qua nobis alibi sermo erit, a quodam Jacobo cive Tudertino mutuo oblata, fractum recenti morbo et veteri ac perpetuo pœnitentiarum usu corpusculum componeret.

in quo cilicium deponere recusat.

229 Sed ut cilicium, quo asperrimo cinctus erat, exueret, id vero ab eo nullis precibus impetrari potuit: quippe qui censeret, militem Re-B ligiosum, potius in armis militiæ suæ, quam inermem occumbere debere. Ita Vir sanctus, velut lilium vel rosa inter spinas suas, mortem sanctissimæ atque austerissimæ vitæ congruentem appetebat tanta constantia ac patientia, ut non homo mortalis, sed cælestis aliquis genius inter illas corporis animique afflictationes jacere videretur. Eas majorem in modum augebat et illud, quod civium pietate, qua certatim invisebatur, turbaretur ipsius illo in agone solitudo, quam ad figendam in Deo mentem studiose captabat, ut paulo ante diximus. Sed qui illius in proximos perpetuus amor fuit, utcumque ultimas illas vitæ horas in utriusque amoris exercitatione partiebatur.

et Fratres monet.

230 Verum cum ex crebrioribus deliquiorum symptomatis moneretur, tempus esse, atque id quidem breve, convasandi ac valedicendi rebus humanis; convocatos ad se universos Fratres hisce verbis allocutus est: Dilectissimi in Christo Filii ac Fratres; convocandi vos universos in hunc locum causa mihi fuit præsens necessitas ingrediendi viam universæ carnis, et tempus resolutionis meæ, quod proximo die octavæ Do-C minæ nostræ consecrato instat, sicut Dominus Jesus significavit mihi; qui me felicissimus nuntius non ita absorpsit beatitate sua, ut vestri mihi memoriam ademerit, quin sicut justum arbitror, quamdiu sum in hoc tabernaculo, suscitare vos in commonitione, atque eo quidem enixius, quia certus, quod velox sit depositio tabernaculi mei, imo operam dabo cum Apostolo Petro, et frequenter vos habere post obitum meum, ut horum, quæ supremum moneo, memoriam faciatis.

ut corpus suum sine pompa sepeliant

231 Quapropter oro atque obtestor vos hodierna die, et qua valeo in vos authoritate, etiam jubeo, ut hoc corpusculum meum, ubi relictum ab anima fuerit, terræ suæ nulla insigni pompa elatum populari tantum atque humili sepultura paupertatis nostræ instituto funeretis; quidquid studiosa hæc nostri civitas pro sua pietate in contrarium moliatur. Tenetis enim memoria me, tametsi vestra perpetua voluntate Generalem agere coactus sim, mea tamen libentius acturum fuisse, ac moriturum eum fratrem conversum, quem in primo ingressu indueram; quippe cum hic ipse, in quo nunc desudo, agon perpetuo mentis oculis obversatus sit viva certitudine, humillimam vitam tutissima morte defungi. Satis ergo sit, hoc me in vita solatium vestro obsequio condonasse: nunc vel in inutili cadavere meo, ut illo per vos frui liceat, pro vestra æquitate concedetis.

eosque ad charitatem

232 Alterum, et vero præcipuum, maximumque est, quod non solum ego vos per omnia pia ac sancta oro, quæsoque, sed etiam quod Dominus Jesus transiturus ex hoc mundo ad Patrem omnibus mandavit, ut vos scilicet invicem diligatis, feratisque alter alterius onera atque infirmitates; hæc enim legitima tessera est verorum Christi discipulorum; ipso, qui est testis fidelis, attestante, « In hoc cognoscent omnes, quia di» scipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad » invicem ». Quibus peramanter fuseque dictis, et pro exuberante ad vicinitatem sphæræ suæ charitatis ardore exaggeratis, ita ubertim omnibus obortæ lachrymæ sunt, nemo ut esset ex astantibus, qui mellifluo flammivomoque illi Seraphino præ teneritudine et dolore amissi tam divini doctoris respondere posset.

et fortitudinem hortatur

233 Quod cum pientissimus Pater medio in conflictu suo animadvertit; intermortuis, ad eos vocibus conversus, bono animo esse jubet; E quippe sibi illisque, expedire hanc itionem ad Patrem: quæ, si, ut in Dei miseratione speret, ex voto cesserit; habituros eos Patrem, et advocatum apud Patrem; quemadmodum, dum viveret, cum ubique apud maxima orbis capita advocatum habuissent. Quibus in vocibus linquente animo deficiens, aliquantisper conticuit, sed augescente magis ac magis morbi violentia, iisdemque incrementis Philippi invicta malis animi constantia, gemina flamma absumebatur, altera exæstuantis immodice febris, altera vero ardoris desideriorum, quibus dissolvi et esse cum Christo sine modo suspirabat. Sed has inter pœnas tamen deprehenso semper præsens ratio et integrum judicium constitit.

extremis Ecclesiæ sacramentis munitur,

234 Advesperascente vigesimo die Augusti, anno Christi MCCLXXXV, iterum Sacrosancti Corporis Christi et Extremæ unctionis Sacramenta depoposcit; quod cum esset factum, et præsto esset cum adoranda Synaxi sacerdos, afferente vim viribus amore, e duro lectulo surrigit jam pene enectos et in mortem rigentes artus, ac, ut erat cilicio et toto vestitus habitu (quem honoris F Beatissimæ Virginis et pœnitentiæ causa nunquam ponere consueverat) humi se perhumiliter prosternens inter ardentissimos pœnitentiæ actus, singultus, lachrymas, suspiria et innocentis pectoris tunsiones, aliaque cognitionis sui argumenta, sumpto illo vivifico commeatu, itinera æternitatis ingressurus, Ecclesiam Dei, sesemet, Religionem, patriam, urbem ipsam Tuderti, ac denique omnes divinæ opis indigos, Deo ferventissima et latissima charitate commendat; ac deinceps velut satis providisset omnibus, qui cordi erant, illis Servatori suo commendatis, ipse se eo penitius in Deum penetrat, quo ardentius eos, qui curæ fuerant, divinæ providentiæ commisisset. Itaque repositus in lectulum, flagrante intus dilecto, sic anima beati Viri liquefacta est, ut proruperit in profundissimi sermonis mysteria; ex quorum altitudine satis appareret, beatissimum hunc olorem, jam tum ordiri cantum, quem per omnem æternitatem felicissime erat canturus.

et p[illegible] abalienat

235 Sed jam ultimæ lineæ propinquior factus, provida vicissitudine a deliciis cælestibus animum ad curam pœnitentiæ traducit, et divi Augustini exemplo, Psalmos pœnitentiales deflendis quibuscumque

ex impressis.

buscumque ooxis adhibet; ac mox Litanias Sanctorum, quos præsentes propitiosque in supremo discrimine pro æterni triumphi causa præhensandos putabat, exoritur. Quibus rite atque ardenter in vota vocatis, contigit, ubi ad eam formulam est ventum; PECCATORES, TE ROGAMUS AUDI NOS, ut sic abalienaretur a sensibus Vir Dei, ut per tres ipsas horas pro mortuo habitus sit ab astantibus, atque id quidem non temere, quod nihil indicii in eo nisi mortuale appareret. Supervenit interim Dei monitu excitus ad id ipsum, quod agebatur, Frater Ubaldus Adimarius, qui certitudine fretus cælestis oraculi sui; Philippum necdum vitæ confinia excessisse, nomine compellatum suscitat.

Deum sibi redditus narrat suum conflictum cum dæmone.

236 Philippus ad ejus vocem sibi redditus; Prô, Fratres, inquit, quam horribilis est hujus ultimi certaminis conflictus! Scitote; me ante Christi tribunal statutum non vulgari defunctum esse discrimine; siquidem tortuosus ille veterator et salutis humanæ osor sathanas, opprobratis mihi peccatis meis, et in immensum exaggeratis, omnibus nocendi artibus suis egit sategitque, ut de divina misericordia per desperationem de-
B sponderem animum. Et plena periculi pugna pendebat, quoad superveniens benignissimus Jesus meus, et mea Domina Mater ejus increpitum abactumque antagonistam profligarunt: deinde quasi non esset satis immensæ misericordiæ eorum depulisse tam formidandum tamque præsens periculum, adjecerunt immensum solatium ex monstrata corona, quam mihi inutili servo et immerito præparaverunt in æternum. Agite ergo Fratres mei, adeste animis, atque expergiscimini ad veternosi hujus hostis versutias, fraudes, et insidias deprehendendas: videt ille se multo merito suo divinis omnibus donis bonisque exutum, et invidiæ æstro in rabiem datus, in easdem nos miserias una secum pertrahere omnibus viribus artibusque laborat. Sed non desunt adversus illius impetus arma: abstinentia, humilitate, patientia, et quæ maxima harum est, charitate, illius conatus affliguntur.

postulataque crucifixi imagine,

237 His dictis, invalescente novis auctibus extasi, oculos primum in cælum figit, mox eosdem anxie varias in partes circumferens, librum suum ingeminat; Cedo librum meum, date librum, inquiens, quis eum eripuit mihi? Reddatur quan-
C tocius. O librum, qui bona omnia mea continet, quærite illum Fratres: non enim sine eo diutius vitam trahere possum. Ad ea anxii Fratres alius alium codicem porrigere; sed frustra: respuente eo quoscumque oblatos, et strenue suum librum postulante: eum se, neque alium velle, illum solum in ultimis votis esse. Demum perplexis omnibus atque ignaris, quem tandem librum intelligeret, a Fratre Ubaldo Adimario, cujus in gremio aquiescebat, intellectus est. Itaque porrigi jubet effigiem Christi e cruce pendentis eburneam, quam Vir sanctus manu semper gestare consueverat, et in qua fixo obtutu hærere eum Adimarius animadverterat. Eam porrectam vero Philippus pectori apprimit, et eam suaviter exosculatus, Hic est liber meus, inquit, hic est, in quo ego innumera beneficia scripta lego Redemptoris mei, qui effuso pro me omni cruore, hoc corporis sui spolium, pendulum ex felici arbore, reliquit.

placidissime moritur.

238 Tum deinde legere ac relegere omnia illa beneficia, et peculiaria præsertim per omnem vitam accepta, et meditari varia vivificæ Passionis mysteria instituit, ac paulo post, gaudio spiritus velut triumphante, Canticum: BENEDICTUS DOMINUS DEUS ISRAEL etc. totum recitavit. Atque hic jam tandem ad ultimam lineam D perventum est. Ejus minime ignarus vir tam Apostolicus quam propheticus, pressa ac debili voce, Psalm. 30, IN TE DOMINE SPERAVI etc. pronuntiat, hærensque ad ultimum ejus versum, vibratis in Christi crucifixi imaginem oculis, novissimis verbis tacito exultantis animi jubilo, sibilo auræ lenis quam simillimis, dixit: IN MANUS TUAS, DOMINE, COMMENDO SPIRITUM MEUM. Atque in ea voce, composito quam honestissime corpore, cultuque ejus, deficiens cælestem animam cælo reddidit. Qua, ut quantopere sibi gratularentur accepta, cælites monstrarent, illico psallentibus ad sacrum funus Fratribus; suavissimo concentu derepente nænias interpellarunt; cujus hoc argumentum fuit « Euge Serve bone » et fidelis, qui a Virgine super familiam suam » fuisti constitutus, intra in gaudium Domini » tui ». Suavitatem inexplicabilem earum vocum excepit incomparabilis odoris fragrantia, quæ totum locum, ubi positus erat, opplevit, et tertio miraculo ex jacentis sancti Patris facie tanta vis cælestis lucis emicuit, ut quidquid circa E eum esset, a clarissimo jubare coruscaret. Quo, tergemino prodigio versi ex stupore in lætitiam rerum admirabilium, spectatores Fratres, omissis funebribus, spiritu exultantes læta atque festiva jubilarunt.

anno Christi 1285.

239 Incidit hic Philippi excessus in annum Christi MCCLXXXV, ætatis vero Philippi quinquagesimum secundum, undecimo Kalendarum Septembrium *a*, qui octavæ Assumptionis Dominæ sacer est, cum occidente sole per urbem ex consuetudine Ecclesiæ signa darentur ære campano ad salutationem Angelicam, prorsus ut ipse prædixerat. Sed quia cum die exspiravit, et absolutis Vesperis et Completorio, forte etiam ut locus esset Beatissimæ Virginis octavæ celebrandæ, visum est postea Leoni X Pontifici Maximo, festum Philippi in sequentem diem XXIII Augusti rejicere; idque dato diplomate sancitum observamus.

statimque patrat miracula.

240 Hac tam pretiosa tamque prodigiosa Philippi morte per urbem vulgata, illico omnium ordinum atque ætatum concursus ad divi Marci fit, quo illatum jam esse illius funus, rumor prodiderat, ac certatim sacrum illius corpus, ut veræ integræque domicilium sanctitatis, F omni veneratione prosequuntur, mandatis ipsius ultimis, quibus vetabantur ejusmodi honores, pietatem populi stimulantibus potius, quam obstantibus. Quo factum est, ut a fratribus una cum episcopo, senatuque Tudertino, religione supremæ voluntatis obstrictis, sacri corporis humatio acceleraretur. Verum eorum diligentiæ miraculum intercessit. Erat tum in urbe Tudertina virgo, Agnetula nomine, tabellionis Pauli Guitonis civis Tudertini filia: hæc insonantibus ad funus Philippi campanis, intus aliquid efficacioris invitamenti sensit, quo permota parentem orat, ut ad sacrum corpus se deferri curet: (neque enim aut ingredi pedibus, aut manum dexteram tendere aut adducere, aut immobili corporis mole usquam se commovere poterat.) Obsequitur pietati filiæ parens, et eam in templum illatam, facta per populi cuneos via vi, ad feretrum, in quo corpus jacebat, sistit. Illa magna fiducia apprehensis utcumque aut tactis Philippi manibus, extemplo convaluit, stetit, ambulavit, Deum laudavit in Sancto suo, et domum, nemine bajulante, regressa est *b*.

241 Patres

A ideo corpus ejus honorifice exponitur.

241 Patres eo miraculo se jam solutos religione rati, coacti etiam studio populi, sex diebus c inhumatum corpus, eodem, quo jacebat loco, expositum effusis populi honoribus relinquere in animum induxerunt. Ibi interea plastarum et pictorum opera excepta sunt illius vultus vel mortui lineamenta. Cui Patrum diligentiæ debemus, quod hodieque imagines exstant pervetustæ, et ex illis haustæ recentes, quæ ab ipsius oris habitu haud magnopere abludant *d*. Cæterum specie fertur fuisse, quæ gentilitiam nobilitatem non sine majestate aliqua, mixta humilitate spiraret. Fuitque statura justa, facie amœna, et emendatæ venustatis capillo sufflavo, oculis vero vividis cæsiisque; quantum potui colligere ex quadam, quam in Italia vidi, imagine ejus, quam prope archetypon cæterarum vocabant. Sed operosius fuerit eam ejus imaginem delineare, quam rerum omnium Artifex Deus perfecit, id est, internum hominem repræsentare, atque ob oculos suis coloribus ponere. Non est id vel ingenii vel spiritus nostri tenuitatis, sed cælestis alicujus genii opus; imo potius ille ipse eas lineas duxerit, qui cælestes virtutum maximarum luces omni- B potentis digiti sui penicillo felici illi animæ induxit, et easdem luces multis magnisque miraculis (ut e sequenti patebit libro) a morte luculenter illustravit.

ANNOTATA.

a *Inter scriptores Actorum occurrit discrepantia circa diem, quo* S. Philippus *ad Superos migravit. Gianius Centuria* I *Annalium lib.* IV *cap.* XVI *de die ipsius emortuali habet sequentia:* Contigit autem huic Deiparæ Famulo beata mors (quidquid aliis visum fuerit) die Mercurii XXII Augusti MCCLXXXV post solis occasum, quando universa civitas pulsaret de more campanas ad gloriosam Dei Matrem salutandam in Octava Assumptionis. *Gianium secutus est biographus noster, dum hoc loco asserit, Sanctum* undecimo Kalendarum Septembrium *ex hac vita excessisse, quamvis ibidem addat, decreto Leonis X Pontificis festum ejus die sequenti celebrandum esse. At bulla canonizationis, quam* § II *Commentarii prævii transcripsimus, ibidem num.* 15 *diserte asserit, illum die* XXIII *Augusti obiisse,* C *cum mortem Sancti referat his verbis:* Migravit ad Dominum anno salutis millesimo ducentesimo octogesimo quinto, decimo Kalendas Septembres, dum solemnia absolverentur Octavæ beatæ Mariæ Virginis in cælum assumptæ, quibus in lucem prodierat. *Quidquid sit de vero obitus die, nos cum Martyrologio Romano festivitatem ejus hac die consignavimus.*

b *Authenticum hujus miraculi instrumentum in jam sæpe citatis Annalibus Servitarum Centuria* I *lib.* V *cap.* I *fol.* 51 *legi potest, ubi etiam juridice referuntur alia, de quibus lectorem postea monebimus.*

c *Dalæus hic secutus est Gianium in Annalibus, ubi Centuria* I *lib.* IV *cap.* XVI *fol.* 48 *verso dicuntur Fratres coacti fuisse corpus Sancti* sex integros dies inhumatum relinquere. *At idem Gianius in manuscripto Actorum compendio, quod superius, et in Commentario prævio citavimus, circa eamdem rem hæc habet:* Triduo ejus corpus insepultum miraculis quamplurimis coruscavit. *Videtur Michaël Pocciantius in Chronico ad annum Christi* 1285 *pag.* 78 *idem trium dierum spatium notasse, dum ibi inter alia sic scribit:* Plurimis namque in TRIDUO non solum, quo corpus in medio templi mansit, sed etiam aliis temporibus, ejus meritis et precibus a Deo optimo maximo salus fuit restituta. *Bulla tamen canonizationis in Commentario prævio apud nos num.* 15 *affirmat, corpus ejus sex dies palam expositum fuisse.* EX IMPRESSIS

d *Frustra veram* S. Philippi *effigiem quæsivi: si enim talem Actis ejus præfixam invenissem, aut aliunde accepissem, eam æri rursus incidi curassem.*

CAPUT XVIII. *Antiqua miracula, quæ post obitum Sancti patrata sunt.*

Quamquam duobus superioribus libris varia suis locis miracula recensita sint ita viva, ut vivum Philippum, sanctum satis probare possint, tamen hoc tertio libro visum est ea miracula in medium afferre, quæ a morte ipsius in sanctimoniæ ejus testimonium contigerunt, ut omnes intelligant, quantum vivus mortuusque apud Deum potuerit, ac possit etiamnum. Etenim ea miraculorum apud mortales opinio inolevit, ut eum tunc demum sanctum beatumque pronuntient, quem vel in se vel in aliis rerum mirabilium patratorem experti sunt; ut hinc scite eleganterque Gregorius IV * Pontifex Maximus pronuntiarit *a*, ad absolutæ suis numeris integritatem sanctitatis testificandam, duo ut plurimum requiri: virtutem scilicet morum, et signorum veritatem (duobus verbis) MERITA, MIRACULA; ut videlicet hæc duo quadam velut reciproca attestatione eum in sanctitatem asserant, in aliqua quadam in paritate reperta fuerint, juxta illud divi Marci Euangelistæ: « Illi autem profecti prædicaverunt ubique, Domino cooperante, et sermonem confirmante sequentibus signis ».

Lib. III. Cap. I. Deus ad demonstrandam sanctitatem E

* *lege Gregorius IX* a

243 Posset et alia hujusce asserti apta a nobis alibi adducta ratio etiam hic adduci, ea scilicet: quod Deum inter, et latere cupientes Servos suos pium amicumque certamen existere soleat, quo, quanto magis anxie isti pro virili parte, sua decora in obscuro habere atque occulere student, tanto enixius vicissim Deus virtutis eorum gloriam ac splendorem admirabilitate prodigiorum protrahere in publicam lucem et conspectum eorum amat hominum, qui afflictis rebus suis in eorum præsidio præsidium quærunt. Hinc, unde Philippus ab sepultis accurate rebus suis securitatem quæsivit, inde Deus meritorum ejus magnitudinem ordiri et palam testatam facere constituit: ut scilicet morum virtus signorum veritate probaretur. Ex his præcipua nos collecta ex processibus Florentiæ ac Tuderti *b* super sanctitate Philippi institutis, argumenta, hoc tertio libro consectabimur, servata in nominibus *c* illorum temporum omnis fuci experte simplicitate, qua in dictis Processibus efferuntur.

et augendam humilis sui Servi F b c

244 Quorum hoc primum esto, quod cuidam Andreolo Joannis Tuderto oriundo, omni manuum atque pedum usu ita destituto; ut si quo tendendum esset, id non aliter quam serpendo, rependoque posset, implorata beati Philippi ope, e vestigio manus pedesque sic revixerunt, ut ambulare laborareque sine obstaculo posset.

non diu post obitum ipsius

Alterum

[illegible]

Alterum beneficium se accepisse Julittina Martinelli Montionensis in porticu basilicæ divi Marci (ubi beati Philippi conditorium fuerat) præsentibus duodecim aut pluribus testibus fidem fecit; scilicet, se, diu multumque ab inquilinis cacodæmonibus habitatam vexatamque, Fratris Philippi Ordinis Servorum Deiparæ precibus meritisque, ab eorum violentia ac rabie esse integre liberatam.

Tertiam Philippo debet gratiam Jacobuccius Camutianus, qui cum diebus singulis ac non raro in die sæpius morbi caduci vi ruens, fœdum in modum quateretur, miseratus ipse afflictam sortem suam, auxiliarem Philippi manum invocavit, quæ illum illico sic erexit, ut illo deinceps morbo numquam corruerit.

plurima fieri permisit miracula.

245 Non minus præsentem Philippi opem experta est Margarita, uxor cujusdam Venturellæ de Bivignate Fuliginatis, doloribus torta phreneticis, quibus fiebat, ut non modo stomachus ad quamdam fatuitatem usque relaxaretur, et reliqui artus omnes quodam stupore sic torperent, ut nulla sanorum officia obire posset; sed etiam ut salutiferæ Crucis signum videre mulier non sustineret. Et eo usque invaluerat morbi furor, ut, si B non obstitissent dati ad custodiam homines, in flammarum undarumque vortices sæpe præcipitem se datura fuerit. Hæc ita tot oppressa calamitatibus, cum affusa supplex Philippi sepulchro, illi se fidenter commendasset, toto illo morborum globo levata fidem fecit, meritis divi Philippi cumulatam salutem sibi ac sanitatem contigisse.

Successit curæ Angeluzzius Lilius Collazzonus; cui inusitatus capitis dolor omnem sui ac præcipue oculorum usum præ summa acerbitate ademerat. Qui cum ad divi Marci ædem, tunica e setis molesta indutus, ac nudus pedes venisset, ibidemque Deo ac Divo devovisset sese, apparente ipsi Philippo, omnis omnino dolor ille, et cæcitas, oborta luce ac sanitate, depulsi sunt.

quibus multi homines,

246 Æsculapium quoque Philippum laudavit quidam Accoribanus Bernardi a Castro-novo; qui usu sinistri pedis ita captus erat, ut nisi scipionis adminiculo ingredi non posset. Utcumque conductus ad Philippi tumulum, postquam ejus patrocinium imploravit, restitutus in integrum C expedite ambulavit.

Paulus item Monticellius e Comitatu Tudertino, decem ipsis mensibus arthritide cruciatus, adeo debilitatus est, ut erigere se e lecto aut quoquam commovere non posset. Cum bajulatus ad sepulchrum Philippi, ei se pia fiducia enixe commendasset, omnes illico dolores evanuerunt; et refusa per artus nervosque vivida vis egit, ut qui paulo ante movere se non poterat, jam eadem hora ad aversam urbis partem redire, ac deinceps omnia sanorum posset munia obire.

Neque pro se tantum supplicantibus adfuit Philippus, verum etiam pro conjunctis personis. Nam quædam mulier, Andrea nomine, Simonucii ex oppido sancti Silvestri uxor testata est, quod, cum grande saxum, et quod humo attollere vir bene fortis vix posset, filioli sui cruri illapsum esset, id totum comminuisse. Cum vero sequenti nocte periclitantem filium mœsta mater beato Philippo commendasset, cum sanum integrumque reperit, et geminato miraculo, lactens adhuc infans, solo Deo docente, hæc verba protulit: SANCTUS PHILIPPUS ME LIBERAVIT.

247 Ita quoque Jacopuccius Benevenuti, ex oppido S. Praxedis, publicam fidem fecit, filium sibi nomine Reinerum, cum ingenti e collo pendula struma natum. Cum illum sic deformem Deo ac beato Philippo devovisset, admotum sepulchro Divi, et tunica interiore ejus, quæ id loci cum veneratione asservatur, lustratum, illico abacta præsenti numine illa colli monstruosa appendice, æquato atque incolumi collo esse receptum.

variis morbis oppressi.

In fascino quoque Philippi valet imperium. Nam Angeluzzus filius cujusdam Stephanæ, sinistro afflatus fascino, quo per duos ipsos menses contabuerat, secundum Deum Philippi patrocinio commendatus, statim difflata vi amuleti, revaluit; asserente miraculum aliquot subsequentium mensium continuata sanitate.

Philippum etiam chirurgi virtute pollere, sensit quædam fœmina Imilia nomine, uxor cujusdam Benincasæ a monte Molendino. Ea dexteri cruris et linguæ affectu, gemino malo, sic afflicta fuit, ut nec audire nec reddere voces ullas posset, ac ne quidem, cum religiosus usus et necessitas postularet, confessionis sacramentalis. Cum se Philippi conditorio sistens, duplicis ærumnæ a Deo remedium per servi ejus Philippi preces E et merita, quo poterat modo, supplex peteret, extemplo nullaque vel brevi interposita mora, exaudita est, et accepta utraque facultate pristina, unde venit, læta vocalisque remeavit.

vel infortunio afflicti.

248 Nec minus felix in calculi curatione noster medicus Philippus fuit. Jacopuccius enim filius Benevenuti Logi e Tudertina dynastia, cum calculi doloribus usque ad meatus naturalis pertinacem obstructionem discruciaretur, a Sabina matre Deo ac B. Philippo devotus, addita sponsione, si suffragiis Divi torturæ eximeretur, se illius aram multis luminibus collustraturam, aliaque pia opera obsequii ejus obituram; illico a concepta voti formula molestam petram excrevit, atque ita subductis calculis, deinceps per omnem vitam nullos similes dolores numeravit.

Alia item Mattivola nomine, cujusdam Bartholomæi Beneventani conjunx, acerbissimis calculi cruciatibus, consumptis jam medicinarum remediis, divexata, ubi Philippi sarcophago est admota, et ab ejus patrocinio speravit et efflagitavit ultimam opem, petra levata est monstruosæ in suo genere magnitudinis, eaque affixa est Divi conditorio ad spectaculum, et femina deinceps F eo malo, quod solet tamen in affecto semel corpore habere radices, numquam laboravit.

Alia rursus, Illuminata nomine, calculi diritate a medicis exposita, cum Philippi in tam præsenti periculo patrocinium implorasset, vix orandi finem fecit, et petram effudit, quam cum cereo anathemate eidem tumulo appendit, fassa præsentibus testibus, se Divi meritis discrimen evasisse.

patrocinium hujus Sancti

249 Verum non tantum cum morbis, sed cum ipsis etiam stygiis inquilinis pro suis supplicibus nec semel pugnavit Philippus, et vicit. Quædam femina Ludovica nomine tanta dæmonis tyrannide tenebatur, ut perpetuis stridoribus, stygio illo æstro expressis, omnibus circa se intolerabilis fieret, nec tanto implicita malo tendere cælo supplices implorandæ opis gratia manus, non formare salutiferum crucis signum, non recitare Dominicam orationem salutationemque Angelicam, non denique porrigere mendico stipem permittebatur. Huic ita expositæ se videndum ac spectabilem offert Philippus, et, Veni ad ecclesiam meam, inquit, et ab infirmitate et dæmonibus.

A nibus, qui te exagitant, liberaberis. Cum mulier paruisset, venissetque ad Philippi sepulchrum, eique indormiisset, in eo sopore a Philippo sublevari se atque excitari, ac demum liberatam ereptamque omni cacodæmonis violentiæ ac præstigiis sensit.

Nec adeo regium morbum extimuit Philippi potentia. Ugolinuccia quædam, Petruccii Scopelli filia, tam potenter ab hoc malo affligebatur, ut in ejus paroxysmis mortua videretur: adeo nullus in ea motus, nulla signa vitalia apparebant. Mœsta Mater ejus eam divo Philippo commendat, spondetque, se, si opem deploratis rebus attulisset, una cum filia supplicem cum grata veneratione ad ejus tumbam esse venturam. Hoc dixit, et ilico evanuit omnis morbus, nec revenit umquam ad filiam.

Chiragram quoque, a medicorum schola pro incurabili habitam, curavit hic noster Hippocrates. Ea quædam Joannula Rigalascha per aliquamultos annos quam arctissime contracta, invocata Philippi ope, apud idem ejus sepulchrum in divi Marci templo, multis, qui præsentes erant, spectantibus, libera liberos lacertos extendit, B eorumque, quamdiu vixit, usu gavisa est.

in sua necessitate implorantes

250 Cæcis præterea ac claudis lumen et gradiendi potestatem dedit: nam Consita Ugguccionis Perusio oriunda, habilitate pedum capta ac præterea a nativitate cæca, cum pari ad Divum fiducia, animi scilicet gressibus ac luminibus, supplex accurrisset, utrique calamitati medelam invenit, ut nec adminiculo deinceps, nec ductore ad ambulandum opus haberet.

Eamdem publicæ lucis usuram intercessione apud Deum, Philippi quidam cæcus mendicus impetravit, qui adductus ad ejus adhuc in feretro, antequam conderetur, jacentis pedes, ubi eos religiose ac pie est exosculatus, sanctitatem Philippi et obortæ repente lucis claritatem miratus est.

Pari aut majori miraculo cujusdam hominis coloni ditionis Orvitanæ filius (in hanc lucem, expers lucis et cæcus editus:) qui a parente efficacibus singulari fiducia lacrymis vix initiatus ad medelam Philippo fuerat, utrumque auxiliarem Patrem repentina illustratus luce, qua usque ad mortis tenebras est usus, circumspexit.

(contra procax ejusdem contemptrix punita est

251 Interim post funera, tam acer sui vindex contra contemptores, quam benignus in supplices Philippus fuit. Fæmina quædam meretricio quæ- C stu infamis (cujus propterea nomen reticetur) pro similium hominum licentia, impia lingua in Divi contumeliam exacuta, multa temere effutiverat; sed non diu: nam derepente obmutuit: quo factum est, ut aliter intus canere ac melius loqui coacta sit. Confessa itaque et deprecata, eloquentissima taciturnitate, ad pedes sancti funeris impii oris sui nefarium scelus, religiosiorem, quam prius habuerat, loquelam recuperavit.

pristinam sanitatem

252 Dissipata quoque corporis membra non colligere solum sed et animare novit Philippi potentia. Accidit haud procul Tuderto, ut in male custoditum vagantemque incurie infantem lupus incideret, qui oblati illius innocui agni jugulum ferociter ac truculenter invadens, omnem indidem cum cruore vitam exsuxerat. Supervenit lanienæ mater infantis, quæ illum anxie ubique, sed non hic, quærebat, et priusquam a bellua totus discerperetur, filium exanimem recepit. Quo se verteret infelix mulier, quidve ageret, mortuo filiolo, non satis inveniebat, quoad recordata Philippi, paulo ante in cælum non sine prodigiis recepti, impositum gremio filioli cadaver, Divi nondum humati admovit cadaveri; fusisque, quas spes dolorque inflammarant, precibus, infans revixit.

EX IMPRESSIS.

Diceres, etiam in Philippi sandalia vim non modicam dimanasse; adeo etiam illa contra calamitates valuere. Vir quidam bonus ac pius, ac proinde bene Benedictus dictus, beati Philippi familiaris ab eodem, dum vixerat, par unum crepidarum simplici opere e juncis fluvialibus textarum munere acceperat, quod ille non vulgari religione asservabat. Itaque orto domi ejus incendio, junceas crepidas jam bene siccas magna cum certi præsidii spe et fiducia in Muneratorem suum, furentibus flammarum vorticibus injecit; quibus flamma citius cessit, quam fluvio, unde junci erant oriundi, cessura videbatur.

mirabili modo recuperarunt.

253 Etiam fugientem cum sanguine vitam in tenellis infantuli membris retinuit Philippus. Berardellus filius infantulus cujusdam Joannelli Venturæ a regione collis, gerulæ nutricis Margaritæ gestatus in ulnis, læte ac festive gestiebat, cum derepente factus exanguis mortualem in modum ita expalluit ac deformatus est, ut coram publico tabellione jurati tam parens quam nutrix affirmarint, quod nullum vividi vigoris indicium daret, a se pro mortuo habitum, ac ut talem, divo E Philippo a se commendatum, aut vitæ aut sanitati (certe sanitati) esse restitutum, ac deinde ad tanti beneficii agnitionem, prout ante spoponderant, effigiem ceream paris puero ponderis, sacelli, ubi Philippi sepulchrum erat, tholo affixerunt: et ex voto singulis, quoad Berardellus vixit, annis, quatuor Christi pauperes, redeunte anniversario miraculi die, puro pioque epulo sunt excepti.

vel imminentia pericula evaserunt.

254 Quantum vero inter semimortuum et mortuum interest, tanto patentiore miraculo levata orbitas est cujusdam viduæ, quæ ex diuturno ac permolesto morbo mortuum unicum filium deplorans, cum Philippi sanctitatem illi resuscitando imploraret, in vestigio filium vidit redivivum, qui palam ac vivide coram iis, qui ad leniendum matris mœrorem aderant, professus est, se divina benignitate, beati Philippi auxilio parta, secundam vitam vivere.

Denique ut constaret, nullum morbi genus hujus Medici artem effugere, etiam febribus æstuantissimis post mortem est medicatus. Cinccius Poli a regione Cammucciana Tuderti, febri continua æstuans, invocata Philippi medela, eo ipso F convaluit momento.

Quidam præterea Reginaldus Gualterus a regione sancti Silvestri, cum febri tertiana supra modum quateretur, audita Philippi nondum sepulti celebri a miraculis fama, cum se illi commendasset, et sacras ejus exuvias venerabundus attigisset, subito se omnis expertem febris sensit.

ANNOTATA.

a *Pro Gregorio IV, quemadmodum hic vitiose scriptum vel impressum est, substitue Gregorium IX Pontificem, qui Antonium Patavinum catalogo Sanctorum adscribens ita pronuntiat:* Ad hoc tamen, ut Sanctus habeatur apud homines, in Ecclesia militante duo sunt necessaria; virtus morum, et veritas signorum; merita videlicet et miracula *etc. Hæc et sequentia ejusdem sententiæ verba inveniri possunt apud nos tomo II Junii pag. 724, vel apud illustrissimum Fontaninum, qui in Codice canonizationum eamdem Gregorii IX bullam pag. 64 et sequente nuper recudit.*

b *Gianius*

EX IMPRESSIS

b *Gianius in Annalibus Servitarum Centuria* I *lib.* V *cap.* I *fol.* 51 *et sequentibus exhibet juridica notariorum instrumenta, quæ Tuderti anno* 1285 *confecta sunt, et in quibus varia hujus capitis miracula veteri stylo referuntur. Curiosus lector ea conferre poterit cum his, quæ Dalæus ex hoc authentico instrumento contraxit, et in quibus barbarum stylum tantummodo mutavit.*

c *Biographus noster pleraque nomina, ut* Angeluzzius, Jacobuccius *et similia reliquit Italica, sicuti hic præmonet, quamvis ea more Latinorum inflexerit.*

Caput XIX. *Alia miracula, quæ videntur facta sæculo decimo quarto, quo sacrum illius corpus primo translatum est.*

B *Omissis aliis miraculis.*

Horum atque his similium signorum, quæ in sanationibus febrium, apostematum, atque aliorum morborum, patrocinante Philippo, contigerunt, plurima in processibus canonizationis et in Codicibus MM. SS. antiquis *a*. Quibus omissis, duo hic memorabilia signa, quorum alterum ad religionem venerationemque sacri corporis Philippi, alterum ad evidentiam pertinet præsentis curæ ac tutelæ, qua idem Pater addictos aut divæ Virgini aut sibi, pietate et clientela fovet ac tuetur, referemus.

narrantur fragrans odor tumuli

256 Ac prioris quidem argumentum esse potest inauditum miraculum, quod in multorum mortalium frequentia contigit anno Christiano millesimo trecentesimo decimo septimo, hoc est ab obitu Philippi pretioso, anno trigesimo secundo. Quo, cum variis ac prodigiosis de causis Patres nostri statuissent Divi corpus transferre atque inferre augustiori conditorio, id ut vivens semper fuit bonus odor Christi in omni loco, ita loculo ligneo exemptum primo cælestem quamdam fragrantiam spiravit *b*, quæ præsentis populi sensibus, mentibusque illabens, in eorum animis religionis, venerationisque in Philippum magnos motus concivit. C

omniaque anathematum conversio.

257 Deinde, acsi id parum esset, anathemata, et statuæ e cera aliisque materiis, quæ trophea de morte, morbis, dæmonibus, diversisque mortalium aliis periculis Philippi sanctimonia victis, plurima ab adjutis fidelibus apud sepulchrum fixa spectabantur, non secus, acsi illius frangrantiæ spiraculo animata vitam motumque, et cum illis pietatem ac religionem hausissent, ex suo se pulvere surrigunt, et versis ad aram, in qua sacrum corpus prostabat, faciebus, illud mirabiliter ac vitaliter sunt venerata.

et prodigiosa dæmonis astutia.

258 Quod ad præsentiam autem attinet curæ ejus ac solicitudinis de clientibus, aut divæ Dominæ suæ, aut suis, ea memorabili eventu sequentem in modum mirifice asserta passim evidenterque innotuit, qui sic se habuit. Quidam miles cum suo quodam commilitone, quem pro fratre, ac pro altero se coluerat, relictis domi conjuge atque unico filiolo, immemor suorum, memor aut gloriæ aut prædæ castra est secutus. Ut sæpe fit talibus ambulonibus, reditus ei ad suos non ita, ut abitus, in promptu fuit: nam una cum commilitone in acie mortuus, a multis migravit ad plures. Uxor interea ejus, quæ domi remanserat, qua erat eximia in Deiparam pietate, eam solitudinem suam et orbitatem cultura virtutum aliisque bonis artibus transmittebat. Ac vero præcipue filiolum suum cælorum Reginæ in ephebum formabat tanta felicitate, ut, respondente matris industriæ pueri docilitate, cælesti alicui genio, quam puero mortali puer esse similior videretur. D

qui filium piæ viduæ

259 Indoluit iis successibus mali dæmonis stygius livor, et ad notas nocendi artes conversus, si qua matrem et filium avocatos per contubernium a studio orationis venerationisque Deiparæ in medio laudabilis vitæ cursu sistere atque interimere posset, hanc stropham commentus est. Commilitonis, quem marito matronæ commortuum militiæ fuisse, jam memoravimus, corpus formamque induit, et velut e bello redux domum subit, et ad matronam: Doleo equidem vehementer, inquit, mihi lectissimum amicissimumque fratrem, tibi dulcissimum conjugem desiderari; cecidit ille quidem fortiter pugnans in acie; sed ut mihi decedens novissimis verbis tui ac filii curam orbitatemque commendavit, ita non committam, ut officium aut ulla circa vos diligentiæ meæ pars desideretur. Adeste proinde animis, et mœrori moderati, vosmet meliori sorti servate. E Ad hæc vidua conjugali mœsta pietate, etsi vehementer illacrymata est funesto nuntio, tamen sive animi virtute, sive quod sincera afferri crederet solatia, dolori suo æquabilem modum posuit.

a cultu Deiparæ avocat;

260 Tartareus interea impostor sub illa, quam diximus, larva latens, illius jam domus penatum aliquis deunculus et spiritus familiaris factus, enixe in speciem adolescentuli, ducem ad pietatem (si Superis placet) ductoremque agebat. Quare ut matri fucum faceret, inclamare illum solitus, Fili, templum adeamus; interim ad omnia alia, quam ad templa (quæ cruce pejus et ipsa Deipara odit) adolescentulum seducebat. Itaque hac ejus educatione hocque magisterio fiebat, ut infelix et totus jam ab illo, qui fuerat, mutatus adolescens, non conciones sacras, non sacra Missæ, aliarumque divinarum laudum officia vel adire vel audire in animum induceret: quin etiam, oblitterato et eliminato e pectore omni materno metu ac reverentia, illi bene monenti et ad solita Deiparæ obsequia invitanti proterve ac petulanter insultabat. F Mater ista filii metamorphosi perplexa, atque ægra animi confert se ad sacram ædem, ibique coram divæ Virginis consolatricis afflictorum effigie, pectoris sui æstum, filii periculum, et præposteri, quem domum admiserat, tutoris œconomiam et imperitam disciplinam dolenter deplorat, imploratque supplex tam multiplici tamque ancipiti malo misericordissimæ Deiparæ præsentem opem, ac libertatem. Perorata haud infeliciter causa, cum mulier domum reversa acquievisset, audit a foribus suis intromitti petentis pulsum, sed illa omnia tuta timens, non se movebat, quoad secundo imperiosius pultante hospite, ei demum domum reseravit.

sed Sanctus viduæ apparuit.

261 Data ergo ac reddita salute, colloquium ingressi, hospes quid ita tristis sit, quidve animo oneris gerat, edicere jubet. Ad hæc matrona, si calamitatum suarum rationes inire debeat, prius aliquot integros dies abituros, respondet, quam doloris mœrorisque sui magnitudo atque acerbitas fandi quærendique finem inveniat. Quod si tamen rem compendio scire velit, sciret, infelicitatis suæ summam esse, quod susceptum domo, reducem

A reducem e bello mariti sui mortui commilitonem, cui, ut fidissimo amicorum, adolescentem filium, ac se matrem moriens maritus una cum orbæ domus cura commendarit; talem experiatur in filii tutela ac disciplina, ut is ex pio, morigero, ac pudico, in omnia alia ab illo perversus, in deterrimum impiissimumque totius civitatis evaserit. Hic hospes, Condolesco, inquit, vicem tuam, sed effice; ei nuntietur, uti ex Dei imperio, hic se mihi quam primum sistat. Adstabat forte colloquentibus puerulus quispiam, qui suapte sponte sine ullius suffragio apparitor factus, ad larvatum tutorem currit, et prehensum manu ambulare secum in jus Dei jussu jubet.

dæmonem detegit, eumque fugat

262 Paret illico impostor, quamvis imbecillo apparitori, et ejulans ululansque, Quid me, Philippe, exagitas? quid discrucias, inquit, veterane inimice? Tum Philippus, qui sub hospite consolatore matronæ latebat, Dei authoritate impero tibi, inquit, age, ede, qui sis, quid veneris, quid tibi in hac domo negotii sit. Hic hærere impostori aqua, vel potius, qua flagrabat, flamma, et se tota lubricitate serpentina in omnes spiras ac volumina versans, effugia quærere; sed frustra; urB gente Philippi, qui lupum auribus tenebat, authoritate. Qua cogente, Quando, inquit, ita jubes, et dura rem extorquet necessitas: fateor, me cacodæmonem esse, fateor mariti hujusce fæminæ commilitonem mentitum; ut, si illa consuetam ac familiarem religionem, cultumque Deiparæ aliquando omisisset, ea illam opportunitate obnoxiam mihi, una cum filio discerptam tartaro devolverem. Tum Philippus: Facesse hinc quantocius, tartareæ torris; neque deinceps umquam audeas ex hac familia quemquam infestare: et cum dicto dæmon, edito fragore, qualem edere solet cælum, cum ruere videtur, fusus et fugatus in tenebras evanuit, relicta in medio cadaveris, quod gerebat, fæda et graveolenta sarcina. Matrona, tam admirandi dramatis spectatrix, in Dei Deiparæque effusa laudes et actionem gratiarum, percontatur hospitis nomen. Id quod res erat, confessus, se eum Philippum esse respondet, cujus corpore Tuderti quiescente, administer spiritus missus sit a Dei Matre, ut piorum ejus contemplatione obsequiorum illam tam ancipiti insidiarum stygii prædonis periculo C eximeret *c*.

c *Varii ægroti*

263 Hoc Philippus pro Dominæ suæ honore; sequentia pro suo; quæ supra laudata Acta publica, temporis potius quam materiæ servato ordine, subjungunt. Quæ tamen antequam persequamur, illud prius commemorandum, quod de Philippi toga, et quod gerimus, scapulari memoriæ proditum est. Videlicet ea paulo post ejus excessum circumlata in publica frequentis populi Tudertini supplicatione, coortam irati cæli atrocem tempestatem, reddita repente serenitate, sedatam discussisse.

In eadem reliquiarum Philippi translatione (de qua nos paulo ante) quidam, emortuis pedibus, suaveolentia evaporantis e loculo Divi fragrantiæ victus, soporatus est, in eaque quiete Philippum sibi auxiliares manus præbentem vidit; itaque sibi redditus, redditum quoque paulo post vitalem pedum usum sensit.

Præterea Puella quædam dextero capta lumine, qua potuit, per confertam turbam penetrans ad Philippi tumulum, eique suam inopiam luminis questa, illico videndi dexteritatem etiam impetravit.

Nec minus beneficum Philippum eodem tempore sensit puerulus, morbo caduco obnoxius: cum enim miserabili labilique sorti suæ stabilem a Philippo opem implorasset, numquam deinceps hoc affectu præcipitavit.

EX IMPRESSIS

Sensere et dæmones duram Philippi veterani antagonistæ manum. Quædam energumena miserabilem in modum ab his stygiis incolis sex ipsos annos torta, ubi ad Philippi ducta sepulchrum quievit; secundum eam quietem Philippum, ceu divinum quemdam exorcistam, nefarios e corpore suo genios exigentem vidit, et expergiscens, se liberam vacuamque infestis habitatoribus gravisa est.

pristinæ valetudini restituuntur

264 In eadem corporis beati Patris Philippi translatione loculus prior, etsi ad honorem sancti thesaurum suum pretiosiori sarcophago concessit, retinuit tamen sanandi virtutem: nam quædam inops et miserabilis puella e monte Castello, manibus pedibusque contracta, et sævo insuper renum dolore ad incurabilem incurvationem usque discruciata, in vetusto Philippi sepulchro, unde recens extracta ejus ossa fuerant, locata, e vestigio in vestigia sese surrigens, recta agilisque prodiit.

Attamen salutaris medendi vis priori relicta E tumbæ vel maxime se prodidit in altera honestiore, ut sequentia et plura alia miracula docuerunt. Quidam infans, vehementi febri deflagrans, expositus a medicis animam agebat. Unde mœsta parens ejus, ut mortis spiculum a filiolo excluderet, ad sepulchrum Philippi confugit, eique filium admovit. Dum sequenti die Patres nostri in honorem Philippi sacris operarentur, puerum, qui pene in æternam noctem lumina clauserat, illico a fusis piæ matris precibus de integro persanatum certam mortem evasisse cernunt, Philippo obtegente. Iterum alius quidam familiari religione Philippo addictus (quam etiam vicinitas ecclesiæ divi Marci conciliabat) ex bene sublimi lapsus loco, fracta tibia, per biennium non sine peracutis doloribus claudicavit. Is sic affectus, dicto tumulo Philippi illatus, derepente revalescens, deinceps passibus æquis ambulavit.

per Sancti reliquias vel corpus,

265 Non disparem Philippi in curando facilitatem expertus est non dissimilis patri suo in pietate erga sanctum Virum hujus ejusdem filius, Benedictus nomine, quem viventi adhuc Philippo familiarem fuisse, eoque ab ipso junceis illis crepidis flammarum domitoribus donatum, supra F memoravimus. Is vi morbi articularis, qui genua occuparat, tam violenter lectulo affixus hærebat, ut doloris magnitudine intractabilis esset, et immobilis: cum de translatione Philippi deque prodigiis, quæ ejus occasione eveniebant, inaudisset, in mentem ei venit, istarum crepidarum, et enixe petitas allatasque, inverso usu, sed salutari, genibus aptat. Nocte sequenti ita pie crepidato Philippus se videndum audiendumque exhibuit; eumque suaviter solatus, deterso omni, quo urebatur, dolore, ut a domo ejus incendii vastitatem, ita a pedibus et omni reliquo corpore tardigradam eam pestem avertit. Quare sequenti mane cubili exiliens, Philippi sarcophagum adit, et de doloribus suis Divo trophæum ad æternam beneficii memoriam statuit *d*.

d *quod Florentini frustra surripere tentarunt:*

266 Nec tamen Philippo persuasit omnis omnino ad omnia concedenda pietas; sed ea tantum, quæ divinæ voluntati erat consentanea. Non ita enim multo post Philippi excessum Florentinos pia cupido incessit potiundi corporis reliquiarumque tam clari civis sui: et re cum Pontifice Maximo Honorio IV communicata, confactaque,

ET IMPRESSIS. fectaque, cum populus Tudertinus Pontifice difficilior negasset, tam nobile spolium se ulli daturos, Florentini ad pias fraudes et furta versi, illud aureum vellus pluribus, quam in Argo erant, oculis Tudertini populi custoditum surripiunt et impositum jumento, elusa totius civitatis vigilantia, urbe educunt. Ubi in quemdam campum in agri Tudertini æquore situm (qui hodie ad ejus cathedralis ecclesiæ canonicos spectat) perventum est, se ac jumentum sacræ sarcinæ bajulum in viam concitant : sed nullo alio operæ pretio, quam quod arbitratos se jam multa per celeritatem milliaria confecisse, in illo campo velut in quodam labyrintho oberrantes, dilucescens dies, et sui illos confessio erroris (cujus a Tudertinis veniam postulabant) prodidit. Et Tudertini quidem urbe effusi, ultro libenterque eum errorem suis supplicibus ignoverunt, ac receptum sacrum ferculum, deductumque solenni pompa, templi sui mausolæo læti recondiderunt. Viget hodieque ejus miraculi memorabile vestigium : nam qua per eum campum tota nocte cum sacris exuviis Florentini ambages egerant, licet eadem ubique cultura et cura arvum colatur, non modo segetis
B colore, sed etiam, ubi virgulta sunt, eorum humilitate raritateque viarum, ab nocturnis erroribus tritarum, flexus reflexusque formantur *e*. Cujus testandi gratia facti aliquot abhinc annis senatus populusque Tudertinus ibidem loci monumentum, rem gestam pictura atque inscriptione exprimens, sumptu publico statuit.

et obtrectator quidam punitur

267 Erat ea ætate in eadem urbe quidam satyricæ licentiæ, ac præfrictæ frontis audaciæ in denigranda bonorum bona fama quadruplator : is quodam die in loco publicæ frequentiæ multa in multa et bona Philippi opera deblaterans, deridiculo habebat civium suorum in Divum religionem, eoque majorem in modum allaborabat, si qua posset, populi studium a cultura Philippi avertere et pervertere; sed id nefas illi non diu sic abivit : adest enim repente superbo ultor a tergo Deus, et cum circumstantis frequentissimæ concionis horrore humi afflictum, omnibus artubus deartuatum, adempta impia voce, infelicem animam et profligatam nefariæ obtrectationis causam agere coegit. Sed quomodo ageret? Non erat vox neque sensus. Succollantibus ergo humeris aut juncturis brachiorum, a religiosis civi-
C bus fertur ad Philippi vitale sepulchrum; cui impositus, ab impietate et pene jam decretoria ultimaque ejus pœna, vivifica busti Benitiani virtute illico revixit, et tantæ benignitatis monumentum litteris coloribusque adumbratum, templi, ubi sepulchrum Divi est, tholo affixit : atque ita ex maledico Philippi encomiastes factus, postea omnia alia, quam quæ prius dicere solebat, dixit *f*.

ANNOTATA.

a *Pocciantius in Chronico ad annum Christi* 1285 *pag.* 79 *et sequentibus pleraque hujus et præcedentis capitis miracula contraxit.*

b *Gianius Centuria* I *Annalium lib.* VII *cap.* IV *mirabilem hunc odorem, aliaque prodigia ex juridicis notariorum testimoniis breviter narrat.*

c *Laudatus Gianius in Annalibus Centuria* I *lib.* V *cap.* II *testem prodigiosæ hujus historiæ allegat Thaddæum Adamarium, qui videtur sæculo* XV *floruisse, ut in Commentario prævio nu . 6 monuimus.*

d *Historia primæ translationis et miracula* D *tunc patrata conservantur in cancellaria episcopatus Tudertini, ut Gianius Centuria* I *Annalium lib.* VII *in Annotationibus ad caput* IV *testis oculatus affirmat.*

e *Petrus octavus Ordinis servorum Generalis anno Christi* 1317 *in comitiis Senensibus narrabat, Florentinos id sub Generalatu B. P. Lotharingi tentasse, et eorum conatum clamoribus infantium Tudertinorum detectum fuisse, ut in Annalibus Servitarum Centuria* I *lib.* VII *cap.* III *fusius licet videre.*

f *Idem Petrus octavus Generalis, patria Tudertinus, apud Gianium loco mox supra citato, in comitiis Senensibus hanc obtrectatoris punitionem distinctius exponit his verbis :* Ejus quoque sævitiam (audite, quæso Patres, et hinc discite venerari Sanctos) ejus, inquam, sævitiam in detractores aliquaodo experta fuit nostra civitas : cum enim concionator quidam sancti Fortunati, qui dicebatur F. Fortunatus, concivis noster, livore quodam (ut arbitror) perceitus, vana de viro sancto Philippo proferens, suis auditoribus suadere conaretur, ne tot et tanta, quæ de Viro Dei prædicabantur, vera crederent, neve illi tantum honorem exhiberent, illico contractus, E lingua penitus convulsa et innodata, a concione defecit, et cunctis ex nostratibus, qui aderant, mirantibus, quasi mortuus cecidit; quem Fratres sui bajulantes, et ad corpus B. Philippi deferentes, voto suscepto, statim sanum reduxerunt; in cujus rei testimonium adhuc pendet, veluti B. Philippi trophæum insigne, in ecclesia S. Marci, ejusdem concionatoris cerea imago.

CAPUT. XX. *Recentiora miracula, quibus immiscenter ea, quæ in tertia corporis ejus translatione contigerunt.*

II. Asthmaticus sanatur.

Nunquam tot curasset noster medicus Philippus post sua ipsius funera, si contempta Virginis vocatione, curare voluisset. Sed dum ex medico fit Virginis Servus, accepit ab hac in- F firmorum medela eam potentiam, ut jam quatuor integris sæculis, omnibus suis clientibus præsentem afferat medicinam. Ejus rei priori capite argumenta vetustiora, hoc recentiora eaque pauca tantum e multis atque magis explorata afferemus. Joannes Andreas Amideus, e vico Narniensis agri Coldiscipulo, anno Christiano MDXCI asthmate incurabili ad extrema redactus, valedicentibus medicis, itinera æternitatis ingrediebatur jam, atque extrema Unctione delibutus, ad ultimam se luctam comparaverat. Intellexit id ipsius neptis Catharina, nostri Ordinis Religiosa Soror in cœnobio oppidi Arnolfæ; et exorata una cum aliquot sociabus virginibus Philippi ope, conceptoque voto, si avus revaluisset, effecturas se spondent, ut summum, quod propitiandis in necessitate cohonestandisque Superis divina sapientia excogitavit, sanctum Liturgiæ sacrificium in divi Philippi honorem fiat. Vix votum virgines nuncupaverant, cum, velut alto excitus veterno Joannes, Epiphaneam suam (ita uxor vocabatur) ingeminat; et Heus, non vides, inquit, beatum Philippum Ordinis Servorum, qui auxiliaris

A xiliaris archiater meus adveniens, macte animo et jam hinc sanum sospitemque esse jussit: addens; Religiosas Bulgarienses impetratæ gratiæ fideles sequestras extitisse. Hoc necessitati tribuit Philippus, illud deliciis suorum cultorum.

et odor efferæ corporis translatione a

269 Quod cum anno a Christo MDXCIX beati Philippi e templo Divi Marci, ad divæ Virginis Gratiarum, adornaretur translatio *a*, et aperiretur arca, ex qua lignea theca, Philippi continens ossa, eruenda erat, frequens, qui aderat populus, eam pene prius naribus, quam oculis usurpavit: tanta enim repente toto templo suaveolentiæ sparsio extitit, ut in admirationem rapti universi, qui præsentes insolitis deliciis innatabant, Dei suavitatem odorantes, cumulatas ei gratias agerent pro dignatione, qua ad tam cælestis spiraculi experientiam fuissent admissi. Similis alia fragrantiæ sparsio data populo est decimo octavo Septembris ejusdem anni, cum ex eadem theca ossa Philippi promerentur, exciperenturque sumptuosiore alia atque augustiore, in qua transferrentur.

obsistens tempestas dispellitur.

270 Et translationis operi vigesimus primus dies ejusdem mensis Septembris dictus erat, jamque ad divi Marci omnia sodalitia, omnes Religiosi Ordines, omnisque cum episcopo Clerus ac B populus Tudertinus convenerant, cœptque etiam pompa jam duci: cum subito, nigrescente atque intonante cælo, ingens turbulentæ pluviæ procella præcipitat, quæ non modo Ordinem religiosi triumphi dissipavit, sed etiam, cum non minus violenta quam pertinax procella videretur futura, effecit, ut de omittenda per eum diem translatione cogitaretur. Sed nihilominus tamen processum est; et quam primum memorato divi Marci templo elatum sacrum ferculum sub dio constitit, stupentibus cunctis atque applaudentibus, dicto citius totus ille tempestatis furor, reddita serenitate, posuit ac sedatus est. Ita cum cælo turbido pro suis honoribus, non modo pugnavit Philippus mortuus (tantus eorum in vivis osor) sed etiam pompæ suæ congratulantes largiter est remuneratus.

eoque die monialis a cancro liberatur

271 Cum enim in dirigendo hujus pompæ ductu placuisset episcopo Tudertino, ut versus portam urbis Burgensem tenderetur, ut Religiosæ Ordinis nostri inclusæ virgines ad divam Annuntiatam, pompæ seriem ac celebritatem commode spectare, et quando aliter non licebat, C oculis comitari et prosequi possent; erat tum in illo parthenone quædam ex Religiosis virgo, Soror Ludovica Montenigra nomine, Perusiana, cui ad latus sinistrum quadriennio jam fœde serpens cancer pectus exederat, eoque duobus ultimis annis usque grassatus est, ut adempto illi omni omnium membrorum usu, neque se commovere, cum lectulus sternendus esset, neque cum sumendus cibus, admovere ori manum posset, ut propterea bajulari, atque inescari alieno auxilio debuerit. Ea cum de Philippi transvectione inaudisset, majorem in modum optavit cum reliquis Sororibus spectatum interesse, quod cum per tam afflictam valetudinem non daretur, invocatum Philippum oravit, ut sua sanctitate, sanitate vel unius brachii se bearet. Tum spectatum euntes Sorores his votis prosecuta: Ter felices vos, inquit, quibus datum est, posse videre, et pars esse hujus translationis; atque a dicto acquievit. Postridie mane una ex Sororibus, Dorothea Florida nomine, visendæ ægræ gratia, ejus cellulam intrat, et ei læta Ludovica, Non vides, inquit, Soror Dorothea, Philippi nostri in me benignitatem; is hac nocte per quietem, dexterum lacertum hunc vertici meo imposuit, et ab expergefacta sic repertum, nunc, qua vides, agilitate moveo. Tenuit autem ejus agilitatis beneficium ad virginis mortem usque.

ex improviso.

Plures au...

272 Nec illud minus mirabile, quod idem Philippus cuidam Vincentio, Raphaelis Pezzini Florentini civis filio contulit beneficium. Hic puerulus dextero pede laboraverat tam otiose, ut semper ei in quadam sella, quod consistere non posset, hærendum fuerit non sine molesto parentum mœrore, quorum altera, Dianora nomine, vigesimo sexto Julii anni reparatæ salutis millesimi quingentesimi nonagesimi primi, adita ecclesia divæ Annuntiatæ, adoratoque ibi divinæ Eucharistiæ sacrosancto Numine, postquam Deiparæ magnæ imagini honorem habuisset, etiam ad beati Philippi sacellum invisit, et gemino stimulata incitamento, amoris videlicet in filium materni, et in Divi grandia merita fiduciæ, robur emortuo pedi filii sui exorat, et impetrat actutum: nam redeunti domum matri lætus ac tripudians filius novis passibus progreditur obviam; nec in vestigiis ejus ullum vestigium remansit ejus compedis, qua hactenus sellæ illi illigatus fuerat. E

tum c n.

273 Suam quoque salutem Philippo acceptam retulit nobilis quispiam Joannes Baptista Guazzaronius, qui acerrimi calculi, et calculo agnatæ arenæ, nec non laterum doloribus enecabatur. Et medici jam in eo curando omne oleum et operam se perdidisse conclamaverant. Id intelligens Joannes ad cælestes medicos et medicinas respicere cœpit, et implorata Deiparæ, per quidquid umquam servus Philippus ejus sub obsequio meruisset, ope, vix finem precibus fecerat, cum dolores omnes et dolorum triplex causa evanuerunt. Adest matutinus salutator eodem, quo ea repentina sanatio contigit, mane Octavius Cortesinius, periclitantis paulo ante Joannis consobrinus, et admiratus, jam damnato lecto, circumeuntis tam integræ sanitatis novitatem, quærit, quid portenti? Joannes respondet: Philippi sanctitatem ac patrocinium huic (ut aliis multis) miraculo magnam causam fuisse; iret ergo Octavius, et necessaria itineri Romam ineundo cum duobus Patribus e Societate Jesu, qui eodem in procinctu erant in episcopali palatio, compararet. Paruit Octavius celeriter, et rebus omnibus viæ necessariis adductis, Joannes non sine ami- F corum, medicorumque vix oculis suis credentium stupore, cum iisdem duobus Patribus viam et ingressus et emensus est. Nec umquam postea vel tentatus memoratis morbis fuit.

tum femina, b

274 Ejusdem Horatii *b* Cortesinii nepos, Carolus vocabulo, puer septennis, per dies viginti, nullo levationis indicio, ex medicorum sententia cum præsenti vitæ periculo gravibus febris ardoribus torrebatur. Itaque actum de pueri vita rati, eum divo Philippo patronus ac mater devovent, et, nulla interposita mora, puer ita devotus revaluit, et eodem die exiliens e pyra sua, id est, lecto obambulare potuit, et ambulare dein ad Philippi vitale sepulchrum: ubi mater, quod voti damnata esset, filium Ordinis nostri habitu indui curavit.

Alius aliquis arte alutarius, nomine Cintius Moscatellius, cum altero lacerto graviter laboraret, neutro laborare poterat; sed cum omnis victus ejus ratio et census in lacertorum opera situs esset, ac proinde se in arcto deprehensum videret, spondet, si discrimini, patrocinante Philippo, fuisset exemptus, se natalem ejus diem sacrum

cruni semper festumque habiturum, neque ulla cum artis suæ opera prophanaturum, affixurum prætcrea ad tanti beneficii memoriam Divi monumento argenteum brachium. Votum, et impetratum : nam postridie ejusdem festi in fodina Pontis Comitum, non jam dolenter sed utiliter, restituto lacerto, laboravit.

275 Etiam fugientem jam e corpore animam retinere novit Philippus, non manuum aut compedum injectione, sed tantum pallii. E nobilitate Tudertina, Hieronymus quidam Leonius, bona fide attestatus est, quod anno ab allata salute millesimo quingentesimo nonagesimo septimo, parens sua, Hortensia nomine, redacta ad ultimam colligendi vasa et migrandi necessitatem, animam agere, et Deo supremum commendari cœperit ; eoque ad luctam, a cujus victoria pendet æternitas, sacro, pro more Catholico, Oleo delibuta, gravi cum morte negotio occupata, desierat mortalibus loqui posse. Tenuit ea anceps tractatio per aliquamultos dies, quibus non modo nihil aut cibi aut potionis sumpsit, sed ne motum quidem ullum vitalem, aut vitæ signum candenti etiam ferro adusta edebat. Medici, qui B proinde jam frustra aderant, et actum cum illa videntes, ac, quod cum morbo, non cum morte certare soleant, æternum ei valedicentes abierunt. Cæteri vero per cubiculum commeantes, ei ut mortuæ, formato de more crucis signo, bene precabantur. Ad extremum, sive mortua sive in mortis confinio esset, visum est fratri ejus ac filio, aut mortuæ aut moribundæ Philippi pallium, quod de civitatis Tudertinæ consuetudine moriturientibus imponi solet, adferri imponique curare. Quod dum fit, Hieronymus ex suburbano suo, quo urgentis negotii causa pridie abierat, redibat, certus matrem mortuam reperire ; sed fefellit illum Philippi pallium, quo applicito, illa, illo spectante, cibum sumpsit, et sine ulla difficultate lecto excessit.

implorato Sancti auxilio,

276 Tertiam quoque beati Patris Philippi translationem, dignam posteritatis memoria ac veneratione duo memorabiles eventus fecerunt. Unus, quod cum ligneum loculum, in quo Philippi reliquiæ conditæ erant, fabri ex ara, in qua defossæ atque incrustatæ erant, eruere vellent, nulla enim aut arte aut molimine valuerunt vel loco dimovere. At ubi Eustachius Desiderius, C Cathedralis ecclesiæ Tudertinæ archidiaconus, manus admovit velut adjutrices, omnis obstaculi pertinacia subito cessit ; apparuitque sacra sacris, non prophanis manibus rite atque habiliter attrectari. Alter erat, quod (plerisque opinantibus, non passurum corpus transferri se ex eo templo, quod alias magna religione ac pietate licet clancularia, abductum se tamen eodem reduxerat) ingens saxum (illius aræ mensa) duobus impositum sublicüs palis, ac perexiguo trusum impulsu, tanta celeritate ruit, cum spectantium summa admiratione, etsi judicarent altero tantum numerum fabrum illi moli summovendæ non sufficcturum, ut vivi corporis in morem, fugere saxi moles videretur ; ut appareret, lubentem volentemque, abacta illa remora, migrare beatum Servum ad ædem aramque gratiosæ Dominæ suæ.

277 Etsi autem tanta, ut vidimus, cupiditate locum mutaverit Philippus ; voluntatem tamen opitulandi miseris non mutavit, sed ex Dominæ suæ contubernio auxit potius ; ut vel quotidianis usque in hodiernum diem beneficiorum experimentis comprobatur. Nos in iis, quæ sæpe laudata publica monumenta suppeditant, pergimus. Infans octodecim menses natus, paternis in ulnis pro fenestra domus suæ e regione ædis divi Marci positæ gestatus, ut est lubrica in lapsus infantia, vicenorum pedum altitudinis ruina patri in plateam exciderat ; et, ut mater infantis Claudia Cconellia nobilis matrona testata est, ab omnibus, quod nullus in eo vitæ halitus notari posset, pro mortuo habitus est : sed illatus templo, et impositus aræ, cui inclusa erat Philippi urna, revaluit ; ac brevi post ne livor quidem a lapsu superfuit : in cujus memoriam beneficii parentes, Philippi servatoris nomen infantem deinceps ferre voluerunt c.

ad ejus sepulcrum.

278 Eumdem etiam, qui fuerat, Philippum adhuc esse, experta est quædam, Belisandra nomine, Josephi Catarini civis Tudertini uxor, quæ cum in doloribus partus acerbissimis deprehensa, viribusque et sensibus omnibus, excepta audiendi facultate, destituta, una cum fœtu interiisse videretur, obstetrix et quæ aderant cæteræ, nuncupato voto, si Philippi fideli ope periculum evasisset, cum puero et puerpera se ad Divi conditorium cum oleo, pro lucernis ejus, prima quaque opportunitate affuturas, et Philippi nomine puerum insignituras, spondent. Et a sponsione E et prece editus in lucem infans est, cujus tamen nullam vitalem auram hausisse videbatur, ut propterea obstetrix et reliquæ vota precesque geminarint. Quibus conceptis, infans respirare et labella agitare cœpit, idque in piis feminis reddendi voti acuit diligentiam.

In album quoque clientelæ Philippi relata fuit nobilis matrona quædam, nomine Cleria Guazzaronia, quæ fluxione sanguinis ad vitæ incitas redacta, cum ad Philippi præsidium, ut ad certum servandæ vitæ asylum confugisset, postridie quæsitæ illic opis ; damnato, quem diu coluerat, lectulo, omni se inveterata illa valetudine, et præsenti mortis periculo liberatam sensit, asserente urbano medico Octaviano Taramanno, nulla humana ope mortem evadere potuisse.

optato potiuntur.

279 Nec tamen in censu suorum Patronus hic noster tantum numeravit ægros morbis, sed et egentes inopia sublevatos. Quædam Faustina, cujusdam Sebastiani Tardini conjunx, marito peregre profecto, cum nihil ei alendæ sui et quatuor liberorum copiæ restaret, quam pauxillulum farinulæ, qua fieri non poterat, ut usque ad Tardini patris reditum sustentaretur ; ad benignitatem Philippi confugiens inops fæmina cum orat, ut F quemadmodum olim vivens duarum peccatricum (de quibus superiori libro) inopiæ subvenisset, ita sibi parvisque liberis aucta annona succurreret. Nulla votis mora : nam Philippus, facta ex farinula farina, ad dierum quindecim sufficiens alimentum, Tardini patris reveniendi tarditatem abunde supplevit.

Sed et chirurgi officia nobiliter supplevit Philippus, ubi chirurgi mortales omnes desperarunt. Soror Paulina, virgo Religiosa in divi Francisci cœnobio Tuderti bona fide testata est, quod anno a salutifero partu Virginis nostræ millesimo sexcentesimo sexto quædam alia Soror ibidem loci, nomine Laura Salvena, ex gravi quadam sinistri pedis ustione hiantem ac non modici periculi plagam contraxerit : quæ ipsam ipsos quatuor menses lectulo affixerat, affixeratque sævissimis doloribus, quibus nulla medicina ponere modum poterat, ut proinde duo familiares medici statuerint, secto crure, infectam partem, ne partes syncerae traherentur, abscindendam. Quod ubi periclitantis virginis germana et Religiosa Soror Domitella

A Domitella intellexit, germanam periculi ingruentis admonitam hortatur, ut rei cruciabili atque ancipiti divi Philippi ingeminatam opem opponeret. Quod cum illa strenue præstitisset et argenteo crure ad Philippi quamdam effigiem (quam in choro cœnobii venerabantur) affixo, servati cruris gratiam spopondisset, se posteritati testaturam; nuncupatu voto, reddi cœpta sanitas sectioni obstitit, et post dies quatuor egressa lectulum, ingredi per cubiculum cœpit, ac duodecim post diebus sanata de integro gradi potuit, ut poterat prius, quam ustularetur.

a laboraturus in ejus festo absterretur

280 Non tantum Philippus ipse his aliisque miraculorum signis suam prodidit sanctitatem, sed et ipsa Virgo ejus honori non semel consuluit. In iisdem monumentis refert e Tudertina nobilitate quidam Marcellus Valentinus, quemdam Pasquinum cujuspiam Feliciani Armenii colonum, die vigesimo tertio Augusti (qui divo Philippo sacer est) rus ad rusticandum prodeuntem, incidisse in admirandæ venustatis viraginem, candida in veste, in cujusdam clivi vertice consistentem, quæ hominem percontata quid moliretur, cum ille respondisset, se diurni operis pensum B moliri, virago (quæ Virgo Maria fuisse creditur) Meministin', inquit, hodiernam lucem beato Philippo festam esse? Cave labores hodie, nisi piaculo laborare velis noxæ futuro. Dixit, et cum dicto videri desiit: et colonus, omisso prophano opere, sacro operatus est, et oblatus postea examini, die decimo tertio Januarii, anno millesimo sexcentesimo vigesimo primo, in eo rei seriem bona fide narravit, excipiente jurati verba publico Tuderti tabellione Quirino Quirinio, qui rem gestam probe examinatam per confectum legitime instrumentum publica fide donavit.

Sanctus præcipue

281 Deinceps narratur idem Patronus noster infirmam primæ infantiæ ætatem variis beneficiis fovisse. Nam alius quispiam, Rutilius Poltius pictor, edixit publice filiolum suum biennem, vocabulo Agnulum, sanguinis fluxu tam impetuoso mensem integrum fuisse exhaustum, ut egesturum una animam medici spoponderint. Eoque aut præsenti jam aut jam venienti morti assurgentes medici, longum puero ac parentibus vale dixerant. Neque periculum ex vano hauriebant: nam ita exhaustus puerulus nihil omnino alimenti per bucC cellam, nisi per vim perque cruciatum apertam, admittebat; et id ipsum quantulumcumque erat, stomachante ventriculo, regerebat. Auxii parentes, et suam in miserabilis pueri sorte sortem miserati, consumpta omni humana ope, ad divinam vertuntur, eique exorandæ patronum Philippum deligunt. Et gratiæ ejus captandæ gratia, dum atratum habitu nostro puerulum ad Philippi conditorium perferunt, in transitu se obtulit pistoris officina: in cujus promercali jentacula puerorum crustula prostabant; quorum cum puerulus unum petiisset, emptum pater non pœnitendo pretio puero porrigit. Qui sublabratum donum illico abligurire cœpit; atque ubi ad ecclesiam est perventum, et Religiosi Patres puero Philippi pallium admoverunt, eidemque puer osculum impressisset, sine mora ulla interjecta pristinæ sanitati restitutus est.

Succurrit infantibus

282 Item alius infans Bernardinus, Cypriani Joannii cujusdam e pago sancti Joannis filius, jam triduo nutricis ducere ubera posse desierat. Cum ageret animam, pater ejus cujusdam matronæ (quæ Philippi meritis non ita pridem periclitanti proli suæ sospitatem impetraverat) consilio filium Tudertum ferebat, et identidem, quod inter eundum exspirasse videretur, eum inspiciebat. Cum illum in ecclesia, ubi Philippi monumentum est, loci antistes memorato Philippi pallio lustravisset, invasis mira lætitia atque aviditate nutricis uberibus, revaluit, suxit, ætatem protraxit.

Simile quoque est, de quo Fulvia Armenia matrona Tudertina fidem fecit; quod scilicet nurus suæ filiolus gravium defluxionum e capite in præcordia deciduarum viscosa obstructione, cum summo vitæ discrimine (quod infans necdum sextum ætatis mensem excesserat, eoque suffocanti ei massæ impar viribus fuerat, per meatus viasque ab natura stratas deducendæ) laborarit. Quo die frequens civitas Tudertina, electo in divum tutelarem Philippo, eo nomine mirifica celebritate eam nuncupationem adornabat, infantis mater Dionora, immemor in privato luctu publicæ lætitiæ, cum quid ageretur, esset admunita, propitium filio Philippum invocat. Vix mulier precandi finem fecit, cum, simul ac puer sternuisset, salutem, quam sternuentibus apprecari solemus, statim sortiri cœpit, et paucis post diebus revaluit. E

præter hæc tamen febricitanti majoris ætatis

283 Ab infantili ad confirmatam ætatem curandam rediit Philippus. Ludovicus Fantolinius Perusinus, cum aliquot septimanis febri continua ac pertinace æstuasset, jam morbi violentiæ non solum corpore, sed mente etiam, ita succubuerat, ut voce moribunda mera deliramenta loqueretur, ac proinde a medicis ejus soror Jacoba moneretur, ut, quoniam de corporis ejus salute proclamatum esset, animæ prospiceret precum et Sacramentorum præsidio ac viatico. Illa fratrem hortari cœpit, ut per sacram exomologesin sua peccata expiaret: sed ille, præsentis mortis horrore perturbatus, nihil ad rem respondebat. Unde pia soror ad Philippum confugiens, eum suppliciter orat, ut fratri a Deo vel tantum lucidi intervalli impetret, quantum sufficiat exonerandæ per Sacramentalem confessionem conscientiæ. Vix desierat precari, cum, quod anguste rogaverat, auguste impetrat: nam frater non solum accersito sacerdoti ad satietatem confiteri potuit, sed etiam una eademque Dei in Philippi gratiam opera, a corporis animæque morbo absolutus, in solidum convaluit. Accidit id Maio anni millesimi sexcentesimi vigesimi primi. F

qui morti periculo expositi

284 Sed mox ejusdem anni mense Julio liberalitatem suam Philippus iterum in infantes, et primo quidem in eamdem Fantolinorum gentem, sequentem in modum produxit. Erat eidem persanato Ludovico filia triennis, nomine Constantia, quæ inter nugandum, triticeum culmum tenero ocello infixerat, sic ut ictum vulnus cruor et oculi insignis inflammatio sequeretur. Puellæ mater, Margarita Mellinia, et affinis ejus quædam Jacoba non sufficiebant extrahendo culmo; adeo se alte ac mordiens oculo insinuarat; cum illis consilii inopibus, et quid agerent nescientibus, supervenit puellæ avia, et procidens in genua, et supplices cælo manus cum ardente fiducia tendens, O beate Philippe, inquit, commendo tibi hanc infantulam; et his dictis, erigens se et oculum intuita infantis, in eo jam neque cruorem, neque fervoris ruborem, neque (quod admirationis palmarium fuit) ipsum culmum, qui repente evanuit, uspiam videre aut invenire, etiam aliarum præsentium oculis, potuit.

vel morbis ... ...

285 Non impari beneficio affectus est alius bimestris infans, Joannes Baptista Baldeschivus, qui

... ingressis qui ipso die Natali Servatoris nostri, anno millesimo sexcentesimo secundo, affectu quodam (quem vulgo rupturam *d* vocant) uri cœpit, et adeo mali vis auxerat, ut, præter arcti subligaculi usum, aliquoties in die a domesticis, capite, ac reliquo corpore deorsum a pedibus verso (si qua ratione suis effusa finibus viscera reponi possent) tredecim mensium diligentia nihil efficeret; donec utcumque ad sacram Perusii ædem Servorum Deiparæ, Mariæ Novæ dictæ, delatus est infans, et a contactu vestimenti Philippi, quod in eo cœnobio magno in honore asservatur, suis intestina sedibus restituta atque conclusa sunt, omnibus, ut minime porro necessariis, subligaribus abjectis.

Denuo quædam Faustina, Salvatoris Batilori nomine septennis filia; ignotu medicis morbo jactabatur, quo consistere pedibus non poterat, quin jam in hanc, jam in aliam partem lapsando aut rueret, aut fatigaret ruenti utrimque obstantes. Post longas rei disquisitiones mater ejus eam quadam Philippi veste lustrari curavit, et subito curata est mense Octobri anni a Virgine Matre millesimi sexcentesimi vigesimi secundi.

B

et fascino afflati 286 Huic subjungitur in iisdem Actis Camillus de Penna puer quadrimulus, qui lethali afflatus fascino, animam pene jam actam agebat; cum soror quædam Tertii Ordinis divi Francisci, Ursulina nomine, sodalitii habitus nostri Servorum ad sanctam Mariam Novam æditua, puerum divo Philippo vovet, habitu nostro per integrum semestre amiciendum, si parentibus collibuisset: (collibiturum vero persuaserat nota Octavii de Penna pueri parentis pietas, quæ illi cum conjuge Adriana Asidea et matre ejus Olimpia communis erat.) A nuncupato voto quamprimum puerulus cœpit convalescere et paulo post etiam satis valere, idque anno Christiano millesimo sexcentesimo vigesimo tertio.

Tandem alia puella, Constantia Cantuccia trimula, eadem fascini peste jam pro mortua habebatur tam evidenter, ut, cum parentibus ejus Josepho et Hieronymæ Bontempiæ suaderetur, uti filiam Philippo commendarent, responderint, se sero moneri. Inducti tamen postea matronæ cujusdam Atalantæ Benedictiæ salutari consilio acquieverunt; et illico commendationis momentum tam illi, quam restitutus pristinæ valetudini infans, senserunt.

C

opem ejus experiuntur. 287 Claudat agmen clientulorum Philippi in hoc libro, non in beneficio, urbis Placentinæ matrona, nomine ac pietate in Philippum angela. Hæc novennem filiolam Joannam, defluxione quadam cruenta oculos suffusam, (qua nec ipsa videre nec videri patienter ob deformitatem poterat) deplorabat. Sed facto in ara divo Philippo sacra in æde Servorum ad divam Annam Sacrificio, et oblatis duobus ex argento cælatis, ut spoponderat, oculis, nulla vel tenui interposita mura, ex votis voti damnata filiam sic videntem vidit, ut ambæ omnia videre possent, præter vestigium aliquod vel minimum detersæ modo ac depulsæ cæcitatis. Atque hæc quidem hactenus de rebus admirabilibus, Dei numine patratis, tamquam sanctitatis Philippi argumentis. Qui plura numero percipere volet, is Annales nostros, et antiquos Canonizationis Processus, typis editos consulat; et inveniet Deum mirabilem in Sanctis suis, et Philippum venerabilem in factis suis.

D

ANNOTATA.

a *Hæc est tertia sacri corporis ejus translatio: nam secunda contigit anno Christi* 1579, *ut in Annalibus Servitarum Centuria* IV *lib.* IV, *cap.* XI *licet videre.*

b *Iste Cortesinius, qui numero præcedente prænomen Octavii habuit, hoc loco Horatius appellatur. Utro loco erratum sit, vel an Cortesinius ille duo prænomina habuerit, ignoramus.*

c *Hoc miraculum pueri e fenestra delapsi et aliquot sequentia leguntur etiam in instrumento ad canonizationem* S Philippi *promovendam oblato, quod Romæ anno* 1670 *impressum est.*

d *Solutio unionis in nervosis musculorum partibus ex distentione proprie vocatur a medicis* ruptura, *ut Castellus in Lexico medico ad voces* unionis solutio *testatur. Sed ex subsequenti narratione suspicor, hic herniam indicari.*

CAPUT XXI. *Publica de sanctita ipsiuste opinio, antequam catalogo Sanctorum solenniter adscriberetur.*

E

III. *Biographus ex B. Philippi ... stis,*

Quamquam de beato Patre nostro Philippo talia hactenus relata sunt, ex quibus ejus etiamnum mortalis, dum viveret, et immortalis, postquam est mortuus, sanctitas multis mirabilium virtutum splendoribus ita est illustrata, ut glorioso vitæ ejus cursui hoc loco meta poni debere videretur, tamen quia nonnulla non minus honorifica relatis ad hujus historiæ calcem ideo rejecta sunt, ne eorum suis locis commemoratione rerum gestarum series interrumperetur, visum est aliquem hic eorum gustum lectori delibandum proponere; ut eorum cælesti tractus illecebra currat post odorem unguentorum, quibus Philippum unxit Deus, et currendo ascendendoque per imitationis gradus, virtutem et sanctimoniam ejus assequatur. Quantis, qualibusque virtutum etiam miraculis approbatarum ornamentis Philippi pueritia atque adolescentia inclaruerit, et quanti facta sit ejus sanctitas a septemviris Ordinis primis primoribus, qui illi adhuc sub schemate fratris Conversi latenti ac pene tyroni tyrocinium juventutis nostræ Senensis spiritus sui ardore succendendum crediderunt, jam supra primo hujus historiæ libro meminimus. Quod munus Philippus tanto Ordinis nostri bono gessit, ut, si primi illius sæculi felicitas, et abundantia sanctorum virorum, ipsa frequentia abolente novitatem (quæ transmittendi ad posteros res gestas plerumque solet esse causa) non obstitisset, multos alios in Ordine divos, præter illos septem, ejus beatos discipulos superiore libro laudatos numeraturi essemus, Philippi disciplina ad magnam divinæ amicitiæ beatitatem provectos.

F

et Tudertinorum erga eum devotione. 289 Cæterum, etsi superiore libro insinuaverimus, quanto in honore quantaque in opinione sanctitatis apud summos Pontifices, imperatores, reges, reliquosque Christiani orbis proceres habitus Philippus fuerit, tamen hoc loco succenturiari meretur Tudertinorum in Philippum pietas; qui cum in illum vivum dignitatem Confalonerii,

A falonerii, id est, ejus urbis consulatum perpetuum contulissent, inumbrante conditionem hominis Religiosi, similis honoris incapacem, eximia viri sanctitate; per quam sibi a Deo, rerum suarum potiente Philippo, omnia fausta ac felicia pollicebantur, illi etiam in cælum recepto eum magistratum prorogarunt, nullo ei deinceps umquam suffecto successore, quod haud temere arbitrarentur, Reipublicæ suæ numquam nisi bene consultum iri, eo consule, cui paulo ante Deus Optimus Maximus æternum ob res bene gestas et triumphum et consulatum in cælo decrevisset. Hujusce senatus consulti memoriæ ad posteros propagandæ gratia Tudertini monetam cudi voluerunt (cujusmodi quidam e prima nobilitate dynasta Placentiæ nummum conservat) in una facie pyramidem, cujus in cuspide crux repandis ornata liliis exstat, referente cum hisce literis R. S. B. M. hoc est RELIGIO SERVORUM BEATÆ MARIÆ; altera vero facie, has cum cruce literas habet: F. P. O. S. id est FRATER PHILIPPUS ORDINIS SERVORUM *a*.

a *reliquiis solicite conservatis,*

290 Sed et salutares thermæ montis Tuniati (quod sancto Rocho *b* ob alias sanationes contigisse accepimus) Philippo etiamnum vivo Sancti

b B nomen fecerunt; jam inde a primordiis suis, THERMÆ SANCTI PHILIPPI dictæ. Post vero mortem ejus tanta fuit per Italiam, atque alibi passim sanctitatis ejus celebritas, præcipue vero Tuderti, ut omnes civitatis ordines, sexus, ætates, omnesque totius agri Tudertini incolæ et accolæ aliis atque aliis ritibus ac modis ad primam mortis ejus famam confluerent, ac certatim Divi corpus venerantes, ei annulos, vestes, corollas, monetam etiam ac panem et similia admoverent, ut ea a contactu sanctitatis, quam vivam spirabat, vim efficaciamque adversus quascumque humanas calamitates sortirentur. Quæ causa fuit Patri Lotharingo Stuffæ, Ordinis tum vicario generali, dandi in mandatis Tudertinis Patribus, uti sacris ejus exuviis cum cura attenderent, agerentque cum urbis episcopo, ut sua authoritate ac testificatione miracula, quæ ad ejus reliquias patrabantur, authentica faceret, eaque custodirent: præterea accurate vestes, imagines, psalterium, Breviarium, Indicem Ordinis, sive Registrum, et reliquam omnem simplicem ac Religiosam

c C ejus supellectilem asservarent *c*.

concursu populi ad tumulum.

291 Postridie ejus diei, quo beata ejus anima cælo illata est, præsentibus urbis antistite et magistratu, iisdemque approbantibus, non mortualem sed festivum in modum, divinum Sacrificium solemniter decantatum est, cum cantico angelorum. GLORIA IN EXCELSIS DEO: et Symbolo Apostolorum CREDO IN UNUM DEUM etc. Cum Introitu GAUDEAMUS OMNES IN DOMINO, DIEM FESTUM CELEBRANTES SUB HONORE BEATI PHILIPPI CONFESSORIS etc. Eaque celebrandi ratio tenuit, quoad sacrum cadaver conditum est. Post vero persolutos ei omnes sepulturæ honores ac pompam tanto ardore, ut is ipse pro miraculo esset, populus tamen Tudertinus a sepulchro avelli non poterat; aut inhiberi, quin more primævæ Ecclesiæ aliquot noctium pervigilio funeratas jam reliquias psalmis, canticis, præconiis, ac jejuniis prosequeretur. Ea tunc orta erga Philippum religio, aucta ac propagata ad hanc usque ætatem nostram viget, atque in usu est, non modo vicinorum ardore populorum, sed longe etiam dissitorum, quorum principes, tam ecclesiastici quam sæculares ad habendum Philippo honorem, religionis ergo ad hoc ejus monumentum pie ac frequenter frequentes invisunt, et cum populis suis illud lucernis, luminibus, anathematis, imaginibusque aliis, acceptarum a Deo Philippi patrocinio gratiarum testibus, exornant ac venerantur. *ex impressis.*

292 Cæterum ea vitalis et a divina potentia derivata salutifera vis non solum inest toti corpori hoc loco, ubi conditum colitur, sed partes ejus etiam, aliaque de supellectili lipsana, hinc inde inter principes, urbesque et Religiosorum domicilia distributa *d*, eamdem virtutem sentiendam præbent. Ejus rei recens ac memorabile argumentum accidit Romæ anno Christiano millesimo sexcentesimo decimo sexto in sacro Philippi osse, quod ob alia divinarum multa signa gratiarum in æde illic nostra divi Marcelli colitur: nam Joannes Baptista Rebiba, vir apprime nobilis, vi acutæ febris (quæ, elusa jam omni medicorum opera atque industria, illum ad ultimam lineam deduxerat) ad migrandum perurgebatur. Quo mœsta parens ejus, omnibus reliquis curationibus actum agi intelligens, et ad divinæ pro filio opis asylum confugiens, misit, qui rogaret Patrem æditurum ecclesiæ divi Marcelli, ut partem illam sacri ossis afferret. Quod cum esset E factum, et illa tota fiducia et pietate in Philippum ferveret, vix sacrum os alteram mammillarum, ubi lethalis doloris sedes erat, contigerat, cum liquatum tenacis in ceræ aut glutinis modum mammillam mordicus strinxit, ac velut exsucta inde atque expressa omni peste, miro cum solatio ægrum levavit, ac brevi cum nimium stupore persanavit.

recentioribus quibusdam miraculis

d

293 Hoc hujus facti exemplo illectus Pompeius Maximus, Romanus Dux limitaneus, sive, ut jam vocant, Marchio e patricia antiqua gente Fabia atque e stirpe ejus dictatoris, qui cunctando restituit rem; in summo vitæ suæ discrimine, ab ardentissima creato febri, divum Philippum dictatorem dixit, et invocavit; et illico non cunctando Philippus restituit rem et sanitatem: nam allato per eumdem Patrem æditurum hoc ipso sacro osse, eoque admoto, Pompeius Libitinæ Annibalem evasit, et quinto post die lætus vegetusque exiit lecto. Accidit id decimo septimo Augusti ejusdem anni. Haud minus mirum fuit, quod vigesimo postea ejusdem mensis die evenit Cleliæ Rebibæ ejusdem Marchionis conjugi, quæ jam octavum mensem gravida, par- F tusque invasa acerbissimis doloribus (quorum se summa velut facto agmine in sinistra papilla collegerat) cum allatum hoc ipsum sanctum os lateri papillæque imposuisset, omni derepente sedato dolore, facili ac felici partu enixa est, et integræ valetudini restituta *e*. *Romæ patratis,*

e

294 Suppeterent hic præterea ad asserendam Philippi sanctitatis famam magno illi numero erectæ statuæ, locatæ imagines, constructa et dicata sacella, varia præterea sodalitia, et cœtus piorum, eo auspice ac tutelari Divo, per summam fortitudinem abstinentiamque Christianæ philosophiæ Deo militantia; a quibus quanti mortalis immortalisque factus fuerit Philippus, facile desumi conjectura posset. Verum quia, quemadmodum non claratur aut stellis aut facibus Phœbus, ita Philippi gloriam hæc pia quidem, sed inferiora meritis monumenta non ita illustrant, ut eorum hic seriem texere, et inire numerum, operæ pretium esse videatur; eoque convenientius supersedeamus, quod habeamus firmiorem propheticum sermonem Oraculi in terris Christi, quod in hujusmodi judicio nec falli potest, nec fallere; *ac demum ex Leonis X Papæ*

fallere; cui proinde bene facimus attendentes, velut lucernæ lucenti in caliginoso loco disquisitionis: quod omnibus absolutum numeris Divum authentice aut Sanctum constituit.

...iliorum que Pontificum literis probat

295 Is sermo est Leonis decimi Pontificis Maximi, qui comperta, per varia eaque, ut in re summi momenti, accurata examina, Philippi sanctimonia, quibusdam de ea præmissis, Rescripto sive Brevi Apostolico ejusdem publicam celebritatem universo Ordini permittit sequentem in modum: « Vobis (donec ad canonizationem » ipsius Philippi deventum fuerit, cui ad præ» sens diversis arduis negotiis præpediti vacare » non possumus) in quibuscumque ecclesiis, » domibus, monasteriis, oratoriis, utriusque » sexus, totius vestri Ordinis tam Italia, quam » extra, in quibuscumque locis consistentibus, » liceat absque aliqua superstitionis vel quasi ido» lolatriæ nota ac conscientiæ scrupulo venerari, » et in ecclesiis domorum ad eumdem Philip» pum, ut pro vobis intercessor existat, in » orationibus, Officiis, ac Missarum solemniis » preces tam publice, quam privatæ, seu secrete » fundere, vosque ipsius orationibus commen- B » dare, ac etiam, quod a primis Vesperis usque » ad secundas Vesperas inclusive, diei ipsius Phi» lippi obitus, qui erit die vigesima tertia men» sis Augusti, sub duplici Festo confessoris, cum » candelis, campanis, Antiphonis, Versiculis, » orationibus, cæterisque cæremoniis, in festo » duplici fieri solitis, adhibitis, celebrare possi» tis, et valeatis, authoritate Apostolica conce» dimus etc. » Hæc summus Pontifex Leo X.

...ionem le... ...jam in.

296 Paulus vero Quintus, ejus in Pontificatu maximo magnus et gloriosæ memoriæ successor, hoc ipsum non solum ratum gratumque habuit, sed etiam proprias lectiones, vitæ ejus historiam compendio complectentes, a sacra Rituum Congregatione suis rite momentis ponderatas, atque authoritate sua Apostolica approbatas, in publicis divinarum laudum officiis recitandas ac decantandas universo Ordini atque ecclesiæ Florentinæ omni Clero concessit, ad magnorum Hetruriæ Ducum civiumque singulare solatium. Id etiam ecclesiæ Tudertinæ pari aut majori amplitudine, ob ejus illic quiescentis ac patrocinantis præsentiam indulsit. Eodem Pontifice, sacra Rituum Congregatio, ut presbyteri C seculares etiam sacra de beato Philippo deque aliis nostri Ordinis Beatis facere possent in æde monasterii monialium nostrarum, Œnriponte Tyrolis metropoli, dato vigesimo secundo Decembris anno sexcentesimo duodecimo supra millesimum, diplomate, potestatem fecit. Ad extremum denique, anno a partu Virgineo millesimo sexcentesimo vigesimo quinto, Urbanus VIII Pontifex Maximus majorem patentioremque Philippi gloriæ ac meritis pro sua in eum eximia religione campum aperuit, cum, dato Apostolico per modum Brevis Rescripto, late ac passim episcopatibus veteris ditionis Florentinæ celebrandi de beato Philippo, usurpatis propriis ejus lectionibus, divina officia, amplissimam facultatem concessit, non sine magna accessione ad beati Patris venerationem apud eos populos facta.

...itaque ... obiter ...

297 Itaque non tantum duo illa requisita ad ingenuam sanctitatem sanciendam, quæ hujus ultimi libri initio, ex Gregorii IX Pontificis Maximi mente laudavimus, hoc est, Merita et miracula Philippo suppetunt ac suffragantur ad absolutæ sanctitatis evidentiam, sed trium etiam summorum Pontificum prona ac prompta D ad ejus canonizationem voluntas satis testatur, omnia alia defuisse adhuc, quam ea, quæ in canonizando et in canonizante requiruntur: ea videlicet, quæ adornandæ tantæ celebritati Ecclesia militans ad imitationem triumphantis adhibere solet, per nostram paupertatem hucusque fuisse desiderata. In quo nos neque paupertatem erubescimus, quia virtus Christi est, neque crudos acatholicos, qui similes sumptus (impie atque impudenter in cælum mentientes) pretia vocant canonizationum, neque semicrudos Politico-Catholicos moramur; qui canonizationum moras, dicunt esse aut favoris principum mundanorum, aut nummorum in principes ecclesiasticos distribuendorum inopiam: nam, ut animales homines non capientes ea, quæ sunt spiritus Dei, ista de spiritus sui vanitate depromentes hallucinantur, ita nos juvat canonizationum beatorum nostrorum moræ causam conjicere in eam rationem, quam attulimus, ut in humilitate Deiparæ Dominæ nostræ et spiritu ejus Conditricis nostri Instituti præ omni alia celebritate gloriaremur.

Lucubrationi suæ finem imponit

298 Atque hæc quidem hactenus summa sit eorum, quæ ab adolescente Philippo ante susceptam cælorum Reginæ servitutem, et eadem E suscepta, a privato et a Priore Ordinis Generali, ac demum a Divo jam in cælum recepto gesta esse accepimus. In quarum rerum tractatione propter earum summam dignitatem sublimitatemque, et hinc oriundam reverentiam non patimur aliter fuisse versatos videri, quam sicut illi, qui ex fumi copia de ingentis alicujus flammarum pyræ amplitudine ratiocinantur: nam si omnem gloriam filiæ Regis (felicis Philippi animæ) ab intus circumdatæ varietate, qua aut in vivis omnifariam heroïcarum virtutum atque anagogicorum excessuum splendoribus irradiata, aut qua jam in cælo majestate, in æternæ atque inaccessæ mortalibus divinationibus gloriæ solio decorata coruscat, assequi scribendo aliquis aggrederetur, metuendum illi profecto esset, ne tantæ majestatis scrutator factus opprimeretur a gloriæ magnitudine, et ejusdem ignis ardoribus absorberetur; cujus in hoc aliquo fumo adumbrando eloquentiæ cum factis imparitate cæcutiverit; atque in iis etiam, quæ comperiri aliqua et exprimi possunt, balbucinatus maximam ac præcipuam gloriosorum facinorum partem ignorare coactus sit: quam, aut F humilitatis Philippi in rebus gloriosis occultandis industria, aut ipsorummet factorum ardua captu atque explicatu sublimitas, cognitioni omni notitiæque subductam intervertit.

ANNOTATA.

a *Gianius Centuria* I *Annalium lib.* V *cap.* I *fol.* 50 *figuram hujus monetæ repræsentdt, et de origine illius, quæ tam confidenter hic a Dalæo asseritur, sequentes suas conjecturas proponit:* Hoc vero numisma quando, ubi, et cujus gratia cusum, incertum. Quod si liceat hac in re opinari, cum Tudertinus senatus sibi perpetuum vexilliferum eo tempore deputasset beatum Philippum, potuit fortasse contingere, ut ejus in honorem hujusmodi monetas excuderent, quæ temporis vetustate defecerint; nisi forte dicatur, F. Lotheringum vel alium quemvis ex priscis Generalibus hujusmodi monetas curasse a piis benefactoribus ob devotionem beati Philippi excudi. Verum utcumque res habuerit, hujusmodi præclara monumenta non modo conservarunt, verum

A verum etiam devotionem magis ac magis augere valuerunt.

b *De salutari fonte, quem S. Rochus excitavit, ad diem* XVI *Augusti, sive tomo III istius mensis pag.* 403 *et* 404 *mentio facta est.*

c *Hæc pia R. P. Lotharingi solicitudo in Annalibus loco statim supra citato laudatur, et ibidem de divisione quarumdam reliquiarum hæc leguntur :* Mandavit etiam, (*nimirum Lotharingus Tudertino Servitarum Priori*) ut ejus indumenta, imagines, Psalterium, Registrum, Libri, et aliæ quæcumque ipsius scripturæ conservarentur ; ex quibus postea usque ad nostrum ævum ibi reperiuntur tunica, corona calculorum, crepidæ ex juncis marinis contextæ, parva ex ebore sanctissimi Crucifixi, quam manibus semper gestabat, imago : ex quibus quoque Florentiam ejus jussu lanea subucula, habitus cum scapulari simul suto, et cothurni pro itinere adducti fuisse creduntur, quemadmodum hoc tempore parum quid ex osse capitis in theca argentea, illius imaginem repræsentante, allatum fuit ; Lucæ vero chlamydem cum scapulari eidem consuto a B. Joanne Alemanno (unde et quo pacto, quove tempore, incertum) allatum ferunt ; quemadmodum et Raconisii habetur corrigia, atque in Sanario Breviarium et fragmenta quædam indumentorum adhuc asservantur EX IMPRESSIS.

d *Gianius in manuscripto Vitæ compendio jam aliquoties citato recenset varias ossium partes, quæ post tertiam sacri corporis translationem diversis regionibus ac cœnobiis communicatæ fuerunt. Nimis longum esset singula hæc lipsana enumerare, cum non dubitemus, quin pleraque Servitarum cœnobia aliquas ejusdem Sancti reliquias possideant.*

e *Hæc tria miracula seu beneficia recentiora Dalæus excerpsit ex Annalibus Servitarum, ubi Centuria* IV *lib.* VI, *cap.* III *narrantur, ibidemque adduntur alia nonnulla, quæ biographus præcedenti capiti immiscuit. Utinam hæc omnia Sancti gesta et prodigia ex primigeniis instrumentis dare potuissemus !*

B DE B. JACOBO MEVANATE E

EX ORDINE FRATRUM PRÆDICATORUM,

MEVANIÆ IN UMBRIA,

COMMENTARIUS PRÆVIUS. G. C.

§ I. Hujus Beati patria, cultus ab immemorabili tempore inceptus, et ab Apostolica Sede postmodum confirmatus.

AN. MCCCI. *Natus est hic Beatus Mevanatur*

Hunc B. Jacobum *cognominavimus in titulo* Mevanatem *ab urbe Mevania, quæ illum non sine prodigiis nascentem ac morientem vidit. Ferdinandus Ughellus in Italia sacra novissimæ editionis Venetæ tomo X col.* 137 *istam beati Viri patriam describit his verbis :* Ad Tiniæ Clitumnique confluentes in Umbria, viaque quondam Flaminia, jacet illustre C nunc oppidum vulgo BEVAGNA, olim celebris urbs MEVANIA, quam inter antiquiores præcipuasque Umbriæ civitates rejicit Cato in suis fragmentis, et Strabo libro V inter illustriores memoratuque dignas urbes refert. *Allegatis aliis antiquis scriptoribus, qui de profana hujus urbis celebritate testimonium reddunt, Ughellus sacram ejusdem antiquitatem memorat hoc modo :* Cum autem fides Christiana per Italiam propagari inciperet, aperuere oculos Mevanienses Evangelii luci, prædicante sancto Vincentio primo eorum episcopo, qui semel inibi plantatam fidem suo etiam sanguine per triumphalem martyrii agonem effuso irrigavit. Illam deinde excoluere Vincentii successores, quorum nomina fere omnia exciderunt, donec barbaris in Italiam irruentibus, omniaque ferro flammaque devastantibus, Mevania excidium passa, si non fidei Christianæ, episcopalis dignitatis faceret jacturam.

quæ civitas Umbriæ

2 *Recensitis deinde aliquot episcopis Mevaniensibus usque ad annum Christi* 844, *varias Mevaniæ ruinas et præsentem ejusdem oppidi statum ibidem col.* 139 *sic refert :* Nec ulterior Mevaniensis episcopalis dignitatis mentio aliqua occurrit, nisi quod in veteris ecclesiæ geographia episcopali cathedra Mevaniensis recenseatur. Ejus antiqua cathedralis sancto Vincentio primo Mevaniensi episcopo et loci patrono stabat juxta civitatem ad portam inde etiam nunc dictam sancti Vincentii, quæ a Longobardis una cum civitate miserum in modum eversa fuit. Illam deinde restituere cives a dispersione regressi, sæpiusque postea vel collapsam vel dirutam reædificarunt ; sed numquam pristino reddiderunt splen- F dori, deperdita episcopali sede.

3 Urbs ipsa post Longobardorum injurias restaurata, gravia damna perpessa est a Federico II anno MCCXLVIII ; graviora vero anno MCCCLXXVII a Trinciis Fulginii dominis, ac Mevanates tyrannico jugo prementibus, a quibus ansa fuerat civitas rebellare. Sed abolita deinde Trinciorum tyrannide, sub Eugenio IV, mediante ejus Legato Joanne Cardinali Vitellesco, anno MCCCCXXXIX libertatem recuperavit, cœpitque sub Martino V statutis ac legibus novis informari, exindeque rediit ad spectabilis jura civitatis. Modo floret populo referta, enumeratque quatuor circiter mille incolas. Ejus princeps et Collegiata ecclesia sancto Michaëli archangelo sacra est, illique inserviunt duæ dignitates, Prior scilicet atque Præpositus, quindecim Canonici, quatuor Beneficiati, totidemque Capellani. Duæ aliæ visuntur inibi parochiales ecclesiæ, septem Regularium cœnobia, tria sacrarum virginum, quatuor laïcorum confraternitates, hospitale peregrinorum et Mons pietatis. Ex ea plures prodiere celebres

ex Ughello describitur.

AUCTORE G. C.

celebres viri, quos inter fulgentissimum nomen beati Jacobi Mevanatis ex Ordine Prædicatorum. Paret nunc spiritualibus Spoletini episcopi mandatis.

Ubique coli cœpit, ut ex Martyrologio PP. Prædicatorum

4 *In hac civitate* B. Jacobus *anno Christi* 1301 *vitam finivit, et non diu post obitum miraculis claruit, ita ut Fratres Prædicatores anno sequente debuerint transferre ac honoratiore loco collocare sacrum ipsius corpus, quod tunc incorruptum invenerunt, quemadmodum ex Actis infra edendis patebit. Suspicamur, ab hoc tempore apud cives Mevanates incepisse publicam* B. Jacobi *venerationem, quæ paulatim aucta est, etiamsi certum et legitimum illius initium assignare non possimus. Sane circa annum Christi* 1380 *Processus ad Beatificationem cœperunt institui, qui tamen eo tempore optatum successum non habuerunt. Forsan de lento illo Beatificationis progressu intelligenda sunt ea, quæ post Martyrologium FF. Prædicatorum, quod anno* 1616 *Romæ recusum est, in Indiculo beatorum Martyrum et confessorum ejusdem Ordinis apud nos pag.* 95 *leguntur in hunc modum:* Beatus Jacobus de Mevania admirandæ sanctitatis vir B aquam sæpius convertit in vinum, lætum æternæ suæ salutis nuntium ex Christi ore meruit audire, cujus illud signum accepit, quod ex imagine Crucifixi, ante quam orabat, copiosus sanguis effluxit, qui faciem, os, ac vestes ejus asperserit. Colitur pro Beato, agique cœptum de ejus canonizatione; sed (nescitur cujus culpa) negotium intercidit.

e veteri commemoratione colligimus

5 *Ex hoc publico sacri Ordinis Prædicatorum testimonio colligimus, hunc venerabilem Virum pro Beato honoratum fuisse, quamvis nondum solenniter in catalogum Beatorum relatus esset. Insuper immemorabilem* B. Jacobi *cultum eruimus ex veteri commemoratione, quam Ludovicus Jacobillus in Italica ipsius Vita, cap.* XIX *sic refert:* Antiphona. Luna plena gratiarum, Christi tota sanguine. In hac [valle] lacrymarum fluctus malos comprime. Pœnitenti cor amarum præbe lucis munere. ℣. Ora pro nobis beate Jacobe. ℟. ut digni efficiamur promissionibus Christi. Oremus. Deus, qui ad recolendum tuæ sanctissimæ Passionis mysterium beatum Jacobum confessorem unda tui pretiosi sanguinis perfundere ac decorare dignatus es; fac, quæ- C sumus, ejus interventione, Passionis tuæ meditationi ita nos esse addictos, ut ejusdem sanguinis fructum in nobis jugiter sentiamus. Qui vivis et regnas cum Deo Patre, in unitate Spiritus sancti, Deus, per omnia secula seculorum. Amen. *De hac collecta vel oratione, cujus ætatem nescimus, eminentissimus Bellarminus in causa ejusdem Beati postmodum meminit, ut infra dicetur.*

Quamvis indulgentia,

6 *Interea Bonifacius IX Pontifex sustulit omne dubium, quod de legitimo* B. Jacobi *cultu suboriri posset, dum anno Christi* 1400 *vulgavit constitutionem, quæ sic sonat:* Bonifacius servus servorum Dei. Universis Christi fidelibus præsentes litteras inspecturis salutem et Apostolicam benedictionem. Licet is, de cujus munere venit, ut sibi digne et laudabiliter serviatur, de abundantia pietatis suæ et merita supplicum excedat et vota, et benefacientibus sibi multo majora retribuat, quam valeant promereri, nihilominus desiderantes Domino sibi populum acceptabilem reddere et bonorum operum sectatorem ad complacendum sibi, quasi quibusdam allectivis muneribus, indulgentiis videlicet et remissionibus invitamus, ut exinde reddantur gratiæ D aptiores.

quas Bonifacius IX Pontifex

7 Cupientes igitur, ut ecclesia monasterii sanctorum Dominici et Jacobi de Mevania Ordinis Prædicatorum Spoletinæ diœcesis congruis honoribus frequentetur et conservetur, ut Christi fideles eo libentius devotionis gratia se conferant ad eamdem, et ad ejus conservationem manus porrigant adjutrices, quo ex hoc ibidem dono cælestis gratiæ uberius conspexerint se refertos, de omnipotentis Dei misericordia, et beatorum Petri et Pauli Apostolorum ejus auctoritate confisi, omnibus vere pœnitentibus et confessis, qui in festivitate sanctorum Apostolorum Philippi et Jacobi Kal. Maii a primis Vesperis usque ad secundas Vesperas ipsius festivitatis, nec non et duobus diebus sequentibus supradictam ecclesiam devote visitaverint annuatim, et ad ejus conservationem manus porrexerint adjutrices, illammet indulgentiam et remissionem peccatorum auctoritate Apostolica tenore præsentium concedimus, quam ecclesiam sancti Marci de Venetiis Castellanæ diœcesis a primis Vesperis usque ad secundas Vesperas in festo Ascensionis Domini nostri Jesu Christi visitantes annuatim quomo- E dolibet consequuntur.

fidelibus ecclesiam hujus Beati quotannis visitantibus

8 Et nihilominus, ut fideles ipsi ad dictam ecclesiam dicti monasterii in prædicta Apostolorum Philippi et Jacobi festivitate et duobus diebus sequentibus prædictis [propterea confluentes,] hujusmodi conscientiæ pacem et salutem, Deo propitio, et indulgentiam libere consequi possint; dilectis filiis Priori, et Fratribus dictæ ecclesiæ, qui nunc sunt, et successoribus suis hujusmodi monasterii Fratribus, qui pro tempore fuerint, ut tres presbyteros Fratres dicti monasterii annuatim in confessores eligere possint, qui confessiones omnium et singulorum Christi fidelium in festivitate sanctorum Philippi et Jacobi Apostolorum, nec non duobus diebus sequentibus prædictis ad eamdem ecclesiam ipsius monasterii confluentium causa consequendæ indulgentiæ hujusmodi, ut præfertur, eadem auctoritate audire, et eorum confessionibus diligenter auditis, pro commissis eis debitam absolutionem impendere valeant, et injungere pro modo culpæ pœnitentiam salutarem (nisi forte talia fuerint, propter quæ Sedes Apostolica esset merito consulenda) auctoritate Apostolica tenore præ- F sentium de speciali gratia indulgemus.

anno Christi 1400 concesserat.

9 Nulli ergo hominum liceat hanc paginam concessionis nostræ infringere, aut ausu temerario contraire. Si quis contraire vel attentare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei et Apostolorum Petri et Pauli se noverit incursurum. Datum Romæ apud sanctum Petrum VI Idus Januarii, Pontificatus nostri anno undecimo. *Præ manibus habemus duo constitutionis hujus exemplaria, quorum unum in novissimo Bullario Ordinis FF. Prædicatorum, quod non ita pridem Romæ editum est, tomo II, pag.* 390 *et sequente legitur. Alterum eminentissimus S. R. E. Cardinalis et archiepiscopus Bononiensis Prosper de Lambertinis eximio suo Operi de servorum Dei Beatificatione, et beatorum canonizatione nuper inseruit, ubi lib.* II, *cap.* XXIV, *§* IX, *num.* 29 *hæc eadem Bonifacii Papæ Bulla refertur. Inter utrumque istud exemplar est quædam minoris momenti discrepantia, quam uncis aut asteriscis indicavimus, et quam facile videbit curiosus lector, qui duas hasce assignatas editiones inter se conferre voluerit. Porro circa illam* Constitutionem

A *Constitutionem nunc aliqua notanda occurrunt.*

postea vero aliæ fuerunt.

10 *Imprimis observamus, istas Bonifacii IX indulgentias anno 1567 revocatas aut sublatas fuisse, cum S. Pius V Pontifex eo tempore Constitutionem suam trigesimam ediderit, in qua apud Laërtium Cherubinum tomo II Bullarii Romani pag. 214 § II sic loquitur:* Omnes et singulas indulgentias etiam perpetuas . . . pro quibus consequendis manus sunt porrigendæ adjutrices, et quæ quæstuandi facultatem quomodolibet continent, . . . auctoritate Apostolica tenore præsentium perpetuo revocamus, cassamus, irritamus, et annullamus, ac viribus vacuamus. *At simul advertimus, istam indulgentiarum revocationem non obesse sanctitati* Jacobi Mevanatis, *cui Bonifacius titulum* sancti *tribuit, quando ecclesia illam* SANCTORUM Dominici et Jacobi de Mevania *cognominavit. Hæc animadversio probatur a posteriori: nam Paulus V Pontifex anno* 1620 *Bonifacianas indulgentias renovavit, quemadmodum Jacobillus in Vita Italica* B. Jacobi *cap.* XVIII *testatur, et eidem ecclesiæ Mevaniensi titulum* SANCTORUM Dominici et Jacobi de Mevania *retinuit, etiamsi manus adju*B*trices ad dandas eleemosynas, et similes a Pio V prohibitas* quæstuandi *formulas omiserit. Hinc denique concludimus, eo tempore immemorabilem* B. Jacobi *hodierni cultum Bonifacio IX compertum et consequenter auctoritate summi Pontificis approbatum fuisse. Quamvis hæc ad legitimum ejusdem Beati venerationem probandam sufficere videantur, tamen PP. Prædicatores, majoris securitatis aut amplioris solennitatis gratia, jam diu concessum beato Alumno suo honorem distinctius clariusque confirmari curarunt, ut infra referetur.*

tamen post varios Processus,

11 *Anno Christi* 1608 *(alios tempore priores et irritos ad solennem beatificationem obtinendam conatus hic omittimus) auctoritate ordinaria præsulis Spoletini institutus est Processus, ex quo Cardinalis Bellarminus Sacræ Rituum Congregationi retulit sequentia:* In Processu imprimis habetur Historia de ejus gestis scripta anno Domini MCCCLXXVII, circiter septuaginta annis post mortem ejusdem Beati, a quodam Fratre Bonaventura viro sancto, postea renovata et correcta anno Domini MDXIV a Fratre Alberto Alemanno. In Historia habetur primo de ejus vita C sanctissima. Secundo de ejus austeritate. Tertio de ejus miraculis editis in vita, et in morte, et post mortem; quæ, si essent legitime probata, sufficerent ad ejus canonizationem. Quarto habetur, quod ejus festa dies et solemnitas habetur Mevaniæ quotannis, et quod ad eum turba plurima conveniret. Hæc Historia exstracta est de verbo ad verbum ab antiquo libro a quatuor Fratribus Prædicatoribus Conventus sanctæ Mariæ supra Minervam.

de beatificatione illius institutos

12 Secundo habetur commissio Capituli generalis MDXCVI sub reverendissimo Patre Fratre Vincentio Justiniano, ut Procurator Ordinis procuret, recitari posse Officium de beato Jacobo de Mevania in tota provincia Romana. Tertio habetur alia Vita Fratris Bartholomæi Mortarii, a Leandro Alberto Bononiensi relata; in qua historia leguntur duo mortui resuscitati; sed de primo dubium esse potest, cum in Historia Bonaventuræ cap XXVII non dicatur fuisse mortuus, sed liberatus a morte in momento. Quarto habetur testimonium sancti Antonini. Quinto habetur Antiphona et ejus Oratio, quam credibile est, aliquando fuisse recitatam. Sexto exstat Processus factus anno MDCVIII a Vicario Foraneo Mevaniæ ex commissione domini Vicarii generalis illustrissimi domini episcopi Spoletani, in quo continentur circiter duodecim miracula; sed duo videntur præcipua. Septimo exstat testimonium Bonifacii Papæ IX authenticum, quod ecclesia, ubi est corpus beati Jacobi et dicebatur sancti Georgii, postea dicta fuit ecclesia sanctorum Dominici et Jacobi Ordinis Prædicatorum. *Eminentissimus Prosper de Lambertinis tomo II Operis supra laudati pag.* 214 *hanc venerabilis Bellarmini relationem, coram Sacra Rituum Congregatione factam, totidem verbis allegat.*

AUCTORE G. C.

Paulus V Pontifex eusdem renovavit.

13 *Hæc antiquæ venerationis argumenta verosimiliter Paulum V moverunt, ut indulgentias concederet Mevaniensi utriusque sexus confraternitati, quæ instituta est* sub invocatione SANCTORUM Dominici et Jacobi de Mevania, *quemadmodum Pontifex ille loquitur in suo decreto, quod est* datum Romæ apud sanctum Petrum anno Incarnationis Dominicæ MDCX, Idibus Aprilis, *et quod apud eminentissimum Prosperum de Lambertinis tomo II Operis proxime citati pag.* 215 *et sequentibus integrum legi potest. Ludovicus Jacobillus in Italica* B. Jacobi *Vita, cap.* XVIII E *asserit, eumdem Pontificem anno Christi* 1620 *die* VI *Februarii concessisse plenarias indulgentias, ad septennium duraturas, omnibus Christi fidelibus, qui prædictam ecclesiam Mevaniensem devote visitaverint, et prescripta pia opera exercuerint, prætermissa eleemosynæ dandæ obligatione, quam S. Pius V Constitutione sua superius memorata jam sustulerat. Hoc Pauli V decretum in nupero Ordinis Prædicatorum Bullario invenire non potuimus.*

ac tandem Clemens X Papa Romanus

14 *At tomo VI ejusdem Bullarii pag.* 307 *reperimus decretum* Canonizationis B. Jacobi de Mevania, *sub Pontificatu Clementis X editum, quod ita sonat:* Cum per Postulatorem causæ supplicatum fuerit a Sacra Rituum Congregatione decerni, declarari et promulgari, constare prædicto B. Jacobo cultum exhibitum fuisse, et exhiberi ex indultis Apostolicis, ac ideo causam hujusmodi comprehendi inter casus exceptos a decretis, jussu felicis recordationis Urbani VIII in Congregatione sanctissimæ Inquisitionis editis super non cultu, eisdemque sufficienter fuisse satisfactum; eadem Sacra Congregatio, referente F eminentissimo D. Cardinali Sfortia ponente, censuit constare de casu excepto, et ideo procedi posse ad ulteriora, si Sanctissimo placuerit; hac die XIV Maii, MDCLXXII. Et facta de prædictis Sanctissimo relatione per me secretarium, Sanctitas sua benigne annuit die XVIII ejusdem mensis Maii MDCLXXII.

F. M. episcopus Portuensis Brancatius.

Loco † sigilli

Bernardinus Casalius sac. Rit. Cong. Secr.

Post titulum sancti *a Romanis Pontificibus ei jam concessum, et propter alia antiquæ venerationis indicia putamus, hunc immemorabilis cultus declarationem potius ex congruentia quam necessitate postulatam fuisse.*

immemorabilem hujus beati Viri cultum pro legitimo agnorit.

15 *Denique PP. Prædicatores legitimum beati Sodalis sui cultum laudabiliter augeri et dilatari curarunt, ut liquet ex sequenti decreto, quod anno* 1674 *Romæ prodiit* ex typographia Reverendæ Cameræ Apostolicæ, *et est hujus tenoris:* Cum Sacra Rituum Congregatio habita die VI Martii MDCLXXIII, annuente etiam Sanctissimo die XVII ejusdem mensis et anni, ad pias preces Patris Fratris Joannis Thomæ de Rocca-berti,

AUCTORE G. C.

berti, Magistri Generalis totius Ordinis Prædicatorum, concesserit facultatem recitandi Officium cum celebratione Missæ de communi unius confessoris non pontificis quolibet anno, die XXIII Augusti, festo beati Jacobi de Mevania Ordinis Prædicatorum, in omnibus et singulis ecclesiis terræ Mevaniæ Spoletanæ diœcesis, ubi asseritur, eumdem Beatum natum et vita functum esse; et pro omnibus sacerdotibus tam secularibus quam regularibus confluentibus ad ecclesiam Conventus Fratrum Prædicatorum dictæ terræ tantum, ubi dicitur asservari et publicæ venerationi expositum esse illius corpus, non obstantibus constitutionibus et ordinationibus Apostolicis, cæterisque in contrarium quibuscumque:

eumque latius extendit.

16 Nunc vero ad enixas et reïteratas preces præfati Magistri Generalis Ordinis Prædicatorum, eadem Sacra Congregatio censuit, posse extendi prædictam concessionem etiam ad omnes et singulas ecclesias et Religiosos totius præfati Ordinis Prædicatorum utriusque sexus, ut tam Fratres quam Moniales in quibuscumque mundi partibus existentes licite et libere recitare possint, et respective celebrare valeant Officium et Missam prædicti beati Jacobi dicta die, ejusdem festo, B sub ritu Breviarii et Missalis ejusdem Ordinis; et eamdem gratiam pariter extendi posse duxit ad omnes sacerdotes tum seculares tum regulares confluentes ad ecclesias prædicti Ordinis utriusque sexus die festo prædicti Beati, ut ibidem celebrare possint Missam de prædicto Beato sub eodem ritu, cum Missali tamen Romano, si Sanctissimo D. nostro visum fuerit. Hac die IV Augusti MDCLXXIV. Et facto de prædictis verbo cum Sanctissimo per me secretarium, Sanctitas sua præfatam extensionem benigne approbavit et confirmavit die VIII ejusdem mensis Augusti et anni MDCLXXIV.

F. M. Episc. Portuen. Card. Brancatius
Loco † sigilli
Bernardinus Casalius Sac. Rit. Congr. Secr.

Utrum causa hujus Beati postea adhuc ulterius promota sit, nescimus, et hanc notitiam ab admodum RR. PP. Prædicatoribus exspectamus. Interim de biographis ejusdem Beati jam paragrapho sequente quædam præmonebimus.

C

§ II. Præcipui gestorum scriptores, fragmentum antiquissimæ Vitæ, et notitia de duobus Actorum exemplaribus, quæ post hunc Commentarium edemus.

Perdito veteri Processu,

S*ane dolendum est, incendio periisse vetustissima monumenta, quæ de gestis* B. Jacobi *hodierni conscripta fuerant. Sed istud damnum resarcivit utcumque Bonaventura Camasseus Dominicanus, qui ex recordati ne documentorum antea lectorum vel ex traditione civium Mevanatium Vitam hujus Beati circa annum Christi* 1377 *collegit, et de quo primo Actorum reparatore Jacobus Echardus inter Scriptores Ordinis Prædicatorum recensitos tomo I pag.* 720 *tradit sequentia:* Frater Bonaventura Camasseus Italus Umber a patria Mevanas appellatus, ibidemque Ordinem amplexatus seculo XIV decurrente, eruditione vitæque sanctimonia claruit. Cum autem anno MCCCLXXV nostri sodales, Conradi Trincii D Fulginei domini tyrannide oppressi, armorum vi Mevania ejecti fuissent, eorum domo a militibus deprædata, igne consumptis etiam cum cetera supellectili titulis vetustioribusque monumentis, in quibus erat PROCESSUS DE VITA, MORIBUS, SANCTITATE ET MIRACULIS B. JACOBI DE BLANCONIBUS MEVANATIS, ANNO MCCCI; DIE XXIII *(potius* XXII, *ut alii volunt, et antea Echardus ipse pag.* 492 *ejusdem tomi notaverat)* AUGUSTI DEFUNCTI INSTITUTUS.

Bonaventura Camasseus supra

18 Anno sequenti MCCCLXXVI, pulso Conrado, nostris reversis, Bonaventura inter eos præstantior instaurandis ædibus applicuit animum, Processum præsertim dictum ad deperditi seu combusti prioris tenorem et formam, quantum suggessit memoria, monumentaque certiora undique collecta suppeditarunt, restituit; cujus αὐτόγραφον etiamnum in æde nostra Mevaniensi servatur ac visitur, uti refert Jacobillius Bibliothecæ Umbriæ pag. 74. Exemplum ejusdem Ms. in membrana habuit Malvenda, eoque usus est in Annalibus Ordinis ad annum MCCXXXVI pag. 550, ubi agit de hoc Beato. Obiit Camasseus anno MCD, die XIV Septembris, fuitque apud suos sepultus, uti habet Fontana de provincia Romana E pag. 141, quem non Bonaventuram, sed Venturam appellat, præcisione Italis familiari. Ejus itaque opus est VITA B. JACOBI DE MEVANIA. Hanc tamen, quatumcumque accuratam velint, prioris desiderium apud peritos semper excitaturam ingenue fatemur.

ab ipso Beato monitus fuisse dicitur.

19 *Nos hæc eruditissimi Echardi asserta libenter admittimus: at certe miramur, quod ipse nullam mentionem faciat de mirabili modo, quo Camasseus ad illa* B. Jacobi *Acta colligenda inductus fuisse traditur: nam veritas istius historiæ sive revelationis, quam Ludovicus Jacobillus in Vita hujus Beati cap.* XVII *Italice narrat, lucubrationi Camassei non exiguum historicæ fidei pondus adderet. Quare paucis interpretabimur Italicam Jacobilli narrationem, quæ Latine contrahi potest in hunc fere modum. Post devastationem oppidi Mevaniensis, quam nonnulli scriptores anno Christi* 1375 *alligant, alii usque ad annum* 1377 *differunt, Bonaventura Camasseus Mevanas ab hostibus in patria captus est. Sed divinitus e captivitate liberatus, habitavit in Pisano FF. Prædicatorum cœnobio,* F *ubi post paucos menses in lethalem morbum incidit. In hac corporis angustia confugit ad patrocinium* B. Jacobi *popularis sui, qui vultu venerando ac splendido apparens, ei sanitatem prædixit, et jussit, ut ad Mevaniensem FF. Prædicatorum Conventum rediret, eumque restauraret. Dein Beatus in his rebus exsequendis opem suam addixit, ac disparuit.*

ut Vitam ejus conscriberet

20 *Camasseus autem pristinæ sanitati redditus obtemperavit mandatis* B. Jacobi, *et insuper ex grato animo promisit, sese Vitam Liberatoris sui litteris mandaturum. Cum vero promissionem nimis diu differret, et etiam votum postea emissum negligeret, in morbum præcedente graviorem semel ac iterum relabitur. Postquam* B. Jacobus *iterum clienti suo gloriosus apparuisset, eumque jam tertio sanasset, tandem Camasseus votum exsecutioni mandavit, et Vitam Beati sine mora conscripsit, eamque circa annum Christi* 1385 *absolvit, ut Jacobillus ibidem testatur. Sed alii de tam mira diuturnaque dilatione non meminerunt, et illam Camassei lucubrationem communiter ad annum* 1377 *referunt,* inter

A *inter quos eminentissimus Prosper de Lambertinis in Opere supra laudato lib. II cap. XXIV § IX, num. 27 ad propositum nostrum de B. Jacobo sic scribit :* Obiit Beatus iste anno MCCCI, ejusque Vita conscripta fuit circiter annum MCCCLXXVII a Fratre Ventura Camasseo Ordinis Prædicatorum, integræ fidei viro; quæ vero adhuc edita non est, sed manuscripta asservatur tum in Urbe, tum apud Mevaniam in bibliothecis seu archivis Conventuum Ordinis sancti Dominici. *Porro nos de veritate et tempore supra relatæ historiæ certum judicium ferre non possumus, cum careamus lucubrationibus Camassei et Laurentii, quos Jacobillus testes hujus rei allegat. Ne quis tamen hanc instrumentorum penuriam nobis imputet, non erit abs re hic breviter indicare, quantam diligentiam ad ea obtinenda adhibuerimus.*

cum illam Camassei lucubrationem adhuc superstitem

21 *Cum R. P. Carolus Matthioli Dominicanus quamdam notitiam de immemorabili et legitimo* B. Jacobi *cultu misisset ad Papebrochium nostrum, hic ei respondens, etiam ab illo petiit alia documenta ad eumdem Beatum spectantia, quemadmodum Papebrochius in ipsa pagina notitiæ, quam acceperat, notatum reliquit his verbis :* B Rescripsi XXV Novembris MDCLXXII, ut curet suppleri, si quid desit Vitæ nostræ, cujus misi elenchum, et describi Vitam et Processum, curante Fratre Bonaventura, anno MCCCLXXX [conscriptum.] Item copiam instrumentorum et Brevium. Tertio ex Vitis per Fratres Laurentium et per Felicem [compositis,] quantum satis est. Item ex Processibus annorum MDCVIII, MDCXII et MDCXXXI. *Opinamur, hic a Papebrochio præter Bonaventuram Camasseum indicari Laurentium Fungolo et Felicem de Rosso, quos Jacobillus in catalogo auctorum Vitæ Italicæ* B. Jacobi *præfixo inter biographos ejus recenset, et quorum lucubrationes in Conventu Mevaniensi PP. Prædicatorum conservari testatur. Papebrochius autem nullum responsum accipiens, et putans, priores litteras suas in via periisse vel aberrasse, anno* 1673, *die* XVI *Junii scripsit iterum alias, ut ibidem notavit. At ignoramus, an, aut quid his secundis litteris responsum fuerit.*

impetrare non potuimus.

22 *Certe in supellectile nostra litteraria nihil ex desideratis instrumentis transcriptum invenimus. Quapropter anno* 1736, *quo jam tempus* C *examinandi Acta* B. Jacobi *appropinquabat, iterata est vetus nostra petitio, datis litteris ad R. P. Priorem Mevaniensem, quibus R. P. Dominicus Guidotti (is erat tunc ejusdem cœnobii Prior, ni fallimur) eodem anno* 1736, *die* IX *Octobris humanissime respondit in hunc modum :* Sacro vestræ devotionis ardori erga nostrum beatum Jacobum fundatorem summas agere gratias par est. Quapropter R^æ. V^æ. tam piis votis parere omnimode cupiens, posteaquam die V Octobris vestram de Antverpia sub die IX Septembris ad me transmissam excepi summopere gratissimam epistolam, derepente die immediate sequenti, nempe VI currentis Octobris Superiores meos certiores plenissime reddidi ad hoc, ut citius atque tutius possit ad sacræ arcæ aperitionem deveniri, in qua ad ejusdem sancti nostri Fundatoris pedes Vita a Patre Bonaventura Camasseo manu exarata (ut postulatis) asservatur; cujus originalis exemplar ad vos transmittere, meæ erit curæ. *Nos latet, qua de causa præter officiosam illam promissionem nihil hactenus acceperimus. Hac occasione RR. PP. Prædicatores rogatos volumus, ut ipsi exemplo eruditorum PP. Benedictinorum Acta authentica Sanctorum vel Beatorum sui Ordinis edant ac illustrent, si ea nobis communicare nolint. Hoc Opere splendorem sacri sui Ordinis augebunt, et nos omnesque hagiophilos plurimum sibi obstringent.*

AUCTORE G. C.

ex Taëgio recentiore biographo

23 *Nunc itaque contenti esse cogimur Actis* B. Jacobi, *quæ collegit Ambrosius Taëgius, de quo laborioso plurium monumentorum collectore laudatus Echardus inter Scriptores Ordinis Prædicatorum recensitos tomo II pag.* 35 *hanc notitiam suggerit :* Frater Ambrosius Taëgius Insuber, Mediolani natus, ibidem in cœnobio sanctæ Mariæ Gratiarum, recens nempe anno MCDLXXXV erecto, Ordinem amplexus, postquam egregiam in eo pietati litterisque posuisset operam, animum et studia sua ad historiæ Ordinis notitiam applicuit, et Acta originalia sedulo magnoque labore collegit. *Deinde allegat verba Leandri Alberti, et ex iis colligit, Taëgium adhuc anno* 1517 *in vivis fuisse, ac in grandi illo suo Opere desudasse.*

dare cogimur breviora Beati Acta.

24 *Post assignatam Taëgii ætatem de præcipua ejus lucubratione tradit sequentia :* Scripsit ergo E Chronicon Ordinis generale sex in folio Mss. voluminibus membraneis distinctum, quibus ea, quæ Ordinem spectant, omnia diligentissime collegit, provinciarum et cœnobiorum erectiones, Sanctorum ac Beatorum Vitas et Acta originalia, Cardinalium, archiepiscoporum, episcoporum virorumque illustrium seriem, ac si quæ sunt singularia jura et privilegia a summis Pontificibus et principibus concessa, comitiorum Acta generalium ab anno MCCXX ad MDXIII et hujusmodi plurima, quorum aliqua nonnumquam diversis repetita voluminibus cum diversis sæpe additis notitiis leguntur. Hæc porro sex volumina in dicto cœnobio Gratiarum asservantur. Ea vero sunt, quæ vulgo a nostris citantur sub titulo MONUMENTORUM Ordinis, et quorum volumen primum dicitur prima pars et sic de aliis. His usi sunt, qui abinde scripserunt de rebus Ordinis, Lusitanus, Razzius, Castillus, Pius, Malvenda et alii. Ex his etiam quasdam Sanctorum ac Beatorum Ordinis Vitas exscripserunt eruditi Actorum Sanctorum editores Bollandus, Henschenius, Papebrochius, et suis Menæis, ut se dat occasio, producunt ac repræsentant.

quorum initium conferri potest

25 *Libenter et grato animo fatemur, Majores nostros ex hoc Opere Taëgii varia Sanctorum Acta vulgasse, et nominatim Papebrochium ex iisdem Monumentis Vitam* B. Jacobi *hodierni* F *propria manu transcripsisse. Quinimo vellemus, ut Taëgius hic etiam originalia Acta servasset, quemadmodum in aliis quibusdam facere consuevit. At hoc loco Vitam* B. Jacobi *dumtaxat in compendium redegit, ut patebit ex sequenti Actorum fragmento, quod Malvenda in Annalibus Prædicatorum ad annum Christi* 1236 *cap.* IV *et* V *ipsis Camassei verbis ita refert :* Natus est beatus Jacobus anno Domini millesimo ducentesimo vigesimo. Fuit autem hic Frater Jacobus clarus origine secundum seculi fastum, de stirpe nobili, dicta de Blanconibus, quod Latine sonat de Albis. Omnes enim ferme de dicta domo natura generosos et bene complexionatos produxit, necnon probis moribus decoravit, simul eos dotans nobilitate sanguinis et morum. Unde ille vere censendus est nobilis et naturaliter dominus, quem nobilitat sua virtus. Quantæ autem ingenuitatis et spectabilitatis hæc parentela exstiterit, testantur amplæ structuræ dirutæ et partes murorum ejus destructæ, probaque facinora

AUCTORE G. C.

nora per ipsos magnifice gesta. Pater vero ejus Joannes, mater vero Vanna nuncupata est; frater autem ejus germanus ANDREAS nomen habuit: hic siquidem in armis strenuus miles, nulli pietate secundus, urbem rexit Mevaniensem arte politica, qua ovanter præditus erat, et versavit arbitrio suo. Unde et docuit Mevanates omnem urbanitatem civilesque mores, a quibus per tempus exciderunt.

cum fragmento Camassei,

26 Apparuerunt autem in nativitate beati Jacobi in cælo et in terra miranda prodigia, ut ab antiquis Fratribus de Perusio et Spoleto audivi; non solum ad denotandum ipsius dignissimum ortum, qui erat quasi quoddam jubar affuturus, sed etiam ad declarandum virtutem et magnificentiam aliorum duorum supradictorum Sanctorum. Illa quidem nocte tres lunæ apparuerunt, in quarum qualibet Frater quidam visus est, nitido Fratrum Prædicatorum habitu indutus, desuper amictus lumine sicut vestimento. Similiter matutino tempore orti sunt quasi tres soles, pueros quosdam niveis vestibus indutos figurantes. Lucifer vero coruscus, ceteræque scintillantes stellæ, nec non reliquæ flammigeræ planetæ, B quæ, adveniente sole, splendorem suum retrahere consueverant, lucidius hoc mane rutilare inventi sunt. Puer autem quidam clamabat alta voce per plateas et vicos civitatis: AD SCHOLAS, AD SCHOLAS, AD SCHOLAS. Et cum interrogaretur, quare sic incedens clamaret, respondit: Quia totus mundus magistros advenientes eorumque scholas præstolabatur. Similiter lunaticus quidam vidit totam terram ardere, et non comburebatur, sicut legitur de rubo Moysi, qui similiter ardebat, et non comburebatur. Item dominus Andreas, de quo supra mentio est habita, qui fuit germanus beati Jacobi, vidit in somnis matrem cum puero induto habitu Fratrum Prædicatorum, ad cujus prædicationem et doctrinam multitudo maxima confluebat: quod dum mater a filio didicisset et assidue cogitaret, ei similis visio apparuit, quam postea viro suo revelavit. In terra autem illa nulla penitus Fratrum Ordinis Prædicatorum adhuc notitia habebatur.

quod R. P. Thomas Malvenda

27 Natus itaque puer nobilis ex piis parentibus et honestis, Jacobus vocatur, quod sonat SUPPLANTATOR, quia nimirum supplantare debebat fallaces divitias hujus seculi, debellare C aëreas potestates tenebrarum harum, nec non mundum prementem suo imperio subjugare habebat. Denique traditur præceptori litteris imbuendus; in quibus ut juvenis acutus plurimum exiguo tempore profecit. Mater vero ejus ipsum tenerrime diligens, tam in litteris quam in divinis moribus diligentissime informabat. Itaque puerulus crescens de bono in melius, efficitur ultra modum humilis et devotus, orationibus et jejuniis creberrime vacans. Insuper, eo nato, facta est confœderatio et magna concordia inter domum de Blanconibus et domum Celti Gonoris de Albertis, ubi quondam magna discordia delapsa fuerat. Unde contracta parentela, affinitateque conjuncta, amicitia renovata usque in hodiernum diem illibata perseverat.

in Annalibus Ordinis Prædicatorum.

28 Cum autem fere sexdecim esset annorum Jacobus, spreta seculi vanitate, pompisque mundanis abjectis, divum Prædicatorum Ordinem est ingressus. In Ordine sedulo progrediens, tamquam puer ingeniosus, utpote qui sortitus est animam bonam, cœpit non segniter agere, sed vehementer intendere studio Scripturarum, colligens veluti apis argumentosa mellita eloquia diversarum scientiarum. Hinc etiam deputatur cuidam ecclesiastico instruendus officio, ut sanctitatem vitæ juvenculus imbiberet, et postea perpetuo tenore servaret. Puerilibus itaque annis D innocenter transactis, missus est Perusium, ut in artibus, quas liberales vocant, insudaret: ibi enim tunc, sicut et nunc, universale vigebat studium, copiosum tam multitudine disciplinata scholarium, quam etiam perita perfectione magistrorum. Cœpit autem optimæ indolis adolescens litteris, quarum gratia missus erat, obnixe vacare; omissisque frivolis scientiis, quas humanas appellant, veris litteris pervalde delectari.

typis vulgavit.

29 Unde in liberalibus artibus in genere suo super multos coætaneos suos spatio breviori profecit: in his siquidem mediocriter instructus, ne tempus sanctiori vitæ congruum deperiret, ad theologiæ studium se totum contulit; cœpitque divinis valde inhiare eloquiis, ac ingenti aviditate sacris Litteris operam dare, ita ut multas noctes duceret insomnes. Meditationum etiam et affectionum sanctarum, tamquam terra cælesti imbre perfusa, fructus uberrimos producebat. Sanctitatem quoque vitæ, ac bonorum operum spiritualem fructum verborum foliis præponebat. E Et vox ejus et sermo ejus, et prædicatio ejus non erat in humanæ doctis sapientiæ verbis, sed in virtute Dei et ostensione Spiritus sancti. *His ex Camasseo relatis, ibidem sub finem cap.* v *Malvenda spondet, sese ad annum* 1301, *quo* B. Jacobus *obiit, reliqua ejus gesta exhibiturum. Cum vero Malvenda Annales suos usque ad illum annum non perduxerit, etiam hoc auxilio destituimur, et de reliqua Camassei lucubratione judicare non possumus. Attamen ex fragmento jam relato conjicimus, hunc biographum in enarrandis* B. Jacobi *gestis prolixiorem esse, sicut facile videbit curiosus lector, qui primam illam Camassei partem conferre voluerit cum principio Actorum, quæ post hunc Commentarium prævium ex collectione Taëgii edituri sumus.*

et illis Taegio Actis

30 *Prædicto Taëgio coævus est Bartholomæus Mortarius alter biographus, de quo memoratus Echardus tomo II supra citati Operis pag.* 86 *hæc habet:* Frater Bartholomæus Mortarius Italus jam florebat anno MDXVI, et laudatur a Leandro fol 148, ubi eum secum loquentem inducit, ac non exiguis ornat encomiis; scilicet in comitiis congregationis Lombardiæ frequenter atque facundissime perorasse, ac anno elapso MDXV F in Natali Domini in frequenti doctorum scholasticorumque conventu pro suggestu Latina oratione tam eleganter et venuste dixisse, ut omnes in admirationem adduxerit: vir enim erat (addit idem) elegans, floridus, et emunctus, qui ingenio et vera Latinitate non minus quam philosophia et theologia polleret, quod edita illius, inquit, egregie probant Opuscula. Quænam illa sint, non subjicit; sed ejus est, quæ apud eumdem Leandrum fol. 227 edita est, beati Jacobi de Blanchis Ordinis Prædicatorum, vulgo de Mevania dicti Vita. *Deinde meminit de quibusdam aliis ipsius lucubrationibus, quæ hic ad rem nostram nil faciunt.*

aliud Vitæ compendium subjungemus

31 *Nolumus hoc loco fusius recensere Ferdinandum Castillum, Seraphinum Razzium, Michaëlem Pium, Ludovicum Jacobillum, aliosque recentiores, qui Vitam Beati ejusdem vernacule conscripserunt. His tamen et aliis Latinis Actorum scriptoribus utemur, ubi quid notatu dignum occurrere consuerimus. Cum igitur lucubratio Camassei nobis desit, ejus loco primum*

A *mum ex Collectione Taëgii vulgabimus Vitam* B. Jacobi, *eamque more nostro in majora capita dividemus, indicatis tamen antiquis capitum titulis, quos Actis præmittemus, et in margine assignabimus. Huic Vitæ subjungemus alteram, quam Bartholomæus Mortarius ex Camassco vel Taëgio brevius elegantiusque contraxit. Quamvis hæc secunda apud Leandrum Albertum in Opere de Viris illustribus Ordinis Prædicatorum impressa exstet, tam eam priori addemus, tum quia editio Leandri Alberti rara est, tum quia Mortarius Acta præcedentia hinc inde clarius exponit. Denique gesta* B. Jacobi *exhibemus, ut quimus, dum, ut volumus, non licet. Sed jam posthumam ejusdem Beati gloriam illustrare conabimur, antequam ad editionem duplicis hujus Vitæ progrediamur.*

B

§ III. Posthuma Beati gloria ex lucubrationibus posteritati relictis, et honorifica corporis incorrupti conservatione.

Dubitamus, an Beatus inter alia

Non *solum pietate, sed etiam doctrina claruit* B. Jacobus *noster, ut passim bibliographi testantur, inter quos Antonius Senensis sive Lusitanus in Bibliotheca Ordinis FF. Prædicatorum pag.* 124 *et sequente sic illum laudat:* Frater Jacobus de Mevania, vir prudens et gravis, et qui vocationem suam per bona opera certam facere sategit semper, et ideo ut eruditionis sic et sanctitatis merito evasit opinione celebris, et tam humanarum disciplinarum magnitudine præstans, scripsit librum unum de Salvatore nostro; alium de Judicio extremo. Obiit Mevaniæ anno Domini MCCCI. *Ludovicus Jacobillus in Italica Beati Vita cap.* IV *recenset utrumque vel bipartitum istud Opus, quod in plura capita divisum est, et antiquos singulorum capitum titulos Latine exhibet, ut ibidem videre est. Insuper ibi memorat librum Sermonum, quos Beatus per annum instituit, eosque facundia et sententiis sacræ Scripturæ ornatissimos* C *asserit.*

conscripserit librum concionum.

33 *At alii bibliographi de hoc Opere concionatorio non meminerunt. Imo ipse Jacobillus in Bibliotheca Umbriæ, quam postea Fulginii edidit, de libro illo concionum prorsus silet, licet ibi pag.* 143 *pietatem et eruditionem istius Beati commendet his verbis:* Beatus Jacobus de Blanconibus Mevanas Ordinis Prædicatorum, qui sancte obiit die XXII Augusti MCCCI. Erexit duo cœnobia; unum pro Fratribus, alterum pro monialibus. Composuit duo volumina facundo sermone et gratia. Primum inscriptum SPECULUM HUMANITATIS CHRISTI, divisum in capita XXV, ubi tractat de ejus Incarnatione, Conceptione, Nativitate, Circumcisione, Baptismate, Passione et descensu ad inferos. Secundum volumen inscriptum SPECULUM PECCATORUM ET DE ULTIMO JUDICIO, divisum in capita XXIII, ut referunt F. Bonaventura Mevanas in ejus Vita manuscripta in Conventu Prædicatorum Mevaniæ, F. Michael Pius part. 2 lib. 1 de Viris illustribus Prædicatorum et Possevinus.

AUCTORS G. C. duo cœnobia fundaverit.

34 *Jacobillus in duplici narrationis circumstantia differt ab aliis scriptoribus: nam hic asserit, quod* B. Jacobus *duo cœnobia, unum pro Fratribus, alterum pro monialibus, erexerit. At Ambrosius de Altamura Dominicanus in Bibliotheca Ordinis Prædicatorum de unico cœnobio duntaxat meminit, dum Centuria secunda istius Operis ad annum Christi* 1301 *sive pag.* 80 *hunc Beatum inter scriptores Ordinis sui laudat hoc modo:* Beatus Jacobus Mevaniensis sanctitate, doctrina, miraculis celeberrimus, ex familia de Blanconibus Ordinem ingreditur Spoleti MCCXXXVI. Apud Mevaniam Conventum Ordinis curavit ædificari, in cujus constructione multa patravit miracula. Panem multiplicavit, aquam in vinum vertit. Æternæ salutis cupidus, dum ante Crucifixi imaginem sacratissimam precaretur, de ipsa hoc modo certior factus est. Sanguine totus conspergitur a Redemptore, cique dixit: SANGUIS ISTE SIT IN SIGNUM TUÆ SALUTIS. Duos mortuos suscitavit, *scripsit* librum de Salvatore nostro, item librum de judicio extremo. Evolavit in cælum hoc anno MCCCI.

et utrum scripta ejus adhuc supersint.

35 *Verum differentia illa utriusque scriptoris circa duplex aut unicum monasterium verosimiliter explicari poterit, si Jacobillus, præter* E *Mevaniensem PP. Prædicatorum Conventum, etiam* B. Jacobo *adscribat alterum monialium Benedictinarum cœnobium, quod Lucia quædam mulier consilio ejusdem Beati ædificavit, ut in Actis infra edendis num.* 6 *narrabitur. At non tam facile conciliabimus Echardum cum Jacobillo circa superstites aut deperditas istius Beati lucubrationes: hic enim in Italica* B. Jacobi *Vita cap.* IV *affirmat, eas olim in Conventu Mevaniensi conservatas fuisse; sed ibi ab ætate avorum nostrorum non amplius inveniri. Echardus autem inter Scriptores Ordinis Prædicatorum recensitos tomo I pag.* 492 *diserte tradit, Opuscula ejusdem Beati manuscripta* etiamnum *apud PP. Prædicatores Mevanienses asservari. Hanc duorum auctorum oppositionem vel controversiam, quæ testes oculatos desiderat, eruditis Mevanatibus examinandam ac decidendam relinquimus.*

Corpus ejus incorruptum.

36 *Porro referemus illustre elogium, quo laudatus Ambrosius de Altamura hunc Beatum in Appendice sua ad Bibliothecam Ordinis Dominicani pag.* 464 *sic exornat:* Beatus Jacobus F Mevaniensis inter prima Religionis tyrocinia miraculis clarere cœpit, brevique compendio simul ad sanctitatis et litteraturæ apicem pervenit, adeo ut vigesimo quinto ætatis anno concreditum ei fuerit munus apostolicæ prædicationis. Nec sine fructu: nam renascentem in Umbria Nicolaïtarum hæresim funditus profligavit, ipsumque tandem Ortinellum pestiferæ sectæ coryphæum ad publicam erroris detestationem perduxit. Somni parcissimus ad exemplum sancti patris nostri Dominici ter singulis noctibus asperrimo flagello corpusculum suum cruentabat. Catenam ferream ita lumbis adstrinxerat, ut deinceps avelli non potuerit. Defuncti corpus intra trecentos ab obitu annos ter in locum decentiorem translatum, totidem vicibus repertum fuit integrum et incorruptum, illudque primis tribus diebus Maii pie invisentibus Bonifacius nonus indulgentias benigne concessit, ac denique Clemens Papa decimus ex sacrorum Rituum senatus-consulto, solemnem hujus Beati festivitatem ad totum Prædicatorum Ordinem extendit.

37 *Hic memoratam sacri corporis integritatem, quæ in ambobus Actis infra edendis narrabitur,*

Auctore G. C.

quod S. Antoninus a se visum asserit Mevaniæ

rabitur, oculato testimonio suo confirmat S. Antoninus, archiepiscopus Florentinus, dum in tertia parte Historiarum tit. XXIII *cap.* X § V *inter alios Fratres Prædicatores fama sanctitatis illustres de Beato nostro hodierno sic scribit :* In Conventu Mevaniæ prope Fulgineum requiescit corpus Fratris Jacobi inde oriundi, et cujus corpus integrum vidi desiccatum ad modum statuæ ligneæ. Hic valde devotus et religiosus fuit, miraculis gloriosus. *Etiam Echardus tomo I Operis jam sæpe citati pag.* 492 *testatur, corpus* B. Jacobi *adhuc incorruptum Mevaniæ perseverare, et simul ibidem diem mortis ac annuæ festivitatis indicat his verbis :* Devixit Mevaniæ XXII Augusti MCCCI, cujus corpus adhuc integrum perseverat, tertio jam, ut decentiori loco transferretur, amotum a priori sepulcro, a populis ibidem in veneratione semper habitum et cultum ; quibus ad ejus lipsana sacra confugientibus olim Bonifacius IX indulgentiarum Apostolicarum largitione beneficus esse voluit, cujus denique festum diem ex sacræ Congregationis Rituum disquisitione solemni decrevit oraculo Clemens X in toto deinceps Ordine Prædicatorum ad diem XXIII Augusti celebrari. B

post varias translationes

38 *Præterea jam sæpe laudatus Jacobillus in Italica* B. Jacobi *Vita cap.* XVI *eamdem sacri corporis integritatem, et varias ejus translationes distinctius exponit his fere verbis : Venerabile* B. Jacobi *corpus cum magno populi concursu pie sepultum est apud PP. Prædicatores Mevanienses ante portam sacrarii, et ibidem quievit usque ad ineuntem Maium anni sequentis, id est, a partu Virgineo* 1302 : *nam intra illud tempus ab obitu Deus per intercessionem hujus Servi sui tot tantaque patravit miracula, ut Fratres istius Conventus a fidelibus coacti fuerint pretiosum illud pignus exhumare et ad decentiorem locum transferre. Id autem fecerunt coram multis religiosis et illustribus viris, qui tunc sacrum ejus corpus adhuc integrum sine fœtore vel ulla corruptione conspexerunt, imposueruntque illud arcæ marmoreæ, quæ tempore vitæ ipsius mirabiliter inventa est, et quam Deus fideli suo Servo post obitum quodammodo præparasse videtur. Deinde meminit de duobus aliis translationibus, quarum una anno Christi* 1401, *altera anno* 1555 *semper ornatius honorificentiusque facta est.* C

adhuc ibi honorifice et caute conservatur.

39 *Denique Jacobillus ibidem narrat, quomodo sacrum istud pignus quarta vice translatum fuerit, et quam solicite suo tempore custodiretur. Anno Christi* 1589, *inquit Italice, translatum fuit ad locum, in quo nunc super altari majori requiescit, et honorifice conservatur in pulcra lipsanotheca, quæ alteri capsæ ad majorem cautelam includitur. Obseratur autem hic sacer thesaurus quatuor clavibus, quarum duæ servantur apud Patres Prædicatores Conventus Mevaniensis, et totidem sunt penes Magistratum civitatis Mevaniensis, ita ut venerandum* B. Jacobi *corpus monstrari non possit, nisi quis a Conventu et a Magistratu deputatus adfuerit ; excepta tamen annua ipsius festivitate, et duobus diebus sequentibus, quibus unicuique publice videndum exhibetur. Tunc autem et alio quovis tempore venerabiles istæ reliquiæ ab incolis, accolis, peregrinis cujuscumque status aut conditionis devote semper visitatæ fuerunt, et hactenus honorantur. An vero post ætatem Jacobilli circa sacras illas exuvias aliquid immutatum fuerit, ignoramus. His ad posthumam* B. Jacobi *gloriam relatis, fideliter transcribemus recentiora quædam beneficia impetrata ab iis, qui patrocinium ejusdem Beati implorarunt.* D

§ IV. Recentiora nonnulla ejusdem Beati miracula, quæ R. P. Prior Mevaniensis ad Majores nostros misit.

R. P. Meniconius in prima sua epistola narrat,

Anno *Christi* 1648 *R. P. Antoninus Meniconius ex Ordine Prædicatorum Prior Mevaniensis humanissimas litteras dedit ad Henricum Lindanum Societatis nostræ sacerdotem, qui tunc Laureti commorabatur, ut eas ad Majores nostros transmitteret. In his litteris, quas Bollandus sese mense Januario anni* 1649 *Laureto accepisse notavit, post officiosam præfationem Latine leguntur sequentia miracula seu beneficia :* Anno MDCV adolescens Mevaniensis, filius Olindæ de Saracenis, Chrispoltus nomine, cum pueri aulici ministerio fungeretur Neapoli in palatio marchionis Cyri, exercebat se in gladiatoria palæstra cum suo coæquali, ensibus quidem in vagina repositis. Contigit forte fortuna, alterius E gladium per aliquam partem denudari et lateri dextro Chrispolti lethali vulnere immergi, ita ut jecoris duo frusta per cicatricem extraherentur. Infortunii nuntius Mevaniam concito gradu pervenit ; miserabilem Olindam de filii desperata valetudine reddidit certiorem. Hæc autem ad beatissimi viri Jacobi convolat patrocinium, expostulans qua par erat devotione, filium in maternas reduci sedes, ut vel saltem inter castos genitricis amplexus originis pœnas daret. Mirum plane prodigium ! Per longa terrarum spatia reducitur puer Neapoli Mevaniam, jamjamque sub oculis illacrymantis [matris] animam cælo videbatur redditurus, cum rursus illa beati Jacobi clementiam implorat, brevique filium nedum vivum, sed optime valentem recipit.

quomodo B. Jacobus succurrerit variis clientibus.

41 Mulier eadem anno MDCVIII ad extremum vitæ redacta nullam suo corpori proficuam experiebatur medicinam : latens enim erat causa morbi, sapientissimisque medicis ignorata. Quamobrem cælestem invocat opem confidens, beati sui concivis patronique Jacobi ope se relevandam. Eveniunt cuncta pro voto, et apparet languoris origo : dæmonium, quod illi mutum insederat, jam loquitur. Beatissimi patris Jacobi F jam experitur efficacissimas vires, quibus, maleficio soluto, et ab impudentissimo spiritu et molestissima ærumna liberatur.

Anno præterea MDXCIV puerulus unius anni cum dimidio, nomine Pompeius, et alter, cujus nomen ignoratur, filius cujusdam Octavii Cardi, extra et prope mœnia Mevaniæ deambulabant circa foveam, ex qua terra in lateres conficiendos accipiebatur. Et ecce magnus terræ acervus ruit ex alto, ceterisque fugientibus, solus obruitur ac sepelitur Pompeius ; qui tandem semimortuus coopertusque limo eruitur. Condolent oppidani omnes, dum luget miserrime genitrix morientis. At luctus excitat pietatem, non tollit rationis lumen, quo ad sancti Jacobi tumulum dirigitur ; orat, sibi reddi filium divinitus, quem humanitus desperaverat. Nec moras divina gratia adjecit ; vivum et sanum reddidit matri, ut in sancti Viri enutriret obsequio.

patrocinium ejus implorantibus.

42 Nostris diebus quamplurima beneficia in gratia sanitatum confert nobis iste Sanctus, hujus Conventus

A Conventus et oppidi singularis vigilantissimusque Patronus. Aqua de illius puteo hausta languores innumeros sanat; de illius puteo, inquam, quem jusserat ipse perfodi, de quo undam ter in vinum convertit. Inter alia mense Julio unus ex Patribus, qui mecum sancti Jacobi obsequio sunt addicti, gravissimo laborabat morbo: artus omnes febri putrida tenebantur; nec numerus eorum, quæ indicabant moriturum. Petiit a me haustum aquæ de puteo sancti Viri; ego ei propinavi. Mox lethalis ardor frigescit, paucisque diebus intercedentibus, ad consueta sua munera redit. Frusta panis, qui tetigerit corpus beati Jacobi, ejusque manus Crucifixi sanguine insignitas, mirabilia operantur. Et ego infra octo dies alia mea epistola significabo Paternitati vestræ admodum reverendæ.

et sacrilegum militem punive-rit.

43 Existimo, non te latere in nostro sacrario per ducentos viginti annos conservatam fuisse amphoram aquæ a beato Viro conversæ in vinum; et hoc pristinum colorem, odorem saporemque retinebat, quæ ab instanti suæ productionis habuerat. Accedit etiam, quod infirmis una singulis gutta prodigiosi meri dispensabatur; nec B tamen fiebat liquoris diminutio; quamvis quotidie effunderet phiola vinum, semper tamen permanebat plena. Verum eo tempore, quo Carolus Borbonicus cum exercitu imperatoris Caroli quinti ad urbis Romæ excidium processit, miles quidam perditissimus, nostræ ecclesiæ sacrario spoliato, cum amphoram inveniret vino hausto a se, non solum degustato, cernens phiolam adhuc eodem plenam, hæreticali furore plenus, contra parietem misit, fregit perdiditque; et post horam fluvio submersus, pœnas sui furoris luit.

ulteriorem que miraculorum notitiam promittit

44 Mense Septembri, die xx, præsentis anni, frater meus Tiberius Meniconius huc appulit me fratrem invisendi gratia; quid vero illi contigerit, infra octo dies significabo cum ceteris scitu dignis, quæ ob temporis penuriam hac die omitto. Utinam tuis meisque votis annuat sanctus Jacobus, pro quo laboramus! Devotas interim vestras manus deosculor. Die xvi Novembris anno MDCXLVIII. Mevaniæ ex Conventu sancti Jacobi. Paternitatis vestræ admodum reverendæ devotissimus in Jesu famulus F. Antoninus Meniconius Prior Conventus. *Promissis stetit idem vir pius, et ad Henricum Lindanum* C *nostrum dedit alteram epistolam, eodem charactere exaratam, quamvis ei nomen scriptoris et alia quædam desint, ut infra monebimus.*

Ex altera ejusdem epistola intelligimus,

45 *In his itaque secundis litteris alia beneficia, quæ* B. Jacobus *clientibus suis præstitit, exponere pergit his verbis:* Obiit circa annum MDCXVII dominus Ovidius de Ciccolis Mevanas, qui efficacissimas beati Jacobi intercessiones est expertus. Hic a nativitate traxerat monstruosam genuum ac pedum deformitatem. Illa sibi mutuo hærentia tanta debilitate replebantur, ut monstruosam claudicationem in duas partes efficerent; nec super infirmas plantas sustineri valebat. Omnibus humanæ sapientiæ applicatis remediis, inutilem omnino agnovit medelam. Hinc duobus innixus scipionibus, matris consanguineorum fultus auxilio ac comitatus caterva, accessit ad ecclesiam imploraturus beati Jacobi patrocinia. Dum prostratus humi apud sacros cineres imbrem funderet lacrymarum cum precibus vera fiducia refertis, en coram omnibus assurgit integra valetudine, rectis tibiis, gressuque valido. Obstupuerunt omnes devota voce sancti Viri gloriam celebrantes.

AUCTORE G. C.

multos variæ conditionis homines,

46 Anno MDCVII Antonius de sancta Gilia Mevanas casu lævam manum, dum ficulneæ scinderet ramos, scirpula percusserat inter indicem et pollicem digitum, ut inde immedicabile vulnus acciperet, omni peritorum cura sine valore ullo demonstrata. Tunc vovit Deo et beato Jacobo, ejusque precibus impetravit omnimodam sanitatem.

Dominus Lucas Venturinus de Trevio (iste adhuc vivit, et sancti Jacobi enarrat beneficia) dum puer Mevaniæ maneret domi, infantili gemitu inconsolabiliter flebat. Mater ut parvulum consolaretur, annulum suum aureum dedit illi; quem ori apponens dum gestiebat deglutire, faucibus immobiliter inhærentem sensit. Mox subiit vitæ dispendium; et ecce morituro adstat manus beati Jacobi annuentis piis supplicationibus flentis genitricis. Parvulus exspuit deglutitum annulum, incolumisque redditur.

Faustina de Mannucciis lethali morbo correpta, mirum in modum febribus æstuans, petiit haustum aquæ de puteo Servi Dei. Cumque absorbuisset, cessavit infirmitas. Addo mirabile aliud. Sex annorum spatio caput scabie sanieque plenum, ingentibus doloribus contusum habuerat, quod ex aquæ prædictæ salutaris haustu ab E omni inquinamento et pœna infra duos dies fuit purgatum.

invocato B. Jacobo Mevanate,

47 Anno Domini MDXCIX Julia de Saracenis septuagenaria cecidit super gradum ostii domus suæ, et plures in partes fracto crure lævo, calcaneum in anteriorem conversum est. Dolore ac ætate pressa, XXX dierum spatio decubuit, insanabilis judicata ab Achille Ægidio physico, et a Puccio Pucciarello chirurgo. Cum Olinda, filia decumbentis, suasit matri, ut sepulturam sancti Viri inviseret, illius patrociniis confisa. Deducitur itaque ad nostram ecclesiam, et super duos scipiones et domesticorum brachia trahitur ad sacrum depositum, ubi omnimoda valetudine impetrata, relictis scipionibus, domum pedes rediit, Dominum in Sanctis suis experta mirabilem.

Quamplurimos mersos fluvio ab imminente morte liberavit, præterquam quod bis in aquis defunctum Valerium vivis restituit, semel cum puer esset annorum quatuor; iterum cum adolevisset, nec promissis, ut par erat, satisfecissent parentes ejus. F

Fratrem nostrum Conversum Petrum Maitirem præservavit ab omni damno. Inscenderat iste scalam circiter XXV pedum altitudinis, ut paramentis ornaret hanc nostram ecclesiam pro gloria beati Viri pridie Calendas Maii. Fracta autem in plures partes scala lignea, demittitur ex alto Petrus Maitir, spectantibus pluribus ac præcipitantis causam divo Jacobo commendantibus. Ille terram ingenti ictu pressit, surgensque statim ridens, de sua incolumitate ac impetrata gratia certos omnes effecit.

in gravibus morbis

48 Joanna de Anticis insignem in vitæ discrimine ob morbum, sancti Viri beneficentiam fassa est; mihique paucis elapsis diebus retulit D. Joannes Baptista de Anticis juris utriusque doctor Mevaniensis.

Camilla de Lucerottis a sancto Severino, soror Fratris nostri Francisci Mariæ Tromba, qui mecum adest, laborabat in extremis. Nuntio accepto, Franciscus Maria præfatus sciens charissimæ sororis pietatem erga divum Jacobum adivit beati Jacobi tumulum, orationem Dominicam et Angelicam salutationem pro incolumitate

sorori

AUCTORE G. C.

sororis sæpius repetens; cum sequenti ordinario per tabellarium accepit epistolas, Camillam eodem tempore sanam effectam fuisse. Et quotidie illam exspectamus ad persolvendas debitas gratias Famulo Dei. Fecit hoc præsenti mense Novembri, die quinta decima.

Extat prope Mevaniam terra Cannariæ, ubi innumera virorum ac mulierum multitudo ingentia recipit beneficia; ipsique per singulos dies testantur.

et evidentibus eruit periculis

49 Insinuaveram Paternitati vestræ admodum reverendæ de fratre meo dilectissimo Tiberio Meniconio Perusino. Appulerat, ut alia mea epistola scripsi, mense Septembri ad me invisendum. Cum XVI Septembris, antequam accumberet, illi aliqua de sancto viro Jacobo enarrarem, conatus sum illum reddere devotum erga Beatum. Aderant aliqui Patres, qui mecum habitant. Suasi eum ad orandum in suis causis sanctum Jacobum, præcipue propter pericula et inimicitias inter se et plures nobiles Perusinos intercedentes. Respondit: Quid times, frater? Quæ pericula imminent mihi, sequenti die venaturo? Surgens concionator hujus ecclesiæ sic orsus est dicere: B Domine mi Tiberi, periclitatur homo in strato: Quomodo tu securus incedis per campestria? Adauge, quæso, preces; intercessores ac patronos acquire apud Dominum, cujus interest devotos viros a periculis eruere.

opem ejus expertos fuisse

50 De mane XVII Septembris surrexit, adivit ecclesiam, deprecatus est devote Jacobum; ascendit ferocissimum equum, quem duodecim annis jam enutrivit ad belli usus, a quo inter pugnantium aggressiones fuit ab inimicis erutus. Descenderat jam ob temporis injuriam evitandam armatus pugione ac sclopeto (aderant famuli quatuor, socii et amici quinque) cum equus equam ardens, calcibus appetit, validissime percutit in inguine, elevat a terra supra staturam hominis, vertit illum cum capite ad terram converso. Interim cadunt arma; ipse vero super evaginatum pugionem prope sclopetum in foveam projicitur. Clamant omnes cum ipso: Sancte Jacobe, libera eum. In tantis periculis parum læditur, et non læditur nisi a calcibus in inguine. Revertitur Mevaniam, et chirurgus fatetur, miraculose ereptum fratrem meum a morte: nam percussio C miraculose evasit non lethalis infra quatuor......

Reliqua desunt, quæ forsan sequebantur in alia pagina, quam non invenimus. Nos autem latet, an istud epistolæ fragmentum Laureti remanserit, an alibi perierit. Alia vetustiora B. Jacobi miracula legentur in Actis ejus, quæ jam prælo subjicimus.

ACTA

Ex Ms. libro Fratris Ambrosii Taëgii Dominicani de Insigniis Ordinis Prædicatorum fol. 354.

TITULI VETERUM CAPITUM

Incipit Vita B. Jacobi de Mevania viri sanctissimi et peritissimi

Cap. I De ejus nativitate, et de prodigiis in ea ostensis, et revelationibus de ea factis. D

Cap. II De ingressu ipsius in Ordine FF. Prædicatorum in Conventu Spoletino.

Cap. III De fundatione Conventus Mevaniensis per eum facta.

Cap. IV De vino et pane meritis ipsius divinitus augmentatis.

Cap. V De ejus jucunda conversatione et verbis gratiosis.

Cap. VI De juvene in membris confracto per ejus orationem pristinæ sanitati restituto.

Cap. VII De studio ipsius, libris per eum compositis, et hæresibus per eum confutatis.

Cap. VIII De arca marmorea per eum empta, in qua postmodum ejus corpus conditum fuit.

Cap. IX De abstinentiis et aliis corporis ipsius macerationibus, quas faciebat.

Cap. X De duobus incarceratis oratione sua a vinculis miraculose liberatis.

Cap. XI De spiritu prophetiæ, quo claruit.

Cap. XII De quibusdam ex alto corruentibus per eum salvatis.

Cap. XIII De duabus mulieribus graviter infirmis per eum sanitati pristinæ restitutis. E

Cap. XIV De imagine Crucifixi, quam fieri fecit, et certitudine prædestinationis suæ sibi ab eodem Crucifixo facta.

Cap. XV De apparitione sibi facta a Domino, B. Virgine, B. Georgio, et B. Dominico ante ejus obitum.

Cap. XVI De aqua in vinum oratione ipsius et benedictione conversa, et ejus felici transitu.

Cap. XVII De apparitione ipsius facta sorori Joannæ de Urbe Veteri religiosæ feminæ.

Cap. XVIII De integritate et incorruptione corporis ejus, et translatione ipsius.

Cap. XIX De miraculis post ipsius mortem meritis ejus perpetratis, et maxime circa herniosos.

Cap. XX De duobus pueris submersis in aqua per B. Jacobum resuscitatis.

Cap. XXI De puero quodam interfecto, per B. Jacobum resuscitato.

Cap. XXII De puero cum matre a lupo liberato et ovibus similiter a lupis B. Jacobi meritis liberatis.

Cap. XXIII De paupere viro, cui B. Jacobus divitias suppeditavit.

Cap. XXIV De juvene injuste ad suspendium damnato cum multis aliis de carcere liberato. F

Caput I. *Beati nativitas prodigiis indicata, ingressus in Ordinem PP. Prædicatorum, fundatio cœnobii Mevaniensis, eruditio, variæ virtutes et quædam miracula.*

Varia prodigia apparuerunt.

Beatus Jacobus de Mevania Ordinis Prædicatorum ex nobili progenie, quæ de Blanchonibus *a* dicitur, civitatis Mevaniæ ortus fuit. Hæc siquidem civitas inæquali distantia a Perusio, Spoleto et Tuderto *b* jacet. In ipsius autem nativitate *c* in cælo et in terra diversa apparuerunt prodigia: in nocte quippe nativitatis ejus tres lunæ in cælo visæ sunt, in quarum qualibet Frater

ter Ordinis Prædicatorum videbatur: in die etiam, sole apparente, amplius videbantur. Puer quidam, beato Jacobo nato, clamare cœpit per civitatem: AD SCHOLAS, AD SCHOLAS. Interrogatus, quare ita diceret, respondit: Nati sunt in mundo magistri, quos mundus quærit audire: illo enim tempore natus erat B. Thomas de Aquino *d*, et B. Ambrosius Senensis prænominatus *e*, et hic B. Jacobus. Quidam alius *f* vidit totam terram ardere; non tamen comburi videbatur. Dominus Andreas frater beati Jacobi vidit in somnis matrem puerum parere indutum habitu FF. Prædicatorum, ad cujus prædicationem et doctrinam multitudo maxima populi confluebat; quod dum mater a filio didicisset, et assidue de hoc cogitaret, eidem similiter apparuit, prout ipsa retulit viro suo.

quando Mevaniæ natus est B. Jacobus. 2 Natus itaque Puer et educatus in bonis (moribus) et scientia, cum sedecim esset annorum, accidit, quod Mevaniam venerunt duo Fratres Ordinis Prædicatorum de Spoleto, ut in Quadragesima ibidem prædicarent. Hos pius Puer prosecutus est tam in audientia prædicationum, quam in consiliis accipiendis, quibus etiam peccata sua confitebatur. In Cœna Domini cum communionis recepisset Sacramentum, et Psalterium aperiens legisset LEGEM PONE MIHI DOMINE etc., subito a Deo inspiratus, Fratri Petro Prædicatori dixit: Pater, a Deo inspiratus disposui mundum relinquere et Religionem vestram intrare. Cui Frater Petrus dixit: Bene, fili, crastina die in pane et aqua jejunabis, et videbimus, si Dominus tibi aliquid ostenderit. Perseverabis nocte hac in orationibus devotis, ut propositum tuum magis a Domino confirmetur.

in Ordinem Prædicatorum ingressus. 3 Apparuit autem ei beatus Dominicus dicens: Fili, perfice opere, quod mente concepisti; quia ego de mandato Domini elegi te, eroque semper tecum. Retulit visionem Fratri Petro, dicebatque, se omnino, quod mente conceperat, velle perficere. Post Paschalia festa clam recessit de Mevania cum dicto Prædicatore, et Spoletum perrexit, suis parentibus hoc ignorantibus. Fratres de Spoleto *g* ipsum gratanter receperunt et habitu Ordinis induerunt. Sic ergo Religionis habitu indutus, humanam vilipendit gloriam; passiones subjugans, ad virtutes insurrexit: contemplationi enim et orationi vacabat assidue. Non tristabatur in adversis; sed Ordinis paupertatem summe diligebat. Parentes quoque ejus conati sunt a bono proposito multis modis eum revocare; sed minime potuerunt.

III. *erexit in patria cœnobium Dominicanum.* 4 Post aliquod tempus cogitare cœpit, quomodo posset in civitate sua Mevaniæ Conventum Ordinis fundare. Unde a matre et quibusdam civibus, modica collecta pecunia *h*, domunculam prope plateam et magnatorum domos emit. A quo cum quæreretur, quare domum illam prope tales emerat; quia difficile esset prope tales se dilatare, respondit: Potens est Deus, qui Ordinem Prædicatorum dilatavit a mari usque ad mare, facere, ut parvus iste locus dilatetur. Quod et factum est: nam obtinuit ecclesiam quamdam parvam sancti Georgii cum suis pertinentiis a Capitulo Spoletano, ad cujus jurisdictionem dicta ecclesia pertinebat. Incepta ergo per eum est ecclesia magna et Conventus sub titulo sancti Georgii prope illam parvam ecclesiam.

IV. *in cujus ædificatione* 5 In ædificatione hujus ecclesiæ Vir Dei miraculis clarere cœpit, quæ ipsum clariorem reddiderunt. Quædam mulier, Lucia nomine, Deo et beato Jacobo devota, viro suo contradicere nolens, qui ordinaverat, ut de quadam vegete *i*, quæ sola vinum bonum continebat, aliis gergometum *k* hominibus (distribuens,) nulli daret, a sancto Viro ad spem talem erecta est. Cum beatus Vir ab ea vinum pro ædificatoribus ecclesiæ postulasset, illaque diceret, quod totum gergometum erat, una vegete excepta, quam tangere non audebat, dixit beatus Vir: Vade, et quantum pro fabrica ecclesiæ necessarium est, propina, quia juxta verbum Christi centuplum accipies, et vitam æternam possidebis: plus enim et melius in ea reperiet vir tuus, quam tu inde hauseris: quæ sancti Viri confisa verbis, diebus singulis donavit, ita quod quotidie pro toto ædificio hauriendo abunde sufficit. Cum autem vir ejus dictum vinum vendere postea vellet, dicta mulier genibus flexis (oravit:) O beate Jacobe, serva promissa; et descendens, ostium cellarii aperuit, intrantesque omnes vegetem usque ad summum plenam invenerunt optimo vino, ita quod a parte superiori usque ad terram vinum flueret; qui odorem sentientes, et circa vegetem terram vino respersam videntes, de vegetis integritate dubitarunt, et perquirentes adverterunt, quod per cochionem *l* descendebat. Tunc Lucia secretum aperuit dicens: De vino hujus vegetis plus duabus vegetibus pro opere ecclesiæ Fratri Jacobo ministravi, et nunc usque ad summum plenam videtis, et vinum in triplo melius reperistis, quia mihi ita promiserat.

diversa miracula patravit. 6 Ex tunc autem sancti Viri fama multum vulgata est. Insuper dicta Lucia consilio sancti Viri, viro suo defuncto, monasterium *m* ædificavit in honore et nomine sanctæ Luciæ virginis et martyris sub regula sancti Benedicti; ubi usque nunc manent ædificia magna, ibique se reclusit cum multis aliis dominabus. Nunc vero propter guerrarum *n* discrimina, ædificatis domibus intra urbem, ibi manent moniales plures magna devotione; in ecclesia vero exteriori omni anno in festo sanctæ Luciæ festum *o* celebratur. Idem miraculum de vino multiplicato fecit cuidam Margaritæ, quia vegetem benedixit, et vinum modicum, quod in ea erat, usque ad summum crevit. Similem multiplicationem fecit de pane, quia cum ab eadem muliere pro eodem opere panem peteret, et ipsa responderet, se non habere, sed quod facere jam oportebat, ait Frater Jacobus: Vade ad arcam et vide, et invenies. Ivit mulier, et cum arcam aperuisset, eam panibus recentibus adeo calidis plenam reperit, acsi eadem hora a clibano essent delati, deditque sancto Viro, quotquot habuit necesse.

V. *et rusticum lepide docet.* 7 Fuit jucundus in conversatione, verbo et opere singularis, interponens ridicula, gaudiosa et jocosa adstantibus, ne alicui onerosus esset, gravis, agrestis: cum enim vice quadam de Spoleto versus Mevaniam iter arriperet ante Quadragesimam, quibusdam prædicaturus ibidem, hospitatus est in domo rustici cujusdam de Beroto *p*, villa Comitatus Spoleti, ubi FF. Prædicatores inde transeuntes hospitari consueverant. Cum autem de sero hospes rediret fatigatus, filiosque ac filias, quos plures habebat, ignem parvum circumsedentes, Fratremque Jacobum et consocium ejus longe stantes videret, ait: Pater reverende, Frater Jacobe, audivi, vos omnia scire et posse. Rogo, quod doceas me aliquid, ut possim ego et mater istorum puerorum circa ignem locum habere; similiter et hospites quandoque advenientes: nulli enim frigoris tempore cedere volunt.

EX MS.
non temere a Deo miracula petenda esse.

8 Tunc Frater Jacobus hilaris et affabilis alacriter ridendo ait: Placet valde, quod petis. Habesne palmites sive sarmenta? Qui respondit, se habere. Affer, inquit, tres aut quatuor fasciculos: quos allatos super ignem posuit, auctaque flamma, omnes recesserunt. At Frater Jacobus, Sedeamus, inquit, omnes nunc ad ignem, quia locus cunctorum est capax: cum enim ignis magnus est, remotos calefacit, quod parvus facere non potest. Ad hæc pater-familias, ut rudis et grossus, remedium per adventum alicujus miraculi exspectabat. Unde respondit: Hoc bene sciebam, et a vobis aliquid aliud exspectabam. Cui Vir Dei, Si sciebas, inquit, quare non operabaris? Aliud est remedium, quod filii tui non ita continue sedeant ad ignem, ut bene vestias eos et calcees: Non [enim] quærenda sunt miracula, ubi natura præbet remedia. Et ab his incipiens verbis, eis et aliis advenientibus prædicavit verbum Dei.

VI.
Quemdam ex lapsu læsum sanat.

9 In Beroto quoque fuit beatus Jacobus valde famosus propter miraculum, quod ibidem fecit, dum adhuc juvenis esset et studeret Perusii. Cum itaque in dicta villa esset vindemiarum tempore
B secundum consuetudinem pro vino quærendo gratis et amore Dei, quidam juvenis de arbore cecidit totus confractus. Advocatur beatus Jacobus, ut ejus confessionem audiret, quia morti proximus erat. Oravit pro eo diem ac noctem, omnibus seclusis. Facto mane, clamavit juvenis: O beate Jacobe, meritis vestris mihi sanitas et vita donata est. Fuit autem hujusmodi miraculi tanta evidentiæ notitia, quod nullo modo occultari potuit. Unde humanam fugiens gloriam, Perusium est reversus.

VII.
variis in Ordine suo muneribus fungitur,

10 Postquam Perusii studuit beatus Jacobus, fuit lector et prædicator gratiosus in multis Conventibus. Prioratus gessit officium laudabiliter, et maxime Mevaniæ, ubi sanctitatis suæ plurima dedit exempla. Non solum verbo docuit, sed etiam scripto: composuit namque tractatus duos; unus fuit de Domino Salvatore nostro in capitulis quindecim distinctus; alius fuit de ultimo
q generali judicio in capitulis triginta tribus *q*
r distinctus. Detexit etiam et impugnavit hæresim *r* vigentem [in] partibus Mevaniæ, dicentem, omnia licere et omnia esse communia; et errorem
C earum mulierum, quæ vadunt ad cursum cum
s Diana *s*.

VIII.
arcam marmoream miro modo impetrat,

11 Cum rusticus quidam pro olivis plantandis campum foderet, arcam reperit, marmoream valde pulcram; quam cum vendidisset Fratribus Minoribus de Assisio, eamque cum bobus et bufalis Assisium deducere voluissent, numquam potuerunt. Restituta pecunia, eam Frater Jacobus
t habuit; hanc duabus cum vacchetis *t* faciliter usque ad ecclesiam FF. Prædicatorum portari fecit, in qua post ipsius obitum ultimo cadaver ejus collocatum fuit; sicque apparuit, quod divino nutu non potuit ante moveri, quia Deus pro

IX.

Sancto suo eam reservare voluit. Corpus suum jejuniis et abstinentiis macerabat: funem enim portabat ad carnem circa lumbos strictam adeo, ut carne tegeretur. Cilicio sexta feria utebatur, in qua etiam a vino abstinebat, in pane et aqua jejunans. Jejunia Ordinis inviolabiliter observabat. Cibus ejus panis et herbæ coctæ, aut aliquando crudæ, sale conditæ. Inter diem et noctem ter corpus suum disciplinabat, Patris sui Dominici vestigia sequens.

X.
captivos precibus liberat,

12 Tudertini moventes bellum Mevaniensibus, ut eos subjugarent, accidit, quod D. Andreas, capitaneus Mevaniæ caperetur. Intrusus est in D
carcerem certa die decapitandus. Multi de Mevania beatum Jacobum rogaverunt, ut pro germano suo Dominum precaretur, illique succurreret. Quibus ille dixit: Observabit peccator justum, et stridebit super eum dentibus suis etc. Et hoc etiam eis dixit: Impetus inimicorum ne timueritis; memores estote, quomodo salvi facti sunt patres nostri, et nunc clamemus in cælum, et miserebitur nostri Deus noster. Sed quod accidit audiamus. Nempe nocte præcedenti diem, quo producendus erat et decapitandus, oratione beati Jacobi carcere aperto, inventus est Mevaniæ solutus et incolumis prædictus Andreas. Interrogatus, quomodo evaserit, respondit; Sicut beatus Petrus Apostolus de carcere Herodis. Ex qua re ostenditur, quod oratione beati Jacobi germanus ejus liberatus est, et pax cum Tudertinis facta est. Quidam Marius nomine, de proditione suspectus habitus, vinculatus est et tortus. Parentes autem ipsius ad Beatum perrexerunt rogantes, ut amico succurreret. Quibus ille dixit: Rogabo pro eo. Oratione facta, portæ carceris apertæ sunt, et omnia vincula soluta, et sic evasit. Tunc B. Jacobus apud Spoleta- E
nos, ubi multum reverebatur, totalem obtinuit liberationem.

13 Spiritum prophetiæ habuisse, ex multis compertum est: nam cum quidam, Matthæus nomine, de Colepopi graviter ægrotaret, ita quod nec cibum retinere posset, essetque a medicis desperatus, vocari fecit beatum Jacobum, ut pro sua oraret sanitate. Ad quem beatus Jacobus dixit: Curari non potes, nisi vaccam et oves restituas, quas rapuisti. Hoc furtum occultum erat. Restitutione ergo facta, et beato Viro pro eo orante, sanitati restitutus est. Gualterus advocavit Mevaniæ beatum Jacobum, ut veniret et pro filio, qui a cane rabido morsus fuerat, oraret, et [cum] sanitati restitueret, quia moriebatur. Cui beatus Jacobus dixit: Faciat id, ad quod obligatur, et sanus erit. Ad quid obligatur, inquit pater? Respondit Vir sanctus: Ad legatum matris suæ: mater enim sua mortua legaverat ecclesiæ FF. Prædicatorum summam quamdam pecuniæ, quam retinebat, nec solvit. Legato soluto, sanitati restitutus est. Illud autem, quia occultum esset, sciri non potuit nisi divina revelatione. F

XI.
arcana cordium detegit.

14 Mauritius Lombardus cum sustentacula capellæ majoris ecclesiæ Fratrum Prædicatorum Mevaniæ amoveret, et corruisset trahens post se lapides et ligna de alto loco, et quasi mortuus jaceret, omnes, qui cucurrerunt ad videndum, dixerunt beato Jacobo: Opus tuum agitur; adjuva illum. Adveniens autem beatus Jacobus apprehendit manum ejus dicens: Sanet te Dominus Jesus Christus et in nomine ipsius surge et ambula. Statimque surrexit sanus, et ad opus suum rediit. Matthæus de Bononia carpentarius campanam majorem, quam fecerat, locabat in campanili simul cum fratre Paulo Converso de Perusio et multis aliis adjuvantibus. De ponte in cacumine campanilis constituto omnes pariter corruerunt cum ponte super testudine capellæ sancti Petri martyris unus super alium. Sed per beatum Jacobum, cujus opus agebant, omnes sani et incolumes surrexerunt, Deo gratias agentes.

XII.
periclitantibus succurrit.

15 Billa de Monte Flasconis magnum habens in mamilla cancrum, cum medicorum remedia quasi omnia experta fuisset, nihilque prodessent, venit ad beatum Jacobum, ut pro sua oraret sanitate.

XIII.
ægris sanitatem reddit

A nitate. Ille autem oleum lampadis benedicens, dedit ei dicens: Vade, et te cum isto unge oleo, et sanaberis, quia fides tua te salvam fecit. Abiit illa et unxit, et tertia die plene curata est. Margarita de Spello spinam, pedem suum intrantem, despexit et non eduxit; balneavit, nec curavit. Ex qua re tantam incurrit ægritudinem, quod fere moriebatur. Venit post multas medicinas ad beatum Jacobum, qui eam statim curavit cum oleo benedicto lampadis: nam spinam extractam de Mevania domum reportavit, Deo et beato Jacobo gratias agens. Aqua remanens in ampullis, et vinum post consecrationem Missæ suæ multis contulit infirmitatibus curationem. Idem expertum est de aqua ablutionis manuum ipsius, quia illa languentibus data beneficium contulit sanitatis.

ANNOTATA.

a *Hæc nobilis familia jam tempore Ludovici Jacobilli exstincta erat, ut ipse capite primo Vitæ Italicæ, sive pag.* 13 *Opusculi sui testatur.*

b *Baudrandus tomo I Geographiæ pag.* 653
B *asserit, Mevaniam sex milliaribus a Fulginio, et tredecim a Spoleto distare. Hinc Perusii ac Tuderti distantiam consequenter collige.*

c *Jacobillus pagina proxime citata affirmat,* B. Jacobum *anno Christi* 1220, *die* VII *Martii natum esse. Circa hunc nativitatis annum plures auctores consentiunt. At nescimus, unde hunc diem natalem tam accurate eruerit Jacobillus, cum illum in monumentis nostris non invenerimus.*

d *Sanctus Thomas Aquinas in lucem prodiit anno Christi* 1225, *quemadmodum Majores nostri tomo I Martii pag.* 657 *in Commentario prævio ad ejus Vitam probarunt. Igitur hic vere dici non potest S. Thomas* illo tempore, *nimirum anno* 1220, *jam* natus *fuisse, nisi nativitas* B. Jacobi *ad quinquennium differatur; quæ dilatio videtur repugnare Camasseo, cujus verba in Commentario prævio num.* 25 *ex Malvenda retulimus.*

e *Taëgius antea egerat de hoc beato Ambrosio Sansedonio vel Senensi, cujus Acta nostri Majores ad diem* XX *Martii, tomo III istius mensis pag.* 180 *et sequentibus illustrarunt.*

C f *Ille* quidam alius *a Jacobillo pag.* 14 *citati Opusculi* devotissimus Religiosus, *et a Camasseo apud nos in Commentario prævio num.* 26 lunaticus *appellatur. Hæc inter se conciliet, qui potest. Nobis non vacat minutiis hujusmodi diu inhærere.*

g *Jacobillus pag.* 18 *ejusdem Opusculi tradit,* B. Jacobum *Perusii habitu Ordinis Dominicani indutum fuisse. Sed Taëgius et Mortarius aliique biographi affirmant, id Spoleti contigisse. Etiam Camasseus apud nos num.* 28 *Commentarii prævii innuit, eumdem Beatum, tirocinio Religionis jam absoluto, Perusium migrasse, ut artibus liberalibus operam daret.*

h *Tempus hujus empti fundi Jacobillus ibidem pag.* 28 *ad annum* 1270 *refert.*

i Veges *ab Italica voce* veggia *significat vas vinarium sive dolium, ut in auctiore Cangii Glossario videre est.*

k *Ex sensu colligimus, hac voce* gergometum *significari vappam seu vinum deterioris conditionis, cum* vinum bonum *ei opponatur.*

l *Per* cochionem *hic intelligi debet superior dolii apertura, per quam vinum in vas infunditur. Suspicamur hoc nomen barbarum derivari ab Italica voce* cocchiume *vel* coccone, *quæ epistomium sive vasis obturamentum designat.* EX MS.

m *Forsan hoc monasterium Beato nostro adscribitur, quia consilio ejus ædificatum est, ut num.* 34 *Commentarii prævii observavimus.*

n *Voce* guerra *indicatur bellum, sicuti sæpius alibi diximus, et passim notum est. Quapropter obvias hujusmodi voces barbaras imposterum non explicabimus.*

o *Cum Taëgius hic per battologiam dicat,* omni anno in festo sanctæ Luciæ festum *celebrari, dubitamus, an biographus ille indicare non voluerit, quod ibi in ecclesia exteriori quotannis in festo sanctæ Luciæ simul festum* B. Jacobi *celebretur, aut saltem de illo fiat aliqua commemoratio, qualem num.* 5 *Commentarii prævii exhibuimus.*

p *Suspicor, hunc esse pagum dictum Italice* Berotti, *qui in mappis geographicis Fabii Magini notatur inter Spoletum et Montem Falconis in via Mevaniam versus, ita tamen ut Monti Falconis propior sit, quam Spoleto.*

q *Initio paragraphi tertii de scriptis* B. Jacobi *mentionem fecimus, ubi num.* 32 *et sequente* E
Commentarii prævii duplicem vel bipartitam hanc lucubrationem recensuimus, et aliam capitum divisionem assignavimus.

r *Inter præcipuos hujus hæreseos defensores numeratur Ottonellus, quem tamen Beatus noster argumentis convicit et ad pœnitentiam adduxit, ut Jacobillus in Vita Italica cap.* VIII *fusius narrat, ubi etiam illam hæresim* Nicolaïtarum *vel* Fratricellorum *cognominat.*

s *Quamvis obscura sit hæc phrasis de mulieribus,* quæ vadunt ad cursum cum Diana, *tamen videtur auctor alludere ad errorem putantium, sagas magico quodam oleo inunctas revera in feles aut alia animalia mutari, et tempore lunari sive nocturno ad alia loca transferri, qua de re laudatus Jacobillus ibidem distinctius Italice disserit. Forsan hac occasione Taëgius meminit de* Diana, *quæ etiam vocatur* Hecate triformis, *eo quod a poëtis in varias formas transmutari fingatur, ut apud mythologos legere est.*

t *Etiamsi vox* vaccheta *in auctiore Cangii Glossario prorsus aliam et huc non pertinentem significationem habeat, tamen ex sensu facile conjicimus, hic per* vacchetas *intelligi vaccas juniores, quæ etiam Latino-barbare* vacchellæ *dicuntur, et ab Italis vulgo* vaccarelle *appellantur.* F

CAPUT II. *Prædestinatio ad salutem suam æternam mirabiliter ei indicata, visiones, pius obitus, mira apparitio, corporis integritas et miracula post mortem.*

XIV. *Imago Crucifixi, quam loco vestis emerat.*

Cum esset Mevaniæ beatus Jacobus, a matre sua pecunias petivit pro indumentis emendis. Accepta ergo aliquali pecunia, Perusium ivit, et imaginem Crucifixi ligneam fabricari fecit. Cum autem Mevaniam detulisset, et in ecclesia Fratrum collocasset, dixit mater ejus: Quare mihi dixisti mendacium, ut pro indumento pecuniam peteres, et Crucifixum fecisti? Cui ille

ex ms.

ille : Mater mea, mendacium non fuit hoc, quia Christus indumentum est, ut dicit Apostolus : Induimini Dominum Jesum Christum *a*.

hunc Beatum de salute certum reddit.

17 Cum vice quadam sanctus Vir ante dicti Crucifixi imaginem devotius oraret et diceret : Domine Jesu Christe, qui tegimen nostræ mortalitatis induere dignatus es, obsecro immensæ majestatis tuæ abundantiam, ut mihi minimo servo tuo revelare et manifestare digneris aliquo certo signo, an aspersio sanguinis tui pretiosi sit mihi effective et finaliter causa salutis, ita quod sim de numero electorum tuorum et prædestinatorum. Cui Crucifixus clara voce respondit : Sanguis iste sit tibi in signum et certitudo. Statim de latere Crucifixi sanguis vivus fluxit et aqua in faciem ejus et anteriorem cappæ ipsius partem orantis, quemadmodum pueri cum cannula aquam projicere solent. Inhærens autem multis temporibus, nulla potuit ablutione deleri a tam decora ipsius facie ; tres vero guttæ ipsius sanguinis in labiis ejus delluxerunt, ex quibus tantam sensit odoris fragrantiam et dulcedinem, quod ex tunc semper desideravit cum Apostolo dissolvi et esse cum Christo. Hoc confessor ipsius post mortem ejus retulit, prout ab ipso audierat. Idem B fecit de imagine beatæ Virginis, de pecunia a matre accepta, quæ nunc in ecclesia Fratrum permanet.

XV. qui non diu ante obitum invisitur a quatuor Sanctis.

18 Adveniente autem consummationis suæ tempore, clara visione apparuit ei Dominus Jesus cum beata Maria matre sua et beatis Georgio et Dominico, eique dixit : Dispone domui tuæ, quia octava die veniemus ad te, ut sis nobiscum in gloria et numero electorum, sicut dudum tibi promisi, et pro signo meo te aspersi sanguine. Et quia tu pro mea imagine tuam dedisti pecuniam indumenti, et pro imagine similiter Matris meæ fecisti; Georgius vero, quia ejus ecclesiam ampliasti; Dominicus, quia habitum ipsius et Ordinem suscepisti, ideo in transitu tuo præsentes erimus. Quibus dictis, disparuit consolatum eum relinquens.

XVI. et instante jam morte,

19 Octava autem die, vocatis Fratribus, eos hortatus est ad vivendum secundum Deum, ut videlicet orationi vacarent, humilitatem tenerent et haberent caritatem. Extrema Unctione recepta, dixit Fratribus : Sitio, Fratres, sitio. Vade, inquit ministro, ad puteum ecclesiæ, et C porta aquam recentem, quia volo ultimo bibere cum Fratribus meis, quia amodo vobiscum non bibam. Portatam aquam benedixit in vase vitreo Vir sanctus dicens : Largitor omnium bonorum benedicat potum servorum suorum. Statim, benedictione completa, in vinum optimum rubeum conversa est, cunctis, qui aderant, videntibus. Erant autem plures Religiosi et seculares, qui venerant ad eum videndum in proximo moriturum. Non sufficit ergo vinum, quia vas parvum erat. Iterum missus minister, et iterum aquam portavit secundo et tertio de puteo eodem, quam eodem modo Vir Dei benedixit, et in vinum conversa est.

aquam in vinum convertit.

20 Biberunt omnes simul cum Fratre Jacobo infirmo in lectulo sedente Cumque cuncti bibissent de tam perfectissimo vino, interrogaverunt quidam ministrum, unde tale vinum habuisset, quia oculis non viderant talem mutationem, pro eo quod magis distantes erant. Qui respondit, Quia de puteo. Tunc Frater Jacobus ait : Non propter me hoc factum est; sed propter vos, ut credatis et cognoscatis, quia non est abbreviata manus Domini. Deinde iterum dixit eis : Valete, Fratres mei carissimi, valete omnes in D Domino. Ecce video patronos et dominos meos et istius Conventus pro me venientes, videlicet Dominum Jesum Christum, Mariam matrem ejus, beatos Georgium et Dominicum juxta eorum promissionem. Et elevatis in cælum oculis, dixit : Gratias tibi ago, Domine Jesu Christe, quia ad servulum tuum venire dignatus es cum tali ac tanta societate secundum verbum tuum in pace. His dictis, obdormivit in Domino. Fratres autem cum prosequerentur commendationem animæ, vocem audierunt dicentem : Nolite Deum rogare pro isto; sed ipsum pro vobis rogate. Quod superfuit de vino illo, Fratres servaverunt in ampulla vitrea per tempora multa *b* ad probationem tanti miraculi, et sanctitatis beati Jacobi viri Dei.

XVII. Ipso obitus sui die

21 Aliud mirabile accidit in die defunctionis ejus : erat enim, quando obiit, lector et prædicator Conventus sancti Dominici de Urbe veteri. Recessit inde circa principium mensis Augusti, et ivit Mevaniam, ubi requievit in Domino, anno Domini MCCCI, in die Assumptionis *c* beatæ Virginis. Die siquidem sepulturæ dictis Missis in ecclesia sancti Dominici de Urbe-E veteri remansit quædam mulier, Joanna nomine, Ordinis de Pœnitentia *d* beati Dominici : habebat enim Soror hæc in beato Jacobo singularem devotionem non solum ratione suarum prædicationum et sanctitatis; sed etiam ex quadam familiaritate et confessione assidua. Remansit autem hæc sancta domina (dico equidem SANCTA, quia in Urbe-veteri ut sancta *e* ab omnibus colitur,) post Missarum solemnia in parte inferiori ecclesiæ; et beatus Jacobus quasi hospes ad eam accedens ait : Salve, Soror, in Domino. Quæ respondit; Bene veniat Pater meus. Deus voluit, quod ad me venire dignatus es, quia confiteri indigebam.

quidam feminæ absenti mirabiliter apparet.

22 Euntes autem seorsum in locum debitum, secum confessa est. Beatus autem Jacobus eam absolvit, et pœnitentiam injunxit. Deinde ait : Portavi tibi de Mevania corrigiam meam et cultellum meum, ut memor sis mei. Quæ corrigiam et cultellum suscipiens, abiit in domum suam, et paravit tartam *f* et quædam alia, quæ misit per ancillam ad Conventum. Cum autem a portario didicisset ancilla, quod Mevaniæ erat F infirmus ad mortem, et retulisset Sorori Joannæ, illa non credens venit ad Conventum, et cultellum corrigiamque, quæ ab eo acceperat, ostendens dixit : Pro eo mane cum illo locuta fueram. Fratres autem cognoverunt ita esse, sicut dicebat, dicentes : Certe ista est corrigia sua et cultellus. Et cito mittentes Mevaniam duos Fratres, invenerunt, illo die beatum Jacobum decessisse. Inquisitum est Mevaniæ de corrigia et cultello, et nusquam repertum est.

XVIII. et corpus ejus post aliquot menses incorruptum reperitur.

23 Humatum fuit corpus ejus in octava Assumptionis *g* beatæ Virginis in sepulcro communi Fratrum ante sacristiam usque ad XV diem Aprilis, infra quod tempus tanta et talia apparuerunt miracula, quod propter multorum querelas oportuit exhumare corpus prædictum. Inventum est autem integrum ac perfectum, acsi eadem die fuisset sepultum. Hujus rei testes fuerunt Prælati quidam, Religiosi, nobiles et plebei. Translatum est autem ejus corpus in sepulcro marmoreo, quod ipsemet procuraverat, prout dictum est, et collocatum est in loco, ubi nunc *h* requiescit, die prima mensis Maii, et sic verificatum est verbum suum, quod area illa pro alio reservata fuerat

A rat. Dicta vero Soror Joanna donum servavit toto tempore vitæ suæ.

XIX. *ægrisque varia beneficia conferuntur.*

24 Post mortem quoque sancti Viri multa secuta sunt miracula: nam videtur a Deo habuisse gratiam hanc, ut suis meritis et intercessione fracturam in genitalibus passi liberarentur. Hujus rei testes sunt multi tam Fratres quam seculares, qui in dicto loco fracti, beati Jacobi meritis sanitatem sunt adepti; et in signum etiam apparent ad sepulcrum ipsius multi circuli et bracchialia *i*, quæ delata fuerunt et ibidem collocata ab his, qui gratiam acceperunt. Ad ejus etiam sepulcrum copiosa veniebat multitudo plebis de circumstantibus locis, et qui vexabantur a spiritibus immundis veniebant ad eum et curabantur, et omnes quærebant sepulcrum ejus tangere, quia virtus de illo exibat, et sanabat omnes.

XX. *Inter alia puerum et eumdem postea adolescentem*

25 Mulier quædam de Mevania, Cecha nomine, uxor Lili, cum ad fluvium pro aqua haurienda ivisset, et puerum parvulum secum duxisset, ille, matre in aliis occupata, ludendo aquam intravit. Incaute incedens in profundum cecidit molendini. Mater vero hinc inde clamabat: Beate Jacobe, adjuva illum; vovens, si B vivum eum haberet, daret eum Religioni Ordinis Fratrum Prædicatorum. Descendens usque ad inferiorem fluminis partem, vidit filium super aquam, et beatum Jacobum tenentem eum; et sic vivum rehabuit. Cum autem puer in ætate esset discretionis, parentes ejus, quia alium non haberent, votum implere neglexerunt, maxime quia pater nec filius voverat, sed tantum mater.

his submersionis periculo eripuit.

26 Quadam die dum adolescens factus in eodem flumine se balnearet, impegit in molendini rotam, et in profundam aquam submersus non comparuit. Parentes hoc intelligentes cucurrerunt, et cognoscentes, quomodo beato Jacobo ingrati fuerunt, eum invocare non audebant. Tandem ambo concordes votum emiserunt, quod, si reciperent eum vivum, Ordini Prædicatorum præsentarent. Post magnum itaque spatium puer super aquam vivus apparuit. Veniens autem ad ripam, et interrogatus, quomodo tam diu in aqua vixisset, dixit, se a beato Jacobo servatum fuisse. Factus est ergo Frater Ordinis Prædicatorum optimæ scientiæ et religionis probatæ, dictusque Frater Nerius de Mevania *k*. Jacobus C filius Dominici de Mevania dum transiret per molendinum, in aquam profundam cecidit, et cursu aquæ tractus fuit per amnem. Parentes hoc intelligentes, cucurrerunt beatum Jacobum invocantes, sicque puerum salicibus hærentem invenerunt dicentem, se a beato Jacobo sustentatum, ne mergeretur in profundum, cum natare nesciret.

XXI. *mortuum ex vulnere resuscitat.*

27 In Gualdo adolescens quidam, propter seditionem in terra illa factam, cum ad videndum concurrisset, sagitta in gutture percussus cum domum duceretur, matri obviavit, quæ plorans et sagittam de filii gutture extrahens *l*, ipse totus cruentatus ante matrem moriens cecidit. Illa vero clamare cœpit: Beate Jacobe, adjuva animam ejus; exiensque de domo, in qua erat, sparso crine clamabat * aliquorum crudelitatem. Post horam surrexit puer, et dixit, animam ad corpus reductam per quemdam Fratrem Ordinis Prædicatorum. Duo autem Fratres Ordinis prædicti illico in domo illa apparuerunt, illumque vivum matri suæ dederunt; ad discordes quoque accedentes, omnesque pacificantes, amplius visi non sunt.

* *id est accusabat*

XXII. *variosque in angustiis*

28 Quædam nobilis domina de Fulginio de villa sua rediens ad civitatem cum uno tantum parvulo, obviaverunt duobus lupis magnis, qui ad eos nocendum venerant. Tunc mulier statim clamando dixit: Beate Jacobe de Mevania, adjuva me. Et statim lupi capite inclinato reversi, sunt. Massarius * quidam, Martonus nomine, oves commisit puero custodiendas. Ille cum pueris aliis ludens non advertit, quomodo oves se subtrahentes in magnam silvam ingressæ sunt. Advenit nox; quærit oves, et non inveniens, domum reversus est. Martonus autem videns noctem obscuram, luposque timens, qui diebus illis etiam de die aliquos homines offenderant, exire timuit. Sed dixit: O beate Jacobe, si a feris meum custodieris gregem, unum tibi dabo arietem. Mane surgens, et ad silvam pergens, gregem suum a lupis magnis et una lupa circumdatum reperit. Clamans autem lupos fugavit, et gregem integrum recepit, et votum solvit. Quædam mulier cum primum pullum nasciturum beato Jacobo promisisset, et non fecisset, videns eum pulchriorem, venit milvus, et primo illum rapuit, et successive reliquos omnes. E

* *Id est villicus vel administrator*

XXIII. *et paupertate constitutos*

29 Jacobus Petri de terra Mulforum cum ad magnam pervenisset paupertatem, quia uxorem habebat et filios, eos relinquere disposuit, ireque ad sanctam Mariam de Angelis Assisii, si quo modo posset sibi victum per aliquod exercitium quærere aut mendicare. Transiens autem per Mevaniam reperit, quod pro festo beati Jacobi ecclesia parabatur, ibique usque ad festum moratus est. Cum autem in nocte festivitatis cum lacrymis beatum Jacobum exorasset, ut paupertati suæ remedium apponeret, vidit in somnis beatum Virum sibi apparentem et dicentem: Surge primo mane, et cum ecclesiæ valvæ aperientur, egredere, et bursam, quam invenies, suscipe, et pecuniam pro te tuisque necessitatibus expende. De reliquo eme duos porcos, et uxori tuæ ac filiis curam committe; singulis [annis] unum porcum mihi præsenta, et bene tibi erit. Fecit vir ille, ut sibi in visu dictum fuerat, et ita invenit. Dubitans autem, ne pecunia alienjus esset, per prædicatorem proclamare fecit, si aliquis pecuniam amisisset, signum daret, et sibi restitueret. Quia nullus comparuit, domum rediit, et emptis porcis, in tantum dives effectus est, quod homines omnes terræ illius in divitiis superavit; omni quoque anno porcum unum F beato Jacobo personaliter ducebat, gratias agens Deo et Sancto suo.

XXIV. *aut carceri inclusos*

30 Juvenis quidam de Fulginio injuste incarceratus pro furto a se non commisso; sed tamen per tormenta confessus, ad suspendium est damnatus, quibusdam de Perusio hoc operantibus, ubi detentus erat. Vovit se beato Jacobo, quod si per merita sua liberaretur, vigiliam suam in pane et aqua jejunaret, suumque visitaret sepulcrum, ibique sua deponeret vestimenta, atque novum assumeret habitum per annum, et ipsi ecclesiæ beati Jacobi tantum tempus deserviret. Nocte quippe diem præcedente, quo eum producturus erat prætor ad suspendium, apparuit ei beatus Jacobus dicens: Tu et alii, qui pro maleficio et debitis incarcerati estis, inopes tamen et solvere non valentes, carcerem frangendo fugiatis, quando rumorem et seditionem populi sentietis; quia amore tui pro prædictis omnibus gratiam obtinui, et pro illis supplicium, qui tuæ damnationis fomes et causa exstiterunt.

intercessione sua juvit

31 Hoc dicto, disparuit; et ille visionem omnibus

EX MS. omnibus indicavit. Facta igitur mane seditione, carceres fregerunt, et circa triginta liberati sunt. Illi autem, qui injustæ damnationis causa exstiterunt, in eadem seditione omnes crudeliter trucidati sunt. Duo autem Florentini, qui in eodem carcere pro debitis erant, numquam exire potuerunt; quoniam habebant, unde creditoribus satisfacere possent. Liberati ergo de carcere omnes cum Fulginate Mevaniam venerunt ad sepulcrum beati Jacobi, Deo et Sancto suo gratias agentes, et miraculum omnibus enarrantes.

ANNOTATA.

a *Etsi* B. Jacobus *hic æquivoca locutione usus fuerit, tamen non opinamur, illum tam facile de mendacio accusandum esse a doctis theologis, quam ab indocta muliere, quæ ex simplicitate existimabat, filium suum hac in re mentitum fuisse: nam forsan Beatus id bona fide dixit.*

b *In Commentario prævio num.* 43 *R. P. Meniconius nos docuit, quo tempore ampulla ista vitrea perierit.*

c *Jam sæpe laudatus Jacobillus cap* XIV *Vitæ*
B *Italicæ, sive pag.* 49 *diserte scribit,* B. Jacobum *in Octava Virginis assumptæ, seu die* XXII *Augusti ad Superos migrasse. Plerique biographi consentiunt circa eumdem mortis diem, quo olim celebrabatur annua ejus festivitas, quæ postmodum decreto sacræ Rituum Congregationis ad diem sequentem dilata est, ut ex num.* 15 *Commentarii prævii patet. Præterea Jacobillus cap.* XIII *ejusdem Vitæ Italicæ ex Camasseo jam retulerat, Beatum ipso festo Deiparæ Virginis assumptæ in morbum incidisse, et tunc ei apparuisse Sanctos illos, qui promiserunt, se* octava *dieredituros, ut illum ad æternam gloriam deducerent. Unde suspicamur, in hoc Taëgii textu vocem* octava *forsan desiderari, et illam periodum sic legendam esse:* Requievit in Domino, anno Domini MCCCI, in die OCTAVA Assumptionis beatæ Virginis.

d *In Commentario prævio ad Acta S. Dominici, quæ ad diem* IV *Augusti illustravimus,* § XVIII *Ordinem sancti Dominici de Pœnitentia deteximus, ejusque originem assignare conati sumus.*

e *Quamvis hæc Joanna vocetur a Taëgio* sancta, *et dicatur coli in Urbe-Veteri, tamen eam*
C *die* XXIII *Julii inter Prætermissos collocavimus propter oculatum testimonium Janningi nostri, qui anno* 1700 *in ipsa Urbe-Veteri legitimum illius cultum indagavit, et sufficientem non invenit, ut tomo V Julii pag.* 326 *diximus.*

f Tarta *est species placentæ, ut plures Europæ nationes ex vernacula sua lingua satis intelligunt.*

g *Taëgius verosimiliter diem sepulturæ cum die mortis confudit, ut ex supradictis ad litteram* c *colligitur.*

h *Taëgius hic loquitur de suo tempore: nam postea sacrum* B. Jacobi *corpus adhuc bis translatum est, ut num.* 38 *et* 39 *Commentarii prævii monuimus.*

i Bracale *et* bracarium *vel* bracheriolum, *est cingulum vel herniæ vinculum, sicut ex tomo III Junii nostri pag.* 661 *novissimum Cangii Glossarium ad has voces colligit.*

k *Videtur R. P. Meniconius hoc duplex miraculum recentioribus beneficiis obiter immiscuisse, dum num.* 47 *Commentarii prævii illud indicat his paucis verbis:* Bis in aquis defunctum Valerium vivis restituit; semel cum puer esset annorum quatuor; iterum cum adolevisset, nec promissis, ut par erat, satisfecissent parentes ejus. *Si quis identitati hujus miraculi opponat, quod ille bis aquis ereptus hic a Taëgio* Nerius de Mevania, *et superius ab Antonino Meniconio* Valerius *appelletur, non improbabiliter respondebimus, oscitantia amanuensis alterutram illam vocem luxatam fuisse, vel istum Beati clientem postea nomen suum mutasse, quando Ordinem Prædicatorum ingressus est.* D

l *Cum hoc loco desit ablativus absolutus, constructio mendosa est. Sed vitiosas hujusmodi periodos alibi annotare non volui, dummodo sensus utcumque intelligatur.*

ACTA BREVIORA

auctore Bartholomæo Mortario Dominicano.

Ex Opere Leandri Alberti de Viris illustribus Ordinis Prædicatorum, quod anno 1517 Bononiæ impressum est, folio 227 verso et sequentibus. E

Mevania civitas est, uti plerique tradunt, Hetruriæ, ut alii malunt, Umbriæ *a*. In hac, præclara fuit quondam Blancorum *b* familia, de qua prognatus est illustris vir Jacobus, cujus egregia facta et insignes animi dotes paucis enarrare aggredimur. Hic namque pro vitæ sanctitate is fuit, qui debito fraudatus honore videri possit, si non et ipse hoc insignium pietate virorum in albo conscriptus fuerit. Quo itaque tempore Vir iste sanctissimus in lucem editus est, mira cælo terraque prodigia claruere. Namque ea nocte, qua natus est, tres lunæ (mira res, atque rarissima) cælo apparuere, continentes quæque imaginem viri in veste Prædicatoria, quæ etiam illucescente die, soleque jam clarius F coruscante, magis ac magis elucescebant. Jacobo recens nato, puer quidam visus est civitatem omnem percurrere illud identidem proclamando, AD SCHOLAS, AD SCHOLAS. Rogatus ille, quidnam hic sibi sermo vellet; Nati sunt, inquit, præceptores, quos mundus quærat audire. Siquidem sub eisdem ferme diebus *c* nati fuerunt splendidissimum Ecclesiæ jubar divus Thomas Aquinas, clarissimus vir Ambrosius Senensis, et tertius hic sanctissimus Jacobus, prædicatorii Ordinis omnes. Vidit et quispiam ea nocte terram omnem in modum veteris rubi flammis ardescere, neque tamen aduri. Andreas sanctissimi Viri frater vidit (ut fit) per quietem matrem peperisse puerum sub habitu Prædicatorio, cujus doctrina plurimam mortalium turbam ad sese corrogabat. Hæc cum genitrici exposuisset, paucis interjectis diebus, vidit et ipsa idem, et rem viro manifestavit.

Hic Beatus non sine prævio prodigiis nascitur Mevaniæ, *a* *b*

2 Puer itaque natus bonisque moribus et litteris institutus, cum jam sextum et decimum ætatis annum explesset, forte fortuna ad eam civitatem venere duo ex Ordine Prædicatorio viri memorabiles,

et Ordinem Prædicatorum amplexus

EX EDITIS

A memorabiles, sacro Quadragesimæ tempore divini verbi gratia. Hos itaque sanctus puer cœpit sedulo prosequi, eorum doctrina delectari, salutaria monita animo complecti, et re ipsa implere : quibus et errata sua de more syncero animo fatebatur. Proinde cum sacro Cœnæ dominicæ die sacrosancto nostri sospitatoris Corpus et sanguinem pie sumpsisset, et Psalmorum libro forte ad legendum aperto, ad illud oculos conjecisset : Legem pone mihi, Domine, viam justificationum tuarum, confestim divino Spiritu afflatus, alterum e duobus antedictis, cui nomen Petrus, conveniens; Monuit, inquit, me Deus omnipotens, ut spreta seculi vanitate, Ordini tuo me addicam. Suasit providus vir sancto Adolescenti, uti nocte insequenti precibus vacans, et die pane tantum et aqua vescens, attenderet, siquid denuo super ea re Dominus indicare dignaretur : qua nocte, ecce repente visus est Adolescenti sanctissimus Prædicatoriæ familiæ pater Dominicus. Consulens uti, quod Deo auctore cogitarat, opere expleret. Et ego, inquiens, nusquam tibi sum defuturus. Quod ubi eidem Petro exposuisset, rogabat obnixe, ut B implendo voto auxilio sibi et consilio esset. Actis itaque Paschalibus festis, pius Adolescens divi Benedicti æmulatus exemplum, parentibus et necessariis rem prorsus ignorantibus, cum prædictis viris una Spoletum *d* proximam civitatem adveniens eidem Prædicatorio cœtui addictus est. Parentes autem ipsi, cum diu laborassent, uti a pio illum proposito revocarent, nequidquam conati sunt; quin magis cœpit Juvenis virtutum ingredi viam, mundana omnia forti animo proculcare, umbratilem hanc seculi gloriam nihili facere; adversa quæque et sanctæ religionis asperitatem, invictis animi viribus tolerare, piis precibus et divinorum speculationi sedulo insistere.

...dem cœnobium sui Ordinis ædificat.

3 Interjectis itaque aliquot annis, quibus et sacris litteris et virtutibus strenue operam dedit, ad id animum adjecit, siquo modo posset in civitate propria Ordini suo domum erigere. Modica igitur pecuniola *e*, tum a matre tum ab amicis Dei intuitu corrogata, domunculam angustam admodum, et eam optimatum aliquot ædibus hærentem coëmit. Rogantibus nonnullis, ut quid eo loco domum sibi parasset, quo nulla spes esset eam ulterius protendendi, confestim divina C spe nixus; Potens, inquit, est Deus, qui Prædicatorium Ordinem a mari ad usque mare diffudit, et domunculam hanc latius extendere. Non post multos itaque dies ejus rogatu ecclesiola quædam cum appendicibus una in ea civitate eidem Ordini dono data est. Cœpit itaque Vir sanctus rem noviter curare, et amplæ ecclesiæ sub invocatione divi Georgii, ac ædium pro Prædicatoribus ipsis fundamenta jecit. Institit operi Vir strenuus, et inter hæc mira quædam gessit, quæ hominem clarissimum reddiderunt, et concivibus admirandum. Vinum pro artificibus necessarium bis mirum in modum augeri precibus impetravit a Domino. Panem quoque ad usum eumdem, eodem usus consilio comparavit. Sub eodem tempore matrona quædam, viro defuncto, sacrarum virginum ædes sub titulo divæ Luciæ hujus Viri consilio extruxit. Quibus sese occludens, adjunctis et aliis mulieribus multis, sub divi Benedicti cultu sanctissime vixit.

...maquaque prudentia, ac eruditione præditus.

4 Fuit præterea Vir iste jucundus, admodum comis, animo semper hilaris et salibus abundans. Viro cuidam agresti, qui hospitio eum susceperat, roganti modum, quo nati focum stipatim circumsedentes adventanti cuipiam, vel patri vel hospiti cederent, Affer, inquit, aliquot lignorum fasces, quos allatos jussit foco imponi, flammaque ita latius aucta, proripuere subito sese longius pueri. Sperabat vir rudis grande quiddam et divinum opus videre; At, inquit Vir sanctus, ubi ingenio satis est, non sunt expectanda miracula; et sumpto hinc argumento rudem hominem aliosque illius similes divina quædam et salutaria, ut sese dedit occasio, docuit. Cum juvenilem etiamdum ageret ætatem, juveni cuidam de arbore lapso, membrisque omnibus comminuto, fusis ad Deum precibus, subitariam plenamque reddidit sospitatem : claruit insuper sanctus hic Vir sacris Litteris et doctrina. Quam cum frequentibus concionibus tum præclaris scriptis ostendit. Hæresem quamdam contra fidei veritatem in ea civitate Mevaniæ insurgentem extinxit. Pluribus sui Ordinis domibus præfuit; jejuniis, et abstinentiis corpus macerabat assiduis : fune, cilicio, flagellis, et id genus asperrimis cultibus utens, carnem spiritus imperio subdebat. Cibus illi vilis fuit et inelaboratus : mos Viro fuerat sacro Veneris die pane tantum et aqua vesci. E

insuper miraculis claruit.

5 Fratrem suum, cujus supra meminimus, fusis ad Deum precibus, carcere et vinculis exemit. Beneficium idem et alteri cuipiam præstitit apud Tudertum. Abdita prorsus et occulta cordium, sancto Spiritu edocente, cognovit, uti et Mevaniæ et alio quodam vicino oppido aperte monstratum est. Eo singulari munere præditum constat, ut e sublimi quopiam loco ruentes, sancti Viri suffragio vel nil paterentur mali, vel siquid passi fuissent, celerem acquirerent sospitatem. Testari hæc potuit Mauritius quidam Lombardus, Matthæus Bononiensis, et alii complures in ipsa Mevaniensi civitate, qui eam hominis virtutem sensere. Compertum est frequentius, oleum a Viro sanctissimo benedictum, aquam item ablutionis sanctarum manuum, neque non vinum vel aquam, quæ Viro sacra peragenti superfuissent, ægritudines plurimas et eas graves propeque desperatas illico curasse. Vir iste per omnia prædicandus, pecunias a matre aliquando parandarum sibi vestium gratia datas, in excidendam nostri Sospitatoris Crucifixi statuam impendit, querenti matri, quod sibi mentitus esset, Et Christus, inquit, vestis est, ut Paulus F testatur Apostolus, qui ait : Induimini Dominum Jesum Christum. Simile quiddam alio tempore fecit de imagine sanctæ Virginis, quæ, uti tradunt, hodieque in ipsa divi Georgii ecclesia visitur.

De salute sua certior factus

6 Optabat aliquando nosse, an et ipse ex eorum numero futurus esset, qui pollicita in cælis felicitate potituri essent. Qua de re cum enixissimas ad Deum preces fudisset, prædicta Salvatoris imago, coram qua procumbens orabat, edita voce; Sanguis, ait, iste sit tibi in signum. Mira res et cuique vel ethnico stupescenda! Continuo prosiliit de loquentis latere sanguis, quo et facie et veste inspersus est orans, quique nulla potuit, nisi longo temporis spatio, dilutione deleri. Ejus insuper sanguinis guttulæ aliquot in ejus labra defluxere, quibus ita edulcatus est ejus animus, ut ex ea die semper optarit dissolvi et esse cum Christo. Propinquante demum tempore, quo carni concedere debuisset, visus est illi aperte Redemptor noster Jesus, cum Virgine matre una divoque Dominico ac divo martyre Georgio, jubens et invitans, uti ad promissam illam cælestem

EX EDITIS.

cælestem felicitatem intra diem octavum capessendam se compararet, pollicitus insuper affuturum sese cum eodem comitatu, in ipso mortis discrimine. Quo nuntio accepto, quam fuerit ejus animus exhilaratus, non facile dixerim.

aqua in vinum conversa, pie moritur

7 Octavo itaque die cum jam mortis confinibus proximus fieret, sacro, ut est moris, oleo perunctus circumstantibus plurimis cum religiosis tum secularibus, qui salutandi hominis gratia frequentes aderant, aquam allatam e puteo crucisque sigillo signatam in nigrum vinum, et optimum illud quidem, vel tertio convertit, ex quo et jacens ipse, et astantes omnes bibere. Sed hora tandem extrema adventante, ecce subito visus est illi juxta promissum, Dominus Jesus cum cæli Regina, divisque Dominico ac Georgio; quos ut vidit, gratias illis dicens, tanto perfusus est gaudio, ut mirarentur qui aderant omnes. Hortatis itaque filiis ac fratribus, ut mutuam charitatem sedulo tenerent, ut precibus frequenter insisterent, ut animi humilitatem nusquam desererent, sanctissime Deo spiritum reddidit.

B

cujus sanctitas declaratur cælesti voce, et corporis integritas

8 Cumque, ut nostri moris est, Fratres omnes mœrentes astarent, patris animam Altissimo commendantes, subita vox (incertum unde) insonuit : Nolite Deum pro Viro hoc sancto rogare; sed magis pro vobis illum rogate. Eo autem die, quo carne solutus est, visus est aperte et manifesto matronæ cuidam apud Urbem-Veterem. Cujus et ipsa die delictorum confessionem in ea civitate audivit, et evidentissimo signo comprobatum est, eum ipsum ibi apparuisse. Fuit autem felix illa dies, qua animam fudit, ea ipsa, qua et sanctissima Virgo Deipara cælestia regna conscendit *f*; annus vero tunc agebatur ab ejusdem Virginis felici partu supra millesimum et trecentesimum primus. Post aliquot vero menses cum sacrum corpus e terra, ubi defossum primo jacuerat, levatum esset, integrum adeo et incorruptum apparuit, acsi vel ante horam sepultum fuisset. Cujus rei tot pene fuere testes, quot habuit homines civitas ipsa Mevaniensis. Levatum itaque, parvo sepulchro marmoreo conditum est; quod Deus optimus plures jam annos evidenti miraculo Servo suo pararat.

multisque miraculis

C

9 Ostendit autem pientissimus Deus, quanti apud se meriti fuisset sanctissimus vir Jacobus, miraculis quamplurimis et stupendis operibus, cum ad ejus sepulchrum, tum ad aliam quamvis ejus invocationem mirifice factis. Singulari vero privilegio donatus probatur, ut ramicosi quicumque, sive, ut vulgo dicunt, herniosi ejus meritis opem sibi cælitus adesse sentirent. Ex eorum vero prodigiorum innumerabili propemodum numero, quibus Deus omnipotens Sancti sui sanctissimam sanctitatem testatus est, pauca summatim adscribere libuit, pro ejus gloria et laude, qui in Sanctis suis semper est mirabilis. Vir quidam divi Jacobi conterraneus filium, quem unicum habuit, secundo sub molendinarias molas rapido flumine mersum, ejus meritis et oratu sospitem secundo recepit. Quem postea in rei memoriam Ordini Prædicatorio addixit. Aliud quidam penitus simile *g* in ea ipsa Mevaniensi civitate sanctissimi Viri interventu, alio tempore Deus optimus fecit.

quæ Deus per intercessionem ejus patravit.

10 Viri sancti præsidio, matrona quæpiam simul cum parvulo filio e villa rediens ab fero luporum incursu tuta fuit. Ovium gregem noctu absque custode in sylva vagantem ab lupis quatuor impetitum, integro numero pastor recepit. D Coorta aliquando in vicino Mevaniæ oppido, quod Gualdum *h* appellant, seditione, forte juvenis quidam sagitta in gutture ictus est, quo vulnere accepto intra vel duas horas morti concessit. Cum itaque defuncti mater beatum Jacobum ex intimo cordis affectu invocasset, illico revixit, qui mortuus fuerat, dixitque vitæ se restitutum suffragio viri cujusdam ex Ordine Prædicatorio, moxque visi sunt in ea domo, ubi hæc agebantur, duo viri ex Ordine eodem, qui juvenem matri incolumem reddidere; ipsique iidem eo profecti, ubi sæviebat animis ignobile vulgus, tumultum illum omnem composuerunt, et nusquam dehinc visi sunt. Vir quidam inopia laborans adeo, ut relicta uxore ac filiis, ultima desperatione ductus erronem agere proposuisset, Sancti hujus invocato suffragio, subito dives adeo evasit, ut omnem de cetero vitam cum omni familia et copiose et honorate viveret. Juvenis quispiam Fulginas immerenter damnatus, ad suspendium urgebatur; is cum sese Viro sancto devovisset, non ipse modo, sed et alii complures, qui cum eo custodiebantur, confestim libertati sunt restituti *i*. Possent nihilominus alia E non parum multa, quæ sanctissimus vir Jacobus mirifice gessit, longo sermone narrari, sed paucula hæc in præsens attigisse sat fuerit, in ejus laudem, cujus numquam abbreviata est manus, cui laus et gloria debetur in secula sempiterna.

ANNOTATA.

a *Mevania collocari potest in Hetruria latissime sumpta, quo sensu Isidorus lib.* IX *Etymologiarum scripsit,* Tusciam Italiæ partem esse, Umbriam Tusciæ *vel Hetruriæ, sicuti Leander Albertus in Descriptione totius Italiæ apud nos pag.* 130 *testatur. Sed ea civitas jam passim distinctius Umbriæ adscribitur.*

b *Ab hac nobili familia* Blancorum, *vernacule* de' Bianconi *dicta, Beatus noster interdum* de Blanconibus *cognominatur.*

c *Beatus hodiernus et sanctus Thomas Aquinas non possunt vere dici* sub eisdem ferme diebus nati, *cum ne quidem iisdem fere annis nati fuerint, ut ad Acta priora rursus annotavimus.*

d *Hinc etiam evertitur opinio Jacobilli, qui cap.* III *Vitæ Italicæ asserit, eo tempore B.* Jacobum *cum duobus istis Religiosis Perusium discessisse, et ibi habitu Ordinis Prædicatorum indutum esse.* F

e *Etiam ex hac* modica pecuniola *refellitur idem Jacobillus, qui cap.* VII *memoratæ Vitæ innuit, Beatum tunc a matre et consanguineis* bonam *seu grandem nummorum copiam accepisse.*

f *Mortarius hoc loco secutus est Taëgium verosimiliter errantem, sicut in annotatis ad caput secundum Vitæ prioris littera* c *fusius observavimus.*

g *Cum Mortarius post miraculum præcedens affirmate dicat,* aliud quiddam penitus simile *Mevaniæ* alio tempore *contigisse, fieri potest, ut hoc miraculum sit duplicandum. Quapropter illa, quæ in annotatis ad caput secundum præcedentium Actorum littera* k *ad probandam similis miraculi identitatem de confuso vel mutato* Nerii et Valerii *nomine respondimus, pro dubio dumtaxat vel conjectura accipi volumus, eo quod absque solidis argumentis miracula multiplicare non audeamus.*

h *Gualdum.*

h *Gualdum, vernacule* Gualdo, *est castrum Italiæ in Marchia Anconitana, situm ad radices Apennini montis in ipso limite Umbriæ, quemadmodum Baudrandus tomo I Geographiæ pag.* 453 *ex Jacobillo refert.*

i *Pleraque in hoc Vitæ compendio breviter narrata ex Actis prioribus lucem accipiunt, ita ut hæc Actorum synopsis superflua videri possit. Attamen eam recudimus, eo quod, cum Mortarius sit Taëgio coævus, Acta præcedentia ex hoc compendio confirmentur, et interdum illustrentur, ut curiosus lector haud difficulter observabit.* EX EDITIS.

DE B. BARTHOLOMÆO A FORESTO

ORDINIS SERVORUM BEATÆ MARIÆ VIRGINIS CONVERSO,

BRIXIÆ IN INSUBRIA ITALIÆ,

COMMENTARIUS PRÆVIUS. J. P.

Cultus, elogium, Vita, annus mortis.

B

AN. MCDLXXXIX

Variæ dantur rationes.

Brixia *sufficienter apud nos descripta est ad diem* XV *Februarii, occasione fratrum duorum ac martyrum Faustini et Jovitæ ibidem passorum, ac proinde eo lectorem mittimus. In hac autem civitate, post vitam piissime transactam, diem clausit extremum, transmisso ad posteros odore sanctitatis,* B. Bartholomæus a Foresto, *ita vocatus a natali solo. Dum in hujus Viri notitiam incidimus, dubii hæsimus, an inter alios hujus diei Cælicolas ipsi locum daremus: donec tandem post deliberationem maturam, hunc ei dandum judicavimus. Quamquam enim in nullis Fastis sacris, quantum videre nobis licuit, nomen illius inscriptum invenerimus; alia tamen sunt varia, quæ, si simul jugantur, videntur nobis sufficere, ut, salvo Urbani PP. VIII famoso decreto, tamquam beatus haberi possit, et a nobis proponi tamquam talis, cultum utpote publicum meritus, et consecutus post suam mortem, ut conficitur ex sequentibus, quæ ex ejus Vita Latina, quam infra dabimus, deprompta sunt.*

C

quibus suadetur publicus ejus cultus.

2 *Etenim primo,* Ossa ejus in arca lignea condita non cessarunt populi Brixienses continuo venerari. *Secundo, hanc venerationem publicam tabulis, votorum signis seu anathematibus, et imaginibus eidem appensis testatam et confirmatam esse voluerunt:* Cum multas sibi ex ejus meritis gratias comparassent, quemadmodum appensa eidem tabularum, et votorum signa, et imagines temporis vetustate consumptæ declararunt. *Tertio, corpus ejus fuit translatum, et honorifice reconditum. Quarto,* Vix tertius *transibat* mensis ab ejus depositione; *cum F. Alexander de Brixia gravi herniæ morbo, et summis inde doloribus laborans, opem* B. Bartholomæi *implorat, duplex facit votum,* et CONTINUO *sanitatem* impetravit; *quæ pluribus ibidem narrata licet videre. Quinto, idem Alexander ex voto obtulit et apposuit Beati imaginem,* quæ adhuc ibi SPLENDORIBUS CIRCUMFUSA cernitur. *Sexto, alius Frater moribundus ex gravi morbo, et humani omnis subsidii exspes, restitutam sibi valetudinem Beati meritis testatam voluit, dum* vota et monumenta in speciali tabula ad ejus tumulum persolvit. *Hæc sunt, quæ e Vitæ Latinæ auctore seu collectore deprompsimus, quæque omnino sufficere judicamus, ut* Bartholomæus *cum titulo* beati *accenseatur aliis hujus diei Cælitibus.*

E

laudatur ab auctore Sacræ vineæ Bergomensis

3 *En tibi nunc elogium ejus e Sacra vinea Bergomensi, quam collegit, ac typis vulgavit Bartholomæus de Peregrinis, parte* II, *cap.* LXXXVIII *fol* 35 *verso, in hæc verba :* Laboravit etiam in hac vinea beatus Bartholomæus, ex nobili Forestorum familia natus, civis Bergomensis, humilis servus Jesu Christi, et Matris ejus Virginis Mariæ: qui eodem anno, quo Fratres Ordinis Servorum Virginis Mariæ in monasterio S. Gotardi ingressi fuerant, et ipse ingressus est, et hunc habitum cum magno fervore suscepit in die S. Bartholomæi videlicet XXIV Augusti, et in officio coqui conversatus, triginta et tres annos sanctissime vixit, vigiliis, abstinentiis, orationibus, contemplationibus, laboribus, disciplinis, et miraculis usque ad mortem, videlicet a præfato anno MCDL, usque ad annum MCDLXXXIII; quo anno, die XXIII Augusti apud Brixiam, in conventu S. Alexandri sui Ordinis, in pace quievit, et ibi in dicta ecclesia sepultus est clarens miraculis usque in hodiernum diem. Hæc F ex ejus Vita, scripta in præfato libro cap. 7. *Citaverat proxime Bartholomæus de Peregrinis libri* V *De antiquitatibus, et gestis Divorum Bergomensium caput septimum, quem librum a se conscriptum fuisse indicat in Proœmio ad partem secundam Vineæ suæ supra citatam, fol.* 16.

Biographi.

4 *Vitam* B. Bartholomæi *in lucem dedit Italice inter alias Beatorum ac Vitæ sanctitate venerabilium, Marius Mutius parte* II *suæ Historiæ sacræ, typis Bergomensibus excusæ anno* 1614: *in cujus editione anni* 1621 *eadem Vita est contracta, et habetur parte* II *pag.* 246: *utramque nos hic citabimus, ita tamen, ut parlo commissuri simus Vitam Latinam, majoris utpote auctoritatis, quæ exstat in Annalibus sacri Ordinis Fratrum Servorum beatæ Mariæ Virginis, anno* 1618 *Florentiæ editis, auctore F. Archangelo Gianio, centuriæ tertiæ libro* IV *cap.* VIII, *fol.* 214; *majoris, inquam, auctoritatis: nam ad illud, quod de Beati* humili rusticaque prosapia, *e qua genitus dicitur in ista Vita, scribuntur sequentia in annotatione ad dictum caput :* Quidquid Poccianlius *(de quo erat actum in Præfatione*

AUCTORE J. P.

tione laudatis Annalibus præfixa) et alii de hoc Beato; compertissimum habet author tum ex lib. 5, cap. 7 De antiquitatibus et gestis Divorum Bergomensium; tum ex variis monumentis Conventus Brixiæ, id omne, quod de B. Bartholomæo oculata fide refert. *Non itaque secundum ea, quæ refert auctor ille*, B. Bartholomæus ex nobili Forestorum familia natus, *non* civis Bergomensis *proprie loquendo fuit, uti supra dicebat Vineæ Bergomensis scriptor; sed ex territorio diœcesis Bergomensis. Nec opus est plura præfari: nam quæ supersunt, dabuntur in Annotatis, si exceperis tempus mortis, quo Beatus ad meliorem migravit vitam, de quo aliquid hoc loco dicendum videtur.*

non idem apud eos annus mortis signatur.

5 *Auctor Vineæ scribebat eum vixisse in Religiosæ vitæ instituto annis triginta tribus, ab anno videlicet* 1450, *usque ad annum* 1483, *quo ejus obitum innectit: eumdem mortis annum signat Marius Mutius in utraque editione. Ab his discrepat Vita in allegatis Annalibus vulgata: nam ibi dicitur Religiosa tunica indutus anno* 1456, *et* anno trigesimo tertio, ex quo institutum Servorum fuerat aggressus, ad cælum gloriose contendisse, *adeoque anno Christi* 1489; B *sub quo Vita ipsius ibidem etiam describitur, videlicet postquam fuerat actum de Capitulo Mantuano, quo eodem anno habitum notatur. Nos, Annalium istorum conditorem secuti, Viri Beati obitum superius etiam alligavimus anno* 1489, *cum credere par sit, eum plus aliquid de hac re videre potuisse in* variis monumentis conventus Brixiensis, *quæ paullo ante allegasse ipsum vidimus, quam alii.*

VITA

Auctore F. Archangelo Gianio, Ordinis Servorum beatæ Mariæ Virginis, ex Annalibus ejusdem Ordinis centuria III, *lib.* IV, *cap.* VIII, *fol.* 214.

Beati patria, pater, educatio, ingressus in Ordinem: C

Adveniente interim *a* die XXIII Augusti, B. Bartholomæus a vico Foresto, Brixiæ extremum diem solvit. Cujus sane humilitas cælestem in terris sibi comparavit gloriam. Si enim patriam, si parentes, si habitum, mores, et singula ejus spectemus gesta, admirabile quoddam, et recolendæ imitandæque vitæ nobilissimum nobis occurrit exemplar. Hic igitur ex humili, rusticaque prosapia *b* in agro Foresto Vallis Calepii *c* diœcesis et comitatus Bergomi, Geminiano nomine de Salvodeis agricolam genitorem habuit, quo duce primum in Dei timore educatus, a teneris annis specimen futuræ probitatis in sancta conversatione de se præclare exhibuit. Cumque ad ætatem virilem ea in simplicitate perseverasset, maximo tandem B. V. inserviendi, et ejus Religiosis famulandi desiderio accensus, Bergomi summa cum humilitate, et devotione MCDLVI *d* in festo S. Bartholomæi Apostoli, cui semper addictus fuerat, Commissorum *e* tunica tantum induitur, et ad viliora domus servitia deputatur.

in vilibus ejusdem officiis

2 Unde ferunt, triginta et tres annos Brixiæ in iis, quæ ad coquinam spectant, continuo præoccupatum fuisse; quo in munere adeo se gessit, ut numquam diurnas nocturnasque preces, et regularia Ordinis instituta vel tantillum prætermiserit, quin semper in Religioso suæ professionis proposito perseveraret, jejuniis, et corporis afflictationi assidue vacans. Quare cum aliquando a fratribus increparetur, quod nimius in oratione proprium officium negligeret, et dapes hora competenti in coquina nequaquam pararentur, Bartholomæus humilibus verbis respondebat: Ne sitis, quæso, patres mei, obsecro vos per D. Jesum Christum, tam solliciti de prandio et cœna, quandoquidem ad horam sunt omnia opportune parata. D

adjuvatur

3 Iis vero abscedentibus, adveniente hora prandii, rei eventus probabat Famulum Dei vera dixisse. Quare invulgata est per urbem fama, quod angeli Dei, qui olim Christo ministraverant in deserto, Bartholomæo, dum totus orationi vacaret, officium exercerent coquinæ. De purgandis similiter tergendisque vasis idem prædicatum, dum quidam minus creduli eum objurgantes dicerent, Heu, Bartholomæe, hora hæc lavandi vasa coquinæ, non orandi munus expostulat. Quibus illico ostendebat singula diligentissime purgata. Audivimus Brixiæ a nonnullis senioribus, E qui se ab aliis jugiter senioribus accepisse affirmabant, quod instante aliquando hora prandii, fracto lebete, et dapibus irreparabiliter effusis, Bartholomæus oratione præmissa per angelorum ministerium fratres perinde reficiebat, ac si nihil accidisset, et omnibus absque ullo scandalo vel mora satisfaciebat. Ita enim occurrit Deus diligentibus se, qui docuit primum quærere regnum Dei, et omnia demum indigentibus abunde suppetere.

ab angelis morbus, ac mors

4 Hujusmodi igitur humilitatis, et devotionis B. Bartholomæi faventibus sæpe reficiebantur Brixiani patres. Unde contentio illa exorta inter scriptores, num Bartholomæus iste de Brixia, an de Bergamo censendus sit, cum ab altero naturalem, ab altero vero loco cælibem vitam assecutus fuerit. Nam Brixiæ, ubi diu transegerat annos, octavo Idus Augusti, in Transfiguratione Domini, cito ad gloriam perrecturus ægrotare cœpit, et morbo quotidie ingravescente, qua die B. P. N. Philippus *f* excessisset, cujus iste vestigia humilitatis imitatus fuerat, XXIII Augusti in vigilia sancti sui tutelaris Bartholomæi Apostoli, anno XXXIII, et quo institutum Servorum fuerat aggressus, ad cælum gloriose contendit. F

veneratio ejus publica, corporis translatio.

5 Ossa ejus in arca lignea condita non cessarunt populi Brixienses continuo venerari, cum multas sibi ex ejus meritis gratias comparassent, quemadmodum appensa eidem tabularum, et votorum signa, et imagines, temporis vetustate consumptæ, declararunt: donec inde propriis manibus cujusdam F. Bartholomæi Conversi de Salcio translata in sacellum illud B. V., quod vulgo dicitur LA MADONNINA *g*, F. Lucretius Prior honorifice alia in arca recondi curavit, ubi hactenus jacent. Porro vix tertius transigebat* mensis ab ejus depositione, quando de casu accidit, ut quidam F. Alexander de Brixia herniæ morbo graviter laboraret, et diris inde doloribus vexaretur.

* *l.* transigebatur

sanatio mercede ejus impetrata.

6 Cumque B. Bartholomæi innocentiam, et sanctitatis merita experimento didicisset, ad ejus intercessionem conversus votum vovit, se ejus vigiliam perpetuo jejunaturum, quin et ejus imaginem ad prototypum ipsius cum ferro suæ infirmitatis oblaturum, si ex ea infirmitate, per ipsius intercessionem convalesceret; quod et continuo

A tinuo imp travit, et tantæ gratiæ monumentum, ut pollicitus fuerat, die x Novembris eodem anno apposuit, cum ejus veneranda imagine, quæ adhuc ibi splendoribus circumfusa cernitur, veram illius effigiem repræsentans, cum sola Commissorum tunica et corrigia, in sinistra defuncti calviciem gestans, et dextera coronam calceolorum cum lilio, respiciens in faciem D. N. Jesu Christi extra crucem transfixi, et ex ejus ore prodeunt hæc verba quæ centies quotidie repetere consueverat: Ecce Jesus factus obediens usque ad mortem

eloquium metricum. *h* 7 De hoc quoque Beato cecinit quondam Gasparinus Venetus *h*, qui modo per D. Matthiam Nyolinum jureconsultum Anglarensem in Latinum restituti fuerunt, hujusmodi versus:

Æthere sublimi radiantia lumina tollit
Virgo, et nitidior, quam carmina pandere possint,
Fulget conversus Servita in vestibus atris.
Hic tollens palmas divino afflatus amore
Promeritas justis laudum tribuebat honores,
Dulcisono cantu dicens encomia Regi.

sanatus gravis ad Beati invocationem curatus. 8 Non post multum vero temporis accidit Veronæ, ut quidam F. Augustinus, nostri Ordinis de Locato, gravi morbo laboraret, et jam omni hu-
B mano præsidio destitutus, ac moribundus, cum se B. Bartholomæo ex animo commendasset, brevi in pristinam sanitatem ejus meritis se restitutum præsentiens, Deo, et B. Bartholomæo ingentes gratias egit, et vota, ac monumenta in speciali tabula ad ejus tumulum persolvit.

ANNOTATA.

a *Digreditur auctor a narratione de capitulo Mantuano ad præsentem materiem.*

b *Non ergo fuit nobilis, uti vult auctor quidam. Vide Commentarium prævium.*

c Civis *itaque* Bergomensis *proprie non fuit, ut idem vult auctor ibidem.*

d *Alii ponunt annum* 1450, *ut ibidem licet videre.* D

e Commissi, *quales fuerint in hoc Ordine, intelligitur ex Gianio in Annalibus ad an.* 1289; qui *nimirum* tunica tantum, corrigia, et pallio, veluti Servorum B. V. famuli, contenti, quo se humilius dejicerent, eo propius ad Deum accederent. Consueverant enim patres ab initio tali indumentorum genere familiares, et qui viliora domus munia exercerent, induere, nec nisi multos post annos ad integrum habitum pro singulorum meritis et professione admittere *etc. Cangius in Glossario Latino* COMMISSI, *inquit*, apud Casinenses dicuntur, qui aliis CONVERSI. Vide Haestenum lib. 3 Disquisit. monast. tract. 2, disq. 8. *Nos superius in titulo ante Commentarium huic Vitæ prævium cum nomine magis obvio* Conversum *appellavimus.*

f *Acta ejus illustrata sunt hoc die.*

g La Madonna, (*cujus nomen diminutivum*, la Madonnina) *significat Italice* Dominam nostram, *seu Deiparam Virginem Mariam. Gianius in Tractatu de cœnobiis et sacris ædibus Ordinis Servorum ad primam et secundam centuriam suorum Annalium, fol.* 174 *verso agit de cœnobio S. Alexandri de Brixia; ac de ejusdem* E *cœnobii templo hæc scribit:* Est autem templum illud præcipuæ devotionis tum ob martyrium ejusdem S. Alexandri, tum ob corpus ibidem S. Gaudentii episcopi Brixiensis, et B. Bartholomæi Ordinis Servorum: tum maxime ob sacellum gloriosæ Virginis Annuntiatæ, quod populorum frequentia valde colitur, præsertim die sabbati.

h *Hunc fuisse ex Ordine Servorum, conficio ex eo, quod in fine Tractatus modo designati fol.* 177 *verso occurrat hic titulus:* R. P. M. Gasparini Veneti in laudem olim sui Ordinis Servorum carmen, *quod ab alio, qui ibidem nominatur*, ex Etrusco in Latinum translatum *ibidem datur.*

DIES VIGESIMA QUARTA AUGUSTI.

SANCTI, QUI IX KAL. AUGUSTI COLUNTUR.

C F

Sanctus Ptolomæus, S. Romanus — epp. et MM. in Tuscia.

S. Eutyches, discipulus S. Joan. Euangelistæ, et apostoli Pauli.

S. Aurea, seu Chryse, virgo, S. Censorinus, S. Felix, S. Maximus, S. Herculinus, S. Venerius, S. Styracinus, S. Cenas — Martyres apud Ostia Tiberina.

S. Commodus, S. Hermes, S. Maurus, S. Eusebius, S. Rusticus, S. Monagreus, S. Amandinus, S. Olympius, S. Cyprius, S. Theodorus tribunus, S. Sabaïnus — Martyres apud Ostia Tiberina.

SS. Martyres trecenti, seu Massa candida, Carthagine vel Uticæ in Africa.

S. Tation

A **S. Tation M. Claudiopoli in Honoriade provincia.**

S. Zenobius M.
S. Capitulinus M.
S. Emerita M.
S. Italica M.
S. Juvianus M.
S. Julius M.
} **Antiochiæ.**

S. Gregorius
S. Theodorus
S. Leo
} **confessores in insula Samo vel Cephalenia.**

S. Irchardus ep. et conf. in Scotia.

S. Eptadius conf. apud Montem Telonum in territorio B **Augustodunensi.**

S. Patricius abbas in territorio Nivernensi Galliæ. D

S. Rigomerus presb. et conf. Subligniaci apud Cenomanos in Gallia.

S. Tenestina virgo apud Cenomanos in Gallia.

S. Dado vel Audoënus episc. Rothomagi in Normannia.

S. Gildardus presb. Luperciaci in territorio Nivernensi Galliæ.

S. Georgius Limniota M. in tractu montis Olympi.

B. Theodericus, primus istius nominis abbas Andaginensis, in Arduenna silva. E *Vide app. tom. VI Aug.*

Not. ii.

PRÆTERMISSI ET IN ALIOS DIES DILATI.

Sancta Supporina *notatur a Castellano* Claromonte in Arvernia : *de qua Sancta apud nos facta est mentio perbrevis, occasione S. Artemii, ob defectum notitiæ sufficientis,* xxiv Januarii.

Mænis, plurimorum sanctorum Martyrum, cum Mæneninorum, tum Leontinorum, qui illuc in persecutione Decii, et Valeriani confugerant, sub Tertullo Siciliæ præside, *ex Martyrologio Siculo, quod noster Octavius Caietanus edidit in Idea operis sui de Sanctis Siculis ; citantur autem ad marginem* Tabulæ Leontinæ, et lectiones a Paulo PP. V probatæ. *Brevior est Ferrarius in Novo Catalogo :* Menis in Sicilia, plurimorum Martyrum sub Decio, *citans etiam in notis* Tab. eccles. Leontinæ. *Tomo III Februarii nostri, die* xviii, *pag.* 56 *tractavimus de sanctis* C *Martyribus Leontinis in Sicilia,* circa an. Christi, *ut ibidem habetur,* CCLV, *ac sub præfectura* Tertulli. *Ibidem e martyrio SS. Stratonici et Cleonici, qui coluntur* xxiv *Julii, dicuntur ista :* Post aliquot dies profectus est *(de Tertullo est sermo)* cum exercitu multo in castellum, quod dicitur Menæum, ubi Christianos interemit, qui erant ex Leontinorum metropoli, et alios ibi existentes. *Denique laudatus Caietanus ad diem* xviii *Februarii,* Apud Leontinos, *inquit,* plurimorum sanctorum Martyrum, qui sub Armato et Tertullo Siciliæ consularibus.. triumphales palmas adepti sunt : *citatque iterum ad marginem* Tab. Leont., et Offic. a Paulo PP. V probata. *Nec plura hisce addimus : satis enim sunt ista, ut lectorem mittamus ad diem* xviii Februarii.

Bartholomæus abbas in Populeto *habetur in Kalendario Cisterciensi, quod anno 1617 Divione editum est. Consule Prætermissos die* xxiv Februarii.

S. Walarici corpus ad monasterium S. Bertini translatum ; *uti dictum est tomo I Aprilis, pag. 24, ad diem ejusdem mensis* i Aprilis

Engræ virginis et martyris cum aliis, *mentio fit apud Grevenum. Quærere liceat, an hoc nomen alicubi forte fuerit ita expressum per abbreviationem, pro* Engratiæ. *Si sic ; de Sancta istius nominis egimus die* xvi *Aprilis ; sin vero hodierna ab ista sit distincta ; non novimus eam. Legi interim possunt, quæ habentur ad dictum diem* xvi Aprilis

Translatio S Gaudentii monachi monasterii sancti Alexii Romæ *notatur in Kalendario Benedictino ex Ms. monasterii S. Salvatoris Ord. Cisterciensis. In eodem autem Kalendario ad diem* v *Januarii præmittuntur ista :* S. Gaudentii archiepiscopi Pragensis, antea monachi monasterii sancti Alexii Romæ, et discipuli S. Adelberti. *Inter Prætermissos ad eumdem diem* v *Januarii recte notatur fuisse* archiepiscopus Gnesnensis ; *et omittitur prope defectum notitiæ sufficientis, an, et quo die colatur.* F *Bucelinus in Menologio Benedictino eum ut* beatum *laudat die* xxix *Maii ; quem Castellanus in Supplemento ad Ahemeros pag. 915 cum titulo* sancti *collocat. Porro quæ ad hunc Præsulem Gnesnensem spectant, immixta sunt rebus S. Adalberti, episcopi Pragensis, ac martyris, nec non fratris ejus : de quo apud nos actum die* xxiii *Aprilis pag. 174 et sequentibus ; apud Mabillonium vero in Actis Sanctorum Ordinis S. Benedicti, sæculo* v *a pag.* 846. *Idem Mabillonius ibidem pag.* 853 *in nota* d *nominat* Gaudentium *absque titulo* beati *vel* sancti. *Apud nos ad diem mox designatum, pag. 202, ubi agitur de translatione S. Adalberti, memorantur translata etiam corpora* Gaudentii, *et quinque Martyrum, qui habentur in Martyrologio Romano ad diem* xii *Novembris. Quia vero* Gaudentius *simul cum his Sanctis solenni ritu translatus est, ideo, ut suspicor, ad marginem citatæ paginæ 202* sancti *titulo a nobis nuncupatur. Quidquid sit, videat lector de eo plura ad diem, quem indicavimus,* xxiii *Aprilis.*

Translatio

A Translatio sanctorum Davini et Ymilii Ducis in civitate Luca, *occurrit in additionibus Bruxellensibus Mss. ad Usuardum Greveni. De* S. Æmilii Ducis *reliquiis Lucæ inventis, sermo est apud nos tomo I Februarii pag.* 78, *ex Cæsare Franciotto in Historia sacra Lucensi pag.* 506. *Acta vero* S. Davini *(ita vocatur apud nos) peregrini Lucæ, illustravimus ad diem* III Junii.

Machærunte in Palæstina incarceratio S. Joannis Baptistæ *occurrit apud Castellanum, quæ etiamsi apud Latinos spectet ad diem* XXIX *hujus mensis, qua colitur in Martyrologio Romano ejusdem sancti decollatio; de hujus tamen tempore, loco ac festo tractatum jam pridem apud nos fuit in ipso* S. Joanne Baptista, *ad diem* XXIV *Junii, tomo IV ejusdem mensis, a pag.* 705. *Adisis itaque quæ ibidem exstant ad eumdem diem* XXIV Julii.

In Nazareth prope Liram, *cœnobio Ordinis Cisterciensis in Brabantia,* B. Bartholomæus *ejusdem Ordinis laudatur a Chrysostomo Henriquez: sed nos huic Viro locum inter Prætermissos dedimus ad diem* XXIX Julii.

B Sanctorum martyrum Severi et Memnonis, qui martyrium confecerunt in Bizya Thraciæ, et aliorum Martyrum, qui martyrium confecerunt Philippopoli, *Acta Græca hoc die prænotata habemus e codice Ms. bibliothecæ Cæsareæ Vindobonensis, quo identidem meminimus hoc mense.* Aliorum *istorum* Martyrum *nomina ibidem signantur, videlicet* Horion, Anatolinus, Molias, Eudæmon, Silvanus; Sabinus, Eustathius, Straton, Bosbas; hi Byzantio oriundi: illi vero Philippopoli: Timotheus, Palmatus, Mestus, Nicon, Diphilus, Dometius, Maimus, Neophytus, Victor, Rhenus, Saturninus, Epaphroditus, Cercas, Gaïus, Zoticus, Cronion, Anthus, Horus, Zoëlus, Tyrannus, Agathus, Pansteues, Achilleus, Pantherius, Chrysanthus, Anthenodorus, Pantoleon, Theosebes, Genethlius. Hi omnes Philippopoli martyrium subierunt. *In nostro autem supplemento Græco Ms. Sirmondo-Chiffletiano ad Menæa excusa, hac etiam die signatur* Certamen SS. Severi ac Memnonis, qui in Thracia martyrium confecere, cum aliis triginta octo. *Martyrologium Romanum die* XX *Augusti annuntiat* C *triginta septem Martyres in Thracia, et nos cum illo tunc egimus de Martyribus istis, nec non cum eodem de* SS. Severo ac Memnone. *Adisis itaque dictum mox diem* XX Augusti.

Martyrium sanctæ martyris Anthusæ, et servorum ejus Neophyti et Charesimi, et Athanasii episcopi, qui baptizavit eos, *apud Lambecium poni hac die, indicavimus die* XXII *hujus mensis, quo de illis egimus, et observavimus,* martyris *titulum non convenire* S. Anthusæ, *quæ fuit solitaria. Hæc itaque, et plura alia lege ad dictum diem* XXII Augusti.

S. Sidonii Apollinaris Arvernensis episcopi *meminit Maurolycus, et Martyrologium Canisianum. Acta ejus illustrata sunt hesterno die* XXIII Augusti.

Memoria sanctissimi Callinici archiepiscopi Constantinopolitani *notatur apud nos inter ea, quæ in Commentario ipsius prævio retulimus* XXIII Augusti.

Domninæ martyris *meminit Grevenus. Vide quæ de martyrum manipulo Ægis in Cilicia heri dicta sunt* XXIII Augusti.

D Carthagine SS. martyrum Januarii, Naboris, Felicis, Marini, Casti, Æmiliani, et Jocundi, sub Valeriano, et Galieno, *annuntiatio refertur a Ferrario in Novo catalogo Sanctorum. In notis vero,* Hi duces, *ait,* fuere illorum trecentorum Martyrum, qui Massa candida appellantur: de quibus hac die in Martyrologio Romano. *Ibidem etiam citat Ferrarius Maurolycum ac Felicium. Sed mirari satis non possumus, hic nominari istos Martyres, et quidem tamquam duces aliorum trecentorum, qui sub generali* Massæ candidæ *nomine coluntur; cum eorum nomina fuerint ignota conditoribus antiquissimorum Martyrologiorum, immo etiam ipsi S. Augustino, ut colligere licet ex dicendis die hodierno, quo trecentos istos Martyres anonymos dabimus cum Martyrologio Romano.*

S. Sabinianus martyr apud Ostiam *notatur seorsim a Ferrario in Catalogo Sanctorum utroque. Vide, quæ hoc die dicentur in Actis S. Aureæ virg. et mart.*

In Britannia, monasterio Glestingensi, depositio sancti Patricii abbatis., *hoc die inter auctaria ad Usuardum a nobis editum notatur* E *e codice, quem Rosweydinum vocamus, et de quo agitur in præfatione ad eumdem Usuardum pag.* LVII. *Witfordus ad hunc etiam diem annuntiat* Festum alterius *(non indicat cujus)* Patricii, sancti abbatis, *forte Nivernensis. Hibernorum apostolum ponit codex Antverpiensis major, inter dicta auctaria, cui male addit S. Gildardum Nivernensem, qui in aliis exemplaribus ibi citatis recte memoratur cum S. Patricio abbate Nivernensi. De utroque tractabitur seorsim hac die.* In Hibernia, *inquit ille codex,* sancti Patricii abbatis, et Gildardi confessoris. Qui Patritius, primus Hibernorum fertur magister. Sed quia nec ipsos correxisse potuit, in peregrinationem perrexit; ad monasterium Glestingense pervenit, ibique vitam virtutibus clarescens finivit, quod et usque hodie mortua ipsius ossa contestari videntur. *Sed præter ineptam hanc confusionem, digressio eidem adjuncta est nobis apocrypha, secundum mox dicenda. Usserius de Britannicarum ecclesiarum primordiis cap.* XVII *a pag.* 892 *varia de hoc argumento collegit, scribens, Glastonienses contendere* F *monachos, quod corpus S. Patricii, (de Hibernorum apostolo est sermo) penes se sit, quodque id comprobent divinis etiam ostentis, ne quidquam in hac re Dunensibus cedere videantur, uti ibidem refert pag.* 892, *quibus alia plura subjungit. Deinde a pag.* 894 *in familia Patricii apostoli Hibernorum, alios synonymos duos extitisse narrat, nimirum juniorem illi superstitem, et in Glasconensi vel Glastonensi ecclesia sepultum; ac seniorem, qui ante ipsum vita functus sit. Affert etiam pag.* 895 *ex interpolatore libelli Guilielmi Malmesburiensis de Antiquitate Glastoniensis ecclesiæ, citans Ms. in bibliotheca Cottoniana, tres synonymos Patricios episcopos et confessores, unum Avernis (voluerit scribere* Arvernis;) *alterum in Hibernia; alterum, archiepiscopum Hiberniæ,* in Glastonia requiescentem. *At Papebrochius noster tomo II Martii, die* XVII, *pag.* 532 *agens de corpore et ecclesia S. Patricii, Hibernorum apostoli, apud Dunenses in Ultonia, hanc Patriciorum triadem habuit jam pridem pro* ridicula evasione. *Ecquis*

A *quis ergo, ut ad priora revertamur,* Glestingensis *ille* Patricius abbas? *Respondemus primo, cum ita nobis esse ignotum, ut satis fundate affirmare nequeamus, an, ubi et qualis fuerit. 2°. Si conjecturis locus: suspicari quis posset, hunc esse ipsum abbatem synonymum Nivernensem, de quo supra; imperito aliquo pro* Nivernis *legente vel substituente* Hibernis*: qui agiratus de Patricio Hibernorum apostolo, traxerit eum in Britanniam ad monasterium Glastoniense, ejusque præfecturam, sicut superius vidimus factum.*

Tulli in Gallia S. Bertholdi episcopi ejusdem urbis *annuntiatio exstat in Novo catalogo Sanctorum apud Ferrarium. In Gallia Christiana a Sammarthanis edita tomo III, pag.* 1096 *laudatur tamquam* genuinæ honestatis sectator mirabilis... Ejus consilio strictiore regula reformatur monasterium D. Apri. *Sed de publica veneratione nullum ibi occurrit vestigium, De hoc Præsule agitur in Historia Lotharingiæ, quam vulgavit D. Augustinus Calmet, tomo I; ubi inter probationes ejusdem Historiæ columna* 164 *et sequentibus honoratur in-* B *signi elogio, et asseritur obiisse* octavo Idus Septembris. *Hunc itaque episcopum inter venerabiles ponimus, cum non viderimus hactenus, legitimum ejus probari cultum.*

Obiit miræ sanctitatis et innocentiæ domina Ælicia priorissa de Catebia, *(in agro Northamptoniensi Angliæ, Ordinis S. Benedicti)* sanctimonialis, soror beati Edmundi Cantuariensis archiepiscopi; ad cujus tumbam miracula dicuntur coruscare. *Hæc Matthæus Parisiensis in Historia Majore ad annum* 1257, *pag.* 641 *editionis Parisiensis anni* 1644. *Wilsonus eam signat cum titulo* sanctæ *in utraque sui Martyrologii Anglicani editione; cui adde Ferrarium in Novo catalogo Sanctorum. Cupimus probari publicum ejus cultum.*

Commemoratio plurimorum beatorum monachorum, et sanctimonialium martyrum, qui per universam Angliam, in diversis monasteriis, ab anno Christi DCCXCIII ad annum Christi DCCCLXXIX a Danis sive Dacis... diversis mortis generibus, diversisque temporibus crudelissime interempti sunt, *ex Maihewio in Tro-* C *phæis congregationis Anglicanæ Ordinis S. Benedicti, tomo II, ad hunc diem, quo Arturus sanctimoniales illas inseruit suo Gynæceo post istum auctorem, quem nominat. Sed de his generatim meminisse, sit satis.*

S. Fathna episcopus *habetur in Catalogo expanso præcipuorum Sanctorum Hiberniæ, qui excusus est accurante nostro P. Henrico Fitz Simon. Plura de hoc præsule cupimus discere, et, an cultum publicum habent, fieri certiores. In Florario nostro Ms. ad diem hujus mensis signatur* In Hybernia, Fathua episcopus et confessor. *Inter Missas vero proprias Sanctorum Patronorum ac titularium Franciæ et Hiberniæ, anno* 1734 *Lutetiæ Parisiorum editas, habetur ad eumdem diem Missa in* festo sancti Fachnani, episcopi et confessoris, ecclesiæ et diœcesis Fenaborensis patroni. *Si Fathna episcopus, quem superius hac die* XXIV *signari diximus, sit idem, qui occurrit die* XIV *hujus mensis, de qua re non constat; tunc dicendum est, hodiernum cultu publico honorari.*

S. Georgii monachi *meminit Ferrarius in Novo catalogo Sanctorum in notis ad hunc diem. Si annuntiat monachum synonymum, cogno-* D *mento Limniotam; de eo tractamus hodie cum Martyrologio Romano.*

Arnoldus, post captivitatem diuturnam ab hæreticis Londini martyrio affectus, *ponitur in Sancto anno Ordinis Prædicatorum, qui Antverpiæ anno* 1675 *lingua nostra vernacula editus est, et in eo* beati *titulo donatur liberaliter ac profuse.*

Papiæ, dedicatio ecclesiæ cathedralis *notatur a Ferrario in Novo catalogo sanctorum,* Augustæ quoque Prætoriæ *(urbs episcopalis est Ducatus Augustani in Sabaudia)* dedicatio ecclesiæ majoris *ponitur in eodem Novo catalogo.*

Beati Ursini martyris, *nescio cujus, mentio fit inter Auctaria ad Usuardum nostrum.*

Apud Montem-Pussium beata Tudecha, prima sacrarum virginum Cisterciensium ibidem Deo famulantium antistita, quæ in summa corporis paupertate, et spiritus puritate vitam transegit. *Ita Henriquezius in suo Menologio.* Mons *ille alio nomine* Mons Suevus *olim vocitatus dicitur in notis ibidem; et adduntur alia plura de loco: de cultu autem publico altum ibi silentium. Sed Menologus ille anti-* E *quum denuo hic obtinet, in multiplicandis sacris* beatorum *titulis non tantum liberalis, sed etiam prodigus.*

In Malbodio monasterio S. Ansoaldis virginis *memoria ponitur in nostro Florario Ms. Lege Vitam B. Theoderici abbatis, quam hodie dabimus, cap.* I, *ubi ejusdem Sanctæ gesta referuntur.*

Sandradus *(al.* Sanderadus) abbas Gladbacensis *cum titulo* beati *inseritur Actis Sanctorum Ordinis S. Benedicti apud Mabillonium sæculo* V. *ad annum circiter* 985, *pag.* 642, *præeunte Trithemio, cujus hæc producit verba pag.* 644: Primus ejusdem cœnobii abbas fuit Sandradus, vir sanctissimæ vitæ, et regularis disciplinæ, tam in se, quam in subditis suis maximus cultor: qui multis virtutibus et signis clarus in Vita, et post mortem, Sanctorum catalogo insertus est: cujus dies festus IX Kal. Septembris agitur. *Post hæc refert Mabillonius, cum ipsa die* laudari in Martyrologio Benedictino, ut sanctum, atque apud Fisenum in Floribus Leodiensibus ex Molano. *In Florario autem nostro Ms., e quo die hesterno ad* F *hunc diem remissus fuit, memoratur absque titulo* beati *vel* sancti. *Deliberatum a nobis est, an abbas iste aliis hujus diei Cælitibus esset annumerandus, præsertim quia tam expressis verbis eidem favet testimonium Trithemii: verum cum Henschenius noster, oculatus testis, hæc nobis propria manu de eo reliquerit notata,* Fui Gladbaci anno MDCXLVIII, et reperi eum ibidem non habere cultum: immo corpus non est elevatum; *ideo cupimus reddi certiores de vero, publico ac sufficiente cultu ejus, antequam in Opere nostro locum ipsi tribuamus. Nam si in suo Monasterio cultum non habeat; ubinam illum habeat, non satis intelligimus. Quæ scribit Trithemius, forsan ex solo auditu scribit. Quid si cultus antea inchoatus, ac postea prætermissus fuerit? Utcumque se res habeat, cum Thrithemius locum non determinet; gratiam nobis præstiterit, si quis ex eruditis ascetis Benedictinis illum nobis ostenderit. Ex his patet, quid sit respondendum ad testimonium Bucelini, qui in suo Menologio Benedictino affirmat,* anniversarium

ejus

A *ejus* festive in Gladbach hac die (*nimirum* XXIV *Augusti*) celebrari.

In Wortensi virginum cœnobio natalis sanctæ memoriæ Theodorici, Berneusis ecclesiæ canonici, Ordinis Præmonstratensis, *eum elogio inscribitur Natalibus Sanctorum Ord. Præmonstrat. apud Joannem Chrysostomum Vander Sterre.*

Franciscus Parrndus, *Insulæ in territorio Lingoniensi*
Claudius Moncaretus, *ibidem, ambo ab hæreticis occisi*
Joannes Pierochus de Mauberto, *Athi in Hannonia*
Petrus a Corduba, *in territorio Cantiani episcopatus, non longe ab oppido Robledilio*
Bernardinus de Arevallo, *Tribuli prope vallem-Oletanum, in territorio Palentino*
Ruffinus a Speranza, *apud Philippinas insulas*
Gabriel Grodericus, *Cracoviæ in Polonia*
B Adrianus Conriezianus, *ibidem, uti et tres sequentes*
Bonaventura Turtius
Adrianus Probenscenius
Alexander de Padua,
Maria a Sepulcro, *Villæ-Comitis Portugalliæ in territorio Bracarensi*
— *Apud Hueberum in Menologio Franciscano.*

Ludovicus Baba, *Vomuræ in Japonia a gentilibus combustus*

Nonnulli ex his exstant etiam apud Arturum a Monasterio, in Menologio Franciscano, ac Maria *in Gynæceo ; sed consueta liberalitate* beatorum *titulo ab eo donati ; uti et sequentes :*

Anonymus martyr, *Hierosolymis*
Galterius episcopus, *Tarvisii*
Lucius conf., *in Italia*
Maria, virgo Tertiaria Dominicana, *Popiglioni in territorio Pistoriensi*
— *In Menol. Arturi, et ultima in Gynæceo.*

Hujus Mariæ *Vitam edidit ad hodiernam diem Marchesius in Sacro diario Dominicano.*

Parisiis in collegio Bernarditarum moritur piæ memoriæ R. A. P. domnus Stephanus Maugier, Charmeyæ abbas, *ex Chalemoto ; qui Virum* C *hunc insigni prosequitur elogio.*

In India Bartholomæi Apostoli *annuntiatio notatur apud Florentinium, et in Martyrologio Usuardi cum elogio, et alibi. De eo agemus cum Romano Martyrologio* XXV Augusti.

Vigilia sancti Bartholomæi Apostoli *habetur in Martyrologio Romano. De hoc Sancto nobis erit agendi locus cum eodem Martyrologio* XXV Augusti.

Romæ, Genesius martyr *indicatur hac die in Martyrologio Rhinoviensi, Richenoviensi, Wandelberti metrico, et Hieronymiano apud Florentinium. Habetur in Romano, ac nos de eo agemus, die* XXV Augusti.

Electio beati Sixti Papæ in episcopum Romanæ urbis *est in additionibus Bruxellensibus Mss. ad Usuardum Greveni. Sanctos Sixtos tres Pontifices Romanos dedimus. I, ad diem* VI *Aprilis : II, ad diem* VI *Augusti. III, ad* XXVIII *Martii ; et hunc sine titulo martyris : et ideo* electio *hujus forte intelligenda hoc loco est.*

In cœnobio Collughamensi in Anglia, passio sanctæ Ebbæ abbatissæ, et multarum sanctarum virginum, quæ a Danis cum suo monasterio crematæ sunt. *Ex Menardo. Annuntiantur* D *alibi die proxime sequente, quo et nos eas differimus,* XXV Augusti.

Festum S. Polymii regis apud Indos, a S. Bartholomæo conversi, ac ibidem episcopi, *refertur apud Witfordum. Quæ sive acceperit ex Petro de Natalibus lib.* VII, *cap.* CIV ; *sive ex fabulosis Actis S. Bartholomæi ; apocrypha prorsus nobis videntur. Consuli poterunt Annotata ad laudati istius Apostoli Acta : de quo agetur cum Martyrologio Romano* XXV Aug.

S. Menas (*al.* Mennas) archiepiscopus Constantinopolitanus *laudatur in Menologio Basilii imperatoris ad calcem tomi primi hujus mensis Græce a nobis excuso. De eo dicetur cum Martyrologio Romano* XXV Augusti.

In Hyspaniis Geroncii episcopi in carcere quiescentis, *annuntiatio est in nostro Florario Ms. Vide diem* XXV Augusti.

In Italia, cœnobio sancti Bartholomæi, Ordinis Cisterciensis, et Lombardicæ seu S. Bernardi Congregationis, festivitas ejusdem Apostoli, sicut et per totum Ordinem instar festivitatum majoris solemnitatis ; *uti habet Chalemotus. De hoc Apostolo tractabitur cum* E *Martyrologio Romano* XXV Augusti.

S. Breguinus episcopus *annuntiatur* Cantuariæ *a Castellano ; quem Wilsonus in Martyrologio Anglicano secundæ editionis refert, quo et nos eum remittimus,* XXVI Augusti.

S. Orontius, episcopus I Aletinus ac martyr *laudatur a Ferrario in Catalogo Sanctorum Italiæ. At nos eum differimus ad diem* XXVI Aug.

Intici, vulgo Inichen, in Tyroli, diœcesis Brixiensis, translatio S. Candidi M. archiepiscopi Rhemensis, cujus corpus ibidem in ecclesia collegiata ab Ottone I imp., sub præposito decano, et XXI canonicis anno Domini CMXXV in honorem SS. Candidi et Corbiniani fundata, reconditum, ac religiose cultum ; subinde anno MCCCIV, die XXIII Maii decentius elevatum, novissime vero anno MDCLXXXVI, die XXIV Augusti a Paulino episcopo Brixinensi solemni ritu subtus altare summum collocatum, ac publicæ venerationi expositum fuit. Extat integrum Officium cum lectionibus de communi unius Martyris ; sed oratione, responsoriis, hymnis et antiphonis propriis, olim in eadem ecclesia usque ad tempora introducti F novi Breviarii Romani, recitari consuetum. *Hæc inter schedas nostras ad hunc diem notata sunt. Quisnam vero Candidus iste sit, explanatum non habeo. Certe inter archiepiscopos Remenses non reperio ullum hujus nominis. Vide Marlotum in Metropolis Remensis historia tomo I, lib.* I, *cap.* XVII *sub finem. Nec alium novi hactenus* Corbinianum, *quam Frisingensem episcopum, qui inscribitur Martyrologio Romano ad diem* VIII Septembris.

S. Pantali episcopi Basiliensis *commemoratio habetur in additionibus Bruxellensibus Mss. ad Usuardum Greveni. Castellanus die* XII *Octobris eum refert cum titulo* sancti ac martyris : *quem nos cum eo differimus ad dictum diem* XII Octobris.

Cæsaraugustæ, festum Martyrum prope innumerabilium, qui proditione Daciani præsidis interempti sunt, *ex Witfordo. In Martyrologio Romano habentur* III Novembris.

S. Elisabeth viduæ, matris Præcursoris Domini *annuntiatio habetur apud Grevenum : de qua etiam agitur in nostro Ms. Florario, Martyrologio*

A *rologio Canisiano, et alibi, inter auctaria ad Usuardum nostrum. Colitur in Martyrologio Romano* v Novembris.

Translatio SS. Matthæi, Benedicti, Joannis, Isaac et Cristini, monachorum S. Alexii Romæ, sociorum S. Alberti archiepiscopi Pragensis, martyrum in Polonia passorum, *habetur in Kalendario Sanctorum Ordinis S. Benedicti, cujus apud nos est ecgraphum ex Ms. monasterii sancti Salvatoris Ordinis Cisterciensis : de quibus etiam videri possunt hac die Wion, Dorganius, Menardus. De S. Adalberto actum est die* XXIII *Aprilis ; de superioribus agetur cum Martyrologio Romano* XII Novembris.

Sausidoniensi monasterio Sidonii abbatis primi ; cujus reliquiæ Dunkelden illatæ, *uti habet Menologium Scoticum Dempsteri. Sanctum hunc abbatem intrusit in notas ad Novum catalogum Sanctorum Ferrarius hac die. Plures de illo, ejusque monasterio notitias suggerit Arturus du Moustier in sua Neustria pia, seu in Abbatiis ac prioratibus Normanniæ a pag.* 335. *In Actis S. Audoëni, quæ hodie daturi sumus, mentio fit* S. Sidonii *hujus. Menardus*

B

cum refert, cui adde Castellanum, die XIV Nov. D

Translatio reliquiarum S. P. N. Petri Metropolitæ Kiovici, et totius Russiæ Thaumaturgi. Extitit anno MCDXIX. *In Ephemeridibus Græco-Moscis, tomo nostra prima mensis Maii præfixis, notantur ista ad diem* XXI *Decembris :* OBITUS PETRI METROPOLITÆ, S. Alexii in Kijoviensi cathedra decessoris, de cujus vitæ Actis plura scire cuperemus. Ad veram ejus sanctitatem, et præcipuum apud Moscos cultum probandum faciet Triptychon, de quo infra. Hic autem ille est METROPOLITA PETRUS, qui circa annum Christi MCCC, teste Herberstenio, duci Moscorum Joanni, Danielis filio, suasit transferre Moscuam imperii sedem. *Hæc ibi ; et deinde fit mentio de ipsius miraculis. Castellanus in suo Martyrologio universali annuntiat* S. Petrum Kioviensem episcopum, *die, ut supra,* XXI *Decembris; quo apud nos de illo mentio fieri poterit, et Acta ejus, siquidem interea temporis reperiri ea contigerit, a successoribus nostris illustrari. Spectant itaque ista ad diem* XXI Decembris.

E

DE SS. PTOLOMÆO ET ROMANO

EPISCOPIS ET MARTYRIBUS IN TUSCIA.

G. C.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Legitima horum Sanctorum veneratio, locus cathedræ, et diversa martyrii Acta.

SÆC. I

Quamvis hi duo Martyres

Hos duos sanctos Martyres, *tamquam primos Majorum suorum magistros et intrepidos Christianæ fidei prædicatores, adhuc hodiedum venerantur cives Nepesini, de quorum urbe Ughellus in Italia sacra novissimæ editionis Venetæ tomo I col.* 1023 *sic scribit :* In explicata inter Romam Viterhiumque planitie, anti-C quissima Etruriæ civitas Nepis assurgit, quam ita fuisse appellatam Festus affirmat ob scorpionis insigne, quem ejusdem cives, ut in bello discernerentur, extulerant. Varia autem apud scriptores ejus appellatio est : siquidem apud Itinerarium NEPIS est et NEPET, Plinio NEPS est, quam Strabo NEPISAM vult appellari. *Deinde post alia hujus antiquæ civitatis nomina, et variam ejusdem fortunam, præsentemque statum, quæ omnia parum ad rem nostram faciunt, de prima ipsius ad fidem Christianam conversione sic meminit :* Ut non procul a Roma est, sic in primis civitatibus fuit, quæ lucem hausere Euangelii, prædicante sancto Ptolomæo Antiocheno, sancti Petri Apostoli alumno, quem secum Romam adduxerat. Inter ceteros Romanum Nepesinum philosophum convertit ad Christum, sacroque abluit fonte ; cumque anno XLVI Ptolomæum Panthepolis * Nepeti vicinæ civitatis, Romanum vero Nepetis ipsius episcopos ordinasset, magno fidei incremento visus est fundamenta jecisse : siquidem uterque, ingentibus editis miraculis, omnem propemodum idololatriam deleverunt. *Denique Ughellus ibidem de his duobus Martyribus subjungit alia, quæ postea distinctius et accuratius exponentur.*

* *lege Pentapolis*

2 *Certe miramur, Viros adeo sanctos antiquis Fastis ecclesiasticis ac ipsis prioribus hodierni Martyrologii Romani editionibus non fuisse inscriptos. Eminentissimus Baronius in Annalibus ecclesiasticis ad annum Christi* 69 *num.* 44 *martyrium utriusque istius Antistitis indicat his verbis :* At non longe ab Urbe in Tuscia eodem tempore passi sunt Ptolomæus episcopus a sancto Petro ad prædicandum Euangelium illuc missus, nec non Romanus episcopus Nepesinus, ac triginta Christiani ad fidem per Ptolomæum conversi ; quod vero Acta habeant, sub Claudio subiisse martyrium, de Nerone Claudio intelligendum est secundum ea, quæ superius in Claudio dicta sunt. *Præterea Baronius die* XIX *Octobris in Notis ad Martyrologium Romanum occasione alterius Ptolomæi martyris, lectorem de hodierno* S. Ptolomæo *sic monet :* Fuit et alius Ptolomæus, discipulus sancti Petri, idemque martyr, qui ordinatus episcopus ab eodem Petro, in Tusciam missus est prædicare Euangelium ; quin et martyrio coronatus est IX Kalendas Septembris, ut ejus Acta declarant, quæ accepimus ab ecclesia Nepesina, quibus etiam complures adstipulantur auctores.

antiquis Martyrologiis ignoti,

F

3 *Attamen eruditissimus ille Cardinalis, qui ad emendandum augendumque Martyrologium Romanum inter alios egregiam operam contulit, in eo semper hos duos Martyres amisit (qua de causa, nescimus) cum primum anno Christi* 1672, *post*

tamen ex confessione S. disc. Apostolicæ

A *post Lectiones proprias ecclesiæ Nepesinæ concessas, legamus sequens sacræ Congregationis decretum :* Cum sacra Rituum Congregatio habita die XIV Maii ad preces cleri et populi civitatis et diœcesis Nepesinæ expositas per eminentissimum et reverendissimum dominum Cardinalem Spinolam, ejusdem civitatis episcopum, censuerit apponi posse in Martyrologio Romano festum sanctorum Ptolomæi et Romani, ac etiam in prædicta civitate et diœcesi Nepesina celebrari posse eorum festivitatem, quæ cadit sub die XXIV Augusti, cum Officio et Lectionibus propriis approbandis ab eminentissimo domino Cardinali Bona; eadem sacra Congregatio supradictas Lectiones et orationes proprias per eumdem eminentissimum Bonam approbatas licite recitari ac imprimi posse concessit. Hac die XIV Maii MDCLXXII. *Inferius notabatur* Franciscus episcopus Portuensis, Cardinalis Brancatius.

in urbe Nepesina coluntur.

4 *His autem Lectionibus propriis, quarum postea mentionem faciemus, præmittitur sequens oratio :* Deus, qui nos sanctorum martyrum tuorum atque pontificum Ptolomæi et Romani prædicatione ad veræ fidei lumen pervenire fecisti, B præsta, quæsumus, ut eorum intercessione opera tenebrarum abjicientes, promissa fidelibus præmia consequamur. Per Dominum etc. *Hinc etiam in variis Martyrologii Romani editionibus, quæ concessionem illam subsecutæ sunt, isti duo sancti Martyres memorantur hac duplici annuntiatione :* Nepete sancti Ptolomæi episcopi, discipuli beati Petri Apostoli, a quo missus in Tusciam ad prædicandum Euangelium, in eadem civitate gloriosus Christi martyr occubuit. Ibidem sancti Romani, ejusdem civitatis episcopi, qui cum esset sancti Ptolomæi discipulus, fuit etiam in passione socius. *Ex jam relatis abunde constat de legitimo utriusque hujus Sancti cultu, quem tamen paragrapho sequente amplius confirmabimus.*

et ambo vocantur episcopi.

5 *Cum* S. Ptolomæus *tum in Martyrologio Romano, tum in Lectionibus propriis infra exhibendis, appelletur episcopus, inter eruditos disceptatur, cui ecclesiæ præfuerit. Eminentissimus Baronius in Annalibus ecclesiasticis ad annum Christi* 46 *num.* 2 Ptolomæum Nepe *episcopum statuit. At Philippus Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ ad diem* XXIV *Augusti contexens* C *Actorum compendium, huic opinioni sic contradicit :* Uterque postea ab Apostolo episcopus ordinatus est, Ptolomæus quidem Pentapolis in Tuscia (quæ urbs Nepetæ et Sutrio finitima erat) Romanus vero Nepetæ. *Deinde clarius ibidem in Annotatione sententiam Baronii refellit his verbis :* Baronius Ptolomæi meminit in annotationibus in Martyrologium ad diem XIX Octobris, et in Annalibus ecclesiasticis ad annum Domini XLVI, ubi primos Italiæ et Galliæ episcopos recensens, Ptolomæum episcopum primum Nepe memorat; qui tamen non Nepe, sed Pentapolis episcopus fuit, ut Acta illius habent. *At episcopalis illa Tusciæ civitas, quam Ferrarius comminiscitur, et Nepeti vicinam facit, toti antiquitati ignota est : nam neque in sacris neque in profanis veterum monumentis ulla ejus memoria reperitur. Perperam vero Ferrarius illam eruit ex Actis, quæ non magnam fidem merentur, ut ex infra dicendis apparebit.*

quorum unus, dissidentibus inter se scriptoribus,

6 *Nicolaus Nardinus in opusculo Italico de cathedra Nepesina conatur hanc litem dirimere, et propterea cap.* II *contendit, Pentapolim non esse diversam ab urbe Nepesina, ibidemque rejicit opinionem Ferrarii, qui in Lexico geographico, post enumeratas aliarum regionum Pentapoles, de Pentapoli Tusciæ sic scribit :* Fuit quoque Pentapolis urbs Hetruriæ episcopalis, Nepitæ et Sutrio proxima, nunc excisa; locus apud montem Rosulum STRACCIA CAPPE nominatur. *Deinde Nardinus ibi variis exemplis demonstrat, illud nomen* Pentapolis *in diversis regionibus datum fuisse congregationi quinque civitatum sibi vicinarum, quod nos facile admittimus, et ex etymologia Græci nominis patet. Attamen priori suæ sententiæ mordicus adhæret, et ex Actis horum Martyrum probare nititur, ipsam urbem Nepesinam antonomastice nominatam fuisse Pentapolim, quia inter illas quinque civitates erat præcipua, et quasi aliarum metropolis. Cum vero Nardinus videret, inde sequi, ut* S. Ptolomæus et S. Romanus *simul in urbe Nepesina præsules fuerint, cap.* IV *et sequente multis ostendere conatur, antiquitus sæpe uni civitati duos episcopos præfuisse. Videtur hanc opinionem Nardino suggessisse R. P. Hyacinthus de Nobilibus Dominicanus, qui in Italica horum Martyrum historia, Viterbii anno* 1620 *impressa, pag.* 10 *quinque civitates* E *Tusciæ nominatim recenset, et imponit huic tractui nomen Pentapolis, quod postea urbi Nepesinæ tamquam earum capiti per autonomasiam tribuit.*

AUCTORE G. C.

videtur ecclesiam Nepesinam gubernasse,

7 *Julius Ambrosius Lucentius abbas Cisterciensis in Italia sacra Ughelli, quam contraxit et emendavit, in editione Romana anni* 1704 *tomo I col.* 1385 *hanc utriusque scriptoris Itali sententiam refert his verbis :* Nepis vel Nepet, aliis Nepita et Nepesa inter Viterbium Romamque civitas in planitie fertilique agro sita, et antiquitus inter duodecim præcipuas adnumerata Romanorum colonias, quorum etiam municipium fuit. Post utramque experta cum Romano imperio fortunam, sanctæ Romanæ Ecclesiæ ditionis evasit. Jam dudum Catholicam fidem excepit, sancto Ptolomæo Apostolorum principis alumno prædicante, qui inter ceteros Nepesinos cum Romanum philosophum virum convertisset, ambo consecrati in episcopos fuere; Ptolomæus universæ Nepesinæ Pentapoli, et Romanus ipsimet Nepitæ, tamquam Ptolomæi suffraganeus, in sacris præesse jussi. *Hactenus hæc satis verosimilia* F *videntur, et in favorem opinionis nostræ explicari possunt.*

et alter fuisse episcopus regionarius in Tuscia

8 *Sed minime placet, quod Lucentius ibidem col.* 1387 *sic subjungit :* Nepesinæ Pentapolis Ptolomæum præsulatum gessisse, et ipsam Nepim, tamquam ejus regionis caput, Pentapolis nomen sibi usurpasse, pluribus comprobat laudatus Nardinus, jusque divinum una cum Romano de more ejus ævi proxime Nepesinis dixisse, ex dignis colligitur monumentis. *At quænam sunt illa monumenta Actis hisce antiquiora? Certe Nepesina civitas, de qua plures antiqui scriptores meminerunt, numquam ab illis vocatur* Pentapolis, *ita ut hoc nomen primo excogitatum videatur ab auctore Actorum, cujus ætatem ignoramus, et cujus fidem non magni facimus, ut infra repetemus. Probabilius itaque existimamus,* S. Ptolomæum *fuisse episcopum apostolicum seu regionarium, et nulli certæ sedi affixum, qui præcipue spiritualem istarum quinque urbium curam gerebat. Forsan hic sanctus Præsul regionarius, crescente Christianorum multitudine,* S. Romanum *populo Nepesino peculiariter præfici curavit. Hanc conjecturam defectu certioris*

tioris notitiæ damus, et eam in tanto totius antiquitatis silentio non improbabilem censemus. Jam dè Actis et variis eorum exemplaribus aliquid monendum superest.

Recensentur varia Actorum exemplaria,

9 *Unum Actorum ecgraphum, quod olim accepimus,* repertum fuit inter alias antiquas scripturas Theodori Salomonii, notarii publici in civitate Nepesina, *ut in margine notatur, et incipit hoc modo :* Peractis et adimpletis omnibus, quæ de unico Dei Filio Domino nostro Jesu Christo prædicta fuerunt, post ejus opportunam mortem et salutiferam resurrectionem et ascensionem ad cælos ad Patris dexteram, cujus fructus et opera ita uberiora indies erant et sunt, quod fere paulatim totus orbis terrarum ad Christianam religionem adduceretur, Luciferi et ejus sequacium simulata gesta, idolorumque cultus quotidie peribant. *Hæc tanta Christianorum multitudo, ut* fere paulatim totus orbis terrarum ad Christianam religionem adduceretur, *initio nascentis Ecclesiæ et temporibus* SS. Ptolomæi *ac* Romani *non satis apte convenit. Neque major huic auctori fides debetur, dum* S. Ptolomæum *postea appellat* archiepiscopum Antiochiæ. *Sunt* B *et alia, quæ unumquemque vel leviter in historia tinctum statim offendunt, et ipse Actorum epilogus indicat, imperitum eorum collectorem recentiori ævo vixisse.*

olim ad nos transmisso,

10 *Alteri Actorum apographo, quod in novem prolixas Lectiones divisum est, præmittitur hic titulus :* Luculenta Passio sanctorum eorumdem Martyrum hinc inde sparsim mutilatimque in unum succincte collecta per me Victorium Nepettinum. *Nescimus, quo tempore vixerit, aut quis fuerit ille Victorius Nepettinus, qui prologum suum sic exorditur :* Gravem me laborem agere compellitis, carissimi adelphi *, talia imperando, ut vobis sanctorum Martyrum Ptolomæi et Romani virtutum præconia referam passionem illorum commemorandam sociorumque, jam lacrymis ubertim obortis, enarrem. *Deinde Victorius hæc Acta tot dialogis ac disputationibus exornat, ut nullum sinceritatis characterem habeant, et vix a prioribus differant, si unum alterumve crassum errorem exceperis. Nihil hic dicimus de Actis Italice impressis, quæ* C *ex his duobus Latinis collecta sunt.*

** id est fratres*

quorum eadem substantiam re ipsa inter se fere conveniunt.

11 *Tertium denique Actorum exemplar ex Ms. codice cathedralis ecclesiæ Sutrinæ ad manus nostras pervenit, estque omnium brevissimum, ex quo præcedentes duo collectores Legendam suam videntur hausisse et amplificasse. Illud post hunc Commentarium typis excudemus, quia reliquis brevius est, etiamsi propterea non tribuamus ei magnam auctoritatem. Porro ferme eadem est hujus triplicis apographi substantia : nam ubique Claudius Cæsar, Aspasius Comes et Pavo hujus consiliarius in scenum producuntur. Eminentissimus Baronius in Annalibus ecclesiasticis ad annum 69 num. 44 refert martyrium* SS. Ptolomæi et Romani, *et per Claudium Cæsarem intelligit Neronem Claudium, sicuti supra monuimus. At Ughellus tomo I Italiæ sacræ col. 1023 post Hyacinthum de Nobilibus pag. 29 et Nicolaum Nardinum cap. 1 mortem eorumdem Martyrum anno Christi 51 affixit, et consequenter sub Tiberio Claudio Neronis decessore martyrium illorum collocavit. Multæ difficultates utrique huic sententiæ opponi possent. Sed cum in his tenebris chronologicis, ab ætate nostra tam remotis, ex auctoritate Actorum vel ratiocinio recentium scriptorum, clara lux non sit speranda, caute superius in margine martyrium istud* seculo primo D *consignavimus.*

et quorum synopsim damus ex Lectionibus propriis.

12 *Nunc operæ pretium erit hic transcribere compendium Actorum, ut ante Acta huic Commentario subjungenda videamus, quid ex his admiserit sacra Rituum Congregatio, dum anno Christi 1672 concessit diœcesi Nepesinæ recitandas tres Lectiones proprias, quæ sic sonant :* LECTIO IV. Ptolomæus episcopus, patria Antiochenus, sancti Petri discipulus, ab eo Romam ductus, civem Nepesinum et philosophum, Romanum nomine, ad fidem Christi conversum baptizavit, quem postea idem Apostolus Nepetæ episcopum ordinavit, et simul cum Ptolomæo ad prædicandum in ea civitate vicinisque locis Evangelium misit. Quo in munere ambo strenue laborantes cum multos ad Christum perducerent, ab Aspasio Comite, illius regionis præfecto, una cum aliis triginta Christianis sub Claudio imperatore comprehensi longoque carcere macerati fuerunt. LECTIO V. Advertens vero Aspasius, nullo modo posse aut minis aut blanditiis servos Dei a Christianæ religionis proposito dimoveri, eos verberibus crudeliter cædi, in equuleo suspendi, unguibus laniari, ac postremo in ardentem rogum conjici imperavit. E Illis autem psalmi versiculum TRANSIVIMUS PER IGNEM ET AQUAM recitantibus, ignis repente exstinctus est, a quo educti ardentius in Dei laudes eruperunt. Quod cum præfectus magicis artibus adscriberet, extra Nepetam ducti, gloriosum martyrium capitis obtruncatione subierunt. LECTIO VI. Horum corpora a Savinilla pia muliere aromatibus condita et in crypta prope muros civitatis sepulta fuerunt; quo in loco, templo superexstructo, mille fere et quingentis annis quieverunt, donec Paulo III sedente reperta sunt, vulneribus recenti sanguine madentibus. Hoc autem prodigio motus Pontifex magnificentius templum intra Nepetam exstrui jussit, ad quod postea, Pauli V auctoritate, Ptolomæi corpus translatum summa fidelium frequentia colitur; Romanus vero sub majori cathedralis ecclesiæ ara positus, pari veneratione et concursu honoratur.

ad quas aliqua annotamus

13 *Obiter observamus, in his tribus Lectionibus nullam fieri mentionem de episcopali Tusciæ urbe, quæ Pentapolis nominetur, et cui Ferrarius* S. Ptolomæum *episcopum præfuisse affirmat. Prætera hic expresse dicitur sanctus* F *Apostolus Petrus* S. Romanum *ordinasse episcopum Nepetæ, cum tamen* S. Ptolomæo *nulla determinata sedes assignetur; sed hic tantummodo asseratur ibidem* vicinisque locis *Evangelium prædicasse. Unde in his Lectionibus nihil occurrit, quod adversetur conjecturæ nostræ, ex qua superius suspicati sumus,* S. Ptolomæum *fuisse episcopum regionarium, et præsertim curam habuisse de fide Christiana in quinque Tusciæ civitatibus, atque hoc sensu præsulem Pentapolitanum appellari posse. In his Lectionibus etiam nullum fit verbum de Pavone Aspasii Comitis consiliario, qui ab angelo interfectus fuerit, de terræ motu, quem Comes Aspasius ope servorum suorum effugit, et de carnificibus ad fidem Christianam subito conversis, etiamsi hæc omnia prodigia in ipsis quoque Actis brevioribus post hunc Commentarium prævium edendis diserte narrentur. Ceterum in ultima Lectione indicatur posthuma* SS. Ptolomæi *et* Romani *gloria, quam paragrapho sequente ex authenticis instrumentis illustrare conabimur.*

§ II.

A

§ II. Posthuma horum sanctorum Martyrum gloria, ex authenticis instrumentis probata.

Martyres isti gaudent immortali cultu.

Supra *laudatus abbas Lucentius in Italia sacra Ughelli contracta tomo I col.* 1387 *sepulturam et translationem horum duorum præsulum, narrato prius eorum martyrio, exponit his paucis verbis:* Martyrum corpora Savinilla nobilis matrona condidit in spelunca, donec fidelium pietas eorum nomini templum erexit, ubi ad mille annos *(alii* quingentos *addunt, ut ex sequentibus apparebit)* conquieverunt. Demum Petrus Aloysius Farnesius, Nepis dominus, dum vetustum illud templum everteret, et novis munimentis ipsam civitatem firmaret, sanctorum Martyrum corpora adhuc purpureo madentia sanguine apparuere, ipso Paulo III mirabile spectaculum oculis suis usurpante.
B Sacra pignora in novam sacram ædem intra civitatem deinde recepta sunt anno MDCVI, die XXIV Augusti, quam veluti præcipui tutelares fovent. *Corpus* S. Romani *jam sub ara majori cathedralis ecclesiæ quiescit, ut superius in Lectionibus propriis retulimus.*

ut patet ex bulla Pontificis.

15 *Ante illam sacrorum corporum inventionem solennemque translationem celebrabatur memoria* S. Ptolomæi, *quemadmodum liquet ex Bulla Sixti IV Pontificis, quæ in Mss. nostris apographis Nepesinis ita sonat:* Sixtus episcopus servus servorum Dei, universis Christi fidelibus præsentes litteras inspecturis salutem et Apostolicam benedictionem. Licet is, de cujus munere venit, ut sibi a suis fidelibus digne et laudabiliter serviatur, de abundantia suæ pietatis, quæ merita supplicum excedit et vota, sibi bene servientibus multo majora retribuat, quam valeant promereri; nihilominus tamen desiderantes Domino populum reddere acceptabilem et bonorum operum sectatorem, fideles ipsos ad complacendum ei, quasi quibusdam allectivis muneribus, indulgentiis videlicet et remissionibus invitamus,
C ut exinde reddantur divinæ gratiæ aptiores.

quam Sixtus IV anno 1479 edidit

16 Cupientes igitur, ut major Nepesina et sancti Georgii, ac, in qua corpus sancti Ptolomæi requiescit, ipsius sancti Ptolomæi extra muros Nepesinos ecclesiæ, ad quas, sicut accepimus, venerabilis frater noster Rudericus episcopus Portuensis, S. R. E. vice-cancellarius magnum gerit devotionis affectum, congruis honoribus frequententur et ornamentis ecclesiasticis fulciantur, et Christi fideles eo libentius devotionis causa confluant ad easdem, ac ad ornamentorum hujusmodi fulcimentum manus promptius porrigant adjutrices, qui ex hoc ibidem dono cælestis gratiæ uberius conspexerint se refertos, de omnipotentis Dei misericordia, ac beatorum Petri et Pauli Apostolorum ejus auctoritate confisi, omnibus vere pœnitentibus et confessis, qui in sancti Romani et sancti Jeronimi, majorem, et in ipsius sancti Georgii ac sancti Joannis Apostoli et euangelistæ, dicti sancti Georgii, nec non in ipsius sancti Ptolomæi et Epiphaniæ festivitatibus ecclesias prædictas a primis vesperis usque ad secundas vesperas singularum festivitatum hujusmodi devote visitaverint annuatim, et ad fulcimentum hujusmodi manus porrexerint adjutrices, duodecim annos et totidem quadragenas pro qualibet, dictarum festivitatum de injunctis eis pœnitentiis misericorditer in Domino relaxamus, præsentibus perpetuis futuris temporibus valituris. Volumus autem, quod si alias visitantibus majorem et sancti Georgii ac sancti Ptolomæi ecclesias prædictas vel ad fulcimentum hujusmodi manus adjutrices porrigentibus, aut alias ibi pias eleemosynas erogantibus, vel alias aliqua alia indulgentia in perpetuum vel ad certum tempus nondum elapsum duratura, eisdem majori et sancti Georgii ac sancti Ptolomæi ecclesiis per nos concessa fuerit, hujusmodi relaxatio ac præsentes litteræ nullius existant roboris vel momenti. Datum Romæ apud sanctum Petrum anno Incarnationis Dominicæ MCDLXXIX, quinto decimo Kalendas Augusti, Pontificatus nostri anno octavo.

AUCTORE G. C.

Ex publico Notarii instrumento narratur.

17 *Hæc sanctorum Martyrum veneratio non parum crevit, dum anno* 1540 *sacra eorum corpora inventa sunt, ut narratur in juridico publici notarii instrumento, quod olim ex urbe Nepesina accepimus, et hic fideliter transcribimus:* In nomine Domini Amen. Præsenti publico extractionis instrumento cunctis ubique pateat E evidenter et notum sit, quod anno ab ejusdem Domini nostri Jesu Christi salutifera Nativitate millesimo sexcentesimo nonagesimo primo, Indictione decima quarta, die vero trigesima Julii, Pontificatus autem sanctissimi in eodem Christo patris ac Domini nostri D. Innocentii divina providentia Papæ decimi secundi, anno ejus primo; extraxi ego notarius publicus infrascriptus ex quodam libro intitulato DE ROMANA PROVINCIA ORDINIS PRÆDICATORUM composita a R. P. F. Vincentio Maria Fontana, sacræ theologiæ magistro, et mihi notario tradito a R. P. F. Jacobo Salvati Vicario Conventus S. Ptolomæi Nepetis pro dicta extractione facienda; in quo libro sub folio 215, titulo XXXIII continetur inventio corporum SS. Martyrum Ptolomæi et Romani et triginta et octo sociorum, nec non translatio eorum SS. Martyrum corporum ex catacumba seu crypta Sabinillæ ecclesiæ veteris S. Ptolomæi extra civitatem ad ecclesiam intra civitatem olim sancti Andreæ, deinde sancti Ptolomæi nuncupatam tenoris sequentis videlicet:

F

quomodo corpora illorum Martyrum

18 « Titulus XXXIII, folio 215, de Conventu sancti Ptolomæi de Nepe. Sanctorum martyrum atque episcoporum Ptolomæi et Romani, nec non etiam triginta octo aliorum, qui sub Claudio imperatore, a nato Salvatore anno LI, glorioso agone consummato, victores cælum conscendere, corpora in crypta extra mœnia Nepesinæ civitatis a Savinilla sancta muliere recondita sunt, ubi, concessa Ecclesiæ tranquillitate, a fidelibus in eorumdem Martyrum honorem ecclesia postmodum ædificata est. At illa post secula multa diruta, pia Nepesinorum cura crypta, in qua condita erant pretiosa corpora, valido muro, ne reperirentur, occlusa est, parva ecclesia ex antiqua ibidem reaptata, quam anno MDXXXIII, Maii XXIX D. Jacobus Bongallus ejusdem civitatis episcopus, atque cathedralis ecclesiæ Canonici, quorum curæ commissa erat, Ordini nostro donavere, publico instrumento per Acta Petri Pauli de Galeottis confecto, et F. Lazaro Scassa de Viterbio ex mandato Magistri generalis Joannis de Finario pro Romana provincia stipulante atque acceptante.

19 » Paulo III [Pontifice] maximo regnante,

AUCTORE G. C.

anno Christi 1540 inventa fuerint,

» te, cum Petrus Aloysius Farnesius Nepe Dux » arce civitatem illam communire decrevisset, » ecclesiam cum annexa domo a Fratribus no» stris inhabitata dirui voluit anno MDXL, nobis» que aptiorem locum intra mœnia concessit pro » altero cœnobio nobis construendo cum eccle» sia. In fundamentorum igitur antiquæ ecclesiæ » eversione murus, quo crypta sanctorum Mar» tyrum occlusa erat, corruit, apparueruntque » sacra pignora, inter quæ eminebat sepulcrum » ex marmore cum inscriptione, ubi *conditum » quiescebat corpus S. Ptolomæi integrum atque » incorruptum, recenti sanguine conspersum post » mille et quingentos circiter annos peracti ago» nis, stupentibus cunctis, Deoque gratias agen» tibus, qui in Sanctis suis semper est mirabilis. » Re ad Pontificem Maximum delata, factum » est gaudium magnum in Romana curia, ex » qua confluxere cum Pontifice ipso multi ad sa» cra corpora invisenda. Ceterum ut nova san» ctis Martyribus construeretur ecclesia, in qua » decentiori sepulcro cohonestarentur eorum » corpora, idem Paulus Pontifex multas ac » singulares elargitus est indulgentias, adjutrices B » manus pro illius ædificio porrigentibus, Apo» stolico promulgato Brevi ».

ut testatur Paulus III Pontifex,

20 *Habemus in alio instrumento hanc integram Pauli III Pontificis Bullam, quæ valde prolixa est. Quapropter exemplo R. P. Vincentii Mariæ Fontana ex illa tantum damus sequens fragmentum :* Paulus episcopus servus servorum Dei, universis Christi fidelibus præsentes litteras inspecturis salutem et Apostolicam benedictionem . . . . Cum itaque, sicut accepimus, nuper, dum prope et extra muros civitatis Nepesinæ foderetur, Altissimo id volente, quadraginta sanctorum martyrum corpora, inter quæ corpus beati Ptolomæi episcopi Nepesini, qui dum in humanis ageret, beati Petri Apostoli discipulus erat, reperta fuere, qui sub quodam fidei Christianæ tyranno, Claudio imperatore, martyrii palmam reportaverunt ; et, quod mirabile dictu videtur, cum jam annis mille et quingentis vel circa effluxis ab eorum martyrio, vulnera et sanguis in aliquorum eorumdem Sanctorum membris in eorum repertione liquida apparebant, quæ indicia ipsorum non levia sanctitatis demonstrent etc. Datum Romæ apud sanctum Petrum C anno Incarnationis Dominicæ millesimo quingentesimo quadragesimo secundo, sexto Idus Januarii, Pontificatus nostri anno nono.

et postmodum ex ecclesia S. Andreæ,

21 *Deinde laudatus P. Fontana narrationem suam ita prosequitur :* Affuit et F. magister Thomas de Strozzis Florentinus ex nostris sacrorum corporum inventioni, de quibus in suo impresso Confessionali hæc subdit : « At nuper in Con» ventu * Nepesino tanti Martyris et sociorum » ejus corpora reperta sunt, quæ nunc etiam et » vulnera et cruoris vestigia gerant, ut non so» lum sit spectatu mirabile ob tantum temporis » fluxum, verum contuitu etiam jucundum . . . » Hæc animo secum versans sanctissimus Domi» nus noster Papa Paulus III, cum fidelibus et» iam oculis spectasset, quæ narravimus, tan» tarum mirarum reliquiarum [prodigia,] non » absque spiritu Dei, ut pie credendum est, de» crevit in gloriam Dei suorumque gloriosorum » Martyrum extrui templum etc ». Ex quibus apparet, eumdem Pontificem accessisse ad Martyrum locum, post cujus accessum occlusa sunt corpora in capsis, ac deinceps patefacta. In vastatione ecclesiæ vacata ac domus, in qua quiescebant Fratres nostri, accepere ab episcopo D inhabitandam ecclesiam S. Andreæ cum annexo domicilio intra civitatem, donec Conventus in loco, nobis a Duce Farnesio concesso et ecclesia construerentur, quod non nisi post multos annos præstitum est. Ad hanc igitur ecclesiam delatum est sancti Ptolomæi episcopi corpus in eodem marmoreo tumulo, in quo conditum fuit ab initio, cum corporibus aliorum triginta novem martyrum in septem capsis ligneis occlusis ; ubi mansere usque ad annum MDCVI, quo Fratres nostri in novum Conventum transierunt.

* al. civitate Nepesina

ubi per aliquot annos quierant,

22 Anno MDLXIX F. Camillus Campegius Nepesinus ac Sutrinus episcopus *(Nepesina et Sutrina cathedra ab Eugenio IV Pontifice unita est, cujus unionis authenticum testimonium in Italia sacra novissimæ editionis Venetæ col. 1030 et sequente legi potest.)* ex Ordine nostro, singulari devotione erga hos sanctos Martyres affectus, eorumdem sacras reliquias venerari cupiens, loculos eorumdem Decembris XXVI aperiri voluit, adstantibus Nepesino ac Sutrino generalibus vicariis suis cum F. Innocentio de Vico, nostro Vicario Nepesino pluribusque aliis, inventaque sunt corpora in cineres redacta, præter scapulam cor- E poris S. Ptolomæi sanguine conspersam, quæ a Fratre Innocentio præfato exstracta in sacrario nostræ ecclesiæ custoditur, publico instrumento hac de re confecto a Petro Salomonio. *Hic omittitur, quod tamen Hyacinthus de Nobilibus in Historia Italica horum Martyrum pag. 34 narrat, et in urbe Nepesina tunc publice innotuisse asserit ; videlicet supradictum F. Innocentium propter illam scapulæ exstractionem gravissima infirmitate per quatuor annos afflictum fuisse, et nullum invenisse morbo suo remedium, donec has sancti Martyris exuvias chartæ involutas in sepulcrum reponeret, ubi repertæ fuerunt anno 1606, quo solennis sacrorum corporum translatio facta est, ut ex eodem instrumento jam referre pergimus.*

translata sunt ad novum templum,

23 Anno MDCVI nova sancti Ptolomæi ecclesia ad perfectionem redacta, solenni ritu in eam translata sunt sacra corpora die XXIII Augusti, Episcopo, Fratribus nostris, pluribus ex Urbe atque Viterbio concurrentibus, nec non copiosa populi multitudine adstante, atque sub ara maxima collocata sunt, quorum sepulcrum F. Joannes Baptista de Marinis Magister Ordinis anno F MDCLXIV exornavit, sancti Ptolomæi statua apposita, reliquis ejusdem ornamentis a Fratre Vincentio Pæsio Vicario confectis. *Denique notarius publicus authenticam hujus instrumenti fidem confirmat hac consueta clausula :* Ego Angelus Savus civis Nepesinus, publicus Dei gratia et Apostolica auctoritate notarius, in archivio Romanæ curiæ descriptus, supradicta omnia extraxi ex supradicto libro, ut supra mihi exhibito, et postea eidem restituto, factaque prius collatione, concordare inveni. Ideo scripsi, subscripsi, et publicavi, meoque solito signo signavi requisitus.

in quo publicum miraculum contigit.

24 *Laudatus Hyacinthus de Nobilibus in Historia eorumdem Martyrum pag. 35 illam translationis solennitatem distinctius describit, et ibidem miraculum, quod eo tempore contigit, Italice narrat in hunc fere modum : Cum puer, nomine Joannes Baptista, filius Octavii Cerbelli Capitanei Nepesini, propter lapsum ex alto loco ita esset læsus, ut per aliquot annos usu pedum careret, audita memoratæ translationis fama, firmiter sperare cœpit, sese per intercessionem*

S. Ptolomæi

A S. Ptolomæi *pristinæ valetudini restituendum esse. Concepta igitur magna fiducia, ope aliorum puerorum sodalium sese ad ecclesiam deduci jussit, ubi ante reliquias sancti Martyris aliquamdiu orans, statim ultro in pedes erigitur coram omni populo, et sine ullo sodalium auxilio lætus domum redit, beneficium sibi meritis sancti Martyris collatum ubique divulgans. Notissimum est istud miraculum, inquit R. P. Hyacinthus, cum vivant adhuc filius et pater, qui ad gloriam Dei et honorem sancti Martyris non sine piis lacrymis illud beneficium mihi et aliis multis narravit. Præterea fulcrum, quo puer se sustentare consueverat, ad perpetuam rei memoriam tumulo Sancti appensum est. Ecce omnia, quæ de sanctis istis Martyribus et Episcopis colligere potuimus. Itaque jam tantum restat, ut exhibeamus breviora eorum Acta, quemadmodum supra promisimus, et ea solitis annotatis illustremus.*

ACTA

B

auctore anonymo incerti temporis

Ex Ms. Codice cathedralis ecclesiæ Sutrinæ, quem cum aliis Mss. contulimus.

Dum sacerdotes ethnici Christianos accusant.

a b

Tempore, quo Claudius *a* Cæsar revertebatur de prælio de partibus Aquilegæ *b*, occurrerunt ei obviam templorum pontifices civitatum Tusciæ dicentes: Piissime imperator et semper auguste victor, triumphator omnium gentium, quæ in toto orbe degunt, potentiaque terrarum; pro certo tua sciat magnificentia; dii omnipotentes indignati sunt propter nefandos et perfidos Christianos, qui irrident et insultant sacrificiis nostris, per quos mundus floret et Respublica vincit, et imperium tuum augetur. Respondit Claudius Cæsar et dixit: Et sunt in istis civitatibus perfidi Christiani? Respondit unus ex
c C sacerdotibus civitatis Pentapolim *c*, nomine Porphyrius, et ait: Hic namque in nostra civitate suburbana Pentapolim est quidam exsecrator, et injurias deorum exercens, quotidie seducens populos per magicas incantationes suas; nomine quidem nuncupatur Ptolomæus *d*, et habet secum fere discipulos triginta, et ipsi discipuli ejus similes sunt ei effecti, et faciunt quotidie multa mirabilia per invocationem illius, nescio cujus crucifixi, quem Judæi in cruce suspenderunt. Hunc colunt isti magi, et omnis populus accurrit ad eos. Sed jubeat pietas vestra, ut thura offerant, et sacrificent diis, ut non pereat civitas servilis vestra.

Hi duo Præsules comprehenduntur una cum discipulis suis.

e

2 Tunc placuit consilium ejus Cæsari, et vocavit ad se Comitem Aspasium *e* atque tribunum civitatis Pentapolim et Tusciæ, et dixit ei: Vade et compelle eos, ut sacrificent diis omnipotentibus, et offerant thura libaminis; si vero noluerint, diversis eos pœnis exanima; si autem sacrificaverint, honoribus et magnis divitiis eos amplifica. Et tunc proposuit edictum Claudius Cæsar, ut ubicumque Christiani essent inventi, tam in castris quam in civitatibus urbanis sine auditione punirentur; qui vero sacrificaverint, honoribus magnis et divitiis amplientur. Eodem tempore in civitate Nepesina erat præsul Romanus *f* episcopus, qui fuerat discipulus sancti et venerabilis Ptolomæi episcopi; sanctitate quidem plenus, omni gratia Dei superabundans pauperes alebat, infirmos sanabat, paralyticos curabat, et omnes infirmitates in Christi nomine solo sermone pellebat. Veniens autem Aspasius Comes atque tribunus in suam civitatem Pentapolim, misit milites, et tenuit noctu beatum Ptolomæum episcopum, quem invenerunt cum beato Romano in oratione cum aliis presbyteris et diaconibus, similiter et clericis, qui in vigiliis et hymnis Deo gloriam præbebant. Et erant omnes in Christo credentes numero triginta duo. Tunc apprehenderunt eos omnes, atque duxerunt ante Comitem.

AUCTORE ANONYMO

f

qui ad præsidem adducti,

3 Tunc jussit Comes Aspasius omnem militiam et omnem populum ejus civitatis Pentapolim ad eorum stare spectaculum, et jussit sibi præsentari tribunal in foro Comes Aspasius. Cumque sedisset pro tribunali, jussit omnes vinctos adduci. Et veniebant sancti Martyres in catenis psallentes: Via justorum recta facta est; iter E Sanctorum præparatum est. Et tunc Comes audiens eos psallentes dicit ad consiliarium suum, nomine Pavonem: Quid dicunt isti? Respondit autem Pavo, et dixit: Ecce decantant artes magicas, ut possint te superare. Tunc dixit eis Comes: Quis vestrum est prior? Responderunt omnes et dixerunt: Nos habemus dominum et patrem te fortiorem, et sanctissimum episcopum Ptolomæum, et alium episcopum discipulum ejus dominum Romanum. Sanctitate quidem incomparabiles sunt, et omnium potentiores in virtute Domini nostri Jesu Christi.

fidem Christi intrepide tuentur,

4 Tunc iratus Comes jussit ab eis separari beatum Ptolomæum et Romanum episcopum, quibus dixit Comes: Sacrificate diis omnibus, et estote amici Cæsaris, et primi sacerdotes deorum nostrorum, et magnis divitiis amplificamini. Respondit autem Ptolomæus et dixit: Nos quidem servi sumus Domini nostri Jesu Christi, et numquam inclinamus cervices nostras vanis lapidibus et dæmoniis, quia testatur Scriptura dicens: Similes illis fiant, qui faciunt ea, et omnes, qui confidunt in eis; et tu dicis, ut lapidibus immolemus sacrificium, qui nec sibi nec F aliis possunt præstare beneficia, et, si das nobis potestatem, in nomine Domini nostri Jesu Christi incendimus eos. Tunc audiens Comes hæc, in iram suam exarsit, et jussit eos in equuleo suspendi, et dum diu torquerentur, psallebant Martyres et dicebant: Miserere nobis, Domine, miserere nobis, quia multum repleti sumus despectione, et multum repleta est anima nostra laude tua, Domine.

et post varia tormenta

5 Torquebantur autem Martyres sancti in equuleo Ptolomæus et Romanus episcopus, et nihil aliud clamabant nisi; Christe, adjuva servos tuos. Et jussit afferri laminas ferreas et ungues, ut raderent eorum latera, ut exhalarent spiritus eorum. Cumque vidissent præparata, talia tormenta, pendentes in equuleo oraverunt dicentes: Domine Jesu Christe, Fili Patris unigenite, qui venisti fractum mundum consolidare, et cæco seculo lumen dare, ut cognoscat omnis caro, quia tu es lumen verum, qui liberasti Danielem de lacu leonum, libera et nos servos tuos de manibus istius tyranni, et mitte angelum tuum, qui exstinguat eum *g*, et omnes manum mittentes in nos,

g

AUCTORE ANONYMO

nos, et patrem ejus diabolum cum angelis suis. Et subito pendentes in equuleo, factus est terræ motus magnus. Angelus autem Domini, qui custodiebat eos, percussit consiliarium ejus, nomine Pavonem. Videns autem Comes terræ motûm, *h* fugit per manum *h* servorum suorum de foro, et Pavonem reliquit mortuum jacentem in foro; et cum fugisset Comes, jussit eos retrudi in carcerem usque dum pertractaret, quali morte eos disperderet.

aliorumque martyrium,

6 Et jussit omnes martyres, qui cum beato Ptolomæo et Romano erant, vinctos duci foras muros civitatis Pentapolim, et decapitari. Ambulabant autem martyres et gaudentes et psallentes: In manibus tuis, Domine, tempora nostra; Domine, suscipe in pace spiritum nostrum. Tunc spiculatores fecerunt sicut præceptum fuerat, *i* et decollaverunt eos IX Kal. Septembris *i*. Reversi vero spiculatores ad Comitem Aspasium nuntiaverunt ei dicentes: Vidimus viros stantes juxta eos in vestibus albis, et mox timor et tremor apprehendit nos, et statim credidimus Christo; et nesciebamus, quod isti verum Dominum colerent, et nos Dominum Jesum Christum coli- B mus, et ipsi soli servimus; etsi jusseris nos interfici, nunquam sacrificabimus dæmoniis. Tunc Comes dixit: Si isti exstincti non fuerint, per eos multi seducentur, et varia populi acclamatio erit, et seditio fiet in populo. Tunc jussit eos capite truncari, [quorum corpora collegit matrona Savinilla Christianissima, et sepelivit martyres Christi in prædiolo suo non longe ab urbe *k* Pentapolim, promiscui sexus *k* numero octo: ibidem enim reconditi alii triginta martyres Chri- *l* sti, qui antea fuerant passi, clerici Christi *l* in interiori loco.

in igne illæsi persistunt.

7 Post dies autem triginta duos *m* jussit im- *m* piissimus Comes, ut sancti martyres Ptolomæus et Romanus episcopi ei præsentarentur in foro. Tunc jussit Comes clibanum in medio foro accendi, et præcepit, ut ligatis manibus jactarent eos in ignem. Cumque adduxissent eos ministri diaboli, ut mitterent eos in ignem, dicit eis Comes: Ecce nunc consiliarium meum interfecistis per magicas incantationes vestras. Quid amplius estis facturi? Non effugietis de manu mea per deos magnos. Et cum vidissent ignem sancti mar- C tyres Ptolomæus et Romanus episcopi dixerunt: Transivimus per ignem et aquam, et introduxisti nos in refrigerium. Domine, tu exstingue hanc flammam ignis istius. Et dum jactassent eos ministri in ignem, fecerunt sibi signaculum crucis in frontibus suis, et subito exstinctus est ignis, ita ut nec signum aliquod fuisset inventum de igne. Tunc sancti Martyres Christi dixerunt ad *n* Comitem: Canis rabide *n*, laudamus frontem tuam. Sanctos omnes, qui erant nobiscum, interfecisti pro Christi nomine. Ecce nobis præparasti incendium, quod non tetigit nisi te et patrem tuum diabolum.

et tandem capite truncantur

8 Tunc Comes videns quia publice eum confundebant, iratus vehementer jussit eos decollari ante portam triumphalem. Statim autem ambulaverunt spiculatores ad decollandum eos: ibant enim martyres Christi Ptolomæus et Romanus episcopi gaudentes et psallentes: Tu mandasti mandata tua, Domine, custodiri nimis. Utinam dirigantur viæ nostræ in conspectu tuo, Domine. Et dantes sibi osculum, oraverunt pariter dicentes: Domine Jesu Christe, non secun- D dum peccata nostra retribuas nobis; sed mitte angelum tuum, qui suscipiat spiritum nostrum. Et dum complessent orationem, spiculatores decollaverunt eos nono Kalendas Septembris; quorum corpora collegit beata Sabinilla christianissima, et sepelivit eos in eadem crypta, ubi alii sancti martyres sunt reconditi. Sepelivit autem cum pueris suis beatum Ptolomæum episcopum in ingressu cryptæ, et beatum Romanum in interiori loco, ubi florent orationes eorum usque in hodiernum diem, præstante domino nostro Jesu Christo, cui est honor et gloria in secula seculorum. Amen] *o*. *o*

ANNOTATA.

a *Eminentissimus Baronius putat, hic Claudium Neronem designari. Sed Tiberium Claudium Neronis decessorem intelligunt omnes illi scriptores, qui martyrium horum Præsulum anno Christi* 51 *affigunt, ut numero undecimo Commentarii prævii monuimus.*

b *In aliis Mss. legitur* Aquilegiæ, *qua voce verosimiliter assignatur Aquileia, olim celeber-* E *rima Italiæ urbs, quæ nunc post varias ruinas excisa est.*

c *Hæc episcopalis urbs Tusciæ, nomine* Pentapolis, *omnibus antiquis et fide dignis scriptoribus ignota est. Quapropter in Commentario prævio potius ex etymologia Græca suspicati sumus, hoc nomine indicari quinque civitates Tusciæ, sicut alibi in Italia similis quinque urbium tractus eodem modo* Pentapolis *appellatur.*

d *In quodam Ms. Codice hic Sanctus semper* Thalamæus *vocatur. At nos communiorem scribendi modum secuti sumus.*

e *Nomen hujus Comitis aut præfecti Tusciæ in antiquis monumentis frustra quæsivimus.*

f *Hic ab Ughello numeratur primus episcopus Nepesinus; alii tamen ei adjungunt in hoc officio* S. Ptolomæum, *quod nobis non placet, ut in Commentario prævio diximus.*

g *Hæc oratio nobis displicet, quia martyres potius conversionem suorum persecutorum quam mortem eorum a Deo petere solebant.*

h *Hoc loquendi modo biographus significare vult, Aspasium ope servorum suorum terræ mo-* F *tum evasisse. Sed non videmus, quid in terræ motu auxilium servorum domino prodesse possit.*

i *In alio Ms. codice melius legitur:* undecimo Kalendas Augusti. *Nam martyres illi multis diebus ante duos istos Episcopos capite truncati fuerunt, ut ex sequentibus patebit.*

k *Cum in aliis Actis spiculatores illi ad fidem conversi vocentur* milites, *non intelligimus, quid promiscuus sexus hic ad rem faciat.*

l *Hæc observatio præcedens confirmatur ex eo, quod alii triginta martyres hoc loco* clerici *nominentur.*

m *Hinc liquet, Martyres illos circa* XXI *diem Julii passos esse, cum triginta duobus diebus hos sanctos Episcopos præcesserint.*

n *Hæc dura increpatio non videtur satis convenire sanctis hisce Præsulibus, qui mansuetudinem Christi procul dubio imitari consueverant.*

o *Cum apographum nostrum Sutrinum hic lacunis scateret, illam Actorum partem ex alio codice supplevimus ac uncis inclusimus.*

DE

A D

DE S. EUTYCHE, SIVE EUTYCHO

DISCIPULO SANCTI JOANNIS EVANGELISTÆ ET APOSTOLI PAULI,

DISQUISITIO HISTORICO - CRITICA.

G. C.

§ I. An hodiernus ille Sanctus sit diversus ab homonymo, de quo Majores nostri olim egerunt.

EXEUNTE SÆCULO I AUT INEUNTE II. Papebrochius distinguit duplicem S. Eutychum.

Papebrochius noster ad diem XXVIII Maii *egit de S. Eutychio sive Eutyche martyre et episcopo Melitenæ in Armenia minore, quem ab hodierno ejusdem nominis Sancto distinctum putat, ut ibi tomo VI istius mensis pag.* 734 *monet his verbis :* Qui ei a Græcis B decantatur Canon, ipso statim principio et alibi Apostolorum discipulum facit ; quod licet ei commune sit cum sancto Eutyche discipulo sanctorum Joannis Euangelistæ et Pauli, cui idem plane accinitur distichon, et qui in eadem minori Armenia colitur XXIV Augusti ; quia tamen in civitate diversa, videlicet Sebaste, et confessor iste obiisse dicitur, hunc, qui ut hieromartyr proponitur, distinguimus ab altero, licet non sine formidine, ne nota temporis ab uno perperam transierit ad alium.

quem alii eumdem suspicantur.

2 *Quod ad titulum hieromartyris attinet, illum etiam hodierno* S. Eutycho *Græci tribuunt in Menæis magnis, ubi die* XXIV *Augusti eum sic annuntiant :* Τοῦ ἁγίου ἱερομάρτυρος Εὐτυχοῦς, μαθητου του ἁγίου Ἰωάννου του Θεολόγου. *Id est :* Sancti hieromartyris Eutychis, discipuli sancti Joannis Theologi. *Deinde post Officium solenne, quo festum hujus S.* Eutychis *celebrant, eamdem annuntiationem fere repetunt hoc modo :* Τῷ αὐτῷ μηνί, κδ', μνήμη του ἁγίου μάρτυρος Εὐτυχοῦς μαθητοῦ του ἁγίου Ἰωάννου του Θεολόγου, καί του ἁγίου ἀποστόλου Παύλου. *Id est :* Eodem mense, XXIV *die,* memoria sancti martyris Eutychis, discipuli sancti Joannis C Theologi et sancti apostoli Pauli. *Huic ultimæ annuntiationi subjunguntur iidem duo versiculi, qui die* XXVIII *Maii in Menæis de S. Eutychio præsule Melitenæ referuntur, et quos Papebrochius ibidem explicuit. Hæc aliaque inferius referenda favent identitati utriusque Sancti, et ideo forsan Castellanus die* XXIV *Augusti ad annuntiationem Martyrologii Romani Gallice versam in margine interrogat, an hodiernus* S. Eutychus *sit idem cum illo, quem Græci die* XXVIII *Maii colunt.*

cujus opinioni favet Menologium Basilianum,

3 *At si consulamus elogia sive compendia Actorum, quæ Græci de hodierno* S. Eutycho *narrant, ab altero ejusdem nominis martyre videtur diversus esse, ac in patria vitam tranquille sine martyrio vel violenta morte finivisse. Certe Menologium Basilii imperatoris, quod anno* 1727 *Urbini Græco-Latine vulgatum, et interdum ab editoribus aliunde suppletum est, die* XXIV *Augusti de Sancto nostro Sebastopolitano habet sequentia :* Eutychius Christi martyr Sebastopoli natus, propter Christi desiderium, patriæ ac parentibus nuntio remisso, secessit ad Joannem Theologum, et illius evasit discipulus ; cujus ipse virtutem imitatus, Dei gratia repletus fuit, divinoque zelo commotus, erroris munitiones evertit, idolorum fana solo æquavit, et infideles ad Christum convertens baptizavit. Post Theologi autem transitum, discedens ad sanctum Paulum, passus est simul cum eo vincula, tormenta, atque flagella ; et in fornacem etiam E injectus, pluvia descendente, illamque exstinguente, exiit illæsus ; ac belluis traditus vorandus, nullam ab eis læsionem accepit. Exinde a Dei angelo ductus, Ephesum proficiscitur, et sui magistri grege reviso, iterum in propriam se contulit civitatem, ubi plenus dierum requievit. *Nunc aliqua circa istud elogium notanda occurrunt.*

quod aliunde suppletum est,

4 *Imprimis illud elogium non invenimus hac die in Synaxario Cryptæ-Ferratæ, quod ex Menologio Basiliano collectum est, et cujus partem post tomum primum Augusti pag.* 663 *et sequentibus Græce edidimus. Unde suspicamur, id ex alio quodam Menologio Græco desumptum esse, quod utinam editores Romani distincte assignassent. Hi novissimi editores in præfatione ante partem primam Menologii Basiliani quidem monent, quod, ob avulsa quædam vetusti codicis folia, dies aliquot, ex Menæis excusis descriptos Latineque versos adjecerint. Sed oportet hoc elogium aliunde excerptum fuisse, quandoquidem illud cum Menæis impressis accurate non convenit, ut inferius ex Latina eorum interpretatione manifestum fiet. At undecumque istud elogium* F *prodierit, duas difficultates in eo occurrentes observamus, ac discutere conamur.*

in quo difficultates aliquas,

5 *Prima est, quod hic Sanctus initio elogii nominetur* martyr, *et in fine dicatur ad patriam rediisse, ibique plenus dierum requievisse, vel naturali morte ad Superos migrasse, cum tamen plerumque tantum martyres appellentur illi, qui pro fide Christiana sanguinem fundunt, aut ex illatis tormentis vulneribusque exspirant. Verum hæc conciliari possunt, si titulus* martyris *minus stricte usurpetur, et etiam tribuatur iis, qui pro fide Christiana passi sunt tormenta vel vincula, quamvis ea postmodum evaserint. Unde* S. Eutychus *latiori modo martyr dici potest, eo quod pro nomine Christi vincula et flagella sustinuerit, et postea flammas ac feras illæsus evaserit, ut in relato Actorum compendio narratur.*

quæ sese offerunt,

6 *Sic S. Joannes apostolus a Gregorio Nysseno in altera laudatione sancti Stephani, quam Laurentius Alexander Zacagnius Vaticanæ bibliothecæ præfectus anno* 1698 *Romæ edidit, inter Collectanea monumentorum veterum tomo I pag.* 340 martyrum choris annumeratur, *etiamsi*

Roma

AUCTORE G. C.

Romæ illæsus exiverit ex dolio ferventis olei vel aquæ, at hic legitur : apud æquos enim rerum æstimatores, *ut ibidem sanctus Gregorius subjungit,* non ex passionis eventu, sed ex desiderio libere eligentis voluntatis de martyrio existimatur. *Hinc etiam S. Augustinus sermone* 106 *de Diversis cap.* IV, *sive in editione Plantiniana Antverpiensi tomo X Operum ejus pag.* 579 *sic loquitur :* Non enim, quia Joanni apostolo passio defuit, ideo passioni animus præparatus deesse potuit. Non est passus, sed potuit pati. Præparationem ejus Deus noverat ; quemadmodum tres pueri arsuri missi sunt, non victuri. Negabimus eos martyres, quia flamma eos urere non potuit? Interroga ignes ; passi non sunt. Interroga voluntatem ; coronati sunt. *Ex his patet, quo sensu Sanctus noster vocari martyr possit.*

dissolvere nitimur :

7 *Altera difficultas in eo consistit, quod* S. Eutychus *ab editore Menologii dicatur post sancti Joannis* transitum *(Græce* μετὰ δὲ τὴν μετάστασιν τοῦ Θεολόγου *legitur) ad S. Paulum Apostolum discessisse : si enim vox Græca* μετάστασις *hoc loco significet obitum vel exsilium, in qua significatione sæpius accipitur, chronologia non cohæret,* B *cum S. Paulus diu ante exsilium vel mortem sancti Joannis martyrio coronatus fuerit. Neque hanc difficultatem tollit vox Latina* transitus, *quæ etiam pro morte vel obitu interdum sumitur. Debuisset itaque Latinus interpres clariori modo mentem suam explicare. Cum tamen vox Græca* μετάστασις *etiam transpositionem vel mutationem significare possit, auctorem Græcum hujus elogii benigne interpretari volumus, et libenter illam vocem arripiemus pro quadam S. Joannis peregrinatione vel expeditione apostolica, post quam* S. Eutychus *ad sanctum Paulum apostolum discessisse potuit.*

sed Menæa Græca nec secum.

8 *Non tam facile conciliabimus impressa Græcorum Menæa, quæ sibi manifeste contradicunt. Accipe specimen hujus contradictionis ex ecclesiastico eorum Officio, in quo hodie recitant,* S. Eutychum *post tolerata vincula et flagella, devictasque flammas et feras tandem capite plexum fuisse, illumque proprio suo sanguine, veluti divino curru, ad cælos evectum esse. Nunc audi et expende illa, quæ ibidem in elogio ejusdem narrant hoc modo :* Hic gratia Dei plenus sancto Paulo apostolo adhæsit. Deinde Tomos ad præ- C dicationem Euangelii profectus, templa idolorum evertit, et vincula verberaque toleravit. Diu in carcere afflictus, in eo panem cælitus accepit. Igni injectus et in escam datus est feris, ex quibus una, loquens humana voce, omnes obstupefecit. Post hæc omnia superata, angelo deducente illumque confortante, rediit in patriam suam Sebasten, in qua plenus dierum requievit in Domino. *Hunc incolumem* S. Eutychi *redditum in patriam et quietum in ea obitum Græci combinent cum supradicta capitis ejus amputatione, si possint. Etiam meminerint probare prodigiosam loquelam illarum ferarum, quas in Menæa sua sæpius inducunt : nam sine certiori testimonio incredibilia hujusmodi portenta relegabimus ad fabulas Æsopi, in quibus bestiæ colloquuntur.*

nec cum Latinis Martyrologiis conciliare possumus,

9 *Interea consulamus Martyrologos Latinos, qui eumdem Sanctum tamquam confessorem annuntiant. Inter illos Galesinius die* XXIV *Augusti eum exornat hoc elogio :* In Græcia sancti Eutychii, beati Joannis Euangelistæ discipuli, qui prædicationis causa, multis peragratis provinciis, et divina ejus prece eversis idolorum templis, in carcerem detrusus, verberibus affectus, et in ignem positus, ab omni periculo divinitus ereptus, sancte mirificeque factorum gloria clarus, D obdormivit in Domino. *Simile ejusdem Sancti elogium sine loco mortis in hodierno Martyrologio Romano legitur in contractum :* Eodem die, sancti Eutychii, discipuli beati Joannis Euangelistæ, qui ob Euangelii prædicationem in multis regionibus carceres, verbera et ignes perpessus, in pace tandem quievit. *Galesinius et Baronius in notis ad has annuntiationes, assignant monumenta Græca, ex quibus hanc Sancti notitiam videntur hausisse. Sed quomodo Latinas illas annuntiationes conciliabimus cum titulo hieromartyris et memorato capitis supplicio, quod Menæa excusa huic hodierno* S. Eutycho *adscribunt, nisi rotunde dicamus, Græcos secum pugnare, vel in asserendo hujus Sancti martyrio turpiter hallucinatos esse?*

et argumenta præcipua,

10 *Propterea de duplicato perperam uno eodemque Sancto redit nostra suspicio, et ideo hic accuratius expendemus argumenta, quæ identitati utriusque favent aut adversantur. In Officio ecclesiastico S. Eutychii, quod Græci in Menæis impressis ad diem* XXVIII *Maii celebrant, apud nos tomo VI istius mensis pag.* 734 *Sanctus ille* E *dicitur* ab Apostolis Christi diligentissime institutus, et ad supremam provectus ætatem. *Pagina sequente sic iterum laudatur :* Divina fide et gratia repletus, o gloriose, salutare verbum cum Apostolis prædicasti, dissipans densissimas impietatis tenebras. *Hæc ætas etiam Sancto nostro hodierno convenit, et ex ea liquet, errasse Galesinium, qui die* XXVIII *Maii martyrium prioris Eutychii usque ad tempora Gordiani imperatoris distulit.*

quæ identitati utriusque Sancti favent,

11 *In eodem Menæorum canone vel Officio nullum fit verbum de patria istius sancti Eutychii, de palæstra martyrii aut dignitate episcopali, quamvis ei subnectatur hæc annuntiatio :* Τῷ αὐτῷ μηνὶ, κη', τοῦ ἁγίου ἱερομάρτυρος Εὐτυχοῦς, ἐπισκόπου Μελιτηνῆς. *Id est :* Eodem mense, *die* XXVIII, sancti hieromartyris Eutychis, episcopi Melitenæ. *Dein sequuntur duo versiculi Græci, in quibus ad nomen Eutychis vel Eutychii frigide alluditur, ut Papebrochius noster tomo VI Maii pag.* 734 *satis explicuit. At iidem illi versiculi die* XXIV *Augusti in Menæis recurrunt, et hodierno Sancto nostro rursus aptantur. Ceterum in Menologio Basiliano, Slavo-Russico, et* F *Martyrologio Romano ad diem* XXVIII *Maii nulla occurrit mentio de S. Eutyche vel Eutychio episcopo Melitenæ, quamvis ad diem* XXIV *Augusti in his monumentis annua* S. Eutychi *nostri memoria celebretur, ita ut Martyrologi illi tantummodo unum celebrem istius nominis Sanctum videantur agnovisse. Primus e Latinis Martyrologis Galesinius, quantum hactenus scimus, haud dubie Menæa vel recentiores Græcos secutus, die* XXVIII *Maii sanctum Eutychum episcopum Melitenæ, et die* XXIV *Augusti Sanctum nostrum hodiernum distincto elogio annuntiavit. Hæc omnia mature considerata, confusioni vel identitati utriusque Sancti patrocinantur. At jam proferamus ea, quæ huic identitati repugnant.*

et eidem adversantur,

12 *Imprimis excusa Græcorum Menæa diversis diebus hos Sanctos homonymos singulari ac distincto Officio ecclesiastico celebrant. Die* XXVIII *Maii indicant, episcopum Melitenæ in aqua martyrium consummasse, ut colligitur ex his Officii verbis :* Mari demersus, o beate Eutychi, inimici myriades demersisti . . . Religatis manibus clausus, missusque in profundum, felicem finem in

AUCTORE G. C.

A in ipso excepisti. Innotuerunt, o gloriose, viæ tuæ in aquis, in quibus prudenter vitam finiens, suffocasti, o sapiens martyr, superbum cum toto suo exercitu tyrannum... Verbum, quod nullum habet initium, prædicans, Eutychi, culeo tamquam arcæ immissus es, et profundo traditus, ad salutis portum appulisti... Tamquam oblationem tradidisti, o beate, animam tuam Deo, in mediis quidem aquis finem divinum sortitus, deinde vero ad torrentem voluptatis locatus es. *Cum ex repetitis illis Sancti laudibus abunde constet de genere martyrii, discere cuperemus, qua auctoritate Galesinus illud mortis genus mutaverit, ac die* XXVIII *Maii eumdem Sanctum ita annuntiaverit:* Melitinæ sancti Eutychii episcopi et martyris, qui, Gordiano imperatore, religionis causa suppliciis variis tortus, demum securi percussus cælestem coronam accepit. *Si vero episcopus ille Melitenæ sub imperatore Gordiano martyrium subiisset, clara esset utriusque Sancti distinctio. Sed hic est crassus Galesinii parachronismus, ut supra* B *demonstravimus.*

erudito lectori proponimus.

13 *Porro Menæa Græca ad diem* XXIV *Augusti suggerunt alia distinctionis indicia, quæ jam breviter observabimus. Primo Menæa asserunt, hodierno* S. Eutycho *patriam fuisse Sebasten, quam Menologium Basilii Sebastopolim appellat. Sunt autem variæ hujus nominis civitates in Oriente, quemadmodum apud geographos passim obvios licet videre. Secundo altum est silentium de episcopali dignitate Sancti hodierni, quam tamen alteri S. Eutycho diserte ac nominatim tribuunt. Tertio diversum ab alterius submersione assignant genus martyrii, dum in Officio hodierni* S. Eutychi *dicunt, ei caput amputatum fuisse, licet hac in re errent, et sibi contradicant, ut superius ostendimus. Quarto memoriam Sancti nostri hodierni exornant versiculo quodam hexametro, qui etiam in Ephemeridibus Græco-Moscis ad diem* XXIV *Augusti refertur hoc modo.*

Εἰκάδι, Ἔυτυχε, ἀμφεκαλυχε λίθος σε τετάρτη.

Eutyche, te saxo condit vigesima quarta.

Suspicamur, hic alludi ad saxeum vel marmoreum S. Eutychi *tumulum, in quo fortasse sacrum ipsius corpus die* XXIV *Augusti conditum est.* C

ejusque judicio subjicimus.

14 *Maxima denique disparitas inter utrumque Sanctum apparet in fine vitæ: nam episcopus Melitenæ culeo inclusus et in mare demersus, pro fide Christiana martyrium subiit, ut supra ex proprio ejus Officio retulimus. Hodiernus autem* S. Eutychus *post inita pro Christi nomine varia certamina et exantlatos multos labores, tandem in patriam rediit, ibique meritis et annis plenus, in Domino placide obdormivit, ut in Menologio Basilii et supra memorato Menæorum elogio legimus. Unus itaque proprie martyr, alter vero confessor appellandus erit, nisi quis contendat, Græcos Menæorum collectores omnia confudisse, et temere Officium unius ejusdemque Sancti duplicasse, quod sine manifesta ratione non est præsumendum. Habet hic eruditus lector præcipua propositæ difficultatis argumenta, ita ut de hac intricata controversia possit ferre judicium, quod ei liberum relinquimus, et ad aliam quæstionem progredimur.*

§ II. An Sanctus hodiernus sit idem cum illo adolescente, quem ex lapsu mortuum sanctus Paulus Apostolus Troade ad vitam revocavit.

S. Paulus Eutychum quemdam vitæ restituit.

Sanctus *Lucas in Actibus Apostolorum cap.* XX *narrat sequentia:* Nos vero navigavimus post dies azymorum a Philippis, et venimus ad eos Troadem in diebus quinque, ubi demorati sumus diebus septem. Una autem sabbati, cum convenissemus ad frangendum panem, Paulus disputabat cum eis profecturus in crastinum, protraxitque sermonem usque in mediam noctem. Erant autem lampades copiosæ in cœnaculo, ubi eramus congregati. Sedens autem quidam adolescens, nomine Eutychus, super fenestram, cum mergeretur somno gravi, disputante diu Paulo, ductus somno cecidit de tertio cœnaculo deorsum, et sublatus est mortuus. Ad quem E cum descendisset Paulus, incubuit super eum; et complexus dixit: Nolite turbari; anima enim ipsius in ipso est... Adduxerunt autem puerum viventem, et consolati sunt non minime. *Hic vides, adolescentem illum, quem sanctus Apostolus Paulus vitæ restituit, Eutychum nominari.*

quem Raderus hodiernum esse conjicit

16 *Ex hac nominis similitudine Raderus noster conjectat, hunc adolescentem non esse diversum ab hodierno nostro* S. Eutycho, *et hac die in Mss observationibus ad Menæa Græca, citato sancti Lucæ textu, conjecturam suam proponit his verbis:* Hunc ergo Paulus rursus in vitam excitavit, qui videtur postea Paulum secutus, et, capto Paulo, Joannem. Enimvero conjectura est, non affirmatio contentiosa, quamvis meo quidem animo prope certa: nam et nomen convenit, et adolescens cum aliis in multam noctem de rebus cælestibus et fide disputantem audiit, et lapsu exstinctus ab eodem in vitam est revocatus. Quid mirum, si illi postea velut alteri parenti semper adhæsit? *Nihil quidem in hac adhæsione miri est; sed magnopere miramur, nostrum* S. Eutychum *civem Sebastopolitanum, qualis in Menologio Basiliano et* F *Menæis Græcis appellatur, Troadem venisse, ut sanctum Apostolum Paulum de fide disputantem vel concionantem audiret. Nobis itaque verosimilius apparet, hunc Eutychum adolescentem, quem S. Paulus a morte excitavit, incolam vel accolam Troadis fuisse.*

Tamayus hanc conjecturam avide arripit,

17 *Licuit Radero candide conjecturam suam eruditis examinandam proponere. Sed Hispani quidam fabulatores hanc veluti sententiam certam nobis obtruserunt, et incautos fallere conati, martyrium hujus Eutychi ad majorem patriæ suæ gloriam in Hispania collocarunt. Inter hos Joannes Tamayus Salazar die* XXIV *Augusti in Martyrologio suo Hispanico confidenter more suo sic illum annuntiat:* Telæ in Vaccæis Hispaniæ, sancti Eutychii martyris, qui cum primum Paulo adhæsisset, quo e vivis sublato, postmodum Joannis Apostoli quæreret magisterium, ejus doctrinam discipulus exaudire promeruit, a quo in gentium prædicationem dimissus, innumeras peragravit provincias, donec Hispanias adiens, ibidem martyrio coronatus occubuit. *Quis non crederet, hic nobis folium Sibyllæ recitari?*

 18 *Attamen*

AUCTORE G. C.

suoque Pseudo Dextro fretus.

18 *Attamen Tamayus sibi diffidens, aut forsan imposturæ suæ conscius, in auxilium vocat Pseudo-Dextrum, qui in Chronico suo ad annum Christi* 112 *num.* 4 *sic fabulatur*: Sanctus Eutychius, sancti Pauli discipulus, ipso prædicante, de fenestra præcipitatus et in vitam revocatus (qui secutus est sanctum Joannem Euangelistam) Telæ passus in Vaccæis, in Hispania completo martyrio, gloriusus migrat ad Dominum. *Deinde Pseudo--Dexter in eodem fabuloso suo Chronico ad annum Christi* 299 *de publico istius martyris cultu vel celebri ejusdem veneratione fingit sequentia:* Telæ in Hispania prope Palentiam, Vaccæorum urbem prævalidam, sanctissimi Eutychii martyris insignis memoria. *Verum huic priori et posteriori Pseudo-Dextri testimonio æqualem, id est nullam, fidem adhibemus, cum fraudes ejus jam sæpius evidenter detexerimus.*

in Martyrologio Hispano Acta hujus Sancti

19 *Nihilominus hoc oraculo fretus Tamayus ibidem nobis exhibet Acta ejus, quamvis ea a nemine collecta fuisse fateatur, et fini suo intentus, gesta varia commiscet in hunc modum:* Eutychius ex Troade urbe Achaiæ ortus, cum ad adolescentiæ florem attingeret, audita fama B Pauli Apostoli, qui per regionem illam Euangelii fidem populis prædicabat, ejus audiendi doctrinam magnopere vexabatur *(forte scriptor obscurus dicere voluit* magno desiderio tenebatur.) Cum ecce Paulus e Corintho Troadem perveniens, cœpit cum doctioribus disputare et sermonem instruere, quo Christi veram fidem, ejusque divinitatem edoceret. Eutychius desiderio visendi Apostolum protractus, domum, ubi erat dissertatio habenda, cunctanter ingressus et ad locum, quem occasio permisit, ascendens, ibidem Pauli doctrinam audire curiosus occepit.

ex variis auctoribus collecta commiscet,

20 Sed cum intempestæ noctis spatium, sermo Apostoli valde prolixus, et adolescentis languor somnum attraheret, illius vi prorsus oppressus, de tertio cœnaculo deorsum occidit. Tunc

inœsto sonnere beatu *

Atria, concurrit gemitu miserata frequenti

Turba videre locum, qui funere tristis acerbo

Lætitiam facturus erat.

* *lege* boatu

Cujus rei successus inopinatus Apostoli sermonem intercludens, extra domum prosiliens, Eutychium mortuum inveniens, super eum incubuit, C et complexus, circumstantibus dixit: Nolite turbari; anima enim ipsius in ipso est. Tunc circumstantes adduxerunt adolescentem et vivum invenerunt; qui in posterum Paulo adhærens, ejus discipulus et comes exstitit individuus. Sed demum Paulo e vivis sublato, Joannem Euangelistam insecutus, ejusque discipulus factus, Euangelici sermonis prædicator effectus, fere totius orbis regiones peragravit, in quibus propter fidei prædicationem, carceres, verbera, et ignes perpessus, tandem Hispaniam pervenit, ubi ad urbem Telam denique tentus, et ad præsidis tribunal perductus, et in Christi confessione perseverans, consummato martyrio, spiritum Deo reddidit; cujus memoria multis sequentibus seculis perduravit. Occubuit igitur sanctissimus vir IX Kalendas Septembris, anno CXII

ac sibi ipsi contradicit.

21 *Hæc Tamayus ex Actibus Apostolorum, ex Martyrologiis Latinis, et partim ex cerebro suo promiscue coacervans, ita honori patriæ suæ fuit intentus, ut hunc Eutychum adolescentem, quem cum alio homonymo confundere cupiebat, præter intentionem suam ab hodierno* S. Eutycho *maxime distinxerit: dum enim initio Actorum asserit, quod adolescens ille* Eutychus ex Troade D urbe Achaiæ ortus *fuerit, ignoravit aut non advertit, hodiernum ejusdem nominis Sanctum in Menologio Basiliano et Menæis Græcis ex urbe Sebastopolitana ortum dici, et consequenter ab altero diversum esse. Denique Martyrologus ille Hispanus post commixta et confusa duorum Eutychorum Acta, quæ superfluis verbis exornavit, brevitatem eorum ridicule excusat hoc modo:* Acta sic brevi epilogo coadunata desumere potuimus, quia prolixiora nequaquam nobis permisit scriptorum oblivio aut temporum intercapedo. Nec est immorandum in qualitate martyrii: nam licet aliqui tueantur, sanctum Virum non martyrem, sed confessorem excidisse *, alii per martyrium sublatum contendunt; quorum sententiæ ex Dextri auctoritate adhæremus. *Ego auctoritatem Menologii Basiliani et Martyrologii Romani figmentis Pseudo-Dextri longe præfero, et ex eorum testimonio probabilius arbitror, hodiernum* S. Eutychum *post varia pro fide certamina tandem in pace obiisse.*

* *forsan* exstitisse *vel* excessisse

Sed Nicolaus Antonius fidem istius Martyrologi explodit.

22 *Quandoquidem mihi non lubet cum hoc Martyrologo Hispano vel Francisco Bivario Dextri explicatore diutius disceptare, toti fabulatorum cohorti cordatum scriptorem Hispanum* E *oppono, nempe Nicolaum Antonium Hispalensem, qui in Bibliotheca Hispana veteri lib.* VII *cap.* VII *num.* 114 *Joannem Tamaium depingit his coloribus:* Joannes Tamaius, ut hinc exordiamur, homo diligens et laboriosus, insignique copia librorum, quæ ad manum semper ei fuit in laudata bibliotheca Inquisitoris generalis, usus, non tamen cunctas ad scribendum attulit dotes, quæ in historico, maxime sacro, desiderantur: nam ut prætermittam Latinæ linguæ ignorantiam, quæ omnibus fere versibus sese prodit, non dico elegantis et idonei sermonis, cui aliqua deberetur laus, sed recti saltem et solœcismis vacui, de quo ad quemcumque Latina etiam balbutientem verba provocare possum, totum se dedit in ulnas confictorum nuper auctorum in officina Toletana, qui omnes ei paginas et omnia illustrissimorum alias lucubrationum spatia nugis et fabulis intolerandis et enormibus implevere, adeo ut absque his vastum Opus mole *(Martyrologium Hispanicum intelligit, ut aliunde liquet)* senoque volumine turgens, majori ex parte ad justam decrevisset formam. F *Deinde ostendit, eum scripta sub nomine veterum fraudulenter conficta vulgasse, et sic opem tulisse aliis ejusdem farinæ fabulatoribus, quas in Bibliotheca sua sparsim detegit et explodit.*

et in Mss. suis posthumis

23 *Præterea laudatus Nicolaus Antonius in Mss. posthumis, quorum partem, ab amplissimo et admodum R. D. Adriano Coninck consanguineo auctoris humaniter nobis communicatam, Matriti anno* 1721 *transcripsi, multis exemplis ostendit Pseudo-Dextrum barbare ac vitiose scribere, cum tamen S. Hieronymus verum Dextrum ab elegantia laudet, et Ciceronianum fuisse innuat. Deinde Nicolaus ordine mensium texit integrum catalogum illorum Sanctorum, quos absque martyrii aut obitus loco memoratos, Pseudo-Dexter aut ejus commilitones affectatione ridicula Hispaniæ perperam adjudicarunt. Inter hos recenset hodiernum* S. Eutychum, *qui in Martyrologio Romano sine certo mortis loco refertur, et cujus occasione Pseudo-Dextrum exagitat his verbis:* Quid tunc faceret impotentissimæ aviditatis homo, nisi pro more positam in medio mercem, cujus nomine nulla sese

A AUCTORE G. C.

sese actione aut interdicto pulsandum noverat, afferre domum, sibique vendicare?

Hanc ipsam fabulam de illo Eutycho.

24 *Denique post allegatum duplicem Pseudo-Dextri textum, quem superius exhibuimus, et in quorum primo adolescens ille Troadis de fenestra tertii cœnaculi* præcipitatus *deorsum cecidisse dicitur, impostorem idem censor Hispanus ita refellit :* Duo hic sunt, in quibus fallere voluit credulos insignis delusor. Primum, eumdem esse Eutychium adolescentem provinciæ Troadis, quem e fenestra tertii cœnaculi, non PRÆCIPITATUM (ut Latii flos et medulla loquitur, Ciceronianus inquam Dexter) sed præcipitem vitæ restituit Paulus Apostolus, ut in Actorum vigesimo capite refertur, cum Eutychio Joannis Euangelistæ discipulo, a Græcis laudato. Si ita esset, non ignorarent Græci, quibus alioqui solis res ejus gestæ compertæ sunt. Nec facile obvolutum silentio dixeris, aut memoria deperditum in historia Eutychii tam insigne miraculum.

in Hispania passo, nominatim refellit

25 Præterea plurimum variant Dextri et Græcorum relationes. Græci multa perpessum, sed, ab omni periculo divinitus ereptum, ut Galesinius ex eorum fontibus loquitur, in Domino aiunt obdormivisse ; Dexter vero martyrium complevisse scribit. Alterum falso dictum est, Eutychium hunc Joannis discipulum Telæ in Hispania pro veræ fidei confessione interfectum. Deerat inter alia loci notitia ; peregrinatus insuper ille dicitur in multis regionibus. Quidni et in Hispaniæ intima? Nec tantum peregrinatus, sed etiam occisus? Hæc mentiendi ansa et occasio. *Tandem Nicolaus Antonius proponit controversiam, inter Tamayum et Bivarium agitatam, de alio S. Eutychio, quem Usuardus aliique veteres Martyrologi ad diem* XI *Decembris in Hispania annuntiant, et prudenter censuram suam concludit his verbis :* Sed recedamus jam hinc (etenim argutari amplius in aliis pudet) contenti Eutychio, vero Hispaniarum honore, qui undecimam Decembris diem memoria sua consecrat. *Nos etiam finem imponimus huic disquisitioni historico-criticæ, cujus initio ad marginem ex conjectura mortem hodierni Sancti exeunte seculo primo vel ineunte secundo collocavimus.*

B E

DE SS. AUREA, SEU CHRYSE VIRGINE, CENSORINO, FELICE, MAXIMO; HERCULINO, VENERIO, STYRACINO, CENA, COMMODO, HERMETE, MAURO, EUSEBIO, RUSTICO, MONAGREO, AMANDINO, OLYMPIO, CYPRIO, THEODORO TRIBUNO, SABAINO,

MARTYRIBUS APUD OSTIA TIBERINA,

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

J. P.

Aliqui ex his Martyribus alias dati ; S. Aureæ cultus apud Græcos et Latinos ; Acta corrupta ; eorum exemplaria.

C

CIRCA MEDIUM SÆCULI III. Aliqui ex his Martyribus alibi sunt dati :

Tomo *II Januarii, ad diem* XXX *ejusdem mensis, inter Prætermissos ac dilatos in alios dies, hic sanctorum Martyrum manipulus jam pridem signatus fuit e Menæis Græcis,* licet non omnino, *sicut ibidem monuimus,* correcte expressa eorum sint nomina ; *quorum habebitur ratio inferius occasione Actorum. Porro* Maximum presbyterum, Archelaum diaconum, *ac* Cyrinum episcopum, *qui una cum aliis nominantur ad dictum diem, omittimus hodierno, quia hesterno de illis egimus cum Martyrologio Romano : in quo pro* Cyrino *scribitur* Quiriacus, *qui alibi vocatur* Cyriacus, *ut die* XXIII *hujus videre datur. Die autem* XXII *ejusdem mensis sermo nobis fuit de* S. Hippolyto *episcopo et martyre, laudatum Martyrologium secutis, qui inter eosdem Prætermissos, e citatis Menæis notatus, sed in istum diem dilatus fuerat. Monito de rebus his lectore, ad publicam nostrorum Pugilum venerationem illustrandam progredimur : ac primo dicemus de Græcis, e quorum Menæis continuo illos recitavimus.*

aliorum ultra

2 *Narrationem martyrii, seu elogium, quod exstat in eisdem Menæis Græcorum, etiamsi non* F *sit longum, supersedemus huc transcribere : nam cum Martyres sint apud Latinos, atque adeo eorum cultus, et qualisqualis historia ab his ad illos sit derivata, non est, quod in Oriente quæramus notitias de iis rebus, quæ in Occidente peractæ sunt. Obiter tamen observasse non abs re fuerit, tres Martyres e pluribus supra annuntiatis nominatim exprimi in elogio isto, videlicet* Censorinum, Chryseu *seu* Auream, *et* hujus famulum Sabaïnum ; *quibus hi præmittuntur versiculi, quos e Græco ita interpretamur Latine more nobis usitato. Et de* S. Censorino *quidem sic habent Menæa Græca :*

Τείνων τράχηλον τῷ ξίφει Κενσουρῖνος
Ἦν οἷον ξυρῷ τοῖς συνάθλοις ἀκόνη.

Dum colla Censorinus ad gladium obtulit,
Quod cos novaculæ est, sodalibus hic fuit.

Inter Adagia a Paulo Manutio collecta, et Ursellis edita anno 1603, *pag.* 35 *est illud,* ξυρὸς εἰς ἀκόνην, novacula in cotem : *cujus proverbii significationes ibi legi possunt ; sed omnino discrepant ab ea, quam in hoc frigido versu videtur poëta indicare voluisse, si ejus sensum recte assequor, quem hoc vel simili modo exponi posse* saltem

AUCTORE J. P.

saltem per conjecturam censeo: Sicut cos novaculam acuit ad secandum; sic Censorinus *confortans et cibo alens Christianos pugiles, acuebat quodammodo illos adinstar cotis ad martyrium. Vide Acta, quæ daturi sumus, cap.* I, *num.* 6. *Allusio autem ista quam longe sit quæsita, nemo non videt.*

apud Græcos.

3 *Eadem Menæa Græca de* S. Sabaïno *canunt ista, quæ Latine sic reddimus:*

Σπλάγχνα φλέγουσι Σαβαίνου λαμπάσι
Τὰ παμπόνηρα τέκνα τῆς ἀσπλαγχνίας.

Tua, Sabaine, viscera exurit mala
Gens, viscerum expers, barbara, immitis, ferox.

Allusio est in vocibus σπλάγχνα, *et in* ἀσπλαγχνίας: *quasi dicat poëta: lampadibus urunt* Sabaïni *viscera homines pessimi, et qui non habent viscera misericordiæ. Cui allusioni parum vel nihil leporis poëtici inest.*

Prædicta Menæa his versiculis prosequuntur martyrium S. Aureæ, *seu* Chryses, *quos ita interpretamur Latine:*

Χρυσῆ βυθῷ βληθεῖσα παστῷ του πόλου
Νύμφη πρόσεισι προσφάτως λελουμένη.

B Jacta in profundum gurgitem Chryse fuit:
Modo lota thalamos sponsa cælestes subit.

Apud Græcos χρύσεος, *contracte* χρυσοῦς, *est* aureus: *in feminino* χρυσῆ: *unde proprium* Χρυσῆ, Aurea.

ac S. Aureæ in Martyrologio Romano:

4 *Annuo cultu celebratur apud Latinos* S. Aurea, *et sic annuntiatur in Martyrologio Romano hac die* XXIV *Augusti:* Apud Ostia Tiberina sanctæ Aureæ virginis et martyris, quæ, saxo ad collum ligato, in mare demersa est; cujus corpus ad littus ejectum beatus Nonnus sepelivit. *Inter Prætermissos ad diem* XX *Maii apud nos jam pridem observatum est,* S. Auream in Ostia, scilicet Tiberina, virg. et mart. celebrari in apographo Epternacensi Martyrologii Hieronymiani; *sed* pro *ea* in aliis nomen AUREI legi, et adjungi Nostra *etc.* loco Ostiæ. *Quod non est mirum in tanta apographorum Hieronymianorum luxatione et corruptione. Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ hodierna die illam signat, ac martyrium ejus narrat* ex Actis illius M. S., e quibus Antonius Gallonius vitam contexuit. *Ex his cum de publica* S. Aureæ *veneratione satis constet, plures de ea, si exstent, non* C *inquirimus annuntiationes. Observa obiter, Ferrarium modo citatum agere seorsim de* S. Sabiniano, *famulo* S. Aureæ, *qui apud Græcos supra vocabatur* Sabaïnus: *de quo postmodum recurret mentio; sed perpauca de eo refert* ex Passione *ejusdem* S. Aureæ: *cujus historia seu Acta sunt exiguæ admodum auctoritatis, ac liberali spongia indigent.*

ejusdem Acta.

5 *Quandoquidem vero Acta illa ita sunt conflata et commixta, ut certamen plurimorum aliorum Martyrum memorent, de quibus tractavimus die* XXII *et* XXIII *hujus mensis, sicut in principio hujus Commentarii indicatum est; usui nobis erunt animadversiones aliquæ, quæ tunc occasione istorum Sanctorum præmissæ fuerunt. Primo itaque hic tamquam pro insertis habeantur, quæ ad dictum diem* XXII, *pag.* 506 *in Commentario historico S. Hippolyti* § II *multis disputata sunt de tempore martyrii ejus; quod, variis aliorum relatis sententiis, ac difficultatibus expensis, circa medium circiter sæculi tertii ibidem lato quodam modo dictum est contigisse. Jam vero cum eadem sit ratio temporis, quo* S. Aurea, *et quo S. Hippolytus martyrium compleverunt; adeat lector locum mox citatum.* D

dies martyrii quædam observationes

6 *Quid dicam de die, quo Sancta hodierna lauream certaminis adepta est? Quid de corporis sepultura? Respondeo ad primum. In apographo, quod infra prælo dabitur e Ms. sancti Maximini apud Treviros, indicatur martyrii cursum consummasse sub die* XXIII *Augusti. Vide ibidem dicenda num.* 17 *et* 18. *In alio autem Ms. nostro, quod anonymum appello, quia non invenio eidem adscribi, unde desumptum sit, refertur id accidisse die* XXIV *Augusti, his verbis:* Iratus præses jussit Virginem nudam plumbatis verberari: deinde saxo ad collum ejus alligato demergi in profundum maris sub die IX Kal. Septembris. *Cur autem in Menologio Basilii imperatoris apud Ughellum tomo X Italiæ sacræ inter Anecdota ab eo vulgata, col.* 333 *editionis novissimæ, referatur die* XXIX *Januarii: cur item in Menæis magnis Græcis celebretur die* XXX *ejusdem, ignoro. Nec mirum videri debet, Græcos hic dissentire a Latinis, cum ipsi Latini non raro annuntient eosdem Sanctos diversis diebus.*

de sepultura

7 *Respondeo ad secundum de Sanctæ sepultura. Acta ex Ms. S. Maximini hæc de illa scribunt apud nos num.* 18: Corpus sanctum pervenit ad littus, quam * beatus Nonnosus colligit: qui etiam Ypolitus nuncupatur, et cum omni diligentia sepelivit in prædio ejus, ubi habitaverat, quarto Kalendas Septembris. *In alio autem Ms. nostro anonymo sunt ista:* Corpus ejus ad littus projectum collegit Hippolytus Portuensis episcopus, qui Nonnus dicebatur; quod aromatibus condiens, linteisque involvens sepelivit cum omni diligentia in urbe Ostiensi: ubi hactenus viget memoria sanctæ Virginis, illiusque reliquiæ digno venerantur honore. *Ferrarius in Annotatione ad Acta* S. Aureæ *antea indicata,* De Nonno, *inquit,* episcopo, qui S. Auream sepelivit, lis est inter scriptores: nam alii illum eumdem cum Hippolyto episcopo Portuensi, cujus in Actis S. Aureæ fit mentio, esse putant, ut Baronius et Antonius Gallonius sentire videntur: quod tamen historiæ veritati repugnat; siquidem S. Hippolytus Portuensis ante S. Auream passus est, ex Martyrologio Romano, et ex Actis utriusque. Quomodo igitur corpus Aureæ potuit sepelire? Alii Nonnum episcopum Edessæ, qui Pelagiam convertit, fuisse arbitrantur. In qua sententia Petrus Damianus est in F epistola ad Nicolaum PP. II. Sed ille non sub Alexandro; sed sub Theodosio juniore, et Valentiniano imperatoribus vixit, ut apud Nicephorum in Historia ecclesiastica in Vita imperatorum. *At vide, quæ de hoc S. Petri Damiani errore sunt dicta in S. Hippolyto martyre Portuensi* § II, *pag.* 506, *num.* 9 *et* 10.

* l. quod

sanctæ Martyris.

8 *Porro camdem castigationem, qua Ferrarius utebatur contra Baronium et Gallonium, meretur exemplar Actorum S. Maximini: nam postquam retulisset citato num.* 18, *corpus Sanctæ a Nonnoso seu Hippolyto fuisse sepultum* quarto Kalendas Septembris; *subditur ibidem num.* 20, *quod ante diem* XXIV *ejusdem mensis martyrium complevisset Hippolytus, cum die* XXIII *memoretur fuisse sepultus. En tibi fragmentum textus:* Christiani.. levaverunt corpus, *quod et* sepelierunt.. sub die decimo Kalendas Septembris. *Ms. anonymum refert* S. Auream *in mare demersam fuisse sub die* IX Kal. Septembris, *ex num.* 6 *supra; ac deinde ab Hippolyto sepultum, ut modo diximus num.* 7: *postea vero in eodem apographo dicitur de Hippolyto episcopo:* Martyrium

A Martyrium implevit XI Kal. Septembris. *An igitur error irrepsit in numeros? An imperitus martyriographus modum numerandi dies mensis per Kalendas ignoravit? An duplicem episcopum obtrudit Hippolytum? Verum longa est historia de Hippolyto, longæ ambages, ut licet videre in S. Hippolyto martyre Portuensi pag.* 506, *quam nuperrime designabam, et sequentibus. De dicto corpore* S. Aureæ *aliquod etiam observandum occurrit :* nam, *uti legitur apud Ferrarium in Annotatione citata*, Antonius Gallonius et Baronius illud Ostiæ in propria ecclesia extare testantur. Tab. vero eccl. Parmen in Cathedrali ejusdem urbis quiescere indicant. *Sed respondeo vel utroque hoc loco forte exstare partem corporis.; vel Parmæ exuvias alterius Sanctæ synonymæ.*

...ujus Acta corrupta :

9 *Præter ea, quæ jam relata sunt adversus Acta* S. Aureæ, *consulat lector censuras, quibus Acta S. Hippolyti perstricta sunt eadem pagina* 506 *et* 507; *nec non dicta in SS. Quiriaco episcopo et aliis Martyribus Portuensibus ad diem* XXIII *Augusti, pag.* 566. *Ex errore autem, in quem impegit S. Petrus Damianus, manife-* B *stum est, Acta ista jam tum corrupta et confusa fuisse. Ne longius abeam : hoc addo breviter, historiam S. Hippolyti,* S. Aureæ, *et aliorum Sanctorum Martyrum, cum eadem historia connexorum, simili usam esse fortuna, quam subiere Acta alia innumera, in quibus etiam tunc, quando fortasse verum narrant, dubites, an firmum pedem figas, an in luto hæreas. Nunc dicamus aliqua de Actorum exemplaribus, ac primo quidem de Latinis.*

...orumdem exemplaria.

10 *Ms. anonymum, de quo supra, prænotatur hoc titulo :* Martyrium S. Aureæ virginis et martyris et sociorum. *Incipit :* Quo tempore Severus Aurelius Alexander sceptra Romani moderabatur imperii, agente Domitio Ulpiano Romulo, urbis Romæ præfecto. *In exemplari autem S. Maximini apud Treviros res dicitur accidisse sub Claudio : sic enim incipit* : Tempore, quo nequissimus Claudius Romanæ urbis sumpsit imperium *etc. Habemus præterea ecgraphum Martyrii S. Cyriaci episcopi, quod desumptum notatur* ex Bodecensis cœnobii, Ordinis Regularium S. Augustini. diœcesis Paderborn. Passionali pergameno Ms.; *in quo ecgrapho Acta* C S. Aureæ, *ac plurimorum aliorum Martyrum admixta sunt. Fragmentum etiam habemus, cui titulus*, S. Aureæ virg. Passio, *quod notatur desumptum* ex collect. P. Gallonii tomo L fol. 193, *quodque incipit :* Temporibus Alexandri imperatoris, præfecto prætorio Ulpiano, et Urbis vicario Ulpio Romulo *etc. Apud nos etiam est fragmentum Græcum* ex Ms. Ducis Sabaudiæ Βίοι διαφόρων Ἁγίων fol. 423, *et cui præfigitur hic titulus :* Μαρτύριον τῶν ἁγίων Κυριακοῦ, Ἱππολύτου, Μαξίμου, Χρυσῆς, καὶ τῶν λοιπῶν. *Id est*, Martyrium sanctorum Cyriaci, Hippolyti, Maximi, Chryses, et reliquorum. *Sequitur hoc exordium :* Ἐν ταῖς ἡμέραις Κλαυδίου του παρανόμου βασιλέως, παρόντος βικαρίου Οὐλπίου Ῥωμύλλου, μέγιστος ἀνήφθη διωγμὸς τοῖς τηνικαῦτα οὖσιν Χριστιανοῖς. *Quæ sic reddo Latine* : In diebus Claudii iniqui imperatoris, dum Ulpius Romulus vicarius esset, maxima exarsit persecutio contra eos, qui tunc erant Christiani. *Quid verbis opus est? En tibi nunc qualiacumque Acta, modicis exposita Annotatis : etenim cum Commentarius hisce prævius valde parvus sit, eo te, lector, mitto pro ulteriore illorum notitia.*

D

ACTA

Ex Ms. sancti Maximini apud Treviros.

Caput I. *S. Aureæ certamen, ac tormenta; S. Censorini captivitas; carceris custodes a S. Maximo conversi.*

Claudio imperatori Christianos persequenti

Tempore, quo iniquissimus Claudius Romanæ urbis sumpsit imperium, tali a diabolo repletus est ira circa Christianos, ut penitus Christi nomen nec audire potuisset. Tunc jussit mitti præcones per vicos et plateas, ut univer- E sus populus diis victimas immolaret. Si quis autem sacrificare noluisset, diversis pœnis interficeretur : et alii quidem ferarum morsibus laniati interirent; alii in alveo Tiberis demergerentur; alii vero exilio deportarentur, et, si quis aleret Christianum, diversis pœnis interiret. Tunc cœperunt ministri curiose quærere Christianos, ut una cum populis idolis immolarent Et inventi sunt multi Christiani nolentes sacrificare : qui diversa sustinuerunt tormenta, et cum gloria martyrii pervenerunt ad Christum. Inter quos inventa est virgo sacratissima, nobili genere orta, imperatorum filia, et a cunabulis Christiana, nomine Aurea. Quæ contempsit præcepta iniquissimi judicis, dicens : Ego Deum confiteor labiis, et corde invocare non cesso : neque dæmoniis inclinabo cervices meas, de quibus Scriptura testatur dicens : Similes illis fiant, qui faciunt ea, et omnes qui confidunt in eis.

...stitur S. Aurea.

2 Hoc audientes ministri renuntiaverunt Augusto, quæ gesta fuissent. Statim jussit eam in uno carcere recludi : et per septem dies neque aquam ei porrigere. Completo vero die septimo, F suis eam jussit aspectibus præsentari. Quæ cum præsentata fuisset, dixit ad eam Claudius : Cur deseruisti deos immortales, quos parentes tui a cunabulis coluerunt, quos principes adorant, per quos respublica semper floruit, et Romano imperio victoria tributa est, et Romani omnium gentium feritatem cum suis opibus subjugaverunt? Cui beata Aurea fiducialiter dixit : O infelix, si sciebas Deum creatorem cæli et terræ, et hominum conditorem, qui ista omnia operatus est, quæ tu dicis per deos tuos facta fuisse, qui sunt lapides vel æramenta, qui nec sibi nec aliis opitulari potuerunt; terram et cinerem capiti tuo aspergebas *, et sic provolutus pavimento pœnitentiam ageres de sanguine Sanctorum, quem effudisti, et te idolis sacrificasse pœnituisset, et crederes in Jesum Christum Dei Filium, natum de Spiritu sancto et Maria Virgine.

* f. aspergeres

...minas ejus contemnit, ac superat tormenta.

3 Dicit ei Claudius imperator : Desere vanitatem istam, et humiliare; et sacrifica diis, et accipe virum, et lætare in vita tua. Beata Aurea respondit : Ego habeo jam cælestem sponsum, a cujus amore nullus hominum me separare potest. Dixit ei imperator : Nisi quia nobili

nobili genere orta es, a diversis pœnis te faciam interire. Beata Aurea respondit : Semel dixi, cæsar, quia nec minas tuas timeo, nec terrores tui me separant a caritate Domini mei Jesu Christi. Tunc indignatus imperator jussit eam in eculeo levari : erat autem pulchro aspectu et speciosa nimis, ita ut omnes pulchritudinem ejus conspicerent : et necesse fuit, ut, quam Deus perfuderat gratia sua, ab omnibus amaretur : et cum attraheretur nervis, nihil aliud dicebat, nisi tantum, Christe, adjuva me, et exclamans dixit : Gratias tibi ago, Domine Jesu Christe, qui me dignatus es famulam tuam inter servos tuos dinumerare. Et cum deposita fuisset de eculeo, jussit eam iterum retrudi in carcerem dicens, Si hæc extincta non fuerit, multi peribunt.

Novis tormentis frustra torquetur:

4 Altera autem die jussit eam a suis apparitoribus coarctari, quam sic aggreditur dicens : Aut acquiesce, et sacrifica diis, aut variis te suppliciis interire faciam. Beata Aurea respondit : Ego semper sacrificavi, et sacrificabo Domino Jesu Christo, et meipsam offero sacrificium immaculatum Deo in odorem suavitatis : quia sacrificium Deo est spiritus contribulatus. Videns autem imperator quia in omnibus victus fuerat, jussit eam exspoliari, et fustibus cædi dicens : Modo videbo si Christus tuus liberabit te. Tunc beata Aurea elevans oculos suos ad cælum dixit : Qui liberasti tres pueros de camino ignis ardentis, et Susannam de falso crimine, et Danielem de lacu leonum ; tu da virtutem cordi et corpori meo sufferre tormenta, ut non prævaleat draco iste iniquitatis in ancillam tuam confidentem in te. Iratus Claudius jussit eam levari a terra, et vinctam catenis in Hosteam * exilio deportari cum viris religiosis, et sacris virginibus, et omni familia sua : et cœpit habitare foras muros Hostiæ civitatis in loco, qui vocatur Euparisti in prædio suo, et ibi die noctuque jejuniis et orationibus epulabatur.

** Intellige hic et infra Ostia Tiberina*

S. Cyriaci precibus confortatur:

5 Erat autem in civitate Hostea episcopus, nomine Cyriacus, timens Deum, cum sacerdotibus suis Maximo, Eusebio et Concordio presbyteris, et Archelaio diacono : quorum orationibus multa mirabilia Dominus operatus est. In eodem loco sanabantur infirmi orationibus eorum a languoribus suis, expellebantur dæmonia, cæci illuminabantur. Dum hæc beata Aurea agnovisset, gaudio repleta, veniens ad sanctum Cyriacum episcopum cœpit pedibus ejus prostrata cum lacrymis rogare, ut precem super eam effunderet. Tunc beatus Cyriacus expandens manus suas ad cælum dixit : Domine Jesu Christe, rex angelorum, amator castitatis, qui post resurrectionem tuam multis apparuisti, et omnibus in te credentibus vitam promisisti æternam ; adesto supplicationibus nostris, et huic famulæ tuæ auxilium tuæ virtutis impende, ut cum palma martyrii regni cælestis januas ingredi mereatur, et ad tuum talamum cum illis prudentibus virginibus, accensis lampadibus suis obtineat tibi Christo Domino *a*, qui vivis et regnas Deus per omnia secula seculorum. Et omnes dixerunt : Amen. Tunc sanctus episcopus agens quæ Dei sunt : participati sunt corpore et sanguine Domini nostri Jesu Christi, et gratias agentes Deo, cœperunt omnes simul in unum in Dei laudibus permanere. In diebus illis magna persecutio orta est Christianis : et quia non possunt lucernæ ardentes in absconso neque sub modio poni, sed super candelabrum, ut luceant omnibus qui in domo Dei sunt.

6 Erat autem vir præpositus magisteriæ potestatis et occulte Christianus, timens Deum et credens in virtute Domini nostri Jesu Christi : qui quotidie in absconditis suis orationibus et jejuniis atque eleemosynis suis epulabatur. Hoc audiens imperator, ira commotus, jussit eum teneri, et ante conspectum suum præsentari. Hic autem non recedebat a Claudii conspectu ; sed si quos vidisset de Christianis ad necem trahi, vel ad custodiam, occulte confortabat, et quantum ei victum in carceribus, in custodiis, et in vinculis ministrabat. Cui ita dixit : Tu es vir ille Censurinus deorum cultor : et nostræ majestati semper affabilis. Mansuetudo nostra nullum sibi servientem despicit : sed in cultura deorum semper hanc rem publicam gubernantes propagavit. Tunc beatus Censurinus respondit : Ego Christianus sum et testimonium dico de Domino meo Jesu Christo, quia ipse est verus Deus, qui crucifixus est, et sepultus, et die tertia resurrexit, ipsis videntibus, qui eum crucifixerunt, quod post mortem viveret, et quadragesimo die ascendit in cælum, et sedet ad dextram Patris.

S. Censurinus comparet coram Claudio.

7 Hic nostris temporibus dignatus est venire ad terras, et se induit servili corporis indumento, ut nos a servitute diaboli liberaret. Iratus Claudius dixit : Insanis, Censurine. Beatus Censurinus dixit : Ego non insanio, sed de insania ad veram mentem reversus sum ad creatorem Dominum meum Jesum Christum, qui cæcos illuminavit, et mortuos suscitavit, leprosos mundavit, et pedibus suis super mare ambulavit, et multa alia et innumerabilia, et de aqua vinum fecit : ipsi confiteor in æternum. Tunc jussit eum propter militare consortium in Hostea custodiæ mancipari, non longe ab urbe Roma miliario quintodecimo. Ille autem in custodia et in vinculis obligatus Deo laudes die noctuque canebat.

ac fidem orthodoxam profitetur:

8 Erat tunc in civitate Hostea quædam matrona de genere regiæ potestatis, nomine Aurea, quæ jam multas persecutiones experta inscriptionibus fuerat damnata, et cum viris religiosis et sacris virginibus in prædio suo vacabat. Hæc quotidie sancto Censurino die noctuque victualia et alimoniam ministrabat : cujus vincula manu sua aqua lavans, in oculis et in facie sua mulcens, cum gaudio revertebatur in domum suam. Erat autem in civitate Hostea Maximus presbyter, et Archelaus diaconus, qui quotidie sacrificia Deo cum hymnis et laudibus offerebant : et ibi beatus Maximus multa mirabilia in nomine Domini exercebat. Dum autem introïsset ad beatum Censurinum, statim vincula de manibus et pedibus ejus solvebantur. Tunc beatus Maximus aperiens os suum cœpit dicere ad custodes : Fratres, derelinquite dæmones temporales, et cognoscite Deum creatorem Dominum, et Jesum Christum, Filium ejus, qui fuit ante sæcula, et semper est, et venturus est judicare vivos et mortuos, et sæculum per ignem. Nam sæculum nostrum transiet, cælum et terra transibunt, Dominus autem Jesus Christus semper et idem est.

cui cibos S. Aurea subministrat. S. Maximus convertit

9 Responderunt custodes et dixerunt ad Maximum presbyterum : Quid faciemus, ut cognoscamus eum, quem tu prædicas, per quem cognovimus in dictis orationibus tuis vincula dissolvi ? Maximus presbyter dixit : Pœnitentiam agite, et baptizetur unusquisque vestrum, et credat Jesum Christum crucifixum Filium Dei, et idola vana derelinquat, quia nescientes blasphemastis nomen ejus, cujus Sanctos cruciabatis. Tunc

custodes carceris.

A Tunc Felix, Maximus, Taurinus, Herculanus, Benerius, Storacinus, Mennas, Commodus, Hermes, Maurus, Eusebius, Rusticus, Monaxius, Amandinus, Olimpius, Cyprius et Theodorus tribunus *b* miserunt se ad pedes beati Maximi presbyteri, cum lacrymis, et dixerunt : Nos ex toto corde credimus non esse alium Deum, nisi Dominum Jesum Christum, qui est redemptor nostrarum *, qui nobis videntibus ferrea claustra comminuit. Tunc omnes gratias egerunt Deo, et Sanctis ejus, quorum orationibus æternum lumen viderunt. Tunc beatus Maximus indixit eis triduanum jejunium, et secundum consuetudinem impletis omnibus, catechizavit eos renuntiantes idolis et omnibus mundi commerciis. Baptizati sunt autem in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti : et suscepit eos beata Aurea, et vestibus et alimoniis ornavit. Tunc veniens beatus Cyriacus episcopus chrismate Christi eos perungens, signavit illos verbis fidei : et participati sunt omnes sacrosanctis mysteriis.

** f. add. animarum*

ANNOTATA.

B

a *Mendosus hic sensus corrigi potest ex Ms. anonymo;* accensisque lampadibus thalamum æternitatis cum sanctis omnibus virginibus adipisci mereatur.

b *Nomina hæc conferri possunt cum iis, quæ habentur supra in titulo Commentarii prævii ex Menæis Græcis, et in S. Quiriaco episcopo superius ad diem hesternum pag.* 566. *In Ms. nostro anonymo sunt* Theodorus tribunus, et milites ejus Martialis, Saturninus, Epictetus, Maprilis, Taurinus, Felix, Herculanus, Neberius, Stauracius, Menna, Commodus, Hermes, Maurus, Eusebius, Rusticus, Olympius, et Carporius. *Verum quis in Actis tam corruptis pro his nominibus spondere possit, vel ea revocare ad genuinam normam?*

CAPUT II. *Mortuus ad vitam revocatus; S. Aureæ et aliorum martyrium.*

C

Filius sutoris ad fidem conversi

Sutor autem erat in eodem loco, cujus filius eadem hora mortuus est. Transeunte beato Cyriaco, et Maximo et beata Aurea, militibus Christi, lamentabatur sutor in morte filii sui. Tunc beatus Maximus presbyter dixit ad sutorem : Tu crede in Dominum Jesum Christum coram nobis omnibus, et tu vives, et filium recipies. Ille autem dixit : In quem credamus, numquid in illum, quem a juventute mea blasphemavi? Beatus Maximus dixit : Pœnitentiam age, quia Deus pœnitentium est, non reddens secundum nostra peccata; sed secundum magnam misericordiam suam. Sutor autem dixit : Baptizate me in nomine ejus, ut credam. Tunc baptizatus etiam factus Christianus, cum accepisset signum Christi, gaudens duxit illos ad filium suum. Quem cum vidissent beatus Cyriacus, et beatus Maximus, cum lacrymis dixerunt : Domine Jesu Christe, qui dignatus es formam servi accipere, ut nos a servitute diaboli liberares, respice in opera manuum tuarum, ut cognoscant te factorem suum et creatorem ac restauratorem suum. *ex Ms*

11 Tunc beatus Cyriacus dixit : Domine, in nomine tuo flectimus genua nostra. Cumque orassent diu, dixit beatus Cyriacus : Domine Jesu Christe Nazarene crucifixe, qui Lazarum fœtentem resuscitare dignatus es, et filium unicum viduæ resuscitasti; ostende in hunc famulum tuum virtutem tuam, ut cognoscat te Dominum vivum et verum creatorem suum, in regeneratione sua, quia tu regnas per omnia sæcula sæculorum. Et cum dixissent omnes, Amen, statim revixit qui erat mortuus : et cœpit loqui dicens : Ego vidi Dominum Jesum Christum reducentem me de tenebris ad lucem. Tunc catechizavit eum et baptizatus est, et accepit signaculum Christi : quem suscepit beata Aurea. Erat autem plus minus annorum decem, nomine Faustinus.

resuscitatur

12 Eodem tempore nuntiatum est Claudio, quod in Hostea mortuus suscitatus fuisset per orationem Sanctorum, et dixit : Hoc non est nisi ars magica. Tunc vocavit ad se vicarium urbis Romæ, nomine Ulpinum Romulum : cui hæc præcepit dicens : Perge in civitatem Hosteam, et quoscumque Christianos ibidem reperire potueris, diversis pœnis eos constringe : ita ut qui sacrificaverint diis, divitiis et facultatibus atque honoribus locupletentur; qui vero noluerint, diversis pœnis macerati, capite puniantur. Sacrilega vero Aurea, quæ obscuravit genus regiæ potestatis suæ, et elegit per magica mori [potius], quam vita una nobiscum frui; si adoraverit deos deasque, inscriptio *a* in ea firmata aboleatur. Qui autem inventi fuerint in ea societate permanentes, simul in unum pœnis crucientur. Veniens ergo Ulpinus Romulus in civitatem Hosteam, jussit omnes Sanctos custodiæ mancipari. Diluculo autem surgens, præcepit sibi beatam Auream præsentari : cui ita dixit : Insaniam artis magicæ, quæ in te floret, ut perderes regiam majestatem tuam, et natales claros obscurares, depone. Beata Aurea respondit : Ego obscuravi dæmones, et idola vana respui, et cognovi unum Deum vivum et verum, et Dominum Jesum Christum Filium ejus, qui venturus est judicare vivos et mortuos; et patrem tuum diabolum una cum Claudio in tenebris damnare.

qua re ad Claudium delata, magis sævit in Christianos :

E

a

13 Vicarius Romulus dixit : Inducta es ab insania magicæ artis; nunc desere vanitatem istam, et consule generositati tuæ. Beata Aurea insufflavit in faciem vicarii dicens : Miser, si scires Deum creatorem cæli et terræ, non proferres ex ore tuo blasphemiam. Iratus Romulus jussit eam in eculeo levari, et cum diu torqueretur, facie alacri et speciosa cœpit dicere : Gratias tibi ago, Domine Jesu Christe, qui de inferis ad sublimia cæli me dignatus es elevare. Cui Romulus dixit : Ubi est, quem prædicas, Christus tuus? Liberet te. Beata Aurea dixit : Ego indigna sum; sed ille, qui dignatus est me de caligine hujus mundi eripere, potens est et te, et Claudium, destruere. Hoc cum dixisset, confractus est eculeus, et deposita est exinde, et jussit eam fustibus cædi sub voce præconia dicens : Sacrilega Aurea, quæ blasphemavit deos, et regnum Jovis gubernatoris totius mundi, acerrimis tormentis debet extingui.

aliud S. Aureæ certamen,

F

14 Illa autem dicebat : Benedictus es, Domine Deus, Jesu Christe, quem ego video. Romulus dixit : Date flammas ad latera ejus. Et cum applicuissent flammas, voce clara dixit ad Romulum : O infelix, pudor tibi non est conspicere membra corporalis genitricis tuæ, et in conspectu

ac martyrium

Ex ms. conspectu tuo ignibus assari. Romulus dixit : Tua infelicitas hoc meretur, quæ deseruisti deos immortales, et regiam majestatem tuam, et desiderasti magicis artibus coinquinari. Tunc jussit eam recipi in custodiam. Et præcepit adducere ad se Maximum presbyterum, et Archelaum diaconum, quibus ita dixit : Per vos, et per doctrinam vestram blasphemantur numina deorum, et circumducitis homines, ut non credant secundum morem antiquitatis. Maximus presbyter dixit : Non nos seducimus homines, sed, quantum gratia Dei donat, per ipsum Dominum Jesum Christum liberamus de errore sæculi hujus, et mancipamus nomini sancto ejus. Tunc iratus Romulus dixit : Isti quidem digni sunt morte : et jussit sibi milites Christi præsentari, qui per beatum Cyriacum et Maximum et Archelaum, et beatam Auream crediderunt.

plurimorum Christi Pugilum.

15 Quibus ita dixit : Sacrificate diis, aut diversis pœnis vos cruciabo. Respondentes dixerunt : Jam semel obtulimus nosmetipsos sacrificium Deo et Domino Jesu Christo; qui nos per Sanctos suos illuminavit. Iratus Romulus jussit eos expoliari, et fustibus cædi. Illi autem dicebant : B Gratias tibi agimus, Domine Jesu Christe, quia meruimus socii fieri Sanctorum tuorum. Eadem hora jussit eos duci ad arcum ante theatrum, et ibi eos capitalem fecit subire sententiam. Tunc omnes quasi ex uno ore dixerunt : Domine Deus omnipotens, receptor innocentium animarum, suscipe spiritum nostrum. Et decollati sunt in eodem loco, gratias agentes Deo. Romulus vero jussit beatum Cyriacum in custodia truncari. Tunc beatus Eusebius collegit noctu corpora sanctorum Cyriaci episcopi, Maximi presbyteri, et Archelaï diaconi : et cum omni diligentia sepelivit. Corpora vero Sanctorum militum jussit Romulus in mare jactari : quos beatus presbyter sollicitus collegit ad litus maris, et in campo Hosteæ abscondit, atque sepelivit juxta Urbem in crypta Ostense, sexto Idus Augusti : Taurinum vero et Herculanum in portu Romano abscondit, beatum Theodorum tribunum posuit in miseleo * suo : et omnes alios collegit, et posuit juxta corpora sanctorum Cyriaci et Maximi sub die decimo Kalendas C Septembris.

* f. mausoleo

S. Aurea post multos cruciatus

16 Eadem die jussit sibi Romulus beatam Auream præsentari. Quæ cum præsentata fuisset aspectibus ejus, gaudens dixit ad Romulum : O miser, ut quid perdidisti dies tuos? Agnosce creatorem tuum Christum Deum, et noli adorare lapides et æramenta et aurum aut argentum, sed adora Dominum Jesum Christum, qui resurrexit tertia die, et ascendit ad cælos, et inde venturus est judicare vivos et mortuos, et sæculum per ignem. Cui Romulus dixit : Modo videbis, si Christus tuus liberabit te : si non sacrificaveris diis. Beata Aurea respondit : Bene dixisti miser : tu aliquando protulisti veritatem ex ore tuo dicens : Si non sacrificaveris dæmoniis, videbis Christum. Videns Romulus quia in dictis suis victus fuerat, jussit ut cum lapide maxillæ ejus cæderentur. Clamavit autem dicens : Gloria tibi, Domine Jesu Christe; quia merui cælestis regni januas introire. Romulus dixit : Jam consule generositati tuæ, et adora deos, et accipe virum et lætare in vita tua. Beata Aurea respondit : Ego jam virum habeo Deum cæli et terræ, Dominum Jesum Christum, perpetuum regem : quem tu negas te scire : nec cognoscis misericordiam ejus, sed cognoscis dæmones, qui cor tuum insania et rabie impleverunt. Eadem D hora jussit in conspectu suo plumbatis eam deficere : quæ cum diu cæderetur, magis confortabatur.

martyrio coronatur ac sepelitur : aliorum

17 Tunc dedit in eam sententiam dicens : Lapis magnus ligetur ad collum ejus, et demergatur in mare : cujus corpus sanctum pervenit ad litus : quam * beatus Nonosus collegit : qui etiam Ypolytus nuncupatur, et cum omni diligentia sepelivit in prædio ejus, ubi habitaverat, quarto Kalendas Septembris. Tunc Romulus tenuit quemdam Sabinianum agricultorem loci illius, et cœpit ab eo quærere facultates beatæ Aureæ, dicens : Sacrilega Aurea, quæ noluit sacrificare diis, nec principum præcepta servare, tuas amicitias semper communes habuit : thesauros ejus vel ornamenta ante conspectum nostrum declarare festina, et sacrifica diis, et vive : et humiliare ad jussa principum. Sabinianus dixit : Ego semper humilitatem doctus sum a beata Aurea, quæ me docuit confiteri Dominum meum Jesum Christum, qui natus est de Spiritu Sancto ex Maria Virgine. Nam aurum nobis, aut argentum, vel margaritas non esse scias. Romulus dixit : Succurre tibi, et occultos the- E sauros principum redde, et sacrifica diis, et recede ab insania falsa.

* quod

pro Christo

18 Sabinianus dixit : Ego quidem non mereor pro peccatis meis; sed quantum gratia Domini mei Jesu Christi largitur, quam mihi donare dignatus est, sic crede me idoneum esse ad cognoscendam misericordiam ejus : qui mihi suam gratiam in baptismo donare dignatus est. Nam hoc aurum temporale non me habere, nec dare, nec dæmoniis flectere cervices meas [scito.] Romulus iratus jussit, ut cum plumbatis cervices ejus cæderentur, cum voce præconia dicens : Deos et deas principum blasphemare noli. Eodem die hoc audiens beatus Ypolytus, qui etiam Nonnus vocatur, obtulit se in conspectu Romuli, et ita voce clara dixit : O miser, si scires, non cruciares cervices Sanctorum, et te ipsum humiliares Deo et Domino Jesu Christo, et servires ei, et non lapidibus vanis. Iratus Romulus præcepit, ut manibus et pedibus ligaretur, et vivus in fovea mergeretur. Tunc beatus Ypolitus episcopus, elevans oculos ad cælum dixit : Domine Jesu, rex regum et Dominus dominantium, gratias ago tibi ego peccator, F quia dignatus es me famulum tuum in loco mundo inter aquas coronare. Te deprecor Filium Dei summi, suscipe spiritum meum : et dum mersus fuisset in foveam ante muros Urbis, juxta alveum Tyberis, audita est vox quasi infantium per unius horæ spatium, dicentium, Deo gratias.

Martyrum

19 Romulus dixit : Hoc insaniam magicæ artis cognosco. Ecce nunc audistis consolationes dæmonum. Tunc Christiani occulte noctu levaverunt corpus de puteo cum hymnis et Dei laudibus, cum omni diligentia sepelierunt in eodem loco, non longe ab ipso puteo, sed quasi pedes plus minus sexaginta, sub die decimo Kalendas Septembris. In quo loco multa mirabilia Dominus operatus est ejus orationibus ad laudem et gloriam nominis sui. Tunc iratus Romulus cœpit cum furore dicere : Hic Sabinianus, qui captus cupiditate magicæ artis et libidine thesaurorum, in momento eum dissolvam a sua insania, si non se humiliaverit et sacrificaverit diis. His autem dictis jussit eum fustibus cædi, sub voce præconia dicens : Redde thesauros principum,

A puni, et humiliare diis, quibus gubernatur respublica. Ille antem cum gaudio dicebat: Gratias tibi ago, Domine Jesu Christe, qui dignatus es me cum servis tuis numerare. Et cum diu cæderetur, firmus erat in fide, et alacri facie.

laureati triumphi.

20 Tunc jussit enim in eculeo levari et torqueri. Ille autem gratias agebat Deo et Domino Jesu Christo. Romulus dixit: Iste insanus securus est de magicis consiliis atque mox jussit, ut flammis ureretur, et cum applicatæ fuissent flammæ ad latera beati Sabiniani, cœpit Romulus clamans dicere: Jam consule tibi et redde thesauros. Ille antem gratias agebat Deo dicens: Domine Jesu Christe, suscipe spiritum meum. Et subito emisit spiritum; cujus jussit corpus in puteum jactari. Quem beatus Concordius presbyter noctu levavit de puteo et sociavit beatæ Aureæ martyri sub die quinto Kalendas Septembris, regnante Domino nostro Jesu Christo; cui est honor et gloria, potestas et imperium in sæcula sæculorum. Amen *b*.

ex Ms.

ANNOTATA.

a *De inscriptionibus, quibus Martyrum vultus vel frontes notabantur, consuli potest Gallonius in libro de Martyrum cruciatibus cap.* VIII, *apud me pag.* 413.

b *De imperatore, ac consule, sub quibus Sancta passa dicitur in his Actis, videri possunt, quæ habentur in Sylloge S. Hippolyti paragrapho* II.

DE TRECENTIS SS. MARTYRIBUS,

QUI PASSIM MASSA CANDIDA APPELLANTUR,

B E

CARTHAGINE VEL UTICÆ IN AFRICA,

COMMENTARIUS HISTORICUS.

G. C.

§ I. Antiquus horum Martyrum cultus, numerus, et Acta.

Anno CCLVIII. Hi Martyres ab immemorabili tempore

In quibusdam exemplaribus Martyrologii Hieronymiani hæc Martyrum cohors sub luxato nomine massæ candidæ annuntiatur, ut in Martyrologio Florentinii hujusque notis ad diem XVIII Augusti videre est. Kalendarium antiquissimum ecclesiæ Carthaginensis, quod eruditissimus Mabillonius tomo III Veterum analectorum a pag. 398 edidit ac notis illustravit, eraso certo festivitatis die, de Martyribus illis ita meminit: .... Kal. Sept. Sanctorum massæ candidæ. *Vetus Martyrologium Romanum, quod Rosweydus noster vulgavit, huic annuntiationi diem et palæstram martyrii sic breviter adjungit:* IX Kal. *(Septembris, ut ex antecedentibus liquet)* massæ candidæ Carthagini. *De ista martyrii palæstra postmodum agemus.*

C

in antiquis Martyrologiis celebrantur.

2 *Interim sanctus Ado ad eamdem diem* IX *Kalendas Septembris sive* XXIV *Augusti in Martyrologio suo breves et obscuras istas annuntiationes ita clarius exponit:* Eodem die apud Carthaginem sanctorum martyrum Massæ candidæ, qui passi sunt tempore Valeriani et Gallieni; ferunt enim inter alia supplicia tunc a præside clibanum calcis accensum, et in ora illius prunas cum thure exhibitas, et præsidem dixisse Christianis: Eligite e duobus unum, aut thura super his carbonibus offerre Jovi, aut in calcem demergimini. Tunc trecenti viri fide armati, se ictu rapidissimo Christum Dei filium Deum fatentes, jecerunt in ignem, et inter vapores calcis pulverei sunt demersi. Ex quo etiam candidatus ille exercitus beatorum, Massa candida meruit nuncupari. *Usuardus et collectores hodierni Martyrologii Romani, paucis mutatis, imitati sunt Adonem, qui sua verosimiliter ex Prudentio desumpsit, ut infra videbimus. Hæc de immemorabili Martyrum istorum cultu dicta sufficiant, et ad numerum eorum stabiliendum pergamus.*

et verosimiliter fuerunt trecenti

3 *Prudentius, Ado, et alii passim asserunt, eos numero trecentos fuisse. Baronius aliique hunc eminentissimum nimis facile secuti putant, S. Augustinum huic tanto numero contradicere, dum in Tractatu ad Psalmum* XLIX *affirmat, hanc Massam candidam plus habuisse, quam centum quinquaginta tres martyres. Unde eminentissimus auctor hodie in notis ad Martyrologium Romanum scribit sequentia:* Quod autem ad numerum spectat; cum Pontius dicat fuisse trecentos, idemque profiteantur omnia Martyrologia, mendum esse putatur apud sanctum Augustinum, dum in dicto tractatu ponitur adeo minor numerus. *Florentinius die* XVIII *Augusti in notis ad Martyrologium suum Hieronymianum similia fere repetit hoc modo:* Trecentis martyribus constitisse sacram illam Massam fere omnes docent. Divus tamen Augustinus in Psalmum XLIX centum quinquaginta tres martyres habuisse affirmat, ubi numeralem notam mendum contraxisse putat eruditissimus Baronius, quod Pontius et alii, trecentos fuisse doceant. Ita etiam de antiqua traditione testatur Prudentius in Peristephano et hymno sancti Cypriani, ubi ex carminum numero mendum inesse nequivit. *Deinde allegat sequentem Prudentii versiculum:*

F

Prosiluere alacres cursu rapido simul trecenti.

At non video, cur ad mendum recurri debeat, si omnia sancti Doctoris verba mature expendantur.

cui numero, ut quidam perperam existimant

4 *Quare patienter audiamus totam metaphoram vel allegoriam, quam S. Augustinus in Enarratione ad dictum Psalmum* XLIX *sive in editione Plantiniana Operum suorum tomo VIII pag.* 190 *et sequente proponit his verbis:* Dominus post resurrectionem jubet mitti retia in dexteram partem; levantur pisces centum quinquaginta tres. Et cum tanti et magni essent, ait Euangelista, retia

AUCTORE G. C.

retia non sunt dirupta. Etenim ante Passionem jussit mitti retia, non dicens in dexteram partem neque in sinistram; quia si in dexteram diceret, solos bonos significaret; si in sinistram solos malos. Ubi autem tacetur dextera et sinistra, mixti capiuntur boni et mali. Capti sunt autem tunc, sicut Euangelii veritas attestatur, tam multi ut retia rumperentur: significabat enim illa captura hoc tempus. Retia rupta significant concisiones et conscissuras hæreticorum et schismaticorum. Quod autem post resurrectionem suam Dominus fecit, post resurrectionem nostram nobis futurum significavit in illo numero regni cælorum, ubi nullus erit malus.

non adversatur S. Augustinus.

5 Propterea retia, quæ in dexteram partem missa sunt, dexteros expresserunt, remotis sinistris. Numquid tamen in illis dexteris centum quinquaginta tres soli justi erunt? Millia millium Scriptura significat. Legite Apocalypsin; duodecies duodena millia fortasse, sicut ibi intelligitur, ex solo populo Judæorum futura sunt. Attendite martyrum numerositatem. Sola in proximo, quæ dicitur MASSA CANDIDA, plus habet quam centum quinquaginta tres martyres. Postremo septem illa millia, de quibus respondetur B Heliæ; reliqui mihi septem millia virorum, qui non curvaverunt genua ante Baal, longe istum piscium numerum superant. Centum ergo quinquaginta tres pisces non tantum numerum Sanctorum significant, sed universum Sanctorum et justorum numerum certa causa tanto numero significat Scriptura, ut omnes intelligantur in illis centum quinquaginta tribus pertinentes ad resurrectionem vitæ æternæ. *Ex his attente consideratis patet, numerum istorum Martyrum Africanorum ab Augustino non determinari, et totam ipsius expositionem subsistere, quamvis tunc pro trecentis tria millia martyrium subiissent. Unde cum Prudentio et antiquis Martyrologis in titulo trecentos expressimus, et S. Augustinum nobis adversari non putamus. Jam exhibenda sunt ea, quæ de illis Martyribus antiquitus conscripta invenimus.*

qui etiam concionem de illis habuit.

6 *Sanctus Augustinus in annua Martyrum nostrorum festivitate concionem instituit; sed de gestis eorum nihil speciatim nos docuit, dum sermone* CXII *sive in laudata editione Plantiniana tomo X Operum pag. 590 solam martyrii cau-* C *sam sic oratorie ac generatim exponit:* Hæc est prima Martyrum causa, hæc est candida Martyrum massa. Si causa candida, et massa candida; massa enim dicta est de numeri multitudine; candida de causæ fulgore. *Dein pagina sequente post alia multa, quæ omnibus Martyribus conveniunt, auditores suos ad eorum imitationem hortatur his verbis:* Massæ ergo candidæ solennitatem candida conscientia celebremus, et vestigia Martyrum sectantes, caputque martyrum et nostrum intuentes; si ad tantum bonum venire concupiscimus, iter durum non timeamus. Qui promisit verax est, qui promisit fidelis, qui promisit fallere non potest. Dicamus ergo ei candida conscientia: Propter verba labiorum tuorum ego custodivi vias duras. Quid times vias duras passionum et tribulationum? Transiit ipse. Respondes forte; sed ipse. Transierunt Apostoli. Adhuc respondes; sed Apostoli. Accipio. Responde. Transierunt postea et multi viri. Erubesce. Transierunt et feminæ. Senex venisti ad passionem. Noli timere mortem, vel quia vicinus es morti. Juvenis es. Transierunt et juvenes, qui adhuc vitam sibi sperabant. Transierunt et pueri, transierunt et puellæ. Quomodo adhuc via aspera est, quam multi ambulando lenierunt? Hæc ergo est solennis et assidua commonitio nostra ad vos, fratres, ut solennitates martyrum non vana solennitate celebremus; sed quod in suis solennitatibus amamus, etiam fide simili imitari non formidemus. *Nihil hic de Actis Massæ candidæ discimus, ut lector videt.* D

Aurelius Prudentius Acta S. Cypriani

7 *Magis distinctam Actorum notitiam nobis suggerit Aurelius Prudentius, dum in libro Peristephanon hymno* XIII *canit, hos Martyres a sancto Cypriano Carthaginensi episcopo ad constantiam in fide excitatos fuisse, et hunc præsulem pro grege suo ita orantem inducit:*

Da quoque, ne quis iners sit de grege, quem tuum regebam;
Neu cadat impatiens pœnæ, titubetve quis tuorum;
Incolumem ut numerum reddam tibi, debitumque solvam.
Vocibus his Dominum permoverat: influebat inde
Spiritus in populum Carthaginis, auctor acrioris E
Ingenii, stimulis ut pectora subditis calerent
Ad decus egregium discrimine sanguinis petendum;
Non trepidare docens, nec cedere, nec dolore vinci;
Laudis amore rapi, Christum sapere, et fidem tueri.

Cum hæc generosa trecentorum Pugilum cohors ab antistite Cypriano ad Christianum certamen animata fuerit, saltem tempus martyrii eorum præterpropter colligimus, ut postea ostendemus.

refert historiam hujus martyrii.

8 *Deinde Prudentius ibidem ex vulgari traditione historiam martyrii illorum refert his versibus:*

Fama refert, foveam campi in medio patere jussam,
Calce vaporifera summos prope margines refertam,
Saxa recocta vomunt ignem, niveusque pulvis ardet,
Urere tacta potens; et mortifer ex odore flatus.
Adpositam memorant aram fovea stetisse summa, F
Lege sub hac, salis aut micam, jecur aut suis litarent
Christicolæ, aut mediæ sponte irruerent in ima fossæ.
Prosiluere alacres cursu rapido simul trecenti:
Gurgite pulvereo mersos liquor aridus voravit,
Præcipitemque globum fundo tenus implicavit imo.
Corpora candor habet, candor vehit ad superna mentes;
CANDIDA MASSA dehinc dici meruit per omne seclum

quam sequitur Baronius.

9 *Hanc Prudentii narrationem secutus est eminentissimus Baronius, qui in Annalibus ecclesiasticis ad annum Christi 261 num. 48 de glorioso horum Martyrum agone sic scribit:* Passi sunt, eadem persecutione urgente, apud Carthaginem trecenti martyres nono Kalendas Septembris; quo tamen anno ignoratur. At quoniam tum a Prudentio tum ab aliis ejus rei gestæ historia adjungitur simul martyrio Cypriani, de iisdem hic agere; more majorum consultius visum

A sum est. Clarissimi tunc iidem effulserunt Martyres, qui inter alia supplicia, cum præses fornacem calcariam accendi jussisset, et juxta eam tripodem thusque simul ac prunas exhiberi præcepisset, optionemque illis proconsul dedisset, ut vel Jovi thus incenderent, vel ipsi injicerentur in ignem; respuentes illi eam, ut indignam, oblatam conditionem, factoque potius quam verbo, dato responso, in eamdem pariter sententiam conspirantes, sese rapidissimo cursu, impellente divino Spiritu, in fornacem incensam conjecerunt, atque igne succensi, calceque permixti appellati sunt MASSA CANDIDA.

qui tamen se cum conciliari vix potest.

10 *Sed non videmus, quomodo eminentissimus Baronius suam vel Prudentii narrationem conciliare possit cum vetusta concione, quam tamen ipse in notis hodiernis ad Martyrologium Romanum inter Augustinianas reponit hoc loquendi modo :* Legimus de Massa candida adhuc alium sermonem sancti Augustini in codice manuscripto sanctæ Mariæ ad Martyres Romæ, positum inter lectiones, quæ legi consueverunt in solemnitate omnium Sanctorum. Incipit : DILECTISSIMI FRATRES, NATALEM MARTYRUM CELE- B BRAMUS etc. *Propter hanc ipsum sermonem aliasque rationes infra allegandas Tillemontius tomo IV Monument. eccles. pag.* 176 *dubitat, an vulgaris fama, cujus testimonium sæpe suspectum est, Prudentium non deceperit. Certe hic sermo, quem postea curioso lectori integrum exhibebimus, ab historia Prudentii multum differt, et plane diversum pretiosæ mortis modum indicat. Quare jam paragrapho sequente palæstram, tempus, aliasque hujus martyrii circumstantias indagare conabimur.*

§ II. Disceptatio de palæstra, tempore, modo, et genere hujus martyrii.

Passi sunt hi Martyres Carthagine.

A*do, Usuardus, aliique Martyrologii, quibus favet Prudentius, certamen horum Martyrum Carthagine collocant. Attamen hæc eadem gloriosorum Pugilum cohors ab Augustino* UTICENSIS massa candida *appellatur, ut sermone* C CXV *de Diversis in editione Plantiniana tomo X Operum pag.* 594 *legi potest. Eminentissimus Baronius hodie in notis ad Martyrologium Romanum assignare nititur aliquam hujus appellationis causam, et ibidem affirmat, hanc Martyrum catervam ab Hipponensi episcopo cognominari* Uticensem, *quia festivitas eorum solennius Uticæ celebrabatur. Verum illa ratio non satisfacit eruditissimo Ruinartio, qui inter Acta martyrum sincera et selecta Parisiensis editionis pag.* 199 *circa hanc controversiam sic disserit :* Hos Martyres Uticensem massam candidam appellat idem Augustinus serm. 311 *(nimirum in nova Operum ejus editione, quam Benedictini Galli vulgarunt)* qui tertius est in natali sancti Cypriani.

aut probabilius Uticæ.

12 Unde colligunt nonnulli, hos Martyres Uticæ passos fuisse, * quamvis Martyrologia, quibus favere videtur Prudentius, ipsos apud Carthaginem martyrium consummasse referant. Priorum tamen certior apparet sententia, cui favere videtur idem Augustinus enarratione in Psalmum 144, quem scilicet Uticæ in basilica Massæ candidæ fecit ad ejus civitatis plebem. Et quidem in ea urbe proconsulem de martyrum causis cognovisse certum est : siquidem beatus Cyprianus paullo ante passionem suam quæsitus, ut illuc ad proconsulem perduceretur, se abscondit, ne extra civitatem suam, longe a plebe sibi commissa, martyrium suum expleret, ut ipsemet testatur epistola 81 alias 83, qua clero et populo Carthaginensi ultimi secessus sui rationem reddit. *Tillemontius tomo IV Monument. eccles. pag.* 640 *hanc Ruinartii sententiam amplectitur, eamque pluribus argumentis stabilire conatur. Quamvis opinio illa nobis etiam probabilior videatur, tamen ob auctoritatem Prudentii, et veterum Martyrologiorum sub distinctione Martyres illos* Carthagine vel Uticæ *in titulo collocavimus.*

AUCTORE G. C.

anno Christi 258;

13 *Pleraque Martyrologia agonem Massæ candidæ affigunt imperio Valeriani et Gallieni, qui anno Christi* 254 *regnare cœperunt. Sed magis determinatum istius martyrii tempus assignare nobis videtur jam sæpe laudatus Prudentius, dum hymno* XIII *illud inter captivitatem S. Cypriani et generosam ejus mortem sic collocat :*

Clausus in his specubus sanctus Cyprianus, et catena
Nexus utramque manum, nomen Patris invocat supremi. E

Recitatis deinde sancti episcopi Carthaginensis precibus, narratoque Massæ candidæ martyrio, quemadmodum paragrapho præcedente retulimus, carmen suum ita prosequitur :

Lætior interea jam Thascius * ob diem suorum,
Sistitur indomiti proconsulis eminus furori.

* *Cyprianus*

Igitur hoc loquendi modo Prudentius innuit, trecentos illos Christianæ fidei Defensores non diu ante martyrium S. Cypriani eadem laurea coronatos fuisse. Cum autem S. Cyprianus capite plexus fuerit anno Christi 258, *ut exactiores chronologi consentiunt, eidem anno nos agonem Massæ candidæ superius in margine alligavimus.*

etsi non sit verosimile, quod sese ultro

14 *Tillemontio non placet ille mortis modus, quo dicuntur trecenti isti Athletæ sese ultro in vivam calcem præcipitasse : quamvis enim martyria hujusmodi instinctu sancti Spiritus aliquando contigerint, tamen criticus ille timet, ne vulgaris fama Prudentium aliosque eum secutos hac in parte etiam fefellerit. Ad hanc suspicionem præcipue movetur silentio S. Augustini, qui de illo voluntariæ mortis exemplo nusquam meminit,* F *cum tamen Donatistæ circumcelliones, qui sibi ipsis violentam necem inferebant, ad hanc rabiem suam defendendam ei varia exempla objicerent, quæ sanctus Doctor explicat aut refellit. Procul dubio Donatistæ, inquit Tillemontius tomo IV Monument. eccles. pag.* 176, *domesticum istud exemplum pro furore suo excusando allegassent, et haud dubie S. Augustinus illud refutasset aut explicasset, si Donatistæ id objecissent. Hinc sequeretur, hanc ultronei martyrii historiam tempore S. Augustini et adversariorum ejus in ipsa Africa ignotam fuisse. Cum istud argumentum Tillemontii sit negativum, quod aliquando multum, aliquando parum vel nihil probat, judicent æqui ac periti hujusmodi rerum æstimatores, quam vim illud hoc loco habeat.*

in vivam calcem præcipitaverint.

15 *Non placet etiam Tillemontio etymologia Massæ candidæ, cujus originem Prudentius et alii ex corporibus eorum cum calce in candidum pulverem redactis deducunt. Præcipua hujus etymologiæ improbandæ ratio apud ipsum est quod Augustinus in sermone* CXII, *quem de his Martyribus*

AUCTORE G. C.

tyribus instituit, et cujus fragmentum supra num. 6 dedimus, de appellatione Massæ candidæ tantummodo hæc dixerit : Massa enim dicta est de numeri multitudine ; candida de causæ fulgore. *Quidquid sit de hac Tillemontii ratione, nos facile admitteremus illam ex calce desumptam Massæ candidæ appellationem, si Prudentius et ejus sectatores concederent, trecentos istos Martyres non ultro in calcem vivam desiliisse, sed jussu proconsulis in eam dejectos fuisse, sicut apud Eusebium lib. VI Historiæ ecclesiasticæ cap. XLI de quibusdam martyribus Alexandrinis sub imperatore Decio legimus in hunc modum :* Post hos Epimachus et Alexander, cum post diuturnum carceris horrorem, in quo vincti permanserant, ferreos ungues, flagra, ac mille dolorum genera pertulissent, vivæ calcis incendio etiam ipsi colliquefacti perierunt. Eumdem cum ipsis exitum sortitæ sunt quatuor mulieres. *Haud difficulter ergo credi potest, quod hodierni nostri Martyres simili supplicio vitam finire coacti fuerint. Sed de hoc ipso martyrii genere dubitari poterit, si sancto Augustino tribuenda sit concio, quam nunc oculis curiosi* B *lectoris subjiciemus.*

Adducitur concio, quæ S. Augustino tribuitur,

16 *Hieronymus Vignierius anno 1654 Parisiis edidit Supplementum Operum S. Augustini, ubi tomo I pag. 394 et sequente primus ex Ms. codice bibliothecæ Vaticanæ sub nomine S. Augustini vulgavit sermonem, quem etiam nostri Majores ab eruditissimo Luca Holsteinio manuscriptum acceperunt ex emendatiore exemplari, cujus ope vitiosam Vignierii editionem subinde corrigemus. Sermo autem ille, qui apud Vignierium est decimus septimus de diversis, ita sonat :* Dilectissimi fratres, natalem Martyrum celebramus, quorum multitudo massam, splendor candidam fecit : massa enim dicta est propter numerum, candida propter meritum. Nam quid aliud massa candida, nisi multitudo intelligenda est martyrio candidata ? Sicuti modo cum Apocalypsis legeretur audivimus, quia vidit beatus discipulus et Apostolus, qui Christi solebat discumbere super pectus, Martyrum turbas candida veste fulgentes, palmis virentibus triumphantes ; et quod feliciter vidit, nobis fideliter indicavit. Ait enim, sicut modo audivimus ; Vidi, et ecce multitudo, quam numerare nemo C poterat, ex omni populo et tribu et lingua, vestiti omnes stolas candidas, et palmæ in manibus eorum. Vestis candida significat innocentiam, palma victoriam.

et in festo horum Martyrum habita est,

17 Et ait quidam de senioribus ad Joannem : Isti qui sunt, et unde venerunt ? Joannes autem respondit : Domine, tu scis. Ille autem, qui ideo interrogaverat, ut doceret ; Hi sunt, inquit, qui venerunt ex magna tribulatione, et laverunt stolas suas et candidas fecerunt in sanguine Agni. Qualis sanguis, fratres ! Lavat sanguis iste, non maculat. Habet quidem ruborem, sed tamen non potest maculare candorem. Mirum est hoc, dilectissimi : illius enim sanguis est, de quo dicit sponsa ejus in Canticis Canticorum : Frater meus candidus et rubens. Si candidus, quare rubens ? Si candidus, inquam, quare rubens ? Si enim candorem innocentiæ Christi nullus peccati nævus offudit, quare sanguinem fudit ? Si candidus, quare rubens ? Si candidus ille nulla se iniquitatis nocte fuscavit, quare crucem immaculatus ascendit ? Quæris quare ? Audi Euangelium : Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet ; si autem mortuum fuerit, multum fructum affert. Vide massam, et intellige seminis causam. D

alias ... genus ... signat:

18 Massa hæc, fratres, sicut audistis, ex omni populo et tribu et lingua, ex utroque sexu, et ex omni ætate collecta est. Non senex annis jam vergentibus fractus, marcescente jugulo, tremulam cervicem subtraxit. Non anus sexu, ætate confecta dexteram cruenti percussoris effugit. Non juvenes a corona vitæ hujus dulcedo revocavit. Non exspirantium membra palpitantium parvulorum cruentus percussor perhorruit. Sed si qui fortassis infantum maternis uberibus inhiantes ferrum potuerunt persequentis evadere, oppressi ruina cadaverum maternos inter dulcedinis obiere complexus. Omnes in illo certamine coronavit, qui omnem redemit ætatem. Qualis tunc rerum species, dilectissimi ! Quam cruenta ætas, per quam videbatur miseranda et horrenda cernentibus ; sed pretiosa in conspectu Domini mors Sanctorum ejus. Vultis nosse, quam pretiosa sit, recolite, quomodo nobis Apostolica epistola legebatur : Propterea, inquit, non confunditur de his Deus vocari Deus eorum ; præparavit enim illis civitatem. O si videre possemus, quando erat de eorum trucidatione in terris tanta tristitia, quanta fuerit in illa E cælesti civitate lætitia, cum, istis Martyribus ad cælum uno agmine tendentibus, cives illius beatæ civitatis, hoc est millia occurrerunt angelorum ! O si videre possemus Martyres istos corpora relinquentes, tamquam lutearum domorum tecta calcantes ! Et nos ergo, dilectissimi, faciamus in cælo gaudium angelis sanctis. Sancti etiam Martyres debent gaudere de nobis, quia non cessant orare pro nobis. Sed quando de nobis gaudent ? Quando eos, quos veneramur, imitamur : sic enim volunt solennitates suas celebrari conventibus nostris, ut eorum pietatem lætificemus moribus nostris. *Videntur ergo Martyres illi, de quibus hic sermo habetur, ex utroque sexu constare, et gladio interfecti fuisse, cum tamen Prudentius asserat, eos in fossa vivæ calcis martyrium consummasse.*

quam dum illi Doctori abjudicant,

19 *At Benedictini Galli in nova editione Operum S. Augustini hunc sermonem sancto Doctori abjudicarunt, eique in Appendice tomi quinti col. 377 præfixerunt sequens monitum :* Sermo CCCXVII in Natali Martyrum Massæ can- F didæ in Appendice nunc primum collocatur. Augustinum non sapit affectata illa qualiscumque orationis elegantia, et videtur nimium apparatis verbis sermo contextus, ex illo præsertim loco ; NON SENEX ANNIS JAM VERGENTIBUS FRACTUS, MARCESCENTE JUGULO etc. Deinde Massam candidam Augustino et Africanis celebratam, non gladio, ut istic dicitur, sed igne in fornace calcaria martyrium consummasse, eamque virorum certo numero, non autem ex omni ætate et sexu collectam, post Pontium in Actis S. Cypriani produnt Martyrologia et Prudentius in Peristephanon XIII. Hunc tamen sermonem Augustino tribuunt Romani duo Mss. codices, ejusque nomine a Baronio laudatur in notis ad Martyrologium XXIV Augusti et I Novembris. *Eruditi veterum monumentorum indagatores judicent, an allatæ rationes sufficiant ad denegandum S. Augustino hunc sermonem, qui in duobus Mss. codicibus nomen istius sancti Doctoris præfert.*

et S. Pontium pro se citant.

20 *Interim ex illis editoribus scire velim, ubinam Pontius in genuinis S. Cypriani Actis de*

Massa

A *Massa candida meminerit. Equidem non ignoro, ante Opera S. Cypriani, quæ Pamelius et Rigaltius ediderunt, in quadam hujus sancti præsulis ac martyris Passione legi sequentia :* Tempore Valeriani et Gallieni, cum gloriosum nomen Christi a gentilibus exosum, intentione maxima conaretur auferri, et esset persecutio apud urbem Romam, beatissimus Cornelius Pontificatum prædictæ urbis, summis virtutibus præditus, tunc regebat, comprehensusque a præside et diuturnis tormentis afflictus, gladio finivit temporalem vitam, percepturus a Deo sine fine perpetuam. Sed cum hoc odium fuisset etiam in Libycis terminis irrogatum, multi Christianorum populi malentes transitoriam vitam amittere, et illa, quæ a Deo promissa sunt, adipisci, diversis tormentis afflicti consummabantur. Ferunt etiam tunc a præside clibanum calcis accensum, et in ore illius prunas cum thure exhibitas, et præsidem dicere Christianis : Eligite e duobus unum ; aut thura super his carbonibus offerte Jovi, aut in calcem demergimini. Tunc trecenti viri fide armati, se ictu rapidissimo, Christum Dei filium Deum fatentes, jecerunt in ignem, B et inter vapores calcis pulverei sunt demersi, quos sibi Christus consecravit. *Verum hæc S. Cypriani Acta interpolata sunt, ut patet ex eorum initio, cum S. Cornelius Papa Romanus ante imperium Valeriani et Gallieni vitam finiverit, quemadmodum Pagius et alii Chronologi demonstrant. Quis ergo credat, Pontium sancti Cypriani diaconum similia scripsisse, licet id editores laudati confidenter affirment ?*

... hujus attentionis fidem exigimus.

21 *Incumbit itaque Benedictinis illis in quadam genuina Pontii lucubratione assignare superius relatam trecentorum Martyrum nostrorum historiam, quam Tillemontius et ego in sinceris Actis S. Cypriani nondum reperire potuimus. Id si fecerint, omnis controversia finita est, et testimonio coævi sanctique istius viri libenter aequiescemus. Si vero illud martyrii genus in veris S. Pontii scriptis ostendere non possint, quod eos frustra quæsituros existimamus, interea nobis licebit opponere Prudentio auctorem supradicti Sermonis, quem licet Tillemontius Augustinum esse non putet, tamen tomo IV Monument. eccles. pag.* 175 *episcopum Africanum huic sancto Doctori coævum fuisse suspicatur. In hac hypo-* C *thesi potius credendum esset antiquo habitatori Africæ, ubi res contigit, quam Prudentio Hispano, qui ex vulgari fama istud* Massæ candidæ *martyrium descripsit. At tandem tentemus, an auctorem relati sermonis, sive is S. Augustinus sive alius Africæ episcopus fuerit, cum Prudentio utcumque non possimus conciliare.*

Auctore G. C.

et proponimus quamdam conjecturam nostram.

22 *Non improbabiliter fieri potuit, ut hi trecenti martyres, post toleratam pro Christo mortem, ab ethnicis in vivam calcem injecti vel demersi fuerint, ne Christiani sacras eorum reliquias venerarentur. Forsan ob hanc famam, quæ ex Africa in Hispaniam migravit et eundo crevit, Aurelius Prudentius Hispanus existimavit, illos Martyres Africanos in calcem vivos dejectos fuisse vel ultro sese in eam præcipitasse. Potuerunt itaque Martyres illi gladio aut aliis suppliciis interfici, ut auctor prædicti sermonis asserit, et postea in vivam calcem demergi, quod ultimum Prudentius paulo aliter ex fama narravit. In hoc nostro systemate non negamus etymologiam* Massæ candidæ, *quam Prudentius et eum secuti veteres Martyrologi assignarunt. Quinimo libenter admittimus totam Usuardi annuntiationem, quæ hac die sic habet :* Apud Carthaginem, trecentorum Martyrum, qui passi sunt tempore Valeriani et Galieni : Denique POST SUPPLICIA SIBI ILLATA Christum Dei Filium Deum fatentes, in clibanum calcis accensum demersi sunt ; ex quo etiam candidatus ille E exercitus Beatorum, MASSA CANDIDA meruit nuncupari.

cui Usuardus videtur favere

23 *Usuardus hoc loco non dicit, illos Martyres in vivam calcem desiliisse, sed in clibanum calcis accensum demersos aut injectos esse. Dum præterea Martyrologus ille affirmat, Martyres istos* post supplicia sibi illata *in calcem demersos esse, videtur favere systemati nostro, quod tamen libenter deseremus, si quis alium utriusque auctoris conciliandi modum detexerit, aut probabiliorem sententiam suggesserit, eamque solidis argumentis confirmaverit. Certe eminentissimus Baronius hoc aut simili modo Prudentium conciliare cogitur cum eodem jam sæpe memorato Sermone, quem S. Augustino affirmanter adscribit. Equidem scio, hic effugium quæri posse, et ab aliquibus fortasse responderi, concionatorem illum de martyribus in genere locutum esse. Sed mihi non fit verosimile, auctorem istius Sermonis* in Natali Martyrum Massæ candidæ, *ut titulus in editione Benedictina habet, præsentem festivitatis materiam reliquisse, et de martyribus aliis hæc prædicasse. Quidquid demum sit de genere mortis, hos generosos Africæ* F *Athletas cum veteribus Martyrologiis inter veros Christi martyres veneramur, et huic Commentario historico finem imponimus.*

DE

DE SANCTO TATIONE MARTYRE

CLAUDIOPOLI IN HONORIADE PROVINCIA,

J. P.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

Notitia loci, publica Sancti veneratio, tempus.

FORTE SUB DIOCLETIANO. *Situs loci re te ponitur*

Claudiopolis, *nomen pluribus urbibus commune, quænam hic sit intelligenda, indicat Lambecius Commentariorum de Augustissima bibliotheca Cæsarea Vindobonensi lib.* VIII, *pag.* 212, *ubi profert textum Græcum Martyrii sancti* Titionis, *prout ibi vocatur, atque hæc observat in notis*: Intelligitur hic Claudiopolis illa, quæ metropolis est Honoriadis regionis Cappadociæ. Vide Menæa Græcorum eodem die (XXIV *Augusti)* et Abrahami Ortelii Thesaurum geographicum in explicatione nominis Claudiopolis. In Menæis tamen pro ἐπαρχίας τῆν Ὀνοριάδος perperam legitur Ὀνοδιάδος. *Hæc ille. Eodem mendo laborat Menologium Græcorum, ab Eminentissimo Sirleto Latine redditum, et a Canisio vulgatum, in quo legitur etiam nomen* provinciæ Onodiadis. *Carolus a S. Paulo in Geographia sacra lib.* IX, *qui est de Patriarchatu Constantinopolitano, pag.* 251 *editionis Amstelodamenssi, scribens de metropoli Honoriadis,* Claudiopolis, *inquit*, Notitiæ antiquæ Græcæ, Bithynium dicitur Strab. lib. 12, vulgo Castromena... Ut autem metropolim esse scias, Calogerus, Claudiopolis Ponticæ Honoriadis metropolis episcopus, subscripsit concilio Chalcedonensi, et Epictetus Constantinopolitano sub Agapeto et Menna. *Porro de hac provincia, ac ejusdem metropoli tractat illustrissimus Petrus de Marca in Dissertationibus de concordia sacerdotii et imperii lib.* II, *cap.* IX, *pag.* 87 *editionis Parisiensis, ac in rem nostram hæc scribit :*

in Honoriade; in Romano autem Martyrologio Sanctus perperam annuntiatur alibi.

2 In oppido Gangrarum rex illius gentis (*Paphlagonum videlicet*) Deiotarus regiam constituerat, ut docuit Strabo lib. 12. Inde Gangrensi urbi conciliata est metropoleos totius gentis dignitas; quam in dispositione ecclesiastica constanter etiam retinuit. Accidit autem huic provinciæ, ut temporibus Honorii imperatoris aliquot urbibus minueretur : quæ cum tribus oppidis a Bithynia recisis, in provinciæ specialis nomen concesserunt, cui Honoriadis nomen impositum. Huic novæ provinciæ sua metropolis non defuit, nempe Claudiopolis, una ex urbibus Bithyniæ. . Ex Honoriade, et reliqua Paphlagonia, unum provinciæ corpus Justinianus constituit, ea lege, ut de dignitate ecclesiastica utriusque metropoleos nihil deperiret. *Exhibetur sæpe dicta metropolis apud Carolum a S. Paulo, quem memorabam, in geographica patriarchatus Constantinopolitani descriptione, æri incisa ad pag.* 205 : *ubi Honorias hinc Bithynia, illinc Paphlagonia clauditur, et suis limitibus ab utraque hac provincia secernitur; ab altera autem parte respicit Pontum Euxinum. Hæc cum ita sint, mirum prorsus mihi accidit, sanctum nostrum Martyrem a Baronio in Martyrologio Romano annuntiari* in Isauria; *præsertim cum illum e Menologio Sirleti acceperit (hoc quippe usus est Vir Eminentissimus in reformatione laudati Martyrologii) cui Menologio conformia plane sunt, quæ de loco supra disserui : e contrario Claudiopolis, quæ Seleuciæ metropoleos in Isauria est suffraganea, ut videri potest apud Carolum a S. Paulo citatum, in Notitia Patriarchatus Antiocheni, lib.* XI, *pag.* 290 *et* 291; *et in mappa geographica ad pag.* 275; *Claudiopolis, inquam, illa non consentit martyrio, quod proferemus e codice Vindobonensis bibliothecæ Cæsareæ, Menologio Sirleti, ac Menæis magnis Græcorum excusis; atque adeo debita cum reverentia recedimus a notatione loci, quæ habetur in Romano Martyrologio. Deinde non capimus, quomodo superius* intelligatur *a Lambecio* hic Claudiopolis illa, quæ metropolis est Honoriadis regionis Cappadociæ. *Neque id invenio apud Ortelium, quem citabat; sed* Claudiopolis, *inquit*, Bithyniæ in Zygiana regione, urbs est Ptolemæo.

Colitur apud Græcos

3 *En tibi nunc aliqua de cultu* S. Tationis *nostri apud Græcos. Menæa mox allata illum ita signant hac die :* Memoria sancti martyris Tationis, *subditis in ejus honorem duobus hisce versibus, quos e Græco vertimus Latine in hunc sensum :*

Ἕλξει μετρήσας πολλὰ πολλὰ γῆς πλέθρα,
Ἐδὲμ λαβοις ἄμετρα πλέθρα, Τατίων.
Bene multa tractu mensus es terræ loca,
Immensa cæli spatia nunc, Tation, cape.

Forte indicat insulsum carmen, Sanctum ad se, seu ad Christum attraxisse homines in plurimis locis. Certe nec pro hac, nec pro alia, si qua velit, allusione, invenio fundamentum in Actis, nec apud Græcos, quos supra citavi. Menologium Sirleti Martyrem refert et laudat hoc modo : Commemoratio sancti Martyris Tationis, qui cum esset ex oppido Mantineo sub Claudiopoli, metropoli provinciæ Onodiadis, comprehensus a gentilibus, eo quod Christum coleret, astitit in eadem urbe Urbano præsidi. Confessus autem se Christianum esse, verberatur, et ferro cæsus, cum ad portam civitatis venisset, vocem audiens, bona, quæ illi reposita erant, nuntiantem, Domino spiritum commendavit.

4 *Similia habentur in elogio ejus, quod exstat in Menæis excusis : paulo autem plura memorantur in Actis, ut mox videbitur. Martyrologium Arabico-Ægyptium, ex Arabico Latine translatum a Gratia Simonio Maronita, scribit :* Certamen S. Datiani. *In apographo nostro, quod habemus* ex Ms. Menæo membranaceo Conventus S. Ludovici FF. Prædicatorum Parisiis, *etiam signatur; sed die* XXIII *Augusti, ac modice mutato nomine :* Ἀθλ. μ. Τατιανοῦ. οἵδε Τατιῶνα αὐτὸν λέγουσιν. *Id est*, Certamen martyris

AUCTORE J. P.

A tyris Tatiani. (*alii*) ipsum dicunt Tationem. *De* Mantineo, *quod modo occurrebat, dicetur infra in Annotatis.*

Et in Menol. Quando fuerit passus.

5 *Cæterum hic sanctus Pugil e Græcorum Menologio, ut antea indicabam, a Baronio transcriptus est in Martyrologio Romano :* In Isauria sancti Tationis martyris, qui in persecutione Diocletiani sub Urbano præside gladio cæsus, martyrii coronam accepit. *De eo etiam meminit idem Eminentissimus auctor in Annalibus ad annum Christi* 305, *num.* 16. *Quo autem idoneo teste cum affirmet passum esse sub Diocletiano, etiamsi me lateat; superius tamen hunc etiam temporis characterismum notavi cum adverbio* forte, *ne nullum ponerem. Habes, lector, hæc pauca, quæ de sancto isto Martyre ad meam notitiam pervenere : reliqua dabuntur in Annotatis ad Martyrium ejus, quod latinitate donabo e nostro apographo Græco, quod e codice bibliothecæ Cæsareæ Vindobonensis, per decursum hujus mensis identidem a nobis citato, est transcriptum.*

MARTYRIUM

E codice Cæsareo bibliothecæ Vindobonensis, interprete J. P.

Ὁ ἅγιος μάρτυς Τιτίων ἦν ἐκ του Μαντινίου, του ὑπὸ Κλαυδιούπολιν τὴν μητρόπολιν τελοῦντος. Συλληφθεὶς δὲ ὑπὸ τῶν ἑλλήνων, παρέστη ἐν τῇ εἰρημένῃ Κλαυδιουπόλει Οὐρβανῷ τῷ ἡγεμόνι. Ἐρωτηθεὶς δὲ, καὶ Χριστιανὸν ἑαυτόν ὁμολογήσας, B βάλλεται ἐν φρουρᾷ· καὶ αὖθις ὁμολογήσας τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν, τύπτεται ξύλοις, καὶ ξέεται σιδήροις, λέγων πρὸς τὸν τύραννον· Ὅσον ἂν ξέῃς τὸ σῶμά μου, τοσοῦτον πλείους ποιεῖς τοὺς στεφάνους μοι. Καὶ αὖθις πάλιν δέρεται ξύλοις, καὶ σύρεται διὰ μέσης της πόλεως· καὶ φθάσας τὴν πόλην, εσφράγισεν αὐτὴν τῷ τύπῳ του τιμίου σταυροῦ τῷ ἰδίῳ αἵματι· καὶ εὐξαμένου αὐτου, ἦλθεν αὐτῷ φωνὴ ἐξ οὐρανοῦ λέγουσα· Ἀθλοφόρε Γενναῖε, ἀνέρχου εἰς τοὺς οὐρανούς· ἤδη γὰρ ἡτοίμασταί σοι ὁ παράδεισος τῆς τρυφῆς. Καὶ οὕτως ἀπέδωκε τὸ πνεῦμα τοῖς ἀγγέλοις, καὶ πρεσβεύει ὑπὲρ του γένους τῶν ἀνθρώπων, ὅτι τῷ Θεῷ ἡμῶν ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμέν.

Sanctus martyr Tition erat ex Mantinio *a*, quod subest Claudiopoli metropoli *b*. Comprehensus vero a gentilibus, in dicta Claudiopoli adstitit coram præside Urbano. Interrogatus autem, ac Christianum se confessus, in custodiam injicitur : confessusque denuo Christi fidem, cæditur lignis, ac E ferro raditur, ad tyrannum dicens : Quanto magis corpus meum raseris, tanto plures mihi conficis coronas. Et statim excarnificatur iterum lignis, ac per mediam raptatur civitatem : dumque pervenisset ad portam, eam forma pretiosæ crucis signavit sanguine suo; et quando orabat, vox ad eum venit de cælo, dicens : Victor generose, discede ad cælos : jam enim paratus tibi est paradisus voluptatis. Et sic tradidit angelis spiritum, et intercedit pro humano genere : quia Deo nostro gloria in secula. Amen.

ANNOTATA.

a *Lambecius in Commentario prævio citatus*, Sic quoque, *ait*, hic locus appellatur a Socrate Histor. ecclesiast. lib 2 cap. 38 *(pag. 144 editionis Valesianæ)* nempe Μαντίνιον : sed ibi attribuitur Paphlagoniæ. A Suida autem vocatur Μαντινειόν. Unde et in supra citatis Græcorum Menæis pro Μαντινέου legendum est Μαντινείου. *Quod vero recte, et cur, attribui possit Paphlagoniæ, collige e Commentario jam dicto.*

b *De hac* metropoli *pluribus ibidem disseruimus.*

C F

DE SS. ZENOBIO, CAPITULINO, EMERITA, ITALICA. ITEM DE SS. JUVIANO, ET JULIO MM.

ANTIOCHIÆ.

Cultus ex apographis Hieronymianis.

J. P.

XXIV AUG. Observationes variæ in annuntiationes

Quatuor primos Sanctos annuntiat Martyrologium a Florentinio editum, Antiochiæ ibidem adscriptos, sed sine titulo martyrum; quem tamen eis tribui posse opinor, Florentinium secutus, qui hæc scribit in notis :* Antiochenos quatuor Martyres, in editis Martyrologiis prætermissos, vetustiori Martyrol. debemus, sine ulla dissonantia in Antverpiensi et Corbeiensi confirmatos : in hoc tamen superadduntur Juvianus et Julius æque aliis ignoti. *In Martyrologio Richenoviensi apud nos typis excuso notantur hac etiam die duo primi supra nominati :* In Antiochia, Zenobii, et Capitolini. *Die vero crastina,* In Syria, Juliani : *qui an idem sit cum eo, qui paullo ante vocabatur* Juvianus, *non habeo, unde affirmem. Rhinoviense signat hodie unum ex prædictis :* In Antiochia, Zenobii. *Augustanum non determinat locum : nam annuntiato* in India *S. Bartholomæo Apostolo, mox subdit :* Alibi Genobi, Genesi mart. Nivernis Capitulini, Patricii conf., Gelderi confess. *Ubi ante* Nivernis *poni debet* Capitulini : *nam SS. Patricius ac Gildardus (qui hic non recte scribitur* Gilderus) *ad Nivernos spectant; de quibus hac die seorsim agitur;*

AUCTORE J. P.

agitur; uti et de S. Genesio *M. Romano inter hodiernos Prætermissos: de quo cras a nobis tractatum iri cum Martyrologio Romano, ibidem diximus: præter quem, alius Arelatensis etiam martyr tunc inscribitur variis Fastis sacris. In ecgrapho nostro additionum Bruxellensium Mss. ad Usuardum Greveni ponitur:* In Antiochia Genesi et Capitulini.

horum Sanctorum

2 *Martyrologium Labbeanum corrupte sic scribit:* Alibi, Zonabi, Genesi martyris. Nivern Capitulini, Patrici confessoris. Gehlari confessoris. *Quæ mendosa metathesis corrigenda est, ut supra dicebam in Augustano. Observa obiter, nomen* Emeretæ, *quod scribitur in textu ipso Martyrologii a Florentinio vulgati, a me in titulo superiore mutatum esse in* Emeritæ, *quod* D *mihi magis placet, et habetur bis ita formatum ex aliis apographis apud eumdem Florentinium in notis.* Antiochiæ *vero, ubi sacros Pugiles annuntiavimus, extensum præcipue cupimus ad quatuor primos in eodem titulo positos; quo forte spectant etiam alii duo, non satis aliunde nobis noti, sed alteri tamen apographo, quod citabat Florentinius, superadditi. Quando itaque omnes sex Martyres nostros in catalogo Sanctorum, qui supra habetur ante hunc diem* XXIV *Augusti, annuntiamus* Antiochiæ, *intelligimus positionem istius urbis secundum explicationem modo datam. Nec alia occurrunt, quibus lectorem pluribus detinendum existimemus.*

DE SS. GREGORIO, THEODORO, ET LEONE CONFESSORIBUS,

B

IN INSULA SAMO VEL CEPHALENIA,

E

G. C.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

Immemorabilis horum trium Sanctorum cultus, Acta, ætas, locus mortis, et sacræ quorumdam reliquiæ alio translatæ.

CIRCA ANNUM CCCLX.

Immemorabilis horum Sanctorum cultus

Quamvis hi tres Sancti vetustioribus Martyrologis ignoti sint, tamen ab aliquot recentioribus ad hanc diem referuntur: nam in Additionibus Usuardinis, quæ Coloniæ anno Christi 1515 typis excusæ sunt, hodie sic annuntiantur:* Apud Samum insulam, sanctorum Gregorii, Theodori, et Leonis confessorum, qui tempore Constantii, cum essent milites, persecutionem Arrianorum declinantes, apud præfatam insulam Christo devotissime servierunt, simulque quieverunt. *Huic annuntiationi ferme consentit, et ætate proximus est Witfordus, cujus Martyrologium anno 1526 Londini Anglice impressum est. At Franciscus Maurolycus in Martyrologio* C *suo, quod Venetiis anno 1568 edidit, eadem die* XXIV *Augusti ulteriorem notitiam ita adjecit:* In Samo insula, sanctorum Gregorii, Theodori et Leonis confessorum, qui cum in rubeto fanoque semiruto solitarii vixissent, Constantio imperante, pariter obdormierunt in Domino; ex his duorum primorum corpora Venetiis quiescunt. *Constantius Felicius hac die in Martyrologio suo Italico similia habet; sed de sacris duorum primorum Sanctorum corporibus Venetias translatis non meminit.*

probatur ex additionibus Usuardinis,

2 *Præterea Philippus Ferrarius in Catalogo generali Sanctorum, qui in Martyrologio Romano non sunt, eosdem tres Sanctos refert his paucis verbis:* In Samo insula, sanctorum confessorum Gregorii, Theodori, et Leonis. *Deinde in notis ibidem situm istius insulæ describit, ut postea dicetur, et Maurolycum Feliciumque allegat. Verum quatuor isti recentiores Martyrologi non sufficerent ad probandum immemorabilem eorum cultum, nisi accederent alia antiquæ venerationis argumenta, quæ jam breviter propono. Imprimis editio Coloniensis Additionum Usuardinarum centum et pluribus annis notissimum Urbani VIII Pontificis decretum præcessit. Unde concludimus, hos tres Sanctos ab immemorabili tempore, pro quo laudatus Pontifex centum annos assignavit, publice honoratos aut in Martyrologiis annuntiatos fuisse. Insuper Additiones istæ Colonienses Usuardi desumptæ sunt ex variis antiquioribus Martyrologiis, ut editor anno 1515 in fronte libri testatur. His adde duos Actorum scriptores, videlicet Petrum Calotium et Petrum de Natalibus, qui sæculo* XIV *floruerunt, et de quibus infra differemus. Interim hæc nobis sufficiunt, ut isti tres Confessores Operi nostro inserantur.*

F

ac ipsis eorum Actis,

3 *Quo sæculo Acta horum Sanctorum primum conscripta fuerint, ignoramus: nam ex illis determinare non possumus, quo tempore corpora et gesta eorum per revelationem indicata fuerint cuidam Michaëli leproso, qui sanitati restitutus Vitam illorum litteris mandasse dicitur. Nos primam istorum Sanctorum notitiam reperimus apud Petrum Calotium Dominicanum, qui ineunte sæculo* XIV *adhuc vivebat, ut Echardus inter Scriptores Ordinis Prædicatorum recensitos tomo I pag. 511 tradit. Nescimus autem, unde Calotius hauserit ea, quæ de tribus illis Sanctis narrat. Etiam dubitamus, utrum ille collector Acta antiquiora et forsan simpliciora non amplificaverit: iis enim immiscet varia Sanctorum eorumdem colloquia, quæ verosimiliter ad notitiam primi biographi non pervenerunt. Quidquid sit de hac suspicione nostra, nos illa Acta ex collectaneis Calotii post hunc Commentarium prævium prælo subjiciemus, et Annotatis illustrare conabimur.*

quorum compendium dat ex Petro Equilino.

4 *Denique ignoramus, utrum Petrus Equilinus Calotio suppar Acta simpliciora præ manibus habuerit et fideliter transcripserit, an vero breviorem suam narrationem ex Calotio vel alio biographo*

A *biographo contraxerit. Porro hæc Actorum synopsis apud Petrum Equilinum sive de Natalibus in Catalogo Sanctorum lib.* VII, *cap.* CVI *sic sonat :* Gregorius, Theodorus et Leo confessores tempore Constantii imperatoris apud insulam Samum claruerunt. Qui ex partibus Orientalibus orti, quoad seculum milites imperiales, corde vero Deo militantes, pro fide Christi martyrium desiderabant pati. Gregorius enim senex veneranda canitie et sapientia decoratus, Theodorum fere triginta annorum, et Leonem adolescentem edecebat.

et quæ primus quidem. 5 Verum dum, hæresi Arrianorum sub Constantio vigente, edictum esset, ut omnes per universum orbem ejusdem sectæ fierent, ipsique sancti Milites Catholici, quibus erat cor unum et anima una in Domino, cum aliis suis commilitonibus apud Siciliam degerent, multis circumquaque dispersis fidelibus ob persecutionem, ipsi Sancti Cephaloniam devenerunt ; et decreto habito ab aliis discedere, solique Christo militare, ad Samum insulam ibi juxta positam abierunt, ubi rubetum densissimum invenientes, iidem Sancti locum solitarium elegerunt. Sed pro tunc a B commilitonibus discedere non valentes, una cum eis ad Italiam navigarunt ; indeque discedentes occulte, reversi Samum, intraverunt rubetum, partemque templi vetustate dirupti ibidem repertam habitare cœperunt, pœnitentiæ operibus ac contemplationi vacantes, ubi post tempus aliquod, oratione facta, omnes eodem die feliciter obdormierunt, videlicet IX Calendas Septembris.

Mich. et nomine, 6 Michaël vero ipsius insulæ nobilis et ditissimus elephantia lepra laborans, dum a medicis liberari non posset, ad Dei auxilium oratione confugit ; cui per visum apparuerunt tres viri in specie angelica eidem mandantes, ut corpora eorum, quæ dudum inhumata jacuerant, et a porcis stercorizabantur, tumulare deberet, et sic sanitatem perciperet. Qui evigilans et nomina Sanctorum et locum ignorans, mane bubulcum reperit, qui eidem Michaëli retulit, quod dum juxta rupem quamdam porcos pasceret, et unum ex grege fugientem insequeretur, miram fragrantiam sensit, ingressusque rubetum, tria corpora Sanctorum inhumata et omnino incorrupta vidit, C a quibus odor ille maximus exhalabat.

ex revelatione consiripsisse dicitur. 7 Ille vero ipsa esse Sanctorum corpora, qui sibi nocte apparuerant, intelligens, equum ascendens, bubulco duce, locum concitus adiit, et corpora fulgentia reperit, quæ deosculans, mundationem recepit. In quo loco monasterium de proprio construxit, et ipsa corpora honorifice condidit, postquam iidem Sancti sibi apparuerunt in habitu videlicet, quo in mundo fuerant conversati, vitam et nomina sua, ad diem obitus eidem per ordinem enarrantes ; quæ omnia Michaël scripturæ mandavit. Processu vero temporis duo ex ipsis corporibus a Venetis dicuntur fuisse inde levata, et Venetias ad monasterium sancti Zachariæ delata, sancti Gregorii et Theodori, ubi in eadem arcella post altare majus requiescunt una cum corpore sancti Zachariæ prophetæ patris Joannis Baptistæ ; Leonis autem corpus apud Samum adhuc habetur.

Circa medium sæculi quarti 8 *Ex hoc Actorum compendio præterpropter ætatem Sanctorum nostrorum colligimus : militarunt enim sub imperatore Constantio, qui hæreticis Arianis addictissimus, post expletos viginti quatuor administrati imperii annos et varias Catholicorum persecutiones, anno Christi* 361 *ex hac vita discessit. Videntur autem tres isti Sancti, relicta sæculari militia, post medium sæculi quarti occulte ad insulam Samum transiisse, quandoquidem secundum Acta adhuc degebant* cum aliis commilitonibus apud Siciliam, *quam Constantius imperator primum anno Christi* 352 *occupavit, ut Tillemontius in Historia imperatorum tomo IV pag.* 378 *ex antiquis scriptoribus narrat. Cum vero tunc* S. Gregorius, *ut relatum Actorum compendium testatur, esset* senex veneranda canitie et sapientia decoratus, et omnes eodem die feliciter *obierint, ex provecta* S. Gregorii *ætate conjectamus, illos in insula Samo non diu solitariam vitam duxisse, et forsan ante obitum Constantii imperatoris ad Superos migrasse. Quapropter ex conjectura mortem illorum superius in margine* circa annum CCCLX *notavimus. His circa tempus mortis obiter indicatis, etiam distinctiorem emortualis loci notitiam jam dare conabimur.*

AUCTORE G. C.

simul obierunt in insula Samo. 9 *In Martyrologiis et alibi legimus, hos Sanctos hodiernos in insula Samo mortuos esse. Sed Ortelius aliique geographi passim tres hujus nominis insulas distinguunt, ita ut hinc nondum scias, ex qua Samo ad cælites migraverint. Horum vestigiis insistens Baudrandus unam earum tomo II Geographiæ suæ pag.* 198 *describit his verbis :* Samos insula est Asiæ minoris in mari E Ægeo, quæ et Samus, Ioniæ regioni fere adjacens Plinio, Livio et aliis ; unde persæpe Samos Ionica vocatur in mari Icario. Dicta fuit etiam olim Parthenia a fluvio Parthenio, uti Anthemus et Melamphylos, teste Strabone, Dryusa Aristoteli, et Cyparissa Plinio ; Imbrisos autem Stephano ; nunc vero SAMO ab omnibus vocatur, sub dominio Turcarum. Circuitus est LXXX millia passuum, inter Icariam insulam ad occasum XX, et Trogilium promontorium Ioniæ ad ortum versus Ephesum V millibus passuum, et a Chio insula LX millibus passuum distans in Meridiem. Urbem habet parvam Samos episcopalem sub archiepiscopo Ephesino in ejus parte orientali ; et hic primum vasa fictilia fabricata fuere, teste Aulo Gellio ; separatur autem ab Ionia freto Micaleo dicto.

cujus nominis tres insulas 10 *Situm vero alterius insulæ homonymæ breviter ibidem sic assignat :* Samos insula maris F Ægei, Thraciæ fere adjacens Straboni et Diodoro, quæ Samothrace Ptolomæo et Melæ, Samothracia Plinio, vulgo SAMANDRACHI dicta, Sophiano et aliis circuitus est XX milliarium, et vix XV millibus passuum distat ab ostio Hebri fluvii et ab ora littorali Thraciæ in Meridiem, Imbrum insulam versus XX et Lemnum XXXII, estque satis culta. *Deinde Baudrandus ibidem tertiam ejusdem nominis insulam indicat his paucis verbis :* Samos insula maris Ionii Plinio et Livio, quæ et SAME vocata fuit, teste Strabone, et postea CEPHALENIA dicta, ubi etiam oppidum SAMOS, nunc excisum, et IL PORTO GUISCARDO dictum, teste Nigro.

cum geographis distinguimus 11 *Denique Baudrandus inde lectorem remittit ad vocem* Cephalenia, *qua Samos etiam appellatur, et tomo I Geographiæ suæ pag.* 255 *de situ istius insulæ sic disserit :* Cephalenia insula Ptolomæo et Plinio, quæ Cephallenia Straboni et Stephano, LA CEFALONIA vulgo Italis, LA CEFALOGNE Gallis, KIAFALANIA Turcis, insula est Græciæ in mari Ionio inter Leucadem insulam ad Boream XII milliaribus, et Zacynthum ad Austrum XX distans. Dicta fuit etiam alias Samos, Melæna, Teleboa atque Tapsus, et episcopali

AUCTORE G. C.

scopali dignitate insignitur sub archiepiscopo Corcyrensi ; sed episcopatui Zacynthi perpetuo unitur : in hac insula incolæ Græcos ritus servant ; ejus circuitus est xc milliarium, et dividitur in xix partes, pertinentias dictas, sub dominio Reipublicæ Venetæ ab aliquot seculis, vix xxiv millibus passuum distans ab ora littorali Peloponnesi in occasum, estque prope Echinadas insulas, et ab ipsa pendet Ithaca insula in viciniis, teste Thoma Porcaccio. Olim quatuor habuit urbes, nunc tantum villas et pagos cum castro in colle Cephalenia dicto CEFALONIA, a quo ad sex milliaria inest portus ARGOSTOLI dictus et peramplus in ora Australi insulæ, in qua vix quinquaginta Catholici inveniantur.

et contra opinionem Ferrarii

12 *Ex ipso Cephaloniæ vel Zefaloniæ nomine, quod in relato Vitæ compendio et Actis infra edendis exprimitur, haud dubie perspicax lector statim concludet, hos tres Sanctos in tertia insula Samo habitasse et obiisse. Propterea in titulo hujus Commentarii ad distinctius indicandam mortis palæstram, Sanctos illos* in insula Samo vel Cephalenia *collocavimus. Attamen Philippus Ferrarius in nova topographia Martyrologii Romani pag.* 112 *aliam Samum morti* B *illorum assignat, eamque insulam describit ibidem his verbis :* Samos, SAMO, insula maris Ægæi seu maris Icarii nobilis, Ioniæ adjacens, longa quasi XL millibus passuum, inter Icariam insulam ad occasum et Trogilium promontorium Ioniæ ; a quo in occasum ad v millia passuum tantum recedit (adeo continenti vicina est) ab Epheso et ostio Caystri vix xx millibus passuum ; circuitu ad LXXXVII millia passuum. Omnium rerum feracissima, infelix vino. Urbem habet ejusdem nominis episcopalem quondam clarissimam ; sed cives ob frequentes piratarum infestationes, Chium insulam in Circium ad xxx millia passuum distantem demigrarunt. *Deinde tres istos Sanctos ibi ad diem* XXIV *Augusti nominatim refert, et ex Maurolyco monet, corpora duorum posteriorum Venetiis quiescere.*

obitum illorum collocamus in tertia insula.

13 *Laudatus Ferrarius in notis ad hodiernam Catalogi sui generalis annuntiationem de situ ejusdem insulæ meminit, et superiorem descriptionem suam sic contrahit :* Samus nomen adhuc retinens antiquum, insula est maris Ægæi cum civitate episcopali ejusdem nominis ; Ioniæ C adjacens, Epheso proxima, a Trogino promontorio XL tantum stadiis distans ; circuitu LXXXVII millium passuum, variis nominibus appellata, PARTHENIA, ANTHEMUSA, CYPARISSIA, teste Plinio lib. 5 cap. 31, Strabone lib. 10 et aliis. *Ex diversis hisce nominibus et aliis circumstantiis patet, hic assignari illam insulam Samum, cujus situm et nomina primo loco superius ex Baudrando retulimus. Sed videtur hæc Ferrarii opinio a vera mortis illorum palæstra aberrare, ut in Annotatis et alibi obiter observabimus. Præterea Ferrarius secum non concordat circa Venetam sacrorum corporum translationem, cujus tempus ignoratur, et de qua nunc agemus.*

ex qua postmodum sacræ quorumdam reliquiæ

14 *Acta ex collectaneis Petri Calotii inferius edenda de sacris horum Confessorum reliquiis alio translatis omnino tacent. Sed Petrus Equilinus ex traditione quadam timide asserit, corpora* SS. Gregorii *et* Theodori *Venetias advecta fuisse, et ibidem in monasterio S. Zachariæ quiescere, sicut superius num. 7 ex Equilino retulimus. Hunc præ manibus habuit Ferrarius, dum in notis ad Catalogum generalem Sanctorum hac die sic scribit :* Corpora Gregorii et Theodori Venetias translata ibi condita sunt, et venerationem habent. *At nescimus, quomodo Ferrarius* D *secum conciliari possit, dum in Nova topographia Martyrologii Romani pag.* 112 *post nomina sanctorum* Gregorii, Theodori *et* Leonis *ordine consueto collocata, citato Maurolyco, addit has tres voces :* Corpora posteriorum Venetiis. *Cum Maurolycus a nobis supra allegatus diserte dicat, corpora* duorum primorum *Venetiis quiescere, clementer hanc Ferrarii contradictionem imputamus typothetæ, qui forsan* posteriorum *pro* duorum primorum *vel* priorum *posuerit.*

(nescimus, quo tempore)

15 *At cujuscumque sit hic error, Ferdinandus Ughellus in Italia sacra novissimæ editionis Venetæ tomo V col.* 1180 *recensens alia Sanctorum corpora, quæ Venetias aliunde advecta dicuntur, occasione alterius Sancti de translatione solius* S. Theodori *hodierni simul ita meminit :* Thomas eremita ex Thracia advectus ad sancti Zachariæ cum Theodoro confessore ex Samo insula transportato. *Etiam Janningus noster, qui Venetiis anno* 1686 *sacras reliquias monasterii S. Zachariæ curiosius inspexit, in Ms. Itinerario suo mentionem solius* S. Theodori *facit his verbis :* In tertio, quod proxime sequitur, altari, in capsa marmorea exterius, interiori autem E parte lignea cum ostio inaurato, quiescunt caput et aliquot ossa S. Theodori confessoris, de quo nihil fit in Officio ; atque corpus S Gregorii Nazianzeni (si Romani patiantur) divite panno coopertum. Pelle fere totum vestitur ; manus in modum crucis transversæ jacent, ubi collum pectori committitur, ut figuram orantis præferant.

Venetias translatæ fuerunt

16 *Cum Romani corpus S. Gregorii Nazianzeni multis argumentis sibi vindicent, ut in Opere nostro ad diem* IX *Maii, sive tomo II istius mensis pag.* 454 *et sequentibus videre est, facile quispiam suspicari posset, hodierno* S. Gregorio *cognomen* Nazianzeni *ab aliquibus Venetis additum esse, et hanc popularem traditionem demum novissimis hisce temporibus invaluisse. Nihil certi in hac controversia statuimus ; sed tantum Venetos rogamus, ut antiqua suæ possessionis argumenta proferant, etiamsi suspicemur, illos talia instrumenta non inventuros, eo quod Janningus noster in laudato suo Ms. Itinerario post enumeratas reliquias, quas in monasterio S. Zachariæ viderat, notaverit sequen-* F *tia :* De prædictis omnibus in sancti Zachariæ conservatis reliquiis earumque translatione primaria Venetias nihil scripto probare possunt, causantes incendium omnia consumpsisse. Quod affirmant, ex nuda traditione affirmant. Ultima plerarumque translatio ad arcas novas marmoreas, quæ ante paucos annos facta fuit, præsente Vicario, privata fuit, in eaque a vicario probatæ, quantum traditio sinit, fuerunt, et permissæ exponi venerationi. *At saltem propter traditionem Venetam credimus, quasdam horum Sanctorum reliquias ex insula Samo sive Cephalenia Venetias advectas fuisse, tum quod eam insulam Veneti diu possederint, tum quod hæc opinio nostra confirmetur ex Actis, quæ jam prælo subjicimus.*

ACTA

A

ACTA

collectore Petro Calotio Dominicano,

Ex codice 929, *parte* II, *fol.* 128.

sub imperatore Constantio Ariano

Gregorius, Theodorus et Leo orti in Oriente, quoad sæculum habitus militaris (erant enim militiæ imperialis) corde Deo quotidie adhærentes cum omni sanctitate et patientia, sobrietate et abstinentia, uno spiritu conjuncti, vitam ac passiones Sanctorum, quas legerant, imitari cupiebant, tantæque erant sanctitatis, ut merito mundi lumina, ac terreni angeli viderentur, et dicerentur. Quodam die ait Gregorius sociis suis: Quantum possumus, studeamus B Dei facere voluntatem, ut ejus adoptionis fratres esse mereamur. Illo autem tempore nefanda vigebat hæresis Ariana, scilicet tempore Constantii hæretici, filii Constantini Maximi, qui erat a b tunc temporis hæresiarcha *a*: qui per Siciliam *b* et ceteras imperii sui partes edictum direxit, ut omnes ejusdem pravæ sectæ essent.

hi tres Sancti per militabant;

2 Audientes hæc Græciæ milites, qui tunc erant apud Siciliam, contristati sunt, valde timentes, se pravæ illius hæresis vitio inquinari. Quo scilicet metu compulsi per diversas terrarum partes fugientes, dispersi sunt. Tunc nequissimus princeps mittens Byzantium quemdam suum primatem, præcepit, ut congregatio popularis suam hæresim per provincias divulgaret: qui accepta auctoritate venit Byzantium, et ibi congregato populo imperiale edictum implere studebat. Quo cognito milites, in quorum isti comitatu degebant, quia Catholici erant, in terrorem conversi, qui ad Italiam proficisci decreverant, apud c insulam Zefaloniam *c* morati sunt. Qui trium præfatorum abstinentiam et virtutes videntes, æmulari eos cœperunt. Et quidam eos maximæ venerationi habebant, nihil in eis non divinum C videntes. Erat namque B. Gregorius vir senex ac veneranda canitie decoratus, sapientia, ultra quam dici potest, repletus. Sanctus vero Theodorus fere triginta annorum; venerabilis denique Leo adhuc adolescentiæ flore nitebat.

sed propter ejus persecutionem adversus catholicos,

3 Tunc Gregorius ait aliis duobus: Ecce locum, ut reor, nobis a Domino præparatum: quare separemur ab istis, qui nostra facta quotidie æmulantur; quia Dominus ait: Ubi fuerint duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum d in medio eorum *d*. Hic igitur diem expectemus extremum, ut in futura vita simul esse mereamur. Et assentientibus Theodoro et Leone osculati sunt se osculo sancto: et accipientes victui necessaria, quæ habebant in navi, ab aliis recedere decreverunt; ea quæ sunt animæ utilia, et ad Dei regnum ducentia, quotidie colloquentes, perficientes, ita ut mores hominum excederent, et vitam angelicam viderentur imitari. Nam in usu ciborum nihil deliciarum præter poma habebant.

e 4 In insula illa *e* vallis est ab Oriente, quæ f g Samus *f* dicitur: cui adjacet alia insula Thous *g*, h in qua vallis est Compatrum *h* dicta. Exeuntes igitur ipsi, ut viderent, in insulam, dum perambularent præfatam vallem Samum, viderunt rubum quemdam parvum, sed densissimum. Tunc Gregorius agitans caput ingemuit; quod Theodorus intuens ait: O dulcissime frater, cur turbaris et gemis? Cui ille: O qualis cogitatio mihi a Domino inspirata est, si esset, qui me sequi voluisset! Cumque ille se sectatorem promitteret, ait: En locus, Theodore, in quo, qui salvari cupit, potest optime commorari. Respondit Theodorus: Si possibile esset, me paratum haberes; nam audivi in Euangelio legi, angustam esse viam, per quam itur ad cælum. Et nos cur hoc non tentemus agere? Et Leo ait: Quid dubitamus, fratres; scimus enim, quod arcta est via, quæ ducit ad vitam; nam si adhuc in terrena militia fuissemus, pro mortali homine morti nos tradere non dubitaremus; quanto magis pro animabus nostris nos certare oportet, atque pro spe futuræ gloriæ, quam habuerunt Sancti. Nonne et ipsi ex eadem, qua nos, materia sunt formati? Studeamus igitur imitari eos, ut divino adjutorio ad eorum valeamus consortium pervenire.

Ex Ms decreverunt vitam solitariam agere.

E *relicta militia,*

5 Et gavisi et versi ad Orientem, Deum inter se mediatorem instituunt. Tunc pugnis pectora tundentes, et oculos ad cælum levantes oraverunt Deum, ut hunc locum eis consecrare dignaretur, ut ibi usque ad diem exitus sui, sua protecti dextera, illæsi manere mererentur. Tunc genua flectentes et capita in terram ponentes suasque animas Domino commendantes, signoque crucis se munientes recesserunt inde. Et quia adhuc militum consortium declinare nequibant, navim cum eis egressi *, Dei gratia protegente, ad Italiam pervenerunt, ibique solito more humilitatem, patientiamque sectantes, abstinentiam ciborum et verborum in tantum servabant, ut omnes commilitones stuperent. Orationi incessanter incumbentes precabantur Deum, ut eorum votum impleret. Non multo post ad eamdem insulam sunt reversi, Deo duce, commilitonibus suis ignorantibus locum.

* *forte ingressi*

6 Cumque quidam eorum eos quæreret, et non inveniret, contristatus hoc suo tribuno nuntiavit; qui conturbatus cogitare cœpit, cujus rei causa aufugere decrevissent; et studiose percontatus est suos, si quisquam eorum aliquid molestiæ eis intulisset, vel si alicujus ministerio latibula petivissent. F Cumque omnes negarent, ait: Semen illum sapientem novi, et bonis moribus adornatum, quem ceteros persuasisse reor. Ad hoc quidam [ex] astantibus ait: O quam beati illi, qui terrenæ militiæ renuntiantes soli Deo servire decreverunt! nam nos vidimus eos semper, quæ Dei sunt, et quæ ad animarum salutem pertinent, agere et tractare. Unde conjicere possumus, eos non ob aliud, nisi ut libere Deo possint servire, a nostro consortio segregatos. Quod tribunus audiens, gratias egit Deo, et benedicens illis, navim cum suis ingressus proprium iter egit.

secesserunt ad insulam Samum.

7 Sancti vero illi ad optatum locum pervenientes gavisi sunt, [propter] rubum, in quo invenerunt partem templi vetustate diruti. Quo viso, amplioris lætitiæ gaudio sunt repleti, atque exultantes canebant: Hæc requies mea in seculum seculi etc. Ubi cum post viæ laborem resedissent, more solito cœperunt Sanctorum priscorum memoriam agere eorumque pressuras et angustias, quas in ergastulis, speluncis vel cavernis terræ sustinuerant, lacrymabili memoria recordari,

in qua simul omnes mortui sunt,

recordari, et qualiter post tot et tantas tribulationes æternæ retributionis gloriam recepissent. Et hoc conferentes, lacrymas fundere non cessabant. Et postquam illic aliquo tempore fuerant Domino militantes, quadam die ait B. Gregorius: Charissimi fratres, fixi in continua oratione maneamus, et postulemus a Domino, quatenus in pace dignetur suscipere animas nostras. Et conversi ad Orientem orabant dicentes: De profundis clamavi ad te, Domine, etc. Et iterum: Respice, Domine, super indignos famulos tuos; quia in te confidimus, te laudamus, te adoramus. Post hæc singuli tacite oraverunt. Et his finitis, una voce dixerunt: Sperantes in Domino misericordia circumdabit: quo versiculo dicto, humi se dederunt, et mox sanctissimas animas cælo reddiderunt *i*.

i ex MS

8 Quorum gloriosa corpora per plurima annorum spatia *k* omnibus incognita fuerunt. Michaël, ditissimus et nobilissimus vir illius insulæ elephantino *l* morbo acriter laborans, qui in medicos multa expenderat, et nihil adjutorii sentiebat, quasi omnibus consumptis desperatus de salute humanitus, ad Deum se convertit orans et
B dicens hoc suis demeritis meruisse; sed illius misericordiam invocabat, qui per Helysæum prophetam Naamam curavit a lepra, ut se quoque liberare dignaretur. Cumque his dictis, lacrymis madefactus, et suspiriis affectus membra dedisset sopori, astiterunt ei præfati viri in angelica specie, ei dicentes: Cur angustiaris, ô homo, et alliceris tædio? Surge et vide, ubi sumus; et eripe nos ab infestatione porcorum, qui nos suis stercoribus quotidie infestare non cessant. Quod si feceris, retribuetur tibi; sin autem, deteriora patieris. Tunc ille expergefactus, lætus de visione, stolidum se et miserum dicebat, qui eorum nomina non quæsisset.

illique postea quidam leprosus

9 Mane vero facto domum egrediens obvium habuit quemdam subulcum currentem, et quod viderat nuntiare cupientem. Cui cum retulisset dicens: Eram in Samo porcos pascens, et unus eorum, relicto grege, cœpit fugere: quem cum persequens currerem, miri odoris fragrantiam sensi; porcus vero ad densissimum rubum perveniens, eum ingressus est: quem ego timens perdere, virtute qua potui, insecutus sum.
C Et ingressus vidi quamdam partem antiqui templi, et tria corpora mortuorum, quæ mihi non hujus ætatis hominum fuisse videntur; a quibus odor exibat, quæ, ut reor antiquorum Sanctorum sunt pignora. Quo audito, Michael gaudio magno repletus, credens illorum esse corpora, qui illa nocte ei apparuerant; equum sibi paratum ascendens cucurrit ad Samum, et anxius discurrens, vidit rubum, et tantam sensit odoris fragrantiam, quantam numquam se sensisse meminerat.

sacra eorum corpora per revelationem invenit,

10 Tunc laudans Deum, accessit ad rubum, equo dimisso, in quo sancta tria corpora veluti sidera fulgentia jacebant: et prostratus humi, pedes eorum osculari cœpit. Cumque diutissime eos lacrymis rigans lamberet, subito fugata lepra, integerrimæ redditus est saluti. Et rediens domum, præcepit famulis suis, ut locum illum * studiosissime mundaretur. Quo facto, monasterium ibi ad eorum honorem constituit. Non post multos dies apparuerunt ei gloriosi Athletæ Christi in ea specie et habitu, quo fuerant conversati in mundo, eique propria nomina ac vitæ conversationem per ordinem narraverunt. Quæ omnia idem Michael ad futurorum notitiam studiose conscripsit *m*. Revelati sunt autem decimo D
quarto Kal. Septembris *n*; quo die pretiosas animas Deo dederunt.

et sanitati restitutus Acta illorum scripsisse fertur.

** locus ille*

ANNOTATA.

a *Nomen* hæresiarchæ *potius convenit Ario, quam Constantio imperatori, quamvis hic princeps Arianis impense faverit. Forte biographus ad Græcam etymologiam alludens, Constantium* hæresiarcham, *id est*, hæresis principem *sive præcipuum fautorem nominare voluit.*

b *In Commentario prævio num.* 8 *indicavimus, quo tempore Constantius imperator Sicilia potitus fuerit.*

c *Hanc insulam in Commentario prævio descripsimus, et ex hoc nomine contra opinionem Ferrarii collegimus, hos Sanctos in tertia insula Samo solitariam vitam duxisse, ac mortuos esse.*

d *Hæc ratio separationis ab aliis, qui virtutes horum Sanctorum imitabantur, frivola videtur. Sed suspicamur,* S. Gregorium *ita loquentem induci ab ipso Actorum collectore, qui nimis litteraliter et stricte hunc sacræ Scripturæ textum intellexit: nam Christus etiam est in medio plurium, qui in nomine ejus congregati sunt.* E

e *Hæc insula tum* Samos *tum* Cephalenia *passim appellatur, ut in Commentario prævio diximus, et in mappis geographicis videre est.*

f *Quamvis ipsa Cephalenia etiam* Samos *vocetur, tamen in Geographia Blaviana hæc insula dividitur in novemdecim partes, ex quibus una* Samo *nominatur. Forsan illo nomine vallis hic nominata indicatur.*

g *In Mappis geographicis recentioribus non procul a Cephalenia exprimitur insula* Thoæ, *quam suspicor esse eamdem cum* Thoo *hic indicata.*

h *In Mappis Janssonianis proxima Cephaleniæ vel Samo Jonicæ collocatur insula vulgo dicta* Valcompare, *de qua Ortelius ad nomen* Ithacæ *in Thesauro suo geographico sic disserit:* Ithaca Ἰθάκη Ptolomæo insula est Ionii maris juxta Cephaleniam, Ulyssis patria, Valle di Compare hodie. Sophiano et aliis testibus. *Similia recentiores geographi tradunt. Quare forsan in nostro Actorum apographo* Vallis Compatrum *pro* Comparum *oscitantia amanuensis scriptum est. Porro ex omnibus his adjunctis intrepide concludimus, hic de tertia Samo sive Cephalenia insula sermonem esse.* F

i *Quis facile credat, has orationes et Sanctorum colloquia, minutioresque narrationis circumstantias ab ipsis Sanctis Michaëlis revelatas fuisse? Quare num.* 3 *Commentarii prævii monuimus, forsan has minutias ab Actorum collectore ornatus gratia adjunctas esse.*

k *Cum collector Actorum hoc loco indeterminate dicat, corpora horum Sanctorum* per plurima annorum spatia *omnibus ignota jacuisse, scire non possumus, quo tempore eadem inventa fuerint.*

l *Morbus elephantinus est species lepræ, quæ elephantiasis nominatur, eo quod cutem ægri corio elephantis similem reddat, ut Castellus in Lexico medico testatur*

m *Hic est primus Actorum scriptor, cujus fide omnia nituntur, et ex quo Petrus Calotius et Petrus de Natalibus suam narrationem haurire debuerunt. At utinam hi collectores distinctius ætatem et auctoritatem istius biographi indicassent!*

n *Die*

A ɪɪ *Die* xɪx *Augusti, qui hic notatur, de his Sanctis obiter inter prætermissos mentionem fecimus, et eos distulimus usque ad hodiernum diem, quo Petrus Equilinus illos obiisse affirmat.* ex ms.

DE S. IRCHARDO, SEU ERTHADO VEL ERCHADO, EP. ET CONF.

IN SCOTIA

SYLLOGE HISTORICA.

G. C.

Sancti hujus memoria in recentioribus Menologiis, legitimus cultus ex Breviario Aberdonensi, et incerta ætas.

post sæculum v. Hic Sanctus memoratur in Martyrologiis recentioribus.

S*anctus in titulo propositus, a die* xxɪv *Julii ad hanc diem remissus aut dilatus est, eo quod in Menologiis quibusdam annuntietur* B *utroque illo die: nam Dempsterus in Menologio suo Scotico ad diem* xxɪv *Julii sic de illo meminit:* In Scotia Erthadi episcopi, qui regi piissimo Malcolmo I charus fuit. *Dein die* xxɪv *Augusti memoriam ejusdem repetit his paucis verbis:* Natalis Erthadi episcopi. *Ferrarius in Catalogo generali Sanctorum, qui non sunt in Martyrologio Romano, Dempsterum secutus est, et utroque isto die eumdem sanctum memoravit. Sed apud Camerarium lib.* ɪɪɪ *de Scotorum pietate pag.* 168 *tantummodo die* xxɪv *Augusti* sanctus Erchadus vel Erthadus episcopus in Scotia *annuntiatur.*

et colitur in Breviario Aberdonensi,

2 *His accedit Patricius Ninianus Wemyss, eruditus Societatis nostræ sacerdos, natione Scotus, qui in Ms. Menologio Scotico, quod Museo nostro benevole communicavit, ad eamdem diem* xxɪv *Augusti testatur, memoriam hujus sancti Præsulis in antiquis Fastis Scoticis legi. Cum ætatem et auctoritatem horum Fastorum ignoremus, nobis hic hæreret aqua circa immemorabilem et legitimum* S. Erthadi *cultum, quem Martyrologi recentiores hactenus allegati nondum satis clare demonstrant. Sed opportune* C *nos ea solicitudine liberat Breviarium Aberdonense quod anno* 1509 *impressum est, et in quo ad honorem* S. Irchardi *vel* Erchadi *legitur sequens collecta vel oratio:* Omnipotens et misericors Deus, qui per fidem tui pontificis Irchardi Pictos a Gallorum servitute liberasti, concede omnibus eumdem devote quærentibus ab omni inimicorum fraude et æterna damnatione liberari. Per Dominum etc.

quod ab immemorabili tempore

3 *Quinam fuerint hi Picti, quos Sanctus noster a Gallorum servitute liberavit, intelligetur ex propriis ejusdem Breviarii lectionibus, in quibus gesta sancti Præsulis ita narrantur:* Lectio ɪ. Inter barbaras et indoctas gentes oriundus fuit B. Irchardus in Tolmaid in Kinkardin Oneyll; qui sanctam et celebrem a puerili ætate incepit vitam, continue sceleratorum ac nefandorum omnium mores et vitia reprehendens detestansque, ac abominabiles habuit, Deique præceptis, vigiliis et orationibus semper inhærens, suam in jejuniis carnem afflixit. Lectio ɪɪ. Audiens autem B. Ternanus beati Irchardi vitam et mores fore laudabiles, est ab eodem in sacerdotem ordinatus. Suis causantibus autem prærogativis, quoad sua jurisdictione alio exercenda et gubernanda beatum Irchardum prout merito in coadjutorem et pœnitentiarium per universam ejus provinciam elegit, qui in hujusmodi E officio exactissimam diligentiam exhibuit.

de illo recitat Lectiones proprias.

4 Lectio ɪɪɪ. Post paucos autem dies, beato Gregorio universalis Ecclesiæ sedem regente, Romam petiit. Cognito de tanti Viri sanctitate, beatus Gregorius ipsum Irchardum maximo cum honore in episcopum consecravit, qui non minus in virtutibus et sanctitate omnibus in morum honestate præbens exemplar perseveravit. Tandem primo a sancto Papa facultate et benedictione obtentis, ad Scotiam reversus est. Lectio ɪv. Rediens autem sanctus Irchardus per Pictaviam Pictos multum per Gallos vidit subjugatos et in servitutem redactos; pietate motus de eorum adversitate, humilis consultor per triennium ibidem moram traxit, cujus sanctitate, prudentia, fide et oratione dictam Pictaviensem gentem in pristinam libertatem reduxit et liberavit.

quibus Acta ejus narrantur

5 Lectio v. Quibus peractis eo ægrotante, a Deo humiliter postulavit, se non visurum mortem, donec propriam patriam, unde egressus est, videret. Iter continuando per partes Angliæ et Scotiæ paulisper prædicando usque ad congeriem in monte de Kinkardin Oneyll in Scotia F pervenit, ubi honorifice a suis patriotis exceptus est. Ipse vero Dei Sanctus, ejus * mortem appropinquare intelligens, et petitionem a Deo sibi concessam impletam fuisse, suis ministris præcepit, ut, eo viam universæ carnis ingresso, suum funus in quadam biga poneretur, et stricte mandavit, ut ubicumque dicta biga quiesceret, suum corpus ibidem sepeliri jussit *. Hoc facto, Deo animam commendando de hoc mundo sublatus est. Lectio vɪ. Deinde ministri ejusdem Viri sancti, sicut eis jussum fuerat, corpus exanime in biga rotarum levaverunt. Quo facto, biga cum corpore ultro et sponte, nullo movente, se ultra Dee fluvium in satis notabili distantia, ubi nunc insignis ecclesia, quæ Kinkardin dicta construitur, movebatur, ac ibidem immobilis permansit. Demum corpus de præfata deponentes biga, ibidem digno cum honore dederunt sepulturæ, quod in præsens usquequo requiescit.

* lege suam

* lege juberent.

vitioso stylo

6 *Quædam in his Lectionibus observanda occurrunt, ac primo quidem statim ultro experimur, in iis periodos Latinas adeo vitiosas ac misere luxatas esse, ut subinde substantia rei vix*

AUCTORE G. C.

vix intelligatur. Ignoramus, utrum hæc vitia typothetæ, an imperito amanuensi tribuenda sint: has enim lectiones ab ignoto amanuensi tantum transcriptas habemus, et ipsa Breviarii editione caremus, adeoque frequentia constructionis aut impressionis errata facile et secure emendare non possumus. Itaque lectori æque ac nobis divinandum est, quomodo ea melius ac verius ad sensum ecclesiæ Aberdonensis corrigi queant. Porro distincte non indagamus natalem Sancti nostri locum dictum Tolmaid, *quamvis hunc utcumque colligimus ex nomine* Kinkardin, *quod in geographicis hodiernæ Scotiæ mappis exprimitur. Omissis itaque similibus minoris momenti quæstiunculis, operæ prætium est breviter examinare ætatem duorum Sanctorum, qui in his lectionibus nominantur, et cum* S. Irchardo *vixisse dicuntur: nam ex ea præterpropter statuendum esset, quo circiter tempore Sanctus noster hodiernus floruerit. Sed ea chronotaxis habet inextricabilem difficultatem, si Lectiones propriæ Breviarii Aberdonensis ubique veritatem historicam* B *contineant ut jam videbimus.*

et in quibus occurrit difficultas chronologica.

7 *Lectio secunda superius relata innuit, a sancto Ternano Pictorum in Britannia episcopo* S. Irchardum *sacerdotio initiatum fuisse. Vixit autem sæculo quinto sanctus Ternanus, qui subinde etiam Teruanus appellatur, et traditur fuisse discipulus S. Palladii, quem Cælestinus I Pontifex anno Christi 431 ad Scotos aut Hibernos instruendos misit, ut in Opere nostro ad diem* XII *Junii et* VI *Julii licet videre. Huic traditioni consentiunt passim scriptores Scoti, inter quos Hector Boëthius in Historia Scotorum circa finem libri septimi sic ad rem nostram scribit:* Palladius Servanum episcopum ad Orcadas insulas missum *(Acta hujus sancti præsulis in Opere nostro ad diem primam Julii illustrata sunt)* ut populum rudem Christiana pietate institueret, creavit; et Ternanum, quem infantem lustrico laverat fonte, Pictorum archiepiscopum constituit. *Illustrissimus Joannes Leslæus episcopus Rossensis in Opere de Rebus gestis Scotorum lib.* IV, *apud nos pag. 137 hanc rem fusius exponit.*

quam nec cum opinione Dempsteri.

8 *Hos secutus est Thomas Dempsterus, dum in Historia ecclesiastica gentis Scotorum lib.* XVIII, *pag. 607 de S. Ternano tradit sequentia:* C Sanctus Ternanus sancti Palladii Scotorum apostoli discipulus, et Servani Orcadum apostoli collega, et Pictorum apostolus, quos idolorum ea adhuc ætate cultui deditos incredibili studio morumque sanctimonia ad veram religionem convertit, Joanni Leslæo archiepiscopus est . . . . Hunc, etsi Martyrologii tabulis non adscriptum, nostrates religioso semper obsequio coluerunt, templumque Abernethæ cathedrale ei dicatum, ac multa alia in eo regno. Scripsit Exhortationes ad Pictos lib. I; Contra Pelagianos lib. I; Homilias ex sacra Scriptura lib. I. Claruit anno CDXL. Obiit Abernethæ, quæ Pictorum regia, D ubi sacratissimas ejus reliquias totius regni populus religiosa frequentatione venerabatur.

aliorumque scriptorum.

9 *Nunc audi Dempsterum, qui in eadem Historia ecclesiastica gentis Scotorum lib.* V, *pag. 244 hodiernum* S. Irchardum *vel* Erthadum *inter scriptores Scotos recenset, et ætatem ejus assignat his verbis:* Sanctus Erthadus, mira vitæ sanctimonia episcopus in Scotia, scripsit Lecturas in Biblia, lib. I; De divina essentia, lib. I; Allegorias sacras lib. I. Floruit anno CMXXXIII. Colitur pie XXIV Julii. *Quidquid sit de memoratis utriusque Sancti lucubrationibus, earum fidem relinquimus penes Dempsterum, cujus auctoritas apud nos exiguam pondus habet, et longe diversam utriusque hujus Sancti ætatem dumtaxat observamus. Si sanctus Ternanus sæculo* V *et* S. Irchardus *sæculo* X *floruerit, quomodo* S. Irchardus *noster potuit a sancto Ternano præsule sacerdos consecrari, quemadmodum Lectiones Breviarii Aberdonensis affirmant? Oportet igitur hanc Breviarii Aberdonensis assertionem falsam esse, vel Dempsterum in signanda alterutrius Sancti ætate vehementer errasse.*

nec cum ipso Breviario conciliare possumus.

E 10 *Quinimo Lectiones istius Breviarii secum pugnant, dum in iis dicitur* S. Irchardus *a sancto Ternano sacerdos ordinatus esse, et non diu post sacerdotalem consecrationem receptam ad urbem Romanam venisse,* beato Gregorio universalis Ecclesiæ sedem regente. *Quomodo hæc conciliabuntur, si S. Ternanus secundum scriptores Scotos anno 440 claruerit, et B. Gregorius I sive Magnus tantum anno 590 cathedram Romanam ascenderit, ut exactiores chronologi demonstrant? Si autem cum Dempstero dicas,* S. Irchardum *floruisse anno 933 sub Malcolmo I Scotorum rege, et huic principi charum fuisse, duplex istud Breviarii Aberdonensis assertum prorsus evertis: nam multis annis ante et post regnum Malcolmi I Scotorum regis nullus Romanus Pontifex, nomine Gregorius, Apostolicam S. Petri sedem occupavit.*

ac ideo eruditis Scotis dissolvendam relinquimus.

11 *Ingenue fatemur, propter has tricas chronologicas a nobis Breviarium Aberdonense nec secum nec cum opinione aliorum scriptorum posse conciliari. Quare veteribus historiæ Scoticæ monumentis destituti, superius ad marginem hujus sylloges obitum* S. Irchardi *post sæculum quintum vago loquendi modo coacti fuimus collocare;* F *donec certiorem ejusdem Sancti ætatem assignaverint eruditi Scoti, quibus hos nodos chronologicos solvendos aut dissecandos proposuimus, cum nos iis extricandis impares simus. Sed hos eruditos historiæ Scoticæ indagatores præmonemus, ut solidis argumentis sententiam suam probare et Breviario Aberdonensi vetustiora monumenta proferre meminerint. Cum igitur plura de sancto illo Præsule non suppetant, huic sillogæ finem imponimus.*

A D

DE S. EPTADIO PRESB. ET CONF.

APUD MONTEM-TOLONUM IN TERRITORIO AUGUSTODUNENSI,

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

G. C.

§ I. Intricata hujus Sancti annuntiatio in diversis Martyrologiis, et controversia de vero vitæ instituto.

ANTE MEDIUM SÆCULI VI. Hic Sanctus variis diebus,

Quamvis hic Sanctus circa finem sæculi quinti et initium sequentis in Gallia floruerit, tamen historicis Gallis parum notus videtur, cum plerique de eo nullam mentionem faciant. Illum diversis diebus ac modis annuntiant aliqua Martyrologia, inter quæ modernum Parisiense die XXII B *Augusti sic habet :* Apud Montem-Tolonum in territorio Augustodunensi, sancti Eptadii presbyteri. *Nescio, cur Castellanus hunc S. Eptadium laurea martyris donaverit, dum eodem die in Martyrologio suo universali illum celebrat annuntiatione Gallica, quæ Latine sic sonat :* Monte Telonis *(Gallice* Montelon *nominat)* in diœcesi Augustodunensi sanctus Eptadius MARTYR, qui ibidem a seculo decimo ecclesiam sui nominis habebat. *Equidem libenter admitto, jam sæculo decimo extitisse ecclesiam, quæ ab hoc Sancto nomen accepit. Imo Mabillonius in Annalibus Benedictinis ad annum Christi* 843 *num.* 67 *meminit de monasterio diœcesis Augustodunensis, quod tunc nomen* S. Eptadii *gerebat. Sed hactenus alibi nusquam legi, hunc Sanctum martyrio coronatum fuisse, quemadmodum ex infra dicendis patebit.*

locis ac modis

2 *Plures Martyrologi annuam S.* Eptadii *memoriam usque ad diem* XXIV *Augusti differunt, mutatoque nonnihil ipsius nomine, alium mortis aut forte venerationis locum ei assignant, inter quos Maurolycus hac die tradit sequentia :* In agro Eduensi Cerviduno cœnobio Neptadii C presbyteri. *Verosimiliter hunc secuti sunt Martyrologi Benedictini, Wionus, Menardus, Antonius de Heredia et alii, qui hunc Sanctum eodem die memorant, ac Ordini suo monastico adscribunt. Ex omnibus audiatur solus Gabriel Bucelinus, qui hodie in Menologio suo Benedictino illum annuntiat his verbis :* Apud Heduos in monasterio Cervidunensi, sancti Neptadii presbyteri et monachi ; de quo Maurolycus, Felici, Arnoldus et Hugo hac die. *Verum antiquiora Martyrologia et Acta de Benedictino hujus Sancti monachatu nusquam meminerunt, ut infra dicetur.*

in Martyrologiis annuntiatur.

3 *Andreas Saussayus videtur ex hoc uno eodemque Sancto voluisse duos facere, dum in Martyrologio suo Gallicano ad diem* XXIII *Augusti sic scribit :* Apud Heduos monasterio Cerviduno sancti Neptadii presbyteri et monachi, actibus et meritis gloriosi. *Deinde autem in Supplemento ad diem* XXIV *Augusti, sive tomo II sui Martyrologii pag.* 1161 *eumdem Sanctum, ni fallor, exornat hoc diverso elogio :* Cemiduni Burgundiæ pago in Æduis sancti Neptadii presbyteri et monachi religiosissimi, qui ibi in cœnobio omni virtute floruit, excussoque mortalitatis pulvere, inter lilia cælestia, quorum decore et odore Sponsus oblectatur, castam emittendo animam feliciter susceptus est. *Hic obiter observa, nomine* Cemiduni, *quod vitiose pro* Cerviduno *scriptum est, eumdem locum apud Heduos vel Æduos in Burgundia designari, ne lector* E *incautus hac duplici in speciem diversa Saussayi annuntiatione decipiatur. Nunc videndum est, utrum variæ istæ diversorum Martyrologiorum annuntiationes inter se conciliari possint.*

4 *Ut incipiam ab ipso Sancti nomine, prorsus ignoro, qua de causa superius allegati Martyrologi S.* Eptadium *in* Neptadium *transmutaverint. Facilius intelligo, quomodo interdum nomini ejus præfigatur aspiratio, et ab aliquibus vocetur S.* Heptadius, *sicut nomen* Hadriani *vel* Adriani *promiscue scribitur. Unde Valesius in Notitia Galliarum pag.* 361 *nomen hodierni Sancti nostri sic exprimit :* In codice Musciasensis monasterii reperi Vitam S. Heptadii presbyteri, a veteri auctore compositam, in qua dicitur Heptadius, ne Autissiodorensis episcopus fieret, Morvinnum fuga petiisse. *Sed Labbeus et Papebrochius in eodem Moyssiacensis aut Musciacensis monasterii codice, seu saltem in ejus apographo, nomen S.* Eptadii *sine aspiratione legerunt. Auctaria nostra Usuardina ad diem* XXIV *Augusti consentiunt huic orthographiæ, quam nos etiam in titulo Commentarii prævii secuti sumus.* F

De hoc nomine,

diei,

5 *Quod vero spectat ad annuam hujus Sancti memoriam, quam nonnulli Martyrologi die* XXII *Augusti, et alii* XXIV *ejusdem mensis assignant, in alterutro die eligendo adhæsimus Auctariis Usuardinis ac ipsis Actis, quibus apud Labbeum et Papebrochium præfigitur hic titulus :* Vita sancti Eptadii presbyteri et confessoris, IX Kalendas Septembris. *Haud dubie eumdem titulum Actis præfixum invenit Carolus Cointius, qui in Annalibus Francorum ad annum Christi* 500 *num.* 1 *de Vita Sancti nostri sic meminit :* In nostras manus pervenit vetus codex abbatiæ Mossiacensis, in quo manuscriptæ Sanctorum Vitæ centum ac tredecim continentur. Nono Kalendas Septembris descriptum habetur elogium sancti Eptadii Augustodunensis presbyteri, quem Clodoveus Francorum rex, pace cum Burgundionibus inita, expetiit episcopum Autissiodorensem fieri. *Nihil huc facit Andreas Saussayus, qui hunc Sanctum bis Martyrologio suo inseruit, nimirum die* XXIII *Augusti et sequente, eumdemque sic perperam duplicavit, ut supra paucis indicavimus.*

6 *At*

AUCTORE G. C.

ac præsertim loci diversitate

6 *At quomodo, inquiet aliquis, Martyrologia superius allata hunc unum eumdemque Sanctum diversis locis assignant: nam Castellanus et Martyrologium Parisiense* S. Eptadium *in Monte Telonis vel apud Montem-Tolonum annuntiant; alii vero illum in Cervidunensi monasterio collocant. Equidem fateor, hic mihi aquam hærere, quemadmodum vulgo dici solet. Attamen curioso lectori conjecturas aliquot hac de re proponam, quas eruditis Gallis examinandas relinquo. Forsan* S. Eptadius *diu Cerviduni solitariam vitam duxit, et in Monte Telonis mortuus est, vel contra, atque ita potuit alterutro loco annuntiari: nam Acta inferius edenda distinctum mortis locum non indicant. Ubi autem Sanctus ille obierit, forsan ex traditione vel aliis monumentis docere poterunt Canonici seculares, qui jam Cervidunense Benedictinorum monasterium possident, ut Mabillonius in Annalibus Benedictinis ad annum Christi* 843 *num.* 67 *testatur his verbis:* Monasterium sancti Andochii apud Sedelocum, nunc collegium est Canonicorum secularium, uti et sancti Eptadii de Cerviduno prope Corbiniacum in pago Morvinensi.

B

conjecturam nostram proponimus,

7 *Præterea non omnino temere suspicor,* S. Eptadium *in Monte Telonis obiisse, ac postea sacras ejus reliquias (nescio quo tempore) ad Cervidunense monasterium translatas esse, atque ideo illum in Cerviduno, tamquam præcipuo venerationis loco, a quibusdam Martyrologis annuntiari. Hæc conjectura mea aliquam verisimilitudinem accipit ex Auctariis Usuardinis, in quibus ad diem* XV *Aprilis ex codice Victorino et Reginæ Sueciæ refertur hæc annuntiatio:* Eodem die, translatio sancti Eptadii presbyteri et confessoris. *At in iisdem Auctariis ad diem* XXIV *Augusti ex codice Pratensi aliisque* Cerviduni, sancti Eptadii confessoris *annua memoria celebratur, ut ibidem videre est. Porro Valesius in Notitia Galliarum pag.* 360 *situm Cerviduni non procul ab urbe Augustodunensi assignat hoc modo:* Vicus locusve Morvinnus aut Morvinnum non longe a Cervedone apud Fortunatum et villa Morvennus in diœcesi Augustodunensi apud Paschalem una res est; et Cervedo quidem haud dubie est locus, vulgo dictus Cervon, in pago Morvinno vel Morvinnensi, non procul a flumine Icanna. *Quid si propter hoc monasterium Cer-*

C

vidunense, quod olim ad Benedictinos pertinuit, et in quo fortasse corpus S. Eptadii *postea publicæ venerationi expositum fuit, aliqui Martyralogi hunc Sanctum Ordini Benedictino adscripserint, eo quod putarent, illum ibi antea sub regula S. Benedicti militasse? Quidquid sit de his conjecturis meis, saltem hac occasione examinabo quædam circa verosimiliorem vivendi normam, quam Sanctus noster amplexus est.*

et examinamus an Ordini Benedictino sit adscribendus.

8 *Si Maurolycus et Felicius* S. Eptadium *ex etymologia Græca appellent monachum, quia solitariam vitam duxit, illis non refragabor. Sed hos secuti Wionus, Menardus, aliique Martyrologi Benedictini videntur aliquid ulterius velle, dum Sanctum illum certatim Menologiis suis inscribunt. Certe Antonius de Heredia Benedictinus, qui Sanctos sui Ordinis ex variis monumentis Hispanice collegit, die* XXIII *Augusti mentem suam clare explicat his verbis a me Latine redditis:* Eodem die apud Heduos sanctus Neptadius presbyter et monachus NOSTRI ORDINIS, operibus et meritis gloriosus. *Die autem sequente eumdem Sanctum cum Saussayo et Bucelino perperam duplicavit. Sed illa Benedictinæ regulæ professio mihi parum probabilis est, cum non* D *immerito dubitari possit, an ante mortem* S. Eptadii *ad Benedictinos pertinuerit monasterium Cervidunense, cujus originem hactenus frustra quæsivi. Potius itaque crediderim, hanc de Benedictina professione sententiam ortam esse ex eo, quod* S. Eptadius *Cerviduni ante adventum Benedictinorum monasticam sive solitariam vitam aliquamdiu egerit, vel quod ejus reliquiæ ex Monte Telonis postea ad Cervidunense monasterium translatæ fuerint, ut supra conjecturavi. Saltem probabilius arbitror, hunc Sanctum non esse accensendum Benedictinis, in qua opinione me confirmat eruditissimus Mabillonius, qui inter Acta Sanctorum Benedictinorum de* S. Eptadio *nostro altum silet, quamvis haud dubie Menologos sui Ordinis attente pervolvisset. Jam progredior ad enodandum aliud dubium, quod ex obscuris* S. Eptadii *Actis alicui posset occurrere.*

et utrum fuerit sacerdos,

9 *In Actis infra edendis num.* 5 *de Sancto nostro narrantur sequentia:* At ubi tanta ubique ejus fama præclaruit, hunc sanctæ recordationis Flavichonus pontifex presbyterii voluit honore provehere; cujus fama audita, sacerdotii dignitatem ita fugit, . . . ut nullus ei omnino E exinde ullo sermone loqui auderet. *Hinc suspicari quispiam posset,* S. Eptadium *huic honori oblato ita restitisse, ut nemo deinceps illum de dignitate ista suscipienda alloqui ausus fuerit, et consequenter gradum sacerdotii numquam ascenderit. At in iisdem Actis post narratam* S. Eptadii *fugam, ne fieret episcopus Autissiodorensis, et laudatas ipsius virtutes, num.* 7 *leguntur hæc verba:* Post sumit admirabilem honorem apostolatus, ad hunc se humilitate et benedictione obedientiæ gradum vir beatus Eptadius inclinans. *Opinor, hic per* admirabilem honorem apostolatus *intelligi dignitatem sacerdotii, quia titulus* presbyteri *apud Labbeum et Papebrochium vetustis ejus Actis præfigitur, et in Auctariis Usuardinis aliisque Martyrologiis passim exprimitur, ut ex supro relatis liquet.*

aut episcopus

10 *Tamen infidus amanuensis quidam, quem Papebrochius noster præ manibus habuit, hunc* apostolatus *honorem pro dignitate episcopali videtur accepisse: nam post memoratam* apostolatus *susceptionem ex sua idea adjectitia, ut vulgo dicitur, nomini* S. Eptadii *plerumque titulum* episcopi *addidit. Verum titulus ille in editione Labbeana non legitur, et ex ipsis Actis patet, hunc titulum ex opinione amanuensis isti F Sancto perperam adjectum fuisse, cum Acta num.* 6 *et sequente narrent,* S. Eptadium *ad montanam salitudinem Morvinni fugisse, ne episcopus eligeretur, ibique tamdiu mansisse, donec rex eum juramento promitteret, sese ei invito illud onus non impositurum. Quamvis omnino putem, hunc* episcopi *titulum in Acta perperam irrepsisse, tamen illum in iis reliqui, ut integrum Papebrochii nostri apographum fideliter exhiberem eruditis lectoribus, qui forsan ex antiquiore vel emendatiore codice interpolationem istam confirmare poterunt. Nunc paragrapho sequente ætatem hujus Sancti, et fidem Actorum indagabo.*

§ II.

§ II. Tempus, quo Sanctus floruit, conjectura de anno mortis, Acta, eorumque scriptor.

Sanctus floruit ineunte sæculo sexto.

In *Actis post hunc Commentarium prævium vulgandis occurrunt varii temporum aut personarum characteres, ex quibus utcumque colligitur ætas, qua* S. Eptadius *floruit. Imprimis designatur tempus, quo huic Sancto nostro episcopatus Autissiodorensis oblatus est, nimirum quando Clodovæus rex Francorum cum Gundobado rege Burgundionum pacem inivit ac arma conjunxit, ut Acta num. 6 testantur. Id autem Patricio et Hypatio consulibus, id est anno Christi* 500, *contigisse, Cointius et Pagius ex S. Gregorio Turonensi aliisque veteribus historicis ostendunt. Hinc sequitur, anno illo Christi quingentesimo* S. Eptadium *fuisse id ætatis, ut ad ecclesiam Autissiodorensem gubernandam aptus judicaretur.* B *Alterum temporis indicium eruitur ex cæde Alarici regis Gothorum, quem Clodovæus anno Christi* 507 *in campo Vogladensi interfecit, ut chronologi passim tradunt.*

et certe adhuc vixit anno 516,

12 *Præterea ex num. 8 veteris Vitæ constat,* S. Eptadium *adhuc anno Christi* 516 *inter vivos fuisse: ibi enim dicitur Sanctus epistolam scripsisse Sigismundo Burgundionum regi, qui eodem anno* 516 *post mortem patris sui Gundobadi regnum Burgundiæ administrare cœpit, ut auctores consentiunt. Unde Cointius in Annalibus Francorum ad annum Christi* 500, *quo primum de Sancto nostro meminit, occasione hujus epistolæ ibidem num. 4 ætatem ejusdem Sancti præterpropter assignat his verbis:* Mansit autem beatus Eptadius in Burgundia, vitamque produxit usque ad principatum Sigismundi, cui per epistolam imperavit, ut per auctoritatem suam ingenuorum animas daret, et obtinuit; ex quibus non minus, quam fere tria millia captivorum promiscui sexus et ætatis liberati. *Hæc ultima periodus fere verbum de verbo ex Actis transcripta est.*

aut forsan usque ad annum 525 superfuit.

C 13 *Sed hinc nondum scimus, quam diu* S. Eptadius *istis litteris supervixerit, aut quo anno ad Superos migraverit, cum laudatus Cointius loco proxime citato hæc subjungat:* Vixit forte usque ad annum Christi quingentesimum vicesimum quintum, quo territorium Augustodunense ad Franciam accessit. *Deinde in iisdem Francorum Annalibus ad annum Christi* 525 *num. 4 hanc conjecturam repetit et ita mitigat:* Incertum, an illis temporibus adhuc superstes esset sanctus Eptadius presbyter, qui vixit in territorio Augustodunensi. *Quandoquidem mutatio dominii Burgundici nullam cum morte hujus Sancti connexionem habet, ac ipse Cointius postea fatetur, incertum esse, an* S. Eptadius *adhuc superstes fuerit illis temporibus, quibus tota Burgundia in potestatem Francorum redacta est, tam levi conjecturæ non adhærendum esse existimavi. Quapropter initio hujus Commentarii prævii in margine obitum* S. Eptadii *cautius* ante medium seculi VI *collocavi. Nunc de Actis et anonymo horum scriptore nonnulla præmonere oportet.*

De apographo lectum.

14 *Jam sæpe laudatus Cointius in Annalibus Francorum ad annum Christi* 500 *num. 2 asserit, ad manus suas pervenisse veterem codicem abbatiæ Moyssiacensis, in quo, præter alias Sanctorum Vitas, Acta* S. Eptadii *legebantur, ut superius num. 5 alia occasione retuli. Ex his ibi edidit fragmentum, quod ad oblatum huic Sancto episcopatum Autissiodorensem spectat. Utinam propter rationes inferius afferendas integram ejusdem Sancti Vitam emendate vulgasset! Hadrianus Valesius videtur similem codicem vidisse, quia in Notitia Galliarum pag. 322 col. 2 sic scribit:* Legi Martyrologium manuscriptum in veteri codice monasterii Musciacensis, qui nunc est viri clarissimi Claudii Jolii, ecclesiæ Parisiacæ præcentoris, et Vitas Sanctorum plurimas ac lectissimas continet, in his Vitam sancti Heptadii presbyteri; ubi Heptadius Augustodunensis civis, intra terminum Castri Maternensis seu Elobremensis nutritus esse dicitur.

quod in codice Moyssiacensis cœnobii

15 *Noster Philippus Labbeus verosimillime præ manibus habuit eumdem Ms. codicem ex quo mutilam* S. Eptadii *vitam edidit post duos tomos Novæ Bibliothecæ manuscriptorum librorum in Appendice, cui præmittit hanc monitionem:* Exierant e prælo priores duo tomi nostræ E Bibliothecæ Mss. librorum, cum pridem exoptatus cœnobii Moyssiacensis codex Tolosa in hanc urbem delatus venit in meas manus beneficio V. C. Claudii Jolii, ecclesiæ Parisiensis Canonici, eruditione atque in eruditos omnes humanitate præstantissimi. In eo cum pluribus aliis Sanctorum Sanctarumque Vitis occurrerunt nonnullæ a me partim priori volumine, partim altero jam editæ ex apographis aut mutilis aut certe minus antiquis perfectisve. Hinc ergo lacunas explere, errata corrigere, ac damna resarcire placuit, quibusdam præterea additis, quæ mihi præ ceteris insigniores in antiquissimo illo codice diligenter rimanti videbantur. *Etiam Papebrochius noster hæc Acta ex pervetusto codice* D. Jolii Canonici Parisiensis *transcripsit, ut ante apographum suum notavit.*

ab amanuensi luxatum videtur.

16 *At miror, hos duos antiquitatis investigatores in exhibendis* S. Eptadii *Actis non prorsus inter se consentire, si illa ex eodem fonte hauserint: nam Papebrochius haud dubie in suo codice reperit titulum episcopi, qui nomini* S. Eptadii *sæpius adjungitur. Hunc vero titulum Labbeus in sua editione nusquam exprimit. An* F *Labbeus forsan illum omisit, quia falsum et ab imperito amanuensi perperam in Acta intrusum existimabat? Quæcumque sit hujus omissionis causa, nos illum titulum fideliter addidimus, ubicumque in apographo Papebrochiano inventus est, etiamsi eum ibi superfluum esse judicaremus, ut superius iterum monuimus. At saltem inter hos eruditissimos viros convenit in eo, quod uterque de obscuritate codicis sui et oscitantia librarii conqueratur.*

Philippus Labbeus.

17 *Ex his querelis intelligimus, quomodo Labbeus et Papebrochius in mutilandis Actis et exprimendis eorum periodis inter se discrepare possint, quamvis ambo eumdem antiquum codicem præ oculis habuerint: Labbeus enim initio Actorum post editas aliquot lineas de recta sequentium lectione desperans, omittit multa,* quæ tam absurdis erroribus imperitia amanuensis infecti vitiata sunt, *inquit*, ut ne ipse quidem Apollo medicinam facere possit. *Deinde post truncatam* S. Eptadii *Vitam, in fine lectorem monet his verbis:* Atque hæc paucis de Sancto, nostris Martyrologis aliisque scriptoribus hactenus ignoto, quantum scilicet magno labore ac tædio ex

AUCTORE G. C.

ex incultæ narrationis barbarie, insulsique amanuensis vepretis, colligere potui.

et tamen Papebrochius conqueruntur.

18 *Papebrochius autem has lacunas, a Labbeo relictas, cum summo tædio implevit, et corruptas Actorum periodos ex conjectura restituit, ut ipse post Acta transcripta indicat hac monitione:* Textus hic perversissime scriptus vix aliter in aliquem tolerabilem sensum conformari potuit, nisi verbis quamplurimis ex conjectura transpositis, mutatis ac suppletis. *Hinc eruditus lector facile colligit, a Papebrochio conservatam esse totam narrationis substantiam, quam Labbeus hinc inde propter difficiles inficeti amanuensis characteres aut phrases omittere ac mutilare coactus fuit. Ideo igitur apographum Papebrochianum editioni Labbeanæ prætulimus, et majores Labbei lacunas, quas Papebrochius tetrico labore ex vitioso codice suo supplevit, distinctionis gratia uncis inclusimus, quantum fieri potuit.*

quamvis Acta ab auctore coævo primum conscripta fuerint.

19 *Certe dolendum est, ab imperitis amanuensibus adeo corrupta fuisse Acta tantæ antiquitatis ac fidei: nam primus illorum scriptor S. Eptadio coævus fuit, ut patet ex editione Labbeana* B *et num. 9 Vitæ infra excudendæ, ubi dicuntur a Sancto nostro magni peccatores ad pœnitentiam revocati fuisse,* ex quibus etiam quamplures postea vidimus, *ait biographus,* per ejus doctrinam gratia Domini nostri in ipsa religione et sanctitate perpetuum perdurasse. *Propter hoc anonymi testimonium Benedictini illi ex Congregatione S. Mauri, qui nuper Historiam litterariam Galliæ edere cœperunt, tomo III istius Operis pag. 182 censent, illam S. Eptadii Vitam anno circiter 540, sive non diu post obitum Sancti conscriptam fuisse. Præterea scriptor iste historica fide dignus est ob simplicitatem narrationis, aliaque veritatis indicia, quæ laudati Benedictini ibidem pag. 182 et sequente speciatim recensent. Utinam vetus ista lucubratio minus luxata ad manus nostras pervenisset, aut adhuc alicubi ex emendatiore codice eruatur! Interim eam curioso lectori hic exhibemus, ut possumus, dum non licet, ut volumus.*

C

VITA

auctore anonymo coævo,

Quam Papebrochius noster ex pervetusto codice D. Claudii Jolii Canonici Parisiensis transcripsit, et quam cum truncata Labbei nostri editione contulimus.

Divites Sancti parentes a b

Igitur sanctus Eptadius Augustodunensis Æduæ *a* Galliarum oppidi civis fuit; sed intra terminum Castri Maternensis et Elobrensis *b* nutritus vel eruditus est, parentibus, secundum seculi dignitatem non minimis, sed bene ingenuis, censu aviti substantia locupletatis procreatus, quorum singularius præcellens integritas morum etiam senatoria viguit dignitate. In ipsis puerilibus adhuc ætatis suæ annis æternitatis ei limina perpatescunt. Cum esset ergo annorum duodecim, nescientibus parentibus ejus, ad disciplinam fugit scholarem, ibique per se ipse magistro infantiam ætatis suæ tradidit sacris litteris edocendam; et post pauca quidem tempora scholares non tantum coæquavit, verum etiam omni scientia litterarum cunctos longe præcellens, illustrabatur divina sapientia, et prudentiæ spiritualis gratia decorabatur: nam cum esset annorum quindecim, tanta gratia Dei erat repletus, ut omnes vicini et propinqui sapientiam ejus cum amore et caritate diligerent. D

filium matrimonio destinant

2 Cum esset annorum viginti, crescentibus annis, jam vicini ad matrimonium cum cohortabantur, et, cum elegans corpore, elegantiori etiam mentis flore polleret, et [gubernaculo rationis salacis ætatis temperaret motus *c*, se ita civium affectioni inseruit excolendum, ut jam tum temporis, aut patris meritis aut suis dotibus dignissimæ vellent conjugi eum in conjugium parentes ejus sociare, et quo possent ab eodem videre filios ac nepotes, etiam solemnem diem constituunt nuptiarum. Sed hic beatissimus Eptadius tantum est subitanea febre inflammatus, ut non nisi ab eodem medicinam corporis sortiretur, cui fidelissima deliberatione animam consecravit. E
Inter reliquos venientium, qui præfati assidue ægroti corpusculum requirebant, tres ad eum honestæ virgines Deo sacratæ puellæ visitando venerunt, quas ut ille dignissimas Christo lampades placuisse prospexit, statim quoque se ex integra fide et animi interna religione devovit ei, qui in indivisæ Trinitatis majestate subsistit.

sed hic austeram vitam amplexus,

3 Ab hoc vero tempore conversionis, seu sanctificationis ingressu, numquam, adhibita mollitia lini, membra contexit, non esurienti delicatior ad edendum alimonia, quam panis, impertitur; sed et repente mutatur in omnibus. Deseritur mundi militia, cælestia desideria assumuntur, seculi pompa calcatur, humilitas eligitur, et substantia dispensatur in pauperes. In asperrima cilicii austeritate prostratus, admixtasque gemitibus lacrymas fundens, subjectum pectoris sinum commotus irrigabat, cum neque ab eodem nisi tantum aridi panis hordeacei quantitas exigua in solis occasum sumeretur. Et erat, quando, intermisso biduo, vel tertio aut quarto die sic reficiebatur, aut accipiens panem et olera, ea modica salis et aceti quantitate condiebat. Intra domum suam parvum et obscurissimum tuguriunculum more carceris fieri præcepit, ubi diebus sanctæ Quadragesimæ retrusus, orando et lacrymas jugiter fundendo, hunc cursum salutis exigeret, et has sibi cruciatuum diversitates infligeret, quas in reos desævientes solent exercere tortores. F

et variis naturæ dotibus præditus,

4 Quoniam aliqua de corporis afflictione perstrinximus, de ejus familiaritate et conversationis gratia ac puritate incipiam dicere, si impar linguæ patiatur facultas. Sed id potius exsequendum, ut nec illa, quæ ingenuus vindicat secularis, obtensæ taciturnitatis oblivione prætercam; quomodo scilicet aut qualiter aliquamdiu sub specie secularis vestitus latere voluit, thesaurum auri sub gleba terræ absconditum justitiæ rigore occultare cupiens. Sed diu latere non potuit, quem ubique misericordia et pietas sancta prodebat; quia lumen in tenebris occultum esse non potest, sicut ipse Dominus noster Jesus Christus in Evangelio suo dicit: Nemo accendit lucernam et sub modio ponit; sed supra candelabrum, ut luceat omnibus, qui in domo sunt.]

5 Erat beatissimus, vir totius prudentiæ, in sermone

tam externis virtutibus claruit

sermone verax, in judicio justus, in consilio providus, in commisso fidelis, in interventu strenuus, in veritate conspicuus, et in universa morum honestate præcipuus. Hunc juvenes quasi patrem venerabantur; hunc senes quasi filium amantissimum diligebant; hunc universitas populorum ad eum confluentes carissimo venerabantur affectu. Tanta gratia erat in eo, ut alios tristes lætos redderet, alios discordes ad concordiam revocaret, et ad perfectæ pacis et caritatis vinculum eos adduceret. Universos vero docebat, nihil hujus seculi præponendum Domino; sed magis, quomodo fugitivæ vitæ istiusmodi blandimenta respuerent, et temporalem tribulationem præsentis seculi pro Christi nomine sustinerent: erat enim verus Dei cultor, et necesse erat, ut quem Dominus perfuderat gratia, ab omnibus amaretur. Christo igitur quotidie sedulum exhibebat officium, disseminator eleemosynarum thesaurum sibi indeficientem quotidie reponebat in pauperes: erat enim nutritor orphanorum, refugium et protectio viduarum, refectio indigentium, defensor peregrinantium, ædificator ac reparator ecclesiarum Dei. At ubi tanta ubique ejus fama præclaruit, hunc sanctæ recordationis Flavichonus *d* pontifex presbyterii voluit honore provehere; cujus fama audita, sacerdotii dignitatem ita fugit [et honore respuit se implicandum,] ut nullus ei omnino exinde ullo sermone loqui auderet *e*.

B

d

e

ut episcopus Autissiodorensis eligeretur;

f

6 Eodem tempore, quo se ad fluvium Quorandam *f*, pacis mediante concordia, duorum regum superstitiosa est complexa potentia, id est Burgundionum gentis et Francorum, a rege Gundobado præcellentissimus rex Francorum suppliciter exoravit, ut hunc beatissimum virum Dei Eptadium civitatis suæ Autissiodorensis *g* præstaret antistitem ordinandum; cui petitioni vel electioni prædicti regis ita restitit voluntas offensa, tamquam sibi maximas vires deposceret possidendas. Tamen propter præsentis concordiam populi, pacis et caritatis intuitu, quod petebat, negare non potuit; cujus accepta promissione auctoritatis, statim eligitur, consensusque universitatis sequitur populorum: nam cleri communitas, cunctaque nobilitas, plebs urbana vel rustica in unam venere sententiam, Eptadium dignissimum esse episcopum, [omnium voluntate ambitum.] Quo audito, Vir beatus, qui malebat latere in suis, quam publicari et honorari a populis, totis viribus laborans, se huic honori non esse implicandum dicit, cum clamore vociferans, indignum se esse tantæ molis sacerdotio hominem peccatorem, statimque cellula sua derelicta, omni pernicitate se proripuit ad deserta Morvinni *h* et ad montanam solitudinem properavit, ibique multum temporis latens, orationibus ac jejuniis continuatis Dominum supplicabat, ut impleretur in eo, quod Propheta cantaverat: « Ecce elongavi fugiens, et mansi in » solitudine. Exspectabam eum, qui salvum me » fecit a pusillo animo et tempestate ».

g

C

h

sed cum honorem fuga declinans.

7 Tam diu in solitudine deserti permansit, donec iterum ei præfatus rex cum juramento pollicitus est dicens, non se umquam contra voluntatem ipsius esse venturum *i*, si tantummodo pro regni sui incolumitate divinæ clementiæ supplicaret, et in necessitatibus captivorum, tam Romanorum quam Burgundionum, vel universarum gentium, ut cœperat, laboraret, pro ea re postea ei multam pecuniam transmittens; quam ille continuo captivis, viduis et orphanis ac peregrinantibus erogavit. Post sumit admirabilem honorem apostolatus *k*, ad hunc se humilitate et benedictione obedientiæ * gradum vir beatus Eptadius inclinans. Ita, quod antea ille optaverat, postea tota gratulatione usque in finem devotus implevit, [illud sibi erga se retinens divini culminis præceptum dicens: Qui se exaltat, humiliabitur, et qui se humiliat, exaltabitur.] Non diebus, non noctibus a colloquiis* divinis et oratione cessabat, prædicationibus sanctis ad exemplum Dominicæ Passionis ad se confluentium turbas divinis eloquiis reficiebat.

Ex MS

k

* al. pœnitentiæ

postea redimendis captivis

8 Non tantum Catholicos, verum etiam paganos ac ferocissimos barbaros, qui more leonum furentes cum superbia magna captivis persequendis adveniebant, sicut agnos mitissimos suis sanctis reddebat alloquiis, e quibus non pauci his omnibus bonis repleti ad baptismi gratiam fideliter concurrentes, sancti Viri incessabiliter ambiebant alloquium, suosque ipsi captivos ultro dantes, tantum ut pro se Dominum precaretur, humiliter supplicabant. Igitur cum his bonis esset repletus, fiebat eorum distractio, [et quotidie in necessitatibus captivorum expendebatur.] De Italia vero redemit captivorum plurimam multitudinem, quæ a Burgundionibus eodem tempore fuerat effecta, et ad locum regionis suæ cum ingenuitate est revocata. Iterum parvo post tempore castrum provinciæ Lemovicinæ, Idunum *l* nomine, jussu regis Burgundionum a Romanis effractum est, in quo non minima enormitas facta est captivorum, propter quos vir beatus Eptadius episcopus *m* ingemiscens et lacrymas fundens, Domino suo mox in oratione prosternitur, regi Burgundionum Sigismundo *n* per epistolam imperans, ut auctoritatem suam pro ingenuorum animabus daret, et obtinuit; ex quibus non minus quam fere tria millia captivorum promiscui sexus et ætatis liberati, ad locum pristinum, datis idoneis prosecutoribus, remeabant, et qui venerant flentes et lugentes, Deo gratias agentes per eum cum gaudio, recuperata libertate, sunt reversi.

E

l

m

n

operam impendit,

o

p

9 Tempore illo, quo præcellentissimus Clodovæus rex Francorum in Gothiam *o* cum exercitu esset ingressus, et ab illo Alaricus *p* rex Gothorum fuisset interfectus, facta est captivorum innumerabilis multitudo, qui dispersi per regiones sunt dilatati, ex quibus vir beatissimus Eptadius non parvam multitudinem, data pecunia, liberavit, et statim pristinæ ingenuitati restituit. [Pro splendidissimæ veritatis tenore nec minima sunt silenda:] nam quicumque, quamlibet cruentis sceleribus perpetratis, ad hujus tabernaculum publicæ districtionem severitatis effugit, non solum macula commissionis liberatur, verum etiam beatissimi Viri alloquiis ad pœnitentiam est revocatus; ex quibus etiam quamplures postea vidimus *q* per ejus doctrinam gratia Domini nostri in ipsa religione et sanctitate perpetuum perdurasse.

F

q

energumenos liberavit.

10 Curatio vero in eo tam potens Dei gratia erat, ut nullus fere dæmoniacus aut ægrotus accessisset, qui continuo non fuisset pristinæ restitutus sanitati; et inter reliquas dæmoniacorum catervas, quas sancti Spiritus infusione purgavit, [quædam puella efferatioris diaboli tempestate vexata, dum nullis resultans vinciri posset nexibus catenarum, beatissimo viro Eptadio tensis genibus in terram prostrato, hæc puella in feritatis atrocissimæ professionem prorupit dicens, eadem nocte sancti Viri amicum intra densa silvarum latrocinii fuisse jure prostratum; ubi sequenti die

dic sanctus Eptadius id perpetratum fuisse lugubri præsentiæ agnitione est expertus; qui cum ad locum sepulturæ fuisset directus, membra defuncti linteis ambiuntur, humo superjecta, oratio intercessionis impenditur; quam tamen puellam, Dei opitulante auxilio, ut reliquos pristinæ reddidit sanitati.]

ægros pristinæ sanitati restituit.

11 Quodam tempore cum de monasterio sancti Portiani *r* ad cellulam suam rediret, exhibita ei puella est olim muta, id est, elinguis, cujus in os olei liquorem cum orationis benedictione infudit, et ita ei, quæ quodam naturæ vinculo restiterat obligata, melior loquacitas est reddita.

Alio quodam tempore Paulus quidam presbyter, cum ardentissima quadam febrium æstuatione sibi subriperetur, ad dilectum Dei Eptadium episcopum, afflicta necessitate properans, cum summa velocitate cucurrit, ut tantos ignium globos virtutum suarum fonte restingueret. Cum se æstuans genibus ejus lacrymabili inclinatione prosterneret, et se vi tempestatis non posse resistere fateretur, cessit tandem sanctus Eptadius episcopus misericordiæ [et caritatis imperio, fideique B arma concutiens, et in oratione ulterius prostratus tam cordis quam corporis oculis ad cælum levatis, non aliter vim istius fornacis febrium exstinxit, quam tribus pueris in camino ardentis incendii constitutis : non enim solum Spiritus sancti exundatio negavit incrementa flammarum, verum etiam athletis Dei tribuit cantare virtutes. Cum præfati Pauli pater, archipresbyteri culmine sublimatus, jugiter rigoris incendio sibi subriperetur, ad eumdem fontem medicinæ, quo fuerat sanatus filius, amicum sibi fidelissimum misit; per quem famulus Dei Eptadius episcopus imperiosam spiritus sui epistolam destinavit ei, quem perfectæ infestationis rigor inflammatus, inflicto membris incendio, cruciabat. Hic eadem similitudine pristinæ restitutionis medelam recepit, qua Dei sacratissimus Salomon perniciosa dæmonum argumenta compressit *s* : nam dum uni potentiam virtutis absolutionis adhibet, epistola universis misericordiam largitur infirmis.

alioque miracula patravit.

12 Quidam barbarus, hæreticorum comitivam exercens, nomine Sigifunsus, arte diabolica instructus, conversationem et vitam beati Viri per se ipsum callide cupiens explorare, ad C cellam Viri Dei excurrit, ibique pervigilavit a latere parietum excubans, ut rimaretur, quidnam Dei Servus ageret actibus nocturnis, et suo propalaret ridenda collegio. Sanctus Eptadius episcopus pro more consuetudinis vigiliis et orationibus institit, statimque divino nutu explorator incredibili terrore correptus, vix e suarum abditis latebrarum fluctuosissima se acceleratione protraxit; qui protinus, exorta die, pedibus Viri Dei est advolutus, et vix trepidanti sermone cum luctatione confessus, quod se tentasset et fuisset tentatus, pro reatu pœnitentiam agens ad gratiam fidei Catholicæ se ipsum declinavit : a quo tempore tanta suæ lucis auctori sedulitate servivit, ut ei se quasi filium et famulum comprobaret.

et post varia prælatis exercitia

13 Inter reliquas festivitatum solennitates sacrosanctas, ad specialius excolendum] Natalem Domini nostri Jesu Christi, quoties eum annus indulsit adventus, medio fere noctis elevatus, cum lumine cereorum, cum psallentibus suæ ecclesiæ ministris, cum festivo redemptorum agmine captivorum, ad distantem milibus sex ecclesiam Elobremensem properabat; quo in itinere expeditus ecclesiæ chorus pari occurrebat D modulamine concinens. Psalmorum matutinorum vel Missarum solemniis sacrosancta officiositate transactis, cum omnibus clericorum vel captivorum cœtibus, aggregatis universis, expositis dapibus mensam exhibebat : quibus epulantibus, beatus vir Eptadius episcopus jejunia solita refectione pascebat. Nec dissimili studio festivitatem sancti Symphoriani martyris *t*, dum advixit, assidue non destitit celebrare. Dic ergo adveniente, cum ejus cellula usque ad urbem Augustodunensem quinquaginta millia distaret, ad sepulcrum beati Martyris venerandum sanctus Eptadius ante diem tertiam vigiliarum ejus, adhibitis secum tribus clericis fratribus veniens, atque ante sanctam basilicam in liminibus sancti Martyris se prosternens, ibique cum altis gemitibus juges lacrymas fundens perdurabat usque ad horam Matutinarum, dum advenientes clerici ad officia celebranda supervenirent : [primo vero jam erumpente diluculo, omnium sanctorum limina, qui aderant, suis orationibus salutabat; et sic cum prædictis fratribus ad camdem cellulam suam, vigiliis sancti Martyris celebratis, iterum remeabat; ubi, peractis omnibus, ut E erat illi consuetudo, sicut superius diximus, advenientibus agminibus captivorum universis, mensam suam expositis dapibus exhibebat.]

feliciter ad cælum migravit.

14 Ante fere septem dies assumptionis ejus cum jam incommodum habens in strato suo fessus jaceret, cunctis eum circumstantibus et flentibus, diebusque ac noctibus vigiliis instantibus, qui erant ei familiares, quos nominare necesse non est, peractis Matutinarum officiis, eo paululum requiescente et subito in excessum mentis rapto, visus est ei quasi e cælo in nube candidissima descensus volantium angelorum *u* ante ejus cellulam residentium atque ei pariter supplicantium, ut secum pergeret in civitatem cælestem. Tum eadem multitudine, tum pari volatu super ejus basilicam resederunt, atque eidem prius valedicentes in eo, quo venerant, splendore iterum ad cælum evolarunt. Itaque in grabato ad ecclesiam deportatus, vicinia tota celebrante transitum ejus, Dominus, qui vocat ad gloriam fessos laboribus, ipsum in vitam æternam perduxit, cui est honor et gloria in secula seculorum. Amen.

F

ANNOTATA.

a *Augustodunum, vernacule* Autun, *passim nota Burgundiæ civitas in Gallia, quæ olim Ædua vel Hedua et Flavia Æduorum appellata fuit, ut apud Valesium videre est in Notitia Galliarum, ubi pag. 63 et sequente de etymologia et antiquis hujus urbis nominibus disserit.*

b *Proxime laudatus Valesius in Notitia Galliarum pag. 522 situm hujus loci indicat his verbis :* Castrum Maternense, alio nomine castrum Elobremense appellatum, hodieque nuncupatur MARNE vel MARNAY; ut Matrona flumen MATERNA a recentioribus scriptoribus Latinis, a nostris MARNE vocatur. Est autem MARNAY nunc ex castello vicus non procul ab Augustoduno.

c *Hic editio Labbeana ingentem lacunam reliquit, ut patet ex uncis, quibus eam inclusi.*

d *Labbeus hic in textu suæ editionis notat, Eufronium episcopum Augustodunensem forte intelligi. Sed Cointius in Annalibus Francorum ad annum* 500 *num.* 4, *et novissimi editores Galliæ Christianæ tomo IV col.* 340 *et* 341 *censent,* hunc

A *hunc Flavichonum in catalogo episcoporum Augustodunensium inter Eufronium et Pragmatium collocari debere.*

e *In Commentario prævio monuimus, ob hunc loquendi modum dubitari posse, utrum Sanctus noster umquam fuerit sacerdos. At ibidem diximus, illum dignitatem sacerdotalem, cui prius obstiterat, postea probabiliter admisisse.*

f *Papebrochius in margine apographi sui dubitat, an pro voce* Quorandam *non sit legendum* Garumnam, *qui est notissimus Galliæ fluvius. Labbeus autem in editione sua post vocem* Quorandam *sic interrogat:* Quid si legendum CORAM? *Hisce ego aliam conjecturam addo. Quid si librarius obscuris aut corruptis characteribus assignare voluerit* Oscaram, *qui est fluvius Burgundiæ vulgo dictus* Ousche, *circa quem Clodovæus antea cum Gundobado pugnaverat, ut S. Gregorius Turonensis in Historia Francorum lib.* II *cap.* XXXII *testatur? Verum has incertas conjecturas tantummodo proponimus, et eruditis ulterius examinandas relinquimus.*

g *Autissiodorum episcopalis urbs Galliæ sub archiepiscopo Senonensi, quæ ad Icaunam fluvium* B *in planitie fertili sita est, et Lutetia Parisiorum in meridiem quadraginta leucis distat, de cujus antiquo et vario nomine Valesius in Notit. Galliarum pag. 69 et sequentibus consuli potest.*

h *Valesius in Opere mox citato pag. 360 et sequente situm Morvinni post alia sic describit:* Morvinnus pagus partim Nivernensi, partim dominio Castri Canini (Chasteau Chinon) partim etiam Burgundiæ attribuitur; estque montosa et silvestris regiuncula, fontibus abundans et pascuis. *Deinde ex hac ipsa* S. Eptadii *Vita confirmat, illam regiunculam fuisse montosam ac desertam.*

i *Id est, vel Clodovæus rex Francorum vel Gundobadus rex Burgundionum jurejurando spopondit, Sanctum numquam cogendum esse, ut invitus cathedram Autissiodorensem ascenderet, quantum ex sensu colligo.*

k *Hic per* honorem apostolatus *verosimillime significatur dignitas sacerdotalis et munus apostolicum prædicandi verbum Dei, quemadmodum § 1 Commentarii prævii in fine ostendimus.*

l *Castrum illud hactenus frustra quæsivi, et illud Lemovicensibus assignandum relinquo.* EX MS

m *De titulo illo* episcopi, *quem apographum Papebrochianum huic Sancto sæpe addit, in Commentario prævio sat multa diximus.*

n *Ex anno, quo rex iste cœpit imperare, ætatem Sancti nostri præterpropter assignavimus num. 12 Commentarii prævii.*

o *Opinor, hic per* Gothiam *intelligi illam Galliæ regionem, in qua Gothi dominabantur. Forsan indicatur Occitania, quæ Gallia Gothica aliquando dicta est.*

p *Etiam ex cæde regis Alarici num. 11 Commentarii prævii utcumque collegimus tempus, quo* S. Eptadius *floruit.*

q *Ex his biographi verbis in fine Commentarii prævii asseruimus, eum Sancto coævum fuisse.*

r *Gregorius Turonensis in Vitis Patrum cap.* V *gesta sancti Portiani abbatis enarrat. Mabillonius in Annalibus Benedictinis ad annum Christi 542 num. 34 et 35 duos hujus nominis abbates distinguit.*

f *Forsan auctor hæc desumpsit ex Flavio Josepho Judæo, qui lib.* VIII *Antiquitatum Judaïcarum cap.* II *de Salomone scribit sequentia:* E Quin et eam rem divinitus consecutus est ad utilitatem et medelam hominum, quæ adversus dæmones est efficax: incantationes enim composuit, quibus morbi pelluntur; et conjurationum modos scriptos reliquit, quibus cedentes dæmones ita fugantur, ut in posterum numquam reverti audeant. *At Scipio Sgambatus noster lib.* II *Archivorum veteris testamenti tit.* XXVI *pag. 312, et alii sacræ Scripturæ interpretes explodunt hanc fabulam, ad quam videtur hoc loco biographus alludere, et supposititia hujusmodi scripta Salomoni abjudicant.*

t *Hinc patet, Augustoduni antiquum esse cultum S. Symphoriani martyris, cujus Acta ad diem* XXII *Augusti illustravimus.*

u *In editione Labbei pro* angelis *leguntur* aquilæ *ei apparuisse; sed cum postea dicantur ei supplicasse ac prius maledixisse, lectionem Papebrochianam Labbeanæ prætuli, eo quod illud officii genus magis angelis quam aquilis convenire videatur.*

C F

DE SANCTO PATRICIO ABBATE

IN TERRITORIO NIVERNENSI GALLIÆ,

SYLLOGE HISTORICA. G. C.

De antiquo hujus Sancti cultu, Actis, et ætate.

CIRCA MEDIUM SAECULI VI

Vetera Martyrologia hunc Sanctum memorant.

In additamentis Hieronymianis apud Florentinium hic sanctus Abbas hodie cum alio presbytero sub corrupto nomine Pectrici *sic annuntiatur:* In Gallia civitate Neverno natalis sanctorum Pectrici abbatis, et depositio sancti Gildardi presbyteri et confessoris. *Unde Florentinius ibidem in notis de luxato istius Sancti nomine lectorem monet, hunc Abbatem in aliis Martyrologiis non* Pectricium *vel* Pectricum, *sed* Patricium *vocari. Certe hac die in Martyrologio Usuardini breviter* Nivernis Patricii abbatis *memoria recolitur. In hodierno Martyrologio Romano hic Sanctus iisdem fere verbis refertur. In Hagiologio Franco-Galliæ, quod Labbeus noster ex antiquo Martyrologio abbatiæ sancti Laurentii Bituricensis, excerpsit, et anno 1643 Parisiis edidit, idem nomen ita exprimitur:* In ejusdem territorio *(nimirum civitatis Nivernensis, de qua superius egerat)* sancti Patricii abbatis. *Quidquid sit de vero nomine hujus Sancti, quem Castellanus et novum Parisiensis ecclesiæ Martyrologium vernacule* Parrize *appellant, forte propter*

AUCTORE G. C.

ter nominis similitudinem hic sanctus Abbas ab aliquibus perperam cum S. Patricio Hibernorum apostolo confunditur. Cum ex his veteribus Martyrologiis satis constet de immemorabili sancti Abbatis nostri cultu, nobis superfluum videtur recentiora Menologia hic accumulare. Nonnulla tamen inferius ad indagandam sancti Viri ætatem allegabimus.

... d antiqua ejus Acta desiderantur.

2 *Antiqua hujus sancti Abbatis Acta incassum quæsivimus, et propterea contenti esse cogimur incerto Vitæ compendio, quod Andreas Saussayus in Martyrologio suo Gallicano ad diem* XXIV *Augusti concinnavit his verbis :* Eodem die Nivernis sancti Patricii eremitæ et confessoris, qui in Arvernia clara propagine ortus, longe sanctitate, humilitate, morumque integritate natalibus illustrior exstitit, calcatisque seculi honoribus et deliciis, Dei cultui sese totum ab ætate tenera dedicavit ; a cujus famulatu ut nulla posset occasione avocari, monasterium abbatis Portiani tum sanctitate celebris, prope Arconensem vicum ingressus est, ubi tyrocinia vitæ monasticæ exercens, admirabilem sanctitatis futuræ symmystis exspectationem præbuit ; quibus ita B submissus et obediens erat, ut pro Christi nomine Fratrumque obsequio nullum onus quantumvis difficile refugeret.

et eorum synopsin in Martyrologio Saussayi

3 At cum ad altiora tenderet, solitariæ vitæ desiderio incensus, de abbatis sui licentia, se una cum Germano et nepote ejus Germanione sanctissimis viris in pagum Nivernensem, cui Gentilicum nomen, contulit, ad locum omnino spinis consitum. Ibi palæstram constituit religiosæ exercitationis, assiduisque cum sociis orationibus, jejuniis et vigiliis incumbens, admirabili spiritus humilitate, corporis abstinentia et pietatis observantia, unumquemque ad Christi jugum subeundum alliciebat : in quibus Pomponiam matronam prædivitem cælestium ardore inflammavit, quæ et Servo Dei sodalibusque ejus cœnobiolum construxit. Mox ortus ad Virum beatum undique fidelium concursus, qui ipso auspice inire æternitatis iter appetebant, a quibus et invitus abbas delectus, sanctissimorum exemplorum splendore, viam immaculatam divinorum placitorum quam sequeretur ostendit. Miraculis etiam fulsit plurimis : nam signo crucis et sancti olei unctione cæcæ lumen, languido C vigorem, infirmis quibusque sanitatem integram impertivit. Deinde collectis ad cumulum justitiæ manipulis, abiit ad præmium, et sepultus in ecclesia, admiranda ab obitu patravit ; quæ ipsius ecclesiæ eidem tutelam ac patrocinium tandem conciliarunt. *Utinam Saussayus assignasset primum ac genuinum fontem, ex quo illud Sancti elogium hausit ! Cum vero id non fecerit, omnino nescimus, quam fidem istud Actorum compendium mereatur.*

vel in Breviario Nivernensi tantum reperimus.

4 *Equidem suspicor, hæc Saussayum desumpsisse ex Vitis Patrum Occidentis, anno Christi* 1625 *Lugduni Gallorum impressis, ubi Benedictus Gononus pag.* 241 *similem Actorum synopsin ex Breviario ecclesiæ Nivernensis refert, et ibidem in notis ad confirmandam publicam sancti Abbatis nostri venerationem monet sequentia :* Exstat ecclesia sancti Patricii nomini dicata seu parœcia apud Niveraum, ubi et solemniter ejus festum celebratur, et multo in honore habetur. Vulgo dicitur S. Pere. *Talem quoque Actorum epitomen recitat R. D. Jacobus Branche, qui postea Vitas Sanctorum Arvernensium Gallice vulgavit, ubi etiam pag.* 619 *Breviarium* D *Nivernense et laudatam Benedicti Gononi lucubrationem allegat. Verum ea auctoritas nos nondum movet, ut his omnibus mox indubitatam fidem adhibeamus : nam Breviaria particularium ecclesiarum sæpe popularem et confusam regionis suæ traditionem continent, ut quotidiana experientia discimus, et variis exemplis probari posset. Quapropter antiquiorem et magis distinctam horum Actorum notitiam, ab incolis aut accolis Nivernensibus subministrandam, patienter exspectabimus. Interea tamen experiamur, an ex illa Vitæ synopsi vel ex propriis Nivernensis Breviarii Lectionibus saltem præterpropter ætatem hujus sancti Abbatis eruere non possimus.*

Cum quid ignorent seculum.

5 *Wionus part.* II *Ligni vitæ pag.* 283 *in notis ad hodiernum* S. Patricii *annuntiationem ingenue fatetur, se nescire,* quo vixerit seculo. *Bucelinus hac die in Menologio Benedictino* Nivernis sancti Patricii abbatis *memoriam annuntians, etiam nullum vitæ aut mortis ejus tempus assignat, ac ignorantiam gestorum ejus ibidem indicat his verbis :* Nec ulterius huc usque in ejus Vitam indagare licuit. Ejus meminere præter nostros, Martyrologium Romanum, Baronius, Usuardus, Maurolycus, Felici, Menard et ceteri. E *Insuper Antonius de Heredia in Vitis Hispanicis Sanctorum Benedictinorum, quas anno* 1685 *Matriti vulgavit, ad diem* XXIV *Augusti, sive tomo tertio istius Operis pag.* 311 *asserit, præter Benedictinam* S. Patricii *professionem, quam Bucelinus ei adscribit, omnia reliqua de ipso ignorari. Denique Ludovicus Bulteau in Historia compendiosa Ordinis Benedictini, quam Parisiis anno* 1684 *Gallice edidit, lib.* II *cap.* XXIV *num.* 2 *occasione S. Portiani abbatis agit de* S. Patricio *nostro ; sed ibidem addit, ætatem hujus ignorari, et sese hoc loco tantum ex conjectura de ipso loqui. Vix ulla spes est, nos inventuros id, quod omnes illi frustra investigarunt.*

quo Sanctus floruit.

6 *Si sciremus, quo tempore Germanus et Germanio vel Pomponia matrona vixerint, facile aliquam de ætate Sancti nostri conjecturam proponere possemus. Sed in antiquis Galliæ monumentis nullam horum omnium memoriam reperimus. At saltem, inquiet nonnemo, ætas* S. Patricii *ex ætate S. Portiani abbatis utcumque colligi potest. Fatemur, hanc temporis indagandi rationem optimam esse, si ex veteribus documentis constaret,* S. Patricium *in monasterio S. Portiani adhuc viventis tirocinium posuisse. Sed dubitari* F *potest, an* S. Patricius *non fuerit ingressus monasterium S. Portiani jam dudum mortui, quod tamen adhuc sanctitate et miraculis hujus abbatis illustre erat. Huic dubio robur addit Castellanus, dum in Martyrologio suo universali ad hodiernam* S. Patricii *annuntiationem more suo ætatem hujus Sancti designans, in una parte marginis notat, hunc sanctum Abbatem anno circiter 700 obiisse.*

et alii mortem ejus novi. afferant.

7 *At laudatus Martyrologii universalis collector ibidem in altera marginis parte monet, hunc* S. Patricium *discipulum sancti Portiani fuisse. Hæ duæ assertiones inter se non cohærent : nam Cointius in Annalibus ecclesiasticis Francorum ad annum Christi* 508 *num.* 28, *et ad annum* 525 *num.* 15 *de S. Portiano meminit, et ex S. Gregorio Turonensi ostendit, illum anno* 525 *iram Theodorici regis insigni miraculo compescuisse. Quinimo ipse Castellanus die* XXIV *Novembris S. Portianum in Martyrologio suo universali refert, et mortem ipsius in margine* circa

A *circa annum Christi 540 collocat. Quomodo* S. Patricius *usque ad annum circiter 700 vivere potuit, si fuerit discipulus hujus sancti Portiani abbatis, qui circa annum Christi 540 ex hac vita migravit? Itaque videtur error in numeros irrepsisse vel Castellanus secum pugnare.*

8 *Neque hæc conciliari possunt quærendo alterum Portianum abbatem, cui sanctus Ennodius Ticinensis episcopus lib.* VIII *scripsit epistolam trigesimam quartam, ad quam Sirmondus noster in notis Operum Ennodii pag. 41 observat sequentia:* Etsi tempora non discrepant, affirmare tamen non ausim, hunc nostrum esse sanctum Portianum, qui Candidobrensis apud Arvernos monasterii abbas fuit, eique et oppido non ignobili nomen reliquit: SANPORTIANUM enim appellamus. *Mabillonius in Annalibus Benedictinis lib.* IV *num. 34 quamdam Sirmondi opinionem modeste refellit, et tamen numero sequente hanc duorum abbatum homonymorum distinctionem prorsus approbat his verbis:* Major est difficultas de Porciano abbate, cui Ennodius scribit epistolam illam, cujus occasione hanc notam Sirmundus adhibuit; an scilicet idem ipse sit Por-B cianus abbas Arvernensis, quod quidem ægre concesserim: hic quippe homo erat plane rudis et indoctus; nec ipsi, ut puto, in mentem venisset scribere episcopo eruditissimo, et longis terrarum spatiis dissito ab Arvernis. Atqui hac epistola Ennodius gratias agit Porciano abbati, quod se litteris prævenisset . . . Certe hæc mihi convenire non videntur in Porcianum Arvernensem. *Post hanc utriusque Portiani abbatis distinctionem tota difficultas temporis Castellano solvenda manet, cum duo isti Portiani abbates fuerint coævi, et S. Ennodius Ticinensis anno Christi 521 e vivis excesserit.*

9 *Quare magis mihi placet annuntiatio novissimi Martyrologii Parisiensis, quod hac die* Nivernis, sancti Patritii abbatis, antea beati Portiani apud Arvernos discipuli, *memoriam celebrat, et morti illius in margine annum circiter 555 assignat: nam die* XXIV *Novembris in eodem Martyrologio Parisiensis ecclesiæ obitus S. Portiani abbatis ad annum circiter 541 in margine refertur. Hæc chronologia satis inter se concordat, et eo modo tempus* S. Patricii *discipuli cum tempore vel obitu S. Portiani magistri sui facile conciliatur. Hinc rejicienda est opinio Benedicti Gononi, qui in Appendice ad Vitas Patrum Occidentis post Acta S. Portiani pag. 415 notat, hunc abbatem anno 610 floruisse: nam chronotaxis illa, quam Jacobus Branche in Vitis Sanctorum Arvernensium et Gabriel Bucelinus ad diem* XXIV *Novembris in Menologio Benedictino perperam secuti sunt, ultro corruit ex Annalibus ecclesiasticis Francorum, seu potius ex S. Gregorio Turonensi, qui in Vitis Patrum cap.* V *asserit, ab abbate Portiano iram Theodorici* E *regis mirabiliter placatam fuisse. Hoc autem anno Christi 525 contigit, ut Cointius in iisdem Annalibus, et Ruinartius in editione sua Gregorii Turonensis locis supra citatis ostendunt. Unde probabilius initio hujus sylloges obitum* S. Patricii *circa medium sæculi sexti in margine notavimus, donec alius S. Portianus abbas diversi temporis assignetur, aut certior* S. Patricii *ætas inveniatur.*

Margin notes: ... ex actis ... Portiani. — AUCTORE G. C. — ætatem illius utcumque probabiliter assignamus.

DE S. RIGOMERO PRESB. ET CONF.

SUBLIGNIACI APUD CENOMANOS IN GALLIA,

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

J. P.

§ I. Memoria in Fastis, Sanctus hic cum alio confusus; tempus mortis.

C F

Margin note: Medio circiter sæc. VI. ... in Fastis.

Vallis subliguea, sive Subligniacum, *vulgo* Souligné sous Vallon, tertia leuca ab urbe primaria Cenomaniæ, *ut verbis utar Cointii tomo I Annalium ecclesiasticorum Francorum, ad annum 541, num. 66, locus fuit, in quo* S. Rigomerus, Rigomarus *seu* Richomerus *Vitam hanc mortalem ornavit virtutibus ac meritis, eamque cum immortali commutavit hac die* XXIV *Augusti: qua annua ipsius memoria annuntiatur inter auctaria ad Martyrologium Usuardi, a nostro Sollerio editum ac illustratum. Codex enim Daveronensis ibidem sic eum refert:* Cenomannis civitate, sancti Rigomeri presbyteri et confessoris. *Editio Usuardina Lubeco-Coloniensis:* Cenomannis, beati Rigomeri presbyteri et confessoris. *In Belini editione altera, id est Parisiensi, anno 1521 impressa, additur priori, seu Venetæ anni 1498:* In pago Cenomanico, sancti Rigomari confessoris, et beatissimæ Tenestinæ virginis. *Quibus adjungi possunt Florarium nostrum Ms., item Grevenus et Molanus, qui Sancti nostri memoriam etiam signant, prout in dictis auctariis licet videre. Habetur etiam in Martyrologio, quod vulgo Canisii dicitur, et anno 1599 Dilingæ excusum est, et in Novo catalogo Sanctorum apud Ferrarium. De S. Tenestina erit infra dicendi locus. Sunt inter hos, quos indicavi, Fastos sacros, qui ab immemorabili tempore ante famosum decretum Urbani PP. VIII, hodierno Confessori nostro tribuunt titulum* sancti: *quem jure ei deberi, confirmabitur ex aliis publicæ venerationis indiciis, quæ postea occurrent. Nunc interim discutiamus, an hic Sanctus idem sit cum Richmiro abbate, qui ipsi fere synonymus est, et a nobis jam pridem datus ad diem* XVII *Januarii, tomo II istius mensis pag. 177.*

2 *Postquam itaque de isto abbate, qui etiam fuit presbyter, apud Cenomanos in Gallia, recitata ibidem essent aliqua, sed pauca admodum, e Fastis sacris; additur,* nihil de eo in aliis Martyrologiis reperiri, nisi RIGOMARUS sit aut RIGOMERUS, de quo XXIV Augusti Molanus, Bellinus edit. Parisien., Canisius, Ferrarius *etc.* *An*

Margin note: Castellanus vult hunc S. Richmirum esse eundem

AUCTORE J. P.

An vero hic cum illo sit idem, an diversus, non determinatur, sed in medio relinquitur, re utpote ista tunc neutiquam matura, ut ad hujus controversiæ decisionem perveniretur, cujus nunc proprius sese offert locus ac dies. Claudius Castellanus in suo bimestri, seu in tomo, quo mensem Januarium ac Februarium seorsim edidit anno 1705, *in notis ad diem* XVII *Januarii pag.* 321, *eumdem utroque die signari judicat, idque his conatur probare argumentis, quæ e Gallico extracta sic sonant:* Bollandus, *inquit*, dubitat, an sit idem ille, quem Bellinus, Molanus, Canisius, ac Ferrarius posuerunt die XXIV Augusti sub nomine RIGOMARI. Vitam ejus, ab eodem Bollando datam, conferendo cum Actis episcoporum Cenomanensium, a domno Mabillonio editis in tomo tertio Analectorum ejus; videmus eumdem esse: ac deceptus, *inquit*, eram in Hagionomastico, quod vita functus D. Menagius a me petierat, ut Dictionario suo etymologico illud præmitteret.

cum S. Richmiro abbate:

3 Saussayus in errorem erat lapsus antea, ponendo eum sub nomine RIGOMERI die XXIV Augusti, et sub nomine RICHMIRI die XIV Februarii, B non reddens rationem, cur hunc diem elegerit. Dies XXIV Augusti translationis ejus est dies: eoque præsertim die, propter commodam anni tempestatem, celebratur ipsius festum in plerisque locis, ubi honoratur, ac potissimum apud Malleacenses in provincia Pictavensi, ubi est patronus. Nominatur RICMIRUS sine h, in manuscriptis omnibus, quæ reperta sunt hactenus, vitæ ejus; *et quæ ibi memorat.* Qui illam scripsit, *(ita pergit Castellanus)* contemporaneum esse se dicit Arrio, immediato S. Rigomeri successori: *id quod apud nos loco citato jam pridem etiam indicatum est; sed servato* S. Ricmiri, *non autem substituto, ut facit Castellanus,* S. Rigomeri *nomine. Quæ pag.* 322 *Castellanus subdit ex Vita ejus, pluribus memorantur apud nos pag.* 177 *citata, et sequentibus, et apud Mabillonium in Actis Sanctorum Ordinis S. Benedicti, parte prima sæculi* III, *a pag.* 228 *; *cujus Vitæ* epitomen, veterum *tamen* codicum primigenia phrasi servata, *dat Cointius in Annalibus ecclesiasticis Francorum tomo IV, ad annum* 685, *num.* 13 *et* 14. *Castellanus* C *pag.* 322 *citata* observari posse, *monet*, in ista Vita, quod episcopus Cenomanensis, qui ibi nominatur Gilbertus, sit idem ille, qui nominatur Aiglibertus in Actis episcoporum Cenomanensium, *apud Mabillonium tomo III Veterum analectorum cap.* XIV, *a pag.* 188 *prioris editionis, anno* 1682 *vulgatæ;* ubi scriptum est, *inquit idem Castellanus*, quod fundarit monasterium ad portam Cenomanensis civitatis prope Sartam *fluvium:* primam *vero hujus monasterii* Religiosam *asserit* sanctam Tenestinam *fuisse*, honoratam Malleaci cum S. Rigomero, qui ejusdem monasterii director fuit, quod tunc S. Albini dicebatur, et aliquando Sanctæ Mariæ. *Consuli possunt eadem Vetera analecta pag.* 192. *Et paucutis interjectis*, locus, *ait*, ubi secundo sedem fixit, non nominatus in Vita ejus, Subluniacum appellatur. In hoc loco mortuus est.

sed quod duos istos Sanctos

4 *Quantum in supra allegatis Castellani notationibus confusionis chaos, quanta hallucinationum congeries! Quid miri? cum duos Sanctos toto cælo diversos in unum unicum conflaverit, sanctum videlicet Ricmirum abbatem apud Cenomanos, et sanctum* Rigomerum *confessorem ibidem ac presbyterum, huic applicans Acta* D *istius, non secus ac si utriusque Acta longe inter se divertissima non exstarent; cum tamen Acta* S. Rigomeri *anno* 1681 *ipsemet Castellanus huc transmiserit, prout apographo nostro adscripsit Papebrochius. Auctor idem eumdem commisit errorem in suo Martyrologio universali, ut videre licet ad diem* XVII *Januarii et in indice Sanctorum ad dictum Martyrologium. Nec vero ipse solus utrumque hunc Sanctum confudit: etenim Cointius supra citatus, num.* 15 *assignata varia nominis Aigliberti efformatione*, Par, *inquit*, est ratio Ricmiri; nam qui Claudio Roberto Ricomirus est; aliis Richmirus, Richimirus, Ricmirus et Ricimirus dicitur, et a nonnullis male confunditur cum Richomero seu Rigomero vel Rigomaro, de quo nos tomo I, *postea hic citando. Mabillonius in Actis Sanctorum Ordinis sui, quæ antea designabam, observationes prævias in Vitam S. Richmiri abbatis incipit his verbis:* Richmirus, alius a S. Rigomaro seu Rigomero, S. Tenestinæ patre spirituali, itidem apud Cenomannos in Gallia *etc.*

inter se distinctissimos

5 *Quandoquidem vero tam clara et evidens est confusio, de qua hic agimus, ut multis argumentis probari non debeat; rem redigam ad* E *capita tria præcipua. Primum itaque desumatur ex Sancti utriusque Actis. Prologus ad Vitam S. Richmiri (utimur editione Mabilloniana) sic incipit:* Religiosorum vitas et actus narrare virorum, Deum indubitanter laudare est. *Sancti autem* Rigomeri *sic:* Quia Domino donante aliquod commemorare volumus, et dignum est *etc. Vita Richmiri incipit ita:* Beatus igitur Richimirus, Turonici pagi indigena, non exiguis parentibus procreatur; sed digni germinis dignissima proles effulsit.. Ea vero tempestate, quando Theodericus rex Francis principabatur, et Gilbertus dignus Deo episcopus Cenomannicam regebat ecclesiam *etc. In Vita* Rigomeri *inferius apud nos num.* 2 *sunt ista:* Igitur eodem tempore cum Childebertus prædictus rex, vel Chlotarius germanus suus Neustriam sive Franciam sorte inter se divisissent; quia habuerunt reginas Christianas; Chlotarius ergo rex domnam [habebat] Radegundem, Christianissimam fæminam, et domnus Childebertus Ultrogodem. Temporibus horum regum, ex eorum permissu, aliqua monasteria florere cœperunt: sed et ioitia eorum commemoranda sunt.. In illis quidem F temporibus.. ortus est in condita Sangonensi ex liberis parentibus vir sanctus ac religiosus.. Rigomerus. *Hæc in Vita ejus. Quæ immane quantum discrepent a Vita Richmiri, nemo non videt. Pergamus ad aliud patentissimæ diversitatis specimen, nimirum diei emortualis, et ætatis.*

perperam in unum confl...

6 *Vita S. Richmiri.* Obiit, *inquit*, memoratus sanctus Richimirus sexto-decimo Kalendas Februarii. *Vita autem* S. Rigomeri *hæc scribit:* Obiit.. sanctus Rigomerus nono Kalendas Septembris. *Si ætatem consideremus, qua uterque floruit;* Rigomerus *hodiernus per centum circiter et quadraginta annos antecessit ætate Richmirum abbatem. Hujus quippe obitum Mabillonius in supra laudatis Actis Ordinis sui, eadem pag.* 228 * *indicat accidisse* circa an. DCCX; *et in nota ad Vitam pag.* 232 * *observat*, *cum obiisse* ante annum DCCXV: quo circiter anno Gilbertus seu Engilbertus Herlemondo episcopatum morte sua resignaverat. *Apud nos vero ad diem* XVII *Januarii, quem nuper indicabam, mors ejusdem sancti abbatis aptatur* circa an. DCC: *gesta autem ejus memorantur a Cointio ad annum* 685 *num.* 13.

A *num.* 13. *Vixit itaque hic Sanctus sæculo septimo: obiit autem eodem sæculo exeunte, vel ineunte circiter octavo. Hunc itaque cum* S. Rigomero *confundere, quiduam est aliud, quam in meridiana luce cæcutire? Sanctus quippe hic confessor ac presbyter pertinet ad sæculum sextum, uti evincunt characteres chronologici, qui in variis personis in ipsius Vita nominatis relucent, et de quibus dicetur inferius post Vitam in Annotatis.*

cursus demon stratur

7 *Sanctum Riemirum abbatem recte secrevit a* S. Rigomero *nostro Cointius in suis Annalibus ecclesiasticis tomo I ad annum* 541 *num.* 56, *ubi res ejus gestas narrat; recte ante eum Corvaiserius in Historia episcoporum Cenomanensium pag.* 141 *et sequentibus vitæ ejus seriem referens, Sanctum eidem sæculo aptavit, quando eidem Vitæ intexuit ea, quæ inter ipsum ac S. Innocentium seu Innocentem, Cenomanicæ sedis episcopum tunc temporis, acta fuerunt. Idem facit Bondonnetus in Vitis episcoporum Cenomanensium pag.* 169. *Verum quid diutius immoramur, quam par est, rei adeo perspicuæ? Maneat itaque, imperite confundi a Castellano S. Riemirum* B *abbatem, et* S. Rigomerum *confessorem ac presbyterum. Tertium diversitatis specimen accipe.*

argumentis.

8 *Dum enim idem Castellanus non duos, sed unum tantum invenisse se putavit in Actis episcoporum Cenomanensium, a Mabillonio editis, ut vidimus supra num.* 2; *refellitur ex his ipsis Actis Veterum analectorum tomo III, cap.* XI; *ubi in testamento Bertichramni, pag.* 142, *jubetur ab eo dari* basilicæ S. Richomeri sol. X. *De hoc sancto præsule Cenomanensi tractavimus tomo I Junii, die* VI, *a pag.* 710; *ubi obitus ipsius affigitur anno* 623, *quem etiam signat Cointius tomo II ad eumdem annum num.* 10; *atque adeo diu ante Agilbertum, quocum vixit S. Riemirus abbas, exstabat* S. Rigomeri *ecclesia, nostri sine dubio; quia in allegato testamento jubet Bertichramnus fieri donationes* per omnes basilicas, quæ circa civitatem nostram, *inquit, id est Cenomanensem,* esse noscuntur. *Corvaiserius in S. Innocentio episcopo pag.* 144 *idem censuit; cujus textus e Gallico redditus sic sonat:* Non dubito, quin fuerit ista ecclesia, in qua depositum fuerat corpus illius gloriosi confessoris, quæ temporum asperitate, ac seculorum C mutatione ita fortasse destructa sit postmodum, ut ejusdem nominis ac loci, in quo ædificata olim fuerat, memoria prorsus interciderit.

Tempus mortis

9 *Nunc juvat nonnulla his subjungere de Sancti nostri ætate. Vidimus quidem superius, eum floruisse sæculo sexto: sed ulterius inspiciendum restat, an distinctius aliquid de annis, quibus tunc vixit, determinare possimus. Auctor Vitæ apud nos infra num.* 12 *hæc narrat:* S. Tenestina sub sacro virginitatis honore velum a sancto Innocente accepit.. Quæ etiam prædicti sancti Innocentis episcopi, et postea domni Domnoli [tempore] in honore sanctæ Mariæ monasteriolum, vel basilicam.. Cenomanis intra muros et aquam.. construxit,.. et locum sancto Rigomero de proprietate ecclesiæ prædictæ, ubi ipse Sanctus cellam construeret, per episcopi epistolam impetravit. *Floruit ergo sanctus Confessor noster sub Innocente episcopo Cenomanensi: cujus Acta illustravimus tomo III Junii, die* XIX, *a pag.* 854, *et cujus mors ibi innectitur anno Christi* 542, *differente cum Cointio ad annum proxime sequentem, sicut apud ipsum tomo I ad eumdem annum num.* 6 *licet videre: qui de laudati præsulis promotione ad episcopatum scribit ad annum* 531, *num.* 22. *Verum quidquid sit de initio sedis ab illo aditæ, in tanta ac tam diversa serie chronologica episcoporum Cenomanensium, quam emendatum iri speramus a continuatoribus novæ editionis Galliæ Christianæ; quidquid, inquam, sit; sedebat saltem Innocens vel Innocentius anno* 533, *quo secundæ synodo Aurelianensi subscripsit. Vide Labbeum tomo IV Conciliorum columna* 1783, *et Longuevallium tomo II Historiæ ecclesiæ Gallicanæ pag.* 392. *S. Domnolus episcopus Cenomanensis, de quo supra fiebat mentio, habetur tomo III Maii, die* XVI, *a pag.* 603: *ubi ipsius transitus ad meliorem vitam aptatur anno* 581, *quem etiam signat Longuevallius tomo III, pag.* 211, *tunc obiisse eum memorans post annos duos supra viginti episcopatus. Sed ea, quæ de exordio episcopatus ejus lego, intricata etiam sunt. Hoc constat, quod anno* 567 *præesset cathedræ Cenomanensi, cum tunc subscripserit concilio secundo Turonensi, apud Labbeum tomo V, col.* 865. *Et hæc quidem conducunt ad formandam aliquam ideam temporis, quo* S. Rigomerus, *et S. Tenestina floruerunt, etiamsi annus utriusque emortualis non sit nobis* E *satis compertus.*

accidit medio circiter sæculo VI.

10 *Cointius ad annum Christi* 559, *num.* 9 S. Rigomeri *obitum quidem determinat his verbis:* Richomerus, cum in Valle Sublignea diu degisset, ibi vitam clausit nono Kalendas Septembris. *eumdem diem morti ejus etiam assignante biographo apud nos infra sub finem Vitæ; sed quandoquidem prædictus Annalium auctor nullum ibidem affert idoneum scriptorem pro sta anni emortualis determinatione; nos eam latioribus temporis finibus in exordio hujus Commentarii circumscripsimus. Si enim* τὸ episcopi *in textu biographi supra citato referri debeat vel ad utrumque præsulem, Innocentium videlicet ac Domnolum, vel ad solum Domnolum; tunc ex fide ejusdem biographi potuit* S. Rigomerus *supervixisse ultra medium sæculi sexti; sed quia de sensu biographi non satis constat, nec de initio Sedis S. Domnoli; ideo in exordio hujus Commentarii eum signavi* medio circiter seculo VI; *quod in lata temporis extensione intelligi volo: de sancta vero Tenestina idem esto judicium.*

F

§ II. Vitæ scriptores, exemplaria, translatio S. Rigomeri.

Varia dantur observationes

Qui *Sancti Vitam scripsit, anonymus est; nec ullum prodit signum, vi cujus vel divinari queat, quis fuerit, cujus instituti, aut cujus sæculi. Quod vero satis remotus loco vel tempore post Sancti obitum scripserit, eruitur ex his indiciis, quæ Vitæ inspersit. Nam apud nos num.* 4. In illis quidem temporibus, ut veracium et fidelium hominum testimoniis approbatur, et cognitum est per multos fideles, ortus est.. Vir sanctus: *et num.* 10: Tunc rex fertur dixisse. *Gesta* S. Rigomeri *etiam collegerunt Corvaiserius supra designatus, ut videre apud ipsum datur a pag.* 141; *Bondonetus, asceta Benedictinus S. Vincentii Cenomanensis, in Vitis episcoporum Cenomanensium, inter ea, quæ scribit de S. Innocentio pag.* 168 *et sequentibus, ac Cointius, quem in hujus Commentarii principio allegavi. Porro hi tres auctores, et anonymus noster similia fere referunt in substantia. Prologum*

AUCTORE J. P.

gum vero ejus apud illos non lego Idem vero Cointius corrigit lapsum Corvaiserii ex Bondonneto. his verbis: Observa, *inquit,* Clotario, qui perperam ex scriptoris calamo cecidit, expuncto, Childebertum a Bondonneto recte restitui: quia quamdiu Innocentius apud Cenomanos sedit, Cenomania Childeberto regi morem gessit. *Porro hæc correctio conformis est biographo nostro anonymo, ut in Vita apud nos num.* 10 *patet.*

a Vitæ scriptore

12 *Sed, quæ num.* 11 *narrat de Childeberto rege, indigent explicatione, et commoda interpretatione:* Tunc rex, *ait,* in suprascripta villa Palatiolo basilicam fieri jussit in sancti Rigomeri honore, ubi et ipse populus modo convenire ad orationem solet, et sacras oblationes Domino offerre videtur. Et tunc ipsi Sancti valedicentes regi, cum magno honore ad propria revertentes, cellulas ædificare cœperunt. *Illud itaque in sancti Rigomeri honore, cave, ne ita intelligas, quasi rex Childebertus honores Cœlitibus debitos exhibuerit ei viventi; sed quod vel ex honorifica erga illum affectu, vel in memoriam insignis miraculi, ad testificandam vitæ*
B *ejus integritatem contra calumniatores (de qua re ibidem erat actum num.* 10) *patrati, ædem sacram Childebertus erigi jusserit Deo, qui facit mirabilia magna solus; vel quod biographus usus hic sit prolepsi; de qua consule Annotata ad Vitam lit. u.*

et exemplaribus ejusdem Mss.

13 *Vitæ exemplar, quod daturi sumus, antiquis exaratum est characteribus, et habetur in codice membranaceo, qui apud nos asservatur, ac signatur* Vitæ SS. Mss. ✠ Ms. 47. *Titulus, eidem Vitæ præfixus, convenit* S. Rigomero *ac S. Tenestinæ; hæc quippe habet:* Incipit Vita sancti Rigomeri presbyteri, et sanctæ Tenestinæ virginis. *Porro eam a mendis expurgavi, adhibito in hunc etiam finem alio ecgrapho, quocum illam contuli, et e quo accepi variantes lectiones, nec non additamenta uncinis inclusa. Anonymum illud vocabo, quia ignoro e quo codice seu exemplari sit transcriptum. Quod autem ex* Ms. *missa sit hæc Vita* a D. Claudio Castellano, canonico D. V. Parisiis *anno* MDCLXXXIX, *indicatum reliquit noster Papebrochius. De historia translationis* S. Rigomeri *ad cœnobium Malleacense, quam post ipsius Vitam proferemus, nonnulla*
C *prænotare hic visum est, incipiendo a topographica loci notitia.*

nec non

14 Malleaca, seu Malleacum, *inquit Baudrandus*, MAILLEZAIS, urbecula Galliæ in Pictavensi provincia intra paludes, in insula effecta a fluviis Separa * et L'HAUTIZE *, sicque ægre habitata propter aëris inclementiam, prius episcopalis erat sub archiepiscopo Burdegalensi, a Joanne XXII Pontifice Maximo facta, sed die IV Maii anno MDCXLIX ejus episcopatus suppressus fuit ab Innocentio X Papa; illiusque sedes episcopalis Rupellam translata fuit. Distat 5 leucis a Niortio in occasum, 9 a Rupella in ortum æstivum, et 2 a Fontenaco in meridiem *De hoc loco videri etiam potest Hadrianus Valesius in Notitia Galliarum, ubi inter alia dicitur* veteri monasterio insignis: *et Gallia Christiana tomo II novissimæ editionis pag.* 1362; *ubi agitur de monasterio veteri S. Petri; item de novo SS. Petri et Pauli, quod anno circiter* 1010 *ædificatum sit. Hæc vero, quæ ibidem sequuntur, ad translationem Sancti pertinent:* Novum monasterium multis possessionibus Dux Willelmus ditavit, Sanctorumque reliquiis, quas inter cor- D
pus sancti Rigomeri confessoris, e pago Cenomanensi solemniter translatum est ad Malleacense monasterium, agente apud Hugonem loci abbate. *Legi etiam possunt quæ de hujus monasterii constructione, ac prædictarum reliquiarum donatione refert Mabillonius tomo IV Annalium Ordinis S. Benedicti ad annum Christi* 1010, *pag.* 213, *num.* 37 *(e quo anno de dictæ translationis tempore præterpropter conjici potest) ac præ omnibus Historiæ Malleacensis auctor; de quo nunc dicam.*

* vulgo la Sevre
* latine Altizia

15 *Historia illa habetur Novæ bibliothecæ manuscriptorum librorum, a Labbeo editæ, tomo secundo a pag.* 222, *hoc titulo:* Petri Malleacensis monachi ad Goderannum abbatem libri duo de antiquitate et commutatione in melius Malleacensis insulæ, et translatione sancti Rigomeri. *Translatio hæc, quæ proprie ad nos spectat, ab auctore Petro refertur libro* II, *pag.* 234 *et seqq. Hanc vero quando scripserit, colligere licet ex Mabillonio, qui tomo IV Annalium sui Ordinis, ad annum* 1060, *num.* 64 *hæc memorat:* Humbertus Goderanni decessor.. anno MLX finem vivendi fecit. In ejus locum assumptus est Goderannus; *et mox observat, Petrum* E
duos *suos* libros.. composuisse Goderanni jussu, cum ille necdum Santonensis episcopus esset..; *quem* episcopatum adeptus est sub initia Pontificatus Alexandri II; videturque retinuisse Malliacensem abbatiam usque ad suum obitum, qui anno MLXXIV contigit. *Pontifex autem iste Alexander ad cathedram Petri evectus est anno Christi* 1061; *obiit* 1073.

de translatione S. Rigomeri.

15 *Corvaiserius pag.* 145 *scribit, corpora* S. Rigomeri, *et* S. Trenestinæ, *uti eam vocat, translata fuisse ad abbatiam Malleacensem: qua deinde in episcopatum mutata, honoratos affirmat tamquam patronos ecclesiæ cathedralis, festum eorum quotannis solemniter celebrantis. Ambos ibidem coli ut patronos, affirmat etiam Bondonnetus pag.* 170. *Ad cultum istum quod attinet; non gravate admitto illum in fide istorum scriptorum. Sed translationem corporis S. Tenestinæ ad dictam abbatiam, non lego in documentis, quæ, ut commodius Annotatis elucidari possint, proferam post* S. Rigomeri *Vitam; ac deinde de ista translatione, qua S. Tenestinæ partim adscribitur, tractabo dum absolvero res*
S. Rigomeri, *quibus subnectam syllogen historicam de eadem Sancta. Reliquum est, ut nostri sancti presbyteri Acta proferamus, quæ in numero divisimus, et Annotatis clarificavimus.* F

ecce ossa Malleacen.

VITA

Auctore ignoti nominis ac temporis,

Ex Codice membranaceo antiquo Ms. ✠ 47.

Prologus.

Quia, Domino donante, aliquid commemorare volumus, et dignum est, ut in laudem Dei Sanctos ejus commemorare debeamus, ut [boni filii] patres, in honorem vel in laudem patrum suorum, et facta et bona consilia eorum

AUCTORE ANONYMO.

A eorum memoriis commendare, et quia laus patrum ad dignitatem filiorum vel ad honorem Dei proficit, quidquid ex dono Dei in Sanctorum laude profertur. Temporibus quidem domni Childeberti *a*, vel Vultrogodæ *b* reginæ suæ, Christianorum principum, gestum est, quod hic commemorare decrevimus ad petitionem Christianorum vel sacerdotum pro futura memoria.

a b

2 Igitur eodem tempore, cum Childebertus prædictus rex, vel Clotharius germanus suus Neustriam sive Franciam sorte inter se divisissent *c*, quia * habuerunt reginas Christianas; Clotharius ergo rex domnam [habebat] Radegundem *d* Christianissimam fœminam, et domnus Childebertus Vultregodem. Tempore horum regum, ex eorum permissu, aliqua monasteria florere cœperunt: sed et initia eorum commemoranda sunt, nec non et eorum nomina, qui primi abbates ibi fuisse testantur *e*. Domnus Maximinus super Ligerim prope Aurelianis civitatem, vir religiosus et sanctus, pie servivit domino; cujus discipuli eodem tempore, sanctus videlicet Avitus *f*, et sanctus Karilellus *g*, duo socii, in vastæ eremi solitudine *h* binas cellulas, sub sancta regula B degentes mirifice ædificarunt Deo.

varios

c

* *quipue*

d

e

f

g

h

3 Fulti quoque sancti Innocentis *i* Cenomanicæ urbis auxilio, quod cum supra fluviolum Anisolæ *k* de jure suæ sedis ecclesiæ sancto Karilello ad construendum monasterium primo dedit *l*, et sancto Avito non modicum fecit adminiculum. Nam magno intervallo, alii monacho sancto et religioso, nomine Launomaro *m*, in loco qui dicitur Curbionis, a nomine alvei ibidem decurrentis, cujus vocabulum dicitur Curbionis, supradicto auxilio condidit monasterium *n*, et sub regulari studio hæc omnia ei consummare videntur.

characteres temporis præmittit huic Vitæ:

i k l m n

4 In illis quidem temporibus, ut veracium et fidelium hominum testimoniis approbatur, et cognitum est per multos fideles, ortus est in condita *o* Saugonensi *p* ex liberis parentibus, Vir sanctus ac religiosus, et bonis moribus ornatus Rigomerus Dei famulus, qui ab infantia sacris literis eruditus est a quodam religioso presbytero [sancto] Launillo *q* de Arverno, vel a quibus potuit quæsivit de verbo Dei bonum consilium humilitatis, et castitatis, vel sanctæ meditationis: et quod diligenter quæsivit super prudentiæ C testimonio, Domino largiente, invenit, et fide conservavit, et moribus * se esse devovit, ac proinde ex Dei providentia, testimonio fidelium populorum, sacerdos Dei probatus effectus est.

post quos refert Sancti natales, educationem, sacerdotium,

o p

q

* *Ms. anon. bonis moribus*

5 Et cœpit circumquaque verbum Domini prædicare tam parentibus, quam et proximis vicinis, et quoscumque potuit tam ad pœnitentiam exhortari, quam ad reliquam observationem justitiæ, et causas misericordiæ, et ut hospitales esse deberent, sive eleemosynas in pauperes alacriter largirentur, et voluntarie erogarent, ut ipsi pro his supernæ pietatis misericordiam possent promereri, frequentissime admonebat; et nec profanas causas, nec ad fontes vel ad arbores vota facerent, sed potius ad ecclesias vel ad sacerdotes recurrerent, et pro infirmitatibus suis oleum benedictionis postularent. Et ipse quidem Dei famulus se expetentes infirmos oleo sanctificato ungebat, et in nomine Domini multos ex ipsis ad sanitatem perducebat, rogans ut ex hoc Deo gratias referrent.

arbores, ac fontes

6 Et audiens ipse Sanctus in proximo loco antiquum fanum esse, quod vocabat populus Morifanum *, quod populus * venerabatur, et cui diabolica et illicita vota suis muneribus persolvebant; tunc Dei famulus sanctus Rigomerus condolens de rustico et infideli populo, qui hujusmodi culturam non in honorem Dei ad salutem suam, sed potius ad superstitionem diaboli, ad suam perditionem adoraret, accensus zelo Christianorum, ad locum ipsum accessit cum fratribus, et Christianis fidelibus, requirens diligenter, et inventa fraude diabolici figmenti, prædicans vel admuntians Dei verbum in illa civitate commanentibus, ut ipsam fanaticam observationem relinquerent, ecclesiam Dei potius frequentarent, et a Christo Jesu salutem expeterent: quod et Domino auxiliante fecerunt, et ipso fano destructo, basilicam in eodem loco ædificaverunt, ubi sacræ oblationes Deo nunc videntur offerri.

ac superstitionem expugnat.

* *f. Martis fanum*

* *Ms. anon. plurimus populus*

7 Contigit autem in diebus illis, ut aliqua matrona de genere nobili, nomine Truda, correpta febri, ipsum sanctum Rigomerum necessitate conducta mandaverit ad se venire, audita ejus sanctitatis fama, ut per ejus orationem posset invenire salutem. Quam cum sanctus Rigomerus causa pietatis pro charitate visitasset, et per orationem et infusionem olei benedicti ipsam fœminam confortare cœpisset *, erat aliqua ibi E tunc puella filia ejus, nomine Tenestina * *r*: audiens exhortationem ipsius Servi Dei *, quam solebat pro animæ salute annuntiare, qualiter pœnitentiam agere deberent, et a pœnis futuris animas suas liberarent, atque æternæ vitæ præmia promereri valerent: hæc audiens ipsa puella, credo inspirante Deo, adamavit ejusdem sancti Viri consilium, ipsumque sacerdotem, sicut Dei nuntium attentius audire volens, cœpit frequentare circa ipsum, et in quantum valebat, ministrare ei in vera dilectione.

opem fert Trudæ febricitanti, cujus filiam Tenestinam dirigit in virtute:

* *Ms. anon confortasset*

* *Ms. anon beata Tenestina*

r

* *Ibid. ejus, videlicet beati Rigomeri*

8 Sed contigit secundum antiquam consuetudinem, ut in quorumdam hominum cordibus malitiæ stimulos inimicus contra ipsam commoveret; et quod illa ex vera dilectione faciebat, sicut Maria, quæ ad pedes Domini flebat, eosque lacrymis rigabat, et capillis tergebat, atque osculabatur; hoc istam libidine, non charitate facere calumniabantur. Tamen ipsa Deo devota nihil curavit de adversitate detrahentium, sed magis ac magis Dei famulum suprascriptum Rigomerum diligebat, qui ei verbum Domini F prædicabat. Tunc ipsi maligni homines sponso ipsius puellæ, Severo nomine, nuntiaverunt dicentes; quod sponsa ipsius Tenestina quemdam clericum nimis singulari dilectione diligeret: unde et ipsam indigna opinione inimici homines diffamabant dicentes, quod plus illum Clericum, quam sponsum suum omnino amaret.

unde calumniæ contra ipsum:

9 Quod audiens vir ille, credidit, indignatione repletus, in malum recepit, quod pro caritate fuerat factum. In tantum hoc magis indignari cœpit, ut ad palatium regi vel senioribus suggesserit, quod clericus quidam Rigomerus sponsam suam Tenestinam ei abstrahere conaretur, et missum de palatio accepit, qui veniens ipsum Dei servum *s* Rigomerum et suprascriptam puellam per fidejussores colligaret, ut ad palatium pergerent, et ante domnum Childebertum, vel seniores palatii rationem ex supradictis calumniis pleniter redderent. Qui summa festinatione ad palatium pergentes pariter intrepidi, eo quod de vana susceptione ipsi innocentes calumniabantur, uterque, scilicet famulus Dei Rigomerus, sanctus sacerdos, et Tenestina Dei famula certa * et virgo Dei puella, fiducialiter

qua simul cum S. Rigomero ad palatium r. gs citatur.

s

* *f. casta*

AUCTORE ANONYMO. t

fiducialiter ante ipsum principem vel seniores populi pervenerunt, et in loco, qui Palatiolus t vocatur, producti, et præsentati sunt, habentes candelas sive cereolos, munera religiosa, quæ pro oblationibus, in præsenti, regi obtulerunt.

Deus vero eos defendit per miraculum,

10 Sed aliqui seniores verba blasphemiæ, præsente rege, dixerunt : O sacerdotes tales, qui aliorum seducant uxores! Tunc rex fertur dixisse : Si vere digni estis, et nihil per malitiam, vel per libidinem agitis, hos cereos, quos mihi offertis, per vestra signacula sine igne accendite, ut per hoc appareat, si pura ac religiosa est vestra devotio. Et illi intrepide fidenterque de divina pietate confisi, flexis genibus divinam majestatem implorantes, coram populo et rege cœperunt ipsi cerei fumare : et extensa tunc manu dextera sanctus Rigomerus, et invocato nomine Domini nostri Jesu Christi, manifeste cereoli accensi sunt, et illuminati ex Dei virtute, et claro igne ac splendore publico fulgere cœperunt. Et cum hoc rex ille domnus Childebertus, vel seniores palatii vidissent, statim ad genua sive vestigia Sanctorum sese incurvaverunt, petentes indulgentiam pro laboribus vel fatigationibus, B quas eis fecerunt.

et rex il muneribus honorat. * *Ms anon.* petitio

11 Quapropter rex munerare eos volens, eis binas villas in pago Cenomannico concessit, et loca ad cellulas ædificandas cum sancto Innocente episcopo imperavit, et de reliquo stipendio, quidquid eorum petitioni * fuit. Et præcepit, ut nemo deinceps, id est, post prædicti signi manifestationem, jam dictos Sanctos inquietare auderet. Supplicavit etiam eos prædictus rex atque seniores populi, ut tam pro regni pace, quam et pro salute populi assidue orarent. Tunc rex in suprascripta villa Palatiolo basilicam fieri jussit in sancti Rigomeri honore u, ubi et ipse populus * modo convenire ad orationem solet, et sacras oblationes Domino offerre videtur. Et tunc ipsi Sancti Dei valedicentes regi, cum magno honore ad propria revertentes, cellulas ædificare cœperunt.

u * *Ibid. mendose* ipse et populus.

S. Tenestina monasterium condit. S. Rigomero locum impetrat : eorum virtutes et miracula.

12 Sancta vero Tenestina sub sacro virginitatis honore velum a sancto Innocente accepit, et sancte ac pie vivere studuit. Quæ etiam prædicti sancti Innocentis episcopi, et postea domni Domnoli x ipsa Dei famula in honore sanctæ Mariæ monasteriolum vel basilicam in solo sanctæ matris [ecclesiæ] Cenomannis intra muros, et aquam y solemniter, Deo auxiliante, et memorato episcopo opem ferente, construxit, et inibi religiosam vitam cum cæteris puellis Deo devotis duxit, ibique z, Christo propitio, beatam vitam consummavit, et locum sancto Rigomero de proprietate ecclesiæ prædictæ, ubi ipse Sanctus cellulam construeret, per episcopi epistolam impetravit, qui nunc dicitur Subligniacus. Utrique Sancti illi sub Dei timore et cultu religionis perseverantes, et in plures pauperes facientes eleemosynas, sua omnia dispensabant, et in sanctis Dei præceptis, jejuniis, vigiliis quotidie, et orationibus perseverantes. Sæpissime plurimæ sanitates infirmis Dei gratia per eos præstabantur.

x C y z

exemplo multis prosunt : eorum cultus, dies emortualis S. Rigomeri.

13 Multi etiam per eorum exempla viri et feminæ ad cultum Dei perducebantur : et eos in vera omnino dilectione permanentes donis et muneribus plurimi populi multipliciter honorabant : quorum sancta corpora constat pro eorum meritis cum magno honore Cenomannis civitate requiescere, et cultu magno venerari a sacerdotibus ac populo Christiano, ad honorem et gloriam Domini nostri Jesu Christi, qui vivit et regnat cum Patre, in unitate Spiritus sancti Deus, per cuncta sæcula sæculorum. Amen. Obiit autem sanctus Rigomerus IX Kal. Septembris in pace. Pro eorum sanctis laboribus et probata fide sine dubio, qualiter * animas eorum remuneratas vel coronatas in regno Dei, et eorum fama beata ubique feliciter ad exemplum percurrit, et excoluntur ab hominibus. H

* *f.* ob animas

ANNOTATA.

a Childebertus, *Clodovei Magni regis filius, patri successit in partem regni anno Christi* 511, *ut videsis apud Cointium ad eumdem annum* 56 : *obiit autem anno* 558; *quo ideo auctor num.* 65 *varia colligit ad mortem ejus ac virtutes spectantia.*

b Vultrogodis *reginæ pietatem ac peregrinationem ad tumulum S. Martini laudat S. Gregorius Turonensis De miraculis ejusdem. Sancti lib.* I, *cap.* XII, *columna* 1015 *editionis Ruinartianæ : ubi in notis sunt ista :* Mss. fere omnes ULTROGOTHO. Sic quoque dicitur apud Fortunat., et in can. 15 concilii V Aurelian. Bec. ULTROGODIS. Hæc fuit Childeberti I uxor; E de qua et duabus ejus filiabus Greg. lib. 4 Hist. cap. 20, et Fortunatus lib. 6 Carm. 8. Sepulta est in sancti Germani a Pratis monasterii basilica. Eam inter sanctas reginas laudat auctor Vitæ sanctæ Balthildis his verbis : « De Ultrogotha » fertur regina, Childeberti videlicet Christianissimi regis conjuge, eo quod nutrix esset » orphanorum, consolatrix pupillorum, sustentatrix pauperum et Dei servorum, atque adjutrix fidelium monachorum » *De tumulo ejus agitur apud laudatum editorem in Appendice columna* 1377.

c *Contigit divisio regni Francorum inter fratres quatuor, Clodovei filios, Theodoricum, Clodomerum, Childebertum et Clotarium, anno Christi* 511; *quorum hic tribus aliis supervixit, et solus totam Franciæ monarchiam adeptus est, anno Christi* 561 *vita functus. Quænam vero inter dictos fratres regni paterni partitio fuerit, ex antiquis scriptoribus colligit Cointius ad annum* 511, *num.* 56. *Sed hic consideranda est partitio alia, post mortem Clodomiri, qui anno* 524 *obiit, facta inter Childebertum et Clotarium, de qua Gregorius Turonensis in Historia Francorum a Ruinartio edita lib.* III, *cap.* XVIII, *columna* 125 : Hi quoque regnum Chlodomeris inter se æqua lance diviserunt, *videlicet Aurelianense, quod mediam Franciæ partem continebat, et inter alias complectebatur provinciam Cenomanicam, situmque erat in Neustria, seu in Occidentali Francia. Consule Notitiam Galliarum Hadriani Valesii in voce* Neustria. *Ex his recte intelligitur illud biographi nostri* cum .. Neustriam sive Franciam sorte inter se divisissent. F

d *Conjugium ejus cum Clotario rege probabilius accidisse anno* 538, *apud nos statuitur tomo III Augusti, die* XIII, *quo istius sanctissimæ reginæ Acta pag.* 46 *et seqq. sunt illustrata; ubi in Commentario prævio* § II *varia alia huc spectantia memorantur, ac* § III *expenduntur difficultates in miro hujus Sanctæ divortio cum Clotario.*

e *In Ms. anonymo sequuntur ista :* Fuit namque primus abbas, ut a fidelibus viris refertur; *et mox pergit cum nostro exemplari* domnus Maximinus *etc. Sanctus hic inscribitur Martyrologio Romano ad diem* XV *Decembris. Quædam de illo*

A *illo in antecessum, ac de fundatione monasterii Miciacensis in territorio Aurelianensi; sed tempore Clodovei regis; videri possunt in S. Euspirio confessore ad diem* xx *Julii, tomo V ejusdem mensis pag. 72 et sequentibus, et in Annalibus Benedictinis Mabillonii tomo I, ad an.* 515, *num.* 82.

f *De hoc sancto abbate Miciacensi tractatur ad diem* xvii *Junii pag.* 350.

g *Vita ejus illustrata est ad diem* i *Julii pag.* 85 *et seqq.*

h *De vita illorum solitaria in Pertico, vide diem* i *Julii mox allegatum, pag.* 86.

i Innocentis *seu* Innocentii *episcopi Cenomanensis gesta Commentario prævio apud nos elucidata sunt die* xix *Junii, tomo III istius mensis a pag.* 854.

k *De monasterio* Anisolæ *vel Aninsolensi actum est ad diem* i *Julii in Commentario prævio ad Vitam S. Carilefi* § ii, *pag.* 87: *ubi inter alia expenditur controversia de tempore, quo illud monasterium conditum est, et objiciuntur nonnulla adversus Acta episcoporum Cenomanensium. Mabillonius tomo I Annalium Bene-*B *dictinorum ad annum* 537 *num.* 45, *pag.* 78, Tempus, *inquit,* conditi Aninsulensis monasterii certe delinire in promptu non est. Id factum constat eo tempore, quo Cenomanni Childeberto regi parebant: ac proinde post mortem Chlodomiri Burgundiæ regis, cui hæc provincia ex paterna hereditate, sortitione obvenerat. *Vide quæ nuperrime dicebam lit.* c.

l *Legi possunt ea, quæ ex Actis episcoporum Cenomanensium apud nos ad diem* xxix *Junii pagg.* 859 *et* 860 *memorantur de S. Innocente.*

m Launoramnus *a nobis datus est tomo II Januarii, die* xxix, *a pag.* 229. *Hæc, quæ ibi dicta sunt, conferri possunt cum collectione Chronologico-historica, quam de eo habet Cointius tomo I Annalium eccl. Franc. ad annum* 558, *num.* 79 *et* 80. *Adi etiam Mabillonium tom. I Annalium Benedictinorum variis locis, quæ assignantur ibi in indice.*

n Monasterium *hoc situm est in pago Carnutensi Galliæ, cujus abbas fuit S. Launomarus. Cointius proxime allegatus affirmat,* asceterium Curbionense structum fuisse.. anno Christi quingentesimo sexagesimo tertio. *Vide Mabillonium* C *tomo I ad annum* 562. *Quomodo igitur scribit hic biographus,* supradicto auxilio *Innocentem (nam de eo hic est sermo) illud Launomaro condidisse, qui utpote ab anno Christi* 542 *vel* 543 *fertur obiisse, secundum Comm. prævium supra num.* 9?

o Condita, *est* locus certus, territorium, villa, *apud Cangium, qui exempla varia produxit.*

p *Cointius ad annum* 541, *num.* 66 in pago Sonnensi, le Sonnois, qui pertinet ad episcopatum Cenomanensem: *de quo plura habet Hadrianus Valesius in* Sagona, et Sagonensi pago.

q Launillo, *uti hic, vel* Launildo; *Cointius ad annum* 541, *num.* 66 Launido. *In Ms. anonymo vocatur* sanctus; *ubi etiam additur* de Arverno, *quod hic etiam posui pro* deuerno, *quod erat in exemplari, e quo hanc Vitam damus. Nihil de hoc viro explorati habeo, quod lectorem docere possim.*

r *Sanctam hanc seorsim mox dabimus.*

f *Ms. anon.* abstrahere conaretur, et missum Dei servum Rigomerum *etc.*

t Palatiolus a re nomen habet. Fuit enim villa publica vel regia, una de minoribus, *inquit Hadrianus Valesius; apud quem plura.*

u In honore, *intellige vel per prolepsin, ut Sanctus postmodum ibi honoratus fuerit, dum obierat, vel eo sensu, quem habes in Commentario prævio num.* 12. *Forte eadem hæc est ecclesia* S. Rigomeri; *de qua ibidem egi num.* 8.

x *Deest aliquid, forsan* tempore.

y *Erat enim constructum illud monasterium inter fluvium Sartæ et muros civitatis.*

z *Bondonnetus pag.* 170 *dicit, conventum illum, in quo Sancta obiit, esse unam ex parœciis civitatis, sub nomine* de Gourdaines. *Videri etiam potest Corvaiserius pag.* 145.

AUCTORE ANONYMO.

HISTORIA TRANSLATIONIS

Auctore Petro monacho Malleacensi,

Edita apud Labbeum in Nova bibliotheca Mss. librorum tomo II, a pag. 234. E

Cum *in Commentario prævio ad Vitam* S. Rigomeri § ii, *a num.* 14 *datæ sint observationes variæ, quæ ad hanc translationem pertinent, ejusdemque narratio huc remissa ibidem a nobis fuerit, superest, ut illam nunc proferamus.* Igitur post terminum rei præscriptæ, dum ad propria remeasset is *a*, de quo agimus, causa intercessit, qua cum Hugo Cenomanensis Comes conveniret. Si quidem imminebant ipsi permaxima quæque negotia, quæ eo inconsulto (diligebat namque illum charitate libera,) sibi timebat nocitura. Cumque ex omnibus, quibus cum consulturum pararat, egregie accepisset responsa, demumque ad invicem familiaria quædam alternarent colloquia; inter hæc et illa, Comes, ut videtur Domino inspirante, abbatem rogat, utrum sibi ad tanti operis supplementum boni afflueret ubertas, an se circumcingeret, uti in recentibus sæpe accidit, rerum tenuitas. At ille: Plurimis, inquit, si de temporalibus disputas, bonorum ad explendum abundo omnium copiis, sed quid mihi ex iis solaminis, dum Sanctorum pigneribus careo sacrosanctis? Cumque allegantis modo nonnulla replicaret: Sed quoniam mihi tibique orta est hinc fabula, venerabile caput tuum deprecor, latissimos memoriæ campos percurrendo retracta, ac si quid prævales, præbe unde sitis meæ ardor capiat refrigeria. F

S. Hugo Comes Cenomanensis

2 Ad hæc admodum attonitus Comes, primum quidem paululum verba faucibus occludit, deinde: Quoniam, inquit, nequaquam hæc tui tantum reor petere causa, quin potius multorum commodi gratia, et, ut legimus, plus aliorum quam nostra nos quærere decet opportuna præsidia, tale, quale postulas, in quadam juris mei ecclesia *b* thesaurum progenitorum meorum reservavit industria, quo tua obstrictus dilectione me expolio, tibique hunc liberum concedo. Fuit siquidem Jesu Christi servus vocabulo Rigomerus, cujus viri leguntur actus, et apud nos crebris refulget miraculis: cujus forsan nec famam

Theodolino abbati addicit S. Rigomeri reliquias:

mam acceperas hactenus. Mecum itaque aliquem arcani fidem custodem, necnon et religione probatum dirigito. Ego autem ejus assignatione ad usque quo inferendus est locum digno, in quantum valuero, dignissimo prosequar obsequio. His auditis vir venerandus quanto tripudiavit gaudio, quamque festive summo. Domino tantique boni largitori multipliciter innumeras rependit gratias, reticeo: quoniam quidem summorum oratorum poëmata his succumbere credo.

3 Deligitur tandem communi consilio frater quidam et bonitate celeberrimus, et hujusmodi negotii, ut ferunt, ordinator peritissimus, Comitique longe sub alius operis intimatione associatur. At ubi Cenomanicam urbem ingressi sunt, intimat monacho præfatus Comes, ut a sui consortio se subtrahat, et quoquo potuerit, ac si eum a se pepulerit, hospitandi gratia divertat: rebus nocte decoloratis, ad sui suasionem legati, se quam celerrime adeat. Hæc verbis ille; factis haud aliter supplevit iste. Denique ingreditur ille Comitatum: familiaribus se aliqua Sanctorum loca expetere velle orationis causa simulat: saginarios *c* demum, itemque sufficientem B apparatum, prout longioris vitæ necessitas postulasset, parari officialibus sub ejusdem noctis articulo imperitat. Finito autem die, cum omnes sui monitis ejus parando opportuna perstreperent: urbs vero omnis peregrinari eum velle opinaretur, rem nimirum subsecuturam, nec ullus quidem levissime saltem suspicaretur; clam idem Comes accersito, secundum significatum fœdus, fratre, de quo superius dicebamus, una cum eo ecclesiam Rigomeri gloriosi penetrat, custodes quatenus rem occulant, jurejurando obligat: deinde suppliciter præmisso oratu ad glebam, quæ sanctissimum prælibati Patris retinebat corpus, appropiat: postremo, patefactis ejusdem glebæ ostiis, sacrosanctos artus inde cum indicibili abstrahens reverentia, in scriniis ad hoc opportune paratis transfert, omnique diligentia signat.

4 Cumque hæc agerentur, subito inopina concrepant tonitrua, densissimaque coruscant fulgura, licet paulo ante temperies adesset quam serena. Mox quoque rei procuratores, præter Comitem ac monachum, sese hinc subtrahentes, metu correpti, conclamabant priori debere restitui loco sancta pignera, alioquin nequaquam C evasuros hujusmodi discrimina. Quæ idcirco, ut credimus, divina egit potentia, quatenus is, qui transferri conabatur, solidiori veneraretur et coleretur diligentia. Enimvero paulo post reddito sereno, volente Christo, congrue omnibus, quæ res flagitabat, dispositis, viri ecclesiam egrediuntur, acceptoque itinere eadem die ad usque Andegavense *d* oppidum mira celeritate proficiscuntur. Et quoniam ipsa eadem die anniversariæ solemnitatis beati Albini *e* episcopi urbis Andegavæ plebs festa recolebat, Missæ adipiscendæ voto sancti thesauri bajuli in basilica ejusdem Sancti divertunt, scrinia deponunt, officium, cujus causa ædem sacram adierant, expetunt. Sed quid tunc novi per exanimata nostri Rigomeri membra effecerit Arbiter supremus, proferendum, quam tacendum, videtur gratius: ut namque hinc paululum ludendo canam:

Virtus tecta parum refert, vitiumque sepultum.

5 Porro autem dum sacrosancta mysteria præstolarentur viri, et scrinia, quæ, ut diximus, sacris erant pignoribus ditata, quodam ecclesiæ loco exposita haberentur, protinus quidam paralyticus, pene omnis corporeæ valetudinis expers, portitoris officio illo adfertur, casuque D supra prædicta scrinia orandi gratia, nescius quid in se retinerent, recubans, plus solito obrigitur, deinde tot incommodi infestationibus agitatur, ut sibi vitalem flatum amisisse videretur. Paulo post vero (mirum dictu!) stupentibus, qui aderant, omnibus, adest inopina salus, ac per mortui membra, viventi medela diu præstolata porrigitur. Quo patrato, dum plebs, quæ illuc solemnizandi causa convenerat, una cum meliorato ægroto exultaret pro miraculo in Domini laudibus, nullusque rei certitudinem agnosceret, præter Comitem ac socios ejus: ipsi autem timore Fulconis *f*, ejusdem urbis Comitis, ad quem attinebat et Cenomanensis Comitatus, de S. Rigomeri deportatione, et ab eo collata ægroto sospitate conticerent penitus, prodigium illud magnifice beati Albini laudibus adscribitur. Verum sancti thesauri latores, moras omnes rumpentes, acceptum iter studiose persequentes, sequenti die cœnobium petivere Burguliense *g*. Et quoniam Theodelinum præfatum patrem illuc suspicabantur (nam spoponderat) occurrisse, atque adventum eorum opperiri valde sollicite, apparatum quoque nihilominus tantæ rei sufficientem vigilanter providere; e sociis aliquem E præmittunt, se adesse, itemque cuncta, quæ optarant, auctore Domino Christo gnaviter, sed et ultra quam speraverant, qui intimaret, complesse. Quo vir Dei accepto, quanto lætificatus est tripudio, quantoque exhilaratus jubilo, quando id alicujus expediet etiam rhetoris oratio? Tandem accersitis ejusdem cœnobii fratribus rem patefecit, atque ut sese ad susceptionem cælestis protectionis præpararent, supplex imploravit. Illi vero hoc solemnissime exsequentes omni studio receperunt, et in ecclesia Burguliensi quam decenter exposuerunt, felices hos pronuntiantes, quibus tale Deus dirigebat patrocinium.

6 Interea pater Theodelinus ipsa eadem hora, quodam citissimo accito veredario, negotii totius seriem Malliacensibus fratribus intimavit, quidque ipsis in procinctu exceptionis sititæ providendum, potissimumque procurandum necessario instaret, literis ordinavit. Cujus Malliacenses nutibus haustis legatarios circumquaque emittunt, multorum populorum catervas, itemque monachorum et clericorum non minimum cœtum mira agilitate colligunt. Nocte interim illa, F qua emigrata sacrosanctæ gazæ Malliacensi monasterio erant inferendæ, quidam fratrum in eo quiescens, Barcinous * natione, Tezo nomine, immensum luminis splendorem ab oriente in somnis * emergere, deinde pedetentim omne cœnobii corpus complere, nec multo post innumeram populorum frequentiam undique concurrere, ac mirum nescio quid in eodem lumine suspensam exspectare, itemque sibi quasi submurmurando promittere. Et ipsum quidem hactenus beati Rigomeri latebat adventus. Si autem mortalium somnis nostra conjectura digne porrigitur, videtur haud absurde non unius tantum illius diei solemnem lætitiam, quin potius largifluam bonorum omnium affluentiam, ac ægrotantium non solum carne, sed etiam animis consolationem, quam ad beati Rigomeri suffragia concurrentibus confert Dominus, portendere optatam.

7 Verum ubi latores superius assignati una cum Theodelino venerando pretiosissimam gemmam Malliacensi insulæ intulerunt, clamor ingens utrimque oboritur: adest sacer conventus fratrum: hinc quoque et inde multiplex frequentia

---

Marginalia: sic ons Petro monac. o Mallfac. — quo modo ibidem obtentur — *c* — l. alio depo... fuere fuerunt. — *d* — *e* — l. per viam in ... ulo — *f* — *g* — ac deinde ... lennitcr. — * al. Parc... — * f. addendum videt — ad Malliacenses translatæ: quæ ... ceps clara

A tia turbarum laudat Domini undique resonantium: ministri, necnon cum crucibus et cereis circumstantibus aliis, humeris ovantes sanctum corpus imponunt; reliqua vero multitudo, flexis poplitibus, Rigomeri gloriosi cum multis lachrymis oppido licet exoptarent, rogitant patrocinium. Tandem sane supplicatione debita completa, antiphonaque imposita, Malliacensi inducunt ecclesiæ jam olim a Domino prædestinata charismata, circumquaque concrepante lætitia. Et quoniam major ejusdem ecclesiæ crypta infecta adhuc his diebus manebat, in dextro membro componunt omni cum diligentia, quo sanctæ Dei Genitricis ac perpetuæ Virginis habetur et ara. Dei miraculis sane deinceps per eum ibidem gestis quæ tot ac tanta sunt, ut ea plene referre nullus hominum, ut aiunt, sufficiat, ad præsens quidem tacemus: si vitam autem Deus dederit aliquantulum longam, quæ, vel quanta seniorum probatissimorum assertione de his accipimus, quolibet sermone ad tandem Domini nostri Jesu Christi, qui fecit quæ futura sunt, exarare aggrediemur *h*. *h*

B

ANNOTATA.

a *Postquam hujus historiæ auctor tractasset de magno desiderio, quo ferebatur Theodelinus abbas Malleacensis erga sacra pignora Sanctorum; subdit, quomodo idem abbas, dum e monasterio Angeriacensi ad Malleacense esset reversus, corpus* S. Rigomeri *acceperit.* AUCTORE PETRO MONACHO MALLEAC.

b *De antiquissima Sancti ecclesia egimus in Commentario prævio num. 8.*

c Sagmarios, *id est,* equos clitellarios, sarcinarium jumentum. *Vide Cangii Glossarium.*

d *Urbs est notissima Galliæ, vulgo* Angers, *ac provinciæ Andegavensis caput.*

e *De hoc sancto præsule adisis tomum I Martii, die* 1 *ejusdem mensis, a pag.* 54, *ubi Acta ejus illustravimus.*

f *Existimo hic indicari Fulconem Comitem Andegavensem, cognomento Nerram seu Nigrum, quia illi convenit tempus, quo hæc translatio peracta est. Mabillonius varia de hoc Comite inseruit Annalibus suis tomo IV, pag.* 108, 347, 195, 269, 249 *etc. De tempore autem istius translationis consule Comm. præv. num.* 14.

g *Situm est hoc monasterium* in Turonico pago, inter Cæsarodunum Turonum et Salmurum, haud procul a Ligeri ad Cambionem fluviolum; *ex Mabillonio mox citato pag.* 63, *ubi etiam agit de ejusdem monasterii fundatione.* E

h *Utinam miracula illa, si auctor hic postmodum ea conscripserit, et si forte alicubi lateant, ad nostram pervenissent notitiam!*

DE S. TENESTINA VIRGINE

APUD CENOMANOS IN GALLIA,

SYLLOGE HISTORICA.

J. P.

Cultus, elogium, monasterium, translatio corporis, reliquiæ.

... CIRCITER SÆC. VI. ...

Cum proxime a nobis illustrata sit S. Rigomeri Vita, eique hujus Sanctæ gesta sint immixta; non est, quod lector multa hic de ista Virgine seorsim exspectet. Id etiam causæ fuit, cur eam laudato Sancto proxime subjungendam censuerimus, præsertim quia dies ipsius emortualis in dicta Vita non exprimitur, et alicubi etiam annuntiatur hac die XXIV Augusti, ut modo videbimus, etiamsi ab aliis differatur ad diem XXVI ejusdem mensis. *Belinus anno* 1521 *Parisiis editus illam memorat hodierna die, sicut dictum est in Commentario prævio ad Vitam S. Rigomeri num.* 1. *Sed Ferrarius in Novo catalogo Sanctorum die* XXVI *hujus ita eam refert:* Floriaci in Gallia S. Tenestinæ virginis: *quo etiam exstat apud Saussayum (sed rectius* In Cenomanis *ab eo annuntiatur) cum elogio. Tunc etiam memoratur a Castellano his terminis, qui e Gallico sic sonant:* Cenomanis, sanctæ Tenestinæ virginis, primæ Religiosæ abbatiæ Pratensis, quæ est ad portam istius civitatis. *Eodem die habetur in Gynæceo Arturi, sed cum titulo* virginis abbatissæ. *Verum publicus et antiquus* S. Tenestinæ *cultus confirmatur sub finem Vitæ, quæ tum ipsius tum S. Rigomeri est, et ex aliis de hac sancta Virgine mox proferendis, ut de eodem cultu non possit dubitari. Interim hic videtur Castellanus confundere* Cenomanense monasterium S. Mariæ, *quod erat* S. Tenestinæ, *cum* C cœnobio S. Juliani de Prato: *de quibus agit Mabill. in Annal. Bened. tom. I ad an.* 681, *num.* 15.

2 *In nostro codice membranaceo Ms., e quo superius Vitam illam imprimi curavimus,* incipiunt *post eam* versiculi; *in quibus etiamsi nihil occurrat, quod valde dignum sit notatu; ne tamen hoc frustrum vel exiguum in tenebris lateret, eo lectorem non frustrandum esse duximus, nonnullis mendis in eodem correctis. Hæc vero refert:* Alma hic mater virginum prima data a Domino, Theonefana nomine, nobilis fide [et] opera. Beata ab adolescentia, amore Christi ignita, divinum [in] cultum dedita, vita religiosissima. Culmen sanctimoniæ adepta, feliciter calcans mundi inlicioras *, cælorum meruit præmia. Devotus ei proximus adfuit in Christo socius, Rigomerus nomine, vir præclarus merito. Erant ambo pariter beati Christi famuli; sed non credebant impii, falsum posuere crimine. Fruebant * vitam invicem ut germani proximi; sed falso testimonio plus inponebant impii. Gaudebant falsiloqui, putantes eos decipere, rege adstante præsenti, narrantesque mendacia. Hæc cum rex audiret, sua eos vocare præsentia [traxit] in prætorio, claro vultu et hilari. Iratus rex, et discutiens eos, cur nefas facerent; respondent, se esse idoneos absque hoc [ad] malum crimine. *Nec plura ibi invenio. Quid sibi velit* *hymnus seu loquium* F * *f. intenebras* * *f. Vivebant*

AUCTORE J. P.

velit nomen Theonefana, *non satis assequor; nisi duplex fortasse nomen habuerit* S. Tenestina. *His subdere lubet facta quædam historica ad majorem declarationem eorum, quæ in Vita prædicta obiter narrantur.*

Virgo fuit Deo sacra.

3 *Ibidem num.* 12 *sunt hæc :* Sancta vero Tenestina sub sacro virginitatis honore velum a sancto Innocente accepit. *Tomo III Veterum analectorum, quæ a Mabillonio vulgata sunt, ac typis Parisinis edita anno* 1682, *pag.* 92 *et* 93 *habetur* exemplar precariæ, quam fecit sanctus Innocens episcopus *Cenomanensis* dominæ Tenestinæ de monasterio sanctæ Mariæ : *in quo*, Ego, *inquit*, in Dei nomine Tenestina Deo sacrata, filia quondam Haregario et Trudanæ, precatrix a vobis accedo. *Plura de dicto loco instrumentum illud, quod signatur :* Actum Cenomannis civitate publica. Data v Kal. Maii, anno XIII regnante Childeberto rege, *apud Cenomanos post mortem Clodomiri, Christi* 537, *secundum dicta in Annotatis ad Vitam, de qua modo agebam, lit.* c. *In eisdem Analectis pag.* 94 *et* 95 Sequitur exemplar præcepti, quod fecit Childebertus rex Francorum.. super traditionem Haregarii, et conjugæ suæ Trudanæ, et filia eorum Tenestina Domino sacrata, id est de cellula sanctæ Mariæ *etc.*; *e quo delibo ista :* Præcipientes enim, ut sicut jam dictus Haregarius, et uxor ejus Truda, sive filia eorum Tenestina Deo sacrata, ipsa loca hereditatis eorum, una cum terris, domibus, ædificiis, mancipiis, vineis, silvis, pratis, pascuis, aquis, aquarumve decursibus, farinariis, peculiis, præsidiis, mobilibus et immobilibus, vel reliquis quibuscumque beneficiis, ad ipsa casa Domini per strumenta juste et rationabiliter delegassent, et ad hoc præsens ibidem recto ordine videtur esse possessum, ita et inantea inspecta epistola donationis per hoc præceptum plenius in Dei nomine confirmamus ipsa loca superius nominata *etc.* Childebertus rex Francorum subscripsit.. Datum dies VIII, quod facit præsens mensis Junius, anno XVII * regni nostri, Opatinaco *, in Dei nomine feliciter. Amen.

* f. XVII
* l. Captunaco

Ac monasterium construxit, cujus non videtur fuisse abbatissa.

4 *Vidimus superius, Sanctam nostram ab Arturo annuntiari cum titulo* abbatissæ : *quem ex antiquis instrumentis satis probare non possumus: non ex Vita num.* 12 : *nam etiamsi* Dei Famula, *ut ibi dicitur*, monasteriolum vel basilicam.. construxit, et inibi religiosam vitam cum cæteris puellis Deo devotis duxit; *eoque fortasse de causa alma mater virginum prima data a Domino dicatur superius num.* 2; *hinc tamen non videtur extundi posse sufficienter, quod ipsa istis puellis abbatissa præfuerit. Non etiam ex dictis instrumentis; in quibus dicitur quidem* virgo, Deo sacrata, *et velata; non vero* abbatissa : *et ideo Arturum, qui exiguæ vel nullius potius in hac re est auctoritatis, non sumus secuti in ista dignitate Sanctæ nostræ tribuenda, de qua deberet aliunde nobis constare; sed cum aliis hagiologis virginis titulum ei dedimus ante hanc syllogen. In dicto autem monasterio* beatam vitam consummavit, *prout testatur ibidem biographus. De tempore mortis, quod in principio hujus sylloges signavi; vide Commentarium prævium S. Rigomeri* § I, *num.* 10. *Ad* religiosam vitam, *quam ibidem* cum cæteris puellis Deo devotis duxisse, *modo dicebatur, quod spectat; videtur in isto parthenone regula aliqua viguisse, non Benedictina, sed verosimiliter S. Cæsarii Arelatensis. Bondonnetus in Digressione historica, de qua inferius num.* 6, *ex his quæ isti Digressioni præmiserat de S. Mauro, concludit, cum Pratense monasterium condiderit S. Innocens pro feminis Religiosis, non fuisse eas Benedictinas primæva sua institutione, fundatos utique priusquam S. Maurus venerit in Franciam, qui primus ibidem propagavit regulam S. Benedicti; easque in primis illis exordiis vixisse sub quadam regula, tunc temporis æstimata; seque propendere indicat in illam opinionem, quod regula ista fuerit, quam S. Cæsarius, archiepiscopus Arelatensis dederat S. Cæsariæ sorori suæ, quæque tempore sæculi* VI *erat in usu, et aliquo post tempore, quam S. Maurus eo pervenisset. Res confirmatur exemplo S. Radegundis (fuit hæc* S. Tenestinæ *synchrona) quæ monasterio suo Sanctæ crucis Pictavii istam regulam monialibus procuravit. Consule apud nos Commentarium prævium ad Acta S. Radegundis* § VI, *tomo III Augusti, die* XIII, *a pag.* 60. *En tibi nunc aliqua de* S. Tenestinæ *translationibus. Quæres primo, an inde sacra ipsius ossa, et quando translata fuerint.* 2°. *An alio etiam delata?*

Corpus ejus

5 *Respondeo ad primum : Translatio una accidit sæculo nono, quæ in supra allegato Veterum Analectorum tomo III, pag.* 60 *et* 61 *translationi S. Juliani, aliorumque Sanctorum inventioni ac translationi inserta legitur, dum S. Galdricus cathedræ Cenomanicæ præesset. Narratio rei gestæ sic incipit :* Ludovico piissimo imperatore totius Galliæ sceptrum tenente, domnus Aldricus.. Cenomannicam tunc regebat ecclesiam. Qui dum in eadem civitate consistens aspiceret loca sancta circa urbem ab antecessoribus suis quondam ædificata, interque omnia vidit ultra fluvium Sartæ locum, in quo corpus beati Juliani, gentis Cenomannicæ apostoli et episcopi.. olim humatum fuerat, destructum nimis, et ab omni clericali officio Deo inibi servientium valde derelictum.. cogitare intra se cœpit.., ut inde sanctum afferret episcopum. *Deinde exposito inventione istius sacri corporis, nec non SS. Turibii, Pavatii, Romani,* atque sanctæ Tenestinæ præcipuæ virginis, quæ et monasterium sanctæ Mariæ sub muro urbis situm, in rebus senioris ecclesiæ una cum adjutorio sancti Innocentis, supradictæ civitatis episcopi construxit; *nec non aliorum Sanctorum, qui ibidem nominantur, pignoribus sacris, subduntur sequentia :*

sæculo nono transfertur.

6 Quibus ita repertis, et miraculis multis ostensis, præsul cum populo valde gavisus, cum ardentibus cereis, cum crucibus et turibulis, et cum tripudio inæstimabili, ne amplius lux tanta lateret in tenebris, sed luceret omnibus, qui in domo Domini sunt; de parva ecclesiola intra muros urbis in seniorem ecclesiam Sanctorum suprascriptorum corpora honorifice transtulit, atque ibi cum summa veneratione collocavit : quatinus eorum meritis et piis intercessionibus ecclesiæ major cultus excresceret, et divinus honor in melius multiplicaretur, sicut in posteris actum esse Domino annuente probatur. *Ibidem pag.* 62 *notantur ista :* Translata sunt autem sanctorum confessorum corpora, Juliani, Turibii, Pavatii, Romani, Liborii atque Hadnindi ab Aldrico venerabili episcopo intra Cenomannicam urbem in seniorem ecclesiam, octavo Kalendas Augusti. *Non est mihi exploratum, cur in ista clausula non notentur nomina S. Tenestinæ, nec non* S. Adæ, quæ et Adrechildis alio nomine nuncupatur, quæ, ut legitur, deprecante

A cante sancto Innocente episcopo de monasterio sanctæ Mariæ, quod situm est in urbe Suessionis, ad Cenomannicam urbem venit, et ibi in suburbio, in monasterio videlicet sanctæ Mariæ, regulam beati Benedicti edocuit, et sanctimoniales feminas, ut ibi regulariter viverent, ordinavit; *prout in præsenti narratione erat præmissum. Porro S. Tenestinæ, et S. Adæ seu Adrechildis inventio ac translatio inferius a nobis confirmabitur. Adrechildem vero migrasse ad prædictum S. Mariæ monasterium* deprecante S. Innocentio episcopo, *falsissimum est; is quippe jam ab annis centum vel amplius vivere desierat. Mabillonius in suis Annalibus tomo I ad annum 660 num. 3 agens de synonymo monasterio S. Mariæ apud Suessiones*, Ada, *inquit*, seu Adrechildis,.. ex hoc beatæ Mariæ cœnobio ad Cenomannos ab Agliberto propinquo suo evocata est. *Plura de hac re legi possunt apud Bondonnetum in Digressione historica de prima abbatissa Pratensi, quæ inter Vitas episcoporum Cenomanensium habetur in observationibus ad S. Innocentium pag. 249 et seqq.; adde Michaelem Germain Benedictinum in Historia abbatiæ* B *S. Mariæ virginis Suessionensis lib.* III, *cap.* II, *pag.* 296. *Sed ad priora redeamus.*

7 *His visum est subnectere animadversiones nonnullas, quibus conabimur prædictæ translationis historiæ aliquid lucis afferre. Imprimis non convenit inter scriptores, quo anno acciderit. In Vita S. Aldrici apud nos tomo primo Januarii, die* VII *ejusdem mensis, pag.* 388, *S. Juliani* translatio *ponitur anno Christi* DCCCXXXIV, *et, sicut supra notabatur*, VIII Kal. Augusti. *Ast alibi differtur ad annum* 836. *Bollandus noster in suo Commentario historico, quem anno* 1648 *de S. Liborio confessore et episcopo Cenomanensi supra laudato seorsim excudi typis curavit, quique postmodum in tomo nostro quinto mensis Julii, ad diem* XXIII *recusus est, pag.* 418 *ejusdem tomi, scriptor translationis Sancti hujus sic memorat:* Igitur anno Dominicæ Incarnationis octingentesimo trigesimo sexto, Indictione XIV, cum præfatus Luduvicus tertium et vigesimum in imperio annum ageret *etc. Annum vero Ludovici imperatoris cum anno translationis ita combinat idem Bollandus in Annotatis pag.* 419 *lit.* a. Ostendimus superius, recte invicem congruere C characteres chronologicos hic expressos, annumque Christi DCCCXXXVI fuisse Ludovici Pii XXIII a morte Caroli patris, et XXIV, ex quo IMPERIALI EUM DIADEMATE, ut in Vita ejus dicitur, coronaverat pater, medio fere ante mortem suam anno.

8 *Cointius ad annum* 836, *num.* 83 *sententiam Bollandi etiam amplectitur; et eadem occasione recte rejicit opinionem Corvaiserii, qui in Historia episcoporum Cenomanensium, in S. Aldrico, pag.* 285 *censet, hanc ab eo translationem esse factam ex ecclesia Pratensi in cathedralem, ob metum Normannorum ac Danorum.* Aldricus, *inquit*, videns quod abbatiæ Pratensi proxima minitaretur ruina, quodque terror ortus per excursiones Normannorum ac Danorum exegisset ex ea Religiosas *etc. Sed ut ad rei gestæ annum redeamus; die* XVI *Aprilis, tomo II ejusdem mensis, pag.* 415 *S. Thuribium episcopum Cenomanensem dedimus, ac translatio, de qua hic agimus, differtur in annum* 838 *ex Actis ejusdem Sancti, quæ ab Henschenio ibidem laudantur tanquam* accurate a discipulis ejus conscripta: *e quibus ista ibidem delibantur:*

Anno Incarnationis Domini nostri Jesu Christi DCCCXXXVIII, Indictione I, anno XXV imperii domni Ludovici Pii imperatoris, Aldricus, jam dictæ urbis episcopus venerabilis, invenit quædam corpora Sanctorum, quæ in valde desertis ecclesiis, divinis officiis et luminaribus, atque reliquis divinis cultibus negligebantur *etc. Hæc ibi, et plura, quæ lector adire potest. Observa* 1°., *in laudatorum Actorum ecgrapho, quod ante me habeo, quodque apud nos asservatur pro die* VII *Januarii, inter alia corpora inventa designari corpus* S. Tenestinæ præcipuæ virginis *etc.*; sed et sanctæ Adæ, quæ et Adrehildis alio nomine nominatur, quæ, ut legitur *etc. Duarum istarum Sanctarum, ac* S. Romani sacerdotis *nomina Henschenius in mox allegato instrumento ac typis edito sciens omisit, ut indicant puncta, quæ textui interponuntur, quia ipsius scopus erat agere de solis episcopis Cenomanensibus ibidem expressis, uti præmonet his verbis:* In hisce Actis, *de quibus egi paullo ante*, est, *inquit*, antiquissima memoria primorum episcoporum, quam hactenus licuit observare, cum certo cultus ecclesiastici indicio.

E 9 *Sanctæ itaque nostræ corpus e monasterio, in quo mortem obierat, ad ecclesiam seniorem vel cathedralem civitatis Cenomanensis translatum videtur probabilius anno Christi* 838, *propter auctoritatem Actorum S. Thuribii, quæ jam laudata sunt. Atque hæc responsa sunto ad quæstionem primam antea num.* 4 *propositam. Reliquum est, ut procedamus ad secundam, an videlicet alio etiam sint delata ossa ipsius sacra, data tamen prius notitia quorumdam Sanctorum, qui superius nominati sunt. S. Julianus habetur apud nos ad diem* XXVII *Januarii, pag.* 761; *S. Pavacius ad* XXIV *Julii, pag.* 537; *S. Haduindus seu Hadoindus ad diem* XX *Januarii in Appendice pag.* 1140; *S. Romanus apud Castellanum in Martyrologio universali, et in novo Martyrologio Parisiensi ad diem* VII *Novembris; S. Adaeta (alias Ada, seu Adrechildis) annuntiatur in Gynæceo Arturi ad diem* IV *Decembris, ubi videri de ea possunt notationes, nec non Mabillonius in Annalibus Benedictinis tomo II ad annum* 836, *num.* 61, *Cointius ad annum* 686, *num.* 13. *Sed veniamus ad secundam quæstionem.*

F 10 *Corvaiserius in Vitis episcoporum Cenomanensium pag.* 170 *vult*, S. Tenestinæ *ac S. Rigomeri corpora translata fuisse ad monasterium Malleacense. Sed difficultatem nobis movet in hac re auctoris fide dignissimi narratio, qui hujus quidem Sancti translationem describit; de illius autem non meminit. Non itaque videtur utriusque corpus eo simul transvectum fuisse. Consule, quæ præmisi in S. Rigomeri Commentario prævio* § II, *num.* 16. *Non habemus tamen sufficiens fundamentum negandi, quod ante, vel post pars aliqua corporis laudatæ Sanctæ pervenerit ad illud monasterium, cum ibidem colatur, ut dixi loco mox citato. Cœnobitis tamen Malleacensibus probandum relinquimus, an et quid de reliquiis istis possideant. Idem dicimus de Floriacensibus. Nam Carolus Saussejus Annalium ecclesiæ Aurelianensis lib.* IV, *cap.* VII, *in quo agit de corporibus ac sacris lipsanis cœnobii Floriacensis, pag.* 232 *ponit ibidem* Corpus B. Tenestinæ virginis, cujus gesta habentur Floriaci manuscripta cum gestis S. Rigomeri confessoris in pago Cenomanico. *Hadrianus Valesius in Notitia Galliarum cœnobium hoc ita describit:* Floriacum vicus

Margin notes: AUCTORE J. P. — al. inquiritur. — quo anno — translatio a acciderit. — Sacra ejusd. lipsana apud Malleacenses ac Floriacenses

AUCTORE J. P.

vicus ad Ligerim in Carnutibus *(non vero agri Cenomanici, uti habet Ferrarius in suo Novo catalogo die* XXVI *Augusti in notis)* diœcesique Aurelianensi, nomen suum dedit nobilissimo ac veterrimo monasterio Floriacensi vel Floriaca, quod et ante annos CM dici cœpit monasterium S. Benedicti, Fleury sur Loire, vel S. Benoist sur Loire. *Deinde pluria alia superaddit idem Geographus. Sausseyus modo citatus ex ejus* reliquiis, *inquit*, Manasses episcopus Aurelianensis particulam intulit in monasterium Curiæ Dei, *vulgo la cour Dieu, Ordinis Cisterciensis, in* D *diœcesi Aurelianensi ad Ligerim fluvium. Sausseyus lib.* VI *a pag.* 334 *meminit de tribus Manassibus episcopis Aurelianensibus: sed is, de quo agit primo loco, suspectissimus ipsi est; et addit, se* alios ab isto Manassem primum et Manassem secundum nominatim vocatos *reperire* in dedicatione altarium Curiæ Dei anno MCCXVI. *Apud Sammarthanos in Gallia Christiana tomo II, pag.* 240 *signatur Manasses I, Sausseyo dubius;* quem, *uti addunt*, astruit Gayonus ex fide veterum diptychorum ecclesiæ. *De alio agunt pag.* 249; *de tertio pag.* 251.

DE S. DADONE VEL AUDOËNO EPISC.

ROTHOMAGI IN NORMANNIA,

G. C.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

B

§ I. Antiquus Sancti cultus ex vetustis Martyrologiis, et varia ipsius Acta, eorumque scriptores.

E

ANNO DCLXXXIII. *Refrixit antiqua erga hunc Sanctum pietas,*

Rothomagus, *præcipua Normanniæ civitas in Gallia, olim quatuor hujus sancti Præsulis sui festivitates recolebat, ex quibus nunc aliquæ prætermittuntur, quemadmodum Franciscus Pommerayus Benedictinus in Historia Gallica abbatiæ* S. Audoëni *lib.* I *cap.* XXIII *distinctius exponit. Quanta autem veneratione antiquitus Neustrii ac postea Normanni hunc sanctum Patronum jam mortuum prosequerentur, patet ex quadraginta sacris ædibus, quas laudatus Pommerayus in diœcesi Rhothomagensi ad honorem* S. Audoëni *constructas fuisse asserit. Unde ibidem suo et alterius nomine conqueritur, antiquam illam venerationem hoc tempore diminutam esse, et incolas hortatur, ut exemplo majorum suorum sæpius ad implorandum* S. Audoeni *patrocinium majori cum fiducia et solennitate recurrant.*

ad quam renovandam Rothomagenses hortamur,

2 *Illa pristinæ pietatis diminutio forsan ortum habet ex jactura sacri corporis, quod majori ex parte periit in notissima recentiorum iconoclastarum rabie, dum impii hæretici anno* 1562 C *monasterium Rothomagense* S. Audoëni *rebus omnibus spoliarunt, et multas Sanctorum reliquias flammis absumpserunt. Cum tamen tunc aliqua* S. Audoeni *ossa sacrilegas hagiomachorum istorum manus evaserint, Rothomagenses mutare expendant sententiam doctissimi Theodoreti, qui in Græco-Latina Operum editione tomo IV, sermone* VIII *de Martyribus pag.* 593 *ad propositum nostrum ita scribit:* Sectis eorum corporibus *(nimirum Sanctorum vel Martyrum)* integra et indivisa gratia perseverat, et tenuese illæ ac tantillæ reliquiæ integro nullasque in partes dissecto martyri parem habent virtutem: quæ enim adstat gratia, dona distribuit, et fide supplicantium liberalitatem metitur. *Si igitur incolæ et accolæ Rothomagensis urbis ad exiguas* S. Audoeni *reliquias reverenter accesserint, et more majorum pie sanctum suum Patronum invocaverint, haud dubie solitam ejus opem experientur.*

et immemorabilem illius cultum

3 *Porro ab immemorabili tempore celeberrimum hujus sancti Antistitis cultum fuisse, facile colligimus ex vetustis Martyrologiis, inter quæ Hieronymianum Lucense Florentinii hac die sic habet:* In Gallia, civitate Rodomo depositio sancti Audeni episcopi et confessoris. *At in apographo Corbeiensi nomen Sancti et urbis correctius exprimitur hoc modo:* In Rothomago civitate depositio sancti Audoeni episcopi et confessoris. *In Martyrologio Bedæ, quod cum auctariis Flori et aliorum ante tomum secundum Martii edidimus, idem Sanctus ornatur hoc elogio:* Eodem die Rodomo depositio S. Audoeni episcopi et confessoris, qui plurimis miraculorum signis rutilans, oratione sancta more Eliæ e cælo pluviam adeptus est. *Florus hic alludit ad pluviam, quam Sanctus noster in Hispania cælitus impetravit, ut postea in Actis narrabitur.*

ex veteribus Martyrologiis probamus

4 *Mosander eumdem Sanctum Adoni adscribit, ut in editione ejus ad hanc diem videre est. Sed Rosweydus noster secundum suos Mss. codices putat, illum genuino Adonis textui superadditum fuisse. Uter melius judicaverit, hactenus problema est, ut in hodierna observatione ad* F *Usuardum nostrum illustratum Sollerius monuit. Insuper hæc controversia parum ad rem nostram facit, cum saltem in sincero Usuardi Martyrologio sanctus iste Præsul hodie annuntietur his verbis:* Civitate Rotomago, sancti Audoëni confessoris, qui seculum salubriter despiciens, sanctitatis merito episcopii adeptus est honorem. *Omissis auctariis Usuardinis et versiculo Wandelberti, tantum transcribo brevem hodierni Martyrologii Romani annuntiationem, quæ sic habet:* Rothomagi sancti Audoëni episcopi et confessoris. *Hæc ad antiquum Sancti nostri cultum demonstrandum satis superque dicta sint. Nunc ad Acta, eorumque scriptores indagandos progredimur.*

Habemus quatuor hujus Sancti Legendas.

5 *Antiquiora Sancti Acta habemus dumtaxat ex apographo Ultrajectino sancti Salvatoris, quæ scripsit auctor anonymus, sed* S. Audoeno *suppar, ut colligimus ex his biographi verbis:* Ad miracula ejus transeat oratio, quæ a discipulis ejus testibus idoneis narrantibus agnovi. *Cointius in Annalibus Francorum ad annum Christi* 610 *num.* 7 *de eodem Vitæ scriptore sic meminit:*

Sancti

A Sancti Audoëni Vitam, quam ex codice manuscripto plerumque citabimus, scripsit anonymus suppar, qui res multas ab ipsius Audoëni discipulis oculatisque testibus sibi relatas vulgavit. Hanc Vitam, quæ ceteris ob antiquitatem præstat, auxit plurimum, multiplicique chronologicorum characterum adjectione depravavit Fridegodus anno Christi nongentesimo quinquagesimo sexto. *Utrum Fridegodus fuerit secundus Actorum scriptor, mox inferius examinabimus.*

inter quas prima est scripta viri suppari.

6 *Interim ex initio et aliis istorum veterum Actorum fragmentis, quæ Cointius subinde exhibet, clare perspicimus, illum eamdem Vitam præ manibus habuisse, licet ex hac tantum pauca fragmenta in Annalibus suis vulgaverit. Nos igitur antiquiorem illam Vitam, quæ hactenus inedita est, integram primo loco excudemus. At dolendum est, quod Acta illa, luxato stylo conscripta vel forsan ab imperito amanuensi corrupta, cum aliis codicibus conferre non potuerimus, cum unicum istorum exemplar tantummodo habeamus. Quapropter interdum quasdam lacunas ex conjectura implere coacti fuimus, ut sensus intelligeretur, easque fidelitatis causa per* B *uncinos distinximus.*

et secunda quidam Fridegodo perperam tribui videtur,

7 *Surius, Cointius, aliique plures auctorem Vitæ secundæ appellant Fridegodum, qui fuit monachus Anglus, et de quo Pitseus inter Illustres Angliæ scriptores pag. 174, sive ad annum Christi 959 tradit sequentia :* Fridegodus diaconus, natione Anglus, Ordinis S. Benedicti monachus Cantuariensis ad fanum Salvatoris; vir, teste Guilhelmo Malmesberiensi, Græce Latineque doctus, pietate etiam et observantia regulari probatissimus. Varias lucubrationes et illas sane non inelegantes edidit, in eo tantum non laudandus, quod nescius uti sua scientia, adeo Græca Latinis miscuerit, ut qui linguam utramque non calluerit, pleraque ejus scripta nequaquam intelligere poterit. Cum anno Domini CMLVI Odo Cantuariensis archiepiscopus transferri curasset corpora sanctorum Wilfridi et Audoëni Cantuariam, hunc Fridegodum rogavit, ut aliquod de illorum laudibus scriptum ederet. Edidit ille versibus heroïcis et quidem tum pie, tum docte de Vita S. Wilfridi librum unum; de Vita S. Audoëni monachi librum unum. *Deinde alias ejusdem lucubrationes enumerat, eumque circa an-* C *num 959 sub Edgaro fortunatissimo Anglorum rege claruisse asserit.*

ut ex silentio Guilielmi Malmesburiensis

8 *Forte Pitseus nomine Audoëni hic indicare voluit S. Ovinum monachum Anglum, quem Ferrarius Odoënum appellat, ut Majores nostri ad diem IV Martii monuerunt, ubi tomo I istius mensis pag. 312 et sequente Acta ejus Commentario historico utcumque illustrarunt. At quiscumque fuerit iste S. Audoënus monachus, cujus Vitam Fridegodus metro scripsisse dicitur, de illo Guilielmus Malmesburiensis non meminit, dum in Gestis pontificum Anglorum lib. I editionis Francofurtensis apud nos pag. 200 de sola S. Wilfridi translatione sic scribit :* Unde factum est, ut præcellentissimi patris Wilfridi dirutam per Danos apud Ripensem ecclesiam dolenter conspicatus *(nimirum Odo Cantuariensis archiepiscopus)* ruinis super mausoleum eruderatis, reliquias Cantuariam reverenter transferret; et ut clarissimum patriæ jubar produceret in speculam, heroïco metro Vitam illius texi præcepit. Exsecutus est id munus Fridegodus quidam versibus non ita improbandis, nisi quod Latinitatem perosus, Græcitatem amat, Græcula verba frequentat, ut merito dictis ejus aptetur illud Plautinum : HÆC QUIDEM PRÆTER SIBYLLAM LEGET NEMO. *Vides hic, Guilielmum Malmesburiensem prorsus silere de Vita S. Audoëni, quam Fridegodus umquam carmine vel prosa conscripsisset. Unde ignoramus, quare Surius, Cointius, et alii Vitam S. Audoëni Rothomagensis episcopi Fridegodo attribuerint, et adversus illorum opinionem jam breviter argumenta quædam proponemus.*

AUCTORE G. C.

et ex aliis rationibus eruimus

9 *Primo biographus alterius Vitæ, quem secundo loco post hunc Commentarium vulgabimus, nullibi nomen suum prodit, ita ut nesciamus, cur Surius et Cointius illum Fridegodum appellaverint. Secundo Fridegodus a recentioribus bibliographis dicitur Vitam S. Audoëni monachi versibus heroïcis contexuisse. Sed in hac hypothesi S. Audoëno præsuli Rothomagensi neutra illa circumstantia convenire potest : nam biographus noster anonymus sæculo nono vel decimo secundam Sancti nostri Vitam in prosa exaravit, et S. Audoënus antistes numquam monasticum institutum amplexus est, ita ut Fridegodus Anglus de Præsule Rothomagensi non egerit, si umquam Acta S. Audoëni monachi stylo ligato composuerit.* E *Tertio Malmesburiensis de stylo popularis sui Fridegodi asserit, quod hic in suis lucubrationibus Græca Latinis miscuerit, et Græcula verba frequentet. At illa Græcarum vocum affectatio non habet locum in Actis S. Audoëni, quæ prioribus subjungemus, ut ea pervolventi evidenter apparebit. Hæ rationes nos impulerunt, ut in titulo Vitam illam potius auctori anonymo, quam Fridegodo, tribuere voluerimus.*

tertia autem est metrica, sæculo XI conscripta,

10 *Habemus quidem in supellectile nostra litteraria metricam S. Audoëni Rothomagensis episcopi Vitam, quam Henschenius noster in Diatriba de tribus Dagobertis lib. IV sect. III per errorem Fridegodo adscripsit : hæc enim versibus Leoninis composita est a Theodorico quodam monacho Rothomagensi ac dedicata Nicolao abbati monasterii S. Audoëni, quemadmodum patet ex prologo, qui sic incipit :*

Patri sincero, tranquilla pace sereno,
Patri præclaro virtutum flore beato,
Abbati sancto Theodericus Nicolao,
Commissi curam gregis, ut dat virga figuram
Qua trahit imbelles, procul expellendo rebelles F
En quæ mandasti, vel quæ scribenda rogasti
De sancta sancti vita meritisque beati
Præsulis Audoëni, proprio pro posse peregi.

Pommeraycus in Historia Gallica monasterii S. Audoëni lib. III cap. VII num. 14 et sequentibus ostendit, Nicolaum illum anno 1092 mortuum esse, postquam quinquaginta annis abbatiam gubernaverat, et eodem lib. III cap. XXXI affirmat, Theodericum monachum anno 1074 hanc Vitam metricam sub eodem abbate conscripsisse. Nulla igitur veritatis specie hæc lucubratio Fridegodo tribui potest. Porro non est operæ pretium prælo subjicere illam Theodorici lucubrationem metricam, cum hic prosam secundi biographi dumtaxat in carmen converterit, ita ut etiam chronologicos istius scriptoris errores secutus fuerit.

et quarta ab auctore anonymo recentiori.

11 *Etiam Treviris olim ex monasterio S. Maximini accepimus longiorem S. Audoëni Vitam, quam anonymus quispiam recentioris ævi ex antiquioribus Actorum scriptoribus collegit, mutato ac stylo, verbose auxit, ut fatetur in suo prologo, quem exorditur his verbis :* Vitam beati confessoris et pontificis Audoeni a quodam, nescio

AUCTORE G. C.

nescio quo, conscriptam, humilitatem nostram flagitastis emendare, ut quæ fuerant vitiose prolata corrigerem, quæ nimia brevitate constricta, enudarem : quæ res, inspecto nondum libello, nec laboris sumptum, nec temporis spatium exigere multum videbatur. Unde negotium, quod molestum valde non putabatur, remissioris animi securitatem pepererat. At postquam rogata peracturus volumen evolvi, [in] erroris labyrinthum et confusionis voraginem imprudens impegi, ut ubi jucundam æquoris planitiem, et amœni ruris floreos tractus me gaudebam deambulaturum, illic confragosas valles, et callem saxis exasperatum offendi. *Deinde post multas ambages dicit, sese jubentium* obtemperasse præceptis, et gestorum ordinem secundum priorum scripta vera fide protulisse, *tandemque prologum suum ita concludit :* Quædam vero permutavimus, non rerum fidem adjurantes aut corrigentes, sed locutionis legibus opportunius servientes.

verbosius amplificata est,

12 *Quomodo autem collector ille Acta veterum scriptorum amplificaverit, et quantum hyperbolicis rhetoricisque phrasibus delectetur, satis patebit ex unico specimine, quod hic statim* B *subnectemus. Postquam ex antiquis biographis fuse narravit, quomodo* S. Audoenus *in Hispania necessariam pluviam cælitus impetraverit, ad explicandam hujus miraculi celebritatem, et indicandam istius sancti Viri famam utitur hac hyperbole :* Inter hæc beatus Audoenus opinione virtutum atque doctrina cunctis populis Galliarum cœpit admirabilis haberi, et longe lateque fama prædicabili divulgari : non enim poterat lumen abscondi, quod Dominus voluit cunctas per nationes radiare ; quoniam non potest abscondi civitas posita super montem, nec accenditur lucerna, quo sub modio veletur ; sed ut supra candelabrum posita luceat omnibus, qui in domo sunt. Unde cælestis lumen gratiæ, quod in sancto Viro flagrabat, non Hispaniarum Galliarumve finibus valebat coërceri ; sed illustris famæ nitorem aliis Europæ partibus revelavit, Italiam denique et Illyriam, Thraciamque percurrens, Atticam penetravit, ut quæ floruerat quondam studiis philosophorum, servorum Christi fama polleret opima ; nec minus Rheni fluenta transponens, Germaniæ populos replevit ; in- C deque consurgens Meotidis nudas Scytharumque regna penetravit, ut barbaricam feritatem Christi suavitate molliret, ut populos, boreale quos frigus gelaverat, clementior aura favonii ad sancti Spiritus calorem relaxaret. *Etsi verbosus iste Actorum amplificator typis excudi non mercatur, tamen eruditum lectorem postea monebimus, dum ille narrabit aliqua* S. Audoëni *gesta, quæ duo priores biographi prætermiserunt aut ignorarunt.*

ex quibus aliqua Acta contraxit vel mutila prodierunt.

13 *Vincentius Bellovacensis lib.* XXIII *Speculi historialis cap.* XCI *et sequentibus Acta et miracula* S. Audoëni *in compendium redegit, eaque verosimiliter ex secundo biographo accepit. Joannes Capgravius apud nos folio* XXI *et sequente inter Sanctos Angliæ Vitam ejusdem Præsulis Galli contraxit, eumque probabiliter inter Anglos collocavit propter miracula, quæ per sacras ipsius reliquias in Anglia contigerunt, et de quibus inferius alia occasione mentionem faciemus. Denique Surius secundum Vitæ scriptorem sub nomine Fridegodi (nescimus, quo fundamento, sicut supra diximus) typis vulgavit ; sed more suo stylum mutavit, ac subinde interpolavit Acta illa, quæ nos primigenio stylo ex variis co-* D *dicibus Burgundicis, a Chiffletio nostro transcriptis vel collatis, post hunc Commentarium exhibebimus. Verum his præmittemus breviorem et antiquiorem Vitam, ab auctore suppari exaratam, quemadmodum supra spopondimus. Cum tamen uterque biographus iste chronotaxim neglexerit vel ab ea aberraverit, prius ordine chronologico præcipua Sancti gesta discutiemus.*

§ II. Sancti patria, fratres, vita aulica, electio ad cathedram Rothomagensem, et tempus consecrationis episcopalis.

Sanctus, qui locum natalem habuit in Sanciaco

Sanctus *noster patriam habuit Galliam, et Valesius in Notitia Galliarum pag.* 500 *locum ejus natalem distincte indicat his verbis :* Sanciacum vel Sanctiacum patria fuit Audoëni cognomine Dadonis, Dagoberti Francorum regis primum referendarii, deinde Rotomagensium episcopi : ex ejus enim Vita discimus, natum eum esse in vico Sanciaco ad quintum lapidem ab Augusta Suessionum, qui vicus hodieque Sauci vocatur, N in U mutato, ut sæpe alias. *Dein originem hujus appellationis exponit, et ex diplomatibus probat.* S. Audoënum *eo loco habuisse hereditatem, quam postea Rothomagensi sancti Petri ecclesiæ dedit. Mabillonius in Annalibus Benedictinis lib.* XII *cap.* XLV *nativitati sancti Præsulis nostri eumdem locum assignat, et in margine monet, illum vicum nunc Gallice vulgo* Sancy *nominari.*

educatus est in pago Vultiaco.

15 *Videtur sanctus Puer ibi natus esse post initium sæculi septimi, ac postea cum parentibus ad villam Vultiacum migrasse, ut colligimus ex Actis S. Columbani, in quibus Jonas apud Mabillonium Seculo* 2 *Sanctorum Benedictinorum pag.* 25 *sic scribit :* Progressusque inde (*videlicet S. Columbanus*) venit ad villam quamdam Vultiacum, quæ supra amnem Maternam sita est. Ibi receptus est a quodam viro, Authario nomine, cujus conjux Aiga dicebatur ; erantque his filii infra infantiæ annos decennes *, quos mater ad benedicendum viro Dei obtulit. Videns E ille matris fidem, infantulos sua benedictione sacravit, qui post, mox ut pubescere cœperunt, Chlothario regi primum ac deinceps Dagoberto gratissimi sunt habiti ; qui postquam seculi gloria illustrati fuerunt, accelerare cœperunt, ut pro gloria seculi non carerent æterna ; quorum major natu, Ado nomine, semet suis voluntatibus abdicavit, postquam intra Jurani saltus arva monasterium ex beati regula Columbani construxit ; juniorque, nomine Dado, intra Briegensem saltum supra fluviolum Resbacenum ex supradicti viri regula monasterium construxit. *Cum Cointius et alii hanc S. Columbani visitationem anno* 610 *collocent, et tunc filii optimatis Autharii adhuc infra annos infantiæ detinerentur, ac nondum essent decennes, ex probabili conjectura colligimus,* S. Audoënum *post annum* 600 *in lucem editum esse.*

* *Surius delevit*

utrique quidam unicum fratrem.

16 *Verum ex hac Jonæ narratione et aliis veterum scriptorum testimoniis oritur controversia inter viros eruditos, qui plausibilibus utrimque rationibus inter se disputant, utrum* S. Audoënus *duos fratres, an unicum habuerit. Hadrianus*

A *drianus Valesius tomo III Rerum Francicarum pag.* 140 *de hac quæstione sic affirmanter scribit :* Unicum habuit Audoënus fratrem, nomine Adonem, qui postquam in aula Chlotharii Dagobertique floruerat, monasterium non procul a ripa fluminis Matronæ in saltu Jotrensi fundoque suo, nomine Jotrum, ex Columbani disciplina construxit, adjutore Audoëno, ubi omnibus voluptatibus abdicatis reliquam vitæ partem pie religioseque exegisse ab Aimoino dicitur ; quod scriptores antiqui monasterium puellarum vocant. *Valesius in Notitia Galliarum pag.* 632 *Vultiacum ex veteribus instrumentis assignat, et hac occasione eamdem opinionem suam ita repetit ;* Erat ergo hæc villa Autharii optimatis, cujus duos filios infantulos Adonem et Dadonem, a matre sibi oblatos, Columbanus ibidem sua benedictione sacravit. Eussi plerique interpretantur, qui est vicus ad Matronam flumen non longe ab urbe Meldis, ubi sanctus Autharius Adonis et Dadonis pater hodieque colitur, sicut in monasterio Resbacensi, quod ejus filius Audoenus Dado condidit. *Mabillonius in Annalibus Benedictinis lib.* XII *cap.* XLV *sententiam*
B *Valesii tuetur, ac multis argumentis confirmat.*

alii duos tribuunt. 17 *Cointius autem in Annalibus Francorum ad annum Christi* 610 *num.* 6 *duos fratres germanos* S. Audoeno *adscribit, et opinionem suam probare nititur his verbis :* Fredegodus *(hic apud nos est anonymus secundæ Vitæ auctor)* in Vita sancti Dadonis, qui et Audoenus appellatur, scribit Aigam Authario non duos tantum peperisse filios Adonem et Dadonem, sed et tertium natu minimum, nomine Radonem, cui Columbanus abbas æque ac duobus fratribus benedictionem suam impertierit. Quæres, cur Jonas prætermiserit Radonem. Arbitramur, Jonam loco supra recitato nullam Radonis mentionem fecisse, quia Rado nondum in lucem editus fuerat, cum Columbanus ad Vulciacum villam pervenit. Certe Jonas Dadonem recte vocat tunc INFANTEM : nam ipsemet Dado sive Audoenus in Vita sancti Eligii, a Surio et a Dacherio publicata, testatur, se PUERULUM adhuc fuisse, cum Eligius virilem ætatem attigisset.

alii ultimæ opinioni assentiuntur 18 *Omittimus Sigebertum in Chronico, et Aimoinum in sua Historia lib.* IV *cap.* XLI *aliosque recentiores, qui eosdem tres fratres expresse*
C *nominant : his enim præferendus est suppar prioris Vitæ scriptor, qui in ipso Actorum exordio hæc habet :* Suessionico oppido orti sunt tres venerabiles viri ex uno semine nobiles generati, gratia Dei cælitus illuminati, Ado, Dado et Rado. *Deinde singulorum gesta et virtutes summatim referens, de Radone sic scribit :* Rado autem palatii thesaurorum custos effectus, seculi dignitatem adeptus, timore Domini præcinctus, in eleemosynis largus, fideliter omnia custodivit, atque in fascibus ministravit. *His etiam consonat auctor subæqualis, qui Vitam S. Agili Resbacensis abbatis conscripsit, ubi apud Mabillonium inter Acta Sanctorum Ordinis Benedictini sæc.* 2 *pag.* 321 *Ado et Rado* S. Audoëni *fratres appellantur, et de Radone nominatim referuntur sequentia :* Rado thesauros prædicti regis sub cura sua habens, animi redemptam inæstimabili pretio margaritam cælestibus signanter commiserat gazis ; proinde super jam dictum amnem in patrimonio proprio monasterium ædificavit, quod ex suo nomine RADOLIUM nominavit. *Scimus, Mabillonium allegare auctoritatem Jonæ tacentis, et his testimoniis aliquas difficultates objicere ; sed nos silentio Jonæ duas claras auctorum subæqualium assertiones opponimus, et uni tacenti duos loquentes probabilius præferimus.* AUCTORE G. C.

19 *Porro* S. Audoënus *ab anno Christi* 620 *in aula regum Francorum cum sancto Eligio pie vixit, et adhuc laicus monasterium Resbacense condidit, ut in Actis nostris infra narrabitur.* Postquam in aula regum Francorum pie vixisset.
Anno Christi 639 *Sanctus noster electus est antistes Rothomagensis, ut Cointius in Annalibus Francorum ad eumdem annum num.* 5 *probat ex ipsis* S. Audoëni *verbis, qui in Vita S. Eligii de hac electione sic scribit :* Elegerunt ex merito sanctitatis cunctis bonis operibus præditum ad sacerdotale officium sanctum Eligium, jam lumine Spiritus sancti radiatum, ut præesset ecclesiæ Noviomensi : decesserat enim in ipso anni circulo Acharius præfatæ urbis antistes. Elegerunt autem cum eo et Audoënum sodalem ejus, qui vocabatur Dado, ut præesset ecclesiæ Rotomagensi. *Deinde Cointius ibidem contendit, hanc electionem anno* 639 *factam esse, et alias illius circumstantias ita recenset :* Eodem igitur anno, quo sancti Romanus *(fuit hic sancti nostri Præsulis decessor in cathedra Rothomagensi)* et E
Acharius ex hac vita discesserunt, electi sunt Audoënus et Eligius, qui succederent in eorum episcopatus ; sed quia laïci tunc erant, episcopos se consecrari non permiserunt ante annum sequentem, cum Rogationes a cuncto populo celebrabantur. Audoënus Matisconem profectus est, ut a Deodato illius civitatis episcopo presbyter ordinaretur. Eligius, priusquam sacerdos fieret, aliquod temporis spatium exigere voluit sub normula clericatus. *Etiam anno* 639 *collocandum est Hispanicum* S. Audoëni *iter, de quo uterque biographus ante episcopalem ipsius consecrationem meminit Sed circa annum, quo Sanctus noster consecratus est episcopus, occurrit intricata difficultas, quam nunc dissolvere conabimur.*

electus est antistes Rothomagensis, 20 *Petrus Franciscus Chiffletius in Dissertatione de Annis Dagoberti cap.* XVII *episcopalem* S. Audoëni *consecrationem anno Christi* 635 *affigit ; Henschenius vero noster in Diatriba de tribus Dagobertis lib.* I *sect.* IX *eamdem usque ad annum* 646 *differt. Denique Cointius et Pagius illam ordinationem probabilius anno Christi* 640 *collocant. Hæc opinionum diversitas oritur ex varie intellectis* S. Audoëni *verbis, qui tomo V* F
Spicilegii Dacheriani pag. 194 *in Vita S. Eligii sic scribit :* Sed vir beatus *(nimirum Eligius, de quo ibi sermo est)* cum se nullo modo ab officio disposito discutere posset, ne tamen in ullo Catholicæ regulæ deviare videretur, non se permisit prius sacerdotem consecrari, nisi sub normula Clericatus aliqua temporis curricula exigeret. Tempore ergo dilationis transacto, atque Audoeno de partibus Ligeritanis reducto, jamque eo presbytero, a domno Deodato Matascensis urbis episcopo, ordinato, inito concilio, pariter sub unius diei articulo apostolicam benedictionem meruerunt gratuitu : erat enim tempus, quo apud Gallias Rogationes a cuncto populo celebrabantur. Convenientes igitur simul in civitatem Rotomagensem quarto decimo die mensis tertii *(id est Maii, cum tunc annus a mense Martio initium haberet)* tertio anno Clodovei Juvenculi adhuc regis, die Dominico ante Litanias inter catervas populi, inter agmina Clericorum, inter choros psallentium consecrati sumus gratis ab episcopis pariter episcopi ; ego Rodomo, ille Noviomo.

21 *Cointius*

AUCTORE G. C.

sed inter eruditos auctores

21 *Cointius in Annalibus Francorum ad annum Christi* 640 *num.* 20 *ex codice manuscripto similem* S. Audoëni *textum refert, ubi tamen ubique de se in tertia persona loquitur, et laudatus Annalista ibidem numero sequente de clausula hujus testimonii ita disserit :* Hujus periodi duæ sunt partes. Prior annum diemque designat, quo Rothomagum Audoënus et Eligius pervenerunt. Posterior diem notat, quo consecrati sunt episcopi. Rothomagum ingressi sunt QUARTO DECIMO DIE MENSIS TERTII. Consecrati sunt autem episcopi DIE DOMINICO ANTE LITANIAS. Dies ille Dominicus ante Litanias fuit vigesimus primus mensis tertii seu Maii, quia hoc anno, Clodovei regis tertio, Pascha die Aprilis decimo sexto celebratum est. Qui duas partes in periodo proxime recitata non distinguunt, Audoënum et Eligium affirmant episcopos fuisse consecratos QUARTO DECIMO DIE MENSIS TERTII, et ut diem illum cum die Dominico comparare possint, prædictam ordinationem referre coguntur aut ad annum Christi sexcentesimum trigesimum quintum cum Fridegodo, aut ad annum Christi sexcentesimum quadragesimum sextum
B cum Andrea Duchesnio, qui varia Fridegodi fragmenta typis edenda curavit, et expuncto anno Dominicæ Incarnationis DCXXXV, quo Dagobertum in vivis adhuc superstitem noverat, posuit annum DCXLVI, quo æque ac anno Christi sexcentesimo trigesimo quinto Pascha celebratum est quinto Idus Aprilis, et dies Dominicus ante Litanias eum die decimo quarto Maii coincidit.

est controversia chronologica

22 *Postquam Cointius ibidem recte interrogasset, quis unquam chronographus annum Clodovei junioris tertium anno Christi sexcentesimo trigesimo quinto illigaverit, præcipuam quæstionis difficultatem pergit proponere his verbis :* Tota difficultas circa Dagobertum versatur, quem Fredegarius anno regni decimo sexto vivis ereptum scribit : alii enim initium sexdecim annorum, quos in principatu transegit, ducunt a die, quo rex Austriæ * renuntiatus est a patre. Alii a die, quo patri in regna Neustriæ Burgundiæque successit. Priorem amplexi sumus opinionem, eoque calculo annum Clodovei minoris tertium, per cujus mensem Maium Audoënus et Eligius ordinati sunt episcopi, cum hoc anno Christi sexcentesimo quadragesimo comparamus. Poste-
C riorem sententiam plures sequuntur, et eumdem Clodovei minoris annum tertium, ut supra dictum est, anno Christi sexcentesimo quadragesimo sexto illigant. Argumentum, quo nituntur, petitur a die decimo quarto Maii, corruitque, si textum Audoeni præcitatum distinguas in duas partes, et inficieris, diem decimum quartum Maii cum die Dominico ante Litanias illo anno coincidisse, quo Audoënus et Eligius episcopi sunt consecrati

* id est Austrasiæ

circa episcopalem ejus consecrationem.

23 Audoënus, ubi de sua et Eligii ordinatione loquitur, eam consignat TERTIO ANNO CLODOVEI, JUVENCULI ADHUC REGIS, DIE DOMINICO ANTE LITANIAS. Aliam temporis notam non exhibet. Ut scias, quotus post Christum natum fuerit annus tertius Clodovei juvenculi regis, et utrum illo anno in mensem Aprilem, an in mensem Maium inciderit dies Dominicus ante Litanias, indagandus est annus, quo Dagobertus rex, Clodovei pater, interiit. Mortem Dagoberti decimo quarto Kalendas Februarias anno Christi sexcentesimo trigesimo octavo collocavimus, quia secedim annos regni, quos Fredegarius ei tribuit, non numeravimus ab anno Christi sexcentesimo vigesimo octavo, quo patri D
Clotario in Neustriam ac Burgundiam successit ; sed ab anno Christi sexcentesimo vigesimo secundo, quo primum apud Austrasios regnare cœpit. Multas rationes variis locis jam protulimus, ut opinionem nostram illustraremus, confirmaremusque.

quam nos cum Cointio

24 *Deinde Cointius ibidem numeris aliquot sequentibus ostendit, a Jona scriptore synchrono Eligium appellatum fuisse episcopum ante annum Christi* 644, *et num.* 26 *post omnia sua argumenta sic concludit :* Obiit igitur Dagobertus decimo quarto Kalendas Februarias anno regni decimo sexto, Christi sexcentesimo trigesimo octavo. Successit in regna Neustriæ ac Burgundiæ filius Clodoveus, cujus annus tertius per mensem Majum cum anno Christi sexcentesimo quadragesimo componitur. Illo autem anno, Clodovei regis tertio, Rothomagum ingressi sunt Audoënus et Eligius die decimo quarto Maii, consecratique sunt episcopi die Dominico ante Litanias, id est die vigesimo primo ejusdem mensis Maii. Ex Orderici calculo jam probavimus, beatum Romanum præsulem Rothomagensem ex hac vita discessisse decimo Kalendas Novembres, E anno Christi sexcentesimo trigesimo nono, ita ut teste eodem auctore, ordinatio Audoëni ad annum Christi sexcentesimum quadragesimum pertineat.

aliisque scriptoribus

25 *Mabillonius in Annalibus Benedictinis lib.* XIII *cap.* IV *hanc intricatæ quæstionis solutionem approbat, quamvis ei dubium quoddam opponat hoc modo :* Verum huic solutioni id obstat, quod in Noviomensi ecclesia sancti Eligii ordinatio ante annos octingentos celebrata sit pridie Idus Maii, ut in veterrimo ejus ecclesiæ Kalendario deprehendi, atque adeo Eligii ordinatio ipsa die Maii quarta decima peracta tunc censebatur : non Dominica sequenti, ex traditione ecclesiæ Noviomensis. Verum, libratis aliunde in oppositum invictissimis argumentis, id unum reponi posse video, quod etsi sancti Eligii depositio haud longe post ipsius obitum in divinis officiis celebrata sit, non tamen statim ejus ordinatio (quod etiam de Audoëni consecratione dicendum) sacris ejus ecclesiæ fastis adscripta et peculiari cultu honorata est, sed post annos forte centum, imo et ducentos. Eos vero, qui hanc ordinationem primi ecclesiæ suæ Kalendariis inscripserunt, ex F loco Audoëni, obvio quidem sensu, sed non bene intellecto, eam reposuisse pridie Idus, seu quarta decima die mensis Maii, quæ vigesima prima die reponenda erat. *Laudatus Mabillonius in Dissertatione historica scripta ad eruditissimum Galesium abbatem de anno mortis Dagoberti primi et Chlodovei junioris, pluribus hoc argumentum tractat, ubi tomo III Veterum analectorum pag.* 526 *et* 527 *hanc clausulam ratiociniis suis subnectit :* Quapropter primam solutionem nostram interim præfero ; quæ si nonnullis non placet, non repugno, modo afferant meliorem, aut superiora solvant argumenta, quibus Dagoberti et Chlodovei annos mortis certissime defixos existimo, illius quidem anno DCXXXVIII, hujus vero anno DCLVI, quod utrumque evincit vel sola Jonæ auctoritas.

probabilius anno Christi 640 collocamus.

26 *Hinc vides, Mabillonium propter annuam istius ordinationis memoriam, quæ die* XIV *in antiquis Kalendariis recolitur, adhuc aliquo scrupulo angi. Sed hunc ei prorsus eximit Pagius in Critica Baroniana ad annum* 640 *num.* 14, *dum relatis Mabillonii verbis hæc subjungit :* Ita vir

A vir doctissimus, et quidem solide, cui si in mentem venisset regula a nobis posita, totiesque inculcata, id omni asseveratione affirmasset: depositiones enim Sanctorum, eorum reliquiarum translationes, et sanctorum episcoporum ordinationes aliis diebus, quam quibus contigerint, Martyrologiis sæpe inscriptas esse, tot exemplis in hoc Opere demonstro, ut illud imposterum tamquam principium chronologiæ haberi debeat. *Ex his omnibus eruditus lector judicare poterit, quænam opinio chronologica sibi magis arrideat. Nos interea cum Cointio, Mabillonio, Pagio, et Longuevallio nostro episcopalem S. Audoëni consecrationem probabilius anno Christi* 640 *affigimus, et ad reliqua ejus gesta chronologice referenda progredimur.*

§ III. Chronologica reliquorum gestorum synopsis, tempus mortis, et quædam Actorum analecta.

B *Recensentur ordine chronologico* *Cointius in Annalibus Francorum sparsim memorat chronologice reliqua* S. Audoëni *gesta, quæ hic eodem temporis ordine in compendium redigimus. Sanctus Præsul anno* 642 *baptizavit Amalbertum, filium B. Geremari, et anno* 644 *concilium III Cabilonense subscriptione sua confirmavit. Hoc eodem anno* 644 *sanctum Wandregisilum subdiaconum, et anno sequente diaconum consecravit. Anno* 651 *sacerdotem ordinavit B. Geremarum, cujus filium antea baptizaverat. Circa annum* 672 S. Anduënus *conscripsit Vitam S. Eligii, ut ex ipsa illius lucubratione Cointius ostendere conatur. Sanctus noster ab Ebroïno tyranno ac falsis testibus deceptus, anno* 674 *S. Filibertum abbatem carceri mancipat. Anno* 676 *Romam discedit, et anno sequente Rothomagum revertitur.*

...dam sancti ...culis gesta. 28 *Præterea anno* 679 *transtulit sacras reliquias S. Marculsi, de quibus apud Mabillonium inter Acta Sanctorum Ordinis Benedictini tomo I pag.* 133 *in fine Vitæ Marculfianæ narratur sequens miraculum:* Beatissimus vero Audoënus præfatum abbatem poposcit, ut de sancti viri C corpore, tam pro sui laboris compensatione, quam sanctitatis devotione, concederet aliquid; cui rei libentissime consensit. Cum autem apud se caput tractaret auferre, chartula hujusmodi verbis exarata manui ejus cælitus immissa insedit: « Ceterorum membrorum beatissimi Mar» culfi quod voles sumito; caput autem ejus » nullatenus tangere præsumas ». Præsul igitur sanctissimus hujuscemodi divino interdicto apposito revocatus, in loculo, qui paratus erat, summa cum veneratione beatissimi confessoris reliquias condidit.

...quæ in Actis ...fuse narrantur. 29 *Insuper anno* 681 *Ragnobertum ab imminente cæde liberat, et ab Ebroïno latam adversus eum mortis sententiam in exsilium commutat. Eodem anno* 681 *Sanctus a Theodorico rege dicitur obtinuisse insigne privilegium, et nuntios misisse ad S. Filibertum abbatem, cui anno sequente reconciliatus est, aut quocum potius, agnito suo errore, amicitiam renovavit. Postquam anno* 682 *redarguisset Gislemarum patri suo insidiantem, eique vindictam divinam postea secutam prædixisset, videt in aëre crucem, de qua in Actis nostris infra agetur. Cum denique anno* 683 *pacem inter Austrasios et Neustrasios composuisset, dicitur mense Augusto ejusdem anni non procul Parisiis obiisse. Sed oportet annum ac diem mortis, de quibus non satis certo constat, accuratius examinare.* AUCTORE G. C.

et mors ejus 30 *Primus Vitæ scriptor tantummodo indicat,* S. Audoënum *ad Superos migrasse, cum Warutto subregulus, id est Major-domus esset. At ex historia Galliæ novimus, Warattonem anno Christi* 681 *in locum Ebroini Majoris-domus interfecti successisse, et post mortem Gislemari filii sui, cujus insidiis exauctoratus fuerat, amissum dignitatem anno* 683 *recuperasse. Hinc constat, turpiter in chronologia hallucinari secundum biographum nostrum, dum mortem* S. Audoëni *anno Incarnationis* 677 *vel* 678 *affigit. Idem veterum Actorum interpolator accumulat plures ejusdem mortis characteres chronologicos, qui inter se pugnant, quibusque fuse refutatis, Cointius in Annalibus Francorum ad annum Christi* 683 *num.* 7 *chronotaxim disponit hoc modo:* Audoënus ordinatus fuit episcopus Rothomagensis duodecimo Kalendas Junii, die Dominico ante Litanias, anno Clodovei regis tertio, Christi sexcentesimo quadragesimo; sedit E annos quadraginta tres, menses tres, diesque totidem; decessit octogenario minor Clipiaci nono Kalendas Septembris, feria secunda, anno Christi sexcentesimo octogesimo tertio, Theodorici regis decimo, Warattone domus regiæ Majoratum gerente.

verosimiliter anno Christi 683 affigitur. 31 *Mabillonius in Annalibus Benedictinis lib.* XVII *num.* 36 *hanc Cointii sententiam amplectitur, et fusiorem ejus disputationem contrahit his verbis:* De anno, quo Audoenus diem functus est, non levis etiam difficultas. Primus ejus Vitæ scriptor anonymus tantum ait, eum decessisse Waratone subregulo, seu præfecto palatii, principatu Theodorici regis. Calculum obscuravit alter ejus Vitæ scriptor Fridegodus, dum scrupulosius explicare voluit, ubi ait, Audoenum rexisse Rotomagensem ecclesiam annos quadraginta tres, menses tres, dies decem; nonagenarium vero migrasse ad Dominum IX Kalendas Septembris, die Dominica, et quidem anno ab Incarnatione Domini sexcentesimo septuagesimo septimo, aliis octavo. Verum ut cetera dissimulem, neutro anno Dominica in nonum Kalendas Sep- F tembris incidebat. Certior est epocha ab annis quadraginta tribus regiminis cum tribus mensibus, quos Fridegodus ei assignat. Si enim Audoëni pontificatus initium a Maio mense anni sexcentesimi quadragesimi desumas, ejus obitum hoc anno octogesimo tertio facile collocabis. *Deinde hunc mortis annum aliunde confirmat, et lectorem pro minoribus tricis chronologicis remittit ad Cointium, qui in Annalibus Francorum ad annum* 683 *num.* 7 *etiam menses diesque episcopatus et verosimiliorem* S. Audoëni *senectutem accurate indagavit. His subjicimus aliqua gestorum analecta, quæ uterque biographus noster tacuit, et de quibus in decursu judicium feremus.*

Huic chronotaxi subjungimus analecta. 32 *Franciscus Pommerayus in Historia Galliæ abbatiæ* S. Audoëni *lib.* I *cap.* II *meminit de duabus rebus, quas uterque biographus a nobis infra edendus prætermisit, et quæ tamen in pueritia Sancti nostri contigisse traduntur: unum in veteri tapete ecclesiæ pingitur* S. Audoënus *adhuc puer, quasi grues ex agro paterno mirabiliter fugaverit. Hoc miraculum Pommerayus obiter attingit, et in annotatione quadam ad dictum*

AUCTORE G. C.

prædictum caput secundum libri primi monet, sese illud in Historia sua omittere, eo quod nullam ejus mentionem in antiquis manuscriptis invenerit. Sed ibidem alterum prodigium (nempe dum Sanctus adhuc puer in quodam aquæ defectu dicitur statim precibus fontem e terra elicuisse) certius ac fide dignius judicat, quia fons ille adhuc hodiedum in patria S. Audoëni *ex traditione monstratur, et mira ejus origo in veteri quodam manuscripto legitur. Saltem prodigiosum fontis istius exordium refertur in Historia translationis reliquiarum, quam inferius Actis subjungemus.*

apud varios auctores reperta,

33 *Ex ignorantia vel confusione ortum putamus illud, quod in Tractatu Bernardi Guidonis de Sanctis, qui ornant Lemovicensem diœcesim, apud Labbeum nostrum tomo I Novæ bibliothecæ manuscriptorum librorum pag.* 634 *narratur hoc modo:* Sanctus Audoënus sive Audencius Rothomagensis episcopus quiescit in villa denominata ab ipso, scilicet apud sanctum Audoënum sive Audencium. Dicunt autem incolæ, quod limina beati Jacobi Compostellæ visitaverat, et in reditu illic defunctus est et sepultus. Hic B Audoenus primo fuit reclusus, et quodam die bene refectus in mensa archiepiscopi Rotomagensis, sequenti nocte cum se sopori dedisset, sensit dæmonem ventrem ejus attrectantem et crebro repetentem; Modo bene, Audoene; Audoëne, modo bene. Tunc Sanctus: Sed cras male, scilicet manducabo, et hodiernas delicias in palatio diæta crastina compensabo. Anno Domini MCCXXX sanctæ memoriæ Guido episcopus Lemovicensis sacrum corpus sancti Audoëni in capsa reposuit de pariete sublevatum. Festum ejus recolitur nono Kalendas Septembris.

quæ uterque Actorum scriptor

34 *Valentur hæc omnia tribui hodierno* S. Audoëno *nostro, quia memoratus ille a Bernardo Guidonis appellatur Rothomagensis episcopus, et festum ejus* nono Kalendas Septembris, *seu die* XXIV *Augusti quotannis celebrari dicitur. At qua verisimilitudinis specie iter Compostellanum, mors in reditu, obitus ac sepultura in diœcesi Lemovicensi de hoc præsule nostro Rothomagensi narrantur? Quod autem hic refertur de dæmone, qui ei saturitatem exprobrabat, idem in Actis S. Filiberti abbatis ad diem* XX *hujus mensis occurrit, ubi tomo IV Augusti pag.* 76 *plane* C *similis historia de S. Filiberto legitur. Quomodo denique Guido Lemovicensis episcopus anno Christi* 1230 *corpus* S. Audoeni *Rothomagensis in capsa reponere potuit de pariete sublevatum, cum ex antiquioribus instrumentis constet, illud antea et postmodum in Normannia quievisse, quemadmodum ex infra dicendis apparebit? Quare opinamur, Bernardum Guidonis ex confusione nobis hactenus ignota vel ex errore populari similia perperam scripsisse.*

post hunc Commentarium præ[illegible] edendus,

35 *Vix scimus, cujus ætatis et qualis fidei sint analecta, quæ Pommerayus lib.* I *Historiæ supra citatæ cap.* XIX *Gallice exhibet. Nos ea Latine reperimus in Trevirensi Actorum apographo, quod § I indicavimus, et ex quo transcribimus sequentia:* Per eumdem pagum, cujus superius fecimus mentionem, Constantinum gradiens Episcopus, aspexit lapidem specie grata et honesta positione secundum sui generis qualitatem; quem diligentius considerans, aptum dixit usibus equitantium, optavitque ut in villa suæ ditionis quadam Brisniaco fuisset. Quæ verba Pontificis quidam secularibus opibus potens et superbia tumens cum accepisset, suæ potius quam Pontificis dignum arbitrans famulationi exhibendum, mox Pontifice discedente, famulos cum plaustro misit, ut sibi deferrent; qui domini perficientes jussum, lapidem plaustro imposuere, et directo calle D prospere gradientes ad locum, quo fuerat eis præceptum, properabant.

prætermissa aut ignorata,

36 Verum cum ad bivium quoddam, ubi duarum sese viarum separantium altera villam petebat episcopi, altera secularis illius ad domum ducebat, pervenere, illico qui trahebant boves propriis defixi vestigiis substitere. Famuli plura boum paria ingerentes, onus movere non valuerunt. Tandem lassatis viribus et omni conamine frustrato, ad domum casso labore fatigati sunt reversi, plaustrum cum lapide superposito bobus adjunctis relinquentes. Quod sanctus episcopus cum didicisset, in eadem, de qua dictum est, adhuc residens villa, famulum ejusdem fundi quemdam ad se jubet accersiri; cui præcepit, ut eat et lapidem deducat: qui cum causaretur, se non habere præter duas vaccas, quarum debilitas tanto ponderi nequaquam sufficeret, hortatur ire, nec de conficiendi operis obsequela cunctationem retinere. Qui Pontificis imperio parens, ad locum properat, animalia plaustro jungit, tantaque facilitate domum reversus est, acsi nullum E superpositum onus referret. . . . Composito autem lapide in usus, ad quos Vir Dei voluerat, atque pluribus dierum curriculis evolutis, mulier quædam animi levitate permota super eum sedere præsumpsit; quam vicinæ dum arguerent increpantes, quod super lapidem sancti Audoëni fuerit ausa residere, illa procaciter respondit; Audoënus homo fuit sicut et ego. Quam vocis irreverentiam ultio condigna statim subsecuta compescuit: protinus enim oculorum orbes sedibus depulsi propriis, adopertam tenebris faciem reliquerunt.

et inter quæ nonnulla incertæ auctoritatis,

37 Quodam tempore ranarum obstrepentium vox incondita non modicam Sancti auribus molestiam ingerebat, et clamoribus importunis, cælestibus intentam desideriis mentem fatigabat, ac desiderii contemplationem spiritualis confundebat. Tandem inconditæ vocis offensus asperitate, murmura fracta ranarum, jussionis auctoritate silentium tenere præcepit; ad cujus imperium verbi dicto citius insuavis ille cantus obticuit, ac tamquam tonitrui fragore nimio concussus conquievit: nimirum præsulis indignationem grex ille mutus expavit, et illius offensionem exitu pœnas sibi laturam pertimuit. *Pommerayus loco proxime citato hæc eadem miracula Gallice contrahit, et ex SS. Paulino et Ambrosio operose probat, ea non esse contemnenda, quamvis in rebus exigui momenti patrata fuerint. Istud libenter ultro fatemur; sed cum ignoremus, qua ætate et a quo illa primum litteris mandata fuerint, de relatis hisce tribus prodigiis nihil certi pronuntiamus.*

aliqua fal[illegible]

38 *At magis incredibile est, quod Aimoinus in Historia Francorum lib.* IV *cap.* XLIV *de sancto nostro Præsule scribit in hunc modum:* Ebroïnus itaque capillos crescere sinens, congregatis in auxilium sociis, hostiliter a Luxoviensi cœnobio egressus, in Franciam revertitur cum armorum apparatu. Ad beatum vero Audoënum direxit, quid ei consilii daret. At ille per internuntios hoc solum scriptum dirigens ait: DE FREDEGUNDE TIBI SIT MEMORIA. At ille ingeniosus ut erat, intellexit: ac de nocte consurgens, commoto exercitu, usque Isaram fluvium venit, interfectisque custodibus, ad sanctum Maxentium

AUCTORE O. C.

A tium Isaram transiit, ac ibi quos reperit de insidiatoribus suis occidit. *Aimoinus aut anonymus rerum Francicarum scriptor hac narratione innuit,* S. Audoënum *Ebroïno suasisse, ut exemplo Fredegundis reginæ hostilem exercitum suo fortiorem derepente ac improviso opprimeret.*

vel incredibilia,

39 *At anonymus Fredegarii continuator post Opera S. Gregorii Turonensis apud Ruinartium col.* 666 *nullam* S. Audoëni *mentionem facit, omissoque tali sancti Præsulis responso, eamdem Ebroïni expeditionem narrat his verbis :* Ebroïnus audiens has dissensiones, consilio accepto, Francos invicem discordantes, convocatis in auxilium sociis personis quamplurimis cum multo comitatu exercituum a Luxovio cœnobio egressus in Franciam regreditur, usque Isram fluvium veniens peraccessit, custodes dormientes interfecit ad sanctam Maxentiam, atque Isram fluvium transiens, quos ibi invenit de insidiatoribus suis occidit. *Unde Cointius in Annalibus Francorum ad annum Christi* 674 *num.* 2 *de priori narratione illa tale fert judicium :* Audoënus Rotomagensis episcopus longe ante hæc tempora atque etiam postea in amicitia Ebroïni fuit; tamen B responsum, quod ei fecisse dicitur, inter fabellas rejicimus, quia non existimamus, tantum Pontificem tam nefario consilio facem civilis belli prætulisse. *Porro Pommerayus in Historia jam sæpe citata lib.* I *cap.* XV *amicitiam inter* S. Audoënum *et Ebroïnum variis modis explicat, et a crimine immunem facit.*

alia demum verosimillima occurrunt.

40 *Majorem fidem merentur alia Actorum analecta, inter quæ apud Mabillonium in Actis Sanctorum Ordinis Benedictini sæculo* III *part.* I *pag.* 21 *de sancto nostro Præsule et S. Bertila virgine invenimus sequentia :* Percunctanti cuidam fidelissimo viro Dadoni, cognomento Audoeno, si vellet Christo servire, grato animo respondit, illam se ab infantia habere devotionem, ut Dei filium Christum promereretur adipisci sponsum. *Quomodo autem* S. Audoenus *litem inter S. Lantbertum et S. Filibertum composuerit, apud nos in Actis S. Lantberti ad diem* XIV *Aprilis, sive tomo II istius mensis pag.* 217 *legi potest. Denique miraculum, quod Sancto nostro contigit in translatione reliquiarum S. Marculfi, in eodem Opere nostro ad diem primam Maii pag.* 79 *narratur. Hæc sunt præcipua, quæ sancto* C *Præsuli Rothomagensi adscribuntur, et quæ uterque biographus omisit. Hinc transimus ad gloriam posthumam, quam sanctus ille Antistes ex suis scriptis, iteratis reliquiarum translationibus ac variis miraculis consecutus est.*

§ IV. Posthuma Sancti gloria ex scriptis, et diversis reliquiarum suarum translationibus.

Lucubrationes quasdam huic sancto Præsuli

Sigebertus *Gemblacensis in Opusculo de Viris illustribus cap.* LVIII *præcipuum* S. Audoëni *lucubrationem assignat his verbis :* Audoënus, qui et Dado, episcopus Rothomagensis scripsit ad Robertum Parisiorum episcopum Vitam Eligii Noviomensis episcopi, duobus libris explicans miracula, quæ vel in vita vel post mortem ejus gesta sunt per eum, tertio libro rhetorice et commatice totam Vitam ejus recapitulans. *Hinc passim bibliographi eum faciunt auctorem Vitæ istius, quam Surius ad diem primam Decembris mutato stylo edidit, et quam postea Dacherius in Spicilegio suo fidelius ex duplici manuscripto codice vulgavit. Multi tamen existimant, hæc S. Eligii Acta non esse primigenia, sed ab aliquo postmodum interpolata fuisse, quorum opinio in Opere nostro ad diem primam Decembris accuratius examinari poterit. Interim consule Benedictinos illos ex Congregatione S. Mauri, qui nuper Historiam litterariam Galliæ cœperunt edere, ubi tomo III pag.* 626 *de hac ipsa Sancti nostri lucubratione judicium tulerunt.*

probabiliter adscribimus;

42 *Miræus Antonium Possevinum nostrum secutus, ei tribuit etiam Vitam S. Remigii, quæ apud Helvetios in abbatia S. Galli exstare dicitur. Vix operæ pretium est meminisse de brevi ejusdem Sancti epistola, quam scripsit ad S. Desiderium Cadurcensem episcopum, et quæ apud Henricum Canisium tomo V Antiquæ lectionis pag.* 542 *reperitur. Franciscus Pommerayus in Historia Gallica archiepiscoporum Rothomagensium pag.* 87 *num.* 8 *recitat tres versiculos hexametros, qui ab hoc sancto Antistite nostro compositi dicuntur, ac ita sonant :*

Hi sunt Gildardus fratres gemini atque Medardus; E
Una dies natos utero viditque sacratos,
Albis indutos, et ab ista carne solutos.

Quandoquidem hæc carmina videntur esse Leonina, non prorsus temere quispiam dubitare posset, an ea ætati sancti præsulis Audoëni *conveniant.*

sed et chartam aliquam,

43 *Monachus Sandionysianus inter gesta Dagoberti I regis Francorum, quæ Andreas Du Chesne tomo I Scriptorum Galliæ inseruit, cap.* XLIII *meminit de* vetustissima charta, quam, ut ferebatur, beatus Audoënus episcopus scripserat, *et ex ea narrat mirabilem cujusdam eremitæ in Sicilia revelationem de salute Dagoberti regis, quem nempe prius a dæmonibus ad æterna supplicia trahi, ac postea per S. Dionysium aliosque Sanctos unguibus dæmonum eripi viderat. Aimoinus lib.* IV *de Gestis Francorum cap.* XXXIV *chartam illam, quam senior monachus Sandionysianus, utens phrasi* ut ferebatur, *timide* S. Audoëno *adscripserat, eidem sancto Præsuli affirmanter ac intrepide tribuit his verbis :* Hæc vir ille venerabilis Joannes *(erat istud eremitæ nomen)* Ansoaldo retulit se vidisse; quæ ille in F Gallias reversus sancto Audoeno narravit, qui ea in una conscripta chartula posteris reliquit in ordinem historiæ digerenda.

de suppositione suspectam abjudicamus.

44 *Procul dubio Centuriatores Magdeburgenses ad hanc chartam alludunt, dum Centuria* VII *cap.* X *pag.* 274 *inter scripta nostri sancti Antistitis* libellum de anima Dagoberti regis *numerant, ut Caveus heterodoxus Anglus in Historia litteraria scriptorum ecclesiasticorum apud nos pag.* 321 *testatur. An igitur ignorabant illi severi aristarchi, qui veteres Ecclesiæ Catholicæ traditiones ac verissimas historias tam facile explodunt, de hac ipsa charta inter Catholicos disceptari, et varios eruditos eam* S. Audoëno *abjudicare? Primo Joannes Beslius in Catalogo Pictaviensium antistitum pag.* 18 *in notis ad Ansoaldum de veritate istius narrationis dubitat, et Hadrianus Valesius lib.* XIX *sive tomo III Rerum Francicarum pag.* 125 *hanc historiam rotunde fabulis accenset. His accedit Cointius in Annalibus Francorum, ubi ad annum Christi* 638 *num.* 3 *et sequenti eamdem operosius refert ac refellit. Denique Longuevallius noster in Historia ecclesiæ Gallicanæ lib.* IX *sive tomo III pag.* 525

AUCTORE G. C.

pag. 525 *asserit, quod hanc fabellam retulisse, sit eam refutasse, et simul ibidem præcipuum illius fundamentum breviter evertit. Hinc progredimur ad aliam gloriam posthumam, quam* S. Audoënus *ex variis corporis sui translationibus et honorifica reliquiarum suarum veneratione acquisivit.*

Corpus Sancti honorifice elevatum est

45 *In Actis S. Ansberti præsulis Rothomagensis, qui* S. Audoëno *mortuo successit, apud Mabillonium sæculo* II *Benedictino pag.* 1057 *de prima sacri corporis ejus elevatione legimus sequentia :* Inter reliqua autem bonitatis suæ opera, quæ in episcopatu gessit, qualiter etiam venerabile sancti antistitis Audoeni corpus Christo propitio in eminentiorem locum ecclesiæ sancti Petri, quæ sita est in suburbano urbis Rothomagensis *(nunc locus ille muris civitatis inclusus est, ut Mabillonius ibidem notat)* transtulerit, narrare aggredimur. Cum itaque de diversis provinciis plures congregasset artifices, condidit super ejus sepulcrum repam miræ magnitudinis, pretiosis metallis auri argentique decoratam, gemmisque pretiosis adornatam, sicut usque in præsens humano visui apparet. Constituta ergo die
B in solemnitate Adscensionis Domini Christi, sacerdotum ac monachorum reliquorumque clericorum adunata multitudine, ipsum sacrum corpus levari fecit cum reverentia magna et hymnorum laudibus, clero personante, atque in absida præfati sancti Petri apostoli ecclesiæ recondidit feliciter cum gaudio et honorificentia magna.

Rothomagi quartuor annis ab obitu,

46 Intererat autem in hoc sancto conventu inter alios viros venerandos etiam clarissimus Genardus Vicedominus, qui magna præparari fecit convivia, quia plebs innumera ad tam venerandi Præsulis translationem sanctam undique convenerat. Completis autem Missarum solemniis, præfatus Genardus cum viris nobilibus jussu sancti pontificis ad convivandum resedit. Pontifex vero clarus Ansbertus more solito cum peregrinis et pauperibus discumbens, cum ipsis epulari gaudebat : nam ipsa die ministri officium gerens, pauperibus et egenis obsequium in eorum refectione humiliter exhibebat . . . . In prædicta vero sancti præsulis Audoeni translatione veneranda, omnes cives propriæ urbis Rothomagensis, necnon habitatores monasteriorum circumadjacentium, clerici videlicet et sanctimoniales de
C dato ipsius præsulis venerando ubertim relici meruerunt; factaque est deinceps per succedentia tempora in commemoratione beati pontificis Audoëni illius urbis civibus hæc dies solemniter celebris. *Cointius in Annalibus Francorum tomo IV pag.* 179 *et sequentibus hanc primam* S. Audoëni *translationem vel elevationem scrupulose discutit, eamque affigit anno Christi* 687, *qui fuit quartus ab obitu ejus annus, ut ibidem videre est.*

ibique mansit usque ad irruptionem Normannorum.

47 *Sacrum corpus ibi honorifice conservatum est usque ad illa tempora, quibus Normanni Galliam vastare cœperunt : tunc enim monachi tempestive reliquias* S. Audoeni *alio detulerunt, ut istorum gentilium furori subducerentur, quemadmodum Mabillonius in Annalibus Benedictinis ad annum Christi* 841 *num.* 32 *sive tomo II istius Operis pag.* 620 *exponit his verbis :* In hac regum dissensione Nortmanni, Aquilonares Germaniæ populi, in Neustriam, Oscherio duce, irrumpunt quarto Idus Maii. Pridie Idus ejusdem mensis incensa est ab eis urbs Rotomagus, adeoque monasterium sancti Petri seu sancti Audoëni tunc suburbanum . . . . Ex illa Roto-
D magensi clade sancti Audoëni corpus ereptum est a Riculfo abbate, delatumque a monachis in quoddam prædium, nomine Vadiniacum, ubi aliquot annis servatum. *Cointius in Annalibus Francorum ad annum Christi* 841 *num.* 24 *fuse disputat de tempore hujus Normannicæ irruptionis adversus alios scriptores ; sed has minutias chronologicas, quæ nihil ad rem præsentem faciunt, nobis hic non vacat operosius examinare.*

quando ad varia loca translatum fuit,

48 *Laudatus Mabillonius in iisdem Annalibus Benedictinis ad annum Christi* 872 *num.* 37 *nobis aliam de statu sacri corporis notitiam suggerit in hunc modum :* Adalardo archiepiscopo, cujus obitus VIII Idus Martias hujus anni contigit, suffectus est Riculfus, idemque abbas cœnobii sancti Petri sanctique Audoeni, quod IN SUBURBIO METROPOLICÆ URBIS QUONDAM AUGUSTIUS CLARUIT. Hic primo ordinationis suæ anno, et quidem sexto decimo Kalendarum Decembrium, limina sanctorum Audoëni ejusdem urbis quondam antistitis, ac beatorum martyrum Nigasii, Quirini, Scuviculi et sanctæ Pientiæ adiit, eorum reliquias veneraturus, quæ tunc temporis apud Vadiniacum villam pagi Vilcassini, quem Nortmannicum vocant, causa metus E
Nortmannorum, licet in proprio solo, exsulabant. Postridie, adhibitis secum ejusdem congregationis quibusdam optimæ religionis fratribus, sacrum beati Audoëni loculum religiose reseravit inspecturus, an sacrum ejus corpus in sua theca cum debito honore ac cultu repositum esset : quod ut cognovit, duos mansellos in Badolido ei donavit ad ejus luminaria perpetuo fovenda ; obsecrans successores suos episcopos, ut apud eos hæc donatio inviolata permaneat. Subscribunt post Riculfum Sicbardus episcopus, Germenteus abbas, Gaduinus archidiaconus, Wanilo abbas, Leutbrandus præpositus, item Wanilo abbas aliique.

ac tandem, Normannis ad fidem conversis,

49 Joannes Riculfi successor post tres annos portionem bonorum monachis assignatam a Carolo confirmari curavit. Perstitit ad aliquod tempus Vadiniaci corpus sancti Audoëni, everso a Nortmannis monasterio, in varia dein loca ac demum in Vallem monachorum Trevirensis diœcesis deportatum ; dum tandem, Rollone ad fidem converso, Rotomagum in pristinum locum revectum est. *Postea Mabillonius in eodem Opere ad annum* 911 *num.* 64 *de pace inter Francos et Normannos inita et Rollonis conversione* F
sic scribit : His conditionibus jurata pax in vico sancti Clari et sacramento regi facto, Rollo se sacra nostra suscepturum pollicitus est. Rollo anno sequenti a Francone Rotomagensi archiepiscopo lustralibus undis perfusus, Rotberti nomine donatus est a Rotberto Parisiorum Comite, qui eum e sacro fonte suscepit, et Rotbertum appellavit. Ejus exemplo ceteri Nortmannorum Christianam fidem amplexi sunt, et quæ locis sacris damna intulerant, processu temporis impense sarciverunt, erectis ecclesiis ac monasteriis, quorum alia ex cineribus excitarunt, alia nova cum multa munificentia condiderunt. Ab illis Lugdunensis secunda deinceps Nortmannia dicta. Non multo post sancti Audoëni episcopi reliquiæ in propriam ecclesiam revectæ sunt e Valle-monachorum diæcesis Trevirensis, quo propter metum Nortmannorum delatæ fuerant, ut superius diximus. *Quam solenniter hæc sacrarum reliquiarum reductio facta sit, ex antiquis monumentis post hunc Commentarium et utramque Vitam referemus.*

50 *Reductionem*

Rothomagum reductum ac postea per provincias circumvectum est.

50 *Reductione illa magnifice peracta, videtur sacrum corpus eodem loco quievisse usque ad medium fere sæculum undecimum, quando per varias provincias delatum est, ut jam sæpe laudatus Mabillonius in Annalibus Benedictinis ad annum Christi* 1042 *num.* 45 *testatur his verbis:* Dum hæc in Beccensi monasterio geruntur, Rotomagi apud sanctum Audoënum defunctus est Herefastus abbas; cui suffectus in regimine monasterii juvenis loci ejus monachus Nicolaus, Ducis Richardi tertii filius, qui ab infantia illic educatus et litteris eruditus, monastico jugo jam dudum assueverat. Hic tempore sui regiminis, quod per annos quinquaginta tenuit, novæ ecclesiæ fabricam aggressus, sancti Audoëni corpus per diversas provincias, ad colligendas fidelium in hoc opus eleemosynas, deferri curavit. Delatum est quoque ad Cadomense concilium, in quo treuva seu treuga Dei, quam ad id tempus Northmanni admittere noluerant, sancita est. Duo Cadomi concilia per id tempus habita fuisse, discimus ex chartario Pratellensi, in quo de priori fit mentio, quod ante obitum Gradulfi Fontanellæ abbatis habitum est, ut ad annum B MXLVII videbimus. Alterum celebratum est anno MLXI. De priori concilio mentionem facere videtur Fulbertus sancti Audoëni monachus in libro de miraculis sancti Audoëni, quem rogatu Fratrum et prædicti Nicolai abbatis, Vitæ ejusdem Sancti superaddidit; ubi prædictæ delationis corporis sancti Audoëni mentionem facit. Idem auctor meminit processionis quotannis fieri solitæ ad vicinum montem seu cellam sancti Michaelis cum corpore sancti Audoëni. *Quandoquidem istud Fulberti opusculum post historiam translationum infra ex manuscripto Rothomagensi vulgabimus, non est hic nobis diutius hærendum.*

Proponitur aliqua difficultas circa caput sancti.

51 *Etiam prætermittimus tumultum in ecclesia* S. Audoëni *exortum inter monachos ei archiepiscopum Rothomagensem, eo quod nonnulli suspicarentur, præsulem velle reliquias* S. Audoëni *auferre, sicuti Mabillonius in Annalibus Benedictinis ad annum Christi* 1073 *num.* 40 *refert ex suis Analectis, ubi quoque falsitatis convincit Matthæum Parisiensem, qui perperam affirmavit, Joannem archiepiscopum Rothomagensem in eo tumultu interfectum fuisse. Porro* C *non dubitamus, quin notabiles* S. Audoëni *reliquiæ Rothomagi permanserint usque ad annum* 1562, *quo furentes Calvinistæ monasterium illud Rothomagense expilarunt et plerasque Sanctorum reliquias igne consumpserunt, ut Pommeraygus in Historia Gallica istius abbatiæ lib.* II *cap.* XXVI *lamentabili narratione exponit. Facile tamen crediderim, pauca* S. Audoëni *ossa sacrilegas hagiomachorum istorum manus evasisse, quemadmodum laudatus auctor capite sequente citati libri asserit. Haud dubie antiquitus quædam* S. Audoëni *reliquiæ aliis monasteriis aut regionibus communicatæ fuerunt: nam apud Edmundum Martene in Thesauro Anecdotorum tomo III col.* 1690 *ex veteri instrumento dicitur in cœnobio Malmundariensi inter alias Sanctorum exuvias, quas Hyldebaldus præsul Coloniensis sæculo nono ab imperatore Carolo impetraverat, exstitisse* casula quoque sancti Audoëni itidem Rotomagensium archiepiscopi. *Verum intricata difficultas occurrit circa sacrum* S. Audoëni *caput, quod plures ecclesiæ sibi vindicant, ut ex sequentibus apparebit.*

AUCTORE G. C.

quod sæculo X simul cum corpore Rothomagi visitatum dicitur,

52 *De visitatione reliquiarum* S. Audoëni, *quæ sub Richardo primo Duce Normanniæ facta est, tomo proxime citato Thesauri Anecdotorum col.* 1678 *apud laudatum Martene in veteri documento legimus sequentia:* Consummato denique hoc opere, convocatis episcopis et abbatibus, fecit *(nimirum Richardus primus istius nominis Dux Normanniæ)* detegi sanctissimi Antistitis membra a quatuor monachis religiosis ejusdem monasterii cum magno metu et reverentia. Inventum itaque totum corpus integrum cum capite, et absque ulla imminutione, sicuti a venerabili archiepiscopo Riculfo fuerat compositum. *Deinde vetustus istius documenti scriptor ibidem in fine sic concludit:* Hæc idcirco, dilectissimi, compendiose digessimus, quemadmodum veridica a majoribus nostris relatione comperimus, ut plane et absque ambiguitate sanctissimi patris nostri Audoëni corpus integrum et ab omni membrorum parte imminutum haberi apud nos, ut prædiximus, credatur.

et quod tamen Rayssius alibi assignat.

53 *Sed Arnoldus Rayssius in Hierogazophylacio suo Belgico pag.* 129 *caput* S. Audoëni *in vico vernacule dicto* Boursy, *qui inter Cameracum et Atrebatum situs est, assignat hoc modo:* Visitur in parochiali hujus pagi ecclesia caput et E quidem integrum, inferiore excepta mandibula, sancti Audoëni archiepiscopi Rotomagensis, sancti Eligii Noviomensis et Tornacensis antistitis discipuli, qui obiit anno Incarnati Verbi DCLXXVII *(hunc errorem chronologicum ex supradictis corrige)* nono Kalendas Septembres. Magnus fit in dies populi confluxus ad has sacras reliquias, præcipue a surdastribus, qui levamen et subsidium plerumque recipiunt. *Utinam Rayssius indicasset tempus, quo insignis ille sacer thesaurus huic pago datus est, aut potius antiquas istius donationis et possessionis tabulas protulisset! Deficiente illa notitia, non possumus dirimere hanc litem, quæ ex dicendis paragrapho sequente magis intricabitur.*

§ V. Reliquiæ hujus Sancti in Angliam transvectæ, et miracula per eas patrata.

F *Gulielmus Malmesburiensis narrat.*

Corpus S. Audoëni *simul cum capite in Angliam transvectum est, si credimus Guilielmo Malmesburiensi, qui libro* V *de Pontificibus inter quindecim scriptores Anglos a Thoma Gale anno* 1691 *Oxoniæ editos pag.* 371 *et sequente translationem illam narrat his verbis:* Illud fuit tempus, quo beatissimi Audoëni Rothomagensis archiepiscopi reliquiæ in cœnobium nostrum evectæ sunt. Causa evectionis hæc fuit. Emma regina, defuncto Egelredo rege, Normanniam ad fratrem transierat, nihil sibi apud Danos, qui Angliam occupaverunt, tutum opinata. Diutine ergo in Rothomago mansitans, cum alios monachos sancti Audoëni, tum secretarium loci, muneribus illexerat in amicitiam, ad hoc intendens præcipue, ut beati Præsulis sibi venditaret corpus: sic enim Christianitas viluit, sic cupiditas increvit, ut Sanctorum corpora mercem faciamus, felices exuvias venum proponentes.

insignia S. Audoëni ossa in Angliam translata esse

55 Exhorruit primo monachus immane facinus; postmodum vero adductus necessitate nepotis sui, qui in Francia captus redemptionem desiderabat, mercimonium, quod petebatur exposuit. Opima præda potita mulier cum sereniore

AUCTORE G. C.

niore tempore accedente rediisset Angliam, corpus reliquum Cantuariæ contulit, caput in secreto suo habuit. At vero post multos annos, cum filius ejus Edwardus regnum suscepisset, memoria præteritarum rerum cor regium in matrem excitavit: nam quia parum in prolem liberalis fuerat, cum ipse tenues actitaret annos, jussit omnem maternam supellectilem expilari; factumque est, ut quidam aurifaber, qui ei a secretis fuisset, scrinium Sancti cum capite surripuit, ceteris interim ad thesauros inhiantibus. Is cum fratre monacho, quem apud Meldunum habebat, deposuit, nulli aptius quam monacho sacra deleganda ratus. Nec multo post fato satisfaciens perennem sui memoriam loco reliquit, quem tantis gazis insignivit. Hæc non ambiguis auctoribus sparsa acceperim *, sed eis, qui viderint, ætate, fide, scientia plurimum præstantibus. Jam vero quod de miraculis Audoeni scribere nostri non intersit officii, judicabit, qui grandes libros de gestis ejus majorum cura editos, meritoque suo notissimos legerit.

* forte accepi

ab Emma regina Angliæ

56 *Ex Polychronico Ranulphi Higdeni, quod inter memoratos quindecim scriptores Anglos* B *excusum est, præterpropter colligimus, quo tempore ista S. Audoeni translatio in Angliam fieri potuerit: ibi enim pag. 271 ad annum* 1002 *leguntur sequentia:* Hoc anno rex Egelredus duxit Emmam Normannorum gemmam, filiam Richardi primi Ducis Normanniæ. *Dein pag.* 273 *ad annum* 1014 *hæc adduntur:* Consternatus rex uxorem suam Emmam cum duobus filiis suis una cum Londoniensi episcopo ad Richardum secundum comitem Normannum, Emmæ fratrem transmisit. *Denique ibidem mors Egelredi regis anno Christi* 1017 *affigitur. Ex his sequitur, Anglicam illam translationem fieri debuisse post tempora Richardi primi Ducis Normanniæ, qui sæculo X Corpus* S. Audoeni *integrum cum capite detegi jussit, ut paragrapho præcedente retulimus.*

quam narrationem Pommerayus implicite negat.

57 *Sed Franciscus Pommerayus relatam Guilielmi Malmesburiensis narrationem implicite negat, licet eam forte numquam noverit, dum in sæpe laudata Historia Gallica abbatiæ Rothomagensis lib.* II *cap.* VII *num.* 8 *asserit, integrum* S. Audoeni *corpus jussu Richardi primi Ducis ab Hugone præsule Rothomagensi honorifice re-* C *clusum esse, et ab eo tempore simul cum capite Rothomagi mansisse usque ad annum* 1562, *quo sacrilegi Calvinistæ plerasque Rothomagensis monasterii reliquias flammis absumpserunt, ut supra monuimus. Hinc Pommerayus ibidem numero sequente dicit, sese dubitare de veritate capitis* S. Audoëni, *quod Rayssius inter Cameracum et Atrebatum assignat. Nos narrationem Guilielmi Malmesburiensis, qui ante medium sæculi duodecimi floruit, neque cum Rayssio neque cum Pommerayo conciliare possumus, et proinde hanc litem indecisam relinquimus, donec aliunde major ac certior notitia accesserit. Si ergo Rothomagenses contendant, apud se totum* S. Audoëni *corpus una cum capite usque annum Christi* 1562 *quievisse, ipsis testimonia Guilielmi Malmesburiensis ac Rayssii elevanda et antiquiora suæ possessionis continuæ documenta proferenda erunt.*

numeris hic Sanctus antiquitus in Anglia cultum habuerit.

58 *At qualiacumque fuerint illa* S. Audoëni *ossa, quæ regina Emma ex Normannia in Angliam transvexisse dicitur, antiquitus in Anglia festum hujus sancti Præsulis celebrari consuevisse, et sacras ejus reliquias ibidem hono-* D *ratas esse, discimus ex antiquis Actis aut potius miraculis S. Dunstani Cantuariensis archiepiscopi, in quibus apud nos ad diem* XIX *Maii sive tomo IV istius mensis pag.* 378 *ex veteri scriptore referuntur sequentia:* Virgo quædam Deo devota orationis gratia in civitatem venit, inde misera, quod ex quo nata est, hujus mundi lucem non viderat, sed ex hoc beata, quod æternam lucem ardenti semper desiderio quæsiverat. Et cum forte natalitius dies sancti confessoris Christi Audoeni episcopi instaret, in quo pariter et aliorum omnium, quorum reliquiæ in ecclesia Salvatoris continentur, præcipua veneratione memoria celebrabatur, postulabat illa a custodibus ecclesiæ, ut sibi liceret eadem nocte vigilias ibidem celebrare. *Dein exponitur, quomodo virgo illa cæca per intercessionem S. Dunstani visum impetraverit. De reliquiis ejusdem Sancti nostri, ni fallor, sermo est apud Gervasium monachum Anglum, qui inter decem scriptores Anglos, anno* 1652 *Londini editos, col.* 1457 *in suo Chronico ad annum Christi* 1180 *narrat miraculum per eas patratum hoc modo:* Undecimo Kalendas Junii cum civitas Cantuariæ igne vastaretur, et jam pluribus consumptis E domibus, ecclesiæ sanctæ Trinitatis immineret periculum, tulerunt monachi feretrum sancti Audoëni contra ignem, statimque flamma stridens quasi a vento, immo a virtute Dei in se retorta, ulterius procedere non præsumpsit.

59 *Joannes Capgravius Augustinianus in nova Angliæ Legenda folio* XXI *edidit compendiosam sancti Præsulis Rothomagensis Vitam, cui subjungit antiquam reliquiarum ejus translationem et aliqua miracula in hunc modum:* Circa annum Domini nongentesimum quinquagesimum sextum tempore regis Edgari venerunt in Angliam clerici quatuor, et regali curiæ se præsentantes, ad conspectum regis et colloquium adducti sunt. Qui cum tempus opportunum se nactos existimarent, quod in regnum ejus reliquias sancti Audoeni attulerant, familiari afflatu auribus regis intulerunt. Audito autem rex nomine sancti Audoëni obstupuit, nec se hoc credere posse ulla ratione respondit. At illi nihil verius esse asserentes, addiderunt: Proba qualicumque modo magis tibi placuerit, igne vel quorumlibet miraculorum experimentis: et si corpus præfati Patris, silentibus miraculis, non esse F constiterit, nos tanti mendacii reos lege, qua justum fuerit, punitos a tuo exterminabis regno. Et ait rex: hoc enim non seculari, sed examine debet ecclesiastico diffiniri. Sustinete ergo, donec archiepiscopus veniat, quæ dicitis, audiat, audita examinet, dijudicet, et quid in tanta re sit tenendum, sententiam ferat.

et ibidem, teste Capgravio.

60 Cum autem archiepiscopus sanctus Odo advenisset, et Clerici interrogati in suo proposito perseverassent, et examinatione ostensionis divinæ rem investigare magnis precibus exorassent, ait episcopus: Adducatur leprosus aliquis, ut ex eventu illius cognoscamus, quid de reliquiis istis certa fide teneamus. Tantæ siquidem pietatis, tantæ virtutis, tantorumque meritorum credimus esse sanctum Audoenum, ut, si ipse vere est, de quo agimus, sua nobis bonitate ea, quæ pro gloria Dei et sua ostensione humiliter petierimus, non negabit. Adductus est igitur quidam in medium horrida corporis fœditate corruptus; quem pontifex Odo cum uno de ossibus allatis in modum crucis tertio consignans, ita mox omni corruptionis horrore deterso, ad invocationem nominis

per sacras ejus reliquias

A nominis sancti Audoëni sanavit, ut tanti mali vestigium in homine nullum penitus resideret. Allatus est etiam in lecto alter ægrotus, paralysis morbo toto corpore dissolutus, mortis potius quam vitæ imaginem in se vultu, voce, et membrorum omnium stupore protendens. Pontifex ergo ipsarum reliquiarum caput assumens, super corpus jam pene exstinctum posuit, et flexis genibus pronus oravit, quatinus ob merita et intercessiones beati Audoëni pristinæ sanitati paralyticus redderetur, si ipsum quidem caput ejus fuit, dum in hac transitoria vita degebat. Mira Dei pietas, et potentia vere miranda! Confestim ad tactum capitis sacri homo sanus erigitur, et gaudens atque exultans in voce laudis et jubilo cordis ad sua regreditur. Patrata sunt etiam per easdem reliquias ipso tempore et alia miracula non pauca, quæ brevitatis causa transivimus, nullum in prolixitatibus gravare volentes.

alia miracula

61 His ita gestis, rex, antistites et qui aderant, valde exhilarati Deum in Sancto suo glorificabant. Tunc rex cum pontifice habito consilio, clericos convenit, et quid eis pro adeptione sacrorum, quæ detulerant, facere deberet, diligenter inquirit. Referunt ipsi hoc et ipsorum voluntati. B Tunc regis munificentia supra id, quod petebant, copiam suæ largitatis extendit, pontificique ait: Cum respectus gratiæ Dei nos et regnum Anglorum tanti Amici sui præsentia sublimaverit, videtur convenire, ut et nos ipsi Sancto, qui ad nos venire dignatus est, in majori et digniori loco totius regni perpetuam mansionem procuremus condonare. Quapropter, reverende pater, ad ecclesiam, cui Deo auctore præsides, has sanctas reliquias condigna reverentia transfer, et ejus patrocinio atque tutamini ipsam ecclesiam et quidquid ad eam pertinet, commenda. Quod cum episcopus fecisset, ipsi Clerici loci dignitatem considerantes et monachorum religionem, facti sunt monachi inter eos, et in servitio Dei et beati Audoëni usque ad finem vitæ suæ jugiter permanserunt. Factum est autem scrinium pretiosum, in quo ossa sacra, diversis involumentis obvoluta, cum honore sunt locata.

patrata fuerit,

62 Cum monachus quidam Cantuariensis ecclesiæ dæmonio vexaretur, Fratres, consilio habito, reliquias sancti Audoëni sumentes, ad infirmum C Fratrem detulerunt. Necdum ostium domus, in qua vinctus ferro tenebatur, intraverant; et ecce ille de intus clamosa voce perstrepebat dicens: Quid est? Quo tenditis? Nihil mihi et sancto Audoëno commune esse sciatis, nec me illi præsentandum qualibet vi aut arte noveritis. Quapropter sicut venistis, recedite, et vos inaniter fatigare nolite. Illi tamen intrepidi reluctantem dæmoniacum secum violenter adducunt, ipso incessanter vociferante, sibi vim et injuriam fieri; se tamen præsentiam sancti Audoëni modis omnibus detestari. Itaque uno de ossibus sancti Audoëni super eum posito, statim conquievit, a sua vesania liberatus, nec ulterius hujusmodi est furore fatigatus.

tamen circa tempus hujus translationis

63 *Ex hac chronologia Capgravii et narratione Guilielmi Malmesburiensis sequitur, varias* S. Audoëni *reliquias diversis temporibus in Angliam allatas fuisse: nam reliquiæ* S. Audoëni, *quas memorati Clerici anno* 956 *obtulerunt Edgaro regi et Odoni archiepiscopo Cantuariensi, procul dubio secundum seriem temporis diversæ sunt ab illis, quas Emma regina et S. Eduardi mater sæculo undecimo ex Normannia in Angliam transvexit, ut ex supradictis colligitur. At maxime miramur, in narratione Capgravii et Guilielmi Malmesburiensis utrobique mentionem fieri de sacro capite* S. Audoëni *(adde caput ejusdem Sancti a Rayssio supra assignatum) quod omnino combinare non possumus, nisi pars capitis pro toto capite accipiatur, aut assignetur alius* S. Audoënus *episcopus, ad quem reliquiæ istæ pertineant. Quapropter eruditos Anglos rogamus, ut intricatum illum nodum dissolvere et hæc inter se conciliare non graventur.*

AUCTORE G. C.

occurrunt nobis intricatæ difficultates,

64 *Responderi non potest, reliquias a Capgravio et Guilielmo Malmesburiensi memoratas, forsan esse easdem cum illis, de quibus Fulbertus inter miracula sub finem inferius ita scribet:* Tempore Wilielmi inclyti regis, cujus superius mentionem fecimus, supra titulatus abbas cœnobii beati Audoëni Nicolaus, divino fretus solamine, laudabili cultu et opere ecclesiam cœpit construere, tanti Patris condignam honore; ob cujus sumptus ædificationis, aliquos cum sacrarum capsula reliquiarum trans mare studuit destinare, qui hoc fidelium devotioni suggererent, quatenus spontanea voluntate aliqua ad templi fabricam munera offerrent. Legatis itaque, trans- E misso æquore, Anglorum fines ingressis, non tam ipsorum verbis, quam evidentibus signorum indiciis extemplo sanctissimi gloria Confessoris omnibus innotuit.

quas Anglis et Rothomagensibus proponimus;

65 *Imprimis dubitari potest, an illa capsula reliquiarum* S. Audoëni, *quam Rothomagenses legati ad colligendas eleemosynas in Angliam transtulerunt, postea ab ipsis in Normanniam revecta non fuerit. Si ex Anglia in Normanniam relata sit, certe differunt hæ reliquiæ ab illis, quæ in ecclesia Cantuariensi permanserunt. Præterea hæc reliquiarum translatio sub abbate Nicolao Nortmanno contigit, adeoque aliis translationibus a Capgravio et Guilielmo Malmesburiensi memoratis posterior est, cum Nicolaus ille abbas anno Christi* 1042 *primum monasterio* S. Audoëni *præesse cœperit, ut Pommeraypus in Historia istius abbatiæ lib.* III *cap.* VII *num.* 17 *probat. Nisi ergo Capgravius et Guilielmus Malmesburiensis tempora ac personas perperam mutaverint, plures ac variæ* S. Audoëni *reliquiæ diversis temporibus in Angliam translatæ fuerunt. Porro in his tenebris ampliorem lucem exspectabimus, et post duplicem* S. Audoëni *Vitam ac translationis historiam prælo subjiciemus etiam ea miracula, quæ per sacras ejus exuvias Rothomagi vel alibi contigerunt.* F

VITA PRIMA,

auctore anonymo suppare,

Ex Ms. Ultrajectino sancti Salvatoris, quod numquam antea editum est.

PROLOGUS.

Obscurus

Sanctorum virorum vita quamquam sit gloriosa in exemplis, ad narrandum plerumque surgit difficilis. Dum mens bruta hominis nequaquam fulget oraculis, ad explicandum ignava sistit

ex ms a sistit et inutilis, hortaturque pia [eam] *a* voluntas; mentem vero illius trahit devotio; sed sensus tardus nimium premit voluntatis arbitrium. Necesse est autem, ut ad Redemptorem nostrum petamus auxilium, qui sapientiam dat absque improperio. Ille largitor ministret in tabulis cordis, qui loquelam asinæ distinxit in syllabis; et ora confirmet strenuus ad enarrandum vitam venerabilis Audoëni, ut ex hoc Christus laudetur in gentibus, dum Sancti venerantur in eximiis virtutibus.

et metaphoricus auctoris prologus. 2 Odor agri redolet, quem Dominus benedixit; et nitet in pluribus: et ideo exultat valde mater Ecclesia, dum alii micant operibus gloriosis, alii rutilant ut rosæ inter spinas, alii inter lilia candent in virgulis, alii redolent vini more, [quod] nectar includit balsamaque aromatum: sicque fit, ut omnipotens Deus agri sui jocundetur odoribus, pascatur virtutibus, glorietur operibus, adoretur ut Dominus; ut qui in cæli fastigio Angelico delectatur in carmine, humanam sustentans inopiam, de terrenis mereatur cælestia: ut cum suo auctore Christo caput sequatur Ecclesia, ut sine fine regnet per
b B secula *b*. Igitur favente Domino, quod proposui narrare, disseram.

ANNOTATA.

a *Cum nullum aliud hujus prologi exemplar habeam, subinde coactus fui pauca addere, quæ uncis inclusi, ut saltem aliquo modo vitiosam syntaxim corrigerem.*

b *Vix intelligo, quid biographus his ultimis periodis velit significare.*

Caput I. *Sancti patria, fratres, vita aulica, virtutes, et transitus ex aula ad episcopatum.*

Sanctus in Gallia natus. a Temporibus Lotharii gloriosi principis; itemque *a* regis Hilderici in provincia Galliarum, Suessonico oppido orti sunt tres venerabiles
C viri ex uno semine nobiles generati, gratia Dei cælitus illuminati, Ado, Dado, et Rado *b*. Pater eorum Audechairus *c*, mater vero nomine Aiga *d*: uterque Christiano apice decoratus; qui a rudimentis infantiæ, literarum sunt acumine informati, ab ipso principe dilecti, prudentissime eruditi ab illustribus viris. Primogenitus vero Ado *e* floruit ordine monastico, religiosamque appetens vitam, mundi hujus calcavit malitiam; Rado *f* autem palatii thesaurorum custos effectus, seculi dignitatem adeptus, timore Domini præcinctus, in eleemosynis largus, fideliter omnia custodivit atque in fascibus ministravit. Venerabilis ergo Audoënus, cognomento Dado, pontifex episcopali cathedra sublimatus, una cum honore regis [gratiam] adeptus, functus *pro functus est, ut infra* * officio per tempora longa.

in aula regum Francorum 4 Post discessum Lotharii *g* filius suus Dagobertus *h* in locum genitoris institutus est princeps, homo versutus admodum et ingenio callidus, tremendus in regno. Qui sceptra regalia tenens, ut leo fervidus, subditorum colla deprimens, gentium feritatem vallante fortitudine triumphavit: sub cujus dominationis imperio prædictus Vir Domini eo militabat in tempore, annulum *i* D regis adeptus, dilectus a plurimis, sibi honorem creditum pertractabat subtiliter. Quid plura? Dilectus ab ipso principe ob amorem famulatus inter cæteros satellites regi valde creditus pro sapientiæ oraculo fulgebat in tempore.

5 Exinde Christi Famulus honores seculi parvi pendens, ad cælestia regna devotissime anhelans, in jejuniis frequens, in vigiliis pernox, in orationibus assiduus, in eleemosynis largus pauperes pro Christi nomine alacriter venerans, in mandatis Dei erat promptissimus: plerumque enim sub baltheo gemmarum fulgore consepto, atque sub purpura auro nitente contexta, pro fidei ardore proprium corporis schema duro premebat cilicio. Sicque constans in seculi militia [cum] idoneus tyro polleret, et a divinis mandatis non discederet; adimplens Domini præceptum, ubi dixit: Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari, et quæ Dei Deo; Dominus suum militem informavit, ut sic ministraret fascibus terrenis, quatinus non derogaret cælestibus. O quantum amorem circa religiosorum et servientium Deo habebat et studium! Suum ascribebat lucrum, quidquid in aliis divina gratia conferebat. E *pie vixit.*

6 Ex hoc beatum Eligium *k* Noviomagensem antistitem virtutibus comprobatum fidei charitate sibi conjunxit: ut quasi duæ olivæ pinguissimæ, vel duo candelabra aurea, splendentes, sole justitiæ illuminati ambo pariter fulgebant in aula palatii. Quem Dominus videns gratum atque sollicitum esse circa sua præcepta, de terreno naufragoso seculo ereptum pontificali cathedra [ornavit.] Sedem in Radomio *l* civitate collocans Sacerdos egregius funxit officium. Quapropter electus pastor a Domino, prædicator egregius effectus, tam verbis quam operibus gregem informans dominicum: ita protegente Domino religione fidei roboratus Francorum sævissimam feritatem in mansuetudinem vertit, et ex sacro fonte mellis dulcedine temperavit, parochiasque suas divino cultui consecravit; ut relicto ritu gentilium, sponte ad Christi jugum vel servitium colla sua supponerent. *et ad episcopatum evectus, k* *l*

7 Quantæ ecclesiæ, quantaque monasteria utriusque sexus ab ipso Pontifice sint fundata, si quis voluerit clare cognoscere, lustret per ejus parochias, et videbit se quasi Ægyptum mirari in agmine monachorum. Proinde ipse Vir Dei F tam verbis quam exemplis oves dominicas et caulas fidelium a luporum morsibus custodiebat. Quis umquam valet ejus imitari vitam et artam vel angustam Redemptoris viam, per quam perrexit ad cælestia regna? Quis diceret, eum umquam vel de cibo vel de potu esse satiatum? Quem ita esuries corporis attenuaverat, ut caro attrita et maciei pallore suffusa, maxillæ ejus lachrymarum imbre madefactæ, cervices ambitu ferrei circuli depressæ, brachia simul cum reliquis membris circulorum donatione constricta [essent.] *varias virtutes exercet,*

8 Miles Christi, quasi catenatus ob amorem Domini, tali se custodia devinxerat; et desideria mundi damnaverat, et ad supernam patriam festinabat, et velut persecutionis tempore martyres Christi, agentibus tyrannis, in ergastulum carceris dampnati et in metallis retrusi pro Christi nomine pretiosum sanguinem fuderunt; ita et hic in pacis tempore, desinente persecutione, ipse sibi fervidus miles institerat, et confessione præclarus martyrii palmam sectando promeruit. Postea quidem qualem sibi lectum aptaverat, et requiem *suumque corpus castigat.*

A requiem, quam corpusculo ministrabat, narrare non pigeat. Ipse requiem grabati non de plumarum mollitie, sed de lignorum congerie construebat; et quasi in ergastulum suum conficiens corpus, lenocitantes mundi infulas respuebat, consentiens Apostoli sententiæ, ubi ait: Quia non sunt existimandæ tribulationes hujus mundi ad futuram gloriam, quæ revelanda erit in Sanctis. O virtus abstinentiæ et mortificatio carnis, quæ ad cælos mittis milites Christi! O fervor charitatis, qui sic ardes in pectore, ut, caducis contemptis, penetres cælorum regna. Ita in Dei famulo Audoëno operatus est Dominus, et eum in hac vita nobiliter exaltavit, et suarum virtutum decoravit ornatu; et requiem post tantum laborem dedit. Ista pauca breviter concludenda sunt, ne sermo incultus fastidiat *m*

ANNOTATA.

a *Cointius ex manuscripto ejusdem Vitæ exemplari, quod sparsim Annalibus Francorum inseruit, ad annum Christi* 610 *num.* 7 *melius hæc ita edidit:* Temporibus Clotarii gloriosi B principis, filiique regis Chilperici *etc. Nam Chilpericus anno* 584 *moriens Clotarium II reliquit infantem, qui ab obitu patris usque ad annum* 628 *regnavit.*

b *Cum hic scriptor sit Sancto suppar, magnopere confirmantur ea, quæ* § II *Commentarii prævii contra Valesium diximus.*

c *In proxime citato Cointii fragmento pater eorum vocatur* Aldecharius *pro* Andechairo, *cumque Cointius* Autharium *appellat. Porro pater ille* S. Audoëni *cum conjuge sua refertur in quibusdam Martyrologiis ad diem* XXVI *Aprilis, ubi majores nostri ambos ad hunc diem remiserunt.*

d *In Cointiano Vitæ fragmento mater* S. Audoëni *vocatur* Ayca, *quamvis alia apographa eam passim* Aigam *nominent.*

e *De hoc Adone majores nostri ad diem* XXXI *Januarii inter prætermissos et in alios dies rejectos mentionem faciunt. Pommeraygus in Historia Gallica abbatiæ* S. Audoëni *lib.* I *cap.* II *num.* 10 *testatur, eum cum parentibus et fratre Radone in Martyrologiis quibusdam monasticis referri. Mabillonius etiam in Annalibus Benedictinis ad annum Christi* 660 *num.* 4 *eumdem* C *Adonem titulo* sancti *appellat. Si tum parentes, tum hi duo filii legitimum cultum habeant, non est operæ pretium alio die seorsim de illis agere, cum præcipua eorum gesta in his hodiernis Sancti nostri Actis narrentur, nec alia singularia de iis habeantur.*

f *Hinc confirmamus, Radonem illum non esse personam fictam, ut* § II *Commentarii prævii fusius ostensum est.*

g *Clotarius vel Lotharius II anno Christi* 628 *obiit, et jam ante mortem Dagoberto filio suo regnum Austrasiæ dederat, exceptis quibusdam provinciis.*

h *Dagobertus I post obitum patris sui Neustriam et Burgundiam possidere cœpit.*

i *Isti annuli regalis custodes vocabantur* referendarii, *quia ad regem referebant libellos supplices, aliasque litteras, priusquam eas annulo regio obsignarent. Tales ministri regum etiam aliis nominibus appellabantur, ut in Annotatis ad alteram Vitam videbimus.*

k *Sanctus noster scripsit Vitam hujus episcopi Noviomensis, ut ad diem primam Decembris fusius dicendum erit.*

l *Hoc nomine designatur urbs Rothomagensis in Normannia, quæ varias habet appellationes, ut apud Valesium in Notitia Galliarum pagina* 482 *et* 483 *videre est.* EX MS

m *Haud dubie* fastidiat *hic ponitur pro* fastidium moveat, *ut ex sensu colligitur, nisi forte legendum sit* fastidiatur.

CAPUT II. *Piæ Sancti peregrinationes, et patrata in iis miracula.*

Ad miracula ejus transeat oratio, quæ a discipulis *a* ejus testibus idoneis narrantibus agnovi, et pauca de multis curavi annectere. Dum ipse Sanctus Dei ex laïco ordine ad onus pontificale jussu regali conscendisset, verebatur juxta Apostoli sententiam, ubi prohibuit, ne neophytus ordinaretur, ut nequaquam in laqueum diaboli incideret. Post acceptam pœnitentiam exul de patria [efficitur,] dum annus verteretur in E tempore, [ut] per gradus et ordines merito fieret scriba doctus in Ecclesia: exinde processit partibus Hispaniæ, ubi Dominus operatus est miraculum magnum. Jam ferme septem terminabantur anni, in quibus regio ipsa laborabat siccitate, et terra versa in ariditatem, sterilitas et fames et pestilentiæ morbus undique minabantur interitum. Tandem misericors Deus videns afflictionem populi sui, misertus humanis laboribus, in introitu famuli sui Audoëni pluviam statim concessit, et super terram sitientem imbrem mirificum temperavit. Unde felix opinio Gothorum *b* terras penetravit. Non immerito sanctus *a* Audoënus Eliæ virtutibus comparatur: quoniam in Israëlitico populo ob eorum facinus cæli clausi sunt tribus annis et mensibus sex: unde orante Elia pluviarum abundantia terram squalidam infudit. Ita demum Dominus noster Jesus Christus per Servum suum, invocata gratia sua, replevit aquis Hispaniam.

Sanctus Hispaniam siccitate liberat.

10 Sicque Vir Domini valde ex hoc confortatus miraculo, charitatis fervore crevit strenue, et mundialem [honorem] horrescens, [eam terram] deseruit, et vitam contemplativam enixius appetivit. Totum se dedit, totumque se Deo contulit. Ex hoc angelico vallatus præsidio quemdam famulatum adeptus, sæpius sermocinabatur cum Sanctis. Sicque constat, ut ejus discipuli visibiliter sæpius contemplantes, maximam lucem deprehenderent circa ejus grabatum radiare. Sanctorum autem fruens colloquiis Servus Christi Jesu, exultabat in Domino; et inde Vir Domini una cum Apostolo quæ retro sunt obliviscens, in antea se extendens, cordis sui sacrarium templum Spiritus sancti effecit, et Dominum meruit videre, sicut scriptum est: Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Exinde processit de virtute virtus, de mundo corde puritas, de patientia possessio rerum. Ab operatione virtutum Famulus Domini crevit in terris; quo opera prosequente, regnum assumpsit cæleste, meruitque.

Angelico consortio fruitur.

11 Omnipotens Deus Famulum suum in gentes plurimas manifestando glorificavit et signis Apostolicis decoravit. Contigit aliquando, ut, dum iter ageret per pagum Andegavodum *c*, quidam *c* pauperculus die Dominica ad molam laborando farinam

In Gallia miraculum patrat.

Ex MS

farinam conficeret. At manus ejus cum virga, unde mola rotabatur, astricta est; ita ut pollex per nervorum et venarum compagem transiens pene, superiore parte sanguis gelidus emanaret, et culpæ reus delictum persolvens virgam in manu constrictam nusquam valens projicere teneret. Unde terror in populo et stupor maximus irruerat. Sicque vir Sanctus dum ad ipsa loca pergeret, ipse pauper ad ejus se volvens vestigia et reatum suum pronuncians, dicit, [se] ita hoc esse perpessum, eo quod die sanctæ Resurrectionis contra mandatum Domini operatus fuisset. At ubi eum Vir Domini vidit, misericordia motus manui aridæ sanctæ crucis signum imprimens, ad sanitatem pristinam revocavit, monensque eum, dat salubre consilium, ut in die Dominico nequaquam ultra opus servile faceret, nec postea per contemptum ei evenirent pejora prioribus; dicens, quod Judæi ex præcepto Domini observabant sabbatum propter legem mandati, quanto magis Christiani, qui ejus redempti sunt sanguine, debent diem Dominicum venerari.

et ex Romana peregrinatione reversus.

12 Sicque vir Sanctus per diversas parochias virtutum semina atque verborum acumina spargebat. B Nam cum semper ejus mens ob amorem sanctæ Trinitatis in cælestibus anhelaret, ardebat desiderio, ut sanctorum Apostolorum limina adoranda Romæ properare deberet; quod ita et fecit, licet ætate longa defessus et prolixitate, corporis abstinentia tabefactus, et pene membrorum compagine dissolutus. Avidus Miles Alpium celsitudinem et Pirenæi *d* juga valde inveterata congerie [superans,] ob amorem Domini ejusque discipulorum se dedit periculo, vota complens, desiderio satisfaciens, monumenta Sanctorum visitans, et super eorum pavimenta corpore prostratus oscula figens, quod jam dudum optaverat, devotus implevit. Sicque Vir Dei Sanctorum suffragiis suffultus, Sanctorum loca perlustrans, orationum emolumenta acquirens, reliquias Sanctorum multorum secum deferens, atque angelo Domini comitante, Galliarum partibus remeans, orationis ejus obtentu salutem animarum et corporum ministravit.

um magno diœcesis suæ gaudio excipitur.

13 Cum autem pervenisset ad finem diœcesis suæ, suburbani cives et vulgi populus exultantes præ gaudio, simulque merentes, catervatim provolvuntur in occursum ejus, una cum crucibus C et lampadibus obviam pio Pastori egrediuntur gratias agentes Domino, qui eis incolumem reddidit eorum pastorem atque pontificem. Exinde felix nuncius ad aulam regalem ejus adventum innotuit; et una pariter rex et regina cum proceribus palatii lætantes occurrerunt simulque plaudentes manibus et benedicentes Christum, qui talem virum tantumque pastorem remeare fecit in eorum regnum. Quidam de sacerdotibus et agminibus monachorum, monacharumve multarum occurrerunt, qui elevantes in cælum voces canebant Domino laudes, dicentes: Gratias agimus tibi, Jesu Christe, Fili Dei vivi, qui exaudisti voces clamantium ad te; et reddidisti nobis pastorem animarum simulque corporum procuratorem. Interdum pauperes exultabant clamantes, quod eis Deus remiserit fœneratorem eorum.

pacemque inter suos fovit.

14 Exinde beatus Audoënus cum in pace reversus fuisset ad propria, invenit in pacifico regno Francorum scandala exorta inter principes palatii, instigante diabolo seminatore discordiæ. Tunc Vir Domini assumens arma justitiæ, pernoctans in vigiliis et jejuniis nimiis, et orationibus assiduis; pro concordia eorum fortiter D desudabat. Multis non est incognitum, quam multa et quam gravia suspiria a pectore ejus effluebant, et quantas tribulationes beata senectus sustinuit, ut pacificos illos redderet, quorum animas divortia fœdaverant. Et ut effusione sanguinis humani, cædes non fierent, pene usque ad mortis terminum pie atque fideliter elaboravit, euangelicum complens præceptum, Pastoris implens veridicum mandatum, et pro ovibus libenter animam suam ponens. Quid primum referam de miraculis, quæ in Hispania, Italia, vel in Galliarum parochiis Dominus per eum operatus est. Enarrare perlongum est; sed testes sunt loca, ubi operata sunt miracula, pauca tamen de plurimis huic operi annectere curavi.

ANNOTATA.

a *Cum biographus ex discipulis* S. Audoëni *hæc miracula audierit, inde cum Cointio colligimus, scriptorem illum anonymum fide dignum esse, et Sancto supparem vixisse.*

b *Hispania hic vocatur Gothorum terra, quia tunc Gothi in Hispania dominabantur.* E

c *Hoc nomine indicatur provincia Andegavensis, ut ex altero biographo discemus.*

d *Videtur biographus hoc loco Alpes Italiæ cum montibus Pyrenæis Hispaniæ confundere.*

Caput III. *Sancti iter pro conciliando pace, obitus, honorifica cadaveris translatio, sepultura, et miraculum.*

Sanctus Coloniam profectus

Igitur sanctus Audoënus dum pro pacis concordia decertare semper videretur, procedente tempore, rediviva orta est discordia inter gentem Francorum atque Austrasiorum *a*. Pergens itaque Vir Dei, assumens sacra consilia, Dei fretus auxilio, ad urbem Coloniam *b* filius pacis advenit. Dehinc explorandorum [templorum] gratia civitatem ingreditur, ex martyrum multitudine reliquias secum tollens, quas in sua civitate cum maximo honore recondidit. F In ipsa autem civitate erat quidam vir jam annos undecim non valens verbum ex ore proferre, mutus toto tempore, quoad Dominus ad honorem famuli sui Audoëni istud miraculum reservavit, ut in ipsius adventu muto loquelam redderet, et diuturna squalens lingua laudes Dei personaret: in cujus capite vir Domini signum sanctæ crucis imprimens verbo imperat, ut loqueretur; qui statim loqui cœpit; et laudes Domino referre.

pace inter Austrasios et Neustrios composita,

16 Exinde ad Neustriam *c* regrediens, pace reddita atque confirmata, ad civitatem Verdunensium *d* pervenit. Ingressusque ecclesiam, mulier quædam spiritu immundo vexari fortiter cœpit; quæ cursu rapido Virum Dei appetere conata est. Sicque Pontifex manu strinxit caput ejus, et per invocationem Domini Jesu Christi violenter rejecit dæmonem; et sanam parentibus reddidit. Exinde pervenit ad palatium prospere, et cuncta, ut gesserat, indicavit; atque unita regna, unitam pacem populi sacerdos verus intimavit. Sicque inter utrasque partes Deo auxiliante pax unita aliquantulum temporis fuit.

17 Jam sermo incultus ne fastidium generet conquiescat,

in vico non procul Parisiis moritur. conquiescat, et ad obitum sancti Viri tendat oratio. Dum Domino protegente; Clipiago *e* villa pro necessitate regis et populorum advenisset, regnante Theoderico *f* et Rotilde *g* regina, administrante Warattone subregulo *h*; tempus advenit, ut nutu divino anima Viri sancti a seculo migraret. Cumque ægritudo corporis advenisset, cœpit gravibus æstuari febribus; sed sanctus Vir sæpius Dominum deprecabatur, ut eum jam de corpore liberaret: Dominus vero preces Famuli sui obaudiens, permisit sarcinam carnis deponi, et frui gloria paradisi. Igitur rediens verus Israël de Ægypto, anima sancta deportata ab angelis volavit ad Dominum. Fit planctus magnus, omnis regalis dignitas concutitur, omnis altitudo humiliatur, omne gaudium in lamentum vertitur, omnis risus quiescit, amaritudo magna accessit, domus regia plangit prudentissimum consiliarium: sed plane universus populus in lamentum assurgit; quia ipsum videbant defunctum, qui pacem populo semper procurabat, et ne humanus sanguis effunderetur, viriliter desudabat.

B

et cum magna pompa funebri 18 Tandem denique commotæ sunt omnes palatii fores. Igitur rex cum regina et episcoporum conventu, atque majorum domus, seu priores palatii una pariter conglobati sanctum Virum in feretro deportantes, sanctas exsequias cum mœrore celebrabant. Gaudebat quisque et in maximo lucro deputabat, qui mereretur beati Viri corpus in suis humeris deportare. Qui cum maximo honore usque ad pontem Yseræ *i* cum digno funeris urnamento deportaretur, tam rex quam et regina, seu et universus populus celebrantes vigilias, noctem totam in Dei laudibus peregerunt. Inde regalis dignitas remeavit ad propria cum magna tristitia.

Rothomagum translatus 19 Dum vero conventione ejus plurimorum episcoporum una cum abbatibus eorum vel sacerdotibus vel Clericorum multitudine cum reliquo populo cum magno fervore Villiocasinensium *k* oppidum ingressi sunt, humeris feretrum deportantes; convenerunt alii cum lampadibus, et hymnos Deo canentes atque feretrum præstolantes per loca singula, ut diximus, tristitia mixti beatum corpus deportabant, et in civitatem suam Rodomo in basilica sancti Petri Apostoli cum magno decore sepelierunt; ubi Dominus

C

Jesus Christus ejus meritis suffragantibus signa multa virtutum operari dignatus est. Et non solum in eo loco; sed et per plures provincias, ubi ipse Vir sanctus in corpore vivens requievit. In ipso tamen loco, ubi nunc requiescere videtur, ad præsens multa miracula fulgent, ubi cæci illuminantur, leprosi mundantur, claudi gressus recipiunt restaurationem, dæmoniaci curantur, et diversi languores per ejus merita sanantur.

honorifice sepelitur. 20 Longum est enarrare de tantis miraculis, quæ ibidem Dominus per merita beati Audoëni dignatus est monstrare Sufficit pauca dixisse de plurimis: tamen qui voluerit hoc clare scire, lustret Galliam, Aquitaniam, Hispaniam vel Italiam, et inveniet ita, ut narravimus, verum esse, et nusquam comprobet * falsum. Beatum vero corpus in loco, quem ipse sibi fabricaverat, annis circiter tribus et mensibus novem quievit. Post hæc visum est ab antistite successore suo, ut transferretur in excellentiori gradu post altare sancti Petri Apostoli; sicque episcopus convocavit agmina plurima monachorum vel omnem ecclesiæ clerum seu populum suburbanum vel illius provinciæ et civitatis, ob cujus amorem undique advenientibus, totam noctem vigiliarum festa celebrantes erant. Finitis matutinis laudibus, ipsum sanctum corpus cum magno tremore de loco, ubi supra dictum est, transtulerunt die Ascensionis Domini, quadragesimo die post gloriosam Domini resurrectionem: quem populi Christiani cum magno honore venerantur.

* *ut est comprobabit*

EX MS.

ibique miraculis claret. 21 Igitur miraculum, quod ipsa die actum fuit, quando sanctum corpus transtulerunt, intimare non pigeat. Contigerat supradicto episcopo ægritudo corporis valida, quam vulgi populus tertianum typum *l* fatentur: vehementer eum agitabat, et febre correptus acrius vicina mors per graves anhelitus emanabat. Qui dum a sacerdotibus Missarum festa celebrarentur, astante Clero una cum omni populo, febre detersa, sanitatem episcopus statim recepit, et sanus vel incolumis ad suum diversorium properavit. Qui, ubi ipse pontifex sudarium, quod pro munere reliquiarum desuper caput Audoëni manu sua cum fide sustulit, et sibi salutem et aliis plurimis ex ipsa infirmitate, Domino largiente, promeruit. Fit convivium jocundum pauperum in ejus depositionis die, et congregati omnes in unum E erant laudantes Dominum et gratias ineffabiles agentes plurimum de eorum pastore, domno videlicet Audoëno, ut qui eos paverat in præsenti vita abunde, et post exitum suum tam magnum eis prandium præparabat *m*.

ANNOTATA.

a *Hadrianus Valesius in notitia Galliarum pag. 68 hanc Franciæ et Austrasiæ distinctionem indicat his verbis:* Late regnantibus Clodovei filiis in Gallia atque Germania, quidquid Galliarum Rheno et Ligeri fluminibus continetur et clauditur, communi nomine Francia appellari cœpit. Pars Franciæ Rhenum inter et Mosam jacens Austria item Auster, nonnumquam et Austrasia; pars a Mosa ad Ligerim Neustria vel Neptricum dicta.

b *Hic verosimiliter designatur Colonia Agrippina, quæ nunc est passim nota Germaniæ civitas.*

c *Hæc Neustriæ pars postmodum vocata est* Normannia *a Normannis, qui eam provinciam occupaverant.* F

d *Verodunum vel Virodunum, nunc vulgo* Verdun, *est urbs Lotharingiæ, quæ olim in regno Austrasiæ sita erat.*

e *Alibi vocatur* Clipiacum, *vernacule* Clichy, *estque vicus Galliæ ad Sequanam fluvium, una leuca infra Parisios, ubi olim palatium regum Franciæ fuit, ut Baudrandus in Geographia sua scribit.*

f *Hic Theodericus post varias vicissitudines circa annum Christi* 680 *regnare cœpit, et anno circiter* 692 *moriens regnum reliquit.*

g *Hæc regina ab aliis* Crotildis *et ab aliis* Doda *appellatur.*

h *Waratto ille, qui hic subregulus vocatur, fuit proprie Major Domus sub Theoderico, et successit in locum Ebroïni, qui anno* 681 *interfectus fuerat. Unde in Commentario prævio refutavimus errorem secundi biographi, qui mortem S.* Audoëni *anno* 678 *perperam affirit, ut etiam in Annotatis ad alteram Vitam obiter monebimus.*

i Pontisara, *quæ antiquitus Briva-Isaræ vocabatur, nunc vulgo* Pontoise, *est urbs Galliæ* in

ex MS. *in Verino Francico sita, et Parisiis in occasum æstivum versus Rothomagum sex leucis distat.*

k *Quodnam sit istud oppidum Veliocasinensium, utcumque colliges ex Baudrantio, qui in sua Geographia de hoc tractu sic scribit:* Vexinum, le Vexin, tractus Galliæ, cujus pars Orientalis, nempe Vexinum Gallicum, le Vexin François, est in provincia Insulæ Franciæ inter Oesiam et Eptam fluvios, cujus caput est Pontisara. Pars autem Occidentalis, seu Vexinum Normannicum, le Vexin Normand, est in Normannia provincia inter Eptam et Andelam fluvios, cujus caput est Gisorium; et concessum fuit Normannis anno CMXLVII a Ludovico Ultramarino rege, ibique alias fuere Velocasses populi pro majori parte. *Puto, hic indicari Vexinum Normannicum, in quo olim habitarunt Velocasses vel Veliocassini, de quibus plura apud Valesium in Notitia Galliarum pag.* 588 *et* 589 *videri possunt.*

l Typus *apud scriptores medii ævi idem est quod febris, ut alias me explicasse memini, et hic ex sensu satis liquet.*

m *Hic biographus antiquior non potuit* B *meminisse de altera sacri corporis translatione, quam in fine memorat alter Actorum scriptor, qui hæc Acta præ oculis habuit et amplificavit, ut jam videbimus.*

VITA ALTERA,

Auctore anonymo, quem tamen aliqui Fridegodum nominant.

Ex Mss. codicibus monasterii Corneolensis, Vallis Lucentis, et Cartusiæ Divionensis.

C

PROLOGUS.

Hic auctor videtur prologum suum

Conditor mundi omnipotens Deus sicut sphæram cælestem multis, sed diversis distinxit sideribus, ita Ecclesiam adhuc in terris peregrinantem, quasi quibusdam luminibus radiare non desinit. In quibus alii miraculis coruscant, alii doctrina salutari, quasi pluvia, corda piorum irrigant. Quidam per martyrii gloriam rubent, ut lilium *a*. Hos prudentia prudentes, istos justitia justos, illos fortitudo fortes, quosdam temperantia temperantes reddit. Unum tamen vinculum caritatis universos, et sibi invicem, et suo Conditori sociat, per quod et singularia universorum, et universa fiunt singulorum, et quasi hortus diverso aromatum, vel herbarum genere consitus, odorem suavissimum longe lateque diffundit; ita isti Deo et hominibus odoriferi virtutibus dicunt; Christi bonus odor sumus Deo. Et illud: Aliis quidem sumus odor vitæ in vitam, aliis odor mortis in mortem. In qua sanctissima Dei Ecclesia beatus Audoënus antistes, quasi quædam splendidissima stella, vel solidissima columna, vel etiam candidissimum lilium emicuit, siquidem populos doctrina, seu stellæ D radiis illuminavit; contra omnes impetus diabolicæ, sive hereticæ pravitatis, ut columna immobilis stetit; ut lilium virtute castitatis emicuit: nam honore virtutis insignis, pudoris admiratione laudabilis, dignitate præclara excelsus, humilitate lucidissima summissus extitit.

ex prologo prioris Vitæ hausisse & illustrasse.

2 Vitia denique, quibus humana vexatur fragilitas, patientiæ virtute calcavit. Inanes curas longe lateque pepulit, animi motu validis constantiæ habenis, veluti agonotheta præclarus mirabiliter compressit. Gemino namque agone decertavit, dum et civibus suis verbum semper immortalitatis abundanter tribuit, ac saluti animæ suæ incessanter consulere non destitit; atque ideo quantum in certamine fortior, tantum clarior, nunc vero gloriosior a Domino collaudatur. De cujus egregia vita, ut aliqua digna exarare stilo possimus, invocanda nobis est summa majestas sanctæ et individuæ Trinitatis, ut qui brutæ quondam asellæ *b* verba concessit humana, nobis sensum, verborumque copiam largiri dignetur ad enarranda divina. *b*

ANNOTATA. E

a *Ex his comparationibus colligimus, quod hic scriptor obscuram prioris biographi prologum illustraverit, cum in eo similes comparationes occurrant.*

b *Etiam hæc allusio ad asinam Balaam ostendit, quod hic posterior biographus prologum prioris præ oculis habuerit: nam ibi eadem adfertur.*

CAPUT I. *Sancti patria, parentes, pueritia, fratres, et pia vita in aula regum Francorum.*

Sanctus in pueritia

Temporibus Lotharii gloriosi principis, filii Helperici * regis, circiter annum vicesimum *a* tenente illo sceptra regni Francorum; Suessionico oppido quinque milliariis distante ab ipsa civitate, in loco nuncupato Sanctiaco *b* orti sunt venerabiles viri ex uno videlicet semine F nobiles generati, gratiaque Dei illuminati, Ado, Dado, et Rado. Nati sunt autem patre Anthario, matre Aiga. Cum essent nobilissimi carnis origine, fuerunt tamen studiosissimi in Christianæ religionis devotione. Cuncta, quæ possidebant, sive in fundis, sive in divitiis, necessitatibus hospitum, peregrinorum, pauperum, monachorum, summo studio impendebant, operantes secundum Apostolum, bonum ad omnes, maxime autem ad domesticos fidei. Erant ambo fidei integritate puri, longanimitatis spe præcipui, caritate non ficti. Verbum vitæ aure percipere, corde retinere, a talibus, quos doctrina et fidei puritas, et morum sanctitas commendaret, sine fatigatione satagebant. In quorum domo, non ut assolet in quorumdam secularium conviviis, mimorum, atque * hystrionum carmina fœda, sed euangelica, vel apostolica, sive prophetica personabant oracula. Illum diem sanctum, illum ducentes vere sollennem, quando aliquem verbi divini prædicatorem hospitio habere meruissent.

* al. Hilperici *a* *b* * al. vel

2 Contigit autem tempore virum Deo dilectum,

a S. Columbano benedictionem accepit

lectum, nomine Columbanum *c*, genere Scotum, fundatorem cœnobiorum Luxoviensis in Gallia, Bobiensis in Italia, ex Hibernia insula in Gallias pervenisse. Qui relicto patrio solo, parentum domo, cunctisque, quibus mundi amatores pro magno utuntur, voluntariam paupertatem, saluberrimam peregrinationem pro amore Christi, et regni cælestis arripuit. Cujus viri doctrina, vel vita qualis fuerit, qui scire desiderat, ex libro qui vitam, moresque ejus ornato edisserit sermone scire poterit. Accidit autem eisdem temporibus, beatum Columbanum insignem Dei cultorem, de domo Hagnerici *d* summi consiliarii regis Lotharii remeasse, et ad villam quamdam, in littore amnis Maternæ *e* sitam, Vulciatum *f* nomine devenisse, ibique prædictum virum illustrem Autharium cum nobili conjuge sua Aiga invenisse. Qui cum virum Dei magno exultantes gaudio suscepissent, et venerabilibus obsequiis placere satagerent, inter cætera salutifera virorum beatorum colloquia, religiosa mater jam dictorum trium puerorum, ad benedicendum infantulos viro Dei cultori obtulit; obsecrans, ut eos sacra sua benedictione benediceret. B Videns equidem vir ille sanctus futurorum præscius, piæ matris fidem, infantulos benedicere, spiritu prophetico prædixit, hos futuros in Christianæ religionis virtutibus eximios, honoribus et dignitate sæculari claros, in aula etiam regum gloriosos.

unà cum fratribus germanis.

3 Nec potuit tanti viri benedictio cassa, vel fortuita ullatenus æstimari. Mox enim ut pubescere cœperunt, primum Lothario regi, deinde Dagoberto in cunctis inventi sunt gratissimi. Proinde ad cælestia tendentes, inter pestifera mundi hujus negotia, sanctorum semper amabant consortia; licetque ordine diverso, sequitur tamen effectus promissionem. Primogenitus namque Ado cuncta mundi hujus obstacula contemnens, semetipsum abnegans, voluntatibusque propriis renuntians, perpetualiter divino beneficio in castris regis æterni militare elegit, monasticam appetens vitam, mortiferam hujus mundi calcavit dulcedinem: monasterium Jodarense super fluvium Maternæ, in proprio solo, secundum regulam sæpedicti almi Columbani *g*, adjuvante beatissimo germano suo Audoëno, ditatum rebus, et omnibus bonis ecclesiasticis, viriliter C condidit.

et postmodum in aula regis Dagoberti.

4 Rado vero eximium nativitatis ordinem tenere, thesaurorum regalium summus procurator electus est. Quos justo dispensans ordine, fideliter, et Christiane custodivit, nihilominus in sæculi dignitatibus sanctæ quoque religioni subditus, in præceptis Domini justus et timoratus, in diligendo amabilis, in eleemosynis largus, providus militando; juste, pieque vivendo, in commissis sibi palatinis fascibus viriliter, fideliterque ministravit. Sanctus igitur Audoënus, cognomento Dado, auricularii *h* locum in aula regis sortitus, ipse etiam ad signanda scripta, vel edicta regalia, quorum ipse conscriptor erat, sigillum vel anulum regis custodiebat. Erat autem sensu profundus, eloquio copiosus, consilio providus, judicio justus, corporis statura procerus, vultu decorus, et ante omnia in Christi caritate fundatus; hinc regi amabilis, cunctis optimatibus et principibus extitit venerabilis. Ad illius nutum cuncta negotia gerebantur palatina, ejus consilium cuncti optimates, et ipse rex Dagobertus, ceu divinum attendebant oraculum. Non enim consilium ejus aliud erat, nisi quod regi conferret utilitatem, et populo.

EX MS. quem suis monitionibus

5 Denique assidue regem hortabatur, ut regem omnium Christum, conditorem, ac redemptorem suum, sine quo nullus juste regnat, vel imperat, diligendo, timendo, cunctisque Domini mandatis obediendo pie coleret, subjectorum se populorum socium magis quam dominum putaret, subditis parceret, superbos debellaret, fines imperii, ne ab hoste irrumperentur, strenue defenderet, ipsosque fines ad abundantiorem Christi ecclesiæ pacem dilatare contenderet; flagitiosas præterea personas, utpote fures, et latrones, homicidas, hæreticos, cæterasque infames personas, regno detruderet. Ammonet denique ecclesiarum, et sanctorum locorum præ omnibus curam gerere, renovandorum, vel construendorum cœnobiorum studio insistere; pauperibus, peregrinis, viduis, orphanis, omnibusque necessitatem patientibus pie subvenire; hoc dicens justum, ut cunctorum qui ejus subjacent ditioni, debeat compati necessitati.

ad virtutem excitabat.

6 Ipse autem rex supradictus, aurem Dei Viro libenter in omnibus, quæ suasit, accommodabat. Quapropter et cunctis hostibus extitit fortior, et omnibus Francorum regibus, qui ante F se regnaverunt, felicior. Nam tum temporis nobilissima virorum sanctorum examina more apum, inclyta Francorum regio protulit, ex quorum mellifluo collegio vir Domini Audoënus apocrisiarius *i* regis, velut splendidissimum sidus, magnus miles Christi, in ecclesia profuturus jam emicabat. Unde non mirum, si idem rex malorum occursu submoto, potiendi hinc inde præsidio pacis jam prosperabatur, qui tam prudenti consiliario contentus erat.

simul cum S. Eligio

7 Fulgebat siquidem et sodalis ejus virtutum sanctitate mirandus in aula regis, nomine Eligius *k*, quem ut animam suam dilexerat. His amor unus erat, cor unum, et anima una. Hi pari intentione sub habitu adhuc sæculari, æterno regi militabant, ambo fide Christiana fortissimi, ambo euangelica doctrina repleti. Ab his cuncti Francorum proceres sumebant exempla Christianæ religionis, ab his hauriebant monita doctrinæ salutaris. Hi animarum salutem, hi patriæ cælestis prædicare noverant dulcedinem. Hi quasi duo fortissimi milites, paribus armis fidei, Ecclesiæ Christi militabant; quorum armaturam hæreticæ pravitatis jacula tentare poterant, F perforare nequibant.

pie commoratur

8 Ipse etiam licet in palatio regis sub tegmine militari consistere videretur, monachus magis, quam laïcus pæne ab omnibus noscebatur. Nam sæpissime vestibus pretiosis aureo præcinctus baltheo foris enituit, et subtus cilicio caro tegebatur. Persistebat infatigabiliter in orationibus, in jejuniis, in vigiliis, in lectione divina, in hospitum susceptione, in pauperum infirmorum ministerio pene semper deditus erat. Terrenam patriam ut peregrinam, cælestem diligebat ut propriam. Hac utebatur ut exul, ad illam tendebat, ut avis. Denique ipse in secretis Brigiensis sylvæ *l*, Rasbacis fluvioli officinas prospiciens cunctis habitaculis servorum Dei necessarias, adornans in proprio patrimonio monasterium, eadem supra dicta regula Hierosolymam *m* nuncupatum efficaciter construxit; ubi non solum præsentem quietis pacem veris Christi cultoribus, verum etiam certam cælestis visionis requiem suis imitatoribus præsentibus, et futuris feliciter procuravit, possessionibus opimis, ornamentis ecclesiasticis, libris atque aliis diversis rebus ad Dei

Ex MS. Dei servitium pertinentibus devotus adimplevit; ibidemque sanctorum monachorum multitudinem constituit, atque abbatem ex discipulis almi Columbani, virum in regularibus disciplinis apprime eruditum, nomine Agilum *n*, eisdem præposuit.

et ad majorem perfectionem aspirat. 9 Jamque meditabatur ut cunctis sæculi dignitatibus abjectis soli Deo in monasterii claustris absque impedimento se ad serviendum subderet. Resistebat autem tam rex, quam cuncti optimates, ejus tunc piæ voluntati, dicentes eum potius plurimorum consulere debere utilitati, quam suæ tantum singularitatis facere deliberationem. Videns vero Vir Deo dilectus ratione se pariter, et auctoritate astrictum, (sciebat enim scriptum; omnibus potestatibus sublimioribus subditi estote, et reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari) ab hac intentione ad tempus ardentem retraxit animum.

ANNOTATA.

a *Annus vigesimus Clotarii II regis respondet anno Christi* 603, *quo videtur nativitas unius ex his tribus fratribus collocari. Sed chronotaxi hujus biographi parum confidimus, ut ex his Annotatis per decursum patebit.*

b *Valesius in Notitia Galliarum pag.* 500 *de hoc loco natali* S. Audoëni *sic disserit:* Sanciacum vel Sanctiacum patria fuit Audoëni cognomine Dadonis, Dagoberti Francorum regis referendarii, deinde Rotomagensium episcopi: ex ejus enim Vita discimus, natum eum esse in vico Sanciaco ad quintum lapidem ab Augusta Suessionum, qui vicus hodieque SAUCI vocatur, N in U mutato, ut sæpe alias. *Deinde de origine hujus appellationis agit, et ibidem affirmat, in hac villa fuisse patrimonium* S. Audoëni, *quod postea Sanctus ecclesiæ Rothomagensi dedit.*

c *Mabillonius inter Acta Sanctorum Ordinis Benedictini sæc.* II *part.* I *pag.* 5 *et sequentibus edidit Vitam hujus sancti abbatis, quæ ad diem* XXI *Novembris examinanda erit.*

d *In Vita S. Columbani et aliis antiquis Actis etiam fit mentio hujus Hagnerici, apud quem S. Columbanus hospitatus est.*

e *Hic notissimus Galliæ fluvius, qui antiquitus* Materna *dicebatur, nunc communiter Latine* Matrona *et Gallice* la Marne *appellatur.*

f *Occasione hujus villæ, quæ alibi* Vultiacus, *et* Wilciacus *nominatur, Hadrianus Valesius in Notitia Galliarum pag* 632 *habet sequentia:* Erat hæc villa Autharii optimatis, cujus duos filios infantulos Adonem et Dadonem, a matre sibi oblatos, Columbanus ibidem sua benedictione sacravit. Eussi plerique interpretantur; qui est vicus ad Matronam flumen non longe ab urbe Meldis, ubi S. Autharius Adonis et Dadonis pater hodieque colitur, sicut in monasterio Resbacensi, quod ejus filius Audoënus Dado condidit. *Pommeraygus in Historia abbatiæ* S. Audoëni *lib.* I *cap.* II *hunc vicum vernacule* Vuicy en Brie, *vel* Vuicy sur Marne *appellat.*

g *Benedictini scriptores passim censent, regulam S. Columbani a regula S. Benedicti non differre. Cointius et Majores nostri aliter hac de re senserunt. Nobis nec lubet nec vacat hanc controversiam repetere occasione hujus expressionis, qua regula Columbani ab alia distingui videtur.*

h *Brito in Glossario Cangiano etymologiam hujus vocis exponit his verbis:* Auricularius, id est secretarius, ab auricula, quia secreta solent dici in aure.

i Apocrisiarius *a verbo Græco* ἀποκρίνομαι, *id est* respondeo, *est ille minister qui vice vel nomine alterius loquitur aut respondet. Inde apocrisiarius Sedis Apostolicæ vocatur ille, qui tamquam legatus a summo Pontifice mittitur ad negotia quædam conficienda. Hic significat ministrum, qui vice regis negotia administrat vel ad regem refert, et hinc quoque* referendarius *vulgo dicitur, ut in Annotatis ad priorem Vitam observavimus.*

k *Hic Sanctus postea evectus est ad cathedram Noviomensem, et colitur prima die Decembris, ut ad priorem biographum annotavimus.*

l *Valesius in Notitia Galliarum pag.* 96 *de hoc loco, qui Gallice* la Brie *dicitur, refert sequentia:* Pagus Briegius, vel Brigensis, aut Brigeius a saltu ejusdem nominis appellationem traxit.

m *Laudatus auctor ibidem pag.* 471 *de monasterio isto, quod Sanctus noster construi curavit, memorat sequentia:* Hic in Briegio saltu ad Resbacem fluvium ex beati Columbani regula monasterium exstruxit instruxitque magnifice, quod ipse HIERUSALEM, ceteri a fluvio, cœnobium Resbacense cognominarunt. *Dein de etymologia hujus fluvii fuse disputat, ut ibidem videre est.*

n *Mabillonius in Actis Sanctorum Ordinis Benedictini sæc.* II *a pag.* 316 *Vitam et miracula hujus abbatis Resbacensis edidit, quæ die* XXX *hujus mensis discutienda erunt.*

CAPUT II. *Sancti zelus pro Catholica fide, iter Hispanicum, et quædam miracula.*

Sanctus hæresim. Interea defuncto rege Dagoberto Christianissimo, filius ejus successit in regnum, nomine Clodoveus *a*; in cujus regni exordio hæresis infanda totum pene fœdavit orientem; in tantum, ut ipsum patriarcham Paulum *b* Constantinopolitanæ urbi præsidentem, nec non et Alexandrinum antistitem *c* perverso dogmate perverteret. Asserebat enim eadem pestis Dominum nostrum Jesum Christum non veram carnem ex virgine assumpsisse *d* Maria. Quæ cum ab ipso Paulo et cæteris infausti dogmatis assertoribus cum auctoritate etiam Constantini imperatoris tertii *e*, nepotis Heraclii, beato Martino *f* pontifici Romano scripta dirigerentur, quatenus et ipse ad hæc consentiret, atque subscriberet, gustum mortiferæ persuasionis summa execratione respuit, dicens; Si totus mundus dogmata peregrina, et a fide aliena sequi maluisset, se nec ullis minis vel blandimentis, nec ipsa morte a doctrina euangelica, et apostolica ullatenus evelli posse.

quæ ex Oriente in Galliam proserpserat, 11 Nec mora, continuo ad regem Francorum legationem mittens, rogat, ut sibi viros in fidei puritate fundatos, in verbo et sapientia providos, quantocius dirigere dignaretur, quatinus cum ipsis, et cunctis Italiæ præsulibus, Domino auxiliante, aliquod antidotum contra venenum tantæ pravitatis porrigere tentaret. Rex autem cunctis regni sui sacerdotibus in unum coactis, quid legati tanti pontificis asserant, indicat, jubetque, ut ex semetipsis viros tales eligerent, quos

A quos ad peragendum tantæ rei negotium, puritate fidei, et sapientia verbi idoneos non dubitarent. At illi uno consensu beatum Audoënum cum sancto Eligio ad hoc destinandos eligunt. Tanta autem erat in Viro Dei sapientia, ut cum adhuc ordinem sacerdotalem non haberet, pene omnibus tunc Franciæ vel Galliæ sacerdotibus in sapientia præferretur, vel, ut indulgentius dicam, æquaretur. Tamen quædam causa, ne tunc illuc mitterentur obstitit.

eandem refellit.

12 Haud multo post tempore, unus ipsius pravi dogmatis assertor ex Asia pulsus, in Galliarum civitatem Æduam, quæ nunc Augustudunum dicitur, perfidus apostata pervenit. Cumque in aula regis Francorum relatum esset, anguem tortuosum, virus horrendum in supradicta civitate jam vibrasse, multosque ibidem infecisse; illico synodalem conventum sacerdotum apud Aurelianensem urbem coadunari fecit. Ubi tunc beatus Audoënus cum sancto Eligio versutiis ipsius hæretici, ac validissimis objectionibus obsistebat, cunctisque ejus argumentis, quibus se, quasi quibusdam foveis occultare nitebatur, detectis, omnibus, qui aderant, mortiferum dogma, et vitandum, et execrandum manifesta B ratione, et divina auctoritate persuasit; palmam tamen ejusdem victoriæ beato Salvio episcopo, et martyri *g* causa humilitatis concessit. Convictus itaque hæreticus, etiam a finibus regni Francorum expulsus est. Hoc non solum contra hunc, sed etiam contra omnes hæreticos agere solebat, ut quemcumque in conflictu superaret, in longinquas regiones continuo fugere compelleret.

simoniam quoque ex ea pellit

13 Deinde jussu regis, multisque religiosis, præcipue autem beatissimo Eligio suadente, quem præ omnibus singulariter diligebat, tonsuram clericatus accepit, uno eodemque tempore viro Dei Eligio comam deponente. Instabat autem quotidie magis ac magis, quatinus ecclesiæ fides intemerata persisteret, et a recto tramite nulla pravitate deviaret. Videns vero symoniacam hæresim nimium Francorum in regno prævaluisse, quæ ab impiæ Brunichildis *h* tempore, pene cunctas Francorum polluit ecclesias, cœpit suadere regi, et cunctis optimatibus, ut patriam tali tabo corruptam, medicina liberarent salutari. Hortabaturque ut nullatenus consentirent cuiquam sacros ordines emere vel vendere; dicens, tale C commercium diabolica fraude repertum, atque ideo penitus ab ecclesiasticæ fidei puritate fore eliminandum; magis eligendos esse ad fastigia sacrarum ordinationum, quos non aurum, sed fidei sinceritas, doctrinæ suavitas, et morum probitas commendaret.

le tandque præ sul Rothomagensis

14 Interea defuncto Rotomagensis urbis episcopo veneratione digno, nomine Romano *i*, beatus Audoënus consensu omnium ad subeundum pondus ejusdem ecclesiæ pontificatus compellitur. Illum solum ad hoc dignum tam rex quam optimates, nec non clerus et populus una voce testabantur, cujus et fides, et doctrina et mores tantæ sedi suscipiendæ convenirent. Ille autem licet humilitate recusaret, sciens tamen, quantum esset obedientiæ bonum, voluntati propriæ imperium præposuit plurimorum. Accepta autem sede pontificali, non statim sacrum ordinem sumere præcipitanter præsumpsit, sciens videlicet sub quanto fluctu et periculo neophytus ordinaretur, ne forte elatus, in judicium et laqueum incidat diaboli. Licet igitur a sancto Viro omnis elatio fuisset alienissima, tamen ut posteris humilitatis exempla relinqueret, subire tantæ dignitatis gradum improvide, ut dictum est, cum quadam trepidatione recusavit.

unde ordinationem prædicat Hispanis.

15 Illico tamen relictis penitus curiæ palatiis, relicta etiam propria sede, ad prædicandum verbum Dei gentibus in longinquo positis exul efficitur. Transmissa namque Sequana, transmisso etiam Ligere, cunctos in eisdem regionibus habitantes, lumine verbi salutaris quasi quidam sol irradiavit; in quibusdam fundamenta fidei construxit, quosdam in fide corroboravit; aliquos etiam hæretica pravitate deceptos, ad normam ecclesiasticæ fidei convertit. Cum autem ad Hispanias pervenisset, reperit populos ibidem commorantes nimia siccitate jam dudum laborasse. Siquidem jam septem anni transierant, ex quo nec modicum pluviæ stillicidium has regiones attigerat. Vir autem Deo plenus videns, quod si talis incommoditas aëris diutius protelaretur, non solum periculum, sed etiam exitium portendere; gladium quodammodo desuper pendentem, atque ad feriendum paratum evertere studuit.

quorum agros diuturna siccitate liberat.

16 Prosternens igitur se in oratione, obsecrat Deum omnipotentem, ut qui quondam populo Israëli causa idololatriæ, atque impiissimæ E Jezabel annis tribus, et mensibus sex cælum clauserat, idemque orante beatissimo Helia pluvia copiosa reseraverat, nunc quoque suæ miserationis dona populo pro peccatis propriis juste afflicto largiri dignetur, pluviaque salubri terram siccitate squalentem irrigare non differat; quatinus per miraculum forinsecus ostensum corda populorum fide torpentia ad laudem Creatoris fortius inardescant. Nec mora, Viri Dei orationem tanta pluviæ sequitur abundantia, ut priorem penuriam recompensare videretur. Cerneres, inquam, cælos ibidem rorare, imbres ruere, distillare aëra guttulis uberrimis, beneficiis cælorum arva repleri, scatere fontes, agros pinguescere, fructibus arbores onerari, plantaria consurgere, campos passim vestiri segetibus, collibus vineta effluere, purpurascentes producere olivas, rosarum liliorumque odorem suavius redolere, necnon etiam agricolas resumptis viribus videlicet terga fatigare juvencorum.

exemplo Eliæ prophetæ.

17 Nec mirum, Virum Deo dilectum more Heliæ clausum cælum orationibus sacris reserasse valuisse, quem constat imitatorem virtutum Heliæ in pluribus extitisse. Siquidem virginitatis F privilegio floruit ut Helias; reges, et potestates delinquentes aspere increpavit ut Helias; nullisque terrores, vel blandimenta hunc à tramite rectitudinis abducere poterant, sicut nec Heliam. Vestibus etiam asperis sæpius utebatur ut Helias, sicque virtutes beatissimi Viri per loca plurima narrantur, et fidei ejus meritum late per orbem terrarum commendatur.

et in reditu ad urbem Rothomagensem

18 Confortato igitur populo Hispaniarum, fide, verbo, miraculo, ad sedem propriam jam tandem ire disposuit. Cumque in revertendo, per Andegavensem regionem iter ageret, obviam quemdam pauperculum habuit. Qui cum Dominico die contra usum ecclesiasticum onus servile exerceret, atque in mola farinam conficeret, manum, qua lapidem in gyrum rotavit, aridam subito et inutilem sibi offendit. Nam pollex manus ipsius ad superiora manus tanto astrictus est, ut sanguis in ipsa fixura pollicis exiret; ipsumque lignum, quo mola rotabatur, inter pollicem et palmam tam stricte tenebatur, ut avelli nullatenus inde potuisset. Procidens ergo pauper ille ad vestigia sancti Audoëni, miseriam suam

ex ms. suam lacrymabiliter deploravit, simul et reatum suum, et negligentiam suam confessus est.

aliud miraculum patrat. 19 At beatus Audoenus signum sanctæ crucis manui contractæ impressit, et consuetudini deservire pristinæ, et motum naturalem exercere præcepit; admonens tunc ipsum pauperculum, ut Dominicis, et festis diebus ad ecclesiam magis venire, et verbum Dei audire, opere implere, communionem sanctam percipere, quam molam rotare, aut ullum opus servile penitus exercere, sine summa necessitate meminisset, dicens: Si Judæi decreta legis per Moysen datæ tanta diligentia custodiunt, multo magis convenire Christianis decreta Euangelii per Christum data ardenter audire, et custodire. Et sicut Judæi nullum opus in sabbato servile peragunt; ita Christiani in die Dominicæ resurrectionis ad ecclesiam convenire, verbum Dei auditu percipere, mente retinere, atque ideo a servili opere cessare debent.

ANNOTATA.

a *Anno Christi 644 Clodovæus II patri suo* B *defuncto successit.*

b *Hic est Paulus II Constantinopolitanus patriarcha, de quo in Historia chronologica patriarcharum Constantinopolitanorum ante tomum I Augusti pag.* * 79 *et sequente sat multa diximus.*

c *Forte is fuit Petrus Alexandrinus patriarcha, de quo Historiam patriarcharum Alexandrinorum ante tomum V Junii pag.* * 73 *consule.*

d *Biographus haud dubie hoc loco designare voluit Monothelitas hæreticos, quorum palmaris error in eo consistebat, quod unicam in Christo operationem adeoque unicam voluntatem pertinaciter propugnarant: inde enim a* μόνον θέλημα, *id est*, unica voluntas, *Græcum Monothelitarum nomen acceperunt. Non tamen constat, eos veram Christi carnem ex Virgine assumptam explicite negasse, ut hic auctor asserit, quantumvis hæresis suæ defendendæ gratia ad quælibet absurda dogmata inconstantes recurrerent, ut S. Maximus in Disputatione cum Pyrrho Monothelita tomo II Operum suorum apud Combefisium pag.* 182 *conqueritur his verbis:* Nihil me sic a tuo decessore alieno animo fecit, ac ejus C versatile ingenium, mentisque levitas; quod nimirum in alias subinde animum transferret sententias, nec in ullo firmiter sensu consisteret: aliquando enim eos, qui hanc voluntatem divinam dicebant, approbans, Deum solum esse, qui incarnatus esset, docebat; aliquando vero eis assentiens, qui ipsam consultricem seu consilii dicerent, purum hominem ipsum inducebat. *Forsan versipelles isti hæretici etiam veram Christi carnem negabant, quando argumentis convicti aliud effugium invenire non poterant, licet hanc hæresim publice et expresse non profiterentur.*

e *Hic imperator ab aliis vocatur* Constans, *qui S. Martinum Pontificem acerbe persecutus est, ut in Historia Patriarcharum Constantinopolitanorum superius citata pag.* * 80 *breviter narravimus.*

f *Acta hujus sancti Pontificis Romani, favente Deo, ad diem* XII *Novembris illustrabuntur.*

g *Cointius in Annalibus Francorum ad annum Christi 634 asserit, hunc S. Salvium fuisse Valentinensem in Gallia episcopum. At Longuevallius noster in Historia ecclesiæ Gallicanæ tomo III, pag. 532 in notis monet, ætatem hujus* D *sancti Præsulis hactenus ignorari, cumque vocari martyrem, quia forsan confusus est cum S. Salvio Engolismensi episcopo, qui prope Valencenas in Belgio martyrium subiit. Saltem in varios hujus nominis episcopos, quos Henschenius ad diem* XXVI *Junii distinxit, nullum reperimus, cui hæc ætas simul cum martyrio probabiliter tribui potest.*

h *Quamvis Brunichildis hic et alibi passim impia vocetur, tamen Cointius in Annalibus Francorum ad annum* 602 *et sequentes famam ejus tuetur.*

i *Teste Cointio in Annalibus Francorum ad annum* 639 *num.* 3, *S. Romanus antistes Rothomagensis obiit die* XXIII *Octobris, quo in Martyrologio Romano memoratur.*

CAPUT III. *Episcopalis ejus consecratio, virtutes in hoc officio, austerus vivendi modus, et munifica monasteriorum constructio.* E

Sanctus ad cathedram Rothomagensem evectus. Perveniens itaque Rothomagum, ordinem pontificalem secundum ecclesiasticum, et canonicum dogma una cum beatissimo Eligio suscepit. Siquidem uno sub die apud Rothomagum ambo pariter ordinati sunt, sanctus Audoenus ejusdem urbis archiepiscopus, Eligius vero Noviomagensis episcopus, anno Dominicæ incarnationis sexcentesimo tricesimo quinto *a*, pontificatum agente Romanæ ecclesiæ summo præsule beatissimo Papa Martino, anno secundo *b*, porro Clodovei regis, filii Dagoberti, qui tunc regni Francorum apicem tenebat, anno tertio *c*, pridie Iduum Maiarum, Dominico die ante lætanias *d*. Suscepto ergo episcopatu qualem se postmodum exhibuerit, quis digne valeat explicare? Aut quis tantorum verborum copia instructus existat, vel quæ oratio tantæ affluentiæ ubertate exundans, quæ cuncta ejus bona, ut decet, queat consequi? F

modestia. 21 Idem semper robustus, ad virtutis instantiam se exercens, constantissime in incepto perseverabat proposito, eadem in corde humilitas, eadem in vultu gravitas erat, eamdem pauperibus curam, eamdem ut prius, sollicitudinem gerebat, eadem dilectio fraterna, eadem mentis constantia eidem permanebat, nisi quod episcopalis ambitio, quæ cæteris pompæ fomentum subministrare solet, ei plus studium abjectionis exhibuit; et unde alii ad tempus videntur extolli, inde is amplius studuit humiliari. Erat itaque Christo semper subjectus, et devotione armatus, doctrina præcipuus, pontificio dignus; humilis in honore recusando, subditus in suscipiendo; exul spontaneus, fide plenissimus: obediens in Dei præceptis, credulus in promissis: peregre locuples, in industria solers, in opere docilis, in spe longanimis, in colloquio sapiens, in consilio prudens, in corrigendo vehemens, in diligendo ardens: in adversis patiens; in periculis fortis, in disciplinis mansuetus, in eleemosynis largus: in studiis assiduus, metu mortis sollicitus, in timore Dei eximius, in religione magnificus. In exequiis devotus,

A votus, in misericordia gloriosus: in disciplina strenuus, excellenti ingenio præditus, justitia insignis, severitate terribilis: ad arguendum promptus, ad ignoscendum paratus: humilitate summus, hospitalitate præcipuus.

misericordia erga pauperes 22 Nutritor gregis piissimus, pastor ecclesiæ providus; dispensator fidelis, moderator insignis, delictum proprium cavens, alienum ut suum lugens; plebi monita præbens, Christique præcepta docens, protervos non armis, sed patientia vincens; superbos Christi jugo suavissimo subdens: semper enim in obsequiis pauperum, in diligentia peregrinorum infatigabiliter perdurabat. Atque ita eis suum impendebat obsequium, ut nisi quis fundatam in Christo haberet mentem, proculdubio despectui duceret talia vel coæqualibus præbere, qualia is jugiter luridis, et despicabilibus exhiberet. Denique omni episcopali pompa postposita, populorum agmine contempto, principum frequentia spreta, famulantium obsequiis relictis, pauperum semper, captivorumque delectabatur consortiis. Sed quid hæc diutius narrando immoror? Fateor numquam eo studiosior in inceptis bonis, numquam perseve-B rantior usquam in Galliis extitit quisquam. Posset enim quis vel raro arripere, sed vix aut difficile perpetuo tenere. Hic vero quod semel proposuit, perpetuo retinuit; quod Deo primum vovit, nullis mundi negotiis obligavit; quod in principio arripuit, ad finem usque perduxit.

austeritate vitæ, 23 Denique rigorem nimiæ abstinentiæ ora pallida demonstrabant: maxillæ lacrymis humectæ contritionem cordis indicabant. Lactea colla circuli ferrei premebant: ventrem et brachia ferrum æque constringebat. Talia stigmata miles Christi in corpore suo circumferens, voluptatum illecebras, et diabolicas persuasiones Domino miserante facile contempsit. Sciebat enim Dominum Jesum Christum ut nos ab æternis pœnis liberaret, multo graviora pertulisse, et multa martyrum millia persecutionis tempore vincula, carceres, ignes, bestias, atque innumera tormentorum genera pro Christo subiisse. Ipsius etiam lecti congeries non ex mollibus plumis pictisve tapetis, sed ex asperis virgultis construebatur. Illuc corpusculum jejuniis, vigiliis fatigatum, quasi acceptabilem Deo victimam collocabat, exhibens secundum præceptum apostolicum, cor-C pus suum hostiam viventem, sanctam, Deo placentem; illud Apostoli decantans: Non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis: nam sepissime in cubiculo lectuli, lux immensæ claritatis cælitus emissa, a discipulis ejus visa est, vocesque angelicæ cum eo colloquentes audiebantur.

[illegible] 24 Interea summo ardebat studio ut monasteria, et loca sanctorum construeret per totas Francorum provincias, maxime in propria diœcesi, ubi plura cœnobia magna et nobilia ex fundamentis construi fecit. Plura autem ex desidia priorum pontificum, et abbatum neglecta restauravit. Primo tamen ipsam matrem ecclesiam præ omnibus, qui ante eum fuerunt, rebus opimis, thesaurisque plurimis ditavit. Inter alia vero ornamenta, fecit ibi lectum auro inclusum * ob amorem sanctæ Dei genitricis Mariæ. Clerum denique plurimum adunavit, quem ecclesiasticis disciplinis mirabiliter imbuit. In alimentis, et quæ necessaria erant largus procurator extitit. Xenodochia matriculasque instituit, sufficientemque alimoniam ibi habitantibus largitus est. Eadem cura et diligentia vicos publicos, et plebeias ecclesias fundavit, vel renovavit. Nullaque diœcesis in cunctis Galliarum provinciis suo tempore diœcesim Rothomagensem in devotione Christianæ religionis superare, vel etiam coæquare potuit. Tantus enim ibi erat numerus cœnobiorum diversi sexus, monachorum scilicet, et monacharum, qui ad ejus institutionem quasi divinæ sationis messis subito enituit, ut numero simul et religione cœnobia Ægyptiorum ab Antonio quondam exorsa æquare videretur. Ipse autem sine intermissione verbum Dei prædicabat instans secundum Apostolum opportune, importune, arguens, obsecrans, increpans cum patientia, et doctrina.

* vel insculptum

ex Ms

[illegible] virum divitem. 25 Inter cætera virtutum miracula, quæ isdem almificus gessit præsul, illud omnino, prætereundum non est, quod orationis suæ potentia quemdam illustrem virum, nomine Vuaningum optatæ reddidit sanitati. Erat namque Vuaningus isdem opum abundantia, secularique dignitate præpollens, qui dispositissimo, ac misericordissimo Dei judicio, morbo percussus acerbo, in extasi mentis jam pene mortuus rapitur, multaque infernalis supplicii tormenta contemplatur. Quod omnino dispensante divina providentia E actum creditur, ut et ipse vir jam dictus deinceps religiosior erga Dei cultum inveniretur, et quanti meriti apud Deum foret, qui hunc ab hac clade, atque inferni voragine, oratione posset liberare, longe lateque promulgaretur. Qui cum adhuc eodem, quo laborabat, morbo teneretur astrictus, a beato Audoëno pontifice visitatur. Qui venerabilis pontifex orationem fundens, benedictionem super eum dedit, atque pristinæ sanitati restituit; hoc præcipue dans in mandatum, ut Deo consecraret ipsum, in quo jacebat, locum.

quem mirabiliter a morbo liberaverat, 26 Et ne admonitio tanti Pontificis fieret cassa, monetur iterum a beata Eulalia, ut juxta jussionem ejusdem Pontificis, in eodem prædio, quod vocatur Fiscannus *e*, ubi dudum jacuerat, cœnobium construi faciat. Atque ut in hoc mundo adhuc viginti annos debeat vivere, meruit audire; qui vitæ redditus, ac sensus sui integritate recepta, eumdem clarissimum Audoënum ad se venire precatur, simulque cum illo sacerdotem Christi Vuandregisilum *f*. Promulgata autem ejusdem viri recuperatione, ut sese fama nobilium longe lateque diffundit, plurimi ad F eum congratulandi gratia confluebant, ob hoc maxime, quia audiebant illum oratione, et benedictione almi Pontificis vitæ, sanitatique restitutum. Cui spectaculo etiam rex juvenis Clotharius *g*, Clodovei regis filius, nec non cuncti proceres, et populus, qui cum eo esse poterat, interfuit. Qui audita oculis experientes, omnipotentis Dei clementiam collaudare, atque attentius beatum Audoënum excolere, ac venerari cœperunt.

ad exstruendum monialium cœnobium inducit. 27 Itaque in jam dicto prædio cœnobium construentes, Vuaningus scilicet, atque venerabilis Audoënus, multitudinem ibi sanctimonialium monastico cultu degentium, sub Childemarcha *h* abbatissa constituit, sanctumque virum Vuandregisilum, quem olim idem venerabilis Pontifex sacris ordinibus decoraverat, cuique ad monasterium construendum, locum, qui dicitur Fontinella *i*, a rege Clodoveo impetraverat, ibi ex consulto præficiunt; quatinus ejus verbis et vita castissima fragilioris sexus moderaretur lascivia, instrueretur que religionis norma. Verum venerabilis pontifex Audoënus episcopatus sibi cælitus commissi strenue peragens ministeria,

e x ms. steria, atque superni Imperatoris hujuscemodi longe lateque fundans, muniensque monachorum cœnobia, nec non morbis infirmitatum diversarum, miraculis, et verbis adhibens congruentissima medicamina, non superbe inflammabatur ad casum, sed modestissime humiliabatur ad culminis incrementum. Nec nescius cedere labori, fatigabatur hujusmodi negotiis; immo peragrans oppida, rura, casas, vicos, castellaque, late opulentiam sibi divinitus indultæ sapientiæ prædicando porrigebat cunctis, infundens plagis vulneratorum vinum, et oleum, id est, proponens cunctis tormenta impiorum, et præmia justorum. Si quando autem a prædicatione cessabat, non statim quietudini suæ providebat, sed pernox in orationibus, et vigiliis instabat, et terrenis negotiis solutus, mente cælestibus inhærebat.

et ipse cælitus edoctus. 28 Sed quoniam de cœnobiis meminimus, opportunum est, ut qualiter ei locus, qui nunc Crux sancti Audoëni *k* vocatur primum ostensus sit, hoc loco memoremus: nam cum tempore quodam parochiam suam prædicando lustraret, et per ipsum locum iter ageret curru sedens (non B enim, nimio senio fessus, jam equo vehi poterat) muli, qui currum trahebant, subito substiterunt. Quos cum auriga flagello percutiens iter cœptum peragere compelleret, nullo modo ab ipso loco avellere potuit. Sentiens autem Vir Dei animalia nutu Dei manere immobilia, extemplo oculos ad cælum reflexit, aspexitque vexillum crucis amplo splendore micans.

alia quædam monasteria 29 Cumque intelligeret, Spiritu sibi revelante, quod eumdem locum ad serviendum sibi Dominus elegisset, subito conversus vidit quemdam arantem, cujus stimulum sumens, figuram sanctæ Crucis expressit; qua defixa in terra, Sanctorum etiam reliquiis suppositis, discessit. Cumque sol vespera veniente terras relinqueret, columna ignea in ipso loco per totam noctem visa est tanto splendore, ut solis claritatem vincere videretur. Nec ab uno, sed a totius provinciæ hominibus videbatur. Deinde confluebat illuc multitudo populorum, offerentium Domino vota sua, ibique diversis languoribus detenti, sanitatem pristinam receperunt, cæci visum, surdi auditum, claudi gressum, muti officium linguæ, leprosi mundationem. In quo loco beatus C Leufredus *l* ecclesiam construxit, quæ dedicata est in honore sanctæ Crucis, ac reverendissimi Audoëni pontificis, ibique monachorum multitudo regulariter usque in hodiernum diem Deo deservit.

ac templa condit. 30 Illud etiam non silentii antro tegendum est, quod de illo certum habemus. Iter autem una dierum necessarium carpens per parochiam Rothomagensem, contigit, ut per quemdam locum transiret, haud procul ab alveo Sequanæ, propter insulam, cujus est vocabulum Belcionaca *m*, situm. Ibique dum accessisset, paululum se dixit in eodem loco requiescere, divino utique admonitus oraculo. Cumque sancto sopore teneretur oppressus, angelicis fruitur colloquiis, atque eodem, in quo quiescebat, loco basilicam in honore protomartyris Stephani ut ædificaret, perdocetur. Accersito deinde Ansberto *n*, qui tunc temporis Fontinellæ monasterio abbatis jure præerat, in cujus territorio isdem locus esse videtur, hoc negotium patrandum injunxit. Qui votis clarissimi favens Præsulis, eamdem sacram ædiculam, licet modico, ut situs se habet loci, eleganti tamen fabricavit opere. Ubi idem præcipuus pastor, ac gloriosus Pontifex Audoënus D xenodochium pauperum, ob memoriam nominis sui æternam instituit, ac patrimonium quoddam, cujus est vocabulum Childriacus, situm in pago Dunense *o*, eisdem pauperibus ibidem degentibus gratuita bonitate largitus est; sciens scriptum, quod ea hæreditas bene reconditur, quæ Deo custode servatur.

ANNOTATA.

a *Cointius in Annalibus Francorum ad annum* 640 *num.* 20 *et sequentibus fuse discussit hanc chronotaxim, de qua* § II *Commentarii nostri prævii consule.*

b *Annus secundus Martini Pontificis cum anno Christi hic assignato conciliari non potest, cum Sanctus ille dumtaxat anno Christi* 649 *cathedram S. Petri ascenderit.*

c *Hic iterum est anachronismus: nam Clodoveus II anno Christi* 640 *tertium regni annum agebat, ut Cointius in Annalibus Francorum ad hunc annum notavit.*

d *Per* lætanias *hic intellige dies Rogationum, qui ante Ascensionem Domini in Ecclesia celebrantur.* E

e *Est celebre monasterium in diœcesi Rothomagensi situm, de quo Arturus in Neustria sua pia pag.* 193 *et sequentibus fuse agit.*

f *Acta hujus sancti abbatis in Opere nostro ad diem* XXII *Julii operose edita ac illustrata sunt.*

g *Is est Clotarius III, qui anno Christi* 662 *post mortem patris sui ad regnum Franciæ evectus est, ut Labbeus noster in chronologia affirmat. At Cointius aliud regni initium assignat, quod hic parum nostra interest.*

h *Hæc abbatissa ab aliis vocatur* Hildemarcha, *et Saussayus in Supplemento Martyrologii Gallicani tomo II pag.* 1186 *octavo Kalendas Novembris eam titulo* sanctæ *appellat, et inter alia in ejus elogio hæc scribit:* Corpus ejus in Fontanellæ cœnobio depositum magna emicuit divinarum operationum gloria, quæ cultum ejus ibidem celebrem reddiderunt. *Hæc ad diem* XXV *Octobris examinari poterunt.*

i *De origine et progressu hujus monasterii copiose scripsit Arturus in Neustria sua pia pag.* 131 *et sequentibus.*

k *Hoc monasterium diœcesis Ebroïcensis a cruce, quam* S. Audoënus *ibi in aëre viderat, nomen accepit. Postea vocatum est* crux S. Leufredi, *quia S. Leufredus in loco, ubi* S. Audoënus *crucem viderat, monasterium fundavit, ibique multis miraculis claruit, ut apud laudatum Arturum in proxime citato Opere pag.* 346 *et sequentibus fusius videre est.* F

l *Henschenius ad diem* XXI *Junii in Opere nostro Acta S. Leutfredi tomo IV a pag.* 104 *illustravit.*

m *Hæc insula in Actis S. Condedi monachi Fontanellensis vocatur* Belsinnaca, *de qua Valesium in Notitia Galliarum pag.* 82 *consule.*

n *Majores nostri die* IX *Februarii Acta S. Ansberti prius abbatis Fontanellensis, ac postea archiepiscopi Rothomagensis, sedulo examinarunt.*

o *Valesius in Notitia Galliarum pag.* 178 *de duplici Duno meminit. Suspicor, hic indicari tractum Dunensem, qui ab urbe vulgo* Chasteau-Dun *dicta nomen accepit. Baudrandus in sua Geographia situm istius urbis in Belsia Galliæ provincia ad Lædum fluvium assignat, eamque* 28 *leucis a Rothomago in meridiem et totidem a Parisiis in occasum distare asserit.*

CAPUT IV.

Caput IV. *Romana ejus peregrinatio, pacis conciliandæ studium, prophetia, et felix obitus.*

Romam proficiscitur.

Post fundatam dehinc fidei ecclesiam, post fluenta doctrinæ, post tot monachorum constructa monasteria, post pacificatum totum Francorum imperium, urbem Romam, caput orbis, et Christianæ religionis, quam Apostolorum principes corporibus ornant, catervæ martyrum ossibus sacris decorant, pontificante tunc temporis sedem ejusdem ecclesiæ anno quarto Deodato *a* Papa, adire tandem disposuit. Cumque hoc longe, lateque fama vulgaret, undique conveniunt Religiosorum innumeræ multitudines ad Virum Dei, portantes auri, argentique pondera copiosa; obsecrantes, ut ad corpora sanctorum Apostolorum et martyrum, pro redemptione animarum suarum deferri juberet; partim etiam pauperibus inibi suis sacris manibus largiretur, eosque orationibus suis Domino pariter commendaret.

multis comitantibus.

32 Multi etiam venerabiles viri, et Deo devoti, una cum illo ire gaudebant; inter quos erat sanctus Sydonius *b*, genere Scotus, ædificator monasterii, quod nunc per metonymiam sanctum Sydonium dicunt. Comitatus igitur Deo Dilectus turba sanctorum, necnon benedictionibus eleemosynarum ornatus, ad limina sanctorum Apostolorum hilaris (ut quondam Vas electionis, cum benedictiones diversarum ecclesiarum in ministerium sanctorum Hierosolymam deferret) pervenit. Prosternens autem se singulis memoriis Apostolorum, et martyrum, vota supplicationis tam pro se, quam pro pace totius Ecclesiæ Catholicæ obtulit; lacrymas tamen magis, quam verba fudit. Ubicumque prostratus in oratione jacebat, flumina lacrymarum pavimentum irrigabant: ubi denique ad confessionem Petri Apostoli, cum hunc versum inciperet; Exultabunt sancti in gloria, divinitus responsum est, Lætabuntur in cubilibus suis. Quis etenim eloqui poterit, cum quanta abundantia per Romanas ecclesias, et sanctorum memorias commissam sibi distribuebat pecuniam. Cumulabantur altaria sanctorum auro, et argento, replebantur pauperum manus. Gaudebat tota urbs, sibi, qui in toto notus erat orbe, advenisse. Et (ut breviter concludam) ita in illius adventu, vel beneficio gratulabantur, acsi fundatores fidei suæ corporaliter corporeis tuerentur obtutibus.

et rediens ad suam diœcesim cum magna lætitia excipitur.

33 Perfectis autem orationibus apud loca sanctorum, diu desideratis acceptis divinis responsis, cum multarum suffragiis reliquiarum, tandem venerabilis Senex altissimis Alpium jugis transmissis, Galliarum remeavit ad solum. Cum autem pervenisset ad finem diœcesis suæ, cuncti tam cives, quam suburbani, maximo gaudio exultantes, catervatim occurrunt Pontifici, una cum crucibus et lampadibus, gratias agentes Domino, qui eis incolumem reddidit proprium pastorem, atque pontificem. Jamque felix fama volans regalem pervenit ad aulam. Tunc una rex, et regina, cunctique optimates palatii laudabant Creatorem, qui eis tantum pontificem, et regni tutorem remeare fecit incolumem. Quid dicam de sacerdotibus, et de agminibus monachorum? Omnes quippe unanimiter manibus in cælum cum voce levatis, canebant: Gratias agimus tibi, Jesu Christe, Fili Dei vivi, qui exaudisti voces clamantium ad te, et reddidisti nobis pastorem animarum nostrarum, simulque corporum procuratorem. EX MS

Redux dissidentes principes conciliare nititur.

34 Jamque ad sedem propriam veniens, audivit principes palatii, quos auctore Deo Romam vadens concordes reliquerat, instigante diabolo, jam peste discordiæ fœdatos. Tunc Christi Miles arma spiritualia sumens, vigilias videlicet, orationes, jejunia, spiritualem hostem palatio pellere, atque concordiam pristinam turbatis principibus reddere tentabat. Quam multa, quam gravia suspiria, quam multas tribulationes beata senectus sustinuit, ut pacificos redderet, quos invidia diaboli per discordiam separavit. Et ne effusio sanguinis inter Christianos fieret, ipse prius morti succumbere paratus erat, attendens illud euangelicum documentum: Pastor bonus animam suam ponit pro ovibus suis. Nec labor tanti viri cassus esse potuit; nam principes, fugata discordia, pacem amissam libenter susceperunt.

filium patri insidiantem spiritu prophetico monet.

35 Illo tempore regiæ dignitatis culmine Theodericus insignis habebatur. Qui venerabilem pontificem Audoënum non minus anterioribus regibus diligens, inter reliqua beneficia hoc illi concessit, ut nullus in parochia ejus episcopus, vel abbas, sive Comes aut quislibet alius judiciariæ potestatis constitueretur, nisi quem aut ipse de suis eligeret, aut cui constituendo pro vitæ meritis assensum daret *c*. Tunc in palatio supradicti regis majus dogma retinebat vir illuster, nomine Vuarato, cui erat filius efficax, et industrius, ferus tamen animo, acerbus moribus, atque insidiator patris, nomine Giflemarus *. Quem vir Domini Audoënus ut a patris sui insectatione cessaret, crebra admonitione coërcuit. Cujus ille salutaria monita contemnens, a malitiæ suæ insidiis non se cohibuit, donec patrem proprio honore privavit. Unde non multo post, sicuti ei a Viro Dei fuerat prædictum, percussus a Deo, indignissimam vitam digna morte finivit.

* al. Gillemarus

in itinere Coloniensi patrat miracula.

36 Interea beatus Audoënus, orta discordia inter gentem Francorum, et Austrasiorum, ad urbem Coloniam causa pacis pervenit. Cumque ingrediens civitatem, martyrum monumenta perlustraret, atque reliquias more suo ex eorum monumentis ablatas, secum cum magno honore deportaret, obvium quemdam mutum habuit, qui jam per undecim annorum curricula usum loquendi perdiderat. Quem Dominus ad honorem famuli sui tamdiu mutum reservavit, ut per ipsius adventum muto loquelam redderet, et diu tacens lingua in laudes erumperet Christi. Signum itaque crucis capiti ejus impressit, et linguam tacentem loqui continuo fecit. Exinde populis discordia prius disjunctis, et pacis fœdere sociatis, inde regrediens ad Neustriam, civitatem Virdunensium advenit. Cumque ingrederetur ecclesiam ipsius civitatis, ecce mulier quædam spiritum immundum habens, vexari mirabiliter cœpit, frendensque dentibus, virum Dei rapido cursu invadere nitebatur. Sanctus Audoënus manu caput strinxit, et illico dæmonem ejecit, sanamque parentibus reddidit. Exinde ad palatium veniens, prospera de pace cuncta, ut gesserat, indicavit.

37 Tempus jamque est, ut de obitu pretiosissimi

Ex ms. et reversus in Galliam pie moritur

sissimi Viri calamus noster digne aliqua pangat. Anno igitur sextodecimo *d* regnante Theoderico, et Chlodochilde * regina, administrante res palatii Vuaratone *e* subregulo, apud villam Clipiacum, ubi tunc ipse vir beatus de pace remissa inter Francos, et Austrasios nuntiaverat, jam senio ætatis fessu ægritudo corporis illico contigit. Appropinquabat itaque desiderata dies, qua cupiebat dissolvi et esse cum Christo, terram relinquere, et videre jam facie ad faciem, quod in ænigmate diu tuebatur. Cumque febribus corpus attenuaretur, et obitum suum jam imminere cerneret, obsecrabat Dominum, ut suas oves digno pastori committere dignaretur: hortans denique regem, ut quemdam abbatem, nomine Ansbertum, ejus faceret successorem, sicut et fecit. Ipse igitur complens orationem, gregem sibi creditum Christo Domino devote commendans, et sic spiritum commisit in manus Creatoris, cælestibus choris sociandum, ad gloriam sempiternam paradisi possidendam. Rexit autem Rothomagensem ecclesiam annos quadraginta et tres, menses tres, et dies decem. Nonagenarius migravit ad Dominum, sub die nono
B Kalendarum Septembrium, Dominica; qui erat annus Incarnationis Domini nostri Jesu Christi sexcentesimus septuagesimus octavus *f*.

* al. Chlodobilde

cum summo nobilium

38 Completur interea maximo regia regalis luctu, omnis palatina dignitas concutitur, omnis altitudo humiliatur, omne gaudium in lamentum vertitur, omnis risus quiescit. Plangunt prudentissimum consiliarium, pacem populo Dei semper quærentem; et ne humanus sanguis effunderetur, instantissime desudantem; egregium prædicatorem, monasteriorum fundatorem, pauperum consolatorem, patrem monachorum, pastorem Clericorum, hæreticorum persecutorem, Ecclesiæ defensorem, regni tutorem. Inter hæc patent jam beato Audoëno cælorum palatia, reserantur secretorum arcana. Ejus merita transcendunt cacumina terrarum, ejus sacerdotii dignitas transvolat altitudines siderum, sociatus jam choris sanctorum, atque legionibus angelorum, glorificatus est inter apostolicas arces, collocatus inter patriarchas, atque prophetarum turmas, et inter splendentia castra sanctorum numeratus.

et plebis luctu.

C 39 Plebs denique universa plangit pium pastorem, et miles Christi exultat cum fiducia in Christo, pro remuneratore. Rex, regina, proceresque palatii, non desistunt flere, et ille, cui sedulo servitutis obsequia detulit, sine ulla cunctatione confidens, festinat vultum ejus videre. Tristantur cives atque vicini, et Audoënus pontifex mercedem laboris excipiens lætatur sine trepidatione. Tunduntur pectora piis planctibus, athleta Domini gratulatur, institis mundi resolutus. Tutorem regni requirunt, quem plateæ Hierusalem jam galeatum exceperunt. O quanta est angelorum lætitia plaudentium, quantum * pium est flere Audoënum, qui cælestem vitam duxit in sæculo, et modo togatus gaudet in cælo! In tabernaculis Sanctorum cum magna tranquillitate requiescit, stipatus præsidiis angelorum.

* forte quam

ANNOTATA.

a *Si chronologiæ biographi nostri fidendum sit,* S. Audoënus *anno Christi* 674 *Romam profectus est, cum annus quartus Deodati vel Adeodati Pontificis huic anno Christi respondeat. Cointius hoc iter sancti Præsulis differt ad annum Christi* 676, *qui fuit Deodati Papæ sextus et ultimus,* D *quemadmodum Labbeus in Chronologia sua numerat. Alii tamen annum Deodati quartum cum anno Christi* 676 *componere nituntur.*

b *Supra citatus Arturus pag.* 335 *Neustriæ piæ monasterium sancti Sidonii describit, illudque ab aliis ejusdem nominis locis distinguit.*

c *Cointius in Annalibus Francorum ad annum* 681 *num.* 67 *hoc diploma explicat, et illud a Surio corrupte editum ostendit.*

d *Quamvis Cointius hunc biographum nostrum alibi explicare nitatur, tamen in Annalibus Francorum ad annum Christi* 683 *num.* 7 *hanc epocham rotunde rejicit his verbis:* Audoënus ad annum Theodorici regis decimum sextum pervenire non potuit.

e *Ex communi chronologorum consensu constat, hunc Warattonem munere subreguli, seu potius Majoris-domus, anno* 681 *primum fungi cœpisse. Unde sequitur,* S. Audoënum *post annum* 681 *obiisse. Attamen hoc tempus mortis conciliari non potest cum anno Incarnationis, quem biographus noster statim assignabit.*

f *Annus Christi hoc loco expressus neque cum munere Warattonis, neque cum anno decimo* E *sexto Theodorici regis componi potest: teste enim Cointio, decimus sextus Theodorici regis annus anno Christi* 689 *respondet, licet Labbeus noster eodem anno* 689 *tantummodo nonum Theodorici regis annum numeret.*

CAPUT V. *Funerea pompa, primus sepulturæ locus, honorifica sacri corporis elevatio, et miraculum, quod in ea contigit.*

Postquam ergo planctus requievit, conventus episcoporum, rex, et regina, Major-domus, cunctique principes in unum conveniunt, et beati Viri corpus in feretro deportantes, sanctas exequias celebrant. Gaudebat quisque, et maximum lucrum deputabat, si corpus beati F Viri subire humeris, atque in scapulis portare meruisset. Qui cum maximo honore usque ad pontem Ysaræ cum digno funeris ornamento, hymnos et laudes celebrando pervenissent, noctem totam in laudibus Domini peregerunt. Indeque regalis dignitas remeavit ad propria cum magna tristitia, videns a se ablatam Domini margaritam. Dum vero conventione facta plurimorum episcoporum, una cum venerabilium abbatum, atque sacerdotum, monachorum, clericorumque multitudine, seu illustrium virorum, et turba populorum, cum crucibus, et lampadibus, necnon thymiamatibus, Cassinensium provinciam sunt ingressi, summo honore beatum corpus humeris deportantes, laudes et hymnos Deo canebant, et cum ingenti fletu pastoris feretrum aspicientes, per loca singula, ut diximus, tristes beati Viri corpus ad Rothomagum civitatem deportabant, et in basilica beati Petri Apostoli, in loco, quem ipse præparaverat, cum ingenti decore decentissime sepelierunt.

Sancti cadaver honorifice Rothomagum transfertur.

41 Denique ipsa ecclesia, in qua sancta membra in pace quiescunt, miro opere quadris lapidibus,

ubi in ecclesia S. Petri sepultum,

A dibus, manu Gotthica a primo Lothario rege Francorum olim est nobiliter constructa, sub anno circiter vicesimo quarto regni sui *a*, pontificante sedem ejusdem ecclesiæ Rothomagensis Flavio *b* episcopo, qui fuit anno Dominicæ incarnationis quingentesimo *c*; in qua jam dicti Lotharii duæ uxores requiescunt, Haldetrudis, et Bertetrudis, necnon et Dagobertus filius Sigeberti Regis, quem totondit Grimoaldus; seu et Hildericus rex, et uxor illius Bihildis cum filio, quos ipse Vir sanctus jam olim ibidem sepelivit, ubi Dominus Jesus Christus, meritis beati Audoëni præsulis suffragantibus, multa virtutum signa usque in bodiernum diem operari non cessat. Ibi cæci illuminantur, leprosi mundantur, claudorum gressus consolidantur, dæmoniaci curantur, et diversi languores sanantur.

et miraculis coruscans,

42 Et non solum in loco sepulturæ ipsius, sed per plures provincias, quas Vir Domini docendo peragravit. Quæ si quis plenius scire voluerit, lustret Galliam, Aquitaniam, Hispaniam et Italiam, gesta Francorum, Vitam et actus almi Eligii, quos ipse dictando, scribendo, posteris reliquit; Vitas quoque venerabilium abbatum, et confessorum sanctorum; illius vero B civitatis scrinia, necnon et monasteriorum, quæ reges, et reginæ, seu alii plurimi viri Religiosi, illo hortante, in illius tempore construi fecerunt, legendo, et requirendo peragret. In quibus omnipotens Deus ad honorem nominis sui, per merita sancti Audoëni, multa mira et magna usque hodie monstrare dignatur; quæ omnia testantur loca, ubi fiunt miracula. Patres, matresque docent liberos suos, magistri discipulos, senes juvenculos, ad memoriam in posteris transmittendam.

post tres annos decentius elevatur,

43 Requievit igitur beati Viri corpus in eodem loco annis tribus et mensibus novem. Post hæc visum est antistiti successori suo, ut sacratissimum corpus transferret in editiorem locum, ad orientalem plagam altaris sancti Petri Apostoli. Convocato igitur agmine plurimorum monachorum, omnique ecclesia, seu populo ipsius urbis, totiusque provinciæ, totam noctem cum laudibus et hymnis duxit pervigilem; finitis vero matutinis laudibus, cum choris modulantium, quorum reboabat cantus, sonusque mellifluus, ipsum sanctum corpus cum magna veneratione C de loco, ubi sepultum fuerat, transtulit, ipso die Ascensionis Domini tertio nonas Maii *d*, in loco prædicto, ubi nunc usque cum summo honore adoratur. Quod sacratissimum corpus tam alienum inventum est ab omni corruptione, quam primum vivens decoratum fuit virginitate. Fecit super ejus sepulchrum repam *e* mirifice constructam, in qua misit argentum maximi talenti, aurum plurimum, et gemmas optimas. Condidit intra illam lectum, quem sanctus Audoënus flagrantissimo ardore ignitus jussit fabricari, et intus auro forisve mirabiliter includi, ad perferendum in honorem Domini nostri Jesu Christi, ad sanctam resurrectionem in Hierusalem. Sed ne illuc tunc temporis mitteretur, huic sanctæ intentioni obstitit varius rei eventus.

quando præsulem Rothomagensem febri liberavit,

44 Sed de miraculo, quod ipsa die translationis ejus actum est, paucis memorandum est. Contigerat enim supradicto episcopo ægritudo corporis valida, quam vulgus tertianas febres nominavit. Cumque vehementer a febre cruciaretur, et præsentem mortem jam adesse formidaret, subito inter Missarum solemnia præsentibus tam sacerdotibus, quam clero, et populo astantibus, omni febre detersa, sanitatem pristinam recepit. Qui etiam sudarium de capite beati Audoëni pro munere reliquiarum manu sua cum fide sustulit, ex quo et sibi salutem, et aliis quamplurimis, Domine largiente, promeruit. Qui magna fecit ob amorem almi Viri omnibus præparari prandia, et quasi Christo assistens ambulando suæ refectionis percipiens cibum, illorum implevit obsequium, non solum in alimoniam, sed etiam innumeram copiam solidorum *f* pauperibus distribuit.

ex MS.

aliis beneficia præstitit,

45 Quanto decore veneranda est hodie antistitis nostri Audoëni sacratissima dies, in qua junctus Christo, angelicis fruitur paradisi deliciis, et a nobis magno cum honore officiosissime excolitur tumulatus. Pauperum voces in ejus depositionis die congregati in unum, laudabant Dominum, et gratias incessabiles ei agentes de eorum pastore domno Audoëno, qui præsenti vita eis duplicem alimoniam præbuerat, et post exitum suum tam magna prandia præparabat. Cujus orationibus adjuti, totis viribus conemur, vitam ejus, et fide, et moribus imitari, ut mereamur ad coronam gloriæ, quam ipse adeptus est, pervenire, per Dominum nostrum Jesum Christum, qui cum æterno Patre vivit, et regnat E Deus in Trinitate perfecta, in sæcula sæculorum. Amen.

ibique diu quievit

46 Requievit ergo in ipso loco, ubi translatus fuerat, annos centum sexaginta duos *g*, donec Normanni vastaverunt Rothomagum, et succenderunt monasterium ipsius Idus Maii, sub anno Dominicæ Incarnationis octingentesimo quadragesimo secundo, regnante post obitum Ludovici imperatoris, Lothario et Carolo anno primo.

ANNOTATA.

a *Audomarense Actorum apographum ædificationem hujus templi collocat* anno circiter vigesimo quarto *Clotarii I regis Suessionensis.*

b *Cointius in Annalibus Francorum ad annum Christi* 533 *num.* 45 *de constructione hujus ecclesiæ meminit, eamque cum quarto Flavii præsulis Rothomagensis anno, et cum vigesimo secundo Clotarii regis conjungit.*

c *Ex superiori computatione liquet, hic aliquid deesse, et forsitan legendum esse* anno Dominicæ Incarnationis quingentesimo trigesimo tertio, *quem Cointius hujus ecclesiæ constructioni assignavit.*

F

d *Fere semper infelix est hic biographus, dum dies vel annos numerat, ut patet ex Cointio ad annum* 687 *num.* 11, *ubi hunc translationis diem ita refellit :* Manifestus autem error est in hoc calculo, quia festum Ascensionis ab anno Christi sexcentesimo duodetricesimo usque ad annum Christi septingentesimum septimum cum tertio Nonas Maii non convenit.

e Repa *est feretri operculum, ut Cangius in Glossario recuso ad hanc vocem variis exemplis probat.*

f Solidus *vel* solidum *est genus monetæ, quod forsan deducitur a* solidata, *quæ est stipendium unius solidi, quod datur militi, ut Cangius in laudato Glossario testatur.*

g *Hæc clausula in priori Actorum scriptore non legitur, quia is usque ad hæc tempora non vixit, cum num.* 9 *prioris Vitæ testetur, sese miracula* S. Audoëni *viventis ex discipulis ejus intellexisse.*

VARIÆ

EX EDITIS.

VARIÆ TRANSLATIONES

SACRI CORPORIS

Ex Thesauro novo anecdotorum apud Edmundum Martene tomo III, columna 1669 et sequentibus, quam editionem cum mutilo Ms. Rothomagensi contulimus.

CAPUT I. *Honorifica sacrarum reliquiarum reductio sub Normannis jam Christianis, et miraculum, quod Sanctus in pueritia patrasse dicitur.*

B

Corpus Sancti, quod ob irruptiones Normannorum

Licet, dilectissimi, in omnium nos festivitate sanctorum oporteat gratulari, præcipue tamen in sanctissimi ac speciosissimi patroni nostri atque antistitis Audoëni, quotiescumque evenit, celebritate, omnimodis condecet exultare, et dignis laudum præconiis Deum glorificare qui, talem populo suo providit pastorem, ac piissimum per omnia suffragatorem. Hanc ergo diem annua devotione recolimus, qua corpus ejus sacratissimum a Galliis relatum, universæ genti nostræ novæ exultationis infudit tripudium. Cum enim omnipotens Deus adoptivum sibi per fidem Galliæ populum, peccatis exigentibus, veluti quondam Israeliticam plebem sibi peculiarem a Chaldæis, per aliqua annorum curricula ab hostibus misericorditer flagellari permitteret, ne in æternum districta animadversione puniret; perfidæ ac crudelissimæ gentis Danorum exercitus ad prædandum, barbarico more conspiratus, piraticam exercens, cum ingenti classe Oceani lit- C tora occupavit, ac finitima quæque habitationis nostræ loca depopulando, et cremando consumpsit.

ubi delatum fuerat.

2 Tandem igitur per vastum Sequanæ *a* fluvium irruptionem faciens, Gemmeticense monasterium *b* cum omnibus ædificiis igne succendit, deinde Rothomagum metropolim adire disposuit. Quod ubi cives comperiunt, rabiem metuentes gentilium, sanctorum corpora exinde asportare statuunt. Monachi igitur beati Audoëni corpus assumentes, ad sui juris prædium nomine Condatum *c* detulerunt: sancti vero Nicasii *d* martyris reliquias cum sociis Wanbasio reposuerunt. Denique per multa annorum volumina, scilicet usque ad Rollonis *e* tempora, ibidem sanctorum requieverunt pignora. Hic itaque bellicosa fretus virtute et armatorum expeditione, velut fulgur lines irrumpens Galliæ, diversa urbium et municipiorum mœnia evertit, plurima quoque oppida ac rura cum ipsis sanctorum ecclesiis ad solum usque diruit, incendit, atque prædavit. Bella etiam acerrima cum Francorum principibus iniens, numerosas de Christianis strages dedit, nec ab aliquo valuit superari.

duce Normannorum ad fidem Christianam converso.

3 Tandem divinæ propitiatio majestatis respexit in orationem humilium, et debacchantium furorem compressit gentilium. Denique rex Francorum Carolus *f* cum Rollone pacis fœdus iniit, suamque ei filiam vocabulo Gislam, si titulum Christianitatis perciperet, jure conjugii se daturum spopondit, totiusque Normanniæ provinciam, quam sibi isdem Rollo debellando subegerat, regali munere liberaliter concessit. Anno igitur dominicæ Incarnationis nongentesimo duodecimo Rollo cum suo exercitu in sanctæ Trinitatis fide a Francone *g* Rothomagensi pontifice baptizatur, et Robertus in baptismate nuncupatur. Fit gaudium sanctæ Ecclesiæ pro tanti ducis conversione et gentilium salute. Fit exultatio sanctis in cælo angelis, et hominibus in terra bonæ voluntatis. Fit lætitia universis pro restituta pace regni et tranquillitate temporis. Terra diu cultore nudata inhabitatur, aratris et bobus exercetur, vineta putantur, et redivivæ copia fertilitatis Francia innovatur. Princeps vero novus, uti Constantinus, præteritorum pœnitens malorum totum se contulit ad ecclesiarum Dei, quas destruxerat, restaurationem, ad inopum defensionem, ad divinæ legis observationem, et sanctorum debitam venerationem. E

quem Rothomagenses per præsulem suum rogaverant.

4 Interea Rothomagenses super piissimi pastoris Audoëni sui corporali conquerentur absentia, et aëris siccitate nimia; illud insigne virtutis memoriter retinentes, qualiter idem Præco divini dogmatis, et tuba ductilis in domo Dei, Hispaniæ populis septem annorum circulis continua siccitate afflictis, quos verbo salutis et rore fidei conspersit, velut Elias pluviam cælitus impetravit. Hujusmodi ergo murmure populi et flebili querimonia præsulis ejusdem urbis, scilicet Franconis, aures percelluntur, et ad explendum tantæ rei negotium ejus animus instigatur. Nec mora, palatium principis adiit, suam totiusque plebis petitionem ac desiderium humiliter et opportune suggerit.

et de meritis sancti Viri instruxerant.

5 Percunctatur rudis Christicola quantæ dignitatis, quantæque fuerit excellentiæ Vir ille, pro cujus reliquiis universalitas tantopere elaboraret, et sibi restitui vehementer anhelaret. Tum præsul hoc doctus oraculo, aggreditur ore facundo sancti Antistitis seriatim vitam exponere in conspectu principis et procerum totius aulæ. F
Qualiter scilicet ab ipsis infantiæ rudimentis Audoënus senuerit probitate, quomodo sanctarum virtutum claruerit provectione, quam præpotens effulserit in miraculorum exhibitione, quam felici præsentis vitæ clausulam decoraverit resolutione, quantumve gloriosus existat in illo cælestis curiæ senatu coram Christo summo imperatore. His intentissime princeps auditis, in lacrymas resolutus, pro tanti Viri meritis in laudem prorupit nostri Salvatoris gratiarum omnium largitoris.

ipso duce petente.

6 Denique Rollo, qui et Robertus, a latere suo strenuos ad regem Carolum legatos dirigit, implorans amicabilibus verbis, ut suum antiquum sacerdotem Deo dignissimum Audoënum sibi reddi jubeat, et propriæ sedi metropolitanæ mature restitui faciat, quatenus moderni pacti jura ad invicem inconvulsa serventur, ne, quod absit, aliquo dissensionis offendiculo violentur. Ad hæc rex inclytus pro tam Christiani ducis fide ac devotione, Regi regum gratias agit; deinde ad Condatense oppidum sacri thesauri custodibus mandat, ut duci Normannorum satisfaciant, et beati Audoëni glebam ad propria remittant.

7 Nec

[*cum magno gaudio*] 7 Nec mora, acceleratur expleri negotium, quod divinitus provisum, vel a rege fuerat imperatum. Per loca etiam ecclesiarum, quibus transferendæ erant reliquiæ, clericis et monachis regia auctoritate mandatur, ut festivo more cum crucibus ac libris, cum cerostatis *h* et diverso processionis apparatu sacro corpori occurrant, et dignis exsequiarum laudibus ad solum usque Normanniæ deducant. Qui omnes alacri devotione decenter et ordinate procedunt, et Deum in sanctis suis gloriosum in hymnis et confessionibus benedicunt. Personabant undique chori psallentium, clericorum scilicet, monachorum, ac virginum, tinnulis vocibus diversa modulantium, carmina concrepantium. Cælestes etiam, ut credimus, non defuere exequiæ, et angelicæ phalanges militiæ in tam sancti Pontificis translatione, qui adhuc vivens sæpius angelorum fruebatur alloquio, et nunc in cælis perenni gratulatur consortio. Constat autem verissime totum illud mellifui itineris spatium miraculis refulsisse, licet temporis obsoleverint vetustate, et eorum, qui affuerant, impræsentiarum incuria et B remissione.

[*et comitatu*] 8 Francorum proceres cum innumerabili plebe feretrum subsequuntur de illius gloria hilares, de sui irrecuperabilis damni eventu admodum tristes. Lamentatur Gallia incomparabilis pretii thesauro spoliata, et totius decoris gemma de suæ stirpis utero procreata. Compatriotarum animus nimio percellitur mœrore, dolens ejus avelli a corpore, cujus ardentissimo fervebat amore. Sic itaque hymnis canora multitudine beati Confessoris glebam prosequente, ad confinium pervenitur, quo utriusque provinciæ meta dividitur. Inde Gallicanus populus ad propria cum mœrore regreditur; maritimus vero cum gaudio pastoris sui vestigia comitatur. Pervenientes denique ad locum, qui uno ab urbe distat miliario, sacrosanctum corpus, acsi solo fixum immobiliter constitit, nec ab ullo potuit moveri.

[*in Normanniam ... r ducitur.*] 9 Tunc omnibus stupore attonitis, ab his, qui sanioris erant consilii, veluti divinæ virtutis indicio admonitis, ad urbis mœnia aliqui præmittuntur: duci ac pontifici sacri corporis adventus nuntiatur. Mox a præsule civium multitudo convocatur, salubriter admonetur, ut contrito et humili corde, nudis pedibus, cum summa devo- C tione sacro corpori occurratur. Omnibus ergo compositis, quæ ad cultum et decorem pertinent festivæ processionis, universus tam ecclesiasticus quam monasticus ordo, cum ingenti populo ab urbe procedit, obviam pergens suo magno Pastori, velut quondam Hebræa plebs nostro Redemptori. Sic candidatorum triumphalis exercitus, cui juxta Apostolum in palæstra fidei viriliter agonizanti adversus invisibiles aëris hujus potestates indeficiens est colluctatio, suo claro Antistiti cum ingenti laudationum occurrit præconio.

[*ipse Dux sacris reliquiis occurrit.*] 10 Tunc princeps Christianissimus, Hunc, inquit, locum, quem paulo longius ab urbe digressi hucusque pedanei convenimus, amodo Longum-pedanum *i* nuncupari censeo, et ab hoc ad usque urbis mœnia, omnem, quæ infra adjacet, terram beato Audoëno liberaliter concedo, ut mihi, meisque hæredibus apud Deum existat præsidio. Quidquid autem antiquitus in terris et possessionibus ejus ditionis fuisse dignoscitur, ut sibi reddatur præcipio, et ejus venerabile cœnobium cum omnibus, quæ ad usum pertinent monachorum juxta priscorum privilegia regum, nostra auctoritate, ut immune et absolutum maneat ab omni judiciaria exactione, auctorizaliter constituo. Quod si quis inde huic venerabili loco aliquid calumniæ, aut quæstionis ingerere tentaverit, me primum requirat, me, inquam, sub manu Domini ejusdem ecclesiæ scutum protectionis et baculum defensionis. [EX EDITIS.]

11 His ita prælibatis et principali auctoritate et edicto roboratis, ante sacrosanctum corpus solotenus prostratus, et lacrymis perfusus oravit, malorum quæ in sanctos Dei commiserat pœnitens, et pro transactis reatibus graviter ingemiscens. Dehinc cominus accessit, et collum, ante gentili fastu superbum ac rigidum, nunc jugo Christi edomitum, mira cum devotione feretro submisit, et primus omnium amicas sibi bajulans gazas, illum ferre gaudebat, per quem facinorum veniam sibi obtinere a Deo nullatenus ambigebat. [*easque devote defert,*]

12 Aderant ibi et Dani jam ex lupis facti agni, nec ut olim prædæ cruentis rictibus inhiantes; sed una cum aliis pretiosas Sancti reliquias venerantes, juxta quod propheta, Leo, inquit, et bos simul comedent paleas. Nec enim ulterius belluina rabie humanum sitiunt cruorem, nec more gentilium sortilegorum, vel in extis pecudum rimantur divinationem; sed geminam ex animo complectuntur dilectionem, et inepta execrantes ludicra, et idolorum nænias, sanctorum pronixe expetunt interventionem. Resonabant undique compita viarum dulcisonis vocibus alternatim canentium, et diversarum copia symphoniarum. Ubi vero ad suburbana civitatis pervenitur, illud pium, ac solemne HOSANNA, quod Hebræorum pueri Domino Jerosolymam ingredienti consona vocis harmonia psallebant, beato Audoëno modulatur, et benedictus qui venit in nomine Domini, ab omnibus concorditer decantatur. Ad ejus namque felicem reditum super squallida siccitatis molestia se adepturos nullatenus ambigebant remedium. Ex corrupto etiam aëre tabida pestis erumpens humana passim corpora inficiebat, et plurimos improvisa morte perimebat. Ab hac igitur lethifera labe ejus eximi cupiebant oramine, qui multos ab inferorum eruit voragine. [*comitantibus Normannis jam ad fidem Christi conversis,*] [E]

13 Sic itaque ejus corpus sanctissimum innumeræ plebis frequentia constipatum cum hymnorum et laudum officiis, cum thymiamatum odoramentis in beati Petri apostoli ecclesiam reportatur, et ibi decentissime collocatur Calendas Februarii anno dominicæ Incarnationis nongentesimo octavo decimo *k*. Ubi hactenus summa excolitur veneratione, ad laudem Dei omnipotentis, et æternum ejus memoriale. At ubi populus ad propria discessit, per meritum gloriosi Confessoris, nubibus in aëre collectis, repente vehemens pluviæ inundatio erupit, et terram sitientem largiter infudit. Renovatur illud insigne virtutis, quod Hebræorum populis contigit, adventu egregii prædicatoris, cum adinstar Eliæ incumbens orationi ætheris claustra et nimborum obstacula patefecit. Denique specialis zeli constantia, et virgineæ integritatis gratia floruit, ut Elias. Cilicii asperitate corpus edomuit, ferro collum et brachia ventremque constrinxit; ut prolixo maceratus cum martyribus coronaretur agone, cum virginibus novum carmen virgo modularetur, cum angelis tripudiaret, cum Christo victor regnaret. [*et ingenti necro... ... multitudine,*]

14 Gaudebat tota Neustria paulo ante mœrore confecta, super divinæ dapsilitatis *l* opulentiam, et [*qui gaudebant propter miracula.*]

* EDITIS. et beati Audoeni præsentiam. Innumerabilium ad ejus sacra pignora languentium corpora convehuntur, et pristinæ sospitati reparantur. Purulentæ valetudines, illo medicante, curantur, et ab imminenti clade patria cælitus liberatur. O mira benignitas nostri Salvatoris! O præcellens gloria sanctissimi Confessoris! Ejus precibus cælum reseratur, ejus meritis lethifera pestis effugatur; ipso præsente, mundus respirat, quo absente, bellis attritus gemebat. His ergo signorum liquet indiciis et rerum colligitur argumentis, quod nullus Audoëno præstantior meritorum gloria, potentior virtutum efficacia in tota aliquando exstiterit Gallia.

inter quæ narratur unum. 15 Ab ipsis enim infantiæ cunabulis quantum Deo placuerit, unius e multis astipulatione comprobatur miraculi. Miro namque auspicio venerabilis jam portendebat Dei provisio, qualis foret futurus in pontificali officio. Cum enim inter paternos lares adhuc Christi lucerna delitesceret, et pia mater Aiga puerum nutricaret, quadam die, non sine divino, ut reor, instinctu solito instantius matrem commonet, ut sibi balneum citius præpararet. Cui illa, non possum, inquit,
B tam cito, fili, quia deest aqua in præsenti, unde valeat fieri. Fons enim est in prædio monialium Dei genitricis Mariæ, unde debemus haurire. Supersedendum omnibus, donec prius hauriant ad proprios usus, in quorum cespite manat Dei voluntate. Ad hæc Puer eximius Petri fide præditus: Aderit, inquit, nobis Dominus per omnia potentissimus, caritate profluus, et lymphæ copiam nobis nostræque terræ colonis ministrabit, qui potum sitienti populo ex arida cote propinavit.

quod sanctus in pueritia patrasse dicitur. 16 Hæc dicens virga, quam manu gestabat, in nomine sanctæ Trinitatis rupem percussit; statimque fons vivus erupit, qui cursus sui rivum ad usque limitem ejus ditionis extendit, ibi hiatum faciens terram subintravit *m*. Liquido enim ostendit quod sui usibus Famuli Dominus scissa de silice novos latices elicuit, qui corda famulorum arentia irrigaturus erat divinorum dogmatum fluentis. Talis igitur infantiæ primordium decuit hunc Virum, quem sibi assumpsit in sacerdotem ad multorum expiationem, qui in Melchisedech stigmate *n* quotidie sub forma panis et vini in altaris offertur libamine. Hic quoque
C adinstar Moysi; qui expansis in altum brachiis crucis speciem præferentibus in monte pro Hebræis orabat cum Amalech præliantibus, crucem Dominicam ferens in corde; et in virtutum sublimiore monte pro universa plebe assidue supplicabat Regi gloriæ. Nunc etiam Patri spirituum præsentissimus, et divinæ majestatis speculator limpidissimus, eorum non desinit esse pius interventor in cælis, quibus sui amoris pignus tam pretiosum reliquit in terris.

ANNOTATA.

a *Sequana est notissimus Galliæ fluvius, qui vernacule nunc* la Seine *vocatur.*

b *Gemmeticum, vulgo* Jumieges, *est celebre Ordinis Benedictini monasterium, in diœcesi Rothomagensi situm, cujus originem et progressum Arturus du Monstier in sua Neustria pia pag.* 259 *et sequentibus fuse describit.*

c *Franciscus Pommerayus in Historia abbatiæ* S. Audoëni *lib.* IV *cap.* XI *antiquum et præsentem Condatensis Prioratus, qui in diœcesi Suessionensi situs est, statum Gallice describit.*

d *De hoc S. Nicasio episcopo Rothomagensi* D *agetur die* XI *Octobris, quo simul cum sociis in Martyrologio Romano annuntiatur. Interim de translatione eorum ac miraculis in itinere patratis consuli potest vetus instrumentum, quod Edmundus Martene in Thesauro anecdotorum tomo III a col.* 1677 *edidit, et ubi col.* 1680 *leguntur sequentia:* Interea monachi Condatensium, ingruente inedia, beatorum martyrum Nicasii ac Scuviculi cum reliquiis beati Quirini ad orientalem Franciæ plagam, quæ Lotharingia nuncupatur, in locum nostræ possessionis, qui Wambasius dicitur, detulerunt *etc.*

e *Pagius in Historia critico-chronologica ad annum Christi* 876 *num.* 18 *ex diversis auctoribus probat, Rollonem eodem anno* 876 *in Normanniam irrupisse.*

f *Hic est Carolus cognomento simplex, qui anno Christi* 912 *cum Rollone fœdus iniit, ut infra narrabitur.*

g *Pommerayus in Historia Gallica præsulum Rothomagensium pag.* 238 *asserit, Franconem anno* 919 *obiisse, et ab Odorico Vitali ornari hoc elogio metrico:*

Surrexit Franco, plebis bonus auxiliator, E
Rollonem lavit sacro baptismate Christi.

h Cerostata *vel* cereostata, *id est candelabra, quæ per se stant, vel in quibus cerei stant, ut ait Cangius in Glossario, ubi plura ad hanc vocem legi possunt.*

i *Teste Pommerayo in Historia abbatiæ* S. Audoëni *lib.* II *cap.* VI, *locus ille nunc vernacule* Long pan *vocatur. Hinc parochus de Maneval in Historia Normanniæ appellationem illam sic explicat, quasi deduceretur a* longus pæan, *eo quod in isto sacrarum reliquiarum occursu longa cantica in signum victoriæ vel triumphi decantata fuerint. Sed Pommerayus ibidem hanc etymologiam rejicit, et hoc nomen a longo et pedaneo incessu deducit, quæ explicatio ex hoc veteri instrumento confirmatur.*

k *In apographo nostro Rothomagensi legitur, id factum esse* anno Dominicæ Incarnationis nongentesimo decimo. *Sed neutra hæc epocha defendi potest, et verosimiliter ab amanuensi corrupta est, cum Rollo ante annum Christi* 912 *non fuerit conversus ad Christianam fidem, et anno* 917 *ex hac vita discesserit.*

l *Dapsilitas hic pro liberalitate usurpatur, ut ex sensu patet, et sæpe alias annotatum est.* F

m *In apographo nostro Rothomagensi ad gloriam* S. Audoëni *de fonte illo adduntur sequentia:* Mos est autem accolis loci illius, febris incommodo laborantibus, montis jugum ascendere et ex perspicui fontis latice de rupe manantis, recuperandæ gratia salutis haurire: nam et febricitantibus remedium et omnibus indeficienter potus tribuit alimentum.

O qualis medicus, Regis cælestis amicus,
Qui contra morem fundit de rupe liquorem,
Ut Moyses quondam de saxis elicit undam.
Sicca silex stillat, latices ad jussa propinat;
Qui signum cumulant, dum morbida corpora curant.
Hæc tu, Christe, facis; hæc mira potens operaris
Audoëne pater, quem * cernis semper ovanter
Solem justitiæ fontem de fonte sophiæ.

* forte qui

n *Hic vox* stigma *ponitur pro modo vel ratione, quemadmodum in auctiore Cangii Glossario videre est.*

CAPUT II.

Caput II. *Post diversas sacri corporis translationes frustra tentatur illius furtum, idemque postea integrum ac incorruptum invenitur.*

Corpus Sancti, quod Rothomagi sepultum fuerat.

Beatissimo igitur Audoëno post hujus laudabilis vitæ cursum feliciter migrante ad Dominum, et præclara totius Galliæ lucerna repente ab oculis sublata mortalium, sanctissimum corpus ab episcopis et abbatibus et utriusque ordinis religioso conventu, procerum quoque ac innumerabili plebe reverenter et honorifice est traditum sepulturæ in ecclesia beati Petri apostolorum principis, in loco, quem sibi ipse præparaverat, in sarcophago Pario marmore decenter constructo, ubi requievit annis tribus et mensibus novem. Qui beatus Confessor quantum cælicolis de suo adventu infudit lætitiam, tantum terrigenis de abcessu reliquit mœstitiam.

post tres annos honorifice elevatur.

18 Post hæc translatum sanctum corpus ejus a beato Ansberto successore suo, et positum ad orientalem plagam altaris sancti Petri apostoli die Ascensionis Domini cum ingenti decore et tripudio cunctorum, et ita ab omni corruptione integrum est repertum, ac si eodem die fuisset sepultum. Fecitque super eum præfatus pontifex mausolæum ex auro et argento ac gemmis pretiosis, ubi requievit annis centum sexaginta quinque *a*, scilicet usque ad tempora Normannorum, qui gentili rabie furentes vastaverunt Rothomagum, et succenderunt monasterium ipsius Idibus Maii anno Dominicæ Incarnationis octingentesimo quadragesimo secundo, regnante Carolo rege Francorum. Tunc a Riculfo *b* Rothomagensi archiepiscopo, et ab episcopis et abbatibus totius regni sacratissimum corpus elevatur, et totum ex integro sine aliqua sui diminutione cum digno honore in feretro auro gemmisque pretioso collocatur.

ac inde ob metum Normannorum alio transfertur.

19 Inde etiam ob metum infandorum gentilium a monachis Wadiniacum deportatur, ubi aliquot annis miraculis coruscantibus requievit. Post hæc invalescente sævitia paganorum, et hostium dictim crescente exercitu, cum omnis pene occiduæ regionis provincia crebris irruptionibus, et incendio depopularetur, prædicti monachi sancti Audoëni, et sanctorum martyrum Nicasii, Quirini, et Scuviculi corpora ad villam suam Condatum transtulerunt. Rollone igitur seu Roberto, Deo aspirante, facto Christiano, sopito bellorum turbine, et sereno pacis tempore reddito, superni Imperatoris clementia sanctissimi rursum Patris nostri membra a Galliis relata cum ingenti gloria propriæ ecclesiæ Rothomagensi sunt restituta.

Duobus monachis illud redu tum

20 Tempore vero Richardi *c* primi cognomento Senis, egregii Normannorum consulis, qui ecclesiam beatæ Trinitatis Fiscanni e fundamentis construxit, duo monachi e Francia venerunt votum habentes et consilium, ut, si a Deo sibi permitteretur, clandestino noctis silentio sanctissimi Patris nostri glebam effracto loculo furtim subriperent, et secum efferrent. Triduanum itaque prælibantes jejunium cum vigiliis et instantia precum, tertiæ noctis in conticinio sacrorum custodibus alto sopore depressis, latenter ad feretrum accedunt, ut thesaurum exinde pretiosissimum asportaret, et nobis irreparabile damnum et intolerabilem luctum, immo potius totius Normanniæ genti justitium inferrent.

frustra furari tentantibus.

21 Verum typicus ille Samaritanus, qui custodit Israël, nec dormitat in ævum, cujus Audoënus seraphim more speciali ardet amore, invasores sacri templi cæcitatis animadversione percussit *d*, omnium etiam membrorum illos virtute privavit. Tunc illi divinæ advertentes ultionis signum, sacrilegi reatus veniam petunt, et pro suorum incommoditate membrorum Salvatoris nostri, sanctique Præsulis clementiam solotenus deposcunt. Illico pius Dominus sui Servi meritis clementer illis indulsit, discussa caligine oculorum, lumen reddidit, et pristinum in membris vigorem restituit. Qui diluculo ascensis equis, fuga discesserunt, nec ultra in his partibus comparuerunt.

Sanctus apparet Richardo.

22 Eadem nocte, qua hæc acciderunt, præfato duci Ricardo apud Bajocas *e* remoranti, ibique palatium sibi et arcem fabricanti, Audoënus pontificalibus infulis redimitus in somnis apparuit, bisque eum admonuit, ut ocius surgens Rothomagum properaret, et Hildeberto *f* abbati imperaret, quatenus ecclesiæ suæ diligentiorem curam atque custodiam adhiberet, et ante lucem maturius fratres excitare satageret. Cui adhuc soporis ignavia pigritanti et moras in surgendo facienti, præclarus Pontifex tertio minaci vultu et terribili assistens, et baculum non pastoralem, sed tamquam detruncatæ alicujus hastæ partem manu gestans, ita eum sub quadam invectione redarguit: Tu, inquit, tibi et heredibus tuis palatia et arces construis, mundique præpolles divitiis, et vario vestimentorum ornatu procedis: tui vero antecessores ab exteris et barbaris nationibus erumpentes, prædia et facultates, quas Deo et mihi servientibus divina pitulante gratia dederam, deprædando et incendendo abstulerunt.

eique vel quorum suarum neglectum exprobrat,

23 Insuper etiam vestimentum meum aureum monachi mei, famis compellente inedia, detraxerunt, et multarum incommoda egestatum in sua peregrinatione et fuga me secum ferentes ob metum et rapacitatem crudelium paganorum pertulerunt. Verbis quoque addens verbera, beatus Confessor adjecit: Vide, inquit, vide, ut competenti me tunica operias, ecclesiam meam aliorumque sanctorum humili devotione excolas, ne forte, quod absit, typo elatus superbiæ, æternæ subeas tormenta gehennæ. Replicavit etiam insidias monachorum ejus glebam noctu clam custodibus auferre molientium. His ita dictis, relicto baculo, disparuit. Tum princeps tanto visu attonitus, simulque timore perterritus, extemplo, quæ viderat, aulæ suæ primoribus narrat, et ad indicium veritatis baculum monstrat.

qui hac visione territus,

24 Inde ubi prima aurora polo stellas fugavit, ascensis perniciter equis, Rothomagum ipso die jejunus pervenit. Statim vero ut monasterium eminus inspexit, de equo desiliens, et nudis pedibus humiliter incedens, baculum, quem diximus, manu gestans, stipatus suorum agmine procerum, ad aram sancti Pontificis humiliter accessit, solotenus preces cum lacrymis fudit, lignum coram feretro posuit, multaque ibi donaria obtulit. Deinde accito venerabili abbate supra nominato, visionem quam viderat seriatim exposuit, et de monachis, quod a beato præsule

EX EDITIS.

sule audierat, requisivit, quod ita veraciter factum fuisse cognovit.

multa dona obtulit apud sepulcrum Sancti.

25 Quamobrem prædicto patri interminando præcepit, ut in eadem ecclesia tam die quam nocte semper duo lucerent luminaria, unum scilicet coram altare beati Petri apostoli, alterum vero ante aram beati Audoëni pontificis, qui sunt duæ olivæ et duo candelabra ante Dominum æterna claritate micantia. Deputatis proinde æditius, et custodibus idoneis, qui ibidem excubias agerent, et pretiosas pignorum gazas, vel aliqua quæque ornamenta diligenter servarent; ipse princeps inclytus dedit sancto Audoëno villam, sancti Martini nomine nuncupatam, et decimam villæ, quæ Ros dicitur. Deinde peritos accersiens aurifices, tradidit eis copiam auri et gemmas pretiosas ad deaurandum et decorandum sancti Præsulis feretrum.

illudque coram pluribus aperiri jubens.

26 Consummato denique hoc opere, convocatis episcopis et abbatibus ac optimatibus suis; fecit detegi sanctissimi Antistitis membra a quatuor monachis Religiosis ejusdem monasterii cum magno metu et reverentia. Inventum itaque totum corpus integrum cum capite *g*, et absque B ulla imminutione, sicuti a venerabili archiepiscopo Riculfo fuerat compositum. Tunc cum magnis laudum præconiis pallio valde pretioso involutum, et sindone munda coopertum, sicuti repertum fuerat, integerrimum repositum est in scrinio cum circulis ferreis, quibus se vivens constringendo afflixerat pro ejus dulcissimo amore, qui nos in cruce, propria redemit passione. Ipsum vero scrinium in feretro est reconditum, auro gemmisque decoratum. Ibi ergo beati Audoëni corpus sacratissimum beatæ resurrectionis diem expectat, ut geminam incorruptionis stolam et perennem gloriæ coronam a Christo percipiat.

corpus ejus integrum et incorruptum invenit.

27 Adfuerunt huic tam felici obsequio et digno spectaculo dux ipse egregius Ricardus cum conjuge sua Albereda nomine, et filio Roberto cognomine Dano, qui defunctus sepultus est apud sanctum Petrum Carnoti *h*, et cum aliis filiis et filiabus ex eadem uxore. Adfuerunt etiam domnus Hugo ejusdem sedis archiepiscopus *i*, Ricardus Baiocensis episcopus *k*, Rogerius Lisiacensis *l* episcopus, Gerardus Ebroïcensis episcopus *m*, Hildebertus abbas ejusdem mona- C sterii, Mainardus abbas sancti Michaëlis de monte, Frotmundus abbas sancti Taurini Ebroïcensis, et alii multi venerabiles episcopi et abbates. Convenit quoque innumerabilis [multitudo] monachorum, clericorum ac procerum totius regni, et alia plebs copiosa. Quatuor vero monachi, qui sanctissimum corpus, ut prædictum est, detexerunt, occulta Dei dispositione ipso anno ad Dominum migraverunt. Hæc idcirco, dilectissimi, compendiose digessimus, quemadmodum veridica a majoribus nostris relatione comperimus, ut plane et absque ambiguitate sanctissimi patris nostri Audoëni corpus integrum, et ab omni membrorum parte imminutum, haberi apud nos, ut prædiximus, credatur.

ANNOTATA.

a *In secunda Vita legitur ibi corpus quievisse* annos centum sexaginta duos. *Sed Cointius in Annalibus Francorum ad annum Christi* 841 *num.* 24 *utramque illam annorum computationem variis argumentis impugnat, et ex iis ibidem sic concludit :* Inde sequitur, S. Audoënum D anno Christi sexcentesimo octogesimo tertio feliciter ad Deum migrasse, ejusque corpus quarto post anno, sive anno Christi sexcentesimo octogesimo septimo ab Ansberto successore in eminentiori ac decentiori loco collocatum fuisse, quod et tomo quarto demonstratum est. Ergo a prima translatione, cujus auctor sanctus Ansbertus, ad alteram, quæ propter imminentem Nortmannorum adventum facta est, sive ab anno Christi sexcentesimo octogesimo septimo ad octingentesimum quadragesimum primum non anni centum sexaginta quinque, sed centum dumtaxat et quinquaginta quatuor effluxerunt.

b *Pommerayus in Historia Gallica præsulum Rothomagensium dicit, hunc Riculfum ab anno* 872 *usque* 876 *ecclesiæ Rothomagensi præfuisse.*

c *Hic Richardus Normanniæ Dux cognomento Senex, anno* 996 *e vivis excessit, ut Pagius in Critica historico-chronologica ad eumdem annum num.* 17 *probat.*

d *In apographo Rothomagensi interseruntur hæc verba :* manus eorum et brachia contorsit.

e *Bajocæ vel etiam Baiocum est urbs episcopalis Galliæ in Normannia sub archiepiscopo Rothomagensi, et nunc vernacule* Bayeux *vocatur.* E

f *Pommerayus in Historia Abbatiæ* S. Audoëni *de hoc abbate agit, eumque anno* 1006 *mortuum esse affirmat.*

g *Hanc sacri corporis et capitis integritatem, quam auctor hujus narrationis adhuc suo tempore perseverasse sub finem innuit, cum Anglicis reliquiarum translationibus conciliare non possumus, ut in Commentario prævio* § v *indicavimus.*

h *Carnotum vel Carnutum, vulgo* Chartres *episcopalis Galliæ urbs, quæ octodecim leucis in occasum hybernum a Lutetia Parisiorum distat.*

i *Odericus Vitalis nobilitatem et vitia hujus antistitis Rothomagensis apud Pommerayum in Historia præsulum Rothomagensium pag.* 241 *exprimit hoc duplici versiculo :*

Hugo successit legis Domini violator,
Clara stirpe satus, sed Christi lumine cassus.

k *Hermantius in Historia Gallica diœcesis Baiocensis, quæ anno* 1705 *Cadomi impressa est, pag.* 123 *et sequente hunc Richardum episcopum Baiocensem memorat, et illam sacrarum reliquiarum visitationem, quæ difficultatibus chronologicis non parum obnoxia est, anno Christi* 955 *collocat.* F

l *Apud Sammarthanos inter episcopos Lexovienses (ab appellatione vernacula urbis* Lisieux *his auctor Rogerium præsulem* Lisiacensem *cognominat) invenimus Rogerium primum, cujus ætas anno Christi* 1022 *affigitur. Verum iste hujus nominis episcopus Lexoviensis huic sacrarum reliquiarum visitationi interesse non potuit. Quapropter a novis Galliæ Christianæ editoribus in his tenebris lucem exspectabimus.*

m *Hic episcopus Ebroïcencis a Sammarthanis inter testes prædictæ visitationis collocatur, et ab ipsis* Geroldus *nominatur, ejusque ætas ibidem anno circiter* 970 *affigitur.*

A

MIRACULA,

QUÆ POST OBITUM SANCTI CONTIGERUNT,

a

Auctore Fulberto *a* monacho, et plerumque coævo teste.

Ex Mss. codice Rothomagensi monasterii S. Audoëni, cujus apographum P. Fredericus Flouetus anno 1644 ad Majores nostros misit.

B

PROLOGUS.

Auctor indicat. b

Rogatus nuper a Fratribus, sed præcipue ab ipso Patre Nicolao *b*, in historiam beati Audoeni superaddere miracula, quæ per eum post evictum seculum et consummatam felici certamine præsentis vitæ militiam modo effulsere, vel quæ nostris adhuc temporibus ad sepulcrum ipsius præsenti visu cernimus operari, cum essem impar viribus, attentare Opus, peritissimis viris formidandum, longe refugeram, ne pretiosa materia, rustico stylo exarata, urbanis auribus sordere videretur: etenim fidelium mentibus ad beatam vitam et cælestem militiam sufficere satis arbitrabar exemplar, quo vitæ et conversationis ipsius textus commemoratur. Reputans igitur tardam ingenii difficultatem, conticere penitus ab injuncto officio deliberabam, cum mihi in somnum resoluto *c*, sub profundo noctis silentio, adstitisse visa est speciosa quædam cum veneranda canitie persona, quam vultus dignior pontificalibus infulis venustabat.

se in somno vel visione monitum fuisse, C

2 Hæc velut indignatione permota, baculo, quem forte gestabat, latus impulit, ac specie terrentis in hunc modum me arguit; Quid tu, inquiens, tanto tempore inani otio deditus, et nihil utile reddens, locum sine fructu ut fatua ficus occupas, et quem alter exercere poterat per studium boni operis, tu per desidiæ umbram premis? Quid tu fraternos monitus contemptibiliter ducis? An tu defossi talenti rationem aliquando haud exigendam arbitraris? Esto; de ingenio tuo trepides; verum studiis fidelibus ille nescit abesse, qui ait: Dilata os tuum, et ego adimplebo illud. Hic ego incussu baculi et vocis horrore consternatus, dum vocem increpantis ambiguam discutere attentius insisto, animadverti de contemptu fraternæ monitionis inobedientiæ reatum in me damnari.

ut hæc miracula conscriberet.

3 Nihil igitur ultra dissimulandum arbitratus, licet trepidus, obedienter suscepi, quod ante humili obstinatione refugeram; et quia Legifer noster ait, Non apparebis in conspectu meo vacuus, ingratum me fore timebam, si, dum alii doctrinæ spiritalis phialas offerunt, ego vel rusticanæ simplicitatis in tabernaculo Dei cyathos non offeram; cum certe paupertinæ viduæ munusculum grandia donativa divitum præponderare veritatis judicio noverimus. Hæc idcirco dixerim, ut, dum inculti sermonis paginam prudens lector inspexerit, non audaciæ facti confidentiam, sed obedientiæ vota perpendat. EX MS.

ANNOTATA.

a *Mabillonius in veteribus Analectis, quæ anno 1723 Parisiis in folio recusa sunt, pag. 226 in Annotatione ad Acta præsulum Rothomagensium de collectore horum miraculorum ita meminit :* Præmissa pontificum Rotomagensium Acta litteris mandavit anonymus cœnobii sancti Audoëni ejusdem urbis monachus, ad cujus autographum hæc editio exacta est. Vixit is Gregorio VII Pontifice, Johanne archiepiscopo Rotomagensi, abbate monasterii sancti Audoeni Nicolao; non alius forsan, quam Fulbertus ejusdem loci cœnobita, qui librum de miraculis sancti Audoëni hactenus ineditum ei Nicolao abbati nuncupavit. *Pommerayus in Historia Abbatiæ* S. Audoëni *lib.* I *cap.* XXIII *num.* 2 *hæc miracula etiam Fulberto adscribit, et lib.* III *cap.* XXXI *fusius de illo agit.*

b *Nicolaus ille abbas sæculo* XI *floruit, ut in fine Commentarii prævii monuimus.*

c *Propter hanc phrasim dubitare quis posset, utrum auctor hæc in somnio visus sit videre, an ex vera visione vel cælesti revelatione illam Dei voluntatem cognoverit.*

TITULI VETERUM CAPITUM

Cap. I. Ad tumulum sancti Audoëni qualiter quidam Romanus ex diuturnitate languoris remedia promeruit salutis.

II. Alius quidam paralyticus a Gargano advenit, salutemque integram reportavit.

III. Arvernici cujusdam curatio non dissimilis a Turonis advenientis.

IV. Astipulatio rei gestæ super quadam presbyteri sorore, qualiter in absentes etiam ægrotos Sancti meritum enituerit.

V. Quomodo ecclesiæ sancti Michaëlis propter quosdam sacrilegos inferri renuerit.

VI. De quodam captivo, Sancti per meritum liberato.

VII. Per umbram sacri feretri puerum septennem, mutum a nativitate redditum voci [auctor narrat.] F

VIII. De quodam fulminato ob contemptum beati Viri, denuo reddito sanitati.

IX. De quadam contracta directa.

X. De duodenne puero muto, linguæ officio reddito.

XI. De juvene sanato, ab inferiori membrorum parte præmortuo.

XII. Quomodo fur quidam, sacrilegio perpetrato intra Sancti diversorium contractus corruit; sed post reatum confessus, sanari meruit.

XIII. De alio fure divinitus, ne effugeret, impedito.

XIV. De septenni puero cæco, visui proprio reddito.

XV. De duobus mutis, linguæ officio instauratis.

XVI. Qualiter fur, se viatorem simulans, matri familias cuidam pelliceam subduxerit, utque fuga inhibitus, postmodum deprehensus fuerit.

EX MS.

Caput I. *Portentosa historia cujusdam civis Romani, qui variis morbis afflictus, apud sepulcrum S. Audoëni in Normannia perfectam sanitatem mirabiliter obtinuisse dicitur.*

Cap. I. Paralyticus quidam Romæ

Romæ quidam pater familias longa corporis invalitudine distentus, cum vitæ supremum diem imminere sibi sentiret, filium suum, quem unicum habebat, patrimonii quidem sui heredem, non heredem salutis reliquit: nam is ab utero matris surdus et mutus, nullo ad humanos usus membrorum vivebat officio. Enimvero unum, quem ex tota familia prudentiorem adverterat, servum huic custodem corporis et totius B census pater moriens præfecerat. Erat illi domus haud longe ab ecclesia beatæ Mariæ ad Martyres *a*, ad quam oratum persolenniter [filium] asello impositum præfatus servus conducere, hinc ad domum reducere consueverat, quia in ascensu et descensu debilis herus alieno semper egebat auxilio. Verum quia ipsam corporis invalitudinem, non Deo, sed meritis suis semper imputare meminerat, non usquequaque illi abfuit respectus supernæ miserationis, quæ non sine remunerationis exemplo patientiam ipsius manere volebat.

a Deipara monetur,

2 Porro in ecclesia memorata dum sacra solennia inter ceteros exspectaret, leni quidem sed non inani somno exceptus, inter ipsam sacri mysterii celebrationem dormitare cœpit; cum ecce puella quædam sibi visa est adstitisse, virgineo decore et habitu speciosa, quæ summa vestis lacinia hominem a vertice tactum leniter præmonuit: Quid tu, inquit, miserande juvenis, otiosus inter sacra mysteria dormis? An membrorum debilium opem medicinalem quæris? Cui cum mugitu quodam desiderii affectum, quoad poterat, exprimeret, tunc primum licet difficulter C audiens, qui numquam audiverat, illa respondit: Si medicinam corporis et animæ requiris, ne tanto formides laboriosum omne subire, quin occidentalem plagam Nortmannicæ regionis perquiras, et sepulcrum beati Audoëni, quod Rothomagensis urbis vicinis mœnibus proximum constat, adire contendas: ibi enim, si credulus accedis, auribus et linguæ officio innovatus, membrorum omnium optata salute donaberis.

ut in Normanniam ad tumulum S. Audoeni tendat.

3 Hic miserandus juvenis insolita vocis novitate turbatus, sed de salute cupidus, familiarem bajulum admugitare cœpit, qui mox occurrens, utpote quem ad familiarem casam *b* rediturum opinabatur, miserabile corpus circumplexus, asino superposuit, et iter prævius ire cœpit sperans, ex vestigio pecualem sellarium ex more subsequi. Mira res! Asinus longe aliam viam aggredi cœpit, eam ipsam stratam *c*, quam Nortmanniamredituri nostrates tenere consueverant. Jam aliquantulum servus ille processerat, cum subinde respectans, sessorem cum asino alias tendere videt, et viæ errore deceptum æstimans; Quo, inquit, miser, infelix, quo tu? Oculos amisisti, qui viam semper assuetam jam trigena vice recognoscere nescis? Hoc de te semper D sperare mihi poteram, quod de die in diem pejus rueres, quod deficientibus membris, sensu quoque deficeres.

et indignanti servo suo,

4 Sic impos animi raptim obvius accurrit, et miserum animal fustibus cædens ad consuetudinariam semitam cogere tentabat; sed nec vi aut verbere ab incepto animal inflecti poterat. Nec minus languidus sessor, quamlibet diris verbis objurgatus, inflecti a sententia nequaquam poterat. Victus tandem servus, velit, nolit, repugnare ultra desistit; sed abire eos dira satis imprecatus permisit æstimans, haud longius eos abituros, nihil minus arbitratus, quam externæ regionis plagam adituros. Relinquens ergo illos, Ite, inquit, quo tenditis. Certe stultitiæ vestræ me hodie socium aut coadjutorem non habebitis. Ego potius domum, quæ necessaria sunt, factum aggrediar. Utinam mihi hodie nuntius occurrat, qui utrumque in eloacam aliquam præcipitem ruisse nuntiet! Quis te, infelix, si opus fuerit, de turpi asello deponat vel relevet, vel etiam ad requisita naturæ tibi subministrabit? Nisi me animus fallat, non me hodie visurus es, donec mihi hujus erroris pœnas pendas. E

duobusque cælitibus in itinere opitulantibus

5 Hæc fatus, relicto hero, domum turbatus regreditur: et ecce occurrunt languido duo vultu et habitu reverendi seniores, unus ad dexteram, alter ad sinistram, qui exhilaratis vultibus iter prævium placide man[ib]us illi complanabant. Hi socii itineris per plana et ardua famulati vel subministrantes nusquam illi patiebantur abesse. Exemplum sane congruum ad comprimendam superbiæ execrabilis nauseam; quod vivi jam cæli concives mortali ægro famulari etiam nec ad naturæ humilia renuissent: quod certe ad nostrum judicium factum dixerim, quibus si sors obtulerit aut carne ulcerosum, aut veste sordidum, nostram mox in eo naturam despicere non veremur. Talibus præcursoribus homo iste accuratus, Nortmanniam usque devenit, ut ne in vicis, in urbibus, in locis hospitalibus nihil omnino, quod suis foret usibus expedibile, deesse videretur; imo suos hospites omnes ad benevolentiam adeo concordes expertus est, ut quidquid usus postulasset, superabundanter illi præstarent. An illud silere debemus, quod introductus hospitio ab oculis subito eos amittebat, in egressu matutino sibi semper adstare cernebat? F Tali, ut diximus, comitatu, tali famulamine suppeditatus, nostra usque mœnia subintravit.

mirabiliter eo devectus,

6 Erat quidam famulus, Nortbertus nomine, monasticis usibus semper exhibens ministerium: hujus hospitium sabatho ad vesperam improvisus cum asino suo languidus intravit. Erat forte idem famulus aliis rebus gerendis intentus, cum uxor ipsius hominem ignotum intra casam conspiciens territa exclamavit: Quis, inquit, o mi vir, hominem istum introduxit? Hinc conversa ad hominem, Merito sane, inquit, cum magnis colaphis hinc pulsandus es, o homo, qui alienum hospitium injussus subintrare præsumpsisti. Ille nihil econtra: quid enim contra ille referret, qui surdus et mutus nec jurgantis vocem intelligebat, nec verbum ex ore proferre valebat? Tamen asello insidens stat immobilis exspectans, qui de asello miseratus deponat. Ad vocem tamen mulieris maritus excitus occurrit, hominem rogat, quid, aut unde, aut quare introierit. Cum ille non verbum, sed mugitum redderet, intellexit vir sanioris consilii, ob instaurationem sui, patrocinia beati Audoëni hominem requisisse, et pronior

A pronior ad clementiam inter amplexus suos depositum languidum cibo et potu perfovit, sanguinarium *d* stabulo inductum nihilominus fœno refecit.

d

ceream candelam.

7 Cœnatus postmodum languidus ceram sibi emi ad candelam faciendam, dum voce non poterat, signo, quo expressius nequiverat, id est manibus coaptantibus postulabat, et hujus rei gratia nummum unum, quem constrictum nodo depensum e collo portabat, mitti debere innuerat hospiti suo : de qua cera illud memoria dignum constat, quod, dum nec ad unam candelam vix tota sufficere potuisset, sane in duodecim cereos excrevit tantæ magnitudinis singulos, quantum hujusmodi portio empta ad unum solum sufficere potuisset, stupentibus cunctis et maxime hospite illa, quæ inter manus suas cereum liquorem crescere sentiebat. Ait maritus : Quid sibi vult hoc, conjux, unam in duodecim partiri ceram ? Unde tot cerei ? Unde, cum pro uno homo iste argenteo emisit ?

quæ inter manus miraculo multiplicabatur

8 Parcius, inquit mulier, loqui memineris, ô mi vir, nec factum istud temere reprehenderis. Millies ego ad altare patris nostri Audoëni B portandas effeci candelas : simile huic nec visu nec auditu scire aliquando prævalui. Ni me igitur debilitatis species dimoveret, audenter fateror, Dominum hoc in homine habitare. Unde me et ipsa reprehendo et ago pœnitentiam, quod aliquid durum contra eum misera fuerim elocuta. Sane juxta æstimationem, ceræ [materiam] ligno torquens ego primum extenderam, quam in consummationem cerei dum totam penitus consumpsisse [me] æstimaram, miro modo inter manus meas regerminatum liquorem succrescere vidi ; et quamvis tacita expavissem, visum mihi fuit, debere et alium ex occulto Dei dono conficere : quod dum fecissem, similibus incrementis in manibus meis cereum sensi liquorem renasci in duodecim ex unius nummi pretio, aut quod verius constat, dono superno, ut consideras, non phantastico, sed materiali, ut palpare licet, liquore cereos.

ad altare S. Audoeni offert.

9 Miratus pater familias præsentis facti miraculum, hominem jubet religiosius tractari. Jam vero ad monasterium cum uno ex cereis offerri se, signo, quo poterat, exposcebat : quod mox ut intelligere præfatus Nortbertus potuit, assum- C ptis famulis, hominem ad ecclesiam perferri hortatur ; gaudet et ipse atque etiam singuli manus apponere. Perlatus æger ad ipsum usque altare, cereum supposuit, quod fusis uberrimis lacrymis deosculatus, amoveri se vix patiebatur. Hinc pavimento expositus, orationi prolixius incubuit.

et prodigiose ex hospitio in ecclesiam venit trans,

10 Stabat forte a dextero latere altaris Martinus quidam secretarius ecclesiæ hæc omnia diligenter contemplatus, ac Nortbertus ægrum suum longius immorantem ad diversorium, quia nox diem superveniens clauserat, referri jubet ; quem circumplexum famuli inter ulnas suas ad hospitium reportantes, stratu mollissimo fovendum collocarunt, nec minus ipse pater familias et tota simul familia clausis ostiis et seris ac vectibus firmiter obseratis, cubitum omnes adierunt. Et ecce, dormientibus cunctis, duo præfati seniores ante lectulum ægri iterum assistentes, tactu lenissimo excitarunt ; quem elevantes extra domum usque in atrium, quo cœmeterium est mortuorum, præeunte Virgine, transtulerunt sane stupendo Dei miraculo, quod homo corporeus, clausis ostiis et intactis seris, educi potuisset, nisi quod Domino possibile constat dare mortalibus, quod ipse jam immortalitate resumpta peregerat. Enimvero sacræ ejus Genitrici quæ claustrorum obstacula restiterunt, quæ clauso utero parere Unigenitum Patris summi didicerat? Jam revera quid mirum, si Petro et Paulo clausa limina obsistere nequeunt, quorum uni janua cæli commissa est, alteri tertia cælorum patuere secreta? Vel certe quis hoc ex magna Dei potentia beato Patri nostro præstitum fuisse diffidat, qui quartus ex tribus fuerat, cui soli tres eximiæ non terrenæ, sed jam cælestes personæ de remotis terris hominem instaurandum perduxerunt ? quo in facto non est diutius immorandum, dum is, qui contulit donum, examinare solus valet, cui contulerat et donum.

Ex Ms

11 Translato itaque ægro, ut præfati sumus, in cœmeterium, tumbas sepultorum, simul et nomina singillatim exponebat Hic, inquit, hic intus jacet et ille talis et ille, quia hic homicidiis, hic adulteriis et ceteris flagitiis commaculati, indignam vitam consummarunt ; et quia spe longioris vitæ decepti pœnitere distulerant, repentina morte sublati, infernalibus pœnis miserabiliter cruciantur ; hic contra celebriori foret dignus sepultura, quia justitiam, quoad E potuit, non negligenter implevit, curam pauperum infirmorum habuit, peccata sua eleemosynis et operibus bonis redimere curavit, pro quibus justorum consortia adeptus, gaudiis utitur sine fine mansuris. Sic effati ad interioris atrii cœmeterium, in quo monachorum corpora sepeliuntur, hominem simili modo transtulerunt, in quo etiam et horum vitam simul et præmia, sed et nomina singulorum exponebant in hunc modum : O infelix, o miser ! Quanto melius tibi fuerat sepultura asini sepeliri, quam locum sanctorum flagitioso corpore incestare : quippe qui nulla cum electis communicatio ; sed cum hypocritis miserabilis est damnatio. Quid tibi simulatus religionis titulus et habitus contulit cucullatus, qui inobedientiæ reus, pecuniæ avidus, superbia tumidus, prælationes ecclesiasticas impatienti sitiebas appetitu.

post diversas revelationes

12 Hinc conversi ad alterum, Hic, inquiunt, innocentis vitæ semitam ingressus, et ad tempus occulti hostis astutia potuit supplantari. Veniale tamen fuit, quod ignoranter deliquit, et ideo adversarius si ad horam exsultavit de ejus offensione, nusquequaque exsultavit de ejus perditione, quia confessione flebili pœnitens expiavit, quod imprudenter commisit. Hic autem, F qui pulverei soli vilissimo cespite tegitur, multo altiori meruerat decorari sepultura, cui vivere cum illis est grata societas, qui semper fuerant ad obedientiam prompti, ad patientiam subditi, ad continentiam fortes, ad tentationem erecti, in prosperitate humiles, in tribulatione patientes, a cupiditate mundi extranei, quibus Christus vivere fuit et mori lucrum. His omissis, in dormitorium, quo Fratres quiescebant, efferentes, simili modo prælatorum nomina per ordinem et officia præmonstrabant. Dehinc cellam infirmorum, cellam novitiorum ; hinc capitularem locum, in quo causæ singulorum discutiuntur, locum etiam, in quo Fratres reficiuntur, in quo pueri instruuntur, ubi hospites suscipiuntur, ubi pauperes confoventur, ubi ars pistoria, ubi coquina. Ne unus quidem locus superfuit, in quem non transferretur.

ac visiones

13 Novissime omnium in monasterium, clausis rigide janius, inferentes, eo in loco reposuerunt, super quem, clangorio *e* erecto, ærea tintinnabula

aliaque prodigia.

e

Ex MS.

tintinnabula dependent. Ibi pausare hominem admodum jubent; nec multum abfuit, cum unus de custodibus sacrorum Fratres ad matutina officia præmonere nitens signa pulsare properaret, [qui in] hominem jacentem pene impingeret; qui re inopinata turbatus dum ex umbra æstimaret, se dæmonis arte attentari, hæsitare cœpit, et retrogrado cursu, non sine crucis signaculo alterum Fratrem, quem custodem secum habebat, ut occurreret, tremulo pulsu excitavit. Hinc ambo, sumpta lucerna et aqua sacris exorcismis munita, juncti ad locum perveniunt, hominem appellant, manibus contrectant, loqui jubent. Illę nihil econtra. Mirantur, quicumque ille est, quomodo fuerat introductus. Discutiunt inter se, an nocte hesterna claudere ostia meminissent; an fur sacrilegus adulterinis clavibus aut arte qualibet seras et ostia resolvisset, an forte vitris fractis sacrum locum temerasset, et nunc infecta fraude deprehensus, cum effugii locum non haberet, simulato languore simplices monachos deciperet, ut dum quasi salutem quæsivisse æstimaretur, velut innocens liber abire permitteretur: quam rem experiri nitentes, raptim ad januas
B currunt, clausas et seris munitas reperiunt. Hinc ad scrinia, in quibus thesaurus ecclesiæ servabatur, hinc ad armaria, inde ad thecas ornamentarias; salva nihilominus omnia reperiunt. Jam minus suspecti de homine signa pulsant; f . . . . . . Fratres officia ex more nocturna concelebrant.

quæ ferme videntur incredibilia.

14 Ut autem ventum est ad duodecimum responsum, ecce superveniunt præfati seniores mediam Virginem reverenter observantes. Illi ægrum corpus et membra contracta protendebant; ista de saliva virginei oris tincto auriculari digito, os et linguam, aures et oculos, nares quoque imbuebat. Ut autem nervis extensis et carne eviscerata angustiari cœpit, vocem ut parturiens mulier grandem emisit, ex qua Fratres in stuporem omnes conversi sunt. Siluit languidus ad horam; nec mora, cum hymnum Fratres TE DEUM LAUDAMUS modulando voces in altum extollerent, ecce Virgo et præfati seniores secundo hominem, ut prius, pertractare cœperunt. Tum vero acutis doloribus adactus, diræ vocis strepitum emittens, adeo increpuit, ut Fratres ab incœptis laudibus stupore concussi per unius
C horæ spatium conticescerent. Innuit abbas, currunt aliqui ex Fratribus quærere causam, vident hominem extensum, laxis nervis, carne avulsa, tetro sanguine pavimenta perfundi. Vident nihilominus ab oculis, ab auribus, ab ore et naribus sanguinis rivos emanare. Hinc ad Laudes recurrunt, quibus ex more finitis, accitis custodibus, abbas hominis curam diligentius haberi præcepit, ac præfatus Martinus prima luce hominem adorsus, cœpit quærere, cujus patriæ oriundus foret, vel quomodo intrasset. Ille licet imperfecte, Romana tamen lingua balbutiendo genus et patriam exponit, et cujatis missu vel qua de causa advenerit.

et episodiis theatralibus

15 Reputans Martinus, an is forte esset, quem Northbertus die hesterno advexerat, processit ad hospitium viri, clamat aforis, an hesternum hospitem penes se habeat. Ille vero secum habere, ab intus respondit. Monstrari sibi Martinus efflagitat, currit mulier novum hospitem excitare: videt vacuo stratu hominem deesse. Tum vero complosis manibus vocem in cælum emisit, qua vicini longe concussi, raptim accurrunt. Illa clamat, nihil sibi intra penetralia domus relictum, omnia furtim sublata. Objurgat femineo questu maritum, quod latronem pro peregrino susceperat, male immemor recentis miraculi, quod de cereis ipsa hesterno die conspexerat. At maritus nihil temere credens, jubet cameram, scrinia, thecasque perscrutari, si forte avulsis seris, vir fraudulenter aliquid sustulisset; quæ omnia salva et intacta reperta sunt. Sed et asellum hominis stantem intuentes, mirantur, quo et quomodo vir ille ostiis evasisset, quem hesterno die viderant etiam nec a loco sine alieno auxilio posse moveri. D

16 Stomachatur interea Frater Martinus, quod clausis foribus tenetur, quod intro citius non admittitur. Currunt famuli, valvas aperiunt; qui intromissus offendit familiam de absentia viri turbatam; primum et ipse miratur. Postmodum consolatur eos dicens, hominem in ecclesia apud se habere, et quomodo non patentibus januis intromissum repererit. Illi econtra referunt, quomodo in interiori cubiculo hominem reclusissent, et quomodo haud patentibus ostiis abeuntem amisissent. Ostendunt etiam et cereos qualiter visibilibus incrementis virtus in eis occulta operata fuisset. Sic altrinsecus super hujusmodi eventu E conferentes, ambo ad ecclesiam tendunt. Ibi Northbertus hospitem suum mox ut recognovit, quærere attentius instituit, quomodo seras suas transeundo eluserit. Eluctatur econtra ille responsum edere; sed nondum aliquod, quod foret intelligibile, valebat referre, præsertim cum Romanam linguam barbarizando potius quam formando balbutiret.

similia apparent.

17 At Martinus abbati refert, quæ audierat; qui jubet hominem a loco transferri, et juxta sepulcrum sancti Audoëni interim observari; quod et factum est. Peractis denique dominicis ex more officiis, dum Fratres reficerent, pater monasterii jubet cibum et potum homini ministrari. Mox duo ex Fratribus jussionem explentes, invenerunt hominem stantem et orantem, et Dominum voce exultabili collaudantem: reddit et Fratribus gratias, quod hominem ignotum visitare dignarentur; et sic illatum prandium recepit. Rogant interea Fratres, quomodo melioratus fuisset, cum nihil infirmum, nihil debile videant in eo relictum: vel certe quale illud esset, quod mane Romanam linguam, et ipsam nec intelligibilem, personabat; nunc autem Normannicam linguam, et ipsam perfectam, velut in ea natus et nutritus, exprimebat. F Non mirum, inquit, si vos in hac re miramini, cum ipse multo magis mihi stupeo. Sed ne mora sit vobis istud explicari; inter nocturnas laudes cum me vehementer exclamasse stupuistis, ea ipsa hora duo illi seniores mihi assistentes et Virgo speciosa strepitum vestrum indignantes abscesserunt, et me imperfecte curatum reliquerunt.

ibi coram monachis

18 Nunc autem paulo antequam huc adveniretis, ecce ab orientali parte sepulcri hujus vir quidam vultum, ut ita dicam, cælestem præferens, niveo amictu processit, pontificalibus infulis adornatus, ex quibus inæstimabilis fragrantia odoris me eo usque perfovit, ut paradisi amœnitas nulla potior videretur. Hic ad me usque procedens, a summo usque deorsum omnia lineamenta corporis lenissimo tactu pererravit. Hinc oculos et aures, linguam et nares digito medicinali contrectans, perfecte, ut cernitis, servum suum instauravit. Ex eo clare jam audio, distincte et loquor, mane quidem Romane, ab usque nunc Normannice. Ex eo jam viriliter gradior,

perfectam sanitatem

Ex Ms.

A dior, salubriter accumbo, mane quidem toto corpore invalidus, nunc autem validior valentibus, Romanus scilicet genere, Romanus et nomine, in infirmitate civis Romanus, in acquisita salute beati Audoëni servus sempiternus.

…etrasse dicitur

19 Stupefacti Fratres miraculi novitate, currunt senioribus audita Dei magnalia nuntiare, qui et ipsi coram se hominem perduci commonuerunt; qui continuo adductus sciscitantibus seriatim exposuit, qualiter Romæ a Virgine præmonitus, qualiter præfatis ductoribus comitatus, qualiter hospitalia claustra transierit, qualiter sententias super mortuos audierit, qualiter etiam clausis janujs monasterium penetraverit, et cetera usque ad locum reparatæ salutis *g*.

ANNOTATA.

a *Floravantes Martinellus in Roma sua sacra pag.* 213 *et sequente originem ac mutatum nomen hujus ecclesiæ memorat.*

b Casa *apud Latinos significat tugurium rusticum; sed apud scriptores mediæ et infimæ Latinitatis sumitur pro quovis ædificio. Hinc* B *legimus* casas regis, *ut apud Cangium in Glossario videre est.*

c Strata *vel* strada *accipitur pro via vel platea, ut apud laudatum Cangium variis exemplis probatur.*

d Sauginarius *vel* sagmarius *apud scriptores medii ævi significat jumentum, quod sarcinas portat, ut ex Glossario Cangii discimus. Hic illa voce designatur asinus, ut ex antecedentibus patet.*

e Clangorium *est locus in turri ecclesiæ, sic dictus a clangore campanarum, qui alias campanarium vel campanile appellatur.*

f *Hæc punctis explere coactus sum, quia vox sequens adeo erat obscura vel luxata, ut legi non potuerit.*

g *Vellem, ut auctor distincte tempus hujus historiæ expressisset, et portentosas ejusdem circumstantias evidentibus testimoniis confirmasset. Quamvis enim facile credamus, hunc hominem paralyticum, surdum et mutum Rothomagi per intercessionem* S. Audoëni *perfectam sanitatem obtinuisse, tamen adjuncta adeo prodigiosa ad fidem faciendam pluribus iisque notissimis testibus* C *indigent.*

CAPUT II. *Alii duo peregrini paralytici per intercessionem ejusdem Sancti miro modo sanantur.*

II. *Paralyticus in monte Gargano monitus a*

Est in latere montis Garganici *a* ecclesia in honorem beati archangeli Michaëlis non humano artificio constructa: hujus juxta vestibulum æger quidam longa per tempora medicinæ corporeæ opem exspectabat, quem dira paralysis, cruribus introrsum retortis et brachiis, membrorum omnium officio privaverat. Huic germanus frater necessaria quæque subministrabat, qui longæ exspectationis tædio fatigatus, desperata sanitate, dum in eo esset, ut ægrum suum ad propria reportare deberet, ea ipsa nocte, qua natale solum postera die repatriare meditabatur, præfatus æger emissa cælitus voce monetur occiduas Galliarum partes adire, et beati Audoeni confessoris patrocinia requirere: ad cujus sepulcrum conligati corporis resolutionem credulus exspectaret; sed neque laboriosi itineris injuria moveretur, quia huic Dilecto suo Dominus inter signorum multorum potentiam, hujus quoque salutem præstitisset.

ut sepulcrum S. Audoeni adiret,

21 Expergefactus æger, evocato ad se bajulo suo, visionis secretum aperit. Expavit uterque ignotæ regionis viam; sed conferentes invicem ne deberent cælica jussa declinare maxime pro suæ salutis reparatione, Romanæ urbis mœnia deliberant adire, quod illic de universis regionibus fama est homines convenire, per quos divinitus præfinitam climatis plagam possent ediscere. Nec mora, sumptis sarcinulis, æger ille gestatorio asello superimponitur, et sic ad beati Petri ecclesiam ægre licet progreditur. Forte illic nostræ gentis homines orationis gratia ad limina Apostolorum processerant, ubi miser præ foribus sacræ ædis accubitatus, cœpit a prætereuntibus quærere, in quibus orbis finibus sancti Audoeni desiderabile sepulcrum perquirere debuisset: quod audientes nostri, apprehensum hominem percunctari econtra insistunt, quod is E beati Audoeni sacram ædem tam ferventi animo perquirebat.

Romæ consultis quibusdam Normannis,

22 Ille divinæ jussionis seriem sciscitantibus exponit, et quomodo connodati corporis opem sibi ad sepulcrum ipsius restituendam ex divina permissione accepisset. Ille, inquiunt, beatus Audoënus noster, si credis, pastor amantissimus, tutor fidissimus, et pater est serenissimus: nam et nos quod divinis beneficiis fovemur, quod aëris temperie utimur, quod arvorum fœcundo germine, quod nemorum suavitate fruimur, quod lacte et pecore abundamus, et quod pace summa degentes alienos incursus non pertimemus, ipsius meritis præstitum de cælo vere fatemur. Nos Francorum et Normannorum mixto sanguine eruti, Rothomagensem urbem incolimus, quæ urbs caput et princeps est totius Neustriæ *b* regionis: in hac urbe ecclesia est, et in ea venerabile sepulcrum, quod requiris, gloriosi Confessoris, ubi incessanter divina beneficia præstantur ad laudem Domini nostri Jesu Christi. Huc si tibi pervenire divinitus concessum est, videbis tu quoque collisas languentium catervas, F reparatis viribus, glorificantes Dominum ad propria remeare. Proinde illuc usque tendere si desideranter appetis, sunt tibi primo aspera Alpium juga superanda; ubi vero occidentalis Galliæ fines deveniens, vicinum portum Sequanæ apprehenderis, in septemtrionali ejus littore famosa Rodomensis *c* urbis mœnia comparebunt, cujus extramurano territorio borealis oriens ecclesiam sublimat in honorem beati Audoëni constructam, in qua, ut dictum est, videbis de multis terræ partibus languentium catervas exspectare salutis eventum.

Rothomagum tendit.

23 His auditis, miser ille laborioso licet itinere transcensis Alpibus lento vectus asello in Gallias usque devenit, sicque pervestigata signa secutus miser ille, dum Parisiorum urbem anxius tenderet, in quodam saltu pervasus a latronibus de asello miserabiliter excutitur; quem cum ex nomine beati Audoëni reddi sibi miserandus reclamaret, nulla miseratione permoti, alienam prædam non sine impietate ducentes abierunt. Verum supervenientes viatores eventum ipsius miserati, quoquo modo ad urbem usque gestantes detulerunt. Hic nostri negotiatores, mutuatis

ex ms tuatis mercibus, naves tum forte onerantes repatriare festinabant, qui percunctatum hominem pro Christi amore navi impositum Rothomagum advexere; dehinc usque ad introitum templi beati Confessoris transtulere.

expositaque abbati causa sui itineris,

24 Hic multitudo monachorum sub venerabili patre Hildeberto *d* arduam regularis militiam vitæ agebat. Is pater egregius dum ex consuetudine infirmorum curam gerens visitaturus procederet, ubi ignotæ regionis virum intuitus est, blandis eum hujusmodi sermonibus cœpit interpellare: Quare tu, Frater mi, tot Sanctorum patrocinia præteriens, ut ita dicam, ab ortu solis *e* beatum Audoënum expetisti? Cui languidus; Non otiosa, inquit, causa, aut falsa peregrinationis simulatio, pater sancte, me partibus Orientis ad hunc locum vestrum promovit. Porro longo ex tempore juxta vestibulum basilicæ beati Archangeli accubaram, exspectans de cæl collisi, ut vides, corporis medicinam, cum mihi intempesta nocte vir quidam inæstimabilis candoris in somnis apparuit dicens: Quid tu, miserande juvenis, hic tot annis jacendo cruciaris? Cui cum salutis opem exspectare me, re-
B spondissem, dixit mihi: Est tibi languoris hujus alias quærenda medicina. Si nomen pretiosi confessoris Christi Audoëni audisti, huic apud summum Redemptorem reposita est virtutum multiplex gratia, ut, nisi infidelis, nullus ab eo inania vota reportet. Porro huic curationis tuæ donum (ne dubites) collatum est; et ideo, utcumque tibi onerosum videatur, ad sepulcrum ipsius tendere necesse est, quod in extramurano Rothomagensis urbis territorio a fidelibus in laude Christi honoratur. Urbs hæc, quam audisti, est caput et domina totius Neustriæ, quam gens Normannica crebris incursibus delassatam, expulsis habitatoribus, sibi subjugavit, et ex nomine suo Normanniam maluit appellare. Illuc perveniens, Domino auctore, invenies, quod tanto tempore hic inaniter exspectas. Hujus, si de Domino est, venerande pater, oraculi præcepta secutus, laboriosa peregrinatione hunc usque ad locum perveni, quo in itinere latronum insidias perpessus, familiare subsellium *f* amisi; quod damnum ego quidem æquo animo fero, si reformatis viribus, ipse pater Audoënus me repatriare donaverit, quem tot terrarum orbem
C emensus, huc usque requisivi.

ope Sancti recuperat sanitatem

25 Hic venerandus pater; Si, inquit, ita est, fili, ut tua nobis prodit oratio; ne trepides: in proximo est, ut quæsitam reportes, Deo auctore, salutem. Nec mora, convocatis famulis ægrum usque ad locum presbyterii jussit deferri. Ibi languidus de substratorio *g* solotenus excussus, discatenatis nervis, carne revulsa, arctius cœpit angustiari, et diris vocibus inclamare: Sancte Audoëne, sancte Audoëne, adjuva me. Ut autem basim altaris attigit, resolutis brachiis, quæ contracta attulerat, ad altaris crepidinem extendit. Hinc mox, resolutis cruribus, se in pedes erexit. Dehinc adnisu titubante interioris atrii spatia novitius perambulare attentabat; nec diu immoratus, cum ceteris hominibus viriliter gradiebatur. Sed et ad usum operis competentem brachia enaptabat.

et asinum quo in via spoliatus fuerat.

26 Factum post triduum, ut Gallicanæ gentis ad sepulcrum beati Audoëni oratura turba non modica conflueret. Ea ipsa hora præfatus vir exterioris atrii limen perlustrabat, cum ad equos eorum visum simpliciter inflectens, inter sanguinarios eorum conspicatur asellum suum stantem, quem ante comprehensus a latronibus D
amiserat. Perspicacius autem intuitus, ne similitudinis specie deceptus alieni juris persuasione publicis legibus notaretur, cœpit eum privato nomine abblandiri; quod mox ut animal recognovit, arrectis impiger auribus, caudam subrigens, cursu et saltu possessorem antiquum se recognosse testabatur. Recipiens igitur, quod suum erat (non enim erat, quod contradici posset) duplici munere donatus, natale solum repatriavit, ubique publica voce protestatus, felicem quidem Romam, sed non infeliciorem Normanniam, cum illa habeat Petrum, ista habeat Audoënum.

III. *Alius paralyticus ex Arverni venien.*

27 Aliud narro miraculum, quod quia huic non longe est dissimile, non est in eo diutius immorandum. Arvernæ *h* regionis vir quidam nobilis, censu quidem dives, sed a detruncatis artubus auditum penitus amiserat. Hic Turonos ad sepulcrum beati Martini evectus, per aliquod tempus tristes excubias exsolvebat; cum ei vir splendidissimus nocte apparens, jussit ocyus Rothomagum urbem Normanniæ ad sepulcrum beati Audoëni proficisci: ne cunctetur, si fidem habeat, ibi auditum et debilium membrorum vires recepturus. Miratur homo, quod Martinus E
vir apostolicus signis præpotens et virtutibus, jam nunc familiarium virtutum impos, aliena patrocinia jubeat esse quærenda: hoc male intelligens, quia licet Sanctis non desint semper merita virtutum, non semper tamen inest gratia operationum; sed per occultam dispensationem Largitoris alternantur in Sanctis vices et tempora curationis.

simile santatis beneficium ibi impetrat.

28 Verum evocatis ad se famulis, sumptisque in viam necessariis, præfatum Patris nostri sepulcrum desideranter advenit. Forte ibi Fratres monasterii inter sacra Missæ officia hostias oblaturi summa cum reverentia circumstabant, cum languidus ille, oblaturus et ipse, sacram ad aram, bajulantibus famulis, se portari monuerat. Mox ut ante sacrum altare de sella, in qua portabatur, pavimento expositus est, statim nervorum ruptis vinculis non sine grandi clamore distenditur. Nec mora, recepto auditu, et reformatis artubus, se in pedes erigens, ad aram munus oblaturus, nemine portante incedit, sicque redditus sibi, gratulantibus famulis, ad propria repedavit *i*.
F

ANNOTATA.

a *Garganus mons Italiæ in regno Neapolitano, qui apparitione S. Michaëlis archangeli famosus est.*

b *Neustria fuit olim ampla Galliæ regio, cujus partem Normanni invaserunt, et quam a nomine suo Normanniam vocaverunt.*

c *Veteres scriptores urbem Rothomagensem* Rodomum *vel* Rotmum *nuncupant, ut apud Valesium in Notitia Galliarum pag.* 482 *videre est.*

d *Hic abbas cœnobium* S. Audoëni *diu gubernavit, et anno* 1066 *e vivis excessit, ut Pommerayus in jam sæpe laudata istius abbatiæ historia lib.* III *cap.* IV *docet. Unde hujus miraculi tempus præterpropter colligimus.*

e *Regnum Neapolitanum respectu urbis Rothomagensis in Orientem et Meridiem situm est. Dum itaque auctor dicit, hunc paralyticum* ab ortu solis *vel* a partibus Orientis *Rothomagum venisse, non adeo stricte loquitur et tantummodo longinquum iter vult indicare.*

f *Hic per* familiare subsellium *significatur asinus,*

A *nus, cui paralyticus insidebat, ut ex antecedentibus et consequentibus liquet.*

g Substratorium *inter alia in Glossario Cangiano indicata significat tapetem. Hic ex sensu simile quid assignari colligimus.*

h Alvernia *vel* Arvernia *Galliæ regio, de cujus primaria urbe in Commentario historico de S. Sidonio abunde egimus.*

i *Nullum certum hujus miraculi tempus notatur.*

CAPUT III. *Cæcæ mulieris illuminatio, corpus Sancti ob præsentiam impiorum immobile, et mira captivi cujusdam liberatio.*

B IV. *Sacerdos quidam narrat,* Quandoquidem Turones digressus stylus noster ad beatum Audoënum transitum fecit, quid in ea urbe venerandus Pater non corpore, sed virtute præsens ediderit, non est silentio comprimendum: habet siquidem in se præclarum virtutis apostolicæ documentum ad eruditionem fidelium, quod in adversis casibus quamlibet longe positus celeri opitulatione se invocantibus subvenire non desinit. Nos, quia procul a nobis, unde loquimur, gestum esse constat, visu præsenti non perspeximus; sed fideli sacerdotis cujusdam, qui præsens interfuit, relatione comperimus, quod compertum sane quibusdam incredulitatis scandalum ademit, qui adversus Patrem nostrum vesana mente grunniebant, quod Audoënus intra domesticos parietes potens, in remotioribus partibus impotens foret et ignotus. Ili in experimentum erroneæ opinionis sibi adscripserant, quod tres illos, quorum mentionem paulo ante prælibavimus, ægros in terra sua curare nequaquam prævaluisset, donec longæ peregrinationis tædio prægravati, ad sepulcrum ipsius usque convenissent. Poterant sane isti cum regulo, de filio Salvatorem rogante, poterant, inquam, dicere: Descende, priusquam moria- C tur filius meus; quippe qui Salvatorem aut non ubique præsentem, aut nisi corpore præsentem, virtutis impotem æstimarant.

quomodo cæca ejus soror 30 Unde non casum fuisse dixerim, sed vere testimonium divinitus administratum, quod de hujusmodi disceptantibus quibusdam Fratribus, quidam venerandus presbyter superveniens ad sepulcrum Patris nostri, Domino et sancto Audoëno impensius referebat. Nos causam ignorantes dum quærere insistimus, ille respondit: Non me inanis causa, Fratres et domini, si forem idoneus, ad referendas gratias debitorem fecit. Erat sane et est mihi soror germana, amisso lumine, multis ab annis cæcitate percussa, quam ego ad sepulcrum beati Martini, quia nos infra diœcesim ipsius commanemus, perduxeram. Hoc sæpenumero faciens, dum nil proficio, intellexi, nostris certe culpis beneficium abnegari. Verum desperata salute, dum germanam ad lares paternos reduco, nocte super media illam per somnum clamare audivi ac dicere: Sancte Audoëne, tu adjutor, tu illuminator meus: quam continuo excitatam dum rogo, quid sic exclamasset, illa cœpit referre, quod vidisset beatum Audoënum sibi manum imponere, et mox discussa cæcitatis caligine, lumen sibi restituere. *EX MS.*

31 Subjunxit itaque multa prece, ut ad sanctum Audoënum eam conducerem: cui cum respondissem, istud nequaquam sine grandi periculo nostro fieri posse, cum regnum bellis intestinis undique, hinc pestilentia et fame periclitetur, hinc latronum insidiis et prædonum incursibus viæ omnes præoccupatæ tenerentur; illa impatientis desiderii ardore succensa, nihil ista curare, dum visum recipere mereatur, respondebat. Cui ego: Ne me, inquam, mea soror, ad tam periculosum negotium impellas: certus sum enim, quod, si vera omnia constant, quæ de tanto Patre per orbem fama celebrior diffundit, non minus nobis aderit longe positis, quam præsentius assistentibus, si quidem per fidei præsentiam, illius indulgentiam postulemus. Videtur itaque mihi, si consiliis meis acquiescis (non est enim laboriosum etiam ad ecclesiam beati Martini semel usque procedere) ibi memoratum Patronum votis supplicibus postulare, ut quod hunc fatebaris egisse tibi per somnum, manifesta veritate reddat effectum, quod et factum est. *patrocinio S. Audoeni illuminata fuerit.*

E *et Rothomagum veniens pro ea gratias Sancto agit.* 32 Porro exspectato depositionis ipsius, quæ in proximo erat, solenni die, dum in ecclesia beati Martini prolixioribus excubiis delassata paululum obdormisset, ecce venerandus pater Audoënus stellantibus oculis, florenti canitie et habitu niveo coruscus supervenit, et digito suo clarissimum cæcis oculis lumen infundit. Hæc est illa, Patres et Domini, hæc singularis causa, quæ me a patriis finibus dimotum domino et reparatori nostro beato patri Audoëno gratias de collato beneficio cogit referre.

V. *Auctor testis oculatus exponit,* 33 Sed et hoc ipsum silentio tegi nefas arbitror, quod multis intuentibus olim factum enituit, quod sane plurimis, qui jam seculo demutato vita excessere, adstantibus etiam nobis ipsis, qui adhuc Deo miserante subsistimus, terrorem incussit et admirationem. Audiant sane homicidæ, audiant raptores, audiant sacrilegi; habent et ipsi ex hoc, si in flagitiis suis persistere volunt; habent, inquam, ex hoc, quo terreantur; habent ex hoc, si vivere optant, quo corrigantur. Porro in secundo ferme ab urbe milliario ab æquinoctiali ortu mons eminet, de quo subjecta civitas, et suburbana ipsius castra inoffenso visu possunt contemplari: hujus de vertice F in memoriam beati archangeli Michaëlis ecclesia dicata consistit, ad quam de adjacente regione turbam non modicam mos est ad diem festum convenire. Nobis econtra venerandum Patris nostri corpus ad locum memoratum conferre, vel pro diei lætitia, vel pro exhilaranda plebe, gratum videbatur; quod et paulo ante hos annos, dum vetus observatio fieri superveniente die præmonuisset, ubi montem ascensu superamus, offendimus ipsa sacræ ædis atria interius et exterius eo usque ab infusa plebe præoccupata, ut nec intro positis liber exitus, nec extra positis pateret introïtus. Taliter his et illis inter se compugnantibus, dies magna ex parte transierat. Nos tali obstaculo remorati, foris interim observamus, dum, turba elapsa, ecclesiæ nobis claustra patuissent.

quomodo corpus S. Audoeni 34 Est in ipso montis supercilio grata, licet angusta, planities. Ibi, substrato pallio, feretrum Sancti exponentes, in modum coronæ accinximus. Quid plura? Longa exspectatione turbatis tandem nuntius nobis accurrit contestatus, populum magna ex parte elapsum pervia nobis limina

ex ms limina reliquisse. Mox præmissa Antiphona, duo, quibus id officium fuerat, eximii Fratres, injectis manibus dum feretrum levare conantur (mira res, atque stupenda!) tanto se occultæ virtutis pondere Sancti corpus tenuit, ut movere illud virtus nulla prævaluisset. Assurgunt alii priorum ignaviam increpantes, qui et ipsi manus imponentes, cum diu multumque eluctati nihil prævaluissent, expaverunt robustæ juventutis in se vigorem defecisse. Unde et ii quoque victi, non sine confusione et admiratione recedebant; quod sane ceteri Fratres intuentes, coacti et ipsi in unum ad levandum onus sacrum summo adnisu incubuere; sed velut turritam molem impugnantes, lassatis viribus, defecere. Tum vero incredibili stupore confusi, singuli conscientiam suam taciti discutiebamus, ne nostrorum cujuspiam scelere offensus Pater reverendus forte totius familiæ servitia horruisset, dum unius offensam in totum gregem transfudisset.

ad eccl siam quamdam delatum

35 Itaque rerum incerti statuimus nihil ultra attentare; sed præsenti in loco, quoad illi placuisset, excubare, donec indignatione submota velle suum signis, quibus placuisset, benignus
B Pater revelasset. Jam hora transierat; dilabitur populus, et vacautem nobis ecclesiæ casam relinquit, cum repente quidam vultu et habitu venerandus senex circumstantibus Fratribus se immiscuit; in facie quidem moderatam severitatem, et in voce præferens auctoritatem, Quid, inquit, filii mei, quid vos turbatis animis sic intueor deficere? Quid vos rerum causæ latentes absterrent? Non vos ista requirunt; sed, si advertitis, invisam quorumdam præsentiam longe exsecrandam denuntiant, qui certe flagitiis dediti, dum sceleratam vitam non curant attendere, præsentem domum Domini hac sacra die non sine superbia intrare, et oculos summæ majestatis offendere non metuerunt, tamquam Deus scelerum suorum ignarus aut commissa non videat, aut impunita relinquat: quorum alii manus sacrilegas ab ecclesiis Dei numquam continuerunt; sed tamquam vile porcinium *a*, Christi
a sacrarium, facta irruptione, frangentes, et innocuos homines ab ipsis penetralibus, velut filios a maternis visceribus, spectante Domino, trahentes, sanctuarium Dei corde crudelissimo
C polluerunt.

propter præsentiam peccatorum

36 Sed et si quos vitæ desperatio aut metus captivitatis sacram ædem defendere impulerat, hos igne submisso aut conflagratos incendio miserandas hostias immolabant, aut ad deditionem coactos, fame et diro cruciatu ad redemptionis pretium coarctabant. Et hos in regno sanctæ matris Ecclesiæ cum fidelibus portionem habere, ni commissa diluerint, quis nisi infidelis arbitretur? Alii humani sanguinis frequenti effusione polluti, ecce præsentem aulam divinis cultibus et angelicis virtutibus assignatam introëuntes, cælestem iram in se derivare non formidarunt. Alii de rapina pauperum sacris hodie altaribus cruenta donaria intulerunt, quorum oblatio tanto fit grata divinis obtutibus, quanto de funere filii epulæ paratæ paternis exstant obtutibus. Miseri, quibus tanto irremediabilis restat damnatio, quanto horum erga Dei patientiam impœnitens semper crudescit insania, quorum pœnalis nimirum damnatio hoc ipso levior fore potuisset, si sceleratam conscientiam reputantes, saltem locum sanctum, et justorum consortium erubuissent.

immobile substituerit

37 Nunc autem quia auctor justitiæ horum sacrilegam communionem aspernatur, non minum vobis esse debet, si et Sancti, quorum mens D ab interni judicis voluntate non discordat, conventicula ipsorum abominantur. Hinc factum esse noveritis, quod hic Pater vester, sicut in vita sua quondam sceleratorum conversationem fugiendam docuerat, ita et nunc conventum ipsorum reprobans, transferri se ad locum quemlibet sacrum noluit, quem sceleris auctores et ministri sathanæ de invisa præsentia sua incestabant. Vos igitur, quia pars impia abscessit, vos, inquam, filii nolite deficere; Patris vestri sacrum loculum celeranter attollite. Ecce vobis adstat ad juvandum paratus, qui vos ingrato otio remorabatur immotus. Mox ad verbum senioris Fratres exhilarati, manus festinanter apponunt, et sanctum corpus, summa cum levitate exceptum, in ecclesiam cum laudibus transferentes, exposuerunt. Fit interea quæstio inter Fratres de memorato sene, quo se recepisset, qui ignotus sic et tali tempore nobis intervenisset, et sic repente disparuisset; quem cum, missis ad perquirendum cursoribus, numquam divertisse, nulli vero comparuisse didicissent, tandem, quod non incredibile constat, ipsum eumdem, cujus sacri corporis urnam gestaverant, arbitrantur fuisse E vere beatum Audoënum.

38 Rem dicturus sum, quam in comitatu Octumensi *b* modernis temporibus factam, multorum quidem relatione, sed certius ipsius ex ore, de quo acta constat, didicimus. Miles quidam in pago memorato videns regnum, juvenili consilio ab antiquo statu immutatum, assiduis prædonum incursionibus et intestinis bellis labefactari, nec superesse hominem, qui rebus humanis remedium ex discordia publica quæsisset, consilium sibi adhibuit, ut cum tot civiles motus sedare solus nequiret, et ipse inter hostilia arma consistens, rem familiarem ab alterna incursione tutari non posset, consilium, inquam, sibi hujusmodi adhibuit, ut singulos quosque conveniens, quovis pretio amicitiam horum sibi fœderasset, ut quantovis motu adversæ acies inter se confligerent, hic lares, agros, et possessiones suas ab hostili incursu redderet immunes: nam in hoc prudenter sibi consuluerat, si fidem sane et amicitiam servare avaritia usquam novisset.

VI. Miles quidam b

39 Sed quis mortalium in ea fidei constantiam expertus est? Enimvero hæc unanimes armat in F prælia fratres; hæc parricidales gladios de cognato sanguine tingit; hæc certe sacerdotales infulas et columbas ecclesiæ venales facit. Quid plura? Hæc sanctas amicitias et jurata sacrata rescindere cogit; quod cuivis præsenti exemplo fas est intueri: nam unus illorum, in quem præfatus miles potiorem amicitiæ constantiam sibi fore confidebat, assumptis latrunculis suis, nocte superveniens, mansum hominis positis excubiis, ne quis effugeret, et per admotas machinas, perditissimo quodam latrone intromisso, cui magica quædam potentia seras et ferrea claustrorum munimenta incantatis obicibus reserabat, portas sibi fecit aperiri, nemine ab intus resistente, cum præsumpta fides amicitiæ removisset custodiæ solicitudinem.

ab avaris inimicis

40 Itaque incautis et dormientibus vim inferentes, interiora ædis limina irrumpunt, ipsum dominum a penetralibus extrahunt, et sumptis spoliis, attonitam familiam relinquentes abierunt. Hinc intra munitionem suam sese recipientes, miserandum hominem duro carceris ergastulo, adhibitis custodibus, recluserunt. Ibi per aliquod tempus demoratur, utpote cui, sublatis thesauris,

perfide capto

ris, pecunia ad redemptionem nulla suppetebat. Quartana solummodo die, duro et parco victu sumptuatus, durum captivitatis exsilium deplorabat. Longam denique custodiam indignantes adversarii, miserando homini cibum omnino abdicarunt. Jam vero fame attenuatus in varias cogitationes mente abducitur. Tum de beato patre nostro Audoëno animum illius mentio subintravit, qui in periculis et necessitate se invocantibus pro opitulatione subvenire non desinit, et sicut poëta ait, suspirans imoque trahens a pectore vocem, sic ait: O venerande pater Audoëne, o mœrentium consolatio et captivorum redemptio, quem in periculis constat neminem umquam inaniter invocasse, adesto huic miserrimo peccatori, quem dura ferri pondera, fames et squalor carceris cruciat sine causa.

in arctæ custodiæ traditus,

41 Ad vocem hominis lux infusa carceris tenebras depulit, et ecce sacerdotalis quædam vultu igneo et habitu niveo veneranda persona cum uno ejusdem ordinis ministro homini adstitit, Quid, inquiens, vir miserande, fratrem Audoënum sic inclamasti? Cui ille, Tune es, inquit, pater Audoënus, qui hunc miserum captivum intra septa carceris exaudire dignatus es? Quis ego sum, aut quem parentum meorum constat hoc promeruisse, ut miserum filium intra exsilii hujus ærumnas visitares? Si tu ipse es, Pater sancte, miserere supplici tuo, et de præsenti ergastulo eductum restitue me natis et familiæ desolatæ, cui ad spem redemptionis suffragia nulla occurrunt in tam rebus adversis. Cui Heros; Ecce, inquit, ni hæsitas, ecce catenæ, ecce manicæ ferreæ et compedes tibi solvuntur, et ostium carceris apertum, nullum tibi ad effugii libertatem obstaculum infert. Ecce me socium et ducem itineris habes. Sic ait; at ille omnia tuta timens, Audio te, inquit, Pater; sed vehementer timeo mihi ab his, quos circa me cernis invisas servare excubias, ne et ipsi ad sonum vocis excitati solutam ferri machinam in me vindicibus pœnis expendant.

implorata S. Audoeni ope,

42 Ita diffidentiam viri indignatus Heros sese in auras tenues recepit. Timens ille, ne ad fugæ studium fraudem fecisse hujusmodi accusaretur, prævenit accusationem, custodes evocat, monstrat vincula et ostia reserata. Expergefacti carcerarii, facto impetu, assurgunt. Alii raptim ad ostia currunt; alii hominem raptum ferro durius adstringunt. Sequenti denique nocte, dum urgente fame et ferro Patronum suum reclamaret, ecce iterum indulgentissimus Pater in eadem effigie adstans, hominem de hesterna diffidentia increpat, confortat iterum ad fugam, vincula, ut primum, et ostia pandit reserata. Sed quid bruto animali proderat toties ostensa libertatis via? Cunctata namque digressione, Sanctus iterum abscessit. Custodes nec minus excitati hominem patratæ fraudis reum accusantes, triplicato ferri pondere constringunt.

e carcere liberatur,

43 Tertia vero die cum sol meridiano fervore medium centrum teneret, et custodes ante ostium aleari ludo intenti, captivum jam desperatum observarent, ecce tertio Pater sanctus, qui licet offensus, semper tamen ad ignoscendum paratus; ecce, inquam, assistens, hominem paulo minaci fronte conterruit, ferrum omne comminuit, et fractis januis apprehensum de carcere eduxit, intuentibus custodibus, sed quid agebatur, nihil prorsus intelligentibus, Jam Sanctus discedens, hominem solum reliquit, qui ad ripam fluminis perveniens, dum transire cunctatur, ecce in ulteriori ripa videt præfatum Patris alumnum stantem, et, ne altioris alvei horreat undam, præmonentem: ad cujus nutum confortatus, qui natare numquam didicerat, sese in fluvium dedit, quem famulante unda evectum memoratus famulus stans in littore manu apprehensum ad se de aqua exstraxit, et hujusmodi alloquitur verbis: Ecce audituri sunt castri istius milites, captum suum effugisse, et mox e vestigio te persequentes, instabunt, si fas est, apprehendere. Tu vero ne timeas; occurret tibi homo quidam in proximo milliario, equo insidens, et militaribus armis accinctus. Tu quæcumque persuaserit, facere memor eris: nam is more militaris disciplinæ junctis tibi se ipsum contradet manibus: equum et arma addet miles novitius, de vita sua securus, de tua solicitus. Tu quis vel unde tibi veniat, quærere ne habeas: hos, quos persecutores dixi, ne formides: audient enim nuntium, cujus formidine retro versis in fugam vultibus, persequi te desistent. EX MS.

et hostium insequentium manus mirabiliter evadit.

44 Sic fatus, hominem emisit in viam, quem resumpto effugio gradientem dum puellæ super ripam alvei lavandis vestibus insistentes conspicerent subinde restantem, subinde respicientem, animadvertunt hominem elapsum, ad fugæ latibula festinantem: quæ continuo garrulis vocibus ad viros castrenses succlamare cœperunt dicentes, captum suum, corruptis custodibus, evasisse, et ni ocyus persequantur, nequaquam ultra capiendum fore c..... Mox conscensis equis milites hominem cursu rapido insequuntur, jam spe atque ambitione ad pœnalem carcerem iterum pertrahendum; cum ecce vir ignoti generis spumeo equo et armis, ut ad monomachiam armatus, fugienti occurrit, cui sic ait: Ecce venio tibi [auxilio.] Si me recipis, habes hominem veteris militiæ disciplinis egregie instructum, et qui, periculis instantibus, deserere nesciat dominum suum. Licet tibi, quantum video, pericula calcatenus *d* incumbant, tu tamen ne trepida: ecce tibi equus et arma. His fultus evasisse te hodie lætaberis cuncta hostilia arma. Nec mora, recepto homine, sumptisque armis, equum impiger ascendit, qui calcaribus adactus saltum usque ad locum dedit. Hinc cursu arrepto, persequentium intuitum adeo fefellit, ut, quo abiisset, quo se recepisset, penitus nescirent. Veruntamen de insidiis in proximo saltu latentibus audito nuntio, periculosum sibi transitum formidantes, retrogrado cursu arrepto, qui aliena pericula machinabantur, sua evasisse gratulantur.

ANNOTATA.

a Porcinium *hic significat locum, in quo degunt porci, quem veteres Latini proprie* haram *vel* suile *appellant.*

b *Suspicor, nomen hujus Comitatus ab auctore vel amanuensi luxatum esse: nam Comitatum similis aut vicinæ appellationis nusquam inveni.*

c *Hic sequebatur inutilis et obscura comparatio istarum feminarum cum ancilla ostiaria, quæ S. Petrum prodidit. Sed cum periodus illa adeo corrupta esset, ut non posset intelligi, eam punctis explevi.*

d Calcatenus *hoc loco videtur esse adverbium, quasi dicas* calce *vel* calcaneo *tenus.*

ex MS.

CAPUT IV. *Puero muto obtenta loquela, mulieri paralyticæ reddita sanitas, et duorum, Sanctum injuria afficientium, punitio.*

VII. *Puer mutus loquelam obtinet.*

Cum ex umbra sacri feretri, quo sanctissimi Patris nostri reliquiæ clausæ tenentur, audio virtutem ægris infusam corporibus, tum vero mihi videor videre infirmos in plateis ex umbra Petri Apostoli haurire optatam opem salutis. Septennem puerum mutum a nativitate parentes ad oratorium beati Audoëni olim forte perducebant. Instabant forte lætaniarum *a*, quibus ex divinis oraculis ad loca orationum cum crucibus et dominicis signis procedere omnis Gallicana assuescit ecclesia. Nos ex antiqua observatione, quarta, quæ Dominicam Ascensionis diem præcedit, feria cum venerando Patris nostri corpore ad ecclesiam beati Michaëlis, quæ in proximo montis vertice consistit, incedebamus. Necdum medium itineris spatium confeceramus, et ecce memoratus puer, mox ut sacri feretri umbram attigit, linguæ resolutis nexibus, vocem cum prece hujusmodi in altum emisit: Sancte Audoëne, miserere mei. Parentes vero de insperatæ salutis beneficio, lætitia et admiratione consternati, nobis sciscitantibus, cum juramento protestati sunt, se ante hunc ipsum diem verbum ex illius ore numquam audiisse.

VIII. *et rusticus, b*

46 Adolescens quidam ex pago Constantinensi *b* fuerat oriundus, in quo, quod sanguinis non acquisierat generosa nobilitas, acquisivit miserandi eventus calamitas, ut qui tantum inter vicinos erat notus, apud externos fieret notissimus. De hoc recenti memoria ferebatur, quod fulminis ictu contactus periculosæ fuisset obnoxius passioni pro eo, quod diem festum sancti Audoeni, quem ex edicto sacerdotis tota parochia venerabiliter celebrabat, solus ipse observare contempserat: quod quidem vana vulgi adinventione confectum nos arbitrantes, ad credendum hortari nemo potuit, donec præsenti visu præustæ carnis stigmata in corpore hominis conspicati sumus: quo nimirum in facto, ex quanto de occulta Domini dispensatione conjicere homini datur, geminam miserentis Dei causam agnovimus, id est, ut reus ad vitam servatus, reatus sui culpam pœnitendo expiaret, et ut hoc genus incendii timorem aliis incuteret, ne contemnentes verba sacerdotum, simili judicio punirentur, quoties de pace et communis patriæ salute, sed et de honore Sanctorum et electorum Dei (quæ vere gloria est Domini) quoties, inquam, ad eos salutaria monita ipsi expendunt sacerdotes. Porro fuit semper et erit in plebe Christianæ religionis hæc ista consuetudo, ut dies festos Sanctorum solenniter studeant observare, scilicet ut per hos ab opere servili et occupatione secularis negotii abstinere debeant, ut et ecclesiam Domini expeditius frequentare, et per orationum instantiam horum, quorum memoria agitur, Sanctorum patrocinia valeant impetrare.

qui festum S. Audoeni

47 Res, de qua agitur, sic quidem est. Evoluto namque tempore, imminebat celeberrima dies, qua verus Israel et vir Apostolicus Audoënus de ergastulo carnis ad supernam Jerusalem animam sanctam, lætantibus angelis, emiserat. Est in supra memorato pago villa, quam vulgo c.... nominant, in qua Sancti in honorem dicata constat ecclesia. In hac quinto ante festum die, quæ erat Dominica, dum sacerdos infusam plebem moneret venturum diem digno cultu prævenire et instantem præcordialiter celebrare, ecce inter alios præfatus ille adstabat adolescens: hic fœnum paulo ante sectum forte per agrum ad solem consparserat; de quo noctu factum illi damnum tellus paulo nuda monstrabat, et jam dies illuxerat, quo a laborando exercitio vacare homines sacerdos mandaverat.

laborando violaverat.

48 At rusticus damni sibi facti immodico dolore efferatus, convocata familia, cœpit labori miserandus insistere; nec reputans sanctum diem, vehementer adeo perstitit, donec quod residuum fuerant undique congestum in duos cumulos fœnum exposuit; ipse ad custodiam fœni sui proxima nocte arctius incubuit, cum tertia noctis vigilia ipsum repentinus horror malignorum invasit spirituum, simili fremitu teterrimorum equorum, qui oculis flammantibus, dentibus stridore horribili frendentibus, facto impetu, illum invadunt, quem duro pectorum impulsu, velut umbone ferreo, tundentes miserabiliter afficiunt; hinc dentibus arreptum, intra paleas provolutum relinquunt, et velut furore satiato, recedentes visi sunt intra patentes auras se immiscuisse.

ac ideo fulmine tactus fuerat.

49 Vix monstruosa turba abscesserat, et ecce immensa scississimi aëris coruscatio subsecuta est, cum qua desuper emisso fulmine, miseranda hominem pœna corripuit, ex quo flamminea lampas erumpens arentes paleas apprehendit. At vicini tali tempore insueto lucis fulgore et sono, viso incendio, consternati, stratis relictis, raptim festinant ad locum, et dum incendium luctantur exstinguere, unus eorum forte hominem recognovit, jam inter adlambentes flammas jacentem, quem, turba advocata, repertum trahit ab igne æstuante semivivum; quem ex nomine diligentius appellantes, et an se vivere sentiret, sciscitantes, responsum ab eo nihilo amplius, quam a mortuo audierunt; tantum a sede pectoris luctantis animæ pulsum tactu persentiunt.

factus pœnitens sanatur.

50 Stabat misera inter reliquum vulgus uxor, hominisque, feminei doloris amaritudine, aures fatigabat innocuas; ad cujus [voces cum] vix oculos graves juvenis adolescens attolleret, signo, quo poterat, cessare a fletu monebat uxorem. Hinc ad domum deportatus, dum per dies aliquot intra lectum ægritudinis decubuisset, voto se hujusmodi alligavit, ut, si refuso vigore incolumis beati Audoëni monasterium prævaluisset adire, pro emendatione commissi erroris, corporalis disciplinæ voluntarium subiret supplicium; sed et capitalem censum, quoad viveret, illi persolveret. Mirum, sed dictu jucundum! Vix votum verbo expleverat, et totius contusi corporis dolore sedato, ad necessaria peragenda convaluit officia. Mox ad sponsionem solvendam redditus sibi, cum duobus boni testimonii presbyteris et vicinis suis ad nos usque pervenit: per quos hæc ipsa, quæ dicta sunt, recognovimus; sed et nudato corpore hominis, fulminatæ carnis ustionem contemplati sumus.

IX. *Mulier paralysi liberatur. d*

51 Instabant causæ, quibus episcoporum et abbatum provincialis conventus agebatur. Locus huic prælinitus erat sub Cadomensi *d* territorio propter loci opportunitatem et frugum ubertatem.

A tem. Huc Sanctorum corpora reliquiasque sacras convehi universorum consilio decretum fuerat, inter quos venerabilis pater noster Audoënus allatus fuerat. Fit ex tota regione confluentium populorum infinita multitudo; ibi de pace regni et statu reipublicæ varia per biduum consilia trahuntur, repugnantibus plerisque, quibus ex discordia publica victum rapinæ spes promiserat. Sed præponderabant consilia bonorum, quibus pax et quies publica placebat. Fit igitur in medio de pace jusjurandum. Gaudent omnes, et maxime agricolæ. Redeunt singuli ad cas ra sua, reportantes corpora Sanctorum intra tentoria sua. Factum est autem, cum venerandus pater Audoënus ad tabernaculum suum reportaretur, ecce mulier quædam, cui multos per annos, contractis membris, dira paralysis gressum negaverat, vilis aselli vehiculo deportata, inter confluentem turbam ante feretrum Sancti, bajulantibus viris, exponitur; ubi dum orationi paululum incubuisset, mox membrorum nexu soluto, miseranda in plantas erigitur; et quamvis nisu primo nutaret, mox firmo gressu non sine admiratione multorum regreditur, laudans Dominum, B et reparatorem suum beatum Audoënum. Fit clamor et populi totius exultatio *e*.

x. ... fur

52 Fur quidam novis semper fraudibus insistens, ut vidit ab omni circumjacentis viciniæ plaga turbas frequentes ad locum prænominatum confluere, familiari arte nocendi socium se turbis itinerantibus applicuit. Erat in comitatu vulgaris turbæ non modica multitudo, inter quam presbyter medius ibat, portans secum aliquas rerum sarcinulas, et quæ usibus suis infra dies concilii videbantur necessaria. Hunc ad cavendas fraudes minime perspicacem advertens fur ille nequissimus attentare callide cœpit, indignum dicens, tantum sacerdotem sub fervore diei præsertim inter tot turbas solum rerum fasce gravari, exhibens se socium et clientem ad subvehendas, si velit, rerum sarcinulas usque ad terminum loci; at vero presbyter nihil illi sane credens, onus ad horam deponere noluit. Transmisso autem duorum millium spatio, iterum hic presbyterum causatur, frustra oneris injuria fatigari, cum ipse socialis laboris onus subire C paratus sit.

qui sacerdoti sarcinam subduxerat.

53 Tandem importunitate suasoria eblanditus presbyter lineam telam, quam venalem nundinis inferebat, simul cum aliis rebus homini imposuit. Ille dum paulo longius a loco, quo tendebat, adhuc distaret, sanguinarium *f* fidelem se simulans, a presbytero sejungi non audebat. Ut autem ad locum ventum est, repente se vulgaribus turbis cum sarcinis immiscuit, et sic celeri fuga presbyterum, sursum deorsum cursitantem elusit. Diversorium quoddam denique laliturus introgressus, vili satis pretio alieni laboris guarnamentum *g* vendidit, tres, ut postmodum ipse fatebatur, ex eo solidos sumens, cum his ad oratorium Sancti properanter accedit infelix, non reputans, quantam Sanctis Dei infert injuriam, qui sua patrocinia requirentes perturbare non metuit. Audiant sane patrati flagitii formidabile exemplum illi, qui peregrinos et ad ecclesiam Dei properantes incursare aut spoliare nituntur.

contractione membrorum plectitur.

54 Mox sane ut primum tabernaculi limen sacrilegis pedibus attigit, repente brachiis et cruribus contractis, in terram miser ille corruit, stupentibus cunctis ignotæ rei miraculo, et maxime monachis de portento hujusmodi turbatis, quod numquam simile hujus accidisse meminerant, dum beato Andoëno familiare semper fuerat languentibus præstare salutem; sanis vero numquam inferre ægritudinem. Super hoc non parva illis inerat trepidatio, quod hominem paulo ante incolumem venisse audierant, nunc infra tabernaculum patris Audoëni repentina clade percussum conspiciunt. Hic unus ex Fratribus de adverso rei eventu, metu et indignatione permotus, cum vidisset circumstantem populum vario murmure consternari, conversus ad feretrum, quo sacri corporis reliquiæ servabantur, preces cum lacrymis effudit. EX MS

suumque peccatum confessus sanitati restituitur.

55 Dehinc hominem talibus verbis increpans, ait: Quid, miserande juvenis, egisse te præsentis morbi animadversio accusat? Cujus facinoris conscius Patris nostri tabernaculum subintrare præsumpseras? Ecce pedes et crura, ecce manus et brachia, nervis contractis, rigentia, sceleris occulti capitale crimen accusant. Si collisi corporis medelam, si delicti veniam poscis, confiteri non erubescas, quod rea celat conscientia: nam reati pura confessio, reparati vigoris fit salutifera portio. Facile id præstare est Audoëno, si pestis occultæ aperiatur magnitudo. E Sic infelix dolore et pudore confusus, velit nolit, in medium profert, qualiter presbyterum ad oratorium sancti Patris venientem commissis rebus fraudaverat, et quod adhuc iniquitatis pretium penes se habeat; subjiciens etiam, quod ea quoque intentione advenerat, ut, si posset, incautis hominibus inter orandum loculos suos furali ferro substringat. Ita confessus, promittit, se ab hujusmodi nequitiæ arte cessare. Mox Fratribus in orationem prostratis, miro modo miser ille, resolutis artubus, in pedes assurgit salvus et incolumis.

ANNOTATA.

a *Id est dies Rogationum, quibus Litaniæ recitantur.*

b *Pagus Constantinensis vel Constantinus in Normannia, vulgo* le Coutantin, *ab urbe primaria Constantia nomen accepit, ut Valesius in Notitia Galliarum pag.* 156 *pluribus explicat.*

c *Nomen hujus villæ in apographo nostro omissum est, et propterea loco illius puncta posuimus.* F

d *In Commentario prævio num.* 50 *de duplici concilio Cadomensi mentionem fecimus, ubi etiam tempus hujus translationis ex Mabillonio verosimiliter indicavimus.*

e *Hic in apographo nostro non occurrunt duo miracula, quæ tamen in titulis capitum assignantur.*

f *Quamvis hæc vox alibi jumentum vel asinum significet, tamen hic eadem homo sarcinis onustus designatur, ut manifestum est.*

g Guarnimentum *vel* garnimentum, *Gallice* garniture d'habit, *ornatum cuivis rei convenientem significat, ut in recuso Cangii Glossario fusius exponitur.*

CAPUT V.

F. MS.

Caput v. *Fures ope Sancti deprehenduntur, cæcus illuminatur, et duo muti usum loquelæ obtinent.*

XIII. *Nummi a fure surrepti* a

Bajocennis *a* quidam haud ignobilis familiæ vir, patrocinia sancti Patris nostri requisiturus, dum ad oratorium, quo beatus Christi confessor quiescebat, pervenisset, sumptis de pera sua duobus argenteis, super mensam altaris emisit; dehinc orationi incubuit. Adstabat forte ibi latro perditissimus, contemplatus, si quem fraudibus suis locum aptum reperiat (siquidem præfatus vir peram negligenter opertam dimiserat) hic fallendi artifex marsupium, in quo nummorum bis deni solidi servabantur, mordaci ferro succidit, et intra caligas absconditos tenens, sese B furtim a loco subripuit. Hinc se in pedes mittens, dum furto lætatus inani tentaret effugere, quodam Dei judicio retentus, errabundo vestigio ad hospitium viri ignoranter divertit. Intelligens vero se non recte divertisse, resumpta fuga, tentabat alio secedere: rursus cum se longius secessisse arbitraretur, ad hospitium viri iterum se redisse deprehendit. Tertio nihilominus fuga repetita, dum longius suspectam viciniam satis effugisse putaret, advertit se intra septa memorati hospitii itidem occlusum, infelix nescius, se divino judicio coarctari.

mirabiliter recuperantur. 57 Interea vir ille ante feretrum sancti Audoëni recentis damni clamosam querimoniam depromebat. Cum sublatæ pecuniæ indicia nulla reperisset, desperata inventione, ad hospitium indignatus regreditur non sine aliquantula derogatione Patris nostri, quod homines sua patrocinia requirentes pateretur furibus attentari. Introgressus igitur hospitale diversorium, videt hominem solitarium otiose stantem; non tamen intelligit patratæ fraudis ministrum. Verum iratus famulus, quod externos homines admitterentur intra hospitium commorari (quippe qui nesciat bonos C a malis secernere) conversus ad hominem, causam stationis inquirit. Qui cum trepido ore, vultu pallenti, vix responsum ederet, deprehendit, non esse fidelem. Verum dum arctius interrogando persisteret, et ille conscientia reus hæsitaret, apprehensum hominem increpitans cœpit impingere: quo in facto illud contigit memorabile, quod ea ipsa dextra, qua argenteos ad mensam Patris obtulerat, ea ipsa marsupium cum pecunia attrectando persensit, et sinu extractum thesaurum, quem amiserat, recognovit, cum quo ad oratorium lætabundus accurrit, Deo et patri Audoëno gratias agens.

XIV. *puer cæcus illuminatur,* 58 Est locus infra Bajocensem diœcesim quatuor a Cadomo millibus distans, quem certis de causis veteres coloni Ros appellari voluerunt. In hoc ecclesia longo ex tempore constructa necdum consecrationis signaculum chrismale perceperat. Ad hanc igitur consecrationis gratiam processuri statione multa, castra movemus. Necdum spatium Cadomensis vici medium confeceramus, et b ecce legatus missus a Guillelmo *b* Comite, qui tunc temporis regni istius monarchiam tenebat, equo insidens, ut subsisteremus ex verbis senioris inclamavit, dum ipse Comes properatis causis, quibus occupatus tenebatur, in occursum D nobis properaret, volens videlicet corpus sanctum, si fas est, propriis ulnis usque ad terminum loci portare. Nobis vero opinantibus, se Sanctum velle quibuslibet donativis honorare, et hac de causa remorantibus, puer quidam septem, ut putabatur, annorum cæcus illuc adducitur, quem cæcum ab infantia se nosse vicinia omnis tenebat. Hunc introducentes, dum ut oraret instantius præmonerent *c* . . . . et quiesceret, mox c discussa cæcitatis nebula, puer adstantem plebem circumspicere cœpit, et in laudem Sancti erumpens, clare se videre, populo congratulante et laudante, proclamavit. Mox qui ductu alieno convenerat, ad propria sine ductore remeavit.

59 Ad præfatum denique vicum, in quo dedicanda ecclesia scilicet erat, pervenientes, quia diei non multum supererat, solum quæ reficiendis corporibus fuerant necessaria, pro suo quisque officio instanter curabamus. Expletis tandem his, qui diurnæ pensionis ordo et ratio postularat, recreatos somno placidiore artus ad crastina officia repræsentamus. Sed inter agendum miserandus quidam vir inter suos honorabilis ad dedicationem loci conveniens, hominem mutum, quem pro remuneratione futura inter domesticos vernulas nutrierat, secum adduxerat, si forte linguæ ipsius silentia mutæ solvere beatus Audoënus dignaretur. Quid plura? Mutus nobiscum inter sacra officia salutis eventum exspectans, separari a nobis nec ad horam patiebatur. Ventum est ad oblationem, et ecce populus, cujus innumerabilis multitudo undecumque eo convenerat oblaturus, vim grandem nobis inferebat, adeo ut stationis nobis locus in tota basilica, turba imprimente, nullus relinqueretur: propter quod in posteriorem partem altaris cum præfato muto sedem satis angustam comperimus. Hic mutum nobis, ut oraret, hortantibus, in se ipsum multo adnisu angustiabatur; sed nondum venerat hora resolutionis ipsius. XV. *et duo muti* E

60 Contigit interea, ut mulier unicum filium itidem mutum illuc deferret; quæ cum pro nati salute instanter oraret, puer ex feretro rutilantis auri splendorem conspiciens, conversus ad matrem verbis quamlibet teneris et manu protenta, ut inspiceret, hortabatur; gratulantibus, qui aderant, et exclamantibus, quod puer tenera verba formaret. Dum omnis in laudes Dei et patris Audoëni ecclesia personaret, ecce, qui prior advenerat, mutus inter confertum populum eluctatus ante sanctum corpus cum lacrymis prosternitur. Quid ultra? Mox instaurato linguæ et oris officio, cum ceteris et ipse Deum et patrem nostrum Audoënum verbis exultantibus magnificavit. *loquelam impetrant.* F

61 Mater familias quæ oratura beati Patris nostri patrocinia reviserat, cum comitatu suo redibat; quam dum ferventior æstus mutare habitum coëgisset, ecce fur quidam fallendi arte instructus, repente pelliceam, quam sibi mulier subtraxerat, sociis alio intentis, arripiens, sub chlamyde sua occultavit, et sic comitatus euntes simpliciter progrediebatur. [Illa] nihil suspicans doli, putabat penes se habere, quod nequitiæ artifex asportabat. Processerat aliquantulum rememorans signa et mirabilia, quæ Christi Confessor eximius recens ostenderat; cum primum mulier animadvertit, pelliceam sibi castratam; quæ mox femineo clamore it altum emisso, socias publica cœpit voce incusare, quod fraudis, XVI. *detegitur fur.*

A fraudis illatæ consciæ forent: quod illæ econtra abnegantes, et se innoxias fraudis objectæ cum juramento profitentes, recurrere ad oratorium studio reclamandi inter se deliberant. Ibi mulier beatum Audoënum querulosis vocabulis et femineo ululatu incusabat, quod ad se venientibus fraudem inferri permiserat. Ibi socii verecundia et pudore confusi, Quid, inquiunt, venerande Pater, quid dicimus signa et virtutes tuas nobis profuturas, cum sic a loco sanctæ memoriæ tuæ confusi regredimur et spoliati? Numquid nobis multo magis opportunum erat singulis intra tuguria se sua continere, et rebus necessariis intendere, quam hæc solennia hodie spectacula invisere, ubi latronum insidiis turba innoxia patuisset. O Pater, ubi sunt virtutes tuæ, ubi certe virtutum magnalia, si sic perfidus latro hodie impune nos illuserit?

... mulieri re- ... uius S. Au- ... ëni visitanti

62 Stabat inter ceteros, quibus castrorum custodia fuerat mandata, adolescens quidam, qui dum consolari mulierem niteretur, exaggerabat potius, quam lenisset lamentabilem querimoniam ipsius; Quid, inquiens, profuturum tibi credis, mater, importunis vocibus innocuas auras fati-B gare, cum nimirum fur perditissimus ad remotiores jam latebras se contulit, aut fortasse irrevocabilis fugæ iter arreptum accelerare non tardat, dum vos clamosis vocabulis causas hic replicatis inanes. Propius alter assistens, Si quid veri meus mihi præsagit, inquit, longum [non] lætabitur patrata fraude fugitivus prædo: spero enim, ut quocumque se vertat, ad offensam patris Audoëni reum suum sic effugere terra hodie non sustineat, quin ad publica spectacula sacrilegi furti auctorem producat.

aliquid surripuerat.

63 His dictis, mulier resumpto comitatu suo ad propria non sine lacrymabili questu remeare cœpit. At vir interea fraudulentus ceteris turbis, quæ ad diversoria sua tendere festinabant, præeuntibus sese immiscuit, et cum his aliquantulum processit. Jam se omnia pericula evasisse putabat, cum divinorum operum signa recentia mutuo sermone recitantes, ad quoddam quadrivium pervenerunt, in quo ceteris libere transeuntibus, sensit se miser divino nutu teneri, et quasi altius terræ infixus, velit nolit, stare immobilis cogebatur; quid tamen ageretur, diu multumque luctatus, proficisci ultra non valebat. Retrogrado C etiam cursu tentabat effugere; nihil tamen amplius proficiebat. Remorantibus sociis et percunctantibus, quid tardaret; ille multa dissimulatione, quid sibi evenisset, celabat dicens: Ite, fratres, cum bono; quia ego imprudenter egisse me recognosco, quod vicinos comites meos, cum quibus adveneram, post me relinquo, quibus fidem dederam, ne incomitatos relinquerem.

... via hæret ... mobilis

64 Facile his persuasum est. Illis autem abeuntibus, fur solus relinquitur conscius, se audacis flagitii vindice pœna coarctari. Resumit tamen inane luctaminis certamen. Spirat, versatur hinc ad dexteram, hinc ad sinistram, si forte libera detur abeundi potestas, sed nihilo minus dimoveri a loco miserandus prævalebat. Quærunt supervenientes viatores unus post alterum causam stationis. Ille, viciniis remorantibus, socialis itineris propositum se servare fallendi artifex mentiebatur. Jam longe reductis post tergum oculis vidit mulierem cum comitatu suo advenientem; et incertus, quid ageret, quo se verteret, tandem oculis superinducto caputio et facie velata solotenus occumbere meditabatur, ut vel sic tamquam dormiens ex lassitudine a prætereuntibus negligeretur. Sed quid tibi, miserande, fraus et mille formis astutia prodesse poterunt? Num tibi dictum aliquando memineras; quia non est sapientia, non est prudentia, non est consilium contra Dominum?

ex Ms.

et culpam suam fateri cogitur.

65 Sic diu miser eluctatus, cum nulla arte dissimulandi se incurvare aut declinare valuisset (quippe qui tamquam stipes rigidus omnium visibus patuisset) ecce supervenit mulier cum suo comitatu et mirabatur, quod hominem hærentem et otiosum conspicerent, et causam protinus percunctari cœperunt; quem cum pallenti vultu, ore tremulo, gelido ab intimis sudore, hærere in verbis singulis singultu quatiente adverterent, clamant, non de nihilo esse, quod sic palleret, quod responsum nisi tremulis verbis edere nequeat; sed magni criminis conscium, pœnis vindicibus obnoxium his testimoniis comprobari. Hunc unus ex illis injecta manu apprehendens, sensit sub furtiva chlamyde occultum indumentum, quod jam desperati quærere desierant. Videns latro, quod fraudis occultæ reatum celare ultra non posset, erroris veniam poscit, culpam fatetur, et sic mulieri, quod suum erat, restituit: quod mulier respiciens, quia E Dei munere et virtute sancti Audoëni familiare damnum sibi restitutum agnovit, latronem pro Dei honore impunitum abire permisit.

ANNOTATA.

a *Per Bajocennem intelligo civem Bajocensem, quem etiam Pommeraygus in Historia abbatiæ* S. Andoëni *lib.* I *cap.* XXIII *Gallice* un homme de Bayeux *appellat. Porro situm hujus urbis supra in Annotatis assignavimus.*

b *Ex tempore conjicio, hic sermonem esse de Guilielmo II istius nominis Duce Normanniæ, qui sæpius Cadomi commorabatur, et anno* 1087 *obiit.*

c *Hic puncta posui pro particpio* monentibus, *quod totam periodum corrumpebat.*

ALIA MIRACULA

Auctore anonymo,

F

Ex eodem apographo Rothomagensi, quod P. Flouetus anno 1644 *ad Majores nostros misit.*

Mulier graviter læsa statim sanatur.

a

Quidam aliquando præsul Laudunensis *a* cum ejusdem loci defensorem, orta inter eos discordia, debellaret, militaris acies Condatense oppidum violenter adiit et prædam ex illo innumeram capit. Ea tempestate quidam ex nostris senioribus, vocabulo Henricus, ibidem morabatur; cujus atrociter milites curtem ingressi, omnia quæ ibi reperiunt animalia distragressi, omnia quæ ibi reperiunt animalia distrahunt. Prædictus vero monachus, in quantum poterat, vernaculorum manu eorum improbæ rapacitati obsistebat. Tunc unus audacior ceteris ferro, quod tenebat, eum perimere voluit; qui ocyus ad beati Audoëni ecclesiam confugit. Ille dæmonico furore persuasus monachum usque ad oratorium perniciter insequitur. Cumque eum coram altari

Ex MS. altari vidisset, lanceam manu arreptam vehementer contorsit, et cujusdam mulieris, casu illic assistentis, brachium transverberavit; sed monachum ferire non valuit. Illa, gravi accepto vulnere, sub ipsa ferri avulsione multum quidem stillavit cruoris; sed mirabili virtute beati Confessoris nihil exinde pertulit doloris: nam post paululum, recedentibus adversariis, ad textrinum opus, quod paulo ante omiserat, rediit, et pristinum ita cœpit officium exercere, acsi nullam læsionem accepisset in corpore.

et viduæ filium captivum recipit. 2 In eadem villa quædam vidua unicum habebat filium, quem cum in expeditione ab hostibus captum et catenis vinctum, fama volitante, comperisset, vehementissimo cordis dolore sancia, complosis manibus sparsisque crinibus, ad beati Audoëni ecclesiam, quæ illic sita est, citius accurrit, et quasi viventi homini illudens, talia improperare cœpit: O sancte Audoëne, quid egisti? O senex, cur ita obdormisti? Cur mei uteri unicum pignus in captivitatem abduci permisisti? Redde mihi, obsecro, redde mihi filium meum, meæ senectutis baculum, unicum vitæ præsentis solatium. His et hujusmodi questibus et femineo perstrepens ululatu, scopis et B fustibus altare cædebat, et totis nisibus beati Pontificis clementiam exorabat. Nec mora, piissimus, et super mel et favum omnibus se invocantibus in veritate dulcissimus Confessor, doloris miseræ mulieris misertus, ejus filium carcerali custodiæ mancipatum a compedibus et boiis, quibus durissime erat constrictus, absolvit, et salvum atque incolumem matri restituit, quem sine pretio vel quolibet pacto divina virtute per beatum Audoënum a captivitate redemptum cognoscens, illico præfatum adiit monasterium, innumera persolvens munia gratiarum.

duoque viri Sanctum contumelia afficientes 3 In Orientali Francia, quæ Lotharingia nuncupatur, est fiscus, quem beatus Audoënus, adhuc in hac luce positus, loco contulit, ubi, Deo disponente, requiescit, cespite spatiosus, pratis et pascuis pecorum opulentus, amœno etiam fonte irriguus, et ejusdem sancti Præsulis nomine insignitus. Hunc quidam ejus loci [tenens] primatum, obliquo livoris zelo succensus, tyrannico more sibi vendicabat, et ejusdem terræ accolis violentiam ingerebat. Tunc mona- *b* C chus, qui venerandi abbatis Henrici *b* jussu eidem loco præerat, tantæ præsumptionis virum adiit; modeste requisivit, cur ita superbe ageret, et rebus servorum Dei calumniam inferret; præsertim cum cunctis, qui majores erant, illic commanentibus absque ullius quæstionis scrupulo notissimum foret, a priscis temporibus illam possessionem sancti Audoëni fuisse, ipsum fontem ejus semper nuncupatum nomine. Ad hæc ille majoris iracundiæ stimulis agitatus, et elationis typo inflatus; Quid ad vos, inquit, o monachi, pertinet mea possessio? Per caput hoc juro, et per oculum istum, quia non amodo fiscus vel fontana sancti Audoëni dicetur, sed Herluini (sic enim vocabatur.) Vix verbum superbus edidit, et ecce perjuri oculus, a capite excussus, longius exsiliit, sicque confusus domum rediit, notam ferens perjurii. Hoc jaculo divinæ ultionis [cognito, nec ipse] nec ulterius quilibet ipsam hereditatem invadere præsumpsit; sed libera et quieta permansit.

divinitus puniuntur. 4 Apud Constantinopoleam urbem dum quidam nostræ gentis homo beati Audoëni miracula, quibus tota refulget Neustria, in conspectu *c* imperatoris *c* et optimatum ejus recitaret, et ejus mellifluum nomen sæpius iteraret, quidam D ejusdem terræ indigena, diaboli agitatus invidia, temerario cœpit ore garrire, et ita canino dente blasphemando exprobrare: Hoc, inquit, quod dicis, futile est et vacuum, nec alicujus Sancti vocabulum. Cumque his et hujusmodi verbis beati Pontificis famam laceraret, non diu exspectatus a judice, illico horrendam pœnam subiit vindictæ: nam in conspectu omnium, qui aderant, terribili judicio Dei omnipotentis, cujus Audoënus amore fruitur speciali, extemplo miser et infelix medius crepuit, et disrupta sunt omnia viscera contumacis ad terrorem præsentium et cautelam futurorum; sicque merito Arrianæ ultionis sortitur sententiam, qui illius perfidi in Sanctum Dei non timuit insectari blasphemiam.

5 In Apuliæ provincia urbe, quæ Andra *d* *Alii diversis locis d* dicitur, quidam civium prolixa ægritudine dissolutus, lecto decumbebat, qui omnium pene membrorum vigorem amiserat, adeo ut nec cibum capere, nec se ab altero in alterum latus convertere nisi aliorum manibus et cum linteo ac gravi labore valeret. Hic a Normannis, qui eamdem patriam prospero bellorum eventu sibi E subactam feliciter incolunt, beati Audoëni miraculorum insignia non perfunctorio auditu conceperat. Unde quadam die, omnibus, qui sibi aderant, foras egressis, utpote tædio affectis pro tam morosa decubatione ægroti, memor nostri patroni paululum respiravit, et secum tacitus hujusmodi precem fudit: O sancte Audoëne, si vera sunt, quæ de te audivi, obtine mihi a Deo remedium sanitatis, quatenus ex hoc languore convalescens, luæ glorificationis aulam adire et cælesti medico gratiam debitam valeam referre.

6 O beati Confessoris gloria, et dapsilis erga *ac tempore* omnes munificentia! Extemplo enim æger melioratus se in latus alterum commutavit, et vernaculis domus ex more venientibus atque hoc ipsum mirantibus cibum sibi afferre præcepit, causamque salutis aperiens, quod melius haberet, indicavit. Denique renovatis artubus, et totius corporis reformatis viribus, pristinæ incolumitati perfecte reparatur. Inde suæ memor sponsionis, occiduæ regionis iter arripiens, transcensis Alpibus, Normanniæ metropolim Rothomagum pervenit, et beati Audoëni ecclesiam adiit, ubi solotenus prostratus, tanto enixius F preces fudit, vota gratiarum persolvit, quanto longioris viæ spatium emensus, sui desiderii effectum obtinere promeruit. Qui ab abbate loci et Fratribus caritative retentus, paululum ibi diuturni itineris laborem relevavit, et sic cum gaudio ad propria remeavit. Enimvero sæpius Normannos levitatis et insolentiæ arguebat, cur scilicet proprium ac specialem patronum beatum Audoënum deserentes, alienam terram incolerent, et a tanti Patris gremio remoti longius evagarentur.

7 In eadem urbe metropoli, in qua sanctissimi *in variis morbis* pontificis Audoëni corpus requiescit, erat puella ab exordio suæ ætatis curva, et ita penitus contracta membris, ut ab inferiori parte præmortua, scabellorum adminiculis per terram reperet, et sursum respicere aut erigi omnino non valeret. Hæc cujusdam matronæ, Adeledis nomine, eleemosyna alebatur, et unici germani solatio utcumque sustentabatur. Cum autem, respectu divinæ miserationis, affuisset tempus ejus curationis, imminente die festiva, et cuncto occiduæ regionis populo celeberrima, pro beatissimi

A simi Audoëni depositione sanctissima, in vigiliis ejusdem solennitatis fidelium turbis se immiscuit, et nisu, quo valuit, ad beati Confessoris limina reptando se protraxit. Ubi vero sacri templi valvas attigit, oscula devote fixit, gloriosi Antistitis nomen flebili voce inclamavit, illico virtutem Dei in se persensit: nam nervorum resolutis nexibus, receptis omni corpore viribus, paulatim se a pavimento surrigens in pedes constitit, ac, omni spectante turba, incolumi gressu ecclesiam intravit, ante aram sanctissimi Confessoris gratiarum munera persolvit, et sic cum gaudio ad propria remeavit. Et quia pene nulli erat incognita civium, ob pristinæ calamitatis eventum, tot hujus sunt testes miraculi, quot ejusdem habitatores urbis.

a periculis

8 Cujusdam hominis erant tres filii, quorum primus adolescentiæ ævum excesserat; secundus pueritiæ annos implebat; tertius vero in cunis adhuc vagiebat. Accidit autem, ut quadam die pater materque eorum mercimonii causa longius irent, et duobus liberis minusculi curam injungerent. At vero major natu pro qualibet rei familiaris necessitudine paululum discessit, et mi- B nori fratri, ut parvulum servaret, præcepit: qui more puerili ludendi amore cum coævis suis foras exsiliens infantulum domi solum reliquit. Statim vero miserabili eventu porci domus penetralia irrumpunt, et parvulum suffocantes exstinguunt. Post parvum temporis interstitium ambo germani domum reversi pusillum a suibus cruentatum [suffocatumque] reperiunt, et nimio dolore perculsi graviter ingemiscunt.

opem S. Audoëni experiuntur.

9 Denique parentum consulto ad pœnitentiæ remedia conversi, jussi sunt a presbyteris, ut orationis causa Romam ad limina beatorum Apostolorum properarent, et tantæ ignaviæ reatum publica satisfactione abolere satagerent. Profecti itaque, in quodam saltu latronum insidias incurrunt, a quibus exspoliati, tanta cæde mactati sunt, ut alter eorum, qui major erat, in brevi vitam finiret; alter vero pugnis et sudibus in capite vehementer tunsus, audiendi pariter et loquendi officium amitteret, qui tandem confecto itinere ad propria regressus, post paucos dies pro suorum recuperatione sensuum, ad beati Audoëni clementiam confugit. Cumque in vicino [loco] aliquot diebus commaneret, quadam C nocte gloriosus Præsul, pontificali redimitus infula, ei per visum apparuit, et pastorali baculo, quem manu gestabat, cum tangens; Surge, inquit, et sacram orationis domum ingrediens, ab æditno templi aquam tibi dari benedictam postula: ex hac enim cum fide bibens, optatam percipies sanitatem. Tunc ille tam præclaro lætificatus oramate *e*, mane ad ecclesiam pergit, accitoque templi custode, signo, quo valuit, medicinalem aquam petiit, et accepit, statimque reseratis auribus, muta diu lingua in laudem prorupit Salvatoris, et ejus gloriosissimi Confessoris.

et per ejusdem reliquias, f

10 Tempore Wilielmi inclyti regis *f*, cujus superius mentionem fecimus, supra titulatus abbas cœnobii beati Audoëni Nicolaus, divino fretus solamine, laudabili cultu et opere ecclesiam cœpit construere, tanti Patris condignam honore: ob cujus sumptus ædificationis, aliquos cum sacrarum capsula reliquiarum trans mare studuit destinare, qui hoc fidelium devotioni suggererent, quatenus spontanea voluntate aliqua ad templi fabricam munera offerrent. Legatis itaque, transmisso æquore, Anglorum fines ingressis, non tam ipsorum verbis, quam evidentibus signorum indiciis, extemplo sanctissimi gloria Confessoris omnibus innotuit: nam in urbe, quæ Anglice Colcestra *g* dicitur, quidam homo, nomine Lensius, de possessione beati Eadmundi martyris, contractis a nativitate cruribus, pedetentim sacra pignora prosecutus, divina virtute subito incolumis est effectus; ad cujus novitatem miraculi, velut ad spectaculum, populosæ civitatis confluentibus turbis, quidam puer, Godulphus nomine, a parentibus adductus, per beati Audoëni meritum, solutis linguæ retinaculis, loquendi recepit officium.

ex MS.

in Angliam translatas.

11 Quædam mulier, Godena nomine, de villa, quæ Colonia *h* vocatur, unius oculi lumine privata, et dextro pede ab utero clauda, obtentu præclari Antistitis, visus simul et gressus commoda adipisci promeruit.

Altera quoque mulier, Ebdina nomine, quæ interno viscerum cruciatu torquebatur, et assiduo dolore graviter angebatur, ejusdem gloriosi Patroni nostri meritis perfectæ restituta est incolumitati.

Ad urbem Liconiam *i* legatis advenientibus, cum unus ex eis sermone efficacior civibus salutaria proferret, et inter cetera speciatim mirifici E Pastoris nostri insignia recitaret, quidam juvenis, ejusdem sedis episcopi, nomine Remigii, cubicularius, septem annorum utrisque adeo debilibus pedibus, ut non nisi duobus innitens baculis et cum labore uspiam progredi valeret, cum fide recta ad eos accessit, et sub locello reliquiarum decubuit; tum vocibus et suspiriis, tum gemitibus amaris beati Antistitis nomen invocabat, et ut suæ incommoditati adesset, importune exorabat; qui quoniam in petendo perstitit, precis suæ effectum obtinuit: nam in conspectu omnium eadem hora incolumis factus, cœpit incedere, et Deum mirabilem in Sanctis suis glorificare. Unde tot linguis, tot vocibus nostri Salvatoris ac dilecti sui Audoëni intonuit præconium, quot ibidem aderat numerus fidelium.

ibidem multi beneficia obtinent.

12 Quidam etiam dæmoniacus per eumdem piissimum Confessorem ipso die ab hoste maligno est liberatus.

Castro, quod Clara *k* dicitur, dum quidam homo omnimodis contractus, qui semper plaustro vehebatur, sacris reliquiis munus offerret, illico erectus est virtute Dei omnipotentis in conspectu totius plebis. F

Interea cum in quamdam, cujus nomen excidit, villam sacrorum portitores, occumbente jam sole, divertissent, et hospitium in ea requirerent, nec impetrare valerent, quidam vir genere Flandrensis misertus eorum necessitatis ac laboris, eos benigne in domum suam recepit, et largam humanitatem præbuit, quod se postea egisse non pœnituit; sed Dominum Christum pro nobis factum pauperem et interdum hospitem in eis se suscepisse collibuit: nam recedentibus illis, judicio Dei omnipotentis eadem villa divino tota conflagravit incendio. Prope vero Flandritæ domorum habitacula ignis omnino non tetigit, quia famulis beati Audoëni caritative hospitalitatem exhibuit.

ANNOTATA.

a *Laudunum, vulgo* Laon *Gallice dictum, est episcopalis urbs Galliæ sub archiepiscopo Rhemensi in provincia Insulæ Franciæ sita, quæ decem leucis in occasum æstivum ab urbe Rhemensi distat. Si auctor hunc præsulem Laudunensem nominasset,*

EX MS

nominasset, tempus hujus miraculi prælerpropter indicare potuissemus.

h *Pommerayus in jam sæpe memorata Historia abbatiæ lib.* III *cap.* VI *asserit, abbatem Henricum, sub cujus regimine istud miraculum contigit, post vigilem viginti sex annorum gubernationem anno Christi* 1032 *exeunte vel anno* 1033 *ineunte obiisse.*

c *Si scriptor hunc imperatorem Constantinopolitanum nominasset, de tempore istius miraculi certiores essemus.*

d Andra *vel potius* Andria *fuit olim urbs Apuliæ Peucetiæ; nunc vero spectat ad regnum Neapolitanum in provincia Bariana, estque episcopalis sub archiepiscopo Tranensi.*

e Orama *vel* horama *est visio vel apparitio ex voce Græca* ὅραμα, *ut in Glossario Cangio fusius licet videre.*

f *Is est Guilielmus vel Wilielmus II, Normanniæ Dux et Angliæ rex, ut patet ex ætate Nicolai Normanni abbatis, quam superius et in Commentario prævio assignavimus.*

g Colcestria, *vernacule* Colchester, *urbs Angliæ in provincia Essexiæ, quæ sex milliaribus ab ora maris Germanici distat.* D

h *Etiam Colcestria olim dicta fuit* Colonia, *ut Camdenus in sua Britannia pag.* 325 *exponit his verbis:* An a Colonia huc deducta, vel a Colno flumine nomen sit factum, Phœbus dixerit; a flumine malim ego, cum viderim oppidula plura illi imposita COLNE dici *etc. An hoc nomine* Colonia *unum ex istis oppidulis assignetur, Angli dicant.*

i *Opinor, hic indicari Lincolniam urbem Angliæ, quæ olim* Lindum *dicta fuit, ut apud Camdenum in Britannia pag.* 404 *fusius legi potest.*

k *Forsan hic indicatur locus, quem Baudrandus tomo I suæ Geographiæ pag.* 276 *sic describit :* Clara, CLARÆ, vicus Angliæ in Suffolcia Comitatu, teste Camdeno, ad Sturam fluvium, et in ipso confinio Essexiæ Comitatus cum castro diruto.

B E

DE S. GILDARDO PRESBYTERO,

LUPERCIACI IN TERRITORIO NIVERNENSI GALLIÆ,

J. P.

Sylloge de loco, cultu, ætate, ac mendosis annuntiationibus.

FORTE SÆCULO VII *Partæ de Luperciaco vico*

Nivernum, *urbs Galliæ, vulgo Nevers, pluribus descripta apud nos fuit tomo III Augusti, die* XVI, *pag.* 295, *occasione S. Aregii vel Arigii, qui episcopali ejusdem urbis cathedræ præfuit. In territorio autem Nivernensi locus est, qui vulgari lingua in mappa geographica Blaviana istius territorii seu Ducatus vocatur* Leurcy le bourg ; *sed a Castellana in indice locorum ad Martyrologium universale, quod vulgavit, pag.* 1040 *Gallice scribitur* Lurcy, *Latine autem* Luperciacum, *ac ibidem distinguitur a* Luperiaco, *vulgo* Lurc, *quod in* C *tractu Nivernensi etiam ibi ponitur. Hadrianus Valesius in Notitia Galliarum,* Hic est, locus, *inquit,* in Æduorum finibus, Nivernensique diœcesi, ab urbe Niverno VI leugis distans, Cella SS. Gervasii et Protasii Cluniaco subjecta insignis, vicus non obscurus, murisque cinctus ex eorum numero, quos BURGOS vocitant, LEURCY LE BOURG nostris dictus. LUPERCIACUM autem a Luperco vel Lupercio nomen accepit. Ex LUPERCIACO LOPERCIACUM factum : ex LOPERCIACO, sublatis duabus litteris, LORCIACUM : ex Lorciaco LEURCY o in eu converso ; *sicut allato exemplo alio id factum ostendit Valesius, et mox ita pergit :*

dantur notitiæ : 2 Paschalis PP. in litteris anno MCIX datis, et Ludovicus rex Francorum in litteris anno MCXIX scriptis LUPERCIACUM nuncupant, et cellis aut PRIORATIBUS ad Cluniacum pertinentibus illud adnumerant. Honorius PP. in litteris anni MCXXV, ante annos fere DI. vulgari nomine jam tum usitato LEURCI appellat. Fuit olim et prope Parisios vicus, LUPERCIANÆ Latinis scriptoribus dictus : *de quo nonnulla addit laudatus supra geographus. Verum hæc abunde sufficiunt ad notitiam loci, in quo noster Sanctus annuntiatur a nobis post Martyrologium novum Parisiense, de quo statim redibit sermo. Porro S.* Gildardum *merito accenseri a nobis catalogo hodierno aliorum Sanctorum, planum fiet ex iis, quæ de publica ipsius veneratione subnectimus.*

3 *Inter Auctaria ad Usuardi Martyrologium a Sollerio nostro editum varii hoc die memorantur Fasti sacri, in quibus hic Sanctus annuntiatur una cum S. Patricio abbate, ac seorsim, de quo etiam agitur hodierno die. Ex codice Centulensi hæc recitantur in laudatis Auctariis :* In territorio Nivernensi, sanctorum Patricii abbatis, et Gildardi presbyteri confessorum. *Ex codice Victorino et Reginæ Sueciæ* num. 130, *ut ibidem signatur :* In Galliis civitate Nivernis, sancti Gildardi presbyteri et confessoris. *Ex codice Remensi SS. Timothei et Apollinaris :* In territorio Nivernensi, sanctorum confessorum Patricii abbatis et Gildardi presbyteri. *Ex Greveno :* Gildardi, alias Gildeldi, presbyteri et confessoris. *Ambo item Sancti isti exstant in Auctariis, quæ dicebam, ex cod. Reginæ Sueciæ* num. 428, *et in editione Lubeco-Coloniensi ; sed in hac est* Geldeldi : *quos etiam refert Florarium nostrum Ms., ubi tamen pro* Gildardi *scribitur* Geldardi. *His adde Martyrologium Parisiense, anno* 1727 *editum, in quo inter addenda et emendanda pag.* XII, *ubi post annuntiationem,* Nivernis, sancti Patricii abbatis *etc., quæ erat data in isto Martyrologio ad diem* XXIV *Augusti, addenda præscribitur ista :* Item in territorio ejusdem civitatis, castro Luperciaco, sancti Gildardi presbyteri, cujus nomine exstitit intra diœcesim abbatia tempore Caroli Crassi imperatoris. *publicus Sancti cultus* F

4 *Apud Labbeum in Hagiologio Franco-Galliæ,* *stabilitur,*

A *liæ, quod excerptum notatur ex* antiquo Martyrologio abbatiæ S. Laurentii Bituricensis, *tomo II Novæ bibliothecæ manuscriptorum librorum pag. 702 etiam laudatur, sed luxato nomine:* In Galliis civitate Nivernis sancti Gildradi presbyteri et confessoris. *D. le Beuf, Canonicus et succentor ecclesiæ Autissiodorensis, in litteris huc datis anno* 1715, Sui, *inquit*, nominis habet ecclesiam juxta civitatem Nivernensem: quam Castellanus in nota ad S. Gildarium * Reunvisiensem XXIX Januarii *(qui simul cum Februario editus est anno* 1705, *pag.* 453) male existimat a dicto sancto abbate sic vocitatam: membrum enim est abbatiæ S. Laurentii Albatorum nostræ diœcesis, ut liquet ex concessione, quam indicat Mabillonius tomo 5 Annal. ad annum MXCVII, pag. 387. Et reipsa in Kalendario præcitati Ritualis ejusdem Canoniæ ad XXIV Augusti legitur: Barthol. Apli duplex. Gildardi conf. memoria. *Mentio autem antea erat facta in dictis litteris de* Kalendario Ritualis S. Laurentii scripto, *uti additur*, anno MCCLXXXVI.

* Gildarum

Ignota Sancti gesta: ætas.

5 *Atque hæc quidem sunt, quæ de* S. Gildardo *colligere nobis licuit. De rebus ejus gestis* B *nihil hactenus habemus compertum. Miramur autem, cum Castellano, tam sagaci alioqui Sanctorum indagatori, ne nomine quidem tenus cognitum fuisse, quantum licuit colligere ex indice Sanctorum, ejusdemque supplemento ad Martyrologium universale; ubi nihil invenimus. Nec exploratum ex antiquis documentis est nobis ætas, qua Sanctus floruit. Martyrologium Parisiense supra citatum sæculo septimo ipsum innectit in notula marginali; sed quo auctore, quo teste? Cum tamen eruditi possit confectoribus ejusdem Martyrologii præluxisse indicium aliquod isti tempori figendo accommodatum; nos etiam superius sæculum septimum posuimus cum adverbio* forte, *quia nihil aliunde de eo determinate scimus.*

J. P.

Corollarium ad superiores Sancti annuntiationes

6 *Postquam hæc scripseramus, nonnulla nobis alia occasione se obtulerunt, quæ corollarii loco adjungi possint annuntiationibus* S. Gildardi *supra recitatis e Fastis sacris. Florentinius in notis hac die,* Gallicus, *ait*, antiquarius, et forte Fontanellensis, in fronte authographi, unde codices nostri emanarunt, S. Audemi, vel potius Audoëni memoriam apposuit, quam Martyrologium Corbeiense ad calcem, tamquam quid additum reposuit; « IX Kal. Sept. . Neverno » civitate depositio Patricii abbatis. In Rothomago » civitate depositio sancti Audoëni episcopi et » confessoris. In territorio ejusdem, vico Luperciaco depositio sancti Gyldardi; presbyteri et » confessoris. In territorio ipsius civitatis, depo» sitio sancti Eptati, presbyteri et confessoris. *Ubi vides, quia ex mendosa additione vel transpositione, qua S. Patricius Nivernensis per S. Audoëni annuntiationem interpositam separatur a* S. Gildardo, *hunc falso signari* in territorio ejusdem, *quod perperam ibi referri debet ad* Rothomagum civitatem, *quia proxime præcedit; eoque etiam* S. Eptatus, *ut ibi vocatur, spectabit, qui videtur esse Eptadius confessor, de quo agitur hac die, et alibi a nobis annuntiatur. De mendosis aliorum exemplarium annuntiationibus* S. Gildardi, *vide in hodiernis apud nos sanctis Zenobio, Capitulino etc.* E

DE S. GEORGIO LIMNIOTA MART.

IN TRACTU MONTIS OLYMPI,

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

J. P.

Cultus, cruciatus, ætas, Acta.

C

ANNO CIRCITER DCCXXX.

Memoria ejus in Fastis Græcis

Virum hunc, diuturna vitæ asceticæ exercitatione, annosa senectute, et intrepida sacrarum imaginum defensione memorabilem, qua se Leoni Isauro imperatori, impiissimo earum impugnatori, tamquam murum opposuit pro domo Dei, et pro gloria Sanctorum, laudant varii Fasti Græci, quibus nomen ejus inscribitur cum elogio. Menæa magna typis edita sic eum referunt : Memoria sancti patris nostri et confessoris Georgii Limniotæ. *Menologium Sirleti :* Commemoratio sancti patris nostri Georgii Limniotæ. *Alibi titulo martyris honoratur: nam in nostro Supplemento Ms. Sirmondo-Chiffletiano ad Menæa excusa legitur hæc de illo annuntiatio :* Ἄθλησις του ἁγ. ὁσιομάρτυρος Γεωργίου του Λιμνιώτου. *Id est :* Certamen sancti sacro-martyris Georgii Limniotæ. *Titulus idem Viri præmittitur elogio seu compendio Actorum, quod infra exhibebitur e Ms. nostro, quodque desumptum est e codice bibliothecæ Cæsareæ Vindobonensis :* Τοῦ ἁγίου ὁσιομάρτυρος Γεωργίου του Λιμνιώτου. *Et vero supplicia pro Sanctorum cultu ipsi inflicta, et mors deinde subsecuta, etiamsi non dicatur, an alio violento modo ipsi sit illata, id tamen effecerunt, ut nec ipse martyrio, nec ipsi martyrium defuerit.* F

notatur, et laudatur :

2 *Cum autem elogia sint similis argumenti, ea huc non transcribam ; sed sufficiet unum e pluribus, quod modo indicabam. More tamen nostro duos profero versiculos e laudatis Menæis, quos e Græco sic interpretor Latine :*

Κοινῷ τελευτῶν Γεώργιος τῷ τέλει,
Σημεῖον ἄθλου ῥῖνα τμηθεῖσαν φέρει,
Georgius dum morte communi occubat,
Nares resectas signa fert certaminis.

Quod vero publica S. Georgii *veneratio apud Arabes et Ægyptios propagata fuerit, liquet e Martyrologio Arabico-Ægyptio, quod ex Arabico transtulit Gratia Simonius Maronita; qui anno* 1682 *erat archiepiscopus Tripolitanus in Syria, ut indicatur in apographo nostro: in quo hac etiam die ponitur* Certamen S. Martyris Georgii, *hodierni nostri sine dubio, etiamsi cognomentum* Limniotæ *non addatur: quod, ut suspicari licet, a lacu originem traxerit; eique impositum fuerit, quia in tractu montis Olympi, ubi asceticam duxit vitam, habitaverit prope lacum; unde ei nomen* Λιμνιότου *adhæserit.*

3 *Celebre hujus Sancti nomen apud Græcos, annua*

AUCTORE J. P.

cultus in Martyrologio Romano; cujus annuntiatio non recte refert Sancti supplicium:

annua etiam memoria honoratur a Latinis. Nam in Martyrologio Romano annuntiatur in hunc modum: Item sancti Georgii Limniotæ monachi, qui cum impium Leonem imperatorem reprehendisset, quod sacras imagines frangeret, Sanctorumque reliquias combureret, ejus jussu manibus abscissis, et capite incenso, martyr migravit ad Dominum. *Pro* manibus *legendum* naribus, *ex fide Græcorum exemplarium: nam infra in compendio martyrii dicitur* ῥινοκοπηθεὶς *in Menæis, ac supplemento ad ea, nuper designato*, τὴν ῥῖνα τμηθεὶς; *in Menologio Sirleti, quo usus est Baronius,* naribus. *Lambecius lib.* VIII *Commentariorum de Augustissima bibliotheca Cæsarea Vindobonensi pag. 213 in textu, quem recitat, Martyrologii Romani, legit* naribus abscissis, *et hanc in margine addit notam:* In mendosissima editione Parisina A. MDCXLV in folio, pro NARIBUS perperam legitur MANIBUS. *Qua in editione Martyrologii Romani Lambecius legerit* naribus *pro* manibus, *ignoro. Certe in variis ejusdem editionibus Plantinianis, constanter scribitur* manibus; *quod mendum ad nostra quoque tempora ibidem perseveravit, uti patet*
B *ex editione anni 1701, in qua etiam occurrit; irrepseratque jam pridem in Annales ecclesiasticos Baronii, anno 1601 formis Plantinianis excusos, ad annum Christi 735. His superaddamus nonnullas alias observationes.*

Nor. ix. *tempus*

4 *Earum prima sit de tempore, quo S. Georgius e monastica solitudine in arenam prodiit, ut adversus Leonem Isaurum iconomachum dimicaret. Rem gestam intexit anno jam dicto 735 idem Eminentissimus auctor, quam narrat e Menologio Græcorum ad diem* XXIV *Augusti. Sed nec in isto Menologio, nec in Menæis magnis, nec in elogio Vindobonensi annum ullum reperio.* D *Castellanus ad annuntiationem suam Gallicam Martyrologii Romani signat lato modo sæculum octavum. Maimburgius autem Historiæ Iconoclastarum tom. I, lib.* II, *sancti Pugilis nostri certamen describit ad annum 736; ubi idem etiam historicus, ut hoc obiter notem, in eumdem lapsus est errorem, quem numero proxime antegresso corrigebam. Anno 726 impius Leo Isaurus sacris imaginibus bellum indixit, ac proinde* S. Georgius *ante hunc annum eidem hæresiarchæ se non opposuit. Cum vero me lateat, quo fundamento certamen pro imaginibus ab eodem sancto Martyre susceptum illigetur anno 735, vel proxime sequenti, ut modo dixi, visum mihi est inire mediam quasi viam, signando rem accidisse anno circiter Christi 730, ut superius est factum.*

et Acta.

5 *Observatio secunda sit de Actis. Parva admodum ea sunt: an vero majora olim exstiterint, et alicubi adhuc lateant, non habeo compertum. Vir sane tam præclarus merebatur diffusiora. Eorum auctor est synchronus, secundum* E *Annotata lit.* b. *Præter hæc paucula, non occurrunt alia plura, de quibus lectorem præmoneam. Reliquum igitur est, ut illa subjungam e nostro ecgrapho, quod e Vindobonensi Cæsareæ bibliothecæ codice, cujus alias sæpius hoc mense memini, transcriptum est, et a me Latine redditum: quibus adduntur pauculæ etiam notationes.*

ACTA

Auctore anonymo synchrono,

e codice bibliothecæ Cæsareæ Vindobonensis, interprete J. P.

Sanctus hic Georgius ab antiquis temporibus vitæ asceticæ palæstram in Olympicis montibus *a* fixit, multisque certaminibus ac sudoribus asceticis spectabilis, alterum Antonium nostris temporibus *b* se comprobavit. C Leone autem Isauro evertere ecclesias, imaginesque et reliquias Sanctorum igne comburere incipiente; Vir hic loquendi libertate usus est, et impietatem ac prævaricationem istius hominis exitialis redarguens, veritatemque manifeste prædicans, multimodas sustinuit injurias, dum in devexissima esset senectute annorum, ut fertur, nonaginta quinque. Dumque nares ei essent amputatæ, atque ambustum caput *c*, aliaque multa pertulisset, orans Deo animam tradidit. Ipsius intercessionibus, Domine, omnes nos salva. Amen.

Οὗτος ὁ ὅσιος Γεώργιος, ὑπῆρχεν ἐκ παλαιῶν τῶν χρόνων τὴν ἀσκητικὴν παλαίστραν ἐν τοῖς ὀλυμπίοις ὄρεσι πηξάμενος· καὶ πολλοὺς ἀγῶνας καὶ ἱδρῶτας ἀσκητικοὺς ἐνδειξάμενος, ἄλλος Ἀντώνιος ἐν τοῖς καθ᾽ ἡμᾶς χρόνοις ἀναδειχθείς. Ἐπὶ δὲ Λέοντος F τοῦ Ἰσαύρου ἀρξαμένου τὰς ἐκκλησίας καταστρέφειν, καὶ τὰς εἰκόνας, καὶ τὰ λείψανα τῶν Ἁγίων πυρὶ καίειν, οὗτος παῤῥησιασάμενος καὶ ἐλέγξας τὴν ἀσέβειαν καὶ παρανομίαν τοῦ ἀλάστορος, καὶ τὴν ἀλήθειαν ἀριδήλως ἀνακηρύξας, πολυτρόπους αἰκίας ὑπέμεινεν, ἐν βαθυτάτῃ πολιᾷ ὑπάρχων, ὡς λόγος, ἐτῶν ἐννενηκονταπέντε. Καὶ ῥινοκοπηθεὶς, καὶ τὴν κάραν καταφλεχθεὶς, καὶ πλεῖστα ἕτερα παθὼν, εὐχόμενος τῷ Θεῷ τὴν ψυχὴν παραδέδωκε· ταῖς πρεσβείαις αὐτοῦ, κύριε, σῶσον πάντας ἡμᾶς. Ἀμήν.

ANNOTATA.

a *Ortelius in Thesauro geographico agit de montibus synonymis duodecim: quisnam vero hic sit intelligendus, non est unde vel divinare possim. In tractu autem Olympi montis superius annuntiavi Sanctum, quia ibi diutissime habitavit, nec scio, ubinam passus sit.*

b *Hic indicat auctor, synchronum se fuisse.*

c *Baronius supplicium illud sic exponit ad annum 735, ut in Sancto nostro peractum fuerit eodem modo, quo in sanctis martyribus Hyppatio vel Hypatio episcopo, et Andrea presbytero, sub eodem Leone Isauro, et pro eadem causa passis, quos die* XXIX *Augusti inscripsit Martyrologio Romano;* præcipiente utique tyranno, capitis eorum cutem extrahi, desuperque pictas tabellas congestas accendi, *sicut e Menologio Græcorum refert.*

A D

DE BEATO THEODERICO

PRIMO ISTIUS NOMINIS ABBATE ANDAGINENSI, IN ARDUENNA SILVA,

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

G. C.

§ I. Situs monasterii, cui Beatus præfuit, antiquus hujus Abbatis cultus, et coævus Actorum scriptor.

ANNO MLXXXVII. Hic Beatus in monasterio S. Huberti

Adhuc hodiedum floret in Belgio monasterium Benedictinum, quod nunc communiter nomine sancti Huberti appellatur ob celeberrimas hujus sancti Præsulis reliquias ab aliquot sæculis eo translatas, ad quarum B *venerationem præcipue confluunt illi, qui rabiosorum canum morsu contacti sunt, et ubi passim mirabili modo pristinam sanitatem recuperant. Eruditissimus Mabillonius inter Acta Sanctorum Ordinis Benedictini sæc.* IV *part.* I *pag.* 293 *in observationibus præviis ad Historiam translationis sancti Huberti num.* 3 *situm et originem hujus monasterii sic describit:* Andaginense seu Andainense monasterium, a præterlabente amne sic dictum, postea sancti Hucberti, in saltu Arduennensi et Leodicensi diœcesi situm est. Monasterii auctor et abbas primus fuit sanctus Beregisus, in sancti Trudonis cœnobio educatus, qui in loco Andagino Canonicos rexisse perhibetur. Id factum eo tempore, quo Pippinus Heristallensis domum regiam moderabatur. Dein rebus in pejus abeuntibus, ad paucos Clericos redactum est istud collegium, dum Walcandus Leodicensis episcopus collabentia instauravit ædificia, quæ monachis Ordinis nostri attribuit. Postea ad augendam loci religionem, sancti Hucberti corpus eo transferri jussit; quo ex tempore istic monastica disciplina hactenus perseveravit. Locum rexit seculo undecimo sanctus Theodericus abbas, de C quo agendum suo loco. *Jam discutiendum est, an abbas ille* Theodericus *mereatur titulum* sancti, *qui hic ei tribuitur.*

ublicum cultum olim habuit.

2 *Laudatus Mabillonius suo loco inter Acta Sanctorum Ordinis Benedictini sæc.* VI *part.* II *pag.* 557 *et sequentibus de Abbate illo Andaginensi egit, ut supra promiserat, ibique in observationibus præviis num.* 3 *immemorabilem ipsius cultum probare nititur his verbis:* Theodericum FELICIS MEMORIÆ abbatem appellat anonymus auctor, qui scripsit miracula sancti Huberti, ubi narrat aliquot miracula, quæ ejusdem Abbatis tempore, quo quidem ille vixit, contigerunt. Ceterum licet nondum auctoritate Pontificia Theoderici nomen inter Cælites relatum sit, nulloque Officio publico colatur, semper tamen summa veneratione ejus memoria, potissimum apud Hubertinos monachos, habita fuit; imo et sacrum ejus corpus e terra levatum in medio ecclesiæ choro locatum, fidelium venerationi expositum usque ad patrum nostrorum ætatem permansit.... Verum sacrum illud corpus, quod tam diu honorifice servatum fuerat, Calviniani hæretici in favillas redegerunt, mœrentibus de tanti thesauri amissione monachis, qui hodieque sub regula Benedictina strictioris observantiæ in hoc sacro loco perseverant.

ut ex veteri scriptore eruitur.

3 *Mabillonius ibidem hanc sacri corporis elevationem et publicam ejusdem expositionem eruit ex Gestis abbatum Lobiensium, inter quæ* E *vetustus Fulcuini continuator in Spicilegio Dacheriano tomo VI pag.* 907 *de hodierno* Theoderico *nostro tradit sequentia:* Sub his diebus de nostro cœnobio Theodoricus, vir magnæ postmodum auctoritatis futurus, apud beati Huberti monasterium in abbatem electus est: de quo siquidem hodie ejusdem monasterii Fratres testantur, quod nullus antecessorum ejus in innovandis sive decorandis et multiplicandis monasticis rebus tantæ utilitatis signa reliquerit; et quod ad majoris laudis pertinet cumulum, tantæ sanctitatis in carne degens fuisse probatur, ut in magna spe futuræ gloriæ defuncti corpus etiam magnæ venerationis suis habeatur, sicut libellus Vitæ ejus demonstrat. Sic et nobis, dum erga matricem ecclesiam memoriam sui habere sollicitus est, pallium, quod hodie inter optima ecclesiæ ornamenta habetur, largitus est. *Hæc saltem antiquum B. Theoderici cultum aliquo modo indicant.*

et e communi recentiorum consensu.

4 *Quinimo Rayssius in Hierogazophylacio Belgico testatur, adhuc aliquod pristinæ venerationis vestigium superesse, dum ibi pag.* 50 *post alias sacras reliquias, quæ in monasterio Anda-* F *ginensi conservantur, recenset* corpus beati Theodorici abbatis hujus cœnobii, qui vivus et defunctus multis claruit signis et virtutibus, *et hæc elogio subjungit sequentia:* Ejus corpus hunc levatum, Hugonistarum *(id est Calvinistarum, quos in Gallia vulgo* Huguenottos *appellant)* immanitate redactum est in cineres et favillas, quæ tamen pie et religiose in summo altari reservantur. *Hæc ipsa religiosa cinerum conservatio adhuc aliquod perseverans pristinæ venerationis indicium præbet. Etiam Fisenus noster asserit, impio Calvinistarum furore aut incendio nondum exstinctam esse piam hujus venerabilis Abbati memoriam, dum in Floribus ecclesiæ Leodiensis pag.* 386 *post contracta* B. Theoderici *Acta sic scribit:* Quem multa virtutis dignitate viventem Deus ornarat, innumeris mortuum celebravit prodigiis. Patrum tamen nostrorum memoria, ausa est hæreticorum e Francia erumpentium impietas corpus miraculis nobile redigere in cineres et favillas. Sed impiis flammis viriditatem decusque suum numquam amittet virtutis laurea.

5 *Imo hæc ipsa Calvinistarum rabies nobis subministrat*

AUCTORE G. C.

furentes Calvinistarum,

subministrat argumentum, quo immemorabilem hujus beati Abbatis cultum probemus: nam sacrilegi isti hagiomachi corpus ejus combusserunt, eo quod scirent, illud a Catholicis tamquam sacras reliquias honorari, quemadmodum Castellanus in Martyrologio suo universali ad hanc diem affirmat. Hinc etiam Molanus in Natalibus Sanctorum Belgii hac die eumdem Abbatem titulo beati *exornat, et de legitimo ipsius cultu sic affirmate pronuntiat:* Nec dubitatur, quin numero Sanctorum sit aggregatus, tametsi ab Ecclesia in eorum catalogum non sit relatus. Corpus miraculis gloriosum, ex humo levatum, et in medium ecclesiæ fuit translatum; Hugonistarum autem immanitate in cineres et favillas est redactum. *Quomodo furentes hæretici invenissent sacrum* B. Theoderici *corpus, nisi hoc antea solemniter e terra elevatum et publicæ fidelium venerationi expositum fuisset?*

qui sacras ejus reliquias combusserunt;

6 *Hæc antiqua sacri corporis elevatio et publica fidelium veneratio majorem certitudinem accipiunt ex testimonio R. D. Romualdi Hancart Prioris Hubertini, qui post alia Majoribus nostris circa hunc Beatum suppeditata sic scribit:*
B Hæc de vita et gestis beati Theoderici abbatis Andaginensis, qui non solum in hac vita degens, sed etiam postquam ad feliciorem migravit, miraculorum corusco splendore sui testatus est patrocinii apud Deum mortalibus efficaciam; relatione siquidem veraci quorumdam ætate grandium hujus cœnobii Religiosorum, quorum nonnulli adhuc superstites sunt, didicimus, ejus sepulcrum in navi basilicæ supradicti monasterii erectum, ab iis præsertim visitari solitum fuisse, qui gravi dentium agitati dolore, medelam beati Theoderici meritis obtentu facilem implorabant. Sed anno millesimo quingentesimo sexagesimo octavo e Franciæ finibus (verius e barathri speluncis) prodiere Huguenottorum phalanges in Belgarum rebellium subsidium, quæ ductore Janlio memorati Sancti sepulcrum cum ipsa basilica incendio concremarunt, quamvis non inulto scelere: nam ipse fatalis incendiarius Franciscus Hanguet, Janlii frater, paucis abinde diebus apud Helvetios agens, cum in diversorii stabulum, equos in rabiem actos ac se invicem dentibus laniantes, pacificaturus intrasset, ab eis ipse morsibus calcibusque discerptus, pœnas Sanctis debitas exsolvit. Hujus rei eventum retulit
C ex famulis dicti Francisci unus, qui fuerat vindictæ spectator, cum huc contra rabiei periculum sacra stola muniendus adventasset, et qui ab illo audivit tum temporis ejusdem stolæ miraculosæ custos, adhuc in vivis est. *Videtur hæc R. D. Romualdus anno* 1634 *ad Bollandum nostrum scripsisse, aut postea ex libello in membrana scripto excerpsisse, ut in margine notatur.*

ex duobus antiquis Martyrologiis.

7 *Quamvis hæc omnia simul sumpta satis probare videantur immemorabilem* B. Theoderici *cultum, tamen hunc ulterius confirmamus ex duobus Martyrologiis, quæ centum annis ante famosum Urbanii VIII Pontificis decretum conscripta sunt. Imprimis auctaria nostra Usuardina ex Matricula Cartusiæ Ultrajectinæ memoriam* Theodorici abbatis, admirandæ sanctitatis viri *hac die celebrant. Hæc autem Matricula videtur sæculo* XIV *collecta, quandoquidem primus illius scriptor meminit* Brigittæ sanctimonialis, a qua habent ortum illius Ordinis observatrices, *inquit,* quæ modernis temporibus in diœcesi Trajectensi oriri cœperunt, *ut Sollerius noster in Præfatione ad Usuardum suum illustratum pag.* LXII *observavit. Ceterum ex ultima* D *Martyrologi illius clausula conjecturamus, eum scripsisse sæculo* XIV, *quo Ordo Brigittæ oriri cœpit, adeoque illam Matriculam Ultrajectinam decreto Urbani VIII facile ducentis annis seniorem esse.*

in quibus nomen ejus annuntiatur

8 *Florarium nostrum Ms., quod alias sæpe citavimus, hac die* XXIV *Augusti eumdem beatum Abbatem annuntiat his verbis:* In confinio Brabantiæ ac Lotharingiæ monasterio Lobiensi *(non obiit Beatus in monasterio Lobiensi, sed ex eo ad dignitatem abbatialem S. Huberti translatus est)* depositio beati Theodorici abbatis. Hic tantæ parsimoniæ fuit, ut per quinquaginta annos numquam nisi semel in die cibum sumeret. Denique tantam gratiam ob id a Domino consecutus est, ut etiam dæmonibus imperaret. *Florarium istud anno Christi* 1486 *scriptum est, ut Papebrochius noster in Tractatu præliminari ad tomum tertium Maii pag.* X *demonstrat. Hinc sequitur, Abbatem nostrum titulo* beati *donatum fuisse centum et pluribus annis ante notissimum Urbani VIII decretum, quod anno Christi* 1625 *editum, ac deinde anno* 1634 *clarius explicatum fuit. His adde veterem Vitæ scriptorem, qui* E *de sancto homine se vera narrare profitetur, et cujus ætatem fidemque nunc indagare conabimur.*

Vitam ejus scripsit auctor coævus.

9 *Primo constat, biographum* B. Theoderico *coævum fuisse, cum post narratum miraculum, quod beatus Abbas Rhemis patraverat, auctor Vitæ inferius edendæ num.* 52 *scribat sequentia:* Actum hoc anno ab Incarnatione Domini MLXXVI, atque communi decreto litteris et Annalibus traditum in urbe Remensi, totque habet testes, quot ex his, qui in ea urbe tunc erant, adhuc supersunt homines. *Ex hac phrasi liquet, adhuc plures oculatos hujus miraculi testes Rhemis superfuisse, quando biographus hanc lucubrationem suam exarabat. Præterea num.* 64 *significat, sese huic beato Viro morienti adstitisse, et distincte narrans pia istius Abbatis jam moribundi gesta, fidem narrationis suæ confirmat his verbis:* Testor Christum, et qui aderant, me nihil commenti fingere, sed quod videre et audire mihi contigit in veritate, de sancto Homine vera dicere.

de cujus professione

10 *Etiamsi memoratus Vitæ scriptor tunc in monasterio Andaginensi præsens fuerit, quando* B. Theodericus *ad Superos migravit, tamen inde* F *non sequitur, illum ejusdem monasterii alumnum vel incolam fuisse. Quinimo fere contrarium eruitur ex sequentibus prologi verbis, quibus Lambertum monachum Andaginensem sive Hubertinum sic alloquitur:* Horum ego quoque, mi Lamberte, sequens et longe adorans vestigia, aggressus sum, te adhortante, venerabilis senis Theoderici abbatis VESTRI Vitam scribere. *Verosimiliter hunc beatum Abbatem biographus appellasset* nostrum, *si in monasterio ejus habitasset. Attamen in epilogo ad eumdem Lambertum laudatus Actorum scriptor ita sermonem dirigit:* Sed ego, mi Lamberte, hunc tibi libellum de VESTRO immo et NOSTRO patre Theoderico, parciore quam proposueram stilo, exaravi. *Mabillonius ex istis epilogi verbis ita ratiocinatur:* Innuit, se in aliquo loco vixisse, cui præfuerit Theodericus; aut certe, quod verisimilius est, Theodericum ex eo loco prodiisse, ubi degebat ille auctor; quod fortasse de Lobiensi monasterio intelligendum est, ubi Theodericus monasticam professionem emisit. *Licet hæc Mabillonii conjectura non sit improbabilis, tamen illam incertam*

AUCTORE G. C.

A *certam ac dubiam reddit aliqua Benedictini scriptoris assertio, quam nunc referemus.*

At nomine nihil certi asserere audemus.

11 *Gabriel Bucelinus in Germania topo-chrono-stemmato graphica, quam Ulmæ anno* 1662 *imprimi curavit, part.* II *pag.* 194 *agit de Leodiensi sancti Jacobi monasterio, et post enumeratos illius abbates meminit de eruditis ejusdem scriptoribus, inter quos ad rem nostram pag.* 196 *recensetur unus his paucis verbis:* Heribrandus, dein abbas sancti Laurentii, scripsit Vitam sancti Theodorici abbatis Hubertini. *Utinam Bucelinus antiquum hujus novæ notitiæ fontem assignasset! Unde Mabillonius in observationibus prævïis ad illam* B. Theoderici *Vitam dubius hæret, et priorem suam conjecturam de monacho Lobiensi relinquere videtur, ibidem ita disserens:* Dum hæc scriberemus, occurrit nobis Germaniam sacram Bucelini evolventibus catalogus virorum eruditione celebrium, qui in monasterio sancti Jacobi Leodiensis claruerunt, in quo inter alios recensetur Heribrandus, postmodum sancti Laurentii Leodii abbas, qui scripsit B Vitam sancti Theodorici abbatis Hubertini.

et quem proinde anonymum synchronum

12 Hæc Bucelinus ibi, qui aliis in locis eumdem Heribrandum laudat, nulla facta Vitæ hujus ab eo scriptæ mentione. Nec ejus Vitæ meminit Fisenus in Floribus Leodiensibus, ubi Heribrandum inter abbates sancti Laurentii recenset; immo nec in ejus vitæ epitome, quam habet die VI Junii. Quis tamen dixerit, Bucelinum hæc gratis excogitasse? Ceterum auctor Vitæ illius, quisquis hic demum fuerit, vivebat haud procul a monasterio sancti Huberti, non diu post beati Theoderici obitum; quæ optime Heribrando congruunt, qui ad annum MLXXXII sancti Laurentii monasterio apud Leodium præfuit. *Ex his eruditus lector videt, nos in ancipiti bivio collocari, et circa verum hujus Vitæ scriptorem nihil certi determinare posse. Quapropter exemplo Mabillonii biographum* beati Theoderici *nominabimus anonymum coævum, donec quispiam opinionem Bucelini fide digno testimonio confirmaverit.*

cum Mabillonio talem appellabimus.

13 *Porro Mabillonius in iisdem Observationibus prævïis asserit, sese in tribus codicibus invenisse mutilam et imperfectam* B. Theoderici *Vitam, et in editione sua id, quod alterutri codici deerat, ex tertio supplevisse. Sed ibi non* C *indicat, ex quo monasterio singuli codices isti prodierint, aut ubi conserventur, quod alias vir accuratissimus monere consuevit. Nos illam accepimus, olim descriptam ex Ms. codice Alnensi quod Ordinis Cisterciensis monasterium primo lapide a Tudinensi ditionis Leodiensis oppido distat, et Lobiensi Benedictinorum cœnobio vicinum est. Insuper habemus ex Rubea valle et cœnobio Lovaniensi Canonicorum Regularium recentiora quædam ejusdem Vitæ compendia, quæ nobis usus esse non possunt, cum ex antiquioribus et longioribus* B. Theoderici *Actis tantum contracta fuerint. Quare post hunc Commentarium prælo subjicimus illud apographum Alnense, quod cum editione Mabilloniana prius conferemus. Denique R. D. Romualdus Hancart Prior sancti Huberti Majoribus nostris olim benigne communicavit antiquum monumentum, quod vulgo* cantatorium *dicitur, et res gestas* B. Theoderici *satis distincte minutimque continet. Ex illo veteri Cantatorio, quod nuper Edmundus Martene tomo IV Collectionis amplissimæ a col.* 915 *sub titulo Historiæ Andaginensis edidit, aliqua paragrapho sequente excerpemus, alia in Annotatis ad Vitam assignaturi, et subinde mendosam Martenii editionem ex apographo R. D. Romualdi Hancart emendabimus.*

§ II. Aliqua Beati gesta chronologice disposita, et ex alio veteri monimento subinde suppleta, vel distinctius relata.

Alius auctor coævus contrahit hujus Beati gesta.

Beatus *noster anno Christi* 1007 *primam lucem aspexit, et nondum decennis, ut mos istius temporis ferebat, sancto Petro oblatus est in monasterio Lobiensi, quemadmodum Vita post hunc Commentarium edenda testabitur. Deinde post solennem regulæ Benedictinæ professionem ac illustre litterarum magisterium, quod in variis cœnobiis exercuit, anno* 1055 *dignitatem abbatialem in monasterio sancti Huberti suscipere coactus fuit. Anonymus et ei coævus Historiæ Andaginensis scriptor, cujus supra meminimus,* E *apud Edmundum Martene in Collectione amplissima veterum monumentorum tomo IV col.* 922 *agens de morte decessoris ejus Adelardi, hanc* B. Theoderici *electionem anno Christi* 1055 *affigit, eaque occasione præcedentia hujus beati Abbatis gesta sic contrahit:* Anno Incarnati Verbi MLV, suæ ordinationis XXII cum decessisset *(nimirum Adelardus, de quo auctor superius egerat)* successit, auctore Deo, illi domnus Theodericus, Lobiensis cœnobii monachus, a Richardo abbate nutritus, et a Gerardo venerabili pontifice consequenter in sacerdotem ordinatus, litteris apprime eruditus, quas etiam honestis decorabat moribus, adeo ut et ingenii vivacitate et morali probitate tam juvenibus quam senibus admirabilis et imitabilis haberetur; et, quod est difficillimum, gloriam sine invidia assecutus, omnibus indifferenter esset carus.

quæ præcesserunt officium ejus abbatiale.

15 Unde in philosophia famosus, et pia concertatione a vicinarum congregationum abbatibus ad regendas scholas evocatus, Stabulaus sub abbate Poppone, deinde Virduni sub abbate Gualeranno donni Richardi successore, postremo F Mosomi sub Rodulfo abbate tam studiis liberalibus, quam probis moribus multos instituit, quos postea vidimus imitatores et assertores ejusdem magistri sui viros honestissimæ probitatis. Qui postea licentia abbatis sui Hugonis Lobiensis Hierosolymam adire conatus, sed per Pannoniam transire præpeditus, Romam quasi per Adriaticum mare navigandus divertit; ibidemque præter spem Deodwinum Leodiensem episcopum cum quibusdam sibi familiariter notis in ecclesia beati Petri invenit; quorum suggestione, immo pontificis amica prohibitione ulterius progredi repressus, cum eis patriam petiit, et inter redeundum, cujus esset scientiæ, gravitatis et perfectionis, perspectus, a prædicto pontifice monasterio suo honorabiliter est relocatus. Non multo post Henricus imperator Deodwino episcopo indixit, ut sibi aliquem monachum ab abbate Richardo institutum procuraret, quem in Fuldensi monasterio scholasticum præficeret. Episcopus Theodericum, quem a Roma usque Leodium ad hoc fuerat expertus idoneum, a Lobiensi monasterio evocavit, secumque detinebat quasi legandum imperatori.

16 *Deinde*

AUCTORE G. C.

quod invitus cum magna pietate suscepit.

16 *Deinde ibidem, quam inopinato B. Theodericus electus fuerit abbas, et quam pie susceperit hoc officium, licet invitus, exponitur hoc modo :* Evocatis interea ex edicto episcopali abbatibus et archidiaconis pro ordinando Patre destitutæ ecclesiæ beati Huberti, adfuit et ipse cum ceteris, securus tamen ipsius sibi agendæ ordinationis. Episcopo vero consulente, quis haberetur idoneus desolatæ præponi ecclesiæ, Godiscalcus quidam honestæ gravitatis persona, itemque Anselmus decanus sancti Lamberti, quorum vigebat permaxima auctoritas in hujusmodi rebus disponendis, responderunt, locuti prius cum consilio, talem providentiam bene convenire fratri Theoderico. Succlamantibus aliis, id illos bene sensisse, ipse etiam episcopus in sententiam concessit voluntarie, et evocato domno Theoderico, ut abbas fieret, obnixius cœpit insistere. Ille econtra reniti, qua poterat virtute, impossibilitatem suam et insufficientiam suam prætendere, imparem se tanto oneri reclamare, lacrymis etiam attestari, cor a labiis non distare. Episcopus econtra renitentem cogere, conventus omnis incessere, ne divinæ vocationi et B voluntati videretur obsistere. Tandem tantorum oppressus auctoritate et violenter attractus a Gonzone Florinensi abbate et Stephano sancti Laurentii, injunctam sibi curam suscepit, et consecratus est abbas in Purificatione sanctæ Mariæ semper virginis ; sicque comitatus prædicto Stephano abbate sancti Laurentii ad commissam sibi ecclesiam concessit ; cujus culmen cum de longe vidisset, ut erat tunc hiems asperrima, in mediis nivibus ad terram procidit, et Deum adjutorem sibi adesse cum gemitu inclamavit, apertoque capite et nudis pedibus monasterium usque processit. *Hæc ultima corporis afflictatio sive pia muneris abbatialis susceptio in Actis infra excudendis non legitur.*

variisque virtutibus

17 *Post hæc historicus Andaginensis longo ordine nominatim recenset monachos, quos B. Theodericus in monasterio sancti Huberti rexit, et iis nominibus præcipuas hujus Abbatis virtutes ita subnectit :* His omnibus militantibus Deo sub disciplina regulari præerat Abbas, quasi quidam dux industriæ militaris. His omnibus omnia factus, conformabat se singulis, donec formaretur Christus in eis ; nec quemquam existimabat for- C tuna vel conditione, sed moribus et religione. Et cum ab ineunte ætate religiose institutus, modeste et caste vixerit, tunc hunc sibimet usum vivendi continuandum instituit, ut non nisi semel in die semper reficeret, tam parce tamen, ut continuatim esuriret, et hoc sine ovis et caseo et absque saginæ condimento ; in legitimis autem observationibus Adventus et Quadragesimæ biduanis et triduanis jejuniis se macerabat occulte. Præter communem monasterii eleemosinam duodecim pauperes quotidie alebat, quibus lotis pedibus et manibus, et refectione sufficienti impensa satis humiliter tamquam Christo se eis in terram prostrabat. Vilissimo strato, superjecto cilicio, paululum quiescebat ; ex quo latenter surgens communes vigilias semper anticipabat ; sicque genuflexionibus et orationibus cum lacrymis Deo se ipsum mactabat...

illustravit.

18 Præter Canonicas Horas, quas ut debitas, diligenter Deo exsolvebat, in veneratione beatæ Trinitatis et gloriosæ semper Virginis Mariæ, itemque Petri apostoli omniumque Sanctorum singillatim vigilias et omnes Horas diei decantabat, et Psalterium etiam inter noctem et diem ex integro percurrens, aut per se psallebat, D aut qui pro se psalleret procurabat. In quotidianis vero Missarum solemniis quibus gemitibus quave cordis contritione Domino sacrificaturus assisteret, ejus solius est approbare, cujus est omnium hominum corda pensare. Cujus fuerit humilitatis in habitu, cujus gravitatis in incessu, cujus æqualitatis in vultu, cujus honestatis in actu, mirabatur non solum quælibet ecclesiastica dignitas, sed etiam fastuosa et aliis irreverens secularis potestas, cujus et laudabiliter magnificabat absentiam, et humiliter honorabat præsentiam.

et in quo magna gratia et auctoritate valuit

19 *Uno alterove exemplo, quod biographus post hunc Commentarium prævium edendus omisit, amicam hujus beati Abbatis familiaritatem cum quibusdam præsulibus ostendemus ex laudata Historia Andaginensi, ubi coævus auctor apud citatum Edmundum Martene tomo IV Collectionis amplissimæ col. 927 et sequente duplex hujus rei specimen refert his verbis :* Evocatus sæpe a religioso Annone Coloniensium pontifice amica veneratione excipiebatur, et apud tantum virum aliquamdiu familiarissime remorari coactus, divinarum Scripturarum mutuo relatu, quasi in aureo Salomonis reclinatorio media caritate con- E strato delectabatur. Cui cum forte inter loquendum familiari jucunditate objiceret, quare quosdam barbaros suæ parochiæ trans Rhenum commorantes in Quadragesima ab ovis et lacte et caseo auctoritate pontificali non compesceret ; respondit pontifex, abstinentiam et religionem ecclesiasticam se quidem omnino approbare, attestari et laudare ; differentiam vero ciborum firmis in fide non multum obesse, cum Dominus in deserto per corvum Eliam paverit, non piscibus, sed carne ; sæpius autem se id prohibuisse, nec prævaluisse, quod Christiani dici paterentur multum se gaudere, ne dum aliqua violentia absterreret, eosdem barbaros a Christiana fide elongaret. Et quia eidem pontifici tanto erat Abbas gratior, quanto apud eum constabat honorandæ virtutis locus amplior, numquam ab eo nisi muneribus honoratus redibat, quæ et dantem et accipientem omnino decebant.

apud principes ecclesiasticos

20 *Narrato deinde miraculo, quod B. Theodericus in itinere ad eumdem præsulem patravit, et quod infra in Actis referetur, aliud amicitiæ specimen cum episcopo Metensi laudatus historicus coævus subjungit in hunc modum :* Si quando vero pro responsis ecclesiæ domno Adalberoni Metensium episcopo se præsentasset, mirabatur postmodum ipsemet in recolendo meminisse, qua se illi humilitate vir tantæ nobilitatis et potestatis inclinaret, qua benignitate compulsum ad secum prandendum sedem collocaret. Cui cum forte inter prandendum deferrentur pirorum primitiæ, cœpit ea pontifex manibus attrectare, sæpius olfacta super mensam reponere, et quasi sub obtentu cujusdam delectationis tangendo et non gustando, se in eis cruciare ; a quibus se omnino continens, cum aliis illa divisisset, Abbas quod viderat fecisse episcopum diligenter notavit, et causam facti solus cum solo sedens humiliter requisivit. Ad hæc episcopus suspirans ingemuit, et quia his olim in juventute sua nimis delectatus se peccasse meminisset, respondit secum deliberasse, ut per quæ peccasset, per hoc et seipsum abstinendo puniret. Ædificatus Abbas exemplo hujus abstinentiæ gratulabatur multoties apud familiares suos, id sibi postea multum profuisse, et ne excederet per illicita, ab ipsis licitis se constanter continebat.

21 *Quantæ*

et sæculares.

21 *Quantæ autem auctoritatis esset hic beatus Abbas apud principes sæculares, patet vel ex unica ejusdem historici narratione, quam ibidem col.* 938 *habet hoc modo :* Dux Godefridus in Italia infirmatus, et exinde Bullonium revectus, cum jam desperaret vitæ suæ, missis ad abbatem Theodericum legatis, satis humiliter, ut se visitaret, expetiit ; neque enim processus erat de monasterio facilis, maxime vero gratia alicujus personæ secularis. Tandem ad eum ingressus, cum tantæ prius potestatis virum ita videret affectum, elevatis oculis ad Deum, Tu, inquit, humiliasti, sicut vulneratum, superbum. Dux ad verbum Abbatis compunctus, Pater, ait, carissime, nihil verius. Et erumpens in lacrymas, vix præ singultibus conatus eloqui, puram confessionem pro exspectatione mortis Deo coram Abbate reddidit, eaque reddita, gladium suum sibi deferri jussit, quem assistenti filio suo Godefrido, continuato gemitu pœnitentiæ, Abbati reddendum præsentavit, eumque sibi testem futurum in judicio Dei pro abrenuntiatione militiæ secularis satis humiliter, magis vero dolenter, inclamavit. *Quales quantasque possessiones*
B B. Theodericus *monasterio sancti Huberti acquisiverit aut recuperaverit, ibidem diffuse narratur, quas in Annotatis ad Vitam inferius edendam ex hac Historia Andaginensi breviter assignabimus, si quis forte curiosus eas nosse voluerit.*

Mortem beati hujus Abbatis,

22 *Interea indagabimus verosimiliorem mortis ejus annum, quem jam sæpe memoratus historicus Andaginensis ibidem col.* 965 *expressit his verbis :* Anno Domini MLXXXVI ordinationis vero suæ XXXII, Theodericus abbas non solum senio, sed et confectus jejuniis, orationibus et vigiliis, laboribus etiam et curis commissæ sibi pastoralitatis, ab ipsa licet pertenui virtute corporis circa mensem Julium deficere cœpit. Unde et gratia paululum repausandi, Piros illi secedere placuit, ubi dum se, ingravescente sensim infirmitate, præsentiret ad mortem urgeri, Theoderico præposito sibi secum moranti relationem suam ad monasterium accelerandam indixit. *Tum subjungit brevi subsecutam beati Viri mortem, quam in Actis post hunc Commentarium exhibendis multo distinctius ex oculato*
C *teste audiemus.*

in cujus anno signando Mss. codices discrepant,

23 *Hic dubitari potest, utrum annus ille Christi* 1086, *quo mors* B. Theoderici *superius in hac Historia collocatur, ab historico Andaginensi vel ejus amanuensibus recte sit expressus, eo quod in quibusdam manuscriptis Actorum codicibus eidem morti annus* 1087 *vel* 1088 *assignetur. Unde Mabillonius in observationibus præviis ad hanc Vitam num. 2 de emortuali* B. Theoderici *anno sic disputat :* Non una est auctorum sententia circa annum, quo Theodericus e vivis excessit. Ejus obitum ad annum MLXXXIV revocant Joannes Molanus in Natalibus Sanctorum Belgii, Miræus in Fastis Belgicis, aliique passim recentiores ; Bartholomæus Fisen in Floribus Leodiensis ecclesiæ ad sequentem. In uno ex Mss. codicibus, quorum copiam habuimus, legitur Theodericum anno MLXXXVII mortuum fuisse ; quod anno sequenti contigisse dicitur in altero codice. Sed tametsi in tanta opinionum varietate vix aliquid certi statui posse videatur, adeo tamen diligenter seriem annorum beati Abbatis notavit Vitæ ejus auctor, ut si illius verba paulo accuratius expendere voluerimus, facile habebitur, quis fuerit ejus vitæ extremus annus.

AUCTORE G. C.

contra alios anno Christi 1087

24 *Cum in Actis infra dandis* B. Theodericus *dicatur anno Christi* 1007 *natus esse, et anno* ætatis suæ octogesimo non ad integrum expleto *obiisse, Mabillonius ex his duobus Vitæ locis inter se collatis ita argumentatur :* Omnes autem codices constanter habent, Theodericum anno ætatis suæ octogesimo incœpto et non expleto obiisse. Unde certum manere debet, Molani aliorumque sententiam admitti non posse, qui Theoderici mortem ad annum MLXXXIV revocarunt. Ex iisdem verbis refellitur, quod unus ex codicibus manuscriptis supra laudatus habet, Theodericum e vita excessisse anno MLXXXVIII : nam eo pacto ille octogenario saltem aliquot mensibus major obiisset, quod loco ex codicibus omnibus laudato plane adversatur. Superest itaque, ut Theoderici mortem ad annum MLXXXVI cum nonnullis, aut ad sequentem cum uno Ms. codice Hubertino revocemus ; et quidem, si Notgerus episcopus Leodiensis anno MVII obierit, ut nonnullis placet, prima sententia alteri præferenda est, cum Notgerus mense Martio, Theodericus vero mense Augusto e vivis excesserint. Etenim a Martio anni MVII usque ad Augustum MLXXXVII plus quam octoginta anni E intercipiuntur. Verum cum sententia, quæ Notgeri mortem anno MVIII consignat, alteri præferenda videatur, et dicatur Theodericus in altero codice manuscripto natus anno mortem Notgeri præcedente, Theodericum anno MVII exeunte natum fuisse censemus, ac proinde eumdem mense Augusti anni MLXXXVII fere octogenarium e vivis excessisse. *Omnibus attente expensis, hanc Mabillonii chronologiam secuti sumus, et alios annos in quibusdam codicibus notatos, ab amanuensibus corruptos putamus.*

et diei XXIV Augusti

25 *In iisdem codicibus etiam circa diem mortis aliquod discrimen occurrit : nam in Actis a Mabillonio editis obitus hujus beati Abbatis* octavo Kal. Septembris, *et in apographo nostro Alnensi aliisque tribus Vitæ compendiis, quorum paragrapho præcedente mentionem fecimus,* nono Calendas Septembris *consignatur. Wionus in Ligno Vitæ* B. Theodericum *utroque hoc die annuntiat, et Meyerus mortem ejus usque ad diem* XVII *Augusti differt, dum in Annalibus Flandriæ libro* V, *sive ad annum Christi* 1150 *de illo sic scribit :* Sexto autem Calendas Septembris obiit divus Theodoricus Lerna oriundus, F patre genitus Gonsone, abbas monasterii divi Huberti. *At imprimis Meyerus hoc loco diem sepulturæ pro die obitus perperam accepit. Præterea videtur hunc* B. Theodericum *confudisse cum altero ejusdem nominis abbate, et forsan cum Theoderico Beati nostri successore, qui anno* 1109 *abbatiam sancti Huberti abdicavit. Quomodo enim aliter vitam* B. Theoderici *nostri usque ad annum Christi* 1150 *protrahere potuisset ?*

cum Mabillonio affigimus

26 *Quidquid sit de hac confusione nostri Abbatis cum illo vel altero Theoderico, saltem Raysius incaute Meyerum secutus est, et alteri Theoderico tribuit, quod hodierno nostro convenit, dum in Cazophylacio Belgico pag.* 50 *post elogium* B. Theoderici, *quod supra num.* 4 *recitavimus, hæc immediate subjungit :* Obiit hic etiam sexto Kalendas Septembris alius ejusdem nominis Theodoricus, prædecessoris successor, eximiæ virtutis et prudentiæ vir, ex nobili Lernarum familia, patre natus Gonsone, ut vult Meyerus in ejus obitu, anno videlicet MCL. *Certe hic pater Gonso, et hæc Lernarum familia* B. Theoderico *nostro seniori conveniunt. Quod si Meyerus*

AUCTORE G. C.

Meyerus hæc Theoderico secundo sive juniori tribuere voluerit, turpiter hallucinatus est, et Rayssium in errorem induxit, aut obitum B. Theoderici *senioris per crassum parachronismum anno Christi* 1150 *collocavit. Ceterum cum plerisque Menologiis et codicibus manuscriptis Acta istius beati Abbatis hac die* XXIV *Augusti exhibemus, et ea solitis notis illustramus.*

VITA

auctore anonymo coævo

Ex Ms. codice monasterii Alnensis, cujus apographum cum editione Mabilloniana sæc. VI *Benedictino part.* II *pag.* 559 *contulimus.*

B

PROLOGUS.

Auctor refert rationes,

Quibusdam antiquis scriptoribus aiunt utiliter hoc studii genus summum fuisse, ut eorum, qui inter eos excellebant corporis et animi industria, virorum, tam dicta quam facta, ea dumtaxat, quæ relatu digna videbantur, litteris transmitterent ad posterorum notitiam; ut scilicet mortuis apud morituros, clara ingenia immortalitatem conferrent; nec silentio premeret annosa vetustas, quos miraretur merito, et quorum virtutibus ad virtutes incitaretur posterior ætas. Eos imitati postea ecclesiastici viri quidam ea, quæ temporaliter in carne, vel dixit vel mirabiliter operatus est Filius Dei, claro stilo veraciter prosecuti, splendore institutionis Euangelicæ corda fidelium illustraverunt. Aliqui ex * conscriptis Apostolicis actibus multum fidei et roboris et patientiæ sequenti ævo addiderunt. Multi autem ab Apostolorum temporibus ad nostram fere usque ætatem; vel de pace vel de bello Ecclesiæ magna nobis ex suis scriptis reliquerunt monumenta, in quibus Christiano homini strata est via ad ardua virtutum: patent etiam calles reflexi in devia * vitiorum. Quidam vero eorum passiones, qui cælum sanguine mercati sunt, scripserunt; plerisque autem cura fuit in litteris suis referre de eorum vita et conversatione, qui vel ecclesiis Dei præfuerunt, easque aut cælestis doctrinæ illustratione, aut operum attestatione, sive miraculorum coruscatione clarificarunt: vel qui mundanæ cohabitationis societatem, non solum corpore sed et tota mente fugientes, ferarum et avium socii tantum in desertis locis vixerunt. Et hoc fecerunt non ut accurati sermonis compositione gloriosiores facerent, quos jam in cælesti regno gloria et honore Deus glorificaverat, et consortes sui secum cohabitare fecerat; sed ut ad eorum æmulationem et exemplum juniores instituerent, et boni quidem bonorum opera recitando meliores fierent; mali vero eorum exemplo, quos prius perversos, et postea, Deo eos immutante, conversos legerent vel audirent, vitam et mores malos in melius mutarent.

** Mab. et*

C

** Mab. devexa*

a

2 Horum ego quoque, mi Lamberte *a*, sequens et longe adorans vestigia, aggressus sum, te adhortante, venerabilis senis Theoderici abbatis vestri *b*, vitam scribere, et ab ejus exortu, quemadmodum cœperit, quibus artibus * vitam suam instituerit, quo nisu ad virtutum fastigia conscenderit, quem etiam vitæ terminum habuerit: illa tantum, quæ tua et aliorum fidelium virorum relatione mihi de ipso comperta sunt, rustico quidem et minus accurato sermone, sed quam verissime potero expedire. Quod onus quamvis non efficientiæ securitate, sed tam pro pia defuncti Senis recordatione, quam pro vestræ amicitiæ præsumpserim magnitudine; quam sit grave et importabile non sum nescius, ubi et propter historiæ puritatem oportet niti veritate, et quia sancti hominis vita scribitur, falsitatis crimen cavere, ne in eum, quem immoto * amore dilexi, condemner mentiendo magis injurius esse, quam obsequium impendere *c*. Ad hæc et illud accedit, quod dum plurima, vel ut quæque in mentem venerunt injudicata, et minus emunctæ naris verba emitto, vel aliquando quædam vel minus aspera, aut minus levia et pæne vulgaria, quod interdum exigit historia profero, judicio multitudinis pateo, quæ variis responsionibus facile in utramque partem amore labitur aut odio. Porro autem cum imbecillitatem inscientiæ meæ penso, ne impositi a te mihi operis sarcinæ succumbam timeo, et imperitia deficientis vertatur in culpam adhortantis. Sed cum et tuæ amicitiæ jucunditatem specto, et cum defuncti recordatione excitor, facile et pronum existimo, quidquid de illo apud te dictum pro utriusque amore fero. Nihil enim periculi est apud amicum proferre, quæ sentias: dum tantum veritatis curam semper habeas, mendacii commenta caveas. Tutior quippe, quamvis in rusticis et simplicibus verbis, incedit veritas, quam verborum splendore subornata falsitas. Atque hæc hactenus. Sed jam ad narrationem convertor, invocans eum; cui ille, de quo agitur, Theodericus devote et fideliter servivit, Deum cooperatorem esse hujus operis.

ob quas hanc Vitam scripserit.

b

** Mab. actibus*

** Mab. supremo*

c

E

ANNOTATA.

a *Apud Martene tomo IV Collectionis amplissimæ veterum monumentorum in Historia Andaginensi col.* 925 *invenimus duplicem hujus nominis monachum Hubertinum, qui sub Beato nostro vixit. Uter hic intelligendus sit, ignoramus.*

F

b *Hinc in Commentario prævio collegimus, hunc Vitæ scriptorem non fuisse monachum Hubertinum.*

c *Ex his fides et ætas biographi facile intelliguntur.*

CAPUT I. *Beati patria, parentes, pia educatio, et studium litterarum in pueritia.*

Erat in villa, quæ dicitur Lerna, quæ a Thudiniaco *a* castro tribus milibus, a Lobiensi vero monasterio quinquaginta stadiorum dividitur intervallo, miles quidam honorata natus familia, Gonzo nomine, habens uxorem religiosam

Mater expl[illegible] tionem [illegible] sionis

a

A ligiosam et timentem Dominum. Quæ dum aliquando sopori se dedisset, vidit per somnium, se in quadam ecclesia cum quibusdam reverendi habitus viris, officiose sibi obsequentibus, sacerdotalibus indutam vestimentis astare sacro altari, et cum litteras penitus ignoraret, omne officium Missæ diligenter percantasse : et sic indubitanter illud mysterium celebrasse, tamquam si omni tempure huic vacasset operi. Post expleta vero illa, ut sibi videbatur, Missarum solemnia, ut sacerdos, populo benedixisse : dein exutis et repositis in sacrario sacris illis vestibus, exisse et valedictis omnibus domum reversam, post dulcedinem somnii leniter evigilasse. Hinc perterrita cœpit sollicitari et conturbari intra semetipsam pro visione, memor sexus et conditionis suæ, timens, quod viderat multam calamitatem prætendere sibi et domui suæ, cum sciret illud mysterium, a nulla fæminarum umquam præsumptum esse. Porro autem, ut sapiens mulier, recogitabat apud se, quod si Deus vellet eam occidere, vel domum ejus damnosis cladibus affligere, alio modo quam mysterio vivificationis humanæ miserias et mortes suas præscire posset. Certa tamen erat, B visionem hujusmodi non fantasticam esse, nec se deceptam nocturna vani somnii imagine : sed potius quidlibet magnum divinitus prædivinare. Neque vero fæmineo more cuivis, nec saltem ipsi marito, voluit visa referre, sed posuit faciem suam ad Dominum rogare et deprecari in jejuniis et eleemosynis et oratione, ut Deus, qui revelat mysteria, et novit in tenebris constituta, mysterium visionis dignaretur ei revelare. Et quia cor ad quærendum apposuit, quod quærebat, Deo monstrante, ita scire meruit.

ab anu quadam pia impetrat,

4 Erat eo tempore in sanctæ continentiæ vivens proposito infra ipsam regionem quædam anus longæva, cui præter cætera virtutum dona, pro merito vitæ Deus concesserat, ut multis nonnumquam prænunciaret futura. Hujus opinione illa mulier in spem interpretationis somnii sui adducta venit ad eam, brevique illi commendata *, post mutuos amplexus et colloquia retulit ei cum multo timore et lacrymis suam visionem : orans primum, ut pro se Deum exoraret, ne quid prodigiale illi visio portenderet ; deinde ut ejus interpretationem sibi indicaret. At illa oratione fusa, gratiæque prophetalis munere C afflata : Fidens, ait, o mulier, esto, quia quam vidisti divinitus ad te facta est visio, quæ ad salutem tuam et multorum implebitur hoc modo : Ecce filius, quem habes in utero (nam gravida erat) nascetur tibi, quem Deus nunc sanctificavit, et in usus sacerdotalis ministerii segregavit sibi, per quem multorum saluti consulendum providit. Hæc dixit, et mulierem promissi certam, domum remisit. Quæ ubi ad maritum rediit, tum demum somnium cum interpretatione, ut a prophetissa audierat, secreto illi exsolvit. Quod ille, ut homo militiæ et sæculi negotiis omnino temporibus illis deditus, contempsit et derisit, et divina oracula muliebria reputavit deliramenta et vane composita.

* al. precata

et filium sibi prænuntiatum

5 Maternis interea mensibus evolutis, postquam mulier conceperat divinitus nuntiatum, ipsa nocte festivitatis sancti Martini *b*, dum populus ad vigilias matutinales concurreret, peperit filium anno Dominicæ Incarnationis millesimo septimo, imperante apud Romanos et Germanos II Henrico *c*, anno postquam juniori Ottoni successerat sexto, præsidente in Leodiensi sede Notgero, magnæ sanctitatis et sapientiæ viro, postquam ordinatus fuerat episcopus, anno septimo et vigesimo *d* *. Mane facto, mater eum baptisari et Theodericum in baptismate fecit nominari, quod potest interpretari ; Dei contemplator sive divinorum speculator *e*. Quod nomen quamquam multis cum illo commune sit, quodam tamen futurorum præsagio sortitus est. Nec immerito. Nam a puero usque ad ultimum vitæ suæ terminum, semper gratia Dei secum crescente, intendit contemplationi divinæ.

ex MS. d
* lege trigesimo
e

magna cura enutrit,

6 Igitur infantulus ablactatus, tanta matris suæ cura et diligentia nutritus est, ut exceptis parentibus et domo nihil cognosceret. Et cum jam fere septennis esset, patre ejus inscio, qui eum, quod ipse erat, fieri terrenum militem, et rerum suarum disponebat heredem, mater visionis suæ non immemor, primis eum litterarum dedit imbuendum elementis, flagrans omnibus votis, filium suum abstrahi a vanitate et tumultibus hujus sæculi et facere ministrum in domo Domini. Sed omnium bonorum inimicus videns, in puero jam quiddam gratiæ spiritualis inesse, artes, quibus illi noceret, quæsivit, patremque contra uxoris suæ bonum propositum inflammavit. Qui filium suum a literis abstractum, domi E servari jussit, interminatus uxori gravia, si posthac eum præsumeret tradere his disciplinis. Sed post aliquot dies, dum unus puerorum patris sui bulliens jus coctarum carnium ab igne transferret, impegit super puerulum, et cecidit, sinistrumque ejus brachium de ipso jure ab humero usque ad manum fere inussit. Statim ille doloris impatiens corruit, et moribundus pæne volutabatur humi. Turbata omnis cucurrit familia, ante omnes mater nati commota dolore frigidius glacie pectus super exanimatum, ut putabat, filium præcipitat. Sed Deus omnipotens inter instantiam mortis tyrunculum suum servavit, cujus providentia, et filiorum virga jam eum assuescebat, et plagis suis ad se trahebat.

eumque contra voluntatem mariti sui.

7 Postquam autem illa a torpore mentis in se rediit, ut vix tandem inter singultus et crebra suspiria dolor vocem invenit, modo pectus tundens pugnis, modo faciem fœdans unguibus, modo crines scindens manibus et sævis totam domum implens querelis, se infelicem clamitans, se ostentans miseram, se neglectam Dei respectu sæpe miserandis iterat ululatibus, cui ex promisso Dei datus erat filius, sed peccato suo et mariti detestanda rabie, tam subito nimis acerbo F raptus esset funere. Deinde ut correpta a marito et his qui aderant, ægra solo membra vix extulit, videt filium inter manus ancillarum jam modesti vultus, jam temperantem clamoribus ; sed quaquaversum tamen pestis illa bullientis juris se sparserat ; totam carnem puerili cute nudaverat. Cum mater et ipsa interdicens fletibus excepit filium, refovet, et deosculatur, tamquam ex morte redivivum : brevique, Deo curante, ad salutem restitutum, iterum clam patre illius commendat eum scholasticis imbuendum litteris. Cumque pater aliquantis diebus absens domum reversus filium non invenisset, et ubinam esset inquirens, rescisset, offensus abiit, et de medio scholarium, ubi legebat, arreptum domum reduxit. Unde quidem ego eum in hac parte beato Martino comparandum arbitror. Nam quemadmodum pater gentilis, ne Christo militaret filius suus, Martinum impediebat, ita Theoderico, ne in tabernaculo Domini ministraret, pater suus quamquam Christianus obstabat. Sed non valet humana prudentia divinæ ordinationis dissipare consilium.

EX MS. lium. Nam licet tunc non sponte Martinum jam sæculo militantem, ut voluit conservavit, et ad suam militiam mirabiliter Deus revocavit: Theoderico autem, priusquam per ætatem corrumpi posset, sic providit,

qui tandem acquiescere cogitur, 8 Cum ipsa die puerulus in solarium domus ascenderet, corruit, et brachium sinistrum, quod adhuc pæne recenti inustione erat invalidum, gravi collisione dissiluit et fractum ex humero pependit. Exterritus tam acerbo et innpinato casu exanguis pater accurrit, et pæne exanimem inter sua brachia attollit. Multisque perfusus ora lacrymis, seipsum ultro accusat, se parricidam, se necisorem filii, mixto luctu et ululatu clamat, qui eum Deo, cum necdum natus erat, dedicatum anferre tentaverat. At vero mater femineis planctibus, amara inferens convitia, Quia, o fili dulcissime, ait, ad militiam terrenam a pio patre instrueris, ecce nunc arma ferro, nunc equum agitare et circumflectere, sic ferire, sic hostem disce cavere. Sed si in castris Christi militare te noluit, spero in Dei provisione, quia ejus rerum et militiæ successor non eris. At ille: Ne sævias, inquit, mi mulier, nec satis, superque B quam satis est, tristem asperioribus irritamentis in inconsolabilem inducas dolorem. Etsi enim merito arguor ego, quia quod Deo, quocumque modo votum erat, subtraxi; tu potius accusanda tamen, quæ filium meum tamquam ad me nihil attinentem, pro tuo arbitrio clam me vovisti Deo. Igitur ecce filius tuus; recipe illum; et si voluntas Dei est, ut vivat, sicut vovisti, monachus fiat. Dixit et matri filium reddidit. Illa autem materna sollicitudine curam ejus habuit, plagam circumligavit, et frequenti lavatione et medicamine fovit; citoque, adjuvante Deo, non solum fracturam brachii resolidavit; sed etiam quidquid in toto corpore illa collisione læsum fuerat, in integram sanitatem reparavit. Deinde non jam in abscondito, ut prius, sed manifeste commendavit eum in monasterio Malbodiensi *f* filiæ suæ Ausoaldi *g*, ut doceret eum elementa prima litterarum et psalterium. Quæ quia simul se opportune præbuit, non incongruum videtur de ejus virtutibus et vita, ad laudem Christi nominis interserere pauca. Quidquid enim imitatione vel laude dignum habent Sancti, C totum est muneris Christi.

bonis moribus 9 Hæc igitur puella adhuc parvula, in monasterio ancillarum Dei a genitoribus constituta, in puellaribus annis ostendit, qualis futura esset accessu temporis: nam, ut assolet illa ætas, numquam puellarum lascivias aut negligentias sequuta, numquam ineptiis et ludis earum fuit delectata, sed tantum lectioni et meditationi animum servire cogens, cum ceteræ concurrebant ad publicum, illa ibat ad monasterium; cum aliæ streperent, psallerent, et puellariter choris se exercerent, illa orationi procumbebat. Ubi vero maturior ætas successit, brevi cæteras supergressa, aliis bene vivendi exemplar enituit, aliis vitæ merito terrori fuit. Quotidianis enim afflictionibus corporis libidinem punivit; omnes animi passiones repugnando superavit. Vigilabat enim totis interdum noctibus: nonnumquam vero orando diem continuabat nocti. Cum vero necessitas somnum imperabat, aut pavimentum cubile habebat, aut stando, raro autem sedendo, paululum dormitabat. Cibus ei panis cum sale frequentior, potus erat aqua, raro legumina vel poma vel herbarum radices admittebat. Nam vino, sicera, carnibus, ovis et piscibus, ac cibis lautioribus interdixerat penitus. Mansuetudine, patientia, humilitate, clementia et charitate, adornata virgineæ castitati luxuriam subduxit. Custos oris sui ad silentium numquam sciens D vel volens loquuta est mendacium. Semper cauta, diligens et provida, numquam, si potuit, nisi sapientibus et castis sermonibus os aperuit. Quamvis sæpe lacessita, numquam irata, numquam visa est vel leviter, nisi pro causa Dei commota. Contentiones et rixas et fæminarum certamina omnino a se fecit aliena et extranea. Balnea et lavationes contempsit, docens nullum extrinsecus posse pollui, nisi quem intrinsecus sordidat delectatio peccati. Turbarum strepitum et conventum a se pro sui merito adventantium semper refugit: linguas detrahentium et favores se laudantium æqualiter habuit: his et cæteris cum gratia Dei redundaret virtutibus, multas in Malbodiensi monasterio ad similem virtutem excitavit, multas post lapsum ad pœnitentiam revocavit, et annuente Gerardo *h* episcopo Cameracensi et Rainero comite Montensi, ordinem religionis monasticæ, quæ pæne adnihilata erat, in eodem monasterio correxit et in melius reparavit. Sed quia castigat Dominus, quos diligit, E et flagellat quos recipit, ante septem dormitionis suæ annos, cancri ulcere percussa, nec bonæ conversationis propositum usu et virtutum consuetudine exercitatum minuit, nec flagellis umquam murmuravit, immo quia Dei visitatione digna est habita, semper gratias egit. Postremo felici excessu beata decore virgineæ castitatis læta migravit ad Dominum, receptura longi laboris præmium.

10 Huic jam adolescentulæ commendatus frater suus adhuc puer Theodericus, quantum ex *et litteris imbueret* ætate puerili vaticinari poterat, ingenii et vitæ futuræ certa dedit documenta: nam lectionem psalmorum, quæ singulis diebus illi a sorore sua tradebatur, et facile capiebat, et memoriter cito reddebat. Neque tamen ad discendum, ut solet parvula ætas, cogebatur minis aut verberibus, aut blandis incitabatur suasionibus. Sed ultro statuta sibi tempora legendi ipse præveniebat, numquam nisi jussus vacabat; ita ut soror et omnes, qui eum viderent, stuperent, et mirarentur in illo et legendi assiduitatem et ingenioli velocitatem. Si quando autem cessaret, et cum F paribus videbatur, ire et colludere penitus refugiebat; pœnaque illi erat cum eum soror quiete reficiebat: gravisque illi erat, quisquis eum ad spectacula ludorum trahere volebat. Videns autem, quo ordine soror sua vitam duceret, considerans, quam gravis et matura moribus, quam studiosa esset in orationibus, et intelligens quod vestimentorum asperitate, et ciborum abstinentia corpus frangeret; cœpit, quantum tenera ætas patiebatur, eam imitari velle. Incensus igitur, eodem, quo illa, numine, ibat latenter quidem, sed frequenter ad ecclesiam, ut sororem facere videbat. Sæpius ad orationem procumbebat, pectusculum pugno tundebat, Dominum, sicut ab illa didicerat, ut sibi sapientiam intelligendi, et recta faciendi et prava cavendi daret, devotis precibus, interdum mixtis lacrymis, rogabat. Quod ubi soror advertit condelectata, tam verbis quam rebus ad bene agendum fratrem suum pro capacitate puerilis intellectus, informare cœpit dicens: Hoc recte agendum, illud necessario esse cavendum, frequenti supplicatione et lacrymis Deum placandum, assidua lectione et bonorum actuum conversatione cognoscendum. His et hujusmodi

A jusmodi mandatis, sancta virgo quotidie puerum inter legendum instituebat : ille autem ante annos ad virtutum iter animum dirigebat.

ANNOTATA.

a *Est oppidum ditionis Leodiensis, ad fluvium Sabim situm, quod nunc vulgo* Tuin *appellatur.*

b *Si hoc intelligatur de festo S. Martini Turonensis, quod undecima die Novembris colitur, Beatus mense Novembri anni* 1007, *et consequenter anno mortem Notgeri Leodiensis præcedente natus est, ut Mabillonius in Commentario nostro prævio tuetur. Unde confirmatur annus mortis* 1087, *quem cum Mabillonio signavimus.*

c *Hic est sanctus Henricus, cognomine* claudus *vel* secundus, *cujus Acta in Opere nostro ad diem* XIV *Julii illustrata sunt, et qui anno Christi* 1007 *post diem* VII *Junii sextum imperii annum inchoaverat.*

d *In alio codice additur :* Priusquam vita decederet, anno uno, *ut Mabillonius testatur. At* B *procul dubio in apographum nostrum Alnense irrepsit error amanuensis, qui* vigesimo *pro* trigesimo *scripsit, ut in margine monuimus, cum Notgerus ecclesiæ Leodiensi diutius præfuerit.*

e *Hanc etymologiam biographus deduxit ex vocis Græcis* Θεός, *quæ* Deum ; θεωρητικός, *quæ* contemplatorem *significat. Alii tamen cum Schottelio malunt nomina Theoderici, Diederici et similia ex origine Germanica derivare, et affirmant nomen proprium Theoderici, Germanice* Teutreich *significare* divitem Dei *vel* divinis donis pollentem. *Elige utramlibet etymologiam, cum utraque ad Beati gloriam faciat.*

f *Est vetus Ordinis Benedictini parthenon in Hannonia situs ad Sabim fluvium, in quo nunc degunt canonicæ sæculares, et qui jam vulgo* Maubeuge *vocatur.*

g *Apud novissimos Galliæ Christianæ editores tomo III col.* 147 *dubitatur, utrum illa Ansoaldis fuerit abbatissa Malbodii, quamvis disciplinam monasticam in illo monasterio restituerit, quod forte potius suo piæ vitæ exemplo, quam auctoritate fecit.*

h *Is est Gerardus primus istius nominis antistes* C *Cameracensis, qui anno* 1013 *cathedram illam ascendit, et postea cœnobium Malbodiense reformavit, ut apud novissimos Galliæ Christianæ editores tomo III col.* 19 *et* 20 *videre est.*

CAPUT II. *Monastica ejus professio, magisterium in variis cœnobiis, sacerdotium, et iter Hierosolymitanum frustra susceptum.*

In monasterio Lobiensi a b

Ea tempestate *a* florebat multiplici virtutum flore ac germine inter cæteras Leodiensis et Cameracensis parochias, Lobiensis *b* ecclesia, et pollebat sancta religiosorum et illustrium monachorum conversatione. Hanc nobilitaverat et institutionibus et sanctis monitis, et exemplis extulerat, qui tunc in ea præsidebat, abbas Richardus *c*. Huic puer Theodericus regulari institutione nutriendus in monasterio Lobiensi, a pia matre (pater enim humanis rebus jam exemptus naturæ concesserat) est traditus; et cum fere decem esset annorum, sancto Petro est oblatus. Quem venerabilis abbas pio amore dilexit et majore, quam cæteros coætaneos ejus diligentia nutriri fecit. Audierat enim illum, et priusquam nasceretur divinitus prænuntiatum, et pia matris ejus opera, mirabiliter id agente Deo, contra patris ejus votum Deo dicatum. Ideo et ex studiis et qualitate morum ejus conjiciebat pius pater, quantus et qualis, si adolesceret, ille puer esset futurus. Omnia enim, quæ in illo considerabat, bonæ spei erant argumenta. Incedebat quippe humiliter inclinato in terram capite, humeris dejectis, manibus et pedibus, et brachiis pulchre compositis, oculis submissis et humiliter respicientibus, rarus in ore risus, et ipse tenuis erat et moderatus, in genis lachrymæ deprehendebantur frequentius. Morum autem elegantia et animi sapientia simul cum ætate in eo crescebant. In interrogationibus cautus, in responsionibus velox et providus erat. Studiis adeo deditus, ut nulla hora competens illum præteriret, quin legeret, aut scriberet, aut dictaret; aut de quacumque quæstione agitaret. In brevi tam ornatu morum, quam eruditione septem artium, quas liberales dicimus, factus philosophus, magnæ admirationi adhuc adolescentulus eruditissimis senibus fuit.

Ex Ms c E

regulam S. Benedicti professus.

12 Cum igitur his virtutum gradibus ad veræ philosophicæ sapientiæ arcem venerabilis abbas, illum videret conscendere, cum decimum septimum ageret ætatis annum, fecit eum ordinari subdiaconum, a viro sanctissimo Gerardo Cameracensium episcopo, a quo in annis puerilibus lector vel acolythus jam fuerat ordinatus. Cum vero esset annorum novemdecim, professus obedientiam, et sanctæ regulæ disciplinam *d*, ipse abbas Richardus eum monachum ordinavit, et processu temporis ad diaconatus gradum ab eodem episcopo Gerardo eum promoveri fecit. Appetebat autem familiaritates eorum, quos videbat religiosiores hominum, maxime abbatum et monachorum, se suumque propositum commendans orationibus eorum. Zelabatur autem virtutes omnium, componens vitam suam imitatione aliorum. Illius enim humilitatem, istius obedientiam sectabatur, istius se informabat simplicitate. Illum frequentius orantem, istum imitabatur studiosius legentem. Cum illo caritate certabat, istum patientia superabat. Ad obediendum semper paratus, mirabilis erat omnibus : castitati vero luxuriam subdidit, et incentiva vitiorum, et ipsos, qui non desunt in senibus, naturales corporis motus, lectionum assiduitate, vigiliarum instantia, et orationum frequentia in lascivientis adolescentiæ annis viriliter compescuit et frenavit. F

ob bonos mores scholæ præficitur.

13 Quidquid in se culpabile reprehendebat, mox insequebatur lacrymis et puniebat, ciborum et potus abstinentia corpus tenuabat, non quidem quantum volebat, sed in quantum abbas permittebat. Vigiliarum porro ita studiosus erat, ut numquam vel cum cæteris vel post cæteros aliquis de lectulo surrexisse eum viderit. Numquam eum nocturnales vigiliæ dormientem vel quiescentem deprehenderunt. Silentio autem ita erat deditus, ut vix loqueretur, nisi horis competentibus, et tunc etiam interrogatus. Et cum tot et tantis polleret virtutibus, tamen quod difficillimum

Ex MS. difficillimum est, omnibus erat charus; ipsi vero abbati Richardo, quo amplius meritorum gratia illum cæteros præcedere videbat, eo præ cæteris gratior erat. Et quia adolescentem acris ingenii consideravit, non solum ornatum maturitate morum, sed et eruditione septem artium, quas liberales vocant philosophi; præcepit eum esse custodem et institutorem puerorum, scholaris disciplinæ magistrum Ille autem obedientissime paruit, et plures discipulos habuit, quos non solum apprime litteris, sed etiam bonis moribus instituit, et æmulos sui ad virtutum fastigia promovit.

et abbatem suum exautoratum *e*

14 Eo tempore frequenti suggestione invidorum Reinardus *e*, tum Leodiensi ecclesiæ antistes impulsus, quem venerari debuerat, insectabatur, et invisum habebat eumdem sanctum abbatem Richardum. Ille cogitans grave esse potioribus resultare, et alterius culpam resistendo suam facere, simul et exemplo Domini potius amplectens calumniam sustinere, quam se (cum irreprehensibilis esset) ratione defendere, reddita episcopo abbatia Lobiensi, Virdunum, ubi
f etiam monachis sancti Vitoni *f*, præerat, recessit.
B Quod Theodericus graviter dolens, et magistri desiderio ardens a monasterio profugit, et uno puero comitatus Stabulaus, ubi illum concessisse fama sibi murmuraverat, ad abbatem Popponem venit : qui et ipse e numero discipulorum magistri sui fuerat, multaque obedientia et cæterarum virtutum culmine promotus eidem cœnobio, item et aliis multis prælatus, in disciplinam doctoris sui ibat operibus. A quo festive exceptus, triduo ejus officiosa charitate usus est.

sequi prohibitus.

15 Postea cum stratis caballis Virdunum usque vellet abbatem Richardum prosequi, equus ejus uno pede subito claudus, profectionem impedivit. Quod abbas Poppo *g* cur accidisset, prudenter intellexit, et adolescentem pro culpa fugæ increpavit, et agentem pœnitudinem blande consolatus, ad locum suum mox, non claudicante equo, remisit. Qui ad monasterium reversus, multo omnium est favore receptus; et jam in eo præsidentem invenit Hugonem *h*, de quo fertur, quod a pueritia in eodem monasterio institutus, Deoque placita et hominibus laudabili conversatione monachus probatus, ab ipso venerabili abbate Richardo fratrum præpositus
C fuerit constitutus, illoque amoto et recedente omnium fratrum pari acclamatione ab eodem Rainardo episcopo abbas substitutus. Qui sciens, qua via Theodoricus ab infantia nisus, quamque prædecessori ad obediendum in omnibus fuisset paratissimus, multis experimentis conatus est explorare, utrum in ea, qua cœperat, perseveraret boni propositi intentione. Ille autem, quæ imperabantur, omnia obedienter aggrediebatur, et cooperante secum gratia Dei, quamquam aspera et factu difficilia abbatis sui præcepta faciendo ostendebat facilia Unde apud illum tantæ dilectionis loco est habitus, ut præ cæteris obsequiorum ejus servitiis uteretur gratius; ac specialis gratiæ affectu colloqueretur frequentius, arcanaque sua cum illo communicaret familiarius.

sacerdotio initiatur,

16 Evolutis autem post hæc aliquibus annis, cum virtutum profectu jam multis innotuisset, rogatu abbatis sui, invitum et reclamantem, ac lacrymosis vocibus se indignum protestantem, ordinavit presbyterum prædictus Cameracensium antistes Gerardus, decimo sexto Calendarum Julii, anno postquam natus fuerat trigesimo nec adhuc pleno. Deinde omnes præteritos labores nihili pendens et quam gravis sarcinæ fasce nunc D
demum premeretur inspiciens, prioris vitæ propositum ita immutavit et consuetudinem, quasi tunc primum noviter Domino servire inciperet. Petita igitur ab abbate suo benedictione austerius vivendi, primum sibi proposuit, ut semel quotidie comederet, nec umquam vel in diebus Dominicis, vel ullis solemnitatibus, nisi gravissimæ ægritudinis molestia jejunium solveret. Quod a trigesimo usque ad octogesimum, quo mortuus est anno, per annos fere quinquaginta inviolabiliter tenuit, sicut eorum, cum quibus vixit, testimonio comprobamus.

et austeriorem vitam ducit.

17 Cilicium autem per ipsos quinquaginta annos deponere vel ad momentum, nulla infirmitas ei persuadere potuit. Balneorum vero munditias, nec pro remedio sibi umquam adhibuit : docebat enim illam carnem non indigere lavatione, quæ putredo et vermium cibus paulo post deberet esse. Extenuabat se abstinentia graviore, et quotidiana major atque robustior fiebat exercitatione. Creber in vigiliis, in oratione assiduus, in lectione sanctarum litterarum et Scripturarum ita erat studiosus, ut eas et memoriter teneret, et earum quæstiones quamvis difficillimas E
et obscuras cito exsolveret. Sed quid per universa discurro? Dum enim in singulis cogit me immorari pia recordatio Theoderici, præcepta non servo dicendi.

In monasterio Stabulensi litteras docens,

18 Talis igitur de Theoderici virtutibus fama cum per vicina iret monasteria, abbas Poppo, de quo paulo superius prælibavi, cum sibi præstari, et in Stabulensi monasterio scholasticum impetravit fieri. In quo monasterio multos adolescentium suo vivere instituit exemplo, quos scientia tam divinarum quam scholarium litterarum apprime instruxit : et disciplinæ regularis institutione et morum compositione, ad veræ philosophiæ studium excitavit; ac arenosam atque sterilem et spinosam cordium eorum terram, fructiferam reddidit assidua doctrinæ cultura. Erat enim ad docendum idoneus, et ad interrogata respondere semper paratus, atque ad disserendum, quæ videbat, facundus. Habebat vero consuetudinem ab adolescentia omni tempore vel æstatis vel hyemis anticipare vigilias matutinales : et quia totis diebus exercebatur lectionibus, noctes deputaverat orationibus. F

dæmonem monacho infestum

19 Tunc quoque quadam nocte solito surrexerat, et in oratorio sancti Nicolai, quod contra claustrum monasterii ejusdem situm est, ad dextram intrantibus contra meridianum ante altare jacebat profusus in oratione. Interea unus de monachis, et ipse habens propositum prævenire alios, surrexit; et ibat ad monasterium causa orationis. Et ecce cum ante fores prædicti oratorii venit, vasta mole metuendus, picea specie terribilis, ardentibus minax oculis, sulphureo fœtore intolerabilis, inter illum et ostium subito medium se opposuit dæmon. Isque ingressu arcens monachum; Unde tu quoque hic, cum cæteros placida quies his horis foveat? dixit; aut quo vadis, aut quid quæris? Tunc etiam hinc me arcere paras vigiliis et orationibus, sicut qui continuis precibus Nicolaum huc allexit iste, qui intro jacet Theodericus? Cujus nisi præsentiam vererer, jam te hoc (videbatur autem immanem quassare tridentem) usque ad mortem cæsum, quid possem, ostenderem.

signo crucis fugat.

20 Ad hæc monachus non valens ferre amplius, cujus vel solummodo visu plures potuisset terrere, cecidit : et quanto potuit majori

A jori voce, Succurre domine Theoderice, succurre, ingeminavit. At Theodericus clamore fratris actus, ab oratione surrexit, et aperto ostio, lumine etiam adhibito, hunc miserum monachum vidit jacentem, inde autem nigrum Æthiopem tamquam victo insultantem. Sed non et ipse territus signum crucis adversus hostem extulit, et cum signo hunc versiculum cantavit: Per signum crucis de inimicis nostris libera nos, Deus noster. Tunc dæmon, quod in se libratum fuerat, non ferens telum, evanuit pulsus et virtute trophæi et meritis Theoderici. Ad monachum deinde venit, super exanimatum incubuit, orationem pro eo fudit, data manu eum erexit, in oratorium secum introduxit. Facto mane, frater ille jam incolumis, ad abbatem et fratres venit; quid vidisset, quid audisset, quid sibi contigisset, adhuc tremens et pallens retulit, primusque meritorum et virtutum Theoderici assertor verus et testis fuit.

e in itinere vadum

21 Alio quoque tempore, dum idem venerabilis abbas Poppo iret Leodium, habebat in suo comitatu eumdem Theodericum. Cumque venisset ad fluvium, quem Amblevam *i* dicunt, B ipse abbas et cæteri comitum ejus recto itinere ad vadum abierunt, et omnes illæsi quidem, multa tamen * difficultate, transierunt: nam hibernis imbribus intumuerat et undanti gurgite spumens saxa et radicitus convulsas arbores, ut solet, volvebat. Ventorum etiam flatus vehemens densas hinc inde agebat pluvias. Theodericus autem, ut forte post alios intentus cantico psalmorum, cooperto ex capitio capite sequebatur longe, anfractu viarum in diversa ducentium seductus, et cæteris præeuntibus, sinistrorsum deviavit ab itinere solus, secutusque, in quam inciderat, semitam, pervenit usque ad aquam.

i

** Mab. nulla*

magnum mortis periculum evadit.

22 Illic pons est ligneus in medios quidem agros, ab utraque fluminis ripa distentus; in medio autem propter hibernas aquas longe elatus, sed ita angustus, ut neque equis neque bobus vel asinis possit esse aliquo modo pervius. Soli autem pedites illo transire solent. Ad hunc Theodericus veniens, neque quam angustus et invius esset prævidens, equo sedens ascendit, et tamquam per latam et spatiosam iret viam, intrepidus pertransivit, nec primum respexit quam cum de ponte descenderet: mirantibus et prædicantibus C sociis divinæ virtutis gratiam, in suo facto ipse stupuit. In quo nimirum recte sapientibus considerare liquet, quod ille per mediam ventorum rabiem, per subtus frementis fluvii undantes fluctus, per supra ruentis pluviæ procellas Theodericum stricto limine pontis duxit, qui tumentes vortices pelagi stravit pedibus Petri. Sed iste cum periculi magnitudinem respexit, tamquam in medio periculi positus, valde expavit. Sancti namque viri hoc proprium habere solent, ut cum miraculorum operibus clarescunt, ne per elationem intumescant, homines se esse recognoscant.

Cum Virduni tribus annis docuisset.

23 Igitur Theodericus, et sanctæ vitæ conversatione, et signorum attestatione jam apud multos in magna veneratione habebatur, eratque pia concertatio inter religiosos abbates, ut alius ab alio eum præriperet. Nam et Walleramnus *k* ex Comite conversus monachus, mox autem post beatæ recordationis Richardi abbatis decessum, dignus successor in monasterio sancti Vitoni, quod est in territorio Virdunensi, a Stabulensi cœnobio, annuente suo abbate Hugone, illum abduxit; ubi triennio vel amplius commoratus, plurimos habuit auditores, quos radiis suæ doctrinæ illuminavit et timorem Dei docuit, ac in servitio Dei tam factis quam verbis informavit. Rodulpho etiam Mosomensi *l* abbati præstitus, sapientiæ subtilitate, et observatione cœnobialis vitæ spectabilis, multis se spectabilem fecit. Postremo ad plurima loca missus, inter multos conversatus, et ut omnia brevitatis causa et cingulo * constringam, quocumque abiit, inter quosque fuit, irreprehensibiliter semper vixit.

k

ex MS

l

** forte singula*

cœ tum iter Hierosolymitanum abrumpere

24 Sed interea cum videret plurimos Hierosolymam ad sepulcrum desideranter tendere, ipse quoque simili flagrans desiderio, cœpit eodem proficisci velle. Paratis igitur tanto itineri necessariis sumptibus, indultaque sibi ab abbate eundi licentia, cum aliis, qui pergebant, est profectus. Sed cum in Hungariam venit, qui illum alio * labori destinaverat Deus, propositum ejus præpedivit. Nam turbata illic incursione barbarorum republica, tam ipse quam comites ejus transire prohibiti Pannoniam *m*, conversi multa difficultate venerunt ad urbem Romam, habentes votum inde ad montem Garganum *n* ire per Apuliam, atque inde Adriatico mari transferri E Constantinopolim indeque Hierosolymam. Sed postquam in basilica beati Petri corpore et meritis gloriosa coram ipso sancto Apostolo uberrima lacrymarum effusione, et multa cordis contritione, Deo omne desiderium animæ suæ effudit, post orationem egressus, Theodwinum *o* Leodiensis ecclesiæ præsulem gradibus ad basilicam per gradus nitentem offendit, et cum eo plures amicorum suorum, inter quos et Anselmum *p* sancti Lamberti canonicum, pro ingenii claritudine, et morum nobilitate jam a puero in amicitiis sibi familiarissimum, miratus insperata novitate præ gaudio cœpit flere, videns notos suos denuo, quos non putabat a se videri posse.

** lege alii*

m

n

o

p

et subsistere cogitur in Italia,

25 Et ingressus intravit cum illis in ecclesiam, benedicens Dominum, qui eos tam inopinate, tam bene, tali in loco, tam longe a se divisos insimul adduxerat. Sed protendente episcopo orationem, dum aliquos comitum ejus, de statu religionis et monasterii sui consuleret, inter cætera dictum est illi, quod defuncto Hugone abbate suo Lobiensem abbatiam jam reddidisset idem Theodwinus episcopus Adelardo *q*. F Tali nuntio attonitus, pro dulci pietate, et pia patris sui Hugonis defuncti recordatione, lacrymas fudit, et pro tempore ejus animam Deo, ac ante cujus sacratissimam tumbam stabat, cælesti Clavigero commendavit. Episcopo autem descendente de oratorio *, procidit ad pedes ejus coram altari ipsius sancti Apostoli, gratias agens ei, et pro sui loci, hoc est, Lobiensis ecclesiæ relevatione, et pro condiscipuli sui Adelardi, quem præ cæteris confratribus suis unice semper dilexerat, ad abbatiæ dignitatem promotione. Erat enim Adelardus in studio laborum nitens, ante alios quidem Lobienses monachos proximus huic, sed longo sequens intervallo ad bravium virtutum, prudens, sobrius, patiens, humilis, pudicus; præterea et aliarum virtutum insignibus adornatus.

q

** al. stratorio*

ex qua ad cœnobium Lobiense redit

26 Pontifex autem illum clementer erexit: quis vel unde esset, vel quo iret, quæsivit, cognitoque homine, et auditis difficultatibus peregrinationis ejus, cum ad suum secum venire jubet hospitium. Et suggerente Anselmo, quod vix aut numquam cœptæ peregrinationis propositum posset perficere, diffusis toto, ut fama erat, Adria

EX MS. Adria piratis, semper prædæ et morti prætereuntium paratis, sua auctoritate præcepit illi ad patriam et ad monasterium suum redire, et, si Deus annueret, opportuniori tempore hoc repetere. Et quia non est hominis niti adversus providentiam Dei, ut semper promptus erat obedire majoribus, paruit; et a Roma usque Leodium comes ejus venit. Sed inter veniendum considerans antistes divinam in eo gratiam, orandi devotionem, lacrymarum ubertatem, jejunandi virtutem, silentii taciturnitatem, eloquii venustatem, et omnium morum ejus admirans gravitatem, inter amicos eum dignatus, familiari ejus colloquio frequentissime fuit usus; veniensque domum honorifice ad monasterium remisit, et sua assertione et testimonio venerabiliorem fecit.

ANNOTATA.

a *In editione Mabilloniana hic interseruntur sequentia:* Sicut in superioribus diximus. *Unde Mabillonius in notis suspicatur, ab eodem biographo aliud quoddam opusculum suum indicari, cum in hac Vita de virtutibus Lobiensium nihil dixerit. Sed propter omissionem horum verborum in codice Alnensi dubitare possumus, an alteri codici illa verba non sint adjecta ab amanuensi, qui forsan alibi de laudibus Lobiensium scripserat.*

b *Illustre monasterium Ordinis Benedictini, quod secundo milliari a Binchio Hannoniæ oppido distat, de quo in novissima editione Galliæ Christianæ tom. III col. 79 plura indicantur.*

c *Richardus ille ex abbate Virdunensi factus est abbas Lobiensis, cujus duplex Vita apud Mabillonium inter Acta Sanctorum Ordinis Benedictini sæc. VI part. I legi potest. In apographo nostro Alnensi venerabilis hic vir laudatur hac inutili et odiosa comparatione:* Abbas Richardus vir, quo illa ætate nihil habuit Gallia clarius, licet reverendi abbatis Willelmi et apud Italos et Francos jam præferretur disciplina; quamquam Odilonis æque abbatis inter monachos celebre nomen haberetur; nec non Agrippina civitas exultaret Heriberti sanctitate; sed et Legia beatam se prædicaret sancto Walbodone; Virduunm quoque gloriaretur suo Haunone; Carnotenæ autem decus urbis melliflui oris facundia clareret Fulbertus. Qui videlicet abbas Richardus tamquam lucifer matutinus inter minora sidera effulsit, et late spargens sanctarum virtutum rutilantes radios, cælestis prædicationis jubare totam Belgicam, Germaniæ etiam partem maximam illustravit, innumera monasteria circumivit, agrestes a cultu pietatis eorum animos ad religionem, unde erraverant, revocavit, et suo eos exemplo vivere instituit: quem si, ut fuit, vellem laudare, fateor nihil dignum tanti viri virtutibus possem dicere. Hoc tantum tamen de illo vere et fidenter dixerim, quod quamvis sicut homo vivere videbatur in terris, erat tamen ejus conversatio in cælis. *Istud elogium, quod in tribus codicibus Mabillonianis non occurrit, huic loco non convenit, et ab aliquo amanuensi vel fautore Richardi hic intrusum videtur. Quare hanc laciniam in Actis omisimus, et hoc loco transcripsimus, ut fideliter Ms. nostrum apographum sequeremur.*

d *Si Beatus esset* annorum novemdecim, *quando obedientiæ et sanctæ regulæ professionem emisit, ut hoc loco dicitur, quomodo biographus postea in fine Actorum asserit, hunc eumdem Abbatem octogenarium obiisse, postquam monachum professus fuerat anno septuagesimo? Sed hæc apparens contradictio utcumque conciliari potest, si Vitæ scriptor hoc ultimo loco primum monasticæ vitæ exercitium vel potius antecedentem pueri decennis in monasterio oblationem intellexerit, et antea locutus fuerit de solenniore regulæ monasticæ professione, qua priorem sui oblationem ratam habuit.*

e *Hic etiam* Reginaldus *et* Reginardus *appellatur, de quo novissima editio Galliæ Christianæ tomo III, col. 854 et sequente consuli potest.*

f *Istud Benedictinum sancti Vitoni monasterium olim in suburbio Virdunensi, nunc in arce situm est, ut Sammarthani testantur.*

g *Poppo ab anno Christi* 1021 *monasterium Stabulense gubernare cœpit, ibidemque anno* 1048 *sepultus est.*

h *Hic abbas obiit anno Christi* 1053, *de quo sæculum* VI *Benedictinum part.* II *pag.* 594 *et sequentibus legi potest.*

i *Ambleva vel Amblevia, vulgo* l'Ambleve, *fluvius parvus Belgii, qui in Ducatu Luxemburgensi oritur, et deinde per ditionem Leodiensem fluens, abbatiam Stabulensem alluit.*

k *Is in Historia Andaginensi apud Martene tomo IV Collectionis amplissimæ col.* 923 *vocatur* Gualerannus, *de quo Calmetus tomo I Historiæ Lotharingicæ col.* 1081, 1090, *et in probationibus ejusdem tomi col.* 209 *et* 210 *plura refert.*

l *Martene in notis ad Historiam Andaginensem col.* 971 *monet, in indicibus abbatum Mosomensium reperiri duos ejusdem nominis abbates, quorum unus ab anno* 1031 *usque ad annum* 1049 *præfuerit; alter autem anno* 1107 *obierit, nisi forsan error in istos indices irrepserit.*

m *Quamvis olim Pannonia plures regiones complexa fuerit, quam Hungaria, tamen hic et alibi Pannonia pro Hungaria promiscue usurpatur.*

n *Mons iste celeberrimus est apparitione sancti Michaëlis archangeli.*

o *Hic in cathedra Leodiensi sedit ab anno* 1048 *usque ad annum* 1075.

p *Iste Anselmus est celebris scriptor, et canonicus cathedralis ecclesiæ Leodiensis, ut Mabillonius et bibliographi passim notant.*

q *De hoc Adelardo vel Alardo vide novissimos Galliæ Christianæ editores tomo III col.* 85.

CAPUT III. *Munus abbatis ei reluctanti impositum, paterna cura tum de spirituali tum de temporali monasterii sui profectu, et alterum iter Romanum.*

Abbate sancti Huberti defuncto.

Interjectis vero paucis diebus, Henricus imperator legatos cum litteris eidem episcopo misit, in quibus mandabat e numero illorum, quos beatæ memoriæ abbas Richardus instituerat, unum sibi mitti monachorum, prudentemque religiosum ac litteris eruditum, quem in Fuldensi *a* monasterio institueret scholasticum. Ille Theodericum, sicut a Roma usque Leodium se teste didicerat, ad hoc sciens idoneum, exorato abbate,

A abbate, a Lobiensi monasterio eum revocavit, et Leodii, usque dum ipse ad imperatorem pararet profectionem, eum esse præcepit. Sed illis diebus divina dispositione Andanii *b* monasterii, ubi translatus Leodiensium præsul quiescit sanctus Hubertus *c*, moritur abbas Adelardus *d*, vir carnis nobilitate satis clarus, sed de cura religionis (cum ad cætera esset) minus strenuus quam debuit. Cumque multi ad petendam abbatiam multo studio ambirent: episcopus vero nullum nisi dignum præesse admittendum censeret; in monasterio autem sancti Huberti, idoneus inveniretur nemo (nam monachi negligentia defuncti abbatis, et nimia licentia corrupti, et a disciplinæ jugo pæne omnes erant soluti) idem episcopus advocata religiosorum abbatum, et fidelium canonicorum concione seu congregatione, est conquestus de ecclesiæ S. Huberti dejectione *, de monachorum irreverentia et inordinatione; rogans ut secundum inspiratam a Deo sibi sapientiam indicaret unusquisque, quomodo illi loco succurrere, vel quem ibi posset præficere.

b — *c d* — *al directione*

Beatus noster *invitus*

28 Tunc aliis diversa agitantibus, aliis hos atque illos attollentibus atque collaudantibus, B plerisque autem, ut monachis clerici pro eis in eo monasterio substituerentur, persuadere nitentibus, atque aliis alia consiliantibus, nullis vero convenientia dicentibus, Anselmus, de quo nobis supra mentio fuit, vir nobilis genere, sed nobilior moribus et ecclesiastica religione, facto in se spiritu Dei: Cum simus, inquit, congregati in nomine Domini, non est æquum nos in causa Dei, sicut in hominum causis, gratia aut favore duci. Et cum præsentem habeamus hic fratrem Theodericum a pueritia semper bonis moribus institutum, quem vitæ merita majori etiam prælatione attestantur dignum: si Domino episcopo videtur et vobis, cur alias quæratur, quod opportune nobis divinitus directum hic habemus? Aderat enim et ipse inter reliquos huic consilio, nil minus quam de illa abbatia cogitans. Ad hæc multi læto et concordi clamore excipiunt nomen Theoderici; pauci, quibus privata utilitas bono honestoque communi potior, apud quos honesta atque inhonesta venalia facere nec pudor nec crimen erat, non hoc rectum sibi videri: sed potius quia ad hoc a monasterio C suo adductus esset, pro religione instituenda in monasterio Fuldensi ex præcepto et rogatu imperatoris censebant eum debere mitti.

et reluctans *e*

29 Sed publici Montis abbas Stephanus *e* canitie reverendus, conversatione angelicus, imperato silentio, ait, quod monasterium sancti Huberti, quod est sub cura atque providentia Leodiensis episcopi, pro refrenanda regularis disciplinæ censura, religione eget Theoderici: Fuldensis autem ecclesia quid nobis attinet? Hujusmodi autem monachorum tanta nobis penuria est, ut (quod pace aliorum dictum sit) in omnibus monasteriis nostris, vitæ probitate, par hujus needum possit inveniri. Ideoque quia ad hoc Deus eum huc opportune destinavit, constituat eum abbatem, si placet Deo, et sibi dominus episcopus, quia se ab ea parte hoc fasce levabit securus. Dixit, et, vocante episcopo, conversis omnium studiis, de loco, ubi delitescens inter strepitum turbæ jam meditabatur fugam, eum levavit; ac renitentem et retrahentem, impellente quoque cum Gonzone *f* Florinensi abbate, attraxit et episcopo præsentavit. Erant autem hi duo senes, sicut ætate et canitie, ita pares in sancta religione, e numero discipulorum sancti illius Richardi; illo quidem vivente inter primos habiti; sed defuncto jam supra cæteros maximi. Erant enim longe dissimiles ab illis ecclesiarum rectoribus, quos hoc tempore principari videmus; casti, sobrii, humilitate, charitate, cæterisque virtutibus fundati et radicati; in conversatione corporali angelorum incorporalium vitam studebant imitari.

f

ex Ms.

30 Horum laudibus operam dare prohibet intentio propositæ de Theoderico materiæ. Qui videns vires suas hoc negotio minores esse, sciensque, quod judicium durissimum est his, qui præsunt, ubertim profusis lacrymis inter singultus et gravia suspiria, se indignum clamabat, et frequenter se pedibus episcopi advolvens, ne tanto onere se premeret, importunis precibus orabat. Vocabatur ergo et contemnebat; impellebatur clamore et multitudine, et refugiebat, urgebatur suscipere virgam curæ pastoralis, et renuebat. Sed non fuit potestas diu resistere ordinationi divinæ: diu enim luctans, coactus tam auctoritate episcopali, quam seniorum increpatione, suam damnare sententiam, tandem cessit, et quod jubebatur, onus regiminis fratrum suscepit. E Deinde mox post solemnia processionis (erat enim illa dies Purificationis sanctæ Mariæ) ordinatus et consecratus, deducentibus se, qui affuerant, septem abbatibus, et multa clericorum et populi turba, processit abbas appellatus.

præesse cogitur huic monasterio,

31 Veniens vero ad sancti Huberti, cui prælatus erat, monasterium, exterioribus quidem rebus locum satis invenit nudum ac desolatum: quod quidem videbatur tolerabile et reparabile damnum; sed interior loci facies fœda erat et inordinata, ac pæne a religione extranea. Monachi namque prædecessoris sui socordia corrupti, desideriorum voluntatem pro lege habentes, quidquid volebant, vel appetebant, sanctum et justum prædicabant; et quod eis displicebat, hoc non licere putabant: monasticæ vero religionis inexpertes, ignari, agrestes, incultique non admittebant corda sua excoli vomere verbi Dei. Quod vir Deo plenus ubi advertit, angebatur quidem sed mediocriter de rerum penuria exteriorum, quoniam illud videbatur tolerabile malum et reparabile. Sed concitabatur immodice spiritus ejus intra semetipsum, videns anima fratrum diabolici instinctus admissione sauciatas tendere ad F mortem. Invigilabat ergo jugiter custodiæ sibi commissi gregis, pie sollicitus erat pro omnibus, congruenter medicinam adhibens singulis vulneribus. Et illos quidem sui exemplo ad virtutes informare nitebatur. Alios autem seorsum blandis suasionibus, ut bene agerent, hortabatur; illos increpando meliores, nonnullos regulariter feriendo laborabat reddere emendatiores. Omnibus autem in commune exhibebat fomenta adhortationum, medicamina Scripturarum divinarum, postremo addebat indesinenter auxilium orationum suarum. Sed cassus labor ejus erat, nihil enim sua industria proficiebat. Illi enim (quia postquam cum ætate concrescit pravus usus, aut vix aut numquam corrigitur) male vivendi consuetudines non relinquebant, mores malos, in quibus inoleverant, mutare, cruciatus illis erat. Si exhortationibus sanctæ prædicationis convertere eos nitebatur, deridebant; si censura disciplinæ regularis uti volebat, resistendo et contradicendo repugnabant. Erant autem illorum aliqui de generis nobilitate tumentes, sed moribus ignobiles, vita contemptibiles, scientia despicabiles, ideoque

in quo reperit monachos aliquot rebelles.

Ex MS. que sanctæ regulæ et obedientiæ contemptores, et ad bene agendum debiles et insipientes, atque ad malefaciendum fortes et sapientes.

quorum præcipuus instigator

32 Hi vesaniæ suæ caput constituerant quemdam Lambertum superbia elatum, vita incompositum, jactatione dissipatum, lascivia resolutum, moribus levem, verbis arrogantem, et omni sua compositione detestabilem. Iste arrogantia vanæ nobilitatis inflatus, cæteros post se trahebat omnes solus, in quocumque facinore aut culpa deprehensi forent, defendebat; et ipse vicissim omnium conspiratione, quamquam manifesti reus sceleris, tutus erat. Hic sancto viro publice et privatim multas inferebat injurias, et omnibus, quæcumque dicebat, nimis mordaciter resistendo obviabat. Ille autem insana convitiorum ejus jacula virtutum clypeo repellebat, et furiosi hominis rabiem nimis patienter ferendo angebat. Laborabat tamen modo precibus, modo persuasionibus, et aliquando æterni gaudii promissionibus, interdum exaggeratis infernalium dolorum terroribus miserum corrigere. Orabat quoque frequenter, ut Deus ei cor intelligens daret, et bestialem ejus mentem ad humanitatem converteret. Ille vero sicut vanus et lubricus, unde, si saperet debuerat esse emendatior, semper fiebat deterior, et quotidiano malitiæ augmento, erat ejus pravitas onerosior.

mira visione

33 Sed etiam in isto Deus ostendit et quia multum valeat deprecatio justi assidua, et quia de divina misericordia sit præsumendum, nec de peccatore desperandum. Nam post multas exacerbationes, post graves convitiorum contumelias, quas sancto viro per duos fere annos continue ingesserat, idem Lambertus, quadam nocte ad nocturnales vigilias surrexit, suo ordine lectionem lecturus: proposuerat autem in corde suo, et cum sociis malitiæ suæ adjutoribus condixerat; quod transiens ante abbatem, neque solitam venerationis reverentiam illi exhiberet, neque benedictionem lecturus peteret. Ibat ergo cervice erecta, oculis insanæ mentis furorem vomentibus ferens superbiam. Stultorum autem sociorum certissima expectatio erat, indubitanter eum facturum esse, quod jactaverat. Sed ubi ante abbatem venit, illusque sublimes oculos subito in eum reflexit, puerum candoris nivei, vultus siderei in sinu ejus vidit, illi blandum, sibi terribilem; illum dulcissime lenientem, sibi gravissime minitantem. Mox, corripiente se Deo, intremuit, eodemque momento fugiente, qui diu miserum captivum possederat superbiæ dæmonio, alio spiritu afflatus, bestialem animum mutavit, humili veneratione abbati inclinavit, ad legendum in analogio*, quod post tergum abbatis constitutum fuerat, processit, stupentibus vesaniæ ejus sociis tam subitam ejus mutationem. Humiliter benedictionem petiit, tremens et anxius legit: inter legendum semper obliquo lumine respectans, ne forte, quem videbat de sinu abbatis puer desiliret, et propter multas iniquitates, pro quibus illum testis exagitabat conscientia, impetu in se facto, eum occideret. Tamen ut vix tandem perlegit: quia non erat, locus declinandi, eodem, quo venerat, pæne moribundus regrediens, humilius adoravit. Utque ad locum suæ stationis rediit, cum quam inique hactenus vixerit, ante mentis suæ oculus adduxit, amarissime flere cœpit. Cumque nequitias suas renumerare cœpit, quod morte dignus, misericordia autem Dei esset indignus, ipse fuit judex suus. Mirati inopinatam ejus conversionem socii, alii, qui viciniores stabant, quid haberet, quid tremeret, quid fleret, sciscitabantur: alii significationibus solitis de choro eum revocare nitebantur. Ille autem in eum, quem in sinu abbatis videbat et timebat, puerum defixis obtutibus hærens, et lacrymarum profusione, in delictorum suorum renumeratione fervens, nec interrogantibus penitus respondit, nec vocantibus cedens, chorum exiit.

* id est pulpito

ad frugem reducitur.

34 Expletis autem matutinalibus hymnis, egredientibus cæteris, in monasterio mansit, ad abbatem venit, pedibus ejus se prostravit, peccata sua humiliter multa lacrymarum attestatione confessus, veniam rogavit. Deinde quod viderit ipsa nocte puerum in sinu ejus, quomodo divinitus repente correptus, superbæ mentis mutarit insaniam, adhuc tremens indicavit. Licentiam de eo monasterio eundi ad aliud petivit, dicens se tantum peccatorem, qui tot immunditiis illum sanctum locum toties polluerit, indignum ipsius sanctitatis. Abbas autem vehementer obstupuit, Deoque gratias egit, tam pro virtute miraculi, quod in se factum, dum fieret, ipse nescivit, donec eo, qui viderat, indicante cognovit, quam pro conversione ejus, de cujus damnatione jam dubitari non poterat fratris. Cumque multis eum precibus rogaret, ne se desereret, sed remanendo, quibus exemplum mortis prius fuerat, exemplum conversionis et pœnitentiæ de semetipso fratribus daret, penitus obtinere non potuit: dicente illo, et probabiliter satis ostendendo, impossibile esse nisi ex inspiratione divina alios posse converti, quamdiu ipse esset cum illis. Abbas autem arbitratus ita, ut dicebat, esse, securum sua benedictione permisit abire, et multis lacrymis prosequutus eum usque ad januas ecclesiæ, imprecatus est illi dignos fructus pœnitentiæ.

ac ultro severam pœnitentiam agit.

35 Ille autem, consternatis, et multo timore concussis cæteris, abiit primo diei initio solus et incomitatus, mœrens et plorans, et multa contritione animi verum se pœnitentem ostentans, amarissimis fletibus puniebat, quas sancto viro intulerat, injurias. Qui ubi ad Mosomense castrum pervenit, a Rodolpho ejus loci abbate, ulterius progredi vetitus restitit. Sub quo quidquid deinceps vixit temporis commoratus, crura compedibus, brachia sua manicis ferreis attrivit, lumborum prius effæminatam mollitiem cingulo ferreo constrinxit: omnes carnis lascivias cilicino sacco, quotidianis jejuniis, assiduis fletibus et vigiliis compressit et orationibus, donec beato fine consummatus in Domino requievit *g*. In quo et merito prædicatur virtus Theoderici, et viscera misericordiæ Dei. Quis enim tam iniquum, tam superbum, tam perversi cordis monachum, qui eum nosset, crederet esse salvandum? Sed gratia Dei præveniente et oratione Theoderici adjuvante, qui prius erat blasphemus et sancti viri persecutor, misericordiam consequutus, factus est pietatis in se factæ annuntiator. Post cujus discessum multi pœnitentia ducti, subjecti sunt disciplinæ regulari, obedientes præceptis, quem ante despiciebant, abbatis sui. Pauci vero sensu malo acti, recesserunt de monasterio profugi. Ita ecclesia sancti Huberti ante depressa et humiliata, paulatim relevabatur, et cessante malorum improbitate, sensim crescebat, confluentibus ad eam undique viris religiosis et magisterio Theoderici se subdentibus. Et in quantum prius vitiorum fœditate contemptibilis et male diffamata fuit, in tantum postea Dei providentia

A providentia et abbatis Theoderici, labore et industria, crescente numero fidelium, claruit gloriosa.

Beatus Abbas, fugato dæmone,

36 Videns autem humani generis inimicus religiosorum monachorum sancta conversatione locum resplendere; se autem pelli sua, quam diu possederat, habitatione, torquebatur, et suo more, viro Dei frequenter insidias moliebatur. Sed ille semper providus et circumspectus, præcavebat et facile superabat omnes insidiatoris conatus. Quadam autem nocte, dum secundum consuetudinem, præventis matutinalibus * vigiliis, in oratorio intenderet orationi, ecce diabolus, assumpta specie immanis cervæ, coram eo venit, et pulsu pedum, orationis studium ei excussit. Quam ubi vir Dei vidit, nihil minus quam diabolum putans, quod videbatur, cervam esse, et illuc de sylva actam credidit nocturno errore: et existimans quia cellerarii incuria, cum sero iisset cubitum, claustri ostium reliquisset apertum, surrexit ab oratione; volens feram, priusquam ad ostium, per quod eam intrasse putabat, reverteretur, prævenire et concludere. Illa autem gressu modo cito, modo tardo ante sequentem præce- B debat, interdum quasi expectans subsistebat, donec ad eam, qua veniebant, januam simul uterque venerunt; sed ea clausa prohibebat exitum. Tunc primum in se reversus, fantastico errore seductum se intellexit: moxque salutari signo crucis se muniens: Ecce crucem Domini fugite partes adversæ, exclamavit. Seductor autem virtutem crucis non ferens disparuit; tantoque sonitu ac fremitu aufugit, ut quasi vehementi turbine fratrum omne dormitorium videretur corruisse, satisque patuit, diabolum ex eo tempore illum locum multum infestasse, sed minus prævaluisse.

* Mss. nocturnalibus

varias possessiones

37 Compertum habemus ex tunc, cum numero fidelium crescente religione, censum ecclesiæ affatim crevisse, tam in agrorum et prædiorum ac ecclesiarum augmentatione quam in reddituum multiplicatione. Nam et Arnulphus comes de Warche *h* impulsus fama virtutum Viri Dei ultro ad eum venit, et licet homo multæ vanitatis et levitatis, qui sicut arundo in utramque partem facile possit agitari, prædicationem salutis ab eo audivit, consilia vitæ sibi ab eo data libenter admisit, et pro redemptione vitæ suæ et suorum, ecclesiam in honore sancti Sulpitii con- C secratam in villa, quæ vocatur Pyros, et quidquid ad eam pertinens sui juris erat, sancto Huberto dedit, ac præsentibus multis nobilibus et illustribus viris; legitima traditione filiis et uxore præsentibus perpetualiter confirmavit. Cujus rogatu postea venerabilis abbas Theodericus monachos ex suo cœnobio in ea constituit, suntque ibi viventes ordine regulari sub abbate sancti Huberti. Sed et Laudunensis castri episcopus Elinandus *i*, homo in administrandis episcopii rebus et publicis utilitatibus satis idoneus, odore virtutum sancti Theoderici impulsus, crebris allegationibus eum ad se venire fecit: collocutus cum eo, inter amicos eum summum habuit, se omniaque sibi commissa ejus orationibus commendavit. Deinde precibus ejus obstrictus, ecclesiam sanctæ Mariæ in Evernei-curt sancto Huberto tradidit, et deputatis de eodem monasterio sancti Huberti ibidem monachis, sua auctoritate et multorum astipulatione, omnis episcopalis servitii debito illam perpetuo absolvit.

monasterio suo acquirit, *k*

38 Similiter et Gervasius Remorum archiepiscopus *k*, in disciplina liberalium artium apprime eruditus, vir secundum sæculi dignitatem nobiliter natus, ad omnia sagax et strenuus, episcopatu quidem dignus, sed natura et moribus plus quam oporteret, ferus: propter laudabilem conversationem ejus sibi amicum cum fecerat; venientem ad se multa veneratione honorabat, optionem petendi tam pro sua ecclesia, quam pro quibus vellet, ipsi dabat. Multum ergo feritatis ab eo admonitus deposuit, multa rogatus ejus causa frequenter fecit. Et cum pluribus esset frequenter immitis et truculentus, huic uni pro gloria et admiratione virtutum ejus, semper fuit mitis et placidus. Postremo altare illius prædictæ sancti Sulpitii ecclesiæ, quæ suæ parochiæ erat; item et aliud altare sancti Hilarii ecclesiæ, quod in vicinia Pyrensis ecclesiæ est, sancto Huberto tradidit, ac sua auctoritate ab omni servitio episcopali utrumque altare deinceps perpetualiter liberum fecit.

et iterum Romam proficiscens.

39 Assumptis post hæc Vir Deo charus paucis secum ex fratribus, compositis in monasterio rebus, Romam nudis et discalceatis pedibus ire proposuit, sicque Virdunum usque perrexit. Ubi multo affectu charitatis ab episcopo Theoderico *l*, et majoribus civitatis exceptus, ut se calcearet et equo pergeret, annuit, rogante hoc episcopo per charitatem et aliis omnibus, maxime autem Ermenfrido magni præconii et religionis viro; de cujus continentia, qualiter ab adolescentia succensus igne superni amoris in Dei servitio consenuerit; quomodo boni propositi studium usque dum eum mors cessare compulerit, infatigabiliter tenuit; melius puto silere quam parum dicere. Sed ad narrationem redeo. Igitur ubi præcepto episcopi et talis viri et aliorum petitioni parens, calceatus paulo longius ab urbe processit, iterum detractis calceamentis, Romam perrexit. Cui cum sui comites dicerent, quia non recte faceret, eo quod charitati et præcepto tantorum virorum inobediens esset, respondit, se vere per charitatem præcipientibus obedisse. Sed quia nemo illi diffinierat, quamdiu vel quousque; potestati et arbitrio suo relictum esse, quando calceatus vel discalceatus vellet ambulare.

ad cœnobium sancti Huberti revertitur.

40 Non ergo acutæ et incidentes petræ, non Alpinæ nives, non glaciali constricta frigore Italia, non aspera montium juga, non grandines, non præcipites pluvialibus undis torrentes, denique nulla pericula, nullæ difficultates, F postremo nullæ suorum comitum preces et lacrymæ propositum ejus potuerunt convertere. Sic itaque ad tumbam beatissimi Petri multa tandem difficultate et lassitudine pervenit. Ibi multa contritione et gemitu quidquid habens * in corde suo profundens, seque et dominici ovilis custodiam sibi creditam, illi, cui in cælo et in terra primum dono dedit Deus jus ligandi et solvendi, committens; sic quoque omnia Romæ Sanctorum oratoria usque ad Lateranensem basilicam circumivit: ubi ab Alexandro tunc Papa Romano *m* multo affectu exceptus et ejus secreto ac familiari colloquio sæpius usus, postremo benedictione Apostolica ab illo confirmatus, ex præcepto auctoritatis ejus calceatus et equo domum est reversus. Sed cum circa Alpes Julias *n* venisset, ex concepto pridem frigore resolutæ omnes pedum ejus ungulæ ceciderunt. Ipse quoque nimia lassitudine, cum sic esset confectus, ut nisi assidue unguentis atque aliis juvaretur fomentis, vix valeret incedere: nihil tamen penitus de solita et proposita psalmorum et jejunii consuetudine voluit remittere. Ita ad monaste- rium

* forsan haberet

Ex MS. rium denuo reversus, cœpit denuo custodiæ sibi commissorum instare studiosius.

ANNOTATA.

a *Est illustre et passim notum Ordinis Benedictini monasterium in Germania.*

b *Est antiquum nomen hujus monasterii, quod postea ob reliquias S. Huberti eo delatas, communiter ab hoc Sancto cognominatum fuit, ut in Commentario prævio monuimus.*

c *Joannes Robertus noster Vitam, translationem et miracula hujus sancti præsulis libro edito fuse illustravit.*

d *Hic Adelardus ex scholastico sancti Trudonis electus est abbas sancti Huberti, quemadmodum novissimi Galliæ Christianæ editores tomo III col.* 970 *tradunt.*

e *Hic Stephanus in Historia Andaginensi apud Martene col.* 924 *vocatur* abbas S. Laurentii, *quod Leodiense monasterium forsan quoque nomen* publici montis *habuit. Ceterum de obitu et inventione hujus Stephani laudatus Martene tomo IV Collectionis amplissimæ col.* 1067, *et*
B *ibidem in notis consuli meretur.*

f *Hic etiam vocatur* Gontho *vel* Wenso, *cujus elogium apud novissimos Galliæ Christianæ editores tomo III col* 977 *et sequente legitur.*

g *Conversio hujus Lamberti in Historia Andaginensi apud Martene col.* 924 *et sequente etiam narratur, ubi brevi secuta istius monachi pœnitentis mors indicatur his verbis:* Pedes Mosomum devenit; ibique tunc temporis vigebat regularis districtio sub abbate Rodulfo; ab eodem retentus substitit, postque duos fere annos in luctu et pœnitentia perseverans obiit.

h *Arnulfus ille in proxime citata Historia Andaginensi col.* 930 *vocatur* Comes Chiniacensis.

i *Guibertus abbas de Novigento lib.* III *Vitæ suæ cap.* II *electionem præcipua hujus episcopi Laudunensis gesta refert.*

k *Marlotus tomo II Historiæ Rhemensis lib.* I *cap.* XXXIV *et sequentibus Acta hujus antistitis Rhemensis fuse refert.*

l *Gesta istius præsulis legi possunt in Chronico Virdunensi, quod Labbeus noster tomo I Bibliothecæ Mss. pag.* 75 *et sequentibus edidit.*

m *Hic indicatur Alexander II istius nominis*
C *Pontifex, qui ab anno Christi* 1061 *usque ad annum* 1073 *cathedram sancti Petri tenuit.*

n *Alpes Juliæ sic dictæ a Julio Cæsare, qui primus iter per eas aperuit. Tacitus lib.* II *eas Pannonicas appellat, et nunc Carniolam ab Istria et Foro-Julio separant.*

CAPUT IV. *Pia beati Abbatis ædificia, quædam miracula et itinera.*

Abbatiam suum … Post hæc considerans agrestem et nimis incultum loci situm: prædecessorum enim suorum, qui ante se monasterio præfuerant, incuria nihil decoris loco illi addiderat: sed sicut a tempore Walcandi *a* Leodiensis episcopi, qui illuc sanctum Hubertum transtulerat, eique aptum ac subitum opus ac domum construxerat, ita quoque tunc erat; cœpit deserta reædificaturus, diruta et vetustate consumpta renovare, angusta D ampliare. Et cooperantibus sibi sui monasterii præpositis, maxime Theoderico *b*, qui tanti patris h res et nomine et regiminis dignitate post illum meruit esse; Lamberto quoque, qui illi plus omnibus, in amicis familiarissimus fuit, quique omnium laborum et periculorum ejus comes individuus permansit, dejecto veteri et parvissimo, quod ibi erat, claustro, novum et magnum, quale modo videtur, construxit. Sed et oratorium sepulchri Domini, ad meridianum monasterii ædificavit.

42 Duo quoque oratoria ad septemtrionalem plagam addidit; alterum quidem, quod est inferius in honore sancti Andreæ apostoli: alterum vero, quod supra ipsum est, fecit venerabile memoria et patrocinio sancti Nicolai. Cryptam etiam ad orientem basilicæ pulcherrimo erexit opere, quam postea Henricus Leodiensis ecclesiæ antistes et Franco Bellegradensis episcopus, ejus rogatu dedicaverunt in honorem nominis Domini Jesu et sanctæ Mariæ semper Virginis. Necnon et aliud claustrum pro foribus basilicæ ad occidentem a fundamento construxit. Non longe vero a porta exterioris atrii ædificata spatiosa E ecclesia, sancto Ægidio eam voluit dedicari *c*. Cumque desiderio petendarum de Sancti corpore reliquiarum, ad sanctum Ægidium *d* pergeret, per urbem, quæ dicitur Trecas *e*, iter habuit, et in ea hospitandi gratia nocte mansit. *… noris ædificiis exornat.*

43 Mane facto dum comites pararent profectionem, ipse ad ecclesiam perrexit, atque ex more sacra Missarum solemnia celebravit. Ubi mulier quædam, quam diutinus febrium ardor coquebat, et a medicorum arte desperata erat, audita de viri virtutibus fama, habens fidem, ejus meritis se vere posse sanari, quia ipsa per se ire non poterat, portari se fecit, atque quantis potuit vocibus, magno gemitu et lacrymis, ut sui misereretur, ut pro se Dominum rogaret, clamare cœpit. Ille, cujus cor a pietate extraneum numquam fuit, motus dolore miseræ mulieris, eam silere et expectare fecit. Completis vero Sacramentis, manus aqua lavit, ipsam aquam febricitanti fœminæ in potum dari jussit. Mira res, et nostris vehementer stupenda temporibus! Ubi mulier bibit, omnis illico ab illa passio recessit, tamque perfecte convaluit, acsi penitus nihil pertulisset infirmitatis. F *etiam diversorio …*

44 Iterum in eodem, quo ad sanctum Ægidium ibat, itinere, in domo quadam, qua hospitatus fuerat, mulier ex Sarracenis captivata de civitate Cæsar-Augusta *f*, sed in Christum credens et baptizata jacebat omni membrorum parte invalida, quæ tum, quia diu languebat, tum quia, qui ejus curam gereret, proximorum neminem habebat, omnium cura et solatio erat neglecta. Quam forte sedens ad cœnam vir venerabilis, ut ex magnis et crebris, quos dolor effundebat, clamoribus graviter torqueri animadvertit; atque quæ, aut unde esset, hospitis sui relatu cognovit, motus vice et solitudine captivæ mulieris, paululum illacrymatus, preces pro loco et tempore silentio pro ea ad Dominum fudit; acceptasque ciborum suorum reliquias per ministrum suum ei misit, et ut in nomine Domini comederet illi mandavit. Miro modo, quæ magna ex parte jacebat præmortua, nihilque aliud quam ærumnarum suarum remedium mortem expectabat, ut ad perceptam ex viri Dei mensa benedictionem ad comedendum diu invalidum os aperuit, longus, qui eam cruciavit, languor reliquit. Atque *… duas mulieres ægras sanat.*

A que ut sensim recepta sanitate convaluit, virtutum Theoderici prædicatrix apud multos fuit *g*.

g

et Juliaci tertiam paralyticam.

h i

45 Quodam autem tempore dum iret Coloniam, tam orationis gratia, quam pro utilitate sui monasterii, locuturus sanctæ memoriæ archiepiscopo Annoni *h*, in castro Juliaco *i*, quod ex nomine Julii conditoris antiquum adhuc servat vocabulum, Missam cantaturus divertit. Erat illic mulier longo infirmitatis morbo detenta, et ita omnium membrorum officio destituta, ut per novem menses nec de lectulo surgere, nec nisi aliorum manibus de latere in latus se aliquo modo umquam potuerit convertere : quæ quia per tanti temporis spatium omnem cibum, omnem quoque excepta aqua execrabatur potum, jacebat fastidita etiam matris et omnium cura proximorum ; somni autem recreatio eam penitus refugerat, et quod mirum omnibus erat, in solo spiritu vitam morte graviorem trahebat. Hæc ipsa nocte somno repente corripitur ; atque a quodam venerabilis formæ viro monetur, ut mane ad ecclesiam se portari faceret, et de manu abbatis, qui in ipsa ecclesia Missam celebraturus erat, benedictum panem peteret : eoque B pro se orante, se recepturam sanitatem certissime crederet. Evigilans voce qua poterat matrem, et qui in domo erant, excitavit, visionem retulit, atque ut id, quod erat imperatum accelerarent, instanter orare cœpit. Mirati omnes, quia nullum abbatem illic hospitatum sciebant, illam delirare et fantasiis, quibus plerumque infirmi illudi solent, dicebant deceptam esse. Illa vero non fantasticum, sed certum esse, quod audierat, protestante, in vicinia de illo abbate requisitum miserunt ; sed jam ad ecclesiam esse, jam sacro altari assistere, qui missi fuerant, renuntiaverunt.

mirabiliter sanitati restituit

46 Protinus eam in sella gestatoria tulerunt, beatoque Viro, cum jam Missam finisset, obtulerunt, de ipsa visione, ipsa attestante, referentes, atque pro ejus salute flebiliter eum rogaverunt. Sed ille diu reluctans suæque fragilitatem imbecillitatis accusans, supra vires suas hoc negotium proclamans, tandem victus rogantium lacrymis et precibus, quinque oblatas benedixit partes, fusaque super infirmam oratione, in os ejus posuit. Inusitato nostra memoria miraculo, quæ diutina languoris passione jam usum manducandi C dedidicerat, illico stupentibus cunctis comedit, et jubente Viro Dei domum relata, missosque ab eo pisces accipiens, similiter comedit, neque post aliquem cibum aut potum fastidiens, brevi convaluit. Revertenti de Colonia ipsi Abbati, quæ prius desperaverat de vita, sana occurrit, gratias Deo et illi pro reddita sanitate egit, obsequium servitutis suæ et parentum suorum ei obtulit, ad hospitium suum trahere contendit. Sed ille benedicto in operibus suis Domino, nihil suis meritis attribuit, refugiensque laudibus hominum attolli, quos ad eum videndum undecumque advocabat novi fama miraculi, velociter pertransivit.

Denuo Romam profectus k

l

47 Iterum vero paratis, quæ in itinere usui forent, cum Hermano *k* Metensi episcopo Romam profectus, veneratis Apostolorum et martyrum sepulturis, ad Gregorium *l* jam post Alexandrum præsidentem Romanæ sedi venit. A quo, quia ab adolescentia maximum familiaritatis locum obtinebat, est affectuose susceptus, et per aliquot dies remoratus. Qui privilegii libellum, ipsius et præfati Hermanni episcopi precibus, ecclesiæ sancti Huberti per eum misit, in quo continebatur Dei et beati Petri et ipsius Gregorii auctoritate horribilis interminatio, ne quis imperator, aut rex, aut episcopus, aut dux, aut comes, aut alia ulla potestas, quidquam de possessionibus vel antiquitus vel noviter acquisitis, ecclesiæ sancti Huberti, auderet tollere, vel suo vel alterius juri mancipare *m*. Quod privilegium Remensi vel Trevirensi archiepiscopo ac Laudunensi episcopo, cujus juris erat ipsa ecclesia, per eumdem Abbatem cum litteris apostolicis misit, obsecrans, ut quod utiliter supplicanti Abbati pro utilitate suæ ecclesiæ concesserat, ipsi sua astipulatione firmarent, et sua subscriptione corroborarent.

ex ms.

m

monasterium S. Huberti

n

48 Acceptis Apostolicis epistolis cæteri consenserunt, solus Leodiensium antistes Theodwinus impulsus consiliis *n* eorum, quibus omnia honesta atque inhonesta vendere moris erat, litteras Apostolicas repulit ; Abbatem, quem pro vitæ merito ante valde dilexerat, turbida indignatione de conspectu suo exire jussit. Deinde usus eisdem consiliariis, conventum abbatum et Clericorum adversus eum convocavit. Eoque in medio statuto, cur Romam ire, cur ecclesiam sancti Huberti, quæ Leodiensis episcopi esset, E Apostolico juri mancipare, cur eam sanctæ Mariæ, sanctoque Lamberto vellet tollere ; postremo cur, cum ipse suus abbas esset, nec ejus legatione functus esset, epistolas a Romana sede sibi contrarias præsumpsisset afferre, requiritur.

privilegio Apostolico muniri curat.

49 At ille, causa orationis respondens dixit : Mihi fuit Romam vestra licentia, si recordari placet, ire : ecclesiam autem sancti Huberti neque sanctæ Mariæ, sanctoque Lamberto auferre, neque Apostolico juri umquam habui animum mancipare. Sed possessiones, quas vel primum habebat ipsa ecclesia, vel Deus addidit, scilicet quæ a duce Godefrido, vel Remensi vel Laudunensi episcopo ad Dei servitium sunt condonata, confirmari feci auctoritate Apostolica. Si in hoc peccavi, quod non habebat ecclesia sancti Lamberti, illi adjeci, idque quod ab externis episcopis multo sudore et labore acquisivi, ne ulterius perdat, providi. Videat et judicet prudentia vestra, et qui assident consilio vestro abbates ac sapientes Clerici. Nec, si sit opus, refugio in hoc quoque sapientium laïcorum uti judicio : Apostolicus autem cum ei me vestrum F abbatem indicavi, gratiam Apostolicæ benedictionis, si placeat vobis, per me misit. Epistolæ vero ab illo missæ, quia non adversum vos, sed pro gloria et honore vestro sint, ecce (et eas porrigit) potest a sapientibus judicari. Plura parantem dicere iidem incentores episcopi occupant, loquentis verba impetu clamoso vocum proturbant, episcopum libenter et placide aures excusanti accommodantem avertunt. Quibus impellentibus, antistes modo surrexit iratus : Abbas autem comperendinato * in aliud tempus judicio, ad monasterium est regressus. Iterum vero atque sæpius revocatus, veritate nixus et orationis ope, semper discessit tutus. Postremo apud Hoiense *o* castrum revocatus, atque iterum pro causa sua respondere jussus, Deo faciente, subito conversis omnibus, judicio episcopi et omnium, qui prius maligne contra eum egerant, discessit absolutus.

** M h. comus-o*

o

50 Non longo post tempore Theodwino humanis rebus exempto anno Dominicæ Incarnationis millesimo septuagesimo quinto, episcopali cathedræ prælatus est Henricus *p* a proavis clarus, et a puero bonis moribus institutus, ac disciplinæ

et in ... ae necessitate

p

la Ms. disciplinæ canonicæ et religionis æmulator non fictus. Ei abbas Theodericus ante episcopatum satis charus, post innocentis vitæ merito charior est effectus. Qui, facta sibi ab eodem episcopo permissione, Romam perrexit jam vice septima *q* illaque ultima, ubi devote suo more, cum reverentia et humilitate veneratis Apostolorum et cæterorum Sanctorum sepulturis, a Gregorio *r* adhuc Romano pontifice * officiosissime est susceptus, et per totam paschalis festivitatis septimanam retentus, ac benedictione Apostolica dimissus, Remis civitatem venit. Tunc post illam longissimam et asperrimam hyemem, qua Galliarum maximi fluvii Rodanus, Ligeris, et Rhenus, et Germaniæ Alba, Visela et Danubius, in Italia etiam Tiberis, et rex fluviorum Eridanus gelu et frigore concreti, manibus invii, hominibus, equis, asinis et plaustris, visi sunt similes terræ pervii, tanta longo sereno siccitas erat, ut negatis nimia ariditate pecori pascuis, vitio aëris arentibus arvis; et morientibus per omnes agros herbis, trepidarent late uno timore multarum regionum populi, timentes, ne rediret illud grave sæculum, quando in servum vendito Joseph a fratribus præ inopia famis in Ægyptum venientibus, eadem Ægyptus se vendidit Pharaoni; vel quando jubente Helia, refrenatis imbribus clausisque cælis, impietatem nequissimæ Jezabelis toto orbi fames nuntiavit.

q — *r* — * *Wab. episcopo* — B

51 Cumque majores Remorum civitatis cum illuc venisse audissent, certi de ejus sanctitate, congregati pariter magna cum parte plebis, veniunt ad eum, rogantes, ut pro periclitante mundo preces Deo prosterneret, et orando pluvias sitienti terræ cælo deduceret, quoque modo ipsi iræ Dei satisfacerent, eis consilium daret. Quod Vir sanctus diu multumque recusavit, donec inspirante se Deo, victus importunitate clamantium, universæ civitati per presbyteros jejunium unius diei indixit, dicens si fideliter et devote fieret, hoc esse satis ad mitigandam iram divini furoris. Postera autem die in ecclesia beatæ Mariæ semper virginis conveniente utroque sexu et ætate, inter Missarum celebrationem, habuit sermonem ex temporis qualitate admonens, Ninivitarum exemplo, vera pœnitudine et eleemosynis et lacrymarum humilitate, cito Deum placari posse

Rhemis prod quose — C

52 Cumque finito, quo eos ad gemitus et lacrymas impulerat, sermone, oblatis humanæ redemptionis mysteriis et potenti oratione, cælum penetrasset, repente (erat vero tunc magna cæli serenitas) collisis nubibus subito tonitrua mugire, fulgura coruscare, et omnia misceri cœperunt; nostrisque temporibus stupendo miraculo, uno eodemque brevi momento Vir sanctus, et orationem terminavit, et Deus cælum concussit, turbinem ventorum movit, pluvias adduxit, magnaque inundantia terram diu aridam uberrime satiavit. Et quam peccatis offensus hominum, terris subduxerat, pœnitudine eorum placatus, et meritis Theoderici astrictus, misericordiam redonavit, ac longa ariditate squalentia arva, viroris refecit gratia. Actum est hoc anno ab Incarnatione Domini millesimo septuagesimo sexto, atque communi decreto litteris et annalibus traditum in urbe Remensi; totque habet testes, quot ex his, qui in ea urbe tunc erant, adhuc supersunt homines

pluviam impe-lerat.

53 Alio autem tempore in villa, quæ Pyros vocatur, pro utilitate commorans, quadam nocte post expletos matutinales hymnos paulo ante lucem ad ecclesiam beati Hilarii Missam cantaturus, cum suis comitibus perrexit matutinius. Sed cum reseratis foribus ecclesiam jam deberet ingredi, lucerna, quam unus puerorum ejus ante illum præferebat, in ipsius ecclesiæ ingressu, flante vento, extincta est. Cumque aliquis ignem allaturus ad proximam domum isset, nec propter quod ierat cito inveniens, in redeundo moras faceret, Homo Dei quasi tædio affectus, protento dextera crucis signo, ecclesiam est ingressus, et ecce quod, qui cum eo erant, videre datum est omnibus, emisso divinitus lumine, candela, quam supra candelabrum sero relictam presbyter extinxerat, subito accensa est, ut ex eo claresceret, quo lumine ille interius splenderet, ante cujus adventum cælestis lux tenebrosæ noctis caliginem dimoveret.

aliusque miraculis — D

54 Huic, et illud non dissimile est, quod dum longo post tempore in monasterio sancti Huberti, circa mediam fere noctem, familiari sibi more nocturnas fratrum vigilias prævenisset, et orationibus incumberet, corusca lux cælitus repente emicuit, et totius monasterii latitudinem, novæ claritatis splendor illustravit. Præterea et cum luce ipsa avicula quædam, magnitudine columbæ par, coloris varia pulchritudine distincta, dulci voce grata, et ipsa (ut creditur) cælitus demissa, stuporem et miraculum quibusdam, quibus hac visione frui concessum est, incutiebat: nam modo ab Orientali domus parte, usque ad Occidentalem pervolabat, modo dextrorsum, modo sinistrorsum se agebat, nunc quasi importuna lætis alarum plausibus circumvolavit, postquam omnes basilicæ angulos perlustravit, etiam omnium sanctorum altaria, venerabilis Viri capiti innocua insedit; nec ipsa prius inde discessit, quam pulsantibus matutinis, et jam convenientibus fratribus, cum ea, quæ videbatur, luce disparuit. Viderunt hoc nonnulli ex fratribus, qui in monasterii custodia excubabant, sed timore anxii, et ante hoc invisæ claritatis luce attoniti, nec quidquam dicere, nec de lectulis etiam audebant surgere. Sed mane ad eum veniunt quasi congratulantes cum admiratione, et laudum præconio visa referunt. Ille vero iratus quasi cum indignatione eos redarguit, præcipiens insuper, ne amplius, quoad ipse viveret, de ea re indicarent alicui. Timebat enim servus Christi laudes hominum, sicut allapsus serpentium; sciens quia semper causa ruinæ fuerit et angelis et hominibus vanæ gloriæ appetitus.

ac cælestibus favoribus — E — F

55 Nec illud de Viri Dei virtutibus reticendum puto, quod cum aliquando ad quamdam ecclesiam in villa, quæ dicitur Lezines, orationis gratia divertisset, eamque sera et clavi clausam et signatam offendisset, dum expectatur presbyter clavem delaturus, ipse ad ostium accessit, atque ante illud quasi oraturus in pavimento procumbere voluit. Sed miro atque post Petrum apostolum stupendo miraculo, ostium, quod revera erat obseratum, quasi quadam divina et invisibili virtute subito patuit apertum. Mirantibus et post illum ingredientibus cæteris, presbyter venit, et inspecta diligenter sera et pessulo atque ostio, ubi omnia illæsa invenit, ipse quoque attonitus novitate miraculi, cœpit mox prædicare divinæ virtutis potentiam, in sua ecclesia Theoderici meritis tam evidenter declaratam. Ipse autem dissimulans, se scire, quod acciderat, completa oratione velociter inde recessit, fugiens scilicet semper vanis hominum laudibus attolli, quos jam de tota villa contrahebat auditi fama miraculi.

obscur...

A miraculi. Qui quamvis, ut prælibavimus, semper Deum contemplando mente in cælestibus habitaret, fuit tamen sollicitus et pro utilitate commissæ sibi administrationis exterius non mediocriter laborare.

quæ adificia in monasterio suo fecit.

56 Longum est, si quot ecclesias vel domos, quibus in locis a fundamento extruxerit velim renumerare: onerosum erit, si, quæ partim semiruta, partim vetustate, vel majorum suorum incuria ruinam minantia, vel jam pene collapsa reparaverit, prosequar. Superfluum judicabitur, si quibus prædiis ecclesiam sancti Huberti dilatavit, et abundantem fecit, ostendero. Parum utilitatis conferet legentibus, si corona ex auro argentoque mirifica, si crucibus aureis, si vexillis argenteis, si palliis multis, si tapetibus, si vestibus plurimis, denique si suppellectili varia monasterium sancti Huberti decenter eum exornasse scripsero s. Quod vero castrum, cui antiquitus nomen fuit Mirwolt, quod, dum castrum fuit, sancti Huberti monasterio et finitimis omnibus nimis importunum fuit, postquam iterum ab Henrico Leodiensi episcopo inæstimabili sumptu reædificari cœpit, quantis vigiliis, quibus lacry- B mis, quam devotis precibus, ut illud priusquam in antiquam potentiam, et, ut ipse deplorare solitus erat, in insidias sanctificationi, et in diabolum malum in Israël invalesceret, Deus everteret, impugnaverit, quove labore etiam, Deo cor episcopi molliente, quod volebat, obtinuerit, et concesso juri sancti Huberti, et suo cum omnibus appenditiis suis eodem castro, illud funditus dejecerit t, et quibus sumptibus, ubi castrum fuerat, ecclesiam in honore sancti Michaëlis ædificaverit, monachosque in ea constituerit, atque Cauviniacum fiscum, amplum satis et optimum, auxilio ipsius episcopi Henrici a Baldnino Montensi comite comparaverit, refugio per ordinem enumerare, ne lacrymosa * prolixitate verborum fastidium arguar inferre, maxime cum ex his et aliis ejus gestorum operibus, multo manifestius fidem sibi videntium faciant oculi, quam possit scripto vel verbis explicari. Restant etiam plurima, quæ de tanti Viri vita et virtute miraculorum, quæ per eum divinitus, dum adhuc præsens esset in corpore, gesta sunt, possint numerari. Sed quia hæc interim eruditioni legentium (si quis tamen hæc ejus amore captus, dignabi- C tur legere) credimus sufficere; abhinc quo ordine vita discesserit dignum videtur apponere.

* Ms. tædiosa

ANNOTATA.

a *Iste Walcandus aut Walcaldus anno Christi* 810 *cathedram Leodiensem ascendit, et anno* 825 *corpus S. Huberti ad monasterium Andaginense transtulit, ut novissimi Galliæ Christianæ editores tomo III col.* 832 *et sequente probant.*

b *Is est Theodoricus II istius nominis abbas Hubertinus, cujus electio et gesta in jam sæpe laudata Historia Andaginensi col.* 966 *et sequentibus referuntur.*

c *Hæc et alia pia ædificia, quæ Beatus noster construxit, etiam in Historia Andaginensi col.* 935 *et* 936 *memorantur.*

d *Oppidum sancti Ægidii, quod in Septimania ac diœcesi Nemausensi situm est, nomen traxit ab illustri Ordinis Benedictini abbatia, quæ jam in collegium Canonicorum sæcularium conversa est, ut hoc loco Mabillonius notavit.*

e *Passim nota Galliæ urbs in Campania, quæ vernacule* Troyes *appellatur.*

f *Est archiepiscopalis urbs in Hispania, et Aragoniæ caput, ut apud geographos passim obvios videre est.*

g *Post hæc in editione Mabilloniana interseruntur sequentia:* Tandem reversus de itinere, inter cetera probitatis opera, prudenti admodum usus [est] consilio, ut reliquias, quas attulerat, in duas æquas partes divideret; quarum unam sibi suæque ecclesiæ retinuit, alteram ecclesiæ sancti Ægidii, ubi sacerdotem ipse instituerat, impertiit. Post autem non longi temporis intervallum, exigentibus meritis prænominati sacerdotis, quidam ex religiosis præpositus et custos hujus venerabilis ecclesiæ sancti Huberti, qui illi plus omnibus in amicis familiarissimus fuit, qui etiam tunc Sacramenta ministrabat populo, cœpit eumdem sacerdotem in coadjutorem assumere, ut eo absente ejus ipse vices suppleret. *Utrum hæc per errorem amanuensis in apographo nostro omissa sint, an vero in ipso codice Ms. Alnensi desiderentur, ignoramus. Saltem fidelitatis causa lectorem de illa discrepantia hic monere voluimus.*

h *Acta hujus sancti Præsulis Coloniensis illustranda erunt ad diem quartam Decembris, quo* E *in Martyrologio Romano celebratur.*

i *Urbs munitissima ad Ruram fluvium sita inter Coloniam et Trajectum ad Mosam, ut Mabillonius hoc loco in notis observavit.*

k *Hic episcopus Metensis Beato nostro familiarissimus erat, et in monasterio S. Huberti duo altaria consecravit, ut jam sæpe citata Historia Andaginensis col.* 953 *refert.*

l *Erat is Gregorius VII Pontifex, qui ab anno* 1073 *usque ad annum* 1083 *fortiter ac sancte Ecclesiam gubernavit.*

m *Ipsum S. Gregorii VII Pontificis diploma in Historia Andaginensi col.* 947 *et sequente recitatur.*

n *Præcipuus hujus discordiæ incentor erat Boso archidiaconus Leodiensis ecclesiæ, quemadmodum in Historia Andaginensi col.* 945 *et sequente fusius narratur.*

o *Hoium vel Huum, vulgo* Hui, *est oppidum ditionis Leodiensis, quod inter Namurcum et Leodium jacet, de quo Valesius in Notitia Galliarum pag.* 246 *agit.*

p *Henricus iste erat filius Frederici Tullensis Comitis, et anno* 1076 *cathedram Leodiensem* F *ascendit.*

q *Nescimus, cur biographus hic dicat, beatum Abbatem nostrum perrexisse* vice septima, *cum antea tantummodo de tribus Romanis ipsius peregrinationibus meminerit. Quid si* quarta *pro* septima *legendum sit?*

r *Cum Gregorius VII anno Christi* 1073 *ad cathedram S. Petri evectus sit, et Theoduinus episcopus Leodiensis anno* 1075 *post reditum beati Abbatis obierit, ut supra dicitur, tertium iter Romanum videtur anno* 1074 *alligandum esse. Hoc autem fuit quartum iter, quod sub Henrico Leodiensi Romam instituit.*

s *In Historia Andaginensi passim distinctius ac fusius narratur, quales quantasque possessiones* B. Theodoricus *monasterio sancti Huberti acquisiverit.*

t *Mira perniciosi hujus castri eversio in Historia Andaginensi col.* 962 *et sequente exponitur cum diversis memorabilibus circumstantiis, quas curiosus lector ibidem legere poterit.*

CAPUT V.

EX MS.

Caput V. *Ultimus Beati morbus, pius obitus, et honorifica sepultura.*

Beatus foris ægrotans.

Tribus antequam obiret fere mensibus, gravibus languoris pulsatus incommodis, neque lectulo more ægrotantium decumbere, neque remissius potuit cogi vivere. Ibat etiam, ut solebat, quo eum necessitas vocabat ecclesiæ, ut vel locorum mutatione dolor sibi lenior fieret, vel ne quid detrimenti sua ecclesia ejus culpa sustineret. Igitur causa extitit, qua statuto tempore Pyros villam sancti Sulpitii confessoris meritis gloriosam petiit. Cumque reformatis et ordinatis, pro quibus ierat, per aliquot dies ibi morari decrevisset, confluentibus undique in eum sensim multis ac magnis doloribus, compulsus est tunc primum lectulo decumbere. Cum vero in dies languor validior cresceret, ubi, revelante B Deo, quem mente gerebat, vicinam mortem adventare sibi sensit, referri se ad sancti Huberti monasterium, quod triginta sex * fere ab eo loco disparatum erat milliaribus, jussit. Ubi vero in grabato gestatorio locatus, est domo elatus, totius pagi omne vulgus, et de vicinis oppidis et castellis, hoc est de Wark et Maccrieis *a* multi atque potentes viri catervatim cœperunt ruere, parati ultro usque ad monasterium ejus comites ire, et hoc extremum obsequii sui munus illi exhibere. Erat namque vita ejus cum ætate venerabilis, et multorum in amore ejus dediti erant animi. Sed ipse nolens esse oneri, de quibus certum habebat, pro se, si necesse esset pati, posse mori; lectulum quo portabatur, medio agro, qui erat pro villa, deponi fecit; collectoque, quicumque manebat, toto spiritu, in lectulo sedit, omnique multitudini ultimum valedicens, protenta dextera benedixit; atque postremo omnes, licet invitos et tristes, domum remisit.

* Mab. quindecim

a

se ad monasterium S. Huberti

58 Deinde multo eorum, qui ejus obsequiis deserviebant, labore et mœrore vectus, cum interdum ingravescente languore, vitalis spiritus in C eo pæne videretur deficere; perlatus est non longe a monasterio, infra possessionem ecclesiæ. Præcesserat autem jam illum fama magni doloris nuntia, atque ex vicis et agris et pagis, atque circumjacentibus ecclesiæ villis, multam illic turbam contraxerat; quæ ruens obvia, plangentia jungit agmina. Erat vero pleraque pars pupillorum viduarum et pauperum debilium, ille viritim omnes quos noverat et quorum inopiam pie pro posse suo sublevare consueverat. Hi undique circumfusi seni, pie flebant, atque illius misericordes largitiones, et dulces et blandas consolationes, quibus sæpissime abundanter usi fuerant, renumerantes, suas miserias, suas calamitates querulis lamentationibus Deo ingerebant. Erat enim vir ille inter cæteras bonarum artium virtutes, quibus illum animi industria extulerat, pietatis et misericordiæ operibus valde deditus, atque omnibus se rogantibus juxta qualitatem uniuscujusque, egregia liberalitate profusus.

deferri jubet.

59 Magno igitur utriusque planctu et miserabili fletu, primo noctis initio perveniunt ad portam monasterii. Ubi ex præcepto venerabilis Senis, ne videlicet strepitus populi jam quiescentes in dormitorio inquietaret fratres, exclusis cæteris, monasterio est invectus a domesticis. Ea D vero nocte, quamvis jam toto corpore invalido per momenta exilis in eo deficeret spiritus, defixis in eum, cui semper devote servierat, cordis luminibus, psalmis atque divinis laudibus morientia membra Deo servire coëgit: juxta quod ei in omni vita sua facere perpetui moris erat. Sed et omni tempore, quo illa gravi ægritudine pressus languit, numquam eam, quam a tenero sibi indixerat, semel comedendi in die abstinentiam solvit; nec usque ad eam diem consuetudinem orationum et psalmorum prætermisit, excepto quod paucis ante diebus infirmitatis nimietate superatus, Missarum solemnia celebrare desiit.

60 Cilicium quoque, quo tot annis mollitiem carnis presserat, nec ad momentum deposuit. Sed cum jam in extremis ageret, ii qui vel vitæ merito, vel obsequii studio ei familiariores erant, cum eum jam deficere viderent, persuadere conabantur, ut sibi cilicium detrahere pateretur, dicentes satis esse, quod usque huc carnem suam afflixerit illa asperitate. At ille indignatus in fratres: Nolite ait, fratres, immisericorditer esse misericordes: nolite volentem E proficisci ad Christum falsa pietate remorari Theodericum. Nam quod hactenus vere me dilexeritis, in hoc ostendetis, si propositum meum, quod ego bonum arbitror fuisse, non impediatis. Vos autem scitis, quod servum Christi, non nisi in cilicio et cinere decet mori.

et cilicium deponere nolens

61 Diluculo autem monachi convenerunt frequentes, multo planctu, et lacrymis protestantes et suam orbitatem et ecclesiæ sancti Huberti dejectionem; ac dulcissimi patris sui modestam severitatem et lenissimam pietatem. Tanta enim severitate delinquentium culpas semper insecutus est, ut vitia quælibet mox ut oriri perspexit, numquam primum requiescere vel foveri passus sit, quam ea charitatis sarculo radicitus exstirparit. Et hic ei perpetuus labor, et indefessum studium fuit, ut inimici Domini et sanctæ religionis, ejus hostes fierent; nec ante in ejus gratiam redirent, quam digna satisfactione et pœnitentia culpas diluerent. Suas enim injurias, quas vel pravi monachi, vel alii perversæ mentis homines frequenter intulerunt, tanta patientia sustinuit, ut nec se, cum posset, umquam ultus sit, F nec umquam graviter conviciantibus saltem leviter responderit. Tali vero pietate enituit, ut dum omnes homines præter eos dumtaxat, quos sua perfidia condemnabat, excoleret, omnes sibi commissos fratres patria reverentia honoraret, et tamquam filios charissimos diligeret, maxime, quos morum probitas et obedientia plus quam alios commendabat.

in præsentia Fratrum suorum,

62 Magno igitur mœrore concussis omnibus, ut vidit omnes flere, et ipse motus, testatus quo potuit nisu dolorem suum, qui erat, non pro resolutione sua, cum optabile et gratissimum illi esset resolvi et cum Christo esse; sed pro filiorum, quos per Euangelium Christo genuerat, desertione, lectulo se erigi jussit, stolaque sacerdotali amictus, et pastorali virga sustentatus, potestate sibi tradita, omnes sibi commissos, tam præsentes quam absentes absolvit. Omnibus etiam, qui eum vel criminosa locutione vel opere, vel quolibetcumque modo aliquando aliquid deliquerant, indulsit. Dein exosculatis omnibus, postremo data benedictione, in lectulo relocatur. Quidquid deinde diei superfuit, sequentemque

aliorumque [illegible]

A temque noctem, Dei laudibus et divinæ contemplationi deputavit. Sequenti vero die, primo diluculo aderant cum Berengero abbate sancti Laurentii Henricus Leodiensis episcopus; præterea et alii complures religiosi viri, ad hoc ut obsequium ferrent tanto funeri. Hi utrimque convenerant ex debito; episcopus quidem quia et ante episcopatum, et post in episcopatu, dum adhuc viveret, privata quadam gratia venerabilem Senem dilexit, atque in præcipuo amicorum loco habuit. Abbas autem, qui adhuc in annis adolescentiæ, ex clerico monachus ab ipso consecratus, tanti magistri exercitatus institutione, inter familiariter sibi adhærentes erat charissimus.

pie se ad mortem comparat, 63 Horum adventu Senex non mediocriter delectatus; Etiam lætus moriar, dixit, quia quorum patrocinio securum me ire non dubito, in exitu meo adesse Dominus mihi misit. Et conversus ad episcopum, Deo, ait, et vestræ providentiæ et pietati, domine pater, creditæ mihi dispensationis officium reconsigno, et quas ulterius, incumbente mihi morte, ipse regere non possum, dominicas oves vestræ fidei committo. Et quia in hoc præterea, et in aliis multis, ut ab B homine frequenter erratum a me et peccatum est, culpam agnosco et confiteor, veniam peto, indulgentiam flagito, remissionem a Deo et vestra charitate postulo. Episcopus autem in lacrymas resolutus, intromissis monasterii fratribus, secundum ecclesiasticam consuetudinem primo eum absolvit, deinde secundum Apostolicum præceptum sancto oleo inunxit.

... inter preces 64 Quidquid præterea supervixit, toto die illo usque ad noctem, fratres exhortari et admonere non cessavit; admonens, ut in eo, quo cœperant, boni operis proposito perseverarent. Mœrentes autem et pro sui tabernaculi depositione contristatos consolabatur, dicens, si se in veritate diligerent, potius esse gaudendum; quia de labore ad requiem, de corruptione per gratiam misericordiæ Dei speraret se transire ad incorruptionem. Pro sua autem separatione eos contristari non debere, quorum non longo intervallo confideret se perpetua frui iterum communione. Pro dejectione autem ecclesiæ sancti Huberti non oportere eos sollicitos esse, quia provideret Dominus, qui secundum ordinationem suam, suo gregi utiliter posset præesse. Noctem vero C totam usque ad lucis crepusculum, quamvis per singula verba, pæne jam mortua cadente lingua, in divinis laudibus consumpsit. Cumque post modicum pontifex ingressus, assideret ægrotanti, ille pie in eum reflexis obtutibus, et protensis manibus: Ex præcepto legis (ait) domine pater, cauda hostiæ quoque in sacrificio jubetur offerri, per quod significatur sacrificium boni operis perducendum ad finem debitæ actionis. Et cum episcopus conversus, ab aliis quæreret, quid his verbis innuendum putarent, ille iterum: Quia, o pie pater, dixit, usque nunc mihi in perunctione fuisti Maria; deprecor (si placet) abhinc in obsequio funeris, non graveris fieri Martha. Quod episcopo libenter annuente, ille quasi jam præsumpta securitate in latus se vertit, et quasi qui ulterius cum terrenis nihil commune haberet, licet jam morientibus labiis, laudes Domini tenuiter susurrabat. Testor Christum, et eos, qui aderant, me nihil fingere commenti, sed quod videre et audire mihi contigit in veritate, de sancto homine vera dicere *b*.

b

... psalmos, 65 Jam frigentibus aliis partibus corporis, in solo pectore exilis spiritus adhuc palpitabat, et crebriores singultus jam vicinam mortem nobis nuntiabant. Ille autem per totam noctem, usque ad matutinales vigilias, deficientes artus egredienti animæ etiam tunc servire cogebat. Et quia æternæ mortis stridores ante mentis oculos semper habuerat, illum stridorem, quo anima corpusque dividitur, in laudes Domini moriens convertebat, totumque psalmum; Qui habitat in adjutorio Altissimi usque ad finem; item et laudes trium puerorum attentius repetebat. Præterea et alia multa, tamquam his deliciis ultimo satiari cupiens, frequenter iterabat. Finitis autem nocturnalibus hymnis, iterum dominus episcopus ante ejus lectulum venit: et utrum se agnosceret, multis perfusus ora lacrymis requisivit. At ille rejectis in eum pie oculis; Ecce, inquit, vir oriens nomen ejus, qui illuminare venit in tenebris sedentes. Atque coram eo omnem Catholicæ fidei regulam, sicut a patribus sanctis constat conscriptam, utque ipse eam a puero imbiberat et tenuerat, memoriter relegens; Hæc in veritate credo et teneo, dixit, hoc ore credo et corde, atque tota animi intentione confiteor. *Ex Ms.*

E

66 Tunc iterum qua potuit voce, pro restauratione ipsius ecclesiæ satis humiliter et devote *animam Creatori reddit,* preces coram episcopo prostravit. Episcopus autem concussis ad pietatem omnium animis, quia erumpebant lacrymæ, et non poterat se continere, data benedictione, egressus est flens uberrime. Ipse autem salutaris Eucharistiæ sacramenta sibi adferri præcepit, erectusque lectulo, Deo se commendans, solita humilitate et reverentia ea percepit; benedictisque fratribus propter viciniam mox futuræ mortis, jam lingua et toto corpore invalidus, cœpit deinceps spiritus ejus intendere in eum, ad quem mox erat iturus. Cumque lectulo expositus jaceret in agonis angustia constitutus, et mœrentium fratrum conventus morienti assideret, ejusque exitum psalmis et orationibus commendarent, et longæ in ejus resolutione traherentur moræ; inito consilio, obtulerunt communiter salutarem Hostiam Deo pro ejus resolutione *. Cumque jam peracto illo sacro mysterio ultimas preces, qui celebraverat sacerdos, offerret Deo, anno ætatis suæ octogesimo non ad integrum expleto *c*, postquam monachum professus fuerat, anno septuagesimo *d*, postquam sacerdos ordinatus quinquagesimo, ex quo abbas consecratus, trigesimo tertio, anno ab Incarnatione Domini millesimo octogesimo octavo * *e*, nono * Kalendas Septembris, hora diei prope tertia, carnis vinculo resoluta, ad eum, cui semper devote servierat, felix illius abiit anima.

* *Mab.* depositione

c

d

F

* *Mab.* MLXXXVII

e

* *Mab.* octavo

67 Secutus est autem abeuntem pie mœrentium monachorum dolor maximus, ingens *et cum magno omnium dolore* fletus, miserabilis gemitus. Nam alii confuse corruentes super cadaver exanime, oculos, ora, faciem, manus, pedesque defuncti, vel si quid aliud nudum patebat, arcte deosculabantur, atque lacrymis rigabant. Alii ad planctus exserti brachia, pectora pugnis tundebant, vel crines laceros spargebant: pars doloris impatientia humi prostrata jacebat; omnes autem communiter lacrymosis vocibus plangebant et flebant pueruli *, adolescentes, cum juvenibus grandævi senes, quos omnes ille in monasterio jam a tenera ætate, paterno affectu nutrierat, aut de tempestate fluctuantis mundi, placido monasterii portu exceperat, mixto fletu et ululatu pium patrem et bonum rectorem ac egregium lamentabantur doctorem

* *al.* queruli

Ex MS. ctorem, atque cum sancto Sene querebantur pariter interiisse, et cum Deo refugisse gravitatem, modestiam, humilitatem, patientiam, sobrietatem, vel cæteras sanctarum virtutum institutiones. Sed et multa plebs promiscui sexus et ætatis, maxime vero pauperes, de quibus ei semper cura fuerat, simili pietate perculsi, miserabiliter ululabant, et percussis manibus contusisque pectoribus, vulsis hinc inde et sparsis crinibus, erat cernere quod dolerent, quanto patre orbatos se intelligerent.

post triduum honorifice sepelitur

68 Itaque beati Viri corpus in ecclesiam elatum, duos dies totidemque noctes, numquam deficientibus psalmorum et vigiliarum supplicationibus, pio fratrum studio est asservatum. Tertia autem die, celebrata ab episcopo Missa, prosequentibus se maximo fletu cum numerosa plebe, illustribus et potentibus viris *f*; item clericis et sacerdotibus multis, portatus est ad sepulcrum, magno stipatus agmine monachorum, et in crypta, quam, superius ut dictum est, novam extruxerat et dedicari fecerat, balsamo et aliis pretiosis aromatibus delibutus, ab eodem domino Henrico episcopo in sarcophago lapideo, cum B multis lacrymis et gemitu, et inæstimabili omnium, qui convenerant, planctu, coram altari sanctæ semper Virginis Mariæ vigesimo septimo *g* Augusti mensis die est sepultus.

cujus breve elogium biographus retexit.

69 Tali Theodericus ordine natus, tali serie fuit nutritus, hic virtutum initiis vitam suam instituit, sic media ætate vixit, hunc felicem vitæ exitum senex et plenus dierum habuit. Nunc, Deo gratias, ille fruitur bonis, in quæ semper suspirando se extendit. Carnem suam crucifixit cum vitiis et concupiscentiis hujus mundi, gaudet modo cohabitatione ejus, qui pro hominibus est crucifixus, corpus jejuniis et afflictionibus tenuavit; saturatur modo deliciis gloriæ Dei. Contristatus temporaliter, lætatur æternaliter; paucorum dierum lacrymas perpetua exultatione compensat; cilicinam asperitatem, quæ paucis annis mollitiem carnis presserat, suavitate æternitatis mitigat. Nigredinem vestis, qua mundo spectaculum fuit, jam albis vestibus commutavit. Et o felix et appetenda commutatio! Dedit ille caduca, et recipit æterna, vendidit terrena, et mercatus est cælestia. Et o felix supra hujus C miseri temporis feces Theodericus, post se parem ulterius non habiturus. Nam, quod pace aliorum dictum sit; quisquis ei successerit, semper in hoc bono æmulus et invidus erit *h*. Sed ego, o mi Lamberte, hunc tibi libellum de vestro, imo de nostro *i* patre Theoderico, parciore, quam proposueram stylo exaravi, cum D etiam adhuc restent multa, quæ, relegata falsitate, de eo potuissent narrari. Sed ne prolixa et inculta oratio legentibus faciat tædium, advertat quisquis non aspernabitur legere, quod vir Sanctus Theodericus, quia sancte et juste vixit, feliciter ab hoc mundo migravit; et quia legitime certavit, merito coronatus est corona immortalitatis a Domino nostro Jesu Christo, qui vivit et regnat Deus per omnia sæcula sæculorum. Amen.

ANNOTATA.

a *Teste Mabillonio in notis, hæc sunt oppida dicta* Warck *et* Mezieres, *quæ ad Mosam fluvium in finibus Rhemorum versus Leodienses sita sunt.*

b *Hinc in Commentario prævio collegimus, quantam fidem hic biographus ac testis oculatus in his mereatur.*

c *Ex illa determinata beati Abbatis ætate obitum ejusdem anno Christi* 1087 *affiximus.*

d *Erat annus septuagesimus monasticæ professionis, si numeretur ab illo anno, quo Beatus nondum decennis in monasterio Laubiensi oblatus est: nam primum anno ætatis decimo nono solennem professionem monasticam emisit, ut supra in Actis legitur.* E

e *Circa finem Commentarii prævii monuimus, in hoc anno mortis signando erratum esse.*

f *Illustres illi viri in citata sæpius Historia Andaginensi col.* 966 *nominatim exprimuntur his verbis:* Occurrunt certatim ad tanti viri exsequias Godefridus Bulloniensis, Albertus Namurcensis, Arnulfus Chisniacensis, Cono Montis-acuti curiales, qui cum popularibus indifferenter admixti, quasi patrem patriæ se amisisse conquerentes lamentatione communi.

g *Hunc diem sepulturæ nonnulli perperam acceperunt pro die mortis, ut circa finem Commentarii prævii diximus.*

h *In editione Mabilloniana hæc periodus ita legitur:* Quisquis ei abbas successerit, semper invidus ejus erit. *Id est, ni fallor, acsi diceret:* Quisquis ei successerit, difficulter illum æmulabitur.

i *Ex hoc loquendi modo num.* 10 *Commentarii prævii certam biographi professionem vel habitationem eruere non potuimus. His tandem huic tomo coronidem imponimus.* F

INDEX HISTORICUS

IN TOMUM IV AUGUSTI.

A

Abailardus *(Petrus) a Bernardo Claravallensi abbate impugnatus* 170 et seqq.
Abundus *pius monachus Vilariensis B. Gobertum ad monasticam vitam inducit* 384 f, 385 a b et seqq.
Acherius *(Lucas) in Spicilegio suo primus edidit epistolam S. Theonæ* 583 b
Adalbero *præsul Rhemensis* 576 d
Adalgarius *antistes Æduorum* 72 e
Adam *abbas S. Dionysii* 170 f
Adamus *abbas Eboracensis* 187 e
Adamus *Victorinus scripsit epitaphium ad laudem S. Bernardi abbatis* 223 a b
Adelardus *abbas monasterii Hubertini in Arduenna sylva* 845 e, 853 f, 854 f, 855 a
Adelina *abbatissa, sancti Bernardi abbatis Claravallensis consanguinea* 635 a, 653 e
† Adelindis *abbatissa in Germania* 399 a
Adeodatus *Pontifex Romanus* 818 c d
Adimarius *(Thaddæus) laudes S. Philippi Benitii rhythmis et hymnis celebravit* 656 d, 712 c
Ado *frater S. Audoëni* 797 a b c, 806 c, 811 b c
Adriaeussens *(Alexander) abbas Ordinis Cisterciensis in territorio Antverpiensi ad Schaldim, synopsin miraculorum S. Bernardi suppeditavit* 365 d
Ægelwinus *episcopus Dunelmensis in Anglia* 59 e f
Æmilius *vel* Amelius *præsul Burdigalensis* 443 a f, 444 a
† Agabius *vel* Agapius *episcopus Veronensis* 400 c d e
† Agilus *abbas Resbacensis* 75 f, 77 b, 797 c
† Agricola *Cabillonensis episcopus* 641 c
Aguirre *(Josephus Saenz de) S. R. E. Cardinalis fabulas quorumdam pseudo-scriptorum Hispanorum refellit* 415 c d e f, 428 f, 429 a, 565 d e
Aicadrus *abbas Gemeticensis* 68 f, 80 a, 81 a, 640 e
Aiga *vel* Ayca *mater S. Audoëni* 806 c, 807 b
Alanus *episcopus Autissiodorensis* 241 c. *Scripsit Acta S. Bernardi* 251 e, 294 f
Alaricus *Gothorum rex in prælio occiditur* 621 d
Albavirdis *mater S. Philippi Benitii* 662 d e
Albericus *episcopus Catalaunensis* 131 a
Albericus *Ostiensis episcopus et Aquitaniæ legatus* 197 f, 199 c, 213 d e
Albericus *episcopus Ultrajectinus* 399 e f
Albericus *monachus Trium fontium scriptor cujusdam chronici* 141 d
Albero *episcopus Virdunensis* 205 b
Albertus I *dux Brunsvicensis sæculo decimo tertio obiit* 42 f
Albertus *(Leander) scripsit de viris illustribus Ordinis Prædicatorum* 725 a, 734 e
Alchima *filia S. Sidonii Apollinaris a Gregorio Turonensi memoratur* 602 d
Aldebertus *episcopus Mimatensis* 438 b d
Aldemaro *(Gaufredus de sancto) auctor Ordinis Templariorum* 238 b
† Aldricus *vel* Galdricus *episcopus Cenomanensis* 792 e, 793 b
Alegre *de Casanate (Marcus Antonius) scripsit Paradisum Carmelitici decoris* 17 f
Aleth *vel* Alays, *quæ etiam* Elizabeth *vocatur, nobilis et pia mater S. Bernardi abbatis* 104 b c
Alexander III *Pontifex doctrinam S. Bernardi abbatis laudat* 228 b. *Eumdem numero Sanctorum adscripsit* 243 c d, 244 et seqq.
Alexander VII *Pontifex* 465 c
Alexander *Coloniensis miro modo ad Ordinem Cisterciensem adductus* 193 f, 194 a b c d
† Alexander *episcopus Veronensis* 596 f
Alexander *patriarcha Alexandrinus* 581 b
Alexander *(Natalis) ex Ordine Prædicatorum S. Bernardum defendit* 236 e
Alexander *rex Scotiæ* 60 f
Alexander *Severus imperator* 506 e f, 507 a b
Alexandria *(Guilielmus de) facundus orator ex Ordine Servorum B. Mariæ* 655 c
Aleydis *Ducissa Brabantiæ* 393 d, 395 a
Alfonsus I *rex Lusitaniæ* 212 d e
Algotus *ex Ordine Cisterciensi assumptus est ad cathedram Curiensem in Rhætia* 292 e, 295 a
Almericus *ex monacho Fusniacensi fit abbas Villariensis in Brabantia* 372 e f
Alphonsus, *cognomento imperator, rex Castellæ* 103 e
Alphonsus VIII *rex Castellæ* 181 a
Altamura *(Ambrosius de) edidit Bibliothecam Ordinis Prædicatorum* 725 e f
Altesorra *(Antonius Dandinus) scripsit de rebus Aquitanicis* 17 c
Alvarus *(Joannes) Solsonensis episcopus in Hispania* 456 b
Amadeus *vel* Amedeus *ex Ordine Cisterciensi episcopus Lausannensis* 292 e, 294 f
Amalricus *rex Hierosolymæ* 327 a f
† Amandus *antistes Burdigalensis* 443 f
† Amatius *præsul Avenionensis* 436 f
Ambœsius *(Franciscus) Opera Abailardi Parisiis edidit* 171 a
B. Amideis *(Bartholomæus de) unus ex septem primis fundatoribus Ordinis Servorum beatæ Mariæ* 660 d, 665 a, 679 a b e
Anacletus *pseudo-pontifex moritur* 240 e
† Anastasius *fullo die VII Septembris colitur* 408 e
Anastasius IV *Pontifex* 243 b
Andreas *abbas Cassinensis* 487 a
Andreas *ex Ordine Servorum B. Mariæ* 696 f
An hic titulo beati *possit appellari, quæritur* 698 d
† Andreas *presbyter pro cultu sacrarum imaginum passus sub Leone Isaurico* 842 e f
Angelis *(Joannes ab) ex Ordine Prædicatorum in Japonia pro fide interfectus* 553 e f
Anna *Austriaca regina Franciæ* 75 a

Anna *mater sancti Samuelis prophetæ* 6 e f
Anno *præsul Coloniensis* 846 d, 859 a, 861 c
† Ansbertus *præsul Rothomagensis* 802 a b, 816 f
Anselmus *præsul Havelbergensis* 229 d, 337 d
Anselmus *episcopus Tornacensis* 242 a, 353 c
Anselmus *Canonicus S. Lamberti, et celebris scriptor* 853 e, 854 e, 855 b
† Ansoaldis *B. Theodoricum primis litterarum rudimentis instruit* 850 c d. *Dubitatur an fuerit abbatissa Malbodiensis* 851 b
Ansoaldus *episcopus Pictaviensis* 66 d, 79 c, 80 f
B. Antellensis *(Benedictus) unus ex septem primis fundatoribus Ordinis Servorum B. Mariæ* 660 d, 665 a, 677 a, 679 b
Antelmius *(Josephus) scripsit Diatribam de ecclesia Reïensi et monasterio Lerinensi* 606 d
Anthemius *imperator, cui S. Sidonius Apollinaris carmen panegyricum pronuntiavit* 603 e f
† Antoninus *præsul Florentinus vidit incorruptum corpus B. Jacobi Mevanatis* 726 a
Antonius *senensis aut Lusitanus scriptor ex Ordine Prædicatorum* 725 b
Apollinaris *filius sancti Sidonii Apollinaris* 602 et seqq.
Aprunculus *episcopus Lingonensis S. Sidonio Apollinari in sedem Arvernam successit* 619 c, 720 d
Aquaviva *(Claudius) præpositus Generalis Societatis Jesu* 230 d e
Arcadius *imperator ossa S. Samuelis prophetæ Constantinopolim transferri jussit* 13 a c
Archembaldus *subdiaconus Aurelianensis pro justitia occiditur* 239 e
Ardingus *episcopus Florentinus* 660 f, 664 f, 666 c
Argenterius *(Claudius) abbas Claravallensis* 247 d
Arnaldus *vel* Ernaldus *abbas Bonæ-vallis in agro Carnotensi scripsit Acta S. Bernardi* 250 a d, 277 f
Arnoldus *abbas Lubecensis sub finem sæculi* XII *floruit* 42 c, 44 f, 45 a
Arnoldus *Carnotensis abbas Bonæ-vallis, ad quem S. Bernardus scripsit* 220 b
Arnulfus *episcopus Lexoviensis* 220 b
Arnulphus *abbas monasterii Villariensis in Brabantia* 372 c d
Arremarensis *(Nicolaus) insignis impostor et hypocrita* 185 c d e f, 186
† Arrigius *episcopus Nivernensis* 551 d
Artaldus *antistes Rhemensis* 576 c d
Arvandus *præfectus Galliarum* 605 c d
Aspasius *antistes Elosensis* 641 f, 642 c
Assemanus *(Joseph Simonius) eruditus Maronita edidit Bibliothecam Orientalem* 508 c, 513 a
Assignies *(Joannes d') scripsit opus Gallicum de viris illustribus Ordinis Cisterciensis* 370 d, 371 b
Attila *notissimus Hunnorum rex* 543 b, 544 b
Atto *episcopus Trecensis* 186 b
† Auctor *Metensis episcopus ab homonymo Trevirensi distinguitur* 39 d
Audechairus *vel* Aldecharius, *aliis* Autharius *pater S. Audoëni* 806 c, 807
† Audoënus *vel* Dado *scripsit Vitam S. Eligii Novionensis episcopi* 801 c d
† Augustinus *contra opinionem Baronii et Florentinii explicatur* 761 e f, 762 a b
Aurelius *imperator edicta adversus Christianos edidisse ostenditur* 495 e f, 496 a
Aventinus *(Joannes) scripsit Annales Bojorum seu Bavarorum* 435 d
† Avitus *abbas Miciacensis* 787 a, 789 a
Avitus *circa medium sæculi quinti imperator in Gallia declaratur* 603 a
Axenius *abbas Trenorciensis* 72 e
Azzariis *(Paulus de) illustris decretorum doctor* 480 b

B

Baldowinus *abbas et testis oculatus miraculorum S. Bernardi* 334 b et seqq.
Balduinus II *rex Hierosolymæ* 327 f
Balduinus *ex Ordine Cisterciensi primus collegio S. R. E. Cardinalium adscribitur* 239 c, 292 e, 294 f, 450 f
Ballainus *(Joannes Maria) scripsit Vitam sancti Evasii* 409 f
Baluzius *(Stephanus) edidit Historiam Tutelensem* 16 b, 18 b
Bandurus *(Anselmus) edidit numismata imperatorum Romanorum* 426 e, 427 b
Barbaranus *de Mironi (Franciscus) conscripsit Historiam Vicentinam* 32 b
Barchi *(Josephus Maria) ex Ordine Servorum B. Mariæ scriptor* 699 e, 701 a
Bargensis *(Antonius) scripsit historiam Congregationis Olivetanæ* 467 a b, 487 c
† Barnardus *vel* Bernardus *archiepiscopus Viennensis* 488 c
Baronius *(Cæsar) S. R. E. Cardinalis S. Bernardum variis elogiis exornat* 228 f, 229 a. *Duos Balduinos ex Ordine Cisterciensi confudit* 451 d e f
Bar *(Dionysius de) episcopus Tutelensis* 16 c
Bar *(Stephanus de) episcopus Metensis* 319 a, 320 a
Bartholomæus *abbas in monasterio Populetano Hispaniæ* 740 c
Bartholomæus *Laudunensis episcopus anathemate involutus* 241 d
Bartolinus *(Lucas) abbas monasterii Florentini* 539 e, 540 a
Basilius *forsan episcopus Aquensis in Gallia* 614 d
Basnagius *(Jacobus) heterodoxus errans corrigitur* 558 a
Bassus *monachus Claravallensis, et S. Bernardi discipulus* 397 f, 398 a
† Bathildis *uxor Clodovæi II regis in Francia* 76 c, 77 b
Beatillus *(Antonius) Italice Vitam S. Nicolai Myrensis collegit* 545 f
Becoli *(Dominicus) in libello Italico meminit de gestis B. Bernardi Ptolomæi* 467 b
† Beda *quando et ubi vixerit* 58 a
Belfortius *(Petrus) S. R. E. Cardinalis* 485 c
Bellarminus *(Robertus) S. R. E. Cardinalis virtutes et miracula S. Bernardi celebrat* 229 a. *Promovit beatificationem Jacobi Mevanatis* 721 b
Bella-villa *vel* Borbone *(Stephanus de) ex Ordine Prædicatorum floruit sæculo* XIII 364 b
† Benedictus *traditur B. Bernardo Ptolomæo diem mortis prædixisse* 471 d e, 481 c. *Quo loco vitam monasticam agere cœperit* 672 d, 674 d
Benedictus XIII *Pontifex canonizationem S. Philippi Benitii renovavit* 657 c
Benedictus *episcopus Cremonensis* 566 f

Benjamin

Benjamin *sextus episcopus Hierosolymitanus* 555 c
Benincasa *Florentinus ex Ordine Servorum B. Mariæ an legitimum cultum habeat* 685 c, 686 e
Berardus *vel* Bernardus X *Comes Marsorum* 450 e f
† Beregisus *fuit primus abbas monasterii Andaginensis* 843 b
Berengarius *Abaëlardi discipulus et S. Bernardi adversarius, tamen miracula hujus laudat* 328 f
† Bernardinus *Senensis quo anno obierit* 487 f
Bernardus *de S. Romano Prior Laudunensis, et postea abbas Trenorciensis* 73 d
Bernardus *venerabilis monachus Villariensis* 3 e
Bernardus *ad S. Anastasium abbas ex Ordine Cisterciensi evectus est ad cathedram sancti Petri sub nomine Eugenii tertii* 292 e f, 294 d, 324 d e
Bernardus *Vercellensis vir venerabilis ex Congregatione Olivetana* 487 c
Bernardus *episcopus Nannetensis ex Ordine Cisterciensi* 292 e, 295 a
Bernardus *Cartusianus Prior monasterii Portarum* 240 e
Bernardus *antistes Spalatinus* 407 e
Bernardus *ex Ordine Cisterciensi ad dignitatem Cardinalitiam evectus* 292 e, 294 e
Bernerius *(Hieronymus) S. R. E. Cardinalis, et protector Ordinis Servorum B. Mariæ* 656 f
Berno *abbas Trenorciensis* 72 e
Bertelius *(Joannes) negat, S. Bernardum lacte Deiparæ irroratum fuisse* 206 f, 207 a, 208 d
Beslius *(Joannes) scripsit catalogum præsulum Pictaviensium* 801 f
Beuf *(N. le) Canonicus et succentor ecclesiæ Autissiodorensis nobis notitiam de S. Gildardo aliisque Sanctis suppeditavit* 841 a et alibi.
† Birinus *episcopus Dorcestriensis* 399 f
† Biscopus *(Benedictus) abbas et monasterii Wirensis in Anglia fundator* 536 c, 538 e f
Bivarius *(Franciscus) quosdam pseudo-scriptores Hispanos explicare nititur* 428 b
Blaye *(Gerardus de) episcopus Engolismensis* 286 e, 289 b
Boëthius *(Hector) scripsit Historiam Scotorum* 774 b
Bonafides *(Leonardus) antistes Cortonensis* 539 f, 540
Bonajuncta *primus vel secundus Generalis Ordinis Servorum B. Mariæ* 673 d, 674 e
Bonannius *(Philippus) S. J. scripsit de Ordinibus Religiosis* 472 e
† Bonaventura *S. R. E. Cardinalis, et episcopus Albanensis* 228 e
Bonaventura *Pistoriensis ex Ordine Servorum B. Mariæ* 693 f, 694 a, 696 c
Bongallus *(Jacobus) episcopus Nepesinus* 747 f
Bonbaverti *(Michaël Angelus) scriptor Congregationis Olivetanæ* 467 b
Bonicollius *vulgo* Goetbals *(Henricus) Gandavensis vir doctrina inclytus* 691 e, 692 f, 693 a, 702 a
Bonifacius IX *Pontifex concessit indulgentias visitantibus ecclesiam B. Jacobi Mevenatis* 720 c d e, 721 a b
Boonen *(Jacobus) archiepiscopus Mechliniensis* 209 d
Bordeaux *(Carolus de) abbas Belli-loci* 651 d
Borgbesius *(Nicolaus) laudes S. Philippi Benitii rhythmis et hymnis celebravit* 656 d, 701 a
Bosca *(Petrus Paulus) vulgavit Martyrologium Mediolanense* 524 e
Bouvart *(Godefridus) ex Ordine Cisterciensi varias S. Bernardi editiones assignavit* 236 e d. *Diversos ejusdem Sancti biographos recenset* 252 d e
Brancatius *(Franciscus) S. R. E. Cardinalis et episcopus Portuensis* 745 a
† Breguinus *præsul Cantuariensis* 743 e
Briger *(Candidus) ex Ordine Cisterciensi Prior in Austria inferiore, ac sacræ theologiæ doctor, varia de S. Bernardo nobis suppeditavit* 354 c
† Brigida *soror S. Andreæ Scoti, ab alia seniori ejusdem nominis Sancta differt* 547 b
Britius *(Paulus) Albensis ecclesiæ episcopus* 410 a
Brixia *(Arnoldus de) perversi dogmatis fabricator* 172 c f, 173 a, 181 c d e
Bromptonus *(Joannes) scriptor Anglus* 22 b
Browerus *(Christophorus) S. J. conscripsit Annales Trevirenses* 556 f
Brugis *(Robertus de) discipulus S. Bernardi Claravallensis abbatis* 140 d, 141 a b
† Bruno *institutor Ordinis Cartusiensis* 237 d
Bruno *præsul Coloniensis* 143 a
Bruno *præsul Trevirensis* 42 a
Bruno *abbas monasterii Hirsaugiensis* 4 e
Bucelinus *(Gabriël) Martyrologus Benedictinus corrigitur* 470 b
Bucerus *(Martinus) hæreticus S. Bernardum virum Dei nominat* 233 e
Bucherius *(Ægidius) scripsit de Belgio Romano* 620 a
Bulteau *(Ludovicus) Gallice conscripsit compendiosam Ordinis Benedictini historiam* 782 e
Burchardus *episcopus Viennensis* 4 a
Burchardus *episcopus Wormatiensis utrum publice cultus fuerit, dubitatur* 3 a b
Burchardus *antistes Cameracensis* 144 f, 145 a
† Burchardus *episcopus Herbipolensis* 3 b
Burchardus *abbas Balornensis* 105 a, 230 c
Burghius *(Alexander) episcopus Burgi sancti sepulcri* 540 b
Butkens *(Christophorus) scripsit de genealogia nobilium familiarum* 376 a

C

Cabila *vel* Cobyla *rex Tartarorum ad fidem Christianam propensus* 678 b, 679 c d
Cælestinus I *Pontifex S. Palladium ad Hibernos aut Scotos misit* 774 b
Cælestinus II *Pontifex* 179 e
† Cæsarius *episcopus Arelatensis* 637 a, 638 d e
Callistus II *Pontifex* 238 c, 320 a
Calmet *(Augustinus) scripsit Commentarios in sacram Scripturam* 8 d. *Etiam edidit Historiam Lotharingiæ* 38 d
Calotius *(Petrus) scriptor ex Ordine Prædicatorum* 768 e f, 771 a
Calvinistæ *reliquias S. Audoëni aliorumque Sanctorum flammis absumpserunt* 794 e
Calvinus *(Joannes) hæresiarcha S. Bernardum vocat pium et sanctum scriptorem* 233 c d
Camasseus *(Bonaventura) scriptor ex Ordine Prædicatorum* 722 c et seqq.
Cambierus *(Odo) scriptor monasterii Affligemiensis in Belgio* 209 e
Camdenus *(Guilielmus) Angliam, Scotiam et Hiberniam vicinasque insulas describit* 633 a b

Camerarius

Camerarius *(David) scripsit de Sanctis Scotis* 539 b
Campegius *(Camillus) Nepesinus ac Sutrinus episcopus* 748 d
Campegius *(Claudius) scripsit libellum de sanctis Galliæ locis* 24 b
Campellis *(Guilielmus de) episcopus Catalaunensium* 113 c d, 119 e f, 355 c
Campo-Sampieri *(Benedictus) ulteriorem S. Bernardi Ptolomæi cultum nos docuit* 466 c
Camuzatus *(Nicolaus) edidit librum de sacris antiquitatibus Tricassinis* 650 b
Cancellier *(Adrianus) abbas Dunensis* 355 e
Canisius *(Petrus) S. J. doctrinam et sanctitatem S. Bernardi extollit* 232 d
Canisius *(Henricus) Menologium Græcorum ab eminentissimo Sirleto Latine redditum edidit* 593 b
Canus *(Melchior) severe judicat de Opere historico sancti Antonini Florentini* 17 d
Capgravius *(Joannes) in Anglia edidit Vitas Sanctorum* 634 f, 635 a, 804 e
† Caprasius *martyr in Gallia* 673 a, 674 e
Caracciolus *(Antonius) scripsit de sacris ecclesiæ Neapolitanæ monumentis* 402 c
Caracciolus *(Caietanus) archiepiscopus Compsanus* 100 c
Carisius *(Joannes Baptista) scripsit Diarium sacrum ecclesiæ Mediolanensis* 524 f
Carolus *abbas Villariensis* 373 b
Carolus *magnus imperator gesta S. Seronii legisse dicitur* 26 b
Carolus V *imperator circa finem vitæ potissimum lectione S. Bernardi delectabatur* 229 f, 230 a
Carolus *rex Sueciæ* 180 d
Carolus *cognomento simplex rex Francorum cum Rollone Duce Normannorum fœdus iniit* 820 d, 822 d
Carpenterius *(Paulus) Latine conscripsit Vitam B. Bernardi Ptolomæi* 467 b et seqq.
Carpo *(Jacobus de) vir venerabilis ex Congregatione Olivetana* 487 c
Casini *(Carolus) Vitam Philippi Benitii Italice concinnavit* 657 b c
Castelbonus *(Jacobus) ex Ordine Prædicatorum ad cathedram Florentinam evectus* 696 b, 393 d
Castellanus *(Claudius) corrigitur* 782 f, 783 a, 784 et seqq.
Castellinus *(Lucas) scripsit tractatum de certitudine gloriæ Sanctorum* 236 e
Castello *(Guido de) postea dictus Cœlestinus II Pontifex* 241 e
Castillo Solorçano *(Alfonsus del) scripsit Sacrarium Valentinum* 460 b, 461 c
Castro *(Alphonsus de) scriptor Franciscanus refellitur* 236 e
Cavacius *(Jacobus) scripsit historiam cœnobii Patavini sanctæ Justinæ* 487 f
Cautinus *episcopus Arvernas* 445 a b
Caveus *(Guilielmus) heterodoxus Mabillonianam S. Bernardi editionem æstimat* 235 e f. *Corrigitur* 623 e f, 624 d e
Cavitellius *(Ludovicus) conscripsit Annales Cremonenses* 151 b
Ceillier *(Remigius) nuper edidit Opus de scriptoribus ecclesiasticis* 509 e, 513 d e
Cellarius *(Christophorus) edidit Notitiam orbis antiqui* 567 b
Censorinus *scripsit librum de die natali* 600 d
Cervinus *(Marcellus) S. R. E. Cardinalis et postea Pontifex sub nomine Marcelli II* 512 f
Chagnoaldus *episcopus Laudunensis in Gallia* 554 b
Champigneo *(Nicolaus de) primus abbas mitratus monasterii Bullencuriensis* 651 b
Cher *(Geraldus vel Gerardus de) episcopus Lemovicensis* 311 e, 313 c
Chiffletius *(Petrus Franciscus) S. J. edidit Diatribam de illustri genere S. Bernardi abbatis* 102 e. *Edidit historiam Wandulicæ persecutionis* 628 a b. *Composuit dissertationem de annis Dagoberti* 797 c
Chiffletius *(Joannes Jacobus) scripsit historiam urbis Vesontionensis* 554 f
Childemarcha *vel* Hildemarcha *abbatissa* 815 f, 816 e
Chini *(Albero de) episcopus Virdunensis* 213 c d e
Choppinus *(Renatus) scripsit Opus de sacra Politia* 232 f
Christianus *ex Ordine Cisterciensi episcopus in Hibernia* 292 e, 295 a
Christianus *alter ex Ordine Cisterciensi episcopus in Hibernia* 292 e, 295 a
Chrocus *vel* Crocus *rex Alemannorum* 434. *Vocatur etiam rex Wandalorum* 435 a b, 436 a
Chronopius *antistes Petracoricensis* 641 f
Cindasuindus *rex Gothorum* 98 c
Claudianus *(Mamertus) presbyter Viennensis scripsit de statu animæ* 597 c e
Claudius II *imperator* 507 b
Clemens IV *Pontifex moritur* 684 a
Clemens V *Pontifex* 238 b
Clemens VI *Pontifex* 474 e f, 475 c
Clemens X *Pontifex S. Philippum Benitium catalogo Sanctorum adscripsit* 657 e
Clemens XI *Pontifex cultum B. Bernardi Ptolomæi ampliavit* 466 e
Clichtovæus *(Judocus) doctor theologiæ et Canonicus Carnutensis* 231 b
Clodovæus *rex Francorum magnam de Syagrio retulit victoriam* 620 e. *Alaricum Gothorum regem in prælio occidit.* 621 b
Clodoveus II *quando in Gallia rexerit et obierit* 77 b. *Patri suo defuncto succedit* 812 e, 814 b
Clotharius III *rex Francorum* 815 f, 816 e
Clotharius *vel* Lotharius II *filius Dagoberti I regis Francorum* 806 c, 807 c
Clusa *(Jacobus de) doctor sacræ theologiæ et postea Cartusianus* 222 e
Cognatus *vulgo* Cousin *(Joannes) scripsit Historiam Tornacensem* 353 c
Colganus *(Joannes) Minorita Hibernus* 541 b
Colonia *(Dominicus de) S. J. conscripsit Historiam civitatis Lugdunensis* 562 c
† Columbanus *abbas Luxoviensis* 66 f. *Fundator cœnobiorum Luxoviensis in Gallia, et Bobiensis in Italia* 811 a b c
Columbus *(Joannes) S. J. in opusculis suis historicis corrigitur* 433 f, 436 e
Coninck *(Adrianus de) Matriti multa posthuma consanguinei sui scripta nobis communicavit* 203 c
Conon *Apostolicæ sedis legatus* 171 c
Conradinus *a Carolo rege capitur, et sententia capitis damnatur* 686 d
Conradus *abbas Everbacensis dicitur scripsisse Exordium magnum Ordinis Cisterciensis* 254 c
Conradus *abbas Cisterciensis ac S. R. E. Cardinalis, legatusque Apostolicus* 4 a
Conradus *Sueviæ Dux* 143 e, 144 c, 145 d

Conradus *imperator hortatu S. Bernardi Claravallensis bellum sacrum suscipit* 194 e f, 195 a
Constantia *Alphonsi VIII regis Castellæ filia* 181 a
Constantinus *Copronymus imperator, et sacrarum imaginum hostis* 96 d e
Constantius *imperator hæresis Arianæ fautor* 768 b c, 769 a b c
Contractus *(Hermannus) dicitur composuisse Antiphonam* Salve Regina 249 d e
† Corbinianus *episcopus Frisingensis* 743 f
Cordesius *(Joannes) dissertationem composuit de adventu S. Martialis in Galliam* 20 b
† Cornelius *Papa ante persecutionem Valeriani martyrio coronatus est* 440 f, 765 b
Corsica *(Hieronymus de) vir pietate conspicuus ex Congregatione Olivetana* 487 c
Coschinus *abbas Gemeticensis* 68 e f, 69 a
Cosmus I *magnus Hetruriæ Dux* 686 a
† Crichinus *vel* Cricinus *episcopus Veronensis* 400 c d e
Croix *(Guilielmus de la) scripsit de episcopis Cadurcensibus* 21 e
Crombachius *(Hermannus) S. J. scripsit de martyrio S. Ursulæ et sociarum* 556 b c et seqq.
Cros *(Antonius du) episcopus Tricastinus* 592 e
Crotildis *vel* Rotildis *aliis* Doda *regina Francorum* 809 a f
Cruce *(Edmundus a) abbas Cistercii* 207 c
† Cucufas *martyr cum S. Guniforto martyre in Italia perperam confunditur* 524 a b c
Cunha *(Rodericus a) scripsit tractatum de primatu Bracharensis ecclesiæ* 553 b
Curte *(Hieronymus a) conscripsit Historiam Veronensem* 401 c
† Cyprianus *antistes Carthaginensis quo anno martyrium subierit* 763 e
Cyprianus *antistes Burdigalensis* 443 f

D

Dacherius *(Lucas) de conservato Deiparæ lacte dubitat* 20 f, 21 a
† Dado *vel* Audoënus *scripsit Vitam S. Eligii Noviomensis episcopi* 801 c d
Dadræus *(Joannes) Gallice contexuit chronologiam præsulum Rothomagensium* 641 b
Dagobertus I *rex Francorum, filius Lotharii II* 806 c, 807 c. *Quo tempore in Gallia rexerit* 77 a
Dalæus *vel* O-Dale *(Cherubinus Maria) Latine Vitam S. Philippi Benitii edidit* 657 c d, 661 et seqq.
† David *antistes Menevensis* 633 d e f
David *rex Scotiæ* 60 e
Davila *(Ægidius Gonsalvus) scripsit de episcopatibus Hispaniæ* 315 d
Delphinus *(Joannes) episcopus Vicentinus, et S. R. E. Cardinalis* 33 c
Dempsterus *(Thomas) scripsit Historiam Scotiæ, et agit de sanctis Scotis* 524 f, 525 f, 774 b
Deodatus *Pontifex Romanus* 818 c d
Deodericus *vel* Theodericus *episcopus Metensis* 34 a b c d
Deodwinus *episcopus Leodiensis* 845 f
† Desiderius *episcopus Cadurcensis* 801 d
Diacettius *(Franciscus Cataneus) episcopus Fæsulanus* 540 d
Diadochus *episcopus Photices in Epiro* 632 b
Dimidrianus *episcopus Veronensis* 401
Dinus *archiepiscopus Pisanus* 480 b
Dionysius *Cartusianus impense laudat S. Bernardum abbatem* 232 b
Dionysius *patriarcha Alexandrinus* 582 c
Dolmans *(Petrus) S. J. aliquos nobis Commentarios in Actis Sanctorum reliquit* 27 f
† Dominicus *Fulginas* 488 c
Domnolus *episcopus Cenomanensis* 785 d e
† Donatus *episcopus Fæsulanus* 539 f, 541 e
Dructegangus *abbas Gemeticensis* 68 f
† Dunstanus *antistes Cantuariensis* 804 d

E

Eberhardus *primus abbas cœnobii Einsidlensis in Germania* 489 d
Ebroïnus *Major-domus in Francia* 799 d et seqq.
Ecclesia *(Franciscus Augustinus ab) scripsit Historiam chronologicam Cardinalium, episcoporum et abbatum Pedemontanæ regionis* 409 c
Ecdicius *vir nobilis, et sororius S. Sidonii Apollinaris* 613 f, 615 f
Echard *(Jacobus) scriptores Ordinis Prædicatorum recensuit* 364 b
B. Edmundus *archiepiscopus Cantuariensis* 742 b
Eduardus *rex Angliæ* 60 f
Egbertus *rex et monachus in Anglia an publicum cultum habeat, quæritur* 2 e
Egelredus *rex in Anglia et maritus Emmæ, quo anno obierit* 804 b
Elcana *pater sancti Samuelis prophetæ* 6 c f
Eleutherius *præsul Autissiodorensis* 641 f
† Eligius *episcopus Noviomensis* 797 f, 798 d, 812 d
Elinandus *episcopus castri Laudunensis* 857 c
† Emelina *vel* Hemelina *ab aliquibus dicitur mater S. Ascelinæ, ab aliis virgo appellatur* 654 e
Emma *regina dicitur caput et alias S. Audoëni reliquias in Angliam translatisse* 803 f, 804 a b c
Emmanuel *imperator Constantinopolitanus* 214 a
Emmeloth *Beghina Nivellensis suadet B. Goberto, ut monasterium Villariense ingrediatur* 384 e f
† Engelbertus *archiepiscopus Coloniensis et martyr* 23 c
Engilbertus *vel* Gilbertus *episcopus ecclesiæ Cenomanicæ* 784 f
Eon *fatuus hæreticus carcere damnatur* 242 e
Ephres *duodecimus episcopus Hierosolymitanus* 555 c
Ericus *episcopus Paderbornensis* 42 a
Ermentarius *monachus Heriensis narrat varias S. Filiberti translationes* 72 c d, 81 b
Ernaldus *vel* Arnaldus *abbas Bonæ-vallis in agro Carnotensi scripsit Acta S. Bernardi* 250 a d, 277 f
Eskilus *vel* Eskillus *archiepiscopus Lundensis in Dania* 217 d e, 224 e f
Esquirrus *(Seraphinus) edidit Sanctuarium Caralitanum* 414 c, 415 b
† Eucherius *antistes Lugdunensis* 55 d e
Eugenius IV *Pontifex Nepesinam ac Sutrinam cathedram univit* 748 d
† Eugenius *præsul Carthaginensis in Africa* 630 d
Eugenius *sancti Bernardi Claravallensis discipulus, et postea Romanus Pontifex* 182 et seqq. 220 e
Euphratas *præsul Coloniensis a sede deponitur* 39 e, 46 c
Euphronius *præsul Augustodunensis* 610 e

Enricus

Euricus vel Evarix rex Gothorum 614 e, 615 f, 616 d
Eustochium abbatissa cœnobii Montis-virginum Messanæ, et ejusdem monasterii fundatrix 488 c
† Eutropia vidua adhuc vivens a sancto Sidonio Apollinari laudatur 612 d e
Eutychius patriarcha scripsit Arabice Annales Alexandrinos 579 c
† Evasius primus episcopus Astensis 409 f, 410
Evervinus abbas Steinfeldensis 200, 233 d e
† Evodius præsul Rothomagensis 640 c, 642 e f
Eysengrenius (Guilielmus) ineptum responsum affingit S. Bernardo abbati 206 d e. Primus asserit, S. Bernardum lacte Deiparæ irroratum fuisse 206 f, 207 a b c

F

Fabrettus (Raphaël) scripsit de aquis et aquæductibus veteris Romæ 498 f
Fabricius (Joannes Albertus) heterodoxus Opera S. Hippolyti martyris edidit 513 d e
Fagnanus (Julius Cæsar) canonizationem B. Bernardi Ptolomæi impetrare canatus est 465 c
Falco Beneventanus scripsit Chronicon 157 f
Falco monachus Trenorciensis Chronicon ejusdem monasterii scripsit 72 d
† Falconeriis (Julia de) neptis B. Alexii Falconerii 690 d e, 692 e, 704 e
B. Falconerius (Alexius) unus ex septem primis fundatoribus Ordinis Servorum B. Mariæ 660 d, 665 a, 668 d, 669 f, 690 b c d
Falugius (Ludovicus) eques S. Stephani dicitur habuisse antiqua Acta B. Bernardi Ptolomæi 466 f
Farfa (Gerardus de) morti proximus S. Bernardum videt 359 b
Farnesius (Petrus Aloysius) dynasta urbis Nepesinæ 747 a, 748 a
Farsitus (Hugo) Canonicus Laudunensis scripsit de miraculis S. Amatoris 23 c
Fastradus abbas Villariensis 210 b, 352 b c
Faustus Reiensis episcopus 622 c
† Felix Valesius an S. Bernardo abbati sit a matre oblatus 133 a b c
† Felix præsul Trevirensis 41 a
Felix episcopus Abbiritanus in Africa 631 d
Ferdinandus II imperator, et illustres Austriacæ familiæ posteri Ordinem Servorum B. Mariæ multis beneficiis affecerunt 699
Ferrandus (Joannes) S. J. de sacris Sanctorum reliquiis disquisitionem conscripsit 21 b
Fiescus (Otthobonus) S. R. E. Cardinalis et nepos Innocentii IV Pontificis 678 b c
Firmitate (Josbertus de) consanguineus S. Bernardi 269 f, 271 c
Flamma (Galvaneus) conscripsit Chronicon 149 d f
Flavichonus episcopus Augustodunensis 779 b, 781 a
Flavius Josephus scripsit de Antiquitatibus Judaicis 781 d e
Fleury (Claudius) in Historia ecclesiastica errans corrigitur 641 e f, 642 b c
Flora et Helena ex meretricibus factæ moniales Ordinis Servorum B. Mariæ, an titulo Beatarum sint ornandæ, quæritur 704 a f.
Florentinus (M. Cosmus) Acta S. Philippi Benitii scripsit 656 a
Florentius Wigorniensis scriptor Anglus 537 c
Florentius episcopus Uticensis in Africa 630 b
Florus abbas et discipulus S. Mauri abbatis 397 b
Fontana (Vincentius Maria) scriptor ex Ordine Prædicatorum 747 c, 748 b c
Fontaninus (Justus) Codicem Canonizationum non ita pridem vulgavit 657 e
Fossati (Joannes Franciscus) Mediolanensis abbas Congregationis Olivetanæ 465 f
Franciottus (Cæsar) presbyter Lucensis scripsit de sanctis Lucensibus 19 c
† Francisca Romana alumna Congregationis Olivetanæ 487 b
B. Franciscus Senensis ex Ordine Servorum B. Mariæ 703 b c, 704 e
Franco episcopus Bellegradensis 858 d
Franco venerabilis monachus Villariensis 3 d. Forsan est idem cum abbate istius nominis 371 f, 372 a
Franco præsul Rothomagensis Rollonem Ducem Normannorum baptizavit 802 f, 822 d e
Francorum regnum inter quatuor Clodovei Magni filios dividitur 788 d e
Fredericus II imperator 380 a e, 669 d
Freyre de Daguarda (Lucas) metrice descripsit martyrium S. Bernardi Alzirensis 462 b d, 463 a
Fridegodus scriptor Anglus 795 b
Fridericus Sueviæ Dux 187 e
Frotmundus abbas S. Taurini Ebroïcensis 824 c
Frowinus abbas et testis oculatus miraculorum S. Bernardi 332 et seqq.
† Fructuosus leges monasticas conscripsit 97 f
Fulbertus episcopus Carnotensis 637 c
Fulbertus monachus Rothomagensis scripsit de miraculis S. Audoëni 803 b, 805 d, 825 a d
Fulco, cognomento Nerra vel Niger Comes Andegavensis 790 d, 791 d
Fulgineo (Daniel de) vir venerabilis ex congregatione Olivetana 487 c
Fungolo (Laurentius) scriptor ex Ordine Prædicatorum 723 b

G

Gabutius (Joannes Antonius) scripsit Vitam S. Pii V Pontificis 228 c
Galactorius episcopus Benearnensis 441 f, 442 d
Galdricus avunculus S. Bernardi post mortem gloriosus ei apparet 127 a b. Ope ejus a febri liberatur 365 f
† Galdricus vel Aldricus episcopus Cenomanensis 792 e, 793 b
† Gallicinus antistes Burdigalensis 443 f
Gallienus imperator Mediolani interfectus est 439 b
Gallonius (Antonius) scripsit opusculum de Cruciatibus Martyrum 432 c
† Gallus episcopus Arvernensis 619 f
Galterus tertius episcopus Tornacensis 353 e
Gamans (Joannes) S. J. subministravit nobis Acta S. Auctoris 39 c
Gardebosc (Ambrosius) Carmelita disserit de adventu S. Martialis in Galliam 20 b
Garinus vel Guarinus ex monacho Cisterciensi fit episcopus Sedunensis 292 c, 294 f
Gasparinus Venetus scriptor ex Ordine Servorum B. Mariæ 739 a c
† Gaudentius episcopus Brixiensis 739 e
Gaudentius archiepiscopus Gnesnensis 740 c
Gaufredus ex abbate S. Medardi Suessionensi fit episcopus Catalaunensis 141 d, 239 d

Gaufredus

Gaufredus *cœnobita Lemovicensis, ac dein Prior Vosiensis scripsit chronicon* 196 d
Gaufridus *episcopus Sorensis* 359 b
Gaufridus *episcopus Carnotensis* 121 a, 130 b, 147 b, 281 a, 283 e
Gaufridus *abbas Claravallensis quartus* 104 f
Gaufridus *abbas monasterii S. Mariæ in diœcesi Eboracensi* 143 b
Gaufridus *primum S. Bernardi notarius, deinde Igniacensis ac postea Claravallensis abbas* 230 d, 250 a, 252 b
Gaufridus *Comes Andegavensis* 308 f, 310 c
Gaufridus *vel* Godefridus *comes Asperi-montis pater B. Goberti Villariensis* 373 e
Geisericus *rex Wandalorum* 628 c
Gelasius II *Pontifex* 238 c
Gelduinus *abbas S. Victoris sancto Bernardo minaces litteras scribit* 116 b
Gelenius *(Ægidius) scripsit opus de Magnitudine Coloniæ Agrippinensis* 493 a
Gellius *(Aulus) annos pueritiæ assignat* 600 d
Gennadius *presbyter Massiliensis scripsit Opus de viris illustribus* 598 a
Genuenses *experiuntur auxilium S. Bernardi Claravallensis abbatis* 142
† Georgius *Aniciensis ac Velaunensis episcopus* 399 e
Georgius *(Marius vel Marcus) gesta S. Philippi Benitii carmine cecinit* 655 f
Geraldus *vel* Giraldus *episcopus Tornacensis ex Ordine Cisterciensi* 292 e, 295 a, 353 c
Gerard *(Armandus) Canonicus Sarlatensis notitiam de Sanctis Cadurcensibus subministravit* 19 a
† Gerardus *germanus frater S. Bernardi Claravallensis abbatis moritur* 168 c d, 273 a, 274 b
Gerardus *episcopus Engolismensis et schismatis fautor* 153
Gerardus *aut* Geroldus *episcopus Ebroicensis* 824 b f
Gerardus *ex Ordine Cisterciensi primus abbas monasterii Longi-pontis* 307 a, 308 c
Gerardus *Farfensis S. Bernardi discipulus* 115 e
Gerardus I *præsul Cameracensis* 516 c, 850 d, 851 c
Gerardus, *cognomento* magnus *Fratres bonæ voluntatis in communi viventes instituit* 3 e f
Germain *(Michaël) conscripsit Historiam abbatiæ B. Mariæ Suessionensis* 793 a b
† Germanus *patriarcha Constantinopolitanus* 509 d
Germanus III *patriarcha Constantinopolitanus* 691 f, 693 a b
† Germanus *episcopus Autissiodorensis* 317 d, 318 a
Gerson *(Joannes) versus et rhythmos, sub S. Bernardi nomine vulgatos, notis illustravit* 106 a
† Gertrudis *abbatissa monasterii Elpedani in Comitatu Mansfeldensi* 233 a b
Gervasius *archiepiscopus Compsanus* 100 f
Gervasius *archiepiscopus Rhemensis* 857 c, 858 b
Gervasius *abbas Westmonasteriensis in Anglia* 38 c
Gervasius *monachus et scriptor Anglus* 804 d
Ghinius *(Constantinus) scripsit Menologium Sanctorum Canonicorum* 640 c d
Gianius *(Archangelus) scripsit Annales Ordinis Servorum B. Mariæ* 655 c. *Etiam edidit Vitam S. Philippi Benitii* 656 c et seqq.
Gibson *(Edmundus) Anglus edidit antiquum Chronicon Saxonicum* 57 b
Gilbertus *Porretanus episcopus Pictaviensis a Bernardo Claravallensi oppugnatus* 196 c f, 197 et seqq.
Gilbertus *episcopus Cenomanensis* 784 e f
Gilbertus *secundus abbas monasterii S. Joannis* 398 a b
Gilbertus *vel* Gislebertus *præsul Turonensis* 158 f
Gildardus *antistes Rothomagensis* 640 b
Girardus *Comes Viennensis et Matisconensis* 74 c d
Gisseyus *(Odo) S. J. Gallicum libellum edidit de sancto Amatore* 18 c d, 21 f
Godefridus *notarius S. Bernardi et postea abbas Claræ-vallis* 223 c d
Godefridus *S. Bernardi consanguineus et Prior Claravallensis* 250 c, 285 f, 286 c d
Godefridus *ex Ordine Cisterciensi ad sedem Lingonensem evectus* 103 e, 292 e, 294 f, 344 f, 653 a
Godefridus *ex Ordine Cisterciensi confessarius monialium in Camera beatæ Mariæ prope Bruxellas* 489 a
Godellus *(Antonius) episcopus Venciensis* 593 a
Goderannus *abbas Malleacensis* 786 d e
Godescalcus *episcopus Atrebatensis* 197 e f
Gononus *(Benedictus) edidit Vitas Patrum Orientis et Occidentis* 782 c, 783 d
† Gonzaga *(Aloysius) S. J. morti vicinus etiam scripta S. Bernardi sibi prælegi curabat* 232 d
Gonzo *abbas Florinensis* 846 b, 855 c, 858 b
Gorham *(Robertus de) abbas S. Albani in Anglia* 58 c
Gosvinus *abbas Cistercii* 221 c
Gosvinus *vel* Cossuynus *scripsisse dicitur Vitam sanctæ Ascelinæ* 651 e f
Gothofredus *(Jacobus) scripsit Commentarios in codicem Theodosianum* 426 b
Gradulfus *abbas Fontanellæ* 803 a
Grausolphus *episcopus Fæsulanus* 541 c
Gravius *(Henricus) theologus Lovaniensis* 406 b
† Gregorius *Nazianzenus gesta Juliani apostatæ partim describit* 427 d, 432 c d
† Gregorius VII *Pontifex Romanus* 859 c, 861 e f
Gregorius IX *Pontifex S. Dominicum catalogo Sanctorum adscripsit* 354 b
Gregorius XI *Pontifex* 473 a
Gregorius XIV *Pontifex quotidie legebat Opera S. Bernardi abbatis* 228 c
Grimaldus *ex Ordine Cisterciensi abbas Populeti in Hispania* 453 a b et seqq.
Gualerannus *vel* Walleramnus *abbas Lobiensis* 853 c, 854 e
Gualla *(Jacobus) scriptor Italus edidit Sanctuarium Papiense* 75 a, 415 b
Gualterus *episcopus Lingonensis* 247 a
Gualterus *præsul Cabilonensis* 237 b
Guantariis *(Andreas de) illustris juris peritus* 480 b
Guarinus *vel* Garinus *ex Ordine Cisterciensi ad cathedram Sedunensem assumptus* 252 e, 294 f
Guerricus *abbas Igniacensis et S. Bernardi discipulus* 230 c
Guerrois *(Nicolaus des) scripsit Annales ecclesiasticos diœcesis Tricassinæ* 651 a
Guibertus *abbas de Novigento de reliquiis Sanctorum disserit* 20 e. *Vitam suam scripsit* 858 b
Guichardus *archiepiscopus Lugdunensis* 357 f
Guido *episcopus Pisanus et S. R. E. Cardinalis* 240 a
Guido *Lemovicensis episcopus* 800 b c
Guido *episcopus Aretinus* 466 e

Guido

Guido *abbas Cariloci* 174 d e
Guido *præsul Vienaensis et Apostolicus per Galliam legatus* 113 d
Guido *S. Bernardi abbatis frater Pontiniaci moritur* 240 d
Guidonis *(Bernardus) S. Audoënum cum altero Sancto similis nominis confundit* 800 a b
Guidotti *(Dominicus) Prior Mevaniensis ex Ordine Prædicatorum nobis promisit apographum veterum Actorum B. Jacobi Mevanatis* 723 c
Guigo *Prior Cartusiæ S. Bernardum hospitem reverenter excepit* 297 c. *Scripsit Vitam S. Hugonis episcopi Gratianopolitani* 298 d
Guilielmus *archiepiscopus Tyri* 229 d
Guilielmus *episcopus Parisiensis* 229 e
Guilielmus *primus abbas Ricvallensis in Anglia* 271 e, 273 e f
Guilielmus *olim sancti Theoderici prope Rhemos abbas scripsit Acta S. Beraardi* 250 a b, 256 a. *Consilio ejusdem Sancti subito sanatur* 365 f
Guilielmus *Aquitaniæ Dux ab abbate Bernardo ad unitatem Ecclesiæ mirabiliter reductus* 153
Guilielmus *Farfensis S. Bernardi discipulus* 115 e
Guilielmus *rex Romanorum in bello contra Frisios interfectus est* 686 d
Gundisalvus *abbas Morerolæ in Legionensi Hispaniæ provincia* 361 c f
Gundobadus *rex Burgundiæ cum Clodovæo Francorum rege pacem inivit* 777 a
Gunnarus *regulus Sardiniæ Ordinem Cisterciensem ingreditur, et corpus S. Bernardi invisit* 218 e f, 225 a b
Guntamundus *rex Wandalorum* 630 d
Gyroldus *abbas Villariensis* 210 b

H

Hacqueville *(Nicolaus) senatus Parisiensis præses carmen de laudibus S. Bernardi abbatis scripsit* 112 a
Hadrianus II *Pontifex* 549 b d e
Haimericus *Romanæ Sedis Cancellarius, ad quem S. Bernardus abbas scripsit* 136 a b
Haimerus *episcopus Podiensis vel Aniciensis* 249 f
Halloix *(Petrus) S. J. edidit inter alia Vitam Origenis* 510 d
Haucart *(Romualdus) Prior monasterii Hubertini varia suppeditavit de B. Theoderico* 844 a b et seqq.
Hardigny *(Guilielmus) S. J. conscripsit Gallice Vitam et miracula S. Adriani* 353 b
Hassia *(Henricus de) doctor Parisiensis et postea Cartusianus* 230 e
Hemsius *(Daniel) heterodoxus suavitatem doctrinæ Bernardinianæ magni facit* 233 d
Heisterbacensis *(Cæsarius) scriptor Ordinis Cisterciensis* 232 a
Helena et Flora *ex meretricibus factæ moniales Ordinis Servorum B. Mariæ, an legitimum Beatarum titulum habeant, quæritur* 704 a f
Helias *episcopus Aurelianensis institutum Cisterciense amplectitur* 215 d e f
Helinandus *monachus Frigidi-montis in Gallia scriptor Ordinis Cisterciensis* 231 f
Helinus *abbas sancti Theoderici prope Rhemos Guilielmo S. Bernardi biographo successit* 250 b
Helinus *abbas Floreffiensis* 398 a
Helmoldus *presbyter in Chronicis Slavorum meminit de S. Bernardo abbate Claravallensi* 192 f
Heloissa *famosa Abailardi discipula, et postmodum abbatissa in monasterio Argenteolensi* 170 e
Helyot *(Hippolytus) scripsit historiam Ordinum Religiosorum* 248 d, 473 b
† Hemelina vel Emelina *ab aliquibus vocatur virgo, et ab aliis dicitur fuisse mater S. Ascelinæ* 654 e
Henricus *archiepiscopus Moguntinus* 187 e
Henricus *archiepiscopus Senonensis a Bernardo Claravallensi ad meliorem frugem conversus* 129 a
Henricus *antistes Eboracensis ex Ordine Cisterciensi* 292 e, 295 a
Henricus *episcopus Trecensis vel Tricassinus* 650 q
Henricus *episcopus Virdunensis* 239 b
Henricus I *antistes Leodiensis* 858 d, 859 f, 861 f, 863 a b, 864 a
Henricus II *episcopus Leodiensis* 344 c
Henricus *abbas Claravallensis* 246 e
Henricus *abbas Rothomagensis monasterii S. Audoëni* 838 c, 840 a
Henricus *ex Ordine Cisterciensi ad Romanam purpuram assumptus* 292 e, 294 e
Henricus *ex sanguine regio ortus, Ordinem Cisterciensem ingreditur* 214 b c d. *Postea ascendit cathedram Bellovacensem* 216 b, 292 e, 295 a
† Henricus *imperator, cognomine claudus vel secundus* 849 c, 851 a
Henricus III *imperator* 280 d
Henricus IV *imperator* 237 c
Henricus V *imperator* 237 d. *Moritur* 238 e
Henricus I *rex Angliæ* 60 f, 279 d, 280 c
Henricus *rex Angliæ ad Rupem S. Amatoris ex voto peregrinatus est* 22 b c
Henricus *Angliæ rex, ad quem S. Bernardus abbas epistolam dedit* 143 b
Henricus *vir nobilis intercessione S. Bernardi a phrenesi liberatur* 367 a
Henricus II *Lotharingiæ et Brabantiæ Dux* 371 b, 378 c d e
Henricus III *cognomento* magnanimus *Lotharingiæ et Brabantiæ Dux* 395 a
Henricus *Davidis regis Scotiæ filius immatura morte sublatus* 60
Henricus *quidam impostor et hypocrita sectæ Henricianæ initium dedit* 199 et seqq.
Henriquez *(Chrysostomus) ex Ordine Cisterciensi scribit de umbra S. Bernardi mirabiliter apparente* 355 e
Henschenius *(Godefridus) S. J. composuit Diatribam de tribus Dagobertis* 797 e
† Heraclas *patriarcha Alexandrinus* 581 b
Herbertus *ex Ordine Cisterciensi abbas cœnobii Moreasis, et postea archiepiscopus Turritanus in Sardinia* 210 e, 251 a, 330 c f, 351 d e
Heredia *(Antonius de) scripsit Hispanice Vitas Sanctorum Benedictorum* 775 c, 776 c, 782 e
Herefastus *Rothomagensis abbas S. Audoëni* 803 a
Herimannus *aut* Hermannus *episcopus Constantiensis* 251 a, 329 c, 330 a. *Testis oculatus miraculorum S. Bernardi* 332 et seqq.
Herlemondus *episcopus Cenomannensis* 784 f
Hermannus *episcopus Metensis* 859 c, 861 e
Hermintrudis *soror Callisti II Pontificis Romani* 320 a
Hertoghe *(Polycarpus de) scriptor ex Ordine Præmonstratensi* 120 e

Herveus

Herveus *Comes Nivernensis* 237 f
Herwinus *Steinfeldensis abbas et testis oculatus miraculorum S. Bernardi* 338 d, 339 e et seqq.
Heyndenricus *abbas beatæ Mariæ de Zedelitz in Germania* 397 e
Hibero *(Ignatius Firminus de) abbas Fiteriensis in regno Navarræ* 207 c, 208 b
Higdenus *(Ranulphus) scripsit Polychronicon* 804 b
† Hilarius *episcopus Pictaviensis* 488 f
Hilbodus *abbas Heriensis* 72 c
Hildebertus *archiepiscopus Turonensis* 138 f, 229 a b
Hildebertus *abbas monasterii S. Audoëni Rothomagi* 823 c, 824 b c, 830 a f
† Hildegardis *Montis S. Roberti prope Bingen abbatissa* 233 a. *Dicitur in Germania colloquium habuisse cum S. Bernardo Claravallensi* 193 b c
Hilduinus *abbas San-dionysianus* 68 a, 92 b f
Hilinus *vel* Illinus *archiepiscopus Trevirensis* 320 f, 322 b
† Hipatius *vel* Hypatius *pro cultu sacrarum imaginum passus sub Leone Isaurico* 842 c f
† Hippolytus *presbyter Antiochenus ab aliis ejusdem nominis Sanctis distinguitur* 504 b c f
Holstenius *(Lucas) varias monachorum regulas edidit* 98 a
Honoratus *præsul Bituricensis* 641 f
Honoricus *antistes Mediolanensis* 148 f
Hormisda *Comes, et frater Saporis regis Persarum videtur fuisse Christianus* 432 f
Horstius *(Merlonus) S. Bernardum à calumniis Centuriatorum Magdeburgensium vindicat* 233 f, 234 a b c et seqq. *Opera ejusdem Sancti edidit* 236 f
Hovedenus *(Rogerus) scriptor Anglus* 22 c
† Hubertus *quiescit in monasterio Andaginensi, quod ab hoc Sancto postea nomen accepit* 843 a b, 855 a
Hugo *episcopus Gratianopolitanus amicus S. Bernardi Claravallensis abbatis* 126 e, 297 b, 298 d
Hugo *antistes Rothomagensis* 824 b c
Hugo *episcopus Autissiodorensis* 261 d, 263 a
† Hugo *abbas Cluniacensis* 353 b
Hugo *abbas Præmonstratensis in locum S. Norberti successit* 122 a
Hugo *abbas Lobiensis* 845 f, 852 b, 854 d
Hugo *abbas Trium fontium in Campania Galliæ, et postea S. R. E. Cardinalis* 292 e, 294 d
Hugo *secundus Burgundiæ Dux* 103 a, 153 c
Hugo *vel* Odo IV *Dux Burgundiæ* 395 a
Hugo *monachus sancti Mariani Autissiodorensis scripsit Chronicon* 231 f
Hugo *Victorinus sancti Bernardi abbatis amicus moritur* 241 c
Humbaldus *archiepiscopus Lugdunensis* 134 f
Humbelina *S. Bernardi abbatis soror moritur* 174 b, 241 d. *An cultum habeat* 398 b c d
Humbertus *vel* Hymbertus *Generalis V Ordinis Prædicatorum* 489 c
Humbertus *abbas Malleacensis* 786 d
Humbertus *vel* Hubertus *ex Ordine Cisterciensi ad cathedram Nepesinam evectus* 292 e, 294 c
Humbertus *S. Bernardi discipulus, et postea primus abbas Igniacensis* 115 d e f, 239 a
Hunericus *rex Wandalorum* 628 c, 630 d
Hyldebaldus *antistes Coloniensis accepit reliquias S. Audoëni* 803 c

I

Iberus *(Ignatius Firminus) Fiteriensis abbas* 253 f
Ignatius *Josephus à Jesu Maria scripsit historiam ecclesiasticam Abbavillensem* 69 b
Illinus *vel* Ilinus *archiepiscopus Trevirensis* 320 f, 322 b
Innocens *vel* Innocentius *episcopus Cenomanensis* 785 a b c, 789 a
Innocentius II *Pontifex* 136 e, 139 c. *Laudat S. Bernardum* 228 a
Innocentius III *Pontifex circa quasdam sacras Christi reliquias nihil asserere voluit* 21 b c
Innocentius X *Pontifex episcopatum Malleacensem suppressit et Rupellam transtulit* 786 c
Innocentius XI *Pontifex Novocomi natus est* 530 d
Innocentius XII *Pontifex* 466 d
Ivo *S. R. E. Cardinalis et legatus* 178 d e f
Ivo *episcopus Carnotensis distinctus ab alio Ivone Carnotensi* 197 e

J

Jacobillus *(Ludovicus) inter alia scripsit Italice Vitam B. Jacobi Mevanatis* 720 b et seqq.
† Jacobus *primus episcopus Hierosolymitanus* 555 c
Jacobus *abbas Eberbacensis* 230 e
Jacobus *pater S. Philippi Benitii* 662 d e
Jacobus *Senensis secundus vel tertius Generalis Ordinis Servorum B. Mariæ* 673 d, 674 f
Janningus *(Conradus) S. J. Venetiis examinavit reliquias monasterii S. Zachariæ* 770 d e
Januarius *præsul Calaritanus in Sardinia* 414 b d
B. Joachimus *ex Ordine Servorum B. Mariæ* 691 d, 692 f
Joanna *quædam B. Jacobo Mevanati familiaris non videtur legitimum cultum habere* 732 e, 734 c
Joannes XXII *Pontifex* 466 c, 470 f, 472 f, 474 d
Joannes *S. R. E. Cardinalis, et Apostolicæ sedis in Hetruria legatus* 480 b
Joannes *antistes Rothomagensis* 803 b c, 825 d
Joannes *episcopus Hierosolymitanus* 552 e, 555 c
Joannes *episcopus Virdunensis et Metensis* 373 f, 375, 380 e
Joannes *Lotharingiæ et Brabantiæ Dux* 371 b c
Joannes *abbas Reomensis* 648 a
Joannes *Rothomagensis abbas S. Audoëni* 802 c
Joannes I *præsul Salonitanus* 408 c
Joannes *abbas Waldsassensis in Germania* 553 c
Joannes *abbas monasterii Villariensis in Brabantia* 372 a e, 376 d
Joannes *abbas Casæ-Marii* 187 f
Joannes *eremita dicitur in Sicilia revelationem de salute Dagoberti regis habuisse* 801 e f
Joannes *eremita scripsit Acta S. Bernardi abbatis* 250 b, 252 c
Joannes *ecclesiæ Veronensis diaconus, et imperialis historiæ scriptor* 401 f
Joannes *Tinmuthensis scriptor Anglus, qui Vitas Sanctorum collegit* 634 e f
Jocerannus *episcopus lingonensis* 113 d
Jongelinus *(Gaspar) edidit notitiam abbatiarum Ordinis Cisterciensis* 111 f, 650 c
Jordanus *an fuerit generalis abbas Congregationis Olivetanæ disputatur* 473 a b
Jornandes *episcopus Ravennas* 600 d

Joseph *episcopus Hierosolymitanus* 555 c
Josephus *Ignatius à sancto Antonio Carmelita excalceatus Toraaco ad nos misit observationes in Vitam S. Bernardi* 253 c, 329 a b
Joslenus *episcopus Suessionensis* 154
Judas *decimus quintus episcopus Hierosolymitanus* 555 c
Juditha *filia Balduini Comitis Flandriæ* 65 f
Julianus *episcopus in Vasconia* 398 b, 441 b
Julianus *Comes fuit avunculus Juliani imperatoris apostatæ* 432 b c
Julianus *imperator et apostata Cæsareæ Philippi statuam Christi destruxit* 20 d. *Militare vexillum Constantini Magni mutare voluit* 427. *Occiditur* 432 b
Julius II *Pontifex* 485 f
Justinianus *cognomento* Rhinotmetus, *imperator Constantinopolitanus* 644 e, 646 c, 647 a
Justinopoli *(Christophorus de) Generalis Ordinis Servorum B. Mariæ* 656 c
† Justinus *philosophus sub Aurelio imperatore martyrium subiit* 495 f, 496 a
† Justus *antistes Lugdunensis* 606 b
Justus *tertius episcopus Hierosolymitanus* 555 c
Justus *undecimus episcopus Hierosolymitanus* 555 c
Justus *antistes Viennensis* 532 a

K

Kirch *(Christianus) Societatis Jesu nobis notitiam suggessit de Burchardo episcopo Wormatiensi* 3 b

L

Lambertinis *(Prosper de) archiepiscopus Bononiensis S. R. E. Cardinalis* 660 b c, 720 f, 723 a
Lambertus *abbas Chesiriaci in Anglia, et frater S. Petri archiepiscopi Tarentasiensis* 489 b
Lambertus *monachus Andaginensis miro modo ad frugem reducitur* 856, 858 b
Lampridius *poëta Burdigalensis, et Eurico regi Gottorum charus* 617 a
Lancellotus *(Secundus) scripsit Historiam Congregationis Olivetanæ* 467 b, 473 a
Lando *episcopus Cremonensis* 566 e f
Landulphus *Junior scripsit Historiam Mediolanensem* 147 a c
Langius *(Paulus) conscripsit Chronicon Citizense* 42 b
† Latiosus *(Peregrinus) miro modo conversus Ordinem Servorum B. Mariæ ingreditur* 701 d e, 704 e
Laudunensis *(Hermannus) scripsit de miraculis sanctæ Mariæ* 205 d
† Launomarus *abbas Curbionensis* 787 b, 789 b
Laurentius *abbas Villariensis* 242 a
Laurentius *monachus Rutiensis in Calabria scripsit Græce varias Sanctorum Vitas* 501 c, 502 a
Laurerius *(Dionysius) S. R. E. Cardinalis* 678 d, 679 d
Lefastus *episcopus Augustodunensis* 613 e
† Legontius *præsul Trevirensis* 41 b, 47 a f
Lemos *(Thomas de) Dominicanus sacro Marchesii Diario inscribitur* 553 f
Leo *quæstor Eurici regis Gothorum* 616 a b c, 617 f
Leo *Isauricus sacrarum imaginum destructor* 841 c, 842 b c d
† Leobinus *vel* Leoninus *aut* Leubinus *episcopus Carnotensis* 489
Leodio *(Laurentius de) scripsit Historiam episcoporum Virdunensium* 122 b, 205 a, 233 c
Leonis *(Petrus) pseudo-papa sub nomine Anacleti* 136 c f, 137 et seqq.
Leontius *antistes Arelatensis* 443 e
Leontius *Aurelianensis antistes* 641 f
Leontius *præsul Trevirensis* 441 c
Leontius *Byzantinus scriptor Græcus edidit Opusculum de sectis hæreticorum* 508 c
Leophanta *vel* Lephanta *(Francisca) prima monialis Congregationis Olivetanæ* 473 b, 487 c
Leslæus *(Joannes) episcopus Rossensis scripsit de rebus gestis Scotorum* 774 b
† Leufredus *fundator monasterii* 816 b c f
Lezana *(Joannes Baptista de) scripsit Annales Carmelitarum* 17 f
Libanori *(Antonius) abbas ex Ordine Cisterciensi et scriptor* 652 c
Lindanus *(Henricus) S. J. Laureti commorans accepit recentiora miracula B. Jacobi Mevanatis* 726 d, 727 c
Lipomanus *(Aloysius) episcopus Veronensis collegit Vitas Sanctorum* 664 c
B. Lippius *(Ricoverus) unus ex septem primis fundatoribus Ordinis Servorum B. Mariæ* 660 d, 665 a
Lipsius *(Justus) regius professor et Historicus Lovanii* 232 f
Locrius *(Ferreolus) scripsit de Deipara* 23 c, 24 b, 140 b c. *Item Chronicon Belgii* 353 e
Lombardellus *(Gregorius) scripsit Vitam B. Bernardi Ptolomæi* 464 a b, 466 f
Lombardus *(Petrus) doctor et postea episcopus Parisiensis* 170 d
Longuevallius *(Jacobus) S. J. scripsit Historiam ecclesiæ Gallicanæ* 442 a
Loratorio *(Gaufridus vel Goffredus de) archiepiscopus Burdegalensis* 351 b c
Lotharingus *Florentinus quintus vel sextus Generalis Ordinis Servorum B. Mariæ* 677 d, 679 c
Lotharius *vel* Clotarius II *pater Dagoberti I regis Francorum* 806 c, 807 c
Louvetus *(Petrus) in Historia Bellovacensi narrat tria miracula S. Symphoriani* 492 c
† Loyola *(Ignatius de) fundator Societatis Jesu* 683 b c e
Lubin *(Augustinus) scripsit tabulas ad Martyrologium Romanum* 493 b
Lucentius *(Julius Ambrosius) Italiam sacram Ughelli contraxit* 745 e, 747 a
Lucillus *episcopus Veronensis* 401 b
Lucius II *Pontifex* 175 c, 181 f
Lucius *(Joannes) Dalmata scripsit de regno Dalmatiæ et Croatiæ* 407 c, 409 d
Ludolphus *(Jobus) heterodoxus edidit sacros Fastos ecclesiæ Æthiopicæ* 505 b, 513 b
Ludovicus *Granatensis scriptor ex Ordine Prædicatorum* 231 c
Ludovicus *cognomento* crassus *rex Galliæ* 131 e, 141 c, 146 d
Ludovicus VII *rex Galliæ* 189 a b, 196 d
Ludovicus XIII *rex Galliæ de S. Bernardo præclare loquitur in suo diplomate* 230 a
† Lupus *episcopus Trecensis* 606 f, 607, 612 f
Lupus *episcopus Tarsensis in Cilicia* 594 a
Lupus *antistes Lugdunensis* 642 b
Lutherus *(Martinus) hæresiarcha laudat S. Bernardum* 233 c

Maanus

M

Maanus (Joannes) edidit lucubrationem de Metropoli Turonensi 159 a
Mabillonius (Joannes) recudit et illustravit Opera S. Bernardi abbatis Claravallensis 101 e, 235 d, 236 c
Macharius primus abbas sancti Jacobi Herbipolensis 489 f
Macuson (Joannes Antonius) magister Novitiorum in monasterio Claravallensi ad nos misit delineatum mausoleum S. Bernardi 354 c
Maffeius (Scipio) nobilis scriptor ad Nicolaum Coletum dedit epistolam, quæ Italiæ sacræ inserta est 401 c d
Maginus (Fabius) edidit mappas geographicas Italiæ 731 d
† Magnus antistes Tranensis 402 f, 403 b
Maihewius (Eduardus) vulgavit Trophæa Benedictina Angliæ 537 b f
Mainardus Abbas S. Michaëlis de Monte 824 c
Majorianus Avito imperatori successit in imperium 603 a b
Majorica (Arnulfus de) illustris S. Bernardi abbatis discipulus 211 c f, 212 a b
Malabayla (Philippus) visitator generalis Congregationis S. Bernardi Ordinis Cisterciensis 410 c
Malabranca (Latinus) S. R. E. Cardinalis 696 c
Malcolmus III rex Scotiæ 308 b
Malmesburiensis (Guilielmus) scriptor Anglus 795
Mamæa imperatoris Alexandri mater 507 c
Mamertus præsul Viennensis in Gallia 613 f
Manettus (Jannotius) conscripsit Historiam Pistoriensem 696 b
B. Manettus (Joannes) unus ex septem primis fundatoribus Ordinis Servorum B. Mariæ 660 d, 665 a
Manfredus rex filius nothus Frederici II imperatoris 675 a, 676 c
Mangiadoris (Joannes de) præsul Florentinus 675 c, 676 c, 678 a, 679 c
Manrique (Angelus) Pacensis episcopus Annales Ordinis Cisterciensis scripsit 101 c et seqq. 253
Mantua (Hieronymus de) vir pietate insignis ex Congregatione Olivetana 487 c
Marafioti (Hieronymus) vulgavit Chronicon Calabriæ 648 f
Marca (Petrus de) contra Joannem Cordesium disputat de adventu S. Martialis in Galliam 20 b. Edidit Historiam Bearniæ 441 b
Margunius (Maximus) episcopus Cythereus Vitas Sanctorum Græco-barbare breviter edidit 593 c
B. Maria Ogniacensis S. Bernardum sibi apparentem vidit 359 f, 360 a
Maria (Honoratus a sancta) Carmelita scripsit Gallice animadversiones ad regulas criticæ 572 e
Mariana (Joannes) S. J. corrigitur 203 f
Marieta (Joannes de) scripsit de Sanctis Hispaniæ 460 b
Marinis (Joannes Baptista de) Magister Ordinis Prædicatorum 748 f
Martene (Edmundus) scripsit Itinerarium duorum monachorum e Congregatione S. Mauri 355 c. Corrigitur 640 b c
† Martialis quo tempore in Galliam venerit, disputatur 19 c f, 20 a b
Martinellus (Floravantes) edidit descriptionem urbis Romanæ 498 f
Martinusius (Georgius) ex Congregatione Olivetana S. R. E. Cardinalis 487 a
† Martinus Pontifex Romanus 812 f, 814 c e
Martinus IV Pontifex 704 b
Martinus V Pontifex 18 d
Masenius (Jacobus) S. J. Annales Trevirenses Browcri mutatos in lucem dedit 556 f
Mathildis Fulconis comitis Andegavensis filia, Fontis-Ebraldi abbatissa 308 b
Matilda seu Mathilidis regina Angliæ 60 f
Matthæus Parisiensis conscripsit Historiam Anglicanam 60 b. Falsitatis arguitur 803 b
Matthæus legatus Apostolicus et S. R. E. Cardinalis 134 a b c
Matthæus Dux Lotharingiæ 277 b
Matthias octavus episcopus Hierosolymitanus 555 c
Matthioli (Carolus) Dominicanus ad nos misit aliqua de B. Jacobo Mevanate 723 a
Maugier (Stephanus) abbas Charmeyæ ex Ordine Cisterciensi 743 b
Mauricius (Petrus) abbas Cluniacensis impense laudat S. Bernardum adhuc viventem 230 b c, 238 d
Mauritius præsul Trevirensis 41 b
† Maurus martyr Romæ sub Numeriano imperatore 491 d
Maximilianus Bavariæ Dux et illustres ejusdem familiæ posteri multa beneficia in Ordinem Servorum B. Mariæ contulerunt 700 a b
† Maximinus primus abbas super Ligerim prope urbem Aurelianensem 787 a, 788 f, 789 a
† Maximus episcopus Veronensis 596 f
Maximus patriarcha Alexandrinus 580 f, 582 c
B. Mechtildis in cœnobio Elpidano monialis 233 b
Medicis (Maria de) mater Ludovici XIII regis Galliæ 75 a
Meibomius (Henricus) heterodoxus ob insulsa et Lutherana dicta carpitur 43 d e f, 44 a b
† Meletius episcopus Antiochenus 433 b
Melito Sardianus episcopus Aurelio imperatori Apologiam pro Christianis obtulit 495 c
Meniconius (Antoninus) ex Ordine Prædicatorum ad nos misit recentiora miracula B. Jacobi Mevanatis 726 d e f et seqq.
Metaphrastes (Simon) corrigitur 567 b c
Metellus (Hugo) Canonicus Regularis cœnobii S. Leonis apud Tullum Leucorum 231 e
Methodius Tyri episcopus et martyr 404 e f
Meyerus (Jacobus) corrigitur 847 f, 848 a
Michaël abbas et Generalis XXIV Ordinis Vallumbrosani 3 c
Milo Morinorum episcopus 197 f
Minisinus (Thomas) Canonicus Forojuliensis 412 b
Molanus (Joannes) theologus Lovaniensis 405 f
Molbraio (Robertus de) Comes Northumbriæ 60 c e
Mombritius (Boninus) quædam Sanctorum Acta collegit sub Sixto IV Pontifice 526 d e, 528 f
B. Monaldinus (Bonfilius) unus ex septem primis fundatoribus Ordinis Servorum B. Mariæ 660 d, 665 a, 669 f, 674 c
Monoculus (Petrus) abbas invenit librum miraculorum S. Bernardi 368 e
Moustier (Arturus du) Neustriam piam edidit 69 f. Corrigitur 70 a
Montalvo (Barnabas) scriptor ex Ordine Cisterciensi 103 d

Monte

Monte (*Robertus de*) *scriptor sæculi duodecimi* 16 c. *Miram historiam narrat* 22 e f, 23 a b

Mortarius (*Bartholomæus*) *scriptor ex Ordine Prædicatorum* 724 e f, 725 a, 734 d

Moysis (*Simon*) *Martyrologium Copticum Latine interpretatus est* 580 a

Murdach (*Henricus de*) *ex Ordine Cisterciensi primus abbas Vallis-claræ* 240 e

N

Nardinus (*Nicolaus*) *scripsit Opusculum Italicum de cathedra Nepesina* 745 e d, 746 c

Natalibus (*Petrus de*) *episcopus Equilinus sæculo decimo quarto floruit* 768 e f, 769 et seqq.

Naucletus (*Joannes*) *historicus* 206 a c

Neander (*Michaël*) *hæreticus laudat in S. Bernardo studium sacræ Scripturæ* 233 c

Neapoli (*Gaspar de*) *abbas Generalis Congregationis Olivetanæ* 464 h

Nectanus *episcopus Aberdonensis* 552 f

Nepettinus (*Victorius*) *collegit Acta SS. Ptolomæi et Romani martyrum* 746 b

Nepos *imperator cum Gothis Galliam invadentibus pacisci coactus est* 614 e

† Nicasius *antistes Rothomagensis* 820 c, 822 d

† Nicolaus *Myrensis in Lycia episcopus* 545 f, 663 b, 664 c

Nicolaus V *Pontifex libros S. Bernardi de Consideratione eleganter describi jussit* 236 b

Nicolaus *antistes Cameracensis* 343 c, 344 d

Nicolaus *abbas monasterii S. Audoëni* 795 e f, 803 a, 825 b e

Nicolaus *episcopus Castellanus in Italia* 691 c, 692 f

Nicolaus *abbas Villariensis* 372 d

Nicolaus *Antonius auctor Bibliothecæ Hispanæ quosdam pseudo-scriptores Hispanos explodit* 562 f, 563 a f, 564 f, 565 a, 621 d e f, 754 e f, 755 a d

Nobilibus (*Hyacinthus de*) *scriptor ex Ordine Prædicatorum* 745 d, 746 e, 748 e f

Nonnus *episcopus Edessenus* 756 e f

† Norbertus *Ordinem Præmonstratensem instituit* 238 e. *Fuit amicus S. Bernardi abbatis Claravallensis* 121 b e

Notgerus *episcopus Leodiensis* 847 d

Novigento (*Guibertus de*) *abbas conscripsit suam Vitam* 858 b

Nourry (*Nicolaus le*) *Benedictinus librum de Mortibus persecutorum notis illustravit* 584 a b

O

Odo *archiepiscopus Cantuariensis* 795 b e, 804 f, 805 e

Odo *abbas S. Dionysii Sugerii successor* 189 b

Odo *primus abbas cœnobii Bonæ spei in Hannonia ex Ordine Præmonstratensi* 122 a

Odonellus *Tirconalliæ princeps Hibernice scripsit Vitam S. Columbæ abbatis* 625 b

Œcolampadius (*Joannes*) *hæreticus laudat exactum S. Bernardi judicium* 233 e

Oraffius (*Petrus Marcellinus*) *abbas Congregationis Olivetanæ* 466 f, 467 b e

Oratorio (*Gaufredus de*) *Burdigalensis archiepiscopus* 197 f

† Orontius *primus episcopus Aletinus et martyr* 743 e

B. Osanna *virgo Mantuana* 489 c

Oscherius *ductor Normannorum, qui in Neustriam irruperunt* 802 e

Otto *Frisingensis episcopus et chronici cujusdam scriptor* 139 f, 238 f

Ottocarus *Bohemiæ rex ab imperatore Rudolpho devictus* 699 a, 700 f

† Owinus *monachus Anglus* 795 e

P

Paccinellus (*Bernardinus*) *edidit Vitam B. Bernardi Ptolomæi* 464 b, 467 d

Paganis (*Hugo de*) *auctor Ordinis Templariorum* 238 b

Paige (*Joannes le*) *edidit Bibliothecam Ordinis Præmonstratensis* 122 a

Palæologus *Græcorum imperator* 691 f, 693 a

† Palladius *episcopus Ebredunensis* 396 e

† Palladius *a Cœlestino I Papa ad Hibernos aut Scotos missus* 774 b

Pantaleon (*Henricus*) *errans in sua Prosopographia corrigitur* 435 e d e

† Pantalus *episcopus Basiliensis* 743 f

Panvinius (*Onuphrius*) *scripsit de antiquitatibus Veronensibus* 400 c, 401 a

Papianilla *filia Aviti postea imperatoris, et uxor S. Sidonii Apollinaris* 601 f

Paradinus (*Guilielmus*) *scripsit librum de antiquo statu Burgundiæ* 101 e

Paradiso (*Jacobus de*) *doctor sacræ theologiæ et postea Cartusianus* 222 e e

Paschalis II *Pontifex* 237 c d

Paschasius *antistes Neapolitanus* 446 b

† Patiens *præsul Lugdunensis* 600 a

Patritiis (*Patritius de*) *unus ex primis sociis B. Bernardi Ptolomæi* 476 f, 477 b f, 479 f, 487 b

† Patroclus *episcopus et martyr Trecensis* 488 f

Paulo (*Carolus a sancto*) *edidit Geographiam sacram episcopatuum* 567 b, 766 b e

Paulus V *Pontifex concessit indulgentias confraternitati B. Jacobi Mevanatis* 721 d

Paulus II *patriarcha Constantinopolitanus* 812 e, 814 b

Paulus *abbas S. Albani in Anglia* 60 e

Paulus *abbas Palaciolensis in Castella veteri Hispaniæ* 353 f

Paulus *Florentinus scripsit de Origine Ordinis Servorum B. Mariæ et illustribus ejusdem viris* 666 e

Paulus *diaconus scripsit libellum de episcopis Metensibus* 40 a b

Paulus *Samosatenus hæreticus ab imperatore ethnico coactus est judicio Sedis Apostolicæ parere* 585 e

Peregrinis (*Alexander de*) *presbyter Brixiensis Martyrologium edidit* 406 a

Peregrinis (*Bartholomæus de*) *edidit Vineam sacram Bergomensem* 737 e f

† Peregrinus *episcopus Autissiodorensis et martyr* 488 f

Peretti (*Joannes Baptista*) *concinnavit catalogum episcoporum Veronensium* 596 d

Perona (*Gaufredus de*) *discipulus S. Bernardi Claravallensis abbatis* 140 d e, 141 a b f

Perpetuus *antistes Turonensis* 611 a

Petramalius (*Guido*) *episcopus Aretinus* 478 e, 480 e

Petrarcha (*Franciscus*) *doctrinam S. Bernardi admiratur* 232 e

Petreius

Petreius (Theodorus) scripsit Bibliothecam Cartusianam 222 e
† Petrus martyr ex Ordine Prædicatorum 670 f, 671 f, 672 a, 684 b
† Petrus Damianus errans corrigitur 506 b c, 756 f, 757 b
† Petrus antistes Tarentasiensis 238 d, 247 b, 489 b
Petrus patriarcha Alexandrinus 814 b
Petrus archiepiscopus Cusentinus 100 c
Petrus episcopus Asturicensis in Hispania 315 a d
Petrus episcopus Papiensis, ad quem S. Bernardus abbas scripsit 149 a
Petrus Generalis Ordinis Servorum B. Mariæ gesta S. Philippi Benitii olim collegit 655 c 712 d e
Petrus episcopus Compostellanus 249 f
Petrus episcopus Salvanectensis anathemate percussus 241 d
Petrus antistes Kioviensis 744 d
Petrus Cellensis abbas, et postea episcopus Carnotensis 229 c
Petrus ex Ordine Cisterciensi abbas in Gotlandia 361 e f
Petrus monachus Malleacensis scripsit Historiam abbatiæ Malleacensis 786 d
Petrus Tolosanus S. Bernardi discipulus 115 d e
Petrus Cavensis usum mitræ ab Urbano II Pontifice oblatum reverenter et generose contempsit 101 c
Petrus abbas Trenorciensis 72 d
Petrus diaconus Cassinensis ab eminentissimo Baronio redarguitur 139 f, 140
Petrus a sancto Juliano edidit Historiam Trenorciensis monasterii 69 f
Philippinus (Joannes Antonius) reverendissimus Carmelitarum Generalis 406 d
Philippus IV rex Galliæ 238 b
Philippus IV rex Hispaniæ 253 c
Philippus nonus episcopus Hierosolymitanus 555 c
Philippus monachus Claravallensis collegit quædam S. Bernardi miracula 331 et seqq.
Philotheus scriptor Ordinis Cisterciensis quo tempore floruerit 211 b c d. Scripsit Acta S. Bernardi 250 b
Photius famosus schismaticus Græcus corrigitur 512 b
Piazza (Bartholomæus) scripsit Hemerologium Romanum 403 c
Piccolomineus (Ambrosius) unus ex primis sociis B. Bernardi Ptolomæi 477 f, 479 f, 487 b
Picolomineus (Cælius) archiepiscopus Senensis et S. R. E. Cardinalis 468 a, 472 a
Picus (Joannes Franciscus) Comes Mirandulæ S. Bernardum magni faciebat 230 b
Pintus (Jacobus) S. J. conscripsit Opus de Christo crucifixo 628 b
Pippinus Caroli magni filius 401 c
Pippinus Heristallensis regiam Francorum domum gubernavit 843 b
Pithœus (Nicolaus) lectione S. Bernardi multum delectabatur 232 e f
Pitseus (Joannes) edidit Opus de illustribus Angliæ scriptoribus 100 c 795 b
Pius II Pontifex 482 c, 484 f, 485 a, 486 a
† Pius V Pontifex laudat scripta S. Bernardi abbatis Claravallensis 228 b. Aliquas indulgentias antea concessas revocavit 721 a
† Placidus discipulus S. Benedicti 320 e, 322 b
Platus (Hieronymus) S. J. variis elogiis exornat S. Bernardum 232 c d
Pocciantius (Michaël) vulgavit Chronicon Ordinis Servorum B. Mariæ 656 d, 707 c, 712 et seqq.
Pocockius (Eduardus) Annales Alexandrinos Eutychii ex idiomate Arabico Latinos fecit 579 c
Pommerayus (Franciscus) Gallice conscripsit historiam Præsulum Rothomagensium 640 d e. Etiam Historiam abbatiæ S. Audoëni 794 b et seqq.
Pontius abbas Cluniacensis 134 f
Pontius S. Cypriani diaconus scripsit ejus Acta, quæ ab aliis interpolata sunt 764 f, 765 a b
Poppo abbas Stabulensis 845 f, 852 b, 854 d
Populonia (Joannes Baptista) scriptor antiquus ex Ordine Prædicatorum 466 f, 467 a
Porta (Ardicinus de) ex S. R. E. Cardinale monachus Olivetanus 487 a
Porterus (Franciscus) Romæ edidit compendium Annalium Hiberniæ 627 c
Portianus abbas an ab altero ejusdem nominis sit distinguendus 782 f, 783 a b d
Portis (Bernardus de) Cartusianus abbatem Bernardum impulit ad explicanda Cantica Canticorum 155 a b c
Possinus (Petrus) S. J. nobis communicavit Acta S. Amatoris 24 b. Varia de Sanctis ad majores nostros misit 451 b
Pot (Petrus) fundavit Antverpiense monasterium sancti Salvatoris 4 f, 5 a
Prætextatus antistes Rothomagensis 640 b, 642 e f
Pragmatius episcopus Augustodunensis 781 a
Pratis (Raynaldus de) archiepiscopus Rhemensis 239 a
Probianus præsul Bituricensis 492 b
Procopius historicus, qui scripsit de ædificiis Justiniani imperatoris 569 c
Proculeianus episcopus Auscensis 642 c
† Proculus episcopus Veronensis 400 d
Prosper Aurelianensis episcopus 617 c, 623 d
Prudentius (Aurelius) martyrium Massæ candidæ seu trecentorum martyrum describit 762 e f, 763 et seqq.
Ptolomæis (Christophorus de) episcopus Suanensis 477 a
Ptolomæus (Minus) pater B. Bernardi Ptolomæi 470 b, 475 e
Ptolomæus (Germanicus) scripsit elogia B. Bernardi Ptolomæi consanguinei sui 468 a, 471 f
Ptolomæus (Marius) posthuma patrui sui scripta prælo vulgavit 468 a
Publius episcopus Atheniensis 396 c
Puccinellus (Placidus) scripsit Italicam S. Andreæ Scoti Vitam 539 c, 540 et seqq.

Q

† Quadratus episcopus Atheniensis 396 c
Quintanadueñas (Antonius) S. J. scripsit de Sanctis Toletanæ diœcesis 535 c
Quiros (Ludovicus Bernardus de) primarius professor sacræ Scripturæ 253 f

R

Raderus (Matthæus) S. J. illustravit Sanctos Bavariæ 649 c
Rado frater S. Audoëni 797 a b c, 806 c, 811 b c
Radulfus Comes Viromanduorum 241 d

Radulphus

Radulphus *abbas Gemblacensis* 395 d
Rainaldus *archiepiscopus Remensis moritur* 240 f
Rainaldus *socius S. Bernardi abbatis Claravallensis, et postea Fusniaci abbas* 122 f, 149 e
Rainardus *Montis Barri dominus, et S. Bernardi abbatis avunculus* 103 b
Raissius *(Arnoldus) scribit de sanctis Belgis vel qui in Belgio fuerunt* 209 a. *Asserit, caput S. Audoëni in Belgio conservari* 803 d c
Ramirus *vel* Ranimirus *ex monacho factus est rex Aragoniæ* 458 f
Ramnulfus *abbas Doratensis* 287 b, 289 c d
Ranutius *vel* Raynuccius *episcopus Volaterranus* 485 c, 487 f
Raymundus *episcopus Mimatensis* 437 c e
Raynaldus *abbas Cussinensis, et S. R. E Cardinalis* 450 e f, 451 a
Raynaldus *Tolosanus S. Bernardi discipulus* 115 d
Raynaudus *(Theophilus) S. J. præter alia scripsit Hagiologium Lugdunense* 562 b
Raynerius *Senensis abbas generalis Congregationis Olivetanæ* 473 b, 487 b
Raynoldus *(Joannes Baptista) canonizationem B. Bernardi Ptolomæi impetrare conatus est* 464 f. *Postea evectus est ad cathedram Lucensem* 465 b
Reginbaldus *episcopus in Germania* 399 b
Regnobertus *episcopus Baiocensis* 396 c
Reinardus *antistes Halberstadensis* 51 e, 52 e
Reinardus *episcopus Leodiensis* 852 a, 854 d
Relandus *(Petrus) edidit Fastos consulares* 570 b
Renaudotius *(Eusebius) edidit historiam patriarcharum Alexandrinorum* 579 e f, 581 et seqq.
† Restitutus *primus episcopus Tricastinus* 592 e f
Ribera *(Joannes de) archiepiscopus Valentinus in Hispania* 461 b
Ricardus *episcopus Baiocensis* 824 b c
Ricasoli Baroni *(Fandolfus) Vitam S. Philippi Benitii tribus libris complexus est* 657 b
† Richardus *episcopus Adriensis in Apulia* 396 c d
Richardus *abbas Lobiensis* 851 c d. *Transit ad Virdunense S. Vitoni monasterium* 852 b
Richardus *abbas S. Albani in Anglia* 60 c d
Richardus I *Normanniæ Dux* 803 d, 823 d, 824 d
Richardus *Fontanensis in Anglia abbas* 143 a
Richelieu *(Alphonsus) præsul Aquensis propria suæ diœcesis Officia edi jussit* 591 c
Ricultus *Rothomagensis abbas S. Audoëni* 802 d. *Postea præsul Rothomagensis* 823 b, 824 d
Riothamus *rex Britonum* 612 c
Roa *(Martinus de) S. J. scripsit de martyribus Cordubensibus* 97 c
Roberti *(Joannes) S. J. fuse conscripsit Vitam et miracula S. Huberti* 858 a
Robertus *abbas S. Michaëlis in Periculo maris Ordinis Benedictini* 230 d
Robertus *ex Ordine Cisterciensi primus abbas Dunensis in Flandria* 240 f, 325 a, 327 e
B. Robertus *abbas Molismensis* 237 b
Robertus *abbas Vallicellensis* 372 b
Robertus *S. Bernardi consanguineus et abbas Domus Dei* 240 d
Robertus *rex Francorum* 103 d
Robertus, *cognomine Danus, filius Richardi Ducis Normanniæ* 824 b
Roccaberti *(Joannes Thomas de) Magister generalis Ordinis Prædicatorum* 721 f, 722 a
† Rochus *salutarem fontem excitavit* 717 b, 719 a
Rodesheim *(Jacobus de) abbas vigesimus primus cœnobii Steinfeldensis* 4 d
Rodulfus *abbas Mosomensis* 858 b
Rogerius *episcopus Lexoviensis* 824 b f
Rogerius *rex Siciliæ* 162 d
Rogerius *abbas monasterii Trium fontium* 275 c 277 a
Rollo *Dux Normannorum ad fidem Christianam conversus est* 802 f, 820. *Reliquias S. Audoëni honorifice transferri jussit* 821 et seqq.
Roscia *filia S. Sidonii Apollinaris* 602 d
Rosso *(Felix de) scriptor ex Ordine Prædicatorum* 723 b
Rota *(Claudius a) scripsit notas ad pseudo-Luitprandum* 249 f
Rotbertus *Comes Parisiorum Rollonem Ducem Normannorum ad fidem Christianam conversum nomine suo appellavit* 802 f
Rotildis *vel* Crotildis *aliis* Doda *regina Francorum* 809 a f
Rotoldus *episcopus Ebroïcensis ad cathedram Rothomagensem transiit* 197 e
Rudolphus *Habspurgi et Holsatarum Comes eligitur rex Romanorum* 692 b, 693 b
Rufinus *presbyter Aquileiensis S. Hieronymo fuit coævus* 18 e
Rufus *archiepiscopus Cusentinus* 100 c
Ruinartius *(Theodericus) Acta Martyrum sincera edidit* 425 c, 427 e. *Insuper illustravit historiam Wandalicæ persecutionis* 628 c
Ruricius *præsul Lemovicensis* 611 c d e f, 616 f, 622 c
Rus-puerta *(Franciscus) scripsit Historiam ecclesiasticam diœcesis Giennensis* 424 b
Ruthardus *archiepiscopus Moguntinus* 52 e

S

Sacci *(Carolus) doctor theologus Parisiensis* 231 c d
Saenz de Aguirre *(Josephus) S. R. E. Cardinalis fabulas quorumdam pseudo-scriptorum Hispanorum refellit* 415 c d e f, 428 f, 429 a, 565 d e
Salazar *(Joannes Tamayus de) Martyrologus Hispanus multas fabulas confinxit* 424 c d e, 428 e, 535 b, 563 d et seqq., 594 e f, 595, 621 c d e f, 753 f, 754 a b c d
Salicetus *(Nicolaus) scriptor Ordinis Cisterciensis* 211 a d
Sammarthanus *(Dionysius edidit tomum primum novissimæ Galliæ Christianæ* 435 et seqq.
Sampson *archiepiscopus Rhemensis* 190 c, 319 c, 331 a
Sampson *abbas in Hispania* 397 a
Sanderadus *aut* Sandradus *abbas Gladbacensis non videtur publice coli* 742 c f
Sanderus *(Antonius) edidit Flandriam illustratam* 169 f
B. Sausedonius *vel* Senensis *(Ambrosius) ex Ordine Prædicatorum* 729 a, 731 b c
Sartorius *(Augustinus) scriptor Ordinis Cisterciensis* 206 d
Saturninus *episcopus Veronensis* 401 b
Sausseyus *(Carolus) scripsit Annales ecclesiæ Aurelianensis* 793 f
Savaro *(Joannes) scripsit de Originibus Claromontanis* 448 d. *Opera S. Sidonii edidit* 597 et seqq.
Schelstrate *(Emanuel a) scripsit de antiquitatibus ecclesiasticis* 533 f

Scolanus (*Gaspar*) *scripsit Historiam Valentinam Hispanice* 452 b
Seguinus (*Philippus*) *scripsit de Sanctis ac Beatis Ordinis Cisterciensis* 369 e f
Semprimgham (*Gilbertus de*) *consilio S. Bernardi instituit novum Ordinem in Anglia* 157 a
Seneca *decimus episcopus Hierosolymitanus* 555 c f
Serlo *abbas Saviniacensis* 242 e
Sergius II *Papa Romanus* 405 d, 406 c
Seronatus *Arverniæ tyrannus vel oppressor* 604 d e
Severa *Philippi imperatoris uxor* 507 e
Severiana *filia S. Sidonii Apollinaris* 602 b c
† Severus *præsul Trevirensis* 41 a
Severus *imperator Majoriano interfecto successit* 603 c d
Sigebertus *Gemblacensis in Brabantia monachus et scriptor ineunte sæculo* XII *floruit* 34 f
Sigefridus *episcopus Genuensis* 239 c
Sigismundus *Romanorum imperator* 486 a
Sigismundus *rex Burgundiæ quando regnare cœperit* 777 b
† Sigo *Claromontensis episcopus* 448 e f
Silvius *Florentinus generalis abbas Congregationis Olivetanæ* 473 b
Silvius (*Andreas*) *Benedictinus Marchianensis edidit synopsin Historiæ Franco-Merovingicæ* 231 f
Simeon *Dunelmensis scriptor Anglus* 58 c, 60 a
Simon *Noviomensis episcopus anathemate percussus* 241 d
Simon *abbas Caziaci corpus S. Bernardi amici sui invisit* 225 b c d
Simon *primus istius nominis, et ordine nonus abbas Aquicinctinus* 353 e f
† Simplicius *antistes Bituricensis* 610 f, 612 b
Simplicius *episcopus Veronensis* 401, 596 e
Simplicius *episcopus Æduensis* 497 f
Sirmondus (*Jacobus*) *S. J. Opera S. Sidonii Apollinaris edidit ac illustravit* 598 et seqq.
Sixtus II *Pontifex Romanus* 582 c
Sixtus *Senensis scriptor ex Ordine Prædicatorum* 232 b c
Sollerius (*Joannes Baptista*) *edidit tractatum de patriarchis Alexandrinis* 580 a, 582 f
B. Sosteneus (*Gerardinus*) *unus ex septem primis fundatoribus Ordinis Servorum B. Mariæ* 660 d, 665 a b
Spedus (*Joannes*) *edidit Theatrum Britannicum* 633 b c
Steil (*Fridericus*) *Germanice edidit Viridarium Sanctorum Ordinis Dominicani* 3 d
† Stephanus *rex Hungariæ* 5 e f
† Stephanus *tertius abbas Cistercii* 262 c, 263 b
Stephanus *Angliæ rex* 62 a, 246 e
Stephanus *episcopus Parisiensis* 131 d
Stephanus *episcopus Minatensis* 436 f, 437 a e
Stephanus *abbas publici Montis, qui etiam abbas S. Laurentii vocatur* 855 c, 858 a
Stephanus *discipulus S. Bernardi, et postea S. R. E. Cardinalis* 292 e, 294 d
Strada (*Antiochus*) *scripsit librum, cui titulus est* Spongia Sardorum 415 b
Suercherus *rex Sueciæ* 180 d
Sugerius *abbas S. Dionysii* 128 f, 129 a, 216 c
Surius (*Laurentius*) *Cartusianus collegit Vitam Sanctorum* 664 c
Suso (*Henricus*) *scriptor ex Ordine Prædicatorum* 232 a
Syagrius *episcopus Veronensis* 596 e
† Sydonius *genere Scotus fundavit monasterium in Gallia* 817 b, 818 d
Symeon *secundus episcopus Hierosolymitanus* 555 e
Syncellus (*Georgius*) *scriptor Græcus* 508 e f

T

Taegius (*Ambrosius*) *scriptor ex Ordine Prædicatorum* 723 d, 725 a, 728 c
Taillepied (*Natalis*) *scripsit de antiquitatibus urbis Rothomagensis* 641 c
Tancreda (*Fulvia*) *mater B. Bernardi Ptolomæi* 475 e
Tartarus (*Petrus*) *ex Congregatione Olivetana S. R. E. Cardinalis* 487 a
Tattus (*Primus Aloysius*) *conscripsit Martyrologium Novocomense* 525 b c et seqq.
† Ternanus *Pictorum in Britannia episcopus* 774 b
Tescelinus *S. Bernardi abbatis pater, vir nobilis et pius* 102, 103 f, 104 a b, 117 b c. 257 f
Theobaldus *archiepiscopus Cantuariensis* 184 d e
Theobaldus *Comes Campaniæ amicus S. Bernardi Claravallensis impense laudatur* 293 c d et seqq.
Theodelinus *abbas Malleacensis* 790 e, 791 c d
Theodericus *rex Francorum* 809 a f
Theodericus *vel* Deodericus *episcopus Metensis* 34 a b c d
Theodericus *episcopus Virdunensis* 857 d, 858 b
Theodericus *Campensis abbas et testis oculatus miraculorum S. Bernardi* 338 d, 339 e et seqq.
Theodericus II *abbas Andaginensis* 858 d, 861 c
Theodericus I *Comes Barri* 320 a
Theodoricus *monachus Rothomagensis versibus Leoninis scripsit Vitam S. Audoëni* 795 e f
† Theodorus *Cyrenensis episcopus S. Lucium exemplo suo ad martyrium excitavit* 28 b c f
Theodwinus *episcopus Leodiensis* 853 e f, 854 e 859 d, 861 f
Theonas *episcopus Arianus Marmaricæ* 584 c
Theonas *episcopus Cyzicenus in Hellesponto* 584 d e
Theophilus *patriarcha Alexandrinus* 580 e
† Thomas *de Aquino laudat virtutes et scripta S. Bernardi abbatis* 228 e f. *Quo tempore natus fuerit* 729 a, 731 b, 734 f, 736 e
Thomas *abbas Villariensis in Brabantia* 361 b
Thomas *Prior S. Victoris Parisiensis pro justitia perimitur* 239 e
Tietmarus *abbas Hemelsverdhusensis* 41 e f
Tigernacus *Cluineosensis episcopus in Hibernia* 625 e, 627 d
Tilpinus *præsul Rhemensis* 517 f, 518 f
Timmermans (*Bernardus*) *ex Ordine Cisterciensi synopsin miraculorum S. Bernardi collegit* 365 d
Timotheus *episcopus Alexandrinus* 397 d
Tinmuthensis (*Joannes*) *scriptor Anglus* 58 a b
Tissier (*Bertrandus*) *edidit Bibliothecam Patrum Cisterciensium* 124 c
Tobias *quintus episcopus Hierosolymitanus* 555 c
Torfæus (*Thormodus*) *scripsit Historiam Orcadum insularum* 2 f
Torniolus (*Evangelista*) *episcopus Tiphernensis* 487 a
Totila *famosus Gothorum rex* 543 b, 544 c
Trasamundus *rex Wandalorum* 632 e
Trebellius *Pollio historicus antiquus* 404 c

Tudertinus

Tudertinus *(Dominicus) gesta S. Philippi Benitii soluta oratione conscripsit* 655 f

Tullius *(Servius) rex populi Romani* 600 d

Turre *(Philippus a) scripsit dissertationem de Colonia Forojuliensi* 411 c f, 412 b

Turstinus *Eboracensis in Anglia archiepiscopus* 143 a b

U

Ubaldinis *(Octavianus de) S. R. E. Cardinalis* 684 c

Ubaldus *nobilis vir Ordinem Servorum B. Mariæ ingreditur* 698 b. *An hic catalogo Beatorum adscriptus sit, dubitatur* 698 d

Ubertinus *(Guilielmus) episcopus Aretinus* 680 c, 681 c

Urbanus II *Pontifex* 237 c

Urbanus V *Pontifex* 485 d

Ursio *abbas S. Dionysii Rhemensis* 239 b

Ursinus *(Joannes) S. R. E. Cardinalis sub nomine Nicolai III ad Pontificatum Romanum evectus* 696 d

V

Valerianus *episcopus Abbenzæ civitatis in Africa* 631 c

Valerianus *imperator a Persis captus est* 439 b

Valerianus *fuit censor Romæ sub imperatore Decio* 404 c d

Valerius *(Augustinus) episcopus Veronensis scripsit de antiquis ecclesiæ suæ monumentis* 400 b c

Vanflebius *(Joannes Michaël) Dominicanus scripsit Historiam ecclesiæ Alexandrinæ* 513 b

† Veredemus *episcopus Avenionensis* 636 f, 637 et seqq.

Verinus *(Ugolinus) postea Leo X Pontifex carmen in honorem S. Philippi Benitii composuit* 656 b c

Verona *(Franciscus de) vir pietate conspicuus ex Congregatione Olivetana* 487 c

Victor *episcopus Gauvaritanus in Africa* 632 d e

Victor *episcopus Narensis in Africa* 632 d e

Victor *vel* Victorius *fere individuus comes S. Philippi Benitii in itinere* 673 e, 674 f

Victor *(Sextus Aurelius) scripsit opusculum de Cæsaribus* 426 a

Victorius *Comes, qui sub Eurico Gothorum rege Arverniam gubernavit* 617 b c d

Vienna *(Joannes de) archiepiscopus Remensis* 577 b d

Vignierius *(Hieronymus) edidit Supplementum Operum S. Augustini* 764 b

Villalpandus *(Bernardus) scriptor Ordinis Cisterciensis* 211 a d

Villanus *(Matthæus) historicus Italus* 540 e f

Villanus *(Philippus) historicus Italus* 540 e f

† Vincentius *dicitur fuisse primus apostolus et episcopus Mevaniensis urbis* 719 c e

Vinetus *(Elias) scripsit commentarios in Opera Ausonii Burdigalensis* 17 b

Visch *(Carolus de) scriptor ex Ordine Cisterciensi* 120 f

Vitalis *vel* Vitus *primus Lituaniæ episcopus ex Ordine Prædicatorum* 490 d

Vitalis *(Ordericus) scriptor historiæ ecclesiasticæ circa medium sæculi* XII *obiit* 66 f. *Quo tempore historiam illam absolverit* 154 c

Vitellescus *(Joannes) S. R. E. Cardinalis* 719 f

Vitriaco *(Jacobus de) conscripsit Historiam Hierosolymitanam* 134 b. *Laudat Opera S. Bernardi abbatis* 228 d. *Scripsit Vitam B. Mariæ Ogniacensis* 159 f

Volaterranus *(Andreas) scriptor ex Congregatione Olivetana* 487 c

Vossius *(Gerardus) Præpositus Tungrensis* 236 b

Vultrogodis *regina Francorum et Childeberti I uxor* 788 d e

W

Walcandus *episcopus Leodiensis* 843 b, 858 c, 861 c

Walleramnus *vel* Gualerannus *abbas Lobiensis* 853 c, 854 e

Walterus *vel* Gualterus *antistes Cabilonensis* 237 c

Waltmannus *Antverpiæ abbas ex Ordine Præmonstratensi* 122 a, 144 f

Waræus *(Jacobus) eques auratus et scriptor Hibernus* 537 f

Waratto *Major-domus in Francia* 799 d, 809 a f

Warthonus *(Henricus) addidit appendicem scriptoribus ecclesiasticis Cavei* 634 f

Wassebourg *(Richardus de) scripsit de Antiquitatibus Galliæ Belgicæ* 375 c

Wemyss *(Patricius Ninianus) S. J. nobis Ms. Menologium Scoticum communicavit* 773 b

Wenso *vel* Gonso *abbas Florensis* 855 c, 858 b

Wido *vel* Guido *episcopus Bellovacensis* 576 e f

Wiggerus *abbas in Trevirensi sancti Maximini monasterio* 41 d

Willelmus *patriarcha Hierosolymitanus* 181 b

Willelmus *abbas monasterii Villariensis in Brabantia* 372 a b

Willelmus VIII *Comes Pictaviensis* 458 f

Willelmus II *rex Angliæ* 280 c

Wilson *(Joannes) Martyrologus Anglus corrigitur* 633 e f

Wiltheim *(Alexander) S. J. multa nobis circa Sanctos subministravit* 319 f

Witfordus *(Richardus) edidit Martyrologium Anglicum* 634 c d

Y

Yepesius *(Antonius) eruditus scriptor Hispanus Ordinis Benedictini* 203 e

Z

Zacagnius *(Laurentius Alexander) Vaticanæ bibliothecæ præfectus* 751 f

Zacchæus *publicanus perperam confunditur cum S. Amatore Cadurcensi* 18 b c, 25 c d

Zachæus *ecclesiæ Cæsareensis episcopus* 18 e

† Zacharias *pater S. Joannis Baptistæ habet Venetiis monasterium sui nominis* 769 c, 770 d e f

Zeno *episcopus Veronensis* 401 b

Zeno *imperator quando sit mortuus* 620 d

Zenobius *episcopus Fæsulanus* 541 c

INDEX

INDEX TOPOGRAPHICUS

A

Abrincensis urbs 80 f
Achyron. *Vide* Aquilona
Adane *(vulgo Aden)* urbs Arabiæ 508 d e
Adura *(vulgo Aire)* olim Vicus-Julii oppidum Galliæ 70 c
Ædua. *Vide* Augustodunum
Æduense territorium antiquum et hodiernum 262 c
Ægæ, *seu* Ægææ urbs Ciliciæ. *SS. Claudius, Asterius, Neon, Domnina et Theonilla MM.* 567
† Ægidii oppidum in Septimania *unde nomen traxerit* 861 c
Æsia. *Vide* Isera
Alligeniense in Belgio cœnobium. *Traditio est, S. Bernardum abbatem Claravall. a Deipara Virgine ibidem salutatum fuisse* 208 f
Africa, *in qua S. Victor conf., et Vitensis episcopus* 628
Alba *(l'Aube)* fluvius Galliæ 265 d
Aldenbergense cœnobium in Germania 557 f. Alterum ejusdem nominis in Flandria, *perperam a neoterico cum priore confusum* 558 a
Alexandriæ *Pristus, Sevus etc. MM.* 423 a. *S. Theona vel Teuna ibidem ep.* 579
Alla pagus Ducatus Luxemburgensis. *Ubi colitur S. Maurus presb.* 517 a
Alpense monasterium in diœcesi Gebennensi, *Cisterciensibus aggregatum* 277 b
Alpes Juliæ 858 c
Alvernia *vel* Arvernia Galliæ provincia 831 a
Alzira oppidum Hispaniæ. *S. Bernardus martyr ord. Cisterc.; item Gratia et Maria VV. et MM.* 452
Ambleva *vel* Amblevia fluviolus in Belgio 854 d
Andaginense monasterium in Belgio, *al.* S. Huberti dictum, *abbatem habuit B. Theodericum* 843
Andegavensis provinciæ situs 89 c
Andegavum urbs Galliæ 791 d
Anderitum, olim civitas, nunc vicus, *Javoux dictus*, in Gallia. *S. Privatus ep. et M.* 434 d
Andra *vel* Andria, urbs regni Neapolitani 840 a
Anglia. *S. Sigfridus abbas* 536 b
Annicium. *Vide* Podium S. Mariæ
Ansion, locus in provincia Pictaviensi 87 c
Antiochiæ in Syria *SS. Bonosus et Maximilianus vel Maximianus MM.* 425 b. *SS. Donatus, Restitutus, Valerianus, Fructuosa, et 12 alii MM.* 590
Antiochiæ nomine urbes variæ 590 b
Apenninus mons Italiæ 689 d f
Aquæ-sextiæ in Provincia. *S. Cedonius vel Sidonius conf. et ep., ut fertur* 591
Aquileia, civitas Italiæ, nunc excisa 750 c
Aquilona, *seu* Achyron, locus circa Nicomediam, *ubi Constantinus Magnus baptizatus est* 431 f, 433 a
Arduenna silva. *B. Theodericus* 843
Arvernæ, *nunc* Claromons, urbs Galliæ. *S. Sidonius Apollinaris episc. S. Avitus ep.* 444 b, 597 a
Asper-mons castrum 380 c
Asta urbs Italiæ 410 c, 411 c
Augia, cœnobium in Germania 315 c
Augustodunum urbs Burgundiæ. *S. Symphorianus M.* 491 a. *S. Flavianus ep.* 643
Austria *vel* Austrasia pars Galliæ 809 c
Autissiodorum urbs Galliæ 781 b

B

Baiocæ *vel* Baiocum *(vulgo Bayeux)* urbs Normanniæ 824 d
Balgentiacum *seu* Baugentiacum *(Baugency)* urbs Galliæ 308 c
Balneoregium civitas Etruriæ in Italia. *S. Aldrovandus episc.* 549 a
Banna flumen Hiberniæ 627 f
Barrum ad Sequanam *(Bar sur Seine)* opp. non ignobile in Lingonibus 317 e
Barrum-Ducis opp. 56 c
Barrum super Albam opp. Galliæ 316 b
Bedonia *(vulgo la Boulogne)* fluvius 89 d
Belsinnaca insula 816 f
Benebarnum, olim urbs, nunc provincia. *S. Julianus ep.* 441, 442
Beneventum urbs Italiæ 410 b, 411 c
Bergendensis tractus, *seu* Vergendensis 98 c
Berotti pagus Italiæ 729 f, 731 d
Bersack, quæ olim Carthago in Africa 689 f
Bevagna. *Vide* Mevania
Binchium opp. Hannoniæ 209 f
Bizya in Thracia ubi sita 30 a
Bodobriga *seu* Boppardia, urbs Germaniæ, *ubi sancti Martyres anonymi sunt inventi* 556
Boppardia. *Vide* Bodobriga
Bostra Arabiæ metropolis 508 b d
Brena castrum in Campania *(vulgo Brienne)* 317 c j
Briegius pagus in Gallia *(vulgo la Brie)* 812
Briossium, *seu* Brigiosum *(vulgo Brioux)* in Pictonibus 95 c
Brixiæ in Insubria Italiæ *B. Bartholomæus a Foresto* 713
Brunvillare cœnobium 319 a f, 340 c, 341 f
Bullencuriense cœnobium *(vulgo Boulencourt.) B. Ascelina virgo* 650 b c
Burdemons *(vulgo Bourlemont)* castrum 316 a, 317 e
Burdigala urbs Galliæ 284 b. *S. Leontius epi c.* 242 a
Burguliense cœnobium 790 d, 791 d
Burgum S. sepulcri Italiæ opp. 689 e
Burgundia. *S. Altigianus et Hilarinus monachi et MM.* 647 b
Bursfeldense cœnobium 52 c

C

Cadurcum *(vulgo Cahors)* urbs Galliæ 313 c
Cæsaraugusta urbs Hispaniæ 858 f, 861 d
Caino. *Vide* Chinonium
Campaniam Galliæ *multis miraculis illustrat S. Bernardus Claravall. abbas* 344, 345, 346
Candeledæ in Hispania *S. Bernardus monachus Cisterc.* 369 a
Cari-loci *(vulgo Charlieu)* monasterium 141 c
Carnotum, *vel* Carnutum *(vulgo Chartres)* urbs Galliæ 824 c
Cartusia, *unde sic dicta* 298 d
Casale *seu* Casalium, civitas in Italia. *S. Natalis presb. et conf.* 409
Castellio ad Sequanam urbs Galliæ 259 f
Castrum Nantonis, opp. Galliæ *(vulgo Chasteau Laudon)* 271 c
Castrum-villarium *(vulgo Chateau-villain)* 311 c, 313 b
Catarracton *seu* Caturactonium urbs Angliæ 63 b c
Cenomani in Gallia. *S. Tenestina virgo* 791
Cephalenia insula, etiam Samus dicta 769 f et seqq. 772 e
Chableia vicus 317 e, 318 a
Chaleta vicus *(vulgo Charletre)* 316 c
Chinonium *(Chinon)* castrum Galliæ. *S. Maximus abb. et conf.* 55 a
Chrysopolis. *Vide* Vesontio
Ciberis nomen loci ignoti 523 c
Cistertium abbatia in Ducatu Burgundiæ, *variis notitiis illustratur* 111 e
Civalitana urbs 412 e, 413 e
Clamiceium opp. in Gallia 311 e, 813 c
Clara-vallis abbatia *S. Bernardi regimine, virtutibus ac prodigiis nobilitata; ejusdem situs, fundatio, et elogia* 112
Clara, vicus Angliæ 840 d
Clari-fontis monasterium 195 f
Claromons. *Vide* Arvernæ
Claudiopolis, nomen plurium urbium 766
Claudiopolis in Honoriade provincia. *S. Tation M.* ibid.
Clipliacum *(vulgo Clichy)* vicus Galliæ 809 f
Cluniacum *(Clugny)* pagus Galliæ : *ubi abbatia percelebris* 273 e
Colcestra *seu* Colcestria urbs Angliæ 839 d, 840 d
Compsa *(vulgo Conza)* civitas Italiæ. *S. Herbertus archiepisc.* 100
Comum *vel* Novocomum urbs Italiæ 530 b
Cona opp. in Gallia 313 b
Conaldus *(vulgo Cunaud)* prioratus 92 c, 93 a
Confluentia opp. 338 f
Constantia urbs Germaniæ 315 c
Constantinensis pagus *(vulgo le Coutantin) pars* Normanniæ 835 e
Constantinopolis. *S. Callinicus I patriarcha* 644
Corbeia urbs Galliæ, et monasterium ibidem 95 d
Corduba, mons in Lusitania 58 f
Corduba, urbs Hispaniæ. *SS. Leovigildus et Christophorus MM.* 97
Cremona urbs Italiæ 286 c
Crux S. Leufredi, monasterium 816 f
Cualanni Hiberniæ populi 627 e

D

Deense monasterium 72 a b, 87 b
Deppa *(vulgo Dieppe)* opp. Galliæ 70 f
Derria *(alias Londonderry)* urbs Hiberniæ 624 c
Doningen vicus in territorio Constantiensi 315 d
Doratum *seu* Scotorium abbatia 289 c
Dunensis in Flandria abbatia; *quæ postea Brugas translata* 170 a. *Robertus abbas Dunensis, post obitum S. Bernardi fuit abbas Claravallensis* 325 a. *Quod Dunas Furnenses adierit S. Bernardus abb. Claravall., varia memorant testimonia* 169 d e f
Dunensis tractus in Gallia 816 f

E

Edessa urbs in Mesopotamia, altera in Macedonia 319 f, 320 a
Eliberis. *Vide* Illiberis
Elusa, *alias* Eluza, Heluza *(nunc Euse)* urbs Galliæ 70 a b

F

Fabricæ *(vulgo Forges)* pagus 95 e
Fæsulæ urbs diruta in Etruria : *prope quam S. Andreas conf.* 539
Farsæ monasterium 304 c
† Filiberti monasterium. *Vide* Deense
Firmitas ad Albulam *(vulgo la Ferté sur Aube)* opp. Galliæ 271 c
Fiscannense monasterium 815 e, 816 e
† Florentini opp. 319 a, 320 a
Fontanæ, castrum in Burgundia, *vel* Fontes *(vulgo Fontaines) locus natalis S. Bernardi Claraval. abb.* 101 c
Forma Trajani locus Romæ 498 e f
Forum-Julii civitas Italiæ. *SS. Donatus, Romulus, Sylvanus, et Hermogenes MM.* 411 c
Forum Trajani in Sardinia 417 d
Francofurtum ad Oderam 689 f
Francofurtum ad Mœnum 315 c, 332 a
Fuldense monasterium 854 f
Fundis in Latio *S. Paternus M.* 402 b
Furcæ, portus 84 b
Fusniacensis abbatia 272 a, 274 a

G

Gabalitana *seu* Gavalitana regio in Gallia 439 b
Gallobelgicam *transiens S. Bernardus Clarav. abb. variis ibi miraculis coruscat* 342 d et seqq.
Garganus mons 830 f, 853 e, 854 e
Gelling *olim* Gedlingum in Anglia locus 64 c
Gemblacense cœnobium 342 f, 344 d, 393 c
Gemblacum opp. Brabantiæ 393 c
Gemmeticense monasterium 76 c, 77 c, 822 c
Germaniæ *loca varia sacris prædicationibus ac miraculis illustrat S. Bernardus Clarav. abb.* 192, 193, 194, 195
Girwense S. Pauli in Anglia monasterium 536 f
Granceium *seu* Granciacum *(vulgo Grançay)* castrum 262 d
Grandimontensis abbatia 292 c
Gualdum castrum Italiæ 737 a

H

Halo insula. *S. Bassa M.* 417 b
Hebidilica terra *vel* comitatus Herbidilicus 87 b
Herius *seu* Herus (*vulgo Heis*) insula Galliæ. *S. Filibertus abb.* 66 a, 66 a
Hibernia: *in qua S. Eugenius vel Eogainus episcopus Ardstrathensis* 624 b
Hieracii in Calabria *S. Antonius monachus, item beatus forsan Nicodemus monachus et conf.* 648
Hierosolyma. *S. Zacchæus vel Zacharias episc.* 555
Hispania. *SS. Julius, Julianus, Vincentius, Augurius, Eulodius MM.* 424 a. *SS. Fabricianus et Philibertus MM.* 535
Hoium. *Vide* Huum
Honfleur opp. Normanniæ 70 e
† Huberti monasterium. *Vide* Andaginense
Huum opp. diœcesis Leodiensis 209 f, 859 f, 861 f

I

Igniacense cœnobium 319 c
Illiberis opp. Hispaniæ 99 f
Insula-barbara monasterium 56 d
Isera flumen, *alias* Æsia *vel* Oesia (*vulgo l'Oise*) 78 f

J

Javoux. *Vide* Anderitum
Joviniacum urbs Galliæ (*vulgo Joigny*) 318 a
Juliacum urbs inferioris Germaniæ 859 a, 861 e
Julio-bona *vel* Julia-bona opp., *quo nunc nomine vocetur* 70 c f
Julleium *aliis* Juliacum (*vulgo Juilly*) virginum cœnobium 263 c, 265 c
† † Justi et Pastoris monasterium 98 e, 99 d

K

Kentigen *seu* Kentzigen pagus 332 b

L

Lagenia provincia Hiberniæ 627 c d
Laranda *vel* Larandus opp. 567 c d
Larissæ urbes variæ in Thessalia, et alibi 418 d
Lascuris *seu* Lascurra urbs 442 a
Laudunum (*vulgo Laon*) urbs Galliæ 839 f
Lemeneia insula Angliæ. *S. Justinianus eremita et M.* 633
Leucorum urbs. *Vide* Tullum
Ligeris fluvius 89 d
Lillebonne opp. Normanniæ 70 e
Limagus. *Vide* Lindemacus
Lincolnia urbs Angliæ 840 d
Lindemacus *alias* Limagus amnis 337 a
Lobiense monasterium in ditione Leodiensi 851 c, 854 b
Londonderry. *Vide* Derria
Lucaniæ provinciæ situs 37 c
Lucionense monasterium 95 c
Lugdunum Segusianorum *seu* Cellarum in Gallia 563 c. *SS. Minervius vel Minervus, et Eleazarus cum filiis* 561 a
Lugdunum Convenarum urbs Galliæ 563 b
Lupa (*vulgo Loin*) flumen 346 f
Luperciacum (*vulgo Lurcy le bourg*) vicus Galliæ. *S. Gildardus presb.* 840

M

Malbodiense cœnobium mulierum (*vulgo Maubeuge* 850 b, 851 b
Malenvilla (*vulgo Marenville*) vicus 316 a
Malleacum *seu* Malleaca (*vulgo Maillezais*) urbecula et monasterium Galliæ in Pictaviensi provincia. *S. Rigomerus eo translatus* 786 c d
Mantinium urbs 767 d e
Mariani montes in Hispania 99 a, ibidem f
Marnay vicus 780 f
Masphath, quæ et Maspha, Masepha *et* Mesphe, urbs in confinio tribus Juda et Benjamin 9 b
Matrona (*vulgo la Marne*) olim Materna Galliæ fluvius 812 b
† Maximini præpositura apud Tavanam 41 d
Meduana (*Gallice la Mayenne vel* la *Mayne*) 89 c
Meling *seu* Mela vicus in agro Leodiensi 392 a
Memphis *alias* Ogdoa urbs Ægypti 462 f
Mesciacus locus in territorio Pictaviensi 92 f, 93 b
Mevania opp. Italiæ. *B. Jacobus Mevanas* 719
Mezieres opp. ad Mosam 861 d
Mimas urbs episcopalis 434 a b c d
Monasteriolum (*vulgo Montereau*) opp. Galliæ in Campania 317 c f
Mons-Barrus opp. Galliæ 259 f
Mons-Tolonus. *S. Eptadius presb. et conf.* 775
Montis-villare virginum cœnobium 81 a
Morctum *alias* Murittum opp. 346 d f
Morvinnus pagus 776 b, 781 b
Mundwilla (*vulgo Meurville*) vicus 316 a
Musseium villa Burgundiæ 315 f

N

Namneticum territorium (*vulgo le Nantois*) 87 d
Neocæsareæ in Ponto *SS. Necta vus vel Nectarius et forsan Sevus* 536
Nepa, Nepet, Nepete, Nepeta, nunc etiam Nepi opp. in Italia 294 e, 744 c
Neustria pars Galliæ 809 e, 830 f
Nivella Brabantiæ opp. 385 c
Nivernense territorium in Gallia. *S. Patricius abb.* 781 c
Normannia Galliæ provincia 809 f
Northumbriæ regnum. *Ejus latitudo, etymologia; S. Oswinus M. ejusdem rex* 57
Noviomum (*vulgo Noyon*) urbs Galliæ 308 c
Novocomum. *Vide* Comum

O

Occitania Galliæ provincia, *S. Privatus ep. et mart.* 433 b
Oesia. *Vide* Isera
Ogdoa. *Vide* Memphis
Oia insula 94 b, 95 d
Olivetanum monasterium 484 a et seqq.
Olympi montis tractus. *S. Georgius Limniota M.* 841
Oscara flumen Burgundiæ (*vulgo Ousche*) 781 a
Ostia Tiberina. *SS. Aurea, seu Chryse virgo, Censorinus, Felix, et alii* 755

Palatiolus

P

Palatiolus villa regia in Gallia 789 c
Paldagrava, Pal de grave *seu* Pas de grave locus, Galliæ 25 d
Palus *vel* Paulus *(vulgo Paux)* pagus 84 c
Pannonia latius olim patens quam nunc Hungaria 854 e
Papia *alias* Ticinum, urbs Longobardiæ 286 c
Partiniacum opp. Galliæ *(vulgo Parthenay)* 288 b, 289 e
Pauliacum monasterium 78 d
Philippopolis urbs Thraciæ 30 a
Pictavium *(vulgo Poitiers)* urbs Galliæ 87 d
Pientia civitas Italiæ 479 c d
Podium S. Mariæ, olim Annicium, civitas Galliæ 73 e
Polongeyum cœnobium *seu* de Polengero 653 e, 655 a
Pontisara *(vulgo Pontoise)* urbs Galliæ 809 l
Populetum cœnobium Cisterciense in Hispania 456 a b c
Portus Romanus. *S. Hippolytus ep. et M.* 504. *SS. Martialis, Saturninus, Epictetus, Maprilis, Felix cum sociis Martyribus* 513
Præmonstrati locus *an Præmonstratensibus a S. Bernardo abb. Claraval. datus* 119 e, 120

Q

Quinciacum monasterium *(vulgo saint Benoist Quincy)* 79 f, 81 a

R

Ramatha urbs Palæstinæ ubi sita 14 e
Ramathaim Sophim urbs Palæstinæ in monte Ephraim, *patria Samuëlis* 6 c
Ramsey Angliæ insula 633 a b
Ratiatus *vel* Retiatus portus 89 d
Ratinsis pagus *(nunc vulgo le duché de Raiz vel Retz)* 87 e
Reate in Italia. *B. Balduinus abb. Ord. Cisterc.* 450
Rebacum oppidum 77 b
Redones *(vulgo Rennes)* 89 d
Remis in Campania Galliæ *S. Maurus presb. et socii* 40 *MM.* 515. *SS. Timotheus et Apollinaris MM.* 573
Resbacense monasterium 77 b, 812 d e
Romæ *S. Cyriaca vidua et M.* 403 c. *S. Antonius vel Antoninus M.* 498. *S. Timotheus M.* 530 c
Roquemadour. *Vide* Rupes Amatoris
Rostatense *vel* Rosnanense monasterium in Wallia 627 e
Rothomagum urbs Normanniæ. *S. Flavius ep.* 640. *S. Dado vel Audoënus ep.* 794
Rupes Amatoris opp. *(vulgo Rouquemadour)* in Cadurcensi Galliæ provincia. *S. Amator eremita* 16 b
Rutinense *seu* Rutilense cœnobium 318 e, 319 f

S

Salonæ in Dalmatia *S. Anastasius vel Attalus M.* 407 a
Samus insula triplex istius nominis 769 e et seqq; *in qua ex illis SS. Gregorius, Theodorus, et Leo conf. obierint* 770
Sanciacum *seu* Sanctiacum *(nunc vulgo Sauci)* vicus Galliæ *et patria S. Audoëni episcopi* 812 b
Santones civitas Galliæ. *S. Seronius vel Serronius M.* 26
Sardinia. *SS. Luxorius, Cisellus, et Camerinus MM.* 414 a
Sarlatum urbs Galliæ 300 e, 301 f
Sarta fluvius 89 c
† Saturnini monasterium *(vulgo S. Sernin de Tolose)* 301 a f
Saxonum occiduorum in Anglia regni latitudo 65 c
Scotia. *S. Irchardus, seu Erthadus, vel Erchadus ep. et conf.* 773
Scotorium. *Vide* Doratum
Scythia 679 d
Senis in Tuscia *B. Bernardus Ptolomæus* 464 a
Sequana Galliæ flumen 822 c
† Sequani monasterium 647 f
Silymbria 523 e, ibid. e et seqq.
Singidonum opp. 413 e
Sirmium urbs Pannoniæ inferioris 413 e
Solac *seu* Solacus vicus ubi situs 17 b
Sonnensis pagus *(le Sonnois)* in Gallia 789 c
Spalatum urbs 409 a
de Spina monasterium 203 f
Stampæ urbs Galliæ *(vulgo Estampes)* 280 c
Sublacus in Latio locus 672 d, 674 d
Subligniacum. *Vide* Vallis Sublignea
Summontorii prope Oenipontem *B. Richildis virgo reclusa* 649 b
Synnada urbs Phrygiæ 36 b c

T

Talentum *(vulgo Talen)* arx 101 e
Tarsi in Cilicia *S. Anthusa solitaria, S. Athanasius ep. et M., et Charisius ac Neophytus MM.* 499
Thoa insula 772 e
Thracia. *SS. Silvanus, Sabinus et Pantherius MM.* 589
Thudiniacum castrum *seu* opp. in ditione Leodiensi *(vulgo Tuin)* 848 f, 851 a
Ticini in Italia *S. Gunifortus M.* 524
Toarus *vel* Thoëda *(vulgo la Toue)* flumen 95 f
Tolosani *mirabilem de S. Bernardo Claraval. abb. ob famam sanctitatis et miracula habent æstimationem* 202 d e
Trecæ *(vulgo Troyes)* urbs Galliæ in Campania 858 e, 861 c
Trenorchiensis prioratus 73 e, deinde abbatia 74 c
Triangulum castrum *(vulgo Trainel)* 317 e f
Trium Fontium *(vulgo Trois-fontaines)* monasterium, *vaticinio ac miraculo S. Bernardi Claraval. abb. illustratum* 117 d e
Tuderti in Humbria *S. Philippus Benitius conf.* 655 b
Tuillium *(vulgo Touillon)* castrum 262 e
Tullum *(vulgo Toul)* urbs ad Mosellam 322 b
Tuscia. *SS. Ptolomæus et Romanus epp. et MM.* 714

U

Ucetiense territorium Galliæ. *S. Veredemius eremita conf.* 636 c
Urbs vetus *(Italice Orvieto)* Italiæ civitas 681 e
Utica urbs Africæ 629 e

Valcompare

V

Valcompare insula 772 c
Vallis-aquæ monasterium 301 c
Vallis-ecclesiarum monasterium Hispaniæ 369 a b
Vallis S. Lamberti cœnobium 391 f
Vallis-regia cœnobium 330 c, 331 a
Vallis Sublignea (*vulgo Souligné sous Vallon*) locus agri Cenomauensis in Gallia. *S. Rigomerus presb. et conf.* 783
Verinnæ *vel* Varennæ 84 b
Vergendensis tractus. *Vide* Bergendensis
Verodunum *vel* Virodunum (*vulgo Verdun*) urbs Lotharingiæ 809 f
Veronæ in Italia *S. Moderatus ep. et conf.* 596
Vertavense monasterium (*vulgo Vertou*) 87 d
Vesalia inferior et superior, oppida Germaniæ 405 e f
Vesontio (*vulgo Besançon*) urbs Galliæ 286 c
Vicentiæ in Italia *SS. Leontius et Carpophorus MM.* 32 a
Vicus-Julii. *Vide* Adura
Villariense cœnobium *S. Bernardi Claravall. abb. adventu, et Religiosis eo missis honoratum* 343 a. *B. Gobertus conf. Ord. Cisterc. ibidem monachus* 370 a
Viride-folium castrum in diœcesi Tolosana, *ubi hæretici ad prædicationem S. Bernardi Claravall. abb. obdurati puniuntur* 202
Vitensis in Africa civitas, et episcopatus 629 e f, 630 a b
† Vitoni monasterium in Lotharingia 852 a, 854 d
Vultiacum pagus in Gallia 796 e, 812 c
Vultonna *aliis* Vultumna flumen 95 e

W

Wark opp. ad Mosam 864 d
Wesalia. *Vide* Vesalia
Wetzlaria opp. Germaniæ 558 a
Wilfaresdium *seu* Wilfaresdun locus in Anglia 63 f, 65 d
Wiremuthense in Anglia cœnobium 536 f

INDEX ONOMASTICUS

A

Absis *vel* Absida, *fornix* 87 c
Adelphi, *fratres* 746 b
Ædificatoria, *id est, ad virtutum moventia* 392 e
Æquiternus, *æque æternus* 613 e
Analogium, *pulpitum in choro* 856 c
Apathes, *sine passionibus* 692 c
Apocrisiarius *a voce Græca* ἀποκρίνομαι, *est minister qui vice vel nomine alterius respondet* 812 d
Arista, *pro spina piscis* 91 f
Auricularius, *secretarius* 812 c

B

Birrus, *pro vili vel crassiore veste* 295 c
Boscus, *silva* 112 c
Bottulus, *vasculum* 390 f
Bracale *et* bracarium *vel* Bracheriolum, *herniæ vinculum* 734 c

C

Calcatenus, *calce tenus* 833 f
Camisia, *indusium* 25 f
Casa, *pro quovis ædificio* 826 c, 829 b
Καταπέλτης, *catapelta, instrumentum tortorium* 520 a
Cauma *vel* Cauna, *tugurium* 441 d
Ceremoniari, *sacra diis offerre* 413 d f
Cerostata *vel* Cereostata, *species candelabrorum* 822 c
Clangorium, *alias campanarium vel campanile* 829 b
Cleptim, *furtim* 90 c
Cochio, *superior dolii apertura* 729 e, 731 c
Commissi, *quales in Ordine Servitarum* 739 d
Condita, *locus certus, territorium* 789 c
Cortis *vel* Curtis, *quandoque pro clausura monasterii* 654 f

D

Dapsilitas, *liberalitas* 822 c
Diæta *vel* Dieta, *iter unius diei* 544 b
Didascalus, *magister* 358 d

E

Elephantia *vel* elephantiasis, *species lepræ* 683 c
Emenda, *multa pecuniaria* 112 c

F

Fescenninæ strophæ 687 c, *id est, dictiones obscœnæ* 689 e
Finagium, *confinium* 112 c, 216 e
Foresta, *silva* 126 c

Garba

G

Garba, *segetis manipulus* 74 b
Gergometum, *vinum deterius* 729 d, 731 c
Gerundium, *cognomen impositum* a Gerit duo 393 c
Grangia, *prædium* 306 c
Guarnimentum *vel* Garnimentum, *quivis ornatus rei congruus* 835 c f
Guerra, *bellum* 178 a

I

Incaustum, *atramentum* 198 a
Intitulare, *pro explicare* 49 f

L

Lætaniæ, *quandoque dies Rogationum* 816 e, 835 e
Latria, cultus 54 c
Ledo *et* Ledona, *maris æstuatio* 82 a

M

Madonna *vel* Madonnina, *vox Italica*, *Latine Domina nostra* 739 d e
Mainphora, *sudarium, aut linteum* 25 d
Martyrium, *ædes martyri sacra* 534 f
Molare, *spoliare* 64 f

O

Orama *seu* horama, *visio vel revelatio* 840 a

P

Palafredus, *equus gradarius* 148 e
Pandocinare, *idem videtur quod* Pandoxare, *seu cauponam exercere* 65 f
Panis autopyros, *quid sit explicatur* 280 d e
Pelliceus pileus, *quid sit vide* 315 d e
Pitantia, *portio* 50 b, 194 e
Placita, *conventus publici* 82 a
Plumbatæ, *quoddam flagelli genus : exponitur illud* 432 b c
Polyandrion, *cœmeterium* 560 a e
Porcinium, *locus in quo degunt porci* 832 b, 835 f
Præbendula *et* præbenda, *portio sibi monachis dari solita* 50 b e
Pustella *vel* pustula, *genus ulceris* 78 f

R

Rasorium, *novacula* 110 b
Registra campanarum, *id est funes* 51 b
Repa, *feretri operculum* 819 c f
Romane loqui, *id est, Gallice* 654 f
Ruptura, *quid sit apud medicos* 716 d

S

Sagmarius, *equus, vel jumentum sarcinarium* 791 d
Sauginarius *idem quod* sagmarius 829 b. *Item homo sarcina onustus* 835 c f
Scamellum *vel* Scamnellum 87 c
Σχρινιάριος *a voce Latina* Scriniarius, *sumi videtur pro scriptore, qui acta martyrum excipiebat* 420 e
Segmentata, *pulvinaria acu picta* 295 e
Solatiari, *consolari* 93 d
Sotulares, *calcei* 390 b
Stallum *aut* stallus, *sedes in choro* 123 e
Strata *vel* strada, *via aut platea* 316 f, 826 e, 829 b
Subsolanus, *ventus orientalis* 90 e
Substratorium, *pro tapete* 831 a
Suffragines, *nervi* 84 e
Sulci, *lineæ* 382 e

T

Taburus, *species vestimenti* 383 b
Tarta, *species placentæ* 732 e, 734 c
Theutonici *et* Theotisci, *Germani* 529 a
Torneta *Gallice* Tournois 274 a
Trabeatus, *id est, natus* 380 d
Tunna *vel* tonna, *vas* 78 f
Typus, *febris* 82 f, 91 f, 810 a

U

Uranicus, *id est, cælestis* 48 b

V

Vaccheta, *interdum vacca junior* 730 e, 731 f
Veges, *vas vinarium* 729 d, 731 c
Veniæ, *pro genuflexionibus vel inclinationibus monasticis* 653 d, 654 f
Verbum, *pro negotio* 298 f
Verecundia, *pro contumelia* 380 e

W

Wantus, *chirotheca* 78 e

X

Xenia, *dona* 315 b

INDEX MORALIS

A

Absens corpore, sed spiritu præsens, moribundum sanat S. Bernardus 306 b c d e. Idem absens, spiritu præsens est monachis suis 151 d e, 167 d e. Absentia novit 275 a et seqq., 306 a b. Absens fratribus annuntiat duorum Servitarum felicem transitum S. Philippus Benitius 700 e. Absentia novit S. Eugenius 626 a b f

Abstinentia B. Goberti in cibo, somnoque 386 d, 387 c, 389 b e. Episcopi Metensis 846 f. Abstinentia S. Filiberti variis modis a dæmone tentata 76 a

Acrimonia styli S. Sidonii Apollinaris 604 d e f

Æger ad S. Bernardum proficiscens sanitatis impetrandæ causa, illius nomine domum redire jubetur sanandus 306 d

Ægri sanati ope S. Filiberti 78 c, 82 f, 83 c d e f, 84 a, 85 e, 88 b c d, 89 e, 91 b c, 93 f: quidam sancto eodem apparente 90 d. Ope S. Bernardi 248 f, 265 e, 315 e f, 336 d, 343 e, 344 f, 349 d f, 350 b c, 362 b. S. Privati 438 b. S. Bernardi de Alzira 455 a b, 461 e f. S. Bernardi Ptolomæi 469 e f. S. Andreæ confessoris 545 c, 547 a. SS. Marum566 d. S. Philippi Benitii 709 d e, 714 a b, 715 c d, 716 a. B. Jacobi Mevanatis 726 c f, 727 a d f, 728 a, 731 a, 735 e. B. Bartholomæi a Foresto 737 c, 739 b. S. Cyriaci 758 b. S. Eptadii 779 f, 780 a, 782 c. S. Rigomeri 787 c. S. Audoëni 809 c, 815 e, 816 b, 819 a, 822 a, 839 d. B. Theoderici 858 e

Amicitia constans S. Sidonii Apollinaris 605 c d. SS. Audoëni et Eligii amicitia 811 e. SS. Filiberti et Audoëni post discordiam 79 c. S. Bernardi cum Cartusianis 126 c d e. Ejusdem cum S. Norberto, atque in ejus discipulos benevolentia 119 f et seqq., 126 e, 144 f

Angeli aberrantem in silva S. Philippum Benitium cum sociis, divina voce prius monitum, ad hospitium deducunt 689 c d. Adstant corpori S. Guniforti, domum illuminantes et suavi odore replentes 530 a. Juvant B. Bartholomæum a Foresto in munere suo obeundo 738 d e. Angelus Athanasium Tarsensem episcopum ducit ad baptismum S. Anthusæ impertiendum 499 f. Cibos S. Anthusæ subministrat 503 e

Anima S. Bernardi a Deipara in cælum deferri visa 220 f. Item B. Bernardi Ptolomæi inter SS. Benedictum et Bernardum a Jesu et Maria 469 f

Annona per S. Bernardum multiplicata 129 c. Per S. Philippum Benitium 714 e f. Annona divinitus impetrata precibus ejusdem Sancti 680 a b c

Apparens vivens Bernardus cuidam novitio, mortis ei diem prædicit, rursumque apparens morienti valedicit 307 a b

Apparitiones Christi, Angelorum, et Sanctorum. Apparet puer Jesus S. Bernardo 160 d. Apparet Christus Constantino, et jubet eum in vexillo crucem ponere 426 b c et seqq. S. Bernardo Ptolomæo, quem vexatum a dæmone recreat 368 f, 383 b, Eidem apparent sæpius Christus, Deipara, Angeli 368 f, 369, 478 b, 483 b, S. Michaël congregationem ejus protegens 480 c d. Apparent ante mortem B. Jacobo Mevanati Jesus, Maria, Georgius et Dominicus 732 b d, 735 f, 736 a. S. Dominicus eidem apparens deliberanti de ejus ordine ingrediendo, cogitata perficere jubet 729 b, 735 a. Apparet variis S. Bernardus cum S. Malachia 356 b c. Solus in gloria 356 c d. Prædicens prosperum negotiorum successum 357 b c. Rursus cum S. Malachia, impediens apostasiam cujusdam monachi 358 a b. Alium item ad perseverantiam corroborans c d. Cum S. Benedicto incendium comprimens 359 a. Moribundum consolans b. Canonico regulari, qui transit ad institutum Cisterciense 359 c d. Eidem jam novitio, primo dormienti, deinde et vigilanti e f. B. Mariæ Ogniacensi 360 a. Monacho moribundo, cui mortem eadem die, et gloriam prædicit 360 a b. Item sorori suæ mortem prædicens b. Fratrem idiotam docens litteras 360 e f. Idem suis frequenter apparet post mortem 323 f. Aliis in ipso obitu 325 e f. In gloria, ac indicans ubi esset vestis S. Malachiæ 326 b c. Amalrico regi victoriam prædicens 327 b c. Apparet S. Bernardo Galdricus ejus avunculus in gloria 127 b, 270 d. Monachus, ejus et aliorum sacrificiis se purgatorio liberatum indicans 127. S. Auctor in apparitione corpus suum transferri jubet 48 f et seqq. 50 d. S. Oswinus, cultum suum restitui 59 d, 64 d e. S. Andreas Fæsulanus tertio corpus suum transferri 548 a b c d. Apparet absenti B. Jacobus Mevanas ipso obitus sui die 732 c, 736 b. Item iteratis vicibus Bonaventura Camasco, quem sanat, vitamque suam jubet conscribere 722 e f. Apparens S. Audoënus, jubet corpus suum diligentius custodiri, ac honorificentius haberi 823 c et seqq. Apparitio Samuëlis qualis 13 et seqq. Vide ad voces Visio et Revelatio.

Aqua in vinum mutata a S. Bernardo 216 f et seqq. 348 f. Item a B. Jacobo Mevanate 727 a, 732 c d, 736 a. Aqua putei, cujus aquam in vinum convertit B. Jacobus Mevanas, curantur multi 727 a

Aqua qua corpus S. Bernardi defuncti lotum, incorrupta, et multis salutifera 223 d

Aquam e rupe eliciuisse dicitur S. Audoënus 822 b c. Unde fons multis salutaris 822 f. Plura huc spectantia ad vocem Fons.

Arcana cognoscit B. Bernardus Ptolomæus 483 e f, 484 a

Articularis dolor pulsus ope S. Bernardi 362 a. Et S. Philippi Benitii 709 a, 711 f

Asthmate ad extrema deducto salus redditur apparente S. Philippo Benitio 712 f et seqq.

Attentio B. Goberti in recitandis horis canonicis 388 d e

Auctoritas S. Bernardi invidia major 276 d e

Austeritas vestium Eugenii III Pontificis 292 f, 295 b. Austeritas vitæ Clarævallensium monachorum

chorum sub S. Bernardo, et deinceps 205 c, 267 f et seqq. *B. Bernardi Ptolomæi* 468 d e, 477 c d, 482 f, 483 a. *S. Asscelinæ* 653 d c. *S. Philippi Benitii* 667 c, 672 e, 685 b, *etiam in supremo morbo* 705 a b. *B. Jacobi Mevanatis* 725 f, 730 c, 735 d. *B. Bartholomæi a Foresto* 737 c, 738 d. *S. Audoëni* 806 f, 807 a, 808 b, 811 f, 815 b. *B. Theoderici* 846 c. 852 d, *etiam in fine vitæ* 862 d

Austeritatem *vitæ suæ* nimiam *accusat ipse S. Bernardus* 119 c d. *Ea valetudinem læsit* 268 e, 269 a et seqq.

B

Baculum *suum terræ infigit S. Bernardus, qui excrevit in arborem* 361 a b

Baptismum *petente S. Anthusa, aqua precibus Athanasii episcopi impetratur* 499 f, 502 c

Bellum sacrum *prædicans S. Bernardus, multa edit miracula* 190 a b, 195 a b d f, 299 a

Beneficentia *S. Sidonii Apollinaris* 597 e f, 612

Blasphema *in S. Philippum Benitium fit muta, ejusque deinde ope loquelam recuperat* 709 c. *Alius gravi ægritudine percussus, deinde ejus patrocinio sanatur* 712 a b d e. Blasphemi *duo in S. Audoënum puniuntur* 838 c d. Blasphemis *pœnam prædicit S. Philippus Benitius, quæ continuo sequitur* 687 c d e. *Blasphemus morte subita punitus, sed revocatus ad vitam per S. Bernardum* 263 a b c d e

Bona ablata *mulier quædam recuperat per S. Oswinum.* 64 f

C

Caducus morbus *sanatus per S. Bernardum* 166 d, 276 a, 324 d. *S. Philippum Benitium* 711 d. *Vide* Epileptici.

Cæca *aliquoties curata, et toties rursum lumine privata, dicens S. Filibertum sibi illudere, obmutescit et post triduum Vitam finit* 86 b

Cæci nati *visu donantur per S. Bernardum* 313 c, 314 e, 333 a, 335 a, 343 a b f, 345 b. *S. Audoënum* 709 b

Cæci uno oculo *sanati a S. Bernardo* 317 d, 336 c e, 339 a, 340 a b e, 341 a b, 342 e f, 343 a c d, 344 c, 345 a e f, 346 a d e, 347 b e d, 348 a b, 349 a e, 350 d. *S. Philippo Benitio* 711 c. *S. Audoëno* 839 b

Cæcis *videndi facultas reddita per S. Filibertum* 82 d e, 84 e, 85 b d, 87 f, 88 a e, 89 f, 94 f. *S. Bernardum* 193 a, 202 a, 219 c, 283 b, 313 a b d c f, 314 b d e, 316 b, 317 a b c, 318 e f, 319 a b c, 321 f, 322 a, 332 c d e f, 333 a b c d f, 334 b c e f, 335 a b c f, 336 a b c e, 339 a b c f, 340 a b c d f, 341 a b c d, 342 e f, 343 c d f, 344 b e, 345 a e, 346 b c d e f, 347 b c f, 348 b c f, 349 a, 350 d. *Per S. Bernardum de Alzira* 462 b c. *S. Bernardum Ptolomæum* 484 d. *S. Symphorianum* 492 e. *S. Andream confessorem* 545 e, 547 a. *SS. Martyres* 566 d, 631 b. *S. Philippum Benitium* 708 b, 709 b, 716 c. *S. Cyriacum* 758. *S. Patricium abbatem* 782. *S. Audoënum* 809 c, 816 b, 819 a, 836 c d

Cæcitate *percussi Hunni, qui urbem Metensem fuerant populati* 46 f. *Hi redditis captivis mox ea liberati* 47 a

Calculi dolor *abactus per S. Bernardum* 350 d. *S. Philippum Benitium* 708 e f, 713 e

Calvinistarum furor *in Corpus S. Amatoris* 21. *Plura vide ad voces* Corpora Sanctorum

Calumniam *furti, sibi impactam, cognito per revelationem fure, diluit B. Bernardus Ptolomæus* 469 a, 483 e

Campanæ *sponte sonare incipiunt in morte venerabilis Benincasa Servitæ* 685 c

Candelæ *sine igne accensæ ad probandam innocentiam SS. Rigomeri et Tenestinæ* 788 a. *Candelam signo Crucis accendit B. Theodericus* 860 d

Cantu monachorum *mirabiliter conversus S. Bernardus de Alzira ad fidem, vitamque religiosam* 452 f et seqq. *Convertit deinde materteram suam, et sorores* 455 c d e f, 457

Cantus angelorum, *aliaque prodigia in morte S. Philippi Benitii* 706 d c. *Cantus cœlestis in primo sacro S. Philippi Benitii* 675 e. *Cantus miraculosus, aliaque mirabilia, quæ S. Bernardo contigerunt* 349 c d

Capilli *S. Oswini ab igne illæsi* 64 e

Captivi *miraculo liberati ope S. Oswini* 62 a. *Precibus B. Jacobi Mevanatis* 730 d, 535 e. *Item eo apparente* 733 f, 736 d. *Ope S. Audoëni apparentis* 832 e et seqq. *Captivos liberans S. Filibertus, et pauperes nutriens, numquam argenti minus habet* 78 d

Castitas *B. Goberti in sæculo* 384 b. *B. Bernardi Ptolomæi* 468 e, 469 d, 483 c. *S. Ascelinæ* 654 a. *Quibus præsidiis Castitatem defenderit S. Bernardus* 259 a b c

Cereus *e cælo delatus* 140 c d

Cerevisia *a S. Bernardo benedicta milites repente conversi* 272 c

Cervix *indurata sanatur ope S. Bernardi* 333 b, 333 a b c

Charitas *in Deum et proximum. Charitas S. Oswini* 63 e *B. Goberti* 385 f et seqq. *S. Bernardi erga novitium tristitia obrutum* 167 d e f. *Item erga facinorosum, quem morte liberat* 173 f et seqq. *B. Bernardi Ptolomæi, sociorumque, in ministrando peste laborantibus* 481 d e f. Charitas *in Deum et proximum B. Bernardi Ptolomæi* 483 c d. *S. Sidonii Apollinaris erga cujusvis generis homines* 612 b et seqq. *S. Victoris Vitensis in confessores* 631 c d e f. Charitas *in proximum S. Philippi Benitii* 664 a. *S. Eptadii, etiam in captivis redimendis* 779 d e f, 780 c d

Claudis *gressus restitutus intercedente S. Filiberto* 82 f, 85 b d e, 86 c d, 87 e f, 88 c e, 90 a c, 94 f, 95 a b. *S. Bernardo* 193 a, 219 c, 272 b. 312 f, 313 d e f, 314 c e, 316 b, 317 d e, 318 d e, 319 c d, 321 f, 322 a, 332 c d f, 333 a b c d c, 334 b c d e f, 335 a c f, 336 a b c d e, 338 c f, 339 a b c, 340 a c d, 341 a b c d e, 342 e f, 343 a b c e f, 344 b c f, 345 a b d, 346 a b c e f, 347 a b d f, 348 a b c, 349 a. *S. Bernardo Ptolomæo* 484 c. *S. Andrea Fesulano* 547 a. *S. Philippo Benitio* 707 f, 708 b, 709 b, 711 c, 713 d. *B. Jacobo Mevanate* 727 c. *In translatione SS. Ptolomæi et Romani* 748 f et seqq. *Per S. Audoënum* 809 c, 816 b, 819 a, 831 b c d, 839 d f

Claudis a nativitate *gressus datus ope S. Bernardi* 313 f, 316 b, 332 d, 333 b c, 336 b c, 342 d, 345 e f, 347 d e

Clementia *Tescelini, patris S. Bernardi* 104 a

Cœnobii *Cisterciensis locus Mediolani cælesti lumine demonstratus* 139 c

Cœtus

Cœtus *pii a Samuële instituti* 10 c

Conflictus *cum dæmone S. Philippi Benitii moribundi* 706 a b c

Confractum *toto corpore sanat B. Jacobus Mevanas* 730 b, 735 d

Contemptus *mundi B. Bernardi Ptolomæi* 477 c

Contractus *omnibus fere membris et claudus ope S. Bernardi sospitati redditus puer* 313 a. Contracti *sanati ope S. Bernardi* 335 b, 340 b, 342 f, 345 b e, 348 b e, 362 a. *S. Privati* 437 c d. *S. Philippi Benitii* 711 d. *Per S. Audoënum* 839 f

Conversiones *insignes. Conversio ducis Aquitaniæ a schismate ope S. Bernardi* 288 b c d e. *Patris S. Bernardi* 117 a b c, 364 a b. *Aliorum per eumdem Sanctum* 173 c d, 364 f. *Item Arnulphi de Majorica, et alterius* 211 f et seqq. *Aliorum conversiones prædictæ a S. Bernardo* 214 b c. *Fratres suos convertit idem Bernardus prædictionibus et miraculis præviis* 260 c et seqq. Conversio *mira Judæorum per S. Avitum* 444 c f, 445 c f, 446 a et seqq. *Cujusdam, qui venerat ad irridendum S. Eptadium* 780 c. Convertuntur *varii ope S. Philippi Benitii* 694 c f, 695 a b c, 696 e f, 698 b, 703 c f

Corpora Sanctorum. *S. Auctoris immobile* 50 d, 52 c. *S. Anatoris ab igne Calvinistarum illæsum* 19 c, 21 e; *sed eorumdem sacrilego furore concisum* 21 f. Corpora *SS. Bernardi de Alzira, ejusque sororum cælestibus signis inventa* 459 e f. *S. Privati* Corpus *inventum divina revelatione* 438 a b. *Item SS. Martyrum Bodobrigensium* corpora 556 e f, 559 e f et seqq. *Incorrupta inveniuntur* corpora *B. Francisci Senensis* 703 c. *B. Jacobi Mevanatis* 725 f. 726 a, 732 f, 736 b. *S. Audoëni* 823 b c, 824 b c e. *SS. Gregorii, Theodori et Leonis per revelationem reperiuntur* corpora *incorrupta, fulgida, suavemque odorem spirantia* 769 b c. Corpus *item B. Bernardi Ptolomæi suavem odorem efflat* 469 f. Corpus *S. Bernardi quanto post obitum concursu, luctuque visitatum* 324 a b c. Corpus *S. Philippi Benitii furto auferentes divinitus impediuntur* 712 a. *Carrus,* corpus *S. Irchardi vehens, sponte movetur* 773 f. *S. Audoëni* corpus *propter præsentiam peccatorum immobile* 831 e et seqq. *B. Theoderici abbatis impio Calvinistarum furore combustum* 843 c f, 844 a b, *auctore sacrilegii morte horrenda punito* b c

Cruce *sumpta ignem extinguit S. Ascelina* 654 a

Crudelitas *Ebroino exitii causa* 71 c

Crus affectum *ope S. Philippi Benitii curatum* 714 f et seqq.

Crus fractum *intercessione S. Philippi Benitii sanatum* 708 c

Cura pastoralis *S. Sidonii Apollinaris* 598 d e, 611 c d e, 613 f et seqq. 616 d et seqq 617 d

Custodia *sensuum S. Bernardi* 109 d e f, 262 e, 297 c d

D

Dæmon, *cum rotam fregisset, currum trahere cogitur a S. Bernardo* 158 b. *Tentantes* dæmones *oratione repellit S. Justinianus* 635 f. Dæmon *lautas epulas exprobrat S. Audoëno* 800 b. *Imperat* dæmonibus *B. Theodericus abbas* 844 d, *quemdam, cervæ specie apparentem fugat* 857 a b

Dæmon *expulsus per S. Filibertum* 79 f, 86 d e, 87 a, 93 d, 95 a. *S. Bernardum* 106 f, 129 d, 150 e f, 151 b, 153 d, 249 a, 275 f et seqq. 281 c d e f et seqq. 283 e, 284 a b c d e, 306 f, 312 d e, 350 d e. *S. Hermogenem* 413 b. *B. Bernardum Ptolomæum* 469 a, 484 b. *S. Andream Fæsulanum* 545 e, 547 a. *SS. Martyres* 566 d. *S. Ascelinam* 654 b. *S. Philippum Benitium* 685 c, 708 a f, 711 d, 758 b. *S. Eptadium* 779 f. *S. Audoënum* 809 c, 819 a, 839 e

Dæmon incubus *a muliere ope S. Bernardi fugatus* 287 b c d e. *Aliæ mulieres hoc malo liberatæ per S. Philippum Benitium* 654 b

Dæmonis mira fallacia *apparitione S. Philippi Benitii detecta, et elusa* 710 c et seqq.

Dæmonis vi *omnibus fere sensibus, menteque captus puer, sospitatem consequitur ope S. Bernardi* 318 b c

Debilitas *oculorum ope S. Bernardi curata* 283 e

Deipara Virgo *succurrit mulieri in profundum torrentem projectæ* 23 f. *B. Bernardo Ptolomæo difficultates S. Scripturæ enodat* 368 c. *Guidoni episcopo Aretino commendat congregationem Olivetanam* 472 e f, 478 f et seqq. *Ejus patrocinio natus B. Bernardus Ptolomæus* 475 e. *Imago ejus, pingi cœpta, divinitus perficitur* 668 b c. *Commendat ordinem Servitarum S. Petro martyri* 670 f. *Apparens Joanni Francofurtensi, eum ad S. Philippum Benitium mittit* 689 a b. *Plura ad vocem* Apparitiones

Dentium dolore *laborantibus patronus B. Theodericus abbas* 844 b

Detractiones *contemnendæ* 380 a

Detrahens *miraculis S. Bernardi cadit exanimis, ab eoque sanatur* 336 f

Devotio *S. Germani erga S. Symphorianum* 492 c

Dicacitas *cujusdam hæretici a S. Bernardo retusa* 203 a b

Dictum *egregium Nivardi fratri S. Bernardi* 262 c

Dignitatem *abbatialem reluctans suscipere cogitur B. Theodericus* 855 c d

Dignitates *fugit S. Bernardus* 298 c. *Vide* Episcopatus et Pontificatus.

Discessus *quorumdam ab eremo, miraculo impeditus precibus B. Bernardi Ptolomæi* 468 e

Divitiarum *mundique contemptus B. Goberti* 384 c d, 385 f. *Vide* contemptus.

Dolor capitis *abactus per S. Bernardum* 336 c, 362 b, 404 a. Dolorem capitis *transmisso pileo suo pellit idem Sanctus* 315 b

Dona *Dei cum gratiarum actione accipienda* 268 c

Dotes *S. Bernardi pueri, et favores cælestes* 106 c d e, 258 c

E

Ecclesia *in honorem S. Stephani structa* 24 e. Ecclesiam *fornicatione sacrilega violare volens, motu ecclesiæ territus desistit* 64 f

Egenti *divinitus subvenit B. Jacobus Mevanas* 733 e, 736 d

Eleemosynarum excessum *ex obedientia corrigit B. Gobertus* 389 a b

Elogia *Samuelis* 12 d. *S. Bernardi plurima* 225 et seqq. *Item* 323 b c. *S. Leontii* 443 b c d. *Ordinis Servorum B. Mariæ Virginis* 702 a b. *S. Patricii abbatis* 782 a b c. *S. Tenestinæ virginis* 791 f. *B. Theoderici* 864 b et seqq.

Epileptici *sanati per S. Bernardum* 271 a, 346 b, 364 c. *S. Philippum Benitium* 708 a. *Vide* morbus caducus.

Epileptico *impetrat S. Bernardus, ut præsciret tempus quo laberetur* 362 e. *Cur eum integre non sanaverit* f

Episcopatus *a S. Bernardo recusatus* 139 b, 148 e d e, 168 f, 276 e. *S. Epladio* 779 c

Episcopus *Fæsulanus voce divina, prodigiisque prævüs eligitur Donatus* 543 c d e f. *Episcopo quæ præstanda pro munere suo* 607 d e f et seqq.

Epistola, *quam S. Bernardus dictat in imbre, non madefit* 271 e

Eucharistiam *indigne suscipiens deglutire nequit* 271 f

Exequiæ *magnificæ S. Audoëni, comitantibus miraculis* 809 b et seqq. *Exequias S. Malachiæ celebrans S. Bernardus, orationem de confessore recitat* 213 b. *Idem alias ab eo factum* ibid. c 311 b

Exhortatio *Samuëlis ad populum quo fructu habita* 9 a

F

Febris pulsa *jussu S. Filiberti* 77 e. *Ejusdem ope* 82 b f, 90 c, 93 c f. *Per S. Bernardum* 166 e, 270 d, 283 b d, 349 e, 350 f, 352 b, 362 b. *B. Bernardum Ptolomæum* 469 d. *S. Philippum Benitium* 709 e f, 711 e, 715 e, 717 d e. *S. Epladium* 780 a b. *S. Audoënum* 809 d, 819 c d. *B. Theodericum* 858 e

Feras *compescit S. Bernardus* 214 e f

Fervor spiritus *S. Bernardi novitii* 110 d, 263 d e : *ejusdem sub finem vitæ* 320 b e d. *S. Ascelinæ* 653 f et seqq.

Festo die *S. Oswini lignum scindens, ex eo sanguinem manare cum socio videt* 61 e f. *Alius* Festo *laborans miraculose bobus et plaustris privatur* 74 b e. *Festo S. Philippi Benitii quidam operari prohibitus apparitione divina* 715 a b. *Vide* Fulmine.

Fiducia *in Deum S. Bernardi in rebus angustis* 113 f

Fistula pedis *sanata divinitus per S. Bernardum* 270 d

Flamma *ab ore S. Bernardi erumpens* 129 f

Flamma *repressa invocato S. Filiberto* 90 d

Flens *perpetuo puer osculo S. Bernardi sanatus* 271 b

Fons *S. Bernardi prædictione miraculosus* 216 e, 362 a b. *Fons enatus, ubi occisus S. Justinianus* 636 a. *Vide* Aqua.

Fugitivum *monachum humeris impositum reducit B. Gobertus* 391 a b c

Fulmine tactus *ob violatum festum S. Audoëni, ejus ope sanatur* 834 c d e f

Furtum. *Furatus equos S. Filiberti, divinitus territus, eos restituit* 78 a b. *Alii, juvenco ejusdem surrepto, periclitantur, eumque restituunt* 80 d. *Fur morte mulctatur* 77 e. *Vaccæ furto ablatæ carnem comedens, morte punitur, et mugit post obitum* 74 a. Furtum *idem divinitus punitum* 84 e, 88 f, 90 f et seqq. *Fur contractione membrorum punitus, ope S. Audoëni sanatur* 835 b et seqq. *Alius ejusdem ope deprehensus* 836 a b. *Fur per eumdem Sanctum hærens immobilis crimen fateri cogitur* 836 f et seqq. Furari *corpus S. Audoëni conati cæcitate percutiuntur, ac deinde, eo invocato, sanantur* 823 d

G

Gangræna *liberata mulier ope S. Philippi Benitii* 713 c d

Generalis præpositi *munus deprecatus S. Philippus Benitius, illud voce divina jubetur admittere* 677 a b c. *Illud deponere molitus, variis modis et tandem visione prohibetur* 681 a et seqq.

Genuum juncturæ *solidatæ oleo lampadis S. Bernardi de Alzira* 462 c d

Gratia compunctionis *clerico impetrata a S. Bernardo* 276 b

Gratis *evangelium prædicat S. Bernardus* 298 b

H

Hernia *divinitus sanata per S. Bernardum de Alzira* 461 f et seqq. 462 c. *S. Philippum Benitium* 716 a. *B. Jacobum Mevanatem* 733 a, 736 c. *B. Bartholomæum a Foresto* 737 b, 738 f

Honor *S. Bernardo ab infante delatus* 272 d

Hostes *patrocinio S. Bernardi fugati* 142 e f

Humilitas *a pusillanimitate distinguenda* 608 e f. *Nec ea inepta ad res magnas* 611 b. Humilitas *S. Oswini regis* 62 e f, 64 b c. *S. Bernardi* 151 c, 285 a, 296 c, 302 e f. *B. Bernardi Ptolomæi* 482 e. *S. Sidonii Apollinaris* 598 a, 601 a, 608 a b e d f, 610 d e, 612 b e. *S. Philippi Benitii* 670 b, 671 e d, 674 a, 677 e f, 684 c et seqq., 702 f, 703 d e, 704 b, 705 e. *S. Audoëni* 814 f

Hydropici *sanati ope S. Filiberti* 88 e. *Et S. Bernardi* 315 f, 369 f

I

Igne sacro *liberatus juvenis in sacello S. Symphoriani* 492 f

Ignis extinctus, *cui SS. Martyres erant injecti* 750 e, 751 e. *Alia prodigia ibidem, et* 752 e d. *Alia* 759 f

Imago *Christi in cruce pendentis S. Bernardum amplectitur* 200 d et seqq.

Immobilis *aliis arca marmorea facile movetur B. Jacobo Mevanati* 730 e

Impugnatur *variis modis a dæmone B. Bernardus Ptolomæus* 468 d e f, 469 a c d, 477 f, 478 a d, 480 c d e f

Incendium *crepidis S. Philippi Benitii extinctum* 709 d. Incendio *liberati quidam favore S. Audoëni* 839 f

Incurvi *erecti per S. Bernardum* 317 a, 336 b c, 340 a b. *Et S. Audoënum* 839 a

Indicia *futuræ sanctitatis Philippi Benitii* 662 a b e

Indulgentia *pia S. Bernardi erga Hugonem nimis abstinentiis afflictum* 169 b

Injurius *abbatiæ Trenorciensi a S. Filiberto verbribus mulctatur* 74 c d e f

Innocentia vitæ *Samuelis miraculo confirmata* 10 et seqq.

Inopiæ *domus meritis S. Bernardi subvenitur* 113 f et seqq., 265 e, 271 a b

Insidiæ *diaboli in Clara-valle repressæ* 280 a

Intima mentis *cognoscit S. Bernardus* 365 a. *Vide* Arcana.

Inventus *bos precibus ad S. Filibertum fusis* 90 a.

Invidiæ fuga *in S. Sidonio Apollinare* 605 e f

Irreverentia *punita a S. Auctore* 53 c. Irreverentia

rentia *in S. Filibertum item divinitus castigata* 89 b e
Irrisiones *patienter sustinet S. Philippus Benitius* 671 d e. *Eas non curat B. Gobertus* 390 d

J

Judæos *non occidendos contra pseudo-doctorem docet S. Bernardus* 191
Jura Ecclesiæ *defensa a S. Bernardo* 139 e d e f
Juvenis *S. Bernardus cœnobio Claravallensi præfectus* 265 a. *In juventute Deo oblatus Samuel* 7 a

L

Lacrymarum *donum S. Filiberti* 77 f
Lampade *S. Filiberti in templo extincta, candela in manu properantis eam accendere sponte ardere incipit* 94 a
Lapis *quidam alteri immobilis, facile movetur S. Audoëno, qui eum transvehere volebat* 800 c d e
Lapsus *e scalis servatur illæsus ope B. Jacobi Mevanatis* 727 f
Latronibus, *invocata ope S. Bernardi, eripitur monachus* 357 d
Leprosi *mundati ope S. Andreæ Fæsulani* 545 e. *S. Philippi Benitii* 682 e d, 683 e. *Apparentibus sanctis* 772 a b e. *Per S. Audoënum* 809 e, 816 b, 819 a
Liberalitas *Theobaldi Campaniæ comitis* 293 e d e f, 294 c. *Parentum S. Audoëni* 810 f. *Ipsius S. Audoëni* 815 a. *Liberalitas S. Bernardi de Alzira miraculo auctæ annonæ a Deo probata* 454 e f et seqq. *S. Sidonii Apollinaris liberalitas in pauperes, atque ædes sacras* 610 b e
Libere *in concionibus eloqui, quæ suggereret S. Spiritus, divinitus monetur S. Bernardus* 115 a *b. Vide etiam* Sermo.
Lignum feretri *S. Filiberti in ignem projiciens oculo mox privatur* 85 e. Ligno *eodem ignis cohibitus* 86 a
Lilium *ex ore mortui B. Francisci Senensis enatum* 703 c
Loculum *S. Philippi Benitii fabri nequeunt ara eruere, faciunt id facile sacerdote manum admovente* 714 e
Loquela *prodigiosa S. Philippi Benitii adhuc infantis* 663 a, 664 e
Loquentem voce vix perceptibili, *ac dein febri laborantem, adolescentem sanat S. Bernardus* 316 f
Lumen cæleste, *vocesque angelicæ apud S. Audoënum sæpe perceptæ* 815 c. Lumen, *et avicula capiti B. Theoderici insidere visa* 860 e

M

Maledicit *S. Bernardus Viridi folio* 202 b e
Maleficia *depulsa per S. Bernardum* 271 b, 365 b. *Et S. Philippum Benitium* 708 d, 716 b
Manibus aridis, *seu enervibus vigor redditus ope S. Filiberti* 95 b. *S. Bernardi* 279 b, 283 b c, 314 e, 316 a, 332 e e, 333 a b e d e, 334 c d f, 335 a e, 340 a d f, 341 e d, 342 c, 343 b e f, 344 a b e, 345 b e f, 346 a, 347 b, 350 e f. *B. Bernardi Ptolomæi* 469 f, 484 d. *S. Philippi Benitii* 707 f, 713 f
Manum aridam, *qua ob violatam diem Dominicam quidam erat punitus, restituit S. Audoënus* 808 a, 813 f et seqq.
Mansuetudo *S. Bernardi in corripiendis delinquentibus* 305 e et seqq.
Meditationes *B. Bernardi Ptolomæi* 468 e, 483 a
Memoria de Deo *perpetua S. Ascelinæ, et oratio frequens* 553 f
Metendi *ars S. Bernardo divinitus data* 110 f et seqq. 264 e et seqq.
Miracula generatim. *Miracula varia apud corpus S. Auctoris* 16 e. Miracula *S. Auctoris* 52 et seqq. *Apud sepulcrum S. Guniforti* 530 b. *S. Oswini* 58 c, 59 e. *Alia ejusdem Sancti* 65 a b. *Eugenii III Papæ post mortem* 324 d e. *S. Bernardi de Candeleda* 369 c d e. *S. Andreæ Fæsulani* 545 e. *S. Rigomeri* 791 a. *Frequentia miracula in Africa* 631 b. *Claret miraculis S. Philippus Benitius* 658 d. Miracula *pleraque S. Bernardi compendio data* 365 et seqq. Miracula *ejusdem defuncti* 221 b e. *Quæ eum omittere jubet abbas, ne relaxetur disciplina* 221 c d. *Objicit id dæmon, ne a muliere obsessa cogatur discedere* 221 e f. Miracula *sine necessitate non expectanda, le; ide docet B. Jacobus Mevanas* 729 f, 730 a, 735 d. Miraculorum *S. Bernardi* liber *ab aqua intactus* 330 c d e. *Et modo mirabili inventus* 360 c d
Misericordia *in pauperes S. Bernardi adhuc pueri* 258 e. *B. Goberti* 389 e f, 390 a b e d e, 392 e f, 393 a. *S. Cyriacæ* 403 f, 404 a. *Misericordia S. Bernardi etiam in feras* 304 e
Missæ *sacrificiis monachus e purgatorio ereptus* 127 e f
Monachus, *qui a vita monachali fuerat apostata, sed redire proposuerat, atque expectare jussus, obierat, et sepultus erat in habitu clericali, in habitu monachali invenitur* 157 a b c
Monasterium *deserens B. Theodericus, ut abbatem olim suum sequeretur, equi claudicatione impeditur : reditque equo non claudicante* 852 b. Monasterium *conditum ad cædem S. Oswini expiandam* 58 d, 59 b
Monita *postrema S. Bernardi* 219 f, 322 d et seqq. *S. Philippi Benitii* 705 c d e
Moribundus *puer ex annulo, quem deglutierat, illum expuit invocato B. Jacobo Mevanate* 727 d
Moriendi terminum *moribundo præscribit S. Bernardus* 362 c. Morienti *B. Alexio Servitæ Christus adest cum Angelis eum deducentibus* 690 e. Mors pia *B. Theoderici* 861 d et seqq.
Mortui *ad vitam revocati ope S. Bernardi* 129 e, 196 b, 215 a, 248 f, 363 e d e. *S. Bernardi Ptolomæi* 469 e, 484 e. *S. Andreæ Fæsulani* 545 e. *SS. Martyrum* 566 e. *S. Eugenii Hiberni* 626 e. *Venerabilis Amidei Servitæ* 626 e. *S. Philippi Benitii* 679 b, 703 c, 709 c d e, 714 d. *B. Jacobi Mevanatis* 727 e, 733 c, 736 d. *S. Pauli Apostoli* 753 d e. *S. Cyriaci et Maximi* 759 e d. 786 a *S. Eptadii* 302 e
Morum *S. Bernardi* suavitas
Mures, *seu vespertiliones e carcere S. Filiberti fugati* 79 b, 80 f
Muscæ, *a S. Bernardo excommunicatæ, moriuntur* 272 a
Mutis *loquelam restituit S. Filibertus* 83 b c, 85 b, 86 c, 88 a d, 90 a, 93 c d e. *S. Bernardus* 313 e, 314 e, 317 b, 333 a c, 334 e f, 340 e, 341 d, 343 a, 344 b, 345 e f. 346

346 a c d, 350 f, 362 b. *S. Bernardus de Alzira* 456 f. *S. Eptadius* 780 a. *S. Audoënus* 808 f, 816 b, 817 f, 834 a b, 836 d e, 839 b d. Muto *loquela ad confitendum precibus S. Filiberti impetrata* 77 f

N

Naufragii *periculum depulsum a S. Filiberto* 78 c

Novitius *S. Bernardi fugitivus a dæmone corripitur* 128 d

O

Obedientia *Samuelis* 7 e

Obitus *Petri Leonis anti-papæ miserabilis* 291 e

Obscœnitatis *horror in S. Sidonio Apollinare* 606 a

Obsidio *urbis Brunswicensis ope S. Auctoris soluta* 44 d, 45, 52 f et seqq.

Occulta *cognoscit B. Jacobus Mevanas* 730 e, 735 e

Oculi *S. Filiberti fulgere visi* 77 f. Oculus *affectus ope S. Philippi Benitii restituitur* 715 f, 716 e

Odor suavis *cum globo flammæ perceptus moriente venerabili Amideo Servita* 679 b. *Odor suavis in translatione S. Philippi Benitii* 713 a. *Ex corpore S. Oswini* 64 e

Officia *divina propter pericula non prætermittit B. Gobertus* 382 d e

Oleo *lampadis S. Bernardi de Alzira patrata miracula* 461 e et seqq.

Orat *S. Philippus Benitius, verberibus male multatus, pro percussoribus suis, quorum unus facti pœnitens à B. Virgine jubetur Philippum adire; angeloque ducente ad eum veniens Servitis aggregatur* 701 c d e

Oratio *frequens et sublimis S. Philippi Benitii* 671 d e f, 672 e, 685 b. *S. Audoëni* 807 f, 808 b

Ordinis *Servorum B. Mariæ Virginis institutio mirabilis, inspiratione divina, apparitionibus, monitisque B. Virginis, ac miraculo vitis subito frugiferæ præcedentibus* 664 et seqq.

Ostium *templi divinitus aperitur B. Theoderico* 860 f

P

Pacem *conciliat S. Bernardus sanando cæcum, surdum, mutum, eumdemque energumenum* 128 d e f. *Item pacem creat Pisanos inter et Januenses* 142 b d. *Item, sanato surdo* 319 b *pacem inter Metenses eorumque vicinos prædictam antea componit* 321 c d

Panis *a S. Bernardo benedictus manet incorruptus* 311 d, 312 a b. *Illo multi curati* 301 a, 311 d e f. *Panis multiplicatus per B. Jacobum Mevanatem* 729 e, 735 c

Panthera *Polychroniam deducit ad corpus S. Anthusæ* 503 f

Paralyticis *salus corporis reddita a S. Filiberto* 85 e, 86 b e, 88 a, 88 d, 94 f, 95 a. *S. Bernardo* 301 b, 313 f, 314 a b, 314 d, 315 a, 316 a c d e, 317 c, 321 e f, 333 a, 334 c e, 336 e, 338 f, 344 e, 345 d e, 346 d e, 348 c d f. *S. Symphoriano* 492 e. *S. Andrea Fæsulano* 544 e f, 545 e. *S. Philippo Benitio* 706 f, 708 e, 709 e d. *B. Jacobo Mevanate* 726 et seqq., 729 et seqq. 730 d e. *S. Audoëno* 835 a, 838 e. *B. Theoderico* 858 f, *et prævia revelatione seu monitione*, 859 a b.

Paralyticus *quidam monetur invisere sepulcrum S. Audoëni, multisque visionibus, miraculis, ac revelationibus præviis, sanitatem adeptus narratur* 826 et seqq. *Alius item monitus, sanatur ibidem, atque asinum in via ablatum recuperat* 829 et seqq.

Parsimonia *cibi, somnique in S. Bernardo* 264 a, 296 f. *Parsimonia B. Theoderici abbatis* 844 d, 846 e

Partu periclitantibus *subvenerunt S. Filibertus* 85 e. *S. Bernardus* 306 e, 311 e. *S. Philippus Benitius* 714 d e, 717 f

Patientia *insignis S. Bernardi alapa percussi* 174 b: *ejusdem infirmi, dum male ministrat stupidus infirmarius* 267 d e: *in morbis, aliisque eventibus* 302 f et seqq. Patientia *SS. Sigfridi et Benedicti Biscopi* 538 b c d

Patriam *Dei amore relinquit S. Auctor* 46 a

Pauperem *recusans trans flumen vehere, illud trajicere non potest, donec illum assumat* 90 b.

Paupertas *Clara-vallensium sub S. Bernardo* 279 f

Pedum *episcopale S. Evasii humi defixum gemmescit* 410 f

Peregrinatio *pia ad limina Apostolorum S. Audoëni* 817 a b. Peregrinatur *Henricus Angliæ rex ad corpus S. Amatoris* 16 c. *Item alii multi, inter quos S. Ludovicus* 23 c d

Periclitantibus *prodigiose succurrit B. Jacobus Mevanas* 730 f, 733 d, 735 e, 736 c d. Periculis *variis eripitur quidam ope B. Jacobi Mevanatis* 728 a b. Periculum *mortis Dei ope evadit B. Theodericus* 853 b c

Persecutor *S. Sidonii Apollinaris ejectis intestinis moritur* 619 a b: *ejus socius repentina morte occumbit, mirabili visione prævio* 619 c d. Persecutores *S. Filiberti, alter fulminis ictu, alter ejectis intestinis puniti* 76 b

Peste *infectis subventum ope B. Bernardi Ptolomæi* 484 d

Phiola *vini, ex aqua facti per B. Jacobum Mevanatem, non minui solita* 727 a. *Pœna illius, qui eam confregit* ibid. b

Phrenetici *et stulti ad mentem reducti ope S. Filiberti* 87 a. *S. Bernardi* 312 f, 314 c d, 333 e, 340 a, 346 d. *S. Philippi Benitii* 708 a b

Pietas *S. Philippi Benitii in recipiendis postremis Sacramentis* 705 e f. *B. Theoderici in visitandis liminibus Apostolorum* 857 e f

Pila *plumbea divinitus ejecta ope S. Bernardi de Alzira* 461 e

Plaustrum *fracto axe, signo crucis facto a S. Bernardo, ulterius procedit* 364 d

Plumbum bulliens *ori S. Apollinaris immissum fit frigidum* 579 a

Pluvia *divinitus dissipata per S. Bernardum* 129 f. Pluviam *impetrat precibus S. Maximus abbas* 56 e: *S. Audoënus in maximo siccitate* 807 e, 813 d e, 820 e: *B. Theodericus* 860 a b c

Pœnitentia *confitenti de vitæ totius peccatis qualis a S. Bernardo imposita* 212 e

Poesim profanam *suscepto episcopatus deserit S. Sidonius Apollinaris* 609 c d et seqq.

Pontificatum *sibi ab aliquibus destinari audiens S. Philippus, fugit ad latebras* 684 e et seqq. 686 d e. *Fugit item oblata sede Florentinæ* 693 c d

Prædestinatio *sua B. Jacobo Mevanati revelata* 732 a, 735 f

Prædicationis

Prædicationis efficacia in S. Bernardo 122 d et seqq. 140 d e, 159 b, 193 c, 274 d e, 297 f et seq. 300q f

Prædictio. S. Ansoaldus quædam prædicit S. Filiberto 79 c. S. Filibertus absentiam suam a monasterio per octo annos 79 e. Emolumenta monasterii 80 d. Mater S. Bernardi mortem suam prædicit 104 d. Prædicit S. Bernardus, novitium furtive abiturum 128 b c; mortem filii regis Galliæ 131 f, 307 f; conversionem cujusdam ad religionem 141 f, alterius 144 d e: mortem duorum extra Claram-vallem, et alterius ex illis beatitatem 157 b c d: cladem Rogerii Siculi 162 c f, 291 c: fratrem, quem mittebat in Sueciam, in Clara-valle moriturum 180 a b c: Arnaldi de Brixia contra Ecclesiam conatus 181 f: alia 196 a, 217 a b: victoriam comiti Forensi 214 f: conversionem viri nobilis 218 f: novitium quemdam, uti solus venerat, sic solum reversurum 275 d e: vitam religiosam pueri nobilis 307 c d, cui alius dein mortem prædicit ibid. d: pacem Theobaldi comitis Campaniæ cum rege 308 f: pacem nobilis cum inimico infenso 300 a: mortem comitis Andegavensis 309 b: clerico vitam monasticam, uti et Henrico regis Galliæ fratri, et alteri reluctanti 309 d e: conversionem patris sui 310 b: prolem reginæ Franciæ, mortem abbatis Cisterciensis, et alia 310 b c d. Idem prænuntiat reditum fratri cuidam, quem a se dimittebat, qui ea prædictione fretus ex gravissimo periculo evadit incolumis 320 d e. Multos salvandos in cœnobio Villariensi 361 a b. Novitio uni mortem, aliis dignitatem abbatialem 361 b et seqq. Prædictus obitus S. Bernardi, ejusque successor 324 f, 325 a. Prædicit obitum suum S. Theocleta 449 b d. Successorem suum in episcopatu S. Sidonius Apollinaris 619 b c d e. S. Columbanus eximias virtutes S. Audoëni, ejusque fratrum 811 b. Sanctitas S. Ascelinæ matri ejus prægnanti prædicta 653 b

Prædones puniti 94 a. Territi divinitus ibid b

Præscit mortem suam S. Andreas Fæsulanus 546 a. Præscit instare sibi mortem S. Philippus Benitius 701 b, eamque prædicit 702 d e f, 704 c, 705 e. Prævidet S. Bernardus monasterii Claravallensis incrementum 115 c. et seqq. miracula futura 318 b c d e

Preces. Precibus sterilis matris Samuel a Deo impetratur 6 c. Precibus S. Filiberti navis impetrata 78 b. Precibus fusis dentem S. Cæsarii facile extrahit S. Bernardus, quem ante nullis poterant movere instrumentis 305 e f. Idem precibus equum fugitivum reducit 275 f. Precibus suorum in vita retinetur S. Bernardus 325 c d. Precibus fontem elicit S. Philippus Benitius 672 f, 675 a b. Uti et S. Caprasius 673 a. Alterum Benitius, eumque multis salutarem 685 e f et seqq.

Principi gentili quanta cura servire oporteat Christianos 586 a et seqq.

Prodigiosa campanæ Rupis Amatoris 24 a b, Prodigia varia S. Eugenii Hiberni 625 b f, 626 c d e f, 627 b. In nativitate B. Jacobi Mevanatis 724 a b, 728 f, 729 a, 734 e f. Prodigium amputati capitis a S. Justiniano gestati 636 b

Promptus spiritus S. Bernardi in corpore infirmo 285 b

Prophetiæ donum pueri Samuelis 7 c, 8 b. B. Bernardi Ptolomæi 469 c e, 481 e f. S. Eugenii 625 b c d, 626 c d f, 627 a b

Providentia divina cibus monachis S. Filiberti subministratus 77 d. Item oleum 80 c. Pinguedo ibid. Pisces ibid.

Prudens consilio S. Audoënus 811 c d. Prudentia S. Sidonii Apollinaris in conciliandis sibi principibus Gothis ad munus episcopale securius exequendum 617 a b c d

Psalmos septem pœnitentiales quotidie pro anima matris suæ recitat S. Bernardus novitius 260 a. Psalmorum lectione conversus S. Luxorius 416 b

Puerum ordini suo tertio adsciscit S. Philippus Benitius, qui deinde miraculis claruit 703 b c

Punitus regis Angliæ filius ob feretrum S. Amatoris spoliatum 22 c. Alius, negans miracula apud ejus sepulcrum fieri solita 22 d. Item alius, qui sucelli coytinas reddere recusabat 22 e, 23

R

Ranas silere jubet S. Audoënus 800 e

Raptus B. Bernardi Ptolomæi 469 c, 481 c. S. Philippi Benitii 667 b, 668 d e f, 700 e f

Regimen injuste suscipiens punitur divinitus 79 d. Regimen ordinis sui recusat B Bernardus Ptolomæus, quod suscipere tandem cogitur 479 f et seqq.

Regularis observantia antiquorum congregationis Olivetanæ monachorum 486 b c d e f

Religionem petere divina voce jubetur S. Philippus Benitius 667 d e, 668 e. Item a B. Virgine f

Reliquiæ S. Samuëlis honorifice translatæ Constantinopolim: item SS. Andreæ, Lucæ, et Timothei 13. S. Auctoris furtim ablatæ 50 b. S. Symphoriani divinitus ab incendio servatæ 492 d. Vide Corpora Sanctorum.

Revelatio. Samuëli revelatur peccatum Saulis 11 d. S. Evasio ab angelo revelatur futurus episcopatus 410 d e. Varia revelantur B. Bernardo Ptolomæo 481 a b: æterna salus, progressus familiæ Olivetanæ, aliaque ad Ecclesiam spectantia 481 a b c. dies mortis suæ 481 c d. Revelatio facta S. Bernardo de salvandis in ordine Cisterciensi 123 d et seqq. Eadem aliis facta 124 a b. Quomodo intelligenda 124 c

Rosæ, e sepulcro S. Lucii enatæ, evanescunt, dum quidam eas volunt auferre 28 f

S

Sacellum beatæ Virgini erectum in Rupe Amatoris 18 d, 22 b, multis peregrinationibus illustre, et donis 23. Sacellum S. Anthusæ ab Angelo erigi jussum 504 a

Sacerdotes maxime reveretur B. Gobertus 587 a

Sacramenta suprema suscipiendi tempus impetrat S. Bernardus moribundo, mente jam privato 270 a b

Sacrilegium terribili modo divinitus punitum 288 a

Sævitia gentilium in sacerdotes suos 431 b, 432 d e

Sale benedicto a S. Bernardo animalia curata 312 e

Sanat S. Amator ducem Burdegalensem 24 e. Varios S. Filibertus 80 a b, 84 et seqq. Idem sanitatem impetrat cuidam ægris servire jusso 78 b. Sanat S. Bernardus Guilielmum Vitæ suæ

suæ auctorem, qui ad extrema redactus videbatur, quod carnes, mandante Bernardo, manducare detrectasset 273 b c d. *Plura vide ad voces* ægri, cæci *etc.*
Sancti *virtutes suas occultare solent* 673 c d.
Sanctitas *B. Jacobi Mevanatis cœlesti voce declarata* 736 b
Sanguinis fluxus *sanatus per S. Filibertum* 85 c. *S. Bernardum* 365 b. *B. Bernardum Ptolomæum* 469 f, 484 d. *S. Philippum Benitium* 714 e, 715 b c
Saxum ingens *facile amovetur ad transferendum corpus S. Philippi Benitii* 714 c
Scandala *quantopere horreret S. Bernardus* 304 b
Schismatici *episcopi punitio* 288 f, 289 e
Scrupulosum, *qui dicebat se non credere Corporis Christi in Eucharistia præsentiam, communicare jubet fide sua S. Bernardus* 124 e f
Sententia *S. Bernardi de miraculis suis* 302 a b
Sepulcra Sanctorum *veneratur S. Sidonius Apollinaris cum emolumento valetudinis* 606 b c. *Sepulcrum S. Bernardi visitans abbas quidam febri laborans et phrenesi ; ab altero malo sanatus, jubetur per visionem visere sepulcrum S. Malachiæ, ut ab altero sanetur* 326 c d e. *Tumulus S. Philippi Benitii suavi odore, et mira ad eum anathematum conversione inclarescit* 710 b c. *Sepulcra alia miraculis clara vide ad vocem* Miracula.
Sermo *S. Bernardi serius, et alienus a nugis* 297 f. *Item sublimis, et summo cum perfectionis studio conjunctus* 265 f et seqq. *Quem cum vellet cohibere, visione divina libere jubetur loqui* 266 b c
Silentium *B. Bernardi Ptolomæi* 468 e. *S. Ascelinæ* 653 f
Somnio *monetur Fulbertus conscribere miracula S. Audoëni* 825 b c
Somnum *in oratione obrepentem masticato pipere pellit B. Gobertus* 392 b
Sordes *displicent S. Bernardo, placet paupertas* 297 e
Sororem, *superbo apparatu accedentem, videre primum renuit S. Bernardus : supplicem deinde accedit* 266 d e
Spectrum *dæmoniacum, monacho insultans, crucis signo fugat B. Theodericus* 852 f, 853 a
Spina piscis *gutturi periculose infixa emittitur corrigia quadam, quæ sepulcro S. Bernardi imposita fuerat, gutturi admota* 362 a : *similis spina ope S. Filiberti subito sine dolore emissa* 91 b
Splendor, *odorque suavis, moriente S. Andrea Fæsulano* 546 f
Strumosi *ope S. Philippi Benitii curati* 708 a, 709 a
Studiis *tradere filium recusans pater B. Theoderici, eum duplici infortunio afflictum cernens, id tandem permittit* 849 f et seqq.
Submersi *morte liberati ope S. Jacobi Mevanatis* 727 e, 733 a b c, 734 c d, 736 c
Supplicium *tyranni, martyres crucianti*s 431 e f, 432 a
Surdi et muti a Nativitate *curati a S. Bernardo* 313 e, 314 a c, 316 b, 332 f, 340 f, 343 e, 345 b f, 346 d, 348 c
Surdis et mutis *auditus cum loquela redditus a S. Filiberto* 83 f. *S. Bernardo* 316 a b, 340 a c e f, 341 a, 343 e f, 344 a, 345 d, 347 e, 352 b. *S. Philippo Benitio* 708 d
Surdis *auditus restitutus a S. Bernardo* 314 b d e, 316 d e, 318 f, 319 a b, 332 e, 333 d e, 334 d e f, 335 a b, 336 a c, 338 e f, 339 b, 340 b c d e f 341 a b d, 342 f, 343 a c d, 344 b c, 345 a b c d, 346 b c d e, 347 d f, 348 b, 349 a, 359 f. *Et S. Audoëno* 816 b, 830 b c
Suspensus *a terra S. Bernardus* 151 c

T

Tempestas *precibus S. Filiberti sedata* 78 a. *Vestibus S. Philippi Benitii circumlatis* 711 c. *Item in ejusdem translatione* 713 b
Tentatio *S. Ascelinæ, ab ea prudenter superata* 653 c d. *Vide ad voces* Dæmon, impugnatur.
Terra *et cognatione sua exire jubetur S. Justinianus* 635 d. *Vide* Patriam.
Terror *moribundi ex visione dæmonum, quos fugat dein S. Petrus* 270 e
Tibia fracta *ope S. Philippi Benitii sanata* 711 e. *Item per B. Jacobum Mevanatem* 727 e. *Vide* Crus.
Tormenta *martyribus innoxia* 431 a b c d, 432 d
Translata *divinitus ad fratrem soror S. Andreæ Fæsulani* 546 b
Translatio reliquiarum *usitata apud veteres* 13 b. *Vide* Corpora Sanctorum, *et* Reliquiæ
Tremor *capitis pulsus a S. Bernardo* 336 e. Tremula *mulier a S. Bernardo sanata* 321 d
Tunica *S. Bernardi adhuc viventis moribundus sanatus cum visione mirabili* 305 f et seqq.

U

Umbra *S. Bernardi in lapide, in quo sacrum ejus corpus lotum* 355 d e

V

Valetudinis *restaurandæ causa traditus S. Bernardus sub obedientiam episcopi Catalaunensis, a negotiis externis, et rigore disciplinæ domesticæ jubetur quiescere* 267 b c
Vasa sacra *collo appensa gestans, Arari mersus emergit* 56 b
Venenum *in cibo datum divinitus cognoscit Bonajuncta Servitarum generalis ; cibum facta cruce innocue sumit, ac mortem illud venenum propinantis absens noscit* 671 a b. Veneni *periculum signo crucis discussum a B. Bernardo Ptolomæo* 368 f, 377 e f
Veniam *flexis genibus petit B. Gobertus a fratre, correctione sua offenso* 388 a b c
Verecundia *S. Bernardi* 302 f
Vestem *S. Malachiæ clanculum cum sua permutat S. Bernardus* 213 f
Victoria *ope SS. Leontii et Carpophori relata* 33 c. Victoria *de Normannis relata ope S. Filiberti, ab eoque cuidam monacho revelata* 94 b c d
Vinea *primum maledictione reddita sterilis : deinde a S. Bernardo fit fœcunda* 125 b et seqq. 126, *et miraculosa* ibid. b
Vinum *a S. Filiberto multiplicatum* 78 c. *Item per B. Jacobum Mevanatem* 729 e, 735 c. *Idem* Vinum *operariis dari jubens, illud non minuendum prædicit, quod ita contigit* 729 d e
Vires *S. Bernardo ad negotia pia divinitus auctæ* 219 a b, 321 a b
Virtutes *S. Filiberti* 80 e. *Matris S. Bernardi*

104 c d, 258 f. *S. Bernardi* 296 e d et seqq. 302 a. et seqq., 304 e et seqq. *B. Goberti* 379 e f, 385 e et seqq. *S. Aviti* 445 c d, 446 e et seqq. *S. Theocletæ* 449 a b e d. *B. Bernardi Ptolomæi* 475 f et seqq. *S. Andreæ confessoris* 542 b c et seqq. *Donati Fæsulani episcopi* 544 a. *S. Philippi Benitii* 664 a, 667 c, 677 e f. *Venerabilis Amidei Servitæ* 679 a. *B. Alexii Servitæ* 690 c d. *B. Jacobi Mevanatis* 724 c d, 725 f, 729 b. *B. Bartholomæi a Foresto* 737 e, 738 c d, 739 a. *Sanctorum militum* 771 a c et seqq. *S. Eptadii* 778 e f, 779 a d. *S. Audoëni* 806 d, 811 f, 813 f, 814 f, 817 d, 818 b. *Ansoaldis sororis B. Theoderici* 850 c d. *B. Theoderici in ætate puerili* 850 e f. *In adolescentia* 851 d e f. *In ætate virili* 852 c d, 854 a. *Item* 846 e d, 862 e f

Visio. *Matri S. Bernardi, eum utero gerenti, oblata visio* 104 f et seqq. 258 a b. *Item matri B. Bernardi Ptolomæi* 468 b, 475 e. *S. Philippi Benitii* 662 f. *B. Theoderici, quæ explicatur* 849 a b e. *Videt S. Bernardus angelos merita cantantium in choro scribentes, et monachos ad devotionem excitantes* 132 c d e f. *B. Virginem inter angelos* salve Regina *decantantes mediam* 248 e : *puerum Jesum quasi recenter natum, post repulsas muliereulæ præstigias* 258 c d : *futurum incrementum Claræ-vallis* 265 b. *Ægrotus in visione diabolum confundit fiducia meritorum Christi* 272 e : *visione alia discit mortem sibi necdum adesse, et sanatur a Virgine* 272 f : *alia prævidet, varios ad institutum Cisterciense convertendos* 307 e f. *Adolescens visione quadam ad idem institutum convertitur* 358 d e f. *Alia ducissa Lotharingiæ ad meliorem vitam a S. Bernardo* 276 b. *Visiones de morte S. Bernardi* 218 e, 220 c, 325 b e d : *de ejusdem beatitudine* 222 a b e d e. *Visio cujusdam Armeni, Sacris operante Eugenio III Pontifice* 184 b c : *cujusdam e sociis S. Bernardi de perseverantia sociorum* 162 a b : *monachi Cisterciensis* 356 e : *S. Anthusæ* 502 b, 503 f : *S. Apollinaris* 518 f : *SS. Apollinaris et Timothei in tormentis* 578 f : *S. Philippi Benitii, quæ exponitur* 668 e, 669 a b. *Idem videt duos Servitas ad cælum translatos* 700 e. *S. Ascelina varias habet visiones cum revelationibus conjunctas* 653 c e, 654 a b. *Visiones de gloria B. Bernardi Ptolomæi* 369 e f, 482 a b. *Angeli visi moriente S. Eptadio* 780 e. *Visione cælesti, oraculoque ad templa condenda excitatur S. Audoënus* 816 b e. *Simili visione corrigitur monachus superbus, et abbati suo refractarius* 856 b c et seqq. *Ejusdem austera dein pœnitentia* f

Vitam communem *sequi studet S. Bernardus* 264 c d

Vocatio *mirabilis Hugonis Matisconensis* 107 f. *Aliorum* 141 f. *Item Alexandri Coloniensis* 193 f, 194

Voto *facto amplectendi vitam solitariam, B. Bernardus Ptolomæus visum recuperat* 468 c, 472 e, 476 e f. *Votum implere negligens punitur* 733 d

Vox *ad B. Bonfilium de Monaldis in extremis agentem delata* 670 e f. Voce divina *duobus Servitis mors prænuntiata* 700 d. *Vide* Apparitio.

Vulneribus *divinitus medentur B. Bernardus Ptolomæus* 471 f, 484 b. *B. Jacobus Mevanas* 726 e, 727 d. *S. Audoënus* 838 a

Z

Zelus *animarum S. Philippi Benitii* 704 d. *S. Audoëni pro fide, bonisque moribus* 812 e et seqq. 815 c d f et seqq. *B. Theoderici ad restituendam disciplinam monasticam* 855 e f. *In corrigendis delinquentibus* 862 e

ADDENDA.

Not. i. *Pagina* 259, *num.* 9. Circa idem tempus instinctu dæmonis, *verba sunt Guillelmi, qui librum primum Vitæ S. Bernardi conscripsit*, in lectum dormientis *Bernardi* injecta est puella nuda, *et reliqua quæ sequuntur, debuerant castigari in Annotatis. Res enim illa, consideratis mature verbis, et circumstantiis, quibus a biographo accidisse narratur, magnas difficultates habet. Nam quomodo* Bernardus *tanta vitæ castimonia præditus, et tam circumspectus ad cavenda omnia, quæ angelicæ isti virtuti repugnabant; quomodo, inquam, in isto proximo ac præsentissimo peccandi periculo constitutus*, eum omni pace et silentio partem *isti puellæ procacissimæ* lectuli, quam *ipse* occupaverat, cessit, et in latus alterum se convertit atque dormivit *etc.*, *(uti asserit idem Guillelmus;) atque adeo sine clamore, sine reluctantia, sine fuga, de proximo isto incendio unice manebat securus? Quidquid sit, hoc exemplum si vere ita acciderit, sicut narrat Vitæ scriptor, est unum e multis aliis, quæ inveniuntur in Sanctis, miranda utique, et non imitanda.*

Not. ii. *Ibidem in fine ejusdem numeri* 9 *refert ista memoratus Vitæ scriptor de S. Bernardo :* Quibus ille.. Castitatem videlicet hospita nitebatur auferre. *Imputatur hic Sancto manifestatio occulti peccati, et revelatio peccatricis, quam ipse solus noverat, non autem alii, quibus eam manifestabat. Cum autem hoc non liceat sine justa causa vel sine aliqua necessitate, ac neutram apponat biographus, lectori iterum difficultatem creat.*

Pag. 351, *num.* 3 *post* Gerardus, Galterus *adde* - *Favor autem ille, quem Albericus supra citatus narrabat ad annum* 1148; *contigit anno* 1146, *uti constat ex ipsa Bulla Eugenii PP. III, quæ refertur in tomo II editionis novæ Diplomatum Miræi pag.* 1167, *Domino de Castillion in sua Chronologia sacra Belgii pag.* 405 *asserente, authenticam habere se copiam hujus bullæ, anno* 1146 *datæ, secundum notationem Amplissimi ac eruditissimi Domini censoris hujus tomi.* Not. iii.

Pag. 361, *num.* 42 *post quatuor versus, qui ibi sunt, addi possunt ista :* Notandum est, hanc arborem esse quercum, et mortuam quidem esse anno MDCXCVII; at minime eradicatam; sed e contra, ejus truncum valde crassum, cum tribus quatuorve ramis ipsi adhærentibus ad altitudinem viginti circiter pedum, adhuc Not. iv.

adhuc hodie ibidem superstitem esse, ac conspici, vocarique quercum S. Bernardi: in cujus conservationem ab injuriis aëris obductum est aliquod quasi sacelluluin, tam superius quam circum circa totaliter tectum: supra cujus portam leguntur quatuor versus hic expressi. Quod sacellulum in nova istius abbatiæ delineatione apud Sanderum notatur num. 9; in antiqua autem illius delineatione apud eumdem auctorem designatur littera B. *Notatio est laudati D. Censoris hujus tomi.*

Not. v. *Pag.* 391, *num.* 76 *obscura illa* Non ei Abrahæ, non Chatini *etc. elucidare conatur laudatus D. Censor:* Si τὸ Chatini hic recte explicari posset, videtur totus reliquus sensus satis intelligibilis posse reddi. Et vero τὸ Chatini forte male positum est loco Catonis, *(oratoris excellentis,)* vel loco Catilii, scilicet Severi, qui discipulus Papiniani jurisconsulti vir fuit omnium ævi sui in explicando jure doctissimus: et hoc supposito videtur sensus sic posse intelligi: B. Goberto eunti ad inquirendum et reducendum fratrem suum Jacobum, nec exemplum seu factum Abrahæ liberantis fratrem, id est, nepotem suum Lot Gen. cap. 14, nec Catonis seu Catilii scientia et modus docendi seu persuadendi, nec Carmentis (quæ vates est Arcadiæ, sic dicta a carminibus, quibus responsa dabat) grammatica seu ars, qua perfecte lingua aliqua addiscitur, et recte et expedite loquimur; omnia ista, inquam, non contulerunt ei in hoc itinere doctrinæ viatica, seu illam doctrinam, qua in isto itinere usus fuit ad reducendum fratrem suum, sicut aliquis utitur viatico ad feliciter perficiendum iter: id est, non fuit ad hoc usus vi et armis et insidiis, sicut Abraham; nec humana scientia et subtilitate argumentandi et persuadendi, sicut Cato seu Catilius suos auditores ad partes suas trahebat; nec carminibus et incantationibus, quibus Carmenta suos fascinabat, « sed Spiritus sanctus docuit » eum sapientiam vitæ et intellectus; illam, » inquam, sapientiam » etc.

Not. vi. *Pag.* 642, *num.* 13 *circa* tres alios archiepiscopos, *qui ibi tantummodo numerantur, intersere hanc censuræ mitigationem post verbum* videtur: *Tamen hic error imputari potest typographo, qui forsan* tres *pro* quatuor *impressit, cum ipse D. Claudius Fleury deinde quatuor antistites metropolitanos nominatim recenseat.*

Ibidem in fine ejusdem numeri post verbum usurparetur, *addi possunt sequentia: Hæc serior nominis archiepiscopalis usurpatio in Occidente confirmatur ex Ludovico Thomassino, qui in Veteri et nova Ecclesiæ disciplina ad propositum nostrum part.* i, *lib.* i, *cap.* xxx *num.* 5 *sic scribit:* Venio nunc ad archiepiscopos seu primates Galliæ; hoc enim archiepiscopi nomine donari tunc demum cœpere omnes passim metropolitani Gallorum in concilio Suessionensi sub rege Childerico III et Pipino Majore Palatii. *Thomassinus autem ibi in margine hanc synodum Suessionensem cum aliis chronologis ad annum Christi* 744 *refert.* Not. vii.

Eadem pag. 642, *num.* 14 *occasione duorum episcopatuum, quos D. Fleury perperam in unum confudit, post verbum* subscripserunt *potius allegarentur antiquiores conciliorum editiones hoc aut simili modo: Cum supradictus historiæ ecclesiasticæ scriptor Gallus editionem conciliorum Harduini videre non potuerit, addimus, eosdem duos episcopatus in concilio* i *Aurelianensi apud Sirmondum tomo I Conciliorum Galliæ pag.* 183, *et in Labbeana conciliorum collectione tomo IV, col.* 1409 *etiam clare distingui. Eadem distinctio occurrit apud Labbeum tomo V col.* 388 *et* 389 *in subscriptionibus concilii* iv *Aurelianensis, de quo hic sermo est.* Not. viii.

Pag. 842, *num.* 3 *sub finem* - ad annum Christi dccxxxv - *addi potest* - Alias editiones non commemoro. Quod autem in iis nomen Gregorii pro Georgii scribatur, uti etiam fit in Epitome Annalium Baronii a Spondano edita, non video unde probari possit, cum sit contra Fastos Græcos, quos supra produximus, et Acta Græca mox danda. Not. ix.

FINIS.

ABBAVILLA — EX TYPIS P. BRIEZ.

FALVEY MEMORIAL LIBRARY
VILLANOVA UNIVERSITY

DATE DUE

VILLANOVA UNIVERSITY
BX4655.A2 *v.038
3 9346 00067368 3

FOR REFERENCE
NOT TO BE TAKEN FROM THIS ROOM
CAT. NO. 1935

BX
4655
A2
V.38